ORHAN HANÇERLİOĞLU

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

Ekonomi Terimleri ve
Ekonomi ile İlgili
Ticaret ve Hukuk Terimleri

Remzi Kitabevi

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

ORHAN HANÇERLİOĞLU

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

Türkçe, Osmanlıca, Fransızca, Almanca, İngilizce

Ekonomi Terimleri ve
Ekonomi ile ilgili Ticaret ve Hukuk Terimleri

5. Basım

Remzi Kitabevi

BÜYÜK FİKİR KİTAPLARI DİZİSİ, 15

Beşinci Basım - Ekim, 1993

YAZARIN ÖTEKİ YAPITLARI

KARANLIK DÜNYA (Roman)
BÜYÜK BALIKLAR (Roman)
İNSANSIZ ŞEHİR (Hikâyeler)
OYUN (Roman)
EKİLMEMİŞ TOPRAKLAR (Roman)
ALİ (Roman) (TDK Edebiyat Ödülü)
KUTU KUTU İÇİNDE (Roman)
YEDİNCİ GÜN (Roman)
BORDAMIZA VURAN DENİZ (Roman)
BAŞKA DÜNYALAR (3 Roman)
BÜTÜN ROMANLARI (Toplubasım, 2 cilt)
MUSAHİPZÂDE CELÂL (İnceleme)
ERDEM DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 1. cildi)
MUTLULUK DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 2. cildi)
ÖZGÜRLÜK DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 3. cildi)
DÜŞÜNCE TARİHİ
FELSEFE SÖZLÜĞÜ
FELSEFE ANSİKLOPEDİSİ (Kavramlar-Akımlar, 7 cilt)
FELSEFE ANSİKLOPEDİSİ (Düşünürler, 2 cilt)
TİCÂRET SÖZLÜĞÜ
İNANÇ SÖZLÜĞÜ
İSLÂM İNANÇLARI SÖZLÜĞÜ
TOPLUMBİLİM SÖZLÜĞÜ
RUHBİLİM SÖZLÜĞÜ
TÜRK DİLİ SÖZLÜĞÜ

ISBN 975-14-0405-3

KTB 93.34.Y.0030.0611

Remzi Kitabevi A.Ş.
Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-Istanbul
Tlf: 522 7248 - 522 0583, Fax: 522 9055

Evrim Matbaacılık Ltd. Şti.
Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-Istanbul, 1993

ÖNCE

(Birinci Baskı İçin)

Bu sözlük, gerçekte, özel bir alanda düzenlenmiş bir felsefe sözlüğüdür. Başlıklar, ilkin, çağdaş düşüncenin genel yapısı üstündeki çalışmalarımızdan seçilmişti. Sonra, olanaklarının zorlamasıyla genişledi. Genel bilgiler veren yerli ve yabancı yapıtlar dışında hiçbir sözlükten de yararlanılmadı.

Sözlük bilgiyi parçalar. Parçalanabilen bilgi metafizik bilgidir. Diyalektik bilgide bir şeyi söylemek için her şeyi söylemek gerekir. Diyalektik bilgiyi metafizik bir yapıda vermek söz konusuydu. Eksikler, bunlara ve böyle bir sözlüğün dilimizde ilk kez yapılmış olmasına bağışlanmalıdır.

Çağımız düşüncesi bütün bilimleri, özellikle de ekonomi bilimini içerir. İnsan yaşamı üretimle başlamış, toplumsal yapı üretimle belirlenmiştir. Ekonomi bir altyapı bilimidir ve felsefeyle kökten bağımlıdır. Felsefeyse, artık, pratikle kaynaşarak, bir uzmanlık işi olmaktan çıkmış, çağdaş insanın en gerekli temel bilgisi olmuştur. Bizi böylesine çalışmalara iten de budur.

1972
O. H.

BU BASKIDAN ÖNCE

Birinci baskısından sonra yapıtın sonunda özeti verilen birçok sözlüklerden de yararlanılarak her baskısında biraz daha geliştirilen bu sözlük, son baskıda, ekonomi edebiyatına yeni katılmış terimleri de kapsamaya çalışmıştır. Ülkemizi ilgilendiren terimlerin açıklanışında değerli Türk aydın ve bilginlerinin katkılarından da yararlandık.

Mayıs 1985
O. H.

ANAHTAR

1. Bu sözlük, ekonomik düşüncenin temel kavramlarını açıklamak ve ekonomi dilinde Türkçeleştirilmeden ya da Türkçeleriyle birlikte kullanılan başlıca terim ve deyimlerin anlamlarını; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce karşılıklarını vermek için düzenlenmiştir. Ekonomiyle ilgili hukuk terimlerinin Latinceleri de eklenmiştir.
2. Terim ve deyimlerin dizininde ölçü, Türkçedeki kullanımdır.
3. Açıklama başlıklarının seçiminde ölçü, Türkçe ekonomi yapıtlarının çoğunluğundaki kullanımdır. Birden çok sözcüklerle dile getirilen terim ve deyimlerin az kullanılanları açıklama başlıklarına iletilmiştir.
4. Açıklamalar, terim ve deyimlerin ekonomik anlamlarına özgüdür.
5. *Diyalektik ekonomi* deyimi, diyalektik dünya görüşüne bağlı ekonomi anlayışını; *metafizik ekonomi* deyimi, metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomi anlayışını dile getirir.
6. Sözlüğe Osmanlıca kavramlar dizini, Fransızca kavramlar dizini, İngilizce kavramlar dizini, Almanca kavramlar dizini ve Kişi adları dizini eklenmiştir. Metinde açıklanan terim ve deyimler, bu dizinlerden bulunabilir.
7. Aşağıdaki kısaltmalardan yararlanılmıştır:

Türkçe	*Tr.*
Osmanlıca	*Os.*
Fransızca	*Fr.*
Almanca	*Al.*
İngilizce	*İng.*
Arapça	*Ar.*
Farsça	*Fa.*
Lâtince	*Lâ.*
Bakınız	*Bk.*

İÇİNDEKİLER

Ekonomi Sözlüğü	9
Osmanlıca Dizin	497
Fransızca Dizin	525
Almanca Dizin	553
İngilizce Dizin	575
Kişi Adları Dizini	602
Özet Kaynaklar	607

A

ACENTE *(Os.* Acente, *Fr.* Agent, *Al.* Agent, *İng.* Agent) Başkaları hesâbına bir ticâret işini yapan kişi ya da kurum... Dilimizde *mümessillik* denir. Bağımsız bir ticâretevi olarak çalışır, başka işletme ya da firmalarla sözleşmeler yaparak onların işlerini onların adına görür. Acenteyle temsilcisi bulunduğu firma arasındaki ilişki hukuk açısından *ticârî vekâlet* hükümleriyle yürütülür. Bu kuruluşlara *acentelik (Fr.* Agence, *İng.* Agency) de denir. Bu deyim her türlü *temsil* ilişkisini dilegetirir. Herhangi bir ticâretevinin vekilliği de bu deyimle adlanır. Başkasının adına komisyon karşılığında iş gören simsar ve aracılar da bu deyimin kapsamı içindedir. Bunlara *yüzdelikle çalışan acente (İng.* Commission agent) denir. Her iki deyimin de ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır: *Ticârî mümessil (İng.* Agent with power of procuration), *ticâret acentesi (İng.* Commercial agent), *banka acentesi (İng.* Agent bank), *borsa acentesi (İng.* Agent on change), anamalcı (kapitalist) terminolojide toprak, emek, anamal ve teşebbüs'ün tümünü dilegetirmek üzere *üretim etmenleri (İng.* Agents of production), *satın alma acentesi (İng.* Buying agent), *kirâlama acentesi (İng.* Chartering agent), *genel acente (İng.* Chief agent, Principal agent), sâdece belli bir işlemi yapmakla yetkili kılınan *özel acente (İng.* Special agent), *yasal temsilci (Os.* Kanûnî mümessil, *İng.* Statutory agent), *genel temsilci (Os.* Umûmî vekil, *İng.* Universal agent), *tahsilât acentesi (İng.* Collecting agent), *sigorta acentesi (İng.* Insurance agent), *nakliye acentesi (İng.* Forwarding agent), *ödeme şûbesi (İng.* Paying agent), *armatör acentesi (İng.* Owner's agent), *ilâncılık ya da reklâmcılık acenteliği (İng.* Advertising agency), *iş görme sözleşmesi (İng.* Agency by contract), *temsil yetkisi (İng.* Power of agency), *acentelik ücreti (İng.* Agency fee), *acentelik fonu (İng.* Agency fund), *yetkisiz temsil (İng.* Agency without authority), *genel acentelik (İng.* Managing agency), *Bk.* Temsil, Temsilci, Yüzdelikçi.

ACYO *(Os.* Sarrafîye, *Fr.* Agio, *Al.* Agio, *İng. Agio)* Banka ücreti... Bu deyim eskiden paranın mâdensel değeriyle saymaca değeri arasındaki farkı dilegetirirdi. Sonra, bir senedin üstünde yazılı değerden daha çok değer kazanması durumunda eski değeriyle kazandığı değer arasındaki farkı dilegetirdi. Daha sonra anlamı genişledi, bir banka ya da bankerin satıtığı yabancı paralar karşılığında aldığı ücreti adlandırdı. Günümüzde, bankalarca yapılan işlemler üzerinden alınan tüm ücretleri (fâiz, komisyon, haberleşme ücreti vb.) dilegetiriyor. *Bk.* Acyo fâiz kuramı.

ACYO FÂİZ KURAMI *(Os.* Acyo fâiz nazariyesi, *Fr.* Théorie de l'agio de l'intérêt, *Al.* Agiotheorie des Zinses, *İng.* Agio theory of interest) Böhm-Bawerk'in fâizin nedenini acyoyla açıklayan kuramı... *Avusturya okulu* ya da *psikolojik okul* adıyla anılan ekonomi okulundan Avusturyalı Böhm-Bawerk, borç olarak verilen paraya karşı fâiz alınmasının nedenini, temelde, ruhbilimsel etkenlerle açıklamaya çalışmıştır. Bawerk'e göre insan geleceği bilemez, yaşam her an son bulabilir. Bundan başka insanın gençlikteki gereksileri yaşlılıktaki gereksilerinden daha çoktur. Bundan ötürüdür ki insan için bugünkü para gelecekteki paradan daha değerlidir. Her iki para arasındaki değer farkı, eşdeyişle acyo, *fâiz* adı altında alınan bir ek parayla kapatılmalıdır. Böhm-Bawerk, bu ruhbilimsel etkenlere, kendisinden önce birçok ekonomicilerce işlenmiş bulunan anamalın üretkenliği kuramını da katmıştır. Ona göre de anamal üretkendir ve ne kadar önce üretime yatırılırsa o kadar daha çok gelir elde eder. Bu yüzden de bugün elde bulunan para, üretime hemen yatırılabilme olanağını taşımakla, gelecekteki paradan daha değerlidir. *Bk.* Fâiz, Psikolojik okul, Anamalın üretkenliği kuramı.

AÇIK *(Os.* Noksan, *Fr.* Déficit, *Al.* Defizit, *İng.* Deficit) Gelirin gideri karşılamaması durumunda gelirle gider arasındaki fark... Herhangi bir hesapta meydana çıkan eksikliği, zararı, alacakla borç arasındaki farkı, bütçe ve anamal (sermâye) açığını dilegetirir. *Hesap açığı (İng.* Deficit account), *pasif bilânço (İng.* Deficit balance), *bütçe açığı (İng.* Deficit spending) vb. gibi deyimlerde kullanılır. *Bk.* Açık bono, Açık finansman.

AÇIK BONO *(Os.* Açık bono, *Fr.* Billet en blanc, *İng.* Blank bill) Değerlendirilmesi verilene bırakılmış ve hiçbir değer yazılmadan imzâlanmış bono... *Bk.* Bono.

AÇIK FİNANSMAN *(Os.* Mâliye açığı, *Fr.* Finances déficitaires, *Al.* Defizitfinanzierung, *İng.* Deficit financing) Devlet gelirlerinin devlet giderlerini karşılamaması nedeniyle meydana gelen açık... Bu açık, bir yandan vergi oranlarını yükseltmek ve daha çok gelir sağlamaya çalışmak, öte yandan harcamaları kısmakla kapatılmaya çalışılır. Bununla beraber John Mynard Keynes, Beveridge vb. gibi eko-

nomiciler açık finansmanı toplam talebi arttırmak bakımından yararlı olacağı kanısıyla bir siyasa olarak ilerisürerler. Onlara göre açık bütçe harcamaları işsizliği önler ve piyasayı canlandırır. Anamalcı devletler, ekonomik çöküntü dönemlerinde, bu ekonomicilerin öğütlerini tutarak bu siyasaya başvururlar. *Bk.* Enflâsyon, Finans.

AÇIK İŞSİZLİK *Bk.* Gizli işsizlik.

AÇIKLANMIŞ TERCİHLER *Bk.* Seçmeler teoremi.

ÂDÎ ŞİRKET *(Os.* Âdî şirket, *Fr.* Société simple, *Al.* Einfache Gesellschaft, *İng.* Ordinary partnership) İki ya da daha çok kişinin ortak bir amacı gerçekleştirmek için emek ya da mallarını birleştiren bir sözleşmeyle kurdukları ortaklık... *Ticârî şirket* deyimi karşılığında kullanılır. Âdî şirket Borçlar Kanunu'na göre, ticârî şirketse Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulur. Âdî şirket, tüzelkişiliğe sahip olamaz. *Bk.* Şirket, Ticâret şirketleri.

AFTALİON KURAMI *Bk.* Toplumcu köktencilik.

AĞIR SANÂYİ *(Fr.* L'Industrie lourde) Üretim araçlarını üreten büyük sanâyi... Makineler, traktörler, petrol, mâdenler, yapı gereçleri vb. gibi üretim için gerekli malları üreten sanâyii adlandırır. Bu tür sanâyi bilimsel ekonomi dilinde *birinci seksiyon*'un kapsamı içindedir. Ağır sanâyiin dışındaki sanâyilere *hafif sanâyi (Fr.* L'Industrie légère) denir. *Bk.* Sanâyi, Birinci kesim.

AĞNAM VERGİSİ *(Os.* Ağnam vergisi, *Fr.* Impôt sur le bétail, *Al.* Viehsteuer, *İng.* Cattle tax, Livestock tax) Sürü hayvanlarından baş hesabıyla alınan sâbit vergi... Ülkemizde eskiden sâdece koyun ve keçilerden alınırdı, 1950 yılından sonra kaldırıldı. *Bk.* Vergi.

ÂİDÂT *(Os.* Âidât, *Fr.* Contribution, Cotisation, Redevance; *Al.* Beitrag, Lizensgebühren; *İng.* Contribution, Royalties) Belli sürelerde para ya da mal olarak verilmesi gereken yüküm... *Ödenti* deyimiyle özleştirilmiştir. Çeşitli anlamlarda kullanılır. Örneğin bir dernekte işlerin yürütülmesi için dernek üyeleri tarafından aydan aya ya da yıldan yıla verilen parayı dilegetirir ki Medenî Kanun'un 63 ve 64. maddelerinde bu anlam *iştirâk hissesi* (katılma payı) deyimiyle dilegetirilmiştir. Bu anlama yakın bir anlamda *herkesin payına düşen masraf bölümü*'nü de adlandırır, örneğin bu anlamda tek elden harcanan bir paranın bir grupça bölüşülmesi sırasında "benim ödentim ne kadar?" denir. Feodal üretim düzeninde mirâs yoluyla çocuklara da geçen toprak kirâcılığı *redevans* ve *angarya* yoluyla gerçekleşirdi, eşdeyişle toprak kirâcıları toprak sahiplerine hem bir âidât öderler, hem de onlar hesâbına bedâva çalışırlardı. Bir şeyi kullanmadan ötürü ödenen bir çeşit vergi de bu deyimle dilegetirilir ki konuşma dilimizde örneğin buna *radyo parası (Fr.* Redevance rediophanique) denir. Bir berat, bir lisans hakkı ya da tecimsel bir marka sahibinin bunu devrettiği firmalardan aldığı para da *ödenti (Fr.* Redevance, *Al.* Lizenzgebühren, *İng.* Royalties) deyimiyle dilegetirilir. Bu para, belli sürelerde bir çeşit kirâ olarak alınabileceği gibi, üretim birimi üzerinden de alınabilir, örneğin bir plâk şirketine şarkısını satan bir şarkıcı her ay ya da her yıl belli bir para alabileceği gibi satılan her plâk üzerinden bir ödenti de alabilir. Özellikle petrol şirketlerinin imtiyâzını aldıkları petrol kuyularından ötürü devlete ödedikleri para böylesine bir ödentidir. Bu anlam *bulgu belgesi parası* deyimiyle özleştirilmiştir. İngilizce *royalty* deyimi *imtiyâz ya da berat ücreti, telif hakkı, mâden işletmek için mülk sâhibine verilen pay* anlamlarını da dilegetirir. *Mâden hisse senedi fâizi (İng.* Royalty interest) deyiminde de kullanılır. *Bk.* Angarya, Feodalite.

AJAN *Bk.* Acente.

AJANS *Bk.* Acente.

AKAR *(Os.* Akar, *Fr.* Immeubles destinés à location, *Al.* Immobilien, *İng.* Real estate) Kirâya verilip gelir getiren taşınmaz mal... Arapça *akar* deyimi halk dilinde bu anlamda kullanılırsa da fıkıh dilinde *gayrımenkul mal* demektir. *Bk.* Gelir, Rant.

AKARET *Bk.* Akar.

AKARYAKIT *(Os.* Mâyi mahrukat, *Fr.* Combustible liquide, *Al.* Flüssiger Brennstoff, *İng.* Liquid fuel, Fuel oil) Yanıcı sıvı... Petrol ve mazot gibi yanıcı sıvılar, odun ve kömür gibi yanıcı katılardan ayrılarak bu deyimle dilegetirilir.

AKÇA Sultan Orhan zamanında kullanılmaya başlanan ilk Osmanlı parası... Belli bir paranın üçte bir değerini taşıyan ufak parayı dilegetirir. *Para* demektir. Osmanlıcada *nakit* ve *sikke* deyimleriyle de dilegetirilmiştir. Bir kese akça, beşyüz kuruş demektir. İlkin Orhan Gazi adına Bursa'da kesilmiştir. Üç akça, yaklaşık olarak bir dirhem gümüşe denk geliyordu. Kanûnî Süleyman zamanında akçanın yerine *kuruş* temeli kabul edildi, eşdeyişle para birimi akçayken kuruş oldu. *Bk.* Para.

AKÇE *Bk.* Akça.

AKİT *Bk.* Sözleşme.

AKORD ÜCRET *Bk.* Götürü ücret.

AKREDİTİF *(Os.* Tediye emri, *Fr.* Accréditif, *Al.* Akkreditiv, *İng.* Letter of credit) Bir kimseye para ödenmesi için bir bankanın kendi şûbesine ya da bir başka bankaya verdiği emir... *Kredi mektubu* da denir, bu emir bir mektupla verildiğinden *akreditif mektubu* deyimiyle anlamdaştır. Bir satış sözleşmesinden ötürü satıcıya para ödenmesi için alıcının bir bankaya verdiği emir de bu deyimle dilegetirilir. *Bk.* Kredi, Banka.

AKSAK REKABET *Bk.* Eksik rekabet.

AKSİYON *Bk.* Hisse senedi.

AKSİYONER *Bk.* Paydaş.

AKTİF *Bk.* Varlık.

AKTİF İŞSİZLİK *(Os.* Aktif işsizlik, *Fr.* Chômage actif) Çalışabilecek durumda olanların iş bulamamalarından doğan işsizlik... *Gizli işsizlik* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* İşsizlik.

ALACAK *(Os.* Matlup, *Fr.* Créance, *Al.* Forderung, *İng.* Claim) Bir kimsenin başka bir kimseyi belli bir zamanda bir şey yapmaya ya da yapmamaya ya da kendisine bir şey vermeye zorlayabilme hakkı... *Borç* deyimi karşıtıdır, genellikle alınması gereken para ya da malı dilegetirir. *Bk.* Borç.

ALACAKLI *(Os.* Dâyin, Mukriz; *Fr.* Créancier, *Al.* Glaeubiger, *İng.* Obligee) Alacağı olan... *Borçlu* deyimi karşıtıdır. *Bk.* Alacak, Borçlu.

ALÂMETİ FÂRİKA *(Os.* Âlâmeti fârika, *Fr.* Marque déposée, *Al.* Warenzeichen, *İng.* Trade mark) Bir girişimin yaptığı malları, aynı malı yapan başka girişimlerden ayırmak için önceden saptadığı işaret... Batı dillerinden Türkçeleştirilmiş olarak *marka* da denir. 28 Nisan 1304 tarihli nizamnâmede "mal üzerine konulan isim, mühür, resim, harfler, sayılar gibi ayırmak için kullanılan her nevi işâret ve damga" olarak tanımlanmıştır.

ALIM *(Os.* İştirâ, *Fr.* Achat, *Al.* Bezug, *İng.* Purchase) Mal ya da hizmetlerin para karşılığında satınalınması... Peşin alım, taksitle alım, kredili alım, alivre alım, veresiye alım vb. gibi çeşitleri vardır. Alım, malların değiştirme değerlerine bağlı olan satımın tersine, malların kullanma değerlerine bağlıdır. *Bk.* Alışveriş.

ALIŞVERİŞ *(Os.* Ahzu itâ, *Fr.* Achat et vente) Alıp satma işlemi... Halk dilinde genellikle sâdece *satın almak* anlamında kullanılır.

ALİVRE *(Os.* Alivre, *Fr.* Vente à livrer, *Al.* Zeitkauf, Terminkauf, Lieferungskauf; *İng.* Time bargain, Agrement to sell future goods) Bir ürünün üretildiğinde teslim edilmek üzere önceden yapılan satışı... Borçlar Kanunu'nun 184. maddesine göre satıcının satılan malı belli bir süre sonunda teslim etmeyi taahhüt etmesidir. *Dalında satış* deyimiyle özleştirilmiştir. Örneğin meyve yetiştirenler meyvelerini henüz olgunlaşmadan böylece dalında satarlar.

ALLEU Tımar... Feodalite düzeninde VI. ve VII. yüzyıllar arasında Frank komünal toplumunda toprak mallaşmıştı, alınıp satılabiliyordu. Toprağın serbestçe alınıp satılmasına Fransızca *alleu* denildi. Toprak, böylelikle, belli ellerde toplanmaya başladı ve büyük toprak mülkleri doğdu. IX. ve X. yüzyıllarda yeni değişikliklere uğrayan *alleu*, ömür boyu kullanılmak şartıyla askerlere verilen gediklerin mirâs yoluyla babadan oğula geçme niteliğini de elde etmeleri üzerine *franc-alleu* biçimine dönüştü. Bu biçime dönüşmeden önce asker gedikleri, askerlik görevini yerine getirmeyen ya da bu görevde başarı gösteremeyen askerlerin elinden her an geriye alınabilirdi. *Franc-alleu* bu biçimi kökten değiştirmiş oldu ve bir kez verilen gedik bir daha geri alınamadı. *Bk.* Franc-alleu.

ALMAN TARİHÇİ OKULU *(Os.* Alman tarihçi mektebi, *Fr.* École historique Allemande, *Al.* Deutsche Historiche Schule, *İng.* German historical school) Ekonomik süreci tarih incelemeleriyle açıklamaya çalışan okul... Kurucusu Alman ekonomicisi W. Rosher'dir *(Bk.* Rosher kuramı). Ekonomik kurama hiçbir yenilik getirmedikleri halde ekonomik olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. Liberal ekonomi anlayışının eleştirisiyle işe başlayan bu ekonomiciler ekonomi düşüncesine göreliliği getirmişler, ekonomik yasaların ve eğilimlerin geçerliliğinin belli tarihsel koşullara bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ne var ki bu tarih incelemelerinden toplumsal gelişmenin ekonomik yasalarını çıkaracakları yerde oportünist düşünceler çıkarmışlardır. Sombart gibi, tarihsel incelemelerden ırkçılığı çıkaranlar da olmuştur *(Bk.* Sombart kuramı). Tarihsel özdekçiliğe de, liberalizme olduğu kadar, karşı çıktıkları halde toplumcu öğütler veren ve Bismarck'ın oportünist politikasını destekleyen bu Alman profesörlerine *kürsü toplumcuları* adı verilmiştir *(Bk.* Kürsü toplumculuğu). Tarihçi yöntemle ekonomi politiğin araş-

tırılmasında W. Rosher'i B. Hildebrand, K. Knies, G. Schmoller, F. Knapp, W. Sombart, Max Weber, Spiethoff *(Bk.* Spiethoff kuramı), Wagner, Brentano, Schaeffle, Took, Leslie ve Ashley gibi ekonomiciler izlemişlerdir. Bütün bunların çalışmaları, ekonomi biliminden çok, ekonomi tarihine yararlı olmuştur. Toplumbilimsel ve ruhbilimsel araştırmalar da, tarih araştırmalarının yanında, bu okulun ekonomi alanına getirdiği yeniliklerdir. Örneğin Sombart, bütün bunlara biyolojik araştırmayı da katmaktadır: *Der Bourgeois* (Münih 1913) adlı yapıtında toprak soylularından bir ailenin anamalcı oğlunu inceler ve onun dükkân işleten büyük dedelerinden birini meydana çıkararak anamalcılığın bu toprak soylusuna soyaçekim yoluyla gelmiş bulunduğunu ileri sürer. Rosher izdaşlarının arasında en ilginci, genç tarihçi okulun lideri sayılan G. Schmoller'dir. Schmoller, ekonomi bilimini dogmatik kadercilikten kurtarmaya çalışmış ve ekonomik kurumların göreliliğini ileri sürmüştür. Ne var ki anamalcılığın da göreli olması gerektiğini görememiştir. *Bk.* Ekonomi.

ALMAŞIK EKİM *(Os.* Zirai mütenavibe, *Fr.* Culture alterne) Ekin değiştirerek yapılan ekim.... Anamalcılık öncesinde toprağı dinlendirmeye bırakarak (nadas) yapılan ve toprağı güçlendirmek amacını güden tarım yöntemi, anamalcılıkta gübrelemek yoluyla bu amacı sağladığından yerini *almaşık ekim* yöntemine bıraktı. Toprağı güçsüzleştirmeden ondan en çok ve en iyi ürün almak amacını gerçekleştiren bu yöntem, belli bir anamalı toprağa yatırmayı gerektirir. *Bk.* Anamal, Tarım.

ALTILAR *(Os.* Altılar, *Fr.* Les six, *Al.* Die Sechser, *İng.* The six) Avrupa ortak pazarını ve kömür-çelik birliğini kuran altı Avrupa ülkesi... Bu ülkeler Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'tur. *Bk.* Ortak pazar.

ALTIN *(Os.* Zer, Zeheb; *Fr.* Or, *Al.* Gold, *İng.* Gold) Doğada az bulunduğundan ötürü para olarak kullanılan ya da devletlerce para karşılığında saklanan mâden... Uzun bir süre para olarak kullanılmıştır. Günümüzde de değer ölçütü, gömüleme ve biriktirme aracı olma niteliğini sürdürmektedir. *Bk.* Altın para, Altın para dizgesi, Altın kambiyo dizgesi, Altın külçe dizgesi.

ALTIN ANAPARASI *(Os.* Altın fonu, *Fr.* Pool d'or, *Al.* Goldpool, *İng.* Gold pool) Altın fiyatını istikrarda tutmak için sekiz anamalcı ülkenin üye olduğu uluslararası kuruluş... Bu kuruluşun anamalının yüzde ellisi Amerika'nın, yüzde onu Fransa'nın ve geri kalan yüzde kırkı öteki altı üye ülkenindir. *Bk.* Altın kambiyo dizgesi.

ALTIN ENFLÂSYONU *(Os.* Altın enflâsyonu, *Fr.* Inflation d'or) Altın üretiminin çoğalmasıyla altın değerinde meydana gelen düşme... Mal ve ücret fiyatlarının yükselmesini doğuran bu düşme en tipik örneğini XV. yüzyılda vermiştir. Günümüzde de piyasaya altın sürme yoluyla altının değeri zaman zaman düşürülmekte, ne var ki son çözümlemede daima yükselmektedir. *Bk.* Enflâsyon.

ALTIN KAMBİYO DİZGESİ *(Os.* Altın kambiyo sistemi, *Fr.* Étalon de change-or, Change étalon d'or; *Al.* Golddevisenwaehrung, *İng.* Gold exchange standart) Altını saklayarak banknot karşılığının yabancı parasıyla ödenmesi sistemi... Banknot ya da kâğıt para sisteminin temeli, istenildiğinde karşılığı olan değerli madenle değiştirilebilmesidir. Paralarını altın temeline dayayan ülkeler çıkardıkları banknot karşılığında altın ödemeyi garanti ederler. Uygulamada banknot karşılıkları altın para, altın külçe ya da yabancı ülke parasıyla ödenmektedir. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN KÜLÇE DİZGESİ *(Os.* Altın külçe sistemi, *Fr.* Système d'or métallique, *Al.* Goldkernwaehrung, Goldbarrenwaehrung; *İng.* Gold bullion standard) Banknot karşılığında külçe halindeki altın verilmesi sistemi... Kimi ülkelerde altın para basmak ve kullanmak yasaktır. Bu yasağın gerekçesi altının piyasa dolaşımına girerek aşınmamasını ve ülkenin böylelikle altın kaybına uğramamasını sağlamaktır. Bu yüzden kimi ülkelerde banknot karşılıkları altın külçeyle ödenir. Altın, merkez bankalarında külçe halinde bulundurulur. Külçeler, genellikle uluslararası ödemelerde kullanılır. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN PARA *(Os.* Altın sikke, *Fr.* Piéce d'or, *Al.* Goldmünze, *İng.* Gold coin) Para olarak kullanılan altın... İ.Ö. 2900 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar altın, para olarak kullanılıyordu. Günümüzde de özellikle gömüleme (iddihar) ve süs işlemlerinde kullanılmakta, sarraflarca alınıp satılmaktadır. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN PARA DİZGESİ *(Os.* Altın sikke sistemi, *Fr.* Systéme de piéces d'or, Systéme de monnaie d'or; *Al.* Goldmünzwaehrung, *İng.* Gold species standard, Gold coin system) Altının para olarak kullanılması sistemi... Altının genel eşdeğer, eşdeyişle para olarak kullanılmaya başlaması İ.Ö. 3000 yılında Mezopotamya ve Mısır'da gerçekleşmiştir. Altın külçelere devletçe damga vuruluyor, ağırlıkla-

rı belirtiliyordu. Altın külçeye uzak yerlere taşınabilecek bir biçim verme düşüncesiyse İ.Ö. 700 yılında doğmuştur. İlkin, Lidya kralı birkaç gram ağırlığında altın paralar bastırmıştır. Altın, gümüşten önce üretilmiş ve üretimi daha az masraflı olmakla üstünlük kazanmıştır. Altının para olarak kullanılması Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Bu sistemde mâdensel ve kâğıt paralar eşit değerdeydi, her ikisiyle de ödeme yapılabilirdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra külçe altın sistemi yeğlenmiştir. *Bk.* Altın para, Altın külçe dizgesi.

ALTYAPI *(Os.* Alt bünye, *Fr.* Infrastructure, *Al.* Unterbau, *İng.* Infrastructure) Bir toplumun sosyo-ekonomik temeli... Eytişimsel ve tarihsel özdekçiliğe göre insanlığın ilk hareketi, insanların yaşayabilmek için yaptığı üretim hareketidir. Hayvanlar doğada bulduklarıyla yaşarlar, insanlarsa yaşayabilmek için üretirler. Bu üretim sürecinde insanlar arasında zorunlu *ilişkiler kurulur. Altyapı, bu üretim ilişkilerinin* tümüdür. Üretim ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İnsanların bütün öteki davranışları, bu ilk insanca davranışlarının üstünde yükselirler. İnsanlar önce yaşarlar, sonra yaşadıklarının düşüncelerini edinirler. Hem de nasıl yaşıyorlarsa öyle düşünceler edinirler, bir kulübede bir saraydakinden başka türlü düşünülür. Çiftçi, çiftçi gibi düşündüğünden çiftçi olmuş değildir, tersine, çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünmektedir. Demek ki siyasal, hukuksal, dinsel, felsefesel, estetik, ideolojik vb. üstyapı oluşumları hep bu *altyapı* oluşumuna göre biçimlenir. Köleci üretim ilişkilerinin, eşdeyişle köleci altyapının siyasal, hukuksal, ahlâksal vb. düşünceleri köleci düzenin gereklerine uygun olarak; feodal üretim ilişkilerinin, eşdeyişle feodal altyapının siyasal, hukuksal, ahlâksal vb. düşünceleri feodal düzenin gereklerine uygun olarak meydana gelir. Altyapı temel belirleyicidir, ama üstyapı da altyapıyı etkiler ve değiştirir. Örneğin köleci üretim ilişkilerinde anamalcı hukukun, anamalcı üretim ilişkilerinde feodal ahlâkın gerçekleşmesi ve geçerliği olanaksızdır. Metafiziğin sonsuz, saltık, her zaman ve her yerde geçerli sandığı üstyapı oluşumları (Siyasa, hukuk, ahlâk, din vb.) altyapı oluşumuna uygun olarak hep değişmiştir ve değişmektedir. Ne var ki bu değişmeler aynı hızda değildir. Altyapı değişirken üstyapı kurumları daha bir süre devam eder. Bundan başka üstyapı kurumları birtürden değildir. Örneğin anamalcı üretim ilişkilerinde siyasal, ahlâksal, felsefesel görüşler iki uyuşturulamaz sınıfın karşıtlığını yansıtır. Proletaryanın siyasal, ahlâksal, felsefesel görüşleriyle burjuvazinin siyasal, ahlâksal, felsefesel görüşleri sürekli olarak birbirleriyle çatışırlar. Toplumun ilerici yanının üstyapı oluşumları, altyapıyı etkiler ve değiştirir. Buna karşı toplumun gerici yanının üstyapı oluşumları altyapının değişmesine karşı koymaya çalışır, onu engellemeye ve durdurmaya çabalar. Altyapıyla üstyapıdaki değişmelerin birbirine uygunluğu, ancak, sosyo-ekonomik bir biçimin başka bir sosyo-ekonomik biçime dönüşmesiyle gerçekleşir. Altyapıyla üstyapının karşılıklı etkileşimi üstüne tarihsel ve eytişimsel özdekçiliğin kurucularından Engels, Joseph Bloch'a, 21 eylül 1890'da Londra'dan şunları yazmıştır: "Maddeci tarih görüşüne göre, tarihin belirleyici etkeni, son çözümlemede, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ama biri çıkar da bu deyişe, ekonomik etken tek belirleyici etkendir anlamını yamamaya kalkışırsa onu soyutlaştırır ve saçmaya indirger. Ekonomik altyapı etkendir ama ideolojik üstyapı da etkendir. Bütün bu etkenler, karşılıklı etki hâlindedir. Ekonomik hareket, sonsuz rastlantılar arasında beliren bir zorunluk gibi, bu etkenler içinde kendi yolunu açar... Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz ama bunu belirlenmiş öncüller ve koşullar içinde yapıyoruz. Bütün bu öncüller ve koşullar içinde, son çözümlemede, belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal vb. koşullar, hattâ insan beyinlerine yapışan gelenekler bile, temel olmamakla beraber bunda rol oynarlar... Yoksa Kuzey Almancasının ses uyumundaki değişikliği, gülünç olmadan, ekonomik açıdan açıklamak mümkün değildir... Düşmanlarımızın yadsımaya çalıştıkları başlıca ilkede direnmek zorundaydık. Bu yüzden karşılıklı etkiye katılan bütün etkenlere lâyık oldukları yeri vermeye fırsat bulamadık". *Altyapı'ya temel (Fr.* Base) de denir. Bu temel, eşdeyişle *üretim ilişkileri* insan bilincinden bağımsız olarak kurulmuştur. *Bk.* Üstyapı, Üretim ilişkileri, Tarihsel özdekçilik.

AMBALAJ *(Os.* Ambalaj, *Fr.* Emballage, *Al.* Packen, *İng.* Packing, Package) Herhangi bir şeyi kutulara, sandıklara koyma ya da paketleme... Eşyâyı sarmalayarak taşınabilir kılmayı dilegetirir. *Bk.* Ambalaj Sanâyii.

AMBALAJ SANÂYİİ *(Os.* Ambalaj sanâyii, *Fr.* Industrie d'emballage) Sanâyicilik iddiasında bulunan geribıraktırılmış ülkelerde kimi girişimlerin başka ülkelerden getirttikleri sanâyi mallarını sâdece paketleyerek ya da kutulayarak piyasaya çıkarmalarını dilegetirmek için kullanılan deyim... Örneğin yabancı ülkelerden ithâl edilen ilâçlar geribıraktırılmış ülkelerde sâdece kutulara ya da şişelere kona-

rak piyasaya çıkarılır, bunun adına da *ilâç sanâyii* denir. Ya da yabancı ülkelerden getirilen motorlar ve parçalar sâdece monte edilerek piyasaya çıkarılır, bunun adına da *otomobil sanâyii* ya da *buzdolabı sanâyii* denir. *Sanâyi* adı altında çok kârlı bir *ithalâtçılık* yapılır, üstelik de o ülkenin sanâyie tanıdığı her türlü teşvik primlerinden, vergi bağışıklıklarından yararlanılır. Ülkeye döviz kazandırmak gösterişi altında yoksul ülkelerin binbir güçlükle elde ettikleri sınırlı dövizler ithalâtçıların kârları uğruna su gibi dışarıya akıtılır. *Bk.* Sanâyi, Sanâyileşme, Ambalaj, Montaj sanâyii.

AMBARGO *(Os.* Tevkifi sefâin, Ambargo; *Fr.* Embargo, *Al.* Beschlag, Embargo; *İng.* Embargo) Bir malın alımsatımını ve taşınmasını önleme... Devletler hukuku dilinde bir ülkenin limanında bulunan düşman gemilerine elkonulmasını dilegetirir. Düşman sayılan ya da savaş kurallarına uymayan bir ülkenin mallarına da uygulanır. Düşman sayılan ya da savaş kurallarına uymadığı kabul edilen ülkeye mal göndermeme biçimindeki mânevî ambargo, Amerikan başkanı Roosevelt tarafından icâdedilmiş ve ilkin 1938 yılında Japonya'ya uygulanmıştır. Kıbrıs'a çıkarma yapılması üzerine ülkemize de uygulanan bu ambargo, özellikle savaş silâhları ve gereçlerini engellemiştir. Çağdaş ekonomiciler, altın ve döviz kaybına karşı hükümmetlerce konulan yasakları da bu deyimle nitelemektedirler. Bir ülkeyi zor duruma düşürmek için alınan önlemler de bu deyimle dilegetiriliyor.

AMELE *Bk.* Emekçi, İşçi.

AMERİKANCILIK Ticâret ve iş alanlarında Amerikan tutumu... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anamalcı kampın liderliğini İngiltere'nin elinden alan Amerika, dünya pazarlarına geniş çapta egemen olmuş ve birçok ülkelerde büyük ortaklıklar kurmuştur. Amerika'nın ticâret ve iş alanlarındaki bu tutumu ve bu tutuma hayranlık ve ayrıca Amerika'dan yana olmak eğilimleri Fransızca *Americanisme* deyimiyle dilegetirilmektedir.

AMOROSO-ROBİNSON FORMÜLÜ *(Os.* Amoroso-Robinson formülü, *Fr.* Formule d'Amaroso-Robinson) Marjinal hâsılayla fiyat ve istem (talep) elâstikliği arasındaki bağıntıyı belirten formül... Herhangi bir malın istem elâstikliği biliniyorsa, Amoroso-Robinson formülüyle onun ortalama fiyatı ve marjinal değerleri bulunur. *Bk.* Fiyat, Marjinal değer.

AMORTİSMAN *(Os.* İtfâ, Amortisman; *Fr.* Amortissement, *Al.* Abschelbung, Amortisation, Tilgung; *İng.* Amortization, Redemption) Eskime ve aşınma için ayrılan pay... Herhangi bir malın (binâlar, makineler, âletler vb.) kullanılmaz bir duruma gelinceye kadar güçten düşmesini, yıpranıp eskimesini tanımlar. Mâliye dilinde anamalın bölüm bölüm kazançtan çekilerek yerine konmasını, bir borcun periyodik ödemelerle kapatılmasını da dilegetirir. Bundan başka *amortisman* deyimi, sâdece fiziksel yıpranmayı değil, teknik yıpranmayı da kapsar. Yeni icâdedilmiş bir makine, eski makineyi üretim dışına atar ve kullanılamaz bir duruma getirebilir. Bu, aynı zamanda, bir şeyin yerine yenisinin konulması için önceden kabul edilen *kullanma süresi (Os.* Miât, *Fr.* Délai)'ni de dilegetirir. Örneğin genellikle taşıtların miâdı beş yıl, makinelerin on yıldır. Bu süre, devletsel kullanımlarda, mal eskimese bile geçerli olur. Yasalar, her hesap dönemi sonunda, kârın belli bir miktârının amortisman olarak ayrılmasını gerektirir. Gerçekte binâlar, makineler, âletler vb. gibi iş araçları işleyişleri sırasında kaybettikleri değeri ürettikleri ürüne geçirirler. On bin liralık bir makine on yılda eskiyip üretim dışı kalıyorsa her yıl kendi değerinden bin lirayı ürettiği ürüne geçiriyor demektir. Makine ve benzerleri olan tüm binâlar, âletler ve hammaddeler, ürettikleri ürüne kendi değerlerinden başka hiçbir ek değer katmazlar, daha açık bir deyişle sâdece kendi değerlerini geri getirirler ve kendilerini yenilerler. Bu da *kâr* adı verilen artık-değerin sâdece ve sâdece insan emeğinin ürünü olduğunu açıkça gözler önüne serer. Anamalcı üretim düzeninde amortisman, anamalcılar için özel bir kâr kaynağıdır. Örneğin bir milyon liralık gerçek bir amortisman yerine iki milyon lira ayırırlar ve bu parayı vergiden kaçırarak yeni yatırımlarda kullanırlar. Bu durum, ayrıca, gerçek kârları da gözlerden saklar. Daha açık bir deyişle amortisman oyunları, anamalcılara bir taşla birkaç kuş vurdurur. Kâr, vergiden olduğu kadar hisse senedi sâhibi küçük tasarruf sahiplerinden de kaçırılır. Ayrıca, kaçırılan bu kâr, işçilerin ücret yükseltimi isteklerini de önler. *Amortisman* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde şu kullanımları vardır: *Amortisman ihtiyatları (İng.* Amortization reserves), *Amortisman fonu (Os.* İtfâ fonu, *İng.* Amortization fund), *Bir borcun amortismanı (İng.* Amortization of a loan), *Hisse senetlerini yoketmek için geri satın alma (İng.* Redemption of shares), *Tahvillerin ödenmesi (İng.* Redemption of securities).

ANAMAL *(Os.* Sermâye, *Fr.* Capital, *Al.* Kapital, *İng.* Capital) Artık-değer elde etmek için kullanılan para ve mal... Anamal (sermâye)

deyimi, ilkçağlarda fâiz karşılığı olarak ödünç verilen para ve malı dilegetiriyordu. Çağdaş medenî hukukta da bu anlamda kullanılmakta ve *anapara (Os.* Re'sülmal)'yı dilegetirmektedir *(Bk.* Anapara). Klâsik ekonomide, elde edilmiş olan her türlü *zenginlik (Os.* Servet)'i dilegetirir, gelir elde etmek için işletilebilecek her türlü mal ve paradır. Ticâret hukukunda, bir girişime ya da ortaklığa yatırılan her türlü mal ve parayı dilegetirir. Anonim ortaklıklarda üç anlamda kullanılmaktadır: 1. Ortaklığın kuruluşu sırasında kurucuların ya da ortakların vermeyi yükümlendikleri para ve her türlü hakları dilegetirir, 2. Ortaklık statüsünde dilegetirilen ve birbirine eşit paylara bölünmüş olan önceden saptanmış saymaca anamalı dilegetirir. 3. Ortaklığın kullanılan ya da kullanılmaya hazır (fiilî) varlığını dilegetirir. Gerçekte anamal, *birikmiş insan* emeğidir. Anamal, anamalcılık düzenine özgü bir kavramdır ve dilegetirdiği üretim araçlarıyla para ancak artık-değer yaratmak için kullanılmakla anamal niteliğini kazanırlar. Yoksa bir ailenin kötü günler için biriktirdiği para, başını sokmak için aldığı ev, bir köylünün bizzat ekip biçtiği toprak anamal değildir; bütün bunlar ancak artık-değer üretmek için kullanılırsa anamala dönüşürler. Anamal; anamalcılık düzeninde, bir toplumsal ilişkidir. Her anamal iki bölümden meydana gelir: Makine, hammadde, binâ, âletler gibi üretim araçlarına yatırılan değişmeyen bölüm ve emek gücünün alınmasına harcanan değişken bölüm. *Bk.* Artık-değer, Emekgücü, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Değer, Emek, Tarihsel özdekçilik, Anapara, Gerekli emek.

ANAMAL BİRİKİMİ *(Os.* Sermâye terâkümü, *Fr.* Accumulation du capital, *Al.* Kapitalakkumulation, *İng.* Accumulation of capital) Artık-değerin tüketilmeyen bölümünün anamala eklenmesi yoluyla gerçekleşen birikim... Diyalektik ekonomi anlayışına göre artık-değerin *ilk birikim*'e eklenmesi *anamal birikimi*'ni gerçekleştirir. Anamalcı, emekgücünü yeniden üretmesi için gereken zamandan daha çok çalıştırdığı emekçinin emeğinden artık-değer elde eder. Bunun bir parçasını da anamalına ekler. Anamalı çoğaldıkça daha çok emekçi çalıştırır, daha çok emekçi çalıştırdıkça da anamalına daha çok artık-değer eklenir. Anamal, böylece, gittikçe büyüyen bir süreçle birikir. *Bk.* İlk birikim.

ANAMALCI BİRİKİMİN GENEL YASASI *(Os.* Sermâyeci terâkümün umûmî kanunu, *Fr.* Loi général de l'accumulation capitaliste) Anamalın artması oranında işsizliğin de artacağını ilerisüren yasa... Tarihsel özdekçi öğretinin ilerisürdüğü bu yasaya göre "anamalın genişleyici gücünün gelişmesini sağlayan nedenlerle emek gücünün boşta kalmasına yol açan nedenler aynıdır". Bu anlayışa göre anamalın gelişmesi, anamalı yaratanların işsizliği temeline dayanır. *Bk.* Anamal, Anamal birikimi, Anamalcılık, Gerekli emek.

ANAMALCILIK *(Os.* Sermâyecilik, *Fr.* Capitalisme, *Al.* Kapitalismus, *İng.* Capitalism) Anamala dayanan ve kâr amacı güden üretim düzeni... Tarihsel özdekçiliğe göre anamalcılık, tarihsel süreçte birbirlerinden toplumsal-ekonomik yasalar gereğince zorunlu olarak türemiş beş üretim düzeninden dördüncüsü, üç sınıflı toplumun da üçüncüsü ve sonuncucudur. Üretim araçlarına sâhibolanların üretim araçlarından yoksun bırakılanlara egemenliği kölelik düzeniyle başlamış, feodal düzenden geçerek son ve en büyük aşaması olan anamalcılığa dönüşmüştür. Bu düzen, XVII. yüzyılın sonlarına doğru oluşmuştur. Anamalcılık düzeninde bütün üstyapı kurumları, anamalcılık gereklerine göre belirlenir. Bu düzenin güdücüsü *kâr* etkenidir, bütün toplum mekanizması bu amaca göre düzenlenir. Bu düzenin kaçınılmaz ve uyuşturulamaz çelişkisi de anamalcı-emekçi çelişkisidir. Çünkü anamalcı, zorunlu olarak, *en az geçim-en çok iş saati*'ni gerçekleştirmeye çalışır. Bu emekçiye verilecek ücretin mümkün olduğu kadar kısılması ve emekçiden alınacak verimin mümkün olduğu kadar çoğaltılması demektir. Ama bunu gerçekleştirmek belli bir çizgiden öteye mümkün değildir. Çünkü, emekçinin en az geçimiyle en çok işi, gücüyle sınırlıdır; belli bir çizgiden daha çok çalışmaya gücü yetmeyeceği gibi, belli bir çizgiden daha az yiyip içmekle de güçten düşer. Anamalcılık, tarihsel süreçte; sanâyi anamalcılığından finans anamalcılığına ve rekâbet anamalcılığından tekelci anamalcılığa dönüşmüştür. Anamalcılığın bu yeni aşaması zorunlu olarak emperyalist bir niteliktedir. Anamal birikimiyle ilgili olarak anamalın organik bileşimindeki zorunlu büyüme tekelciliği ve emperyalizmi zorunlu kılmıştır. Anamalcılığın bu aşamadaki gelişmesi sanâyi ile tarım arasında, sanâyiin çeşitli kolları arasında, bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasında ve çeşitli ülkeler arasında eşit olmayan gelişmeye dayanır. Tarihsel özdekçiliğe göre anamalcı üretim düzeninin uyuşturulamaz çelişkisi bireysel olanla toplumsal olan arasındaki çatışmadır, üretim araçları bireysel mülkiyette toplanırken emek toplumsallaşmıştır. Bu bakımdan üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesine engel olmakta ve her ikisi ara-

sındaki uyuşturulamaz çelişki gittikçe keskinleşmektedir. *Bk.* Kâr, Değer, Anamal, Anamalın organik bileşimi, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Emek-gücü, Artık-değer.

ANAMALCI PLÂNLAMA *(Os.* Kapitalist plânlama, *Fr.* Planification capitaliste) Daha çok kâr elde etme, anamalı geliştirme ve anamalcılığın zorunlu bunalımlarını hafifletmek amacıyla yapılan plânlama... Tarihsel özdekçiliğe göre *toplumcu plânlama* deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı plânlama anamalcıların yararı için, toplumcu plânlama toplumun yararı için yapılır. Bu ayrım, her iki plânlama biçimini birbirinden kesinlikle ayırır. *Bk.* Plânlama, Anamalcılık, Bunalım.

ANAMALCI TOPLUM *(Os.* Kapitalist cemiyet, *Fr.* Société capitaliste) Anamalla belirlenen toplum biçimi... *Toplumcu toplum* karşılığında kullanılır. Bu toplum biçimi antagonist sınıfların varlığını gerektirir. Ayrı birer sınıf halinde örgütlenmiş anamalcı sınıfı olmadan emekçi sınıfı ve emekçi sınıfı olmadan anamalcı sınıfı ve bu iki sınıf olmadan da anamal ve anamalcılık olamaz. *Bk.* Anamalcılık.

ANAMALCI ÜRETİM BİÇİMİ *(Os.* Kapitalist istihsâl şekli, *Fr.* Forme de production capitaliste) Üretim araçlarının özel mülkiyetiyle belirlenen ve artık-değer elde etmek amacını güden üretim... Bu üretim biçiminde üretim araçlarının özel mülkiyetine sâhip olmak ve onlardan yoksun bulunmakla beliren üretim ilişkileri kendilerine uygun düşen üleşimi belirler. Daha açık bir deyişle, üretim ilişkileri hangi biçimdeyse üleşim de zorunlu olarak ona uygun olur. *Bk.* Anamalcılık, Üretim biçimi, Üleşim.

ANAMALIN DEVRİ *(Os.* Sermâyenin devri, *Fr.* Rotation du capital) Anamalın üretim ve dolaşım süresi... Anamalın *devir (Fr.* rotation) süresi, üretim süresiyle dolaşım süresini kapsar. Ölçü birimi, yıldır. Örneğin bir makine bütün değerini on yılda yitiriyorsa ona yatırılan anamalın devri on yıl sürmüş demektir. Bu makine eğer yüz bin liraya alınmışsa demek ki her yıl değerinden on bin lirayı imâl ettiği mallara geçirecek, buna karşı anamalcı da her yıl on bin lirayı -on yıl sonra o makineyi yenilemek üzere- bir yana ayıracaktır. Görüldüğü gibi makine, devir süresinde, ancak kendini üretmektedir ve hiçbir artık-değer, eşdeyişle kâr getirmemektedir. Artık-değer kavramının iyice anlaşılması için, anamalın devrinin daima göz önünde tutulması gerekir. *Bk.* Anamal, Artık-değer.

ANAMALIN İLK BİRİKİMİ *(Os.* İptidâî sermâye terâkümü, *Fr.* Accumulation primitive du capital) Anamalcı üretime geçilebilmesi için zorunlu bulunan öncel zenginlik... Anamalcı üretime geçilmesi için, zenginliklerin kimi ellerde toplanması ve kimi ellerin de emek gücü haline dönüştürülmesi gerekiyordu. Tarihsel özdekçiliğe göre bu olay, özellikle İngiltere ve Fransa'da, köylülerin soylular tarafından zorla topraklarından atılarak mülksüzleştirilmeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Böylelikle hem anamala dönüştürülecek gerekli para, hem de emekçi orduları sağlanmıştır. *Bk.* İlk birikim.

ANAMALIN MARJİNAL VERİMLİLİĞİ *(Os.* Sermâyenin nihâî müsmiriyeti, *Fr.* Productivité marginale du capital, *Al.* Grenzproduktivitaet des Kapitals, *İng.* Marginal productivity of capital) Üretim etmenlerinin niceliklerinde hiçbir artış bulunmadığı halde sâdece anamal birimlerinin artışı nedeniyle elde edilen verim... *Bk.* Marjinalcilik.

ANAMALIN MERKEZLEŞMESİ *(Os.* Sermâyenin temerküzü, *Fr.* Centralisation du capital, *Al.* Zentralisation des Kapitals) Anamalın giderek daha az sayıda ellerde toplanma eğilimi... Rekabetle ezilen küçük anamalların ortadan kalkması ve zorunlu olarak büyük anamallara katılmasıyla gerçekleşir. Anamalcılığın çelişmeleri gereği bu süreç zorunludur. Nitekim anamalcılığın gittikçe tekelleşmesi, bu yasayı doğrulamaktadır. Toplumsal anamal, fizikte olduğu gibi, önce bir itme hareketiyle bireysel anamallara ayrılır. Sonra da bunun tam karşıtı olan bir çekme hareketiyle birbirini çeker ve gittikçe az sayıda ellerde toplanmaya başlar. "Bu dönüşüm süreci, eski toplumu tepeden tırnağa kadar çözüp ayırır ayırmaz, emekçiler proletaryaya ve onlara ait iş araçları anamala çevrilir çevrilmez, anamalcı üretim biçimi kendi ayakları üzerinde duracak hale gelir gelmez, emeğin daha geniş ölçüde toplumsallaşması, toprakla öteki üretim araçlarının toplumsal olarak ve dolayısıyla ortak üretim araçları olarak geniş ölçüde kullanılan üretim araçları haline dönüştürülmesi ve özel mülk sahiplerinin daha çok mülksüzleştirilmesi yeni bir biçim alır. Bu mülksüzleştirme, anamalcı üretim düzeninin kendi iç yasalarının işlemesiyle, *anamalın merkezleşmesi* olarak gerçekleşir". *Bk.* Tekelci anamalcılık, Rekabet, Anamalın yoğunlaşması.

ANAMALIN ORGANİK BİLEŞİMİ *(Os.* Sermâyenin uzvî terkibi, *Fr.* Composition organique du capital) Anamalın değişmeyen bölümüyle değişen bölümü arasındaki oran... Ana-

malın organik bileşiminin çözümlenmesi, özellikle geribırakılmış ülke ve firmaların, gelişmiş ülke ve firmalarca, gelişmelerine yardım etmek şöyle dursun, nasıl büsbütün geriye itildiklerini matematik kesinlikle saptayan ve gösteren çok önemli bir bulgudur. Anamalcı üretim düzeni, gelişme farklarına dayanan bir düzendir. Firmalar ve ülkeler arasındaki gelişme farkları da anamalın organik bileşimindeki değişikliklerden doğar. Her anamal bir *değişen*, bir de *değişmeyen* bölümden meydana gelir. Makineler, binalar, hammaddeler, ısıtma ve aydınlatma masrafları vb. gibi emekçi ücretleri dışındaki bütün harcamalara yatırılan anamal *değişmeyen anamal (Al.* Konstantes kapital)'dır; çünkü üretim sürecinden çoğalmadan, eşdeyişle değişmeden çıkar. Dokunan bir kumaşa katılan on liralık iplik, üretim süreci sonunda gene on liralık ipliktir. On yılda eskiyen bin liralık bir makine her yıl üretimine yüz liralık eskimesini katıyor ve üretim süreci sonunda her yıl yüz lira amorti ederek on yılda sâdece kendisini üretiyor ve başkaca hiçbir değer sağlamıyordur. Sâdece emekçi ücretlerine ayrılan anamal bölümü *değişken anamal (Al.* Variables kapital))dır, çünkü üretim sürecinden artık-değer yaratarak, eşdeyişle çoğalarak ve değişerek çıkar. "Anamalın, üretim araçları, yâni hammaddeler, yardımcı maddeler ve iş âletleri hâlini alan bölümü, üretim süreci boyunca değer hacmini değiştiremez. Bunun için biz buna, anamalın değişmeyen bölümü ya da kısaca *değişmeyen anamal* diyoruz. Anamalın emekgücü hâline girmiş bölümüyse, tersine, üretim süreci boyunca değerini değiştirir. Anamalın bu bölümü, öz değerine eş bir değeri yeniden ürettikten başka, üstelik, kendisi de değişebilen ve az ya da çok olabilen bir artık-değer üretir. Anamalın bu bölümü, durmaksızın, değişmeyen hacimden değişen hacime dönüşür. Bunun için biz buna, anamalın değişen bölümü ya da kısaca *değişen anamal* diyoruz". Değişken anamalın getirdiği ek değer (artık-değer, kapitalist deyimle: kâr), büyük parçası değişmeyen anamala (örneğin makinelere, hammaddelere) olmak üzere toplam anamala katılır. Çünkü gelişmemiş ülke ya da firmanın yarattığı değerden de pay alacak olan *gelişmişlik rantı* ancak bu yolla sağlanabilir. Bunun nasıl olduğu şu örnekte açıkça görülür: Diyelim biri gelişmiş, öbürü gerikalmış iki ülke ya da firma üretimlerine yüzer liralık anamal yatırıyorlar. Gelişmişin makinesi çok, gerikalmışın da işçisi çok. Artık-değer oranının yüzde yüz olduğunu (eşdeyişle işçilerin dört saat kendilerini üretmek, dört saat de artık-değer üretmek üzere sekiz saat çalıştıklarını) varsayalım. Diyelim gelişmiş ülke ya da fabrikanın elde ettiği malın üretim değeri 80 *(değişmeyen anamal)* + *20 (değişken anamal)* + *20 (değişken anamal oranında elde edilen artık-değer)* = *120 (malın üretim değeri)* olsun. Buna karşı gelişmemiş bir fabrika ya da ülkenin üretim değeri 20 + 80 + 80 = 180 olsun. Bu örnekte gelişmemiş fabrikanın üretimi 80, gelişmiş fabrikanın üretimi 20 artık-değer, eşdeyişle kâr sağlayacaktır. Ne var ki her iki fabrikanın malı pazarda ortalama satış değeriyle 120 + 180 = 300 : 2 = 150'ye satılır. Böylece gelişmemiş fabrika ya da ülkenin yarattığı değerden 30'u gelişmiş fabrika ya da ülkenin kasasına akar. Bu demektir ki gelişmişlik gelişmemişliğin varlığıyla mümkündür ve gelişmemişlik gelişmişliğin zorunlu koşuludur. *Bk.* Değer, Artık-değer, Gerekli emek, Değişken anamal, Değişmeyen anamal.

ANAMALIN ÜRETKENLİĞİ KURAMI *(Os.* Sermâyenin müsmiriyeti nazariyesi, *Fr.* Théorie de productivité du capital) Anamalın kendiliğinden üretken olduğunu ilerisüren kuram... *Produktivite teorisi* adıyla anılan bu bilimdışı ve gerçeklere açıkça aykırı kurama göre anamal üretkendir ve fâiz bu üretkenlikten doğmaktadır. Malthus, J. B. Say, Thünnen, Leroy Beaulieu ve Rocher gibi birçok ekonomiciler bu kanıdadırlar. Özellikle W. Rocher'nin bu konuda verdiği şu örnek ünlüdür: Issız bir adaya düşen bir adam, her gün elleriyle üç balık yakalıyor. Her gün tuttuğu bu üç balığı yiyip bitirirse bu adada kaldığı sürece her gün balık tutmak zorunda kalacaktır. Oysa balıklardan her gün ikisini yiyip birini artırırsa üç günde bir gün boş kalabilir ve bu boş gününde kendisine günde otuz balık sağlayacak olan bir balık ağı örebilir. Rocher bundan anamallı üretimin anamalsız üretimden daha verimli olduğu sonucunu çıkarıyor ve her gün fazladan tutulan yirmi yedi balığın bunu tanıtladığını ileri sürüyor. Rocher'ye göre bu fark anamalın (eşdeyişle balık ağının) sağladığı farktır ve bu yüzden de anamal üretkendir. *Bk.* Anamal, Fâiz.

ANAMALIN YOĞUNLAŞMASI *(Os.* Sermâyenin tekâsüfü, *Fr.* Concentration du capital) Artık-değerin bir bölümünün katılmasıyla anamalın gittikçe büyümesi... Bu büyüme, *anamalın merkezleşmesi*'yle ilişkilidir. Anamal, yoğunlaştıkça, gitgide daha az sayıda ellerde toplanır. *Anamalın birikimi yasası* da bu yoğunlaşma ve merkezleşmeyi açıklar. Genel olarak bu böyle olduğu gibi özel olarak da böyledir. Daha açık bir deyişle anamal, genel olarak yoğunlaşıp daha az ellerde toplanma eğilimi gösterdiği gibi her anamal biriminde

de yoğunlaşır. Bireysel anamallar da büyürler ve büyüdükçe de birbirlerini çekerler ve birleşirler. Bu, anamalın yapısı gereğidir. Anamal durmadan çoğalma eğilimindedir. Çünkü anamalın çoğalması anamalcı gelişmeyi sağladığı gibi anamalcı gelişme de anamalı çoğaltır ve eşdeyişle yoğunlaştırır. Anamal kimi zaman bölünebilir, dağıtılabilir; ama ana eğilimi durmaksızın birikme ve yoğunlaşma yolundadır. *Bk.* Anamalın merkezleşmesi, Anamalcı birikimin genel yasası.

ANAMAL İHRÂCI *(Os.* Sermâye ihrâcı, *Fr.* Exporter du capitale) Birikimle elde edilen anamal fazlasının gerikalmış ülkelerde kullanılması... Anamalcılığın serbest rekâbet döneminde ayırıcı niteliği mal ihrâcıydı, tekelcilik aşamasındaysa *anamal ihrâcı*'dır. Birikimle elde edilen anamal fazlası, anamalcılığın birkaç ülkede çok gelişmiş olması ve kendi ülkesinde kârlı yatırım alanı kalmaması yüzünden zorunlu olarak *anamal ihrâcı*'nı doğurmuştur. Çünkü gerikalmış ülkelerde kâr oranı yüksektir; anamal azdır, toprak fiyatı ve işçi ücreti düşüktür, hammaddeler ucuzdur. *Bk.* Anamal, Anamalcılık, Emperyalizm.

ANAMAL ŞİRKETLERİ *(Os.* Sermâye şirketleri, *Fr.* Société de capitaux, *Al.* Kapitalgesellschaft, *İng.* Company with liability, Limited to its capital) Kooperatif, anonim, hisseli komandit ve limited şirketler... Âdî komandit ve kollektif şirketler dışındaki şirketler bu adla da anılırlar. *Bk.* Şirket.

ANAPARA *(Os.* Re'sülmâl, *Fr.* Capital, *Al.* Kapital, Hauptsumme; *İng.* Capital, Principal) Ödünç verilen ve fâiz getiren para... Bir borcun fâiz, temettü vb. gibi nedenlerle eklenmiş bölümleri çıkarıldıktan sonra geriye kalan temel bölümünü dilegetirir. Borç verme işlemi dışında da kullanılır, örneğin cezalı bir verginin de anaparası vardır, verginin ceza bölümü çıkarıldıktan sonra kalan ve cezaya esas olan bölümüdür. *Anamal* başlığında da değinildiği gibi Batı dillerindeki *kapital* deyiminin çok ve çeşitli kullanımları vardır. Bu kullanımlara örnek olmak üzere şu deyimler verilebilir: Anamalcılar, müteşebbisler, hissedarlar tarafından yatırılan paraları dilegetirmek üzere *anamal hesâbı (İng.* Capital account, *Fr.* Compte-capital), *sâbit anamal (İng.* Capital asset), *mütedâvil anamal (İng.* Circulating capital), *anamal değerleri (Os.* Sermâye kıymetleri, *İng.* Capital assets), *anamal tahvilleri (Os.* Sermâye tahvilleri, *Fr.* Capital obligations, *İng.* Capital bonds), *anamal kârı (Os.* Temettü, *İng.* Capital bonus), yıllık üretim kapasitesine eklenen bir ünitenin mâliyetini dilegetiren *anamal katsayısı (Os.* Sermâye sâbitesi, *İng.* Capital coefficient), bütçenin normal gelir ve giderlerinin dışında olarak anamal hareketlerini dilegetiren *anamal bütçesi* ya da *yatırım bütçesi (İng.* Capital budget), *anamal kârı (İng.* Capital dividend), çeşitli yollardan elde edilen anamal birikimini dilegetiren *anamal oluşumu (İng.* Capital formation), sâbit anamala ya da yatırımlara yapılan ekler anlamında *anamal malları (İng.* Capital expenditure), yapımda harcanmayan *sâbit değerler (İng.* Capital facility), ekonomik bir değerin satın alındığı tarihle satıldığı tarih arasında geçen sürede artan değerini dilegetiren *anamal kazancı (İng.* Capital gain), toprağın dışında anamal olarak kullanılan her türlü malı dilegetiren *anamal malları (İng.* Capital goods), *anamal sigortası (İng.* Capital insurance), *güçlü anamal (İng.* Capital leverage), *anamal vergisi (Os.* Servet vergisi, *İng.* Capital levy), anamalın bir girişimden öbürüne ya da bir ülkeden başka bir ülkeye geçişini dilegetiren *anamal hareketi (Os.* Sermâye hareketi, *İng.* Capital movement), *uzun vâdeli borç (İng.* Capital liability), bir paranın uzun vâdeli sâbit tesislere yatırılmasını dilegetiren *anamalın borç verilmesi (Os.* Sermâye ikrâzı, *İng.* Capital loan), *değişmeyen anamal (Os.* Sâbit sermâye, *İng.* Fixed capital), *değişen anamal (Os.* Dalgalı sermâye, *İng.* Floating capital), *işlemeyen anamal (Os.* Semeresiz sermâye, *İng.* Barren capital, Dead capital), *kişisel anamal (Os.* Şahsî sermâye, *Fr.* Capital personnel, *İng.* Capital of a sale proprietor), *amorti edilmemiş anamal (Fr.* Capital non amorti, *İng.* Capital not yet redeemed), *anamal gideri (İng.* Capital outlay), bir girişimin anamalıyla gelirini birlikte dilegetiren *anamal niceliği (Os.* Sermâye miktârı, *İng.* Capital sum), ödenmiş anamalın hisse senetleriyle temsil edilmeyen bölümünü dilegetiren *anamal fazlası (İng.* Capital surplus), *anamalın devri (İng.* Capital turnover), *ödenmiş anamal (İng.* Capital receipts), *toprak geliri (İng.* Capital rent), *anamal yedek akçesi (Os.* Sermâye ihtiyatları, *İng.* Capital reserve), *başlangıç anamalı (Fr.* Capital improductif, *İng.* Unproductive capital), *ana anamal (Os.* Esas sermâye, *İng.* Capital stock), hisse senetlerinin nominal ya da piyasa değerleri üzerinden alınan vergiyi dilegetiren *taşınır değerler vergisi (Os.* Menkul kıymetler vergisi, *İng.* Capital stock tax), *tümüyle ödenmiş anamal (İng.* Fully paid up capital), *anamal çoğaltımı (Os.* Sermâye tezâyüdü, *İng.* Increase of capital), *anamal yatırımı (İng.* Investment of capital). *Bk.* Anamal.

ANGAJMAN *(Os.* Taahhüt, *Fr.* Engagement, Al. Engagement, Berufung; *İng.* Engagement) Söz verme... Bir işi üzerine almayı dilegetirir, bu anlamda dilimizde *üstlenme* deyimi de kullanılıyor. Türk Dil Kurumu'nca *bağlaşma* deyimiyle özleştirilmiştir. *Ticâret sözleşmesi* ve *rehin* anlamlarında da kullanılır. *Bk.* Yüklenici, Sözleşme, Rehin.

ANGARYA *(Os.* Angarya, *Fr.* Angarie, *Al.* Angarie, *İng.* Angary) Zorla ve karşılığı ödenmeden gördürülen iş... Devlet, kent ve köy yönetimlerinde bir çeşit *vergi* yerini tutmuştur. Tarihsel süreçte, örneğin bir Eflâk köylüsü, yılın yarısını toprak ağasının (Boyar'ın) işinde angarya çalışarak geçirirdi.

ANLAŞMA *(Os.* İtilâf, *Fr.* Convention, Arrangement, Entente, Accord; *Al.* Konvention, Abkommen, Übereinkommen, Vertrag, Verstaendigung, Übereinkunft; *İng.* Convention, Understanding, Agreement, Treaty, Pact, Capitulation, Protocol) Düşünce ve amaç bakımından birleşip uyuşma... Tecimsel alanda yazılı anlaşmalara *sözleşme (Os.* Akit, Mukavele) denir. Ekonomi alanında rekabeti ortadan kaldırarak tekel durumu yaratmak için eşgüdüm sağlayan firmaların *anlaşma (Os.* Muhâdenet, *Fr.* Entente)'larına da *kartel* denir. Devletler arasında yapılan anlaşmalar da *antlaşma (Os.* Muâhede) deyimiyle dilegetirilir. Anlaşma, çok geniş anlamlı bir terimdir, *uyuşma (Os.* Mutâbakat) ve *onama (Os.* Muvâfakat)'yı da kapsar. *Bk.* Sözleşme.

ANLAŞMA KARTELLERİ *(Os.* Şart kartelleri, *Fr.* Cartel de contrat) Birçok konulardaki çıkarların uyuşturulmasıyla anlaşmalar imzalanarak kurulan kartel... Eskiden *şart kartelleri* denirdi. Çünkü bu gibi kartellerin başarıya ulaşması için birçok şartların, en başta da başkaca rakiplerin bulunmaması şartının gerçekleşmesi gerekir. Örneğin kartelin ürettiği malın, yerine başkası konulamayacak bir mal olması şarttır. Çünkü tüketiciler o malı alırlar ve kartelin fiyatı yüksek tutma amacı gerçekleşmez. Kartele katılan firmalar arasında tam *anlaşma*, kartelin temel şartıdır. *Bk.* Kartel.

ANLIKSAL YOKSULLAŞMA *(Os.* Sefâleti zihnîye, *Fr.* Paupérisation intellectuelle) Manüfaktür döneminde bir malı tek başına yapan işçinin parça işçisi durumuna düşürülmesi... Örneğin İngiltere'de bir iğne imalâthanesinde bir iğnenin doksan iki parça işçisinin elinden geçtiği saptanmıştır. İşçi, böylelikle, ustalığını yitirmiş ve anlıksal yoksullaşmaya düşmüş olmaktadır. *Bk.* Yoksullaşma.

ANONİM ŞİRKET *(Os.* Anonim şirket, *Fr.* Société anonyme, *Al.* Aktiengesellschaft, *İng.* Share company, Joint-stock company) Anamalı paylara bölünmüş şirket... Ortaklarının sorumluluğu paylarıyla sınırlı olan şirket tipidir. *Anonim* sözcüğü Yunancadır ve *adsız* anlamına gelir. Birbirlerini tanımayan çok sayıda küçük tasarruf sahipleri, eşdeyişle adsızlar, bu şirket tipinde paralarını işletirler. Paylar kolaylıkla başkalarına aktarılabilir. *Bk.* Şirket.

ANTİKAPİTALİST *(Os.* Sermâyecilik aleyhtârı, *Fr.* Anti-capitaliste) Anamalcılığı yadsıyan ve ona karşı çıkan her türlü davranış... *Bk.* Anamalcılık, Antikapitalist okul.

ANTİKAPİTALİST OKUL *(Os.* Sermâyeciliğe aleyhtâr mektep, *Fr.* École anti-capitaliste) Anamalcılığa karşı çıkan yazarlar grubu... Marksçılık dışında anamalcılığa karşı çıkan yazarlar bu adla nitelenirler. Bu ekonomi yazarları birbirlerinden bağımsız oldukları gibi kimi Marx'tan önce ve kimi de Marx'tan habersizdir. Büyük İngiliz ekonomicisi Ricardo'yla başlayan bu akım Robert Owen, John Gray, William Thompson, Ravenstone, Thomas Hodgkin vb. gibi yazarları kapsar. Bu yazarlar, sorunun özünü bilimsel olarak kavrayamamak ya da açıklayamamakla beraber birçok bilimsel gerçekleri sezmişler ve sergilemişlerdir. *Bk.* Anamalcılık.

ARACI *(Os.* Mutavassıt, *Fr.* Intermédiaire, Revendeur; *Al.* Vermittler, Makler, Mittelperson, Zwischenhaendler; *İng.* Middleman, Intermediary) İki taraf arasındaki bir ticâret işini kolaylaştıran kişi... Özellikle üretici ve tüketici arasındaki aracıları dilegetirir.

ARAÇ *(Os.* Vâsıta, *Fr.* Moyen, *Al.* Mittel, *İng.* Means, Instrument) Herhangi bir şeyi elde etmek için kullanılan şey... *Bk.* Aracı.

ARANIM *Bk.* İstem.

ARDİYE *(Os.* Ardiye, *Fr.* Entrepôt, *Al.* Lagerhaus, *İng.* Warehouse) Mal deposu... Dilimizde bu depoda mal saklamak için verilen parayı, eşdeyişle *ardiye ücreti (Fr.* Magasinage, *Al.* Lagergeld, *İng.* Warehousing)'ni de dilegetirir.

ARMATÖR *(Os.* Mücehhiz, *Fr.* Armateur, *Al.* Reeder, *İng.* Ship-owner) Gemi işleten kişi... *Donatan* da denir. Türk Ticâret Kanunu'na göre geminin sahibidir (Alman hukukunda da böyledir). Fransız hukukunda geminin sahibi olabildiği gibi, olmayabilir de. *Gemi sahibi* ve *armatör* deyimleri arasındaki fark, *anamalcı* (kapitalist) ve *girişimci* (müteşebbis) de-

yimleri arasındaki fark gibidir. 19. yüzyılla 20. yüzyılın ilk dönemi anamalcılığında para sahipleri gibi gemi sahipleri de bizzat iş görmezlerdi, para sahipleri paralarını işletilmek üzere nasıl bir müteşebbise verirlerse gemi sahipleri de gemilerini öylece bir armatöre ya da donatana verirlerdi.

ARTIK *Bk.* Sweezy kuramı.

ARTIK-DEĞER *(Os.* Fazlai kıymet, *Fr.* Plus -value, *Al.* Mehrwert, *İng.* Surplus value) Emekçilerin kendi emekgüçlerinin değerini ürettikten sonra fazladan ürettikleri değer... Diyalektik ekonomi terimidir, üretilen malların değeriyle bunların üretimi için ödenen ücretlerin tutarı arasındaki farkı dilegetirir. Diyalektik ekonomiye göre anamalcılık düzeninde bir malın değeri, onda billurlaşan insan emeğiyle belirlenir. Anamalcı düzende insanın emek gücü de mallaşmıştır ve pazarda öteki mallar gibi değiştirme değeriyle alınıp satılmaktadır. Her mal gibi insan-mal da değiştirme değeriyle satın alınır ve kullanma değerinden yararlanılır. Bir malın değiştirme değeri, onun yeniden üretilmesi için gereken emek süresiyle belirlenir. İnsan-mal kendisini yeniden üretecek -eşdeyişle ertesi günü aynı güçle çalışabilecek bir duruma gelmek için gereken ihtiyaçlarını gidermeye yetecek- bir süreden fazla çalıştırılmakla ayrıca bir de *artık -değer* üretmektedir. Bu durumda, diyalektik ekonomiye göre, emekçiye emeğinin karşılığı ödeniyormuş gibi gerçekte emek gücünün karşılığı ödenmektedir. Örneğin sekiz saatlik bir çalışma süresinde, emekçinin kendisini yeniden üretmesi için dört saatlik bir çalışma süresinin yeteceğini varsayarsak geriye kalan dört saatlik çalışma süresi *artık-değer* üretimini gerçekleştirir. Bu örnekte emekçi ancak dört saatlik emeğinin karşılığını ücret adı altında alarak geri kalan dört saatte ücretsiz çalışmış olmaktadır. Çünkü her malın değeri gibi insan-malın da değiştirme değeri kendisini yeniden üretmek için gerekli süreyle belirlenir. Örneğin yüz bin lira değerindeki bir makine on yılda tükeniyor ve yerine bir yenisinin alınmasını gerektiriyorsa her yıl on bin liralık değeri amorti ediyor ve böylelikle on yılda ancak kendisini yeniden üretiyor demektir. Makine ve başkaca hiçbir üretim malı *artık -değer* sağlamaz. *Artık-değer* sağlayan tek mal, insan-maldır. "Artık-değer üretimi, anamalcı üretim biçiminin saltık yasasıdır". "Anamalcıyı emek gücünü satın almaya götüren bu malın sahip olduğu spesifik kullanma değeridir ki, bu da sadece bir değer kaynağı olmasından değil, kendi sahip bulunduğu değerden daha fazla bir değer kaynağı olmasından doğar". *Bk.* Değer, Emek-değer, Göreli artık-değer, Saltık artık-değer, Emek, Emekgücü, Gerekli emek, Kâr, Anamal, Anamalcılık.

ARTIK-DEĞER ORANİ *(Os.* Fazlai kıymet nispeti, *Fr.* Taux de plus-value, *Al.* Mehrwerstrate, *İng.* Rate of surplus value) Ödenmiş emekle ödenmemiş emek arasındaki oran... *Artık-değer payı* da denir. Ücretle artık-değer arasındaki nispeti dilegetirir. *Bk.* Artık-değer.

ARTIK-EMEK *(Os.* Fazla sây, *Fr.* Surtravail, *Al.* Mehrarbeit, *İng.* Surplus labour) Emekçinin, kendini üretmek için gerekenden çok ve artık-değer üretimine harcadığı emek... Diyalektik ekonomi terimidir. *Bk.* Gerekli emek, Emekgücü, Emek, Artık-değer.

ARTIK-EMEK SÜRESİ *(Os.* Fazla mesâi zamanı, *Fr.* Temps de surtravail, *Al.* Mehrarbeitzeit, *İng.* Surplus labour time) Emekçinin artık-değer üretimi için çalıştığı süre... *Bk.* Artık-değer, Artık-emek.

ARTIK-ÜRÜN *(Os.* Mahsûl fazlası, *Fr.* Surproduit, *Al.* Mehrprodukt, *İng.* Surplus product) Üreticilerin kendi tüketimlerine gerekenden çok ürettikleri ürün... Üretim olanaklarının az ve sınırlı bulunduğu ilkel komünal toplumda insanlar ancak varlıklarını sürdürebilecek, eşdeyişle yaşayabilecek kadar üretebiliyorlardı, *artık-ürün* yoktu. Üretim güçlerinin gelişmesiyle emeğin verimi arttı ve toplumun özel mülkiyete, dolayısıyla da sınıflara bölünmesine yolaçan artık-ürün elde edilmeye başladı. Köleci toplumda gerçekleşen artık-ürün yeni ilişkiler gerçekleştirdi. Köleci toplumda başlayan ve feodal toplumla kapitalist toplumda gelişen artık-ürün, tüm sınıflı toplumları ıralar (karakterize eder). Sosyo-ekonomik oluşumlar (köleci, feodal, anamalcı), artık-ürünün elde ediliş biçimiyle belirlenmiştir. Örneğin feodal toplumda *artık-ürün* açıkça görülür, çünkü *zorunlu-ürün* elde edildikten sonra üreticilere yaptırılan ek çalışmayla, eşdeyişle angaryayla elde edilir. Buna karşı kapitalist toplumda artık-ürün, toplumsal ürünün içinde gizlenir ve görünmez. Artık-ürün, anamalcı toplumda artık-değerin kaynağıdır. *Bk.* Artık -değer.

ARTIRMA *(Os.* Müzâyede, *Fr.* Enchére, Encan, Vente aux enchéres, Sur enchére Adjudication; *Al.* Auktion, Steigern; *İng.* Bid, Higher bid, Auction, Public sale) Alıcılar arasında yarışma sağlayarak mal değerinin artırılması yoluyla yapılan satış... Mal ve hizmet satış ve kiralamalarında kullanılan bir yöntemdir. Devlet ve devletsel (resmî) kurumla-

rm satışlarında zorunludur. Açık artırma, kapalı zarf usulüyle artırma vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. *Bk.* Artırma ve eksiltme.

ARTIRMA VE EKSİLTME *(Os.* Müzâyede ve münâkasa, *Fr.* Enchéres, *Al.* Versteigerung, *İng.* Auction, Sale by auction) Alıcıları ve satıcıları yatıştırarak satılacak malın değerini yükseltme ve alınacak malın değerini düşürtme... Özellikle devletin ve devletsel kurumların alacağı ya da satacağı mallarda en uygun koşulları sağlamak için yasalaştırdığı yöntemdir. Devlet, alacağı malları eksiltme yöntemiyle alır, satacağı malları da artırma yöntemiyle satar. *Bk.* Artırma.

ARZ *Bk.* Sunu.

ARZ VE TALEP KANUNU *Bk.* Sunu ve istem yasası.

ASIL RANT *(Os.* Aslî rant, Aslî irâd; *Fr.* Rente principale) Bir toprağı kiralarken ona çeşitli yatırımlar yapılmışsa bu harcamalar çıktıktan sonra kalan asıl toprak geliri... Bir toprağı kiraya vermek için ona duvar çekmek, kanallar açmak vb. gibi birçok yatırımlar yapılmış olabilir. Asıl rantı hesaplamak için bu yatırımların fâiz ve amortismanını kiradan düşmek gerekir. *Bk.* Rant.

AŞINMA-ESKİME PAYI *Bk.* Amortisman.

AŞIRI BİRİKİM *(Os.* İfrât terâküm, *Fr.* Suraccumulation) Yatırım ya da işletme sınırlarını aşan birikim... *Aşırı anamal birikimi (Os.* İfrât sermâye terâkümü, *Fr.* Suraccumulation de capital) de denir. Bu durumda, yatırıma ya da işletmeye konulmuş olan anamala eklenen anamal ya pek az kâr getirir, ya da hiç kâr getirmez. *Bk.* Aşırı kapitalizasyon, Kâr oranının düşme eğilimi yasası, Aşırı kâr, Tekelci anamalcılık.

AŞIRI ENFLÂSYON *(Os.* İfrât enflâsyon, Hiperenflâsyon; *Fr.* Hyperinflation, *Al.* Hyperinflation, *İng.* Hyperinflation) Paranın değerini büsbütün yitirdiği en şiddetli enflâsyon biçimi... Buna *dörtnala enflâsyon* da denir. Çoğunlukla savaş içinde ya da savaş sonrasında olur ve yeni bir para sistemini gerektirir. Eski para, artık kullanılamayacak kadar değerden düşmüş durumdadır. Örneğin Macaristan'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki bir pengö, savaştan sonra önünde yirmi yedi sıfır bulunan pengöye eşit olmuştur. Fransızların deyimiyle bu *berbat enflâsyon (Fr.* Inflation gatopante)'un en tipik örneklerinden biri de Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'sında gerçekleşmiştir, 1920'de koca bir fabrikayı satın alabilen bir milyon markla 1923'te sadece bir sabah gazetesi satın alınabildi. *Bk.* Enflâsyon.

AŞIRI KAPİTALİZASYON *(Os.* İfrât sermâyeleştirme, *Fr.* Surcapitalisation, *Al.* Überkapitalisierung, *İng.* Over capitalization) Yatırım alanlarının daralması yüzünden aşırı kârların zorunlu olarak anamala eklenmesi... Tekelci anamalcılıkta yatırım alanlarının daralması ya da çeşitli nedenlerle büsbütün yitirilmesi aşırı kapitalizasyonu doğurur. Bu anlamda *aşırı kapitalize edilmiş ülkeler* ve *noksan kapitalize edilmiş ülkeler* deyimleri de kullanılmaktadır. Aşırı kapitalize edilmiş ülkelerin başında Amerika ve İsviçre gelmektedir. Anamal birikiminin amacı, onu kârlı işlere yatırmaktır. Yatıracak yer bulunmazsa aşırı bir anamal birikimi olur. Bu deyim, malsal anamalın (aynî sermâyenin) gerçek değerinden yüksek gösterilmesini de dilegetirmektedir. Özellikle anonim şirketlerde böylesine bir aşırı anamallaştırma, şirkete mal koyanların yararına ve para koyanların zararına olur. Ama son çözümlemede şirket de bundan zarar görür, çünkü anamalına göre kârı az olacağından hisse senetlerinin değerini düşürür ve ortaklığı batkıya sürükler. *Bk.* Aşırı birikim.

AŞIRI KÂR *(Os.* Fâhiş kâr, *Fr.* Bénéfice excédentaire, *Al.* Übermaessige Gewinne, *İng.* Excess profits) Tekelci anamalcılığın gerikalmış ülkelerden elde ettiği ek ya da artık-kâr... Tekelci anamalcılığın amacı, kâr oranını yükseltmektir. Bunu gerikalmış ülkelere anamal ihraç ederek bu ülkelerdeki işçi ücretlerinin ve hammadde fiyatlarının düşüklüğü yüzünden kolaylıkla gerçekleştirdiği gibi kendi iç yapısında da gerçekleştirebilir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Anamalın organik bileşimi, Kâr.

AŞIRI ÜRETİM *(Os.* Fazla istihsâl, İfrât istihsâl; *Fr.* Surproduction, *Al.* Überproduktion, *İng.* Over production) Tüketime yetenden çok üretim... Alıcı bulamayan üretimi dilegetirir. Anamalcı üretimin kaçınılmaz hastalığı ve ekonomik bunalımların temel nedenidir. Anamalcı birikimin genel yasası gereğince üretim tüketimden daha çabuk artar. Anamalcı üretim kâr etmeniyle düzenlenir, anamalın özel ve üretimin toplumsal karakterde olması onu zorunlu olarak *plânlanamaz* kılar. Ekonomik bunalımların başlıca nedeni üretimle tüketim arasındaki bu dengesizliktir. Bundan başka anamalcı üretim, geliştiği oranda daha çok sayıda insanları işsizliğe itmek çelişkisini zorunlu olarak taşımaktadır. Bu da satın al-

ma gücünü azaltarak tüketimi kısar ve harcanamayan bir üretim, eşdeyişle *aşırı üretim* yaratır. *Bk.* Bunalım, Yeniden üretim, Anamalcı birikimin genel yasası.

AŞIRI ÜRETİM BUNALIMI *(Os.* Fazla istihsâl buhrânı, *Fr.* Crise de surproduction) Anamalcı üretim düzeninin doğal bunalımı... *Bk.* Bunalım, Aşırı üretim.

AŞIRI YIPRANMA FONU *(Os.* İfrât amortisman ihtiyâtı, *Fr.* Excés de fonds d'amortissement) Gerçek yıpranma fonu yerine örneğin iki katının amorti edilmesi... Amortisman fonuyla eşanlamdadır. Gerçekte bu fon, ilk değeri üzerinden kullanılmış olan duran (sâbit) anamalı yerine koymak için kurulur. Ama birçok tekeller aşırı kârlardan doğan gizli ihtiyatlarını gizlemek için bilânçolarmda aşırı yıpranma fonları kurarlar. *Bkz.* Amortisman.

ATATÜRKÇÜLÜK *Bk.* Kemalizm.

ATIF KURAMI *Bk.* Menger kuramı.

AVADANLIK *(Os.* Âlât ve edevât, *Fr.* Outils, *Al.* Tischler, *İng.* Equipment) Bir zenaatçının işini görmesi için gerekli el âletleri... Örneğin bir marangozun keser, testere, bıçkı vb. gibi âletleri bu niteliktedir. Manüfaktür döneminde bu avadanlıklar özeleşmiş, eşdeyişle her âlet belli ve tek bir işe yaramaya yönelmişti. Bu özelleşme, basit âletlerin birleşimii olan makineyi doğurdu. *Bk.* Makine.

AVANS *(Os.* Alelhesâp, Avans; *Fr.* Avance, *Al.* Vorschuss, Abschlagszahlung; *İng.* Advance) Bir işin karşılığı olan paranın peşin verilmiş bölümü... Dilimizde *öndelik* deyimiyle özleştirilmiştir. Alacaktan bir bölümünün vaktinden önce ödenmesini dilegetirir. İş yapıldıktan ya da alacak tahakkuk ettikten sonra avans olarak verilen para, tahakkuk eden paradan düşülür (mahsûp edilir). Kimi durumlarda avans olarak verilen para, işin yapılması için harcanmış olan giderden fazla olabilir; bu halde de avansı alan, artan parayı geri verir, buna *avansın kapatılması* denir. Bankacılık dilinde *inanca* (teminât) karşılığında verilen kredilere de *avans* denir. Örneğin konut yapımı ya da alımı için bankaca konuta konulan ipotek karşılığında verilen avanslar böyledir, buna *inancalı öndelik (Os.* Teminâtlı avans, *Fr.* Avance sur garantie, *Al.* Vorchuss gegen Sicherheit, *İng.* Advances on guaranties) denir. Kimi durumlarda bankalar teminâtsız olarak da avans verebilirler, buna da *inancasız öndelik (Os.* Teminâtsız avans, *Fr.* Avance sans garantie, *Al.* Blankovorschuss, *İng.* Advance in blank) denir.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU. *Bkz.* Ortak Pazar.

AVUSTURYA OKULU *(Os.* Avusturya mektebi, *Fr.* École autrichienne, *Al.* Österreichische Schule, *İng.* Austrian School) Değerin nesnel karakterini yadsıyıp değeri ruhbilimsel etmenlerle açıklamaya çalışan marjinalci okulun Viyana kolu... *Bk.* Marjinalcilik, Psikolojik okul.

AYLÂK *(Os.* Muattal, *Fr.* Chômeur) İşsiz... Kimi Türk yazarlarınca bu anlamda kullanılmaktadır. Ekonomi kuramcıları bir işçi için aylâklığın çekiciliği ile ücret haddi arasında ilişkiler aramışlardır. Bu araştırmalara göre çalışma isteği, ücretin yararıyla işin sıkıcılığı arasındaki marjinal ikame haddine göre belirlenir. *Bk.* İşsizlik.

AYNÎ RANT *Bk.* Malsal rant.

AYNÎ ÜCRET *Bk.* Malsal ücret.

AZALAN MARJİNAL YARAR İLKESİ *(Os.* Azalan marjinal fayda mebdei, *Fr.* Principe d'utilité décroissant marginal) Bir ihtiyacı karşılayan bir mal nicelikçe ne kadar çoğalırsa o mala karşı olan isteğin o oranda azalacağı ilkesi... Ekonomik olguları ruhbilimsel açıdan ele alan metafizik düşünce yapılı ekonomicilerden Gossen'e göre herhangi bir mala karşı istek sonsuz olarak artmaz, istek giderildikçe azalma eğilimi gösterir. Ekonomici Marshall, Gossen'in bu yasasından *azalan marjinal fayda* kavramını çıkarmıştır. Azalan marjinal fayda ilkesine göre bir malın tüketilen miktarı arttıkça o malın marjinal faydası azalma eğilimi gösterir. Buradaki *marjinal fayda,* o malın son biriminin faydasıdır. Bunu daha iyi anlamak için şu basit örnekten yararlanılabilir: Diyelim ki karnınız açtır. Bu açlığınızı gidermek için bir ekmek satın alıyorsunuz. İlk lokmanın ruhbilimsel faydası sizin için çok büyüktür. Ama yediğiniz lokmaların sayısı çoğaldıkça bu ruhbilimsel fayda azalacaktır. Buysa ekmeğin son lokmasının getirdiği ek faydanın gittikçe azalmakta olduğunu gösterir. Amerikalı ekonomi profesörü Paul Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şu örneği vermektedir: "Farz edelim ki insanın gözlerini kapatıp elini, avcunun içi yukarı bakacak şekilde tutmasını söylüyorsunuz. Avcuna bir ağırlık koyduğunuz takdirde şüphesiz ki bunu hissedecektir. Ağırlığı artırdığınız takdirde ek ağırlıkları da hissedecektir. Fakat ağırlık epeyce arttıktan sonra, deneye başlarken koyduğunuz ağırlığa eşit bir ağırlık koyduğunuz takdirde

bu eki hissetmediğini söyleyecektir. Eşdeyişle, avcun taşıdığı *toplam* ağırlık ne kadar *çoksa* ek veya *marjinal* ağırlık o kadar *az olacaktır*". *(İbid,* Istanbul 1970, çev. Demir Demirgil, s. 479). Marjinalciler kuramlarını bu gibi bilimdışı veriler üstüne kurmuşlardır. *Bk.* Marjinalcilik.

AZALAN VERİM YASASI *(Os.* Azalan müsmiriyet kanunu, *Fr.* Loi des rendements décroissants, *Al.* Gesetz des abnehmenden Entrages, *İng.* Law of diminishing returns) Verimin, emek gücünün artması oranında artmayacağını saptayan yasa... Örneğin bir dönümlük tarlada çalışan bir işçi 10 verim elde ediyor. İki işçi çalışırsa 20 verim elde edecektir. Azalan verim yasasına göre verim, bir noktadan sonra düşmeye başlayarak ve örneğin üç işçi aynı tarlada 30 verim yerine 25 verim alacaklardır. Toplam verim artacaktır ama ek verim her seferinde biraz daha azalacak ve örneğin dört işçi 30 verim elde edecektir. Metafizik düşünce yapılı ekonomiciler bunun nedenini emekgücü artarken anamalın sâbit kalmasına, eşdeyişle emekgücü başına anamalın gittikçe azalmakta olmasına bağlamaktadırlar. Marjinalciler bu yasayı azalan marjinal fayda ilkesiyle ilişkili bulurlar. Onlara göre marjinal fayda nasıl nicelikçe çoğalmalarla azalıyorsa, marjinal verim de öylece azalmaktadır. Bu anlayışa göre eğer toprak da emekgücüyle birlikte ve onunla aynı oranda artırılsaydı verim azalmayacaktı. Azalan verimi önlemek için üretimin değişmeyen etmeni (toprak), değişken etmenine (emekgücü) göre azalmamalıdır. Metafizik düşünceli ekonomiciler bu yasadan önemli sonuçlar çıkarmaktadırlar. Örneğin onlara göre işçilere ödenen reel ücret son işçinin meydana getirdiği ek verime eşit olmaktadır ve Hindistan'da yaşama standartlarının düşük olması nüfuslarının çokluğu yüzündendir. Çünkü az toprağı çok insan işlemektedir. Bu yüzden de son işçinin verimi sıfıra yaklaşmakta, demek ki ücreti de sıfıra yaklaşmaktadır. Bir bakıma marjinalciler, bu yasayı ilkin ortaya atan 18. yüzyıl Fransız ekonomicisi Jacques Turgot'nun kuramını bütünüyle ele almamaktadırlar, çünkü Turgot, verimin belli bir noktada sıfıra düşeceğini ve artık toprağa emek ve tohum eklemenin hiçbir kazanç sağlamayacağını ilerisürmekteydi. Marjinalciler, Turgot'nun bu savını görmezlikten gelmeselerdi Hindistan'daki bütün işçilerin bedâva çalışmaları gerektiğini ilerisürmek zorunda kalırlardı. *Bk.* Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.

AZGELİŞMİŞLİK *(Os.* Az terakki etmişlik, Az müterakkîlik; *Fr.* Sous-dévéloppé, *Al.* Unterentwicklung, *İng.* Underdeveloped) Geribıraktırılmış ülkelere anamalcı ekonomicilerin yakıştırdıkları nitelik... Anamalcı üretim düzeninin eşitsiz gelişme yasasına göre zorunlu olarak geribıraktırılmış (çünkü bunlar geribıraktırılmasaydı, öbürleri ilerleyemezdi) ülkeler anamalcı yazarlarca bu deyimle niteleniyor. Bu deyim ilkin *geri ülke* deyiminin bu durumdaki ülkeleri gücendireceği düşüncesiyle Birleşmiş Milletler Kurulunca *eksik gelişmiş (İng.* Less developed) biçiminde kullanılmıştır. Daha sonra *azgelişmiş (İng.* Underdeveloped) biçimine dönüşmüştür. Ulusal gelir ölçüsüyle belirlenir ve *kişi başına düşen gelirin azlığıyla* tanımlanır. Birçok yazarlar bu deyimin *gelişebilecek nitelikte olmayı* da içerdiğini ilerisürmektedirler. Oysa azgelişmişlik, çokgelişmişliğin zorunlu koşuludur. Çünkü anamalcılık, bir ülkenin kendi sınırları içinde olduğu gibi, dünya ülkeleri arasında da gelişme farklarına dayanır. Azgelişmişlik olmazsa çokgelişmişlik de olamaz. 1964 yılı istatistiklerine göre, dünya nüfusunun altıda birinden azı çokgelişmiş, altıda birinden biraz fazlası ortagelişmiş, üçte ikisi ise azgelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Aynı istatistiklere göre gelişme çizgisinin en üstünde Amerika, en altında Pakistan vardır. Amerika'da adam başına düşen ulusal gelir 30002 dolar, Pakistan'da ise 79 dolardır *(Bk. The Future of Underdeveloped Countries,* New York 1964). Birleşmiş Milletler Kurumu, azgelişmiş ülkelere yapılan yardımların varlıklı ülkeleri daha varlıklı, yoksul ülkeleriyse daha yoksul ettiğini belirtmektedir *(Bk.* Myrdal, *An International Economy,* s. 150). Gelişmiş ülkelerin yardımları ve tröstleri, azgelişmiş ülkelerde büyük egemenlikler kurmaktadırlar. İran Başbakanı Musaddık'ın Lahey Adalet Divanı'nda söylediği şu sözler özellikle bu egemenliği belirtmektedir: "Güvenlik bahanesiyle Anglo-İranien tröstü, sadece kendi bölgesi olan Huzistan'da değil, bütün ülkede faaliyet gösteren, bütün sosyal sınıflarla bağlantısı bulunan, basını etkileyen, kamuoyunu işleyen bir teşkilât kurmuştu. Böylece, hileli seçimlerle kurulmuş meclisin ve onun arzusuna göre teşkil edilmiş hükümetin mukavemetiyle karşılaşmayan A.I.O.C. devlet içinde devlet haline gelmiş ve ülkenin kaderine hâkim olmuştur. İşte otuz yıl boyunca ülkenin içinde bulunduğu durum budur" *(Bk. Déclaration de M. Mossadegh, devant la Cour Internationale de Justice,* s. 439). Amerikalı ekonomi profesörü Paul A. Samuelson, dünya nüfusunun % 70'inin dünya gelirinin ancak % 20'sini paylaştığını ve buna karşı dünya nüfusunun % 30'unun dünya gelirinin % 80'ine sahip olduğunu anlattıktan

sonra gerikalmış ülkelerin bu duruma başkaldıramayacaklarını söylemekte ve şöyle demektedir: "Sefalet içinde olan insanlar isyan edemezler. Geçmişin büyük ihtilâlleri belirli bir iktisadî gelişme başarıldıktan sonra olmuştur" *(Bk.* Samuelson, *İktisat,* İstanbul 1970, çev. Demir Demirgil, s. 842). Ekonomi bilgini Ernest Mandel de azgelişmiş ülkelerdeki anamalcılığın "sanâyii geliştirmekten dikkatle sakınan bir anamalcılık" olduğunu belirttikten sonra şöyle demektedir: "Azgelişmiş ülkelerin ekonomilerinin temel hastalığı, sınaî azgelişmişliktir. Bunun da iki kaynağı vardır: Birincisi yabancı sermâyenin manüfaktür sanâyiinin gelişmesine hiçbir yatırım ya da hemen hemen hiç yatırım yapmaması, ikincisi yerli para sahiplerinin bir sanâyi kurulması yerine gayri menkullere, ticârete ya da tefeciliğe para yatırmaları" *(Bk.* Mandel, *Traité d'Economie,* bölüm 13). *Bk.* Emperyalizm, Anamalın organik bileşimi.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELER *(Os.* Az terakki etmiş memleketler, *Fr.* Pays sous-développés, *Al.* Unterentwickelte Laender, *İng.* Underdeveloped countries) Geribıraktırılmış ülkeler. Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkeleri genellikle bu durumdadır. Başka bir açıdan yapılan istatistiklere göre de dünyanın dörtte üçü azgelişmiştir. *Bk.* Azgelişmişlik.

B

BABACILIK *(Os.* Pedercilik, *Fr.* Paternalisme) Babalık etme siyasası... Sınıflar üstünde devletin, işçiler üstünde işverenin, sömürge halkları üstünde sömürgecinin siyasası, anamalcı yazarlarca bu deyimle dilegetiriliyor. Bu yazarlara göre yetkin olmayanların üstünde, onları görüp gözetecek ve yönetecek yetkin bir güç gereklidir. Yetkin gücün tutumu da *baskı* değil, *babalık etme*'dir.

BAĞIT *Bk.* Sözleşme.

BAĞITÇILAR *(Os.* Taraflar, Tarafeyn; *Fr.* Parties, *Al.* Vertragsparteien, Parteien, Prozessparteien; *İng.* Parties) Bir sözleşmeyi yapan ya da bir dâvada karşılaşan kişiler... Hukuk dâvasında dâvalı ve dâvacı, icrâ tâkibinde alacaklı ve borçlu böyledir. *Bağıtçılar (Os.* Âkit taraflar, *Fr.* Parties contractantes, *İng.* Contracting parties) deyimi, daha çok ve daha yerinde olarak, sözleşme yapanları dilegetirir. *Bk.* Sözleşme.

BAĞIT EĞRİSİ *(Os.* İtilâf münhanîsi, *Fr.* Courbe de convention) Bir anlaşmada taraflardan her birinin çıkarlarının karşı tarafın çıkarını zedelemeksizin birleştikleri en uygun noktadan geçen eğri... Ekonomi kuramcıları ekonomik bir anlaşmanın en uygun noktasını saptamışlar ve bunu bir eğriyle göstermişlerdir. Bu kuramcılara göre ekonomik bir anlaşma, ancak bu eğri üstünde olabilir.

BAĞLI İSTEM *(Os.* Merbut talep, *Fr.* Demande conjointe, *Al.* Verbundene Nachfrage, *İng.* Joint demand) Bağlı malların talebi... Örneğin gaz sobası istemi, gazın da istemini gerektirir. Gaz bulunmuyorsa gaz sobası da istenmez. *Bk.* Bağlı mallar, Bağlı üretim.

BAĞLI KÂR *(Os.* Merbut kâr, *Fr.* Profit conjointe, *Al.* Verbundene Profit, *İng.* Joint profit) Tekelleşen firmaların kârı... Tekelleşen firmalar, aralarındaki rekabeti kaldırmak için, maksimum bir ortak kâr üstünde anlaşırlar. Bu kârın maksimumunu Fellner incelemiştir. *Bk.* Tekel, Tekelci anamalcılık.

BAĞLI MALLAR *(Os.* Merbut mallar, *Fr.* Biens conjoints, *Al.* Verbundguten, Kuppelprodukte; *İng.* Joint products) Birinin satışı için ötekilerin de satılması gerekli olan mallar... Örneğin gaz sobası ve gaz, otomobil ve benzin, fotoğraf makinesi ve fotoğraf filmi vb. böyledir. *Bk.* Bağlı istem.

BAĞLI ÜRETİM *(Os.* Merbut istihsâl, *Fr.* Production conjointe, *Al.* Verbundene Produktion, Kuppelproduktion; *İng.* Joint production) Birinin üretimi ötekinin de üretimini gerektiren üretim... Örneğin koyun ve yün üretimleri böyledir, yün üretmek için koyun üretmek gerekir. *Bk.* Bağlı malar.

BANKA *(Os.* Banka, *Fr.* Banque, *Al.* Bank, *İng.* Bank, *Lâ.* Mensa argentaria, Argentaria taberna) Para ticâreti yapan kurum... İlk bankalar tapınaklardı. Tarihsel süreçte para yerine kullanılan değerli mâdenlerin taşınması ve saklanmasındaki güçlük, onların tapınaklara emanet edilmesi geleneğini doğurmuştu. Bu açıdan ilk banka, ortalama fâiz oranını da saptayan, İ.Ö. 3400 yılında, Şamaş tapınağıdır. Bu durum, hemen ortaçağın sonlarına kadar sürmüştür: XII. yüzyılda Templier tarikati mevduat, transfer ve ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı uluslararası bir banka durumundaydı. Bir yandan da, özellikle antikçağ Yunanistan'ında, ellerindeki değerli mâdenleri teminat karşılığında güvenilir bir yere bırakmak isteyenler için bir çeşit *emanetçi* durumunda bulunan sarraflar türemeye başlamıştı. İlk bankerler, bu sarraflardır. *Banka* sözcüğü de, onların üstünde para saydıkları *tezgâh* anlamındaki İtalyanca *banco* sözcüğünden alınmıştır. Renaudot der ki: "İlkin sadece bir ödeme konusu olan alacak, zamanla bizzat alınıp satılabilen bir değiştirme nesnesi haline geldi" *(Peuples et Civilisations,* c. VIII, s. 346). Tapmaklar ve sarraflar *emanetçilik ve aracılık* görevlerine karşı belli bir ücret almaktaydılar. Kendilerine para bırakanlara *fâiz* adı altında üstelik para veren bankalar bu aşamada meydana gelmiştir. Bu anlamda ilk bankalar Venedik Rialto Bankası (1587), Amsterdam Bankası (1609), Hambourg Bankası (1619), İsveç Bankası (1659) ve İngiltere Bankası (1696)'dır. Bu bankalar devletlere de borç vermeye başlamışlardı. "Devlet borçlarıyla ilgili esham ve tahvilâtın yanında ticârî senetler de ciro ve iskonto edilmeye başlamıştı" *(Bk.* Roover, *L'Évolution de la Lettre de Change,* s. 350). Anamalcılığın emperyalizm döneminde bankalar yoğunlaşmış ve küçük bankalar eriyerek büyük bankalarda merkezleşmişlerdir. Bu evrede bankalar da tekelleşmişler, sanâyi ve banka anamalları birleşerek mâlî anamal doğmuştur. Sanâyiciler ve bankacılar, artık banker-sanâyicilerdir. Bugün dünya pazarlarına bu mâlî sermâye grupları egemendir. "Bankaların temel görevi ödemelerde aracılık etmektir. Böylece işlemeyen anamalı işleyen anamal durumuna getirirler. Bu, paranın kâr jeneratörü durumuna gelmesi demek-

tir. Bankalar her çeşit geliri biraraya toplayarak anamalcıların emrine verirler". *Banka* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde en genel kullanımları şunlardır: *Merkez bankası (İng.* Central bank), *Ziraat bankası (İng.* Agricultural bank), *Kredi bankası (İng.* Credit bank), *Mevduât bankası (İng.* Deposit bank), *İskonto bankası (İng.* Discount bank), *Emlâk bankası (İng.* Land bank), *Denizcilik bankası (İng.* Maritime bank), *Ulusal banka (İng.* National bank), *Devlet bankası (İng.* State bank), *Tasarruf bankası (İng.* Savings bank), *Banka işlemleri (İng.* Bank's affairs), *Bankaya para yatıranlar (Os.* Mevduât mûdîleri, *İng.* Bank's depositors), *Banka mevduât cüzdanı (İng.* Bank pass book), Bankaya çekilen senet ya da poliçeyi bankanın kabul etmesini dilegetiren *kabul kredisi (Fr.* Acceptation de banque, *İng.* Bank acceptance), *Banka havâlesi (İng.* Bank post remittance), *Uluslararası ödeme bankası (İng.* Bank for international settlement), para olarak kulanılabilecek banknot çıkaran bankayı dilegetiren *İhraç bankası (İng.* Bank of issue), bankaya para yatıranlara açılan hesâbı dilegetiren *banka hesâbı (Fr.* Compte de banque, *İng.* Bank account), *banka cüzdanı (İng.* Bank book), *banka iskonto haddi (Fr.* Escompte de banque, *İng.* Bank rate), *banka ihtiyatları İng.* Bank reserves), *banka binâsı (İng.* Bank building), *banka hisse senedi (Fr.* Action de banque, *İng.* Bank share), *banka şirketi (İng.* Bank society), *banka hissesi (İng.* Bank stock), *banka parası (Os.* Kaydî para, *İng.* Bank money), *banka fâizi (İng.* Bank interests), *banka kredisi (İng.* Bank loan), *banka zimmeti (Fr.* Frais de banque, *İng.* Bank charge), *banka çeki (İng.* Bank cheque), *banka hesap durumu (İng.* Bank statement), bir senedin banka tarafından kırılmasını dilegetiren *banka iskontosu (İng.* Bank discount), bir bankanın kendi şubesine ya da bir başka bankaya gönderdiği ödeme emrini dilegetiren *poliçe (İng.* Bank draft), bankadaki bir hesâba yatırılan ve çekilen paraları dilegetiren *mevduât (İng.* Bank deposit). *Bk.* Kredi, Banknot, Bankacı, Tekelci anamalcılık.

BANKA ANAMALI *(Os.* Banka sermâyesi, *Fr.* Capital de la banque, *Al.* Bankkapital, *İng.* Bank capital) Bir bankanın kurulması için gerekli para... Banka kurucularının ya da ortaklarının vermeyi yükümlendikleri anamala *yükümlenilmiş anamal (Os.* Taahhüt edilmiş sermâye, *Fr.* Capital souscrit, *Al.* Gezeichnetes Kapital, *İng.* Subscribed capital, Issued capital) denir. Bankanın kuruluş tüzüğünde gösterilen anamala, toplumla hiçbir ilgisi bulunmamakla beraber, *toplumsal anamal (Os.* İçtimâî sermâye, *İng.* Social capital, Partnership capital) adı veriliyor. Bu anamala *saymaca anamal (Os.* İtibârî sermâye, *İng.* Nominal capital) ya da *kütüğe geçirilmiş anamal (Os.* Tescil edilmiş sermâye, *İng.* Registered capital) ya da *onaylanmış anamal (Os.* Tasdik edilmiş sermâye, *İng.* Authoriesed capital) da deniyor. *Bk.* Anamal, Banka.

BANKACI *(Os.* Banker, Banka memuru; *Fr.* Banquier, *Al.* Bankier, *İng.* Banker) Banka işiyle uğraşan... Dilimizde bu konuda şöyle bir ayrım yapılıyor: Bankacı deyince bankada çalışan memur ve uzmanlar anlaşılıyor; *banker* deyimiyse daha çok banka sahiplerini ve büyük sarrafları dilegetiriyor, hattâ mecaz yoluyla *çok zengin adam* anlamına da geliyor. İlk İtalyan sarrafları *tahta sıra (İt.* Banco)'larda oturarak para bozarlarmış, *banka* deyimi de buradan geliyor. Kök anlamında banker, *tahta sırada oturan* demek. Günümüzde bankerlik, bankacılıktan ayrı bir iş koludur. Özellikle pay ve borç belgitleri (hisse senedi, tahvil, bono) alıp satarlar ve aradaki fiyat farklarından büyük kazançlar sağlarlar. Bireysel olarak bankerlik edenler olduğu gibi, banker şirketleri de vardır. Son yıllarda hisse senedi, tahvil, bono gibi değerleri toplayarak işleten ve bunlara dayanarak kendi adlarına tahvil çıkaran ve fâiz veren banker şirketler de oluşmuştur. *Banker* deyimi, Türk Ticâret Kanunu'nun 612. ve 926. maddelerinde *banka* anlamında da kullanılmıştır. *Bk.* Banka.

BANKA ÇEKLERİ *(Os.* Banka çekleri, *Fr.* Chéques de Banque, *İng.* Bank cheques) Bankada parası olan bir kimsenin bu paradan bir bölümünün ya da tümünün dilediği bir kimseye verilmesini sağlamak için yazdığı çekler... Bankaya para yatıranlar, dilerlerse, bankalardan birer çek defteri alıp kullanabilirler. Çek defterleri, para sahiplerini yanlarında para taşıma yükünden kurtarır. *Bk.* Çek.

BANKA HADDİ *Bk.* Banka oranı.

BANKA İFLÂSI *(Os.* Banka iflâsı, *Fr.* Faillite de banque) Para yatıranların paralarını çekmek istedikleri zaman bankanın bu isteği karşılayamaması durumu... Tekeller öncesi bankacılıkta çok görülmüştür. Örneğin Amerika'da 1929 yılında toplam mevduâtı iki yüz milyon dolar olan 659 banka iflâs etmiştir. *Bk.* Banka, İflâs.

BANKA KÂRI *(Os.* Banka kârı, *Fr.* Bénéfice de banque) Yatırılan paraya verilen az fâizle borç verilen paradan alınan çok fâiz arasındaki fark... Buna komisyon, borsa simsarlığı,

acyo vb. gibi daha birçok gelirler de eklenir. *Bk.* Banka.

BANKA MEVDUÂTI *(Os.* Banka mevduâtı, *Fr.* Dépots de banque, *İng.* Bank deposits) Bankaya yatırılmış olan ve istenildiğinde ya da vâdeli yatırılmışsa vâdesi geldiğinde çekilebilen paralar... *Bk.* Banka.

BANKA ORANI *(Os.* Banka haddi, *İng.* Bank rate) İskonta oranı... Özellikle İngiltere'de *iskonto oranı* deyimi yerinde kullanılmaktadır. *Bk.* Banka.

BANKA PARASI *Bk.* Banknot.

BANKER *Bk.* Bankacı.

BANKNOT *(Os.* Banknot, Temsilî para; *Fr.* Billet de banque, *Al.* Banknote, Note, Kassenschein; *İng.* Bank note, Bank bill) Devlet tarafından çıkarılan kâğıt para... Bu tanım, *banknot* deyiminin günümüzdeki tanımıdır. Eskiden "tedâvül bankaları tarafından çıkarılan ve üstünde yazılı olan meblâğı banknotu getirene derhal ödemeye bankayı zorunlu kılan senet" olarak tanımlanırdı. Nitekim bir zamanlar ülkemizde de Merkez bankasıyla birlikte Osmanlı bankası da banknot çıkarıyordu ve onun çıkardığı banknotların geçerliği de yasalarla zorunlu kılınmıştı. Tarihsel süreçte *banknot,* kâğıt paranın ilk biçimidir. Bankalar, kendilerine para yatıranlara bu parayı teslim aldıklarına dair *banknot,* eşdeyişle bir çeşit senet (*Fr.* Billets de banque) verirlerdi. Banknot, onun elinde bulunduranın dilediği zaman bunun karşılığını bankadan derhal alabilmesini sağlar. Değeri garantilenmiştir. Bu bakımdan banknotlar da mâden paralarla birlikte kullanılmaya başlanmışlardır. Bu banknotların elden ele kullanılması ve hep birden karşılıkları çekilmek için bankalara götürülmemesi, karşılıksız olarak da banknot çıkarma olanağını sağlamıştır. Önceleri banknotlar, derhal mâden paraya çevrilebilme niteliğini taşıyorlardı. Sonraları devlet, yasalarla, bunları karşılığı istenmeksizin zorunlu olarak geçerli kıldı. Bu bakımdan devlet tarafından çıkarılan ve zorunlu olarak geçerli kılınan paraya da *banknot* denilir. Sözcük, İngilizce *banker's notes* deyiminden türemiştir. Kulischer'in anlattığına göre, eskiden İngiliz tüccarları mücevherlerini ve mallarını krala emanet ederlermiş, 1640'ta İngiltere Kralı Charles I. bunlara elkoymuş. Bunun üzerine tüccarlar servetlerini kuyumculara emanet etmeye ve karşılığında *emanet makbuzu (İng.* Goldsmith notes) almaya başlamışlar. Kuyumculara *banker* denilmeye başlandıktan sonra da bunların adı *banker's notes,* eşdeyişle *banknot* olmuş. *Bk.* Para.

BARAN KURAMI *Bk.* Sweezy kuramı.

BARATARYA *(Os.* Kasdî zarar, Baratarya; *Fr.* Baraterie, *Al.* Barraterie, *İng.* Baratry, Truck) Gemi adamlarının gemiye ve taşıdığı yüke bilerek yaptıkları zarar... *Hilekâr* anlamına gelen *barat* deyiminden türemiştir. Alman ve Türk hukukuna göre barataryadan kaptan sorumludur.

BAREM *(Os.* Cedâvili hesâbiye risâlesi, *Fr.* Baréme, *Al.* Barem, *İng.* Wage table, Tariff schedule, Ready reckoner) Ücret ve aylık derecelerini ve tutarlarını saptayan cetvel... Fransız matematikçisi Bertrand François Barrême (1640-1703) tarafından yapıldığı için onun adıyla anılıyor. Gerçekte sadece ücret ve aylıkları değil, her türlü hesâbın önceden yapılmış formüllerini adlandırır. Böylelikle ne ödeneceği ve ne alınacağı barem cetveline bakarak bilinir. Örneğin bir otobüs işletmesinin kilometre başına artan oranlı taşıma tarifesi de bir barem cetvelidir. İlkin 1682 yılında uygulanmış.

BASİT EMEK *(Os.* Basit sây, *Fr.* Travail simple, *Al.* Einfache Arbeit, *İng.* Simple labour, Unskilled labour) Gelişme bakımından herhangi bir özelliği olmayan ve her insanın fizik yapısında ortalama olarak bulunan güç... *Karmaşık emek* ya da *hünerli emek* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Emek, Karmaşık emek.

BASİT YENİDEN ÜRETİM *(Os.* Basit tekrâr istihsâl, *Fr.* Reproduction simple) Başlangıçtaki anamala eşit bir anamalla yapılan yeniden üretim... Diyalektik ekonomi terimidir. *Genişletilmiş yeniden üretim* deyimi karşılığında kullanılır. *Yeniden üretim* konusu, diyalektik ekonominin temel bilgilerinden biridir. Üretim, insan yaşamında sürekli olması zorunlu bir olgudur. İnsanlar sürekli olarak üretemezlerse yaşayamazlar. Anamalcılık düzeninde bu sürekliliğin özel bir anlamı vardır. Anamalcı, elde ettiği artık-değerin tamamını kişisel ihtiyaçlarına harcayarak üretim için daima başlangıçtaki anamalına eşit bir anamal kulanırsa bu *basit yeniden üretim* olur. Ama böylesine basit bir yeniden üretim anamalcılık düzeninde mümkün değildir. Anamalcı sürekli olarak işini genişletmek ve artık-değerin daima çoğalan büyük bir bölümünü üretim sürecine katmak zorundadır. Bu genişletilmiş yeniden üretimse anamalcılığın temel çelişmelerini doğurur: «Üretim güçleri geliştikçe tüketim ilişkilerinin dar temeliyle daha keskin bir

çatışma haline girer". Bu durum, üretimle tüketim arasındaki zorunlu dengesizliğin başlıca kaynağıdır ki anamalcılığın temel çelişkilerinin çoğu bu dengesizliğin ürünüdür. Bu anlayışa göre "sürekliliği içinde ve yeniden üretim olarak anamalcı üretim süreci, ne yalnız mal ne de yalnız artık-değer üretir. O, bunlara ek olarak, anamalcıyla ücretli işçi arasındaki toplumsal ilişkiyi üretir ve ebedileştirir". *Bk.* Yeniden üretim, Genişletilmiş yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Anamalın organik bileşimi.

BAŞABAŞ *(Os.* Tesâvii fiyat, *Fr.* Au pair, *Al.* Pari, Zum Nennwert; *İng.* At par) Saymaca değerle piyasa değerinin eşit olması durumu... Örneğin yüz liralık bir hisse senedi borsada da yüz liraya alınıp satılıyorsa *başabaş noktası*'nda demektir. Genellikle piyasa fiyatları başabaş noktasının altında ya da üstünde olur. Ticâret dilinde, kârla zararın bulunmadığı nokta bu deyimle anılır. Buna *sıfır noktası* da denir. Bu durumda üretim miktarında parça başına mâliyet, parça başına kazanca eşittir. Deyim, özellikle *en uygun kâr noktası*'nı bulmak için yapılan hesaplarda kullanılır. Kimi firmalar belli koşullarda ve bir süre için başabaş noktasında çalışmayı yeğleyebilirler, çünkü bu noktadaki fiyat kısa dönemlerde zarar etmemeyi garanti eder. Bundan başka rekabet halinde rakip firmaların da yıkılmasını ve dayanamayıp ortadan çekilmelerini sağlar.

BAŞLANGIÇTAKİ BİRİKİM *(Os.* İptidâen terâküm, *İng.* Previous accumulation) İlk birikim... Ünlü İngiliz ekonomicisi Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Adam Smith, anamalcılığın oluşmasını açıklamak için bir ilk birikimin açıklanması gerektiğini sezmişti. Marx, *Kapital*'inde şöyle der: "Anamal birikimi artık -değerin varlığını, artık-değer anamalcı üretimin varlığını, anamalcı üretim de üretimin varlığını ve üreticilerin elinde büyük anamal ve emekgücü kütlelerinin varlığını bir önkoşul olarak gerekli kılar. Bu dolanım, bir kısırdöngüdür. Bundan ancak, anamalcı birikime öngelen ve anamalcı üretimin sonucu olacağı yerde onun çıkış noktası olmuş bulunan, Adam Smith'in deyimiyle bir *previous accumulation* tasarımlamakla kurtulunabilinir". *Bk.* İlk birikim.

BAYRAK *(Os.* Sancak, Bandıra; *Fr.* Pavillon, Drapeau; *Al.* Flagge, Fahne; *İng.* Flag) Devleti simgeleyen renkli bez... Bayrağa saygısızlık cezayı gerektirir, devletler genel hukukunda da bayrağa saygıyı gerektiren hükümler vardır. *Bandıra* deyimi, gemilerin uyruklu-ğunu belirten bayrağı dilegetirir, *gemi bayrağı* demektir, örneğin "İngiliz bandıralı bir gemi" denir. Savaş sırasında *yansız bir bayrak altında (Os.* Tarafsız bir sancak altında, *Fr.* Sous pavillon neutre, *Al.* Unter neutraler Flagge, *İng.* Under neutral flag) dolaşan ticâret gemilerine, devletler hukukuna göre, dokunulamaz. Buna "bayrak yükü korur" kuralı denir. Bir ülkenin bayrağını taşıyan gemi, o ülkeymiş gibi işlem görür.

BEDÂVA *(Os.* Bâd-ü hevâ, *Fr.* Gratuit, *Al.* Kratis, *İng.* Gratiutous) Karşılığında para almadan... Parasız yapılan ya da verileni dilegetirir.

BEDENÎ SÂY *Bk.* Kol emeği.

BEĞENİ *(Os.* Zevk, *Fr.* Goût, *Al.* Geschmack, *İng.* Taste) Hoşlanma... Marjinalciler değeri beğeniyle açıklamaya çalışırlar, onlara göre değerli olan, beğenilendir. *Bk.* Değer, Marjinalcilik.

BEKLEME *(Os.* İntizâr, *Fr.* S'attendre, Être dans l'attente; *Al.* Gefasst sein, Gevaertig sein; *İng.* To be waiting, To be prepared) Bir iş oluncaya kadar oyalanma... Ekonomi dilinde uzun bir süre bozulmadan saklanabilen mallara *bekletilebilir mal* denir. Örneğin piyano bekletilebilir mal, meyveyse bozulan ve bundan ötürü de bekletilemeyen maldır. Malların bu niteliği ticâret ekonomisinde çok önemlidir, her iki çeşidin fiyat mekanizmaları başkadır. Bekletilebilir mallar stok yapılabilir ve satış için fiyatların yükselmesi beklenebilir.

BEKLEME SÜRESİ *(Os.* İntizâr müddeti Starya; *Fr.* Staries, Jours de planche; *Al.* Liegetage, Wartezeit; *İng.* Lay days, Demurrage) Gemiyi kiralayanın mal yükletilmesi ya da boşaltılması için yasayla ya da sözleşme gereğince beklemek zorunda olduğu süre... Bu sürenin taşırılmasına da deniz hukukunda *sürastarya* denir. Ne var ki sürastarya sözleşmede gözönüne alınmamışsa ve kararlaştırılmamışsa bekleme süresine katılır.

BEKLENMEYEN DURUM *(Os.* Nâgehzuhur vaziyet, Gayrı me'mûl vaziyet; *Fr.* Imprévision, *Al.* Erschütterung der Geschaeftsgrundlage, *İng.* Frustration) Sözleşmenin yapıldığı sırada düşünülmesi olanaksız bulunan engelleyici neden... Bu neden, sözleşenlere sözleşmenin değiştirilmesini ya da feshini istemek ve dâvâ açabilmek hakkını verir. Sözleşme, ilke olarak *sözleşmenin yapıldığı zamandaki koşulların devamı süresince (Lâ.* Claùsula rebus sic stantibus) geçerlidir. Yargıçlar buna göre, borçlunun ya da yükümlünün sözleş-

meyi yerine getirdiği takdirde ekonomik ve malsal açıdan bir *felâket içine düşeceği* ölçütünü gözönünde tutmaktadırlar. Kimi ülkelerin yargıçları, örneğin paranın değerinin düşürülmesini bile malın sözleşmedeki fiyatla teslim edilemeyeceğine gerekçe saymaktadırlar.

BEKLETİLEBİLİR MAL *Bk.* Bekleme.

BELEDİYE *(Os.* Şehremâneti, *Fr.* Municipalité, *Al.* Stadtverwaltung, Stadtgemeinde; *İng.* Municipality) İl ve ilçelerle nüfusu iki binden fazla olan köylerde halkın oylarıyla kurduğu yerel yönetim örgütü... Belediye kanunuyla yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiştir, tüzelkişiliği vardır. Sınırları içinde yol, su, elektrik, taşıma vb. gibi kamu görevlerini yerine getirir. Ne var ki devletin denetimi ve güdümü altındadır, görevlerini yerine getirebilmek için gereken özgürlüğü yoktur.

BELEDİYE KOLLUĞU *(Os.* Zâbıtai belediye, *Fr.* Police municipale, *Al.* Gemeindepolizei, Ortspolizei; *İng.* Local police, City police, County police) Belediye sınırları içinde belediyenin yasa, tüzük, yönetmelik ve buyruklarının yerine getirilmesini sağlayan özel polis örgütü... *Bk.* Belediye suçları.

BELEDİYE MECLİSİ *(Os.* Şehremâneti meclisi umûmîsi, *Fr.* Conceil municipal, *Al.* Stadtverordnetenversammlung, Stadtrat; *İng.* Town council) Belde halkının kendi arasından dört yıllık süre için seçtiği kişilerden kurulu kurul... *Bk.* Belediye.

BELEDİYE SUÇLARI *(Os.* Beledî cürümler, *Fr.* Infraction aux lois municipales, Contraventions municipales; *Al.* Übertretungen ortspolizeilicher Vorschriften, *İng.* Infringements against municipal statutes) Belediye yasa, tüzük, yönetmelik ve buyruklarına aykırı davranışlar... Özellikle de belediye zâbıta tâlimatnâmesine aykırı hareketleri dilegetirir. *Bk.* Belediye kolluğu.

BELİRLİ MAL *(Os.* Ferdiyle muayyen mal, *Fr.* Corps certain, *Al.* Speziessache, *İng.* Specific goods, Specific chattels, Ascertained goods) Özellikeriyle türünden ayırdedilen mal... Örneğin alıcı "bu masayı satın alıyorum" demekle belirli bir malı seçmiş olur. "Bir masa almak istiyorum" demişse masa türünden herhangi bir masayı (eşdeyişle, nev'iyle muayyen bir malı) istemiş olur. Bu konu, özellikle borçlar hukukunda önemlidir.

BELİRLİYİ SEÇME *(Os.* Muayyeni tercih, *Fr.* Préfére le certain) Rizikolu durumlarda güven vereni seçme... Örneğin evini sigorta ettiren kişi, belirsize karşı belirliyi seçmiş olur. Çünkü evin sigorta süresi içinde yanıp yanmayacağı belirsizdir, yanmadığı takdirde sigorta primi bir zarar konusudur. Ama evini sigorta ettirmeseydi, ev yandığı takdirde sigorta primiyle kıyaslanamayacak büyüklükte bir zarara uğrardı. Demek ki belirsize karşı belirliyi seçme daha kârlıdır. Bu konu, özellikle Neumann'ın oyun kuramında işlenmiştir. Anamalcı ekonominin rekabet piyasasında önemle gözönünde tutulur. Bu kurama göre zarar etme olanakları arasında en az zarar vereni seçmek gerekir. *Bk.* Oyun kuramı.

BENTHAM OKULU *(Os.* Bentham mektebi, *Fr.* École de Bentham, *Al.* Bentham Schule, *İng.* Bentham school) Ekonomi alanında kişisel çıkarların yerine toplumsal mutluluğu sağlayacak yasaların egemen olması gerektiğini ilerisüren görüş... Klasik okulun lideri Adam Smith'e göre ölçü bireysel çıkarlardı. Toplumsal çıkar, bireysel çıkarların toplamından ibarettir. XIX. yüzyıl İngiliz düşünürü Bentham, köktenci bir görüşle, bu anlayışa karşı çıkmış ve devletin toplumsal mutluluğu sağlayacak biçimde ekonomiyi düzenlemesi gerektiğini savunmuştur. Bentham'ın bu düşüncesinin en güçlü izleyicileri baba ve oğul Mill' lerdir. Özellikle John Stuart Mill, ekonomide toplumsal anlayışı geliştirmiştir. Bentham ve Mill savları, bireycilik dünya görüşünün kapsamı içinde bulunan romantik bir toplumsallık anlayışıdır.

BENZER PARA *(Os.* Nakde müşâbih, *Fr.* Quasi-monnaie, *Al.* Quasi-Geld, *İng.* Quasi -money) Bankalardan derhal çekilebilecek nitelikteki mevdûatla derhal paraya çevrilebilen devlet tahvilleri... Ekonomi edebiyatında bunlara *para benzeri* denir. *Bk.* Para.

BERNOUİLLİ KURAMI *(Os.* Bernouilli nazariyesi, *Fr.* Théorie de Bernouilli) Rizikolu hallerde en çok yararın hesaplanabileceği savı... XVIII. yüzyıl matematikçilerinden Bernouilli' nin bu kuramından ekonomiciler çok yararlanmışlardır. Olasılıklar hesabı üstünde önemli buluşları olan Bernouilli'ye göre riziko ölçülebilir. Örneğin, gelir arttıkça gelirin marjinal yararı azalacağı görüşüne göre, yüzde elli kazanç ve kayıp olanağı bulunan bir kumar, kumar niteliğinde değildir; çünkü kazancın artı yararı, kaybın eksi yararından azdır. Ticâret spekülasyonları da bir çeşit kumar olduğuna göre Bernouilli'nin bu hesaplarından yararlanılmaktadır. Bu konuda çalışan başlıca ekonomiciler Savage, Friedman, Morgenstern, Neumann vb.'dır. *Bk.* Belirliyi seçme, Oyun kuramı.

BESİN SORUNU *(Os.* Gıdâ meselesi, *Fr.* Problème des nourritures) En az parayla gerekli besinin nasıl sağlanacağı hesabı... Çeşitli besinler ve bunların çeşitli kalori değerleri ve çeşitli fiyatları vardır. Bunun karşısında da çeşitli kalori ihtiyaçları ve çeşitli gelirler yer almıştır. Bunların arasında nasıl bir denge kurulacağı ve en az parayla gerekli kalorinin ne miktarda ve hangi besinlerden alınacağı hesap edilebilir. Bu hesaplara ekonomide *besin sorunu* denir.

BEŞERÎ KAYNAKLAR *Bk.* İnsansal kaynaklar.

BEY *Bk.* Satış.

BEYYİE *Bk.* Satış değeri.

BIRAKINIZ YAPSINLAR, BIRAKINIZ GEÇSİNLER Dilimizde de terimleşmiş olan fizyokratların ünlü formülü... *Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (Fr.* Laissez faire, laissez passer) deyimi, ilkin fizyokratlardan Jean Claude Vincent de Gournay tarafından ilerisürülmüştür. Ekonomik gelişmenin her türlü sınırlamadan arınmış serbest alışverişle olanaklı bulunduğu savını dilegetirir. Fizyokratlar bir doğal düzenin varlığına inanıyorlar ve bu düzenin Tanrı tarafından yürütüldüğü varsayımını ilerisürüyorlardı. Bireyci ve liberal okulun kurucusu sayılan Adam Smith, Tanrısal gücü bireyin kişisel teşebbüs gücüne çevirerek formülü olduğu gibi benimsedi. Bu anlayışa göre ekonomik doğrultuyu en iyi saptayacak olan bireyin kişisel çıkarlarıdır. Genel çıkar, bu kişisel çıkarların toplamından başka bir şey değildir. Bu yüzden bireyleri her türlü ekonomik davranışlarında serbest bırakmalı ve onlara asla engel olmamalıdır. Liberal ekonomi anlayışının bu ilkesi bir süre geçerli kalmış, liberalizmin çelişkileri keskinleşmeye başlayınca devletin işe el koyması bizzat anamalcılar tarafından istenmiştir. Özellikle Keynes kuramı bu isteği yansıtır. Bu çelişkiler ayrıca serbest rekabeti, tam karşıtı bulunan tekelleşmeye dönüştürmüştür. *Bk.* Liberalizm.

BİÇİME BAĞLI SÖZLEŞMELER *(Os.* Şekle tâbi akitler, *Fr.* Contrats solennels, *Al.* Formgebundene Vertraege, *İng.* Formal contracts) Geçerli olmaları yasaların belirttiği biçimlere bağlı olan sözleşmeler... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 163. maddesinde alacağın temliki, 213. maddesinde taşınmaz mal satışı, 484. maddesinde kefâlet biçime bağlanmıştır. *Bk.* Sözleşme.

BİÇME DEĞER *(Os.* Ecri misil, *Fr.* Prix a déterminer par equivalent, *Al.* Angemessene Vergütung, *İng.* Adequate price, *Lâ.* Justum poetium) Bir malın kullanılmasından doğan yararın paraca değerlendirilmesi... Örneğin kirası saptanmadan bir yer kulanılırsa yargıç, o yere benzeyen başka yerlerin kira bedellerini gözönünde tutarak o yere değer biçer. Genellikle bu değeri bilirkişiler saptar. *Bk.* Kira.

BİLÂNÇO *(Os.* Muvâzene defteri, Bilânço; *Fr.* Bilan, *Al.* Bilanz, *İng.* Balance) Alacak ve borçları saptayan çizelge... Bir şirketin bilânçosu o şirketin malî durumunu gösterir. *Bilânço,* muhasebe biliminin temelidir. Yıllık olarak ya da daha kısa sürelerde yapılabilir. Teşebbüsün belli bir gündeki hesap durumunu, eşdeyişle borçlarını ve alacaklarını saptar. Bilânçonun aktif, eşdeyişle alacak bölümü, borçlarla sahip olunan malların safî değeri toplamına eşit olur. Derhal paraya çevrilebilecek nitelikte olan alacaklar *cari alacaklar,* hemen paraya çevrilemeyenler *sâbit alacaklar;* buna karşı vadelerinin süresine göre bir yıl içinde vadesi gelen borçlar *cari borçlar* ve bir yıldan uzun vadeli borçlar *uzun vadeli borçlar* adı altında sıralanır. Muhasebe tekniğinde bilânçoyla birlikte önem taşıyan ikinci çizelge (cedvel) *kâr ve zarar hesâbı*'dır. *Bilânço* deyimi ekonomi ve ticâret dilinde genel olarak şu terimlerde kullanılır: Dışalım ve dışsatım arasındaki para değeri farkını dilegetiren *ticâret bilânçosu (İng.* Balance of trade), *banka bilânçosu (İng.* Bank statement balance), dış ödemeler dengesini dilegetiren *ödeme bilânçosu (İng.* Balance of payment), *bilânço defteri (Fr.* Livre de bilan, *İng.* Balance book), *kâr bilânçosu (İng.* Balance of advantage), bir hesaptaki aktif ve pasif toplamları arasındaki farkı dilegetiren *hesap bakiyesi (İng.* Balance of an account), *alacak bakiyesi (İng.* Credit balance), *borç bakiyesi (İng.* Balance due), *kasa durumu (İng.* Balance of cash on hand), borç bakiyesini dilegetiren *hesap farkı (İng.* Balance of order), *bilânço hesâbı (İng.* Balance sheet account), hesapların denetimini dilegetiren *bilânço muhâsebesi (İng.* Balance sheet audit), aktif toplamıyla pasif toplamının eşitliğini dilegetiren *bilânço eşitliği (İng.* Balance sheet equation), *mîzan (İng.* Trial balance), *ödenmemiş bakîye (İng.* Unpaid balance), *banka bakîyeleri (İng.* Balance with banks), *çek defteri bilânçosu (İng.* Cheque book balance).

BİLATERAL MONOPOL *Bk.* İkiyanlı tekel.

BİLDİRGE *(Os.* Beyannâme, *Fr.* Déclaration, *Al.* Deklaration, Erklaerung, Erklaerungsurkunde, Manifest; *İng.* Declaration, *Lâ.* Edic-

tum) Resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için yazılıp verilen belge... Yetkili makamlara, örneğin vergi bildirgeleri vergi dairelerine verilir. Kimi bildirgelerin verilmesi yasalarla zorunlu kılınır.

BİLDİRİ

1. *(Os.* Haber, Mesaj; *Fr.* Message, *Al.* Botschaft, *İng.* Message) Topluluğa duyurulmak için yazılan haber... Önemli bir kişiden geldiği takdirde Osmanlıcada *beyânât* deyimiyle de dilegetirilirdi.

2. *(Os.* İhbâr, *Fr.* Avertissements, Avis, Dénonciation; *Al.* Benanchrichtigung, Anzeige, Bescheid, Mitteilung; *İng.* Warning, Notice, Demand note; *Lâ.* Denuntiatio, Nuntiatio, Communicatio) Herhangi bir şeyi haber verme... Hukuk açısından yasa gereği bildiriler zorunludur, örneğin bir sözleşmenin feshini ihbâr böyledir. Ticâret ve iş ilişkilerinde de zorunlu bildiriler vardır. *Bk.* Bildirim.

3. *(Os.* Tebliğ, Tebligat; *Fr.* Notification, Signification; *Al.* Zuştellung, Anzeige, Bekanntmachung; *İng.* Notification, Citation, Service) Hukuksal bir işlemin ilgiliye duyurulması... İlgilinin bilgisini belgeleme işlemidir. Birçok işlemlerin ilgililere bildirilmesinde yasal zorunluk vardır. Ne var ki yasal bildiri biçiminin yerine getirilmesi, birçok işlemlerde, ilgili o haberi almamış ve duymamış olsa bile, yeter görülür.

BİLDİRİM *(Os.* İhbârnâme, *Fr.* Lettre d'avis, *Al.* Avisbrief, *İng.* Advice letter) Bildirinin yazılı olduğu kâğıt... *Bk.* Bildiri, Bildirimci banka.

BİLDİRİMCİ BANKA *(Os.* Muhâbir banka, *Fr.* Banque correspondante, *İng.* Correspondant bank) Bir bankanın ilişki kurduğu bir başka banka... Yurt içinde ya da dışında olabilir. *Bk.* Banka.

BİLEŞİK FÂİZ *(Os.* Fâizi mürekkep, *Fr.* Intérêt composé, Anatocisme; *Al.* Zinseszinsen, Anatozismus; *İng.* Compound interest, Anatocism, Interest on interest; *Lâ.* Usurae usurarum) Fâize de fâiz yürütme... Alacaklının, borçlusunun zimmetindeki fâizi de borcun üstüne ekleyip ikisine birden fâiz işletmesini dilegetirir. Borç, böylelikle, hızla büyür ve ödemekle tükenmez. Özellikle bankalar, uzun vâdeli kredilerinde bu yöntemi uygularlar. Bireysel ilişkilerde yasalarca yasaklanmış olan bu yöntem, ticâret ilişkilerinde serbesttir. *(Bk.* Borçlar Kanunu 104, 161, 308. maddeleri, Ticâret Kanunu 788. madde). *Bk.* Fâiz.

BİLEŞİK YARAR *(Os.* Fâidei müştereke, *Fr.* Utilité collective) Bir malın ortaklaşa yararı... Edgeworth tarafından ilerisürülmüştür. Edgeworth'a göre toplumun refâhı, bileşik yararlarla olanaklıdır. Bir maldan kimler ve ne ölçüde yararlanmaktadırlar? Toplumsal gönenç (içtimâî refâh) kavramının çözümü bu sorunun karşılığına bağlıdır. Edgeworth'a göre gönenç, bir maldan en çok kişinin en büyük ölçüde yararlanması demektir. *Bk.* Yarar, Bentham okulu.

BİLGİ SATIMI *(Os.* Mâlûmât satışı, *Fr.* Savoir faire, *Al.* Gewusst wie, *İng.* Know-how) Bir işletmenin kendi bilgilerini aynı işi yapmaya hazırlanan bir başka işletmeye satması... İngilizce terim hemen bütün Avrupa dillerinde kullanılmaktadır. Bu konuda bilgi kiralamaları da olur.

BİLİMSEL ÖRGÜTLENME *(Os.* İlmî taazzuv, *Fr.* Organisation scientifique) Bir girişimin rasyonelleşmesi için gereken bilimsel kural ve yöntemlerin tümü... Ekonomi dilinde bu deyim özellikle Taylor, Fayol vb. gibi emeğin verimini yükseltmek amacını güden ve böylelikle de artık-değer oranını arttırarak daha çok kâr sağlamayı garantileyen kişilerin yöntemlerini dilegetirir. *Bk.* Taylorculuk, Fayolculuk.

BİLİMSEL TOPLUMCULUK *(Os.* İlmî sosyalizm, *Fr.* Socialisme scientifique, *Al.* Wissenschaftlicher Sozialismus, *İng.* Scientific socialism) Karl Marx'ın Friedrich Engels'le birlikte bilimsel olarak açıkladıkları toplumculuk öğretisi... Bu deyim Marksçı toplumculuğu, öteki tüm toplumculuk öğretilerinden, özellikle de ütopyacı ve gerici toplumculuklardan ayırır. Marksçılığa göre Marksçı toplumculuk bilimseldir, çünkü toplumsal ve tarihsel yasalara dayanır ve bu yasalarla açıklanır. Öteki toplumculuk öğretilerinin hiçbirinde bilimsellik yoktur: Kimileri romantik düş ürünleridir, kimileri de kasıtlı saptırmalar ve yanıltmalardır. *Bk.* Toplumculuk.

BİLİMSEL VE UYGULAYIMSAL DEVRİM *(Os.* İlmî ve teknik inkılâp, *Fr.* Revolution scientifique et technique, *Al.* Wissenschaftlich-Technische Revolution) Teknik gelişme sonucunda emeğin ırasını değiştiren dönüşme... Bu devrim, bilimin üretim gücüne dönüşmesiyle insanın üretim sürecinin içinden çıkıp yanında yer alması ve yaratıcı etkinliklere yönelmesi sürecini dilegetirir. Bu devrim, sadece üretimin değil, üretimsel yönetimin de otomatikleştirilmesiyle gerçekleşir. Doğal hammaddeler yerlerini, gittikçe daha büyük ölçüde yapay hammaddelere bırakırlar. İnsan zihni tüm şematik çalışmalardan kurtularak üretimin

sınırsızca gelişmesini sağlayacak yaratıcı çalışmalara yönelir. Geleceğin toplumu böylesine bir devrimle gerçekleşecektir.

BİLİRKİŞİ *(Os.* Ehli vukuf, Ehli hibre, Eksper; *Fr.* Expert, *Al.* Sachverstaendiger, Gutachter, Fachmann, Experte; *İng.* Expert, *Lâ.* Artis peritus) Belli bir konu üstündeki bilgi ve uzmanlığından yararlanılan kişi... Hukuk dâvâlarında *ehlivukuf,* ceza dâvâlarında *ehlihibre,* yargı dışı konularda da *eksper* denir. Yargı dışı konularda hesap eksperi, tütün eksperi, gümrük eksperi vb. gibi birçok alanlardaki uzmanları dilegetirir. Yargıç ya da yetkili makamlar, uzmanlığı gerektiren konularda bu uzmanlardan yararlanırlar. Örneğin bir malın değerini saptamak ya da bir imzanın sahte olup olmadığını anlamak için o konunun uzmanına başvurmak gerekir.

BİLLURLAŞMA *(Os.* Billurlaşma, Tebellür; *Fr.* Cristalisation) Bir şeyin bir başka şey içinde biçim değiştirerek yoğunlaşması... *Bk.* Billurlaşmış emek.

BİLLURLAŞMIŞ EMEK *(Os.* Mütebellir sây, *Fr.* Cristalisation du travail, *Al.* Kristalizierte Arbeit) Mala dönüşmüş insan emeği... Karl Marx tarafından ilerisürülmüştür. Marx'a göre bir malın değeri, o malda billurlaşmış insan emeğidir. *Bk.* Değer, Emek.

BİNDİRİM *(Os.* Zam, *Fr.* Supplément, Hausse, Augmentation, Élévation, Renchérissement; *Al.* Nachtrag, Zuschlag, Aufschlag; *İng.* Supplement, Riserising, Raising, Increase) Fiyatı artırma... *Bk.* Fiyat.

BİREYCİLİK *(Os.* Ferdiyetçilik, *Fr.* Individualisme, *Al.* Individualismus, *İng.* Individualism) Bireyin çıkarını düzenleyen ekonomi görüşü... *Bireycilik* geniş kapsamlı bir dünya görüşüdür, metafizik düşünce sitemi içinde yer alır. Bu görüşe göre gerçek varlık, toplum değil, bireydir. Ekonomi de bireyin çıkarına göre düzenlenmelidir. Çünkü toplum onu meydana getiren bireylerin toplamı olduğu gibi toplumsal çıkar da bireysel çıkarların toplamıdır. Bireyler tek tek başarıya ve gönence ulaşırlarsa toplum da başarılı ve gönençli olur. Fizyokratların "bırakınız yapsınlar" ilkesi bu düşüncenin ürünüdür. Rönesans düşüncesi olan bireycilik, ekonomi alanında *klasik okul* adı altında toplanan Adam Smith, Malthus, Ricardo ve izdaşlarınca savunulmuştur. Adam Smith'e göre her birey doğal olarak kendi çıkarına göre davranır ve böylelikle de zorunlu olarak toplumun yıllık gelirini en çok artıracak biçimde çalışmış olur. Birey, böyle davranırken, toplumun çıkarını düşünmemektedir ama ister istemez bu çıkara hizmet eder. Bireyin kendi çıkarını gözetmesi, toplumun çıkarını gerçekleştirmesi demektir. Smith'in özel deyimiyle *gizli bir el,* bireysel çıkarla toplumsal çıkarı daima uyuşturur. *Bk.* Liberalizm, Anamalcılık.

BİREYSEL DEĞER *(Os.* Ferdî kıymet, *Fr.* Valeur individuel, *Al.* Individueller Wert, *İng.* Individual value) Kullanma değeri... *Toplumsal değer* deyimi karşılığında kullanılır. Diyalektik ekonomide ekonomik değer, bireysel değer değil, toplumsal değerdir; eşdeyişle kullanma değeri değil, değiştirme değeridir. Her değiştirme değeri elbette bir kullanma değeri de taşır. Kullanılamayan şey değiştirilmez. *Bk.* Değer, Kullanma değeri, Değiştirme değeri.

BİREYSEL İSTEM *(Os.* Ferdî talep, *Fr.* Demande individuelle) Mal piyasasında kişisel talep... Anamalcı ekonomicilere göre kişisel talepte kişinin zevkleri, geliri ve malların fiyatı rol oynar. Bunların değişmesi, bireysel talebi de değiştirir. Bu yüzden anamalcı ekonomi, bireysel talebin bu üç önemli etmenini dikkatle izler ve üretimini bireysel talep eğrisine göre düzenler. *Bk.* İstem, Anamalcılık.

BİREYSEL ÜCRET *(Os.* Şahsî ücret, *Fr.* Salaire individuel) Bireyin emekgücü karşılığında aldığı para... Toplumcu ekonomi deyimidir ve *toplumun bireye sağladığı olanakların tümü* anlamındaki *toplumsal ücret* (Sosyal ücret, İçtimaî ücret) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Ücret.

BİRİKİM *(Os.* Terâküm, *Fr.* Accumulation, *Al.* Akkumulation, Anhaeufung; *İng.* Accumulation) Değerlerin toplanıp çoğalma süreci... Mal ya da paranın toplanıp çoğalma sürecini dilegetirir. İnsanlık *birikim*'le başlamıştır: İnsanı hayvandan ayıran, birikimi gerçekleştirebilmiş olmasıdır. İnsan birikimi çeşitli alanlarda gerçekleştirmiştir. İlkin deney ve bilgilerini dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarıp biriktirmiştir, ikinci olarak topladığı besinleri bozulmadan saklayıp biriktirmenin yolunu bulmuştur. Bilgilerini gelecek kuşaklara aktarma yoluyla biriktiremeseydi böylesine bir hızla gelişemezdi, besinlerini bozulmadan saklayıp biriktiremeseydi her gün besin sağlama zorunda kalacağından yeni âletler keşfetmeye zaman bulamazdı. Değiştirme yoluyla ekonomik sürecin başlayabilmesi için ürünlerin birikimi gerekmiştir, feodal üretim düzeninin anamalcı üretim düzenine dönüşebilmesi için de bir para birikimi gerekmiştir. *Bk.* İlk birikim, Anamal birikimi.

BİRİKMİŞ EMEK *(Os.* Müterâkim sây, *Al.* Materializierte Arbeit, Vergegaenstaendliche

Arbeit; *İng.* Stored-up labour, Materialized labour) Özdekleşerek mal biçimine dönüşmüş emek... Diyalektik ekonomi deyimidir. *Bk.* Emek, Mal, Billurlaşmış emek.

BİRİM *(Os.* Vâhid, *Fr.* Unité, *Al.* Einheit, *İng.* Unity) Bir büyüklüğü ölçmek için önceden saptanan örnek bir büyüklük... Örneğin metre, kilo, sâniye vb. böylesine ölçü birimleridir. Ölçü, ölçülenin bu birimlerden kaç tanesini kapsadığını saptar. Matematikte birim (I) sayısıdır, bütün sayılar (I)'in kendisine sınırsızca (I) katılmasıyla oluşurlar.

BİRİNCİ KESİM *(Os.* Birinci sektör, *Fr.* Secteur primaire, *Al.* Primaeres Sektor, *İng.* Primary sector) Üretim mallarının üretimi... Diyalektik ekonomi deyimidir ve *tüketim mallarının üretimi*'ni dilegetiren *ikinci kesim* deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomiciler bu deyimi, tarım ve mâdencilik gibi temel üretim kesimini dilegetirmek için kullanırlar. Onlara göre *ikinci kesim* inşaât ve imâlât, sanâyi; *üçüncü kesim* de ulaştırma, turizm, büro hizmetleri vb. gibi ilk iki kesimin dışında kalan tüm işlerdir. Bilimsel olan ayrım, diyalektik anlayışın ilerisürdüğü ayrımdır. Çünkü anamalcılığın en büyük hastalığı olan bunalımların nedenini açıklar. Örneğin makine üretim malı, ekmekse tüketim malıdır. Diyalektik ekonomide bu iki tür mal ve bunları üreten seksiyonlar titizlikle birbirinden ayrılmıştır. Düzenli bir ekonomide bu iki seksiyonun birbiriyle dengeli olarak üretim yapması gerekir, bu dengenin bozulması bunalım yaratır. Diyalektik anlayışa göre anamalcılık bu dengeyi yapısı gereği kuramaz ve bu yüzden de bunalıma zorunlu olarak düşer. "Anamalcı üretimin gerçek sınırı bizzat anamalın kendisidir. Anamal değerlendikçe üretimin hem başlangıcı hem sonu, hem nedeni hem de amacı olur". "Bütün bunalımların sonuç olarak nedeni, daima, anamalcı üretimin üretim güçlerini sürekli olarak geliştirme zorunluğuyla karşıt durumda bulunan toplumun sınırlı tüketimidir". Diyalektik anlayışa göre *basit yeniden üretim* için birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değerin toplamı, ikinci seksiyonun değişmeyen anamalına eşit olmalıdır. Bu durumda üretim, hiçbir bunalımla karşılaşmaksızın kolaylıkla yenilenir. Ama bu ideal bir durumdur ve anamalcı düzende hiçbir zaman gerçekleşemez. Anamalcılıkta artık-değerin bir bölümü, üretimi artırmak için biriktirilir. Bu durumda da iki seksiyon arasında denge kurmak ve bunalıma düşmemek mümkündür. Bunun için de, eşdeyişle *genişletilmiş yeniden üretim* için de, birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değer toplamının ikinci seksiyondaki değişmeyen anamaldan daha büyük olması gerekir. Örneğin birinci seksiyonda 4.000 (değişmeyen anamal) + 1.000 (değişken anamal) + 1.000 (artık-değer) = 6.000 üretim malına karşı ikinci seksiyonda 1.500 (değişmeyen anamal) + 750 (değişken anamal) + 750 (artık-değer) = 3.000 tüketim malı olmalıdır. Buysa ancak plânlı bir ekonomide mümkün olup kâr amacıyla düzenlenen anamalcı ekonomide anamalcılığın yapısı gereği gerçekleşemez. Üretim malları, tüketim mallarını üretmek için üretilir. Bu yüzden üretim malları hacmiyle tüketim malları hacmi arasında zorunlu bir ilişki vardır. Tüketim malları üretimini gerekli sayıda tutabilmek için üretim mallarının gerekli sayıda üretimi zorunludur. Diyelim ki çok otomobil (birinci seksiyon) ve az benzin (ikinci seksiyon) üretildi, bu halde denge bozuktur ve birçok otomobil satılmadan kalır. Öyleyse her iki seksiyonu dengeli kılabilmek için üretilen malların hem niceliğini, hem de niteliğini göz önünde tutmak gerekir. İkinci seksiyonun birinci seksiyondan daha yavaş büyümesi olgusu, *anamalın organik bileşimi*ndeki artışa uygun düşer. Diyalektikçi ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Ekonomide daha yüksek bir büyüme oranı sağlamak için *üretim araçları sektörünün tüketim araçları sektöründen daha hızlı büyümesi gerektiğini* ilerisüren kuram kaba bir anlayışsızlığa dayanmaktadır, yeniden üretim şemalarının açıkça gösterdiği gibi, genişletilmiş yeniden üretimi sağlamak için *birikim oranı*nın birinci sektörde ikinci sektördekinden daha yüksek olması değil, birinci sektörde birikmiş *mutlak meblağın* (toplamın) ikinci sektörde birikmiş mutlak meblağdan daha yüksek olması gerekmektedir" ve "hemen hatırlatalım ki genişletilmiş anamalcı yeniden üretim şemaları *mallar* arasındaki ilişkiyi değil, *değer* ilişkilerini yansıtır" *(Traité d'Economie,* bölüm XVI). *Bk.* Bunalım, Yeniden üretim, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Artık-değer, İkinci kesim.

BLOKE ETMEK *(Os.* Muhâsara, *Fr.* Bloquer, *Al.* Sperren, *İng.* To close) Bir şeyin kullanılmasını ya da harcanmasını yasaklamak... Bir parayı bloke etmek, onun harcanmasını yasaklamaktır. Bu anlamda para, bekletime alınır. Örneğin bloke edilmiş bir hesaba *bekletime alınmış hesap (Fr.* Compte bloqué, *İng.* Blocked account) denir. Bir ülkenin dışındakilerle olan ilişkisini kesmek anlamındaki *kuşatma (Os.* Abluka, *Fr.* Blocus, *İng.* Blocade) deyimi de bu kökten gelir.

BOLLUK *(Os.* Mebzûliyet, Kesret; *Fr.* Abondance, *Al.* Überfluss, *İng.* Abundance) Üre-

timin tüketime yetenden daha çok olması durumu... *Kıtlık* deyimi karşılığında kullanılır. Gerekli tüm malların sıkıntıya düşmeksizin pek çok bulunduğu ekonomik durumu dilegetirir.

BONO *(Os.* Sened, Bono; *Fr.* Bon, *Al.* Schuldverschreibung, *İng.* Bond) Üstünde yazılı olan paranın belli bir süre sonunda adı yazılı kişiye ya da onun göstereceği kimseye ödeneceğini bildiren senet... *Bono,* bir kredi aracıdır. Ciro edilebilir. Vadesinin gerektirdiği fâizi ve tahsil masraflarını düşmek yoluyla bonoda yazılı paranın vadesinden önce alınmasına *bonoyu kırdırmak* denir. Bonoyu kıran, vadesi geldiği zaman parayı tahsil edemezse bonoyu kırdırana rücu eder ve paranın tümünü ondan alır.

BOOM Tüm anamalın ortalama kâr oranının artmasından yararlanmak için üretim ve ticâret alanına doluşmasından doğan refah... Bu durumun tersini dilegetiren *krach* deyimi karşılığında kullanılır. Yatırımlar hızla artar, yeni işletmeler türer. Kâr oranının artması yeni yatırımları teşvik eder, krediyi ve spekülasyonu geliştirir. *Bk.* Krach.

BORÇ
1. *(Os.* Vecîbe, *Fr.* Obligation, *Al.* Obligation, Schuldverhaeltnis, Verpflichtung, Schuld; *İng.* Obligation) Yerine getirilmesi gereken yükümlülük... Dilimizde bu anlamda *boyun borcu* deyimi kullanılır. Medenî Kanun'un 5. maddesi ilkin bu deyimi kullanmıştı, sonradan *vecîbe* deyimi değiştirilerek yerine *borç* deyimi konuldu. Batı dillerinde kullanılan *obligasyon* deyimi aynı zamanda *borç belgiti* (Tahvil) anlamına da gelir.
2. *(Os.* Karz, *Fr.* Prêt, *Al.* Leihen, Ausleihen; *İng.* Loan) Ödünç verilen para.
3. *(Os.* Deyin, *Fr.* Dette, *Al.* Schuld, *İng.* Debt, *Lâ.* Debitum, Pecunia debita) Borçlunun alacaklısına vermekle yükümlü olduğu para... Ödeme yükümlülüğü anlamındadır. Bu yüküm yasalardan, sözleşmelerden, haksız fiil ya da iktisaplardan doğabilir. Örneğin bir ödemede yanlışlıkla verilmiş olan fazla para, alan için haksız iktisaptır ve verene ödenmesi gereken bir borçtur. *Bk.* Alacak.
4. *(Os.* Garâmet, *Fr.* Débit. *Al.* Soll, *İng.* Debit) Ödenmesi gereken para ya da mal.
5. *(Os.* Zimmet, *Fr.* Doit, *Al.* Debet, Lastschrift; *İng.* Charge, Debit) Tecimsel bir işletmenin ya da girişimin borçlarının tümü.

BORÇ ALMA *(Os.* İstikrâz, *Fr.* Emprunt, *Al.* Anleihe, *İng.* Loan, *Lâ.* Mutuum, Pecunia mutua, Versura) Belli bir süre sonunda geri vermek üzere para ya da benzeri şeyleri ödünç alma... *Borçlanma* da denir. Ödünç vermeyi dilegetiren *borç verme (Os.* İkrâz) deyimi karşılığında kullanılmıştır. Borçlar Kanunu ödünç alıp verme ilişkisine de *borç (Os.* Karz) der. Mâliye hukukunda bu deyim, devlet borçlanmalarını dilegetirir. Devlet ya da bir kamu tüzelkişisi, harcamalarını karşılamak için fâizli senetler çıkararak karşılığında borç para alır. Böylelikle aldığı paralara *iç borçlanma (Os.* İstikrâzı dâhilî), fâiz karşılığında başka devletlerden aldığı paralara da *dış borçlanma (Os.* İstikrâzı hâricî) denir. Borç alma, ticâret alanında, fâiz karşılığında olanaklıdır. Süreleri açısından kısa, orta ve uzun *süreli (Os.* Vâdeli) borçlanmalar vardır. *Bk.* Borç verme.

BORÇ ERTELEME *(Os.* Moratoryum, Te'cili düyûn; *Fr.* Moratoire, *Al.* Moratorium, Allgemeiner Zahlungsaufschub; *İng.* Moratory) Savaş ya da olağanüstü ekonomik bunalımlar sırasında süresi gelmiş ödemeleri durdurmak için yasayla yapılan erteleme... Genellikle devlet bir yasa çıkararak kendi borçlarını erteler. Yasanın yapılışına göre biçim ve koşulları çok çeşitlidir.

BORÇ KAPAMA *(Os.* İtfâ, *Fr.* Amortissement, *Al.* Amortisation, Tilgung, Abschreibung; *İng.* Redemption, Amortisation) Borcun ödenerek ortadan kaldırılması... Bir anlamda borcun sönümü olmakla beraber aynı deyimin *sönüm* (Amortisman) anlamıyla karıştırılmamalıdır. Anonim şirketlerde hisse senetlerinin saymaca değerlerinin paydaşlara ödenmesini dilegetirir. *Bk.* Amortisman.

BORÇ KAYNAKLARI *(Os.* Menâbii düyûn, *Fr.* Sources des obligations, *Al.* Entstehungsgründe der Schuldverhaeltnisse, *İng.* Sources of obligations, *Lâ.* Cause obligationum) Bir borcu meydana getiren nedenler... Borçlar Kanunu'na göre borçların üç kaynağı vardır: 1. Sözleşme (Borçlar Kanunu 1-40 maddeleri), 2. Haksız muâmele (Borçlar Kanunu 41-60 maddeleri), 3. Haksız bir fiille mal edinme (Borçlar Kanunu 61-66 maddeleri). Bununla beraber bu üç biçimin dışında da birçok borç kaynağı vardır, örneğin kasdı olmaksızın (kazâyla) başka birine zarar veren bir kimse o zararı ödemekle yükümlenir, eşdeyişle borçlanır. Bu ve buna benzer borçlara da *yasadan doğan borçlar* (Kanundan münbais borçlar) denir. *Bk.* Borç.

BORÇLANDIRMA *(Os.* Zimmetine kaydetme, *Fr.* Débit, *Al.* Belastung, *İng.* Debit) Bir hesabı ya da bir açığı birinin borçlarına katmak... Bir kimseyi borçlu çıkarmayı ya da

onun üstüne bir borç yazmayı dilegetirir. Örneğin bir görevli çalıştığı yerde kasdı olmaksızın bir zarar meydana getirdiği zaman bu zarar onun *zimmetine kayıt* edilir, eşdeyişle o kişi borçlandırılır. Mâliye dilinde buna *kişilerin borçları (Os.* Eşhas zimemi) denir. *Bk.* Borç.

BORÇLANMA *(Os.* İstikrazda bulunma, *Fr.* Endettement, *Al.* Verschuldung, *İng.* Public borrowing) Belli bir süre sonra ödemek üzere para ya da benzeri değerli şeyleri ödünç alma... Anamalcı ekonomicilerce kamu harcamalarını karşılamak üzere özellikle öğütlenir. Piyasayı durgunluktan kurtarmak için bütçe açıklarının finansmanı borçlanmayla yapılır. Ne var ki bu borçların kapatılması için de yeniden borçlanmak gerekir. Borcun yükü böylelikle gittikçe büyür. *Bk.* Borç.

BORÇLANMA GÜCÜ *(Os.* İstikraz tâkati, *Fr.* Capacité d'endettement, *Al.* Verschuldungskapazitaet, *İng.* Borrowing capacity) Borçtan yararlanabilme sınırı... Üretimin ve dışsatımının artması, bir devletin borçlanma gücünü arttırır, bunun tersi de azaltır. Borçlanma sınırının aşılması devleti de, kişiyi de batkıya sürükler. *Bk.* Borçlanma.

BORÇLU *(Os.* Medyûn, *Fr.* Débiteur, *Al.* Schuldner, Debitor; *İng.* Debtor) Borç alan... Borcu olanı dilegetirir. *Bk.* Borç.

BORÇLUNUN DİRENMESİ *(Os.* Medyûnun temerrüdü, *Fr.* Demeure du débiteur, *Al.* Schuldnerverzug, *İng.* Default of debtor, Demure of the debitor; *Lâ.* Mora debitoris) Borcun bitiminde borçlunun borcunu ödemekten kaçınması... Bundan bir zarar doğmuşsa zararı ve geçmiş günler faizini ödeme yükümü doğurur. Karşılıksız yükümlenmelerde de karşı tarafa sözleşmeyi bozma hakkını verir (*Bk.* Borçlar Kanunu'nun 101, 102, 108 maddeleri). *Bk.* Borç.

BORÇ VE ALACAK *(Os.* Deyin ve matlûp, *Fr.* Doit et avoir, *Al.* Soll und Haben, *İng.* Debit and credit) Bir tecîmsel girişimin defterinde yazılı borçları ve alacakları... Ödenmesi gereken borç ve yükümlülüklerin tümünü dilegetiren *aktif* ve *pasif (Fr.* Passifs et créances, *İng.* Debts and liabilities) deyimiyle karıştırılmamalıdır. *Bk.* Alacak, Borç.

BORÇ VEREN *(Os.* Mukriz, Mûir; *Fr.* Prêteur, Prêteur de fonds, Bailleur de fonds; *Al.* Leiher, Geldleiher, Geldgeber; *İng.* Lender, Money lender, Silent partner) Belli bir süre sonra geri almak üzere ödünç veren... Alacaklıyı dilegetirir. *Bk.* Alacaklı, Ödünç, Borç.

BORÇ VERME *(Os.* İkrâz, *Fr.* Prêt, *Al.* Darlehen, Beleihung; *İng.* Loan) Belli bir süre sonra geri almak üzere bir başkasına ödünç verme... *Bk.* Borç, Borç veren.

BORÇ VERMEK *(Os.* İkrazda bulunmak, *Fr.* Prêter, *Al.* Leihen, Verleihen; *İng.* To lend) Ödünç vermek... *Bk.* Borç verme.

BORDRO *(Os.* Müfredât cedveli, *Fr.* Bordereau, *Al.* Aufstellung, *İng.* Bordereau) Bir hesâbın tüm ayrıntılarını gösteren çizelge... Bunun özel bir biçimi de perâkende satış mağazalarında faturaya eklenen ve faturada yazılı toplam paranın ayrıntılarını gösteren *satımca çizelgesi (Os.* Müfredât listesi; *Fr.* Coutre-etrare, *İng.* Apron)'dir.

BORSA *(Os.* Muâmelâtı sarrâfîye mahalli, Borsa; *Fr.* Bourse, *Al.* Börse, *İng.* Exchange, Stock exchange, Exchange market, Bourse) Söz ya da örnek üzerinden alımsatım yapılan yer... Adı, ortaçağda *Van der Bourse* adlı bir bankerin *Bruges*'te işlettiği *Hôtel des Bourges* adlı ve armasında üç tâne para kesesi bulunan hanından geliyormuş. Tüccarlar bu handa toplanıp, ortada mal olmaksızın, nümûne üzerinden alışveriş yaparlarmış. *Soyut pazar* olarak nitelendiriliyor. Eşdeyişle bir tüccar borsada malı görmeden ve hattâ malın parasını bile ödemeden "aldım" diyebilir ve yükümlenebilir. Bu kadar da değil. Aynı mal, borsada, maddî varlığı ortada olmadığı halde, birkaç kez alınıp satılabilir ve soyut olarak el değiştirebilir. Bu ilk mal borsalarından sonra para borsaları, eshâm ve tahvilât borsaları, taşıma işleri borsaları, emekçi borsaları kurulmuştur. Borsalar sözcüğün tam anlamıyla bir spekülâsyon yeridir. Borsalarda hisse senetleri, tahviller ve esham üzerinde bir çeşit kumar oynanır. Şirketlerce dağıtılacak olan temettü üzerindeki tahminler, bunların borsa fiyatlarında büyük dalgalanmalar gerçekleştirir. Bu fiyatların alçalıp yükselmesine göre tam bir spekülâsyon başlar, çoğunlukla yapma fiyat hareketleri yaratılır. Örneğin bir şirketin batmak üzere olduğu yolunda çıkarılan uydurma söylenti o şirketin hisse senetleri fiyatlarını hızla düşürür. Bu düşük fiyatlı hisse senetlerini toplayan spekülâtörler milyonlarca lira kâr ederler. *Borsa kuru* adı verilen borsa fiyatları, yıllık temettünün ortalama fâiz oranına göre kapitalizasyonudur. Borsalar anamalcı üretim düzeninin yapısından doğan kurumlardır ve anamalcılık varkaldığı sürece de varkalacaklardır.

BORSA ARACISI *(Os.* Borsa tellâli, Borsa simsarı, Borsa acentesi; *Fr.* Agent de change, Coulissier; *Al.* Börsenmakler, *İng.* Stock bro-

ker, Exchange broker) Borsalarda yapılan alımsatımlarda aracılık eden... Resmî ve özel olanları vardır. Resmî borsa aracıları, Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'na göre borsanın temel (aslî) üyesidirler. Yaptıkları aracılıktan belli bir yüzdelik alırlar. Örneğin tahvil ya da hisse senedi almak ya da satmak isteyen bir kişi bu borsa aracılarına başvurur, bunlar onun adına alırlar ve satarlar.

BORSA KİRASI *(Os.* Depor, Borsa ücreti; *Fr.* Déport, *Al.* Deport, Kursabschlag; *İng.* Deport, Backwardation) Borsada esham için verilen kira... Vurguncular (spekülâtörler) diyelim on beş gün sonra fiyatının düşeceğini tahmin ettikleri bir hisse senedini on beş gün sonra teslim etmek üzere o günkü yüksek fiyatla satarlar. Ama on beş gün sonra sattıkları kimseye teslim etmek üzere yeteri kadar o hisse senedinden bulamayabilirler. Bu durumda *depor* yapmak zorunda kalırlar, eşdeyişle o hisse senetlerini başka bir satıcıdan kiralarlar, eşdeyişle belli bir süre sonra eksik fiyatla iâde edeceklerini taahhüt ederek alırlar ve müşterilerine zamanında teslim ederler. Bu işlem, bir çeşit kira işlemidir. Çünkü bugün alınan diyelim on hisse senedi belli bir süre sonra ikinci satıcıya geri verilecektir. Diyelim hisse senedini ikinci satıcıdan yüz liradan aldılar ve doksan liradan geri vermeyi taahhüt ettiler. Aradaki on lira *depor*'dur, eşdeyişle *kira parası*dır. *Depor* deyimi, bu kira parasını dilegetirdiği gibi bu işlemi de dilegetirir.

BORSA OYUNCUSU

1. *(Os.* Cober, *Fr.* Jobber, *Al.* Jobber, *İng.* Stock jobber) Borsada kendi hesaplarına değerli kâğıt alıp satanlar... Başka biri hesâbına alımsatımdan yasayla yasaklanmışlardır. Kambiyo işleri de yapamazlar. *Bk.* Kambiyo.

2. *(Os.* Borsa muâmelecisi, Acyocu; *Fr.* Agioteur, Joueur; *Al.* Börsenpieler, *İng.* Gambler) Borsalarda fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak kazanç sağlayan kişi... Borsa vurgunlarıyla kazanç sağlayan bu kişilere dilimizde *borsa oyuncusu* ya da *hava oyuncusu* denir. Eski sözlüklerimizde *alavereci* deyimiyle karşılanıyor. *Vurguncu* (Fr. Spéculateur) deyimi de kullanılmıştır. *Bk.* Borsa oyunu.

BORSA OYUNU *(Os.* Borsa muâmelesi, Acyoculuk; *Fr.* Agiotage, Jeu de bourse; *Al.* Agiotage, Börsenpiel; *İng.* Agiotage, Stock Jobbing, Stock gambling) Borsalarda fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak kazanç sağlama işi... Dilimizde *borsa oyunu* ve *hava oyunu* da denir. Eski sözlüklerimizde *alavere* deyimiyle karşılanıyor. Bu anlamda *vurgunculuk (Fr.* Spéculation) deyimi de kullanılmıştır. Sözcük, töredışı ve yasadışı bir anlam taşıyor. Deyimi, pahalıya satılması için düzen kurma anlamında, Fransız düşünürü Mirabeau kullanmış. *Bk.* Borsa oyuncusu.

BORSA VURGUNCUSU *(Os.* Borsa spekülâtörü, *Fr.* Boursier, *Al.* Börsenspekülant, *İng.* Jobber) Borsalarda fiyatları düşürtüp yükselterek kazanç sağlayan... *Bk.* Borsa oyuncusu, Borsa.

BORSA VURGUNU *(Os.* Borsa spekülâsyonu, *Fr.* Spéculation de bourse, *Al.* Börsenspekulation, *İng.* Stock-exchange operation) Borsada fiyatları düşürtüp yükselterek kazanç sağlama işi... Ya uydurma haberler çıkararak fiyatlar etkilenir, ya da gerçek fiyat iniş çıkışları önceden tahmin edilir. Özellikle vâdeli alımsatımlarda bu ikinci yol çok kazanç sağlar. Bir vurguncu cebinde beş parası olmadığı halde yirmi gün sonra kesinlikle yükseleceğini tahminlediği belli bir hisse senedini o günkü fiyattan yirmi gün sonra parası ödenmek üzere satın alır, bu süre içinde fiyatlar yükselince beş para harcamadan senetleri yeni fiyattan devreder ve aradaki farkı cebine atar. *Bk.* Borsa oyunu, Borsa oyuncusu, Borsa, Borsa kirâsı.

BOŞALTMA *(Os.* Tahliye, *Fr.* Déchargement, *Al.* Ausladung, Abladung, Löschung; *İng.* Discharge, Unloading, Unlivery, Unlading) Herhangi bir yükün bir taşıttan çıkarılması işlemi... Genellikle gemiler için kullanılır. Ticâret alanında yükleme ve boşaltma özellikle navlun sözleşmesi açısından çok önemlidir. Zamanında yüklememek ve zamanında boşaltmamak surastarya tazminâtı doğurur.

BOŞALTMA SÜRESİ *(Os.* Tahliye müddeti, *Fr.* Délai de déchargement, *Al.* Löschungszeit, *İng.* Time allowed for discharging, Days for discharging, Duration of unloading, Lay-days, Duration of discharge) Boşaltma işlemi için tazminât istenmeksizin beklenmesi zorunlu süre... Bu süre genellikle sözleşmeyle saptanır ve ücreti navluna dâhildir. Sözleşmeyle saptanmamışsa töreye (örf ve âdete) göre hesaplanır. Buna *boşaltma staryası* da denir.

BOŞ ZAMAN *(Os.* Serbest vakit, *Fr.* Loisir, *Al.* Freizeit, *İng.* Leisure) Çalışma süresi dışında kalan zaman... Sınıflı toplumlarda meydana çıkmış tarihsel bir olgudur. Anamalcı üretim düzeninde iki açıdan ele alınır: Emekçiler açısından çalışma süresi dışında kalan zaman *boş* sayılır ve bunun ekonomik mâliyeti hesaplanır; oysa bu zaman hiç de boş değildir, uyku, yemek ve işyerine gidipgelmekle

doludur. Çalıştıranlar açısından bütün zaman boş olduğundan *boş zamanları değerlendirme sorunu* ortaya çıkar ve çeşitli öneriler ileri sürülür. *Bk.* Emek.

BOWLEY KURAMI *(Os.* Bowley nazariyesi, *Fr.* Théorie de Bowley) Düopson durumunda kâr ve üretim miktârının ilişkilerini saptayan kuram... İngiliz ekonomicisi ve istatistikçilerinden Arthur Lyon Bowley (1869-1957) tarafından ilerisürülmüştür. Çeşitli geometrik düopol kuramlarından biridir. Bir malın iki satıcısı bulunması durumunda, bunların arasındaki rekabetin bir ölüm kalım savaşına varmaması için fiyatları nasıl saptamaları gerektiğini açıklar. *Bk.* Düopson.

BOYKOT *Bk.* Direniş.

BOYKOTAJ *Bk.* Direniş.

BOZULABİLEN MALLAR *(Os.* Bozulabilen mallar, *Fr.* Marchandises périssables, *Al.* Dem verderb ausgesetzte Ware, *İng.* Perishable goods) Bozulup değerini yitirmeden bekletilemeyen mallar... *Bekletilebilir mallar* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin meyveler, sebzeler, kimi ilâçlar vb. belli bir sürede bozulurlar ve bekletilemezler. Buna karşı buzdolabı, soba, piyano vb. bozulmadan uzun süre bekletilebilir. Bozulabilen malardan stok yapılamaz. Örneğin bir ev kadını şeker stoku yapabilir, ama domates stoku yapamaz. Bozulabilen malar belli sürede gereken değeri bulamazlarsa fiyatları sıfıra düşer. *Bk.* Bekleme, Mal.

BÖLEK *(Os.* Taksit, *Fr.* Taux, *Al.* Rate, *İng.* Installment) Parça parça ödenmesi kabul edilen bir borcun belli sürelerde ödenen her parçası... Bu anlamda *bir borcu bölekle ödemek (Os.* Bir borcu taksitle tediye etmek, *Fr.* Payer une dette par paiments partiels, *Al.* Eine Schuld abbezahlen, *İng.* To pay of a debt by installments)'ten sözedilir. *Bk.* Bölekli satış.

BÖLEKLİ SATIŞ *(Os.* Taksitli füruht, *Fr.* Vente à tempérament, Vente par acomptes; *Al.* Abzahlungkauf, Ratenkauf; *İng.* Sale of the installment plan, Installment sale) Mal bedelinin belli sürelerde parça parça ödenmesi koşuluyla yapılan satış... Satıcının çeşitli bakımlardan yararına olan bir satıştır. İlkin çok satmak, hattâ para kıtlığı dönemlerinde de satmak olanağını sağlar. İkinci olarak büyük oranda bir fâiz alınmasını gerçekleştirir. Peşin fiyatla taksitli fiyat arasındaki fark, satıcının genellikle dilediği gibi saptadığı bu fâizi teşkil eder. Üçüncü olarak peşin parayla o malı alamayacak olan birçok yoksullar taksitli malların pazarına katılırlar ve pazarı satıcı yararına genişletirler. Taksitli satış, genellikle dayanıklı ve seri olarak yapılan tüketim malarında kullanılır, tüketim kredisinin modern biçimidir, satıcıların genel masraflarını da alıcılara yükletir. *Bk.* Bölek.

BÖLÜMSEL BUNALIM *(Os.* Kısmî buhrân, *Fr.* Crise partielle) Genelleşmeyip birkaç sanâyi dalına özgü kalan bunalım... *Bk.* Bunalım.

BÖLÜMSEL DENGE *(Os.* Kısmî muvâzene, *Fr.* Équilibre partiel) Tam rekabet durumunda, bir malın arzıyla talebi arasındaki denge... Sunu (arz) etmenleriyle istem (talep) etmenlerinin birbirlerini etkilemedikleri durumlarda bu dengeye *bölümsel denge* denir. Bu etmenler birbirlerini etkilerlerse *genel denge*'den sözedilir. Bu denge, belli bir malın arz ve talebinin belli bir fiyatta birbirlerine eşit olmalarıyla gerçekleşir. *Bk.* Denge.

BÖLÜŞÜM *(Os.* Taksim, *Fr.* Répartition) Toplumsal ürünün sınıflar arasında parasal olarak bölüştürülmesi... *Üleşim ve gelir dağılımı (Os.* Tevzii vâridât, *Fr.* Distribution des revenus, *Al.* Einkommensverteilung, *İng.* Income distribution) da denir. Bununla beraber ekonomiciler *bölüşüm* ya da *üleşim* deyimini, *üleştirim* ya da *dağıtım (Os.* Tevzi, *Fr.* Distribution) deyiminden titizlikle ayırırlar: Üleşim ya da bölüşüm, toplumsal ürünün sınıflar arasında para olarak paylaştırılmasını; üleştirim ya da dağıtım, toplumsal ürünün tecimsel etkinlikler aracılığıyla tüketicilere dağıtılmasını dilegetirir. Bu arada *toplumsal-ürün (Os.* İçtimâî hâsıla, *Fr.* Produit social) deyimini de *ulusal gelir (Os.* Vâridâtı millîye, *Fr.* Revenu national) deyimiyle karıştırmamak gerekir. Toplumsal ürün, bir yıl içinde bir toplumda üretilen özdeksel malların yığını; ulusal gelir, toplumsal ürünün bir yıl içinde harcanan ve aşınan üretim araçlarının değeri ve amortismanı çıkarıldıktan sonra geriye kalan değeridir. Üleşim, üretimle tüketim arasında bir *uğrak (Fr.* Moment)'tır. Metafizik ekonomi kuramcılarına göre ulusal geliri toprak, emek, anamal ve teşebbüs sağlamaktadır. Bölüşüm de ulusal geliri meydana getiren toprağa *rant*, emeğe *ücret*, anamala *fâiz* ve teşebbüse *kâr* adları altında gerçekleşmektedir. En büyük payı kimlerin alacağı tartışılmakta ve bölüşümün *sosyal adalet* ilkelerine göre yapılması önerilmektedir. Bu kuramcılara göre sosyal adalet, üretim güçlerine üretime yaptıkları katkı oranında bölüştürmekle gerçekleşebilir. Diyalektik ekonomi kuramcılarına göre değer, bütünüyle emeğin verimidir. Emeğin verimi, plânlı ve toplumcu bir ekonomi düzeninde,

herkesin ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayabileceği bir bölüşüm sağlayabilir. Emeğin verimi bu aşamaya yükselinceye kadar herkesten çalışmasına göre elde edilecek verim, bölüşümün ölçütü olmalıdır. Bu evrede herkes yeteneklerine göre çalışacak ve verdiği kadar alacaktır. *Bk.* Bölüşüm kuramı, Rant, Ücret, Fâiz, Kâr.

BÖLÜŞÜM KURAMI *(Os.* Taksim nazariyesi, *Fr.* Théorie de répartition) Bir işletmede üretilen mala üretim etmenlerinin katkısını ve bu katkı karşılığını saptayan neo-klasik ekonomi kuramı... Neo-klasik ekonomicilerin bu konuda ilerisürdükleri kuramlar bu ad altında toplanır. Özellikle J. B. Clark, A. Marshall, C. W. Cobb, P. H. Douglas gibi ekonomiciler bu kuram üstünde çalışmışlardır. Bu kuramcılara göre üretilen bir malın geliri, o malın üretilmesine katkıda bulunanlara katkıda bulundukları oranda bölüştürülmelidir. Katkıda bulunanların paylarının toplamı, üretilen mala eşittir. Bundan ötürü de her katkıda bulunanın payı onun marjinal ürünüyle o ürünün kullanılan miktarının çarpımına eşit olmalıdır. Bu kuramcılara göre bir malın üretimine ancak iki etmen katkıda bulunmaktadır: Anamal ve emek. *Bk.* Bölüşüm.

BRONFERBRENNER KURAMI *(Os.* Bronferbrenner nazariyesi, *Fr.* Théorie de Bronferbrenner) Anamalcı ekonomide eksik rekabeti oligopson durumunda inceleyen kuram... *Bk.* Oligopson.

BRÜT *Bk.* Kesintisiz.

BRÜT KÂR *Bk.* Kesintisiz kâr.

BUHAR MAKİNESİ *(Os.* Buhar makinesi, *Fr.* Machine a vapeur) Basınçlı su buharı gücüyle işleyen makine... Manüfaktürün anamalcı büyük sanâyie dönüşmesi, buhar makinesinin keşfiyle gerçekleşmiştir. İlk buhar makinesi, 1775 yılında İngiliz fizikçisi James Watt tarafından yapılmıştır. Çok sayıda makineler grubu olan fabrikaların gerçekleşebilmesi için büyük bir güç gerekmişti. Tarihsel zorunluk, ne zaman bir güç gerekmişse, hemen o gücü meydana çıkarmıştır. Nitekim buhar makinesi ya da buhar gücü, çok daha önceleri de biliniyordu. Ne var ki o çağlarda buharın kullanılması tarihsel bir zorunluk değildi. Buhar gücüyle çalışan anamalcı büyük sanâyi, ilkin, İngiltere'nin kuzeyinde gerçekleşti. *Bk.* Makine.

BUHRAN *Bk.* Bunalım.

BULGU *(Os.* Keşif, *Fr.* Découverte, *Al.* Entdeckung, *İng.* Discovery) Varolduğu halde bilinmeyeni bulup meydana çıkarma işlemi ve bu işlem sonunda elde edilen... *Buluş (Os.* İcât) ve *yaratma (Os.* İhtirâ) deyimlerinden farklı bir anlam taşır. Konuşma dilinde her ne kadar her üç terim de aynı anlamda kullanılıyorsa da *buluş,* varbulunan öğeleri birleştirerek varbulunmayanı meydana getirme; *yaratma* da yoktan varetme anlamındadır. Bununla beraber ekonomi dilinde de bu üç deyim, çoğunlukla anlamdaş sayılmaktadır. Ekonomik gelişmede keşifler ve icâtlar büyük çapta etkendir. Örneğin Vasco de Gama'nın 1498 yılında Hindistan'a giden deniz yolunu keşfetmesi tecimsel gelişmenin nedeni olduğu gibi Kristof Kolomb'un 1492 yılında Amerika'yı keşfetmesi Avrupa'ya altın ve gümüş akımını sağlamıştır. James Watt'ın 1775 yılında buhar makinesini icâdı sanâyi devriminin başlıca etkenidir. *Bk.* Bulgu belgesi, Buluş.

BULGU BELGESİ *(Os.* İhtirâ berâtı, *Fr.* Brevet d'invention, *Al.* Patent, Erfindungspatent; *İng.* Patent, Patent right) Sanâyide kullanılabilecek araç ve gereçlerin yeni bir biçimini ya da yeni bir kullanma yöntemini bulanlara ya da bunları düzeltenlere belli bir süre bu buluşlarından sadece kendilerinin yararlanabilmesi için devletçe verilen belge... Bu konuda İhtirâ Berâtı Kanunu vardır. Çoğunlukla yeni bir bulgu için verilir. Lisans ve bilgi gibi *özdeksel olmayan haklardan* ya da Samuelson'un deyişiyle, *elle tutulmayan alacaklar*dandır. Ne var ki bu elle tutulmayan patent hakları, her yıl gerikalmış ülkelerden, elle tutulabilen milyonlarca lirayı yurt dışına transfer etmektedir. Örneğin yurdumuzda bu transfer, 1968 yılında 14 milyon liradır. Bu transferin büyük bölümü Aspirin, Coca-Cola vb. gibi uluslararası ünlü bir adın kullanılma imtiyazından, yani *patent* hakkından ibarettir. *Patent* kurumu, aynı zamanda, buluşların kullanımını bulucusuna bırakmakla bilginin yayılmasını da önleyen bir nitelik taşır. Anamalcı ekonomide *patentler* de amorti edilir, örneğin yirmi yıl için verilen bir *patent hakkı*nın her yıl 1/20 oranında eskidiği ve aşındığı kabul edilir. *Bk.* Bulgu belgesi parası, Buluş.

BULGU BELGESİ PARASI *(Os.* Hakkı ihtirâ, Patent hakkı; *Fr.* Redevance, *Al.* Lizenzgebühren, *İng.* Royalty) Herhangi bir bulgu belgesi, lisans hakkı ya da marka sahiplerinin bunları devrettikleri firmalardan aldıkları para... Bir çeşit kiradır, sâbit bir miktâr olarak alınabildiği gibi üretim birimi üzerinden de alınabilir. Yabancı bir petrol şirketinin petrolünü işletme imtiyâzını aldığı ülke hükümetine ödediği para da bu deyimle dilegetiriliyor. Bu durumda örneğin petrolü bulan Suûdî

Arabistan hükümeti oluyor, Amerikan petrolcüleri de Suûdî Arabistan'a bu bulgusuna karşılık *royalti* ödüyorlar. Gerçekte bu ilişki, bir bulgu ve işleten ilişkisi değil düpedüz bir sömürü ilişkisidir; *royalti* de bu anlamda bir *sömürülme karşılığı*'dır ki halkımız buna çok yerinde bir deyimle *sus payı* der. *Bk.* Bulgu belgesi.

BULUŞ *(Os.* İcâd, *Fr.* Invention, *Al.* Erfindung, *İng.* Invention) Doğasal verilerden yararlanarak doğada bulunmayanı meydana getirme... *Bulgu (Os.* Keşif) deyimiyle karıştırılmamalıdır. Buluşlar da, bulgular gibi, ekonomik gelişmenin başlıca etkenidir. Sadece teknik alanda değil, kültürün bütün alanlarında gerçekleşir. Eytişimsel özdekçiliğin kurucularından Engels, *Doğanın Diyalektiği* adlı yapıtına çalışırken şu ilginç icâtları not edip bırakmıştır: Yangın tulumbası, su saati, kaldırım taşı (İ.Ö. 200), parşömen (İ.Ö. 160), su değirmeni (İ.S. 340), pencere camının ilk biçimi (İ.S. 370), yazı kalemi (İ.S. VI. yüzyıl), pamuk kâğıt (İ.S. VII. yüzyıl), suyla çalınan org (İ.S. VIII. yüzyıl), yeldeğirmeni (İ.S. X. yüzyıl), müzik notası (İ.S. X. yüzyıl), çarklı saat (İ.S. XII. yüzyıl), manyetik iğne (İ.S. XII. yüzyıl), gözlük, cam aynalar, ringa balığı konservesi, su savağı, çalar saat (İ.S. XIII. yüzyıl), paçavradan kâğıt (İ.S. XIV. yüzyıl), ağaç oyma ve basma, bakır oymacılığı (İ.S. XV. yüzyıl), pedallı piyano, cep saati, hava tüfeği, flinta (İ.S. XV. yüzyıl), çıkrık, dalgıç kuhbesi (İ.S. XVI. yüzyıl). *Bk.* Buluşlar kuramı, Göreli artık-değer, Bulgu.

BULUŞLAR KURAMI *(Os.* İcâtlar nazariyesi, *Fr.* Théorie des inventions) Konjonktür hareketlerinin teknik yeniliklerden doğduğu savı... Avusturyalı ekonomici Joseph Schumpeter'e göre -ekonomici Hansen de bu düşüncededir- ekonomik bunalımları icâtlar doğurur. Teknik bir yenilik, önce ekonominin gelişmesini sağlarsa da bir süre sonra bu yenilik nedeniyle artan üretim, tüketim hacmiyle gerekli dengesini yitirir, ekonomik durgunluk başlar. Bu anlayışa göre konjonktürel ekonomik hareketlerin nedeni icâtlardır. Bu sav da, metafizik savların çoğu gibi, yanlıştır. *Bk.* Bunalım.

BULYONİZM *Bk.* Külçecilik.

BUNALIM *(Os.* Buhrân, *Fr.* Crise, *Al.* Krise, *İng.* Crisis) Tüketilemeyen üretimin doğurduğu ekonomik çöküntü... Bunalımların anamalcı üretim düzeninin yapısından doğan kaçınılmaz bir hastalığı olduğu diyalektik ve tarihsel özdekçi öğreti tarafından keşfedilmiş ve açık seçik sergilenmiştir. Devresel olmasının nedeni de, değişmeyen anamalın devresel olarak yenilenmesi zorunluğudur. Anamalcı birikim yasasına göre üretim, tüketimden daha hızlı artmak zorundadır. Anamalcılık öncesi bunalımlar büsbütün başka nedenlerle olurdu. Savaşlar, salgın hastalıklar, su baskınları, depremler vb. gibi doğal ve toplumsal çöküntüler yüzünden tüm üretim azalırdı. Bundan ötürü de anamalcılık öncesi bunalım, kullanma değerlerinin noksan üretiminden doğan bir bunalımdı. Anamalcılık bunalımlarıysa, bunun tam tersine, değiştirme değerlerinin aşırı üretiminden doğan bunalımlardır. "Malın ilk başkalaşması, aynı zamanda hem satış hem alış olduğu için, bağımsız bir süreçtir. Alıcı mala, satıcı da paraya -demek ki her an dolaşıma katılabilecek bir mala- sahip olur. Hiç kimse bir başkası alıcı olmadan satıcı olamaz. Ama kendisi satıyor diye de hiç kimse onun malına hemen alıcı olmak zorunda değildir. Dolaşım, ürün değişimini, *satış* ve *alış* çelişmesi olarak parçalar ve ikiye ayırır. Bu iki bağımsız ve biri ötekine karşıt sürecin bir bütünlük meydana getirmesi ve bu *iç bütünlüğün*'se *dış çelişmeler* içinde hareket etmesi şu sonucu doğurur: Bir malın tam başkalaşmasının birbirini tamamlayan bu iki evresi arasındaki zaman süresi çok uzayacak, *satışla alış arasındaki ayrılma çok açık ve belli bir hâle gelecek olursa* bunların arasındaki bağımlılık, kendisini bir *bunalım* yaratarak zorla ortaya koyar. Malın özünde varolan, kullanım değeri'yle değiştirme değeri arasındaki çelişme, özel emeğin aynı zamanda kendisini toplumsal emek olarak ortaya koyması zorunluğu, özel soyut emeğin aynı zamanda genel soyut emek olması, doğal şeylerin bireyselleşmesi, kişilerin nesnelleşmesi, işte bütün bu mala özgü çelişme ve zıtlıklar, malların başkalaşmaları sırasında doğan çelişmelerde en gelişmiş hareket biçimlerini bulurlar. Bundan ötürüdür ki bu hareket biçimlerinde *bunalım* ihtimâli, ama ancak ihtimâl olarak, saklıdır. Bu ihtimâlin gerçekleşmesi, basit mal dolaşımı açısından henüz kendilerini göstermeyen, uzun bir ilişkiler zincirinin varlığını gerektirir". Bunalımın nedeni, anamalcı üretimde gittikçe ve zorunlu olarak artan malların, halk tarafından gittikçe ve zorunlu olarak satın alınamamasıdır. "Bütün bunalımların son nedeni, anamalcı üretimin, üretim güçlerini -sanki bunların önünde toplumun mutlak tüketim yeteneğinden başka sınır yokmuş gibi- geliştirme eğilimi karşısında halk yığınlarının yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir". Bunalım, çok üretilip az tüketilme olayından doğar, buysa anamalcı sistemin zorunlu çelişkisidir. Para,

belli ellerde toplandıkça öbür ellerde zorunlu olarak azalır. Halk yığınlarının tüketimi, ihtiyaçlarıyla değil, satın alma güçleriyle sınırlıdır. Bundan ötürüdür ki her anamalcı *yükseliş'i* zorunlu olarak bir anamalcı *alçalış* kovalar. Bu alçalış, eşdeyişle bunalım döneminde, *savaş'ın* her türlüsü *zorunludur.* Kumaş sanâyii silâh sanâyiine dönüşür, buğday ve kahve yakıt olarak kullanılır, süt veren inekler kesilir, yeni makineler hizmete konulmasın diye ihtirâ berâtları satın alınır, birçok ürünler denize dökülür, tarlalar yakılır ve fabrikalar yıkılır. Ve bütün bunların sonunda anamalcı sistem yeni bir dengeye yönelir, bunalımların devresel karakterinin nedeni de budur. Buna karşı metafizik düşünceli ekonomiciler bunalımların nedenlerini açıklamak için usaaykırı ve gülünç kuramlar ilerisürmektedirler. Örneğin bunların en ünlülerinden Stanley Jevons'a göre bunalımların nedeni güneş lekeleridir. Bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgalar üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ilerisüren Prof. Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucularındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri kuramı, birçok metafizik yapılı ekonomiciler -özellikle Beveridge- tarafından savunulmuştur. Bu sözde bilimsel kuram, ekonomicilerin anamalcılığı savunmak için en akla hayâle sığmaz varsayımları bile ilerisürmekten çekinmediklerinin en belli kanıtlarından biridir. Belçikalı ekonomi bilgini diyalektikçi Ernest Mandel şöyle demektedir: "Anamalın devresel hareketi ortalama kâr oranının eğilimli düşüşünü sağlayan mekanizmadan başka bir şey değildir, sistemin bu düşüşe karşı gösterdiği bir tepkidir. Bu tepki bunalımlar sırasında anamal üretiminde harcanan emek niceliğinin toplumsal bakımdan gerekli emek niceliğine, tek tek her mal değerinin toplumsal bakımdan belirlenmiş değere ve bu malların içerdiği artık-değerin de ortalama kâra periyodik olarak uymasını sağlar. Anamalcı üretim bilinçli olarak plânlanmış ve örgütlenmiş bir üretim olmadığından bu ayarlamalar önceden değil, sonradan yapılır. Bundan ötürü de şiddetli sarsıntılara yol açar" (Mandel, *Trâitê d'Economie,* bölüm XI). Bunalım, devresel olarak şu evrelerden geçer. Bu evreler ortalama kâr oranının evreleridir: 1. Ekonomik canlanma *(Fr.* Animation), 2. Refah *(Fr.* Prospérité), 3. Aşırı üretim *(Fr.* Surproduction), 4. Bunalım ve çöküntü *(Fr.* Crise et dépresion). Refah evresi *boom* ve aşırı üretim evresi *krach* deyimleriyle de nitelenir. *Bk.* Kâr oranının düşme eğilimi yasası, Yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Değişmeyen anamal, Değişken anamal, Anamalın organik bileşimi, Plânlama.

BURJUVA *Bk.* Kentsoylu.

BURJUVA EKONOMİ POLİTİĞİ *Bk.* Kentsoylu siyasal ekonomisi.

BURJUVAZİ *Bk.* Kentsoylu sınıfı.

BUYRUK *(Os.* Ordino, Emir, Tâlimât; *Fr.* Ordre, *Al.* Zahlungsanweisung, Bordzettel, Matesreceipt, Steuormannsquitung, Vorlaeufiger Enpfangsschein; *İng.* Order, Mate's receipt; *Lâ.* Ordo) Bir senedin arkasına ciro edilen kişiye ödenmesi için yazılan buyruk... Aynı zamanda, konşimentoya karşılık olarak malın gümrükten çekilmesi için verilen buyruğu da dilegetirir. Deniz yoluyla yapılan mal taşımacılığında acenteden alınan belge de bu deyimle dilegetirilir, bu belge yük gemiye yüklenirken yükü teslim alan gemiciye verilir, ordinonun bir kopyası gemide kalır, ikinci kopyası gemici tarafından imza edilerek yükletene geri verilir. Konşimento, ordinonun bu kopyası karşılığında düzenlenir. Gemi yükü ordinosuna *gemi ilmühaberi* ve *yükleme ruhsatnâmesi* de denir.

BÜTÇE *(Os.* Bütçe, Mîzan; *Fr., Al., İng.* Budget) Belli bir sürenin gelir ve giderlerini tahmin ederek karşılaştıran cetvel... Sözcük olarak ilk kez İngiltere'de Fransızca *küçük çanta* anlamına gelen *bougette* deyiminden dönüştürülerek *mâliye bakanının çantası* anlamında kullanılmıştır, XVII. yüzyılda mâliye bakanları yıllık hesapları parlamentoya küçük bir çanta içinde getirirlermiş. Deyim, bugünkü anlamıyla XIX. yüzyılda yayılmıştır. Deyimden genellikle *devlet bütçesi* anlaşılır. Oysa malsal, tecimsel ve tecimsel olmayan her türlü kurum ve kuruluşlarda bütçe yapıldığı gibi aile bütçeleri de vardır. Para işlerini önceden saptanmış bir plânla yürütmek için yapılır. Devlet bütçeleri malsal bir plân olduğu kadar, siyasal bir program niteliğindedir. Çünkü devlet yapacağı işleri bütçede belirtir ve bunu meclislerin tartışmasına sunar. Devlet bütçesi, gelir toplamaya ve bu gelirleri belli işlere harcamaya yetki veren bir yasadır, buna *genel bütçe* (muvâzenei umûmîye) denir. Harcamaları genellikle kendi gelirleriyle sağlanan demiryolları, tekel, posta ve telgraf, vakıflar vb. gibi devlet kuruluşlarının bütçelerine de *katma bütçe* (mülhak bütçe)

adı verilir. Belediyeler, köyler, il özel idâreleri ve bunlara bağlı kuruluşlar (sular idâresi, elektrik idâresi, taşıtlar idâresi vb. gibi) bütçeleri de *özel bütçe* (husûsî bütçe) adıyla anılır. *Bütçe* deyimi ekonomi ve ticâret dilinde genellikle şu terimlerde kullanılır: *Genel bütçe (İng.* General budget), *katma bütçe (İng.* Annexed budget), *yönetim bütçesi (İng.* Administration budget), *tahminî bütçe (İng.* Forecast budget, Fixed budget), *belediye bütçesi (İng.* Municipal budget), tasarımlanan satış niceliğini karşılamak için gereken *üretim bütçesi (İng.* Production budget), *bütçe yasası (İng.* Budget act), *bütçe tasarısı (İng.* Budgetary draft), *bütçe denkliği (İng.* Budgetary equilibrium), *bütçe denetimi (İng.* Budget control), *bütçe görüşmeleri (İng.* Budget discussion), *bütçe siyasası (İng.* Budgetary policy), *bütçe belgeleri (İng.* Budget documents), *bütçe uygulaması (İng.* Budgetary practice), *bütçe ilkeleri (İng.* Budgetary principles), *bütçe açığı (İng.* Budgetary deficit), *bütçe fazlası (İng.* Budgetary surplus), *bütçe dizgesi (İng.* Budgetary system), *bütçe hesapları (İng.* Budgetary accounts), *bütçe tahminleri (İng.* Budget estimates), *bütçe dönemi (İng.* Budget period), *budget yılı (İng.* Budget time), *bütçenin hazırlanması (İng.* Budget preparation), *bütçe yöntemleri (İng.* Budgetary methods). *Bk.* Açık finansman.

BÜYÜK ÇÖKÜNTÜ *(Os.* İnhidâmı âzam, *Fr.* Grande dépression, *Al.* Weltwirtschaftskrise, *İng.* Great depression) 1929 yılında Amerika'da başlayıp bütün dünyaya yayılan büyük bunalım... 1932 yılının sonuna kadar sürmüştür. *1929 bunalımı (Os.* 1929 buhrânı, *Fr.* Crise de 1929) adıyla anılan bu bunalım, Amerika ve Avrupa'yı öylesine dehşete düşürmüştür ki bir çeşit tanrılık korkumsu saygı içinde onun adını büyük harfle yazmaktadırlar. *Bk.* Bunalım.

BÜYÜK DEFTER *(Os.* Defteri kebîr, *Fr.* Grand livre, *Al.* Hauptbuch, *İng.* General ledger) Tecimsel bir işletmenin türlerine göre sınıflandırılan ana hesaplarının yazıldığı defter... Muhâsebe terimidir. İşletme hesapları önce tarih sırasıyla *günlük defter (Os.* Yevmiye defteri)'e yazılır, sonra borç ve alacaklar türlerine göre sınıflandırılarak büyük deftere işlenir. Ne var ki günümüzde artık bu hesaplar elektronik aygıtlarla yapılmaktadır, büyük defterin yerini manyetik bantlar almaya başlamıştır.

BÜYÜK DEVLETLER *(Os.* Düveli muazzama, *Fr.* Grandes puissances, *Al.* Grossmaechte, *İng.* Great powers) Ekonomik açıdan güçlü ve dünya pazarlarını paylaşmış devletler... Anamalcı üretim düzenine özgü bir sınıflamadır. İki dünya savaşı arasında (1918-1939) İngiltere, Amerika, Rusya, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya büyük devlet sayılıyordu.

BÜYÜK EKONOMİ *(Os.* Makro ekonomi, *Fr.* Macroéconomie, *Al.* Makroökonomie, *İng.* Macroeconomics) Ekonomik olayları bir bütün olarak inceleyen ekonomi... Ekonomik olayları bireysel olarak inceleyen ekonomiyi dilegetiren *küçük ekonomi* (Mikro ekonomi) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir ülkenin çelik sanâyiinin incelenmesi *makro* bir inceleme, çelik sanâyiiyle uğraşan bir firmanın incelenmesi *mikro* bir incelemedir. Mikro ekonomiden makro ekonomiye geçiş, rekabetçi anamalcılıktan tekelci anamalcılığa geçişin ürünüdür. Bu deyimler, fizikçi Heisenberg'in *makrofizik* ve *mikrofizik* deyimlerinden esinlenerek anamalcılığın büyük kurtarıcısı sayılan İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes tarafından kullanılmıştır. Kimi ekonomicilér de makro ekonominin kurucusu olarak Karl Marx'ı gösterirler ve ona *makro ekonominin babası derler* (Örneğin *Bk.* Raymond Firth, *Primitive Polynesian Economy,* s. 37-8; Hobhouse Wheeler, *Matrial Culture of the Simpler Peoples,* s. 16-8; Sumer et Keller, *Science of Society,* c. I, s. 163-4; Herskovitz, *The Economie Life of Primitive People,* s. 47-8). Keynes, birey için doğru olan toplum için doğru olamayabilir ve toplum için doğru olan da birey için doğru olmayabilir, diyordu. Bundan ötürü bireysel incelemelerle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirine karıştırılmamalıdır. Örneğin bir bireyin kazancından tasarruf edip bir kenara saklaması kendisi için yararlıdır, ama toplumun bütün bireylerinin aynı şeyi yapmaları toplum için çok zararlıdır. Liberal klasik okulu mikro-ekonomici olmakla suçlayan ve eleştiren Keynes'in getirdiği makro-ekonomik yeni liberal anlayışa bu yüzden *Keynes liberalizmi* adı verilmiştir. *Bk.* Keynesçilik, Büyük ekonomi çözümlemesi.

BÜYÜK EKONOMİ ÇÖZÜMLEMESİ *(Os.* Makro ekonomi tahlili, *Fr.* Analyse Macroéconomique, *Al.* Makroökonomische Analyse, *İng.* Macroeconomic analysis) Ekonomik olayları ülke çapında çözümleme... Örneğin bir ülkenin ulusal gelirinin incelenmesi böylesine bir çözümlemedir. Keynes, zaman öğesini dikkate almadan yapılan bu gibi çözümlemelere *makro statik (Fr.* Macrostatique, *Al.* Makro Statik, *İng.* Macrostatics), zaman öğesini dikkate alarak yapılan bu gibi çözümlemelere de *makro dinamik (Fr.* Macrodynamique, *Al.* Makro Dynamik, *İng.* Macrodinamics) adını

verir. Daha açık bir deyişle, *statik* durumun değişmeden kaldığını varsayan bir çözümleme biçimi, *dinamik*'se durumun her an değişmekte olduğunu gözönünde tutan bir çözümleme biçimidir. *Bk.* Büyük ekonomi, Keynesçilik.

BÜYÜK SATIŞYERİ *(Os.* Büyük mağaza, Bonmarşe, Süpermarket; *Fr.* Grand magasin, *Al.* Warenhaus, Kaufhaus; *İng.* Department store) Satılabilecek her şeyi bulunduran ve perâkende satış yapan büyük mağazalar... Çeşit çokluğuna dayanarak sürümü arttıran ve kimi önemsiz mallardaki ucuzluğunu başka önemli mallardaki pahalılığıyla birkaç kat olarak kapatan anamalcı ticâretin gelişmiş bir biçimidir. İçinde sucuktan gece tuvaletine kadar hemen her şey bulunur. Avrupa ve Amerika'da bir günde gezilip bitirilemeyecek kadar büyükleri vardır. İçlerinde lokantaları, barları ve sinema gibi çeşitli eğlence yerleri bulunanları da vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan *süpermarket*'ler büyük mağazaların daha gelişmiş bir biçimidir. Kimilerinde müşteri *kendi kendine hizmet (İng.* Self-service) eder, eşdeyişle dilediklerini bizzat alıp torbasına koyar ve kapıdan çıkarken parasını öder.

BÜYÜME (*Os.* Tevessü, *Fr.* Croissance, *Al.* Wachstum, *İng.* Growth) Gelir ve üretim artışı... Toplumcu ekonomi dilinde *büyüme* deyimi niceliksel artışları dilegetirdiği gibi niteliksel artışları da dilegetirir. Toplumcu ekonomi dilinde *ekonomik gelişme (Os.* İktisâdî tekâmül, *Fr.* Développement économique)'nin niceliksel yanına *ekonomik büyüme (Os.* İktisâdî tevessü, *Fr.* Croissance économique) ve niteliksel yanına *toplumsal gelişme (Os.* İçtimâî tekâmül, *Fr.* Développement social) denir. Anamalcı ekonomi dilindeyse büyüme, *ulusal gelirin çoğalması* olarak tanımlanır. Oysa ekonomik gelişme böylesine bir büyümeyle, özellikle burjuva ekonomisinde yanlış varsayımlara dayanan ve gerçekleri gizleyen ulusal gelir hesaplarıyla açıklanamaz. Ekonomik büyümeyle toplumsal gelişme birbirlerine sıkıca bağlıdır, toplumsal gelişme gerçekleşmiyorsa ekonomik büyüme de gerçekleşmiyor demektir. *Bk.* Ulusal gelir.

BÜYÜME HIZI *(Os.* Tevessü nisbeti, *Fr.* Taux de croissance, *Al.* Wachstumsrate, *İng.* Growth rate) Ulusal gelirin bir önceki yıla göre artış oranı... *Bk.* Büyüme.

BÜYÜTME *(Os.* Tevsî, *Fr.* Agrandissement, *Al.* Vergrösserung, *İng.* Enlargement) Çoğaltma ve genişletme... Örneğin bu anlamda "falan firma işi büyüttü" denir.

C

CAMBRIDGE OKULU *(Os.* Kembriç mektebi, *Fr.* École de Cambridge, *Al.* Cambridgeschule, *İng.* Cambridge school) İngiltere'deki Kembriç Üniversitesi'nden yetişen profesör ve ekonimicilerin oluşturdukları okul... Alfred Marshall başta olmak üzere A. C. Pigou, J. Robinson, D. H. Robertson, John Maynard Keynes gibi ekonomiciler bu adla anılırlar. Ne var ki Keynes, daha sonra bu okul ekonomicilerinin kimi görüşlerine katılmamış ve karşılarında yer almıştır. Okulun özelliği klasik okulla marjinalcilik arasında arabulucu rolü oynamasıdır. *Bk.* Cambridge formülü, Keynesçilik, Marjinalcilik.

CAMBRIDGE FORMÜLÜ *(Os.* Kembriç muâdelesi, *Fr.* Formule de Cambridge, *Al.* Cambridge-Gleichung, *İng.* Cambridge equation) Keynes'in gelir kuramını açıklayan formül... Klasik gelir kuramına göre piyasa fiyatları insanların satın alma güçleriyle, eşdeyişle gelirleriyle belirlenir. İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes bu görüşe katılmakla beraber halkın sakladığı, bankalara yatırdığı paralarla bankaların kasa ihtiyatı olarak sakladıkları paraların da piyasa fiyatlarını belirlemekte önemli bir rol oynadıklarını ilerisürmüş ve bu görüşünü *Kembriç formülü* adı verilen şu formülle dilegetirmiştir: M (tedavüldeki para miktarı) = K (halkın evlerinde sakladığı para) P (fiyat) + K' (halkın bankalarda sakladığı para) P (fiyat) R (bankaların kasa ihtiyatı olarak sakladıkları para)'dır. Bu, M = P (K + K'R) demektir. Öyleyse P = M : K + K'R'dir. *Bk.* Cambridge okulu, Keynesçilik.

CANLANDIRMA *(Os.* Hayâtiyet verme, *İng.* Pump priming) Ekonomik durgunluk dönemlerinde piyasaya para çıkarma ve kamu harcamalarını arttırma siyasası.

CANLI EMEK *(Os.* Hayattâr sây, *Fr.* Travail vivant, *Al.* Lebendige Arbeit, *İng.* Living labour) Emekçinin çalışma süresinde harcadığı emek... Diyalektik ekonomi terimidir. *Geçmişte harcanmış emek* ya da *ölü emek* deyimleri karşılığında kullanılır. Emekçinin bir değer yaratırken fiilen kullandığı emek, canlı emektir. Örneğin bir kumaşı dokuyan işçinin dokumak için harcadığı emek *canlı emek,* hammadde olarak kullandığı dokuma ipliğinde eskiden kullanılıp billurlaşmış olan emekler de *ölü emek*tir. Canlı emek değeri yarattıktan sonra yarattığı değerde ölü emek olarak kalır. Artık-değer yaratıcısı olan emek, canlı emektir. Emeğin çözümlenmesi alanında bu ayrımın büyük önemi vardır. Büyük liberal ekonomici David Ricardo, ölü emeği gördüğü halde canlı emeği göremediği için yanılgılara düşmüştür. *Bk.* Emek.

CÂRÎ HESAP *(Os.* Hesâbı cârî, *Fr.* Compte courant) Alacak ve borçların hemen ödenmeyip istenildiğinde mahsup edilmek üzere kayda geçirilmesi... Bankalarda halkın, arada bir çekilip arada bir yatırılan, küçük ve değişken nitelikli paralarına da bu ad altında hesap açılır.

CEHENNEM ÇEMBERİ KURAMI *(Os.* Cehennemî dâire nazariyesi, *Fr.* Théorie de cycle infernal) Ücretlerdeki artışın derhal fiyatlara yansıyarak ücret artışını yokedeceğini ilerisüren bilimdışı kuram... Bu anlayışa göre ücretleri arttırmak işçiye hiçbir yarar sağlamaz, çünkü hemen fiyatlar da o oranda artar ve işçinin ek ücreti piyasa tarafından derhal emilir. Eşdeyişle işçi on lira ücretiyle on mal alabiliyorsa zamlı on beş lira ücretiyle de aynı on malı alabilecektir. Oysa fiyat artışı yeni zamları ve yeni zamlar yeni fiyatları gerektirecek ve bu *cehennem çemberi* işçiye hiçbir yarar sağlamadan böylece dönmekte devam edecektir. Metafizik anlayışta ekonomicilerce ilerisürülen bu kuram, diyalektik ekonomi anlayışıyla çürütülmüş bulunmaktadır. Bu anlayışa göre ücret yükselişleri artık-değer oranını azaltır ve bu oran sıfıra düşünceye kadar fiyatlarda hiçbir yükselişi gerektirmeksizin ücretleri arttırmak mümkündür. Örneğin dört saatlik bir çalışmayla kendini yeniden üretebilen bir işçi, sekiz saatlik bir çalışma karşılığında yüz lira alıyorsa bu işçi yüz liralık bir artık-değer üretiyor demektir. Bu artık-değerin bir kısmının anamalcıya kalması kabul edildiği takdirde bile, fiyatlarda hiçbir artışı gerektirmeksizin, örneğin yüz liralık ücret yüz doksan dokuz liraya kadar çıkarılabilir. *Bk.* Ücret, Gerekli emek, Artık-değer, Fiyat, Değer.

CF *(Os.* Nakliyesi dâhil mal bedeli, *Fr.* Coût et frêt, *Al.* Kosten und Fracht, *İng.* Cost and freight) Fiyatın malın bedeliyle belli bir yere kadar taşıma ücretini kapsadığını dilegetiren kısaltma... *Bk.* Cif, Fob.

CHİCAGO OKULU *Bk.* Stigler kuramı, Friedman kuramı.

CİF *(Os.* Nakliye ve sigortası dâhil mal bedeli, *Fr.* Coût-assurance-frêt, *Al.* Kosten-Versicherung-Fracht, *İng.* Cost-insurance-freight) Fiyatın malın bedeliyle navlun ve sigorta masraflarını da kapsadığını dilegetiren kısaltma... Fransızlar *caf* derler, Almanlar İngilizce kısaltmaya uymuşlardır. Bizde *sif* de denir. *Bk.* Fob, Cf.

CİRANTA *(Os.* Ciranta, *Fr.* Endosseur, Endossateur; *Al.* Indossant, Girant, Cedent, Zedent; *İng.* Endorser, Indorser; *Lâ.* Indossator) Ciro yapan kişi... *Bk.* Ciro.

CİRO *(Os.* Zahriye, Ciro; *Fr.* Endossement, *Al.* Indossament, Giro; *İng.* Endorsement, Indorsement; *Lâ.* Indossamentum) Bir alacak senedinin arkasına yazılarak ya da sadece imza edilerek başkasına aktarılması... Ciro eden, böylelikle, o senedin tahsili için ciro edilene yetki vermiş olur. Senedin borçlusu artık o senedin yeni alacaklısına ödemede bulunmak zorundadır. Senetler, ciro edilme olanaklarıyla, para değerini kazanırlar ve piyasada para gibi dolaşmaya başlarlar. Cironun nitelik ve biçim bakımlarından birçok çeşitleri vardır. *Ciro* deyimi, ekonomi ve ticâret terminolojisinde özellikle şu deyimlerde kullanılır: *Açık ciro (Fr.* Endossement en blanc, *İng.* Indorsement in blank, Blank endorsement, *Özel ciro* (*İng.* Special indorsement), *Tam ciro (İng.* Indorsement in full, *Fr.* Endossement régulier), *Vekâleten yapılan ciro (İng.* Indorsement by procuration), *Tahsil cirosu (İng.* Indorsement for collection), *Şarta bağlı açık ciro (İng.* Bank qualified indorsement), *Şartlı ciro (İng.* Qualified indorsement), *Sınırlı ciro (İng.* Restrictive indorsement), *Terhinî ciro* (*Fr.* Endossement en garantie en gage, *İng.* Indorsement for pledge), *Protestodan sonra yapılan ciro (İng.* Indorsement supra protest). *Bk.* Ciranta.

CİZYE Müslüman olmayan erkeklerden müslüman devletlerin aldığı vergi... İslâm hukukunda buna *harâc-ür-rüûs* ya da kısaca *haraç* ve *câliye* de deniyor. *Câliye* deyimi, ilkin halife Ömer'in Cezîretül-araptan sürüp çıkardığı kişileri adlandırmış, daha sonra bunlardan alınan vergiye de *câliye* denmiş.

CLARK BÖLÜŞÜM KURAMI *Bk.* Bölüşüm kuramı.

COBB-DOUGLAS BÖLÜŞÜM KURAMI *Bk.* Bölüşüm kuramı.

COBER *Bk.* Borsa oyuncusu.

COĞRAFYASAL İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Coğrâfî taksimî âmâl, *Fr.* Division du travail géographique) Coğrafya farkları yüzünden üretimde bölgesel uzmanlaşma... Özellikle tarım ürünlerinin iklim, toprak vb. gibi coğrafya farkları nedeniyle belli bölgelere bağlılıkları vardır. Kahve, çay, mısır vb. her bölgede yetişmez. Bu bakımdan örneğin Rizeliler çay üretiminde, Adapazarlılar patates üretiminde uzmanlaşmışlardır. Coğrafya zorunlukları da üreticiler arasında doğal bir işbölümü gerçekleştirir. *Bk.* İşbölümü.

COĞRAFYASAL MERKEZLEŞME *(Os.* Coğrâfî temerküz, *Fr.* Concentration géographique, *Al.* Geographische Konzentration, *İng.* Geographical concentration) Aynı malı üreten işletmelerin birçok etmenlerin etkisiyle aynı bölgede toplanmaları... Örneğin şeker fabrikaları pancar ya da şekerkamışı üreten bölgelerde kurulur. Bundan başka enerji, piyasa, yardımcı hammadde vb. gibi birçok etmenler de aynı malı üreten işletmeleri bir bölgede toplamaya zorlar. Alıcıların kendilerini kolaylıkla bulabilmeleri önlemi de bunda etken olabilir. Örneğin kazancılar, kuyumcular, kitapçılar vb. bu etkenden ötürü belli yerlerde toplanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu merkezleşme birçok sakıncaları da görülmekle dağılmaya yüztutmuştur. Bu sakıncalar arasında toplanma merkezlerindeki binâ ve arsa fiyatlarının artması, kiraların yükselmesi, havanın ve suyun kirlenmesi başta gelenlerdir.

COĞRAFYASAL ORTAM *(Os.* Coğrâfî muhit, *Fr.* Milieu géographique) Üretimin doğal koşullarının tümü... Toprak, iklim, hava ve su, mâdensel ve bitkisel doğal kaynaklar vb. gibi doğal koşulların tümü coğrafyasal ortamı oluşturur. Coğrafyasal ortam üretime etkendir, ama hiçbir zaman üretimin belirleyicisi değildir. İnsan, coğrafyasal ortamın çıkardığı engelleri her zaman aşabilir ve aşmıştır. Tarihsel süreç, aynı ortamda, verimsizi verimli kılan örneklerle doludur. *Bk.* Üretim biçimi.

COLBERT'ÇİLİK *(Os.* Colbert'in meslekî iktidâdîsi, *Fr.* Colbertisme, *Al.* Colbertismus, *İng.* Colbertism) Colbert'in XVII. yüzyıl Fransa'sında izlediği ekonomi siyasası... Fransa kralı XIV. Louis'nin mâliye bakanı olan Jean Baptiste Colbert (1619-1683)'in ekonomik siyasası sıkı bir himâyecilik, sanâyileşme ve ekonominin devlet eliyle düzenlenmesi anlamında bir devletçilik siyasasıdır. Colbert'in amacı, Fransa'yı Avrupa'nın en güçlü ülkesi yapmaktı ve yaptı. Colbert'çiliğe, kendine özgü niteliklerinden ötürü *Fransız merkantilizmi (Fr.* Mercantilisme français) ve *sınâî merkantilizm (Fr.* Mercantilisme industriel) de denir. *Bk.* Merkantilizm.

COURNOT FORMÜLLERİ *(Os.* Cournot muâdeleleri, *Fr.* Formules de Cournot) Ricardo kuramlarının matematik formüllerle dilegetirilişi... Matematikçi ekonomi okulunun kurucusu Fransız düşünürü Augustin Antoine Cournot (1801-1877), başta Ricardo olmak üzere klasik okulun ekonomi kuramlarını matematik formüllerle dilegetirmiştir. Monopol ve oligopol fiyatlarıyla aranım arasındaki ilişkiler üstünde çalışmalarıyla ünlüdür.

Ç

ÇALIŞAN NÜFUS *(Os.* Faal nüfus, *Fr.* Population active, *Al.* Aktive Bevölkerung, *İng.* Active population) Bir ülkenin işler ve etkin durumunda bulunan insanları... Çalışan nüfusun genel nüfusa oranı ekonomik açıdan önemlidir. Bu konuda birçok açılardan istatistikler yapılır ve başka ülkelerdeki benzerleriyle karşılaştırılır. Örneğin geribıraktırılmış ülkelerde çalışan nüfusun büyük çoğunluğu tarım kesimindedir, ülke geliştikçe bu ağırlık sanâyi kesimine doğru kayar. *Bk.* Nüfus.

ÇALIŞAN ORTAK *(Os.* Faal şerîk, *Fr.* Associé actif, *Al.* Aktive Teilhaber, *İng.* Active partner) Ortaklıkta sadece paydaş olmayıp ayrıca bir görev yapan ve bu hizmeti karşılığında ayrıca ücret alan ortak... *Bk.* Ortak.

ÇALIŞMA *(Os.* Faaliyet, *Fr.* Activité, *Al.* Geschaeftigkeit, Taetigkeit; *İng.* Activity) Bir şey elde etmek için emek harcama... İnsanın çevresiyle olan ilişkisinde etkin davranışını dilegetirir. İnsan üretimsel çalışmasıyla hayvandan farklılaşmış, insanlaşmıştır. Ekonomi ve ticâret dillerinde *muhâsebe çalışması (İng.* Activity accounting), *çalışma hesâbı (İng.* Activity account) vb. gibi deyimler kullanılır. Çalışmayı gerçekleştirene de *çalişan (Os.* Faal, *Fr.* Actif, *İng.* Active) denir. Bu deyim, aynı zamanda devimliliği (hareketliliği) de dilegetirir. Bu anlamlarda, örneğin *çalışan ortak (Os.* Faal şerîk, *İng.* Active partner), *etkin çalışma (Os.* Faal hizmet, *İng.* Active duty) gibi deyimler kullanılır. *Bk.* Emek, Emekgücü, Çalışan nüfus, Çalışan ortak.

ÇALIŞMA ALANI *(Os.* Faaliyet sâhası, *Fr.* Sphére d'activité, Champs d'action; *Al.* Wirkungskreis, *İng.* Line of business, Business circle) Üstünde çalışılabilecek iş... *Bk.* Çalışma, Emek, İş.

ÇALIŞMA ÂLETLERİ *(Os.* Mesâî âlâtı edevâtı, *Fr.* Instruments de travail) Çalışabilmek için gereken âletler... Ekonomi biliminin en önemli terimlerindendir. İnsanın çalışabilmesi için âlet gereklidir. İnsan, âlet yapmakla hayvanlıktan ayrılmış ve insanlaşmıştır. Âletleri elinden alınmakla da köleleşmiş ve emekgücünü satmak zorunda bırakılmıştır. *Bk.* Üretim araçları, Emek, Emekçi.

ÇALIŞMA SÜRESİ *(Os.* Mesâî müddeti, *Fr.* Durée de travail, *Al.* Arbeitzeit, *İng.* Working hours) Bir malın üretimi için gerekli süre... Diyalektik ekonomi deyimidir. Daha doğru olarak *emek zamanı* deyimiyle de dilegetirilmektedir. Diyalektik ekonomide *zaman* öğesi çok önemlidir. Değeri, eşdeyişle değiştirme değerini yaratan, toplumsal ortalama iş süresidir. Bir malın değiştirme değeri, o malın *çalışma süresi*yle doğru orantılıdır. Çeşitli emekler, birbirleriyle, bu emekler için harcanan *zaman*la kıyaslanırlar. Kimi işçinin tembel, *kiminin* çalışkan ya da *kiminin* hünerli ve kiminin hünersiz oluşu bireysel olarak *çalışma süresi*ni uzatıp kısaltabilir, eşdeyişle çeşitlendirebilir. Ne var ki *değiştirme değeri*nin belirlenmesinde bu farklar rol oynamaz. Saatte iki kundura yapan bir kundura fabrikasının malıyla saatte dört kundura yapan bir kundura fabrikasının malı pazarda aynı fiyata satılır. Bu bakımdan çalışma süresi, *toplumsal ortalama* bir süredir. Malın değeri, çeşitli üreticilerin ortalama koşulları tarafından belirlenir. *Bk.* Emek, Değer, Emek zamanı, Ortalama.

ÇALIŞMAYAN YEMEZ *(Os.* Çalışmayan yemez, *Fr.* Celui qui ne travaille pas ne mangera aussi) Üleşimden pay almak için çalışmak gerektiğini belirten toplumcu ekonomi ilkesi... Bu ilke; yaşlılar, küçükler, öğrenciler, hastalar ve sakatlar dışında bütün bireyleri kapsar. Toplumcu toplumlarda çalışmadan yiyebilmek için sayılan niteliklerde bulunmak gerekir. Bu ilkedeki *çalışma* deyimi, bireylerin yeteneklerine göre topluma yararlı olmaları anlamındadır. Bir müzikçinin beste yapması, bir öğretmenin ders vermesi vb. bu deyimin kapsamı içindedir. *Bk.* Bölüşüm.

ÇALIŞTIRMA *(Os.* İstihdâm, *Fr.* Emploi, *Al.* Beschaeftigung, *İng.* Employment) Hizmete koşma... Emekçinin ve emekgücünün kullanılmasını dilegetirir. Bir ülkede hiçbir işçinin işsiz kalmaması, herkesin bir işe koşulmuş olması durumuna *tam istihdam* denir. Böyle bir ekonomi, sağlam bir ekonomidir; çünkü üretim etmenlerinin tümü üretime katılmıştır. Bir ülkedeki insan gücü tümüyle işe koşulamıyorsa, eşdeyişle işsizlik varsa, bu duruma da *noksan istihdam* denir. Böyle bir ekonomi, hasta bir ekonomidir; çünkü ulusal gelir bu yüzden düşüktür. *İstihdam* deyimi, sadece insan gücünün hizmete koşulmasına özgü değildir; toprak, fabrika, makine vb. gibi bütün üretim güçlerini kapsar. Eğer bir ülkede ekilmemiş topraklar, çalışmayan fabrikalar, işletilmeyen makineler varsa gene *noksan istihdam* sözkonusudur. Ne var ki üretim güçlerinin her bakımdan, en önemlisi insan gücüdür. Çalışmayan bir fabrika ulusal gelir bakımından bir zarar doğurur; ama çalışmayan

insan ulusal gelir bakımından zarar doğuracağı gibi toplumsal düzeni de kökünden sarsar. Bu bakımdan ünlü iki ekonomici, Lord Keynes'le Lord Beveridge, işsizliğin önlenmesi ve istihdamın sağlanması için öneriler ileri sürmüşlerdir. *Çalıştırma* deyimi ekonomi ve ticâret dilinde özellikle şu terimlerde kullanılır: *Çalıştırma kararlılığı (Os.* İstihdam istikrârı, *İng.* Employment stabilization), *İş ve işçi bulma kurumu (İng.* Employment service, Employment agency), *Çalıştırma sözleşmesi (İng.* Employment contract), *Tam çalıştırma (İng.* Employment full), *Eksik çalıştırma (İng.* Underemployment), *Günün bir bölümünde çalıştırma (İng.* Employment part time), *Garantili çalıştırma (İng.* Employment guaranteed), *Çalıştırma görüşmesi (İng.* Employment enterview). *Bk.* İşsizlik, Eksik çalıştırma, Tam çalıştırma, Keynesçilik.

ÇAPRAZ ESNEKLİK *(Os.* Çapraz elâstikiyet, *Fr.* Élasticité croisée, *Al.* Kreuzelastizitaet, *İng.* Cross elasticity) Bir malın fiyatındaki değişikliğin başka malların aranımındaki değişiklikleri gerektirmesi... Elâstiklik, sözcük anlamıyla *esneklik* demektir. Bir malın fiyatındaki esneklik, kimi koşullarda öteki malları da etkiler. Örneğin havagazı fiyatlarının artması, bütangazı aranımını arttırır. Otomobil fiyatlarının yükselmesi benzin talebini azaltır. Bu durum, daha çok, ikame mallarıyla birbirine bağlı mallarda gerçekleşir. *Bk.* Esneklik.

ÇARPAN *(Os.* Madrubu fih, *Fr.* Multiplicateur *Al.* Multiplikator, *İng.* Multiplier). Gelirle yatırım arasındaki Keynes'in bulduğu belli oran... Çarpan, bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır. Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu katsayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpanla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpanı saptamak için, marjinal tüketim eğilimi 2/3 ise (yani bireyler kazandıkları her 300 liranın 100 lirasını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa) bu katsayı, eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu halde 500 liralık bir yatırım 500 × 3 = 1500 liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpanına *çoğaltan* da denir. *Bk.* Keynesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.

ÇEK *(Os.* Çek, *Fr.* Chéque, *Al.* Scheck, *İng.* Check) Bir kimsenin bankadaki parasının dilediği kimseye ödenmesi için bankaya gönderdiği yazılı buyruk... İlkin 1694 yılında İngiltere'de kullanılmaya başlanmıştır. Çek, yanlarında para bulundurmak istemeyenler için elverişli bir ödeme aracıdır. *Nâma* (çekin üstünde adı yazılı kimseye) düzenlenebileceği gibi *hâmiline* (çeki bankaya götüren kimseye) de düzenlenebilir. Hâmiline düzenlenen çeklerin belli bir süre içinde para gibi tedâvül etme (para olarak bir başkasına verme) olanakları bulunduğu gibi, bankaya herhangi bir kimseyi göndererek parayı tahsil ettirme kolaylığı vardır. Bununla beraber kaybetme ya da çaldırma olasılığına karşı nâma yazılı çekler de yeğlenir. Bu türlü çeklere *açık çek (Fr.* Chéque ouvert, *İng.* Open check) ya da *çizgisiz çek (Fr.* Chéque non-barréé, *Al.* Ungekreuzter Scheck, *İng.* Uncrossed check) denir. Bir de iç yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilmiş *çizgili çek (Fr.* Chéque barré, *Al.* Gekreuzter Scheck, *İng.* Crossed check)'ler vardır ki sâdece bir bankaya ödenebilir. Türk Ticâret Kanunu'nun 626. maddesine göre iki çizgi arasına hiçbir şey yazılmamış ya da sâdece *banka* ve buna benzer bir söz yazılmış olan çeklere *genel çizgili çek (Fr.* Chéque a barrement général, *Al.* Allgemein gekreuzter Scheck, *İng.* General crossed check), iki çizgi arasına belli bir bankanın adı yazılmış olan çeklere (Örneğin İş bankası, Ziraat bankası vb.) *özel çizgili çek (Fr.* Chéque a barrement spécial, *Al.* Besonders gekreuzter Scheck, *İng.* Special crossed check) denir. Genel çizgili çekler herhangi bir bankaya ödenebilir, özel çizgili çeklerse sâdece çekin üstünde adı yazılı olan bankaya ödenir. Türk Ticâret Kanunu'nun 627. maddesine göre de içyüzüne "hesâba geçirilecektir" ya da buna benzer bir söz yazılmış olup ancak çek hâmilinin (çeki tahsil edecek olanın) bankadaki hesâbına geçirilmek suretiyle ödenebilen çeklere *takas ve mahsup çeki (Fr.* Chéque a porter en compte, *Al.* Verrechnungsscheck, *İng.* Check only for account) denir. Çekler Türk Ticâret Kanunu'nun 608, 610 ve 612. maddelerinde yazılı olduğu biçimde düzenlenmiş olmalıdır. Örneğin çeki yazanın çekin üstüne çeki yazdığı tarihi koyması şarttır, çünkü çek düzenlenme tarihinden başlayarak ancak on gün içinde tahsil edilebilir (başka yerde ödenecek çekler için bu süre otuz gün, başka bir kıta üzerinde ödenecek çekler için üç aydır). Süresinde tahsil edilmeyen çeklerden çeki veren cayabilir ya da ödemeyi durdurabilir. Bankada karşılığı bulunmayan çeklere *karşılıksız çek* denir, böyle bir çek veren kişi çeki alanın her türlü zararını ödemekle yükümlüdür. Nâma yazılı bir çek hâmiline ciro edilebilir, ama hâmiline yazılı bir çek nâma yazılıp ciro edilemez. Bir de gezi (seyâhat) çekleri vardır ki gezileri sırasında yanlarında büyük para taşımak istemeyenlere kolaylık sağlar, gezi çekleri *provizyon* (çekin para olarak karşılığı) sorulmadan ödenir, çünkü gezi çeklerini veren banka

bu çekleri satarken parasını tahsil etmiş bulunmaktadır. Gezi çeklerinin bir bankaya verilerek paraya çevrilmesi de gerekmez, otel ve lokantalara çek olarak verilebilir.

ÇEKEN *(Os.* Keşîdeci, *Fr.* Tireur, *Al.* Aussteller, *İng.* Drawer) Çek, poliçe, bono vb. gibi tecimsel senetlerin ödenmesini emreden... Herhangi bir tecimsel senedi "falana ödeyiniz" diye yazarak imzalayan kişi keşidecidir. *Bk.* Çekiliş.

ÇEKİCİ *Bk.* Çeken.

ÇEKİLİŞ *(Os.* Keşîde, *Fr.* Tirage, *Al.* Ziehung, *İng.* Drawing) Tecimsel bir senedi ya da bir piyangoyu işleme koyma... Bunu yapana da *çeken* ya da *çekici* (keşîdeci) denir. Bir senedin tedâvüle çıkarılmasına *senet keşîdesi* dendiği gibi bir piyangonun çekilişine de *piyango keşîdesi* denir. *Bk.* Çeken.

ÇEKİNCE
1. *(Os.* Muhâtara, Riziko; *Fr.* Risque, *Al.* Risiko, *İng.* Risk) Zarara uğrama tehlikesi... Ekonomik alanın denetim altına alınamayan *rastlantı (Os.* Tesâdüf, *Fr.* Hasard)'sıdır, hukuk açısından tarafların irâdeleri dışında oluşan belirsiz ve geleceksel bir olay olarak tanımlanır. Bir sigorta konusudur, her türlü sigorta bu belirsiz geleceksel tehlike için yapılır. Ölüm, hastalık, yangın, eşya kayıbı vb. biçiminde olabilir. F. B. Hawley ve F. H. Knight gibi Amerikalı ekonomiciler kârın, *riziko* karşılığında hak edilmiş bir gelir olduğunu ileri sürerler. Onlara göre bir müteşebbis bir işe girişirken zararı göze aldığı içindir ki kâr edebilir, çünkü bir müteşebbis işin sonucunu kesin olarak bilmeden birçok masraflar yapar ve *rizikoyu* göze alır. Bir çeşit kumar oynamaktadır, kaybetmeyi göze aldığı içindir ki kazanmak hakkıdır. Marjinalciler de *yararı* rizikolu hallerde kardinal olarak ölçmeye çalışmışlardır. Onlara göre *riziko,* gelecekteki yarardır. *Bk.* Kumar, Oyun kuramı.
2. *(Os.* Kaydı ihtirâzî, *Fr.* Clause de réserve, *Al.* Vorbehaltsklausel, *İng.* Reservation, *Lâ.* Reservatio) Belli bir hakkı kullanmada serbest olma isteğini bildirme... Herhangi bir kabulde ilerisürülen bir koşuldur. Örneğin bir alacaklı, borçlusunun verdiği parayı alabilir ve karşılığında ona bir makbuz verebilir, ama bu makbuza "bana başkaca borcun varsa onu da istemek hakkımı koruyorum" diye bir çekince yazar, bunu yazmadığı takdirde borçlunun alacaklıdan aldığı "ödenmiştir" makbuzu borçluyu bütün borçlarından kurtarır.

ÇEŞİT *(Os.* Nevî, *Fr.* Sorte, *Al.* Art, *İng.* Kind) Aynı türden olan şeylerin kimi özellikle ayrılan öbeklerinden her biri... Örneğin bu anlamda *"her çeşit (Os.* Her nevî, *Fr.* Toute sorte, *Al.* Jeder Art, *İng.* Of all kind) kunduramız bulunur" denir. *Bk.* Çeşitlilik.

ÇEŞİTLİLİK *(Os.* Tenevvü, *Fr.* Variété, Abondance; *Al.* Reichhaltigkeit, *İng.* Abundance, Copiusness) Çeşitli olanın niteliği.

ÇEVRE EKONOMİLERİ *(Os.* Muhit iktisâdiyâtı, *Fr.* L'économie péripherique, *Al.* Peripherienwirtschaft, *İng.* Peripherical economy) Geribıraktırılmış ekonomiler... Arjantinli ekonomi profesörü Raul Prebisch tarafından ilerisürülmüştür. Prebisch, gelişmiş ekonomilere de *merkez ekonomileri* der. Prebisch'e göre merkezde olupbitenler çevreye daha geniş ölçüde yansır. Örneğin merkez ekonomilerinde gelirlerde düşme başlamışsa, çevre ekonomilerinde bu düşme daha büyük ölçüde olur. *Bk.* Prebisch kuramı.

ÇEVRİMSEL AKIM Tüketim giderlerinin üretim gelirleriyle karşılanması... İngilizce aynı anlamda *circular flow* deyiminin çevirisidir. Her türlü gelir, son çözümlemede üretim gelirlerinin paylaşılmasından doğar. Oysa bu gelirler gene o üretimin tüketilmesine harcanır. Para, böylece, çevrimsel olarak akar. *Bk.* Para, Ekonomi.

ÇIKAR *(Os.* Menfaat, *Fr.* Intérêt, *Al.* Interesse, *İng.* Interest, *Lâ.* Utilitas) Gizlenerek gözetilen kazanç... *Kişisel yarar* anlamını da dilegetirir. Toplumcu dilde çıkar, toplumsal kümelerce benimsenen gereksinimlerdir. "Belli bir toplumun ekonomik ilişkileri ilk bakışta kendilerini çıkarlar olarak gösterirler". Hukuk dilinde *öznel değer (Os.* Enfüsî kıymet) anlamında kullanılır, örneğin tazmine konu olan değer, ilgilinin çıkarıdır.

ÇIKTI *(Os.* Sâdır, *Fr.* Extrant, *Al.* Ausstoss, Ausbringung; *İng.* Output) Bir firmanın pazara çıkardığı her türlü mal ve hizmet... *Bk.* Girdi.

ÇIRAKLIK *(Os.* Şâkirtlik, *Fr.* Apprentissage, *Al.* Lehrzeit, *İng.* Apprenticeship) Üretici olmayan enerji harcanması evresi... Bir malın değeri o mala katışan bütün emek miktarlarının toplamıdır ve belli bir malda çıraklıkta harcanan emek miktarı da billurlaşır. Çıraklık evresinde harcanan ve doğrudan doğruya üretici olmayan insan enerjisi, bu eğitimin sonunda gerçekleşmeye başlayan üretime katışmaktadır. Çıraklıkta öğrenme için gerekli enerji harcanmasaydı üretim o enerjiden yoksun bulunurdu. Birtakım işler, yetişmiş ve bilgili emekçileri, teknisyenleri, mühendisleri ge-

rektirir. Bunların yetişme ve öğrenme evrelerinde öğrenen kadar öğreten de enerji harcar. Bu enerji çıraklık evresinde üretici değildir ama bir üretim için harcanmıştır ve sonunda yapılacak olan üretime değer katacaktır. *Bk.* Emek, Değer, Billurlaşma.

ÇIRAKLIK SÖZLEŞMESİ *(Os.* Çıraklık mukavelesi, *Fr.* Contrat d'apprentissage, *Al.* Lehrvertrag, *İng.* Contract of apprenticeship) Ustanın çırağıyla yaptığı sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 318. maddesine göre küçüklerle yapılan çıraklık sözleşmesi yazılı olmalıdır. Bundan başka ustanın çırağına mesleksel okul ve kurslara katılmaya ve sınav vermeye izin vermesi de yasa gereği zorunludur. *Bk.* Çıraklık.

ÇİFTÇİLİK *(Os.* Rençberlik, *Fr.* Agriculture, *Al.* Feldbestellung, Ackerbau; *İng.* Agriculture) Tarımsal üreticilik... İnsanların ilk üretimi çiftçilikle başlamıştır. Bu bakımdan sanâyi üretiminin temeli tarımsal üretimdir. Sanâyi için gerekli birikim de tarımdan sağlanmıştır. Çiftçilikte, büyük işletmelerle küçük işletmeler arasındaki verim farkı, sanâyide olduğundan çok daha büyüktür. Bu aşırı oransızlık üretimin tarım kesiminde pek çok sorunlar doğurmaktadır. Bu yüzden küçük çiftçilik bütün dünya ülkelerinde ortadan kalkmaya yüztutmuştur. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bunun nedeni, toprak üstündeki mülkiyet tarzıdır. *Bk.*, Tarım, Toprak, Toprak reformu.

ÇİFTE SİGORTA *(Os.* Muzâaf sigorta, *Fr.* Double assurance, *Al.* Doppelversicherung, *İng.* Double insurance, Multiple insurance) Aynı konu üstünde aynı tehlikeye karşı ve aynı zaman için çeşitli sigorta şirketlerince sigorta yapılması... Çeşitli sigorta bedelleri toplamı, malın değerini aşmamak koşuluyla yapılabilir. *Bk.* Sigorta.

ÇİFT MÂDEN DİZGESİ *(Os.* Muzâaf mâden sistemi, *Fr.* Bimétallisme, *Al.* Bimetallismuz, Doppelwaehrung; *İng.* Bimetallism, Double standard) Altın ve gümüşün birlikte kullanıldıkları para sistemi... Özellikle XIX. yüzyılın başlarında Fransa'da uygulanmıştır. Bunun için her iki mâden arasında değişmez bir değer oranı saptanmıştı. Ne var ki bu oran, önce gümüşün ve sonra altının çok üretimiyle bozulmuş ve yerini tek mâden sistemine bırakmıştır. *Bk.* Para, Tek mâden dizgesi.

ÇOBANLIK *(Os.* Râiyye, *Fr.* Élevage, *Al.* Hirtentum, *İng.* Pastoralism) Hayvan yetiştirme... Et ve süt veren hayvanların evcilleştirilmesiyle oluşmuştur.

ÇOCUK ÇALIŞTIRMA *(Os.* Çocuk istihdâmı, *Fr.* Emploi des mineurs, Main d'oeuvre infantile; *Al.* Kinderarbeit, *İng.* Child labour) Küçük çocukların işçi olarak çalıştırılması... Çocuklara az ücret verildiğinden özellikle geçerlidir. *Bk.* Emekçi, Emek.

ÇOĞALTAN *Bk.* Çarpan.

ÇOK BORÇLU *(Os.* Müstağrakı düyûn, *Fr.* Surchargé de dettes, *Al.* Übershuldet, *İng.* Deeply involved) Ödeyemeyeceği ölçüde borçlanmış... *Bk.* Borç.

ÇOK İSTEM *(Os.* Fazla talep, *Fr.* Demande de plus, *Al.* Nachgeschaeft, *İng.* Call of more) Bir mala karşı aşırı istekli bulunması durumu... *Bk.* İstem.

ÇOK KISA DÖNEM *(Os.* Çok kısa devre, *Fr.* Période infracourte, *Al.* Mindestfrist, *İng.* Market period) Arzın değiştirilmesinin olanaksız bulunduğu satış dönemi... Bu pazar döneminde fiyatı sadece talebin azalması ya da çoğalması etkiler. Malın arzında hiçbir değişiklik yapılamaz. *Bk.* Uzun dönem.

ÇOK ÜRETİM *Bk.* Aşırı üretim.

ÇOK ÜRETİM BUHRÂNI *Bk.* Aşırı üretim bunalımı.

ÇOKYANLI DEĞİŞTOKUŞ *(Os.* Çok taraflı takas, *Fr.* Compersation multilatérale, *Al.* Multilateraler Clearing-Verkehr, *İng.* Multilateral clearing) Mahsup işleminin genel toplam üzerinden yapıldığı birden çok firma ya da ülkelerle yapılan takas... İç ve dış piyasalarda yapılır. İkiyanlı takasta verilenle alınan arasındaki fark parayla ödenir. Çokyanlı takastaysa birinin borcu öbüründeki alacağına mahsup edilir. *Bk.* Değiştokuş.

ÇOKYANLI SÖZLEŞMELER *(Os.* Çok taraflı akitler, *Fr.* Contrat multilatéral, Contrat plurilatéral; *Al.* Mehrseitiger Vertrag, *İng.* Multilateral contract, *Lâ.* Contractus multilateralis) İkiden çok kişinin tek bir sözleşme konusunda birleşmeleriyle oluşan sözleşme... Örneğin ortaklık (şirket) sözleşmeleri böyledir. *Bk.* Sözleşme.

ÇÖKÜNTÜ *(Os.* İnhidâm, *Fr.* Dépression, *Al.* Depression, *İng.* Krach, Depression) Bunalımın batkı evresi... Ekonomik çöküntüyü dilegetirir. Borsada değerler birdenbire ve hızla düşer. Konjonktürel dalgalanmanın bunalıma yolaçan üçüncü dönemidir. Aşırı refâh anlamındaki *yükselme (İng.* Boom) deyimi kar-

şılığında kullanılır. Aşırı tüketimin ve dolayısıyla talebin azalmasından doğar. Kısa dönemde gerçekleştiğinden birden sezilememesi ya da hızlanmış bulunan üretimin yeni koşullara hemen uydurulamaması nedeniyle ânî çöküntüyle meydana çıkar. İflâslar hızla artar ve yaygınlaşır, üretkenlik düzeyleri düşük olan işletmeler tümüyle yıkılıp giderler. Bu deyim, bir ülke ekonomisinin bunalımını dilegetirdiği gibi bireysel firma ve işletmelerin özel bunalımlarını da dilegetirir. Örneğin bir firma borçlarını vadesinde ödeyemiyor ya da taahhütlerini zamanında yerine getiremiyorsa çöküntüye girmiş demektir. *Bk.* Bunalım.

D

DAĞILIM
1. *(Os.* İnhilâl, *Fr.* Dissolution, *Al.* Auflösung, *İng.* Dissolution) Bir aradayken birbirinden ayrılma... *Dağılma* da denir.
2. *(Os.* Ademi merkeziyet, *Fr.* Décentralisation, *Al.* Dezentralisierung, *İng.* Decentralisation) Parçalanarak yayılma... Ekonomide *merkeziyet* ya da *temerküz* deyiminin karşıtı olarak kullanılmaktadır, *dağılma* da denir. Örneğin bir sanâyiin çeşitli bölümlerinin ayrı tüzelkişilikler halinde çalışması böylesine bir dağılmadır. Anamalcı üretim düzeni bu dağılımdan birçok yararlar umar, örneğin kumaş fabrikasında çıkan grev kumaş satış işletmesini bir süre etkilemez, satış işletmesi bir süre stoklarını satabilir. Sanâyi işletmelerinin coğrafya bakımından dağılımları da bu terimle dilegetirilir. *Bk.* Coğrafyasal merkezleşme.
3. *(Os.* İntişâr, *Fr.* Dispersion, *Al.* Streuung, *İng.* Dispersion) Ekonomi istatistiği açısından birimlerin ortalamaya olan uzaklıkları... Örneğin bir ülkedeki kazançları incelemek istiyorsak ilkin tüm kazançların ortalamasını hesaplarız. Ama birçok kazanç kümeleri bu ortalamanın altında ya da üstünde yer alacaklardır. İşte bu bir dağılımdır, *dağılma* da denir. *Bk.* Gelir dağılımı.

DAĞILMA *Bk.* Dağılım.

DAĞITIM
1. *(Os.* Tevzi, *Fr.* Distribution, *Al.* Verteilung, Zuteilung; *İng.* Distribution) Üretilen malların tüketicinin eline geçinceye kadar geçirdiği tecimsel işlemlerin tümü... *Dağıtma* ve *üleştirim* de denir. Toplumsal ürün toptancı, yarı toptancı ve perâkendeci tüccarlar aracılığıyla tüketicilere dağıtılır.
2. *(Os.* Taksim, *Fr.* Répartition, *Al.* Verteilung, *İng.* Apportionment) Bölüşüm... Kimi yazarlarımızca *bölüşüm* deyimiyle anlamdaş olarak kullanılmaktadır. *Bk.* Bölüşüm.

DAĞITMA *Bk.* Dağıtım.

DAĞITMAK *(Os.* Tevzi etmek, *Fr.* Distribuer, *Al.* Verteilen, Zuteilen; *İng.* To deliver) Kâr payı, mektup vb. gibi dağıtılabilecek olan tüm şeyleri ilgililere vermek... *Bk.* Dağıtım.

DALGALANMA *(Os.* Temevvüç, *Fr.* Fluctuation, Variation; *Al.* Schwankung, *İng.* Fluctuation, Variation) Mal fiyatlarının çeşitli etmenlerin etkisiyle iniş ve çıkışı... Önceden tahmin edilebilen dalgalanmalar olduğu gibi tahmini olanaksız dalgalanmalar da vardır. Fiyat dalgalanmalarının yanında ve buna bağlı olarak arz ve talep dalgalanmaları da gerçekleşir. *Bk.* Konjonktür, Dalgalanma vurgunu.

DALGALANMAK *(Os.* Temevvüç etmek, *Fr.* Varier, Osciller; *Al.* Schwanken, *İng.* To fluctuate) Fiyatlarda düşmek ve yükselmek devinimi... *Bk.* Dalgalanma.

DALGALANMA VURGUNU *(Os.* Temevvüç ihtikârı, *Fr.* Spéculation de fluctuation) Bir malı ucuzken alıp pahalıyken satma vurgunu... Fiyat dalgalanmaları genellikle vurguncular (spekülâtörlere) yarar sağlar. Spekülâtörler, tahmini olanaksız bulunan dalgalanma durumlarında bir çeşit kumar oynarlar, doğru tahmin ettikleri oranda da fiyatların kararlılığını ve dalgalanmanın durulmasını sağladıkları kimi ekonomicilerce ilerisürülmüştür.

DALGALI BORÇLAR *(Os.* Mütemevviç borçlar, *Fr.* Dette flottante, *Al.* Schwebende Schuld, *İng.* Floating debt, Unfunded debt) Devletin bir bütçe dönemindeki gelir ve gider denksizliğini kapatmak için piyasaya çıkardığı kısa vâdeli bono ve tahvillerden doğan borçlar... Devlet bütçesinde bir masrafı hemen yapmak gerekebilir, buna karşı onu karşılayacak olan gelir diyelim altı ay sonra elde edilebilecektir, bu durumda devlet kısa vâdeli borçlanma yoluna başvurur.

DALGALI SİGORTA *(Os.* Mütemevviç sigorta, *Fr.* Assurance courante, Assurance flottante; *Al.* Laufende Versicherung, *İng.* Floating policy) Önceden belli olmayan değerler üstüne yapılan sigorta... Bu sigortada sigorta edilen değerler önceden belli değildir, ancak hasar meydana gelince kaç paraya giderilebileceği belli olacaktır, sigorta devam ettiği sürece bu değerler değişebilir, bu yüzden bu çeşit sigortaya *dalgalı sigorta* denir. *Abonman sigortası* da deniyor, bu deyimle de kastedilen arayerde kimi hasarlar meydana gelse bile sigortanın belli bir süre sonuna kadar devam edeceğidir. Örneğin bir fabrikacı, işçilerini uğrayacakları kazâlara karşı sigorta ettirir, bu dalgalı bir sigortadır, çünkü kaç işçinin kazâya uğrayacağı önceden belli olmadığı gibi kazânın türü de önceden belli değildir, bundan başka birkaç işçi kazâya uğramakla sigorta sona ermez, devam eder.

DAMGA PULU *(Os.* Damga pulu, *Fr.* Timbres mobiles, *Al.* Stempelmarke, *İng.* Revenue stamp) Evrâk, sözleşme, senet ve benzerlerine yapıştırılması devletçe zorunlu kılınan pul... Bir çeşit vergidir, matrahı o işlemle ilgili

yasalarca saptanır, örneğin "şu kadar parayı içeren senede şu kadar pul yapıştırılır" denir. *Bk.* Damga resmi.

DAMGA RESMİ *(Os.* Damga resmi, *Fr.* Droit de timbre, *Al.* Stempelsteuer, Stempelabgabe, Stempelgebuhr; *İng.* Stamp duty) Pul yapıştırma yoluyla alınan vergi... Damga resmi kanunuyla konulmuştur. Her çeşit resmî evrâk, senetler, ilânlar ve benzerlerine pul yapıştırılmak yoluyla kesin (maktû) ya da göreli (nispî) bir ölçüde alınır. Pul yapıştırma yoluyla alındığı gibi sadece damga vurmak (buna *soğuk damga* denir) yoluyla da alınabilir. *Bk.* Vergi, Damga pulu.

DAMPİNG *(Os.* Damping, *Fr., Al., İng.* Dumping) Anamalcı üretim düzeninde normal rekabet koşullarına aldırmayarak malların dış pazarlarda zararına satılması... Dampingin amacı rakipleri piyasadan kaçırmak, elverişli durumlarda onları yoketmek ya da aşırı mal birikimini tasfiye etmektir. Genellikle devletin yardımıyla yapılır. Devlet iç pazarda o malın fiyatını yükselterek damping yapanın zararını kapatır, ya da bu zararı bütün üreticilere yayar ve damping yapanın zararını azaltır. Ülkeleri içinde damping yapan firmalar da vardır, bunlar bir maldan ettikleri zararı başka mallarından kat kat çıkarırlar ki buna *paylaştırma dampingi (Fr.* Dumping de péréquation) denir. Damping, rakipleri yoketme amacıyla yapıldığında *fetih dampingi (Fr.* Dumping de conquête) ya da *hazine dampingi (Fr.* Dumping de trésorie) adıyla niteleniyor. Bu tür dampingin altında, zararın ileride giderileceği hesapları yatar. Anamalcılığın tekelcilik aşamasında dampingler tekeleşmeleri hızlandırır. Teksözle damping, ekonomik bir savaştır ve anamalcılar bu yolla da kendilerinden daha güçsüz anamalcıları yokederler.

DARA *(Os.* Dara, *Fr.* Tare, *Al.* Tara, *İng.* Tare) Tartarken malın konulduğu kap ve benzerlerinin ağırlığı... Önce bunlar tartılır ve daha sonra bunlarla birlikte tartılan malın gerçek ağırlığını bulmak için bunların ağırlığı tartıdan düşülür.

DAR BOĞAZ *(Os.* Dar boğaz, *Fr.* Goulot d'étranglament, *Al.* Engpass, *İng.* Bottleneck) Anamalcı üretim pazarlarındaki sıkıntılı durum... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kullanımı moda olmuş bir deyimdir. Örneğin döviz yokluğundan ötürü ithalât yapılamaması bir dar boğazdır. Deyim, "aşılması gerekli" anlamını da içerir. Anamalcı üretim pazarlarında her an dar boğazlar gerçekleşir. Genellikle de yönetimsel hatâlardan ilerigelir. *Bk.* Bunalım.

DARDANİZM *(Os.* Tahrip, *Fr.* Dardanisme, *Al.* Dardanariat, *İng.* Dardanism) Fiyatları yükseltmek için stok fazlalarını yoketmek... Anamalcı üretimin plansızlığından doğar. Mal bollaşınca fiyatlar düşer, kâr da azalır. Bu yüzden anamalcılar fazla malı yakarlar ya da denize dökerler. Bir yanda milyonlarca aç insan o malı bekleyedursun, kârı arttırmak uğruna mallar yokedilir. *Bk.* Bunalım.

DAR GELİR *(Os.* Akalli vâridât, *Fr.* Revenu restreint) Sınırlı gelir... Sınırlı geliri olana da *dar gelirli* denir. Anamalcı toplumda sınırlı geliri olanlar bizzat çalışarak yaşayanlardır, başkalarını çalıştıranların geliri sınırsızdır. Bizzat çalışanların içinde özellikle dargelirli olanlar, aynı zamanda değişmez geliri olan memur ve işçilerdir. Küçük köylüler ve küçük esnaf da dargelirlidir, ama değişmez gelirli değildir. *Bk.* Değişmez gelir.

DAY Gelirin elde edilmesiyle harcanması arasındaki zaman farkını dilegetirmek için kullanılan uluslararası terim... 1933 yılında Robertson tarafından ilerisürülmüştür. Örneğin bir çiftçinin *day*'i bir yıla, bir aylıkçınınsa otuz güne yayılır.

DAYANIKLI MAL *Bk.* Bekleme.

DAYANIŞMA İŞBIRAKIMI *(Os.* Tesânüd grevi, *Fr.* Gréve de solidarité, *Al.* Solidaritaesstreik, *İng.* Sympathy strike) Başka bir grevin başarıya ulaşması için yapılan grev... *Bk.* İşbırakımı.

DAYANIŞMA İŞKAPATIMI *(Os.* Tesânüd lokavtı, *Fr.* Gréve patronale de solidarité, *Al.* Solidaritaetsarbeiteraussperrung, *İng.* Sympathy lockout) Başka bir lokavtın başarıya ulaşması için yapılan lokavt... *Bk.* İşkapatımı.

DAYANIŞMALI ALACAKLILAR *(Os.* Müteselsil dâyinler, *Fr.* Créanciers solidaires, *Al.* Gesamtglaeubiger, *İng.* Joint creditors, *Lâ.* In solidum creditores) Borçludan borcun tümünü tek tek isteyebilecek durumda olan alacaklılar... Bu durumda her alacaklı öteki alacaklılardan bağımsız olarak alacağın tümünü isteme hakkına sahiptir. Borçlu da bu alacaklılardan herhangi birine borcunu ödemekle borcundan kurtulmuş olur. Alacaklılar arasındaki bu dayanışma (teselsül) bir sözleşmeden doğar. Borçlar Kanunu'nun 259. ve 391. maddelerinde kaydedildiği gibi bu dayanışma yasadan da doğabilir. *Bk.* Alacak, Dayanışmalı borçlular, Dayanışmalı sorumluluk.

DAYANIŞMALI BORÇLULAR *(Os.* Müteselsil medyûnlar, *Fr.* Débiteurs solidaires, *Al.* Gesamtschuldner, *İng.* Joint debtors, *Lâ.* In

solidum debitores) Alacaklıya karşı her biri borcun tümünden sorumlu olan borçlular... Borçlular arasındaki bu dayanışma (teselsül) Borçlar Kanunu'nun 141. maddesinde kaydedildiği gibi yasadan da doğabilir. Borçlar Kanunu'nun 144. maddesine göre de müteselsil borçlulardan hiçbiri öteki borçluların durumunu ağırlaştıramaz, daha açık bir deyişle fâiz oranını yükseltmesi ya da vâdeyi kısaltması vb. öteki borçluları mükellef kılmaz. Bu borçlular, borcun tümü ödeninceye kadar alacaklıya karşı tek tek sorumludurlar. *Bk.* Borç, Dayanışmalı alacaklılar, Dayanışmalı yükümlenme.

DAYANIŞMALI SORUMLULUK *(Os.* Mes' uliyeti müteselsile, *Fr.* Responsabilité solidaire, *Al.* Gesamtschuldnerische Haftunf, *İng.* Joint liability) Birden çok kişinin bir zararın tümünden ayrı ayrı sorumlu olmaları... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 50. maddesine göre birlikte bir zarara meydan veren birçok kişi bu zararın tümünden ayrı ayrı sorumludur.

DAYANIŞMALI YÜKÜMCÜ *(Os.* Müteselsil kefîl, *Fr.* Caution solidaire, *Al.* Solidarbürge, *İng.* Joint guaranties) Borçluyla birlikte borcun ödenmesini yükümlenen kişi... Borçlar Kanunu'nun 487. maddesine göre alacaklı, borçluya başvurmaksızın, alacağının tümünü müteselsil kefilden isteyebilir. *Bk.* Dayanışmalı yükümlenme.

DAYANIŞMALI YÜKÜMLENME *(Os.* Kefâleti müteselsile, *Fr.* Garant solidaire, *Al.* Mitbürge, *İng.* Joint surety) Birçok kimsenin birbirlerine kefîl olmaları... Bu kefâlet biçiminde borçlulardan birinin borcu ödememesi durumunda müteselsil kefillerden herhangi birine başvurulabilir, her biri o borcun tümünü ödemek zorundadır.

DEFLÂSYON *(Os.* Deflâsyon, *Fr.* Déflation, *Al.* Deflation, *İng.* Deflation) Para değerini azaltma yoluyla tüketimin kısıtlanması... *Enflâsyon* deyiminin karşıtıdır. Piyasadaki para, devlet eliyle çekildiği gibi bankaların krediyi kesmeleri ya da iskonto fâizlerini yükseltmeleriyle de azaltılır. Paranın ve kredinin azaltılması fiyatları ve ücretleri düşürür. Buysa sonuç olarak *aranımın kısılmasını* sağlar. Ekonomik yaşamı rahatsız eden fazla satın alma gücünün kısılması için kimi hükümetler *deflâsyonist bir politika* izlerler. Oysa bu işlem, üretimin azalması ve işsizliğin çoğalması sonuçlarını da doğurur. *Bk.* Enflâsyon, Devalüasyon.

DEFTER TUTMA *(Os.* Deftere kayıt, *Fr.* Inventaire, *Al.* Buchführung, *İng.* Furnishing of an inventory) Yasalara göre zorunlu bulunan defterlere gereken bilgileri yazma... Tüccarların işletme defteri, ambar defteri vb. gibi çeşitli defterler tutmaları yasalarla zorunludur. Bu defterler bir tüccarın ya da firmanın bütün malî durumunu gösterirler. Özellikle, tutulması zorunlu olan büyük defter, eski deyimle *defteri kebir* bütün kâr ve zararı gösterir. *Bk.* Büyük defter.

DEĞER *(Os.* Kıymet, *Fr.* Valeur, *Al.* Wert, *İng.* Value, Worth) İnsan emeği... Metafizik ekonomi anlayışına göre değer, bir şeyin yararıdır. Örneğin Adam Smith'e göre değer, bir malın başka malları satın alabilme gücüdür. Değerin insan emeğinden doğduğunu ve mal üretimiyle ilgili tarihsel bir kategori olduğunu diyalektik ekonomi anlayışı ortaya koymuştur. Bu anlayışa göre değer, malda maddeleşmiş toplumsal emektir. Değerin, *kullanma ve değiştirme* işlemleriyle ilgili iki yönü bulunduğunu binlerce yıl önce Aristoteles de görmüştü. Ekonomik değer, kullanma değeri değil, değiştirme değeridir. Örneğin bir kunduracının somut emeği kunduranın kullanma değerini yaratır, kullanma değeri kunduranın kullanılmasıyla gerçekleşir ve kundura malının dolaşımı sürecinde hiçbir rol oynamaz. Kundura malının dolaşımı sürecinde rol oynayan sadece değiştirme değeridir. Bu değeriyse belli bir toplumdaki bütün kunduracıların toplumsal ortalama soyut emekleri belirler. Bir malın değeri, o malın üretilmesi için gereken toplumsal ortalama emek miktarıyla belirlenir. Bu mal öteki maldan daha değerliyse, bu onun daha iyi kullanımı olduğundan değil, bu mala öteki maldan daha çok emek harcandığı içindir. Ancak bu emek, bir işçinin somut emeği değil, o malı üreten bütün işçilerin toplumsal ortalama soyut emekleridir. Değiştirme sürecinde, eşdeyişle mal pazarında, kullanma değerleri gibi somut emeklerin de hiçbir rolü yoktur. Bir mal elbette, bir kullanma değeri taşıyacak ve elbette bir somut emeğin ürünü olacaktır. Ne var ki değiştirme ilişkilerinde iki saatte yapılan bir kundurayla yarım saatte yapılan bir kundura aynı fiyata satılır, pazarda geçerli olan toplumsal ortalama soyut emeğin değeridir. Ekonomik değer kavramı, tarihsel süreçte değiştirme olayının başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bir kimse kendisi giymek için bir kundura yaparsa onun kullanma değerini gerçekleştirmiş olur, ama o kundurayı kendisine gerekli olan başka bir malı elde etmek için değiştirme amacıyla yaparsa bu halde üretim işlemine yepyeni bir işlem, bir değiştirme işlemi katmış demektir. Kullanma değerleri aynı olan

mallar değiştirilemezler, değiştirme işleminde geçerli olan kullanma değerinden başka bir değer -değiştirme değeri-dir. Kimse bir kundura verip yerine başka bir kundura almaz, bir kundura verip örneğin karşılığında bir kilo pirinç alır. Kullanma değerleri farklı olan bu mallarda ortak olan şey, onların değiştirme değerleridir. Fiyat, değerin para diliyle dilegetirilişinden başka bir şey değildir. Fiyat, çeşitli piyasa etmenleriyle yükselip alçalabilir; ama uzun bir sürede yapılan son çözümlemede bütün mallar -fazla ve eksik fiyatlar birbirini götürerek- toplumsal ortalama emek değerleriyle satılırlar. *Değer* teriminin ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde pek çok ve çeşitli kullanımları vardır; bunların en önemlileri şunlardır: *Parà değeri (Os.* Nakdî kıymet, *İng.* Monetary value), *artık-değer (Os.* Fazla-i kıymet, *İng.* Surplus value), *tüketilen değer (Os.* İstihlâk edilen kıymet, *İng.* Consumed value), *pazar değeri (Os.* Piyasa fiyatı, *İng.* Value in exchange), *doğal değer (Os.* Tabiî kıymet, *İng.* Normal value), *saymaca değer (Os.* İtibârî kıymet, *İng.* Nominal value, Face value), *inancalı değer (Os.* Teminatlı kıymet, *İng.* Value insured), *değer yargısı (Os.* Kıymet hükmü, *İng.* Value judgment), *şimdiki değer (Os.* Hâl-i hazır kıymeti, *İng.* Value of the present time), *işletme değerleri (İng.* Value owed by the business), *öznel değer (Os.* Enfüsî kıymet, *İng.* Subjective value), *nesnel değer (Os.* Âfâkî kıymet, *İng.* Objective value), *elde edilen değer (İng.* Value received), *değer değişikliği (Os.* Fiyat tahavvülâtı, *İng.* Value variance), *katma değer (İng.* Added value), *takdir edilen değer (Os.* Muhammen değer, *İng.* Appraised value), *yaklaşık değer (Os.* Takribî kıymet, *İng.* Approximate value), *ana değer (Os.* Esas kıymet, *İng.* Basis value), *defter değeri (İng.* Book value), *peşin değer (İng.* Cash value), *değer bildirimi (Os.* Kıymet beyânı, *İng.* Declaration of value), *bildirilmiş değer (Os.* Beyân edilmiş kıymet, *İng.* Declared value), *sigorta değeri (İng.* Insurable value), *yenilik değeri (İng.* New value), *değer fazlalığı (İng.* Over value). *Bk.* Emek, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Artık-değer, Değer kuramları, Değer yasası.

DEĞER HADDİ *Bk.* Değer oranı.

DEĞER KURAMLARI *(Os.* Kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théorie de la valeur, *Al.* Werttheorie, *İng.* Value theory) Değerin ne olduğunu araştıran ve açıklamaya çalışan kuramlar... Ekonomi alanındaki değer kuramları *nesnel* ve *öznel* olmak üzere iki grupta toplanırlar. Nesnel kuramlar değerin bir değiştirme işleminden, öznel kuramlarsa bir kullanma -eşdeyişle yarar- işleminden doğduğunu ileri sürmektedirler. Antik çağın büyük düşünürü Aristoteles, değerin bu iki yönünü görmüş ve ayırmış olmakla beraber, değerin kaynağı olarak her ikisini birden ilerisürmüş ve ancak değiştirilip kullanılabilen şeylerin değer taşıdığını söylemiştir. Aristoteles'in, çağının sınırlı bilgileri içinde vardığı bu sezi çağdaş metafizik kuramcıların görüşlerinden çok üstün bir görüştür. Gerçekten de kullanma değeri olmayan hiçbir şeyin değiştirme değeri de yoktur. Ne var ki değer, kullanma işlemiyle değil, değiştirme işlemiyle ilgili bir kavramdır ve ancak değiştirme olayının başlamasıyla meydana çıkmıştır. Değiştirme olayından önce insanların ürettikleri ürünlerin kullanma değerleri vardı ama ekonomik değerleri, eşanlamda *değer*leri yoktur. Bunu ilk sezen de ortaçağın ünlü düşünürü Buridanus olmuştur. Buridanus'a göre değer, kişisel ihtiyaçtan değil, o ürünü değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğar. Daha sonra fizyokratlar değeri sadece toprağın yarattığını ilerisürmüşlerdir. Bundan sonra atılan adım, toprak öğesine emeği de katmıştır. Richard Cantillon'a göre bir malın değeri, o malın üretimi için gerekli toprakla insan emeğinin niceliksel ve niteliksel ölçüsüdür. Cantillon, bu savıyla, toprağın miktarı ve verim gücüyle onu işleyen insanın emek miktarı ve verim gücünün değeri belirlediğini ilerisürmektedir. Değerin insan emeğinden doğduğunu açık seçik ortaya koyan ilk düşünür İngiliz filozofu John Locke'tur. Ne var ki Locke, değerlerinin insan emeğiyle açıklanamayacağını sandığı birtakım malları kuraldışı tutmuştur. Onun bu yanılgısı ekonomik değerle, eşdeyişle *gerçek değer* kavramıyla, ruhbilimsel değerleri birbirine karıştırmaktan doğmaktadır. İngiliz düşünürü ve ekonomicisi John Stuart Mill de değeri, değiştirilen iki şeyin miktarlarıyla açıklar. Örneğin Mill'e göre bir çift kunduranın değeri üç metre kumaştır. Nesnel değer kuramcılarının en önemlileri Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx'tır. Ekonomi biliminin kurucusu sayılan Adam Smith'e göre, değerin üç kaynağı vardır: Emek, toprak ve anamal... Adam Smith, değerin insan emeğinden doğduğunu görmüş, ancak bunun ilkel toplumlarda geçerli olduğunu ve gelişmiş toplumlarda emekle birlikte anamal ve toprak öğelerinin de değeri belirlediğini ilerisürmüştür. Bundan başka Adam Smith değeri ikiye ayırmış ve bir malın hem bir *doğal değeri* hem de bir *pazar değeri* bulunduğunu ilerisürmüştür. Adam Smith'in bu yanılgısı *değer* ve *fiyat*

kavramlarını birbirine karıştırmaktan doğmaktadır. Smith'e göre bir malın değeri o malın maliyetiyle, pazar değeriyse sürüm-aranım yasasıyla belirlenir. Malın pazar değeri, doğal değerinin ekseni çevresinde döner; yükselip alçalır. Liberal ekonomi anlayışının öteki büyük düşünürü David Ricardo'ysa değerin bütünüyle insan emeğinden doğduğunu ve insan emeğinin toprak rantıyla anamal kârının da kaynağı olduğunu açıklayarak konuyu Locke ve Smith yanılgılarından temizlemiştir. Ancak David Ricardo da *emek*'le *emekgücü*'nü bir*birinden* ayıramamak ve *ücret-kâr*la *kâr-rant* karşıtlıklarının, en yetkin biçimde işlediklerini söylediği doğal yasaların gereği olduğunu ilerisürmekle yeni yanılgılara düşmüştür. Metafizik ekonomi anlayışı kapsamı içinde bulunan bütün bu nesnel değer kuramcıları gibi öznel değer kuramcıları da aynı anlayışı sürdürerek sorunu tekyanlı görüşlerle açıklamaya çalışmışlardır. Öznel değer kuramcıları, Aristoteles'in kullanma değeri kavramına dayanırlar ve değerin yararla belirlendiğini ilerisürerler. XVIII. yüzyılda Galiani, Turgot, Condillac vb. gibi düşünürler bu kanıdadırlar. Bu grubun en önemli düşünürleri *marjinalciler* adı altında toplanırlar. Bunlar çeşitli okullara bağlı bulunan Hermann Heinrich Gossen, Stanley Jevons, Léon Walras, Karl Menger, Alfred Marshall, J. B. Clark, F. von Weiser, G. Pigou, Vilfredo Pareto vb. gibi aynı öznel anlayışı çeşitli biçimlerde ilerisüren düşünürlerdir. Marjinalciliğin temel savına göre bir malın değeri o malın marjinal yararıyla, eşdeyişle o malın son biriminin yararıyla belirlenir. Örneğin bol su kaynakları bulunan bir köyde su değersizdir, buna karşı bir kova su bulunan ıssız bir çölde su çok değerlidir. Çünkü ilkinde son birimin yararı sıfırın altına düşmekte, ikincisindeyse son birimin yararı çok büyük kalmaktadır. Bu örneği mal piyasasına çevirirsek klasik *nedret kuramı*yla karşılaşırız: Pazara sürülen malın miktarı ne kadar azsa değeri o kadar büyük, ne kadar çoksa değeri o kadar küçük olacaktır. (Ne var ki uyuz eşeğin de çok az olduğu, ama hiç de değerli olmadığı unutulmamalıdır). Buradaki azlık ve çokluk ihtiyaçla ve bundan ötürü de yararla ilgilidir. Görüldüğü gibi marjinalcilik, klasik nedret ve yarar kuramlarını birleştirerek bundan bir malın kullanma değerini hesaplamakta, bu hesaptan da o malın değiştirme değerini bulmaya çalışmaktadır. Bu yarar, özneldir, kişilere ve ihtiyaçlara göre değişmektedir. Örneğin çöl sıcağında yaşayan insanlar için kürkün, miktarı ne kadar az olursa olsun, hiçbir değeri yoktur. Marjinalcilere göre bir malın değiştirme değeri, o malın son biriminin yararıyla belirlenen bütününün yararıdır. Örneğin piyasada on tane bulunan bir malın birinci birimi, onuncu ve sonuncu birimiyle belirlenerek, 10 marjinal yarar taşır. Buna göre ikinci birim dokuz, üçüncü birim sekiz, dördüncü birim yedi vb. marjinal yarar taşımaktadır. Onuncu ve sonuncu birimse 1 marjinal yarar, ama $10+9+8+7+6+5+4+3+2+1=55$ *toplam yarar* taşıyacaktır. Bu hesaba göre pazarda on tane bulunan bir malın toplam yararı 55'tir. Bu sayı o malın kullanma değeri ölçüsüdür. Marjinalcilere göre değiştirme, değiştirilen malların kullanma değerlerinin eşit olduğu noktaya kadar sürer ve o noktada durur. Marjinalciler değiştirme değerini böylece saptamaya çalışmaktadırlar. Nesnel ve öznel bütün bu metafizik değer kuramlarının karşısında diyalektik değer kuramı yer ahr. Diyalektik düşünce, yapısı gereği, metafizik düşüncenin tam tersine, *değer* kavramını tarihsel bir kategori olarak ele alır. Bir kavramın çeşitli tarih dönemlerinde, o dönemlerdeki maddesel koşullara uygun düşen, çeşitli anlamları vardır ve bu anlamlar maddesel koşullarla birlikte ve gene onlara uygun olarak değişirler. Bu yüzdendir ki metafizik dünya görüşünün her zaman ve her yerde geçerli olmak iddiasını taşıyan saltık tanımları yanlıştır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre değer, anamalcı ekonomide pazara sürülen *mal değeri*dir ve bu da o malın üretimi için gerekli toplumsal ortalama insan emeği miktarıdır. Değiştirmeye temel olan değer ölçüsü budur. "Bir şey, değiştirme değeri, yani genel anlamıyla *değer* olmadan da kullanma değeri olabilir. Şeyin yararı emeği gerektirmiyorsa böyledir. Hava, el sürülmemiş topraklar, kendi kendine yetişen ağaçlar vb. için durum budur. Bir şey, mal olmadan da, yararlı ve insan emeğinin ürünü olabilir. Emeğinin ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse bir kullanma, eşdeyişle bir yarar değeri yaratmıştır ama bir mal yaratmamıştır. Mal üretmek için o kimsenin yalnız kullanma değeri değil, bir başkası için kullanma değeri, toplumsal kullanma değeri üretmesi gerekir. Sadece başkası için üretmesi de yetmez, ortaçağların köylüsü derebeyi için tahıl üretirdi ama bu tahıl bir başkası için üretildi diye mal demek değildi. Mal olabilmek için ürünün, onu, kullanma değerinden yararlanacak kişiye değiştirme yoluyla devretmek için üretilmesi gerekir". Mallar, kullanma değeri olarak birbirinden farklı niteliklerdir, değiştirme değeri olaraksa ancak birbirinden farklı nicelikler olabilirler ve bundan ötürü de bir zerre bile kullanma değeri taşımazlar. Birbirlerinden farklı nicelik-

ler olarak malların çeşitli değiştirme değerleri vardır. Örneğin belli bir miktar pamuk, belli bir miktar tütün ve belli bir miktar altınla vb. değiştirilir. Demek ki belli bir malın geçerli değiştirme değerleri eşit bir şeyi dilegetirirler. İki mal arasında, değiştirme oranları ne olursa olsun, onları eşitleştiren bir şey vardır. Bu, çeşitli mallar aralarında *ortak* olan bir üçüncü şeye eşittir. Her malın indirgenebileceği bu üçüncü şey *emek miktarı*dır. Bütün mallar arasında ortak olan tek şey budur. Çünkü "malların maddî özellikleri yalnız ve ancak malları yararlı kıldıkları, yani kullanma değerleri haline getirdikleri sürece söz konusu olurlar. Malların değiştirme ilişkileriyse, onların kullanma değerlerinin bir yana bırakıldığını gösterir. Bundan ötürü emek ürünlerinin yarara ilişkin yanıyla birlikte bunlarda biçimlenmiş emeğin yarara ilişkin yanı da ortadan kalkar. Böylece bu emeklerin değişik somut biçimleri yok olur. Bunlar artık birbirlerinden ayırt edilemezler. Tersine, topu birden aynı insan emeğine, soyut insan emeğine indirgenirler". *Bk.* Değer, Emek.

DEĞER ORANI *(Os.* Kıymet haddi, *Fr.* Taux de valeur) Emekçinin harcadığı emek miktarıyla emekçiye ücret olarak verilen paranın karşılığını üretmek için zorunlu olan emek miktarı arasındaki fark... İnsanın kendisini üretmesi, ertesi günü aynı güçle çalışabilmesi için yemesi, içmesi, barınması, çoluk çocuğunu geçindirmesi için gerekli parayı kazanması demektir. Diyelim ki işçi günde on lirayla kendisini yeniden üretebiliyor. Sekiz saatlik bir çalışma günü için on liraya kiralanmıştır. Oysa bu on liralık değeri dört saatte üretmektedir. İşte bu dört saatlik emek miktarı *değer haddi*dir. Bu had ya da sınırın ötesinde işçi artık-değer üretmek için çalışmaktadır. *Değer haddi*ne ekonomi dilinde *artık-değer sınırı (Os.* Kıymet fazlası hududu, *Fr.* Taux de la plus-value) da denir. *Bk.* Gerekli emek, Artık-değer, Değer.

DEĞER YASASI *(Os.* Kıymet kanunu, *Fr.* Loi de la valeur, *Al.* Wertgesetz, *İng.* Law of value) Bir malın değerini, o malın üretimi için toplumsal olarak zorunlu olan emek süresinin belirlediğini saptayan yasa... Diyalektik özdekçi öğreti kuramcılarınca ilerisürülmüş ve bilimsel olarak tanıtlanmış olan bu sosyo-ekonomik yasa, anamalcı mal üretiminin tek düzenleyicisidir. Bu yasaya göre bir malın değeri, o malı üretmek için toplumsal olarak gerekli emek süresiyle belirlenir. *Bk.* Değer, Emek, Gerekli emek.

DEĞER YÜKSELTİMİ *(Os.* Tezyidi kıymet, Revalüasyon; *Fr.* Révaluation, *Al.* Aufwertung, *İng.* Revaluation) Bir paranın değerini altına ve yabancı paralara göre yükseltme... *Yeniden değerlendirme* de denebilir, *değer düşürümü* (devalüasyon) deyiminin karşıtıdır. Bu işlem, dışarıya mal satmanın dışardan mal almayı astığı (eşdeyişle, dış ödemeler dengesinde fazlalık olduğu) zaman ulusal paranın dış değerini arttırmak için yapılır. Bu arttırma paranın değerinde kendiliğinden bir artmayı da gerçekleştirir. Çünkü değeri artan paraya karşı talep artar ve para bir de bu yolla değerlenmiş olur. Ne var ki bu yola ancak büyük çapta sanâyileşmiş ülkeler başvurabilirler, geribıraktırılmış ülkeler sürekli para düşürümü yoluyla altının ve yabancı paraların değerini arttırırlar.

DEĞİŞEN *(Os.* Mütehavvil, *Fr.* Variable, *Al.* Veraenderlich, *İng.* Variable) Sâbit tutulan büyüklüklere göre hareket edebilen büyüklük... *Değişken* de denir. Öteki bütün öğeler aynı kalırken hareket eden öğeyi dilegetirir. Siyasal ekonomide çeşitli incelemeler açısından özellikle önem kazanmış bir deyimdir. Ekonomik incelemeler, bütün koşulların aynı kaldığı varsayılarak yapılır ve böylelikle sadece incelenecek konu değişken olarak ele alınır. Örneğin kâr oranının değişmesi, anamalın organik bileşimi değişmez sayılarak incelenir. Anamalcılığın kurtarıcısı sayılan İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes, bir ekonomik olgunun gelişmesini belirleyen değişkenlere *stratejik değişkenler,* bir ekonomik olgunun gelişmesini belirlemeyen değişkenlere de *stratejik olmayan değişkenler* der. Örneğin iskonto haddi, fâiz haddi gibi değişkenler Keynes'e göre stratejiktir ve devletçe kumanda edilmeleri gerekir. *Bk.* Keynesçilik.

DEĞİŞKEN ANAMAL *(Os.* Mütehavvil sermâye, *Fr.* Capital variable, *Al.* Variables Kapital, *İng.* Variable capital) Anamalın ücretlere ayrılan bölümü... Bunu, klasik ekonominin *döner anamal (Os.* Mütedavil sermâye) deyimiyle karıştırmamalıdır. Ekonomi dilinde *değişken anamal,* sadece *ücretler*dir. Çünkü anamalın sadece ücretler bölümüdür ki üretim sürecinden artık-değer üretmek suretiyle çoğalmış bir hacimle, eşdeyişle *değişerek* çıkmaktadır. Klasik ekonomi anlayışının *döner anamal* deyimiyse ücretlerle birlikte hammaddeler, yardımcı maddeler, ısıtma, aydınlatma harcamalarını da kapsar. Döner anamalla duran anamal ayrımı kârların hesaplanmasında önemlidir, ama değer üretimi olayını gözlerden gizlemektedir. *Değişken anamal* deyiminin karşılığı *değişmeyen anamal* deyimidir ki bu da klasik ekonominin *duran anamal (Os.* Sabit sermâye) deyiminden farklı bir anlam ta-

şır. "Anamalın, üretim araçları -yani hammaddeler, yardımcı maddeler ve iş âletlerihalini alan bölümü üretim sürecinde değer hacmini değiştirmez. Bunun için biz buna anamalın değişmeyen bölümü, ya da kısaca *değişmeyen anamal* diyoruz. Anamalın işgücü haline giren bölümüyse, tersine, üretim sürecinde değerini değiştirir. Anamalın bu bölümü, öz değerine eşit bir değeri yeniden ürettikten sonra üstelik kendisi de değişebilen ve az ya da çok miktarda olabilen bir artık-değer üretir. Anamalın bu bölümü, durmadan, değişmeyen hacimden değişen hacme dönüşür. Bunun için biz buna anamalın değişen bölümü ya da kısaca *değişken anamal* diyoruz". Bu tanım, şu olayı dilegetirmektedir: Binalara, makinelere, hammaddelere, aydınlatma, ısıtma vb.'na örneğin 100 lira yatırılmışsa anamalın bu bölümü üretim sürecinden ancak kendini üreterek ve gene 100 lira olarak çıkar, *hacmi değişmez.* Çünkü bütün bu üretim araçları ancak kendi değerlerini üretirler, ürettikleri mala yeni bir değer eklemezler. Örneğin 10 kuruşluk iplik hammaddesi kumaş haline dönüşürken meydana getirilen bu üretime ancak kendi değeriyle, yani 10 kuruşluk değerle katışır, 10 liralık bir makine eğer on yılda yıpranıyor ve on yıl sonunda bir yenisiyle değiştiriliyorsa her yıl katıldığı üretime 1 liralık değerini geçiriyor demektir ve on yıl sonunda ancak kendi değerini üretmiş olmaktadır. Aynı üretim sürecinde emek gücü ücretlerine yatırılan 100 liraysa kendi değerini ürettikten başka örneğin 40 liralık da artık-değer üreterek 140 lira olarak çıkar, *hacmi* değişir. *Değişmeyen* ve *değişken* terimlerinin kapsadığı anlam budur ve bu anlam özellikle *anamalın organik bileşimi* kavramının anlaşılması için önemlidir. *Bk.* Değişmeyen anamal, Anamalın organik bileşimi, Gerekli emek.

DEĞİŞMEYEN ANAMAL *(Os.* Gayrı mütehavvil sermâye, *Fr.* Capital constant, *Al.* Konstantes Kapital, *İng.* Constant capital) Anamalın üretim araçlarına harcanan ve üretim sürecinden hacmi değişmeden çıkan bölümü... *Bk.* Değişken anamal.

DEĞİŞMEZ GELİR *(Os.* Sâbit gelir, *Fr.* Revenu fixe) Maaş, ücret, kira ve benzerleri gibi belli bir dönemde aynı kalan ve değişmeyen gelir... Böylesine geliri olanlara da *değişmez gelirli* denir. Bu deyim, fiyat hareketlerine uyamamayı dilegetirir. Değişmez gelirli olan büyük halk yığınları genellikle enflâsyon, devalüasyon vb. nedenleriyle gittikçe yoksullaşırlar. *Bk.* Dar gelir.

DEĞİŞTİRİLEBİLİR PARA *(Os.* Kabili tahvil nakid, *Fr.* Monnaie convertible) Karşılığında her istenildiği zaman altın alınabilen para... Altın karşılığı temeline dayanan kâğıt paralar bu niteliktedir, her istenildiğinde altınla değiştirilebilirler. Bu değiştirmenin yasaklandığı evreler ve ülkeler de vardır. *Bk.* Değiştirilemez para.

DEĞİŞTİRİLEMEZ PARA *(Os.* Gayrı kabili tahvil nakid, *Fr.* Monnaie inconvertible) Altınla değiştirilmesi yasaklanmış olan kâğıt para... Olağanüstü durumlarda hükümetler, altını, zorunlu harcamaları için kendi ellerinde tutmak isterler ve paranın *değiştirilebilir* olma niteliğinin kaldırıldığını ilân ederler. Örneğin 1914 savaşı başlayınca Fransa hükümeti kâğıt paranın altınla değiştirilmesini yasaklamıştı. *Bk.* Değiştirilebilir para.

DEĞİŞTİRME *(Os.* Mübâdele, *Fr.* Échange, *Al.* Tausch, Austausch, Umtausch; *İng.* Exchange, Interchange) Bir ürün vererek başka bir ürün alma... Eşdeğerli iki malın sahipleri arasında ekonomik ilişki kuran davranışı dilegetirir. Temel anlamında tecimsel bir işlemdir. İlkel toplumlarda insanlar kendi ürünlerini kendileri tüketirlerdi, değiştirmezlerdi. Topluluk üyeleri topluca üretirler ve topluca tüketirlerdi. İnsanlar ilk işbölümü olarak geziciliği gerektiren çoban ve yerleşmeyi gerektiren çiftçi topluluklarına ayrılınca et, süt, deri, yün vb. gibi hayvancılık ürünleriyle tahıl, sebze vb. gibi tarım ürünlerinin değiştirilmesi bir zorunluk oldu. Bu değiştirme olayı, çok daha sonra gerçekleşecek olan pazar ekonomisinin ilk adımıdır. İlk değiştirmeler, ürüne karşı ürün olarak, eşdeyişle değiştokuş (trampa) biçiminde yapıldı. Örneğin eti veren karşılığında tahıl alıyordu. Daha sonra bu değiştirme, bir genel eşdeğerle yapılmaya başladı. Çünkü tuz verenin almak istediği deri, tuz almak isteyenin vermek istediği tahılla uyuşmuyordu, değiştirme güçlükleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Sonunda para biçimine dönüşen bu genel eşdeğer, ortaya çıkan güçlükleri çözmüştür. Değiştirme olayı, insanlık tarihinde çok önemli bir aşamadır. *Ekonomik değer* kavramı, bu değiştirme olayı ile oluşmuştur. Ekonomi dilinde değer demek, değiştirme değeri demektir. *Değiştirme* deyiminin ekonomi ve hukuk dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımların en önemlileri şunlardır: *Borsa işlemi (İng.* Stock exchange transaction), *borsada kayıtlı değerler (Os.* Kote edilmiş kıymetler, *İng.* Stock exchange securities), *borsa kurları (Os.* Kambiyo ve nükud kurları, *İng.* Stock exchange rates), *borsa vurgunu (Os.* Borsa spekülâsyonu, *İng.* Stock exchange operation), *borsa (Os.* Kambiyo ve nükud ve menkul

kıymetler borsası, *İng.* Stock exchange), *borsa ajanı (İng.* Exchange broker), *kasa çeki (İng.* Exchange check), *kambiyo denetimi (İng.* Exchange control), *borsa fiyatı (Os.* Kambiyo râyici, *İng.* Rate of exchange), *borsa oyunu (İng.* Exchange gambling), *poliçenin ikinci nüshası (İng.* Second of exchange), *kambiyo kârı (İng.* Profites of exchange), *kur çizelgesi (İng.* Exchange list), *borsada kayıtlı (Os.* Kote edilmiş, *İng.* Quoted on exchange), *mal değişimi (Os.* Emtia mübâdelesi, *İng.* Exchange of commodities), *yer değiştirme (Os.* Becâyiş, *İng.* Exchange of offices or posts), *kambiyo piyasası (İng.* Place of exchange), *düşünce alışverişi (Os.* Fikir teâtîsi, *İng.* Exchange of ideas), *borsa değeri (Os.* Kambiyo paritesi, *İng.* Par of exchange), *zahîre borsası (İng.* Product exchange), *ticâret borsası (İng.* Commercial exchange, Merchandise exchange), *değiştirme aracı (Os.* Mübâdele vâsıtası, *İng.* Means of exchange), *halk değişimi (Os.* Nüfus mübâdelesi, *İng.* Exchange of population), *kambiyo zararı (İng.* Loan on exchange), *poliçenin birinci nüshası (İng.* First exchange), *iç kambiyo (İng.* Internal exchange), *mal borsası (Os.* Emtia borsası, *İng.* Goods exchange), *kur değişmeleri (İng.* Fluctuation of exchange), *günlük kur (İng.* Exchange of the day), *döviz (İng.* Foreign exchange), *zorunlu fiyat (Os.* Mecbûrî râyiç, *İng.* Forced exchange), *tartışı (Os.* Münâzara, *İng.* Exchange of theories), *kambiyo işlemleri (İng.* Exchange operations), *borsa fiyatı (İng.* Exchange price), *döviz kuru (İng.* Exchange rate), *kur farkı (İng.* Difference of exchange), *borsa hukuku (İng.* Exchange regulations), *kambiyo kararlılık fonu (Os.* Kambiyo istikrâr fonu, *İng.* Exchange stabilization fund). *Bk.* Değiştirme değeri, Para, Değiştokuş.

DEĞİŞTİRME ARACI (*Os.* Mübâdele vâsıtası, *Fr.* Moyen d'échangé, *Al.* Tauschmittel, *İng.* Means of exchange) Değiştirme işleminde araç olarak kullanılan... Genel eşdeğer ve para birer değiştirme aracıdır. *Bk.* Değiştirme, Genel eşdeğer, Para.

DEĞİŞTİRME DEĞERİ (*Os.* Mübâdele kıymeti, *Fr.* Valeur d'échange, *Al.* Tausch vert, *İng.* Exchange-value) Bir malın ekonomik değeri... *Kullanma değeri*, eşdeyişle, *yarar* karşılığında kullanılır. Ekonomi dilinde *değer* demek, değiştirme değeri demektir. Ekonomik değer kavramı tarihsel süreçte değiştirme olayı ile meydana çıkmıştır. Değiştirme olayından önce *değer* söz konusu değildi, ürünlerin sadece fizik niteliklerinden *yarar*lanılırdı. Diyalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı bir biçimde üretilen ve piyasaya sürülen her nesne, bir *kullanma değeri*yle bir *değiştirme değeri* taşır. Kullanma değeri olmayan hiçbir nesne değiştirilemez, ama aynı kullanma değerine sahip olan nesneler de değiştirilemezler. Hiç kimse bir ton buğdayı aynı nitelikte bir ton buğdayla değiştirmez, ama örneğin bir giyecekle değiştirir, eşdeyişle kullanma değeri başka olan bir nesneyle değiştirir. Değiştirilebilmek için kullanma değerinin farklı olması gereklidir. Öyleyse mallar hangi ortak yanlarına göre değiştiriliyor? Bu ortak yan, bu temel, bir malın gerektirdiği *emek miktarı*dır. Pazarda birbirleriyle değiştirilenler *eşit emek miktarları*dır. *Bk.* Değer, Değiştirme, Kullanma değeri, Artık-değer.

DEĞİŞTOKUŞ
1. (*Os.* Trampa, *Fr.* Troe, *Al.* Tausch, *İng.* Barter, *Lâ.* Permutatio) Para kullanılmadan değiştirme... Malın malla değiştirilmesini dilegetirir. Dolaysız değiştirme biçimidir. Hukuksal açıdan bir hak da başka bir hakla para kullanılmadan değiştirilebilir, Borçlar Kanunu'nun 232. maddesine göre satış hakkındaki hükümler trampada da geçerlidir. Değiştirme olayının ilk ve en yalın biçimi budur. Değiştokuşta değer ölçüsü nesnel değil, özneldir; fiyat ya hiç yoktur ya da bu işlemde rol oynamaz. Eski çağlarda Fenikeliler, İspanya yerlilerine zeytinyağı verip yerine gümüş alırlardı, günümüzde de ev kadınları örneğin eski kunduralarını verip yerine plastik leğen alırlar. Farklı kullanma değerleri olan mallar değiştokuş edilir. *Bk.* Değiştirme, Kullanma değeri.
2. (*Os.* Takas, *Fr.* Compensation, *Al.* Aufrechnung, Verrechnung; *İng.* Clearing, *Lâ.* Compensatio) Vereceğini alacağına tutmak yoluyla ödeşme... Dış ticârette malın malla ödenmesini dilegetirir. Hukuk açısından muaccel alacakların birbirini yoketmesi durumudur. Borçlar Kanunu'na göre ancak borçlunun takas yapma isteğini alacaklıya bildirmesiyle olanaklıdır. *Bk.* Değiştirme.

DEKONT *Bk.* Hesap bildirgesi.

DENGE (*Os.* Muvâzene, *Fr.* Équilibre, *Al.* Gleichgewicht, *İng.* Equilibrium) Etkileyici güçlerin toplamının sıfıra eşit olduğu durum... Ekonomi dilinde çok kullanılan bir deyimdir. Bir malın sürümüyle aranımı birbirine eşitse o mal piyasada denge halindedir. Fiyatların denge halinde oluşu, o fiyatları etkileyen etmenlerin birbirini sıfıra indirgemelerinden meydana gelir.

DENİZ DOKUNCASI (*Os.* Avarya, *Fr.* Avarie, *Al.* Havarei, *İng.* Average) Gemide ve ta-

şıdığı yükte meydana gelen zarar ve bu zarardan doğan olağanüstü harcamalar... Bu zarar ya da hasar, geminin ve yükün yıpranmasından ya da fırtına, buz, sis vb. gibi doğal güçlerden ya da kaptan, tayfa, yükle ilgililer gibi insanların eylemlerinden ya da savaş sırasında uluslararası deniz ticâreti hukukunun mülkiyeti korumamasından ilerigelebilir. Büyük (genel) avaryadan doğan zararlar Ticâret Kanunu'na göre gemi, yük ve navlun arasında paylaşılır. Küçük (özel) avaryadan doğan zararlarsa aynı yasaya göre gemiye ait olanı gemi sahibine, yüke ait olanı yük sahibine düşer. *Bk.* Deniz sigortası.

DENİZ SİGORTASI *(Os.* Deniz sigortası, *Fr.* Assurance maritime, *Al.* Seeversicherung, Seetransportversicherung; *İng.* Marine insurance) Deniz tehlikelerine ve zararlarına karşı yapılan sigorta... *Bk.* Sigorta.

DENİZ TAŞIMACILIĞI *(Os.* Deniz nakliyâtı, *Fr.* Transport maritime, *Al.* Seetransport, *İng.* Sea transport) Denizyoluyla yapılan taşıma işleri... *Bk.* Taşımacılık.

DENİZ TAŞIMACILIĞI ARACISI *(Os.* Deniz nakliyâtı simsarı, *Fr.* Courrier maritime, *Al.* Schiffsmakler, *İng.* Ship broker) Deniz taşımacılığı işlerinde aracılık eden kişi... *Bk.* Aracı.

DENİZ VARLIĞI *(Os.* Deniz serveti, *Fr.* Fortune de mer, *Al.* Schiffsvermögen, *İng.* Property on sea) Kendisiyle hak kazanılan navlunla birlikte gemi... Hukuk açısından bir gemi sahibinin kaç gemisi varsa o kadar da deniz serveti var demektir. Bu servetler birbirinden bağımsızdır, her biri ayrı ayrı olarak yasalarla belirli durumlarda gemi sahibinin sınırlı sorumluluğunu meydana getirir. Bir gemiye, eşdeyişle bir *gemi varlığı*'na nazaran gemi sahibinin öteki gemileri ve başkaca mal ve mülkleri onun *kara varlığı (Os.* Kara serveti, *Fr.* Fortune de terre, *Al.* Landvermögen, *İng.* Property on land)'nı teşkil eder.

DENİZ YÜKÜ ALMA BELGESİ *(Os.* Teselüm konşimentosu, *Fr.* Connaissement reçu pour être chargé, *Al.* Übernahmekonnossement, *İng.* Received for shipment) Malların yükletilmek üzere alınmış, ama henüz gemiye yükletilmemiş olması durumunda verilen konşimento... *Bk.* Deniz yükü belgesi.

DENİZ YÜKÜ BELGESİ *(Os.* Konşimento, *Fr.* Connaissement, *Al.* Konnossement, Seefrachtbrief; *İng.* Bill of lading) Taşınmak üzere gemiye teslim edilen mala karşılık verilen senet... Mal, boşaltılacağı limanda bu senet karşılığında mal sahibine ya da adamlarına teslim edilir. Bir çeşit makbuz ve değerli evraktır. Hukuk açısından, malın varma limanında ancak bu senet karşılığında teslim edileceği yolunda bir taahhüt beyânıdır. Nâma, hâmiline ve genellikle de emre yazılı olarak düzenlenir.

DEPO *Bk.* Koruncak.

DEPOR *Bk.* Borsa kirâsı.

DEPOZİTO *Bk.* Önödence.

DEPRESYON *Bk.* Çöküntü.

DEREBEYİ *(Os.* Zâim, *Fr.* Seigneur) Feodal üretim düzeninin egemen sınıfından toprak ağası... Batı feodalitesine bağlı bir deyimdir Osmanlı düzeninin *derebeyi*'yle karıştırılmamalıdır. Senyör, kendi koruyuculuğuna bırakılmış toprak üzerinde kralın ya da daha büyük bir senyörün vasalidir. Toprak köleleri üstünde geniş hak sahibidir. *Bk.* Feodalite, Derebeylik, Toprak kölesi.

DEREBEYLİK *(Os.* Derebeylik, *Fr.* Seigneuriage, Seigneurie) Ortaçağın sosyo-ekonomik üretim ve örgütlenme biçimi... Aslında Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bir deyimdir ve *feodalite* karşılığında kullanılmaktaysa da doğru değildir. Osmanlı derebeyleriyle Batı feodalleri arasında çeşitli ayrılıklar vardır. *(Bk.* Niyazi Berkes, *Az Gelişmişliğin Tarihsel Nedenleri,* Yön dergisi, 21 ekim ve 18 kasım 1966; Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni,* 1968, s. 35, 36; *İslâm Ansiklopedisi,* c. III, s. 540). Engels, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak niteler ve şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değildir. Fatihlerin toprağı yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz. Eski Türk yarı-feodal sisteminin en yüksek anında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna benzer bir durumdu". *Bk.* Feodalite.

DERNEK *(Os.* Cemiyet, *Fr.* Association, *Al.* Verein, *İng.* Association, Corporation; *Lâ.* Corpus, Collegium, Universitas) Kazançdışı bir amaçla ikiden çok kişinin bilgilerini ve çalışmalarını birleştirerek bir ana tüzüğe göre tüzelkişilik kazandırdıkları kuruluş... Medenî Kanun'un 55. maddesine göre kişilik kazanması yasalarca olanaksız bulunan bir dernek âdî şirket hükümlerine bağlıdır, bunlara *kişiliksiz dernek (Fr.* Association sans personnalité, *Al.* Verein ohne Persönlichkeit, *İng.* Unincorporated association) denir. Kimi der-

nekler de danıştay kararı ve bakanlar kurulunun onayıyla *genel yarar için çalışan dernek (Os.* Menfaati umumiyeye hâdim cemiyet, *Fr.* Association reconnue d'utilité publique, *Al.* Gemeinnütziger Verein, *İng.* Utility corporations) adını alır ve birtakım ayrıcalıklar kazanır. Dernekler Yasası'na göre gizli dernek kurmak yasaktır. *Bk.* Dernek birlikleri.

DERNEK BİRLİKLERİ *(Os.* Cemiyetler ittihâdı, *Fr.* Union d'associations, *Al.* Zentralverband, *İng.* Joint associations) Aynı amaçla kurulmuş derneklerden meydana gelen birlikler... *Bk.* Dernek.

DERNEKÇİ TOPLUMCULUK *(Os.* Cemiyetçi sosyalizm, *Fr.* Socialisme associationniste) Anamalcı-yönetici-emekçi ortaklığına dayanan dernekler kurarak anamal-emek ilişkilerini düzenlemeyi amaçlayan ütopyacı toplumculuk... Fransız toplumcusu Charles Fourier'nin öğretisi bu adla anılır. İngiliz toplumcusu Robert Owen de buna benzer düşünceler ilerisürmüştür. Özellikle Fourier, Fransızca *Phalanstére* adını verdiği bu topluluklarda çıkar çatışmalarının uyuşturulacağı kanısındaydı. Her iki düşünür de, metafizik düzeyde kalmak ve temel sorunları çözememekle beraber, değerli düşünceler ilerisürmüşlerdir. Bu düşüncelerin bugün, bilimsel toplumculuğa öncülük etmeleri bakımından, sadece tarihsel değerleri vardır. Bilimsel olmayan ve düşsel toplum yapıları tasarlayan bütün bu toplumculuk savları *ütopyacı toplumculuk* adı altında toplanır. Toplumcu dernek hayalleri kurmakla beraber Fourier, yoksulluğun bolluktan doğduğunu sezmişti. *Dört Devinim Kuramı (Fr.* Théorie de Quatre Mouvements) adlı incelemesi XIX. yüzyıl ekonomik düzeninin çok başarılı bir eleştirisidir. *Bk.* Toplumculuk.

DERNEKEVİ *(Os.* Mahfil, *Fr.* Local, *Al.* Lokal, *İng.* Business-premises) Dernek üyelerinin özel buluşma yeri... *Bk.* Dernek.

DETERMİNİZM EKONOMİK *Bk.* Ekonomik gerekircilik.

DEVALÜASYON *(Os.* Tenezzülü kıymet, Devalüasyon; *Fr.* Dévaluation, *Al.* Abwertung, *İng.* Devaluation) Paranın satın alma değerinin azaltılması... Gerçekte bu işlem, satın alma değeri azalmış bir paranın yeni bir değer kazanması için yapılır ve ulusal para değerinin -eşdeyişle resmî kurun- yabancı paralar cinsinden düşürülmesi anlamındadır. Yabancı paraların gerçek değerleri resmî kurların üstüne çıktığı zaman *devalüasyon* yapılır ve böylelikle ithal mallarının ulusal para cinsinden fiyatları yükseltilir, buna karşı ihraç mallarının yabancı para cinsinden fiyatları düşürülür. Bununla ithalâtı azaltarak ihracatı arttırmak amacı güdülür. Ne var ki bu amacın gerçekleşmesi birçok koşullara bağlıdır ve özellikle azgelişmiş tarım ülkelerinde bu amaç kolaylıkla gerçekleşemez. Tarımsal malların aranımı, fiyatların düşük olmasından çok, hammadde ihtiyacıyla ilgilidir. Fiyatı düşmüş olan tarım malları dış pazarlarda her zaman alıcı bulamaz. Buna karşı ithal mallarının fiyatlarının yükselmiş bulunması, o ülkedeki genel fiyatların yükselmesini gerektirir. Bu da yeni bir enflâsyonu oluşturur. Kaldı ki azgelişmiş ülkelerde ithal mallarının fiyatlarının yükselmesi ithalâtı azaltmamaktadır. Özellikle sanâyileşerek kalkınma zorunda bulunan ülkeler devalüasyondan sonra pahalıya almakta devam ederler. *Bk.* Enflâsyon, Değer yükseltimi.

DEVİNGEN ÇÖZÜMLEME *(Os.* Tahlili harekî, *Fr.* Analyse dynamique, *Al.* Dynamische Analyse, *İng.* Dynamic analysis) Zaman öğesini de gözönünde tutan çözümleme... Ekonomi edebiyatında zaman öğesini gözönünde tutmayan ve herhangi bir ekonomik olayın belli bir andaki durumunu inceleyen *statik çözümleme* deyimi karşılığında kullanılır. Zaman öğesini gözönünde tutmak demek; fiyat, sürüm ve aranım vb. gibi öğelerin zaman içindeki değişimlerini gözönünde tutmak demektir. Örneğin üretim işlemi ancak *dinamik* çözümlemeyle incelenebilir, çünkü üretim zamana bağlıdır. *Bk.* Duruk çözümleme; Devingen ekonomi.

DEVİNGEN EKONOMİ *(Os.* Harekî iktisât, *Fr.* Économie dynamique, *Al.* Dynamische Ökonomie, *İng.* Dynamic economy) Zaman içinde ele alınan ekonomi... Ekonomik olayları somut olarak inceleyen ekonomiyi dilegetirir, zaman öğesinden soyutlanmış ekonomik olayları inceleyen *statik ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin planlama, bir dinamik ekonomi konusudur, zaman içindeki değişme ve gelişmeleri de gözönünde tutmak zorundadır. *Bk.* Devingen çözümleme.

DEVİNGEN KAZANÇ *(Os.* Dinamik kâr, *Fr.* Profit dynamique) Kârın, ekonomik gelişme ve yeniliklerden doğduğu savı... Ekonomici Schumpeter tarafından ilerisürülmüştür. Schumpeter'in bu kuramına göre kârı ancak, yenilikler ve ilerlemeleri gerçekleştiren müteşebbisler sağlar. Örneğin bir müteşebbis yeni bir buluşla yepyeni bir mal ortaya sürer, ya da eski bir malı yepyeni bir biçimde piyasaya çıkarır. Schumpeter'e göre kâr, ancak müteşebbislerin bu buluşlarından doğmaktadır. Bu kuram da, birçok metafizik yapılı

kuramlar gibi, hem temelden hem de biçimsel açıdan yanlıştır. Temelden yanlıştır, çünkü kâr teşebbüsten değil, insan emeğinden doğar. Biçimsel olarak yanlıştır, çünkü hiçbir yenilik gerçekleşmeden elde edilen kârları açıklamaz. *Bk.* Kâr.

DEVLET ALACAKLARININ ALINMASI YASASI *(Os.* Tahsili emvâl kanunu, *Fr.* Loi sur le recouvrement des impôts et créances publiques, *Al.* Gesetz über die Einziehung von Steuern und Abgaben, *İng.* Law on the recovery of revenues) Devlet alacaklarının alınması konusunda genel hükümler dışında uygulanan özel alma ve elkoyma yöntemini saptayan yasa... 5 Ağustos 1909 (1325) tarihinden beri ülkemizde de uygulanmaktadır. Devletin genellikle her türlü alacakları bu yasaya göre tahsil olunur. Sadece sözleşmelerden ya da haksız bir fiilden doğan devlet alacaklarında İcrâ ve İflâs Kanunu hükümleri uygulanır.

DEVLET ANAMALCILIĞI *(Os.* Devlet sermâyeciliği, Devlet kapitalizmi; *Fr.* Capitalisme d'état, *Al.* Staatskapitalismus, *İng.* State capitalism) Devletin tüm üretici güçleri elinde toplaması ve anamalcılarla aynılaşması... Anamalcılık emperyalizm aşamasında devleti anamalcılarla büsbütün aynılaştırmıştır, buna da *tekelci devlet anamalcılığı* denir ki *emperyalizm* deyimiyle anlamdaştır. Bu evrede devlet, büyük anamalcı tekellerle kaynaşmıştır. Öyle ki artık büyük anamalcılar devleti, tekel öncesi anamalcılığında olduğu gibi adamları aracılığıyla değil, bizzat yönetirler. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet anamalcılığı, Emperyalizm.

DEVLET BANKASI *(Os.* Devlet bankası, *Fr.* Banque d'Êtat, *Al.* Staatsbank, *İng.* State bank) Devlet parasıyla kurulan banka... Aynı zamanda banknot çıkarma ayrıcalığı bulunan bankayı da dilegetirir, bu banka devlet parasıyla kurulmuş olmayabilir. Nitekim ülkemizde bu ayrıcalığı taşıyan Merkez Bankası devlet parasıyla kurulmuş değildir, bir anonim şirkettir. *Bk.* Banka, Merkez bankası.

DEVLET BORCU *(Os.* Düyûnu umûmîye, *Fr.* Dette publique, *Al.* Staatschulden, Öffentliche Schulden; *İng.* Public debt, National debt) Devletçe ülke içinden ya da dışından alınan borç para... Anamalcı ekonomiciler devlet borçlarını, vergiden sonra devletin en önemli gelir kaynağı sayarlar. Oysa ister özel, ister tüzel kişilik olsun, borç daima kişiyi batırır. *Bk.* Borç, Devlet borçlanması.

DEVLET BORCUNUN KALDIRILMASI *(Os.* Devlet düyûnunun reddi, *Fr.* Répudiation de la dette publique, *Al.* Schuldabwehr, *İng.* Repudiation of public debt) Devletin tekyanlı bir kararla borçlarını tanımayacağını bildirmesi... Köklü rejim değişikliklerinde yapılmıştır. Eski devletin yerine geçen yeni devlet, eski devletin borçlarını tanımadığını ilân eder. Ne var ki yeniden borç alması da bu yüzden olanaksızlaşır. Bu işlem *borç erteleme* (Moratoryum)'yle karıştırılmamalıdır, çünkü ertelemede borç ortadan kalkmaz. Kâğıt para düzeninde ülke içi borçların kaldırılması gereksizdir, çünkü devlet dilediği an kâğıt para değerinde yapacağı işlemlerle iç borçlarını sıfıra indirebilir. Dış borçların ortadan kaldırılması silâhlı çatışmaya yolaçma gibi çeşitli güçlükleri yüzünden pek uygulanamamakla birlikte iç borçların ortadan kaldırılması bu kolaylığından ötürü genellikle uygulanır. *Bk.* Borç erteleme.

DEVLET BORÇLANMASI *(Os.* Devlet istikrâzı, *Fr.* Emprunt public, *Al.* Staatssanleihe, *İng.* State loan) Devletçe ülke içinden ya da dışından borç para alınması... *Bk.* Devlet borcu.

DEVLETÇİLİK *(Os.* Devletçilik, *Fr.* Êtatisme, *Al.* Etatismus, *İng.* Statism, Etatism) Liberalizme karşı çıkarak ekonomi siyasasının devlet eliyle yürütülmesi gerektiğini ilerisüren ekonomi anlayışı... Anamalcı liberalizmin *serbest teşebbüs* ve *serbest rekabet* ilkelerini yadsıyan anamalcı devletçilik, anamalcılığın ancak devlet eliyle yürütüldüğü takdirde gelişebileceğini ilerisürer. Çeşitli anlamlarda kullanılır. Genel olarak büyük yatırımların devletçe yapılması anlamındadır. Kişisel çıkarlara dayanan ve toplum çıkarını kişisel çıkarların toplamı sayan liberalizme karşı bir yöntem olarak da ilerisürülür. Gerçekte her ikisi de anamalcılık düzeyindedir. Devletler, genellikle özel teşebbüsün kârsız bulduğu alanlara bizzat yatırım yapmaktadırlar. Gerek bu yatırımlar ve gerek ekonominin genel denetimi kimi özel teşebbüsleri dizginlese bile sonuç olarak büyük anamalın yararınadır. Örneğin Japonya'da modern sanâyi devlet kesesinden ve devlet eliyle kurulmuş, hemen bedava denecek fiyatlarla anamalcılara devredilmiştir. Sanâyi, güçsüz olduğu zamanlarda ve güçsüz bulunduğu alanlarda devletin müdahalesini bizzat aramış ve istemiştir, İngiliz ekonomicisi Keynes'in önerdiği devletçilik, halkın her türlü gelirlerinin devlet eliyle anamalcılara aktarılmasını sağlar. Özel sanâyiin gelişmesinde devletin oynadığı bu rol, Birleşmiş Uluslar Kurumu'nun bir yayınında da belirtilmiş ve övülmüştür *(Bk.* U.N., *Processes and Problems of Industrilisation in underdeveloped countries,* s.

37). Anamalcı devletçilik anlayışının karşısında bulunan toplumcu devletçilik anlayışı, özel girişimlerin yararı değil kamu yararı gözetilerek, sanâyi ve ticâretin geniş çapta devletleştirilmesini önerir. *Bk.* Liberalizm.

DEVLETLEŞTİRME *(Os.* Devletleştirme, *Fr.* Êtatisation, *Al.* Verstaatlichung, *İng.* Nationalization) Kamu yararının gerektirdiği durumlarda özel girişimler elinde bulunan her türlü sanâyi, ticâret ve hizmetlere devletçe el konulması ve bunların devlet eliyle yürütülmesi... *Bk.* Devletçilik.

DEVLET MÜLKİYETİ *(Os.* Devlet mülkiyeti, *Fr.* Propriété de l'état) Devletin üretim araçları üstündeki mülkiyeti... Anamalcılık ya da toplumculuk düzeyinde gerçekleşebilir. Anamalcı düzeyde devlet, özel girişimlere devretmek için üretim araçlarına malik olur. Toplumcu düzeydeyse üretim araçlarına toplum adına el konulur ve devlet bu araçlara toplum adına malik olur. *Bk.* Devletçilik.

DEVLET PLÂNLAMA ÖRGÜTÜ *(Os.* Devlet plânlama teşkilâtı, *Fr.* Organisation de la planification nationale, *Al.* Staatsplanungssamt, *İng.* State planning organization) Geribırakılmış ve kalkınma çabası içinde bulunan ülkelerde ekonominin belli bir plana göre yürütülmesi için kurulan örgüt... Ülkemizde de kurulmuştur ve beş yıllık kalkınma planları hazırlamaktadır. Türkiye Anayasasının 129. maddesine göre, "kalkınma, plana göre gerçekleştirilir". Ülkemizde ilk beş yıllık plan 1962 yılında uygulanmaya başlamıştır. *Bk.* Planlama.

DEVLET TOPLUMCULUĞU *(Os.* Devlet sosyalizmi, *Fr.* Socialisme d'état, *Al.* Staatssozialismus, *İng.* State socialism) Toplumculuğun devlet eliyle gerçekleştirileceği savı... *Devlet toplumculuğu* deyimi çeşitli anlamlarda kullanılmış, ne var ki daima bilimsel toplumculuk dışındaki toplumculuk iddialarını dilegetirmiştir. Bu anlayışın kaynağı Alman toplumcusu Ferdinand Lasalle'dir. XIX. yüzyıl Almanya'sında Lasalle-Bismark anlaşması bu anlayışın ürünüdür. Seçimlerde çoğunluk sağlayarak işbaşına gelinebileceği ve toplumculuğun devlet yönetimiyle parlamenter sistem içinde gerçekleştirilebileceği tezini savunan sosyal demokratlık akımının kaynağı da bu anlayıştır. Kimi yazarlar, işçi partilerinin hükümet kurduğu ülkeler için de bu deyimi kullanmaktadırlar. Hildebrand Schmoller, Schoenberg vb. gibi birçok Alman profesörlerinin savunduğu ve *kürsü toplumculuğu* adıyla anılan anlayış da bu deyimle dilegetirilmektedir. *Bk.* Toplumculuk, Kürsü toplumculuğu.

DEVLET YARDIMI *(Os.* Devlet muâveneti, *Fr.* Subventions, *Al.* Subventionen, *İng.* Negative taxes) Devletin özellikle işadamlarına karşılıksız olarak verdiği para... İngilizce terimde görüldüğü gibi, *olumsuz vergi* de deniyor. Gerçekte bu terim devletin her türlü ekonomik ve toplumsal yardımlarını dilegetirir; ne var ki uygulamada teşvik primi, vergi iâdesi vb. gibi çeşitli adlar altında anamalcılara yapılan yardımları adlandırır. Ekonomi dilinde *devletin karşılıksız giderleri* olarak nitelenir. *Bk.* Yardım.

DIŞALIM *(Os.* İthâlât, *Fr.* Importation, *Al.* Einfuhr, *İng.* Import) Yabancı bir ülkeden satın alınan malı yurt içine sokma... Dış ülkelerden getirilen tüm mallar ve hizmetleri dilegetirir. Bir ülkede eksik olan ya da hiç bulunmayan mal ya da hizmetleri yurda sokmak için gerçekleştirilen uluslararası bir işlemdir. Dışalım, kimi durumlarda zorunludur; örneğin petrolü bulunmayan bir ülke petrolü dış ülkelerden almak zorundadır. Ne var ki dışalım, bu nedenden çok, daha kârlı bulunduğu için yapılır ve iç üretimle rekabet ederek zararlı olur; işsizliğe de yolaçar, ülke parasının dış ülkelere göçetmesini gerçekleştirir. Bundan ötürüdür ki dışalımın ve dışsatımın niteliği, bir ülkenin ekonomik bağımlılığını ya da bağımsızlığını gösterir. Özellikle geribıraktırılmış ülkeler, egemen ülkelerce dışalıma zorlanır. Geribıraktırılmış ülkeler, dışalım yapma zorunluğunda kalmaları için geribıraktırılırlar. *Dışalım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımların en önemlileri şunlardır: *Dışalım vergisi (İng.* Import taxes), *dışalım kurumu (İng.* Import house), *dışalım tecimi (Os.* İthalât ticâreti, *İng.* Import trade), *dışalım malı (Os.* İthalât emtiası, *İng.* Import article), *dışalım resmi (Os.* İthal resmi, *İng.* Import duty), *dışalım târifesi (İng.* Import tariff), *dışalım izni (Os.* İthal lisansı, *İng.* Import license), *dışalım gider vergisi (İng.* Import excise tax), *dışalım finansmanı (İng.* Import financing), *dışalım kotası (İng.* Import quota), *dışalım çizelgesi (İng.* Import list). *Bk.* Dışsatım.

DIŞALIM EĞİLİMİ *(Os.* İthâlât meyli, *Fr.* Propensité de l'importation, *Al.* Hang zum Import, *İng.* Propensity to import) Bir ülke ticâretinin kârlı bulduğu dışalıma karşı duyduğu eğilim... İstatistiksel ekonomide ulusal gelirle dışalım arasındaki ilişkiyi belirten bir katsayıdır. Dışalımın herhangi bir ulusal gelir düzeyine oranı dışalım eğilimini verir. Ulusal gelirdeki değişmeler, dışalımın çoğalma ve azalmasında etkendir. *Bk.* Dışalım, Ulusal gelir.

DIŞALIM ENFLÂSYONU *(Os.* İthâlât enflâsyonu, *Fr.* Inflation d'importation) Yabancı mallar isteminin artmasından doğan enflâsyon... Yabancı mallara karşı istek artınca bunların fiyatları yükselir, bu fiyat yükselişi yerli malların fiyatlarını da etkiler, yabancı mallardaki fiyat yükseklığini yerli mallardaki fiyat yükselmeleri izler. Böylelikle de ülkede bir para şişkinliği (enflâsyon) başgösterir. *Bk.* Enflâsyon.

DIŞALIM KOTALARI *(Os.* İthâlât kotaları, *Fr.* Quota d'importation, *Al.* Importquote, *İng.* Import quota) Dışalım için ayrılan parayla alınacak malın çeşidini ve her çeşidin oranını gösteren liste... *Dışalım kontenjanı (Fr.* Contingentement, *Al.* Einfuhrkontingent) da denir. Kimi ülkeler dışalımı tümüyle serbest bırakırken kimi ülkeler de böylelikle sınırlarlar. *Bk.* Dışalım.

DIŞALIM MALI *(Os.* İthâlât metâı, *Fr.* Article d'importation, *Al.* Einfuhrartikel, *İng.* Import article) Dışalımla yurda getirilen mal... *Bk.* Dışalım, Mal.

DIŞALIMSATIM *(Os.* Dış ticâret, Ticâreti hâriciye; *Fr.* Commerce extérieur, *Al.* Aussenhandel, *İng.* Foreign trade) Bir ülkenin başka ülkelere mal satması ve bunlardan mal alması... *Dış tecim* de denir. Bir ülkeye dışardan giren ve bu ülkeden dışarıya çıkan mal toplamına da *dışalımsatım oylumu (Os.* İthâlât hacmi) denir. *Bk.* Dışalım, Dışsatım.

DIŞALIMSATIM KURAMI *(Os.* Dış ticâret nazariyesi, *Fr.* Théorie des valeurs internationales, *Al.* Theorie der intenationalen Werte, *İng.* Theory of international values) Dışalımın ve dışsatımın hangi oranlarda kârlı olacağını araştıran kuram... David Ricardo'nun *karşılaştırmalı harcamalar kuramı* (Mukayeseli masraflar nazariyesi)'nı tamamlamak için İngiliz ekonomicisi ve düşünürü John Stuart Mill tarafından ilerisürülmüştür. Klasik okulun kurucusu Adam Smith dışalımsatımda kesin üstünlüğü ilerisürmüştü. Her ülke, ucuz üretmekte kesin üstünlüğe sahip olduğu malların üretiminde uzmanlaşmalıydı. David Ricardo, bu konuda, göreli üstünlüğü yeter görüyordu. Bir ülke birçok malların üretiminde üstünlüğe sahip olabilirdi, ama en üstün olduğu mal üretiminde uzmanlaşmalı ve öteki malların üretimini başka ülkelere bırakmalıydı, böylelikle daha kârlı çıkardı. Klasik okulun bu iki kuramı dışalımsatımın nedenlerini açıklıyor, ama dışalımsatımın hangi oranlarda yapılması gerektiğini açıklamıyordu. John Stuart Mill, klasik okulun büyük ustalarının eksik bıraktığı bu oranları saptamaya çalışmıştır. Mill'e göre en yüksek dışalımsatımın hacmi, kazancın her iki tarafa da elverişli olduğu fiyat düzeyinde gerçekleşir. Kazanç sadece bir ülkede kalırsa dış ticâret gelişmez. Edgeworth, Mill'in bu kuramını matematik bir modelle göstermiştir. Bu modele göre dışalımsatımda en uygun fiyat, arz ve talep eğrilerinin kesiştikleri noktadaki fiyattır. Bütün bu kuramlar, liberal görüşe uygun olarak, uluslararası ticâretteki serbestliğin yararlılığını tanıtlama amacını güder.

DIŞALIM VERGİLERİ *(Os.* İthâlât vergileri, *Fr.* Impôts sur les importations, *Al.* Einfuhrsteuer, *İng.* Import duties) Dışalımdan alınan çeşitli vergiler... Dışalımla getirilen mallardan ilkin gümrük resmi alınır. İkinci olarak gümrük resminin yüzde 15 tutarında belediye payı alınır. Üçüncü olarak alman vergi, damga resmidir; matrahı malın sif değerinin yüzde 21'idir. Dördüncü olarak, yerli malları korumak gerekçesiyle, istihsâl vergisi alınır; bunun matrahı da malın sif değeriyle o maldan alınan damga resmi dışındaki tüm vergi ve resimlerin toplamıdır. Deniz yoluyla gelen mallardan ayrıca bir de rıhtım resmi alınır; matrahı malın gümrüklü değerinin yüzde beşidir. Bütün bu vergiler ithâlâtçıdan alınıyormuş gibi görünür, gerçekteyse tüketicinin, eşdeyişle halkın cebinden çıkar, çünkü bütün bu vergilerin tümü malın satış fiyatına eklenir. *Bk.* Vergi, Dışalım vergisi.

DIŞALIM VERGİSİ *(Os.* İthâlât resmi, *Fr.* Droit d'entrée, *Al.* Einfuhrzoll, Einfuhrgebühren; *İng.* Import duty, *Lâ.* Portorium) Yabancı ülkelerden gelen mallardan yurda girerken alınan gümrük resmi... *Bk.* Dışalım vergileri.

DIŞALIM YASAKLARI *(Os.* İthâlât memnûiyeti, *Fr.* Prohibitions à l'importation, *Al.* Einfuhrverbot, *İng.* Import prohibitions) Belli malların dışalımının devletçe önlenmesi... Belli ülkelerden yapılan dışalımın önlenmesini de dilegetirir. Genellikle ülke üretimini korumak için yapılır, siyasal anlaşmazlıklar sonucu da olabilir, uyuşturucuların dışalımının yasaklanması gibi sağlık gerekçesine de dayanabilir. *Bk.* Merkantilizm.

DIŞARIDAN ALMA İZNİ *(Os.* İthâl lisansı, *Fr.* Permis d'importation, *Al.* Einführschein, *İng.* Bill of entry) Dış ülkelerden mal getirtebilmek için devletten alınması gerekli izin... *Bk.* İzin, Dışarıya satma izni.

DIŞARIDAN ALMAK *(Os.* İthâl etmek, *Fr.*

İmporter, *Al.* Einführen, *İng.* To import) Dışalım yoluyla mal getirtmek... *Bk.* Dışalım.

DIŞARIYA SATMA İZNİ *(Os.* İhrâç lisansı, *Fr.* Acquit d'exportation, *Al.* Ausfuhrzollschein, *İng.* Permit) Dış ülkelere mal satabilmek için devletten alınması gerekli izin... *Bk.* İzin, Dışarıdan alma izni.

DIŞARIYA SATMAK *(Os.* İhrâç etmek, *Fr.* Exporter, *Al.* Ausführen, *İng.* To export) Dışsatım yoluyla mal satmak... *Bk.* Dışsatım, Dışarıdan almak.

DIŞ BORÇLANMA *(Os.* İstikrâzı hâricî, *Fr.* Emprunt extérieur, *İng.* External loan) Bir ülkenin yabancı ülkelerden borç para alması... *Bk.* Borçlanma, İç borçlanma.

DIŞ EKONOMİLER *(Os.* Hâricî iktisatlar, *Fr.* Économies externes, *İng.* External economies) Bir firmanın yararına o firmanın dışında gerçekleşen ekonomi... Firmanın kendi dışındaki ekonomilerden dolaylı olarak yararlanması olayını dilegetirir. Örneğin bir sanâyiin çevresinde yollar yapılması, köprüler kurulması vb. o sanâyiin mâliyetini düşürür, o sanâyie dolaylı olarak bir kazanç sağlar. Bir başka örnek olarak, gaz fiyatlarının düşmesi, gaz sobası satışını arttırır; demek ki bir dış ekonomi gaz sobası firmasına yarar sağlar. Bu deyim, bu anlamda, ekonomici Marshall tarafından önerilmiştir. Almanlar, İngilizce deyimi kullanıyorlar. *Bk.* Eksi ekonomi, Dış etki.

DIŞ ETKİ *(Os.* Hâricî tesir, *Fr.* Exogéne, *Al.* Exogen, *İng.* Exogenous) Belli bir ekonominin dışındaki öğelerin o ekonomiyi etkilemesi... Örneğin hava ve yağmur öğesi tarımda bir dış etkidir. *Bk.* İç etki, Dış ekonomiler.

DIŞ ÖDEMELER DENGELEMİ *(Os.* Hâricî tediye bilânçosu, *Fr.* Balance des paiements, Balance des comptes; *Al.* Zahlungsbilanz, *İng.* Balance of payments) Yabancı para gelir ve giderlerinin belli bir süredeki bilânçosu... Bir ülkenin döviz gelir ve giderleri bu bilânçoda yer alır. Genel olarak bir yıllık süreyi kapsar. Temelde, bir dışalım ve dışsatım bilânçosudur. Turizm gelirleri ve fâizler de buna eklenir. Ülkemize ve ülkemiz gibi geribıraktırılmış ülkelere özgü olarak yabancı ülkelerde çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler de bu bilânçoda yer alır.

DIŞ PAYDAŞLAR *(Os.* Hâricî hissedarlar, *İng.* Outsiders stockholders) Büyük ortaklıkların yönetimi üstünde hiçbir etkileri bulunmayan ve kupon kesip paylarını almakla yetinen paydaşlar... İngiliz ekonomicisi Jean Robinson tarafından *The Accumulation of Capital* (s. 8) adlı yapıtında önerilmiş bir deyimdir. *Bk.* İç paydaşlar, Kesilge.

DIŞSATIM *(Os.* İhrâcât, *Fr.* Exportation, *Al.* Export, Ausfuhr; *İng.* Export) Ülkede üretilen bir malı yabancı ülkelere satma... Anamalcı düzende bir ülke için en önemli gelir kaynağıdır, bir ülkenin ekonomik gücünü dışalımına karşı dışsatımın büyüklüğü belirtir. Dışsatımın dışalımdan az olması o ülkenin ekonomik güçsüzlüğünü gösterir, buna *dış ticâret açığı* denir. Bu konuda özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, dışsatımın ulusal kökenli mallarla yapılmasıdır. Ulusal kökenli olmayan (örneğin dış ülkelerden gelen parçaların monte edilmesiyle elde edilen) malların dışarıya satılması, temelde bir dışsatım değil, dışalım konusudur. Ayrıca her türlü bedelsiz mal transferleri de dışsatım istatistiklerinde yer alır ki bu da yanıltıcı bir noktadır. Bir ülkenin gerçek dışsatımı, ulusal kökenli mallarının para karşılığında yabancı ülkelere satılmasıdır. *Dışsatım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır, bunların en önemlileri şunlardır: *Dışsatım pazarları (İng.* Export markets), *dışsatım mevsimi (İng.* Export season), *dışsatım kredisi (İng.* Export commercial credit), *dışsatım malları (Os.* İhrâcât emtiası, *İng.* Export articles), *dışsatım resmi (Os.* İhrâcât gümrük resmi, *İng.* Export duty), *dışsatım izni (Os.* İhrâcât lisansı, *İng.* Export license), *dışsatım vergisi (İng.* Export tax), *dışsatım tecimi (Os.* İhrâcât ticâreti, *Fr.* Commerce d'exportation, *İng.* Export trade), *dışsatımcı (Os.* İhrâcâtçı, *Fr.* Eportateur, *İng.* Exporter), *dışsatım çizelgesi (Os.* İhrâç listesi, *İng.* Export list), *dışsatım tecimevi (Os.* İhrâcât ticârethânesi, *İng.* Exporting house, *Fr.* Maison d'exportation), *dışsatım ülkesi (Os.* İhrâç memleketi, *Fr.* Pays exportateur, *İng.* Exporting country). *Bk.* Dışalım.

DIŞSATIM YASAĞI *(Os.* İhrâcât memnûiyeti, *Fr.* Prohibition d'exportation, *Al.* Ausfuhrverbot, *İng.* Export prohibition) Kimi ülkelerde dışsatıma konan yasak... Dışalım yasaklarıyla aynı niteliktedir ve aynı gerekçelere dayanır. *Bk.* Dışalım yasakları.

DIŞ TECİM *Bk.* Dışalımsatım.

DIŞ TECİM DEĞİŞTOKUŞU *(Os.* Hâricî ticâret takası, *Fr.* Clearing bilatéral, *Al.* Bilateraler Clearing Verkehr, *İng.* Bilateral clearing) Ülkeler arasında mala karşı mal verme yoluyla yapılan ticâret... *Takaslı ticâret* deyimiyle de dilegetiriliyor. *Bk.* Değiştokuş.

DIŞ TECİM DENGELEMİ *(Os.* Hâricî ticâret bilânçosu, *Fr.* Balance commerciale, *Al.* Handelsbilanz, *İng.* Trade balance) Dışalım-satım niceliklerinin belli bir süredeki durumunu saptayan bilânço... Kısaca *ticâret bilânçosu* da denir. *Bk.* Dış ödemeler dengelemi.

DIŞ TECİMİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ *(Os.* Hâricî ticâretin devletleştirilmesi, *Al.* Verstaatlichung des Aussenhandels, *İng.* State monopoly of foreign trade) Dışsatım ve dışalımın devletçe yapılması... Toplumcu ülkelerde dışalımsatımı devlet yapar. *Bk.* Devletleştirme.

DIŞ TECİM KURAMLARI *(Os.* Hâricî ticâret nazariyeleri, *Fr.* Théories des échanges internationaux, *Al.* Aussenhandelstheorien, *İng.* International trade theories) Dış ticâretin gerekçelerini, nasıl olması gerektiğini ve kâr oranlarını araştıran kuramlar... Bu konuyla uğraşan temel ekonomi okulu, klasik okuldur. Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill ve daha sonra onların izleyicileri olarak Marshall, Öhlin, Heckscher vb. bu alanda kuramlar ilerisürmüşlerdir. Bunların içinde en önemli sayılan Ricardo'nun karşılaştırmalı mâliyetler kuramıdır. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı, Dışalımsatım kuramı.

DIŞ TİCÂRET *Bk.* Dışalımsatım.

DIŞ YARDIM *(Os.* Muâveneti hâricîye, *Fr.* Aide extérieure) Geribıraktırılmış bir ülkenin gelişmiş ülkelerden aldığı yardım... Bu yardım, az gelişmiş ülkelerin ödeme dengelerinde gittikçe büyüyen açığı kapatmak için yapılmaktadır ve yardım alandan çok yardım edenin yararınadır. Ödeme dengelerindeki açık, az gelişmiş ülkelerin mal satın alma olanaklarını yok eder. Yardımın amacı bu olanağı sağlamak ve ihrâç edilecek donatım mallarına pazar bulmaktır. Yardım yoluyla ticâret, normal ticâretten birçok bakımlardan daha kârlı ve daha elverişlidir. Yardım eden ülkelerin altın rezervleri ve yabancı dövizleri artarken, yardım gören ülkelerin altın rezervleriyle yabancı dövizlerinin hızla azaldığı açıklanmıştır *(Bk.* GATT: International Trade in 1959). Açıklanan bu istatistiklerin belirttiğine göre dış yardımlar, çoğunlukla iç ekonomik depresyonlara engel olmak için yapılmaktadır. Bu yardımların, yardım eden ülkelere ekonomi dışı yararları da vardır. Örneğin Amerikalı ekonomici Samuelson şöyle der: "Amerika'nın dost memleketlere verdiği modern silâhlar onların savunmalarını sağladığı gibi, Amerikan askerlerinin hayatlarını da kurtarmaktadır" (Samuelson, *İktisat,* Istanbul 1970, çev. Demirgil, s. 779). Dünyanın en gelişmiş ülkesi olan Amerika, *Marshall Planı* adıyla ünlenen geniş çapli yardım programıyla Avrupa pazarlarına egemen olmuştur. Yardım, genellikle borç vermeden ibârettir. *Bk.* Azgelişmişlik, Anamalın organik bileşimi, Yenisömürgecilik.

DIŞ YEDİLER *(Os.* Hâricî yediler, *Fr.* Septs extérieur) Ortak Pazar'ın dışında kalan yedi Avrupa ülkesi... Serbest ticâret temeline dayanan bir federasyon kuran bu yedi ülke İngiltere, Danimarka, Avusturya, İsveç, İsviçre, Norveç ve Portekiz'dir. Ne var ki bunlardan pek çoğu 1972 yılında ve daha sonra Ortak Pazar'a katılmışlardır. *Bk.* Ortak Pazar.

DİFERANSİYEL RANT *(Os.* Tefâzulî rant, *Fr.* Rente différentiele, *Al.* Differantialrente, *İng.* Differential rent) Toprakların verim farkından doğan rant... Verim farkından doğan toprak geliri kuramını ilerisüren ekonomici İngiliz klasik okulundan David Ricardo'dur. Ricardo, *rant* adı verilen toprak gelirinin esasen verim farklarından doğduğunu ilerisürmüştür. Ona göre hiçbir toprak kendiliğinden bir gelir sağlamaz, geliri sağlayan, topraklar arasındaki verim farklarıdır. Bir toprak ürününün fiyatı, en verimsiz toprak ürünü maliyetiyle belirlenir. Çünkü böyle olmasaydı verimsiz toprağa yatırım yapılmazdı, bu halde de üretim yetersizliği yüzünden fiyatlar yükselirdi. Verimsiz toprağın işletilmesi toplumsal ihtiyaçlar için zorunludur. Verimsiz toprağın yüksek maliyetiyle verimli toprağın düşük maliyeti arasındaki fark *diferansiyel rant*'tır. Diyelim ki verimli bir tarlayla verimsiz bir tarlaya 1000'er liralık yatırım yapılmıştır. Ortalama kâr oranı da diyelim % 20'dir. Her iki tarla ürününün de üretim fiyatı 1000 + 200 = 1200 lira olacaktır. Verimli tarlanın 5 kental, verimsiz tarlanın da 4 kental buğday verdiğini varsayalım. Buğdayın fiyatı verimli tarlada 1200:5 = 240 lira; verimsiz tarladaysa 1200: 4 = 300 lira olacaktır. Buğday pazarda verimsiz tarla fiyatıyla satılacağından verimli tarla 300—240 = 60 lira *diferansiyel* rant elde edecek demektir. *(Bk.* Ricardo, *Essay on the Application of Capital to Land). Bk.* Rant, Saltık rant.

DİKEY KARTEL *(Os.* Şâkulî kartel, *Fr.* Cartel vertical) Belli bir malın meydana getirilmesi için gerekli bütün endüstrileri bir yönetim altında toplayan kartel biçimi... Örneğin bir kumaş karteli yün, iplik, boya vb. gibi kumaşla ilgili bütün sanâyileri bir yönetim altında toplayarak bir *dikey kartel* kurar. Bu tür kartel, örneğin kumaşı yapmak için gerekli işletmeleri de toplayabilir, konfeksiyon fabrikalarını ve satış işletmelerini de toplayarak

maliyetini düşürür ve kâr oranını artırır. Gerçekte *düşey kartel* adıyla anılması gerekirken ekonomi edebiyatımızda *düşey* yerine *dikey* (*Os.* Amudî, *Fr.* Perpendiculaire) deyimiyle yerleşmiştir. *Bk.* Kartel.

DİNAMİK KÂR *Bk.* Devingen kazanç.

DİNAMİK TAHLİL *Bk.* Devingen çözümleme.

DİNSEL ALDATMA (*Os.* Hiylei şer'îye, *Fr.* Dol religieux) Din kurallarına uydurulan hiyle... İslâm hukukunda özellikle fâiz alınmasında kullanılmıştır. Müslümanlıkta fâiz *yasak* (harâm) olduğundan ve anamalcı düzende fâizsiz borç vermek de olanaksız bulunduğundan fâiz alımı bir dinsel aldatmayla şöyle gerçekleştirilir: Borç para veren borç alana fâiz tutarı kadar para karşılığında değersiz bir şey (örneğin bir kurşun kalem) de satar, böylelikle fâizini peşin olarak almış olur. Dinsel hukukta bu deyim, *çârei şer'iye* deyimiyle anılır. Dinsel hukukta şöyle denilmiştir: "Başkasının hakkını ortadan kaldıran hiyle yasaksa da bir işlemi fesattan kurtarmak için hiyleye cevâz verilmiştir". Bu cevâz, eşdeyişle izin, toprak sahipleri düzeninin (feodalite) para adamları düzenine (kapitalizm) dönüşmesi üzerine zorunlu olmuştur. Dinsel aldatma, daha sonra, dinsel hukukun tüm alanlarına yayılmıştır. Örneğin 1000 lira eden bir evi 2000 liraya kiralamak harâmdır, ama kiracı ikinci bin lirayı örneğin evin onarılması için verdiğini söylerse helâl olur. *Bk.* Fâiz.

DİREKT MAL *Bk.* Doğrudan mal.

DİRENİŞ (*Os.* Boykot, Boykotaj; *Fr.* Boycottage, *Al.* Sperre, Boykott; *İng.* Boycott) Bir varlığı malca zarara sokmak amacıyla onunla her türlü ilişkiyi kesmek işlemi... Bu varlık; bir tüccar, bir kurum ya da bir devlet olabilir. *Boycott,* aslında, İrlandalı zengin bir toprak ağasının adıdır. 1880 yılında toprak kirasının indirilmesi kararına karşı çıkmış, bu yüzden de çevresindekiler onunla bütün ilişkilerini keserek, onu yalnız bırakmışlardı. *Boykot* deyimi, hizmetçilerinin bile kendisini bırakmalarından ötürü aç kaldığı söylenen bu inatçı İrlandalının adından kalmadır. Boykot etme işlemine *boykotaj* denir. İşe karşı boykot *işbırakımı* (grev) ve *işkapatımı* (lokavt) biçiminde olur. Mal boykotuysa *mal vermeme* (*Al.* Abnahmesperre) biçimlerinde gerçekleşir. *Bk.* İşbırakımı, İşkapatımı.

DİRİJİZM. *Bk.* Güdümcülük.

DİSPAŞ *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

DİSPEÇ *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

DİZİ (*Os.* Seri, Sıra, Silsile; *Fr.* Série, *Al.* Reihe, *İng.* Serie) Herhangi bir bakımdan bir bütün meydana getiren şeylerin tümü... *Bk.* Dizi yapım.

DİZİ YAPIM (*Os.* Seri imâlât, *Fr.* Fabrication en série) Birbirinin aynı olarak pek çok yapılan parçaların birleştirilmesiyle elde edilen yapım... Örneğin bir otomobil fabrikasında otomobiller tek tek yapılmaz, *dizi yapım*'la yapılır. Örneğin birbirinin aynı olan bin motor, bin şasi, bin karoser yapılır ve bunlar birleştirilerek bin otomobil elde edilir. Hattâ bütün bu parçalar da seri olarak yapılan daha küçük yüzlerce parçanın birleştirilmesiyle meydana gelir. *Bk.* Yapım.

DİYALEKTİK EKONOMİ (*Os.* Cedelî iktisat, *Fr.* Économie dialectique) Ekonomi sorunlarını diyalektik yöntemle çözümleme anlayışı... Ekonomi sorunlarını metafizik yöntemle çözümleme anlayışını dilegetiren *metafizik ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. Metafizik ve diyalektik, birbirine tümüyle karşıt yapıda, iki dünya görüşüdür. Her ikisinin de felsefesel kaynağı antik çağ Yunan düşüncesindedir. Metafizik, spekülâtif olduğundan hızla gelişmiş ve insan düşüncesine yirmi beş yüzyıl egemen olmuştur. Buna karşı diyalektik, bilimsel olduğundan ancak bilimlerin gelişmesiyle gelişebilmiş ve temel yasaları XIX. yüzyılın ikinci yarısında keşfedilmiştir. Doğa ve son çözümlemede doğanın ürünü olan insan bilinci ve toplum, diyalektik olarak işlemektedir. Öyleyse doğasal, bilinçsel ve toplumsal tüm olguların iç gerçeğini kavrayabilmek için, onları işleyiş yöntemleriyle incelemek gerekir. Herhangi bir olguyu diyalektik yöntemle incelemek demek, onu bütünselliği, bağımlılığı, çok yanlılığı, çelişmeleri, devimliliği, değişkenliği ve gelişkenliği içinde incelemek demektir. Metafizik incelemeyse bunun tam tersidir ve olguları bütünlüklerinden ayırıp soyutlayarak, durgun, değişmez ve gelişmez olarak ele alır. Metafizik anlayış kavramlara kesin ve sonsuz anlamlar verir, diyalektik anlayıştaysa kavramlar ancak belli koşullar içinde belli anlamlar kazanır. Bu anlamlar, sürekli olarak değişmekte olan koşullarla birlikte sürekli olarak değişirler. Bundan başka diyalektik anlayışta ekonomi temel bilgidir, insanlık tarihi hayvanı insan eden üretim hareketiyle eşdeyişle ekonomik hareketle başlamıştır. İnsanlar önce düşünüp sonra bu düşüncelerine uygun olarak yaşamış değillerdir, tersine, önce yaşamış ve sonra bu yaşayışlarına uygun olan düşünceler edinmiş-

lerdir. Demek ki insansal düşünce ve ilişkiler, maddî ve ekonomik temel ilişkilerle belirlenmiştir. Ne var ki bu, çoğunlukla yanlış anlaşıldığı gibi, her şeyin ekonomi tarafından belirlendiği anlamını vermez. İnsanlar elbette maddî ve ekonomik ilişkilerine uygun düşünceler edinmişlerdir, ama edindikleri düşüncelerle de maddî ve ekonomik ilişkilerini etkileyip değiştirmişlerdir. Bir diyalektik ustası şöyle der: "Bu etkenler, karşılıklı etki halindedir. Ekonomik hareket, sonsuz rastlantılar arasında beliren bir zorunluk gibi, bu etkenler içinde kendi yolunu açar. Yoksa kuzey Almancasının ses uyumundaki değişikliği, gülünç olmadan, eknomik açıdan açıklamak elbette mümkün değildir. Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz, ama bunu belirlenmiş öncüller ve koşullar içinde yapıyoruz. Bütün bu öncüller ve koşullar içinde son çözümlemede, belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal vb. koşullar, hattâ insan beyinlerine yapışan gelenekler bile, temel olmamakla beraber, etkindirler". *Bk.* Ekonomi, Metafizik ekonomi.

DOĞA *(Os.* Tabiat, *Fr.* Nature, *Al.* Natur, *İng.* Nature) Klasik anlayışa göre üç değer yaratıcısından biri... Üretim öğesi olarak kullanılan toprak, mâdenler, sular vb. gibi birçok doğal varlıklar *doğa* kavramının kapsamı içindedir. Klasik anlayış değer yaratan üretim etmeni olarak doğa, emek ve anamalı gösterir. Çağdaş metafizik ekonomiciler bu etmenlere müteşebbisi de eklemişlerdir. Fizyokratlara göre doğa, tek değer yaratıcısıdır. Bütün değerler topraktan çıkar. Diyalektik anlayışa göre insan emeği geçmemiş doğanın hiçbir ekonomik değeri yoktur. *Bk.* Değer, Üretim.

DOĞAL DEĞER *(Os.* Kıymeti tabiîye, *Fr.* Valeur naturelle) Bir malın üretim değeri... Adam Smith deyimidir. Smith'e göre değiştirmeye konu olan her malın bir *doğal değeri,* bir de *piyasa değeri* vardır. Malın doğal değerini onun üretim maliyeti belirler, piyasa değeriyse sürüm-aranım yasasına göre gerçekleşen fiyatla belirir. Bir malın piyasa değeri, böylece, onun doğal değerinden daha çok ya da daha az olabilir. Ama piyasa değeri daima doğal değerin çevresinde dönüp durur. Adam Smith'in bu anlayışı, gerçek değer anlayışından farklıdır ve metafizik düşünce sisteminin temel yanılgısını taşır. *Bk.* Değer, Liberalizm.

DOĞAL DÜZEN *(Os.* Tabiî nizâm, *Fr.* Ordre naturel, *Al.* Natürliche Ordnung, *İng.* Natural order) İnsan irâdesinden bağımsız olarak doğa tarafından kurulan düzen... Fransız fizyokratları ve İngiliz klasik liberalleri, ekonominin böylesine doğal bir düzenle işlediğine inanıyorlardı. Ne var ki onlar bu deyimden ekonomik yasaların nesnelliğini değil, ekonomik yaşamı düzenleyen bir Tanrı gücünü anlıyorlardı. Bu anlayışın temeli dinseldir. Adam Smith, bu anlayışı benimsemekle beraber, bu Tanrısal düzene, insan bencilliğiyle işleyen insansal bir düzeni de katmıştır. Smith'in doğal düzeni, Tanrısal olmaktan çok, insansal çıkarlarla gerçekleştirilen bir düzendir. Smith'e göre, insanların *rasyonel* davranışları bu bencilliklerinin gereğidir. *Bk.* Liberalizm.

DOĞAL FİYAT *(Os.* Tabiî fiyat, *Fr.* Prix naturel, *Al.* Natürlicher Preis, *İng.* Natural price) Üretim maliyetince belirlenen fiyat... İngiliz klasik okulunun kurucuları Adam Smith ve David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür. Bu ekonomiciler fiyatı, *doğal* ve *normal* olmak üzere ikiye ayırıyorlardı. Arz ve talep yasasınca belirlenen fiyata da *normal fiyat* ya da *piyasa fiyatı* diyorlardı. Onlara göre normal fiyat ya da pazar fiyatı, doğal fiyatın altında ya da üstünde dolaşıyordu ama rekabet koşullarında ve uzun dönemde piyasa fiyatıyla birleşme ve eşleşme eğilimindeydi. *Bk.* Fiyat, Liberalizm.

DOĞAL EKONOMİ *(Os.* Tabiî iktisat, *Fr.* Économie naturelle) Üretimin üreticilerce tüketildiği ekonomi... Ürünlerin ticâret konusu olmadığı *mal-öncesi* ekonomiyi dilegetirir. Başlıca ırası, tarımsal oluşudur. Bununla beraber insanın doğaya gereği gibi egemen olamadığı bir ekonomi evresidir. Doğal ekonomide üretim bir değiştirme konusu olmaz ve üreticilerce tüketilir. Köleci ve feodal üretim genellikle doğal bir ekonomiydi. Köle köleci için, serf feodaller için tahıl üretirdi. Köleci ve feodal ekonomi biçimlerinde ancak ürün fazlası olağandışı bir değiştirme konusu olurdu. *Bk.* Ekonomi.

DOĞAL İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Tabiî taksimî vezâif, *Fr.* Division du travail naturel) İlkel toplumda üretici güçlerin gelişmesiyle kendiliğinden meydana gelen işbölümü... Gelişmiş toplumda, işin verimini arttırmak için, bilinçli ve planlı olarak gerçekleştirilen *işbölümü*'ne karşı kullanılır. *Bk.* İşbölümü, Üretim güçleri.

DOĞAL KAYNAKLAR *(Os.* Menâbiî tabiîye, *Fr.* Sources naturelles) Toprak ve mâdenler, petrol gibi toprakta bulunan zenginlikler... Emperyalist felsefe, azgelişmişliğin nedeni olarak, doğanın bu ülkelerde cömert davranmadığı propagandasını yayar. Bu sav, kesin olarak yanlıştır. Emperyalist propaganda, bundan

başka, gelişmiş ülkelerin ürettiği sunî maddelerin doğal kaynaklara üstün olduğunu ve bunların yerini aldığını da savunur. Bu sav da, emperyalizmin azgelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarını hâlâ sömürmekte olmasından da belli olduğu gibi, yanlıştır. Bununla beraber ekonomi edebiyatında şöyle bir söz geçerlidir: "Topraklarında petrol bulunup da zenginleşmeyen hiçbir ülke yoktur". *Bk.* Azgelişmişlik, Toprak, Emperyalizm, Dünya işbölümü.

DOĞAL MÜLKİYET *(Os.* Tabiî mülkiyet, *Fr.* Propriété naturelle) İnsanın, emeğinin ürününe sahip çıkması... Liberal ekonomici Adam Smith'in ilerisürdüğü bir deyimdir. Smith, "Her insanın emeğine sahip çıkması bütün öteki mülkiyetlerin kaynağıdır, en vazgeçilmez ve Tanrısal hakkıdır" der. Özel mülkiyetin kutsallığını ve dokunulmazlığını bu *doğal mülkiyet* hakkından çıkarır. *Bk.* Mülkiyet, Liberalizm.

DOĞAL TEKEL *(Os.* Tabiî inhisâr, *Fr.* Monopole naturel, *Al.* Naturalmonopol, *İng.* Natural monopoly) Malın kaynağının ancak belli bir bölgede bulunmasından doğan tekel... Devletlerce imtiyaz verilmek suretiyle meydana gelen *kanunî monopol* (yasal tekel) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin, rakıyı herkes yapabilir, ancak devet bir yasayla bunun üretimini kendi tekeline almıştır. Buna karşı elmas, ancak belli bir bölgede bulunur; bundan ötürü de doğal olarak tekeldir. Ekonomi edebiyatında bir avukatın ya da bir doktorun belli bir konuda uzmanlaşarak rakipsiz kalması da doğal tekele örnek olarak gösterilir. *Bk.* Tekel.

DOĞAL ÜCRET *(Os.* Tabiî ücret, *Fr.* Salaire naturel, Salaire normal; *Al.* Natural lohn, *İng.* Natural wage) Sunu ve istem yasasına göre oluşan ve emekçiyle ailesini öldürmeyecek oranda yaşatabilen ücret... Klasik okulun büyük ekonomicilerinden David Ricardo tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımdan pek açık olarak şu sonuç çıkıyor: Demek ki, başkaca hiçbir dış etki olmaksızın, sunu ve istem (arz ve talep) yasasıyla oluşan ücret, emekçiyle ailesini ancak yaşatabilecek bir ücret olur. Ücret, doğal ücretin üstüne çıkarsa işçiler evlenip çocuk yaparlar. Böylece emek piyasasında emekçi sunusu artar, rekabet başlar ve ücretler yeniden doğal çizgiye dönerler. Klasiklerin bu görüşü, emekçiyi bir pazar malı sayma anlayışından kaynaklanıyor. *Bk.* Emek, Emekçi, Ücret, Doğal ücret kuramı.

DOĞAL ÜCRET KURAMI *(Os.* Tabiî ücret nazariyesi, *Fr.* Théorie de salaire naturel) Ücretin işçinin geçimini sağlamak için yapmak zorunda bulunduğu harcamalardan meydana geldiği savı... Bu kuram, klasik değer anlayışının ürünüdür. Özellikle Adam Smith'in anlayışına göre, nasıl her malın doğal değeri onun maliyetine eşitse, işçi malının doğal değeri olan doğal ücreti de onun maliyetine eşittir. İşçinin maliyetiyse, onun geçinmek için yapmak zorunda bulunduğu harcamaların toplamıdır. Öyleyse doğal ücret, bu harcamaları karşılayacak çizgide olmalıdır. Doğal ücret kuramı, klasik ekonomi okulunun öncülerinden David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür. Alman ütopyacı toplumcusu Lasalle'in ünlü *Tunç Yasası* da bu anlayışa dayanır. *Bk.* Tunç yasası, Ücret.

DOĞRUDAN MAL *(Os.* Bilâvâsıta mal, *Fr.* Marchandise directe) Hiçbir değişime uğramadan bir ihtiyacı gideren mal... *Dolaylı mal* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin kundura doğrudan maldır, hiçbir işleme bağlı olmaksızın bir ihtiyacı giderir. Buna karşı kumaş dolaylı maldır, ihtiyacı karşılaması için biçilip dikilmesi gerekir. Bununla beraber ekonomi dilinde dolaylı maldan, daha çok, hammaddeler anlaşılır. Dolaylı mal, doğrudan mal üretimini gerçekleştiren yardımcı bir maldır. *Doğrudan mal* deyimi, *direkt mal* deyimiyle de dilegetiriliyor. *Bk.* Dolaylı mal, Mal.

DOĞRUDAN TOPLUMSAL EMEK *(Os.* Bilâvâsıta içtimâî sây, *Fr.* Travail social direct) İlkel toplumda üretime ortaklaşa katılan insan emeği... Değiştirme yoluyla toplumsallık niteliğini kazanan insan emeğini dilegetiren *dolaylı toplumsal emek* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Toplumsal emek, Dolaylı toplumsal emek.

DOĞRUSAL EKONOMİLER *(Os.* İktisâdiyâtı riyâzîye, *Fr.* Économies linéaires, *Al.* Lineare Ökonomie, *İng.* Linear economies). Matematiksel denklemlerle çözümlenen ekonomiler... Anamalcı ekonomi edebiyatında özellikle oyun kuramı, girdi-çıktı (İnput-Output) çözümlemeleri, matematiksel programlamalar bu deyimle dilegetirilir. Doğrusal deyimi, matematikte, bir doğrunun denklemi birinci dereceden olduğu için, birinci derece ifâdeleri dilegetirir. *Bk.* Oyun kuramı, Doğrusal izlenceleme.

DOĞRUSAL İZLENCELEME *(Os.* Riyâzî programlama, *Fr.* Programmation linéaire, *Al.* Lineare Programmierung, *İng.* Linear programming) Ekonomik kaynakları ve etmenleri en verimli biçimde kullanmak için yapılan programlama... L. V. Kantoroviç tarafından

ilerisürülmüştür. Kantoroviç'in dinamik denge modelini ortaya attığı 1942 yılından bu yana Von Neumann, George Dantzig, Robert Dorfman, Paul A. Samuelson vb. gibi burjuva ekonomicileri bu alanda çalışmışlardır. *Bk.* Doğrusal ekonomiler, İzlenceleme.

DOĞU DESPOTİZMİ *(Os.* İdârei müstebidei şarkîye, *Fr.* Despotisme orientale) Doğu buyrukçuluğu... Egemen sınıfın temsilcisi olarak devletin, üretim koşullarına doğrudan doğruya el attığı Doğu toplumlarında gerçekleştirilen yönetime XVII. yüzyıldan beri *Doğu despotizmi* denmektedir. Bu sistemde artık -değer, vergi biçiminde, devletin elinde toplanır. Toplumsal otorite despotik bir biçime dönüktür. Bu sistemde bireylerin özel mülkiyeti yoktur, sadece kullanma hakları vardır. Toprağın mülkiyeti devletindir. Bu gibi toplumlarda özel mülkiyet bulunmadığı halde toplumsal gelişmenin gerçekleşmemesi kimi ekonomicilerin dikkatini çekmiş ve bu sistemin üretim biçimine *Asya tipi üretim biçimi* adı verilmiştir. Sistemin incelenmesi, böylesine bir despotizmle gelişmenin bağdaşamayacağı sonucunu vermiştir. Bu sistemde toplumun egemen sınıfı, *despot*'un yönetimi altında, yönetici memurlardır. Tüccar, burada, bir devlet memuru olarak ortaya çıkar. Devletçe alınan vergi, devleti temsil edenler yararına alınan toprak rantına dönüşür. Toplumun fazladan çalışma yükümü, *devlet angaryası* adını almıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Burada birey, başka bir bireye tek başına bağlı değil; topluluk halinde kendilerinden daha üstün bir azınlığa topluca bağlıdır. Bu sistemde köleciliği de devlet gerçekleştirmektedir, üretimde çalışan köleler devletin malıdır. Yönetici zengin sınıfın köleleri üretime katılmamaktadır. Üretimi kamçılayan hiçbir etken ve yatırım yoktur, elde edilen artık gelir ya savunma araçlarına ya da zevk ve sefâ âlemlerine harcanarak çarçur edilmektedir. Buysa, toplumu, gelişme bir yana, günden güne daha kötüye götürmektedir. Daha açık bir deyişle, böylesine bir sistemde, özel mülkiyetin yokluğu anamalcı bir gelişmeye engel olmak bakımından daha kötü bir sonuç vermiştir. Çünkü anamalcı gelişmede hemen herkes, en yoksulları bile genel gelişmeden az da olsa paylarını alırlar. Ama *Doğu despotizmi*'nde ezilenler en kötü durumdadırlar ve Hint paryaları gibi sürünmektedirler. İlkel toplumdan feodal topluma geçilmeden, böyle bir sisteme dönüşülmesinin nedeni dış baskılarla, bir *despot*'u gerektiren iç çelişmelerin kaçınılmaz biçimde çoğalmış olmasıdır. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

DOĞUM *(Os.* Tevellüt, *Fr.* Naissance, *Al.* Geburt, *İng.* Birth) Ekonomi açısından bir üretici ve tüketicinin dünyaya gelmesi... Ekonomide Malthus kuramıyla önem kazanmıştır. Malthus'a göre doğumlar hızla artmaktadır, ayni hızla artmayan besin üretimiyse hızla çoğalan insanlara yetmeyecektir. Bu bakımdan doğumları kısıtlamak gerekir. İnsanları öldürerek bu dengesizliğe engel olan savaşlar, salgın hastalıklar, cinayetler vb. yararlıdır. Papaz Malthus'tan başka daha birçok metafizik yapılı ekonomici nüfus çoğalmasının, azalan verim yasasının işlemesine yol açtığını ve hayat standardının yükselmesine engel olduğunu ilerisürmüşlerdir. Örneğin Amerikalı ekonomi profesörü Samuelson bu konuda şöyle demektedir: "Salvador, Cava ve diğer birçok memleket şu ikiz sonuca örnek olmaktadır: Teknolojik ilerlemenin mümkün kıldığı istihsal artışı artan nüfusa dağılmaktadır, diğer taraftan modern fen, hastalıklara karşı mücadelede gıda maddelerini arttırma konusuna nazaran daha hızlı neticeler almaktadır. Bu bakımdan gelecekte insanlar mikroplardan ölmekten kurtulacaklar, fakat gıda maddelerinin yetersizliği sonucu açlıktan öleceklerdir" (Samuelson, *İktisat,* Istanbul 1970, çev. Demirgil, s. 851). Buna karşı, *doğum kontrol hapları* alınması önerilmektedir, böylelikle nüfus artışına engel olunması öğütlenmektedir. Bu düşüncelerin tümüyle yanlış ve kimilerinin de kasıtlı olarak çelişkileri gizlemek amacını gütmekte olduğu tanıtlanmıştır. Doğada sayısız insanlara yetecek kadar besin vardır. Kaldı ki insanlığın evrimiyle birlikte besinler ve besin biçimleri de değişmekte ve gelişmektedir. *Bk.* Malthüsçülük.

DOKUMA *(Os.* Mensûcât, *Fr.* Textiles) Dokunmuş mal... İngilizce kökenli bir deyim olan ve bütün dillerde kullanılan *tekstil* deyimiyle de dilegetirilir. Dilimizde *dokumacılık* anlamında da kullanılıyor, dokuma üretimine de *tekstil sanâyii* (mensûcât sanâyii) deniyor.

DOKUNCA
1. *(Os.* Zarar, *Fr.* Dommage, Préjudice; *Al.* Schaden, *İng.* Damage, Prejudice; *Lâ.* Damnum) Bir ekonomik birimin kazandığı parayla harcadığı para arasındaki olumsuz fark... *Kazanç* (kâr) deyimi karşılığında kullanılır, anamalda ya da kazançtaki eksiltmeyi dilegetirir. Genellikle maliyet fiyatının satış fiyatından daha yüksek olmasıyla gerçekleşir. Ayrıca, birdenbire ve beklenmedik bir anda gerçekleşen harcamaları nitelemek için de kulla-

nılır, örneğin bir yangın böylesine bir zarar doğurur.
2. *(Os.* Ziyân, *Fr.* Perte, *Al.* Verlust, *İng.* Loss) Boşuna harcanmış olan... Genellikle *zarar* deyimiyle anlamdaş olarak ya da *zarar ve ziyan* biçiminde birarada kullanılır. *Zarar* deyiminin ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımlardan en önemlileri şunlardır: *Zarara karşı sigorta (Fr.* Assurance dommage, *İng.* Damages insurance), *zarar tazminâtı (İng.* Loss indemnity), *zarar ve kâr (İng.* Loss and gain), *yıllık zarar (İng.* Loss of the year), *zarar oranı (İng.* Loss ratio), *yatırım zararı (İng.* Loss on investments), *zarar saptanımı (Os.* Zarar tâyini, *İng.* Assessment of damages), *kesin zarar (Os.* Maktû zarar, *İng.* Liquidated damages), *saymaca zarar (Os.* İtibârî zarar, *İng.* Nominal damages), *mânevî tazminât (İng.* Damages for mental anguish), *ölüm tazminâtı (İng.* Damages for wrongful death), *gecikme tazminâtı (İng.* Damages for delay in performance), *zararın takdiri (İng.* Loss assessment), *kirâ zararı (İng.* Loss of rent), *tam zarar (İng.* Total loss), *zarar istatistiği (İng.* Loss statistics), *kısmî zarar (İng.* Partial loss), *zararına satış (İng.* Loss leader), *medenî haklardan mahrumluk (İng.* Loss of civic rights), *tazminât hakkının kaybı (İng.* Loss of claim), *kârdan zarar (İng.* Loss of profit), *zarar kanıtı (İng.* Proof of loss), *zararın yüzdesi (İng.* Percentage of loss), *zarar olasılığı (İng.* Probability of loss), *uğranılan zarar (İng.* Loss suffered), *değer kaybı (İng.* Loss in value), *kazanç mahrumîyeti (İng.* Loss of earnings), *iş görme yeteneğinin zararı (İng.* Loss of the working capacity), *gerçek tam zarar (İng.* Actual total loss), *önceki zarar (İng.* Anterior loss), *zarar nedeni (İng.* Cause of loss), *zarar veren kişi (İng.* Person causing the loss). *Bk.* Dokunca sigortası.

DOKUNCA SİGORTASI *(Os.* Zarar sigortası, *Fr.* Assurance contre les dommages, *Al.* Schadensversicherung, *İng.* Damages insurance) Herhangi bir zarar olasılığına karşı yapılan sigorta... *Mal sigortası* ya da *eşyâ sigortası* da denir. Sigortalı, bu sigortayla uğradığı zararı karşılar. *Bk.* Sigorta, Dokunca.

DOLANIM *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIM *(Os.* Tedâvül, *Fr.* Circulation, *Al.* Zirkulation, Umlauf; *İng.* Circulation) Mal ya da paranın elden ele geçmesi... Örneğin para-anamalın dolanımı şöyle gerçekleşir: Önce parayla iş araçları ve işgüçleri satın alınır, para başka ellere geçer. Sonra üretime başlanır, para üretim giderlerine harcanır. Üretim sonunda elde edilen mal gene parayla satılır, eşdeyişle parayla değiştirilir. Bu halde ilkin elden çıkan para-anamal daha büyümüş olarak dolanım sürecinden geriye döner. Para-anamal dolanım deviminin tam devresi böylelikle kapanır. *Dolaşım* deyiminin ekonomi dilindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Anamal dolaşımı (Os.* Sermâye tedâvülü, *İng.* Circulation of capital), *döner anamal (Os.* Mütedâvil sermâye, *Fr.* Capitale circulant, *İng.* Circulating capital), *dolaşımdaki para (Os.* Tedâvüldeki nakid, *İng.* Active circulation), *para dolaşımı (Os.* Para tedâvülü, *Fr.* Circulation monétaire, *İng.* Circulation of money), *dolaşım senedi (Os.* Tedâvül senedi, *İng.* Bill of circulation), *dolaşan değer (Os.* Mütedâvil kıymet, *İng.* Circulating asset), *dolaşım aracı (Os.* Tedâvül vâsıtası, *İng.* Circulating medium), *dolaşan para (Os.* Mütedâvil nakid, *İng.* Circulating money), *giderlerin dolaşımı (Os.* Masrafların devri, *İng.* Circulation of costs). *Bk.* Para, Değişken anamal.

DOLAŞIMA ÇIKARMAK *(Os.* Tedâvüle çıkarmak, *Fr.* Mettre en circulation), *Al.* In Kurs setzen, *İng.* To put in circulation) Parayı ya da malı piyasaya sürmek... *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIMDA BULUNMAK *(Os.* Tedâvülde bulunmak, *Fr.* Être en circulation, Courir; *Al.* Laufen, *İng.* To run) Paranın ya da malın piyasadaki durumu... Bu anlamda örneğin "bu senet dolaşımda bulunuyor" denir. *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIMDAKİ BELGİTLER *(Os.* Tedâvüldeki senetler; *Fr.* Les effets en circulation, *Al.* Die umlaufenden Wechsel, *İng.* The runing bills) Piyasada elden ele geçen senetler... *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIMDAKİ PARA *(Os.* Tedâvüldeki nakid, *Fr.* Monnaie en circulation, *Al.* Umlaufendes Geld, *İng.* Currency) Piyasada elden ele geçen para... *Bk.* Dolaşım, Para.

DOLAŞIMDAN ÇEKMEK *(Os.* Tedâvülden çekmek, *Fr.* Retirer de la circulation, *Al.* Ausser kurs setzen, *İng.* To windraw from circulation) Piyasada dolaşan mal, senet ya da parayı alarak dolaşımına son vermek... Örneğin bu anlamda "devlet mâdensel paraları dolaşımdan çekti" denir. *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIM HIZI *(Os.* Tedâvül sür'ati, *Fr.* Vitesse de circulation, *Al.* Umlaufsgeschwindigkeit des Geldes, *İng.* Velocity of circulation) Paranın el değiştirme hızı... Ortalama el değiştirme hızı, ödemeler oylumunun (hacminin) toplam paraya bölünmesiyle elde edilir. *Bk.* Dolaşım.

DOLAŞIM İLKESİ *(Os.* Tedâvül mebdei, *Fr.* Principe de circulation, *Al.* Golddeckungsprinzip, *İng.* Currency principle) Piyasaya para çıkarılmasının sınırlanmasını ve bunun için de altın karşılığı bulunmayan kâğıt para çıkarılmamasını ilerisüren Ricardo görüşü... Liberal okulun büyük ekonomicisi David Ricardo tarafından *High Price of Bullion* (1810) adlı yapıtında ilerisürülmüştür. Ricardo'nun ölümünden sonra tartışma konusu olan bu ilke yandaşlarına (R. Torrens, C. W. Norman, Overstone, W. Ward) *dolaşım okulu (İng.* Currency school) denir. Bu ilkenin karşıtına da *banka ilkesi (İng.* Banking principle) denir. Thomas Tooke ve izdaşlarının savundukları banka ilkesine göre de bankaların görevi, piyasaya ihtiyaç duyulan parayı sürmektir. Altın karşılığı ilkesi, para darlığına yolaçar. Buysa çok zararlıdır. Kâğıt para çıkarılmasının amacı, piyasanın ihtiyacını karşılamak olmalıdır. *Bk.* Para.

DOLAŞIM KREDİSİ *(Os.* Tedâvül kredisi, *Fr.* Crédit de circulation) Malın değerini satıştan önce gerçekleştirmek için verilen kredi... Ticâret kredileri birer *tedâvül kredisi*dir. Genellikle üç ayı geçmeyen kısa vadeli bir kredidir. XIX. yüzyılda tedâvül kredisi, ticâret senetlerinin kırdırılması biçiminde işliyordu. Örneğin bir fabrikacı, hammadde satın aldığı bir tüccara para yerine üç ay vadeli bir senet veriyordu. Tüccar bu senedi bir bankaya kırdırıyor, üç ay sonunda bir banker senedin tutarını fabrikacıdan tahsil ediyordu. Tedâvül kredisinin amacı, anamalın devir süresini kısaltmak ve böylelikle anamalın daima artan bir bölümünün duran anamala dönüşmesinden ötürü kâr oranında meydana gelen düşüşü önlemektir. *Bk.* Dolaşım.

DOLAYLI MAL *(Os.* Bilvâsıta mal, *Fr.* Marchandise indirecte) Bir gereksinimi birçok işlemlerden geçerek karşılayan mal... Bu anlamda *endirekt mal* deyimi de kullanılıyor. *Bk.* Doğrudan mal.

DOLAYLI MÂLİYETLER *(Os.* Bilvâsıta mâliyetler, *Fr.* Coûts indirects, *Al.* Indirekte Kosten, *İng.* Indirect costs) Bir üretimin bütününün gerçekleştirilebilmesi için gerekli mâliyet öğeleri... Bir üretim biriminin içine girmiş olan (örneğin hammadde, işçi ücreti gibi) *dolaysız mâliyetler* deyimi karşılığında kullanılır. Makinelerin normal bakımı, ısı, ışık, binâ vergileri gibi öğeler dolaylı mâliyetlerdir. *Bk.* Dolaysız mâliyetler.

DOLAYLI TOPLUMSAL EMEK *(Os.* Bilvâsıta içtimâî sây, *Fr.* Travail social indirect) Değiştirme yoluyla toplumsallık niteliğini kazanan insan emeği... Diyalektik ekonomi deyimidir, *doğrudan toplumsal emek* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin küçük mal üretiminde bireysel emek, toplumsal emek niteliğini dolaylı olarak, değiştirme yoluyla kazanır. Buna karşı değiştirme işleminin gerçekleşmediği ilkel toplumlarda insan emeği *doğrudan toplumsal emek*tir. *Bk.* Emek, Değer yasası, Doğrudan toplumsal emek.

DOLAYLI VERGİLER *(Os.* Bilvâsıta vergiler, Vâsıtalı vergiler; *Fr.* Impôts indirects, *Al.* Indirekte Steuern, *İng.* Indirect taxes) Tüketim malları aracılığıyla alınan vergiler... Doğrudan doğruya vergi yükümlüsünden alınan vergileri dilegetiren *dolaysız vergiler* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Vergi, Dolaysız vergiler.

DOLAYSIZ MÂLİYETLER *(Os.* Bilâvâsıta mâliyetler, *Fr.* Coûts directs, *Al.* Direkte Kosten, *İng.* Direct costs) Bir üretim biriminin içine girmiş olan mâliyet öğeleri... O üretim biriminin içindeki hammadde, işçi ücreti dolaysız mâliyetlerdir. *Bk.* Dolaylı mâliyetler.

DOLAYSIZ VERGİLER *(Os.* Bilâvâsıta vergiler, Vâsıtasız vergiler; *Fr.* Impôts directs, *Al.* Direkte Steuern, *İng.* Direct taxes) Doğrudan doğruya vergi yükümlüsünden alınan vergiler... *Bk.* Dolaylı vergiler, Vergi.

DONATIM *(Os.* Teçhiz, *Fr.* Armement, Équipement; *Al.* Ausrüsrung, *İng.* Outfit, Ship's outfitting; *Lâ.* Exercitio navis) Bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesneleri sağlama... Dar anlamda bir geminin denize çıkarılması için gereken tüm araç ve gereçlerle belgeleri dilegetirir. Geniş anlamda, deniz ticâretindeki tüm işletme faaliyetini adlandırır *(Al.* Reedereigewerbe). Ayrıca, bu işletme ya da kurum *(Al.* Reederei) anlamında da kullanılır. *Donatma* deyimiyle de dilegetirilir. Bundan ötürü de gemiyi donatana *donatan (Fr.* Armateur) deniyor. Ne var ki Türk ve Alman hukukunda donatan, geminin sahibidir, Fransız ve öteki ulusların hukuklarındaysa sahiplik önemli değildir, gemiye sahip olmadan da armatör olunabilir; donatan, kiraladığı bir gemiyi donatır ve ticâret için denize çıkarır. *Bk.* Donatım ortaklığı.

DONATIM ORTAKLIĞI *(Os.* Teçhiz iştirâki, *Fr.* Armement collectif, *Al.* Partenreederei, *İng.* Association of shipowners) Ortak çıkar güden birden çok kişinin ortaklaşa sahip oldukları bir gemiyi deniz ticâretinde kullanmaları durumunda oluşturdukları ortaklık... Gemi bir ticâret şirketinin malı olursa Ticâ-

ret Kanunu'na göre donatım ortaklığı hükümleri uygulanmaz. *Bk.* Donatım.

DONATMA *Bk.* Donatım.

DONATMA İŞTİRÂKİ *Bk.* Donatım ortaklığı.

DOUGLAS KURAMI *Bk.* Bölüşüm kuramı.

DOYAN İSTEKLER YASASI *(Os.* Tatmin edilmiş ihtiyaçlar kanunu, İşbâ kanunu; *Fr.* Loi des besoins satisfait) İsteklerin doyuruldukça azalma eğilimi gösterdiklerini saptayan yasa... Ekonomici Gossen tarafından ilerisürülmüştür. Örneğin aç bir insanın ekmeğin ilk lokmasına duyduğu istek çok şiddetlidir. Lokmaların sayısı çoğaldıkça bu istek azalır, çünkü doyma başlamıştır. Marjinalcilerin dayandığı temel yasa, Gossen'in bu yasasıdır. Bütün istekler -eşdeyişle ihtiyaçlar- giderildikçe azalırlar ve bir noktada sıfıra inerler. Alman ekonomicisi Hermann Heinrich Gossen'in 1858 yılında ilerisürdüğü bu yasaya eskiden *işbâ kanunu* denirdi. Para ihtiyacının doyma noktasına erişmemesi, bu yasayı bütün ihtiyaçlara genelleştirmek isteyen metafizik yapılı ekonomicileri bir hayli zor durumda bırakmıştır. Bununla beraber marjinalciler, doymak bilmez para ihtiyacını görmezlikten gelerek, değer yasasını bu çürük temel üstüne kurarlar. *Bk.* Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.

DÖKÜM *(Os.* Müfredât cedveli, Envanter; *Fr.* Inventaire, *Al.* Inventar, Inventarverzeichnis, Bestandsbuch; *İng.* Inventory) Malların sayısını, değerlerini ve mâliyetlerini gösteren ayrıntılı liste... Geniş anlamda bir işletmenin belli bir andaki tüm varlıklarıyla (mal ve mülkleriyle) borç ve alacaklarını ayrıntılı olarak gösteren listeyi dilegetirir. Yapılmış ve yapılmamış bütün malları kapsar. Mal stokunun, yarı mâmûllerin, hammaddelerin ve tüm gereçlerin (malzemenin) sayılıp değerlendirilmesini dilegetirir. Demirbaş eşyâ defterlerini de adlandırır. Sürekli olarak tutulabildiği gibi bir hesap dönemi sonunda da çıkarılabilir. Ticâret Kanunu'nun 70. maddesine göre tüccarlarca tutulması zorunludur. *Döküm* deyiminin ekonomi dilindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Döküm denetimi (İng.* Inventory control), *döküm çözümlemesi (Os.* Envanter analizi, *İng.* Inventory analysis), dökümün değerlendirilmesinden elde edilen kârı dilegetiren *döküm kârı (İng.* Inventory profit), *döküm değerlendirmesi (İng.* Inventory valuation), *nicelik dökümü (Os.* Miktâr envanteri, *İng.* Inventory by quantity), *döküm belgesi (Os.* Envanter vesîkası, *İng.* Inventory certificate), *yılbaşı stoku (İng.* Inventory at beginning of the year), *ortalama mal stoku (İng.* Average inventory), *döküm işlemleri (Fr.* Opérations d'inventaire, *İng.* Inventory procedures), *döküm farkı (Fr.* Différence d'inventaire, *İng.* Inventory difference), *döküm finansmanı (İng.* Inventory financing), *döküm çizelgesi (İng.* Inventory sheet), *stok devir hızı (Fr.* Rotation des stocks, *İng.* Inventory turnover), *mal stoku siyasası (İng.* Inventory policy). *Bk.* Dökümünü çıkarma.

DÖKÜMÜNÜ ÇIKARMA *(Os.* Envanter tanzimi, *Fr.* Dressement de l'inventaire, Établissement de l'inventaire; *Al.* Inventaraufnahme, *İng.* Stocktaking) Bir işletme mallarının sayılarını, niteliklerini, değerlerini ve ayrıntılarını saptama... *Bk.* Döküm.

DÖNEM *(Os.* Devre, *Fr.* Période, *Al.* Periode, *İng.* Period) Birbiri ardınca gelen başı ve sonu belli zaman süresi... Hukuk dilinde yasalarla belirlenmiş olan seçimli ve seçimsiz görevlerin süreceği zamanı belirtir ve bu anlamda hesap dönemi, seçim dönemi, yasama dönemi vb. gibi deyimler kullanılır. Ekonomik çözümlemeler belli dönemler için yapıldığı gibi, gelirlerin, zevklerin, fiyatların, sürüm ve aranımın değiştiği dönemler için de yapılmak gerekir. Çünkü bütün bu ekonomik etmenler değişmeden kalamazlar. Bunun için ekonomici A. Marshall çözümlemelerin çok kısa, kısa ve uzun dönemler için üç biçimde gerçekleştirilmesini önermiştir. Çok kısa dönemde bütün etmenler değişmez sayılır. Kısa dönemde değişen ve değişmeyen etmenler ayrı ayrı gözönünde tutulur. Uzun dönemdeyse bütün etmenler değişirler.

DÖNEM MÂLİYETLERİ *(Os.* Devre mâliyetleri, *Fr.* Coûts périodiques, *Al.* Periodenkosten, *İng.* Period costs) Belli bir dönemde mâliyete katılan giderler... Kirâlar, fâizler, vergiler gibi giderler ancak belli bir dönemde mâliyete katılırlar. Bunun karşıtı *üretim mâliyetleri (İng.* Product costs)'dir. *Bk.* Mâliyet.

DÖNER ANAMAL *(Os.* Mütedâvil sermâye, *Fr.* Capital circulant, Fond de roulement; *Al.* Umlaufendes Kapital, Bewegliches Kapital, Arbeitskapital, Umlaufende Mittel; *İng.* Working capital, Circulating capital, Floating capital, Revolving fund) Kullanılmakla tüketilen anamal... Kullanılmakla tüketilmeyen anamalı dilegetiren *durağan anamal (Os.* Sâbit sermâve) deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomi deyimidir ve diyalektik ekonominin *değişken anamal* deyimiyle asla karıştırılmamalıdır. Bu iki kavram arasında uçu-

rumsal anlam ayrılığı vardır. Anamalcı ekonomi dilinde örneğin ham ve yardımcı maddelere; yakacak, aydınlatacak, ısıtacak araçlara ve işçi ücretlerine harcanan anamal *döner anamal* deyimiyle dilegetirilir. Neden dönüyor? Çünkü hem harcandığı anda tükenmektedir, hem de mal yapılıp satıldığında geri gelecektir. Buna karşı binâlar, makineler vb. gibi araçlara harcanan anamal *durağan anamal* deyimiyle dilegetirilir. Neden duruyor? Çünkü harcandığı anda tükenmemektedir, tersine, değeri kimi zaman daha da artarak elde kalmakta, eşdeyişle olduğu yerde durmaktadır. Bunu da diyalektik ekonominin *değişmeyen anamal* deyimiyle asla karıştırmamalıdır, çünkü aralarında uçurumsal anlam ayrılığı vardır. Kamu kesiminde, sürekli bir amaç için genel ya da katma bütçeden ayrılıp eksiltilmemek koşuluyla kamu işletmelerine verilen paralara da *döner anamal* denir. Çünkü bu para, kamu işletmelerine ilke olarak bir kez veriliyor ve artık işletme onu harcayıp yeniden kazanarak, eşdeyişle döndürerek işletiyor. Özel işletmeler de bu deyimi kamu kesimindeki anlamına uygun bir anlamda kullanmakta ve harcayıp yeniden kazanabilecekleri paraları bu deyimle adlandırmaktadırlar. Daha açık bir deyişle bu deyim, gerek özel ve gerek kamu kesimlerinde, uzun süreli varlıklara bağlanmayan ve dönüp dolaşarak kendini çoğaltan paraları dilegetirmektedir. Gerçek, bunun tam tersidir. Örneğin ne hammaddeye ve ne de yakacak ya da ısıtacağa harcanan paralar kendilerini çoğaltamazlar. Sadece işçi ücretlerine harcanan paradır ki üretim sürecinden çoğalarak çıkar. Anamalcı ekonominin döner ve durağan anamal deyimleri, bu anlamları vermez. Bundan başka anamalcı ekonomi dilinde aynı şey kimi yerde durağan ve kimi yerde döner anamal da olabilir; örneğin çift sürmek için alınan öküze yatırılan para durağan anamal, mezbahaya götürülüp kesilmek ve satılmak için alınan öküze yatırılan para döner anamaldır. *Bk.* Anamal, Durağan anamal, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Anamalın organik bileşimi.

DÖNGÜ *(Os.* Devir, *Fr.* Cycle, *Al.* Kreis, *İng.* Cycl) Anamalcı ekonominin dönemsel olarak oluşan ve sürekli olarak yinelenen üretim çokluğu, bunalım ve çöküntüden ibâret devinimi... *Bk.* Bunalım.

DÖNÜŞ HIZI *(Os.* Devir sür'ati, *Fr.* Taux de renouvellement des stocks, *Al.* Umschlagsgeschwindigkeit, *İng.* Rate of turnover) Bir işletme varlığının genellikle bir yıl içinde yenilenme sayısı... Bu varlık hammaddeler olabildiği gibi işçiler de olabilir. Örneğin iki yüz liralık mal stoku bulunan bir firma yılda bin liralık mal satışı yapıyorsa iki yüz liralık malını beş kez yeniliyor demektir, malının dönüş hızı beştir. *Bk.* Gerçek değer.

DÖRTLER *(Os.* Dörtler, *Fr.* Les Quatres, *Al.* Die Vierer, *İng.* Group of Four) 1972 yılında Ortak Pazar'a girmeleri kesinleşen İngiltere, Danimarka, Norveç ve İrlanda... *Bk.* Ortak pazar.

DÖVİZ *(Os.* Döviz, Nukudu ecnebîye; *Fr.* Devise, *Al.* Devisen, *İng.* Foreign currency, Exchange) Yabancı para... Yabancı bir ülkeye ödemede bulunmak için kullanılabilecek her türlü değerli kâğıtlar (çek, bono, poliçe, senet, eshâm ve tahvilât vb.) da döviz niteliğindedir. *Bk.* Değiştirme.

DUPUİT KÂRI *(Os.* Dupuit kârı, *Fr.* Profit de Dupuit) Tüketicinin ödemeyi göze aldığı yüksek fiyatla ödediği düşük fiyat arasındaki fark... Ekonomici Dupuit tarafından ilerisürülmüş ve *tüketici kârı* deyimiyle nitelenmiş, ekonomici Marshall tarafından geliştirilmiştir. Örneğin bir kimse ihtiyacı olan bir malı yüz liraya almayı tasarlar, ama o malı piyasada seksen liraya bulur. Aradaki yirmi liralık fark Dupuit'ye göre tüketicinin kârıdır. *Bk.* Kâr.

DURAĞAN ANAMAL *(Os.* Sâbit sermâye, *Fr.* Capital, fixe, Capital constant; *Al.* Festes Kapital, Konstantes Kapital, Anlagevermögen; *İng.* Fixed capital, Fixed assets) Makineler ve binâlar gibi uzun süreli varlıklara bağlanan anamal... Anamalcı ekonomi deyimidir ve diyalektik ekonominin *değişmeyen anamal* deyimiyle asla karıştırılmamalıdır. *Duran anamal* da denir ve *döner anamal (Os.* Mütedâvil sermâye) deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomide durağan anamal firma aktifinde yer alır ve amortisman hesâbına girer. Sürekli olarak yıpranır ve yıprandığı oranda değerini ürüne aktarır. Bundan ötürüdür ki en küçük bir kâr sağlamaz ve ürünün satışıyla geri gelen değeri ancak kendisini yeniler (kendi amortismanıdır). Örneğin on yılda eskiyip üretim sürecinden çıkan bir makine, her yıl ürettiği ürüne değerinin onda birini katıyor demektir. Bu değerin getirdiği parayla on yıl sonra bir yenisinin alınarak üretim sürecine sokulması zorunludur, çünkü bu yapılmazsa üretim durur. Ürettiği ürünün değerini arttırmadığı gibi artık-değer üretimine de en küçük bir katkısı yoktur. *Bk.* Döner anamal, Anamalın organik bileşimi, Değişken anamal, Değişmeyen anamal.

DURAĞAN GEÇERDEĞER *(Os.* Sâbit kur, *Fr.* Cours fixe) Hükümetçe saptanmış kur...

Sunu ve istem (arz ve talep) yasasına göre fiyat bulan *serbest kur* deyimi karşılığında kullanılır. *Sâbit kur* sisteminde hükümetçe saptanan yabancı para (döviz) kurlarının dışında işlem yapmak yasaktır. Bu sistemde hükümet tarafından saptanan kura *resmî kur* denir. Ne var ki dövizlerin resmî kurlarıyla gerçek kurlar ve özellikle de karaborsa kurları arasında büyük farklar vardır. Bu farklar, dış ticâret ilişkilerinde dengesizlikler meydana getirir. *Bk.* Geçerdeğer.

DURAĞAN MÂLİYET *(Os.* Sâbit mâliyet, *Fr.* Coût constant, *Al.* Konstante Kosten, *İng.* Constant cost) Üretim miktarıyla azalıp çoğalmayan mâliyet... Üretim miktarıyla azalıp çoğalan *değişir mâliyet* deyimi karşılığında kullanılır. Her iki deyim de kısa döneme özgüdür. Örneğin bir fabrika az da üretse çok da üretse binâ kirâsı, ısıtma-aydmlatma ve yönetim harcamaları, sigorta primleri ve vergiler değişmez. Fabrika, üretim miktârı ne olursa olsun, bu sâbit mâliyete katlanmak zorundadır. *Bk.* Mâliyet.

DURUK ÇÖZÜMLEME *(Os.* Statik tahlil, *Fr.* Analyse statique, *Al.* Statische Analyse, *İng.* Static analysis) Belli bir andaki durumu çözümleme... *Dinamik çözümleme* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin yeni klasik okulun çözümleme yöntemi statiktir, zaman öğesini çözümlemenin dışında tutarlar ve ekonomik sürecin dengeye gelinceye kadar geçen süresini almazlar. *Statik çözümleme,* bütün ayrıntılara inme bakımından daha elverişlidir. *Dinamik çözümleme,* zaman içindeki bütün değişmeleri de gözönünde tutmak zorunda bulunduğundan genişliğine bir çözümleme gerçekleştirir ama derinliğine bir çözümleme yapamaz. *Bk.* Devingen çözümleme.

DURUK DENGE *(Os.* Statik muvâzene, *Fr.* Équilibre statique) Belli bir andaki denge... Zaman öğesinden soyutlanmış bir denge durumunu dilegetirir. Statik çözümlemede böyle bir denge durumu incelenir. Örneğin herhangi bir malın belli bir andaki aranımı ve sürümü, onun denge fiyatını ve denge miktarını belirler. Bu bir *statik denge* durumudur. Zaman içinde sürüm ve aranım, değişme hızları birbirine uygun olmayarak, değişirler. Çünkü üretim işi zamana bağlıdır, belli bir süre içinde gerçekleşir. Gelirlerdeki ve fiyatlardaki değişmeler de *denge noktasını* sürekli olarak değiştirirler. Denge, sürüm ve aranımın, fiyatı değişmeyecek biçimde uyuşmasıdır. Piyasaya bol olarak sürülen bir malın fiyatı düşer, fiyat düşünce tüketim artar ama üretim azalır, yani aranım çoğalır ama sürüm azalır ve fiyatlar yeniden yükselir. Sürüm ve aranımın dengeye gelmesi ve fiyatların bir zaman için aynı çizgide kalması böylelikle gerçekleşir. Tam rekabet şartları içinde dengeyi sağlayan fiyat mekanizmasıdır. Sürüm ve aranım eşitliği bir *denge fiyatı* belirler. Yani tüketicilerin satın almaya devam etmek istedikleri mal miktarıyla üreticilerin satmaya devam etmek istedikleri mal miktarı belli bir fiyatta eşitlenir. Böyle bir denge durumunda artık fiyat ne yükselir, ne de düşer. Dengeyi böyle bir anda saptayıp onun ayrıntılarını çözümlemeye *statik denge çözümlenmesi* denir. Neo-klasiklerde, denge, ister kısmî (örneğin Marshall) ister genel (örneğin Walras) bir çözümleme konusu olsun daima *statik*tir. *Bk.* Denge, Duruk çözümleme.

DURULMA *(Os.* İstikrâr, *Fr.* Stabilisation, *Al.* Stabilisierung, *İng.* Stabilization) Sürekliliğe kavuşma... Örneğin fiyatlarm durulması (istikrarı) demek, fiyatların sürekli olarak aynı kalmaları demektir. Bir paranın satın alma gücünü belli bir düzeyde saptamak yoluyla satın alma gücündeki değişikliklere son verme işlemine *durulma sağlama (Os.* İstikrâr temini) ya da kısaca *saptama (Os.* Tesbit) denir. Geribıraktırılmış ülkeler bunu yapamazlar, çünkü sürekli olarak yabancı paralara muhtaçtırlar ve onların etkisi altındadırlar. Bundan ötürü de kimi durumlarda fiyatlar her gün yükselir ve değişir.

DUYURU *(Os.* İlân, *Fr.* Avis, Annonce, Publication, Insertion, Promulgation; *Al.* Anzelge, Annonce, Veröffentlichung, Inserat, Verkündung, Bekannntmachung; *İng.* Advertisement, Announcement, Publication, Promulgation, Notice; *Lâ.* Publicatio) Herkesin bilmesi için yapılan yayma... Gazete, radyo, televizyon, sinema, elden dağıtılan kâğıt, meydanlarda adam bağırtma vb. gibi çeşitli yollarla yapılabilir. *Tanıtım* (reklâm) deyimiyle yakın anlamlıdır. Ne var ki yasaların ilânı, mahkeme kararlarının ilânı vb. gibi tanıtım dışında da duyurular yapılabilir. Hukuksal anlamda bir işlem ya da bir kararın ilgililerce öğrenilmesini sağlamadır, yayım araçlarıyla yapılabildiği gibi özel kütüğüne (sicilli mahsûsuna) kayıt ya da genel bir yere asmak yoluyla da yapılabilir. Hukuksal ilân, sadece bildirme amacıyla yapılmaz, belli bir sürede itiraz edilmezse ilgililerce kabul edildiği anlamını da taşır. *Bk.* Tanıtım, Duyuruculuk.

DUYURUCULUK *(Os.* İlâncılık, *Fr.* Publicité, *Al.* Werbung, *İng.* Advertising) Duyuru yapma ticâreti... *Reklâmcılık (Al.* Informative Reklame) deyimiyle yakın anlamlıdır. Özel-

likle tüketiciyi mal piyasasına çekmek amacıyla yapılan ilânlar, anamalcı üretimin vazgeçilmez koşulu durumuna girmiştir. Bu yüzden ilâncılık ve reklâmcılık, çok kârlı bir iş olmuştur. Anamalcı dünyada ilâncılık şirketlerinin her gün biraz daha çoğalmakta olması bunun en belli kanıtıdır. Gazete, radyo ve televizyonlardaki ilânlar da bu aracı şirketler eliyle yapılır. *Bk.* Duyuru, Tanıtım.

DÜNYA BANKASI *(Os.* Dünya bankası, *Fr.* Banque internationale, *Al.* Weltbank, *İng.* World Bank) Savaş sonrası onarım ve kalkınma hareketlerine kredi sağlamak ve yabancı özel anamal yatırımlarını teşvik etmek için kurulan dünya çapındaki banka... Gerçek adı *Uluslararası İmâr ve Kalkındırma Bankası (Fr.* Banque Internationale de Reconstruction et de Développement, *Al.* Internationale Bank für Wiede aufbau und wirtschafliche Entwicklung, *İng.* International Bank of Reconstruction and Development)'dir ve 1944 yılında Bretton Woods konferansında alınan bir kararla kurulmuştur. Gerçek amacı, büyük emperyalist amaçlara aracı olmak ve geribıraktırılmış ülkelere ağır koşullu borçlar vererek onları tekelci anamalcılığa bağımlı kılmaktır. Üye ülkelere yaptığı hisse senedi satışlarıyla bono satışlarından kaynaklanır. Muhâtabı hükümetlerdir, hükümet garantisi karşılığında özel firmalara da kredi verir.

DÜNYA İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Dünya taksimi vezâifi, *Fr.* Division du travail mondiale) Geribıraktırılmış ve sömürge durumundaki ülkelerin zorunlu olarak bir ya da birkaç madde üretimine itilmelerinden doğan ülkelerarası işbölümü... Anamal ihracıyla gerçekleştirilen *dünya işbölümü,* mamul madde üretimini gelişmiş ülkelere hasrederken, bitkisel ve mâdensel hammadde üretimini de azgelişmiş, yarı sömürge ya da sömürge ülkelere bırakmaktadır. Örneğin Bolivya ihracatının % 70'i kalay, Kolombiya ihracatının % 69'u muzdur. Fildişi kıyısı ihracatının % 85'i kahve ve kakaodur. Anamal ihraç eden ülkeler bu durumun o ülkelerin doğal koşullarından doğduğunu iddia ederler. Oysa aynı doğal koşullara sahip bulunan, örneğin İngiltere'de hiçbir hammadde üretilmemektedir. Bu konuyu inceleyen bir ekonomici şunları yazmaktadır: "Sadece bir ürünün işlenmesi yüzünden bir ülkenin kendi doğal zenginliklerini ve iaşe imkânlarını ihmal ettiği görülmektedir. Brezilya'nın kuzeydoğusunda sadece şekerkamışı ekilmesi bunun tipik örneğidir. Toprağın çok bereketli, iklimin çok elverişli olduğu ve bir zamanlar toprağın meyve ağaçlarıyla kaplı bulunduğu olağanüstü bölgelerden biri olan bu bölge, bütün toprakları şekerkamışı dikmek için ele geçiren anamal ihraççısı bir sanâyi yüzünden bugün bir açlık bölgesi haline gelmiştir. Sebze ve meyve yetiştirilmesi, hayvancılıkla uğraşılması kolay ve mümkün olan bu bölgede beslenme sorunu çok acıklı bir durum göstermektedir" (Josué de Castro, *Géopolitique de la Faim,* s. 118). *Bk.* İşbölümü, Azgelişmişlik, Sömürge, Emperyalizm, Sömürgecilik.

DÜNYANIN PAYLAŞILMASI *(Os.* Dünyanın taksimi, *Fr.* Partage du monde) Anamalcı üretimin emperyalizm aşamasında anamalcı ülkelerin dünyayı aralarında bölüşmeleri... Dünyanın paylaşılması olayı 1873 ekonomik bunalımından sonra başlamıştır. Bu paylaşma, serbest rekabet anamalcılığının tersine, tekelci anamalcılığın zorunlu gereğidir. Anamal ihraç edilecek sömürgeler elde etme zorunluğu, hammadde kaynaklarını tekellere bağlamak ve anavatan işçilerine sömürüden küçük bir pay ayırmak zorunluğuna eklenmişti. Toplumcu anlayışa göre anamalcılık çağındaki savaşların tek nedeni, dünyanın paylaşılmasıdır. Bu paylaşma, önceleri gerikalmış ülkeleri doğrudan doğruya sömürgeleştirmekle başlamış ve giderek bayrak dikme yerine ekonomik bağımlılık biçimindeki yeni sömürgeciliğe dönüşmüştür. Dünyanın paylaşılması, gelişme farkları yüzünden -ki anamalcılık bu gelişme farklarına dayanan bir düzendir- payının arttırılmasını isteyenlerce sık sık tekrarlanmış ve dünya birçok kez yeniden paylaşılmıştır. Son paylaşma 1939 İkinci Dünya Savaşı'yla gerçekleşmiştir. Bu paylaşmalar, her zaman, anamalcı ülkelerin görünüşteki güçlerine uygun değildir. Örneğin hiç de güçlü görünmedikleri halde Hollanda, Belçika, Portekiz vb. gibi ülkeler büyük sömürge imparatorluklarına sahip olmuşlardır. Buna karşı yeni sömürgecilik aşamasında bu ülkeler, büyük anamalcı ülkelere mal ve paraca bağlanarak sömürge imparatorluklarıyla birlikte yarı sömürge durumuna düşmüşlerdir. Yüzyılımızın ikinci yarısında eski anlamda sömürge hemen hiç kalmamış gibidir. Günümüzde gelişmemiş küçük ülkeler yurtlarında kendi bayraklarını dalgalandırmakta, oysa tümüyle bağımlı bir durumda bulunmaktadırlar. *Bk.* Yeni sömürgecilik, Emperyalizm.

DÜNYA PAZARI *(Os.* Dünya piyasası, *Fr.* Marché mondial, *Al.* Weltmarkt, *İng.* World's market) Tekelci ülkeler için alımsatım yapılabilen bütün dünya... *Bk.* Pazar.

DÜOPOL *(Os.* Düopol, *Fr.* Duopole, *Al.* Duopol, *İng.* Duopoly) Bir pazarda aynı malı

üreten sadece iki satıcı bulunması durumu... Bu halde hem rekabet, hem de tekel durumu var demektir. Birçok alıcıya karşı sadece iki satıcı bulunması bir tekel görünümüdür, ne var ki bu satıcılar arasında anlaşma olmadığından birbirleriyle rekabet etmeleri de zorunludur. Ekonomi kuramcıları, böyle bir durumda, bu iki satıcının kendilerine en az zarara malolacak bir rekabeti nasıl gerçekleştirebileceklerini hesaplarlar. *Bk.* Düopson, Tekel, Düopol kuramları.

DÜOPOL KURAMLARI *(Os.* Düopol nazariyeleri, *Fr.* Théories de duopole) Bir pazarda sadece iki satıcı bulunması durumunda fiyatın nasıl gerçekleşeceğini inceleyen kuramlar... Bu kuramların en ünlüleri Bowley, Cournot, Fellner Stackelberg, Neumann gibi ekonomicilerce ilerisürülmüştür. Düopolcu firmalar fiyat, mal sayısı, mal niteliği bakımlarından birbirlerini kollamak zorundadırlar. Her iki firmanın çatışan çıkarları karşısında birbirlerine oynadıkları oyunlar özellikle Neumann-Morgenstern'in oyun kuramında incelenmiştir. Bu oyun, bir çeşit kumardır. İki kişiyle oynanan kumarlar ekonomideki düopolun tam benzerleridir. Bu durumda düopolcular, kumarcılar gibi, karşılarındakinin oyununa göre sürekli olarak oyun değiştirirler. *Bk.* Oyun kuramı.

DÜOPSON *(Os.* Düopson, *Fr.* Duopsone, *Al.* Duopson, *İng.* Duopsony) Bir piyasada aynı malı arayan iki alıcı bulunması durumu... Bir malın sadece iki alıcısı bulunması durumu, iki satıcısı bulunmasına (düopol) benzer bir durum yaratır. Söz konusu olan mal bu iki alıcıya satılmak zorundadır, başka alıcı yoktur. Bu iki alıcı arasında anlaşma olsaydı fiyatları bir dereceye kadar isteklerine uygun bir düzeyde tutabilirlerdi. Aralarında anlaşma olmaması *düopson piyasasını* gerçekleştirir ve bir çeşit alıcı rekabeti doğurur. Piyasaya sürülen malın miktarı da bu rekabette önemli bir rol oynar. *Bk.* Düopol, Monopson, Oligopson.

DÜŞELGE *(Os.* Ristorno, İâde; *Fr.* Ristourne, *Al.* Ristorno, Rückbuchung, Schmiergeld; *İng.* Ristorno, Return, Kickback) Geri verilen para... Bu deyimin kullanıldığı alana göre çeşitli anlamları vardır. Örneğin kimi kooperatiflerde görüldüğü gibi kooperatif ortaklarının satın aldıkları şeylere ödedikleri paranın bir bölümü daha sonra kâr payı olarak onlara geri verilir. Sigortacılıkta, sigorta anlaşmasının yürürlükten düştüğü süreye ait primin sigortalıya geri verilmesini dilegetirir. Sigortacının sigortalanan işin tümünden ya da bir bölümünden vazgeçmesi durumunda ödediği primleri geri isteme hakkı da bu deyimle dilegetirilir. Muhâsebecilikte, deftere yanlış geçirilmiş bir paranın gerçek yerine iletilmesini adlandırır. Alınan gümrük resimlerinden bir bölümünün ya da tümünün dışalımcıya ya da dışsatımcıya geri verilmesi de bu deyimle dilegetirilir. Özetle deyim, *geri verme* işlemini dilegetirir. Ekonomi dilinde genellikle şu deyimlerde kullanılır: *Satış iâdesi (İng.* Returned sales), *anamal amortismanı (İng.* Return of capital), *iâde hesâbı (İng.* Return account), *prim iâdesi (İng.* Return of premium), *iâde yüzdeliği (İng.* Return commission), *iâde nedeni (İng.* Cause of return), zarfın üstüne yazılan gönderenin adresini dilegetiren *iâde adresi (İng.* Return adress), *gemi sevk yükü (İng.* Return cargo, Return shipment), *gemi sevk gideri (İng.* Return carriage), *dönüş bileti (İng.* Return ticket), *ödenmeyen poliçeler (İng.* Returned bills of exchange), *geziden dönüş (İng.* Return journey).

DÜŞERGE *(Os.* Hissei temettü, Garâmet; *Fr.* Dividende, *Al.* Dividende, *İng.* Dividend) Şirketlerin ortaklarına dağıttıkları kâr payı... Ayrıca iflâs eden ya da tasfiye edilen şirketlerde alacaklılara alacakları oranında verilen parayı da dilegetirir. *Temettü* deyiminin ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: *İntifâ senedi (İng.* Dividend share), *hisse senedi ve tahvil kuponu (İng.* Dividend warrant), *kâr hesâbı (İng.* Dividend account), *dağıtılacak kâr (İng.* Dividend declared), *temettü fonu (İng.* Dividend equalization reserve), *parasal kâr (İng.* Cash dividend), *kâr dağıtımı (Os.* Temettü teyziâtı, *İng.* Distribution of dividend), *kârların saptanımı (Os.* Kâr tesbiti, *İng.* Fixation of the dividend), *talebedilmemiş kârlar (İng.* Unclaimed dividends), *kazanç defteri (İng.* Dividend book), *kâr kuponu (İng.* Dividend coupon), *birikmiş kâr (Os.* Müterâkim temettü, *İng.* Dividend in arrears), *malsal kâr (Os.* Aynî temettü, *İng.* Dividend in kind), *hisse senetleri kâr payı (İng.* Dividends of shares), *kârdan kesilen vergi (İng.* Consent dividend), *ödenecek kâr payı (İng.* Dividend payable). *Bk.* Kâr, Hisse senedi, Tahvil.

DÜŞEY BAĞLANTI *(Os.* Şâkulî irtibât, *Fr.* Communication verticale, *Al.* Vertikale Verbindungswege, *İng.* Vertical channel building) Pazarlama tekniğinde müşterilerle ve satış olanaklarıyla kurulan bağlantı... Piyasaya yeni bir mal çıkarıldığında müşterilerin bunu nasıl karşıladıkları, ne kadar değer verdikleri, nesinden yakındıkları vb. gibi konularda araştırmalar yapılır. Pazarlama tekniği dilinde bu-

na *aşağıdan yukarıya bağlantı* denir. Sanâyiciler bir de *yukardan aşağıya bağlantı* kurarlar ve malın toptancıdan alıcının eline geçinceye kadar geçirdiği tüm evreleri (toptancılar, yarı toptancılar, aracılar, perâkendecilerden geçme evrelerini) ve reklâm, propaganda, eşantiyon, prospektüs gibi işleri de incelerler. *Bk.* Pazarlama.

DÜŞEY KARTEL *Bk.* Dikey kartel.

DÜŞEY YIĞIŞMA *(Os.* Şâkulî temerküz, *Fr.* Concentration verticale, *Al.* Vertikaler Zusammenschluss, *İng.* Vertical combination, Integration) Birbirleriyle ilgili işlerin tek şirket ya da holdingte toplanması... Bir işletmenin, ihtiyaçlarını karşılamak için başka işletmelere bağlı kalmak istememesinden ve kendi üretimiyle ilgili yan faaliyetlere el atmasından doğar. Örneğin büyük anamallı bir gazete bir de basımevi kurar, kâğıt fabrikası da kurabilir ya da kâğıt dışalımı şirketi oluşturur, reklâmcılık işlerine girişir, kitap ve dergi de basmaya başlar, dağıtım şirketi de kurar. Bütün bu işlerin kazancını başkalarına kaptırmamaya çalışır. Düşey yığışma, bir çeşit holdingleşmedir. *Bk.* Holding, Dikey kartel.

DÜŞÜK MALLAR *(Os.* Âdi mallar, *Fr.* Pacotille) Tüketicinin geliri arttıkça istemi azalan mallar... Kimi malların aranımı, tüketicilerin geliri arttıkça azalmakta ve artık o mallar yerine başka mallar aranmaktadır. Bu gibi mallara *düşük mallar* denir. Bu olaya ekonomi dilinde *Giffen paradoksu* da denilmektedir. Örneğin tüketicinin geliri arttıkça simit yerine pasta yemeye başlar, çarık yerine kundura satın alır. Gelir artışı simit ve çarık tüketimini çoğaltmaz, tersine azaltır. *Bk.* Mal.

DÜŞÜNSEL MÜLKİYET *(Os.* Fikrî mülkiyet, Edebî mülkiyet; *Fr.* Propriété intellectuelle, *Al.* Geistiges Eigentum, *İng.* Intellectual property) Sanat ve edebiyat eserleri yaratanların eserleri üstündeki mülkiyet hakları... Resim, müzik, heykel vb. gibi eserler üstündeki haklar da bu deyimin kapsamındadır. Bunlara *telif hakları* da denir. Düşünsel mülkiyet haklarını korumak için ilk uluslararası sözleşme 1886 yılında Bern kentinde yapılmış, 1908 yılında Berlin'de ve 1928 yılında Roma'da geliştirilmiştir.

DÜZGEÇİŞ *(Os.* Hakkı mürûr, Transit; *Fr.* Transit, *Al.* Durchfuhr, *İng.* Transit) Bir ülkeden gümrük resmi vermeksizin geçme hakkı... Bir ülkeden başka bir ülkeye giderken yol üstünde bulunan ülke ya da ülkelerden eğleşmeden geçmeyi dilegetirir. Mal geçişlerinde gümrüksüz geçişi dilegetirir. Bir ülkenin karasularında hiçbir limana uğramadan geçmeyi de adlandırır. Kimi ülkeler transit mallarından küçük bir gümrük resmi alırlar ve bu mallar ülkede kaldıkları sürece transit depolarında saklanır. *Bk.* Düzgeçiş malları.

DÜZGEÇİŞ MALLARI *(Os.* Transit emtiası, *Fr.* Marchandises en transit, *Al.* Transitwaren, Transitgüter; *İng.* Transit goods) Yabancı bir ülkeden gelip gümrük resmi ödemeksizin başka bir ülkeye geçen mallar... *Bk.* Düzgeçiş.

DÜZGEÇİŞ YAZISI *(Os.* Transit tezkeresi, *Fr.* Passavant, Acquit a caution; *Al.* Zollfreischein, Begleitschein; *İng.* Permit, Cocket, Custom house bond) Düşgeçmek için gereken belge... Bu deyim, yurt sınırı dışında tarlası ve bahçesi olan kimselere serbestçe gidip gelmeleri için verilen belgeyi de dilegetirir, özellikle bu anlamda *pasavan* deyimi kullanılır. *Bk.* Düzgeçiş, Düzgeçmek.

DÜZGEÇMEK *(Os.* Transit geçmek, *Fr.* Passer en transit, Transiter; *Al.* Durchgehen, *İng.* To pass in transit) Bir ülke topraklarından ya da sularından gümrük ödemeden geçmek... *Bk.* Düzgeçiş.

DÜZMECE PARA *(Os.* Sahte para, *Fr.* Fausse monnaie, *Al.* Falsches Geld, *İng.* False coin) Gerçek olmayan para... *Kalp para* da denir. *Bk.* Para.

E

EDGEWORTH KURAMI *(Os.* Edgeworth nazariyesi, *Fr.* Théorie de Edgeworth) Marjinal faydanın ölçülebileceğini ilerisüren kuram... Ekonomici Edgeworth, marjinal faydanın fiyatlarla ölçülebileceğini savunmuştur. Marjinalcilik anlayışına göre bir malın değeri, o malın marjinal faydasına eşittir. Öyleyse bir malın değerini bulmak için o malın marjinal faydasını ölçmek gerekmektedir. Neo-klasiklerle marjinalciler bunun ölçülebileceğini ilerisürmüşlerdir. Bu ölçü, genellikle, azalan marjinal faydayla o malın aranımmdaki azalmayı özdeş saymakla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. *Bk.* Azalan marjinal yarar ilkesi, Marjinalcilik, Yarar.

EFEKTİF *(Os.* Nakdi mevcûd, Fiilî; *Fr.* Effectif, *Al.* Effektiv, Effekten; *İng.* Effective money) Hazır para... Kredi ve kaydî para deyimleri karşıtı olarak kullanılır. Çek, poliçe, bono vb. yerine kâğıt ya da mâdensel para bu deyimle nitelenir. Örneğin borcunu çekle ödemek istediğiniz alacaklınız size "çek istemem, efektife ihtiyâcım var" derse, bununla elinde hemen kullanabileceği paraya ihtiyâcı bulunduğunu bildirmiş olur. Örneğin *efektif fiyat,* satışı gerçekleştiren fiyattır. Bir mal kaç paraya satılırsa o fiyata *efektif fiyat* denir. Bu deyim, firmanın önceden yaptığı tahminlerle malına koyduğu *virtüel fiyat* karşılığında kullanılır. Bir mal, çeşitli etkenlerle, virtüel fiyatıyla satılmayabilir. *Bk.* Fiyat, Para.

EGEMENLİK *(Os.* Hâkimiyet, *Fr.* Hégémonie) Ekonomik egemenlik... Hemen bütün Batı dillerinde kullanılan Yunanca kökenli *hegemonya* deyimi, sözcük olarak bir devletin başka devletlere egemenliğini, ekonomi dilinde ekonomik egemenliği dilegetirir. *Bk.* Sömürgecilik.

EGEMENLİK ETKİSİ *(Os.* Hâkimiyet tesiri, *Fr.* Effet de domination, *Al.* Herschaftswirkung, *İng.* Domination effect) Ekonomik yaşamda egemen olanın kendisine bağımlı bulunanlar üstündeki etkisi... Anamalcı ekonomi, yapısı gereği eşitsiz bir ekonomi olduğu ve eşitsizce geliştiği halde, ekonomicelerce yakın zamanlara kadar bir eşitlik varsayımı içinde ele alınmış ve yapılan bütün ekonomik çözümlemeler bu eşitlik temeline dayandırılmıştır. Eşitlik varsayımına dayanan hesapların yanlış sonuçlar verdiği nihâyet sezilmeye başlanmış ve anamalcı ekonominin eşitsiz bir ekonomi olduğu yüz yıl sonra Fransız ekonomicisi François Perroux (1903-) tarafından yeniden keşfedilmiştir. Perroux, yüzyıldanberi bildiğimiz bir gerçeği yeni bir buluş olarak ilerisürmekte ve gerek uluslararası ekonomide, gerek ulusal ekonomide egemenlerle bağımlılar bulunduğunu, yapılacak ekonomik inceleme ve çözümlemelerde bunların etki ve tepkilerini de gözönünde tutmak gerektiğini söylemektedir. Perroux'ya göre egemen ekonomideki küçük bir değişiklik, bağımlı ekonomilerde büyük değişiklikler doğurur. Örneğin egemen ekonominin ulusal gelirindeki yüzde on oranında bir artış bağımlı ekonomiden yaptığı dışalımı (ithâlâtı) yüzde on'un altında bir oranda arttırırken bağımlı ekonomideki yüzde on'luk bir ulusal gelir artışı egemen ekonomiden yaptığı dışalımı yüzde on oranının üstünde çoğaltır.

EGEMEN SATICI *(Os.* Hâkim firma, *Fr.* Entreprise dominante, Entreprise en vedette; *Al.* Führende Firma, *İng.* Learding firm) Aldığı kararlarda bağımsız olan ve öteki firmaları kendine uymaya zorlayabilen firma... *Bk.* Egemenlik etkisi.

EĞİLİM YASASI *(Os.* Temâyül kanunu, *Fr.* Loi tendancielle) Ekonomik yasaların ortak ve genel karakterini saptayan yasa... Ekonomik yasalar, doğa yasalarından farklı olarak, insansal etkinliği içerirler. İnsansal etkinlik, bütün toplumsal yasaların çok önemli bir öğesidir. Bu etkinlik, bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Bilinçli ya da bilinçsiz olsun, sınıflı toplumlarda karşıt eğilimler ortaya çıkar. Bu eğilimler birbirleriyle çatışırlar. Örneğin emekçi sınıfının eğilimi ücretleri yükseltmek, anamalcı sınıfın eğilimi ücretleri düşürmektir. Karşıt eğilimlerin çatışması genel eğilimi ortaya koyar. Eğilim yasası, bu genel eğilimi saptayan yasadır. *Bk.* Kâr oranının düşme eğilimi yasası.

ÖĞRETİ VERME *(Os.* Âriyet, *Fr.* Prêt à usage, *Al.* Leihe, *İng.* Loan for use, Gratuitous loan, Gratuitous bailement; *Lâ.* Commodatum) Para karşılığı olmaksızın yararlanmak üzere belli bir süre için başkasına bir şey verme... Borçlar Kanunu'nun 299 vd. maddelerine göre taşınır bir malın karşılıksız olarak kullanılmasının başkasına bırakılmasını ve kullanıldıktan sonra geri verilmesini içeren bir sözleşmedir.

EĞRİ *(Os.* Münhanî, *Fr.* Courbe, *Al.* Kurve, *İng.* Curve) Ekonomik grafiklerde herhangi bir ekonomik olgunun evrimini sürekli olarak gösteren çizgi... Eğri, erişilmiş olan düzeyleri gösteren noktaları birbirine bağlayan çizgidir.

Ekonomik olgunun bir bakışta görülmesini sağlar. Doğrusal, kırık, parabol ya da hiperbol biçimlerinde olabilir.

EKONOMETRİ *(Os.* Ekonometri, *Fr.* Économétrie, *Al.* Ökonometrie, *İng.* Econometrics) Ekonomik olayların ölçümü... İstatistiklerden yararlanarak ekonomik olayların ölçülmesini dilegetirir. Böylelikle ekonomik yasaları bulma yöntemi olarak kullanılır. Ekonomik ölçüm, matematikten geniş çapta yararlanarak yapılır. Ekonometride ekonomik kuramlar ve sorunlar matematik formüllerle dilegetirilir.

EKONOMİ *(Os.* İktisat, *Fr.* Économie, *Al.* Ökonomie, *İng.* Economy) Üretim ilişkilerini inceleyen bilim.

1. *Etimoloji:* Antikçağlı büyük düşünür Aristoteles tarafından ilerisürülen *ekonomi* deyimi, Yunanca *ev* ve *yönetim* anlamlarını dilegetiren *oikos* sözcüğüyle *yasa* anlamını dilegetiren *nomos* sözcüğünden kurulmuştur. *Siyasal ekonomi* (Ekonomi politik) deyimini ilkin 1615'te Montchrétien kullanmıştır (Montchrétien, *Traité de l'Économie Politique,* 1615). Montchrétien bu deyimi, ele aldığı konunun devlet ekonomisi olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Daha sonra bu deyim, ekonomik alanın toplumsal yönünü dilegetirmek için kullanıldı ve bu anlamda *toplumsal ekonomi* (*Fr.* Économie sociale)'yle anlamdaş kılındı. Ekonomik alanın teknik yönü fizik, kimya, metalürji, tarım bilgisi vb. gibi bilimlere bırakıldı. *Ekonomi sosyal* deyimini de ilkin 1862'de Polonyalı bilgin Supinski kullanmıştır. Günümüzde bu anlamda genellikle kullanılan *siyasal ekonomi (Fr.* Économie politique, *Al.* Politische Ökonomie, Volkswirtschaftslehre; *İng.* Political economy, Economics) terimidir. Ünlü Marksist Rosa Luxembourg da bu anlamda ilkin *ulusal ekonomi (Al.* Nationalökonomie) deyimini kullanmıştır. *Ekonomi* terimi Türkçeye ilkin XVI. yüzyılda *menzil* terimiyle Taşköprülüzâde Ahmet ve Kınalızâde Ali tarafından getirilmiştir. *Ekonomi politik* terimini de ilk kez 1859'da Sehak Efendi kullanmıştır. Ahmet Mithat da 1879'da yayımladığı yapıtına bu adı vermiştir. Günümüzde ekonomi, ekonomi politik, ekonomi sosyal ve ulusal ekonomi terimleri genellikle anlamdaş olarak kullanılmaktadır.

2. *Antikçağ:* Eski Yunan düşüncesinde bu alanda düşünen tek düşünür, ekonomi teriminin kurucusu Aristoteles'tir. Aristoteles her malın iki değeri bulunduğunu görmüş ve *kullanma* değeriyle *değiştirme* değerini birbirinden ayırmıştır. Ayrıca, faizin parayı üretici kıldığını da sezerek vasaklanmasını öğütlemiştir. Aristoteles kazanç için yapılan ticâreti de doğaya aykırı bulur ve erdemsizlik sayar. Fiyat doğru olmalıdır, der. Doğru fiyat *(Fr.* Juste prix), ona göre, değiştirilen mallar ve hizmetlerin eşit değerde olmasıyla gerçekleşir.

3. *Roma:* Yunan uygarlığını kovalayan Roma uygarlığında ekonomi üstünde en küçük bir sezis görülmemektedir. Sadece Cato ve Varo gibi yazarlar tarım tekniği üstünde düşünmüşlerdir.

4. *Ortaçağ:* Bu çağda ekonomiye din açısından bakılmıştır, amaç, kurulu düzenin korunmasıdır. Ortaçağın ünlü din düşünürü Aquino'lu Thomas, toplumun dayandığı ekonomik ilişkilerle din kurumunu bağdaştırma çabası içindedir. Hıristiyanlık gereğince bütün insanların eşitliğini savunmak zorunda bulunduğu halde köleliği yararlı ve gerekli bulur, mal edinmeyi uygun bulur, ama sınırlandırması gerektiğini ilerisürer, ona göre mal edinme "kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar" olmalıdır. Narh sistemini önerir, bir şeyi gerçek değerinden pahalıya satmanın ve ucuza almanın yasaklanmasını ister. Bu çağda, biri İslâm düşüncesine bağlı olan üç önemli düşünür ekonomiye katkıda bulunmuşlardır. Jean Buridanus, değerin, bir malı değiştirenin kişisel ihtiyacından değil, değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğduğunu ilerisürmüştür. Paranın cevher değeriyle değiştirme değerini (kur) ayırmış, değiştirme değerinin devletçe onanması gerektiğini savunmuştur. Onu izleyen Nicolaus Oresmius, para üstüne başlı başına bir deneme yazarak ekonomi'yi dinden ayırmış ve bağımsızlığa kavuşturmuştur. İslâm düşünürü İbni Haldun, tarihsel olaylarda doğal zorunluğu ve insan etkisini sezmiş, bu yüzden ekonomik alanda liberalizmi savunmuştur. Devletin bu alana el atmasının ticâret düşünce ve girişkenliğini baltalayacağı kanısındadır. Bundan başka, memur maaşlarının azaltılmasının satınalma gücünü düşüreceğini savunmakla satınalma gücü kuramına öncülük etmiştir.

5. *Rönesans:* Rönesans; ekonomiye, burjuva düzenine uygun yeni düşünceler getirmiştir. İlk anamalcı düşünce Fransız Protestanlığının kurucusu Jean Calvin, ilk merkantilist ve devletçi düşünce Jean Bodin, ilk fizyokrat ve tarımcı düşünce Sully taraflarından ilerisürülmüştür. İlk kez Calvin, insan emeğini ekonomik bir değer olarak ilerisürüyor ve onu "Tanrısal bir buyruk" olarak niteliyor. Bodin de, tarihte ilk kez, köleliğin kaldırılması gerektiğini savunuyor. Ekonomi politik terimini ilk kullanan Antoine de Montchrétien çok önemli bir görüş getiriyor: "Ekonomik bağlı-

lık siyasal bağlılığı gerektirir". Büyük adıyla anılan Colbert, *Colbertisme* adı verilen sıkı himayeciliği Fransa'da pekiştiriyor. Merkantilizm, artık XVI, XVII ve XVIII. yüzyılların baş ekonomi siyasası olacaktır. Ekonomi, bağımsız bir bilim olarak ilk kez XVIII. yüzyılda Napoli'de bir kürsüye kavuşacak ve bu kürsünün başına da Profesör Genovesi getirilecektir.

6. *Çağdaş ekonomi:* Modern ekonomi XVIII. yüzyılda liberallerle başlar. Adam Smith ve David Ricardo, *klasik okul* deyimiyle nitelenen bilimsel (nesnel) ekonominin iki büyük bilginidir. Marksçı ekonomi bu iki büyük bilginin temellendirdiği bilimsel alanda oluşmuştur. Anamalcı ekonomi Marjinalci okulla öznel alana kaymış ve *yeni klasik okul* deyimiyle nitelendiği halde büyük klasikler Smith ve Ricardo'nun bilimselliğinden tümüyle uzaklaşmıştır. Daha sonra İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes'in oluşturduğu Keynesçilik anlayışı, anamalcılığın kurtarıcısı sayılmıştır. Günümüzde ekonomi, metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt alanda gelişmektedir. *Ekonomi* deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Bolluk ekonomisi (İng.* Economy of abundance), *kıtlık ekonomisi (İng.* Economy of scarcity), *siyasal ekonomi bilimi (İng.* Political economy), *ekonomik dizge (Os.* İktisâdî sistem, *İng.* Economic system), *ekonomik düzen (Os.* İktisâdî nizâm, *İng.* Economic order), *ekonomi kurulu (İng.* Economic council), *ekonomik etkinlik (Os.* İktisâdî faaliyet, *İng.* Economic activity), *savaş ekonomisi (İng.* Economic warfare), *ekonomik birlik (İng.* Economic union), *ekonomik bütçe (İng.* Economic budget), *ekonomik plânlama (İng.* Economic planning), *ekonomik gelişme (Os.* İktisâdî tekâmül, *İng.* Economic progress), *ekonomik kıtlık (İng.* Economic scarcity), *ekonomik birim (Os.* İktisâdî ünite, *İng.* Economic unit), *ekonomik yaptırımlar (Os.* İktisâdî müeyyideler, *İng.* Economic sanctions), *ekonomik haklar (İng.* Economic rights), *ekonomik hız (Os.* İktisâdî sür'at, *İng.* Economic clause), *ekonomik durum (Os.* İktisâdî vaz'iyet, *İng.* Economic condition), *ekonomik gerileme (Os.* İktisâdî tereddî, *İng.* Economic recession), *ekonomik iyileşme (İng.* Economic recovery), *ekonomik kararsızlık (Os.* İktisâdî istikrarsızlık, *İng.* Economic instability), *ekonomik rant (İng.* Economic rent), *ekonomik bütünlük (İng.* Economic integration), *ekonomik merkezleşme (Os.* İktisâdî temerküz, *İng.* Economic concentration), *ekonomik mâliyet (İng.* Economic cost), *ekonomik kalkınma (İng.* Economic development), *ekonomik eşitlik (Os.* İktisâdî müsâvât, *İng.* Economic equality), *ekonomik seferberlik (İng.* Economic mobilization), *ekonomik denge (Os.* İktisâdî muvâzene, *İng.* Economic equilibrium), *ekonomik genişleme (Os.* İktisâdî tevessü, *İng.* Economic expansion), *ekonomik gerekircilik (İng.* Economic determinism), *ekonomik aşınma (İng.* Economic depreciation), *ekonomik ulusçuluk (Os.* İktisâdî milliyetçilik, *İng.* Economic nationalism), *ekonomik alan (Os.* İktisâdî saha, *İng.* Economic field), *ekonomik egemenlik (Os.* İktisâdî emperyalizm, *İng.* Economic imperialism), *ekonomik kuruluş (Os.* İktisâdî tesis, *İng.* Economic foundation), *ekonomik bağımsızlık (Os.* İktisâdî istiklâl, *İng.* Economic independence), *ekonomik uyuşmazlık (İng.* Economic friction), *ekonomik uyum (Os.* İktisâdî âhenk, *İng.* Economic harmonies), bir ülkenin başka bir ülkede ekonomik nüfuz kazanmasını dilegetiren *ekonomik sızma (İng.* Economic penetration), *ekonomik adam (İng.* Economic man), *ekonomik mallar (İng.* Economic goods). *Bk.* Liberalizm, Marjinalcilik, Keynesçilik, Metafizik ekonomi, Diyalektik ekonomi, Ekonomik öğretiler.

EKONOMİCİ *(Os.* İktisatçı, *Fr.* Économiste, *Al.* Volkswirtschaftslehrer, *İng.* Economist) Ekonomi bilimiyle uğraşan... *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİCİLİK *(Os.* İktisatçılık, *Fr.* Économisme, *Al.* Ökonomismus, *İng.* Economism) Her şeyin ekonomik nedenlerle belirlendiği ve sendikal mücâdelenin sadece ekonomik bir mücadele olduğu görüşü... Prokovoviç ve Muskoviç gibi ekonomistlere göre emekçi mücadelesi bir ekmek kavgasından ibarettir, siyasal ve toplumsal yanı yoktur. Deyim Fransızcadır. Bir vakitler Fransızların *siyasal olmayan sendikacılık* anlamında kullandıkları *sendikalizm* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılmıştır. Ekonomizm, diyalektik anlayışın özünü yadsır, bilimdışıdır. *Bk.* Ekonomik gerekircilik, Ekonomi, Altyapı, Diyalektik ekonomi.

EKONOMİ DALLARI *(Os.* Şuabâtı iktisâdîye, *Fr.* Branches économiques) Ekonomik yaşamda işbölümüyle çeşitlenen ekonomik uğraşılar... Örneğin kimya sanâyii, tekstil sanâyii deri sanâyii, elektrik sanâyii, makine sanâyii vb. *sanâyi* genel adı altında toplanan bir birimin çeşitli dallarıdır. Bunun gibi, tarım alanında da hayvancılık, ormancılık, bağcılık vb. gibi çeşitli dallar vardır. *Bk.* Ekonomi, Ekonomik alanlar.

EKONOMİK *(Os.* İktisâdî, *Fr.* Économique, *Al.* Ökonomische, *İng.* Economic) Ekonomiyle ilgili... *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİK ALANLAR *(Os.* İktisâdî sahalar, *Fr.* Espaces économiques, *Al.* Wirtschaftsgebiete, *İng.* Economic spaces) Ekonomik etkinlik bölgeleri... Fransız ekonomicisi François Perroux'ya göre günümüzde ülkeler çoğrafyasal sınırlarla sınırlandırılamaz, örneğin Amerika'nın ekonomik alanı dünyanın dörtte üçünü kaplar. *Bk.* Egemenlik etkisi.

EKONOMİK ARTIK *Bk.* Sweezy kuramı.

EKONOMİK BASKI *(Os.* İktisâdî tazyik, *Fr.* Préssion économique, *Al.* Wirtschaftslicher Druck, *İng.* Economic pressure) Ekonomide egemen olanların uyruk ya da uydularına baskısı.

EKONOMİK BÖLGECİLİK *(Os.* İktisâdî mıntıkacılık, *Fr.* Régionalisme économique) Ekonominin bölgeler bakımından örgütlenmesi görüşü... 1929 yılında ekonomici Lucien Brocard tarafından ileri sürülmüştür. Brocard'a göre insanlar üç ayrı ilişki içindedirler: Bölge, ulus ve dünya ilişkileri. Bu bakımdan ekonominin bölge temelinde örgütlenmesi gerekir ki ulusal ekonomilerle uluslararası dünya ekonomisi sağlam bir temel üstünde yükselebilsin. Brocard, bunun için, bölgesel bir himayeciliği ve Avrupa gümrük birliği kurulmasını önermektedir.

EKONOMİK BUHRÂN *Bk.* Ekonomik bunalım.

EKONOMİK BUNALIM *(Os.* İktisâdî buhrân, *Fr.* Crise économique, *Al.* Wirtschaftskrise, *İng.* Economic crisis) Anamalcı üretimin zorunlu gereği olarak üretimle tüketimin dengelenememesinden doğan bunalım... *Bk.* Bunalım.

EKONOMİK BÜYÜME *(Os.* İktisâdî neşvünümâ, *Fr.* Croissance économique) Ekonomik gelişmenin niceliksel yanı... *Ekonomik gelişme'* nin niceliksel yanına *ekonomik büyüme* ve niteliksel yanına *toplumsal gelişme (Os.* İçtimâî tekâmül, *Fr.* Développement social) denir. Klasik ekonomide *büyüme (Os.* Neşvünümâ, *Fr.* Croissance, *Al.* Wachstum, *İng.* Growth) olayı *ulusal gelirin uzun dönemli çoğalması* olarak tanımlanır. Oysa ekonomik gelişme, böylesine bir büyümeyle, hele çoğunlukla yanlış yapılan ve gerçekleri gizleyen ulusal gelir hesaplarıyla açıklanamaz. Ekonomik büyümeyle toplumsal gelişme birbirlerine sıkıca bağlıdır, toplumsal gelişme gerçekleşmiyorsa ekonomik büyüme de gerçekleşmiyor demektir. *Bk.* Toplumsal gelişme.

EKONOMİK CANLANMA *(Os.* İktisâdî kesbi hayât, *Fr.* Animation économique) Anamalcı ekonominin devresel ilerleyişinin birinci evresi... Anamalcı üretim, kâr etmek amacıyla yapılan bir üretimdir; eşdeyişle anamalcılığın itici gücü *kâr* etmenidir. Kâr oranı kimi zaman artar ve kimi zaman azalır, ama uzun bir sürede kesin olarak düşme eğilimi gösterir. Anamalcı ekonomi *ortalama kâr* oranındaki dalgalanmalarla belirlenir. Bu dalgalanmanın ilk evresi olarak çoğunlukla *ekonomik canlanma* evresi incelenir. Bu evre, birikmiş stokların satışa çıkarılmasıyla başlar. Üretim kapasitesinin bir bölümü bir süreden beri kullanılmadığından mal aranımı artar, mal sürümüyse azalmıştır. Bu durum fiyatları ve dolayısıyla kâr oranını yükseltir. Kârın artması yatırımları teşvik eder ve artırır. Bütün bunlardan ötürü malların da dolaşım süresi azalır. Mal hemen satılmakta ve karşılığını getirmektedir. Bu halde kapanan fabrikalar yeniden açıldığı gibi yeni fabrikalar da kurulup üretime katılırlar. Böylelikle ekonomi canlanır. Bu evreyi, zorunlu olarak, durgunluk ve çöküntü evreleri izler. Plânsız üretimin kaçınılmaz hastalığı budur. *Bk.* Bunalım.

EKONOMİK ÇÖZÜMLEME *(Os.* Tahlili iktisâdî, *Fr.* Analyse économique, *Al.* Wirtschaftsanalyse, *İng.* Economic analysis) Ekonomik sorunları inceleme yöntemi... Ne var ki ekonomiciler genellikle bu verimli yöntemi metafizik bir anlayışla kullanırlar, gerçeği yalınlaştırırlar ve çoğunlukla da toplumsalı bireysele indirgerler. Bundan ötürü de yanılgılı sonuçlara varırlar. *Bk.* Robenson.

EKONOMİK DALGALANMALAR *(Os.* Temevvücâtı iktisâdiye, *Fr.* Fluctuations économiques, *Al.* Fluktuation, Konjunkturschwankungen; *İng.* Economic fluctuations, Cyclical fluctuations) Anamalcı üretimde döngüsel olarak süregelen inişler ve çıkışlar, yavaşlamalar ve hızlanmalar... Bu dalgalanmalar anamalcı üretimin iç yapısından zorunlu olarak doğar. Örneğin elektrik tüketiminin belli saatlerde çoğalıp belli saatlerde azalması gibi günlük dalgalanmalardan otuz kırk yıl süren dalgalanmalara kadar çeşitli süreli dalgalanmalar vardır. Günlük, mevsimlik ve yıllık dalgalanmalara kısa süreli, dalga uzunlukları 3-10 yıl arasında olan dalaglanmalar orta süreli ve 30 yılı aşan dalga uzunluklarına da uzun süreli dalgalanmalar denir. Örneğin Kondratieff'in saptadığına göre 1780'lerde başlayan bir dalganın yükseliş süresi 35 yıl, alçalış süresi 24 yıl sürmüştür. En büyük dalgalanmaların içinde kısa ve orta süreli dalgalanmalar da ayrıca gerçekleşirler. Anamalcılık tarihinin en büyük bunalımı olan 1929 bunalımının bahtsızlığı, çeşitli dalgalanmaların alçalış dönem-

lerinin aynı zamanda birleşmiş olmasıdır. Bu, anamalcı düzeni korkudan çılgına döndüren bir çöküntüydü. *Bk.* Bunalım, Konjonktür.

EKONOMİK DAVRANIŞLAR *(Os.* Etvârı iktisâdiye, *Fr.* Comportement des sujets économiques, *Al.* Verhaltensbeziehungen, *İng.* Behavioural relations) Ekonomik yaşamda halkın toplumsal ve ruhbilimsel davranışları... Değerin kaynağını ve tüm ekonomik yaşamı öznel alana çekmek isteyen ekonomicilerce incelenmektedir. *Bk.* Marjinalcilik, Değer kuramları.

EKONOMİK DEĞER *(Os.* İktisâdî kıymet, *Fr.* Valeur économique) Değiştirme değeri... *Değer* kavramının ekonomik anlamı *ekonomik değer* deyimiyle de dilegetirilerek törebilimsel, ruhbilimsel, sanatsal vb. gibi değerlerden ayrılır. Örneğin atalardan kalma bir saatin anısal, eşdeyişle ruhbilimsel bir değeri de vardır; ama onun ekonomik değeri pazardaki değiştirme değeridir. Bunun gibi ahlâk değeri yüksek bir insanın, sanat değeri büyük bir tablonun, kullanma değeri fazla bir eşyanın sözü edilebilir. *Değer* kavramı çok farklı nesneler için kullanılır. *Bk.* Değer.

EKONOMİK DENGELEM *(Os.* İktisâdî bilânço, *Fr.* Bilan économique, *Al.* Lieferpflichtsaldo, *İng.* External assets and liabilities) Bir ülkenin yabancı ülkelere olan alacak ve borçlarını gösteren bilânço... Dış ödemeler dengesiyle karıştırılmamalıdır. Dış ödemeler dengesi bir yıl sürelidir, ekonomik bilânçoysa yapıldığı güne kadar tüm geçmiş yılları kapsar. *Bk.* Bilânço.

EKONOMİK EŞİK *(Os.* Atabei iktisâdîye, *Fr.* Seuil économique, *Al.* Wirtschaftsliche Schwelle) İstikrarlı bir ekonominin sınırı... Bu sınır, eşdeyişle eşik aşılınca istikrar bozulur. Örneğin bir hükümet para değerini düşürünce ekonomik eşik aşılır, fiyatlar yükselir ve karaborsa oluşur. Bu kavram, bütünsel bir ekonomik sınırı dilegetirdiği gibi, ekonomik etkinliğin çeşitli alanlarında da kullanılmaktadır. Örneğin dışalımdaki sınırların kaldırılarak serbestliğe dönülmesi, bu alandaki ekonomik eşiğin aşılması demektir.

EKONOMİK FAZLA *(Os.* İktisâdî ziyâde, *Fr.* Excédent économique) Toplumsal ürünün topluma yetecek olandan daha çok üretilmesi... Toplumsal işbölümünün gerçekleşmesi, tarımla zanaatın ve köyle kentin ayrılması ve toplumun sınıflara bölünmesi *ekonomik fazla* nedeniyledir. Bu anlayışa göre sürekli bir ürün fazlası sağladığı zaman toplumun bir bölümü öteki bölümünün sırtından geçinmeye başlar. Bir yazar şöyle demektedir: "İlkel koşullarda köle yoktur. İki elin ancak bir kişiyi doyurabilecek kadar üretim yaptığı ve daha çoğunu sağlayamadığı bir devirde kölelik ekonomik temellerden yoksundur. Kölelik, birikmiş emek ürünleri saklanmaya başlanmakla doğar" (Malinovski, *Freedom and Civilisation,* s. 301). Değerli bilgin Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ilerici diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar gelişti ve yeni senyörler için lüks eşya yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamını ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesine imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı,* Istanbul 1970, çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler -örneğin tuz ya da mâdenler- elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalınmıştı. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir *ekonomik fazla* haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scotts,* s. 48). *Bk.* Üretim.

EKONOMİK GELİŞME *(Os.* İktisâdî tekâmül, *Fr.* Développement économique) Üretim biçimlerinin evrimi... Tarihsel süreçte her üretim biçiminin (komünal, köleci, feodal ve anamalcı) evrimi, kendinden daha üstün yeni bir üretim biçimine dönüşmekle sonuçlanmıştır. Bu deyim, *ekonomik büyüme* deyimiyle yakın anlamlıdır. *Bk.* Ekonomik büyüme, Ekonomik gelişme yasası.

EKONOMİK GELİŞME YASASI *(Os.* İktisâdî tekâmül kanunu, *Fr.* Loi de développement économique) Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki uygunluk... Her sosyo-ekonomik oluşumun kendine özgü yasaları vardır, ama bütün sosyo-ekonomik oluşumlarda geçerli olan genel ekonomik gelişme yasası, *üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki*

*uygunluk yasası*dır. Bu genel yasa da, özel ekonomik gelişme yasaları gibi, nesneldir; eşdeyişle insan iradesinden ve düşüncesinden bağımsızdır, insanlarca bilinebilir ve kullanılabilir ama, değiştirilemez, yaratılamaz ve yokedilemez. Bu genel ekonomik gelişme yasasına göre üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki uygunluk sürdükçe ekonomik gelişme gerçekleşir. Ekonomik gelişme önce üretici güçlerde, bunların içinde de ilkin üretim âletlerinde başlar. Daha açık bir deyişle, önce üretim âletleri değişir ve gelişir. Üretim ilişkileri bu gelişmeyi destekleyebilmek için bu değişme ve gelişmeye uygun olmalı, eşdeyişle o da üretim güçleriyle birlikte ve onlara uygun olarak değişmeli ve gelişmelidir. Üretim güçlerinin değişmesi ve gelişmesi üretim ilişkilerinin değişmesi ve gelişmesini aşarsa -ki tarihsel sürecin belli sosyo-ekonomik formasyonlarında böyle olmuştur- üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesini engellemeye ve köstekleyemeye başlar. Daha açık bir deyişle, önce üretim güçlerinin gelişmesine destek olan üretim ilişkileri, sonra köstek olur. Örneğin köleci düzende ilkin üretim güçleriyle üretim ilişkileri birbirine uygundu ve düzen gittikçe gelişiyordu. Bu gelişme yeni üretim âletleri meydana getirdi ve efendiyle köle arasındaki üretim ilişkileri bu yeni âletlerin kullanımına köstek olmaya başladı. Köleler bu yeni ve pahalı üretim âletlerine hiçbir ilgi duymuyorlar ve onları kırıyorlardı. Ekonomik gelişme bundan ötürü durdu ve bunalım başladı. Bu çıkmazı çözümlemek için köleleri yeni âletlerle ilgilendirmek ve sorumlu kılmak, eşdeyişle üretimden onlara da pay vermek gerekti. Böylelikle köleyle efendi arasındaki üretim ilişkileri de değişmek zorunda kaldı ve köleci toplum yeni bir sosyo-ekonomik formasyon olan feodalizme zorunlu olarak dönüştü. Köle, üretimden az da olsa pay alan toprak kölesine dönüştüğü gibi köle sahibi efendi de toprak kölesine pay veren toprak sahibi bey oldu. Bu yeni ilişkiler ekonomik gelişmeye yolaçtılar ve feodal düzeni bir süre geliştirdiler. Üretim güçleri hızla gelişmeye başladı ve bu gelişme de daha yeni üretim ilişkilerini gerektirdi. Anamalcı düzene zorunlu dönüşme de böylelikle gerçekleşti. *Bk.* Ekonomik yasalar, Kendiliğindenlik, Yasa.

EKONOMİK GENİŞLEME *(Os.* İktisâdî tevessü, *Fr.* Expansion économique) Ekonominin ulusal gelirdeki hızlı artış evresi... *Bk.* Ekonomik büyüme, Ulusal gelir.

EKONOMİK GEREKİRCİLİK *(Os.* İktisâdî icâbîyye, *Fr.* Déterminisme économique) Toplumsal olayları sadece ekonomik nedenlerin belirlediğini ilerisüren görüş... Özellikle Charles Beard tarafından ilerisürülmüş olan bu görüş metafizik düşünce sisteminin bütün yanılgılarını taşır, eytişimsel anlayıştan yoksundur. Ekonomik gerekirciliğin tipik bir biçimi de *ekonomizm*'dir. Bu yanlış anlayışın tarihte bireyin rolünü yadsımak yanılgılarından başka tarihi bireysel ekonomik çatışmalara indirgemek gibi gülünçlükleri de vardır. Örneğin ekonomici Charles Beard, tarihi, bireysel ekonomik çıkarların çatışmasıyla açıklar. Bu kuram, hem toplumsal yapıda olan ekonomiyi bireysel çıkarlara indirgemek, hem de kör bir kadercilik anlayışını dilegetirmek bakımlarından iki yanılgı taşımaktadır. "Her şey ekonomiyle belirlenir" savı yanlış olduğu kadar "insanlar bilinç ve iradeleriyle bu ekonomik belirlenmeyi değiştiremezler" savı da yanlıştır. Her şeyden önce şu bilinmelidir ki diyalektik ekonomi anlayışının savı bu olsaydı bu anlayış ekonomik yapının insan iradesiyle değiştirilmesi gerektiğini önermezdi. Bu büyük yanılgı, diyalektiği bilimsel olarak bilmemek ve tanımamaktan doğmaktadır. *Ekonomik gerekircilik* yanlış anlayışı, *ekonomizm* ve *ekonomik materyalizm* deyimleriyle de dilegetirilir. *Bk.* Ekonomicilik.

EKONOMİK GEREKSİNME *(Os.* İktisâdî ihtiyaç, *Fr.* Besoin économique) Beslenme, giyinme, barınma ihtiyaçları... Ekonomici Otto Sik, ihtiyaçları ekonomik ihtiyaçlar ve ekonomik olamayan ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayırır. Örneğin ona göre ekmek bir ekonomik ihtiyaç, piyano bir kültürel ihtiyaçtır. *Bk.* Gereksinme.

EKONOMİK GÖZERİMİ *(Os.* İktisâdî ufuk, *Fr.* Horizon économique, *Al.* Ökonomische Horizont, *İng.* Economic horizon) Anamalcıların geleceği tahmin sınırı... Bu deyim ekonomi diline ekonomici Jean Tinbergen (1953) tarafından sokulmuştur. Tinbergen'e göre bu gözerimi (ufuk)'nin ötesi tahmin edilemez. *Bk.* Ekonomik öngörü.

EKONOMİK HESAP *(Os.* İktisâdî hesap, *Fr.* Calcul économique, *Al.* Ökonomischer Kalkül, *İng.* Economic calculus) Üretim ve tüketimde en az masraflarla en çok mal elde etme hesabı... Bu hesap, mal fiyatları üstünde yapılır. Mal ve hizmetlerin gerek sürümünü gerek aranımını fiyatlar belirler. Mal ve hizmetlerin üretim miktarları da fiyatlarla belirlenir. Bu yüzden üretici bir ekonomik hesap yapmak zorunda bulunduğu gibi tüketici de bir ekonomik hesap yapma zorundadır. *Bk.* Üretim, Tüketim.

EKONOMİK İLİŞKİ *(Os.* İktisâdî âlâka, *Fr.* Relation économique) Belli mir toplumdaki

insanların yaşama araçlarını üretme ve ürünleri aralarında bölüşme, değiştirme ve tüketme işlemlerinden doğan ilişkilerin tümü... Engels, 25 ocak 1894'te, Heinz Starkenburg'a Londra' dan yazdığı mektupta şöyle der: "Üretimin ve ulaştırmanın bütün tekniği buna dahildir. Görüşümüze göre bu teknik, aynı zamanda ürünlerin değiştirme ve bölüşüm tarzını ve dolayısıyla egemenlik ve kölelik ilişkilerini, devleti, siyasayı, hukuku vb. belirler". *Bk.* Ekonomi, Üretim ilişkileri, Altyapı.

EKONOMİK İNSAN *(Os.* İktisâdî insan, *Fr., Al., İng., Lâ.* Homo economicus) Sadece ekonomik çıkarlarına göre davranan insan... Bu terim klasiklerin ekonomi anlayışından, özellikle de Adam Smith'in anlayışından türemiştir. Bir çeşit *çıkarcı* demektir. Adam Smith, insanların çıkarlarına göre davrandıklarını, böyle davranmakla da ekonomik açıdan çok iyi ettiklerini düşünüyordu. Çünkü bireysel çıkarlar sağlanmakla, Smith'e göre bunların toplamından ibâret bulunan genel çıkar da sağlanmış oluyordu. *Bk.* Liberalizm.

EKONOMİK İNSANCILIK *(Os.* İktisâdî muhabbeti insâniye mezhebi, *Fr.* Humanisme économique, *Al.* Ökonomische Humanismus, *İng.* Economie humanism). İnsanlığı geliştirecek ve mutlu kılacak bir ekonomik düzen anlayışı... Üretimin, bireysel çıkarlara göre değil, bütün insanlığın yararına uygun olarak gerçekleştirilmesini dilegetirir.

EKONOMİK İŞSİZLİK *(Os.* İktisâdî işsizlik, *Fr.* Chômage économique) Ekonominin yapısal değişikliklerinden doğan işsizlik... Eskiden *bünyevî işsizlik* denirdi. Örneğin teknolojik değişiklikler, tüketici zevk ve ihtiyaçlarındaki değişmeler bu türlü bir işsizlik yaratır. Yeni icat edilen bir makine birçok işçiyi işsiz bırakır, şapkasız gezme modası şapka fabrikalarındaki işçileri işsiz bırakır. Bu işsizlik biçimi, ekonominin yapısından doğan bir biçimdir. *Bk.* İşsizlik.

EKONOMİK LİBERALİZM *Bk.* Liberalizm.

EKONOMİK MAL *(Os.* İktisâdî mal, *Fr.* Marchandise économique) İnsan emeğiyle elde edilen mal... Metafizik ekonomide *serbest mal* deyimi karşılığında kullanılır. Bu anlayışa göre su, hava, güneş vb. gibi insan ihtiyaçları serbest maldır. Bunlar ancak insan emeğiyle elde edilirse *ekonomik mal* niteliğini kazanırlar. Diyalektik anlayışa göre bu tanım yanlıştır, çünkü *mal* esasen ekonomiktir ve ekonomik olmayan hiçbir şey *mal* değildir. *Bk.* Mal.

EKONOMİK ÖĞRETİLER *(Os.* İktisâdî mezhepler, *Fr.* Doctrines économiques, *Al.* Wirtschaftsdoktrine, *İng.* Economie doctrines) Ekonomi alanında ilerisürülmüş ve savunulmuş görüşler... Ekonomik doktrinlerin tarihsel serüveninde ilkin antikçağın büyük düşünürü Aristoteles'i buluyoruz. Aristoteles, her malın iki değeri bulunduğunu görmüş ve kullanma (istimal) değeriyle değiştirme (mübadele) değerini birbirinden ayırmıştır. Bundan başka, faizin, parayı, değiştirmeyi kolaylaştırma görevinden ayırarak *üretici* (kapital, sermaye) kıldığını da sezmiştir. Bu bakımdan faizin yasaklanmasını öğütlemektedir. Kazanç için yapılan ticâreti de doğaya aykırı bulmakta, erdemsizlik saymaktadır. Fiyat, doğru olmalıdır, der. Doğru fiyat (juste prix), değiştirilen mallar ve hizmetlerin eşit değerde olmasıdır. Özgür vatandaşları kaba işlerde çalıştırmaktan kurtaran köleliği gerekli bulur ve köleyi canlı bir makine sayar. Görüldüğü gibi, Aristoteles, çok önemli birkaç buluşla konuya girmektedir. Buna karşı, Yunan uygarlığını kovalayan Roma uygarlığında en küçük bir ekonomik seziş yoktur. Sadece Cato ve Varro gibi birkaç yazar, tarım tekniği üstünde düşünmüşlerdir. Ortaçağda ekonomiye din açısından bakılmıştır. Bu çağda da amaç, kurulu düzenin titizlikle korunmasıdır. Karşımıza, Aristoteles'ten sonra ekonomiye eğilen ikinci yazar olarak Aquinolu Thomas (1225-1274) çıkmaktadır. Thomas, dinle dünyayı uzlaştırma çabası içinde, birçok çelişmelere düşmüştür. Örneğin, bütün insanların eşitliğini savunduğu halde, -ki Hıristiyanlık açısından bunu savunmak zorundadır- köleliği zorunlu ve yararlı bulur. Mal edinmeyi uygun görür, ama sınırlamaya kalkar, mal edinme (mülkiyet) kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar olmalıdır, der. Burada, kurulu düzenin korunması pahâsına, ayrıca, Hıristiyanlıkla da çelişmeye düşmektedir. Bilindiği gibi, Hıristiyanlık mal edinmeye karşıdır. Thomas'nın ekonomik düşünceye getirdiği tek yenilik, narh statüsüdür, bir şeyi gerçek değerinden pahalıya satmayı ya da ucuza almayı yasaklamaktadır. Bununla beraber ortaçağ, iki önemli düşünürüyle, ekonomik düşünceye yeni güçler katmıştır. Bu düşünürlerden biri Buridanus, öteki Oresmius'tur. Jean Buridanus (1300-1358), değerin, bir malı değiştiren bir insanın kişisel ihtiyacından değil, değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğduğunu sezmiştir. Bundan başka paranın cevher değeriyle değiştirme değerini (kur) ustaca ayırarak paranın değiştirme değerinin devletçe onanacağını ilerisürmektedir. Nicolaus Oresmius (1323-1382) da para konusunda başlı başına bir deneme yazmakla ekonomiyi, ilk kez, dinden ayırmış ve bağım-

sızlığa kavuşturmuştur. Kronolojik sırada İslâm düşüncesi, ekonomik alanda Aristotelesçiliği sürdürmektedir. Kurulu feodal düzenin titizlikle korunması söz konusudur. Sadaka ve zekât yasaları, varlıklıyla yoksul ayrılığını onaylamaktadır. Bununla beraber çok önemli bir İslâm düşünürü, İbn-i Haldun (1332-1406), ekonomik alana yeni düşünceler katmıştır. İbn-i Haldun, kaderciliğe karşıdır. Tarihsel olaylarda doğa ve insan etkisini sezmiş, tarihsel zorunluğu görmüştür. Liberaldir, devletin ekonomik alana karışmasını yasaklar. Devletin bu alana el atmasının ticâret düşünce ve girişkenliğini baltalayacağı kanısındadır. Bu baltalamanın, dolayısıyla âmme ekonomisini de sarsacağını ilerisürer. Bundan başka, memur maaşlarının indirilmesinin satın alma gücünü azaltacağını ilerisürmekle çağdaş satın alma gücü kuramına öncülük etmektedir. Ekonomi tarihinde İbn-i Haldun'u ilk liberal saymak doğru olur. Buna karşı, bir din devrimcisi sayılan Luther, bir hayli gerici bir yüzle karşımıza çıkmaktadır. Sosyal eşitsizlik düzeninin Tanrı işi olduğunu ve bu yüzden de olduğu gibi korunması gerektiğini savunmaktadır. İlk kapitalist Calvin de bu çağda (reformation çağı) karşımıza çıkıyor. Calvin, ilk kez, kapitalist bir anlayışı kuramsal olarak savunmakla önem kazanmaktadır. Ayrıca, Calvin'de, ilk kez insan emeğinin ekonomik bir değer olarak belirmeye başladığını görüyoruz. Emek, Tanrısal bir buyruktur. Calvin, yepyeni görüşler getiriyor: Uluslararası ticâret yararlıdır, genel yoksulluğu azaltır. Üretim için alınacak kredide faiz gereklidir ve dinsel yasalara aykırı değildir. İlk merkantilist (devletçi ve himayeci) düşünceye de bu çağda rastlıyoruz. Montesquieu'nün öncüsü sayılan J. Bodin (1530-1596), hammaddelerin çıkışıyla yapılmış maddelerin girişini ağır gümrük resmine, bunun tersini de hafif gümrük resmine bağlamak gerektiğini ilerisürüyor. Bundan başka, Bodin, tarihte ilk kez köleliğin kaldırılmasını savunmaktadır. Ayrıca, para miktarıyla fiyat arasındaki kökten ilişkiyi (çağdaş théorie quantitative) de sezmiştir. Bodin, ekonomik olayları doğmatik açıdan değil, deneysel açıdan değerlendirmektedir ki, bu davranış ekonomi biliminin gelişmesinde çok büyük bir adımdır. Yeni zamanlarda da kurulu düzenin korunması yolundaki titizlik devam etmektedir. Ancak, bu çağda ekonomik düşünce, felsefe (erdem ve töre) ve din etkilerinden kurtularak ulusal ve siyasal etkiler altına girmiştir. İlk merkantilist düşünceyi ortaya atmış bulunan Bodin'i merkantilist yazarlar kovalamaktadırlar. Bunların arasında Antoine de Montchrétien (1576-1621) ilk kez ulusal ekonominin önemi üstünde durmuştur. Çok önemli bir görüş getiriyor: ***Ekonomik bağlılık siyasal bağlılığı gerektirir.*** Montchrétien ayrıca insan emeğiyle işbölümünün önemi üstünde de durmuş, bu yüzden, dış ticârette sıkı himayeciliği savunurken, iç ticârette tam bir serbestliği önermiştir. Gene bu yüzden, tembellerin iş evlerinde zorla çalıştırılmaları gerektiğini savunmuştur. İlk fizyokrat seziyle de bu çağda karşılaşmaktayız. IV. Henri'nin bakanlarından Sully (1559-1640), ticâret ve sanâyii öngören merkantilist bir düzen içinde, ilk kez, şu düşünceyi ilerisürüyor: Toprağı sürmek ve hayvan beslemek Fransa'nın iki memesidir. XIV. Louis'nin bakanlarından "büyük" adıyla anılan Colbert (1619-1683), ekonomi alanına çok önemli yeni bir düşünce getiriyor: Ulus, ekonomik bir örgüttür. Colbert'e göre, iç pazar kurulmalı ve iç gümrükler kaldırılarak dış ticâret gümrükleri konulmalıdır. Devlet sanâyii kurulmalı, kredi ve vergi kolaylıkları sağlanmalıdır. Colbert, sorumlu bir bakan olarak, bütün bu düşüncelerini gerçekleştirerek Fransa'yı kalkındırmıştır. Fizyokrat (doğa gücü) düşünce, sanâyie verilen bu büyük önemin tepkisi olarak doğacaktır. Örneğin, İtalyan merkantilisti papaz Galiani (1728-1787) şöyle demektedir: Önemli olan sanâyidir. Buğday ucuz olmalıdır ki, manüfaktür sanâyii gelişebilsin. Bu arada, Platon ve Thomas Morus'nün yollarını kovalayan, katıksız devletçi olmak bakımından merkantilist sayılabilecek bir büyük ütopyacı yetişiyor: Tommaso Campanella (1567-1639). Parasız, ticâretsiz, eşit yurttaşların örgütlediği bir devlet düşlüyor. Ekonomik eşitlik (özgürlük) henüz ütopya alanındadır. Tarihte ilk kez Napoli'de bağımsız bir ekonomi kürsüsü kuruluyor, ilk ekonomi profesörü de Genovesi (1712-1769)'dir. Genovesi, bir de yeni düşünce getiriyor: Altın ve gümüş, değerlerini, para olarak kullanılmalarından alırlar... Koyu merkantilist düzen, bir yandan fizyokrat tepkiyi hazırlarken, öbür yandan da liberal tepkiyi kotarmaktadır. İngiliz merkantilisti Dudley North (1641-1691), uluslararası ticâret serbestliğini savunmak ve gümrük yasaklarına karşı çıkmakla liberalizme öncülük etmektedir. İtalyan merkantilisti Ortes (1713-1791), Malthus'ten önce, nüfusun artma eğiliminde olduğunu ve buna karşı ulusal gelirin artmadığını savunmuştur. *Ulusal ekonomi* deyimini ilk kez kullanan yazar Ortes'tir. Bullionizm adıyla anılan İspanyol merkantilizmi ulusal zenginliği değerli mâden stoklarının artmasında görmüştür. Bu yüzden, değerli mâdenlerin yurt dışına çıkması yasaklanmıştır. Oysa, bu mâden stokları, geldikleri yoldan dışarıya çık-

makta gecikmemişlerdir. İngiliz merkantilisti Thomas Mun (1641-1671) da ticâret dengesi sağlamak için ithalâtın azaltılıp ihracatın çoğaltılmasını, yiyecek maddeleri üretiminin artırılmasını öngörmektedir. Yüz yıl arayla yetişen iki İngiliz filozofu, Locke ve Hume, ekonomi alanına değerli görüşler getirmişlerdir. John Locke (1632-1704), malların yüzde doksan dokuzunun değerinin insan emeğinden doğduğunu ilerisürmekle değer kuramının öncüsüdür. David Hume (1716-1776) da, enflasyonun etkilerini incelerken genel fiyat yükselişinin çeşitli mallarda farklı hız ve oranda belirdiğini yakalamakla ekonomik devre kuramının temelini atmaktadır. Kameralist (hazineci) adıyla anılan Alman merkantilistleri de devlet kasasına, yapabildikleri kadar çok, gelir sağlama yolundadırlar. Stokçuluğu öngören Hornigk (1638-1712), devletin çıkarı halkın çıkarıdır, diyen Schröder (1640-1688), ulusal zenginliği altın stoklarından ibaret bulan Sechendorff (1626-1692) bunların en önemlileridir. Merkantilist yazarlardan, parayı altın ve gümüşten kurtararak toprak karşılığına dayamak isteyen John Law (1671-1729), ulusal zenginliğin kaynağını tarımda bularak fizyokrat düşünceyi hazırlayan R. Cantillon (1680-1734), fiyat hareketlerini tümüyle arz ve talep karşılaşmasına bağlamak isteyen James Steuart (1712-1780), parayla para maddesini birbirinden ayırarak para değerini yasa gücünde bulan Nicholas Barbon (1640-1698), istatistik biliminin kurucusu William Petty (1623-1687) ekonomik düşüncenin gelişmesine yararlı olmuş kişilerdir. Ekonomi dünyasını XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yöneten merkantilizm, devlet sosyalizminin öncüsüdür. Merkantilist yazarların ortak düşünceleri devletçilik, ulusal ekonomiyi koruyuculuk ve sanâyicilik sorunlarında toplanır. Enflasyoncu bir düşünceyle ulusal zenginliği (millî servet), devlet kasasındaki altın ve gümüş stokunun çoğalmasında bulmuşlar; altın ve gümüşü yurt içinde tutmak için giriş kolaylıkları ve çıkış zorlukları koymuşlardır. Zengin madenleri ele geçirmek yolundaki sömürgecilik de bu düşüncenin zorunlu sonucu olmuştur. Yurt sanâyii ve ticâretini içte ve dışta koruyuculuk (himâye), merkantilizmin başlıca özelliğidir. Örneğin, İngiltere'de ölülerin yünlü kumaşla kefenlenerek gömülmelerini zorunlu kılan yasalar yapılmış, çeşitli gümrük statüleri uygulanmıştır. İnsan sayısı çok olan memleketlerin insan sayısı az olan memlekete üstün olacağı düşüncesi de çocuk düşürmeyi yasaklamak, evlenmeyi ve çok çocuk yapmayı zorlamak, göçmen getirmeyi kolaylaştırmak ve dışarıya çıkışları zorlaştırmak sonucunu doğurmuştur.

Ülke sınırları içinde kapalı ve kendi yağıyla kavrulan (otarşik) bir ekonomi düşüncesi, merkantilist görüşün ürünüdür. 1914-1918 I. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkeler yeniden merkantilizme döneceklerdir (neo-merkantilizm). Sanâyi ve ticârete önem veren merkantilizm, Fransız tarımını yoketmek üzeredir. Kronolojik sıra, bu durumun tepkisi olarak fizyokrasinin kurucusu Dr. François Quesnay'i (1694-1774) karşımıza çıkarmaktadır. Fizyokrasi, bir yandan aşırı sanâyiciliğe karşı tarımın önemini belirtirken öbür yandan aşırı yasakçılığa karşı tam serbestliği savunmuştur: *Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* (laissez faire, laissez passer). Yunanca kökünde doğa gücü anlamına gelen fizyokrasi, evrende bir doğal düzenin (ordre naturel) varlığı düşüncesi üstünde oturmaktadır. Doğal düzen, doğal yasalarla kurulmaktadır. Ekonomi de bu doğal yasalara bağlıdır. Fizyokrasi, XVI. yüzyıldan beri ortaya atılmış bulunan doğal hukuk (droit naturel) sistemi içindedir. Ancak, sosyal eşitsizliği yararlı ve gerekli, mülkiyet hakkının titizlikle korunması gereken en güçlü bir hak saymakla çelişmeye yönelmiştir. Bununla beraber, ekonomik yaşamı bir bütün olarak ele alan ilk bilimsel çalışma, fizyokrasi çalışmasıdır. Fizyokrat düşünce şöyle özetlenebilir: 1. Tek üretici güç toprak, tek üretici sınıf çiftçi sınıfıdır. Sadece topraktır ki yatırımını aşabilen ürün verir. Ulusal zenginliğin temeli, toprağın verdiği bu artıkdeğer (kıymet fazlası)'dir. Toprak dışı emek, sanâyi ve ticâret, toprak ürünlerine sadece biçim değiştirtir, yeni ve artık bir değer eklemez. Biçim değiştirtmek (fizyokratların deyiminçe, toplamak), çoğaltmaz (fizyokratların deyiminçe, çarpmaz). Toprak dışı bütün emekler, ancak, hammaddenin değerine emekçinin yaşaması için gerekli toprak ürünlerinin değerini ekler: Buysa, bir çoğalma, yeni bir değer elde etme değildir. Bu ekleme değer, doğal düzen gereği, yeniden toprağa dönmek zorundadır. 2. Ekonomik alanı doğal yasalar yönetir. Topraktan çıkan artıkdeğer, zorunlu olarak, gene toprağa dönecektir. Üretici sınıfın, örneğin beş milyar lira ürettiği düşünülse bu beş milyarın iki milyarı tohum, gübre, çiftçinin ve hayvanlarının beslenmesi karşılığı olarak üretici sınıfın (çiftçinin) elinde kalacaktır. Geriye kalan üç milyarın bir milyarı sanâyi ürünleri satın almak için kısır sınıfa (sanâyi ve ticâret işçileri, sermayedarlar, memurlar, serbest meslekçiler), iki milyarı da mülkiyet hakkı olarak toprak sahipleri sınıfına verilir. Toprak sahipleri sınıfı eline geçen bu iki milyardan bir milyarını beslenmek için gerekli toprak ürünlerini satın almak üzere gene üretici sı-

nıfa, bir milyarını da gerekli sanâyi ürünlerini satın almak üzere kısır sınıfa verir. Kısır sınıf; bir milyarı üretici sınıftan, bir milyarı toprak sahipleri sınıfından gelerek eline geçen iki milyarın bir milyarını beslenme, bir milyarını da hammadde için gene üretici sınıfa verir. Böylece, topraktan çıkan beş milyar gene toprağa dönmüş olmaktadır (ekonomik hareketin cyclique karakteri). 3. Toplumda üç sınıf vardır: Üretici sınıf, toprak sahipleri sınıfı, kısır sınıf... Topraktan elde edilen artıkdeğer, topraklarını tarımın emrine vererek ilk avansı yapmış olan toprak sahiplerinin hakkıdır. Bu hak, tarıma elverişli bir toprak hazırlamak için birtakım masrafların yapılmakta olduğu düşüncesine dayanır. Bununla beraber, bu hak da Dr. Quesnay'in yukardaki tablosunda görüldüğü gibi zorunlu olarak gene toprağa dönecektir. Kısır sınıfın yaptığı dış ticâret, kaçınılmaz bir kötülüktür. Bir memleket kendi topraklarının yetiştirmediği bir ürünü başka bir memleketten almak zorundadır. Bununla beraber, dış ticâret bir memleketi zenginleştirmez, tersine yoksullaştırır. İç ticâret ve iç pazarlar çoğaldıkça dış ticâret azalır ki amaç da budur. Kişilere özel çıkarlarını gütmeleri imkânını sağlamak yeter, karışmak gerekmez (doğal düzen düşüncesinin zorladığı liberalizm). Fizyokrasi, başta Mably olmak üzere, birçok yazarlarca eleştirilip bir hayli hırpalanacaktır. Kaldı ki, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru büyük kapitalizm doğmakta, uluslararası geniş bir sanâyileşme tarım alanını silip süpürmektedir. Kumaş fabrikalarına yapağı yetiştirebilmek için çiftçiler tarlalarından atılmakta, tarlalar otlaklaştırılmaktadır. Uluslararası sanâyiin kaçınılmaz gereği olan emperyalizm gücünü duyurmaya başlamıştır *(Bk.* W. Sombart, *L'Apogée du Capitalisme,* Paris, 1932). Din (Calvinizm ve püritanizm), kapitalist düşünceyi desteklemektedir. Kapitalizm, bir yandan büyük zenginlikler sağlayarak genel yaşama çizgisini yükseltirken, öbür yandan sosyal eşitsizliği arttırmaktadır. Tam bu sırada karşımıza İskoçyalı Adam Smith (1723-1790) çıkıyor. Klasik okulun kurucusu olan bu büyük İskoçyalı, liberal ve anamalcıdır. Ulusal zenginliğin tek kaynağı olarak, fizyokratların *toprak*'ına karşı *insan emeği*'ni çıkarıyor. Öyleyse sadece çiftçiler değil, bütün çalışanlar üreticidirler. Çalışanlar arasında sıkı bir işbirliği bağlantısı vardır. Bu işbirliği (coopération) sosyal işbölümünün sonucudur. İşbölümü, emeğin ürününü arttırır. Adam Smith, bunu iyice belirtebilmek için bir iğne fabrikası örneği veriyor. İğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on sekiz işten birini yapmaktadır. Eskiden tek başına iğne yapan işçi, şimdi on sekize bölünmüş, parçalanmış, önemsizleşmiştir. Uzmanlığı yokolmuştur, yaptığı o on sekiz işten birini artık kim olsa yapabilir. İşbölümü zaman kazandırıyor ama, işçinin kişiliğini de yok ediyor. Eskiden tek başına herhangi bir şeyi yapabilen sanatçı işçi, artık kocaman bir makinenin küçük bir vidası kadar önemsizleşmiştir. Smith, ekonomi alanına, çok önemli bir düşünce getiriyor: *Değeri yaratan, emektir*... Smith, işçinin, ilkel ekonomi çağında emeğinin tam karşılığını aldığını, şimdiyse bunu alamadığını söylemektedir. Eskiden, işçi ya da çiftçi, emeğiyle ürettiği bütün ürünlerin tek sahibiydi. Şimdiyse, sermayenin yardımı olmaksızın üretmesi mümkün bulunmadığından, elde ettiği ürünün bir kısmını sermayeye bırakmak zorundadır. Bununla beraber Smith, bu durumu, tüzeye ve töreye (adalet ve ahlâk) aykırı buluyor. Smith'e göre üç türlü fiyat vardır: Gerçek (Réelle), doğal (naturelle) ve piyasa (courant) fiyatları... Gerçek ve doğal fiyatlar, yerine göre ad alan aynı özü taşırlar ve piyasa fiyatını doğururlar. Piyasa fiyatı, arz ve talebin karşılaşmasıyla belirir. Smith, ilk kez, sermayeyi durgun ve değişir (sabit ve mütehavvil) olmak üzere ikiye ayırmakta ve aralarındaki farkı göstermektedir. Makineler, avadanlıklar, işletme yapıları ve çeşitli bilgiler durgun sermaye; ham ve yapılmış maddelerle para değişir sermayedir. Kazanç, müteşebbisin kârıyla sermayenin faizidir. Smith'e göre zenginleşmiş memleketlerde kazanç azalır, işçi ücretleri yükselir. Bundan başka, işçi ücreti en az geçim çizgisiyle sınırlanır ve bunun altına düşemez. Üç türlü gelir vardır: Kâr, rant, ücret... Bütün öteki gelirler bu üç gelirin değişik görünüşlere bölünmesinden başka bir şey değildirler. Üretimde bir denge eğilimi vardır, bu dengeyi sağlayan, kazançtır. Sermaye ve işgücü, kazanç getirmeyen alandan kaçar ve denge böylelikle sağlanmış olur. Adam Smith, nüfus sorunlarında da yeni görüşleri ilerisürmektedir: Nüfus azsa, piyasaya, işçi arzı da azdır. O zaman işçi ücretleri yükselir, bu da doğumları artırır. Nüfus çoksa bu olayın tersi gerçekleşir. Smith, para konusunda da bu dengenin sözünü etmektedir. Ona göre para da bir maldır ve mal değiştirme (emtia tedavülü) yasaları para alanında da geçerlidir. Devlet, ekonomik alana karışmamalı, kişisel çıkarları serbest bırakmalıdır. Devletin bu konudaki tek görevi, mülkiyeti savunmaktır. Kapitalistler işçilere insanca davranmalı, onlara iyi ücretler vermelidirler. Ulusların zenginliği böylelikle gerçekleşebilir. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (The Wealth of Nations) adlı

ünlü yapıtının ikinci bölümünü şu sözlerle bitirmektedir: Üretim ve yoğaltım denkleşmesi, bir ulusun sürekli olarak yararına, ticâret denkleşmesiyse sürekli olarak zararına bulunabilir. Bir ulus, üst üste belki yarım yüzyıl ihraç ettiğinden çok değerde ithalde bulunabilir. Bütün bu süre içinde giren altınla gümüş oradan bir çırpıda, olduğu gibi dışarıya gönderilebilir. Yerine, türlü kâğıt para geçtiği için, memleketin elden ele dolaşan parası gitgide tükenebilir. Hattâ alışveriş ettiği uluslara karşı yüklenmiş olduğu borçlar boyuna artabilir. Gene de gerçek zenginliği, toprağıyla emeğinin yıllık hasılasının değişebilir değeri, aynı süre içinde pekâlâ artabilir. Şu son patırtıların başlamasından önce (1775) Kuzey Amerika'daki sömürgelerimizin durumu ve bunların memleketimizle (İngiltere) yaptıkları ticâret, bunun hiç de imkânsız bir şey olmadığını göstermektedir. Adam Smith, görüldüğü gibi, katıksız bir liberal, sermayeci, sömürgecidir. Yukarda sayılan bütün dengeleri ekonomi alanındaki tam serbestliğin sağlayacağına inanır. İleride, sosyalistler, hem onun değerli görüşlerinden yararlanacaklar, hem de onu kıyasıya eleştireceklerdir. Daha şimdiden, birçok konularda çelişmeye düşmekle; değeri yaratan emektir, dediği halde sonradan değer yaratıcıları arasına toprak ve sermayeyi de katmakla, kullanma değeriyle değiştirme değeri arasındaki kökten ilişkiyi görememekle, emeğin ürününü sermayeyle paylaşmasını erdeme aykırı bulduğu halde sonradan sermayenin emeğin verimini arttırdığını ilerisürmekle, rant konusunda gereken açıklığı bulamamakla, müteşebbisle sermayeciye ve kârla faizi birbirine karıştırmakla suçlanmaktadır. Klasik okulun ikinci ünlü yazarı, başka bir İngiliz liberali Malthus (1766-1836), insan sayısının her yirmi beş yılda iki katına ulaşacağı, yiyecek maddelerininse bu oranda artmayacağı kanısındadır. İnsan artışını yoksulluk ve töresel bozukluklar engellemeseydi insanlar açlıktan kırılırlardı, der. Töresel bozukluklar (çocuk düşürmeler, öldürmeler ve benzerleri), yoksulluk yüzünden meydana gelirler. Malthus, liberal olduğu için doğum kontrolu ve benzerleri konusunda yasaklar konmasını istemez, bu gerekleri insanların kendiliklerinden görüp akıllarını başlarına toplamalarını öğütler. Malthus'ün ana düşüncesi, azalan verim yasasıyla ilgilidir. Belli bir toprak parçası, harcanan her emeğe karşı verimini aynı oranda artırmaz. Örneğin, bir işçi, belli bir toprakta yüz verim elde ediyorsa, iki işçi iki yüz verim elde etmez, yüz yetmiş verim elde eder. Artarmış gibi görünen verim, gerçekte azalır. Papaz Malthus bu yasaya inanmıyor, bu yüzden savaşları, hastalıkları, ölümleri, insan sayısının azalan verimle dengede tutmak için Tanrı'nın lütfettiğini söylüyor ve bundan ötürü de Tanrı'ya şükranlarını sunuyor. Fizyokratların *bırakınız yapsınlar* formülü yerine papaz Malthus'ün önerisi şu: *Bırakınız ölsünler...* Klasik okul adı altında toplanan liberal kapitalistlerin en ünlü kuramcısı David Ricardo'dur (1772-1823). Nasıl İtalyan merkantilisti Ortes'in sezdiği insan çoğalışıyla toprak ürünleri çoğalışı arasındaki oransızlığı Malthus işlediyse Bodin'in XVI. yüzyılda sezdiği para miktarıyla fiyat arasındaki kökten ilişkiyi de Ricardo gün ışığına çıkarıyor: Kâğıt paradaki değer düşüklüğü, kâğıt para miktarının çoğalmasıyla orantılıdır (enflasyon). Buna karşı, yeni bir altın mâdeninin bulunması altını çoğaltarak altının değerini düşürür ve böylelikle mal fiyatlarını yükseltir. Öyleyse paranın değeri, para miktarıyla belirlenir (miktar kuramı, théorie quantitative), Ricardo, buna, çok ilgi çekici bir düşünce de ekliyor: Piyasadaki parayla piyasadaki malların birbirlerine tam uygun bulundukları ideal bir durumda değerli mâdenlerin değiştirme değerleri bunları çıkarmak için harcanan emeğin değerine eşittir. Örneğin, böyle bir durumda, gümüşün gramı beş lira ederken, altının gramı on lira ediyorsa, altını çıkarmak (istihsal etmek) için gümüşe harcanan emeğin iki katı harcanıyor demektir. Ricardo'ya göre, böyle ideal bir durumda, paranın değeri bile emeğin tam karşılığı olmaktadır. *Değeri yaratan, emektir* (XVII. yüzyılda John Locke'un bu sonuca pek yaklaştığı hatırlardadır). Ricardo'ya göre, uluslararası ticâret, piyasasının gerektirdiği para miktarını otomatik olarak dengeler. Ancak bunun için, paranın ya değerli mâden, ya da değerli mâden karşılığı kâğıt olması ve dış ticâret fiyatlarının tam bir serbestlik içinde belirmesi gerekir. Böyle bir durumda ne enflasyon olur, ne de deflasyon. Karşılıksız kâğıt paraysa önemlidir ama, her bakımdan da tehlikelidir. Para çıkarmak, bir devlet bankasının işi olmalıdır (liberal Ricardo'nun kural dışı tek önerisi budur). Banka, karşılık miktarınca kâğıt para çıkarabilir. Ancak bu karşılık da değerli külçeler halinde olmalıdır ki halk ikide bir kâğıt parasının altın ya da gümüşle değiştirilmesini işteyemesin, bundan sadece büyük tüccarlar -ticâret dengesini düzeltmek için- yararlanabilsin. Ricardo, değişmez bir değer ölçüsünün bulunamayacağı kanısındadır. Değeri yaratan emektir, sermaye de değer yaratır ama, *sermaye, birikmiş bir emekten başka bir şey değildir* (Ricardo'nun, önce aynı sonuca vardığı halde sonradan vazgeçen A. Smith'e göre, büyük başarısı bu düşüncede-

dir; Smith, sermayenin birikmiş emek olduğunu sezememişti). Bu kural, *yeniden üretilebilen mallar* için doğrudur, diyor Ricardo. Sanat ürünleri, antika eşya, eskitilmiş şarap gibi *bir daha üretilemeyecek malların değerini nedret yasası düzenler.* Her malın tek fiyatı vardır, bu tek fiyat da o malın en kötü ortamda üretilmesi için gerekli emeğin karşılığıdır (çünkü, en kötü ortamdaki emeğin değeri karşılanamazsa, o mal bir daha üretilemeyecektir). Rant, fiyatı belirlemez. Çünkü rant, salt bir değer değildir (Anderson ve Malthus gibi yazarlar rantın, doğanın verim gücüyle belirlenen salt bir değer olduğunu söylemişlerdi). Rantı ancak yüksek verimli topraklar elde edebilir, çünkü rant bu verim farkından doğan görece (izafî, tefazulî) bir değerdir. Piyasaya yakın olmak, daha verimli bulunmak gibi avantajlardan yararlanan işletmelerin maliyet fiyatı, kötü durumdaki işletmelerin maliyet fiyatından elbette daha düşük olacaktır. Oysa, her malın tek fiyatı vardır ve piyasa fiyatı, en kötü durumdaki emeğin fiyatıdır. İyi işletme, piyasa fiyatıyla kendi maliyeti arasındaki farktan *yararlanacaktır* ki işte bu fark ranttır (rant kuramı da Ricardo'nun büyük başarılarından biridir). Ricardo, sermayeciye pek önem verdiği ve onu ekonomik yaşamın yöneticisi saydığı halde toprak sahiplerini toplumun parazitleri olarak adlandırmaktadır. Bu parazitlerle burjuva sınıfı arasındaki büyük çatışmayı da açıkça ortaya koyuyor: Endüstrinin gelişmesi şehirleri genişletir ve besin ürünleri gereğini arttırır. Bu yüzden, besin ürünlerinin fiyatlarıyla toprak kirası sürekli olarak artar. Sonundaysa kapitalin ve işçi gelirinin (kâr ve ücret) büyük bir parçası toprak sahiplerinin cebine girer, hem de sadece topraklarını kiraya vermek zahmetine katlanıp en küçük bir iş görmedikleri halde... Besin ürünlerinin fiyatları artarsa işçi ücretlerinin artması zorunlu olur, çünkü işçi ücretleri en az geçim çizgisinin altına düşemez. İşçi yaşayabilmeli ki çalışabilsin. İşçi ücretlerinin artmasıysa anamalcının kazancının azalması demektir, çünkü işçi ücretleriyle anamalcı kazancı ters orantılıdır. Öyleyse sanâyiin gelişmesi, kapitalistlerin değil, parazit toprak sahiplerinin cebini doldurüyor demektir. İşte 1789 Fransız burjuva devrimini gerektiren neden de budur. Görüldüğü gibi, David Ricardo, düştüğü yanılgılara rağmen çok büyük bir ekonomi kuramcısıdır. Kapitalizmin bütün sırlarını çözen ve ekonomik gerçeği açık seçik gözler önüne seren Karl Marx için, felsefede Hegel neyse, ekonomide de Ricardo odur. Birçokları, Ricardo gibi dâhî bir doktrincinin üniversite kürsülerinden gelmemiş olmasına şaşarlar (borsacı ve işadamıydı). İşçi ücretiyle kapitalist kârının ters orantılı olduğunu (eşdeyişle, birinin çoğalması için ötekinin mutlaka azalması gerektiğini) kavramış bulunan Ricardo'ya göre ücret, işgücünün yeniden kazanılması için harcanması gereken insan emeğinin tam karşılığıdır. Böyle olunca da, ücret, besin ürünleri fiyatlarına bağlıdır. Yukarda anlatılan sermaye kazancının çoğalmasını değil, tersine, azalmasını gerektirir. Bu gelişme, sonunda kazancı sıfıra indirecektir. Kazancın sıfıra inmesi de şu sonuçları doğurur: Sermaye birikimi ortadan kalkar, nüfus çoğalması durur, tarım yeni topraklara yayılmaz, toplum yerinde saymaya başlar (etat stationnaire). Ricardo'nun bu düşünceleri, ileride, tam ters bir açıdan, ama bilimsel temellerine oturmuş olarak yeniden karşımıza çıkacaklardır. Burada, bir zamanlar ekonomi dünyasını bir hayli uğraştıran pek ilginç bir tartışmayı da belirtmemiz gerekir: Geleceğin neo-merkantilistleri klasik okulun İngiltere'nin dünya egemenliğini sağlamak için kasıtlı olarak yanlış kuramlar kurduklarını ilerisürmüşler, geleceğin neo-klasikleri de neo-merkantilistleri Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlamışlardır. Bir bakıma, yukarda sayılan klasik okul kurucularının tümü (Smith, Malthus, Ricardo) İngiliz, neo-merkantilistlerin tümü Almandır. Ancak, anlatmak üzere bulunduğumuz bir de Fransız klasiği vardır ki, bu açıdan, durumu bir hayli zorlaşmaktadır. Bu klasik, Jean Baptiste Say' dır (1767-1832). Say, koyu bir devletçilik düşmanı, aşırı bir serbestçilik dostudur. Ona göre arzın tümü, talebin tümüne eşittir. Öyleyse, ekonomik çöküntüyü gerektirecek bir üretim çoğalışı (surproduction) söz konusu olamaz. Olsa olsa, herhangi bir malın satışında gevşeklik olabilir ki bu da piyasanın tam serbestliği halinde hemen dengesini bulur. Çünkü, her mal, karşılığı olan bir malla değiştirilmek için üretilir. Her üretim, bir başka üretimin hem nedeni, hem sonucudur. Daha açık bir deyişle, karşılığı üretilmeyen mal, esasen üretilemez, bu yüzden de üretim çokluğu olayı imkânsız bir kuruntudur. Say'ın getirdiği bir başka yenilik de, Adam Smith' in birbirine karıştırdığı sermaye geliri faizle müteşebbis geliri kârı kesinlikle ayırmasıdır. Bu Fransız klasiğini, hemen ardından, gene bir İngiliz klasiği izliyor. John Stuart Mill (1806-1873), kendinden sonrakileri felsefe açısından da etkileyen (örneğin, pragmatisme) önemli bir düşünürdür. Mill, gelirlerin bölüşümünü kıyasıya eleştirmiş, miras hakkının kaldırılmasını önermiştir. Ancak, insan eşitliğinin miras kurumunun kaldırılmasıyla hemen

gerçekleşivereceğini sanmaktadır. Bundan başka Mill, üretim kooperatifleri kurulmasını önermekte, toprak rantının devletleştirilmesini (socialisation) savunmakta, hiç değilse yüksek bir toprak vergisi alarak rantın ortadan kaldırılmasını istemektedir. Bu pek ileri düşüncelerini, tam bir serbestlik düşünceleriyle nasıl bağdaştırdığı ilk bakışta yadırganabilir. Burada, Mill'in felsefeci kişiliği işe karışmaktadır. Mill, faydacıdır. Bireylerin çıkarını toplumun çıkarında, toplumun çıkarını da bireylerin çıkarında bulmaktadır. Sonraları, pragmacı felsefenin bir hayli geliştirdiği gibi, Mill'e göre insanları, kişisel çıkarları yönetir. Mill'i, gerektiği hallerde toplumsallaştırma düşüncelerine götüren işte bu temel anlayışı olmuştur. Gerçekte Stuart Mill, ekonomik dengenin tam bir rekabet serbestliği içinde gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Bu açıdan, fiyat ve uluslararası ticâret konularında, yeni görüşler ortaya atmıştır: Arz ve talep fiyat dalgalanmalarını, fiyat dalgalanmaları da arz ve talebi etkilemektedir. Arz biraz fazlalaşınca fiyat düşer, fiyatın düşmesi talebi çoğaltır ve dolayısıyla, arzın gereken çizgiye inmesini sağlar. Talebin biraz fazlalaşması halinde de durum aynıdır. Öyleyse, diyor Mill, fiyat, arz ve talebi dengede tutan bir güçtür. Bununla beraber, arz ve taleple fiyat arasındaki yükseliş ya da alçalışlar aynı oranda değildir, oranın derecesi (nispetin mikyâsı) malların cinsi ve karşılayacağı ihtiyaç gibi çeşitli etmenlere bağlıdır. Uluslararası ticârette de faydayı, ihracatta değil, ithalâtta bulmaktadır (merkantilistleri hatırlayınız). Çünkü, diyor Mill, ihracat, bir memlekette üretilemeyen ya da çok pahalı üretilebilen malların ithalini sağlamak için yapılır. Öyleyse, bu konuda önemli olan, tüccarların hangi malı getirmekten daha çok kâr edecekleri sorunu değil, tüketmek için hangi malın gerekli bulunduğu sorunudur. Klasik okul adıyla anılan liberal ekonomi görüşü, genel diyalektik gereği, birçok tepkilerle karşılaşmıştır. Her düşünce, karşıt düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Birçok yazarlar, ütopyacı ve bilimsel sosyalizmi de, liberal düşünceye karşı çıkan tepkiler arasında saymaktadırlar. Oysa, ütopyacı ya da bilimsel olsun sosyalist düşünce, bu bölümde özetlemeye çalıştığımız devletçi ya da liberal olsun özel mülkiyete dayanan ekonomik görüşün tümüne karşıdır. Başka türlü söylemek gerekirse, sosyalist görüş, ilkçağlardan beri, ortak temelleri üstünde birbirleriyle çatışarak ilerleyen bütün bu akımların her devresinde ve onların tümüyle çatışarak gelişmiştir. Bu bakımdan klasik okulun tepkilerini neo-merkantilist görüşlerde aramak gerekir. Kök anlamında *ticâret* kavramı bulunan merkantilizm, daha XVI. yüzyılda devletçi bir sistem olarak belirmeye başlamıştı (Bodin'i hatırlayınız). Bütün serbestçi sistemlerin karşısında, çeşitli kılıklara bürünmüş de olsa, onu bulmak mantık gereğidir. Şimdi de karşımıza neo-merkantilizm adı altında iki yeni kılıkla çıkmaktadır: Romantik ve ulusçu... Her iki kılık da Alman düşüncesinin ürünüdür. Romantik neo-merkantilist okulun en ünlü yazarı Adam Müller (1779-1829), örnek bir devletin yüceliğini öne sürmektedir. Ona göre devlet, töresel ve organik bir birliktir ve her alanı kapsamaktadır (l'état totaliste). İnsanın varlığı devletin varlığına bağlıdır. Ekonomi, serbest bir alanda at oynatamaz. Ekonominin düzenleyicisi devlettir. Ulusal zenginlik (millî servet), sadece maddesel ürünleri değil, düşünsel ürünleri de kapsar. Bütün düşünce alanlarında çalışanlar da, tarımcı ve sanâyiciler kadar, üreticidirler. Sermaye kavramında, sadece maddesel sermaye değil (capital physique), düşünsel sermaye (capital intellectuel) de vardır. Müller ve F. V. Baader (1765-1841) gibi düşünürlere romantik denmesinin nedeni, rasyonalist felsefeye karşı ve mistik eğilimli olmalarıdır. Bu bakımdan bir çeşit gerici sayılmaları da doğru olur. Nitekim bu düşüncenin ürünleri, faşizm ve Hitler nasyonal sosyalizmi gibi gerici siyasal akımlar olmuştur. Ulusçu neo-merkantilist okulun en ünlü düşünürü Frederic List (1789-1846), klasikleri, bireyci olmakla ve tarihsel gelişmeye önem vermemekle suçlandırmaktadır. List'e göre, bireyle insanlık arasında tarihsel bir gelişimi olan bir de ulus vardır ki, ekonomik alan asıl onun gerekleriyle düzenlenir. Çünkü uluslar arasında sürekli bir barış düşünülemez, klasik okulun bütün yasaları böylesine düşsel bir barışın varlığı üstüne kurulmuştur, bu varlık gerçekleşmeyeceğine göre, o yasaların hiçbir değeri yoktur. List'e göre tarihsel gelişim şu sırayı izlemiştir: İlkçağ (vahşet), çobanlık çağı, tarım çağı, tarım-manüfaktür çağı, tarım-manüfaktür-ticâret çağı... Ulusları bu son ve yetkin çağa ancak devlet eriştirebilir. Uluslararası ilişkiler, klasik mekanizmanın işlemesine engel olurlar. Ekonomik düzen, ancak ulus içinde ve devlet yöneticiliğiyle gerçekleştirilebilir. Devlet korumaz ya da koruyamazsa, gelişmiş bir yabancı sanâyi, gelişmemiş ya da azgelişmiş ulusların ilerlemesine kesinlikle engeldir. List, sadece sanâyi ve ticâret alanında kalmamakta, bu konuda ulusun bütün üretici güçlerinin seferber edilmesini öğütlemektedir. Bununla beraber, List için de amaç, ticâretin tam bir serbestliğe kavuşacağı uluslararası sonsuz bir

barıştır. Devlet koruyuculuğu, bu amaca götürecek olan bir araçtır. Kişi, bugünün çıkarını geleceğin yararı uğruna harcayamaz. Bunu ancak devlet yapabilir. Sanâyisiz, tarımsal bir devlet tek bacakla yürümeye çalışan bir insana benzer. Bu bakımdan, herhangi bir ulusu, tarım çağından sanâyi çağına geçirebilecek bir savaş bile, mutlu bir olaydır. Romantik ve ulusçu neo-merkantilizm -ki görüldüğü gibi, eski merkantilizmden bir hayli farklıdır- gerçekte, ünlü Alman filozofu Johann Gottlieb Fichte'nin (1762-1814) kurduğu kapalı ticâret devleti (l'état commercial fermé, 1800) temeli üstünde yükselmektedir. Fichte, otarşik ekonominin en yetkinini meydana koymuş bir düşünürdür. Fichte'ye göre para, bütün gücünü devletten alır. İnsan, ancak toplum içinde bir varlıktır. Öyleyse devlet, insan varlığına anlam veren bir kuruluştur. Ulusal gelişme, kapalı bir ticâret devleti içinde mümkündür. Müller ve List'in kökleri büyük düşünür Fichte'de bulunmaktadır. Fichte, ünlü yapıtını yayımladığı zaman, Müller 21, List 11 yaşındaydılar. Neo-merkantilizmin tepkisini de neo-klasisizmde göreceğiz ki, bu da mantığa uygun bir sonuçtur. Aynı temel üstünde oturan iki büyük akım, devletçilik ve serbestçilik, birbirleriyle çatışa çatışa kendi yapılarını yenileyerek kendi yapıları içinde gelişmektedirler. Bu akımlar için *temel*'i değiştirmek mümkün değildir. Her iki akım için de ortak temel, *özel mülkiyet*'tir. Gelişmeleri de elbette bu temelin üstünde, bu temele uygun ve birbirlerinden bir şeyler alıp vermek yoluyla olacaktır. Neo-klasisizme geçmeden önce, ekonomik kurumlar alanına hiçbir yenilik getirmeyen, ama yaptıkları tarihsel araştırmalarla ekonomik olayların çok daha kökten anlaşılmasına yol açan bir de tarihçi okul vardır ki, özellikle göz önünde tutmak gerekir. Pek önemli ve titiz araştırıcılar olan bu okul düşünürleri, ekonomi alanına göreciliği (relativisme, izafîlik) getirmişlerdir. Altı çizilmesi gereken bir düşünce olarak, özetle şunu söylemektedirler: Ekonomik yasaların ve eğilimlerin geçerliği belli tarihsel devrelere bağlıdır. Her eğilim, belli tarihsel koşullar içinde geçerlidir. Öyleyse, gerçeklerin meydana çıkarılması için, karşılaştırmalı bir yöntem (mukayese usulü) kullanmak gerekir... Tarihçi okul düşünürlerine örnek olarak W. Roscher, C. Schmoller, B. Hilldebrand, F. Knapp, K. Knies, G. Gohn, Vagner, Schaeffle, L. Brentano, Took, Leslie ve Ashley gösterilebilir. Tarihçi okul, Alman üniversitelerinde büyük etkiler yapmıştır. Örneğin, Schmoller (1838-1917), ekonomi bilimini dogmatik kadercilikten (liberallerin doğal, ezelî ve ebedî yasalarından) kurtarmaya çalışmıştır. Şunu da söylemek gerekir ki, tarihçi okul, liberalizme karşıdır ve devletçilikten yanadır. Sosyalizme pek yararlı tarihsel olayları meydana çıkardıkları halde sosyalist de değildirler. Özellikle Brentano'nun iş ve işçi ilişkilerine ışık tutan tarihsel incelemeleri, bu bakımdan, önemlidir. Tarihselliğin dışında, psikolojik araştırma da bu okulun getirdiği bir yeniliktir. Neo-klasisizm, neo-merkantilizmle birlikte tarihçi okula da karşı çıkmaktadır. Marjinalistler adı altında toplanan neo-klasiklerin klasik anlayışa getirdikleri yenilikler şöyle özetlenebilir: Değer, ne malın kendisinde ne de o malı üreten insan emeğindedir. Değer, o malın marjinal faydasındadır. Daha açık bir deyişle, değeri psikolojik etmen belirler. Fayda ihtiyacın karşılanması oranında azalır. Önce, çok önemli ihtiyaçlar için istenilen bir mal, piyasada çoğaldıkça, önemsiz ihtiyaçların giderilmesinde de kullanılmaya başlar ve böylece değeri düşer. Öyleyse, ihtiyacın psikolojik şiddeti mal miktarıyla orantılıdır. Malın değerini de, işleyen bu mekanizmanın sonucu, marjinal birimin faydası belirler. Bu kuramı, serbest ekonomi düşüncesine, hemen aynı zamanda bularak (1871), Carl Menger (1840-1921), Léon Walras (1834-1910) ve Stanley Jevons (1835-1882) getirmişlerdir. Bir bakıma bu kuram yeni sayılmamalıdır. Daha XVIII. yüzyılda ünlü Fransız filozofu Condillac (1715-1780), değerin sonuç faydada (utilité finale ou marginale) belireceğini söylemişti. Condillac'a göre değer, o mala yükletilen psikolojik bir fayda düşüncesinden doğar (estimation subjective). Fayda da ihtiyaca dayanır. Öyleyse değer, ihtiyacımızın şiddetiyle orantılıdır. İhtiyacımızın şiddeti de hemen el uzatabileceğimiz, piyasada hazır malların sayısıyla ilgilidir. Bu sayının gerçek bir sayı olup olmaması önemli değildir, önemli olan, o malın umulan sayıda bulunduğu kanısıdır... Condillac'ın 1776'da yayımlanan *Le Commerce et le Gouvernement, Considérés Relativement l'Un à l'Autre* adlı yapıtı ortada dururken, neo-klasik yazarların ne yenilik getirdikleri, haklı olarak sorulabilir. Marjinal fayda, daha birçok yazarların (örneğin, Gossen, *Lois des Communications Humaines*, 1853) gözünden kaçmamış olan şu gerçeği belirtmekten başka hiçbir özellik taşımıyor: Bir malın stoku ne kadar çok olursa ihtiyacın psikolojik şiddeti o kadar azalır ve değer son satılacak malda belirlenir. Nitekim stokun azlığı halinde de psikolojik ihtiyaç öylesine artar ki, o malı ilk alan bile sonuncuyu alıyormuş gibi değer biçer. Carl Menger'i Böhm Bawerk (1851-1914) ve Von Wieser

(1831-1926) izlemektedir. Menger'in bu iki öğrencisi, kuramı genişletmeye çalışmışlardır. Bawerk'e göre de değer, bir malın faydalılığı kanısındadır. Mal stoku ne kadar büyükse o malın faydalılığı kanısı o kadar azalır. Bir başka deyişle, zevk azalır çünkü. Sevdiğiniz bir yemeğin son yudumu, ilk yudumunun verdiği zevkle kıyaslanamayacak kadar azalmıştır. O malın değeri üstündeki kanı, son yudumun (nihâî faydanın) zevkine göredir. Bir mal için, kıtlık yoksa, son fayda da yok demektir. Bu konuyu daha iyi anlamak için çeşmelerinden bol su akan bir ülkedeki su değerini düşünmek yeter (bu kuram, eski nedret kuramıyla da kökten ilgilidir). Böhm Bawerk, kuramı sermayeye uygulamakta ve sermaye değerini o sermayenin gelecekte ne getireceği düşüncesine bağlamaktadır. Bawerk, şimdiki malların, gelecekteki mallardan, bu psikolojik nedenden ötürü, daha değerli olduklarını ilerisürüyor. Öyleyse, şimdiki malı gelecekte geri almak için bir başkasına veren kişi, aradaki değer farkını istemekte haklıdır ki, bu fark faizdir. Sonuç faydanın azalacağı halde de faiz, elbette düşük olacaktır. Marjinalistlerden Léon Walras ve onun yerini alan (Lozan'da) Vilfredo Pareto (1848-1925) da dört elle matematik yönteme sarılmışlardır. Matematik yöntemin kurucusu Augustin Cournot'dur (1801-1877). Matematik yöntem, ekonomiyi bir miktarlar bilimi olarak ele almakta ve kuramları matematik denklemlerle göstermektedir. Schumpeter, Barone, Fisher gibi yazarlar da bu yöntemi kullanmışlardır. Ekonominin matematikten pek yararlanacağı doğrudur ama, matematiksiz bir ekonomi yapılamayacağı doğru değildir. Nitekim, matematiğin kimi yerde aldatıcı sonuçlar da verebileceği ilerisürülmektedir. Léon Walras biraz daha ileriye giderek, yeni bir genel denge kuramı ortaya atmaktadır. Bu duruma göre, ekonomik alışveriş, üç piyasa arasında olur: Mal piyasası, emek piyasası, sermaye piyasası... Bu piyasalardan birindeki fiyat değişikliği hemen öbürlerini de dalgalandırır. Genel denge, bu üç piyasa arasında müteşebbis denilen kapitalizmin doğurduğu yeni bir tip eliyle düzenlenir. Çünkü bu yeni tip, her üç piyasayla da ilgili bulunan tek tiptir. Her üç piyasadaki fiyat, aslında aynıdır ve malın (arz edilen ister mal, ister emek, ister sermaye olsun, bu açıdan hepsi maldır) maliyet masrafına eşittir. Müteşebbis genel dengeyi, dağıtılan gelirleri tam olarak kullanmakla sağlar. Her üç piyasaya toplu (global) bir bakış, arzların kendi taleplerini yarattıklarını ortaya koymaktadır (Say'ın mahreçler kanununu hatırlayınız). Dağıtılan gelirler, her üç piyasadan herhangi birinde biraz duraklaması ki genel dengeyi bozmaktadır müteşebbisin hatasıdır. Müteşebbis, gelirleri gereği gibi kullanırsa bu denge bozulmaz. Neo-klasiklerin bütün bu kuramlarına orta bir yol tutturarak, çekidüzen vermek de Cambridge Okulu Profesörü Alfred Marshall'a (1842-1924) düşmüştür. Görüldüğü gibi John Maynard Keynes'e gelinceye kadar, yüzyılımızda, kapitalist ekonomiye katılmış önemli bir yenilik yoktur. İngiliz düşünürü Keynes (1883-1946), konuya alışılagelmiş düşünceleri altüst eden yeni görüşlerle girmektedir. Bu yüzden de, ünlü yapıtını yayımladığı *(Para, Faiz ve Kullanma Genel Kuramı)* 1936 yılından beri bir Keynes ihtilâlinin sözü edilmektedir. Keynes'in düşüncelerinden birçoğunun, ondan çok önce, İsveçli Knut Wicksell'in (1851-1926) yapıtlarında yer aldığı da unutulmamalıdır. John Maynard Keynes'in getirdiği yenilikler şunlardır (bu konuda *bk.* Osman Okyar, *Neo-klasik Teoriden Keynes Teorisine*, İstanbul, 1954; Aziz Köklü, *İktisat Derslerine Giriş*, Ankara, 1965; Orhan Oğuz, *Genel İktisat Teorisi Dersleri*, İstanbul, 1964; A. Piettre, *Pensé Economique et Theories Contemporaines*, Paris, 1961); 1. Birey için doğru olan toplum için doğru olmayabilir, toplum için doğru olan da birey için doğru olmayabilir. Bu yüzden, bireysel incelemeyle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirlerine karıştırılmamalıdır. Bireysel incelemeleri genelleştirmek klasikleri yanıltmıştır. Örneğin, bir kişinin kazancının bir bölümünü biriktirmesi (tasarruf) kendisi için yararlıdır, ama toplumun bütün kişileri bu yola giderlerse toplum için zararlı olur, çünkü tüketim azalır ve bununla orantılı olarak gelir çizgisi düşer, sonuç olarak bireyler de para biriktiremez olur. 2. Ekonomi alanında doğal yasaların yerine, insan iradesi konmuştur. İnsan, daha iyi yaşamak için ekonomik gidişi etkileyebilir. İnsanın bu etkisi, ekonomik mekanizmanın bilgisini elde etmekte güçlenir ve gerçekleşir. 3. Otomatik tam kullanma (istihdam) dengesi yoktur. Bütün üretici güçlerin tam olarak kullanıldığı haller nadirdir, bunun yanında düşük ya da aşırı kullanma hali üstüne kurulan kuram genel olarak yanlıştır. Talebi yaratan arz değil, tersine, arzı yaratan gelecekteki taleptir (effektif talep). Bu talep, müteşebbisin gelecek için tahmin ettiği taleptir. Müteşebbisin yatırım yapması, tahmin ettiği bu marjinal verimin faiz haddinden büyük olmasına bağlıdır. Faiz de, sanıldığı gibi, sermaye arz ve talebinin fiyatı değildir. Faizi belirleyen, insanların para biriktirme tutkularıdır. Bu tutku büyükse, onları bu tutkularından vazge-

çirmek için yüksek faiz vermek gerekecektir. Bu tutku büyük değilse düşük faizle de para bulunur. Öyleyse faiz, psikolojik bir etmenle alçalıp yükselir. Bu psikolojik etmene, müteşebbisin geleceği tahmini gibi ikinci bir psikolojik etmen de eklenir. Yatırımı gerektiren, tam kullanma dengesi kuramı değil, bu psikolojik etmenlerdir. Klasikler, parayı sadece bir değiştirme aracı olarak görüyorlar ve ekonomik olayları etkilemediğini sanıyorlardı. Oysa, görülüyor ki, para miktarını ayarlayarak faizi düzenlemek ve böylelikle de üretimi azaltmak ya da çoğaltmak mümkündür. Yatırımlar, para miktarıyla etkilenebilirler, çünkü faizi düşürerek marjinal verimi çekici göstermek para ayarlamasıyla düzenlenebilecektir. Görüldüğü gibi tüketim ve biriktirme eğilimleri, klasiklerin zannettikleri gibi, fiyat ve faiz hareketleriyle değil, psiko-sosyolojik etmenlerle biçimlenmektedir. Yatırımlar da öyle. 4. Keynes, klasiklerin fiyat kuramının yerine gelir kuramını koymaktadır. Klasikler, yatırım yapabilmek için önce para biriktirmek gerektiğini sanıyorlardı. Keynes, tersine, para biriktirmek için önce yatırım yapmak gerektiğini göstermiştir. Çünkü yatırım gelir doğurur, gelir de tüketim ve biriktirme eğilimlerine yol açar. Bu gelir, dağıtılan ulusal gelirdir (millî gelir). Öyleyse yatırımlarla biriktirmeler arasındaki dengeyi ulusal gelir kuracaktır. Devre başında mümkün olmayan denge, devre sonunda mümkündür. Yatırımlarla biriktirmeler birbirlerine, devre sonunda (yatırım, üretim, gelir, gelirin dağılımı, biriktirme devresi) eşit olurlar. Bu eşitliği (denge) sağlayan, klasiklerin zannettiği gibi, fiyat hareketleri değil, gelir hareketleridir. Açık bir deyişle, gelirin tüketime gitmeyen kısmı, devre sonunda yatırımlara harcanır. 5. Keynes, Engels ve Schwabe yasalarını geliştirerek, gelirlerle tüketimler arasındaki ilişkilerin psikolojik nedenlerini ortaya çıkarmıştır. Genel olarak, gelirleri artanların tüketimleri de artar, tersi de öyle. Ancak tüketimde azalış ya da çoğalış, gelirdeki azalış ya da çoğalışla aynı oranda değildir. Çünkü, burada; alışılmış olan yaşama biçimini bozmamaya çalışmak, gelecekte gelirinin artacağını ummak gibi psikolojik etmenler rol oynar. Bu yasa, bir bakımdan, yoksulların asla biriktirme yapamayacakları, biriktirmenin de tüketim gibi zenginlere özgü bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Düşük gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamaları, yüzde olarak, yüksek gelir gruplarındaki zorunlu tüketim harcamalarından çok daha yüksektir. Ev kirası, bunun en belirgin örneğidir. Yoksullar, varlıklılara göre çok daha yüksek kira öderler. Bir varlıklının gelirinin örneğin, yüzde birini götüren ev kirası, bir yoksulun gelirinin örneğin, yüzde altmışını götürebilir. 6. Keynes, yukarda özetlenen görüşleri gereği, devletin ekonomi alanını düzenlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal ilişkiyi ancak devlet bu çizgide tutabilir. Öyleyse devlet, özel sektörün yetersiz bulunduğu yerlerde yatırım yapmalıdır ki, tam kullanma (istihdam, bütün üretici güçlerin üretim alanına sürülebilmesi) gerçekleşebilsin. Az gelirli sınıfları koruyarak tüketimi arttırmak ve böylelikle yatırımlara imkân hazırlamak da devletin görevi olmalıdır. Para miktarını, gerektiğinde azaltıp, gerektiğinde çoğaltarak, üçüncü maddede özetlenen mekanizmayı düzenlemek de devletin işidir. Düşük kullanma (istihdam) halinde işsizlere iş bulmak için koruyucu bir dış ticâret politikası uygulamak da devletin yüklenebileceği bir görevdir. Keynes'in bu görüşleri, çağdaş karma ekonomi sistemini doğurmuştur. Gerçekte, ekonomi, hiçbir zaman ne tam devletçi, ne de tam serbestçi olmuştur. Ekonomi alanı, anamalcılığın doğuşundan beri karma bir sistem içinde sürüp gelmiştir ve çağdaş sistemin bu açıdan hiçbir yeniliği yoktur. Karma ekonomi, serbest rekabetle işleyecek olan özel sektörün yararı için devletin kontrolunu kabul etmektedir. (Keynes' in görüşlerini özetleyen yukardaki altıncı maddemiz bunu iyice belirtmiştir). Amaç, özel sektördür ve serbest rekabetle sağlanacak olan özel sektörün çıkarıdır. Ancak, Amerikalı ekonomi profesörü Samuelson'un dediği gibi, örneğin New York'a sürekli bir mal akımı olmasa, şehir bir hafta içinde aç kalır. New York'ta yaşayan on milyon kişinin, sistemin günün birinde bozulacağını düşünerek, uykuları kaçmaz mı?.. (Paul A. Samuelson, *İktisat*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi yayını, D. Demirgil çevirisi, altıncı baskı, s. 41). Görüldüğü gibi, New Yorkluların rahat bir uyku uyumalarını sağlamak için karma ekonomi gerekmektedir. Devlet ya da belediyeler, serbest rekabet alanına asla karışmaksızın, bu mal akımını garantilemelidirler. Adam Smith, daha 1776'larda şöyle yazıyordu: Kişiler, sermayelerini kendilerine en çok verim sağlayacak biçimde kullanırlar. Kamu yararını geliştirmek niyetinde olmadıkları gibi, kamu yararının nasıl geliştiğini de bilmezler. Her insan, kendi güvenliğinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez. Ama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken, *gizli bir el* niyetiyle ilgili olmayan amaçlara hizmet etmesini sağlar. Kendi çıkarını izlerken toplumun çıkarına da yararlı olur. Doğrudan doğruya

kamuya yararlı olmak amacına dayansaydı çok daha az yararlı olurdu (Adam Smith, *Wealth of Nations).* Özel sektörü güçlendiren bu gizli el, acaba kimin elidir?.. Ortaçağ düşüncesine göre bu el, Tanrı'nın eliydi. Yeniçağ, başka bir biçimde de olsa, gene bu kanıyı sürdürmektedir. Fizyokratlara göre bu gizli el, nedenleri bilinmeyen bir doğal düzendir. Klasik okul da aynı kanıdadır. Çağdaş karma ekonomiyse bu gizli eli devlete yüklemektedir. Şu farkla ki, artık elin gizliliği kalmamıştır, apaçık ortadadır. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal dengeyi devlet, özel sektörün kârsız bulduğu alanlara yatırımlar yaparak sağlayacaktır. Son yıllarda varlıklıyı daha varlıklı ve yoksulu daha yoksul yapacak yeni öneriler de ilerisürülmüştür. Bunların en belli temsilcilerinden biri de Amerikan ekonomicisi, Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (Doğumu: 1912)'dır. Kendisinin *monetarizm* adını verdiği öğretisine göre devlet para siyasasıyla tüm ekonomik yaşamı özel sektör yararına yönlendirecektir. Fiyatlar serbest bırakılacak, esnek (fleksibl) kambiyo kurları uygulanacaktır. Güçlü ülkelerin paraları böylelikle her an değer kazanırken güçsüz ülkelerin paraları her an değer kaybedecektir. Bu değer kaybı güçsüz ülkelerin ucuza mal satmalarını sağlayarak dışsatımı arttıracaktır. Ne var ki dışsatımdan elde edilen döviz dışalıma harcanarak güçlü ülkelere yeni pazarlar açılacaktır. Dünya ekonomisi tam rekabet koşulları içinde işleyecektir. Metafizik ve idealist düşünce yöntemine bağlı ekonomi anlayışının vardığı sonuç budur. Bu anlayışın karşısında William Petty, Adam Smith, David Ricardo gibi gerçek ekonomi bilginlerince tohumları atılan bilimsel ekonomi yer alır. *Bk.* Ekonomi, Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Ekonomik yasalar.

EKONOMİK ÖNGÖRÜ *(Os.* İktisâdî tahmin, *Fr.* Prévision économique, *Al.* Wirtschaftsprognose, *İng.* Economic forecasting) İleride olacak ekonomik gelişmeleri önceden tahmin etme... Kâr motoruyla işleyen, bu yüzden de geleceği daima önceden kestirmek zorunda bulunan anamalcı ekonomide öngörü, bir teknik olarak geliştirilmektedir. Örneğin bütçeler kısa dönemli, dört beş yıllık planlamalar orta dönemli öngörülerdir. Uzun dönemli öngörülerse yirmi yıla kadar uzatılmakta ve ekonominin gelişme düzeyini genel çizgileriyle saptamaya çalışmaktadır.

EKONOMİK ÖZDEKÇİLİK *(Os.* İktisâdî maddecilik, *Fr.* Matérialisme économique, *Al.* Ökonomische Materialismus, *İng.* Economic materialism) Toplumsal gelişmeyi sadece ekonomik etkene bağlayan metafizik yapılı özdekçi anlayış... *Bk.* Ekonomik gerekircilik, Altyapı, Üstyapı, Ekonomicilik.

EKONOMİK SAVAŞ *(Os.* İktisâdî harp, *Fr.* Guerre économique, *Al.* Wirtschaftskrieg, *İng.* Economic warfare) Bir ülkenin ekonomik kaynaklarını kurutmak ve onu dize getirmek amacıyla başka ülkelerce yapılan ekonomik ve tecimsel eylem... *Bk.* Savaş.

EKONOMİK SORUN *(Os.* İktisâdî mes'ele, *Fr.* Probléme économique) Anamalcı üretimde nelerin, ne kadar, nasıl ve kimler için üretileceği sorunu... Anamalcı ekonomide bu sorun fiyat mekanizmasıyla çözümlenir, eşdeyişle bütün bu sorunların karşılıklarını fiyatlar saptar. Bundan ötürüdür ki daha çok kâr getiriyorsa kanser ilâcı yerine köpek maması yapılır. Uluslararası çapta ünlü Amerikalı ekonomici Samuelson buna *fiyat mekanizması mûcizesi* der. *Bk.* Anamalcılık.

EKONOMİK SÜREÇ *(Os.* İktisâdî vetîre, *Fr.* Processus économique) Aralıksız olarak yinelenen üretim... İnsansal gereksinimler tükenmez, bundan ötürüdür ki insansal faaliyet de tükenmez. İnsansal faaliyetin meydana getirdiği ekonomik süreç evrimsel ve gelişimseldir. Süreç kavramı hem sürekli yinelenmeyi, hem de gelişimsel bir dönüşümü dilegetirir. *Bk.* Ekonomi, Yeniden üretim.

EKONOMİK TABLO *(Os.* İktisâdî tablo, *Fr.* Tableau économique, *Al.* Ökonomische Tabelle, *İng.* Economic tableau) Ekonomik değerin tümüyle topraktan elde edilerek sonunda toprağa döndüğünü gösteren tablo... Fizyokratlığın kurucularından Fransız Dr. François Quesnay'nin *ekonomik tablosu,* tüm değerin topraktan elde edildiğini ve çiftçi sınıfı dışındaki bütün toplum sınıflarının ellerine geçen bu değeri hammadde ve yiyecek karşılığında gene çiftçi sınıfına devredecekleri varsayımına dayanır. Üretici tek sınıf sayılan çiftçi sınıfının örneğin beş milyar lira ürettiği düşünülse Dr. Quesnay'nin *ekonomik tablosu*na göre bu beş milyarın örneğin iki milyarı tohum, gübre, beslenme masrafları olarak üretici sınıfın elinde kalır. Geriye kalan üç milyarın bir milyarı sanâyi ürünleri satın almak için Dr. Quesnay'nin *kısır sınıf* dediği sanâyiciler, tüccarlar, memurlar, serbest meslek sahipleri vb. sınıfına verilir, iki milyarı da toprak kirası olarak toprak sahipleri sınıfına verilir. Oysa toprak sahipleri sınıfı eline geçen bu iki milyardan bir milyarını beslenmek için

gerekli toprak ürünlerini satın almak için gene çiftçi sınıfına, bir milyarını ise gerekli sanâyi ürünlerini satın almak için kısır sınıfa verecektir. Kısır sınıf, bir milyarı üretici sınıftan ve bir milyarı da toprak sahipleri sınıfından gelen iki milyarın bir milyarını beslenmek, bir milyarını da hammadde satın almak için gene çiftçi sınıfına vermek zorundadır. Böylece topraktan çıkan beş milyar dönüp dolaşıp gene toprağa dönmüş olmaktadır.

EKONOMİK TABLOLAR *(Os.* İktisâdî tablolar, *Fr.* Tableaux économiques) Ekonomik süreçlerin matematiksel şemaları... Ekonomik hareketleri sayılarla göstermek için yapılır. Bunun en ünlü örneklerinden biri Dr. Quesnay'nin ekonomik tablosudur. Bunun dışında, özellikle sektörler arasındaki ilişkileri göstermek için Marx tarafından da birçok ekonomik tablolar yapılmıştır. Anamalcı edebiyatta Leontiev'in ekonomik tabloları da çok ünlüdür. *Bk.* Ekonomik tablo, Birinci kesim, İkinci kesim, Yeniden üretim, Leontiev'in tablosu.

EKONOMİK TEMEL *(Os.* İktisâdî temel, *Fr.* Base économique) Altyapı... Diyalektik ekonomi dilinde *altyapı* deyimiyle anlamdaş olarak kullanılır, aynı anlamda *ekonomik yapı (Fr.* Structure économique) deyimi de kullanılıyor. Kimi ekonomiciler, *ekonomik temel* kavramına özel bir anlam vermekte ve üstyapıyla ilişkileri içinde ele alınan altyapıyı dilegetirmektedirler. Ne var ki altyapı, üstyapıyla olan ilişkileri dışında (eşdeyişle, soyut olarak) zaten ele alınamaz. *Bk.* Altyapı, Üstyapı.

EKONOMİK ULAMLAR *(Os.* İktisâdî makuleler, *Fr.* Catégories économiques) Ekonomi biliminin genel olgularını dilegetiren kavramları... Bu kategoriler, toplumsal ilişkileri yansıttıkları ölçüde nesnel bir gerçeği bulunan düşünüş biçimlerini dilegetirirler. Bu toplumsal ilişkilerin değişik biçimlerinde bütün bu kavramların anlamları değişir. Bu bakımdan *ekonomik kategoriler* metafizik ekonomi anlayışına özgüdür, her zaman ve her yerde geçerli sayılmaktadır. Diyalektik ekonomi anlayışı bu kavramları tarihsel ekonomik ilişki dönemlerine göre anlamlandırır. Örneğin bir çiftçinin tahılının bir kısmını satmasıyla elde ettiği para *kâr* değildir, aynı çiftçinin sattığı tahıl *mal* değildir. *Kâr* ve *mal* kavramları, anamalcı üretimin toplumsal üretim tarzı olduğu belli bir tarih dönemine özgüdür. *Bk.* Diyalektik ekonomi.

EKONOMİK ULUSÇULUK *(Os.* İktisâdî milliyetçilik, *Fr.* Nationalisme économique, *Al.* Wirtschaftlicher Nationalismus, *İng.* Economic nationalism) Uluslararası liberalizme karşı çıkarılan ulusal himâyecilik öğretisi... Klasik okulun uluslararası serbestçiliğinin, XIX. yüzyılda Almanya ve Amerika'daki tepkisidir. Alman ekonomiciler Carey ve Patten'e göre serbestçilik, İngiltere'nin dünya pazarlarına egemen olmasını sağlamıştır. Oysa ekonomik birim ulustur. Güçsüz ulusal ekonomiler güçlü ulusal ekonomilere karşı himaye edilmelidir. Uluslar, İngiliz rekabetine karşı kendilerini korumadan sanâyilerini geliştiremezler. Özellikle Tübingen Üniversitesi profesörü Friedrich List, *Politik Ekonomi Ulusal Sistemi* adlı yapıtında bir *ekonomik ulusçuluk* kuramı geliştirmiştir. Ona göre tarımı, sanâyii ve ticâreti birbirleriyle uyumlu olan ulus, *normal ulus*tur. Ne var ki uluslar bu aşamaya erişmek için birçok evrelerden geçmek zorundadırlar. İnsanlığın vahşîlik, çobanlık ve tarım evrelerinde serbest değiştirme bir gelişme aracı olabilir. Ama endüstrileşme evresinde ulusun başka uluslara karşı sıkıca korunması gerekir. Endüstrileşme gereği gibi geliştikten sonra gene serbestçiliğe dönülmelidir. Çünkü ekonomiyi geliştirecek olan tek düzen serbestçiliktir. Görüldüğü gibi List, temelde liberaldir, ancak endüstrileşme evresiyle sınırlı olarak himayeciliği zorunlu bulmaktadır. Amerikalı ekonomici Carey ise serbestçiliğin Amerika'yı İngiltere'nin sömürgesi haline getirdiğini ilerisürmüştür.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL BİÇİMLENME *(Os.* İktisâdî ve içtimâî teşekkül, *Fr.* Formation économique et sociale, Formation socio-économique; *Al.* Ökonomische Gesellschaftsformation, *İng.* Socio-economic formation) Üretim biçimiyle belirlenen ve tarihsel gelişme sürecinde birbirlerine dönüşen toplum biçimleri... Bu deyim, dilimizde *toplumsal-ekonomik oluşum* deyimiyle de dilegetiriliyor. Tarihsel özdekçilik öğretisinde; *ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum* ve *anamalcı toplum* olmak üzere nesnel yasaların zorunluğuyla gelişimsel olarak birbirlerine dönüşen dört toplum biçimi saptanmıştır. *Bk.* Ekonomik yasalar, Ekonomik gelişme yasası.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL EŞİTLİK *(Os.* İktisâdî ve içtimâî müsâvât, *Fr.* Égalité économique et sociale) İnsanların aynı üretim olanaklarına sahip olmalarıyla sağlanan eşitlik... Ekonomik ve toplumsal eşitlik, insanların aynı gelişme olanaklarına sâhip olmalarını dilegetirir. Bireysel gelişme, toplumsal gelişmeyle bağımlıdır. Bir insanın gelişebilmesi için bütün toplumun gelişmesi gerekir. Buysa

ancak ekonomik ve toplumsal eşitlikle sağlanır.

EKONOMİK YAPILAR *(Os.* İktisâdî bünyeler, *Fr.* Structures économiques) Bir sosyo-ekonomik biçime özgü üretim ilişkileri... Özdeksel yaşamlarının üretiminde insanlar arasında zorunlu olarak kurulan ilişkiler, her sosyo-ekonomik biçimde o biçime özgü bir karakter taşır. Örneğin, köleci üretim düzeninde başka, feodal üretim düzeninde başka, anamalcı üretim düzeninde başka ve toplumcu üretim düzeninde başkadır. İşte bu ilişkiler, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. *Bk.* Üretim ilişkileri, Ekonomik temel, Ekonomik ve toplumsal biçimlenme.

EKONOMİK YAPTIRIMLAR *(Os.* İktisâdî müeyyideler, *Fr.* Sanctions économiques, *Al.* Wirtschaftliche Sanktionen, *İng.* Economic sanctions) Bir devletin bir başka devleti herhangi bir konuda zorlamak için uyguladığı ambargo, abluka, boykot vb. gibi ekonomik önlemler... *Bk.* Kuşatma, Engelleyim, Direniş.

EKONOMİK YASALAR *(Os.* İktisâdî kanunlar, *Fr.* Lois économiques) Ekonomik olguların gelişmesini belirleyen zorunlu, nedensel ve nesnel iç ilişkiler... Ekonomik olguların da yasalara bağlı bulunduğu keşfedilmiş ve ekonomi böylelikle bilimselleşmiştir. *Ekonomik yasalar*'a geniş anlamda *toplumsal yasalar* ya da *tarihsel yasalar* da denir. Toplumun gelişmesi, temelde, ekonomik gelişmeye bağlıdır. Bu gelişmeyse, tarihin belli dönemlerindeki üretim sürecinde o dönemlere özgü tekil, birkaç döneme özgü tikel ve tüm üretim sürecinde geçerli genel yasalarla belirlenmiştir. Bundan ötürüdür ki ekonomik yasalar, aynı zamanda, toplumsal ve tarihsel bir karakter taşırlar. Her sosyo-ekonomik formasyonun kendine özgü yasaları vardır, örneğin artık-değer yasası sâdece anamalcı üretim biçimine özgüdür, öteki üretim biçimlerinde yoktur, tekil bir yasadır. Buna karşı sınıf savaşımı yasası köleci, feodal ve anamalcı sosyo-ekonomik formasyonlarda geçerlidir, tikel bir yasadır. Üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygunluğu yasası tüm üretim biçimlerinde (ilkel komünal, köleci, feodal, anamalcı, toplumcu) işler, genel bir yasadır. Bütün bunların üstünde ve tümünü kapsayan evrensel yasalar da vardır ki doğada, toplumda ve bilinçte olmak üzere evrenin tüm sferlerinde etkindirler. Bunlar nicelikten niteliğe geçiş, olumsuzlamanın olumsuzlanması ve karşıtların birliği ve savaşımı yasalarıdır. Tekil, tikel ve genel ekonomik yasalar son çözümlemede bu evrensel yasaların güdümü altındadırlar. Belli üretim biçimlerine özgü tekil yasaların kimileri temel ve kimileri de onlara bağlı olarak türev (müştak) yasalardır. Türev yasalar, bir temel yasadan türeyen ve o yasayı somutlaştıran yasalardır; temel yasanın egemen olduğu tüm tikel alanlarda işlerler ve temel yasaya bağlı olmalarından ötürü bütün bu tikel alanları birbirlerine bağlayıp somutlaştırırlar. Belli bir ekonomik alanı, o alanın temel yasasına bağlı olan bir türev yasalar hiyerarşisi işletir. Örneğin anamalcı üretim düzeninin temel yasası artık-değer yasasıdır. Ama bu temel yasanın türevleri olan değer yasası, emek yasası, yeniden üretim yasası vb. anamalcı üretim biçiminin tikel ekonomik olaylarını belirleyerek tüm anamalcı üretim biçiminde geçerli temel yasa olan artık-değer yasasını bütünler ve somutlarlar. Türev yasalar, somut olaylara temel yasadan daha yakındırlar. Ekonomik süreç bu tekil (ferdî), tikel (cüz'î) ve genel (umûmî) ekonomik yasalarla belirlenir. Ekonomik yasalar da, doğa yasaları gibi nesneldirler, eşdeyişle insan bilincinden ve irâdesinden bağımsızdırlar. Ne var ki tüm toplumsal-tarihsel süreçte olduğu gibi ekonomik yasaların işleyişinde de insan etkinliği büyük bir rol oynar. İnsanlar bu yasaların bilgisine ve bilincine varmakla onları yönlendirebilirler, yavaşlatıp hızlandırabilirler, daraltıp genişletebilirler. Yasaların nesnel karakteri, insanların onlara etkin bir biçimde el atmalarını engellemez. Ekonomik yasalar, birçok engellerle karşılaşsalar da, ergeç kendilerine işleyebilecekleri yolu açarlar. Ama bu, ekonomik yasaların gereken yollarını kendiliklerinden açacağı anlamına gelmez, yasaların işleyişinde çıkarları olan toplum güçlerini ergeç oluşturacakları ve kendilerini işletebilecek bilinçli insansal etkinliği ergeç meydana getirecekleri anlamına gelir. Doğa yasalarının kendiliğinden işlemeleriyle oluşan ve gelişen evrende insanın varlaşmasıyla insan öğesi de bu sürece katılmış bulunmaktadır. Bundan ötürüdür ki toplumsal-tarihsel-ekonomik yasaların işleyişinde, doğa yasalarından farklı olarak, nesnel etmenlerin (objektif faktörlerin) işlemesine öznel etmenler (sübjektif faktörler) de katılmıştır. İnsan bilincinden ve irâdesinden bağımsız nesnel etmenler (doğa koşulları, belli bir üretim düzeyi, gelişmenin doğrultusunda beliren tarihsel ödevler vb.) ancak öznel etmenlerin (bireylerin, sınıfların, devletlerin bilinçli etkinlikleri) işlemesiyle meydana çıkabilir. Belirleyici olan nesnel etmenlerdir, ama bu nesnel etmenler öznel etmenlerin katkısı olmadan işleyemezler. Buna karşı öznel etmenler de ancak nesnel etmenler hazır olduğu zaman bir rol oynayabilirler. İnsansal kat-

kı, doğanın kendiliğinden gelişmesine karşı, toplumsal gelişmenin temel özelliğidir. Ne var ki insansal bilinçlilik, günümüzün bilimsel aydınlığından önce kör bir bilinçlilikti. Toplumsal ve ekonomik gelişmenin yasaları bulunup insanlarca kavranmadan önce onlara egemen olunamazdı. İnsanın kendi ürününün kendine egemen olması ve onu köleleştirmesi bu yüzdendi. Bundan ötürüdür ki bu kavrayıştan önceki insan bilinçliliği, kendiliğinden gelişmenin yönlendirdiği çok dar ve bilgisiz bir bilinçlilikti. Bu tarihsel kendiliğindenliğin karşısında tarihin bilgili bir bilinçle yaratılması çağı, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan büyük aydınlığın ışığında oluşmuştur. Yüzyılımızın bilgili insanları için artık bütün ekonomik-toplumsal gerçekler apaçıktır. Bilgili bilinçlilikleriyle günümüz insanları artık nesnel yasaları kendi mutlulukları doğrultusunda yönlendirebilirler. Nesnel yasaların kendiliğinden işlemesiyle insan mutluluğunu sağlayacağını düşlemek, insan zekâsı olmaksızın örneğin ampulün kendiliğinden oluşacağını düşlemekten farksızdır. İnsanlar nasıl doğa yasalarının bilgisini edinerek Ay'a ayak basmayı başarmışlarsa, toplumsal-ekonomik yasaların bilgisini edinerek öylece kendi mutluluklarını yaratmayı da başarabilirler. *Bk.* Ekonomik gelişme yasası, Kendiliğindenlik, Yasa.

EKONOMİK YETERLİK *(Os.* İktisâdî kifâyet, *Fr.* Autarcie, Autarchie; *Al.* Autarkie, İng. Autarchy) Bir ülkenin kendi ekonomisini kendi kaynaklarıyla düzenlemesi ve dış ekonomilere kapılarını kapaması durumu... Alman ekonomi bilgini Fried'in öğretisidir. 1938-1939 yıllarında Almanya'da ve İtalya'da uygulanmıştır. Temelde, her ülkenin savaşta kendi kendine yetebilmesi için, buna barışta hazırlanması gerektiği düşüncesini içerir. Bu anlayışa *kudret ekonomisi* denmiştir. Kökü, *merkantilizm* anlayışındadır. Hitler, bu öğretiden yola çıkarak, dünyayı üçe bölmeyi düşünmüş ve bu bölgeler arasında sıkı bir *otarşik* ekonomi siyasası uygulamayı amaçlamıştı. Bu üç bölgenin sahipleri Amerika, Japonya ve Almanya olacaktı. Bu düş, kendi kendine yeterlik siyasasıyla gelişerek, bir dünya imparatorluğu amacını taşıyordu. *Bk.* Merkantilizm.

EKONOMİ POLİTİK *(Os.* Siyâsî iktisat, *Fr.* Économie politique, *Al.* Politische Ökonomie, *İng.* Political economy) Üretimin toplumsal yapısını inceleyen bilim... *Ekonomi politik,* üretimin ve bölüşümün toplumsal ilişkilerini tarihsel gelişmeleri içinde inceler ve bu bakımdan *ekonomi* deyiminden çok farklı bir anlam taşır. Eski *ekonomi* üretim, tüketim ve bölüşüm gibi ekonomik olayları insan ilişkilerinin dışında ve soyut olarak incelerdi. XVII. yüzyılda kullanılmaya başlayan *ekonomi politik* deyimi, Yunancadan gelen *oikonomia* sözcüğüyle *toplumsal örgüt* anlamındaki *politeia* sözcüklerinden yapılmıştır. *Ekonomi politik,* çeşitli gelişme aşamalarında üretimin ve bölüşümün özel yasalarını araştırır ve bu özel yasalardan üretim ve bölüşümün genel yasalarını çıkarır. *Burjuva ekonomi politiği* ve *bilimsel ekonomik politik* deyimleri de metafizik ve diyalektik ekonomi anlayışlarını birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Toplumcuların *burjuva ekonomi politiği* adını verdikleri bilim, toplumsal değil, bireysel ekonomik faaliyetleri inceler ve bunları her zaman ve her mekânda geçerli sonsuz ve değişmez yasalara bağlamaya çalışır. *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİ SİYASASI *(Os.* İktisat siyaseti, Siyâseti iktisâdîye; *Fr.* Politique économique, *Al.* Wirtschaftspolitik, *İng.* Economic politic) Hükümetlerin ekonomi alanında uyguladıkları siyasa... Hükümetlerin ekonomik amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için aldıkları önlemleri dilegetirir. Gerçekte siyasa demek, ekonomi siyasası demektir. *Bk.* Ekonomi, Ekonomik öğretiler.

EK ÖDENEK *(Os.* İlâve tahsisât, *Fr.* Gratification, *İng.* Perquisit) Aylık ve ücretlere eklenen prim, ikramiye, fazla çalışma ücreti, kasa tazminatı vb. gibi ödenekler... Ayrıca bir bütçede belli bir işe ayrılan paranın yetmemesi durumunda o paraya eklenen ödeneği de dilegetirir. *Bk.* Ödenek.

EKSİ EKONOMİ *(Os.* Nâkıs iktisat, Fr. Déséconomie, *Al.* Unwirtschaftlichkeit, *İng.* Diseconomics) Verimi düşmüş ve mâliyeti artmış ekonomi... Anamalcı ekonomiciler tarafından kullanılan bir deyimdir. Anamalcı ekonomiciler verimin düşmesi ve mâliyetlerin artması durumunu, iç ve dış etkenlere göre ayrı ayrı incelerler. *Bk.* Dış ekonomiler, Dış etki.

EKSİK ANAMALLAŞTIRMA *(Os.* Noksan sermâye vaz'ı, *Fr.* Capitalisation insuffisante) Yeteri kadar anamal konulmamış olanın durumu... Anamalcı ekonomide üretkenlik düzeyi dünya ortalamasının altında olan ülkeler *noksan kapitalize edilmiş* ve üretkenlik düzeyi dünya ortalamasının üstünde olan ülkeler *aşırı kapitalize edilmiş* deyimleriyle nitelenir. *Bk.* Anamal.

EKSİK ÇALIŞTIRMA *(Os.* Noksan istihdâm, *Fr.* Sous-emploi, *Al.* Unterbeschaeftigung, *İng.* Underemployment) Üretim etmenlerinden bir bölümünün üretime katılmadıkları durum...

Tam çalıştırma deyimi karşılığında kullanılır. Genellikle, aradıkları halde çalışacak iş bulamayan işçilerin meydana getirdiği işsizliği dilegetirir. Klasik ekonomicilere göre emek pazarında serbest rekabet koşulları geçerli oldukça tam çalıştırma gerçekleşir, tam rekabet koşulları değişirse eksik çalıştırma başgösterir. *Bk.* Çalıştırma, İşsizlik.

EKSİK REKABET *(Os.* Noksan rekabet, *Fr.* Concurrence imparfaite, *Al.* Unvolkommener Wettbewerb, *İng.* Imperfect competition) Firmaların bir dereceye kadar fiyatları etkileyebildikleri rekabet durumu... Aynı anlamda *aksak rekabet* deyimi de kullanılmaktadır. Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmaması durumunu dilegetiren *tam rekabet* deyimi karşılığında kullanılır. Eksik rekabetin en aşırı biçimi *monopol* durumudur. Ama bu durum, eksik rekabetten çok, rekabetsizlik durumunu gerçekleştirir. Ekonomi dilinde her ne kadar monopol durumu da *eksik rekabet* kapsamına giriyorsa da bu duruma daha çok düopol ve oligopol piyasaları örnek olabilir. *Bk.* Rekabet.

EKSİK TÜKETİM *(Os.* Noksan istihlâk, *Fr.* Sous-consommation, *Al.* Unterkonsumption, *İng.* Underconsumption) Satınalma gücünün eksikliğinden doğan az tüketim... Bu konuda çeşitli ekonomicilerce çeşitli kuramlar ilerisürülmüştür. C. H. Douglas, W. F. Foster, W. Catchings, J. A. Hobson gibi kuramcıların ilerisürdükleri varsayımlar, eksik tüketimin nedenlerini kredi ve faiz değişmelerine bağlar. Kimileri de eksik tüketimin aşırı tasarruftan doğduğunu ilerisürer. *Bk.* Tüketim.

EKSİK ÜRETİM *(Os.* Noksan istihsâl, *Fr.* Sous-production) Üretici güçlerin eksik kullanımından doğan az üretim... Yetersiz üretimi dilegetirir. Genellikle de yüksek fiyatları korumak için büyük anamalcı tekeller tarafından yapay olarak meydana getirilir. *Bk.* Üretim.

EKSİLTME *(Os.* Münâkasa, *Fr.* Adjudication au rabais, *Al.* Vergebung an das niedrigste Angebot, *İng.* Allocation to lowest tenderer) Satıcıları fiyat indirme yolunda yarıştırarak mal satın alma yöntemi... Genellikle devlet alımlarında uygulanır, açık ya da kapalı zarfla yapılabilir. Mal, fiyatı en çok eksilten, eşdeyişle azaltan satıcıdan alınır. Açık eksiltmede satıcılar birbirlerinin yüzüne karşı yarışırlar ve fiyatları yapabilecekleri ölçüde düşürürler. Kapalı zarf yöntemindeyse satıcılar rakiplerinin indirimini bilmeden fiyat önerme durumundadırlar, bundan da malını mutlaka satmak isteyen satıcının açık eksiltmeden daha çok indirimde bulunacağı umulur. *Bk.* Artırma, Artırma ve eksiltme.

EKSİNLİK *(Os.* Mâlûliyet, *Fr.* Invalidité, Infirmité; *Al.* Invaliditaet, Siechtum; *İng.* Disablement, Infirmity) Bir insanın iş görebilme gücünü bütünüyle ya da bir bölümüyle yitirmesi durumu... Bir kazâ, dışsal herhangi bir etki, bir hastalık vb. gibi nedenlerden olabilir. Memurlukta emekliliğe yolaçar, Borçlar Kanunu'nda *cisimsel zarar* deyimiyle nitelenmiştir (46. madde) ve tazminât isteme hakkı doğurur.

EKSİNLİK SİGORTASI *(Os.* Mâlûliyet sigortası, *Fr.* Assurance invalidité, *Al.* Invaliden versicherung, *İng.* Insurance of the disabled) Bir eksinlikle karşılaşma olasılığına karşı yapılan sigorta... Böyle bir durumda çalışamayacak olan ya da çalışma gücü azalan kişi sigortadan belli bir para alır. *Bk.* Eksinlik.

EKSPERTİZ *(Os.* Takdiri kıymet, *Fr.* Expertise, *Al.* Schaetzung, *İng.* Appraisement) Herhangi bir şeye o şey üstünde bilgisi olan bir ya da birçok kişi tarafından değer biçilmesi... Bu değer kimi durumlarda bir fiyattır, örneğin bir binanın değerlendirilmesi bir fiyatla dilegetirilir. Kimi durumlarda da bir nitelik olabilir, örneğin tütün eksperleri tütünün niteliğini saptarlar.

EK ÜCRET *(Os.* İlâve ücret, *Fr.* Suppléments de salaire, *Al.* Lohnebenleistungen, *İng.* Fringe benefits) Ücrete ek olarak verilen para ya da menfaat... Anamalcı üretim düzeninde emekçilere verilen ücreti belli bir çizgide tutmak ve yükseltmemek için başvurulan bir yöntemdir. Çeşitli koşullarla verilen ikrâmiye, prim, yiyecek ve giyecek, yakacak, hattâ işçiler için yapılan sosyal tesisler *ek ücret* deyimiyle nitelenir. *Bk.* Ücret.

ELÂSTİKİYET *Bk.* Esneklik.

ELÂSTİKLİK *Bk.* Esneklik.

ELÂSTİK TALEP *Bk.* Esnek istem.

ELATMA *(Os.* Müdâhale, *Fr.* Intervention, *Al.* Intervention, Einmischung; *İng.* Intervention) Herhangi bir işe engelleyici yönde karışma... Hukuk dilinde bir mal üstünde hak iddiasında bulunmayı dilegetirir. Bir dâvâya *katılma* anlamında da kullanılır. Örneğin kamuyu da ilgilendiren bir suçtan zarar gören kişi, kamu dâvâsına müdâhale eder ve dâvâcı olarak tazminât ister. Arapça *müdâhale* deyimi *(girme* anlamına gelen *dühûl* deyiminden türemiştir),

yerine göre *karışma* ve *araya girme* deyimleriyle de dilegetirilir. *Bk.* Elatmacılık.

ELATMACILIK *(Os.* Müdâhalecilik, *Fr.* Interventionisme, *Al.* Interventionismus, *İng.* Interventionism) Devletin ekonomik yaşama elatmasını öneren Sismondi'nin öğretisi... *Devletçilik* ve *himayecilik* deyimleriyle karıştırılmamalıdır. *Müdâhalecilik,* ütopyacı toplumculuk amacıyla ilerisürülmüştür. Fransız düşünürü ve ekonomicisi Simon de Sismondi (1773 -1842), sanâyi anamalcılığının çok küçük bir azınlığı zenginleştirirken çok büyük bir çoğunluğu yoksullaştırdığını görmüş ve devletin bu duruma *müdâhale* etmesini önermiştir. Sismondi'ye göre devlet büyük kazançlar için yapılan üretimi frenlemeli, mülkiyetle emeğin aynı kişide birleşmesini sağlamalı, kadınlarla çocukların fabrikalarda çalışmalarını yasaklamalı, işsizliği önlemeli ve işçilerin sosyal haklarını korumalıdır. Sismondi bu safça öneriyi ilerisürerken devlet kurumunun niteliğini ve görevlerini, nasıl işlediğini düşünemiyordu. Daha sonra burjuva ekonomicileri Sismondi'nin bu bilimdışı önerisinden yararlanmakta gecikmediler ve deyimi *liberalizm* karşıtı ve *devletçilik* anlamdaşı olarak kullandılar. Çünkü devletin kimi alanlara el atmasını bizzat anamalcılar istemekteydi ve anamalcılığın kuramcısı John Maynard Keynes de az kârlı işletmelerin devlete devredilip vergilerle güçlendirildikten sonra yeniden anamalcılara devredilmesini öneriyordu. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

EL İŞİ *(Os.* El işi, *Fr.* Travail manuel, *Al.* Handarbeit, *İng.* Manual labour) Anamalcılığın atölye döneminde elle yapılan iş... Mal üretiminde feodal düzenin zenaatkârlık döneminden sonra gelen ve anamalcılığın ilk dönemi olan atölye dönemi el işiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde malın bütünü, birçok işlerin ayrı işçilerce görülmesiyle meydana geliyordu. Zenaatkârlık döneminde tek işçinin ürünü olan mal, el işi döneminde işbirliğinin ürünüdür. *Bk.* İşbirliği, İşbölümü.

ELKOYMA

1. *(Os.* Vaz'ı yed, *Fr.* Réquisition, Séquestre, Arrêt; *Al.* Beschlag, Beschlagnahme, Requisition; *İng.* Seizure, Arrest) Herhangi bir şeye ya da işe elkoyma.

2. *(Os.* Haciz, *Fr.* Saisie, *Al.* Pfaendung, *İng.* Distraint) Alacağı karşılamak için borçlunun mallarını tutma... Hukuksal bir işlemdir. Borçlu borcunu ödemezse, taşınır ve taşınmaz tüm mallarının ve alacak haklarının alacağa (fâiz ve tüm masraflar da dâhil olmak üzere) yetecek miktarda adlî makamların emrine verilmesini dilegetirir. Mahkemeden karar almak yoluyla uygulanır. Borçlunun yaşaması için gerekli mallar haczedilemez. *Bk.* Elkoymak, Elkoyulmaması gereken mallar, Elkoymanın kaldırılması.

ELKOYMAK *(Os.* Haczetmek, *Fr.* Saisir, *Al.* Pfaenden, *İng.* To seize) Alacağı karşılamak için borçlunun mallarını elde tutmak... *Bk.* Elkoyma.

ELKOYMANIN KALDIRILMASI *(Os.* Haczin fekki, *Fr.* Mainlevée de saisie, *Al.* Aufhebung der Pfaendung, *İng.* Raising of arrest, *Lâ.* Solvere pignus) Haczin ortadan kaldırılması işlemi... Haciz, hukuk açısından, birçok nedenlerle kaldırılır. Bu nedenlerin başında borcun ödenmiş olması durumu gelir. Haciz, başka bir mal üstüne aktarılarak da kaldırılabilir. Haczedilen malın elkoyulmaması gereken mallardan olduğu anlaşılmakla da haciz kaldırılır. Haczedilen malın borçlunun malı olmadığının istihkak dâvâsı sonunda anlaşılmasıyla da haciz kaldırılır. Haczedilen malın satılması yasal süre içinde istenmez ya da talep geri alınıp da bu süre içinde yenilenmezse haciz kendiliğinden kalkar. *Bk.* Elkoyma, Elkoyulmaması gereken mallar.

ELKOYULMAMASI GEREKEN MALLAR (*Os.* Haczi câiz olmayan mallar, *Fr.* Objets insaisisable, *Al.* Unpfaendbar Gegenstaende, *İng.* Non-distrainable chattels) Yasalarca haciz dışı tutulmuş mallar ve alacaklar... Genel olarak borçlunun yaşaması için gerekli mallar ve paralar haczedilemez. Bundan başka devlet malları da haczedilemez. *Bk.* Elkoyma.

ELKOYULMUŞ MAL *(Os.* Mahcûz mal, *Fr.* Patrimoine saisie) Kullanılması mahkeme kararıyla yasaklanmış mal... Borcunu ödemeyen borçlunun malları haczedilir. Borçlu borcunu ödeyerek bu haczi kaldırabilir. Ödemezse mahcûz mallar satılır ve parasıyla borç ödenir. *Bk.* Elkoyma.

EMEĞİN MARJİNAL VERİMLİLİĞİ *(Os.* Sâyin nihâî müsmiriyeti, *Fr.* Productivité marginale du travail, *Al.* Grenzproduktivitaet der Arbeit, *İng.* Marginal productivity of labour) Ücretin, son kullanılan işçinin verimine göre saptanacağını ilerisüren sav... Bu bilimdışı sav, azalan verim yasasına dayanır ve Alman ekonomicisi Johann Heinrich von Thünen (1785 -1850) tarafından ortaya atılıp Amerikan ekonomicisi John Bates Clark (1847-1938) tarafından geliştirilmiştir. Bu sava göre, bir işletmede öteki üretim etmenlerini değişmemiş saymak koşuluyla üretime katılan her işçi

belli bir işçi sayısına kadar üretimin verimini arttırır, ama o belli sayıdan sonra alınan her işçi üretimin verimini azaltmaya başlar. Daha açık bir deyişle, belli bir sayıdan sonra yeni işçi çalıştırmak üretime hiçbir yarar sağlamaz. Marjinal verimlilik deyimi, son işçinin üretime yaptığı katkıyı dilegetirmektedir. Bunu şöyle bir örnekle gösterirler: Bir işletmede on işçi elli verim birimi elde ediyor, ortalama verim (toplam üretimin işçi sayısına bölünmesiyle bulunan verim) beş, onuncu işçinin üretime katkısı da beştir. Bu işletmeye bir işçi daha alınırsa verim altmış altıya çıkıyor, ortalama verim (altmış altı birim üretimin on bir işçiye bölünmesiyle bulunan verim) altı, ama son işçinin (on birinci işçinin) katkısı (marjinalcilerin ünlü deyimiyle, marjinal verim) on altıdır (çünkü on işçinin elli birim verimi bir işçi daha katılmakla altmış altı birim verime yükselmiş, eşdeyişle on altı birim verim artmıştır). Bu işletmeye bir işçi daha alınmakla, yâni on iki işçi çalıştırmakla doksan verim birimi elde ediliyor, ortalama verim yedi buçuğa yükselirken marjinal verim yirmi dörde çıkıyor. İşçi sayısını arttırmanın kârlı olduğunu gören patronlar bir işçi daha alıyorlar ve verimi doksandan yüz on yediye çıkarıyorlar, ortalama verim dokuza ve marjinal verim yirmi yediye yükseliyor. Ama üretime bir işçi daha kattıkları zaman (eşdeyişle, on dört işçi çalıştırdıkları zaman) verim yüz on yediden yüz kırka yükseliyor, ortalama verim de ona çıkıyor, ama marjinal verim yirmi yediden yirmi üçe düşüyor. İşçi almakta devam ederlerse verim de yükselmekte devam ediyor (on beş işçide yüz elliye, on altı işçide yüz elli altıya, on yedi işçide yüz altmış bire, on sekiz işçide yüz altmış ikiye yükseliyor), ama marjinal verim birdenbire düşmeye başlıyor (on beş işçide ortalama verim on birimde kaldığı halde, marjinal verim yirmi üçten ona düşüyor, on altı işçide ortalama verim de düşmeye başlıyor ve on birimden 9.8'e düşüyor, marjinal verimse on birimden altıya iniyor; on yedi işçide ortalama verim 9.5'e düşerken marjinal verim altıdan beşe iniyor, on sekiz işçide ortalama verim birimi dokuza inerken marjinal verim bire düşüyor). Üretime bir işçi daha katmak, eşdeyişle işçi sayısını on sekizden on dokuza çıkarmak üretimi de düşürmeye başlıyor, üretim yüz altmış iki birimden birdenbire yüz elli ikiye düşüyor. Ortalama verim de (yüz elli iki birim verimin on dokuz işçi sayısına bölünmesiyle bulunan verim de) sekize düşüyor (on sekiz işçide ortalama verim dokuzdu). Marjinal verimse düşmekle kalmıyor, eksiye geçiyor ve —10 oluyor (Çünkü on sekiz işçi yüz altmış iki verim elde ederken on dokuz işçi yüz elli iki verim, eşdeyişle on birim verim daha az elde ediyor). Marjinalciler bu mantıktan işçi ücretlerinin marjinal işçi (son işçi) verimine göre saptanması gerektiği sonucunu çıkarmaktadırlar. *Bk.* Ücret, Emek, Azalan verim yasası, Emekgücü, Artık-değer.

EMEĞİN ÜRETKENLİĞİ *(Os.* Müsmiriyeti sây, *Fr.* Productivité du travail) İnsan çalışmasının verimi... Emeğin üretkenliği ya da verimi, özellikle teknik yeniliklerin uygulanmasıyla artar. Anamalcı düzende artık-değer elde etmenin iki yolundan biri de budur. Teknik yenilikler uygulanarak emekgücü değerinin yaratılması için gerekli emek zamanı kısaltılır, eşdeyişle emekçi iki saatte yaptığı işi teknik bir yeniliğin uygulanmasıyla bir saatte yapmaya başlar, böylelikle artık-değer elde etmek için gerekli ek çalışma süresi bir saat daha uzatılmış olur, eşdeyişle ek çalışma süresi gerekli çalışma süresindeki azalma kadar çoğalır. Emeğin üretkenliğini arttırarak elde edilen artık-değere *göreli artık-değer* denir. *Bk.* Emek, Değer, Artık-değer, Saltık artık -değer, Göreli artık-değer.

EMEĞİN ÜRÜNÜ *(Os.* Sâyin mahsûlü, *Al.* Produkt der Arbeit) Emeğin yarattığı şey... *Bk.* Emek, Mal.

EMEĞİN YABANCILAŞMASI *(Os.* Sâyin yabancılaşması, *Fr.* Aliénation du travail) Mal biçimine dönüşen emeğin emekçiden koparak emekçiyle karşıtlaşması... Diyalektik ekonomi terimidir. *Emeğin yabancılaşması* deyimiyle dilegetirilen, emekçinin kendi emeğinin kendisine egemen olması durumudur. Emekçi mal yapar, ürettiği malda emeğini meydana koyar. Mal biçimine dönüşen bu emek piyasada satılır ve anamalcıyı güçlendirir. Anamalcı güçlenmekle emekçiye daha çok egemen olur, demek ki, kendi emeği emekçiye egemen olur. *Bk.* Emek.

EMEĞİN YOĞUNLAŞMASI *(Os.* Tekâsüfü sây, *Fr.* Concentration du travail) Emekçinin belli bir üretim süresinde daha çok üretime zorlanarak emeğin veriminin arttırılması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Emeğin yoğunlaştırılmasıyla artan bu artık-değere *saltık artık-değer* denir. Bu deyim, *göreli artık-değer* deyimi karşılığında kullanılır. Bu olguya *emeğin yeğinleşmesi* (entansifleştirilmesi, şiddetlendirilmesi) de denir. Örneğin bir saatte bir metre kumaş dokuyan bir emekçi aynı üretim aletleriyle bir saatte iki metre kumaş dokumaya zorlanırsa, sekiz saatlik bir üretim süresi içinde daha önce on altı saatte üreti-

lebilen bir değer yaratır. Emeği yoğunlaştırmanın çeşitli yolları vardır. Örneğin parça başına ücret vermek emeği yoğunlaştırır. Emeği yoğunlaştırma yoluyla veriminin arttırılmasıyla teknik yenilikleri uygulayarak emeğin veriminin arttırılmasını birbirine karıştırmamalıdır. *Bk.* Emek, Değer, Artık-değer, Saltık artık-değer, Göreli artık-değer, Emeğin üretkenliği.

EMEK *(Os.* Sây, *Fr.* Travail, *Al.* Arbeit, *İng.* Labour) İnsanın doğayı değiştirmek için gerçekleştirdiği bilinçli ve yararlı çalışma... İnsanlaşma *emek*'le başlamıştır, yüksek dereceli hayvanların tarihsel gelişme sürecinde içlerinden bir bölümü emeğiyle ötekilerden ayrılıp insanlaşmıştır. Hayvan doğadan toplar; insansa doğayı emeğiyle üretir, değiştirir ve hizmetine koşar. "Önce emek" vardır; sonra el, dil ve bunların ürünü olan düşünce. "El, emeğin ortaya koyduğu bir üründür", düşünce ve onun özdeksel iskeleti olan dil de emek sürecinde insanların birbirleriyle zorunlu olarak kurdukları ilişkilerden doğmuştur. Emek, insanı ve insan toplumunu yaratmış, bunun sonucu olarak da insan beynini ve bilincini oluşturmuştur. İnsan emeğiyle, doğayı değiştirirken kendisini de değiştirmiştir. Değişme süreci, hayvanken insan olmayla başlar, baltalı insandan günümüzün uzaya ayak basmış atomlu insanına kadar sürer, şimdiden hayâl bile edilemeyecek çok üstün aşamalara doğru sürmekte de devam edecektir. İnsanı insan eden ve doğaya egemen kılan emeğin özü ve nitelikleri diyalektik felsefeyle açıklığa kavuşturulmuştur. Emeğin tarihsel serüveni, insanlık tarihinin serüvenidir. İnsanın bir *emekçi* olarak, emekçiliği dışında bütün öteki niteliklerinden arınmış bir emekçi olarak ortaya çıkması bu tarihsel serüvenin sonucudur. İnsanın ilk mülkiyet ilişkisi de kendi emeğinin sahibi olmakla başlar, insanın üretici emeğinden bağımsız varlığı her şeyden önce kendi üretici emeğinin malikidir. *Bk.* Emekgücü, Gerekli emek, Soyut emek, Somut emek, Emek araçları.

EMEK ARAÇLARI *(Os.* Mesâi vâsıtaları, *Fr.* Moyens de travail, *Al.* Arbeitsmittel, *İng.* Means of labour) Emeğin gerçekleşebilmesi için gerekli âletler... *Üretim araçları* deyimiyle karıştırılmamalıdır. İnsan, âlet kullanmayı becererek hayvanlıktan kopmuş ve insanlaşmıştır. Bundan ötürüdür ki "insan, âlet kullanan hayvandır" diye tanımlanır. İnsan, emekgücünü harcayabilmek için üstünde çalışacağı nesnelere ve emek araçlarına muhtaçtır: "Çalışan kişi, başka kimi maddeleri kendi amaçlarına koşmak için başka kimi maddelerin mekanik, fizik ve kimyasal özelliklerini kullanır. İnsanın kendi kollarını emeğinin araçları olarak kullanıp topladığı meyveler gibi hazır ihtiyaç maddelerini bir yana bırakırsak, çalışan bir kimsenin malik olduğu ilk şey çalışma nesnesi değil, fakat çalışma aracıdır. Doğa, onun faaliyet örgenlerinden biri haline gelir, o da doğayı kendi vücut örgenlerine katar. Toprak nasıl onun ilk kileriyse aynı biçimde onun ilk araç deposudur. Örneğin ona fırlatması, öğütmesi, bastırması, kesmesi vb. için taşlar sağlar. Toprağın kendisi de bir emek aracıdır, ama tarımda bu niteliğiyle kullanıldığında bir dizi başka araçlar gerektirir. Emek, geliştikçe, özel olarak hazırlanmış araçları gerekli kılar". "Farklı ekonomik çağları birbirinden ayırabilmemizi sağlayan, emekle yapılanlar değil, hangi emek araçlarıyla nasıl yapıldıklarıdır". Taş, sopa, vb. gibi ilk emek araçlarını doğanın bağrında hazır bulan insan emek süreci geliştikçe *emek aracı (Fr.* Instrument du travil)'nı kendisi üretmeye başlamıştır. İnsanın doğaya karşı elleri ve dişleriyle yaptığı amansız ilkel mücadelenin sonucu olan bu nitelik, insanı insan eden bir niteliktir. Âletsiz insan, insan değildir ve bundan ötürüdür ki emek araçlarından yoksun bırakılan insan, insan olarak yaşayamaz. *Bk.* Emek nesneleri, Emek, Üretim araçları.

EMEK BORSASI *(Os.* Amele borsası, *Fr.* Bourse travail, *Al.* Arbeitsbörse, *İng.* Labour exchange) İşsiz emekçilerle işçi arayan patronların buluşup sözleşme yapabilecekleri kurum... Emek borsaları, XIX. yüzyılın ortalarında işsiz emekçilerle işçi arayan patronların buluşup sözleşme yapabilmeleri amacıyla kurulmuş, ama kısa zamanda işçi sendikalarının konfederasyonu biçimine dönüşmüşlerdir. Günümüzde, özellikle Fransa'da, emek borsaları ortak hizmetlerle ilgili sendikaların toplanma ve ortak sorunları görüşme yerleridir. Sendikalar bu kurumlarda sendikal öğretim de yaparlar. *Bk.* Emek pazarı, Sendika.

EMEKÇİ *(Os.* Amele, *Fr.* Prolétaire, *Al.* Proletarier, *İng.* Proletarian) Kullanma değeri harcanırken değiştirme değeri üreten işçi... *Emekç.* (Proleter) deyimi, kullanma değeri yaratan üreticileri dilegetiren *işçi (Fr.* Ouvrier, Travailleur) deyiminden çok farklı bir anlam taşır, bu iki terim arasındaki fark çok önemlidir ve kullanma değeri yaratan çalışmayı dilegetiren *iş* terimiyle değiştirme değeri yaratan çalışmayı dilegetiren *emek* terimleri arasındaki farka uygun düşer. Her işçi, emek-

çi değildir. Emekçi, anamalcı üretim düzenine özgü ve bu üretim biçiminin doğurduğu yeni bir işçi tipidir. Emekçi, artık-değer üreticisidir. Sadece kullanma değeri üreten bir işçi artık-değer üretmez. Örneğin bir çiftlikte çalışan yanaşma ya da ırgat, bir evde çalışan hizmetçi de işçidir ama emekçi değildir; çünkü artık-değer üreticisi değildir. *(Bk.* İş, İşçi, Emek). *Proleter,* ellerinde emeğinden başka satacak bir şeyi bulunmayan ve bundan ötürü de kendisine *emekçi* denen *insan-mal*'dır. Ne var ki bu mal, anamalcı üretim düzeninin bütün öteki mallarından farklı olarak iki yanlı bir özellik taşır: Bu mal belli bir değer taşır ve başka mallarla değiştirilir ve taşıdığı değer mal süreci içinde kendisini üretmek ve yeniden üretmek için gerekli ortalama toplumsal emek miktarı tarafından belirlenir. (Bu, onun öteki bütün mallarla ortak yanıdır). Ama bu mal, öteki bütün mallardan farklı olarak, tüketildikçe (eşdeyişle kullanıldıkça) kendi taşıdığı değerden çok daha büyük bir değer yaratır (Bu özellik başkaca hiçbir malda yoktur). Anamalcılar bu malı bu özelliğinden ötürü satın alırlar ve ona artık-değer ürettirirler. Diyalektik terminolojide *emekçi* "işinde hiçbir bağımsızlığı olamayan, kendisinin ve ailesinin yiyeceğini sağlamaktan başka hiçbir ihtiyacını sağlayamayan, durumundan kurtulmak umudunu da taşımayan" nitelikleriyle tanımlanır. Bu tanım, bir dereceye kadar, ortaçağın ünlü Hıristiyan düşünürü Aquinolu Thomas'nın "yoksul oldukları için emekçi ve emekçi oldukları için yoksul olan insanlar" tanımına uygundur. Diyalektik anlayışa göre emekçinin işinde hiçbir bağımsızlığı yoktur, çünkü üretim araçlarına sahip olmadığından emekçilikten başka hiçbir iş yapamaz; kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamaktan başka hiçbir ihtiyacını karşılayamaz, çünkü emekçinin payını ancak emek gücünü sürdürebilecek ölçüye indirmek anamalcı üretimin zorunlu yasasıdır; durumundan kurtulmak umudunu da taşıyamaz, çünkü anamal birikimi arttıkça emekçinin bağımlılığının artması anamalcı üretimin değişmez yasasıdır. Oysa anamalcılık öncesi toplumlarda hayatlarını çalışmakla kazananların durumu böyle değildir. Tarih, zengin ailelerin yanında belli bir süre çalıştıktan sonra bağımsızlığa kavuşabilen yoksul insanların örnekleriyle doludur. (Örneğin *Bk.* M. Herskovitz, *Economic Life Primitive Peoples,* s. 93). *Bk.* Emek, İşçi, Emekgücü, Gerekli emek.

EMEKÇİDEN YANALIK *(Os.* Amele taraftarlığı, *Fr.* Ouvriérisme) Emekçi olmadıkları halde emekçi sınıfının sorunlarına düşünsel olarak katılanlar ve eylemsel olarak destekleyenler... *Bk.* Solculuk, Emekçi, Emekçi sınıfı.

EMEKÇİLEŞME *(Os.* Ameleleşme, *Fr.* Prolétarisation) Anamalcı düzende küçük burjuvazinin rekabet vb. gibi nedenlerle mülksüzleştirilerek para sahipliğinden işgücü sahipliğine dönüşmeleri süreci... *Proleterleşme* deyimi de kullanılmaktadır. Anamal, yapısı gereği, gittikçe merkezleşir ve daha az ellerde toplanır. Bu demektir ki küçük anamal sahipleri anamalcı düzende gittikçe yokolurlar ve para sahipliğinden emekgücü sahipliğine geçerler. *Historical statistics of the U.S.A.*'dan alınan şu istatistiğe göre, ücretlilerin aktif nüfusa oranı 1880 yılında 62, 1890 yılında 65, 1900 yılında 67.9, 1910 yılında 71.9, 1920 yılında 73.9, 1930 yılında 76.8, 1950 yılında 79.8, 1957 yılında 84.3 olmuştur. Buna karşı müteşebbislerin aktif nüfusa oranı 1880 yılında 36 iken 1920 yılında 23.5'e ve 1957 yılında 14'e düşmüştür. Fransız istatistiklerine göre de ücretliler aktif nüfusa oranla 1906 yılında yüzde 47 iken 1931 yılında yüzde 57.6 ve 1963 yılında yüzde 65 olmuştur. *Bk.* Emekçi.

EMEKÇİ SINIFI *(Os.* Amele sınıfı, *Fr.* Prolétariat, *Al.* Proletariat, *İng.* Proletariat) Hiçbir üretim aracına sahibolmayan ve emekgücünü satmak zorunda bırakılarak artık-değer üreten emekçilerden meydana gelen sınıf... Marksçı ekonomi terimidir ve *anamalcı sınıfı* deyimi karşılığında kullanılır. Marksçı ekonomiye göre bu iki sınıf arasındaki zorunlu çelişki, anamalcı toplumun temel çelişkisidir. *Bk.* Emekçi.

EMEK-DEĞER KURAMI *(Os.* Sâyü kıymet nazariyesi, *Fr.* Théorie de travail et valeur) Değerin emekten doğduğunu saptayan kuram... *Emek-değer* deyimi, *kullanım yararıyla belirlenen ekonomik değer* anlamındaki *yarar -değer* deyimi karşılığında kullanılır. Değerin insan emeğinden doğduğu ve değerin tek kaynağının insan emeği olduğu ekonomi tarihinde klasiklerce de sezilmiş ve dilegetirilmiştir. Örneğin, bir malın değerinin bu malın üretimi için harcanan emekten doğduğunu ve bu değerin kendisini meydana getiren emeğin harcanma süresiyle ölçülmesi gerektiğini ilkin ortaya atan ekonomicinin William Petty (1623 -1687) olduğu bilinmektedir. Ama Petty rant ve kârı birbirinden ayıramamakla konuyu açıklığa kavuşturamamıştı. Daha sonra büyük ekonomiciler Adam Smith'le David Ricardo da eksik ve yanılgılı emek-değer kuramları geliştirmişlerdir. Ekonomi tarihinde *emek-değer kuramları* nesnel ve bilimsel bir anlayışı, *yarar -değer kuramları* öznel ve bilimdışı bir anlayı-

şı dilegetirirler. Tarihsel süreçte öznelcilik ve yararcılık bu konuda yeterli bilgilere sahip olamamaktan doğuyordu, çağımızdaysa kasıtlı ve amaçlıdır. Marjinalciliğin kurucularından Prof. William Stanley Jevons (1835-1882), *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında bu kasdı ve amacı açıkça itiraf etmektedir, şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (*Bk.* Jevons, İbid, 4. baskı, s. 164-5). *Bk.* Emek, Değer, Değer kuramları, Gerekli emek.

EMEKGÜCÜ *(Os.* İş kuvveti, *Fr.* Puissance du travail, *Al.* Arbeitskraft, *İng.* Labour-power) Çalışma yeteneği... Emekgücü, insanın canlı varlığında bulunan ve onun herhangi bir kullanma değeri üretirken kullandığı fiziksel ve ussal yeteneklerinin tümüdür. İnsanın ürünü, onun emekgücüyle elde edilir. Üretim sürecinde üretim araçlarından yoksun bırakılan insan emekgücünü pazara çıkarmak ve satmak zorunda kalmıştır. Emekgücü böylelikle *mal* durumuna dönüşür ve fiyatı da, onun yeniden üretilmesi için gerekli zamanla belirlenen, *değiştirme değeri* olur. Oysa, pazardaki bütün mallar gibi, *değiştirme değeri*'yle satın alınan bu malın *kullanma değeri*'nden yararlanılır. Ne var ki, emekgücünden başka bütün mallar kullanılırken yeni bir değer yaratmadıkları halde emekgücü kullanılırken değer yaratmak gibi bir olağanüstülüğe sahiptir. Bunun nedeni, *zaman* öğesidir. Emekgücü de, *kendisinin yeniden üretilmesi için gerekli zaman* süresiyle sınırlı olarak kullanılsaydı artık bir değer yaratmazdı. Oysa, bir malı satın alanın onu dilediği gibi kullanmak hakkına dayanılarak, emekgücü, kendisinin yeniden üretilmesi için sosyal olarak gerekli *zaman*'dan daha uzun bir süre kullanılarak artık-değer üretir. Bir sütçü sütünü satarken sütün değiştirme değerini alır ve sütün kullanma değerinden ayrılır, artık sütü alan o sütü dilediği gibi kullanabilecektir. Emekçi de emekgücünü satarken onun değiştirme değerini alır ve kullanma değerinden ayrılır, anamalcı da bu emekgücünün kullanma değerini dilediği gibi kullanabilmektedir. Diyalektik anlayışın dilegetirdiği anlam budur. Bu anlayışa göre emekgücü de kendisinin yeniden üretilmesi için gerekli zaman süresiyle sınırlı olarak kullanılsaydı artık-değer yaratmayacaktı. *Bk.* Emek, Değer, Artık-değer, Gerekli emek.

EMEKLİ *(Os.* Mütekait, *Fr.* Retraité, *Al.* Pensioniert, *İng.* Pensioner) Yasalarla saptanan görev süresinin bitiminden sonra işinden ayrılmış bulunan görevli... Emekli, yasaların saptadığı belli bir aylık alır. *Bk.* Emekli aylığı, Emeklilik, Emekli sandığı.

EMEKLİ AYLILIĞI *(Os.* Mütekait maaşı, Tekaüdîye; *Fr.* Indemnité de retraite, *Al.* Pension, *İng.* Pension allowance) Emeklinin yasalar gereğince yaşamı süresince her ay aldığı para... Bu aylık, emeklinin ölümü durumunda bir işte çalışmayan karısıyla çocuklarına da verilir. *Bk.* Emekli, Emeklilik.

EMEKLİLİK *(Os.* Tekaüt, *Fr.* Retraite, *Al.* Pensionierung, *İng.* Retirement) Belli görevlerde çalışan memur, ücretli ve işçilerin yasal çalışma süresi sonunda elde ettikleri hak... Bu hak, ülkemizde belli bir yaşa (örneğin memurlarda altmış beş yaşına) ulaşmakla elde edilir. Ama bunun dışında yasaların saptadığı sürece çahşan her görevli kendi emekliliğini isteyebilir. Hastalık, sakatlık gibi durumlarda ve ceza olarak da emekli olunabilir. *Bk.* Emekli, Emekli aylığı, Emekli sandığı.

EMEKLİ SANDIĞI *(Os.* Tekaüt sandığı, *Fr.* Caisse de retraite, *Al.* Pensionkasse, *İng.* Pension fund) Kamu kuruluşları memurlarının emeklilik işlemlerini yürüten ve emekli aylıklarıyla ödencelerini veren kuruluş... Bu kuruluşlar, özel yasalara göre kurulur. Bu kuruluşların geliri memur ve hizmetlilerin aylıklarından her ay kesilen emekli âidatlarından sağlanır. *Bk.* Emekli, Emeklilik.

EMEK NESNELERİ *(Os.* İş maddeleri, *Fr.* Objets de travail, *Al.* Arbeitsgegenstand) İnsanların dönüştürüp üretmek için üstlerinde çalışabileceği nesneler... İnsanın üretime geçebilmek için her şeyden önce emeğiyle etkileyip değiştirebileceği nesnelere ihtiyacı vardır. Bu nesnelerin başında, insan eli değmemiş ilkel biçimiyle doğa gelir. Doğanın ayırdedici özelliği, insandan bağımsız oluşudur. İnsan, doğayı üretmemiş, tersine, onun bağrından çıkmakla kendi varlığının önkoşulu olarak hazır bulmuştur. Doğa, bir *üretim nesnesi* olarak bizzat hazır bulunduğu gibi taş, sopa vb. gibi ilk *emek araçları*'nı da bağrında hazır bulundurmaktadır. Ne var ki bütün bu nesne ve araçlar üretim sürecinin gelişmesiyle insana yetmez olur. O zaman insan *emek araçları*'nı olduğu gibi *emek nesneleri*'ni de bizzat üretmeye başlar. Pamuk, iplik, deri vb. böylesine üretilmiş emek nesneleridir. Emek nesneleriyle emek araçları, *üretim araçları (Al.* Produktionsmittel)'nın birbirlerini tamamlayan

vazgeçilmez iki yanıdır. *Bk.* Emek araçları, Üretim araçları, Üretim, Emek.

EMEK NİCELİĞİ *(Os.* Emek miktârı, *Fr.* Quantité du travail) Bir malda billurlaşan insan emeğinin niceliği... Çeşitli malların değiştirme değerleri -eşdeyişle değerleri- bu mallarda maddeleşmiş soyut insan emeği miktarına eşittir. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bir mal on kuruş ve başka bir mal yirmi kuruş ediyorsa birincisi on kuruşluk emek miktârı ve ikincisi yirmi kuruşluk emek miktârı taşıyor demektir. Harcanan emeğin miktârı emek zamanıyla hesaplanır. On kuruşluk değer taşıyan mal örneğin bir saatlik emek miktârı kapsıyorsa yirmi kuruşluk değer taşıyan mal iki saatlik emek miktârı kapsıyor demektir. *Bk.* Emek, Emek-değer kuramı, Soyut emek.

EMEK PAZARI *(Os.* Amele piyasası, *Fr.* Marché du travail, *Al.* Arbeitsmarkt, *İng.* Labour market) Emekgücü-mal'ın alınıp satıldığı pazar... Gerçekte bu pazar, emek pazarı değil, *emekgücü pazarı (Fr.* Marché de la force de travail)'dır. Bu pazar, çeşitli biçimlerde olabilir. Bölgesel emekgücü pazarları vardır, belli işkollarına özgü emekgücü pazarları vardır. Bunların dışında yüzyılımızda ülkesel emekgücü pazarları da oluşmuştur. Örneğin geri bıraktırılmış kimi ülkeler emperyalist ülkeler için açık birer emekgücü pazarıdır. Mal ihrâç edemeyen ülkeler, yabancı ülkelere emekgücü ihrâç ederler, eşdeyişle insan-mal ihrâç ederler. *Bk.* Emekgücü, Emek borsası.

EMEK SUNUSU *(Os.* İş arzı, *Fr.* Offre de travail, *Al.* Arbeitsangebot, *İng.* Labour supply) Emekgücü-mal'ın pazardaki niceliği... Gerçekte *emekgücü sunusu (Fr.* Offre de la force de travail)'dır. Klasiklere göre emekgücünü de (ki onlar *emek* derlerdi) öteki mallar gibi sunu ve istem yasasına (arz ve talep kanununa) göre fiyat bulur. Alıcı azsa fiyatı düşer, alıcısı çoksa fiyatı yükselir. Alıcının azlığı ve çokluğu, emek sunusunun niceliğine göredir. *Bk.* Sunu ve istem yasası, Emekgücü.

EMEK SÜRESİ *(Os.* İş müddeti, *Fr.* Durée du travail, *Al.* Arbeitszeit, *İng.* Labour-time) Bir mah üretmek için toplumsal olarak gerekli emekgücü harcama süresi... Bir malın değeri, onun üretimi için gerekli toplumsal *emek zamanı*yla belirlenir. "Bir kullanma değerinin ya da kullanmaya yarayan bir şeyin, sırf ve ancak, bu şeyde nesneleşmiş, madde haline gelmiş soyut insan emeği bulunduğu için bir değeri vardır. Öyleyse bu şeyin değerinin sahip olduğu ve olacağı büyüklükler nasıl ölçülür? Bu şeyde var olan değer yaratıcı özün, yani emeğin miktarıyla. Harcanan emeğin kendisi, kendi devam süresiyle hesaplanır. Bu emek harcama süresinin de ölçütü saat, gün vb. gibi belli zaman parçalarıdır." Toplumsal olarak gerekli *emek zamanı*, belli bir dönemde genellikle kullanılan üretim araçlarıyla, orta derecede bir ustalıkla ve orta derecede bir hızla çalışan emekçinin harcadığı zamandır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken teorik özellik şudur: Emek zamanı, kunduracı Hasan'ın ya da dokumacı Hüseyin'in harcadıkları somut çalışma süreleri değil, bir malın üretimi için belli bir toplumdaki bütün üreticilerin harcadıkları *toplumsal ortalama emek zamanı*dır. Yoksa bir dokumacı, modern bir dokuma fabrikasında beş saatte üretilen bir dokumayı üretmek için yirmi saat harcamışsa onun dokuması fabrika dokumasından dört kez daha değerli olmaz. Biri uzun ve biri kısa sürede üretilen her iki dokuma da pazarda aynı değerde eşitleşir. Bu eşitliği sağlayan *toplumsal ortalama emek zamanı*dır. Bir malın değerini saptarken onun üretiminde harcanan emek zamanı için ölçü *ortalama hız*dır. Bu ortalama hız, belli bir dönemde ve belli bir toplumda genellikle kullanılan üretim araçlarıyla ve orta derecede bir ustalıkla belirlenir. Çeşitli somut ustalıklar, çeşitli somut hızlar anamalcı üretimde *toplumsal ortalama*da soyutlaşır ve eşitleşir. *Bk.* Emek, Soyut emek, Değer, Gerekli emek, Emekgücü.

EMEK SÜRECİ *(Os.* İş vetîresi, *Fr.* Procés de travail, *Al.* Arbeitsprozess, *İng.* Labour process) Üretimin gelişmesi... Emek süreci, insanlar tarafından doğanın değişime ve dönüşüme uğratılmasının gelişmesi sürecidir. Bu süreç, insan emeğini, insanın emeğini harcayabileceği nesneleri ve bu nesneler üstünde emek harcayabilmek için gereken araçları gerektirir. Tüm sosyo-ekonomik toplum biçimlerinde varbulunan emek süreci, her üretim biçiminde o üretim biçimine özgü bir karakter taşır. Tarihsel emek süreci, bir dizi emek süreci bölümlerini kapsar. Bir emek süreci bölümünde başka bir emek sürecinin başlatıcısı olan yeni bir ürün elde edilir. İnsanın doğayı dönüşüme uğratması böylelikle gelişir ve gittikçe ilerler. Böylelikledir ki ilkin bir balta yapabilen insan, bir zaman sonra kendisini uzaya götürecek uçaklar da yapar. *Bk.* Emek araçları, Emek nesneleri, Üretim araçları, Üretim, Emek.

EMEK VERİMİ *(Os.* Sây müsmiriyeti, *Fr.* Productivité du travail) Belli bir emeğin belli bir sürede belli bir ürün meydana getirme gücü... Verim, fiziksel bir niceliktir. Örneğin

bir otomobil fabrikasının bir saatte ürettiği otomobil sayısı o fabrikanın verimini açıklar. Anamalcı üretimde sorun, bu verimin nasıl arttırılacağıdır. Verim, her şeyden önce, emeğin yoğunlaştırılmasıyla artar. Verimin her artışı, belli bir üretimde toplumsal olarak zorunlu sürede bir eksilmeyi ortaya koyar. Örneğin bir saatte elli otomobil üreten bir otomobil fabrikası bir saatte yüz otomobil üretmeye başlarsa demek ki bir saatte üretilen elli otomobil artık yarım saatte üretilmektedir. Emek veriminin ölçüsü, teknik gelişmedir. *Bk.* Göreli artık-değer.

EMEK YARARI *(Os.* Mesâînin faydası, *Fr.* Utilité du travail, *Al.* Nützlichkeit der Arbeit, *İng.* Utility of labour) Emekgücü harcanımının sağladığı kazançla verdiği sıkıntı arasındaki oran... Anamalcı ekonomiciler, özellikle marjinalciler, bu konuda kuramlar ilerisürmüşlerdir. Örneğin, Profesör Stanley Jevons'a göre emekçinin çalışmasını, bu çalışmanın sağladığı kazancın, verdiği sıkıntıdan daha fazla olması belirler. Emekçi, çektiği sıkıntının elde edeceği kazanca değmeyeceği düşüncesine varırsa işi bırakır ve çalışmaz. Bundan ötürüdür ki anamalcılar işçilerine sıkıntılarını düşünemeyecek koşullar hazırlamaya çalışırlar. *Bk.* Emek, Emekgücü, Emekçi.

EMEK YOĞUNLAŞTIRILMASI *(Os.* Sâyin teksifi, *Fr.* Intensification du travail) Emeği gittikçe daha çok verimli kılma süreci... *Bk.* Emek yoğunluğu.

EMEK YOĞUNLUĞU *(Os.* Sâyin kesâfeti, *Fr.* Intensité du travail, *Al.* Arbeitsintensitaet, *İng.* Labour intensity) Belli bir sürede harcanan emeğin verimi... Bu deyim, anamalcı ekonomide, kullanma oylumunu (istihdam hacmini) genişletmek amacıyla çok işçi gerektiren basit üretim tekniklerini yeğleme anlamında kullanılıyor. *Bk.* Emeğin yoğunlaşması, Anamalın organik bileşimi.

EMLÂK ALIM VERGİSİ *(Os.* Emlâk alma vergisi, *Fr.* Impôt sur les transactions immobiliéres, *Al.* Grundwerbsteuer, *İng.* Real estate purchase-tax) Taşınmaz mal alımsatımlarından alınan vergi... Bir bina, bir tarla, bir arsa vb. gibi taşınmaz malların alımsatımlarından alınır. Matrahı, taşınmaz malın satış bedelidir. *Bk.* Vergi, Emlâk vergisi.

EMLÂK BANKASI *(Os.* Emlâk bankası, *Fr.* Banque de hypothécaire, *Al.* Hypothekenbank, *İng.* Mortgage bank) Emlâk rehini karşılığında kredi veren banka... Bina yapımı için kredi veren bankalar da bu adı taşır. *Bk.* Emniyet sandığı, Banka, Emlâk kredisi, Rehin bankası.

EMLÂK KREDİSİ *(Os.* Emlâk kredisi, *Fr.* Crédit foncier, Crédit immobilier; *Al.* Bodenkredit, Immobiliarkredit, *İng.* Territorial credit, Real poperty credit, Real estate credit) Bina ve arazi alımı ya da yapımı için verilen kredi... İpotek (tutu) karşılığında verilen bir kredi biçimidir. İlkin 1770 yılında Silezyalı çiftçilerin aralarında anlaşarak ve birbirlerine zincirleme (müteselsil) kefil olarak uyguladıkları bu kredi biçimi çağımızda çok gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu krediler, çok uzun vadeli (genellikle yirmi yıl) kredilerdir. Bu kredi yi veren bankaların ilki Fransa'da Napoléon III. çağında kurulan *Crédit foncier* bankasıdır. İnşaat kooperatifleri de bu tür bir kredi sistemiyle çalışırlar. Bu kooperatiflerin ilki de 1781 yılında Birmingham'da kurulmuştur. Mesken kredilerinde genellikle mürekkep fâiz uygulanmaktadır, bununla beraber para değerinin gittikçe düştüğü ülkelerde aylık taksitlerin gittikçe önemsizleşmesi bu krediyi kullananları gene de kârlı duruma getirmektedir. *Bk.* Emlâk bankası, Verenek.

EMLÂK VERGİSİ *(Os.* Emlâk vergisi, *Fr.* Impôt foncier, *Al.* Grund-und Gebaudesteuer, *İng.* Property tax) Bina ve arazi vergilerinin birleştirilmiş biçimi... Ülkemizde 1970 yılına kadar bina vergisi ve arazi vergisi adları altında binalardan ve araziden ayrı ayrı vergiler alınıyordu. 1970 yılında 1319 sayılı yasayla bu vergiler kaldırılmış ve yerine *emlâk vergisi* konmuştur. 1972 yılında çıkarılan 1610 sayılı yasayla da bu vergiye yeni hükümler getirmiştir. Matrah, mükellef tarafından bildirilen taşınmaz mal değeridir. Ne var ki bu bildirim râyice uygun değilse aradaki fark cezalı olarak alınır. Emlâk vergisi, gerçekte, vergi düzensizliğinin en belli örneklerinden biridir. Örneğin hükümetler para değerini düşürürler, böylelikle halkın hem cebindeki paranın değeri azalır, hem de içinde oturduğu evin vergisi çoğalır. Ölmüş kocasından kalan bir evde barınan dul kadın, barındığı evin değerinin arttığı gerekçesiyle (ki bu değer artışı ona hiçbir yarar sağlamaz) ödeyemeyeceği bir vergi yükünün altına girer, vergi borcundan ötürü evi haczedilip satılır. *Bk.* Vergi.

EMNİYET SANDIĞI *(Os.* Emniyet sandığı, Rehin sandığı; *Fr.* Maison de prêt, *Al.* Leihhaus, *İng.* Pawnhouse) Rehin karşılığında kredi veren sandık... Ülkemizdeki *emniyet sandığı* Ziraat bankasına bağlı devletsel bir kuruluştur. Rehin karşılığında kredi verir, bir çeşit banka görevi görür. *Bk.* Emlâk bankası.

EMPERYALİZM *(Os.* Emperyalizm, *Fr.* Impérialisme, *Al.* Imperialismus, *İng.* Imperia-

lism) Anamalcılığın tekelcilik aşaması... Eski sözlüklerde *bir devletin genişleme ve öteki devletlere egemen olma isteği* biçiminde tanımlanan *emperyalizm* deyimi ilkin 1880'lerde İngilizce olarak *imparatorluk rejimi yandaşlarının öğretisi* anlamında kullanılmıştır. Sözcük olarak *imparatorluk* anlamındaki Lâtince *imperium* deyiminden türemiştir, etimolojik kökü Hint-Avrupa dil grubunun *elde etme* düşüncesini dilegetiren *per* sözcüğüdür. *Emperyalizm,* gelişmiş bir anamalcılıktır. Anamalcılığın temel niteliği olan serbest rekabet kendi zıddı olan tekelciliğe dönüşmüş ve anamalcılığı daha yüksek ve gelişmiş bir ekonomik düzeye ulaştırmıştır. "Serbest rekabet, anamalcılığın ve genel olarak mal üretiminin temel niteliğidir. Tekelcilikse serbest rekabetin tam zıddıdır. Ne var ki serbest rekabet büyük ölçüde bir sanayi yaratarak ve küçük sanayii saf dışı ederek, büyük ölçüde sanayiin yerine daha büyük ölçüdeki sanayii koyarak ve kartelleri, sendikaları, tröstleri meydan getirip milyarları kullanan bir düzine kadar bankanın anamalını bunlarla birleştirip kaynaştırarak tekeller haline dönüşmüştür". Emperyalizm aşamasında anamal ve anamalcı üretim çok yüksek bir çizgide yoğunlşarak tekelleri doğurmuştur. Banka anamalı sanayi anamalıyla birleşerek *finans kapital* deyimiyle dilegetirilen *malsal anamal* doğmuştur. Bankerlerin ve sanayicilerin yerini banker-sanayici olan yeni bir anamalcı tipi almıştır. Artık sanayi ürünleri yerine anamal ihraç edilmektedir. Uluslararası bir nitelik kazanan anamalcılık, uluslararası tekeller kurup dünyayı paylaşmıştır. Azgelişmişlik olgusu emperyalizmin ürünüdür. Çünkü anamalcılık ve onun yüksek aşaması emperyalizm gelişme farklarına dayanan ekonomik bir sistemdir, kimi ülkelerin bu gelişmeye ulaşabilmesi için kimi ülkelerin olduklarından da daha geriye itilmeleri gerekir. Toplumcu ekonomi anlayışına göre yüksek kârlar, eşdeyişle emperyalist kârlar, çeşitli ülkelerdeki anamalın organik bileşimindeki farklardan doğar. *Bk.* Anamalcılık, Anamalın organik bileşimi, Tekelci anamalcılık.

EMRE YAZILI SENET *(Os.* Emre muharrer senet, *Fr.* Billet à ordre, *Al.* Eingenwechsel, Trockener Wechsel; *İng.* Promissory note) Borçlunun alacaklısına ya da onun emrine yazdığı senet... Bu senetlere *bono* (Borç belgiti) da denir. Tıpkı para gibi, ciro yöntemiyle, piyasada elden ele dolaşabilirler. Poliçe ve çekler de bu deyimin kapsamına girer. *Emre yazılı* deyimi, alacaklının senedin tutarını bizzat tahsil etmeyip "falancaya ödeyiniz" diye ciro edebileceğini dilegetirir. Türk Ticaret Kanunu'na göre emre yazılı senetlerin üstünde *bono* ya da *emre yazılı senet* deyimlerinin yazılması şarttır. Bundan başka ödenecek miktarın, vâdenin, ödeme yerinin, ödenecek kişinin ad ve soyadının, senedin düzenlendiği gün ve yerin, senedi verenin imzasının da bu senetlerde bulunması yasa gereğidir. Bu deyim, Ticâret Kanunu'nda bono, poliçe ve çekler dışında da kullanılmıştır. *Bk.* Senet, Bono, Poliçe, Çek.

EMRE YAZILI SENETLER *(Os.* Emre muharrer senedât, *Fr.* Titres à ordre, Papiers à ordre; *Al.* Orderpapiere, *İng.* Instrument payable to ordre) Üstünde *emre* ya da *emir ve havâlesine* sözcükleri yazılı bulunan ve ciro yöntemiyle devir ve temlik edilebilen değerli kâğıtlar... *Buyruğa yazılı belgit* deyiminin kapsamına giren bono, poliçe ve çekler dışında bu değerli kâğıtlar Ticaret Kanunu'nun 804, 890, 926, 991. maddelerine göre konşimentolar, nakliye senetleri, sigorta poliçeleri ve varantlardır. *Bk.* Emre yazılı senet.

EN AZ *(Os.* Asgarî, *Fr., Al., İng.* Minimum) Değişken bir niceliğin inebildiği en alt basamak... *Bk.* En çok, En uygun.

EN AZ GEÇİM İNDİRİMİ *(Os.* Asgarî maîşet tenzilâtı, *Fr.* Déduction d'existence minimum, *Al.* Steuerfreiheit des Existenzminimums, *İng.* Minimum living allowance, Exemptions for dependents, Minimum vital reduction) Gelir vergisi yükümlülerinin geçinmelerine yetecek kadar gelirlerini vergi dışı tutma... *En az geçim* kavramı, değişken ve tartışmalı bir kavramdır. Ülkeden ülkeye değiştiği gibi, bir ülkenin çeşitli zaman ve mekânlarında da değişir. Uygulamada genelikle götürü bir indirim saptanmakta ve derinlemesine hesaplara girişilmemektedir. *Bk.* Vergi.

EN AZ ÜCRET *(Os.* Asgarî ücret, *Fr.* Salaire minimum, Salaire de vie; *Al.* Minimallohn, *İng.* Minimum wage, Life salary) Ücretlinin ancak geçinebileceği en düşük ücret... İlke olarak anamalcılar ve emekçiler, yasaların saptadığı bu en az ücretin altında anlaşamazlar ve sözleşme yapamazlar. *Bk.* Ücret.

EN ÇOK *(Os.* Âzamî, *Fr., Al., İng.* Maximum) Değişken bir niceliğin çıkabildiği en yüksek basamak... *Bk.* En az, En uygun.

EN ÇOK BİRİKİM ORANI *(Os.* Âzamî terâküm nisbeti, *Fr.* Taux d'accumulation maximum) Ekonomik büyümenin varabileceği en üst sınır... Ekonomik büyümenin varabileceği en uygun sınırı dilegetiren *optimal birikim oranı* deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı

ve toplumcu ekonomilerde değişik anlamdadır. *Bk.* Ekonomik büyüme, En uygun birikim oranı.

ENDÜSTRİ *Bk.* Sanayi.

ENFLÂSYON *(Os.* Enflâsyon, *Fr., Al., İng.* Inflation) Dolaşımdaki paranın dolaşımdaki mal hacmine göre artmasından ilerigelen para şişkinliği... Aslı, Lâtincenin *şişkinlik* anlamındaki *inflare* sözcüğüdür. Ekonomi diline 1838 yılında Amerikalı bir devlet adamının söyleyiviyle girmiştir. Para ve para yerine geçen her türlü senedin mal hacmine göre şişkinliğini dilegetirir. Ne var ki bu şişkinlik belli bir ölçüye kadar *enflâsyon* doğurmaz. Enflâsyondan söz edebilmek için para değerinin düşmesi ve fiyatların yükselmesi gerekir. Bu olay, paranın dolaşımdaki mal miktarına oranla çoğalmasıyla gerçekleşebildiği gibi, mal miktarının dolaşımdaki para miktarına oranla azalmasıyla da gerçekleşebilir. *Enflâsyon* deyimi, *deflâsyon* deyiminin karşıtıdır. Para değerinin düşürülmesi, çoğunlukla devletlerin para ihtiyacından doğar. Devletler, ihtiyaçlarından ötürü, dolaşıma karşılıksız para çıkarırlar. Enflâsyonun en eski biçimi değerli mâdenlere değersiz mâdenler karıştırmakla gerçekleşmiştir. Mâdenlikten kurtulmuş olan kâğıt para enflâsyona daha da yatkındır. Enflâsyon, önlenemediği halde ve genellikle, bir kısırdöngü yaratır; fiyatların artması yeni karşılıksız paraların basılmasını ve dolaşıma çıkarılmasını, bu durum da fiyatların daha çok artmasını gerektirir. Bu yüzden ekonomi dilinde "enflâsyon, kendisini emzirir" denir. Devlet giderleri devletin gelirlerinin çok üstüne çıkarsa paranın değeri saatten saate düşebilir, buna *dörtnala enflâsyon* adı verilmiştir. Böyle bir enflâsyon 1922 Almanyasında gerçekleşmiştir. Kimi ekonomicilerce enflâsyon "vebadan da daha korkunç" sayıldığı halde (*Bk.* Eisler, *Das Geld,* s. 178) kimi ekonomicilerce ekonomiyi düzeltecek bir tedbir olarak ilerisürülmüştür. *(Bk.* Keynes, *General Theory,* s. 311). Enflâsyonun çeşitli biçimleri vardır. *Bk.* Ilımlı enflâsyon, Örtülü enflâsyon.

EN KAYRILMIŞ ÜLKE KOŞULU *(Os.* En ziyâde mazharı müsâade memleket şartı, *Fr.* Clause de la nation la plus favorisée, *Al.* Meistbegünstigungsklausel, *İng.* Most-favoured nation clause) Bir ülkenin mallarına ya da uyruklarına gösterilen kolaylıkların başka bir ülkeye de tanınması için ticâret anlaşmalarına konulan koşul... Bu koşul genellikle gümrük târifeleri için konur. Çoğunlukla da en az gümrük târifesinin uygulanmasını taahhüt eder. Başka ülkeler için yapılan indirimlerden bu koşulu ticâret anlaşmasına koyduran ülke de otomatik olarak yararlanır.

EN UYGUN *(Os.* En muvâfık, Optimum; *Fr.* Optimum, Optimal; *Al.* Optimum, Optimal; *İng.* Optimum) En elverişli koşul... Ekonomi dilinde en elverişli ekonomik ya da malsal durumu dilegetirir. Değişken birçok niceliğin sonucu etkileyen en uygun değeridir. Örneğin bir malın fiyatı, talebi ve kârı azaltmadan ne kadar yükseltilebilir? Talebi ve kârı azaltacak fiyatın hemen altındaki fiyat böylesine bir fiyat, eşdeyişle optimal fiyattır. *Bk.* En az, En çok.

EN UYGUN BİRİKME ORANI *(Os.* En muvâfık terâküm nisbeti, *Fr.* Taux d'accumulation optimum) En uygun değer birikimi... En yüksek değer birikimi oranını dilegetiren *maksimum birikim oranı* deyimi karşılığında kullanılır. En çok birikim, hiçbir zaman en hızlı büyümeyi sağlamaz. Üreticilerin yaşama seviyelerini azaltan aşırı bir birikim oranı, işçilerin üretici çabalarını azaltacağı gibi, toplumsal artık-ürünün bir bölümünün üretici olmayan amaçlar için israf edilmesi sonucunu doğurur. *Optimum birikim oranı,* mümkün olan en hızlı büyümeyi sağlayan orandır, çünkü en çok birikim oranının güçsüzlüklerini taşımaz. *Bk.* En çok birikim oranı, En uygun büyüme oranı.

EN UYGUN BÜYÜME ORANI *(Os.* En muvâfık inkişâf nisbeti, *Fr.* Taux de croissance optimum) En uygun ekonomik büyüme... Kimi ekonomicilere göre bir ülkenin büyüme oranındaki her artış ancak yaşama seviyesinin azaltılmasıyla mümkündür. Öyleyse *optimal büyüme oranını* iyi saptamak gerekir. *Optimum büyüme oranı,* mümkün olan en hızlı büyümeyi sağlayan orandır. Bu büyüme, *optimum birikim oranıyla* belirlenir. Kimi ekonomiciler ulusal gelirin yüzde beşinden fazlasının yatırımlara harcandığı zaman ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ilerisürmektedirler. *Bk.* Ekonomik büyüme.

EN UYGUN DAĞILIM *(Os.* En muvâfık tevzî, *Fr.* Distribution optimum) Bütün kaynakların üretim ve tüketim alanlarına en uygun biçimde dağıtılması... Metafizik ekonomi anlayışına göre *optimum dağılımı* sağlayan fiyat mekanizmasıdır. *Bk.* Walras kuramı.

ENVANTER *Bk.* Döküm.

ENVESTİSMAN *Bk.* Yatırım.

ERSATZ Doğal bir maddenin laboratuvarda yapılan benzeri... Almancadır. Özellikle savaş

ekonomisinde *ersatz*lara başvurulur. İkinci Dünya Savaşı içinde Almanya'da birçok besin maddelerinin ersatzları yapılmıştır.

ESHÂM *Bk.* Hisse senedi.

ESHÂM VE TAHVİLÂT *(Os.* Eshâm ve tahvilât, *Fr.* Action et obligation, Valeurs mobiliéres, Fonds publics; *Al.* Effekten, *İng.* Stocks fund, Public fund) Hisse ve borç senetleri... Arapçadır. Başlangıçta sadece bir ödeme konusu olan *alacak,* zamanla, bizzat alınıp satılabilen bir değiştirme nesnesi olmuştur. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren devlet borçlarıyla ilgili *eshâm ve tahvilât*ın alınıp satılabilmesi kredi tarihinde bir dönüm noktasıdır. Böylelikle anamal haline getirilmemiş büyük çapta para anamala dönüşmüştür. *Eshâm ve tahvilât,* Fransa Kralı François I.'in buluşudur. Çok para harcayan bu kral, Paris belediyesi aracılığıyla halktan % 8 fâizle borç alarak karşılığında *tahvilât* vermiştir. *Bk.* Hisse senedi, Tahvil.

ESKİME-AŞINMA PAYI *Bk.* Amortisman.

ESNÂF *(Os.* Esnâf, *Fr.* Artisans, Petits commerçants; *Al.* Kleingewerbetreibender, *İng.* Arts and crafts) Anamalına emekgücünü de ekleyerek yaşamını sürdüren el zenaatçıları ve küçük satıcılar... Arapça *sınıflar* anlamındadır. Eskiden küçük çapta dükkân işletenler ve el zenaatı yapanlar birer sınıf olarak nitelenirlerdi. Örneğin bu anlamda kunduracı esnâfı, leblebici esnâfı vb. denir. Esnâf odaları yasasının birinci maddesinde şöyle tanımlanmıştır: "İster gezici olsunlar, ister bir dükkânda ya da bir sokağın belli bir yerinde sâbit bulunsunlar, ticâretleri parasal sermâyeden çok bedensel çalışmalarına dayanan ve kazançları ancak geçimlerine yeten zenaat ve ticâret erbâbı". Özellikle ortaçağda ekonomik temel, esnâf sınıfıydı. *Esnâflık (Fr.* Artisanat), toplumbilimde başlı başına bir inceleme konusudur. *Esnâf loncaları (Fr.* Corporations), *esnâf odaları (Fr.* Chambres des métiers) ve *esnâf kuruluşları (Fr.* Syndicats des métiers) bu çok önemli sınıfın çeşitli aşamalarda kurdukları birliklerdir. Ülkemiz gibi birçok toplumlarda bu sınıfın sendika kurmalarına izin verilmemiş, sadece dernek kurabilecekleri yasalaştırılmıştır. *Esnâf kredisi (Fr.* Crédit à l'artisans) de başlıbaşına bir sorundur, bu sınıfın bankalardan kredi alması olanaksız kılınmış ve kredi ihtiyaçları kendilerince kurulacak kefalet kooperatiflerince sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik gücü de, fetih talanları dışında, bu sınıfça sağlanırdı. Osmanlı düzeninde önemli bir yeri olan *ahîlik* örgütü bir esnâf loncasıdır. *Bk.* Esnâf dernekleri.

ESNÂF DERNEKLERİ *(Os.* Esnâf cemiyetleri, *Fr.* Corporations d'artisans, *Al.* Gilden, Zünfte; *İng.* Guilds, Corporations of artisans; *Lâ.* Corpus, Collegium) Esnâfı denetim altında tutabilmek için hükümetçe kurulan kamu kuruluşları... Adlarına rağmen gerçek bir dernek niteliğinde değildirler. Temel görevleri, çoğunlukla dağınık ve yerleri belli olmayan esnâfın hükümetle ilişkilerinde aracılık etmektir. Örneğin gezici esnâftan birine yapılması gereken yasal bir bildiri (tebligat) bu dernek aracılığıyla yapılır, bunlardan alınması gereken bir para bu dernekler aracılığıyla tahsil edilir. Bu temel görevlerinin dışında sakatlanan esnâfa yardım etmek, esnâflık sorunlarını çözümlemek vb. gibi ek görevler de görürler. *Bk.* Esnâf, Esnâf kuruluşları.

ESNÂF KURULUŞLARI *(Os.* Esnâf müesseseleri, *Fr.* Syndicat de métier, *Al.* Berufsgewerkschaft, *İng.* Craft-union) Esnâf dernekleri, birlikleri ve federasyonu... Ülkemizde 1964 tarihli Esnâf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu'yla kabul edilmiştir. Bu yasaya göre esnâfın dernek kurabilmesi Ticâret Bakanlığı'nın iznine bağlanmıştır. Daha açık bir deyişle, Dernekler Kanunu'yla tanınan serbestçe örgütlenme hakkı esnâfa tanınmamıştır. Ayrıca, esnâf niteliğini taşıyan en az elli kişinin isteği de şart koşulmuştur. Bundan başka, bu dernekler ancak bulundukları belediye sınırı içinde çalışabilirler, bu sınırı aşamazlar. Her il merkezinde de bu derneklerden meydana gelecek sadece bir tane esnâf birliği kurulabilecektir. Derneklerin bu birliğe katılmaları adı geçen yasaya göre zorunludur. Bu birlikler de birleşerek ülke çapında bir esnâf ve küçük sanatkârlar federasyonu kurabileceklerdir. Çeşitli konularda kurulabilecek olan bu federasyonların (aynı konuda birden çok federasyon kurulması yasaklanmıştır) birleşmesiyle de Türkiye Esnâf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu oluşturulabilecektir. *Bk.* Esnâf, Esnâf dernekleri.

ESNÂF KREDİSİ *(Os.* Esnâf kredisi, *Fr.* Crédit à l'artisanat, *Al.* Kleingewerbekredit, *İng.* Craftsmanship credit) Esnâfa kendi kefâlet kooperatifleri aracılığıyla sağlanan kredi... Ülkemizde kefâlet sandıklarının ilki 1951 yılında kurulmuş, 1954 yılında Türkiye Esnâf Kefâlet Kooperatifleri Birliği oluşmuştur. Bu birliğin finansman kaynağı Türkiye Halk Bankası'dır. Bu banka, esnâfa 6-9 ay vâdeli küçük krediler verir. Esnâfın kredi ihtiyâcı ge-

nellikle tefeciler tarafından karşılanır, çünkü bu bankadan kredi alabilmek için yıllarca sıra beklemek gerekmektedir. *Bk.* Esnâf.

ESNÂF LONCASI *(Os.* Esnâf loncası, *Fr.* Corporation, *Al.* Korporation, *İng.* Corporation) Ortaçağda ve Osmanlı İmparatorluğu'nda esnâf ve zenaatkârların kurdukları örgüt... *Bk.* Lonca, Esnâf.

ESNEK İSTEM *(Os.* Elâstikî talep, *Fr.* Demande élastique) Fiyatın azalıp çoğalması sonucu olarak talep miktârında daha büyük oranda gerçekleşen azalıp çoğalma... Örneğin bir malın fiyatı % 10 artmışken bu malın talebi % 20 azalırsa 20/10=2 oranında bir esnek istem gerçekleşir. Bu deyimin karşıtı, *esnek olmayan istem* deyimidir. *Bk.* Esneklik, Esnek olmayan istem.

ESNEKLİK *(Os.* Elâstikîyet, *Fr.* Élasticité, *Al.* Elastizitaet, *İng.* Elasticity) Bir dış gücün etkisiyle biçim değişikliklerine uğradıktan sonra etkinin kalkmasıyla eski biçimini alabilme özelliği... Dış etkenlerle nicelik değiştirme olgusunu dilegetirir, bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki artma ve azalmalara karşı gösterdiği duyarlıktır. Örneğin bir malın fiyatı yüzde on artarsa o malın talebi yüzde on azalır. Ama piyasa koşulları her zaman böylesine normal bir esneklik göstermez. *Bk.* Esnek istem, Esnek olmayan istem.

ESNEK OLMAYAN İSTEM *(Os.* Gayrı elâstikî talep, *Fr.* Demande inélastique) Fiyatın azalıp çoğalmasıyla aranım miktarında daha küçük oranda gerçekleşen azalıp çoğalma... Örneğin bir malın fiyatı yüzde 20 arttığı halde aranımı yüzde on azalmışsa bu malın aranımı inelastiktir. Çünkü aranım elastikliği *normalin altındadır.* Aranım elastikliği *normalin üstünde* olan *elastik aranım* deyimi karşılığında kullanılır. Normal aranım elastikliği örneğin bir malın fiyatının yüzde on düşmesi üzerine aranımının hemen yüzde on artmasıyla gerçekleşir. *Bk.* Esneklik, Esnek istem.

EŞDEĞER *(Os.* Muâdil kıymet, *Fr.* Équivalent, *Al.* Aequivalent, *İng.* Equivalent) Değerleri eşit olan... *Eşdeğerli, eşit değer* ve *özdeş değer* deyimleriyle de dilegetirilir. *Denk (Os.* Mütesâviyül kıyem, Mütehhidül mânâ; *Fr.* Équipollent, *Al.* Aequipollent, *İng.* Equipollent) deyimiyle anlamdaştır. Mantıkta, fizikte, matematikte ve ekonomide kullanılır. Bir başka değerin yerine konabilen değeri dilegetirir, aynı ölçüde bulunan iki niceliğin birbirlerine karşı durumları ve harcanana karşı elde edilenin değerce eşitliği olarak tanımlanır. Birinci anlama örnek olarak matematiksel eşdeğerlilik (eşbiçimli olmadıkları halde yüzölçümleri aynı olan iki tarla), ikinci anlama örnek olarak fiziksel eşdeğerlilik (tümüyle ısıya dönüşmüş güç) gösterilebilir. Ekonomide para *genel eşdeğer (Os.* Umûmî muâdil, *Fr.* Équivalent générale)'dir. Ekonomik değiştirme olayının genel yasası eşdeğerlerin değiştirilmesidir. İki malı eşdeğerli kılan şey de onların üretimleri için toplumsal olarak gerekli emek süresidir. İnsanlar ilk değiştirme işlemlerinde bile, kimi ekonomicilerin hâlâ anlayamadıkları ya da anlamazlıktan geldikleri, bu gerçeği biliyorlardı. Örneğin eski Hint kabilelerinde bıçak almak isteyenler o bıçakları yapan demircilerin tarlalarında bıçağın yapılması için gerekli zaman boyunca çalışmak zorundaydılar *(Bk.* Huart et Delaporte, *L'Iran Antique,* s. 83). İki ürün ya da mal arasındaki eşdeğerliği belirten tek ölçü budur. Diyalektik ekonomi anlayışı, emeğin soyut ve toplumsal karakterini meydana çıkararak *eşdeğerlik* sorununu bilimsel olarak açıklamıştır. Diyalektik düşünceye ulaşıncaya kadar A'nın iki saatte yaptığı ürünle B'nin iki saatte yaptığı ürün eşdeğerli sanılıyordu (örneğin Fransız düşünürü Proudhon ve izdaşları bu kanıdaydı). Oysa A ve B güç ve yetenek bakımlarından birbirlerinden farklıdırlar. Eşdeğerlikte ölçü, A'nın ya da B'nin somut ve bireysel çalışma süreleri değil, o malın belli bir toplumda üretimi için gerekli *ortalama çalışma süresi*dir ki bu da *soyut ve toplumsal emek*tir. *Bk.* Değer, Eşdeğerlik, Genel eşdeğer, Emek.

EŞDEĞERLİK *(Os.* Muâdelet, Teâdül; *Fr.* Équivalence, *Al.* Aequivalenz, *İng.* Equivalency) İki şeyin birbiriyle aynı değerde olması durumu... Ekonomik değiştirme olayının genel yasası eşdeğerlerin değiştirilmesidir. Bu bakımdan paraya da *genel eşdeğer* denir. İki malı aynı değerde kılan şey, onların üretimleri için *toplumsal olarak gerekli emek süresi*dir. İnsanlar ilk değiştirme işlemlerinde bile bu gerçeği sezmişlerdi. *Bk.* Değer, Gerekli emek, Eşdeğer.

EŞEL MOBİL *Bk.* Oynak ölçü.

EŞİTÇİLER *(Os.* Müsâvatçılar, *Fr.* Les égalitaristes) İşçi ücretlerinde eşitlik isteyenler... Metafizik ütopyacı ve bilimdışı bir anlayışı dilegetirir. *Eşitçilik* anlayışını sadece işçi ücretleri bakımından savundukları için *eşitçiler* deyimiyle anılmışlardır. *Eşitçiler* adı, Lasallecilik temeline dayanan ve Bolşevik Rusya'da yakın zamanlara kadar güçlü bir akım olarak

sürüp gelen *işçi ücretlerinde eşitlik isteyenleri* dilegetirir. *Bk.* Eşitçilik.

EŞİTÇİLİK *(Os.* Müsâvatçılık, *Fr.* Égalitarisme) İnsanların ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. bakımlardan eşit olmalarını isteyen öğretilerin genel adı... Metafizik ve ütopyacı düşünce sisteminin ürünüdür. Toplumculuk kesiminde de Proudhon, Lasalle gibi ütopyacılar böylesine hayâlî bilimdışı bir eşitçiliği savunmuşlardır. Diyalektik ekonomi anlayışı, örneğin Lasalle'ın önerdiği gibi herkese eşit pay ayrılmasının gerçekte eşitliğe tümüyle aykırı olduğunu göstermiştir. *Bk.* Eşit hak, Eşitçiler.

EŞİT HAK *(Os.* Müsâvî hak, *Fr.* Droit égal) Ekonomik bakımdan eşit pay alma... Diyalektik ekonomi anlayışı, Lasalleciliğin savı olan *eşit hak*kın gerçekte *eşitsizlik* olduğunu göstermiştir. Yetenekli ve yeteneksiz, tembel ve çalışkan, evli ve bekâr, tek çocuklu ve beş çocuklu gibi çeşitli bakımlardan birbirlerinden farklı bulunanlara aynı kuralın uygulanması eşitliği değil, eşitsizliği dilegetirir. *Eşit hak,* özünde eşitsizliğe dayanan bir haktır. "Bireyler eşit olsalardı ayrı ayrı bireyler olamazlardı, gerçek eşitliği sağlayabilmek için hak eşit olmamalıdır". *Bk.* Eşitçilik, Eşitçiler.

EŞİTSİZ GELİŞME *(Os.* Gayrı müsâvî inkişâf, *Fr.* Développement inégal) Anamalcı üretim düzenine özgü zorunlu gelişme süreci... Köleci üretim düzeninden bu yana bütün topumlardaki gelişme, eşitsiz bir gelişmedir. Özellikle anamalcı toplumda bu eşitsiz gelişme iç çelişkisinin son aşamasına varır. Bireysel olarak anamalcıların gelişmeleri birbirlerine göre eşitsiz olduğu gibi, anamalcı toplumlar da birbirlerine göre eşitsiz gelişirler. Dünyanın paylaşılması ve yeniden paylaşılması için patlak veren emperyalist savaşların nedeni budur. Anamalcılığın özellikle emperyalizm aşamasında birinin gelişmesi bir başkasının gerilemesine bağlıdır. Bu eşitsiz gelişme sonucu anamalcı ülkeler ve kıtalararası anamalcı bloklar arasındaki ilişkiler değişir ve çelişkiler keskinleşir. *Bk.* Anamalın organik bileşimi, Anamalcılık, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Dünyanın paylaşılması, Toplumculuk, Savaş.

EŞ MARJİNAL YARAR YASASI *(Os.* Müsâvî nihâî fayda kanunu, *Fr.* Loi d'utilité marginale) Azalan marjinal fayda ilkesinin, lira başına marjinal faydayı bütün mallar için eşitleştireceğini ilerisüren yasa... Marjinalcilik anlayışının ilerisürdüğü bir yasadır. Bu anlayışa göre marjinal faydası lira başına yüksek olan mal tüketilir. Bir malın lira başına marjinal faydası öteki mallardan daha azsa o maldan daha az tüketilecek ve böylelikle o mala harcanan son liranın faydası ortak ve eşit seviyeye çıkacaktır. Daha açık bir deyişle, mallar arasındaki marjinal fayda eşitliğini tüketim miktarları düzenler. Faydası az olanın tüketimi de azalacağından marjinal faydası lira başına yükselir ve öteki malların marjinal faydalarıyla aynı seviyeye gelir. Ekonomici Samuelson, "Marjinal denge şartı, sadece bir ekonomi yasası değil, aynı zamanda bir mantık yasasıdır" demekte ve şunları eklemektedir: "Bu denge şartının doğruluğunu sağduyu ile de göstermek mümkündür: Şekerin marjinal faydası fiyatının iki misli, tuzun marjinal faydası fiyatının üç misli ise denge halinde olamaz mıyım? Olamam, çünkü tuza harcanan son para biriminden daha fazla fayda sağlanmaktadır. Bu şartlar altında bir miktar parayı düşük marjinal fayda sağladığım şekerden geri alıp daha yüksek marjinal fayda sağladığım tuza kaydırırsam netice ne olacaktır? İki marjinal fayda arasındaki farkı kazanmış olacağım. Fakat daha fazla tuz satın almakla bu mal üstünde sarfedilen son doların getirdiği marjinal fayda azalmış bulunmaktadır (azalan marjinal fayda kanununun esaslarını göz önünde bulundurunuz). Daha az şeker tüketmekle bu mala harcanan paranın getirdiği marjinal fayda artmış bulunmaktadır. Demek ki eşitliğe doğru hareket etmekteyim. Marjinal eşitlikte dengede oluncaya kadar ufak bir toplam fayda kazanmakta devam edeceğim. Bütün bu açıklamalarımız yalnızca paranın harcanmasıyla ilgili değildir. Farz edelim ki sınavlara hazırlanmak için şu kadar saatiniz vardır, net ortalamanızı maksimize etmek için çeşitli dersler arasında zamanınızı nasıl bölersiniz? Her derse eşit saat mi ayırırsınız? Hayır. Her derse ayırdığınız son dakikadan aynı marjinal not avantajını elde edinceye kadar zamanınızı tarih dersinden kimya dersine, kimya dersinden ekonomi dersine kaydırırsınız" (Samuelson, *İktisat,* çev. Demirgil, İstanbul 1970, s. 481). *Bk.* Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.

EŞ ÜRÜN *(Os.* Müsâvî mahsûl, *Fr.* Produit égal) Birbirinden farklı etmen birleşimleriyle aynı miktarda elde edilen ürünler... Anamalcı üretimin önemli terimlerindendir. Anamal ve emek bileşimlerinin hangi halde ne miktar ürün üreteceği ince ince hesaplanmaktadır. Eğer on liralık anamal on liralık emekle birleştiğinde tanesi beş kuruştan satılan 10 ürün elde ettiği gibi tanesi yedi kuruştan satılan başka bir üründen de 10 tane elde ediyorsa

bu anamal-emek bileşimi hemen daha çok kâr getiren mala kaydırılır. Bunun gibi birbirinden farklı etmen bileşimleriyle aynı miktarda elde edilen ürünlere *eş ürün* denir. *Eş maliyetler* daha fazla kâr getiren alanlara kaydırıldığı gibi *eş ürünler* de daha az maliyetlere kaydırılır. Bir maldan aynı miktarı elde etmek için çeşitli faktör birleşimlerinde daha az anamal ve daha çok emek kullanılabilir. Bu durumda ucuz faktör pahalı faktörün yerine geçirilir. Anamalcı üretimde bütün bu hesaplar, belli bir hâsıla elde etmek için en az maliyeti sağlayan etmen bileşimlerinin saptanması için yapılır. *Bk.* Anamalcılık.

ETKİNLİK ÇÖZÜMLEMESİ *(Os.* Faaliyet tahlili, *Fr.* Analyse d'activité, *Al.* Aktivitaetsanalyse, *İng.* Activity analysis) Anamalcı üretimde ucuz ve bol olan etmenlerden yararlanmak için yapılan çözümleme... Anamalcı üretimde anamalcı, pahalı olan etmeni kısıp ucuz olan etmeni çoğaltarak da aynı üretimi sağlayabilir. Ne var ki bunun için inceden inceye hesaplar yapmak gerekir. İşte etkinlik çözümlemesi bunun için yapılır.

ETMEN *(Os.* Âmil, *Fr.* Facteur, *Al.* Faktor, *İng.* Factor) Bir sonucun meydana çıkmasını sağlayan öğelerden her biri... Özellikle ekonomi dilinde *üretim etmenleri (Fr.* Facteurs de production, *Al.* Produktionsfaktoren, *İng.* Factors of production)'ni dilegetirir. Metafizik yapılı klâsik ekonomi anlayışına göre bu üretim etmenleri doğal kaynaklar, emek, anamal ve müteşebbisin çabası olmak üzere dört tanedir. Anamalcı kuramcılar, faktörlerin yüksek kazançlara akmalarına *faktör akıcılığı (Fr.* Mobilité des facteurs, *Al.* Faktormobilitaet, *İng.* Factor morbility) derler. *Faktör payları (Fr.* Rémunération des facteurs, *Al.* Faktoranteil, *İng.* Factor shares) da toprağın payına *rant,* emeğin payına *ücret,* anamalın payına *fâiz,* müteşebbisin payına *kâr* adı verilerek ayrılır. Aslında bunların tümü artık-değer'in çeşitli ellerce bölüşümüdür. *Bk.* Artık-değer.

ET VE SÜT *(Os.* Lâhm ve leben, *Fr.* Viande et lait) İnsanlığın gelişmesinde etken olan iki besin... Barbarlık çağının orta aşaması, evcil hayvanların yetiştirilmesiyle başlamıştır. Bol proteinli et ve sütle beslenme, insanlığın gelişmesine büyük bir hız vermiştir. Aryen ve Semit ırkların üstün gelişmesi bu besinlere bağlanır. Bitkiyle beslenenlerin, et ve sütle beslenenlere göre, daha küçük beyinli oldukları saptanmıştır. İnsanlığın bu evresinde yamyamlık da yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır.

EULER TEOREMİ *(Os.* Euler dâvâyı nazarîsi, *Fr.* Théoréme d'Euler) Ürünün, üretim sürecinde marjinal verimine göre pay alan üretim etmenleri arasında bölüşüleceğini ve geriye bir şey kalmayacağını tanıtlayan teorem... Anamalcı ekonominin ünlü denklemlerindendir. Bir üretimde o üretimi gerçekleştiren bütün etmen paylarının o ürüne eşit bulunduğu düşüncesine dayanır. Marjinalciliğe göre her etmenin payı, onun marjinal ürünüyle kullanılan miktarının çarpımıdır. Bunu tanıtlamak için, üründen, etmenler arasında paylaştırıldıktan sonra geriye hiçbir şey artmadığını göstermek gerekiyordu. *Euler teoremi* adıyla adlandırılan denklem, anamalcı ekonomi anlayışına göre, bu gerçeği doğrulamıştır. *Bk.* Bölüşüm kuramı, Bölüşüm.

EVCİLLEŞTİRME *(Os.* Ehlileştirme, *Fr.* Domestication) Eve ve insana alıştırma... Toplumbilimsel anlamda evcilleştirme, sadece hayvanlara özgü bir anlam taşır. Örneğin insan da tarımsal üretime geçerek evcilleşmiştir. Bunun gibi yabanî bitkiler, tahıllar, çiçekler, meyveler vb. insan eliyle üretilmekle evcilleştirilmiş olurlar. Evcilleştirme, hayvan ve bitkilerde yapı değişiklikleri doğurur. Gereksiz örgenler körelir ve eve değgin gerekli örgenler gelişir. Örneğin bir yabanî kedinin tırnakları bir ev kedisinin tırnaklarından çok uzundur. Ecvilleştirme olayında *çevreye uyum (Os.* İntibâk, *Fr.* Adaptation) yasası işler.

EV SANAYİİ *(Os.* Ev sanayii, *Fr.* Industrie à domicile, *Al.* Hausindustrie, *İng.* Home industry) Kendi evlerinde üretim yapan zenaatkârların gerçekleştirdikleri sanayi... XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan *ev sanayii* özellikle İtalya, Fransa, İngiltere ve Belçika gibi ülkelerde gerçekleşmiştir. Zenaatkâr loncalarının yüklediği yüksek zenaatkâr ücretlerinden kurtulmak isteyen tüccarlar, *ev sanayiini* geniş çapta desteklemiş ve finanse etmişlerdir.

F

FABİANCILIK *(Os.* Fabianizm, *Fr.* Fabianisme, *Al.* Fabianismus, *İng.* Fabianism) İngiliz reformculuğu... Londra'da Edward R. Pease tarafından 1883 yılında kurulan *Fabian derneği*'nin güttüğü sözde toplumculuğa *Fabian toplumculuğu* denir. İngiltere'de kollektivizmin öncüsü sayılmıştır. Adını, *Cunctator (Lâ.* savaşı ılımlı kılan) diye anılan ılımlı ve törebilimci siyasa adamı Roma'lı Fabius'tan almıştır. Amacı, Roma'lı Fabius'un ılımlı yöntemleriyle oportünist bir toplumculuğu gerçekleştirmekti. Burjuva aydınlarınca desteklenen bu dernek, 1906 yılında İngiliz İşçi Partisi'ni doğurdu. Bernard Shaw ve Wels gibi ünlü yazarlarla Sidney Webb, Béatrice Webb, O. Lodge gibi ünlü ekonomicilerin katıldıkları bu dernek 1889 yılında *Fabian Denemeleri* *(İng.* Fabian Essays)'ni yayımladı. Anamalı ve anamalcıyı toplum için gerekli sayıyor, sınırsız kazançların kötü sonuçlarını engellemek için devletin işe el koymasını öneriyordu. Fabian'cılara göre anamalcının rolü toplum için yararlı ve zorunludur, anamal anamalcının işçiden aldığı emek birikimi değildir. Anamalcı, sanayi devriminde önemli bir görev başarmıştır ve bu yüzden de yarattığı değişim değerinin büyük bir parçasına hak kazanmış bulunmaktadır. Ne var ki sanayiin işletmesini bizzat yürütmediği ve onu zamanla ücretli işletmecilere bıraktığı için artık hiçbir hakkı kalmamıştır. Toplum, zenginliğin yaratılması için bireyle her an işbirliği yapan canlı bir varlık olarak ele alınmalıdır. Birey, toplumun yardımı olmadan tek başına zenginlik yaratamaz. Gerçekte değeri yaratan da, ücreti ödeyen de toplumdur. Örneğin yeni bir kent yapılması, yeni bir demiryolu döşenmesi toprağın değerini arttırır. Toplum, değer yaratıcı olduğuna göre, kendi yarattığı değeri denetlemesi ve ondan yararlanması gerekir. Marx'ın düşündüğü değişim değerinin dışında başka değerler de vardır. Toprak bu değerlerden biridir. Toprağı değerlendiren, toplumun toprak ihtiyacıdır. Bu yüzden toprak geliri olan rantın da topluma maledilmesi gerekir. Toprak sahipleri, kendilerinin değerlendirmedikleri toprak gelirini haksız olarak almaktadırlar. Gelişme mekaniktir, kendiliğinden ve yavaş yavaş olur. Bu yüzden bir parti kurulması bile gerekmez. Anamalcılık, nasıl olsa, küçük dönüşümlerle derece derece toplumculuğa dönecektir. Sınıf mücadelesi diye bir şey yoktur. Fabiancıların *toplum*'dan anladıkları anlam *devlet*'tir, ekonomik sürecin dizginleri daima devletin elinde bulunmalıdır. Fabian'cılar İngiltere'de işçi koşullarının düzeltilmesine çalışmışlar, *Factory Act* ve *Trade Boards Act gibi* yasalarla sağlık, yaşlılık, işsizlik sigortalarının gerçekleştirilmesinde etken olmuşlardır. Toplumculuk anlayışında Marx'a açıkça karşıdırlar, Stuart Mill ve W. S. Jevons'un düşüncelerini güderler. İşçi partisi kurulduktan sonra bu partiye katıldılar ve bu parti içinde eridiler. Fabian'cılık, 1938 yılında İşçi Partisi milletvekilleri tarafından kurulan *Yeni Fabian Araştırma Bürosu (İng.* New Fabian Research Bureau)'yla yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Alman tarihçisi Isaac Deutscher *Silâhsız Sosyalist* adlı yapıtında *(Bk.* Rasih Güran çevirisi, s. 233) bunu şöyle anlatır: "Troçki, kısa ve keskin darbelerle Fabianizm'in sosyalist maskesini yüzünden atmış, muhafazakâr ve liberal geleneğe bağlılığını, bayatlığını, modası geçmişliğini, ampirik dar kafalılığını, barış şahtekârlığını, monarşi ve imparatorluk karşısındaki fetişizmi açığa vurmuştu... Fabianizm, bu saldırı karşısında uzun bir süre kendisini toparlayamadı". *Bk.* Toplumculuk.

FABİAN CEMİYETİ *Bk.* Fabiancılık.

FABİAN SOSYALİZMİ *Bk.* Fabiancılık.

FABRİKA *(Os.* Fabrika, *Fr.* Fabrique, *Al.* Fabrik, *İng.* Factory) Makinelerle mal üretilen yer... Mal üretiminde makinelerin kullanılması sanâyide bir devrim niteliğini taşır. Böylelikle manüfaktür sanâyiinden büyük sanâyie geçilmiş oldu. Gerçekte fabrikalar, manüfaktür sanâyinin bağrında ve onun zorunluğuyla oluşmuşlardır. Mal üretiminin parçalara bölünmesi, bu parçaların otomatik âletlere yaptırılmasını olanaklı kılmıştı. Bundan başka hünerli işçiye bir dereceye kadar boyun eğmek zorunda bulunan manüfaktür sanâyii bu yükten de kurtulmak istiyordu. Tarihsel süreçte teknik icat ve keşifler daima toplumsal ihtiyaçlardan doğmuşlardır. Manüfaktürün açtığı ve genişlettiği pazarlar artık manüfaktür üretimiyle yetinemiyordu. Fabrika üretimi anamalcılığı her bakımdan güçlendirmiş ve ekonomik yaşamda yeni bir çağı başlatmıştır. Fabrikaların sağladığı büyük sanâyi devrimi ilkin İngiltere'de gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında insanın ayrılmaz parçası olan *âlet* insan elinden ayrılarak *makine*yle birleşmiştir. *Bk.* Makine, Anamalcılık.

FÂİZ *(Os.* Fâiz, *Fr.* Intérêt, *Al.* Zins, *İng.* Interest) Kiralanan paranın kira ücreti... Borç para verenle borç para alan arasındaki anlaşmadan ya da yasalardan doğar. Yıllık olarak belli bir orana göre hesaplanır. Anamalcı

ekonomide *fâiz* anamalın, *kâr* da teşebbüsün geliri sayılır. Ulusal gelirin bölüşümünde *anamalcının payı* deyimiyle tanımlanır. Bu tanım, fâizin, sadece alacak ve borç ilişkilerinde değil, herhangi bir işe yatırılan öz anamal için de hesaplanması gerektiğini dilegetirir. Buna *öz anamal fâizi* denir ve böylelikle *ödünç anamal fâizi*nden ayrılır. Nominal, reel, gayri safî ve safî vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. Büyük dinler, paranın gittikçe artan gücüne karşı toprak sahipleri sınıfını korumak için fâizi yasaklamışlardır. Büyük dinlerin meydana çıktığı çağlarda egemen sınıf, toprak sahipleri sınıfıydı. Toprak sahipleriyse topraklarını işletebilmek için daima borç para almak zorundaydılar. Egemenlik, toprak sahipleri sınıfından anamal sahipleri sınıfına -eşdeyişle borç para veren para sahipleri sınıfına- geçince değişmez yasalar koydukları ilerisürülen dinler önce zor durumda kaldılar, sonra da değiştiler. Fâizi yasaklayan katoliklik bu yüzden fâize izin veren protestanlığa dönüştü. Bu dönüşmeyi gerçekleştiremeyen dinler de *hilei şeriye* (Arapça *dine uygun hile* anlamındadır)'lerle fâize göz yumdular. Yahudi düşmanlığının da fâiz sorunundan doğduğu birçok incelemecilerce ilerisürülmüştür. Çünkü katolikler İsa'nın yasağına boyun eğerken Yahudiler, Musa'nın yasağına aldırmayarak fâizle para veriyorlardı. Fâizin gerekliliğini tanıtlamaya çalışan metafizik yapıda birçok fâiz kuramları vardır. Banka ve kredi kurumları fâiz temeline dayanırlar, halkın biriktirmek amacıyla kendilerine yatırdığı paraları fâiz aracılığıyla anamala dönüştürürler. Fâiz karşılığında borç verilen anamala eski deyimle *fâizci ikraz sermayesi* denir. Fransız ekonomicisi Jean Baby bu konuda şöyle yazmaktadır: "Fâiz biçimi, kendi başına, mantıksız ya da hiç değilse mucizevî görünür. Çünkü ödünç veren için o, bir miktar parayı hiç emeksiz daha büyük bir miktar para haline getirir. Burada ticâretin konusu bizzat paradır, para parayı doğurmaktadır. Gerçekteyse bu büyük paranın pek belli bir kaynağı olup bu kaynak bir kez daha artık-değerdir. Nitekim ödünç para alan anamalcı, muhtaç olduğu bu parayı elde etmek için, normal olarak kâr biçiminde ele geçirdiği artık-değerin bir bölümünden vazgeçmek zorundadır. O, eğer borç almak zorunda olmasaydı, bu kârı bütünüyle elde edecekti. Fakat paraya ihtiyacı olduğuna göre bu kârın bir bölümünü kendisini müşkül durumdan kurtaran kimseye bırakmaktadır. Demek ki *fâiz*, dış görünüşüne karşın, *artık-değerin özel bir biçiminden başka bir şey değildir*". Son yıllarda anamalcı kesimde uygulanmaya başlayan Milton Friedman'ın *paracılık* (*İng.* Monetarism) öğretisi, *yüksek fâiz siyasası* adıyla da anılmaktadır. Yüksek fâiz siyasası, Friedmancılığın bir başka adı olan *sıkı para siyasası* (*İng.* Tight moneratry policy)'nın belli bir bölümüdür. Özellikle IMF (Uluslararası para fonu) örgütü aracılığıyla geribıraktırılmış ülkelere borç verme karşılığında şartkoşulan bu siyasa, bir taşla birkaç kuş vurmaktadır. Yüksek fâiz, ilkin *kara para* adı verilen vergidışı paraları bankalara çeker ve vergi kapsamına alır. Yüksek fâiz ikinci olarak kredileri kısar, hattâ bankalardan kredi almayı kimi durumlarda olanaksızlaştırır. Buysa otofinansman (kendi parasını kullanma) olanağına sâhibolmayan firmaları holdinglere bağlanmaya zorlar ve dışa bağımlılığı gerektirir. IMF'ye borçlanma böylelikle gerçekleşir. Yüksek fâiz siyasasının sarmalında kıvranan firmalar için tek kurtuluş yolu dış finansman aramaktır. Bir IMF yetkilisinin dediği gibi, "tekerleğin icâdından sonra en büyük buluş, ülkeleri borç tuzağına düşürmek olmuştur". Borçlanma sürecine zorunlu olarak giren ülkeler bağımsızlıklarını yitirirler. IMF'nin özellikle geribıraktırılmış ülkelere kabul ettirdiği Friedmancı reçetelerin altında bu gerçekler yatmaktadır *(Bk.* Friedman kuramı). Adı açıklanmayan bir Türk yetkilisi IMF'yle yapılacak olan son anlaşma için 9 Mayıs 1985 tarihli *Hürriyet* gazetesinde şöyle demiştir: "IMF'yle anlaşırsak parayı alabildiğine sıkacağız. Kredi diye bir şey kalmayacak. Plânlanmış temel yatırımlar dışında yatırım da kalmayacak. Bakanlıkların değil makam odası, çatı onarımı bile tehlikeye girecek. Halkımızın yararına sosyal harcama asgariye inecek. Yani herkes başının çaresine bakacak. Zam üstüne zam yapmak zorundayız. Devlet yardımı (sübvansiyon) kalmayacak. Tarım üretimini teşvik etmek de pek mümkün olmayacak. Yüksek taban fiyatı veremeyeceğiz. Sonra, vergi toplamak için ağır denetim yolları koyacağız. Vergiler enflâsyon oranında artacak, 48 katsayısı bile hayâl olacak. Kısacası halkın yaşamı zorlanacak". Görüldüğü gibi bu yetkili sıkı para siyasasıyla yüksek fâiz siyasasının sonuçlarını bütün açıklığıyla sergilemektedir. Yüksek fâiz siyasası, bir başka açıdan da, halkın yoksullaşmasını gerçekleştirir. Yüksek fâizin çekiciliği halka malını mülkünü sattırmakta ve onu banka fâiziyle geçinmeye yöneltmektedir. Oysa bu politikanın gereği olan sürekli devalüasyon ve onun zorunlu sonucu olan enflâsyon *(Bk.* Devalüasyon) bankalarda biriken ana parayı her an biraz daha eriterek getirdiği fâizi de yoketmektedir. Bu sarmala girmiş olan halk zorunlu olarak her an biraz daha yoksullaşmaktadır.

Dilimize *ürem* deyimiyle özleştirilerek aktarılan *fâiz* deyimiyle ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde şu deyimler yapılmıştır: *Mürekkep fâiz (İng.* Interest on interest), *yıllık fâiz (İng.* Annual interest), *fâizli senet (İng.* Interest being note), *vâdesi gelmiş fâiz (İng.* Arrears interest), başka tahvillerin fâizlerini ödemek için çıkarılan tahvili dilegetiren *fâiz tahvili (İng.* Interest bond), *tahvillerin ödenmesi gereken fâizi (İng.* Interest on bonds payable), *sâfî kâr (İng.* Net interest, Pure interest), *fâiz kuponu (İng.* Interest coupon), *alınan fâiz (İng.* Carried interest), *verilen fâiz (İng.* Interest expense), *birleşik fâiz (İng.* Compound interest), *fâiz oranı (İng.* Interest rate), *ortak çıkar (Os.* Müşterek menfaat, *İng.* Community of interest), *yasal fâiz (İng.* Interest prescribed by law), *banka kredilerine ödenen fâiz (İng.* Interest expense on bank overdrafts), *gecikme fâizi (İng.* Interest for default), *çıkar kümesi (Os.* Menfaat grubu, *İng.* Interest group), *sigorta fâizi (İng.* Insurable interest), *birikmiş fâiz (İng.* Accumulated interest), *devlet tahvilleri fâizi (İng.* Interest of government securities), *banka hesapları fâizi (İng.* Interest income on bank accounts), *fâiz kârı (İng.* Surplus interest), *yasal sınırın üstündeki fâiz (İng.* Jewish interest), *fâizli borç (İng.* Loan of interest), *gelir sigortası (İng.* Insurance of interest), *sözleşmeye bağlı fâiz (Os.* Akdî fâiz, *İng.* Interest precribed by contract), *mevduât fâizi (İng.* Deposit interest). *Bk.* Acyo kuramı, Anamalın üretkenliği kuramı, Kredi, Banka, Artık-değer.

FÂİZCİ *Bk.* Tefeci.

FATURA *(Os.* Fatura, *Fr.* Facture, *Al.* Faktur, *İng.* Invoice) Satılan malın fiyatını, miktârını, niteliğini ve başkaca açıklamaları içeren ve satıcı tarafından alıcıya verilen hesap pusulası... Sekiz gün içinde itirâz edilmeyen fatura kabul edilmiş sayılır.

FAYDA *Bk.* Yarar.

FAYOLCULUK *(Os.* Fayolizm, *Fr.* Fayolisme, *Al.* Fayolismus, *İng.* Fayolism) İşletmelerin örgütlenme yöntemi... Fransız mühendisi Henri Fayol (1841-1925) tarafından *Administration Industrielle et Générale* (Sınâî ve Genel Yönetim, 1916) adlı yapıtında ilerisürülen işletme yönetimi ilkelerini dilegetirir. Fayol, işletme yönetimi biliminin kurucusu sayılmaktadır. Fayol'e göre her işletme, randımanını artırmak için teknik, tecimsel, malsal, güvensel, hesap ve yönetim olmak üzere altı bölüme ayrılarak örgütlenmelidir. Bu bölümlerin içinde en önemlisi yönetimdir. Fayol, yönetimde, genel çıkarın özel çıkarlara üstünlüğüne öncelik tanır. *Bk.* Taylorculuk.

FEDERALİZM *(Os.* Devletler ittihâdı, *Fr.* Fédéralisme) Devletler federasyonu yöntemi... Avrupa açısından ekonomik ulusçuluğa karşı ilerisürülen Avrupa'nın ekonomik birliği tasarımını dilegetirir. Bu düşüncenin amacı birleşmiş bir Avrupa pazarının kurulmasıdır. *Ortak Pazar* adıyla anılan anlaşma bu düşüncenin ürünüdür. Bu düşünceye göre, "kıtanın tarım, mâden ve endüstri alanlarındaki bütün kaynakları birleştirilecek ve ortak duruma getirilecektir". Böylelikle anamalın ve malların serbestçe dolaşımının sağlanacağı umulmaktadır. Bu görüş, siyasal açıdan da, bir Avrupa birleşik devletleri meydana getirmek ve bütün Avrupa devletlerini tek parlamentoda toplamak amacını güder. Deyim Fransızcadır ve *devletler birliği yönetimi*ni dilegitirir. *Bk.* Ortak pazar.

FELLNER KURAMI *(Os.* Fellner nazariyesi, *Fr.* Théorie de Fellner) Düopolcuların, aralarında anlaşamadıkları takdirde, en büyük kârı nasıl sağlayabileceklerini saptayan kuram... Bu kurama göre düopolcular, aralarında bir monopol kuramazlarsa bile, kendilerini zarara sokacak bir rekabetten kaçınmak için gene de küçük çapta anlaşmalara varmak zorundadırlar. Çünkü kârları birbirlerine bağlıdır. Fellner, düopol durumunda en yüksek kârı elde etmek için piyasanın paylaşılmasını önermektedir. Bu halde düopolcular arasında bir denge kurulabilecektir. *Bk.* Düopol.

FELSEFESEL SENDİKACILIK *(Os.* Felsefî sendikacılık, *Fr.* Syndicalisme philosophique) Sorel'ci sendikacılık... Bergson'un sezgiciliğine dayanan Fransız düşünürü Georges Sorel (1847-1922)'in sendikacılık anlayışı bu deyimle de adlandırılır. Sözde Marx'la Bergson'u uzlaştırma denemelerine girişen -gerçekte böyle bir uzlaşma olanaksız olduğu kadar gereksizdir de- Georges Sorel'in bilimsellikten yoksun düşünceleri, sonunda Mussolini İtalya'sının ünlü faşist *korporatif devlet*'ini oluşturmuştur. *Bk.* Sendika, Sorelcilik.

FEODALİTE *(Os.* Feodalizm, *Fr.* Féodalité, *Al.* Feudalismus, *İng.* Feudalism) Toprak mülkiyetine ve toprak kölesi emeğine dayanan ekonomik düzen... Tarihsel süreçte köleci üretim düzeninin zorunlu dönüşümüyle oluşmuştur ve sınıflı toplum biçimlerinin ikincisidir. Özellikle IX. yüzyıldan XIII. yüzyılın ortalarına kadar en yoğun biçimiyle ortaçağ Avrupa'sına damgasını vuran bu düzene bu adı

yakıştıran 1727 yılında Conte de Boulainvilliers'dir, daha sonra Montesquieu bu adı yaymıştır. Fransızlar özellikle *feodalite* deyimini kullanırlar. Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *feodalizm (Fr.* Féodalisme) deyimi, Fransızcada *feodal ıra (Fr.* Caractére féodal) anlamını dilegetirir. Aynı sözcük Almanca, İngilizce ve İtalyancada Fransızcadaki *féodalité* anlamını karşılar ki *ortaçağın siyasal ve toplumsal örgütlenme biçimi (Fr.* Forme d'organisation politique et sociale médiévale)'ni dilegetirir. Lâtince *feodalis* deyiminin karşılığı olan *Fr. féodal* deyimi *fief sahibi* demektir, bu da Osmanlıcada, *mâlikâne* deyimiyle dilegetirilen *yurtluğa sahibolan (Fr.* Qui appartient â un fief) anlamındadır. *Feodalite* sözcüğü, Lâtince *birtakım askerlik hizmetlerini yerine getirmek şartıyla hükümdardan alınan toprak* anlamına gelen *feodum* sözcüğünden türetilmiştir. *Senyör* adı verilen *(Fr.* Seigneur, *Os.* Zeâmet sahibi) bu asker toprak beyleri, *serf* adı verilen toprak köylüsü üstünde birtakım haklara sahip bulunuyorlardı *(Fr.* Seigneuriage). Bu düzenin ana karakteri, toprak beylerinin toprak üstündeki mülkiyet haklarıyla belirlenmişti. Bu düzenin üretim ilişkileri, emeğinin verimiden *serf*'e de bir pay ayırır. Serf, eşdeyişle toprak kölesi, ilkel köleden farklı olarak, toprağın ya da iş süresinin küçük bir parçasında kendisi için çalışır. Böylelikle ödenmiş emekle ödenmemiş emek, zaman (iş süresi parçası) ve mekân (toprak parçası)'ca birbirlerinden ayrılarak gün ışığına çıkmış bulunmaktadır. "Daha düne kadar bütün Doğu Avrupa'da varolduğunu söyleyebileceğimiz biçimiyle toprak kölesi (serf) olan köylüyü ele alalım. Bu köylü örneğin üç gün kendi tarlasında ya da kendisine kiralanmış tarlada kendisi için çalışır. Üç gün de senyörünün mâlikânesinde karşılıksız angarya yapar. Öyleyse burada ödenmiş emek'le ödenmemiş emek, görünür bir biçimde, zaman ve mekân bakımından birbirlerinden ayrılmıştır" (*Ücret, Fiyat ve Kâr,* çev. Erdoğan Başar, s. 67, 68). *Féodalité* sözcüğü her ne kadar Türkçeye *Derebeylik* sözcüğüyle çevrilmişse de, Osmanlı derebeylerinin durumu Batı feodallerinden farklıdır, bizzat Engels, Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak nitelemiştir. Engels, 22 aralık tarihli mektubunda şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık, sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değil. Fâtihlerin, toprağı, yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz... Eski *Türk yarı-feodal sistemi*'nin en yüksek ânında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna benzer bir durumdu". Profesör Niyazi Berkes de bu konuda şöyle demektedir: "Hükümdârın askerî gücü, mâlî darlığı yüzünden düştüğü için, mülkünün birçok yerlerinde mâlikliği lâfta kalmaya, yâni toprak gelirlerini alamamaya başlıyor. Yer yer sonradan *derebeyi* dediğimiz ve etimolojisini hâlâ bugün de bilmediğimiz bir adla tanınan Batı feodalinden farklı bir tip ortaya çıkıyor. Bunların bazıları mahallin âyânı ve eşrafı, bazıları hükümete dirsek çeviren memurlar, bazıları bir yere yerleşmiş muhassil ve mültezimler. Derebeyini derebeyi yapan menşe değil, yaptığı şeydir. Menşe bakımından geleneksel düzenin ayrı ayrı kategorilerinden gelmeleri mümkündür. Bu sözcüğün menşeini bilmiyoruz, sözcükteki *dere* onun su işleriyle ilgisi olan daha eski bir zümre adına mı delâlet eder de sonraları Osmanlı tarihlerinde çok çeşitli vasıflarla zikredilen bu tipe genel sıfat olmaya başlamıştır?.. Eski tarihçilerin bunlardan, böyle çok çeşitli düzensiz şekilde sıfatlarla sözetmeleri bunların eski düzende yerleri olmadığını gösterir; çünkü eski düzende her unsurun gayet belirli bir adı ve tanımlaması vardı. Sırf koparabildiği gelirleri alabilmek için devlet bunları ister istemez tanıyor... Derebeyi, Avrupa feodali değildir ve eğer belirli tarihsel şartlar olsaydı mümkün olabilecek olan kapitalizmin gelişmesinin meydana gelmeyişinde onun feodal değil, derebeyi olmasının büyük rolü vardır" (Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni,* Ankara 1968, s. 35). *Feodalizm* ya da *feodalite* tarihsel süreçte köleci toplumun dönüşmesiyle oluşmuş bulunan sosyo-ekonomik bir düzendir. Daha sonra kendisi de anamalcılık tarafından dönüşüme uğratılmış ve yerini anamalcılığa bırakmıştır. Bu düzende egemen sınıf feodal beyler, bağımlı sınıf da köylülerdi. Genelikle bütün ülkelerde görülmüş olan feodal düzen, köleci toplum düzenini geçirmemiş ülkelerde ilkel komünal toplumun dağılmasından doğmuştur. Asker şefler ve eski köleci soylular toprağı ellerine geçirmişler ve köylüleri köleleştirmişlerdir. Feodal beyler arasında da belli bir sıra düzeni vardı, küçük toprak beyleri büyük toprak beylerine bağlıydılar ve bu düzenin Tanrısal koruyucuları olan din adamları en yüksek feodaller arasındaydı. Çin'de Konfüçyüs, Ortaçağ Avrupa'sında Aquino'lu Thomas vb. gibi feodal düzen ideologları, ezilen halkın feodallere saygı göstermesini sağlamak için ellerinden geleni yapmışlardır. Konfüçyüs, "halk soylulara boyun eğmelidir, küçük insanların üstün kişilere itaatsizliği kargaşalık yaratır" der. Thomas, toprak köleliğini onaylıyor "feodal sıradüzeni içinde toprak beyleri durumlarının kendilerine verdiği servete sâhibolmalı ve onu dilediğince kullanmalıdır" diyordu. Bu

düzende, ezilen çoğunluğun ezen azınlığa karşı verdiği savaş hep din savaşları biçimindedir. Köylüler, kendilerini ezenlerden kurtuluşları için dinden medet ummakta devam ediyor ve çeşitli mezhepler türüyordu. Katolik kilisesi ve engizisyon bu başkaldırmaları ezmenin başlıca araçlarıydı. Thomas More ve Campanella gibi büyük ütopyacılar da halkın çektiği büyük acıların zorunluğu olarak feodal düzenin ürünleridir. Köylü savaşları, feodal düzenin bütün tarihi boyunca sürmüştür. Feodal ekonomik düzenin temel yasası bir artık ürün elde edilmesidir. Bu artık-ürün senyörün ve adamlarının ihtiyaçlarına harcanır. Feodal beyin mâlikânesi kapalı bir ekonomik birimdir. Bu birim içinde kumaş dokunur, şarap yapılır, âletler ve silâhlar imal edilir. Ticâretin sınırları pek dardır, hemen hemen komşu mâlikânelerle değiştirmelere inhisar eder. Bu değiştirme işlemlerinin dışında ziynet eşyaları ihtiyacını da duyan senyörler, bunun karşılığını savaşlarda ele geçirdikleri altınla ödemektedirler. Bu ekonomi, bir para ekonomisi değildir, artık-ürün ya ihtiyaçlara harcanmakta ya da şarap, silâh vb. ile değiştirilmektedir. Bu yüzdendir ki köle emeği senyörü zenginleştirir ama, hiçbir zaman bir anamalcı durumuna getirmez. Çünkü bu üretim sürecinde bir para dolaşımı ve onun doğurduğu artık-değer yoktur. Para ekonomisi ve anamalcılık, feodal üretim düzeninin bağrında oluşmuştur. Feodaliteyi nasıl barbar akınları gerçekleştirmişse, anamalcılığın ilk tohumlarını atan burjuvaziyi de Normand, Arap ve Macar akınları gerçekleştirmiştir. Bu akınlardan korunmak için, dağınık yaşayan köle-köylüler toplanıp şehirleşmeye başlamışlar ve zamanla senyörlerden birçok haklar koparark burjuva (şehirli)laşmışlardır. Şehirlerin doğuşu, ticâreti ve para ekonomisini geliştirmiştir. *Bk.* Derebeylik, Feodal mülkiyet, Feodal üretim biçimi, Angarya.

FEODAL MÜLKİYET *(Os.* Feodal mülkiyet, *Fr.* Propriété féodale) Toprak kölelerinin emeğiyle değerlendirilen toprak mülkiyeti... *Feodal mülkiyet,* mülkiyet tarihinin üçüncü biçimi olarak nitelenmiştir. Roma fetihlerinin ve buna bağlı olarak tarımın yayılmasının hızlandığı çok daha geniş bir alan üstünde ortaya çıkmaktadır. Geniş bir bölgeye dağılmış olan nüfusun seyrekliği, kentlerin gelişmesine uygun bulunmadığı yerlerde, yeni bir mülkiyet biçimi olarak *feodal mülkiyet*'i geliştirmiştir. Bu mülkiyet biçiminde mülkiyeti emekleriyle değerlendiren toprağa bağlı köylü (serf) sınıfıdır, kentlerde de buna paralel olarak usta esnâf ve tüccar loncalarında kalfa ve çırakların emekleri sömürülmektedir. *Feodal mülkiyet, rütbeye göre mülkiyet (Al.* Staendisch) adıyla da adlandırılmıştır. "Üçüncü özel mülkiyet biçimi, feodal ya da mâlikâne mülkiyetidir. Antikçağın siteden ve sitenin bir avuç toprağından başlamış olmasına karşılık, ortaçağ köyden başlamıştır. Bu başlangıç noktasının değişik olduğunu belirleyen şey, geniş bir alana dağılmış bulunan ve fetihlerin de kayda değer ölçüde artışını sağlayamadığı nüfusun seyrekliğidir... Çökmekte olan Roma imparatorluğunun son yüzyılları ve bu imparatorluğun barbarların istilâsına uğrayışı bir miktar üretim güçlerinin tahribine yol açtı; tarım azalmıştı, sanâyi parasızlık yüzünden çürüme halindeydi, ticâret yavaş yavaş yokolmuştu ya da şiddetle yasaklanmıştı, şehir ve köy nüfusu azalmıştı. Bu şartlardan ve bu şartların belirlediği fethin örgütlenme tarzından Cermen askerî yasasının etkisi altında *feodal mülkiyet* gelişti. Tıpkı kabile mülkiyeti ya da komünal mülkiyet gibi bu da bir komün üstünde kuruludur; ama doğrudan doğruya üretimde bulunan sınıf, eski komünde olduğu gibi köleler değil, serfleşmiş küçük köylülerdir. Feodalizm tam gelişmeye ulaşınca kasabalarda çatışma da ortaya çıkar. Toprak mülkiyetinin hiyerarşik sistemi ve bununla ilgili olarak senyörlerin silâhlı adamları, soyluların serfler üstündeki egemenliğini sağladı. Bu feodal örgütlenme, eski komünal mülkiyet kadar, boyunduruk altında tutulmuş bir sınıfa karşı kurulmuş bir ortaklıktı. Ama üretim şartları değişik olduğu için, ortaklığın biçimi ve doğrudan doğruya üreticiyle ilişki de değişikti. Toprak mülkiyetinin bu feodal örgütlenmesinin, kasabalarda lonca mülkiyeti biçiminde, zenaatların feodal örgütlenmesi biçiminde bir karşılığı vardı. Burada mülkiyet, başlıca birey olarak her kişinin emeği üstündeki mülkiyetten ibaretti... Böylece feodal dönemde başlıca mülkiyet biçimi *(Al.* Hauptteigentum), bir yanda serf emeğinin zincirle bağlı bulunduğu toprak mülkiyeti, öte yanda gündelikçilerin emeğine hükmeden küçük sermayeli bireysel emekti. Her ikisinin de örgütlenmesini belirleyen, *üretimin sınırlı şartları:* Toprağın küçük ölçüde ve ilkel olarak işlenmesi ve sanâyiin zenaat tipinde oluşuydu. Feodalizmin altın çağında pek az işbölümü vardı. Her toprağın kendi içinde, şehir ile köy çelişkisi barınıyordu... Daha geniş bölgelerin, feodal krallıklar olarak, gruplaşmaları, toprak sahibi soylular için olduğu kadar kasabalılar için de zorunluktu. Onun için egemen sınıfın örgütü olan soyluların başında her yerde bir kral vardı" *(Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri,* Ankara 1967, s. 137, 138,

139). *Bk.* Feodalite, Tarihsel özdekçilik, Feodal üretim biçimi.

FEODAL TOPLUMCULUK *(Os.* Feodal sosyalizm, *Fr.* Socialisme féodale) Feodal soyluların kendi egemenliklerine son veren burjuva sınıfından öç almak için işçi sınıfını tutmaları olgusu... Toplumculuğun çeşitli görünüşlerinden biridir. Özellikle Fransız ve İngiliz soylularınca ilerisürülmüştür. Bilimsel toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur, *gerici toplumculuk* deyimiyle nitelenir. *Bk.* Toplumculuk.

FEODAL ÜRETİM BİÇİMİ *(Os.* Feodal istihsâl şekli, *Fr.* Forme de production féodale) Toprak mülkiyetine ve toprak kölesi emeğine dayanan üretim biçimi... Bu üretim biçiminin ayırıcı niteliği; toprağın ya da iş süresinin belli bir bölümünde kendisi için de çalışan ve buna bağlı olarak kullandığı üretim araçlarıyla ilgilenen toprak kölesi emeğine dayanması, toprağın küçük ölçüde ve ilkel olarak işlenmesi, sanâyiin zenaat tipinde oluşudur. "Toplumsal tabakalar halinde farklılaşma olayı açıkça görülmektedir. Ama köyde hükümran prenslerin, soyluların, din adamlarının ve köylülerin farklılaşması; şehirlerdeyse usta, kalfa, çırak ve az bir zaman sonra ortaya çıkan gündelikçilerin farklılaşması istisna edilecek olursa başkaca önemli bir işbölümü ortaya çıkmamıştı. Tarımda küçük parçaların ayrı ayrı işlenmesi ve bunun yanı sıra köyde ev sanâyiinin bulunması dolayısıyla işbölümünün gelişmesi güçleşmişti. Sanâyideyse, belli bir zenaat içinde işbölümü olmadığı gibi, farklı zenaatlar arasındaki işbölümü de pek az gelişmişti. Sanâyi ve ticâretin birbirinden ayrılması olayı, eski şehirlerde daha önceleri ortaya çıkmıştı, yeni şehirlerdeyse bu ayrılma daha sonraları, yâni bu şehirler birbirleriyle karşılıklı ilişkiler kurdukları zaman gelişti". Bu üretim biçiminde toplumsal karşıtlık, bir yanda egemen sınıf olarak toprak beyleri (senyörler) ve öbür yanda toprak köleleri (serfler) olarak uçlaştı. Sömürü, kölelik rejiminde olduğu gibi ekonomi dışı baskıya dayanıyordu. Toprak beylerinin silâh gücü, toprak kölelerinin başkaldırmasını önlüyordu. Buna rağmen bu evrede de büyük köylü ayaklanmaları olmuştur. Üstyapı (din, hukuk, eğitim, ideoloji vb.), bu üretim biçimine göre biçimlenmiştir. *Bk.* Feodalite, Tarihsel özdekçilik, Üretim biçimi, Feodal mülkiyet.

FIRSAT *(Os.* Fırsat, *Fr.* Opportunité, Occasion; *Al.* Gelegenheit, *İng.* Opportunity, Occasion) Amacın gerçekleşmesini sağlayan olanak... Ekonomi dilinde, ekonomik elverişliliği dilegetirir. Anamalcı ekonomi bir fırsat ekonomisidir. Kâr etme fırsatı neredeyse hemen oraya yönelinir, bu yüzden de kanser ilâcı yerine eğer daha çok kâr fırsatı varsa dudak ruju yapılır. Amerikan ekonomicisi profesör Samuelson şöyle der: "Amerika daima yeteneği olan herhangi bir insanın dünyada herkesi geçebileceği bir fırsatlar ülkesi olarak sayılagelmiştir... Bizim uygarlığımız, başarının daha çok iş âlemi terimleriyle yorumlandığı maddeci bir uygarlıktır. Çünkü *konuşan paradır*, dışarda bulunanların daha üst tabakalara katılması, geleneğe büyük ağırlık veren bir kültürde olabilecekten daha kolaydır" (*İktisat*, çev. Demirgil, s. 139-140). Ne var ki bu *fırsat*, bir piyango fırsatıdır ve milyonda bir kişiye isabet etmektedir, yetenek anlayışı da eytişimsel yetenek anlayışından çok farklıdır. *Bk.* Anamalcılık, Anamal, Fırsat maliyeti.

FIRSATÇILIK *(Os.* Oportünizm, *Fr.* Opportunisme) Geribıraktırılmış ülkelerden elde edilen büyük kârların gelişmiş ülkeler işçilerinin üst tabakasınca da paylaşılması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Diyalektikçiler geri kalmış ülkeler sömürüsünün gelişmiş ülkeler işçilerinin üst tabakalarının da yararına olduğunu ve özellikle İngiliz işçileri üst tabakaları *fırsatçılarının* bunu bildiklerini ilerisürmüşlerdir. Emperyalist ülkeler işçilerinin üst tabakaları, bu sömürüden hisselerine düşen payları almaktadırlar. Diyalektik görüşe göre gelişmiş ülke işçilerinin durumunun iyileşmesi, azgelişmiş ülke işçilerinin daha çok yoksullaşmaları yüzündendir. *Oportünizm* deyimi, diyalektik dilde, aynı zamanda, *günlük çıkarlara göre ilkelerden sapma* anlamını da dilegetirir. *Bk.* Fırsat.

FIRSAT MÂLİYETİ *(Os.* Fırsat mâliyeti, *Fr.* Coût d'opportunité, *İng.* Opportunity cost) Belli bir işi yapıp öteki işleri yapamamanın ve bu yüzden kaçırılan fırsatların mâliyeti... Anamalcı ekonomi deyimidir. Anamalcı mâliyet hesaplarında tam mâliyet, *fırsat mâliyetini* de kapsar. Rekabet koşulları altında bir saniyelik işgücüne ödenen fiyat, başka sanâyilerde kullanma imkânları bakımından kaybolan fırsatlara bağlıdır. Ekonomici Samuelson bu deyimi, *başka bir iş yapma fedakârlığı* olarak tanımlamaktadır. *Bk.* Fırsat, Mâliyet.

FİAT *Bk.* Fiyat.

FİDÜSYER PARA *Bk.* Saymaca para.

FİEF Yurtluk... Osmanlı tarihinde *tımar ve has* sözcükleriyle dilegetirilen *fief*, daha sonra *malikâne* sözcüğüyle karşılanmıştır. Feodal üretim düzeni deyimidir. Feodal düzende senyörlere bağlı vasaller, senyörlerinden bir *yurtluk*

alarak silâh güçlerini onun emrine verirlerdi. *Bk.* Feodalite, Feodal mülkiyet.

FİFO *Bk.* Son içeri-ilk dışarı.

FİNANS *Bk.* Mâliye.

FİNANS ANAMALI *(Os.* Mâlî sermâye, *Fr.* Capital de finance) Banka ve sanâyi tekellerinin birleşmiş anamalı... Anamalcılığın emperyalizm aşaması *finans kapitali* çağıdır. Hilferding'in aynı adı taşıyan yapıtından alınıp geliştirilen bu terimle anamalcılığın emperyalizm aşamasında bankalarla sanâyi anamallarının kaynaşması dilegetirilir. Bu aşamada bankacı ve sanâyici tipleri, banker-sanâyici tipine dönüşmüştür. Bankalar sanâyi şirketlerinin ve sanâyi şirketleri de bankaların hisse senetlerini satın alarak kaynaşmış ve çok güçlü bir *finans kapital* meydana getirmişlerdir. Emperyalizmin dev tekellerinin anamalı bu anamaldır. Bu anamalın dünya pazarlarına egemenliği, finans oligarşisinin egemenliğidir. *Bk.* Finans oligarşisi.

FİNANS KAPİTAL *Bk.* Finans anamalı.

FİNANS OLİGARŞİSİ *(Os.* Mâlî oligarşi, *Fr.* Oligarchie de la finance) Finans anamalcıları azınlığının devletlere ve dünya pazarlarına egemenliği... Fransızca *oligarchie* deyimi küçük bir azınlığın takım halindeki egemenliğini dilegetirir. Anamalcı üretim düzeninin emperyalizm aşamasında finans anamalıyla dev tekeller kurulmuş ve bu tekelleri ellerinde bulunduran çok küçük bir azınlık, sadece ekonomik yaşama değil, devletlerin iç ve dış siyasalarına da egemen olmuştur. Bu güçlü azınlığa *finans oligarşisi* denir. Finans oligarşisi, devletleri nüfuzu altında tutmakla da kalmaz, büyük anamalcı devletlerde görüldüğü gibi hükümetlerin bizzat kurucusu ve fiilî olarak başkan ve bakanlarıdır. Hükümetlerin siyasası bu oligarşinin çıkarlarına göre düzenlenir. Savaşlar, bu oligarşinin dünyayı yeniden paylaşmak gereğini duydukları zaman yapılır. Bunun dışında da çok kârlı olan savaş sanâyinin sürümü için dünyanın birçok kesimlerinde soğuk ya da küçük savaşlar sürdürülür. *Bk.* Emperyalizm, Finans anamalı.

FİRMA *(Os.* Ticârethâne, *Fr.* Firme, *Al.* Firma, *İng.* Firm house) İçinde ticâret işiyle uğraşılan yer... Dükkân, mağaza, büro vb. olabilir. Borçlar Kanunu'nun 179. ve Ticâret Kanunu'nun 46-49 ve 126. maddelerine göre hukuk açısından bir tüccârın işini görmeye yarayan her türlü tesisât, ad ve ünvan, âlâmeti fârika, ihtirâ beratları, müşteriler gibi maddesel ve maddesel olmayan birçok öğelerden oluşan hukuksal bir bütündür. Ticâret unvanıyla birlikte bir başkasına devredilebileceği gibi unvansız olarak da temlik edilebilir. *Firma* deyimi, sözcük anlamında, bir işletmenin adını dilegetirirse de *işletme* anlamında, genellikle de tüzelkişiliği olmayan bireysel teşebbüs ya da âdî ortaklık anlamında kullanılmaktadır. Daha açık bir deyişle, bir ticârethânenin sâhip ya da sâhiplerinden ayrı bir kişiliği vardır, ama firmanın yoktur. Anamalcı mikroekonomik çözümlemelerde ekonomik faaliyet birimi olarak genellikle firma ele alınır. Bir kişinin mülkiyetinde olabildiği gibi bir şirket de olabilir. Anamalcı ekonomide tüketicilerin aradığı mal ve hizmetleri üreten birime *firma* denir. Ekonomi kuramcıları deyimi bu anlamda kullanırlar. Anamalcı üretimde karar birimi de odur. Amacı kârdır. Firmanın kararı, kârını en yüksek çizgiye çekebilme ereğiyle verilir. Bunu sağlamak için de ne üreteceğini ve nasıl üreteceğini firma kararlaştırır.

FİYAT *(Os.* Fiyat, *Fr.* Prix, *Al.* Preis, *İng.* Price, Cost) Para diliyle dilegetirilen değer... Türkçemizde *eder* deyimi önerilmiştir. Klasik ekonomi anlayışına göre ekonomi bilimi, bir *fiyat bilimi* olarak tanımlanır. Metafizik ve diyalektik anlayışlar *fiyatın* tanımında birleşirler. *Fiyat,* parayla dilegetirilmiş değiştirme değeridir. Bununla beraber fiyat, değer değildir ve bir malın gerçek değerini dilegetirmez. Pazarda on kuruş fiyatla satılan bir malın gerçek değeri bu fiyatın altında ya da üstünde olabilir. Aranım ve sürümün dalgalanmaları, para hareketleri fiyatı etkiler ve gerçek değerin altına indirip üstüne çıkarabilir. Fiyat, bir miktar malla bir miktar para arasında kurulan bir ilişkiden ibarettir. Bu ilişki, insanlar arasında, gerçek değeri belirtmeye eğilimli koşullarda kurulabileceği gibi istek ve ihtiyaç gibi psikolojik ve fizyolojik etmenlerin etkisiyle de kurulabilir. Ekonomi dışı psikolojik ve fizyolojik etmenlerin rol oynadığı hallerde toplumsal bir gerçek olan *değer,* mallarla paralar arasında bir ilişkinin dilegetirilişi olan *fiyatı* belirlemez. Elinde eşsiz bir pul bulunan bir pul satıcısıyla o pul koleksiyonunda eksik bulunan bir pul koleksiyoncusu arasında kararlaştırılan fiyat, bu durumdadır ve satıcının spekülasyon yeteneğiyle alıcının istek ve ihtiyacına bağlıdır. Bu örnekte fiyat, o pulun gerçek değeriyle belirlenmemiştir. Ekonomi dışı etmenlerin rol oynadığı haller dışında fiyat, gerçek değerle sıkıca ilişkilidir. Bir ayna bir kalemden on misli fiyata satılıyorsa o aynaya harcanan toplumsal emek o kaleme harcanan toplumsal emekten on misli

fazla demektir. Değer, toplumsal olarak belli bir miktar iş saatidir. Mallar, pazarda sürüm ve aranımın dengede bulunduğu hallerde, gerçek değeriyle satılırlar. "Kendi başına fiyat, değerin parayla ifadesinden başka bir şey değildir. İngiltere'nin bütün mallarının değerleri örneğin altın esası üzerinden fiyatlarla dilegetirilir. Altının değeri, bütün öteki mallarda olduğu gibi, çıkarılmaları için gerekli emek miktarıyla belirlenir. Siz içinde ulusal emeğinizin belli bir miktarının billurlaştığı ulusal üretiminizin belli bir miktarını, altın üreten ülkelerin, içinde onların emeğinin belli bir miktarının billurlaştığı ürününe karşılık değiştirirsiniz. Bütün malların değerlerini, yani onlara katılmış bulunan emek miktarlarını, altınla dilegetirmeyi böylece, aslında trampa ile öğrenirsiniz. Değerin parayla dilegetirilmesine ya da aynı şey demek olan değerin *fiyata* çevrilmesine daha yakından bakarsanız bunun bütün malların değerlerine bağımsız ve tek çeşitli bir biçim verdiğiniz ya da onları eşit sosyal emek birimleri ile dilegetirdiğiniz bir süreç olduğunu görürsünüz. Sadece emeğin parayla dilegetirilmesi olduğu sürece fiyat, Adam Smith tarafından *doğal fiyat*, Fransız fizyokratları tarafından *zorunlu fiyat* diye adlandırılmıştır. Öyleyse *doğal fiyatla piyasa fiyatı* arasındaki ilişki nedir?.. Arz ile talep birbirini dengede tutarsa, malların piyasa fiyatlarının onların doğal fiyatlarına uyacağını söylemek yeter. Fakat arz ile talep ancak bir dalgalanmanın başka bir dalgalanmayla, bir düşüşün bir yükseliş ya da bir yükselişin bir düşüşle telâfi edilmesi yoluyla birbirlerini dengeledikleri halde gene de sürekli olarak doğal fiyatı yansıtmak zorundadırlar. Sadece gündelik dalgalanmaları düşünmek yerine, örneğin Tooke'ün *Fiyatlar Tarihi*'nde yaptığı gibi, daha uzun dönemler içinde piyasa fiyatının hareketini izlerseniz piyasa fiyatları dalgalanmalarının, yükselme ve alçalmalarının birbirini giderdiğini görürsünüz". Anamalcı ekonomi düzeninde fiyat, özel mülkiyet ve kâr amacıyla yapılan teşebbüs serbestliğiyle birlikte üç temel etmenden biridir. Anamalcı üretim, bu üç temel üstünde gerçekleşir. *Bk.* Fiyat mekanizması, Değer, Para, Üretim fiyatı, Pazar fiyatı, Mâliyet fiyatı.

FİYAT ENDEKSLERİ *(Os.* Fiyat endeksleri, *Fr.* Indices des prix, *Al.* Preisindex, *İng.* Price indexes) Belli bir sürede bir mal fiyatının azalıp çoğalışını saptayan çizelge... Fiyat endeksleri aylık, üç aylık, altı aylık, yıllık gibi belli zaman sürelerine göre düzenlenir. Endeksler özellikle hayat pahalılığının saptanmasında önemli bilgiler verirler. Örneğin 1950 yılında ortalama 80 kuruşa satılan bir mal 1955 yılında ortalama 90 kuruşa satılmışsa 1950 yılında 100 kuruş kabul edilen nispî fiyatı 1955 yılında ortalama 112,5 ve aynı biçimde 1960 yılında ortalama 112 kuruştan satılmışsa nispî fiyatı 140 kuruş olmuş demektir. Demek ki bu mal on yılda % 40 oranında pahalanmıştır. Endeks düzenlenirken malların satış fiyatlarının ortalaması alınır ve yapılacak karşılaştırmalar için belli bir yıl temel olarak kabul edilir. *Bk.* Fiyat.

FİYAT KARTELLERİ *(Os.* Fiyat kartelleri, *Fr.* Cartels des prix) Bir malın satış ya da alış fiyatında anlaşan firmaların meydana getirdikleri karteller... Bir kartel biçimidir. Bu kartelde firmalar sadece fiyatlar üstünde anlaşırlar ve bir malı belli bir fiyattan aza satmamak ya da bir malı belli bir fiyattan yukarı almamak için uyuşurlar. Bu anlaşma firmalar arasındaki rekabeti yok eder ve onların rekabet yüzünden fiyat kırarak zarar etmelerini önler. *Bk.* Kartel.

FİYATLARA GÖRE AKÇALAMA *(Os.* Fiyatlara göre finansman, *Fr.* Financement par prix) Tekelci anamalcılıkta fiyatların önceden saptanarak yatırım yapılması... Almanca *Reichsfinanzierung* deyimiyle dilegetirilmiştir. Tekelci anamalcılıkta kâr artık bir rastlantı olmaktan çıkmış ve fiyatlar, ücretler ve fâizler gibi, önceden saptanmaya başlanmıştır. S. Lurie, *Private Investment in a Controlled Economy* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Fiyatlar, mâliyetlerin ve normal bir kârın dışında, aynı zamanda o sanâyiin gelişmesini de sağlaması gereken bir amortisman payını kapsayacak biçimde saptanmıştır. Fiyatlar, biçimsel olarak mâliyete göre hesaplanmış olur, gerçekte mâliyet biçimine dönüşmüş otofinansman gelirlerini sağlayacak biçimde hesaplanmış bir tekel fiyatı durumundadır. Bu tekniğe *fiyatlara göre finansman* denir" *(İbid,* s. 179-182). Ünlü ekonomici Ernest Mandel, tekelci anamalcılığın bu tekniğine *aşırı kapitalizasyon* adını vermektedir. *Bk.* Fiyat.

FİYAT MEKANİZMASI *(Os.* Fiyat mekanizması, *Fr.* Mécanisme des prix) Anamalcı üretimde hangi malların, ne miktarda, nasıl ve kimler için üretileceğini en doğru olarak saptayan hesap... Anamalcı ekonomide fiyat mekanizması çok önemlidir ve *en dikkatli hesap makinesi* olarak nitelenir. Bu anlayışa göre fiyat mekanizması, toplumda kaynakların dağılımını ve gelirin bölüşümünü en doğru biçimde sağlar. Üreticiler fiyatlara göre üretirler, tüketiciler fiyatlara göre tüketirler.

FİYAT MEKANİZMASI MÛCİZESİ *(Os.* Fiyat mekanizması mûcizesi, *Fr.* Miracle de mécanisme des prix) Toplumda aranan her mal ve hizmeti derhal sağlayanın fiyatlar olduğu savı... Deyim, Amerikalı ekonomici Paul A. Samuelson'undur. Bir toplumda fiyatlar hangi malın üretilmesi gerektiğini, o maldan ne miktarda üretilmesi gerektiğini ve o malın nasıl üretilip kimlere dağıtılması gerektiğini hemen belli etmektedir. Samuelson bu olguyu *mûcize* olarak nitelemektedir. Cebinde parası olan kişi dilediği malı, hiçbir üreticiye ısmarlamadığı halde, bu yüzden pazarda hazır bulur, çünkü o malın fiyatı üreticisine kâr getirdiği sürece o malın üretilmesi kaçınılmazdır. Anamalcı üretim bu mekanizmayla işler. *Bk.* Fiyat.

FİYAT SINIRI *(Os.* Fiyat haddi, *Fr.* Limite de prix, *Al.* Preislimitum, *İng.* Price limit) Kimi durumlarda hükümet ve belediyelerce saptanan bir malın satılabileceği en yüksek fiyat... Bu durumda o mal, bu sınırın üstünde satılamaz. *Bk.* Narh.

FİYAT SİSTEMİ *(Os.* Fiyat sistemi, *Fr.* Système de prix, *Al.* Preissystem, *İng.* Price system) Anamalcı ekonomiyi düzenleyen sistem... Metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomiciler anamalcı üretimde *doğal bir düzen ve uyum* bulunduğunu savunmuşlar ve bu düzeni gerçekleştiren etmenin de *bilinçsiz otomatik fiyatlar* olduğunu ilerisürmüşlerdir. Modern anamalcı ekonominin ilk büyük kuramcısı sayılan Adam Smith, bu bilinçsiz fiyat sistemini *gizli el* olarak nitelemiştir. Amerikalı çağdaş ekonomici Samuelson da bunu *mûcize* olarak tanımlamaktadır. Gerçekte bu mucizenin ya da gizli elin güdücüsü sürüm ve aranım yasasıdır, bir malın fiyatı yükseldikçe aranımı azalır ve fiyatı azaldıkça aranımı çoğalır. Fiyatla aranım arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi, anamalcı üretimin sadece kâr amacıyla yapılmış olması gerçekleştirmiştir. Toplumcu üretimde fiyatlar sadece bir muhasebe işleminden ibarettir, bu rolü oynamazlar. Sürüm ve aranım yasası, anamalcı üretimde, tüketim malları piyasasında olduğu kadar üretim etmenleri piyasasında da geçerlidir. Badanacıdan çok sıvacıya ihtiyaç varsa sıvacının ücreti yükselir, badanacının azalır, badanacılar sıvacılık etmeye yönelirler. Samuelson şöyle demektedir: "Toplumda trafik işareti vazifesini gören fiyat sistemidir. Uluslararası ekonomide de bu böyledir. Mister Jones, Amerika'da emek birimi başına çok toprak kullanır, Mösyö Pierre ise Fransa'da hektar başına çok emek birimi kullanır. Fransa'daki nüfus yoğunluğunun Amerika'dakinden daha fazla olduğunu hesaba katan kimdir? Hükümet mi, Büyük Millet Meclisi mi, yoksa Birleşmiş Milletler kurumu mu?.. Fiyat sisteminin sebep olduğu kâr ve zararı eşeğini yürütmeye çalışan köylünün yöntemine benzetebiliriz: Köylü, eşeğinin önüne bir demet otu bir değnekle sarkıtmış ve aynı zamanda hayvanı dövmüş. Hayvan, hem dayaktan kurtulmak hem de ota kavuşmak için yürümüş de yürümüş. İşte fiyat sistemi, kâr ve zarar mekanizmasıyla, nelerin, nasıl ve kimler için istihsal edileceğini aynı biçimde tayin etmektedir" (Samuelson, *İktisat,* çev. Demirgil, s. 45).

FİYAT SİYASASI *(Os.* Fiyat siyâseti, *Fr.* Politique des prix) Firmanın, mallarının fiyatını yüksek tutmak için izlediği politika... Bu politika birçok ön tedbirleri gerektirir. Örneğin malların tümünü satışa çıkarmayarak depolamak, yavaş yavaş piyasaya sürmek, döviz farklarından yararlanmak vb. gibi birçok tedbirler fiyat politikasının temelleridir. *Bk.* Fiyat.

FİZYOKRATLAR *(Os.* Fizyokratlar, *Fr.* Physiocrates, *Al.* Physiokraten, *İng.* Physiocrats) Ekonomik düzenin doğal yasalarla işlediğini savunan görüş... Yunanca *doğa* anlamındaki *physis* ve *güç* anlamındaki *krates* sözcüklerinden yapılmıştır. Ekonomi bilimi alanında ilk bilimsel kuramdır. XVIII. yüzyılda Fransa'da ilerisürülen bu görüşün başında XV. Louis'nin özel doktoru François Quesnay vardı. Rahip Baudeau, Turgot, Mirabeau, Dupont de Nemours, Le Trosne, Mercier de la Rivière vb. gibi birçok değerli ekonomiciler onu izlemişlerdir. Fizyokratlık akımı, ekonomik yaşamı devlet eliyle ve birtakım yapma yasalarla düzenlemeye çalışan merkantilizme karşı felsefe temeline dayanan bir tepki olarak meydana çıkmıştır. Fizyokratlar, eski Yunanlılar gibi, evrensel yaşamın *insanın koyduğu yasa*larla değil, *doğanın koyduğu yasa*larla yönetildiğini ilerisürdüler. Bu doğal düzene insanlarca karışılmamak gerekirdi, "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler," dünya kendi kendine gider" (*Fr.* Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même) diyorlardı. Onlara göre bu doğal düzen, Tanrısal bir gücün ürünüydü. İnsan iradesi bunu değiştiremezdi. Daha sonra liberal okulun geliştireceği liberalizmin temelleri böylelikle atılmış oluyordu. Savlarını doğa temeline oturtan fizyokratlara göre tek üretici güç toprak ve tek üretici sınıf çiftçi sınıfıdır. Sadece topraktır ki yatırımım aşabilen ürün verir. Ulusal zenginliğin temeli toprağın verdiği bu ürün fazlasıdır, fizyokratlar bu fazlaya *net ürün (Os.* Safî hâsıla) demektedirler. Toprak dışı emek, toprak ürünlerine sadece biçim değiştirtir ve yeni bir de-

ğer eklemez. Biçim değiştirmek -fizyokratlar buna matematik diliyle *toplamak* derler- çoğaltmaz -fizyokratlar buna da matematik diliyle *çarpmak* derler- ve yeni bir değer eklemez. Toprak dışı bütün emekler ancak hammaddenin değerine emekçinin yaşaması için gerekli toprak ürünlerinin değerini ekler; buysa bir çoğalma, yeni bir değer elde etme değildir. Bu ekleme değer, doğal düzen gereğince, yeniden toprağa dönmek zorundadır. Fizyokratlar, topraktan çıkan bütün değerlerin dönüp dolaşıp gene toprağa dönmesine *ekonomik hareketin cyclique karakteri* demektedirler. Bu konuda ünlü bir *ekonomik tablo*ları vardır. Onlara göre tek üretici sınıf olan çiftçi sınıfının dışında toprak sahipleri sınıfıyla kısır sınıf adını verdikleri iki sınıf dışında kalan bütün toplum tabakaları tek bir sınıf halinde yer almaktadır. Topraktan elde edilen değer, topraklarını tarımın emrine vererek ilk avansı yapmış olan toprak sahipleri sınıfının hakkıdır. Bu sav, o çağın Fransa'sının toplum düzenini uygun bir savdır; kral XV. Louis toprak sahipleri sınıfının kralıdır ve güçlenmeye başlayan burjuvazi 1789 ihtilâline hazırlanmaktadır. Fizyokratlar bu hakkı tanımakla bir kollarını feodal düzene attıkları gibi liberalizmi savunmakla ikinci kollarını geleceğin anamalcılığına uzatmaktadırlar. Fizyokratlara göre toprak sahiplerinin bu hakkı toprağı tarıma elverişli kılmak için birtakım masraflar yaptıkları düşüncesine dayanır. Bununla beraber bu hak da sonunda gene doğaya ve toprağa dönmektedir. Doğal düzenin temeli özel mülkiyettir, özel mülkiyet kutsaldır ve titizlikle korunmalıdır. Devletin ekonomik alandaki tek görevi budur ve devlet başkaca hiçbir ekonomik işe karışmamalıdır. *Bk.* Ekonomik tablo, Liberalizm.

FOB *(Os.* Geminin güvertesine kadar nakliye vesâir masrafları dâhil mal bedeli, *İng.* Free on board) Bir malın yükleme gemisine teslim koşuluyla saptanan satış fiyatı... *Geminin güvertesine kadar* demek olan İngilizce deyimin kısaltmasıdır. Malın deniz yoluyla gönderilmesi istenen satışlarda kullanılır. *Bk.* Fob satış, Cf, Cif.

FOB SATIŞ *(Os.* Fob satış, *Fr.* Vente fob, *Al.* Kauf oder Fob, *İng.* Sale of purchase fob) Bir malı satın alan ülkeye gönderilmek üzere gemiye yükleme koşuluyla yapılan satış... Fob satışlarda malı gemiye teslim edinceye kadar yapılacak bütün masraflar ve zararlar satıcıya aittir; eşdeyişle malın nakliyesi, vergileri ve başkaca bütün masrafları satış fiyatına dahildir. Ama satıcı malı gemiye teslim ettikten sonra malla ilişkisi kesilir; bundan sonrası için malın nakliyesi, sigortası, vergileri ve her türlü zararları alıcıya aittir. Türk Ticâret Kanunu'nun 1138. maddesi bu koşulları hükme bağlamıştır. Sif fiyat, bir malın deniz yoluyla nakil (navlun) ve teslim edileceği ülkeye kadar tüm masraf ve zararlarını (sigorta) kapsayan fiyattır. Dilimizde *sif* olarak söylenen deyim de İngilizce bir kısaltmadır, aslında *cif* biçiminde yazılır, aynı anlamda *caf* kısaltması da kullanılır. *Cif,* İngilizce *masraf* anlamına gelen *cost, sigorta* anlamına gelen *insurance* ve *navlun* (geminin yük taşıma ücreti) anlamına gelen *freight* sözcüklerinin ilk harflerinden meydana gelmiştir. *Caf* da aynı anlamların sırasıyla Fransızca karşılıkları olan *coût, assurance, fret* sözcüklerinin ilk harflerinden yapılmış bir kısaltmadır. *Sahile kadar parasız (İng.* Free on board) anlamındaki *fob* kısaltması karşılığında kullanılır. *Fob* fiyat, malın, alıcı tarafından bildirilen bir limanda gemiye teslimi şartıyla saptanan fiyattır ve sadece gemiye kadar olan ulaştırma ve sigorta masraflarını kapsar. *Sif fiyat* ise malın gemiyle taşınma ücretini ve deniz sigortasını da kapsayan bir fiyattır. Her iki fiyat verilirken bir *teslim yeri* gösterilir; *fob*'da teslim yeri bir yükleme limanı, *sif*'teyse alıcının bulunduğu şehirdir. Örneğin bir İngiliz firmasına satılan Türk malında *fob Istanbul beş lira* demek, mal Istanbul limanında, gemiye teslim şartıyla beş lira demektir. Buna karşı aynı mal için *sif Londra on lira* demek, mal Londra'da firmanıza on liraya teslim edilecektir demektir. *Bk.* Fob, Cif, Cf.

FON *(Os.* Fon, *Fr.* Fonds, *Al.* Fonds, *İng.* Funds) Sermâye... Fransızcadır, sözcük olarak *dip (Os.* Zemin) anlamını verir. Ekonomi dilinde anamal, yatırım, ödenek vb. gibi çeşitli anlamlarda kullanılır. Bütün bu anlamlar *bir işin temelinde yatan anamalı* dile getirirler. Belli bir iş için bir *fon kurmak* o işe para yatırmak demektir. *Devlet fonu* deyimi de devlet yatırımlarını dilegetirir.

FORSMAJÖR *Bk.* Kaçınılmaz nedenler.

FOURİER'CİLİK *(Os.* Fourierizm, *Fr.* Fourierisme) Fourier'nin ütopyacı toplumculuğu... Fransız toplumcusu Charles Fourier (1772 -1837), ütopyacı toplumculuk döneminin en ilginç düşünürlerindendir. 1808 yılında yayımladığı *Dört Devimin Kuramı* adlı yapıtında, "o günkü toplumsal koşulların heyecanlı, ama aynı zamanda derine inen bir eleştirisi"ni yapmıştır. Yoksulluğun bolluktan doğduğunu görmüş, bu iki olayın birbirlerini belirleyen çelişkisini sezmiştir. Toplumu, anamalcı-yönetici -işçi ortaklıkları kurarak düzeltmeyi düşün-

düğü için öğretisine *dernekçi toplumculuk* denir. Bu ortaklıklara *falanster* adını veriyordu. Fourier'nin toplumculuğu, Saint-Simon ve Robert Owen'in toplumculuk anlayışlarıyla birlikte bilimsel toplumculuğun üç kaynağından biri olmuştur. Önerileri ütopik ve gerçekdışı olmakla beraber görüş ve sezişleri çok güçlüdür. Özellikle kafa emeğiyle kol emeği, kentle köy arasındaki çelişmeleri ve bunların her halde kaldırılması gerektiğini sezmişti. Ona göre çalışma, doğal bir uğraşı ve zevk kaynağı olduğu zaman toplumu ve bireyi geliştirir. Emeğin yaratıcı gücü böylelikle artar ve toplumu bolluğa kavuşturur. Anamalcılık, zorunlu olarak ters yolda yürüdüğü içindir ki bireyi ve bundan ötürü de toplumu geliştirememekte, bütün insanlar için bir bolluk yaratamamaktadır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk.

FRANC-ALLEU Toprak gediği... Feodal üretim düzeni deyimlerindendir. Osmanlı düzenindeki *tımar* kurumuna benzer. Kılıcından yararlanılan askerlere verilir. *Alleu* kurumundan farklı olarak verildikten sonra geri alınamaz ve babadan oğula geçer. *Bk.* Alleu, Feodalite.

FRANSIZ MERKANTİLİZMİ *(Os.* Fransız merkantilizmi, *Fr.* Mercantilisme français) Ulusçu, müdahaleci ve himayeci ekonomi anlayışı... *Fransız merkantilizmine endüstriyalizm (Os.* Sınaî merkantilizm) ya da ona en eksiksiz biçimini veren XIV. Louis'nin mâliye bakanı Colbert'in adıyla *Colbertizm* de denir. Fransız merkantilizminin amacı ulusal ekonomiyi geliştirmek için yurda değerli mâdenlerin girmesini sağlamak, ulusal sanâyii geliştirerek ihracatı arttırmak ve buna karşı ağır gümrük resimleriyle ulusal imalâtı ithalât rekabetinden korumaktı. Bu ekonomik siyasa süresince Fransız devleti ulusal fabrikaları sistemli olarak gözetmiş, güçlendirmiş ve teşvik etmiştir. Fiyatların para miktarıyla ilgili bulunduğu gerçeği de, bu siyasa sırasında, bilgin Jean Bodin'le Fransa darphane müdürü arasında çıkan bir tartışma sırasında ortaya atılmıştır. Darphane müdürü fiyat yükselişinin paranın değer değiştirmesinden ileri geldiğini ve itibarî olduğunu savunurken Jean Bodin fiyat yükselişinin Amerika'dan gelen değerli mâdenler yüzünden paranın bollaşması nedenine dayandığını ve fiyat seviyesinin tedavüldeki para miktarına bağlı bulunduğunu tanıtlamıştır. Özellikle Colbert, Fransa'nın bir sanâyi ülkesi haline getirilmesini sağlamıştır. Colbert'e göre devletin, ekonomi alanında, sınırsız yetkisi olmalıdır; ulusal ekonomi ancak devlet gücüyle düzenlenebilir. Colbert bu görüşünü uygulayarak Fransa'yı aç bırakmamak için tahıl ihracatını yasaklamış, rekabet edebilecek ithal mallarına ağır gümrük resimleri koyarken ithal edilen hammaddelerden gümrük almamıştır. Önceleri çok başarılı olan bu siyasa koşulların değişmesiyle tersine dönüşmüş ve Fransa'yı yeni ekonomik sarsıntılara sürüklemiştir. Önemli sayılan Fransız merkantilistleri başta Colbert olmak üzere Jean Bodin, Jean Law, Sully, Antoine de Montchrétien, Vauban, Fénélon, Forbonnais, Melon, Dutod ve Boisguillebert'dir. Bunların arasında Jean Bodin (1530-1596) ilk merkantilist düşünceyi ilerisüren kişidir. Hammaddelerin çıkışıyla yapılmış maddelerin girişini ağır gümrük resmine bağlamak gerektiğini önermekle Colbert'e öncülük etmiştir. Bundan başka Bodin köleliğin kaldırılmasını savunmuş ve paranın nicel kuramını *(Fr.* Théorie quantitative) ortaya atmıştır. Antoine de Montchrétien (1576-1621), ekonomik bağlılığın siyasal bağlılığı gerektirdiğini ilerisürmüş ve ulusal ekonominin önemi üstünde durmuştur. IV. Henri'nin bakanlarından Sully (1559-1640) merkantilist bir siyasa gütmüş ve özellikle tarımın önemi üstünde durmuştur. İskoçyalı bir banker olan Jean Law (1671-1729) da kral naibi Philip d'Orléan'ın para politikasını düzenlemiş, kâğıt parayı altın ve gümüşten kurtararak toprak karşılığına dayamıştır. Law'a göre paranın değerini devletin itibarı belirler, paranın dayandığı değer önemli değildir. Enflasyonist para politikasının kurucusu, Keynes'ten iki yüzyıl önce, Jean Law olmuştur. *Bk.* Merkantilizm.

FRANSIZ TOPLUMCULUĞU *Os.* Fransız sosyalizmi, *Fr.* Socialisme français) Toplumun ekonomik yapısını toplumcu ilkelerle düzenlemek gerektiğini ilerisüren Fransız akımı... Bilimsel nedenlere inememek ve bunun zorunlu sonucu olarak da bilimsel çözümlere varamamakla beraber Babeufçülükle başlayan Fransız toplumculuğu Saint-Simon ve Fourier gibi düşünürlerce bir hayli geliştirilmiş ve bilimsel toplumculuğun kurulmasına kaynaklık etmiştir. Fransız toplumcu anlayışı, ütopyacı bir karakterdedir. *Bk.* Fouriercilik, Saint-Simoncuk.

FRİEDMAN KURAMI *Os.* Friedman nazariyesi, *Fr.* Théorie de Friedman) Parasal önlemlerle ekonomiyi yönlendirme öğretisi... Amerikan ekonomicisi, Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (1912 -), *monetarizm (Tr.* Parasalcılık, *İng.* Monetarism) adını verdiği öğretisinde ekonomiyi parasal önlemlerle yönlendirmeyi önermektedir. Friedman'a göre piyasa dengesini sadece parasal önlemler sağlar. *Sıkı para siyasası*

(İng. Tight monetary policy) adı verilen bu siyasaya göre özel sektör tümüyle serbest bırakılacak, devlet müdâhalesi ekonomik alanda en aza indirilecek, rekabet koşulları titizlikle korunacaktır. Altın fiyatları serbest bırakılacak, esnek (fleksibl, hemen boyun eğen) kambiyo kurları uygulanacaktır. Merkez bankaları piyasaya para arzını kısıtlayacak, öteki bankaları sıkı bir denetim altına alacak, bankaların merkez bankasına yatıracakları mevduât munzam karşılıkları oranı arttırılırken bu karşılıklara verilen fâizler azaltılacak, buna karşı *kara para* adı verilen *(Bk.* Kara para) vergidışı paraları piyasaya çekmek için bankaların mevduât fâizleri arttırılacak, kredi istemi (talebi) kısıtlanacak, bankaların reeskont limitleri azaltılarak krediyi genişletici her türlü kurtarma operasyonlarına ve bunlara bütçe fonlarından destek sağlanmasına son verilecek, vergi tahsilâtı hızlandırılacaktır. Ücretler ve maaşlar en aza indirilerek ucuz üretim sağlanacak ve böylelikle de dışsatım (ihrâcât) arttırılmış olacaktır. Bu önlemler dolaylı olarak işsizliği de arttıracağından emek piyasasında da rekaabet koşulları işleyecek ve ucuzluk sağlanacaktır. Ne var ki bu ucuzluk, içsatımda pahalılığı her gün biraz daha körükleyip arttıran bir dışsatım ucuzluğudur. Özellikle geribıraktırılmış yoksul ve bağımlı ülkelere Friedman, IMF aracılığıyla, dışalım ve dışsatım üstündeki tüm denetimlerin kaldırılmasını, serbest döviz kurları uygulanmasını, ülke paralarının Amerikan dolarına bağlanmasını ve bu temel üstünde sürekli devalüasyon yapılmasını, kamu sektörünün özel sektöre devredilmesini önermiştir. Bu önerilerse sürekli borçlu ve bağımlı yoksul ülkeleri büsbütün borçlandırıp büsbütün bağımlı kılmıştır. Friedman öğretisinin güçlü ülkelere özgü bölümünü uygulayan, örneğin İngiltere gibi sanâyii güçlü ve mâliyesi sağlam ülkelerde bile başta büyük boyutlara ulaşan işsizlik olmak üzere birçok ekonomik sorunlara yol açan bu para siyasası birçok ekonomicilerce eleştirilmiştir. Örneğin Kanadalı ekonomici John Kenneth Galbraith şöyle demektedir: "Friedman okulunun deney tavşanı İngiltere'ye teşekkür borçluyuz. Çünkü gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Serbest pazarlarla dolu bir dünya varolabilseydi Friedman bir peygamber olurdu. Çünkü Friedman'ın düşündüğü piyasa ekonomisinde bütün firmalar hemen hemen eşit güçtedirler. Oysa gerçek dünyada böyle bir piyasa yoktur, büyük firmalar vardır ve bunlar işlerini bankalarla yürütürken küçükler ezilip yokolur". Friedman öğretisi, özellikle geribıraktırılmış güçsüz ülkelerde varlıklıyı daha varlıklı ve yoksulu daha yoksul ederek ekonomik bunalımlar yaratmaktadır. 24 Ocak kararları (1980) adı verilen ekonomi siyasasıyla ülkemizde de uygulanmaya başlayan Friedman'ın monetarizmi Türk aydınlarınca da eleştirilmektedir. Örneğin Amiral Vedii Bilget 22 Nisan 1985 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Friedman'cı sıkı para siyasasını "bağımsızlık savaşımızla kazandığımız zaferin geri alınması" olarak nitelemiş ve "bağımsızlık savaşını kazananların çocukları ve torunlarının bu oyuna gelmeyeceklerini" vurgulamıştır, değerli yazar İlhan Selçuk da 3 Ekim 1984 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde *"Sistem içinde boğulmak"* başlıklı yazısında IMF *(Tr.* Uluslararası para fonu, *İng.* International monetary fund) aracılığıyla uygulanan Türk Friedmancılığını şöyle suçlamaktadır: "IMF'nin patronu ABD'dir. IMF'nin Türkiye'ye dayatıp uygulattığı ekonomi siyaseti *"Ekonomik Sevr"* adıyla anılmıyor mu? Türk Lirasını pula çevireceksin, Türk halkını yoksullaştıracaksın, ulusal geliri Amerika'ya bağlı bir avuç holdingin ihracatını artırmak için kullanacaksın; ülke üretimini ucuza satarak yabancı ekonomileri payandalayacaksın, sonra artan dışsatımdan gelen dövizleri süresi dolan dış borçlara yatırıp yeniden borçlanacaksın. Borç sarmahında kıvrana kıvrana sanâyileşmekten vazgeçeceksin. *"Şikago Okulu"*nun ekonomik reçetesi, ekonomi biliminin gereklerinden kaynaklanmıyor. Sistemin efendilerine yarayan sömürü siyasetinin yasası olarak belirginleşiyor". 12 Eylül 1980 dönemi Ulusu hükümeti bakanlarından, "Ekonomik Görüşüyle Atatürk" adlı yapıtın yazarı Profesör Mustafa Aysan da 1 Mayıs 1985 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde şöyle demektedir: "Atatürk'ün kendine özgü yöntemleri ile ekonomimize verdiği yön şükranla karşılamamız gereken şaşırtıcı bir büyük olaydır. Bütün devrimlerinde de gördüğümüz gibi bunu da millet sevgisi ile milletten aldığı ilhamla yapabildiğini sanıyorum. O'nun enflâsyon karşısındaki açık ve kesin davramşı ile Türk Lirası'nın değeri konusundaki titiz özenini başka türlü açıklama olanağı yoktur sanıyorum. Kitabı yeniden yazarken, bu konuda O'nun önderliğinde başladığımız ekonomi politikası noktasından ne kadar uzakta olduğumuzu yine şaşırarak görüyordum. O'nunki de bir "pazar ekonomisi" idi. Bugünkü iddia da öyle olduğu konusundadır. Ama ikisinin ülkeyi farklı yerlere götürdüğü kuşkusuzdur. Türk Lirası'nın idarî kararla sürekli değer düşmesine tabi tutulacağı bir düzeni de hiç beklemiyordum. Böyle gidersek, ekonomi içinde enflâsyonu ebedileştirecek ve ondan hiç kurtulamayacağız. Oysa son 50 yıl bize göstermiş olmalıdır ki, Türk

milleti enfâsyonla kalkınamıyor. Sürekli enflâsyon onu sürekli geriliğe mahkûm ediyor. Bugün lâiklikte Atatürk'e dönmeye ne kadar muhtaç isek, ekonomik uygulamalarda da buna muhtacız. Dilerim çok gecikmeyiz". Milton Friedman gelir vergisi konusunda da tek ve nisbî bir oran uygulanmasını önermiştir. Paranın değeri konusunda Savage'la birlikte ileri sürdüğü bir varsayıma göre *(İng.* Friedman -Savage hypothesis) bireylerin gelirleri belli bir düzeyden aşağı düştüğünde paranın marjinal yararı da azalır, yoksul sınıflarda gereksiz harcamaların nedeni budur. *Bk.* Fâiz, Liberal siyasa, Uluslararası para fonu, Reaganomi.

FUAR *Bk.* Panayır.

FÜTÜVVET Kardeşlik örgütü... Arapça *sertlik* anlamına gelen *fütüvvet,* melâmîlik inancının esnafın örgütlenmesinde gerçekleşmesidir. Fütüvvet örgütleri, toplumcu yapıda bir çeşit esnaf loncalarıdır ki Anadolu Türklerinde de *ahîlik* adı altında yayılmıştır. *Ahî,* Arapçada *kardeş* anlamındadır, bu örgütün bağlıları ortak sofralarda yemek yiyip birbirlerine kardeş derler. Kazançlarını birleştirip ortak bir keseden para harcarlar. Şalvar giyip bellerinde her zaman bir bıçak bulundururlar, bu bıçak kardeşlerini savunmak içindir. Bir ahî'nin saldırıya uğraması bütün örgütü ayağa kaldırır. Başlarındaki serpuşun üstünde sallanan yetmiş santimetre uzunluğundaki ak şerit birbirlerini tanımalarını sağlayan bir simgedir. Bektâşîlik, fütüvvet yolundan türemiştir. Örgüt, zorbalığa uğrayan güçsüzleri koruması bakımından bir çeşit Batı şövalyeliğini andırır. Osmanlı devletinin kuruluşunda Selçuklu ahîlerinin büyük yardımı olmuştur. Gizemsel açıdan *melâmet* inancını güderler, her esnaf loncasının ayrı bir *pîr*'i vardır. VIII. ve IX. yüzyıllarda özellikle Türklerden meydana gelen fütüvvet örgütleri bütün İslâm ülkelerinde büyük bir güç kazanmışlardır. Abbâsî halifelerinden Nâsır Dinibillâh, kendisini bu örgütlerin imamı tanıtmış ve onları desteklemiştir. Osmanlı imparatorluğundan Tanzimat hareketine kadar süren bütün esnaf loncaları *fütüvvet ehli*'dir. Dükkân açma izni bu örgütçe verilir. Meslek suçlarından ötürü bir esnafı kendi locası yargılar ve cezalandırır. Bu güçlü örgüt, Osmanlı imparatorluğunda, Tanzimattan sonra Batı'ya açılan kapılardan akan Avrupa fabrika malları karşısında yavaş yavaş çökmüştür. *Bk.* Esnaf.

G

GANGSTERCİLİK *(Os.* Eşkiyâlık, *Fr.* Gangsterisme) Gerikalmış ülkelerde uygulanan kaba sömürü düzeni... *İng. azılı haydut* anlamına gelen *gangster* sözcüğünden türetilmiştir. Kimi geri ülkelerdeki apaçık talancılığı dilegetirir. Amerikan generali Stillwell, Milliyetçi Çin adı verilen ülkedeki Çang Kay-Şek rejimini *gansgsterism* olarak nitelemiştir. *Bk.* Emperyalizm.

GANTT DİZGESİ *(Os.* Gantt'ın ücret târifesi, *Fr.* Systéme de Gantt, *Al.* Ganttsches System, *İng.* Gantt system) Emekçileri daha çok çalıştırarak artık-değer oranını çoğaltmak için kullanılan dizge... Amerikalı mühendis ve Taylorcu Henri Laurence Gantt (1861-1919) tarafından önerilen bu ücret dizgesine göre belli üretim normları saptanır, bu normlara erişen emekçilere normlara uyma derecesine göre prim verilir, emekçileri yönetenlere de buna göre primler saptanır, bütün emekçileri prime hak kazanan yöneticiye iki kat prim verilir. *Bk.* Ücret, Artık-değer, Taylorculuk, Fayolculuk.

GARÂMET *Bk.* Borç.

GARANTİ *Bk.* Güvence, İnanca.

GARANTİZM *(Os.* Garantizm, *Fr.* Garantisme) Fransız ütopyacı toplumcusu Fourier'nin ilerisürdüğü inancacılık... Fourier'ye göre insanlık tarihi yedi evreye ayrılır, bu yedi evreden altıncısı insanların birbirlerine inanca vermek zorunda kalacakları *garantizm* evresidir. Fourier, bu evrenin, insanları birbirlerine rakip ve düşman eden anamalcılık evresinden sonra gerçekleşeceğini ve bu evreyi de toplumculuk evresinin izleyeceğini ilerisürer. *Bk.* Fourier'cilik, Fransız toplumculuğu.

GAYRI MADDÎ MALLAR *Bk.* Özdeksel olmayan mallar.

GAYRIMENKUL *Bk.* Taşınmaz.

GAYRI SÂFÎ *Bk.* Kesintisiz.

GEBELİK YARDIMI *(Os.* Hâmilelik yardımı, *Fr.* Indemnité de grossesse, *İng.* Pregnant indemnity) İşçi kadınların ya da işçi karılarının gebeliklerinde sosyal sigortalar kurumunca yapılan yardım... Paraca, yapılan bu yardımın dışında *gebelik (Fr.* Grossesse, *Al.* Schwangerschaft, *İng.* Pregnance, *Lâ.* Praegnatio) hukuk açısından da birçok ayrıcalıkları gerektirir. Örneğin hapis ve ölüm cezaları doğumdan sonraya ertelenir.

GECE ÇALIŞTIRMA YASAĞI *(Os.* Gece istihdâm memnuiyeti, *Fr.* Interdiction de travail pendant la nuit, *İng.* Prohibition at night working) On sekiz yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kadın işçilerin gece çalıştırılmamaları için iş yasasınca konan yasak... *Bk.* Gece süresi.

GECE SÜRESİ *(Os.* Müddeti leyl, *Fr.* Délai de nuit, *İng.* Night delay) En geç saat yirmide başlayan ve en erken saat altıda sona eren ve en çok on bir saatlik süre... İş yasasıyla saptanmıştır. On sekiz yaşını doldurmamış erkek işçilerle her yaştaki kadın işçiler sanâyide gece saat yirmiyle sabahın altısı arasında çalıştırılamaz. *Bk.* Gece çalıştırma yasağı, Gece vakti.

GECE VAKTİ *(Os.* Gece vakti, *Fr.* Nocturne, *Al.* Nachtzeit, *İng.* Night time, *Lâ.* Tempus nactis) Güneşin batışından doğuncaya kadar geçen süre... Hukuk açısından saptanmıştır. Örneğin İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre bu süre içinde haciz yapılamaz.

GECİKME FÂİZİ *(Os.* Teehhür fâizi, Cezâ fâizi; *Fr.* Interêt de retard, Interêt moratoire; *Al.* Verzugszinsen, *İng.* Interest for default, Interest on arriers, Penal interest) Vâdesi geldiğinde yapılmayan ödemeden alınan fâiz... Yasalardan doğabileceği gibi sözleşmeden de doğabilir, borcun vâde günüyle ödemenin yapıldığı gün arasını kapsar. Örneğin ekim ayının onunda yapılması gereken bir ödeme yirmi beşinde yapılmışsa on beş günlük fâiz alınır. *Bk.* Fâiz.

GECİKTİRİLMİŞ ÖDEMELER *(Os.* Tehir edilmiş tediyât, *Fr.* Payements arriérés, *Al.* Rückstaendige Zahlung, *İng.* Payments in arrear) Türkiye'nin 1952 yılında yabancı ülkelerden satın aldığı ve parasını ödeyemediği malların bedelleri... Dünya ekonomi edebiyatında ilk kez ülkemiz için kullanılmış bir deyimdir. O tarihteki "nurlu ufuklar" edebiyatının içyüzünü açıklar.

GEÇERDEĞER
1. *(Os.* Kur, *Fr.* Cours, *Al.* Kurs, *İng.* Quotation) Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri... *Döviz kuru* deyiminde, başlıktaki anlamıyla kullanılır. Paranın dolaşım değerini dilegetirir. *Resmî kur* ve *karaborsa kuru* olarak çeşitlenir. Ayrıca *katlı kur* sisteminde aynı para için çeşitli kurlar uygulanır. *Serbest kur sistemi* ve *sabit kur sistemi* olmak üzere iki türlü döviz kuru sistemi vardır. Birincide

döviz kurunun, bir malın fiyatı gibi, sürüm -aranım yasasıyla belirlenmesine izin verilir. İkincide döviz kuru hükümetçe saptanır, saptanan bu kurların dışında para alım satımı yasaklanır.

2. (*Os.* Râyiç, *Fr.* Prix courant, *Al.* Laufender Preis, *İng.* Current price) Bir malın pazarda alınıp satıldığı fiyat... Osmanlıca deyim *geçerli olan* anlamındaki *Ar. revâç* sözcüğünden türemiştir. Ticâret Kanunun'nun 701. maddesine göre râyiç fiyat, bir malın pazarda alınıp satıldığı sürece sözkonusudur.

GEÇERDEĞER AYRIMI (*Os.* Kur farkı, *Fr.* Diffêrence du cours, *Al.* Kursdifferentz, *İng.* Difference of exchange) Katlı kur sisteminde aynı para için uygulanan çeşitli kurlar arasındaki farklar... Ülkeler arasındaki kur ayrımlarını da dilegetirir, örneğin bu anlamda "gezimiz ucuza maloldu, kur farkından yararlandık" denir. *Bk.* Geçerdeğer.

GEÇERDEĞER DEĞİŞİKLİKLERİ (*Os.* Kur tahavvülâtı, *Fr.* Fluctuations du change, *Al.* Kursschwankungen, *İng.* Fluctuation of exchange) Yabancı paraların ulusal para cinsinden değerlerindeki değişiklikler... *Bk.* Geçerdeğer.

GEÇİCİ BİLÂNÇO (*Os.* Muvakkat bilânço, *Fr.* Bilan provisoire, *Al.* Probe bilanz, *İng.* Preliminary balance sheet) Gerçek bilânço hazırlanıncaya kadar kaba çizgileriyle saptanan bilânço.

GEÇİCİ BÜTÇE (*Os.* Muvakkat bütçe, *Fr.* Budjet provisoire, *Al.* Vorlaefufiger Haushalt, *İng.* Provisional budget) Bütçe yılı başına yetiştirilemeyen bütçe yapılıncaya kadar uygulanmak üzere düzenlenen bütçe... Genellikle bütçelerin yetkili meclislerce reddedilmesi üzerine yapılır. Bu durumda geçmiş yıl bütçesinin belli bir süre için uygulanmaya devam edilmesi de geçici bütçe niteliğindedir. Geçici bütçenin uygulanma süresi genellikle üç ayı aşmamaktadır.

GEÇİCİ ÇALIŞMAMA (*Os.* Muvakkat tâtili faaliyet, *Fr.* Non-travail temporaire, *İng.* Temporary unworking) Hastalık, geçici sakatlık, doğum gibi nedenlerle işçilerin bir süre çalışmaması... *Bk.* Geçici çalışmama ödencesi.

GEÇİCİ ÇALIŞMAMA ÖDENCESİ (*Os.* Muvakkat tâtili faaliyet tazminâtı, *Fr.* Indemnité de non-travail temporaire, *İng.* Indemnity of temporary unworking) Geçici olarak çalışmayan işçilere işçi sigortaları kurumunca verilen tazminât... *Bk.* Geçici çalışmama.

GEÇİCİ İNANCA (*Os.* Muvakkat teminât, *Fr.* Garantie provisoire, *Al.* Vorlaeufige Sicherheit, *İng.* Provisional warrant) Arttırma ve eksiltme yoluyla yapılan alımsatımlarda yarışmayı kazanacak olanı sözleşme yapmaya ve kesin teminât yatırmaya zorlamak için önceden alman belli bir para... Böyle bir geçici teminât alınmazsa fiyatı olağanüstü düşüren satıcı ya da fiyatı olağanüstü arttıran alıcı arttırma ve eksiltmenin sonunda işten cayabilir ve böylelikle alan ya da satan idârenin zararına neden olabilir. Bundan başka, arttırma ve eksiltmeye girenlerin ciddî olup olmadıklarını, malsal güçlerini saptamak için de böyle bir teminât alınması gereklidir. Geçici teminât, arttırma ve eksiltmeyi yapanlar için bir çeşit sigortadır. Arttırma ve eksiltmeye katılıp da hem arttırma ve eksiltmeyi yapan kurumu, hem de başkaca katılanları oyaladıktan sonra işten cayanların geçici teminâtları kendilerine geri verilmez, arttırma ve eksiltmeyi yapan kuruma gelir kaydedilir. *Bk.* Arttırma ve eksiltme, İnanca, Kesin inanca.

GEÇİCİ İŞSİZLİK (*Os.* Muvakkat işsizlik, *Fr.* Chômage provisoire) İş arama süresinde beliren işsizlik... Bir işten ayrılıp başka bir iş arayanların doğurduğu işsizliği dilegetirir. Bu türlü işsizliğin en gelişmiş ülkelerde bile toplam işçi sayısının yüzde ikisinden aşağı düşürülemediği hesaplanmıştır. *Bk.* İşsizlik.

GEÇİCİ ÖDENEK (*Os.* Muvakkat tahsisât, *Fr.* Crédit provisoire, *Al.* Provisorische Haushattsmittel, *İng.* Temporary appropriations) Bütçenin zamanında meclisten çıkmaması durumunda hükümete verilen ödenek... Ne var ki bütçenin meclisten çıkması bir ay ya da daha fazla gecikirse bu ödenekle işler yürütülemez ve bir *geçici bütçe* yapılır.

GEÇİM (*Os.* Maişet, *Fr.* Coût de la vie, *Al.* Lebenshaltungskosten, *İng.* Cost of living) Yaşamak için gerekli araçları sağlama işlemi... İnsanlar, her şeyden önce yaşamak ve bunun için de yemek, içmek, barınmak vb. gibi gereksilerini karşılamak zorundadır. Çünkü "insanlar önce yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler". Bu yüzdendir ki insanların ilk ve temel faaliyetleri, ekonomik faaliyettir. Eytişimsel ve tarihsel özdekçiliğin *altyapı* kavramıyla dilegetirdiği gerçek budur. *Bk.* Altyapı.

GEÇİM ARAÇLARI (*Os.* Vâsıtai maîşet, *Fr.* Subsistances) Yaşamak için gereken tüm araçlar... Bu araçların başında besin ürünleri gelir. Tarihsel gelişme geçim araçlarını da geliştirmiş ve giderek insanların yaşamlarını sür-

dürebilmeleri için daha başka ve daha çok şeyler gereksenmiştir. *Bk.* Geçim.

GEÇİM DARLIĞI *(Os.* Müzâyaka, *Fr.* Gêne, *Al.* Bedraengnis, *İng.* Scarcity) Geçime yetmeyen kazanç... Para darlığını ve geçinmek için sıkıntı çekmeyi dilegetirir. *Bk.* Geçim.

GEÇİMLİK *(Os.* Nafaka, *Fr.* Aliments, *Al.* Unterhalt, *İng.* Maintenance, *Lâ.* Alimenta) Yoksul kişiye yapılması gereken para yardımı... Medenî Kanun'un 315. maddesi bir kimsenin kimlerden nafaka istemeye hakkı bulunduğunu saptar. *Nafaka* deyimi sözlük anlamında, bir kimsenin beslemekle yükümlü bulunduğu kişilere sağlamak *(Ar.* İnfaak) zorunda olduğu nesnelerdir ki bunlar da yiyecek, giyecek ve barınaktan ibârettir. *Bk.* Geçimlik yükümlülüğü.

GEÇİMLİK YÜKÜMLÜLÜĞÜ *(Os.* Nafaka mükellefiyeti, *Fr.* Action en demande de pension alimentaire, *Al.* Unterhaltspflicht, *İng.* Duty as to maintenance) Karı ve kocanın birbirini, ana ve babanın küçük çocuklarını, usûlün fürûunu ve fürûun usûlünü, varlıklı kardeşin kardeşlerini yoksulluğa düştükleri takdirde beslemek zorunluğu... *Bk.* Geçimlik.

GEÇİNME GÖSTERGESİ *(Os.* Geçim endeksi, *Fr.* Indice du coût de la vie, *Al.* Index der Lebenshaltungskosten, *İng.* Cost of living index) Yaşamak için gerekli maddelerin fiyatlarını karşılaştırmalı olarak gösteren cetvel... Bu cetveller başlıca yiyecek ve içecek, giyecek, yakacak, barınacak (ev) maddelerinin fiyatlarını izler ve alçalıp yükselişlerini saptar. Bu endekslerden belli bir ailenin kaç parayla geçinebileceği hesaplanır. Ne var ki bu hesapların gerçeği yansıttığı hemen hiçbir ülkede görülmemiştir. *Bk.* Geçim.

GEÇİRME *(Os.* Ferâğ, *Fr.* Transmissibilité, Transférer, Céder; *Al.* Übertragbarkeit, *İng.* Transmissibility) Bir mülkün tasarrufunu başkasının üstüne çevirme... Hukuk deyimidir, genellikle aşağı yukarı aynı anlamda bulunan *intikal* (geçiş) deyimiyle birlikte *ferâğ* ve *intikal* biçiminde kullanılır. *Ferâğ*, sözcük olarak hiçbir işle uğraşmayıp boş durmak anlamındadır, hukuk terimi olarak bir kimsenin gayrimenkulündeki tasarruf hakkını başkalarına bırakması demektir. *Bk.* Geçiş.

GEÇİŞ
1. *(Os.* İntikal, *Fr.* Transition, *Al.* Rechtsübergang, *İng.* Transition, *Lâ.* Transitus, Translatio) Bir maldaki tasarruf hakkının yasa gereği başka kimselere geçmesi... Aşağı yukarı aynı anlamda olan *geçirme (Os.* Ferâğ) deyimiyle birlikte kullanılır. Örneğin bir yazarın yazı hakkının (telif hakkının) ölümü halinde mirasçılarına geçmesi bir *intikal* olgusudur, bunu yasa buyurur. *Bk.* Geçirme.

2. *(Os.* Mürûr, *Fr.* Passer, *Al.* Vorübergehen, *İng.* To pass) Bir yandan girip öte yandan çıkma... *Bk.* Geçişlik, Geçiş belgesi.

GEÇİŞ BELGESİ
1. *(Os.* Pasaport, Mürûr vesîkası; *Fr.* Passeport, *Al.* Pass, *İng.* Pasaport) Yabancı bir ülkeye gidebilmek için alınan kimlik belgesi... *Bk.* Geçişlik.
2. *(Os.* Vize, *Fr.* Visa, *Al.* Visum, *İng.* Visa) Bir ülkeden geçmek isteyene o ülkenin konsolosluğunca verilen izin... Aynı zamanda, kimi resmî yazıların görüldüğü ve uygun bulunduğunu tanıtlamak için yetkili kişilerce konulan işâreti ya da imzâyı da dilegitirir. Kimi yerlerde bu kâğıtlara "görüldü" tümcesi de (örneğin sayıştay vizesi) eklenir.

GEÇİŞ DÖNEMİ *(Os.* İntikal devresi, *Fr.* Période de transition, *Al.* Übergansgszeit, *İng.* Period of transition) Anamalcı ekonomiden toplumcu ekonomiye geçilirken geçirilmesi zorunlu dönem... Marksçı ekonomi deyimidir. Bu dönemin ekonomisine de *geçiş ekonomisi* denir. Bu anlayışa göre toplum birdenbire değişmez, yeni toplum zorunlu olarak daha bir süre eski toplumun izlerini taşımakta devam edecektir. Bu konuda toplumculuğun ustalarından biri şöyle der: "Aslında yeni toplum bir soyutlamadır. Eski toplumun bağrında oluşacak ve uzun doğum sancıları çekecektir. Ancak şu ya da bu toplumcu toplumu kurmayı gözeten bir dizi somut, çeşitli ve yetkin olmayan girişimlerle gerçekleşecektir". *Bk.* Toplumculuk.

GEÇİŞLİK *(Os.* Mürûr tezkeresi, Pasavan; *Fr.* Passavant, Acquit de transit, Laisser-passer; *Al.* Durchfuhrschein, Passierschein; *İng.* Transit pass, Lese-pase, Permit) Yurt sınırı dışında tarla ya da bahçesi olan kimselere kendi topraklarına serbestçe gidip gelebilmeleri için verilen izin belgesi... *Bk.* Geçiş belgesi.

GEÇMİŞTE HARCANAN EMEK *(Os.* Mâzide sarfedilmiş sây, *Fr.* Travail passé, *Al.* Vergangene Arbeit, *İng.* Labour of pass agens) Mal ve anamal biçimine dönüşmüş emek... Diyalektik ekonomi terimlerindendir, *ölü emek (Al.* Tote Arbeit) de denir. Gereksinimlerimizi karşılayan tüm mallar insan emeğinin ürünüdür. Mal biçimine dönüşmüş her şeyde bulunan emek, geçmişte harcanmış insan emeğidir, ölü bir emektir. Bu ölü eme-

ği makine biçiminde, iplik biçiminde, çivi biçiminde vb. kullanır ve üretime sokarız. Ne var ki geçmişte harcanmış olan bu emek, üretimde bilfiil kullanılmakta olan canlı emek gibi yeni bir değer üretmez. Eşdeyişle, canlı emeğin yaratmakta olduğu artık-değeri yaratmaz ve bundan ötürü de onu üretime sokan anamalcıya hiçbir kâr sağlamaz. Çünkü o, sağlayacağı kârı, eşdeyişle artık-değeri bir zamanlar canlı emek olarak kullanılırken sağlamış bulunmaktadır. Şimdi artık sadece kendi değerini yeniden üretir, ek bir değer üretmez. *Bk.* Canlı emek, Gerekli emek.

GEDİK *(Os.* İmtiyâz, *Fr.* Droit exclusif d'exercise d'un métier dans une certaine zone, *Al.* Gewerbemonopolrecht, *İng.* Trade monopoly) Belli bir zenaat ya da ticâret yapmak için devletçe verilen imtiyâz... Osmanlı imparatorluğu düzeninde esnafa *gedik* verilirdi, bu imtiyâz karşılığı olarak devletin aldığı paraya (bir çeşit vergi) da *gedik* denirdi. Zenaat ve ticâret sınırlandırılmıştı, her isteyen bunları yapamıyordu. Gedikler 1327 (1911) tarihli bir yasayla kaldırılmıştır. *Bk.* Esnâf, Fütüvvet.

GELECEĞİ KESTİRME *(Os.* Tahmin, *Fr.* Estimation, *Al.* Vermutung, *İng.* Estimation) Gelecekteki gerçeği us yoluyla bulmaya çalışma... Anamalcılar ve spekülatörler, teşebbüslerinde başarıya ulaşmak için geleceği *tahmin* zorundadırlar. *Tahmin yöntemi* olarak ilgililerin sık sık yoklanması, ulusal gelir hesaplarının incelenmesi, istatistik bilgilerinden yararlanılması vb. gibi birçok öneriler öğütlenir. Samuelson, "ama bütün bu tahminler pek az isabetli olmaktadır" der.

GELİR *(Os.* Vâridât, *Fr.* Revenu, *Al.* Einkommen, *İng.* Income) Bir ekonomik birime çeşitli yollardan sağlanan para... Anamalcı ekonomide toprak, emek, anamal ve girişim (teşebbüs) olmak üzere dört üretim etmeni (âmili, faktörü) varsayılır ve bunlardan her birinin geliri ayrı bir deyimle dilegetirilir: Toprağın geliri *rant,* emeğin geliri *ücret,* anamalın geliri *fâiz* ve girişimin geliri *kâr* adıyla anılır. Bir memurun maaşı, bir işçinin ücreti, bir ev sahibinin aldığı kira, ödünç verenin aldığı fâiz onların *gelir*idir. *Gider* deyimi karşılığında kullanılır. Ekonomik denge, *gider*in *gelir*e uygunluğuyla sağlanır. Masraf ve vergiler çıkarılmadan göz önüne alınan gelire *brüt gelir* denir. Net gelir, bir ekonomik birimin satın alma gücünü dilegetirir. *Bk.* Bölüşüm, Gelir dağılımı, Gelir kuramı, Gelir etkisi.

GELİR BAĞLAMA *(Os.* Tahsisi vâridât, *Fr.* Indemnisation, *İng.* Indemnisation) İş kazâsı ve meslek hastalıklarından ölenlerin dul ve yetimlerine yasa gereğince aylık verilmesi... *Bk.* Gelir.

GELİR BELGİTİ *(Os.* İrât senedi, *Fr.* Lettre de rente, *Al.* Rentenschuld, *İng.* Annuity change bond) Taşınmaz malların rehin edilmesi karşılığında alınan borç için verilen senet... Medenî Kanun'un 817. vd. maddeleri gereğince ipotekli borç senedinden farklıdır, borçlunun kişisel sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, borçlunun bütün taşınmaz malları (gayrımenkulleri) üstünde icrâ tâkibine hak kazandırır. İpotekli borç senedindeyse sadece ipotek edilen mal üzerinde icrâ tâkibi yapılabilir. Buna karşı irât senedi de, ipotekli borç senedi gibi, bir değerli senet niteliğindedir ve dolaşıma girerek elden ele geçebilir.

GELİR BÖLÜŞÜMÜ *Bk.* Bölüşüm.

GELİR ÇOKLUĞU *(Os.* Vâridât fazlalığı, *Fr.* Excédent des récettes, *Al.* Mehreinnahme, *İng.* Surplus receipts) Gelirin artan bölümü... *Bk.* Gelir.

GELİR DAĞILIMI *(Os.* Tevezzü-ü vâridât, *Fr.* Distribution des revenus, *Al.* Einkommensverteilung, *İng.* Income distribution) Bir ülkenin toplam gelirinin o ülkenin bireyleri arasında dağılma oranı... Bir ülkenin refahı, zenginliğinden çok, gelir dağılımıyla ölçülür. Örneğin aynı toplam geliri elde eden iki ülkeden birinde öbürüne göre daha âdil bir gelir dağılımı uygulanıyorsa o ülke öbüründen daha refahlı demektir. Bir ülkenin bireyleri arasındaki gelir farkları, anamal farkıyla eğitim farkından doğar ki her iki fark da anamalcı üretimin ayırdedici niteliğidir. *Bk.* Bölüşüm, Gelir.

GELİR DOLAŞIMI *(Os.* Tedâvülü vâridât, *Fr.* Flux de revenu, *Al.* Einkommenstrom, *İng.* Circular flow of income) Toplumsal gelirin elden ele geçerek dolaşması... Fizyokratlığın kurucusu Dr. Quesnay gelir dolaşımını kanın vücuttaki dolaşımına benzetir. Gelir, üretimden doğar. Anamalcı ekonominin üretim etmenleri olarak nitelediği toprak, emek, anamal ve girişim (teşebbüs) arasında paylaşılır. Daha sonra çeşitli hizmetler karşılığı olarak firmalar, kamu kuruluşları ve bireyleri dilegetiren *ekonomi birimleri (İng.* Household)'ne dağılır. Sonunda, bunların piyasada yapmak zorunda bulundukları harcamalarla, yeniden üretim alanına döner. *Bk.* Dolaşım, Gelir.

GELİR DOLAŞIMI HIZI *(Os.* Vâridâtın tedâvül sür'ati, *Fr.* Vitesse de circulation re-

venu, *Al.* Umlaufsgeschwindigkeit des Einkommens, *İng.* Income velocity of money) Paranın elden ele geçme hızı... Ekonomide *hız (Os.* Sür'at, *Fr.* Vitesse) deyimi, belli bir nesnenin belli bir sürede kaç kez el değiştirdiğini dilegetirir. Belli süre, genellikle bir yıldır. Daha açık bir deyişle, hız hesapları genellikle bir yıl için yapılır. Gelir dolaşım hızı, ulusal gelir değerini piyasadaki para miktarına bölerek bulunur. Örneğin ulusal gelir bir milyon lira ve piyasadaki para iki yüz elli bin liraysa paranın dolaşım hızı 4'tür. *Bk.* Gelir dolaşımı, Ulusal gelir.

GELİR ESNEKLİĞİ *(Os.* Vâridât elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de revenu, *Al.* Nachfrageelastizitaet des Einkommens, *İng.* Income elasticity) Gelir değişikliklerinin talep üstündeki etkisi... Gelir arttıkça piyasadaki istem (talep) de artar. Ama ne kadar artar? Anamalcı ekonominin esneklik hesapları bu sorunun karşılığını bulmaya çalışır. Örneğin gelir yüzde on arttığı zaman belli bir malın istemi yüzde beş artıyorsa gelirdeki bir birimlik artış, o malın istemini yarım birim arttırıyor demektir. *Bk.* Esneklik.

GELİR ETKİSİ *(Os.* Tesiri vâridât, *Fr.* Effet de revenu) Fiyatların yükselmesiyle tüketimin azalışı olgusunda gelirin rolü... Bu etki, gelirin durağan (sâbit) olmasıyla gerçekleşir. Ancak geliri durağan olanın, geliri değişmeyen kişinin tüketimi fiyatların yükselmesiyle azalır. *Bk.* Gelir kuramı.

GELİR KAYNAĞI *(Os.* Menbaı vâridât, *Fr.* Source de revenu, *Al.* Einnahmequelle, *İng.* Source of income) Gelir sağlayan şey... Örneğin bu anlamda "şu toprağı satın alın, size iyi bir gelir kaynağı olur" denir. *Bk.* Gelir.

GELİR KURAMI *(Os.* Vâridât nazariyesi, *Fr.* Théorie de revenu, *Al.* Einkommenstheorie, *İng.* Income theory) Fiyatların, para miktârından çok, gelir miktârıyla belirlendiğini ilerisüren kuram... Birçok ekonomiciler XVIII yüzyıldan beri bu görüşü ilerisürmüşlerdir, bunların en önemlileri Keynes'le Aftalion'dur. Aftalion'a göre gelirlerdeki artış, para hacminde hiçbir değişiklik olmadığı halde, fiyatların genel çizgisini yükseltir. Ortalama fiyatların üretim hacmiyle çarpımı ulusal gelire eşittir: R (para olarak ulusal gelir) = P (ortalama fiyatlar) × Q (üretim hacmi). *Bk.* Cambridge formülü.

GELİRSAĞLARLIK *(Os.* Müsmiriyet, *Fr.* Rentabilité, *Al.* Rentabilitaet, *İng.* Rentability) Herhangi bir yatırım konusunun yatırılan anamala gelir sağlama olanağı... Anamalla sâfî kâr arasındaki oranı dilegetirir. Örneğin bir işletmeye yatırılan anamalla o işletmenin sağladığı kâr arasındaki oran büyükse (açık deyişle, işletme kâr getiriyorsa) o işletmeye *gelirsağlar* (rantabl), oran küçükse (açık deyişle, işletme kâr getirmiyorsa) o işletmeye *gelirsağlamaz* (rantabl değil) denir.

GELİR SİGORTASI *(Os.* İrât sigortası, *Fr.* Assurance de rente, *Al.* Rentenversicherung, *İng.* Insurance of interest) Sigortalıya belli bir gelir sağlayan sigorta... Hayat sigortasının bir çeşididir.

GELİR VERGİSİ *(Os.* Vâridât vergisi, *Fr.* Impôt sur le revenu, *Al.* Einkommensteuer, *İng.* Income tax) Gerçek kişilerin tüm gelirlerinden alınan vergi... Vergi düzeninin en temel vergisidir, devlet gelirinin en büyük bölümünü sağlar. Ülkemizde bu anlamda ilk vergi 1907 yılında yürürlüğe konan *temettü vergisi*'ydi, ticâret ve sanâyi kazançlarıyla serbest meslek kazançlarından ve ücretlerden alınıyordu. 1926 yılında bu vergi kaldırılarak yerine aşağı yukarı aynı nitelikte olan *kazanç vergisi* kondu. Kazanç vergisi 1934 yılında birçok değişikliklere uğradı ve vergi yükümlüleri (mükellefleri) beyânnameliler, karîneyle vergilendirilenler, götürü vergilendirilenler olmak üzere üçe ayrıldı. Daha sonra 1949 yılında 5421 sayılı yasayla *gelir vergisi* yürürlüğe girdi. *Bk.* Vergi.

GELİŞME AŞAMALARI *(Os.* İnkişâf devreleri, *Fr.* Stades de développement) Belli bir gelişme düzeyindeki kesimler... Tarihsel süreçte gelişme, bir üretim biçiminin daha yetkin bir üretim biçimine dönüşmesiyle gerçekleşir. İlkel komünal toplum biçiminden toplumcu toplum biçimine böylelikle ulaşılmıştır. Ama her gelişme biçiminin içinde de kendi yapısını daha yetkinine dönüştüren kesimler vardır. İşte bu kesimlere gelişme aşamaları denir. Örneğin feodal gelişme biçiminden anamalcı (kapitalist) gelişme biçimine geçilmiştir, anamalcı biçim feodal biçimle kıyaslanamayacak kadar gelişmiş bir biçimdir. Ama bu anamalcı biçim de kendi düzeyinde özyapısını çeşitli aşamalarla geliştirmiştir. Örneğin ticâret anamalcılığı aşamasından sanâyi anamalcılığı aşamasına, sanâyi anamalcılığı aşamasından tekelci devlet anamalcılığı aşamasına yükselmiştir. *Bk.* Gelişme biçimi, Gelişme evreleri.

GELİŞME BİÇİMİ *(Os.* Şekli inkişâf, *Fr.* Mode de développement) Tarihsel gelişme sürecinde gittikçe yetkinleşerek birbirlerini izleyen sosyo-ekonomik oluşumlar... Gelişme bi-

çimi, bir önceki üretim biçimine göre daha gelişmiş olan üretim biçimidir. Tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde, bir sonraki bir öncekinden çok daha yetkin olan, beş gelişme biçimi saptanmıştı: İlkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, anamalcı toplum, toplumcu toplum. *Bk.* Üretim biçimi, Gelişme aşamları, Gelişme evreleri.

GELİŞME EVRELERİ *(Os.* İnkişâf safhaları, *Fr.* Phase de développement) Belli bir gelişme biçiminin belli bir gelişme aşamasında bir öncekine göre daha gelişmiş olan gelişme uğrakları... Tarihsel-toplumsal-ekonomik gelişme sürecinde (bu üç deyim, gelişme açısından aynı anlamdadır) gelişme genel olarak kendini büyük çaptaki gelişme biçimlerinde gösterir, her gelişme biçiminin içinde o biçime özgü çeşitli gelişme aşamları bulunduğu gibi her gelişme aşamasının içinde de o aşamaya özgü çeşitli gelişme evreleri vardır. Örneğin feodal düzenden gelişerek dönüşen anamalcı düzen bir gelişme biçimi; anamalcı gelişme biçiminin içindeki ticâret anamalcılığı, sanâyi anamalcılığı, emperyalizm dönemleri kapitalist gelişme biçiminin aşamaları; emperyalizm aşamasındaki basit tekelci anamalcılıkla tekelci devlet anamalcılığı dönemleri de emperyalizm aşamasının evreleridir. *Bk.* Gelişme biçimi, Gelişme aşamaları.

GELİŞME YASASI *(Os.* Kanunu inkişâf, *Fr.* Loi de développement) Ekonomik yaşamın diyalektik, çok yönlü, eşit olmayan, sıçramalı bir evrimle gelişmesi... Ekonomik yaşamın ve ekonomik kategorilerin evrimi de, doğanın ve insanlığın evrimi gibi, diyalektik bir gelişme yasasına bağlıdır. Günümüzde, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan çeşitli halklar çeşitli ekonomik evrim safhalarında bulunmaktadırlar. "Yeryüzünün hiçbir yerinde meyve toplama safhalarından başlayıp en ileri kapitalist ya da sosyalist safhaya kadar uzanan düzgün bir evrim yoktur". Evrim, farklılaşmanın ve aynı doğrultuya yönelmenin bir karışımıdır. Kapitalizmi gerçekleştiren İngiltere'dir, ama o evrimine bu ülkede değil başka bir ülkeye sıçrayarak -Amerika- devam etmiştir. Günümüzde hâlâ meyve toplama safhasında kalmış, ilkel tarım safhasına geçememiş halklar vardır. Demek ki gelişme, düzgün bir ilerleme değil, diyalektik bir ilerlemedir. Diyalektik gelişme yasası, belli özdeksel koşullar altında eşit olmayan bir gelişmeyi gerçekleştirir. Değerli ekonomici Ernest Mandel şöyle der: "İktisat tarihini bir dizi safhaya indirmek ya da kategorilerin birbiri ardı sıra ortaya çıktığını ilerisürmek, onu mekanik bir şekilde anlamak ve tanınmayacak hale getirmektir". *Bk.* Ekonomi, Harrod-Domar gelişme kuramı.

GEMİ İŞLETİMİ *(Os.* Kabotaj, *Fr.* Cabotage, *Al.* Kabotage, Küstenhandel, Küstenschiffahrt; *İng.* Cabotage) Bir ülkenin kıyılarındaki deniz ulaştırması... Osmanlı düzeninde *kabotaj*, bir ayrıcalık (imtiyâz) konusuydu ve kapitülâsyonlarla yabancı gemilere bağışlanmıştı. 1923 Lozan antlaşmasıyla bu bağış kaldırılmıştır. Bu deyim günümüzde hava ve karayolları için de kullanılmaktadır. Bu anlamda kabotaj hakkı, bir ülkenin kendi sularında, kendi göklerinde ve kendi karayollarında ulaşımı kendi vatandaşlarının yapması hakkını dilegetirir.

GEMİ KİRÂSI *(Os.* Navlun, *Fr.* Fret, Prix du loyer d'un navire; *Al.* Fracht, Miete, Schiffsfracht; *İng.* Freight, Charter) Mal taşıması için gemiye verilen ücret... Deniz yoluyla mal taşımacılığında kullanılan ve yeğlenen bir deyimdir, bir anlamda *gemi taşıma ücreti* deyimiyle anlamdaştır. Navlun sözleşmesine ve böyle bir sözleşme bulunmadığı durumda Türk Ticâret Kanunu'na göre verilir. Bu yasaya göre kirâlayanın navlundan ötürü taşınan mal üstünde rehin hakkı vardır.

GEMİ KİRÂSI SÖZLEŞMESİ *(Os.* Navlun mukavelesi, *Fr.* Contrat d'affrétement, *Al.* Seefrachtvertrag, Schiffsvertrag; *İng.* Contract of affreightment, Charter-party; *Lâ.* Conductio navis) Geminin tümünü ya da bir bölümünü kirâlamak ve yük taşıtmak için yapılan sözleşme... Ülkemizde geminin tümünün kirâlanmasına *ıskarça* denir. Geminin yarısını ya da baş ya da kıç ambarlarını da kirâlamak olanaklıdır. *Parça mal* (Kırkambar) taşıtmak için de sözleşme yapılabilir, bu durumda konşimento da düzenlenir. Gemi kirâsı sözleşmeleri *zaman* (Time charter) ve *yolculuk* (Trip charter) üzerine yapılabilir, eşdeyişle gemi ya üç ay için ya da örneğin Istanbul'dan Napoli'ye koşuluyla kirâlanabilir.

GEMİ REHİNİ *(Os.* Gemi rehni, *Fr.* Hypothéque maritime, *Al.* Schiffspfandrecht, Schiffshypothek; *İng.* Mortgage on ship) Alacaktan ötürü gemi üzerine konulan rehin... Türk Ticâret Kanunu'na göre sözleşme ve sicille geçirme yoluyla konulur. Alacaklıya kovuşturma (tâkip) ve üstünlük (rüçhân) hakkı verir. Gemiyi ve gemi takımlarını bağlar, ama navlunu ve sigortayı etkilemez. *Bk.* Rehin.

GEMİ TONAJI *(Os.* Sefîne tonajı, *Fr.* Tonnage du navire, *Al.* Schiffstonnage, *İng.* Tonnage of ship) Bir geminin hacmini ve taşıma

yeteneğini dilegetiren sayı... Bir taşıtın alabildiği ton miktârını dilegetirir (Ton, bin kilogramlık ağırlık birimidir). Savaş gemilerinde tonaj, geminin yerinden oynattığı su oylumuna (hacmine) eşit olan ağırlığıdır. Ticâret gemilerinde önemli olan, uluslararası Moorson sistemine göre bulunan gayrısâfî (brüt, kesintisiz) ve sâfî (net, kesintili) ölçüdür. Deniz vergilerinin ton üzerinden saptanması genellikle bu ölçüyle yapılır. Geminin mal ve can güvenliği bakımından denetimi, alabileceğinden (istiâp haddinden) çok yük almamasında esas ton ölçüsüdür. Navlun ve sigorta sözleşmeleri de ton üzerinden düzenlenir. *Muâyene ve mesâhai sefâin tâlimatnâmesi*'ne göre gemi ölçülür ve bir *yüzölçümü belgesi (Os.* Mesâha şahâdetnâmesi, *Fr.* Certificat du jauge, *Al.* Schiffsvermessungsurkunde, *İng.* Certificate of measurement) verilir.

GENEL DENGE (*Os.* Umûmî muvâzene, *Fr.* Équilibre général, *Al.* Totales Gleichgewicht, *İng.* General equilibrium) Çeşitli piyasaların birbirlerini etkilemeleri sonucunda bunlar arasında fiyatlar aracılığıyla kurulan denge... Piyasa dengesi konusu XVII. yüzyıldan beri kapitalist ekonomiyi ilgilendirmiştir. Genel denge kavramı üstünde ilkin 1690 yılında Nicholas Barbon'un durduğu bildiriliyor. Çağımızda özellikle Walras ve Pareto gibi metafizikçi ekonomiciler genel denge çözümlemeleriyle uğraşmışlardır. Bu çözümlemelere göre dünya pazarları arasında genel bir denge kurulmasının başlıca etkeni fiyat sistemidir. *Bk.* Denge, Fiyat sistemi.

GENEL EŞDEĞER (*Os.* Umûmî muâdil, *Fr.* Équivalent générale) Çeşitli mallar arasında ortak değer ölçütü... İlkel toplumda işbölümü gerçekleşip değiştirme olayı başlayınca, önceleri mala karşı mal trampasıyla yapılan değiştirme daha sonra bir *genel eşdeğer* bulunmasını gerektirdi. Genelleşmiş değiştirme olayında eşdeğerlilik ilişkileri basit değiştirme ilişkilerinden farklıydı. Artık, çeşitli ürünler değil, binlerce farklı işin üretimi birbirleriyle değiştiriliyordu. Bütün malların değiştirme değerlerini dilegetirebilen bir mal gerekiyordu, bu da *genel eşdeğer mal*dı. Bu mal, karşılığında her türlü malın satın alınmasını sağlayabilen bir maldır. Artık buğday veren kahve almak isterse pazarda kahve verip buğday almak isteyen birini aramak zorunda değildir. Bu genel eşdeğer malın değiştirme değeri de, bütün öteki malların olduğu gibi, üretimi için toplumsal bakımdan gerekli emek süresiyle belirlenir. Bütün malların değiştirme değerleri, bu genel eşdeğer malın değiştirme değeriyle dilegetirilmektedir. Kimi yerde hayvan, kimi yerde tuz, başka bir yerde kürk olan bu genel eşdeğer mal; sonunda gümüş, altın ve para olmuştur. Örneğin eski Mısır'da genel eşdeğer mal sığırdı; bir hasır, beş ölçek bal, on bir ölçek zeytinyağı bir sığır değerindeydi. İ.Ö. 2000 yılına ait Mezopotamya bulguları genel eşdeğer olarak gümüşün kullanıldığını göstermiştir. Tel Harmal'daki kazılarda bir koyun, bir ölçek yağ, bir öküz derisi, yirmi kuzu derisi, iki ölçek şarap ve yarım ölçek zeytinyağının bir gram gümüş değerinde sayıldığını gösteren belgeler bulunmuştur. Bu konuda ilginç bir bulgu da Sus kentinde bulunan Samî dilinde yazılmış defterlerdir. Bu defterlere göre İ.Ö. 3000 yılında insan emeğinin özgüllüğüne bakılmaksızın eşdeğer kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu defterlerde bir prensin evindeki aşçının, berberin, dülgerin, demircinin, terzinin ve çobanın ücretleri eşit olarak 60 ölçek arpa kabul edilmiştir. *Bk.* Değer, Para.

GENELGE (*Os.* Tâmim, Sirküler; *Fr.* Circulaire, *Al.* Zirkular, Erlass, Rundschreiben; *İng.* Circular letter) Birçok kişilere gönderilmesi gereken çoğaltılmış yazı... Herhangi bir konuyu çeşitli yerlere bildirmek ya da yaymak için yazılır, genellikle de devlet dairelerinde üst makamların alt makamlara yazdıkları buyrukları dilegetirir.

GENEL İŞBIRAKIMI (*Os.* Umûmî grev, *Fr.* Gréve générale, *Al.* Generalstreik, *İng.* General strike) Tüm işyeri ve işkollarında aynı zamanda yapılan grev... Birçok anamalcı ülkelerde ve bu arada ülkemizde de yasalarla yasaklanmıştır. Özellikle Sorelci sendikacılıkta önem kazanan bu terim, Fransız ekonomicisi ve toplumbilimcisi Georges Sorel (1847-1922) 'in dilinde sendikacılığın tek amacı olarak ilerisürülür. *Bk.* İşbırakımı.

GENEL KARTELLER (*Os.* Umûmî karteller, *Fr.* Cartels généraux) Anamalcılığın emperyalizm aşamasında kurulan meslek birlikleri... Genel kartelleşme, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Bunlara İngilizce *trade associations* (ticâret birlikleri) da denir. Tekelleşmemiş sektörler kâr oranlarını koruyabilmek için gruplaşmak zorundaydılar. Ekonomici Jacques Houssiaux şöyle demektedir: "1900-1950 devresinin ikinci özelliği ekonomik faaliyetin çeşitli sektörlerinde antantlar politikasının genellikle benimsenmesidir. İşletmeler, çeşitli sebeplerden dolayı, her ne kadar bazen kontuvarlar kurmuşsa da, 1914' ten önce sınaî antantlar bir istisna idi. 1918' den sonra, özellikle de 1932'den 1936'ya kadar ekonomide kartelleşme, kontuvarlar, kon-

sorsiyumlar, ürünlerin dağılımı ya da transformasyonu için müşterek şubeler gibi çeşitli yollarla gerçekleşti... Üretim kapasitesi artmakta devam etti ve ekonomide antantlar sistemini istikrarlı hale getirdi. Antantlar geçici iken sürekli oldular" *(Le Pouvoir de Monopole,* s. 290). *Bk.* Kartel.

GENEL KURUL *(Os.* Hey'eti umûmîye, Meclisi umûmî; *Fr.* Assemblée générale, *Al.* Generalversammlung, *İng.* General assembly) Oy hakkı taşıyan bütün üyelerden meydana gelen kurul... Dernek ve şirketlerin en yetkili organıdır, uygulanması gereken kararları o verir ve alt kurulları (yönetim kurulu, denetim kurulu, onur kurulu vb.) o seçer.

GENEL PAZAR *(Os.* Umûmî piyasa, *Fr.* Marché général, *Al.* Marktgeneral, *İng.* General market) Bir bölgedeki pazarların tümü... *Bk.* Pazar.

GENEL PAZAR DALGALANMASI *(Os.* Umûmî piyasa temevvücâtı, *Fr.* Fluctuation de marché général, *İng.* General market fluctuation) Genel pazar fiyatlarının istikrarsızlığı... *Bk.* Dalgalanma.

GENEL PAZAR FİYATI *(Os.* Umûmî piyasa fiyatı, *Fr.* Cours de marché général, *İng.* General market price) Bütün pazarlarda aynı olan fiyat... *Bk.* Fiyat, Pazar fiyatı.

GENEL SATIMEVLERİ *(Os.* Umûmî mağazalar, *Fr.* Magasins généraux, *Al.* Lagerhauss, *İng.* Banded warehouses) Gümrük resmi henüz ödenmemiş olan malları saklayan ve bu mallar karşılığında rehin senedi (varant) ve makbuz senedi (resepise) vermeye yetkili bulunan kurumlar.

GENEL SİGORTA *(Os.* Umûmî sigorta, *Fr.* Assurance générale, *İng.* Blanket insurance) Her alanı ve konuyu kapsayan sigorta... *Bk.* Sigorta.

GENEL SÖZLEŞME *(Os.* Umûmî mukavele, *Fr.* Contrat collectif de travail, *Al.* Kollektivvertrag) Genel çalışma koşullarını saptamak üzere işverenler topluluğu ile işçiler topluluğu arasında yapılan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 316. ve 317. maddelerine göre yapılır. *Bk.* Sözleşme.

GENEL TEMSİLCİ *(Os.* Umûmî mümessil, *Fr.* Représentant général, *Al.* Generalvertreter, *İng.* General representative) Bir firmanın bütün işlerinde yetkili kılınan temsilcisi.

GENEL TOPLAM *(Os.* Umûmî yekûn, *Fr.* Montant total, *Al.* Gesamtbetrag, *İng.* Total amount) Birçok toplamların toplamı.

GENEL TÜKETİM VERGİSİ *(Os.* İstihlâki umûmîye vergisi, *Fr.* Impôt général sur consommation, *Al.* Allgemeine Verbrauchsteuer, *İng.* General tax on consumption, Excise tax) Tüketicinin ödediği vergilerin tümü... *Bk.* Vergi.

GENEL YAPIM GİDERLERİ *(Os.* İmâlâtı umûmîye masârifâtı, *Fr.* Frais générales de fabrication, *İng.* General manufacturing charges) Ücretlerin ve hammadde harcamalarının dışında kalan tüm imâlât masrafları... *Bk.* Gider.

GENEL YARARLI DERNEKLER *(Os.* Menfâati umûmîyeye hâdim cemiyetler, *Fr.* Associations de l'utilité publique, *Al.* Gemeinnutzige Vereine, *İng.* Associations of public utility) Kamu yararına hizmet etmek için kurulan dernekler... Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yeşilay, Dil Kurumu, Tarih Kurumu vb. gibi dernekler bu niteliktedir. Bu nitelik, bir derneğe bakanlar kurulu kararıyla verilir. Öteki derneklerden farklı ayrıcalıkları (imtiyâzları) ve bağışıklıkları (muâfiyetleri) vardır.

GENEL YETKİDEŞLİK BELGESİ *(Os.* Umûmî vekâletnâme, *Fr.* Procuration générale, *Al.* Generalvollmacht, *İng.* General power of attorney) Tüm işlemlere yetki veren vekâletnâme... Genelikle dâvâcı ve dâvâlılar tarafından avukatlarına verilir. Belli bir işe ve işleme özgü vekâletnâmeye de *özel yetkideşlik belgesi* (Husûsî vekâletnâme) denir. *Bk.* Yetkideşlik belgesi.

GENEL YÖNETİM GİDERLERİ *(Os.* Umûmî idâre masrafları, *Fr.* Frais générales d'administration, *İng.* General expenses of management) Bir firmanın üretim, pazarlama ve satış işlerine yapılan harcamalarının dışında kalan yönetimsel giderleri... *Bk.* Gider.

GENGÜDÜM *(Os'* Sevkülceyş, *Fr.* Stratégie, *Al.* Strategie, *İng.* Strategies) Herhangi bir işi yürütmek için önceden saptanan plan... *Strateji* deyimi, Yunancadır ve *savaş yönetme sanatı*'nı dilegetirir. Ekonomi dilinde, serbest rekabet piyasası da bir çeşit savaş alanı olduğundan, bir firmanın rakip firma ya da firmalar karşısında onları altetmek amacıyla önceden yaptığı planları dilegetirir.

GENİŞLEME *(Os.* İnbisât, *Fr.* Expansion, *Al.* Ausdehnung, *İng.* Expansion) Ticâret işini büyütme... Kuramsal ekonomi dilinde, ulusal gelirin sürekli artmakta olduğu ekonomik evreyi dilegetirir. Kapitalist ekonomide kârların sürekli artışı da bu deyimle dilegetirilir.

GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM *(Os.* Genişletilmiş tekrar istihsâl, *Fr.* Reproduction expansive) Artık-değerden bir bölümünün üretimin arttırılmasına ayrılması halinde gerçekleşen üretim... *Basit yeniden üretim* deyimi karşılığında kullanılır. "Artık-değerin anamaldan nasıl doğduğunu gördük. Şimdi anamalın artık-değerden nasıl doğduğunu göreceğiz. Artık-değer harcanacak yerde avanse edildiği ve anamal olarak kullanıldığı takdirde yeni bir anamal teşekkül ederek eskisine katılır. Bundan böyle birikiş, artık-değerin anamala dönüşmesiyle sağlanır". Örneğin 20.000 liralık artık-değer üreten 100.000 liralık bir anamal varsayalım. Bu artık-değerin 10.000 lirasını anamalcı kendi yaşamı için ayırsın. Öteki 10.000 lirasının örneğin 2.000 lirası değişen anamal ve 8.000 lirası değişmeyen anamal olmak üzere tümünü anamal yapsın. Artık-değer oranı % 100 olduğu takdirde bu yeni anamal 2.000 liralık artık-değer üretecek ve bu yeni artık-değer, 100.000 liralık anamalın vermekte olduğu 20.000 liralık artık-değere eklenecektir. Bu defa, anamalcının gene 10.000 lirasını kendi ihtiyaçlarına ayırdığını varsayarsak, 12.000 liralık bir anamalla genişletilmiş üretim yeni artık-değerler verecek ve bu genişleme böylece devam edecektir. *Bk.* Basit yeniden üretim, Yeniden üretim, Anamalın organik bileşimi.

GEORGİZM *(Os.* Corcizm, *Fr.* Georgisme, *Al.* Georgismus, *İng.* Georgism) En büyük gelirin toprak değerindeki artıştan geldiğini savunan görüş... Amerikalı Henry George (1839-1897)'un varsayımlarını izleyenleri dilegetirir. Amerika'da kapitalizmin feodalite düşmanlığını temsil eden (çünkü toprak geliri olan rant, sermâye geliri olan kârı engeller ve azaltır) Henry George her türlü bilimsel bilgiden yoksun olarak toprak sahipleriyle savaşmıştır, ona göre "toprak sahipleri uyurken bile para kazanırlar, çünkü toprağın değeri durduğu yerde kendi kendine artar". Henry George, *Toprağımız ve Toprak Siyasası* (1871) adlı yapıtında zenginlik ve fakirliğin sadece toprak rantından ilerigeldiğini, toprak rantının ortadan kalkmasıyla aşırı servet diye bir şey kalmayacağını ve insanların denk gelirli olacağını ilerisürmüştür. Henry George eğitimin de insanlara hiçbir yararı olmadığını, en büyük eğitimin yaşama deneyleri olduğunu savunur. *Bk.* Rant, Toprak reformu.

GERÇEK DEĞER *(Os.* Hakikî kıymet, Kıymeti hakikîye; *Fr.* Valeur intrinséque, *Al.* Innerer Wert, *İng.* Intrinsic value) Anamalın devir sürelerini de katarak yapılan hesap sonunda bulunan değer... Anamalcı üretimde *devir (Fr.* Rotation) Bir malın gerçek değerinin hesaplanmasında çok önemlidir. Anamalın devir süresini göz önüne almadan yapılan hesaplar yanlış sonuçlar verir. Devir süresi, anamalın tükenme süresidir. Örneğin bir makine değerini on yılda yitiriyorsa ona yatırılan anamalın devir süresi on yıldır. Bu makine eğer yüz bin liraya alınmışsa demek ki her yıl değerinden on bin lirayı ürettiği mallara geçirecek ve anamalcı da her yıl bu on bin lirayı -on yıl sonra o makineyi yenilemek üzere- bir yana ayıracaktır. Görüldüğü gibi makine, devir süresi göz önüne alındıkta, ancak kendini üretmekte ve hiçbir artık-değer, eşdeyişle kâr getirmemektedir. İnsan emeğinden başka hiçbir malın artık-değer, eşdeyişle kâr getirmediği bu örnekte açıkça görülür. Demek ki bir üretimde malın gerçek değerinin bulunabilmesi için anamalın yatırıldığı bütün makinelerin, âletlerin, binaların, ham ve yardımcı maddelerin vb. devir sürelerinin bilinmesi ve hesaba katılması gerekir. *Gerçek değer*'in bulunması için yapılması gereken hesabı şöyle bir örnekle gösterebiliriz: Örneğin bir sanâyi işine 640.000 lira yatırıldığını varsayalım. Diyelim ki bu 640.000 liralık anamalın 10.000 lirası binâlara, 250.000 lirası makinelere, 140.000 lirası âletlere, 100.000 lirası ham ve yardımcı maddelere, 50.000 lirası da işçi ücretlerine yatırılmıştır. Gene diyelim ki binâlar yirmi yılda, makineler on yılda, âletler iki yılda, ham ve yardımcı maddeler altı ayda, ücretler de üç ayda devretmekte, eşdeyişle tükenmektedir. Bir yılda üretilen malların gerçek değerini şöyle hesaplamamız gerekir: 100.000 liranın yirmide biri 5.000 lira + 250.000 liranın onda biri 25.000 lira + 140.000 liranın yarısı 70.000 lira + 100.000 liranın iki katı 200.000 lira + 50.000 liranın dört katı 200.000 lira + yüzde yüz oranında varsaydığımız artık-değer (İşçi ücretlerine eşit olarak) 200.000 lira = 700.000 lira. Demek ki bu sanâyi işinde yılda gerçek değeri 700.000 lira olan mal üretilmiştir. *Bk.* Değer, Artık-değer, Emek, Mal.

GERÇEK GELİR *(Os.* Vâridâtı hakikîye, *Fr.* Revenu réel, *Al.* Realeinkommen, *İng.* Real income) Satınalma gücü... *Saymaca gelir (Os.* Vâridâtı itibârîye, *Fr.* Revenu nominal, *Al.* Nominaleinkommen, *İng.* Monetary income) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin geçen yıl yüz lira kazanan bir kimse, bugün iki yüz lira kazanıyorsa, ama yüz lirayla on ekmek alırken iki yüz lirayla beş ekmek alabiliyorsa geliri yüzde yüz artmış değil, tersine, yüzde elli azalmış demektir. Örneğimizde iki yüz

lira onun saymaca geliridir, gerçek geliriyse elli liradır. *Bk.* Gelir.

GERÇEK HARCAMALAR *(Os.* Masarifâtı hakikîye, *Fr.* Dépenses réelles, *Al.* Realausgaben, *İng.* Reel expenditures) Devletin emek, doğa ve anamal kullanarak yaptığı harcamalar... Anamalcı ekonomiciler devlet harcamalarını böylelikle ikiye ayırırlar ve devletin tıpkı bir anamalcı gibi yaptığı harcamaları bu deyimle dilegetirirler. Örneğin devlet bizzat bir şeker fabrikası kurar; işçi çalıştırır, hammadde satın alır ve bu işe bir anamal yatırır. Anamalcı ekonomicilere göre bu harcamalar, devletin gerçek harcamalarıdır. Devletin bunun dışındaki harcamalarına *transfer harcamaları* denir.

GERÇEK KASA VARLIĞI ETKİSİ *(Os.* Hakikî ankes tesiri, *Fr.* Effet d'encaisses réelles, *İng.* Real balance effect) Elde bulunan paranın talebe etkisi... *Kasa varlığı* (ankes), elde bulunan harcanmaya hazır para demektir. Kimi anamalcı ekonomicilere göre istem (tâlep) değişmelerini meydana getiren bu harcanmaya hazır paranın etkisidir. Her insan, gelirinin bir bölümünü gerektiğinde harcamak için bir yere saklar. Fiyatlar düşerse bu hazır paranın gerçek değeri artmış olur (*Bk.* Gerçek gelir), eşdeyişle bu parayla eskisinden daha çok mal satın alınır. Bundan ötürü hazır para tutanlar fiyatlar düşünce hemen piyasaya koşup paralarını harcarlar, demek ki mallara olan talep artar. Talep artınca mal fiyatları da yükselmeye başlar. Mal fiyatları yükselince gerçek kasa varlığı miktârı azalır, bu halde de para harcayanlar harcamalarını, eşdeyişle taleplerini azaltırlar. *Bk.* İstem.

GERÇEK KİŞİLER *(Os.* Eşhâsı hakikîye, Hakikî şahıslar; *Fr.* Personnes physiques, *Al.* Natürliche Personen, *İng.* Natural persons, *Lâ.* Persona) İnsanlar... Hukuk dilinde *tüzel kişiler (Os.* Hükmî şahıslar) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin Ahmet de borçlanır, Ahmet'in kurduğu anonim şirket de borçlanır. Ama Ahmet'in borcu bir gerçek kişinin, kurduğu anonim şirketin borcuysa bir tüzel kişinin borcudur. *Bk.* Tüzel kişiler.

GERÇEKLEŞME *(Os.* Hakikat olma, *Fr.* Réalisation, *Al.* Realisieren, *İng.* Realization) Mal -anamaldan para-anamala geçiş aşaması... Ticâret dilinde, paranın alınarak malın verildiği, eşdeyişle satışın tamamlandığı zamanı dilegetirir. Malsal (mâlî) dilde, değerli bir senedin parası alınarak satıldığı zamanı dilegetirir. Mâliye dilindeyse, verginin tahakkuk edip tahsil edilebilir duruma geldiği zamanı anlatır. Marksçı ekonomi dilinde de, malın paraya dönüşme basamağını dilegetirir. *Bk.* Mal, Para, Anamal.

GERÇEK MÂLİYET *(Os.* Hakikî mâliyet, *Fr.* Prix de revient réel, *Al.* Realkosten, *İng.* Real cost) Anamal ve emek mâliyetlerinin toplamı... İngiliz ekonomicisi Alfred Marshall'in deyimidir. Marshall, *Principles of Economics* adlı yapıtında (Londra 1938, 8. baskı, s. 338-9) şöyle demektedir: "Bir malı meydana getirmek için kullanılan her türlü emek ve anamal, bunların elde edilmesi için gerekli perhiz zahmeti ve fedakârlığıyla birlikte, malın *reel üretim mâliyeti*dir. Bu zahmet ve fedakârlıklar için gerekli para tutarı da *nakdî üretim mâliyeti*dir". Marshall'in bu *reel mâliyeti*, Seinor'un *perhiz kuramı*na dayanır ve öznel niteliktedir. Daha açık bir deyişle Marshall, *reel* deyimini burada *parasal* (nakdî) deyimine karşı tutmakta ve onunla perhiz sonucu çekilen zahmet ve katlanılan fedakârlıkları dilegetirmektedir. Marshall'in bağlı olduğu marjinalcilik öğretisine göre değer özneldir, ihtiyaç ve faydayla açıklanır. Bu değerin mâliyeti de öznel olacak ve böylece zahmetler ve fedakârlıklarla açıklanacaktır. Burada, emeğin zahmeti ve fedakârlığı vazgeçilen aylâklığı dilegetirir; yani emekçi boş oturup rahat edeceğine fedakârlık etmiş, zahmete katlanmış ve çalışmıştır. Görüldüğü gibi Marshall, sadece anamalcının değil, emekçinin de zahmet ve fedakârlığını değerlendirmek gibi bir yüksek gönüllülük göstermektedir ve bütün bunları da anamalcı üretimde mâliyeti açıklamak için bilimsel bir kuram olarak ilerisürmektedir. *Bk.* Mâliyet, Perhiz kuramı, Marjinalcilik.

GERÇEK ÜCRET *(Os.* Hakikî ücret, *Fr.* Salaire réel, *Al.* Reallohn, *İng.* Real wage) Saymaca ücretle satın alınabilecek mal miktârı... Bir kimsenin geliri ya da ücreti para (nakit) olarak saymacadır (nominaldir). Asıl sorun, bu parayla ne ve ne kadar alınacağıdır. 1923 Almanya'sında bir işçiye günde dört milyon mark verdiler, ama bir milyon marka sadece bir sabah gazetesi satın alınabiliyordu. O işçinin saymaca ücreti günde dört milyon lira, ama gerçek ücreti yarım ekmekti. *Bk.* Ücret, Gerçek gelir.

GEREKLİ EMEK *(Os.* Muktezî mesâî, *Fr.* Travail nécessaire, *Al.* Notvendige Arbeit, *İng.* Necessary labour) Emekçinin kendisini yeniden üretmek için harcadığı emek... Bu emek gereklidir, çünkü üretim sürecine giren her mal gibi insan-mal olan emekçi de kendisini yeniden üretmek zorundadır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı üretim, sürek-

li bir üretim, eşdeyişle bir *yeniden üretim*dir, durduğu an yok olur. Örneğin bir kumaş üretiminde nasıl iplik bitince yerine aynı ölçüde yeni iplik sağlanması gerekirse emekgücü bitince de yerine aynı ölçüde emekgücü sağlanması gerekir. Malın kendisini üretmesi bu demek olduğu gibi, emekçinin kendisini üretmesi de bu demektir. Hammadde malı kendisini üretime katıldığı miktârda geri getirerek üretir, örneğin yüz bin liralık iplik mallaşıp satılınca yüz bin lirası geri gelir, bununla da, aynı miktârda yeni iplik alınıp üretim sürecine sokulur. Bunun gibi, yüz bin liralık emekgücü malı da mallaşıp satılınca yüz bin lirası geri gelir, bununla da aynı miktârda emekgücü üretime sokulur. Çünkü nasıl yeni iplik üretim sürecine sokulmadığı takdirde üretim durursa, yeni emekgücü de üretim sürecine sokulmadığı takdirde üretim öylece durur. Yeni emekgücü demek, işçinin ertesi işgününde aynı güçle çalışmaya başlayabilmesi demektir. İşçinin aynı güçle ertesi işgününde çalışmaya başlayabilmesi için yemesi, içmesi, uyuması, giyinmesi, ısınması, barınması vb. gereklidir. Bunları sağlamak için de emekçiye belli bir miktârda para gereklidir. İşte işçiye *ücret* adı altında verilen para, bu paradır. İşçi ürettiği mala kattığı emekgücünün bu değerini geri almak, eşdeyişle *gerekli emek* süresinde çalışmak zorundadır. Ama emekgücü biçimindeki insan-malın, dünyadaki bütün hammadde mallarından farklı olarak, çok büyük ve önemli bir özelliği vardır: Tüketilmekle hemen bitmez, bir süre daha devam eder. Yüz bin liralık iplik kumaş olup satılınca tümüyle yok olur, ama yüz bin liralık emekgücü kumaş olup satılınca tümüyle yok olmaz, geriye bir süre daha çalışabilecek emekgücü kalır. İşte bu, *gerekli emek süresi*'nin dışındaki fazla sürede çalıştırılan emekgücüdür ki, kendisini yeniden üretebilecek değerden daha fazla bir değer, kapitalistlerin *kâr* adını verdikleri bir *artık-değer* üretir. Bundan ötürüdür ki, yüz bin liralık iplik mallaşıp satılınca kapitaliste sadece kendi değerini (yüz bin lira) getirdiği halde yüz bin liralık emekgücü mallaşıp satılınca kapitaliste kendi değerinden çok fazlasını (örneğin gerekli emek süresinin bir katı kadar fazla çalıştırılırsa iki yüz bin lira) getirir. Dünya üstünde insan-maldan başka hiçbir hammadde malı yoktur ki kendisinin yeniden üretimi için gereken değerden fazla bir değer, bir *artık-değer* getirsin. Kapitalizm, *emekgücü* denilen bu hammadde malından doğmuştur. *Bk.* Emek.

GEREKLİ EMEK SÜRESİ *(Os.* Muktezî mesâî zamânı, *Fr.* Temps de travail nécessaire, *Al.* Notwendige Arbeitszeit, *İng.* Necessary labour-time) İşgününün, emekçinin kendisini yeniden üretmek için çalıştığı bölümü... Bu çalışma süresinde emekçi, ertesi günü kendisini yeniden çalışabilecek bir duruma getirecek olan değeri üretir, eşdeyişle kendisini ertesi günü yeniden çalışabilecek duruma getirmek için gerekli yemek, içmek, ısınmak, barınmak vb.'nı sağlayacak parayı kazanır. *Bk.* Gerekli emek, Emekgücü.

GEREKSİNME *(Os.* İhtiyaç, *Fr.* Besoin, *Al.* Bedarf, Bedürfnis; *İng.* Want, Need) İnsanların yaşayabilmeleri için doğal ve toplumsal gerekliliklerin tümü... Gereksinmeler mal ve hizmetlerle karşılanır. Bundan ötürüdür ki insan bunları üretmek zorundadır. Üretim süreklidir, çünkü gereksinmeler süreklidir, her an yeniden giderilmek ister. İnsan bir kez yemekle, bir kez ısınmakla, bir kez giyinmekle vb. ömrü boyunca yaşayamaz. Kuramcılar, gereksinmeleri çeşitli açılardan sınıflandırmışlardır: Örneğin zorunlu olan ve zorunlu olmayan gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme zorunlu bir gereksinme, eğlenme zorunlu olmayan bir gereksinme sayılmıştır (İnsan, beslenmeden yaşayamaz, ama eğlenmeden yaşayabilir). Örneğin doğal gereksinmeler ve sonradan edinilmiş gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme doğal bir gereksinme, sigara içme sonradan edinilmiş bir gereksinmedir. Örneğin fizyolojik ve kültürel gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme fizyolojik bir gereksinme, müzik dinleme kültürel bir gereksinmedir. İnsanların gereksinimleri, evrimleriyle birlikte nitelik değiştirir (Eşdeyişle, insanlarla birlikte gereksinmeleri de evrimleşir). Örneğin bugünkü konut gereksinmesi, birkaç yüzyıl önceki konut gereksinmesinden başka niteliktedir. İnsanların gereksinimleri evrimleriyle birlikte nicelikçe de çoğalır. Örneğin bugünün gereksinmeleri, birkaç yüzyıl önceki gereksinmelerden çok daha fazladır. Alfred Marshall, gereksinmelerin sonsuzca artacağını ve bundan ötürü de hiçbir zaman tümüyle giderilemeyeceğini ileri sürerek dolaylı yoldan sosyalizme karşı kurulu düzeni savunmaya girişmiştir. Demek ister ki, gereksinmeler giderilemiyorsa bunun nedeni ekonomik düzensizlikler değildir, çünkü gereksinmeler hiçbir zaman bütünüyle giderilemez. Gereksinmelerin sonsuzca artacağı doğrudur, ama sonsuzca giderileceği de doğrudur. Kaldı ki Alfred Marshall'le Von Mises'in ilerisürdükleri bu kurama anamalcı yazarlar da karşı çıkmışlardır. Ashley Montagu şöyle demektedir: "İnsanbilimsel ve tarihsel incelemeler gereksilerin tutarlı olduğunu göstermektedir: Beslenme, giyinme, konut, kimi iklim-

lerde ısınma, vahşî hayvanlardan ve kötü havalardan korunma, konutları süsleme, vücut adalelerini çalıştırma, türün sürdürülmesi gibi yarım düzine kadar *temel gereksinmeler* homosapiens'ten beri değişmemiş görünmekte, bugün bile tüketim harcamalarının en büyük bölümünü kapsamaktadır" (*The Direction of Human Development*, s. 131). B. Malinovski de aynı düşüncededir (*A Scientific Theory of Culture*, s. 91-95). Kaldı ki, gereksinmelerin her zaman giderilebileceğini tanıtlamak için onları sınırlamaya çalışmak gerekmez, insanlar elbirliğiyle kendileri için üretime başlayınca daha da artması pek doğal ve hattâ gerekli bulunan bütün gereksinmelerini bol bol karşılayacak nicelikte madde ve hizmet üreteceklerdir. Bu gerçek, bilimsel olarak kesindir. İnsanların gereksinmeleri üretim biçimlerinden ayrılmaz. Bu yüzdendir ki ilkel toplumda yaya, köleci toplumda kağnıyla, feodal toplumda at arabasıyla yapılan yolculuklar bugün otomobiller ve uçaklarla yapılmaktadır. İlerde, şimdiden adlandıramayacağımız çok daha başka araçlarla da yapılacaktır. Diyalektik öğreti, *gereksinme* ve *çıkar* (menfaat) kavramlarının kökten birliğini ortaya koymuştur. Gereksinme, bireylerin ve toplumun gelişebilmek için gerekenlere duyduğu istektir. *Gereksinme* bireyler ve toplum tarafından benimsendiği ölçüde *çıkar* niteliğini taşır. Temel olan gereksinme ve çıkarlar, özdeksel (maddî) gereksinme ve çıkarlardır. Bilimsel, felsefesel, estetik, siyasal vb. gibi gereksinme ve çıkarlar da özdeksel gereksinme ve çıkarlarca belirlenir. Metafizik düşünce sistemine bağlı ekonomi anlayışında *gereksinme* çok önemli bir kavram sayılmakta ve birçok ekonomik olaylar *gereksinin şiddeti*yle açıklanmaktadır. Marjinalci ekonomi, özellikle bu öznel yapıya dayanır. Bu alanda *gereksinme* kavramı *yarar* kavramıyla bağımlıdır. *Bk.* Azalan marjinal yarar ilkesi, Marjinalcilik.

GERİ ALMA HAKKI *(Os.* Vefâ hakkı, *Fr.* Droit de réméré, *Al.* Rückkaufsrecht, *İng.* Right to repurchase, *Lâ.* Redemptio) Taşınmaz malını bir başkasına devretmiş olan kimseye o malı yeniden satın almak yetkisini veren hak... Medenî Kanun'un 660. ve Borçlar Kanunu'nun 213. maddelerine göre bu hak tapu siciline kaydedilmekle aynî hak (malsal hak) niteliğini alır. *Bk.* Geri alma satışı.

GERİ ALMA SATIŞI *(Os.* Bey'i, bilvefâ, *Fr.* Pacte de rémére, *Al.* Widerkauf, *İng.* Repurchase, Sale with power of redemption; *Lâ.* Pactum retroemendi, Remditio) Kararlaştırılan süre içinde satılanı geri almak koşuluyla yapılan satış sözleşmesi... Medenî Kanun'un 660. ve 883. ve Borçlar Kanunu'nun 213. maddelerine göre satan aldığı parayı satın alana, satın alan da aldığı malı satana geri verir. *Bk.* Geri alma hakkı.

GERİCİ TOPLUMCULUK *(Os.* Muhâlifi terakki sosyalizm, *Fr.* Socialisme réactionnaire) Toplumculuk adı altında toplumculuğa direnen akımlar... Bilimsel toplumculuk, feodal toplumculuğu, kilise toplumculuğunu, küçük burjuva toplumculuğunu, Alman kürsü toplumculuğunu *gerici toplumculuk* deyimiyle niteler. *Bk.* Toplumculuk.

GERİKALMIŞ BÖLGE *(Os.* İnkişaf etmemiş mıntaka, *Fr.* Région non-développé, *İng.* Backward area) Ekonomik açıdan güçsüz bölge... *Bk.* Gerikalmışlık.

GERİKALMIŞLIK *(Os.* İnkişâf etmemişlik, *Fr.* Rester sous-développé, Rester en arriére, Rétrograder, Être arriére; *İng.* To lag, Remain behind, To be retarded) Bir ülkenin toplumsal bakımdan öteki ülkelere göre geride bulunma durumu... Aynı anlamda *azgelişmişlik* terimi de kullanılmaktadır. Her iki terim de temelde ekonomik yoksulluğu ve bunun zorunlu sonucu olan toplumsal yoksulluğu dilegetirir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürücü ülkeleri *gelişmişlik* ve sömürülen ülkeleri de *gerikalmışlık*'la adlandırmak âdet olmuştur. Adam başına düşen ulusal gelir hesabına dayanan 1964 yılı istatistikleri bu grafiğin en üstünde Amerika'yı ve en altında da Pakistan'ı göstermektedir. Samuelson'un istatistiğinde ülkemiz sondan üçüncüdür. *Bk.* Azgelişmişlik.

GEZGİN ESNAF *(Os.* Seyyâr esnâf, *Fr.* Marchand ambulant, *Al.* Wandergewerbe, *İng.* Pedlar's trade, Hawker's trade) Yollarda gezerek mal satan esnaf... *Bk.* Esnaf.

GEZGİN SATICI *(Os.* Seyyâr satıcı, *Fr.* Voyageur de commerce, Voyageur de commande; *Al.* Geschaeftsreisender, Handelsreisender; *İng.* Commercial traveller) Bir firma adına ev ev dolaşarak satış yapan kişi.

GEZİ *(Os.* Seyyâhat, *Fr.* Voyage, *Al.* Reise, *İng.* Travel, Journey) Görmek ve dinlenmek için ülkeler arasında dolaşmak. *Bk.* Gezim.

GEZİCİ SATIŞ GÖREVLİSİ *(Os.* Seyyâr satış memuru, *Fr.* Commis voyageur, *Al.* Handlungsreisender, *İng.* Commercial traveller) Bir firmanın mektup, ilân, sirküler vb. gibi araçlarla yetki verip firma adına ticâret işlemleri yapmak üzere başka yerlere gönderdiği görev-

li... Bir anlamda *gezgin satıcı* deyimiyle anlamdaştır. Borçlar Kanunu'nun 454. ve Ticâret Kanunu'nun 97. maddelerine göre bunlar sattıkları malların bedellerini bizzat alabildikleri gibi taksitle bağlamak yetkisine de sahiptirler. *Bk.* Gezgin satıcı.

GEZİM *(Os.* Turizm, *Fr.* Tourisme, *Al.* Reiseverkehr, Fremdenverkehr; *İng.* Tourism) Gezmek, görmek ve dinlenmek amaçlarıyla yapılan gezi... Özellikle ticâret ya da iş için yapılan gezilerden ayırdedilir. Ulusal ekonomiye gelir sağlamasından ötürü XX. yüzyılın başlarında ekonomik bir olgu olarak ele alınmıştır. Genellikle "para kazanma amacı olmaksızın ve bir yerde sürekli olarak kalmadan anayatan dışında yapılan gezi" olarak tanımlanır. *Yerli gezim* ve *yabancı gezim* olarak ikiye ayrılır. Yerli gezim ulusal ekonomiye döviz sağlamaz, ama gezilen bölgeye para bırakır. *Bk.* Gezimci, Gezi.

GEZİMCİ *(Os.* Turist, *Fr.* Touriste, *Al.* Vergnügungsreisen, *İng.* Tourist) Gezim amacıyla ülkeleri gezen kişi... Geldikleri ülkede yirmi dört saatten az kalanlar (eşdeyişle, transit geçenler) turist sayılmaz. *Bk.* Gezim.

GEZİMİN EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ *(Os.* Turizmin ekonomik tezâhürü, *Fr.* Aspects économiques du tourisme, *Al.* Wirtschaftliche Funktionen des Fremdenvekehrs, *İng.* Economic aspects of tourism) Turizmin ekonomik etkisi... Turizm, bir ülke ekonomisini tüketimi ve bundan ötürü de üretimi arttırarak etkiler. Ayrıca döviz (yabancı para) getirdiği için de ulusal ekonomiye büyük katkısı vardır. Kuşkusuz, bütün bunlar, turistik ülkelerde gerçekleşen etkilerdir. Yoksa her türlü güvenlikten ve temizlikten yoksun geri ülkelerde turist çekme hayalleri, boşuna para harcatarak ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiler. *Bk.* Gezim.

GEZİMİN SINIFLANDIRILMASI *(Os.* Turizmin tasnifi, *Fr.* Classification des activités touristiques, *Al.* Klassifizierung des Fremdenverkehrs, *İng.* Classification of touristic activities) Turizm hareketinin çeşitli anlamları... Turizm, önce *iç* (yerli) ve *dış* (yabancı) olmak üzere ikiye ayrılır. Dış turizmi de *pasif* ve *aktif* olarak ikiye ayırırlar. Aktif dış turizm, ülkeye döviz getiren yabancıların turizmidir. Pasif dış turizmse, ülkenin ulusal parasını dışarıya götüren ülke halkının turizmidir. Bir ülkenin turizm geliri, bu pasifle aktif arasındaki değer farkıdır. Daha açık bir deyişle, bir ülkede turizm için beş milyon lira dışarıya çıkıyor ve üç milyon lira içeriye giriyorsa bu ülkenin turizm gelirinden değil, turizm giderinden sözetmek gerekir. Turizm yol açısından da sınıflandırıldığı gibi (havayolu turizmi, karayolu turizmi, denizyolu turizmi) spor turizmi, kongre turizmi, dinsel turizm, sağlık turizmi vb. gibi pek çok açıdan da sınıflandırılır. Bireysel turizm ve toplu turizm, klâsik turizm (zenginlerin turizmi) ve sosyal turizm (dar gelirlilerin turizmi) vb. gibi açılardan da turizmi incelemek olanaklıdır. *Bk.* Gezim.

GEZİ ÇEKİ *(Os.* Seyâhat çeki, *Fr.* Chéque de voyage, *Al.* Reisescheek, *İng.* Traveller's cheque) Yanında para taşımak istemeyen gezicilerin bankalardan aldıkları çek... İngiliz ve Amerikan bankaları tarafmdan ortaya atılmış ve bütün dünya bankalarınca benimsenmiştir. Çekin karşılığı, bankanın şubesinin bulunduğu her ülkede ödenir. Çeki kullanmadan geziden dönenler onu bankaya geri verebilirler. Kimi ülkeler (örneğin Fransa) turizmi teşvik için bu çeklerle yapılan alışverişlerde *yüzde yirmi (Fr.* Vingt pour cent) oranında bir indirim uygularlar, bu indirim aslında vergi indirimidir ve satıcıya devlet tarafından ödenir. Ne var ki her gidilen otelde ya da lokantada bu çekleri kabul etmezler, kullanımı pek de kolay değildir. *Bk.* Gezi.

GİDER *(Os.* Masraf, *Fr.* Dépense, *Al.* Ausgabe, *İng.* Expenditure) Harcanan para... Kazanılan parayı dilegetiren *gelir* deyimi karşıtı olarak kullanılır. *Bk.* Gelir.

GİDERLİ *(Os.* Masraflı, *Fr.* Coûteux, *Al.* Kostpielig, *İng.* Expensive) Çok harcatan... Örneğin bu anlamda "masraflı bir gezi" denir. *Bk.* Gidersiz.

GİDERSİZ *(Os.* Masrafsiz, *Fr.* Sans frais, *Al.* Ohne Kosten, *İng.* Without cost) Harcatmayan... Örneğin bu anlamda "masrafsız bir gezi" denir. *Bk.* Giderli.

GİDER VE GELİR *(Os.* Sarfiyât ve vâridât, *Fr.* Dépenses et récettes, *Al.* Ausgaben und Einnahmen, *İng.* Expenditures and receipts) Yapılan harcamalar ve bu harcamaları karşılamak için sağlanması gerekli paralar... Ekonomi, ticâret ve mâliye bilimlerinin temel kavramlarıdır. *Bk.* Gider, Gelir.

GİDER VERGİLERİ *(Os.* Sarfiyât vergileri, *Fr.* Impôts des dépenses) Mal ve hizmet üretimi ve satışından alınan vergiler... *Muâmele vergileri* ve *satış vergileri* deyimleriyle anlamdaştır, ülkemizde bu ad altında yasalaştırılmış ve başlıca dolaylı (vâsıtalı) vergileri kapsamı içine almıştır. *Gider vergileri kanunu* içinde yer alan vergilerden en önemlisi *tüketim vergisi* (İstihlâk vergisi)'dir. Nakliyat vergisi; posta,

telefon ve telgraf hizmetleri vergisi; banka ve sigorta muâmeleleri vergisi gibi vergiler de aynı yasa içinde yer almaktadır. Buna karşı pek çok vâsıtalı vergiler (işletme vergisi, binâ inşâât vergisi, taşıt alım vergisi gibi) bu yasanın kapsamı dışında kalmıştır. Dışta kalan bu vergiler 1970 tarihli *finansman kanunu*'nun kapsamı içindedir. *Bk.* Vergi.

GİFFEN PARADOKSU *(Os.* Havâriki Giffen, *Fr.* Paradoxe de Giffen, *Al.* Giffen Paradox, *İng.* Giffen paradox) Ekmeğin fiyatının artmasıyla tüketiminin de arttığını saptayan Giffen'in ilerisürdüğü çelişki... İngiliz ekonomicisi Robert Giffen (1837-1910) tarafından ileri sürülmüştür. Giffen, fiyatı artanın tüketiminin azalacağı genel kuralına aykırı bulduğu bu gözlemini bir paradoks olarak niteler. Gerçekte bu bir paradoks değildir, çünkü ekmek fiyatıyla birlikte öbür besinlerin fiyatları da artmakta ve yoksul insanlar öbür besinlerden kıstıklarını (eşdeyişle, genel kurala uygun olarak fiyatı artan besinlerin tüketmedikleri bölümünü) çok ekmek yiyerek tamamlamaktadırlar.

GİRDİ *(Os.* Mevrûd, *Fr.* Intrant, *Al.* Einsatz, *İng.* Input) Mal ve hizmet üretimine yapılan tüm harcamalar... *Çıktı* deyimi karşılığında kullanılır. Bu iki deyim, genellikle tüm dillerde İngilizce *input-output* olarak kullanılmaktadır. Daha açık bir deyişle, üretim yapmak için bir firmaya bütün girenlerle üretim sonunda firmadan bütün çıkanları dilegetiriyor. *Fr.* Çıktı, Girdi-çıktı çözümlemesi.

GİRDİ-ÇIKTI ÇÖZÜMLEMESİ *(Os.* Mevrûd ve sâdır tahlili, *Fr.* Analyse des intrants et des extrants, *Al.* Einsatz-Ausstoss Analyse, *İng.* Input-output analysis) Bir firmanın ne satın aldığını ve ne sattığını gösteren çözümleme... Bu çözümlemenin amacı, sağlam bir planlama yapılabilmesidir. *Bk.* Girdi, Çıktı.

GİRENLER DEFTERİ *(Os.* Vâride defteri, *Fr.* Livre des entrées, *Al.* Eingangsbuch, *İng.* Receiving book) Herhangi bir firma ya da kuruluşa giren bütün evrâkın kaydedildiği defter... Herhangi bir firma ya da kuruluştan çıkan bütün evrâkın kaydedildiği *çıkanlar defteri*'yle birlikte kullanılır. Bu iki defter, resmî ve özel, bütün kuruluşlarda vardır.

GİRİŞİLEN *(Os.* Teşebbüs edilen, *Fr.* Entreprenant, *Al.* Unternehmend, *İng.* Undertaking) Gerçekleştirilmeye başlanan... Örneğin bu anlamda "girişilen bu iş, iyi bir iştir" denir. *Bk.* Girişim.

GİRİŞİM *(Os.* Teşebbüs, *Fr.* Entreprise, *Al.* Unternehmen, *İng.* Enterprise) Bir işe girişme... Anamalcı ekonomi edebiyatında *üretim etmenleri birimi* olarak tanımlanır. Anamalcı ekonominin temel konusu *özel girişim (Os.* Husûsî teşebbüs)'lerdir, ama bunun yanında *kamu girişimi (Os.* Âmme teşebbüsü)'nden de sözedilir. Eskiden *bireysel girişim*'lere *ferdî teşebbüs* denirdi. Klâsikler ekonomik yaşamda da, doğadaki gibi, doğal bir düzen olduğuna inandıkları için *ferdî teşebbüs*ü insanın yeteneklerini geliştiren en iyi yöntem sayarlardı. *Teşebbüs özgürlüğü,* liberal düşüncenin temel ilkesidir. Toplumcu yazarlara göre bu özgürlük, özel mülkiyet hakkının istenildiği gibi kullanılması anlamını taşır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine sâhibolanlar nerede kâr görürlerse o işe *teşebbüs* ederler, kâr ummadıkları işlere girişmemek de onların hakkıdır. Örneğin, anamalcı üretimde bir müteşebbis, kâr ölçüsüne göre bu özgürlüğünü kullanarak, kanser ilâcı yerine güzellik kremi yapabilir. Çünkü onun amacı ve bağlı olduğu üretim düzeninin itici gücü sadece kâr etmektir. *Bk.* Girişimci.

GİRİŞİMCİ *(Os.* Müteşebbis, *Fr.* Entrepreneur, *Al.* Unternehmer, *İng.* Entrepreneur) Para kazanılacak bir işe girişen... Ekonomi edebiyatına Jean Baptiste Say tarafından sokulmuştur, bir firmayı kuran ve yöneteni dilegetirir. *Anamalcı*dan başkadır. Klasik ekonomiciler üretim öğeleri arasına (emek, anamal, toprak) *müteşebbisi* de sokmuşlardır. Bu anlayışa göre *teşebbüs;* emek, anamal ve doğa öğelerini birleştirir ve verimli kılar. Bunu yapan becerikli işadamı da *müteşebbis*tir. Müteşebbis bulunmazsa bu öğeler birleşmeyecek ve üretim gerçekleşmeyecektir. Müteşebbis bu teşebbüsünde, rizikoyu göze almakta, yani zarar etme olanağını önceden kabul etmektedir. Anamalcı kendi anamalıyla bizzat girişime girerek müteşebbis olabilir, ama her anamalcı müteşebbis olmadığı gibi bir müteşebisin de anamal sahibi olması şart değildir. Metafizik anlayışa göre müteşebbis anamalı kirâlar, üretim ve tüketim alanlarında birtakım yenilikler ilerisürer ve bunların rizikolarını da yüklenir. İşte müteşebbise *kârını* hak ettiren bu girişkenliği ve becerikliliğidir, anamalcıysa sadece anamalının *fâizini* alır, çünkü *kâr* kavramı *anamal*ın değil *zarar*ın karşıtıdır ve zarara katlanan da *müteşebbis*tir. *Bk.* Girişim.

GİRİŞİM ANAPARASI *(Os.* Teşebbüs sermâyesi, *Fr.* Apport, *Al.* Kapitaleinlage, *İng.* Capital funds) Bir girişime konulan para ve mal... Mal biçimindeki anapara (sermâye) da bilânçolara para diliyle yazılır, eşdeyişle girişime bir milyon liralık bir binâ konmuşsa defterlere bir milyon lira olarak yazılır. Türk

Ticâret Kanunu'nun 125. maddesine göre para, alacak, eşyâ, hayvan, imtiyaz ve ihtirâ beratları, alâmeti fârika ve ruhsatnâmeleri gibi haklar, her nevi taşınmaz mallar (gayrı menkuller), taşınır ve taşınmaz bütün hakların menfaatleri ve kullanma hakları, emek (sâyü amel, bizzat çalışma) tecimsel itibâr ve ticârethâne anamal olarak bir girişime konulabilir. *Bk.* Anapara, Anamal, Girişim.

GİRİŞİM KREDİSİ *(Os.* Müteşebbis kredisi, *Fr.* Crédit de entrepreneur) Müteşebbisin teşebbüse geçmek için muhtaç olduğu anamal... İncelemeci Glotz, *Le Travail dans la Gréce Antique* adlı yapıtında, bu kredinin ilk biçimi olarak, kârı paylaşmak şartıyla bir kaptanın eski Yunan'da para sahibi birinden borç alarak kurduğu ortaklığı anlatır. (s. 73). "İpotekli gemi karşılığında ödünç verme" böylece eski Yunanistan'da yayılarak ortaçağda Avrupa komandit şirketlerini doğurmuştur.

GİRİŞİM DÜŞÜNCESİ *(Os.* Teşebbüs fikri, *Fr.* Esprit d'entreprise, *Al.* Unternehmungsgeist, *İng.* Entreprising spirit) Çok kazanç sağlamak için para yatıracak alanlar bulma zekâsı... Klasiklere göre girişimciyi anamalcıdan ayıran da budur. *Bk.* Girişimci, Girişim.

GİRİŞİMGÜCÜ *(Os.* Kuvvei teşebbüs, *Fr.* Initiative, *Al.* Initiative, *İng.* Initiative) Bir işi başkalarından önce yapabilme gücü... *İnisyatif* biçiminde Türkçe yazımıyla da kullanılıyor. *Öncecilik* diyenler de var. Kişinin gerekli kararı kendiliğinden alabilme yeteneğini dilegetirir. *Bk.* Girişim düşüncesi.

GİRİŞMEK *(Os.* Teşebbüs etmek, *Fr.* Entreprendre, *Al.* Unternehmen, *İng.* To undertake) Bir işe başlamak için hazırlık yapmak... *Bk.* Girişim.

GİRİŞTEN ÇIKIŞA ÜCRET *(Os.* Dühûlden hurûca kadar ücret, *Fr.* Salaire pour la période comprise entre l'entrée et la sortie de la mine, *Al.* Arbeitszeitrechung von Einfahrt bis Ausfahrt, *İng.* Portal-to portal pay) İşyerine girme zamanından işyerinden çıkma zamanına kadar olan süre için verilen ücret... Genellikle mâden işletmelerinde uygulanan bir ücret biçimidir. *Gerçek çalışma süresi (Fr.* Fiilî mesâî müddeti) deyimi karşıtıdır. *Bk.* Ücret.

GİRİŞ VERGİSİ *(Os.* İthâl resmi, Dühûliye resmi; *Fr.* Octroi, *Al.* Oktroi, *İng.* Octroi, City toll) Bir kente ya da kasabaya giren insan ve mallardan yerel idârelerce alınan vergi... Hemen bütün dünyada kaldırılmış bir vergi türüdür. Temel anlamında, bayındırlık (yol, su vb.) hizmetlerini görebilmeleri için hükümetçe belediyelere verilen vergi alma yetkisini dilegetirir. Anadolumuzda *ayakbastı parası* denir ve hâlâ hiçbir yasaya dayanmadığı halde kimi kasabalarımızda uygulanmaktadır. Bundan altmış yıl önce *öktruva* biçiminde Türkçe yazımıyla dilimizde de kulanılırdı.

GİRME FİYATI *(Os.* Dühûl fiyatı, *Fr.* Prix de pénétration, *Al.* Durchdringungspreis, *İng.* Penetration price) Piyasaya ilk kez çıkarılan bir mala konan fiyat... Genellikle her keseye elverişli ucuz bir fiyat saptanır. Ama henüz rakipsiz olan bu yeni mala yüksek bir fiyat da konabilir ki buna *kaymak fiyat* denir. Anamalcı ekonomiciler, ucuz girme ederinin daha kârlı olacağını ilerisürerler, çünkü geniş bir tüketici yığınını bu yeni mala alıştırır ve sürümü arttırarak mâliyeti düşürür.

GİŞE *(Os.* Bilet mahalli, *Fr.* Guichet, *Al.* Schalter, *İng.* Booking office) Bilet ya da para alınıp verilen küçük pencere... İstasyon, sinema, banka, stadyum, mağaza vb. gibi yerlerin giriş kapılarında bulunur.

GİZ *(Os.* Sır, *Fr.* Secret, *Al.* Geheimnis, *İng.* Secret, *Lâ.* Secretum) Bir kimsenin bildiği ve gizli tutmak zorunda bulunduğu bilgi... Meslek sırrı, banka sırrı, hekimlik sırrı, devlet sırrı, askerlik sırrı gibi çeşitli biçimleri vardır. Kimi sırların açıklanması suçtur ve yasalarca cezalandırılır.

GİZLEM *(Os.* Cefere, *Fr.* Chiffre, *Al.* Chiffre, *İng.* Cipher) Başkalarının anlamaması için düzenlenen haberleşme dizgesi... Türkçe yazımıyla *şifre* de denir, gerçekte Arapça *sayı* anlamındaki *cefer* (rakam) deyiminden türemiştir.

GİZLEMAÇAR *(Os.* Cefere miftahı, *Fr.* Clef de chiffre, *İng.* Cipher key) Şifredeki işâretlerin harf ya da söz olarak karşılıklarını gösteren liste... *Bk.* Gizlem.

GİZLEMLİ TELGRAF *(Os.* Şifreli telgraf; *Fr.* Télégramme chiffré, *Al.* Chiffriertes Telegramm, *İng.* Cipher telegramm) Şifreyle çekilmiş telgraf... *Bk.* Gizlem.

GİZLİ ARTICILIK *(Os.* Hafî müterakkîlik, *Fr.* Progression indirecte, *Al.* Versteckte Progression, *İng.* Disguised progressivity) Düz oranlı göründüğü halde indirimler ve bindirimlerle artan oranlı durumuna giren vergi... *Dolaylı artıcılık (Os.* Vâsıtalı müterakkîlik) da denir. Diyelim yüzde on oranında düz oranlı (mütenâsip) bir vergi uygulanıyor, ama gelirden beş bin lira indirim yapılıyor (En az geçim indirimi, aile indirimi vb.). Bu durumda on bin liralık bir gelirde vergi oranı yüzde

beş, yirmi bin liralık bir gelirde vergi oranı yüzde yedi buçuk olur. *Bk.* Vergi.

GİZLİ ARTIK *(Os.* Meknî fazla, *Fr.* Surplus potentiel) Toplumsal artık-ürün... Paul A. Baran, *The Political Economy of Growth* adlı yapıtında (s. 163-200) azgelişmiş ülkelerde yeterli bir *potansiyel fazlası* bulunduğunu, ancak bu fazlanın *üretici birikim fonu* haline getirilmeyip *üretici olmayan biçimlerde kullanıldığını* ve kalkınmanın da bu yüzden gerçekleşemediğini ilerisürmektedir. Baran, bu savıyla, azgelişmiş ülkelerin ulusal gelirlerinden yüzde 5-6'sından fazlasını yatırım alanlarında kullanamadıkları için azgelişmişliğin kısırdöngüsü içinde kalmak zorunda bulundukları savına karşı çıkmaktadır. Baran'a göre "kısırdöngü savı" yanlıştır, çünkü azgelişmiş ülkelerin çoğunda tarımsal artık-ürün, tarımsal ürünün yüzde 30-35'ini teşkil etmekte ve bu da ulusal gelirin yüzde 50'sini aşmaktadır. Bu *potansiyel fazlası* toplumcu bir tarım reformuyla daha da artırılabilir. Mevcut fazla bile sanâyi yatırımları için *üretici birikim fonu* haline getirildiği takdirde hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirir. Baran'a göre azgelişmiş ülkelerdeki bu *potansiyel fazlası* şöylece israf edilmektedir: 1. Bu potansiyel fazlasının bir bölümünü toprak sahipleri ele geçirmekte, ya Avrupa gazinolarında yiyip içerek ya da bir yana saklayarak üretim alanından çekmektedirler. 2. Bu potansiyel fazlasının bir bölümünü de tefeci ve tüccarlar ele geçirmekte, ya arsa satın almak, ya tefeci-tüccar anamalını artırmak, ya da lüks tüketim için kullanmaktadırlar. 3. Bu potansiyel fazlasının büyük bir bölümünü de yabancı şirketler ele geçirmekte ve kendi ülkelerine transfer etmektedirler. 4. Bu potansiyel fazlasının son bölümünü de lumpen burjuvazi'yle devlet bürokrasisi ellerine geçirmekte ve tüketimde kullanarak çarçur etmektedirler. Geriye de gelişmenin tek koşulu olan sanâyi yatırımı için hiçbir şey kalmamaktadır. *Bk.* Azgelişmişlik.

GİZLİ ENFLÂSYON *(Os.* Gizli enflâsyon, *Fr.* Inflation larvée, *Al.* Unsichtbare inflation, *İng.* Hidden inflation) Açıkça belirmeyen nedenlerden ötürü para değerinin yavaş yavaş düşmesi ve fiyatların hafif bir hızla yükselmesi... Buna *yavaş para şişkinliği (Fr.* Inflation latente, *Al.* Schleichende inflation, *İng.* Creepong inflation) da denir. *Bk.* Enflâsyon.

GİZLİ İŞSİZLİK *(Os.* Hafî işsizlik, *Fr.* Chômage déguisé, *Al.* Verborgene Arbeitslosigkeit, *İng.* Disguised unemployment) Belli bir sürede ya da yoğunlukta verimi düşürmeden daha az çalışmaktan doğan işsizlik... Örneğin beş kişinin yapabileceği bir işte sekiz kişi çalıştırılıyorsa burada *gizli işsizlik* gerçekleşir. *Açık işsizlik* deyimi karşılığında kullanılır. Bu durumda işsiz kalan, boşta gezen yoktur. Yukardaki örnekte üç kişi *gizli işsiz* durumundadır. Özellikle devlet dairelerinde bu türlü işsizlik vardır. Bir kimsenin zevkle çalışıp verimli olabileceği bir işte çalıştırılmayıp zevk almadığı ya da anlamadığı bir işte çalıştırılması da gizli işsizliği gerçekleştirir, bu örnekteki gizli işsizlik, iki iş arasındaki verim farkıdır. Gerikalmış ülkelerde hiçbir insanı tam verimli çalıştıracak koşullar bulunmadığından sürekli olarak gizli işsizlik vardır. *Bk.* İşsizlik.

GİZLİ YATIRIM ANAPARASI *(Os.* Gizli yatırım fonu, *Fr.* Fonds d'investissement caché) Ulusal brüt hâsılanın; üretici değişmeyen anamalı yenileme fonu, üretici tüketim fonu, üretici olmayan tüketim fonu, zorunlu minimum rezerv fonu çıkarıldıktan sonra kalan bölümü... Belçikalı ekonomici Ernest Mandel'in *kalkınmada başlangıç şeması* olarak önerdiği bu şemada *üretici tüketim fonu,* üreticilerin ve ailelerin tüketimi, konutların yenilenmesi; *üretici olmayan tüketim fonu,* üretici olmayanların tüketimi, devlet ve ordu vb. aylık ve harcamaları; *zorunlu rezerv fonu,* stoklar vb.'dır. *Bk.* Kalkınma, Yatırım.

GİZLİ YEDEK *(Os.* Mektûm ihtiyat, *Fr.* Réserve occulte, *Al.* Stille Reserven, *İng.* Hidden reserve) Varlık değerlerini olduğundan düşük ya da borçları olduğundan yüksek gösterme yoluyla gizlenen anamal... Bu anamal bilânçoda görünmez. Diyelim bir işletmenin iki milyon lira borcu var, bilânçoda bunu üç milyon lira olarak göstermişse bir milyon liralık anamalı gizlemiş ve yedeğe almış demektir.

GİZSÖMÜRÜ *(Os.* İfşâyı esrâr ile tehdit, *Fr.* Chantage, *Al.* Erpressung, *İng.* Blackmail, Chantage) Başkalarının gizli durumlarını açıklama tehdidiyle onlardan para alma... Hukuk açısından suç tehdidiyle çıkar sağlamaktır. *Şantaj* biçiminde Türkçe yazımıyla da kullanılmaktadır.

GOSSEN KANUNU *Bk.* Doyan istekler yasası.

GÖÇ *(Os.* Tebdili mekân, *Fr.* Migration, *Al.* Auswanderung, *İng.* Migration) Bir yerden başka bir yere geçme... Ulusça yapılan ülke değiştirme göçlerine *toptan göç (Os.* Hicret, *Fr.* Exode) denir. *Göçetme (Os.* Muhaceret, *Fr.* Immigration) olayı, ruhgöçünden bireysel

ve toplumsal yer değiştirmelere kadar çeşitli biçimlerde olabilir. Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde toplumbilim terimi olarak Prof. Dr. Özer Ozankaya tarafından "bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri" deyişiyle tanımlanmıştır.

GÖÇEBELİK *(Os.* Bedevîlik, *Fr.* Nomadisme) Yaşamak için gerekli koşulları bulma amacıyla sürekli yer değiştirme zorunda kalan toplulukların yaşam biçimi... Örneğin avcı ve hayvan yetiştirici topluluklar av ve otlak bulmak için sürekli olarak göçetmek zorundadırlar. Bu gibi topluluklar bir toprağa yerleşemezler.

GÖLGE FİYATLAR *(Os.* Gölge fiyatlar, *Fr.* Prix fictifs, *Al.* Schattenpreise, *İng.* Shadow prices) Malın belli bir teknoloji içinde emekle anamalın birleşim oranlarına göre saptanan fiyatı... Malın önemini belirten kuramsal bir fiyattır. *Bk.* Fiyat.

GÖMÜ *(Os.* Defîne, *Fr.* Trésor, *Al.* Schatz, *İng.* Treasure) Bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş ya da saklanmış ve sahipsiz oldukları kesin görünen değerli şeyler... Medenî Kanun'un 696. maddesinde tanımlanmıştır.

GÖMÜLEME *(Os.* Hazîneleştirme, İddihar; *Fr.* Thésaurisation, *Al.* Geldhortung, *İng.* Hoarding) Parayı dolaşımdan çekerek devimsiz kılma... Para biriktirme olayını dilegetirir. Para, bir tedavül aracı olarak, sürekli devim halindedir. Paranın bu devimi durdurulduğu, eşdeyişle biriktirildiği zaman bir tedavül aracı olmaktan çıkar ve *hazine (Fr.* Trésor) olur. "Böylelikle toplumsal güç, bireysel güç haline gelir". Parayı hazineleştirene *hazineci (Fr.* Thésauriseur) denir. *Hazineleştirme*nin ekonomide önemli bir rolü vardır: Tedavüldeki para kitlesinin piyasanın ihtiyaçlarına uygun olarak her an daralıp genişlemesi bireysel hazinelerin varlığıyla gerçekleşir. Bir ülkedeki para miktarı, tedavülü zorunlu olan para miktarından daima daha çoktur. *Bk.* Para.

GÖNDEREN *(Os.* Mürsil, *Fr.* Expéditeur, Envoyeur; *Al.* Absender, Spediteur; *İng.* Sender, Remitter, Forwarding agent) Herhangi bir şeyi ya da bir kimseyi bir şey iletmek için bir başkasına yollayan... Bu anlamda örneğin "bu malları gönderen kim?" denir. *Bk.* Gönderilen.

GÖNDERİLEN *(Os.* Mürsel-ün-ileyh, *Fr.* Destinataire, Receveur; *Al.* Empfaenger, *İng.* Recipient, Receiver, Consignee, Addressee) Kendisine herhangi bir şey iletilen kişi... Nakliye işlerinde malı tesellüm etmeye yetkili kişiyi dilegetirir. *Bk.* Gönderen.

GÖNDERİM *(Os.* Havâle, *Fr.* Mandat, *Al.* Anweisung, *İng.* Mandate, Money order) Herhangi bir şeyi birine vermek için bir kişinin bir başka kişiyi yetkili kılması... Gönderim işi genellikle postaneler ve bankalar tarafından yapılır, eşdeyişle gönderileni bunlar verir. *Bk.* Gönderen, Gönderilen.

GÖNDERİMLİ MAL *(Os.* Havâleli emtia, *Fr.* Marchandises encombrantes, *Al.* Sperrgüter, *İng.* Bulky goods) Havâle yoluyla gönderilen mal... Havâle hükümleri, Borçlar Kanunu'nun 457-462. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Gönderim.

GÖNDERMELİK *(Os.* İrsâlîye, *Fr.* Feuille d'expédition, *İng.* Forwarding paper) Gönderilen malları saptayan ve mallarla birlikte gönderilen liste.

GÖNDERME SÜRESİ *(Os.* Sevk müddeti, *Fr.* Délai d'expédition, *Al.* Abfertigungsfrist, *İng.* Despatching term) Sipariş edilen bir malın gönderilmesi için tanınan süre.

GÖNENÇ *(Os.* Refâh, *Fr.* Aisance, *Al.* Wohlstand, *İng.* Welfare) Geçim rahatlığı.

GÖRELİ ARTIK-DEĞER *(Os.* İzâfî kıymet fazlası, *Fr.* Plus-value relative, *Al.* Relativer Mehrwert, *İng.* Relative surplus value) Üretim şartlarını değiştirmek yoluyla elde edilen artık-değer... Diyalektik ekonomi terimidir. Üretim koşulları aynı kaldığı halde işgününün uzatılmasıyla elde edilen *saltık artık-değer* terimi karşılığında kullanılır ve çalışma yöntemlerinde malın üretimi için toplumsal olarak zorunlu iş süresini kısaltan bir değişmeyi dilegetirir. Daha açık bir deyişle, gerekli iş süresini uzatarak elde edilen artık-değere *saltık artık-değer* ve gerekli iş süresini kısaltarak elde edilen artık-değere *göreli artık-değer* denir. Yeni makineler, yeni icatlar ve yeni yöntemler uygulayarak elde edilen bu kısaltma, göreli bir kısaltmadır. Buna *emeğin üretim gücünün ya da verimliliğinin artması* da denir. Gerçekte işgünü kısaltılmamıştır; yeni icat edilmiş bir makine kullanılarak daha az miktarda emek, daha fazla kullanma değeri üretmek gücünü kazanmıştır. Örneğin bir işçi yeni bir makine ya da yöntem uygulanmadan önce 10 çorap, bunlar uygulandıktan sonra aynı süre içinde 20 çorap üretiyorsa bu süre içinde yaratılan değer 10 yerine 20 çoraba dağılmaktadır. Böylelikle çorabın üretim değeri düşer ama artık-değer göreli olarak artar.

Diyelim ki çorabın üretim değeri böylelikle 50 kuruştan 40 kuruşa düşmüştür, ama çorap aynı makine ya da yöntemi henüz uygulayamayan piyasanın öteki çorap fabrikatörlerinin üretim fiyatı olan 50 kuruşa satılmakta devam edecektir. Bu demektir ki, emeğin verimliliğinin artması yüzünden bu üretimde 10 kuruşluk bir *olağanüstü artık-değer* elde edilmiştir. *Bk.* Artık-değer, Saltık artık-değer.

GÖRELİ ARTIK-NÜFUS *(Os.* İzâfî nüfus fazlası, *Fr.* Surpopulation relative, *Al.* Relative Übervölkerung, *İng.* Relative surplus population) Teknik ilerlemeler sonucunda işsiz kalan işçilerin doğurduğu nüfus fazlalığı... *Bk.* Nüfus, Yedek sanâyi ordusu.

GÖRELİ ARTIK-ÜRETİM *(Os.* İzâfî istihsâl fazlası, *Fr.* Surproduction relative) Talepten ya da genel satınalma gücünden çok üretim... Gerektiğinden *çok üretim (Fr.* Surproduction)'e *fazla üretim* dendiği gibi, *aşırı üretim* de denir. Bu çok üretim, ihtiyaçtan çok olursa *saltık çok üretim (Fr.* Surproduction absolue), talepten çok olursa *göreli çok üretim* deyimleriyle nitelenir. Göreli çok üretim, göreli eksik tüketimden ötürüdür. Her iki çok üretim de bunalım yaratır. *Bk.* Bunalım, Üretim, Tüketim.

GÖRELİ FİYAT *(Os.* Nisbî fiyat, *Fr.* Prix relatif, *Al.* Relative Preise, *İng.* Relative price) Bir malın pazar fiyatı... Bir malın üretim fiyatı olan *gerçek fiyat* ya da *normal fiyat* deyimleri karşılığında kullanılır. Göreli fiyatı, sunu ve istem (arz ve talep) yasası belirler. Bu deyim, *herhangi iki mal fiyatının birbirine oranı* (Kahve fiyatı, şeker fiyatının on katıdır gibi) anlamında da kullanılmaktadır. *Bk.* Fiyat.

GÖRELİ GEREKSİNME *(Os.* Nisbî ihtiyâç, *Fr.* Besoin relatif) Zorunlu olmayan ihtiyâç... Zorunlu ihtiyâcı dilegetiren *saltık gereksinme* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin sinema seyretme, kitap okuma, iyi giyinme vb. gibi ihtiyâçlar anamalcı ekonomide *göreli* sayılmıştır. *Bk.* Gereksinme.

GÖRELİ HAKLAR *(Os.* İzâfî haklar, *Fr.* Droits relatifs, *Al.* Relative Rechte, *Lâ.* Iura in personam) Sadece borçluya karşı ileri sürülebilen haklar... Borç ilişkisinden doğan hakları dilegetirir.

GÖREV

1. *(Os.* Hizmet, *Fr.* Service, *Al.* Bedienung, *İng.* Service) Başkasının işini yapmak... Ekonomi dilinde *hizmet* bir maldır. Bununla beraber özdeksel bir üründe gerçekleşmiş değildir, eşdeyişle özdeksel bir mal değildir. Örneğin bir otobüs işletmesi bir *hizmet* görür, ama özdeksel bir mal üretmez. Hizmetler ekonomiye fayda sağlarlar ama "kendi bölgelerinde yeni para yaratmazlar ve son çözümlemede bu parayı yaratan işlemlere ve tarıma bağlıdırlar" (William H. Whyte Jr., *The Organisation Man,* s. 19). Ulusal gelirin hesabında mallar gibi hizmetler de para diliyle değerlendirilir. Kiralanan mallar, *hizmet üreten mallar*dır. Kiralama işlemi, malın değil, o malın hizmetinin satılmasıdır. Kimi ekonomiciler hizmetleri de mallar gibi *tüketim hizmetleri* ve *yatırım hizmetleri* olmak üzere ikiye ayırırlar. Örneğin eğlence hizmetini bir tüketim hizmeti, eğitim hizmetini bir yatırım hizmeti sayarlar. *Bk.* Mal, Ulusal gelir.

2. *(Os.* Vazife, *Fr.* Fonction, *Al.* Funktion, *İng.* Function) Görülegelen iş... *İşlev (Os.* Ufûle) de denir, herhangi bir varlıktan beklenen işi dilegetirir. *Ödev (Os.* Vazîfe) deyimiyle karıştırılmamalıdır. Örneğin gözün görevi görmektir, ama gözün hiçbir ödevi yoktur. Ücretliler belli görevler görürler. Hukuk dilinde *görev (Os.* Vazîfe, *Fr.* Compétence d'attribution, *Al.* Sachliche Zustaendigkeit, *İng.* Jurisdiction, *Lâ.* Legitimus iudex) bir mahkemenin yargılama hakkını dilegetirir ve *yetki (Os.* Salâhiyet) deyimi karşılığında kullanılır. Mahkeme, kendisinin ve dâvânın niteliğine göre kimi dâvâlara bakmakla görevlidir.

3. *(Os.* Memûriyet, *Fr.* Emploi, *Al.* Anstellung, *İng.* Employ) Memurun gördüğü iş... Örneğin bu anlamda "bakanlıktaki göreviniz nedir?" denir.

GÖREVDEN ALMA *(Os.* Azil, *Fr.* Révocation, *Al.* Zurückziehung, Abberufung, Entlassung; *İng.* Dismissal, Withdrawal) Verilen yetkinin kaldırılması... Hukuk açısından temsil yetkisinin kaldırılmasını dilegetirir. Borçlar Kanunu'nun 34. ve 396. maddelerine göre bu hak temsil olunan kimseye aittir ve bundan vazgeçilemez. *Bk.* Görev.

GÖREVDEN ALMAK *(Os.* Azletmek, *Fr.* Revoquer, *Al.* Zurückzeihen, *İng.* To withdraw) Verilen bir yetkiyi kaldırmak... *Bk.* Görevden alma.

GÖREVE ALMAK *(Os.* Memuriyete almak, *Fr.* Employer, *Al.* Anstellen, *İng.* To employ) Herhangi bir memurluğa tâyin etmek... *Bk.* Görev.

GÖREV GÖRMEK *(Os.* Hizmet ifâsı, *Fr.* Rendre un service, *Al.* Einen Diens leisten, *İng.* To render a service) Görevlendirildiği işi yapmak... *Bk.* Görev.

GÖREV KUSURU *(Os.* Hizmet kusûru, *Fr.* Faute de service, *Al.* Amtspflichtverletzung, *İng.* Negligence of public officer) Hizmet öğeleri nedeniyle meydana gelen kusur... *Kişisel kusur* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir belediye otobüsü şoförü, frenlerin bozuk olması nedeniyle bir yere çarpmışsa bu bir görev kusurudur. Kusursuz bir otobüsü kullanırken bir yere çarpmışsa bu, onun kişisel kusuru olur.

GÖREVLENDİRİLEN *(Os.* Muvazzaf, *Fr.* Mandataire, *Al.* Beauftragte, *İng.* Mandatary) Kendisine bir görev verilen... *Bk.* Görev.

GÖREVLENDİRMEK *(Os.* Tavzif, *Fr.* Charger, *Al.* Beauftragen, *İng.* To charge) Birine herhangi bir görev vermek... *Bk.* Görev.

GÖREVLERDEN YARARLANMAK *(Os.* Hizmetlerden istifâde, *Fr.* Utiliser les services, *Al.* Dienste benutzen, *İng.* To employ services) Bir görevin görülmesinden çıkar sağlamak... Örneğin bu anlamda "kuruluşumuzun hangi görevlerinden yararlandınız?" denir. *Bk.* Görev.

GÖREVLERİN AYRIŞIMI *(Os.* Tefriki vezâif, *Fr.* Décomposition des taches) Bir işi çeşitli bölümlere bölerek her bölümü ayrı işçilere gördürme işlemi... Anamalcı üretim düzeninin manüfaktür döneminde gerçekleşmiş, fabrika döneminde daha da gelişmiştir. Emeğin verimiyle birlikte sömürü oranını da arttırır. Çelişik bir karakter taşır, emekçi kendisine verilen bölümde ustalaşır ama işin tümünü gerçekleştirme yeteneğini de yitirir ve önemsizleşir. Bu konuya ilk kez ünlü ekonomici Adam Smith eğilmiştir. *Bk.* İşbölümü, Taylorculuk.

GÖREVLİ
1. *(Os.* Müstahdem, *Fr.* Commis, *Al.* Ladendiener, *İng.* Clerk) Herhangi bir görev yapan... *Bk.* Görev.

2. *(Os.* Memur, *Fr.* Employé, Fonctionnaire; *Al.* Beamter, Angestellte; *İng.* Employee, Official, *Lâ.* Magistratus) Memurluk görevi yapan... Dar anlamda devlet hizmeti göreni dilegetirir, geniş anlamda *buyruk* (emir) altında çalışan tüm görevlileri adlandırır. *Buyurucu* (âmir) durumunda olanlar da kendi üstlerine göre *buyurulan* (memur)'dırlar. Devlet kurumunda en büyük memur *danışman* (müşteşar)'dır, çünkü ona bir memur değil, sadece *bakan* (vekil) buyurur. 788 sayılı Memurlar Kanunu *memur*'u "kendisine devlet hizmeti verilen ve özel sicilinde kayıtlı olarak genel ya da özel bütçeden maaş alan kimse" olarak tanımlamıştır. Ceza hukukunda (memurlukla ilgili suçlar açısından) kamu görevi yapan her görevli memur sayılmıştır. *Bk.* Görev.

GÖREVLİ KÜTÜĞÜ *(Os.* Memur sicilli, *Fr.* Dossier de fonctionnaire, *Al.* Personnalakten, *İng.* Civil servant's register) Her memur için ayrı ayrı düzenlenen ve memurlukla ilgili bütün özelliklerini saptayan resmî belge... Memurlar Kanunu'nun 10. ve bunu izleyen maddelerine göre örneğine uygun olarak genellikle bakanlıklarda tutulur. İçinde o memurla ilgili her türlü bilgi bulunur. *Bk.* Görevli.

GÖREVLİLER
1. *(Os.* Hey'eti memûrîn ve hidmetkârân, Personel; *Fr.* Personnel, *Al.* Personal, *İng.* Personnel) Bir göreve bağlı kişilerin tümü... İtalyanca kökenli bir deyim olan *kadro* deyimiyle anlamdaştır. Kadro, devletin belli hizmetlerinin yapılması için gerekli memur ve müstahdemlerin sayısını, derece ve sınıflarını saptayan cetveldir. *Bk.* Görevli.

2. *(Os.* Müstahdemîn, *Fr.* Employés) Üretken olmayan emekçiler... *Emekçi* deyimi, gerçekte, üretim sürecinde emekgücünü satarak çalışanları dilegetirir. Ne var ki üretim süreci sadece üretmekle bitmez; üretilenlerin depolanması, taşınması, satılması, hesaplanması vb. gibi daha birçok emekgücünü gerektirir. Bunlar taşıma işçisi, depocu, muhâsip, veznedâr, tezgâhtar vb.'larıdır. Bizzat üretken değildirler, üretim sürecinin üretken olmayan alanlarında çalışırlar. Bunlar da emekgüçlerini satarlar ve karşılığında bir ücret alırlar. Bizzat artık-değer üretmezler, tersine, artık-değerin anamalcılar tarafından elde edilmesine yardımcı olurlar. Emekçi sınıfından değildirler, ama görüldüğü gibi emekçi sınıfıyla hem ortak yanları hem de ortak çıkarları vardır. Anamalcı ekonomiciler bunlara *üçüncüler* adını verirler. *Bk.* Görevli, Ücretli.

GÖREVLİNİN KİŞİSEL KUSÛRU *(Os.* Memûrun şahsî kusûru, *Fr.* Faute personnelle du fonctionnaire, *Al.* Persönliches Verschulden des Beamten, *İng.* Civil liability for misfeasance by public officer) Memurun, memurluk gerek ve öğeleriyle ilgili bulunmayan kusuru... *Bk.* Görev kusuru.

GÖREV SÖZLEŞMESİ *(Os.* Hizmet akdi, *Fr.* Contrat de service, Louage de service, Contrat de travail, Contrat d'engagement; *Al.* Dienstvertrag, Anstellungsvertrag; *İng.* Contract of service, Contract of engagement; *Lâ.* Locatio conductio operarum) Bir işi yapanla yaptıran arasındaki anlaşma... Borçlar Kanu-

nu'nun 313. ve onu izleyen maddelerine göre bu sözleşmeyle taraflardan biri hizmet görmeyi, öteki de o hizmete karşı bir ücret ödemeyi yükümlenir. *Bk.* Görev, Sözleşme.

GÖREV YERİ DEĞİŞİMİ *(Os.* Becâyiş, *Fr.* Permutation de poste, *Al.* Aemtertausch, *İng.* Exchange of offices or posts) İki memurun aralarında anlaşarak yer değiştirmeleri... Bu değişiklik, ikisini de tâyine yetkili makamın oluruyla gerçekleşebilir. *Bk.* Görev.

GÖRÜMLÜK *(Os.* Ücreti ziyâret, Vizite; *Fr.* Honoraires, *Al.* Honora, *İng.* Feet) Gördüğü iş karşılığında hekime verilen ücret.

GÖRÜNMEYEN EL *(Os.* Yeddi nâbedîd, *Fr.* Main invisible, *Al.* Unsichtbare Hand, *İng.* Invisible hand) Ekonomik sistemi düzenleyen güç... Modern ekonominin kurucusu sayılan İngiliz bilgini Adam Smith'in deyimidir. Smith, 1776 yılında yayınladığı *Wealth of Nations* adlı ünlü yapıtında şöyle demektedir: "Her fert kendi sermayesini bir sanâyi işinde kullanırken bundan en çok değer elde etmek ister. Herkes, ister istemez, toplumun yıllık hâsılasını en büyük kılacak şekilde çalışır. Ama böyle davranırken ne kamu yararını ve ne de bu davranışının sonunun nereye varacağını düşünür. Sadece kendi çıkarını düşündüğü halde, hiç de böyle bir niyeti olmaksızın, *görünmeyen el*in yardımıyla, bu sonucun gerçekleşmesini sağlamış olur. Fert, kendi çıkarının peşinde koşmakla toplumun çıkarını da gerçekleştirir". Adam Smith'in bu anlayışı, günümüzün metafizik düşünce sistemine bağlı bütün ekonomi bilginlerince paylaşılmakta ve bundan ekonomik yasaların doğal ve sonsuza kadar değişmez nitelikte olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Adam Smith'in bu *görünmeyen eli* diyalektik incelemeler sonunda *görünmüş* ve ne olduğu anlaşılmıştır. Her üretim biçiminin kendine özgü yasaları bulunduğu gibi, bütün üretim biçimlerinde de geçerli olan ekonomik yasalar vardır. İnsan bu yasaları bilebilir ve böylelikle de onlara egemen olabilir. Nitekim bireyin, kendi çıkarını sağlarken toplumun çıkarını da sağlamış olmadığı artık anlaşılmış ve bunun nedenleri sergilenmiş bulunmaktadır. *Bk.* Ekonomik yasalar, Anamalcı birikimin genel yasası, Anamalın organik bileşimi.

GÖRÜNMEYENLER *(Os.* Gayrı mer'î olanlar, *Fr.* Invisibles, *Al.* Unsichtbare Posten, *İng.* Invisible items) Ödemeler dengesinde hizmet alım satımıyla ilgili bölümler... *Görünmeyen işlemler (Os.* Gayrı mer'î muâmelât) de denir. Bunlar genellikle dış borçların fâizleri, ülkeye gelen turistlerin bıraktıkları dövizler, yurt dışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler, yabancı sermâyenin yurt dışına transfer ettiği kârlardır. Görünmezler, çünkü mallar gibi gümrüklerden ve bundan ötürü de resmî kayıtlardan geçmezler. Örneğin bir turist lokantada, otelde, çarşıda vb. ne kadar döviz bırakır? Bunu saptamak olanaksızdır. *Bk.* Ödemeler dengesi.

GÖRÜŞME
1. *(Os.* Müzâkere, *Fr.* Déliberation, Débat, Négociation; *Al.* Beratung, Verhandlung; *İng.* Debat, Negotiation, Discussion) Bir karara varmak üzere görüşlerin ortaya atılması... Karar verecek olanlar arasında yapılır.
2. *(Os.* Mülâkaat, *Fr.* Entrevue, *Al.* Zusammenkunft, *İng.* Interview) Buluşarak konuşma.
3. *(Os.* Ziyâret, *Fr.* Visite, *Al.* Besuch, *İng.* Visit) Gidip görerek konuşma.
4. *(Os.* Musâhabe, *Fr.* Conférence, Conversation; *Al.* Besprechung, *İng.* Conference, Conversation) Toplanarak belli bir konu üstünde konuşma.

GÖSTERGE *(Os.* Müş'ir, *Fr.* Indice, *Al., İng.* Index) Zaman içindeki değişmeleri gösteren liste... Fiyat, gelir, gider vb.'nın zaman içindeki değişimlerini saptar. Bir kitaptaki adların alfabetik sıralanmasını dilegetirdiğinde *dizin (Os.* Fihrist) adıyla anılır.

GÖSTERGELEME *(Os.* İş'âr, *Fr.* Indexation, *Al.* Kursfixierung, *İng.* Indexing) Paranın değer kaybetmesinden alacaklıları korumak için borcun zaman zaman yeni değerlendirmelere bağlanması... *Bk.* Göstergeli borç belgitleri.

GÖSTERGELİ BORÇ BELGİTLERİ *(Os.* Endeksli tahviller, *Fr.* Obligations indexées, *Al.* Index Effekten, *İng.* Indexed bonds) Borcu ve fâizi her yıl yeniden değerlendiren tahvil... Bunun için her tahvilin bir ölçütü vardır. Örneğin bir demiryolu şirketi tahvilinde ölçüt, yolcu bilet ücretleridir. Bilet ücretleri artınca tahvilin borcu da o oranda artar. *Bk.* Gösterge.

GÖSTERGE SAYILARI *(Os.* Müş'ir rakamları, *Fr.* Nombres indices, *Al.* Indexzahlen, *İng.* Index numbers) Ekonomik bir olgunun nicelik, boyut ve değer bakımlarından eriştiği düzeyi belli bir yıl ve sayıya göre dilegetiren sayılar... Temel olarak genellikle 100 sayısı alınır. Örneğin bir sigara fabrikası 1975 yılında beş milyar, 1976 yılında on milyar, 1977 yılında on beş milyar, 1978 yılında yirmi milyar sigara üretti. 1975 yılını temel yıl olarak alırsak o yılın üretimi olan beş milyar

sigarayı göstergede 100 sayısıyla gösteririz. Bu halde gösterge sayıları 1976 yılında 200, 1977 yılında 300, 1978 yılında 400 olur. 400 gösterge sayısı sigara fabrikasının 1978 yılı üretiminin 1975 yılına göre dört katına ulaştığını gösterir. *Bk.* Gösterge.

GÖSTERİŞ
1. *(Os.* Âlâyiş, *Fr.* Feinte, *Al.* Zeigen, *İng.* Demonstration) Olduğundan üstün görünme çabası... Amacı, çevreyi etkilemektir. *Bk.* Gösteriş tüketimi.
2. *(Os.* Tantana, Debdebe; *Fr.* Luxe, *Al.* Luxus, *İng.* Luxury) Süslemede aşırılık ve taşkınlık... *Değerce pahalı olan* anlamını da verir. Osmanlı felsefesinde *böbürlenmek için para harcama (Os.* Tefâhür maksadıyla istihlâki servet) deyimiyle tanımlanmıştır. Ekonomide *lüks mallar* ve *lüks gereksiler* deyimleri kullanılır. Ekonomi edebiyatında neyin lüks olduğu hakkında belli bir ölçüt bulunmadığı kanısı vardır, örneğin yoksul bir kimse için lüks sayılan şapka, varlıklı bir kimse için bir ihtiyaçtır. Bir de, lüksün, az bulunma ölçütüyle belirlendiği ve herhangi bir mal bollaşınca lüks olmaktan çıkacağı ilerisürülür. Buna örnek olarak bir zamanlar sadece İngiltere kralında bulunan ipek çorap gösterilir. Başbakan, yabancı elçileri kabul edeceği zaman bu ipek çorapları kraldan ödünç alırmış. *Bk.* Gösteriş vergisi.

GÖSTERİŞ TÜKETİMİ *(Os.* Âlâyiş istihlâki, *Fr.* Consommation improductive, *Al.* Demonstrativer Konsum, *İng.* Conspicuous consumption) Bir gereksinmenin karşılanması için değil, çevreyi etkilemek amacıyla yapılan tüketim... Ekonomici Thornstein Veblen tarafından kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde *Fr. Consommation apparente* deyimi karşılığında *gösterişçi tüketim* deyimi önerilmiş ve Dr. Özer Ozankaya tarafından "kimi bireylerin, büyük ekonomik güçleri bulunduğunu ya da yukarı sınıftan olduklarını göstermeye yönelik biçimde tüketim yapmaları" olarak tanımlanmıştır. *Bk.* Gösteriş.

GÖSTERİŞ VERGİSİ *(Os.* Lüks vergisi, *Fr.* Taxe de luxe, *Al.* Luxussteuer, *İng.* Tax on luxury expenditures) Lüks sayılan malların tüketiminden ve büyük servet parçalarından alınan vergi... Kimi ülkelerde bağımsız bir vergi olarak, kimi ülkelerde de tüketim (istihlâk) ve işlem (muâmele) vergileri içinde alınır. *Bk.* Gösteriş.

GÖSTERMELİK *(Os.* Mostra, Nümûnelik; *Fr.* Échantillon, *Al.* Muster, *İng.* Pattern) Örnek olarak vitrine konan mal... *Mostralık* ve *örneklik* de denir.

GÖTÜRÜ *(Os.* Cüzâf, *Fr.* A forfait, En bloc; *Al.* Bausch, *İng.* In the lump, By the job) Herhangi bir satın almada ya da bir işin yapılmasında ayrıntılara girilmeksizin toptan biçilen fiyat... *Bk.* Götürü pazarlık, Götürü satış.

GÖTÜRÜ DİZGESİ *(Os.* Akord sistemi, *Fr.* Salaire au piéces, *Al.* Akkordlohn, *İng.* Piece work wages) Emekçinin ürettiği mal birimi başına verilen ücret sistemi... *Götürü ücret sistemi* de denir. Gerçekte *parça başına ücret* deyimiyle dilegetirilen bir ücret verme sistemidir. Anamalcılar bu sistemi bir küme işçiye uyguladıklarında buna *grup akordu* derler. İlkin İ.Ö. V. yüzyılda Yunan köleci düzeninde duvarcı işçilerine uygulanmış. *Bk.* Ücret, Götürü.

GÖTÜRÜ FİYAT *(Os.* Götürü fiyat, *Fr.* Prix a forfait, *Al.* Bauschpreis, *İng.* Price for the lot) Bir satın almada ya da bir işin yapılmasında toptan biçilen fiyat... *Bk.* Götürü.

GÖTÜRÜ GÖREV *(Os.* Götürü hizmet, *Fr.* Travail a la tâche, *İng.* Job work) Belli bir sürede yapılan hizmet... Örneğin "on günlük bir işim var, on gün bende çalış, sana şu kadar para vereyim" denir. Bu bir götürü hizmet anlaşmasıdır. *Bk.* Görev, Götürü.

GÖTÜRÜ İŞ *(Os.* Götürü mesâî, *Fr.* Travail a la piéce, *İng.* Piece work) Toptan biçilen bir ücretle yapılan iş... *Bk.* Götürü görev, Götürü işçilik.

GÖTÜRÜ İŞÇİLİK *(Os.* Akort işçilik, *Fr.* Travail payé a la tâche, *İng.* Work at price rates) Ücreti üretim birimi başına saptanan işçilik... *Bk.* Götürü dizgesi.

GÖTÜRÜ PAZARLIK *(Os.* Yekûnen pazarlık, *Fr.* Marché forfait, *Al.* Akkordvertrag, Akkordpreis; *İng.* Contract work) Satılan malın ya da görülen hizmetin paraca karşılığının götürü olarak saptanması... Borçlar Kanunu'nun 322 ve 365. maddelerine göre görülen işin ya da satılan mal değerinin fazla ya da eksik olduğu anlaşılsa bile saptanan para miktarı değişmez. *Bk.* Götürü.

GÖTÜRÜ SATIŞ *(Os.* Bey'i cüzâf, *Fr.* Vente a forfait, *Al.* Kauf in Bausch, Ramschen; *İng.* To sell by the bulk) Ağırlık ya da sayıya bağlı olmaksızın toptan biçilen fiyat karşılığında yapılan satış... Örneğin "şu arabada bulunan karpuzların hepsine beş yüz lira veririm, satar mısın?" denirse ve karpuzcu da

bunu kabul ederse bu bir götürü satış olur. *Bk.* Götürü fiyat.

GÖTÜRÜ ÜCRET *(Os.* Akord ücret, *Fr.* Accord de salaires, Prix fait, Salaire fait; *İng.* Accord wages) Bir işin yapılması için toptan verilen ücret... Buna ekonomi dilinde *akort ücret* denir. İşe göre verilen ücret parça başına verilebildiği gibi götürü olarak da verilebilir. Götürü ücret tek bir işçiye verilirse *tek akort,* grup halindeki işçilere verilirse *grup akordu* adını alır. Götürü ücret emeğin verimini artırır, çünkü ücret işe göre verildiğinden işçiler işi bir an önce bitirmek isterler. Buysa işçinin kendini aşırı derecede yıpratması sakıncasını taşır. *Bk.* Ücret, Götürü.

GÖTÜRÜ VERGİ *(Os.* Götürü vergi, *Fr.* Impôt forfait, *Al.* Pauschalbesteuerung, *İng.* Lump-sum) Gerçek matrah aranmaksızın kararlamadan takdir olunan vergi... *Takdîr yöntemi*'yle karıştırılmamalıdır. Örneğin binâlar bir komisyonca teker teker incelenip gayrı sâfî gelirleri takdir edilirse bu takdir yöntemiyle yapılan bir vergilendirme olur. Ama bütün bir mükellef grubunun ödeyebileceği miktar toptan takdir edilirse bu götürü vergilendirmedir. *Bk.* Vergi.

GÖZDENGEÇİRİCİ *(Os.* Revizyonist, *Fr.* Révisionniste, *Al.* Revisionisten, *İng.* Revisionnist) Bir yasanın, bir öğretinin, bir antlaşmanın ve bir mahkeme kararının yeniden gözdengeçirilerek düzeltilmesini isteyenler... Bu deyim Marksçı dilde Marksçılığı bozanları (tahrif edenleri) dilegetirir. *Bk.* Gözdengeçiricilik.

GÖZDENGEÇİRİCİLİK *(Os.* Tashihçilik, Tahrifçilik; *Fr.* Révisionisme, *Al.* Revizionismus, *İng.* Revisionism) Marksçılığı yeniden gözdengeçirmek ve düzeltmek gerektiğini ilerisüren tutum.

GÖZDENGEÇİRME *(Os.* Tekrar tahkik, *Fr.* Révision, *Al., İng.* Revision) Yeniden inceleme... Marksçı dilde *Marksçılığı düzeltme* anlamında kullanılır ve bilimdışı oportünist tutumu dilegetirir, *ilkelerin yeniden gözdengeçirilip değiştirilmesi* olarak tanımlanır. Bu tutumun izdaşlarına *gözdengeçirici (Fr.* Révisionniste) denir. Bu tutumu nitelendirmek için *ideolojik sapma* deyimi de kullanılmaktadır.

GÖZETİM *(Os.* Nezâret, *Fr.* Surveillance, *Al.* Überwachung, *İng.* Watch) Herhangi bir şeyi denetim altında tutmak... Gözetme işini dilegetirir. Örneğin bu anlamda "bu çocuklar bu işi kendi kendilerine beceremezler, başlarında durup gözetiniz" denir.

GÖZETMEK *(Os.* Nezâret etmek, *Fr.* Surveiller, *Al.* Überwachen, *İng.* To watch over) Denetim altında tutmak... *Bk.* Gözetim.

GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURMAK *(Os.* Göz önünde bulundurmak, *Fr.* Avoir sous les yeux, *Al.* Vor Augen haben, *İng.* To have before one'self) Dikkat etmek... Örneğin bu anlamda "şu sirküleri daima göz önünde bulundurunuz" denir.

GÖZ ÖNÜNDE TUTMA *(Os.* Nazarı itibâra alma, *Fr.* Considération, *Al.* Berücksichtigung, *İng.* Consideration) Dikkatle inceleme... Örneğin bu anlamda "yapacağınız her işte bu sirküleri göz önünde tutunuz" denir. *Bk.* Göz önünde bulundurmak.

GRAFİK *(Os.* Eşkâl ile tasvîr, *Fr.* Graphique, *Al.* Graphisch, *İng.* Graph, Chart) Bir olayın gidişini göstermeye ya da birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan nokta, çizgi ve yüzeylerden oluşan resim... *Çizge* deyimiyle özleştirilmiştir. Özellikle istatistik sonuçlarını gösterir, kolaylıkla anlaşılmalarını sağlar. Diyagram, kartogram, stereogram vb. gibi çeşitleri vardır.

GREGARİZM *(Os.* Gregarizm, *Fr.* Grégarisme, *Al.* Gregarismus, *İng.* Gregarism) Topluluk halinde yaşayan canlıların bireysel bilinçten yoksun kümesel tepkileri... Ekonomi diline Wilhelm Röpke tarafından sokulmuştur.

GRESHAM YASASI *(Os.* Greşam kanunu, *Fr.* Loi de Gresham, *Al.* Greshamsches Gesetz, *İng.* Gresham's law) Kötü paranın iyi parayı tedavülden kaldıracağını saptayan yasa... Thomas Gresham (1519-1579) tarafından ilerisürüldüğü için bu adlan anılır. Kısaca "kötü para iyi parayı kovar" *(İng.* Bad money drives out good) formülüyle dilegetirilir. İnsanların değerli parayı piyasadan çekip saklayacaklarını ve ortada değersiz para kalacağını anlatır. Bu gerçeği eski Yunanlılar da görmüşlerdi. Antik çağ Yunanlılarının ünlü tiyatro yazarı Aristophanes de *Kurbağalar* adlı oyununda bu gerçeği dilegetirmiş bulunmaktadır. Bu ekonomik olay sadece mâden paraların değer farkları gösterdiği hallerde değil, kâğıt paralarda bile görülür, temiz ve yeni çıkarılmış kâğıt paralar halkça toplanıp biriktirilir ve piyasada eskimiş kâğıt paralar kalır. Değeri düşük para, değeri yüksek parayı sadece iç piyasadan uzaklaştırmakla kalmaz, yurt dışına da kaçırır. *Bk.* Para.

GREV *Bk.* İşbırakımı.

GÜCEM *(Os.* İcbâr, *Fr.* Contrainte, Obligation; *Al.* Zwang, *İng.* Constraint) Zorlama... Zorunda bırakmayı dilegetirir. *Bk.* Gücemsel alım.

GÜCEMSEL ALIM *(Os.* Müsâdere, *Fr.* Saisie, Capture, Confiscation, Arrêt; *Al.* Beschlagnahme, Einziehung, Arrest, Wegnahme; *İng.* Confiscation, Seizure, Capture, Arrest) Bir kimsenin malını hükümet kuvvetleri aracılığıyla zorla elinden alma... Anayasa, yasal bir nedene dayanmayan gücemsel alımı yasaklar. Yasal nedene dayananlar mahkeme kararıyla yapılır.

GÜCÜL FİYAT *(Os.* Virtüel fiyat, *Fr.* Prix virtuel, *Al.* Virtuelpreise) Firmanın ya da tüccarın dilediği fiyat... Tüketicinin verdiği fiyatı dilegetiren *efektif fiyat* deyimi karşılığında kullanılır. Fransızca *virtüel* sözcüğü *güç halinde (Os.* Bilkuvve) demektir. Satış, virtüel fiyat üstünden olabileceği gibi, bu fiyatın üstünde ya da altında da olabilir.

GÜÇ KURAMI *(Os.* İktidâr nazariyesi, *Fr.* Théorie de la capacité contributive, *Al.* Leistungsfaehigkeitsprinzip, *İng.* Ability to pay approach) İnsanların parasal güçleri oranında vergi vermelerini öneren kuram... Adam Smith'in ünlü vergi ilkelerinde ilerisürülmüş, A. C. Pigou tarafından geliştirilmiştir. *Bk.* Vergi.

GÜÇ KURAMLARI *(Os.* İktidâr nazariyeleri, *Fr.* Théories de pouvoir, *Al.* Machttheorien, *İng.* Power theories) Ekonomik sorunları bir iktidâr savaşımı olarak gören ve bu açıdan ele alan çok çeşitli kuramlar... Ekonomi edebiyatında çok geniş kapsamlı bir deyimdir. Bu anlayışa göre, örneğin rekâbet, bir iktidâr savaşımıdır (mücâdelesidir). Bu kuramlar, çeşitli ekonomik konularda iktidâr savaşımının nasıl yürütüldüğünü incelerler. *Bk.* Ekonomik öğretiler, Güçler oranı.

GÜÇLER ORANI *(Os.* Kuvvetler nisbeti, *Fr.* Rapport de forces) Karşıt güçlerin belli bir anda birbirlerine göre durumu... Bu durum ekonomik, toplumsal, siyasal açılardan saptandığı gibi eylem araçları, ittifak olanakları vb. gibi çokyönlü alanları da kapsar. Her savaşımda bu oranı önceden iyice saptamak gerekir. Savaşımın kazanılması, bu saptamanın sağlamlığına bağlıdır. *Bk.* Güç kuramları.

GÜÇSÜZ *(Os.* Zaif, *Fr.* Faible, *Al.* Schwach, *İng.* Slack) Yapabilecek güçte olmayan.

GÜÇSÜZLÜĞE KARŞI SİGORTA *(Os.* İtibâr sigortası, *Fr.* Assurance crédit, *Al.* Kreditversicherung) Bir tüccârın, borçlularının aciz haline düşüp borçlarını ödeyememeleri tehlikesine karşı yaptığı sigorta... *Bk.* Sigorta.

GÜÇSÜZLÜK
1. *(Os.* Aciz, *Fr.* Insolvabilité, Déconfiture; *Al.* Zahlungsunfaehigkeit, *İng.* Insolvency, *Lâ.* Solvendo non esse) Bir kimsenin borçlarını ödeyemeyecek durumda bulunması... Bir tüccârın aczi, iflâsı ânında gerçekleşir. İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre, bir borçlunun yarı varlığı haczedilmişse ve kalan öbür yarı varlığı öteki borçlarını karşılamıyorsa borçlu hemen aczini bildirerek iflâsını istemek zorundadır.
2. *(Os.* Ademi iktidâr, *Fr.* Incapacité, *Al.* Kraftlosigkeit, *İng.* Inability) Yapabilme yeterliği olmayanın niteliği.
3. *(Os.* Zaafiyet, *Fr.* Faiblesse, *Al.* Schwaeche, *İng.* Weackness) Yapabilecek güçte olmayanın niteliği.

GÜÇSÜZLÜK BELGESİ *(Os.* Aciz vesîkası, *Fr.* Certificat de défaut de paiement, *Al.* Besserungsschein, *İng.* Insolvency) Haciz uygulanan bir borçludan alacağını alamayan alacaklıya ödenmeyen alacak için verilen belge... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre, borçlunun haczedilebilecek malı bulunmazsa bunu saptayan haciz tutanağı da güçsüzlük belgesi niteliğindedir. *Bk.* Güçsüzlük.

GÜÇSÜZLÜK HAKKI *(Os.* Acizlik def'i, *Fr.* Défense d'impuissant, *İng.* Defence of powerless) Ödeme gücü bulunmayan borçluya bunu ilerisürerek ödemeden kurtulması için yasaca tanınan hak... *Bk.* Güçsüzlük.

GÜÇSÜZ PARA *(Os.* Zayıf para, *Fr.* Monnai faible, *Al.* Schwache Geld, *İng.* Soft currency) Satın alma gücü resmî değerinden düşük olan para... Geribıraktırılmış ülkelerin paraları daima böyledir, bunların dış ödeme hesapları her zaman açık verir. Bu gibi ülkelerde her türlü karaborsayla birlikte döviz karaborsası da önlenemez. *Bk.* Para.

GÜDÜMCÜLÜK *(Os.* Dirijizm, *Fr.* Dirigisme, *Al.* Dirigismus, *İng.* Dirigism) Ekonomiye yön verme anlayışı... Liberalizm karşıtı olarak ekonomiye bir üst yetke tarafından yön verilmesi anlayışını dilegetirir. Böylece yönetilen ekonomiye *ekonomi dirije* denir. Genellikle ekonomi alanındaki devlet müdahalelerini kapsar. Fransızca *diriger* sözcüğü, eski deyimle *tevcih etmek* anlamında *yöneltmek* demektir. Ekonomiye devlet eliyle yön verilmesi, çeşitli koşullarda başvurulan bir yöntemdir. *Bk.* Devletçilik, Güdümlü ekonomi.

GÜDÜMLÜ EKONOMİ *(Os.* Dirijizm, *Fr.* Économie dirigée, *Al.* Gelenkte Wirtschaft, *İng.* Dirigism) Güdümcülük... *Güdümcülük*

deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Güdümcülük, Devletçilik.

GÜMRÜK *(Os.* Gümrük, *Fr.* Douane, *Al.* Zoll, *İng.* Customs, *Lâ.* Vectigal portorium) Bir ülkeye giren ya da ülkeden çıkan mallardan alman vergi... Gümrük işiyle uğraşan devlet dâiresini ve gümrük muâyenesi yapılan bölgeyi de dilegetirir. Çağdaş anlamda merkantilist ekonomi düşüncesinin ürünüdür, özellikle ulusal sanâyii yabancı sanâyie karşı korumak amacıyla alınır. Tarihi çok eski olmakla beraber bir ekonomi siyasası olarak ilkin XVII. yüzyılda Fransa mâliye bakanı Colbert tarafından uygulanmıştır. Sözcük olarak kökeni Arapça *divân* deyimidir. İslâm ülkelerinde kervanların ve gemilerin getirdikleri mallar bir divân önünde sayılır ve vergilendirilirdi. İtalyanlar bu sözcüğü *dogana* biçimine sokmuşlar, bu yolla da Fransızcaya *douane* biçiminde geçmiştir. Osmanlı imparatorluğunda ilk gümrük idâresi 1860 tarihinde kurulmuştur, ondan önce gümrük resmi iltizâm yöntemiyle alınıyordu. Günümüzde gümrük idâreleri sadece gümrük resmini değil, yabancı ülkelerden gelen mallardan alınan tüm vergileri (örneğin istihlâk vergileri, belediye payları vb.) tahsil eder. *Bk.* Merkantilizm, Gümrük dâiresi, Gümrük bölgesi, Gümrük siyasası, Gümrük yöntemleri.

GÜMRÜK AMBARI *(Os.* Gümrük ambarı, *Fr.* Entrepôt des douanes, *Al.* Zolllagerhaus, *İng.* Bonded warehouse) Gümrüğe gelen malların depolandığı ambar... *Bk.* Genel satımevleri, Gümrük.

GÜMRÜK ANTLAŞMASI *(Os.* Gümrük muâhedesi, *Fr.* Convention douaniére, *Al.* Zollvertrag, *İng.* Custom's treaty) Ülkeler arasında yapılan gümrük vergileriyle ilgili anlaşma... *Bk.* Gümrük bildirmeliği, Gümrük.

GÜMRÜK BAĞIŞIKLIĞI *(Os.* Gümrük muâfiyeti, *Fr.* Franc de droits de douane, *Al.* Zollfrei, *İng.* Free from duty) Kimi mallardan gümrük vergisi alınmaması... *Gümrükten bağışık* (Gümrükten muâf) anlamını da dilegetirir. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK BEYÂNI *Bk.* Gümrük bildirgesi.

GÜMRÜK BEYÂNNÂMESİ *Bk.* Gümrük bildirgesi.

GÜMRÜK BİLDİRGESİ *(Os.* Gümrük beyânnâmesi, *Fr.* Déclaration en douane, *Al.* Zolldeklaration, Zollerklaerung, Zollabgaben; *İng.* Custom's declaration, Custom's entry, Bill of entry) Yabancı ülkelerden mal getiren ya da yabancı ülkelere mal gönderenlerin gümrük idârelerine verdikleri beyânnâme... Bu beyânnâme, eşyânın nitelik, tür, kaynak, değer ve niceliğini gümrük târifesindeki fasıllara göre bildirir. Eşyâ sahibinin ya da vekîlinin ad ve adresini de içerir. *Bk.* Gümrük, Gümrük bildirmeliği.

GÜMRÜK BİLDİRMELİĞİ *(Os.* Gümrük târifesi, *Fr.* Tarif douanier, *Al.* Zolltarif, *İng.* Customs tariff) Yabancı malların bir ülkeye girişinde hangi matrah üzerinden ve ne oranda vergi ödeyeceklerini bildiren târife... Gümrük târifeleri, malların cinsiyle her malın vergi oranını kapsar. İki türlü gümrük târifesi vardır: *Antlaşmalı bildirmelik (Os.* Ahdî târife, *Fr.* Tarif conventionnel, *Al.* Konventionaltarif, *İng.* Tariff made or applied under treaty), kendileriyle ticâret antlaşması bulunan ülkelerden gelen mallar için yapılır ve genel târifeye göre daha uygun bir târifedir. *Genel bildirmelik (Os.* Umûmî târife, *Fr.* Tarif général, *Al.* Einheitszolltarif, *İng.* General tariff)'se, kendileriyle ticâret antlaşması bulunmayan ülkeler mallarına uygulanan târifedir. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK BİRLİĞİ *(Os.* Gümrük ittihâdı, *Fr.* Union douaniére, *Al.* Zollverein, *İng.* Customs union) Birbirlerinden gümrük vergisi almamak için ülkeler arasında kurulan birlik... Bunun en iyi örneklerinden biri Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında yapılan Benelux antlaşmasıdır. Birlik üyeleri, birlik dışında kalan ülkelere tek ve ortak bir gümrük vergisi uygularlar. Bunun nedeni, birlik ülkelerinin birbirlerine yabancı mal satmamalarını sağlamaktır. Farklı târifeler uygulasalardı yabancı mallar en ucuz târifeli ülkeden içeri girer ve ucuz târifeli ülkeye ek bir gümrük geliri sağlamış olurdu, daha açık bir deyişle, öbür birlik ülkelerinin gümrüklerinden hiçbir yabancı mal girmezdi. Ortak Pazar da Avrupa ülkeleri arasında böylesine bir gümrük birliğidir. *Bk.* Gümrük, Ortak pazar.

GÜMRÜK BÖLGESİ *(Os.* Gümrük mıntıkası, *Fr.* Zone douaniére) Ülkemizde kıyı hattından denize doğru dört mil, kara sınırlarında gümrük hattından ülke içine doğru on kilometre ve müşterek nehirlerde nehirlerin Talveg hattıyla ayrılan ülkemize ait bölümü... *Bk.* Gümrük sınırı, Gümrük.

GÜMRÜK DÂİRESİ *(Os.* Gümrük dâiresi, *Fr.* Bureau de la douane, *Al.* Zollamt, *İng.* Customs house, *Lâ.* Tolonium) Gümrük işleriyle uğraşan devlet dâiresi... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK GÖREVLİSİ *(Os.* Gümrük memuru, *Fr.* Douanier, Emlpoyé de la douane; *Al.* Zollbeamter, *İng.* Custom house officier) Gümrük işlerini görmekle görevlendirilmiş devlet memuru... *Bk.* Gümrük dâiresi.

GÜMRÜK İŞLEMİNİN BİTİRİLMESİ *(Os.* Gümrük muâmelesinin intâcı, *Fr.* Dédouanement, *Al.* Zollabfertigung, *İng.* Clearance at the custom house) Tüm işlemlerini tamamlayarak malı gümrükten geçirmek... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK KAÇAKÇILIĞI *(Os.* Gümrük kaçakçılığı, *Fr.* Fraude douaniére, *Al.* Schmuggelci, *İng.* Smuggling) Yabancı malları gümrük vergisi ödemeden yurt içine sokma... Ülkemizde ilkin 1932 yılında yapılmış ve sonra 1936 yılında değiştirilmiş *Kaçakçılığın Men ve Tâkibine Dâir Kanun* (1918 ve 6829 sayılı yasalar) vardır. Bu yasaya göre, gümrükten muâf olarak yurda sokulmuş bir malı bağışıklık (muâfiyet) hakkı olmayana devretmek ya da amaç dışında kullanmak da gümrük kaçakçılığıdır. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLEME *(Os.* Gümrük muâmelâtını ifâ, *Fr.* Payement des droits de douane, *Al.* Verzollung, *İng.* Clear through the customs, Payment of the duty customs) Malın gümrüğe giriş işlemlerini yapma... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLEMEK *(Os.* Gümrük muâmelâtını ifâ etmek, *Fr.* Dédouaner, *Al.* Verzollen, *İng.* To clear goods at the custom house) Malın gümrüğe giriş işlemlerini yapmak... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLENMEMİŞ MAL *(Os.* Gümrüklenmemiş emtia, *Fr.* Marchandise non dédouanée, *Al.* Unverzollte Ware, *İng.* Bonded goods) Gümrüğe giriş işlemleri yapılmamış mal... *Bk.* Gümrükleme.

GÜMRÜKLENMESİ OLANAKLI *(Os.* Gümrüklenmesi kaabil, *Fr.* Soumis aux droits, *Al.* Verzollbar, *İng.* Taxable) Gümrükten geçirilebilir... *Bk.* Gümrük, Gümrükleme.

GÜMRÜKLENMESİ OLANAKLI MALLAR *(Os.* Gümrüklenmesi kaabil emtia, *Fr.* Marchandises soumises aux droits de douane, *Al.* Verzollbare Waren, *İng.* Taxable goods) Gümrükten geçirilebilecek nitelikteki mallar... *Bk.* Gümrüklenmesi olanaklı.

GÜMRÜKLÜ *(Os.* Gümrüğe tâbi, *Fr.* Soumis aux droits de douane, *Al.* Zollpflichtig, *İng.* Dutiable) Gümrük vergisi ödemekle yükümlü... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK KORUNMASI KURAMI *(Os.* Gümrük himâyesi nazariyesi, *Fr.* Théorie de douane protectionniste) Genç sanâyileri güçlü sanâyiler seviyesine getirinceye kadar geçici olarak uygulanması önerilen gümrük korunması... Alman ekonomicisi F. List (1789-1846) tarafından ilerisürülmüştür. List, 1841 yılında yayımladığı *Das Nationale System der Politischen Ökonomie* adlı yapıtında İngiliz liberalizmini İngiliz çıkarlarına uygun kuramları evrensel geçerli olarak ilerisürmekle suçlamış ve Almanya için koruyucu bir ekonomi siyaseti önermiştir. *Bk.* Koruyuculuk.

GÜMRÜK ÖZGÜRLÜĞÜ *(Os.* Gümrük serbestiyeti, *Fr.* Exemption de droits, *Al.* Zollfreiheit, *İng.* Exemption from duty) Gümrük muâfiyeti... Bu anlamda *(Fr., İng.* Franchise) deyimleri de kullanılır. *Bk.* Gümrük bağışıklığı.

GÜMRÜK RESMİ *Bk.* Gümrük vergisi.

GÜMRÜK SATIMCASI *(Os.* Gümrük faturası, *Fr.* Facture certifiée, *Al.* Zollrechnung, *İng.* Certified invoice) Gümrük vergisinin ödendiğini saptayan fatura... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK SINIRI *(Os.* Gümrük hudûdu, *Fr.* Frontiére douaniére, *Al.* Zollgrenze, *İng.* Customs frontier) Siyasal sınır... Siyasal sınır, aynı zamanda gümrük sınırıdır. *Bk.* Gümrük bölgesi, Gümrük.

GÜMRÜK SİYASASI *(Os.* Gümrük siyâseti, *Fr.* Politique douaniére, *Al.* Zollpolitik, *İng.* Customs policy) Yerli malları yabancı malların rekâbetinden koruma siyasası... Bu siyasanın belli bir amacı da devlete gelir sağlamaktır. *Bk.* Koruyuculuk.

GÜMRÜK SİYÂSETİ *Bk.* Gümrük siyasası.

GÜMRÜKSÜZ MALLAR *(Os.* Kaçak emtia, *Fr.* Marchandises de contrebandé, *İng.* Contreband goods) Gümrük vergisi ödenmeden ülkeye sokulmuş kaçak mallar... Gümrük vergisi ödemesi gerekmeyen anlamında da *(Fr.* Exempt de douane, *İng.* Duty free exempt from customs) deyimleri kullanılır ki *gümrükten bağışık* (gümrükten muâf) demektir. *Bk.* Gümrük kaçakçılığı, Gümrük bağışıklığı, Gümrük özgürlüğü.

GÜMRÜK TÂRİFESİ *Bk.* Gümrük bildirmeliği.

GÜMRÜK VERGİSİ *(Os.* Gümrük resmi, *Fr.* Droit de douane, Taxe douaniére; *Al.* Zollgebühren, Zollabgaben, Zölle; *İng.* Customs duty) Bir ülkeye giren yabancı ülke mal-

larından ya da bir ülkeden çıkan yerli mallardan alınan vergi... Bu vergi, mallar gümrük sınırından geçerken alınır. Genellikle yurda sokulan yabancı mallara uygulanır, yurttan çıkarılması sakıncalı görülen yerli mallardan da alındığı olur. Osmanlı devletinin kuruluşundan beri *amelîye, reftîye* ve *masdarîye* adları altında alınırdı. Tanzimatta (1839) çeşitlendirildi ve *dışalım vergisi (Os.* İthalât rüsûmu, *Fr.* Droits d'entrée, *Al.* Einfuhrzoll, *İng.* Import duties), *dışsatım vergisi (Os.* İhrâcât rüsûmu, *Fr.* Droits d'exportation, *Al.* Ausfuhrzoll, *İng.* Export duties), *transit vergisi (Os.* Mürûriye, *Fr.* Droits de transit, *Al.* Durchfuhrzoll, *İng.* Transit duties), *iç tecim vergisi (Os.* Ticâreti dâhilîye rüsûmu, Octruva; *Fr.* Droits d'octroi, *Al.* Binnenzoll, *İng.* Octroi duties) adları altında dört biçimde alındı. Çağımızda ülkeler, gümrük vergisi oranlarını değiştirmekle kendi paralarının dış değerlerini de ayarlamaya çalışmaktadırlar. *Bk.* Vergi, Gümrük.

GÜMÜŞ *(Os.* Sim, *Fr.* Argent, *Al.* Silber, *İng.* Silver) Paslanmaz, kolay işlenir, parlak, ak renkli, tel durumuna gelebilen mâden... Yoğunluğu 10,5'tur ve 960 dereceye doğru sıvılaşır. Yüzyıllardır birçok ülkelerde para olarak kullanılmıştır. *Bk.* Gümüş para.

GÜMÜŞ PARA *(Os.* Nakdi sîm, *Fr.* Monnaie d'argent, *Al.* Silbergeld, *İng.* Silver money) Gümüş mâdeninden yapılan para... *Bk.* Gümüş, Gümüş para dizgesi.

GÜMÜŞ PARA DİZGESİ *(Os.* Nakdi hâlis sistemi, *Fr.* Monométallisme argent, *Al.* Silberwachrung, *İng.* Silver currencey) Dünyanın en eski para sistemi... Para olarak kullanılmak için yüzyıllar boyunca altından daha elverişli sayılmıştır. Kimi ülkelerde bu sistem XX. yüzyıla kadar sürmüştür. Osmanlılar da Bursa'da ilk paralarını gümüşten bastırmışlardı. *Bk.* Altın para dizgesi.

GÜNCEL DEĞER *(Os.* Kıymeti hâzıra, *Fr.* Valeur actuelle, *İng.* Actual value) Herhangi bir malın bugünkü değeri... *Bk.* Değer.

GÜNDELİK *(Os.* Yevmiye, *Fr.* Salaire d'un jour, Argent au jour le jour; *Al.* Taegliches Geld, *İng.* Wage of one day, Call money) Bir hizmet karşılığında gün hesabıyla ödenen para... Gündelikle çalışan kişiye *gündelikçi (Os.* Yevmiyeli, *Fr.* Journalier, *Al.* Tagelöhner, *İng.* Journeyman) denir.

GÜNDELİKÇİ *Bk.* Gündelik.

GÜNDELİKÇİLİK *(Os.* Ecirlik, Yevmiyecilik; *Fr.* Salariat, Systéme quotidien) Ücretlilik... *Gündelikçilik,* aslında, her gün ya da gün hesabıyla alınan bir para karşılığında satılan hizmeti dilegetirir. *Bk.* Gündelik, Ücret.

GÜNDELİK DEFTER *(Os.* Yevmiye defteri, *Fr.* Livre journal, *Al.* Tagebuch, *İng.* General journal, Day book) Ticâret işlerinde günlük işlerin günü gününe ve kalem kalem yazıldığı defter... Bir tüccarın yasa gereği tutmak zorunda bulunduğu defterlerdendir.

GÜNDELİK KESİNTİSİ *(Os.* Kıstelyevm, *Fr.* Retenue journaliére, *İng.* Reduction of salaries) Herhangi bir nedenden ötürü ücretlilere ceza olarak yapılan günlük ücret kesintisi... Bu kesinti, bir ya da birçok günler için yapılabilir. *Bk.* Gündelik ücret.

GÜNDELİKSİZ İŞÇİLER *(Os.* Yevmiyesiz müstahdem, *Fr.* Ouvriers sans journée) Aldıkları bahşiş karşılığında çalışan işçiler... Genellikle sinema ve tiyatrolarda yer gösteren işçiler, berber çırakları vb. böyledir. Belli bir gündelik ya da aylıkları yoktur, örneğin bir dolmuş kâhyasının günde ne kazanacağı bilinemez.

GÜNDELİK ÜCRET *(Os.* Yevmî ücret, *Fr.* Journée, *Al.* Tagelohn, *İng.* Daily wage) Gün hesabıyla ya da her gün alınan ücret... *Bk.* Gündelik.

GÜNDEM *(Os.* Ruznâme, *Fr.* Ordre du jour, *Al.* Tagesordnung, *İng.* Order of the day) Kurul toplantılarında görüşülecek konuları sırasıyla önceden saptayan cetvel... Gündemlerin düzenlenmesi, uygulanması ve uyulması zorunluğu ilgili yasa ve tüzüklerde gösterilir. Kimi kurullarda ilân edilmemiş gündem dışı konularda görüşme açılamaz.

GÜNLÜK *(Os.* Yevmî, *Fr.* Quotidien, Par jour, Journellement; *Al.* Tagelich, *İng.* Daily) Her gün olan... Bu anlamda *gündelik* de denir. *Bk.* Günlük gazete.

GÜNLÜK ÇALIŞMA *(Os.* Yevmî mesâî, *Fr.* Travail par jour, *İng.* Day work) Her gün yapılan çalışma... *Bk.* Günlük çalışma süresi.

GÜNLÜK ÇALIŞMA SÜRESİ *(Os.* Yevmî mesâî müddeti, *Fr.* Durée de travail par jour, *İng.* Daily working duration) Yasalara göre bir günde çalışılabilecek süre... Bu süre, işin niteliğine göre çeşitlenir. Özellikle işçiler için ülkemizde günde sekiz saat çalışılabileceğini saptayan bir tüzük vardır. *Bk.* Emek.

GÜNLÜK GAZETE *(Os.* Yevmî cerîde, *Fr.* Journal quotidien) Her gün yayımlanan gazete... Batı dillerinde genellikle kısaca *günlük* deyimiyle dilegetirilir. *Bk.* Günlük.

GÜNLÜK GEÇERDEĞER *(Os.* Yevmî kur, *Fr.* Change du jour, *Al.* Tageskurs, *İng.* Exchange of the day) Her gün için saptanan kur... *Bk.* Geçerdeğer.

GÜNLÜK GELİR *(Os.* Yevmî vâridât, *Fr.* Recette journalier, *Al.* Tageseinnahme, *İng.* Daily receipts) Her gün gelen gelir... Örneğin bu anlamda "bu gazetenin günlük geliri nedir?" denir. *Bk.* Gelir.

GÜNLÜK GEREKSİNME *(Os.* Yevmî ihtiyâç, *Fr.* Besoin journalier, *Al.* Tagesbedarf, *İng.* Daily want) Her gün yinelenen gereksinme... Örneğin yemek, içmek, giyinmek, barınmak vb. günlük gereksinmelerdir. *Bk.* Gereksinme.

GÜNLÜK PARA *(Os.* Yevmî nakid, *Fr.* Argent au jour le jour, *Al.* Tagesgeld, *İng.* Call money) Bankaların birbirlerine yirmi dört saat için açtıkları kredi... Bankacılık terimidir. Fâizi de özeldir.

GÜNLÜK SATIŞ *(Os.* Yevmî satış, *Fr.* Vente journaliére, *Al.* Tagesumsatz, *İng.* Daily sale) Bir günde yapılan satış... Ticâret dilinde buna *günlük devir* de denir.

GÜVEN
1. *(Os.* İtimâd, *Fr.* Confiance, *Al.* Vertrauen, *İng.* Confidence) Bir şeyin niteliğine inanarak davranma... Örneğin bu anlamda "bu işi yapabilir, ona güvenim var" denir.
2. *(Os.* Emniyet, *Fr.* Sécurité, *Al.* Sicherheit, *İng.* Security) İnanılır olma... Tehlikesiz olma'yı da dilegetirir. Örneğin, birinci anlamda "paramı ona bırakabilirim, güvenirim", ikinci anlamda "bu bölge güvenlidir" denir.

GÜVENCE *(Os.* Teminât, *Fr., Al.* Garantie, *İng.* Guaranty) Güven sağlayan... Örneğin bu anlamda "size güvence veriyorum, bu iş kesinlikle bitirilecektir" denir. *Bk.* İnanca, Güvencesiz.

GÜVENCESİZ *(Os.* Teminâtsız, *Fr.* Sans garantie, *Al.* Ohne obligo, *İng.* Without guarantees) Güvenceden yoksun... Güven sağlamayanı dilegetirir. *Bk.* Güvence, İnanca.

GÜVENCE VERMEK *(Os.* Teminât vermek, *Fr.* Offirir des garanties, *Al.* Sicherheit bieten, *İng.* To give guaranty) Güven sağlamak... *Bk.* Güvence, İnanca, Güven.

GÜVENDİRİCİ BELGE (*Os.* İstişhâd, Tavsiye mektubu; *Fr.* Référence, *İng.* Reference) Bir iş ya da bir kişi hakkında gereken bilgileri veren yazı... Örneğin bir kimse hakkında daha önce çalıştığı yerden bilgi istemeye *referans almak,* bu bilgileri vermeye *referans vermek* denir.

GÜVENE DAYANAN HUKUKSAL İŞLEM *(Os.* İtimâda müstenid hukukî muâmele, *Fr.* Actes fiduciaires, *Al.* Fiduziarische Rechtsgeschaefte, *İng.* Fiduciary acts, *Lâ.* Negotium fiduciarium) Hukuksal sonucunda taraflarca kasdedilen ekonomik amacı aşan ve böylelikle hak sahibi kişiyi üçüncü şahıslar karşısında daha uygun bir duruma getiren hukuksal işlemler... Örneğin alacaklıya karşı herhangi bir malı rehin etmek yerine borç ödeninceye kadar o malı ona vermek ve onda bırakmak böyledir. Hukuk açısından bu gibi güvene dayanan işlemler danışıklı iş (muvazaa) sayılmaz. Ama bunun istisnaları da vardır. Örneğin Medenî Kanun'un 690. maddesine göre örneğimizdeki işlem başkasını zarara sokmak amacıyla yapılmışsa mülkiyetin intikali üçüncü şahıslar hakkında geçerli değildir.

GÜVENİ KÖTÜYE KULLANMA *(Os.* Emniyeti suiistimâl, *Fr.* Abus de confiance, *Al.* Unterschlagung, Vertrauensbrauch; *İng.* Abuse of confidence, Embezzlement; *Lâ.* Furtum improprium) Kendisine güven gösteren bir kişiyi zarara sokmak... Çeşitli biçimlerde olabilir. Örneğin bir kimsenin kendisine güvenerek saklaması için verdiği bir malı satmak böyledir. Cezâ kanununa göre kovuşturulması zarar görenin şikâyetine bağlı bir suçtur, eşdeyişle şikâyet olmazsa savcılıkça kovuşturulmaz. *Bk.* Güven.

GÜVENİLİR *(Os.* Mûteber, *Fr.* Respectable, *Al.* Anstaendig, *İng.* Respectable) Saygın... Bu deyim, güvenilen insanlar için kullanılır. Bir senedin güvenilirliği sözkonusu olduğunda *(Os.* Makbûl, *Fr.* Valable, *Al.* Güftig, *İng.* Available), bir paranın güvenilirliği sözkonusu olduğunda *(Os.* Câri, *Fr.* Courant, *Al.* Gangbar, *İng.* Current), bir yasanın güvenilirliği sözkonusu olduğunda *(Os.* Sâlim, *Fr.* Valide, *Al.* Rechtsgültig, *İng.* Valid) deyimleri kullanılır.

GÜVENİLİR KİŞİ *(Os.* Yeddi adil, *Fr.* Consignataire, Séquestre; *Al.* Treuhaender, Sequester; *İng.* Consignee, Sequester, Depositary) Anlaşmazlık konusu olan şeyin saklanması ve yönetimi kendisine bırakılan kişi... Hukuk dilinde bu anlamda *yeddi emin* ve *emîni adl* deyimleri de kullanıldığı gibi Hukuk ve cezâ muhâkemeleri usûlü kanunlarında kısaca *emîn* ve *adil* deyimleri de kullanılmıştır.

H

HABER *(Os.* Haber, *Fr.* Information, Avis, Nouvelle; *Al.* Bericht, Avis, Benachrichtigung; *İng.* Information, Advice, Notice) Olmuş ya da olacak bir olay üstünde edinilen bilgi... *Bk.* Haber alma.

HABER ALMA *(Os.* İstihbârât, *Fr.* Renseignement, *Al.* Hören, Erfahren; *İng.* Intelligence) Olmuş ya da olacak bir olay üstünde bilgi edinme... *Bk.* Haber.

HABER ALMA İŞEVİ *(Os.* İstihbârât bürosu, *Fr.* Bureau de renseignement, Agence de renseignement, Office de renseignement; *Al.* Auskunftei, Auskunftsbureau; *İng.* Intelligence service, Information bureau, Inquiry office) Bilgi toplayıp ilgililere vermeyi meslek edinen işyeri... Özellikle ticâret ve sanâyi işlerinde bu işyerlerinin büyük önemi vardır. Ticâret kanununa göre verilen bu haberlerden ötürü haberi verenler sorumludur ve bir tüccarın bu yüzden uğradığı zararı ödemekle yükümlüdürler. *Bk.* Haber alma.

HABERCİ *(Os.* Muhbir, *Fr.* Messager, *Al.* Bote, *İng.* Messenger) Haber ulaştıran... Haber vereni dilegetirir, *ulak* da denir. *Bk.* Haber alma işevi.

HABERLEŞME GİZİ *(Os.* Muhâberât sırrı, *Fr.* Secret des lettres, *Al.* Briefgeheimnis, Postgeheimnis; *İng.* Secrecy of the postal service) Postaya verilen mektup ve her türlü evrâkın yetkili yargıç kararı olmadan açılmaması, telefon konuşmalarının dinlenmemesi durumu... Haberleşme sırrına aykırı davranış Cezâ kanununa göre suçtur ve cezâyı gerektirir. *Bk.* Giz, Haber.

HABER VERME *(Os.* İstihbârât, *Fr.* Communication, *Al.* Mitteilung, Kommunikation; *İng.* Communication) Haber iletimi... *Haberleşme* anlamında da kullanılır. Haber (enformasyon) alışverişini dilegetirir. *İletişim* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk.* Haber.

HACİZ *Bk.* Elkoyma.

HAFİF SANÂYİ *(Os.* Hafif sanâyi, *Fr.* Industrie légère) Tüketim malları üreten sanâyi... Üretim malları üreten *ağır sanâyi (Fr.* Industrie lourde) deyimi karşılığında kullanılır.

HAFİF PARA *(Os.* Hafif nakid, *Fr.* Monnaie légère, *Al.* Leichtes Geld, *İng.* Light coin) Satın alma gücü az olan para... *Güçsüz para* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Güçsüz para.

HAFTA DİNLENCESİ *(Os.* Hafta tâtili, *Fr.* Repos hebdomadaire, Repos dominical; *Al.* Sonntagsruhe, *İng.* Week-end) Cuma akşamından başlamak ve pazartesi sabahı sona ermek üzere cumartesi ve pazar günleri yapılan tâtil... Genellikle her türlü tâtil günlerinde çalıştırılan ücretlilere *fazla çalışma ücreti* verilmesi zorunluğu vardır.

HAFTALIK ÜCRET *(Os.* Haftalık ücret, *Fr.* Salaire hebdomadaire, *Al.* Wochenlohn, *İng.* Weekly wages) Haftadan haftaya ödenen ücret... Haftada bir ödenen ücreti dilegetirir. *Bk.* Ücret.

HAFTA TÂTİLİ *Bk.* Hafta dinlencesi.

HAKEM *(Os.* Hakem, *Fr.* Arbitre, *Al.* Scheidsrichter, *İng.* Arbitrator, *Lâ.* Arbiter) Hukuksal anlaşmazlıkları çözümlemesi için özel olarak seçilen kişi... *Yargıcı* deyimiyle özleştirilmiştir. Tarafların isteklerine bağlı olmayan sorunlar (örneğin boşanma) hakem tarafından çözümlenemez, hâkim (yargıç) kararını gerektirir. Bir anlaşmazlığın hakem tarafından çözümlenebilmesi, tarafların bu konuda yazılı bir sözleşme yapmış olmalarına bağlıdır. Hakem, dâvâyı görmeye yetkili hâkim tarafından seçilir. Kimi durumlarda yasalar, anlaşmazlığın çözümünü hakeme vermeye tarafları zorunlu kılmıştır (Örneğin devlet dâireleri arasındaki anlaşmazlıklar böyledir). Kimi özel durumlarda da taraflar hakemlerini kendileri seçerler. Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 516-536. maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

HAKEM KARÂRI *(Os.* Hakem karârı, *Fr.* Décision arbitrale, Sentence arbitrale; *Al.* Schiedsrichterliche Entscheidungen, Schiedsrichterspruch; *İng.* Arbitral award, *Lâ.* Arbitrium, Arbitratus) Hakem tarafından verilen karar... *Arabuluculuk karârı (Os.* Tahkîm karârı) da denir. Bir anlaşmazlığın hakem ya da hakemlerce çözümlenip çözümlenemeyeceği yolundaki anlaşmazlıklar, yetkili hâkim tarafından çözümlenir. Hakem kararlarının ilk toplantıdan itibaren altı ay içinde verilmesi zorunludur, bu süre ancak tarafların yazılı olurlarıyla ya da hâkim karârıyla uzatılabilir. Hakemlerin çoğunlukla verdikleri karârlar geçerlidir, ancak bu karârlara karşı belli ve sınırlı nedenlerden ötürü yargıtaya (temyiz mahkemesine) gidilebilir. Yargıtay bu karârları bozabilir, bu karârlara karşı muhâkemenin iâdesi yolu da açıktır. Temyiz süresi geçmek

yoluyla kesinleşen karârlar, yetkili yargıcın tasdikiyle yürürlüğe girerler. *Bk.* Hakem.

HAKEM KURULU
1. *(Os.* Hakem hey'eti, *Fr.* Tribunal arbitral, *Al.* Schiedsgericht, *İng.* Chamber of arbitrage) Seçilmiş hakemlerden kurulu hakemler topluluğu... Bu deyim, *hakem mahkemesi* anlamında da kullanılır. *Bk.* Hakem, Hakem mahkemesi.
2. *(Os.* Hakem encüméni, *Fr.* Commission arbitrale, *Al.* Schiedskommission, *İng.* Arbitral commission) Kamulaştırma işlerinde kamulaştırma bedelinin azlığı ya da çokluğu konusunda açılacak dâvâlarda gerçek bedeli saptamak için kurulan kurul... *Bk.* Kamulaştırma, Hakem.

HAKEM MAHKEMESİ
1. *(Os.* Hakem mahkemesi, *Fr.* Tribunal d'arbitrage, *Al.* Schiedsgerichtschof, *İng.* Arbitral tribunal) Devlet dâireleri arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemekle görevli mahkeme... *Bk.* Hakem, Hakem kurulu.
2. *(Os.* Beynelmilel hakem mahkemesi, *Fr.* Tribunal international d'arbitrage, *Al.* Internationaler Schiedsgerichtshof, *İng.* International arbitral tribunal) Devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemek için devletlerce serbestçe seçilen hakemlerden kurulu mahkeme... *Bk.* Hakem.

HAKEM SÖZLEŞMESİ *(Os.* Tahkimnâme, *Fr.* Compromis, *Al.* Schiedsvertrag, *İng.* Arbitration agreement, *Lâ.* Compromissum) Aralarındaki anlaşmazlığın hakem tarafından çözümlenmesi için tarafların önceden yaptıkları sözleşme... *Bk.* Hakem.

HAKETME *(Os.* İstihkak, *Fr.* Demande de restitution, *Al.* Anspruch, *İng.* Recovery of property) Hak sâhibi olma... Hak istemeyi de dilegetirir. Hukuk dilinde "bir şeyin bir kimse için kesin bir hak olmasının meydana çıkması" olarak tanımlanır. *Bk.* Haketme dâvâsı.

HAKETME DÂVÂSI *(Os.* İstihkak dâvâsı, *Fr.* Action en revendication, *Al.* Herausgabeanspruch, Rückforderungsklage; *İng.* Action for recovery of property, *Lâ.* Rei vindicatio) Taşınır ve taşınmaz mallar üstünde hak savı... Bu hak iddiâsı, mülkiyet olabildiği gibi başkaca bir hak da olabilir. Medenî Kanun'un 618, 902, 903. maddeleri bununla ilgilidir. Haczedilmiş mala karşı istihkak dâvâsı, üçüncü bir kişinin haczedilmiş mal üstünde mülkiyet ya da başka bir aynî hak iddiasıdır ki İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre özel bir yargılama yöntemine bağlanmıştır. *Bk.* Haketme.

HAKKIN DÜŞMESİ *(Os.* Sukutu hak, *Fr.* Déchéance, Forclusion; *Al.* Rechtsverwirkung, Praejudizierung, Rechtsausschluss, Praeklusion; *İng.* Forfeiture, Foreclasure, Foreclosing; *Lâ.* Committere, Commissum) Yasa, sözleşme ya da yargıç tarafından saptanan süre içinde kullanılmayan hakkın ortadan kalkması... Bu süreye, *düşürücü süre (Os.* İskat edici müddet) denir, belli koşullar altında düşen bir hakkın eski duruma getirilmesine mahkemece karar verilebilir. *Bk.* Hakkın düşme süresi.

HAKKIN DÜŞME SÜRESİ *(Os.* Sukutu hak müddeti, *Fr.* Délai préfix, Délai de déchéance, Délai de forclusion; *Al.* Verwirkungs, Ausschlussfrist; *İng.* Period of forfeiture, *Lâ.* Dies committendi) Bir hakkın kulanılabileceği süre... Bu süre yasa, sözleşme ya da yargıç tarafından saptanır. Bu süre içinde kullanılmayan hak düşer, eşdeyişle ortadan kalkar. Örneğin Medenî Kanun'un 897. ve Borçlar Kanunu'nun 198. 502. maddelerine göre satın aldığı şeyin kusurunu (ayıbını) gördüğünde bunu derhal satıcıya bildirmeyen alıcının satıcıya rücû hakkı düşer. *Bk.* Hakkın düşmesi.

HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI *(Os.* Hakkın suiistimâli, *Fr.* Abus du droit, *Al.* Rechtsmissbrauch, *İng.* Abuse of right, *Lâ.* Jure abuti) Bir hakkın dürüstlük kurallarına aykırı bir biçimde kullanılması... Hakkın kötüye kullanılmasını yasalar korumaz, çünkü bu türlü hak kullanımında kötü niyet vardır. Medenî Kanun'un 2. maddesine göre "bir hakkın başkalarına zarar veren kullanımını yasa korumaz". Hakkın kötüye kullanılmasının en açık örneklerinden biri *haset duvarı* adıyla ünlenen hukuksal durumdur, bir toprağın sahibi mülkiyeti altında bulunan toprağında dilediğini yapmakta özgürse de komşusunun manzarasını kapatmak amacıyla arsasına duvar çekemez.

HAKKIN ORTADAN KALKMASI *(Os.* Hakkın sâkıt olması, *Fr.* Être périmé, *Al.* Verfallen sein, *İng.* To be overdue) Bir hakkın zamanaşımına uğraması... Süresinin geçmiş olmasından ötürü hakkın ortadan kalkmasını dilegetirir. *Bk.* Süreaşımı, Hakkın düşmesi, Hakkın düşme süresi.

HAKLARIN BİRLEŞMESİ *(Os.* Hakların içtimâı, *Fr.* Cumul d'actions, *Al.* Anspruchsmehrheit, Klagenhauftung) Hakların birbirlerine eklenmesi... Hakların birleştirilebilmesi (yekdiğerine zammedilebilmesi) için aynı nitelikte olmamaları (eşdeyişle, birinin yerine getirilmesinin ötekini ortadan kaldırmaması) gere-

kir. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 106. maddesine göre borçlunun ödemede gecikmesi durumunda alacaklı hem alacağını, hem de gecikmeden ötürü zararının ödenmesini ister. Bu iki hak birleştirilir, çünkü aynı nitelikte değildir. Kimi durumlardaysa haklının birçok hakları onun tek çıkarını korur, bu gibi durumlarda haklar birleştirilemez, içlerinden sadece biri seçilip kullanılır. Örneğin borçlunun ödemede gecikmesi durumunda (temerrüdü halinde) alacaklı hem sözleşmeyi feshedip hem de zarar ve ziyan isteyemez, ya sözleşmeyi fesheder ya da zarar ve ziyan ister, eşdeyişle kendisini aynı amaca götürecek (demek ki aynı nitelikte) olan bu iki haktan birinin kullanımını seçmek zorundadır.

HAKLARIN İÇTİMÂI *Bk.* Hakların birleşmesi.

HAKLARIN TEKELDE TOPLANMASI *(Os.* Hakların telâhuku, *Fr.* Concours de droits, Cumul de droits; *Al.* Anspruchskonkurrenz, Konkurrenz von Rechten; *Lâ.* Concursus actionum) Bir hak sahibinin birden çok hakkı bulunması durumunda gerçekleşen hakların toplanması... Tek hakkın aynı konuda birbirinden bağımsız iki ayrı hukuksal nedene dayanmasını dilegetirir. Bu durumda bu iki hak arasında *birbirine katılma* (telâhuk) olgusu gerçekleşir. Örneğin bir kimse kendi malını eline geçirmiş olan bir kişiye karşı Medenî Kanun'un 618. maddesine göre haketme dâvâsı (istihkak dâvâsı) açabileceği gibi, Borçlar Kanunu'nun 266. maddesine göre kiracısına karşı kiralananın geriverilmesi (me'curun iadesi) dâvâsı da açabilir. Bu, öznel hukukta olagelen bir örnektir. Nesnel hukukta *hakların tekelde toplanması (Fr.* Conflit de normes, *Al.* Rechtsnormenkollision, *İng.* Conflict of legal rules, *Lâ.* Collisio legum) deyimi aynı hukuksal olay hakkında iki ayrı hukuk kuralının yasalarda yer almış olmasını dilegetirir. Bu durumdaysa haklı olan için birbirine katılmış (telâhuk etmiş) iki ayrı hak doğmuş olmaz, olaya bu kurallardan hangisinin uygulanacağına yargıç karar verir. *Bk.* Hakların birleşmesi.

HAKLARIN TELÂHUKU *Bk.* Hakların tekelde toplanması.

HAKLI
1. *(Os.* Hak sahibi, *Fr.* Titulaire du droit, Ayant droit, Ayant cause; *Al.* Berechtigter, Rechtsnachfolger, Rechtsinhaber; *İng.* Subjekt owner, Holder of a right, Person entitled; *Lâ.* Ad quem ius pertinet) Belli bir öznel hakkı olan.

2. *(Os.* Muhik, *Fr.* Légitime, *Al.* Rechtmaessig, Berechtigt; *İng.* Legitimate) Yasaya uygun... Yasal olanı dilegetirir.

HAKLI KİŞİLER *(Os.* Hak sâhibi şahıslar, *Fr.* Ayants droit, *İng.* Persons entitled) Bir memurun ya da bir işçinin ölümünde dul ve yetim maaşı alma hakkına sâhibolan kişiler... *Bk.* Haklı.

HAK SÂHİBİ *Bk.* Haklı.

HAKSIZ *(Os.* Nâhak, *Fr.* Injuste, *Al.* Ungerecht, *İng.* Unjust) Hakka dayanmayan... Örneğin bu anlamda "haksız bir işlem" denir.

HAKSIZ EYLEM *(Os.* Haksız fiil, *Fr.* Acte illicite, *Al.* Unterlaubte Handlung, *İng.* Tort, *Lâ.* Delictum) Yasalarca saptanan ya da buyurulana karşı davranış... Eylemciyle zarar gören arasında başkaca hiçbir hukuksal ilişki bulunmadığı halde sadece bu davranış, ikisi arasında bir borç ilişkisi doğurur. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 41. maddesine göre gerek kasıtlı olarak, gerek ihmâliyle ya da tedbirsizlikle başkalarına zarar veren, bu zararı ödemekle yükümlüdür.

HAKSIZ FİİL *Bk.* Haksız eylem.

HAKSIZ İKTİSAP *Bk.* Haksız maledinme.

HAKSİZ MALEDİNME *(Os.* Haksız iktisap, Sebepsiz iktisap; *Fr.* Enrichissement sans cause, *Al.* Ungerechtfertigte Bereicherung, *İng.* Unjustifiable enrichment, *Lâ.* Condictio sine causa) Bir kimsenin hakh bir nedene dayanmaksızın başkasının zararına maledinmesi... *Nedensiz maledinme* de denir. Borçlar Kanunu'nun 61. maddesine göre bir nedene dayandığı halde geçersiz sayılan işlemler, nedeni gerçekleşmeyen işlemler ve nedeni ortadan kalkmış bulunan işlemler nedensizdir ve bunlardan ötürü gerçekleştirilen maledinmeler de nedensiz maledinmedir. Nedensiz maledinen, malsal varlığında gerçekleşen fazlalığı geri vermek zorundadır. Borçlar Kanunu, *haksız maledinme* anlamında *haksız fiille mal iktisâbı* deyimini kullanmıştır. *Bk.* Haksız eylem.

HAKSIZ REKABET *(Os.* Gayrıkanunî rekabet, *Fr.* Concurrence illicite, Concurrence déloyale; *Al.* Ungesetzlicher Wettbewerb, *İng.* Unfair competition) İyiniyet kurallarına aykırı ya da hileli olarak ya da yasalarca yasaklanmış davranış ve işlemlerle yapılan rekabet... Borçlar Kanunu'nun 48. maddesinde *haksız rekabet* deyimiyle nitelenir. Ticâret Kanunu'nun 56-65. maddelerinde de bu konuda hükümler vardır. Anamalcı üretim, temelinde

serbest rekabet ilkesini taşır ve ancak bu rekabetle gelişir. *Rekabet* ve *iyiniyet* kavramları kökten çelişik olmakla beraber yasalar kötü niyetli *haksız rekabeti* yasaklamışlardır. Örneğin bir tüccar, rekabet maksadıyla, başkalarının ticâretine zarar verecek yalan yayında bulunamaz. Yasalar "benim ürettiğim mal piyasadaki malların en üstünüdür" demeye izin verdikleri halde, aynı anlamı içeren "falanın ürettiği mal benimkinden kötüdür" demeyi *haksız rekabet* saymaktadırlar. *Bk.* Rekabet.

HAKTANIR FİYAT *(Os.* Âdil fiyat, *Fr.* Juste prix, *Al.* Gerechter Preis, *İng.* Just price) Bir malı üretmek için harcanan emek miktarıyla belirlenen değer... Deyimi ilk kez kullanan ve bu anlamı veren antikçağın büyük ökesi Aristoteles'tir. Lâtinler onun bu deyimini *justum pretium* deyimiyle kendi dillerine çevirdiler. Ortaçağ Hıristiyan düşünürü ermiş Augustinus da bu deyimi kullanmış, ama ne demek olduğunu açıklamamıştır. Daha sonra Aquino'lu Thomas, Aristoteles'in tanımına satış mâliyetini ve satıcının toplumsal durumunu (satıcının bağlı olduğu sınıfın yaşama düzeyine uygun bir yaşam sürdürebilmesi için gereken kazancını) da katmıştır. Daha açık bir deyişle, Kutsal Kitap'a göre insanın insanı sömürüsüyle savaşması gereken papaz Thomas, malın üretimi için harcanan emek miktarına satış harcamalarıyla birlikte satıcının iyi yaşaması için gereken parayı da katarak oluşan fiyata *âdil fiyat* demiş ve Tanrı'yı bir yana bırakıp çağının düzenine uymuştur. Bu deyim, gerçekte metafizik bir deyimdir ve ekonomik anlamdan çok ahlâksal bir anlam taşır. *Bk.* Haktanır değer, Değer, Fiyat.

HAKTANIR DEĞER *(Os.* Âdil kıymet, *Fr.* Valeur équitable, *Al.* Gerechter Wert, *İng.* Fair value) Bir malın mâliyetine kâr payı da eklenerek bulunan değeri... Bilimdışı ve yanlış bir deyimdir, değerin hakla ve haklılıkla (eşdeyişle, ahlâkla) hiçbir ilgisi yoktur. *Bk.* Değer.

HAKTANIR ÜCRET *(Os.* Âdil ücret, *Fr.* Juste salaire, *Al.* Gerechter Lohn, *İng.* Just wage) İşçiye, toplumsal yaşama düzeyine göre, ailesiyle birlikte geçimini sağlayabilecek ücret... XIX. yüzyılda Hıristiyan ermişi ve papazı St. Antonius tarafından tanımlanmıştır. Antonius ücretin, mal olarak ya da âyarı bozuk parayla ya da eksik ödenmesini adâlete aykırı sayar. Papa Leon XIII. de 1891 genelgesiyle âdil ücreti şöyle tanımlamaktadır: "Çalışkan ve dürüst işçiye yaşaması için yeterli ücret". Gerçekte bu kavram da âdil fiyat, âdil kıymet vb. kavramları gibi bilimdışıdır. Çünkü ekonomik değil, ahlâksaldır. *Bk.* Ücret.

HAK YOKSUNLUĞU *(Os.* Kaasırıyet, *Fr.* Pupillarité, *Al.* Mündelstand, *İng.* Wardship, *Lâ.* Pupillatus) Medenî haklarını kullanamayan kişilerin durumu... Medenî Kanun'un 14. maddesine göre medenî haklarını kullanmaya ehliyetsiz olanlar hiçbir hukuksal işleme girişemezler. *Hak yoksunları* (kaasırlar)'nı velîleri ya da vasîleri temsil ederler. *Kaasırlık* deyimi Türk Ticâret Kanunu'nun 6. ve 844. maddelerinde kullanılmıştır. Medenî Kanun'un 14. maddesindeyse bunun yerine *medenî hakları kullanmaya ehliyetsizlik* deyimi yeğlenmiştir.

HAL *(Os.* Kapan, *Fr.* Halle) Üstü kapalı pazar yeri... Sözcük, kökeninde Cermencedir ve *pazar* anlamındadır, Osmanlı imparatorluğunda böylesine pazarlara *kapan* denirdi (İstanbul'daki Unkapanı semtinin adı da bundan gelir). Bu deyim, dilimizde, sebze ve meyve toptancılarının toplandığı ve satış yaptığı belli yerleri dilegetirmektedir. Ülkemizde haller genellikle belediyelerce kurulur ve toptancılara kiralanır, hal müdürlüğü aracılığıyla denetim altında tutulur. *Bk.* Pazar.

HALK ANAMALCILIĞI *(Os.* Halk kapitalizmi, *Fr.* Capitalisme populaire) Hisse senedi satın alma yoluyla halkın anamalcı üretime katılabileceği savı... Amerikan ekonomicileri buna *halk kapitalizmi* adını vermişlerdir. Bunların en ünlülerinden Paul A. Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Bu dev şirketlerden birinin iç çalışmalarını inceleyelim. En göze çarpan özellik, mülkiyetin binlerce ve binlerce hissedar arasında yayılmış oluşudur. 1964'te 2.200.000'den fazla değişik şahsın AT and T.'de hissesi vardı. Muhakkak ki bu insanların yarısının adam başına hisse sayısı 10'dan azdı, hisselerin dörtte biri 100 hisseden az bloklar halinde bulunuyordu. Ve hiç kimse tek başına toplamın yüzde biri gibi bir miktara sahip bulunmuyordu. New York Borsası, kitlelerin toplam sermayesinde göze çarpar yeri olan *fert sermayeciliği*'nin yaratılmasını kendisine gaye edinmişti. Bugün on sekiz milyon insan hiç değilse bir miktar adi hisse senedine sahiptir. Fakat günümüzün insanlarının ancak onda birinden azı halen göze çarpan mülkiyet kazancı elde edebilmektedir" *(İbid,* İstanbul, 1970, çev. Demirgil, s. 101). *Halk anamalcılığı* deyimi, Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde *İng. popular capitalism* deyimi karşılığında Prof. Dr. Özer

Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Üretim araçları iyeliğini elbirliklerine, halka açık ortaklıklara kazandırarak halkı özel anamalcılara ve devlet görevlilerine karşı korumayı amaçlayan siyasal-ekonomik görüş". Gerçekte bu girişim, halkı *mülkiyet kazancı*'na ortak etmeyi değil, halkın küçük para biriktirmelerinden anamalcılık adına yararlanmayı amaçlar. Amerikalı Prof. Samuelson'un da söylediği gibi, halk hiçbir zaman anamalcı şirketlerde söz sahibi olacak bir payı elde edemez. Kaldı ki, bu sav, bilimsel açıdan kökten çelişiktir. Çünkü anamalcı üretimin gerçekleşebilmesi için anamalcı olmayan, tüketici bir halkın varlığı gereklidir. *Bk.* Anamalcılık.

HALK KAPİTALİZMİ *Bk.* Halk anamalcılığı.

HALK SİGORTASI *(Os.* Halk sigortası, *Fr.* Assurance populaire, *Al.* Volksversicherung, *İng.* Insurance people) Az gelirli kişilere yapılan hayat sigortası... Sigortalının hekim muâyenesinden geçirilmemesi, primlerin haftada ya da ayda bir ödenmesi, daha ucuz olması vb. gibi özelliklerinden ötürü bu adla anılmaktadır.

HAMAL *(Os.* Hammâl, *Fr.* Porteur, Portefaix, Débardeur; *Al.* Packtraeger, *İng.* Porter) Ücret karşılığında yük taşıyan... *Yükçü* de denir. *Bk.* Hamal parası.

HAMAL PARASI *(Os.* Hammâliye, *Fr.* Portage, *Al.* Traegerlohn, *İng.* Porterage) Yük taşıyana verilen para... *Bk.* Hamal.

HÂMİLİNE MUHARRER *Bk.* Taşıyana yazılı.

HAMMADDE *Bk.* İşlenmemiş özdek.

HANSA *(Os.* Hansa, *Fr.* Hanse, *Al.* Hansa, *İng.* Hanseatic league) Ortaçağda dışalım ve dışsatım yapan âdî şirketlere verilen ad... 1241 tarihinde Hamburg ve Lübeck'in bir dayanışma antlaşması yapmaları üzerine bu şirketler birleşmişler ve özellikle 1370'lerde çok güçlü bir *birlik* (Lig) oluşturmuşlardır. Bu birliğe o zaman Almanya'nın yetmişten fazla kent-ülkesi katılmış bulunuyordu. XVII. yüzyılın sonlarına doğru dağılmıştır. Çağdaş tröst ve holdinglerin ortaçağa özgü ilkel bir biçimi oldukları söylenebilir. *Bk.* Anamalcılık.

HANSENCİLİK *(Os.* Hansenizm, *Fr.* Hansenisme, *Al.* Hansenismus, *İng.* Hansenism) Devletin anamalcılara paraca yardım etmesi ve onları güçlendirmesi gerektiği savı... Keynes'in izleyicisi olan Amerikalı ekonomici Alvin Harvey Hansen (1887-) anamalcılığı geliştirmek için, devletin ona yardımcı olması gerektiğini ilerisürmüştür. Hansen'e göre devlet, yatırımları güçlendirmek için anamalcı üretime büyük siparişler vermeli ve bütçe harcamalarıyla istihdamı sağlamalıdır. Bunalımlar ancak devlet giderlerini artırmakla atlatılabilir. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

HAPİS HAKKI *(Os.* Hapis hakkı, *Fr.* Droit de rétention, *Al.* Verfolgungsrecht, Retentionsrecht; *İng.* Right of stoppage, Right of retention; *Lâ.* Ius retentionis) Alacaklının alacağını almadan elinde rehin olarak bulundurduğunu geri vermeme hakkı... Bir çeşit rehin hakkıdır, öteki rehinlerden farkı, borçlunun teminat göstererek üstünde hapis hakkı gerçekleşen malını alacaklısının elinden geri alabilmesidir. Medenî Kanun'un 865. maddesine göre nitelikleri gereği paraya çevrilemeyen şeyler üstünde hapis hakkı kullanılamaz. Hapis hakkının koşulları da Medenî Kanun'un 864. maddesinde yazılıdır.

HAPİSLE BASKI *(Os.* Hapsen tazyik, *Fr.* Contrainte par corps, *Al.* Schuldhaft, Zwangshaft; *İng.* Arrest for debt) Bir kimseyi yapmak zorunda bulunduğu bir şeyi yapmaya zorlamak için yasal olarak hapsetmek... Özellikle borçlunun borcunu ödemesi için yapılır. Türk icrâ hukukunda yoktur. Ne var ki, kötü niyetli borçlunun kötü davranışı hapisle cezalandırılır, mal bildiriminde bulunmayan borçlular da bildirimde bulunmaya hapisle zorlanabilirler.

HARAÇ *(Os.* Harâc, *Fr.*, *Al.* Tribut, *İng.* Tribute) İslâm ülkelerinde alınan bir vergi... Kişilerden, topraktan ve toprak ürününden çeşitli biçimlerde alınır. İslâm hukukunda *harâcı rüûs, harâcı arâzî, harâcı mukasseme, harâcı muvazzaf* vb. gibi çeşitli adlar altında çeşitli biçimleri saptanmıştır. Müslüman olmayan erkeklerden alınan haraca *cizye* de denir. *Bk.* Cizye, Vergi.

HARCAMA *(Os.* Sarf, *Fr.* Paiement, *Al.* Ausgabe, *İng.* Payment) Herhangi bir iş ya da mal için para verme... *Gider* deyimiyle anlamdaştır. *Os. masraf* karşılığında da kullanılmakta, örneğin bu anlamda *devlet masrafları* yerine *devlet harcamaları* denmektedir. *Bk.* Gider.

HARCAMA VERGİSİ *(Os.* Sarfiyât vergisi, *Fr.* Impôt progressif sur la dépense, *Al.* Verbrauchsteuer, *İng.* Expenditure tax) Kişinin bir yıl içinde yaptığı harcamaların toplamından alınan vergi... Kimi ülkelerde gelir vergisi yerine uygulanmıştır. Özellikle İngiliz ekonomicisi Nicholas Kaldor (1908-) tarafından önerilmiş ve savunulmuş bir vergi

çeşididir. 1963 yılında ülkemiz için de bir arazî vergisi projesi hazırlayan Macar asıllı profesör Kaldor'a göre vergi, kişilerin tasarruflarından değil, harcamalarından alınmalıdır. Çünkü tasarruflar, bireylerin ulusal servete kattıkları değerlerdir, bunlardan vergi almak saçmadır. Harcamalar, tıpkı gelir vergisi gibi, bildirime (beyâna) dayanır. Bir kimsenin yılbaşındaki servetine yıl içindeki kazancını ekleyerek bundan yıl sonundaki servetini çıkarmakla yıl içindeki harcamaları saptanmış olur. *Bk.* Vergi.

HARÇ *(Os.* Harç, *Fr.* Taxe, Droit; *Al.* Gebühren, *İng.* Fee, Duty, Customs duties) Kamu hizmetleri karşılığında alınan vergi... Hiçbir hizmet karşılığı olmaksızın alman *vergi*'den bu niteliğiyle ayrılır. Örneğin, tapu hizmeti karşılığında tapu harcı, mahkeme hizmeti karşılığında mahkeme harcı vb. alınır. Bu hizmetlerden yararlanmayanlar bu harçları da ödemezler. Harçlar, vergiden farklı olarak, belli hizmetlerle bağlantılıdırlar. Eşdeyişle, tapu harcı tapu dâiresinin masraflarını karşılar. *Bk.* Harç bildirmeliği, Harç pulu, Vergi.

HARÇ BİLDİRMELİĞİ *(Os.* Harç târifesi, *Fr.* Tarif des taxes, *Al.* Gebührenordnung, *İng.* Customs tariff) Hangi işler karşılığında ne kadar harç alınacağını gösteren târife... Genel bir anlam taşıdığı halde ülkemizde daha çok mahkeme harçları târifesi anlamında kullanılır. *Bk.* Harç.

HARÇ PULU *(Os.* Harç pulu, *Fr.* Timbres des taxes) Özellikle mahkeme ve noter işlemlerinde harç alındığını belirtmek için evrâka yapıştırılan pul... *Bk.* Harç.

HARROD-DOMAR GELİŞME KURAMI *(Os.* Harrod-Domar inkişâf nazariyesi, *Fr.* Théorie développement de Harrod-Domar) Anamalcı gelişmenin dengeli olabilmesi için ne kadar tasarruf ve yatırım yapılması gerektiğini saptayan kuram... Metafizik düşünce sistemine bağlı birçok ekonomi bilginleri, anamalcı gelişmenin *dinamik faktörü*nü aramışlardır. Örneğin Avusturyalı ekonomici Joseph Schumpeter'e göre bu faktör, yenilikler getiren müteşebbistir. İngiliz ekonomicisi R. F. Harrod'a göre bu faktör, bilimsel üretim yöntemlerinin gelişmesi ve daha iyi bir eğitim sonucu olarak işgücü etkinliğinin artmasıdır. Gelişmiş anamalcı ülkelerdeki ekonomik gelişmenin gözlemlenmesinde genellilke şu olgular saptanmıştır: Nüfusun artış hızı, anamalın artış hızından daha düşük olmuştur. Ücret ve maaşların mülkiyet gelirine oram uzun dönemlerde aynı kalmıştır. Reel ücret hadlerinde yükselme görülmüştür. Anamalın hâsılaya oranı sabit kalmış, buna karşı tasarrufun hâsılaya oranı konjonktürel değişmeler göstermiştir. Fâiz ve kâr hadlerinde bariz bir yükselme ve alçalma görülmemiştir... *Towards a Dynamic Economics* (1948) adlı yapıtında İngiliz ekonomicisi R. F. Harrod ve *Essays in the Theory of Economic Growt* (1957) adlı yapıtında Amerikalı ekonomici E. D. Domar, anamalcı ekonomide gelişme örnekleri vermişlerdir. Bu örneklerde dengeli bir gelişme için anamal ve hâsıla hızının doğal gelişme hızına eşit olması için gerekli tasarruf ve yatırım miktarları saptanmaktadır. Harrod ve Domar'ın birbirlerini tamamlayan savlarına göre *tasarrufun gelire oranı = doğal gelişme haddi × anamal/hâsıla*dır. Bu formül, dengeli bir gelişme için gereken yatırım miktarını saptar. *Bk.* Gelişme yasası, Yatırım, Anamalcılık.

HARVARD BAROMETRESİ *(Os.* Harvard barometresi, *Fr.* Baromètre de Harvard, *Al.* Harvardbarometer, *İng.* Harvard index chart) Bunalımları önceden haber vermek üzere Harvard Üniversitesi'nde 1919 yılından beri tutulan istatistikler... *Bk.* Bunalım.

HAS Osmanlı imparatorluğu toprak düzeninde bir vergilendirme biçimi... Osmanlı devleti, kimi büyük asker ve memurlarına, vergi toplayıp maaş vereceği yerde, verginin kendisini bırakırdı. Onları bu biçimde gelirlendirip savaş ve barışta hizmetlerinden yararlanırdı. Geliri yüz bin akçeden çok olan (yıllık) topraklara *has* ve bunları işletenlere *erbâbı has*, geliri yirmi bin akçeyle yüz bin akçe arasında olan topraklara *zeamet* ve bunları işletenlere *erbâbı zeamet*, geliri yirmi bin akçeye kadar olan topraklara *timar* ve bunları işletenlere *erbâbı timar* denirdi. Osmanlı toprak düzeninin başlıca özelliği *toprak özel mülkiyeti*'nin bulunmayışıdır. Toprağın mülkiyeti devletindi. Has, zeamet ve timar sahipleri gibi toprağı işleyen ve reâyâ adıyla anılan köylüler de sadece toprağı kullanma (tasarruf) hakkına sahiptiler. Köylüler, has, zeamet ve timar sahiplerine *haraç* ve *öşür* adları altında bir çeşit payımsı vergi verirlerdi. *Bk.* Osmanlı ekonomisi, Toprak, Haraç, Öşür, Cizye.

HÂSILA *Bk.* Gelir, Ürün.

HÂSILAT *Bk.* Ürün.

HASTALIK SİGORTASI *(Os.* Hastalık sigortası, *Fr.* Assurance maladie, *Al.* Krankenversicherung, *İng.* Health insurance) Belli hastalıklardan birine tutulma sonunda gerçekleşebilecek olan bir sakatlığa ya da çalışma gü-

cünün eksilmesine karşı yapılan sigorta... *Bk.* Sigorta.

HAVA ALANI
1. *(Os.* Tayyâre meydanı, *Fr.* Aérodrome, Port aéronautique; *Al.* Flughaben, Flugplatz; *İng.* Aerodrome, Aviation course) Uçakların iniş ve kalkışları için özel olarak yapılan meydan... Yolcu ve yük iniş ve binişleri için bu meydanlarda yapılan uçak istasyonlarını da kapsar.
2. *(Os.* Hava sahası, *Fr.* Espace aérien, *Al.* Luftraum, *İng.* Air space) Bir ülkenin göğünde hak konusu olan alan... Her ülkenin toprağı gibi göğü de o ülkenin malıdır ve egemenliği altındadır. Açık denizler üstündeki gök boşluğu serbesttir, eşdeyişle hiçbir ülkenin malı değildir. Ülkelerde böyle olduğu gibi toprak sahiplerinin göğü de ilke olarak böyledir, eşdeyişle o toprağın sayılır. Ne var ki hava sahasındaki mülkiyet hakkı, hava ulaşımına olanak sağlama açısından, Medenî Kanun'un 644. maddesiyle kimi kayıtlarla sınırlandırılmıştır.

HAVA SİGORTASI *(Os.* Hava sigortası, *Fr.* Assurance aérienne, *Al.* Luftversicherung, *İng.* Insurance respecting, Aerial transportation) Uçak yolculuğu ve taşımacılığı konusundaki tehlikelere karşı yapılan sigorta... Bu konuda Türk hukukunda özel hükümler yoktur. *Bk.* Sigorta.

HAVA PARASI *(Os.* Peştemâlîye, *Fr.* Pas de porte, *Al.* Façonwert, *İng.* Goodwill) Ün karşılığı alınan para... Çoğunlukla bir firmanın satışından alınır. Bu ün, ya firmanın adından ya da devredilen ticâret evinin bulunduğu yerin (semtin) değerinden doğar. Bu deyim, ayrıca, yasalarla dondurulan fiyat sınırını aşmak için açıktan alınan paraları da dilegetirmiştir. Örneğin ev sahipleri, kirâ olarak alamadıkları parayı *hava parası* adı altında açıktan alırlar.

HAVA TAŞIMACILIĞI *(Os.* Hava nakliyâtı, *Fr.* Transport aérien, *Al.* Lufttransport, *İng.* Aerial transportation) Hava yoluyla yapılan yolcu ve yük taşımacılığı... *Bk.* Taşımacılık.

HAWTREY KURAMI *(Os.* Hawtrey nazariyesi, *Fr.* Théorie de Hawtrey) Ekonomik bunalımların nedenini para hareketlerinde bulan sav... İngiliz ekonomicisi Ralph G. Hawtrey (1879-)'e göre ekonomideki konjonktürel hareketler, kredi kurumlarının fâiz hadlerini önce düşürüp sonra yükseltmelerinden meydana gelmektedir. Çünkü fâiz hadleri düşünce yatırımlar çoğalır, aşırı üretim gerçekleşir, ama bundan ötürü de kredi hacmi daralır ve büsbütün durur, böylelikle ekonomik bunalım başgösterir. İsveçli ünlü ekonomici Gustav Cassel (1866-1945) de bu sava katılmaktadır. *Bk.* Bunalım.

HAYAT SİGORTASI *Bk.* Yaşam sigortası.

HAYVAN ALIMSATIMI *(Os.* Hayvan ticâreti, *Fr.* Vente a cheptel, Vente de bétail; *Al.* Viehkauf, *İng.* Sale of livestock) Hayvan alıp satarak yapılan ticâret... Ülkemizde her türlü hayvan alımsatımı, Borçlar Kanunu kapsamı içindedir.

HAYVAN DOKUNCALARI SORUMLULUĞU *(Os.* Hayvan zararları mes'uliyeti, *Fr.* Responsabilité du gardien d'animaux, *Al.* Tierhalterhaftung, *İng.* Liability of the keeper for animals, *Lâ.* Actio de pauperis) Bir hayvan tarafından yapılan zararın o hayvanın güdücüsü tarafından tazmin edilmesi yükümü... Borçlar Kanunu'nun 56. maddesine göre tazmin ettirilir.

HAYVAN HIRSIZLIĞI *(Os.* Hayvan sirkati, *Fr.* Vol d'animaux, Vol de bétail; *Al.* Viehdiebstahl, *İng.* Theft of livestock, Cattle theft; *Lâ.* Abigeatus) Evcil hayvanların çalınmasıyla gerçekleşen suç... Ülkemizde özel bir cezâyı ve tazmini gerektirir. *Hayvan sirkatinin men'i hakkında, kanun*'la hayvan çalınmasına engel olmak için birçok önlemler de alınmıştır.

HAYVAN İCÂRI *Bk.* Hayvan kirâlanması.

HAYVAN KİRÂLANMASI *(Os.* Hayvan icârı, *Fr.* Bail a cheptel, *Al.* Viehpacht, Viehverstellung; *İng.* Hire of cattle) Evcil hayvanların para karşılığında ve belli bir hizmet için kirâlanmaları... Hukuk dilinde hayvanlara *mevâşi* denir. Borçlar Kanunu'nun 46. maddesine göre aksine bir anlaşma ya da yerel bir gelenek olmadıkça kirâlanan hayvanların bütün ürünü kirâcıya aittir, kirâlayan hayvanları iyi beslemek ve onlara iyi bakmak zorundadır, hayvan sahibine de mal ya da para olarak bir bedel ödemekle yükümlüdür.

HAYVAN SİGORTASI *(Os.* Hayvan sigortası, *Fr.* Assurance du bétail, *Al.* Viehversicherung, *İng.* Insurance of livestock) Ölüm, kazâ, hastalık ve yangın tehlikelerine karşı hayvanlara yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'na göre hayvan hırsızlığına karşı da sigorta yapılabilir. Türk Ticâret Kanunu'nun 1010. maddesi bu konuyla ilgilidir. *Bk.* Sigorta.

HAYVAN SİRKATİ *Bk.* Hayvan hırsızlığı.

HAYVAN TİCÂRETİ *Bk.* Hayvan alımsatımı.

HAYVAN REHİNİ *(Os.* Hayvan rehini, *Fr.* Gage sur le bétail, *Al.* Viehverpfaendung, *İng.* Pledge of cattle, Pledge of livestock) Hayvanlar üstüne yapılan rehin... Medenî Kanun'un 813. maddesine göre sahibinin, eşdeyişle borçlunun elinde kalmaları koşuluyla hayvanlar da rehin edilebilirler. Hukuk dilinde buna *kabzedilmeksizin rehin tesisi* denir. *Bk.* Rehin.

HAYVAN ZARARLARI MES'ULİYETİ *Bk.* Hayvan dokuncaları sorumluluğu.

HAZCILIK *(Os.* İstilzâzîyye, *Fr.* Hédonisme, *Al.* Hedonismus, *İng.* Hedonism) Değerin sağladığı tatmin duygusuyla belirlendiği savı... *Değer* kavramının nesnel ve bilimsel kaynağını gözlerden gizlemek amacını güden ekonomiciler bu antikçağ felsefesinden de yararlanmanın yollarını denemişler ve ne idüğü belirsiz bir *hedonistik ilke (Al.* Hedonistisches Prinzip) ilerisürmüşlerdir. Onlara göre ekonomik faaliyet en çok rahata ve hazza ulaşmayı amaçlarmış. Bilimdışı olan bu sav özellikle marjinalcilerce ilerisürülmüştür. Jeremy Bentham'ın yararcılığından (faydacılık öğretisinden) ve Hermann Gossen'in doyan istekler yasasından yola çıkan marjinalcilere göre değeri belirleyen bu hedonistik ilkedir, daha açık bir deyişle bir malın değeri alıcısına verdiği hazla saptanır. Demek ki *değer* kavramının kökeni üretim alanında (nesnel alanda) değil, tüketim alanında (öznel alanda) aranmalıdır. Marjinalciliğin kurucularından ünlü profesör William Stanley Jevons, *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında şöyle diyor: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı, siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bundan ötürü, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (*İbid,* 4. baskı, s. 164-5). Bilim adamı geçinen bu ve bunun gibi profesörlerin kimi zaman dayanamayıp yapıverdikleri bu gibi itiraflar ibret vericidir. Oysa artık okul çocukları bile bilmektedirler ki ruhsal yapı (ihtiyaç, tatmin, zevk, haz, fayda vb. gibi ruhbilimsel öğeler) hiçbir zaman özdeksel temeli açıklayamaz, çünkü onunla belirlenir; tam tersine, ruhsal yapı ancak özdeksel temelle açıklanabilir. *Bk.* Marjinalcilik, Yararcılık, Doyan istekler yasası, Azalan marjinal yarar ilkesi, Altyapı, Değer, Emek.

HAZIR GİYİM *(Os.* Hazır elbise, *Fr.* Confection, *Al.* Konfektion, *İng.* Ready to wear) Standart ölçülere göre ve seri halinde giyim eşyası yapımı... Ismarlama ve ölçü alınarak tek tek yapılan giyim eşyası karşıtıdır.

HAZIRLAMA GİDERLERİ *(Os.* İhzârât sarfiyâtı, *Fr.* Dépenses de préparation, *İng.* Preparation expenses) Üretime, yapıma, işletmeye ya da satışa hazırlamak için harcanan paralar... *Bk.* Gider.

HAZIR MAL *(Os.* Hazır emtea, *Fr.* Marchandise prête) İhtiyacı derhal giderebilecek olan mal... İhtiyacı bir süre sonra karşılayabilecek olan *gelecek mal (Os.* Müstakbel emtea) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin hazır elbise bir hazır maldır, ısmarlama elbise bir gelecek maldır. *Bk.* Mal.

HAZIR PARALAR *(Os.* Seyyâl nukud, *Fr.* Liquidités) Başkasına derhal verilmesi olanaklı bulunan paralar... Derhal kullanılabilir nitelikteki paraları dilegetirir. Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *likidite* deyimi, belli bir anlamda borçtan kurtarırlığı dilegetirir. *Bk.* Hazır parayı yeğleme, Para.

HAZIR PARA VARLIĞI *(Os.* Seyyâl kıymetler aktifi, *Fr.* Actif disponible, *Al.* Verfügbare Mittel, *İng.* Liquid assetz) Derhal kullanılabilir nitelikteki para ve para değerindeki belgitlerin tümü... Bir işletmenin kasasındaki derhal harcayabileceği para, tahvil, hisse senedi ve benzerlerini dilegetirir. Kimi ekonomiciler, işletmenin alacaklarını da bu deyimin kapsamına sokarlar. *Bk.* Hazır paralar, Hazır parayı yeğleme.

HAZIR PARAYI YEĞLEME *(Os.* Likidite tercihi, *Fr.* Préférence pour la liquidité, *Al.* Liquiditaetspraeferenz, *İng.* Liquidity preference) Bireylerin, firmaların, işletmelerin varlıklarını hazır para halinde tutma eğilimi... Anamalcılığın kurtarıcısı olarak nitelenen İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Keynes'e göre hazır para üç bakımdan yeğlenir: Bir işe harcamak için, birdenbire ortaya çıkan umulmadık harcamaları karşılamak için, vurgunculuk (spekülâsyon) için. Keynes ilk ikisini normal sayar, piyasanın gerekleri olduğunu söyler. Ama üçüncüsü, eşdeyişle vurgunculuk için para talebi, Keynes'e göre fâiz oranlarının alçalıp yükselmesinden doğmaktadır. Keynes bu üçüncü likidasyonu uzun uzun inceler. Keynes'e göre fâiz oranı yükselince vurgunculuk için para istemi azalır, fâiz oranı düşünce artar. Dahası, fâiz oranı henüz değişmeden yükselme ya da alçalma olasılığının sezilmesi bile vurguncu piyasasında dalgalanmalar meydana getirir. Bu vurgunculuk, fâiz oranı yüksek tahvil ve hisse senetleri alıp fâiz oranı düşünce bunları satmakla yapılır. Çünkü fâiz oranları düşünce yüksek fâizli

tahvil ve hisse senetlerinin değeri yükselir. Örneğin fâiz oranı yüzde 5'ten yüzde 4'e düştü diyelim, yüzde beş fâizli yüz liralık bir tahvilin değeri hemen 125 liraya yükselir. Bunlardan elinizde diyelim iki milyon liralık tahvil var, bir anda havadan yarım milyon lira kazanırsınız, işte vurgunculuk (spekülâsyon) budur. Keynes'e göre vurgunculuk amacıyla yeğlenen hazır para işte bu havadan kazanç için bekletilir. Keynes'e göre fâiz sürekli olarak düşmez, bir noktada durur, bu noktaysa daima sıfırın üstündedir (daha açık bir deyişle, fâiz hiçbir zaman sıfıra düşmez, çünkü hiç fâiz vermeyen bir tahvil ya da hisse senedini kimse almaz). Keynes'e göre bu en düşük fâiz (asgarî fâiz) durumunda tahvil ve hisse senedi alımsatımı da durur. Çünkü herkes düşük fâizli tahvil ya da hisse senedi almaktansa hazır parasını elinde tutmayı tercih eder. Ama bu durum, tahvil ve hisse senedi kurlarını düşürmez. Çünkü ellerinde tahvil ve hisse senedi bulunanlar bunları zararına satmaktansa ergeç nominal değerleri üzerinden ödeneceğini bildikleri tahvil ve hisse senetlerini ellerinde tutarlar. İşte Keynes'e göre bu noktada piyasa durur, hiçbir alışveriş olmaz. Keynes bu ölü noktaya *hazır para tuzağı (Os.* Likidite tuzağı, *Fr.* Trappe de liquidité, *Al.* Liquiditaetsfalle, *İng.* Liqudity trap) adını veriyor. Keynes'e göre bu durumda para arzının genişletilmesi likidite tuzağını çözmez, likidite tuzağından ancak fâiz oranını yükseltmekle kurtulunabilir. Ne var ki bu konuda Keynes'in bilmediği ya da bilip de söylemediği küçük, ama çok önemli, bir nokta var: Hazır para (likidite) hiçbir zaman bir genel eşdeğer değildir. Bundan ötürüdür ki Keynes'in likidite tercihi görüşü, paranın genel eşdeğer olma niteliğini gizler ve para üstündeki düşünceleri yanıltır. *Bk.* Para, Genel eşdeğer, Keynesçilik.

HAZÎNE *(Os.* Hazîne, *Fr.* Fisc, Trésor public; *Al.* Fiskus, Schatzamt; *İng.* Treasury, *Lâ.* Fiscus) Devletin para işleriyle uğraşan organı... Mâliye Bakanlığı ve özellikle de Hazîne Genel Müdürlüğü, Merkez Bankası gibi devletin para işlerini yürüten örgütünü dilegetirir. Bir başka anlamda da *devletin kasası* demektir. Örneğin İngiltere gibi kimi ülkelerde Mâliye Bakanlığı, Hazîne Bakanlığı adını taşır. Bununla beraber "devletin hazînesinde yetmiş sent yok" derken de devletin kasası kasdedilir. İki anlamlı Arapça bir deyimdir ve henüz özleştirilmemiştir.

HAZÎNE BONOSU *Bk.* Hazîne borç belgitleri.

HAZÎNE BORÇ BELGİTLERİ *(Os.* Hazîne tahvilâtı, *Fr.* Obligations du trésor, *Al.* Staatsobligationen, *İng.* Treasury bonds) Devletin halktan borç para almak için çıkardığı fâizli tahviller... Bunlara *devlet tahvili* ya da *hazîne bonosu (Fr.* Bon du trésor, *Al.* Schatzanweisung, *İng.* Exchequer) de denir. Devlete bunları çıkarma yetkisi her yıl bütçe kanunuyla verilir. Genellikle bir yıl vadelidirler, eşdeyişle fâizleri yıldan yıla alınır. Fâizleri vergisizdir.

HAZÎNELEŞTİRME *Bk.* Gömüleme.

HAZÎNE TAHVİLÂTI *Bk.* Hazîne borç belgitleri.

HEDİYE *(Os.* Hediye, *Fr.* Cadeau, Présent; *Al.* Geschenk, Anstandsschenkung; *İng.* Gift, Present; *Lâ.* Munus, Donum) Karşılıksız verilen şey... Hukuk açısından *bağış (Os.* Hibe) niteliğindedir. *Bk.* Hibe.

HEDİYELİK EŞYÂ *(Os.* Tuhafiye, *Fr.* Bonneterie, *Al.* Kurzwaren, *İng.* Haberdasher) Hediyelik mallar... Çorap, mendil, kurdele, dantel vb. gibi küçük çapta giyim ve süs eşyâsını dilegetirir. Bunları satana da *armağanlık satıcısı (Os.* Tuhafiyeci, *Fr.* Bonnetier) denir. Özellikle bu amaçla yapılan birçok malar vardır, hediyelik eşyâ yapımı mal yapımının özel bir koludur. Örneğin turistlere satılmak için yapılan bebekler bu tür mallardandır. Her ülkenin kendi özelliklerini belirten hediyelik malları vardır.

HEDONİSTİK İLKE *(Os.* Lezzetîyye mebdei, *Fr.* Principe d'hédonistique, *Al.* Hedonistisches Prinzip, *İng.* Hedonistic principle) Ekonomik faaliyetin en çok rahata ve hazza ulaşmayı amaçladığını ilerisüren görüş... Yaşamın amacının haz olduğunu ilerisüren *hazcılık (Fr.* Hédonisme) bir felsefe öğretisidir. Ekonominin insan iradesinden bağımsız nesnel yasalarını insansal öznelliğe indirgeyen metafizik yapılı ekonomi öğretileri, özellikle tarihçi ve marjinalist ekonomi okulları, ekonomik eylemleri de bu *haz ilkesi*yle açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu anlayışa göre değer, nesnel bir öğe değil, yararlılık gibi öznel bir öğedir. Bu demektir ki değer, artık, üretim alanında değil, tüketim alanında incelenmeli ve aranmalıdır. Dayandıkları temel, bireysel ruhbilimdir. Oysa ruhsal yapı hiçbir zaman özdeksel temeli açıklayamaz, çünkü onunla belirlenmiştir; tersine, ruhsal yapı özdeksel temelle açıklanabilir. Tarihçi ve marjinalci okulların hedonistik ekonomi ilkelerine göre bireyler, en az çabayla en çok hazzı elde etmek istedikleri için ekonomik faaliyette bulunmaktadır-

lar. *Bk.* Tarihçi okul, Marjinalcilik, Altyapı, Hazcılık.

HEGEMONYA *Bk.* Egemenlik.

HESÂBI KAT'Î *Bk.* Kesin hesap.

HESAP *(Os.* Hesap, *Fr.* Compte, *Al.* Rechnung, *İng.* Account) Miktarlar üstünde matematik işlemler yapılması... Genel anlamda *sayma* demektir. *Toplam* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "defterimdeki hesabınız iki yüz lira oldu" denir. Dilimizde *aritmetik* anlamını da karşılar. *Sayışma* ya da *sayışım* deyimiyle özleştirenler de var. Ekonomi ve ticâret, hesap işlemlerine dayanır. *Hesap* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Yıllık hesap (İng.* Annual account), *günlük hesap (İng.* Daily account), *borçlu hesap (Os.* Zimmet, *İng.* Debit account), *kapanmış hesap (İng.* Account closed), *iâde hesâbı (İng.* Account of return), *aktif hesaplar (İng.* Asset accounts), *satış hesâbı (İng.* Sales account), *hesap özeti (Os.* Dekont, *İng.* Extract of account), *bakaayâ hesâbı (İng.* Account in arrear), *uyuşulmuş hesap (İng.* Account agreed upon), *hesap defteri (İng.* Account book), *muhâsebe defterleri (İng.* Account books), *hesap numarası (İng.* Account number), *ödeme hesâbı (İng.* Account payable), *fatura tutarı (İng.* Account of invoice), *kasa hesâbı (İng.* Cash account), *hesap kapanışı (İng.* Closing of account), *anamal hesâbı (İng.* Capital account), *banka hesâbı (İng.* Bank account), *cârî hesap (Os.* Hesâb-ı cârî, *İng.* Current account), *vâdesiz hesap (Os.* Mevduât, *İng.* Drawing account), *hesap mutâbakatı (İng.* Adjustment of account), *karşılıksız hesap (İng.* Overdrawn account), *açık hesap (İng.* Open account), *pasif hesaplar (İng.* Liability accounts), *mal hesâbı (İng.* Goods account), *alelhesap ödeme (İng.* To pay on account), *hesap verme (İng.* To give account).

HESAP AÇILMASI *(Os.* Hesap keşîdesi, *Fr.* Ouverture de compte, *Al.* Kontoeröffnung, *İng.* Opening of account) Belli bir para işlemi için hesap defterinde yer ayrılması... Genellikle *para yatırma* anlamındadır, örneğin bankada hesap açmak, bankaya para yatırmak ve bankada hesabı olmak, bankada parası olmak demektir. Ama para yatırmadan da hesap açılabilir, örneğin bu anlamda "bakkalda bir hesap açtırdım, ay sonlarında ödeyeceğim" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP BİLDİRGESİ *(Os.* Hesap hülâsası, Dekont; *Fr.* Décompte, *Al.* Rechnungs, Kontoauszug; *İng.* Render of account) Gün, hafta, ay, yıl gibi belli dönemler sonunda ya da bir hesabın kapatılması durumunda borçlu ya da alacaklı hesabının ilgiliye gönderilen örneği... Her yılbaşında böyle bir bildirge gönderilmesi Bankalar Kanunu'nun 41. maddesine göre zorunludur. Ama bankalar, ülkemizde bu zorunluğa genellikle uymazlar. Başkaları tarafından bankadaki belli bir hesaba yatırılan paralar da böyle bir bildirgeyle ilgiliye bildirilir. Bu bildirgeler bankadaki hesabın genellikle son durumunu gösterirler. Gerçekte her para yatırılışmdan ya da çekilişinden sonra bankaların ilgiliye bir dekont göndermeleri gerekir. *Bk.* Banka.

HESAP CÜZDANI *(Os.* Hesap cüzdanı, *Fr.* Carnet de banque) Banka defteri... Bankada hesabı olanlara verilir. Yatırılan ya da çekilen paralar bu deftere yazılır. Belli bir hesaba başkaları tarafından yatırılan ya da belli bir hesaptan başkalarınca (çekle) çekilen paraların da sonradan bu deftere işletilmesi gerekir. *Bk.* Banka.

HESAP ÇIKARMA *(Os.* Hesap çıkarma, *Fr.* Établissement du compte, *Al.* Aufstellung der Rechnung, *İng.* Making out of the account) Hesap defterinden belli bir hesabı ayırarak başka bir kâğıda yazma... Örneğin bu anlamda "benim hesabımı çıkarınız" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP DEFTERİ *(Os.* Hesap defteri, *Fr.* Livre des comptes, *Al.* Kontebuch, *İng.* Account book) Hesap yazılan defter... *Bk.* Hesap.

HESAP DEVRESİ *Bk.* Hesap dönemi.

HESAP DÖNEMİ *(Os.* Devrei hesâbîye, *Fr.* Période de compte, *Al.* Rechnungsperiode, *İng.* Accounting period) Birbirini izleyen iki bilânço arasındaki zaman dönemi... Muhâsebe terimidir. Bu dönem ticâret alanında genellikle bir yıldır, bundan ötürü bu anlamda *hesap yılı* ya da *tecimsel yıl* deyimiyle anlamdaştır. Ticâret Kanunu'nun 70. maddesine göre ülkemizdeki hesap dönemi bir yılı aşamaz, çünkü ticâret bilânçolarının yılda en az bir kere düzenlenmesi zorunludur. Bu deyim, mâliye terimi olarak da iki bütçe arasındaki zaman dönemini dilegetirir, *malsal yıl* (Mâlî sene) 'den farklıdır, malsal yıl on iki aylık bir dönem olduğu halde, bütçe açısından hesap dönemi (örneğin yeni bütçenin hazırlanamaması gibi durumlarda) on iki aydan çok da sürebilir. *Bk.* Hesap, Hesap yılı.

HESAP DURUMU *(Os.* Hesap vaziyeti, *Fr.* Aperçu de compte, *Al.* Rechnungsübersicht,

İng. Abstract of account) Ayrılmış ve saptanmış hesap... Hesaba toplu bir bakışı ya da hesabın genel bir özetini dilegetirir, örneğin bu anlamda "kumaş satışının hesap durumu nedir?" denir. *Bk.* Hesap, Hesap özeti.

HESAP DÜZENLEMEK *(Os.* Hesap tanzim etmek, *Fr.* Établir un compte, Dresser une facture; *Al.* Rechnung aufstellen, *İng.* To make out an account) Bir hesabı saptayıp ortaya koymak... *Fatura düzenlemek* anlamında da kullanılır. *Bk.* Hesap.

HESAP ETMEK *Bk.* Hesaplamak.

HESAP İNCELEMESİ *(Os.* Hesap tetkiki, *Fr.* Vérification du compte, Examen du compte; *Al.* Rechnungsprüfung, *İng.* Examination of account; Verification of account) Bir hesabı ayrıntılarıyla gözden geçirip doğrulama... Örneğin bu anlamda "bu hesapta bir yanlıştık olmalı, iyice bir inceleyiniz" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP İSTEMEK *(Os.* Hesap istemek, *Fr.* Demander compte, *Al.* Rechenschaft fordern, *İng.* To call one to account) Belli bir hesabın çıkarılıp saptanmasını istemek... Bu anlamda *hesap sormak* demektir. Örneğin bir otelden ayrılırken "hesabımı istiyorum, lütfen odama gönderiniz" denir. *Bk.* Hesap çıkarma.

HESAP KALINTISI İÇİN ALINAN *(Os.* Bakiyei hesap için ahzolunan, *Fr.* Quittance pour solde, *Al.* Generalquittung, *İng.* Receipt full) Hesap sonunda ortaya çıkan açık için alınan... *Bk.* Hesap.

HESAP KAPANIŞI *(Os.* Hesap kapanışı, *Fr.* Réglement de compte, Arrêté de compte; *Al.* Rechnungsabschluss, *İng.* Closing of account) Bir hesabın sona ermesi... Örneğin bu anlamda bir bankaya "paranın tümünü çekiyorum, hesabımı kapatınız" denir. *Bk.* Hesap, Hesap kapatılması.

HESAP KAPATILMASI *(Os.* Hesap kapatılması, *Fr.* Clôture du compte, *Al.* Kontoschluss, *İng.* Closing of the account) Bir hesabın sona erdirilmesi... Örneğin bu anlamda bankadan bütün parasını çeken birine "hesabınız kapatılmıştır" denir. *Bk.* Hesap, Hesap kapanışı.

HESAP KAZANCI *(Os.* Hesap kârı, Hesâben kâr; *Fr.* Profit de comptabilité, *İng.* Book profit) Hesap defterlerinin gösterdiği kâr... Bu kâr gerçekte daha fazla ya da daha az olabilir. *Bk.* Hesap.

HESAP KESİMİ *(Os.* Kat'ı hesap, *Fr.* Arrêté de compte) Belli aralıklarla ya da belli bir tarihte fâiz, komisyon vb. saptayıp bir hesabın açık ve kesin bakiyesini ortaya koyma... Borçlar Kanunu'nun 115. ve Türk Ticâret Kanunu'nun 780. maddesinde tanımlanmıştır, *hesap kapanışı* deyimiyle anlamdaştır, *hesap kesme* de denir. *Bk.* Hesap kapatılması.

HESAPLAMA *(Os.* Hesâbetme, *Fr.* Calcul, *Al.* Rechnung, Kalkulation; *İng.* Calculation, Estimate) Hesap işlemini yapma... *Sayma* demektir. Örneğin bu anlamda "bu iş kaç paraya çıkacak, hesapladınız mı?" denir. *Bk.* Hesap.

HESAPLAMAK *(Os.* Hesâbetmek, *Fr.* Calculer, Compter; *Al.* Rechnen, Berechnen; *İng.* To calculate, To count) Hesap işlemini yapmak... *Bk.* Hesaplama.

HESAPLANMIŞ *(Os.* Mahsup, *Fr.* Compté, *Al.* Verrechnet, *İng.* Counted) Hesap işlemi yapılmış... *Hesabına sayılmış* ya da *hesabına geçirilmiş* anlamını dilegetirir. *Avans kapatmak* anlamında da kullanılır. *Mahsup etmek,* bir paranın hesabı yapılarak fazla ya da eksiğini *hesaba geçirmek* demektir. Örneğin bu anlamda "size yüz lira borcum var, ama sizden iki yüz lira da alacağım var, borcumu alacağıma mahsûbediniz" denir. *Bk.* Hesaplanmış olarak.

HESAPLANMIŞ OLARAK *(Os.* Mahsûben, *Fr.* En acompte, Acompte; *Al.* Auf Konto, *İng.* On account) Hesap işlemi yapılmış olarak... *Hesabına sayarak* anlamını dilegetirir, hesaba sayarak önceden verilen paraya da *öndelik* (Avans) denir. Örneğin bu anlamda "gelecek aylığıma mahsûben bana beş yüz lira veriniz" denir. *Bk.* Hesaplanmış.

HESAPLAŞMA *(Os.* Tesviyei hesap; *Fr.* Réglement de compte, Décompte, Compensation; *Al.* Abrechnung, Aufrechnung; *İng.* Settlement of account) Karşılıklı olarak borç ve alacakların hesabını görme... İki ya da daha çok kişiler, firmalar vb. arasında yapılır. Örneğin bu anlamda "onunla hesaplaştık, benim ona hiç borcum kalmamış" denir. *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

HESAPLAŞMA BELGESİ *(Os.* Hasârâtı bahrîye garâmesi, Dispeç; *Fr.* Dispache, Réglement d'avaries; *Al.* Dispache, Havarie aufmachung; *İng.* Average adjustment, Average statement, Appraisement of the average) Her büyük avarya sonunda gemi, yük ve navlun sahiplerinin kendilerine isabet eden alacak ve vereceği saptadıkları kâğıt... Bu deyim,

küçük avaryalarda (deniz dokuncası) sigortacıyla sigortalı arasındaki hesaplaşmaları saptayan kâğıt için de kullanılmaktadır. Türk Ticâret Kanunu'nun 1288. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Hesaplaşma, Hesaplaşma belgesini düzenleyen.

HESAPLAŞMA BELGESİNİ DÜZENLEYEN *(Os.* Dispeççi, *Fr., Al.* Dispacheur, *İng.* Average adjuster) Dispeçi düzenleyen memur ya da kişi... *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

HESAP MAKİNESİ *(Os.* Hesap makinesi, *Fr.* Machine a calculer) Hesap işlemlerini yapan makine... Anamalcı ekonomi edebiyatında *fiyat mekanizmasını* dilegetiriyor. Birçok burjuva ekonomicileri piyasada fiyatların gördüğü işi bir hesap makinesinin gördüğü işe benzetirler. Onlara göre fiyatlar, nelerin ne kadar üretileceğini ve bu üretimin nasıl dağıtılacağını bir hesap makinesi düzenliğiyle hesap etmektedir.

HESAP MÜFETTİŞLERİ *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP MÜTEHASSISLARI *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP ONANMASI *(Os.* Hesap tasvîbi, *Fr.* Compte approuvé, *İng.* Account stated) Alacaklı ya da borçluların kendilerine çıkarılan alacak ya da borç hesabını kabul etmeleri... *Bk.* Hesap.

HESAP ÖZETİ *(Os.* Hesap hülâsası, *Fr.* Extrait de compte, *Al.* Rechnungsauszug, *İng.* Extract, Statement of account) Belli bir günün hesap sonucunu gösteren özet... *Bk.* Hesap durumu.

HESAP ÖZETİ ÇIKARMAK *(Os.* Hesap hülâsası çıkarmak, *Fr.* Faire l'extrait d'un compte, Faire le relevé d'un compte; *Al.* Ausziehen, *İng.* To draw out an account, To make a statement of account) Belli bir günün hesap sonucunu özet olarak düzenlemek... *Bk.* Hesap özeti.

HESAP PARASI *(Os.* Hesap parası, *Fr.* Monnaie de compte, *Al.* Rechnungswaehrung, Rechnungsgeld; *İng.* Money of account) Sadece hesap işlemlerinde kullanılıp dolaşıma girmeyen para... Tarihsel bir kavramdır, paranın icadından önce genel eşdeğer olarak kullanılan hayvanlar böyleydi. Örneğin eski Roma'da iki öküz değerinde bir tarla karşılığında iki öküz değerinde dokuma kumaş alınıyordu, öküzün sadece hesap parası olarak adı kullanılıyordu. Mâden para ve banknot rejimlerinde de hesap parası kullanılmıştır. Örneğin İngiltere'de *gine (İng.* Guinea) altınları tedavülden kaldırıldıktan sonra 21 Şilin değerinde bir hesap parası olarak kullanılmıştı. Belçika, yakın zamanlara kadar (1946 yılına kadar) 5 Frank değerinde saydığı *Belga* adlı bir para birimini kambiyo işlemlerinde kullanmıştır. *Bk.* Para, Genel eşdeğer, Hesap.

HESAP SAHİBİ *(Os.* Hesap sahibi, *Fr.* Titulaire de compte, *İng.* Holder of account) Adına hesap açılan kişi... Örneğin bankada parası olan bir kişi bu adla anılır. *Bk.* Hesap.

HESAP SENESİ *Bk.* Hesap yılı.

HESAP SORMAK *(Os.* Hesap sormak, *Fr.* Demander compte, *Al.* Zur Rechenschaft ziehen, *İng.* To call one to account) Birisinden belli bir hesabın çıkarılmasını istemek... Örneğin bu anlamda "hesabımı sordum, iki bin lira borcum kalmış" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP SORUMLULUĞU *(Os.* Hesap mes'uliyeti, *Fr.* Responsabilité de comptabilité, *İng.* Accountability) Hesap verme zorunluğu... Bir hesaba ait bilgi verme zorunluğunu dilegetirir. *Bk.* Hesap, Hesap verme.

HESAPTAN DÜŞMEK *(Os.* Hesaptan tenzil, *Fr.* Déduire, Défalquer; *Al.* Absetzen von einer Rechnung, *İng.* To deduct, To defalcate) Bir hesaptan indirim yapmak... Örneğin bu anlamda "bu masrafı benim hesabımdan düşünüz" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP TUTMAK *(Os.* Hesap tutmak, *Fr.* Tenir un compte, *Al.* Eine Rechnung führen, *İng.* To keep account) Giderleri hesaplayarak yazmak... Örneğin bu anlamda "birçok masrafımız oluyor, hesabını tutuyor musunuz?" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP UZMANI *(Os.* Hesap mütehassısı, *Fr.* Expert comptable, *İng.* Chartered accountant) Hesap işlerinde uzmanlaşmış ve yetkilendirilmiş kişi... Özellikle muhâsebe işlerinde uzmanlaşmış kişileri dilegetirir. Bunlar mâliye bakanlığı örgütlerinde görevlendirildikleri gibi serbest olarak da çalışırlar. Tüccârların defterleri serbest çalışan bu uzmanlarca tutulur. *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP UZMANLARI *(Os.* Hesap müfettişleri, *Fr.* Commisaires aux comptes, *Al.* Buchprüfer, Bücherrevisoren, Abschlussprüfer; *İng.* Auditors) Yasalarca denetim altında tutulması zorunlu kılınan kurum ve şirketlerin hesaplarını denetleyen mâliye bakanlığı denetçileri... Bunlar da birer hesap uzmanıdır, ama *hesap denetçileri* deyimiyle dilegetirmek daha uygun olur. *Bk.* Hesap uzmanı.

HESAP VERME *(Os.* Hesap verme, *Fr.* Reddition de comptes, *Al.* Rechnungsablage, Rechnungslegung; *İng.* Rendering of account) İstenilen bir hesabı çıkarıp bildirme... Yönettiği bir malın ya da işin sonucunu göstermeyi dilegetirir. *Bk.* Hesap.

HESAP VERMEK *(Os.* Hesap vermek, *Fr.* Rendre compte, *Al.* Rechenschaft ablegen, Rechnung ablegen; *İng.* To render account, To give account) İstenilen bir hesabı çıkarıp bildirmek... *Bk.* Hesap verme.

HESAP YANLIŞLIĞI *(Os.* Hesap hatâsı, *Fr.* Erreur de calcul, *Al.* Rechnungsfehler, Verrechnung; *İng.* Error in calculation, Mistake in calculation) Herhangi bir hesap işleminde yapılan yanlışlık... *Bk.* Hesap.

HESAP YANLIŞLIĞI YAPMAK *(Os.* Hesap hatâsı yapmak, *Fr.* Faire une erreur de calcul, *Al.* Sich verrchnen, *İng.* To miscalculate) Herhangi bir hesap işleminde yanlışlık yapmak... *Bk.* Hesap yanlışlığı.

HESAP YILI *(Os.* Hesap senesi, *Fr.* Année commerciale, Année d'exercise; *Al.* Rechnungsjahr, *İng.* Trading year, Financial year) Kurum ve şirketlerin bir yıllık gelir ve giderlerini kapsayan hesap dönemi... Türk Ticâret Kanunu'nun 361. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Hesap dönemi.

HESİODİK *(Os.* Hesiod tarzı, *Fr.* Hésiodique, *Al.* Hesiodische, *İng.* Hesiodic) Toprağa bağlı tarımsal toplum düzeni... C. C. Zimmermann'ın bir toplum sınıflandırmasında ayırdığı üç toplum tipinden birini dilegetirir. Zimmermann bu tipi, antikçağ Yunan ozanı Hesiod (İ.Ö. VIII. yüzyıl)'un yapıtlarından saptamıştır. Hesiod tipi toplum bir köy düzenini dilegetirir. *Bk.* Homerik.

HIRİSTİYAN SENDİKACILIK *(Os.* Hıristiyan sendikacılık, *Fr.* Syndicalisme chrétien) Mülkiyetin ve üretimin hıristiyanlık açısından ele alınmasını ve denetlenmesini isteyen hıristiyan görüşü... Bu görüşü özellikle Fransız Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu (C.F. T.C.) temsil etmektedir. İlk bakışta da görüldüğü gibi saçmasapan bir anlayıştır. *Bk.* Kilise toplumculuğu, Sendikacılık.

HIRİSTİYAN SOSYALİZMİ *Bk.* Kilise toplumculuğu.

HIRSIZLIK *(Os.* Sirkat, *Fr.* Vol, *Al.* Diebstahl, *İng.* Larceny, Theft; *Lâ.* Furtum) Başkasının taşınabilir bir malını yararlanmak amacıyla onun rızâsı olmadan almak... Cezâ Kanunu'nun 491. ve onu izleyen maddelerinde yazıldığı gibi, cezâyı gerektiren bir suçtur. Bu suç özellikle mülkiyet temeline dayanan köleci, feodal ve anamalcı toplumlarda en ağır cezâlarla cezâlandırılmıştır.

HIRSIZLIK SİGORTASI *(Os.* Sirkat sigortası, *Fr.* Assuranca contre le vol. *Al.* Einbruchdiebstahlversicherung, *İng.* Insurance against theft) Hırsızlıktan zarar görecek kişilerle bu hırsızlık yüzünden malsal sorumluluğa uğrayacak kişilerin zararlarını karşılamak için yapılan sigorta... *Bk.* Hırsızlık.

HISIMLIK *(Os.* Sıhrıyet, Akrâbâlık; *Fr.* Parenté, *Al.* Verwandschaft, *İng.* Kinship, Relationship; *Lâ.* Cognatio, Agnatio, Propinquidas, Necessitudo) Birbirine kan, evlilik ya da evlâtlık sözleşmesi gibi bir bağla bağlanmış olan kişilerin aralarındaki ilişki... Hısımlık, hukuk açısından ikiye ayrılır: 1. *Kan hısımlığı (Os.* Kan hısımlığı, *Fr.* Parenté de sang, *Al.* Blutsverwandtschaft, *İng.* Blood relationship, *Lâ.* Consanguinitas) ki birbirine kan bağıyla bağlanmış olan (aynı soydan doğma olan) kişilerin arasındaki doğal ilişkidir. 2. *Sözleşmeden doğan hısımlık (Os.* Akdî hısımlık, *Fr.* Parenté contractuelle) ki iki türlüdür: *Kayındaşlık (Os.* Sıhrıyet, *Fr.* Alliance, *Al.* Schwaegerschaft, *İng.* Affinity relationship by marriage, *Lâ.* Affinitas) ki evlenmede karının kan hısımlarıyla koca ve kocanın kan hısımlarıyla karı arasındaki ilişkilerdir. *Evlât edinme hısımlığı (Os.* Evlât edinme mukâvelesinden münbais hısımlık, *Fr.* Parenté adoptive, *Al.* Adoptiverwandtschaft, *İng.* Adoptive relationship, *Lâ.* Familia adoptiva) ki yasalardaki koşullarla evlât edinilen kişinin evlât eden kişiyle kurduğu ilişkidir. Bu ilişki, Medenî Kanun'un 17, 18, 253 ve 257. maddeleri gereğince kan hısımlığına yakın hukuksal sonuçlar elde eder. Kan hısımlığı da hukuk açısından ikiye ayrılır: *Anababalarla çocuklar arasındaki hısımlık (Os.* Usûl ve fürû hısımlığı, *Fr.* Parenté en ligne directe, *Al.* Verwandtshaft in gerader Linie, *İng.* Kinship in the direct line, Direct relationship; *Lâ.* Cognatio in linea directa) ki biri ötekinden doğmuş olanlar arasındaki ilişkidir; babalar, büyük babalar, analar, büyük analar, çocuklar ve torunlar arasındaki hısımlık böyledir. Hukuk dilinde ana-baba yönünden geriye doğru olanlara *usûl* ve çocuklar yönünden ileriye doğru olanlara *fürû* denir (Örneğin bir büyük baba, babaya ve çocuklara göre usûl; bir torun, babaya ve anneye göre fürûdur). Kan hısımlığının ikinci biçimi *cıvar hısımlığı (Fr.* Parenté collatérale, *Al.* Verwandtschaft in

der Seintenlinie, *İng.* Kinship in the collateral line, Collateral relationship; *Lâ.* Cognatio in linea obliqua) ki doğrudan doğruya biri ötekinden doğmamış olmakla beraber ortak bir atada birleşenlerin ilişkileridir. Kardeşler, hala, dayı, teyze, amca ve onların çocukları arasındaki hısımlık böyledir. Bu hısımlıklardan her birinin hukuksal statüleri ayrıdır.

HIZ *(Os.* Sür'at, *Fr.* Vitesse, Accéleration, Promptitude; *Al.* Bechleunigung, Schnelligkeit, Geschwindigkeit; *İng.* Respatch, Promptness, Speed) Çabukluk... Ekonomi açısından ekonomik büyümenin çabuklaşmasını dilegetirir. Örneğin para stokunun bir yıl içinde kaç kez devrettiğini gösteren sayıya *paranın dolaşım hızı* denir. Para stoku yavaş devrediyorsa yıllık *gelir harcama hızı* da düşük olur. *Bk.* Hızlandırma kuramı.

HIZLANDIRAN *(Os.* Müteserrî, *Fr.* Accélérateur, *Al.* Akzelerator, *İng.* Accelerator) Uyarılmış yatırımlar... Amerikalı ekonomici P. Samuelson tarafından ilerisürülmüştür. Samuelson bu deyimle bir *dürtücü güç*'ü dilegetirmektedir. Ona göre bu dürtücü güç ya da hızlandıran, tüketim harcamalarında bir dönemden öteki döneme meydana gelen değişmelerdir. *Bk.* Hızlandırma kuramı.

HIZLANDIRMA KURAMI *(Os.* Nazariyei müteserria, *Fr.* Théorie d'accélération, *Al.* Akzelerationstheorie, *İng.* Acceleration theory) Tüketim malları artışının üretim mallarının artışını kendisinden çok daha fazla hızlandırdığını saptayan kuram... Ekonominin yükselme devresinde fabrikalar tam kapasiteyle çalışmaya başlarlar. Tüketim mallarında daha çok aranım umutları belirdiği için üretim hızlanır. Oysa bu hız yeni makineleri ve yeni fabrikaları gerektirir. Bu, tüketim malları üretimindeki hızlanmanın üretim malları üretimindeki hızlanmayı gerektirmesi demektir. *Hızlandırma kuramına* göre tüketim malları hızlanması üretim malları hızlanmasını kendisinden çok daha fazla arttırmaktadır. Örneğin 100.000 liralık daha fazla tüketim malı üretmek isteyen bir firma, diyelim 500.000 ya da bir milyon liralık yeni tesis ve makineyi gerektirecektir. Ekonomi kuramcıları bu olayı konjonktürün dürtücü gücü saymaktadırlar. Bu hız, ekonomik bir çöküntünün başlangıcı olur. Çünkü üretim malları üretimiyle tüketim malları üretimi arasındaki denge bozulur ve bir süre sonra bunalım başlar. *Bk.* Bunalım.

HİBE *(Os.* Hibe, *Fr.* Donation, *Al.* Schenkung, *İng.* Gift, Donation, Grant; *Lâ.* Donatio) Bir malı karşılıksız olarak bir başka kişiye verme... Bu bağışlamadan bir *bağışlama vergisi (Os.* Hibe vergisi, *Fr.* Tax de donation) alınır. Hukuk açısından bağışlama, kendisine mal verilen kişinin kabulüne bağlıdır.

HİCRÎ YIL *(Os.* Senei *hicrîye*, *Fr.* L'année de l'hégire, *Al.* Jahr der Hedschra (Hidschra), *İng.* The year of the hegira) İslâm peygamberi Muhammed'in Mekke kentinden Medine kentine gidişi tarihinden başlatılan yıl... İslâm tarihinde bu *hicret* (Göç) yılıyla başlayan takvim kullanılır. Ticâret ilişkilerindeki gerekliliğinden ötürü yabancı diller bu Arapça deyimi *hegir* biçiminde kendi dillerine almışlar. Bu takvime ayın yörüngesi üstünde dönüşüne göre hesaplandığından *kamerî yıl (Os.* Senei kamerîye) da denir. Hicrî yılı *milâdî yıl (Os.* Senei milâdîye, İsa'nın doğumundan başlayan ve çağımızda her ulusun kullandığı takvim)'a çevirmek için hicrî yılın yüzde 3'ü çıkarılır ve kalan sayıya 621 sayısı eklenir. Örneğin Hicrî 1000 yılı, bugünkü milâdî takvime göre hangi yıldır? 1000 sayısının yüzde üçü 30'dur. bu 30'u 1000'den çıkarırsak 970 sayısını buluruz, bu 970 sayısına 621 sayısını (çünkü hicrî takvim milâdî olarak 16 Temmuz 622 tarihinden başlar) eklersek 1591 sayısını buluruz ki bu da hicrî 1000 yılının milâdî karşılığıdır. Bir de *rûmî yıl (Os.* Senei rûmîye) vardır ki İ.Ö. 46 yılında Roma imparatoru Jül Sezar adına düzenlenen takvime dayanır, yılbaşısı 1 Mart tarihidir. 1678 tarihinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp son yıllara kadar ülkemizde *mâlî yıl (Os.* Senei mâlîye) olarak kullanılmıştır. Hâlâ da kullanılmaktadır, günümüzde de mâlî yılbaşı 1 Mart tarihidir. Hicrî sene 354 gündür, rûmî seneyse 365 gündür, bundan ötürü her 33 yılda bir rûmî sene hicrî seneyi bir yıl geçer. Rûmî seneyi bulmak için milâdî seneden 584 sayısı (Çünkü rûmî sene, milâdî 584 yılından başlatılmıştır) çıkarılır. Örneğin milâdî 1980 senesinin rûmî karşılığı 1396'dır. Yaşlanmış yurttaşlarımızın nüfus cüzdanlarında doğum tarihi olarak rûmî yıl kaydedilmiştir, örneğin 1916 yılında doğan bir Türk'ün nüfus cüzdanında doğum yılı olarak rûmî 1332 tarihi yazar.

HİMÂYECİLİK *Bk.* Koruyuculuk.

HİNTERLANT *(Os.* Hinterlant, *Fr., Al., İng.* Hinterland) Ekonomik bir merkeze bağlı olan yerler... Bütün dillerde Almancası kullanılmaktadır. Örneğin Trakya, ekonomik açıdan İstanbul'un hinterlandıdır.

HİSSE *Bk.* Pay.

HİSSEDÂR *Bk.* Paydaş.

HİSSE SENEDİ *(Os.* Hisse senedi, *Fr.* Action, *Al.* Aktie, *İng.* Share, Stock) Bir şirket ortaklarının şirket sermâyesine katılma paylarını saptayan senet... Türkçe yazımıyla *aksiyon* ve Arapça *eshâm* deyimleriyle de dilegetiriliyor. Kooperatif, komandit ve anonim şirketlerin ortaklık payları bu senetle saptanır. Bunlarm dışındaki şirketler hisse senedi çıkaramazlar. Şirketin sermâyesi, bu hisse senetlerinin üzerine yazılmış paraların toplamıdır. Hisse senetleri, kıymetli evrâk niteliğindedirler ve elden ele geçebilirler. Ticâret Kanunu'nun 399. maddesine göre ada yazılı (nâma muharrer) olabilecekleri gibi taşıyana yazılı (hâmiline muharrer) da olabilirler. Kurucu hisse senetleri, âdî hisse senetleri, imtiyâzlı hisse senetleri vb. olmak üzere çeşitli biçimleri vardır. Bir şirketin paydaşları (hissedarları) ancak hisse senetlerinin üstünde yazılı olan değer oranında (çünkü hisse senetlerinin değeri zamanla yükselebilir ve râyiç değerleri nominal değerlerinin çok üstüne çıkabilir) sorumludurlar. Her hisse senedi, genel kurul toplantılarında bir oydur (Kimi ülkelerde oy hakkı vermeyen hisse senetleri de vardır). Şirket sermâyesi arttırılıp yeni hisse senetleri çıkarıldığında eski hisse senedi sahiplerinin öncelik (rüçhan) hakları vardır, eşdeyişle yeni hisse senetleri bunlar almadığı takdirde başkalarına satılabilir. Hisse senedi sahiplerinin bu ortaklığa bağlı yeni ortaklıklar kurulmasında ve bu yeni ortaklıkların hisse senetleri üzerinde de hak sahibi olmalarına *İng. call of more* işlemi deniyor. *Hisse senedi* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Anamalı hisse senetlerine bölünmüş ortaklık (Os.* Sermâyesi eshâma münkasim şirket, *İng.* Stock company), *kâr payı (İng.* Share bonus, Share of profit), *hisse senedi çıkarma (İng.* Issue of shares), *hisse senedi muhâsebesi (İng.* Stock accounting), *taşınabilir değerler (Os.* Menkul kıymetler, *İng.* Stock and shares), *ada yazılı hisse senetleri (Os.* Nâma muharrer hisse senetleri, *İng.* Registered shares), *taşıyana yazılı hisse senedi (Os.* Hâmiline muharrer hisse senedi, *İng.* Transferable share), *hisse senedi kârı (İng.* Stock dividend), *hisse senedi piyasası (İng.* Stock market), *hisse satın alma yetkisi (İng.* Stock option), *hisse senedi satın alma imtiyaz belgesi (İng.* Stock purchase warrant), *hisse senedi makbuzu (İng.* Stock receipt), *hisse senedi hesâbı (İng.* Shares account), *çok oylu hisse senedi (İng.* Share with multiple votes), *oy bakımından ayrıcalıklı hisse senedi (İng.* Share carrying voting power), *anamala katılma payı (İng.* Share of capital), *garantili hisse senedi (İng.* Share deposited as security), *gider payı (Os.* Masraf hissesi, *İng.* Share of expenses), *mirâs payı (İng.* Share in the inheritance), *para yerine çıkarılan hisse senedi (İng.* Share issued for cash), *taşınmazlar hisse senedi (Os.* Gayrı menkul hisse senedi, *İng.* Share issued for property), *ayrıcalıklı hisse senedi (İng.* Deferred share), *âdî hisse senedi (İng.* Ordinary share), *ödenmiş paylar (İng.* Paid up shares), *kurucu hisse senedi (Os.* Müessis hisse senedi, *İng.* Founders's share), *Bk.* Pay, Paydaş, Şirket.

HİYLE *(Os.* Hile, Hud'a; *Fr.* Dol, Fraude, Ruse, Falsification; *Al.* List, Kniff, Trick, Betrug, Arglistige Taeschung, Rechtswridge Absicht; *İng.* Defraudation, Wilful fraud, Wilful misrepresentation) Çıkar sağlamak için bilerek yanlış bir kanı uyandırma ve bir malı değersizleştirme... Örneğin bir kimsenin bir başkasında yanlış bir kanı uyandırarak onu bir sözleşme imzalamaya yöneltmesi bir hile olduğu gibi, sütçünün süte su karıştırarak onu değersizleştirmesi yoluyla kazanç sağlaması da bir hiledir. Hukuk ve dine uygun sayılan hileler de vardır. *Bk.* Dinsel aldatma.

HİYLEİ SER'İYYE *Bk.* Dinsel aldatma.

HİYLELİ İFLÂS *(Os.* Hileli iflâs, *Fr.* Banqueroute fraudaleuse, *Al.* Betrügerischer Bankrott, *İng.* Fraudulent bancruptcy) Alacaklılarını zarara sokmak amacıyla hileli işlemler yaparak gerçekleştirilen iflâs... İcra ve İflâs Kanunu'yla Cezâ Kanunu'na göre, iflâsından sonra hileli işlemler yaparak alacaklılarını zarara sokan kişinin durumu da bu deyimin kapsamı içindedir. Hukuk açısından suçtur.

HİZMET *Bk.* Görev.

HOLDİNG *(Os., Fr., Al., İng.* Holding) Tröst kurma amacıyla gerçekleştirilen şirketler şirketi... Tröst kurma düşüncesini ilkin ortaya atan Amerikalı hukukçu C. T. Dood'tur. Rockefeller'in ortaklarından olan Dood, 1870 'lerde düşüncesini gerçekleştirmiş ve petrol şirketlerinin yüzde doksanını ele geçirerek bir petrol tröstü kurmuştu. Tröst dışı kalan firmaların direnci üzerine bu tröst ticâret özgürlüğüne aykırı görülerek mahkeme kararıyla kapatıldı. *Holding* onun yerine düşünülen çeşitli tröst biçimlerinden biridir, sanki tröstten farkıymışçasına mahkemelerce de kurulmasına izin verilmiştir. Bir ad değişikliğinden başka tröstten hemen hiçbir ayrımı olmayan holding birçok şirketi içinde toplayan ve onların hisse senetlerine sahip olarak

onları yöneten şirketi dilegetirir. *Holding trust* adı verilen bu dev şirket, kapsadığı bütün şirketlerin sahibidir. Holdinge bağlı şirketler biçimsel olarak bağımsız görünürler, gerçekte holdingin malî denetimi altındadırlar. Tekelci anamalcılığın en büyük kurumları olan *holding*'lere *konzern*'ler de denir. Örneğin 1911 yılında Paris ve Hollanda bankalarının kurduğu *Compagnie Générale de Maroc* holdingi; bankaları, nakliyat kumpanyaları, petrol, elektrik, çimento ve kömür işletmeleriyle hemen bütün Fas'ı egemenliği altına almış ve uzun yıllar denetimi altında tutmuştur. Holdingler, aynı zamanda, büyük bir anamal tasarrufu da sağlarlar: "Bankalar, kurdukları holdingin hisse senetlerinin büyük kısmını muhafaza ederler. Sadece bu ana şirketin aracılığıyla, kendi kaynaklarını kullanmaksızın, holdingin bütün kollarını kontrol ederler ve bundan ötürü de büyük bir sermaye tasarrufu sağlarlar. Gerçi holdingin genel toplantılarında çoğunluğu sağlamak için hisse senetlerinin yüzde kırkma sahip olmak gerekir ve holding şirket de aynı oranda bir iştirakle şubeleri kontrol eder, ama banka bu şubelerin sermayesinin yüzde on altısına eşit bir meblâğı işletmeden tuttuğu için gruba bağlı şirketlerin yönetimine egemendir" (Petit et De Veyrac, *Le Crédit et l'Organisation Bancaire,* s. 518). Holding'ler para babalarının çeşitli para oyunlarını kolaylıkla oynayabilecekleri alanlardır. Holding'ler, çok sayıda şirketi denetlemek için gereken anamalın en aza indirilmesini olanaklı kılar. Diyelim bir şirketi egemenlik altına almak için yüzde kırk oranında hissesine sahip olmak yetmektedir. Holding hiçbir zaman bu hisseyi satın almaz, yüzde elli bir oranında anamalına katıldığı yeni bir şirket kurar ve öbürünün yüzde kırk oranındaki hisse senetlerini bu yeni şirkete aldırır. Böylelikle de o şirketi egemenliği altına almak için bağlaması gereken para miktarı yüzde yirmiye düşer. Bu yolla plasmanlarını yüzde beşe kadar düşüren holdingler saptanmıştır. Holdinglerin küçük hisse sahipleriyse bankaya para yatıran kişilerden farksız olarak paralarının nasıl işletildiğinden habersizdirler. Bu habersizlik de holdingin gerçek yöneticileri olan sermayedarlara çok geniş bir sömürü olanağı sağlar, payların dağıtımını diledikleri gibi sınırlarlar ve kârın büyük bölümünü yeni girişimlere yatırırlar. Böylelikle de büyüdükçe büyürler, çok büyük tekelci imparatorluklar kurarlar. Günümüzde kapitalist dünyayı bu para imparatorlukları yönetmektedir. *Bk.* Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet anamalcılığı.

HOLLANDA MERKANTİLİZMİ *(Os.* Hollanda merkantilizmi, *Fr.* Mercantilisme hollandais, *Al.* Hollaendischer Merkantilismus, *İng.* Dutch mercantilism) Sanâyiin ticâreti güçlendirmek ve beslemek için gerekli olduğu savı... Hollanda'da gerçekleştirilen bu merkantilist anlayışa göre ülkeyi zenginleştiren, döviz ya da değerli mâdenleri ülke içine çeken sadece ticârettir. Sanâyi yetmez, çünkü asıl sorun sanâyiin ürettiklerini satabilmektir. *Bk.* Merkantilizm.

HOME COLONIES *Bk.* Yurt içi koloniler.

HOMERİK *(Os.* Homerik, *Fr.* Homerique, *Al.* Homerische, *İng.* Homeric) Göçebe, baba yetkesine bağlı, çoban toplum... Zimmermann'ın toplum sınıflandırmasında üç toplum tipinden biridir. Zimmermann, bu tipi, ünlü Yunan ozanı Homeros'un yapıtlarından saptamıştır. Yunan yazarı Aristofan'ın komedilerinden saptadığı kazanç ve çıkar toplumuna *Aristofanik (Fr.* Aristophanique, *Al.* Aristophanisch, *İng.* Aristophanic) ve Yunan ozanı Hesiodos'un yapıtlarından saptadığı kırsal topluma da *Hesiodik* adını verir. *Bk.* Hesiodik.

HOMO ECONOMİCUS *Bk.* Ekonomik insan.

HUD'A *Bk.* Hiyle.

HUKUKSAL ANAMAL *(Os.* Hukukî sermâye, *Fr.* Capital juridique, *Al.* Juristisches Kapital, *İng.* Juridical capital) Emek ürünü olmayan bir gelir getiren anamal... Avusturyalı ünlü ekonomici Böhm-Bawerk tarafından ilerisürülmüştür. Büyük ününe karşın anamalın ne demek olduğundan habersiz bulunan Bawerk, anamalı *teknik* ve *hukuksal* olarak ikiye ayırıyor. Ona göre üretime bağlanan anamal teknik; tahvil, hisse senedi, ev, apartman, otomobil vb. gibi gelir getiren her türlü üretimdışı değere bağlanan anamal hukuksaldır. *Bk.* Anamal.

HUMAN ENGINEERS *Bk.* İnsan mühendisleri.

HUMAN RELATIONS *Bk.* İnsan ilişkileri.

HÜKMÎ ŞAHISLAR *Bk.* Tüzel kişiler.

HÜNERLİ EMEK *(Os.* Mûdil sây, *Al.* Komplizierte, Potenzierte einfache Arbeit, Multiplizierte einfache Arbeit, Arbeit auf höherer Potenz; *İng.* Skilled labour, Intensified simple labour, Multiplied simple labour) Özel bir eğitimin, bilgi ve yeteneklerin sonucu olan emek... Basit emeğe karşı olarak kullanılır, *karmaşık* ya da *kompleks emek* deyimleriyle de dilegetirilmektedir. *Hünerli emek,*

gücünü, hünersiz emeklerin sosyal ortalaması üstüne çıkaran başka emek öğelerini içeren emektir. Kimi işler ustalaşmış işçiler, teknisyenler ve mühendisler gerektirir. Hüner elde edebilmek için, öğrenen ve öğreten enerji harcamışlardır. Uzun bir eğitim ya da çıraklık evresi geçirilmiştir. Bu emek, hünerli emektir. Hüner elde etmek için harcanan çeşitli enerjiler hemen üretici olmamışlardır, ama daha sonra yapılacak üretime tüm güçleriyle katılacaklardır. *Bk.* Hünersiz emek, Emek.

HÜNERSİZ EMEK *(Os.* Basit sây, *Al.* Einfache Arbeit, *İng.* Simple labour) Gelişme bakımından herhangi bir özellik göstermeyen her insanın fizik örgenliğinde ortalama olarak bulunan basit gücün harcanmasıyla gerçekleşen emek... Gelişme bakımından herhangi bir özellik göstermeyen emeği dilegetirir, örneğin iki saatlik emek bir saatlik emeğe göre iki kat değer üretir derken *hünersiz emek* kastedilir. Emek süresi bakımından biri öbürüyle kıyaslanabilecek emek, bu türlü bir emektir. Yoksa hünersiz emeğin örneğin bir saatte yaptığı işi hünerli bir emek hünerin derecesine göre daha kısa sürelerde yapabilir. Ne var ki bütün bu emekler *toplumsal ortalamada* birleşirler. *Bk.* Hünerli emek, Ortalama.

I

ILIMLI ENFLÂSYON *(Os.* Mûtedil enflâsyon, *Fr.* Inlafiton modérée) Para değerinin ağır bir tempoyla düşmesi... *Örtülü enflâsyon* da denir. *Hükümet enflâsyonu* bu türlü bir enflâsyondur. Mal ve işgücü satın almak amacıyla yapılır. Bunun için hükümetler ya karşılıksız para bastırırlar ya da para stokunu çeşitli yöntemlerle artırırlar. *Ilımlı enflâsyon,* genellikle, istihdam ve üretim hacminin kısa bir sürede artabileceği koşullar içinde gerçekleştirilir. Anamalcı üretimde hükümetler, mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bu yola başvururlar. Ne var ki üretimin artması para stokundaki bu artmayı kısa bir süre sonra karşılayamazsa ılımlı enflâsyon, gerçek enflâsyona yönelir ve fiyatlar sıkı hükümet denetimine rağmen hızla artmaya başlar. *Bk.* Enflâsyon.

ILIMLI İSTEM *(Os.* Mûtedil talep, *Fr.* Demande modérée, *Al.* Maessige Nachfrage, *İng.* Moderate demand) Ölçülü ve ussal istem... *Bk.* İstem.

IRGAT *(Os.* Amalei zirâîye, Rençber; *Fr.* Ouvrier agricole) Tarım işlerinde çalışan işçi... Anamalcı üretim düzeninin tarım kesiminde çalışan işçileri dilegetirir. Köleci üretim düzeninin *kölesi*'nden ve anamalcı üretim düzenindeki sanâyi kesiminin *emekçi*'sinden, aynı ortak yapıya sahip olmakla beraber, farklıdır. Kimileri *yanaşma* adı altında boğazı tokluğuna çalışır, kimileri ücret olarak kendi üretiminden bir tahıl payı (örneğin on teneke buğday) alır, kimileri de günlük ya da aylık olarak belli bir ücret alır. Kapitalist tarımda bunlar da artık-değer yaratır. *Bk.* Köle, Toprak kölesi, Tarım.

IRMAK TAŞIMACILIĞI *(Os.* Nehir nakliyâtı, *Fr.* Tronsport fluvial, *Al.* Flusstransport, *İng.* River transport) Nehirlerde nehir taşıtlarıyla yapılan yolcu ve yük taşımacılığı... Hukuksal açıdan deniz taşımacılığındaki hukuk kurallarına bağlıdır. *Bk.* Deniz taşımacılığı, Taşımacılık.

ISKARTAYA ÇIKARILAN MALLAR *(Os.* Iskarta edilen emtea, *Fr.* Marchandises de rebut, *Al.* Ausschusswaren, *İng.* Waste matter, Job-lot) Değersizleşmelerinden ötürü satıştan çekilip bir yana atılan mallar... *Bk.* Mal.

ISKONTO *Bk.* İndirim.

ISMARLAMA *(Os.* Sipâriş, *Fr.* Commande, *Al.* Auftrag, *İng.* Command) Bir şeyin yapılmasını bu işe yapana söyleme... *Bk.* Hazır giyim.

ISMARLAMA DEFTERİ *(Os.* Sipâriş defteri, *Fr.* Livre de commandes, *Al.* Bestelbuch, *İng.* Order book) Ismarlananların yazıldığı defter... *Bk.* Ismarlama.

ISMARLAMAYI GERİ ALMA *(Os.* Sipârişten nükûl, *Fr.* Décommander, Contre ordre, Annuler un ordre; *Al.* Abbestellung, *İng.* Counterorder) Ismarlamaktan vazgeçme... *Bk.* Ismarlama.

IŞIKLI TANITIM *(Os.* Işıklı reklâm, *Fr.* Reclame lumineuse, *Al.* Lichtreklame, *İng.* Illuminated sign boards, Advertising illumination) Işıklı yazılar ya da biçimlerle yapılan reklâm... *Bk.* Tanıtım

İ

İCÂT *Bk.* Buluş.

İCÂTLAR KURAMI *Bk.* Buluşlar kuramı.

İCRÂ *Bk.* Yerine getirme.

İÇ ALIMSATIM *(Os.* Dahilî ticâret, *Fr.* Commerce intérieur, *Al.* Inlaendischer Handel, Binnenhandel; *İng.* Inland trad) Bir ülkenin sınırları içinde yapılan ticâret... *İç tecim* de denir. Bir ülkenin sınırları dışında yapılan *dış alımsatım* ya da *dış tecim (Os.* Hâricî ticâret) deyimi karşılığında kullanılır.

İÇ BELGİT *(Os.* Dâhilî senet, *Fr.* Effet sur l'intérieur, *Al.* Inlaendischer Weschsel, *İng.* Inland bill) Bir ülke içinde çekilen ve çekildiği ülkede ödenen poliçe.

İÇ BORÇLANMA *(Os.* İstikrâzı dâhilî, *Fr.* Emprunt intérieur, *İng.* Internal loan) Bir devletin kendi halkından aldığı borç... Devlet bunun için hazîne bonoları (devlet tahvilleri) çıkarır ve belli bir fâiz öder. *Bk.* Dış borçlanma.

İÇ DENİZ *(Os.* Bahrı dâhilî, *Fr.* Mer intérieure, *Al.* Binnenmeer, *İng.* Inland sea, *Lâ.* Mare internum) İki kıyısı da aynı devletin olan deniz... Örneğin Marmara denizi, Azak denizi böyledir. Bununla beraber, uluslararası genel hukukta "kara sularının iki katını aşmama" koşuluyla sınırlandırılmıştır.

İÇ DENİZCİLİK *(Os.* Dâhilî deniz seyrüseferi, *Fr.* Navigation intérieure, *Al.* Binnenschiffahrt, *İng.* Inland navigation) İç denizlerde yapılan deniz taşımacılığı... *Bk.* İç deniz.

İÇ EKONOMİLER *(Os.* İktisâdı dâhilî, *Fr.* Économies internes, *Al.* Interne Einsparungen, *İng.* Internal economies). Bir işletme ya da firmanın içinde gerçekleşen ekonomiden doğan yararlanmalar... *İç yararlanmalar* da denir. Ekonomici Marshall deyimidir ve firma dışında gerçekleşen ekonomiyi dilegetiren *dış ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin maliyet, firma içinde gerçekleşen ekonomik hareketlerle düşebileceği gibi, firma dışında gerçekleşen ekonomik hareketlerle de düşer. Firma, bu iç ve dış ekonomik hareketlerden yararlanır. Firmanın gelişmesi, uzmanlaşması, güçlenmesi ve bunlardan ötürü maliyetinin düşmesi bir *iç ekonomi* hareketidir. Marshall, firma içinde firmanın zararını doğuran ekonomik harekete de *iç eksi-ekonomi* adını verir ve ters yönde işleyen bu iç ekonomi hareketinin nedeni olarak kötü örgütlenme, gereğinden çok genişleme ve yayılmayı gösterir. *Bk.* Ekonomi.

İÇ EKSİ-EKONOMİ *Bk.* İç ekonomiler.

İÇ ETKİ *(Os.* Tesiri dâhilî, *Fr.* Endogéne, *Al.* Endogen, *İng.* Endogenous) İçerden etkileyen... Ekonomi dilinde *dışardan etkileyen* anlamında *dış etki* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin para değerinin değişmesinde iç etki paranın miktarının azalıp çoğalması, dış etki siyasal çalkantılardır. Anamalcı ekonomi edebiyatında bu deyimler özellikle konjonktür hareketlerinin incelenmesinde kullanılmaktadır. *Bk.* Konjonktür, Dış etki.

İÇ KAMBİYO *(Os.* Dâhilî kambiyo, *Fr.* Change intérieur, *Al.* Inlandskurs, *İng.* Inland exchange) Ulusal paranın yabancı paralarla ülke içinde değiştirilmesi... *İç değiştirme (Os.* Dâhilî mübâdele) de denir. *Bk.* Kambiyo.

İÇ KAPİTÜLASYONLAR *Osmanlı* imparatorluğunun ekonomik düzeninde kimi kişilere tanınan tarımdan, sanâyiden, ticâretten ve dış ticâretten ayrıcalıklı gelir toplama hakkı... Profesör Dr. Niyazi Berkes tarafından *Türkiye İktisat Tarihi* (Gerçek Yayınevi, iki cilt) adlı yapıtında ilerisürülmüştür. Osmanlı düzeninin ekonomik yapısı üstünde değerli bir inceleme olan bu yapıtta Berkes, *kapitülâsyon (Bir anlaşmanın koşulları* anlamına gelen *Fr. capituler* deyiminden türemiştir. Berkes bunu *Os. tefviz* deyimiyle çeviriyor ki *kimi hakları bir başkasına vermek* demektir) 'ların gerekçelerini, bunun Osmanlıların kendilerini güçlü görmelerinin güvencinden ileri gelmeyip o çağın Avrupa ekonomisinde de uygulanan bir ekonomi siyasası olduğunu, ne var ki Batı Avrupa'da dış ticâret siyasetinin merkantilizme dönüşerek kapitülasyon siyasetine ters bir tutum aldığı zaman Osmanlıların kapitülasyon siyasetinde direndiklerini anlatıyor ve Osmanlı düzeninin *mukataa, iltizam, emânet* ve *temlik* sistemlerini *iç kapitülasyonlar* deyimiyle niteliyor. Şöyle diyor: "Bu terimlerin Osmanlı düzeni içinde genel olarak ne ifade ettiğini görelim. Çünkü iltizâm usulü bizim genel sanımız hilâfına toprak gelirlerini toplama mekanizması değildir sadece. Mukataa ve iltizâm sırf mâlî bunalım zorunluğunun sonucu da değildir. Çok daha önce var olan, yani Osmanlı sisteminin kendisinde bulunan bir nitelikten doğan bir şeydir. Bunalım karşısında timar sisteminin yerine başka bir usulün uygulanışı, zaten daha önce

ticâret alanında uygulanan bir yöntemin bu alana da şümullendirilmesinden başka bir şey değildir. Hepsi birlikte *iç kapitülasyonlar* dediğim ekonomik siyaseti teşkil eder... Genel usul, bazı kişilere gelirleri toplama imtiyâzını devlete ait bir hakkı geçici ve devredilmiş bir *mülkiyet* imiş gibi ve bir tekel olarak vermektedir. Bu imtiyâzı, devletin verdiği *berât* ile alan kişi, kısa bir süre içinde devlete ait bazı yetkileri kullanma tekelini de alıyor demektir ki bu da ya *para*'yla ya da *nüfuz*'la sağlanır. Burada iki güç kaynağı, ekonomik ve politik iki öğe, karşı karşıya geliyor... Eğer kapitülasyon imtiyâz ve muâfiyeti verilen kişiye: Buna karşı sen şu şu işe bak, gelirlerini topla, hazîneye getir, derseniz bu *emânet* usulü olur ve bugünkü *memurluk* şekline pek yaklaşır. Eğer o kişiye müzâyedeyle bir geliri toplama imtiyâzı verilirse buna *iltizâm* denir ve bugünkü *müteahhitlik* şekline yaklaşır. Eğer kişiye: Şu şu işe bakmanı isterim, ama sana kısa süre için verirsem gelirlerin üretim güçlerine aldırış etmeyerek onları sıkboğaz edeceğin için bu işi benimseyesin diye sana bu imtiyâzı kullanma hakkını ömrünün sonuna kadar sürecek bir mülkiyet olarak veriyorum dersen o zaman bu *mâlikâne* ya da *gedik* olur ki babadan oğula geçme eğilimi gösterdiğinde bugünkü *özel mülkiyet*'e pek yaklaşır, nitekim Osmanlı tarihinde bu eğilim boyuna kendini göstermiştir" (*İbid*, c. II, s. 214-221). *Bk.* Derebeylik, Has, Timar, Zeâmet, Kapitülâsyon.

İÇ SİGORTA *(Os.* Dâhilî sigorta, *Fr.* Assurance de lui-même, *İng.* Insurance by himself) Bir işletme ya da kurumun kendi bütçesinden ayırdığı parayla kendi kendine yaptığı sigorta... *Bk.* Sigorta.

İÇ PAYDAŞLAR *(Os.* Dâhilî hissedarlar, *İng.* Insiders stockholders) İşletmeyi yöneten ve ona egemen olan paydaşlar... John Robinson, *The Accumulation of Capital* adlı yapıtında (s. 8) büyük tekellerin hissedarlarını *Insiders hissedarlar* ve *Outsiders hissedarlar* olmak üzere ikiye ayırmıştır. İç hissedarlar, az hisseye sahip olsalar bile, büyük kapitalistlerdir ve tekelin genel tutumuna egemendirler. Dış hissedarlarsa pasif kişilerdir, sadece kupon keserek paylarını alırlar. Çoğunlukla ne olup bittiğinden habersizdirler. Bunların sadece adı *hissedar*dır, genellikle şirketlerin yönetimi üstünde hiçbir nüfuzları yoktur. *Bk.* Dış paydaşlar.

İÇ PAZAR *(Os.* Dâhilî piyasa, *Fr.* Marché intérieur, *Al.* Inlaendische, Markt, *İng.* Home market) Bir ülkenin kendi sınırları içindeki alışveriş... Bir ülkenin kendi sınırları dışındaki alışverişi dilegetiren *dış pazar* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Pazar.

İÇ PAZAR İÇİN VERİLMİŞ BELGİT *(Os.* Dâhilî piyasaya keşîde edilmiş senet, *Fr.* Effet sur l'intérieur, *Al.* Inlaendischer Wechsel, *İng.* Home bill) İç pazarda ödenmek üzere düzenlenmiş senet... *Bk.* Senet.

İÇSEL EKONOMİLER *Bk.* İç ekonomiler.

İÇ SULAR *(Os.* Dâhilî sular, *Fr.* Eau intérieures, *Al.* Binnengewaesser, *İng.* Inland waters, *Lâ.* Aquae internae) Bir ülkenin sınırları içinde taşımacılığa elverişli olan sular... Nehirler ve göller iç sulardır. Bu sularda taşımacılık Ticâret Kanunu'nun 887. ve bunu izleyen maddelerine göre kara taşımacılığı hükümlerine bağlıdır. *Bk.* İç deniz, Taşımacılık.

İÇ TİCÂRET *Bk.* İç alımsatım.

İÇTÜZÜK *(Os.* Dâhilî nizamnâme, *Fr.* Réglement intérieur, *Al.* Hausordnung, *İng.* Standing orders, House regulations) Herhangi bir kuruluşun iyi işlemesini sağlamak ve sadece o kuruluşa özgü bulunmak üzere saptanmış kurallar... Bu kuruluş büyük millet meclisi, herhangi bir kurum ya da şirket olabilir.

İFLÂS *(Os.* İflâs, *Fr.* Faillite, Banqueroute; *Al.* Konkurs, Bankrott; *İng.* Bankruptcy, Failure; *Lâ.* Concursus creditorum, Processus concursus, Processus cridae, Processus conturbationis) Borçlarını ödeyemeyecek durumda olduğu mahkemece saptanan borçlunun durumu... İcrâ ve İflâs Kanunu'yla Ticâret Kanunu'na göre sadece tüccarların iflâsına hükmolunabilir, hukuk açısından tüccar olmayanların iflâsı sözkonusu değildir. Bu genel hukuk kuralının istisnaları da vardır, örneğin Ticâret Kanunu'na göre yasal yasağa rağmen ticâret yapmış olan yargıç, noter ve memurların da iflâsına hükmolunabilir. İflâs edenin bütün mallarına elkonulur ve bu mallar satışa çıkarılarak borçları ödenmeye çalışılır. Buna hukuk dilinde, *genel haciz* ve *cebrî icrâ yöntemi* denir. Hiyleli iflâslar da vardır. *Bk.* Hiyleli iflâs.

İFLÂS BİLÂNÇOSU *(Os.* İflâs bilânçosu, *Fr.* Bilan de faillite) İflâs kararından sonra borçlarla alacakları göstermek üzere düzenlenen bilânço... *Bk.* Bilânço.

İFLÂS DUYURUSU *(Os.* İflâs ilânı, *Fr.* Déclaration de faillite, *Al.* Bankrotterklaerung, *İng.* Declaration of bankruptcy) İflâs edenin kendi iflâsını bizzat açıklaması... Asıl duyu-

ru, *mahkemece batkı duyurusu (Os.* İflâsın mahkemece ilânı, *Fr.* Jugement déclaratif de faillite, *Al.* Bankrotterklaerung durch das Gericht, *İng.* Adjudication in bankruptcy)'dur.

İFLÂS EVİRMELİĞİ *(Os.* İflâs dâiresi, *Fr.* Office de faillite, *Al.* Konkursamt, *İng.* Bankruptcy office) İflâs edenin mallarının defterlerini tutmak, işyeri ve mallarını mühürlemek, alacaklılarını toplantıya çağırmak vb. gibi batkı işlerini yürüten daire... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre her asliye mahkemesinin bulunduğu yerde iflâs memurunun başkanlığı altında kurulur.

İFLÂS HUKUKU *(Os.* İflâs hukuku, *Fr.* Législation sur la faillite, *Al.* Konkursrecht, *İng.* Law of bankruptcy, *Lâ.* Ius concursus) Batkıyla ilgili hukuksal kuralların tümü... Ülkemizde bu hukuk dalı İcrâ ve İflâs Kanunu'yla oluşmuştur.

İFLÂS İŞLEMİ *(Os.* İflâs muâmelesi, *Fr.* Procédure de la faillite, *Al.* Konkursverfahren, *İng.* Bankruptcy proceedings) Bir kimsenin iflâsı için gerekli hukuksal işlemler.

İFLÂS İŞODASI *(Os.* İflâs bürosu, *Fr.* Bureau de faillite, *Al.* Glaeubigerausschuss, *İng.* Committee of inspection, Board of bankruptçy) İlk alacaklılar toplantısına başkanlık eden iflâs memurunun seçeceği iki alacaklı ya da temsilcilerinden oluşan kurul.

İFLÂS KARARI *(Os.* İflâs kararı, *Fr.* Déclaration de faillite) Bir kimsenin iflâsı için mahkemece verilen karar.

İFLÂS MASASI *(Os.* İflâs masası, *Fr.* Masse en faillite, *Al.* Konkursmasse, *İng.* Bankrupts estate, Total estate, Defaulter's assets; *Lâ.* Massa concursus) İflâs edenin tüm mallarıyla hakları... Alacakların ödenmesi için saptanan bu mallarla haklara hukuk dilinde *masa* denir. İflâs edenin alacaklıları alacaklarını bu masadan alırlar.

İFLÂS MASASI GÖREVLİSİ *(Os.* İflâs masası memuru, *Fr.* Syndic de la faillite, Syndic; *Al.* Konkursverwalter, Verband; *İng.* Syndic, Assignee of the bankrupt's estate) İflâs edenin tüm mallarıyla haklarını saptamak için görevlendirilen memur... *Bk.* İflâs masası.

İFLÂS SÖZLEŞMESİ *(Os.* İflâs mukavelesi, Konkordato, Muvafakatnâme; *Fr.* Concordat, *Al.* Konkordat, Nachlassvertrag, Praeventivakkord, Zwangsvergleich; *İng.* Composition, Contract imposing liability upon a third Bankrupt's certificat) İflâs edenin alacaklılarıyla yaptığı anlaşma... Bu sözleşmenin yapılabilmesi için alacakliların sayı ve alacak miktarı bakımından üçte iki çoğunluğu şarttır, eşdeyişle bu çoğunluğun oluru sağlanmazsa konkordato yapılamaz. Sözleşme, icrâ tetkik merciinin tayin ettiği bir komiserin başkanlığı altında yapılır. *Bk.* İflâs, Sözleşme.

İFLÂS YÖNETİMİ *(Os.* İflâs idâresi, *Fr.* Administration de la faillite, Syndic de la faillite; *Al.* Konkursverwaltung, *İng.* Administration of bankruptcy, Trustee in bankruptcy, Assignee of a bankrupt's estate) Birinci alacaklılar toplantısının kararıyla alacakların incelenip sıralarının saptanması için bir ya da birkaç kişiden oluşturulan kurul... Bu kurul, ilk alacaklılar toplantısında, alacaklılar tarafından bilgili ve deneyli Türk yatandaşları arasından seçilir. İflâsı arındırmakla görevli olan bu kurul, iflâs dairesinin denetimi altında çalışır.

İHÂLE *Bk.* Üsterme.

İHRÂCÂT *Bk.* Dışsatım.

İHTİKÂR *Bk.* Vurgunculuk.

İHTİRÂ *Bk.* Bulgu.

İHTİSÂS *Bk.* Uzmanlık.

İHTİYÂÇ *Bk.* Gereksinme.

İHTİYAT AKÇESİ *Bk.* Yedek akçe.

İKAME *Bk.* Yerine koyma.

İKİCİ EKONOMİ (*Os.* Sünâî iktisat, *Fr.* Économie dualiste, *Al.* Dualistische Wirtscchaft, *İng.* Dual economy) Gerikalmış ülkelerde kapitalizmin uygulanamayacağını ilerisüren kuram... Hollandalı ekonomici Julius H. Boeke (Böke) tarafından ilerisürülmüştür. Geribıraktırılmış yoksul ülkelerde anamalcı üretim düzeninin belli kurallarına göre yükseltilen fiyatların yerli üreticileri, üretimi arttırmaya değil, tam tersine, azaltmaya yönelttiğini ilerisüren Böke, yerli üreticilerin sadece geçimlerini sağlamaya çalıştıklarını ve daha fazla kazanmak için hiçbir çaba harcamadıklarını söyler. Böke'ye göre bundan ötürü de istemin (talebin) ve dolayısıyla fiyatların artması onları daha çok çalışmaya değil, tersine, daha az çalışmaya yöneltir. Demek ki anamalcılık, geribıraktırılmış ülkelerde göze diken gibi batan bir *yama (Fr.* Transplantation)'dır. Batı'dan yapma (sun'î) bir organ gibi getirilip takılmıştır ve ekonomik gelişmenin yolunu büsbütün kapatmaktadır. Geribıraktırılmış ülkelerde gerikalmışlık ekonomisiyle anamalcı ekonomi tam bir *ikici (İng.* Dual) durum içinde-

dir ve asla birbiriyle bağdaşamaz. Gerikalmışlığın zorunlu sonucu olarak özellikle köylü ve işçi sınıfıyla anamalcılar arasında bir bağlantı kurulmakta, anamalcılığın ünlü *fiyat mekanizması* işleyememektedir.

İKİLER *(Os.* İkiler, *Fr.* Les deux, *Al.* Die Zweier, *İng.* The two) Belli bir deneme döneminden sonra Ortak Pazar'a üye olarak alınacak olan Türkiye'yle Yunanistan... Bu adla anılıyor. *Bk.* Ortak Pazar.

İKİLİ İNDİRİM *(Os.* Mükerrer iskonto, *Fr.* Réescompte, *Al.* Rediskontierung, *İng.* Rediscounting) İskonto edilmiş bir senedin yeniden iskonto ettirilmesi... *Reeskont* işlemi pratikte Merkez Bankası'nca yapılır. Bir tüccar aldığı mal karşılığında kısa vadeli ticârî bir senet verir, alıcı bu senedi bir bankaya götürerek vadesinden önce parayı elde edebilmek için kırdırır (eşdeyişle, iskonto ettirir). Senedi iskonto eden bankanın parası bolsa o senedi vadesi gelinceye kadar bekletir, aksi halde Merkez Bankası'na götürerek ikinci kez kırdırır (reeskont) ve parasını tahsil eder. Reeskont işlemleri, bir ülkede mal miktarına göre para miktarının darlığını belirtir. Merkez bankaları bu darlığı karşılamak için yeni para çıkarırlar, çünkü senetlerin vadeleri geldiğinde mallar satılmış olacağından senet tutarları ödenmiş ve bu çıkarılan para yeniden Merkez Bankası'na dönmüş olacaktır. Reeskont işlemleri, bütün anamalcı ülkelerde banknotların ve genel fidüsyer paranın meydana çıkmasında başlıca etken olmuştur. *Bk.* İndirim.

İKİLİ PARA ÖLÇÜSÜ *(Os.* Müşâbih âyârlar, *Fr.* Étalons paralléles) Altın ve gümüşün, aralarında bir değer ilişkisi kurulmaksızın, ayrı ayrı olmak üzere birlikte geçerlikleri... 1663-1695 yılları arasında İngiltere'de *paralel etalonlar* adı verilen bu çift para ölçüsü uygulanmıştır. Bu süre içinde İngiltere'de her malın hem altın hem gümüşe göre olmak üzere ikişer fiyatı vardı. Bu sistem, *çift mâden sistemi*yle karşılaştırılmamalıdır. Çift mâden sisteminde, altınla gümüşün arasında yasayla saptanmış sabit bir oran vardır. *Paralel etalonlar*'daysa böyle bir oran yoktur ve birbirleriyle değiştirilmemektedirler. Satış ve kredi işlemlerinde kullanılacak paranın bunlardan hangisi olduğu taraflar arasında önceden sözleşmeyle saptanmaktadır. Daha açık bir deyişle, *paralel etalonlar* sisteminde mal fiyatları için iki ayrı ölçü vardır, çift mâden sistemindeyse bu ölçü tektir. Örneğin birincisinde bir malı almak için diyelim iki altın ya da üç gümüş lira vermeniz gerekecektir, ikincisinde ister altın ister gümüş olmak üzere iki lira vereceksiniz. *Bk.* Çift mâden dizgesi.

İKİLİ SİGORTA *(Os.* Mükerrer sigorta, *Fr.* Réassurance, *Al.* Rückversicherung, *İng.* Reinsurance) Bir sigorta şirketinin sigorta ettiği şeyi başka bir sigorta şirketine sigorta ettirmesi... Ticâret Kanunu'nun 968. maddesi bu anlamda *tekrar sigorta* deyimini kullanmıştır.

İKİNCİ ELDEN SATINALMA *(Os.* İkinci elden satınalma, *Fr.* Acheter de seconde main, *Al.* Aus zweiter Hand kaufen, *İng.* To buy second hand) Bir malı başka bir satıcıdan satın almış olanlardan satınalma... Doğrudan satıcıdan satınalmayı dilegetiren *birinci elden satınalma (Os.* Acheter de premiére main, *Al.* Aus erster Hand kaufen, *İng.* To buy at first hand) deyimi karşılığında kullanılır.

İKİNCİ KAZANÇ *(Os.* İkinci temettü, *Fr.* Super dividende, Second dividende; *Al.* Superdividende, *İng.* Super dividend) İlk temettüden sonra alınan temettü... Şirket ana sözleşmesinde paydaşlar arasından kimilerine tercihli olarak bir ilk temettü verilmesi kabul edilmiş olabilir. Bu ilk temettü, bütün paydaşlarca paylaşılacak olan fazla kârın dağıtılmasından önce verilir. Bu durumda bütün hak sahipleriyle birlikte paylaşılan fazla kâr hissesine *ikinci temettü* denir.

İKİNCİ KESİM *(Os.* İkinci sektör, Kısmı sânî; *Fr.* Secteur secondaire, *Al.* Sekundaeres Sektor, *İng.* Secondary sector) Tüketimde kullanılan malları üreten sanâyi... Üretimde kullanılan malları üreten sanâyii dilegetiren *birinci sektör (Os.* Kısmı evvel, *Fr.* Secteur primaire) deyimi karşılığında kullanılır. Ekonomi dilinde *ikinci seksiyon (Fr.* Section secondaire) deyimiyle de dilegetirilen bu deyim *ikinci kesim* deyimiyle özleştirilebilir. *Sektörler (Al.* Sektoren) anamalcı ekonomide büsbütün başka bir anlam taşırlar. Anamalcı ekonomi dilinde tarım ve mâdencilik kesimine *birinci sektör (Fr.* Secteur primaire, *İng.* Primary sector), inşaat ve imâlât sanâyii kesimine *ikinci sektör (Fr.* Secteur secondaire, *İng.* Secondary sector), ulaştırma-ticâret-borsalar -bankacılık ve eğlence sanâyii kesimine *üçüncü sektör (Fr.* Secteur tertiaire, *İng.* Tertiary industry) adları verilir. Gerçekte bu anlamlar bilimdışıdır. Örneğin bir makine üretim malı, ekmekse tüketim malıdır. Düzenli bir ekonomide bu iki seksiyonun birbiriyle dengeli olarak üretim yapması gerekir, anamalcılık bu dengeyi yapısı gereği kuramaz ve bu yüzden de bunalıma zorunlu olarak düşer. "Bütün bunalımların sonuç olarak nedeni, daima, ana-

malcı üretimin üretim güçlerini sürekli olarak geliştirme zorunluğuyla karşıt durumda bulunan toplumun sınırlı tüketimidir". *Basit yeniden üretim* için birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değerin toplamı, ikinci seksiyonun değişmeyen anamalına eşit olmalıdır. Bu durumda üretim, hiçbir bunalımla karşılaşmaksızın, kolaylıkla yenilenir. Ama bu ideal bir durumdur ve anamalcı düzende hiçbir zaman gerçekleşemez. Anamalcılıkta artık-değerin bir bölümü üretimi artırmak için biriktirilir. Bu durumda da iki seksiyon arasında denge kurmak ve bunalıma düşmemek mümkündür. Bunun için de, eşdeyişle *genişletilmiş yeniden üretim* için de, birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değer toplamının ikinci seksiyondaki değişmeyen anamaldan daha büyük olması gerekir. Örneğin birinci seksiyonda 4.000 (değişmeyen anamal) 1.000 (değişken anamal) + 1.000 (artık-değer) = 6.000 üretim malına karşı ikinci seksiyonda 1.500 (değişmeyen anamal) + 750 (değişken anamal) + 750 (artık-değer) = 3.000 tüketim malı olmalıdır. Buysa ancak planlı bir ekonomide mümkün olup kâr amacıyla düzenlenen anamalcı ekonomide -anamalcılığın yapısı gereği- gerçekleşemez. Üretim malları, tüketim mallarını üretmek için üretilir. Bu yüzden üretim malları hacmiyle tüketim malları hacmi arasında zorunlu bir ilişki vardır. Tüketim malları üretimini gerekli sayıda tutabilmek için üretim mallarının gerekli sayıda üretimi zorunludur. Diyelim ki çok otomobil (birinci seksiyon) ve az benzin (ikinci seksiyon) üretildi, bu halde denge bozuktur ve birçok otomobil satılmadan kalır. Öyleyse her iki seksiyonu dengeli kılabilmek için üretilen malların hem niceliğini, hem de niteliğini göz önünde tutmak gerekir. İkinci seksiyonun birinci seksiyondan daha yavaş büyümesi olgusu, *anamalın organik bileşimi*'ndeki artışa uygun düşer. Diyalektikçi ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Ekonomide daha yüksek bir büyüme oranı sağlamak için *üretim araçları sektörünün tüketim araçları sektöründen daha hızlı büyümesi gerektiğini ilerisüren kuram* kaba bir anlayışlızlığa dayanmaktadır, genişletilmiş yeniden üretimi sağlamak için birikim *oranının* birinci sektörde ikinci sektördekinden daha yüksek olması değil, birinci sektörde birikmiş *mutlak meblâğın* (toplamın) ikinci sektörde birikmiş mutlak meblâğdan daha yüksek olması gerekmektedir" ve "hemen hatırlatalım ki genişletilmiş anamalcı yeniden üretim şemaları *mallar* arasındaki ilişkiyi değil, değer ilişkilerini yansıtır" (Mandel, *Traité d'Économie* XVI. Bölüm). *Bk.* Bunalım, Yeniden üretim, Birinci kesim, Anamalın organik bileşimi, Üretim, Tüketim, Değişmeyen anamal, Değişken anamal.

İKİNCİL PARAYA ÇEVRİLİR DEĞER *(Os.* İkinci derecede likidite, *Fr.* Liquidité de second ordre, *Al.* Sekundaerliquiditaet, *İng.* Second degree liquidity) Vâdesi gelmeden önce az bir fâiz karşılığında kırdırılabilecek nitelikte olan değerler... Örneğin bir bankaya yatırılmış bulunan, ama vâdesi gelmeden de çekilebilecek olan vâdeli mevdûât; vâdesi gelmek üzere bulunan alacaklar, kırdırılabilecek bonolar vb. böyledir. Bunlara *para benzeri (İng.* Near money) de deniyor.

İKİNCİL RANT *(Os.* Tâlî irât; Müştak rant; *Fr.* Rente accesoire, *İng.* Accessory rent) Kirâ biçiminde alınan rant... Toprağa yapılan bütün masraflar (fâiz ve amortisman) çıktıktan sonra hesaplanan net (sâfî) geliri dilegetiren *asıl rant* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Rant.

İKİNCİ ÖDEK *(Os.* İkinci poliçe, Retret; *Fr.* Retraite, *Al.* Rückwechsel, *İng.* Redraft, Cross bil) Elindeki poliçeyi tahsil edemeyenin senet bedeline masraf ve fâizleri de ekleyerek sorumluya çektiği ikinci poliçe... Ticâret Kanunu'nun 578. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Ödek.

İKİNCİ SEKSİYON *Bk.* İkinci kesim.

İKİNCİ SEKTÖR *Bk.* İkinci kesim.

İKİNCİ TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ *(Os.* İkinci içtimâî taksimi âmâl, *Fr.* Deuxiéme division de travail sociale) İş âletleri yapımı için çeşitli zenâatların meydana çıkması ve özelleşmesiyle gerçekleşen işbölümü... *Bk.* İşbölümü.

İKİNCİ ÜSTENCİ *(Os.* Taşeron, *Fr.* Tâcheron) Müteahhidin müteahhidi... Müteahhitler, üstlendikleri işi daha az bir fiyatla ikinci bir müteahhide, taşerone gördürebilirler. Taşeron, bir işi belli bir sürede belli bir fiyata (çoğunlukla götürü olarak) üstlenen ikinci müteahhittir.

İKİNCİ YÜKÜMLENME *(Os.* İkinci kefâlet, *Fr.* Arriére caution, *Al.* Rückbungschaft, *İng.* Counter security) Kefile kefil olma... *Bk.* Kefâlet.

İKİYANLI TECİM *(Os.* İki taraflı ticâret, Ticâreti zülcânibeyn; *Fr.* Échanges bilatéraux, Bilatérialisme; *Al.* Bilateraler Handel, Bilateralismus; *İng.* Bilateral trade, Bilateralism) Anlaşmalı iki ülke arasında yapılan ticâret... Ekonomik bunalım ya da savaş sırasında ya-

pılan bir ticârettir. Her iki ülke, birbirlerine, kendi ihtiyaçlarından artan üretimlerini satarlar. Mal malla değiştirilir, eşdeyişle *takas* ve *kliring* yöntemi kullanılır.

İKİYANLI TEKEL *(Os.* İki taraflı inhisâr, İnhisârı zülcânibeyn; *Fr.* Monopole bilatéral, *Al.* Bilaterales Monopol, *İng.* Bilateral monopoly) Bir pazarda sadece tek alıcıyla tek satıcının bulunması durumu... Böyle bir durumda fiyat; alıcının ve satıcının içinde bulundukları koşullarla belirlenir, bir pazarlık konusudur. *Bk.* Tekel.

İKİYANLI SÖZLEŞMELER *(Os.* İki taraflı akitler, Akdi zülcânibeyn; *Fr.* Contrats bilatéraux, *Al.* Zweiseitige Vertrage, *İng.* Bilateral contracts, *Lâ.* Contractus bilaterales) Her iki tarafa da borç yükleyen sözleşmeler... Sözleşmeyi yapan her taraf, ötekine karşı, hem alacaklı hem de borçlu durumundadır. *Bk.* Sözleşme.

İKRÂZ *Bk.* Borç.

İKTİSÂDÎ BUHRAN VERGİSİ Yakın zamana kadar ülkemizde ücretlerden alınan bir vergi... İktisâdî Buhran Vergisi Kanunu'yla yüzde ondan yüzde yirmi dörde kadar artan bir oranda alınıyordu. Birkaç yıl önce Mâlî Denge Vergisi kapsamına alındı. *Bk.* Vergi.

İKTİSAT *Bk.* Ekonomi.

İLK BİRİKİM *(Os.* İptidâî sermâye terâkümü, *Fr.* L'accumulation primitive du capital, *Al.* Ursprüngliche akkumulation, *İng.* Previous accumulation) Artık-değer üretimi için gereken ilk para ve mal... Ekonomi edebiyatında kısaca *ilk birikim (Os.* Terâkümü evvel, *Fr.* Premiére accumulation) deyimiyle dilegetirilir. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu bir mülksüzleştirme işlemidir ve tarihsel süreçte kaba güç kullanarak zorla gerçekleştirilmiştir. Paranın anamala dönüşmesi ve artık-değer yaratarak yoğunlaşmaya başlaması için bir *ilk birikim* gerekliydi. Paranın tutumlu bir hayat yaşamakla biriktirildiği ve bundan sonra anamal olarak kullanıldığı yolundaki metafizik sava karşı diyalektik ekonomi kuramı şöyle der: "İlk günahın Tanrıbilimdeki rolü neyse ilk birikimin politik ekonomideki rolü de odur. Âdem baba elmayı aşırmış, insan ırkı da günahı yüklenmiş. Günahın kaynağı, böylece, geçmişe ait bir masal gibi anlatılır. Bunun gibi, bir zamanlar birbirinden farklı iki halk takımı varmış. Birinci takım çok akıllı, çok tutumlu, çok çalışkan; ikinci takımsa çok budala, çok müsrif, çok tembelmiş. Sonunda çalışkanlar takımı bütün zenginliklerin sahibi olmuş, tembel ve ayyaş takımınaysa emeklerinden başka satacak bir şey kalmamış. İşte bu ilk günah yüzündendir ki halkın büyük bir çoğunluğu ne kadar çalışırsa çalışsın emeklerinden başka hiçbir şeye sahip olmamaya ve sonsuza kadar yoksul kalmaya mahkûmdur. Artık hiç çalışmayacak olan ötekilerse günden güne daha çok zenginleşeceklerdir. Bu çocukça safsatalar tekrarlanır durur". İlk birikim Hindistan'dan, Afrika'dan, Amerikan yerlilerinden gaspedilen altınlarla ve özellikle İngiltere'de toprak kapama yasalarıyla köylülerin topraklarının zorla gaspedilmesiyle gerçekleşmiştir. "Anamalın ilk birikimi, yani tarihsel doğuşu nasıl olmuştur? Bu, sadece, üreticilerin mülksüzleştirilmesi, yani sahibinin emeği üzerine dayalı olan özel mülkiyetin ortadan kaldırılması anlamını taşır..., Bireysel ve dağınık üretim araçlarının toplumsal olarak temerküz etmiş üretim araçlarına dönüşmesi, büyük halk yığınlarının topraktan, geçim araçlarından ve çalışma araçlarından yoksun kılınması, halk yığınlarının bu korkunç mülksüzleştirilişi anamal tarihinin başlangıcını teşkil eder. Böylelikle, çalışmayla kazanılmış özel mülkiyetin yerine başkalarının çalışmasıyla kazanılan kapitalist özel mülkiyet geçmiştir". Ortaçağ İngiltere'si, yünlerini, Flandres'ın yünlü kumaş üreticilerine satıyordu. Yün fiyatları yükselince İngiliz soyluları köylüleri topraklarından kovarak tarlaları koyunları için otlak haline getirdiler. "Amerika'nın gümüş ve altın alanlarının keşfi, yerlilerin köle durumuna sokulması, bunların mâdenlere tıkılması ya da büsbütün yok edilmesi, Hindistan'da fetihlerin ve yağmacılığın başlaması, Afrika'nın zenci avı için bir çeşit kapalı ticâret alanı haline getirilmesi: İşte, *ilk birikim* yöntemleri bunlardır". *Bk.* Anamal birikimi.

İLKEL ANAMALCILIK *(Os.* İptidâî sermâyecilik, *Fr.* Capitalisme primitif) Gelişmemiş ülkelerin anamalcılığı... Gerikalmış ülkelerde uygulanmaya çalışılan anamalcılık ekonomi edebiyatında bu adla anılıyor. *Bk.* Anamalcılık.

İLKEL EKONOMİ *(Os.* İptidâî iktisat, *Fr.* Économie primitive) İlkel toplumun ekonomisi... Bu ekonomi avcılık, balıkçılık, doğa ürünlerini toplamakla belirmiştir. İlk teknik, ateşin bilinmesidir. "Sürtünmeyle ateşin yakılması, insanların ilk kez cansız doğa gücünü kendi hizmetlerine sokmalarının ilk aşamasıdır. Bu dev ilerlemenin ölçülemeyecek kadar büyük olan öneminin insanları ne kadar etkilediğini, bugün, halk arasındaki boşinançlar da gösteriyor. İlk âlet olarak taş bı-

çağın keşfi, bronz ve demirin kullanılmaya başlamasından çok sonraları bile kutlanıyor, bütün dinsel kurbanlar taş bıçakla kesiliyordu. Yahudi efsanesine göre Yahova, çölde doğan erkek çocukları taş bıçaklarla sünnet ettiriyordu. Keltler ve Cermenler, insanları kurban ederken yalnız taş bıçak kullanıyorlardı. Bunlar çoktan unutulup gitti. Ama sürtünmeyle ateşin yakılması bakımından iş böyle değil. Ateş elde etmenin başka yöntemlerinin öğrenilmesinden çok sonraları, insanların çoğunluğu arasında *kutsal ateş* sürtmeyle elde ediliyordu. Bugün bile birçok Avrupa ülkelerinde mucize gücü taşıyan ateşin sürtmeyle elde edileceğine inanılır. Böylece, insanın ilk büyük zaferinin minnet dolu anısı, halkın inançlarında, yarı bilinçli olarak günümüze kadar yaşamıştır". Daha sonra yontma taştan âletler yapılmaya başladı. Bıçak, balta, gürz ve mızrak yapıldı. Ok ve yayın keşfi büyük bir insansal ilerlemedir. "Barbarlık çağı için demir kılıç, uygarlık çağı için ateşli silah neyse vahşîlik çağı için de ok ve yay odur". İlkel ekonomide yaş ve cinsiyete göre bir işbölümü gerçekleşmiştir ki işbölümünün ilk biçimi budur. İlkel ekonomide bireysel mülkiyetle ortak mülkiyet bir arada bulunuyordu; âletler onları yapanların ve kullananların malıydı, buna karşı av alanları ve ürünleri toplumundu. *Bk.* Ekonomi.

İLK TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ *(Os.* İlk içtimâî taksimî vezâif, *Fr.* Division du travail primitif) Tarım ve hayvancılık alanlarındaki işbölümü... İlk işbölümü yaş ve cinsiyet bakımından ayrılan işler arasındaki işbölümüdür. Oysa toplum çapındaki ilk işbölümü, çobanlıkla çiftçiliğin ayrı işler olarak belirmesiyle gerçekleşmiştir. Her iki alanın ürünlerini birbirleriyle değiştirme zorunluğu da ekonomik gelişmeyi hızlandırmıştır. *Bk.* İşbölümü, İkinci toplumsal işbölümü, Üçüncü Toplumsal işbölümü.

İLTİZAM *(Os.* İltizam, *Fr.* Fermage, *Al.* Steuerverpachtung, *İng.* Tax farming) Devlet gelirlerinin toplanmasını pay karşılığında üstlenme... Osmanlı toplumunda timar sisteminin bozulması sonunda meydana çıkan bir vergi toplama yöntemidir. Bir çeşit müteahhit durumunda bulunan bu vergi toplayıcılarına *mültezim* denirdi. Bu yöntem, Osmanlı ekonomisinde özellikle köylülerin aşırı sömürüsünü ve yoksullaşmasını doğurmuştur. Devlet, iltizâmı bu işi yapan adamlara belli bir para karşılığında veriyordu ve bu belli paradan fazla toplayabildikleri mültezimlerin kârlarıydı. Bu yüzden mültezimler üretici halkı zorluyorlar ve iliklerine kadar sömürüyorlardı. Devlet bu yöntemle bir tahsilât örgütü kurmak için gereken parayı harcamaktan kurtuluyordu, ama mültezimlerin halkı ezmesine de engel olmuyordu. Devlet mültezimlere de para vermiyordu, örneğin bir bölgenin vergi gelirini diyelim beş milyon lira tahmin etmişse o bölgenin vergi toplama işini mültezime beş milyon lira getirmesi karşılığında bırakıyordu. Daha açık bir deyişle, mültezimin kazancı ancak bu beş milyondan fazla toplayabildiği paraydı. Beş milyondan az toplarsa zarar etmekteydi. Devlet, mültezimin kârına da zararına da karışmıyordu. Ama mültezimler öbür yandan devleti de zarara sokuyorlardı. Aralarında anlaşarak bölgelerin vergi gelirini az gösteriyorlar ve ucuza kapatıyorlardı. Örneğin rahatça beş milyon lira vergi geliri getirecek bir bölgeyi, aralarında anlaşıp fiyat kırdırarak, iki milyona kapatıyorlar ve üç milyon da buradan elde ediyorlardı. Bundan ötürüdür ki Osmanlı devletinin geliri, üretim ne kadar artarsa artsın, hiç değişmiyor ve artmıyordu. Osmanlı devletinin çöküşünde bu yöntemin de büyük payı vardır. Bu yöntem ortaçağın sonlarına doğru Fransa ve Almanya'da da uygulanmıştır. Ekonomi kuramcıları, bütün bu kötülüklerine karşın, bu yöntemde bir yarar da görürler. Çünkü devletin geliri, tüm ekonomik dalgalanmalara karşı, değişmez kalır ve kesinlikle bellidir. Diyelim bir bölgeyi elli milyon lira toplama koşuluyla üstlenmiş bir mültezim, o yıl ancak otuz beş milyon lira toplayabildi. Devlete elli milyon lira vermek zorundadır, ilerki yıllarda bunu kat kat çıkarır, ama o yıl on beş milyon lira zarar eder. Devletse zarar etmez ve bu yüzden de geliri değişmez. *Bk.* Timar, Zeâmet, İç kapitülâsyonlar, Osmanlı ekonomisi.

İMÂLÂT *Bk.* Yapım.

İMECE Köylülerin belli bir işi birbirlerine yardım amacıyla ortaklaşa yapmaları... Köylüler genellikle kalabalık insan gücü gerektiren işleri imece yöntemiyle yaparlar. Bu yöntem, köy kanununda da yer almış ve kimi köy işlerinin bu yöntemle yapılması yükümlülüğü (imece mükellefiyeti) konulmuştur. Bu, bir beden yükümlülüğüdür; köysel para yükümlülüğüne de *salma* (köy vergisi) denir.

IMF *Bk.* Uluslararası Para Fonu.

İMTİYÂZ *(Os.* İmtiyâz, *Fr.* Concession, Privilége, Prérogative, Licence, Patente; *Al.* Konzession, Vorrecht, Vorzugstrecht, Privilegium; *İng.* Concession, Grant, Privilege, Licence; *Lâ.* Concessio, Privilegium) Devletçe ya da

yasalarca yabancı ve yerli özel ve tüzel kişilere tanınan özel haklar... Yabancı şirketlere verilen işletme ayrıcalıkları (örneğin Istanbul' da elektrik üretimi) olduğu gibi kimi kişilere tanınan ayrıcalıklar (örneğin milletvekillerinin dokunulmazlığı) da vardır. *İmtiyâz* deyimi, *ayrıcalık* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk.* İmtiyâzlı hisse senetleri.

İMTİYÂZLI HİSSE SENETLERİ *(Os.* İmtiyâzlı hisse senetleri, *Fr.* Actions privilégés, *Al.* Vorzugsaktien, *İng.* Preference shares) Oy kullanmada ya da kâr payı almada ayrıcalıkları ya da öncelikleri olan hisse senetleri... Bu gibi hisse senetlerine sahibolanlar öbürlerinden ya daha çok oy kullanabilirler ya da daha çok kâr payı alırlar.

İMTİYÂZ SAHİBİ *(Os.* Sâhibi imtiyâz, *Fr.* Concessionaire) Devletten herhangi bir iş için ayrıcalık almış olan... Daha çok ayrıcalıklı şirketler için kullanılır.

İMZÂ *(Os.* İmzâ, *Fr.* Signature, *Al.* Unterschrift, *İng.* Signature, Subscription, Signing; *Lâ.* Subscriptio) Bir yazının altına o yazıyı yazan kişinin yazdığı adını belirten işâret... İmzâ, bir adın yazılması olduğu gibi, adın kimi harflerinden oluşturulmuş bir biçim de olabilir. Borçlar Kanunu'na göre borç senedinin geçerli olabilmesi için borçlunun elyazısıyla imzâ etmiş olması gerekir.

İNANCA *(Os.* Teminât, *Fr.* Caution, Sûreté; *Al.* Sicherheiten, Gewaehr; *İng.* Surety, Security, Warrant) Bir borcun zamanında ödenmesini sağlayan işlem... Borçlar Kanunu'nun 483. ve bunu izleyen, Medenî Kanun'un 765. ve 853. ve bunları izleyen maddelerine göre kişisel (şahsî) ya da malsal (aynî) olur. Örneğin kefâlet kişisel inanca, rehin malsal inancadır. *Bk.* Güvence, İnanca parası, İnanca mektubu.

İNANCALI ÖDEME BUYRUĞU *(Os.* Teminâtlı akreditif, *Fr.* Lettre de crédit sur garantie, *Al.* Dokumenten Akkreditiv, *İng.* Payment against documents credit, Export commercial credit) Bankanın ödemesi, malların ya da malları temsil eden senetlerin teslimine bağlı olan akreditif... *Bk.* İnanca.

İNANCA MEKTUBU *(Os.* Teminât mektubu, *Fr.* Lettre de garantie, *Al.* Garantiebrief, *İng.* Letter of guarantee) Devlet arttırma ve eksiltmelerinde arttırma ve eksiltmeyi yapan dâireye gerek kesin ve gerek geçici teminât olarak verilmek üzere bankalar tarafından arttırma ve eksiltmeye katılan iş sahiplerine verilen kefâlet mektubu... Bu konudaki özel yasaya göre belli bir biçimdedir ve mektubu veren bankanın sermâye hadleriyle sınırlıdır. *Bk.* İnanca, İnanca parası.

İNANCA PARASI *(Os.* Teminât akçesi, *Fr.* Caution, Fond de garantie; *Al.* Kaution, Haftgeld, Garantiefond; *İng.* Guaranteed fund) Arttırma ve eksiltmelerde arttırma ve eksiltmeye katılan iş sahiplerinden önceden alınan belli bir para... Kesin ve geçici olur. Geçici inanca parası, arttırma ve eksiltmeye katılabilmenin koşuludur. Bu inanca parasını yatırmayanlar arttırma ve eksiltmelere katılamazlar. Kesin inanca parası, arttırma ya da eksiltme üstlerinde kalan, eşdeyişle iş kendilerine ihâle edilen kimselerin vermekle yükümlü bulundukları paradır. Geçici inanca parasının iki katıdır, işten cayarlar ya da işi yapmakta gecikirlerse arttırma ve eksiltmeyi yapan dâireye irât kaydolunur. *Bk.* İnanca, İnanca mektubu.

İNANCASIZ SATIŞ *(Os.* Teminâtsız füruht, *Fr.* Vente a découvert, *Al.* Leeverkauf, *İng.* Short sale) Teminât verilmeden ya da alınmadan yapılan satış... *Bk.* İnanca.

İNANCA SÜRESİ *(Os.* Teminât müddeti, *Fr.* Délai de garantie, *Al.* Garantiefrist, *İng.* Term of guaranty) İnanca vermek için saptanan belli süre... *Bk.* İnanca.

İNDİRİM

1. *(Os.* Tenzilât, *Fr.* Réduction, *Al.* Ermaessigung, Herabsetzung; *İng.* Reduction) Fiyatı düşürme... Örneğin bu anlamda "bu malı almak istiyorum ama biraz indirim yapın" denir.

2. *(Os.* İskonto, *Fr.* Escompte, *Al.* Diskont, *İng.* Discount, *Lâ.* Remissio, Interusurium) Vâdesinden önce ödenen bir paradan yapılan kesinti... *Kırma* da denir, örneğin bu anlamda "emekli maaşımı kirdırdım" deyiminde kullanılır. Banka işlemi olarak, vâdesi gelmemiş bir senedin fâiz ve komisyonu düşülerek eksiğine ödenmesini dilegetirir. *Senet kırdırma* deyimi bu anlamı verir. İki kez iskonto edilme işlemine de *reeskont* denir, bir senedi iskonto eden bankanın bu senet karşılığında Merkez Bankası'ndan kredi almasını dilegetirir. Borçlar Kanunu'nun 80. maddesine göre borcunu vâdesinden önce ödeyen borçlunun yaptığı iskonto kimi kayıt ve şartlara bağlıdır. Borsacılık dilinde iskonto, vâdeli işlemlerde müşterinin tasfiyeden önce işlemi vâdeliden peşine çevirmek hakkını kullanarak satıcıyı senetleri vermek zorunda bırakması durumunda kendisinin de o senetlerin bedelini daha önce ödemesine denir. İskonto, temelde bir

kredidir. Bir senedi iskonto eden banka, senedi vâdesinden önce satın alarak senet sahibine bir çeşit avans vermiş olur. Bu avanstan da bir fâiz alır. Bu fâizin oranına (nisbetine) *iskonto haddi* denir. Piyasanın durgunluk dönemlerinde kapitalist devletler, piyasayı canlandırmak için bu iskonto oranını kullanırlar. Örneğin kısa vâdeli fâiz oranını yükseltirler. Bu halde anamal kısa vâdeli borç vermelere yönelir ve yatırımlardan çekilir. Ama piyasa da canlanır, para hızla dolaşmaya başlar.

3. *(Os.* Tenzil, *Fr.* Remise, Retranchement, Suppression; *Al.* Abstrich, Erlas; *İng.* Remission, Retrenchement) Herhangi bir şeyden bir miktar çıkarma ya da atma... Örneğin bu anlamda "borcunuzdan bir miktar indirdim" denir.

İNDİRİMLİ FİYAT *(Os.* Tenzilâtlı fiyat, İkramlı fiyat; *Fr.* Prix de faveur, *Al.* Vorzugspreis, *İng.* Preferential price) Ucuzlatılmış fiyat... *Bk.* İndirim.

İNGİLİZ MERKANTİLİZMİ *(Os.* İngiliz merkantilizmi, *Fr.* Mercantilisme anglais, *Al.* Englischer Merkantilismus, *İng.* British mercantilism) Deniz taşımacılığını İngiliz gemilerinin tekeline veren merkantilizm... *Tecimsel merkantilizm (Os.* Ticârî merkantilizm, *Al.* Handelsmerkantilismus) de denir. Özellikle 1656 yılında çıkarılan Cromwell yasalarıyla gerçekleştirilen bu merkantilizm "ticâret, bayrağı izler" sloganını ortaya atmıştır. Kendi özgürlüklerine karşı pek soğukkanlı olan Holandalılar deniz ticâreti özgürlüğü için iki kez savaşa kalkışmışlarsa da İngilizlere yenilmişlerdir. *Bk.* Merkantilizm.

İNGİLİZ SENDİKACILIĞI *(Os.* İngiliz sendikacılığı, *İng.* Trade-unionism) Sonunda İngiliz işçi partisini oluşturan sendika hareketi... Anamalcılığı geliştiren ilk ülke olmakla sendikacılık tarihinde İngiltere'nin özel bir yeri vardır. Köleci ve feodal üretim düzenlerinden sonra anamalcılık ilkin İngiltere'de gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında sayıları yedi bini bulan terzi işçileri dayanışmak için bir dernek kurmuşlarsa da (1720) kapatılmıştır. Bu türlü sendikal birleşmelerin yayılmaya başlaması üzerine 1799 yılında her türlü sendikal birleşme bir yasa çıkarılarak yasaklanmıştır. Daha sonra ütopyacı toplumculardan Robert Owen'in etkisiyle sendika kurma yasağı kaldırılmış ve 1833 yılında *Great Consolidated Trade Union* (Yarım milyon üyeli) kurulmuştur. Fabiancılığın da çabalarıyla birçok haklar elde eden İngiliz emekçileri siyasal savaşımı da gerçekleştirmek amacıyla 1903 yılında İngiliz işçi partisini kurmuşlardır. *Bk.* Sendikacılık, Owencilik, Fabiancılık.

İNGİLİZ SİYASAL EKONOMİSİ *(Os.* İngiliz ekonomi politiği, *Fr.* Économie politique d'anglais, *İng.* British political economy) Adam Smith ve David Ricardo ekonomi politiği... Diyalektik ekonomi dilinde bu deyim, Smith ve Ricardo liberalizmini Maltüsçülükten ayırır. *Bk.* Liberalizm, Maltüsçülük.

İNGİLİZ TECİMCİLİĞİ *(Os.* İngiliz komersiyalizmi, *Fr.* Commercialisme anglais) T. Mun, J. Child, W. Petty vb. gibi İngiliz ekonomicilerinin İngiltere'nin ticâret ve denizciliğinin geliştirilmesi için önesürdükleri önlemlerle gerçekleşen ekonomik akım... Buna *İngiliz merkantilizmi* de denir. Amaçları İngiltere'ye altın ve gümüş toplamaktı. Bu yüzden de navlunları altın ve gümüşle ödenecek olan deniz ticâret filosunu geliştirmeyi önermişlerdi. XVII. yüzyılda onların ilkelerini Cromwel uyguladı. Çıkarılan deniz ticâreti yasalarıyla *(İng.* Acts of navigation) İngiltere'den yapılacak her türlü deniz taşımaları İngiliz ticâret filosunun tekeline verilmişti. *Bk.* İngiliz merkantilizmi.

İNGİLİZ ÜTOPYACI TOPLUMCULUĞU *(Os.* İngiliz hayalci sosyalizmi, *Fr.* Socialisme utopique anglais, *İng.* British utopian socialism) İngiliz düşçü toplumculuğu... Mutlu düzenler düşlemek geleneği, İngiliz düşünürü Thomas More'la başlamıştır. *Asla gerçekleştirilemeyecek düşünce* anlamında kulanılan *utopia* sözcüğünü ortaya atan da Thomas More'dur. More'un romanımsı bir denemeyle açtığı İngiliz ütopyacılığı çığırı, değerli toplumcu Robert Owen'le son bulur. Ütopyacılığın ayırıcı niteliği, sorunu, sağduyu ve adâleti egemen kılarak çözümlemek istemesidir. Ütopyacılık, topluma, bilimsel açıdan değil, insanseverlik açısından bakar. Bununla beraber *Owencilik* bu bilimdışı düzenleme anlayışının çok ileri bir aşamasıdır. *Socialism: Utopian and Scientific* adlı yapıtında Robert Owen'i öven Engels, "İngiltere'de işçilerden yana her toplumsal davranışta ve her gerçek ilerlemede Robert Owen'in adı anılır" der ve konuyu şu sözle bitirir: "Toplumculuğu bir bilim yapmak için, önce onun gerçek bir tabana oturtulması gerekiyordu". *Ütopyacılık* deyiminin de isim babası olan Thomas More (1478-1535)'u, *Yeni Atlantis* adlı yapıtıyla Francis Bacon (1561-1625), *Oceana* (1656) adlı yapıtıyla Harrington, *Devletin Yeniden Kuruluşu* (1652) adlı yapıtıyla Winstanley, *Argenis* (1611) adlı yapıtıyla Barclay, *Altınçağ* (1611) adlı yapıtıyla Heyvood gibi romanımsı

toplum düzenleri düşleyen İngiliz ütopyacıları izlemişlerdir. İngiliz ütopyacılığının bu serüveni şöyle başlar: Platon'dan yirmi yüzyıl sonra Thomas More, insanları mutlu kılmak için Platon'unkine benzer bir Devlet düşünüyor. Çağ, Yunan düşüncesinin yeniden dirildiği Rönesans çağıdır. Humanisme adı verilen insancı düşünce akımları Avrupa'yı kaplamıştır. İnsan, bir araç olmaktan çıkarak bir amaç olma yolundadır. İngiltere adası da, ayrıca, yeni bir düzeni gerektiren toplumsal bir kargaşalık içindedir. Savaşlar, toprak üretiminin kökünü kazımış; açlık ve hırsızlık almış yürümüştür. İnsanlık, kendisini bir süre oyalamaktan başka hiçbir işe yaramayacak da olsa, yeni bir öğreti beklemektedir. Gözler, nereden gelirse gelsin, bir kurtuluş yolu araştırmaktadır. Thomas More, böyle bir ortamda meydana çıkmıştır. *Ütopya* adını taşıyan yapıtı, kendisini, Platon'dan sonra ikinci toplum düşleyicisi olarak düşünce zincirine soktu. *Ütopya*'yı yazdığı yıl, kırk yaşındaydı. Mutluydu. İngiltere kralı VIII. Henry, onu seviyor, yanından ayırmıyor, İngiltere başvekilliğine kadar yükseltiyordu. O, VIII. Henry ki, on yedi yıl sonra, tutup onu astıracaktı. Yapıtından ötürü asılsaydı, hiç değilse ünü büsbütün artardı. Oysa, koyu Katolikliğinden ötürü asıldı. Yapıtın kuruluşu da, Platon'un kuruluşunu andırmaktadır. Rafael, Gilles ve More karşılıklı konuşarak yeni toplumu düzenlemektedirler. Rafael, yolculuktan dönmüştür. Gördüğü Ütopya adasını anlatmaktadır. Kimi araştırıcılara göre Ütopya adası, Kanarya adalarıdır. Amerika'ya adım veren denizci Amerigo Vespucci, yazdığı bir mektupta, bu adalarda yaşayanların kollektif yaşayışlarını anlatmıştır. Kanarya adalarında özel mülkiyet yoktur. Thomas More'un, Platon'dan *olduğu kadar, bu mektuptan da yararlandığı* sanılmaktadır. Platon düşünü on iki bölgeye ayırıyordu, bu mistik sayı Thomas More'a yetmedi. More'un adası, elli dört kentten kuruludur. Platon her bölgeye 5040 aile yerleştiriyordu. More her kente 6000 aile yerleştirmektedir. Her aile yirmi iki kişilik olacaktır; bu yirmi iki kişinin yirmisi erkek, kadın, çocuk, ikisi de köledir. Thomas More, Platon gibi, sevgili kölecikleri unutmamaktadır. Öyle ya, köleler olmazsa uşaklığı, hizmetçiliği, kaba işleri kim yapacaktır?.. Her iki düşünürde de köleler, toplumun temelidirler. Onlarsız edilemez. Bu bakımdan İngiliz aristokrasisi Yunan aristokrasisini andırmaktadır. Thomas More, Humanisme'e bu açıdan başını çevirip bakmıyor. Mutluluk hakkı, köleler için değil, özgür İngilizler içindir. Platon, toplumunu sınıflara ayırıyor, her sınıfı ayrı bir statüye bağlıyordu. Thomas More'da, köleler dışında, sınıf yoktur. Herkes eşittir. Kadın ya da erkek her toplum üyesi iki yıl tarlada çalışmak zorundadır. İki yıllık tarla çalışması toplum üyelerini bu yükümden kurtarmaktadır. Bu yükümden kurtulanlar zenaatlerine döneceklerdir. Tarım çalışması, Ütopya'da, bir çeşit askerlik yükümü gibidir. Buna karşı askerlik yükümü yoktur. Ütopyalılar saldırma savaşı yapmayacaklardır. Bir savunma savaşı gerektiği zaman da gönüllüler toplanacaktır. Thomas More, zorla asker edilenlerin savaşta hiçbir işe yaramayacakları kanısındadır. Platon, özel mülkiyetle birlikte aileyi de sarsıyordu. Thomas More aileye dokunmuyor. Ütopya adasında aşk, üstün tutulmaktadır. Birbirlerini sevenler evlenmelidirler. Ancak kızlar, on sekiz, erkekler de yirmi iki yaşından önce evlenemezler. Bir de, nişanlılar, evlenebilmek için çıplak vücutlarını üçüncü bir kişiye göstererek sağlam olduklarını tanıtlamak zorundadırlar. Boşanmaya da izin vardır. Birbirleriyle anlaşamayanları zorla bağlı tutmamak gerekir. Ancak boşanma kötüye kullanılmamalıdır; evlilikte bir kez boşanmak mümkündür, ikinci evlilikte boşanmak yasaktır. Çocuklar, ana-babalarınındır. Çok çocuklular, çocuklarından birini çocuksuz ailelere vermeye zorlanabilirler. Her ailenin bir evi vardır. Evler, her on yılda bir kur'a çekilerek dağıtılır. Her aile, on yılda bir, yeni kur'aya katılarak oturduğu evi değiştirmek zorundadır. Thomas More, mülkiyeti bütün Ütopyalılar için yasaklamıştır. Platon bu yasağı sadece yöneticiler (Yargıçlarla Askerler) için koymuştu, amacı da yöneticileri her türlü sosyal bağlardan sıyırarak iyi yönetimi sağlamaktı. More'un Ütopyasında özel mülkiyet her türlü kötülüklerin, öldürmelerin kaynağıdır. Özel mülkiyetten kurtulan toplum, mutlu bir toplumdur. Oysa bu düşüncenin bilimsel gerekçesi nedir ve bilimsel sonucu ne olacaktır? Thomas More bu soruları karşılayamıyor. Bu yüzdendir ki, *Ütopya* deyimi, günümüze, bir masal terimi olarak kalmıştır. Üretim, toplumundur. Tüketim için gerekenler genel ambarlarda saklanmaktadır. Her otuz aile birleşerek bu genel ambarlardan gruplar halinde yararlanacaklardır. Üretim plânlıdır, sadece gerekenler üretilmektedir, lüks üretim yasaktır. Her otuz aile bir Phylarkhos (Şef) seçecektir. Her on Phylarkhos da aralarından bir Protophylarkhos seçecektir. Devlet başkanı, halkın göstereceği dört aday arasından Proto-phylarkhos' larca seçilmektedir. Devlet gücünü bunlar yürütmektedir. Devlet başkanlığı, diktatörlüğe kaçmamak şartıyla, ömürlüktür. Tiranlaşmaya özendi mi, kendisine işten el çektirilir. Bu

yöneticiler yasa koyamazlar, konulan yasaların iyi yürütülmesini sağlarlar. Yasa koyuculuğu, Ütopya vatandaşlarının seçtiği ayrı bir kurulun görevidir. Protestanlarla savaşan, koyu Katolikliğinden ötürü Kralına direnerek asılmayı göze alan Thomas More, din konusunda özel bir anlayış gösteriyor. Ütopyalılar çeşitli dinlere bağlı olabilirler. Birbirlerini hoşgörmek, birbirlerine saygı göstermek zorundadırlar. Hoşgörü yasasını çiğneyenler sürgün cezasıyla cezalandırılırlar. Bir dinin öbürüne üstünlüğünü savunmak, herhangi bir dini küçümsemek yasaktır. Gerekli olan, sadece bir Yaratıcının varlığına inanmaktır. Bütün Ütopyalılar, hangi din ya da mezhepten olurlarsa olsunlar, böylesine yüksek bir inançta birleşeceklerdir. Ütopya vatandaşı bir Yaratıcı'ya inanmak zorundadır, ama bu Yaratıcı'ya dilediği yoldan yarabilir, yolların da (Dinler) birbirine hiçbir üstünlüğü yoktur. Şu yolla Tanrı'ya varan, öteki yolla varana sataşmayacaktır; sataşırsa ceza görür. Bu hoşgörürlük anlayışı öylesine geniş tutulmuştur ki, Tanrısızlar bile Ütopyada yaşayabilirler, ancak memurluk yapamazlar. Dinsizlik suç değildir, herhangi bir dini küçümsemek suçtur. Thomas More, kendinden sonrakileri bir hayli etkileyen bu yeni düşünceyle, Rönesans çağının ileri adımlarından birini atmış bulunmaktadır. Dinsel hoşgörü, ortaçağın koyu karanlığından sıyrılan Avrupa'nın ilk kez karşılaştığı yepyeni bir düşüncedir. Ütopya'nın dış politika anlayışı da bir hayli ilgivericidir. Bu anlayış, Kraliçe Elizabeth çağından bu yana sürüpgelmiş bulunan İngiltere politikasını andırmaktadır. Ütopya adası da, İngiltere gibi, birçok devletlerin kaynaştığı büyük bir kara parçasının (Kıta) yanındadır. Ütopyalılar, bu kara parçasındaki devletlerden hiçbirini ötekine üstün kılmamak politikasını güdüyorlar. Bunu sağlamak için iki yol tutmaktadırlar: Güçlenmeye yeltenen devlette karışıklıklar çıkararak onu içinden çökertmek ve o devletin saldırmaya yeltendiği güçsüz devletlere yardım etmek... Bu yardım, birlikte dövüşmekten çok, para yardımıdır. Ütopya'da para yoktur ama, dış politikayı yürütmek için değerli mâdenler bulundurulmaktadır. Para yardımı yetmez de savaşmak zorunda kalınırsa pek az sayıda asker gönderilebilir. Bu askerlerin de mümkün olduğu kadar sağlam yerlerde bulunarak, kendilerini boşuboşuna öldürtmemeleri gerektir. Ütopya, böylesine bir dış politikayla, her zaman, güçsüz devletlerin dostudur. (Thomas More, yapıtının yayımlanmasından on bir yıl sonra, 1529'da İngiltere Başbakanı olmuştur. Güttüğü dış politika, bu politikadır. 1558'de İngiltere tahtına oturacak olan, More'un Kralı VIII. Henry'nin kızı Elisabeth doğmak üzeredir. Elisabeth çağı, More'un bu politikasını gelenekleştirecektir). Thomas More'un bu ünlü düşünü, başka bir ünlü düşle Francis Bacon izler: Francis Bacon, *Yeni Atlantis*'i, ölümünden iki yıl önce, 1624'te yazdı. Altmış üç yaşındaydı; bütün tutkulardan elini çekmiş, yükselme umutlarını yitirmişti. Yazılarını önce İngilizce yazıp sonra Lâtinceye çeviriyordu. İngilizcenin birkaç yüzyıl içinde unutulup gideceğine, Lâtinceninse ölümsüz bir dil olduğuna inanmıştı. Düşüncelerinin gelecek kuşaklarca benimsenmesini istiyordu. Bugünün kuşaklarıysa onun betiklerini anlayabilmek için yeniden İngilizceye çeviriyorlar. Yeni Atlantis, insanlığın çok eski bir düşünün Bacon'ın açısından yeniden ele alınışıdır. Bu düş, bir erdemler ülkesi düşüdür. Bacon, bu ülkeyi Pasifik Okyanusu'nda bilinmez bir adanın üstünde kuruyor. Bu ada, Ben Salem adasıdır. Alışılmış anlatışa uyarak telleyip pulluyor önce: "Peru'dan yelken açarak Güney Denizi yoluyla Japonya'ya doğru yola çıktık," diyor, "yanımıza on iki aylık yiyecek almıştık. Beş ay doğudan uygun yeller esti, sonra batıdan esmeye başladı. Bu yüzden gün oluyor pek az yol alabiliyor, gün oluyor hiç yol alamıyorduk. Geri dönmeyi düşündüğümüz sırada güneyden doğuya doğru esen bir fırtına çıktı, kuzeye doğru sürüklendik. Ölçülü kullandığımız halde yiyeceğimiz tükendi, uçsuz bucaksız suların üstünde yiyeceksiz kaldık. Ölüme hazırlanıyorduk. Gönüllerimizi göklerdeki Tanrı'ya yönelttik, yardımına sığındık, denizini nasıl gösterdiyse toprağını da göstermesi için yalvardık. Gerçekten de, ertesi gün, akşamüstüne doğru kuzey yönünde bulutlar gördük. Bu, bize, karaya yaklaştığımız umudunu verdi. Çünkü güney denizinin insanlarca gereği gibi tanınmadığını, orada şimdiye kadar bulunmamış adalar olabileceğini biliyorduk. Rotamızı kara gibi bir şeyler görünen kuzey yönüne çevirdik, bütün gece yol aldık. Ertesi sabah gün ağırırken gözlerimizin önünde dümdüz bir kara parçasının uzandığını gördük. Kara parçası, ormanlarla kaplı olduğundan bir hayli karanlık görünüyordu. Bir buçuk saat gittikten sonra iyi bir limana girdik. Burası, pek büyük değilse de, iyi yapılmış, denizden pek hoş görünen güzel bir şehirdi." Bacon'a göre bu erdemler ülkesini yöneten Süleyman evi, bir başka adıyla altı günlük işler kolejidir. Bu ev ya da kolej, deneysel bilimin simgesidir. Süleyman evi'ni yöneten otuz altı ustadır. Bu ustalar birçok çırakla usta adaylarını yetiştirmektedirler. Çalışmaları gizlidir. Tapınak olarak kullandıkları iki uzun, özel-

likle döşenmiş salonları vardır. Bu salonlar çeşitli simgelerle süslenmiştir. Bu tapmaklarda toplanıp gizlilik andı içerler. Otuz altı usta üçer üçer gruplandırılmışlardır. İlk dört üçlük grup, on iki usta, Işık toplayıcıları adını taşırlar. Bunlar, henüz ulaşamadıkları yeni ışıklar varsa kendi ülkelerine taşırlar. Beşinci üçlüğün adı Yağmacılar'dır, bunlar bir çeşit filozofturlar, görevleri sadece betikleri okuyup ışık çıkarmaktır. Altıncı üçlük Sır adamları'dır, betiklerde bulunmayan denemeleri toplarlar. Yedinci üçlüğün adı Öncüler'dir, kendi düşüncelerine göre yeni denemelere girişirler. Sekizinci üçlük çeşitli deneyleri belirli bir metoda göre sıralamakla görevlidir, bunlara Sıralayıcı'lar derler. Dokuzuncu üçlüğün adı Hayır sahipleri ya da Drahomacılar'dır, görevleri çeşitli denemelerden genel kurallar çıkarmaktır. Bu çalışmaların üstünde düşünüp tartışmak üzere bütün ustaların katıldıkları bir toplantıdan sonra, sonuncu üçlük, yüksek bir ışık altında yeni denemeleri yönetirler, bu sonuncu üç ustanın adına Lâmba denmektedir. Süleyman evi'nin ustaları, ilk yaratılan ışığı, bütün evreni aydınlatabilecek olan ışığı aramaktadırlar. Bu ışığı görmüşlerdir. Ülkelerinin halkı bu yüzden erdemlidir. Bir dağın yüksekliğiyle bir mağaranın derinliğinin aynı şey olduğunu, her ikisinin de göğün ışınlarından aynı orantıda uzak bulunduğunu bilmektedirler. Süleyman evi'nin hazırlık gereçleriyle çalışma araçları yirmi bir grupta toplanmaktadır: Derin mağaralar, yüksek kuleler, göller, yapma kaynaklar, yapma doğa evleri, sağlık odaları, hamamlar, bahçeler, parklar, özel havuzlar, dispanserler, makineler, ısı fırınları, optik lâboratuvarlar, uzaklaştırıp yakınlaştıran araçlar, değerli taşlar, ses evleri, koku evleri, makine evler, matematik evleri, mârifetler evi. Bacon, bu araçlarla gereçlerin her birinin görevlerini ayrı ayrı, uzun uzun anlatmaktadır. Bütün bu çalışmalar, sonunda, erdemli bir ülke yaratılmıştır. Bacon, Ben Salem halkının erdemleri üstüne çeşitli örnekler veriyor. Bu örneklerden biri şudur: Gemiciler karaya çıktıkları zaman, *adanın sağlık memuruna* bahşiş vermek isterler. Memur, bir iş için iki kere para alamayacağını söyler. Ben Salem'de rüşvetin adı "bir iş için iki kere para almak"tır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Toplumculuk, Tarihsel özdekçilik, Owencilik.

İNHİSÂR *Bk.* Tekel.

İNHİSÂRCI KAPİTALİZM *Bk.* Tekelci anamalcılık.

İNSAN ALIMSATIMI *(Os.* İnsan ticâreti, Fr. Trafic de chair humaine, *Al.* Menschenhandel, *İng.* Human commerce) Toprak kölesi alımsatımı... Sömürgen toplumlarda her şey, bu arada insan da alımsatım konusudur. Boğaz tokluğuna tarım işçisi elde etmek için özellikle Afrika zencilerinin alımsatımı yakın zamanlara kadar sürmüş, kapitalizmin emeğini fabrikalarda satacak özgür işçi ihtiyacının belirmesi üzerine yasaklanmıştır. Güney Amerika'nın büyük çiftliklerinde çalıştırılan bu zenci kölelerin özgürlüğü için yapılan savaşlar, gerçekte Kuzey Amerika'nın fabrikalarına işçi sağlamak içindi. *Bk.* Özgür emek.

İNSAN İLİŞKİLERİ *(Os.* Beşerî münâsebetler, *İng.* Human relations) Anamalcı üretimde emekçilerin ruhbilimsel yapılarını incelemek için kurulan bürolar... Bu bürolarda *insan mühendisleri* çalışır ve emeğin verimini arttırmak için çareler ararlar. Bunlar özellikle Amerika'da Elton Mayo, Jacob Levy Moreno ve Kurt Lewin gibi ruhbilimci ve toplumbilimcilerin etkisiyle kurulmuştur. *Bk.* İnsan mühendisleri.

İNSAN MÜHENDİSLERİ (*Os.* İnsan mühendisleri, *İng.* Human engineers) Emekçileri daha çok çalıştırabilmek için yöntemler araştıran uzmanlar... *Bk.* İnsan ilişkileri, Taylorculuk.

İNSANSAL KAYNAKLAR *(Os.* Beşerî kaynaklar, *Fr.* Sources humaine) Emekgücü... Toprak ve toprak ürünlerini dilegetiren *doğal kaynaklar* deyimi karşılığında kullanılır. Gerçekte insan eli değmeden hiçbir doğal kaynağın sözü edilemez, çünkü doğa ve onun ürünlerine ekonomik değer katan ancak insanın emekgücüdür. *Bk.* Emekgücü, Emek.

İNSAN TİCÂRETİ *Bk.* İnsan alımsatımı.

İNTİFÂ *Bk.* Yararlanma.

İPOTEK *Bk.* Rehin.

İRÂT *Bk.* Gelir, Rant.

İRTİFAK *Bk.* Kullanma.

İSKONTO *Bk.* İndirim.

İSTATİSTİK *Bk.* Sayıbilim.

İSTEĞE BAĞLI DEĞİŞTİRME *(Os.* İhtiyârî mübâdele, *Fr.* Échange volontaire, *İng.* Voluntary exchange) Vergi vermenin isteğe bağlı olması gerektiğini ilerisüren görüş... Vergi alanında bilimsel görünüşlü bilimdışı *yararlanma kuramı* (İstifâde nazariyesi)'nın bir başka dilegetirilişidir. Buna göre bakkaldan nâ-

sıl parasını verip istediğiniz malı alıyorsanız, öylece, vergisini verip istediğiniz hizmetten yararlanacaksınız. *Bk.* Vergi.

İSTEĞE BAĞLI SİGORTA *(Os.* İhtiyârî sigorta, *Fr.* Assurance volontaire, *Al.* Freiwillige Versicherung, *İng.* Voluntary insurance) İlgilinin isteğiyle yapılan sigorta... *Yasal sigorta* (Kanunî sigorta) deyimi karşılığında kullanılır, yasal sigortaların yaptırılması zorunludur. Bk. Sigorta.

İSTEK BAĞIMSIZLIĞI *(Os.* İrâde muhtâriyeti, *Fr.* Autonomie de la volonté, *Al.* Privatautonomie, *İng.* Free discretion) Hukuksal bir işlemi dilendikleri gibi düzenlemek için sözleşme yapanların serbest olmaları kuralı... Borçlar Kanunu'nun 19. maddesinde tanımlanmıştır.

İSTEK BELİRTİLERİ *(Os.* İrâde tezâhürleri, *Fr.* Manifestations de la volonté, *Al.* Willensaeusserungen, *İng.* Expressions of the will, *Lâ.* Declaratio voluntatis, Mentis declaratio) Hukuksal açıdan irâdenin kullanılması biçimleri... *Bk.* İstek bildirimleri.

İSTEK BİLDİRİMLERİ *(Os.* İrâde beyanları, *Fr.* Déclarations de la volonté, *Al.* Rechtsgeschaeftliche Willensaeusserungen, *İng.* Expression of the intention aiming at an act in the law, *Lâ.* Declaratio voluntatis quae ad negotium iuridicum spectat) Bir hukuksal işlemi gerçekleştirmeyi dileyen bildirim... Hukuksal işlemi, bu irâdenin içeriği oluşturur. *Bk.* İstek bildirisi.

İSTEK BİLDİRİSİ *(Os.* İrâde izhârı, *Fr.* Déclaration de la volonté, *Al.* Willenserklaerung, *İng.* Declaration of intention) İrâdenin yasalara uygun olarak açığa vurulması... Hukuk açısından irâde bildirileri iki türlüdür: Örneğin vasîyette olduğu gibi belli bir kimseye erişip erişemedikleri aranmaksızın sonuca ulaşan bildirimler. Örneğin icâp ve kabul gibi belli bir kimseye erişmekle sonuca ulaşan bildirimler, Ticâret Kanunu'nun 668. maddesinde olduğu gibi kimi durumlarda susmak (sükût) bile bir irâde bildirimidir. *Bk.* İstek bildirimleri.

İSTEK BİLDİRİSİ KURAMI *(Os.* İrâde izhârı nazariyesi, *Fr.* Théorie dite de la déclaration de volonté, *Al.* Erklaerungtheorie, *İng.* Doctrine of utterance) Hukuksal açıdan irâdenin yasalara uygun olması gerektiğini ilerisüren kuram... İrâdenin gizli kalmayıp bildirilmesi, eşdeyişle sahibinden bağımsız bir varlık edinmesi gerektiğini de ilerisürer. Açığa vurulmamış bir irâde hukuk açısından geçerli değildir. *Bk.* İstek bildirisi.

İSTEK BOZUKLUĞU *(Os.* İrâde fesâdı, *Fr.* Vice de la volonté, *Al.* Willensmangel, *İng.* Defective intention, Flaws of contractual agreement, Lacke of mutual assent; *Lâ.* Vitium voluntatis) İrâdenin sakatlığı... Bu bozukluk yanılgı (hatâ), hiyle, zorlanma (ikrâh) gibi nedenlerden ilerigelir. Böylesine bir bozukluğa uğrayan irâdeyle yapılmış hukuksal işlem geçersizdir, yapanı bağlamaz. Bununla beraber Borçlar Kanunu'nun 31. maddesine göre irâde bildiriminde bulunanın oluruyla ya da üstünden bir yıl süre geçmesiyle geçerli bir duruma da gelebilir. *Bk.* İstek bildirisi.

İSTEKLENDİRME *(Os.* Teşvik, *Fr.* Encouragement, *Al.* Förderung, *İng.* Promotion) Bir kimsede bir şey yapmak isteğini uyandırma... *Bk.* İsteklendirme rejimi.

İSTEKLENDİRME REJİMİ *(Os.* Teşvik rejimi, *Fr.* Régime d'encouragement) Gerikalmış ülkelerde özel teşebbüsü ya da yabancı anamalı sanâyi yatırımlarına çekmek için onlara yasalarla kolaylıklar gösterme ve bu yatırımları kârlı kılma... Azgelişmiş ülkeler devletlerince güdülen bir sanâyileşme siyasasıdır. Vergi indirimi, kâr ve fâiz transferi, devletçe kefalet, döviz taahhüdü gibi *teşvik tedbirleri*ni kapsar. Ülkemizde de bu amaçla *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Teşviki Sanâyi Kanunu, Petrol Kanunu* gibi birçok yasalar çıkarılarak bir *teşvik* rejimi izlenmiştir.

İSTEM *(Os.* Talep, *Fr.* Demande, *Al.* Nachfrage, *İng.* Demand, Request) Bir malı elde etmek için gösterilen istek... *Sunu* (Arz, Sürüm) deyimi karşılığında kullanılır, *aranım* da denir. *Sunu ve istem yasası (Os.* Arz ve talep kanunu) deyimiyle ünlenmiştir. Ödeme gücüne sahip talep, alıcının ihtiyaçlarını karşılamak için elde edebileceği mal ve hizmetlerin tümünü dilegetirir. Karşılığında bir arz (sunu) önerisi buluyorsa *gerçek istem* (Hakikî talep), bulmuyorsa *gücül istem* (Virtüel talep), gücül olduğu halde açığa vurulmakla *eylemsel istem* (Efektif talep) adını alır. *Bk.* Sunu ve istem yasası, Sunu.

İSTEM FİYATI *(Os.* Talep fiyatı, *Fr.* Prix de demande, *Al.* Nachfragepreis, *İng.* Demand price) Herhangi bir mal için alıcılar tarafından ödenmeye hazır olan fiyat... Herhangi bir mal için satıcılar tarafından istenilen *sunu fiyatı* karşılığında kullanılır. Her iki terim de ekonomici Marshall'ındır. Mar-

shall, bu iki fiyat arasındaki dengenin nasıl kurulacağını incelemiştir. İstem fiyatı sunu fiyatından yüksek olursa üretim artar, ama gene bundan ötürü de istem fiyatı düşer. *Bk.* İstem, Sunu ve istem yasası.

İSTEME HAKKI *(Os.* Mutâlebe hakkı, *Fr.* Droit d'exiger, Prétention; *Al.* Forderungsrecht, *İng.* Right of demand, *Lâ.* Actio) Hak sahibinin belli bir istekte bulunma hakkı... Dâvâ açılarak kullanılabildiği gibi dâvâ açılmaksızın (örneğin sadece ihbar etmekle) de kullanılabilir. Bu deyim, usûl hukukunda, dâvâcının mahkemeden isteklerini dilegetirir.

İSTEM ESNEKLİĞİ *(Os.* Talep elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de la demande, *Al.* Nachfrageelastizitaet, *İng.* Elacticity of demand) Fiyat değişmelerine karşı alıcıların gösterdikleri birbirinden farklı tepkiler... Genel istem yasasına göre istem, fiyatlarla sıkıca ilişkilidir; fiyatlar yükselince aranım azalır ve fiyatlar düşünce aranım çoğalır. Ama bu kesin bir yaşa değildir ve her zaman böylece gerçekleşmez. Kimi zaman fiyatlar yükseldiği halde aranım da yükselebilir ya da aynı kalır. Deyim, aranımın bu elâstikliğini dilegetirir. Örneğin fiyat % 25 düşerken aranım % 50 artarsa aranım elâstikliği 50 : 25 = 2'dir. Bu anormal bir aranım elâstikliğidir. Normal aranım elâstikliği fiyat % 25 düşerken aranımın % 25 artması örneğinde gerçekleşir. *Bk.* Esnek olmayan istem, İstem, Esneklik.

İSTEM İŞLEVİ *(Os.* Talep uf'ûlesi, *Fr.* Fonction de la demande, *Al.* Nachfragefunktion, *İng.* Demand function) Tüketici talebiyle bu talebi etkileyen öğeler arasındaki ilişki... Örneğin fiyatla talep arasındaki ilişki böyledir, ilke olarak fiyat artınca talep azalır. *Bk.* İstem, Fiyat.

İSTEM KAYMASI *(Os.* Talep tahavvülâtı, *İng.* Demand shift) Alıcıların gelirlerinde, zevklerinde ya da başka malların fiyatlarında gerçekleşen değişikliklerle aranım eğrisinin değişmesi... Örneğin alıcıların gelirlerinin darlığı yüzünden bir mal on liraya alınmazken gelirlerin çoğalmasıyla aynı mal seksen liraya alınabilir. Bunun tersi de olur. Zevk ve özellikle moda etkeniyle o malın yerine konabilen malların fiyatlarındaki değişiklikler aynı sonucu verir. Örneğin otobüs fiyatları dolmuş fiyatlarından daha yükseğe çıkarsa otobüs istemi azalır, dolmuş istemi artar. *Bk.* İstem esnekliği.

İSTEMSEL ENFLÂSYON *(Os.* Talep enflâsyonu, *Fr.* Inflation par excés de la demande, *Al.* Nachfrageinflation, *İng.* Demand inflation) Talep toplamının arz toplamından daha hızlı artması durumunda meydana gelen enflâsyon... Anamalcı ekonomide talep artışının fiyatlarla ücretleri yükselttiği varsayılır. *Bk.* Enflâsyon.

İSTENEN KASA VARLIĞI *(Os.* Arzulanan ankes, *Fr.* Encaisse désirée, *Al.* Gewünschter Geldvorrat, *İng.* Desired cash balance) Gerektiğinde kullanılmak üzere bekletilen para... Marjinalciliğin kurucularından Léon Walras tarafından ilerisürülmüştür. *Bk.* Kasa varlığı.

İSTİF *(Os.* Isparça, *Fr.* Arrimage, *Al.* Verstauen, *İng.* Stowage) Herhangi bir şeyi üst üste koyarak yapılan düzgün yığın... *Bk.* İstifçilik.

İSTİFÇİLİK *(Os.* İstifçilik, *Fr.* Stockage) Fiyatları yükselecek malları ucuzken toplayıp saklama... Halk deyimidir, *stokçuluk* da denir. Piyasada gereksiz yere darlık yaratan istifçilik birçok yasalarda suç sayılmıştır. *Bk.* İstif.

İSTİFLEMEK *(Os.* İstif etmek, *Fr.* Arrimer, *Al.* Verstauen, *İng.* To stow) Düzenli olarak yığmak... *Bk.* İstif.

İSTİHBÂRÂT *Bk.* Haber alma.

İSTİHDÂM *Bk.* Çalıştırma.

İSTİHLÂK *Bk.* Tüketim.

İSTİHSÂL *Bk.* Üretim.

İSTİKRÂR *Bk.* Durulma.

İSTİMLÂK *Bk.* Kamulaştırma.

İSTİSMÂR *Bk.* Sömürü.

İSVEÇ OKULU *(Os.* İsveç mektebi, *Fr.* École suédoise, *Al.* Schwedische Schule, *İng.* Swedish school) İsveçli profesörlerin oluşturdukları ekonomi anlayışı... Başta Knut Wicksell, Myrdal, Lindhal, Lundberg olmak üzere birçok İsveçli ekonomicinin oluşturduğu bu görüş temelde Léon Walras'ın marjinalci düşüncelerini izler. Önemli bir özelliği yoktur. Kredinin genişlemesini verimin artmasıyla düzenleyen bir para politikası önermişlerdir. *Bk.* Marjinalcilik, Keynesçilik.

İSVİÇRE OKULU *Bk.* Matematik okul.

İŞ

1. *(Os.* Mesâi, *İng.* Work) Kullanma değeri yaratan çalışma... Değiştirme değeri yaratan çalışma anlamındaki *emek* deyiminden ayrılır. Diyalektik ekonomi anlayışında Almanca *Ar-*

beit terimi bu iki farklı anlamda kulanılmıştır. İngilizcede bu farklı anlamlar *emek* için *labour* ve *iş* için *work* sözcükleriyle dilegetirilmiştir. Fransızcada da, Almancada olduğu gibi, tek sözcükle *(Fr.* Travail) dilegetirilen bu iki anlam Türkçemizde *iş* ve *emek* sözcükleriyle ayrılmıştır. Bu anlam farkının ayrılması emek-değer kuramının anlaşılması bakımından önemlidir. Herhangi bir insan niteliği belli olan bir kullanma değeri meydana getirmek için çalışmakla bir *iş* yapmiş olur, oysa anamalcı düzende bir fabrika emekçisinin çalışması olan *emek,* ancak nicelikçe ölçülebilen bir değiştirme değeri meydana getirir. *Bk.* İşçi, Emek, Emekçi, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.

2. *(Os.* Faaliyet, *Fr.* Affaires, *Al.* Geschaeft, *İng.* Business) Kazanç sağlayıcı ve gelir getirici çalışma... İş deyimi, bunlardan başka *çalıştırma* (istihdâm) ve *uğraşı* (meslek) anlamlarında da kullanılır. Bu anlamdaki *iş* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: *Tecimsel deneyim (Os.* Ticârî tecrübe, *Fr.* Expérience des affaires, *İng.* Business experience), *işletme kapasitesi (Fr.* Aptitude aux affaires, *İng.* Business capacity), *iş alanı (Fr.* Champ d'action, *İng.* Business circle), *iş yönetimi (İng.* Business administration), *iş saatleri (İng.* Business hours), *tecimsel sigorta (İng.* Business insurance), *iş adamları (İng.* Business people), *iş yılı (İng.* Business year), *tecimsel temsilci (Os.* Ticârî mümessil, *İng.* Business agent), *iş kesatlığı (İng.* Absence of business), *iş pazarlığı (İng.* Business bargain), *tecimsel birleşme (İng.* Business combination), *banka işlemi (İng.* Banking business), *tecimsel bilgi (Fr.* Connaissance des affaires, *İng.* Business knowledge), *tecimsel evrak (Fr.* Papiers d'affaires, *İng.* Business papers), *iş durgunluğu (Fr.* Stagnation des affaires, *İng.* Business stagnation), *iş âlemi (Fr.* Monde des affaires, *İng.* Business world), *tecimsel girişim (Os.* Ticârî teşebbüs, *İng.* Business concern), *iş durumu (İng.* Business statement), *tecimsel ortaklık (Os.* Ticârî şirket, *İng.* Business corporation), *işlerin aksaması (Fr.* Dérangement des affaires, *İng.* Business disturbance), *iş gezisi (Fr.* Voyage d'affaires, *İng.* Business travel), *iş tutarı (İng.* Amount of business), *işletme ekonomisi (İng.* Business economics), *tecimsel gelir (Os.* Ticârî kazanç, *İng.* Business income), *iş arkadaşı (İng.* Business friend), *ticâret yasası (İng.* Business law), *tecimsel mektup (İng.* Business letters), *tecimsel ad (Os.* Ticârî unvân, *İng.* Business name), *tecimsel girişim (Os.* Ticârî teşebbüs, *İng.* Business enterprise). *Bk.* Çalışma, Çalıştırma, Uğraşı, Alışveriş, İş adamı.

3. *(Os.* Maslâhat, *Fr.* Affaire, *Al.* Angelegenkeit, *İng.* Affair) Yapılacak şey... *Bk.* Görev.

İŞ ADAMI *(Os.* İş adamı, *Fr.* Homme d'affaires, *Al.* Geschaeftsmann, *İng.* Businessman) Çeşitli işlere girişerek kazanmasını beceren kişi... Müteşebbis durumunda olanları da dilegetirir. *Bk.* İş, Girişimci.

İŞ ADAMLIĞI *(Os.* İş adamlığı, *Fr.* Fonctions d'entrepreneur, *Al.* Unternehmertum, *İng.* Entrepreneurship) İş adamlarının niteliği... *Bk.* İş adamı.

İŞ AKDİ *Bk.* İş sözleşmesi.

İŞ ALANI *(Os.* İş sahası, *Fr.* Champ d'action, Sphére d'activité; *Al.* Arbeitsfeld, *İng.* Business circle, Circle of trade, Field of activity) İş çevresinin oluşturduğu alan... *Bk.* İş çevresi.

İŞ ÂLEMİ *Bk.* İş çevresi.

İŞ ANLAŞMASI *Bk.* İş sözleşmesi.

İŞ ANLAŞMAZLIKLARI *(Os.* İş ihtilâfları, *Fr.* Conflits du travail, *Al.* Arbeitsstreitigkeiten, *İng.* Labour disputes) İşçilerle işverenler arasında çıkan anlaşmazlık... Toplu ya da tek işçiyle olabilir.

İŞ ARACILIĞI *(Os.* İş tavassutu, *Fr.* Intermédiaire pour la recherche du travail, Placement des travailleurs; *Al.* Arbeitsvermitlung) İşçiye iş ve işe işçi bulma işlemi... Bu aracılık için İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuştur, özel kurumlar da vardır. *Bk.* İş, İşçi.

İŞ ARKADAŞI *(Os.* Mesâî arkadaşı, *Fr.* Collaborateur, Correspondant; *Al.* Mitarbeiter, Geschaeftsfreund; *İng.* Coworker, Commercial friend, Assistant) Birlikte iş yapılan kişi... *Bk.* İş.

İŞBÂ KANUNU *Bk.* Doyan istekler yasası.

İŞ BANKASI *(Os.* İş bankası, *Fr.* Banque d'affaires) Yapılan ya da yapılması kararlaştırılan işlere katılan ve onlara süresiz kredi açan banka... İş bankaları amaç ve yapı olarak mevdûât bankalarından farklıdır, ama pratikte onların gördükleri işleri de görürler. Kuruluş nedenleri, bir ülkede yapılan büyük sanâyi yatırımlarına katılmak ve onları finanse etmektir. Bilânço yayımlamak zorunda olmamak gibi bir ayrıcalıkları da vardır. Bu bankalar gerçekte finans oligarşisinin bankalarıdır ve ülkenin iş hayatında etkindirler, anamalın merkezleşmesinin önemli araçları-

dır. Ülkemizde de 26 Ağustos 1924 tarihinde Atatürk'ün de paydaş bulunduğu bir İş Bankası açılmıştır. *Bk.* Banka, Anamalın merkezleşmesi.

İŞBIRAKIMI *(Os.* Grev, *Fr.* Gréve, *Al.* Streik, *İng.* Strike) İşçilerin, topluca çalışmamak suretiyle, bir işkolunda veya işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak veyahut bir teşekkülün aynı amaçla topluca çalışmamaları için verdiği bir karara uyarak işi bırakmaları... *Grev ve lokavt yasası*na göre bu duruma *grev* denir. Terim Fransızcadır ve *lokavt* terimi karşılığında kullanılır. Yasalar, işçilerin işverenle anlaşamamaları halinde, belli koşullarla sınırlı olarak, greve izin vermişlerdir. Grev, işçilerin işverenlere karşı, haklarını elde etmek yolunda, bir zorlama aracıdır. *Bk.* İşkapatımı.

İŞBIRAKIMI OYLAMASI *(Os.* Grev reyi, *Fr.* Vote de gréve, *Al.* Streikabstimmung, *İng.* Strike vote, Strike ballot) Grev yapılıp yapılmamasına karar vermek üzere işçilerce yapılan oylama... Bu konuda çeşitli yöntemler vardır. Ülkemizde grev kararı alma yetkisi sendikalara verilmiştir, ancak belli bir işyerindeki işçilerin üçte biri, sendika grev kararının işyerinde ilânından altı işgünü içinde o yerin en büyük mülkiye âmirine yazılı olarak başvurup grev oylaması isteyebilirler ve grev ancak bu oylama sonucunun olumlu olması durumunda uygulanabilir. Daha açık bir deyişle, belli bir işyerindeki işçiler isterlerse kendi işyerlerinde grev yaptıramayabilirler. *Bk.* İşbırakımı.

İŞBIRAKIMI SINIFLANDIRMASI (*Os.* Grev tasnifi, *Fr.* Classification des gréves, *Al.* Streikarten, *İng.* Classification of strikes) Grevleri çeşitli türlere ayırma... Grevler, önce *yasal grevler* ve *yasal olmayan grevler* olmak üzere ikiye ayrılır. Sonra *genel grev, siyasal grev, dayanışma grevi, oturma grevi, uyarı grevi* vb. gibi birçok türlere bölünür. Siyasal grev, genel grev, dayanışma grevi gibi birçok grev türü yasadışı sayılmış ve yasaklanmıştır. Ayrıca mahkemeler de birçok grevlerde *işverene zarar verme kasdı* bularak grevleri yasaklamaktadırlar.

İŞBIRAKIMI YASAKLARI *(Os.* Grev memnuiyetleri, *Fr.* Interdiction des gréves, *Al.* Streikverbot, *İng.* Strike prohibitions) Yasalara göre greve engel sayılan durumlar... İlkin genel grev, siyasal grev, dayanışma grevi vb. gibi grev türleri pek çok ülkelerde yasaklanmıştır. Bu ülkelerin arasında ülkemiz de vardır. Bunların dışında 275 Sayılı Kanun'un 20. maddesi grev yasaklarını sıralamaktadır. Bu kanun hükmüne göre, savaş ve seferberlik durumlarında, tarafların hakeme başvurmaları halinde, toplu iş sözleşmesi süresi içinde ve mahkemenin grevi durdurması halinde grev yapılamaz. Bundan başka aynı maddeye göre sağlıkla ilgili işyerlerinde (hastane, sanatoryum, prevantoryum, klinik, dispanser, eczane vb.) can ve mal kurtarma işlerinde, kamu hizmetleriyle ilgili (elektrik, su, havagazı vb.) üretim ve öğretim kurumlarında, çocuk bakımevlerinde grev yapılamaz. Bundan başka ve aynı maddeye göre genel yaşamla ilgili felâketler (yangın, su basması, deprem, toprak kayması vb.)'de ve sıkıyönetim bölgelerinde grev yasaklanabilir. *Bk.* İşbırakımı, İşbırakımı sınıflandırması.

İŞBİRLİĞİ *(Os.* Sâyü amelde iştirâk, Tevhidi mesâî; *Fr.* Coopération, *Al.* Zusammenarbeit, *İng.* Cooperation) Bir işin çeşitli işçiler tarafından yapılması... İşlerin birbirinden ayrılıp o işlerde uzmanlaşmış işçilerce yapılmasını gerektiren işbölümü, zamanla, bir işin çeşitli işçilerce yapılmasını gerektiren *işbirliği*'ne dönüşmüştür. İskoçyalı liberal ekonomici Adam Smith, ünlü iğne fabrikası örneğiyle, işbirliğinin yarar ve zararlarını şöyle anlatır: "Bir iğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on işten birini yapmaktadır. İşbirliği ustalaşmayı arttırır, zaman kazandırır, yeni buluşlara yol açar. Ama öbür yandan da işçiyi otomatlaştırır, aptallaştırır ve kişiliğini yok eder. Eskiden bir işi tek başına yapan sanatçı ve kişilikli işçi, artık koca*man bir makinenin* küçücük bir vidası kadar önemsizleşir". İlkel toplumlarda işbirliği, üretim çabalarını birleştirerek verimi artırmıştır. Diyalektik anlayışta *basit işbirliği* ve *kapitalist işbirliği* deyimleriyle iki türlü *işbirliği* birbirinden ayrılmıştır. *Basit işbirliği*, yani *iş süresi içinde yardımlaşma*, avcı ve tarım topluluklarında üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanmış ve böylelikle bütün üretim güçlerinin birleştirilmesi verimi hızla artırmıştır. *Kapitalist işbirliği*ndeyse artan, insanların kendi verimleri değil, anamalın verimidir. Kapitalizm öncesi basit işbirliğinin büyük sonuçları örneğin Mısırlıların ehramlarında görülmektedir. R. Jones, "Onların güçlerini yapan şey, sayılarıydı" der *(Textbook of Lectures on the Political Economy of Nations,* 1852). Buna karşı *kapitalist işbirliğ*inin üretici gücü "çalışan insanların belli şartlar altına konulduğu her seferinde karşılıksız olarak gelişir ve onları böyle şartlar altına koyan da anamaldır. Bu gücün anamala hiçbir mâliyeti olmadığın-

dan ve öte yandan da emekçinin kendisi emeği anamala ait olmadan bu gücü geliştiremediğinden sanki bu, anamalın kendisinde gizli bulunan bir üretici güçmüş gibi görünür". İlkel toplumlardaki yardımlaşma, eşdeyişle *basit işbirliği* "bir yandan üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine, bir yandan da bireyin henüz kendisini kabilesine ya da topluluğuna bağlayan göbek bağını kesmemiş olması -bireysel bir arının kendisini kovana bağlayan bağdan kurtaramaması gibi- üzerine dayalıdır. Böyle bir işbirliği yukardaki özelliklerin her ikisi nedeniyle, kapitalist işbirliğinden farklıdır. Eskidünyada, ortaçağlarda ve çağdaş sömürgelerde ilineksel olarak gerçekleştirilen geniş çaplı işbirliği durumları, doğrudan bir egemenlik ve bağımlılık ilişkileri üzerine kuruludur. Buna karşı kapitalist işbirliği biçimi, daha başlangıçtan itibaren işgücünü anamala satan özgür ücretli emekçiyi gerektirir. Bununla birlikte tarihsel olarak bu biçim, köylü tarımına ve loncalar içinde örgütlenmiş olsun olmasın bağımsız el zenaatlarına karşıt olarak gelişmiştir. Bunlara karşıt olarak kapitalist işbirliği, özel bir tarihsel işbirliği biçimi olarak görünmez; işbirliğinin kendisi kapitalist üretim biçimine özgü ve onun özel bir ayırt edici işareti olan bir tarihsel biçim olarak belirir". *Bk.* İşbölümü.

İŞ BORSASI *(Os.* Mesâî borsası, *Fr.* Bourse du travail, *Al.* Arbeitsbörse, *İng.* Labour exchange) İş ve işçi bulma kurumları... Bu adla da anılırlar. *Bk.* İş aracılığı.

İŞ BÖLGESİ *(Os.* Mesâî mıntakası, *Fr.* Département de travail) Bir kentte çeşitli işyerlerinin toplandığı bölge.

İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Taksimi âmâl, *Fr.* Division du travail, *Al.* Arbeitsteilung, *İng.* Division of labour) Çeşitli üreticilerin çeşitli işlere bağlanması... İşbölümü, insan yaşamıyla ve doğal olarak başlamıştır. İnsanların cinsiyet ve yaş bakımlarından ayrı işler görmesi doğal bir işbölümüdür. İlk toplumsal işbölümü, insanların bir bölümünün tarım ve öbür bölümünün çobanlıkla uğraşmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Sonra mâdenlerden âletler yapma işi başlamış ve zenaatlarda uzmanlaşma ikinci toplumsal işbölümünü ortaya koymuştur. Toplumlararası alışverişin başlaması ve tüccar sınıfının doğuşuyla insanlar arasındaki işler üçüncü kez bölünmüş olmaktadır. Asıl ve *gerçek işbölümü*, kafa işiyle kol işinin ayrılmasıdır. Hem kafası ve hem de koluyla çalışması gereken insan, toplumsal gerekler yüzünden bu işleri birbirinden ayırınca bu işbölümünde birtakım insanların payına eğlence ve tüketim, öbür takım insanların payına da çalışma ve üretim düşmüştür. "İşbölümü bize, insan doğal toplumda kaldığı sürece, yani özel ve genel çıkarlar arasında bir bölünme bulunduğu sürece, dolayısıyla da faaliyetler istenerek değil, fakat doğal olarak bölünmüş bulunduğu sürece, insanın kendi hareketi kendi denetimi altında olacak yerde onu köleleştiren, ona karşı çıkan bir yabancı güç halini alışının ilk örneğini vermektedir. Çünkü işbölümü başlar başlamaz her insanın kendisine zorla verilen ve ondan kaçamayacağı özel, yalnız kendine ait bir faaliyet alanı olur. O bir avcı, balıkçı, çoban veya eleştirici-yazardır ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa öyle kalmak zorundadır. Oysa hiç kimsenin yalnız kendine ait bir faaliyet alanının bulunmadığı, tersine, herkesin dilediği herhangi bir dalda faaliyette bulunabildiği toplumda üretim bir bütün olarak toplumca düzenlenir ve böylece bana, eğilimime bağlı olarak bugün bir şey, yarın başka bir şey yapmak; ne avcı, ne balıkçı, ne çoban ve ne de eleştirmen olmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşamleyin sığırlara bakmak, yemekten sonra da eleştiri yapmak imkânını verir" *(Alman İdeolojisi,* S. Hilâv çevirisi, s. 58). "İşbölümünün geçirdiği türlü gelişme aşamaları, bir o kadar çok sayıdaki değişik mülkiyet biçimlerinden ibarettir. Yani işbölümünde ulaşılan aşama, çalışma maddeleri, araçları ve ürünü dolayısıyla bireylerin birbirleriyle aralarındaki ilişkileri belirler" *(İbid,* s. 40). "Başlangıçta cinsel birleşme olayından başka bir şey olmayan ve daha sonra kendi kendine ya da doğal yatkınlıklara -sözgelimi vücut gücü-, gereksinelere, rastlantılara vb. bağlı olarak gerçekleşen işbölümü, işte böylece gelişir. İşbölümü, özdeksel ve düşünsel çalışma arasındaki bölünme ortaya çıktığı andan itibaren, gerçek işbölümü haline gelir" *(İbid,* s. 56). *Bk.* Kafa emeği, Kol emeği.

İŞ ÇEVRESİ *(Os.* İş âlemi, *Fr.* Monde des affaires, *Al.* Geschaeftswelt, *İng.* Business world) İş adamlarının kendi aralarında oluşturdukları özel iş toplumu... Geniş anlamda *piyasa* demektir. *Bk.* Pazar.

İŞÇİ *(Os.* Amele, *Fr.* Travailleur, Ouvrier; *Al.* Arbeiter, *İng.* Workman) Nitelikçe belli bir çalışma yaparak kullanma değeri yaratan... *İng. workman* karşılığıdır. Nicelikçe ölçülebilen bir emek harcayarak değiştirme değeri yaratana *emekçi (İng.* Labourer) denir. Bu iki terim, *iş* ve *emek* ayrımını karşılar, ayrı anlamlar taşır. *İşçi* terimi, bu anlamda da, hem kafa hem de kol işçilerini kapsar. Kafa

işçisi olarak memur, bilim adamı, doktor, avukat, mühendis, sanatçı vb. gibi hizmet erbabını da içine alır. Dünya nüfusunun çok büyük çoğunluğu *işçi*dir. *Bk.* Emekçi, İş, Emek.

İŞÇİ BELGİTİ *(Os.* Amele karnesi, *Fr.* Carnet de travail, *Al.* Arbeitsbuch, *İng.* Work book) Kimi iş yasalarına göre işçilerin bir işe girerken göstermeleri gereken iş kimlik cüzdanı... Bu cüzdanda kimliği, yaptığı işin türü ve iş tutumu (hâl ve hareketleri) yazılıdır. *Bk.* İşçi.

İŞÇİ EMEKLİLİĞİ *(Os.* Amele tekâütlüğü, *Fr.* Assurance contre la vieillesse, *Al.* Altersversicherung, *İng.* Old-age pension) Yaşlılık sigortası gereğince emekçilere verilen yaşlılık aylığı... *Bk.* Emekçi.

İŞÇİ KONFEDERASYONU *(Os.* Amele ittihâdı, *Fr.* Confédération ouvriére) Emekçi sendikaları birliği... Tarihte ilk konfederasyon Fransız emekçilerince 1895 yılında Limoges kentinde kurulmuş olan C.G.T. *(Fr.* Confédération générale du travail) kısa adıyla anılan *genel iş konfederasyonu*'dur. Ayrı işkollarında kurulan ayrı sendikaların birliğidir. *Bk.* Sendika.

İŞÇİLERİN KORUNMASI *(Os.* Amelelerin himâyesi, *Fr.* Protection des ouvriers, *Al.* Arbeiterschutz, *İng.* Protection of the workers) İşçileri sağlık ve güç açısından korumak için oluşturulan kamu hukuku... Rıza Tevfik'in daha yetmiş yıl önce (1914) *Kaamûs'u Felsefe*' sinde *"her türlü maişetten ve terbiyeden mahrûm, cem'iyet için bîlüzûm esâfili nâs"* (Her türlü geçim aracından ve terbiyeden yoksun, toplum için gereksiz sefiller sürüsü) olarak tanımladığı emekçilerin toplumu ayakta tutan güç oldukları nihayet anlaşılmış ve *işçilerin himâyesi hukuku* "millî iş kuvvetinin zarardan vikâyesi âmme menfaati icâbı olduğundan" (Ulusal emekgücünün zarardan korunması kamu yararı gereği olduğundan) gerekcesine dayandırılabilmiştir. *Bk.* İşçi, Emekçi, Üretim.

İŞÇİLİK *(Os.* Amelelik, *Fr.* Titre de travailleur) İşçinin niteliği... *İşçilik* deyimi bu anlamın dışında *işçi ücreti (Fr.* Salaire), *işçi emeği (Fr.* Labeur) ve *işin niteliği (Fr.* Façon) anlamlarında da kullanılır. Bu anlamlarda örneğin "yüz lira işçilik verdim", "bu vazonun işçiliği çok", "bu masanın işçiliği iyi değil" denir. *Bk.* İş, İşçi.

İŞÇİ SENDİKASI *(Os.* Amele loncası, *Fr.* Syndicat des ouvriers) İşçilerin topluca davranarak haklarını korumak için kurdukları örgüt... *İşçi birliği* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk.* Sendika, İş.

İŞÇİ SİGORTASI *(Os.* İşçi sigortası, *Fr.* Assurance ouvriére, *Al.* Arbeiterversicherung, *İng.* Worker's insurance) İşçilerin hastalık, sakatlık, yaşlılık vb. gibi işsiz kalma durumlarını parasal olarak karşılamak için yapılan sigorta... Ülkemizde 9 Temmuz 1945 günlü 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kanunu'yla kurulmuş ve 506 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek *Sosyal Sigortalar Kurumu* adını almıştır. Üyeleri bakanlar kurulunca tayin edilen resmî bir örgüttür.

İŞÇİSİZLİK *(Os.* Amelesizlik, *Fr.* Manque de main-d'oeuvre, *Al.* Arbeitermangel, *İng.* Unemployment, *Lâ.* Quaestus nullus) Çeşitli işler için elverişli işçi bulunamaması durumu... *Bk.* İşsizlik.

İŞÇİ TEMSİLCİLİĞİ *(Os.* İşçi mümessili, Mümessil işçi, İşçi temsilcisi; *Fr.* Délégué ouvrier, *Al.* Arbeitervertreter, *İng.* Workers representative) İşçilerle işveren arasında çıkacak anlaşmazlıklarda işçiler adına davranan işçi... İş yasasına göre işçilerce seçilir.

İŞÇİ ÜCRETİ *(Os.* Amele ücreti, *Fr.* Salaire d'ouvrier, *Al.* Arbeitslohn, *İng.* Worker's wages, *Lâ.* Manupretium, Merces) Emekçinin emekgücü harcaması karşılığında aldığı para... *Bk.* Ücret.

İŞÇİ YABANCI PARASI *(Os.* İşçi dövizi, Amele tasarrufâtı; *Fr.* Repartriement de l'épargne des travailleurs à l'étranger, *Al.* Arbeiterdevisen, *İng.* Receipts from worker's income) Ülkelerinin dışında çalışan emekçilerin kendi ülkelerine gönderdikleri yabancı paralar... Bu yabancı paralar, özellikle ülkemiz gibi ülkelerde çok önemli bir gelir kaynağıdır. Bu modern insan ticâreti her türlü dış ticâret kazancının üstündedir ve ödemeler dengesinde büyük açıkları kapatmaktadır. Yabancı ülkelerde çalışan Türk emekçileri, kimi ekonomicilerce "tasarruf eğilimleri en yüksek emekçiler" olarak nitelenmektedir. Yoksulluklarından ötürü para harcamaya ya da para harcanmasını gerektiren tüketime alışmamış kişilerin tasarruf eğilimlerinin çok yüksek bulunması doğaldır. *Bk.* Emekçi.

İŞDE DENEY *(Os.* Mesâîde tecrübe, *Fr.* Pratique des affaires, *Al.* Geschaeftspraxis, *İng.* Business practice) Bir işde edinilen alışkanlık.

İŞDE DENEYLİ *(Os.* Mesâîde tecrübeli, *Fr.* Versé dans les affaires, *Al.* Geschaeftsgewandt,

İng. Versed in business) Bir işde alışkanlık ve o iş için gerekli bilgiyi edinmiş olan.

İŞ DEĞERLEMESİ *(Os.* Mesâînin kıymetlendirilmesi, *Fr.* Qualification du travail, *Al.* Arbeitsbewertung, *İng.* Job evaluation) Görülen işe göre saptanan ücret... İşçiyi göz önünde tutarak değil, yapılan işi göz önünde tutarak ücret saptama sistemini dilegetirir. Bunun için hizmetler önem derecesine göre sıralanır ve bu hizmetlere uygun bir ücret baremi yapılır. Bu sistemde ücret genellikle saat hesabıyla verilir. *Bk.* Ücret.

İŞDE KESATLIK *(Os.* İşde kesatlık, *Fr.* Stagnation des affaires, *Al.* Geschaefsstockung, *İng.* Business stagnation) Alışverişte durgunluk... *Bk.* İş durgunluğu.

İŞDE KOLAYLIK *(Os.* İşde sühûlet, *Fr.* Facilité en affaires, *Al.* Kulantz, *İng.* Facility in business) İşlerin rahatlıkla yapılması... *Bk.* İş, İşde deney.

İŞ DURGUNLUĞU *(Os.* Piyasada durgunluk, *Fr.* Calme des affaires, *Al.* Geschaeftsstille, *İng.* Dullness of business) Piyasada alışveriş yapılmaması ya da çok az yapılması... *Bk.* Pazar, İşde kesatlık.

İŞ GEZİSİ *(Os.* İş seyâhati, *Fr.* Voyage d'affaires, *Al.* Geschaeftsreise, *İng.* Business travel) Bir iş görmek için yapılan yolculuk... *Bk.* Gezi.

İŞ GÖÇÜ *(Os.* Amele hicreti, *Fr.* Migration de travail) Emekçilerin iş alanlarına akması... Yaşayabilmek için mal-insan da alıcısının bulunduğu bölgelere göçer. Bu göç, ülke içinde olduğu gibi ülkeler arasında da olur. Son yıllarda Türkiye'den Almanya'ya ve başka yabancı ülkelere yapılan emekçi göçleri bu akımın en belli örneklerinden biridir. *Bk.* İşçi yabancı parası, Emekçi.

İŞGÜCÜ *(Os.* Sây kuvveti, *Fr.* Effectif de main-d'oeuvre, *Al.* Arbeitskraefte, *İng.* Labour force) Bir ülkedeki üretici insan sayısı... *Aktif nüfus* deyimiyle de dilegetirilir. Anamalcı ekonomide kullanılan bir deyimdir, *emekgücü* deyimiyle karıştırılmamalıdır. *Bk.* Emekgücü.

İŞ GÜNÜ *(Os.* Mesâî günü, *Fr.* Jour ouvrable, *Al.* Arbeitstag, Werktag; *İng.* Working day) İşçinin günlük çalışma saatleri toplamı... Anamalcı ekonomide kullanılan bir deyimdir, *emek günü* deyimiyle karıştırılmamalıdır. Temelde ikisi de aynı anlamdadır ama anamalcı ekonomide *iş günü* deyimi özellikle iş yasalarında izin, hastalık, doğum, ikrâmiye vb. gibi konuların hesaplanmasında kullanılır ve bilimsel açıdan ele alınmaz. Gün yirmi dört saat olduğuna ve hiçbir emekçi bu süre içinde uyumadan çalışamayacağına göre iş günü, yirmi dört saatten daha az bir süredir. Anamalcı, daha çok artık-değer elde etmek için iş saatlerini ve dolayısıyla işgününü uzatmak ister. Yüz elli yıl önce İngiltere'de emekçileri yirmi saat çalıştıran işyerleri vardı. Fransa'da da 1848 yılma kadar işgününe hiçbir sınır konmamıştı. Şubat 1848 ihtilâli, 2 Mart kararnamesiyle işgününü Paris'te on saate, taşrada da on bir saate indirdi. Günümüzde işgünü *sekiz saattir.*

İŞ GÜVENLİĞİ *(Os.* İş emniyeti, *Fr.* Securité de travail) Emekçilerin gördükleri işlerden ötürü korunmaları ve karşılaşabilecekleri iş tehlikelerinin önlenmesi yolunda alınması yasalarla zorunlu kılınan önlemler... *Bk.* Emek, Emekçi.

İŞ HARCAMALARI *(Os.* İş masrafları, *Fr.* Frais généraux, *Al.* Geschaeftspesen, *İng.* Business expenses, General expenses) İşin gereği olarak harcanan paralar... *Genel harcamalar* (Umumi masraflar) da denir. Örneğin bir işi sonuçlandırmak için öteye beriye adamlar gönderilir, bunlar otomobil ve otobüs parası verirler, bir otelde kalırlar, yemek yer ve yedirirler. Bütün bunlar iş harcamaları hesabına geçirilir. *Bk.* İş.

İŞ HUKUKU *(Os.* İş hukuku, *Fr.* Législation de travail, *Al.* Arbeitsrecht, *İng.* Labour legislation) Emekçilerle işverenlerin ilişkilerini düzenlemek için gerçekleştirilen hukuk... Yakın zamanlara kadar böyle bir hukuk gerçekleşmemişti, çünkü emekçilerin hak sahibi olabilecekleri kabul edilmiyordu. *Emekçi,* eski sözlüklerimizde "her türlü vesaiti maişetten, terbiyeden mahrum ve cemiyet için bilüzûm, yalnız el emeğiyle yaşamak mecburiyetinde bulunan sefiller sürüsü" olarak tanımlanmaktadır *(Bk.* Rıza Tevfik, *Mufassal Kamusu Felsefe,* c. II, s. 324). Emeğin ve emekçinin, *cemiyet için bilüzûm* olmayıp, tersine, toplumun temeli olduğu Cumhuriyetten sonra anlaşılmıştır. *Bk.* Değer, Emek, Emekçi.

İŞKAPATIMI *(Os.* Lokavt, *Fr.* Gréve patronale, *Al.* Arbeiteraussperrung, *İng.* Lockout) İşveren tarafından işçilerin topluca işten çıkarılması... İşçilerin topluca işi bırakmalarını dilegetiren *grev* karşılığında kullanılır. Grev ve Lokavt Kanunu, *lokavtı* şöyle tanımlamaktadır: "Bir işkolunda veya işyerinde, faaliyetin büsbütün durmasına sebep olacak tarzda işveren veya işveren vekili tarafından kendi teşebbüsüyle veya bir teşekkülün verdiği ka-

rara uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmalarına lokavt denir". Grev gibi lokavtın koşulları da adı geçen yasada saptanmıştır. İş şartlarında değişiklik yapmak, yeni iş şartlarını kabul ettirmek ve mevcut iş şartlarını korumak amaçları dışındaki lokavt yasa dışı sayılmış ve yasaklanmıştır. *Bk.* İşbırakımı.

İŞ KAZÂSI *(Os.* İş kazâsı, *Fr.* Accident au travail, Accident industriel, Accident professionel; *Al.* Arbeitsunfall, Betriebsunfall; *İng.* Accident arising out of and in the course of the employment) İşçinin işyerinde çalıştığı sırada ya da yaptığı işten ötürü meydana gelen kazâ... Hukuk dilinde kazâ "umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin ya da bir şeyin ârızaya ya da zarara uğraması" olarak tanımlanır. *Bk.* İşçi sigortası.

İŞKOLU *(Os.* İş şûbesi, *Fr.* Branche d'activité, *Al.* Geschaeftszweing, *İng.* Manufacturing trade branch) Aynı ya da pek benzer nitelikteki işlerin meydana getirdiği uzmanlık dalı... Örneğin mâden işçiliği, otobüs şoförlüğü, terzihane işçiliği, marangoz işçiliği vb. aynı işletme içinde olsalar bile ayrı birer işkoludurlar. Aynı *işyeri*'nde çeşitli işkolları bulunabileceği gibi aynı *işkolu* çeşitli işyerlerine de dağıtılabilir. *Bk.* İşyeri.

İŞ KUVVETLERİ *Bk.* Üretim güçleri.

İŞLEM *(Os.* Muâmele, *Fr.* Operation, Traitement, Maniement; *Al.* Operation, Bearbeitung, Behandlung; *İng.* Operation, Treatment, Management) Bir işi sonuçlandırmak için geçirilmesi gereken evrelerin her biri... Örneğin bu anlamda "bu evrâkı işleme koyun" denir. *Bk.* İş.

İŞLEM GÜDÜSÜ *(Os.* Muâmele sâiki, *Fr.* Motif de transaction, *Al.* Transaktionsmotiv, *İng.* Transaction motive) İnsanı bir işlemde bulunmaya iten düşünce... Ekonomi edebiyatında "muâmele sâikiyle para talebi" (işlem güdüsüyle para istemi) deyiminde kullanılır. *Bk.* İşlem.

İŞLEMSEL ARAŞTIRMA *(Os.* Taharrii amelî, *Fr.* Recherche opérationnelle, *Al.* Unternehmensforschung, *İng.* Operational research) Sorunlara çözüm bulmak için geliştirilen matematiksel yöntem... Özellikle eldeki kaynakları ve olanakları en uygun biçimde kullanma yollarını araştırmak için geliştirilmiştir. Gözlemlere ve deneylere dayanır, tümdengelim ve tümevarım yöntemlerini kullanır. Hemen her konudaki uzmanların birlikte çalışmalarıyla (çünkü ele aldığı sorunlar çok çeşitli olmakla birlikte birbirinden ayrılmaz niteliktedir. Örneğin üretim, yatırım, ücret, fiyat vb. gibi alanlardan biri için alınan karar bütün ötekileri de etkiler ve ilgilendirir) gerçekleştirilir. *Bk.* Araştırma.

İŞLEM VERGİSİ *(Os.* Muâmele vergisi, *Fr.* Taxes sur le chiffre d'affaires, *Al.* Umsatzsteuer, *İng.* Tax on turnover, Turnover tax) Bir malın dağıtımında tüketicinin eline geçinceye kadar tecimsel işlemlerden alınan vergi... Mal fiyatlarına eklenir ve tümüyle tüketicinin sırtına yüklenir. Üretimden tüketime kadar süren dolaşım ve dağıtım sürecinde yer alan işletme ve firmaların tümü mükellef kılınmıştır, vergiyi bunlar ödermiş gibi görünür. Bu vergi ilkin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmış, ülkemizde de 3843 numaralı yasayla ülkede yapılan tüm maddelerle ülke dışında yapılıp da ülkeye sokulan tüm maddelerden alınmaya başlanmıştır. Verginin alınmasında mâliye örgütünün pek çok güçlüklerle karşılaşması yüzünden 1954 yılında gider vergileri içinde yer alan istihsâl (üretim) vergisine dönüştürülmüştür. *Bk.* Vergi, Gider vergileri.

İŞLENMEMİŞ ÖZDEK *(Os.* Maddeî iptidâîye, Hammadde; *Fr.* Matiéres premiéres, *Al.* Rohstoffe, *İng.* Raw materials) İnsan emeğiyle işlenen maddeler... İnsansal çalışma süreci içinde kullanma değerine dönüştürülecek olan emek nesneleridir. "Her hammadde emek nesnesidir ama her emek nesnesi hammadde değildir". Örneğin kesilen bir koyunun pöstekisindeki yün henüz hammadde değildir, insan emeğiyle işlenip kullanılabilecek yün haline geldikten sonra hammadde olur. Oysa yüzülmüş pöstekideki yün, hammadde olmadığı halde bir emek nesnesidir. *İşlenmemiş özdek* deyimi bu açıdan doğru bir deyim değildir, çünkü hiç insan emeği katışmamış olan emek nesneleri hammadde değildirler. İşlenmişlik niteliği burada Aristotelesçi bir mantıkla belirleyici rol oynar, daha açık bir deyişle kumaşa göre iplik, cekete göre kumaş hammaddedirler. Buna göre havagazı üretiminde kömür bir hammadde olduğu halde konut yakıtı olarak kulanıldığında bir kullanma değeridir. Anamalcılığın emperyalizm aşamasında hammaddeler bir sömürü aracı olmuşlar ve sömürgeciliği doğurmuşlardır. *Bk.* Emek, Canlı emek, Geçmişte harcanmış emek, Sömürgecilik, Kullanma değeri, Emek nesneleri.

İŞLE ÖLÇÜLEN ÜCRET *Bk.* Ücret.

İŞLETME *(Os.* Tesis, Müessese; *Fr.* Exploitation, Entreprise; *Al.* Betrieb, Unterneh-

men; *İng.* Undertaking, Business unit, Enterprise, Prosecution, Carrying-on) Bir anamal yatırılarak kâr etme amacıyla kurulan kurum... Tarım, sanâyi, ticâret, bankacılık vb. gibi her türlü iş alanlarında kurulabilir. Bu kurumu kurana *işletmeci (Os.* Müessis) denir. Bir anamal yatırılarak böyle bir kurum kurma işine de *işletmecilik* denir. "Bir insan bir sanâyi işletmecisi olduğu için anamalcı olmaz, tersine, bir anamalcı olduğu için bir sanâyi işletmecisidir. Feodal dönemde nasıl general ve yargıç görevleri toprak sahiplerinin niteliğiyse sanâyi işletmeciliği de anamalın bir niteliğidir". *Bk.* Anamal, Anamalcılık.

İŞLETME ANAMALI *(Os.* Müessese sermâyesi, *Fr.* Capital d'exploitation, Fonds de roulement; *Al.* Betriebskapital, *İng.* Working capital, Capital stock) Bir işletme kurmak için yatırılan anamal... Bir işletmenin câri aktifleri toplamıyla pasifleri toplamı arasındaki farkı dilegetirir. *Bk.* İşletme.

İŞLETMECİ *(Os.* Müessese müdîri, *Fr.* Gérant, *Al.* Betriebsführer, Geschaeftsleiter; *İng.* Manager, Business man) İşletmeyi yöneten... *Bk.* İşletme.

İŞLETMECİLİK *(Os.* Müessese idâresi, *Fr.* Gestion de l'entreprise, *İng.* Business administration, Business management; *Al.* Betriebswirtschaftslehre) İşletmeyi yönetme tekniği... Anamalcı edebiyatta buna *müteşebbislik fonksiyonu* da deniyor. İşletmecilik, bir işletmeyi en çok kâr sağlayacak biçimde örgütleyebilmek ve yürütebilmek demektir. Gelişmiş anamalcı ekonomilerde bunun için birçok yönetim teknikleri kullanılıyor ve geliştiriliyor. Son yıllarda bu alanda bilgisayarlardan da geniş ölçüde yararlanılmaktadır. *Bk.* Fayolculuk, Taylorculuk, İşletme.

İŞLETME EKONOMİSİ *(Os.* İşletme iktisâdı, *Fr.* Économie des entreprises, *Al.* Betriebswirtschaft, *İng.* Business economic) İşletmecilik tekniklerini inceleyen ekonomi dalı... *Bk.* Ekonomi.

İŞLETME GEREÇLERİ *(Os.* İşletme malzemesi, *Fr.* Matériel d'exploitation, *Al.* Betriebsmaterial, *İng.* Working material) Bir işletmenin işleyebilmesi için gerekli olan her türlü malzeme... *Bk.* İşletme.

İŞLETME HARCAMALARI *(Os.* İşletme masrafları, *Fr.* Frais d'exploitation, *Al.* Betriebskosten, *İng.* Working expenses) Bir işletmeyi yürütebilmek için harcanan para... *Bk.* İşletme, Gider.

İŞLETMEK *(Os.* İşletmek, *Fr.* Exploiter, *Al.* Ausbeuten, *İng.* To exploit) Herhangi bir işletmeyi yürütmek... *Bk.* İşletme.

İŞLETME KURULU *(Os.* Müessese encümeni, *Fr.* Comité d'entreprise) En az elli ücretli çalıştıran işyerlerinde işletme şefinin başkanlığında personel tarafından seçilen delegelerden oluşan kurul... İşletme personelinin işletme yönetimiyle işbirliği yapması için kimi ülkelerde (örneğin Fransa'da) kurulması yasalarca zorunlu kılınmış olan bir kuruldur. Bu kurul sadece bir danışma organıdır, karar verme yetkisi gene patronundur. *Bk.* İşletme.

İŞLETME VERGİSİ *(Os.* İşletme vergisi, *Fr.* Taxe de facture, *Al.* Kaufsteuer, *İng.* Purchase tax) Satılan mal ve hizmetlerin satış bedellerinden alınan ve tüketiciye yükletilen vergi... 1970 yılında 1318 numaralı Finansman Kanunu'yla kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuştur. Tüketimi zorunlu olmayan mal ve hizmetleri vergilendirmek gerekçesine dayanır. Parfümeri, plâk, kristal eşya, kürk, mücevher, lokanta, gazino, meyhane, oto lâstiği satışı vb. bu vergiyle yüzde beşten yüzde otuza kadar vergilendirilir. *Bk.* Vergi.

İŞLETMELERİN KAYNAŞMASI *(Os.* İşletmelerin kaynaşması, *Fr.* Fusion des entreprises) Anamal yoğunlaşmasının en yetkin biçimi olan geniş anlamda tröstler... Dar anlamlı *tröst*'ten farklı olarak, kaynaşmaya katılan şirketlerin hukukî ve malî bağımsızlıklarını yok eden bu dev tröstler anamalcı yoğunlaşmanın en kesin biçimidir. Örneğin Amerika'da 1900 yılından itibaren smâî üretimin yüzde 32'si ve mâden üretiminin yüzde 40'ı bu dev tröstlerce tekelleştirilmiştir. *Bk.* Anamalın yoğunlaşması, Tekelci anamalcılık, Tröst.

İŞLEV *Bk.* Görev.

İŞLİK *(Os.* Atelye, İmâlâthâne; *Fr.* Atelier, *Al.* Werkstaat, *İng.* Workshop) İçinde ürünler imâl edilen çalışma yeri... Bu anlamda örneğin bir marangoz atölyesinden sözedilir. *Bk.* İş.

İŞ MİKTÂRI *Bk.* Emek niceliği.

İŞ MÜDDETLERİ *Bk.* İş süreleri.

İŞ ODALARI *(Os.* İş odaları, *Fr.* Chambres du travail, *Al.* Arbeitskammern, *İng.* Chambers of labour) İşçilerle işverenlerin konuşup uyuşmaları için kimi ülkelerde kurulan kamu kuruluşları... Ülkemizde yoktur. *Bk.* İş, İşçi.

İŞ ONAY BELGESİ *(Os.* İş şehâdetnâmesi, *Fr.* Certificat de service, *Al.* Dienstzeugnis,

İng. Work's certificate) İşinden ayrılan işçiye işveren tarafından verilen belge... Borçlar Kanunu'nun 335. ve İş Kanunu'nun 31. maddelerine göre işinden ne türlü olursa olsun ayrılan işçiye gördüğü işin türünü ve süresini belirten böyle bir belge verilir. İşçi tarafından istenirse bu belgeye işçinin başarısı ve tutumu da eklenir. *Bk.* İş, İşçi.

İŞ OYLUMU *(Os.* İş hacmi, *Fr.* Emploi de la main d'oeuvre, *Al.* Beschaeftigung von Arbeitskraeften, *İng.* Employment of labour) Bir ülkenin belli bir zamandaki toplam emekgücü talebi... *Bk.* Emekgücü.

İŞ ÖLÇÜTÜ *(Os.* Mesâî kıstâsı, *Fr.* Critére de travail) Değerin ona harcanan emekle ölçülmesi... Bu ölçüt, *emek-değer kuramı*'yla açıklanmıştır. *Bk.* Emek-değer, Emek, Değer.

İŞ PAYI *(Os.* İş hissesi, *Fr.* Part dans les affaires, *Al.* Geschaeftsanteil, *İng.* Share in the business) Birçok kişinin yaptığı bir işde her birine düşen pay... *Bk.* Pay, İş.

İŞ PAZARLARI *(Os.* İş pazarları, *Fr.* Marché des affaires) Owen'in, emek ürünlerinin iş saati pusulalarıyla değiştirilmesi için kurduğu pazarlar... Engels'in "insan soyunun dünyaya pek seyrek gelmiş önderlerinden biri" olarak nitelediği Robert Owen, emekçiler için *iş pazarları* kurmuştu. Bu pazarlarda emekçiler, birimi tek bir iş saati olan emek pusulalarıyla kendi emeklerinin ürünlerini alabileceklerdi. Bu ütopik davranış, zorunlu olarak, başarısızlıkla sonuçlandı. Fransız ütopyacı toplumcusu Proudhon, çok daha sonra, Owen'in bu pazarlarından aldığı örnekle başka bir ütopik kuruluş olan *değiştirme bankaları*'nı önermiştir. *Bk.* Owencilik, Ütopyacı toplumculuk, Emek pazarı.

İŞPORTA *(Os.* İşporta, *Fr.* Colportage, *Al.* Hausieren, *İng.* Hawking) Gezici satıcılık... *İşportacılık* da denir. *İşporta* deyimi gerçekte gezici satıcıların satmak için boyunlarına astıkları ya da bir yere koydukları tahta sepet ya da buna benzer araçları dilegetirir. *Bk.* İşportacı.

İŞPORTACI *(Os.* İşportacı, *Fr.* Colporteur, *Al.* Hausierer, *İng.* Hawker) Gezici satıcı... *Bk.* İşporta.

İŞPORTACILIK *Bk.* İşporta.

İŞPORTACILIK YAPMAK *(Os.* İşportacılık yapmak, *Fr.* Faire le colportage, *Al.* Hausieren, *İng.* To hawk) Kutu ya da sepetler içinde gezerek mal satmak... *Bk.* İşporta.

İŞ REJİMLERİ *(Os.* Sûreti maişet, *Fr.* Régimes du travail, *Al.* Arbeitsbedingungen, *İng.* Status of workers) Çalışma alanını düzenleyen çeşitli dizgeler... İdealist ekonomicilerce kullanılır. Gerçekte bu dizgeler, tarihsel süreçte üretim ilişkileriyle belirlenen ve zorunlu olarak birbirlerine dönüşen *sosyo-ekonomik formasyon*'lardır. *Bk.* Tarihsel özdekçilik, Üretim ilişkileri, Altyapı.

İŞ SAĞLIĞI *(Os.* İş hıfzıssıhhası, *Fr.* Hygiéne de travail) Emekçilerin, gördükleri işlerden ötürü, sağlıklarını korumak için alınması gerekli önlemler... *Bk.* İş güvenliği.

İŞ SÂHİBİ *Bk.* İşveren.

İŞ SENDİKASI *(Os.* İş sendikası, *Fr.* Syndicat professionnel, *Al.* Arbeitergewerkschaft, *İng.* Trade union) İşçilerin ekonomik savaşımlarını sürdürmek için kurdukları örgüt... *Bk.* Sendika.

İŞSİZ *(Os.* Muattal, *Fr.* Chômeur, *Al.* Arbeitslos, *İng.* Unemployed) Kendisini geçindirecek iş bulamayan... *Bk.* İşsizlik.

İŞSİZLİK *(Os.* Fıkdânı mesâî, Muattalîyyet; *Fr.* Chômage, *Al.* Arbeitslosigkeit, *İng.* Unemployment) Emekçilerin iş bulamamaları durumu... Klâsik ekonomide "emekgücü seviyesiyle istihdâm seviyesi arasındaki fark" olarak tanımlanır. İşsizlik, anamalcı üretim düzenine özgü bir toplum düzensizliğidir ve gerçekte bu düzenin kaçınılmaz ve zorunlu sonucudur. Anamalcı üretim, yapısı gereği, sürekli olarak gelişmek zorundadır ve gelişir. Geliştikçe de anamalın organik bileşimi hızla yükselir, bu yükseliş birçok emekçiyi zorunlu olarak üretim dışına iter ve işsiz bırakır. Anamalcı ekonomicilere göre bunun nedeni teknik ilerlemedir, teknik ilerleme iş hacmini ilkin daraltıp sonra genişleterek durumu dengeler ve bu düzensizliği kendiliğinden onarır. "İktisatçıların yarattıkları bir dogmadır bu. Bunlara göre, anamal birikiminin sonucu olarak ücretler yükselir. Yükselen ücretler işçi nüfusunun hızla çoğalmasının nedeni olur. Bu çoğalış, emek piyasası yeniden dolup taşıncaya ve dolayısıyla anamal emek arzına oranla yetersiz bir miktâra düşünceye kadar devam eder. Bu durumda ücretler düşer ve bundan sonra madalyonun öteki yüzü sözkonusu olmaya başlar. Ücretlerin düşmesi sonucu olarak işçi nüfusu yavaş yavaş azalır ve anamal işçi nüfusuna oranla yeniden yavaş yavaş bollaşır... Böylece, yeniden emek arzının talebinden daha düşük olacağı, ücretlerin yeniden yükselmeye başlayacağı vb. bir durum meydana gelir". Emekçiler, anamal biri-

kimini meydana getirmek suretiyle ve bunu başardıkları ölçüde, kendi işsizliklerini bizzat yaratırlar. Çünkü "anamalın birikme gücünün gelişmesini sağlayan nedenlerle işgücünün boşta kalmasını gerektiren nedenler aynıdır". Amerika Başkanı Truman, bir demecinde, bu gerçeği şu sözlerle açıklamıştır: "İş arayanların daima bulunması ekonominin sağlığı bakımından iyi bir şeydir" (*Bk. L'Echo de la Bourse,* 15.12.1959 tarihli nüshasında yayımlanan Truman'ın demeci). Kimi anamalcı ekonomicilere göre de "işsizliğin ortadan kalkması, işçilerin ücretlerini aşırı derecede yükseltmelerine sebep olur ve enflâsyona yol açar" *(Bk. Economist* dergisi, 20.8.1955 tarihli sayısı). Gerçekte, işsizliği doğuran, emek arzı ve talebindeki sürüm ve aranım yasası değil, anamalcı üretimin kendi iç yapısıdır. Anamal biriktikçe, eşdeyişle çoğaldıkça anamalın organik bileşimi çok hızlı olarak büyür, eşdeyişle anamalın küçük bir bölümü ücret hâlini alır ve büyük bölümü değişmeyen anamala katılır. Bu, anamalın organik bileşiminde, değişken anamal bölümünün değişmeyen anamal bölümüne göre göreli bir azalmasıdır. Bundan ötürüdür ki çok sayıda işçi sürekli olarak işdışı kalır. Ekonomicilerce çeşitli *işsizlik türleri (Os.* Fıkdânı mesâî nevîleri, *Fr.* Types de chômage, *Al.* Arten der Arbeitslosigkeit, *İng.* Classification for unemployment) ayırdedilmiştir. İşsizlik, başlıca, *toptan işsizlik* ve *bölümsel işsizlik* olmak üzere ikiye ayrılır. Toptan işsizlik emekçilerin işsiz ve ücretsiz kalma durumudur, bölümsel işsizlikse günlük ya da aylık iş süresinin kısıtlanmasını dilegetirir ki ücreti kısıtlama ölçüsünde azaltır. Bu ayırma, *açık işsizlik* ve *gizli işsizlik* ayrımına uygun düşer. Açık işsizlik işçilerin iş bulamayıp işsiz kalmaları durumudur, gizli işsizlikse emekgücünün düşük verimlilik ve düşük ücretle çalıştırılması halindeki işsizliktir. *Bk.* Makine, Anamalın organik bileşimi, Bunalım.

İŞSİZLİK ÖDENEĞİ *(Os.* İşsizlik tazminâtı, *Fr.* Allocation de chômage, *Al.* Arbeitslosengeld, *İng.* Unemployment benefit) İşsiz kalmaları durumunda işçilere işsizlik sigortasınca verilen para... *Bk.* İşsizlik sigortası.

İŞSİZLİK SİGORTASI *(Os.* İşsizlik sigortası, *Fr.* Assurance contre le chômage, *Al.* Arbeitslosenversicherung, *İng.* Unemployment insurance) İşsiz kalmaları durumunda işçilere belli bir para verilmesi için yapılan sigorta... *Bk.* İşsizlik.

İŞSİZLİK TÜRLERİ *Bk.* İşsizlik.

İŞ SÖZLEŞMESİ *(Os.* İş akdi, *Fr.* Contrat de travail, Convention de travail; *Al.* Arbeitsvertrag, *İng.* Labouer agreement, Contract for service; *Lâ.* Locatio conductio operarum) İşverenle işçi arasında yapılan sözleşme... Her işçiyle ayrı ayrı yapılabildiği gibi *toplu sözleşme* biçiminde tüm işçilerle de yapılabilir. Önceden saptanmış iş koşullarını kabul ederek boşalmış bir kadroya alınmasını isteyen işçiyle (örneğin otobüs işletmesinde boş bir şoförlük kadrosuna tayinini isteyen şoförle) yapılan sözleşmeye *katılma sözleşmesi (Fr.* Contrat d'adhésion) denir. İş sözleşmeleri, İş Kanunu'ndan başka Borçlar Kanunu'nun 313, 314, 318, 319, 329, 331 ve 347. maddeleriyle de hüküm altına alınmıştır. Bu hükümlere hukuk dilinde *hizmet akdi hükümleri* denir. Bu hükümlere göre nitelikleri dolayısıyla otuz işgününden az süren işlere sürekli işler denir. Bir yıldan çok süren işlerde sözleşmenin yazılı olması şarttır. *Bk.* Toplu sözleşme, Sözleşme.

İŞ SÜRECİ *(Os.* Mesâî vetîresi, *Fr.* Processus de travail) Nesneleri mal durumuna dönüştüren süreç... *Emek süreci (Al.* Arbeitsprozes) de denir. İnsanın emekgücü, bu süreçle nesneleri mal durumuna dönüştürür. *Bk.* Emek araçları, Emek nesneleri, Emekgücü, Emek, Mal.

İŞ SÜRELERİ *(Os.* İş müddetleri, *Fr.* Heures de travail, *Al.* Arbeitszeit, *İng.* Hours of work) Bir emekçinin haftalık çalışma saati... Türk anayasası ek ücret ödenmeden iş saatleri dışında bir insanın çalıştırılmasını *angarya* saymış ve yasaklamıştır. *Bk.* Artık-değer, Emekgücü, Emek süresi.

İŞ TEFTİŞİ *(Os.* İş mahallerinin teftişi, *Fr.* Inspection du travail) İş yasalarının işverenlerce uygulanıp uygulanmadığının işyerlerinde denetimi... Yasa terimidir. Bu denetim *iş müfettişleri (Fr.* Inspecteurs de travail)'nce yapılır. *Bk.* İş yasaları.

İŞTEN ÇIKARMA *(Os.* İşine nihayet verme, *Fr.* Licenciement, *Al.* Entlassung, *İng.* Dismissal) İş sözleşmesinin işveren tarafından tekyanlı olarak bozulması... İş sözleşmesinin işveren tarafından bitiminden önce bozulması, önceden haber verme koşuluyla iş yasalarında kabul edilmiştir. Bununla beraber işveren, *ihbâr tazminâtı*'nı hemen ödeyerek işçiyi dilediği anda işten çıkarabilir. İşveren, işçinin kusurlu bulunması gibi belli koşulların saptanması halinde bu tazminatı da ödemez. *Bk.* İşsizlik.

İŞTEN İMTİNÂ *Bk.* İşten kaçınma.

İŞTEN KAÇINMA *(Os.* İşten imtinâ, *Fr.* Refus de travailler, *Al.* Arbeitsverweigerung) İşçinin kendisine ihtar edilmesine rağmen görevini yapmaması durumu... *Bk.* İşbırakımı.

İŞTİRÂKÎYYÛN Ortaklaşacılar... Özellikle ikinci meşrutiyetten sonra, aralarında hiçbir fark gözetmeksizin, *kamulculuk* (Komünizm), *toplumculuk* (Sosyalizm) ve *ortaklaşacılık* (Kolektivizm) akımlarını dilegetirmek üzere *Ar. iştirâkîyye* ve bunlara bağlı olanları dilegetirmek üzere *Ar. iştirâkîyyûn* deyimleri kullanılmıştır. *Bk.* Kamulculuk, Toplumculuk, Ortaklaşacılık.

İŞ TUTARI *(Os.* Ciro, *Fr.* Chiffre d'affaires, *Al.* Umsatz, *İng.* Turnover) Bir firmanın sattığı mal ve hizmetlerin satış bedelleri toplamı... *Aktarım* anlamına gelen *ciro* deyimi, bir firmanın iş hacmini dilegetirmek için *iş tutarı* anlamında da kullanılır. Örneğin bu anlamda "bu firmanın yıllık cirosu bir milyon liradır" denir.

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU *(Os.* Müstahdemîn müessesesi, *Fr.* Office de placement, *Al.* Arbeitsvermittlungsamt, *İng.* Labour office) İşverenlere işçi ve işçilere iş bulmak için kurulan devlet kurumu... *Bk.* İş, İşçi.

İŞVEREN *(Os.* Müstahdîm, Patron; *Fr.* Patron, Employeur, Chef de la maison; *Al.* Patron, Schrimherr, Arbeitgeber, Dienstherr, Lehrherr, Prinzipal; *İng.* Patron, Employer, Principal, Master, Head of a firm) Emekçiyi ücret karşılığında çalıştıran ve artık-değer ürettiren anamalcı... Borçlar Kanunu'na göre hizmet akdi ve İş Kanunu'na göre iş akdi gereğince kendi işyerinde başka bir kimseyi bedenen ya da hem bedenen hem de fikren çalıştıran kimseye Borçlar Kanunu'nda *iş sâhibi* ve İş Kanunu'nda *işveren* denir. Sadece fikren çalışanlar Borçlar Kanunu'ndaki hizmet akdine tâbidirler. *Patron* deyimi, *sâhip* anlamına gelen *Lâ. patronus* deyiminden alınmadır. *Mal sâhibi* ya da *büyük paydaş* (büyük hissedâr) anlamında da kullanılır. Küçük satış yerlerinde eskiden müşterilere de *patron* denirdi. Yasalara göre *iş gördüren*'i dilegetirir, örneğin İş Kanunu'na göre, işçi çalıştıran bir devlet kurumunun müdürü de (ücretli bir memur olduğu halde) *işveren*'dir. *Bk.* İş, İşçi, Emekçi.

İŞVEREN SENDİKASI (*Os.* Patron loncası, *Fr.* Syndicat patronal, *Al.* Arbeitgeberverband, *İng.* Emplover's association) Emekçilerin direnişlerine ve ekonomik savaşımlarına karşı dayanışmak ve ortak çıkarlarını korumak için anamalcıların kurdukları sendika... *Bk.* Sendika.

İŞ YASALARI *(Os.* İş kanunları, *Fr.* Lois de travail) İşveren ve işçi ilişkilerini düzenlemek amacıyla yapılan yasalar... Pek çok ülkelerde yapılmıştır. *Bk.* İş hukuku.

İŞYERİ *(Os.* Mesâî mahalli, *Fr.* Lieu de travail, Atelier; *Al.* Arbeitsplatz, Arbeitsstelle, Arbeitsraum, Arbeitsstaette; *İng.* Work place, Work shop) İşçinin çalıştığı yer... İş Kanunu'na göre bu işyerine bağlı bahçe, yemekhane, banyo, yatakhane vb. gibi yerler de işyeri sayılır. *İşyeri* deyimi, iş yasaları açısından çok önemlidir. Örneğin işyerinde gerçekleşen bir kazânın sebebi ne olursa olsun iş kazâsı sayılır, sendikalar işkolları düzeyinde kurulabilecekleri gibi işyeri düzeyinde de kurulabilirler, grev oylaması işyerinde istenir vb. *Bk.* İşkolu, İş.

İŞ YETENEĞİ *(Os.* Mesâî kaabiliyeti, *Fr.* Aptitude aux affaires, *Al.* Geschaeftstüchtigkeit, *İng.* Business capacity) Para kazanabilme becerisi... Örneğin bu anlamda "bu adamda büyük iş yeteneği var" denir. *Bk.* İş adamı.

İŞ YILI *(Os.* Mesâî senesi, *Fr.* Année comptable, *Al.* Geschaeftsjahr, *İng.* Business year) Tecimsel işlemlerin kâr ve zarar hesaplarına temel olan dönem... Genellikle takvim yılıdır. *Bk.* Malsal yıl.

İTÂ ÂMİRİ *(Os.* İtâ âmiri, *Fr.* Ordonnateur, *Al.* Ordonnateur) Devlet harcamalarında harcamanın yapılması için emir vermeye yetkili kişi... *Bk.* İtâ emri.

İTÂ EMRİ *(Os.* İtâ emri, *Fr.* Ordonance de paiement. *Al.* Zahlungsanweisung, *İng.* Order to pay) Devlet harcamalarında harcamanın yapılması için verilen yazılı buyruk... İtâ âmirinin imzasını taşır. *Bk.* İtâ âmiri.

İTALYAN OKULU *(Os.* İtalyan mektebi, *Fr.* Économistes italiens, *Al.* Italiensiche Schule, *İng.* Italian school of economists) İtalyan ekonomicileri... İtalya, çağdaş ekonomik düşüncenin beşiğidir. Bu yüzden *İtalyan okulu* deyimi, hıristiyan ermişi Aquino'lu Thomas'dan Vilfredo Pareto'ya kadar (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar) sekiz yüzyıllık bir dönemde ekonomik düşünceyi geliştirmeye çalışmış bütün İtalyan ekonomicilerini kapsar. Dünya üniversitelerinde ilk ekonomi bilimi kürsüsü profesörü de bir İtalyan ekonomicisi olan Antonio Genovesi (171-1769)'dir. Bununla beraber nesnel bilimsellikten kaçıp öznel bilimdışılığa yönelen ve Adam Smith gibi çok bü-

yük bir bilim adamını eleştirip değeri yarara bağlamaya çalışan ilk ekonomici de bir İtalyan olan Ferdinando Galiani (1728-1787)'dir. *Bk.* Ekonomik öğretiler.

İTFÂ *Bk.* Borç kapama.

İTHÂLÂT *Bk.* Dışalım.

İTİBÂR *Bk.* Saygınlık.

İTİBÂRÎ *Bk.* Saymaca.

İYİDURUM BELGESİ *(Os.* Hüsnühâl şehâdetnâmesi, *Fr.* Certificat de bonne vie et moeurs, *Al.* Leumundszeugnis, *İng.* Certificate of good conduct) Bir kimsenin iyi durumunu saptamak için yetkililerce düzenlenen belge.

İYİLEŞTİRME *(Os.* Islah, *Fr.* Réforme, *Al., İng.* Reform) Tümüyle değiştirmeye yönelmeksizin aksaklıkları düzeltme, onarma ve daha iyiye götürme... Kuramsal temeli, metafizik yapılı evrimci düşünceye dayanır. Bu düşünce evrimin niteliksel, eşdeyişle devrimsel yanını yadsır ve sadece niceliksel, eşdeyişle dar anlamda evrimsel yanını saltıklaştırır. Bu anlayışa göre toplumsal değişme, sıçrama ve devrimle değil, yavaş yavaş ve ard arda dizilen iyileştirmelerle gerçekleşecektir. İyileştirmeler birçok alanlarda olanaklı ve yararlıdır, ne var ki toptan değişmeyi gerektiren alanlarda geçersizdir. *Bk.* İyileştirmecilik.

İYİLEŞTİRMECİLİK *(Os.* Islahatçılık, *Fr.* Réformisme, *Al.* Reformismus, *İng.* Reformism) Toplumculuğa yavaş yavaş ve küçük reformları gerçekleştirerek geçilebileceği savı... Bilimsel toplumcularca *oportünizm* (oyalayıcılık) olarak nitelenir. Alman düşünürleri Edouard Bernstein ve Karl Kautsky'nin önderlik etkileri bir anlayışı dilegetirir. Bu *reformist* anlayış, toplumcu edebiyatta *sağcı toplumculuk* deyimiyle nitelenir ki *sosyal demokratlık* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Gözdengeçiricilik.

İYİLEŞTİRMECİ TOPLUMCULUK *(Os.* Islahatçı iştirâkîyye, *Fr.* Socialisme réformiste) Toplumculuğun bir dizi iyileştirmelerin birikimiyle gerçekleşebileceği savı... Bu savın Fransız politikacısı Albert Métin (1871-1918) tarafından savunulan biçimine de kendi deyimiyle *öğretisiz toplumculuk* denmektedir. *Bk.* İyileştirme, İyileştirmecilik.

İYİLİK KURUMLARI *(Os.* Hayır müesseseleri, *Fr.* Établissements de bien faisance, *Al.* Wohlfahrsteinrichtungen, *İng.* Charitable institutions, Philanthropic foundations) Toplumsal yardım amacıyla kurulmuş dernekler... Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu vb. bu gibi derneklerdendir. *Bk.* Genel yararlı dernekler.

İYİMSER LİBERALLER *(Os.* Nikbîn liberaller, *Fr.* Courant optimiste français, *Al.* Optimistische wirtshaftsethische Auffassung, *İng.* French classical economists) Ekonominin uyumlu bir gelişme içinde bulunduğunu ileri sürenler liberaller... Yabancı terimlerden de anlaşılacağı gibi *iyimser Fransız akımı* ya da *Fransız klâsik ekonomicileri* de denir. *Kötümser* ya da *karamsar liberaller* deyimi karşılığında kullanılır. Malthus ve Ricardo'nun karamsarlığına karşı Say ve Bastiat, ekonomik yaşamda -tıpkı evrendeki gibi- bir öncel düzen bulunduğunu ve kendiliğinden yolunda giden ekonomik işlere hiçbir dışsal müdahalenin yapılmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre ekonomi, doğal bir uyumdur (âhenktir) ve bu uyum, devlet müdahalesiyle asla bozulmamalıdır. *Bk.* Liberalizm.

İYİNİYET *(Os.* Hüsnü niyet, *Fr.* Bonne volonté, *Al.* Der gute Wille, *İng.* Readiness) Herhangi bir kişi ya da iş için hiçbir kötü düşünce beslememe.

İYİ PARA *(Os.* İyi para, *Fr.* Bon monnaie) Sağlam para... Bu deyim, değeri uzun bir süre değişmeden kalan parayı dilegetirir. Uzun süre değişmeden kalabilen değer, ekonomik olduğu kadar fizik değeri de kapsar. Bir paranın *iyi para* niteliğini taşıyabilmesi için, uzun süre yıpranmadan ve aşınmadan kullanılabilir olması da gerekir. Kolaylıkla taşınabilmesi, değerini yitirmeden bölünebilmesi, sahtesi yapılamayacak nitelikte bulunması da bir paranın *iyi* ya da *sağlam* sayılması için gereklidir. *Bk.* Para, Gresham yasası, Kötü para.

İZİN

1. *(Os.* İzin, *Fr.* Congé, *Al.* Urlaub, *İng.* Leave of absence) Bir kimseye işinden ayrılması için tanınan belli bir süre... Örneğin bu anlamda "o memur bugün izinli" denir.

2. *(Os.* Müsâade, *Fr.* Autorisation, Permis; *Al.* Erlaubnis, Einwilligung, Bewilligung, Ermaechtigung, Genehmigung, Zustimmung; *İng.* Authorization, Permission, Leave, Consent; *Lâ.* Consensus, Permissum, Auctoritas, Ratihabitio) Bir işin yapılması ya da bir hakkın kullanılması için verilen yetki... Genellikle devlet ve resmî makamlarca verilen izinler için kullanılır. Örneğin bu anlamda "böyle bir işin yapılması izine bağlıdır" denir. *Bk.* İzin belgesi.

3. *(Os.* İcâzet, *Fr.* Approbation, Ratification; *Al.* Genehmigung, *İng.* Ratification, *Lâ.* Ratihabitio) Bir hukuksal işlemin yapılabilmesi için gerekli bulunan yetkilinin oluru... Örneğin Medenî Kanun'un 16, 394 ve 395. maddelerine göre borç altına girmeye ehil olmayan bir kimse tarafından yapılan borçlanma işlemine yasal mümessilin (kanunî mümessilin) sonradan muvafakat etmesi ya da Borçlar Kanunu'nun 38. maddesine göre bir kimsenin temsil yetkisini taşımaksızın bir başkası adına işlem yapan kişiye o başkasının sonradan muvafakat etmesi böylesine bir izindir. Bu izinden geri dönülemez (rücû edilemez) ve bu izin geçmiş işlemi de kapsar (makabline şâmildir). *Bk.* İzinlik.

İZİN BELGESİ *(Os.* Müsâade vesîkası, *Fr.* Permis, *Al.* Erlaubnisschein, *İng.* Permit) Yabancı ülkelerden mal getirme ya da yabancı ülkelere mal çıkarma için verilen yetki belgesi... *Bk.* İzin.

İZİNLİK *(Os.* Ruhsat, Ruhsâtiye, Ruhsatnâme; *Fr.* Licence, Certificat; *Al.* Lizenz, Zeugnis, Konzessionsurkunde; *İng.* Licence, Certificate, Testimonial) Tecimsel bir işlemin yapılabilmesi için devlet makamları tarafından verilen izin... *İzin belgesi* (Permi) deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır. *Bk.* İzin, İzin belgesi.

İZLENCELİ BÜTÇE *(Os.* Programlı bütçe, *Fr.* Budget-programme, *Al.* Programm-Budget, *İng.* Programme budgeting, Performance budget) Gelir kaynaklarıyla bu kaynaklarla yapılacak işleri karşılaştırmalı olarak gösteren bütçe... *Bk.* Bütçe.

İZLENCE KREDİSİ *(Os.* Program kredisi, *Fr.* Crédit de programme) Bir ülkenin başka bir ülkeye dilediği gibi kullanması ya da kendisinden dilediği malları satın alması için verdiği ödünç... Bir ülkenin başka bir ülkeye önceden gördüğü ve onayladığı bir projeyi gerçekleştirmek için verdiği ödüncü dilegetiren *proje kredisi* deyimi karşılığında kullanılır. Program kredisi, dilediği gibi kullanma koşuluyla son yıllarda hemen hemen hiç verilmemektedir. Program kredisinin yaygın biçimi, ödüncü verenin kendi ülkesinden mal satın alınmasını şart koşan biçimdir. *Bk.* Tasarı kredisi.

J

JANDARMA DEVLET *(Os.* Zaptiye devlet, *Fr.* Êtat gendarme) Devletin sadece vatandaşların güvenliğini korumak göreviyle yetinmesi ve ekonomi alanına en küçük bir müdahalede bulunmaması gerektiğini ilerisüren liberalizm anlayışı... Bütün liberaller bu düşüncede olmakla beraber bu savın en aşırı savunucusu Fransız ekonomicisi Charles Dunoyer'dir. Sınırsız bir özgürlük yandaşıdır. Ona göre devlet, işsizliğe ve yoksulluğun önlenmesine bile karışmamalıdır; çünkü "işçiler kendilerine çok yararlı olan yoksulluklarından kendileri sorumludurlar".

JAPON KALKINMASI *(Os.* Japon inkişâfı, *Fr.* Relévement de Japon) Anamalcılıkla kalkınma... Anamalcı ekonomi edebiyatında gerikalmış bir ülkenin anamalcılıkla kalkınmasına örnek olarak Japonya gösterilir. Aydınlarımız arasında da bu konuda incelemeler yapılmıştır. Örneğin Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni* adlı yapıtında *Japonya kalkındı, Türkiye neden kalkınmadı?* başlığı altında şöyle demektedir: "Japonya'nın kapitalist gelişmesinin temelinde, gerçek üretici köylünün, prekapitalist dönemdekinden de ağır biçimde sömürülmesi olayı yatmaktadır. Avrupalılar gibi dış ülkeleri sömürme olanağından yoksun bulunan Japonya'nın ilk sermaye birikiminin başlıca kaynağının köy olduğunu söylemek mübalâğalı değildir. Profesör Baran'ın sözleriyle *köy, Japon kapitalizmi için, modern tarihi boyunca bir iç sömürge rolünü oynamıştır.* Aşırı köylü sefaletine dayanan bu politika, tarım üretimini artırdığı ölçüde başarılı olmuştur" *(Bk. İbid,* Ankara 1968, s. 42). *Bk.* Anamal birikimi, Kalkınma.

JEOPOLİTİK *(Os.* Jeopolitik, *Fr.* Géopolitique, *Al.* Geopolitik, *İng.* Geopolitics) Coğrafya koşullarına göre düzenlenen siyasa... Hitler Almanyasının emperyalizm siyasasına temel olan bu kuram, Alman profesörü Karl Haushofer tarafından ilerisürülmüş ve sözde bir bilim dalı olarak *geopolitik* adıyla anılmıştır. Bu kuramın ortaya attığı başlıca kavram, *yaşam alanı* (hayat sahası) kavramıdır. Bu kavram, gerçekte, *sömürü alanı*'nı dilegetirir ve bir ülkenin yaşayabilmesi için bir sömürü alanına sahibolması gerektiğini ilerisürer. Sömürü alanı olan ülkelerin nasıl yaşayacakları sözkonusu edilmez; çünkü yaşama hakkı sadece dünyanın efendilerine özgüdür, kölelere değil.

JEVONS KURAMI *(Os.* Jevons nazariyesi, *Fr.* Théorie de Jevons) Ekonomik bunalımların güneş lekelerinden meydana geldiğini ilerisüren kuram... Metafizik ekonomi anlayışının tipik örneklerinden biri olan bu kurama göre bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgalar üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ilerisüren Prof. Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucularındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri saçması, birçok metafizik yapılı ekonomiciler -özellikle Beveridge- tarafından savunulmuştur. *Bk.* Marjinalcilik, Bunalım.

JUGLAR DÖNEMLERİ *(Os.* Juglar devreleri, *Fr.* Périodes de Juglar) Ekonomik yaşamdaki konjonktürel ve devreli dalgalanmalar... Konjonktür dalgalanmaları, bu konudaki araştırmalarıyla ünlü Fransız ekonomicisi Clement Juglar'ın adına bağlanarak *Juglar devreleri* adıyla da anılır. Juglar'a göre bu dalgalanmalar ekonomik yaşamın tümünü kapsar ve düzenli olarak 2-3 yılda bir tekrarlanır. Her devre, önce bir yükselmeyi ve sonra bir alçalmayı gerçekleştirir. *Bk.* Konjonktür, Bunalım.

JÜBİLE *Bk.* Kutlama töreni.

K

KABA EKONOMİ *(Os.* Avâmî iktisat, *Fr.* Économie vulgaire, *Al.* Vulgörökonomie, *İng.* Vulgar economics) Görünüşlerle yetinen yüzeysel ekonomi... *Ham ekonomi* ve *yüzeysel ekonomi* deyimleriyle de çevrilebilir, bilimsel olmayan tüm ekonomi anlayışlarını dilegetirir. Kuramsal açıdan metafiziğe, idealizme ve özellikle de pozitivizme dayanır. Pozitivizm, görünenlerin ötesine gidilemeyeceği ve görünüşlerle yetinilmesi gerektiği tezini savunduğundan bu ekonomi nesneler arasındaki ilişkilerden insanlar arasındaki ilişkilere geçemez, zorunlu olarak yüzeysel kalır. Bu deyim, diyalektik ekonomi anlayışında temellenen *bilimsel ekonomi* deyimi karşıtıdır. *Bk.* Ekonomi.

KABA SİYASAL EKONOMİ *(Os.* Avâmî iktisâdı siyâsî, *Fr.* Économie politique vulgaire) XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri klâsik burjuva ekonomi politiğinin yerini alan çağdaş burjuva ekonomi politiği... Bilimsel olmayan bütün ekonomi anlayışları *kaba*'dır, eşdeyişle *bilimdışı*'dır. Ne var ki tüm burjuva ekonomisi bu nitelikte değildir, örneğin klâsik burjuva ekonomi politiği (Adam Smith ve David Ricardo) billmseldir. Anamalcılık gelişip çelişkileri de buna uygun olarak keskinleştikçe, XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri klâsik burjuva ekonomi politiğinin yerini, amacı *bilim yapmaktan çok öznelciliği savunmak* olan yeni bir burjuva ekonomi politiği (Malthus, Say, Bastiat, Marjinalciler vb.) almıştır. Bu yeni burjuva ekonomisine, klâsik burjuva ekonomi politiğinden ayırmak için, *kaba ekonomi politik* denir. Bu yeni ve kaba burjuva ekonomi politiği Smith ve Ricardo gibi değerli klâsikleri yadsıyıp olgucu ve öznelci bir ekonomi anlayışı geliştirmiştir. Örneğin *değer* konusunda Smith ve Ricardo'nun tüm değerli buluşlarını bir yana bırakıp değeri yarar, istek, gereksinme vb. gibi öznel etmenlerle açıklamaya çalışmışlardır; değerin kaynağını nesnel üretim alanında arayacakları yerde, tam tersine, öznel tüketim alanında aramışlardır. Örneğin kaba ekonomi politiğin başlıca temsilcilerinden William Stanley Jevons, *The Theory of Political Economy* (1871) adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (*İbid,* 4. baskı, s. 164, 165). Kaba ekonomi politik, bilimsel dilde, klâsik ekonomi politiğin (Smith ve Ricardo'nun) yozlaşması (dejeneresansı) olarak tanımlanır. *Bk.* Kaba ekonomi.

KABA TOPLUMCULUK *(Os.* Âdî sosyalizm, *Fr.* Socialisme vulgaire) Bilimsel özden yoksun toplumculuk anlayışları ve denemeleri... Geniş anlamda ütopyacı ve oportünist toplumculuk anlayışlarını dilegetirir. *Bk.* Toplumculuk, Ütopyacı toplumculuk.

KABOTAJ *Bk.* Gemi işletimi.

KABUL *Bk.* Onama.

KABZIMAL *(Os.* Kabzımal, *Fr.* Commissionnaire) Meyve ve sebze üreticileriyle satıcıları arasındaki aracı tüccar... *Kabzımal* deyimi Arapçadır ve *mal alan* anlamındadır, Fransızcadaki *komisyoncu* deyimi sadece bu anlama özgü değildir ve çok daha geniş anlamlıdır. Ülkemizde kabzımallar, meyve ve sebze üreticilerinden malı toptan alıp perakendecilere parça parça satarlar. Hattâ toptan malı parçalamak için bu da yetmez, malı daha küçük parçalara ayırıp işportacı satıcılara vermek için araya bir de *madrabaz* (Farsça *matrakbaz* deyiminden bozmadır, *değnekçi* demek)'lar girer.

KAÇAKÇI *(Os.* Kaçakçı, *Fr.* Contrebandier, *Al.* Schmuggler, *İng.* Smuggler) Kaçakçılık yapan... *Bk.* Kaçakçılık.

KAÇAKÇILIK *(Os.* Kaçakçılık, *Fr.* Contrebande, *Al.* Schmuggel, Konterbande, Steuerhinterziehung; *İng.* Smuggling, *Lâ.* Fraus transferentis) Vergi ve resim vermemek için hiyle yapmak ve alımsatımı yasaklanmış malları gizlice alıp satarak çıkar sağlamak... *Bk.* Kaçakçı, Kaçak mal.

KAÇAK MAL *(Os.* Kaçak emtia, *Fr.* Marchandise de contrebande, *Al.* Schmuggelware, *İng.* Contraband goods) Alımsatımı yasaklanmış olduğu halde gizlice alınıp satılan mal... *Bk.* Kaçakçılık.

KAÇINILMAZ NEDENLER *(Os.* Esbâbı mücbire, Mücbir sebepler; *Fr.* Force majeure, *Al.* Höhere Gewalt, *İng.* Vis major, Superior power; *Lâ.* Vis maior) Önceden düşünülmesi ve göz önünde tutulması ve bundan ötürü de önlenmesi olanaksız bulunan dış etkiler... Dilimizde *zorlayıcı neden* deyimi de kullanılmaktadır. Ekonomide *forsmajör,* özellikle bir firmanın taahhüdünde, kaçınılmaz nedenler yüzünden zamanında teslim yapamaması halinde, zarara uğramaması ilkesini kapsar. Bu halde müteahhit firmanın süresi uzatılır,

ancak bu kaçınılmaz nedeni derhal taahhüt ettiği kuruma haber vermesi ve resmî bir belgeyle kanıtlaması şarttır. Yangın, su baskını, zelzele vb. gibi doğal âfetler hukuk açısından *forsmajör* sayılır. Borçlar Kanunu'nun 117, 293, 478, 481. maddelerine göre kaçınılmaz nedenler, doğa güçlerinden doğabileceği gibi, üçüncü bir şahsın fiilinden ve devletsel bir yasaktan da doğabilir. Kaçınılmaz nedenin varlığı, borçluyu borcundan kurtarır.

KADASTRO *Bk.* Yeryazım.

KADIN İŞÇİLER *(Os.* Kadın ameleler, *Fr.* Main-d'oeuvre féminine, *Al.* Weibliche Arbeitskraefte, *İng.* Female workers) Düşük ücretle çalıştırılan kadın emekçiler... Kadın ve çocuk işçiler, özellikle XIX. yüzyıl sanâyiinde ücretleri düşürmek için etkin bir rekabet öğesi olarak kullanılmışlardır. Hammond, *The Rise of Modern Industry* adlı yapıtında, 1811 yılında İngiliz Avam Kamarası'nda milletvekili Worthey'in şöyle dediğini yazmaktadır: "Toplumun üst tabakalarında aile sevgisi yaratmak bir erdem işidir, ama alt tabakalarında çocukları ailelerin ellerinden almak onların yararınadır. Dokuma fabrikalarını kadın ve çocukların emeğinden yoksun bırakmak kamu zararını doğurur, çünkü bu takdirde işçi ücretleri zorunlu olarak artar" *(İbid,* s. 199 -200). 1816 yılına kadar İngiliz kiliseleri yoksul çocukları dokuma fabrikalarına satarlardı. Çağdaş toplumda genellikle çocukların belli bir yaştan aşağı işyerlerinde çalıştırılması ve kadınların ağır işlerde kullanılmaları yasaklanmıştır, günümüzde birçok ülkelerde kadın ve erkek işçiler arasındaki ücret farklılığı da kaldırılmış bulunmaktadır. Ne var ki daha pek çok ülkelerde kadın ve çocuk işçiler sömürüsü sürüp gitmektedir. Eşit işlerde kadın ve erkek işçiler arasındaki ücret farklılığının kaldırıldığı ülkelerde de yasadışı yollarla ve özellikle tarım kesiminde kadın işçilere daha düşük ücret ödendiği yazarlarca açıklanmaktadır. *Bk.* Emekçi, Emek.

KADIN İŞÇİ ÜCRETLERİ *(Os.* Amelei nisâîye ücretleri, *Fr.* Gains de la main-d'oeuvre féminine, *Al.* Löhne für Arbeiterinnen, *İng.* Wages of female workers) Düşük ücret... Kimi ülkelerde kadın ve çocuk işçilere düşük ücret verilir ve onların rekabetiyle erkek işçilerin ücretleri de düşürülür. Her ne kadar Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 100 sayılı sözleşmesi "eşit işe eşit ücret" ilkesini koymuş ve sırf cinsiyet farkından ötürü ücretin düşürülmesini yasaklamışsa da genellikle buna uyulmamaktadır. *Bk.* Kadın işçiler, Ücret.

KADIN SATIMCI *(Os.* Kadın tüccâr, *Fr.* Commerçante, *Al.* Handelsfrau, *İng.* Trades women) Ticâret yapan kadın.

KAFA EMEĞİ *(Os.* Zihnî sây, *Fr.* Travail intellectuel, *Al.* Geistige Arbeit) İnsan çalışmasının düşünsel yanı... İnsan çalışmasının bedensel yanını dilegetiren *kol emeği* deyimiyle birlikte *kafa ve kol emeği (Al.* Geistige und körperliche Arbeit) deyimi, diyalektik terminolojinin en önemli deyimlerinden biridir. İlk insan topluluklarında ve özellikle komünal toplumda böyle bir ayrım yoktu. İnsanlar kafa ve kol emeklerini birbirine katarak hep birlikte çalışırlardı. Kafa ve kol emekleri ayrımı, köleci toplumun ilk evresinde gerçekleşmiştir. Önceleri insanların bir bölümüne kültürel bir gelişme sağlamışsa da sonunda sınıfsal bir çelişmeye dönüşmüştür. İnsanlar arasındaki asıl işbölümü, *gerçek işbölümü* kafa ve kol işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Kol ve kafa emeklerinin birbirinden ayrıldığı çağda *ideolog* (kendilerini sadece düşünce işine verenler)'ların ilk örnekleri rahipler olmuştur. Kafa ve kol işbölümü, toplumu *yönetenler* ve *yönetilenler* olmak üzere ikiye böldüğü gibi, ayrıca yönetenleri de *düşünür* ve düşünceleri benimseyici bir tutum takınarak *yönetici* olmak üzere ikiye böler. Toplumun asıl etkin bölümü bu ikincilerdir ama kendi kendileri hakkında hayal kurmaya vakitleri yoktur, sadece düşünürlerin kurdukları hayalleri benimseyici bir tutum takınmakla yetinirler. Nasıl kafa ve kol işbölümü bir çelişme içindeyse aynı sınıfın bu düşünür ve yönetici bölümleri de birbirleriyle çelişmeye düşebilirler. Ne var ki birinci çelişme kolaylıkla aşılamadığı halde bu ikinci çelişme çıkarların ortaklığı nedeniyle hemen aşılır. Toplumun bütünsel gelişmesi için kafa ve kol işbölümünün aşılması gereklidir. Bunu aşmanın önkoşulu da her çocuğa eşit eğitim ve öğretim olanaklarının sağlanması, her insanın kültür ve yönetim işlerine katılması, işgününün kısalması, ağır işlerin makinelere gördürülerek her insanın kültürel gelisme olanaklarına kavuşmasıdır. Kafa işine eğlence ve tüketim, kol işine çalışma ve üretim düştüğü; kafa ve kol işlerinin birbirine kaynaşmasının eğlence ve çalışmayı olduğu gibi üretim ve tüketimi de kaynaştıracağı kolaylıkla anlaşılabilecek bir gerçektir. *Bk.* İşbölümü, Kol emeği.

KÂĞIT PARA *(Os.* Kaime, *Fr.* Papier-monnale, *Al.* Papiergeld, *İng.* Paper money) Kâğıttan yapılan ve saymaca değer taşıyan para... Altına dönüştürülemeyen (eşdeyişle altın karşılığı olmayan) ve devlet zoruyla piya-

sada kabul ettirilen parayı dilegetirir, *banknot* da denir. *Mâdensel para* deyimi karşılığında kullanılır. Mâden paraların gittikçe aşındıkları ve tümüyle kapsamadıkları değeri tedavülde sembolize etmeye devam ettikleri görülmekle *gerçek değer*'in yerine tüm *sembol*ünün konulması düşünülmüş ve *kâğıt para* çıkarılmıştır. Dolaşıma çıkarılan kâğıt paranın miktarı değiştirme için gerekli para miktarını aşmazsa, bir ülkede, mâden para yerine kâğıt para çıkarmakta hiçbir sakınca yoktur. *Banknot*tan farklı olarak *kâğıt para* tüm saymaca bir değer taşır ve karşılığı garanti edilmemiştir, yani kâğıt paranın karşılığında altın ya da başka bir mâdenle ödeme yapmak zorunluğu yoktur. Bu bakımdan kâğıt para *karşılıksız ve zorunlu bir tedavül aracı*dır. Gerçekte karşılığı olabilir ya da olmavabilir, bu durum kâğıt paranın tedavül zorunluğu bakımından önem taşımaz. *Bk.* Para, Banknot.

KÂĞIT PARA DİZGESİ *(Os.* Kâğıt para sistemi, *Fr.* Circulation fiduciaire, *Al.* Papierwaehrung, *İng.* Paper currency, Note circulation) Kâğıttan yapılmış para kullanımı... *Bk.* Kâğıt para, Altın para dizgesi, Gümüş para dizgesi, Çift mâden dizgesi.

KALANCA
1. *(Os.* Bakîyye, *Fr.* Solde, *Al.* Saldo, *İng.* Balance) Bir hesabın alacaklı ve borçlu tutarları arasındaki fark... Türk Ticâret Kanunu'na göre taraflar arasındaki hesabın kapanmasından ya da borcun bir bölümünün ödenmesinden sonra bir tarafın öteki tarafa borçlu kaldığı miktarı dilegetirir. Örneğin sekiz yüz lirası ödenmiş bin liralık bir borcun kalancası iki yüz liradır.

2. *(Os.* Bakaayâ, *Fr.* Arriére, *Al.* Rückstaendig, *İng.* In arrear) Bir hesaptan artıp kalanlar... *Kalıntı* da denir. Tahsil edilememiş vergileri de dilegetirir.

KALANCA GÖSTERMEK *(Os.* Bakîyye göstermek, *Fr.* Présenter un solde, *Al.* Einen Saldo aufweisen, *İng.* To show a balance) Bir hesabın alacaklı ve borçlu tutarları arasındaki farkı belirtmek... *Bk.* Kalanca.

KALANCA HESÂBI *(Os.* Bakaayâ hesâbı, *Fr.* Compte arriéré, Compte en retard; *Al.* Rükstaendige Rechnung, Rechnungsvortrag; *İng.* Account in arrear) Arda kalanları gösteren hesap... *Bk.* Kalanca.

KALDIRICI KOŞUL *(Os.* İnfisâhî şart, *Fr.* Condition resolutoire, *Al.* Auflösende Bedingung, Resolutivbedingung; *İng.* Conditions subsequent, *Lâ.* Conditio resolutiva) Yapıldığı anda yürürlüğe giren sözleşmeyi, gerçekleşmekle sona erdiren koşul... Kimi sözleşmeler kaldırıcı bir koşulla yapılırlar, koşul gerçekleşmekle sözleşme ortadan kalkar. *Bk.* Koşul.

KALDIRMA
1. *(Os.* Fek, *Fr.* Mainlevée, *Al.* Aufhebung, *İng.* Release) Hukuksal bir sınırlamanın kaldırılması... Mühür fekki, rehin fekki, haciz fekki vb. gibi hukuksal deyimlerde kullanılır. Osmanlıcada *kupon kesme (Fr.* Détachement, *Al.* Ablösung, *İng.* Cutting of) anlamında *kupon fekki* de denirdi.

2. *(Os.* Fesih, İnfisâh; *Fr.* Annulation, Dissolution, Résiliation, Résolution, Rescision; *Al.* Auflösung, Beendigung, Rücktritt; *İng.* Dissolution, Rescission, Anulment, Avoidance; *Lâ.* Dissolutio, Rescissio) Hukuksal bir işlemin irâdeyle ortadan kaldırılması... Örneğin yargıcın kararıyla (irâdesiyle) bir dernek feshedilebilir. Osmanlıcada kullanılan *infisâh* teriminin hukuksal açıdan farklı bir anlamı vardır, sözleşmenin kendiliğinden (irâdeyle değil) ortadan kalkmasını dilegetirir, örneğin bir hizmet akdi işçinin ölümüyle kendiliğinden ortadan kalkar (infisâh eder). *Bk.* Kaldırma dâvâsı, Kaldırma bildirimi.

KALDIRMA BİLDİRİMİ *(Os.* Feshi ihbâr, *Fr.* Congé, *Al.* Kündigung, *İng.* Notice of termination of a contract, *Lâ.* Renuntiatio) Taraflardan birinin sözleşmeyi ortadan kaldırmak istediğini öteki tarafa bildirmesi... Borçlar Kanunu'nun 262, 285, 340. maddelerine göre hizmet ve kirâ sözleşmelerinde sözleşmeyi ortadan kaldırabilmek için bu bildirim zorunludur. *Bk.* Kaldırma, Kaldırma dâvâsı.

KALDIRMA DÂVÂSI *(Os.* Fesih dâvâsı, *Fr.* Action en résilliation, Action en résolution, Action en rescision, Action en annulation; *Al.* Auflösungsklage, Aufhebungsklage, Wandelungsklage; *İng.* Action for recission, Action for dissolution, Action for conselation, Action for anulment, Action for avoidance) Taraflar arasındaki hukuksal bağlantının ortadan kaldırılması için açılan dâvâ... Genellikle kirâ, şirket, hizmet ve benzerleri gibi sürekli sözleşmelerde fesih geriyi kapsamaz (makable şâmil olmaz). Borçlar Kanunu fesih için dâvâ açılmasını gereksemez, Ticâret Kanunu'na göreyse fesih ancak bir dâvâ sonunda mahkeme kararıyla olur. Borçlar Kanunu'nun 95, 106, 107. maddeleri ilgililere dâvâ açmaksızın fesih hakkı tanır. *Bk.* Kaldırma.

KALDIRMAK *(Os.* Feshetmek, *Fr.* Dissoudre, Résilier; *Al.* Auflösen, *İng.* To dissolve, To

rescind) Hukuksal bir işlemi ortadan kaldırmak... *Bk.* Kaldırma.

KALDIRMA KARÂRI *(Os.* Ref karârı, *Fr.* Mainlevée judiciaire, *Al.* Aufhebungsbeschluss, *İng.* Annul) İtirâz edilen karâr ya da tedbiri ortadan kaldıran yargıç karârı... Örneğin İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 68. maddesine göre ilâmsız takiplerde borçlunun itirâzı üzerine alacaklının yasal bir belge göstermesi durumunda yargıç tarafından itirâzın kaldırılmasına ve icrânın devâmına dâir verilen karâra *itirâzın ref'i karârı* denir. *Bk.* Kaldırma.

KALDIRTMA HAKKI *(Os.* Hakkı ref'iyyet, *Fr.* Réintégrande, *Al.* Wiedereinseizungsanspruch, *İng.* Right to redress) Bir taşınmaz mal sâhibinin bu mala yapılan tecâvüzün kaldırılmasını isteme hakkı... Gayrı menkullere yapılan tecâvüzler, mahkemece karâr verilinceye kadar yönetimsel bir önlem olmak üzere illerde vâliler ve ilçelerde kaymakamlar tarafından da kaldırılabilir.

KALDOR BÜYÜME ÖRNEĞİ *(Os.* Kaldor'un tevessü modeli, *Fr.* Modéle de croissance de Kaldor, *Al.* Wachstumsmodell von Kaldor, *İng.* Kaldor model) Ekonomide dengeli gelişmenin anamalın, üretimin ve emek verimliliğinin eşit oranlarda artmasına bağlı olduğu savı... Macar asıllı İngiliz Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü Nicholas Kaldor (1908-) tarafından ilerisürülmüştür. *Blc.* Büyüme.

KALDOR DAĞILIM ÖRNEĞİ *(Os.* Kaldor'un tevzî modeli. *Fr.* Modéle de Kaldor sur la répartition des revenus, *Al.* Einkommensverteilungsmodell von Kaldor, *İng.* Kaldor's income distribution model) Ulusal gelirin yatırımlara ayrılan payı büyüdükçe mülkiyet gelirlerinin emek gelirinden daha çok pay aldıkları savı... İngiliz ekonomi profesörü Kaldor'un bu saptaması, anamalın niteliği üstüne çevrilen yüzeysel bir gözlemdir. *Bk.* Gelir dağılımı, Emekgücü, Artık-değer, Kaldor büyüme örneği.

KALDOR YAZANAĞI *(Os.* Kaldor raporu, *Fr.* Rapport de Kaldor sur les impôts, *Al.* Kaldor-Bericht, *İng.* Kaldor raport) Türk vergi sistemi üzerine İngiliz profesörü Kaldor'un 1962 yılında verdiği rapor... Kaldor bu raporunda, özel sektörün büyük çapta vergilendirilmesini, ekonomide kamu sektörünün egemen kılınmasını, ağır bir toprak vergisi konularak topraklarını gereği gibi işletemeyen çiftçilerin topraklarını satmaya zorlanmasını öneriyordu. Böylelikle toprak reformunu vergilendirme yoluyla gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. Kaldor'un ülkemiz için hazırladığı ve 1962 yılında Viyana'da toplanan Uluslararası Ekonomiciler Derneği Kongresi'ne de sunduğu bu rapor, *Kaldor reformu* adıyla da anılır. 1962 yılında İnönü hükümeti içinde şiddetli tepkilere ve bir hükümet bunalımına yolaçan bu rapor her ne kadar uygulanamamışsa da mecliste, basında ve mâliye örgütünde çok sayıda ve güçlü yandaşlar bulmuştu. Profesör Kaldor bu çok önemli bilimsel raporunda gerçek Atatürkçü ekonomi siyasasını geliştirerek bir çeşit ekonomi felsefesi yapmıştır. Ülkemiz için yabancı uzmanlara hazırlattırılan çok sayıdaki ekonomik raporlar arasında tek önemli ve bilimsel rapor budur. *Bk.* Kaldor büyüme örneği.

KALFA *(Os.* Kalfa, *Fr.* Contre-maître) Ustanın yerini alabilecek kadar yetişmiş çırak... Arapça *birisinin yerine geçen kişi* anlamındaki *halîfe* sözcüğünden bozmadır. *İkinci usta* rütbesidir. Çırağın üstü ve ustanın temsilcisi olarak astıdır. *Bk.* Kalfalık.

KALFALIK *(Os.* Kalfalık, *Fr.* Compagnonnage) Kalfanın niteliği... Eski anlamıyla *kalfalık* deyiminin karşılığı olan *Fr. compagnonnage* deyimi, özellikle feodal düzende kurulan *gizli emekçi derneği* anlamını da dilegetirir. Kalfalığın, ustalıktan olduğu kadar çıraklıktan da çok farklı bir niteliği vardır. Günümüz deyimleriyle dilegetirilmeleri gerekirse feodal düzende *usta* bir çeşit işveren durumundadır, *çırak*'sa ustanın yanında yetişen ve çoğunlukla boğazı tokluğuna ya da küçük bir cep harçlığıyla çalışan bir öğrencidir. *Kalfa,* bunlardan farklı olarak, kendisine belli bir ücret ödenen bir zenaat işçisidir ve bundan ötürü de korporasyonda belli bir statüsü vardır. Kalfalar, bu nitelikleriyle, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren örgütlenmişlerdir. Birbirleriyle dayanışabilmek için kurulan gizli derneklerinde özel yeminleri ve birbirlerini tanıyabilmek için özel işâret ve parolaları vardır. Birbirlerine *kardeş (Os.* Birâder) derler. İşsizlerine iş bulurlar, işsiz kaldığı sürece para yardımı yaparlar, iş aramak için gittikleri yerlerde parasız konuklanmasını sağlarlar. Kalfaların oluşturduğu bu gizli dernekler çağdaş sendikacılığın öncüleri olduğu gibi çağdaş Masonluğun da tarihsel temelidir. Feodal düzende uransal (sınâî) üretim, tümüyle zenaatçılığa bağlıydı. Bundan ötürüdür ki ortaçağın gerçek işçileri kalfalardır. *Bk.* Kalfa, Feodalite, Lonca.

KALINTI *Bk.* Kalanca.

KALIT *(Os.* Mirâs, *Fr.* Héritage, Succession, Hérédité, *Al.* Nachlass, Erbschaft, Hinterlassenschaft; *İng.* Inheritance, Residuary, Estate; *Lâ.* Hereditas) Ölenden kalan mal ve para... Hukuk dilinde buna *tereke* de denir. İngiliz düşünürü ve ekonomicisi John Stuart Mill, mirâs hukukunun ortadan kaldırılmasıyla anamal birikimlerine engel olunacağına ve toplumsal adaletin gerçekleşeceğine inamyordu. Fransız düşünürü ve ekonomicisi Saint-Simon da aynı kanıdaydı. *Bk.* Toplumculuk.

KALIT BIRAKAN *(Os.* Mûris, *Fr.* Défunt, *Al.* Erblasser, *İng.* Testator, Deceased; *Lâ.* Testator) Ölümünden sonra ailesine para ve mal bırakan... Medenî Kanun'un 517 ve 526. maddelerine göre ölümünden ya da gaipliğine karar verilmiş olmasından sonra mirâsı açılan kimseye denir. *Bk.* Kalıt, Kalıtçı.

KALITÇI *(Os.* Mirâsçı, Vâris; *Fr.* Héritier, Successeur; *Al.* Nachfolger, Erbe; *İng.* Successor, Heir; *Lâ.* Heres) Kendisine mirâs bırakılan kişi... *Bk.* Kalıt, Kalıt bırakan.

KALIT HUKUKU *(Os.* Mirâs hukuku, *Fr.* Droit des successions, Législation successoriale; *Al.* Erbrecht, *İng.* Rules of in heritance) Mirâsla ilgili hukuksal kuralların tümü... Medenî Kanun'un bir bölümüdür. *Bk.* Kalıt, Kalıtım.

KALITIM *(Os.* Verâset, *Fr.* Hérédité, Succession; *Al.* Erbschaft, *İng.* Heredity, Inheritance; *Lâ.* Hereditas) Bir kimsenin ölümü sonunda malları üstünde mirâsçılarının edindiği hukuksal durum... *Bk.* Kalıt.

KALITIN AÇILMASI *(Os.* Mirâsın küşâdı, *Fr.* Ouverture de la succession, *Al.* Eröffnung des Erbgangs) Mirâsın ona ehil kişilere geçmesinin gerçekleşmesi... Medenî Kanun'un 517, 519, 522, 525, 623 ve 629. maddelerine göre mirâsın açılması için hem mirâs bırakanın hem de mirâsçıların kişiliklerine bağlı koşulların gerçekleşmesi gerekir. Örneğin mirâs bırakan gerçekten ölmüş olmalıdır, mirâsçılar mirâstan mahrum bulunmamalıdır. *Bk.* Kalıtta yeterlik.

KALITIN BÖLÜŞÜLMESİ *(Os.* Mirâsın taksimi, *Fr.* Partage de la succession, *Al.* Erbteilung, *İng.* Sharring of the inheritance, *Lâ.* Actio familiae erciscundae) Mirâsın mirâsçılar arasında yasalara göre paylaştırılması... Medenî Kanun'un 181. ve onu izleyen maddelerinde yazılı olduğu gibi bölüşülme, ancak birden çok mirâsçı bulunması durumunda sözkonusudur. *Bk.* Kalıt.

KALITIN EDİNİLMESİ *(Os.* Mirâsın iktisâbı, *Fr.* Acquisition de la succession, Dévolution; *Al.* Erbschaftsanfall, *İng.* Devolution of an inheritance) Ölünün bıraktığı tüm malların, hakların ve borçların mirâsçılara geçmesi... Medenî Kanun'un 539. maddesinde yazılıdır. *Bk.* Kalıt.

KALITIN KABULÜ *Bk.* Kalıtın onanması.

KALITIN GERİCEVRİLMESİ *(Os.* Mirâsın reddi, *Fr.* Répudiation de la succession, *Al.* Erbausschlagung, *İng.* Disclaimer of inheritance, *Lâ.* Repudiatio) Mirâsçının mirâsı istemediğini sulh yargıcına bildirmesi... Medenî Kanun'un 545 ve 558. maddelerine göre reddin, mirâsın açılmasından itibaren üç ay içinde yapılması şarttır. Bu işlem, mirâsçının kendisine mirâs bırakanın borç yükünden kurtulması için yapılır. Mirâs bırakan borca batıksa bu red yapılmasa da mirâs hükmen reddedilmiş sayılır. *Bk.* Kalıt.

KALITIN ONANMASI *(Os.* Mirâsın kabulü, *Fr.* Acceptation de la succession, *Al.* Erbschaftsannahme) Mirâsçılık hakkını kazanmak için yapılan irâde beyânı... Medenî Kanun'un 545, 552, 553, 554. maddelerinde gösterilen durumlarda mirâsın kabul edildiğinin açıkça bildirilmesi gerekir. Örneğin 545. maddeye göre mirâs bırakan borca batıksa, mirâsçıların mirâsı kabul ettikleri açıkça bildirilmedikçe mirâs reddedilmiş sayılır. Bu durumların dışında mirâsçıların mirâsı kabul ettiklerini bildirmeleri gerekmez, çünkü mirâs yasaldır. *Bk.* Kalıtın geriçevrilmesi.

KALIT NEDENİYLE HAKETME DÂVÂSI *(Os.* Mirâs sebebiyle istihkak dâvâsı, *Fr.* Action en pétition d'hérédité, *Al.* Erbschaftklage, *Lâ.* Hereditas petitio) Mirâsı elegeçirmiş olanlara karşı yasal ya da mansup mirâsçının açtığı dâvâ... *Bk.* Kalıt.

KALIT ORTAKLIĞI *(Os.* Mirâs şirketi, *Fr.* Communauté héréditaire, *Al.* Ungeteilte Erbengemeinschaft) Mirâs bölüşülünceye kadar mirâsı ortaklaşa yönetmek için mirâsçıların kurdukları şirket... Medenî Kanun'un 581 ve 585. maddelerine göre mirâsçılar, taksim edilmemiş olan mirâs üzerinde ortaklaşa (müştereken) mâliktirler ve mirâsı bırakanın borçlarından dayanışmalı olarak (müteselsilen) sorumludurlar.

KALIT SÖZLEŞMESİ *(Os.* Mirâs mukavelesi, *Fr.* Pacte successorale, *Al.* Erbvertrag, *İng.* Contract of inheritance, Testamentary contract; *Lâ.* Pactio hereditoria) Mirâsçı nasbı, mirâstan ferâgat, vasîyet vb. gibi ölüme bağlı tasarrufları içeren sözleşme... Örneğin mirâs bırakan (mûris) mirâsçılarından birini böyle

bir sözleşmeyle mirâsından vazgeçirebilir. Medenî Kanun'un 450-474, 492 ve onu izleyen maddelerine göre mirâs sözleşmesinin resmî bir biçimde yapılması ve yapanların medenî haklarını kullanmaya ehil olmaları şarttır. *Bk.* Kalıt, Sözleşme.

KALITTA GERİVERME *(Os.* Mirâsta iâde, *Fr.* Rapports entre héritiers, *Al.* Ausgleichung unter Miterben, *İng.* Bringing into hotchpot, Collation; *Lâ.* Collatio) Mirâs bırakanın yaşamı sırasında mirâsçılarından biri ya da birkaçı için yaptığı olağanüstü harcamaların mirâsın bölüşülmesinde hesâba katılması... Örneğin mirâs bırakan mirâsçılarından birini olağanüstü para harcayarak evlendirmiş, okutmuş ya da bir borcundan kurtarmış olabilir. Bu harcama öteki mirâsçıların paylarını azaltmıştır. Mirâsın bölüşülmesinde bu harcamaların da hesâba katılarak mirâsın mirâsçılar arasında denkleştirilmesi gerekir. Medenî Kanun'un 603-610. maddelerine göre bu denkleştirme işlemine *mirâsta iâde* denir. *Bk.* Kalıt.

KALITTAN VAZGEÇME SÖZLEŞMESİ *(Os.* Mirâstan ferâgat mukavelesi, *Fr.* Pacte de renonciation a succession, *Al.* Erbverzichvertrag, *İng.* Renunciation of the inheritance) Mirâs bırakanın mirâsçılarından biri ya da birkaçıyla yaptığı mirâsçının mirâstan vazgeçtiğini saptayan sözleşme... Mirâsçı bu sözleşmeyle mirâsçılık hakkından vazgeçer ve mirâsçılık niteliğini yitirir. Medenî Kanun'un 475, 477, 492, 496. maddeleri bu konuyla ilgilidir. *Bk.* Kalıt sözleşmesi.

KALITTAN YOKSUN BIRAKMA *(Os.* Mirâstan iskat, *Fr.* Exhérédation, *Al.* Enterbung, *İng.* Disinheritance, Exheridation; *Lâ.* Exhereditatio) Mirâs bırakanın mirâsçılarından birini ya da birkaçını mahfuz hisselerinden mahrum etmesi... Medenî Kanun'un 457. ve 460. maddelerine göre ölüme bağlı tasarrufla yapılır. *Bk.* Kalıttan yoksunluk.

KALITTAN YOKSUNLUK *(Os.* Mirâstan mahrûmiyet, *Fr.* Indignité successoriale, Indignite héritier; *Al.* Enterben, *İng.* Debarring from inhering, Unworthinesse to inherit; *Lâ.* İndignitas) Mirâsçıların kimi durumlarda yasa tarafından mirâstan yoksun bırakılmaları... Örneğin kendisine mirâs bırakacak olanı kasden öldüren mirâsçı yasal olarak mirâs alamaz. Medenî Kanun'un 520 ve 521. maddelerine göre mirâs alabilmek için mirâstan yoksun bulunmamak şarttır. *Bk.* Kalıt, Kalıtın edinilmesi, Kalıttan yoksun bırakma.

KALITTA YETERLİK *(Os.* Mirâsta ehliyet, *Fr.* Capacité sucsessoriale, *Al.* Erbfaehigkeit, *İng.* Capacity of succeeding, *Lâ.* Hereditatem capare posse) Mirâs alabilmek için gerçek ya da tüzel kişi olma koşulu... Medenî Kanun'un 519, 623 ve 629. maddeleri bu konuyla ilgilidir. Mirâsta ehliyet, hukukta ehliyetin bir parçasıdır. *Bk.* Kalıtım edinilmesi.

KALIT VERGİSİ *(Os.* Veråset ve intikal vergisi, *Fr.* Impôt sur les successions et sur les mutations a titre gratuit, *Al.* Erbschaftssteuer, *İng.* Death duties, *Lâ.* Hereditatum, Vicesima) Mirâs olarak kalan tüm mal ve haklardan alınan vergi... *Bk.* Kalıt, Vergi.

KALKINMA *(Os.* Kıyâm, *Fr.* Décollage, Relévement, Redressement, Reconstruction; *Al.* Abflug, Start; *İng.* Take-off, Recovery) Gerikalmış ülkelerin dış yardım ve ekonomik düzenlemeler yoluyla gelişmiş ülkelere yetişme çabası... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uyanan ve bağımsızlığını elde eden sömürgelerin ortaya çıkışıyla ilerisürülen bu terim, *azgelişmişlik* ve *gerikalmışlık* gibi aynı yapıda terimlerle birlikte ekonomik ezilmişliği ve sömürülmeyi dilegetirir. Ekonomiciler, *kalkınma* deyimiyle *gelişmenin hızlanması* devresini nitelerler. Ekonomici W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth* adlı yapıtında bir uçağın belli bir hıza eriştikten sonra birdenbire kalkışına benzeterek *kalkınma* deyimini kullanmıştır. İşte bu evrede saptanan ulusal gelir oranı *kalkınma hızını* verir. Örneğin yüzde 7 kalkınma hızı demek, ulusal gelir yüzde 7 oranında artmıştır demektir. Aynı anlamda *gelişme hızı* deyimi de kullanılmaktadır. Örneğin Samuelson şöyle der: "Dünyanın büyük bir kısmını gelişmemiş memleketler teşkil etmektedir. Bu memleketlerde adam başına gelirler gelişmiş memleketlere oranla çok düşüktür. Gelişme kapasiteleri bulunmakla beraber *gelişme hızları* ileri memleketlerinkine göre çok düşüktür... Kalkınmanın anahtarı şu temel dört faktöre bağlıdır: Nüfus, tabiî kaynaklar, sermaye birikimi ve teknoloji" (Samuelson, *İktisat,* Istanbul 1970, Demirgil çevirisi, s. 759-860). *Kalkınma* deyimi, ekonomi dilinde *büyüme* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Büyüme, Azgelişmişlik.

KALKINMA HIZI *Bk.* Kalkınma.

KALP *(Os.* Kalp, *Fr.* Faux, *Al.* Gefaelscht, *İng.* False) Sahte... Bu anlamda örneğin *kalp para* denir. *Bk.* Kalpazanlık, Düzmece para.

KALPAZAN *(Os.* Kalpazan, *Fr.* Falsificateur, *Al.* Faelscher, *İng.* Counterfeiter, Falsifier)

Kalp para yapan kişi... *Bk.* Kalp, Kalpazanlık, Kalp para yapan.

KALPAZANLIK *(Os.* Kalpazanlık, *Fr.* Faux monnayage, Délit de fausse monnaie; *Al.* Münzfaelschung, Falschmünzerei; *İng.* Coinage offences, Counterfeit currency; *Lâ.* Monetam adulterinam exercere) Kalp para yapma işi... Cezâ hukuku bakımından para sahtekârlığı suçudur. *Bk.* Kalpazan, Kalp para yapma.

KALP PARA YAPAN *(Os.* Kalp para imâl eden, *Fr.* Faux monnayeur, *Al.* Falschmünzer, *İng.* Coiner) Kalpazan... *Kalpazan* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Kalpazan.

KALP PARA YAPMA *(Os.* Kalp para imâli, *Fr.* Falsification, *Al.* Faelschung, *İng.* Counterfeit, Falsification) Kalpazanlık... *Kalpazanlık* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Kalpazanlık.

KAMBİYO *(Os.* Kambiyo, *Fr.* Change, *Al.* Wechsel, *İng.* Exchange) Para ya da para yerine geçenlerin değiştirilmeleriyle ilgili işlemler... *Değiştirmek* anlamındaki *Lâ. cambiare* deyiminden türetilmiştir. Ülkeler arası ticâretin başlamasıyla ulusal paraların yabancı paralarla ya da altınla değiştirilmesi zorunluğu doğmuştur. *Kambiyo* deyimi belli anlamlarda hem bu işlemi, hem de paraların karşılaştıkları pazarı, aynı zamanda çevrilmesi gereken paraları ve çevrilme fiyatını dilegetirir. Örneğin bir dolar almak için kaç Türk lirası ya da kaç Fransız frangı gerekir? Bunu saptayan *kambiyo*'dur. Değerli mâdenlerle değiştirilebilen paraların *uluslararası kambiyo*da birbirleriyle değiştirilmelerinde ya da alım satımlarında hiçbir güçlük yoktur. Değerli mâdenlerle değiştirilemeyen kâğıt paraların alım satımında çeşitli güçlükler vardır ve *kambiyo kuru*nun gerçekleşmesinde çeşitli etmenler rol oynar. Bu bakımdan *kambiyo kuru,* mâdenlerle değiştirilemeyen paranın saymaca değerini ancak yaklaşık olarak gösterebilir. Uluslararası *kambiyo piyasası,* oynak ve hızlı kur değişmeleri yüzünden bir spekülâsyon alanıdır. *Kambiyo,* her memlekette hükümetlerin yönetimi ve denetimi altındadır; resmî kambiyo kurunu hükümetler saptar. Oysa hemen her memlekette bu resmî piyasanın yanıbaşında bir *döviz karaborsası* vardır. Ulusal parayı bir yabancı parayla hükümetlerin *kambiyo dairesi* değiştirir, bunu yaparken de değiştirme isteğinin ulusal çıkarlara uygun olup olmadığını inceler. Bugün bütün dünyadaki kâğıt paralar değiştirilemez nitelikte -eşanlamda karşılıksız- bulunduğundan uluslararası kambiyo serbestliği genellikle kaldırılmıştır. *Bk.* Para, Döviz, Yabancı para karaborsası.

KAMBİYO ARACISI *(Os.* Kambiyo ajanı, *Fr.* Agent de change, *Al.* Wechselagenten, *İng.* Exchange dealer) Borsalarda para alımsatımına aracılık eden kişi... Bunlara *borsa acentesi* de denir.

KAMBİYO BORÇ BELGİTİ *(Os.* Kambiyo senedi, *Fr.* Effet de change, *Al.* Wechselscheine, Tratte; *İng.* Bil of exchange) Karşılığı yabancı parayla ödenmek üzere düzenlenen senet... Bu senetlere *kambiyal* da denir. Böylesine düzenlenen senetlerin ilki 1156 yılında Cenova'da verilmiştir.

KAMBİYOCU *(Os.* Kambiyocu, *Fr.* Cambiste, *Al.* Wechselmakler, *İng.* Exchange dealer) Kambiyo işlemlerinde uzmanlaşmış kişi... *Bk.* Kambiyo, Kambiyo aracısı.

KAMBİYO DENETİMİ *(Os.* Kambiyo murâkabesi, *Fr.* Contrôle des changes, *Al.* Devisenkontrolle, Devisenüberwachung, Devisenwirtschaftung; *İng.* Foreign exchange control) Yabancı paraların her türlü devinimlerini gözetim altında bulundurma siyasası... Devlet eliyle uygulanır. Devlet, yabancı paraların (dövizin) ülkeye girmesini ve ülkeden çıkmasını, ülke içinde kullanımını düzenleyen kurallar koyar. Örneğin 1979-1980 Türkiye'sinde olduğu gibi fazla döviz harcanmasını önlemek için gezi özgürlüğünü bile sınırlar. *Bk.* Kambiyo.

KAMBİYO DURULMA ANAPARASI *(Os.* Kambiyo istikrâr fonu, *Fr.* Fonds de stabilisation des changes, Fonds d'égalisation des changes; *Al.* Waehrungsausgleichsfonds, *İng.* Exchange equalization fund) Kambiyo kuru değişmelerini önlemek için ayrılan fon... Kambiyo kurunun, altın harcanmasına başvurmaksızın, sabit tutulması için kullanılır. Özellikle kısa süreli kambiyo kuru değişmelerinde yararlı olabilir. Dövizler bu fondaki parayla devletçe satın alınır ve döviz istekleri de devletçe bu satın alınan dövizlerle karşılanmaya çalışılır. Ne var ki kambiyo kurundaki değişmeler uzun sürer ve böylelikle de denge sağlanamazsa döviz isteklerinin büsbütün kısıtlanması yoluna gidilmesi zorunludur. Geribıraktırılmış güçsüz ülkelerin genellikle içine düştükleri durum budur. *Bk.* Kambiyo.

KAMBİYO GEÇERDEĞERİ *(Os.* Kambiyo kuru, *Fr.* Taux de change, Cours du change; *Al.* Wechselkurs, *İng.* Exchange rate) Kambiyoda değiştirilen yabancı paraların ulusal paraca fiyatı... *Paralar arası fiyat* olarak da tanımlanabilir. Resmî, serbest, yarı resmî, karaborsa vb. olmak üzere çeşitli döviz kurları vardır. *Bk.* Geçerdeğer, Kambiyo.

KAMBİYO GİDERLERİ *(Os.* Kambiyo masrafları, *Fr.* Frais de change, *Al.* Wechselkosten, *İng.* Bill charges) Para değiştirme işleminde yapılan harcamalar... *Bk.* Gider, Kambiyo.

KAMBİYO İŞLEMLERİ *(Os.* Kambiyo muâmelâtı, *Fr.* Opérations de change, *Al.* Wechselgeschaefte, *İng.* Operations in foreign exchange) Para ve para yerine kullanılanların alımsatımına ve değiştirilmelerine ilişkin işlemler... *Bk.* Kambiyo.

KAMBİYO PARA DEĞERİ EŞİTLİĞİ *(Os.* Kambiyo paritesi, *Fr.* Parité des changes, *Al.* Kursparitaet, Wechselpari; *İng.* Exchange parity, Par of exchange) Resmî döviz kuru... Çeşitli paraların birbirlerine göre ne kadar para ettiğini dilegetirir. Örneğin bir dolar, şu günlerde 553 Türk lirasıdır; demek ki dolarla lira arasındaki *parite* budur.

KAMBİYO PAZARI *(Os.* Kambiyo piyasası, *Fr.* Place cambiste, *Al.* Wechselplatz, *İng.* Place of exchange) Yabancı paraların alınıp satıldığı ya da değiştirildiği yer... *Bk.* Kambiyo, Pazar.

KAMBİYO YÜKÜMÜ *(Os.* Kambiyo taahhüdü, *Fr.* Engagement de change, *Al.* Wechselverbindlichkeit, *İng.* Signing of bills of exchange) Tecimsel bir senetle yükümlenen borç... Örneğin cirantanın ya da senedi verenin taahhüdü böyledir. Borçlar Kanunu'nun 114. maddesine göre mevcut bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunmak yenilemeyi (tecdidi) gerektirmez. *Bk.* Kambiyo, Borç.

KAMERALİZM *(Os.* Kameralizm, *Fr.* Caméralisme, *Al.* Kameralismus, Kameralwissenschaft; *İng.* Cameralism) Ulusal zenginliği devlet kasasının zenginliğinde bulan Alman merkantilizmi... Engels, *Das Wolk* gazetesinin 6 ağustos 1859 günlü 14. sayısında şöyle der: "Almanlar, bilimin her dalında, öteki uluslardan hiç de geri kalmadıklarını tanıtlamışlardır. Ne var ki *ekonomi politik* alanında hiçbir Alman adına rastlanmaz. Bunun nedeni, ekonomi politiğin gelişmiş burjuva şartlarını gerektirmesidir ki Almanya'da bu şartlar gerçekleşmemiştir. Alman burjuvaları, bu konuda, ithal malı olan İngiliz ve Fransız ekonomi politiğinden yararlanmaya çalışmışlardır. Kısa bir süre sonra da onu Alman zekâsının şânına yaraşmayacak bir biçimde işlemişlerdir. Kitap sanâyii tüccarlarının, bürokratların ve çokbilmiş geçinenlerin karmakarışık topluluğundan yavanlık ve seviyesizlik açısından ancak Alman romancılığıyla karşılaştırılabilecek olan Alman ekonomi edebiyatı böylece doğmuştur... Bu gayretlerin sonunda, hukuk öğrencilerinin memurluk sınavına girmek için bilmeleri gereken şeyler cinsinden, bulanık bir ekonomi salçasıyla sulanmış, birbirine benzemeyen bir sürü şeyi bir araya getiren bir çorba yapılmış ve buna *kameralizm* adı verilmiştir". *Kamera* deyimi, *oda* anlamındadır. O çağda Almanya'da *kamu mâliyesi* (Hazîne)'ne *Kameralistik* deniyordu. *Kameralizm* deyimi, bu kökten türetilmiştir. Hazîne çıkarlarının savunuculuğunu yapan başlıca kameralistler J. J. Becher, J. H. Justi ve P. H. W. Hornick'tir. *Bk.* Merkantilizm.

KAMPANYA *Bk.* Sıkı çalışma.

KAMU BORCU *(Os.* Devlet borcu, *Fr.* Dette publique) Devletin ödemekle yükümlü bulunduğu paraların tümü... Devletin yaptığı borçlanmalardan memur maaşlarına ve emekli aylıklarına kadar taahhüt ettiği tüm giderler bu deyimle dilegetirilir. Tekelci devlet anamalcılığında devlet borçlanmaları, dolaşımdaki para oylumunu (hacmini) etkilemek amacıyla da yapılmaktadır. *Bk.* Kamu borç belgitleri.

KAMU BORÇ BELGİTLERİ *(Os.* İtibârı âmme kâğıtları, *Fr.* Papiers de valeur, *Al.* Wertpapiere öffentlichen Glaubens) Devlet ve devletsel kuruluşlar tarafından çıkarılan fâizli borç senetleri... Cezâ Kanunu uygulamalarında özellikle kalpazanlık açısından para sayılmışlardır. *Bk.* Devlet borç belgitleri.

KAMU ÇIKARI *(Os.* Âmme menfaati, *Fr.* Utilité publique, *Al.* Öffentliches Interesse, *İng.* Public welfare, General interest; *Lâ.* Utilitas publica, Utilitas communis) Halka yarar sağlayan çıkarlar... Bunun ölçütü, hukuksal olmaktan çok siyasaldır ve kanun koyucuyla mahkemelerce değerlendirilir. Kamu çıkarı, ilke olarak, özel çıkardan üstün tutulur. Örneğin özel mülkiyet altındaki bir ev kamu çıkarı açısından yol açmak için kamulaştırılır. Özel mülk sahibi bu işlemden ötürü sadece haklı bir tazminat isteyebilir. *Bk.* Kamulaştırma.

KAMU DÂVÂSI *(Os.* Âmme dâvâsı, *Fr.* Action publique, *Al.* Öffentliche Klage, *İng.* Public prosecution, *Lâ.* Indicium publicum) Kamu çıkarının zedelenmesi durumunda savcılarca açılan dâvâ... Devlet bir kişi hakkında cezâ istemek hakkını savcılar aracılığıyla kullanır ve savcıya dâvâ açtırır. Mahkemeler, ancak savcıların kamu dâvâsı açmalarından sonra tahkikata başlayabilirler. Kamu çı-

karını zedeleyen bir işlemden ötürü kişisel olarak zarara uğrayanlar, savcının açtığı kamu dâvâsına katılabilirler. *Bk.* Kamu çıkarı, Kamu düzeni.

KAMU DÜZENİ *(Os.* Âmme nizâmı, *Fr.* Ordre public, *Al.* Öffentliche Ordnung, *İng.* Public policy) Bir ülkede kamu görevlerinin iyi yapılmasını, güvenliğin korunmasını, kişiler arasındaki ilişkilerde ahlâka aykırılığın ve huzursuzluğun önlenmesini sağlamaya yarayan kurum ve kuralların tümü... Kamu düzenini bozan işlemlerde savcılarca kamu dâvâsı açılır. Devletler arası hukukta bu deyim, *uluslararası kamu düzeni (Os.* Beynelmilel nizâmı âmme, *Fr.* Ordre public international, *Al.* Vorbehaltsklausel, *İng.* International public policy) deyimiyle dilegetirilir, bu anlamda *saltık kamu düzeni (Os.* Mutlak nizâmı âmme, *Fr.* Ordre public absolu) deyimi de kullanılmaktadır. *Bk.* Kamu dâvâsı.

KAMU GELENEĞİ HUKUKU *(Os.* Örf ve âdât hukuku, *İng.* Common law) İngiltere ve Amerika'da uygulanan geleneklerden doğan hukuk kuralları... Anglo-sakson ülkelerine özgü bir deyimdir, Fransızca ve Almancada İngilizce deyim kullanılır. Başka ülkelerde böyle bir hukuk yoktur.

KAMU GİRİŞİMİ *(Os.* Âmme teşebbüsü, *Fr.* Entreprise publique) Devletin ekonomik girişimi... *Özel girişim* (Hususî teşebbüs) deyimi karşıtıdır. Anamalcı düzende devlet girişimi, sadece özel girişimlerin kârsız bulduğu alanlarda yapılır. *Bk.* Özel girişim, Kamu görevi.

KAMU GÖREVİ *(Os.* Âmme hizmeti, Hidemâtı âmme; *Fr.* Service public, *Al.* Öffentlicher Dienst; *İng.* Public service, Civil service) Devlet ve devlet kuruluşlarınca görülen hizmetler... Halkın tümünü ilgilendiren hizmetleri dilegetirir. Örneğin mektup taşıma hizmeti bir kamu hizmetidir, çöpleri toplama hizmeti bir kamu hizmetidir. *Bk.* Görev, Kamu girişimi.

KAMU GÖREVLERİ YASAĞI *(Os.* Hidemâtı âmmeden memnuiyet, *Fr.* Interdiction de l'occupation des fonctions publiques, *Al.* Unfaehigkeit zur Bekleidung öffentlicher Aemter, *İng.* Disablement from holding public office) Siyasal hakları kullanma ehliyetini kaldırma cezâsı... Mahkemece yaşam boyu (müebbet) ya da geçici (muvakkat) olarak hükmedilebileceği gibi, kimi cezâların doğal sonucu da olabilir. Örneğin yüz kızartıcı bir suçtan hapis yatmış olanlar memurluk yapamazlar. Bu cezâ, seçme ve seçilme haklarını yokettiği gibi, örneğin resmî vasiyetnâme düzenlenmesinde tanıklık edememek gibi yasalarca konulmuş özel yasaklamaları da kapsar.

KAMU GÜCÜ *(Os.* Âmme iktidârı, *Fr.* Pouvoir public, Puissance publique; *Al.* Staatsautoritaet, Öffentliche Gewalt; *İng.* Executive power, *Lâ.* İmperium, Potestas) Kural koyma, buyurma, silâhlı kuvvetler kullanma gibi devletsel güçlerin tümü.

KAMU GÜVENCESİ *(Os.* Âmme teminâtı, *Fr.* Garantie publique) Kamu kuruluşlarının yaptığı alışverişlerde devletin verdiği garanti... Örneğin yabancı bir firma bir ülke belediyesine kredili bir satış yaptığı zaman açtığı krediye devlet garantisi isteyebilir. *Bk.* Güvence.

KAMU HUKUKU *(Os.* Hukuku âmme, Âmme hukuku; *Fr.* Droit public, *Al.* Öffentliches Recht, *İng.* Public law, *Lâ.* Ius publicum) Yönetilenlerle yönetenler arasındaki hukuksal ilişkileri düzenleyen hukuk dalı... Bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen *özel hukuk* (Husûsî hukuk) deyimi karşılığında kullanılır. Kamu hukuku şu özel dallara ayrılır: Anayasa hukuku, İdâre hukuku, Cezâ hukuku, Devletler genel ve özel hukuku.

KAMU İŞLETMESİ *(Os.* Âmme işletmesi, *Fr.* Entreprise de droit public, *Al.* Körperschaft des öffentlichen Rechts, *İng.* Public corporation) Paylarının tümü ya da çoğunluğu devlete ait bulunan girişimler... Kamu iktisâdî teşekküllerini de kapsar. *Bk.* Kamu girişimi, Kamu kuruluşları.

KAMU KESİMİ *(Os.* Âmme sektörü, *Fr.* Secteur public, *Al.* Öffentlicher Sektor der Wirtschaft, *İng.* Public sector) Devlet girişimlerinin tümü... *Özel kesim* (Hususî sektör) deyimi karşılığında kullanılır.

KAMU KREDİSİ *(Os.* Âmme kredisi, *Fr.* Crédit publique) Halkın işlerini görmek için devletin aldığı borç... *Tedavül kredisi* ve *yatırım kredisi* gibi deyimler karşılığında kullanılır. Bu kredinin en eski örneğini antik çağın ünlü Yunan düşünürü Aristoteles anlatmaktadır: İyonya kolonyalisti Klazomen gecikmiş aylıkları ödemek için ücretli askerlerin kumandanlarından borç alır, sonra da bu borcu zengin vatandaşlardan zorla aldığı borçla ödermiş. Kamu kredisini gelecekteki devlet gelirleri karşılar. Devlet borçlarıyla ilgili esham ve tahvilâtın alınıp satılması da bir kamu kredisi konusudur.

KAMU KURULUŞLARI

1. *(Os.* Âmme müesseseleri, *Fr.* Établissements publics, *Al.* Öffentliche Anstalten, *İng.* Public institutions, Institutions of public utility) Tüzelkişilik taşıyan kamu hizmeti örgütleri... Örneğin İstanbul Elektrik, Tramvay, Tünel idâresi böyledir.

2. *(Os.* İktisâdî devlet teşekkülleri, *Fr.* Organisations économiques d'êtat) Anamallarının tümü devletçe sağlanarak kurulan ve hususî hukuk hükümleriyle yönetilen tüzelkişilerle bu tüzelkişilerin kurduğu sınırlı sorumlu kurumlar... Örneğin Sümerbank, Etibank, Toprak Mahsulleri Ofisi, Zirâî Donatım Kurumu vb. böyledir. Sümerbank'ın kurduğu çeşitli fabrika ve işletmeler de bu tüzelkişilerin kurduğu sınırlı sorumlu kurumların örneğidir. Ülkemizde bu kamu kuruluşları 3460 sayılı kanunla yönetilirler. Malsal ve yönetimsel özerklikleri (muhtariyetleri) vardır, sorumlulukları anamallarıyla sınırlıdır, özel yasalarında 3460 sayılı kanuna bağlı oldukları açıklanmıştır, tecimsel ve ekonomik işlemlerinde hususî hukuk hükümlerine bağlıdırlar (örneğin alımsatımlarında devlet alımsatımlarının bağlı olduğu Artırma ve Eksiltme Kanunu'nu uygulamazlar). Bunlara Batı dillerinde *kamu işletmeleri* denir. *Bk.* Kamu işletmesi.

KAMULAŞTIRMA *(Os* İslimlâk, *Fr.* Expropriation, *Al.* Enteignung, Expropriation; *İng.* Expropriation, *Lâ.* Publicare, Translatio in publicum usum) Özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi... *Kamulaştırma,* kamu yararı amacıyla özel mülkiyet altında olana devletçe ve toplumcu toplumlarda toplumca elkonulması demektir. Deyim olarak *mal edinme (Os.* İstimvâl, *Fr.* Appropriation) deyimine karşı kullanılır. Bu elkoyma işlemini hükümet, belediye, kamu hizmeti gören idâreler gibi resmî kuruluşlar yapar. Kamulaştırılan mal, değeri ödenerek bu kuruluşların olur. Özellikle toplumcu ekonomi dilinde önemli bir terimdir, toplumculuk düzeninde üretim araçlarının özel mülkiyetine elkonur ve kamu mülkiyetine dönüştürülür. *Bk.* Kamu çıkarı.

KAMULCULUK *(Os.* İştirâkîyye, Mezhebi iştirâk; *Fr.* Communisme, *Al.* Kommunismus, *İng.* Communism) Toplumculuğun evrimiyle gerçekleşeceği ilerisürülen sınıfsız toplum düzeni... Alman düşünürleri Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ilerisürülmüş ve *bilimsel kamulculuk (Fr.* Communisme scientifique) adıyla anılmıştır. Marksçı edebiyatta ilkel toplumların ortaklaşacalıklarını dilegetiren *ilkel kamulculuk* deyiminden, bu ilkel kamulculuk örneğinden esinlenerek çeşitli ortaklaşacılık hayalleri kuran *ütopyacı kamulculuk* deyiminden, bilimdışı savlarla toplumu düzenlemeye çalışan *kaba kamulculuk* deyiminden ayrılır. Tanımlanmamış ve düşünce plânında kalmıştır. Dünya üzerinde bu evreyi gerçekleştirmiş hiçbir sosyalist ülke yoktur. Marx ve Engels böyle bir toplumun nasıl olacağı hakkında ayrıntılara girmemişler ve "buna ancak bilim cevap verebilir" demişlerdir. Fransız Marksçısı Henri Lefebvre'e göre de "bunu sormak, bir mürekkepli kalemin yüz yıl sonraki durumunu bir fizikçiden sormak kadar saçma olur".

KAMU MALLARI *(Os.* Emvâli âmme, *Fr.* Biens commun, Domaine public; *Al.* Öffentliche Güter, *İng.* Public goods) Devletçe üretilen mal ve hizmetler... Mâliye terimidir. Örneğin savunma hizmeti mâliye dilinde kamu malı sayılır. *Bk.* Kamu tüzelkişilerinin malları.

KAMU MÜLKİYETİ *(Os.* Âmme mülkiyeti, *Fr.* Propriété publique, *Al.* Staatseigentum, *İng.* Public ownership) Toplumca sahibolma... Ekonomi edebiyatında "devlete ait toplumsal anamalla sanâyi anamalının toplamı" olarak tanımlanır ve devletçe üretilen mal ve hizmetleri dilegetiren *kamu malları* deyimiyle ilişkili kılınır. Toplumcu ekonomide toplumculuğun üst ve yetkin aşamasında gerçekleşecek mülkiyet biçimini dilegetirir. Toplumculuğun toplumculuk aşamasında *toplumcu mülkiyet* gerçekleştirilir ki bu da *devlet mülkiyeti*'yle *kooperatif mülkiyet* olmak üzere ikili bir yapıdadır. *Bk.* Mülkiyet.

KAMU SİGORTASI *(Os.* Âmme sigortası, *Fr.* Assurance publique, *Al.* Öffentliche Versicherung, *İng.* National insurance, State insurance) Devlet ya da devletsel bir tüzelkişinin yaptığı sigorta... Örneğin işçileri sigorta eden İşçi Sigortaları Kurumu böyledir. Bu deyim, belli görev ve meslek sahiplerinin kendilerini sigorta ettirmeye zorunlu tutulmaları olgusunu da kapsar. *Bk.* Sigorta.

KAMU TÜZELKİŞİLERİ *(Os.* Âmme hükmî şahısları, *Fr.* Personnes juridiques de droit public, *Al.* Juristische Personen des öffentlichen Rechts, *İng.* Public law corporations, Chartered or statutory bodies) Kamu hizmetlerini görmek üzere kamu hukukuna göre tüzelkişilik kazandırılarak kurulan kurumlar... *Bk.* Kamu kuruluşları.

KAMU TÜZELKİŞİLERİNİN MALLARI *(Os.* Âmme hükmî şahıslarının emvâli, *Fr.* Domaine des personnes juridiques de droit

public, *Al.* Öffentliches Eigentum, *İng.* Public property, Government property; *Lâ.* Res publicae) Devlet, vilâyet, belediye ve köylere ait mallar... Bu mallar yollar, ırmaklar, meydanlar gibi genel ve örneğin kaymakamlık binası gibi özel olmak üzere iki türlüdür. Kamu tüzelkişilerinin genel malları kamunun yararlanmasına ve kullanımına açıktır, özel mallarıysa belli hizmetlere özgü kılınmıştır. *Bk.* Kamu tüzelkişileri, Kamu malları.

KAMU YATIRIMLARI *(Os.* Âmme mevduâtı, *Fr.* Investissements publics, *Al.* Investitionen der öffentlichen Hand, *İng.* Public investments) Gelir sağlayan kamu harcamaları... Gelir getirme ölçütü dolaylı verimliliği de kapsar, örneğin yolların yapımı taşıtların artmasını sağlar, bu nedenle yollara harcanan para da kamu yatırımı sayılır. Bu deyim, geniş anlamında tüm kamu harcamalarını dilegetirir. Örneğin eğitim, sağlık vb. giderleri de bu geniş anlamda kamu yatırımıdır. *Bk.* Yatırım.

KAMU YÖNETİMİ *(Os.* Âmme idâresi, *Fr.* Administration publique a base territoriale, *Al.* Verwaltung, *İng.* Public administration on a territorial basis) Devlet, vilâyet, belediye ve köy yönetimi... Kamu görevlerini görmekle yükümlü tüm yönetimleri dilegetirir. *Bk.* Kamu görevi, Yörel yönetim.

KANÇILARYA *(Os.* Kançılarya, *Fr.* Chancellerie, *Al.* Konsulatskanzlei, *İng.* Chancery) Konsoloslara kâtiplik, saymanlık, kasadarlık, noterlik vb. gibi hizmetler görerek yardım eden dışişleri memuru ve hizmet gördüğü yer... *Bk.* Konsolos.

KANIT YÜKÜMÜ *(Os.* İspât mükellefiyeti, Beyyîne külfeti; *Fr.* Charge de la preuve, *Al.* Beweislast, *İng.* Burden of proof, *Lâ.* Onus probandi) Mahkemede bir olay ya da bir hak ilerisürenin bunları tanıtlaması zorunluğu... Hukuk ilkesi olarak her savlayan, savını tanıtlamakla yükümlüdür (Her müddei, müddeâsını ispât ile mükelleftir).

KANTAR VERGİSİ *(Os.* Kantar resmi, *Fr.* Impôt sur les pesages, *Al.* Wiegegeld, *İng.* Weighing fee) Ölçü ve tartılardan alınan vergi... *Bk.* Vergi.

KAPALI ARTIRMA *(Os.* Kapalı zarf usulüyle müzâyede, *Fr.* Soumission dans l'adjudication, *Al.* Submission bei versiegeltem Angebot, *İng.* Sealed tender) Bir artırmada önerilen fiyatın kapalı zarf içinde gizli ve yazılı olarak verilmesi... Artırma ve eksiltme yöntemlerinden biridir. 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme Kanunu'na göre kapalı zarflar rakiplerin önünde açılır ve iş en uygun fiyatı ilerisürmüş olana ihâle edilir. *Bk.* Artırma ve eksiltme.

KAPALI DİZGE *(Os.* Kapalı sistem, *Fr.* Systéme fermé, *Al.* Geschlossenes System, *İng.* Closed system) Dışarıyla mal, anamal ve emek alışverişi yapmayan ekonomi sistemi... Anamalcı kuramsal çözümlemeler genellikle kapalı bir model ele alınarak yapılır ve böylelikle konu basitleştirilir. *Bk.* Kapalı ekonomi.

KAPALI EKONOMİ *(Os.* İktisâdı mestûre, *Fr.* Économie fermée, *Al.* Geschlossene Wirtschaft, *İng.* Closed economy) Ülkeler arasındaki ticârete katılmayan ve kendi kendine yetmek isteyen ekonomi birimi... Bu terim, Alman düşünürü Fichte'nin *Kapalı Ticâret Devleti (Der geschlossene Handelsstaat,* 1800) adlı yapıtıyla felsefe diline de girmiştir. Fichte, bu yapıtında devlet kuramını geliştirir ve toplumcu bir devlet ütopyası önerir. Ticâreti devlet yapmalı ve ulusal dengenin bozulmaması için de bu ticâret dışarıya karşı kapalı olmalıdır, der. Böylesine bir ekonominin özelliği *kendi kendine yeterli (Fr.* Autarcique) olmasıdır. Klâsik ekonomiciler *kapalı ekonomi*'ye *Robinson Crusoe* örneğini verirler ve ünlü roman kahramanının yardımcısı *Cuma*'yla birlikte gerçekleştirdikleri varsayılan pazardan mal almaksızın ve pazara mal satmaksızın geçimlerini kendi emekleriyle sağlayan küçük toplumlarını gösterirler. Klâsik ekonomiciler kuramsal çözümlemelerini genellikle böylesine *kapalı dizge (Os.* Manzumei mestûre)'ler düşleyerek yaparlar. *Bk.* Kapalı dizge, Ekonomi, Robenson.

KAPAMA *(Os.* Tevâzün, *Fr.* Réglement, *Al.* Aussgleichung, *İng.* Settlement) Ödeyip temizleme... Örneğin bu anlamda bir *hesap kapama (Fr.* Réglement d'un compte) ya da bir *borç kapama (Fr.* Réglement d'une dette)'dan sözedilir. *Hesaplaşma (Fr.* Réglement de compte) anlamını da verir. *Bk.* Kapatma, Ödeme.

KAPANIŞ BORSA ÇİZELGESİ *(Os.* Borsa tâtilinde yapılan cetvel, *Fr.* Cote de clôture, *Al.* Schlussnotierung, *İng.* Closing quotation) Borsanın gün sonu kapanışında yapılan cetvel... *Bk.* Borsa.

KAPANIS GEÇERDEĞERİ *(Os.* Kapanış kuru, *Fr.* Cours de clôture, *Al.* Schlusskurs, *İng.* Closing rate) Borsanın gün sonu kapanışında saptanan kur... *Bk.* Borsa, Geçerdeğer.

KAPARO *(Os.* Pey akçesi, *Fr.* Arrhes, *Al.* Angeld, Handgeld, Kaufgeld, Arrha, Drauf-

geld; *İng.* Earnest money, Deposit; *Lâ.* Arrha) Satış bedeline mahsup edilmek üzere önceden verilen para... Sözleşmeden dönülmeyeceği vaadini içerir. Sözleşmenin gerçekleştiğine inandırmak için verilen paraya *pey akçesi,* bir artırmada fiyat öne sürmeye *pey sürmek* denir.

KAPASİTE *(Os.* Sia, *Fr.* Capacité, *Al.* Fassungsvermögen, Leistungsfaehigkeit; *İng.* Capacity, Ability) Verim derecesi... Deyim, gerçekte *bir şeyin içine sığdırılabilecek miktar*'ı dilegetirir, buysa onun alma ve dolayısıyla da verme gücünü belirtir. Ekonomi ve ticâret dilinde *verim sınırı* anlamında kullanılır. Bir fabrikanın kapasitesi, onun en çok üretebileceği miktarı; bir dükkânın kapasitesi, onun en çok satabileceği mal sayısını dilegetirir. *Bk.* Verim.

KAPATMA *(Os.* Tasfiye, *Fr.* Liquidation, *Al.* Auflösung, Liquidation, Auseinandersetzung; *İng.* Liquidation, Dissolution, Winding-up) Sonuçları henüz belli olmayan hesapları inceleyip düzenleyerek aktifle pasif arasındaki farkı saptayan işlem... Borsa terimi olarak vâdeli işlemlerin saptanan zamanda kesilmesini, ticâret terimi olarak bir şirketin fesih ya da infisâhı üzerine şirket alacak ve borçlarının saptanmasını ve alacakların tahsil edilerek borçların ödenmesini ve geri kalanın ortaklara paylaştırılmasını dilegetirir. İflâs nedeniyle infisâh eden şirketin tasfiyesi, İcrâ ve İflâs Kanunu hükümlerine göre yapılır. *Bk.* Kapatma görevlileri, Paraya çevirme.

KAPATMA GÖREVLİLERİ *(Os.* Tasfiye memurları, *Fr.* Liquidateurs, *Al.* Liquidatoren, *İng.* Liquidators) Tüzelkişilik taşıyan şirketlerin tasfiyesinde bu işlemi yapmakla görevli resmî memurlar... Ticâret Kanunu'nun 210. ve onu izleyen maddeleriyle 446. ve onu izleyen maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Kapatma.

KAPATMA GÜNÜ *(Os.* Tasfiye günü, *Fr.* Jour de liquidation, *Al.* Stichtag, *İng.* Settling day) Tasfiyenin yapıldığı gün... *Bk.* Kapatma.

KAPATMAK *(Os.* Tasfiye etmek, *Fr.* Liquider, *Al.* Liquidieren, Auflösen; *İng.* To liquidate, To wind up) Belli hesap işlemlerine son vermek... *Bk.* Kapatma, Paraya çevirme.

KAPİTAL *Bk.* Anamal.

KAPİTALİZM *Bk.* Anamalcılık.

KAPİTÜLÂSYON *(Os.* Teslimnâme, İmtiyâzâtı ecnebîye; *Fr., İng.* Capitulation, *Al.* Kapitulation) Bir devletin başka devletlere tanıdığı ekonomik ayrıcalık... Osmanlı imparatorluğunda yabancıların statüsünü dilegetiren *kapitülâsyon* deyiminin, öteki dillerdeki anlamlarından çok, İtalyanca *anlaşma* anlamına gelen *capitulazione* ya da *fasıl başlığı* anlamına gelen *capitula* deyiminden kaynaklandığı ilerisürülür. Bununla beraber Fransızca anlamında *müslüman ülkelerinde hıristiyanların haklarını saptayan sözleşme* anlamı da vardır. İlk Osmanlı Kapitülâsyonu Fatih Sultan Mehmet zamanında Istanbul'un alınmasına yardımlarından dolayı Cenevizlilere verilmiştir. Daha sonra Venediklilere de tanınan bu ayrıcalık Kanunî Sultan Süleyman zamanında Fransa'ya ve daha sonra Kraliçe Elizabeth I. zamanında İngiltere'ye tanınmıştır. Giderek Yunanistan'dan İran'a kadar tanınan kapitülâsyonlar ülkeyi bir yarı-sömürge durumuna düşürmüştür. Bu ayrıcalığı tanıyan ülke, görünüşte bağımsız bir ülkedir. Ama ekonomik bağımsızlığını yitirdiğinden bu türlü ülkelere *yarı sömürge* denir. *Kapitülâsyon*un sağladığı ayrıcalıklar sadece vergi ve gümrük ödememek gibi ekonomik ayrıcalıklar olarak kalmaz; o ülkenin yasalarına bağlı olmamak, tevkif edilmemek, mahkemelerinde yargılanmamak vb. gibi hukuksal ve siyasal alanlara da yayılır. Yeni sömürgecilik, günümüzde, kapitülâsyonların adını anmadan onlardan çeşitli biçimlerde ve çeşitli adlar altında yararlanmaktadır. *Bk.* İç kapitülâsyonlar, Yenisömürgecilik.

KÂR *(Os.* Kâr, *Fr.* Bénéfice, Profit; *Al.* Gewinn, *İng.* Gain, Profit) Maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark... Farsçadır, konuşma dilinde *alışveriş işlerinin sağladığı para kazancı* olarak tanımlanır. Diyalektik anlayışa göre *kâr,* artık-emekten elde edilen *artık-değer*dir ve anamalcı ekonominin hem amacı hem de geliştirici gücüdür. Bu anlayışa göre, "üretimin miktarı, üretimle toplumsal ihtiyaçlar arasındaki ilişkilere göre belirlenecek yerde, ödenmeyen emeğin genel olarak gerçekleştirilen emek içindeki oranıyla -ya da kapitalistlerin diliyle söyleyecek olursak *kâr*la- belirlenir. Sonuç olarak kapitalist üretim biçimi, insan ihtiyaçlarının giderilmesiyle değil, belli bir kârın gerçekleştirilmesiyle duruverir" ve "avanse edilen toplam anamalın zürriyeti olmak sıfatıyla artık-değer, kâr biçimini alır". Anamalcının bu gerçeği görememesi, maliyet fiyatını malın değeri sanmasından ileri gelir. Nitekim bu büyük yanılgıya ütopyacı Fransız toplumcusu Proudhon da düşmüştür. Artık-değerin kattığı ek değer maliyet hesabına girmez, yani maliyet fiyatının içinde artık-değerin kattığı ek değer yoktur. Üretim fiyatı, malın maliyet fiyatıyla artık-değerin toplamıdır. Bu gerçek görülemediği takdirde

bir malın nasıl olup da maliyet fiyatının üstünde satılabildiği asla anlaşılamaz. Satış fiyatı, pazarda, birbirinden farklı olabilen üretim fiyatlarının ortalamasıyla teşekkül eder. Değer, böylece, *ortalama kâr* halini alır. Bu durum, şöyle bir örnekle açıklanmaktadır: Toplam anamalları 100 olan üç firma varsayalım. Diyelim ki birinci firma değişmeyen anamal olarak -yani binâlara, makinelere, hammaddelere, ısıtma ve aydınlatmaya- 60 ve değişken anamal olarak -yani işçi ücretlerine- 40 yatırdı. Artık-değer oranının da yüzde yüz olduğunu varsayalım. Bu firma, ürettiği maldan 40 artık-değer elde edecek ve ürettiği malın değeri -eşdeyişle üretim fiyatı- değişmeyen ve değişen anamallarla artık-değerin toplamı olarak 140 olacaktır. Diyelim ki ikinci firma değişmeyen anamala 70, değişken anamala 30 yatırdı. Bu firma da ürettiği maldan 30 artık-değer elde edecek ve ürettiği malın değeri aynı toplamayla 130 olacaktır. Üçüncü firmanın da değişmeyen anamala 80, değişken anamala 20 yatırdığını varsayalım; bunun elde edeceği artık-değer 20 ve ürettiği malın değeri 120 olacaktır. Şimdi bu üç ayrı değerde gerçekleşmiş olan aynı mal, pazarda ortalama satış fiyatı olan 130'a satılacaktır. Böylece *kâr* da ortalanarak, mallarını, birinci firma değerinin altında, ikinci firma tam değerinde, üçüncü firma değerinin üstünde sattığı halde her üç firma da *yüzde 30 kâr etmiş* olacaktır. Görüldüğü gibi, en gelişmiş -yani değişmeyen anamala ayırdığı anamal payı en büyük olan- firma, azgelişmiş firmaların kârının bir bölümünü böylelikle cebine indirmiş olmaktadır. Örneğimizde en gelişmiş firma üçüncü firmadır ve toplam anamalına oranla yüzde 20 artık-değer elde ettiğinden ötürü yüzde 20 kâr etmesi gerekirken yüzde 30 kâr etmekte ve yüzde 40 kâr etmesi gerekirken yüzde 30 kâr eden en gelişmemiş firmanın (birinci firma) yüzde 10 kârına da sahip olmaktadır. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel de şöyle demektedir: "Mülkiyetin özel biçimi *kâr* etmeyi üretimin amacı, geliştirici gücü haline getirir; üretici güçlerin gelişmesine düzensiz bir nitelik verir. Üretim, en âcil gerçek ihtiyaçların karşılanması gerektiği sektörlerde değil, en yüksek kârların sağlanabildiği sektörlerde gelişir" *(Ekonomi Elkitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 172). *Kâr getiren (Fr.* Profitable) *işe kârlı (Fr.* Lucrative) ya da *kârlı iş (Fr.* Affaire lucrative), kârdan alınan paya *kâr hissesi (Fr.* Part du profit) kârın paylaşılmasına *kârın taksimi (Fr.* Partage du bénéfice), bir işten kâr sağlamaya *kâr getirme (Fr.* Donner du profit) denir. *Kâr* deyimi konuşma dilinde *kazanç* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılmaktadır. *Bk.* Artık-değer, Maliyet fiyatı, Satış fiyatı, Üretim fiyatı, Anamalın organik bileşimi, Fiyat, Değer, Anamalcılık, Gerekli emek.

KARABORSA *(Os.* İhtikâr borsası, *Fr.* Bourse noire, Marché noir; *Al.* Schwarze Börse, Schwarzmarkt; *İng.* Black market) Vurguncuların mal darlığından yararlanarak yüksek fiyatla mal sattıkları yasadışı gizli pazar... İstifçilik yaparak mal darlığı yaratıp yapay olarak da gerçekleştirilir. Geribıraktırılmış yoksul ülkelerde karaborsalar sürekli olarak işlerler. Karaborsa, gerçekte anamalcı üretim düzenine özgü bir pazar biçimidir ve yasaiçi pazarlarda yüksek fiyatla mal satılmadığı, düzgülü kârlarla yetinildiği düşünü içerir. *Bk.* Pazar, Borsa.

KARA DİZELGE *(Os.* Kara liste, *Fr.* Liste noire, *Al.* Schwarze Liste, *İng.* Black list) Belli bir açıdan kötü görülen kişileri kamuya duyuran liste... Eski Yunanda halk oyu ile kentdışına sürülenler *(Fr.* Ostracisme) ve Katolik kilisesince aforoz edilenler *(Fr.* Excommunication), çağımızda kullanılan *kara liste* deyiminin ilk kaynaklarıdır. Günümüzde *kara liste* ya da özleştirilmiş deyimiyle *kara dizelge,* özellikle tröst ve kartellerde işverenlerin çıkarlarına uymayan kişi ve emekçileri saptamak ve bunları çeşitli yollarla baskı altına sokmak ya da cezalandırmak için hazırlanmaktadır. Bunun dışında demokratik amaç taşımayan siyasal partiler de böyle kara dizelgeler düzenlerler. Amaçları, iktidara geldiklerinde bu dizelgelerde yazılı siyasal hasımlarından öcalmaktır.

KARAKOL *(Os.* Karakol, *Fr.* Poste militaire, Poste de police, Poste de gendarmerie, Patrouille; *Al.* Wache, Wachtposten, Militaerwache, Streifwache; *İng.* Sentry, Sentinel, Guard, Police station; *Lâ.* Custodia, Vigilae) Güvenliği koruyan silâhlı güçler ve onların bulundukları yer... Bu silâhlı güçler asker, polis ve jandarmadır.

KARA LİSTE *Bk.* Kara dizelge.

KARAMSAR İNGİLİZ ERKİNCİLERİ *(Os.* Bedbîn İngiliz liberalleri, *Fr.* Courant pessimiste anglais) Liberal İngiliz ekonomicileri Malthus ve Ricardo'ya verilen ad... Liberal oldukları halde kendiliğinden kurulan bir düzene inanmadıkları ve ekonomik yasaların meydana getirdikleri çelişmelerden kaygılandıkları için Malthus ve Ricardo bu adla da anılırlar. Malthus'a göre besin maddeleri aritmetik ilerlemeyle arttıkları halde insanlar geo-

metrik ilerlemeyle artarlar, bu yüzden insanlık felâkete ve açlığa doğru gitmektedir. Malthus'un liberalizmi, "bırakınız yapsınlar" yerine, "bırakınız ölsünler" formülüne dayanır, "halk, çektiği yoksulluğun tek nedeninin kendisi olduğunu bilmelidir". Ricardo da toprak rantının zorunlu olarak durmadan artacağını, ihtiyaç maddeleri fiyatlarının da bu yüzden ve zorunlu olarak durmadan yükseleceğini söyler. Öyleyse, der, bırakınız, üretim maliyeti daha düşük olan ülkelerin malları İngiltere'ye serbestçe girsin, çünkü başkaca yapabileceğimiz bir şey yok. Ekonomi tarihinde bu *kötümser akım (Fr.* Courant pessimiste)'ın karşısında ve ona bir tepki olarak *iyimser akım (Fr.* Courant optimiste) yer almaktadır. Bu akımın temsilcileri de Fransız ekonimicileri Jean-Baptiste Say'le Frédéric Bastiat'dır. Her iki ekonomici de teknolojik gelişmenin tüm insanlığı gönence ulaştıracağına inanırlar. *Bk.* Liberalizm, İyimser liberaller.

KARA NAKLİYÂTI *Bk.* Kara taşımacılığı.

KARANTİNA *(Os.* Karantina, *Fr.* Quarantaine, *Al.* Quarantaene, *İng.* Quarantine) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için alınan sağlıksal önlem... Hastaların bulundukları yerde bekletilmesini dilegetirir. Kıyı sağlık örgütleri de bu adla anıldığı gibi hastanelerde yatacak hastaların kayıt işlemlerinin yapıldığı yeri de adlandırır.

KARA PARA *(Os.* Siyah para, *Fr.* Monnaie noire) Vergiden kaçırılmış para... Kimi hükümetler vergi dışı tutulan paraları bankalara çekmek için vergi kaçakçılığına izin verirler ve bankalarda *isimsiz hesap* açtırırlar. Bu isimsiz hesaplar karşılığında verilen banka cüzdanları taşıyana (hâmiline) yazılıdır, bankalar da paranın kime ait olduğunun sır olarak saklanacağını garanti ederler (Bu yüzden kara para hesaplarına ülkemizde *sırdaş hesap* da denilmektedir). Kara para sahipleri ayrıca bir vergi ödemeksizin paralarını işletirler ve faizlerini alırlar. *Bk.* Para, Vergi.

KARÂR *(Os.* Karâr, *Fr.* Décision, Résolution; *Al.* Beschluss, Entscheidung, Anordnung; *İng.* Decision, Sentance, Writ; *Lâ.* Decretum, Sententia) Düşünüldükten sonra gerçekleştirilmek üzere varılan sonuçsal yargı... *Yargı sonucu* deyimiyle özleştirilmişse de henüz kullanılmamaktadır. Hukuksal açıdan *mahkeme kararı (Fr.* Jugement, *Al.* Urteil, *İng.* Judgement) hukuksal sonuç doğuran bir yargıdır. Kararlar genellikle *yaşamasal* (teşrîi), *yargısal* (kazâî) ve *yönetimsel* (idârî) olmak üzere üç türlüdür.

KARÂRA İTİRÂZ *Bk.* Karâra karşıçıkma.

KARÂRA KARŞIÇIKMA *(Os.* Karâra itirâz, *Fr.* Opposition a jugement, *Al.* Widerspruch, Beschwerde; *İng.* Appeal, Complaint) Alınmış bir karârın değiştirilmesini ya da ortadan kaldırılmasını içeren dilek... *Bk.* Karşıçıkma.

KARÂR KURAMI *(Os.* Karâr nazariyesi, *Fr.* Théorie de la décision, *Al.* Entscheidungstheorie, *İng.* Decision theory) Çeşitli olasılıklardan hangisine karâr verilmesi gerektiğini istatistiksel olarak araştıran anamalcı kuram... Çeşitli olasılıklar ve seçenekler içinden en uygununu uygulamaya karâr verme, anamalcı ekonomide önemle ele alınmıştır, *karâr verme (İng.* Decision making)'yi kurallara bağlamaya çalışmışlardır. Bunun için de seçenekleri en çok yeğlenenden daha az yeğlenenlere doğru sıralamaya çalışırlar. Bu sıralamayı yapabilecek akılda bir de *rasyonel adam* düşlerler. Böylesine rasyonel bir adamın nerede bulunacağı da ayrı bir sorundur. Son yıllarda bilgisayarlardan yararlanmayı da denemektedirler. *Bk.* Karâr, Oyun kuramı.

KARÂRLI DENGE *(Os.* Müstakar muvâzene, *Fr.* Équilibre stable, *Al.* Stabiles Gleichgewicht, *İng.* Stable equilibrium) Tam rekabet koşulları içinde pazarda gerçekleşen denge... Tam rekabet koşulları içinde işleyen bir pazarda dengeyi sağlayan güçlerin, arasıra denge bozulsa bile onu yeniden sağlayacakları varsayımını dilegetirir. *Bk.* Denge.

KARÂRNÂME *(Os.* Karârnâme, *Fr.* Décret, Décret-loi; *Al.* Dekret, Regierungsbeschluss, Verordnung, Ministerratsbeschluss; *İng.* Decree, Government order) Bakanlar kurulunca alınan karâr... Bu karârlardan kimileri Cumhurbaşkanının imzasıyla tamamlanır. Kimileri de, olağanüstü durumlarda hükümete verilen yetkiye dayanılarak yasa niteliğinde olur. *Bk.* Karâr.

KARARSIZLIK *(Os.* Kararsızlık, İstikrarsızlık; *Fr.* Incertitude, Instabilité; *Al.* Unbestaendigkeit, *İng.* Incertainly) Bir karârda durmayanın niteliği... *Duraksama* (Tereddüt) deyimiyla anlamdaş olarak da kullanılır. *Bk.* Karâr.

KARA TAŞIMACILIĞI *(Os.* Kara nakliyâtı, *Fr.* Transport par terre, *Al.* Landtransport, *İng.* Carriage by land, Land transport, Conveyance by land) Karada yapılan taşımacılık... Göl ve nehir taşımacılığı da bu deyimin kapsamı içindedir. *Bk.* Taşımacılık.

KARA TECİMİ *(Os.* Kara ticâreti, *Fr.* Commerce terrestre, *Al.* Landhandel, *İng.* Land

trade) Kara yoluyla yapılan ticâret... *Bk.* Kara taşımacılığı.

KARDEŞLER *(Os.* Birâderler, *Fr.* Fréres, *Al.* Gebrüder, *İng.* Brothers) Anası ve babası ya da bunlardan biri bir olanlar... "Korkmaz kardeşler" ya da "Hasan Korkmaz ve kardeşleri" biçiminde firma adı olarak da kullanılır.

KARDİNAL YARAR *Bk.* Temel yarar.

KARIŞIK MAL *(Os.* Magşûş emtia, *Fr.* Marchandises mêlées, Marchandises diverses; *Al.* Mischware, *İng.* Miscellaneous goods) Başka şeylerle karışmış olan mal... *Bk.* Mal, Karıştırma, Karışma, Karışmak.

KARIŞMA *(Os.* İhtilât, Halt; *Fr.* Adjonction, Mélange; *Al.* Verbindung, Vermischung; *İng.* Mixed) İki malın birbiriyle birleşmesi... Medenî Kanun'un 700. maddesine göre birçok kimsenin malları birbirine karışmış olursa ilgililer halitayı meydana getiren malların karışma zamanındaki değerleri oranında paydaş olurlar. *Bk.* Karışık mal.

KARIŞMAK *(Os.* İgtişâş, *Fr.* Se mêler, S'immircer; *Al.* Sich in etwas mischen, *İng.* To mix up with) Birçok şeyin birbiriyle birleşmesi... *Bk.* Karışma, Karışık mal.

KARIŞTIRMA *(Os.* Tagşîş, *Fr.* Altération, Confusion; *Al.* Verwechslung, Verschlechterung, Verfaelschung, Warenfaelschung; *İng.* Adulteration, Confusion) Bir şeye başka bir şey karıştırarak saflığını bozma... Bir şeyi başka bir şeyle birleştirmeyi dilegetirir, bu anlamda saflığı bozulmamış da olabilir, ama hukuk açısından karıştırma (örneğin su karıştırılmış süt) suçtur ve cezâyı gerektirir. *Bk.* Karışmak, Karışma, Karışık mal.

KARIŞTIRMAK *(Os.* Tagşîş etmek, *Fr.* Mêler, Mélanger; *Al.* Mischen, *İng.* To mix, To mingle) Bir şeye başka bir şey ya da şeyler katmak... *Düşünceyi karıştırmak* anlamında *(Fr.* Confondre, *Al.* Verwechseln, *İng.* To confound) deyimleri kullanılır. *Bk.* Karıştırma.

KARMA EKONOMİ *(Os.* Muhtelit iktisat, *Fr.* Économie mixte, *Al.* Gemischte Wirtschaft, *İng.* Mixed economy) Özel anamalın kârsız ya da riskli bulduğu işleri devlete yaptırma siyasası... Anamalcı üretim düzeninin XX. yüzyılda yöneldiği yeni bir devletçilik biçimidir. Ekonomi edebiyatında "devletçilikle liberalizmi bir arada ve uyumlu olarak yürütme" olarak tanımlanır ve "kapitalizmle kollektivizm arasında üçüncü bir yol" olduğu ilerisürülür. Gerçekteyse devleti açıkça büyük anamalın emrine verir ve kapitalizmin bunalımlarını devletin gidermesini sağlar. Amerikalı ekonomici Paul Samuelson bunu açıkça dilegetirmektedir, şöyle der: Özel teşebbüs bunalıma düştüğü zaman devletin yardımını bizzat arar ve ister, bu halde devlet, özel teşebbüsü serbest rekabetin yıkıcı sonuçlarından koruma görevini üstlenir. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

KARMAŞIK EMEK *(Os.* Mûdil sây, *Fr.* Travail complexe, *Al.* Komplizierte einfache Arbeit, *İng.* Multiplied simple labour) Nitelikli emekçinin harcadığı emekgücü... *Hünerli emek* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Hünerli emek, Hünersiz emek, Soyut emek, Emek.

KARMA YAŞAM SİGORTASI *(Os.* Muhtelit hayat sigortası, *Fr.* Assurance mixte, *Al.* Gemischte Versicherung, *İng.* Mixed insurance) Hayat ve ölüm sigortalarının bir arada yapılan biçimi... Bu karma sigortada sigortalı belli bir tarihte hayatta bulunuyorsa sigorta tazminatını alabileceği gibi ölümü halinde mirâsçıları sigorta tazminâtını alırlar. *Bk.* Sigorta, Yaşam sigortası.

KÂR ORANI *Bk.* Kazanç oranı.

KÂR ORANININ DÜŞME EĞİLİMİ YASASI *(Os.* Kâr nisbetinin tenezzülü meyli kanunu, *Fr.* Loi de la baisse tendancielle du taux de profit) Anamalcı ekonominin, değişmeyen anamalın artmasını ve ona oranla değişken anamalın azalmasını gerektiren, özünden zorunlu olarak doğan kâr oranının düşmesi... Bu eğilimi önce Ricardo görmüş, ne var ki nedenini çözemeyerek Malthus'un tümüyle gerçekdışı olan nüfus yasasına bağlamıştı. Şöyle diyordu: "Kâr, doğal olarak azalma eğilimi gösterir. Çünkü anamalın gelişmesiyle yaşamak için gerekli maddelerin artışı gittikçe daha çok emeği gerektirir" *(Principes de l'Economie Politique et de l'Impot,* c. I, s. 108). Daha sonra diyalektik öğreti bu eğilimin anamalcı üretimin özünden zorunlu olarak doğduğunu tanıtladı. Bu öğretiye göre anamalcı rekabet, üretim tekniğinin durmadan yenileştirilmesini gerektiriyordu. Bu yüzden de değişmeyen anamalın payı durmadan artıyor ve değişken anamalla -işçi ücretleri değişmese bile- aralarındaki oran durmadan değişiyordu. Buysa artık-değerin, eşdeyişle kârın zorunlu olarak düşmesini gerektirmekteydi. Çünkü kâr oranı, artık-değerin değişken ve değişmeyen anamal toplamına bölünmesine eşittir. Daha açık bir deyişle, artık -değeri -yani *kâr* adı verilen ek değeri- sağlayan değişken anamal -yani işçi ücretlerine

harcanan anamal bölümü'dür. Bu bölüm, anamalın gittikçe artan değişmeyen bölümüne oranla gittikçe azalmakla kâr oram da zorunlu olarak azalır. Anamalcı üretimde üretim tekniğinin durmadan yenileşmesi zorunlu bulunduğundan değişmeyen anamala yatırılan para durmadan artmaktadır. Bu halde, değişken anamala yatırılan para da bir miktar artsa ve böylelikle artık-değer çoğalsa bile *kâr oranı* düşer. Bu durum, şu örnekte açıkça görülecektir: Diyelim ki toplam anamal 100' dür, bunun altmışı değişmeyen anamala ve kırkı da değişen anamala yatırılmıştır. Artık -değer oranının da yüzde yüz olduğunu varsayalım. Bu yatırımdan 40 artık-değer elde edilecek ve kâr oranı yüzde 40 olacaktır. Bir süre sonra üretim tekniğinin durmadan yenileşmesi zorunluğundan diyelim ki toplam anamal 200'e çıkarılacaktır. Bunun 150'sinin değişmeyen anamala ve 50'sinin de değişken anamala yatırıldığını varsayalım. Bu yatırımdan 50 artık-değer elde edilecek ve kâr oram yüzde 25 olacaktır. Görüldüğü gibi, artık-değer (eşdeyişle, kâr) 40'tan 50'ye çıktığı halde kâr oranı yüzde 40'tan yüzde 25'e düşmüş olmaktadır. Bu çözümün metafizik yöntemle neden elde edilemeyeceği şöyle anlatılır: "Bu yasa son derece basit görünmektedir. Ama böyle olduğu halde şimdiye kadar hiçbir ekonomist bunu keşfedememiştir. Onlar, bu olayla karşılaştıklarında, birbiriyle çelişen düşünceler ilerisürdüler. Ama bu yasa, anamalcı üretimde o kadar önemliydi ki, bunu Adam Smith'ten beri bütün ekonomi politiğin çözmeye uğraştığı bir esrar saymak mümkündür. Öyle ki, Adam Smith'ten beri bütün ekonomi okulları sadece bu konudaki varsayımlarının başkalığıyla birbirlerinden ayrılmışlardır. Öbür yandan, günümüze kadar bütün ekonomi politiğin değişmeyen anamalla değişen anamal arasındaki fark çevresinde -bu farkı bir türlü acıklamayı başaramadan- dönüp durduğu, hiçbir zaman artık-değeri kârdan ayrı olarak, ne de kârı bütün saflığı içinde, onu teşkil eden çeşitli öğelerden -sanâyi ya da ticâret kârı, fâiz, toprak rantı gibi- ayırarak düşünemediği, anamalın farklı organik bileşimini ve dolayısıyla genel kâr oranının teşekkülünü asla bütün derinliğiyle çözümleyemediği göz önüne alınırsa, onun bu yasayı neden bir türlü bulamadığı anlaşılır". *Bk.* Anamalın organik bileşimi, Değişmeyen anamal, Değişken anamal, Kâr, Artık-değer.

KARŞIÇIKMA *(Os.* İtirâz, *Fr.* Protestation, Opposition, Réclamation, Objection; *Al.* Einspruch, Widerspruch, Protest, Einwand; *İng.* Objection, Protest, Opposition) Karşıdurma ya da karşıtını ilerisürme... Hukuksal anlamda bir işleme engel olmak ya da bunu kimi koşul ve biçimlere uygun yapılmasını sağlamak için yapılan irâde bildirimini dilegetirir. Örneğin Medenî Kanun'un 68. maddesine göre genel kurul kararlarına itirâz edilebilir, 101. maddesine göre evlenme akdine itirâz edilebilir, 75. maddesine göre herhangi bir tesise itirâz edilebilir. 293 ve 294. maddelerine göre nesebi sahih olmayan çocuğun tanınmasına itirâz edilebilir.

KARŞI KİŞİ *(Os.* Muhâtap, *Fr.* Tiré, *Al.* Bezogener, Trassat; *İng.* Drawee) Kendisine poliçe çekilen kişi... *Keşîdeci* deyimi karşılığında kullanılır. Genel anlamda, *kendisine söz söylenen kişi (Fr.* Interlocuteur)'yi dilegetirir. *Bk.* Ödek.

KARŞILAŞTIRMA *(Os.* Mukayese, *Fr.* Comparation, *Al.* Vergleich, Kompromiss; *İng.* Comparison) Ayrımlarını ortaya çıkarmak için yan yana koyup incelemek... Ölçüştürmeyi dilegetirir. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

KARŞILAŞTIRMAK *(Os.* Mukaayese etmek, *Fr.* Comparer, *Al.* Vergleichen, *İng.* To compare) Ölçüştürmek... *Bk.* Karşılaştırma.

KARŞILAŞTIRMALI MÂLİYETLER KURAMI *(Os.* Mukayeseli mâliyetler nazariyesi, *Fr.* Théorie des coûts comparés, Théorie des coûts relatifs; *Al.* Theorie der komparativen Kosten, *İng.* Principle of comparative cost, Theory of comparative advantage, Principle of comparative advantage) Üretimde en düşük mâliyetlerle elde edilen iş alanında uzmanlaşmanın daha çok kazanç sağlayacağını ilerisüren kuram... *Ricardo'nun dış ticâret kuramı* ve *mukayeseli üstünlük kuramı* da denir. İngiliz liberal ekonomicisi David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür ve liberal düşünce gereği uluslararası serbest ticâretin yararlılığını tanıtlama amacını güder. Ricardo'ya göre *A* ülkesi bir birim *a*'yı bir işgününde, bir birim *b*'yi iki işgününde ve buna karşı *B* ülkesi bir birim *a*'yı üç işgününde ve bir birim *b*'yi dört işgününde üretiyorsa *A* ülkesi her iki üretimde de düşük mâliyet sağladığı halde *a* üretiminde uzmanlaşıp *b* üretimini *B* ülkesine bırakırsa her iki ülke de bundan kazançlı çıkar. Çünkü *A* ülkesinin *a* üretiminde ve *B* ülkesinin *b* üretiminde *mukayeseli üstünlüğü vardır.* Her iki üretimde de avantajsız olan *B* ülkesi, nisbî olarak *b* üretiminde mukayeseli bir üstünlüğe sahiptir. Diyelim ki iyi bir mimar aynı zamanda da iyi bir duvarcı ustasıdır. Ama zamanını mimarlığa harcayarak

duvarcılığı başka bir duvarcı ustasına bırakması onun için daha kârlıdır. Duvarcı ustasının ise hem mimarlıkta hem de duvarcı ustalığında mimar kadar verimli olmadığı halde, *mukayeseli mâliyetler kuramı*na göre, mimarlığa oranla daha az verimsiz olduğu duvarcı ustalığında mukayeseli bir üstünlüğü vardır. Anamalcı ekonomi kuramcıları bu kuramdan ithalâtı engelleyen gümrük politikasının kendi verimsiz üretimini korumak isteyen ülkeler için de zararlı olduğu sonucunu çıkarmaktadırlar. Uluslararası ticâret bu gümrük yasaklarıyla engellenirse hem *A* hem de *B* ülkelerindeki işçilerin gerçek ücretleri düşecektir, ticâretin serbestliği ise her iki ülkedeki işçi ücretlerinin artmasını sağlar. *Bk.* Tektarım.

KARŞILIK

1. *(Os.* Tahsisât, *Fr.* Couverture, Provision; *Al.* Deckung, *İng.* Remittance, Provision, Fund) Bir iş için ayrılmış para... Ekonomi dilinde, kâğıt paranın değiştirilebilir olduğu güvencesini sağlamak için devletçe saklanan altın ya da değerli dövizler stokunu da dilegetirir. Sağlıklı kâğıt para, karşılığı olan kâğıt paradır. Kâğıt parayı genel eşdeğere dönüştüren bu anlamdaki karşılıktır. Bugün sağlıklı kâğıt para sistemlerinde genellikle altın yerine en başta dolar olmak üzere yabancı dövizler de karşılık olarak bulundurulmaktadır. Ne var ki yabancı dövizlerin karşılık gösterilmesi tartışmalıdır ve altın kadar sağlam sayılmamaktadır. *Bk.* Kâğıt para, Para.
2. *(Os.* İvaz, *Fr.* Contre-valeur, Contre-prestation; *Al.* Entgelt, Gegenleistung; *İng.* Consideration, Valuable consideration, Good equivalent) Karşılık olarak verilen... Hukuksal anlamda örneğin alana göre mal, satana göre para *karşılık* (İvaz, Mukaabil edâ)'tır. *Bk.* Karşılıklı sözleşme, Karşılıksız sözleşme, Karşılıklı elde etme.

KARŞILIK BULMAK *(Os.* Tahsisât bulmak, Teminât bulmak; *Fr.* Faire les fonds, Fournir les fonds; *Al.* Deckung anschaffen, *İng.* To remit, To make a remittance) Herhangi bir şeyin karşılığı olması gereken parayı bulmak... *Bk.* Karşılık.

KARŞILIKLI ANLAŞMA *(Os.* İtilâfı mütekabile, *Fr.* Entente réciproque, Accord mutuel; *Al.* Gegenseitiges Einverstaendnis, *İng.* Mutual agreement) Her iki yanın da birbirlerinin isteklerine uyarak yaptıkları anlaşma... *Bk.* Karşılıklı sözleşme.

KARŞILIKLI ELDE ETME *(Os.* İvazlı iktisap, *Fr.* Acquisition a titre onéreux, *Al.* Antgeltlicher Erwerb, *Lâ.* Acquisitio onerosa) Bir para ya da mal karşılığında elde etme... Örneğin satış böyledir. Bu deyim İngiliz hukukunda kullanılmamaktadır. *Bk.* Karşılık.

KARŞILIKLI İŞLEM ANTLAŞMASI *(Os.* Muâmelei mütekaabile muâhedesi, *Fr.* Traité de réciprocité, *Al.* Gegenseitigkeitsvertrag, *İng.* Contract of reciprocity) Karşılıklı işlemde bulunmak üzere yapılan antlaşma... *Bk.* İşlem.

KARŞILIKLILIK KURALI *(Os.* Mütekaabiliyet esâsı, *Fr.* Principe de réciprocité, *Al.* Gegenseitigkeitsgrundsatz, *İng.* Rule of reciprocity) Ülkelerin birbirlerine karşılıklı olarak haklar tanımaları kuralı... Örneğin bir devlet başka bir devletin uyruklarına (tebaalarına), o devletin de kendi uyruklarına tanıdığı hakları tanır. Hak tanıma, ülkelerarası hukukta, karşılıklıdır. *Bk.* En kayırılmış ülke koşulu.

KARŞILIKLI SİGORTA *(Os.* Mütekaabil sigorta, *Fr.* Assurance réciproque, Assurance mutuelle; *Al.* Wechselseitige Versicherung, Versicherung auf Gegenseitigkeit; *İng.* Mutual insurance, Reciprocal insurance) Karı kocadan birinin ölümü halinde sağ kalana para verilmek üzere yapılan sigorta... Türk Ticâret Kanunu'nun 997. ve onu izleyen maddelerinde hükme bağlanmıştır. Ayrıca Türk Ticâret Kanunu'nun 932. maddesine göre birçok kişilerin bir araya gelip belli tehlikelere karşı birbirlerini karşılıklı olarak sigorta etmeleri de bu deyimle dilegetirilir. Bu sigortada kişiler hem sigortalı, hem de sigortacı durumundadırlar. Böylesine bir sigorta yapanlar bir dernek ya da kooperatif niteliğindedir.

KARŞILIKLI SORUMLU ORTAKLIK *(Os.* Mütekaabil mes'uliyetli hissedarân şirketi, *Fr.* Société mutuelle, *Al.* Gegenseitigkeitsgesellschaft, *İng.* Mutual society) Ortaklarının birbirlerine karşı sorumlu oldukları şirket... *Bk.* Şirket.

KARŞILIKLI SÖZLEŞME *(Os.* İvazlı akit, *Fr.* Contrat a titre onéreaux, *Al.* Entgeltlicher Vertrag, *Lâ.* Contractus onerosus) Taraflardan her birinin ötekine karşı aldığı ya da yaptığı şey için bir karşılık yükümünü içeren sözleşme... Örneğin kirâ sözleşmesi böyledir. Bu deyim İngiliz hukukunda kullanılmamaktadır. *Bk.* Sözleşme, Karşılıksız sözleşme.

KARŞILIKLI TANIMA HAKKI *(Os.* Mütekaabil riâyet hakkı, *Fr.* Respect mutuel, *Al.* Recht auf Achtung, *İng.* Mutual respect) Her devletin, devletler genel hukukuna aykırı ol-

mamak şartıyla, anayasası ve yasalarıyla oluşan haklarını öteki devletlerin tanımaları hakkı... Bu tanıma, devletler arasında karşılıklıdır, eşdeyişle bir devlet kendi haklarını tanıyan devletin haklarını tanır.

KARŞILIKLI YARDIM *(Os.* Mütekaabil teâvün, *Fr.* Assistance mutuelle, *Al.* Gegenseitige Unterstützung, *İng.* Mutual assistance, Mutual help, Mutual support) Birinin saldırıya uğraması durumunda ötekilerin ona yardım etmelerini içeren devletlerarası anlaşma... *Bk.* Yardım.

KARŞILIKLI YÜKLENME *(Os.* Mütekaabil taahhüt, *Fr.* Engagement mutuel, Engagement réciproque; *Al.* Gegenseitige Verpflichtung, *İng.* Mutual liability) Birinin bir baskasına karşı bir şey üstlenmesi için öbürünün de ona karşı bir şey üstlenmesi... *Bk.* Karşılıklı yüklenmek.

KARŞILIKLI YÜKLENMEK *(Os.* Mütekaabil olarak taahhüt etmek, *Fr.* S'obliger réciproquement, *Al.* Sich verpflichten, *İng.* To enter into a mutual engagement) Karşılıklı olarak üstlenmek... *Bk.* Karşılıklı yüklenme.

KARŞILIKSIZ *(Os.* Teminâtsız, İvazsız; *Fr.* A découvert, Non couvert, Sans provision; *Al.* Ohne Deckung, Ungedekt; *İng.* Uncovred, Without provision) Karşılığı olmayan... Örneğin bu anlamda "karşılıksız para" ya da "karşılıksız çek" denir. *Bk.* Karşılık.

KARŞILIKSIZ İŞLEM *(Os.* Teminâtsız muâmele, *Fr.* Marché a découvert, *Al.* Blankogeschaeft, *İng.* Short contract) Karşılığı olmayan muâmele.

KARŞILIKSIZ KREDİ *(Os.* Teminâtsız kredi, *Fr.* Crédit a découvert, Crédit en blanc; *Al.* Blankokredit, *İng.* Blank credit) Karşılık aranmaksızın verilen kredi... *Bk.* Karşılıksız.

KARŞILIKSIZ ONAMA *(Os.* Teminâtsız kabul, *Fr.* Acceptation a découvert, Acceptation en blanc; *Al.* Blankoakzept, *İng.* Acceptance in blank, Uncovered acceptance) Karşılık aramaksızın kabul... *Bk.* Onama.

KARŞILIKSIZ SÖZLEŞME *(Os.* İvazsız akit, *Fr.* Contrat a titre gratuit, *Al.* Unentgeldlicher Vertrag, *İng.* Gratutious contract, Contract made without consideration; *Lâ.* Contractus gratuitus) Karşılığında hiçbir şey istemeksizin bir verme ya da ödemeyi üstlenen sözleşme... Dar anlamda *bağışlama* (Hibe, Teberru) niteliğindeki sözleşmeleri dilegetirir. *Bk.* Karşılıklı sözleşme, Karşılık, Karşılıksız.

KARŞIT ÖDEK *(Os.* İâde poliçesi, *Fr.* Retraite; *İng.* Redraft) Ödenmeyen bir poliçe hâmilinin poliçe bedeli ve tüm masrafları kapsayan ve keşîdeciyle cirantalara çektiği yeni poliçe... Bu deyim Türkçe yazımıyla *rötret* biçiminde dilimizde de kullanılıyor. *Bk.* Ödek.

KARŞI YAN *(Os.* Hasım taraf, Diğer taraf; *Fr.* Partie adverse, *Al.* Gegenpartei, Gegenseite; *İng.* Adverse party, Opponent, Opporing party) Bir dâvâda taraflardan her birinin ötekine göre durumu... Hukuk dilinde "dâvâ salâhiyeti olan müddeî ile kendisinden dâvâ edilebilen müddeîaleyhten her biri" olarak tanımlanır. *Bk.* Karşı kişi.

KARTEL *(Os.* Kartel, *Fr.* Cartel, *Al.* Kartell, *İng.* Cartel) Aynı malı üreten sanâyiciler arasında, ya da aynı malın üretilmesi için gerekli malları üreten sanâyiciler arasında rekabeti ortadan kaldırarak tekel kurma ve daha çok kâr sağlama amacıyla gerçekleştirilen anlaşma... Anamalcı tekelciliğin gelişmiş biçimlerinden biridir. Anamalcı ekonominin geliştirici gücü olan *rekabet,* zamanla ve diyalektik yasa gereğince tam karşıtı olan *tekelciliğe* dönüşmüştür. Anamalcılar tekeller kurarak fiyatları diledikleri çizgide tutabilirler. Kartel birliği üyeleri olan anamalcılar fiyat, satış koşulları, pazarların paylaşılması, her birinin üreteceği mal sayısı vb. gibi temel ticâret sorunlarında anlaşmış olarak tüketicinin karşısına çıkarlar. Bu birleşme, onları serbest rekabetin zararlarından korur ve piyasaya egemen kılar. Bu birleşmeye katılan şirketler bağımsızlıklarını korurlar. Sadece, kısa ya da uzun vadeli bir anlaşmayla fiyatın saptanması, satış koşulları ve pazarların paylaşılması konularında birbirlerine bağlanırlar. Satımda olduğu gibi, alımda da birlikte hareket ederler. Anlaşmayı bozan birlik üyesi büyük tazminat ödemekle yükümlü tutulur. Ulusal karteller olduğu gibi uluslararası karteller de vardır. Anlaşma konuları bakımından da fiyat kartelleri, üretim kartelleri vb. gibi çeşitli biçimlere ayrılırlar. İlkin Almanya'da Ruhr kentinde kurulan kartelleri, tröstlerden ayıran ayırıcı nitelik *üyelerinin anlaşma konuları dışında bağımsızlıklarını korumasıdır.* Anamalcılığın bu tekelleşme aşaması, *tröst* ve *konsorsiyom* gibi daha başka biçimleşmeleri de doğurmuştur. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Emperyalizm, Tröst, Holding.

KARTEL RANTI *(Os.* Kartel irâdi, *Fr.* Rente de cartel) Kartele katılan şirketlerden en gelişmemiş olanının satış fiyatıyla öteki üye şirketlerin üretim fiyatı arasındaki fark... Kartel rantı, aşırı tekel kârının en basit örnek-

lerinden biridir. Kartel rantını gerçekleştiren ticârî işlem şudur: Kartel birleşmesi, en düşük üretkenlikle çalışan ortağın ortalama kâr oranını gerçekleştirmesini sağlayan bir temele göre yapılır. Örneğin İngiltere'de 1883 yılında demiryolu fabrikatörleri karteli, fiyatları en elverişsiz işletmenin maliyet fiyatına göre saptamıştı. Öbürleriyse gelişme derecelerine göre bu fiyattan pay aldılar. *(Bk. An Economie History of Modern Britain,* c. II, s. 151). Değerli ekonomi bilgini Ernest Mandel, *kartel rantını* şu örnekle anlatır: "Ortalama kâr oranının yüzde 20 ve anamalın organik bileşimi ortalamasının da 1/4 olduğunu varsayalım. Bu duruma göre dört şirketten meydana gelen bir lokomotif kartelinin üretiminin değeri şu biçime bürünecektir: Birinci şirket değişmeyen anamala 600, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor. Bütün bunların toplamı olarak üretim değeri 800'dür. İkinci şirket değişmeyen anamala 400, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 600' dür. Üçüncü şirket değişmeyen anamala 350, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 550'dir. Dördüncü şirket değişmeyen anamala 250, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 450'dir. Üçüncü ve dördüncü şirketlerin üretimi iki lokomotif, ikinci şirketin üretimi üç lokomotif, birinci şirketin üretimi de dört lokomotif olsun. Bu sektörde serbest rekabet olsaydı dört şirketten her biri yüzde 20 kâr edecekti. Dördüncü şirket lokomotiflerini 420'ye (tanesi 210'a), üçüncü şirket 540'a (tanesi 270'e), ikinci şirket 600'e (tanesi 200'e), birinci şirket 840'a (tanesi 210'a) satacaktır. Fakat bu ortalama kâr, en pahalı lokomotif de alıcı bulsa bile, ancak piyasada talep arza eşit olduğu sürece gerçekleşebilir. Arz talepten fazla olduğu andan itibaren üçüncü şirket zararına satmak zorundadır. Oysa kartel piyasayı bilfiil kontrol etmeye başlar başlamaz bambaşka bir hesaplama yapılır. En elverişsiz şirket, üçüncü şirkettir; bu şirketin satış fiyatı olan 270 bütün kartelin kabul edeceği temel fiyat olacaktır. Demek ki lokomotiflerin tanesi 270'e satılacak, birinci şirketin satış fiyatı 1080 olacaktır (kâr 380'dir, bunun 140'ı ortalama kâr, 240'ı *kartel rantıdır*). İkinci şirketin satış fiyatı 810 olacaktır (kâr 310'dur, bunun 120'si ortalama kâr, 190'ı *kartel rantıdır*). Üçüncü şirket 540'tan satacak ve onun kârı ortalama kâra eşit olacaktır. Dördüncü firmanın satış fiyatı 540 olacaktır (kâr 190'dır, bunun 70'i ortalama kâr, 120'si *kartel rantıdır*). Talep azaldığı andan itibaren kartel de üretimi azaltacak ve aşırı kârları gerektiren fiyatlar tutunabilecektir". *Bk.* Kartel, Anamalın organik bileşimi, Rant.

KARTİYECİLİK *(Os.* Kartiyerizm, *Fr.* Cartierisme) Fransız gazetecisi Cartier'nin geri bırakılmış ülkelere yapılan yardımın anavatana harcanması gerektiği yolundaki savı... Gerçeklerden habersiz bön bir adam olan ve geribıraktırılmış ülkelere *yardım* adı altında verilenlerin gerçekte bir sömürü aracı olduğunu anlamayan Fransız gazetecisi Raymond Cartier, uzun bir zaman insanseverlik sandığı bu yardımları eleştirmiş ve ulusal gelirin çarçur edildiğinden yakınmıştır. Cartier, ülkesinin kapitalistlerini kahkahalarla güldüren bu savlarıyla ünlenmiştir. *Bk.* Yardım, Yenisömürgecilik.

KASA *(Os.* Kasa, Sandık, Mal sandığı; *Fr.* Caisse, *Al.* Kasse, *İng.* Cash) İçinde para ve değerli şeyler saklanan çelik dolap... *Bk.* Kasa varlığı.

KASA AÇIĞI *(Os.* Kasa noksânı, *Fr.* Déficit de caisse, *İng.* Cash deficit, Shortage in cash) Kasada bulunması gereken parayla bulunan para arasındaki olumsuz fark... *Bk.* Açık, Kasa.

KASA ARTIĞI *(Os.* Kasa fazlası, *Fr.* Excédent de caisse, *İng.* Cash surplus) Kasada bulunması gereken parayla bulunan para arasındaki olumlu fark... *Bk.* Kasa açığı.

KASA BORÇ BELGİTİ *(Os.* Kasa bonosu, *Fr.* Bon de caisse, *İng.* Cash certification) Herhangi bir kasadan alınan borç karşılığında verilen bono... *Bk.* Bono.

KASA DURUMU *(Os.* Kasa vaz'iyeti, *Fr.* Situation de caisse, *İng.* Cash statement) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların belli bir andaki hesâbı... Örneğin bu anlamda "kasa durumumuz nasıl?" denir. *Bk.* Kasa hesâbı.

KASA DEFTERİ *(Os.* Kasa defteri, *Fr.* Livre de caisse, *İng.* Cash book) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların yazıldığı defter... *Bk.* Kasa hesâbı.

KASA HESÂBI *(Os.* Kasa hesâbı, *Fr.* Compte de caisse, *Al.* Kassenkonto, *İng.* Cash account) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların durumunu gösteren hesap... *Bk.* Kasa durumu.

KASA İNDİRİMİ *(Os.* Kasa iskontosu, *Fr.* Escompte pour le comptant, *Al.* Kassenskonto, *İng.* Cash discount) Kredili satışlarda borcunu zamanından önce ödeyen alıcıya yapılan indirim... *Bk.* İndirim.

KASA KALANCASI *(Os.* Kasa bakîyyesi, *Fr.* Solde de caisse, *Al.* Kassenbilanz, *İng.* Cash balance) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların hesaplanmasında kasada kaldığı saptanan para... *Bk.* Kalanca.

KASA ÖDENCESİ *(Os.* Kasa tazminâtı, *Fr.* Indemnité de caisse, *İng.* Cash indemnity) Para alıp verme işlerinde çalışan görevlilerin açık vermeleri olasılığına karşı kendilerine aylıklarının dışında verilen para... *Bk.* Ödence.

KASA ÖDENESİ *(Os.* Kasa çeki, *Fr.* Chéque tiré par une banque sur soi-même, *Al.* Bankscheck, *İng.* Cashier's check) Bankaların bir servisten ötekine para aktarmak için kendi kendilerine yazdıkları çek... Firma içi bir aktarma işlemidir, ilkin Amerikan bankalarında kullanılmıştır. *Bk.* Çek.

KASA VARLIĞI *(Os.* Kasa mevcudu, Ankes; *Fr.* Encaisse, *Al.* Kassenbestand, Barvarrant; *İng.* Cash on hand, Cash balance, Reserve) Gereken harcamaları karşılamak için kasada bulundurulan para... Bankaların ankesi, aynı zamanda, emre hazır alacaklarını ve merkez bankasındaki hesap bakiyelerini de kapsar. Bir bankanın yatırımlarıyla derhal ödemeye hazır olarak bulundurduğu para arasındaki nispet *ankes oranı* deyimiyle dilegetirilir. Eskiden bankalar bu oranı kendi deneylerine göre diledikleri gibi saptarlardı. Günümüzde bu oran yasalarla saptanmaktadır, eşdeyişle bankalar kasalarında hemen ödeyebilmek için belli bir para bulundurmak zorundadırlar. Bankacılık, gerçekte, herkesin, yatırdığı parasını bir anda geri istemeyeceği olasılığına dayanan bir çeşit kumardır. *Bk.* Banka.

KASA VERENEĞİ *(Os.* Kasa kredisi, *Fr.* Crédit de caisse, Facilités de crédit, Argent au jour le jour; *Al.* Kassenkredit, Kreditfazilitaeten, Tagesgeld, Kassenerleichterung; *İng.* Credit facility, Call money) Bankaların çok kısa vâdeyle ve fâizini peşin alarak verdikleri borç para... Yabancı terimlerde görüldüğü gibi buna *banka kolaylıkları* da deniyor. Bu sistemle bankalardan bir gün sonra ödenmek üzere alınan krediler de vardır. *Bk.* Kredi.

KATALLAKTİK *(Os.* İlmi mübâdele, *Fr.* Catallactique, *Al.* Katallaktik, *İng.* Catallactics) Ekonomi... İnsansal karakter taşımayan ekonomi (maddî ekonomi) anlamında kullanılmak üzere önerilmiştir. *Değiştirmeler bilimi* anlamına gelmekte ve ruhbilimsel çözümlemeleri konu dışında bırakmaktadır. *Bk.* Ekonomi.

KATIK *(Os.* Katık, *Yu.* Opsodion) Karın doyurmak için ekmeğe katılan yiyecekler... Yunanca temel besin maddesi (ekmek) anlamındaki *sitos* deyimi karşılığında kullanılır. Antik çağ Yunanlılarında işçinin en az geçim seviyesi *sitos* ve *opsodion*'a göre hesaplanır ve ücreti bunlarla belirlenirdi. Bolluk yıllarında büsbütün kaldırılır ve en az geçim sadece *sitos*'la saptanırdı *(Bk.* Heichelheim, Wirtchaftliche Schwankungen der Zeit von *Alexander bis Augustus,* s. 98). *Bk.* Geçim, Ücret.

KATILAN *(Os.* İştirâk eden, *Fr.* Participant, *Al.* Teilnehmer, *İng.* Participant, Partaker) Ortak olup benimseyen... *Bk.* Katılma.

KATILMA *(Os.* İştirâk, *Fr.* Participation, *Al.* Teilnahme, Beteiligung; *İng.* Participation, Partnership) Herhangi bir işe etken olarak katkıda bulunma... Ortak olup benimsemeyi dilegetirir. *Bk.* Katılan.

KATILMAK *(Os.* İştirâk etmek, *Fr.* Prendre part, *Al.* Teilnehmen, *İng.* To participate, To take an interest) Herhangi bir işe etken olarak katkıda bulunmak... *Bk.* Katılma.

KATILMA PAYI *(Os.* İştirâk hissesi, *Fr.* Apport, Mise de fonds; *Al.* Einlage, *İng.* Share of capital) Ortak olma payı... *Anamal payı* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Katılma yükümü.

KATILMA YÜKÜMÜ *(Os.* İştirâk taahhüdü, *Fr.* Souscription d'action, *Al.* Aktienzeichnung, *İng.* Subscription) Bir şirkete hissedâr olmak isteyen kimsenin belli bir anamal yatırmak için verdiği söz... Türk Ticâret Kanunu'nun 283. ve onu izleyen maddelerinde hükme bağlanmıştır. *Bk.* Katılma payı, Katılma yükümü belgesi.

KATILMA YÜKÜMÜ BELGESİ *(Os.* İştirâk taahhütnâmesi, *Fr.* Bulletin de souscription, *Al.* Zeichnungsschein, *İng.* Application) Bir şirkete hissedâr olmak isteyenin belli bir anamal yatırmak için verdiği sözü saptayan belge... *Bk.* Katılma yükümü.

KATIYLA KARŞILAMA *(Os.* Mukaabelei bilmisil, Misilleme; *Fr.* Représailles, Droits de représailles; *Al.* Vergeltung, Kamptzoll, Retorsionzoll; *İng.* Retaliation, Retaliatory duties) Kendisine yapılanların benzerini fazlasıyla yapma... Kötü bir davranışı dengiyle karşılamayı dilegetirir. Genellikle uluslararası ilişkilerde bir ülkenin gümrük ve dış ticâret işlemlerini zorlaştırmak için alınan önlemlere o ülkenin de benzer önlemler alarak karşı-

lık vermesidir. *Aynen karşılık verme* de denir.

KATLI GEÇERDEĞER DİZGESİ *(Os.* Muhtelif kur sistemi, *Fr.* Systéme de cours multiple) Birden çok döviz kuru uygulaması... Geri bıraktırılmış güçsüz ülkelerde uygulanır. Resmî para kuru, seyâhat dövizi kuru, işçi dövizi kuru, öğrenci dövizi kuru vb. gibi birbirinden başka değerde kurlar bir arada geçerlidir. *Bk.* Geçerdeğer.

KATMA *(Os.* Munzam, *Fr.* Supplémentaire, *Al.* Nachtraeglich, *İng.* Additional) Herhangi bir şeye eklenmiş olan... *Bk.* Katma değer, Katma ücret.

KATMA BÜTÇE (*Os.* Mülhak bütçe, *Fr.* Budget annexe, *Al.* Nachtragshaushalt, *İng.* Supplementary budget) Devlet bütçesinden ayrı olarak yapılan devletsel kamu kuruluşlarının bütçeleri... Genel (umumî) ve özel (husûsî) bütçelerin dışında bir bütçe tipidir ve kamu kuruluşlarının özel yasalarına dayanır. Katma bütçelerin sadece gelirleriyle giderleri arasındaki fark genel bütçede (devlet bütçesinde) gösterilir. *Bk.* Bütçe.

KATMA DEĞER *(Os.* Kıymeti munzama, *Fr.* Valeur ajoutée, *Al.* Wertzuwachs, *İng.* Accretion value) Ölü emeğe eklenen canlı emeğin yarattığı değer... Özellikle ulusal gelir hesaplarında kullanılan muhâsebe terimi *katma değer*'in gerçek ve bilimsel tanımı budur. Bu terim, anamalcı ekonomide, *bir malın fiyatından ara tüketim giderleri çıkarılınca kalan fark* olarak tanımlanır. *Ara tüketim (Fr.* Consommation intermédiaire) giderleri hammaddeler, makineler, yakıt vb. gibi bir malın üretimi için gerekli araç ve gereçlere harcanan paraları dilegetirir. (Gerçekte malın değerine katılan bu araç ve gereçler *ölü emek*'tir). Daha açık bir deyişle yüz liraya satılan bir malda seksen liralık hammadde, makine, yakıt vb. bulunuyorsa bu malın katma değeri yirmi liradır (Gerçekte bu yirmi lira *canlı emek* değeridir, eşdeyişle o malı üretmek için harcanan insan gücünün değeridir). *Bk.* Canlı emek, Geçmişte harcanan emek, Gerekli emek.

KATMA DEĞER VERGİSİ *(Os.* Munzam kıymet vergisi, *Fr.* Taxe sur la valeur ajoutée, *Al.* Mehrwertsteuer, *İng.* Value added tax) Muâmele ve satış vergileri... Tüketilmek için üretilen mal ve hizmetlerin üretiminden, toptan satışından, perâkende satışından, dağıtımından vb. alınan vergileri dilegetirir. İlkin 1955 yılında Fransa'da uygulanmış ve daha sonra tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bu vergi, üreticilerden ve satıcılardan alınır ama satış fiyatına yansıtılır. Son yıllarda ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır, *KDV* kısaltmasıyla, gösterilmektedir. Katma değer vergisi, katma değer kavramıyla ilgilidir; daha açık bir deyişle, üretimin her aşamasında malın kazandığı değerin vergilendirilmesidir, eşdeyişle bu verginin matrahı katma değerdir. *Bk.* Katma değer, İşletme vergisi, Vergi, İşlem vergisi, Gider vergileri.

KATMA GİDERLER *(Os.* Munzam masraflar, *Fr.* Frais supplémentaires, *Al.* Mehrkosten, *İng.* Additional expenses) Yapılan asıl harcamaya eklenen harcamalar... *Bk.* Gider.

KATMA GÜMRÜK VERGİSİ *(Os.* Munzam gümrük resmi, *Fr.* Taxe douaniére supplémentaire, *İng.* Countervailing excise duty) Yerli malları yabancı mallar rekâbetinden korumak için yabancı mallardan alınan ek gümrük vergisi... *Bk.* Gümrük vergisi.

KATMA ÖDEME *(Os.* Munzam tediyât, *Fr.* Payer un supplément, Faire un payement supplémentaire; *Al.* Zuzahlen, *İng.* To make on additional payment) Bir ödemeye ek olarak yapılan ödeme... *Bk.* Ödeme.

KATMA ÜCRET *(Os.* Munzam ücret, *Fr.* Surtaxe, *Al.* Nachporto, *İng.* Additional portage) Bir ücrete ek olarak verilen ücret... Bu deyim, daha çok, örneğin mektup vb. için verilen ek ücretleri dilegetirir. Örneğin postaya verilen mektuplarda taahhütlü ücreti, bir katma ya da ek ücrettir. *Bk.* Ücret, Ek ücret.

KATMA VERENEK *(Os.* Munzam kredi, *Fr.* Crédit supplémentaire, *Al.* Nachbewilligung, *İng.* Supplementary allowance) Bir krediye ek olarak verilen kredi... *Bk.* Kredi.

KATMA VERGİ *(Os.* Munzam vergi, Resmi munzama; *Fr.* Surtaxe, *Al.* Zuschlagstaxe, *İng.* Surtax) Bir vergiye ek olarak alınan vergi... *Bk.* Katma gümrük vergisi.

KATSAYI *(Os.* Emsâl, *Fr.* Coefficient, *Al.* Koeffizient, *İng.* Coefficient) Bir niceliğin kaç katının alındığını gösteren sayı... Örneğin dört katsayısı, belli bir niceliğin dört sayısıyla çarpılacağını gösterir. *Bk.* Çarpan.

KAUTSKYCİLİK *(Os.* Kautsky'nin noktai nazarı, *Fr.* Kautskysme, *Al.* Kautskymus, *İng.* Kautskysm) İyileştirmeci Karl Kautsky'nin adına bağlanan oportünist toplumculuk... Diyalektik ekonomi deyimidir. 1920 yılına kadar Marksçılığın izdaşı olan Alman toplumcusu

Karl Kautsky, bu tarihten sonra Marksçılığı kasıtlı olarak tahrif etmiştir. Marksçı terminolojide Kautsky'nin bu oportünist tutumuna *sosyal şovenizm* ve *Kautskyst oportünizm* gibi adlar da verilir. *Bk.* İyileştirmecilik, Gözdengeçiricilik.

KAYDIRILMIŞ KREDİLER *(Os.* Tâlik edilmiş krediler, *Fr.* Crédits différés, *Al.* Antizipative Guthaben, *İng.* Deferred credits) Bankalarca müşterilerden müşterilere kaydırılarak verilen kredi... Belli bir para yatırma karşılığında belli bir süre sonra/ bu paranın birkaç katı olarak verilen krediyi dilegetirir. Bu kredi sistemi özellikle konut kredilerinde uygulanır. Örneğin bir banka yüz bin lira yatırana iki yıl sonra üç yüz bin lira kredi vereceğini bildirir. Gerçekte bu işlem, bu krediyi almak için her yıl para yatıranların paralarını birbirlerine vermek yoluyla yapılır. Diyelim birinci yıl yüz kişi yüz biner lira yatırdı, iki yıl sonra bu kişiler üçer yüz bin lira (toplam olarak otuz milyon lira) kredi alacaklardır. İkinci yıl diyelim dört yüz kişi ve üçüncü yıl beş yüz kişi daha yüzer bin lira yatırdı. İkinci yıl sonunda bankanın elinde birinci yıl müşterilerinin yatırımlarından on milyon ve ikinci yıl müşterilerinin yatırımlarından otuz milyon olmak üzere kırk milyon lira toplanmış olmaktadır. Banka bu kırk milyon liranın otuz milyonunu kredi olarak verecek ve on milyonunu da kendisi kullanacaktır. Bu sistemi, bankalarla birlikte büyük yapı şirketleri ve kooperatifleri de uygularlar. *Bk.* Kredi.

KAYDÎ PARA *(Os.* Kaydî para, *Fr.* Monnaie scripturale, *Al.* Bankgeld, Giralgeld, Buchgeld; *İng.* Bank money) Bankalarca yapılan hesap işlemi... Fizik yapısı olan para kullanılmadan defter üstünde yapılan para kaydı işlemine *kaydî para* denir. Örneğin bir borçlu alacaklısına para yerine bir çek verir, alacaklı da o çeki bankaya götürerek borçlunun hesabından bankadaki kendi hesabına geçirtir. Bu işlem (kayıt işlemi), efektif parayla değil, *hesap parası*'yla yapılmış demektir. Bu banka hesap parası da, fizik yapısı olan efektif paralar gibi, kayıtlar üstünde tedâvül eder. *Bk.* Para.

KAYITSIZLIK *(Os.* Kayıtsızlık, *Fr.* Indifférence, *Al.* Indifferenz, *İng.* Indifference) Tüketicinin iki ya da daha çok mallar arasında fark görmemesi, ayrım yapmaması ve birini ötekine yeğlememesi durumu... Tüketicinin tercihleri ve kayıtsızlığı anamalcı ekonomide çok önemlidir. Tüketici çeşitli mal bileşimleri arasında kayıtsız kalabilir, bu halde kayıtsız kalınan o bileşimlerin sağladığı yarar aynı sayılır. Aynı yararı sağlayan bu mal bileşimleri diyagramda *kayıtsızlık eğrileri*'yle gösterilir. Bu eğriler üstündeki her nokta kayıtsız kalınan malların farklı bir bileşimidir. Değişmez gelirli tüketicilerin tüketim imkânları da değişmezdir, sınırlı paralarıyla alabilecekleri mallar çeşitli bileşimler meydana getirir, bir maldan daha çok alabilmeleri için bir başka malın bir miktarından vazgeçmeleri gerekir. Kayıtsızlık durumu, bu bileşimler arasında gerçekleşir. Aynı yararı sağlayan ve bundan ötürü de kayıtsız kalınan bu bileşimler sonsuz sayıdadır. Diyagramda gösterilen bu kayıtsızlık eğrilerinin tümüne *kayıtsızlık paftası* denir. *Bk.* Marjinalcilik.

KAYMAK FİYAT *(Os.* Kaymak fiyat, *Fr.* Prix fort, *Al.* Starker Preis, *İng.* Skimming price) Piyasaya yeni çıkarılmış rakipsiz bir mala konulan yüksek fiyat... Firmalar genellikle yeni mallarını topluma tanıtmak için yaptıkları reklâm kampanyalarının giderlerini bu kaymak fiyattan sağlarlar. Buradaki *kaymak* deyimi sadece fiyatı değil, tüketici sınıfların da kaymağını dilegetirmektedir. Bu yeni malı, ilkin en zenginler alacaklardır. Mal, daha sonra kademeli olarak ucuzlatılır ve rakipleri piyasaya sürülünce de normal fiyatına iner. Kimi yerde yüksek fiyatla az satış, ucuz fiyatla çok satıştan daha kârlıdır. Burjuva ekonomicileri, zenginlerin aldığı mallara yoksulların ruhbilimsel olarak ilgi duyduklarını ve ilk kademe indiriminde (fiyat henüz gerçek fiyattan çok yüksek olduğu halde) o malı almaya çalıştıkların saptamışlardır. *Bk.* Fiyat.

KAYNAK *(Os.* Menbâ, *Fr.* Source, *Al.* Quelle, *İng.* Source) Üretici etmenler... Anamalcı ekonomide emek, toprak, anamal vb. gibi üretici sayılan etmenler bu deyimle dilegitirilir, örneğin "tüketim malları talebi, bütün üretici kaynakların dolaylı talebidir" denir. *Bk.* Kaynaklar, Kaynaklar kuramı.

KAYNAKLAR *(Os.* Menâbî, *Fr.* Sources, *Al.* Quellen, Brunnen; *İng.* Spring, Source; *Lâ.* Fontes) Topraktan çıkan sular... Hukuk açısından çıktıkları toprağın malıdırlar. Medenî Kanun'un 679. maddesine göre kaynaklardan ancak onların kaynadıkları gayrımenkullere irtifak hakkı koydurmak yoluyla yararlanılabilir. *Bk.* Kullanma hakkı.

KAYNAKLAR KURAMI *(Os.* Mahreçler nazariyesi, Mahreçler kanunu; *Fr.* Loi des débouchés, *Al.* Gesetz der Absatzwege, *İng.* Law of markets, Say's law, Say's identity) Her mal üretiminin o malı satın alabilecek

geliri de ürettiğini ilerisüren bilimdışı kuram... Liberal ekonomici Jean-Baptiste Say'ın ilerisürdüğü bir kuramdır. *Say yasası* adıyla da anılır. Gerçekte bu düşünceyi ilkin ortaya atan, Say değil, İngiliz ekonomicisi James Mill'dir. Say, James Mill'in bu düşüncesini bir yasa haline getirmiştir. Say'ın bu varsayımına göre her mal kendi karşılığını da ürettiğinden aşırı üretim ve bundan ötürü ekonomik bunalım sözkonusu olamaz. Bunalımın nedenlerini, çok üretimde değil, başka yerlerde aramalıdır (nitekim başka bir metafizikçi ekonomici bu nedenleri güneş lekelerinde bulmuştur. *Bk.* Jevons kuramı). Say, bu varsayımıyla, mal üretimine katılan çeşitli sosyal sınıfların gelirlerinin birbirine eşit olduğunu tanıtlamak ister. Metafizik ekonomi anlayışının büyük iddiası budur. 1803 yılında yayınladığı *Traité d'Economie Politique* adlı yapıtında Say, *bir mal satmanın, başka bir mal almak* demek olduğunu ilerisürmekle, aynı zamanda, *ekonomik düzeni kendi haline bırakın, onu değiştirmeye kalkmayın* demek ister. Bu da liberal ekonomi anlayışıdır. Say, anamalcı üretimde, alımla satım arasındaki zaman farkını ve fiyat dalgalanmalarının ya bir yanda bir gelir bakiyesi, ya da öteki yanda paraca karşılığı olmayan bir mal bakiyesi bıraktığını hesaba katmamaktadır. Bundan başka, eğer her gelir mutlaka bir mal alımına harcanıyorsa nasıl oluyor da anamal böylesine birikiyor? diye soramaz. *Mahreçler kuramı*, ancak, değiştirme değerleri değil, kullanma değerleri üreten bir toplumda; üretilmiş malların tümünün derhal ve peşin parayla satıldığı, farklı işletmeler arasında üretkenlik farklarının bulunmadığı bir toplumda geçerli olabilir. *Bk.* Bunalım, Anamal, Anamal birikimi.

KAYNAKLAR YASASI *Bk.* Kaynaklar kuramı.

KAYNAKTA KESME *(Fr.* Vergi tevkifâtı, *Fr.* Stoppage a la source, Retenue a la source; *Al.* Quellenbesteuerung, *İng.* Deduction at the source, Witholding) Ödeyen tarafından kesilen vergi... Türkçe yazımıyla *stopaj* deyimi de kullanılmaktadır. Genel olarak gelir vergisinde uygulanır. Örneğin memurların ve işçilerin gelir vergileri maaş ya da ücretleri verilirken kesilir; bankalar belli bir niceliği aşan fâizlerin gelir vergisini fâizi öderken keserler. Vergiyi kesenler onu belli bir sürede vergi dâiresine yatırmakla yükümlüdürler. *Bk.* Vergi.

KAYNAKTAN ELDE ETMEK *(Os.* Menbâdan istihrâç, *Fr.* Tirer d'une source, *Al.* Aus einer Quelle beziehen, *İng.* To draw from a source) Herhangi bir şeyi çıktığı yerden almak... *Bk.* Kaynak.

KAYNAKTAN ÖĞRENMEK *(Os.* Menbâdan vukuf, *Fr.* Savoir de source, *Al.* Aus Quelle wissen, *İng.* To know from source) Herhangi bir bilgiyi çıktığı yerden öğrenmek... *Bk.* Kaynak.

KAYNAŞMA
1. *(Os.* İmtizâç, *Fr.* Fusion, *Al.* Fusion, Verschmelzung, Zusammenschluss; *İng.* Fusion, Amalgamation) İki ya da daha çok ticâret ortaklığının aktif ve pasiflerini birleştirerek tek bir ortaklık durumuna geçmeleri... Şirketlerin bu tecimsel birleşmelerinin pek çok biçimleri vardır. Başlıca biçimleri bu başlığın 2, 3 ve 4. bölümlerinde açıklanmıştır. Bu türlü tecimsel birleşmeler anamalcı ekonomide tekelleşme ve anamalın merkezleşmesi biçimleridir. Şirketlerin birleşmeleri, yüzyılımızın ikinci yarısında büyük ölçüde hızlanmıştır. Anamal, uluslararası anamala dönüşmüştür. Uluslararası dev tekeller dünya pazarlarına egemen olmuşlardır. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Anamalın merkezleşmesi, Anamalın yoğunlaşması, Kartel, Holding.
2. *(Os.* İttihâd, *Fr., Al., İng.* Union) İki ya da daha çok ortaklığın anamallarını büyütmek amacıyla kaynaşıp tek bir şirket durumuna gelmeleri... Ekonomi edebiyatında buna *öz anlamıyla birleşme* de deniyor. *Bk.* Tekelci anamalcılık.
3. *(Os.* İltihak, *Fr.* Réunion, *Al.* Vereinigung, *İng.* Consolidation) İki ya da daha çok ortaklığın kendilerini tasfiye ederek yeni bir şirket kurmaları... *Bk.* Tekelci anamalcılık.
4. *(Os.* İmtisâs, *Fr.* Absorption d'entreprise, *Al.* Eingliederung, Übernahme, *İng.* Absorption merger, Combination) Bir ortaklığın başka ortaklıkların aktif ve pasiflerini üzerine alarak onları kendisine katması... Ekonomi edebiyatında buna *soğurma* ya da *yutma* da deniyor. *Bk.* Tekelci anamalcılık.
5. *(Os.* Mezç, *Fr.* Confusion, *Al.* Konfusion, *İng.* Merger, *Lâ.* Confusio) Alacaklılık ve borçluluk sıfatının bir kişide birleşmesi... Borçlar Kanunu'nun 116. maddesine göre bu durumda borç ortadan kalkar. *Bk.* Borç, Alacak.

KAYYIM *(Os.* Kayyım, *Fr.* Curateur, *Al.* Pfleger, Kurator; *İng.* Curator, Trustee, Guardian, Administrator; *Lâ.* Curator) Yasalarla belli durumlarda bir işi görmek ya da yönetmek üzere yargıç tarafından tâyin edilen kişi... Osmanlıcada genel anlamda *mütevelli* de denir, bu deyim özellikle vakıf yönetici-

leri için kullanılır. Mahkemece kayyım tâyini Medenî Kanun'un 353, 376, 401, 402, 403, 421, 422. maddeleri gereğince yapılır. Bununla beraber kayyım, yasal (kanûnî) olabildiği gibi isteğe bağlı (ihtiyârî) de olabilir.

KAZÂ *(Os.* Kazâ, *Fr.* Accident, *Al.* Unfall, *İng.* Accident) Bir irâde sonucu olmaksızın ya da umulmayan bir olay yüzünden bir kimsenin sakatlığa ya da zarara uğraması... Kazâya uğrayan kimsenin zararı, sorumluluğa ait genel hükümlere göre tazmîn edilir.

KAZANCA KATILMA *(Os.* Kâra iştirâk, *Fr.* Participation aux bénéfices, Interessement; *Al.* Gewinnbeteiligung, *İng.* Participation in profits) Emekçilere kârdan pay verme... Bir primli ücret sistemidir. Çeşitli biçimlerde uygulanır. Ne var ki her biçimde emekçilere dağıtılacak kâr kimi yerde emekçilerin almaları gereken ücretin de altına düşer. Her şeyden önce dağıtılan kâr, kesintili kâr (net kâr)'dır. Buysa gerçek kârın pek küçük bir yüzdesidir. Bu pek küçük yüzdeden de ilk elden kendilerine ödeme yapılacak olan hissedârlara ayrılan miktâr (ki ana sermâyenin yüzde beşine eşittir) düşülür. Geriye pek az bir şey kalırsa bu da ücret kitlesi oranıyla çarpılıp katma değere bölünerek daha da küçültülür. Geriye pek küçük bir para kalacak olursa (ki bu pek enderdir) o da işçilere hemen verilmez, beş ya da sekiz yıl sonra verilir. Kazanca katılma ütopyası, bilimsel gerçeklerle de bağdaşmaz. Çünkü liberal David Ricardo'nun açık seçik gösterdiği gibi ücretle kâr ters orantılıdır; kârın çoğalması için ücretin azalması gerekir. *Bk.* Ücret.

KAZANÇ ARTTIRICI *(Os.* Kâr tezyid edici, *İng.* Profit increasing) Kârı arttıran... Anamalcı üretim düzeni deyimidir. Bu deyim, anamalcı üretim düzeniyle toplumcu üretim düzeni arasındaki temel ayrımı belirtir. Örneğin anamalcı üretim düzeninde *profit increasing* olmayan bir makine asla kullanılmaz, bir kenara atılır; toplumcu üretim düzenindeyse kullanılır, çünkü bu düzende amaç kâr değil insanların ruhsal ve bedensel gereksinilerini karşılamaktır. İngilizcede bu deyimle birlikte *emek hafifletici* anlamında *labour-saving* deyimi de kullanılır. Ne var ki bu ikinci deyim insan emeğinden tasarruf sağlayarak *profit increasing* amacını gözetmeyi dilegetirir. Teksözle, anamalcı üretim düzeninde tek, temel, belirleyici ve başkaca hiçbir şeyi göz önünde tutmayan amaç *kâr*'dır. Anamalcı üretim düzeninde *profit increasing* olmayan hiçbir buluş ortaya çıkarılamaz, örneğin bir güzellik kremi daha çok kâr getiriyorsa bir kanser ilâcına yeğlenir. *Bk.* Anamalcılık, Makine.

KAZANÇBİLİM *(Os.* İlmi servet, *Fr.* Chrématistique, *Al.* Krematistik, *İng.* Chrematistic) Ticâretle para kazanma sanatı... Antik çağ Yunan düşünürü Aristoteles tarafından ileri sürülmüştür. Türkçemizde *kazançbilim* deyimiyle dilegetirilmiştir. Aristoteles, *krematistiki ekonomik*in karşısına koyar; *krematistik*, amacının *saltık olarak zenginleşme* olmasıyla *ekonomik*ten ayrılır. *Ekonomik* geçimini sağlama ve yaşamak için gerekli kullanma değerlerini edinmekle sınırlıdır. Aristoteles'e göre gerçek refah *ekonomik* olandır ve *krematistik* tiksinilecek bir olgudur. Aristoteles, *Krematistik*'i *Ekonomi*'nin karşısına koymuştur ve terim, sözcük anlamında *Yu. Perâkende mal ticâreti* demektir. Krematistik, bir yandan ticârete ve öteki yandan ekonomiye ait iki yönlü bir bilimdir. Ekonomiye dayanan yönü gerekli ve değerli, ticârete dayanan yönüyse dolaşıma ve doğaya değil karşılıklı aldanmaya dayandığı için gereksiz ve değersizdir. Bu yüzden tefeci pek haklı olarak tiksinilecek bir kimsedir, çünkü burada paranın icâdedilme amacı saptırılmış ve kazancın kaynağı bizzat paranın kendisi olmuştur. Para, malların dolaşımı için icâdedildiği halde paranın geliri olan para (eşdeyişle fâiz) parayı üretmeye başlamıştır. Paranın parası olan *fâiz*, *Yu. çıkar* ve *doğurma* anlamlarına gelir; kazanç yolları arasında doğaya en aykırı olanı budur. Aristoteles'e göre mal ticâretinin ilk biçimi *trampadır*, bunun yayılıp genişlemesi zorunlu olarak mal ticâretine dönüşmüştür. Bu da, başlangıç amaç ve eğilimine tümüyle karşıt olarak, *para yapma sanatı (Yu.* Krematistik) haline gelmiştir. *Krematistik*, Aristoteles'e göre *Ekonomik*'ten, amacının *saltık* ve *sınırsız zenginleşme* olmasıyla ayrılır. Kimilerinin paranın çoğaltılması işini ekonominin amacı saymaları bu iki bilimi birbirine karıştırmaları yüzündendir. Ekonomi, gerçekte, geçimini sağlama ve yaşamak için gerekli kullanım değerlerini edinmeyle sınırlıdır. Gerçek zenginlik, yaşamı tatlılaştıran ve satın alınabilecek miktarları sınırlı olan bu kullanım değerlerinden meydana gelir. *Ekonomik* sınırlı, *krematistik*'se sınırsızdır. *Bk.* Ekonomi, Para.

KAZANÇ BÖLÜŞÜMÜ *(Os.* Kâr taksimi, *Fr.* Partage du bénéfice, *Al.* Teilung des Gewinnes, *İng.* Division of the profit) Kârın hissedârlar arasında paylaşılması... *Bk.* Kâr.

KAZANÇ DAĞITIMI *(Os.* Temettü tevzii, *Fr.* Répartition de dividende, Distribution de

dividende; *Al.* Dividendenverteilung, *İng.* Distribution of dividend) Bir şirket kazancının hisseleri oranında hissedârlarına paylaştırılması... *Bk.* Paydaş, Pay.

KAZANÇ ELDE ETMEK *(Os.* Kâr istihsâl etmek, *Fr.* Tirer profit, *Al.* Nutzen ziehen, Gewinn Ziehen, *İng.* To make profit, To derive profit) Herhangi bir işden kâr sağlamak... Örneğin bu anlamda "bu işden şu kadar kâr elde edildi" denir. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ GENİŞLİĞİ *(Os.* Kâr marjı, *Fr.* Marge bénéficiaire) Satış sonunda elde edilen kâr... Satılan malın birimi üstünden değil de tümü üstünden, eşdeyişle çok satıştan elde edilen kârı dilegetirmek için özellikle Fransız ekonomicilerince kullanılmaktadır. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ GETİREN *(Os.* Kâr istihsâl eden, *Fr.* Profitable, Lucratif; *Al.* Gewinnbringend, *İng.* Profitable, Remunerative) Kâr sağlayan... Örneğin bu anlamda "kâr getiren bir iş" denir. *Bk.* Kazanç getirmek.

KAZANÇ GETİRMEK *(Os.* Kâr getirmek, *Fr.* Donner du profit, Rapporter du bénéfice, Produire du profit; *Al.* Gewinn bringen, Nutzen bringen; *İng.* To bring profit, To yield benefit) Kâr sağlamak... *Bk.* Kazanç getiren.

KAZANÇ KAPASİTESİ (*Os.* Kâr sîası, *Fr.* Capacité bénéficiaire, *İng.* Cash flow) Bir işletmenin gerçekten getirebileceği kazanç... Anamalcı ekonomi edebiyatında *kesintisiz kazanç* (Net kâr) deyimine yeğlenmektedir. *Kâr kapasitesi* kavramı, net kârdan başka amortismanları ve previzyonları da kapsıyor. Ne var ki kâr kapasitesi işletme hesaplarında gösterilmez, gizli raporlarda yer alır. Çünkü firmalar gerçek kârlarını hiçbir zaman açıklamazlar ve muhâsebe oyunlarıyla çeşitli giderlere dağıtırlar.

KAZANÇLI *(Os.* Kârlı, *Fr.* Lucratif, *Al.* Eintraeglich. *İng.* Lucrative) Kâr sağlayan... *Bk.* Kazançlı iş.

KAZANÇLI İŞ *(Os.* Kârlı iş, *Fr.* Affaire lucrative, Affaire fructueuse; *Al.* Lohnen des Geschaefts, *İng.* Remunerative business, Lucrative business) Kâr sağlayan iş... Örneğin u anlamda "bu, çok kazançlı bir iştir" denir. *Bk.* Kazançlı, Kâr.

KAZANÇ ORANI *(Os.* Kâr nispeti, Kâr haddi; *Fr.* Taux de profit) Elde edilen toplam artık-değerin o üretime yatırılan toplam anamala oranı... Örneğin bir girişimde anamalcının 100.000 lira toplam anamal harcadığını ve buna karşı 10 bin lira toplam artık-değer elde ettiğini varsayarsak bu örnekte *kâr oranı* yüzde 10'dur. Değişmeyen anamalı C, değişken anamalı V, artık-değeri de S ile gösterirsek *kâr oranı* S/C+V'dir. *Artık-değer oranı* S/V'dir. *Anamalın organik bileşimi* C/V'dir. Anamalcı, kendi işletmesinde yaratılan artık-değerin, yatırdığı anamalın tümüne oranla sağlandığını kabul eder. İşte bu orana *kâr oranı* denir. Anamalcı üretimde, özellikle enflasyon evrelerinde, bu kâr oranı devletçe saptanmaya çalışılır. Buna *kâr hadlerini tespit etmek işlemi* denir. Enflasyon evrelerinde hızlı fiyat yükselişleri gerçekleştiğinden *narh* sistemi uygulanıp satış fiyatı dondurulamaz, bu yüzden kâr oranının sınırlanması düşünülür. Buysa, karışık maliyet hesaplarının iyice incelenmesine bağlı olan, pek güç bir işlemdir. Denetlenmesi de ayrı bir güçlük gösterir. Çeşitli işletmelerin ciroları birbirlerinden çok farklı olduğundan hangi mala ne oranda kâr tanımak gerektiğinin saptanması da başka bir güçlüktür. *Bk.* Artık-değer, Anamalın organik bileşimi, Gerçek değer, Kâr oranının düşme eğilimi yasası.

KAZANÇ PAYI *(Os.* Kâr hissesi, *Fr.* Part du profit, Quotepart du profit; *Al.* Teil am Gewinn, Gewinnanteil; *İng.* Share of profit) Kârdan, bu kârın dönem dönem dağıtılması sırasında, ortaklara ve paydaşlara kendi payları oranında ayrılan bölüm... Bu deyim özellikle hisse senetleriyle kurulmuş şirketlerde kullanılır. Bu şirketlerde kurucu hissedârlara ayrılan kazanç paylarına da *temettü hissesi (Fr., Al.* Dividende, *İng.* Dividend) denir. Temettü hissesine kısaca *temettü* de deniyor. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ VE DOKUNCA *(Os.* Kâr ve zarar, *Fr.* Profits et pertes, *Al.* Gewinn und Verlust, *İng.* Profit and loss, *Lâ.* Lucrum et damnum) Bir ekonomik girişimin belli bir sürede varlığında meydana gelen artma ve eksilme... Artma kâr, eksilme zarardır. Bu deyim, bireysel tecim işlemlerinde de kullanılır; bir işe yatırılan parayla bu işten elde edilen kazanç arasındaki fark olumluysa kâr, olumsuzsa zarardır. *Bk.* Kazanç ve dokunca hesâbı, Kâr.

KAZANÇ VE DOKUNCA HESÂBI *(Os.* Kâr ve zarar hesâbı, *Fr.* Compte des profits et pertes, *Al.* Gewinn und Verlustrehnung, *İng.* Profit and loss account) Bir ekonomik girişimin kârını ve zararını gösteren hesap... Ticâret Kanunu'nun 140, 143 ve 463. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Kazanç ve dokunca.

KAZANÇ VERGİSİ *(Os.* Kazanç vergisi; *Fr.* Impôt sur le profit, Impôt sur le revenu; *Al.* Gewinnsteuer, *İng.* Income tax) 1949 yılında yerini gelir vergisine bırakan eski gelir vergisi... Batı'da bu vergiye *irât vergisi (Al.* Ertragsteuer, Fransızca ve İngilizcesi kazanç vergisiyle aynıdır) de denir. İlkin 1798 yılında İngiltere'de uygulanmıştır. *Bk.* Gelir vergisi.

KAZANIMLI *(Os.* Müstahak, *Fr.* Digne, *Al.* Würdig, *İng.* Worthy) Hak etmiş.

KAZANMAK *(Os.* Kazanmak, *Fr.* Gagner, *Al.* Gewinnen, *İng.* To win) Herhangi bir şeyi elde etmek... Para kazanmak, dâvâ kazanmak vb. gibi deyimlerde kullanılır. *Bk.* Kâr.

KAZÂ SİGORTASI *(Os.* Kazâ sigortası, *Fr.* Assurance contre les accidents, *Al.* Unfallversicherung, *İng.* Accident insurance) Sigorta ettirenin karşılaşacağı herhangi bir kazâ, hastalık ya da özdeksel çıkarlarını zedeleyecek herhangi bir olay nedeniyle ölümü, geçici ya da sürekli olarak çalışamaması ya da zarara uğraması halinde kendisine ya da mirâsçılarına tazminat ödenmesi için yapılan sigorta... Geniş kapsamlı bir deyimdir. İş kazâsı sigortasından motorlu taşıt sigortasına ve hırsızlık sigortasına kadar birçok sigorta biçimlerini kapsamına alır. *Bk.* Sigorta.

KAZI *(Os.* Hafriyât, *Fr.* Fouilles, *Al.* Ausgrabung, *İng.* Excavation) Malsahibinin mülkiyet hakkına dayanarak mülkünde kazmak yoluyla yapabileceği her türlü şey... Medenî hukuk açısından bir toprak sahibi, toprağının derinliğine doğru dilediğini yapabilir. Ne var ki bu kazıyla komşuluk hakkını zedeleyemez ve binalara zarar veremez.

KEFÂLET *(Os.* Kefâlet, *Fr.* Cautionnement, *Al.* Bürgschaft, *İng.* Guaranty, *Lâ.* Fideiussio) Bir borcun ödenmesini alacaklıya karşı üçüncü bir kişinin garanti etmesi... Kefâletin gerçekleşmesi için yazılı olması ve kefilin sorumlu olduğu miktarın belirtilmesi gerekir (Borçlar Kanunu'nun 483. ve onu izleyen maddeleri). *Bk.* Kefil.

KEFİL *(Os.* Kefil, *Fr.* Caution, *Al.* Bürge, *İng.* Guarantor, Surety; *Lâ.* Fideiussor, Sponsor, Fidepromissor) Kefâlet eden kişi... *Bk.* Kefâlet.

KEMALİZM *(Os.* Kemalizm, *Fr.* Kémalisme, *Al.* Kemalismus, *İng.* Kemalism) Teokratik düzenden olumlu bilime yönelme siyasası... *Kemalizm* deyimi, *Atatürkçülük* anlamında Batılılar tarafından ileri sürülmüş bir deyimdir. Batılılar, ulusal kurtuluş savaşımızla başlayan büyük Türk devrimini bu adla nitelemişlerdir. Türk lideri Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)'ün siyasal ve toplumsal görüşlerini dilegetirir. Atatürk, dünya tarihinde ilk kez, anamalcılığın son aşaması emperyalizme başkaldıran ve *ulusal kurtuluş savaşı*'nı gerçekleştiren insandır. Atatürk'ün başlattığı ve başarıyla gerçekleştirdiği bu eylem, emperyalizmin boyunduruğunda yaşayan bütün sömürülen uluslara örneklik etmiştir. Bundan ötürü Batılıların deyimiyle *Kemalizm* ve bizim deyimimizle *Atatürkçülük* belli bir anlamda emperyalizme başkaldırmayı ve ulusal kurtuluş savaşını gerçekleştirmeyi dilegetirir. Başta Lenin olmak üzere tüm toplumcu yazar ve düşünürler Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü övmüşlerdir. Bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra Atatürk, gerçek bir bilimsel anlayışla, hemen ülkenin ekonomi politikasını saptamaya yönelmiş ve 1923 yılında İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Atatürk'ün yedi yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı düzen, *yarı-sömürge* ve *yarı-feodal* bir üretim düzenidir. Osmanlı ekonomisinin *yarı-feodal* niteliği (bu terim, Osmanlı üretimi için, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Engels tarafından kullanılmıştır), feodal toprak mülkiyetinin ve dolayısıyla siyasal feodalizmin hiçbir zaman Osmanlı üretim düzeninde yer almamış bulunmasından gelmektedir. Osmanlı *derebeyleri* hiçbir zaman Avrupa'nın *feodal senyörleri* niteliğini taşımadığı gibi Osmanlı *köylüsü* de hiçbir zaman Batı feodalizminin *serf*'leri olmamıştır. Toprağın mülkiyeti, kimi zamanda ve kimi yerde sembolik de olsa, daima devletin üstünde kalmış; *timar* ve *zeamet* adı verilen yöntemlerle sadece toprak ürününden belli bir ölçüde *vergi alma* yetkisi toprak beylerine ve ağalarına bağışlanmıştır. Bu sistemde *ticâret* hiçbir zaman gelişememiş ve feodalizmin bağrında oluşup onu anamalcı üretime dönüştüren *tüccar sınıfı* hiçbir zaman var olmamıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Egemen sınıf, *feodal sınıf* değil, *bürokrasi sınıfı*dır. Toprakta çalışanlar da, feodal sınıfın *köle*leri değil, devletin *kul*larıdır. Tarihsel süreçte bu terimlerin çok ayrı gerçekleri yansıtan çok ayrı anlamları vardır. Egemen sınıfın köleleri, üretime katılmamakta, saraylarda ve köşklerde uşaklık etmektedirler. Üretimin pek küçük bir bölümü üreticilerin kendi ihtiyaçları için ayrılmakta, büyük bölümü de timar ve zeamet sahipleriyle devlet arasında paylaşılmaktadır.

Pazar üretimini gerçekleştirecek ve dolayısıyla *tüccar sınıfını* oluşturacak en küçük bir etken yoktur. *Devlet angaryası*yla elde edilen üretim fazlası, ticâret pazarlarına değil, devletin savunma araçlarına ve zevk âlemlerine harcanarak çarpur edilmektedir. *Yarı-feodal* deyiminin kapsadığı anlam budur. Böyle bir sistemde toprak mülkiyetinin, özel kişilerin elinde değil, devletin elinde oluşu anamalcı gelişmeye engel olmak bakımından çok daha kötü bir sonuç verir. Devlet, varlığını, bütün gelirleriyle -zevk ve safa âlemlerinin dışında- ordusunu güçlendirerek yeni fetihler ve dolayısıyla yeni gelir kaynakları elde etmekle ayakta tutabilir. Yeni fetihlerle elde edilen yeni gelir kaynakları da aynı kısırdöngüye girdiğinden daha yeni fetihler ve daha yeni gelir kaynakları gerekir. Bu fetihler, güçlenmeye başlayan Batı burjuvazisi karşısına dikilinceye kadar, böylece sürüp gider. Bu düzenin, kendi sınırları dışında gelişen yeni bir genç düzenle çatışması ve bu çatışma sonunda yıkılıp gitmesi kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlığın sonucu olarak Batı emperyalizmi, onu yarı-sömürgelikten tam sömürgeliğe dönüştüreceği sırada tarihte görülmemiş bir olayla karşılaşmış, her bakımdan bitmiş ve çökmüş bir ülkenin Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde şahlandığına ve dünyanın en güçlü ordularına kafa tuttuğuna tanık olmuştur. Batı anamalcılığı ve onun en gelişmiş biçimi olan emperyalizmi, tarihte ilk kez, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bağımsız yaşama hakkını savunan topsuz tüfeksiz bir avuç çıplak insan karşısında yenilgiye uğramıştır. Emperyalizmin yarı-sömürgeleştirip çökerttiği Osmanlı düzeninin yıkıntıları üstünde kurulan yeni Türkiye'nin o günkü ekonomik durumunu, değerli aydın Emin Türk Eliçin (1906-1966) şöyle anlatır: "42 bin köyü, 1000 kasabası, ve 67 kentiyle, 750 bin kilometre karelik koskoca bir coğrafya parçasını kaplayan Türk yurdunda son derece ilkel geçim şartları içinde yaşayan 12 milyonluk bir halk oturmakta... Bir millî pazardan, bir millî ekonomiden eser bile yok... Tandır çukurunda tezek yakan Orta Anadolu köylüsü Karadeniz kıyısında kömür yakıldığından nasıl habersizse, Amerikan ve Romen buğdayı yiyen Karadeniz halkı da dağların hemen ardındaki Sıvas'ın bir buğday ambarı olduğunu bilmemekte. Ekonomik ilişkiler bakımından İran ve Suriye, Erzurum'a İzmir'den çok daha yakın. Bir yerde kıtlık olur, halk acından ölür; başka bir yerde yiyecekler çürür ya da hayvanlara yedirilir... Dar geniş bütün hatları bir arada yalnız 4072 kilometrelik hepsi yabancı malı bir demiryolu şebekesi, 18 bin 335 kilometre karelik bakımsız şosesi, birkaç liman şehri arasında işleyen topu topu 72 bin tonilatoluk ufak bir teknesi vardır. Cumhuriyetin daha ilk yılında dışarıya ancak 85 milyonluk mal satabilmiş, buna karşı 145 milyon liralık mal almıştır, 60 milyon açıktır... Kağşamış birkaç askerî fabrika sayılmazsa, iç pazarın ihtiyacına şöyle böyle yetecek hiçbir üretim dalı yok. İçerlek köşelerde kalmış, tek tük el tezgâhları ortadan çekilmek için ilk araçla gelecek yabancı ticâret mallarını beklemekte" *(Bk.* Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi,* Istanbul 1970, s. 268-273). Böylesine bir yıkıntının ortasında nasıl bir ekonomik siyasa güdülecektir? Atatürk, bunu saptamak için, 1923 yılında, İzmir'de, Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında *Türkiye İktisat Kongresi*'ni toplamıştır. Şöyle demektedir: "Bir milletin hayatıyla doğrudan doğruya ilgili olan ekonomisi, çöküşünün de yükselişinin de nedenidir. Zamanımız bir ekonomi çağıdır. Kılıç kullanan kol yorulur, ama saban kullanan kol yorulmaz, her gün daha çok güçlenir ve toprağına daha iyi sahip olur. Osmanlı fatihleri her şeyden önce sabanın karşısında yenilerek çekildiler, asıl felâket bu çeşit yenilgiden doğdu. Kılıçla zafer kazananlar yerlerini ergeç sabanla zafer kazananlara bırakmak zorunda kalırlar. Ulusal egemenlik, ekonomik egemenlikle pekitilmelidir, yoksa kazanılan askerî ve siyasî başarılardan bir şey çıkmaz. Halk çağı demek iktisat çağı demektir" (*Bk.* Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam,* c. III, s. 352). Bu çok doğru sözlere ayrıca şunları da ekleyerek ekonomik tutumun siyasal sınırlarını çizmekte ve iktisat kongresine yol göstermektedir: "Biz istiklâlimizi emin bulundurmak için heyeti umumiyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyece mücadeleyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız" *(Bk.* Tekinalp, *Kemalizm,* Istanbul 1936, s. 226). Kongrenin açış nutkunda da şunları söylemektedir: "Zannolunmasın ki biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır. Fakat mazide, Tanzimât devrinden sonra ecnebi sermayesi müstesna bir mevkie malikti. Devlet ve hükümet, ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her millet gibi Türkiye de buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptırmayız" *(Bk.* Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi,* İzmir 1923, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ankara 1968, s. 252-253). Ne yazık ki İktisat Kongresi'nin üyeleri, Atatürk'ün bu güzel sözlerini anlayabilecek bir nitelikte değildi. Bu da *iktisadî misak* adı altında verdikleri şu kararlardan bellidir: "Hırsızlık,

yalancılık, ikiyüzlülük ve tembellik en büyük düşmanımızdır. Bağnazlıktan uzak bir dinibütünlükle çalışmak her şeyde baş ilkemiz olacaktır. Türkler bilgiye ve kültüre âşıktır. Maarifi mukaddes saydıklarından mevlidi şerifi ve kandil gününü aynı zamanda bir kitap günü olarak kutlarlar. Türkler, hangi sınıf ve mesleklerden olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Türk kadını ve kocası, çocuklarını, *iktisadî misaka* göre yetiştirir" *(Bk. İktisadî Misak,* madde 6). Büyük Atatürk, bu kararları okuduğu zaman kim bilir nasıl acı acı gülmüş ve "bu kafalarla bu işi nasıl başaracağım?" diye uzun uzun düşünmüş olmalıdır. Atatürkçülüğün toplumsal hedefi, *muâsır medeniyet (Tr.* Çağdaş uygarlık) deyimiyle dilegetirilmiştir. Yedi yüzyıllık bir Doğu geleneği içinde oluşan Osmanlı İmparatorluğu, Atatürk'ün çabasıyla Batı modeline uygun bir Türkiye Cumhuriyetine dönüştürülmüştür. *Kemalizm*'in en büyük başarısı her türlü tutuculuğa karşı çıkarak ordu ve gençliğe ilericiliği aşılamak olmuştur. Şöyle der: "Bilim, daima ileriye ve yeniliğe götürür. Bu, dönüşsüz bir nitelik olduğuna göre, Türkiye Cumhuriyeti halkı daima ileriye ve yeniliğe uzun adımlarla yürümeye devam edecektir" (İkdam gazetesi, 1 eylül 1925). Atatürk, devlet anlayışını altı ilkede toplamıştır. Bu altı ilke şunlardır: *Devrimcilik, lâiklik, devletçilik, ulusçuluk, halkçılık, cumhuriyetçilik...* Bu ilkelerin tümü tutucu, teokratik, halka sırt çevirmiş bir Doğu despotizmine tepki olarak ve gericiliğe tam karşı bulunan bir ilericilik açısından saptanmıştır. Bunun içindir ki bu ilkelerin tümü *ilericilik* ilkesinde özetlenir. Atatürk "En gerçek yolgösterici, bilimdir" (En hakikî mürşit ilimdir) demiştir. Bunun içindir ki Atatürkçülük *bilimsel olana yönelmek* demektir. Atatürkçülüğün gerçek anlamı budur. *Bk.* Emperyalizm, Doğu despotizmi.

KENDİ *(Os.* Asîl, *Fr.* Titulaire, *Al.* Amtsinhaber, *İng.* Titular) Kendi adına davranan... Hukuk dilinde vekîl (yetkideş) deyimi karşılığında kullanılır. Kefâlette asıl borçluyu, memurlukta asıl görevliyi, medenî hukukta kendi yararına ya da zararına hüküm doğuracak davranışlarda bulunabilen kişiyi dilegetirir. *Bk.* Kendi adına.

KENDİ ADINA *(Os.* Asâleten, Bizzat, Şahsen; *Fr.* Personnellement, *Al.* Persönlich, *İng.* Personally, *Lâ.* Proprio nomine) Kendi adına davrananın davranışı... Hukuk dilinde *temsîlen* deyimi karşılığında kullanılır; temsilci vekilse *vekâleten,* velîyse *velâyeten,* vasîyse *vesâyeten* deyimleri karşıtıdır. *Bk.* Kendi.

KENDİ BAŞINA YAPILAN BELGİT *(Os.* Re'sen tanzim edilen senet, *Fr.* Acte authentique, *Al.* Öffentlich beurkundetes Schrifstück, *İng.* Deed or document drawn up by a notary or public official) İlgilinin sözlerini ve isteklerini dinledikten sonra iki tanık önünde noterin yaptığı senet... Sahteliği tanıtlanıncaya kadar kesin kanıt niteliğindedir. İcrâ hukukunda bu gibi senetler ilâm hükmündedir, hemen icrâ edilir.

KENDİ İÇİN ÜRÜN *(Os.* Kendisi için mahsûl, *Fr.* Produit pour soi) Üreticinin kendi gereksinimine ayrılan ürün... Toplumcu ekonomide *toplum için ürün (Fr.* Produit pour la société) deyimi karşılığında kullanılır. Toplumcu toplumlarda ürün, eşdeyişle ulusal gelir birbiriyle bağımlı iki bölüme ayrılır: Bir bölümü üreticilerin ve ailelerinin gereksinmelerinde kullanılır, öbür bölümü tüm toplumsal harcamaların değer kaynağıdır. *Kendi için ürün* bireysel gereksinimlerinin giderilmesinde *ücret* biçimini de alır. *Bk.* Ürün, Ücret, Ulusal gelir.

KENDİ KENDİNE HAK ALMA *(Os.* Bizzât ihkaakı hak, Kendi hakkını cebren vikaaye; *Fr.* Droit de se faire justice a soi-même, Usage de la force, Autorisé de la force; *Al.* Selbsthilfe, *İng.* Trespass) Yasaların gösterdiği yollardan alması gereken kendi hakkını bizzat almak... Cezâ Kanunu'nun 308. maddesine göre suçtur. Örneğin bir kimse, borçlusunun gırtlağını sıkarak alacağını alamaz, daha açık bir deyişle borçlusunun gırtlağını sıkıp dövme alacaklı için bir hak değildir. Bununla beraber Borçlar Kanunu'nun 52. maddesi, başka bir yol bulunmadığı ve mecbur kalındığı hallerde, bizzat kuvvet kullanarak hakkını korumayı kabul etmistir. Bu özel durum dışında hak, bizzat değil, ancak yasa yollarına başvurularak alınır.

KENDİLİĞİNDEN İHKAAKI HAK *Bk.* Kendi kendine hak alma.

KENDİLİĞİNDENLİK *(Os.* Tav'îyyet, *Fr.* Spontanéité, *Al.* Spontaneitaet, *İng.* Spontaneity) İnsanların bilgili etkinlik ve denetimlerine dayanmayan toplumsal-ekonomik gelişmenin niteliği... Doğa yasaları kendiliğinden işledikleri halde toplumsal-ekonomik yasalar kendiliğinden işlemez. Toplumsal-ekonomik yasaların işlemesi için insan etkinliği gereklidir. Doğa yasalarıyla toplumsal-ekonomik (tarihsel) yasalar arasındaki büyük ayrım buradadır. Toplumsal-ekonomik yasalar da, doğa yasaları gibi, nesneldir; eşdeyişle insan bilincinden ve irâdesinden bağımsızdır. İn-

sanlar bu yasaları yaratamazlar ve yokedemezler. Ama onları işletecek ya da işlemelerine engel olacak koşulları hazırlarlar, böylelikle de bu nesnel yasalara egemen olurlar. Ne var ki bu egemenlik, ancak nesnel ve zorunlu yasaların bilgisini edinmekle gerçekleşebilir. Yasa bilinip kavranmadıkça ona egemen olunamaz. İnsanlar, bilgisini edinmekle, değil nesnesi bizzat insan olan toplumsal-ekonomik yasalara, doğa yasalarına bile egemen olmuşlardır; örneğin yerçekimi yasasının öğrenilmesiyle tonlarla ağırlığındaki bir uçak yerçekiminden kurtarılıp havalandırılabilmiştir. Bunun gibi, insanlar, doğa yasalarına göre yıldırımın düşmesine engel olamazlar ama tanıyıp ne olduğunu bilmekle yıldırımsavarlar yaparak onu kendilerine zarar vermeyecek bir biçimde düşürebilirler. Yeni kuşaklar, kendilerinden önceki kuşaklarca hazırlanmış olan toplumsal-ekonomik özdeksel koşulların içinde doğarlar. Demek ki onların yaşamını belirleyecek olan bu özdeksel koşullar onların irâde ve isteklerinden bağımsızdır, eşdeyişle nesnel ve zorunludur. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama bunu keyiflerine göre değil, içinde bulundukları nesnel ve özdeksel koşulların zorunluğu doğrultusunda yaparlar. İnsan, nesnel yasalara bağlı bulunan eylemine öznel amaçlar katar, bu öznel amaçlarıyla da nesnel yasaları yönlendirir. İnsanların istek ve amaçları kendiliğinden gerçekleşmez, bunları gerçekleştirebilmek için bilgili ve etkin olmaları gerekir. İnsanların istek ve amaçlarının kendiliğinden gerçekleşeceğini ilerisürmek, örneğin insan zekâsı (Edison) olmaksızın ampulün kendiliğinden oluşacağını ilerisürmekten farksızdır. Bundan ötürüdür ki tarihsel süreçte kendiliğindenlik ne kadar gerçek ve bilimselse, nesnel ve özdeksel yasaların zorunluğunu abartan *kendiliğindencilik* (*Os.* Tav'iyye, *Fr.* Spontanéisme) o kadar gerçekdışı ve bilimdışıdır. İnsanlar XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar toplumsal-ekonomik yasaları bilmiyorlar ve tanımıyorlardı. Bundan ötürüdür ki günümüze kadar gelen toplumsal-ekonomik gelişme nesnel ve özdeksel yasaların güdümü altında kendiliğinden olmuştur; insanlarca plânlanamamış, yönlendirilememiş, denetlenememiştir. İnsanın kendi ürününün kendine egemen olması ve onu köleleştirmesi bu yüzdendir. İnsanlar bilgisizlikleri yüzünden kendi tarihlerine egemen olamamışlar ve toplumsal-ekonomik gelişmelerini zorunlu olarak tarihin nesnel akışına bırakmışlardır. Tarihsel süreçteki bütün toplumsal-ekonomik oluşumlar (ilkel komünal üretim biçimi, köleci üretim biçimi, feodal üretim biçimi, anamalcı üretim biçimi) insanların bilgili etkinliklerinin ve denetimlerinin dışında kendiliğinden gerçekleşmiştir. Ama bu kendiliğindenlik, yukarda da önemle belirttiğimiz gibi, doğa yasalarının kendiliğindenliği gibi değildir, insanların bilgisiz etkinlikleriyle oluşan toplumsal-ekonomik yasaların kendiliğindenliğidir. Yukarda da belirttiğimiz gibi, toplumsal-ekonomik yasaların işleyişi, doğa yasalarından farklı olarak, insansal etkinliği şartkoşar. Çünkü toplumsal-ekonomik yasalar, doğa yasaları gibi doğanın değil, insan toplumunun yasalarıdır ve bu yasaların nesnesi doğa değil bizzat insandır. Evrende insanlar olmasaydı toplumsal-ekonomik yasalar da olmazdı. Bundan ötürüdür ki toplumsal-ekonomik yasalar, doğa yasalarından farklı olarak, iki yan taşırlar: *I. Nesnel etmenler* (doğa koşulları, belirli bir üretim düzeyi), *II. Öznel etmenler* (bireylerin, sınıfların, devletlerin bilinçli etkinlikleri). İnsanların bilinç ve irâdelerinden (isteklerinden, öznel amaçlarından) bağımsız olan nesnel etmenler ancak öznel etmenlerin işlemesiyle meydana çıkabilirler. Buna karşı öznel etmenler de ancak nesnel etmenlerin hazır olduğu zaman bir rol oynayabilirler. Bu çiftyanlılıkta temel ve belirleyici olan nesnel etmenlerdir, çünkü son çözümlemede yukarda da açıkladığımız gibi, öznel etmenler de içinde bulundukları nesnel koşullardan oluşurlar. İnsanların istek ve düşünceleri gökten zembille inmez, içlerinde bulundukları özdeksel ve nesnel koşulların ürünüdür; her fırsatta örneklediğimiz gibi çiftçi, çiftçi gibi düşündüğü için çiftçi olmuş değildir, çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünür. İnsanların istek ve düşünceleri içlerinde bulundukları nesnel ve özdeksel koşullardan yansır. Ne var ki bu nesnel ve özdeksel koşulların bilgisini edinmekle, giderek onları daha derinden kavramakla bu düşünceler de insanların çıkarları doğrultusunda büyük bir etkinlik kazanır, böylelikle de nesnel ve özdeksel koşulları değiştirir. İşte bilgili etkinlikle bilgisiz kendiliğindenlik arasındaki büyük fark budur. İnsanlar XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri toplumsal-ekonomik gelişmenin bütün sırlarını öğrenmiş ve çözümlemiş bulunmaktadırlar. Demek ki artık toplumsal-ekonomik yasalara egemen olabilirler, onları denetleyebilirler ve kendi çıkarları doğrultusunda yölendirebilirler. Toplumsal-ekonomik gelişmenin kendiliğindenliği böylelikle son bulacaktır. *Bk.* Ekonomik yasalar.

KENDİNE MALETME (*Os.* Zimmet, *Fr.* Détournement, *Al.* Amtsunterschlagung, *İng.* Embezzlement) Güveni kötüye kullanarak kendisine bırakılanı kendinin etme... Türk Cezâ Kanunu'nun 202. maddesine göre bir memur-

luk suçudur. Bir çeşit hırsızlıktır. Zimmete geçirilenin para olması da şart değildir, değerli kâğıtlar ya da mal olabilir. Bu anlamının dışında *zimmet* deyimi, bir ticâret kuruluşunun borçlarının tümünü de dilegetirir. Bir hesâbı bir kimsenin borçlarına katmaya da onun *zimmetine geçirme* denir. Memurluk görevinden ötürü bir memura verilen kâğıt, kalem, masa, koltuk vb. gibi nesneler de onun zimmetine yazılır; görevinden ayrılırken bunları geri vermekle yükümlüdür. Arapça *zimem* deyimi *borçlar* demektir. Herhangi bir suçtan kurtulup temize çıkmaya da *berâat-i zimmet* denir.

KENDİN SEÇ *(Os.* Kendine hizmet, *Fr.* Libre service, *Al.* Selbstbedienung, *İng.* Self service) Parasını dükkândan çıkarken ödeme yoluyla müşterinin alacağını kendisinin seçip alması yöntemi... Bu yöntemle çalışan birçok büyük satış mağazaları olduğu gibi birçok da lokantalar vardır. Bu yöntemin, hırsızlık olanağının büyüklüğü sakıncasına karşı, serbest bırakılan müşterinin daha çok mal alma eğilimini göstermesi yararı ilerisürülmektedir.

KENT EKONOMİSİ *(Os.* Şehir iktisâdı, *Fr.* Économie urbaine) Sanâyi ve ticâret ekonomisi... Tarımsal ekonomiyi dilegetiren *köy ekonomisi* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Kentle köy.

KENTLE KÖY *(Os.* Şehirle köy, *Fr.* Ville et campagne, *Al.* Stadt und Land, *İng.* Town and country) Uyuşturulamaz karşıtlık içinde bulunan iki yerleşme yerinin karşıtlığı... Kentle köy karşıtlığı, toplumun temel karşıtlıklarından biridir ve uyuşturulamaz. Özellikle anamalcı toplumda kent kesimi ilerlemişliği ve köy kesimi gerikalmışlığı yansıtır. Kentle köy arasındaki karşıtlık ilkel komünal toplumdan sınıflı köleci topluma dönüşme sırasında tarihsel olarak tarımla el zenaatları arasındaki işbölümünden doğmuştur.

KENT RANTI *(Os.* Şehir rantı, *Fr.* Rente urbaine) Arsa ve binâların ticâret merkezlerine yakın oluşundan doğan yüksek gelir... Aynı değerde olan iki yapıdan biri ticâret merkezine yakın olursa öbüründen daha çok gelir getirir. Yakın olanla uzak olan arasındaki gelir farkı *şehir rantı* adıyla anılır. Bu, bir spekülâsyon konusudur. Ticâret merkezleri dışında gözde semtler de böylesine bir gelir farkı sağlar. *Bk.* Rant.

KENTSOYLU *(Os.* Şehirli, Burjuva; *Fr.* Bourgeois, *Al.* Burgerlich, *İng.* Bourgeois) Geçimini elleriyle çalışmadan sağlayan kentli... Kentlerde oturup elleriyle çalışmadan geçimlerini sağlayan ve yoksul olmayan kentlileri dilegetirir. Görüldüğü gibi *kentli* (şehirli) ve *anamalcı* (kapitalist) deyimlerinden farklı bir anlam taşır. Kentsoylu tipi, feodal düzenin bağrında oluşmuş ve ticâret yaparak zenginleşmiştir. Çağımızda kentsoylu, ya üretim araçlarına doğrudan ve dolaylı olarak sahiptir ya da çıkarı üretim araçları sahipleriyle özdeştir. Bundan ötürü de bu deyim en büyük kapitalistlerden küçük esnafa, serbest meslek sahiplerinden memurlara kadar elişi yapmadan geçinebilen tüm kentlileri adlandırır. Üretim araçlarına ve büyük anamallara sahibolanlarına *büyük burjuva,* onların yönetici kadrolarını oluşturan büyük memurlarıyla varlıklı serbest meslek sahiplerine *orta burjuva,* yoksul olmamakla beraber ancak geçinebilen küçük esnaf ve küçük tüccarlarla memurlara *küçük burjuva* denir. *Bk.* Kentsoylu sınıfı, Emekçi.

KENTSOYLU SINIFI *(Os.* Burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie, *Al.* Bürgerschaft, *İng.* Bourgeoisie) Kentsoylulardan oluşan sınıf... *Burjuvazi,* büyük kapitalistten küçük esnafa ve ekonomik güçleri paraya dayanan serbest meslek sahipleriyle bunların hizmetlerinde çalışan geniş bir bürokrasi kadrosuna kadar çok çeşitli insan gruplarını kapsar. Oysa bütün bunların ortak niteliği *elişi yapmamak*'tır. Bu ortak nitelik burjuva sınıfını, köylü sınıfıyla işçi sınıfından ayırır. Burjuva sınıfı, tarihte devrimci bir rol oynamış ve kimi yerde aristokrasiyle anlaşarak (İngiltere) kimi yerde de ihtilâlle (Fransa) eski düzeni yıkmış, bu düzenin yerine kendi düzenini getirmiştir. Din gücü de kendisini bu yeni düzene uydurmak zorunda kalmıştır. Katoliklik yerini Protestanlığa bırakmıştır. Kendi fabrikalarında ücretli işçi olarak çalıştırmak üzere toprak köleliğiyle mücâdele etmiş (Amerika) ve toprak kölelerini azatlığa kavuşturmuştur. Korporasyon hukukunun yasaklayıcı bütün kalıntılarını temizlemiş ve onun yerine şahıs hukukunu getirmiştir.

KENTSOYLU SİYASAL EKONOMİSİ *(Os.* Burjuva ekonomi politiği, *Fr.* Économie politique de bourgeois) Metafizik düşünce sistemine bağlı olan ekonomi politik... Diyalektik düşünce sistemine bağlı olan ekonomi politik deyimi karşılığında kullanılır. Birincisi anamalcılığı, ikincisi toplumculuğu savunur. Bu bakımdan birbirlerine tam karşıt anlayıştadırlar. Burjuva ekonomi politiği, öznel ve ruhbilimsel bir yöntemle çalışır. Toplumcu ekonominin karşısında bulunan bütün ekono-

mi okulları, toplumcularca bu adla nitelenir. *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk.

KESİLGE *(Os.* Maktûa, Kupon; *Fr.* Coupon, *Al.* Kupon, Zinsschein, Dividendenschein, Gewinnanteilschein, Abschnitt, Coupon, Zinsabschnitt; *İng.* Coupon, Dividend warrant) Değerli kâğıtların fâiz, temettü vb. almak için kesilebilir ya da kesilmiş parçası... Aynı zamanda bir fabrikanın özenerek yaptığı bir kumaştan birer giysilik keserek ayrı ayrı ülkelere gönderdiği kumaş parçalarını da adlandırır. Kupon, tahvillerle hisse senetlerinde bulunur ve üstünde yazılı olan vâde tarihi geldiğinde kesilerek karşılığında fâiz ve temettü alınır. Bu gibi kuponlar tahvil ve hisse senetlerinden ayrı olarak da alınıp satılabilir. Kupon sahibiyle senet sahibi aynı olamayabilir, daha açık bir deyişle kuponun tahsili için senedin gösterilmesi şart değildir. Çağımız anamalcılığında *kupon kesiciler* adı verilen yeni bir rantiye kümesi oluşmuştur. Kupon kesiciler deyimi büyük şirket hissedarlarını, devlet eshâm ve tahvilâtını ya da yabancı tahvilâtı ellerinde bulunduranları dilegetirir. Tekelci anamalcılığın ürünüdür ve kapitale sahip olanın bu kapitali işletmek için artık hiçbir emek harcamadığını belirtir. Bunlara Fransızcada *rantiye* denir. Anamalcılığın tekelcilik aşamasında burjuvazi, *sanâyi burjuvazisi* ve *rantiye burjuvazi* olarak ikiye ayrılmıştır. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel tekelci burjuvaziyi şöyle tanımlamaktadır: "Tekelci burjuvazi, burjuvazinin en saf tipini, yani artık -değere temellükü, üretim sürecinde yönetici bir fonksiyonun yerine getirilmesi karşılığında alındığı ilerisürülen ücretle gizlemeye çalışmayan, fakat bu temellükü üretim araçlarının özel mülkiyetinin münhasır sonucu olarak gören tipi temsil eder". *Bk.* Tekelci anamalcılık.

KESİM *(Os.* Kısım, *Fr.* Secteur, Section; *Al.* Sektor, Sektion; *İng.* Sector, Section) Bir bütünün bölümü... Ekonomi dilinde ekonominin faaliyet bölümlerini dilegetirir. Örneğin bu anlamda *özel kesim (Os.* Husûsî teşebbüs, *Fr.* Secteur privé) ve *kamu kesimi (Os.* Âmme teşebbüsü, *Fr.* Secteur public) denir. Karl Marx da üretim araçları üreten sanâyi kesimine *birinci kesim (Al.* Sektion I) ve tüketim nesneleri üreten kesime *ikinci kesim (Al.* SektionII) adını vermiş ve bu kavramlardan yola çıkarak anamalcı ekonominin bunalımlara neden olan yapısını sergilemiştir. Anamalcı ekonomiciler, özellikle Allen Fisher ve Colin Clark, ekonomik alanı üç kesime ayırırlar ve tarımla mâdencilik gibi temel faaliyet alanını *birinci kesim (Fr.* Secteur primaire), inşâat ve imalât sanâyiini *ikinci kesim (Fr.* Secteur secondaire); ulaştırma, turizm, ticâret, bankacılık, borsa, eğlence sanâyii vb. faaliyet alanını *üçüncü kesim (Fr.* Secteur tertiaire) adıyla nitelerler. Jean Fourastié gibi anamalcı ekonomicilerse *sektörler (Al.* Sektoren) ayrımında ölçüt olarak *verimlilik* (prodüktivite)'in ele alınması gerektiğini savunurlar. *Bk.* Bunalım, Yeniden üretim.

KESİMYERİ *(Os.* Salhâne, Mezbaha, Kanara; *Fr.* Abattoir, *Al.* Schlachthaus, *İng.* Slaughter -house) Halkın et gereksinimini karşılamak için kasaplık hayvanların kesildiği yer... Ülkemizde belediyelerce kurulur ve yönetilir, bunların dışında hayvan kesmek yasaktır ve cezâyı gerektirir.

KESİN HESAP
1. *(Os.* Hesâbı kat'î, *Fr.* Compte définitif) Mâlî yılın sonunda o yıl içinde yapılmış olan harcamaları ve toplanmış olan gelirleri saptayan ve gösteren hesap... *Bk.* Hesap.
2. *(Os.* Nihâî hesap, *Fr.* Compte final, *Al.* Schlussrechnung, *İng.* Final account) Ara hesapları toplayarak son ve kesin olarak yapılan hesap... *Kat'î hesap* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır, bu başlığın 1. ve 2. bölümlerindeki deyimler *geçici hesap (Os.* Hesâbı muvakkat) deyimi karşıtıdır.

KESİN İNANCA *(Os.* Kat'î teminât, *Fr.* Caution définitive, *Al.* Endgültige Sicherheit) Bir artırma ya da eksiltmede üzerine ihâle yapılan kimsenin vermekle yükümlü bulunduğu asıl teminât... *Geçici inanca (Os.* Muvakkat teminât) deyimi karşılığında kullanılır. Arttırma ve Eksiltme Kanunu'na göre onun iki katıdır. İşi üstüne alanın caymamasını ve işi gereği gibi yapmasını sağlamak için alınır. İşi üstüne alan işten cayarsa bu teminât alıkonur, ya da eksik yapılan işin tamamlanması için yapılan harcamalardaki fiyat farkları bu teminâttan karşılanır. *Bk.* İnanca.

KESİNTİ *(Os.* Kat'îyât, Tevkifât; *Fr.* Retenue, *Al.* Unterbrechung, *İng.* Deduction) Ödenen bir paradan kesilen bölüm... Örneğin bu anlamda, maaş ve ücretler ödenmeden önce kesilen vergileri dilegetirmek için *vergi kesintisi* deyimi kullanılır. *Bk.* Kaynakta kesme.

KESİNTİLİ *(Os.* Sâfî, *Fr.* Net, *Al.* Netto, *İng.* Net) Kesintiler çıktıktan sonra kalan nicelik... *Kesintisiz* (Gayrı sâfî, Brüt) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin çeşitli kesintileri ve vergileri ayrılmaksızın saptanmış bin liralık maaş brüttür, vergiler ve kesintiler çıktıktan

sonra memurun eline geçen üç yüz elli lira maaş nettir. *Bk.* Kesintisiz.

KESİNTİLİ AĞIRLIK *(Os.* Sıkleti sâfîye, *Fr.* Poids net, *Al.* Nettogewicht, *İng.* Net weight) Darası çıktıktan sonra saptanan ağırlık... Örneğin şişe içinde satılan bir sıvının şişeyle birlikte ölçülen ağırlığından şişenin ağırlığı çıkarıldıktan sonra kalan ağırlığı net ağırlıktır.

KESİNTİLİ BİREYSEL GELİR *(Os.* Ferdî vâridâtı sâfîye, *Fr.* Revenu personnel net, *Al.* Nettopersonaleinkommen, *İng.* Net personnel income) Toplumsal gelirden vergi, resim, harç vb. çıkarıldıktan sonra o toplumun nüfus sayısına bölünen gelir... *Bk.* Gelir.

KESİNTİLİ FÂİZ *(Os.* Sâfî fâiz, *Fr.* Taux d'intérêt net, *Al.* Nettozins, *İng.* Net interest) Yapılan masraflar çıkarıldıktan sonra kalan fâiz... Yapılan masraflar çıkarılmadan saptanan *gayri sâfî fâiz (Fr.* Taux d'intérêt brut) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir banka kredi verir ve karşılığında diyelim yüzde on fâiz alır, bu gayri sâfî bir fâizdir, çünkü bankanın masraflarını da karşılamaktadır. Oysa *sâfî fâiz,* borç verilen paranın bütün masrafları çıktıktan sonra *net gelir*ini dilegetirir. Bu deyimler ekonomici Alfred Marshall (1842-1924) tarafından ilerisürülmüştür. İngiliz Cambridge ekonomi okulunun kurucusu olan Marshall'e göre *net fâiz,* her türlü masraf ve komisyonlardan başka risk payı da çıkarıldıktan sonra sunu-istem yasasına göre piyasada gerçekleştiği varsayılan bir *denge fâizi*'dir. İngilizcede *kesintili fâiz (İng.* Net interest) deyimiyle birlikte *arı fâiz* ya da *salt fâiz (İng.* Pure interest) deyimi de kullanılmaktadır. *Bk.* Fâiz.

KESİNTİLİ FİYAT *(Os.* Sâfî fiyat, *Fr.* Prix net, *Al.* Nettopreis, *İng.* Net price, Trade price) Ödenen fiyat... *Fiilî fiyat* ya da *efektif fiyat* da denir. *Bk.* Fiyat.

KESİNTİLİ GELİR *(Os.* Sâfî vâridât, Vâridâtı sâfîye; *Fr.* Revenu net, *Al.* Nettoeinkommen, *İng.* Net income) Vergiler ve o geliri sağlamak için yapılan her türlü harcamalar çıkarıldıktan sonra elde kalan gelir... *Bk.* Gelir, Kesintili bireysel gelir, Kesintili ürün.

KESİNTİLİ KAZANÇ *(Os.* Sâfî kâr, *Fr.* Profit net, Bénéfice net; *Al.* Reingeweinn, Nettogewinn; *İng.* Net profit) Belli bir dönemde elde edilen satış gelirinden bunu elde etmek için yapılan tüm harcamalar ve vergiler çıkarıldıktan sonra elde edilen kâr... Bu deyim, bir müteşebbisin, sahibi olduğundan ötürü para ödememiş bulunduğu üretim faktörlerinin fâiz, rant ve ücretleri çıkarıldıktan sonra kalan kârını da dilegetirir. Bu anlamda üretimin gayri sâfî hâsılatından üretim masrafları çıktıktan sonra kalan farkı dilegetiren *gayri sâfî kâr (Fr.* Profit brut) deyimi karşılığında kullanılır. Çünkü bir üretimin masraflarını çıkarmak yetmez. Müteşebbisin sahip olduğu binâ, arsa vb. gibi birtakım üretim etmenleri de olabilir. Müteşebbis bunlara bilfiil para ödememiştir, çünkü sahibidir. Ama *sâfî kârı* bulabilmek için bunlara isabet eden ücret, fâiz ve rantı da ödenmiş gibi hesaba katmak gerekir. Diyelim bir hisse senedi yıl sonunda yüz liraya karşı dört lira temettü verdi, eğer fâiz haddi yüzde altıysa bu hisse senedi sahibi dört lira kâr etmiş değil, tersine, iki lira zarar etmiş demektir. Çünkü yüz lirasını bu hisse senedine yatırmayıp örneğin bankaya koysaydı altı lira kazanacaktı. *Bk.* Kâr.

KESİNTİLİ ULUSAL GELİR *(Os.* Sâfî millî hâsıla, *Fr.* Revenu national net) Gayri sâfî ulusal gelirden üretime katılan duran anamalın amortismanlarının düşülmesiyle elde edilen ulusal gelir... Bir ülkenin üretiminde kullanılan binâ, makine, âlet vb. gibi duran anamal (sâbit sermâye) konusu olan üretim faktörlerinin eskime-aşınma payları nazara alınmaksızın hesaplanan *gayri sâfî ulusal gelir (Fr.* Revenu national brut) deyimi karşılığında kullanılır. Katıksız ulusal gelirin bulunabilmesi için bu amortismanların hesaplanması ve toplamdan düşülmesi gerekir. *Bk.* Ulusal gelir.

KESİNTİLİ ÜRÜN *(Os.* Hâsılaatı sâfîye, *Fr.* Produit net, *Al.* Nettoprodukt, Reinerlös, Reinertrag; *İng.* Net product) Fizyokratlara göre doğanın insan emeğine kattığı değer fazlası... Fizyokratlarca kullanılmış bir deyimdir. Fizyokratlara göre diyelim insan toprağa bir buğday tânesi eker, ama buna karşılık beş yüz buğday tânesi alır, dört yüz doksan dokuz buğday tânesi *net ürün*'dür. Fizyokratlara göre bu çoğaltmayı topraktan başka hiçbir güç yapamaz, bundan ötürüdür ki gerçek üretim tarımsal üretimdir, ticâret ve sanâyi kısırdır.

KESİNTİLİ YATIRIM *(Os.* Tahsisâtı sâfîye, *Fr.* Investissement net, *Al.* Nettoinvestition, *İng.* Net investment) Amortismanlar çıktıktan sonra kalan yatırım bölümü... Bütün yatırımı dilegetiren *gayri sâfî yatırım (Fr.* Investissement brut) deyimi karşılığında kullanılır. *Sâfî yatırım*ın hesabı çok güç ve kimi yerde imkânsız olmakla beraber bellidir ki

yatırımın bir bölümü binâ, makine vb. gibi üretim faktörlerinin eskime aşınmasını yenilemek için yatırılmaktadır. Oysa eskime-aşınmaya harcanan yatırım bölümü anamal birikimini artırmaz, daha açık bir deyişle ülke zenginliğine ve gelişmesine hiçbir şey katmaz. Ancak *sâfî yatırım*dır ki ülkeyi geliştirir. Bundan ötürü, hesabı zor olmakla beraber, gereklidir. *Bk.* Yatırım.

KESİNTİSİZ *(Os.* Gayri sâfî, *Fr.* Brut, *Al.* Brutto, *İng.* Gross) Kesintileri çıkarılmamış nicelik... Kesintileri çıkarılmış niceliği dilegetiren *kesintili* (Sâfî, Net) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Kesintili.

KESİNTİSİZ AĞIRLIK *(Os.* Sıkleti gayri sâfiye, *Fr.* Poids brut, *Al.* Bruttogewicht, *İng.* Gross weight, Outside weight) Darası çıkarılmamış ağırlık... Örneğin bir litre zeytinyağının şişesinin ya da teneke kutusunun ağırlığıyla birlikte olan ağırlığını dilegetirir, şişe ya da teneke kutunun ağırlığı düşüldükten sonra zeytinyağının kalan ağırlığı kesintili ağırlığıdır. *Bk.* Kesintili ağırlık.

KESİNTİSİZ BİREYSEL GELİRLER *(Os.* Gayri sâfî ferdî vâridât, *Fr.* Revenus personnels bruts, *Al.* Persönliches Grosseneinkommen, *İng.* Gross personal incomes) Toplumsal gelirden vergi, resim, harç vb. çıkarılmadan o toplumun nüfus sayısına bölünmesiyle bulunan gelir... Ulusal gelir hesaplarında kullanılan bir deyimdir. *Bk.* Kesintili bireysel gelir, Ulusal gelir.

KESİNTİSİZ FÂİZ *(Os.* Gayri sâfî fâiz, *Fr.* Taux d'intérêt brut, *Al.* Bruttozins, *İng.* Gross interest) Borç verme işleminin masrafları çıkarılmadan gözönüne alınan fâiz... *Kesintili ürem* (Sâfî fâiz) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir banka yüzde beş fâiz vererek aldığı parayı yüzde on fâiz alarak başkalarına veriyorsa aldığı bu yüzde on fâiz gayri sâfî fâizdir. Sâfî (kesintili) fâizi bulabilmek için o paraya karşı verdiği yüzde beş fâizle bu işlemler için yaptığı masrafları yüzde on fâiz tutarından çıkarmak (düşmek) gerekir. *Bk.* Fâiz.

KESİNTİSİZ GELİR *(Os.* Gayri sâfî vâridât, Hâsılâtı gayri sâfiye; *Fr.* Revenu brut, Produit brut, Recette brute; *Al.* Bruttoeinkommen, Bruttoeinnahme, Bruttovertrag; *İng.* Gross receipt, Gross income, Gross taking) Vergileri ve o geliri sağlamak için yapılan her türlü harcamaları çıkarılmadan hesaplanan gelir... *Bk.* Kesintili gelir, Kesintili ürün, Gelir, Ürün.

KESİNTİSİZ KAZANÇ *(Os.* Gayri sâfî kâr, *Fr.* Bénéfice brut, *Al.* Bruttogewinn, Rohgewinn; *İng.* Gross profit) Belli bir dönemde onu elde etmek için yapılan tüm harcamalar ve vergiler çıkarılmadan hesaplanan kâr... *Bk.* Kesintili kazanç.

KESİNTİSİZ ULUSAL GELİR *(Os.* Gayri sâfî millî hâsıla, *Fr.* Produit national brut, *Al.* Bruttonationalprodukt, Bruttosozialprodukt; *İng.* Gross national product) Bir ulusun bir yıl içinde ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarla dilegetirilen değerlerinin toplamı... *Sâfî ulusal hâsıla* deyimi karşılığında kullanılır. Deyim, bir ulusun gelirini dilegetirir. Bir ulusun üretebildiği bütün mal ve hizmetler bu deyimin kapsamı içindedir. Bu, bir bakıma hesaplanması son derece güç bir gelirdir ve çeşitli tekrarlardan titizlikle kaçınılması gerekir. Örneğin üretilen bir makinenin içinde üretilen birçok hammaddeler de vardır, bitmiş makinenin değeri hesaba geçirilirken bu hammaddelerin değerleri de hesaba katılmış demektir, bunları ayrıca hesaba sokmamak gerekir. Daha açık bir örnekte denilebilir ki bir yılda üretilen pasta değerinin içinde bir yılda üretilen şeker değerinin bir bölümü de vardır. Bu tekrarlardan kaçınabilmek için gayri sâfî ulusal hâsılanın ya en son mamulün fiyatıyla ya da o mamulün üretiminde kullanılan değerlerin toplamıyla hesaplanması gerekir. Gayri sâfî ulusal hâsıla, amortisman masraflarını da kapsar. *Bk.* Kesintili ulusal gelir, Ulusal gelir.

KESİNTİSİZ ULUSAL YARAR *(Os.* Gayri sâfî millî fayda, *Fr.* Utilité nationale brute, *Al.* Bruttosozialnutzen, *İng.* Gross national utility) Yarar eksilişlerini gözönünde tutmadan hesaplanan ulusal yarar... Ekonomici Sicco Mansholt, 1972 yılında, ulusal gelir hesaplarında *yarar* (fayda)'ın da hesaplanması gerektiğini ilerisürmüştür. Burjuva ekonomicileri, değerin emekten doğmadığını (eşdeyişle, değerin yaratılmasında emekçilerin hiçbir katkıları bulunmadığını) tanıtlamak için *yarar* kavramından medet umarlar ve öznel kuramlar geliştirirler. Mansholt'a göre de ulusal gelir artışı yararları hesaplanmadan hiçbir anlam taşımaz. Amaç, ulusal gelir artışı değil, yarar artışı olmalıdır. Oysa üretim artışının yanında sağlığın bozulması, ruhsal tedirginlikler, çevre kirliliği, gürültü artışı vb. gibi birçok yarar eksilişleri de gerçekleşir. Bu yarar eksilişlerinin parasal kaybını hesaplayıp toplamdan çıkarmadan yapılan ulusal gelir hesapları yanlış olur. Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütünün ilerigelenlerinden ve Ortak Pa-

zar komisyonu başkanı olan Sicco Manscholt' un bu önerisi, Rus asıllı Amerikan ekonomicisi Harvard Üniversitesi ekonomi profesörü (Nobel Armağanı da kazanmıştır) Simon Kuznets (1901-) tarafından işlenmiş ve ekonomi edebiyatına sokulmuştur. *Bk.* Yarar, Ulusal gelir, Marjinalcilik.

KESİNTİSİZ YATIRIMLAR *(Os.* Tahsisâtı gayri sâfîye, *Fr.* Investissements bruts, *Al.* Bruttoinvestitionen, *İng.* Gross investments) Yatırımların her türlü aşınma ve eksilmeleri de kapsayan genel toplamı... *Bk.* Yatırım, Kesintili yatırım.

KESİN VERGİ *(Os.* Maktû vergi, *Fr.* Impôt a forfait, *Al.* Pauschalsummensteuer, *İng.* Lump sum tax) Vergi mükelleflerinden eşit olarak alınan vergi... Günümüzde hemen hiçbir ülkede kullanılmamaktadır. Ülkemizde bir süre önce kaldırılan *yol vergisi* böyleydi, herkesten aynı miktarda alınırdı. Bununla beraber dolaylı (vâsıtalı) vergilerin hemen tümü bugün de bu niteliktedir. Örneğin bir kutu çaya en yoksulla en zengin aynı vergiyi verir, çünkü bu vergi çay fiyatına dahildir. Vergi kuramcıları tüketim mallarından alınan dolaylı vergileri görmezlikten gelerek *maktû vergi*'yi, adâletsizlikle suçlarlar ve eleştirirler. *Bk.* Vergi.

KESTİREN *(Os.* Muhammîn, *Fr.* Estimateur, Appréciateur, Taxateur; *Al.* Schaetzer, Taxator; *İng.* Estimator, Appraiser) Taşınır ya da taşınmaz bir malın değerini saptamak için özel olarak ya da resmî makamlarca görevlendirilen uzman... *Bk.* Kestirilen değer.

KESTİRİLEN DEĞER *(Os.* Muhammen kıymet, *Fr.* Valeur estimative, *Al.* Schaetzungswert, *İng.* Appraised value) Tahmin edilen değer... *Bk.* Kestiren.

KESTİRİM *(Os.* Fehim, *Fr.* Prévision, *Al.* Erwartung, *İng.* Expectation) Önceden görme... *Öngörü* de denir. Ekonomi edebiyatında *geçmişin deneylerinden çıkarılan geleceğin yorumu* anlamında kullanılmaktadır. *Umutsal bekleme (Os.* İntizâr, *Fr.* Attente) de deniyor, *geleceği kestirme (Os.* Tahmin, *Fr.* Estimation) anlamında da kullanılıyor. Özellikle ekonomi edebiyatında Oxford Üniversitesi ekonomi profesörü John Richard Hicks (1904-)'in kullandığı ve önem verdiği bir devimdir. Hicks ve John Maynard Keynes, işadamlarının ve tüketicilerin bu kestirimlerinin geleceği belirlediği kanısındadırlar. Daha açık bir deyişle, isadamlarının ve tüketicilerin tahminleri aktif bir rol oynar ve geleceğe yön verir. Onlara göre bu kestirimlerin iyimser ya da kötümser oluşu yatırım kararlarını ve istihdam hacmini etkiler. Geleceğin iyimser ya da kötümser kestirimi, günlük ekonomiyi de biçimlendirir. *Bk.* Geleceği kestirme, Kestirim esnekliği.

KESTİRİM ESNEKLİĞİ *(Os.* Fehim elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité des prévisions, *Al.* Elastizitaet der Erwartung, *İng.* Elasticity of expectations) Herhangi bir malın tahmin edilen gelecekteki göreli fiyat yükselişiyle bugünkü göreli fiyat yükselişi arasındaki oran... Profesör Hicks tarafından ilerisürülmüştür. Hicks'e göre her ikisi de aynı orandaysa esneklik katsayısı 1'dir. Bu katsayı birin üstündeyse gelecekte fiyatların yükseleceği inancı o malın talebini bugünden yükseltir. *Bk.* Kestirim.

KESTİRMECE MÂLİYET *(Os.* Tahminî mâliyet, *Fr.* Devis estimatif, *Al.* Vorkosten, *İng.* Estimated costs) Bir malın yapımından önce tahmin edilen mâliyeti... *Standart mâliyet*'i de dilegetirir. *Bk.* Mâliyet.

KEŞİDE *Bk.* Çekiliş.

KEŞİDECİ *Bk.* Çeken.

KEŞİF *Bk.* Bulgu.

KEYNESÇİLİK *(Os.* Keynesçilik, *Fr.* Keynesianisme, *Al.* Keynesianismus, *İng.* Keynesianism) İngiliz ekonomicisi Keynes'in anamalcılığı kurtardığı ilerisürülen ekonomi anlayışı... Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü John Maynard Keynes (1883-1946), anamalcılığın büyük kurtarıcısı olarak nitelenir. Keynes, ekonomik bunalımların ve gittikçe genelleşen işsizliğin anamalcılığı temelinden sarsmaya başladığı bir sırada enflasyonist operasyonlarla ve kredilerin fâiz fiyatını düşürmek yoluyla *anamalın verimliliğinin* arttırılmasını önermiştir. Keynes'e göre işsizlik, aranım yetersizliğinden doğmaktadır. Aranım yetersizliğiyse insanların psikolojik etmenlerle gelirlerinin bir bölümünü saklamalarından ve anamalcıların yatırım yapmamalarından ileri gelir. Öyleyse devlet işe el koymalı, enflasyonist operasyonlarla anamalın verimliliğini artırdığı gibi bizzat yatırımlar yaparak tam istihdamı sağlamalıdır. Devlet, vergi yoluyla tüm halktan topladığı paraları anamalın emrine vererek anamalcılığın güçsüz yanlarını onaracaktır. Keynes'in *The General Theory of Employment, Interest and Money* adlı yapıtıyla ortaya atılan Keynescilik, ekonomi politik alanında, liberal tutkuların bir yana bırakılıp pratik carelere yönelmeyi dilegetirir. Keynes'e göre birev icin doğru olan toplum için doğru olmayabilir. Bu yüzden bireysel

incelemeyle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirine karıştırılmamalıdır. Bireysel incelemeleri genelleştirmek klâsikleri yanıltmıştı. Örneğin bir kişinin kazancından tasarruf etmesi ve gelirinin bir bölümünü saklaması kendisi için yararlıdır, ama toplum için zararlıdır. Çünkü toplumun bütün kişileri bu yola giderlerse tüketim azalır, gelir düşer ve toplumun para biriktirme olanağı kalmaz. Otomatik tam kullanma dengesi yoktur, bütün üretici güçlerin tam olarak kullanıldığı haller nadirdir. Klâsiklerin tam kullanma kuramı yanlıştır. Aranımı yaratan sürüm değil, tersine, sürümü yaratan gelecekteki aranımdır. Bu aranım (efektif talep), müteşebbisin gelecek için tahmin ettiği aranımdır. Müteşebbisin yatırım yapması, tahmin ettiği bu marjinal verimin fâiz haddinden büyük olmasına bağlıdır. Fâiz de, sanıldığı gibi, anamal sürüm ve aranımının fiyatı değildir. Fâizi belirleyen insanların para biriktirme tutkularıdır. Bu tutkuyu yenmek için yüksek fâiz vermek gerekir, demek ki fâiz psikolojik bir etmenle alçalıp yükselir. Bu psikolojik etmene, müteşebbisin geleceği tahmini gibi ikinci bir psikolojik etmen de eklenir. Yatırımı gerçekleştiren, tam kullanma dengesi kuramı değil, bu psikolojik etmenlerdir. Klâsikler parayı sadece bir değiştirme aracı olarak görüyorlar ve ekonomik olayları etkilemediğini sanıyorlardı. Oysa para miktarını ayarlayarak fâizi düzenlemek ve böylelikle de üretimi azaltmak ya da çoğaltmak mümkündür. Yatırımlar para miktarıyla etkilenebilirler. Tüketim, biriktirme, yatırım eğilimleri psikolojik etmenlerle belirlenir. Keynes, klâsiklerin fiyat kuramının yerine gelir kuramını koyar. Klâsikler yatırım yapabilmek için önce para biriktirmek gerektiğini sanıyorlardı, oysa para biriktirmek için önce yatırım yapmak gerekir. Çünkü yatırım gelir doğurur, gelir de tüketim ve biriktirme eğilimlerine yol açar. Bu gelir, dağıtılan ulusal gelirdir. Öyleyse yatırımlarla biriktirmeler arasındaki dengeyi ulusal gelir kuracaktır. Yatırım, üretim, gelir, gelirin dağılımı, biriktirme devresi sonunda yatırımlarla biriktirmeler birbirlerine eşit olurlar; eşdeyişle devre başında mümkün olmayan denge devre sonunda gerçekleşir. Bu dengeyi sağlayan, klâsiklerin sandığı gibi fiyat hareketleri değil, gelir hareketleridir. Keynes, Engel ve Schwabe yasalarını da geliştirerek, gelirlerle tüketimler arasındaki ilişkilerin psikolojik nedenlerini ilerisürer. Gelirleri artanların tüketimleri de artmaktadır, gelirleri azalanlarınsa tüketimleri azalmaktadır. Ne var ki tüketimdeki azalma ve çoğalma, gelirdeki azalma ve çoğalmayla aynı oranda değildir. Çünkü, burada, alışılmış olan yaşama biçimini bozmamaya çalışmak ve gelecekteki gelirin artacağını ummak gibi psikolojik etmenler rol oynar. Düşük gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamaları, yüksek gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamalarından çok daha büyüktür. Örneğin yoksullar varlıklılara göre çok daha yüksek ev kirâsı öderler; bir varlıklının örneğin gelirinin binde birini götüren ev kirâsı, bir yoksulun örneğin gelirinin yüzde altmışını götürür. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal dengeyi ancak devlet belli bir çizgide tutabilir. Öyleyse devlet, özel sektörün yetersiz bulunduğu alanlara yatırım yapmalıdır ki bütün üretici güçlerin üretim alanına sürülebilmesi (tam istihdam) gerçekleşebilsin. Az gelirli sınıfları koruyarak tüketimi arttırmak ve böylelikle yatırımlara imkân hazırlamak da devletin görevi olmalıdır. Para miktarını, gerektiğinde çoğaltıp gerektiğinde azaltarak, ekonomiyi düzenlemek de devletin işidir. Düşük kullanma hallerinde devlet işsizlere iş bulmalı ve bütçe harcamalarıyla iş alanları açmalıdır. Kimi ekonomi yazarlarınca bu düşüncelere *Keynes ihtilâli* adı verilmiş ve yirminci yüzyıl *Keynes çağı* olarak nitelenmiştir. Keynes, görüldüğü gibi, Profesör Galbraith'in deyimiyle "anamalcılığın rahminde toplumculuk cücüğünün hızla geliştiğini" görmüş ve özellikle 1929-33 yılları arasındaki anamalcılık bunalımlarına çare arayarak liberalizmin alışık olmadığı birtakım aykırı düşünceler ilerisürmüştür. *Keynesyen yenilikler* adı verilen bu düşünceler Keynes'e lordluk unvanını kazandırmıştır. İngiltere bankasının genel müdürlüğüne getirilen Keynes, 1934 yılında, İngiltere hükümeti hesabına paraların uluslararası tutarlılığını korumak için bir plan hazırlamakla görevlendirilmiş ve bu plan *Keynes planı* adıyla ünlenmiştir. Ne var ki bu plan, 4 Temmuz 1944 tarihinde kırk dört ulusun katıldığı Breton Woods Konferansı'nda reddedilmiştir. Keynes bu planında *bancor* adını verdiği, banka parası (kaydî para) niteliğinde uluslararası bir para önermişti. Kimi ekonomiciler *Keynesyen yenilikler*'in, eski bilgilerin yeni terimlerle ilerisürülüşünden başka bir şey olmadığını söylemişlerdir. Örneğin Profesör Feridun Ergin *Ak İktisat Ansiklopedisi*'nde şöyle demektedir: "O vakitler birer yenilik gibi karşılanmış olan *Genel Teori*'deki bazı kavramlar hakikatte daha önce tahlil edilmiş ve farklı terimlerle ifâde edilmiş konulardı. Robert Malthus'ün *fiilî talep* hakkında söyledikleri, genel teori'de *tüketim fonksiyonu kavramı* olarak geliştirilmişti. Schumpeter'e göre *likidite tercihi fonksiyonu* eskiden beri iddihara dâir

yazılagelmiş metinlere fazla bir şey ilâve etmemekteydi. *Sermâyenin marjinal etkenliği* Irving Fisher'in bahsettiği *marginal rate of return over cost* yahut *masraf karşılandıktan sonraki marjinal hâsılat* kavramından farklı değildi. Para ve gelir makro analizleri Cantillon'a inmekteydi. *İstihdam çarpanı* kavramının bulucusu R. F. Kahn'dı. Keynes'in yaptığı, esasen mevcut olan parçalardan bir montajdır. Cantillon'dan Kahn'a kadar daha önce düşünülmüş kavramlardan ve geçirilmiş tecrübelerden bir tahlil âleti ortaya çıkarmıştır. Papen'in, Dr. Schacht'ın ve Roosevelt'in verdikleri tatbikat örneklerini bir model haline sokmuştur... Kurduğu model, Ragnar Frisch'in belirttiği gibi *makro statik* karakterlidir... Keynes'in özelliği, yalnız mevcut kavramları yeni bir terminolojiyle ifâde etmesinde değildir. Fikirlerini şimdiye kadar hiçbir iktisatçıda görülmemiş derecede ustalıkla sunmasını bilmiştir" *(İbid,* Istanbul 1973, c. II, s. 525). Keynes, Malthus'ün nüfus artışına dâir ilerisürdüğü bilimdışı varsayımlara da inanmıştı. Ünlü Alman tarihçisi Isaac Deutscher, 1925 yılında Rusya'ya giden ve orada bir konferans veren Keynes'in Ruslara nüfus artışını önlemeyi öğütlediğini anlatarak şöyle der: "O zamanlar Rusya'da işsizlik vardı. Ama üç yıl sonra plânlı ekonomi başlayınca en büyük tehlikenin, nüfus artışı değil, tam tersine, nüfus yetersizliği olduğu görüldü" (Deutscher, *Troçki* adlı yapıtının ikinci cildinde, Rasih Güran çevirisi, s. 190). John Maynard Keynes, paranın altın temeline dayandırılmasını da eleştirmiş ve buna *altın fetişizmi* adını verip barbarlığın bir kalıntısı olarak nitelemiştir. Yüzyılımızın ortalarında anamalcı ekonominin en büyük kuramcısı sayılan ve çok büyük bir üne kavuşan Keynes, Churchill'in dışarıya kömür satabilmek için işçi ücretlerini düşürmesiyle de alay etmiş ve *Economic Consequences of Winston Churchill* (1925) adlı yapıtında bu devlet adamını bilgisizlikle suçlamıştır. *Bk.* Anamalcılık, Karma ekonomi.

KEYNES ÇARPANI *(Os.* Keynes madrubu, *Fr.* Multiplicateur de Keynes) Gelirle yatırım arasında Keynes'in bulduğu belli oran... Çarpan, bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır. Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu katsayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpanla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpanı saptamak için, marjinal tüketim eğiliminin bilinmesini şart koşar. Örneğin marjinal tüketim eğilimi 2/3 ise -yani bireyler kazandıkları her 300 liranın 100 lirasını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa- bu katsayı, eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu halde 500 liralık bir yatırım $500 \times 3 = 1500$ liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpanına *çoğaltan* da denir. *Bk.* Keynesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.

KISA DÖNEM *(Os.* Mahdût devre, *Fr.* Court terme, *Al.* Kurzfristige, *İng.* Short period) Sürümün aranım değişmelerine uydurulmasını olanaksız kılan kısalıktaki üretim dönemi... Bu deyim, aynı zamanda, piyasadaki firma sayısının değişemeyeceği kadar kısa bir süre anlamını da kapsar. Örneğin bir fabrika tesisatını belli bir üretim miktarına göre kurmuştur. *Kısa dönemde* bu tesisat, aranım değişmelerine uydurulmak için, değiştirilemeyeceği gibi piyasadaki firma sayısı da değişmez. Firma, bu kısa dönemde, üretimini azaltıp artırarak piyasa fiyatını etkileyemez. Kısa dönem çeşitli üretim alanlarının özelliklerine göre değişen bir süredir. Hattâ kimi üretim alanlarında -örneğin sürekli üretim yapılamayan tarımda- kısa dönem sözkonusu değildir. Karmaşık teknikle çalışan bir üretim alanında kısa dönem süresi, basit bir teknikle çalışan üretim alanındaki kısa dönem süresine göre daha uzundur. Örneğin uçak üretiminin kısa dönemi, kumaş üretiminin kısa dönemine göre çok daha uzun bir süreyi gerektirir. Anamalcı ekonomide, fiyatların firmalarca etkilenemeyeceği bu dönemin denge koşullarını önceden saptamak çok önemlidir. *Kısa dönem* deyimi, *uzun dönem* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Uzun dönem.

KISA DÖNEM KESTİRİMİ *(Os.* Mahdût devre tahmini, *Fr.* Prévision a court terme, *Al.* Kurzfristige Wirtschafts-Prognose, *İng.* Short period forecasting) Kısa dönemin olasılıkları üstünde yapılan öngörüler... *Bk.* Kestirim, Geleceği kestirme, Kısa dönem.

KISA DÖNEM SUNUSU *(Os.* Mahdût devre arzı, *Fr.* Offre a court terme, *Al.* Kurzfristige Angebot, *İng.* Supply in the short period) Kısa dönemin özellikleri... İngiliz ekonomicisi Alfred Marshall tarafından ilerisürülmüştür. Marshall'a göre bu dönemin başlıca özelliği, piyasaya yeni bir rakip giremeyecek ve piyasada yeni yatırımlara girişilemeyecek kadar *kısa* oluşudur. Marshall buna *kısa dönem normali (İng.* Short period normal) de diyor. *Bk.* Kısa dönem.

KISA SÜRELİ BORÇ ALMA *(Os.* Kısa vâdeli istikrâz, *Fr.* Emprunt a court terme, *Al.* Kurzfristige Anleihe, *İng.* Short dated loan) Kısa sürede ödemek üzere borç alma.

KISA SÜRELİ KREDİ *(Os.* Kısa vâdeli kredi, *Fr.* Crédit a court terme, *Al.* Kurzfristiger Kredit, *İng.* Short term credit) Genellikle üç aylık bir süre sonunda ödenmesi gereken kredi... *Orta vâdeli kredi, uzun vâdeli kredi* ve *çok uzun vâdeli kredi* deyimleri karşılığında kullanılır. Kredinin fâizi bu sürelerle orantılıdır. Kimi bankaların (örneğin Halk Bankası) memurlara açtıkları krediler üç aylıktır, fâizi de peşin kesilir, eşdeyişle hesaplanıp verilen krediden düşülür, örneğin 500 lira kredi alan bir memur 465 lira alır. Kısa vâdeli krediler genellikle tüketim kredileridir, üretim için verilen kredilerde bir yıla kadar süre için de *kısa vâdeli* deyimi kullanılmaktadır. Bono iskontosu işlemleri de bu deyimle dilegetirilmektedir. *Bk.* Kredi.

KISA SÜRELİ SENET *(Os.* Kısa vâdeli senet, *Fr.* Lettre de change a courte échéance, *Al.* Kurzer Wechsel, *İng.* Short bill) Kısa sürede ödenmesi gereken belgit... *Bk.* Senet.

KISIR SINIF *(Os.* Gayrı müsmir sınıf, *Fr.* Classe stérile, *Al.* Sterile Berufe, *İng.* Sterile professions) Sanâyi ve ticâretle uğraşan sınıf... Fransız fizyokratlarının kullandığı bir deyimdir. Fizyokratlara göre tek üretici sınıf, tarımla uğraşan sınıftır. Bunun dışındaki bütün sınıflar *kısır* (verimsiz), eşdeyişle tarımda üretilenlerle geçinen ve yaşayan sınıflardır. Fizyokratlar bu deyimle, yeni değer yaratmayan ve tarımın yarattığı değeri biçim değiştirerek kullanan sınıfları dilegetirirler.

KISIT *(Os.* Hacir, *Fr.* Interdiction, *Al.* Entmündigung, *İng.* Placing under guardianship or curatorship, Disability, *Lâ.* Interdictor bonorum administratio) Bir kimsenin medenî haklarını kullanma yetkisinin mahkemece kaldırılması... *Bk.* Kısıtlı.

KISITLI *(Os.* Mahcûr, *Fr.* Interdit, *Al.* Entmündigter, *İng.* Person placed under guardianship, Judicial disability; *Lâ.* In curatione esse) Mahkeme tarafından medenî haklarını kullanma yetkisi kaldırılan... Kısıtlı olanın medenî hakları *velî* ya da *vasî*'si tarafından kullanılır. Yasalarla saptanan kısıtlılık nedenleri şunlardır: Akıl hastalığı, akıl güçsüzlüğü, israf, ayyaşlık, mallarını kötü idâre, çirkin hayat sürme, bir yıldan az olmamak üzere hapse mahkûm olma, ihtiyarlık, mâlûllük, işlerini gereği gibi görmekte aciz. Bir kimse, bu nedenlerden biriyle, hacir altına alınmasını kendisi de isteyebilir, buna *isteğe bağlı kısıt (Os.* İhtiyârî hacir, *Fr.* Interdiction volontaire, *Al.* Entmündigung auf eigenes Begehren) denir. Kısıtlılık hükümleri Medenî Kanun'un 355-360. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Kısıt.

KITLIK *(Os.* Kaht, *Fr.* Famine, *Al.* Knappheit, *İng.* Famine) Besin maddelerinin azlığı ve yetmezliği... Genel bir açlık doğurur ve insanların büyük çoğunluğu ölür. Vaktiyle doğal âfetlerden doğardı, günümüzde ekonomik yetersizlikten ilerigelmektedir. Yaşadığımız yıllarda da birçok Afrika ülkelerinde kıtlıktan insanlar ölmektedir.

KİBUTZ *(Os.* Kibutz, *Fr.* Kibboutz, *Al.* Kibbutz, *İng.* Kibbutz) İsrâil kollektif çiftlikleri... Toprak ve bütün malların ortak olduğu ve ortaklaşa çalışıldığı İsrâil köy işletmeleri *İbr. kibboutz* adıyla anılır. Filistin'e giden ilk Yahudi göçmenleri tarımsal girişime başlamak için ortaklaşa davranmak ve yardımlaşmak gereğini duydular ve ortaklaşa köyler meydana getirdiler (1927). Bunun için de ataları olan Esséen'lerden kalma ortaklaşma bilgisinden yararlandılar. Çocuklar, yaşlılar ve hastalar dışında kalan herkes için çalışma zorunluğu ve yükümlülüğü vardır. Ücret yoktur. Ortak sofralarda yemek yenir, çamaşırlar ortak çamaşırhanelerde yıkanır, çocuklar toplumca okutulur ve yetiştirilir. Kibutz'larda üretilen ürünler *Tnuva* adını taşıyan bir kooperatif eliyle satılır. Birçok kibutz'ların birleşmeleriyle kibutz federasyonları da kurulmuştur. Kimileri bunun bir toplumculuk denemesi olduğunu ilerisürerlerse de toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur. Kibutz'lar, İsrâil'in genel anamalcı üretim düzeni içinde, Filistin'in toprak koşullarından doğmuş tarım işletmeleridir.

KİLİT İŞÇİ *(Os.* Miftah amele, *Fr.* Ouvrier clef, *Al.* Schlüssekraft, *İng.* Key worker) Öteki işçilerin verimini etkileyen işçi... Nitelikli ve verimde etken işçileri dilegetirmek için ilerisürülmüştür. Bunların eksiklikleri, firmanın verimini de düşürür. *Bk.* Emekçi.

KİLİT KESİMLER *(Os.* Kilit kısımlar, *Fr.* Secteurs clefs, *Al.* Schlüsselsektoren, *İng.* Key sectors) Öteki kesimlerin verimini etkileyen kesimler... Bunlara *temel kesimler* de denir. Örneğin nükleer sanâyi kesimi, petrol kesimi, elektronik kesimi kilit kesimlerdir. Bunların eksikliği, öbür kesimlerin verimlerini düşürmek bir yana, çalışmalarını olanaksız kılar. Bunlar, aynı zamanda, yüksek teknolojik düzeylerinden ötürü, öbür kesimleri belirleyicidirler. *Bk.* Kesim, Kilit sanâyi.

KİLİT PARA *(Os.* Miftah nakid, *Fr.* Monnaie clef, *Al.* Schlüsselgeld, *İng.* Key money)

Dünya ekonomisinde egemen olan para... Günümüzün kilit parası Amerikan dolarıdır. Bu paranın azalması ya da istikrârsızlığı bütün ülkelerin paralarını etkiler. *Bk.* Para.

KİLİT SANÂYİ *(Os.* Miftah sanâyi, *Fr.* Industrie clef, *Al.* Schlüsselindustrie, *İng.* Key industry) Öteki sanâyilerin verimini etkileyen sanâyi... Bunların eksikliği öteki sanâyilerin de verimini düşürür ve ekonomik koşulları değiştirir. *Bk.* Sanâyi, Kilit kesimler.

KİLİT YASASI *(Os.* Kilit kanunu, *Fr.* Loi de cadenas). Hükümetlere gümrük târifelerini gerektiğinde hemen değiştirebilme yetkisi veren yasa... Özellikle 1897 yılında Fransa'da uygulanmıştır. Hükümet, bu yasaya dayanarak, parlamentodan geçirmeksizin gümrük târifelerini ayarlayabilir. *Bk.* Gümrük.

KİMLİK BELGESİ *(Os.* Nüfus hüviyet cüzdanı, *Fr.* Acte d'état civil, *Al.* Geburtsschein, *İng.* Certificate of birth) Bir kimsenin nüfus kütüğündeki kaydının örneğini kapsayan cüzdan... Hukuk açısından ahvâli şahsiye sicilidir, devletsel işlemlerde gerekli olduğu gibi banka ve postanelerden para almak için de gösterilmesi zorunludur.

KİNG YASASI *(Os.* King kanunu, *Fr.* Loi de King, *Al.* Kingsche Regel, *İng.* King's law) Sürümün aritmetik olarak azalması durumunda fiyatların geometrik olarak yükseleceğini ilerisüren kuram... İngiliz istatikçisi Gregory King (1648-1712) tarafından ilerisürülmüştür. Özellikle tarımsal ürünler için geçerlidir. King, istatistiklerden yararlanarak, örneğin buğday üretimindeki yüzde 10 azalmanın buğday fiyatını yüzde 30 arttırdığını saptamıştır. King, bu yasasıyla, ekonometrinin öncülerinden sayılıyor. *Bk.* Ekonometri.

KİRÂ *(Os.* İcâr, *Fr.* Loyer, *Al.* Miete, *İng.* Rent) Bir malın süreli kullanımının fiyatı... Hukuk dilinde *kirâ sözleşmesi* (İcâr akdi, İcâr mukavelesi)'ni dilegetirir. Bu, öyle bir anlaşmadır ki kirâlayan, onunla bir bedel karşılığında bir şeyin ya da bir hakkın kullanılmasını bir başkasına (kirâcıya) bırakır. Kirâ, gerçekte kirâya verilenin amortismanı ve bakımı için gerekli para gerekçesine de dayanırsa da, anamalcı düzende bir *emeksiz gelir* (Rant) biçimine dönüşmüştür. Birçok yapılar, kirâlamak amacıyla yapılmaktadır. Her fiyat gibi, kirâ da, piyasa yasalarına (arz ve talep yasasına) bağlıdır. Kirâ, dar ve değişmez gelirlerin yüzde 80'ini götürür, kimi durumlarda bu gelirlerin tümü bile kirâyı karşılayamaz. Bu yüzden gecekondu yapımı hızla gelişir. Buna karşı tüccâr ve sanâyiciler, kirâ olarak verdiklerini gelir vergilerinden düşerler, bu yüzden satın almaktansa yüksek kirâlı yerlerde kirâcı olarak oturmak onların yararınadır.

KİRÂ BEDELİ *Bk.* Kirâ değeri.

KİRÂCI *(Os.* Müste'cir, *Fr.* Locataire, *Al.* Mieter, *İng.* Tenant, Hirer) Bir malı belli bir süre kullanmak için bir bedel karşılığında kirâlayan... Çiftlik ya da toprak kirâlayana da *tarımsal kirâcı (Fr.* Fermier, *Al.* Paechter, *İng.* Leasholder) denir. *Bk.* Kirâ, Kirâya veren, Kirâlanan.

KİRÂCININ KİRÂLAMASI *(Os.* Müste'cirin icârı, *Fr.* Sous-location, *Al.* Untermiete, *İng.* Subhire, Subtemancy) Kirâlanmış olan bir malın kirâcı tarafından bir başkasına kirâlanması... *Bk.* Kirâcı, Kirâ, Kirâcının kirâcısı.

KİRÂCININ KİRÂCISI *(Os.* Müste'cirin müste'ciri, *Fr.* Sous-locataire, *Al.* Untermieter, *İng.* Subtenant, Subhirer) Bir malın bir bölümünü ya da tümünü belli bir süre kullanmak için o malın kirâcısından kirâlayan... Borçlar Kanunu'nun 259. maddesine göre kirâcının hakları ikinci kirâcıya da intikal eder. *Bk.* Kirâcının kirâlaması, Kirâcı.

KİRÂ DEĞERİ *(Os.* Bedeli icâr, *Fr.* Loyer, Fermage; *Al.* Mietzins, Paechtzins; *İng.* Hire, Rent; *Lâ.* Merces) Bir malın kullanımı karşılığında verilen para... Konuşma dilinde buna kısaca *kirâ* da denir. Para olarak verilebildiği gibi, tarımsal kirâcılıklarda ürün olarak da verilebilir. Üründen pay verme yoluyla gerçekleştirilen kirâya *ortakçılık* (iştirakli icâr) denir. *Bk.* Kirâ.

KİRÂ GETİREN MAL *(Os.* Akaar, *Fr.* Immeubles destinés a location, *Al.* Immobilien, *İng.* Real estate) Kirâya verilip gelir getiren taşınmaz mal... *Ar. akar* deyimi, halk dilinde bu anlamda kullanılırsa da fıkıh dilinde *gayrımenkul mal* demektir. *Bk.* Gelir, Kirâ değeri, Rant.

KİRÂLAMA *(Os.* İcâr ve isticâr, *Fr.* Location, *Al.* Vermietung, *İng.* Lease, Letting) Kirâya verme ya da kirâyla tutma işlemi... *Bk.* Kirâlamak.

KİRÂLAMAK *(Os.* İcâra vermek ve İsticâr etmek, *Fr.* Louer, *Al.* Mieten, *İng.* To let, Take premises) Kirâya vermek ya da kirâyla tutmak... *Kirâlamak* deyimi, *kirâlayan* deyimi gibi, çift anlamlıdır: Hem kirâya vermeyi (icâr), hem de kirâyla tutmayı (isticâr) dilegetirir. *Os. icâr* deyimi de hem kirâya ver-

meyi, hem kirâya verilmeyi, hem de kirâ parasını (icâre, icâret) dilegetirir. Kirâya verilen şeye de *(Os. Me'cûr, me'cûre, mû'cer, müste'cer)* denir. Bu deyimler özellikle XIX. yüzyılda dinsel *fıkıh* (şeriat bilgisi)'tan yeni yaşama uygulanmış medenî hukuk hükümleri olan *Mecelle*'de kullanılmıştır. *Bk.* Kirâ, Kirâlama, Kirâcı, Kirâya veren.

KİRÂLAMA ORTAKLIĞI *(Os.* İcâr şirketi, *Fr.* Société de leasing, *Al.* Leasing Gesellschaft, *İng.* Leasing society, Leasing company) Yatırım araç ve gereçlerini kirâya veren şirket... Amerika'da geliştirilen ve *İng. leasing* denilen bu sistemde (bu deyim bütün Avrupa dillerinde kullanılmaktadır) yatırım malları (araç ve gereçleri, malzemesi) kirâlama şirketlerince satın alınır ve isteyen firmalara kirâlanır, yatırım yapacak olan firmalar böylelikle ilk finansman masraflarından kurtulmuş olurlar. Örneğin bir firma büyük bir para yatırarak bir makine satın almaktansa o makineyi bu şirketlerden belli bir süre için kirâlar. Bu sistemde, yatırım mallarını kirâlama şirketlerine satıp sonra onlardan kirâlama işlemine de *İng. leaseback* denir. Kendi mallarını önce satıp sonra onları yeniden kirâlama, firmalara, birçok yıllara bölünecek olan amortismanları bir anda gerçekleştirmek olanağını sağlar, bundan başka firmalar elde edecekleri parayla yeni yatırımlara girişmek olanağını da kazanmış olurlar. Bu sistemin en büyük kârı, *kirâ* olarak ödenen paranın vergiden düşülmesidir. Daha açık bir deyişle, bu sistemde firmalar kullandıkları makinelerin parasını bile halka ödetmiş olurlar. *Bk.* Kirâ, Vergi.

KİRÂLAMA VE ÖDÜNÇ VERME YASASI *(Os.* İcâr ve ikrâz kanunu, *Fr.* Loi de prêt -bail, *Al.* Leih und Pachtgesetz, *İng.* Lend-lease act) İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika'nın müttefiklerine askerî yardımı sürdürebilmesi için kabul ettiği yasa... 11 Mart 1941'de kabul edilmiştir. Amerika, böylelikle, başta İngiltere olmak üzere kimi müttefiklerine kirâlama ya da ödünç verme yoluyla askerî malzeme vermiştir.

KİRÂLANAN *Bk.* Kirâlamak.

KİRÂLAYAN *Bk.* Kirâcı, Kirâya veren.

KİRÂLIK KASALAR *(Os.* Kirâlık kasalar, *Fr.* Caisses a louer) Değerli şeyleri saklamak üzere bankalarca kişilere kirâlanan kasalar... Bu kasalarda çalınmasından, yanmasından ya da kaybolmasından korkulan hisse senetlerinden pul koleksiyonuna, altından mücevherâta kadar her şey saklanabilir. *Bk.* Kasa, Banka.

KİRÂ SÖZLEŞMESİ *(Os.* İcâr akdi, *Fr.* Bail, *Al.* Mietvertrag, *İng.* Lease) Kirâya vermek ve kirâyla tutmak için yapılan sözleşme... *Bk.* Kirâ.

KİRÂYA VEREN *(Os.* Mûcir, Âcir; *Fr.* Loueur, Bailleur; *Al.* Vermieter, *İng.* Letter, Lessor, Lawful possesor; *Lâ.* Locator) Malını bir bedel karşılığında kullanmak üzere belli bir süre için başkasına bırakan... Çift anlamından biri kullanılarak *kirâlayan* (bu deyimin ikinci anlamı *kirâcı*'dır) da denir. Deniz taşımacılığında *gemi kirâya veren (Fr.* Fréteur, *Al.* Verfrachter, *İng.* Carrier, Ship Owner) ve *gemi kirâcısı (Fr.* Affréteur, *Al.* Befrachter, *İng.* Charterer, Freighter) deyimleri kullanılır. *Bk.* Kirâ, Kirâcı.

KİŞİ ORTAKLIKLARI *(Os.* Şahıs şirketleri, *Fr.* Sociétés des personnes) Kolektif ve adi komandit şirketler... Anonim, limitet, kooperatif ve hisseli komandit şirketleri dilegetiren *anamal şirketleri* deyimi karşılığında kullanılır. Şahıs şirketlerinde temel öğe o şirketi kuran kişilerdir, bunlar birbirlerini iyice tanıdıkları gibi o şirketle iş yapan başka kişilerce de tanınırlar. Anamal şirketlerindeyse temel öğe anamaldır, şirketin paydaşları birbirlerini tanımadıkları ya da tanımak zorunda bulunmadıkları gibi, üçüncü şahıslarca da tanınmazlar.

KİŞİSELCİLİK *(Os.* Şahsîyye, *Fr.* Personnalisme, *Al.* Personalismus, *İng.* Personalism) Kişinin hizmetinde olması gerektiği ilerisürülen ekonomi anlayışı... *Ekonomik kişiselcilik (Os.* İktisâdî şahsîyye, *Fr.* Personnalisme économique) de denir. Özellikle Emmanuel Mounier ve A. Dandieu gibi düşünürlerin öncülük ettikleri bu akım, hem anamalcılığa hem toplumculuğa karşıdır. Aslında *kişilikçilik* anlayışının ekonomiye uygulanması olan bu ekonomi anlayışı Türkçeye *kişiselcilik* deyimiyle çevrilmiştir. Hıristiyanlık temeline dayanan bu görüş, *ekonominin insanın kişiliğini belirtmesi gerektiği* gibi metafizik bir sav ilerisürer. Örneğin Mounier'ye göre anamalcılık, hem üretici hem de tüketici olarak insanın kişiliğini yoketmektedir, insan haysiyetine saygı göstermemektedir. Hıristiyanlık bu bakımdan anamalcılığa karşıdır. Oysa toplumculuk da insanın kişiliğini bireye indirgeyerek onu yoketmektedir. Birey-insanın asıl önemli olan bir de kişiliği vardır ki tarihte Hıristiyan ermişleri bunun en güzel örneğini vermişlerdir. Bu kişilik, bütün ekonomik ilişkilerin üstünde bir

kişiliktir. İşte, ekonomi, anamalcılığın ve toplumculuğun bireyciliğini aşarak bu kişiliğin hizmetinde olmalıdır. *Bk.* Ekonomi.

KİŞİSEL ÇIKARLAR *(Os.* Şahsî menfaatler, *Fr.* Intérêts personnels, *Al.* Persönliche Verhaeltnisse, *İng.* Personal interests) Kişiye bağlı olan hakların zedelenmesi durumunda tazminât isteğine konu olan çıkarlar... Medenî Kanun'un 24. ve Borçlar Kanunu'nun 49. maddelerine göre bunlara *kişilik hakkı (Os.* Hukuku şahsîye, *Fr.* Droit de la personnalité, *Al.* Persönlichkeitsrecht) da denir. Örneğin bir kişinin sağlığına, onuruna, özgürlüğüne vb. bir zarar verilirse kişi bu zararları verenden tazminât isteyebilir.

KİŞİSEL DÂVÂ *(Os.* Şahsî dâvâ, *Fr.* Action personnelle, Action civile; *Al.* Persönlicher Anspruch, Privatklage, Forderungsklage; *İng.* Personal action of law, Civil action; *Lâ.* Action in personam) Kişisel bir hak isteğini içeren dâvâ... Hukuk muhâkemeleri usûlünde alacak dâvâlarını dilegetirir. Cezâ muhâkemeleri usûlündeyse suçtan zarar görenin açtığı dâvâdır. Kişisel dâvâdan vazgeçilmesi, bu konuda açılmış olan kamu dâvâsını düşürmez. Kişisel dâvâya konu olabilecek suçlar Cezâ Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 344-364. maddelerinde sayılmıştır, bunların dışında kişisel dâvâ açılamaz.

KİŞİSEL DURUM *(Os.* Şahsî hâl, Ahvâli şahsîye; *Fr.* État civil, *Al.* Personenstand, *İng.* Civil status, *Lâ.* Status) Gerçek kişilerin hukuksal varlıklarıyla ilgili olan durumlar... Doğum, evlenme, boşanma, evlât edinme, ölüm vb. gibi durumlardır. Medenî Kanun'un 35. ve onu izleyen maddelerinde sayılmıştır.

KİŞİSEL DURUM KÜTÜĞÜ *(Os.* Ahvâli şahsîye sicilli, *Fr.* Régistre de l'état civil, *Al.* Personenstandsregister; *İng.* Register of births, deaths and marriages) Kişinin hukuksal durumunu saptayan devletsel sicil... Medenî Kanun'un 35. maddesine göre tutulur, aynı yasanın 7. maddesine göre de doğru olmadığı saptanıncaya kadar geçerlidir. Üç türlü kişisel durum kütüğü vardır: *Doğum kütüğü (Fr.* Régistre de naissance, *Al.* Geburtsregister, *İng.* Register of births), *ölüm kütüğü (Fr.* Régistre de décé, *Al.* Sterberegister, *İng.* Register of deaths), *evlenme kütüğü (Fr.* Régistre de mariage, *Al.* Heiratsregister, *İng.* Register of marriages). *Bk.* Kütük.

KİŞİSEL HAK DÂVÂCISI *(Os.* Şahsî hak müddeisi, *Fr.* Partie civile, *Al.* Nebenklaeger, *İng.* Plaintiff claiming damages in a penal prosecution) Bir suçtan zarara uğradığından ötürü kişisel dâvâ açan ya da kamu dâvâsına katılan kişi... *Bk.* Kişisel dâvâ.

KİŞİSEL İLİŞKİ *(Os.* Husûsî münâsebet, Münâsebâtı husûsîye; *Fr.* Rapport de droit contractuel, *Al.* Obligationenrechtliches) Borçlar hukukuna göre gerçekleşen hukuksal ilişkiler... Aynî haklarla ilgili hukuksal ilişkiler *malsal ilişki* (Aynî münâsebet), aile ve mirâs hukukuyla ilgili hukuksal ilişkilerse hem malsal, hem de kişiseldir.

KİŞİSEL İMZÂ *(Os.* Şahsî imzâ, *Fr.* Signature privée, *Al.* Privatunterschrift, *İng.* Private signature) Kişiye özgü imzâ... *Özel imzâ* da denir. *Bk.* İmzâ.

KİŞİSEL İNANCA *(Os.* Şahsî teminât, *Fr.* Suretés personnelles, Garantie personelle; *Al.* Persönliche Gewaehr, Personalgarantie; *İng.* Personal guarantee) Başkasının borcunu kişisel olarak taahhüt etme... Örneğin kefil olmak, böylesine bir kişisel inancadır. *Bk.* İnanca.

KİŞİSEL KREDİ *(Os.* Şahsî kredi, *Fr.* Crédit personnel, Crédit privé; *Al.* Privatkredit, *İng.* Private credit, Personal credit) Kişinin şahsına açılan kredi... *Bk.* Kredi.

KİŞİSEL MAL *(Os.* Eşyâyı zâtîye, Zâtî eşyâ; *Fr.* Objets personnels, *Al.* Persönliche Effekten, *İng.* Personal effects) Kişinin kullanımına özgü eşyâ... *Tecimsel mal* (Ticârî eşyâ) deyimi karşılığında kullanılır. Bu gibi mallar ülkeye sokulurken gümrük ve ardiye resimleri alınmaz. Ama ülkeye sokulması ya da taşınması (örneğin silâh) yasaklanmış olan mallar da kişisel mal sayılmaz. Borç, haczi istenen eşyâ bedelinden doğmuş olmadıkça kişisel mallar haciz de edilemez. *Bk.* Kişisel mallar.

KİŞİSEL MALLAR *(Os.* Şahsî mallar, *Fr.* Apports du mari ou de la femme, *Al.* Eingebrachtes Gut, Mannesgut, Frauengut) Evlilikten önce kadının ya da erkeğin mülkiyetinde olup da evlilikte gerçekleşen mal birliği ya da mal ortaklığına katılan mallar... *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı, Mal ayrılığı.

KİŞİSEL ÖDEME *(Os.* Şahsî edâ, *Fr.* Prestation personnelle, *Al.* Höchstpersönliche Leistung, *İng.* Personal performance) Borçlunun bizzat yerine getirmesinde alacaklının yararı bulunduğu ödeme... Borçlar Kanunu'nun 67. maddesine göre üçüncü şahıslarca ödenemez. Örneğin bir ressam parasını peşin aldığı bir tabloyu bizzat yapmakla yükümlüdür, baş-

ka bir ressama yaptıramaz. Borçlar Kanunu'nun 349. maddesine göre kişisel ödemeler borçlunun yetenekleri ve ahlâksal durumuyla sınırlıdır. *Bk.* Ödeme.

KİŞİSEL VARLIK *(Os.* Şahsî servet, *Fr.* Fortune privée, *Al.* Privatvermögen, *İng.* Private property) Kişinin özel serveti... *Özel servet* (Husûsî servet) de denir. Bir varlıklının hissedârı olduğu bir şirketteki servetinin dışındaki servetini dilegetirir.

KLÂSİK BURJUVA EKONOMİ POLİTİĞİ *Bk.* Klâsik kentsoylu siyasal ekonomisi.

KLÂSİK BÜYÜME KURAMLARI *(Os.* Klâsik tevessü nazariyeleri, *Fr.* Théories classiques de la croissance, *Al.* Klassische Wachstumstheorie, *İng.* Classical growth theories) Liberal ekonomiciler tarafından ilerisürülen büyüme kuramları... Özellikle Ricardo, Malthus, Jean-Baptiste Say, Frédéric Bastiat ve John Stuart Mill tarafından ilerisürülen büyüme kuramları bu adla anılır. Ricardo ve Malthus nüfus çoğalmasının, toprakların sınırlı oluşunun ve azalan verim yasasının ekonomik büyümeyi bir yerde durduracağını ilerisürmüşlerdir. Bundan ötürü bunlara *kötümser liberaller* denir. Ötekilerse teknolojik gelişmenin büyümeyi sınırsızca geliştireceğini ilerisürdüklerinden *iyimser liberaller* adıyla anılırlar. *Bk.* Büyüme, Liberalizm.

KLÂSİK DENGE *(Os.* Klâsik muvâzene, *Fr.* Équilibre classique, *Al.* Klassisches Gleichgewicht, *İng.* Classical equilibrium) Liberal ekonomicilerin varsaydıkları genel denge... *Bk.* Genel denge.

KLÂSİK DIŞALIMSATIM KURAMI *(Os.* Klâsik ticâreti hâricîye nazariyesi, *Fr.* Théorie classique du commerce extérieur, *Al.* Klassische Aussenhandelstheorie, *İng.* Classical foreign trade theory) Smith ve Ricardo taraflarından ilerisürülen dış ticâret kuramları... *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

KLÂSİK EKONOMİ *(Os.* Klâsik iktisat, *Fr.* Économie classique, *Al.* Klassische Ökonomie, *İng.* Classical economy) Liberal ekonomi anlayışı... Liberal ekonomi okulu bu adla anılır. Özellikle Smith'le başlayan ve Ricardo'yla süren bu ekonomi anlayışı, tarihsel süreçte ilk bilimsel ekonomi politik anlayışıdır. Anamalcılığa özgü sınıfsal yapısına rağmen Adam Smith ve David Ricardo bilimsel ve nesnel bir ekonomi kuramı geliştirmişlerdir. Papaz Malthus'ün bilimdışı gevezelikleri aradan çıkarılırsa klâsik ekonomiye çağdaş ekonominin temeli denilebilir. *Bk.* Klâsik kentsoylu siyasal ekonomisi, Klâsik ekonomiciler.

KLÂSİK EKONOMİCİLER *(Os.* Klâsik iktisatçılar, *Fr.* Économistes classiques, *Al.* Klassische Ökonomen, *İng.* Classical economists) Liberal ekonomi okuluna bağlı ekonomiciler... Bu ekonomicilerin ilki ve okulun kurucusu Adam Smith (1776)'dir. Onu Thomas Robert Malthus, büyük ekonomi ökesi olan David Ricardo, Robert Torrens, Jean-Baptiste Say, Frédéric Bastiat, Nassau Senior, John McCulloch, James Mill, John Stuart Mill, Jeremy Bentham, John Elliot Cairnes izlemişlerdir. *Bk.* Klâsik ekonomi, Klâsik okul, Liberalizm.

KLÂSİK KENTSOYLU SİYASAL EKONOMİSİ *(Os.* Klâsik burjuva ekonomi politiği, *Fr.* Économi politique classique de Bourgeois) Smith ve Ricardo'nun bilimsel öğretileri... Bu deyim, özellikle İngiliz ekonomicileri Adam Smith'le David Ricardo'nun ekonomi öğretilerini dilegetirir. Bu ekonomi anlayışı, anamalcılığın gelişmesi sonucu olarak, feodalite ekonomicilerinin yadsınmasıyla oluşmuştur. Bu yadsınma, zorunlu olarak, ekonomik olaylar arasındaki iç bağıntıların araştırılmasını gerektiriyordu. Smith ve Ricardo bu bağıntıları keşfetmeyi denediler, ne var ki diyalektik düşünme yönteminden habersiz oluşları ve olayları metafizik yöntemle çözümlemeye çalışmaları gerçekleri görmelerine engel oluyordu. *Bk.* Liberalizm, Klâsik okul, Klâsik ekonomi, Ekonomi.

KLÂSİK KULLANMA KURAMI *(Os.* Klâsik istihdâm nazariyesi, *Fr.* Théorie classique de l'emploi, *Al.* Klassische Beschaeftigungstheorie, *İng.* Classical theory of employment) Klâsik ekonomicilerin ilerisürdüğü tam istihdâmın otomatik olarak gerçekleşeceğini savunan kuram... Klâsik ekonomicilere göre işsizler arasındaki rekabet ücretleri düşürür. Ücretlerin düşmesi işçi talebini arttırır, bir yandan da düşük ücretle çalışmak istemeyen işçileri piyasanın dışına atar. Ne var ki emek talebi emek arzından daha çok olunca ücretler yeniden yükselir. Ücretlerin yükselmesi piyasa dışına atılan işçileri yeniden piyasanın içine çeker ve emek arzı artar. Emek arzı artınca emek talebi kısılır ve ücretler yeniden düşer. Böylece dalgalana dalgalana tam istihdâm kendiliğinden (otomatik olarak) gerçekleşir. Anamalcılığın kurtarıcısı sayılan İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes klâsiklerin bu kuramını elestirmiş ve onun yerine kendisi bir tam istihdâm kuramı gelistirmiştir. *Bk.* Çalıştırma, Liberalizm, Keynesçilik.

KLÂSİK OKUL *(Os.* Klâsik mektep, *Fr.* École classique, *Al.* Klassische Schule, *İng.* Classical school) Adam Smith'le başlayan ve David Ricardo'yla doruğuna ulaşan liberal ekonomi öğretisi... *Bk.* Klâsik ekonomi, Klâsik ekonomiciler, Klâsik kentsoylu siyasal ekonomi.

KLİRİNG *Bk.* Değiştokuş.

KOL *(Os.* Şûbe, *Fr.* Succursale, Établissement secondaire, Filiale; *Al.* Filiale, Zweiggeschaeft, Zweigniederlassung; *İng.* Branche etablishment) Bir firmanın ya da kurumun ikinci aşamadaki işyerlerinden her biri... Ticârî şûbeler, merkeze bağlı olmakla beraber, dışarıya karşı özerkliği olan, bağımsız konut sahibi, bulunduğu yerin ticâret siciline kayıtlı ticâret kurumlarıdır. Bir şûbenin işlemlerinden ötürü, iflâs dâvâsı dışında, o şûbenin bulunduğu yerde dâvâ açılabilir ve icrâ takibinde bulunulabilir. *Bk.* Merkez.

KOLEKTİF ŞİRKET *(Os.* Kollektif şirket, *Fr.* Société en nom collectif, *Al.* Kollektivgeselleschaft, Offene Handelsgesellschaft; *İng.* Open company, General partnership, Copartnership) İki ya da daha çok kişinin ortak olarak ve borçlularına karşı sınırsızca birlikte sorumlu olmak için sözleşerek kurdukları şirket... Bu tip şirket, yasa deyimiyle *ortaklarından hiçbirinin mesuliyeti alacaklılarına karşı tahdit edilmemiş şirkettir.* Genellikle bir ailenin bireyleri arasında kurulur ve hisse senedi çıkarması sözkonusu değildir. Ortaklar, borç ve taahhütlerinde, hep birlikte (eski deyimle müteselsilen) ve bütün mallarıyla sorumludur. Bu tip şirket sadece özel kişilerce kurulabilir, tüzel kişiler bu şirkete katılamazlar. *Bk.* Şirket.

KOLEKTİVİZM *Bk.* Ortaklaşacılık.

KOL EMEĞİ *(Os.* Bedenî say, *Fr.* Travail manuel, *Al.* Körperliche Arbeit, *İng.* Physical labour) Bedensel çalışma... *Düşünsel çalışma (Os.* Fikrî say, *Fr.* Travail mental, *Al.* Geistige Arbeit, *İng.* Mental labour)'yı dilegetiren *kafa emeği* deyimiyle birlikte kullanılır. Diyalektik ekonomi dilinde kafa ve kol emekleri ayrımına *gerçek işbölümü* denir. İnsanların kimini kafa işine, kimini de kol işine ayırmak insanı kendisine yabancılaştırır. Gerçek insan, kafası ve koluyla çalışan insandır. "Üretim bir bütün olarak toplumca düzenlenince bana, eğilimime bağlı olarak bugün bir şey, yarın başka bir şey yapmak, ne avcı, ne balıkçı, ne çoban, ne de eleştirmen olmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşamleyin sığırlara bakmak ve yemekten sonra da eleştirme yapmak olanağını verir". Kol emeğinin küçümsenmesi, kölesel niteliğinden ötürüdür. Antik çağın ünlü yazarı Ksenofon şöyle der: "İnsanların *kaba sanatlar* dedikleri *kol işleri* devletler tarafından haklı olarak küçümsenmiştir. Bu işler, işçilerin vücutlarını mahveder. İnsanların bedeni yorgun olunca ruhları da hastalanır. Bu kaba işler yüzünden insanlar eğlenemezler, toplumsal ve uygar bir hayat süremezler". *Bk.* Kafa emeği, İşbölümü, Emek.

KOLON *(Os.* Kolon, *Fr.* Colon, *Al.* Landbauer, *İng.* Colonist) Ortaçağ feodal düzeninin özgür çiftçileri... *Toprak kölesi* (Serf)'nden farklı olarak *toprak beyi* (Senyör)'yle kirâ sözleşmesi yaparlar, ürettiklerinin bir bölümünü kirâ olarak toprak beyine bırakırlardı. Onlar da, toprak köleleri gibi, topraksızdılar ve senyörlerin topraklarında çalışmak zorundaydılar. *Kolon* deyimi, XIX. yüzyılda, sömürgelere (kolonilere) göçen sömürgen yabancıları dilegetirmiştir. *Bk.* Toprak kölesi, Feodalite, Sömürgecilik.

KOLONİ *Bk.* Sömürge.

KOLONİZASYON *Bk.* Sömürgeleştirme.

KOLONYALİZM *Bk.* Sömürgecilik.

KOMANDİTE *Bk.* Sınırsız sorumlu ortak.

KOMANDİTER *Bk.* Sınırlı sorumlu ortak.

KOMANDİT ŞİRKET *(Os.* Komandit şirket, *Fr.* Société en commandite, *Al.* Kommanditgesellschaft, *İng.* Commandite partnership, Joint stock company) Alacaklılarına karşı sorumlulukları sınırlı ve sınırsız olmak üzere çeşitli ortaklardan kurulu şirket... Bu tür şirketin, sınırsız sorumlu ortaklarına *komandite* ve şirkete yatırdıkları anamal oranında sorumlu ortaklarına *komanditer* denir. Sınırsız sorumlu ortaklar, kolektif şirketlerinkiler gibi, müteselsil olarak ve bütün mallarıyla sorumludurlar. Bundan ötürü şirketi bunlar yönetir. Sorumlulukları sınırlı ortaklar, şirketin yönetimine katılmazlar. Anamalı hisse senetlerine ayrılmış olan komandit şirketlere de *hisseli komandit şirket* (eski deyimiyle: sermâyesi eshama münkasim komandit şirket) denir. Tarihsel süreçte komandit şirketin ilk biçimi, ipotekli gemi karşılığında ödünç vermedir ve antik çağ Yunanistan'ında gerçekleşmiştir. Bu biçim, oradan Bizans'a ve daha sonra IX. yüzyıl İtalya'sına geçmiş ve ortaçağ Avrupa'sına komandit şirket biçimiyle yayılmıştır. *Bk.* Şirket.

KOMERSİYALİZM *Bk.* Tecimcilik.

KOMİSER *(Os.* Komiser, *Fr.* Commissaire, *Al.* Kommissar, Regierungskommissar; *İng.* Commissary) Anonim şirketlerin genel kurul toplantılarına katılan devlet görevlisi... Ticâret Kanunu'nun 297. ve 377. maddelerine göre komiserler, bu toplantılara nezaret ederler, oya katılmazlar, toplantı sonunda düzenlenen zabıt varakasını imza ederler. Anonim şirket toplantılarında *hükümet görevlisi (Fr.* Commissaire du gouvernement)'dirler. Ayrıca bu deyim *denetleyici,* genel satışlarda *değer tahmincisi,* açık artırmalı satışlarda *tellâl* ve polis örgütünde bir rütbe olarak *polis komiseri (Fr.* Commissaire de la police) anlamlarında da kullanılır.

KOMİSYON *Bk.* Yüzdelik.

KOMİSYONCU *Bk.* Yüzdelikçi.

KOMPRADOR *Bk.* Sömürü işbirlikçisi.

KOMPRADOR BURJUVAZİ *Bk.* Sömürü işbirlikçisi kentsoylu sınıfı.

KOMÜNAL KÖLELİK *(Os.* Komünal memlûkiyet, *Fr.* Esclavage communal) Topluluğa ait kölelik... Kölelik, ilkel komünal toplumda gerçekleşmiş bir olgudur. Savaş tutsağı vb. gibi nedenlerle köleleştirilenler, bütün topluma aittir. Topluluğun ekonomik yapısında yardımcı bir durumdaydılar, köle emeği henüz başlıca etken durumuna yükselmemişti. *Bk.* Kölelik.

KOMÜNAL MÜLKİYET *(Os.* Komünal mülkiyet, *Fr.* Propriété communale) Toplulukça sahiplik... "Mülkiyetin ikinci biçimi antikçağda rastlanan ve özellikle birçok aşiretin sözleşme yoluyla ya da fetih yoluyla bir tek *kent* halinde birleşmesinden ilerigelen ve köleliğin varlığını sürdürdüğü *komünal mülkiyet* ve *devlet mülkiyeti*'dir (Mülkiyetin birinci biçimi *aşiret mülkiyeti* ve üçüncü biçimi *feodal mülkiyet*'tir). Komünal mülkiyetin yanısıra taşınır ve taşınmaz malların özel mülkiyeti, komünal mülkiyete bağımlı bir biçim olarak daha o zamandan gelişmeye başlamıştır. Yurttaşlar, çalışan köleler üstündeki egemenliklerini kolektif olarak yürütebilirler ki bu da onları komünal mülkiyet biçimine bağlar. Bu, doğal ortaklık biçimini sürdürmek zorunda bulunan yurttaşların komünal topluluğa özgü özel mülkiyetleridir". *Bk.* Mülkiyet.

KONDOMİNYUM *Bk.* Ortaklaşa sömürücülük.

KONFEKSİYON *Bk.* Hazır giyim.

KONJONKTÜR *(Os.* Temevvücâtı iktisâdîye, *Fr.* Conjoncture, *Al.* Konjunktur, *İng.* Conjuncture, Business cycles) Bir ülkenin ekonomik durumunu belirleyen bütün etmen ve öğeler... Latincenin *bağlantı* anlamındaki *juncture* sözcüğünden türetilmiştir. Birçok nedenlerin birbirlerine bağlı olarak meydana getirdikleri *ekonomik dalgalanma*'ları dilegetirir. Bu dalgalanmalara *konjonktür hareketleri* denir. Üretimle tüketim alanında, aranımla sürüm alanında birbirlerine *bağlı* olan değişmeler bu hareketler arasındadır. Metafizik yapılı ekonomicilerce *konjonktür hareketlerinin* "gerçek nedenleri üstünde tam bir görüş birliğine varılamamıştır". *Konjonktür,* bir anamalcı ekonomi deyimidir ve *konjonktürel hareketler* anamalcı ekonominin iç çelişkilerinden doğan kaçınılmaz bir özelliğidir. Bu hareketlerin en önemlisi *bunalım*lardır, bunlara anamalcı ekonomide *konjonktürel bunalımlar* denir. *Konjonktürel dalgalanmalar*'ı ekonominin mevsimlik ve strüktürel (yapısal) dalgalanmalarından ayıran metafizik ekonomi anlayışı, bu dalgalanmaları şöyle tanımlamaktadır: "İktisâdî şartlar daimî bir değişme halindedir. Refahın arkasından panik ve çöküntü yer almakta; millî gelir, istihdâm ve istihsâl azalmaktadır. Fiyatlar ve kârlar azalmakta, insanlar işsiz kalmaktadırlar. Sonunda bir asgariye varılmakta ve canlanma başlamaktadır. İyileşme, yavaş yavaş veya hızlı olabilir, eksik olabilir veya yeni bir zirveye götürecek kadar kuvvetli olabilir. Yeni refah seviyesi uzun ve sürekli bir talep, bol istihdâm imkânları, yükselen fiyatlar ve yükselen hayat standardına yol açabilir veya fiyatların ve spekülasyonun yükselmesini takip eden ikinci bir zararlı düşmeye yol açabilir. Etraflı bir *para ekonomisi,* kendi kendine yeter bir toplumun yerini aldığından beri, dünyanın sanâyileşmiş memleketlerinin özelliklerinden biri haline gelmiş bulunan ve yukardaki ârazları gösteren bu hareketlere *konjonktür dalgalanmaları* diyoruz... Konjonktür dalgalanmaları, gösterdikleri intizamsızlıklar ve anî meydana gelişleri bakımından salgın hastalıklara, hava değişmelerine ve bir çocuğun ateşindeki değişikliklere benzetilebilir" (Samuelson, *İktisat,* Demirgil çevirisi, Istanbul 1970, s. 281-2). Kar yağınca odun fiyatlarının artması ya da akaryakıt sıkıntısı çekilmesi gibi *mevsimlik dalgalanmalar,* savaş ve kuraklık gibi nedenlerden doğan *ilineksel dalgalanmalar*dan ayrılan ve diyalektik açıdan pek belli oldukları halde metafizik açıdan *gerçek nedenleri bilinemez* sayılan *konjoktürel dalgalanmalar* genellikle dört devreye

ayrılır: Gelişme, gerileme, bunalım ve düzelme. Konjonktür kuramları metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt düşünce düzeyinde ilerisürülmüştür. Diyalektik açıdan konjonktür hareketlerinin nedeni, *anamalcılığın, üretimin büyük ölçüde ve zorunlu olarak gelişmesiyle tüketimin zorunlu olarak daha sınırlı gelişmesi arasındaki çelişkisi*'dir. Anamalcı üretim yapısı gereği her an biraz daha genişlemek zorundadır, bu genişleyen üretim zorunlu olarak aynı oranda genişleyen bir tüketimle karşılanmak ister. Oysa anamalcı üretimin zorunlu genişlemesi tüketimi zorunlu olarak kısar, anamal birikip çoğaldıkça çalışan insanlar yoksullaşır. Bu çelişki, tüketilemeyen üretim, zorunlu olarak bunalımı gerçekleştirir: "Bütün bunalımların son nedeni, anamalcı üretimin üretim güçlerini geliştirme eğilimi karşısında halk yığınlarının yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir". Bu diyalektik anlayışa karşı metafizik kuramlar, konjonktür hareketlerinin güneş lekelerinden doğduğunu ilerisürmüşlerdir. Metafizik yapılı konjonktür kuramları arasında en bilimseli, diyalektik nedenlerini açıklamaya cesaret edememekle beraber Hobsen, Foster, Catchings, Hayek, Mises gibi yazarlarca savunulan *çok üretim* ve *az tüketim kuramı*dır. Sismondi ve Rodbertus gibi ütopyacı toplumcuların da katıldıkları bu kuram, diyalektik düşüncenin nedenleriyle açıkladığını yüzeysel olarak ilerisürer. Bu yazarlara göre çok üretim karşısında az tüketimin nedeni, ulusal gelirin gereği gibi dağılmamasıdır. Gelirin büyük bölümü anamalcılarda toplanınca çok üretim ve az tüketim gerçekleşir. Konjonktür hareketlerinin gerileme ve bunalım devrelerinde ve bu hareket nedeniyle gerçekleşen işsizliğe de *konjonktürel işsizlik* denir ki anamalcı üretimin zorunlu sonucu olan asıl işsizlik de budur. Anamalcı ekonomide üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkilemek amacıyla yapılan plânlama işlemine *konjonktürel plâncılık* denir, bu deyim de ekonomik yapı değişikliği amacını güden *yapısal plâncılık* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Bunalım, İşsizlik, Anamalcılık.

KONJONKTÜR BÜTÇESİ *(Os.* Konjonktürel bütçe, *Fr.* Budget conjoncturel, *Al.* Zyklischer Budgetausglich, *İng.* Cyclical budgeting) Konjonktür dalgalanmalarını etkilemek için düzenlenen bütçe... John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Klâsikler devletin ekonomik alana karışmamasını isterler ve *denk bütçe* önerirlerdi. Keynes ise devletin görevinin anamalcıları zengin etmek olduğunu ve bütçenin kendi denkliği yerine ekonomiyi dengelemesi gerektiğini ilerisürdü. Bunun için de bütçe *denk değil,* tam tersine, *açık* olmalıydı. Kamu harcamaları, ulusal ekonominin genel dengesini sağlamak için başlıca etkendir. *Bk.* Konjonktür.

KONJONKTÜR DALGALANMALARI *(Os.* İktisâdî temevvücât, *Fr.* Cycles économiques, *Al.* Konjonkturwellen, *İng.* Cyclical fluctuations) Konjonktürün neden olduğu ekonomik iniş çıkışlar... Anamalcı ekonomide konjonktür dalgalanmaları mevsim dalgalanmalarından ve rastlantısal nedenlerle meydana gelen dalgalanmalardan ayırdedilir. *Bk.* Konjonktür, Bunalım.

KONJONKTÜR İŞSİZLİĞİ *(Os.* Konjonktürel işsizlik, *Fr.* Chômage conjoncturel, *Al.* Konjunkturelle Arbeitslosikkeit, *İng.* Cyclical unemployment) Konjonktür hareketlerinin gerileme ve bunalım dönemlerinde görülen işsizlik... *Bk.* Konjonktür, İşsizlik.

KONJONKTÜR KURAMLARI *(Os.* Konjonktür nazariyeleri, *Fr.* Théories des fluctuations économiques, *Al.* Konjunktur theorien, *İng.* Theories of the cycle) Konjonktür hareketlerinin nedenlerini açıklamak için ilerisürülen kuramlar... Bu kuramlar, metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt düşünce düzeyinde ilerisürülmüştür. *Bk.* Konjonktür.

KONJONKTÜR PLÂNCILIĞI *(Os.* Konjonktürel plâncılık, *Fr.* Planisme conjoncturel) Anamalcı ekonomide üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkilemek amacıyla yapılan plânlama... Ekonomik yapı değişikliği amacını güden *yapısal plâncılık* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Konjonktür, Plâncılık.

KONKORDATO *Bk.* İflâs sözleşmesi.

KONSOLOS *(Os.* Şehbender, *Fr.* Consul, *Al.* Konsul, *İng.* Consul, *Lâ.* Consul) Vatandaşlarının idârî, adlî ve özellikle de ticârî işlerini görmek üzere yabancı ülke liman ve şehirlerinde görev yapan dışişleri bakanlığı görevlisi... Siyasal temsilci niteliği taşımazlar. Çalıştıkları ülkelerin yasalarına göre işlem görürler ya da iki ülke arasında yapılacak anlaşmayla kendilerine kimi ayrıcalıklar tanınır. Ülkeler kimi liman ve kentlerinde konsolos bulunmasını kabul edip etmemekte serbesttirler. *Bk.* Konsolos yardımcısı.

KONSOLOSLUK GÖREVLİSİ *(Os.* Şehbenderlik memuru, *Fr.* Agent consulaire, *Al.* Konsularagent, *İng.* Consular agent) Konsolos adına konsolosluk işlerini yapan görevli... *Bk.* Konsolos.

KONSOLOS YARDIMCISI *(Os.* Şehbender muâvini, *Fr.* Vice-consul, *Al.* Vizekonsul, *İng.* Vice-consul) Konsolosa yardım ve gerektiğinde vekâlet eden görevli... *Bk.* Konsolos.

KONSORSİYUM *(Os.* Konsorsiyom, *Fr.* Consortium, *Al.* Konsortium, *İng.* Consortium) Tek yönetimde toplanan çeşitli kuruluşların birliği... Çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Başlıca anlamı, çeşitli sanâyi kollarındaki girişimleri, bankaları, ulaştırma ve sigorta şirketlerini tek yönetimde toplayan uluslararası ticâret birliklerini dilegetirir. Tekelci anamalcılığın kartel ve tröst aşamalarından sonra ulaştığı en gelişmiş tekel biçimidir. Her türlü rekabeti ortadan kaldırır ve fiyatları dilediği gibi belirleyerek yoksul ülkeleri sömürür. Dünya pazarına egemen dev bir kapitalist gücüdür. Bu anlamın dışında özel şirket birleşmelerini de dilegetirmek için kullanılmıştır, örneğin ülkemizde 24 Mart 1930'dan 31 Aralık 1931'e kadar faaliyet göstermiş olan bu anlamda bir *bankalar konsorsiyumu* vardı, yabancı dövizleri toplayarak bir hayli kazanç sağlardı, yüzeysel gerekçesi para dalgalanmalarına engel olmaktı. Bundan başka, Türkiye'ye yardım ve borç vermek için başta Amerika olmak üzere hemen bütün kapitalist ülkelerin katıldığı (Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Avusturya, İsviçre, Norveç, Danimarka) *Türkiye'ye yardım konsorsiyumu* 31 Temmuz 1962 tarihinde Paris'te kurulmuştur. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Holding, Tröst, Kartel.

KONSORSİYUM BANKALARI *(Os.* Konsorsiyom bankaları, *Fr.* Banques de consortium, *Al.* Konsortiumbanken, *İng.* Consortium banks) Bankaların kurduğu konsorsiyum... İlki 1967 yılında kurulan *International Commercial Bank Ltd*'dir. Bk. Konsorsiyum.

KONŞİMENTO *Bk.* Deniz yükü belgesi.

KONTENJAN *Bk.* Saptanca.

KONTRAT *Bk.* Sözleşme.

KONTUAR *(Os.* Kontuvar, *Fr.* Comptoir) Yabancı ülkelerdeki ticâret acentesi.

KONUT
1. *(Os.* Mesken, *Fr.* Habitation, Logement; *Al.* Wohnung, *İng.* House, *Lâ.* Sedes) Kişinin barındığı yer... *Ev* de denir.
2. *(Os.* Mahalli ikaamet, *Fr.* Séjour, Résidence; *Al.* Aufenhalt, *İng.* Place of sejourn) Kişinin geçici olarak oturduğu yer... Fiilen oturulan yeri dilegetirir. Hukuksal bir anlamı olan *ikaametgâh* deyimiyle karıştırılmamalıdır. Medenî Kanun'un 20. maddesinde yazılıdır.
3. *(Os.* İkaametgâh, *Fr.* Domicile, *Al.* Wohnsitz, *İng.* Domicile, *Lâ.* Domicilium) Bir kişinin yerleşmek niyetiyle sürekli olarak oturduğu yer... Medenî Kanun'un 19. ve 49. maddeleriyle Borçlar Kanunu'nun 451. ve Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 17., İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 50. maddelerine göre her şahsın yalnız bir tek ikaametgâhı ve herhalde bir ikaametgâh bulunması şarttır. Yasalar, ticârî ikametgâhların birden çok da olabileceğini kabul etmiştir. Şirketler, bankalar, ticârethâneler vb. gibi tecimsel nitelikli kuruluşların şubelerinin bulundukları yerler de ikaametgâhları sayılır. Kimi kişiler için yasaların kabul ettiği ikaametgâhlara *yasal konut* (Kanunî ikaametgâh) denir, örneğin evli kadının ikametgâhı kocasının ikaametgâhıdır ve gene böylece yetkili mahkemenin bulunduğu yer vesâyet altındaki kimsenin ikaametgâhı sayılır. Sözleşmelerde borçların ödenmesi ya da bildirimlerin (tebligaatın) yapılması için gösterilen yerlere de *sözleşimsel konut* (Akdî ikaametgâh) denir. Tüzel kişilerin ikaametgâhları merkezleri, eşdeyişle yönetimlerinin yapıldığı yerdir. *Bk.* Kol.

KONUT ARTIRIMI *(Os.* Mesken zammı, *Fr.* Indemnité de logement, *Al.* Wohnungsgeldzuschluss, *İng.* Allowance for lodging) Kimi yerlerde oturmak zorunda bulunanlara verilen ek ödenek... Ülkemizde de Ankara'da oturmak zorunda bulunan memurlara maaşlarına ek olarak verilmiştir. *Bk.* Konut.

KONUT BELGESİ *(Os.* İkaametgâh senedi, *Fr.* Effet domicilié, *Al.* Domizilwechsel, *İng.* Domicilated bill, Addressed bill) Kimi resmî işlerde gerekli olan konut saptama belgesi... Kişinin oturduğu yerin muhtarından aldığı bu belgeye *ikaametgâh ilmühaberi* de denir. *Bk.* Konut.

KONUT KREDİSİ *(Os.* Mesken kredisi, *Fr.* Crédit a la construction, *Al.* Wohnungskredit, *İng.* Housing credit) Konut yaptırabilmeleri için kişilere verilen kredi... Bu kredi kimi bankalar ve kurumlarca (örneğin, Sosyal Sigortalar Kurumu) uzun vâdeli olarak (genellikle yirmi yıl) verilir, fâizi de fâize fâiz yürütülerek (mürekkep fâiz) alınır, eşdeyişle verilen para kadar fâiz alınmış olur. *Bk.* Kredi.

KONZERN Çeşitli üretim alanlarındaki işletmelerin birbirlerinin hisse senetlerinin bir miktarını satın alarak meydana getirdikleri ekonomik bağımlılık... Almancadır. Bir çeşit *holding*dir. Kartel ortaklarının kendi çıkarları

peşine düşerek kartelin çıkarını zedelemeleri üzerine ilkin Almanya'da 1923 yılında Hugo Stinnes adında biri tarafından kurulmuştur. Biçimsel olarak bağımsız görünen çeşitli üretim alanlarındaki işletmeler üzerinde malî kontrolun gerçekleştirilmesini sağlar. Büyük tekel imparatorlukları meydana getirmek amacını taşır. *Bk.* Kartel, Holding, Tekelci Anamalcılık.

KOOPERATİF *(Os.* Teâvün sandığı, Kooperatif; *Fr.* Coopératif, *Al.* Genossenschaft, *İng.* Cooperative) Ortak gereksinimleri ortaklaşa sağlamak için kurulan kurum... Bir şirket biçimi olmakla beraber kâr amacı yoktur ya da olmaması gerekir. Türk Ticâret Kanunu'nda şöyle tanımlanmıştır: "Ortaklarının iktisadî faaliyetleri ve hususiyle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım ve kefalet sayesinde sağlayıp korumak maksadıyla bir ticâret unvanı altında kurulan değişik sermayeli bir şirkete *kooperatif şirket* denir". Tüketim, üretim ve kredi alanlarında kurulabilir. Kooperatif şirket kurabilmek için yasaya göre en az yedi ortağın bir araya gelmesi gerekir. Toplumcu ekonomide kooperatifler bambaşka bir yapıdadır ve kooperatif mülkiyet temeline dayanır. Bu temel üstünde kooperatif çiftlikler örgütlenir, tüketim ve pazarlama kooperatifleri de kooperatif çiftliklerin elde ettiği ürün fazlasını toplarlar. Kooperatif çiftliklerinde, kooperatif topraklarından başka, kooperatif üyelerinin kendilerine ait topraklar da vardır. Ama üretim araçları, avadanlıklar vb. kooperatif çiftliğin malıdır. Üyelere ait toprakların ürünleri üyelerin, kooperatife ait toprakların ürünleri kooperatifindir. Bu kooperatif çiftlikleri bölgesel kooperatif birliklerine ve ülke çapında kooperatif konfederasyonuna bağlıdırlar. Üretim kooperatifçiliğinin babası İngiliz ütopyacı toplumcusu Robert Owen' dir. Toplumcu ülkelerde tarım kesiminin başlıca örgütlerinden biri olan *kooperatif çiftlik*'lerin yanında tüketim ve pazarlama kooperatifleri de kurulmuştur. Kooperatif çiftliklerin bir uzantısı olarak kurulan tüketim ve pazarlama kooperatifleri, ürünleri ya doğrudan doğruya pazarlarlar ya da devlet alım ofislerine gönderirler. Ayrıca bölgesel kooperatif çiftlik pazarları da kurulmuştur ki o bölgede yaşayanların gereksinimlerini karşılar.

KOOPERATİFÇİLİK *(Os.* Teâvünîyye, *Fr.* Coopératisme, *Al.* Genossenschaftswesen, *İng.* Cooperative system) Kooperatiflerin kurulması ve yayılmasını öngören anlayış.

KOOPERATİF ŞİRKET *(Os.* Şirketi teâvünîyye, Kooperatif şirket; *Fr.* Société coopérative, Association coopérative; *Al.* Genossenschaft, *İng.* Cooperative society) Anamal miktarıyla ortaklarının sayısı sınırlı olmayan şirket biçimi... *Bk.* Şirket.

KORPORASYON *Bk.* Esnaf dernekleri, Lonca.

KORPORASYON SOSYALİZMİ *Bk.* Loncacı toplumculuk.

KORPORATİZM *Bk.* Loncacılık.

KORUMAN *(Os.* Vasî, *Fr.* Tuteur, *Al.* Vormund, *İng.* Guardian of a minor, *Lâ.* Tutor) Çocukların ve hacir altına alınmış olanların çıkarlarını korumak için mahkemece görevlendirilen kişi... Medenî Kanun'un 346. ve onu izleyen maddelerine göre tayin edilir, *yasal temsilci* (Kanunî mümessil)'dir. *Bk.* Koruманlık, Koruyucu.

KORUMANLIK *(Os.* Vesâyet, *Fr.* Tutelle, *Al.* Vormundschaft, *İng.* Tutelage, Tutorship, Guardianship; *Lâ.* Tutela) Küçüklerin ve hacir altına alınmış olanların korunması... Küçükler ve hacir altına alınanlar (ki, hukuk dilinde bunlara *kaasırlar* denir, *kusurlular* demektir) ya devletsel vesâyet organlarınca ya da devletin müdâhalesine gerek kalmaksızın aile vesâyetiyle korunurlar. Devletsel vesâyet organları *vesâyet dâireleri* (vasîleri denetleyen Sulh ve Asliye Mahkemeleri), *vasîler* ve *kayyım*'lardır. *Bk.* Koruman, Koruyuculuk.

KORUMA ÖNLEMLERİ *(Os.* Muhâfaza tedbirleri, *Fr.* Mesures conservatoires, *Al.* Vorsorgliche Anordnungen, Erhaltungsmassnahmen; *İng.* Measures of conservation, Precautionary measures) Herhangi bir şeyin olduğu gibi kalmasını sağlamak ya da kaybolmasına meydan vermemek ya da durumunun değişmesine engel olmak için yetkili makamlarca alınan önlemler... İhtiyâtî tedbir, ihtiyâtî haciz, mühürleme, deftere geçirme, suç kanıtlarına elkonması ve saklanması vb. böylesine önlemlerdir.

KORUMA SİYÂSETİ *Bk.* Koruyuculuk.

KORUNCAK *(Os.* Ambar, Depo; *Fr.* Dépôt, Magasin; *Al.* Depot, Niederlage; *İng.* Depot, Stare, Warehouse) Malların konuldukları yer... Birçok anlamlarda kullanılır: Korunmak ya da gerektiğinde kullanılmak üzere bir şey konulan yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *su deposu* denir; bir malın toptan satıldığı ya da çokça bulunduğu yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *kömür deposu* denir; tahıl koymaya yarayan büyük sandık ya da odaları

dilegetirir, örneğin bu anlamda *buğday ambarı* denir; gemilerde yük koymaya ayrılan yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *gemi ambarı* denir; eşyâ taşıyan kurum ya da ortaklıkları dilegetirir, örneğin bu anlamda *nakliyât ambarı* denir. Ayrıca, kum ve çakıl gibi yapı gereçlerini ölçmekte kullanılan yetmiş beş santimetrekarelik küp ölçeği de dilegetirir. *Bk.* Koruncaklama.

KORUNCAK DEFTERİ *(Os.* Ambar defteri, *Fr.* Livre de magasin, Livre de dépôt; *Al.* Lagerbuch, *İng.* Stock book, Stock list, Deposit book, Depositor's book) Depo ve ambar işletmeciliğinde tutulması zorunlu olan defter... *Bk.* Koruncak.

KORUNCAKLAMA *(Os.* Ambarlama, Depo etme; *Fr.* Emmagasinage, *Al.* Lagerung, *İng.* Warehousing, Storage) Yığmak ve biriktirmek... *Bk.* Koruncak.

KORUNCAKLAMA SÜRESİ *(Os.* Ambarlama müddeti, Depolama müddeti; *Fr.* Délai d'enlévement, *Al.* Lagerungsfrist, *İng.* Time allowed for removing) Mal taşımacılığında ambara koymak için tanınan süre... *Bk.* Koruncaklama.

KORUNCAK ÜCRETİ *(Os.* Ardiye ücreti, *Fr.* Prix de emmagasinage, *Al.* Lagerungspreis, *İng.* Storing, Price of warehousing) Geçici olarak koruncaklara konan mallar için alınan ücret... *Bk.* Koruncak.

KORUYUCU *(Os.* Velî, *Fr.* Détendeur de la puissance paternelle, *Al.* Gewaltinhaber, *İng.* Parental guardian, *Lâ.* Pater familias) Çocuk için ana-baba ya da bunlardan biri... Velâyet hakkına sahip olanların her birini dilegetirir. *Bk.* Koruyuculuk.

KORUYUCU GÜMRÜK BİLDİRMELİĞİ *(Os.* Himâyeci gümrük târifesi, *Fr.* Tarif protecteur, Tarif protectionniste; *Al.* Schutzzolltarif, *İng.* Protective tariff) Yabancı dışalım mallarına karşı yerli malları korumak için yapılan yüksek vergili gümrük târifesi... *Bk.* Gümrük.

KORUYUCU GÜMRÜK SİSTEMİ *Bk.* Koruyuculuk.

KORUYUCU GÜMRÜK VERGİSİ *(Os.* Himâyeci gümrük resmi, *Fr.* Droit protecteur, *Al.* Schutzzoll, *İng.* Protective duty) Yerli malları yabancı mallara karşı korumak için uygulanan yüksek oranlı dışalım vergisi... *Bk.* Koruyuculuk, Vergi, Gümrük, Gümrük vergisi.

KORUYUCULUK
1. *(Os.* Velâyet, *Fr.* Puissance paternelle, *Al.* Elterliche Gewalt, *İng.* Parental power, Guardianship of minor; *Lâ.* Patria potestas) Küçük çocukların ya da hacir altına alınanların şahısları ve malları üstünde koruma ve bakım açısından yasanın ana-babaya tanıdığı hak... Medenî Kanun'un 262. ve 277. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Koruyucu.
2. *(Os.* Himâyecilik, *Fr.* Protectionnisme, *Al.* Schutzzollsystem, *İng.* Protectionism) Bir ülke ekonomisinin başka ülkelerin rekabetine karşı korunmasını öngören ekonomi siyasası... İthalâta ağır gümrük resimleri koymak ve ihracâta teşvik primleri vermek suretiyle ulusal ekonomi korunmaya çalışılır. Merkantilizm, himâyeciliği önerir. İlkin, merkantilizmin kurucusu Colbert tarafından uygulandığı için *Kolbertizm* adıyla da dilegetirilir. Dilimizde *korumacılık* deyimiyle de anılır. Bir çeşit *devletçilik* anlayışıdır. İlkin bu siyasayı merkantilistler uygulamışlardır. Tarihsel süreçte çeşitli ülkelerin ulusal şanâyilerini geliştirmeleri bakımından yararlı olmuştur. Ne var ki rekabetten korkmayacak bir çizgiye ulaşan ülkeler -örneğin XVII. yüzyıl İngiltere'si- korumacılık siyasasına karşı çıkmışlar ve serbest mübadele siyasasını savunmuşlardır. *Bk.* Merkantilizm, Ekonomi, Liberalizm.
3. *(Os.* Himâye siyâseti, *Fr.* Protectorat, *Al.* Protektorat, *İng.* Protectorate) Güçsüz bir ülkenin güçlü bir ülkece korunması siyasası... Bu siyasaya göre güçsüz ülke sözde uluslararası varlığını sürdürür. Gerçekte bu koruma, güçsüz ülkeyi başka güçlü ülkelerin sömürüsünden koruyarak koruyan ülkenin sömürmesi anlamındadır. XIX. yüzyıl sömürgeciliğinin bir biçimidir. *Korunan devlet (Os.* Mahmî devlet. *Fr.* Êtat protégé, *Al.* Protektoratsstaat, *İng.* Protected state) geniş ölçüde *koruyan devlet (Os.* Hâmî devlet, *Fr.* Êtat protecteur, *Al.* Schutzstaat, *İng.* Protecting state) tarafından sömürülür. *Bk.* Sömürgecilik.

KOŞUL *(Os.* Şart, *Fr.* Condition, *Al.* Bedingung, *İng.* Condition, *Lâ.* Conditio) Bir işin olabilmesi için eldeki olanaklara katılması istenen gereklik... Hukuk açısından bir hukuksal sonucun ayrı ve belli bir duruma bağlı kılınmasıdır.

KOŞULA BAĞLI ONAMA *(Os.* Şarta muallâk kabul, *Fr.* Acceptation conditionnelle, *Al.* Bedingtes Akzept, *İng.* Conditional acceptance) Herhangi bir şartın yerine getirilmesine bağlanan kabul... *Bk.* Onama, Koşul.

KOŞULA DAYANAN İŞLEM *(Os.* Şarta müstenid muâmele, *Fr.* Opération a découvert sur

les conditions, *Al.* Differenzgeschaeft, *İng.* Time bargains, Gambling) Herhangi bir koşulun yerine getirilmesine bağlanan işlem... Özellikle borsa işlemlerinde kullanılır. *Bk.* Koşul.

KOŞUL BİLDİRMELİĞİ *(Os.* Şartnâme, *Fr.* Cahier des charges, *Al.* Submissionsbedingungen, *İng.* Specifications, Conditions of contract) Yapılacak sözleşmenin koşullarını önceden bildiren yazı... Genellikle devlet alım ve satımlarında kullanılır. Satın alma, satma, yaptırma, kirâya verme, kirâlama vb. gibi işler hakkında bu işleri yaptırmak isteyen kimse ya da devlet dâiresi tarafından düzenlenen ve ilerde yapılacak sözleşmeye temel olmak üzere bu sözleşmenin esas hükümlerini ve ayrıntılarını, özel ve uygulayımsal (fennî) koşullarını içeren bildirmeliği dilegetirir. Arttırma ve eksiltme Kanunu'na göre yapılacak sözleşmelerde şartnâme düzenlenmesi zorunludur. *Bk.* Artırma ve eksiltme.

KOŞULLAMAK *(Os.* Şart koşmak, *Fr.* Attacher une condition, *Al.* Bedingung an etwas Knüpfen, *İng.* To a condition, To subject) Bir işin yapılabilmesi için belli bir şart ileri sürmek... *Bk.* Koşul.

KOŞULLARI ONAMAK *(Os.* Şartları kabul etmek, *Fr.* Accepter des conditions, *Al.* Auf Bedingungen eingehen, *İng.* To agree to conditions) Bir işin yapılabilmesi için ilerisürülen şartlara razı olmak... Örneğin bu anlamda "şartlarınızı kabul ediyorum" denir. *Bk.* Koşul, Koşula bağlı onama.

KOŞULLAR KOYMAK *(Os.* Şartlar vaz'etmek, *Fr.* Poser des conditions, *Al.* Bedingungen aufstellen, *İng.* To make conditions, To establish terms) Bir işin yapılabilmesi için şartlar ilerisürmek... *Bk.* Koşul.

KOŞULLU CİRO *(Os.* Şartlı ciro, *Fr.* Endossement conditionnel, *İng.* Conditional indossement) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla yapılan ciro... *Bk.* Ciro.

KOŞULLU ÖDEME *(Os.* Şartlı tediye, *Fr.* Annuité fortuit, *İng.* Contingent annuity) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla verilen para... *Bk.* Ödeme, Koşul.

KOŞULLU SATIŞ *(Os.* Şartlı bey, *Fr.* Vente conditionnelle, *İng.* Conditional sale) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla yapılan satış... *Bk.* Satış, Koşul.

KOŞULLU YARDIM *(Os.* Şartlı muâvenet, *Fr.* Aide conditionnelle, *Al.* Hilfe unter Bedingungen, *İng.* Tied aid) Paraca güçlü ülkelerin güçsüz ülkelere yaptıkları şarta bağlı yardım... *Bk.* Yardım.

KOŞULSUZ KREDİ *(Os.* Şartsız kredi, *Fr.* Crédit sans condition, *İng.* Clean credit) Şarta bağlanmadan verilen kredi.

KOŞULSUZ ONAMA *(Os.* Bilâkaydu şart kabul, *Fr.* Acceptation pure, Acceptation sans conditions; *Al.* Bedingungsloses Akzept, *İng.* Absolute acceptance) Şarta bağlamadan yapılan kabul... Örneğin bu anlamda "önerinizi kayıtsız ve şartsız olarak kabul ediyorum" denir. *Bk.* Koşula bağlı onama.

KOTA *Bk.* Saptanca.

KOTASYON *Bk.* Saptancalama.

KOVALAMA *(Os.* Tâkip, *Fr.* Poursuite pour dettes, *Al.* Betreibung, Vollstreckung; *İng.* Execution) Bir borcun tahsili için icrâ dâirelerince yapılan işlem... Mahkemece verilen bir karara göre (ilâmlı) olduğu gibi ilâmsız da olabilir. İlâmsız takipler ya haciz, ya rehinin paraya çevrilmesi ya da iflâs istemi yollarından biriyle olur. *Bk.* Kovalamaya karşıçıkma, Kovuşturma.

KOVALAMAYA KARŞIÇIKMA *(Os.* Tâkibe itirâz, *Fr.* Opposition de poursuite pour dettes, *Al.* Rechtsvorschlag Einspruch) İlâmsız tâkiplerde ödeme emrinin tebliği üzerine borçlunun tâkibi durdurmak için belli süre içinde karşıçıktığını bildirmesi... *Bk.* Kovalama, Karşıçıkma.

KOVUŞTURMA *(Os.* Tâkibât, *Fr.* Poursuite, *Al.* Strafverfolgung, *İng.* Prosecution) Bir suçun saptanması için yapılan araştırma ve soruşturma.

KÖKEN (*Os.* Menşe, *Fr.* Origine, *Al.* Ursprung, *İng.* Origin) Herhangi bir şeyin çıktığı ya da üretildiği yer... *Bk.* Köken imleri, Köken belgesi.

KÖKEN BELGESİ *(Os.* Menşe şahâdetnâmesi, *Fr.* Certificat d'origine, *Al.* Ursprungszeugnis, *İng.* Certificate of origin) Bir malın hangi yerde ya da ülkede yapıldığını gösteren belge... O malı üreten tarafından düzenlenir ve resmî makamlarca tasdik edilir, genellikle ticâret odalarınca yapılır. *Bk.* Köken, Köken imleri.

KÖKEN İMLERİ *(Os.* Menşe işâretleri, *Fr.* Indication d'origine, *Al.* Ursprungszeichen, *İng.* Indication of origin) Üstüne konduğu malın kökenini bildiren işâretler... Örneğin *T.M.*

(Türk Malı) ve buna eklenen ayyıldız bir köken imidir. *Bk.* Köken, Köken ülkesi.

KÖKENLİ OLMAK *(Os.* Menşeli olmak, *Fr.* Être originaire, *Al.* Stammen, *İng.* To originate) Bir kökeni bulunmak... Köken belgesi ya da imi taşımayı da dilegetirir. *Bk.* Köken, Köken belgesi, Köken imleri.

KÖKEN ÜLKESİ *(Os.* Menşe memleketi, *Fr.* Pays d'origine, *Al.* Ursprungsland, *İng.* Country of origin) Bir malın üretildiği ülke... *Bk.* Köken.

KÖKTENCİLİK *(Os.* Cezrîyye, *Fr.* Radicalisme, *Al.* Radikalismus, *İng.* Radicalism) Siyasal ve ekonomik ilkelerin kökten değiştirilmesini öneren öğreti... Gerek siyasa ve gerek ekonomi alanlarında birçok bilimdışı savları adlandıran bu deyim, *kök* anlamına gelen *Lâ. radix* deyiminden türemiştir. İngiliz düşünürleri Bentham, James Mill ve John Stuart Mill üçlüsünün, bütünüyle temel siyasal ilkelerin değişikliğini öngören, düşünsel yaşamın çeşitli alanlarında ilerisürdükleri kökten değişiklik öğretisine *felsefesel köktencilik (Os.* Felsefei inkılâbîye, *İng.* Philosophical radicalism, *Fr.* Radicalisme philosophique) denir. Bu öğretinin temel düşüncesi *bireycilik*'tir. Ekonomik töresel, siyasal bütün alanlarda bireye tam ve koşulsuz bir özgürlük tanınmasını öngörürler. Bu üçlü düşünürlerin başkanı Bentham'dır. Her üçü de, sonunda pragmacılığı doğuran, *yararcılık* öğretisini savunmuşlardır. Buna *törebilimsel yararcılık (Os.* Ahlâkî menfaat mezhebi, *Fr.* Utilitarisme moral) diyorlardı. Siyasada seçimle işbaşına gelen hükümetin ve milletvekillerinin tam yetkili ve devlette en büyük güç kılınmasını istiyorlardı. En üstün iyiliği ve mutluluğu *yararlı olan*'da buluyorlardı. İnsan usunun gerçek ve tek ölçüt kılınmasını savundular. Koyu liberal olmalarına rağmen eşitçiydiler, bu bakımdan bilmeyerek toplumculuğa yol hazırladıkları kimi yazarlarca -örneğin Bertrand Russell- ilerisürülür. Bu düşünürlerin dağınık ve metafizik yapılı düşüncelerinin bilimsel toplumculukla en küçük bir ilgisi yoktur. *Bk.* Yararcılık, Liberalizm.

KÖLE *(Os.* Esîr, Abd, Memlûk; *Fr.* Esclave, *Al.* Sklave, *İng.* Slave) Emeğin verimliliğinin artmasıyla meydana çıkan insan mal... İnsanların kendi tüketimleri için ürettikleri zamanlarda *köle* yoktu. Savaş esirleri fazladan bir boğaz beslememek için öldürülüyordu. Zamanla geliştirilen üretim araçları emeğin verimliliğini arttırdı ve insanlar tükettiklerinden fazlasını üretmeye başladılar. O zaman, kendi tükettiğinden daha fazlasını üretebilen *köle*, eşdeyişle *insan-mal* ortaya çıktı. *Köle*, köleci düzenin ürünüdür. Bir bakıma insanın insanı sömürmesi sürüpgittiği sürece her çağda varolmuştur, fakat daima nitelik değiştirmiştir. Bu bakımdan *köle*'yi, feodal düzenin ürünü olan *toprak kölesi*'yle karıştırmamak gerekir. *Köle* kavramı, tarihsel gelişimin belli bir evresine özgüdür, bu evre *köleci toplum* evresidir. Köle, *artı-ürün* sağlar, fakat *artık-değer* sağlamaz, çünkü *artı-değer* ancak anamalın varlaşmasıyla varlaşmıştır. Kölenin emeğinin ödenmiş bölümü bile ödenmemiş görünür. Çünkü bir bakıma köleci, köleye hiçbir şey ödemez, ama köle yaşayabilmek için işgücünün bir bölümünü kendi tüketimi için harcamış olmaktadır, bu yüzden de işgücünün kendisini üretmeye yetecek karşılığı dolaylı olarak ona ödeniyor demektir. Oysa, kölenin bütün emekgücü köle sahibine karşılıksız bırakılmış gibi görünür. Aristoteles, ünlü yapıtı *Politika*'da şöyle demektedir: "İnsanlar da kendi aralarında, bir ruh bir bedenden ve bir insan bir hayvandan ne kadar farklıysa, o ölçüde farklıdırlar. En alt sırada olanlarda emek verimi, beden gücünün kullanımına dayanır. Kaldı ki böyleleri de sadece bu işe yarar. Yaratılışları bakımından köledirler, köle olarak yaratılmışlardır. Onlar için en iyisi bir efendinin egemenliği ve buyruğu altında yaşamaktır" *(Politique,* Fransızca çeviri, kitap I, bölüm V, 1254 B, 16-20). Antikçağ Yunan köleciliğinin büyük düşünürü Aristoteles, kölelerin çalışmaktan ayakta duracak halleri kalmadığını bilmezlikten gelerek, köleleri bir çeşit hayvan olarak nitelemekte ve dik durma yeteneğinden bile yoksun bulunduklarını söylemektedir (İbid, 28). Köleci düzenin ürünü olan büyük dinler de Aristoteles'le aynı kanıdadır ve köleliği bir tanrı vergisi olarak onaylamaktadırlar. Köleci düzende köle sağlamanın başlıca üç kaynağı olmuştur: Savaş tutsakları, köle alım-satımı, toplumun yoksul üyelerinin borçlarından ötürü köleleştirilmesi. Bu üç kaynaktan sağlanan köleler, köleci üretim düzeninin üretici gücüydüler ve üretimin verimini ilkel komünal toplumda hayâl bile edilemeyecek ölçüde arttırıyorlardı. Köle sömürüsü de, daha sonra gerçekleşecek olan sömürüler gibi, sömüren ve sömürülen iki sınıf arasındaki çelişkileri gittikçe keskinleştirerek bir sınıf savaşımıyla biçimlenmiş ve çeşitli köle ayaklanmaları (örneğin Spartaküs), verimin artmasıyla hızla gelişen üretim araçlarının özel bir bakım gerektirmesi gibi nedenlerin de eklenmesiyle, köleci düzeni feodal düzene dönüştürmüştür. *Bk.* Toprak kölesi.

KÖLE ALIMSATIMI *(Os.* Esîr ticâreti, *Fr.* Commerce d'esclaves, Traites des négres; *Al.* Sklavenhandel, *İng.* Slave trade, *Lâ.* Negotiatio venaliciaria) Köle olarak çalıştırılmak için yapılan insan alımsatımı... Köle emeğinin yararlı ve kârlı olduğu çağlarda köle ticâreti uluslararası nitelikteydi ve her büyük kazanç sağlayan alımsatım gibi insan da alınıp satılıyordu. Köleci üretim düzeninin bu zorunlu ticâreti, ortaçağ feodalitesinde ve kapitalizmin ilk döneminde ve özellikle de tarım kapitalizminde devam etmiştir. Sanâyi kapitalizmi oluşunca köle ve köle emeği zararlı olmaya başlamış ve yükselmekte olan fabrikalara *özgür emek* gerekmiştir. Sanâyi kapitalizminde, insanın değil, insan emeğinin mal durumuna gelmesi ve pazara sürülerek parayla değiştirilebilmesi ve bunun için de kendini pazarda satabilme özgürlüğünü taşıması gerekiyordu. Bundan ötürüdür ki kapitalist dünya nasıl toprak sahipleriyle zorunlu bir savaşıma girmişse köle ticâretiyle de zorunlu bir savaşıma girdi. Amerika'nın ünlü Güney-Kuzey Savaşlarının gerçek nedeni budur ve kuzeyin fabrikalarına özgür emek sağlayabilmek için güneyin toprak kölelerini azatlamak amacını taşır. Bu nedene dayanan köle alımsatımının yasaklanması ilkin 1815 Viyana Kongresi'nde kararlaştırılmıştır. Bütün bu gerçeklerden habersiz bulunan Osmanlı Devleti de 1890 Brüksel Konferansı'na katılarak tarihsel bir saflıkla *Üserâyı Zencîye Ticâretinin Men'ine Dâir Kanunnâme* (4 Aralık 1305) çıkarmıştır. *Bk.* Köle.

KÖLECİ *(Os.* Sâhip, Efendi; *Fr.* Le maître) Köle sâhibi... Bu deyim, *kölecilik yandaşı (Os,* Mürevvici memlûkîyet, *Fr.* Esclavagiste) anlamında da kullanılır. *Bk.* Köle, Kölelik, Kölecilik.

KÖLECİ DEMOKRASİ *(Os.* Memlûkîyet demokrasisi, *Fr.* Démocratie esclavagiste) Köle sâhipliğinin egemenliğini sağlayan demokrasi... Antikçağ köleci Yunan sitelerinin demokrasisi bu niteliktedir. *Bk.* Kölelik, Köleci despotizm.

KÖLECİ DESPOTİZM *(Os.* Memlûkîyet idârei müstebidesi, *Fr.* Despotisme esclavagiste) İlkel kamulcu toplumun köleci topluma dönüşmesiyle güçlenen kabile federasyonları şeflerinin despotizmi... Özellikle Asya, Afrika ve Amerika'nın eski köleci toplumlarında gerçekleşmiştir. Eski Mısır Firavunları, Hamurabi'nin Bâbil Devleti tipik birer *köleci despotizm*'dir. Bilinen ilk yasa olan ve İ.Ö. XVIII. yüzyılda bir bazalt taşma kazılı bulunan *Hamurabi yasası* bu despotizmin en ince ayrıntılarını vermektedir. Yasanın büyük bir bölümü, köle sâhiplerinin çıkarlarını koruyucu kurallara ayrılmıştır. Köle mülkiyetine karşı çıkmak en ağır cezayı gerektiriyordu. Bir kölenin çalınması ölüm cezasıyla cezalandırılmıştı. Köle sâhipleri bu despotizmi gerçekleştirmek için tanrıyı da peşlerine takmışlardı. Örneğin Mûsâ'nın tanrısı Yahova şöyle der: "Saman, değnek ve yük eşek içindir; emek, öğüt ve çalışma köle için. Köleyi yapabileceği işe sür, boyun eğmezse zincire vur" *(Bk. Vâiz,* XXIII, 24, 28) *Bk.* Kölelik, Doğu despotizmi.

KÖLECİLİK *(Os.* Mürevvici memlûkîyet mezhebi, *Fr.* Esclavagisme) Kölelik yandaşlığı... Gerçekte *kölelikçilik* anlamını dilegetirirse de *kölecilik düzeni* anlamında da kullanılmaktadır. *Bk.* Köleci, Köleci toplum, Kölelik.

KÖLECİLİK DÜZENİ *Bk.* Kölecilik, Köleci toplum.

KÖLECİ SİSTEM *Bk.* Köleci toplum.

KÖLECİ TOPLUM *(Os.* Cemiyeti memlûkîye, *Fr.* Systéme de l'esclavage, *Al.* Sklavenhaltergesellschaft, *İng.* Slave-owning system) Köle emeği sömürüsüne dayanan toplum... Eşanlamda *kölelik düzeni, kölecilik düzeni, kölelik rejimi, köleci sistem, kölecilik* deyimleri de kullanılmaktadır. *İlkel komünal toplum* üretim araçlarının gelişmesiyle dağılmaya yüz tutmuştu. Taş ve tahtadan araçlar yerlerini mâdensel araçlara bırakmışlardı, demirden ve bronzdan sabanlar ve baltalar yapılmıştı. Tarım ve hayvancılık birbirinden ayrıldı ve ilk toplumsal işbölümü gerçekleşti, bu iki alan arasında değiştirme olayı başladı. Birlikte çalışma gereksizleşti ve toplum her biri bağımsız birer ekonomi birimi olan ailelere bölündü. Özel mülkiyet gerçekleşti ve sömürü olanakları açıldı. Araçlar özel mülk olunca o araçların ürünleri de özel mülk oldu. Üretim güçlerindeki bu değişiklikler, insanlar arasındaki ilişkilerde de (üretim ilişkilerinde de) değişikliği gerektirmiş ve emeğin verimliliğinin artması, ilkel komünal toplumu köleci topluma dönüştürmüştür. İlkel komünal toplumda savaş tutsakları fazla bir boğaz beslememek için öldürülürlerken, artık çalıştırılmakta ve çalışamayacak bir duruma gelince öldürülmektedirler. İlkel komünal toplumun bağrında meydana gelen kölelik rejimi, gittikçe güçlenerek Asya ve Afrika'da köleci toplumların oluşmasını gerçekleştirmiştir. İlkin köleler, ilkel komünal toplumun ortaklaşacılık yapısına uygun olarak, bütün toplumun malı sayılmışlardır. Bu evrede köle emeği üretimde önemli bir rol oynamamıştır. Kölelik

rejimi, üretici güçlerin gelişmesiyle koşutlu olarak olgunlaşmıştır. Üretimin artması el emeği talebini arttırmıştır. Bununla bağımlı olarak köleci devlet kurulmuş ve yeni köleler elde etmek için büyük savaşlar gerekmiştir. Savaş gereği, köleci devleti büsbütün geliştirmiştir. Karşılıklı diyalektik etkilerle oluşan yeni düzen eski Afrika ve Asya'da en üstün aşamasına ulaşmıştır. İlk köleci devlet biçimleri, kabile federasyonlarıdır. İlk köleci toplumlar İ.Ö. IV. bin yıldan başlayarak meydana çıkan Sümer, Akad, Bâbil, Asûr, Hitit vb. gibi devletlerdir. Bunların son ve yetkin örnekleri antikçağ Yunan ve Roma köleci toplumlarıdır. *Bk.* Köle, Kölelik, Kölecilik.

KÖLECİ ÜRETİM BİÇİMİ *(Os.* Köleci istihsâl şekli, *Fr.* Forme de production esclavagiste) Köle emeğine dayanan ve ona ancak yaşayabileceği kadar bir pay bırakarak artı-ürününe el konulan üretim biçimi... Bu deyim, bir sınıfın tarımsal emek gücünün en ilkel biçimine el konmasını dilegetirir. Bu üretim biçiminde kölenin, işgücü değil, bizzat kendisi maldır. Özel mülkiyet, köle üstünde de gerçekleşmiştir. Efendi, nasıl bir tarlanın ya da bir öküzün sahibiyse öylece kölenin de sahibidir. Hindistan'daki kast düzeni köleleri *iki ayaklı hayvan* sayıyor, köleci düzenin ideologlarından Romalı Varro İ.Ö. I. yüzyılda onları üce ayırdığı *üretim âletlerinden biri* olarak tanımlıyordu. Varro'ya göre üç türlü âlet vardı: Sessiz âletler (arabalar), söz söylemeyen sesli âletler (hayvanlar) söz söyleyebilen sesli âletler (köleler). "Köle, üretiminin anorganik koşulu olarak hayvanlarla birlikte doğal varlıkların arasına katılır ve kendisine toprağın bir parçası gözüyle bakılır". Köleci üretim düzeninin iki karşıt sınıfının (köle sahipleriyle kölelerin) dışında kendi emekleriyle geçinmeye çalışan zenaatkâr ve köylü tabakaları yer almaktadır. Bu üretim biçiminin bir başka özelliği de üretici sayısının olağanüstü artmış bulunmasıdır (Örneğin Yunan sitelerinde özgür insanların oranı kölelere göre onda birdir). Köle emeğinin yanında doğa güçlerinden (örneğin su ve rüzgâr gücünden) de yararlanmaya başlanmıştır. Gerek tahılların işlenmesinde ve saklanmasında, gerek kumaş ve deri yapımında büyük teknik ilerlemeler kaydedilmiştir. Bütün bu gelişmeler, köle emeğinin gittikçe artan veriminin ürünleridir. *Bk.* Köle emeği.

KÖLE EMEĞİ *(Os.* Sâyi ecir, *Fr.* Travail d'esclave) Üretimi gerçekleştirmek için kölece harcanan emek... Bu emek köle sahiplerinin ev işlerinde, tarlalarında, mâdenlerinde ve sanâyi atelyelerinde harcanırdı. Böylelikle kol emeği, özgür insanlara lâyık görülmeyen aşağılık bir nitelik kazandı. Köle emeğinin tümü, köle sahibine aittir. Buna karşı köle sahibi kölelerini besler ve barındırır. Demek ki *köle* adını taşıyan insan-malın üretimiyle tüketimi arasındaki fark, köle sahibinin net kârıdır. *Kölelik ekonomisi*nin temeli *köle emeği*dir. Çalışmanın özgür insana lâyık olmayan bir eylem sayılması, köleyi ve köle emeğini toplum için zorunlu kılmıştı. Kölecilik çağının bütün düşünürleri, dinleri, yasaları kölenin doğal olduğunu bu yüzden kabul ederler ve köleci düzeni sürdürmek için çeşitli öneriler ilerisürerler. *Bk.* Köle, Emek, Köleci toplum, Kölelik, Köleci üretim biçimi, Kol emeği.

KÖLELİK *(Os.* Ecirlik, Esâret, Memlûkîyet; *Fr.* Esclavage, *Al.* Sklaverei, *İng.* Slavery) Kölenin niteliği... Bu nitelik, özel mülkiyet konusu ve dolayısıyla *insan-mal* olma niteliğidir. Kölelik rejiminde üretim ilişkilerinin temeli, yalnız üretim araçları üstünde değil, aynı zamanda köle üstünde de özel mülkiyetin gerçekleşmesidir. Bu durum, toplumu, tarihte ilk kez *sınıf bölünmesi*'ne uğratmıştır. Sınıf kavramı, köleci toplumda oluşmuştur. Dinler, köleliği çeşitli biçimlerde desteklemişlerdir. Örneğin Yahudilerin *Tevrat*'ında şöyle yazar: "Köleni yapabileceği işe sür, yapmazsa zincire vur" *(Vâiz,* XXIII, 24-28). "Saman, değnek ve yük eşek içindir; emek, öğüt ve çalışmaksa köle için" (İbid), "Köle için para ödediğini ve o kaçarsa para kaybedeceğini hatırla" (İbid, 30, 31). İlk sömürü biçimi, köle emeğinin sömürüsüdür. Oysa bu pek güçlü bir sömürüydü. Bu sömürü, özellikle eski Yunan sitelerinde *ergasteries* denilen işyerlerinde toplanan ve işbirliğiyle verimleri artan kölelerin emeğiyle gerçekleşiyordu. Mandel, *Traité d'Économie* adlı yapıtında şu örneği verir: Ksenofon'un anlattığına göre İ.Ö. V. yüzyılda bir kölenin fiyatı 180-200 drahmiymiş. Demosten, babasının mobilya ve bıçakçılık atölyelerindeki kölelerin, günlük bütün masrafları çıktıktan sonra günde bir obol bıraktıklarını, bununsa yılda 50 drahmi ve on yılda 500 drahmi ettiğini, köleyi satın almak için harcanan 200 drahmi bundan çıkarılınca her kölenin on yılda 300 drahmilik bir kazanç sağladığını hesap edermiş (İbid, c. I, s. 101). *Bk.* Köle, Köleci üretim biçimi, Toprak kölesi.

KÖTÜMSER İNGİLİZ AKIMI *(Os.* Bedbin İngiliz cereyânı, *Fr.* Courant pessimiste anglais) Malthus ve Ricardo'nun erkinciliği...

Kötümser liberaller ve *kötümser akım* da denir. Fransız ekonomicileri Say ve Bastiat'nın iyimser liberalizmine karşıt bir anlamda kullanılır. Malthus'ün kötümserliği bilimdışıdır ve nüfus artışı yüzünden insanların aç kalacağı saçmasına dayanır. Ricardo'nun kötümserliğiyse toprak rantı yasasıyla azalan verim yasasına dayanır. Anamalcı kampın yetiştirdiği en büyük ve bilimsel bir ekonomici olan David Ricardo, ücretle kârın ters orantılı oluşundan kötümser sonuçlar çıkarmıştır.

KÖTÜ PARA (*Os.* Fenâ para, *Fr.* Mauvaise monnaie) Saymaca değeri aynı olup da gerçek değeri öteki paralardan düşük olan para... *İyi para* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir liralık kâğıt para, bir liralık maden paraya göre *kötü para*dır. Bundan ötürüdür ki aynı itibârî değeri taşıyan çeşitli paralar yapılmaz. Çünkü kötü para, iyi parayı koyar. *Bk.* İyi para, Gresham yasası.

KÖY (*Os.* Karye, *Fr.* Village, *Al.* Dorf, *İng.* Village) İlk göçebe toplumların bir toprağa yerleştikleri zaman kurdukları ilk topluluk... *Kent* karşılığıdır. Sözcük olarak *koy* ve *kuyu* gibi aynı kökten türemiş sözcüklerle birlikte *çukur* ya da *girinti* anlamına gelir. Türkçede, *kırsal bölge* deyiminde olduğu gibi *kır* sözcüğü de aynı anlamı dilegetirir ve *kentdışı*'nı niteler. Kentsel niteliklerin bütünüyle karşıtı olan nitelikleri taşır. Uygarsal evrime belli bir ölçüde ve belli zorunluklar yüzünden kapalı bulunması nedeniyle toplumbilim açısından çok önemlidir. Tarım alanıdır ve ekonomi açısından da ilkel bir birimdir. Gerikalmışlık, köy nüfusunun kent nüfusuna göre çokluğuyla orantılıdır. Ekonomik ilkelliği, zorunlu olarak düşünsel ilkelliği de kapsar. Köy ve kent karşıtlığı, el ve kafa emekleri karşıtlığı gibi, kesinlikle aşılması gereken bir karşıtlıktır. Köyün, eşdeyişle kırsal ve tarımsal kesimin gerikalmışlığının tek nedeni azalıp çoğalmaz bir niteliğe sahip bulunan toprak üstündeki özel mülkiyet ve bunun zorunlu sonucu olan toprak rantıdır. *Bk.* Tarım, Rant, Toprak reformu.

KÖYLEŞME (*Os.* Köyleşme, *Fr.* Ruralisation) Köylülerin kentlere akmasıyla kentlerde meydana gelen köylüce yaşama durumu... Özellikle gecekondu semtlerinde köyleşme olayı bütün özellikleriyle görülür. *Bk.* Köy, Köylü.

KÖYLÜ (*Os.* Ehli kariye, *Fr.* Villageois, Paysan, Campagnard; *Al.* Bauer, *İng.* Peasant, Fellow villager) Köyde yaşayan... Feodal toplumdan anamalcı topluma devredilmiş bir sınıftır. Bir bölümü sanâyi merkezlerine akarak emekçi olmuş ve proleterleşmiş, bir bölümü de burjuvalaşmış, bir bölümü de feodal düzendeki yaşayışına bir başka biçimde devam ederek *köylü sınıfı*'nı gerçekleştirmiştir.

KÖYLÜLÜK (*Os.* Köylülük, *Fr.* Paysannerie) Köyde yaşayanların niteliği... Köylü sınıfı, köylülük niteliğinde birleştiği halde, çok çeşitli ve karmaşık katmanlardan oluşmuştur. *Bk.* Köylü.

KRACH Para değerinin borsada birdenbire düşmesi, ekonomik çöküntü... İngilizcedir. Konjonktürel dalgalanmanın bunalıma yol açan üçüncü devresini niteler. *Yıkılma* ve *iflâs* anlamlarını dilegetirir. Aşırı refah anlamındaki *boom* deyimi karşılığında kullanılır. Aşırı üretimden ötürü sürümün çoğalmasına karşı tüketimin ve dolayısıyla aranımın azalmasından doğar. Kısa dönemde gerçekleştiğinden birden sezilememesi ya da hızlanmış bulunan üretimin yeni koşullara zorunlu olarak hemen uydurulamaması nedeniyle anî çöküntüyle meydana çıkar. O zaman iflâslar hızla birbirlerini izler ve üretkenlik seviyeleri düşük olan işletmeler yıkılırlar. *Bk.* Bunalım, Konjonktür, Boom.

KREDİ (*Os.* İtibâr, *Fr.* Crédit, *Al.* Kredit, *İng.* Wealth, Credit) Ödünç verme işlemi... Lâtince *inancı olmak* anlamındaki *credere* sözcüğünden türetilmiştir. *Borcunu ödeyeceğine inanılana verilen para*'yı dilegetirir. Bu bakımdan *kredisi olmak*, eski deyimle *itibarı olmak* demektir. Gene aynı bakımdan *borcunu ödeme yeteneği*'ni de dilegetirir. *Kredi*, anamalcı üretimin temelidir. Kredi kurumu, bir malın başka bir malla derhal değiştirilememesinden, araya zorunlu olarak bir zaman süresi girmesinden doğmuştur. Genel olarak *üretim kredisi* ve *tüketim kredisi* adları altında iki türlüdür. Kısa, orta, uzun ve çok uzun vadeli olabilir. Çek, poliçe, bono vb. kredi araçlarıdır. Başlıca kredi kurumları da bankalardır. Nasıl ticâret üretimin farklı toplumlarda eşit olmayan gelişmesinden doğmuşsa, *kredî* de öylece üretimin farklı üreticilerde eşit olmayan gelişmesinden doğmuştur. Gelişmiş olan, gelişmemiş olana fâiz karşılığında kredi verir. "Oysa işbirliği üzerine kurulmuş emeğe dayanan bir toplum kredi nedir bilmez. Böyle bir toplumda sadece yardımlaşma vardır. İlkel toplum, mübâdele ilişkilerinin ve işbölümünün genelleşmesine yol açacak kadar parçalanınca, değerlerin emek süresinden tasarruf esasına dayanan eşdeğerliliği kavramı, aynı bir topluluğun üyeleri arasındaki yardımlaşma kavramından ağır basar. Kullanım değerleri üretimi, değiştirme değerleri üretimine oranla gerilemeye başlayınca bedava yar-

dımın yerini çıkar karşılığı kredi verme alır". Anamalcı düzende, bunların kaynağı halktan toplanan vergiler ve halkın bankalara yatırdığı küçük tasarruflarıdır. Gerçekte bu küçük tasarruflar, özellikle azgelişmiş ülkelerde kronik enflâsyon yüzünden getirdikleri fâizin birkaç katını değerlerinden kaybederler. Köleci toplumun dinlerinde fâizin yasaklanması, köleci toprak sahiplerinin aldıkları krediye karşı fâiz ödemek istememeleri nedenine dayanır. Nitekim burjuvalar (para sahipleri) egemen sınıf olmaya yüztutunca burjúva dinleri hemen fâize izin vermişlerdir (*Bk.* Fâiz). Krediye tahsis edilmiş paranın kredi isteğinden fazla olması halinde gerçekleşen enflâsyona *kredi enflâsyonu* (*Fr.* Inflation de crédit, *Al.* Kreditinflation, *İng.* Credit inflation) denir, bu deyim ekonomici Hartley Withers tarafından ilerisürülmüştür. Açılabilecek kredinin en yüksek niceliğine *kredi sınırı* (*Fr.* Ligne de crédit, *Al.* Kreditlinie, *İng.* Credit line) denir. Üyelerine kredi sağlayan kooperatifler *kredi kooperatifi* (*Fr.* Coopérative de crédit) adıyla anılır. Başlıca kredi biçimleri şunlardır: *Üretim kredisi* (*Fr.* Crédit à la production), *tüketim kredisi* (*Fr.* Crédit à la consommation), *inşaat kredisi* (*Fr.* Crédit à la construction), *besi kredisi* (*Fr.* Crédit d'embouche), *gayrımenkul kredisi* (*Fr.* Crédit immobilier), *menkul kredisi* (*Fr.* Crédit mobilier), *ihrâcât kredisi* (*Fr.* Crédit à l'exportation), *ithâlât kredisi* (*Fr.* Crédit à l'importation), *döner anamal kredisi* (*Fr.* Crédit destiné à approvisionner les fonds de roulement), *esnaf ve küçük zenaatlar kredisi* (*Fr.* Crédit à l'artisanat), *işletme kredisi* (*Fr.* Crédit d'exploitation), *iskonto kredisi* (*Fr.* Crédit d'escompte), *kamu kredisi* (*Fr.* Crédit public), *tarım kredisi* (*Fr.* Crédit rural), *perakendeci kredisi* (*Fr.* Crédit par le fournisseur au détaillant), *sanâyi kredisi* (*Fr.* Crédit à l'industrie), *tesis kredisi* (*Fr.* Crédit d'installation), toprak kredisi (*Fr.* Crédit foncier), *yatırım kredisi* (*Fr.* Crédit d'investissement), *kısa vâdeli kredi* (*Fr.* Crédit à court terme), *orta vâdeli kredi* (*Fr.* Crédit à moyen terme), *uzun vâdeli kredi* (*Fr.* Crédit à long terme) vb. *Kredi* deyiminin, özellikle İngilizcede, çok ve çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: Karşılığı bulunmayan ve devlet tarafından çıkarılan paraları dilegetiren *saymaca para* (*Os.* İtibârî nakid, *İng.* Credit money), satıcının alıcıya tenzilât yaptığını bildiren mektubunu dilegetiren *kredi muhtırası* (*İng.* Credit memorandum), *alacak bakîyesi* (*İng.* Credit balance), karşılıksız avansları dilegetiren *açık kredi* (*İng.* Credit in blank), bankaların kredi artırımlarını dilegetiren *kredi genişlemesi* (*İng.* Credit expansion), müşteri tarafından bankaya ödenecek senetleri gösteren bordroyu dilegetiren *kredi bordrosu* (*İng.* Credit slip), parası belli bir süre sonunda ödenmek üzere yapılan satışları dilegetiren *kredili satış* (*İng.* Credit sales), borçlunun sağladığı kredi üzerine çekilen poliçeyi dilegetiren *kredi poliçesi* (*İng.* Credit bill), tehlikeli alacaklara karşı yapılan sigortayı dilegetiren *kredi sigortası* (*İng.* Credit insurance), itibâr mektuplarını dilegetiren *kredi mektubu* (*İng.* Credit note), teminât karşılığındaki borç verme işlemlerini dilegetiren *güvenceli kredi* (*İng.* Credit on guaranty), sigorta poliçesi karşılığında verilen avansları dilegetiren *sigorta poliçesi kredisi* (*İng.* Credit on insurance policy), taşınmaz mal ipoteği karşılığında verilen avansları dilegetiren *mülk kredisi* (*İng.* Credit on real property), değerli taşınır mallar karşılığında verilen avansları dilegetiren *eşyâ kredisi* (*İng.* Credit on presiousness), *müeccel kredi* (*İng.* Deferred credit). *Bk.* Fâiz, Anamalcılık, Ekonomi.

KREMATİSTİK *Bk.* Kazançbilim.

KRİZ *Bk.* Bunalım.

KULLANILABİLİR DEĞER (*Os.* Seyyâl kıymet, *Fr.* Liquidité immédiate, *Al.* Liquiditaet ersten Grades, *İng.* Immediate liquidity) Hemen kullanılabilecek durumdaki para... Bir kimsenin cüzdanındaki ya da bir firmanın kasasındaki para bu niteliktedir. Ayrıca bankaların küçük cârî hesaplarına vâdesiz olarak konulan paralar, kredi kartları, seyahat çekleri vb. da hemen kullanılabilir değerlerdir.

KULLANILABİLİR DEĞER KATSAYISI (*Os.* Seyyâl kıymet emsâli, *Fr.* Coefficient de liquidité immédiate, *Al.* Liquiditaet Koeffizient, *İng.* Coefficient of immediate liquidity) Bir kimsenin ya da firmanın hemen kullanılabilecek durumdaki parasıyla kısa vâdeli taahhütleri arasındaki oran... *Bk.* Kullanılabilir değer.

KULLANILABİLİR KREDİ (*Os.* Kaabili istimâl kredi, *İng.* Stand by) Kullanılmaya hazır olduğu bildirilen kredi... Hemen kullanılabilecek kredileri dilegetiren *İng. stand by* deyimi bütün Avrupa ülkelerince kullanılmaktadır. Özellikler Uluslararası Para Fonu, üyelerine, bu nitelikte bir krediyi hazır tutar. Bu krediyi hemen kullanmak da gerekmez, gerektiğinde kullanmak üzere yedek bir fon olarak da hazır tutulabilir. *Bk.* Kredi.

KULLANILMAYAN ANAMAL (*Os.* Âtıl sermâye, *Fr.* Capital dormant, Capital oisif; *Al.*

Untaetiges Kapital, Totes Kapital; *İng.* Idle capital) Gelir sağlamaya yaramayan anamal... Anamalcı ekonomi dilinde örneğin işletilmeyen bir makine, boş duran bir binâ vb. kullanılmayan anamal sayılmaktadır. Oysa artık -değer üretiminde kullanılmayan hiçbir değer anamal değildir. *Bk.* Anamal.

KULLANILMAYAN GÜÇ *(Os.* Âtıl kuvvet, *Fr.* Capacité oisive, Capacité inemployée; *Al.* Ungenutzte Kapazitaet; *İng.* Idle capacity) Üretimdışı bırakılmış güç... Anamalcı ekonomi dilinde örneğin günde bin otomobil üretebilecek nitelikte bir fabrika günde sekiz yüz otomobil üretiyorsa yüzde yirmi oranında kullanılmayan bir gücü var demektir. Anamalcı ekonomiciler bunu fizibilite hesaplarındaki yanılgılara yorarlar.

KULLANILMAYAN PARA *(Os.* Âtıl para, *Fr.* Argent oisif, Liquidité inemployée; *Al.* Brachliegende Gelder, *İng.* Idle money) İşletilmeyen ya da işletilemeyen para... Anamalcı ekonomi dilinde genellikle bankaların işletme olanağını bulamadıkları paraları dilegetirir. *Bk.* Kullanılmayan anamal.

KULLANIMDAN KALKMA *(Os.* İstimâlden kalkma, *Fr.* Obsolescence, Usure morale) Bir teknik araç ya da gerecin daha yüksek nitelikli teknik bir araç ya da gereç yapılması üzerine kullanımdan çekilmesi... Niteliksel eskimeyi dilegetirir. Teknik yenilikler sürecinde olağan bir yıpranmadır. Bu yıpranma, kusurluluk ya da verim düşüklüğünden ötürü değildir. Örneğin kendi çapında tam verimli ve yeni yapılmış bir makine, daha verimli bir makinenin icâdedilmesiyle kullanımdan kalkar. Buna *ekonomik süreaşımı* (İktisâdî mürûruzaman) da deniyor.

KULLANIM HAKKI *(Os.* Tasarruf nisâbı, *Fr.* Quantité disponible, *Al.* Verfügungsfreiheit, *İng.* Disposable portion of estate) Mahfuz hisse sâhibi mirâsçısı olan bir kimsenin mallarının ölüme bağlı tasarruflar yapabileceği bölümü... Mallarının kullanım hakkı dışında kalan bölümüne de *mahfuz hisse* (Medenî Kanun'un 452. maddesi) denir. *Bk.* Kalıt.

KULLANIM İŞLEMLERİ *(Os.* Tasarruf muâmeleleri, *Fr.* Actes de disposition, *Al.* Verfügungsgeschaefte, *İng.* Acts of disposal) Mallarda eksilme doğuran işlemler... Bu işlemleri kullanım yeterliği olan kişiler yapabilir. *Bk.* Kullanım yeterliği.

KULLANIM YETERLİĞİ *(Os.* Tasarruf ehliyeti, *Fr.* Pouvoir de disposition, *Al.* Verfügungsbefugnis, *İng.* Power of disposition) Medenî haklarını kullanmaya ehliyeti olan kimsenin yeterliği... Kural olarak böyledir ama kimi durumlarda medenî haklarını kullanma ehliyeti olan kimsenin tasarruf ehliyeti olmayabilir, örneğin Medenî Kanun'un 533. maddesine göre terekenin (mirâs olarak kalan malların) yönetiminde medenî haklarını kullanma ehliyeti olan kimsenin tereke malları üzerinde tasarruf ehliyeti yoktur.

KULLANIŞLI *(Os.* Kaabili istifâde, *Fr.* Utilisable, *Al.* Brauchbar, *İng.* Useful, Serviceable) Kolaylıkla yararlanılabilir nitelikte.

KULLANMA

1. *(Os.* İstimâl, *Fr.* Utilisation, *Al.* Verwendbarkeit, *İng.* Availableness) Herhangi bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak... Örneğin bu anlamda otomobil kullanmak, yazı makinesi kullanmak vb.'dan sözedilir.
2. *(Os.* İstihdâm, *Fr.* Emploi, *Al.* Verwendung, *İng.* Employment) Herhangi bir şeyi yararlı olduğu işe sürmek... Örneğin bu anlamda işçi kullanmak, memur kullanmak vb.'dan sözedilir. *Bk.* Çalıştırma.
3. *(Os.* Tedvîr, *Fr.* Maniement, *Al.* Handhabung, *İng.* Managment) Başına geçip yönetmek... Örneğin bu anlamda dümen kullanmak, sözcükleri kullanmak vb.'dan sözedilir.
4. *(Os.* İrtifâk, *Fr.* Servitude) Taşınmaz bir maldan yararlanma... *Bk.* Kullanma hakkı.
5. *(Os.* Tasarruf, *Fr.* Disposition, *Al.* Verfügung, *İng.* Disposition, *Lâ.* Dispositio) Dilediği gibi yararlanma... Medenî hukuk açısından mallar üstündeki hakkın devrini, değişmesini ya da ortadan kalkmasını doğuran bir ya da çok yanlı bir işlemdir. Kamu hukuku açısından, yönetim makamlarının kamu işlerindeki yetkilerine dayanarak yaptıkları işlemler ve aldıkları kararlardır. *Bk.* Kullanım işlemleri.

KULLANMA DEĞERİ *(Os.* İstimâl kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage, *Al.* Gebrauchswert, *İng.* Use-value, Value in use) Bir ürünün taşıdığı yarar... *Değiştirme değeri* deyimi karşılığında kullanılır. Bu, ilkin bir doğa ürünüdür, nesnel bir yararlılıktır ve insan eli değmemiştir. Ama insanlar çoğunlukla doğanın verdiklerini ihtiyaçlarına daha iyi uydurabilmek için değiştirerek kullanırlar, o zaman işe insan eli ve emeği karışır. Ama bu sonuç olarak gene de doğal bir değerdir; insan bir doğa ürününü şu ya da bu biçime sokmuştur. Kaldı ki insan bu biçim verme işinde de sürekli olarak doğa güçlerinin yardımından yararlanır. "Demek oluyor ki emek, kullanma değerinin biricik kaynağı değildir". Oysa

emek, değiştirme değerinin -eşdeyişle asıl değer'in- biricik kaynağıdır. Bir ürünün yararı, onun kullanılmasıyla gerçekleşir. Aynı kullanma değerini taşıyan şeyler değiştirilmezler, değiştirilebilmek için farklı kullanma değerleri gerekir. Kullanma değeri bireysel, değiştirme değeri toplumsal bir olgudur. Pazarda değiştirilen, kulanma değeri taşıyan bir *ürün* değil, toplumsal emekle belirlenen değiştirme değerini taşıyan bir *mal*'dır. Örneğin bir dokumacı, bir kumaş fabrikasında beş saatte elde edilen bir dokumayı elde etmek için yirmi saat harcıyorsa, onu pazarda fabrika dokumasından dört misli fiyata satamaz, çünkü bir malın değeri, eşdeyişle değiştirme ve asıl değeri "onun yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek süresine dayanır". Bu süre, toplumsal ortalama emek süresidir. Kullanma değeri, bir yandan bireysel kullanmayla tüketilmesi dolayısıyla bireysel bir karakter gösterirken, öbür yandan da toplumsal bir karakter taşır. Çünkü bir kişinin kullanımına yarayan ve başkaca hiç kimsenin işine yaramayan bir ürünün kullanma değerinden söz edilemez. Ancak herkes için kullanma değeri taşıyan bir üründür ki değiştirilebilir. Öyleyse kullanma değeri *başkaları için kullanma değeri*'dir. Bundan da ona harcanan insan emeğinin *başkaları için harcanmış emek* olduğu kolaylıkla anlaşılır. İşte, kullanma ve değiştirme değerleri arasında yapılmış olan ince ve bilimsel ayrımın asıl önemi buradadır. *Bk.* Değer, Değiştirme değeri, Gerekli emek.

KULLANMA DEĞERİ BİRİKİMİ *(Os.* İstimâl kıymeti terâkümü, *Fr.* Accumulation de valeur d'usage) Artık-ürün birikiminden doğan zenginlik... Anamalcı üretimde zenginlik nasıl değiştirme değeri birikiminden, eşdeyişle artık-değer birikiminden doğuyorsa kullanma değeri üreten eski toplumlar üretiminde de zenginlik öylece kullanma değeri birikiminden, eşdeyişle artık-ürün birikiminden doğuyordu. Çoban halklarda zenginlik sâhibolunan hayvan miktârına, tarımcı halklardaysa sâhibolunan ürün miktârına göre hesaplanırdı. Örneğin bir Japon ailesi, bütün Japonya'nın 28 milyon ölçek pirinç zenginliğine karşı 8 milyon ölçek pirinç zenginliğiyle anılmıştır. *(Bk.* Takizawa, *The Penetration of Money Economy in Japan,* s. 20). Binlerce yıl boyunca ilkel halklar, bu zenginlik doğuran artık-ürünü bozulmadan saklamak çarelerini aradılar. Zenginliği sürdürebilmek için her yıl bu üretim fazlasını gerçekleştirmek gerekiyordu, bu da üretim fazlası karşılığında yeni köleler edinmekle mümkündü. Bozulmadan saklanabilen para ortaya çıkınca zenginliğin sürekliliği de kolaylaştı. *Bk.* Para, Kullanma değeri, Artık-ürün, İlk birikim.

KULLANMA HAKKI *(Os.* İrtifâk hakkı, *Fr.* Servitude, *Al.* Servitut, Dienstbarkeit; *İng.* Servitude, Casement; *Lâ.* Servitus) Taşınmaz bir maldan yararlanma hakkı... Medenî Kanun'un 703. ve onu izleyen maddelerine göre iki türlü irtifâk hakkı vardır. Birincisi, gayrımenkule ait irtifâk hakkıdır ki, olumlu ya da olumsuz (müspet veya menfi) olabilir, örneğin bir gayrımenkul yararına başka bir gayrımenkul üzerine kurulan geçit hakkı (hakkı mürûr) olumlu ve bir gayrımenkul yararına başka bir gayrımenkul üzerinde inşaat yapmamak taahhüdü olumsuz irtifâk hakkıdır. İkincisi kişisel (şahsî) irtifâk hakkıdır ki yararlanma hakkı (intifâ hakkı)'yla oturma hakkı (süknâ hakkı)'ndan oluşur, her ikisi de ilgili kişinin yaşamıyla sınırlıdır, daha açık bir deyişle, ilgili kişi ancak yaşadığı sürece bu hakları kullanır, ilgilinin ölümüyle bu haklar ortadan kalkar. *Bk.* Kullanma.

KUMAR *(Os.* Kumar, *Fr.* Jeu de hasard, *Al.* Hasard spiel, *İng.* Gambling, *Lâ.* Alea) Para üstüne oynanan talih oyunu... Cezâ Kanunu'nun 567-570. maddelerine göre kamuya açık yerlerde kumar oynamak ve oynatmak yasaktır, kumar kabahat türünden bir suçtur. Borçlar Kanunu'nun 504-507. maddelerine göre de hükümetçe izin verilen piyango ve müşterek bahislerin dışında kumar bir alacak hakkı doğurmaz. Kumar, *kaybetmeyi göze alma yoluyla kazanma*'yı dilegetirir. Ekonomi dilinde buna *rizikoya katlanma* denir. Anamalcı ekonomi kuramcıları *kumar* sorununu inceleyerek rekabet piyasasına uygulamışlardır. Örneğin sigorta, bir çeşit kumardır. Sigorta kumarında, muhtemel büyük kayba karşı kesin küçük kayıp -sigorta primi- göze alınmaktadır. Buna karşı piyango, büyük kazanç ihtimaline karşı küçük kaybı göze aldırmakla aynı oyunu ters açıdan gerçekleştirir. Ticâret spekülâsyonlarında ve yatırımlarda *kumar psikolojisi* önemli bir rol oynar. Anamalcı ekonomide buna çok önem verilir. Bernouilli, rizikolu hallerde en çok yararın hesaplanabileceğini ilerisürmüştür. XVIII. yüzyıl matematikçilerinden Bernouilli'nin bu kuramından ekonomiciler çok yararlanmışlardır. Olasılıklar hesabı üstünde önemli buluşları olan Bernoulli'ye göre riziko ölçülebilir. Örneğin, gelir arttıkça gelirin marjinal yararı azalacağı görüşüne göre, yüzde elli kazanç ve kayıp olanağı bulunan bir kumar, kumar niteliğinde değildir; çünkü kazancın artı yararı, kaybın eksi yararından azdır. Ticâret spekülâsyonları

da bir çeşit kumar olduğuna göre, Bernouilli'nin bu hesaplarından yararlanılmaktadır. Bu konuda çalışan başlıca ekonomiciler Savage, Friedman, Morgenstern, Neumann vb.'dır. Bernouilli'nin bu hesaplarına dayanarak, rakiplerin, hangi kâr çizgisinde denge kurabileceklerini kumar formülleriyle saptayan bir de kuram geliştirilmiştir. *Oyun kuramı* adıyla anılan bu kuram, J. von Neumann ve O. Morgenstern adlı iki ekonomici tarafından birlikte ilerisürülmüştür. Morgenstern "otomobil şirketleri arasındaki rekabet çatışmalarını, poker oyununa kıyaslamak, mekanik bir sürece kıyaslamaktan daha mantıksaldır" der. Tam rekabet şartlarının hemen hiçbir yerde gerçekleşmediği ve klâsiklerin hayal ürünü bulunduğu iyice anlaşıldıktan sonra klâsik ve neo-klâsik kuramların bu konudaki varsayımları çökmüş, özellikle oligopol durumunda rakiplerin davranışlarını saptayacak yeni bir kuram aranmıştır. Anamalcı üretim düzeninin, birçok ciddî görünüşlü kuramlardan geçip, sonunda *kumar oyunu kuramı*'na dayanması ilginçtir. *Bk.* Oyun kuramı, Sigorta.

KUMPANYA *(Os.* Kumpanya, *Fr.* Compagnie, *Al.* Compagnie, *İng.* Company) Ortaklık.... Günümüzde *ortaklık* (şirket) anlamında kullanılıyorsa da tarihsel süreçte hükümetle anlaşmalı imtiyazlı şirketleri dilegetirmiştir. Eskiden dilimizde de *yabancı şirket* anlamında kullanılmıştır (Çünkü imtiyazlı olanlar onlardı). Amerika'nın keşfinden sonra ilk kumpanyalar, Avrupa dillerinde, denizaşırı sömürgelerde ticâret yapan imtiyazlı özel teşebbüsleri dilegetirirdi. *Bk.* Şirket.

KUPON *Bk.* Kesilge.

KUPON KESİCİLER *Bk.* Kesilge.

KUR *Bk.* Geçerdeğer.

KURTARMALIK *(Os.* Fidye, *Fr.* Rançon, *Al.* Lösegeld, *İng.* Ranson, *Lâ.* Pecunia redemptionis) Herhangi bir şeyi bir başkasının elinden kurtarmak için verilen para... Kaçırılan ve serbest bırakılması için para istenen bir kimseyi kurtarmak, tutsak edilmiş bir insanı ya da gemiyi kurtarmak vb. için verilir. Gemi, yük ve rehîneleri kurtarmak için verilen para ve yapılan harcamalar deniz ticâreti hukukuna göre büyük avaryadan sayılır.

KURTULUŞ SAVAŞI *(Os.* İstiklâl harbi, *Fr.* Guerre de l'indépendance) Emperyalist sömürüye karşı dünyada ilk kez Atatürk'ün önderliğinde Türklerce başlatılan ve kazanılan savaş ve bunu örnek alıp izleyen aynı nitelikteki savaşlar... *Ulusal bağımsızlık savaşı (Os.* Mücâdelei millîye, *Fr.* Guerre de l'indépendance nationale) da denen bu eylem, ezilen ve sömürülen ulusların ezen ve sömüren uluslara karşı açtıkları savaşı dilegetirir. Gerçekte anamalcılığın ve onun yüksek bir aşaması olan emperyalizmin zorunlu bir gelişme aracı olan *savaş*, sadece bu biçiminde haklılık taşır. Başta Lenin olmak üzere bütün toplumcu yazarlar, tarihsel süreçte ilk kez Türklerce yapılan *bağımsızlık savaşı*'nı hayranlıkla övmüşlerdir. Ünlü düşünür Kuusinen, *Tarihî Materyalizm* adlı yapıtında şöyle der: "'Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin, dış ve iç düşmanlarından, yani sömürücü Batı emperyalistleriyle onlara maşalık eden istilâcı Yunan ordusunun ve sırtını Batılı emperyalistlere dayanmış olan işbirlikçi feodal saltanatın pençesinden kurtarılmasında Türk halkı kesin bir rol oynamıştır". *Bk.* Kemalizm, Emperyalizm.

KURUCU *(Os.* Müessis, *Fr.* Fondateur, *Al.* Gründer, *İng.* Founder) Bir kuruluşu kuranların her biri... Medenî Kanun'un 54. ve Ticâret Kanunu'nun 276. ve onu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Kuruluş, Kurum.

KURUCU PAY BELGİTİ *(Os.* Müessis hisse senedi, *Fr.* Part de fondateur, Action de fondation; *Al.* Gründeranteilscheine, Gründungsaktie; *İng.* Founder's share) Kurma hizmeti karşılığı olarak sadece temettüden yararlanmayı sağlamak üzere kuruculara verilen ada yazılı hisse senedi... Ticâret Kanunu'nun 298. maddesine göre anamala ve yönetime katılmayı sağlamaz, sadece kârdan yararlandırır. *Bk.* Kurucu, Kuruluş, Kurum.

KURULTAY *(Os.* Kongre, Hey'eti umûmîye içtimâı; *Fr.* Congrés, *Al.* Kongress, *İng.* Congress) Genel kurul toplantısı... Bir anlamda *toplantı* (konferans) deyimiyle de anlamdaştır, devletler umûmî hukuku dilinde konferanstan daha genel ve daha resmî toplantıları (1815 Viyana Kongresi gibi) dilegetirir.

KURULUŞ *(Os.* Te'sis, *Fr.* Fondation, *Al.* Stiftung, Gründung; *İng.* Foundation, Founding, Establishment, Establishing) Kurulmuş olan... Sözcük anlamında *bir şey kurmak* demektir, kimi yerde *kurum* deyimiyle de anlamdaştır. Bu anlamda toplumsal bir görevle kurulmuş olan her şeyi (banka, şirket, hastane, fabrika, dernek vb.) dilegetirir. Yasalarımızda irtifâk hakkının (Medenî Kanun'un 704. vd. maddeleri), gayrımenkul rehininin (Medenî Kanun'un 765. vd. maddeleri), gayrımenkul mükellefiyetinin (Medenî Kanun'un

754. vd. maddeleri) te'sisinden de sözedilir ki burada *anlaşmanın (akdin) meydana gelmesi* anlamındadır. Bu anlamda da te'sis gene bir kurma ve meydana getirme işlemidir, bir malın bir amaca tahsis edilmesi ve bu amacın gerçekleşmesi için de belli bir tüzel kişiliğin kurulması demektir. Medenî Kanun'un 74. maddesine göre te'sis biçimsel (şekle bağlı) bir işlemdir ve Medenî Kanun'un 81. maddesine göre kütüğe geçirilmesi (tescili) gerekir. *Bk.* Kurum.

KURULUŞ ANAMALI *(Os.* Te'sis sermâyesi, *Fr.* Capital de fondation, *Al.* Gründungskapital, *İng.* Capital stock, Original capital) Bir kuruluşun kurulması için yatırılan para... *Bk.* Kuruluş.

KURULUŞ GENEL KURULU *(Os.* Te'sis umûmî hey'eti, *Fr.* Assemblée des souscripteurs, *Al.* Versammlung der Aktienzeichner) Anonim şirketlerin kuruluşunda tüm paydaşların katıldığı kurul... Ticâret Kanunu'nun 289. maddesine göre toplanır. *Bk.* Kuruluş.

KURUL ÜCRETİ *(Os.* Hakkı huzûr, *Fr.* Jeton de présence, *Al.* Sitzungsgeld, *İng* Daily allowance, Per diem) Bir toplantıda bulunan üyeye kaybettiği zaman ve iş karşılığı olarak verilen para... Özellikle şirket yönetim kurulu toplantılarına katılan üyelere verilir.

KURUM *(Os.* Müessese, *Fr.* Institution, *Al.* Institut, Anstalt; *İng.* Institution) Toplumsal ya da tecimsel bir görevle kurulmuş olan her türlü topluluk... *Kuruluş* deyimiyle de anlamdaştır. Türk Dil Kurumu'ndan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na kadar birbirinden çok farklı kuruluşlar bu adı taşır. Hukuk dilinde, belli hukuk ilişkilerine değgin kuralların tümüne de *hukuksal kurum (Os.* Hukukî müessese, *Fr.* Institution juridique, *Al.* Rechtsinstitut, *İng.* Juridical institution) denir. *Bk.* Kuruluş.

KURUMCU EKONOMİ *(Os.* Müesseseci iktisât, *Fr.* Économie institutionnelle, *İng.* Institutional economy) Veblen'in ekonomi anlayışı... Bu ekonomi anlayışını özellikle Amerikan ekonomicisi Thorsten Veblen (1857-1929) temsil eder. Bu anlayışa göre, üretim, tüketim, bölüşüm vb.'larını ekonomik yasalar değil, toplumsal kurumlar belirler. Bu anlayış, klâsik ekonomiyi yadsır ve rekabet, serbest ticâret, özel mülkiyete karşıdır. İçine ruhbilim, yaşambilim, insanbilim'i de karıştırdığı bir çeşit toplumculuk güder. Veblen'e göre ekonomiye yönveren kurumları inceleyen ekonomici, tarihi olduğu kadar, bu bilim alanlarını da incelemelidir. Sınıflar, ruhbilimsel olarak birbirlerini anlamadıkları için, sonunda mutlaka çarpışmak zorunda kalacaklardır. Klâsiklere olduğu kadar Marx'a da karşıdır. John Rogers Commons, Wesley, Clair Mitchell gibi ekonomiciler Veblen'i izlemişlerdir. *Bk.* Kurumculuk.

KURUMCULUK *(Os.* Müessesecilik, *Fr.* Institutionalisme, *Al.* Institutionalismus, Institutionelle Schule; *İng.* Institutionalism) Toplumu bir kurumlar yığını sayan bilimdışı öğreti... *Kurumcu okul (Fr.* École institutionnelle) da denilen ve ekonomik kanadını Amerikalı Veblen'in oluşturduğu bu bilimdışı öğreti özellikle Seymour Lipset, Richard Bendix, Maurice Duverger, Peter Blau, Ralf Dahrendorf, D. Guldthorpe, Barrington Moore gibi toplumbilimcilerce izlenmiş ve savunulmuştur. Bu anlayışa göre toplumbilimin görevi, toplumsal kurumları incelemektir. Çünkü kurumlar, insanlar tarafından meydana getirildikleri halde insanlara göre nesnel bir gerçekliğe kavuşmuşlardır. Kurumlar, sınıflar üstüdür, çünkü psiko-sosyal etkileşimin bireşimidirler. Onları yaratan, toplumun tarihsel -özdeksel yaşam koşulları değil; duygular, düşünceler, gelenekler ve göreneklerdir. Bu metafizik ve idealist anlayış, açıkça görüldüğü gibi, anamalcı toplumun savunması amacını taşır. Kurumsal okulun toplumbilimcilerinden L. Ward şöyle der: "Toplumda bir savaşım vardır. Ama bu, bir varolma savaşımı değil, bir kurumlaşma savaşımıdır". M. Ornou ve G. Renard gibi hukukçu toplumbilimciler de kurumları Platon'un idealizmine bağlarlar ve nesnel düşüncenin insanlardan önce de dünyada varbulunduğunu, kurumların bu ideal nesnel düşünceye uygun olarak oluştuklarını ilerisürerler. Amerikalı toplumbilimci W. G. Summer, "bir kurum, bir kavramdan oluşur" der. Amerikalı toplumbilimci A. W. Green de kurumların, insanların yaşambilimsel ırasından çıkarşanmış olduğunu söyler (örneğin *Bk.* Green, *Sociology*, New York 1952, s. 61). Bu gibi temelsiz, bilimdışı ve gülünç düşüncelerin yüzyılımızda hâlâ ileriye sürülebilmesi bir hayli şaşırtıcıdır. *Bk.* Kurumcu ekonomi.

KURUMLAR *(Os.* Te'sisât, Müessesât; *Fr.* Institutions) Üstyapının belli bir toplumsal düzeni ayakta tutmaya çabalayan örgütlerden meydana gelen bölümü... Siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel, dinsel, askersel vb. olmak üzere tüm alanlarda kurumlar vardır. Bu deyim, örneğin *elektrik tesisâtı* deyiminde olduğu gibi, *döşem (Fr.* Installation) anlamında da

kullanılır ve bir yere yerleştirilmiş malları dilegetirir. *Bk.* Kurum, Kurumcu ekonomi, Kurumculuk.

KURUMLAR VERGİSİ *(Os.* Kurumlar vergisi, *Fr.* Impôt sur les sociétés de capitaux, *Al.* Körpershaftssteuer, *İng.* Corporation income tax) Kurumların kârları üzerinden alınan vergi... 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'yla ülkemizde 1949 yılından beri alınmakta olan bu vergi anonim, komandit, limited, kooperatif şirketlerle iktisâdî devlet teşekküllerinden ve iktisâdî işletmelerden alınır. Şirketler ve işletmeler kendileri tarafından beyannameyle bildirilen bir yıllık kazançları üzerinden yüzde 25-35 oranında bu vergiyi verirler. Bu verginin gerekçesi, kurumları hissedârlarının gelir vergisinden bağımsız olarak, ayrıca vergilendirmektir. Verginin matrahı, kurumların bir yıllık kazançlarından birçok giderler indirilerek saptanır (Örneğin, hisseli komandit şirketlerde hisseli ortağın kâr hissesi bile kazançtan indirilir): Bu vergi, Avrupa'nın hemen bütün ülkelerinde alınmaktadır. *Bk.* Vergi, Gelir vergisi.

KUSUR *(Os.* Kusûr, *Fr.* Faute, Défaut; *Al.* Verschulden, Fehler, Schuld; *İng.* Fault, Falutfinding, Defect, Mistake; *Lâ.* Culpa) Yasaya ya da sözleşmeye uymama... Hukuk dilinde, yasanın koruduğu bir hakka tecâvüz olarak tanımlanır, ödemeyi (tazmini) gerektiren bir davranıştır. Hukukta kusur; kasıt, ihmal ya da tedbirsizlik sonunda meydana gelir. Bunun dışında bir eksikliği de dilegetirir, bu anlamda da örneğin "kusurlu bir mal"dan sözedilir.

KUSURLU *(Os.* Kusûrlu, Hatâlı; *Fr.* Défectueux, *Al.* Fehlerhaft, *İng.* Defective) Eksik ve yetersiz... Örneğin bu anlamda *kusurlu bir makine (Fr.* Machine défectueuse)'den sözedilir. Ayrıca, bir kusur işleyeni de dilegetirir, bu anlamda da "kusurlu bir adam" denir. *Bk.* Kusur, Kusursuz.

KUSURSUZ *(Os.* Kusûrsuz, Hatâsız; *Fr.* Sans faute, Exempt de défaut, Sans défaut; *Al.* Tadellos, Fehlerfrei; *İng.* Faultness, Free from defect) Kusuru olmayan... *Bk.* Kusur, Kusurlu.

KUŞATMA *(Os.* Abluka, *Fr.* Blocus, *Al.* Blockade, Seesperre; *İng.* Blockade) Bir ülkenin başka ülkelerle olan tüm ilişkilerini kesmek için zor kullanarak çevresini sarma... Denizden olabileceği gibi *kara ablukası (Fr.* Blocus continental, *Al.* Kontinental blockade, *İng.* Continental blockale) da olur. İlkin 1806 yılında Napolyon tarafından İngiltere'ye uygulanmıştır. Çağımızda *ekonomik kuşatma (Fr.* Blocus économique, *İng.* Economic blockade)' lar da uygulanmaktadır.

KUŞTÜYÜ YATAK *(Os.* Kuştüyü yatak, *Fr.* Lit de plumes, *Al.* Federbett, *İng.* Feather bed) Hiçbir iş görmeden ücret alan ve yükseltilen sendika ilerigelenlerinin durumunu nitelemek için Amerikan ekonomicilerince ileri sürülen deyim... *Kuştüyü yatak* deyiminin, emekçileri baskı altında tutsunlar diye bizzat bu kuştüyü yatağı hazırlayanlar tarafından ilerisürülmesi ilk bakışta şaşırtıcıdır. *Bk.* Sarı sendika.

KUTLAMA TÖRENİ *(Os.* Âyîn-i umûmî, *Fr.* Jubilé, *Al.* Jubilaeum, *İng.* Jubilee) Ellinci yılını dolduran herhangi bir şey için yapılan tören... Yahudi dinine göre elli yılda bir yapılan bütün borçların bağışlanması ve toprakların yeniden paylaşılması gününü dilegetirir. İbrânîce *koç boynuzu* anlamına gelen *iobel* deyiminden türetilmiş, eski Yahudiler bu kutsal günün geldiğini koç boynuzundan yapılan borular çalarak duyururlarmış.

KUTU DİYAGRAMI *(Os.* Kutu diyagramı, *Fr.* Diagramme de boîte) Anamalcı sistemde satıcıyla alıcıdan birini daha fazla zarara sokmadan ötekini daha fazla kâr ettiren karşılaşmayı gösteren diyagram... Ekonomici Edgeworth'un buluşudur. İki tüketicinin tercihlerini göstermek için ayrı ayrı çizilen iki diyagramdan birini 180 derece döndürerek öbürünün üstüne kapatmakla elde edilir.

KUTUPLU DİYAGRAMLAR *(Os.* Kutuplu diyagramlar, *Fr.* Diagrammes polaires, *Al.* Polardiagramme, *İng.* Chart with circular base line) Bir noktaya olan uzaklıklarıyla ve o noktaya olan açılarıyla anlam veren diyagramlar... Ekonomi istatistiklerinde kullanılmaktadır, özellikle de periyodik olayların gösterilmesinde yeğlenir.

KUYRUK KURAMI *(Os.* Kuyruk nazariyesi, *Fr.* Théorie de queue, *Al.* Queuetheorie, *İng.* Queueing theory) Sunuyla istemi eşzamanlı kılmaya çalışan kuram... Bir malın arzı kısa süreli talep değişikliklerini karşılayamaz, bu yüzden bir anda alıcılar çoğalıverir ve herhangi bir mala karşı kuyruklar oluşur. Örneğin beş dakika önce bomboş olan bir dolmuş durağına bir anda yolcuların üşüştüğünü görürsünüz. Bunu önlemek için arzla talebi eşzamanlı kılacak programlamanın nasıl yapılması gerektiğini saptamak kuyruk kuramının çözümlemeye çalıştığı başlıca konudur. *Bk.* Sunu, İstem.

KUZNETS DÖNEMLERİ *(Os.* Kuznets devreleri, *Fr.* Périodes de Kuznets) 15-25 yıllık konjonktür devreleri... 1930 yılında Rus asıllı Amerikalı ekonomici Simon Kuznets (1901-) tarafından saptanmış ve incelenmiştir. Elli yıl ve daha uzun süren konjonktür devrelerine de *Kondratief devreleri* denir, çünkü bunlar da Rus ekonomicisi Nikolai Kondratief (1892-) tarafından saptanmış ve incelenmiştir. *Bk.* Konjonktür.

KÜÇÜK *(Os.* Sagîr, *Fr.* Mineur, *Al.* Minderjaehriger, *İng.* Infant, *Lâ.* Minor) Medenî hakların kullanma yaşma gelmemiş olan... Hukuk terimidir, on sekiz yaşını doldurmuş olan *ergin* (Reşît) deyiminin karşıtıdır. Medenî Kanun'un 11 ve onu izleyen maddelerine göre küçükler medenî haklarını bizzat kullanamazlar.

KÜÇÜK ANAMAL *(Os.* Küçük sermâye, *Fr.* Petit capital) Küçük tüccâr, zenaatçı ve köylülerin anamalı... Büyük tüccâr, şanâyici ve toprak sahiplerinin anamalını dilegetiren *büyük anamal* (Os. Büyük sermâye, *Fr.* Grand capital) deyimi karşılığında kullanılır. Küçük anamallar, büyük ve gerçek anamalla hiçbir zaman rekabet edemediklerinden giderek varlıklarını yitirirler. Küçük anamal da, büyük anamal gibi, artık-değer üretme aracıdır. Daha açık bir deyişle, bizzat çalışarak kazanan bir çiftçinin, bir esnafın, bir zenaatçının işine yatırdığı para ve mal anamal değildir. Burjuva terminolojisinde *anamal* değişik anlamdadır, örneğin işportasında limon satan bir işportacının sattığı limonlara yatırdığı paraya da burjuva dilinde *anamal (Os.* Sermâye) denir. *Bk.* Anamal.

KÜÇÜK BORSA OYUNCUSU *(Os.* Küçük alavereci, *Fr.* Boursicoteur, *İng.* Scalper) Küçük borsa spekülâsyonlarına girişen kişi... Genellikle hisse senetlerinin fiyatlarında düşmeler olacağı söylentileri çıkararak vurgunculuk yapmaya çalışanları dilegetirir. Dilimizde *madrabaz* deyimi de kullanılır. Ayaküstü karaborsa bilet satıcıları *(Fr.* Trafiqueur) da bu adla nitelenir. *Bk.* Borsa.

KÜÇÜK BURJUVA *Bk.* Küçük kentsoylu.

KÜÇÜK EKONOMİ *(Os.* Mikro ekonomi, İktisâdı sagîr; *Fr.* Micro-économie, *Al.* Mikroökonomie, *İng.* Microeconomics) Ekonomi olaylarını bireysel açıdan ele alan ekonomi... Ekonomi olaylarını tümsel olarak ele alan ekonomiyi dilegetiren *makro-ekonomi (Os.* İktisâdı kebîr, *Fr.* Macro-économie, *İng.* Macroeconomics) deyimi karşılığında kullanılır. Her iki deyim de John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Profesör Samuelson şöyle demektedir: "Makro iktisat; gelir, istihdam ve fiyat seviyelerinin makro büyüklüklerini inceler. Fakat mikro iktisadın önemsiz teferruatla uğraştığını zannetmeyelim, unutmayın ki büyük resim küçük parçaların birbirine eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Milyarlarca lira, halkın ihtiyaç duyduğu binlerce faydalı mal ve hizmetlere tekabül etmediği takdirde anlamsız rakamlardan ibaret kalır. Hayır, esasen makro ile mikro iktisat arasında hiçbir uyuşmazlık yoktur. Eğer birini bilirken diğerinden tamamen habersiz bulunuyorsanız yarım aydın bile sayılmazsınız. Hattâ hangisinin daha önce geldiğini bile söyleyemeyiz. Yirmi beş yıl önce Amerikan toplumu makro iktisat üzerinde o kadar zayıf bir hâkimiyet kurmuştu ki mikro iktisada fazla önem verilemiyordu. Milyonlarca insan aç dolaşırken koyun veya domuz etinin nisbî fiyatlarının uygun olup olmadığı konusunda fazla bir heyecan beklenemezdi ve sokaklar işsizlerle dolu iken vasıflı ve vasıfsız işçi ücretleri arasındaki fark hiç kimseyi ilgilendirmezdi. Bugün bütün bunların değiştiğini ümit ediyoruz. İnsanlar makro iktisat meselelerinde bilgi ve nüfuzlarını artırmış bulunmaktadırlar. Bu bakımdan mikro iktisadın klâsik meselelerinin ön plâna geçmiş olması tabiîdir" (Samuelson, *İktisat,* Demir Demirgil çevirisi, Istanbul 1970, s. 416). Gerçekte, makro ve mikro ekonomi tartışmaları bilimdışı tartışmalardır. Çünkü mikro, makronun soyutlanmış biçimidir. Tüm bireysel anamallar karşılıklı bağımlılık halindedirler. Bir işletme, bütün öbür işletmelerden soyutlanarak incelenemez. Mikro ekonomi, kimi sorunları ortaya koyabilir ama onları çözümlemeye hiçbir zaman yeterli değildir. *Bk.* Büyük ekonomi.

KÜÇÜK GİDERLER *(Os.* Küçük masraflar, *Fr.* Menus frais, *Al.* Kleine Spesen, *İng.* Small charges) Küçük çapta yapılan harcamalar... *Bk.* Gider.

KÜÇÜK İŞLETME *(Os.* Küçük müessese, *Fr.* Petite entreprise) Sınırlı üretim yapan işletme... Küçük burjuva ekonomi politiğinin kurucusu Sismondi tarafından, *büyük işletme'* lere karşı önerilmiştir. Sismondi, bu deyimle, tarımın zenaatkârlıkla birleştiği ilkel köy işletmelerini kastediyordu. *Bk.* İşletme.

KÜÇÜK KASA *(Os.* Küçük kasa, *Fr.* Petite caisse, *Al.* Kleinekasse, *İng.* Petty cash) Umulmadık ve acele günlük harcamaları yapmak için yetkili memura avans olarak verilen para... Özellikle devlet sektöründe kullanılır. *Bk.* Kasa.

KÜÇÜK KENTSOYLU *(Os.* Küçük burjuva, *Fr.* Petit bourgeois) Büyük burjuvaziyle emekçiler arasında yer alan orta kat... Toplumcu ekonomi dilinde sınırlı bir özel mülkiyete sahip bulunmakla beraber kendi emekleriyle geçinen toplum *kat* (tabaka)'ını dilegetirir. Kendi toprağında çalışan köylüler, küçük tüccarlar, esnaf ve zenaatçılar, memurlar; avukat, hekim, mühendis vb. gibi serbest meslek sahipleri küçük *burjuva*'dırlar. Ekonomik açıdan çok çeşitli derecelerde bulunurlar, bir hayli zenginleri olduğu gibi bir hayli yoksulları vardır. Zenginleri anamalcı sınıfına, yoksulları emekçi sınıfına eğilimlidir. Anamalcı toplumun bu temel iki sınıfı arasında bir *geçiş katı* niteliği taşırlar. Zenginleri yavaş yavaş üretim araçlarına geniş çapta sahip olmaya başlayarak anamalcı sınıfa tırmanırlarken yoksulları yavaş yavaş ellerindekini de yitirerek emekçi sınıfına itilirler. Anamalcı sınıfına katılma umuduyla emekçi sınıfına düşme korkusu, onlara sürekli olarak tutucu kalma karakterini verir. *Bk.* Kentsoylu.

KÜÇÜK KENTSOYLU EŞİTÇİLİĞİ *(Os.* Küçük burjuva müsâvatçılığı, Mablizm; *Fr.* Egalitarisme de petit bourgois, Mablisme) Mably'nin öğretisi... Fransız ütopyacı toplumcusu Gabriel Bonnet de Mably (1709-1785)'nin öğretisi *Mablicilik (Fr.* Mablysme) adıyla anılır. Mably, insanların doğal olarak eşit bulunduklarını, bu eşitliğin özel mülkiyetin gerçekleşmesiyle bozulduğunu, bu gerçekleşmenin insanların yanılgıları yüzünden meydana geldiğini, insansal ahlâkın yetkinleşmesiyle bu yanılgının düzeltilip ortaklaşa mülkiyetin kurulabileceğini ilerisürmüştür. Öğretisi bilimsel güçten tümüyle yoksun bulunmakla beraber çağının anamalcılığını eleştirmiş ve onun birçok iç çelişkilerini sezmiştir. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Eşitçilik, Eşit hak, Küçük kentsoylu toplumculuğu.

KÜÇÜK KENTSOYLU SİYASAL EKONOMİSİ *(Os.* Küçük burjuva ekonomi politiği, *Fr.* Économie politique de petit bourgeois) Sismondi ve Proudhon öğretileri... XIX. yüzyılın başlarında burjuva ekonomi politiğiyle birlikte *küçük burjuva ekonomi politiği* de doğmuştur. İsviçreli ekonomici Simon de Sismondi (1775-1842)'yle Fransız ekonomicisi ve düşçü toplumcusu Joseph Proudhon (1809-1865)'un temsil ettikleri bu akım, küçük mülk sahiplerinin çıkarlarıyla uğraşır ve onların ideolojisini dilegetirir. Büyük anamalcı üretim, küçük köylü mülkiyetini yoketmeye ve zenaatçıları atölyelerinden kovarak ücretli emekçiliğe dönüştürmeye başlamıştı. O zaman, köylü ve zenaatkâr işletmelerinin bağımsız olduğu çağlara dönme düşçülüğü gerçekleşmiştir. Tarihin akışını geriye döndürmenin olanaksız bulunduğunu ve anamalcılığın tarihsel süreçte zorunlu bir aşama olduğunu anlayamayan küçük burjuva ideologları, küçük burjuvazinin çıkarlarını savunmak için bilimdışı ve gerçekleşmesi olanaksız öneriler ilerisürdüler. Ütopik ve bilimdışı niteliğine karşın küçük burjuva ekonomi politiği, anamalcılığın eleştirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. *Bk.* Proudhonculuk, Sismondicilik, Küçük kentsoylu.

KÜÇÜK KENTSOYLU TOPLUMCULUĞU *(Os.* Küçük burjuva sosyalizmi, *Fr.* Socialisme de petit bourgeois) Fransız düşçü toplumculuğu... Saint-Simon, Fourier, Sismondi, Louis Blanc, Cabet, Proudhon vb. gibi düşünürlerce geliştirilen ve burjuvaziye karşı köylünün ve küçük burjuvazinin haklarını savunan ve emekçi sınıfını bu ara sınıflar açısından değerlendiren toplumculuk akımına *küçük burjuva sosyalizmi* denir. Fransız düşünürü Sismondi'nin öncülük ettiği bu akım, anamalcılığın birçok çelişkilerini ve çıkmazlarını gözler önüne "büyük bir görüş keskinliğiyle" sermiştir. Ne var ki amacı ya eski mülkiyet ilişkilerini geri getirmek ya da anamalcı üretimi eski mülkiyet ilişkilernin içine oturtmaktır. Üretimde loncacılığı, tarımda ataerkil ilişkileri savunmuştur. Zorunlu olarak birinin yokolmasıyla öbürünün gerçekleşebileceği iki düzeni uyuşturmak gibi çıkmaz bir amaç düşleyen bu ütopyacı toplumculuk, "bütün uyuşturucu etkilerini dağıtınca azaplı bir kıvranma ile son bulmuştur". *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Toplumculuk, Küçük kentsoylu, Fransız toplumculuğu, Küçük kentsoylu siyasal ekonomisi.

KÜÇÜK KÖYLÜ *(Os.* Küçük köylü, *Fr.* Petit paysan) Küçük toprağında kendi emeğiyle sınırlı bir üretim yapan köylü... *Bk.* Köylü.

KÜÇÜK MAL ÜRETİMİ *(Os.* Küçük metâ istihsâli, *Fr.* Petite production de marchandise) Ücretli işçi kullanmaksızın zenaatkârlar ve köylülerce piyasa için yapılan üretim... İ.Ö. 3000 yılına doğru başlamıştır. Bu çağda *ihtiyaç için yapılan üretimin* yerini *piyasa için yapılan üretim* almaya başlamıştı. İ.Ö. VI. yüzyıldan itibaren İslâm ülkelerinde, XI. yüzyıldan itibaren de Batı Avrupa'da *küçük mal üretimi* egemen olmuştur. Bu üretim, günümüze kadar sürüpgelmiş ve anamalcı toplumda da devam etmiştir. Birçok çeviriciler buna *küçük meta üretimi* demektedirler. *Bk.* Mal, Ürün.

KÜÇÜK MÜLKİYET *(Os.* Küçük mülkiyet, *Fr.* Petite propriété) Genellikle küçük zenaatçılarla küçük köylülerin el emeğine dayalı sınırlı üretim araçları sahipliği... Toplumcu dilde *küçük özel mülkiyet* de denir. Örneğin bir küçük köylünün sabanı ve öküzü, bir küçük zenaatçının örsü ve çekici vb. gibi üretim araçları üstünde özel mülkiyeti vardır. Ama bu üretim araçlarıyla bizzat çalışarak üretim yapar. Daha açık bir deyişle bu üretim araçları artık-değer üretimi için kullanılmazlar. *Bk.* Mülkiyet.

KÜÇÜK RANTİYE *(Os.* Küçük rantiye, *Fr.* Petit rentier) Sınırlı anamalının fâizi ya da sınırlı mülkünün kirâsıyla geçinen... "Anamal ne kadar büyürse işbölümü ve makine kullanımı da o kadar genişler. İşbölümü ve makine kullanımı ne kadar genişlerse emekçiler arasındaki rekabet de o kadar artar. Rekabet ne kadar artarsa emekçilerin ücretleri de o kadar kısılır. Buna ek olarak toplumun üst tabakalarından da emekçi sınıfına katılanlar olur. Küçük sanâyicinin, ilk koşulu gittikçe daha büyük ölçüde üretmek ve dolayısıyla büyük sanâyiciliğe dönüşmek olan anamalcılık savaşında pek fazla dayanamayacağı açıktır. Anamalın kütlesi ve sayısı çoğaldıkça, eşdeyişle anamal büyüdükçe fâizinin azalacağı ve bunun sonucu olarak da küçük rantiyenin artık aldığı fâizle yaşayamayacağı da bundan daha az açık değildir".

KÜÇÜK SANATLAR *(Os.* Küçük sanatlar, *Fr.* Arts et métiers, *Al.* Kleingewerbe, Handwerk; *İng.* Arts and crafts) Bir ustanın satmak için el emeğiyle yaptığı mallar... 1943 yılında çıkarılan 4355 sayılı kanuna göre küçük tüccâr niteliğini taşımayan, ister gezginci olsunlar, ister bir dükkânda ya da bir sokakta bulunsunlar faaliyetleri parasal anamallarından çok bedensel çalışmalarına dayanan ve kazançları geçimlerine ancak yetecek ölçüde az olan kimselere *küçük sanat sahipleri* denir. Ticâret Kanunu'nun 19. maddesine göre de bu gibilerin satışları ticâret niteliğinde değildir. Küçük sanat sahiplerine de, küçük tüccârlar gibi (anayasaya göre küçük tüccâr niteliğinde olmadıkları halde) *esnaf* denir. *Bk.* Esnaf, Küçük satımcı, Küçük mal üretimi.

KÜÇÜK SATIMCI *(Os.* Küçük tüccâr, Küçük tâcir; *Fr.* Marchand, *Al.* Haendler, *İng.* Dealer) Esnaf niteliği taşıyan tüccâr... Bu nitelik yasalarda "faaliyetleri parasal anamallarından çok bedensel çalışmalarına dayanma ve kazançları geçimlerine ancak yetecek kadar az olma" deyimiyle tanımlanmıştır. *Bk.* Esnaf, Küçük sanatlar.

KÜÇÜK ÜRETİM *(Os.* Küçük istihsâl, *Fr* Petite production) Ücretli işçi kullanmaksızın zenaatkârlar ve köylülerce piyasa için yapılan üretim... İ.Ö. 3000 yılına doğru başlamıştır. Bu çağda *ihtiyaç için yapılan üretimin* yerini *piyasa için yapılan üretim* almaya başlamıştı. İ.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Yunanistan'da VIII. yüzyıldan itibaren de Batı Avrupa'da *küçük mal üretimi* egemen olmuştur. Bu üretim, günümüze kadar sürüp gelmiş ve anamalcı toplumda da devam etmiştir. Birçok çeviriciler buna *küçük meta üretimi* demektedirler. *Bk.* Küçük mal üretimi.

KÜLÇECİLİK *(Os.* Bülyonizm, İspanyol merkantilizmi; *Fr.* Bullionisme, Mercantilisme d'espagnol; *Al.* Bullionismus, *İng.* Bullionism) İspanyol merkantilizmi... XVI. yüzyılda İspanya'da uygulanan merkantilizmin en ilkel biçimidir, ülkede ne kadar çok altın ve gümüş bulundurulursa o ülke o kadar çok zenginleşir sanılıyordu, bu yüzden de İspanya'ya altın getirilmesini zorlayıcı ve İspanya'dan altın çıkarılmasını yasaklayıcı yasalar çıkarılmıştı, ihracatçılar sattıkları malın bedelini altın ya da gümüşle almak ve yurda getirmek zorundaydılar, ithalâtçılarsa getirdikleri malların bedelini ancak İspanyol ürünleriyle ödeyebiliyorlardı. Bu siyasa hiç de başarılı olmamış, sanâyi ve tarımın gelişmemesi yüzünden İspanya'da iç fiyatların yüksekliği dış pazarlardan ucuz fiyatlı mal talebini artırmış ve yurda giren altınlar zorunlu olarak yurttan dışarıya kaçmıştır. *Bülyonizm* deyimi, bunun dışında, kâğıt para çıkarılmasının mutlaka altın karşılığında olmasını da adlandırmıştır. Çağdaş ekonomi dilinde bu deyim altına aşırı bağlılığı dilegetirmektedir. *Bk.* Merkantilizm.

KÜLTÜREL GEREKSİNME *(Os.* Harsî ihtiyaç, *Fr.* Besoin culturel) Artistik ve eğitici araçlara, öğrenime, yaratmaya, araştırmaya vb.'larına karşı duyulan ihtiyaç... Ekonomici Otto Sik tarafından, *ekonomik gereksinme* deyimi karşılığında kullanılması önerilmiştir. *Bk.* Gereksinme.

KÜME ÜCRETİ *(Os.* Grup ücreti, *Fr.* Accord de groupe, *Al.* Gruppenakkord, *İng.* Group accord) Parça başına ücret yönteminin belli bir işi birlikte gören bir işçiler kümesine uygulanarak verilen ücret... Genellikle yabancı ülkelerden getirilen makinelerin montajı işlerinde montaj grubuna böyle bir ücret verilir, bu ücreti alan grup başı parayı arkadaşlarına evvelce kararlaştırdıkları esaslara göre dağıtır, üretime katılma oranlarına ya da ustalıklarına göre işçiler birbirlerinden

farklı paylar alabilirler. *Bk.* Götürü ücret, Ücret.

KÜRSÜ SOSYALİZMİ *Bk.* Kürsü toplumcuları.

KÜRSÜ TOPLUMCULARI *(Os.* Kürsü sosyalistleri, *Fr.* Socialistes de la chaire, *Al.* Kathedersozialisten, *İng.* Socialists of the chair) Liberal oldukları halde toplumcu öğütler veren ve anamalcılıktan toplumculuğa reformlarla geçileceğini ilerisüren Alman profesörlerine takılan alaylı ad... Alay yollu, *Al. Katheder-Sozialist* adı verilen bu profesörlerin başında Brentano, Wagner, Schmoller, Sombart ve Stein gelir. XIX. yüzyıl anamalcılığının savunucuları olarak ortaya atılmışlar ve emekçilere tutarsız öğütler vermişlerdir. Almanya'da Bismarck'ın 1880 yılından sonra giriştiği sözde toplumcu reformlar, 1872 yılında toplumsal-siyasal bir birlik kuran bu kürsü toplumcularının ürünüdür. Kürsü toplumculuğu, toplumcu geçinerek toplumculuğu köstekleyenin profesörce biçimidir ki giderek en açık siyasal dilegetirilişini, emperyalist canavarlığına *nasyonal sosyalizm* adını takan Hitler faşizminde bulmuştur. *Bk.* Toplumculuk.

KÜTÜĞE GEÇİRME *(Os.* Tescil, *Fr.* Inscription, Transcription, Immatriculation; *Al.* Eintragung, Registerierung, Überschreibung; *İng.* Registration) Belli hakların meydana gelebilmesi için yasalarda bildirilen sicillere kaydetme işlemi... Örneğin şirketler, tüccârlar, dernekler vb. özel sicillerine kaydedilmekle kişilik kazanırlar ve iş görebilirler. *Bk.* Kütük.

KÜTÜK *(Os.* Sicil, *Fr.* Registre, *Al., İng.* Register) Resmî belgelerin yazıldığı defter... Memur ve hizmetlilerin kişisel durumlarının yazıldığı dosyaları da dilegetirir. Üst makamların memur ve hizmetlilerin yetenekleri hakkındaki bildirilerine de *sicil vermek* denir. Ticâret sicilli, tapu sicilli, nüfus sicilli vb. gibi çeşitli devletsel kütükler vardır. *Bk.* Kütüğe geçirme.

L

LASALCİLİK *(Os.* Lasal'in mezhebi iktisâdîsi, *Fr.* Lassallisme, *Al.* Lassallismus, *İng.* Lassallism) Oportünist küçük burjuva toplumculuğu... Alman düşünürü ve eylemcisi Ferdinand Lassalle (1825-1864), *eşit hak ve tunç yasası* gibi hiçbir bilimsel temele dayanmayan önerilerle bir *oportünist toplumculuk* anlayışı gütmüştür. Eşit hak anlayışı gerçekte eşitsizliğin kaynağı olduğu gibi, tunç yasası da işçi ücretlerinin esasen artabilen bir niteliğe sahip olmadıklarını ilerisürer. Ferdinand Lassalle, hiçbir zaman bilimsel nedenlere inemediği için oportünizme sapmış ve Alman işçileri genel birliğini Prusya devlet başkanı Bismarck'ın emrine vermiştir. Siyasal pratikte oportünist toplumcu yapıda birçok başarılar kazanan Lassalle'in ve onu izleyenlerin bu tutumuna *Lasalcilik* denir. *Bk.* Eşit hak, Tunç yasası.

LASTA *(Os.* Lasta, Sefîne hamûlesi; *Fr.* Last, *Al.* Echiffslast, *İng.* Last) Bir geminin alabildiği yük miktarı... Hollanda dilinden olan bu deyim, dilimizde de kullanılmaktadır.

LATİFUNDİUM Roma köleci devletinde pazar için üretim yapan büyük toprak mülkleri... Lâtincedir, *geniş* anlamındaki *latus* ve *malikâne* anlamındaki *fundus* sözcüklerinden yapılmıştır, çoğulu *latifundia*'dır. Eski Roma'da bu malikâne sahiplerine *latifundistler* denirdi. Toprağın özel mülkiyet konusu olmasıyla gerçekleşmiştir ve köle emeğiyle pazar üretimine geçilmiştir. Bu üretim ilkin Roma'ya büyük bir gelişme sağlamışsa da sonraları feodal üretime dönüşmenin nedeni olmuştur. Roma'nın küçük köylüleri, latifundiyumların siyasal ve ekonomik baskısıyla köleleşmişlerdir. Bu mülkler köleci düzenin bağrında filizlenen feodal düzenin ilk habercileridir. Latifundistler, köylülerin komünal topraklarına zorla elkoyarak pazar için üretime geçmişlerdi. Topraklarından atılan köylüler tümüyle sınıfdışı ediliyordu. İ.Ö. II. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş köle emeği, üretimin başlıca etkeni olmaya başlamıştı. Köleci toplum, yıkılıp gitmek üzere, en yüksek aşamasına ulaşıyordu. Köleler, tam anlamıyla canlı bir üretim aracı durumundaydılar. Pazar üretiminin dış ticârete açılması tüccârlarla tefecileri gittikçe güçlendirmekteydi. Köleci düzenin iç çelişkileri şiddetlenmeye başlamıştı. *Bk.* Köleci toplum, Köle.

LÂTİN AMERİKA ORTAK PAZARI *(Os.* Lâtin Amerika ortak pazarı, *Fr.* Marché commun de l'Amerique latine, *Al.* Lateinamerikanische Wirtschaftesgemeinschaft, *İng.* Latin American commun market) Lâtin Amerika ülkeleri arasında kurulan serbest ticâret bölgesi... Meksika, Arjantin, Kolombiya, Brezilya, Paraguay, Şili, Peru, Ekuvator, Bolivya, Venezuella, Uruguay gibi Lâtin Amerika ülkeleri arasında kurulmuştur. *Bk.* Ortak Pazar.

LÂTİN PARA BİRLİĞİ *(Os.* Lâtin para ittihâdı, *Fr.* Union monétaire latine, *Al.* Lateinische Waehrungsunion, *İng.* Latin monetary union) Fransız parasını temel alan birlik... Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya ve Yunanistan tarafından kurulmuş ve yüzyıldan fazla sürmüştür. 1932 yılında feshedilmiştir.

LEONTİEV'İN EKONOMETRİ ÖRNEĞİ *(Os.* Leontiev'in iktisâdî nümûne cetveli, *Fr.* Modéle économétrique de Leontiev, *Al.* Ökonometrisches Modell von Leontiev, *İng.* Aggregative model of Leontiev) Bir ulusal ekonominin ana üretim kolları arasındaki ilişkiler oranlarını saptayan tablo... Anamalcı üretim durmadan zorunlu olarak genişleyen bir üretimdir. Çeşitli üretim dalları arasında genel bir dengenin nasıl sağlanacağını saptamak için yapılan hesaplara *genel denge analizi* denir. Bu analiz, çeşitli ekonomiciler tarafından -örneğin Walras- denenmiştir. Bunların en ünlüsü, Rus ekonomicisi Vasili Leontiev'in Grosplan'ın 1924'teki çalışmalarına göre hesaplayarak hazırladığı *ekonomik tablo (Fr.* Tableau économique)'sudur. *(Bk.* Leontiev, *Studies in the Structure of the American Economy,* New York, 1955). Üretici firmalar arasındaki mal ve hizmet akımlarını, nispeten bir türden olan malları *sanâyi* adı altında toplayıp 11 sanâyi koluna indirgeyerek hesaplayan *Leontiev'in tablosu* Karl Marx'ın *genişletilmiş yeniden üretim şemalarındaki* denge koşullarının genişletilmesinden başka bir şey değildir. Marx'ın iki sektörünün yerini (Marx'ın *birinci seksiyon* adını verdiği üretim malları üreten sektörle *ikinci seksiyon* adını verdiği tüketim malları üreten sektör) Leontiev'in tablosunda 14 sektör (11 sanâyi sektörü, tarım sektörü, ulaştırma sektörü, hizmetler sektörü) almıştır. Tablodaki yatay bölümler her sektörün öteki sektörlere sattığı, dikey kolonlar da bu sektörlerden satın aldığı malları gösterir. Sistemin denge halinde olması için yatay toplamların dikey toplamlara uygun olması gerekir. Buna İngilizce *input-output tablosu (input* emilen kaynaklar; *output* üretilmiş kaynaklar) da denir. *Bk.* Yeniden üretim.

LEONTİEV'İN TABLOSU *(Os.* Leontiev'in levhası, *Fr.* Tableau de Leontiev, *Al.* Tabelle

von Leontiev, *İng.* Table of Leontiev) Leontiev'in hazırladığı ekonomik tablo... Leontiev' in ekonometrik örneği bu adla da anılır. *Bk.* Leontiev'in ekonometrik örneği.

LİBERALİZM *(Os.* Liberalizm, Serbestîyye; *Fr.* Libéralisme, *Al.* Liberalismus, *İng.* Liberalism) Her alanda bireysel özgürlüğü ve kişisel davranışların serbest bırakılmasını savunan akım... Merkantilist müdahaleciliğe bir tepki olarak belirmiştir. Anamalcı üretimin gelişme gereklerine uygun ilkeleri saptar, bu yüzden anamalcılığa *liberal sistem* de denir. İlk liberal düşünceler Fransız fizyokratları tarafından ilerisürülmüştür, liberalizmin ünlü sloganı "bırakınız yapsınlar" formülünü ortaya atan da onlardır. Kişi özgürlüğüne dayanan liberal düşünceye bilimsel bir nitelik kazandıran İngiliz ekonomicisi Adam Smith'tir. Ünlü *Wealth of Nations* (1776) adlı yapıtında şöyle der: "Bireyler anamallarını kendilerine en çok verim sağlayacak biçimde kullanırlar. Kamu yararını sağlamak niyetinde olmadıkları gibi kamu yararının nasıl sağlanacağını da bilmezler. Hiçbir insan kendi güvenliğinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez. Ama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken *gizli bir el* niyetiyle hiç de ilgili olmayan amaçlara hizmet etmesini sağlar. Kendi çıkarını kovalarken toplumun çıkarına yararlı olur. Doğrudan doğruya kamuya yararlı olmak amacına dayansaydı çok daha az yararlı olurdu". Görüldüğü gibi Smith, ekonomik sistemde *doğal bir düzen* bulunduğunu ileriSürüyor, fizyokratların *Tanrısal düzenin*den hiç de farklı olmayan bu düzene *görünmeyen el* adını veriyordu. Öyleyse devlet bu gizli elin işine karışmamalı, en küçük bir müdahaleyle bu düzeni bozmamalıydı. Bu düzenin iki önemli ilkesi *serbest rekabet*'le *sürüm ve aranım yasası*'ydı. Üretim artınca fiyatlar düşer ve kârlarının azaldığını gören müteşebbisler de üretimi kısarlardı, üretim azalınca fiyatlar yükselir ve kâr edeceklerini anlayan müteşebbisler üretimi artırırlardı. *Fiyat mekanizması* ancak serbest bir ekonomik alanda böylesine düzenle işleyebilirdi, öyleyse bırakınız ne isterlerse ve nasıl isterlerse öyle yapsınlar, en doğrusu bu olacaktır. O çağın yeni yeni gelişmekte olan anamalcılığının istediği de bundan başka bir şey değildi. Adam Smith, fizyokratların *değeri yaratan topraktır* savlarına karşı yeni bir sav ilerisürmüştür: *Değeri yaratan emektir.* Daha sonra Alman düşünürü Karl Marx'ın değerlendireceği bu sava göre, fizyokratların ilerisürdüğü gibi sadece çiftçiler değil, bütün çalışanlar üreticidirler. Çalışanlar arasında sıkı bir işbirliği bağlantısı vardır. Bu işbirliği, sosyal işbölümünün sonucudur. Adam Smith bunu kanıtlamak için bir iğne yapımı örneği verir. İğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on sekiz işten birini yapmaktadır. İşbölümü uzmanlığı artırır, yeni buluşlara yol açar, zaman kazandırır ama bir yandan da işçiyi otomatlaştırarak körleştirir, kişiliği yok eder. Eskiden tek başına herhangi bir işi yapabilen sanatçı işçi artık kocaman bir makinenin küçük bir vidası kadar önemsizleşir. Smith'e göre işçi, ilkel ekonomi çağında emeğinin tam karşılığını aldığı halde şimdi bu karşılığı bütünüyle alamamaktadır. Eskiden, işçi ya da ciftçi, emeğiyle ürettiği bütün ürünlerin tek sahibiydi. Şimdiyse, anamalın yardımı olmaksızın üretmesi mümkün bulunmadığından, elde ettiği ürünün bir bölümünü anamala bırakmak zorundadır. Bununla beraber Smith, bu durumu, adalete ve ahlâka aykırı bulur. Smith'e göre üç türlü fiyat vardır: Gerçek fiyat, doğal fiyat, piyasa fiyatı. Gerçek ve doğal fiyatlar, yerine göre adlanarak aynı özü taşırlar ve piyasa fiyatını doğururlar. Piyasa fiyatı, sürümle aranımın karşılaşmasıyla gerçekleşir. Smith, anamalı, *duran anamal (Os.* Sabit sermaye) ve *döner anamal (Os.* Mütedavil sermaye) olmak üzere ikiye ayırır. Makineler, avadanlıklar, işletme yapıları ve çeşitli bilgiler duran anamaldır; ham ve yapılmış maddelerle para döner anamaldır. Kazanç, müteşebbisin kârıyla anamalın fâizidir. İşçi ücretleri en az geçim çizgisiyle sınırlıdır, bunun altına düşemez. Üç türlü gelir vardır: Kazanç (kâr), rant, ücret. Bütün öteki gelirler, bu üç gelirin değişik görünümleridir. Üretimdeki dengeyi sağlayan kazançtır. Anamal ve işgücü, kazanç getirmeyen alandan kaçar ve böylelikle denge sağlanmış olur. Smith'e göre doğal düzenin sağladığı bu denge, ekonominin her alanında geçerlidir. Örneğin nüfus azalırsa piyasaya işçi sürümü de azalır, o zaman işçi ücretleri yükselir ve böylelikle doğumlar artar, nüfus çoğalır. Para alanında da böyledir. Para da bir maldır ve emtia tedavülü yasaları para tedavülünde de geçerlidir. Devlet, ekonomik alana karışmamalı ve kişisel çıkarları serbest bırakmalıdır. Devletin bu alandaki tek görevi mülkiyeti korumak ve savunmaktır. Anamalcılar, işçilere insanca davranmalı, onlara iyi ücretler vermelidirler. *Ulusların zenginliği* böylelikle gerçekleşir. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* adlı ünlü yapıtının ikinci bölümünü şu sözlerle bitirmektedir: "Üretim ve tüketim dengesi bir ulusun sürekli olarak yararına, ticâret dengesiyse sürekli olarak zararına olabilir. Bir ulus, üst üste belki yarım yüzyıl

ihraç ettiğinden çok değerde ithal edebilir. Bütün bu süre içinde ülkeye giren altınla gümüş, oradan, bir çırpıda, olduğu gibi dışarıya gönderilebilir. Yerine türlü kâğıt para geçtiği için ülkenin elden ele dolaşan parası gitgide tükenebilir. Hattâ alışveriş ettiği uluslara karşı yüklenmiş olduğu borçlar boyuna artabilir. Gene de gerçek zenginliği pekâlâ çoğalabilir. Şu son patırtıların başlamasından önce (1775) Kuzey Amerika'daki sömürgelerimizin durumu ve bunların memleketimizle (İngiltere) yaptıkları ticâret, bunun hiç de imkânsız bir şey olmadığını göstermiştir". Adam Smith, görüldüğü gibi, katıksız bir liberal, anamalcı ve sömürgecidir. *Klâsik okul* adı altında toplanan liberallerin ikinci düşünürü papaz Malthus (1766-1836)'tür. Adam Smith (1723-1790)'in ünlü yapıtı yayımlandığı yıl on yaşında bulunan Malthus, özellikle, bilimdışı nüfus yasasıyla ünlüdür. Malthus, insan sayısının her yirmi beş yılda iki katına ulaşacağı, yiyecek maddelerininse bu oranda artmayacağı kanısındadır. İnsan artışını yoksulluk ve ahlâksal bozukluklar önlemeseydi insanlar açlıktan kırılırlardı, der. Bu yüzden yoksulluk, çocuk düşürmeler, insan öldürmeler vb. çok iyidir ve insanlığa pek yararlıdır. Ama doğum kontrolü gibi yasaklar da asla konmamalıdır, devlet böylesine hayırlı bir işe bile karışmamalıdır. Malthus'ün *bırakınız yapsınlar* formülüne eklediği şudur: *Bırakınız ölsünler.* Bu yüzden kendisine *karamsar liberal* adı verilmiştir. Malthus'ün ana düşüncesi *azalan verim yasası*nda belirir. Malthus, ekonomik bunalımları da, nüfus yasasındaki mantıkla açıklar. Ona göre bunalımlar olmaktadır, çünkü üretim satın alma gücünden daha büyük bir hızla artmaktadır... Üretimle tüketim arasında bu oransızlığı gidermek için nasıl nüfus yasasında insanları ölüme bırakmak gerekiyorsa- parayı üretici olmayan amaçlara da harcamak gerekir. Eşdeyişle, nasıl insanların birkısmını öldürmek gerekiyorsa, paranın da bir kısmını öldürmek gerekir. Görüldüğü gibi Malthus, anamalcı çoğalmayı sezmiş, ama nerede bir çoğalmaya rastlamışsa hemen onu *yok etmek* gerektiğini ilerisürmüştür. İngiliz liberal klâsiklerinin Adam Smith kadar değerli ve ünlü olan üçüncü ekonomicisi David Ricardo (1772-1823)'dur. Ricardo'ya göre de *değeri yaratan emek*tir. Ricardo, bu konuda Adam Smith'ten çok daha ileriye giderek şu düşünceyi ilerisürmüştür. Anamal da değer yaratır (Smith) ama, *anamal birikmiş emekten başka bir şey değildir.* Ricardo'ya göre bu, *yeniden üretilebilen mallar* için doğrudur. Sanat ürünleri, antika eşya, eskitilmiş şarap vb. gibi bir daha üretilemeyecek malların değerini *nedret yasası* düzenler. Her malın tek fiyatı vardır, bu tek fiyat da o malın en kötü ortamda üretilmesi için gerekli emeğin karşılığıdır; çünkü en kötü ortamdaki emeğin değeri karşılanmazsa o mal bir daha üretilmeyecektir. Rant, fiyatı belirlemez, çünkü rant, salt bir değer değildir. (Anderson ve Malthus gibi yazarlar rantın doğanın verim gücüyle belirlenen saltık bir değer olduğunu söylemişlerdi). Rant, topraklar arasındaki verim farkından doğan göreli bir değerdir. Daha verimli bulunmak, piyasaya yakın olmak vb. gibi avantajlardan yararlanan işletmelerin maliyet fiyatı, kötü durumdaki işletmelerin maliyet fiyatından düşüktür. Oysa her malın tek fiyatı vardır ve piyasa fiyatı en kötü durumdaki emeğin fiyatıdır. Avantajlı işletme, piyasa fiyatıyla kendi maliyeti arasındaki farktan yararlanır. İşte bu fark *rant*tır. Ricardo, anamalcılara pek önem verdiği ve onları ekonomik yaşamın yöneticileri saydığı halde toprak sahiplerini toplumun parazitleri olarak adlandırır (klâsik okulun ayırıcı niteliği ve ekonomik amacı, toprak sahipleri sınıfına karşı burjuva sınıfının haklarını savunmaktır). Sanâyiin gelişmesi kentleri genişletir ve besin ürünleri gereğini arttırır. Bu yüzden besin ürünlerinin fiyatlarıyla toprak kirâsı sürekli olarak yükselir. Sonunda, toprâklarını kirâya verip kendileri hiçbir iş görmedikleri halde, anamal ve işgücü gelirlerinin (kâr ve ücret) büyük bir parçası toprak sahiplerinin cebine girer. Besin ürünlerinin fiyatları artarsa işçi ücretleri de artar, çünkü işçi ücretleri en az geçim çizgisinin altına düşemez (Smith). Buysa, anamalcının kazancının azalması demektir, çünkü *işçi ücretleriyle kâr ters orantılıdır.* Öyleyse, sanâyiin gelişmesi anamalcının değil, parazit toprak sahiplerinin ceplerini dolduruyor demektir. Fiyat, para miktarıyla kökten bağımlıdır (nicelik kuramı). Kâğıt paradaki değer düşüklüğü, kâğıt para miktarının çoğalmasıyla orantılıdır. Buna karşı yeni bir altın mâdeninin bulunması da altının değerini düşürür ve mal fiyatlarını yükseltir. Öyleyse, kâğıt ya da altın olsun, paranın değeri para miktarıyla belirleniyor, demektir. Piyasadaki parayla piyasadaki malların birbirlerine tam uygun bulundukları ideal bir durumda, değerli mâdenlerin değiştirme değerleri bunları topraktan çıkarmak için harcanan insan emeğinin değerine eşittir. Örneğin, böyle bir durumda, gümüşün gramı beş lira ederken altının gramı on lira ediyorsa altını topraktan çıkarmak için gümüşü topraktan çıkarmaya harcanan

emeğin iki katı harcanıyor demektir. Ricardo'ya göre, paranın değeri bile emeğin tam karşılığı olmaktadır. Uluslararası ticâret, piyasanın gerektirdiği para miktarını otomatik olarak dengeler. Ancak, bunun için, paranın ya değerli mâden ya da değerli mâden karşılığı kâğıt olması ve dış ticâret fiyatlarının tam bir serbestlik içinde gerçekleşmesi gerekir. Böyle bir durumda ne enflâsyon olur, ne de deflâsyon. Karşılıksız kâğıt para önemlidir, ama her bakımdan da tehlikelidir. Para çıkarmak, bir devlet bankasının işi olmalıdır (liberal Ricardo'nun kuraldışı tek önerisi budur). Banka, karşılık miktarınca kâğıt para çıkarmalıdır. Ancak bu karşılık da değerli mâden külçeleri halinde olmalıdır ki halk ikide bir kâğıt parasının altın ya da gümüşle değiştirilmesini isteyemesin ve bundan sadece büyük tüccârlar ticâret dengesini düzenlemek için yararlanabilsin (birçok ülkeler Ricardo'nun bu öğüdünü hâlâ tutmaktadırlar). Görüldüğü gibi, David Ricardo, anamalcı ya da Marksçı olsun, çağdaş ekonominin temellerini atan çok önemli bir kuramcıdır. Liberal ekonominin bu büyük kuramcısını Fransız ekonomicileri Jean-Baptiste Say'la Frédéric Bastiat ve İngiliz düşünürü John Stuart Mill izler. Say (1767-1832), koyu bir devletçilik düşmanı ve aşırı bir serbestçilik yandaşıdır. Ona göre, sürümün tümü, aranımın tümüne eşittir. Öyleyse ekonomik bunalımı gerektirecek çok üretim sözkonusu olamaz. Olsa olsa herhangi bir malın satışında üretim çokluğu olabilir ki bu da piyasanın tam serbestliği halinde hemen dengesini bulur. Çünkü her mal karşılığı olan başka bir malla değiştirilmek için üretilir, her üretim bir başka üretimin hem hedefi hem sonucudur. Bu demektir ki, karşılığı üretilmeyen malın kendisi de üretilmeyeceğinden, üretim fazlalığı olayı bir kuruntudan başka bir şey değildir. Say, Adam Smith'in birbirine karıştırdığını ilerisürdüğü, anamal geliri olan fâizle müteşebbis geliri olan kârı kesinlikle birbirinden ayırır. Ekonomiyi üretim, dolaşım, bölüşüm, tüketim bölümlerine ayıran Say, *mahreçler kuramı*yla ünlüdür. Liberal ekonominin felsefesel temeli Bentham, James Mill, John Stuart Mill üçlüsünün ilerisürdükleri faydacılık öğretisidir. Özellikle İngiliz düşünürü Jérémie Bentham (1748-1832)'ın insan doğası üstündeki düşünceleri, marjinalcilerin ekonomik sistemlerinin temelidir. İnsanı ve insanlararası ilişkileri metafizik ve psikolojik açıdan ele alan bu düşünürlerin içinde ekonomi açısından en ilginci John Stuart Mill (1806-1873)'dir. Mill'e göre gerçeğin ölçüsü *fayda*dır. Faydalı olan iyi, faydasız olan kötüdür. İnsanları bu kişisel faydaları, eşdeyişle kişisel çıkarları yönetir. Kişisel yarar ya da çıkar, toplumsal yarar ya da çıkardadır. Kişinin faydası, toplumun faydasını da sağlar. Ekonomik denge, tam bir rekabet serbestliği içinde gerçekleşir. Sürüm-aranımla fiyat, karşılıklı olarak, birbirlerini etkilerler. Sürüm fazlalaşınca fiyat düşer, fiyat düşünce aranım çoğalır, bu da sürümün gereken çizgiye inmesini sağlar. Aranımın fazlalaşması halinde de durum aynıdır. Demek ki fiyat, sürüm ve aranımı dengede tutan bir güçtür. Bununla beraber sürüm ve aranımla fiyat arasındaki yükselme ve alçalmalar aynı oranda değildir, bu oranın derecesi malların cinsi ve karşılayacakları ihtiyaçlar gibi çeşitli etmenlere bağlıdır. Uluslararası ticârette fayda, ihracatta değil, ithalâttadır. Çünkü, Mill'e göre ihracat, bir ülkede üretilemeyen ya da çok pahalı üretilebilen malların ithalini sağlamak için yapılır. Öyleyse bu konuda önemli olan, tüccârların hangi malı getirmekten daha çok kâr edecekleri sorunu değil, tüketmek için hangi malın gerektiği sorunudur. Üretim yasaları doğaldır ve değiştirilemez, buna karşı tüketim yasaları, insanlarca denetlenebilir ve düzenlenebilir. Bölüşüm âdil değildir, âdil bir bölüşme için miras kurumu ve toprak rantı ortadan kaldırılmalıdır. Liberal ekonomi düşüncesinin bir başka temsilcisi de, işçilerin örgütlenmesine çalışanlara ağır cezâlar verilmesini savunan ve iş saatlerinin sınırlanmasına şiddetle karşı çıkan, Oxford'un ilk ekonomi politik profesörü Nassau William Senior (1790-1864)'dur. Liberalizmin bireysel ve psikolojik ilkeleri, ilerde *neo-klasisizm* adı altında marjinalist ekonomi anlayışında devam edecektir. Erkincilik ya da liberalizm bir burjuva anlayışıdır ve burjuva sınıfının çıkarlarını sağlamak için oluşturulmuştur. Bundan ötürü liberal ekonomi anlayışı *burjuva ekonomi politiği* adıyla anılır. Ne var ki bu ekonomi politik Adam Smith ve David Ricardo gibi bilimsel ve çok değerli ekonomiciler de yetiştirmiştir. Bilimsel açıdan burjuva ekonomi politiği ikiye ayrılır; Smith ve Ricardo ekonomi politiğine *klâsik burjuva ekonomi politiği* ya da *bilimsel burjuva ekonomi politiği*, bunun dışındaki (Malthus, Say, Bastiat, Marjinalciler, Neo-klâsikler vb.) burjuva ekonomi politiğine *kaba ekonomi politik* ya da *ham ekonomi politik* denir. Bu iki burjuva ekonomi politiğini birbirlerinden uçurumsal olarak ayıran nitelik, klâsiklerin bilimselliğine karşı öbürlerinin bilimdışı savlar ilerisürmeleridir. Nedenleri pek açık olan bunalımları güneş lekelerine bağlayacak kadar bilime ters düşmekten çekinmemişlerdir. Örneğin kaba

burjuva ekonomi politiğinin başlıca temsilcilerinden William Stanley Jevons 1871 yılında yayımladığı *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bundan ötürü, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (İbid, 4. baskı, s. 164-5). *Bk.* Değer, Emek, Gerekli emek, Marjinalcilik, Keynesçilik, Maltüsçülük, Ekonomi.

LİBERAL SİYASA *(Os.* Serbestî siyâseti, *Fr.* Politique libérale, *İng.* Liberal policy) Milton Friedman öğretisinin bir başka adı... Milton Friedman'ın *parasalcılık (İng.* Monetarism) öğretisi, *sıkı para siyasası* ve *yüksek fâiz siyasası* gibi deyimlerle birlikte *liberal siyasa* deyimiyle de anılmaktadır. Ne var ki bu liberallik geribıraktırılmış ülkeler için dışa borçlanmada, dışalımda (ithalâtta) ve yabancı sermâyeye verilen ayrıcalıklardaki (imtiyazlardaki) serbestliği dilegetirmektedir. Bilindiği gibi Friedman'ın monetarizmi, para sunusuyla (arzıyla) ulusal gelir arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu varsayar. Onun için yatırım, üretim, tüketim, gelir dağılımı, sosyal adâlet, istihdâm, mâliye siyasası vb. gibi ekonominin temel sorunları önemli değildir, bütün bunlar para sunusuna egemen olunmakla kendiliğinden düzenlenir. Enflâsyon, işsizlik vb. gibi ekonomik dengesizlikler hükümetlerin gevşek para siyasalarından ilerigelir. Para sunusu sıkı tutulursa bütün bu dengesizlikler düzelir. Sıkı para siyasasıysa merkez bankasının para üstündeki yoğun denetimidir. Demek ki bu konuda bir serbestlik (liberallik) yok. Serbestlik, dışarıya sonsuzca borçlanma serbestliğidir. Bir ABD yetkilisinin dediği gibi "tekerleğin icadından sonraki en büyük buluş, ülkeleri borç tuzağına itmektir". Ulusal gelirin gelişmesini tüketim, yatırım ve kamu harcamalarındaki gelişmelerle ölçen Keynesçi görüşe karşı Friedmancılık, özellikle geribıraktırılmış ülkeler için, dışa borçlanmayı zorunlu kılmaktadır. Yüksek fâiz siyasasıyla tıkanan iç kredi olanaklarına karşı tek çıkış yolu dış finansman sağlamaktır. Dışa borçlanma kısa dönemde bir ülkenin ödemeler dengesini ferahlatır, ama uzun dönemde onu iflâsa sürükler. Bu, pek açık bir gerçektir. *Bk.* Friedman kuramı, Fâiz, Uluslararası Para Fonu, Reaganomi, Liberalizm.

LİFO *Bk.* Son içeri-ilk dışarı.

LİKİDASYON *Bk.* Paraya çevirme.

LİKİDİTE TERCİHİ *Bk.* Hazır parayı yeğleme.

LİMİT *Bk.* Sınır.

LİMİTED ŞİRKET *(Os.* Mahdût mes'uliyetli şirket, Limited şirket; *Fr.* Société a responsabilité limitée, *Al.* Gesellschaft mit bescchraenkter Haftung, *İng.* Limited company, Liability company) Ortaklarının, yatırdıkları anamal miktarıyla sorumlu oldukları şirket biçimi... Ticâret Kanunu'nun 121., 503 ve onu izleyen maddelerine göre bankacılık ve sigortacılıktan başka her türlü ticâret işleri yapabilecek olan bu şirketin ortakları ikiden az ve elliden çok olamaz, ortaklık sermâyesi de on bin Türk lirasından az olamaz, ortakların koyacakları sermâyeler birbirinden farklı olabilir, ama her birinin en aş beş yüz Türk lirası sermâye koymaları gerekir, ortaklarının sorumlulukları koydukları sermâye miktarıyla sınırlıdır, sermâye beş yüz lira ya da bunun katları olarak para ya da mal biçiminde konabilir, bu şirketler Ticâret Bakanlığı'nın onayıyla kurulurlar. *Bk.* Şirket.

LİRA *(Os.* Lira, *Fr.* Livre, *Al.* Pfund, *İng.* Pound) Para birimi... Eskiden yedi gram ağırlığındaki altın sikkeyi adlandırırdı, sonraları bu altın sikkeleri karşılamak için kâğıt olarak bastırıldı. Günümüzde saymaca (itibârî) bir değer taşımaktadır, Türk para birimi olarak yüz kuruş değerindedir. *Bk.* Para.

LİSANS *Bk.* İzinlik.

LOKAVT *Bk.* İşkapatımı.

LOMBART İŞLEMİ *(Os.* Lombart muâmelesi, *Fr.* Prêt ou avance sur gages, *Al.* Lombardgeschaeft, *İng.* Lombard business) Taşınır değerler ya da ticâret malı rehin edilmesi karşılığında alınan banka kredisi... *Bk.* Kredi.

LONCA *(Os.* Lonca, Esnaf cemiyeti; *Fr.* Corporation, Corps de métiers, Guilde; *Al. Korporation*, Gilde; *İng.* Corporation, Guild) Zenaatçı örgütü... *Lonca* deyimi, *özel toplantı yeri* anlamını dilegetiren *İt. loggia* ve *Fr. loge* sözcüklerinden gelen *loca* deyiminden bozmadır. Eskiden belli bir işkolunun usta, kalfa ve çıraklarını içine alan ve pek sıkı bir hiyerarşik düzene bağlı bulunan örgütleri adlandırırdı. Bu örgütlere, temel biçimlerini ortaçağda ve feodal üretim düzeninde kazanmakla beraber, eski Mısır'da rastlanmaktadır. Özgür el emekçilerinin böylesine örgütlenme gereğini duymalarının nedeni, kendileriyle rekabet eden köle emeğine karşı varlıklarını koruyabilmek ve sürdürebilmekti. Zengin mülk

sahipleri bütün gereksinimlerini kölelerine yaptırıyorlardı. El emekçileri ve onlarla birlikte kentli tüccârlar, aralarında örgütlenmekle, feodal senyörlere karşı ekonomik faaliyetlerinde dayanılabilir koşullar sağladılar. Lonca örgütleri, çağdaş işçi sendikalarını andırır ve onların ilk biçimidir. Loncalarda, sendikalardan farklı olarak, çok sıkı kurallar ve yasalar uygulanıyordu. Bir loncadan başka bir loncaya geçmek pek güç olduğu gibi bir lonca içinde çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçmek de pek güç ve birtakım sınavlara bağlıydı. Çıraklar ve kalfalar, ustalar tarafından beslenirdi. Yiyeceklerini paylaşırlar, aralarındaki suçluları bizzat yargılayıp cezalandırırlardı. İçlerinden yardıma değer gördüklerine paraca yardım etmek için yardım sandıkları vardı. Zamanla pek güçlü örgütler haline gelen esnaf loncaları, anamalcı ve işçi sınıflarının gerçekleşmesiyle dağılıp yokoldu. Loncalar, özellikle ortaçağda pek güçlü kuruluşlardı. Bir işkolunda çalışabilmek için o kolun loncasına girmek şarttı. Loncaya bağlı olanlar birbirlerini korumak ve birbirlerine yardım etmekle yükümlüydüler. Loncalar, *esnaflık* adı verilen elişi zenaatkârlığının büyük çapta gelişmesini sağlamışlardır. Osmanlı imparatorluğunda da, son zamanlarına kadar, hemen bütün esnaflık kolları loncalar içinde örgütlenmişlerdi. Gerektiğinde devlete kafa tutacak kadar güçlüydüler. Osmanlı devletinin kuruluş çağında pek güçlü bir örgüt olan *Ahilik* de bir çeşit loncacılıktı. *Ahilik (Fr.* Confrérie) XVIII. yüzyıla doğru dinsel karakterinden sıyrılarak tümüyle ekonomik birer örgenleşme olan loncalara dönüşmüştür (Bu konuda *Bk.* Âfet İnan, *Histoire Économique de l'Empire Turc-Ottoman,* 1941). *Lonca deyimi*nin Fransızca karşılığı olan ve Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *korporasyon* deyimi *sendika (Fr.* Corporation ouvriére) anlamında da kullanılır. *Bk.* Sendika, Loncacı devlet, Loncacı toplumculuk, Esnaf dernekleri, Feodalite.

LONCACI DEVLET *(Os.* Cemâat devleti, *Fr.* Êtat corporatif, *Al.* Korporativer Staat, *İng.* Corporate state) Anamalcılarla emekçileri birer lonca halinde örgütleyerek loncaların loncası sayılan devletin bunların arasındaki uyuşmazlıkları kamu yararı içinde çözümleyeceğini varsayan faşist diktatörlüğü... *Korporatif devlet* deyimiyle de anılır. Sınıflar üstü devlet ütopyasının iki dünya savaşı arasında oluşturulan ve özellikle Mussolini İtalya'sıyla Portekiz'de uygulanan bu en köleleştirici biçimi, faşist diktatörlüğü gizlemek amacını taşır. Ortaçağ loncalarına benzer örgütler kurma ve böylelikle toplumu düzenleme düşüncesini dilegetiren *loncacılık (Fr.* Corporatisme) akımı ütopyacı ve faşist olmak üzere iki ayrı kolda gelişmiştir. Faşist kolda gelişen loncacılık, İtalyan diktatörü Benito Mussolini'nin G. Sorel'den esinlenerek geliştirmeye çalıştığı ve iki dünya savaşı arasında İtalya'da uygulamaya kalktığı *korporatif devlet* ilkesidir. Bu ilkeye göre devlet, toplumun bütün sınıflarını temsil ederek karşıt çıkarlar arasında hakem rolü oynamaktadır. Gerçekte işçi sendikalarını işlemez hale getirmek amacını güden bu faşist anlayış, Mussolini İtalya'sından başka İkinci Dünya Savaşı sırasında Mareşal Pétain Fransa'sında ve Portekiz'de denenmiştir. İtalya'nın iki dünya savaşı arasındaki faşist diktatörü Benito Mussolini (1883-1945), *Faşizm* başlıklı yazısında şöyle demektedir: "Faşist devlet kendi eliyle kurduğu korporatif, eğitsel, toplumsal kurumlarla ekonomi alanında da kendini ispat etmiştir. Devlet kavramı böylelikle en uzak dallara ulaşmakta ve devletin içinde, kendi örgütlerinde düzenli bir halde bulunan ulusun tüm siyasal, ekonomik ve mânevî güç çarkları dönerek işlemektedir... Faşist devlet boş ve zararlı özgürlükleri sınırlamış, esas olanları muhafaza etmiştir. Bu konuda karar verme durumunda birey değil, yalnız ama yalnız devlet olabilir" (Bu parça Mete Tunçay'ın derlediği *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi* adlı yapıtın 3. cildindeki Pars Esin'in çevirisinden aktarılmıştır). Her egemenliğin destekçisi olan din kurumu da korporatif faşizmin hizmetine girmiştir. Papa, 1931 yılında bir genelge yayımlayarak korporatif devlet kuramını desteklediğini bildirmiştir. Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *lonca devleti,* Dr. Özer Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Sendikacılığı ortadan kaldırmak, işçileri uygar hak ve özgürlüklerinden yoksun kılmak ve anamal egemenliğini sağlamak amacıyla halkı zorla anamalcı, işçi ve memur loncalarına bölen, özgür seçimlere yer vermeyen devlet biçimi". *Bk.* Lonca, Loncacılık, Loncacı toplumculuk, Anamalcılık, Tekelci anamalcılık.

LONCACILIK *(Os.* Loncacılık, *Fr.* Corporatisme, *Al.* Korporatismus, *İng.* Corporatism) Lonca örgütlerine dayanan ekonomi ve devlet anlayışı... Türkçe yazımıyla *korporatizm* deyimiyle de dilegetirilir. Gerçek anlamında feodal Avrupa'nın loncacılığını dilegetirir. Bir yandan faşist ve öbür yandan ütopyacı sosyalist yönlerde gelişmiş bulunan loncacı devlet ve toplum anlayışlarını dilegetirmek için

de kullanılmaktadır. *Bk.* Lonca, Loncacı devlet, Loncacı toplumculuk.

LONCACI TOPLUMCULUK *(Os.* Loncacı iştirakçilik, *Fr.* Socialisme corporatif) Sendikaları ortaçağ loncalarına dönüştürme yoluyla gerçekleşeceği varsayılan toplumculuk anlayışı... Ortaçağ loncalarına benzer örgütler kurarak toplumu düzenleme anlayışını dilegetiren *loncacılık (Fr.* Corporatisme), bir yandan *loncacı devlet* (korporatif devlet) adı altında faşist bir anlayışa yönelirken öbür yandan *loncacı toplumculuk* (korporasyon sosyalizmi) adı altında ütopyacı bir toptumculuğa yönelmiştir. *Loncacı toplumculuk*, sendikacılıktan (sendikalizm) farklı olarak, ortaçağ zenaatçılarının bağımsız loncalarını yeniden diriltip toplumculuğu gerçekleştirmeyi yeğler. İlkelerini, 1906 yılında İngiliz düşünürü Penty'nin ortaya attığı *loncacı toplumculuk* anlayışına göre demokrasi ekonomik alanda gerçekleşmeden politik alanda gerçekleşemez. Ekonomik örgütlenme, zorunlu olarak politik örgütlenmeyi doğurur. Bu yüzdendir ki önce ekonomik örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gerekir. Ekonomik örgütlenme, işçi sendikalarının ortaçağ loncaları örneğine dönüştürülmeleriyle gerçekleşebilir. İşçilerin, bugünkü sendikalarda olduğu gibi yönetime katılmaya çabalamaları değil, eski loncalarda olduğu gibi bizzat yönetmeleri gerekir. Eski loncalar bir işi üstlenip onu bizzat yönetir ve gerçekleştirirlerdi. Yeni loncalar da toplu sözleşmelerle bir endüstri işini yönetimiyle birlikte üstlenmeyi sağlamalıdırlar. Bugünkü sendikalar iş saatlerini kısaltmaya ve ücretleri çoğaltmaya çalışmaktan başka bir iş görmemektedirler. Oysa, üretimin verimi ve gelişmesi üstünde etkili olmalıdırlar. Böylelikledir ki üretim artar ve kamu yararı gerçekleşir. Ortaçağ zenaatçılarının loncaları, sendikalardan birçok bakımlardan farklıdır. Bağımsız bir loncanın üyesi olan zanaatçı, çalıştığı araç ve âletlerin sahibidir, yöneticilerini kendisi seçerek çalıştığı endüstriyi bizzat yönetir, böyle olunca da amacı üyelerinin haklarını korumaktan çok, endüstrinin iyi işlemesine yönelmiş barışçı bir amaçtır, bir endüstri kolunda çalışan ayak işlerinde kullanılan çocuktan işletmeciye kadar bütün işçilerini içine alır. Loncacı toplumculuğa göre, sendikalar bu nitelikleri edinerek lonca örneğine dönüşmelidirler. Sendikalar bugünkü durumlarıyla üretimin verimi ya da gelişimi üstünde etkili olmamaktadırlar. Bundan başka sendikaların yönetime katılma çabaları, endüstrinin verimine karşı oldukları ve bu verimi engellemek istedikleri gibi yanlış sanılar doğurmaktadır. Yönetime katılma ya da yönetimi denetleme yetmez, bizzat yönetim gerekir. Böylece işin verimi artar ve kamu yararı daha çok gerçekleşir. Üretimin niteliği ve alanını saptamak için üretilen malların fiyatı tüketiciyi de ilgilendirdiğinden, üretici kurullarının yanında tüketici kurulları da kurulmalıdır. Bu kurulların görevi, işyeri ve fabrika üretici kurullarıyla işbirliği yaparak maliyet ve fiyat sorunlarını çözümlemektir. Loncacı toplumcular, ekonomik gücün politik güçten önce geldiği görüşünü benimseyerek, demokrasinin ekonomik alanda gerçekleşmeden politik alanda gerçekleşmeyeceğini savunurlar. Önce endüstri alanı lonca örneğine göre örgütlenmelidir ki toplumun demokratik örgütlenmesi bunu zorunlu olarak izleyebilsin. Daha açık bir deyişle, ekonomik örgütlenme zorunlu olarak politik örgütlenmeyi doğuracaktır. Bu yüzden de önce ekonomik örgütlenme gerçekleştirilmelidir. Loncacı toplumculara göre, bir kimsenin başka bir kimseyi temsil etmesi mümkün değildir, bu bakımdan genel bir temsil sözkonusu olamaz. Ancak belli bir konuda temsil mümkündür, bir yapı işçisi yapı işçisi olarak ancak yapı işçiliği konusunda yapı işçilerini temsil edebilir. Öyleyse demokratik toplum, gerçek olmayan temsilî kuruluşlar yerine bu fonksiyonel kuruluşları koymalı ve bu fonksiyonel demokratik temsil kuruluşlarından meydana gelen bir birlik olmalıdır. Endüstrinin o endüstride çalışan kafa ve kol işçilerinin ortak eylemleriyle yürütülmesi gerektiğinden, toplumculuğa geçiş döneminde ana endüstriler ve kamu hizmetleri devletin elinde olmalıdır. Sorumluluk ve güç, bireylerin toplum hizmetindeki görevlerinin önemiyle oranlı olması gerekir. Loncacı toplumcular, uzlaştırıcı denetim politikası adı altında iki amaç gütmektedirler: Anamalcıyı mülksüzleştirmeden yönetimi işçilere aktarmak ve toplu sözleşme... Loncacı toplumculuk ilkeleri 1906 yılında İngiliz düşünürü Penty'nin *Guild* (İngilizce *lonca* anlamındadır) *Sosyalizmin Onarımı* adlı yapıtıyla ortaya atılmış; S. G. Hobson, A. R. Orage, G. D. H. Cole gibi düşünürlerce geliştirilmiştir. Bu kişiler, toplumculuğu engellemenin ancak bozulmuş bir toplumculukla mümkün olabileceğini sanmışlardır. Nitekim Hitler de bu sanıdan yararlanarak faşist ve emperyalist diktatörlüğüne *ulusal toplumculuk* (Nasyonal sosyalizm) adını vermişti. *Bk.* Lonca, Toplumculuk, Sendikacılık, Loncacılık, Ütopyacı toplumculuk, Sorelcilik, Fabiancılık.

LONCA MÜLKİYETİ *(Os.* Lonca mülkiyeti, *Fr.* Propriété de corporation) Feodal toprak

sahipliğine karşı, loncalarda çırak ve kalfaların emeğine egemen olan anamal sahibi ustaların emeği... Feodal düzende *toprak mülkiyeti*nin kentlerdeki karşılığı olarak ilerisürülmüştür. "Bu feodal toprak mülkiyeti sisteminin şehirlerdeki karşılığı, mesleklerin feodal örgütlenmesi, *lonca mülkiyeti*ydi. Burada mülkiyet, esas olarak, her ferdin kendi emeğiydi... Tek tek zenaatkârların zamanla biriken sermayeleri, artan nüfus karşısında sayılarının az çok sabit kalması, kalfa ve çırak ilişkilerini geliştirdi; bu da şehirlerde kırdakine benzer bir hiyerarşi yarattı. Böylece feodalite devrinin mülkiyet biçimi, bir yanda serf emeğini kendine bent eden toprak mülkiyeti, öbür yanda lonca mülkiyetiydi". *Bk.* Lonca, Feodalite, Mülkiyet.

LOUVAİN OKULU *(Os.* Louvain mektebi, *Fr.* École de Louvain, *Al.* Louvainer Schule, *İng.* Louvain School) Konjonktür çözümlemeleriyle ünlenen Belçika üniversitesi ekonomicilerinin oluşturduğu topluluk... Başlıca temsilcileri, J. Collard, Van Zeeland, Baudhuin'dir. *Bk.* Konjonktür.

LOZAN OKULU *(Os.* Lozan mektebi, *Fr.* École de Lausanne, *Al.* Lausanner Schule, *İng.* Economists of Lausanne) Ekonomik olayları matematik formüllerle açıklayan ekonomicileri toplayan okul... Bu okula *matematik okul* da denir. Kurucuları Vilfredo Pareto ile Leon Walras'tır. Ekonomik olayları psikolojik çözümlemelerle açıklayan *Avusturya okulu*yla *Anglo-Amerikan okulu* gibi değerleri marjinal yarar kuramıyla açıklar. Adları geçen her üç okul da marjinalcilikte birleşirler. *Bk.* Marjinalcilik, İsviçre okulu.

LUDİZM *Bk.* Makinekırıcılık.

LÜKS *Bk.* Gösteriş.

M

MÂDEN *(Os.* Mâden, *Fr.* Métal, *Al.* Metall, *İng.* Metal) Organik olmayan özdek... ***Mâden,*** ekonomi dilinde iki bakımdan önem kazanmıştır: İnsanoğlunun İ.Ö. VI. binde mâdenleri bulması ve iş âletlerinin yapımında kullanması teknik bir devrim gerçekleştirmiş, ekonomik gelişmeyi son derece hızlandırmıştır. İkinci olarak, ağırlığı ölçülebilen işlenmemiş mâden genel eşdeğer (para) görevini yüklenmekle değiştirme olayını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Artık, yün vererek karşılığında kahve almak isteyen, kahve vererek karşılığında yün almak isteyeni aramak zorunluğundan kurtulmuştur. Değerli mâdenlerin genel eşdeğer olarak seçilmesi ve hemen tarihin her çağında ve her yerinde aynı kabule uğramaları fizik özelliklerinden ötürüdür. Kolayca taşınabilirler, geç aşınırlar ve kolay paslanmazlar, dayanıklıdırlar, kolaylıkla bölünebilir ve eritilebilirler. *Bk.* Para, Genel eşdeğer, Mâden para.

MÂDEN PARA *(Os.* Mâdenî para, Sikke; *Fr.* Monnaie métallique, *Al.* Metallgeld, Münzgeld; *İng.* Metallic money, Metal currencies) Mâdenden yapılan para... Bir zamanlar saymaca değeriyle gerçek değeri farksız olan paraları dilegetirirdi, altın ve gümüş gibi değerli mâdenlerden yapılan paraları adlandırırdı. Başlıca özelliği, küçük hacimde büyük değer taşımasıdır. Günümüzdeki mâden paralar daha çok saymaca değer taşımaktadırlar, gerçek değerleri düşüktür. Osmanlı düzeninde darphanede üzerlerine vurulan nakıştan ötürü *sikke* (Çoğulu: Meskûkât) *(Fr.* Coin, *Al.* Münze, *İng.* Coin, *Lâ.* Nota) denirdi. *Bk.* Para.

MÂDEN PARA DİZGESİ *(Os.* Mâdenî para sistemi, *Fr.* Étalon métallique, *Al.* Metalwaehrung, *İng.* Metallic standard) Geçerli para olarak mâdenden yapılmış paraların kullanılmasını öngören sistem... *Bk.* Mâden para.

MÂDEN YEDEĞİ *(Os.* Mâdenî ihtiyât, *Fr.* Réserve métallique, *Al.* Metallvorrat, *İng.* Metallic reserve) Yedek olarak ayrılan ve saklanan mâden para... *Bk.* Mâden.

MADRABAZ *(Os.* Madrabaz, *Fr.* Grossiste qui fournit aux détaillants les fruits et les légumes) Sebze ve meyve alımsatımında toptancıyla perâkendeci arasındaki aracı... Dilimizde bu anlamda kullanılır, ***değnekçi*** anlamına gelen *Fa. Matrakbâz* deyiminden bozulmadır. *Dürüst olmayan tüccâr (Fr.* Marchand incorrect) anlamını da verir. Madrabazlar, kabzımallardan aldıkları malı küçük parçalar halinde gezginci esnafa (işportacılara) satarlar.

MAĞAZA *Bk.* Satımevi.

MAHDUT MES'ULİYET *Bk.* Sınırlı sorumluluk.

MAHREÇLER KURAMI *Bk.* Kaynaklar kuramı.

MAHRUKAT *Bk.* Yakacak.

MAHSUP *Bk.* Hesaplanmış.

MAİŞET *Bk.* Geçim.

MAKBUZ *(Os.* Makbuz, *Fr.* Quittance, Reçu, Acquit; *Al.* Quittung, Empfangsschein; *İng.* Receipt, Acquittance, Voucher; *Lâ.* Apocha) Herhangi bir şeyin alındığını saptayan belge... Genellikle borcun ödendiğini bildiren ve alacaklı tarafından imza edilerek borçluya verilen belgeyi dilegetirir.

MAKBUZ SENEDİ *(Os.* Makbuz senedi, Resepise; *Fr.* Récépisé, *Al.* Lagerschein, *İng.* Warehaouse receipt, Acknowledgement of receipt) Genel satışyerleri ve ambarlarca malların teslim alındığını saptamak için düzenlenen makbuz... Makbuzun özel bir biçimidir, bunun başka bir biçimine de *rehin senedi* (Varant) denir. *Bk.* Makbuz.

MAKİNE *(Os.* Makine, *Fr.* Machine, *Al.* Maschine, *İng.* Machine) Bir enerjiyi başka bir enerjiye dönüştüren araç... Anamalcı üretim düzeninde makine, sanâyi anamalının varoluş nedeni ve artık-değer çoğalmasının temel kaynağıdır. Manüfaktür üretimin çökmesine ve sanâyi çağının başlamasına makinenin yapılması ve kullanılması neden olmuştur. İlk makine, 1733 yılında John Kay'in yaptığı ve *uçan mekik* adını verdiği bir dokuma makinesidir. O kadar ki, ipliklerini çıkrıkta büken dokumacılar bu makineye iplik yetiştiremez oldular. O zaman da bir iplik bükme makinesi icat etmek gerekti. İhtiyaçlar, böylelikle, yeni makinelerin icadını zorunlu kılarak makineler çoğaldı ve makineleşme olayı gerçekleşti. Manüfaktürün yerini bir *makineler sistemi* olan *fabrika* aldı. 1775 yılında James Watt'ın yaptığı *buhar makinesi,* bütün öteki makineleri insan gücünü gerektirmeden işletecek bir güce sahip bulunuyor ve sanâyi devriminin kapılarını ardına kadar açıyordu. Artık âlet, işçinin elini bırakarak kendisine düzenli ve otomatik bir hareket veren ma-

kineyle birleşmiş, yekvücut olmuştu. Yeni bir üretim ilişkileri çağı, yeni bir işbölümü evresi başlıyordu. Makine, sabanı çeken öküzden daha fazla bir ekonomik kategori değildir, sadece bir üretim gücüdür. Makine kullanımı üzerine kurulu olan modern işyeri, bir toplumsal üretim ilişkisi, bir ekonomik kategoridir. İşin örgütlenişi ve bölünüşü, mevcut çalışma araçlarına bağlı olarak değişir. El değirmeninin gerektirdiği işbölümü, buhar enerjisiyle çalışan değirmenin gerektirdiği işbölümünden farklıdır. Kaba ve ağır işleri üstlenerek insanlara bilimsel ve kültürel çalışmaları için daha bol zaman olanakları sağlamak gibi mutlu sonuçlar doğurması gereken makine, anamalcı üretim düzeninde, insanların bir bölümünün kazançlarını daha çok artırırken öteki bölümünün daha çok yoksullaşmasını gerektirmiştir. Toprak beyliğinden manüfaktür yoluyla anamalcılığa dönüşen üretim ilişkilerinde bu sonuç kaçınılmazdır. Makine, bu yeni üretim düzeninde, işçilerin en büyük rakibi olarak meydana çıkmış ve emek güçlerinden başka satacak hiçbir şeyleri bulunmayan çok sayıda işçinin işten çıkarılmasını gerektirdikten başka, işçi ücretlerini de bir hayli düşürmüştür. Bundan ötürü, özellikle makineleşmenin ilk başladığı yer olan İngiltere'de, *luddite'ler hareketi* adı verilen makine kırma olayları başgöstermiştir. Tarihsel süreçte her olgu, bir ihtiyacın ve dolayısıyla bir tarihsel zorunluğun, bir zamanı gelmiş olmanın sonucudur. Örneğin, Roma köleci düzeninde köle emeğinin çok bol bulunuşu ve büyük bir yoksullar kitlesinin varlığı insan emeğinden tasarruf sağlayacak makine araştırmalarını önlemiş, Roma İmparatoru Vespasien "yoksul vatandaşlarımı beslemek zorundayım" diyerek bir akıllının icat ettiği mekanik bir vincin kullanılmasını yasaklamıştır *(Bk.* Sueton, *Vie des Douze Césares,* kitap 8, s. 18). Otomatik değirmenler, eski Çin'de, Batı'dakinden beş yüzyıl önce bulunmuştu. Ne var ki bu buluş, o tarım uygarlığında toprağın sulanması ihtiyacıyla çatıştığı için yasaklanmıştır. Çünkü döner kanatlar suyun hem akışını engelliyor, hem de ziyan olmasına yol açıyordu *(Bk.* Jacques Gernet, *Les Aspect Economiques du Bouddhisme dans la Société,* s. 11). Bunun gibi, James Watt'ın buhar makinesini meydana koymasından yüz yıl önce, Denis Papin buhar makinesini icat etmişti, ne var ki o çağda buhar makinesinin sanâyide kullanılması henüz tarihsel bir zorunluk değildi. Herhangi bir keşif ya da icadın insanın hizmetinde kullanılması tarihsel zorunluğun sonucu olduğu gibi, birçok keşif ve icatlar da tarihsel zorunluk nedeniyle yapılmıştır. "Kömürün büyük miktarda çıkarılması nakliyat problemini ortaya koyuyordu, bu problemi çözmek için ray icat edildi" (Jean Baby, *Kapitalist Ekonominin Tenkidi,* Adil Onursal çevirisi, Istanbul, 1963, s. 67). Çok ucuza sağlanan el emeğinin rekabeti yüzünden, makineleşme, binlerce yıl hep önlenmiş ve yasaklanmıştır. Makine, el emeğinden daha ucuza mal edildiği zamandır ki el emeğini bir yana iterek üretim alanına girmiştir. "Maliyet fiyatlarını makineler sayesinde indirmek, ancak bu makinelerin fiyatları işçilerin aldıkları ücretlerden daha aşağı ise mümkündü. Makinenin fiyatı ücretlerde sağlayabileceği tasarrufa eşitse, toplumun tümü bakımından emek müddetinde önemli bir tasarruf sağlamasına rağmen, satın alınmayacaktır. İşte kapitalist bir sanâyiin işleyişiyle plânlı ve sosyalize bir sanâyiin işleyişi arasındaki temel fark buradadır" *(Bk.* Ernest Mandel, *Ekonomi Elkitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 137). Örneğin "sigara sanâyii Amerika'da 1860 yıllarında başlamıştı. Elle yapılıyordu. Kalifiye bir işçi on saatlik bir işgününde 3000 sigara sarıyordu. 1876 yılında 1000 sigara imali için yapılan ücret harcamaları 96,4 sentti. Bir firma, sigara yapacak bir makine icat edene 75 bin dolar vereceğini ilân etmişti. Bonsack 1881 yılında dakikada 22 sigara saran ve ücret harcamalarını 96,3 senten 2 sente indiren bir makine yaptı. Bu makinelerden bir teki bile 1875 yılında Amerika'da elle yapılan sigaraların tümünü imal edebilecek durumdavdı", (Tennant, *The American Cigarette Industry,* s. 15-17). İşte, ücretlerde tasarruf sağlayan bu makinelerdir ki işçileri üretim alanının dışına sürmüş ve işsiz bırakmıştır. *Göreli artık-değer*in artmasını da bu makineler sağlamıştır *(Bk.* Göreli artık-değer). Metafizik ekonomi anlayışı, makinenin tek başına bir değer ürettiğini, eşdeyişle kâr sağladığını sanır ve ilerisürer. Oysa makine, insan emeği işe karışmadıkça, hiçbir ek-değer, eşdeyişle kâr sağlamaz. Makine, insan emeği ona katılmadığı durumda, sadece kendi değerini yitirir ve kendisini üretir. Hiçbir artık-değer üretmez *(Bk.* Anamalın organik bileşimi, Artık-değer). Değerli ekonomici Ernest Mandel şöyle der: "Çağdaş teknik, böylece, sosyalist bir ekonomiye yöneltilen itirazların en eskisine, yani "peki, en güç, en zevksiz ya da pis işleri kim yapacak?" sorusuna mutlak bir cevap vermiştir. Bu cevap açıktır: Bütün bu işleri sadece makineler yapacaktır" (op. cit., c. II, s. 348). Makine, âleti insanın elinden alan ve onun yerine kullanan bir

âlettir. Âlet, insanın elini bırakarak kendisine düzenli ve otomatik bir devim veren makineyle birleşmiş, yekvücut olmuştur. İnsanın yükünü gittikçe daha geniş çapta azaltmakla düşünsel çalışmasına daha bol zaman ayırmasını ve ussal gelişmesini sağlamıştır. Makine, insanları, aç kalmaları için değil, tersine, gittikçe daha çok doymaları için işsiz bırakır. Anamalcı üretim düzeninde bir bölüm insanların yoksulluk nedeni, makine değil, makinenin bilimdışı kullanım biçimidir. Makine, bütün insanların hizmetine verilmekle, insanların doğaya gittikçe daha çok egemen olmalarını sağlayacaktır. Makine, toplumcu üretim düzeninde sabanı çeken öküzden farksız bir üretim gücüdür. O da, insandan başka bütün üretim güçleri gibi, insan emeği olmaksızın hiçbir yeni değer üretemez. Maddeleşmiş bir insan emeği olan makine, ürettiği ürünlere bu emeği geçirir. Örneğin dokunan bir kumaşta nasıl on liralık iplik gene on liralık iplik olarak bulunuyorsa on liralık yıpranan makine de gene on liralık makine olarak bulunur. Makinenin değeri de, bütün ekonomik değerler gibi, onun yeniden üretimi için gerekli zaman süresiyle belirlenmiştir. On bin liraya alınan bir makine on yılda yıpranıp tükeniyorsa her yıl ürettiği mallara kendi değerinden bin lira geçiriyor demektir. On yıl sonunda ancak kendisinin yeniden üretimi için gerekli değeri elde edecektir ve yıpranıp tükenmekle hiçbir yeni değer yaratmadan üretim alanından çekilmiş olacaktır. Anamalcıya ek bir değer, bir artık-değer sağlayan makine değil, o makineye katılan insan emeğidir. Oysa makineler, geleceğin toplumunda insanın en etkin yardımcısı olacaklardır. Bütün ağır ve kaba işler makinelerce görülecek, insansal faaliyet bu gibi işleri makinelere bırakarak o makineleri yetkinleştirmeye yönelecektir. Böylelikle insanın kültürel gelişmesi çoğalıp genişleyecektir. Anamalın hizmetinden alınıp toplumun hizmetine verilen makine bir gelişme aracı olacaktır. Makine, sadece insanın fiziksel emeğinin yükünü azaltmakla kalmayacak, ansal emeğinin yükünü de büyük ölçüde azaltacaktır. Makineler hiçbir zaman düşünemeyeceklerdir, ama düşünen insanın ömrü boyunca gerçekleştiremeyeceği hesapları birkaç saniye içinde birleştirip onun önüne koyacaklardır. Böylelikle insan düşüncesi çok daha gelişecek, sağlamlaşacak ve bilimselleşecektir. Evrensel süreçte, toplumsal bir ürün olmakla, zorunlu olarak sadece insana özgü kalacak olan düşünce; kendi yaratısı olan aşistan-makinelerinin hizmetiyle, kendini her an yeniden üreterek, evrensel ölçüde güçlenecektir. *Bk.* Makinekırıcılık, Gerekli emek.

MAKİNE-AVADANLIK *(Os.* Makine ve alâtu edevât, *Fr.* Machine-outil) Makinenin gelişmiş biçimi... İlk makineler, avadanlığın (âletlerin) gelişmiş biçimiydiler, örneğin bir çekicin ya da bir testerenin gelişmiş biçimi olan makineler çekicin ya da testerenin gördüğü işi daha yetkin olarak görüyorlar ve insan emeğinin verimliliğini arttırıyorlardı. XVIII. yüzyılın sonlarında makineler geliştiler ve makine-avadanlık oldular, daha açık bir deyişle bir makine hem çekicin hem de testerenin gördüğü işi görmeye başladı. Bu gelişme, sonunda, otomatik makinelerin oluşmasını (otomasyon) gerçekleştirdi. *Bk.* Makine.

MAKİNECİLİK *(Os.* Makinecilik, *Fr.* Machinisme) Makineli üretim dizgesi... Teknik üretim sistemini dilegetirir. Bu sistem ilkin sanâyide, sonra tarımda ve daha sonra da tüm faaliyetlerde (bankalar, yönetimsel ve tecimsel faaliyetler vb.) makineleşme sürecini gerçekleştirdi, makinelerin hızla geişmesine yolaçtı. Metafizik düşünce, büyük ve bilimdışı çelişkilerinden birini de üretimde makineleşmeye karşı aldığı tepkisel tutumuyla verir. Anamalcı düzende makineleşmenin yarattığı toplumsal tedirginliği, makinenin bilimdışı kullanımında değil, makinede bulan birçok metafizik düşünceli düşünürler makineciliğe karşı çıkmışlardır. Örneğin Bergson şöyle demektedir: "Makineciliği, insanlara gördüğü hizmeti yadsımamakla beraber, kötü niyeti teşvik ettiği, insanları lükse alıştırdığı, kırların zararına kentleri tuttuğu, patronla işçi arasındaki uçurumu derinleştirdiği ve ilişkileri bozduğu için kınıyorum" (Bergson, *Les Deux Sources de la Morale et de la Réligion,* s. 329 -334). Toplumbilimci Austin Freeman da şöyle der: "Makinecilik doğal güzellikleri yıkar, birörneklik yaratır, malların niteliğini düşürür, işçiyi yoksulaştırır, nitelikli ustaların yerine niteliksiz işçileri koyar, zenginliği çok sınırlı bir sınıfın elinde biriktirir, insanların karakterini bozar, yükselme olanaklarını yok eder, zevkleri kabalaştırır, her bakımdan insanlığın zararınadır" (Freeman, *Social Decay, an Regeneration,* Boston 1921, s. 199-203). Oysa bütün bunları yapan, makine değil, makinenin bilimdışı kullanımıdır. Metafizikçilerin göremedikleri ya da görmek istemedikleri olgu budur. Makine kullanımı, insanlığın insan olma yolunda attığı en büyük adımlardan biridir. İnsanı hayvansal yükünden kurtarmış ve bütünüyle insanlaşmasına olanak sağlamıştır. Makineleşmenin, insanın bedensel çalışma yükünü alacağını ve onu serbestçe insanlaşabileceği bir dünyaya kavuşturacağını buhar makinesinin ilk icatçısı Fransız Denis Papin,

daha 1960'larda, Alman düşünürü Leibniz'e yazıyor ve Leibniz de onun bu düşüncesine coşkunlukla katılıyordu. Alman düşünürü Fichte de şöyle diyordu: "İnsan çalışmalıdır, evet; ama hayvanlar gibi değil". Makineye ve makineciliğe yöneltilen bütün metafizik itirazlar, gerçekte anamalcı üretim düzeninin tedirginliklerini saptamaktadırlar. Bütün bunların nedeni, makinede ve makinecilikte değil, makinenin ve makineciliğin bilimdışı kullanım biçimindedir. *Bk.* Makine.

MAKİNEKIRICILIK *(Os.* Makine tahripçiliği, *Fr.* Ludisme, *Al.* Ludismus, *İng.* Ludism) Emekçilerin XIX. yüzyılın başlarında makine kırma hareketi... 1779 yılında çorap dokuma fabrikalarındaki makinelerin kırılması hareketine öncülük eden Ned Lud adlı bir İngiliz işçisinin adından türetilmiş ve 1811-1816 yılları arasındaki büyük makine kırma salgınına *ludism* denmiştir. Fransızcada *makine kırıcılar* anlamında *luddites* sözcüğü de kullanılmaktadır. XVIII. yüzyıl sanâyi devriminde İngiliz işçileri gittikçe gelişen makinelerin ekmeklerini ellerinden almakta olduğunu görmüşler ve XIX. yüzyılın başlarında büyük çapta makine kırma hareketlerine girişmişlerdi. İngiliz işçileri suçu makinelerde sanıyorlar; gerçekte ellerinden ekmeklerini alanın, makineler değil, bu makinelerin bilimdışı kullanılma biçimi olduğunu anlayamıyorlardı. Bu hareket, İngiltere'nin manüfaktür bölgelerinde dokuma tezgâhlarının buharla çalıştırılması üzerine başlamıştır. Daha önce, 1758 yılında, Everet tarafmdan su gücüyle işletilen ilk yün kırpma makinesi yapıldığı zaman bu makine yüzünden işlerinden çıkarılan yüz bin işçi makineyi ateşe vermişlerdi. Ücretlerde tasarruf sağlayan makineler, işçileri üretim alanının dışına atar ve işsiz bırakır. İngiltere'de bu yüzden büyük çapta işsizlik başgöstermiş ve ücretlerde yüzde 50 oranında bir düşme sağlanmıştır. (Gayet, Rostow, Schwartz, *Growth and Fluctuation of the British Economy,* s. 239). *Bk.* Makine.

MAKİNELEŞME *(Os.* Makineleşme, Makine istimâli; *Fr.* Mécanisation) İnsan emeğiyle bu emeğin nesnesi arasına makinenin girmesi süreci... Makineleşme, anamalcı üretimin en yüksek biçimidir. Anamalcılık, egemenliğini makineleşmekle kurmuştur. Böylelikle küçük çaptaki üretim yok edilmiş, anamalın egemenlik alanı genişlemiş ve artık-değer üretimini geniş ölçüde artırmanın koşulları yaratılmıştır. Makinenin anamalcı kullanımı anamalın emekçiler üstündeki egemenliğini, toplumcu kullanımı toplumun doğa üstündeki egemenliğini sağlar. *Bk.* Makine.

MAKRO EKONOMİ *Bk.* Büyük ekonomi.

MAKSİMUM *Bk.* En çok.

MAL

1. *(Os.* Mal, *Fr.* Bien, *Al.* Vermögen, *İng.* Goods) İnsan gereksinimlerini karşılayan özdeksel gereçler... Mallar, her şeyden önce, insanların ihtiyaçlarını gideren nesneler olmakla belli bir kullanım değerine sahiptirler. Klâsik ekonomi, malları, önce *serbest mallar* ve *ekonomik mallar* olmak üzere ikiye ayırır. Hava, su, güneş gibi ihtiyaç karşılama ve faydalı olma niteliklerini taşıyan doğa ürünleri bu anlayışa göre serbest mallardır. İnsan emeğiyle üretilenler de ekonomik mallardır. Ekonomik mallar, *tüketim malları* ve *üretim malları* olmak üzere ikiye ayrılır. Üretim mallarına *anamal malları* ya da *yatırım malları* da denir; bunlar insanların ihtiyaçlarını, tüketim malları gibi doğrudan değil, dolaylı olarak karşılarlar. Bir mal, kullanım biçimine göre, üretim ya da tüketim malı olabilir; örneğin sabana koşulan öküz üretim malı ve kasapta satılan öküz tüketim malıdır. Mallar, daha birçok açılardan sınıflandırılmışlardır. Örneğin bir kez kullanılmakla tüketilen mallar -tüketimi sürekli olan mallar; özdeksel mallar- hizmetler gibi özdeksel olmayan mallar; kullanılmak için başka bir malı da gerektiren mallar -başka bir malın yerine de kullanılabilen mallar; ihtiyaçları doğrudan doğruya karşılayan mallar- ihtiyaçları birtakım işlemlerden sonra karşılayabilen mallar vb... Anamalcı üretim düzeninde malların büyük çoğunluğu pazarda alınıp satılmak üzere üretilirler ve bundan ötürü de ayrıca bir değiştirme değerine sahibolmakla *pazar malı* (Metâ) adını alırlar. *Mal* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Yapılmış mal (Os.* Mâmul, *İng.* Finished Goods), *mal taşınması (İng.* Goods traffic), *dokuma mal (Os.* Mensûcat, *İng.* Shaft goods), *mal hasârı (İng.* Damage of goods), *mal hesâbı (İng.* Goods account), *tüketim malları (İng.* Goods consumers), *üretim malları (İng.* Goods producers), *taşınır değerler (Os.* Menkul kıymetler, *İng.* Goods and chattels), *tehlikeli mallar (İng.* Dangerous goods), *çok tehlikeli mallar (İng.* Double dangerous goods), *en tehlikeli mallar (İng.* Extremely dangerous goods), *yarı yapılmış mallar (Os.* Yarı mâmûl, *İng.* Goods in process), *gümrüklenmemiş mal (İng.* Goods in bond), *dayanıklı mallar (İng.* Goods durable), *birbirini tamamlayan mallar*

(İng. Goods complementary), *mal tarifesi (İng.* Goods tariff), *mal örneği (Os.* Nümûne, *İng.* Sample of goods), *orta nitelikli mal (İng.* Medium grades goods), *özel nitelikli mal (İng.* Speciality goods), *yanıcı ve patlayıcı mal (İng.* Goods easily inflammable or explosive), *yünlü mallar (İng.* Woollen goods), *aktarma mallar (İng.* Goods in transit), *mal treni (Os.* Marşandiz, *İng.* Goods train), *mal vagonu (İng.* Goods ware). *Bk.* Ürün, Kullanma değeri, İş.

2. *(Os.* Metâ, *Fr.* Marchandise, *Al.* Ware, *İng.* Wares) Bir toplumun belli sayıdaki kişilerinin pazarda satmak için sürekli olarak ürettikleri ve her zaman üretebilecekleri toplumsal değiştirme değeri... Özellikle kapitalist üretime özgüdür ve *pazar malı* ya da *ticâret eşyası* (Emtia) anlamını dilegetirir. İnsanların bizzat kullanmak için ürettikleri *ürün* (Mahsûl)'le pazarda alıp satmak için (eşdeyişle, değiştirmek için) ürettikleri *pazar malı* (Metâ) arasındaki büyük ve çok önemli fark şöyle açıklanmaktadır: "Bir şey *mal* olmadan da faydalı ve insan emeğinin ürünü olabilir. Kendi emeğinin ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse her ne kadar kullanma değeri yaratmışsa da bir *mal yaratmamıştır.* Mal üretmek için o kimsenin yalnız kullanma değeri değil, bir başkası için kullanma değeri, toplumsal kullanma değeri üretmesi gerekir. Ve sadece başkası için üretmesi de yetmez. Ortaçağların köylüsü toprak beyleri için tahıl üretirdi, ama ürettiği mal değildi. *Mal olabilmek için ürünün, onun kullanma değerinden yararlanacak başka bir kimseye değiştirme yoluyla devredilmek için üretilmiş olması gerekir".* Bunun içindir ki *mal,* ancak, anamalcı üretimin ürünüdür. Toplumcu üretimde üretilenler, *mal* değil, insanların ihtiyaçlarını gidermek için üretilmiş kullanma değerleridir. Anamalcı üretimden önce de *satış için üretim* yapılırdı *(Bk.* Küçük mal üretimi). Ama bu satış için yapılan ürün *mal* değildi, çünkü bu üretimde ürününü satarak geçinen üretici üretim araçlarının ve ürettiği ürünün sahibiydi. Oysa anamalcı üretimde üretici, ne üretim araçlarının ne de ürettiği ürünün sahibidir. Satış için üretimden anamalcı üretime geçiş, işgücünün *mal* haline ve üretim araçlarının da *anamal* haline dönüşmesiyle gerçekleşir. Ekonominin temel kavramı olan *değer,* işte bu *mal*'ın *değeri*'dir. Buysa onun üretimi ve yeniden üretimi için harcanan emek süresiyle ölçülür. *Mal* teriminin Osmanlı ekonomisindeki kullanımı bugünkü anlamında değildir. Bu konuda Profesör Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi* adlı yapıtında şu bilgiyi veriyor: "Köylü, bu tarla benim malımdır, der, benim mülkümdür, demez. *Mal,* Osmanlı dilinde *emtia* demek değil, gelir getiren bir araç ya da kaynak demektir. Köylü için önemli olan şey, toprağın kendi mülkü olması değil, kendi malı olması, eşdeyişle toprak üzerinde egemenliğini kurmak değil, toprağı ekip biçmek, kullanmak, onu geçim sağlama aracı yapmaktır. Bugün biz buna *tasarruf,* yani *kullanma hakkı* diyoruz. Bu da bugünkü hukukta *mülkiyet*'tir. Alınır, satılır, mirâsla geçer, feragat edilebilir. Toprak üzerindeki devlet mülkiyeti, yani Osmanlı deyimiyle *mülk* ise alınmaz, satılmaz, feragat edilmez, mirasla da geçmez. Siyasal otorite olduğu sürece vardır ve onunla kaimdir. O hak olmadı mı siyasal otorite de yoktur ya da siyasal otorite yok oldu mu o hak da yok olur" (İbid, Istanbul 1969, c. I, s. 47). *Bk.* Değiştirme değeri, Emek, Değer, Anamalcılık.

MALA ELKOYMA

1. *(Os.* İstimvâl, *Fr.* Réquisition, *Al.* Requisition, *İng.* Requisition) Kamu yararı için ya da savaş sırasında özel yasası gereğince parası ödenerek kişilere ait mallara devletçe elkonulması... Bu konuda Millî Müdâfaa Mükellefiyeti Kanunu vardır.

2. *(Os.* Ahzü emvâl, *Fr.* Séquestration; *Al., İng.* Sequestration) Bir devletin kendi toprağı üzerindeki yabancı mallara elkoyması... Hukuk dilinde *yeddi emîne verme*'yi dilegetirir.

MAL AKTARIMI *(Os.* Emtia nakli, *Fr.* Transport des marchandises, *Al.* Warentransport, *İng.* Conveyance of goods) Malların bir yerden bir başka yere taşınması... *Bk.* Mal.

MAL ARACISI *(Os.* Emtia tellâlı, *Fr.* Courtier en marchandises, *Al.* Warenmakler, *İng.* Marchandise brocker) Satılan mala alıcı ve alıcıya istediği malı bulan ve bu hizmetinden ötürü alımsatımdan komisyon alan simsar.

MAL AYRILIĞI *(Os.* Tefriki emvâl, *Fr.* Séparation des biens, *Al.* Gütertrennung) Karı kocadan her birinin evlilik kurumunda kendi mallarına sahip kalmaları durumu... Medenî Kanun'un 186. maddesine göre mal birliği ya da mal ortaklığı bulunmayan durumlarda evlilik kurumunda karıkoca malları için uygulanan yasal yöntemdir. *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı.

MAL BELGİTLERİ *(Os.* Emtia senetleri, *Fr.* Papiers valeurs délivrés en représentation de marchandise, Reçus de marchandises, Récépissé, Warrant; *Al.* Warenpapiere, Lagerschein;

İng. Documents of title, Warrant, Warehouse receipt, Dock warrant) Bir antrepoya ya da bir nakliyeciye teslim edilen mallar karşılığında alınan makbuz... Bu makbuzlara *senet* denmesinin nedeni, ticârî senetler gibi elden ele geçebilme özellikleridir. Örneğin antrepoya konulan mal bir başkasına satılır, bu halde antrepodan alınan makbuz da o malı satın alana ciro edilir ve mallar bir yerde durdukları halde mülkiyet değiştirmiş olurlar, malı satın alan kendisine ciro edilmiş makbuzla o malı antrepodan alabilme hakkını kazanır. Medenî Kanun'un 781 ve 893. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 693 ve 809. maddeleri emtia senetlerinin hukuksal niteliğini saptamıştır. Borçlar Kanunu'nun 473. maddesine göre de bu senetleri ellerinde bulunduranlar (senet hâmilleri) malların kendilerine teslimini isteyebilirler. Genel mağazalar ve antrepolar ücret karşılığında bir malı alıp saklarlar, karşılığında iki parçalı bir makbuz verirler, Osmanlıcada *emtia senedi* denilen bu makbuzların bir parçasına *varant* ve öteki parçasına da *resepise* denir. Bunlar mal sahibi tarafından bir bankaya da ciro edilebilirler.

MAL BİLDİRİMİ *(Os.* Mal beyânı, *Fr.* Déclaration des biens, *Al.* Angabe eines Vermögensverzeichnisses, *İng.* Declaration of property and assets) Para borcundan ötürü mahkûm olan ya da hakkındaki ilâmsız takip kesinleşen borçlunun icrâ dâiresine yapmak zorunda bulunduğu bildirim... Bu bildirimi yapmayan borçlu, alacaklının isteği üzerine hapsedilir. Memurlar da özel bir yasayla beş yılda bir mallarını bağlı bulundukları makamlara bildirmekle yükümlü kılınmışlardır.

MAL BİLGİSİ *(Os.* İlmi emtia, *Fr.* Connaissance des marchandises, *Al.* Warenkenntnis, *İng.* Knowledge of goods) Ticâret mallarını inceleyen bilim... *Bk.* Mal.

MAL BİRLİĞİ *(Os.* Tevhid-i emvâl, *Fr.* Union des biens, *Al.* Güterverbindung, Verwaltung) Evlilik kurumunda kocanın aile reisi sıfatıyla karısının mallarını da yönetmesi ve o mallardan da yararlanması yöntemi... Aile mallarının yasayla saptanan üç yönteminden biridir, Medenî Kanun'un 191 ve 198. maddeleriyle saptanmıştır. Kocanın, karısının mallarından da yararlanmasını sağlar. Ne var ki bu yöntemde de, mal ayrılığında olduğu gibi, eşler getirdikleri malların mülkiyetini muhafaza ederler. *Bk.* Mal ayrılığı, Mal ortaklığı.

MAL BORSALARI *(Os.* Emtia borsaları, *Fr.* Bourses des marchandises, *Al.* Warenbörsen, Produktenbörsen; *İng.* Produce exchange, Commodity exchange) Ticâret ve zahîre borsaları... Bu borsalarda her türlü mal alımsatımı yapılır. *Bk.* Borsa, Mal.

MAL DEĞERİNE GÖRE VERGİ DİZGESİ *(Os.* Kıymet esâsına müstenid vergi sistemi, *Fr.* Systéme ad valorem, *Al., İng.* Ad valorem system) İthal edilen mallardan değerlerine göre alınan gümrük vergisi sistemi... *Bk.* Vergi.

MAL DEĞİŞİMİ *(Os.* Mal mübâdelesi, *Fr.* Échange des marchandises, *Al.* Warenaustausch, *İng.* The exchange of commodities) Malın malla değiştirilmesi... *Bk.* Değiştokuş.

MÂLİYE *(Os.* Mâliye, *Fr.* Finance, *Al.* Finanz, *İng.* Finance) Devletin gelirlerini ve giderlerini yönetme işi... Aynı zamanda bu işi inceleyen bilimi de dilegetirir, *devlet mâliyesi (Fr.* Finances publiques, *İng.* Public finance), ekonomi biliminin önemli bir dalı sayılır. *Bk.* Ekonomi, Mâliye bilimi.

MÂLİYE BİLİMİ *(Os.* Mâliye ilmi, *Fr.* Science financiére, Science des finances publiques; *Al.* Finanzwissenschaft, *İng.* Science of finances) Devletin gelir sağlamasını ve gelirlerin kullanılmasını inceleyen bilim... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYECİ *(Os.* Mâliyeci, *Fr.* Financier, *Al.* Finanzmann, *İng.* Financier, Moneyed man) Mâliye işlerinde çalışan ya da mâliye işlerinden anlayan kişi... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYE SİYASASI *(Os.* Mâliye siyâseti, *Fr.* Politique financiére, *Al.* Finanzpolitik, *İng.* Financial policy) Devletin ekonomiye etkatma ve onu düzenleme politikası... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYET *(Os.* Mâliyet, *Fr.* Coût, *Al.* Kosten, *İng.* Cost) Bir malın elde ediliş değeri... Bir malın üretim giderlerinin toplamını dilegetirir. *Mâliyet* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Mâliyetin dağılımı (İng.* Cost distribution), *mâliyet birimi (İng.* Cost unit), *mâliyet giderleri oranı (İng.* Ratio of cost expenses), *mâliyet saptanımı (İng.* Cost finding), *satın alınan malların mâliyeti (İng.* Cost of goods purchased), *satılan malların mâliyeti (İng.* Cost of goods sold), *üretim mâliyeti (İng.* Cost of production), *mâliyet yükselişi (İng.* Cost flow), *mâliyet muhâsebesi (İng.* Cost accounting), *normal üretim mâliyeti (İng.* Cost based on normal production), *mâliyet yüzdesi (İng.* Cost ration), *mâliyet eğrisi (İng.* Cost curve), *mâliyet denetimi (İng.* Cost control), *geçim endeksi (İng.* Cost of living index), *mâliyeti düşürme izlencesi (İng.* Cost reduction program), işletme giderleri arasına sokulup müş-

teriye aktarılmayan mâliyeti dilegetiren *mâliyet emilmesi (İng.* Cost absorption), *mâliyet hesâbı (İng.* Cost account), *mâliyet defteri (İng.* Cost ledger), piyasa değerine karşıt anlamda *mâliyet değeri (İng.* Cost value), *birim mâliyeti (İng.* Unit cost), mâliyete temel olan ölçütü dilegetiren *mâliyet standardı (İng.* Cost standard), *tahvil çıkarma mâliyeti (İng.* Cost of a bond issue), *hayat pahalılığı (İng.* Cost of living), *taşıma mâliyeti (İng.* Cost of transportation), *ambalâj mâliyeti (İng.* Cost of packing), *posta mâliyeti (İng.* Cost of postage), *ortak giderler (Os.* Masârif-i müştereke, *İng.* Costs included), *kurma giderleri (Os.* Tesisât masrafları, *İng.* Cost of promotion), *dâvâ giderleri (İng.* Cost of proceedings), *mâliyet belgeleri* (İng. Cost records). Başkaca kullanımlar aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır. *Bk.* Mâliyet değeri.

MÂLİYET DEĞERİ *(Os.* Mâliyet kıymeti, *Fr.* Valeur de revient) Bir malın elde ediliş değeri... *Mâliyet* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Mâliyet, Mâliyet fiyatı.

MÂLİYET FİYATI *(Os.* Mâliyet fiyatı, *Fr.* Prix de revient, Prix coûtant; *Al.* Selbskostenpreis, Gestehungskosten; *İng.* Cost price) Bir malın çeşitli üretim ve dağıtım dönemlerinde o döneme kadar o mala yapılmış olan harcamaların toplamı... Örneğin *fabrika mâliyet fiyatı* o malın üretimi için yapılmış olan bütün üretim harcamalarını kapsar. *Toptancı mâliyet fiyatı*nda buna sigorta, ulaştırma ve depolama gibi harcamalar da eklenmiştir. *Perakendeci mâliyet fiyatı* ilk iki *mâliyet fiyatı*na yeni ulaştırma, depolama vb. gibi yeni harcamaları da ekler. *Mâliyet fiyatını üretim fiyatı* ve *satış fiyatı*ndan titizlikle ayıran ve her üç fiyatın birbirinden tamamıyle başka fiyatlar olduğunu açık seçik ortaya koyan diyalektik ekonomi anlayışıdır. Hele bütün bunları *malın değeri*yle asla karıştırmamak gerekir. Demek ki birbirinden tümüyle ayrı hesaplamalar olarak, bir malın; *değeri, mâliyet fiyatı, üretim fiyatı* ve *satış fiyatı* (piyasa fiyatı) vardır. *Malın değeri,* o malı üretmek için toplumsal olarak harcanan ve o malda billurlaşmış olan, eşdeyişle o malın hammaddesine katışmış ya da sokulmuş bulunan insan emeğidir. Aynı malın *mâliyet fiyatı,* o malın üretimi için yatırılmış bulunan değişken ve değişmeyen toplam anamalın devir sürelerini hesaplayarak *(Bk.* Gerçek değer) elde edilen toplam fiyattır. Mâliyet fiyatının içinde kâr, eşdeyişle *artık-değer* yoktur. İşçinin mala kattığı bu ek-değerin mâliyet fiyatına eklenmesi *üretim fiyatını* verir. Diyelim ki bir anamalcı, bir üretim işine, (75.000 lirası binâ ve makinelere, 20.000 lirası hammaddelere, 10.000 lirası da işçi ücretlerine olmak üzere) 105.000 lira yatırdı. Diyelim ki binâ ve makineler, on beş yılda yıpranmaktadır; demek ki onlara yatırılan 75.000 liranın her yıl 5.000 lirası üretime katılıyor. Üretim dönemini bir yıl ve artık-değer payını yüzde 100 varsayalım. Bu demektir ki işçi ücretlerine yatırılan 10.000 lira her yıl 20.000 lira değerinde üretim sağlıyor. Eşdeyişle 10.000 lira ücretler + 10.000 lira artık-değer = 20.000 lira üretim değeri sağlamaktadır. Anamalcı, insan emeğinin yarattığı ek-değeri bilmez ve hesaba katmaz. Mâliyet fiyatını, örneğimizde 5.000 lira binâlar ve makineler + 20.000 lira hammaddeler + 10.000 lira işçi ücretleri = 35 bin lira (mâliyet fiyatı) olarak hesap eder. Ama gene de, üretilen bu malların *mâliyet fiyatı*ndan daha büyük bir değeri temsil ettiklerini sezmekte ve bu üretimden *kâr* ummaktadır. Anamalcı bunu 35.000 *mâliyet fiyatı* + 10.000 *kendi ticârî becerikliliği* = 45.000 *üretim fiyatı* sanır. Gerçekte *üretim fiyatı* bu örnekte 45.000 liradır, ama *mâliyet fiyatı*na eklenen, anamalcının *ticârî becerikliliği* değil, işçinin ürettiği *artık-değer*dir. *Satış fiyatını* ise, piyasada diğer üreticilerle çatışan rekabet belirler. Normal durumda *satış fiyatı,* çeşitli üreticilerin farklı üretim fiyatlarının ortalamasıdır. *Bk.* Mâliyet, Fiyat, Üretim fiyatı, Satış fiyatı, Pazar fiyatı, Gerçek değer.

MÂLİYET KOŞULLARI *(Os.* Mâliyet şartları, *Fr.* Conditions de revient) Bir malı üretmek için gerekli etmenlerin tümü... Bir malı üretmek için çeşitli etmen bileşimleri, eşdeyişle çeşitli mâliyet koşulları vardır. Üreticinin bunlardan birini seçmesi, etmenlerin fiyatına ve verim derecelerine bağlıdır. Üretici, üreteceği malı, en ucuza mal etmek ister. Çünkü ne kadar ucuza mal ederse, aynı malı pahalıya mal eden üreticilerin kârından da pay almış olacaktır. Örneğin makine fiyatı işçi ücretlerinden daha ucuzsa bir makineyle iki işçi çalıştırır, ya da makine fiyatı işçi ücretlerinden daha pahalıysa hiç makine kullanmaz ve yirmi işçi çalıştırır. Elde etmek istediği *minimum mâliyet*tir. Ne var ki bunda üretim etmenlerinin sadece fiyatlarını değil, verim derecelerini de hesaba katmak zorundadır. Daha pahalı olan daha ucuzdan daha verimli olabilir ki o zaman daha pahalı olan daha ucuz olandan daha ucuz demektir. Anamalcı üretimde bu hesaplar inceden inceye yapılır ve grafiklerde *harcama doğrusu*yla gösterilir. *Bk.* Mâliyet.

MÂLİYET SAYMANLIĞI *(Os.* Mâliyet muhâsebesi, *Fr.* Établissement du prix de revient, *Al.* Kostenrechnung Kalkulation, *İng.* Cost acounting) Sanâyi işletmelerinde mâliyet hesaplarını tutan saymanlık... Özellikle büyük sanâyi işletmelerinde mâliyeti önceden saptamak yoluna gidilir ve bundan ötürü de mâliyet muhâsebesine özel bir önem verilir. *Bk.* Mâliyet.

MAL KAÇIRMA *(Os.* Mal kaçırma, *Fr.* Détournement de biens, Soustraction de biens; *Al.* Verheimlichen, Beiseiteschaffen) Alacağın tahsiline engel olmak amacıyla borçlunun mallarını tümüyle ya da bir bölümünü elinden çıkarması... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre borçlunun malını kaçırmaya hazırlanması alacaklıya *ihtiyâtî haciz* istemek yetkisini verir ve alacağın vâdesi gelmemiş de olsa derhal ödenmesini gerektirir. İflâstan önce ya da sonra malını kaçıran borçlu *hiyleli iflâs* yapmış sayılır, bunun gibi haciz yoluyla tâkibolunan borçlunun malını kaçırması da cezâyı gerektirir. *Bk.* İflâs.

MALLAR *(Os.* Ayniyât, *Fr.* Biens corporels, *Al.* Sachwerte, *İng.* Corporal property, Tangible property) Taşınabilen ve para eden her türlü nesneler... *Bk.* Mallar saymanlığı.

MALLAR SAYMANLIĞI *(Os.* Ayniyât muhâsebesi, *Fr.* Comptabilité de marchandises, *Al.* Gesamtinventar Kalkulation, *İng.* Marchandise account) Eşyâ ve malzeme muhsâsebesi... İmalâtta kullanılan ilk ve hammaddeler, üretimde kullanılan her türlü araç ve gereçler, ilâçlar, büro eşyâsı ve her türlü demirbaş eşyâ bu saymanlığın denetimindedir. *Bk.* Mallar.

MAL ORTAKLIĞI *(Os.* Teşriki emvâl, *Fr.* Communauté de biens, *Al.* Gütergemeinschaft) Evlilik kurumunda karıkocanın mallarına birlikte sâhibolması ve hiçbirinin kendi payını bağımsızca kullanmaması... Medenî Kanun'un 211. ve onu izleyen maddelerine göre evlilik kurumunun üç mal rejiminden biridir. Bu rejimde karı ve kocadan her biri evlenirken getirdikleri mallara ortaklaşa (şâyien) sâhibolurlar. *Bk.* Mal ayrılığı, Mal birliği.

MAL-ÖNCESİ *(Os.* Metâdan evvel, *Fr.* Pré-marchandise) Ekonomide ürünün henüz mala dönüşmediği doğal dönem... Bu dönem ekonomisine *doğal ekonomi* denir, pazarsız bir ekonomidir. *Bk.* Doğal ekonomi, Ürün, Mal.

MAL ÖRNEĞİ *(Os.* Mal nümûnesi, *Fr.* Échantillons de marchandises, *Al.* Warenproben, *İng.* Sample of goods, Trade samples) Bir malın niteliklerini göstermek üzere sergilenen örnek.

MAL PARA *(Os.* Metâ nakit, *Fr.* Monnaie-marchandise, Monnaie droite, Monnaie intrinséquer, *Al.* Warengeld, *İng.* Commodity money, Standart money) Para yerine kullanılan mal... Tarihsel süreçte ilkin değiştirme aracı olarak mal kullanılırdı, para yerine kullanılan ve göreli olarak genel eşdeğerlik eden mallar vardı. Günümüz anamalcı ekonomisinde bu deyim, örneğin altın ve gümüş gibi, kendi değerleri temsil ettikleri satınalma gücüne çok yakın olan ödeme araçlarını dilegetirir. *Bk.* Para, Eşdeğer, Genel eşdeğer, Mal, Değer.

MAL-PARA-MAL *(Os.* Metâ-nakit-metâ, *Fr.* Marchandise-monnaie-marchandise) Basit mal dolaşımını dilegetirmek için ilerisürülen formül... Basit mal dolaşımında bir malın sahibi, onu ihtiyacı olan başka bir malı alabilmek için satardı. Örneğin köylü, kaput bezi almak için buğdayını ya da peynirini satar. Bu dolaşım *mal-para-mal* dolaşımıdır. Ama mal, satın almak için satılmış değil de, satmak için satın alınmışsa bu dolaşım *para-mal-para* dolaşımıdır. *Bk.* Mal, Para.

MALSAL.

1. *(Os.* Mâlî, *Fr.* Financier, Fiscal; *Al.* Finanziell, *İng.* Financial) Malla ilgili... Mala değgin olanı dilegetirir. Yerine göre *malca, paraca, parasal* ve *akçal* deyimleri de kullanılmaktadır. *Malsal* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Malsal muhâsebe (Fr.* Complabilité financière, *İng.* Financial accounting), bilânçoyla kâr ve zarar hesaplarını dilegetiren *malsal hesap (Fr.* Comptes financiers, *İng.* Financial account), *malsal rapor (İng.* Financial report), *malsal istatistik (İng.* Financial statistics), *malsal sendika (Fr.* Syndicat financier, *İng.* Financial syndicate), *malsal yönetim (İng.* Financial administration), *malsal danışman (Os.* Mâlî müşâvir, *İng.* Financial advisor), *malsal durum (Os.* Mâlî vaziyet, *Fr.* Situation financière, *İng.* Financial state), *malsal bütçe (İng.* Financial budget), *malsal çevre (Os.* Mâlî muhit, *Fr.* Milieu fianciérs, *İng.* Financial circle), *mâliyeci (Fr., İng.* Financier), *yatırım (Os.* Finansman, *İng.* Financing), *malsal bunalım (Os.* Mâlî buhrân, *Fr.* Crise financière, *İng.* Financial crisis), *malsal şirket (Fr.* Société financière, *İng.* Financial society), *malsal güçlük (Os.* Mâlî müşkilât, *Fr.* Embarras financier, *İng.* Financial difficulty), *malsal kay-*

naklar (İng. Financial resources), *malsal dizge (Os.* Mâlî sistem, *İng.* Financial system), *malsal işlem (Os.* Mâlî muâmele, *Fr.* Opération financière, *İng.* Financial transaction), *malsal hukuk (Os.* Mâlî mevzuât, *İng.* Financial law), *malsal sorumluluk (Os.* Mâlî mes'uliyet, *İng.* Financial liability), *malsal giderler (Os.* Finansman masrafları, *Fr.* Charges financières, *İng.* Financial expenses), *işletmenin malsal durumu (İng.* Financial condition of the business), *malsal dünya (Os.* Finans âlemi, *Fr.* Monde financier, *İng.* Financial world), *malsal yıl (Os.* Mâlî sene, *Fr.* Année d'exercise, *İng.* Financial year), *mal sandığı (Fr.* Caisse publique, *İng.* Financial office), *malsal güç (Os.* Mâlî kudret, *İng.* Financial power), *malsal yatırım (İng.* Financial investment), *malsal oran (Os.* Mâlî nispet, *İng.* Financial ratio), *malsal gümrük vergisi (İng.* Financial customs duties), *malsal defterler (Os.* Defâtir-i mâliye, *İng.* Financial books). Başkaca kullanımları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır. *Bk.* Mal.

2. *(Os.* Aynî, *Fr.* Réel, *Al.* Dinglich, *İng.* Real) Özdeksel... Özellikle hukuk dilinde *parasal* deyimi karşıtı olarak kullanılır. Örneğin *nakdî yardım,* paraca yapılan yardımı; *aynî yardım* malca yapılan yardımı dilegetirir. *Bk.* Malsal haklar, Mallar.

MALSAL ANAMAL *(Os.* Aynî sermâye, *Fr.* Capital en nature, *Al.* Sach kapital, *İng.* Real capital) Para dışındaki anamal... Özellikle işletmeler muhâsebesinde *parasal anamal (Os.* Nakdî sermâye) deyimi karşıtı olarak kullanılır. Bir işletmenin binâları, makineleri, âletleri vb. anamalcı ekonomide malsal anamal sayılır. Kimi yazarlar hisse senetleri ve tahviller gibi parasal değerleri de bu deyimin kapsamına alıyorlar. Bir şirket kurulurken o şirkete yatırılan paradan başka her türlü anamal bu deyimin kapsamı içindedir. *Bk.* Anamal, Finans anamalı.

MALSAL ARDILLIK *(Os.* Aynî halefîyet, *Fr.* Subrogation réelle, *Al.* Dingliche Surrogation, *İng.* Real subrogation) Bir malın hukuksal niteliğini başka bir malın taşıması... Örneğin bir kimse borçlandığı sırada evini başka bir evle değiştirmiş (trampa etmiş) olsa yeni evi eski evinin hukuksal niteliğini edinir, eşdeyişle alacaklıya karşı kendiliğinden (otomatikman) bir teminat olur. Buna hukuk dilinde *malsal ardıllık* denir, *ikaame ilkesi* de deniyor.

MALSAL ÇÖZÜMLEMECİ *(Os.* Mâlî muhallil, *Fr.* Analyste financier, *Al.* Finanzexpert, *İng.* Financial analyst) Kurum ve kuruluşların malsal durumlarını inceleyen ve onlara yolgösteren uzman... *Bk.* Ekonomik çözümleme.

MALSAL DÂVÂ *(Os.* Aynî dâvâ, *Fr.* Action réelle, *Al.* Dingliche Klage, *İng.* Claim in rem, *Lâ.* Actio in rem) Malsal haklarla ilişkili dâvâ... Hukuk dilinde örneğin mülkiyete, gayrımenkule, müdâhalenin men'ine, irtifak hakkı sahibinin bu hakkını kullanmasına, tapu siciline, sınır anlaşmazlıklarına vb. ilişkin dâvâlar *aynî dâvâ* deyimiyle nitelenir.

MALSAL DENGELEM *(Os.* Mâlî bilânço, *Fr.* Bilan fiscal, *Al.* Jahresbilanz, *İng.* Balance for fiscal year) Malsal yasalar gözönünde tutularak düzenlenen bilânço... Bu bilânçolara *vergi bilânçosu* da denir. Anamalcı üretim düzeninde bu bilânçolar, verginin saptanmasını kolaylaştırmak amacından çok, kârdan düşülecek ve dolayısıyla vergi dışı tutulacak miktarların saptanması için düzenlenir. *Bk.* Vergi.

MALSAL DURUM *(Os.* Vaz'iyeti mâlîye, *Fr.* État de fortune, *Al.* Finanzlage, *İng.* Financial position, Financial status) Malsal bilânçoda saptanan durum... *Bk.* Malsal dengelem.

MALSAL GÜMRÜKLER *(Os.* Mâlî gümrükler, *Fr.* Droits de douane fiscaux, *Al.* Finanzzölle, *İng.* Customs duties of a fiscal nature) Devlet gelirini çoğaltmak için alınan gümrük vergileri... Ülke üretimini korumak için alınan *himâyeci gümrükler* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Gümrük.

MALSAL HAKLAR *(Os.* Aynî haklar, *Fr.* Droits réels, *Al.* Dingliche Rechte, Sachenrechte; *İng.* Real rights, *Lâ.* Iura in re) Eşyâ üstündeki haklar... Kişiye özgü hakları dilegetiren *şahsî haklar* deyimi karşılığında kullanılır. Medenî Kanun'un *aynî haklar* adını taşıyan dördüncü kitabı üç bölüme ayrılır: Mülkiyet, mülkiyetin dışındaki aynî haklar, zilyetlik ve tapu sicili.

MALSAL İLİŞKİ *(Os.* Aynî münâsebet, *Fr.* Rapport de droit réel, *Al.* Dingliches Rechtsverhaeltnis, *İng.* Real relation) Aynî haklardan doğan hukuksal ilişkiler... Medenî Kanun'un aynî haklar bölümünde yazılı bulunan bu ilişkiler, Borçlar Kanunu'nun içerdiği kişisel ilişkilerden farklı özellikler taşır.

MALSAL İNANCA *(Os.* Aynî teminât, *Fr.* Sûretés réelles, *Al.* Dingliche Sicherheiten, *İng.* Real surety) Bir borca karşı yapılan menkul ve gayrımenkul rehni... Medenî Ka-

nun'un 860. maddesine göre bunun karşıtı *kişisel inanca (Os.* Şahsî teminât)'dır. *Bk.* İnanca.

MALSAL KÜME *(Os.* Mâlî zümre, *Fr.* Groupe financier) Sanâyi anamalcılarıyla banka anamalcılarının birleşmesi sonucunda oluşan küme... Dünyanın hemen bütün şirketleri bu malsal kümelerin denetimi altındadır. Bu kümeler dünya şirketleri piramidinin (ehrâmının) doruğundadırlar. Toplumcu ülkeler dışındaki dünya ekonomisini beş on kişinin elinde bulunan bu kümeler yönetirler. Malsal kümelerin gerçek efendileri olan bu beş on para sahibi, kentsoylu sınıfının (burjuvazinin) en ayrıcalıklı üst katını oluştururlar. Bu açıdan kendi sınıflarıyla aralarındaki ayrılık da gün geçtikçe büyümektedir. Bundan başka, uluslararası güçler olmakla, ulus karşıtı (antinasyonal) karakterleri de gittikçe belirginleşmektedir. İç çelişkilerini de kendi uluslarının zararına çözümlemek zorundadırlar. Bunlara *malsal takımerki* (Finans oligarşisi) de denir. Anamalcılığın çağdaş tekelcilik aşamasında dünya ekonomisinin kilit noktaları bir avuç malsal takımerki'nin elindedir. Bunlar, anonim şirketleri aracılığıyla başkalarına ait tüm anamalları kullanırlar. Morgan'lar, Rockefeller'ler, Dupont'lar, Mellon'lar gibi beş on ailenin tekelinde olan *malsal takımerki,* öylesine büyük çapta anamalları denetimleri altında tutarlar ki, kendi ellerindeki pay senetleri denetledikleri anamalların yanında hiç kalır. Örneğin 1956 yılında Rockefeller'lerin ellerindeki pay senetleri üç buçuk milyar dolarken denetledikleri anamalın toplamı altmış bir milyar dolardı. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel, hattâ biraz genişçe tutulmuş bir hesapla, bütün dünya halklarının toplam olarak 200 aileye hizmet ettiğini saptamıştır *(Bk.* Mandel, *Ekonomi Elkitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 118). Değerli bir diyalektikçi ekonomici şöyle der: "Anonim şirketlerinin denetimi malsal oligarşinin her çeşit parasal dümeni çevirmesini sağlar. Böylelikle bütün toplum, hattâ dünyanın bütün toplumları malsal oligarşiye haraç vermiş olur. Malsal oligarşi, yüzeyde ve genel bir kural olarak, denetimini elinde tuttuğu binlerce sanâyi şirketinin, bankanın, demiryolunun ve diğer girişimlerin yönetimine karışmaz. Onları aylıklı memurlara yönettirir. Malsal takımerkinin egemenliği ve etkinliği, giderek daha büyük pay paketlerini elde edip denetimi altına almaktan ve her türlü dalavereyle uğraşmaktan öteye geçmez". *Bk.* Finans oligarşisi, Finans anamalı, Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet anamalcılığı.

MALSAL PAZAR *(Os.* Mâlî piyasa, *Fr.* Marché financier) Anamalın uzun vâdeli kredi hareketlerini kapsayan pazar... Anamalın para ve kısa vâdeli kredi hareketlerini kapsayan *parà pazarı (Os.* Nakit piyasası, *Fr.* Marché-monétaire) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Pazar.

MALSAL RANT *(Os.* Aynî rant, Aynî irâd; *Fr.* Rente financiére) Tarımsal ürün ya da hizmet biçiminde alınan gelir... Mal olarak alınan rantı dilegetirir ve para olarak alınan *para rantı (Os.* Nakdî irâd, *Fr.* Rente monétaire) deyimi karşılığında kullanılır. Köleci devletlerde bu türlü bir rant alınırdı. Avrupa dışındaki bütün kıtalarda bu rant günümüze kadar sürmüştür. *Malsal rant*'ın, özellikle Batı Avrupa'da, *paraca rant*a dönüşmesidir ki sanâyi devriminin gerçekleşmesi için gerekli birikimi yaratmıştır. Avrupa dışındaki ülkelerin bu devrimi gerçekleştiremeyip tarımsal üretimden anamalcı üretime geçememelerinin başlıca nedeni budur. *Bk.* Rant.

MALSAL SORUMLULUK *(Os.* Aynî mes'uliyet, *Fr.* Responsabilité réelle, *Al.* Dingliche Haftung, *İng.* Real obligation, *Lâ.* Obligatio realis) Sadece belli bir malda gerçekleşen sorumluluk... Örneğin bir borçtan ötürü sadece rehin edilen mal üstünde hak ilerisürülebilir, borçlunun öteki mallarına elkonulamaz. Medenî Kanun'un 754, 763, 860. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 1027. maddesine göre malsal sorumluluk, kişisel olmayan bir sorumluluktur.

MALSAL SÖZLEŞMELER *(Os.* Aynî akitler, *Fr.* Contrats réels, *Al.* Realkontrakte, Dingliche Vertraege; *İng.* Real contracts, *Lâ.* Contractus reales) Aynî haklarla ilgili sözleşmeler... Borçlunun alacaklıdan bir şey almasıyla doğan (örneğin taşıma sözleşmesi) kişisel (borç ilişkisi doğuran) sözleşmeler de bu deyimin kapsamına girer. *Bk.* Malsal haklar.

MALSAL ŞİRKET *(Os.* Mâlî şirket, *Fr.* Société financiére, *Al.* Finanzgessellschaft, *İng.* Financial society) Malsal iş yapmak için kurulan şirket... *Bk.* Şirket.

MALSAL TEKEL *(Os.* Mâlî inhisar, *Fr.* Monopole fiscal, *Al.* Finanzmonopol, *İng.* Fiscal monopoly) Anamalcılığın tekelcilik aşamasında kurulan anamalcı tekeller... Bu deyim, burjuva ekonomisinde, devlet tekelinde yapılan üretimi de dilegetirir. *Bk.* Tekel, Tekelci anamalcılık, Emperyalizm.

MALSAL ÜCRET *(Os.* Aynî ücret, *Fr.* Salaire financier) Emekçiye mal ya da hizmet

biçiminde verilen ücret... Emekçiye para olarak verilen ücreti dilegetiren *parasal ücret* (*Os.* Nakdî ücret, *Fr.* Salaire monétaire) deyimi karşılığında kullanılır. Malsal rantta olduğu gibi *malsal ücret* de feodal üretim biçimine özgüdür. Kimi bölgelerde, örneğin yurdumuzda, günümüzde de verilmektedir. Anadolu'muzda tarım işçisinin çoğu gördüğü işin karşılığını tarımsal ürün olarak alır. Trakya bölgesinde bile yakın zamanlara kadar, örneğin köy korucusunun ücreti yılda yirmi ya da otuz teneke buğday olarak verilirdi. Savaş ekonomisinde de memur maaşlarının bir bölümü mal olarak verilir. *Bk.* Ücret.

MALSAL VARLIK (*Os.* Mâmelek, *Fr.* Fortune, *Al.* Besitztum, *İng.* Fortune) Bir kimsenin bütün malları... Bir anlamda *servet* deyimiyle de anlamdaştır.

MALSAL VERGİ (*Os.* Aynî vergi, *Fr.* Impôt en nature, *Al.* Realsteuer, *İng.* Tax in kind) Mal ya da hizmet olarak ödenen vergi... İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkemizde çiftçilerden alınan toprak mahsulleri vergisi bunun en tipik örneğidir. Günümüzde dünyanın hiçbir ülkesinde bu türlü bir vergi alınmamaktadır. *Bk.* Vergi.

MALSAL YASALAR (*Os.* Mâlî kanunlar, *Fr.* Lois de finances, *Al.* Finanzgesetze, *İng.* Finance acts) Malsal hukukla ilgili yasalar... Vergi, emeklilik, genel muhâsebe, barem vb. gibi tüm malsal hukukla ilgili yasaları dilegetirir.

MALSAL YATIRIM (*Os.* Aynî tevdiât, *Fr.* Dépôt régulier, Investissement financier; *Al.* Effektendepot, Dingliche Investierung; *İng.* Impair investment, Financial investment, Deposit of securities) Para, altın, eshâm ve tahvilât yatırımı... Bu deyim, kişilerin bankalara yaptıkları yatırımları dilegetirdiği gibi, örneğin bir fabrika satın alınması için yapılan tecimsel (ticârî) yatırımları da dilegetirir. *Bk.* Yatırım.

MALSAL YAZANAK (*Os.* Mâlî rapor, *Fr.* Rapport de financier, *Al.* Finanziall Bericht, *İng.* Financial report) Herhangi bir kurum ya da kuruluşun malsal durumunu saptayan rapor... *Bk.* Malsal durum.

MALSAL YIL (*Os.* Mâlî sene, *Fr.* Anné fiscale, Année financiére; *Al.* Finanzjahr, *İng.* Financial year) Devlet bütçesi için uygulanan yıl... *Takvim yılı* deyimi karşılığında kullanılır. Ülkemizde malsal yıl, takvim yılından farklı olarak, Mart ayının ilk gününde başlar ve Şubat ayının son günü sona erer.

MAL SANDIĞI (*Os.* Mal sandığı, *Fr.* Caisse publique, Caisse d'Êtat; *Al.* Finanzkasse, Staatskasse; *İng.* Financial office) Devlet gelirlerinin, pul ve değerli belgitlerin, her türlü aynîyâtın saklandığı ve hesaplarının tutulduğu mâliye dâiresi... Ülkemizde bu deyim genellikle il defterdarlıklarıyla ilçe malmüdürlükleri için kullanılmıştır. Gerçekte her türlü sorumlu saymanlıkları (mes'ul muhâsiplikleri) adlandırır. *Bk.* Mâliye.

MAL SİGORTASI (*Os.* Mal sigortası, *Fr.* Assurance de biens, *Al.* Güterversicherung, *İng.* Commodities insurance) Mallar üzerindeki hak ve menfaatlerin zararını ödeyen sigorta... Örneğin yangın sigortası, nakliyat sigortası, hırsızlık sigortası vb. mal sigortasıdır. *Mal sigortası* deyimi; hayat sigortası, kazâ sigortası, hastalık sigortası vb. gibi sigortaları dilegetiren *şahıs sigortası* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Sigorta.

MALTÜSÇÜLÜK (*Os.* Malthusyanizm, *Fr.* Malthusianisme, *Al.* Malthusianismus, *İng.* Malthusianism) İngiliz ekonomicisi Malthus'ün ekonomi anlayışı... Klâsik ekonomi okulunun çok değerli ekonomi bilginleri oldukları halde bir Smithçilikten ve bir Ricardoculuktan söz edilmediği halde bir *Malthus'çılık*tan söz edilmesinin nedeni, İngiliz oligarşisinin parti çıkarlarına yararlı olması ve yoksulluğun doğal bir iyilik olduğunu ilerisürmekle *anamalcı ekonomiyi geniş çapta güçlendirmesi* ve desteklemesidir. Aslında bir papaz olan Malthus (1766-1834)'ün Maltüsçülüğü doğuran savı, hiçbir bilimsel veriye dayanmayan *nüfus yasası* varsayımıdır. Protestan papazı Robert Malthus, *Essay on the Principle of Population* (1798) adlı yapıtında bir *nüfus yasası* ilerisürmüştür. Bu yasaya göre insanlar geometrik bir oranla (2, 4, 8, 16... olarak), tarımsal üretim aritmetik bir oranla (1, 2, 3, 4... olarak) artmak eğilimindeymiş. Bu yüzden, insan üremesi tarımsal üretimle sınırlanmıştır. Açlık ve sefaletle bunların doğurduğu ölümleri artıran ve doğumları azaltan her türlü kötülükler doğaldır. Tarımsal üretimin sınırlamasından doğan bu kötülükler engellemese insanların üremesi besin üretimini aşar ve insanlık aç kalır (İbid, c. I, s. 1-29). İnsanlar eşit olmamalı, yoksullara yardım edilmemeli ve ölümleri önleyici tedbirler alınmamalıdır. "Her eşitlik sistemi sonunda yoksulluk ve sefalete varır" (İbid, c. II, s. 151). Osmanlı devleti, kötü yönetimi ve zulmüyle tarımsal üretimi ve dolayısıyla nüfusu sınırlamıştır (İbid, c. I, s. 211). İşçi ücretlerinin en az geçim çizgisinde bulunması kaçınılmazdır, çünkü ücretler ar-

tarsa nüfus da artar ve ücretler zorunlu olarak gene en az geçim çizgisine iner. İngiliz oligarşisinin çıkarlarına uygun bulunan Malthus'ün bu savı geniş çapta tutulmuş ve desteklenmiştir. Malthus, ekonomik bunalımları da nüfus yasasındaki mantıkla açıklamaktadır. Bunalımların üretimin satınalma gücünden daha büyük bir hızla artmasından doğduğunu; üretimle tüketim arasındaki bu dengesizliği gidermek için nasıl nüfus yasasında insanları ölüme bırakmak gerekiyorsa parayı da öylece üretici olmayan amaçlara bırakmak gerektiğini söyler. Eşdeyişle, nasıl insanların bir bölümünü öldürmek gerekiyorsa paranın da öylece bir bölümünü öldürmek gerekir. Görüldüğü gibi, Malthus, anamalcı çoğalmayı sezmiş, ama nerede bir çoğalmaya rastlanmışsa hemen onu yoketmek gerektiğini ilerisürmüştür. Doğal düzen insan artışına karşı yoksulluğu ve ahlâksızlığı, para artışına karşı da eğlenceyi ve lüksü koyarak dengeyi sağlamaktadır. İnsanların buna karışmamaları ve bu dengeyi bozmaya çalışmamaları yeter. Liberalizmin *bırakınız yapsınlar* formülünü *bırakınız ölsünler* formülüne dönüştüren Malthus'ün bu savları, kısa bir süre içinde, pratikle yalanlanmıştır. XIX. yüzyılda teknik yenilikler, üretimi, değil aritmetik, geometrik bir oranı da aşan bir hızla artırmış ve toplumu, nüfus artışı değil, üretimin artışı tedirgin etmiştir. Bunun sonucu olarak da, doğumları azaltmak yerine, aşırı üretimi azaltmak yoluna gidilmiştir. Kaldı ki Malthus'ün nüfus yasası, keyfî ve bilimdışı bir konuta dayanmaktadır; insanların geometrik ve tarımsal üretimin aritmetik bir oranla arttığı hiçbir zaman tanıtlanmamıştır. Bu varsayımın her bakımdan yanlışlığı, gittikçe çoğalan insanlığın gittikçe artan ihtiyaçlarını giderecek bütün araçları sağlamasıyla da meydana çıkmış bulunmaktadır. Evrensel gelişme, artan her ihtiyacın onu karşılayacak aracı da birlikte getirmesiyle sürüpgitmektedir. Malthus, insansal ilişkileri, ne doğa yasalarına ve ne de tarih yasalarına dayanan, bilimdışı sayısal ilişkilere dönüştürmüş ve böylelikle de sözde insanların yoksulluğunu ve savaşın kaçınılmazlığını açıklamıştır. Demek ister ki, sefalet de, savaş da anamalcılığın suçu değildir; bunlar doğa yasalarının zorunluğuyla olmaktadır. Malthus'a göre açlık da, yoksulluk da doğaldır, mukadderdir, hiçbir güç bunları önleyemez, devlet bu konuya boşuna müdahale etmemelidir (liberalizm). Yoksulları koruma yasaları *(İng.* Poor law), nüfus artışını sağlamak ve yoksulluktan ölümlere engel olmakla, topluma kötülük etmektedir. İnsanların ve besinlerin gerekli oranları Tanrıca düzenlenmektedir ve devlet, beceremeyeceği bir işe karışmaması gerektiğinden başka, Tanrı'nın işine de burnunu sokmamalıdır. Maltüsçüler, onun bu *papazca düşüncelerinden* yararlanarak tarihsel yasaların yerine, biyolojik verileri koymaya çalışmışlardır. Onlara göre insan toplumu biyolojik yasalarla yönetilmektedir, doğal ayıklama toplumda da geçerlidir ve en güçlülerin yaşamasını sağlamaktadır. Gerçekte toplumda da bir yaşama kavgası vardır, ama bu kavga, biyolojik bir kavga değil, toplumsal bir kavgadır. Kimileri de Darwin'in *yaşama kavgası* düşüncesini, Malthus'tan aldığını ilerisürerler. Oysa, *"Darwin, yaşama kavgasının kökü Malthus'tadır diye bir şey söylemiyor. O, sadece, kendisinin yaşama kavgası kuramının, Malthus varsayımının bütün hayvanlar ve bitkiler âlemine uygulanmasıyla oluştuğunu söyler. Darwin'in, saflıkla, Malthus öğretisini incelemeden kabul etmekle kırdığı pot ne kadar büyük olursa olsun, doğadaki kavgayı daha ilk bakışta görmek için Malthus'ün gözlüğü gerekmez".* XIX. yüzyılın sonunda tarımsal üretimi sınırlandırma, düşüncesine *Tarımsal Maltüsçülük* denildi. Oysa Maltüsçülük, ürünlerin değil, nüfusun sınırlandırılmasını önermişti. Ne var ki, artık, toplumu, aşırı nüfus değil, aşırı üretim ürkütüyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da azgelişmiş ülkelerde çok gelişmiş ülkelerce uygulanması istenen doğum kontrolları *Yeni Maltüsçülük* adıyla adlandırıldı. Maltüsçülük, *halkdevimbilimsel Maltüsçülük (Fr.* Malthusianisme démographique) ve *ekonomik Maltüsçülük (Fr.* Malthusianisme économique) olmak üzere iki alanda gelişmiştir. Her iki alandaki *Yeni Maltüsçülük (Fr.* Néomalthusianisme) de Malthus'ün *çoğalmayı yoketme* ana düşüncesine uygun, oysa ilerisürdüğü verilere karşıttır. *Demografik yeni Maltüsçülük,* azgelişmiş ülkelerde açların sayısını çoğaltmamak için doğum kontrol haplarıyla doğumu sınırlamayı önerir, oysa Malthus liberal bir anlayışla devletin doğum kontrolü gibi bir işe bile karışmamasını ilerisürmüştü. *Ekonomik yeni Maltüsçülük,* fiyatları yüksek tutmak için üretimi sınırlamayı önerir, oysa Malthus üretimin azlığını ve nüfus çoğalmasının bu üretimin azlığıyla doğal olarak sınırlandığını ilerisürmüştü. Felsefe açısından asıl *yeni Maltüsçülük,* tarihsel yasaların yerine biyolojik yasaları koyma düşüncesinde belirmiştir ve *sosyal Darvincilik, ırkçılık* gibi bilimdışı akımlarla aynı temelde birleşir. Bütün bu akımların ortak yanı yaşama kavgasının, toplumsal değil, biyolojik olduğunu tanıtlamaya çalışmaktır. Toplumsal tedirginlik-

lerin biyolojik, bundan ötürü de doğal ve önlenemez olduğunu ilerisürerek ekonomik düzensizliğe bilimsel bir temel bulmaya çalışan bu gibi savlar bizzat tarih tarafmdan her gün biraz daha çürütülmektedir. *Bk.* Liberalizm.

MANCHESTER OKULU *(Os.* Mançester mektebi, *Fr.* École de Manchester, *Al.* Manchester Schule, *İng.* Manchester school) Dış ticârette serbestlik isteyen akım... XIX. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'nin Manchester kentinde Richard Cobden ve Bright gibi önderlerin başkanlığında buğday ithaline konulan gümrük resimleriyle savaşmak ve bunları kaldırtmak için kurulan *Manchester ligası*'ndan doğan bir ekonomi akımıdır. Klâsik-liberal ekonomi öğretisinin avamlaştırılması olarak nitelenir. Özel teşebbüsün ve böylelikle çeşitli ulusların dünyanın ekonomik birliğinde birleşecekleri ve siyasal sınırların önemsizleşerek dünyaya barış sağlanacağı düşüncesini savunur ve İngiliz klâsik erkinciliğinden çok Fransız klâsik erkincisi Bastiat'nın öğretisine dayanır. Anamalcılıkta bütün dünya için bir altın çağ umudunu besleyen Manchester öğretisi, Cobden ve Bright'in mücadeleleri sonunda 1846 yılında tahıl ithalinden alınan gümrük resimlerini kaldırtmıştır. Engels, *Erfurt programının eleştirisi*'nde Manchesterciliği *namuslu oportünizm* olarak niteler, ama hemen ekler: "Oportünizmlerin en tehlikelisi, namuslu olanıdır".

MANDA *(Os.* Manda, *Fr., Al.* Mandat, *İng.* Mandate) Kendini yönetemediği ilerisürülen ülkeleri yönetmek için Milletler Cemiyeti'nin bir devlete verdiği yetki... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin (Misâkınm) 22. maddesi, "modern dünyanın güç koşulları içinde kendi kendini yönetmek yeterliğine sahibolmayan ulusların" gelişmelerini sağlamak için Milletler Cemiyeti'nin vekili sıfatıyla ilerlemiş ulusların onları yönetmesini öngörmüştür. Sömürünün Milletler Cemiyeti'nce onaylanması demek olan bu karar, sayıları pek çok olan bilgisizler tarafından sevinçle karşılanmıştı. Atatürk ülkeyi sömürüden kurtarmaya çabalayadursun, bu bilgisizler, Istanbul'da hangi mandayı yeğlemek gerektiğini tartışıyorlardı. Bu tartışmalar, 1920'lerdeki Türk aydınlarının kafa yoksulluğunu göstermesi bakımından çok ilginçtir. Atatürk'ün başarısı ülkeyi bu mandalardan ve mandacılardan da kurtarmıştır. Bk. Sömürü, Sömürgecilik.

MANÜFAKTÜR *(Os.* İmalâthane, *Fr.* Manufacture) Makinesiz fabrika... Anamalcılığın ilk sanâyi girişimi dönemine *manüfaktür dönemi* denir. Bu dönemde ticâret anamalcılığı *manüfaktür anamalcılığı*'na dönüşmüş, evlerinde ya da dükkânlarında çalışan üreticiler büyük yapımevlerinde *(İng.* Manufactories) toplanmışlardır. Bu dönem, henüz insan elleriyle çalışılan ve üretilen bir dönemdir. Ne var ki bu eller artık ücret karşılığında satılmaktadır ve ürettikleri artık-değeri anamalcıya bırakmaktadırlar. Önceleri bu yapımevlerine iş araçlarını da birlikte getiren üreticiler daha sonra iş araçlarını da anamalcıya bırakarak sadece elleriyle kaldılar. Bu durum, anamalcı üretime büyük bir gelişme sağladı ve *sanâyi anamalcılığını* hazırladı. Türkçemizde *manifaktür* biçiminde yazanlar ve kullananlar da vardır. Terim, sözcük olarak *fabrika* anlamındadır. Eskiden tek başına ya da çıraklarıyla birlikte evinde ya da imalâthanesinde çalışan usta işçi, satış için küçük çapta üretim yapıyor ve *ev sanâyii*ni gerçekleştiriyordu. Ticâret anamalcılığının gelişmesiyle, daha büyük bir üretime geçmek için, bu ev zanaatkârları belli yerlerde toplandılar. İlkin, bir tüccâr anamalcının denetiminde, kendi âlet ve tezgâhlarını bir araya getirerek ve aralarında işbölümü yaparak üretimlerini artırmışlardı. Sonraları âlet ve tezgâhlarını da anamalın emrine bırakarak sadece emek güçlerini kullandılar. Zanaatkârlar böylelikle işbölümünün küçük bir parçası olmuşlardı. Gene el tekniğiyle çalışıyorlardı ama bir işin ancak küçük bir parçasını yapıyorlardı. Anamalcılığın *manüfaktür dönemi,* anamalcılığın büyük makine sanâyii aşamasına geçmesi için bir köprü olmuş ve onun ön koşullarını hazırlamıştır. Manüfaktür, emeğin üretkenliğinin artması bakımından da büyük bir ilerleme olmuştur. Bir araya gelmenin gerçekleştirdiği işbölümüyle bir iş, son derece basitleştirilmiş birçok mekanik işlemlere ayrılabilmiş, kolaylık ve hızla yapılabilmesi sağlanmıştır. Bundan başka bu basit mekanik işlerde kadın, çocuk, sakat, akıl hastası gibi o zamana kadar üretimdışı kalmış olan işgüçleri de işe sürülmüş, üretimin hızlandırılmasıyla birlikte mâliyet fiyatları da düşürülmüştür. Anamalcılığın manüfaktür döneminin ayırıcı niteliği, henüz *el emeğinin* devam etmesidir. Daha açık bir deyişle, üretime egemen olan henüz *el emeği*dir ve anamal harcamaları büyük oranda el emekçilerinin ücretlerine gitmektedir. Makine için gereken birikim hazırlanmaktaysa da makine henüz üretime girmemiştir. *Bk.* Anamalcılık, Makine, Anamal, Ekonomi.

MARJİNALCİLİK *(Os.* Marjinalizm, *Fr.* Marginalisme, *Al.* Marginalismus, *İng.* Marginalism) Öznel ekonomik değer kuramı... Bilim-

selliğin gittikçe gelişip yayılması ve anamalcı ekonominin zorunlu çelişkilerinin gittikçe gerginleşmesi üzerine anamalcı ekonomi kuramcıları, ekonomik değerin insan emeğinden doğduğu gerçeğini yadsımak için öznel bir kuram geliştirmek gereğini duymuşlar ve *marjinalcilik* adı verilen yeni bir değer kuramı ilerisürmüşlerdir. Bu anlayışın kurucularından Stanley Jevons bunu açıkça söyler, *Toplumsal Ekonomi Kuramı* adını taşıyan ünlü yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfımız siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yöneltilebilir. O halde emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (İbid, 4. baskı, s. 164-165). Bu kuram, eski *ihtiyaç kuramı*'yla eski *fayda kuramı*'nı eski *nedret kuramı*'yla birleştirerek ortaya atılmaktadır. Bu anlayışa göre bir malın, azlığı ya da çokluğundan ötürü değişik ihtiyaçlarda kullanılmasıyla belirlenen son birimin faydası -ki buna *marjinal fayda* adı verilmiştir, okulun adı da buradan türetilmiştir- onun değerinin ölçütüdür. Böylelikle ekonomik değer, üretim alanından tüketim alanına ve nesnellikten öznelliğe kaydırılmaktadır. Bu anlayışa göre bir malın değeri, malın kendisinde bulunan bir şey değil, malın alıcısında bulunan bir şeydir. Ne var ki anamalcılar, marjinalcilerin bütün bu öğütlerine rağmen, mâliyet hesaplarını nesnel değer bilgilerine göre hesaplamakta devam etmektedirler. İsviçreli Leon Walras, Avusturyalı Karl Menger ve İngiliz Stanley Jevons'un kurdukları bu okula *sübjektivist okul* ve *neo-klâsik okul* da denir. İzdaşları yöntem ayrılığı yüzünden *psikolojik okul* ve *matematik okul* adları altında iki kola ayrılmıştır. Psikolojik okul, son birimin yararını, tüketicilerin ruhsal eğilimlerine göre ölçer. Matematik okulsa bunu matematik formüllere bağlamaya çalışır. Her iki okulun da amacı; bir malın, o mala duyulan *ihtiyaç*, o malın sağladığı *fayda* ve o malın *az ya da çok bulunurluğu*nu saptayarak kullanma değerini bulmaktır. *Marjinal* sözcüğü, burada, *son (Ar.* Nihâî) anlamındadır. Klâsik ekonomiciler değeri *üretim mâliyeti*nde buluyorlardı. Bu, yanlış olmasına rağmen *nesnel* bir anlayıştı. Marjinalciler değeri *fayda*'da bulmaktadırlar ki, bu *öznel* bir anlayış olmakla büsbütün yanlıştır. Bu demektir ki değer, artık, üretim alanında değil, tüketim alanında aranmaktadır. Bu anlayışa göre üreticinin, değerin belirlenmesinde, tüm belirleyici olmak bir yana, hiçbir rolü yoktur. Örneğin çöldeki bir insan için, bir testi suyun -ikinci testinin bulunamayacağını varsayarsak- damlasının değeri -marjinalistlerin deyimiyle *marjinal değeri*- paha biçilemeyecek derecede büyüktür. Oysa çeşmeleri gürül gürül akan bir kentte su bedavadır, çünkü marjinal değeri sıfırdır. Etin değeri ekmeğin değerinden yirmi kat fazlaysa, son lokma et son lokma ekmekten yirmi kat fazla değer taşıyor demektir. Deniz çok boldur ve bu yüzden bedavadır, ama denize girilebilecek yerler azsa oralarda plajlar kurulmaya ve deniz ona duyulan ihtiyaçla az bulunurluğu oranında değerlenmeye başlar. Bu hesap, mallarda böyle olduğu gibi, hizmetlerde de böyledir. Örneğin marjinalcilere göre müteşebbisler işçilerden daha çok kazanırlar, çünkü müteşebbislerin hizmet türü işçilerin hizmet türünden daha nadirdir *(Bk.* J. B. Say, *Oeuvres Diverses,* s. 80). İşçilerin de marjinal üretkenlikleri, aldıkları ücrete eşittir. Her işçi saat başına, ücretine eşit bir değer üretir *(Bk.* H. Denis, *Valeur et Capitalisme,* s. 85-6). İşçinin ücreti, bu anlayışa göre, çalışma süresinin son biriminin ürünüyle belirlenmektedir. Ne var ki, anamalcı üretimde anamalcılar, marjinalcilerin bütün bu öğrettiklerine rağmen, mâliyet hesaplarını klâsik bilgilere göre yapmakta devam etmektedirler *(Bk.* Alderer ve Mitchell, *Economics of American Industry,* s. 128). Paris Hukuk Fakültesi'nde yapılan bir tartışmayı toplayan *Le Fonctionnement des Entreprises Nationalisées en France*'ta şöyle yazılıdır: "Çeşitli anketlerin, özellikle Hall ve Hitch'in yaptıkları anketlerin gösterdiği gibi işletmeler, marjinal fiyatlarını bilmemekte, önceden tasarlanmış bir kâr marjı ekleyerek ortalama toplam mâliyete göre hüküm vermektedirler" (s. 261). Bunun nedeni çok açıktır: Çünkü, marjinal değer hesaplanamaz. Nitekim, marjinalciler, üretim mallarının marjinal değerini, 1871'den bu yana yüz yıl geçtiği halde hâlâ hesaplayamamışlardır. Örneklerini hep tüketim mallarından, özellikle de lüks tüketim mallarından seçmektedirler *(Bk.* Léon Walras, *Abrégé des Eléments d'Economie Politique).* Klâsik liberaller, değerin belirlenmesi için *değiştirme değeri*ni temel aldıkları halde marjinalciler, bunun tam tersini, *kullanma değeri*ni temel almışlardır. Onlara göre değiştirme değeri, kullanma değerinin, yani malın faydasının ürünüdür. Oysa kullanma değerini de *nicelik* olarak dilegetiremediklerinden, örneğin şu kalemin on faydası vardır, diyemediklerinden, kullanma değerinin karşıladığı ihtiyacı miktarca saptamaya çalışmaktadırlar. Ne var ki bir insanın bedava olan havaya, çok değerli olan elmastan çok daha fazla ihtiyacı vardır. Bunun içindir ki marjinalciler, doğrudan doğruya *ihtiyacın niceliğini* değil, *tatmin edilmeyen ihtiyacın son biriminin nice-*

liğini, ölçmeye çalışmışlardır. Marjinalcilerin, klâsik ekonomiyi tersyüz etme çabalarının nedeni de çok açıktır ve bunu kendileri de açıklamaktadırlar: Paris komünü hareketinden (1871) sonra ciddileşmiş bulunan bilimsel anlayışı safdışı edebilmek için, onun dayandığı bütün klâsik ve liberal temelleri de kökünden değiştirme gerekmiştir. Bunun için de, bütün klâsik anamalcı ekonominin dayanağı olan üretimden hareket yerine, marjinalcilik (1871), tüketimden hareket etmeyi yeğlemiştir. Marjinalcilik, böylelikle, Hermann Gossen ve Richards Jennigs'in hazırladığı temeller üstünde Walras, Jevons ve Menger tarafından bilimselliği kökünden yıkma gayretiyle kurulmuştur. Onları, Anglo-Amerikan okulundan Alfred Marshall, J. B. Clarck; Avusturya okulundan F. von Wiesser, Lozan okulundan Vilfredo Pareto izlemiştir *(Bk.* W. Stark, *The History of Economics in its Relation to Social Development)*. Faydanın ölçülüp ölçülemeyeceği aralarında tartışma konusudur. Sencer Divitçioğlu şöyle yazmaktadır: "Marjinal ve neo-klâsik okul temsilcilerinden çoğu faydanın kardinal olarak ölçülebileceğine inanışlardı. Marshall'e göre bir malın azalan marjinal fayda eğrisiyle o malın talep eğrisi özdeş olduğundan mala atfedilen fayda, dolaylı olarak fiyatlarla ölçülebilir. Talep edilen mal miktarının azalan marjinal faydanın bir fonksiyonu olduğunu kabul eden Marshall'in kısmî analizine karşılık, Lozan okulundan Pareto, faydanın ordinal olup ölçülemeyeceğini savunmuştur. Maldan talep edilen miktar yalnız o malın faydasının bir fonksiyonudur. Böylece kıymet teorisinde kısmî analiz bir yana bırakılmış, genel analiz uygulanmaya başlanmıştır. Bu görüş tarzına göre, birey, karşılaştığı mallar karşısında bir seçiş yapmak zorunda kalacaktır. Birey, seçişini yaparken, kendisine maksimum faydayı, yahut başka bir deyişle, maksimum tatmini sağlayacak birleşimi arayacaktır" *(Bk. Mikro -İktisat*, Istanbul 1971, s. 3, 4). Marjinalcilik, değerin her mal için ayrı ayrı belirlenmesi gerektiğini ilerisüren, mikro ekonomik bir anlayıştır. Değeri, üretim mâliyetlerinin ürünü değil, aranımın bu üretim mâliyetleri üstündeki etkisinin ürünü sayar. Yani, değeri aranım belirler. Ernest Mandel şöyle yazmaktadır: "Ricardo'nun ortaya attığı ve Marx tarafından geliştirilen toprak rantı teorisi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında emek-değer teorilerinin hareket noktasıdır. Toprak rantı teorisine göre gerçekte, tarımsal ürünlere talep, son tahlilde bu ürünlerin fiyatını belirler. Bu toprak rantı teorisinin genel bir değer teorisi haline getirilmesi iki tahlil hatasından ileri gelmektedir: Önce, toprak rantını yaratmış olan *toprak mülkiyetinin özel şartlarını* hesaba katmıyor. Sonra, kapitalist rejimde toprak mülkiyeti, sermaye mülkiyeti ve işgücü mülkiyeti ile ilgili kuramsal bakımdan farklı şartları göz önünde tutmuyor. Toprak rantı, toprak üretim sürecinin temel bir unsuru olduğu için doğmaz. Bu, toprakla bu üretim süreci arasına, bu üretim sürecinde yaratılmış toplam gelirlerden öşrü *keyfî olarak isteyen* bir toprak sahibinin girmesinden doğar. *Üretim süreci içinde yaratılmış gelirler* hakkında bir teori ortaya atmak için bu öşrün veriliş tarzından hareket etmek büyük bir mantık hatasıdır" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 305-6). Marjinalciler liberaldir, çünkü kurmaya çalıştıkları sistem ancak toptan bir rekabet halinde işleyebilir (bu yüzden kendilerine *neo-klâsik* adı verilmiştir). Böylesine bir rekabet alanında, bütün üretimin değerini belirleyen marjinal ürünün değeri; amorti edilen anamal, ücret, fâiz ve toprak rantı halinde erir. Bu durum, marjinalist genel denge kuramıyla saptanmıştır *(Bk.* Walras, op. cit. s. 187-9). *Bk.* Değer, Marjinal gelir, Marjinal ürün, Marjinal mâliyet, Marjinal biriktirme eğilimi, Marjinal doz, Marjinal etkinlik, Marjinal dışalım eğilimi, Marjinal verimlilik kuramı, Marjinal yeğinlik, Liberalizm.

MARJİNAL BİRİKTİRME EĞİLİMİ *(Os.* Nihaî tasarruf meyli, *Fr.* Propension marginale a épargner, *Al.* Marginale Sparneigung, *İng.* Marginal propensity to save) Gelir değişikliğine karşı tasarruf eğiliminde görülen değişiklik oranı... Marjinalcilere göre bu eğilim, biriktirmedeki artışı gelirdeki artışa bölerek bulunacak olan niceliktir. *Bk.* Marjinalcilik.

MARJİNAL DIŞALIM EĞİLİMİ *(Os.* Nihaî ithâlât meyli, *Fr.* Propension marginale a importer, *Al.* Grenzhang zum Einfuhr, *İng.* Marginal propensity to import) Dışalım mallarına yönelen istemin gelir artışına oranı... Marjinalcilere göre örneğin yüz milyonluk bir gelir artışı varsa ve bunun yirmi beş milyonu dışalım mallarına yöneliyorsa marjinal dışalım eğilimi dörtte bir oranındadır. *Bk.* Marjinalcilik.

MARJİNAL DOZ *(Os.* Nihaî doz, *Fr.* Dose marginale) Tatmin edilmiş ihtiyacın son dozu... Marjinalcilerin başlıca dayanaklarından biri olan ekonomici Gossen'e göre kimi mallarda doyma (tatmin) noktasına daha çabuk, kimi mallarda daha geç ulaşılır. Bu doz, her mal için başkadır. Örneğin, lüks mallarda

doym noktası daha geç oluşur. Bundan başka marjinal doz, kişilere ve ihtiyaçlara göre de değişir. Bir kimse bir mala bir başka kimseden daha çabuk doyabilir. *Bk.* Marjinalcilik, Doyan istekler yasası.

MARJİNAL ETKİNLİK *(Os.* Nihâî *tesir, Fr.* Efficacité marginale, *Al.* Grenzleistungsfaehigkeit, *İng.* Marginal efficiency) Yatırım malına eklenecek yeni bir birimin ona harcanacak paraya oranla getireceği kazanç yüzdesi... Marjinalciler buna *anamalın marjinal etkinliği (Os.* Sermâyenin nihâî tesiri, *Fr.* Efficacité marginale du capital) derler. Anamalcı müteşebbisler böylelikle yatırım kararlarını etkileyen kâr etme ölçütünü bulduklarını kanısındadırlar. *Bk.* Marjinalcilik, Kazanç.

MARJİNAL GELİR *(Os.* Nihâî vâridât, *Fr.* Revenu marginal, *Al.* Grenzerlös, *İng.* Marginal revenue) Arzın bir birim artmasıyla toplam gelirde meydana gelen artış... *Bk.* Marjinalcilik, Ulusal gelir.

MARJİNAL MÂLİYET *(Os.* Nihâî mâliyet, *Fr.* Coût marginal, *Al.* Grenzkosten, *İng.* Marginal cost) Bir birim üretim artışının daha önceki üretim giderlerine eklediği harcama... Diyelim ki bir işletme günde dört makine yapıyor ve 50.000 lira harcıyor, günde beş makine yaptığı takdirde 57.000 lira harcarsa *marjinal mâliyet* 7.000 lira demektir. Artan birimlerin mâliyeti önce azalırken sonra artmaya başlar. Marjinal mâliyetin bilinmesi demek, mâliyetin azalma seyrinde en son birimin hangisi olduğunu bilmek demektir. Daha açık bir deyişle, örneğimizdeki işletme mâliyeti artırmadan günde kaç makine yapabilecektir? Diyelim ki sekizinci makine biriminde mâliyet artmaya başlıyor, demek ki bu işletmenin ekonomik verimi günde yedi makinedir. *Bk.* Marjinalcilik, Mâliyet.

MARJİNAL TÜKETİM EĞİLİMİ *(Os.* Nihâî istihlâk meyli, *Fr.* Propension marginale a consommer, *Al.* Marginale konsumneigung, *İng.* Marginal propensity to consumption) Gelir değişmesinin tüketim niceliğinde meydana getirdiği değişiklik... Bu eğilimin niceliği, tüketimdeki artış miktarının gelirdeki artış miktarına bölünmesiyle bulunur. *Bk.* Marjinalcilik, Tüketim.

MARJİNAL ÜRÜN *(Os.* Nihâî hâsıla, *Fr.* Produit marginal, *Al.* Grenzprodukt, *İng.* Marginal product) Bir üretim etmeni birimi eklendiğinde üretim toplamında görülen artış... Örneğin beş işçiyle bin ampul yapıldığını varsayalım. Bir işçi daha eklersek (eşdeyişle, altı işçiyle) bin elli ampul yapılıyor. Marjinalcilere göre bu örnekteki son elli ampul, marjinal üründür. *Bk.* Marjinalcilik.

MARJİNAL VERİM *(Os.* Nihâî hâsılat, *Fr.* Rendement marginale) Son birimin verimi... Amerikan ekonomicisi John Bates Clark tarafından 1880 yılında ilerisürülmüştür. *Bk.* Marjinal verimlilik kuramı.

MARJİNAL VERİMLİLİK KURAMI *(Os.* Nihâî hâsılat nazariyesi, *Fr.* Théorie de productivité marginale) Ücreti, son işçinin üretimde meydana getirdiği artışla belirleyen kuram... Bu kuram Alman ekonomicisi H. von Thünen ve Amerikan ekonomicisi John Bates Clark tarafından ilerisürülmüş, ufak tefek değişikliklerle bütün marjinalcilerce kabul edilmiştir. İşçi ücretlerinin nasıl saptanacağını gösterir. Bu anlayışa göre işçi ücreti, bir fabrikaya alınan son işçinin marjinalist deyimle: marjinal işçinin sağladığı ürüne eşittir. Diyelim ki bu son işçi fabrikaya on liralık hâsılat sağladı, öyleyse bütün işçilerin ücretleri on lira olacaktır. Bu kuram, serbest rekabet koşullarında çalışan bir piyasada geçerlidir. İngiliz marjinalisti Marshall bunu şöyle bir örnekle açıklıyor: "Yirmi koyunu olan ve bunları bir çobanla yetiştiren bir kimsenin, ikinci bir çoban tutabilmek için eskisine göre pazara yirmi koyun daha fazla gönderebileceğine inanması gerekir. Eğer bu koyuncu pazara gönderebileceğine inandığı fazla koyunların değerinden daha az ücret isteyen bir çoban bulabilirse bu çobanı tutar, yoksa ikinci bir çoban tutmaz. Görülüyor ki çobanın ücreti, toplam hâsılaya eklediği değere eşit olmakta ve ikinci bir çobanın işe alınması sözkonusu olduğu takdirde bu ikinci çoban, yani *marjinal çoban,* kendinden önceki çobanın ücretini de belirlemektedir" (Erol Zeytinoğlu, *İktisat Dersleri,* Istanbul 1969, s. 282-3). *Bk.* Marjinalcilik, Ücret.

MARJİNAL YEĞİNLİK *(Os.* Nihâî şiddet, *Fr.* Intensité marginale) Son birimin şiddeti... Aranımı karşılaması gereken sürüm ne kadar azsa *marjinal şiddet* de o kadar büyük olur. Örneğin çölde susuz kalan bir adamın güçlükle bulduğu bir testi suyun son damlasının şiddeti çok büyüktür, buna karşı evinde sürekli akarsu bulunan bir adam için marjinal şiddet sıfırdır. Jevons, kullanılan son birimin faydasına *faydanın son derecesi* diyordu, onun bu deyiminin yerini Wieser'in *marjinal yarar* terimi almış bulunmaktadır. *Marjinal yarar,* bir malın sağladığı *en büyük yarar* değil, onun akıllıca kulanımının sağladığı *en*

*küçük yarar*dır. Marjinal yarar ve şiddet, dozlar arttıkça azalır. Ekonomik olguları ruhbilimsel açıdan ele alan metafizik düşünce yapılı ekonomicilerden Gossen'e göre herhangi bir mala karşı istek sonsuz olarak artmaz, istek giderildikçe azalma eğilimi gösterir. Ekonomici Marshall, Gossen'in bu yasasından *azalan marjinal fayda* kavramını çıkarmıştır. Azalan marjinal fayda ilkesine göre bir malın tüketilen miktarı arttıkça o malın marjinal faydası azalma eğilimi gösterir. Buradaki *marjinal fayda,* o malın son biriminin faydasıdır. Bunu daha iyi anlamak için şu basit örnekten yararlanılabilir: Diyelim ki karnınız açtır. Bu açlığınızı gidermek için bir ekmek satın alıyorsunuz. İlk lokmanın ruhbilimsel faydası sizin için çok büyüktür. Ama yediğiniz lokmaların sayısı çoğaldıkça bu ruhbilimsel fayda azalacaktır. Buysa ekmeğin son lokmasının getirdiği ek faydanın gittikçe azalmakta olduğunu gösterir. Amerikalı ekonomi profesörü Paul Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şu örneği vermektedir: "Farz edelim ki insanın gözlerini kapatıp elini, avcunun içi yukarı bakacak şekilde tutmasını söylüyorsunuz. Avcuna bir ağırlık koyduğunuz takdirde şüphesiz ki bunu hissedecektir. Ağırlığı artırdığınız takdirde ek ağırlıkları da hissedecektir. Fakat ağırlık epeyce arttıktan sonra, deneye başlarken koyduğunuz ağırlığa, eşit bir ağırlık koyduğunuz takdirde bu eki hissetmediğini söyleyecektir. Eşdeyişle, avucun taşıdığı *toplam* ağırlık ne kadar çoksa, ek veya *marjinal* ağırlık o kadar *az* olacaktır" (İbid, Istanbul 1970, Demir Demirgil çevirisi, s. 479). *Bk.* Marjinalcilik.

MARKSÇILIK *(Os.* Marksizm, *Fr.* Marxisme, *Al.* Marxismus, *İng.* Marxism) Alman düşünürleri Karl Marx'la Friedrich Engels'in eytişimsel ve tarihsel özdekçi öğretileri... Alman düşünürleri Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895)'in tarihsel ve diyalektik özdekçilik öğretileri *Marksçılık* (Marksizm) adıyla anılır. Marksçılık, yüzyıllardan beri insan düşüncesini yöneten metafiziğin yerine doğanın işleyiş yasası olan diyalektiği koyar. Diyalektik, böylelikle, insanın geçmişini çözümleyecek ve geleceğine yön verecek eyleminde uygulayacağı bir yöntem olmuştur. Bu yöntem, bütün bilimleri ve özellikle altyapıyı gerçekleştiren üretim sürecini geniş çapta kapsamaktadır. Bu anlayışa göre insanlık tarihi, üretim süreciyle belirlenen ve biçimlenen toplumsal-ekonomik oluşumların tarihidir. İnsanlar yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek, üretmek demektir. Marksçı ekonomi *Kapital* adlı yapıtta verilmiştir. Yapıtın birinci cildi (1867) Marx tarafından yazılmış, ikinci (1885) ve üçüncü (1894) ciltleri Marx'ın ölümünden sonra bıraktığı notlardan Engels tarafından tamamlanmıştır. Hilferding şöyle der: "Marx'ı kendisinden önceki bütün düşünürlerden ayıran, sistemin temelindeki toplumsal kuram, eşdeyişle tarihsel özdekçilik görüşüdür. Bu kuram, ekonomik kategorilerin aynı zamanda tarihsel kategoriler olduğunun anlaşılmasını sağladığı için değil -çünkü bunun anlaşılması tek başına yeterli değildir-, toplumsal yaşamı yöneten yasanın özünü ortaya koyduğu için değerlidir. Bu kuramla evrimin mekanizması keşfedilebilir; ekonomik kategorilerin nasıl doğdukları, nasıl bir dönüşüm ve değişim geçirdikleri, nasıl ortadan kalktıkları ve bütün bunların nasıl olduğu tanıtlanabilir" (Hilferding, *Aus der Vorgeschiche der Marxschen Oekonomie, in Die Neue Zeit,* kitap 29, c. 2, s. 626). İncelemeci Max Beer de şöyle yazmaktadır: *"Kapital"*i iyice anlayabilmek için şunları hatırda tutmak zorunludur: 1. Marx, mutlak karakterde hiçbir tarif vermez. Sermaye, ücret, değer vb. gibi kavramlar tarihsel kategorilerdir; yani belirli bir tarih dönemi için, öteki dönemlerde olmayan, belli bir anlamları vardır. Örneğin değer kavramı, bazı dönemlerde bir şeyin faydasını anlatabilir, başka dönemlerde bir nesnenin ya da bir kişinin faziletiyle ya da güzelliğiyle belirlenebilir. Bu arada bugünkü toplumda değer, Marx'ın bilimsel bir analizle emeğe irca ettiği üretimle belirlenmektedir. 2. Marx, bilimsel yoldan keşfedilen prensipleri eşyanın kendi özü olarak görür, pratiği ise tersine eşyanın dışsal ifadesi olarak görür. Örneğin, *değer* teorik ifade, *fiyat* ise onun ampirik ifadesidir. Ampirik ifade şüphesiz teoriden uzaklaşır, ama teorisiz anlaşılması da imkânsızdır. 3. Marx, kapitalist ekonomik süreci, politik ya da öteki bütün dış müdahalelerden arınmış olarak görür. Marx'ın *Kapital*'de sözünü ettiği işçi mücadeleleri ve emeğin korunmasına değgin kanunlar, egemen sermayenin etkisini azaltmaktan çok, üretim güçlerinin gelişmesine yardım eder. 4. Marx, kapitalist sınıfı her zaman tümüyle ahr ve hiçbir zaman ayrı ayrı kapitalistleri ele almaz" (Beer, *Karl Marx,* Şerif Hulûsi ve Muvaffak Şeref çevirisi, s. 93-4). Marksçı ekonomi anlayışı, Adam Smith ve özellikle David Ricardo gibi büyük liberal ekonomi bilginlerinin attıkları tohumların geliştirilmesi ve bilimselleştirilmesiyle oluşmuştur. *Bk.* Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Emek, Değer, Artık-değer, Anamalın organik bileşi-

mi, Anamalcılık, Bunalım, Ekonomi, Altyapı, Üstyapı, Gerekli emek.

MARSHALCİLİK *(Os.* Marshalcilik, *İng.* Marshallianism) Değerin eklektik olarak açıklanması görüşü... İngiliz ekonomicisi Alfred Marshall (1842-1924), klâsik okulla neo-klâsik okul arasında bir sentez yapmayı denemiş ve değeri; üretim giderleri, sürüm ve aranım, marjinal yarar gibi birbirinden farklı bulunan üç kuramı birleştirerek açıklamaya çalışmıştır. Marshall'a göre piyasa fiyatı, marjinal aranım fiyatıyla marjinal sürüm fiyatının kesiştiği noktada gerçekleşir. Ne mâliyet (klâsik kuramın temeli olan üretim alanı) ne de marjinal yarar (neo-klâsik kuramın temeli olan tüketim alanı) tek başlarına değeri açıklayamazlar, bunların birleştikleri piyasa alanındadır ki *değer* gerçekleşir. Marshall, bundan başka, bir malın faydasını, birbirini izleyen her ünitenin marjinal faydasının toplamı olarak gördüğü için de Avusturya okulundan farklı bir marjinalcilik görüşü ilerisürmüştür. *Toplam marjinal yarar* kavramı Marshall'indir. *Bk.* Değer kuramları, Marjinalcilik.

MARSHALL'İN GELİR DAĞILIMI KURAMI *(Os.* Marşal'in tevzii vâridât nazariyesi, *Fr.* Théorie de Marshall sur la répartition des revenus, *Al.* Marshall'sche Distributionstheorie, *İng.* Marshall's theory of distribution) Gelir dağılımını müteşebbislerin belirlediği görüşü... Ekonomici Alfred Marshall'e göre gelir dağılımını müteşebbisler (girişimciler) belirler, çünkü üretim faktörlerini kullanan müteşebbislerdir. Bir müteşebbis çeşitli üretim faktörlerinin mâliyetlerini sürekli olarak izler ve kârını en yükseğe çıkarmak için (maksimumlaştırmak için) taleplerini sürekli olarak bir faktörden ötekine kaydırır, böylelikle de üretim faktörlerinin gelirlerini belirlemiş olur. *Bk.* Gelir dağılımı, Girişim, Girişimci, Bölüşüm, Marshallcilik.

MARSHALL TASARISI *(Os.* Marşal plânı, *Fr.* Plan Marshall, *Al.* Marshall Plan, *İng.* Marshall plan) Amerika'nın Avrupa'ya yardım plânı... *Marşal yardımı* deyiminin kaynağı olan bu plân, *Avrupa kalkınma programı* adıyla da anılır. 1947 yılında Başkan Truman'ın dışişleri bakanı olan General George Marshall tarafından önerilmiştir. Görünüşteki amacı Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uğradığı çöküntüye engel olmak ve Avrupa'yı kalkındırmaktır, gerçek amacıysa Amerika'daki ekonomik çöküntüye engel olmak ve Amerikan üretimini canlandırarak bu üretime pazar bulmaktı. Amerika bu plân gereğince Avrupa'ya *yardım* adı altında krediyle büyük çapta mal satmıştır, arasıra da göstermelik hibelerde bulunmuştur. *Bk.* Yardım.

MATEMATİK EKONOMİ *(Os.* Riyâzî iktisat, *Fr.* Économie mathématique, *Al.* Matematische Ökonomie, *İng.* Mathematical economies) Matematik yöntemle çalışan ekonomi... Ekonomiye matematiği sokan ve ekonomik sorunların matematik denklemlerle çözümlenebileceğini ilerisüren ilk düşünür Fransız matematikçisi Antoine Augustin Cournot (1801-1877)'dur. Ekonomide matematik yöntem daha sonra marjinalciler, Slutsky, Hicks, Samuelson vb. tarafından geliştirilmiştir. *Bk.* Matematik okul.

MATEMATİK OKUL *(Os.* Riyâzî mektep, *Fr.* École mathématique, *Al.* Matematische Schule, *İng.* Mathematical school) Marjinal değeri matematik formüllere bağlamaya çalışan marjinalcilik... Buna *İsviçre okulu* ve *Lozan okulu* da denir. Bu okulun öncüsü Fransız Leon Walras, sonra onun yerini alacak olan Vilfredo Pareto İsviçre'de Lozan kentinde ders vermişlerdi. Matematik okul, *Servetler Teorisinin Matematik İlkeleri Üzerinde Araştırmalar* (1838) yapıtıyla ünlü matematikçi ve ekonomici A. Cournot'ya dayanır. Yöntem bakımından bu okulun gerçek öncüsü Cournot'dur. Özellikle Walras, tam rekabet koşulları içinde fiyatların nasıl gerçekleşeceğini gösteren birçok teoremler kurmuştur. Denge koşullarını belirleyen sürüm ve aranım eğrileri, ilgisizlik ve fiyat eğrileri, belirli gelir düzeylerinde aranılan mal nicelikleri, marjinal mâliyet eğrileri, verilen ücretlerle bunun karşısında emeğin yararsızlığı eğrisi, istihdam aranımı, fâiz oranı, yatırım hacmi vb. gibi birçok -kesişme noktalarında denge koşullarını sağlayacak olan- eğriler saptamıştır. Böylelikle *marjinalist bir genel denge kuramını* ilerisürmektedir. Bu okulun karşısında, matematik formüllere rağbet etmeyen, psikolojik okul yer alır. *Bk.* Marjinalcilik.

MATEMATİKSEL YEDEKLER *(Os.* Riyâzî ihtiyatlar, *Fr.* Reserves mathématiques, *Al.* Matematische Reserven, Praemienreservefonds; *İng.* Mathematical reserve funds) Uzun vâdeli hayat sigortasının belli bir tarihteki değeri... *Bk.* Sigorta.

MATEMATİK ULUSLARARASI TECİM KURAMI *(Os.* Riyâzî beynelmilel ticâret nazariyesi, *Fr.* Théorie mathématique du commerce international, *Al.* Mathematische Theorie des Aussenhandels, *İng.* Mathematical theory of international trade) Klâsiklerden

çağdaş ekonomicilere kadar ilerisürülen çeşitli uluslararası ticâret kuramlarının matematiksel bireşimi... Ricardo'dan günümüz ekonomicilerine kadar çeşitli ekonomicilerce ilerisürülen çeşitli dış ticâret kuramları, matematiksel yöntemle birleştirilmeye (sentezi yapılmaya) çalışılmıştır. *Bk.* Matematik ekonomi.

MENFAAT *Bk.* Çıkar.

MENGER KURAMI *(Os.* Menger nazariyesi, *Fr.* Théorie de Menger) Bütün öteki mallar değerlerinin, doğrudan doğruya tüketilen mallar değerlerine bağlı olduğu savı... Psikolojik marjinalciliğin kurucusu Viyana Üniversitesi ekonomi profesörü Karl Menger (1840-1921), malları ikiye ayırmış ve ekmek gibi doğrudan doğruya tüketilen mallara ***birinci derecede mallar*** adını vermiştir. Menger'e göre üst derecedeki malların değeri, birinci derecedeki malların değeriyle belirlenir. Menger'in bu kuramına *atıf kuramı* denir. Menger'e göre değerin emek ve anamalla hiçbir ilgisi yoktur, onu insanların aklı ve duyguları belirler. Örneğin eski model bir otomobil aynı anamal ve emek harcanarak yapıldığı halde aynı otomobilin yeni modelinden daha ucuzdur (Menger öznel bir kuram geliştirdiğinden değerin nesnel yapısıyla ilgilenmemektedir. *Bk.* Değer). Menger'e göre bir malın bütün birimleri birbirinin eşidir ve aynı değeri taşır, o malın değerini belirleyen, bu eş birimler içinden en az yararlı olanıdır. *Azalan marjinal fayda ilkesi*ni ilerisüren de Menger'dir. *Bk.* Marjinalcilik.

MENKUL MALLAR *Bk.* Taşınır mallar.

MENSUCÂT *Bk.* Dokuma.

MERKANTİLİZM *(Os.* Merkantilizm, *Fr.* Mercantilisme, *Al.* Merkantilizmus, *İng.* Mercantilism) Ekonomik ulusçuluk ve devletçilik... Fransızca *mercantile* sözcüğü *tecimsel (Os.* Ticârî) demektir, *paragöz* anlamını da dilegetirir, *namuslu olmayan tüccâr*'a da Fransızca *mercanti* denir. *Merkantilizm* anlamında *komersiyalizm* deyimi de kullanılır. Fransız merkantilizmine *kolbertizm,* İspanyol merkantilizmine *bulyonizm,* Alman merkantilizmine *kameralizm* denir. Merkantilizm, XVI, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hemen bütün Avrupa'nın ekonomik siyasası olmuştur. Merkantilist yazarların ortak düşünceleri devletçilik, ulusal ekonomiyi koruyuculuk, sanâyicilik sorunlarında toplanır. Enflâsyoncu bir düşünceyle ulusal zenginliği devlet kasasındaki altın ve gümüş stokunun çoğalmasında bulmuşlar, altın ve gümüşü yurt içinde yığmak ve dışarıya kaçırmamak için giriş kolaylıkları ve çıkış zorlukları koymuşlardır. "Altın ticâretin, ticâret de altının anasıdır" derler. Tarihsel süreçte, ortaçağdan yeni zamanlara geçişin ürünüdür; derebeylik düzeninin yerini ulusal burjuva devleti almıştır. Bu sürecin zorunlu sonucu olarak uluslararası Katoliklik bile ulusal Protestanlığa dönüşmüştür. Zengin mâdenleri ele geçirmek yolundaki sömürgecilik de bu düşüncenin zorunlu sonucu olmuştur. Yurt ticâretini ve sanâyiini içte ve dışta koruyuculuk (himâyecilik), merkantilizmin başlıca özelliğidir. Örneğin, İngiltere'de, yurt sanâyiini ve ticâretini korumak için, ölülerin bile yünlü kumaşla kefenlenmelerini buyuran yasalar çıkarılmıştır. İlk devletçi ve himâyeci (merkantilist) düşünceyi ilerisüren Fransız düşünürü J. Bodin (1530-1596)'dir. Bodin, hammaddelerin çıkışıyla girişini ağır gümrük resmine, bunun tersini de hafif gümrük resmine bağlamak gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, para miktarıyla fiyat arasındaki ilişkiyi de sezmiş, sanâyiin ücretli emek bulabilmesi için köleliğin kaldırılmasını savunmuş, ekonomik sorunları ilk kez deneysel açıdan değerlendirmiştir. Ekonomik düşünce, merkantilizm çağında, felsefe ve din etkisinden kurtularak ulusal ve siyasal etkiler altına girmeye başlamıştır. Bodin'i izleyen Fransız düşünürü Antoine de Montchrétien (1576-1621), ulusal ekonomi görüşünü ilerisürmektedir, "ekonomik bağımlılık, siyasal bağımlılığı gerektirir" der. İnsan emeğiyle işbölümünün önemi üstünde de durmuş, dış ticârette sıkı bir himayeciliği savunurken iç ticârette tam bir serbestliği önermiştir. Tembellerin işyerlerinde zorla çalıştırılmaları gerektiği düşüncesi de onundur. Merkantilizmin büyük adı, kuramcılıkla eylemciliği kişiliğinde birleştirmesi bakımından Fransız devlet adamı Colbert (1619-1683)'dir. Colbert "ulus, ekonomik bir örgüttür" der, iç pazarların kurulmasını sağlamış ve iç gümrükleri kaldırarak dış ticâret gümrükleri koymuştur. Sanâyiin kurulması ve gelişmesi için kredi ve vergi kolaylıkları sağlamış, Fransız ekonomisinin güçlenmesinde büyük çapta etkili olmuştur. Koyu merkantilist ekonomi siyasası bir yandan fizyokrat tepkiyi hazırlarken öbür yandan liberal tepkiyi kotarmaktadır. İngiliz Colbert'i denilen Sir William Petty (1623-1687), bir yanıyla merkantilist olduğu halde öbür yanıyla liberalizmin öncülerindendir. "Zenginliğin babası emek, anası da topraktır" diyen Petty, ekonomide ulusçuluğu ve devlet müdahalesini savunmuştur. Ama bir yandan da dış ticâretin serbestçe yapılmasını istiyordu. İşsizliğe çare olmak üzere devle-

tin yatırımlar yapmasını ilerisürmekle Keynes'e de öncülük etmiştir. İngiliz merkantilisti Dudley North (1641-1691) da uluslararası ticâret serbestliğini savunmak ve gümrük yasalarına karşı çıkmakla liberalizme öncülük etmektedir (Liberalizmi sezmeye başlayan İngiliz ekonomicileri haklıydılar. O çağda, dünyanın en büyük ve ileri sanâyi ülkesi olan İngiltere'nin yabancı ülkeler rekabetinden korkusu olmaması gerekirdi. Merkantilizm Fransa için ne kadar yararlıysa liberalizm de İngiltere için o kadar yararlı olacaktı. Nitekim liberalizm, kısa bir süre sonra, İngiltere çıkarlarına uygun olduğundan ötürü İngiltere'de filizlenecektir). İtalyan merkantilisti papaz Ortes (1713-1791) de *ulusal ekonomi* deyimini ilk kullanan yazardır. Ortes, nüfusun arttığını ve buna karşı ulusal gelirin artmadığını ilerisürerek doğum kontrolu gerektiğini savunmakla Malthus'a öncülük etmiştir *(Bk.* Malthusçülük). İngiliz merkantilisti Thomas Mun (1641-1671) *ticâret dengesi kuramının* öncüsüdür, ticâret dengesini sağlamak için ithalâtın azaltılıp ihracatın çoğaltılmasını ve yiyecek maddeleri üretiminin arttırılmasını önermiştir. İngiliz merkantisiti John Law (1671-1729), parayı altın karşılığı olmaktan kurtararak, toprak karşılığına dayamak istemiştir. Parayla para maddesini birbirinden ayırarak paranın değerini devlet ve yasa gücünde bulan Nicholas Barbon (1640-1698), ulusal zenginliğin kaynağını tarımda bularak fizyokrat düşünceyi hazırlayan R. Cantillon (1680-1734), "toprağı sürmek ve hayvan beslemek Fransa'nın iki memesidir" diyen Kral Henri IV.'nin bakanlarından Sully (1558-1640), fiyat hareketlerini tümüyle sürüm-aranım karşılaşmasına bağlamak isteyen James Stuart (1712-1780) merkantilist disiplin içinde liberalizmi hazırlayan ekonomicilerdir. Liberalizmin babası Adam Smith, merkantilizmi, "bir himaye sistemi ve para konusunda yanlış görüşler koleksiyonu" olarak tanımlar. Merkantilizmin temel ilkesi şudur: Bir ulusun gücü, zenginliğiyle ölçülür. Ulusu güçlendirmek için ekonominin devlet eliyle düzenlenmesi ve iç sanâyiin dışa karşı korunması gerekir. Zenginliği sağlayan tek şey de mümkün olduğu kadar değerli mâden stoklarına sahip olmaktır. Merkantilizm de, hemen bütün ekonomik öğretiler gibi, Rönesans çağının en ileri ekonomik ülkesi olan İngiltere'de doğmuştur. Merkantilizmin doğum çağı, *ticâret kapitalizmi*'nin egemen olduğu çağdı, sanâyileşme henüz başlamamıştı ve *manüfaktür sanâyii* biçimindeydi. Amerika'nın ve dolayısıyla altın ve gümüş mâdenlerinin keşfi Avrupa'ya değerli mâdenler sağlamaya başlamış ve zenginliğin başlıca kaynağının bu değerli mâdenler olduğu düşüncesi uyanmıştı. Merkantilizm, ilkin ve özellikle İngiltere'de, ticâret burjuvazisinin çıkarlarına uygundu ve manüfaktür biçimindeki sanâyiin hızla gelişmesine etken olmuştu. Ama büyük sanâyi başlayınca yetmedi, o zaman da sanâyi burjuvazisinin çıkarlarına liberalizm gerekti. Yukarda sayılan İngiliz ve Fransız merkantilistlerinin yanında Almanya'da merkantilizmi J. Peter Süsmilch, Joseph Sonenfels ve Justus Möser geliştirmişlerdir. Almanya'nın gelecekteki çıkarlarına özellikle neo-merkantilizm uyacaktır. O kadar ki, neo-klâsikler, neo-merkantilistleri Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlayacaklardır. *Bk.* Ekonomi, Liberalizm.

MERKEZ *(Os.* Merkez, *Fr.* Établissement principal, Siége central; *Al.* Hauptsitz, Zentrale, Hauptniederlassung; *İng.* Head office, Chief etablishment, Seat, Principal) Bir kuruluşun genel yönetim yeri... Şubelerin bağlı olduğu ana yeri dilegetirir. Örneğin bu anlamda bir *şirketin merkezi (Fr.* Siége social, *Al.* Sitz einer Gesellschaft, *İng.* Seat of a society) 'nden sözedilir. *Bk.* Merkez tecimevi.

MERKEZ BANKALARI *(Os.* Merkez bankaları, *Fr.* Banques centrales, *Al.* Zentralbanken, *İng.* Central banks) Devletin para çıkarmak, para piyasasını denetlemek ve düzenlemek için kurduğu banka... Hemen bütün devletlerin merkez bankaları vardır. Merkez bankaları, paranın istikrarını sağlamak için iskonto *haddi politikasıyla* açık piyasa işlemleri yaparlar. *Açık piyasa,* herkesin alım satımına açık olan piyasadır. Merkez bankası, bu piyasaya hazine bonosu veya tahvili çıkararak ihtiyatları ve genel krediyi genişletir. Böylelikle paranın istikrarı konusunda önemli ve egemen bir rol oynar. Merkez bankası, aynı sonucu, iskonto haddini saptamak yoluyla da gerçekleştirebilir. Öteki bankalar, müşterilerinin borç senetlerini reeskonta bağlayarak merkez bankasından para alırlar. Amerikalı ekonomici Paul Samuelson şöyle demektedir: "Merkez bankası kurulduğu zaman iskonto politikasının muameleleri sırasında önemli yeri işgal edeceği düşünülmekteydi. Üye bankalar müşterilerinin borç senetlerini reeskonta tabi tutulmak üzere merkez bankasına gönderip bunun karşılığında yeni para alırlar. Böylece, bankalar, çiftçilere ve kredi almak isteyen müteşebbislere borç vermek için daima para bulundururlar. İki sebepten dolayı bu iş tahmin edildiğinden farklı oldu. Birinci olarak, bugün bu işin uzmanları oto-

matik olarak iyi zamanlarda genişleyen, kötü zamanlarda daralan elâstikî bir para arzının sıhhatli bir ekonomi için hiç de arzu edilen bir şey olmadığını görmüşlerdir. Zira, aksi takdirde konjonktür dalgaları ve enflâsyon çok tehlikeli ve zararlı bir şekilde desteklenmiş olmaktadır. İkinci olarak, bankalar, merkez bankasından borç alırken müşterilerinin borç senetlerinden çok devlet tahvillerini kullanmayı tercih etmektedirler. 1935'ten beri borçlanmanın büyük bir kısmı devlet tahvilleri yoluyla yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı *reeskont haddi* teriminden çok *iskonto haddi* terimi kullanılmaktadır. İngiltere'de buna *banka haddi* denmektedir" *(Bk.* Samuelson, *İktisat,* Demirgil çevirisi, İstanbul 1970, s. 351-2 dipnotu). Merkez bankaları, ya da başka bir deyişle *para çıkarma kurumları (Fr.* Instituts d'émission) yakın zamanlara kadar özel kuruluşlardı. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da özel bir kuruluş olarak kurulmuştu. Merkez bankaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletleştirilmeye başlamıştır. Ne var ki merkez bankaları, özel kuruluşlar oldukları zamanlarda bile (eşdeyişle, hisse senetleri özel kişilerin mülkiyetinde bulunduğu zamanlarda bile) devletlerin sıkı denetimi altındaydılar. Yöneticileri daima devletlerce atanmış, reeskont kârlarının tümü hiçbir zaman hisse senetleri sahiplerine bırakılmamıştır. Reeskont ve açık piyasa işlemlerini daima devletler saptamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra merkez bankaları hemen bütün dünya ülkelerinde devletleştirilmiş ya da hisse senetlerinin yarısından çoğu devletlere maledilmiştir. Merkez bankaları bütün dünya ülkelerinde tektir; sadece Amerika'da çok sayıda merkez bankası, eşdeyişle para çıkarma işlemlerini yürüten banka vardır. Sermayesi devletçe verilen ilk banka, Çarlık Rusya'sının imparatorluk bankasıdır (XIX. yüzyıl). Bu banka bile Rus devrimine kadar (1917) özel teşebbüs yöntemleriyle yürütülmüştür. *Bk.* Banka, Merkez bankası.

MERKEZ BANKALARI KAZANCI *(Os.* Merkez bankaları kârı, *Fr.* Profits des banques centrales, *Al.* Gewinn der Zentralbanken) Para çıkarma ve para değerini düşürme işlemlerinden elde edilen kârlar... Merkez bankalarının başlıca kazancı, emisyon ve devalüasyondan gelir. Piyasaya sürülen yeni paralarla açılan kredilerin, reeskont edilen senetlerin ve konsolide edilen alacakların fâizi çok büyük çapta kazanç sağlar. Bundan başka para değerinin her düşürülüşünde (devalüasyon) merkez bankalarındaki altın ve yabancı paraların (dövizlerin) değeri paranın düşürülmesi oranında artar. *Bk.* Merkez bankaları.

MERKEZ BANKASI 1930 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası... Örgütlenme ve görevlerini (teşkilât ve vazifelerini) saptayan bir yasayla bir özel hukuk kuruluşu olarak kurulmuştur. O tarihte dolaşımdaki (tedâvüldeki) Türk parası, Osmanlı devletinden kalan 158 milyon liradan ibaretti. Bununla beraber altın stoku İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar iki yüz tona yükseltilebilmiştir. 1950 yılına kadar emisyona (para çıkarmaya) bir milyar liralık bir tavan sınırı çizilmiş ve bu sınır hiçbir zaman aşılmamıştır; hattâ 1950 seçimlerinden önce emisyon 882 milyon liraya düşürülmüştür. 1950-1958 döneminde bu sınır tümüyle bozulmuş ve emisyon dört milyara yükselmiştir. Bütçe açıkları Merkez Bankası'ndan çekilen paralarla karşılanmış, fiyatlar hızla yükselmiş, vurgunculuk (spekülâsyon) almış yürümüş ve ülke sanki savaş içindeymiş gibi mal darlığı çekmeye başlamıştır. Ülkemizin bugün içine düştüğü ekonomik çöküntünün başlangıcı bu tarihtir. *Bk.* Merkez bankaları.

MERKEZSEL DENETİM *(Os.* Merkezî murakabe, *Fr.* Contrôle du pouvoire central sur les services décentralisés, *Al.* Staatsaufsucht, *İng.* Central control) Devletin kamu yönetimleri ve kuruluşları üstünde yaptığı denetim... Vilâyet, Belediye, Köy gibi kamu idareleriyle çeşitli kamu kuruluşları (örneğin, kamu iktisâdî teşebbüsleri - KİT) üstündeki *idârî vesâyet (Fr.* Tutelle administrative)'ine dayanan devlet denetimini dilegetirir.

MERKEZ TECİMEVİ *(Os.* Merkez ticârethâne, *Fr.* Maison principale, *Al.* Hauptgeschaeft, *İng.* Head quarter) Kendisine bağlı şubeleri bulunan ticâret evi... *Bk.* Merkez.

MESLEK *Bk.* Uğraşı.

METÂ *Bk.* Mal.

METAFİZİK EKONOMİ *(Os.* Mâbâdettabiî iktisat, *Fr.* Économie métaphysique) Ekonomi sorunlarını metafizik düşünme yöntemiyle çözümleme... *Eytişimsel ekonomi* (Diyalektik ekonomi) deyimi karşılığında kullanılır. Diyalektik ve metafizik, birbirlerine tümüyle karşıt yapıda ayrı birer dünya görüşüdür. Metafizik düşünce sistemi, insan düşüncesinin doğadan kopmasıyla başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Doğa üstünde düşünmeye başlayan insan, bilimin aynı hızla ilerleyememesi nedeniyle, belli bir aşamada, düşüncesini do-

ğa verileriyle denetlemek ve pratikte de geçerli olup olmadığını denemek olanağından yoksun kaldığından fizik olayların üstünde (metafizik) hayaller kurma yolunu tutmuştur. Fizik yapıda kalması gereken insanın metafiziğe düşmesinin nedeni budur. Nesnelerin özünü kavrama yolunda gerçeklerden kopmuş olarak ve sadece düşünce plânında gerçekleşen metafizik, modern bilimin doğuşuyla birlikte, XVII. yüzyılda kendine özgü bir *bilimsel yöntem* olmuştur. İşte bu, *diyalektik yöntem*in tam karşıtı bulunan düşünme ve araştırma yöntemine *metafizik yöntem* denir. Bu yöntemin başlıca niteliği nesne ve olguların sadece *bir yanını görmektir*. Bu tek yanlılık, zorunlu olarak, bir öznelciliğin ürünüdür. Çünkü bir başkası da aynı nesne ya da olgunun bir başka yanını görebilir ve bilim nesnel, bütün insanlar için geçerli olma niteliğini yitirir. Bu tek yanlılık ve öznelcilik, toplumsal koşullarda kimi toplumsal güçlerin çıkarlarını sağlamaya eğilimlidir. Nesne ve olguları sadece bir yanından görmek, zorunlu olarak, onları, bütünden kopmuş, bağımsız, donuk ve devimsiz, çelişmesiz, değişmez ve gelişmez olarak ele almayı gerektirir. İşte bütün bu nitelikler, diyalektik yöntemin tam karşıtı olan düşünme yöntemi nitelikleridir. Tüketimsiz üretimi incelemek ya da üretimi hiç düşünmeksizin değeri tüketim alanında aramak vb. metafizik ekonomi anlayışının zorunlu ürünleridir. Ekonomik bir kategoriyi dondurmak, onu değişmesiz ve gelişmesiz olarak her zaman ve her yerde geçerli saymak da bu yönteme özgü büyük yanılgılardır. Bu yöntem, bilimsellikten yoksun spekülâsyonu, bunalımın nedenlerini güneş lekelerinde aramaya kadar vardırır *(Bk.* Jevons kuramı). Değerin nesnel yanını görmezlikten gelerek onu fayda ve ihtiyaç gibi bireysel, öznel ve psikolojik etkenlerle açıklamaya çalışır ve bu yüzden değeri sadece bir kullanma niteliği sayarak antikçağda Aristoteles'in bile farkına vardığı değiştirme değerini yadsır. *Bk.* Diyalektik ekonomi, Ekonomi.

MEVSİM DALGALANMALARI *(Os.* Mevsim temevvücâtı, *Fr.* Variations saisonniéres, *Al.* Saisonschwankungen, *İng.* Seasonal variations, Seasonal fluctuations) Mevsimlere bağlı olan ekonomik değişmeler... Örneğin domatesin bol bulunduğu mevsimde fiyatı ucuzlar, kıt bulunduğu mevsimde pahalılaşır. Sunu (arz) bakımından da mevsimler rol oynarlar. Örneğin yaz aylarında mayo satışı artar, kış aylarında sıfıra düşer. Mevsim dalgalanmalarını önlemek için anamalcı ekonomide çeşitli önlemler alınır, örneğin yumurta üretiminin kış mevsiminde de sürdürülebilmesi için kümesler elektrikle ısıtılır ve aydınlatılır. Mevsim dalgalanmalarının sadece ekonomik değil, toplumsal (sosyal) ve vurgunsal (spekülâtif) etkileri de vardır. Örneğin mevsim dalgalanmalarının fiyatları yükseltmesi halkın satınalma gücünü düşürür, çeşitli vurgunculuklara yol açar, kimi mallar elverişli mevsimlerde ucuza kapatılıp buzhanelerde bekletildikten sonra elverişsiz mevsimlerde pahalıya satılır.

MEVSİM İŞSİZLİĞİ *(Os.* Mevsim işsizliği, *Fr.* Chômage saisonnier, *Al.* Saisonale Arbeitslosigkeit, *İng.* Seasonal unemployment) Doğa koşullarına bağlı olan işlerde bu koşulların elvermemelerinden doğan işsizlik... Bu türlü işsizliğin en belli alanı tarımdır, tarımda çalışanlar tarıma elverişli olmayan mevsimlerde işsiz kalırlar. Bundan başka, örneğin kayak otelleri karsız mevsimde, gündelikle bir işyerinde çalışanlar tatil günlerinde işsiz kalırlar. Mevsim işsizliği gelişmiş ülkelerde pek de önemli bir sorun sayılmamaktadır, değişik işkollarında çalışmak ve işsizlik sigortalarından yararlanmak gibi olanaklar vardır. Ama geribıraktırılmış yoksul ülkelerde her şey bir sorun olduğu gibi, mevsim işsizliği de önemli bir sorundur. *Bk.* İşsizlik.

MİKRO EKONOMİ *Bk.* Küçük ekonomi.

MİLLÎ GELİR *Bk.* Ulusal gelir.

MİLL KURAMI *(Os. Mill nazariyesi, Fr.* Théorie de Mill) Bir malın değiştirme değerinin o malla değiştirilen şeyin niceliğinden ibaret olduğunu ilerisüren kuram... İngiliz düşünürü ve ekonomicisi John Stuart Mill tarafından ilerisürülmüştür. Mill'e göre örneğin üç kilo şeker bir kilo zeytinyağıyla değiştiriliyorsa bir kilo şekerin değeri 1/3 kilo zeytinyağıdır, bir kilo zeytinyağının değeri de üç kilo şekerdir. *Bk.* Değer, Değer kuramları.

MONETARİZM *Bk.* Friedman kuramı.

MONOKÜLTÜR *Bk.* Tektarım.

MONOMETALİZM *Bk.* Tek mâden para dizgesi.

MONOPOL *Bk.* Tekel.

MONOPOL KAPİTALİZMİ *Bk.* Tekelci anamalcılık.

MONOPSON *(Os.* Monopson, *Fr.* Monopsone, *Al.* Monopson, *İng.* Monopsony, Buyer's monopoly) Tek alıcı bulunan piyasa durumu... Buna *alıcı monopolu* da denir. Alım tekelini dilegetirir. Örneğin pancar üreticileri için pi-

yasa *monopson* durumundadır, çünkü pancarlarını mutlaka şeker fabrikasına satmak zorundadırlar. Satın alma tekelcisine *monopsonist* denir. Örneğin bir toprak ağası, kendine bağlı köylerin tarım işçileri için *monopsonist*tir; ücreti dilediği gibi saptar. *Bk.* Düopson, Oligopson, Tekel.

MONOPSONİST *Bk.* Monopson.

MONTAJ *(Os.* Montaj, *Fr., Al.* Montage,, *İng.* Mounting) Kurma... Türkçemizde *kurma* deyimiyle dilegetirilir. Bir bütünün parçalarını birleştirip kurma anlamındadır. Örneğin ülkemizde birçok montaj fabrikaları vardır; bir otomobilin ya da buzdolabının bütün parçaları dışardan ithal edilir, bu fabrikalarda sadece *monte* edilerek satışa çıkarılır. *Bk.* Montaj sanâyii.

MONTAJ SANÂYİİ *(Os.* Montaj sanâyii, *Fr.* Usine de montage, *Al.* Montagewerk, *İng.* Assembly plant) İthal edilen yabancı malı parçaları birleştirip satışa çıkarma yoluyla gerçekleştirilen sanâyi... Gerçekte bu bir sanâyi değildir, sadece bir *kutulama* ya da *paketleme* işidir. Gelişmiş ülkeler gelişmemiş ülkelerde bir sanâyi kurulmasına engel olarak onları montaj işine iterler. İthalâtçılığı gizlemek için *sanâyi* adı verilen bu işin gerikalmış ülkeler ekonomisine hiçbir yararı yoktur. *Bk.* Montaj, Sanâyileşme, Azgelişmişlik, Gerikalmışlık, Sanâyi, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık.

MORATORYUM *Bk.* Borç erteleme.

MUÂMELE VERGİSİ *Bk.* İşlem vergisi.

MUHÂBİR BANKA *Bk.* Bildirimci banka.

MUHÂSEBE *Bk.* Saymanlık.

MUKAVELE *Bk.* Sözleşme.

MUKAYESELİ MÂLİYETLER KURAMI *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

MURÂBAHA *Bk.* Tefecilik.

MUTLAK ARTIK-DEĞER *Bk.* Saltık artık -değer.

MÜDÂHALECİLİK *Bk.* Elatmacılık.

MÜESSESE *Bk.* Kurum.

MÜLKİYET *(Os.* Mülkiyet, *Fr.* Propriété, *Al.* Eigentum, *İng.* Ownership, Possession; *Lâ.* Proprietas) İnsanın üretim koşullarıyla ilişkisi... Türkçemizde *iyelik* denir. İnsanın *üretim koşullarıyla ilişkisi*ni dilegetirir. Mülkiyet kavramı, ekonomi biliminin baş kavramıdır. Evrensel gelişmede insanlaşma *üretim*le ve bundan ötürü de *mülkiyet*le başlamıştır. Üreten insanın kendi emeğinin nesnel koşullarıyla ilişkisi bir *mülkiyet ilişkisi*dir. İnsanın üretici emeğinden bağımsız varlığı, her şeyden önce, kendi üretici emeğinin malikidir. Sonra da, çalışmasının ön koşulu olarak *ortak mülkiyet* biçiminde çalışma yeri olan toprağın malikidir. Üretici insanın amacı, *değer yaratmak* değil, *kendini üretmek*tir. *Değer yaratmak için kullanılan emekçi*nin ortaya çıkması tarihsel bir gelişmenin sonucudur ki bunun ön koşulu insanın her iki mülkiyetinden de (hem emeğinin, hem toprak ve iş âletlerinin mülkiyetinden) ayrılmasıdır. Bunun içindir ki diyalektik ekonomi anlayışı, metafizik ekonomi anlayışının tersine, *mülkiyete değil, üretim araçlarının özel mülkiyeti*ne karşı çıkar. *Mülkiyet,* toplumsal bir olgudur; tek başına yaşayan bir insan nasıl konuşamazsa toprağa da sahip olamaz, ancak hayvanlar gibi geçimini topraktan sağlayabilir. Toprak mülkiyeti, insanın değil, topluca insanların bir toprağı -savaşlı ya da savaşsız- işgal etmelerinden doğar. Eski toplumda üretimin ve bundan ötürü mülkiyetin amacı insandı, günümüz toplumunda insanın amacı üretim ve mülkiyet olmuştur. Eski toplumda bu amaç, Aristoteles'in deyimleriyle, *ekonomik*ti ve insanın yaşamasını sağlıyordu; yeni toplumdaysa bu amaç *krematistik*tir ve mümkün olduğu kadar çok kazanmaya ve servet biriktirmeye yönelmiştir. Ne var ki insanlığın, insanlığa karşı bu yabancılaşması aşılarak daha üstün bir düzeyde insanlaşması için bu tarihsel süreci yaşaması zorunluydu. İlk insan, doğaya, kendi fizik varlığının karşısındaymış gibi davranır ve onu kendi fizik varlığını kullandığı gibi kullanarak *malik* olur. Toplumun (ilkel kömünün ya da kabilenin) doğal bir parçası olarak *ortak komünal mülkiyete* katılır ve onun bir parçasına tasarruf eder. Bu bireysel tasarruf, ya toprağın ortak mülkiyeti ya da ortak çalışma sonunda elde edilen toprağın ürünlerinin paylaşılmasıdır. "Böylece, *mülkiyet,* kökeninde, insanın kendisine ait olan doğal üretim koşullarına karşı *kendi öz varlığının ön koşulu olarak davranışı* anlamını verir. İnsan, mülkiyeti, vücudunun bir uzantısı sayar". İnsanın öznel varlığı toplum üyeliğiyle ne ölçüde şartlandırılmışsa, bu üyelik de onun çalışma yeri olan toprakla ilişkisi tarafından o ölçüde şartlandırılmıştır. Onun için *"mülkiyet, birtopluma* ait olmak demektir". Ancak bir toplumun üyesi olan bireydir ki *mülkiyet* edinir ve üretimin ilk dış koşulu olan *toprak*

(hem hammadde, hem araç, hem de ürün olan toprak)'la ilişki kurabilir. İnsan başlangıçta, bir *sürü hayvanı*ydı, üretim eylemiyle insanlaşarak bir *sürü insanı* oldu, kendi üretimiyle doğal ilişkisi *mülkiyeti* gerçekleştirdi. Üretim, gittikçe gelişerek yeni koşullar yarattı; *mülkiyet*-de onunla birlikte değişik biçimlere büründü. Tarihsel süreçte bu biçimler şöyle sıralanmaktadır: 1. İnsanın *kendi emeğine sahip olması* (insan nesnel varlığını kendi üretmemiş, doğada hazır bulmuştur), 2. İnsanın kendi emeğine sahibolmasının dış koşulu olan *toprağa sahip olması* (İnsan toprağı kendi üretmemiş, doğada hazır bulmuştur. Demek ki bu ilk iki mülkiyet biçimi, insanın öznel varlığının ön koşuludur), 3. İnsanın *üretim araçlarına sahip olması* (üretim araçlarını insan kendi üretmiştir), 4. İnsanın *tüketim araçlarına sahip olması* (insan, kendi ürettiğini ilkel komünal toplumda paylaşmış, feodal üretim biçiminin gerek köleci tarım ve gerek zanaatçı lonca sistemlerinde tüketim fonundan yararlanmıştır). 5. İnsanın, varlık koşulu olan bu dört mülkiyetten ayrılıp *mülksüzleştirilerek* başkasının mülkiyeti altına girmesi, insanın *insana sahip olması... İnsanın doğayı kullanması* (gerek kendi vücudunun doğasını, gerek toprak doğasını kullanması) demek olan *mülkiyet*in bu evrimi, sonunda, *insanın kendisine sahip olması*yla sonuçlanacaktır. Bilimsel ekonomi anlayışı, kimi insanların mülkiyet sahibi olmalarını değil, bütün insanların mülkiyet sahibi olmalarını amaçlar. *Bk.* Üretim araçları, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Anamalcılık, Toplumculuk.

MÜTEAHHİT *Bk.* Yüklenici.

MÜÜTESELSİL KEFÂLET *Bk.* Dayanışmalı yükümleme.

MÜTEŞEBBİS *Bk.* Girişimci.

N

NAKLİYÂT *Bk.* Taşımacılık.

NAPOLYONCU MÜLKİYET BİÇİMİ *(Os.* Napolyoncu mülkiyet şekli, *Fr.* Forme propriété Napoléonienne) Fransız köylülerinin küçük toprak mülkiyeti... XIX. yüzyılın başlarında İkinci Napolyon tarafından köylülere yapılan toprak dağıtımı, köylülerin büsbütün yıkılmasını sağlamıştır. Toprağın küçük parçalara bölünmesi yoluyla gerçekleşen *Napolyoncu mülkiyet biçimi,* köylüyü tefecilerin ve burjuva anamalının pençesine düşürdü. Topraklar, böylelikle, toprak ağalarının elinden alınarak anamalcılığın yararına sunulmuş oluyordu. "Küçük toprak mülkiyeti, bugün kapitalistin topraktan kâr, fâiz ve rant çekip toprağı süreni kendi başının çaresine bakmaya terk etme bahanesinden başka bir şey değildir". Çünkü, "feodal beylerin yerini şehirli tefeciler aldı, toprakla birlikte giden feodal yükümlülüklerin yerini ipotek aldı, soylu sınıfın toprak mülkiyetinin yerini burjuva sermayesi aldı. Fransız toprağı üstündeki ipotek borcu Fransız köylüsünün omzuna, İngiltere'nin tüm millî borcunun yıllık fâizine eşit bir fâiz borcu yüklemiştir. Küçük toprak mülkiyeti, onu kaçınılmaz olarak sermayenin elinde esarete sürüklemekle, Fransız ulusunun büyük çoğunluğunu yarı maymun mağara adamlarına çevirmiştir. Kadınları ve çocuklarıyla on altı milyon köylü derme çatma izbelerde otururlar. Bunların çoğunun bir tek, bazılarının iki, pek azının ise üç hava deliği vardır". Bu türlü toprak reformları, köylüyü kalkındırmak için değil, anamala yeni kazanç alanları açmak için yapılır. *Bk.* Toprak reformu, Mülkiyet.

NARH *(Os.* Narh, *Fr.* Prix contrôle, Prix fixé, Taxation; *Al.* Nark, Amtlich festgesteztter Preis; *İng.* Fixed price, Officially fixed price) Satış fiyatlarının hükümet ya da belediyelerce saptanması... Türkçemizde *sınırdeğer* deyimi önerilmiştir. Genellikle belediyelerce yapılır. Devlet fiyatlara; narh koyarak, kâr hadlerini saptayarak ve satışı vesika yöntemine bağlayarak üç biçimde el atabilir. Narh, genellikle en yüksek satış fiyatını saptamak biçiminde olursa da kimi durumlarda üreticileri korumak amacıyla en düşük satış fiyatını saptamak biçiminde de olabilir. Birinci halde mal narh fiyatının üstünde, ikinci haldeyse narh fiyatının altında satılamaz, yasaktır ve satılması cezayı gerektirir. Ne var ki, bu durumlarda, mal, narh fiyatının, birinci halde altında ve ikinci halde üstünde satılabilir. Üçüncü bir narh biçimi, *tek fiyat narhıdır.* Bu halde mal, narh fiyatının ne altında ne de üstünde satılabilir, narh fiyatına satılması gerekir. Bir de *sürekli narhlar* vardır ki bunlara *tanzim narhları* denir; otobüs, tünel, havagazı, elektrik, su vb. gibi taşıtların bilet fiyatları ve kimi maddelerin satış fiyatları sürekli olarak narhlıdır. *Bk.* Fiyat.

NASYONAL SOSYALİZM *(Os.* Nasyonal sosyalizm, *Fr.* National socialisme, *Al.* Nationalsozialismus, *İng.* National socialism) Sosyalizm göstermeliği altında Alman emperyalizmini gerçekleştirmek için Hitler'in 1933 yılından, kendisi tarafından çıkarılan İkinci Dünya Savaşı yenilgisine kadar Almanya'da uyguladığı sosyo-ekonomik rejim... Faşist karakterli bu rejimin ayırıcı niteliği ırkçılık, pancermanizm, Yahudi ve demokrasi düşmanlığıdır. Krupp, Mannesmann, Thissen vb. gibi Alman anamalcılarının desteğiyle iktidara gelen Adolf Hitler (1889-1945), dünya egemenliği kurmak için savaşmıştır. Faşizm, her zaman ve her yerde büyük anamalcıların desteğiyle ortaya çıkar. Bu rejime *Nazizm* de denir. *Sosyalizm* adını halkı kandırmak için kullanmış, gerçekte toplumcu hareketi önlemek için ortaya çıkmıştır. Toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur. Adlara ve kavramlara aldanılmaması gerektiğinin en açık tarihsel örneklerinden biridir.

NEDRET YASASI *(Os.* Nedret kanunu, *Fr.* Loi de rareté) Bir malın değerini onun az bulunuşuyla açıklayan yasa... Bu eski değer yasasına göre, aranan bir malın az bulunduğu oranda değeri artar. Örneğin çok bulunan su bu yüzden değersizdir ve çok az bulunan altın bu yüzden çok değerlidir. Psikolojik *ihtiyaç* kavramıyla da dolayısıyla ilgili bulunan bu değer yasası, çağdaş marjinalcilerce yeniden diriltilmiştir. Gerçekte bu yasa değiştirme değerini açıklamaz, güçsüz yanı değerle fiyatı aynı şey saymasındadır. Bir malın az ya da çok bulunurluğu o malın fiyatını etkileyebilir, ama bizzat içerdiği değerini değiştiremez. Örneğin aynı kunduranın pek az bulunduğu zamandaki değeriyle pek çok bulunduğu zamandaki değeri aynıdır. Değerin az bulunurlukla ilgili olduğunu ilk ilerisüren düşünür Aristoteles'tir. Aristoteles, malların değerini yararlarında görüyordu, bununla beraber değerin gerçekleşmesinde malların niceliğinin de önemli bulunduğunu söylüyordu. Kuramı bugünkü biçimiyle ortaya atan ilk

yazar, İtalyan ekonomicisi Galiani (1726-1789) 'dir. *Bk.* Değer, Sunu ve istem yasası, Fiyat.

NEO-EMPERYALİZM *Bk.* Sweezy kuramı.

NEO-KLÂSİK OKUL *Bk.* Yeni klâsik okul.

NEO-KOLONYALİZM *Bk.* Yeni sömürgecilik.

NEOLİTİK DEVRİM *(Os.* Neolitik inkılâp, *Fr.* Révolution néolitique) İnsansal yaşamda tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi... Cilâlı taş devrinde gerçekleşen bu çok önemli ekonomik aşamaya ekonomi dilinde *neolitik devrim* denir. Bunun önemi, insanların, bu devrimi gerçekleştirmek için ilk kez, bir yiyecek maddeleri stokuna sahip olmalarında ve üretimi ilk kez kontrolları altına almalarındadır. Besin stokuna sahip olmasalardı ne tarımla, ne de hayvancılıkla uğraşabilirlerdi; çünkü tarım ve hayvancılık onlara yiyeceklerini hemen sağlamaz. Üretimin kontrol altına alınması da insan emeğinin üretkenliğini artırmış ve doğal kaynakların çoğaltılmasını gerçekleştirmiştir.

NEO-MARJİNALİZM *Bk.* Yenimarjinalcilik.

NEO-MERKANTİLİZM *Bk.* Yenimerkantilizm.

N.E.P. Sovyet Rusya'nın ekonomi politikası... Rusça *yeni ekonomi politikası* deyiminin ilk harflerinden meydana gelen bir kısaltmadır. Metafizik ekonomi anlayışınca *kapitalizme dönüş* olarak nitelenen ve yorumlanan bu politika, geçiş ekonomisi olarak, karma bir sistem izlemiş ve büyük çapta sanâyii devlet tekeline alarak küçük sanâyi ile ticâreti özel sektöre bırakmıştır. Bu programı tümüyle Lenin çizmiş ve Stalin'in bu politikaya hiçbir katkısı olmamıştır.

NESNEL DEĞER KURAMLARI *(Os.* Âfâkî kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théories de valeur objective) Değer kavramını değiştirme temeline dayanan kuramlar... Değer kavramını kullanma temeline dayayan *öznel değer kuramları* deyimi karşılığında kullanılır. Smith, Ricardo ve Marx gibi büyük ekonomicilerin değer kuramları nesneldir. Her üç ekonomicinin de birbirinden yola çıkarak geliştirmiş oldukları bu değer kuramına *emek-değer kuramı* denir. Doğru ve bilimsel değer kuramları nesneldir. Nesnel kuramlar değeri üretim alanında, öznel kuramlarsa tüketim alanında incelerler. *Bk.* Değer, Değer kuramları.

NESNEL ÖDEME *(Os.* Maddî edâ, *Fr.* Prestation matérielle, *Al.* Sachleistung) Kişisel olmayan ödeme... Varlıktan (mâmelekten) yapılan tüm ödemeler böyledir. Bu ödemeyi borçlu yerine üçüncü bir kişi de yapabilir. Borçlar Kanunu'nun 67. maddesine göre alacaklı, üçüncü kişinin ödemesini kabul etmemezlik edemez, daha açık bir deyişle, alacaklının borcun kişisel olarak ödenmesini istemeye hakkı yoktur. *Bk.* Ödeme.

NET *Bk.* Kesintili.

NEW DEAL 1933 yılı Amerikan ekonomik kalkınma programı... İngilizcedir. 1932 seçim kampanyası sırasında Amerika başkan adayı Franklin D. Roosevelt tarafından adı geçen programı dilegetirmek için kullanılmış bir deyimdir. Bu program 1929 bunalımını hafifletmek için devlet müdahalesini öngörüyordu. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nce anayasaya aykırı bulunan bu programın birçok önerileri arasında örneğin üretimin sınırlandırılması gibi müdahaleler vardı. Programın uygulanması Amerika için başarılı olmuştur. *Bk.* Yenimerkantilizm.

NİCELİK KURAMI *(Os.* Kemmîyet nazariyesi, *Fr.* Théorie quantitative, *Al.* Quantitaetstheorie, *İng.* Quantity theory) Paranın miktarıyla değeri arasındaki ilişkiyi açıklayan kuram... İngiliz ekonomicisi David Ricardo'da "para miktarının değişmesi genel fiyat seviyesini aynı yönde ve aynı oranda değiştirir" formülüyle kesin biçimine ulaşan bu kuram, daha önce birçok ekonomicilerce önesürülmüştür. Bu formül, paranın sayıca azalıp çoğalmasıyla değerinin de azalıp yükseleceğini dilegetirir. Bu demektir ki, paranın miktarı çoğaldıkça fiyatlar da yükselecek ve paranın değeri düşecek, paranın miktarı azaldıkça fiyatlar da düşecek ve paranın değeri yükselecektir. Parayla fiyatlar doğru orantılı, paranın miktarıyla paranın değeri ters orantılı bir değişme göstermektedir. Tarihsel süreçte bu olguyu ilk sezen ortaçağ düşünürlerinden Nicolaus Oresmius (1323-1383)'tur. Onu, ilk merkantilistlerden Fransız Jean Bodin (1530-1596) ve İtalyan Davanzatti (1529-1600) izlemiştir. Özellikle Bodin, Avrupa'daki fiyat yükselişlerinin nedenini altın ve gümüş miktarının çoğalmasında bulmuş ve üretilen tüketim maddeleriyle piyasadaki para hacminin orantılı bulunmasını önermiştir. Nicelik kuramına kesin biçimini veren Ricardo'nun göz önünde tuttuğu kâğıt paradır, çünkü ona göre altın ve gümüşün değeri, çokluğu ya da azlığıyla değil *(Bk.* Nedret yasası), onları üretmek için harcanan emekle belirlenir *(Bk.* Değer). Ricardo'ya göre tedavüldeki kâğıt paranın yüzde

yüz altın karşılığı bulunmalıdır *(İng.* Currency principle. Bu deyimin karşılığı İngilizce *banking principle*'dir ki günümüzde geçerli olan da budur). Ricardo'nun bu *nicelik kuramı*na John Stuart Mill, Tooke, Thornton ve özellikle J. B. Say karşı çıkmışlardır. Say, paranın artışının fiyatların artışını değil, tam tersine, fiyatların artışının paranın artışını gerektirdiğini ilerisürmüştür. *Nicelik kuramı*, çağdaş ekonomicilerden Fisher, Friedman, Marshall ve Wicksell tarafından da çeşitli açılardan işlenmiştir. Amerikan ekonomicisi Irwing Fisher (1876-1947)'e göre fiyatlar, para hacmiyle mal hacmi arasındaki orantıyla belirlenir, Ricardo'nun formülü ancak denge durumlarında doğru ve geçerlidir, denge durumlarının dışında fiyatlar paranın niceliğiyle aynı oranda değişmez. Fisher, para değeriyle fiyatlar arasındaki değişmez bir oran sağlayan yeni bir para sistemi de önermekte ve bu paraya *indeks parası* adını vermektedir, bu para fiyat indekslerine göre kapsadığı altının niceliği azalıp çoğalabilen bir para olacaktır. *Bk.* Para, Nedret yasası, Fiyat.

NİKEL PARA *(Os.* Nikel para, *Fr.* Monnaie nickel, *Al.* Nickelgeld, *İng. Nic*kel money) Nikel mâdeninden yapılmış para... *Nikel* deyimi İsveççedir, altın ve gümüşten daha değersiz bir elementtir, kolaylıkla oksitlenen birçok mâdenler nikelle kaplanır, nikelle kaplanmaya *nikelaj* denir. *Bk.* Para.

NİTELİKLİ EMEK *(Os.* Vasıflı sây, *Fr.* Main d'oeuvre qualifiée, *Al.* Qualifizierte Arbeit, Facharbeit; *İng.* Skilled labour) Hünerli emek... *Hünerli emek* deyimiyle anlamdaştır, aynı anlamda *karmaşık emek* deyimi de kullanılmaktadır. *Nitelikli emek* deyimi niteliksiz, hünersiz, basit emeğin karşılığıdır ve onun çoğaltılmış bir biçimini dilegetirir. Aralarındaki niteliksel fark, gerçekte bir niceliksel farktır. Ekonomide, nitelikli ve niteliksiz emekleri her an *ortalama emeğe* indirgeyen bir süreç işler. Farklı emek türlerini ortalayan oranlar, üreticilerin haberi olmadan, toplumda yerleşmiştir. *Nitelikli emekçi* anlamında *kalifiye işçi* deyimi de kullanılır. Üretim sanâyileşmeden, eşanlamda makineleşmeden önce her üretici nitelikliydi. Makineleşme, emeğin de değerini düşürmüş ve nitelikli emekçileri niteliksiz ya da yarı nitelikli emekçiler haline dönüştürmüştür. Friedmann, *Ou va le Travail Humain?* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Ford fabrikalarının üretim atelyelerindeki işçilerin yüzde sekseni iki haftadan az bir zamanda yetiştirilebilir. Western Electric trösttünün fabrikalarında nitelikli işçilerin oranı yüzde ona düşmüştür. Bugünün işçilerinin yaptığını artık herkes yapabilir" (s. 151-3). *Bk.* Hünerli emek, Ortalama emek, Emek, Soyut emek, Somut emek.

NİTELİK RANTI *(Os.* Vasıf rantı, *Fr.* Rente de qualité) Toprağın nitelik farkından doğan rant... Bir rant biçimidir, *kalite rantı* da denir. Aynı mâliyetle üretilmiş iki toprak ürününün kalite farkından doğan rantı dilegetirir. Örneğin iki ayrı bostanda aynı para ve emek harcanarak eşit miktarda lâhana üretilmiştir. Bu lâhanalardan biri öbüründen daha iyi, eşanlamda daha nitelikliyse, daha pahalı satılacaktır. İşte bu iki bostan ürünü lâhanalar arasındaki fiyat farkı *nitelik rantı* doğurur. *Bk.* Rant.

NİTELİKSİZ EMEK *(Os.* Vasıfsız sây, *Fr.* Main d'oeuvre non-qualifiée, *Al.* Ungelernte Arbeiter, *İng.* Unskilled labour) Eğitilmemiş emekçinin emeği... *Bk.* Nitelikli emek.

NORMAL FİYAT *(Os.* Tabiî fiyat, *Fr.* Prix normal, *Al.* Normalpreis, *İng.* Normal price) Mâliyete eşit olan fiyat... Liberallerin ünlü doğal fiyat deyimlerinin anlamdaşıdır. Türkçemizde *düzgülü eder* denir. Malın üretim fiyatıyla kâr payının toplamını dilegetirir. Anamalcı üretimde yatırılan anamala normal bir verim sağlayan fiyata *normal fiyat* denir. Ekonomici Marshall tarafından da kullanılmıştır, ekonomi dilinde buna *denge fiyatı* da denir. Firmanın ortalama hâsılatı -Marshall buna *marjinal hâsılat* demektedir- bu fiyata eşittir. Diyalektik ekonomi dilinde bu normal fiyata *üretim fiyatı* denir. *Bk.* Fiyat, Üretim fiyatı, Normal kâr.

NORMAL KÂR *(Os.* Tabiî kâr, *Fr.* Profit normale, *Al.* Normalprofit, *İng.* Normal profit) Anamalcıyı para yatırdığı üretim alanında tutan ve başka bir üretime kaçmamasını sağlayan kâr... Ekonomici Marshall tarafından kullanılmıştır. Marshall'e göre bir yatırımdan *normal kâr* sağlayamayan müteşebbis o yatırım alanından kaçar. *Normal kâr*, açık bir deyişle, anamalcının elde etmek istediği kârdır. Yani bu normallik, anamalcının kendi ölçülerine göredir ve özneldir. Onu başka alana kaçırmayacak kâr miktarı, bu öznelliğin bir dereceye kadar nesnel yanıdır. *Bk.* Kâr, Normal fiyat.

NORMAL KİRÂ *(Os.* Âdî icâr, *Fr.* Bail a loyer, *Al.* Miete, *İng.* Contract of hire, Ordinary lease; *Lâ.* Locatio conductio rei) Konusu tarımsal olmayan kirâ... Borçlar Kanunu'nun 248-269. maddelerinde hükme bağlanmıştır.

Konusu tarımsal olmamak şartıyla (eşdeyişle, ürün veren bir mal olmamak şartıyla) kirâ getiren mal, taşınır ya da taşınmaz nitelikte olabilir. *Bk.* Kirâ.

NORMAL SENET *(Os.* Âdî hisse senedi *Fr.* Action ordinaire, *Al.* Stammaktien, *İng.* Ordinary share) Bir şirketin normal olarak çıkardığı hisse senedi... Ortaklığa katılma payı olmaktan başka hiçbir ayrıcalığı yoktur. *Bk.* Hisse senedi.

NORMAL SÖZLEŞMELER *(Os.* Âdî akitler, *Fr.* Contrats normales, *İng.* Normal contracts) Karşılıklı anlaşma yoluyla yapılan sözleşme... *Bk.* Sözleşme.

NORMAL SÜREAŞIMI *(Os.* Âdî mürûru zamân, *Fr.* Prescription ordinaire, *Al.* Ordentliche Ersitzung) Olağanüstü olmayan süreaşımı... Örneğin tapu sicilinde üstüne kayıtlı olan bir malı on yıl elinde bulunduran kişinin o mal üstündeki hakkına itiraz olunamaz. Buradaki on yıl, âdî mürûru zamandır. *Bk.* Süreaşımı, Olağanüstü süreaşımı.

NUMERER *(Os.* Nümerer, *Fr., Al., İng.* Numeraire) Walras'ın dilinde, bütün öteki malların fiyatını ölçen mal miktarı... Sözcük olarak *mâden para* anlamını dilegetiren Fransızca *numéraire* deyimi ekonomici Walras terminolojisinde özel bir ölçü anlamında kullanılmıştır. Örneğin bir çift kunduranın, bir çuval pamuğun, bir buzdolabının fiyatlarının kaç kilo şeker ettiklerini hesaplayarak saptarsak burada şeker, Walras'a göre *numéraire*'dir. Walras çözümlemelerinde bütün mallar, bir *numéraire* ölçüsüyle ölçülmektedir. *Bk.* Walras kuramı.

NURKSE KURAMI *(Os.* Nurkse nazariyesi, *Fr.* Théorie de Nurkse) Gerikalmış ülkelerin ancak sanâyileşmekle kalkınabileceklerini, sanâyileşmenin de bütün sanâyi dallarında hep birlikte gerçekleştirilmesi gereken bir dengeli gelişmeyle sağlanabileceğini saptayan kuram... Azgelişmiş ülke ekonomileri üstünde çalışan Columbia Üniversitesi profesörü Estonyalı Ragnar Nurkse (1907-1959)'nin bu kuramına *dengeli gelişme kuramı* denir. Nurkse'ye göre azgelişmiş ülkeler ihracat için hammadde üretiminden vazgeçmelidirler, kendi ürettiklerini de iç pazarlarında satmalı ve ihraç etmemelidirler, özel kaynaklardan ve devletten yatırımlar sağlamalıdırlar. Azgelişmişler ancak böylelikle ve plânlı bir dengeli gelişmeyle kalkınabilirler. Hammadde ve yarımâmûl madde üretimi onları büsbütün yoksulluğa düşürür. *Bk.* Gerikalmışlık, Azgelişmişlik, Sanâyi.

NÜFUS *(Os.* Nüfûs, *Fr.* Population, *Al.* Bevölkerung, *İng.* Population) İnsan sayısı toplamı... Belli bir yerde yaşayanların tümünü dilegetirir. Ekonomi, gerek tüketici ve gerek üretici olarak, insan sayısına dayanır. İnsan sayısı doğal olarak her yıl artar, örneğin ülkemizde 1966 istatistiklerine göre yıllık artış oranı 2,6'dır. Nüfusun tam ve etkin olarak kullanılması, nüfus sayısıyla ulusal gelir arasındaki ilişkiler vb. bakımından ekonomi bilimi, nüfus sorunuyla çok yakından ilgilidir. Nüfus devimleri, nüfus sayımı ve *nüfus istatistikleri (Os.* Nüfus ihsâiyâtı, *Fr.* Statistiques de la population, *Al.* Bevölkerungsstatistik, *İng.* Population statistics)'yle saptanır. Dünya nüfusu İ.S. I. yüzyılda 200 milyondu, Rönesans çağında 500 milyon ve XIX. yüzyılın ortalarında bir milyar oldu; 1930 yılında iki milyara ve 1965 yılında üç buçuk milyara ulaştı. Irak 3,3 nüfus artışı oranıyla dünyada başta gelmektedir. Ülkemiz de, 1966 istatistiklerine göre 3,0 oranlı Suriye'den sonra üçüncülüğü Mısır'la paylaşmaktadır. İstatistikler, azgelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışından çok olduğunu göstermektedirler. Nüfusun en çok bulunduğu yaş grubu, *üretken nüfusu* kapsayan 15-64 yaşları arasındadır. Üreticilik niteliğini henüz kazanamayan çocuk nüfusuyla üreticilik niteliğini yitiren yaşlı nüfusu oranları, sadece tüketici olmaları bakımından, ekonomik çözümlemelerde çok önemlidir. Çeşitli açılardan saptanan yaş kümelerinin nüfusun tümü içindeki payına *nüfusun yaş dağılımı (Fr.* Distribution de la population selon l'âge, *Al.* Altersgliederung der Bevölkerung, *İng.* Âge distribution of the population) denir. Örneğin askerlik, öğrenim vb. çağında olanların toplam nüfusa oranları böylece saptanır. Bundan başka örneğin suç işleme, meslek değiştirme vb. oranları da yaşa göre değişir. Bunun gibi belli yaşlar belli işler ve eylemler için verimli ya da verimsizdir. Bakılmaya muhtaç olanların sayısındaki çokluk, bir ülkenin ekonomik durumunu güçleştirir. Tarihsel süreçte nüfus, insanların bir ürün fazlası elde etmeye başladıkları zamandan itibaren artmaktadır. Gordon Child şöyle der: "Belli bir toprak üstünde nüfus, emeğin üretkenliğiyle birlikte artıyordu. Ekonomik ve toplumsal ilerlemenin en açık belirtisi de buydu" *(Man Makes Himself,* s. 15-19). Kıtlık devrelerinde nüfus azalmaktadır, ilkel halklar ayrıca doğumları kısıtlamayı da biliyorlardı. Yeni doğan çocukların öldürülmesi de besin maddelerinin yetersizliğindendi *(Bk.* Raymond Firth, *Primitive Polynesian Economy;* Lévy-Strauss,

Triestes Tropiques). Nüfus artışı ekonomik gelişmenin en önemli etmeni olduğu gibi verimli olarak kullanma imkânlarının bulunmadığı hallerde ekonomik gelişmenin engeli de olabilir. İngiliz metafizikçisi papaz Malthus, yanlış olarak, nüfus artışının insanlık için en büyük tehlike olduğunu ilerisürmüştür. Tarihçi Isaac Deutscher, 1925 yılında Rusya'ya giden ve orada bir konferans veren ünlü İngiliz ekonomicisi Keynes'in Ruslara nüfus artışını önlemeyi öğütlediğini anlatarak şöyle der: "O zamanlar Rusya'da işsizlik vardı. Ama üç yıl sonra plânlı ekonomi başlayınca *en büyük tehlike*nin nüfus artışı değil, tersine, nüfus yetmezliği olduğu görüldü. Bu da, sanâyileşen bir toplum ekonomisine Malthusçuluğun uygulanamayacağını gösterdi" (Deutscher, *Troçki,* Ağaoğlu Yayınevi, Râsih Güran çevirisi, c. II, s. 190). Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *nüfus,* Dr. Özer Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Belli bir ülkede yaşayan, aralarında belirli toplumsal-ekonomik ilişkiler bulunan insanların tümü". Bu sözlükte ayrıca, bir toplumda ya da bir toplumsal kümede nüfusun başta yaşamı sürdürmeye yeterli bir tüketim düzeyi olmak üzere toplum ya da kümece benimsenmekte olan belli amaçların gerçekleştirilmesini engelleyecek ölçüde çok olmasına *Fr. surpopulation* ve *İng. overpopulation* deyimleri karşılığında *nüfus aşırılığı;* ölümlerin doğumlardan çok olması ve kamusal kararlarla başka yerlere nüfus gönderilmesi ya da kendiliğinden göçler gibi nedenlerle bir ülke nüfusunun sayısal olarak azalmasına *Fr. dépopulation* ve *İng. population decrease* deyimleri karşılığında *nüfus azalması;* nüfusun geçim kaynaklarındaki artıştan daha yüksek oranda artmasına *Fr. pression populationelle* ve *İng. population pressure (Os.* Nüfûs tazyiki) deyimleri karşılığında *nüfus baskısı;* bir toplum ya da topluluk nüfusunun yaş-cinslik-evlilik durumu-uğraş-budunsal özellik vb. bakımlardan dağılımının çizgeyle gösterilmesine *Fr. piramide de population* ve *İng. population pyramide (Os.* Nüfûs ehrâmı) deyimleri karşılığında *nüfus piramidi;* bir toplumda ya da toplumsal kümede ulaşılmaya değer sayılan amaçların gerçekleştirilmesine yetecek sayıda bir nüfusun bulunmaması durumuna *Fr. souspopulation* ve *İng. underpopulation (Os.* Nüfûs kifâyetsizliği) deyimleri karşılığında *nüfus yetersizliği* deyimleri önerilmiş ve tanımlanmıştır. *Bk.* Nüfus yasası, Maltüsçülük.

NÜFUS YASASI *(Os.* Nüfûs kanunu, *Fr.* Loi de population) Nüfus-üretim ilişkilerini saptamaya çalışan varsayımlar... İngiliz liberali papaz Malthus'tan önce birçok nüfus kuramcıları çeşitli nüfus yasaları ilerisürmüşlerdir. Brückner, Wallace, Towsend, Th. Calmers, Petty, Josiah Child vb. nüfus sorunu üstünde düşünen ekonomicilerdir. Örneğin Petty, nüfusu zenginliğin temeli sayar. Ama bütün bunların içinde *nüfus yasası* denince Malthus kuramı kastedilir. Malthus'un *nüfus yasası,* hiçbir bilimsel temele dayanmayan öznel bir varsayımdır. Nüfus artışının insanlar için büyük bir tehlike olduğunu, işçi yığınlarının yoksulluklarının da nüfus artışından doğduğunu ve bunu doğanın çeşitli ölümlerle önlemeye çalıştığını, ölümle sonuçlanan her türlü ahlâksızlığın bu yüzden doğal ve pek gerekli olduğunu ilerisüren Malthus, bu sayıyla ekonomik düzensizliğin gerçek niteliklerini gizlemek amacını gütmüştür. Değerli ekonomici Ricardo da, ölümüne yakın, bir *nüfus yasası* tasarlamıştı. Mac Culloch'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Döner sermayesi olan bir fabrikatörün birçok kişiye iş verebileceğini söylemiştim. Eğer fabrikatör, bu döner sermayenin yerine, aynı değerde bir sabit sermayeyi geçirmeyi daha kârlı bulursa işçilerin bir kısmını işten çıkaracaktır. Bu gerçek bana herhangi bir geometri teoremi kadar sağlam görünmektedir, bunu uzun zamandan beri nasıl olup da göremediğime şaşıyorum". Fransız düşünürü Roger Garaudy şöyle der: "Böylece Ricardo, anamalcı üretimin yasasından doğan ve kendisine bütün kuramına temel yapmak imkânını verecek olan bir *nüfus yasası* bulmak üzereydi". Alman ekonomicisi Karl Marx, kendi *nüfus yasasını Kapital* adlı yapıtında şöyle dilegetirmektedir: "Değişken anamalın orantılı azalması yasasının tamamlayıcısı göreli bir nüfus fazlasının yaptığı üretimdir... Ücretli sınıf, anamal birikimini meydana getirerek, kendisinin emekliye ayrılmasına yol açan aracı da meydana getirmiş ya da kendisinin bir nüfus fazlası haline dönüşümünü sağlamış olur. İşte anamalcı üretim döneminin ayırt edilmesine yarayan ve onun özel üretim tarzına uygun düşen *nüfus yasası* budur. Kaldı ki, toplumsal üretimin tarihsel biçimlerinden her birinin, sadece kendisi için geçerli olan ve kendisiyle birlikte ortadan kalkan ve dolayısıyla ancak tarihsel bir değer taşıyan, kendine özgü *nüfus yasaları* vardır" (İbid, *Edition Sociales,* c. III, bölüm XXV, s. 74). *Bk.* Nüfus, Maltüsçülük.

OFELİMİTE *(Os.* Ofelimite, *Fr.* Ophélimité, *Al.* Ophelimitaet, *İng.* Ophelimity) Pareto'ya göre tatmin duygusu... İtalyan faşizminin ideologlarından Profesör Vilfredo Pareto (1848-1923) tarafından marjinalcilerin *yarar* (fayda) terimi yerine kullanılmıştır. Pareto'ya göre bu deyim, *yarar* kavramından çok daha anlamlıymış. *Bk.* Marjinalcilik, Yarar.

OK VE YAY *(Os.* Ok ve yay, *Fr.* Fléche et arc) Emeğin verimliliğinin artmasında büyük çapta etken olan iki buluş... İ.Ö. 14 bin yılında ok ve yayın icadı, ekonomik gelişmeyi büyük çapta etkilemiş ve hızlandırmıştır. İlkel insanların bu icadı, onların doğa güçlerine karşı mücadelelerini çok hafifletti ve doğaya büsbütün egemen olmalarını sağladı. Ok ve yay; insanlara yemek için et, giyinmek için post ve deri, silâh ve çalışma aracı yapmak için boynuz ve kemik sağlamakla bir *ürün fazlası* elde etme olanağını vermiştir. Hayvansal bir faaliyet olan doğadan yiyecek toplamak, ok ve yayın kullanılmasıyla yerini insansal bir faaliyet olan üretime bırakmıştır. *Bk.* Üretim.

OLAĞAN MÂLİYET HESÂBI *(Os.* Tabiî mâliyet hesâbı, *Fr.* Imputation rationnelle, Al. Normalkalkulation, *İng.* Normal production cost calculation) İstatistiklerden yararlanıp mâliyet etmenlerini önceden tahmin ederek yapılan hesap... Kimi firmalar, özellikle Almanya'da, kısa dönem hesaplarında bu mâliyetleri kullanmaya çalışırlar. *Bk.* Mâliyet.

OLAĞANÜSTÜ BÜTÇE *(Os.* Fevkalâde bütçe, *Fr.* Budget extraordinaire, *Al.* Ausserordentlicher Haushaltsplan, *İng.* Extraordinary budget) Olağan bütçeden ayrı olarak yapılan ve olağanüstü gider ve gelirleri içeren bütçe... Bu bütçe her yıl değil, gerektiğinde yapılır. Olağan bütçe açıklarını gizlemek için yapıldığı da olur. Gerçekte olağanüstü gelir ve giderler de normal bütçede yer alabilir, bunun hiçbir sakıncası yoktur. *Bk.* Bütçe.

OLAĞANÜSTÜ GELİR *(Os.* Fevkalâde vâridât, *Fr.* Recette extraordinaire, *Al.* Ausserordentliche Einnnahmen, *İng.* Exceptional receipts, Extraordinary receipts, Abnormal receipts) Olağanüstü harcamaları karşılamak için bulunan olağanüstü gelir... Örneğin ülkemizde İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan varlık vergisi ve toprak mahsulleri vergisi böylesine olağanüstü bir gelirdir. *Bk.* Gelir.

OLAĞANÜSTÜ ÖDENEK *(Os.* Fevkalâde tahsisât, *Fr.* Crédits extraordinaires, *Al.* Ausserordentliche Kredite, *İng.* Supplementary budget estimates, Emergency budget estimates) Bütçenin düzenlenmesi sırasında düşünülmemiş bir hizmet için alınan tahsisât... Muhâsebei Umûmîye Kanunu'nun 36. maddesine göre alınır. *Bk.* Ödenek.

OLAĞANÜSTÜ SAPTANMIŞ SÜRE *(Os.* Fevkalâde mühlet, *Fr.* Délais extraordinaires, *Al.* Ausserordentliche Fristen, *İng.* Exceptional time limits) Bakanlar kurulunca saptanacak yer ve süre içinde borçlulara borçlarını ödemeleri için icrâ tetkik merciince altı ayı geçmemek üzere verilen mühlet... *Bk.* Süre.

OLAĞANÜSTÜ SÜREAŞIMI *(Os.* Fevkalâde mürûru zamân, *Fr.* Prescription extraordinaire, *Al.* Ausserdentliche Ersitzung, *İng.* Extraordinary prescription) Yirmi yıllık süreaşımı... İsviçre hukukundan alınmıştır. Medenî Kanun'un 639. maddesine göre sahibi bilinmeyen bir gayrımenkulü nizâsız ve sürekli olarak mâlik sıfatıyla yirmi yıl elinde bulunduran kimse, o gayrımenkulün kendi mülkiyetine tescili isteminde bulunabilir. *Bk.* Süreaşımı.

OLİGOPOL *(Os.* Oligopol, *Fr.* Oligopole, *Al.* Oligpol, *İng.* Oligopoly) İkame malları üreten ve birbirlerinin davranışını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda satıcının meydana getirdiği piyasa... *Oligopol piyasası*ndaki satıcının fiyatı, öteki oligopolcu satıcıların fiyatlarıyla bağımlıdır. Çünkü ötekiler de ya aynı malı ya da ikame edilebilen malları üretmektedirler. *Oligopol,* rekabet koşulları içinde gerçekleşir, yani oligopolcu firmalar aralarında anlaşıp birleşirlerse bu, *oligopol* değil, *monopol* olur. Ekonomi bilgini Ernest Mandel, *oligopol*u tekelleşme sürecinin bir aşaması saymakta ve "namuslu bir inceleme, bu davranışın, serbest rekabet koşulları içindeki işletmelerin davranışlarından kalitece farklı olduğunu gösterir" demektedir. Stocking ve Watkins, *Cartels in Action* adlı yapıtlarında şöyle demektedirler: "Rekabet baskılarını azaltmak ve aşırı kârlar sağlamak için rakiplerin kaynaşması, tekellerin meydana gelmesi mutlaka gerekmez. Sürümü, kısıtlamak ve fiyatları yükseltmek gücünün ilginç olması için mutlak bir güç olması gerekli değildir. Bu güç, satıcıların sayısı içlerinden her biri rekabetçi olmayan bir politika izlemenin avantajlarını kabul edecek kadar azaldığı andan

itibaren daha yüksek kârlar sağlamaktadır" (İbid, s. 82). A. A. Berle Jr. da, *The XXth Century Capitalist Revolution* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Büyük üniteler arasındaki rekabeti, eski günlerin binlerce küçük ünitesi arasındaki rekabetle -ki bu rekabet Amerika'da artık hiç kalmamıştır- bir tutmak asla doğru değildir" (İbid, s. 334). Ernest Mandel de şöyle der: "Akademik birçok ekonomici, kapitalizmin 1875'ten itibaren değişmiş olan yapısının analizinde *tekeller* kategorisinin kullanılmasını kabul etmiyorlar. Onlara göre bu terim, sözcüğün asıl anlamında, yani bir tek firmanın mutlak iktidarı anlamında ele alındığı takdirde yerindedir. Bundan ötürü onlar, bir avuç küçük işletmenin egemen olduğu sanâyi sektöründeki durumu nitelendirmek için *oligopol* terimini kullanmayı tercih ediyorlar. Semantik tartışmalar boşuna vakit kaybettirir. Fakat akademik ekonomi biliminin sözde terminoloji sarahatinin arkasında yapısal gerçek sorunları kavramanın güçsüzlüğü yatmaktadır. *Oligopol*ların ortaya çıkışı, durumun sadec derece derece değiştiği anlamına değil, bellibaşlı işletmelerin yöneticilerinin davranışında köklü bir değişiklikle karakterize edilmiş yeni bir çağın başladığı anlamına gelir. Bu da, iç ve dış politikada, bir o kadar köklü değişiklikleri gerektirir" (*Bk.* Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 145). Oysa *oligopol* piyasasındaki bu bir avuç işletme, biçimsel olarak bağımsız görünüşlerine rağmen, gerçekte büyük *tekel*ler tarafından yönetilmektedir. *Bk.* Oligopson, Düopol, Tekel.

OLİGOPSON *(Os.* Oligopson, *Fr.* Oligopsone, *Al.* Oligopson, *İng.* Oligopsony) Birbirlerinin davranışını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda alıcının meydana getirdiği piyasa... Bu piyasada fiyatlar, birbirlerinin davranışlarını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda satıcının meydana getirdiği piyasadaki (oligopol) gibi saptanır. *Bk.* Oligopol.

OLUMLU DOKUNCA *(Os.* Müspet zarar ve ziyân, *Fr.* Intérêt positif, Intérêt a l'exécution; *Al.* Positives Interesse, Leistungsinteresse; *Lâ.* Quod interest) Borçlunun sözleşme hükümlerini hiç ya da vaktinde yerine getirmemek yoluyla alacaklıya verdiği zarar... Borçlar Kanunu'nun 96. ve 102. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Dokunca, Olumsuz dokunca.

OLUMSUZ DOKUNCA *(Os.* Menfî zarar ve ziyân, *Fr.* Intérêt négatif, *Al.* Negatives interesse) Bir sözleşmenin yapılmış olmasından doğan zarar... Sözleşmenin kusurlu olmasından ve bundan ötürü geçerli bulunmamasından doğan bu zarar, Borçlar Kanunu'nun 62. maddesine göre olumlu zarar miktarını geçemez. *Bk.* Dokunca, Olumlu dokunca.

OLURLAMAMA *(Os.* Ademi kabul, *Fr.* Non -acceptation, *Al.* Nichtannahme, *İng.* Non -acceptance) Kabul etmeme... Örneğin bir kimsenin kendisine çekilmiş bir poliçeyi kabul etmemesini dilegetirir. Ticâret Kanunu'nun 570. maddesine göre bu çekinme, bir protestoyla yapılmalıdır. *Bk.* Olurlamama uyarısı.

OLURLAMAMA UYARISI *(Os.* Ademi kabul protestosu, *Fr.* Protêt faute d'acceptation, *Al.* Protest mangels Annahme, Annahmeprotest; *İng.* Protest for non-acceptance, Protest non -acceptation) Kendisine gönderilen bir poliçeyi kabul etmemesi durumunda ilgilinin yasa gereği noter aracılığıyla çekmek zorunda bulunduğu protesto... *Bk.* Olurlamama.

OLUŞMAMIŞ BORÇLAR *(Os.* Nâkıs düyûn, *Fr.* Obligations imparfaites, *Al.* Unvolkommene Verbindlichkeiten, Naturobligationen; *İng.* Unperfect obligations, *Lâ.* Naturales obligationes, Obligationes imperfectae) Yasaların alacaklıya dâvâ ve takip hakkı vermediği borçlar... Borçlar Kanunu'nun 504 ve 505. maddelerine göre böylesine borçlar ödenirse geri istenemez. *Bk.* Borç.

ONAMA

1. *(Os.* Kabul, *Fr.* Acceptation, *Al.* Akzept, Annahme; *İng.* Acceptance) Uygun bulup gereğini yapma... Özellikle ticâret, bankacılık ve hukuk işlemlerinde *kabul*, önemli sonuçlar doğuran bir irâde bildirimidir. Örneğin banka tarafından kabul edilmiş bir poliçe, sağlam bir poliçedir, banka bu kabulüyle borçlu yerine ödemeyi yükümlenir. Bir poliçe muhâtabı olan tüccar tarafından kabul edilip imzalanmakla sağlamlık kazanır, kolaylıkla iskonto ettirilebilir. Özellikle dışalımsatımlarda poliçelerin bankalarca kabulü, muhâtaplarını tanımayan tüccarlara güven verir ve böyle bir poliçe artık her kurum ve kuruluşta geçerlik kazanır. Hukuksal işlemlerde kabul, işlemin tamamlanması (örneğin bir sözleşmenin geçerlik kazanması) için başkoşuldur. Hukuk dilinde "sattım" deyimine *icâb* ve buna yanıt olan "aldım" deyimine *kabul* denir.

2. *(Os.* Muvâfakat, *Fr.* Assentiment, Concession; *Al.* Einwilligung, Bewilligung; *İng.* Assent, Consent, Concession) Uygun bulma... Örneğin bu anlamda "önerinizi uygun buluyorum" denir.

ONAMA KREDİSİ *(Os.* Kabul kredisi, *Fr.* Crédit réalisable par acceptation, Crédit a

découvert, Crédit en blanc; *Al.* Akzeptkredit, *İng.* Acceptance credit, Blank credit) Üçüncü bir kişinin ya da bir bankanın bir ticâret senedine garanti vermesi... Güvenilir bir kişi ya da kurumun bir senedi (senet sahibince ödenmediği takdirde) ödemeyi yükümlenmesi, o senede verilen bir kredi niteliğindedir. Bu işi genellikle bankalar yaparlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'de sadece bu işi yapan *onama bankaları (Os.* Kabul müesseseleri, *İng.* Accepting houses) vardı. *Bk.* Onama.

ONANMIŞ ÖDEME BUYRUĞU *(Os.* Kabul edilmiş akreditif, *Fr.* Crédit confirmé, *Al.* Bestaetigtes Akkreditiv, *İng.* Confirmed credit) Bir banka tarafından kabul edilmiş akreditif... Bir alımsatım sözleşmesinde alıcı, kimi koşullar altında belli bir paranın satıcıya ödenmesi için bir bankaya *ödeme buyruğu* (akreditif) gönderebilir, bankanın bu ödeme buyruğunu kabul etmesi durumunda o ödeme buyruğu *onanmış ödeme buyruğu*'dur. Banka tarafından kabul edilmeyen ödeme buyruklarına da *onanmamış ödeme buyruğu (Os.* Kabul edilmemiş akreditif, *Fr.* Crédit non confirmé, *Al.* Unbestaetigtes Akkreditiv, *İng.* Unconfirmed credit) denir.

ONARIM *(Os.* Tâmir, *Fr.* Réparation, *Al.* Ausbesserung, *İng.* Reparation) Yıpranan, aşınan, bozulan, çürüyen herhangi bir şeyin eski duruma getirilmesi için yapılan işlem... Parçalarının değiştirilerek yenilenmesini de kapsar. Örneğin bu anlamda "bu ev nerdeyse yıkılacak, onarımı gerek" denir. Bu anlamda *onarma* deyimi de kullanılır.

ONAŞMA *(Os.* Rızâ, *Fr.* Consentement, Adhésion, Accession, Assentiment; *Al.* Zustimmung, Zugestaendnis, Einwilligung, Beitritt; *İng.* Consent, Assent, Accession; *Lâ.* Consensus, Essensus) Uygun bularak kabul etme... Râzı olmayı dilegetirir, belli bir anlamda da *katlanma* demektir. Hukuksal anlamda, bir kimsenin dilegetirdiği irâdesidir. Bir işlemin yapılmasından önce verilmesi gereken *rızâ*'ya *izin* denir. Eski hukukumuzda, herhangi bir şeyi yapıp yapmamak seçeneklerinden birini yeğlemek anlamına gelirdi. *Bk.* Onaşmaya bağlı sözleşmeler.

ONAŞMAYA BAĞLI SÖZLEŞMELER *(Os.* Rızâya tâbi akitler, *Fr.* Contrats consensuels, *Al.* Konsensualvertrage, *İng.* Consensual contracts, *Lâ.* Contractus consensuales) Sadece tarafların rızâlarını bildirmeleriyle oluşan sözleşmeler... Kural olarak bütün sözleşmeler böyledir, ancak ayni sözleşmelerle biçime bağlı sözleşmeler sadece rızâların birleşmesiyle oluşmaz. *Bk.* Sözleşme.

ONAY *(Os.* Tasdik, *Fr.* Légalisation, Homologation, Ratification; *Al.* Beglaubigung, Genehmigung, Ratifikation, Fertigung; *İng.* Ratification, Legalization, Homologation; *Lâ.* Ratihabitio) Hukuksal bir işlemin doğruluğunu ya da yasalara uygunluğunu onama... Doğrulama işlemini dilegetirir. Bu hukuksal işlem teşrîî, kazâî ya da idârî bir karar olabilir; ya da herhangi bir belge (örneğin bir hekim raporu, bir nüfus sûreti vb.) olabilir. Onay, hukuksal işlemlerin geçerli olabilmesi için temel koşuldur. Yetkili makamlarca, mahkemelerce ve noterlerce yapılır. Örneğin onaylanmamış bir resmî belge sûreti geçersizdir.

ONAYAN *(Os.* Mütekabbil, *Fr.* Accepteur, *Al.* Akzeptant, *İng.* Acceptor) Kabul eden... Genellikle bir poliçeyi kabul edeni dilegetirir. *Bk.* Onama.

ONAYLI ÇEK *(Os.* Tasdikli çek, *Fr.* Chéque visé, *Al.* Bestaetiger Scheck, *İng.* Certified cheque) Karşılığının bulunduğu ve istenildiğinde ödeneceği bir banka tarafından onaylanan çek... Özellikle devlet dâireleri çek kabul etmek için bu koşulu ararlar. Bu tasdik, bir banka tarafından çekin üstüne ya da arkasına yazılarak yapılır. Ne var ki böyle bir çekin ibrâz süresi içinde çekilmesi, eşdeyişle bankaya verilerek paraya çevrilmesi gerekir. Bu süre içinde bankalar çekin tutarını, herhangi bir haciz ihtimâline karşı, bloke ederler. Çekin ibrâz süresi geçtikten sonra para serbest kalır ve başka bir işde kullanılabilir. İbrâz süresi Türk Ticâret Kanunu'na göre çekin yazıldığı kentte ödenecek olanlar için 10 gün, başka bir ilde ödenecek olanlar için 30 gündür (Bu süre her ülkede aynı değildir). *Bk.* Çek.

ONAYLI EŞLEM *(Os.* Tasdikli sûret, *Fr.* Copie authentique, *Al.* Beglaubigte Abschrift, *İng.* Legalised copy) Yetkililerce aslına uygun olduğu tasdik edilmiş olan sûret... Tutanaklar, mahkeme ilâmları, sicil ve nüfus kayıtları gibi her türlü senet ve vesîkaların tasdikli sûreti çıkarılabilir. Tasdikli sûret, aslı gibi geçerlidir.

ONAYLI SENET *(Os.* Tasdikli senet, *Fr.* Acte authentiquement, *Al.* Beglaubigte Urkunde, *İng.* Authenticadet contract) Noter tarafından tasdik edilmiş olan senet... Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 295. maddesine göre aksi tanıtlanıncaya kadar kesin kanıttır. *Bk.* Senet.

ONLAR KLÜBÜ *(Os.* Onlar kulübü, *Fr.* Club des Dix, *İng.* Club of Ten) Uluslararası Para Fonu üyeleri... Amerika, Batı Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya, İtalya, Kanada, Belçika, Hollanda ve İsveç'ten oluşan Uluslararası Para Fonu üyeleri bu adla anılıyor, kimi yerde *zenginler klübü (İng.* Rich Men's Club) de deniyor. İsviçre de bunlara katılma çabasındadır. Bunlar, çağdaş anamalcı dünyanın on büyük ülkesidir. Dünyanın en büyük altın ve döviz sahipleridir, dünya para siyasasını bunlar yönetirler. Uluslararası Para Fonu paylarını ellerinde ve böylelikle de dünya pazarlarını kesin olarak egemenlikleri altında tutarlar. *Bk.* Tekelci anamalcılık.

ONURSAL ÖDENCE *(Os.* Mânevî tazminât, *Fr.* Réparation pour un dommage immatériel, *Al.* Ersatz für Nichtvermögensschaden) Kişisel çıkarlara karşı yapılan saldırıdan ötürü ödenen tazminât... Medenî Kanun'un 23. ve Borçlar Kanunu'nun 49. maddelerine göre alınır. Bu türlü tazminâtta mallarda bir eksilme ya da bir kazançtan yoksun bırakılma sözkonusu değildir, onursal zedelenme sözkonusudur. *Bk.* Ödence.

OPSİYON *Bk.* Seçme yetkisi.

OPTİMUM *Bk.* En uygun.

ORANLAMA *(Os.* Kıyâs, *Fr., Al., Lâ.* Analogie, *İng.* Analogy) Örnekseme... Benzetme yoluyla uygulamayı dilegetirir. Hukuk açısından yasal bir yargının örnekseme yoluyla benzer olaylara da uygulanmasıdır. Bu, ancak özel hukuk alanında olabilir, Medenî Kanun'un 1. maddesiyle Ticâret Kanunu'nun 2. maddesi buna olanak tanımıştır. Cezâ hukukunda kıyâs olmaz, çünkü kanunda yazılı olmayan cezâ olmaz. Hukuk alanında kıyâs yasaların boşluklarını doldurmak için gereklidir.

ORANTILI *(Os.* Mütenâsip, *Fr.* Proportionnel, *Al.* Proportional, *İng.* Proportioned) Oranlı olan... *Oranlı* deyimiyle de belli bir anlamda anlamdaştır. Matematikte, bir niceliğin bir, iki, üç vb. kez çoğalması ya da azalması başka bir niceliğin onca kez çoğalmasını ya da azalmasını gerektiriyorsa "bu iki nicelik orantılıdır" denir. Matematikte *doğru orantılı (Os.* Mebsûten mütenâsip) ve *ters orantılı (Os.* Mâkûsen mütenâsip) deyimleri kullanılır, örneğin "ücretle kâr ters orantılıdır", bu demektir ki ücretin çoğalması için kârın azalması ya da kârın çoğalması için ücretin azalması kesinlikle gereklidir ve birinin azaldığı oranda öbürü çoğalır.

ORANTILI GİDERLER *(Os.* Mütenâsip masraflar, *Fr.* Frais proportionnels, *Al.* Proportionale Kosten, *İng.* Proportionate cost) Gelirlerle orantılı olan giderler... *Bk.* Gider, Gelir, Orantılı.

ORANTILI PAYLAŞTIRIM *(Os.* Garâmeten tevzî, *Fr.* Distribution par contribution, *Al.* Anteilmaessige Verteilung, *İng.* Distribution of the estate, Distribution of the average; *Lâ.* Distributio pro parte) Bir oran gözetilerek yapılan paylaştırma... Özellikle iflâs durumlarında el konan para alacaklılara yetmezse alacakları oranında paylaştırılır. Rehin ve haciz durumlarında da böyledir.

ORDİNO *Bk.* Buyruk.

ORGANİGRAM *(Os.* Organigram, *Fr.* Organigramme, *Al.* Organigramm, *İng.* Organigram) Bir işletmede çalışanların görevlerini ve kimliklerini ayrıntılı olarak saptayan işletme plânı... Bu deyim, aynı zamanda, bir işletmenin programlanmasında olasılıkları, tahminleri ve karşılaştırmaları kapsayan fişleri de adlandırmaktadır.

ORGANİK BİLEŞİM *Bk.* Anamalın organik bileşimi.

ORTAÇAĞ EKONOMİSİ *(Os.* Kurûnu vustâ iktisâdiyâtı, *Fr.* Économie de moyen âge) Ortaçağın ekonomik düşüncesi ve sistemi... Ortaçağın büyük bir bölümünde ekonomiye din açısından bakılmıştır, ancak XI. yüzyıldan sonra dinden bağımsız bir ekonomi anlayışı gelişmeye başlamıştır. Ortaçağda feodal üretim sistemi egemendir. Dinin ekonomi amacı da bu kurulu düzeni titizlikle korumaktı. Ortaçağda dinsel ekonomik düşüncenin en büyük temsilcisi Aquino'lu Thomas (1225-1274)'dır. Papaz Thomas, din ile dünyayı uzlaştırma çabası içinde, bu alandaki düşüncelerini de çeşitli çelişmelere düşerek açıklamaktadır. Örneğin bütün insanların eşitliğini ve kardeşliğini Hıristiyanlık açısından zorunlu olarak savunduğu halde köleliği -ekonomik düzen gereği- yararlı bulur ve onaylar. Hıristiyanlık açısından mülkiyete karşı çıkması gerektiği halde özel mülkiyeti de uygun bulur, ancak kişilerin toplumsal durumuyla sınırlamaya kalkar. Aristoteles'ten gelme *âdil fiyat (Fr.* Juste prix) kavramını işler ve bundan öğütçü bir *narh* statüsü çıkarır, "bir malı âdil fiyatından fazlaya satmak bir insanın komşusunu aldatması kadar günahtır" der. Bununla beraber ortaçağ, iki önemli düşünürüyle ekonomik düşünceye katkıda bulunmuştur. Bu düşünürlerden biri Jean Buridanus

(1300-1358), öteki de Nicolaus Oresmius (1323-1382)'tur. Buridanus'a göre bir malın değeri ihtiyaçtan doğar, ama bu, bir malı değiştiren insanın kişisel ihtiyacı değil, değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarıdır. Paranın gerçek değeriyle değiştirme değerini de birbirinden ayırmış, paranın cevher değerine karşı değiştirme değerinin devletçe saptanacağını söylemiştir. Oresmius da para konusunda bağımsız bir deneme yazarak ekonomiyi, ilk kez, dinden ayırmıştır. *Bk.* Ekonomi.

ORTADAN KALDIRMA *(Os.* İlgâa, *Fr.* Abrogation, Abolissement; *Al.* Aufhebung, Ausserkraftsetzung. Abschaffung; *İng.* Repeal, Abolishment, Abrogation; *Lâ.* Abrogatio) Hukuksal bir hükmün yeni bir hükümle yokedilmesi... Hukuksal bir hükmü ortadan kaldırabilmek için aynı güçte bir hüküm gerekir, örneğin bir yasa hükmü ancak yeni bir yasa hükmüyle ortadan kaldırılır, bir tüzük ya da yönetmelik hükmüyle ortadan kaldırılamaz. Ortadan kaldırma açık (sarih) olabileceği gibi örtük (zımnî) de olabilir. Eskisiyle uyuşturulmaları olanaksız olan yeni hükümlerin eski hükümleri örtük olarak ortadan kaldırdıkları kabul edilir.

ORTA FİYAT *(Os.* Vasat fiyat, *Fr.* Prix moyen, *Al.* Mittelpreis, *İng.* Average price) Ne pahalı ne de ucuz olan fiyat... *Bk.* Fiyat.

ORTAK *(Os.* Şerik, *Fr.* Associé, Coassocié, Co-sociétaire; *Al.* Gesellschafter, Teilhaber, Mitteilhaber, Mitglied; *İng.* Partner, Associate, Copartner; *Lâ.* Socius, Correus) Ortaklaşa yapılan bir işe katılanlardan her biri... Birlikte iye (mâlik) olanlardan her birinin birbirlerine göre iyelik (mülkiyet) durumlarını dilegetirir. Hisse senetli şirketlerde ortağa *paydaş* (hissedâr) denir.

ORTAK BORÇLU *(Os.* Müşterek borçlu, *Fr.* Codébiteur, Coobligé; *Al.* Mitschuldner, Mitverpflichteter; *İng.* Codebtor) Bir borcun ödenmesinde başkalarıyla birlikte sorumlu olan... *Bk.* Ortaklaşa borç.

ORTAKÇI *(Os.* Yarıcı, *Fr.* Métayer) Ürüne ortak olarak başkasının toprağında çalışan köylü... *Yarıcı* da denir. Her iki deyim de, toprağı verenle toprakta çalışanın yarı yarıya bölüştüğünü dilegetirmekteyse de gerçek böyle değildir. Pratikte ortakçının payı dörtte bire, kimi zaman daha da aza düşer. Ortakçılık, toprağı olmayan köylülerin zorunlu olarak meydana getirdikleri sosyo-ekonomik bir olgudur. *Bk.* Ortakçılık.

ORTAK ÇIKAR *(Os.* Müşterek menfaat, *Fr.* Communauté d'intérêts, *Al.* Interessengemeinschaft, *İng.* Community of interests) Bir toplumsal kümenin ya da sınıfın tüm bireylerini yararlandıran çıkar.

ORTAKÇILIK *(Os.* Yarıcılık, *Fr.* Métayage) Toprağı olmayan köylüyle toprak sahibi arasındaki tarım ilişkisi... *Ortakçılık* yoksul Doğu ülkelerinde, özellikle Anadolu'da, uygulanan bir tarım ilişkisidir. Kimi yerlerde *yarıcılık* da denir. Gerçekte ne ortaklıkla, ne de yarı payla ilgisi vardır. Ürünün büyük bölümünü toprak sahibi alır. Çalışan köylüye pek az bir ürün verilir. Weulersse, *Le Pays des Alauites* adlı yapıtında şöyle yazmaktadır: "Ortakçıya Arapçada *maraba* denir. Gerçekte en yaygın statü budur. Tahıl yetiştiren köylerde toprak sahibi fellâha toprak, tohum, öküz ve saban verir. Ortakçı, kendisinin ve ailesinin işgücünden başka bir şey getirmemektedir. Gerçekte, karısından ve çocuklarından başka hiçbir şeye sahip olmadığı için, istediği anda kendisini kovabilecek durumda bulunan bu toprak sahibinin bütünüyle egemenliği altındadır. Bir yıllık çalışmasına karşı ürünün sadece dörtte birini alır" (İbid, s. 225). Bu tefeci rantının ürünün yüzde doksanına kadar yükseldiği de görülmüştür *(Bk.* H. K. Lee, *Rural Economy,* s. 163). *Ortakçılık,* azgelişmişliğin belirtilerindendir. *Bk.* Ortakçı, Azgelişmişlik, Yarıcılık sözleşmesi.

ORTAK GEREKSİNME *(Os.* Müşterek ihtiyâç, *Fr.* Besoin collectif) Bütün insanlarca duyulan ihtiyâç... *Kişisel gereksinme (Os.* Şahsî ihtiyâç) deyimi karşıtıdır. Örneğin besin gereksinmesi ortak, müzik dinleme gereksinmesi kişiseldir. *Bk.* Gereksinme.

ORTAK HAK DÂVÂSI *(Os.* Müşterek hak dâvâsı, *Fr.* Action collective, *Al.* Gesamtklage) Şirket, dernek, sendika gibi tüzelkişiliği olan toplulukların topluluklarına özgü haklarını korumak için açtıkları dâvâ... Batı dillerinde kısaca *ortak dâvâ* deniyor. Bir de Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 43. ve onu izleyen maddelerine göre hakkın ya da borcun müşterek ya da iştirak halinde bulunduğu dâvâlar vardır ki bunlara Batı dillerinde *(Fr.* Action intenté par ou a plusieurs personnes simultanément, *Al.* Gemeinschaftliche Klage) denir.

ORTAKLAŞACILIK *(Os.* İştirâkîyye, Cem'anîyye; Mezhebi iştirâk, İstirâkiyyûn mezhebi; *Fr.* Collectivisme, *Al.* Kollektivismus, *İng.* Collectivism) Çeşitli anlamlarda ortaklaşmayı öngören sosyo-ekonomik ve politik tutum...

Birçok kimselerden ve birçok şeylerden meydana geleni dilegetiren *bileşimli (Os.* Müşterek) anlamındaki *kollektif* (ortaklaşa) sözcüğünden türetilen *ortaklaşacılık* ya da *kollektivizm* genellikle, kimileri birbirine karşıt, dört anlamda kullanılmaktadır: 1. Toplumca birlikte çalışma ve yaşama ilkesini dilegetirir. Bu ilke, toplumculuğun ana ilkesidir. Toplumcu üretimin ana yapısı, üretim araçları üstündeki ortaklaşa mülkiyete dayanır. 2. Deyim, kimi yazarlarca *toplumculuk* anlamında da kullanılmaktadır. Bu kullanım, genellikle toplumculuğa karşı çıkan yazarlara özgüdür ve toplumculuğa üçüncü anlamı yakıştırmak amacını güder. 3. Kadınlara varıncaya kadar her türlü mal, mülk ve varlık konusunda ortaklığı öneren kaba kamulculuğu adlandırmıştır. Gerçekte ne toplumculuğun, ne de bilimsel kamulculuğun bu türlü bir anlayışla en küçük bir ilişkisi yoktur. Bu kullanım da toplumculuğa ve kamulculuğa karşı çıkan yazarlara özgüdür. 4. Örneklerinden birini İngiliz işçi partisinde bulan oportünist Fabian' ciliği adlandırır. Ne var ki bütün bu anlamlarında *bireycilik* deyimi karşıtıdır. *Ortaklaşacılık* deyimi, tarihsel süreçte, bu temel kullanımlarının dışında yakıştırma yoluyla şu anlamlarda da kullanılmıştır: A. Ekonomik devletçiliğe ve ekonomik yaşamın devletçe düzenlenmesini öngören tüm ekonomi öğretilerine kimi yazarlarca *ortaklaşacılık* denilmiştir. B. Hegel'in devlet anlayışı kimi yazarlarca *ortaklaşacı felsefe* (Kollektivist felsefe) deyimiyle nitelenmiştir. C. Jean-Jacques Rousseau'nun *genel toplum irâdesi* kavramıyla ileri sürdüğü sava da kimi yazarlarca *ortaklaşacılık* deyimi yakıştırılmıştır. Ç. Amerikalıların *New Deal* tasarısı kimilerince bu deyimle adlandırılmıştır.

ORTAKLAŞA SÂHİP *(Os.* Müşterek sâhip, *Fr.* Copropriétaire, *Al.* Mitbesitzer, *İng.* Joint owner, Co-proprietor) Herhangi bir şeye başkalarıyla birlikte sâhibolan... *Bk.* Ortak.

ORTAKLAŞA SÖMÜRÜCÜLÜK *(Os.* Müşterek müstemlekecilik, *Fr.* Condominium) Birçok sömürücü devletlerin bir sömürge üstündeki ortaklaşa egemenlikleri... *Bk.* Sömürge, Sömürgecilik.

ORTAKLIĞI GİDERME *(Os.* İzâlei şüyû, *Fr.* Fin de l'indivision, *Al.* Aufhebung der Miteigentumsgemeinschaft, *İng.* Division of an undivided property) Taşınır ya da taşınmaz bir malı satarak ve parasını paylaşarak ortaklığı kaldırma... *Bk.* Ortaklık durumu.

ORTAKLIK DURUMU *(Os.* Hâli şüyû, *Fr.* Êtat d'indivision, *Al.* Ungeteilte Gemeinschaft, Miteigentumsgemeinschaft nach Bruchteilen; *İng.* Estate being undivided, *Lâ.* Communio pro partibus indivisis) Birden çok kişinin, payları ayrılmaksızın, bir mala sâhibolmaları durumu... Medenî Kanun'un 623-628. maddelerinde tanımlanmıştır.

ORTAKLIK ŞİRKETİ *(Os.* Ortaklık şirketi, *Fr.* Société en participation, *Al.* Partizipationsgesellschaft, *İng.* Private company) Ortak olunarak kurulan şirket... Bu deyimdeki *ortaklık* terimi, *şirket* anlamının dışında, *ortak olma durumu (Os.* Müşâreket, *Fr.* Participation)'nu dilegetirir. Örneğin iki ya da daha çok kişinin birbirleriyle ortak olarak kurdukları şirket, bir ortaklık şirketidir. *Bk.* Şirket.

ORTAKLIK TECİMİ *(Os.* Ortaklık ticâreti, *Fr.* Affaire en participation, *Al.* Partizipationsgeschaeft, *İng.* Joint undertaking, Joint transaction) Ortaklıkla yapılan ticâret... *Bk.* Ticâret.

ORTAK PAZAR *(Os.* Müşterek pazar, *Fr.* Marché commun, Communauté économique européenne; *Al.* Gemeinsamer Markt, Europaeische Wirtschaftsgemeinschaft; *İng.* Common market, European economic community) Kimi Avrupa ülkelerinin ekonomik bakımdan tek ülkeymiş gibi davranmak için kurdukları birlik... *Ortak Pazar* deyimi, *Avrupa Ekonomik Birliği*'ni niteler. 1957 yılında Roma'da imzalanan bir anlaşmayla Fransa, İtalya, Batı Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri iç pazarlarının yetmezliği nedeniyle aralarında gümrük duvarlarını kaldırmak ve her türlü kısıtlamaları ve farklılıkları gidermek yoluyla bir *Ortak Pazar* elde etmek için birleşmişlerdir. 1972 yılının Ocak ayının 22. günü, Ortak Pazar'a girmelerine yıllarca karşı konulan İngiltere, Danimarka, Norveç ve İrlanda da bu topluluğa katılmışlardır. Bu Ortak Pazar, her birinin iç pazarlarının birleşmesinden meydana gelen *geniş bir pazar*dır. Amerika ve Rusya gibi çok gelişmiş ülkeler, bu ekonomik gelişmelerini, mâliyetlerin gittikçe düşürülmesini sağlayan geniş iç pazarlarına borçludurlar. Bir pazar ne kadar geniş olursa işbölümü ve uzmanlaşma o kadar artar, mâliyetler de bu yüzden düşer. Avrupa Ekonomik Birliği'nin kurulmasındaki amaç budur. Bu pazarda, teorik olarak, anamal ve işgücü hiçbir kayıt ve şartla engellenmeksizin bir yerden öbür yere istediği gibi akacak ve böylelikle mâliyetleri düşürerek verimi artıracaktır. Ne var ki bu teorinin ardındaki pratik, üye ülkelere tam bir eşitlik

sağlamamaktadır. Örneğin bu birlikte Lüksemburg 1, Belçika ve Hollanda 2, ötekiler 4 oya sahiptirler ve kararlar da çoğunlukla alınmaktadır. Bundan başka böyle bir pazarın bütün üyelere yararlı olabilmesi için üye ülkelerin eşit ekonomik güçte olmaları gerekir, oysa oy eşitsizliği ekonomik eşitsizliği de yansıtmaktadır. Ülkemiz de bu pazara katılmak istemiş ve 1964 yılında yürürlüğe giren bir anlaşmayla ortaklığı kabul edilmiştir. Türkiye'ye 5 yıllık bir *hazırlık devresi* ve ondan sonra başlayacak olan 12 yıllık bir *geçiş devresi* tanınmıştır. Gerikalmış bir ülkenin Ortak Pazar'a girmekten ne kazanacağı tartışma konusudur. Gülten Kazgan, Kenan Bulutoğlu, Sadun Aren vb. gibi Türk ekonomicileri Türkiye'nin Ortak Pazar'a katılmasına karşıdırlar. Örneğin Prof. Sadun Aren şöyle yazmaktadır: "Ortak Pazar'a girmemiz bizim için bir felâket olur. Bu, o kadar açıktır ki üzerinde daha fazla durmayı fuzulî buluyorum" (Aren, *Ekonomi Elkitabı,* Istanbul 1968, s. 71). Prof. Kenan Bulutoğlu da şöyle yazmaktadır: "Türkiye'nin Avrupa'nın azgelişmiş bir bölgesi gibi kalmasından Avrupa'nın diğer Ortak Pazar ülkelerinin rahatsız olacağını düşünmek ve kalkınmayı bir an önce gerçekleştirmek için ciddî bir çaba göstereceklerini ummak gerçekçi değildir. Ortak Pazar mükelleflerinin Türkiye üye oldu diye niçin daha fazla vergi gayreti göstereceklerini anlamak zordur. Gösterilebilecek bir sebep, Türkiye'de emek ucuzluğundan istifade için bazı parçaların Türkiye'de yaptırılması ve bu amaçla bazı özel yatırımların Türkiye'de yapılmasıdır. Bu düşünce üzerinde durmak ve araştırma yapmak gerekir. İtalyan Birliği'nin kurulması, güneyde emek daha ucuz olduğu halde, orada kurulmuş sanâyii yıkmış; kuzeyden güneye sermaye akımı yerine mal akımı, güneyden kuzeye de mal akımı yerine adam akımı ortaya çıkmıştır" (Bulutoğlu, *Türkiye'de Yabancı Sermaye,* Istanbul 1970, s. 198). Kaldı ki Türkiye'nin azgelişmişliğinden, Ortak Pazar üyelerinin, rahatsız değil, pek memnun oldukları çok açıktır *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Bundan başka Türkiye'nin Fransa, İtalya ve hele Amerika'dan sonra dünyada ikinci sanâyi ülkesi olan Batı Almanya'yla *aradaki ekonomik farklılıkları gidererek* eşit duruma geleceğini düşünmek en hafif deyimle hayalciliktir. Ortak Pazar üstüne değerli bir inceleme yayımlamış bulunan Prof. Dr. Gülten Kazgan, Ortak Pazar anlaşmamızı (1963 Ankara Antlaşması) kapitülasyonlarla (1838 İngiliz-Osmanlı Ticâret Antlaşması) kıyasladıktan ve aradaki çok sayıda benzerlikleri saptadıktan sonra şöyle demektedir: "Yukardaki benzerliklere karşılık tabiî iki antlaşma arasında önemli farklar da vardır. Ne var ki bu farklar, sonucun da farklı olmasına yol açabilecek nitelikte değildir" (Gülten Kazgan, *Ortak Pazar ve Türkiye,* Istanbul 1970, s. 113). Bütün bunlara karşı işadamlarının Ortak Pazar'a katılmak için neden can attığını da Prof. Kazgan şöyle açıklamaktadır: "Türkiye'deki devrimci akım egemen sınıfları ürküttükçe ve düzenin ilânihâye kendi egemenlikleri altında sürdürülemeyeceği kuşkusu uyandıkça, bir sigorta aranmakta ve bu sigorta da bir an önce Ortak Pazar'a katılmakta bulunmaktadır. Bununla beraber, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine taraftar olanlar arasında da, sistemin işleyiş kanunlarını bilenler, en kısa süreler içinde geçiş dönemine girip tam üyelik statüsüne yaklaşmayı savunmamışlardır" (İbid, s. 297).

ORTAK SİGORTA *(Os.* Müşterek sigorta, *Fr.* Coassurance, Assurance conjointe; *Al.* Mehrfache Versicherung, *İng.* Joint insurance) Bir konuda birkaç sigorta şirketi tarafından aynı zamanda ve aynı tehlike için yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 947. maddesine göre sigorta şirketlerinin her biri sigorta bedellerinin toplamına göre sigorta ettiği bedel oranında sorumlu olur. *Bk.* Sigorta.

ORTAK YARAR İŞLEVİ *(Os.* Müşterek fayda uf'ûlesi, *Fr.* Fonction d'utilité collective, *Al.* Gemeinsame Nutzenfunktion, *İng.* Joint utility function) Bir toplumdaki bireysel faydaların toplamı... Marjinalcilerin ortaya attıkları bir kavramdır. Marjinalcilere göre bireysel yarar, her bireyin tükettiği mal miktarıdır. Bunların toplamı da toplumsal yararı gösterir. Ekonomik gönenç (refâh), bu toplumsal yararın (ya da onların deyimiyle, *ortak yarar*'ın) en yüksek (maksimum) değere ulaşmasıyla olanaklıdır. *Bk.* Yarar, Marjinalcilik.

ORTALAMA *(Os.* Vasatî, *Fr.* Moyenne, *Al.* Durchschnitt, *İng.* Average) Nicelik ve nitelik farklarını gideren ölçü... Örneğin bir ceketin kaç saatte dikileceğini anlamak için ceket diken bütün terzilerin çalışma sürelerini toplamamız gerekir. Diyelim biri üç, ikincisi beş, üçüncüsü yedi, dördüncüsü dokuz saatte ceket diken dört terzi var. Bu sürelerden her biri *bireysel*dir ve bir ceketin kaç saatte dikilebileceğini göstermez. Dört terzilik toplum örneğimizde bir ceketin kaç saatte dikildiğini *toplumsal* olarak saptamamız için bu sürelerin hepsini toplamak ve terzi sayısına bölmekle ortalamasını bulmak zorundayız. Bu hesap sonunda bir ceket bu toplumda *sosyal*

ortalama olarak altı saatte dikiliyor diyebiliriz. Bu *toplumsal ortalama,* çeşitli toplumlarda, becerikli ya da beceriksiz terziler sayısının değişikliği oranında değişiktir. Ekonomi, bireysel değil, toplumsal bir olgudur; bundan ötürü de bütün ekonomik kategoriler *toplumsal ortalamayı* dilegetirirler. Çeşitli ve farklı nicelik ve nitelikler *toplumsal ortalama*da *eşit*lenirler. Bu eşitlenme, üreticilerin ve tüketicilerin gerisinde, bir toplumsal süreçle belirlenir. Bir toplumda birbirinden farklı değerler, emekler, fiyatlar, kârlar, mâliyetler vb. *toplumsal ortalama*da eşitlenirler. Bundan ötürüdür ki bir el dokumacısı, modern bir dokuma fabrikasının beş saatte yaptığı kumaşı yapmak için yirmi saate muhtaçsa, dokumacının kumaşı fabrikanın kumaşından dört kez daha fazla bir değiştirme değerine sahip olmaz. Kumaşın değiştirme değerini saptayan *toplumsal ortalama*dır. *Bk.* Ortalamalar.

ORTALAMA BİRİKTİRME EĞİLİMİ *(Os.* Vasâtî tasarruf meyli, *Fr.* Propension moyenne a épargner, *Al.* Durchschnittliche Sparneigung, *İng.* Average propensity to save) Gelirin harcanmayıp biriktirilen bölümü... *Bk.* Ortalama tüketim eğilimi.

ORTALAMA DOLANIM HIZI *(Os.* Vasâtî devir sür'ati, *Fr.* Vitesse moyenne de rotation) Anamalın çeşitli unsurlarının devir hızlarının aritmetik ortalaması... Üç yılda eskiyip yenilenmesi gereken bir makineye yatırılan anamalın devir hızı yılda 1/3'tür. Bir malın üretim fiyatını saptamak için o malın üretimine harcanan anamalın (sermâyenin) çeşitli bölümlerinin ortalama devir hızlarını bulmak gerekir. *Bk.* Gerçek değer.

ORTALAMA EMEK *(Os.* Vasâtî sây, *Fr.* Travail moyen, *Al.* Durchnittsarbeit, *İng.* Average labour) Bireysel farkları giderilmiş emek... Buna *toplumsal ortalama emek (Al.* Gesellschaftliche Durchshnittsarbeit) denir. "İnsan emeği, her sıradan insanın, *ortalama* olarak, özel bir gelişime uğramaksızın kendi yaşayan organizmasında sahip bulunduğu basit emek gücünün harcanmasıdır. Farklı ülke ve farklı kültür dönemlerinde *basit ortalama emeğin* kendisi de değişir, ama belli bir toplumda değişmez. *Ortalama emek*'ten daha üstün ya da daha karmaşık olan her emek, üretimi daha çok emek süresini gerektiren ve bundan ötürü de daha büyük bir değeri olan emek gücünün harcanmasıdır. Nitelikli ya da karmaşık emek demek, sadece *birkaç katına çıkarılmış* niteliksiz ya da basit emek demektir ki bunun sonucu olarak küçük miktarda bir karmaşık emek daha büyük miktarda bir basit emeğe *eşit* olur. Karmaşık emeği basit emeğe indirgeyen bir süreç, ekonomide her an işlemektedir. Daha açık bir deyişle, karmaşık emek ölçü birimi olarak basit emekle eşittir, çünkü örneğin bir ölçü karmaşık emek, üç ölçü basit emek demektir. Bir toplumun üretim sürecinde çok sayıdaki farklı emekler *toplumsal ortalama*da böylelikle eşitlenir. *Ortalama emek,* bir toplumdaki bütün farklı emeklerin, bireysel farkları giderilmiş olarak elde edilen ölçüsüdür. *Bk.* Emek, Ortalama, Gerekli emek.

ORTALAMA KÂR *(Os.* Vasâtî kâr, *Fr.* Profit moyen) Farklı kâr oranlarının aritmetik ortalaması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Anamalcı üretim düzeninde rekabet yasası, çeşitli kâr oranlarını eşitler. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu böyle olmasaydı, anamalcı üretim düzeni temelinden çökerdi. Çünkü kâr oranları düşük olan işletmelerin anamalları kâr oranı yüksek olan işletmelere kaçar ve yüksek kâr getiren sektörde aşırı üretim yapılarak mallar değerlerinden aşağı satılmaya başlardı. Rekabet, birbirinden farklı olan çeşitli kâr oranlarını, bunların *ortalaması* olan bir *genel kâr oranı*nda birleştirir. Belli büyüklükteki bir anamalın payına düşecek bu *genel kâra ortalama kâr* denir. Böylece, değerler de, fiyatlarda ancak *toplumsal ortalama* olarak gerçekleşir. Bununla beraber, mahallî özelliklerinden dolayı kimi teşebbüsler elverişli ya da elverişsiz durumda da kalabilirler. Örneğin gelişmiş ülkelerle gerikalmış ülkeler arasındaki durum böyledir. Gelişmiş ülkeler teşebbüsleri, gerikalmış ülkeler teşebbüslerinden daha yüksek bir kâr, *ortalama kâr*ın çok üstünde bir *aşırı kâr* elde ederler. Bunun nedeni, *anamalın organik bileşimi*ndeki farklardır. *Bk.* Anamalın organik bileşimi, Ortalama.

ORTALAMALAR *(Os.* Vasâtîler, *Fr.* Les moyennes, *Al.* Mittelwerte, *İng.* Averages) Ortalama türleri... Çeşitli *ortalama*'lar vardır. Bunların içinde en çok kullanılan *aritmetik ortalama (Os.* Hesâbî vasâtî, *Fr.* Moyenne arithmétique, *Al.* Aritmetisches Mittel, *İng.* Aritmetic mean)'dır, alt alta ya da yan yana yazılmış rakamlar toplamının rakam sayısına bölünmesiyle elde edilen ortalamayı dilegetirir; örneğin 100, 200, 300, 400, 500'ün aritmetik ortalaması 1500 rakamının 5 rakamına bölünmesiyle bulunan 300'dür, çünkü yan yana 5 rakam yazılmış bulunmaktadır ve bu rakamların toplamı da 1500'dür. Ortalaması alınan birimlerden büyük bölümünün sayısına yakın olan ortalamalara *tipik ortalama* (Örneğin bir toplumun boy ortalaması, çünkü

orta boylu insanlar çoktur), ortalaması alınan birimlerin büyük bölümünün sayısına uzak olan ortalamalara *atipik ortalama* (Örneğin bir toplumun yaş ortalaması, çünkü orta yaşlıların sayısı çocuklara ve gençlere göre azdır) denir. Her biri için tek gözlem yapılan birimlerin ortalamasına *öznel ortalama* (Örneğin adam başına gelir ortalaması, istatistik bilimi bu tür ortalamalarla çalışır), her biri için çeşitli gözlemler yapılan birimlerin ortalamasına *nesnel ortalama* (Örneğin dünyanın aya uzaklığı üstünde çeşitli gözlemlerden elde edilen rakamların ortalaması, astronomi bilimi bu tür ortalamalarla çalışır) denir. Ayrıca *mod* ve *medyan* gibi çeşitli ortalama türleri de vardır. *Mod (Fr.* Mode), bir istatistiksel sıralamada en çok tekrarlanan sayıdır. Diyelim beş öğrencili bir sınıfta öğrencilerin aldıkları notları sıralayarak genel başarıyı ölçüyoruz. Beş öğrencinin aldıkları notlar örneğin şöyle sıralanıyor: 2-2-3-4-5. Bu sıralamanın ortalaması 3,2 (Toplamı olan 16 sayısının öğrenci sayısı olan 5'e bölünmesiyle elde edilen sayı), modu 2 (çünkü en çok tekrarlanan 2'dir, iki öğrenci 2 almıştır), medyanı 3'tür (çünkü bu sıralamada ortada bulunan sayı 3'tür). *Medyan (Fr.* Médiane), bir sıralamada ortada bulunan sayıyı dilegetirir. Ortada bulunan sayı, bu örnekte açıkça görüldüğü gibi, ortalamadan çok farklıdır. *Bk.* Ortalama.

ORTALAMA MÂLİYET *(Os.* Vasâtî mâliyet, *Fr.* Coût moyen, *Al.* Durchschnittskosten, *İng.* Average cost) Tüm harcamalar tutarını üretim miktârına bölerek bulunan mâliyet... Örneğin 1000 lira harcanarak 100 kalem üretilmiştir, bu örnekte ortalama mâliyet 10 liradır. *Bk.* Mâliyet.

ORTALAMA TÜKETİM EĞİLİMİ *(Os.* Vasâtî istihlâk meyli, *Fr.* Propension moyenne a consommer, *Al.* Durchschnettliche Konsumneigung, *İng.* Average propensity to consume) Tüketilen bölümün tüm gelire oranı... *Bk.* Ortalama biriktirme eğilimi.

ORTA SINIFLAR *(Os.* Sunûf-ı evsat, *Fr.* Classes moyennes) Anamalcı sınıfıyla emekçi sınıfı arasında kalan bütün sınıflar... Bu deyimin kapsamına serbest meslek sahipleri, memurlar, köylüler, zanaatçılar, esnaf vb. gibi bütün kümeler sokuluyor. Oysa bu konuda *küme* ya da *katman*'la *sınıf* kavramları arasındaki ayrımı titizlikle gözönünde tutmak gerekir. Sınıfları ayırdeden ölçüt, üretim araçları üstündeki mülkiyet ilişkilerinin biçimidir. Küme ve katmanlarsa belli çıkarlar çevresinde toplanmış ve birçok sınıflara bağlı oldukları için sınıf niteliği taşımayan insan topluluklarıdır. Her sosyo-ekonomik kuruluşta *temel sınıflar*'ın yanında *temel olmayan sınıflar* da vardır. *Orta sınıf* deyimi bu temel olmayan sınıfları dilegetirir. Temel olmayan sınıflar, eşdeyişle orta sınıflar; ya aşılmış sosyo-ekonomik kuruluşun mülkiyet ilişkilerini sürdürmeye çalışan (örneğin anamalcı düzende *köylü sınıfı*'yla *toprak sahipleri sınıfı* gibi), ya da geleceğin sosyo-ekonomik kuruluşunda gerçekleşecek mülkiyet ilişkilerinin filizlerini taşıyan (örneğin feodal düzende *burjuva sınıfı* gibi) gruplardır. *Bk.* Sınıf.

ORTA SÜRELİ KREDİ *(Os.* Orta vâdeli kredi, *Fr.* Crédit a moyen terme, *Al.* Mittelfristige Darlehen, *İng.* Medium term credit) Genelikle 1-5 yıl arasındaki sürelerle verilen kredi... Bu süreyi 2-7 yıl arası sayanlar da vardır. Üstünde uyuşulmamış olmakla beraber kısa vâdeli kredilerle uzun vâdeli krediler arasındaki krediyi dilegetirir. Genellikle tesisleri yenilemek ya da genişletmek için aranan krediler, orta vâdeli kredilerdir. *Bk.* Kredi.

ORTAYA ÇIKMA HAKKI *(Os.* İhdâs hakkı, *Fr.* Droit formateur, *Al.* Gestaltungsrecht) Bir hukuksal duruma yeni bir hukuksal sonuç meydana getirmeye olanak tanıyan hak... Örneğin bir sözleşmeye son vermek, itirazda bulunmak, işlemin ortadan kaldırılmasını (iptâlini) istemek vb. bu türlü haklardandır. Bu hak, bu hakka sâhibolan kimse tarafından kullanılmakla, hukuksal bir sonuç meydana gelir.

ORTAYA KOYMA *(Os.* İbrâz, *Fr.* Présentation, *Al.* Praesentation, Vorzeigung; *İng.* Presentation, *Lâ.* Exhibitio) Gösterme... Tecimsel işlemlerde bir senedi borçluya göstererek ödenmesini istemeyi dilegetirir. Hukuk terimi olarak *mahkemeye verme* demektir, örneğin Ticâret Kanunu'nun 71 ve 78. maddelerine göre mahkeme ya doğrudan doğruya (re'sen) ya da taraflardan birisinin isteği üzerine ticârî defterlerin mahkemeye ibrâzını (verilmesini) isteyebilir.

ORTODOKS EKONOMİ *(Os.* Ortodoks iktisat, *Fr.* Économie orthodoxe) Klâsik ve yeniklâsik ekonomi okullarının ekonomi anlayışına verilen ad... Adı geçen ekonomi okullarının Keynes ekonomisi karşısındaki durumlarını nitelemek için kullanılmıştır. *Bk.* Keynesçilik.

OSMANLI EKONOMİSİ *(Os.* Osmanlı iktisâdiyâtı, *Fr.* Économie de l'Empire Ottoman) Yarı-feodal üretim düzeni... *Yarı-feodal* deyimi, Osmanlı üretim düzenini nitelemek için tarihsel ve eytişimsel özdekçi öğretinin ku-

rucularından Friedrich Engels tarafından kullanılmıştır. *Yarı-feodal deyimi,* feodal toprak mülkiyetinin ve siyasal feodalizmin hiçbir zaman Osmanlı üretim düzeninde yer almamış olduğunu dilegetirir *(Bk.* Engels'in 22 Aralık 1882 tarihli mektubu). Osmanlı *derebeyleri* Avrupa'nın feodal *senyörleri* niteliğini taşımadığı gibi Osmanlı *köylüsü* de Batı feodalizminin *serfleri* olmamıştır. Toprağın mülkiyeti, kimi zaman ve yerde sembolik de olsa, daima devletin üstünde kalmış; *timar* ve *zeamet* adı verilen yöntemlerle sadece toprak ürününden belli bir ölçüde *vergi alma* yetkisi toprak beylerine ve ağalarına bağışlanmıştır. Bu sistemde *ticâret* hiçbir zaman gelişmemiş ve feodalizmin bağrında oluşup onu kapitalist üretime dönüştüren *tüccar sınıfı* hiçbir zaman var olamamıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Egemen sınıf, *feodal sınıf* değil, *bürokrasi sınıfı*dır. Toprakta çalışanlar da, feodal sınıfın *köle*leri değil, devletin *kul*larıdır. Tarihsel süreçte bu terimlerin çok ayrı gerçekleri yansıtan çok ayrı anlamları vardır. Egemen sınıfın köleleri üretime katılmamakta, saraylarda ve köşklerde uşaklık etmektedirler. Üretimin pek küçük bir bölümü üreticilerin kendi ihtiyaçları için ayrılmakta; büyük bölümü timar ve zeamet sahipleriyle devlet arasında paylaşılmaktadır. Pazar üretimini gerçekleştirecek ve dolayısıyla *tüccar sınıfını* oluşturacak en küçük bir etken yoktur. *Devlet angaryası*yla elde edilen üretim fazlası, ticâret pazarlarına değil, devletin savunma araçlarına ve zevk âlemlerine harcanarak çarçur edilmektedir. *Yarı-feodal* deyiminin kapsadığı anlam budur. Böyle bir sistemde toprak mülkiyetinin, özel kişilerin elinde değil, devletin elinde oluşu anamalcı gelişmeye engel olmak bakımından çok daha kötü bir sonuç verir. Devlet, varlığını, bütün gelirleriyle -zevk ve safa âlemlerinin dışında- ordusunu güçlendirerek yeni fetihler ve dolayısıyla yeni gelir kaynakları elde etmekle ayakta tutabilir. Yeni fetihlerle elde edilen yeni gelir kaynakları da aynı kısırdöngüye girdiğinden daha yeni fetihler ve daha yeni gelir kaynakları gerekir. Bu fetihler, güçlenmeye başlayan Batı burjuvazisi karşısına dikilinceye kadar, böylece sürüp gider. Bu düzenin, kendi sınırları dışında gelişen yeni bir genç düzenle çatışması ve bu çatışma sonunda yıkılıp gitmesi kaçınılmazdır. *Bk.* Feodalite, Derebeylik, Kemalizm, Kapitülâsyon, İç kapitülâsyonlar, İltizam, Has.

OTLAK *(Os.* Mer'a, *Fr.* Pâturages, *Al.* Weideland, *İng.* Pasturage, *Lâ.* Ager compascuus, Pascuum) Hayvan otlatılacak yer... Medenî Kanun'un 574, 641, 675 ve 703. maddelerinde otlaklara özgü hükümler vardır. Kamuya ait otlaklar bulunduğu gibi özel mülkiyet altında bulunan otlaklar da vardır. Fransızca deyim *otlatma hakkı*'nı da dilegetirir. Anamalın ilk birikimi, özellikle İngiltere'de ekili tarlaların çiftçilerin elinden zorla alınarak otlaklaştırılmasıyla başlamıştır. *Bk.* İlk birikim.

OTOMATİK DENGE *(Os.* Muvâzenei gayri ihtiyârî, *Fr.* Équilibre automatique, *Al.* Automatisches Gleichgewicht, *İng.* Automatic balance) Fizyokrat ve liberal ekonomi anlayışının doğal düzen inancından doğan ve tam rekabet koşulları içinde kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılan ekonomik denge... Özellikle Ricardo, Mill ve Say taraflarından geliştirilen *otomatik denge* kavramı, ticâretin hiçbir müdâhale yapılmaksızın tamamıyle serbest bırakılması halinde kendi kendini otomatik olarak dengeleyeceğini ve hiçbir bunalımın gerçekleşmesine imkân bırakmayacağını dilegetirir. Fransız ekonomicisi Say'ın *mahreçler yasası,* bu kendiliğinden dengenin en belli örneklerinden birini ilerisürer. Oysa anamalcı üretimin ayırt edici niteliği, otomatiği bir yana, ekonomik dengeyi müdahalelere rağmen bir türlü sağlayamamasıdır. Bu anlayışa göre her kayıp bir kazancı karşıladığından sistemin bütünlüğü içinde hiçbir zarar sözkonusu değildir. Örneğin John Stuart Mill'e göre bir ülkeden öbür ülkeye altın kaçıyorsa bunda telâş edecek hiçbir şey yoktur. *Otomatik denge* bu altın akımını kısa zamanda tersine çevirecektir. Çünkü bir memleketten öbürüne altın kaçması demek, o memleketteki döviz kurunun altın ihraç noktasına yükselmesi demektir. Altın kaçıran ülkede bu yüzden fiyatlar düşecek, fiyatların düşmesi yüzünden de ihracat artacak, ithalât azalacaktır. Buna karşı, kaçan altınları toplayan ülkede fiyatlar yükselmeye başlayacak ve bundan ötürü de ithalât artarken ihracat azalacaktır. Bundan doğacak sonuç şudur: Altın kaçıran ülkede döviz kuru altın ihraç noktasının altına düşerken, kaçan altınları toplayan ülkede döviz kuru altın ihraç noktasına yükselecektir. Bu da, altınların, tersyüzü geriye dönmelerini zorunlu kılmaktadır. Otomatik denge kuramını ilkin ortaya koyan İngiliz düşünürü David Hume'dur. *Bk.* Bunalım, Denge, Kaynaklar kuramı.

OTOMATİK EKONOMİK BÜYÜME *(Os.* Otomatik iktisâdî neşvünümâ *Fr.* Croissance économique automatique) Anamal ve hâsıla hızının gelişme hızıyla eşit bulunduğu kendiliğinden ekonomik gelişme... Özellikle İngi-

liz ekonomicisi Harrod'la Amerikan ekonomicisi Domar taraflarından ilerisürülmüştür. Birbirlerinden habersiz olarak çalışan ve dengeli gelişme koşullarını saptayan gelişme modelleri birbirinin benzeri olan bu ekonomicilerin ilerisürdükleri dengeli gelişme modeline *Harrod-Domar modeli* denir. Ülkemizin kalkınma plânı da bu modele göre hazırlanmıştır. Harrod-Domar'ın bu modelin çizilmesinde temel görüşleri şudur: Yatırımlar, gelir yarattıkları oranda üretimin verimini de arttırırlar.

OTOMATİK TAM ÇALIŞTIRMA DENGESİ *(Os.* Otomatik tam istihdam muvâzenesi, *Fr.* Plein emploi à équilibre automatique) Emek piyasasının sunu ve istem yasasıyla belirlendiğini ilerisüren liberal görüş... Smith, Ricardo ve özellikle Malthus gibi liberallerce ilerisürülen bu görüşe göre, ücret azaldıkça insan sayısı da azalacaktır. Demek ki insan sayısı arttıkça ücret azalacak, insan sayısı azaldıkça ücret artacaktır. Liberallerin bundan çıkardıkları sonuç şudur: Aranım, bütün öteki malların olduğu gibi, insan-malın da üretimini ayarlar. Bu üretim, *tam istihdam dengesi*nin üstüne çıkarsa onu azaltır, altına inerse onu yükseltir. Demek ki serbest ticâret piyasası, hiçbir müdahaleyle zedelenmediği durumda, insan kullanımım da otomatik olarak dengeler. *Bk.* Otomatik denge, Maltüsçülük, Liberalizm.

OTURMA ANTLAŞMASI *.Os.* İkaamet muâhedesi, *Fr.* Traité d'établissement, *Al.* Niederlassungsabkommen, *İng.* Convention respecting conditions of residence and business) Antlaşmayı yapan devletler vatandaşlarının birbirlerinin ülkesinde oturma ve ticâret yapma haklarını düzenleyen sözleşme.

OTURMA BİLDİRGESİ *(Os.* İkaamet beyânnâmesi, *Fr.* Déclaration de séjour, *Al.* Polizeiliche Anmeldung, *İng.* Declaration of residence) Türkiye'de on beş günden çok kalacak yabancıların polise vermekle yükümlü oldukları beyanname... *Bk.* Oturma izni.

OTURMA İŞBIRAKIMI *(Os.* Oturma grevi, *Fr.* Gréve avec occupation d'usine, *Al.* Sitzstreik, *İng.* Sit-down strike) İşyerinde oturma yoluyla gerçekleştirilen grev... Kimi ülkelerde *işyerini işgal* olarak nitelenir ve yasalarca yasaklanır. *Bk.* İşbırakımı.

OTURMA İZNİ *(Os.* İkaamet tezkeresi, *Fr.* Permit de séjour, *Al.* Aufenthaltsgenehmigungsurkunde, *İng.* Permit of residence) Bir ülkede oturabilmeleri için yabancılara verilen izin kâğıdı... *Bk.* Oturma bildirgesi.

OWENCİLİK *(Os.* Owenizm, *Fr. O*wenisme, *Al.* Owenismus, *İng.* Owenism) İngiliz toplumcusu Owen'in ve onu izleyenlerin toplumculuk anlayışı... İngiliz ütopyacı toplumcusu Robert Owen (1771-1858), işadamı gözlem ve deneylerine dayanarak, kendine özgü toplumcu bir tutum geliştirmiştir. Ütopik bir alanda da olsa, anamalcılığın çelişkilerini sezmiş ve bizzat sahibi olduğu fabrikada örnekler vererek anamalcı sistemin zararlarını önlemeye çalışmıştır. Toplumculuk, özellikle, kooperatif modelini Owen'e borçludur. Owen, anamalcı düzendeki artan yoksulluğu, üretim sürecine değil, bölüşümün âdil olmaması nedenine bağlıyordu. 25.000 işçinin çalıştığı bir fabrikayı örnek bir fabrika haline getirmişti. İşçi çocukları için bakımevleri açmıştı. Bu bakımdan çocuk yuvalarının da icatçısı sayılmaktadır. Başka fabrikalar işçilerini on dört saat çalıştırırken Owen on buçuk saat çalıştırıyordu. Beş yıllık bir mücadeleden sonra, 1819 yılında, kadınların ve çocukların çalışma saatlerini kısatlayan ilk yasanın çıkarılmasını da o sağlamıştır. Düşünceleri, özellikle birimi çalışma saatiyle belirlenen vesikalar karşılığında emek ürünleri alışverişinin yapıldığı *emek pazarları* projesi, Proudhonculuğu geniş çapta etkilemiştir. Engels, onun için "bu adamın kişiliğinde, yücelik derecesine varan çocuksu bir yanla insanları yönetme konusunda pek az kimsede bulunan bir yetenek yan yana bulunuyordu" der. *Bk.* Toplumculuk, Ütopyacı toplumculuk.

OY *(Os.* Rey, *Fr.* Vote, *Al.* Stimme, Abstimmung; *İng.* Vote, *Lâ.* Sententiae, Suffragia) Bir topluluk üyelerinin ilerisürdükleri görüş... Bu görüşü bildiren kâğıdı da dilegetirir. Açık ya da gizli olabilir.

OY BAKIMINDAN AYRICALIKLI PAY BELGİTLERİ *(Os.* Rey noktai nazarından, imtiyazlı hisse senetleri, *Fr.* Action a doit de vote privilégié, *Al.* Stimmrechtsaktien, *İng.* Shares carrying voting power) Genel kurul toplantılarında sahiplerine daha çok oy hakkı sağlayan hisse senetleri.

OYLAMA TRÖSTÜ *(Os.* Rey tröstü, *Fr.* Syndicat d'entreprises, *Al.* Auf das Stimmrecht beschraenkter Trust, *İng.* Voting trust) Hisse senetlerinin sadece oy hakkını kullanan tröst... Tröst ya da holding denilen dev ortaklığın icatçısı ve kurucusu T. Doot tarafından kurulmuştur. Rockefeller'in avukatı ve sonradan ortağı olan Doot, çeşitli petrol şirketlerinin mülkiyetlerine sahibolanların hisse senetlerini, mülkiyetleri sahiplerinde kalmak üzere, sade-

ce oy hakları bakımından bir tröstte toplamış ve böylelikle bütün petrol şirketlerine egemen olmuştur. Doot'un bu buluşuyla kurduğu *Standard Oil Company*, dünyada kurulan ilk trösttür. *Bk.* Tröst, Holding.

OYNAK ÖLÇÜ *(Os.* Mütehavvil merdiven, Eşel mobil; *Fr.* Échelle mobile; *Al.* Gleitskolentarif, Gleintende Skala; *İng.* Sliding scale) Mal fiyatlarının iniş çıkışlarıyla inip çıkan ücret ve maaş ödeme dizgesi... Yüzeyde satınalma gücünün korunması amacıyla, gerçekteyse kâr oranını artırmak amacıyla uygulanır. Ücret artışını, anamalcı kârından değil, tüketim maddelerine yansıtılan zamlardan öder ve böylelikle de aynı zamanda ücret artışlarının fiyat artışlarını doğurduğu savını ilerisürmek hakkını elde etmiş olur. Oysa ücret artışlarının kârlarda yapılacak kısıtlamalardan karşılanması gerekir, anamalcı kârları ücret artışlarını her zaman bol bol karşılayabilecek bir düzeydedir ve böylece karşılanan ücret artışları hiçbir zaman en küçük bir pahalılığı ve enflâsyonu gerektirmez. *Bk.* Ücret, Cehennem çemberi kuramı.

OYUNCU *(Os.* Hosye, *Fr.* Haussier, *Al.* Hausierer, *İng.* Bull, Speculator) Borsada fiyat iniş çıkışları üstünde kumar oynayan vurguncu... *Bk.* Borsa oyuncusu, Borsa oyunu.

OYUN KURAMI *(Os.* Oyun nazariyesi, *Fr.* Théorie des jeux, *Al.* Theorie der Spiele, *İng.* Game theory, Theory of games) Rakiplerin, birbirlerini gözleyerek, en çok kârı elde etmek için ne türlü bir tutum izlemeleri gerektiğini ve iki kişilik rekabette rakiplerin hangi kâr çizgisinde denge kurabileceklerini kumar formülleriyle saptayan kuram... *Oyun kuramı*, J. von Neumann ve O. Morgenstern adlı iki ekonomici tarafından birlikte ilerisürülmüştür. Morgenstern "otomobil şirketleri arasındaki rekabet çatışmalarını, poker oyununa kıyaslamak, mekanik bir sürece kıyaslamaktan daha mantıksaldır" der. Tam rekabet şartlarının hemen hiçbir yerde gerçekleşmediği ve klâsiklerin hayal ürünü bulunduğu iyice anlaşıldıktan sonra klâsik ve neo-klâsik kuramların bu konudaki varsayımları çökmüş, özellikle oligopol durumunda rakiplerin davranışlarını saptayacak yeni bir kuram aranmıştır. Anamalcı üretim düzeninin, birçok ciddî görünüşlü kuramlardan geçip, sonunda *kumar oyunu kuramı*na dayanması pek ilginçtir. Bu anlayışa göre rakipsiz olan monopolcu, kendi hesabını kolaylıkla yapabilir; karşısında, zorunlu olarak gözlemesi gereken başkaca hiç kimse yoktur. Ama oligopolcular böyle değildirler, birbirlerinin stratejilerini dikkatle gözlemek ve kendi davranışlarını rakiplerinin davranışlarına göre hesaplamak zorundadırlar. Bu hesap, tıpkı kumar oyunundaki gibi, bir *tahmin* hesabıdır. Ama bu tahmin, tıpkı kumar oyunundaki gibi, en ustalıklı olarak nasıl yapılmalıdır? İşte *oyun kuramı*, oligopolculara bunun yolunu öğretir. Oligopolcu bir firma, karşısındaki firmaya karşı, en büyük kârı kapabilmek için üç kâğıtla kumar oynayabilir: Malın fiyatı, malın miktârı ve malın kalitesi... Örneğin oligopolcu *A*, rakibini yıkmak için, fiyatını biraz düşürmeye kalkarken oligopolcu *B*, kaliteyi biraz düşürerek fiyatı ondan daha aşağıya indirebilir. Tıpkı poker oyunundaki gibi çok dikkatli bulunmak gerekir. Bu durumda, birinin kazancı, ancak ötekinin kaybıyla mümkün olacaktır. Oyun kuramcıları, her iki oyuncu için de muhtemel bütün stratejileri bir cetvelde saptamışlar, bu cetvele *kazanç matrisi* adını vermişlerdir. Bu matriste her strateji ihtimalinin, karşı stratejiyle karşılaşması halinde, sağlayacağı kâr ve zarar da hesaplanmıştır. Oyun kuramcılarına göre rakiplerden biri, ne türlü davranırsa davransın -yani hangi stratejiyi seçerse seçsin- karşısındakinin kendisine en küçük kârı bırakacak stratejiyi seçebileceğini düşünüyorsa, bu halde, kendisi için, bütün muhtemel stratejiler arasından küçük kârların en büyüğünü seçmesi akıllıca olur. Çünkü nasıl olsa bu oyunu kazanamayacağına inanmıştır, öyleyse oyunu *en az kayıpla* kapatmalıdır. Eğer karşı taraf da aynı şekilde düşünmüşse, kumar tutmuş demektir. Böylelikle her ikisi de aynı stratejiyi seçmiş olurlar ve eşit miktarda kâr elde ederler. Ne var ki, böyle bir dengenin düopol piyasasında kurulabilmesi için, her iki oyuncunun da, kazanç matrisini iyice bildiği varsayılmıştır; eşdeyişle her iki oyuncu da karşısındakinin kazanç matrisi hakkında kesin bilgiye sahiptir. Aksi halde, biri minimum kazançlarını maksimumlaştırırken (maksimin) öbürün maksimum kayıplarını minimumlaştıramaz (minimaks). *Bk.* Rekabet, Sigorta, Oligopol.

ÖDEK *(Os.* Poliçe, *Fr.* Traite, Lettre de change; *Al.* Tratte, Gezogener, Wechsel; *İng.* Draft, Bill of exchange) Hâmiline para ödenmesi gereken değerli kâğıt... Belli bir sürenin sonunda belli bir parayı kendi adına ya da bir başkasının emrine ödemesi için alacaklının borçlusuna yazdığı bildiriyi dilegetirir. Üçlü bir para ilişkisi aracıdır. Örneğin Ahmet, Mehmet'e yüz liralık bir mal satmış ve henüz parasını almamıştır. Bu sırada Hasan'dan yüz liralık mal satın alan Ahmet, Mehmet'e, yüz lira alacağının Hasan'a ya da *emrü havalesine* (onun ciro edeceği herhangi bir kimseye) ödenmesi için bir *poliçe çeker.* Bu örnekte Ahmet *keşideci,* Mehmet *muhatap,* Hasan da *müteneffi*dir. Bu üç deyim, sırasıyla, poliçeyi çeken, kendisine poliçe çekilen, poliçeden yararlanan anlamınadır. Bu poliçenin *müteneffii* Hasan da Ali'den yüz liralık bir mal almışsa bu *poliçeyi para* gibi kullanır ve Ali'ye ciro eder. Bu durumda Mehmet'ten parayı alacak olan *müteneffi* Ali'dir. *Poliçe,* itimada dayanan bir sistemdir ve para darlığından doğmuştur. *Poliçe* deyimi, *sigorta poliçesi (Fr., Al.* Police, *İng.* Policy) anlamında da kullanılır, bu anlamda sigortacı tarafından imza edilerek sigorta ettirene verilen ve her iki tarafın da hak ve borçlarını kapsayan bir senet niteliğindedir. Sigorta poliçesi, sigorta konusunun gerçekleşmesi durumunda ödenecek para miktarının önceden belli olup olmamasına ya da değişebilir olmasına göre *dalgalı poliçe (Fr.* Police flattante, *Al.* Laufende Police, *İng.* Floating policy), *açık poliçe (Fr.* Police ouverte, Police non évaluée; *Al.* Offene Police, *İng.* Open policy) ya da *değerlendirilmiş poliçe (Fr.* Police évaluée, *Al.* Wertpolice, *İng.* Valued policy) biçimlerinde olabilir. Poliçe, bono ve çek'le birlikte bir tedâvül ve ödeme aracıdır, Türk hukukuna göre *kıymetli evrâk*'tır ve *kambiyo senetleri* arasında yer alır. Bunlar gibi piyasada işlem görür ve başkasına devir (ciro) edilebilir. Kendisine poliçe çekilen kişi (muhâtap) poliçeyi kabul etmediği ya da ödemediği takdirde poliçeyi çeken (keşîdeci) poliçe tutarını ödemekle yükümlüdür, bu anlamda poliçenin asıl borçlusu poliçeyi düzenleyen ve çeken kişidir. Poliçenin son taşıyıcısı (hâmili) muhatap tarafından ödenmeyen poliçeden ötürü, varsa ve dilerse, aradaki cirantalara da rücû edebilir, eşdeyişle poliçeyi onların ödemesini isteyebilir. Poliçeler, ya derhal ödenmesi gerekli olarak ya da belli bir süre sonunda ödenmesini gerektirecek (vâdeli) biçimde düzenlenebilir. *Poliçe* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Sigorta poliçesi (İng.* Insurance policy), *poliçe karşılığı borç verme (İng.* Loan of policy), *ödenmesi gerekli poliçe (İng.* Draft payable), *ticârî poliçe (İng.* Commercial draft), *kazâ sigortası poliçesi (İng.* Accident policy), *hayat sigortası poliçesi (İng.* Life policy), *yangın sigortası poliçesi (İng.* Fire policy), *taşıma sigortası poliçesi (İng.* Policy on cargo), *genel sigorta poliçesi (İng.* All in policy), *açık poliçe (İng.* Blank policy), *navlun poliçesi (İng.* Freight policy), *gemi sigorta poliçesi (İng.* Marine policy), *süreli sigorta poliçesi (İng.* Time policy), *değerlendirilmiş sigorta poliçesi (İng.* Valued policy), *gezi sigortası poliçesi (İng.* Voyage policy), *savaş sigortası poliçesi (İng.* War risk policy), *vâdeli poliçe (İng.* Time draft), *belgeli poliçe (İng.* Draft with documents attached), *banka keşîdesi (İng.* Bank draft), *ibrâzında ödenecek poliçe (İng.* Demand draft, Sight draft), *taşıma senedi (İng.* Carrier's policy), *özel poliçe (İng.* Special policy), *bölünmüş poliçe (İng.* Divided policy), *poliçenin hâmili (İng.* Policy holder), *poliçe sâhibi (İng.* Policy owner), *müşterek poliçe (İng.* Collective policy), *bütün dünyada geçerli poliçe (İng.* Wide world policy), *ek poliçe (Os.* Zeyilnâme, *İng.* Additional policy, Supplementary policy), *nâma yazılı poliçe (İng.* Named policy), sigorta bedelini daha sonra saptamak üzere düzenlenen poliçeyi dilegetiren *değerlendirilmemiş poliçe (İng.* Unvalued policy), *primsiz poliçe (İng.* Paid up policy), *yürürlükte bulunan poliçe (İng.* Policy being in force).

ÖDEME

1. *(Os.* Te'diye, *Fr.* Payement, Acquittement; *Al.* Zahlung, Einlösung; *İng.* Payment, Redemption, Discharge; *Lâ.* Solutio) Para borcunun alacaklısına verilmesi... Bu türlü ödemede ödemeyi gerektiren borç bir sözleşmeden doğabileceği gibi bir alışverişten de doğabilir, satın alınan bir şeyin parasını verme bu türlü bir ödemedir. *Bk.* Borç.

2. *(Os.* Edâ, *Fr.* Prestation, *Al.* Leistung, *İng.* Prestation, *Lâ.* Praestatio) Bir yükümü yerine getirme... *Edâ* deyimi gerçekte yükümlülüğü dilegetirir, ama dilimizde *ödeme* anlamında "borcumu edâ ettim" denir. Bu anlamda ödeme, taraflardan yalnız birinin ötekine karşı yerine getirmekle yükümlü bulunduğu şeyi yapmasını dilegetirir. Bu yüküm bir malın teslimi, bir hizmetin yapılması ya da bir davranıştan kaçınma olabilir. Bir şey yapmak yükümlülüğü aynı zamanda bir *borç*'tur, bun-

dan ötürü *edâ* deyimi *borç* anlamında da kullanılır. *Bk.* Borç.

3. *(Os.* Tesviye, *Fr.* Remboursement, *Al.* Rückzahlung, Erfüllung; *İng.* Reimbursement) Parayı vererek bir borcu kapatma... Verip ödeyerek sonuca bağlamayı dilegetirir. Alınanı geri verme anlamındadır. *Bk.* Borç, Alacak.

ÖDEME ANLAŞMALARI *(Os.* Te'diye muâhedeleri, *Fr.* Accords de paiement, *Al.* Zahlungsabkommen, *İng.* Payment accords) İki ülke arasındaki borç ve alacakların ödenmesi için yapılan anlaşma... Bu anlaşmalar ülkeler arasında 1931 bunalımından sonra yapılmaya başlanmıştır, genellikle de takas ya da kliring anlaşmalarıdır, daha açık bir deyişle ya mallar mallarla değiştirilir ya da dışalım (ithalât) için ödenmesi gerekli para dışsatımcılara (ihracatçılara) ödenir.

ÖDEME ARACI *(Os.* Te'diye vâsıtası, *Fr.* Moyens pécuniaires, *Al.* Zahlungsmittel, *İng.* Pecuniary means) Satın ya da ödünç alınan bir şeyin karşılığını verme aracı... Örneğin bu anlamda "para, bir ödeme aracıdır" denir. *Bk.* Ödeme.

ÖDEME BUYRUĞU *(Os.* Te'diye emri, *Fr.* Commandement de payer, Ordre de payement; *Al.* Zahlungsbefehl, Zahlungsanweisung; *İng.* Order of payment) Ödemede bulunulması için verilen emir... Hukuk açısından bir borç için yapılan ilâmsız takiplerde icrâ dâiresince İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 60. maddesine göre borçluya tebliğ edilen emirdir. Genel olarak çek, poliçe, varant vb. birer ödeme emridirler. *Bk.* Ödeme buyruğu mektubu, Akreditif.

ÖDEME BUYRUĞU MEKTUBU *(Os.* Te'diye emri mektubu, Akreditif mektubu; *Fr.* Lettre de crédit, *Al.* Kreditbrief, *İng.* Letter of credit, *Lâ.* Mandatum credendae pecuniae) Bir kimseye para ödenmesi için yazılan mektup... *Akreditif* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Ödeme buyruğu, Akreditif.

ÖDEMEDE GECİKME *(Os.* Te'diyede teehhür, *Fr.* Retard de payement, *Al.* Zahlungsverzögerung, *İng.* Delay of payment) Ödeme yapılması gereken zamanı geçirme... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME GÜÇLÜĞÜ *(Os.* Te'diye müşkilâtı, *Fr.* Difficulté de payement, *Al.* Zahlungsschwierigkeit, *İng.* Financial difficulty) Para bulup ödemekteki güçlük... Ticâret dilinde buna *mâlî sıkıntı* da denir. *Bk.* Ödeme, Ödeme kolaylığı.

ÖDEME GÜNÜ *(Os.* Te'diye günü, *Fr.* Jour de payement, *Al.* Zahltag, *İng.* Pay day, Day of payment) Ödeme yapılması gereken gün... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME İSTEMİ *(Os.* Te'diye talebi, *Fr.* Demande de payement, *Al.* Zahlungsaufforderung, *İng.* Request to pay) Ödenmesini isteme... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME KOLAYLIĞI *(Os.* Te'diye suhûleti, *Fr.* Facilité de payement, *Al.* Zahlungserleichterung, *İng.* Easy payment) Para bulup ödemekteki kolaylık... *Bk.* Ödeme güçlüğü.

ÖDEME KOŞULLARI *(Os.* Te'diye şartları, *Fr.* Conditions de payement, *Al.* Zahlungsbedingungen, *İng.* Terms of payment) Ödeme sırasında yerine getirilmesi istenen gerekler... *Bk.* Ödeme.

ÖDEMELER DENGESİ *(Os.* Te'diye muvâzenesi, Te'diye bilânçosu; *Fr.* Balance des paiements) Bir ülkenin başka ülke ya da ülkelerle olan alacak-verecek hesaplarının dökümü yapılarak alacak ya da verecek durumu ve farkının belirtilmesi... Eşanlamda *muhâsebe dengesi* deyimi de kullanılmaktadır, *ödeme dengelemi* de denir. Dar anlamda bir *ticâret dengesi*'dir, bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerini saptar, gelişme derecesini gösterir.

ÖDEMEME *(Os.* Ademi te'diye, *Fr.* Non-paiement, *Al.* Nichtzahlung, *İng.* Non-payment) Vâdesi gelen bir borcun borçlusu tarafından alacaklısına ödenmemesi durumu... Ticâret Kanunu'nun 569. ve onu izleyen maddelerine göre bu durumun bir protestoyla saptanması şarttır. *Bk.* Ödememe uyarısı.

ÖDEMEME UYARISI *(Os.* Ademi te'diye protestosu, *Fr.* Protêt faute de paiement, *Al.* Protest mangels Zahlung, *İng.* Protest for non-payment) Bir borcun ödenmemesi durumunda alacaklı tarafından noter aracılığıyla borçluya gönderilen protesto... *Bk.* Ödememe.

ÖDEMENİN GERİÇEVRİLMESİ *(Os.* Te'diyenin reddi, *Fr.* Refus de payement, *Al.* Zahlungsverweigerung, *İng.* Refusal to pay) Ödememe... *Bk.* Ödememe.

ÖDEMENİN KESİLMESİ *(Os.* Te'diyâtın tâtili, *Fr.* Cessation de payement, Suspension de payement; *Al.* Zahlungseinstellung, *İng.* Stopping of payment, Suspension of payment, Insolvency) Borçlunun ödemeyi durdurması... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre borçlunun aczine kanıttır. Borçlunun borcunun tümünü ödeyemeyeceğini açıkça söylemesi ya da öde-

meyi fiilen kesmesi ya da ödemeden kurtulmak için kaçmış olduğunun anlaşılması bu sonucu doğurur. *Bk.* Ödeme.

ÖDEMENİN OLANAKSIZLIĞI *(Os.* Edânın imkânsızlığı, *Fr.* Impossibilité d'éxécution de la prestation, *Al.* Unmöglichkeit der Leistung, *İng.* Impossibility of performance, *Lâ.* İmpossibilitas praestationis) Borçluya düşen ödeme yükümlülüğünün borçlunun elinde olmayan bir neden yüzünden yerine getirilememesi... Borçlar Kanunu'nun 117. maddesine göre bu olanaksızlık eğer sözleşme yapıldığı sırada varbulunuyorsa sözleşme geçersizdir (bâtıldır), eğer sözleşme yapıldıktan sonra gerçekleşmişse borç düşer (sukut eder). Borçlar Kanunu'nun 98. maddesine göre ödemenin olanaksızlığı borçlunun kusurundan doğmuşsa tazminatı gerektirir. *Bk.* Borç, Ödeme.

ÖDEME SÖZVERİSİ *(Os.* Te'diye vaadi, *Fr.* Promesse de payement, *Al.* Zahlungsversprechen, *İng.* Promissory note) Borcun ödeneceğine dâir verilen söz... *Bk.* Ödeme, Borç.

ÖDEME SÜRESİNİN UZATILMASI *(Os.* Te'diye mühletinin temdidi, *Fr.* Prorogation de délai, *Al.* Zahlungsaufschub, *İng.* Delay of payment, Remission of payment, Respite of payment, Postponement of payment) Borçlunun ödemede bulunması için saptanmış olan zamanın uzatılması... *Bk.* Ödeme, Süre.

ÖDEME TARİHİ (*Os.* Te'diye tarihi, *Fr.* Date de payement, Terme de payement; *Al.* Zahlungstermin, *İng.* Term of payment) Borçlunun ödemede bulunması için saptanmış olan tarih... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME YERİ *(Os.* Te'diye mahalli, *Fr.* Lieu de payement, *Al.* Zahlungsort, *İng.* Place of payment) Borçlunun ödeme yapması gereken yer... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME YERİNE YAPMA *(Os.* Edâ yerine ifâ, *Fr.* Dation en payement, *Al.* Hingabe an Zahlungsstadt, Leistung an Erfüllungsstadt; *İng.* Performance in lieu of payment, Prestation in lieu of the promised payment; *Lâ.* Datio in solutum) Para verme yerine başka bir şey vererek ya da yaparak ödeme... Örneğin borcunu para olarak ödeme yerine bir malını vererek ödemek böyledir. Borçlu, alacaklısının da olurunu alarak, taahhüt ettiğinden başka bir şey vererek ya da yaparak borcunu ortadan kaldırabilir. *Bk.* Ödeme, Borç, Ödeme yerine yapılan yerine getirme.

ÖDEME YERİNE YAPILAN YERİNE GETİRME *(Os.* Te'diye yerine edâ, *Fr.* Prestation en vue du payment, *Al.* Leistung erfüllungshalber, *Lâ.* Datio solutionis causa) Borçlunun alacaklısına, satıp içinden alacağını alması için herhangi bir şeyi vermesi... *Ödeme yerine yapma* (Edâ yerine ifâ)'dan farklı olarak bu durumda borçlunun alacaklısına borcunu ödemek yerine bir mal ya da bir hak vermesiyle borç ortadan kalkmaz, ne var ki alacaklı kendisine teslim edilen şeyi paraya çevirme olanağına sahip olduğu sürece borçlusundan borcunu ödemesini de isteyemez, borçlu da alacaklısına verdiği şeyi geri isteyemez (Borçlar Kanunu'nun 396. maddesi). Bu durumda bir çeşit vekâlet sözleşmesiyle bir çeşit rehin hakkı meydana gelir. *Bk.* Ödeme yerine yapma, Ödeme.

ÖDEME YETENEĞİ *(Os.* Te'diye kaabiliyeti, *Fr.* Solvabilité, *Al.* Zahlungsfaehigkeit, *İng.* Solvency) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir malsal durumda bulunması... İcrâ ve İflâs Kanunu hükümlerine göre iflâsı istenen borçlunun borcunu ödemesi ödeme yeteneğinin kanıtıdır ve iflâs istemi bu durumda reddedilir. *Bk.* Ödeme.

ÖDEME YETENEKSİZLİĞİ *(Os.* Te'diye kaabiliyetsizliği, *Fr.* Insolvabilité, *Al.* Zahlungsunfaehigkeit, *İng.* Insolvency) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir malsal durumda bulunmaması... *Bk.* Ödeme yeteneği, Ödeme yeteneksizliğini duyurma.

ÖDEME YETENEKSİZLİĞİNİ DUYURMA *(Os.* Te'diye kaabiliyetsizliğini ilân, *Fr.* Cesser ses payements, Se déclarer insolvable; *Al.* Sich Zaklungsunfaehig erklaeren, *İng.* To declare one's self insolvent) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir durumda bulunmadığını ilân etmek... *Bk.* Ödeme yeteneksizliği.

ÖDEMEYE YETENEKLİ *(Os.* Te'diyeye muktedir, *Fr.* Solvable, *Al.* Zahlungsfaehig, *İng.* Solvent) Borçlarını ya da satın aldıklarını ödeyebilecek güçte olan... *Bk.* Ödemeye yeteneksiz.

ÖDEMEYE YETENEKSİZ *(Os.* Te'diyeye gayrı muktedir, *Fr.* Insolvable, *Al.* Zahlungsunfaehig, *İng.* Insolvent) Borçlarını ya da satın aldıklarını ödeyebilecek güçte olmayan... *Bk.* Ödemeye yetenekli.

ÖDEMEYİ KESMEK *(Os.* Te'diyeyi tâtil etmek, *Fr.* Suspendre, *Al.* Einstellen, *İng.* To suspend) Borçlunun ödemeyi durdurması... *Bk.* Ödemenin kesilmesi.

ÖDEME YÜKLENİMİ *(Os.* Te'diye taahhüdü, *Fr.* Engagement de payer, *Al.* Zahlungs-

verpflichtung, *İng.* Liability to pay) Bir borcu ödemeyi taahhüt etme... *Bk.* Ödeme, yüklenme, Ödeme yükümü.

ÖDEME YÜKÜMÜ *(Os., Fr.,* Aval, *Al.* Aval, Wechselbürgschaft; *İng.* Aval, Surety, Bill guarantee) Üçüncü bir şahsın bir ticâret senedini imzalayarak müteselsil kefil niteliğiyle borcun ödenmesini taahhüt etmesi... Ticâret Kanunu'nun 555 ve 557. maddelerine göre aval veren kişi, o borçtan ötürü kefil olduğu borçlu derecesinde sorumludur ve senedi ödediği takdirde ödediği parayı kefil olduğu borçludan ya da onun kefillerinden isteyebilir, keşîdeciden başka senet üstünü imzalayan kişi aval vermiş sayılır. Aval, bir kefâlet biçimidir. *Bk.* Ödeme yükümü sigortası.

ÖDEME YÜKÜMÜ SİGORTASI *(Os.* Aval sigortası, İtibâr sigortası; *Fr.* Assurance-crédit, *Al.* Kreditversicherung, *İng.* Credit insurance) Bir kimsenin kendisine borçlu olanların aciz haline düşerek borçlarını ödeyememeleri tehlikesine karsı yaptırdığı sigorta... Ticâret Kanunu'nun 937. maddesine göre bu sigortaya *ticârî itibâr sigortası* da denir. *Bk.* Ödeme yükümü.

ÖDEME ZAMÂNI *(Os.* Te'diye zamânı, *Fr.* Date d'exécution, *Al.* Leistungszeit, Erfüllungszeit; *İng.* Time of performance, *Lâ.* Dies solutionis) Borçlunun ödeme yapmaya hakkı olduğu zaman... Medenî Kanun'la Borçlar Kanunu'na göre buna *borcun edâ kaabiliyetini iktisâbetmesi* denir. Bunun karşıtı *alacağın muaccelîyet iktisâbetmesi*'dir. *Bk.* Ödeme tarihi.

ÖDENCE *(Os.* Tazminât, *Fr.* Indemnité, Indemnisation, Dédommagement, Réparation, Dommages-intérêts; *Al.* Schadensersatz, Entschaedigung; *İng.* Indemnity, Compensation, Ameds, Indemnification; *Lâ.* Damnum praestare) Herhangi bir zarar meydana getirenin bu zararı ödemesi için vermesi gereken para... Haksız bir fiil işleyen ya da sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü (mükellefiyeti) ihlâl eden kişi, bu davranışlarından ötürü zarara uğrattığı kişinin tüm zararlarını ödemekle yükümlüdür. Ödence özdeksel (maddî) olabileceği gibi tinsel (mânevî) de olabilir.

ÖDENCE DÂVÂSI *(Os.* Tazminât dâvâsı, *Fr.* Action en dommages-intérêts, Action en réparation; *Al.* Schadenersatzklage, *İng.* Action for dammages, Suit for dammages) Tazminât istemek için açılan kişisel dâvâ... *Bk.* Ödence.

ÖDENE DEFTERİ *(Os.* Çek karnesi, *Fr.* Carnet de chéque, Chequier; *Al.* Scheckbuch; *İng.* Check book) Koparılıp kullanılabilecek birçok çekleri içeren defter... İsteyen para sahiplerine bankalarca verilen çek defterini dilegetirir. Bu defterin sahibi basılı çekleri koparârak bankadaki hesabından tahsil edilmek üzere dilediğine verebilir, çekin belli satırlarına ödenecek para miktarını ve kime ödeneceğini (belli bir kimseye ya da hâmiline) yazarak tarih atıp imzalaması şarttır. *Bk.* Çek.

ÖDENEK *(Os.* Tahsisât, *Fr.* Allocations, Crédits budgétaires, Subvention; *Al.* Budgetkredite, Ausgaben, Bewilligte Gelder, Beihilfe; *İng.* Supplies, Subvention) Bir iş için ayrılan para... Özellikle devlet kesiminde çeşitli anlamlarda kullanılır, genel anlamda *bir işe ayrılan para* demektir. Görülmüş ve görülecek kamu görevleri için bütçeye konulan maaş, ücret ve her türlü harcamalar karşılığı olarak ayrılan (tahsis edilen) paraları dilegetirir. Örneğin milletvekilleri aylığı gibi maaş ve ücret niteliğinde olmayan aylık ya da yıllıklar da bu deyimle nitelenir. Bunlardan başka devletçe yapılan para yardımlarını (sübvansiyon) da adlandırır. Bir devlet ya da kamu kuruluşunda "karşılığı olan para bütçeye konmamış" anlamında "tahsisât yok" denir ve bu anlamda örneğin "tahsisât yok, kömür alamadığımız için sobaları yakamıyoruz" deyimi kullanılır. Osmanlı düzeninde pâdişahların devletten aldıkları aylığa da *tahsisâtı senîye* denirdi. Kimi devlet makamlarında hesap vermeden harcama yetkisi verilen (kime ve ne için verildikleri kamu yararı bakımından gizli tutulan) ve bütçede bu iş için ayrılmış paraya da *örtülü ödenek* (Tahsisâtı mestûre) denir. Kamu bütçelerinde bu anlamlardan herhangi biri için para ayrılmasına da *ayırmak (Os.* Tahsis etmek, *Fr.* Attribuer, *Al.* Zuschreiben, *İng.* To ascribe) denir.

ÖDENİLİ *(Os.* Peşin, *Fr.* Au comptant, D'avance; *Al.* Vorher, Im voraus; *İng.* In advance, Cash) Almadan önce ya da alım sırasında ödenen... Örneğin bu anlamda "satışımız peşindir, veresiye vermiyoruz" denir. *Bk.* Ödenili fiyat.

ÖDENİLİ ALIM *(Os.* Peşin mübayaa, *Fr.* Achat au comptant, *Al.* Barkauf, *İng.* Cash purchase) Parası hemen ödenerek yapılan alım... *Bk.* Ödenili.

ÖDENİLİ FİYAT *(Os.* Peşin fiyat, *Fr.* Prix au comptant, *Al.* Barpreis, *İng.* Cash price) Almadan önce ya da alım sırasında ödenmesi gereken fiyat... Örneğin bu anlamda

"bu malı taksitle, ama peşin fiyatına satıyoruz" denir. *Bk.* Ödenili.

ÖDENİLİ İŞLEM *(Os.* Peşin muâmele, *Fr.* Affaire au comptant, Opération au comptant; *Al.* Bargeschaeft, *İng.* Cash bargain, Ready money business) Parası hemen ödenerek yapılan işlem... Örneğin bu anlamda "her çeşit muâmelemiz peşindir" denir. *Bk.* Ödenili işlemler.

ÖDENİLİ İŞLEMLER *(Os.* Peşin muâmelât, *Fr.* Marchés a comptant, *Al.* Sofortgeschaefte, *İng.* Cash contracts, Spot contracts) Aynı gün ya da bir iki gün içinde yapılması gereken borsa işlemleri... *Bk.* Borsa.

ÖDENİLİ ÖDEME *(Os.* Peşin te'diye, *Fr.* Payement au comptant, Payement anticipatif; *Al.* Barzahlung, Vorauszahlung; *İng.* Cash payment, Prompt payment, Pre-payment, Anticipatory payment. Preliminary parment, Payment in advance) Alınanın parasını hemen ödeme... *Bk.* Ödenili, Ödeme.

ÖDENİLİ PARA *(Os.* Peşin nakit, *Fr.* Argent comptant, *Al.* Bares Geld, *İng.* Cash, Ready money) Satın almadan önce ya da satın alırken verilen para... Örneğin bu anlamda "bu malı peşin parayla satıyoruz" denir. *Bk.* Ödenili.

ÖDENİLİ SATIŞ *(Os.* Peşin füruht, *Fr.* Vente au comptant, *Al.* Barverkauf, *İng.* Cash sale) Peşin para karşılığında yapılan satış... *Veresiye satış* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Ödenili.

ÖDÜNC VERİLEN ANAPARALAR KURAMI *(Os.* Müstakraz sermâye nazariyesi, *Fr.* Théorie de fonds utilisable pour des prêts, *Al.* Theorie der leihbaren Fonds, *İng.* Loanable funds theory) Fâizin para arzını nasıl etkilediğini saptamaya çalışan kuram... Bertil Ohlin ve D. H. Robertson tarafından ilerisürülmüştür. Bu ekonomiciler Keynes'in ünlü likidite tercihi kuramını eleştirmişler ve Keynes'in para talebiyle fâiz oranı arasındaki etkileri incelediği halde para arzıyla fâiz oranı arasındaki etkileri görmezlikten geldiğini öne sürmüşlerdir. Ohlin ve Robertson'a göre fâiz oranları, ödünç verilen paranın arzıyla talebi tarafından birlikte belirlenir. Fâiz oranının yükselmesi, biriktirilen paraları piyasaya çeker. Bu para arzı, belli bir para talebini karşılar. Fâiz oranı işte bu taleple arzın kesiştiği noktada oluşur. *Bk.* Hazır parayı yeğleme, Keynesçilik.

ÖDÜNÇ VERME *(Os.* İâre, *Fr.* Prêter, *Al.* Verleihen, Borgen; *İng.* To lend) Belli bir süre sonra geri alma ya da ödettirme koşuluyla bir başkasına para ya da mal verme.

ÖĞRETİSİZ EKONOMİ *(Os.* Akîdesiz iktisât, *Fr.* Économie sans doctrine) Öğretiden bağımsız olarak, ölçmeler ve nicel çözümlemelerle çalışan ekonomi... *Doktrinsiz iktisat* deyimi de kullanılmaktadır. Matematiğin ekonomiye uygulanmasıyla gelişmeye başlamış ve sonunda ekonomik yasalar matematik denklemlerle dilegetirilmiştir. Walras'ın öncülük ettiği *matematik okulun* çalışmalarıyla başlayan bu yeni ekonomi yöntemi, gerek metafizik ve gerek diyalektik ekonomi kamplarında, plânlama teknikleriyle daha da gelişmiştir. *Ekonometri* (bu deyim, ilkin 1926 yılında *biometri* deyiminden esinlenerek Ragnar Frisch tarafından kullanılmıştır). *öğretisiz ekonomi*nin matematiksel yöntemine karşı istatistik yöntemini getirmiş ve matematiksel kesinliğin yerine istatistik olasılığı koymuştur.

ÖLÇÜN *(Os.* Yeknesak, *Fr., Al., İng.* Standard) Birörnek... Belli bir ölçüye uygun olanı dilegetirir. Tekdüzenlilik ticârette çok önemlidir, örneğin bir sandık elma aynı türden ve aynı büyüklükte olmalıdır, özellikle dışalım ve dışsatımlarda bu birörneklik başlıca koşuldur. *Bk.* Ölçünlü mal, Ölçünleme.

ÖLÇÜNLEME
1. *(Os.* Yeknesaklaştırma, *Fr.* Standardisation, *Al.* Standardisierung, *İng.* Standardization) Kalite eşitliğini sağlama... *Bk.* Ölçün, Ölçünlü mal.
2. *(Os.* Tabiîleştirme, *Fr.* Normalisation, *Al.* Normalisierung, *İng.* Normalization) Olağan bir duruma getirme... Bu deyim, *standartlaştırma* deyimiyle de anlamdaştır. Bunun dışında, olağanüstü bir durumdan olağan bir duruma getirmeye de *normalize etmek* (Ölçünlemek) denir. Örneğin fiyatların normalizasyonu, olağanüstü yükselmeler ya da alçalmalar gösteren fiyatların olağan çizgiye döndürülmesidir.

ÖLÇÜNLÜ MAL *(Os.* Yeknesak mal, *Fr.* Marchandise normale, *Al.* Normalgut, *İng.* Standard goods) Kalite eşitliği taşıyan birörnek mal... *Bk.* Ölçün.

ÖLÇÜNLÜ MÂLİYET *(Os.* Yeknesak mâliyet, *Fr.* Coût normal, *Al.* Standardkosten, *İng.* Standard cost) Normal olarak tahmin edilen mâliyet... Bu deyim, doğal ve düzgülü koşullarda gelecekteki fiilî mâliyetlere ölçü olarak önceden tahmin edilen mâliyeti dilegetirir. Fiilî mâliyetin bu ölçünlü mâliyetten yüksek olmamasına çalışılır. *Bk.* Mâliyet.

ÖLÜ BİRİKİM *(Os.* Ölü terâküm, *Fr.* L'accumuation morte) Artık-değer yaratmayan birikim... Örneğin savaş sonunda ele geçirilen mallar ve paralar böylesine bir birikim meydana getirir. Bunlar yeni paralar doğurmaz, eşdeyişle kendi kendilerini çoğaltmaz. Bir birikimin kendini çoğaltması, para doğurması, eşdeyişle artık-değer üretmesi için *anamal* olması gereklidir ki bunun da koşulu emeğin mal niteliğini edinmesi ve para dolaşımına girmesidir. Köleci üretim düzeninde köle emeği de artık-değer yaratmaz, *ölü birikim* yaratır, çünkü kölenin emekgücüne köle değil, köleci sahiptir. *Bk.* Anamal, Anamal birikimi, İlk birikim, Artık-değer, Köle, Emekgücü.

ÖLÜ EMEK *(Os.* Ölü sây, *Fr.* Travail mort, *Al.* Tote Arbeit, Vergangene Arbeit; *İng.* Previous labour, Labour of past ages) Geçmişte harcanmış emek... Aynı anlamda *cansız emek* deyimi de kullanılır. Emekçinin bilfiil emek gücünü dilegetiren *canlı emek (Os.* Canlı sây, *Fr.* Travail vivant, *Al.* Lebendige Arbeit, *İng.* Living labour) karşılığında kullanılır ve *mal biçiminde birikmiş emek* ya da *yabancılaşmış emek* olarak tanımlanır. Canlı emek, yaşayan ve hareket eden emekçiden ayrılmaz, ölü emekse emekçiden ayrılmış ve mal biçimine girmiştir, "emek gücünün üretim araçları sahibine satılması, canlı emeğin üretim araçlarında birikmiş ölü emeğe satılmasıdır". Makineler, binâlar ve her türlü mallar gibi *anamal* (sermâye, kapital) da bir ölü emek, geçmişte harcanmış ve mallarda billurlaşmış bir soyut emektir. Tüm ölü emekler gibi o da ancak canlı emeğin elinde canlanabilir. Ölü emeğin varlığı, canlı emeğin eliyle yeni bir kullanma değerine geçinceye kadar sürer, yeni bir kullanma değeri içinde canlandıktan sonra yok olur. Ölü ve canlı emeklerin ürünü olan yeni kullanma değeri, her ikisinin de özdeksel taşıyıcısıdır. Ne var ki ölü emek artması olanaksız ve kesin bir değerdir, yeni kullanma değerine geçmekle sadece yer değiştirmiş olur, canlı emekse ondan çok farklı olarak kendi değerini aşar ve artık-değer üretir. *Bk.* Gerekli emek, Emek, Canlı emek, Soyut emek, Emekgücü, Artık-değer, Değer.

ÖLÜME BAĞLI KULLANIMLAR *(Os.* Ölüm sebebiyle tasarrufât, Ölüme bağlı tasarruflar; *Fr.* Actes a cause de mort, Dispositions pour cause de mort; *Al.* Verfügungen von Todes wegen, *İng.* Dispositions mortis causa, *Lâ.* Negotia mortis causa) Gerçek kişilerin hukuksal sonuçları ölümlerinden sonra meydana gelecek olan kullanımları... Bu tasarrufların hüküm ifâde etmesi için tasarrufu yapanın ölümü şarttır. Medenî Kanun'un 449. ve onu izleyen maddelerine göre başlıca ölüme bağlı tasarruflar vasîyet ve mirâs sözleşmesidir.

ÖLÜME KADAR BAKMA SÖZLEŞMESİ *(Os.* Vefâta kadar bakma akdi, *Fr.* Contrat d'entretien viager, *Al.* Altenteilsvertrag, *İng.* Agreement for lifelong support) Bir kimsenin bir başkasını onun bırakacağı mirâs ya da vereceği para karşılığında ölünceye kadar bakmayı bir sözleşmeyle yükümlenmesi... Borçlar Kanunu'nun 511. ve onu izleyen maddelerince düzenlenmiştir.

ÖLÜM SİGORTASI *(Os.* Vefât sigortası, *Fr.* Assurance en cas de décés, *Al.* Todesfallversicherung, *İng.* Insurance in case of death) Bir kimsenin bir başkasının ölümü durumunda para almak için ya da kendisinin ölümünden sonra bir başkasının para alması için yaptırdığı sigorta... Bu *başkası*'nı sigortayı yaptıran saptar. *Bk.* Yaşam sigortası.

ÖLÜNCEYE KADAR GELİR SÖZLEŞMESİ *(Os.* Kaydı hayât şartıyla irât akdi, *Fr.* Contrat de rente viagére, *Al.* Leibrentenvertrag, *İng.* Annuity agreements) Bir kimsenin ölünceye kadar bir başkasından belli bir gelir almasını sağlayan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 507-510. maddelerine göre bu gelir sözleşmede, borçlunun ya da üçüncü bir kişinin yaşamıyla açıkça sınırlanmamışsa, alacaklının yaşadığı kadar sürer. *Bk.* Ölüme kadar bakma sözleşmesi.

ÖN AKÇALAMA *(Os.* Prefinansman, *Fr.* Préfinancement, *Al.* Vorfinanzierung, Exportfinanzierung; *İng.* Prefinancing, Financing of export, Preliminary financing) Bir siparişi yerine getirebilmesi için bir firmaya açılan kredi... Genellikle dışsatım (ihracat) siparişlerini karşılamak için verilen kredileri adlandırır. Kısa vâdeli bir kredi biçimidir. *Bk.* Kredi.

ÖNCELEME FÂİZİ *(Os.* Muaccelîyet fâizi, *Fr.* Taux d'anticipation, *Al.* Vorausgezahlter Zins, *İng.* Anticipation rate) Vâdesinden önce ödenen borçlarda yapılan indirim... Bu fâizin oranı, taraflar arasındaki anlaşmayla saptanır.

ÖNCELİK HAKKI *(Os.* Hakkı rüçhân, *Fr.* Droit de priorité, Droit de privilége, Droit de demande; *Al.* Vorzugsrecht, Prioritaetsrecht, Bezugsrecht; *İng.* Right of priority, Right of preference, Right of privilege, Preferential right, Option to call) Üstünlük hakkı... Hukuk açısından bir alacağın başka alacaklardan önce ödenmesini isteme hakkını dile-

getirir. Yasal bir ayrıcalıktan, hapis hakkından, rehin sözleşmesinden, rehin ya da hacze katılma derecesinden, alacakların yasal sırasından ilerigelir. Medenî Kanun'un 207, 438, 765, 790, 791, 853, 861, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874. ve Borçlar Kanunu'nun 267. ve Ticâret Kanunu'nun 757, 770, 815, 975, 1224, 1233. ve İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 101, 206. maddelerinde saptanmıştır. Şirketlerde *öncelik hakkı (Fr.* Droit d'option privilégié, *Al.* Bezugsrecht auf Aktien, *İng.* Stock rights), yatırdıkları anamalla orantılı olarak şirket hissedârlarına yeniden çıkarılacak borç ve pay belgitlerini (hisse senetlerini ve tahvilleri) belli bir fiyata herkesten önce alabilme hakkını dilegetirir. Örneğin bir şirkette yüz bin liralık hissesi olan bir hissedâr, o şirket tarafından yeniden çıkarılan hisse senetlerinden yüz bin liralık hisse senedi daha almak hakkını taşır. Bu yüz bin liralık hisse senedi o hissedâr satın almadığı takdirde başkalarına (hissedâr olmayanlara) satılabilir.

ÖNCEL TUTUM *(Os.* Mukaddem tasarruf, *Fr.* Épargne ex ante, *Al.* Geplante Ersparnisse, *İng.* Ex ante savings) Yapılması tasarlanan tasarruf... Tahmin edilen tasarrufu dilegetirir. Anamalcı ekonomi edebiyatında Lâtince *ex ante* ve *ex post* deyimleri, *önce* ve *sonra* anlamlarındadır. Birincisi içinde bulunulan zamandan geleceğe doğru uzanan bir durumu, ikincisi tamamlanmış bir dönem sonunda gerçekleşmiş olan durumu dilegetirmek için bir çok deyimlerde kullanılmaktadır. Örneğin bir malın satışı ya da satılıp satılamayacağı konusunda yapılan tahminler *ex ante,* mal satıldıktan ya da satılmayıp elde kaldıktan sonra yapılan hesaplaşma *ex post*'tur.

ÖNCESİNİ KAPSAMA *(Os.* Makable şümûl, *Fr.* Rétroactivité, *Al.* Rückwirkung, *İng.* Retroaction) Bir yasanın, bir hükmün ya da bir hukuksal işlemin varlığından önceki olaylara etkisi... Yasaların yürürlük tarihlerinden öncesini kapsamamaları hukukun temel ilkelerinden biridir. Yeni bir yasa, kendinden önceki olaylara uygulanamaz (makable işmâl edilemez). Edinilmiş hakların (müktesep hakların) korunması temel kuraldır. Ancak ilgililerin yararına (lehinde) olan hüküm ve yasalarla yargılama yöntemine özgü hüküm ve yasalar öncesini kapsayabilirler. *Bk.* Öncesini kapsayan.

ÖNCESİNİ KAPSAYAN *(Os.* Makable şâmil, *Fr.* Rétroactif, *Al.* Rückwirkende Kraft haben, *İng.* Retroactive) Kendinden önceki olayları etkileyebilen... *Bk.* Öncesini kapsama.

ÖNERGE *(Os.* Takrîr, *Fr.* Motion, *Al.* Vorschlag, Antrag; *İng.* Motion) Herhangi bir toplantıda üyelerin isteklerini bildiren yazı... Bu yazı, toplantı başkanı tarafından genel kurula sunulup oylanabileceği gibi, incelenmek üzere bir komisyona da yollanabilir. *Bk.* Öneri.

ÖNERİ *(Os.* Teklîf, *Fr.* Proposition, Offre; *Al.* Anerbieten, *İng.* Offer proposal) Bir topluluğun kabulüne sunulan istek... *Bk.* Önerge.

ÖNERİLEN FİYAT *(Os.* Teklif edilen fiyat, *Fr.* Prix offert, *Al.* Angebotener Preis, *İng.* Offered price) Kabule sunulan fiyat... Özellikle arttırma ve eksiltme yöntemiyle yapılan alımsatımlarda ilgili tarafından verilen fiyatı dilegetirir. Bu anlamda kısaca "teklifler toplandı mı?" da denir, kapalı zarfla yapılan önerilerde "teklif zarfları" deyimi de kullanılır. *Bk.* Öneri.

ÖNERİLİ *(Os., Fr.* Proforma, *Al., İng., Lâ.* Pro forma) Öncel belge... Lâtincedir, Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılmaktadır. *Bk.* Önerili satımca.

ÖNERİLİ SATIMCA *(Os.* Proforma fatura, *Fr.* Facture proforma, *Al.* Proformarechnung, *İng.* Proforma invoice) Malın fiyatını, satış koşullarını, ödeme biçimlerini vb. belirten satış vaadi belgesi... *Satış faturası*'ndan farklı olarak malın satışından önce satıcı tarafından alıcıya verilir. Bir çeşit *teklif*'tir ve yürürlükte kalacağı süreyi (opsiyon süresini) de saptar ve belirtir. Özellikle dışalım-satımlarda döviz formalitelerinin gerçekleştirilmesi süresinde kullanılır, döviz tahsisi işlemleri proforma faturalara dayanılarak yapılır. Özellikle devlet dışalım-satımlarında satınalma kararıyla satınalma arasında çok zaman geçer, bu süre içindeki formalitelerin yürütülmesi için böylesine bir önbelgeye ihtiyaç vardır.

ÖNÖDENCE *(Os.* Depozito, *Fr.* Dépôt, *Al.* Hinterlegung, *İng.* Deposit, *Lâ.* Satisdetio) Herhangi bir işte önceden yatırılan bağlanma parası... Devlet ihâlelerinde buna *geçici inanca* (Muvakkat teminât) denir. Kimi durumlarda *alım öndeliği* (Pey akçesi) deyimi de kullanılır. Bu önyatırım para olabileceği gibi devlet tahvili, banka teminât mektubu vb. da olabilir.

ÖRFÎ VERGİLER Osmanlı üretim düzeninde her bölgenin kendi gelenek ve göreneklerine göre ayrı biçimlerde alınan vergiler... Bayezid II. çağından beri uygulanmış ve *şer'î vergiler*'le birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli gelir kaynağı olmuştur. Genellikle

bölge ihtiyaçları için alınır ve büyük bölümü toplandığı bölgede harcanırdı. Örneğin bir bölgede deprem olunca depremin zararlarını karşılayacak para sadece o bölgeden toplanırdı. Bunun için de gereken para o bölgenin insan ya da ev sayısına bölünerek vergilendiriliyordu. İstanbul kenti bu verginin dışında tutuluyordu (istisna edilmişti). Her vergi gibi bu vergi de son derece adâletsizdi. *Bk.* Vergi, Osmanlı ekonomisi, Şer'î vergiler.

ÖRGÜT *(Os.* Teşkilât, Teşekkül; *Fr., Al.* Organisation, *İng.* Organization) Örgütlenerek meydana gelen kuruluş... Ekonomi dilinde *girişim* (Teşebbüs)'leri dilegetirir. Feodal üretim düzeninde gizli *işçi dernekleri (Fr.* Compagnonnages) de bu adla anılırdı. Feodal düzende ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşan *esnaflık (Fr.* Jurande) hiyerarşisinde özellikle kalfalar bu türlü gizli dernekler kurmuşlardır. Çünkü bu hiyerarşi içinde kendilerine ücret ödenen birer zanaat işçisi durumunda olup sömürülenler onlardı. Ustalığa yükselmek çok güçtü ve başta kral olmak üzere birçok egemenlere büyük paralar yedirmeye bağlıydı. Ustalığa yükseltilenler, genellikle, kalfalar değil, usta çocuklarıydı. Kalfalar, bu gizli derneklerde ya da örgütlerde birbirleriyle yardımlaşmaya çalışırlar, karanlık geleceklerine çareler ararlardı. Birbirlerine *kardeş* (birâder) derlerdi, özel yemin törenleri ve birbirlerini dışarda da tanıyabilmeleri için gizli simgeleri (işaretleri) vardı. İş bulma rekabetleri yüzünden bu örgütler arasında da çatışmalar çıkıyordu. Bu örgütler, çağdaş sendikacılığın ilk örnekleridir. *Bk.* Girişim, Sendika, Kalfalık.

ÖRGÜTLÜ İŞBIRAKIMI *(Os.* Teşkilâtlı grev, *Fr.* Gréve organisée, *Al.* Organisierter Streik, *İng.* Organized strike) Yasada gösterilen yöntem ve kurallara uyularak yapılan grev... İşçi sendikalarınca yaptırılan düzenli grevi dilegetirir. *Bk.* İşbırakımı.

ÖRMECİLİK *(Os.* Trikotaj, Mensûcât; *Fr.* Tricotage, *Al.* Trikotagen, *İng.* Tricot, Tissues, Textile) El ya da makineyle yapılan örme işi... Belli bir anlamda *dokumacılık* (Tekstil) deyimiyle anlamdaştır. Ne var ki örneğin çorap bir *örme işi (İng.* Knitting) olduğu halde kumaş bir dokuma işidir.

ÖRNEĞE GÖRE SATIŞ *(Os.* Nümûne üzerine satış, *Fr.* Vente sur échantillon, *Al.* Kauf nach Muster, *İng.* Sale according to pattern) Önceden gösterilmiş olan örneğe göre yapılan satış... Borçlar Kanunu'nun 218. ve Ticâret Kanunu'nun 708. maddelerine göre böylesine bir satışta alıcı, elindeki örnekliğin kendisine teslim edilen örneklik olduğunu tanıtlamak zorunda değildir, ama satıcı bunun tersini (eşdeyişle, alıcının elindeki nümûnenin kendisinin verdiği nümûne olmadığını) tanıtlayabilir.

ÖRNEK BİÇİM *(Os.* Düstûr, Formül; *Fr.* Formule, Formulaire; *Al.* Formular, Vordruck, Formblatt; *İng.* Form, Formulary) Bir belgenin yazılacağı biçimi gösteren örnek... Bu anlamda örneğin mahkeme davetiyeleri, celpnameler vb. böylesine birer formüldür. Bu deyim, aynı zamanda bir anlatım biçimini de dilegetirir; bu anlamda örneğin "karbon monoksidin formülü CO'dur" denir. Soru fişleri de *formüler* deyimiyle dilegetirilir. Herhangi bir işe bir çözüm yolu bulmak da *formül bulmak* deyimiyle anlatılır.

ÖRNEKLEME *(Os.* Nümûneleme, Sondaj; *Fr.* Échantillonage, Sondage; *Al.* Stichproben, *İng.* Sampling) Birkaç örnek alarak genel sonuç çıkarma... Bu yöntemde incelenecek konunun en tipik örnekleri seçilerek onlardan genel sonuçlara varılır, örneğin bir fiyat artışının kamuoyundaki tepkisi her sınıftan birkaç kişiye sorularak saptanır.

ÖRTÜLÜ ANAMAL *(Os.* Sermâyei mestûre, *Fr.* Capital camouflet, *Al.* Fromdkapital, *İng.* Camouflaged capital) Ödünç olarak alınmış para biçiminde gösterilen anamal... Kurumlar Vergisi Kanunu ödünç alan kurumla ödünç veren kurum arasında sürekli bir ekonomik ilişki bulunduğu takdirde, bunu örtülü sermaye saymakta ve vergilendirmektedir. *Bk.* Kurumlar vergisi.

ÖRTÜLÜ GELİR *(Os.* Vâridâtı mestûre, *Fr.* Revenus camouflés, *Al.* Tarnung, *İng.* Camouflage of earnings) Bir kurumun yakınlarına sağladığı olağanüstü çıkarlar... Bir kurumun büyük hissedârları (egemenleri), bunların eşleri ve akrabaları çeşitli yollardan örtülü kazanç sağlayabilirler. Örneğin, kurumun çeşitli işlerinde emsallerine göre yüksek ücretlerle çalıştırılırlar, ya da hiç çalıştırılmadan kendilerine aylık bağlanır, arsa ve binâları çok yüksek fiyatla kirâlanır ya da satın alınır, kurumun malları kendilerine çok düşük fiyatla kirâlanır ya da satılır. Bütün bunlar örtülü gelir dağıtımı kavramının kapsamına girer ve vergi yasalarına göre cezâyı gerektirir. Kurumlar Vergisi Kanunu, bütün bu harcamaların sadece emsallerine uygun olan bölümünü *gider* olarak kabul etmektedir. *Bk.* Gider, Gelir.

ÖŞÜR İslâm hukukuna göre ürünlerden onda bir oranında alınan vergi... Arapçadır, aym anlamda çoğul olarak *âşar* deyimi de kullanılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun vergi sistemi buydu, bu vergiyi bir komisyon karşılığında halktan toplayana *mültezim* ve bu yönteme de *iltizam usulü* denirdi. *Bk.* Osmanlı ekonomisi, İltizam.

ÖZAKÇALAMA *(Os.* Otofinansman, *Fr.* Autofinancement, *Al.* Selbstfinanzierung, *İng.* Self financing) Kendi kazancıyla yatırım yapma... Bir işletmenin kendi kârını sermâyesine eklemesi yoluyla kendi kendini finanse etmesini dilegetirir. Özellikle banka kredisinden kaçmak ve böylelikle banka sermyesinin denetimi altına girmekten kaçınmak için yapılır. Tröstler, aşırı kârlarını böylece kapitalize ederler. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devleşen tröstler, sermâye fazlalarının gelir sağlaması için kendileri banka kurmaya başlamışlardır. Otofinansman deyimi, artık, dev tröstlerin bu ihtiyat fonlarından finanse edilmelerini dilegetirmektedir. Ekonomi edebiyatında *kârın dağıtılmamış olan bölümü* olarak tanımlanır.

ÖZDEKSEL MALLAR *(Os.* Maddî mallar, *Fr.* Biens corporels, *Al.* Körperliche Gegenstaende, *İng.* Corporal goods, *Lâ.* Res corporales) Fiziksel yapısı olan mal... Evler, arsalar, değerli senetler vb. böyledir. *Bk.* Özdeksel olmayan mallar, Mal.

ÖZDEKSEL OLMAYAN MALLAR *(Os.* Gayrı maddî mallar, *Fr.* Biens incorporels, *Al.* Unkörperliche Gegenstaende, *İng.* Incorporales goods, *Lâ.* Res incorporales) Özdeksel yapısı olmayan mallar... Her türlü hizmetler, telif hakları, keşif ve ihtirâ beratları vb. böyledir. *Bk.* Mal, Özdeksel mallar.

ÖZEL BANKA *(Os.* Husûsî banka, *Fr.* Banque privée, *Al.* Privatbank, *İng.* Private bank) Özel anamalla kurulmuş banka... Devlet bankalarının dışındaki bankaları dilegetirir. *Bk.* Banka.

ÖZEL BELGİT *(Os.* Husûsî senet, Âdî senet, Gayrı resmî senet, Mâbeyin senedi; *Fr.* Acte privé, *Al.* Privaturkunde, *İng.* Simple contract) Ticârî olmayan senet... Sadece aleyhine sonuç doğuracak kişi tarafından imza edilen senetleri dilegetirir. Örneğin âdî borç senedi böyledir.

ÖZEL DENİZ DOKUNCASI *(Os.* Husûsî avarya; *Fr.* Avarie particuliére, Avarie simple; *Al.* Besondere Havarie, Einfache Havarie; *İng.* Particular average, Petty average) Büyük avaryadan sayılmayan ve yolculuğun olağan zararlarından olmayan zarar ve harcamalar... Ticâret Kanunu'nun 1162. maddesine göre küçük avaryanın gemiye ait olanı gemi sahibine, yüke ait olanı yük sahibine düşer.

ÖZEL GİRİŞİM *(Os.* Husûsî teşebbüs, *Fr.* Entreprise privée) Özel anamalla kurulmuş işletme... *Kamu girişimi* (Âmme teşebbüsü) deyimi karşılığında kullanılır. Neoklâsik ekonomiciler (örneğin H. Johnson, Bauer-Yamey vb.) kalkınmanın, plânla değil, özel teşebbüsün tam bir serbestlik içinde iş görmesiyle sağlanacağı kanısındadırlar.

ÖZEL KESİM *(Os.* Husûsî sektör, Özel sektör; *Fr.* Secteur privé, *Al.* Privater Sektor, Privatwirtschaftlicher Sektor; *İng.* Private sector) Özel anamal ve girişim sahiplerinin kesimi... *Kamu kesimi* (Âmme sektörü) deyimi karşılığında kullanılır.

ÖZEL KİŞİ *(Os.* Husûsî şahıs, *Fr.* Personne privée, *Al.* Privatmann, *İng.* Private person) Bir ülkenin bireylerinden her biri... *Tüzel kişi* (Hükmî şahıs) deyimi karşılığında kullanılır, *gerçek kişi* (Hakikî şahıs) deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Gerçek kişiler.

ÖZELLEŞMİŞ YETKE *(Os.* Husûsîleşmiş hâkimiyet, *Fr.* Autorité spécialisée, *Al.* Spezialisierte Autoritaet, *İng.* Specialized authority) Devletlerin karışamayacağı yetkilere sâhibolan kuruluş... Bu deyim özellikle Avrupa kömür ve çelik birliği için kullanılmıştır.

ÖZEL MAL *(Os.* Husûsî mal, *Fr.* Marchandise privée) Üretim araçlarından yoksun bırakılmış insan... Tarihsel ve eytişimsel özdekçilik öğretisinin ilerisürdüğü bir deyimdir. *Bk.* Mal, Gerekli emek.

ÖZEL MÜLKİYET *(Os.* Husûsî mülkiyet, *Fr.* Propriété privée, *Al.* Privateigentum, *İng.* Private property, Private ownership) Kişisel sâhibolma... *Sâhibolma hakkı*'nı dilegetiren *mülkiyet* deyiminden farklı olarak *özel mülkiyet* deyimi, *toplumsal mülkiyet (Fr.* Propriété collective) ve *devlet mülkiyeti (Fr.* Propriété de l'êtat) deyimleri karşılığında kullanılır. *Kişisel sâhibolma*yı dilegetirir. *Özel mülkiyet,* genel olarak *mülkiyet*ten sâhibolunan malın bütün ürünlerinden *yararlanma*yla ayrılır. Buysa, en gelişmiş ifadesini *anamalcı mülkiyet (Fr.* Propriété capitaliste) biçiminde bulan üretim araçları üstündeki özel mülkiyettir. Tarihsel süreçte ilk *özel mülkiyet* konusu, başkasının giremeyeceği çevresi kapalı tarla anlamına gelen *bahçeler*dir. İlkel toplumlarda

ekilebilir topraklar kabile ya da klanın, *bahçe*lerse soydan soya geçen mülkiyet olarak ailelerindi. Toplumculuğa göre amaç, genel olarak mülkiyetin ortadan kaldırılması değil, anamalcı özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır; buysa, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin kamuya mal edilmesini dilegetirir. Mülkiyet, tarihsel süreçte, özel mülkiyete dönüşünce bütün toplumsal ilişkiler de değişmiş ve insanların bir bölümü öbür bölümüne bağlı kılınmıştır. Çünkü insan, *üretim aracı* olmadan *üretemez* ve üretim aracının bütün *ürünler*inden ancak o üretim aracına özel olarak sahip olan *yararlanır*. Özel mülkiyet, insanın *emeğinin ürününe sahip olmasıdır* ki bu da ancak *üretim aracına sahip olmasıyla* gerçekleşir. Üretim aracına sahip olmayan emeğinin ürününe de sahip olamaz. Bundan ötürü *mülkiyet* kavramıyla *özel mülkiyet* kavramı kesin olarak birbirinden ayrılır. İnsanın kendi emeği üstünde *mülkiyeti* vardır, oysa bu mülkiyetin -yani emeğinin- bütün ürünlerine sahip olmadıkça *özel mülkiyeti* yoktur. *Bk.* Mülkiyet.

ÖZEL SİGORTA *(Os.* Husûsî sigorta, *Fr.* Assurance privée, *Al.* Privatversicherung, *İng.* Private insurance) Özel anamal ve girişimle kurulmuş sigorta... Devletin yasalarla kurduğu (işçi sigortaları gibi) sigortalar karşılığında kullanılır.

ÖZEL ŞİRKET *(Os.* Husûsî şirket, *Fr.* Société privée, *Al.* Privatgesellschaft, *İng.* Private company) Ortaklardan yalnız birinin kendi adına ticâret yaptığı şirket... Bir çeşit örtülü şirkettir, ortakları vardır, ama görünmez, ortaklıkları özel sözleşmelerledir, ticâret işini sadece bir kişi kendi unvânı altında yapar, ticâret şirketlerinden farklı olarak tüzel kişiliği de yoktur.

ÖZEL TAŞIMA *(Os.* Mesajeri, *Fr.* Messagerie, *Al.* Güter abfertigung) Taşıma işleri... Nakliye şirketini dilegetirir, yolcu treniyle gönderilen ticâret eşyâsını da adlandırır. *Bk.* Taşımacılık.

ÖZEL TEŞEBBÜS *Bk.* Özel girişim, Özel kesim.

ÖZEL TOPRAK MÜLKİYETİ *(Os.* Husûsî arâzî mülkiyeti, *Fr.* Proprité fonciére privée) Özel kişilerin toprağa sahip olması... *Özel toprak mülkiyeti,* özel mülkiyetin ilk biçimidir. Bir mala, o malın bütün ürünleriyle birlikte sahip olma olayı toprağa sahip olmayla başlamıştır. *Toprak özel mülkiyeti,* anamalcı üretimin gelişmesine en büyük engellerden biridir. Bu yüzden anamalcı ekonomiciler -David Ricardo ve John Stuart Mill'den başlayarak- toprak özel mülkiyetinin kaldırılması için mücâdele etmişler ve toprağın küçük parçalara ayrılarak köylüye dağıtılmasından (toprak reformu) yana olmuşlardır. Napolyon II. bu yüzden, XIX. yüzyılın başlarında, toprağı parçalayarak köylülere dağıtmıştı *(Bk.* Napolyoncu mülkiyet biçimi). Bunun üç nedeni vardır: 1. Artık-değerin toprak rantına giden büyük bir bölümü, kâr oranının eşitlendirilmesine katılmamaktadır *(Bk.* Ortalama kâr). Oysa toprak rantına giden bu büyük çapta artık-değer, sanâyidekine oranla organik bileşimi daha az olan bir anamal tarafından işletildiği için ortalama kâr oranını çok yükseltebilirdi *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). 2. Toprak rantı yüzünden tarım ürünlerinin fiyatı yüksektir, buysa işçi ücretlerinin yükselmesini ve dolayısıyla anamalcı üretimdeki artık-değerin azalmasını gerektirir. 3. Toprak özel mülkiyeti, anamalcı üretim ilişkilerinin kırlık bölgelerde gelişmesini engeller, N. S. B. Gras, *A History of Agriculture* adlı yapıtında (s. 274) şöyle der: "Birleşik Amerika, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde toprak rantı tümüyle ortadan kaldırıldı ve topraklar sembolik bir vergi karşılığında küçük çiftçiye dağıtıldı". *Bk.* Rant, Toprak reformu.

ÖZEL TRÖSTLER *(Os.* Husûsî tröstler, *Fr.* Trusts privée) Kimi azgelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasal yaşamını belirleyen ve yöneten tröstler... Bu *özel tröstler*in üstlerinde milyonlarca insanın yaşadığı geniş toprakları, şehirleri, limanları, demiryolları ve hattâ silahlı kuvvetleri vardır. Egemen oldukları ülkelerde onların onayından geçmeden hiçbir hükümet kurulamaz ve siyasal antlaşma yapılamaz. Örneğin Şahlık dönemi İran'ındaki Anglo-İranien petrol kumpanyasının, Honduras'taki United Fruit Company'nin bu durumda bulundukları ilerisürülmektedir. *Bk.* Azgelişmişlik, Tröst, Emperyalizm, Yeni sömürgecilik.

ÖZEL UZLAŞMA *(Os.* Husûsî musâlâha, *Fr.* Accord particulier, Contrat privé; *Al.* Privatübereinkunft, *İng.* Private contract, Special agreement) Özel olarak yapılan anlaşma... *Bk.* Sözleşme.

ÖZEL VARLIK *(Os.* Husûsî mâmelek, *Fr.* Fonds particulier, *Al.* Sondervermögen, *İng.* Private estate, *Lâ.* Universitas iuris) Kişinin hukuksal bir bütünlük olarak sâhibolduğu parayla ölçülebilen mal, hak ve borçlarının tümü... Medenî Kanun'un 717 ve 738. madde-

lerine göre mal birliği rejiminde ya da herhangi bir tesiste mahfuz mallar özel varlıktır.

ÖZEL YAPIM *(Os.* Husûsî mâmûl, *Fr.* Spécialité, *Al.* Spezialitaet, *İng.* Speciality) Sadece bir tek firmanın ya da kuruluşun yaptığı mal... Bir firmaya özgü yapımı dilegetirir, örneğin bu anlamda "bu lokantanın spesiyalitesi ya da husûsîyeti nedir?" denir.

ÖZEL YASALAR
1. *(Os.* Kavânîni husûsîye, *Fr.* Lois spéciales, *Al.* Sondergesetze, Spezialgesetze; *Lâ.* Leges speciales) Özel bir alana özgü yasalar... Örneğin Ziraat Bankası Kanunu, Askerî Cezâ Kanunu gibi yasalar böyledir. Hukuk dilinde kimi yasalar genel olanlarına oranla da bu deyimle alınılırlar; örneğin Ticâret Kanunu bir anlamda genel bir yasa, ama Medenî Kanun'a göre özel bir yasadır.
2. *(Os.* Kavânîni mahsûsa, *Fr.* Lois formelles, *Al.* Formelles Gesetz, Gesetz im formellen Sinne; *Lâ.* Leges formales) Bir kişiye ya da bir olaya özgü yasalar... Örneğin bir vatandaşa vatana hizmet ettiği için maaş bağlanması hakkındaki yasa böyledir.

ÖZEL YETKİDEŞLİK BELGESİ *(Os.* Husûsî vekâletnâme, *Fr.* Acte de procuration spéciale, *Al.* Spezialvollmachtsurkunde, *İng.* Special power of attorney) Belli ve sınırlı işlere yetki veren vekâletnâme.

ÖZENCE *(Os.* İkrâmîye, *Fr.* Gratification, *Al.* Gratifikation, Belohnung; *İng.* Gratuity, *Lâ.* Remuneratio) Daha iyi çalışana aylık ya da ücret dışı verilen para... Aynı zamanda, piyango bileti ya da kimi hisse senedi alanlara ad çekilerek dağıtılan parayı da dilegetirir. Örneğin bu anlamda "piyangonun en büyük ikrâmiyesi Hasan'a çıkmış" denir. *Bk.* Özenceli borç ve pay belgitleri.

ÖZENCELİ BORÇLANMA *(Os.* İkrâmiyeli istikrâz, *Fr.* Emprunt lotterie, *Al.* Lotterieanleihe, *İng.* Lottery loan) İkrâmiyeli devlet tahvilleriyle yapılan borçlanma... Devlete para gerektiğinde çıkarılan tahviller, satışı kolaylaştırmak için kimi zaman ikrâmiyeli olarak düzenlenir. Ne var ki bu ikrâmiye kur'ayla dağıtılır, eşdeyişle bir çeşit baht işidir, buna karşı bu türlü tahvillerin fâizleri düşüktür, bunları alanlar bir çeşit piyango bileti almış gibi kumar oynayanlardır. *Bk.* Özence, Özenceli borç ve pay belgitleri.

ÖZENCELİ BORÇ VE PAY BELGİTLERİ *(Os.* İkrâmiyeli eshâm ve tahvilât, *Fr.* Valeurs a lots, *Al.* Verlosbare wertpapiere, *İng.* Lottery bonds) Fâizden başka ayrıca kur'ayla ikrâmiye veren tahviller ve hisse senetleri... *Bk.* Özence, Özenceli borçlanma.

ÖZERK BİLDİRMELİK *(Os.* Muhtâr târife, *Fr.* Tarif autonome, *Al.* Autonomer Tarif, *İng.* Autonomous tariff) Bir devletin tek taraflı olarak saptadığı ve kaynak farkı gözetmeksizin uyguladığı gümrük tarifesi... Anlaşma yapılmamış ülkeler mallarına ya da anlaşma dışı mallara uygulanır. Ne var ki çağımızda bu türlü tarife hemen hiçbir ülkede yapılmamaktadır.

ÖZERK BÜTÇE *(Os.* Muhtâr bütçe, *Fr.* Budget autonome, *Al.* Autonomer Haushalt, *İng.* Autonomous budget) Piyasa koşullarına göre yönetilmeleri gereken devlet işletmelerinde yapılan ve genel devlet bütçesinin dışında tutulan bütçe... *Bk.* Bütçe.

ÖZERK HARCAMALAR (*Os.* Muhtâr sarfiyât, *Fr.* Dépenses autonomes, *Al.* Autonom Ausgaben, *İng.* Autonomous expenditures) Hiçbir ekonomik etkide kalmadan yapılan harcamalar... *Bk.* Harcama.

ÖZERKLİK *(Os.* Muhtârîyet, *Fr.* Autonomie, *Al.* Autonomie, *İng.* Autonomy) Bağımsız olanın ve kendi yasasını kendi koyanın niteliği... Bir toplumun ya da tüzel kişilerin kendi kurallarını kendilerinin saptamasını ve serbestçe davranabilmelerini dilegetirir. *Bk.* Özerk bildirmelik.

ÖZERK YATIRIM *(Os.* Muhtâr tevdiât, *Fr.* Investissement autonome, *Al.* Autonome investition, *İng.* Autonomous investment) Hiçbir ekonomik etkide kalmadan yapılan yatırım... Genellikle ulusal gelir değişikliklerinden bağımsız olarak yapılan yatırımları dilegetirir. *Bk.* Yatırım.

ÖZET
1. *(Os.* Hülâsa, *Fr.* Extrait, Aperçu, Resumé; *Al.* Übersicht, Auszug; *İng.* Extract, Summary) Bir sözün ya da yazının özünü anlatan kısaltılmış biçimi... Örneğin bu anlamda *hesap özeti (Fr.* Extrait du compte) denir.
2. *(Os.* Fezleke, *Fr.* Résumé d'un interrogatoire, *Al.* Gedraengte Zusammenfassung eines Verhörs, *İng.* Summary of proceedings) Bir mahkeme kararının, teftiş raporunun, bir tahkikat ya da muhâkeme zaptının özeti.

ÖZGÜL VERGİ *(Os.* Nev'î vergi, *Fr.* Droit spécifique, *Al.* Mengenzoll, Stückzoll; *İng.* Specific duty) Niceliğe dayanan vergi... Değere dayanan vergi karşıtı olarak kullanılır.

Vergiye matrah olan nicelik ağırlık, uzunluk, oylum vb. olabilir. *Bk.* Vergi.

ÖZGÜN *(Os.* Aslî, Orijinal; *Fr.* Original, *Al.* Urchrift, *İng.* Original) Benzerlerinden ayrı ve üstün olan... Örnek olarak alınabilecek değerde olanı ve kimi yerde de taklit edilmiş olmayanı dilegetirir. Örneğin, taklit edilerek çoğaltılmış bir tablonun (röprodüksiyon) orijinali, bizzat ressamın yaptığı tablodur.

ÖZGÜR EMEK *(Os.* Hür sây, *Fr.* Travail libre) Kendini pazarda satabilme özgürlüğünü taşıyan emek... *Özgür emek,* ücretli emeğin önkoşuludur. Emeğin *mal* durumuna gelmesini, pazara sürülmesini ve parayla değiştirilebilmesini dilegetirir. Anamalcı üretim, artık-değer üretmek için, özgür emeğe muhtaçtır. Özgür emeğin bulunmadığı yerde anamalcı üretim yapılamaz. Köleci düzende köle emeği, feodal düzende serf emeği özgür değildi. Burjuvazinin doğumu köleliğin ve esaretin kaldırılmasını gerektirdi. Avrupa ve Amerika'daki esaret aleyhtarlığının gerçek nedeni budur. Amerika'daki kuzey-güney savaşları da güneyin toprak zencilerini kuzey fabrikalarının *ücretli emekçi*'si, eşdeyişle *özgür emek*' çisi yapabilmek için çıkmıştır. *Artık-değer,* anamalcı deyişiyle *kâr* üretebilmesi için emeğin *özgür* olması, eşdeyişle kendini *pazarda satabilmesi* gerekir. Anamalcının, satın aldığı her mal gibi, *emekçi-mal*'ı da dilediğince kullanabilmesinin önkoşulu budur. *Bk.* Emek, Ücretli emek, Gerekli emek.

ÖZGÜR İŞLEM *(Os.* Muhayyer muâmele, *Fr.* Marché avec faculté, *Al.* Nochgeschaeft, *İng.* Put of more, Call of more) Borsada bir prim verme karşılığı olarak alacağı ya da vereceği miktarı tekyanlı yükseltme hakkı veren işlem... *Bk.* Borsa.

ÖZNEL DEĞER KURAMLARI *(Os.* Enfüsî kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théories de valeur subjective) Değer kavramını kullanma temeline dayayan kuramlar... Değer kavramını değiştirme temeline dayayan *nesnel değer kuramları* deyimi karşılığında kullanılır. Eski ihtiyaç ve fayda kuramlarıyla bunların son temsilcisi olan marjinalciler öznel değer kuramcılarıdır. Nesnel değer kuramcıları değeri üretim alanında, öznel değer kuramcılarıysa tüketim alanında ararlar. Bilim nesneldir, bundan ötürü de bilimsel alanda öznel olan her yöntem tümüyle yanlıştır. *Bk.* Değer, Değer kuramları.

ÖZTÜKETİM *(Os.* Bizzât istihlâk, *Fr.* Autoconsommation) Üreticilerin kendi ürettiklerini tüketmeleri... Öztüketimde ürün mal durumuna, eşdeyişle değiştirme değerine dönüşmez ve para dolaşımının dışında kalır. Küçük köylülerin üretimi, bir öztüketim üretimidir. Doğal ekonomi tümüyle böyleydi. Öztüketimin ekonomik etkisi, üretimde çeşitlemeyi (polikültür) sağlamasıdır. *Bk.* Tüketim, Üretim.

P

PANAYIR (*Os.* Panayır, *Fr.* Foire, *Al.* Messe, *İng.* Fair) Ticâret mallarının toplu olarak sergilenmesini, tanıtılmasını ve satılmasını sağlamak için kurulan pazar... Ulusal olabildiği gibi uluslararası nitelikte de olabilir. Yerli ve yabancı alıcı ve satıcıların buluşmasını sağlamak için belli yerlerde ve belli tarihlerde açılır (örneğin 9 Eylül İzmir Fuarı). Özellikle yeni malları tanıtarak daha sonra imâl etmek üzere sipâriş almak amacını da taşır. Bu deyim eskiden *festival* (San'at ve eğlence gösterisi) anlamında da kullanılmıştır.

PARA (*Os.* Para, *Fr.* Monnaie, Argent; *Al.* Geld, Münze; *İng.* Money, Coin) Malların değiştirilmesinde aracılık eden genel eşdeğer... Farsçadır. Tarihsel süreçte değiştirme olayı başlayınca ilkin *trampa* yöntemiyle mallar mallarla değiştirilirdi. Ama bu, kumaş verip de buğday almak isteyenin pazarda mutlaka buğday verip de kumaş almak isteyeni bulmasını gerektiriyordu. Bu yüzden, değiştirilmek istenen *değer*ler arasında aracı olabilecek bir *eşdeğer* arandı. Önceleri bu eşdeğer, karşılığında her türlü malın satın alınmasını sağlayan bir *mal* oldu. Örneğin eski Mısır'da, Ramses'ler çağında, genel eşdeğer *davar*'dı; bir hasır, beş ölçek bal, on bir ölçek zeytinyağı bir sığır değerindeydi. Sonra *gümüş* bulundu. İ.Ö. 4000 yılında Mezopotamya'da, genel eşdeğer *gümüş*'tü. Hitit yasalarında değerleri gümüşe göre eşitleyen uzun listeler vardır. Bu listelere göre, örneğin bir koyun, bir ölçek yağ, bir öküz derisi, yirmi kuzu derisi, dört ölçek bakır vb. bir gram gümüş değerindedir. Daha sonra *altın* da onunla birlikte eşdeğer olarak kullanılmaya başlandı. Böylelikle *ağırlığı ölçülebilen işlenmemiş saf mâden* genel eşdeğerlilik görevini yüklendi. Ticâret gelişmesinin belli bir aşamasında, İ.Ö. 3000 yılında Mezopotamya ve Mısır'da, İ.Ö. 2000 yılında Avrupa'da ve Girit'e değerli mâdenlere ağırlıklarını gösteren bir damga vurma işini devlet üstlendi. Daha sonra, İ.Ö. 700 yılında, Libya'da, mâden külçelerine uzak yerlere taşınabilecek bir biçim verme düşüncesi doğdu ve birkaç gram ağırlığında *altın paralar* bastırıldı. Paranın ayırıcı niteliği, tarihsel süreçte, artık *genel eşdeğer olmaktan başka kulanım değeri olmayan bir mal olmasıdır*. Aslında bu *aracı eşdeğer* çeşitli mallarda billurlaşan *insan emeğini* eşitlemektedir (*Bk.* Değer). Bir çuval buğday bir altın liraya eşittir dendiğinde, bu, toplumsal bakımdan gerekli emek sürelerini dilegetiren *değiştirme değer*inin her ikisinde de *eşdeğerli* olduğunu gösterir (*Bk.* Değiştirme değeri). Daha sonra saymaca (*Os.* İtibârî) değeri olan *banknot* ve *kâğıt para* kulanılmaya başlanmıştır (*Bk.* Banknot, Kâğıt para). Anamalcı üretimde mal dolaşımının büyük bölümü, *para* karşılığında değil, *kredi* karşılığında dolaşır. Bu yüzden paranın anamalcı üretimde, gerçeği gizleyen ve yanıltıcı, ikili yanı vardır: Bir yandan *ödeme aracı*, öbür yandan *dolaşım aracı*dır. Bu durum, genel eşdeğer olan paranın kendi öz değerinin önemsiz olduğu yanılgısını doğurur. Gerçekteyse paranın öz değerindeki her dalgalanma, hem fiyatları düşürüp yükseltir, hem de alacaklılarla borçlular arasındaki ilişkileri altüst eder. Örneğin klâsik ekonomiciler parayı sadece bir *dolaşım aracı* olarak görmüşler ve önemini küçümseyerek tüm ekonomik yaşamı etkileyebileceğini yadsımışlardır. Onlar için paranın, *değeri* değil *miktarı* önemliydi (*Bk.* Nicelik kuramı). Neo-klâsikler, özellikle Walras, klâsiklerin bu yanılgısını görmüşler ve dilegetirmişlerdir. Diyalektik ekonominin kurucusu Karl Marx'a göre de *para* "malları kendi aralarında ölçülebilir duruma sokan şey değildir. Tersine, bütün mallar insan emeğini kapsadıkları ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak aralarında ölçülebilir oldukları için bir ortak değer ölçüsü olarak *para*ya dönüştürülebilir. Özel mülkiyete ve değiştirme olayına dayanan bir üretim sisteminde, zorunlu olarak, malların değer ölçüsü, emek-zaman değiştirme değerinin ölçüsü olan *para* biçiminde görünür". Köylünün, ürünün bir bölümünü pazara getirip karşılığında sanâyi ürünü araması, sanâyi ürünlerini evde yapmanın çok *zaman* almasından ötürüdür; köylüler pazarda bir çuval buğday karşılığında değiştirdikleri malın hiç değilse bu buğdaydaki kadar *emek süresi* kapsamasını her zaman göz önünde tutmuşlardır. *Para*, birim olarak kabul edilmiş bir mal miktarıyla bir para miktarı arasında kurulan oran ve ilişkidir. Bir malın değeri, *para*nın öz değerine oranla değiştiği zaman, bu malın fiyatı da değişmek zorundadır. Malın fiyatının paranın fiyatına oranı, malın değerinin paranın değerine oranına eşittir. Örneğin bir gram altının fiyatı 100 lirayken bir çuval buğdayın fiyatı üç yüz liraysa, bu bir çuval buğdayın değeri bir gram altının değerinin üç katıdır demektir (yani, örneğin buğdaym çuvalı otuz, altının gramı on liralık emek değerindedir). Bundan çıkan çok önemli sonuç şudur: Paranın değeriyle fiyatı hep değişmeden kalsaydı, anamalcı üretim süre-

cinde malların fiyatlarında sürekli bir düşme görülecekti. Çünkü anamalcı üretimin gelişmesi, emeğin verimliliğini sürekli olarak artırmakta ve teknik ilerlemeler üretim süresini gittikçe kısaltmaktadır *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Demek ki genel eşdeğer rolünü oynayabilmesi için *paranın* bizzat bir değeri olması -yani paranın da bizzat mal olması- gerekir. Paranın, ödeme ve dolaşım araçları olmaktan başka, üçüncü bir fonksiyonu da *birikim aracı* olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar para, ya mâdendi ya da sâbit oranla altınla değiştirilebilir nitelikte kâğıttı. Her ülkenin parası, zamanla değişmeyen bir altın ya da gümüş miktarını temsil ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu durum değişmiş ve çoğu ülkeler paralarının altınla değiştirilmesini durdurmuşlardır. Para bizzat bir anamal değildir, insanın emek gücünü satın alarak anamala dönüşür *(Bk.* Anamal, Anamal birikimi). Bunun için de, piyasada, mal biçimine girmiş özgür emeği bulması gerekir *(Bk.* İlk birikim, Özgür emek). Belçikalı ekonomici Ernest Mandel şöyle demektedir: "Para, her yere sızar, geleneksel bütün bağları koparır, mevcut bütün ilişkileri değiştirir. Her şeyin bir fiyatı vardır ve insan artık sadece parasıyla ölçülür. Bir zamanlar Aquino'lu Thomas'ın da saptadığı gibi, para ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte genel bir ahlâksızlık başlar, her şey parayla satın alınır bir duruma gelir. Aynı zamanda para, vaktiyle köle ile efendi (gerekli emekle artık-emek) arasında apaçık görünen gerçek ekonomik ilişkileri gizlemeye başlar. Toprak sahipleriyle köylüler, patronlarla işçiler pazarlarda özgür mal sahipleri olarak karşılaşırlar ve eski *sömürü ilişkisi* bu serbest mübadelede *para biçimine bürünüp gizlenir". Bk.* Değer, Eşdeğer, Genel eşdeğer, Fiyat.

PARA ALIMI *(Os.* Tahsilât, *Fr.* Rentrée, *Al.* Eingang, *İng.* Returns) Kasaya para girmesi... Kasaya giren parayı dilegetirir. *Bk.* Para alma.

PARA ALMA *(Os.* Tahsil, Ahzukabz; *Fr.* Encaissement, Recouvrement; *Al.* Einziehung, Einkassierung, Inkasso; *İng.* Encashment, Collection, Collecting) Paranın tesellüm edilmesi ya da kasa hesabına kaydı... *Bk.* Para alma yetkisi, Para alımı.

PARA ALMA GİDERLERİ *(Os.* Tahsil masrafları, *Fr.* Frais de recouvrement, *Al.* Inkassospesen, *İng.* Expenses of collecting) Para almak için yapılan harcamalar... *Bk.* Para alma, Gider.

PARA ALMA YETKİSİ *(Os.* Tahsil selâhiyeti, *Fr.* Mandat d'encaissement, *Al.* Inkasso vollmacht, *İng.* Collecting power) Para tahsil etmek için başkasına verilen yetki... *Bk.* Para alma.

PARA-ANAMAL *(Os.* Nakit-sermâye, *Fr.* Monnaie-capital) Para elde etmek için kullanılan para... *Parasal anamal (Os.* Nakdî sermaye, *Fr.* Capital monétaire) deyimiyle karıştırılmamlıdır. *Para-anamal* deyimi, para elde eden parayı; *parasal anamal* deyimiyse anamalın parasal bölümünü dilegetirir. Anamalcı, ürettiği malları pazarda satmakla *mal-anamal*'ını *para anamal*'a dönüştürür. Böylelikle anamal, ilk biçimine dönmüş olur. Ne var ki anamalcı, böylelikle, üretime başlamadan önce harcadığı parayı çoğaltmış olarak, artmış olarak elde etmiştir. Soru şudur: Mal satışı, eşdeyişle malla paranın değiş-tokuşu malın değeri üstünden yapıldığı halde (Bir mal, üretimi için yüz kuruş harcanmışsa, kesinlikle yüz kuruşa satılır. Yüz bir kuruşa satılamaz, eşdeyişle en küçük bir kâr getirmez. Çeşitli etkenlerle daha pahalı ve daha ucuza satışlar, toplumsal ortalamada malın gerçek değeriyle dengelenir) nasıl oluyor da anamalcıya o malın üretimi için harcadığı paranın daha çoğunu getirebiliyor? Bunun nedeni, para sahibinin, pazarda, tüketimiyle yeni bir değer yaratabilen bir özel mal bulmuş olmasıdır. Bu özel mal, *emekgücü*'dür *(Bk.* Değer, Artık -değer, Emekgücü). *Para-anamal* deyimi, anamalcılık öncesinde tefeci-tüccâr anamalını dilegetirir. Batı Avrupa'da para anamal, X. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar, feodal sınıfın baskısından derece derece kurtulan burjuva sınıfı tarafından gerçekleştirilmiştir. Sanâyi devriminin başlamasıyla da bizzat anamalcı üretim mekanizmasının sonucu olan bir para anamal gelişmeye başlamıştır. Her iki halde de para, *mal almak için kullanılan para* olmak niteliğinden çıkıp *para almak için kullanılan para* niteliğine dönüşmüştür. Para anamal, anamalın devri sürecinde hem başlangıç noktası hem de sonuçtur *(Bk.* Anamalın devri). Anamalcı üretim sürecinde önce para malla değiştirilir (üretime gerekli üretim araçları ve emekgücü satın alınır), sonra mal parayla değiştirilir (o malı yeniden üretmek için mal karşılığında para alınır). Demek ki, anamalcı üretim sürecinin birinci evresindeki para, ikinci evresinde *çoğalmış olarak* geri gelir. Paranın bu çoğalışının ve anamal oluşunun nedeni, üretim sürecinde tüketilmiş olan, üretim araçları değil, sadece emekgücüdür. *Bk.* Artık-değer, Para, Anamal, Gerekli emek.

PARA AŞINIMI *(Os.* İ'tikâli nakit, *Fr.* Érosion monétaire, *Al.* Geldenwertung, *İng.* Monetary erosion) Para bolluğu nedeniyle para değerinde meydana gelen yıpranma... *Bk.* Enflâsyon.

PARA BASIMEVİ *(Os.* Darphâne, *Fr.* Hôtel de la monnaie, *Al.* Münzamt, Münzstaette; *İng.* Mint, *Lâ.* Moneta) Paraların basıldığı ve yapıldığı yer... *Bk.* Para.

PARA BİÇİMLERİ *Bk.* Para türleri.

PARA BİRİMİ *(Os.* Para vâhidi, *Fr.* Étalon monétaire, Unité monétaire; *Al.* Waehrung, *İng.* Standard coin) Parayı ölçen birim... Her para, belli bir birimi içerir. Örneğin yüz lira demek, yüz tane bir lira demektir, bir lira da yüz tane kuruş demektir. Sürekli enflâsyon durumunda bulunan geri ülkelerde küçük birimler, gittikçe değersizleşerek, yerlerini büyük birimlere bırakırlar. Para birimleri, kuramsal olarak, belli bir altın ağırlığıyla belirlenir. Örneğin Amerikan doları, İngiliz sterlini, Alman markı, Fransız frangı böylesine birimlerdir. *Bk.* Para.

PARABOL KURAMI *(Os.* Mesel nazariyesi, *Fr.* Théorie de parabole) Toplumun değerli kesimini gösteren kuram... Fransız ekonomicisi ve ütopyacı toplumcusu Saint-Simon (1760 -1815), Fransa'nın, bir anda bütün devlet adamlarını, bütün aristokratlarını, bütün papazlarını, bütün mülk sahiplerini yitirdiği takdirde sadece üzülmekle kalacağını ve ekonomik yapısının hiç değişmeyeceğini; buna karşı bir anda elli fizikçisini, elli kimyacısını, elli fizyolojistini, elli demircisini ve altı yüz çiftçisini yitirdiği takdirde ekonomik yapısının tümüyle değişeceğini ve yoksullaşacağını ilerisürmüştür. Ölümünden sonra yayımlanan *L'Organisateur* adlı yapıtında açıklanan bu kurama *parabol kuramı* denir. *Bk.* Saint-Simonculuk.

PARA BOLLUĞU *(Os.* Para mebzûliyeti, *Fr.* Abondance de numéraire, *Al.* Zufluss, Geldüberfluss; *İng.* Abundance of cash) Piyasada çok para bulunması durumu... *Bk.* Para.

PARA BORCU *(Os.* Para istikrâzı, *Fr.* Dette d'argent, *Al.* Geldschuld, *İng.* Money debt, Pecuniary debt; *Lâ.* Pecunia debita) Konusu para olan borç... Para borcu hukuk açısından türüyle belirlenmiş (nev'iyle tayin edilmiş) bir borç niteliğindedir. Borçlar Kanunu'nun 83. ve Ticâret Kanunu'nun 643. maddelerine göre yabancı parayla yapılan borçlar, yabancı parayla ödenmesi şartı bulunmadıkça, vâdenin geldiği gündeki değeri üzerinden ülke parasıyla ödenebilir. *Bk.* Para, Borç.

PARA BUNALIMI *(Os.* Nakit buhrânı, *Fr.* Crise monétaire, *Al.* Geldkrisis, *İng.* Money crisis) Para yokluğundan ya da azlığından doğan bunalım... *Bk.* Bunalım, Para.

PARA CEZÂSI *(Os.* Cezâî nakdî, *Fr.* Amende, *Al.* Geldstrafe, *İng.* Fine, Penalty, Pecuniary; *Lâ.* Damnum, Poena pecuniaria) Suçlunun devlete belli bir para ödemesini gerektiren cezâ... Türk Cezâ Kanunu'nun 11, 19 ve 24. maddelerine göre cürümlerden alınan para cezâsına ağır para cezâsı, kabahatlerden alınan para cezâsına hafif para cezâsı denir. Ağırlık ve hafiflik paranın miktârında değil, suçun türündedir; iki yüz lira hafif para cezâsı olabildiği gibi, yüz lira ağır para cezâsı da olabilir. Para cezâsı, doğrudan doğruya verilebildiği gibi belli bir cezâya ek olarak da verilebilir. Bunun dışında birçok belediye yasaklarına uymamak, trafik yasaklarına uymamak vb. gibi durumlar da özel yasalarla para cezâsıyla cezâlandırılırlar.

PARA CEZÂSI BELGESİ *(Os.* Cezâî nakdî vesîkası, *Fr.* Promesse de paiment, *Al.* Geldverschreibung, *İng.* Pecuniary promise) Para cezâsı karşılığında verilen belge... *Bk.* Para cezâsı.

PARA ÇALDIRMA SİGORTASI *(Os.* İhtilâs sigortası, *Fr.* Assurance contre le détournement, *Al.* Veruntreuungsversicherung) Görevlilerin görevlerini gördükleri sırada yapmaları olasılı hırsızlıklardan ya da emniyeti kötüye kullanma durumlarından doğacak zararları karşılayan sigorta... Hırsızlık sigortasının belli bir türüdür.

PARA ÇIKARMA BANKASI *(Os.* İhrâç bankası, *Fr.* Banque d'émission, *Al.* Zettelbank, Notenbank; *İng.* Note bank, Issuing bank) Para ya da banknot çıkarmaya yetkili banka... *Bk.* Banka, Merkez bankası.

PARA ÇIKARMA TEKELİ *(Os.* İhrâç inhisârı, *Fr.* Monopole d'émission, *Al.* Emissionsmonopol, *İng.* Issue monopoly, Emission monopoly) Para ihrâcının sadece bir bankaya özgü kılınması... Ülkemizde para çıkarma tekeli Merkez Bankası'nındır. Birçok ülkelerde ve özellikle de yüzyılımızdan önce birçok bankaların para çıkarmaya yetkileri vardı. *Bk.* Merkez bankaları, Merkez bankası.

PARA DARLIĞI *(Os.* Nakit fıkdânı, *Fr.* Pénurie monétaire, Manque d'argent, Manque de numéraire; *Al.* Geldmangel, *İng.* Want of

money, Monetary stringency) Piyasada az para bulunması durumu... *Bk.* Para bolluğu.

PARA DARLIĞI ETKENİ *(Os.* Deflâtör, *Fr.* Déflateur, *Al., İng.* Deflator,) Para darlığını destekleyici etken... Anamalcı ekonomi edebiyatında deflâsyonist eğilimleri destekleyen etkenler bu deyimle dilegetirilir. Bu etkenlerin başında fâizlerin yükseltilmesi, kredilerin daraltılması, para biriktirme ve küpte saklama, piyasadaki paranın geri çekilmesi vb. gelir. *Bk.* Para darlığı.

PARA DEĞERİ *(Os.* Nakit kıymeti, *Fr.* Valeur de la monnaie, Valeur monétaire; *Al.* Geldwert, *İng.* Monetary value, Money value) Paranın satın alma gücü... Genellikle bir para biriminin satın alabileceği mal, hizmet ve döviz niceliğiyle ölçülür. Aynı nitelikte iki ekmek satın alabilen bir para birimi, bir ekmek satın alabilen bir para biriminden bir kat daha değerli demektir. Bundan ötürüdür ki önemli olan, paranın miktarı değil, değeridir.

PARA DEĞERİNDEKİ DÜŞME *(Os.* Nakdin kıymetsizleşmesi, *Fr.* Dépréciation monétaire) Paranın satın alma gücündeki azalma... *Bk.* Para değeri, Enflâsyon, Para aşınımı.

PARA DEVRİMİ *(Os.* Para ihtilâli, *Fr.* Révolution monétaire) Süreklilik ve tutarlılık (istikrâr) kazanmış olan bir para yapısı ve ticâret hacminin birdenbire değişivermesi... Paranın bu devrimi, toplumun siyasal ve toplumsal yapısında da devrimler meydana getirebilir. *Bk.* Para.

PARA DOKUNCASI *(Os.* Para zararı, *Fr.* Perte pécuniaire, *Al.* Geldverlust, *İng.* Pecuniary loss) Paraca uğranılan zarar... Örneğin bu anlamda "bu işten bir hayli para zararına uğradım" denir. *Bk.* Para, Dokunca.

PARA DOLAŞIMI *(Os.* Para tedâvülü, *Fr.* Circulation monétaire, *Al.* Geldumlauf, *İng.* Circulation of money, Currency of money) Para karşılığında alınan malın yeniden parayla değiştirilmesi... Paranın bir görevi de *dolaşım aracı (Os.* Tedâvül vasıtası) olmaktır. Para, bu göreviyle, değiştirme işini *alım* ve *satım* olarak ikiye ayırır, malların el değiştirmesini kolaylaştırır; yani değiştirme işlemlerinde malların yerine kendisi dolaşır. Paranın bu görevi işbölümünü ve uzmanlaşmayı geliştirmiş, üretimi arttırmıştır. Çünkü artık üreticiler, değiştirme güçlerini düşünmeksizin, satmak için üretmektedirler. Para, bu dolaşımında, anamalcı üretim sürecinde artık-değer yaratır (*Bk.* Artık-değer). Ne var ki para, anamalcı üretim sürecinden önceki çağlarda da dolaşıyor ve tüccarlara *kâr* sağlıyordu. Bu kâr, artık-değer midir? Diyalektik ekonominin saptadığı çözümlemelere göre bu kâr, artık-değer değildir. Çünkü bu kâr *ucuza almak* ve *pahalıya satmak* gibi bir kandırma işlemine dayanır ve topluma hiçbir *yeni değer* katmaz. Sumer ve Keller, *Sience of Society* adlı yapıtlarında, kimi Afrika kabilelerinde *tüccar* ve *dolandırıcı* sözcüklerinin anlamdaş olduğunu yazmaktadırlar (c. I, s. 155). Paranın anamalcı üretimden önceki dolaşımının hiçbir yeni değer yaratmadığı şu örnekle açıklanabilir: *A* ülkesinden bir tüccar *B* ülkesinden ucuza kapattığı bir malı *C* ülkesine pahalıya sattı diyelim. Tüccar, değer farklarından elde ettiği kârla *B* ve *C* ülkelerindeki değeri azaltarak *A* ülkesindeki değeri çoğaltmaktadır. Ne var ki her üç ülkenin toplam değeri aynıdır, birinin kazancı ötekilerin zararıyla gerçekleşmiştir ve topluma yeni bir değer eklenmemiştir. *Bk.* Para, Değer.

PARA EKONOMİSİ *(Os.* Nakit iktisâdı, *Fr.* Économie monétaire) Paranın egemen olduğu ekonomi... Ayrıca para konusuyla uğraşan ekonomi bilimi bölümüne de *para ekonomisi* denir. Schreiber, *Thomas v. Aquino* adlı yapıtında: "Thomas'nın, para ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte genel bir ahlâksızlığın başladığını, şeref ve namuslara varıncaya kadar her şeyin parayla satın alındığını söylediğini" yazmaktadır (s. 23). Ortaçağda para ekonomisinin gelişmesi, tahılla ödenen rantın parayla ödenen ranta dönüşmesiyle başlamıştır. Köylü, toprak beyine ödeyeceği parayı bulmak için ürününü bizzat pazara götürüp para karşılığında satmak zorunda kalmış ve böylelikle para sürecine katılmıştır. *Bk.* Para.

PARA GEREKSİNİMİ *(Os.* Para ihtiyâcı, *Fr.* Besoin d'argent, Besoin monétaire, Besoin de fonds; *Al.* Geldbedarf, *İng.* Want of money) Piyasada para azlığından doğan ihtiyaç... *Bk.* Para darlığı, Para bunalımı.

PARA İSTEMİ *(Os.* Nakit talebi, *Fr.* Demande de la monnaie, *Al.* Geldnachtfrage, *İng.* Demand for money) Kullanılmak için gerekli para anamımı... *Para sunusu* (Para sürümü, para arzı) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Para sunusu.

PARA İŞLERİ *(Os.* Para muâmelâtı, *Fr.* Affaires d'argent, *Al.* Geldgeschaefte, *İng.* Money bargains, Money business) Parayla yapılan işler... Örneğin banka işlemleri *(Fr.* Affaires de banque) böyledir. *Bk.* Para, Banka.

PARA-KREDİ DÜZENEĞİ *(Os.* Para-kredi mekanizması, *Fr.* Mécanisme de monnaie-crédit) Para ve kredi hacimlerini azaltıp çoğaltan mekanizma... Bu mekanizmayı işleten *para politikası*dır. Schumpeter, Mises ve Hayek gibi birçok ekonomiciler bunalımların nedenini *para mekanizması*nın gereği gibi ayarlanmamasında bulmaktadırlar. Örneğin Schumpeter'e göre bunalımlar teknik yeniliklerle üretimin aşırı olarak artması sonucudur. Teknik yeniliklerse bu yenilikleri ilerisüren ve gerçekleştiren müteşebbisler aracılığıyla, banka kredileriyle finanse edilir. İşte bu finansmanın iyi ayarlanamaması piyasayı altüst eder ve bunalım doğurur. Mises ve Hayek'in savlarına göre de fâiz hadlerinin azaltılıp çoğaltılması, iyi ayarlanamazsa aynı sonucu gerçekleştirir. *Bk.* Para.

PARA KURAMI *(Os.* Para nazariyesi, *Fr.* Théorie monétaire) Paranın özünü ve niteliğini inceleyen kuramlar... Para, dolaşım sürecine katıldığından beri, incelemecilerin başlıca konusu olmuştur. Örneğin klâsikler, parayı bir mal saymışlar ve paranın mâden değerinden başka bir değer taşımadığını, dolaşım sürecinde öteki malların bağlı olduğu yasalara bağlı bulunduğunu ilerisürmüşlerdir. *Bk.* Para.

PARANIN GÖREVLERİ *(Os.* Paranın vazifeleri, *Fr.* Fonctions de la monnaie, *Al.* Funktionen des Geldes, *İng.* Functions of the money) Ticâret ekonomisinde paranın gördüğü işler... Alışveriş ekonomisinde para dört iş görür: 1. *Değer ölçüsüdür* (Malların değeri parayla dilegetirilir, bir malın parayla dilegetirilen değerine *fiyat* denir. Örneğin bir kilo kahveyle bir metre kumaşın birbirlerine göre değerleri fiyatlarından anlaşılır). 2. *Dolaşım aracıdır* (Malların yerine para dolaşır, örneğin kahvecinin gereksediği saati bulmak için piyasada kahveyle saat dolaşmaz, para dolaşır, kahveci kahvesini satar ve koluna bir saat satın alır). 3. *Ödeme aracıdır* (Özellikle kredili alım satımlarda malların değeri parayla ödenir). 4. *Biriktirme aracıdır* (Servet biriktirme genellikle para biriktirmeyle olur, çünkü para daima istenilen herhangi bir malı satın alabilir). *Bk.* Para.

PARANIN MARJİNAL YARARI *(Os.* Paranın nihâî faydası, *Fr.* Utilité marginale de la monnaie) Paranın yoksul için zenginden daha büyük bir değer taşıdığı... Marjinalcilerin, özellikle A. Marshall'in, savıdır. Öznel ve psikolojik bir kuram geliştiren marjinalcilere göre paranın değeri de öznel ve kişiseldir. Bu halde nesnel geçerliliğin nasıl sağlandığı sorusuna Marshall şu karşılığı vermektedir: Herhangi bir şeyin değeri, tek kişiye göre değil, bütün kişilere göre hesaplanır... Toplumsal doygunluk da bu ölçüye göre hesaplanacaktır, yani yoksulun gelirindeki artmanın marjinal faydası, zenginin gelirindeki azalmanın marjinal kaybından daha büyük olursa toplumun bütün sınıfları tatmine yaklaşmış olur. *Bk.* Marjinalcilik.

PARA ÖNDELİĞİ *(Os.* Para avansı, *Fr.* Avance de fonds, *Al.* Geldvorschuss, *İng.* Advance of money) Sonradan hesabı yapılmak üzere peşin olarak verilen para.

PARA ÖZVERİSİ *(Os.* Para fedakârlığı, *Fr.* Sacrifice pécuniaire, *Al.* Geldopfer, *İng.* Pecuniary sacrifice) Herhangi bir işi yapmak için parayı gözden çıkarma... Örneğin bu anlamda "o, bu iş için bir hayli para fedakârlığında bulundu" denir.

PARA PAZARI *(Os.* Nakit piyasası, *Fr.* Marché monétaire, *Al.* Geldmarkt, *İng.* Money market) Paranın herhangi bir mal gibi alınıp satıldığı yer... *Bk.* Borsa, Pazar.

PARA REFORMU *(Os.* Para ıslahâtı, *Fr.* Reforme monétaire) Uluslararası para sisteminde değişiklik önerileri... *Para reformu* konusunda çeşitli öneriler ilerisürülmüş ve Triffin plânı, Posthuma plânı, Bernstein plânı, Keynes plânı vb. gibi birçok plânlar yapılmıştır. Bu plânlardan kimi altın esasını savunmakta, kimi ortaklaşa bir dünya parası çıkarılmasını ilerisürmekte, kimi de eşya-para temelinin kabul edilmesini önermektedir. Örneğin Keynes, *bancor* adını taşıyacak yeni bir uluslararası para çıkarılmasını önermişti. Bu para, uluslararası bir para örgütü tarafından çıkarılacak ve miktarı uluslararası antlaşmalarla kararlaştırılacaktı. Böylelikle paranın, yeni bir altın mâdeninin bulunması gibi rastlantısal öğelerle değişikliklere uğramaktan kurtarılması düşünülüyordu. Keynes, bu plânını 1923 yılında yayımladığı *Tract on Monetary Reform* adlı yapıtında açıklamıştır. Bununla beraber Bretton-Woods'ta bu önerilerin hiçbiri kabul edilmeyerek para, dolar temeline oturtulmuştur. Paranın altın bakımından devalüasyonu ve altın fiyatının yükseltilmesiyle sabit kambiyo yerine sürüm ve aranımla dengelenecek serbest kambiyo önerileri de aynı konferansta ilerisürülmüştü. *Bk.* Para.

PARASAL ANAMAL *(Os.* Nakdî sermâye, *Fr.* Capital monétaire) Anamalın parasal bölümü... *Malsal anamal* (Aynî sermâye) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Anamal.

PARASAL İNANCA *(Os.* Nakdî teminât, *Fr.* Garantie pécuniaire, *Al.* Barkaution, Barsicherheit; *İng.* Pecuniary guaranty, Pecuniary warrant) Müteahhidin üstüne aldığı işi zamanında ya da şartnameye uygun olarak bitirememesi durumunda kendisinden alınacak cezâ parasını karşılamak üzere peşin yatırdığı para... Bu teminât, ihâleye girerken geçici (muvakkat) ve ihâle yapıldıktan sonra kesin (kat'î) olarak alınır. Bu işlem, genellikle devlet alımsatımlarında yapılır. Bunun dışında para teminâtı Ticâret ve Borçlar Hukuku'na ve Medenî Kanun'a ve Usûl Kanunları'na göre mahkemelere karşı da gösterilebilir. *Bk.* İnanca.

PARASAL ÖDENCE *(Os.* Nakdî tazminât, Maddî tazminât; *Fr.* Réparation pour un dommage matériel, *Al.* Ersatz für Vermögensschaden) Para ya da mal zararının tazmini... Bir kimsenin malvarlığında (mâmelekinde) bir eksiltmeyi ya da bir kârdan yoksun kalmayı gerektiren fiillerde olur. *Bk.* Ödence.

PARASAL ÜCRET *(Os.* Nakdî ücret, *Fr.* Salaire monétaire) Para olarak ödenen ücret... Mal olarak ödenen *malsal ücret* (Aynî ücret) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Ücret.

PARASI ALINMAK İÇİN GÖNDERİLEN BELGİT *(Os.* Tahsile gönderilen senet, *Fr.* Effet a l'encaissement, *Al.* Wechsel zum inkasso, *İng.* Bill for collection) Vâdesi geldiği zaman tutarı ödenmek üzere gönderilen senet... *Bk.* Senet.

PARA SIKINTISI *(Os.* Para sıkıntısı, *Fr.* Embarras pécuniaire, Embarras financier; *Al.* Geldverlegenheit, *İng.* Financial difficulty) Para bulamamaktan doğan sıkıntı... Buna *mâlî sıkıntı* da denir, örneğin bu anlamda "bugünlerde çok para sıkıntısı çekiyoruz" deyimi kullanılır. *Bk.* Para-bunalımı, Para darlığı.

PARASIZ *(Os.* Bedâvâ, *Fr.* Gratuit, *Al.* Gratis, Unentgeldlich; *İng.* Gratiutous) Karşılığında para almadan... *Bk.* Parasızlık.

PARASIZ DEĞİŞTİRME *(Os.* Bilâbedel mübâdele, *İng.* Swap) Mal ya da hizmet karşılığında başka bir mal ya da hizmet alıp verme... İkinci Dünya Savaşı'nda Anglo-Sakson savaş tutsakları tarafından icâdedilmiş, savaştan sonra özellikle Amerika'da yaygınlaşmıştır. Ellerindeki malı başka bir malla değiştirmek isteyenler için birçok *swap shop*'lar kurulmuştur. Bir çeşit eşya borsaları olan bu dükânlarda her aranılan mal bulunabilmekte ve piyasa fiyatları ölçüsü üzerinden kolaylıkla değiştirilebilmektedir. İlkel trampa sisteminde böylesine bir kolaylık yoktu, verilen malı alacak ve ona karşı istenilen malı verecek kimselerin birbirlerini bulabilmeleri gerekiyordu.

PARASIZLIK *(Os.* Parasızlık, *Fr.* Faute d'argent, *Al.* Aus Mangel an Geld, *İng.* For want of money) Parası olmamak... *Bk.* Parasız.

PARASIZ OLARAK *(Os.* Bedâva olarak, *Fr.* Gratuitement, *Al.* Umsonst, *İng.* Gratuitously) Karşılığında para almadan... Örneğin bu anlamda "size bunu parasız olarak veriyorum" denir. *Bk.* Parasız.

PARA SİYASASI *(Os.* Para siyâseti, *Fr.* Politique monétaire) Para, kredi ve fâiz hacim ve hadlerini ayarlayarak ekonomik dengeyi sağlama ve sürekli kılma politikası... Birçok ekonomiciler *para politikası* konusunda çeşitli görüşler ilerisürmüşlerdir. Örneğin Kanadalı ekonomici John Kenneth Galbraith (1908-)'e göre enflâsyonlar ve bunalımlar ancak para politikasıyla önlenebilir. Bu da, para sektöründe hükümet müdahalesiyle sağlanabilir. Galbraith'e göre, özel sektör üstündeki etkileri ne olursa olsun, hükümet mutlaka para konusunda ipleri elinde tutmalıdır. Son yıllarda moda olan para siyasalarından biri de Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (1912-)'ın *monetarizm* adını verdiği para siyasasıdır. İsrâil, Şili, İngiltere gibi ülkelerde uygulanmaya çalışılan bu siyasaya göre fiyatlar serbest bırakılmalı ve esnek (fleksibl) kambiyo kurları uygulanmalıdır, piyasa dengesi ancak böylelikle sağlanabilir. Friedman'a göre böylesine bir para siyasasıyla enflâsyonu durdurmak olanaklıdır. Yukarda adı geçen Galbraith şöyle demektedir: "Friedman okulunun deney tavşanı İngiltere'ye teşekkür borçluyuz. Çünkü gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Serbest pazarlarla dolu bir dünya varolabilseydi Friedman bir peygamber olurdu. Çünkü Friedman'ın düşündüğü piyasa ekonomisinde bütün firmalar hemen hemen eşit güçtedirler. Oysa gerçek dünyada böyle bir piyasa yoktur, büyük firmalar vardır ve bunlar işlerini bankalarla yürütürken küçükler yok olur, ezilir". *Bk.* Para.

PARA SUNUSU *(Os.* Nakit arzı, *Fr.* Offre de la monnaie, *Al.* Geldversorgung, *İng.* Money supply, Supply of money) Bir ülkede tedâvül eden tüm paraların ve para değerindeki kâğıtların toplamı... *Bk.* Para istemi.

PARAŞÜT KURAMI *(Os.* Paraşüt nazariyesi, *Fr.* Théorie de parachute, *İng.* Symmetal-

list system of a goldstandard with a regulatory silver currency) Çift mâden para sistemini destekleyen marjinalci Walras'ın bilimdışı kuramı... Yanlış ve gerçekdışı temellerden yola çıkan Léon Walras'a göre çift mâden para sisteminde (bimetalizm) altın ve gümüş birbirlerindeki fiyat istikrârsızlıklarına karşı birer *paraşüt* (gökten düşen bir cismin ağır ağır yere inmesini sağlayan şemsiye) rolü oynarlarmış. Altının azlığını gümüşün bolluğu ve gümüş fiyatının düşüklüğünü altın fiyatının yüksekliği dengelermiş. *Bk.* Çift mâden dizgesi, Para, Marjinalcilik.

PARA TECİMİ *(Os.* Para ticâreti, *Fr.* Commerce de la monnaie) Paranın parayla değiştirilmesi yoluyla yapılan ticâret... Para ticâreti, tarihsel süreçte, tefeci ve tüccârların ortaya çıkışıyla başlamıştır. Ticâret, kredi ihtiyacını da yaratmıştı. Para dolaşımının alım ve satım işlerini birbirinden ayırması, birbirinden uzak yerlerde bulunan alıcıyla satıcı arasındaki para transferi zorunluğu para ticâretine olanak sağlayan başlıca etkenlerdir. *Bk.* Para.

PARA TOPLAYICI *(Os.* Tahsildar, *Fr.* Receveur, Percepteur; *Al.* Einnehmer, *İng.* Receiver) Para toplamakla görevlendirilmiş ve yetkilendirilmiş kişi... *Bk.* Para alma yetkisi.

PARA TUTMA NEDENLERİ *(Os.* Nakdî tasarruf sâikleri, *Fr.* Motif des opérations, Motif de précaution, Motif de spéculation; *Al.* Transaktionsmotiv, Vorsichtsmotiv, Spekulationsmotiv; *İng.* Transaction motive, Precautionary motive, Speculative motive) Para saklamanın nedenlerini saptayan Keynes kuramı... İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes'e göre para, üç nedenle elde tutulur: 1. *İş görmek için* (İşe yatırılan paranın geri gelmesi için belli bir süre gerekir, oysa bu süre içinde birçok harcamalar yapılacaktır, bu yüzden işadamları bir miktar parayı daima kasalarında saklarlar), 2. *Fırsatlardan yararlanmak için* (Spekülâtörler, çıkması olanaklı fırsatlar için daima yanlarında para saklarlar), 3. *Beklenmedik harcamalar için* (Bir hastalık olasılığından ansızın ortaya çıkacak iş harcamaları olasılığına kadar çeşitli olasılıklarla dolu bulunan gelecek korkusu, bir miktar paranın daima saklı tutulmasını gerektirir).

PARA TÜRLERİ *(Os.* Para nevîleri, *Fr.* Formes de la monnaie, Espéces de la monnaie; *Al.* Arten und Formen des Geldes, Geldsorte; *İng.* Monetary means of payment, Sort of money) Para çeşitleri... Tarihsel süreçte çeşitli paralar kullanılagelmiştir, çağımızda da birçok para çeşitleri birlikte kullanılmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır: 1. *Mal-para (Fr.* Monnaie-marchandise), mâdensel değeri resmî değerine eşit olan paradır. En belli örneği altın paradır ki çağımızda kullanılmamaktadır. 2. *Kâğıt para (Fr.* Monnaie papier) ki *fiyat para* ve *kaime* de deniyor, bunların mâdensel karşılığı yoktur, yasalar ve alışkanlıklarla geçerli kılınırlar. 3. *Saymaca para (Fr.* Monnaie fiduciaire) ki kâğıt para, yazılı para (kaydî para) ve simgesel para (temsilî para)' larm tümünü dilegetiren bir deyimdir, güvene dayanan paradır, değerli mâden karşılıkları yoktur. Poliçeler, ödeme mektupları, banknotlar bu niteliktedir. 4. *Simgesel para (Fr.* Monnaie représentative) ki *temsilî para* da denir, değersiz mâdenlerden yapılmış ufak paralar ve mâdensel para şehâdetnâmeleri bu niteliktedir. 5. *Yazılı para (Fr.* Monnaie scripturale) ki *kaydî para* da denir, çağdaş İngiliz bankerleri tarafından icâdedilmiştir, bankalarca yapılan hesap işlemlerini dilegetirir, fizik yapısı yoktur, defterler üstünde yapılan para kaydı işlemleridir. 6. *Ufak para (Fr.* Petite monnaie) ki mâdensel değerleri temsil ettikleri değerin çok altındadır, bu yüzden simgesel para niteliğindedir. 7. *Çevrilebilir para (Fr.* Monnaie convertible) ki serbest döviz niteliğindedir, her an dövize ya da değerli mâdene çevrilebilir. 8. *Para benzeri (Fr.* Quasi monnaie) ki özel hesapları dilegetirir. *Bk.* Para.

PARA ÜŞÜŞMESİ *(Os.* Para tehâcümü, *Fr.* Afflux d'argent, *Al.* Geldzufluss, *İng.* Influx money) Piyasada paranın birdenbire bollaşması... Bu durum, 1950 Türkiye'sinde uygulanan ekonomi siyasasıyla gerçekleşmişti. O yıllarda para üşüşmesini hayranlıkla izleyenler kısa bir süre sonra paranın hızla kaçışmasını şaşkınlıkla seyrettiler. *Bk.* Para, Para bolluğu.

PARA VARLIĞI *(Os.* Nakit mevcûdu, *Fr.* Réserve monétaire, Stock monétaire, Encaisse monétaire; *Al.* Geldvorrat, *İng.* Cash monetary, Balance monetary, Stock) Elde bulunan paranın tümü... *Bk.* Para.

PARAYA ÇEVİRME *(Os.* Nakde tahvil, Tasfiyei hesâp; *Fr., Al.* Liquidation, *İng.* Liquidation, Settlement, Winding-up) Herhangi bir değeri paraya çevirme... Ekonomi dilinde *Likidasyon* deyiminin çeşitli anlamları vardır: *Hesap kapatılması* (Tasfiye) anlamına gelir, borsalarda satılan değerlerin paralarının *tahsil edilmesi* anlamını dilegetirir, ticâret dilinde elden hemen çıkarılması gereken malların *düşük fiyatla satılması* anlamında kullanılır, bu anlamda *indirimli satış* deyimiyle anlam-

daştır; doğrudan doğruya *elden çıkarma* ya da *satma* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "bir mülkü satma" *(Fr.* La liquidation d'une propriété) denir; kapanacak olan bir firmanın tüm aktifini *paraya çevirme*'si de *likidasyon* deyimiyle dilegetirilir. *Bk.* Hazır parayı yeğleme.

PARAYA ÇEVİRME GEÇERDEĞERİ *(Os.* Likidasyon kuru, *Fr.* Cours de liquidation, Cours de compensation; *Al.* Liquidierungskurs, *İng.* Making up price) Herhangi bir değeri paraya çevirirken saptanan kur... *Bk.* Geçerdeğer.

PARAYA ÇEVİRMEK *(Os.* Nakde tahvil etmek, *Fr.* Réaliser du gage, *Al.* Umsetzen zu Gelde machen, Pfandverwertung, Versilberung; *İng.* To realize assets) Rehin ya da haczedilmiş bulunan ya da iflâs masasına getirilen malların satılıp paraya çevrilmesi işlemi... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 106-136, 145, 152, 241-245. maddelerine göre yapılır. *Bk.* Paraya çevirme.

PARAYA ÇEVİRMEYİ YEĞLEME KURAMI *Bk.* Hazır parayı yeğleme.

PARAYA ÇEVRİLİR DEĞER *(Os.* Nakde tahvili kaabil kıymet, *Fr.* Liquidité, *Al.* Liquiditaet, *İng.* Liquidity) Harcanabilecek durumda olan satınalma gücü... Derhal harcanabilecek durumda bulunan değerler paraya çevrilmelerinin kolaylığı ve hızı bakımından üç dereceye ayrılırlar: Cepteki para birinci derece, tahvil ve bonolar ikinci derece, her türlü taşınabilir değerler (mankul kıymetler) ve külçe altın üçüncü derece likiditedir. *Bk.* Paraya çevirme.

PARA YARDIMI *(Os.* İâne, *Fr.* Souscription, *Al.* Hilfe, Beitrag; *İng.* Help, Donation, Subsidy) Parayla yapılan yardım... Yardım olarak verilen parayı da dilegetirir. *Bk.* Yardım.

PARA YATIRIMI *(Os.* Para tevdiâtı, *Fr.* Placement de fonds, *Al.* Geldanlag, *İng.* Investment of money) Belli bir iş için verilen para... Örneğin bu anlamda "bu işe çok para yatırdık" denir. *Bk.* Yatırım.

PARA YÜKÜMLÜLÜĞÜ *(Os.* Parafiskalite, *Fr.* Parafiscalité, *Al.* Parafiskalitaet, *İng.* Parafiscality) Vergi benzeri parasal yükümlülük... Çeşitli kuruluşlara ve kişilere hükümetçe parasal yükümlülük konmasını dilegetirir. Örneğin gerek işçilerin ve gerek işverenlerin Sosyal Sigortalar Kurumu'na ödemek zorunda bulundukları paralar bir *parafiskalite*'dir. Bunun gibi her avukatın baroya, her hekimin etibbâ odasına vb. ödemek zorunda bulunduğu aidâtlar da böyledir. Bunlar vergi değildir, ama vergi gibi ödenmeleri yasalarla zorunlu kılınmıştır. *Bk.* Vergi.

PARÇA BAŞINA ÇALIŞMAK *(Os.* Parça başına sarfı mesâî, *Fr.* Travailler aux piéces, *Al.* Auf stück Arbeiten, *İng.* To work by the piece) Parça başına ücret alarak çalışmak... *Bk.* Parça başına ücret.

PARÇA BAŞINA ÜCRET *(Os.* Parça başına ücret, *Fr.* Salaire aux piéces) Üretilen malın miktarı üstünden verilen ücret... *Zamana göre ücret* deyimi karşılığında kullanılır, zamana göre ücretin örtük bir biçimidir. Temel ücret biçimleri *zamana göre ücret*'le *parça başına ücret*'tir, bütün öteki ücret biçimleri bu iki biçimden türemiştir ve bunların değişik görünümleridir. *Parça başına ücret* anamalcılar için birçok bakımlardan elverişlidir: İşçi mümkün olduğu kadar çok parça üretmek için işgününü uzatır, anamalcı belli bir parça sayısından daha çok üretilen parçalar için indirimli bir ücret uygular ve işçi daha çok kazanabilmek için bu indirime katlanır, anamalcı yol vereceği beceriksiz işçileri bu sistem sayesinde verimli işçilerden ayırır, anamalcı denetçi ve hattâ binâ masraflarından -bu arada aydınlatma, ısıtma vb.- kurtulabilir ve üretimi işçinin evinde de yaptırabilir, anamalcı kusurlu üretilen parçalara ücret vermez ve böylelikle daha nitelikli bir üretim sağlamış olur. *Bk.* Ücret.

PARÇA HESÂBIYLA İŞ *(Os.* Parça hesâbıyla iş, *Fr.* Travail aux piéces, Travail a la tâche, Travail a forfait; *Al.* Akkordarbeit, *İng.* Piece work) Parça başına ücret alınarak yapılan iş... *Bk.* Parça başına çalışmak, Parça başına ücret.

PARÇA MAL *(Os.* Parça mal, Kırkambar; *Fr.* Cueillette, *Al.* Stückgüter, *İng.* Piece goods, Sundry goods, Parcels) Parça başına yapılan mal taşıma sözleşmesi... Navlun sözleşmelerinin bir biçimidir. Navlun sözleşmeleri *ıskarça* adı verilen tam gemi kirâlaması biçiminde olabileceği gibi yarım ya da bir ambara özgü kirâlama ve *kırkambar* adı verilen parça mal üzerinden kirâlama biçimlerinde de olabilir.

PARETO YASASI *(Os.* Pareto kanunu, *Fr.* Loi de Pareto, *Al.* Pareto Gesetz, *İng.* Pareto law) En yüksek gelirlerin her zaman ve her yerde aynı biçimde dağıldığını ilerisüren yasa... Faşizmin ideoloiik öncüsü İtalyan ekonomicisi ve toplumbilimcisi Vilfredo Pareto (1848-1923), tüm çağlarda ve tüm ülkelerde

en yüksek gelirlerin aynı biçimde dağıldığını ilerisürer. Başka bir anamalcı ekonomici ve 1970 Nobel Armağanı sahibi Amerikalı profesör Paul Anthony Samuelson (1915-) bunun hiç de doğru olmadığını söyler. *Bk.* Gelir dağılımı.

PARİTE *(Os.* Tesâvii kıymet, Müşâbeheti tamme; *Fr.* Parité, *Al.* Gleichheit, *İng.* Parity) Bir ülkenin parasına bir başka ülke parasıyla verilen değer... İki ülke parasının karşıladıkları altın miktarlarının birbirlerine oranını dilegetirir. *Para eşitliği* demektir. Ayrıca, mâdensel paraların külçe olarak kambiyo değerlerini de dilegetirir. Endeks sayılarına göre saptanan fiyat düzeyine de *fiyat paritesi (İng.* Parity price) denir. *Bk.* Para, Kambiyo para değeri eşitliği.

PARKİNSON YASASI *(Os.* Parkinson kanunu, *Fr.* Loi de Parkinson, *Al.* Parkinson Gesetz, *İng.* Parkinson law) Ücretlerin fiyat artışlarının daima altında kaldığını ilerisüren yasa... Anamalcı üretim düzeninin temel yasalarından habersiz bulunan anamalcı ekonomici Parkinson, ücretle çalışan insanlara (memur, işçi, hizmetli) devlet ve firma gelirlerinin artması oranında zam yapılmadığını ilerisürerek eski bir deyimle *mâlûmu i'lâm* eder (Bilineni bildirir). *Bk.* Ücret.

PASİF *(Os.* Düyûnât, *Fr.* Passif, *Al.* Passiva, *İng.* Liabilities) Devletin, tecimsel bir girişimin ya da kişinin belli bir andaki borçlarının tümü... Alacaklarının ve mallarının tümünü dilegetiren *varlık* (Aktif) deyimi karşılığında kullanılır. Bu deyim, genellikle *aktif ve pasif* deyimiyle dilegetirilir. *Bk.* Varlık.

PATENT *Bk.* Bulgu belgesi.

PATERNALİZM *Bk.* Babacılık.

PATRON *Bk.* İşveren.

PATTEN KURAMI *(Os.* Patten nazariyesi, *Fr.* Théorie de Patten, *Al.* Pattentheorie, *İng.* Patten theory) Güçlü ülkelerin korunması kuramı... Gelişmiş bir sanâyi ülkesi olan Amerika'nın, işçi ücretleri seviyesini muhafaza ya da yüksek tutma bakımından, nasıl korunacağı birçok Amerikan ekonomicisini düşündürmüştür. Bunlar arasında bulunan S. Patten (1852-1922), bu konuda 1890 yılında güçlü ülkelerin korunması kuramını ilerisürdü. Patten, bu kuramında, ülkeleri *statik* ve *dinamik* (Amerika) olmak üzere ikiye ayırmakta ve bu iki tip ülke arasında ticâretin serbest bulunması halinde ücretlerin en düşük ücret haddine göre -yani, statik ülkelerdeki ücret haddine göre- eşitleneceğini ilerisürerek Amerika'nın korunmasını önermektedir.

PAY *(Os.* Hisse, *Fr.* Part, Lot; *Al.* Anteil, Quote, Gewinnanteil. *İng.* Share, Portion: *Lâ.* Pars) Herhangi bir şeyden ayrılan ve bir kimseye düşen bölüm... Hukuk dilinde kollektif ve komandit şirket ortaklarının şirkete katılma oranlarını adlandırır. *Bk.* Hisse senedi.

PAY BELGİTİ ANAMALI *(Os.* Hisse senedi sermâyesi, *Fr.* Capital actions, *Al.* Aktienkapital, *İng.* Share capital) Pay belgitleri tutarlarının sağladığı anamal... *Bk.* Pay.

PAY BELGİTİ ÇIKARILMASI *(Os.* Hisse senedi ihrâcı, *Fr.* Émission d'actions, *Al.* Aktienausgabe, *İng.* Issue of shares) Hisse senetli şirketlerin kuruluşlarında ya da sermâye arttırmalarında ortaklar sağlamak amacıyla hisse senetleri düzenleyerek satışa arzetmeleri... *Bk.* Pay belgitli ortaklıklar.

PAY BELGİTİ KESİLGESİ *(Os.* Hisse senedi kuponu, *Fr.* Coupon d'action, *Al.* Aktienabschnitt, *İng.* Coupon, Dividend, Warrant) Yıllık fâizlerini alabilmek için hisse senetlerine eklenen kupon... *Bk.* Kesilge.

PAY BELGİTİNE ÇEVRİLEBİLEN BORÇ BELGİTİ *(Os.* Eshâma kaabili tahvil tahvilât, *Fr.* Obligation convertible, *Al.* Konvertible Obligationen, *İng.* Convertible bond) Hisse senetli şirketlerin daha sonra hisse senedine dönüşecek biçimde çıkardıkları tahvil... Bilindiği gibi tahviller düzenli fâiz verirler, ama para değerinin düşüşünden zarar görürler, daha açık bir deyişle, tahvil sâhibi fâizini muntazaman alır, ama anaparası enflâsyon ve devalüasyon hallerinde durduğu yerde erir. Buna karşı hisse senetleri gerçek değerlere dayandıklarından para düşüşlerinden pek zarar görmezler, ama kuruluş yıllarında ve hattâ uzun yıllar kâr edemeyebilir ve temettü dağıtamayabilirler. Paralarını düzenli bir gelir karşılığında yatırmak isteyen para sâhipleri hisse senedi çıkaran yeni bir kuruluşa güven duymayabilirler. Pay belgitine çevrilebilen borç belgitleri yeni kuruluşlarca bu yüzden çıkarılır, daha açık bir deyişle yeni şirket kâr etmeye başlayıncaya kadar bu çevrilebilir (konvertibl) tahvilleri alanlara muntazaman fâiz öder, kâra geçtikten sonra da tahvilleri hisse senedine çevirip temettü ödemeye başlar. Tahvillerin ne zaman hisse senedine çevrileceği ve bunun koşulları şirket statüsünde ve tahvil üzerinde gösterilir. *Bk.* Hisse senedi, Tahvil.

PAY BELGİTLERİNİN VERİM KATSAYISI *(Os.* Hisse senetlerinin müsmirîyet emsâli, *Fr.* Coefficient de rendement des actions, *Al.* Koeffizient der Aktienrendite, *İng.* Coefficient

of yield per share) Dağıtılan temettü ile hisse senedi değeri arasındaki oran... *Bk.* Pay.

PAY BELGİTLİ ORTAKLIKLAR *(Os.* Hisse senetli şirketler, *Fr.* Sociétés par actions) Kooperatif, komandit ve anonim şirketler... *Bk.* Şirket.

PAYDAŞ *(Os.* Hissedâr, *Fr.* Actionnaire, Participant. *Al.* Aktionaer, Anteilseigner, *İng.* Shareholder, Stockholder, Share owner) Anamalı paylara bölünmüş şirketlerin ortağı... Sermâyeleri birbirine eşit parçalara ayrılmış şirketlerin her sermâye parçasına *pay* (hisse) ve bu parçaların sâhiplerine *paydaş* (hissedâr) denir. Anamalı paylara bölünmüş (sermâyesi eshâma münkasem) şirketler anonim, komandit ve kooperatif şirketlerdir. Bunların dışındaki şirketler anamallarını paylara bölemezler. Medenî Kanun'un 623. ve onu izleyen maddelerine göre de paydaş, herhangi bir mala şâyian (ortaklaşa) sâhibolup hisseleri birbirinden ayrılmamış olanları adlandırır. Örneğin üç çocuğa ölen babalarından mirâs olarak bir ev kalır, bu evi satıp paylarını ayırmadıkları sürece bu çocuklar o evin hissedârıdırlar. *Bk.* Pay, Ortak, Hisse senedi.

PAYLAŞMA *(Os.* Mukaaseme, *Fr.* Partage, *Al.* Unter sich verteilen, *İng.* A share, Divide up) Payların bölüşülmesi... Bir şirketin ortakları ya da bir ailenin bireyleri arasında gelirin bölüşülmesini dilegetirir. *Bölüşme (Fr.* Distribution des parts) de denir. Ulusal gelirin bir ulusun bireyleri arasında bölüşülmesi de bu deyimle dilegetirilir. *Bk.* Bölüşüm.

PAYLAŞMA DÂVÂSI *(Os.* Taksim dâvâsı, *Fr.* Action en partage, *Al.* Teilungsklage, *İng.* Action for partition, *Lâ.* Partitio) Birden çok kişilerin müşterek ya da iştirâk halinde mülkiyetleri altında bulunan taşınır ve taşınmaz malların hisselerine göre paylaştırılması ve böylelikle müşterek ya da iştirâk halindeki mülkiyete son verilmesi için hisse sahiplerinden biri tarafından öteki hissedârlar aleyhine açılan dâvâ... Medenî Kanun'un 583, 586, 602, 627, 628, 631. maddelerine göre açılır. *Bk.* Ortaklığı giderme, Paydaş.

PAYLI ANAMAL *(Os.* Hisseli sermâye, *Fr.* Action de capital, *Al.* Kapitalaktie, *İng.* Original share) Paylara bölünmüş anamal... *Bk.* Pay belgiti anamalı.

PAY VE BORÇ BELGİTİ *(Os.* Eshâm ve tahvilât, *Fr.* Action et obligation, Valeurs mobiliéres, Titres, Fonds publics. *Al.* Effekten, *İng.* Stocks fund, Public fund) Hisse ve borç senetleri... *Bk.* Hisse senedi, Tahvil.

PAY VE BORÇ BELGİTİ BORSASI *(Os.* Eshâm ve tahvilât borsası, *Fr.* Bourse de valeurs, Bourse des fonds publics; *Al.* Effektenbörse, Fondsbörse; *İng.* Stock-exchange) Kambiyo borsası... *Bk.* Borsa, Kambiyo.

PAY VE BORÇ BELGİTİ TECİMİ *(Os.* Eshâm ve tahvilât ticâreti, *Fr.* Commerce des titres, Commerce des valeurs; *Fr.* Effektenhandel, Fondsgeschaeft; *İng.* Stock-exchange business) Hisse senedi ve tahvil alımsatımıyla yapılan ticâret... *Bk.* Borsa, Kambiyo.

PAZAR *(Os.* Pazar, Piyasa, Çarşı, Bedesten; *Fr.* Marché, *Al.* Markt, *İng.* Market, *Lâ.* Mercatus) Alımsatım yeri... Bölgesel pazar, ulusal pazar, ülkesel pazar ve dünya pazarı gibi çeşitleri vardır; örneğin Adana kenti pamuk pazarıdır ya da Çin, Amerika için iyi bir pazardır denir. Diyalektik ekonomide *değer* kavramının açıklanması için *pazar* kavramı çok önemli bir öğedir, çünkü anamalcı ekonomide pazar *mal dünyasını* dilegetirir. Türkçemize İtalyancadan geçme *piyasa* deyimi de *pazar*la anlamdaştır. Piyasa ya da pazardaki eğilim, sürüm (arz) ve aranım (talep) arasında bir eşitlik kurmaktır. Bu eşitlik kurulmadıkça fiyat sürekli olamaz, yükseliş ve alçalışlarla dalgalanır. Sürümün aranımdan az olduğu pazara *satıcı pazarı,* aranımın sürümden az olduğu pazara da *alıcı pazarı* denir. Çünkü birincisinde satıcılar ve ikincisinde de alıcılar ötekilere şartlarını kolaylıkla kabul ettirebilirler. Sürüm ve aranım niceliklerinin alım ve satım anında bilindiği *örgütlenmiş pazar*'lar *borsa*'lardır, çünkü alıcı ve satıcı simsarlar alacakları ve satacakları miktarlarla fiyatları bildirmişlerdir. Örgütlenmemiş pazarlarda sürüm ve aranımın eşit olduğu fiyat hemen gerçekleşmez, çünkü alıcılar da satıcılar da bütünsel durumu bilemezler, bu yüzden de bu gibi pazarlarda fiyatlar sürekli olarak dalgalıdır. *Bk.* Değer, Mal, Fiyat.

PAZAR ARAŞTIRMASI *(Os.* Piyasa taharriyâtı, *Fr.* Recherche commerciale, Relevé d'opinion; *Al.* Marktuntersuchung, *İng.* Market survey) Müşterilerin istekleri, gereksinimleri, eğilimleri ve zevkleri üstünde yapılan araştırma... Satış yerlerinde çalışanların deneyleri ve elde ettikleri kanılar da bu piyasa anketlerine eklenir. *Bk.* Pazar, Pazar çözümlemesi.

PAZAR BİÇİMLERİ *(Os.* Piyasa şekilleri, *Fr.* Formes du marché, *Al.* Marktformen, *İng.* Market structures) Alıcılarla satıcıların karşılaşmalarında saptanan çeşitli biçimler... Normal bir pazar biçiminde pek çok sayıda alı-

cı pek çok sayıda satıcıyla karşılaşır, bu durumda arz ve talep yasası da işler. Ne var ki çağdaş pazarlarda bu durum olağandışıdır ve hemen hemen hiç rastlanmaz. Çağdaş pazarlarda genellikle tek satıcıyla çok sayıda alıcı (normal monopol), tek satıcıyla tek alıcı (ikiyanlı monopol), tek satıcıyla az sayıda alıcı (kısıtlı monopol), birkaç satıcıyla tek alıcı (monopson), birkaç satıcıyla birkaç alıcı (ikiyanlı oligopol), birkaç satıcıyla çok sayıda alıcı (oligopol), birkaç alıcıyla çok sayıda satıcı (oligopson) vb. karşılaşır. Bu durumlarda arz ve talep yasaları işlemez, fiyatlar alıcı ya da satıcıların gücüne göre değişir. Çok sayıda satıcısı bulunan tek alıcı da fiyata egemendir. *Bk.* Pazar.

PAZAR ÇÖZÜMLEMESİ *(Os.* Piyasa tahlili, *Fr.* Analyse du marché, Étude de marché; *Al.* Marktanalyse, *İng.* Market analysis) Bir malın ne zaman, nerede, kimlere ve ne miktarda satılabileceğini saptamak için yapılan inceleme ve araştırma... Kâr etme amacıyla yapılan anamalcı üretimde bu çözümleme çok önemlidir, pazarlama bu çözümlemenin doğru olarak saptanmasına çalışılan sonuçlarına göre yapılır. Bu çözümleme sonuç olarak gene de bir tahmindir, çağımızda bilgisayarların yardımından da yararlanılmaktadır, elde edilen sonuçların değerlendirilmesine de *İng. judgmental approach* deniyor. *Bk.* Pazar araştırması, Pazarlama.

PAZARDA SATILAN GÖREV *(Os.* Piyasada satılan hizmet, *Fr.* Service vendant au marché) Değer yaratan hizmet... Değer yaratmayan *pazarda satılmayan hizmet* deyimi karşılığında kullanılır. Diyalektik ekonominin bu ayrımı, özellikle ulusal gelir hesaplarında çok önemlidir. Örneğin bir berberin hizmeti değer yaratır, çünkü hizmeti patronu tarafından pazarda satılmaktadır. Berber, işgününün bir bölümünde kendisinin yeniden üretimi için gerekli değeri, öteki bölümünde de patronu için artık-değer üretir. Buna karşı bir hizmetçinin hizmeti değer yaratmaz, çünkü hizmeti pazarda satılmaz, doğrudan doğruya efendisi tarafından tüketilir. Bu ayrımda temel, *hizmetin niteliği* değil, *hizmetin kullanılma tarzı*dır. Örneğin berber salonundaki berber değer ürettiği halde bir milyonerin özel olarak evinde bulundurduğu ücretli berberi değer üretmez. Bir hizmetin pazarda satılma ve satılmama niteliği, onun değer üretip üretmemesine tekaül eder, bu da *üretici hizmet*le *üretici olmayan hizmet*i birbirinden ayırır. *Bk.* Değer, Artık-değer, Pazar, Ulusal gelir, Görev.

PAZAR DEĞERİ *(Os.* Piyasa kıymeti, *Fr.* Valeur de marché) Malın toplumsal değeri... Diyalektik ekonomi deyimidir, malın bireysel değeri karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomide önemli olan malın, bireysel değeri değil, *pazar değeri*dir. Çünkü anamalcı üretim, toplumsal bir üretimdir; anamalcı üretimde, bireysel kullanım için değil, *pazar* için üretilir. Çünkü anamalcı değer, sanâyi yapısının belli bir durumuyla pazarın belli bir durumunda üretim için toplumsal bakımdan gerekli emek miktarıdır. Malın *bireysel değeri,* her mal biriminin üretimi için harcanan emek miktarını dilegetirir, *pazar değeri*yse bireysel değerlerin aritmetik ortalamasıdır. *Bk.* Pazar, Değer, Ortalama.

PAZAR DENGESİ *(Os.* Piyasa muvâzenesi, *Fr.* Équilibre du marché) Tam rekabet koşulları altında fiyat mekanizması yoluyla tüketiciler, firmalar ve faktör sahipleri arasındaki uyuşma... Doğadaki uyumun gözlenmesi sonucunda ekonomik yaşamda da varsayılan bu uyuşmaya *genel denge* denir. Böyle bir denge durumunda, belli mal ve faktörlerin sürüm ve aranımları belli bir fiyattan birbirine eşittir. Genel denge durumunda piyasanın üç kategorisi (tüketiciler, firmalar, faktör sahipleri) tek fiyata uymak zorunda kalırlar ve bağımsız bir davranışla kendilerine özgü bir strateji seçemezler. Daha açık bir deyişle, bütün kategoriler birbirlerine zorunlu olarak uyma durumundadırlar. *Bk.* Liberalizm, Otomatik denge, Fizyokratlık, Walras kuramı.

PAZAR DÖNEMİ *(Os.* Piyasa devresi, *Fr.* Période du marché) Çok kısa dönem... *Kısa dönem* ve *uzun dönem* deyimleri karşılığında kullanılır. Bu çok kısa piyasa döneminde piyasadaki mal *stok*tur, yani miktarı değişmez. Bu bakımdan *sürüm* sabittir, piyasaya ne gelmişse o satılacaktır. Buna karşı, fiyatı belirleyecek olan sadece *aranım*dır. Böyle bir dönemde malların fiyatı *bekletilebilen* ya da *bozulabilen* mal olmalarına göre değişir. Bekletilebilen mal aranımın etkisine karşı dayanabilir, ama bozulabilen mal dayanmaz. Bozulabilen mallarda aşırı fiyat düşüklüğü, satıcıların o malları kendilerinin tüketmesi ya da denize dökmesiyle sonuçlanabilir. *Bk.* Kısa dönem.

PAZAR EKONOMİSİ *(Os.* Piyasa iktisâdı, *Fr.* Économie de marché) Para ekonomisi... Toplumcu ekonomi dilinde *plânlı ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. *Piyasa ekonomisi*nde üretim, plâna göre değil; fiyat, sürüm ve aranıma göre belirlenir. Anamalcı eko-

nomi tam bir *piyasa ekonomisi*dir, çünkü üretim piyasa için yapılır. Buna karşı gerikalmış tarım ülkelerindeki kullanım için yapılan tarım üretimi, *piyasa ekonomisi* dışındadır. Gerikalmış ülkelerin ekonomisi böylece birtürdenlik göstermemekle de anamalcı ekonomiden ayrılır. Liberallere göre *piyasa ekonomisi* kendi dengesini kendi kurar ve optimal kaynak dağılımını gerçekleştirir. *Bk.* Liberalizm.

PAZAR FİYATI *(Os.* Piyasa fiyatı, *Fr.* Prix du marché, *Al.* Marktpreis, *İng.* Market price) Kısa dönem fiyatı... Klâsiklerin kullandığı bir deyimdir. Uzun dönem fiyatını dilegetiren *doğal fiyat* deyimi karşılığında kullanılır. Klâsiklere göre bir malın değiştirme değeri, o malın fiyatında belirir. Bunu da, yani *piyasa fiyatını* da, sürüm ve aranım yasası belirler. Adam Smith ve David Ricardo, bilindiği gibi, bütün bu savlarında tam rekabet koşullarını varsayarlar. *Doğal fiyat*sa, Smith ve Ricardo'ya göre, *mâliyet*le belirlenen bir uzun dönem fiyatıdır ve *piyasa fiyatı* artık hep bu *doğal fiyat*ın çekim alanında kalacaktır, onunla birleşmese bile onun altında ya da üstünde dolaşıp duracaktır. Bu klâsik anlayış dışında pazar fiyatı, pazar koşullarında gerçekleşen *satış fiyatını* dilegetirir. Tam rekabet koşulları içinde bu fiyat tektir ve sürüm-aranım yasasıyla belirlenir. Bu fiyatın gerçekleşmesinde diyalektik, ikiyanlı bir ilişki sözkonusudur; *Pazar fiyatını* sürüm ve aranım belirlediği gibi, pazardaki sürüm ve aranım miktarları da bu fiyatla belirlenir. Bu fiyata *satış fiyatı* da denir. *Pazar fiyatı* ya da *piyasa fiyatı* ya da *satış fiyatı* deyimlerini -ki aynı anlamdadırlar- *üretim fiyatı ve mâliyet fiyatı* deyimleriyle karıştırmamak gerekir. Üretim fiyatı, o malın üretimi için yatırılan değişmeyen ve değişken anamalların toplamıdır *(Bk.* Değişmeyen anamal, Değişken anamal). Mâliyet fiyatı, üretim fiyatına artık-değerin, yani kâr denilen değer fazlasının eklenmesiyle elde edilir. Pazar ya da satış fiyatıysa, tam rekabet koşulları içinde, üretim fiyatlarının aritmetik ortalamasıdır. Çünkü çeşitli gelişme farkları içinde bulunan firmalar -ya da ülkeler- aynı mâliyette bile çeşitli üretim fiyatları elde ederler. Diyelim her ikisi de yüzer liralık anamala sahip olan iki firma var. Birincisi daha gelişmiş olduğundan seksen lirasını makinelere, yirmi lirasını işçi ücretlerine yatırıyor. Artık-değer oranını yüzde yüz kabul edelim. Birinci firma yüz liralık mâliyetiyle, yirmi liralık artık-değerle birlikte, yüz yirmi liralık bir üretim değeri elde edecek. İkinci firmayı gelişmemiş sayarsak yüz liralık anamalının yirmi lirasını makinelere ve seksen lirasını işçi ücretlerine yatırdığını kabul edebiliriz. Bu takdirde ikinci firma, birinci firmaya eşit olan yüz liralık mâliyetiyle, seksen liralık bir artık-değerle birlikte, yüz seksen liralık bir üretim değeri elde edecek. Görüldüğü gibi aynı mâliyette (her ikisinde de yüz lira) farklı üretim fiyatları (birincide yüz yirmi lira, ikincide yüz seksen lira) elde edilmiştir *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Örneğimizde satış (pazar) fiyatı her iki mal için de, aritmetik ortalamaları olan, yüz elli liradır. *Pazar fiyatı*nın gerçekleşmesinde *üretim fiyatı* çok önemlidir, çünkü pazar fiyatının ağırlık merkezi üretim fiyatıdır, pazar fiyatı sürüm ve aranım miktarlarıyla dalgalandığı halde üretim fiyatı kesindir ve malla para arasındaki normal değiştirme ilişkisini meydana koyar. Üretim fiyatının, pazar fiyatında ağırlık merkezi oluşu şu çok önemli sonucu doğurmaktadır: Pazar fiyatının üretim fiyatından yüksek ya da aşağı olması durumlarında bu yükselme ve alçalma hareketini durduran ve ters yöne çeviren bir tepki meydana gelir. Çünkü, pazar fiyatı üretim fiyatını aşarsa kâr artar, anamal bu artan kârlı üretim alanına akarak o ürünün sürümünü de artırır. Sürümün bu artışı fiyatları düşürür. Pazar fiyatı, üretim fiyatının altına düşerse bunun tersi olur; kâr oranı düşer ve anamal bu alandan kaçarak sürümü azaltır, bu da fiyatları yükseltir. Görüldüğü gibi, *pazar fiyatı* herhangi bir malın *üretim fiyatı*nın çevresinde dönüp dolaşmaktadır (büyük ekonomici Adam Smith, ayrı terimler kullanmakla beraber, bu olayı görmüş ve açıklamıştır). Bir mal *pazara* götürülmezse onun fiyatı nasıl gerçekleşir? *Gelir dağılımı* konusunda değerli bir doktora tezi vermiş olan Dr. Korkut Boratav şöyle demektedir: "Birçok hallerde, ürününü pazara taşıyabilecek maddî araçlardan ve imkânlardan dahi yoksun olan küçük üretici, ürün henüz toplanmadan tarlada veya ağaç üzerindeyken *düşük fiyat*la ve belli bir avans karşılığında tüccâra satış yapar. Eline geçen fiyat, daha sonra teşekkül edecek *piyasa fiyatı*nın genellikle altındadır ve bu fark küçük üreticinin -avanstan doğan bir fâiz yükü şeklinde de yorumlanabilecek- bir ilâve sömürülme payıdır" (Dr. Boratav, *Gelir Dağılımı*, İstanbul 1969, s. 133. Aktarılan parçadaki iki deyim tarafımızdan italik yazılmıştır). *Bk.* Pazar.

PAZAR İSTEMİ *(Os.* Piyasa talebi, *Fr.* Demande du marché) Herhangi bir pazarda tüketici taleplerinin toplamı... Tek tek firma-

ların sunularının (arzlarının) toplamını dilegetiren *pazar sunusu (Os.* Piyasa arzı, *Fr.* Offre du marché) deyimi karşılığında kullanılır. Sunu ve istem yasası (arz ve talep kanunu), pazar istemiyle pazar sunusunun serbestçe karşılaşmasında geçerlidir, ne var ki çağdaş koşullarda bunlar hiçbir zaman serbestçe karşılaşamazlar. *Bk.* Sunu ve istem yasası.

PAZAR KANUNU *Bk.* Kaynaklar kuramı.

PAZAR KESTİRİMİ *(Os.* Piyasa tahmini, *Fr.* Prévision du marché, *Al.* Marktprognose, *İng.* Forecasting) Pazarın ve genellikle de ekonominin ilerde tutacağı yönü önceden kestirme işlemi... Anamalcı ekonomide bunun için çeşitli yöntemler uygulanır ve çeşitli kuramlar ilerisürülür. Endeksler ve istatistikler, geleceği kestirmenin başlıca dayanaklarıdır. Bu iş için dünyada özel olarak kurulmuş birçok kuruluşlar da vardır, örneğin Amerika'nın ünlü *ekonomik araştırmalar ulusal bürosu (İng.* National Bureau of Economic Research) bu kuruluşların tipik örneklerinden biridir. *Bk.* Pazar çözümlemesi, Pazar araştırması.

PAZARLAMA *(Os.* Piyasaya arzetme, *Fr.* Commercialisation, *Al.* Marktforschung, *İng.* Marketing) Malı pazara çıkarma ve satma tekniği... Ekonomi biliminin önemli bir dalı sayılır ve *üretimin ticâret alanında değerlendirilmesi sanatı* olarak tanımlanır. Bir çeşit *piyasa incelemesi (Fr.* Étude de marché)'dir. Üretilen malların kime, ne zaman, ne miktarda, kaça, nasıl, hangi araçlarla ve hangi koşullarla satılacağını saptamaya *pazarlama bilimi* denir. Anamalcı ekonomide önemli olan, belli bir anlamda, malı üretmek değil, malı pazarlamaktır. Çünkü anamalcı üretimin sonuçsal amacı budur. *Bk.* Pazarlama siyasası.

PAZARLAMA GENİŞLİĞİ *(Os.* Pazarlama vüs'ati, *Fr.* Marge des prix, *Al.* Marketingspanne, *İng.* Marketing margins) İlk alıcıyla son alıcının herhangi bir mala ödedikleri fiyatlar arasındaki fark... *Bk.* Pazarlama siyasası.

PAZARLAMA SİYASASI *(Os.* Pazarlama siyâseti, *Fr.* Politique du marché) Bir malın alıcısının bulunduğu yeri doğru olarak saptama siyasası... Pazar, bu anlamda, tüketicilerin ihtiyâcıdır. Hangi tüketiciler nerede, ne zaman, neye ihtiyâç duyarlar? Pazarlama siyasasının saptamak zorunda bulunduğu budur. Pazarlama siyasası, pazarı ve o pazara en uygun ürünü belirlemek zorundadır. Kamu pazarlarıyla özel pazarlar, iç ve dış pazarlar, küçük ve büyük pazarlar pazarlama siyasasında daim gözönünde tutulur. Örneğin kuru üzümü ayıklanmış olarak mı satmak daha çok kâr sağlar, ya da ayıklanmamış olarak mı? Mukavva kutuda mı, teneke kutuda mı? Bir kiloluk mu, yarım kiloluk mu? Birlikte bir hediye vererek mi, ya da hediyesiz mi? Bütün bu soruların karşılığını pazarlama siyasası verir. Bundan başka kimi zaman kömür yerini petrole bırakır, kimi zaman da petrol yerini kömüre bırakır ya da soba yerini kalorifere bırakır ve kimi zaman da kalorifer yerini sobaya bırakır, yakıt yokluğunda otomobil yerini bisiklete bırakır vb. Pazarlama siyasası bütün bu olasılıkları ve değişimleri gözönünde tutmak zorundadır. *Bk.* Pazarlama.

PAZARLIK *(Os.* Pazarlık, *Fr.* Marchandage, *Al.* Handeln, *İng.* Bargaining) Ucuza almak ve pahalıya satmak için alıcıyla satıcı arasında yapılan çekişme.

PAZARLIK ETMEK *(Os.* Pazarlık etmek, *Fr.* Marchander, Débattre le prix; *Al.* Feilschen, *İng.* To bargain, To cheapen) Ucuza almak ta da pahalıya satmak için çekişmek... *Bk.* Pazarlık.

PAZARLIK GÜCÜ *(Os.* Pazarlık kuvveti, *Fr.* Force de marchandage) Pazar koşullarının pazarlığa uygun olmasıyla kazanılan güç... Örneğin arz talepten çoksa bir alıcının, talep arzdan çoksa bir satıcının pazarlık gücü var demektir. *Bk.* Pazarlık.

PAZARLIKLA ALIŞVERİŞ *(Os.* Pazarlıkla ahzu itâ, *Fr.* Marché de gré à gré, *Al.* Freihaendiger Verkauf, *İng.* By bargaining) Pazarlık ederek yapılan alımsatım... *Bk.* Pazarlık, Pazarlıksız alışveriş.

PAZARLIKSIZ ALIŞVERİŞ *(Os.* Pazarlıksız ahzu itâ, *Fr.* Prix fix, *Al.* Festpreis, *İng.* At fixed prices, Without bargaining) Pazarlık edilmeden yapılan alımsatım... Yabancı terimlerde de görüldüğü gibi buna *durağan eder* (Sâbit fiyat) de denir. *Bk.* Pazarlıkla alışveriş, Pazarlıksız satış.

PAZARLIKSIZ SATIŞ *(Os.* Pazarlıksız füruht, *Fr.* Vendre sans marchandage) Belli mallar için pazarlık etmenin yasaklanması dolayısıyla yapılan satış... *Bk.* Pazarlık.

PAZAR ÜCRETİ *(Os.* Piyasa ücreti, *Fr.* Salaire du marché) Sunu ve istem yasasıyla belirlenen ücret... Ricardo deyimidir. Ricardo, ücreti emeği de bir mal saydığından ötürü

mal değerinde yaptığı gibi- *doğal ücret* ve *piyasa ücreti* olarak ikiye ayırır. *Doğal ücreti* "sayıca artmadan ve azalmadan işçilerin normal yaşamlarına ve türlerini sürdürmelerine yetecek ücret" olarak tanımlayan Ricardo'ya göre *piyasa ücretini* -öteki bütün mallarda olduğu gibi- sürüm ve aranım yasası belirlemektedir. Daha açık bir deyişle, klâsiklere göre ücret, insan-malın fiyatıdır ve bu ücret ayrımı, *doğal fiyat* ve *piyasa fiyatı* ayrımına tekabül etmektedir. *Bk.* Ücret.

PAZAR ÜREMİ *(Os.* Piyasa fâizi, *Fr.* Taux du marché, *Al.* Marktzins, *İng.* Market rate) Piyasada alınan krediye karşı ödenen fâiz... İsveçli ekonomici K. Wicksell (1851-1926) fâizi, *doğal fâiz* ve *piyasa fâizi* olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre doğal fâiz de tasarruf miktarıyla kredi talebini eşit kılan fâizdir. İkisi arasındaki fark, yatırım kararlarını etkilermiş. *Bk.* Yatırım.

PAZAR YOKLAMASI *(Os.* Piyasa yoklaması, *Fr.* Test de la tenue du marché, *Al.* Marktprüfung, *İng.* Market testing) Alıcıların eğilimlerini öğrenmek için yapılan test... Özellikle piyasaya yeni mallar çıkarmaya hazırlanan firmalarca yapılır ve bu malların tutunup tutunamayacakları ölçülür. *Bk.* Pazar çözümlemesi, Pazar araştırması, Pazar kestirimi, Pazarlama siyasası.

PEARSONS ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ *(Os.* Pearsons taharri enstitüsü, *Fr.* Institut recherche de Pearsons) İstatistikçi ve ekonomici Amerikalı W. M. Pearsons'un konjonktür dalgalarını incelemek için Harvard Üniversitesi'nde kurduğu enstitü... Bu enstitü çalışmalarının, sayısı pek çok olan konjonktür kuramlarından daha yararlı olduğu sanılmıştı. Çünkü konjonktür kuramlarının hiçbiri, birinci seksiyonla ikinci seksiyon üretimlerini diyalektik olarak çözümleyemediği için (*Bk.* Bunalım), konjonktürel bunalımları önceden haber verip tedbirler alınmasını sağlayamamıştır. Pearsons'un grafikleri -ki bunlara *Harvard endeksleri* ve *konjonktür barometresi* denir- de 1929 bunalımında, ekonomik gelişmenin New York borsasındaki kargaşalığa rağmen devam ettiğini göstermiştir. Bilimsel temele dayanmayan kuram ve pratiğin vardığı sonuç aynıdır ve başarısızlıktan ibarettir. *Bk.* Konjonktür, Öğretisiz ekonomi, Ekonometri.

PEKİŞTİRİLMİŞ BORÇ ALMA *(Os.* Muhakkem istikrâz, *Fr.* Emprunt consolidé, *Al.* Konsolidierte Anleihe, *İng.* Consols) Uzun vâdeli borç alma... Konsolide edilmiş borçları dilegetirir.

PEKİŞTİRME *(Os.* Yeminli beyân, *Fr., Al., İng.* Affidavit) Herhangi bir konu üstünde resmî makamlar önünde yazılı beyânını yeminle teyit etme... Kimi ülkeler hukukunda yer almış olan bir işlemdir. Örneğin yabancı bir ülkede hisse senedi ya da tahvil kuponlarını tahsil etmek isteyenler, kendi ülkelerinde stopaj yapılmış olduğunu böylece pekiştirerek çift vergilendirmeden kurtulabilirler. Bu deyim son yıllarda *vekâletnâmeme* anlamında da kullanılıyor, bu anlamda *resmî makamlar önünde yapılan beyân*'ı dilegetiriyor. Örneğin bir belgeyi doğrulayan yeminli bildiri *(İng. Affidavit of service)*, hacizlerde yapılan yeminli bildiri *(İng. Affidavit for attachment)*, iyiniyeti tanıtlayan yeminli bildiri *(İng. Affidavit of good faith)*, dâvâlı yararına yapılan yeminli bildiri *(İng. Affidavit of defense)* deyimleriyle dilegetirilmektedir.

PERÂKENDE *Bk.* Tekten.

PERHİZ KURAMI *(Os.* İmsâk nazariyesi, *Fr.* Théorie de l'abstinence, *Al.* Abstinenztheorie, *İng.* Abstinence theory) Anamalm tüketimden yapılan fedakârlıkla meydana geldiği ve artık-değer ürettiği savı... İngiliz ekonomicisi Nassau W. Senior tarafından ilerisürülmüştür. *İmsâk nazariyesi* adıyla da anılır. Bir paranın durup dururken nasıl bir artı-para yarattığı sorunu, metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomicileri bir hayli uğraştırmıştır. Kimisi parayı bizzat üretken saymış, kimisi de paranın aşınmasına karşılık olarak bir artı -parayla mükâfatlandırıldığını ilerisürmüştür. Senior'a göre de her anamal, tüketilecek bir paradır. Anamalcı fedakârlık ediyor -*imsâk* ya da *perhiz* yapıyor- ve onu bizzat tüketmeyip üretim araçlarına yatırıyormuş. Senior'a göre onun bu yüce fedakârlığı *fâiz* (artık-değer)'le mükâfatlandırılmaktadır. Gerçeklerden kopmuş düşüncenin nerelere kadar gidebileceğini gösteren ilginç örneklerden biri de Senior'un bu kuramıdır. Bu kurama göre örneğin milyarder Morgan'ın fabrikalarını kurmak için *perhiz* yaptığı ilerisürülmektedir. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel şöyle der: "Evet, perhiz vardır, ama bu perhiz anamalcıların yaptıkları perhiz değil, üreticilere yaptırılan perhizdir". *Bk.* Fâiz, Artık-değer.

PERMİ *Bk.* İzin.

PETTY KURAMI *(Os.* Petty nazariyesi, *Fr.* Théorie de Petty) Ülke zenginliğinin ancak sanâyii geliştirdiği ölçüde yararlı olabileceği

savı... İngiliz ekonomicisi William Petty, merkantilizmin ülke sınırları içinde altın yığma savına karşı çıkan bu kuramıyla liberalizme öncülük etmiştir. Petty, XVII. yüzyıl İngiltere'sinin en ilginç, ekonomi tarihinin de en büyük düşünürlerinden biridir. Aynı zamanda hekim ve istatistikçiydi. Oxford Üniversitesi'nde anatomi profesörüydü. Haklı olarak "modern ekonomi politiğin kurucusu" olarak nitelenir. Cromwel'in ve Charles II.'nin danışmanlığını yapmıştır. *Royal Society*'nin ilk üyelerindendir. İstatistiği ekonomik olaylara ilk uygulayan odur. Zenginliğin özünün *emek* olduğunu keşfedenlerdendir. *A Treatise of Taxes and Contributions* (Londra 1667) adlı yapıtında birçok bilimsel ekonomik gerçekleri önceden görmüştür. Örneğin, değerin, üretimi için gerekli emek-zamanıyla belirlendiğini ve aynı nicelikte emek-zamanına malolan başka bir malın niceliğiyle dilegetirildiğini şöyle anlatır: "Eğer bir kimse bir kile buğday üretebileceği bir zaman süresi içinde Peru'da topraktan bir ons gümüş çıkarıp Londra'ya getirebiliyorsa bunlardan biri ötekinin doğal fiyatı olur. Şimdi eğer aynı kimse yeni ya da daha kolay bir mâdenden iki ons gümüş elde edecek olsa, öteki koşullar aynı kalmak kaydıyla, daha önce beş şilin olan buğdayın kilesi şimdi on şilin olur" (İbid, s. 32). Dolaşım aracı niceliğinin dolaşımdaki malların fiyatlarının toplamıyla ortalama dolaşım hızı tarafından belirlendiğini de şöyle anlatır: "Bir ulusun ticâretini yürütmek için gerekli olan para belli bir ölçü ve orandadır. Bunun fazlası kadar azı da işin yürütülmesine zarar verir. Bu aynen küçük perâkende ticârette gümüş parayı bozmak ve hattâ en küçük gümüş sikkelerde bile yapılamayan hesapların ödenebilmesi için belli bir oranda paraya ihtiyaç olduğu gibidir. Ve gene ticâret için gerekli bozuk paranın niceliği (mikdârı), alışveriş yapan insanların sayısı ve bunların yaptıkları alışverişin sıklığına ve aynı zamanda özellikle de en küçük gümüş paranın değerine bağlıysa, aynı biçimde bizim ticâretimiz için gerekli paranın (altın ve gümüş sikkelerin) oranı da yapılan alışverişin sıklığı ve ödemelerin büyüklüğüyle belirlenir" (İbid, s. 17). Petty, Malthus kuramı adı verilen nüfus zırvasını da ondan yüzelli yıl önce bilimsel olarak incelemiştir. İnsan çokluğuna (eşdeyişle nüfusa) zenginliğin temeli gözüyle bakan Petty, Malthus öncesi papazların nüfusa el atmalarına karşı şöyle der: "Hukukun en iyi gerçekleştiği yer nasıl ki avukatların yapacak iş bulamadıkları yerse, dinin de en iyi geliştiği yer papazların yapacak iş bulamadıkları yerdir. Kiliseler, vakıflarının geçimlerini sağlayabileceğinden çok papaz üretmemelidirler. Bugün eğer İngiltere ve Gal'de on iki bin kişiye yetecek kadar yer varsa yirmi dört bin papaz üretmek doğru olmaz. Çünkü açıkta kalan bu on iki bin papaz kendilerine bir geçim yolu arayacaklar ve bunu en kolay olarak da görevli on iki bin papazın halkın ruhlarını zehirlediklerini ya da açlıktan öldürdüklerini, cennete giden yolda onlara yanlış öncülük ettiklerini etrafa yayarak yapacaklardır" (İbid, s. 57). Petty, ekonominin hemen her alanında çok doğru yargılara varmış bir bilgindir. Örneğin şöyle der: "Özdeksel zenginliğin (maddî servetin) babası emek, anası da topraktır". *Quantulumcunque Concerning Money* (1682) adlı yapıtı da para konusunda değerli yargılarla doludur, örneğin şöyle der: "Eğer bir ulusun zenginliği bir buyrukla on katına çıkartılabiliyorsa hükümdarlarımızın böyle bir buyruğu çoktandır vermemiş olmaları doğrusu çok garip" (İbid, s. 36). *Political Anatomy of Ireland* (Londra 1681) adlı yapıtı da çok değerli gözlemler kapsar, örneğin şöyle der: "Yılda kırk milyonluk işlemi yürütmek durumu ortaya çıksa, ticâretin gerektirdiği devir ve dolaşımlar için bunun altı milyonu (altın) yeter mi? Evet, yeter. Kırk milyonluk bir toplam için eğer devirler kısa vâdeliyse, eşdeyişle her cumartesi ücret alan ve borçlarını ödeyen yoksul zanaatçılarla işçiler arasında olduğu gibi haftalıksa, bir milyonluk paranın 40/52'si bunun için yeterlidir. Yok eğer devreler üçer yıllıksa bizim kirâ ödeme ve vergi toplama geleneklerimiz gereğince on milyona gerek vardır. Bunun için çeşitli sürelerdeki ödemelerin genel olarak bir ilâ on üç hafta arasında yapıldığını varsayarsak on milyonun 40/52'ye eklenmesi gerekir ve bunun yarısı beş buçuk milyon eder ki beş buçuk milyonumuz varsa yetecek demektir" (İbid, s. 13-14). Gene bu yapıtında şöyle der: "Para devlet gövdesinde yağdan başka bir şey değildir. Bundan ötürü fazlası çevikliği önlediği gibi, azı da hasta eder. Yağın, kasların hareketini sağlaması, besin yetersizliğini tamamlaması, boşlukları doldurması ve vücudu güzelleştirmesi gibi para da devletin hareketini kolaylaştırır, ülkede kıtlık olunca dışardan onu besler, hesapları öder ve her şeyi güzelleştirir, hele özellikle ona bolca sâhibolan kişileri" (İbid, s. 14). Ekonomi politiğin babası ve istatistiğin kurucusu olan Petty şu gerçeği de doğru olarak saptamıştır:

"İşçinin günlük ortalama ücretinin değeri; onun yaşaması, çalışması ve çoğalması için gerekli olan şeylerle belirlenir" (İbid, s. 64). Petty, manüfaktürde uygulanan işbölümünün anamalcı niteliğini Adam Smith'den çok daha başarıyla ortaya koymuştur. Kendisine *İngiliz Colbert*'i adı verilen Petty, bir yanıyla merkantilist ve İngiliz komersiyalisti olduğu halde öbür yanıyla erkinciliğin (liberalizmin) ve bilimsel ekonominin öncüsüdür. İşsizliğe çare olarak devletin yatırımlar yapmasını ve iş alanları açmasını ilerisürmekle Keynes'e de öncülük etmiştir. Ülke zenginliğinin ancak sanâyii geliştirdiği ölçüde yararlı olabileceğini de ilerisürerek ülke sınırları içine altın yığma siyasasına şiddetle karşı çıkmıştır. Rant konusunda ilk bilimsel çalışmayı yapan da odur. Görüldüğü gibi Sir William Petty, XVII. yüzyıl İngiltere'sinin yetiştirdiği büyük bir öke (dâhî)'dir. Böylesine eski bir tarihte yaşadığı halde böylesine az yanılgılı bilimsel bir öncü bulunmadığı gibi böylesine geniş kapsamlı bir öncü de yoktur denilebilir. Bilim tarihinde, bilimsel gerçekleri tarihsel olgunlaşma zamanlarından önce orasından burasından sezen birçok bilim adamları çıkmıştır. Ama William Petty gibi hemen her alanı başarıyla çözümleyen başkaca bir bilgin yoktur. Yukarda adlarını andığımız yapıtlarından başka şu ilginç yapıtları da vardır: *An Essay Concerning the Multiplication of Mankind* (Nüfus artışı üstüne deneme, Londra 1686), *Several Essays in Political Arithmetic* (Siyasal hesap üstüne birkaç deneme, Londra 1699). *Bk.* Merkantilizm.

PHİLLİPS EĞRİSİ *(Os.* Filips münhanîsi, *Fr.* Courbe de Phillips, *Al.* Phillipsche Kurve, *İng.* Phillips curve) Artan işsizliğin fiyat yükselmesini azaltabileceğini ya da büsbütün durdurabileceğini gösteren eğri... Bu eğri, İngiliz ekonomicisi A. W. Phillips'in yaptığı mâliyet diyagramıdır. Bu diyagrama da *Phillips diyagramı* denir. Bu diyagramın yatay ekseninde işgücünün yüzdesi olarak işsizlik gösterilmiştir; sol dikey eksende yüzde olarak ortalama fiyatların yıllık değişmesi, sağ dikey eksende de saat başına ücret hadlerindeki değişme oranı yer almaktadır. Fiyat artışıyla ücret artışı arasındaki fark, yıllık prodüktivite artışına eşittir.

PİGOU ETKİSİ *(Os.* Pigou te'siri, *Fr.* Effet de Pigou, *Al.* Pigou Effekt, *İng.* Pigou effect) İşsizliğin deflâsyonla giderilebileceği savı... İngiliz ekonomicisi Arthur Cecil Pigou (1877-1959), Keynes'in enflâsyoncu politikasına karşı, deflâsyoncu bir politika ilerisürerek tam istihdâmın sağlanabileceğini savunmuştur. Pigou'nun bu savına ekonomi edebiyatında *para etkisi* anlamında *Pigou etkisi* denir. Pigou'ya göre nakdî ücretler ve fiyatlar yeteri kadar düştüğü takdirde tam istihdâmı teorik olarak sağlamak mümkündür. Çünkü deflâsyonda fiyatlar düşecek, ama eldeki paranın değeri artacaktır. Servetin reel değerindeki bu artış tüketim harcamalarını da artırır ve böylelikle istem (talep) yetersizliği karşılanarak tam istihdâm gerçekleşir.

PİLOT BÖLGE *(Os.* Pilot mıntıka, *Fr.* Zone d'aménagement, *Al.* Entscheidungszone, *İng.* Target zone) Bir yeniliği denemek için seçilen deney bölgesi... Özellikle kalkınma edebiyatında kullanılır, belli bir konudaki kalkınma modelinin denendiği bölgeyi dilegetirir. Denenen model ya da teknik yenilik başarılı olursa bütün ülkeye yayılacağı, her yerde uygulanacağı varsayılır. *Bk.* Kalkınma.

PİYASA *Bk.* Pazar.

PLÂN *(Os.* Pilân, *Fr., Al., İng.* Plan) Belli bir amacı gerçekleştirmek için tutulması gereken yolu ve alınması gereken önlemleri önceden saptayan tasarı... *Tasar* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk.* Plânlama.

PLÂNCILIK *(Os.* Pilâncılık, Pilânlamacılık; *Fr.* Planisme) Plân yapma işlemi... *Bk.* Plân, Plânlama.

PLÂNCILIK *(Os.* Pilânlama, *Fr.* Planification, *Al.* Planung, *İng.* Planning) Üretimi tüketim gereksinmelerine göre düzenleme... *Plânlama,* birbirlerine tam karşıt anlamda olarak, *anamalcı plânlama* ve *toplumcu plânlama* olmak üzere iki ayrı kampta gerçekleşmiştir. *Anamalcı plânlama,* anamalı geliştirmek ve bunalımlara engel olmak amacı içinde *yapısal plânlama* ve *konjonktürel plânlama* olmak üzere ikiye ayrılır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı plânlama özel anamalın yararına, toplumcu plânlama kamunun yararına göre düzenlenir. Bütünsel gelişme amacıyla yapılan plânlama, bir bakıma, temel yasası gelişme farklarına dayanan anamalcı üretimle kökten çelişiktir. Çünkü anamalcı üretimin genel yasası, başkalarının zararından kâr etmektir *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Anamalcı plânlamayı ilk önerenlerden biri Amerikalı ekonomici W. C. Mitchell (1874-1948)'dır. Devletin işsizliği önlemek için anamalcı bir plân yapması gerektiğini önerenler-

den biri de İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes'tir *(Bk.* Keynesçilik). Bunları izleyen Rosenstein-Rodan, Chenery, Nurkse *(Bk.* Nurkse kuramı) gibi ekonomiciler de ekonomik kararların bir merkezden alınması ve bir plâna bağlanması gerektiğini, piyasa fiyatlarının mevcut durumu yansıtmakla beraber geleceği haber vermediklerini ve bu bakımdan yatırımların gerekli koordinasyonu sağlayamayacaklarını, merkezleştirilmiş bir yatırım plânlamasına gidilmesinin her bakımdan zorunlu bulunduğunu savunmuşlardır. Ne var ki özel sektörün bu plâna uymaya nasıl zorlanacağı ayrı bir güçlük yaratmaktadır. Bu güçlüğü çözebilmek için çeşitli mâliye, dış ticâret, para ve kredi politikaları önerilmiştir. Bununla beraber anamalcı plânın özel sektör için *emredici* değil, sadece *yol gösterici* olması istenmiştir *(Bk.* Gülten Kazgan, *İktisâdî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi,* Istanbul 1969, s. 346). Plân düşüncesinin anamalcı kesimde İkinci Dünya Savaşı'na doğru ve savaş ekonomisiyle ilgili olarak başlamasına karşı -örneğin Fransa'da ilk plânlama 1947 yılında yapılmıştır- *toplumcu plânlama* 1920' lerde oluşmaya başlamış ve 1928 yılında uygulamaya geçilmiştir. Bunalımlara engel olmak amacını güden *anamalcı plânlama*ya karşı bunalımsız bir ekonomi olan toplumculuğun plânı toplumun bütünsel gelişmesi amacını güder. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel şöyle der, "Burjuvazi plânlamayı, ancak kâr sâikini tehlikeye düşürmediği, ekonomik hayatın tümünü kapsamadığı, kâr için yapılan üretimin yerini ihtiyâç için yapılan üretim alamadığı ölçüde kabul eder ve uygular" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 279). İngiliz ekonomicisi John Strachey, 1945 seçimlerinden önce, İngiliz işçi partisinin tutumunu halka anlatmak için yazdığı küçük bir kitapta *toplumcu plânlama*yı, bilimsel terimleri bir yana bırakarak, herkesin anlayacağı bir dille şöyle açıklamaktadır: "Anamalcı sistemde üretim kâr amacı gözetilerek yapılır, toplumcu sistemdeyse meydana getirilen ürünlerin kullanılması için yapılır. Kâr düzenleyicisi ortadan kalkınca ne üreteceğimizi bize bildirecek başka bir düzenleyici bulmamız gerekir. İşte bu düzenleyici *plânlama*dır. Her yıl ne gibi eşyânın, ne miktar üretileceğini bize o bildirir. Plânlama kurulu, bütün ulusun ihtiyâçlarının toplamını saptar, öbür yandan da yurdun üretim kaynaklarının tümünü deftere geçirir. Sorun, bu ikisini birbirine denk getirmektir. Plânlama kurulu üretim için gereken bütün işçileri, makineleri, binâları, hammaddeleri vb. gereken işlere göre düzenler. Bu iş zordur, ama bunu yapmamak yapmaktan daha kolay değildir. Hem biz bunu, başımız sıkıştığı için, savaş içinde anamalcı (kapitalist) düzenimizde de yapmadık mı? Savaşta başarıyla yaptığımızı barışta neden yapmayalım?" *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk, Yeniden üretim, Bunalım.

POLİÇE *Bk.* Ödek.

POOL Firmalar arasında piyasayı fiilen paylaşan ve her firmanın alacağı payı kesinlikle saptayan anlaşma... İngilizcedir. Anamalın yoğunlşmasının ve tekelciliğe dönüşmesinin ilk biçimlerindendir. Amerikan demir-çelik sanâyii *pool*'ü örnek olarak gösterilebilir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Kartel, Tröst.

POTANSİYEL FAZLASI *Bk.* Gizli artık.

PREBİSCH KURAMI *(Os.* Prebisch nazariyesi, *Fr.* Théorie de Prebisch) Geribıraktırılmış ülkelerin ancak sanâyileşmekle kalkınabileceklerini ilerisüren kuram... Toplumculuk kampına geçen ülkelerin hızla kalkındıkları halde anamalcı kampa bağlı kalan gerikalmış ülkelerin bir türlü kalkınamadıklarını gözlemleyen Nurkse, Singer, Myrdal gibi ekonomici R. Prebisch de *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems* adlı yapıtında azgelişmiş ülkelerin himayecilik yoluyla sanâyileşmelerinden başka çıkar bir yol bulunmadığı sonucuna varmaktadır. Uzmanlaşma ve mukayeseli üstünlük gibi kuramlarla gerikalmış ülkelerin oyalanmaması gerektiğini söyleyen Prebisch, bunların geribıraktırılmışlara hiç de yararlı olmadığını kesinlikle ilerisürer. *Bk.* Sanâyileşme.

PRİM *(Os.* Pirim, İkrâmiye; *Fr.* Prime, *Al.* Praemie, *İng.* Premium, *Lâ.* Praemium) Çeşitli anlamlarda armağan... Bu deyim, kullanıldığı yere göre çeşitli anlamlar verir. Ticârette mal almaya özendirmek için alıcılara verilen armağanı dilegetirir, bu anlamda *özence* deyimiyle dilegetirilmesi daha doğru olur. Sigortacılıkta, sigorta ücreti anlamındadır. Ücretlilere ödenen ikrâmiye de bu deyimle dilegetirilir. Tahsildârlar, tahsil ettikleri para oranında prim alırlar; bu, daha çok tahsil etmelerini sağlamak için ücretlerine eklenen bir ek ücrettir. Hisse senetlerinin asıl fiyatıyla piyasa fiyatı arasındaki fark da bu deyimle dilegetirilir. Herhangi bir işe heveslendirmek için verilen ödül de bu deyimle dilegelir. Satıcının müşteriyi dükkânına bağlamak için yaptığı tenzilâtı da adlandırır. Dış ticâreti

güçlendirmek için uygulanan kur farklarına da prim denir. Devletin firmalara tanıdığı avantajlar da bu deyimle dilegetirilir. Deniz ödünçlerinde ödünç verene, alınan paradan fazla olarak ödenecek miktara da ticâret kanununa göre *prim* denilmiştir. Hisse senedinin ve tahvilin itfâsı için çekilen kur'ada hisse senedine ya da tahvile düşen para da prim adıyla anılır. Yeni çıkarılan hisse senetlerinde, yeni paydaşların eski paydaşlar gibi şirket anamalından ve kazancından (temettüünden) yararlanmaları için yeni paydaşlardan yeni hisse senetlerinin nominal değerinden fazla olarak alınan paraya da *ihrâç primi* denir. *Prim* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Aylık prim (İng.* Monthly premium), *haftalık prim (İng.* Weeckly premium), *tek prim (İng.* Single premium), *prim geliri (İng.* Premium income), *sigorta primi (İng.* Premium insurance), *tecimsel prim (İng.* Trade premiums), *ödenmemiş prim (İng.* Unpaid premium), *prim iâdesi (İng.* Return of premiums), *prim indirimi (İng.* Reduction of premiums), *prim târifesi (İng.* Premium tariff), *ana prim (İng.* Basis premium), *cârî prim (İng.* Current premium), *özel prim (İng.* Special premium), *ihrâç primi (İng.* Stock premium), *prim makbuzu (İng.* Premium receipt), *tahvil çıkarma primi (İng.* Premium on bonds issued), *dışsatım primi (İng.* Premium on exportation), *fazla çalışma primi (İng.* Premium pay), *yıllık prim (İng.* Annual premium, Yearly premium), *gerçek prim (İng.* Effective premium), *hisse senedi çıkarma primi (İng.* Premium on capital stock), *asgârî prim (İng.* Minimum premium), *olağanüstü prim (İng.* Extra premium), *prim zammı (İng.* Addition to the premium).

PRİMLİ PAZAR *(Os.* Primli piyasa, *Fr.* Marché a prime, *Al.* Praemiengeschaefte, *İng.* Option bargain, Deal Options market) Gerektiğinde alıcıya götürü bir para ödeyerek girmiş olduğu taahhüdü iptal etmek hakkını tanıyan piyasa... Borsa deyimidir, vâdeli borsa işlemlerinde uygulanır. Diyelim bir hisse senedinin yakında yükseleceğini tahmin ediyorsunuz. Bu hisse senetlerinden bir miktârı vâdeli olarak almaya karar verdiniz. Eğer bu işlemi borsa primli piyasasında yapmışsanız, tahmininiz gerçekleşmediği takdirde (eşdeyişle, o hisse senedi fiyatları yükselmediği takdirde) vâde tarihinde önceden saptanmış götürü bir para ödeyerek o hisse senetlerini almaktan vazgeçebilirsiniz, böylelikle de zararınızı sınırlamış olursunuz. Size o hisse senetlerini satacak olan da bundan zarar etmez, çünkü primli piyasa kuru normal vâdeli kurdan daha yüksektir. Satıcı, primli piyasa yöntemini kabul etmekle, hem daha kolay alıcı bulmakta, hem de daha yüksek fiyat elde etmektedir.

PRİMLİ ÜCRET *(Os.* Primli ücret, *Fr.* Salaire a prime) İş hacmiyle orantılı olarak verilen ücret... *Parça başına ücret*in değişik bir biçimidir, aynı gerekçeye dayanır ve aynı sonuçları doğurur. Anamalcı için çok elverişli bir ücret verme biçimidir. İlkin 1970 yılına doğru Amerikan metalürji sanâyiinde kullanılmıştır. Emerson, Halsey, Rowan, Bedeaux vb. gibi çeşitli sistemleri vardır. Bütün bu sistemler işçinin veriminin, aldığı ücretten çok daha hızla artmasını sağlamak için çeşitli yöntemler ilerisürmektedir. Amaç, artık-değeri sürekli olarak artırmaktır *(Bk.* Artık-değer). Örneğin Rowan sisteminde verim yüzde 50 artarsa ücret yüzde 33, verim yüzde 100 artarsa ücret yüzde 50, verim yüzde 200 artarsa ücret yüzde 66 artar. Buradaki hesap şudur: Günde sekiz metre kumaş dokuyan ve 100 lira ücret alan bir işçiyi ele alalım. Yüzde yüz oranında artık-değer ürettiğini varsayalım. Öyleyse bu sekiz metre kumaşta her gün 100 ücret + 100 artık-değer = 200 liralık bir değer billurlaşmaktadır *(Bk.* Billurlaşma). Bu, kumaşın her metresinde 25 liralık bir değer-emek var demektir. Patron, fazladan üretilecek her metre kumaşa diyelim 10 lira prim ödeyecektir. Bu prim ona, işçinin her metre kumaşta patrona sağladığı 12.50 liralık kârı 15 liraya yükseltir, yani her fazla metreye verilen prim kendisini geri getirdikten başka fazladan da 2,50 lira getirir. *Bk.* Ücret.

PRİM SİGORTASI *(Os.* Prim sigortası, *Fr.* Assurance de la prime, *Al.* Versicherung der Praemie, *İng.* Primium insurance) Sigortalının sigorta şirketine vermek zorunda bulunduğu primi ödeyemeyerek tazminatı tümüyle alamaması tehlikesine karşı ayrıca o primi de sigorta ettirmesi... Ticâret Kanunu'nun 968. maddesine göre böylece sigortalı tazminâtı tümüyle alır.

PRİM YA DA İNDİRİM KURAMI *(Os.* Prim veya iskonto nazariyesi, *Fr.* Théorie de prime ou bien d'escompte) Boehm-Bawerk'in fâiz kuramı... Avusturya okulu üçlüsünün sonuncu ekonomicisi olan Boehm-Bawerk (1851-1914)'e göre fâiz, bir prim ya da iskontodur. Bugünün malı ve parası, geleceğin malı ve parasından daha değerlidir. Eugen von Boehm

-Bawerk, bu sava çeşitli nedenler saymaktadır. *Anamalın Pozitif Kuramı* adlı yapıtında bunları sıralayan Boehm-Bawerk'in bu kuramına *acyo kuramı* da denir. *Bk.* Acyo fâiz kuramı.

PRODÜKSİYON *Bk.* Üretim.

PRODÜKTİVİTE *Bk.* Verimlilik.

PRODÜKTİVİTE NAZARİYESİ *Bk.* Verimlilik kuramı.

PROFORMA FATURA *Bk.* Önerili satımca.

PROGRAM KREDİSİ *Bk.* İzlence kredisi.

PROGRAMLAMA *Bk.* İzlenceleme.

PROJE KREDİSİ *Bk.* Tasarı kredisi.

PROLETARYA *Bk.* Emekçi sınıfı.

PROLETER *Bk.* Emekçi.

PROTESTO *Bk.* Uyarı.

PROUDHONCULUK *(Os.* Proudhonizm, *Fr.* Proudhonisme, *Al.* Proudhonismus, *İng.* Proudhonism) Küçük burjuva toplumculuğu... Fransız ekonomicisi Pierre Joseph Proudhon (1809-1865)'un ekonomi anlayışıdır. Mülkiyeti hırsızlık saymış, fâiz ve rantı haksız gelirler olarak nitelemiş, büyük sanâyiin işçi birlikleriyle yönetilmesini ve işçilere fâizsiz kredi açacak bir bankanın kurulmasını savunmuştur. Diyalektikten ve bilimsellikten yoksun, metafizik yapılı bir toplumculuk anlayışı geliştirmiş, belli oranlarda Fourier ve Sismondi anlayışlarını sürdürmüştür. Toplumun eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi içi boş kavramlarla düzeleceği inancındaydı. Kölenin bulunmadığı yerde efendinin de bulunamayacağını anlayamıyor, toplumun kötülüklerini atarak iyiliklerini muhafaza edebileceğini sanıyordu. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk.

PSİKOLOJİK MEKTEP *Bk.* Ruhbilimsel okul.

PUL *(Os.* Pul, *Fr.* Timbre, *Al.* Marke, *İng.* Stamp) Devletçe alınan posta parasına ya da damga resmine karşılık postayla gönderilen şeylere ve kâğıtlara yapıştırılan küçük basılı ve yapışkan kâğıt parçası... Devletçe basılır ve satılır, değerli kâğıt niteliğindedir, taklidi suçtur ve cezâyı gerektirir. Posta, damga ve harç pulları olmak üzere çeşitli biçimleri vardır.

PUL YÜKÜMLÜLÜĞÜ *(Os.* Pul mükellefiyeti, Pul mecburiyeti; *Fr.* Affranchissement obligatoire, *Al.* Frankaturzwang, *İng.* Compulsory pre-payment) Postayla gönderilen şeylere ve kimi resmî evrâka pul yapıştırma zorunluğu... *Bk.* Pul.

R

RADİKALİZM *Bk.* Köktencilik.

RAKABE Bir malın sâhipliği... Arapçadır, çoğulu *rakabât*'tır. Osmanlı ekonomisinde kullanılan terimlerdendir, mülkiyet hakkını dilegetirir. Osmanlı devletinde toprak, devletin *rakabe*'si altındaydı ve köylüye sadece *tasarruf* (kullanma hakkı) bırakılmıştı. Osmanlı devletinde *mülk* ve *devlet* aynı anlama geliyordu, *devletin temeli mülk*'tü, eşdeyişle toprak üstündeki *rakabe*'siydi. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

RANT *(Os.* İrâd, *Fr., Al.* Rente, *İng.* Rent) Sahibinin hiçbir emeği olmaksızın bir malın kendiliğinden getirdiği gelir... *Rant,* genellikle topraktan (toprak rantı) ve öteki mallardan *kirâ* olarak elde edilir. İngiliz ekonomicisi Marshall, bunun, anamal ve emekten de sağlanabileceğini savunmuştur. Hiç çalışmadan elde edilen bu kazanç hemen bütün ekonomicileri ilgilendirmiş ve çeşitli *rant kuramları* ilerisürülerek bu havadan gelirin ekonomik nedenleri araştırılmıştır. Klâsik ekonomide *rant;* değer yarattığı ilerisürülen dört faktörden anamalın hissesine düşen *fâiz,* emeğin hissesine düşen *ücret,* müteşebbisin hissesine düşen *kâr* deyimleri karşılığı olarak *toprağın hissesine düşen toplumsal gelir* anlamını dilegetirir. Sözcük anlamında *rant, kirâ bedeli* demektir. Bu bakımdan her türlü kirâyı kapsar ve bu kirâ bedellerini toplayarak çalışmadan geçinenlere de bu yüzden *rantiye* denir. Oysa ekonomide *rant* denilince *toprak kirâsı* anlaşılır. Çünkü klâsikler toprağı gelir sağlayıcı üç öğeden biri saymışlardır (Emek, anamal ve topraktan ibaret bulunan bu faktörlere sonradan *teşebbüs* de eklenmiştir). Klâsik anlayış, *toprak kirâsı*ndan başka, bütün kirâ gelirlerini anamal geliri sayar. Bu anlayışın gerekçesi, sadece toprağı, fiyat değişikliklerine karşı *sürümü değişmeden kalan üretim faktörü* saymaktır. Ne var ki *toprak kirâsı,* doğanın verimi olan *asıl rantı* dilegetirmez; *toprak kirâsı,* Fransız düşünür J.-J. Rousseau'nun deyimiyle ilkel toplumda "bir toprak parçasının çevresine kazıklar çakıp *burası benimdir* diyen ve etrafında buna inanacak kadar budalalar bulan" bir parazitin havadan elde ettiği gelirdir. Klâsikler *asıl rantı,* eşdeyişle doğanın cömertliğinden gelen verimi bulabilmek için bir toprağın getirdiği toplam gelirden toprak kirâsını, o toprağa yatırılmış anamal fâizini, o toprak üstündeki teşebbüse isabet eden kârı, o toprağı işleyen emeğin ücretini çıkarırlar. Geriye kalan *asıl ranttır.* Kirâ biçiminde alınan rant ise *müştak ranttır.* Günümüz ekonomicileri, Ricardo'nun kullandığı *rant* terimi yerine, *ekonomik rant* deyimini kullanmayı yeğlemektedirler. Tarihsel süreçte *rant,* ilkin ürünlerle ödenirdi *(aynî rant,* ki buna *angarya rant* ve *emek rant* da denir), XIII. yüzyılın ortalarından sonra Avrupa'da para olarak ödenmeye başladı *(nakdî rant* ya da *para rantı).* Rantın bu dönüşümü anamalcılığın ön koşulu olan birikimi hazırlamıştır. Para rantını ödemek zorunda bulunan köylüler pazara gitmek ve mallarını bizzat satmak durumundaydılar, böylelikle para sürecine katılıyorlardı. Feodaller de, köylünün kişisel bağımlılığı önemini yitirdiğinden, bu parayı daha büyük ölçüde sağlamak için onlara her türlü ekonomik özerkliği tanıyorlardı. Feodal ekonominin yerini, anamalcılığın ön koşulu bulunan, para ekonomisinin alışı bu yüzdendir. "Toprak kirâsı tutucu, kâr ise ilericidir. Toprak kirâsı ulusal, kâr ise kozmopolittir. Toprak kirâsı devlet kilisesine inanır, kâr ise doğuştan dinsizdir. İngiltere'de 1846 yılında Mısır kanunlarının kaldırılması, zaten tamamlanmış olan bir olguyu, çoktan beri süregelen bir değişmeyi tanımış oldu. Bu değişme, toprak çıkarının para çıkarına, mülkiyetin ticârete, tarımın imalât sanâyiine ve köyün kente bağımlı hale gelmesiydi". *Rant* konusunda ilk bilimsel çalışmaları yapanlar İngiliz merkantilisti William Petty ile Fransız fizyokratlarıdır. Toprak rantı kuramı da Ricardo tarafından ortaya atılmış ve Marx tarafından geliştirilmiştir. Ricardo, *rant* adı verilen toprak gelirinin esasen verim farklarından doğduğunu ilerisürmüştür. Ona göre hiçbir toprak kendiliğinden bir gelir sağlamaz, geliri sağlayan topraklar arasındaki verim farkıdır. Bir toprak ürününün fiyatı, en verimsiz toprak ürünü mâliyetiyle belirlenir. Çünkü böyle olmasaydı verimsiz toprağa yatırım yapılmazdı, bu halde de üretim yetersizliği yüzünden fiyatlar yükselirdi. Verimsiz toprağın işletilmesi toplumsal ihtiyaçlar için zorunludur. Verimsiz toprağın yüksek mâliyetiyle verimli toprağın düşük mâliyeti arasındaki fark *diferansiyel rant*'tır. Diyelim ki verimli bir tarlayla verimsiz bir tarlaya 1000'er liralık yatırım yapılmıştır. Ortalama kâr oranı da diyelim yüzde 20'dir. Her iki tarla ürününün de üretim fiyatı 1000 + 200 = 1200 lira olacaktır. Verimli tarlanın 5 kental, verimsiz tarlanın da 4 kental buğday verdiğini varsayalım. Buğdayın fiyatı verimli tarlada 1200 : 5 = 240 lira,

verimsiz tarladaysa 1200 : 4 = 300 lira olacaktır. Buğday pazarda verimsiz tarla fiyatıyla satılacağından verimli tarla 300—240 = 60 lira *diferansiyel rant* elde edecek demektir *(Bk.* Ricardo, *Essay on the Application of Capital to Land)*. Buna karşı en kötü toprağın bile getirebileceği rantı dilegetiren *saltık rant* deyimi, *diferansiyel rant* deyimi karşılığında kullanılır, Rodbertus, Oppenheimer ve Cassel gibi ekonomicilerce ilerisürülmüştür. İşletilecek toprakların miktarı değişmez. Bu durumda toprak sahiplerinin, sanâyiciler gibi yeni rakiplerle karşılaşmaları olanaksızdır. Sanâyicilerse daima yeni rakiplerle karşılaştıklarından *ortalama kâr*la yetinmek zorundadırlar. Toprak sahipleri bu üstün durumlarından yararlanarak, kolektif olarak ellerinde tuttukları toprak tekelinden ötürü, yaratılmış olan toplam artık-değerden *saltık-rant*'larını alırlar. Onların *toprak mülkiyeti*nden ötürü aldıkları bu rant, ortalama kâr oranının gerçekleşmesine katılmamaktadır. Toprak özel mülkiyet altında olmasaydı, sanâyi ve tarıma yatırılacak olan toplam anamal için ortalama kâr gerçekleşecekti. *Toplumcu toprak reformu*na karşı gerçekleştirilen *burjuva toprak reformu*nun gerekçelerinden biri de budur. Bunu şöyle bir örnekte açıkça görebiliriz: Diyelim ki 300 lira değişmeyen ve 100 lira değişken anamal olarak toplamı 400 liralık bir sanâyi anamalı işletiliyor. Bütün örneklerimizde olduğu gibi gene artık-değer oranını yüzde yüz varsayalım. Bu halde bu sanâyi işletmesinin kârı yüzde 25'tir. Bunu toplam anamal 400 lirayı, değişken anamala yatırılan 100 liraya bölerek buluyoruz. Tarım sektöründe değişmeyen anamala yatırılan para, sanâyie göre çok azdır. Diyelim bir tarım işletmesinde, değişmeyen anamala yatırılan 50 lira ve değişken anmala da yatırılan 50 lira olmak üzere, toplam 100 lira anamal yatırılmış olsun. Burada kâr oranı yüzde 50 olacaktır. Bunu da toplam anamal 100 lirayı değişken anamala yatırılan 50 liraya bölerek buluyoruz. Toprak sahipleri kâr oranının eşitlenmesine (toprağın özel mülkiyetinden ötürü) engel olmasaydı tarımsal süreç de sanâyi sürecine katılarak örneğimizde 400 lira sanâyi anamalı ve 100 lira tarım anamalı olmak üzere toplam anamal 500 lira ve bunun da kâr oranı -toplam anamal 500 lirayı, değişken anamal toplamı 150 liraya bölerek bulabileceğimiz- yüzde 33 olacaktı. Yani anamalcılar, toprak sahipleri yüzünden, ortalama kârdan yüzde 8 oranında zarar etmeyeceklerdi. Bu halde tarım ürünlerinin fiyatları da düşmüş olacaktı, bu da ücretlerin düşüklüğünü sağlamak bakımından anamalcılar için ikinci bir yarar sağlayacaktı. Görüldüğü gibi anamalcı düzende büyük toprak mülkiyetinin parçalanması, sanâyiin gelişmesi bakımından önkoşuldur. *Anamalcı rant* (kapitalist rant), sonradan para rantına dönüşen angarya ya da malsal biçimdeki *anamalcılık öncesi rant*'tan birçok bakımlardan farklı bir yapıdadır. Anamalcı rant, toprağın ve topraktan elde edilen başlıca ürünlerin *mal* haline dönüştüğü bir toplumda meydana çıkar ve ortalama kâr getirecek anamalın tarım alanına yatırılmasının sonucudur. Anamalcı rant, tıpkı anamalcı sanâyide olduğu gibi, üreticilerin üretim araçlarından, toprak sahiplerinin anamalcıdan ve müteşebbisin bunların her ikisinden *ayrılmasını* gerektirir. *Anamalcı rantı anamalcı kâr*dan ayırt eden bu özelliğidir. *Tarım anamalcıları*, aynı zamanda toprağa da sahip olabilirler. Bu halde *anamalcı rant*, tıpkı bir fabrikada olduğu gibi ürün fazlası biçimindeki artık-değerle birlikte, toprak kirâsını ve toprakların verim farkından doğan toprak rantını da kapsar. Tarım ülkelerinin ve en gelişmiş ülkelerde bile sanâyi kesimine göre tarım kesiminin geriliğinin ve yoksulluğunun nedeni asalak toprak sahipleri tarafından el konan toprak rantıdır. *Toprak kirâsı* adıyla anılan bu ranta *özel artık-değer* denir. *Rant* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Arsa kirâsı (İng.* Ground rent), *kirâ geliri (İng.* Rent income), *kirâ hesâbı (İng.* Rent expense), *kirâcı (İng.* Renter), *kirâ sözleşmesi (Os.* Kunturat, *İng.* Rental agreement), *toplam kirâ değeri (İng.* Rental value), *Kirâsız (İng.* Rent free), *kirâ denetimi (İng.* Rent control), *kirâ senedi (İng.* Rent charge), *kirânın ödeneceği gün (İng.* Rent day), *kirâ defteri (İng.* Rent roll), *kirâ zararı (İng.* Loss of rent), *kirâlık (İng.* For rent). *Bk.* Kâr, Fâiz, Ücret.

RANT BENZERİ *(Os.* Şibih rant, *İng.* Quasi -rent) Kısa dönem arzında talebin ve dolayısıyla fiyatların artmasından doğan emeksiz gelir... İngiliz ekonomicisi Alfred Marshall'in deyimidir. *Türkçe* çevirilerde *yarı-rant* ve *şibih rant* deyimleri de kullanılmaktadır. Toprak geliri olan *rant*, emeksiz bir kazançtır; toprağa ya da herhangi bir gayrı menkule sahip olan bir insan, onu kirâya verdiğinde hiçbir iş görmeden para kazanır. Ekonomici Marshall kısa dönemdeki mal sürümünü, tıpkı toprak gibi, durgun ve azalıp çoğalmaz olarak görmektedir. Bu halde aranım birdenbire artarsa bu statik sürüm aranımı karşılayamayacak, bu yüzden fiyatlar yükselecek ve malları satanlar *ranta benzer* emeksiz bir

kazanç elde edeceklerdir. Marshall bununla şunu demek ister: Anamal ve emek de, tıpkı toprak gibi, rant elde edebilir. Ama bu ancak kısa dönemde, mal sürümü değiştirilemez bir durumdayken olabilir. Uzun dönemde anamal ve emek yeniden üretilebilirler, topraksa hiçbir zaman yeniden üretilemez. Yeniden üretilme, sürümün aranıma uymasını sağlar.

RANTİYE *(Os.* Sâhibi irâd ve akaar, Eshâbı emlâk; *Fr., İng.* Rentier, *Al.* Rentner) Hiç çalışmadan gelir elde eden asalak... Hiç çalışmadan elde edilen bu gelir, *kirâ geliri* (rant)' dir. Bir başka açıdan da bu, *anamal fâizi*dir. Fâiz kârdan ayrılmakla, anamalcı düzende, *rantiye sınıfı* da burjuva sınıfından ayrılmıştır. Bu gelişme çok ilginçtir: Anamalcı sınıf feodal düzenden kurtulmak için savaşını rantiyelerle yapmış ve bu mücadeleyi kazanmakla gelişmiş ve fakat bu gelişmesi sonunda, tekelci anamalcılık aşamasında, bizzat rantiyeliğe dönüşmüştür. Bu aşamada burjuva sınıfının, bizzat işletmeci olan bir bölümünün dışındaki bölümü, kupon keserek yaşamaktadırlar ve feodal düzendekinden çok daha gelişmiş yeni bir *rantiye sınıfı* meydana getirmektedirler. *Bk.* Kesilge.

RANTİYE DEVLETLER *(Os.* Rantiye devletler, *Fr.* États rentiers) Mal ihrâcı yerine anamal ihrâç eden devletler... Anamal ihrâç eden devletler, *rantiye devletler*'dir. Bu devletler de artık, kişi rantiyeler gibi, başka ülkelere yatırdıkları anamalın geliriyle gittikçe zenginleşirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere, savaştan sonra da Amerika bu rantiye devletlerin başında gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'nin yabancı ülkelerdeki yatırımlarının geliri o çağın anamalcı ülkelerinin dış ticâret gelirlerinin beş katına çıkmıştı. Günümüzde de Amerika'nın anamal ihrâcından elde ettiği yatırım geliri bununla ölçülemeyecek bir düzeye çıkmış bulunmaktadır. Kendilerine anamal ihrâç edilen devletlerin tümü daima ve sürekli olarak *borçlu devletler*'dir.

REAGANOMİ Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan'ın ekonomi siyasası... Son zamanlarda ekonomi edebiyatına sokulan *Reaganomi (İng.* Reaganomy) deyimi, devlet müdâhalesi en aza indirilmiş serbest piyasa ekonomi anlayışını dilegetirmektedir. Başkan Reagan'ın Ekonomik Danışmanlar Konseyi üyelerinden Brown Üniversitesi yardımcı profesörü William Haraf (1948-), 28 Nisan 1985 günü *Cumhuriyet* gazetesine verdiği bir demeçte bu siyasayı şöyle anlatmaktadır: "Başkan Reagan'ın uyguladığı ekonomi politikaları temelde serbest piyasa felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefe, serbest piyasanın ekonomide kaynak dağılımını daha iyi sağladığını ve bu nedenle hükümetlerin ekonomiye müdâhalesinin asgariye indirilmesi gerektiğini savunuyor. Bu amaçla ekonominin mümkün mertebe büyük bir bölümünün idârî müdâhalelerden kurtarılmasını ve özel girişimcilere kendi kararlarını verme olanağının sağlanmasını da öngörüyor. Başkan Reagan'ın bu temel felsefeye dayanan ekonomi stratejisinin üç temel öğesi vardı. Birincisi, vergi sisteminin bünyesinde bulunan girişimciyi caydırıcı öğelerin ayıklanması ve vergi indirimleri yoluyla girişimciye olabildiği kadar fazla inisyatif sağlanmasıydı. Ekonomik paketin çok önemli olan bu vergi öğesi, biliyorsunuz hâlâ da yürürlükte ve yeni bir vergi reformu tasarısı da hazırlanmış durumda. Bu tasarı marjinal vergi oranlarının daha da düşürülmesini öngörüyor. Reagan stratejisinin ikinci temel öğesi, kamu harcamalarının azaltılmasını hedef alıyordu. Bu hedefe doğru da bazı adımlar atıldı, ama bu alandaki başarımız sınırlı kaldı, istediğimiz noktaya henüz varamadık. Uzun yıllardan beri artış eğiliminde olan, savunma harcamaları dışındaki kamu harcamalarının gayrisâfî millî hasılaya oranını sabit tutmayı başardık ve kamu harcamalarına hiç değilse bir tavan koyabildik. Ancak bu oranı aşağı çekmeyi başaramadık. 1986 bütçesi bu alanda daha ileri gidiyor ve kamu harcamalarının payını düşürmeyi amaçlıyor. Ancak savunma dışındaki kamu harcamaları azalırken, savunma harcamalarının biraz yükselmesi ve devletin fâiz yüklerinin artması toplam kamu harcamalarını aşağı çekme konusundaki başarımızı sınırladı. Üçüncü öğe, ekonominin bâzı önemli sektörlerini tümüyle devlet müdâhalesinin dışına çıkartmaktı. Bu çerçevede havayolları sektöründe, doğal gaz sektöründe ve finans sektöründe önemli adımlar atıldı ve başarılar sağlandı. Bütün bu alanlarda hükümetin müdâhalesi en aza indirildi". Haraf, ekonomide büyümenin nasıl sağlanacağı, hangi sektörlerin öne çıkacağı, kaynakların devletçe değil, girişimcilerce verilmesi gerektiğini ve edindiği izlenimlere göre bu gerçeğin Türkiye için de geçerli olduğunu anlattıktan sonra şöyle demektedir: "Ben, ABD'de çok dinamik bir özel sektör bulunduğuna inanıyorum. Ayrıca, ABD ekonomisi çok karmaşık bir ekonomi ve böyle bir ekonomide hükümetin ekonomiye kâr motifiyle davranan özel girişimcilerden daha iyi, daha sağlıklı yön verebileceğini düşünmek bile zor.

ABD'de son dört beş yıl içinde binlerce yeni işyerinin açılması, otomobil gibi, çelik gibi, mâdencilik gibi geleneksel sanâyilerden yüksek teknoloji sektörlerine doğru bir yönelişin başlaması yönünden çok büyük adımlar atıldı, atılımlar yapıldı, büyük gelişmeler sağlandı. Ve bu atılımları bazen büyük, yerleşmiş kuruluşlar, bazen de hattâ çoğunlukla yeni kurulmuş işyerleri, yeni girişimciler yaptı. ABD ekonomisinin geleceğine yön vermede bu küçük girişimciler kilit bir rol oynadı. Tabiî bu arada kapanan, bu gidişe ayak uyduramayan firmalar da oldu, ama bütün bunları piyasa halletti. İşsizliği arttırır korkusuyla bu çürümüş firmaların kapanmasına göz yummasaydık bugün varmış olduğumuz noktaya varamazdık". *Bk.* Friedman kuramı.

REÂYÂ Vergi veren halk... Arapçadır, çoğulu *raiyet*tir. Osmanlı ekonomisinin temel gelir kaynağıdır. İlkin uyruklaşmış *Hıristiyan halkı*nı dilegetirirdi, sonra *köylü halkı* adlandırdı ve buna karşılık *şehirli halk*a da *berâyâ* dendi. *Reaya,* Osmanlı düzeninde köylü halkı dilegetirir ki devletin sahipliği altında bulunan *(Bk.* Rakabe) toprağı sadece kullanma hakkına *(Bk.* Tasarruf) sahiptir. Ama bu kullanma hakkı sürekli niteliktedir ve mirâs yoluyla oğullara geçer. Ne var ki köylü, bu toprağın asıl sahibi olan devlete *toprak kirâsı* (rant) ödemekle yükümlüdür. Demek ki tarımsal üretimin fazlası, eşdeyişle tarımsal artık-değer devlete gitmektedir. Bu rant, Osmanlı köylüsünün devlete ödediği vergilerin başında gelir. Osmanlı sözlüğünde *reâyâ oğlu reâyâ* deyimi vardır; bu deyim, köylünün daima reâyâ olduğunu ve öyle kalacağını, hiçbir zaman toprak mülkü edinemeyip anamalcılığın önkoşulu olan para ekonomisine geçemeyeceğini dilegetirir. Osmanlı ekonomisinin kendine özgü toprak beyliği -sonradan ağalığı- düzeninden anamalcı düzene dönüşemeyişinin temel nedeni de budur. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

REFERANS *Bk.* Güvendirici belge.

REHİN
1. *(Os.* Rehin, *Fr.* Gage, Nantissement; *Al.* Pfand, Verpfaendung; *İng.* Pledge, Pawn; *Lâ.* Pignus). Borcun ödenmemesi halinde alacaklı tarafından el konulmak üzere borçlu tarafından alacaklıya önceden verilen değerli teminât... Arapçadır. Türkçemizde *tutu* deyimi önerilmiştir, rehin edilen nesneye de *tutak (Ar.* Rehine) denmektedir. Eskiden *rehin edilmiş* anlamına da *merhûn* denirdi. Rehin karşılığı borcun tarihi çok eskidir. *Bk.* Komandit şirket, Kredi.
2. *(Os.* Gayrımenkul rehni, İpotek; *Fr.* Hypothéque, *Al.* Hypothek, *İng.* Hypothek, Cautionary mortgage; *Lâ.* Hypotheca) Taşınmaz mal rehni... Taşınabilir mallara ipotek konulamaz. Herhangi bir borca karşı teminât olan bir gayrımenkulü dilegetirir. Aynî bir hak niteliğindedir ve tapu siciline kaydedilir. İpotek edilen gayrımenkul, borçlunun ya da bir başkasının olabilir. Bir gayrımenkule ipotek konulması mâlikinin zilyetliğine zarar vermez. Alacak önce borçludan istenir, borçlu ödemediği takdirde ipotekli malın satışına gidilir. Ödeme süresi içinde ipotekli mal birkaç el değiştirmiş de olabilir, bu durum alacağın o mal üstünden tahsilini engellemez. İpotek, sözleşmeyle yapılabildiği gibi (akdî ipotek) Medenî Kanun'un 807. maddesine göre *yasal ipotek (Os.* Kanunî ipotek, *Fr.* Hypothéque légale, *Al.* Gesetzliches Grundpfand, *İng.* Lien, *Lâ.* Hypotheca legalis) de olabilir, eşdeyişle ilgili tarafından hak olarak istenebilir. *Bk.* Rehinli borç senedi.

REHİN BANKASI *(Os.* Rehin bankası, *Fr.* Banque de prêts, *Al.* Darlehnsbank, *İng.* Loan bank) Rehin karşılığında borç para veren banka... Örneğin ülkemizdeki Emniyet Sandığı böyledir. *Bk.* Banka, Rehin.

REHİN HAKKI *(Os.* Rehin hakkı, *Fr.* Droit hypothécaire, *Al.* Pfandrecht, *İng.* Right of mortgage) Bir gayrımenkule rehin konulmasını yasalara göre isteyebilme hakkı... Örneğin parası sonradan ya da taksitle ödenmek üzere bir gayrımenkulü satan satıcı o gayrımenkule rehin konulmasını isteyebilir. *Bk.* Rehin.

REHİN KARŞILIĞINDA BORÇ VEREN *(Os.* Rehin mukaabilinde ikrâz eden, *Fr.* Preteur sur gage, *Al.* Pfandlemer, *İng.* Pawnbroker) Herhangi bir malın rehin edilmesi karşılığında borç para veren kişi... *Bk.* Rehin.

REHİN KARŞILIĞINDA BORÇ VEREN KURUM *(Os.* Rehin mukaabilinde ikrâzâtta bulunan müessese, *Fr.* Établissement de prêts sur gage, *Al.* Versatzanstalt, Pfandhaus; *İng.* Pawn office) Hükümetin izniyle rehin karşılığında borç veren kurum... Bu izin Medenî Kanun'un 816 ve 883. maddelerine göre özel kurumlara da verilebilir. *Bk.* Rehin, Rehin bankası.

REHİNLİ BORÇ SENEDİ *(Os.* İpotekli borç senedi, *Fr.* Cédule hypothécaire, *Al.* Pfandbrief, Briefhypothek; *İng.* Mortgage certificate,

Certified mortgage) Gayrımenkul rehniyle temin edilmiş kişisel alacak karşılığında verilen senet... Bu senetler kıymetli evrâk niteliğindedir ve elden ele dolaşabilirler. Medenî Kanun'un 812. ve onu izleyen maddelerine göre ipotekli borç senedi, alacaklısına, borçlunun şahsını değil, sadece gayrımenkulü hedef alan (istihdâf eden) bir talep hakkı verir. *Bk.* Rehin.

REKABET *(Os.* Rekabet, *Fr.* Concurrence, *Al.* Konkurrenz, *İng.* Competition) Benzerlerinden daha çok satmak ve daha çok kâr etmek için yarışmak... *Yarışma* deyimiyle özleştirilmiştir, yarışanlara da *rakip* denir. *Rekabet,* anamalcı üretimin temel koşulu ve itici gücüdür: anamalcılık rekabetle gelişmiştir, çünkü anamalcılık *gelişme farklarına* dayanır *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmaması durumuna *tam rekabet,* fiyatları az çok etkileyebildikleri duruma da *eksik rekabet* denir. Tekel durumunda rekabet yoktur, çünkü yarışacak bir ikinci alıcı ya da satıcı mevcut değildir. Firma, rekabet şartları içinde de, fiyatlarını ve malının niteliklerini farklılaştırarak *monopol* durumuna gelebilir ve böylelikle rekabet edebilir, buna *monopollu rekabet* denir. Klâsik ekonomiciler, özellikle Smith ve Ricardo, anamalcı ekonominin ancak *serbest rekabet* şartları içinde gelişebileceğini savunmuşlar ve bu yüzden liberalizmi ileri sürmüşlerdir *(Bk.* Liberalizm). Ne var ki 1890'larda anamalcılığın *tam rekabet koşulu,* tam tersi olan tekelciliğe dönüşmüş ve anamalcılığın yeni bir evresi ve aşaması olan *emperyalizm* (tekelci anamalcılık) çağı başlamıştır. İlk devrede *rekabet,* anamalcı üretime ve klâsik ekonomicilere bir *doğa yasası* gibi görünmüştü. Ama bu *rekabet* gün geçtikçe üretimin yoğunlaşmasını doğuruyor ve anamalcılığı tam karşıtı olan tekelciliğe dönüştürüyordu. Serbest rekabetin doruğuna ulaştığı yıllar 1860-1870 yılları arasıdır. 1870'ten sonra -ki bu bir bunalım yılıdır- tekelleşmeler yavaş yavaş belirmeye başlamıştır. 1900-1903 bunalımından sonra karteller bütün güçleriyle meydana çıkmışlardır ve anamalcılık tam anlamıyla emperyalizme dönüşmüştür. Artık rekabet -daha doğrusu bu bir rekabet de değil, bir ölüm kalım savaşıdır- kartellerle karteller dışında kalan anamalcılar arasındadır. Bu evrede burjuva ekonomicileri "eski serbest ve dürüst rekabete geri dönme rüyaları görmektedirler". Rekabet, sürüm ve aranım yasası ve fiyat mekanizması birbirine bağlı, birbirinden ayrılmaz koşullardır. Sürüm ve aranım yasası ve otomatik fiyat mekanizması, ancak rekabet koşulları içinde işler. Piyasada belli bir mal aranılandan daha çok bulunursa *rekabet,* bu malın fiyatını düşürür. Düşük fiyat tüketimi çoğaltırken, öte yandan üretimi azaltır. Böylece *rekabet,* sürüm ve aranım arasında gerekli dengeyi fiyat mekanizması aracılığıyla otomatik olarak kurmaktadır. Bundan başka *rekabet,* bir malı daha ucuz üretmeyi ve dolayısıyla daha çok satmayı gerçekleştirmek için sürekli bir gelişmeyi ve yenileşmeyi gerektirir. Üretim tekniğinin hızla ilerlemesi *rekabet* nedeniydiler. Ne var ki *rekabet,* bir yandan anamalcılığı geliştirip anamalı yoğunlaştırırken öte yandan ortalama kâr oranını düşürür *(Bk.* Kâr oranının düşme eğilimi yasası). İşte bu kâr oranının düşmesini önlemek amacıyladır ki anamalcılar *serbest rekabeti sınırlamak* ve aralarında *fiyatları düşürmek yoluyla rekabete girişmeyeceklerini öngören birleşmeleri gerçekleştirmek* zorunda kalmışlardır. Örneğin 1901 yılında İngiliz sabun fabrikatörleri birliği başkanı "ortaklıklar kurmadan ve birleşmeden kâr elde etmek imkânsız hale geldi" demektedir *(Bk.* Wilson, *Unilever,* c. I, s. 65). İngiliz kimya tröstünün (I.C.I.) başkanlarından Lord Melchett "rekabetin aşıldığını ve bunun yerini işletmelerin kaynaşmasından ve uluslararası birleşmelerden meydana gelen bir işbirliğinin aldığını" söylemektedir *(Bk.* Stocking and Watkins, *Cartels or Competition,* s. 59). Ne var ki "serbest rekabetten doğmuş bulunan tekeller serbest rekabeti yok etmez, fakat onun üstünde ve onunla yan yana yaşar". M. A. J. Eddy, *The New Competition* adlı yapıtında, bu *yeni rekabet* biçiminin açık fiyatlar üstünde, yeni mâliyet ve satış fiyatlarıyla ilgili genel haber alma üzerine kurulduğunu anlatmaktadır *(Bk.* Burns, *The Decline of Competition,* s. 44). *Rekabet* deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Haksız rekabet (İng.* Unfair competition), *rakîp (İng.* Competitor, *Fr.* Concurrent), *rekabete yetenekli (İng.* Competitive), *rekabeti teşvîk (İng.* To challenge competition), *rekabetten korkma (İng.* To fear competition), *rekabetten oluşan ücret (İng.* Competitive wage), *rekabet etme (İng.* To make competition), *eksiltme (Os.* Münâkasa, *İng.* Competitive bidding), *rekabet fiyatı (İng.* Competitive price, *Fr.* Prix de concurrence), *rekabeti yenme (İng.* To beat the competition), *rekabete karşı koyma (İng.* To stand competition), yarıştırarak işe almayı dilegetiren *rekabet sınavı (Os.* Müsâbaka imtihanı, *İng.* Competitive examination), imtihanla memur ya da işçi alma

sistemini dilegetiren *rekabet dizgesi* (*İng.* Competitive system). *Bk.* Liberalizm.

REKABET FİYATI (*Os.* Rekabet fiyatı, *Fr.* Prix de concurrence, *Al.* Konkurrenzpreis, *İng.* Competitive price) Bir mala benzeri mallarla rekabet etmesi için konulan düşük fiyat... *Bk.* Rekabet, Fiyat.

REKABET SAVAŞIMI (*Os.* Rekabet mücâdelesi, *Fr.* Lutte de concurrence, *Al.* Konkurrenzkampf, *İng.* Competitive struggle) Rakipleri büsbütün yok etmek için yapılan rekabet... Özellikle bir üretim alanına yeni katılan bir firmayı o üretim alanından silmek için eski firmalarca yapılır. Çünkü firmanın kökleşmeden yok edilmesi daha kolaydır. *Bk.* Rekabet.

REKABET YETENEĞİ (*Os.* Rekabet kaabiliyeti, *Fr.* Capacité de concurrence, *Al.* Konkurrenzfaehigkeit, *İng.* Capacity to compete) Rekabet edebilmek için gereken malsal ve parasal güç... *Bk.* Rekabet.

REKLÂM *Bk.* Tanıtım.

REKOLTE *Bk.* Ürün devşirimi.

REPOR *Bk.* Uzatma.

RERUM NOVARUM GENELGESİ Papa XIII. Leon'un yayımladığı dinsel ekonomik genelge... İki bin yıllık Hıristiyan yasalarının hızla gelişen anamalcılığın çeşitli çelişmelerine uymadığını gören papalar, kısa aralıklarla, ekonomik genelgeler yayımlamakta ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek için öğütler vermektedirler. Metafizik ekonomi anlayışının en belli ve en tipik örnekleri bu genelgelerdir. Bu genelgeler, başlangıç sözleriyle anılırlar; papa XIII. Leon'un bu genelgesi de *yeni şeyler* anlamında *rerum novarum* sözcükleriyle başlamaktadır. 1891 yılında yayımlanan bu genelgenin kırkıncı yılı dolayısıyla papa XI. Pius' un 1931 yılında yayımladığı *quadragesimo anno* (kırkıncı yıl) genelgesinde Hıristiyan kilisesi, vaktiyle bütün gücüyle desteklediği ve hattâ feodal dönemde kendisinin de bizzat katıldığı, sömürünün uçlaşmış çelişmelerini ve gerilimini yumuşatmak için şu öğütleri vermektedir: "Mülkiyetin, bireysel ve toplumsal olmak üzere, iki yanı vardır. Öyle mülkler vardır ki özel kişiler elinde bırakılmaları kamu yararı için zararlıdır, çünkü sahiplerine çok büyük bir güç sağlar. Bu gibi mülklerin topluma bırakılmaları gerekir". İnanılamayacak kadar *Marx ağzıyla* konuşan papa, ekonomik öğütlerine şöyle devam eder: "Âdil ücretin emekçiyle ailesinin durumu ve genel ekonominin zorunlukları hesaba katılarak saptanması gerekir. Bu ücretin, emekçilere, sadece zorunlu harcamalarını değil, bireysel bir arttırım yapabilmelerini de sağlaması lâzımdır. Kârlara işçiler de ortak edilmelidir. Denetimsiz bir özgürlükten doğan ekonomik kötülüklerin devlet eliyle önlenmesi şarttır. Serbest rekabet kendi kendini yok etmiştir, bunun yerini ekonomik bir diktatörlük almıştır. Büyük anamallar az sayıda kişilerin ellerinde toplanmaktadır. Toplum yapısının birliği sınıf zıtlaşmaları üstüne kurulamaz". Papaların yayımladığı bu bildirilerin en ünlülerinden biri de *Ana ve Öğretmen* (Lâtince: *Mater et Magistra)* bildirisidir. Bu bildiri, papa XXIII. Johannes tarafından 1961 yılında yayımlanmıştır. Papa, bu bildirisinde, sosyalizasyonun ekonomik ve sosyal hakları daha iyi gerçekleştirdiğini, oysa insan özgürlüğünü kısıtladığını ilerisürer. İşçilere insanca yaşayacak bir ücret verilmesini, gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasındaki ilişkilerde hak ve adalet ilkelerinin uygulanmasını öğütler. Kooperatifler kurulmasını, tarım kesimindeki verimliliğin ve yaşama standartlarının arttırılmasını salık verir. Özetle, toplumu dinsel öğütlerle düzenlemeye çalışır. *Bk.* Kilise toplumculuğu.

RESİM (*Os.* Resim, *Fr.* Droit, *Al.* Abgabe, *İng.* Duty) Devletin kimi işlerden ya da nesnelerden aldığı vergi... Arapçadır, çoğulu *rüsûm*'dur. Damga resmi, avlanma ruhsatı resmi, rıhtım resmi vb. gibi vergi biçimlerinde kullanılır. *Bk.* Vergi.

RESMÎ GEÇERDEĞER (*Os.* Resmî kur, *Fr.* Cours officiel) Devletin saptadığı kur... *Kur* (*Os.* Râyiç, *Fr.* Cours) deyimi, yabancı paraların ulusal para cinsinden değerini dilegetirir. *Resmî kur* ve *karaborsa kuru* olarak çeşitlenir. Ayrıca, *katlı kur* sisteminde aynı para için çeşitli kurlar uygulanır. *Serbest kur sistemi* ve *sabit kur sistemi* olmak üzere iki türlü döviz kuru sistemi vardır. Birincide döviz kurunun, bir malın fiyatı gibi sürüm-aranım yasasıyla belirlenmesine izin verilir. İkincide döviz kuru hükümetçe saptanır, saptanan bu kurların dışında para alım satımı yasaklanır. Bununla beraber, dövizlerin gerçek değerleriyle *resmî kur* arasındaki farklılaşma, daima *karaborsa kuru*nu doğurur. Birden çok döviz kuru uygulama sistemi, gerikalmış ülkelere özgü bir zorunluktur. Bu ülkelerde genellikle resmî para kuru, işçi dövizi kuru, seyahat dövizi kuru, ithalât dövizi kuru başkadır. Buna *katlı kur sistemi* denir. *Bk.* Geçerdeğer, Para.

RESMÎ KÜTÜK *(Os.* Resmî sicil, *Fr.* Registre public, *Al.* Öffentliches Register, *İng.* Public register) Kimi hak ve durumların doğumunu ya da tanıtlanmasını sağlamak amacıyla devletçe tutulan sicil... Tapu sicili, nüfus sicili, ticâret sicili vb. bunun örnekleridir.

RESMÎ ONAY *(Os.* Resmî tasdik, *Fr.* Certification publique, *Al.* Öffentliche Beglaubigung, *İng.* Authentication) Kimi belgelerin geçerli olabilmesi için devletçe yapılan tasdik işlemi.

RESMÎ SENET *(Os.* Resmî senet, *Fr.* Acte public, *Al.* Öffentliche urkunde, *İng.* Authenticadet contract) Yetkili memur tarafından usulüne uygun olarak düzenlenmiş senet.

RESMÎ ŞEKİL *(Os.* Resmî şekil, *Fr.* Constatation par acte authentique, *Al.* Öffentliche Beurkundung, *İng.* Authentication) Devletsel bir işlemde uyulması gerekli biçim... Örneğin yasalara göre kefâlet yazılı olmalıdır.

RESMÎ YATIRGA *(Os.* Resmî mevduât, *Fr.* Dépôt officiel, *Al.* Offizielleinlage, *İng.* Official deposit) Devlet kuruluşlarınca bankalara yatırılan paralar... Özel idâreler, belediyeler, köy idârelerinin yatırdıkları paralar da bu deyimin kapsamına girer. Devlet kuruluşlarınca yatırılan paralar, devlet hizmetlerinin yapılmasıyla doğrudan ilgili bulunmak niteliğini taşır. *Resmî mevduât* deyimi, bankacılık dilinde kullanılan bir deyimdir.

RİCARDO KURAMLARI *(Os.* Ricardo nazariyeleri, *İng.* Théories de Ricardo) Büyük ekonomici David Ricardo'nun çeşitli kuramları... İngiliz ekonomicisi David Ricardo (1772 -1823), ekonomik düşüncenin üç büyük düşünüründen biridir. İşadamıydı, üniversite kürsülerinden değil, borsa simsarlığından yetişmişti. Büyük ekonomicilerin ikincisi olan Adam Smith öldüğü yıl on sekiz yaşındaydı. İngiltere'nin sanâyi devrimi çağında doğmuş ve yaşamış, içinde bulunduğu anamalcılık koşullarını hem bir hayli geliştiren, hem de bir hayli aşan ve günümüze kadar uzanan çok parlak bir ekonomik düşünce meydana koymuştur. İçinde bulunduğu metafizik düşünce sisteminin dar çerçevesiyle zorunlu olarak sınırlı bulunduğu halde emek-değer kuramını ilerisürmüş, ücretle kârın ters orantılı olduğunu açıklamış, kâr haddinin azalma eğilimini sezmiştir. Ricardo'nun birçok kuramları anamalcı ekonomi edebiyatında bugün de üstünde önemle durulan kuramlardır. Özellikle *Ricardo'nun büyüme modeli (Fr.* Modéle Ricardien de croissance, *Al.* Wachstumsmodell von Ricardo, *İng.* Ricardian growth model), *mukaayeseli mâliyetler kuramı (Fr.* Théorie des coûts comparés, *Al.* Theorie der komparativen Kosten, *İng.* Principle of comparatif cost), *Ricardo'nun vergi kuramı (Fr.* Théorie Ricardienne de l'impôt, *Al.* Ricardische Steuerregeln, *İng.* Ricardian principles of taxation), *Ricardo'nun çözümsel izlencesi (Fr.* Programme analyhtique de Ricardo, *Al.* Analytisches Programm von Ricardo, *İng.* Ricardo's analytical programme) klâsik ekonomi edebiyatının başlıca dayanaklarıdır. Ricardo kuramlarının en önemlisi, bütün yanılgılarına rağmen, *Ricardo'nun değer kuramı (Fr.* Théorie Ricardienne de la valeur, *Al.* Wertlehre von Ricardo, *İng.* Ricardian theory of value)'dır. Ricardo bu kuramında çok doğru olarak değerin insan emeğinden doğduğunu söyler, çok doğru olarak ücretle kârın ters orantılı olduğunu açıklar ve gene pek doğru olarak makinelerin emekçi sınıfına zarar verdiğini ilerisürer. Ne var ki suçun makinelerde olmayıp makinelerin kapitalistçe kullanımında olduğunu göremez. Bu yüzden de anamalcı ekonomiciler 1810'lardaki makine kırma hareketinin Ricardo'nun bu düşüncelerinden kaynaklandığını ilerisürerler. *Bk.* Liberalizm.

RİSK *Bk.* Çekince.

RİSTURN *Bk.* Düşelge.

RİZİKO *Bk.* Çekince.

ROBENSON *(Os.* Robenson, *Fr., Al., İng.* Robinson) Issız bir adada tek başına yaşayan insan... Diyalektik bilgiden yoksun ekonomicilerin pek meraklı oldukları *Robinson Crusoe,* Daniel Defoe adlı bir İngiliz yazarının ünlü bir romanının (1719) kahramanıdır. Metafizik yapılı yazarlar kimi ekonomik sorunları açıklamak için ondan yararlanırlar (örneğin *Bk.* Anamalın üretkenliği kuramı) ve ekonomik olguların toplumsal niteliğinden habersiz olarak bireysel örneklerle oyalanırlar. Marx şöyle der: "Robinson Crusoe'nun deneyleri siyasal ekonomicilerin gözde konularından biri olduğuna göre biz de Robinson'a adasında bir göz atalım. Alçakgönüllü olmakla beraber gidermek zorunda olduğu birçok ihtiyaçları vardır. Âlet ve mobilya yapmak, keçileri evcilleştirmek, balık tutmak gibi değişik türde bir miktar yararlı iş yapmak zorundadır. Dua etmesini ve benzeri işlerini hesaba katmıyoruz. Çünkü bunlar onun için bir zevk kaynağıdır ve onları bir boş zaman işleri olarak görmektedir. Yaptığı işlerin çeşitliliğine rağ-

men, biçimi ne olursa olsun, emeğinin bir ve aynı Robinson'un faaliyeti olduğunu ve insan emeğinin değişik tarzlarından başka bir şey olmadığını bilir. Bizzat ihtiyaç onu, zamanını değişik işler arasında isabetli bir biçimde bölüştürmeye zorlar. Bir işin süresinin öteki işten daha çok olup olmaması, yenilmesi gereken güçlüklerin daha az ya da daha çok olmasına bağlıdır. Dostumuz Robinson çok geçmeden bunu deney yoluyla öğrenir ve gemi enkazından bir saat, bir hesap defteri, bir kalem ve mürekkep kurtarmış olduğuna göre gerçek bir İngiliz gibi bir dizi hesaplar tutmaya başlar. Demirbaş defterinde sahip olduğu yararlı nesnelerin ve onların üretimi için gerekli olan işlemlerin ve son olarak da bu nesnelerden belli miktarlarda kendisine ortalama olarak ne kadar emek-zamana mal olduğunun bir listesi vardır. Robinson'la kendi yarattığı bu nesneler arasındaki bütün ilişkiler, burada Herr M. Wirt'in bile zahmetsizce anlayabileceği kadar basit ve açıktır. Ama bu ilişkiler, değerin belirlenmesinde temel olan her şeyi içermektedirler. Şimdi, gelin, Robinson'un pırıl pırıl ışıklı adasından Avrupa'nın karanlıklara gömülü ortaçağlarına geçelim". *Bk.* Emek süresi, Emek niceliği, Emek, Değer.

RODBERTUS TOPLUMCULUĞU *(Os.* Rodbertus sosyalizmi, *Fr.* Socialisme de Rodbertus) Devlet tekeline dayanan toplumculuk anlayışı... Alman ekonomicisi Johann Karl Rodbertus (1805-1875)'a göre toplumculuğu devlet gerçekleştirmelidir. Ekonomik bunalımlar işçinin satın alma gücünün azalmasından doğmaktadır. Bunalımlarda mallar satılamayınca yeni pazarlar bulmak gerekir. Devletler bu piyasaları silah zoruyla bulmak zorundadır. Sanâyileşmemiş ülkelerin pazarları böylece ele geçirilir ve başka devletlerle yerli üreticiler bu pazarın dışına itilir. Anamalcı-işgücü arasındaki çelişmenin devlet eliyle giderilmesini isteyen Rodbertus, bu düşünceleriyle, emperyalizm kuramının öncüsü sayılmaktadır. *Bk.* Emperyalizm, Toplumculuk, Bunalım.

ROMA ANTLAŞMASI *(Os.* Roma muâhedesi, *Fr.* Traité de Rome, *Al.* Rom-Vertrage, *İng.* Roma treaties) Ortak Pazar Antlaşması... Üye devletler arasında 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Liberal bir anlayışı dilegetirir ve üye ülkeler arasında serbest rekabeti gerçekleştirmeyi amaçlar. Ne var ki bunu eşit rekabet gücüne sahip oldukları alanlarda kabul etmekte ve öteki kesimlerde müdâhaleyi onaylamaktadır. Üye devletler arasında her türlü ithalât ve ihrâcat yasaklarını, gümrük resimlerini ve başkaca kısıtlamaları kaldırır. Ortak bir ekonomi politikası güdülmesini şart koşar. *Bk.* Ortak Pazar.

ROMA EKONOMİSİ *(Os.* Roma iktisâdiyâtı, *Fr.* Économie de Rome) Köleci üretim... Eski Roma devletinin ekonomik yapısı, antik üretim biçiminden dönüşmüş köleci üretim biçimidir ve köle emeğine dayanır. Köleciliği en belirgin biçimiyle geliştiren Roma'dır. Dünya ulusları arasında en ileri bir ekonomi pratiği yaşayan Roma, ekonomi teorisine hemen hiçbir katkıda bulunmamıştır. Antikçağ Yunan düşüncesinin izleyicileri olan Ciceron, Plinius, Seneca, Marcus Aurelius, Lucretius gibi düşünürleri ticâret, vergi, fiyat, para, işbölümü konularında bölük pörçük düşünceler ileri sürmüşlerdir. Ama hiçbiri, örneğin antikçağın ünlü ökesi Aristoteles gibi, ekonomik düşünceyi ciddiye almamışlardır. Tarım ekonomisi alanındaysa Cato, Varro, Columella, Plinius gibi yazarlar özellikle tarım tekniğine daha bir önemle eğilmişlerdir. Romalıların ekonomiye dolaylı olarak büyük katkıları hukuk alanındadır. Çağdaş anamalcı hukukun temeli Roma hukukudur. Mülkiyet ve mirâs ilişkileri, borçlar hukuku vb. en ince ayrıntılarına kadar Roma'da işlenmiştir. Roma hukuku, günümüzde de, bütün dünya üniversitelerinde, bir hukuk tarihi konusu olarak değil, hukukun temel ilkeleri bilgisi olarak okutulur. *Bk.* Köleci üretim biçimi, Köle emeği.

ROMANTİK YENİMERKANTİLİZM *(Os.* Romantik neo-merkantilizm, *Fr.* Néo-mercantilisme romantique) Gizemsel devletçilik anlayışı... Romantik yenimerkantilizmin en ünlü temsilcileri Adam Müller (1779-1829) ve F. V. Baader (1765-1841)'dır. Bunlara *romantik* denmesinin nedeni, rasyonalizme karşı ve mistik yapılı oluşlarıdır. Neo-merkantilizmin *ulusçu* koluna karşı *romantik* kolunu temsil eden bu ekonomicilere göre devlet, en yüce kuruluştur ve insanların töresel-organik birliğini dilegetirmektedir. Devlet her alanı kapladığı gibi ekonomik alanı da kaplar. Ekonomi, serbest bir alanda at oynatamaz. İnsanın varlığı devletin varlığına bağlıdır. Ekonominin mutlak düzenleyicisi de devlettir. Ulusal zenginlik sadece maddesel ürünleri değil, düşünsel ürünleri de kapsar. Düşünce alanlarında çalışanlar da, tarımcı ve sanâyiciler kadar, üreticidirler. *Anamal* kavramında, sadece *maddesel anamal (Fr.* Capital physique) değil, *düşünsel anamal (Fr.* Capital intellectuel) da

vardır. XX. yüzyılda Hitler faşizmi, romantik neo-merkantilistlerin bu düşüncelerinden bir hayli yararlanacaktır. *Bk.* Yenimerkantilizm, Ulusçu yenimerkantilizm.

ROSCHER KURAMI *(Os.* Roscher nazariyesi, *Fr.* Théorie de Roscher) Ekonomik sürecin tarih incelemeleriyle açıklanabileceği savı... Alman tarihçi okulunun kurucusu Wilhelm Roscher (1817-1894), 1843 yılında yayımladığı *Tarihçi Yönteme Göre Ekonomi Siyasası Dersleri* adlı yapıtında bu savı ilerisürer. Bu ilerisürüşün özelliği ve bilimsel değeri, soyut teoriden somut pratiğe geçmesidir. *Bk.* Alman tarihçi okulu.

ROSENSTEİN-RODAN KURAMI *(Os.* Rosenstein-Rodan nazariyesi, *Fr.* Théorie de Rosenstein-Rodan) Geribıraktırılmış ülkelerin ancak plânlamayla kalkınabilecekleri savı... Geribıraktırılmış ülkelerin ekonomisiyle uğraşan Rosenstein-Rodan, anamalcı üretim düzeninde olanaksız bulunan bir öneri ilerisürer ve sanâyiin bütün olarak tek bir firmaymış gibi plânlanmasını öğütler. Oysa anamalcı üretim düzeni geribıraktırılmış ülkelerde sanâyiin gerçekleşmesine asla izin vermediği gibi, bütünsel bir plânlamayı da asla gerçekleştiremez. Çünkü anamalcı üretim düzeninin temel yasası kâr etmek, demek ki plânsızlıktır. Anamalcı plânlar özel anamalın daha çok kâr etmesi amacıyla yapılır. Buysa geribıraktırılmış bir ülkeyi büsbütün geriye iter. *Bk.* Azgelişmişlik, Plânlama.

ROSTOW KURAMI *(Os.* Rostow nazariyesi, *Fr.* Théorie de Rostow) Geribıraktırılmış ülkelerde ekonomik gelişmenin beş evreli bir dönüşümle gerçekleşebileceği savı... Amerikan ekonomicisi Walt Whitman Rostow (1916-)'un kalkınma kuramına göre azgelişmiş ülkeler kalkınabilmek için yatırım oranlarını ulusal gelirlerinin yüzde 10-15'ine çıkarmak zorundadırlar. Bu, onun deyimiyle *sıçrama* için önkoşuldur. Gelişmiş anamalcı ülkelerin tarihleri incelendiğinde, ekonomik gelişmelerinin beş evrede gerçekleştiği görülür. Öyleyse azgelişmiş ülkeler de bu beş evreden zorunlu olarak geçeceklerdir. Rostow'un *The Stages of Economic Growth* (1961) adlı yapıtında anlattığına göre Amerika, bu gelişmenin beşinci evresine, İkinci Dünya Savaşı sırasında; Batı Avrupa'ysa İkinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl sonra ulaşabilmiştir. Azgelişmiş ülkeler, Rostow'un deyimiyle *uçuşa geçmek (İng.* Take off) için gelir bölüşümünü, onu tüketecek ya da küpte saklayacak olanlardan, onu yatırımlara harcayacak müteşebbislere yöneltmelidirler. Yatırımları teşvik için de yerli müteşebbislerin kârları artırılmalıdır. Yabancı sermayeye de kapılar ardına kadar açılmalıdır. Gelir bölüşümü, müteşebbis lehine, elbette eşitsiz olacaktır. Ancak bu eşitsizliktir ki azgelişmiş ülkenin kalkınmasına temel olabilir. Rostow azgelişmiş ülkelerin kalkınabilmeleri için en az yüz yıl gerektiğini ilerisürer. *Bk.* Azgelişmişlik.

RUHBİLİMSEL DEĞER *(Os.* Rûhî kıymet, *Fr.* Valeur psychologique) Öznel değer... *Değer* kuramlarında metafizik yapılı öznelci ekonomicilerin dört elle sarıldıkları psikolojik değer, öznel (sübjektif) bir değerdir. Örneğin annemizin gençlik resmi bizim için psikolojik bir değer taşır, ama satışa çıkarırsak kimse beş para vermez. Van Gogh'un orijinal bir tablosu (eşdeyişle, ressamın fırçasından çıkmış tablo) da öznel bir değer taşır, satışa çıkarılınca milyonlara satılabilir; ama çoğaltılmış (röprodüksiyon) Van Gogh tablolarıdır ki ekonomik bir değere sahiptir, pazarda değiştirilirken değerlenir. Ekonomik değer, öznel bir değer değil, nesnel (objektif) bir değerdir ve ruhbilimsel değerlerle asla karıştırılmamalıdır. *Bk.* Değer, Ruhbilimsel okul, Ruhbilimsel para kuramı.

RUHBİLİMSEL OKUL *(Os.* Ruhîyatçı mektep, *Fr.* École psychologique, *Al.* Psychologische Grenznutzenschule, *İng.* Psychological school) Öznelci Avusturya okulu... Marjinalci anlayışa bağlı olan bu ekonomiciler, bilimdışı bir temele, ruhbilimsel değer temeline dayanırlar. Bu okul, *Avusturya okulu* ve *Viyana okulu* adlarıyla da anılır. Bununla beraber Avusturyalı olmayan *psikolojik okul* ekonomicileri de vardır; örneğin marjinalciliğin üç kurucusundan biri olan Stanley Jevons ve kendisini izleyen Alfred Marshall, John Bates Clark, N. T. Carver *Anglo-Amerikan okulu*ndandırlar. Marjinalciliğin ikinci kurucusu Karl Menger ve kendisini izleyen F. von Wieser, Boehm-Bawerk, H. Mayer gibi ekonomiciler de *Avusturya okulu*ndandırlar. *Psikolojik okul*, marjinal değerin açıklanmasında, marjinalciliğin öteki okulu *matematik okul*dan ayrı, ruhbilimci bir yöntemle çalışmıştır. *Bk.* Ruhbilimsel değer, Marjinalcilik, Matematik okul, Avusturya okulu, Değer.

RUHBİLİMSEL PARA KURAMI *(Os.* Ruhîyatçı para nazariyesi, *Fr.* Théorie psychologique de la monnaie, *Al.* Psychologische Theorie des Geldes, *İng.* Psychological theory of money) Paranın değerini psikolojik etmenlerin belirlediğini ilerisüren kuram... Paris

Hukuk Fakültesi ekonomi profesörü Albert Aftalion (1874-1956) tarafından ilerisürülmüştür. Marjinalci temele dayanan Aftalion'a göre para değerinin belirlenmesinde halkın duyguları, düşünceleri ve özellikle de geleceksel tahminleri rol oynar. Değeri duygular ve düşüncelerle açıklamak isteyen bu kuram, her bakımdan bilimdışıdır. *Bk.* Ruhbilimsel değer, Para, Değer, Marjinalcilik.

RUHSAT *Bk.* İzinlik.

RUHSÂTÎYE *Bk.* İzinlik.

RUHSATNÂME *Bk.* İzinlik.

RUSSELL PARADOKSU *(Os.* Russell garîbesi, *Fr.* Paradoxe de Russell) Bir üretimde faktör paylarının saptanamayacağı savı... İngiliz düşünürü Bertrand Russell'a göre çeşitli faktörler, milyonlarca işin ölçülemeyecek küçük bir parçasını gerçekleştirirler. Örneğin malları yük vagonuna taşıyan bir hamalın emeği böyledir, trendeki malların ne kadarının onun emeğinin karşılığı olduğu bilinemez. Bu yüzden de üretimde faktör paylarını kesin olarak saptamaya çalışmak düşçülüktür. Ekonomi edebiyatında Russell'ın bu savı *Russell paradoksu* adıyla anılır.

RÜSUMU SİTTE ANLAŞMASI Osmanlı devletinin yerli alacaklılarıyla yaptığı anlaşma... Bu anlaşma 1879 yılında, İngiltere'nin donanmasını göndererek Osmanlı devletini korkutması üzerine, Sait Paşa kabinesi tarafından yapılmış ve dış borçlulara karşı da böyle bir statünün *(Düyunu Umumiye* denilen örgütün) kurulmasına yol hazırlamıştır. Devlet, bu anlaşmayla, altı verginin tahsilini iç alacaklılarına bırakmıştır. Arapça *rüsumu sitte* deyimi *altı vergi* anlamındadır. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

S

SAAT *(Os.* Saat, *Fr.* Heure, *Al.* Zeit, *İng.* Hour) Bir günün yirmi dörtte birini gösteren zaman ölçüsü... "Ücret, anamalcının belli *bir işin yapılması* karşılığında ödediği para tutarıdır. Bundan ötürü anamalcı, emekçilerin emeklerini parayla satın alıyor görünür. Emekçiler de emeklerini bu para karşılığında anamalcıya satarlar. Ama bu, ancak görünüşte böyledir. Gerçekte, emekçilerin para karşılığında anamalcıya sattıkları *emek*'leri değil, *emekgüç*'leridir. Anamalcı bu *emekgücü*'nü bir günlüğüne, haftalığına ya da aylığına vb. satın alır. Satın aldıktan sonra da emekçileri, satın alırken şart koştuğu *zaman* boyunca çalıştırarak bu *emekgücü*'nü kullanır. Anamalcı, emekçilerin emekgüçlerini satın aldığı aynı para karşılığında örneğin iki kilo şeker ya da herhangi başka bir mal alabilirdi. İki kilo şeker satın aldığı bu aynı para, diyelim iki mark, iki kilo şekerin *fiyat*'ıdır. Bunun gibi, on iki *saat*'lik kullanımını satın aldığı bu iki mark da on iki saatlik *emekgücü*'nün fiyatıdır. Demek ki *emekgücü* de bir maldır, şekerden ne eksik ne fazla. Birincisi *saat*'le ölçülür, ikincisi *terazi*'yle". İşçilere *zaman ölçüsüyle verilen ücret*'e *saat başına ücret* denir. Deyim, *yapılan iş ölçüsüyle verilen ücret*'i dilegetiren *parça başına ücret* deyimi karşılığında kullanılır. Bu iki biçim, *ücret*'in temel biçimleridir. *Bk.* Ücret, Emekgücü, Emek, Değer, Artık-değer, Parça başına ücret, Gerekli emek.

SAAT BAŞINA ÜCRET *Bk.* Saat.

SAĞCILIK *(Os.* Terakkişikenlik, Muhâfazakârlık; *Fr.* Droitisme, Parti de droite) Ekonomik açıdan mevcut üretim düzeninin olduğu gibi kalmasını isteyen tutum... *Bk.* Solculuk.

SAĞLAM *(Os.* Edâyı deyne muktedir, Mûteber; *Fr.* Solvable, *Al.* Gut, *İng.* Solvent) Borcunu ödeme gücünde olan... *Ödeyebilir* demektir, örneğin bu anlamda *sağlam borçlu (Fr.* Débiteur solvable) denir. *Ödeme gücü (Fr.* Solvabilité) olanı dilegetirir. *Bk.* Sağlam para.

SAĞLAM BELGİT *(Os.* Mûteber senet, *Fr.* Valeur sûre, *Al.* Sicherer Wechsel, *İng.* Safe bill) Tutarının tahsil edilebileceğine güvenilen senet.

SAĞLAMLAŞTIRICI İŞLEMLER *(Os.* Te'yidî muâmeleler, *Fr.* Actes confirmatifs, *Al.* Bestaetigende Handlungen, *İng.* Confirmatory acts) Herhangi bozuk bir işlemi geçerli duruma sokan işlemler... Örneğin taraflardan birinin irade bozukluğu (fesâdı) gibi bir nedenle bozmakta haklı olacağı bir işlemi icâzet vermek ya da akdi yerine getirmek gibi bir işlemle geçerli kılması böyledir.

SAĞLAMLAŞTIRMA
1. *(Os.* Tathîr, *Fr.* Assainissement, *Al.* Sanierung, *İng.* Relieving) Temizleme ve düzenli bir duruma getirme... Örneğin bu anlamda "bu işletmeyi sağlamlaştırmak gerek" denir.
2. *(Os.* Tahkîm, Konsolide etme; *Fr.* Consolidation, *Al.* Konsolidierung, Konsolidation; *İng.* Consolidation) Pekiştirme... Ekonomi dilinde özellikle *kısa vâdeden uzun vâdeye çevirme* anlamında kullanılır, bu anlamda *devlet borçlarının sağlamlaştırılması (Fr.* Consolidation des dettes publiques, *Al.* Konsolidierung der Statsschulden, *İng.* Consolidation of public debts, Consolidation of securities)'ndan sözedilir. Kısa vâdeli bir devlet borcu, uzun vâdeli bir devlet borcuna dönüştürülmekle *konsolide edilmiş* olur. Devletin borcunu ödeyememesi durumunda uzun vâdeli bir borç da daha uzun bir vâdeye dönüştürülebilir ya da son yıllarda ülkemizde çok kullanılan bir deyimle, borcun ödenmesi *ertelenir* (tehir edilir). Hükümetler bu işlemi ya *zorla* (mecubî) ya da *isteğe bağlı* (ihtiyârî) olarak yaparlar. Zorla yapılanı, kısa vâdeli ilk senetlerin yeni uzun vâdelilerle değiştirilmesi zorunluğu konarak olur. İsteğe bağlı olanda kısa vâdeli tahvillerin yerine uzun vâdeli tahviller çıkarılır, bu uzun vâdeli tahvilleri çekici kılmak için daha yüksek fâiz verilir, bu yüzden de genellikle ellerinde kısa vâdeli tahvil bulunanlar bunları para gibi kullanarak uzun vâdeli tahvillerle değiştirirler. *Sağlamlaştırma* anlamı, alacaklılar yararına değil, devlet yararınadır, eşdeyişle devlet kendi para durumunu sağlamlaştırır.

SAĞLAMLAŞTIRILMIŞ BORÇ *(Os.* Muhakkem deyn, *Fr.* Dette consolidée, *Al.* Konsolidierte Schuld, *İng.* Funded debt) Vâdesi uzatılmış borç... Konsolide edilmiş borcu dilegetirir. *Bk.* Sağlamlaştırma.

SAĞLAMLAŞTIRMAK *(Os.* Tahkîm etmek, *Fr.* Consolider, *Al.* Konsolidieren, *İng.* To consolidate) Bir borcun vâdesini uzatmak... *Bk.* Sağlamlaştırma.

SAĞLAMLIK *(Os.* Vüsûk, *Fr.* Authenticité, *Al.* Authentizitaet, *İng.* Authenticity) Bir yazı

ya da imzanın taşıdığı kesinlik değeri... Bu değer Hukuk Muhâkemeleri Usulü Kanunu'nun 309. maddesine göre yazı ya da imzanın sahibine aidiyetinin kesinliğiyle gerçekleşir. Bir yazı ya da imzaya sağlamlık kazandırmak için yapılan işleme de hukuk dilinde *teysîk* denir.

SAĞLAM PARA *(Os.* Kıymetli nakit, *Fr.* Monnaie stable, Monnaie droite; *Al.* Gutes Geld, Stabile Waehrung; *İng.* Sound money, Stable money) Satınalma gücü değerine eşit olan para... *Bk.* Para.

SAĞLAM TECİMEVİ *(Os.* Mûteber ticârethâne, *Fr.* Maison sérieuse, Maison solide, Maison sûre; *Al.* Gediegenes Haus, Solides Haus; *İng.* Solvent house) Her bakımdan güvenilir satışyeri... Hem para hem de mal bakımından hiyle yapılmayan ütopik bir ticârethâneyi dilegetirir. Ütopiktir, çünkü bu bir ahlâk sorunu değil, bir üretim düzeni sorunudur.

SAĞLIK BELGESİ *(Os.* Sıhhat varakası, *Fr.* Certificat de santé, *Al.* Gesundheitspass, *İng.* Bill of health) Bir kimsenin sağlık durumunu saptamak için devletsel sağlık merkezlerince düzenlenen belge... Örneğin böyle bir belge olmaksızın evlenilemez, memur olunamaz.

SÂHİBOLMA *(Os.* Temellük, Tesâhüp; *Fr.* Appropriation) Bir malı kendi mülkiyetine geçirme... *İyelenmek (Os.* Temellük, *Fr.* Possession, *Al.* Besitz, *İng.* Possession) deyiminden farklı bir anlamda özellikle toplumcu ekonomi edebiyatında kullanılır ve *mülk edinme süreci*'ni dilegetirir. *Bk.* Mülkiyet.

SÂHİPSİZ MALLAR *(Os.* Sâhipsiz mallar, *Fr.* Biens sans maître, *Al.* Herrenlose Sachen, Herrenlose Güter; *İng.* Chattels or moveables without owner, *Lâ.* Res nullius) Hiç kimsenin mülkiyeti altında bulunmayan mallar... Hukuk deyimidir, örneğin hurda ve sokağa atılmış bir buzdolabı böyledir. Medenî Kanun'un 641 ve 691. maddelerine göre bu gibi malları edinmek için *almak* (ihrâz) yeter.

SAHTECİLİK *(Os.* Sahtekârlık, *Fr.* Usage du faux, *Al.* Faelschung, *İng.* Falsification, Counterfeiting; *Lâ.* Falsum) Düzmece işlem yapma... Cezâ hukuku açısından genellikle *evrakta sahtekârlık* deyimiyle dilegetirilir.

SAHTELİK SAVI *(Os.* Sahtelik iddiası, *Fr.* Inscription de faux *Al.* Faelschungsklage, Einrede der Faelschung; *İng.* Plea of forgery) İlerisürülen yazılı kanıtlarla gerçeğin kasden değiştirildiği savı... Dâvâ açmak yoluyla da yapılır, yasaya göre sahtelik iddiasının dilekçeyle bildirilmesi gerekir. *Bk.* Sahtecilik.

SAİNT-SİMONCULUK *(Os.* Saint-Simonizm, *Fr.* Saint-Simonisme, *Al.* Saint-Simonismus, *İng.* Saint-Simonism) Fransız ekonomicisi Saint-Simon'un ütopyacı toplumculuğu... Fransız ekonomicisi Claude Henri de Rouvroy Comte de Saint-Simon (1760-1825), idealist ve metafizik yapısına rağmen, toplumsal evrimi, sınıf savaşımının bu toplumsal evrimin itici gücü olduğunu ve sınıf farklarının da özel mülkiyetten doğduğunu görmüş ve açıklamıştır. Toplumun kendi çağındaki yapısı (*Bk.* Parabol kuramı) ve geleceğin sanâyi toplumunun nasıl kurulacağı üstünde, ütopik ama ilginç düşünceler ilerisürmüştür. Bilimsel olarak olumlu bir toplum kurulması önerisi, o sıralarda ona kâtiplik etmekte olan geleceğin ünlü olgucusu Auguste Comte'u etkilemiştir. İnsanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalkmalıdır, diyordu. Ama bunu gerçekleştirmek için ilerisürdüğü öneriler bilimsellikten uzaktı. Yeni-platoncu bir seçkinler yönetimi anlayışıyla toplumun *endüstriyeller* dediği işverenler, tüccarlar, bankerlerle birlikte işçileri de kapsayan karma bir sınıf tarafından yönetilmesini istiyordu. Hıristiyanlığın Hıristiyanlarca çoktan bırakılmış olan yoksulluk felsefesini, kendi deyimiyle "en yoksul ve en kalabalık sınıf"ın kalkınmasına uyguluyor ve bunun *yeni Hıristiyanlık*la mümkün olabileceğini ilerisürüyordu. Bu bakımdan Saint-Simonculuk, *idealist sosyalizm* ya da *ülkücü sosyalizm* adlarıyla da anılır. Anamalcı müteşebbisin *kâr*ını haklı buluyor, ancak *fâiz* ve *rant*ın birer sömürü olduğunu söylüyordu. Üretim araçları mülkiyetini kabul etmekte, ancak bunun yetkin ellerde toplanmasını istemekteydi. *Saint-Simonculuk* akımında izdaşları onun bu düşüncesini doğru bulmayarak üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti bütünüyle bir sömürü aracı saymışlardır. Saint-Simoncuğa *prodüktivizm* de denir. Çünkü üretim araçları üstünde *organizatör otorite* saydığı devlet bunları en verimli olanlara dağıtacaktır. Saint-Simon, böylelikle "herkese yeteneğine göre" ilkesini önermektedir. Verimli üretimden herkes bu üretime katılmasıyla orantılı olan payını alacaktır. Enfantin, Bazard vb. gibi Saint-Simoncular, kimi yerde ustalarını eleştirmişler, kimi yerde de düşçülükte ustalarını kat kat geride bırakmışlardır. Saint-Simon bütün ütopyacılığına rağmen çağını geniş çapta etkilemiş bir düşünürdür. Engels onun için: "Büyük Fransız Devrimi'ni

soylular, burjuvalar ve yoksullar arasında geçen bir mücadele olarak görmek gerçekten dâhiyane bir kavrayıştır. Politikanın üretim biliminden başka bir şey olmadığını ve ilerde *ekonominin içinde eriyeceğini* görmüştür. Onda, sonraki toplumcuların ilerisürdükleri düşüncelerin -doğrudan doğruya ekonomik düşünceler dışında- hemen tümünü içinde taşıyan dâhiyane bir kavrayış genişliği vardı" der. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk.

SAKINMALIK *(Os.* İhtiyât hissesi, *Fr.* Marge, *Al.* Deckung, *İng.* Cover) İhtiyat payı... Bankacılık terimidir. Örneğin kredi veren bir banka, kendisine gösterilen ve ipotek ettirilen karşılığın değerinden daha az bir kredi verir, aradaki farkı *marj* olarak bırakır. Çünkü borcun ödenmemesi durumunda başvurulacak olan ipotekli malın değeri düşmüş olabilir, herhangi bir nedenle eksilmiş olabilir. Banka bunu bir *sakıntı önlemi* (ihtiyâtî tedbir) olarak öngörür. *Bk.* Sakıntı önlemleri.

SAKINTILI ELKOYMA *(Os.* İhtiyâtî haciz, *Fr.* Saisie conservatoire, *Al.* Dinglicher Arrest, *İng.* Provisional remedy, Arrestement; *Lâ.* Arrestum) İhtiyâtî tedbir olmak üzere yapılan haciz... *Bk.* Sakıntı önlemleri.

SAKINTI ÖNLEMLERİ *(Os.* İhtiyat tedbirleri, Tedâbiri ihtiyâtîye; *Fr.* Mesures provisoires, Mesures conservatoires; *Al.* Vorsorgliche Massregeln, Einstweilige Verffügung; *İng.* Measures of conservation) Olasılı bir zararı önlemek için önceden alınan tedbirler... Hukuk açısından bir dâvâda esas hakkında karar verilinceye kadar geçerli olmak üzere dâvânın açılmasından önce ya da dâvânın görülmesi sırasında taraflardan birinin isteğiyle yargıcın yasalar gereğince aldıracağı (yasalarla belli ve sınırlı) önlemleri dilegetirir. Örneğin anlaşmazlık konusu olan (münâzaalı) menkul ya da gayrımenkul malların haczi ve yeddi adle tevdii böyledir. Medenî Kanun'da yazılı durumlarda (152, 161-163, 315. maddeler) nafaka alınması böyledir. *Bk.* Sakıntılı elkoyma.

SAKLAM
1. *(Os.* Emânet, *Fr.* Consignation, *Al.* Konsignation, *İng.* Consignment) Saklanmak ve korunmak üzere birine verilen ya da bir yere bırakılan eşya.

2. *(Os.* Vedia, *Fr.* Dépôt, *Al.* Verwahrungsvertrag, *İng.* Bailed goods, Deposition; *Lâ.* Depositum) Bir malı korumayı ve saklamayı yükümleyen anlaşma... Hukuk terimidir. Konuşma dilinde *bir kimseye saklaması için bırakılan mal*'ı dilegetirir ve *emânet* deyimiyle anlamdaştır. Borçlar Kanunu'nun 472. maddesine göre bankaların bir paket içinde mühürlü olarak kabul ettikleri mevduât *alel'âde vedia* niteliğindedir. *Bk.* Saklama.

SAKLAMA
1. *(Os.* Muhâfaza, *Fr.* Conservation, Maintient; *Al.* Aufrechterhaltung, *İng.* Custody, Maintenance, Keeping up) Bir şeyi, durumunu değiştirmeksizin, elde tutmak... Saklama olgusu, insanlık tarihinin en önemli olgusu ve saklamasını öğrenmek insanlaşmanın en önemli adımıdır. İnsanlar önceleri saklamasını (muhâfaza etmesini) bilmiyorlardı, bundan ötürü de bir milyon yıl olduğu tahmin edilen insanlık yaşamının 980.000 yılını aşırı bir yoksulluk içinde geçirdiler. Yiyebilecekleri kadar yiyorlar, yiyemediklerini çürütüp ziyan ediyorlardı. Bütün zamanları yiyecek sağlamaya çalışmakla geçtiği için zihinsel yetenekleri gelişmiyordu. İnsansal gelişme, insanların yiyeceklerini saklamasını öğrenmeleri ve sürekli bir yiyecek stoku bulundurabilmeleriyle başlamıştır.
2. *(Os.* İdâ, *Fr.* Garde, *Al.* Verwahrung, *İng.* Deposit, Bailment) Bir kimsenin başka bir kimse tarafından kendisine verilen şeyi koruyup saklamayı taahhüt etmesi... Hukuk deyimidir. Borçlar Kanunu'nun 463. ve onu izleyen maddelerine göre ücret şart edilmedikçe saklayan kişi bu hizmetinden ötürü ücret isteyemez. *Bk.* Saklam.

SAKLAMA İŞLEMİ *(Os.* Emânet muâmelesi, *Fr.* Affaire de consignation, Commerce de consignation; *Al.* Konsignationsgeschaeft, *İng.* Consignment business) Saklamak için yapılan işlem... Emânetçilik işlemini dilegetirir. *Bk.* Saklam.

SAKLAM BELGESİ *(Os.* Antrepo vesîkası, *Fr.* Certificat d'entrepôt, *Al.* Zollhausquittung, Dockquittung; *İng.* Warehouse receipt) Antrepolara bırakılan mallar için antrepo tarafından sahiplerine verilen senet ya da makbuz... Bunlara *tutu belgiti* (Rehin senedi, Varant) ve *alındı belgiti* (Makbuz senedi, Resepise) de denir. Osmanlı ekonomisinde bunlara *emtia senetleri* denirdi.

SAKLANMAK İÇİN VERMEK
1. *(Os.* Muhâfaza için vermek, *Fr.* Donner en garde, *Al.* In Aufbewahrung, *İng.* To place in custody) Bir şeyi durumunu değiştirmeksizin korunup gözetilmek için vermek... *Bk.* Saklama.
2. *(Os.* Emâneten tevdi, *Fr.* Donner en consignation, *Al.* In Konsignation geben, Hinter-

legung; *İng.* To give in consignment, Lodgment; *Lâ.* Obsignatio et depositio judicialis, Depositio in publico loco) Bir süre korunduktan sonra iade edilmek üzere vermek... Hukuk dilinde, alacaklının temerrüdü durumunda ödeme konusunun borçlu tarafından hasâr ve masrafları alacaklıya ait olmak üzere bir kimseye ya da yere bırakılmasını dilegetirir. Borçlu, böylelikle borcundan kurtulur. Borçlar Kanunu'nun 91. maddesine göre verilecek yâ da bırakılacak yeri yargıç (te'diye yerindeki yargıç) saptar, ancak tecimsel mallar yargıç kararı olmaksızın da bir ardiyeye bırakılabilir. *Bk.* Saklam.

SAKLANMAK ÜZERE BIRAKMAK *(Os.* Emâneten bırakmak, *Fr.* Consigner, Donner en commission; *Al.* Konsignieren, In kommission geben; *İng.* To consign, To give on commission) Bir malı bir satışyerine belli bir komisyon karşılığında satıldıktan sonra parası alınmak üzere bırakmak... Bu satış yöntemi genellikle elişlerinde kullanılır. Örneğin süs bebekleri yapan bir sanatçı bebeklerini bir dükkâna saklanmak üzere bırakır, eşdeyişle satılırsa parasını alır, bebekleri satan dükkâncı da bu satıştan belli bir komisyon alır. Bu yönteme *an konsinye satış yöntemi* denir. *Bk.* Saklam, Satış.

SAKLATAN *(Os.* Emînânet eden, *Fr.* Consignateur, *Al.* Konsignant, *İng.* Consignor, Consigner) Bir dükkâna satıldıktan sonra parasını almak üzere mal bırakan... *Bk.* Saklanmak üzere bırakmak, Saklayıcı, Saklam.

SAKLAYICI *(Os.* Emânetçi, *Fr.* Consignataire, *Al.* Konsignatar, *İng.* Consignee) Bir malı saklamak için teslim alan tüccâr ya da komisyoncu... Hukuk dilinde *yeddi emîn* (Güvenilir kişi) anlamında kullanılır. *Bk.* Güvenilir kişi, Saklatan, Saklam, Saklanmak üzere bırakmak.

SAKLI MALLAR *(Os.* Mahfûz mallar, *Fr.* Biens réservés, *Al.* Sondergut, Vorbehaltsgut; *İng.* Separate estate) Malbirliği ve mal ortaklığı rejimleriyle yapılan evliliklerde birlik ve ortaklık mallarından ayrılarak eşlerin kendi mülkiyetlerinde bırakılan mallar... Bu mallar üzerinde mal ayrılığı hükümleri uygulanır. Medenî Kanun'un 182-185, 204 ve 217. maddelerine göre malların bu saklılığı ya evlilik sözleşmesinden, ya bir üçüncü şahsın tasarrufundan ya da yasadan doğar. *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı, Mal ayrılığı.

SAKLI PAY *(Os.* Mahfûz hisse, *Fr.* Réserve héréditaire, *Al.* Pflichtteil, *İng.* Compulsory portion, Legal portion; *Lâ.* Portio debita) Mirâs bırakanın ölüme bağlı tasarrufla dilediği gibi kullanamayacağı mirâs bölümü... Medenî Kanun'un 453. maddesine göre mirâsçıların mahfuz hisselerini aşan ölüme bağlı tasarruflar kısıtlanır (tenkîs edilir). Ölüme bağlı tasarruflarda mirâsçıları bulunan kişinin serbestçe kullanabileceği mal miktarına da *tasarruf nisâbı* denir. Örneğin çocukları olan bir kişi malının ancak dörtte birini bir başkasına vasîyet edebilir, malının dörtte üçü çocuklarının *mahfûz hisse*'sidir. *Bk.* Kalıt.

SALT EKONOMİ *(Os.* Sâde iktisat, *Fr.* Économie pure, *Al.* Theoritische Wirtschaftwissenschaft, *İng.* Pure economy) Ekonomik yaşamı her türlü dış koşullardan soyutlayarak incelemek iddiasını taşıyan ekonomi anlayışı... Bilimdışı bir anlayışı dilegetiren *salt ekonomi* deyimi marjinalci Lozan okulu ekonomicileri Vilfredo Pareto ve Leon Walras taraflarından ilerisürülmüştür. *Bk.* Marjinalcilik.

SALTIK ARTIK-DEĞER *(Os.* Mutlak kıymet fazlası, *Fr.* Plus-value absolue, *Al.* Absoluter Mehrwert, *İng.* Absolute surplus value) İş süresinin uzatılmasıyla elde edilen artık-değer... Üretim koşullarını değiştirmek yoluyla emeğin verimliliğini artırarak elde edilen artık-değeri dilegetiren *göreli artık-değer* deyimi karşılığında kullanılır. Emeğin verimliliği, anamalcı tarafından, ancak bu iki yoldan artırılabilir. Bir zamanlar, bu yüzden, 18-20 saate kadar çıkarılmış bulunan *emek zamanı* yasalarla sekiz saate indirilebilmiştir. Gün yirmi dört saatle sınırlı bulunmasa ve insanın fizik yapısı dinlenmeksizin bu sürede çalışmaya dayanabilse anamalcı düzen çalışma gününü yirmi dört saate çıkarırdı. Anamalcı bunu, kötülüğünden değil, anamalcı üretimin zorunlu yasalarının baskısıyla yapar; yapmak zorundadır. Nitekim işgününü belli bir sınırdan öteye uzatamadığı içindir ki tekniği geliştirmek yoluyla emeğin verimliliğini arttırmak zorunda kalmıştır. Örneğin işçinin ücretinin eşdeğerini beş saatte ürettiğini varsayarsak işgününün on saatten on iki saate çıkarılması, artık-emeği günde beş saatten yedi saate yükseltir ve yüzde 40 artırır. Bir ücret artırımı yapılmaksızın gerçekleştirilmiş olan bu uzatma, artık-değerin *saltık artışı*'dır. *Bk.* Artık-değer, Göreli artık-değer.

SALTIK GEREKSİNME *(Os.* Mutlak ihtiyaç, Zarûrî ihtiyaç; *Fr.* Besoin absolu) İnsanın yaşaması için zorunlu ihtiyaç... Örneğin besin ihtiyacı böyledir. Zorunlu olmayan ihtiyaçları dilegetiren *göreli gereksinme (Fr.* Be-

soin relatif) deyimi karşılığında kullanılır, örneğin müzik dinlemek bir göreli gereksinimdir. *Bk.* Gereksinme.

SALTIK RANT *(Os.* Mutlak rant, *Fr.* Rente absolue) En kötü toprağın bile getirebileceği rant... *Diferansiyel rant* deyimi karşılığında kullanılır. Rodbertus, Oppenheimer ve Cassel gibi ekonomicilerce ilerisürülmüştür. İşletilecek toprakların miktarı değişmez. Bu durumda toprak sahiplerinin, sanâyiciler gibi yeni rakiplerle karşılaşmaları olanaksızdır. Sanâyicilerse daima yeni rakiplerle karşılaştıklarından *ortalama kârla* yetinmek zorundadırlar *(Bk.* Ortalama kâr). Toprak sahipleri bu üstün durumlarından yararlanarak, kolektif olarak ellerinde tuttukları toprak tekelinden ötürü, yaratılmış olan toplam artık-değerden *saltık rant*larını alırlar. Çünkü onların *toprak mülkiyeti*nden ötürü aldıkları bu rant, ortalama kâr oranının gerçekleşmesine katılmamaktadır. Toprak özel mülkiyet altında olmasaydı, sanâyi ve tarıma yatırılacak olan toplam anamal için ortalama kâr gerçekleşecekti. *Dünyanın tüm anamalcı ülkelerinde yapılan toprak reformu*nun gerekçelerinden biri de budur. Bunu şöyle bir örnekte açıkça görebiliriz. Diyelim ki 300 lira değişmeyen ve 100 lira değişken anamal olarak toplamı 400 liralık bir sanâyi anamalı işletiliyor. Bütün örneklerimizde olduğu gibi gene artık-değer oranını yüzde yüz varsayalım. Bu halde bu sanâyi işletmesinin kârı yüzde 25'tir. Bunu toplam anamal 400 lirayı, değişken anamala yatırılan 100 liraya bölerek buluyoruz. Tarım sektöründe değişmeyen anamala yatırılan para sanâyie göre çok azdır. Diyelim bir tarım işletmesinde, değişmeyen anamala 50 lira ve değişken anamala da 50 lira olmak üzere, toplam 100 lira anamal yatırılmış olsun. Burada kâr oranı yüzde 50 olacaktır. Çünkü artık-değer oranını yüzde yüz varsayarsak kâr değişken anamala eşittir. Toprak sahipleri kâr oranının eşitlenmesine -toprağın özel mülkiyetinden ötürü- engel olmasaydı tarımsal süreç de sanâyi sürecine katılarak örneğimizde 400 lira sanâyi anamalı ve 100 lira tarım anamalı olmak üzere toplam anamal 500 lira ve bunun da kâr oranı -toplam anamal 500 lirayı, değişken anamal toplamı 150 liraya bölerek bulabileceğimiz- yüzde 33 olacaktı. Yani anamalcılar, toprak sahipleri yüzünden, ortalama kârdan zarar etmeyeceklerdi. Bu halde tarım ürünlerinin fiyatları da düşmüş olacaktı, bu da ücretlerin düşüklüğünü sağlamak bakımından anamalcılar için ikinci bir yarar sağlayacaktı. Görüldüğü gibi anamalcı düzende büyük toprak mülkiyetinin parçalanması, sanâyiin gelişmesi bakımından önkoşuldur. *Bk.* Rant.

SALTIK ÜSTÜNLÜK *(Os.* Mutlak tekaddüm, *Fr.* Avantage absolu, *Al.* Handelsvorteil, *İng.* Absolute advantage) Bir ülkenin ürettiği bir malın gerek mâliyet ve gerek nitelik bakımlarından öbür ülkelerden kesinlikle üstün bulunması... Adam Smith tarafından ilerisürülmüştür. Liberal ekonominin kurucusu Smith'e göre ülkeler saltık üstünlük sağladıkları üretimde uzmanlaşmalı ve dışsatımlarını bu tür mallara yöneltmelidir. Smith'in bu anlayışı David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Kapitalist ekonomiciler iki büyük liberalin oluşturdukları bu anlayışı kapitalizm yararına yorumlarlar ve örneğin Brezilya'nın sadece kahve üretmesini (çünkü sadece bu üretimde saltık üstünlüğü varmış) ve ülkesine gereken başkaca her şeyi öteki ülkelerden satınalmasını öğütlerler. Bu yanlış öğüt, geribıraktırılmış yoksul ülkeleri büsbütün geriye iter ve başka ülkelere kesinlikle bağımlı kılarak büsbütün sömürülmelerini sağlar. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı, Dünya işbölümü.

SALTIK YOKSULLAŞMA *(Os.* Fakrı mutlak, *Fr.* Paurérisme absolu) İşçi ücretlerinin gittikçe düştüğü varsayımı... Alman sosyal demokratlarının revizyonist *(Bk.* Gözdengeçiricilik) kanadının ilerisürdüğü ve Marx'a yamamaya çalıştığı bir deyimdir. Oysa Marx'ın yapıtlarının hiçbirinde böyle bir görüşe rastlanmaz *(Bk.* Roman Rosdolsky, *Der Esoterische und Wirtschaft,* kasım, aralık 1957 ve ocak 1958 sayıları; J. Steindl, *Maturity and Stagnation in American Capitalism,* s. 229-336; Ernest Mandel, *Manuel d'Economie Marxiste,* bölüm V). Bu görüş ilkin Malthus tarafından ilerisürülmüş, sonra da Alman sosyalisti Lasalle tarafından *tunç* yasasıyla *(Bk.* Tunç yasası) pekiştirilmişti. Lasalle güya, sürekli olarak düşme eğilimi gösteren işçi ücretlerini yaşamak için gerekli bir çizgide tutmak istiyordu. Marx, tam tersine, bu bilimdışı anlayışı her fırsatta eleştirmiştir. İşçi ücretleri gittikçe düşmez, tam tersine, gittikçe yükselir. Çünkü anamalcı üretimin zorunlu yasası gittikçe gelişmektir. Ne var ki, Ricardo'nun da dediği gibi, *ücretle kâr ters orantılıdır.* Buysa bir *göreli yoksullaşmayı,* yani *zenginliğin tümüne göre* bir yoksullaşmayı zorunlu kılar. Marx'ın dediği sadece budur, ve emekçilerin teknik gelişme nedeniyle üretimin dışına doğru sürekli olarak itilmeleri olgusudur. *Bk.* Yedek sanâyi ordusu.

SAMUELSON KURAMI *(Os.* Samuelson nazariyesi, *Fr.* Théorie de Samuelson) Güçlülerin korunması savı... Amerikalı ekonomici Paul A. Samuelson, *Economic Journal*'in haziran 1948-1949 sayılarında yayımladığı *International Trade and Equalisation of Factor Prices* başlıklı yazısında, Ohlin"in ticâret yoluyla faktör fiyatlarının eşitlenmesi kuramını geliştirerek Amerika'daki reel işçi ücretlerini, azgelişmiş ülkelerin düşük işçi ücretlerinin rekabetinden korumak amacıyla kullanmış ve bunu yeni bir kuram olarak ilerisürmüştür. Bu savın temeli, Ricardo'nun *mukayeseli üstünlük kuramı*na dayanır. Profesör Samuelson, akademik kariyerden gelmemiş olan Ricardo'yu "evrak komisyoncusu ve aynı zamanda da milyoner, toprak rantı ve para üzerinde ihtisası olan Ricardo" (Samuelson, *İktisat*, Demir Demirgil çevirisi, Istanbul 1970, s. 734) diye tanımladıktan sonra, Ricardo'nun bu kuramını anlatmakla *(Bk.* İbid, s. 732-739) ve daha sonra kendisinin de aynı kuşkuya kapılıp kuram olarak ilerisüreceği sorunu *sokaktaki Amerikalı*ya söyletmektedir: "Sokaktaki Avrupalı şöyle düşünür: Aman Allahım, Amerikan deviyle ticâret bize kazanç sağlamaz. Avrupalı işçiyi ithalât gümrükleriyle korumanız gerek. Sokaktaki Amerikalı da şöyle düşünür: Avrupa'daki ücret seviyesi dünyanın en müreffeh ülkesi olan Amerika'dan çok düşüktür. Amerikalı işçiyi ithalât gümrükleriyle korumamız gerek. Ricardo'nun ortaya koymuş olduğu fikirler her iki iddianın da yanlış olduğunu göstermektedir. Milletlerarası ticâret sayesinde hem Avrupalı işçi hem de Amerikalı işçi daha yüksek ücretler elde edebilirler" (İbid, s. 736). Daha sonra Samuelson, sokaktaki Amerikalının kuşkusuna bizzat kapılarak Amerikan işçisinin, düşük ücretli ülkeler işçilerinden dış ticâreti sınırlamak yoluyla korunması gerektiğini, aksi halde serbest dış ticâretin reel ücretleri eşitleyerek varlıklı ülkelerdeki ücretleri düşüreceğini ilerisürmüştür. *Bk.* Saltık üstünlük, Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

SAN *(Os.* Unvan, *Fr.* Titre, *Al.* Überschrift, *İng.* Title) Adlara eklenen belirtme deyimi... Örneğin bu anlamda *ticâret unvânı* (Unvânı ticâret)'ndan sözedilir. Bir gazetenin, bir yazının unvanına da *başlık (Os.* Serleyhâ, *Fr.* En-tête, *Al.* Titel, *İng.* Head) denir.

SAN'AT DEĞERİ *(Os.* San'at kıymeti, *Fr.* Valeur d'art) Sanat ürünleri için biçilen değer... Metafizik ekonomi anlayışında *değer* kavramı çözümlenirken *ekonomik değer*le karıştırılan bir değer biçimidir. San'at ürünü *yeniden üretilebilen bir mal* değildir ve toplumun *bütün insanlarınca* aynı değerde görülmez. Bir çift kundura herkes için, örneğin elli liradır, ama bir tablo pek az kişi için bir milyon liradır. Bundan başka sürekli olarak yeniden üretilebilen bir mal niteliğinde olmadığından ekonomi biliminde sözkonusu olan bir ekonomik değer taşımaz. San'at değeri taşımayan ve pazarda satılan -sürekli olarak yeniden üretilen- örneğin tablolar da vardır. Onların değeri, ekonomik değerdir ve yeniden üretilmeleri için gerekli insan emeği süresiyle belirlenir. *Bk.* Değer.

SANÂYİ *(Os.* Sanâyi, *Fr., Al.* Industrie, *İng.* Industry, *Lâ.* Industria) Hammaddeleri yapılmış madde haline getirmek için gerçekleştirilen üretim ve bu üretimde kullanılan araçların tümü... Dar anlamda yapımcılığı (imalâtçılığı), geniş anlamda bir müteşebbisin kurduğu kâr sağlayıcı mal ve hizmet üretimini dilegetirir. Örneğin geniş anlamda turizm sanâyiinden, eğlence sanâyiinden vb. sözedilir. Genel anlamda da tarımsal olmayan kullanma değerleri üreten ve kollektif bir nitelik taşıyan ekonomik faaliyeti dilegetirir. Bu genel anlam tarımı, zanaatçılığı ve hizmetleri anlamdışı bırakır. Bilimsel ekonomi genişletilmiş yeniden üretimi incelerken üretim malları üreten sanâîle tüketim malları üreten sanâyii özellikle birbirinden ayırmıştır. Sanâyiin tarihi, tarımın tarihi kadar eskidir. Bireysel zanaatlardan başlayarak anamalcı büyük sanâyie gelinceye kadar yüzyıllar boyunca çeşitli evrelerden geçmiştir. Anmalcılıktan önce de sanâyi vardı, ama bu *anamalcı sanâyi* niteliğinde değildi. Çünkü *anamal* ancak durmadan artan üretimi karşılayacak *geniş bir pazar* koşulları hazırlandığı zaman sanâyi üretimi alanına girebilirdi. Sanâyide ve ulaştırmada makineleşmenin başlaması bu geniş pazarı yaratmış ve anamal sanâyi alanına yönelmiştir. Ne var ki bu, karşılıklı diyalektik evrimi gerektiren bir oluşmadır. Anamalın sanâyie yönelmediği sürece teknik icatlar, yani makineleşme de gerçekleşememiştir. İlk diyalektik gelişme, yani ilk makinelerin anamalı ve anamalın da yeni makineleri geliştirmesi, mâdencilik alanında olmuştur *(Bk.* Makine). Ortaçağ loncaları, işçi çalıştıran sanâyici ustanın anamalcılaşmasını birtakım yasaklar koyarak, örneğin çalıştırılacak işçi sayısını sınırlayarak önlüyordu. "Para ya da mal sahibi, ancak, üretime yatırdığı en az para ya da malı ortaçağın sınırladığı en yüksek çizgiden çok yukarılara çıkarabildiği zaman ana-

malcı haline gelebilirdi". Anamalcılık, önce ticâret anamalcılığıyla gelişmiş, sonra manüfaktür anamalcılığına geçmiş ve en sonunda *sanâyi anamalcılığına* ulaşmıştır. Daha sonra da bu süreç *finans anamalcılığına* dönüşmüştür. Anamalcılık öncesi sanâyi -ki *küçük sanâyi* adıyla anılır- emekçilerin kendi üretim araçları üstünde özel mülkiyete sahip oldukları bir sanâyîdi. Bu, toplumsal üretimin ve emekçinin bireysel gelişiminin de bir koşuluydu. Günümüz sanâyii bir fabrika sanâyiidir ve ortaklaşa (kollektif) emeği gerektirir. Sanâyi, insanlık tarihinin anamalcılık (kapitalizm) evresinde çok büyük bir aşamaya ulaşmıştır. *Sanâyi (işleyim* deyimiyle özleştirilmiştir) deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Demir sanâyii (İng.* Iron industry), *kimyâ sanâyii (İng.* Chemical industry), *ilâç sanâyii (İng.* Pharmaceutical industry), *elektrik sanâyii (İng.* Electric industry), *ticâret sanâyii (İng.* Commercial industry), *tarım sanâyii (İng.* Farming industry), *tütün sanâyii (İng.* Tobacco industry), *besin sanâyii (İng.* Food industry), *makine sanâyii (İng.* Machinery industry), *mâden sanâyii (İng.* Metal industry), *yapım sanâyii (İng.* Manufacturing industry), *kâğıt sanâyii (İng.* Paper industry), *sellüloz sanâyii (İng.* Cellulose industry), *dokuma sanâyii (İng.* Textile industry), *giyim sanâyii (İng.* Clothing industry), *saat sanâyii (İng.* Watchmaking industry), *taşıma sanâyii (İng.* Transport industry), *uçak sanâyii (İng.* Aeroplane industry), *gemi sanâyii (İng.* Ship industry), *vagon sanâyii (İng.* Wagon industry), *örgütlü sanâyi (İng.* Organized industry), *sanâyi hukuku (İng.* Law governing the industry), *korunması gereken sanâyi (İng.* Infant industry), *işleyimsel (Os.* Sınâî, *İng.* Industrial), *sanâyi dalı (İng.* Branch of industry). *Bk.* Sanâyi devrimi.

SANÂYİ ANAMALCILIĞI *(Os.* Sanâyi kapitalizmi, Sınâî kapitalizm; *Fr.* Capitalisme industriel, *Al.* Industrielle Kapitalismus, *İng.* Industrial capitalism) Anamalla gerçekleştirilen sanâyi... XVI. yüzyıldan beri üretimde mekanik gücün kullanılması, anamalın yavaş yavaş sanâyi alanına yönelmesini hazırlamıştır. *Sanâyi anamalcılığı,* ilkin, XVIII. yüzyılda ve İngiltere'de gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyıl sahnesi, ticâret anamalcılığıyla küçük sanâyi anamalcılığının çok ilginç çekişmelerini sergiler. Sanâyi anamalcılığının kuramsal desteği, *bırakınız geçsinler* ilkesiyle liberalizmdir. Buysa, XIX. yüzyılda *sanâyi devrimini* gerçekleştirmiştir. Sanâyi anamalcılığının tarihsel koşulları şunlardır: Anamalın birikmesi, pazarların genişlemesi, değişik sınıfların toplumsal yerlerindeki değişmeler ve gelir kaynaklarını yitiren çok sayıda insan... *Sanâyi anamalcılığı* "gericilerin büyük üzüntüsüne yol açan bir biçimde, sanâyiin ayakları altından ulusal temelini çekip almıştır. Bütün ulusal sanâyiler yıkılmıştır ve her gün yıkılmaktadır. Gelişi bütün uygar uluslar için bir ölüm-kalım sorunu halini alan yeni sanâyiler, artık yerli hammaddeleri değil, fakat en uzak bölgelerden getirilen hammaddeleri işleyen sanâyiler, bu eski sanâyileri yerlerinden söküp atmıştır. Bunlar, artık, ürünleri yalnız o ülkede değil, yeryuvarlağının her yanında tüketilmekte olan sanâyilerdir". *Bk.* Sanâyi, Liberalizm.

SANÂYİ BANKASI *(Os.* Sanâyi bankası, *Fr.* Banque industrielle, *Al.* Industriebank, *İng.* Industrial bank) Sanâyi yatırımlarına kredi veren ve onlarla ortaklık kuran banka... *Bk.* Banka.

SANÂYİ BÖLGESİ *(Os.* Sanâyi mıntıkası, *Fr.* Centre industriel, *Al.* Industriemittelpunkt, *İng.* Industrial centre) Birçok sanâyi kuruluşlarının toplandıkları bölge... *Sanâyi merkezi* de denir.

SANÂYİCİ *(Os.* Sanâyici, *Fr.* Industriel) Toplumu yöneten sınıf... Fransız toplumcusu Saint-Simon, *industriel (Os.* Sanâyici) deyimiyle toplumu yöneten başlıca sınıfı dilegetirmekte ve fakat bu sınıfta çiftçilerden, el zanaatçılarından, anamalcılara ve bankerlere kadar çeşitli üreticileri toplamaktaydı. Ona göre toplumu sömüren bunlar değildi, sömürücü sınıf toprak sahipleriydi. Saint-Simon'a göre toplumu *industriel*'ler yönetmeliydi, oysa toprak sahipleri yönetiyordu. *Bk.* Saint-Simonculuk.

SANÂYİ DALI *(Os.* Sanâyi şûbesi, *Fr.* Branche d'industrie, *Al.* Industriezweig, *İng.* Branche of industry) Bir sanâyiin çeşitli bölümlerinden her biri... Örneğin azot sanâyii, petrol sanâyii vb. kimya sanâyiinin dallarıdır.

SANÂYİ DEVRİMİ *(Os.* Sanâyi inkılâbı, *Fr.* Révolution industrielle, *Al.* Industrielle Revolution, *İng.* Industrial revolution) Anamalcılıkta buhar ve makineleşmeyle gerçekleşen büyük aşama... *Sanâyi devrimi* anlamını dilegetiren *İng. industrial revolution* deyimi, İngiliz ekonomicisi Arnold Toynbee (1852-1883, tarihçi Toynbee'nin yeğeni) tarafından ileri sürülmüştür. XVIII. yüzyılda gerçekleşen ve bu yüzyıla damgasını vuran bu devrim, geniş çapta makineleşmenin ürünüdür. Birçok

yazarlar, bu devrimin, 1760 yılında hazırlandığını ilerisürerler. Çünkü 1757 Plassey savaşıyla Hindistan'ın İngiltere tarafından yağmalanması başlamış bulunuyordu. Bengal'de ele geçirilen ganimetler Londra'ya gelmeye başlamıştı. 1759 yılında İngiltere bankası ilk kez 10 ve 16 dolarlık kâğıt paralar ihrâç etmiştir. İngiltere'nin 1757-1780 yılları arasında Hindistan'dan 40 milyan sterlin sağladığı hesaplanmıştır *(Bk.* Brooks Adams, *La Loi de la Civilisation et de la Décadence,* s. 375-380). 1770 yılında İngiltere'nin yıllık ek değeri sanâyi alanında 24,5 milyon sterlindir. 1770 -1780 yılları arasında Batı Hindistan'ın köle emeği de İngiltere'ye ayrıca bir 40 milyon sterlin daha sağlamış bulunmaktadır. Bu süre içinde sadece Doğu ve Batı Hindistan'dan sağlanan gelirler doğmakta olan İngiliz sanâyiinin disponibl birikim fonunu iki mislinden fazla artırmıştır *(Bk.* H. V. Wisemann, *A Short History of the British West Indies,* s. 50). Ekonomiciler, genellikle, sanâyi devrimini üç döneme ayırırlar ve *birinci sanâyi devrimi* adını verdikleri dönemi 1774 yılında James Watt'ın buhar makinesini buluşuyla başlatırlar, *ikinci sanâyi devrimi* 1869 yılında Gramme makinesi buluşuyla ve *üçüncü sanâyi devrimi* de İkinci Dünya Savaşı sonunda kompüter ve otomasyon kullanımıyla başlatılmaktadır. Friedrich Engels: "Sanâyi devriminin, toplumu, burjuvalar ve emekçiler olarak bölmesinin ilk sonuçları nelerdir?" sorusuna şu karşılığı verir: "Birincisi, makine emeğinin ucuzluğu nedeniyle sanâyi ürünlerinin fiyatları son derece ucuzladı ve el emeğine dayanan eski sanâyi düzeni tümüyle yıkıldı. Bunun sonucu olarak da sömürülen ülkelerin gözleri zorla açtırılmış oldu. Bu ülkeler, İngiltere'nin ucuz mallarını aldılar ve kendi el emekçilerini yok olmaya bıraktılar. Böylece binlerce yıldır hiçbir ilerleme göstermemiş olan ülkeler, örneğin Hindistan ve Çin, devrime yönelmiş oldu. Büyük sanâyi, böylece, dünyanın tüm küçük yerel pazarlarını dünya pazarına katarak dünyanın bütün halklarını birbirleriyle ilişki içine sokmuş oldu. Artık, bir ülkede olan her şey öteki ülkelerde de yankılar uyandıracaktır. İkincisi, sanâyi devrimi burjuva sınıfını zengin ederek egemen sınıf durumuna getirmiştir. Bunun sonucu olarak da aristokrasiyi, lonca ustalarını ve bunları temsil eden saltık monarşiyi yoketme yoluna sokmuştur. Monarşilerin yerlerini burjuva hükümetler almaktadır. Üçüncüsü, sanâyi devrimi burjuvaziyi ne ölçüde yaratmışsa aynı ölçüde proletaryayı da yaratmıştır. Çünkü proletaryanın çoğalması ve büyümesi, burjuva anamalının çoğalması ve büyümesiyle bağımlıdır". Engels, "sanâyi devriminin öteki sonuçları nelerdir?" sorusuna da özetle "bunalım" karşılığını verir. *Bk.* Bunalım, Makine, Anamalcılık, Sanâyi.

SANÂYİİ İSTEKLENDİRME *(Os.* Teşviki sanâyi, *Fr.* Encouragement a l'industrie, *Al.* Industrieförderung, *İng.* Stimulation of industries) Anamalın sanâyie yatırılmasını teşvik için devletçe gösterilen kolaylıklar ve vergi bağışıklıkları... Ülkemizde Teşviki Sanâyi Kanunu'yla uygulanmıştır.

SANÂYİ İŞLETMESİ *(Os.* Sanâyi müessesesi, *Fr.* Entreprise industrielle, *Al.* Industrieunternehmen, *İng.* Industrial undertaking, Industrial enterprise) Hammaddeleri işlenmiş maddelere dönüştürmek için kurulan işletme... *Bk.* İşletme.

SANÂYİLERARASI BAĞLANTILAR TABLOSU *(Os.* Beynelsanâyi alâkalar cedveli, *Fr.* Tableau des relations inter-industrielles) Çeşitli sanâyiler arasındaki zorunlu alımsatımları gösteren tablolar... Rus asıllı Amerikan ekonomicisi Wassily Leontief'in girdi (İnput)-çıktı (Output) çözümlemelerinden meydana gelmiş tablolardır, bir ulusal ekonominin ana üretim dalları arasındaki ilişki oranlarını saptar. *Bk.* Leontiev'in ekonometri örneği.

SANÂYİLEŞME *(Os.* Sanâyileşme, *Fr.* Industrialisation, *Al.* Industrialisierung, *İng.* Industrialization) Anamalın teknolojik düzeyinin yükselmesi ve böylelikle emeğin verimliliğinin arttırılması... Bu deyim birçok anlamlarda kullanılmıştır. İlkin makineleşmeyi dilegetirmiştir, ikinci olarak zanaatçılıktan fabrikacılığa (örneğin bir marangoz atelyesinde yapılan masalarla bir fabrikada yapılan masalar) geçişi adlandırmıştır, üçüncü olarak ekonomik yapıyı hızla değiştiren teknik gelişme anlamına gelmiştir, dördüncü olarak sanâyiin tarıma göre önceliği anlamını vermiştir, beşinci olarak tüketim araçları yapımına göre üretim araçları yapımını nitelemiştir. Bir ülkenin sanâyileşmesinden söz edilirken bu anlamların tümü kastedilir. Ekonomik kalkınma, tümüyle *sanâyileşmeye* bağlıdır. Buysa ulusal gelirin en az yüzde 10-15'inin sanâyie yatırılmasıyla mümkündür. Kalkınma, anamalcı yoldan gerçekleştirilecekse, ayrıca toprağın ağa mülkiyetinden kurtarılması ve tarımsal gelirin sanâyi kesimine katılması gerekir. Sanâyileşmenin zorunlu koşulu, ekonomik bağımsızlıktır. Çünkü bağımlı bir sanâyileşme sürecinde (böyle bir şey esâsen mümkün değildir) sanâyi mamûlleri ithalini kısıp ihracını artırmak

mümkün olamaz. *Sanâyileşme* demek, sanâyi mamulleri ihraç edebilecek hale gelme demektir ki bu da sanâyi mamulleri ithalinin gittikçe azalmasını gerektirir. Kutulama, paketleme, ambalajlama, montaj yapma sanâyii *sanâyileşme* sürecinin tamamıyle dışındadır. Çünkü bütün bunlar sanâyi mamullerinin ihracını değil, ithalini gerektirir ve anamalın teknoloji seviyesini yükseltmez. Bundan başka gelişmiş ülkelere bağımlılık anamalın organik bileşimi yüzünden gelişmeyi değil, tam tersine, gittikçe gerilemeyi zorunlu kılar. Bütün bunlar günümüz ekonomisinin çözümlediği ve sergilediği matematik gerçeklerdir ve azgelişmiş ülkelerce bir an önce öğrenilmeleri zorunludur. *Bk.* Anamalın organik bileşimi, Azgelişmişlik, Gerikalmışlık.

SANÂYİ SERGİSİ *(Os.* Sanâyi sergisi, *Fr.* Exposition industrielle, *Al.* Industrieausstellung, *İng.* Industrial exhibition) Sanâyi ürünlerine alıcı bulmak için açılan sergi... *Bk.* Sergi.

SANÂYİ YAPIMI *(Os.* Sanâyi mâmûlâtı, *Fr.* Produit industriel, *Al.* Industrieerzeugnis, *İng.* Industrial produce) Sanâyi ürünleri... Örneğin buğday tarım ürünü, makine sanâyi ürünüdür.

SAPTAMA
1. *(Os.* Tesbit, *Fr.* Fixation, *Al.* Festsetzung, *İng.* Fixation) Bir şeyi kımıldayamaz ya da değişmez duruma getirme... Mecaz anlamında, bir şeyin durumu üstünde kesin bilgi edinmeyi de dilegetirir. *Bk.* Saptama dâvâsı.
2. *(Os.* Tahakkuk, *Fr.* Constatation, *Al.* Taxierung, *İng.* Tax assessment) Tarhedilen verginin tahsil edilebilir duruma getirilmesi... Belli bir anlamda *gerçekleşme (Fr.* Réalisation) deyimiyle anlamdaş olduğu gibi, belli bir anlamda *tesbit* deyimiyle de anlamdaştır, örneğin Fransızcada *bir zararı tahakkuk ettirmek* anlamında *fixer* deyimi kullanılır. *Bk.* Gerçekleşme, Vergi, Saptanmış vergi.

SAPTAMA DÂVÂSI *(Os.* Tesbit dâvâsı, *Fr.* Action en constatation, *Al.* Feststellungsklage, *İng.* Declaratory action) Bir hukuksal işlemin ya da ondan doğan bir yetkinin varbulunup bulunmadığının ya da bir belgenin sahte olup olmadığının bir hükümle tesbiti için açılan dâvâ... Mahkemece yapılan bu tesbit, herkese karşı hüküm ifade eder. Tesbit dâvâsı, olumlu (müspet) olabileceği gibi olumsuz (menfi) de olabilir; eşdeyişle bir belgenin sahte olduğunun tesbiti istenebileceği gibi sahte olmadığının tesbiti de istenebilir. *Bk.* Saptama.

SAPTANCA
1. *(Os.* Hissei müfreze, Kota; *Fr.* Quota, *Al.* Quote, *İng.* Quotas) Ayrılan pay... Ayrılan bir parayla alınacak malın çeşidini ve her çeşidin oranını gösteren listeyi dilegetirir. Bir ülkenin ya da firmanın ithal ya da ihraç edeceği mallara çizilen sınırı da adlandırır. *Bk.* Saptancalama.
2. *(Os.* Hissei musîbe, Kontenjan; *Fr., İng.* Contingent, *Al.* Kontingent) Almada ya da vermede saptanan pay... Bir malın alımsatım ya da dağıtım işinde ilgililerin her birine düşen payı dilegetirir. Ithalât sınırını da adlandırır, bir ülke yabancı malların nitelik ve niceliğini *kontenjan yöntemi*'yle sınırlayabilir, olağanüstü durumlarda bu sınırlandırılan mal satışlarında *falana şu kadar kontenjan ayrıldı* demek, ona *satmak için şu kadar mal ayrıldı* demektir. Kontenjan sisteminde ithal edilecek malların çeşitlerini ve çeşit oranlarını ya da miktarlarını gösteren listeye de *kota* denir. Bu yöntem genellikle yerli malların korunması için uygulanır.

SAPTANCALAMA
1. *(Os.* Hissei musîbe tefriki, *Fr.* Contingentement, *Al.* Kontingentierung, *İng.* Contingency) Paylara ayırma... Kontenjan yöntemini uygulamayı dilegetirir. Saptancalama birkaç türlü olabilir: Ya her ürün için belli bir dışalım (ithal) miktarı saptanır, ya kamu idâreleri tarafından dışalım izne bağlanır ve izinle mal getirtilir, ya da ilgililer getirtecekleri mal miktarı üzerinde aralarında anlaşırlar. Kapitalist ülkeler bu yönteme çıkarlarına uygun bulunduğu zaman başvururlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dışalımsatımların serbest bırakılması yeğlenmektedir. *Bk.* Saptanca.
2. *(Os.* Kotasyon, *Fr.* Cotation, *Al.* Notierung, *İng.* Quotation) Değerini saptama... Borsada işlem gören değerli kâğıtların belli bir tarihteki geçerdeğerlerini (râyiç kıymetlerini) saptamayı dilegetirir. Buna dilimizde de *kote etmek (Fr.* Cote, *Al.* Kursnotierung) deniyor. *Bk.* Saptanca.

SAPTANCA YÖNTEMİ *(Os.* Kontenjan usulü, *Fr.* Systéme de contingent, *Al.* Kontingentierungssystem, *İng.* Quota system) Ülkeye girecek yabancı malların sınırlandırılması yöntemi... *Bk.* Saptanca, Saptancalama.

SAPTANMIŞ GELİR *(Os.* Tahakkuk etmiş vâridât, *Fr.* Revenu réalisé, *İng.* Accured income) Tahsil edilebilir duruma gelmiş gelir... *Bk.* Gelir.

SAPTANMIŞ GİDER *(Os.* Tahakkuk etmiş masarifât, *Fr.* Frais constaté, *İng.* Accured

expense) Harcanması gerekli ve zorunlu para... *Bk.* Gider.

SAPTANMIŞ KAZANÇ *(Os.* Tahakkuk etmiş temettü; *Fr.* Dividende réalisé, Dividende accrus, Profit réalisé; *İng.* Accured dividend, Accured profit) Hemen elde edilebilecek duruma gelmiş kazanç.

SAPTANMIŞ ÜREM *(Os.* Tahakkuk etmiş fâiz, *Fr.* Intérêt accumulé, *İng.* Accured interest) Tahsil edilebilir duruma gelmiş fâiz... Vâdesi gelmiş olan fâizi dilegetirir. *Bk.* Fâiz.

SAPTANMIŞ VERGİ *(Os.* Tahakkuk etmiş vergi, Vergi tahakkuku; *Fr.* Estimation d'impôt, Évaluation d'impôt; *Al.* Taxierung, *İng.* Assessment of income) Tarhedilmiş ve tahsil edilebilir duruma getirilmiş vergi... Tahakkuk işlemi, verginin tarhından sonra yapılır. Tahakkuk eden vergi ya ödenir ya da tahakkuka itiraz edilir. İtiraz süresinin geçirilmesi tahakkuku kesinleştirir. *Bk.* Saptama, Vergi.

SAPTAYICI BELGE *(Os.* Evrâkı müsbite, *Fr.* Piéces justificatives, Piéce à l'appui, Document; *Al.* Unterlagen, Beleg, Dokumente; *İng.* Documents of proof, Voucher; *Lâ.* Documento) Bir şeyin olduğunu, varlığını ya da bir olayın gerçeğe uygunluğunu saptayan yazı.

SAPTAYICI BELGE VERMEK *(Os.* Evrâkı müsbite ibrâzı, *Fr.* Produire des piéces justificatives, *Al.* Belege beibringen, *İng.* To vouch) Bir şeyin varlığını kanıtlayan bir yazıyı ilgililere göstermek ya da vermek... *Bk.* Saptayıcı belge.

SARI SENDİKA *(Os.* Sarı şendika, *Fr.* Syndicat jaune) Anamalcıların buyruğunda olan ve işverenlerle danışıklı çalışan sendika... Bu türlü sendikaları, sendikacılıktan büyük çıkarlar sağlayan sendika ağaları yönetir. Bunlar, patronlarla anlaşmalı olarak kısa süreli grevler de düzenlerler, belli ölçülerde ücret artışları da sağlarlar. Özetle, patronları fazla rahatsız etmeden patron-işçi ilişkilerini kopmayacak bir gerginlikte tutarlar. Sarı sendikaların ilki, gerçek işçi sendikalarıyla savaşmak için 1899 yılında Fransa'da Creusot ve Montceau-les-Mines'de kurulmuştur. *Bk.* Sendika.

SARI SÖZLEŞME *(Os.* Sarı mukavele, *Fr.* Contrat jaune, *Al.* Anstellungsvertrag, *İng.* Yellow-dog contract) Anamalcıların emekçileri işe alırken sendikaya girmeyeceklerine dâir imzalattıkları belge... Birçok ülkelerde işe alma şartıdır, bu belgeyi imzalamayan işçi iş bulamaz. *Bk.* Sendika, Emekçi.

SARRAF *(Os.* Sarraf, *Fr.* Changeur, *Al.* Geldwechsler, *İng.* Money-changer) Altın ve gümüş alıp satan ve fiyat farkıyla para bozan para tüccârı... Sarrafın yaptığı işe *sarraflık,* aldığı para farkına da *sarrafiye* denir. Sarrafların özellikle Osmanlı devletinin dış ticâret ve kambiyo işlemlerinde çok önemli rolleri olmuştur. Kanûnî Süleyman ve Selim II. çağlarında, önceleri Yahudi ve sonraları Ermeni sarrafların oynadıkları zararlı para oyunları ünlüdür. Avrupa'da da *sarraf parası (İng.* Goldsmiths'notes) adı verilen sarraf makbuzları altın karşılıklı değerli kâğıt ihracının öncüsü olmuştur. Sarraflar, kendilerine emanet edilen altın ve gümüş karşılığında makbuz vermeye başlamışlar (özellikle XVII. yüzyıl İngiltere'sinde) ve bu makbuzlar da piyasada para yerine kullanılmıştı. *Bk.* Banka.

SATICI *(Os.* Bâyi, *Fr.* Vendeur, *Al.* Verkaeufer, *İng.* Vendor, Seller; *Lâ.* Venditor) Mal satan kişi... Osmanlıca *bâyi* terimi bir malı satmayı yükümlenen bir çeşit müteahhidi de dilegetirir ki buna yabancı dillerde *(Fr.* Fournisseur, *Al.* Lieferant, *İng.* Supplier) denir ve örneğin bu anlamda gaz bâyii, tuz bâyii, sigara bâyii vb. gibi deyimler kullanılır. *Bk.* Satış.

SATICI PAZARI *(Os.* Satıcı piyasası, *Fr.* Marché des vendeurs, *Al.* Verkaeufermarkt, *İng.* Seller's market) Satıcıların satış şartlarını alıcılara kabul ettirebildikleri piyasa.. Alıcıların egemen oldukları ve alış şartlarını satıcılara kabul ettirebildikleri *alıcı pazarı* deyimi karşılığında kullanılır. Satıcı pazarı talebin arzdan çok ve alıcı pazarı arzın talepten çok bulunduğu durumlarda oluşur. *Bk.* Pazar, Sunu ve istem yasası.

SATICI RANTI *(Os.* Satıcı rantı, *Fr.* Rente de vendeur) Satıcının satmaya razı olduğu düşük fiyatla sattığı yüksek fivat arasındaki fark... Örneğin bir satıcı bir malı yüz liraya satacaktır, ama müşterisinden yüz elli lira ister, pazarlık ederler ve mal diyelim yüz otuz liraya satılır. Bu otuz liraya anamalcı ekonomide *satıcı rantı* denir. Bunun tersi de *alıcı ranti*'dır. *Bk.* Rant.

SATILAMAYAN MAL *(Os.* Satılamayan mal, *Fr.* Rossignol, Gardeboutique; *Al.* Ladenhüter, *İng.* Drug, Dead stock, Unsaleable goods) Modası geçmiş, çürük, tapon ve alıcı bulamayan mal... *Bk.* Satış.

SATILANA HİYLE KATMAK *(Os.* Satılanı tağşiş etmek, *Fr.* Frelater, *Al.* Verfaelschen, *İng.* To adulterate) Satılan bir malı hiyleyle bozmak ve içine ucuz şeyler karıştırmak... Örneğin süte su katarak satmak böyledir. *Bk.* Satış.

SATILIK *(Os.* Satılık, *Fr.* Être en vente, Être à vendre; *Al.* Feil sein, Kaeuflich sein; *İng.* To be for sale) Satılmak için yapılmış ya da konulmuş... Örneğin bu anlamda "bu mal satılıktır" denir. *Bk.* Mal, Satış.

SATIMCA *(Os.* Fatura, *Fr.* Facture, *Al.* Faktur, Rechnung; *İng.* Invoice, Bill, Account; *Lâ.* Ratiuncula) Satılan malın fiyatını, miktarını, niteliğini ve başkaca açıklamaları içeren ve satıcı tarafından alıcıya verilen hesap pusulası... Sekiz gün içinde itiraz edilmeyen fatura kabul edilmiş sayılır. Ticâret Kanunu'nun 684. maddesine göre kabul edilmiş faturalar, sözleşmeden doğan anlaşmazlıklarda ispat aracı olarak kullanılabilir. *Bk.* Satımca düzenlemek.

SATIMCA DEFTERİ *(Os.* Fatura defteri, *Fr.* Facturier, *Al.* Fakturenbuch, *İng.* Invoice book) Faturaların kaydedildiği defter... *Bk.* Satımca.

SATIMCA DÜZENLEMEK *(Os.* Fatura tanzîm etmek, *Fr.* Facturer, Dresser une facture; *Al.* Fakturieren, Eine Rechnung ausstellen; *İng.* To invoice, To bill, To make out an invoice) Satıcı tarafından alıcıya verilmek üzere satılan mal hakkında bir hesap pusulası düzenlemek... *Bk.* Satımca.

SATIMCAYA GÖRE *(Os.* Faturaya nazaran, *Fr.* Suivant facture, *Al.* Laut Rechnung, *İng.* As per invoice) Satılan mal hakkında düzenlenen hesap pusulasına göre... Örneğin bu anlamda "faturaya göre bu malın fiyatı yüz liradır" denir. *Bk.* Satımca.

SATIMCI *(Os.* Tâcir, Tüccâr; *Fr.* Commerçant, Marchand, Négociant; *Al.* Kaufmann, *İng.* Merchant, Mercantile, Trader, Tradesman) Kâr etmek amacıyla mal alıp satan kişi... Arapça *tüccâr* deyimi, *tâcir* deyiminin çoğuludur, eskiden bu çoğulun çoğulu da *tüccârân* deyimiyle dilegetirilirdi. Ticâret Kanunu'nun 9. ve onu izleyen maddelerine göre tüccâr "ticârî ehliyeti hâiz olup, kendi nâmına ticârî muâmelelerden biriyle iştigali mutâd sanat ittihâz eden kimse" olarak tanımlanmıştır. Ticâret şirketleri de *tüccâr* sıfatını taşıyan tüzelkişilerdir. Ticâret Kanunu'nun 12. maddesine göre devlet, belediye, vilâyet gibi kamu kuruluşları ticâret yapmış olsalar bile tüccâr sayılmazlar. Dilimizde *tüccâr* anlamında *tecimci* deyimi de kullanılmaktadır. Tarihsel süreçte tüccâr, toplumsal işbölümünden, dolaşım alanının üretim alanından ayrılmasından doğmuştur ve üreticilerle tüketiciler arasında bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ortaçağda bu aracı gerekliydi, çünkü ürünleri üretim bölgesinden tüketim bölgesine getirmek için birçok tehlikeleri göze almak gerekiyordu. Tüccâr, böylelikle kapitalizmin gelişmesini belirlemiş ve sonunda üreticilerin üretim araçlarını da ellerinden alarak sanâyiciye dönüşmüştür. *Bk.* Anamalcılık.

SATIMCI GÖREVLİSİ *(Os.* Tüccâr memuru, *Fr.* Commis, *Al.* Handlungsgehilfe, *İng.* Mercantile employee) Bir tüccâra ticâret işinde hizmet eden ve kimi yerde onun işini görmekle yükümlü bulunan kişi... Ticâret Kanunu'nun 82. ve Borçlar Kanunu'nun 449. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Satımcı.

SATIMCI TAKIMI *(Os.* Tüccâr zümresi, *Fr.* Le commerce, *Al.* Kaufmannstand, *İng.* The trade, The commerce) Ticâret mesleğinde bulunanların tümü... *Bk.* Satımcı.

SATIMCI ULUS *(Os.* Tüccâr millet, *Fr.* Nation commerçante, *Al.* Handeltreibende Nation, *İng.* Trading nation) Başlıca geçimi ticâret işi olan ulus... Örneğin bu anlamda "Fenikeliler tüccâr bir ulustu" denir. *Bk.* Satımcı.

SATIMEVİ *(Os.* Mağaza, *Fr.* Magasin, *Al.* Magazin, *İng.* Storehouse) İçinde ticâret yapılan büyük dükkân... Eşya ve zahire deposu anlamında da kullanılır. *Bk.* Satışlık.

SATINALMA *(Os.* Mubâyaa, *Fr.* Acquisition, *Al.* Ankauf, *İng.* Buy) Değerini vererek alma... Belli bir anlamda *alım (Os.* İştirâ, *Fr.* Achat, *Al.* Bezug, *İng.* Purchase) deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Satınalma fiyatı.

SATINALMA FİYATI *(Os.* Mubâyaa fiyatı, *Fr.* Prix d'achat, *Al.* Kaufpreis, *İng.* Buying price, Purchase price) Satın alınan bir mal için ödenen fiyat... Bir anlamda, satıcının satmak için aldığı mala ödediği fiyatı dilegetiren *alım fiyatı (Os.* İştirâ fiyatı, *Fr.* Prix coûtant, *Al.* Kostenpreis, *İng.* Cost price) deyimiyle anlamdaştır. Bu anlamda satıcı için *mâliyet fiyatı*'nı dilegetirir. Piyasa dilinde bu anlamda *sermâye* deyimi de kullanılır, örneğin "size bu malı sermâyesine veriyorum" demek "aldığım fiyata satıyorum" demektir. *Bk.* Mâliyet.

SATINALMA GÜCÜ *(Os.* İştirâ kuvveti, *Fr.* Pouvoir d'achat, *Al.* Kaufkraft, *İng.* Purchasing power) Bir kişinin geliriyle alabildiği mallar ve hizmetlerin niceliği... Alımgücünü paranın niceliği değil, gerçek değeri belirler. İki ayrı ülkede aynı miktar para kazanan iki kişiden biri yoksul, öbürü varlıklı olabilir. Diyelim biner lira kazanıyorlar. Önemli olan, bu parayla ne ve ne kadar mal alınabildiğidir. Ülkelerden birinde bin lirayla yüz ekmek alınırken öbüründe üç yüz ekmek alınıyorsa ikincinin alımgücü birincinin alımgücünden üç kat fazla demektir. *Bk.* Para.

SATINALMA HAKKI *(Os.* İştirâ hakkı, *Fr.* Droit de rachat, Droit d'emption; *Al.* Ankaufsrecht, Ablösungsrecht, Kaufsrecht, Optionsrecht; *İng.* Right of redemption, *Lâ.* Ius redemptionis) Bir taşınmaz malı önceden saptanmış bir para karşılığında satınalma hakkı... Medenî Kanun'un 660. maddesine göre oluşur. Medenî Kanun'un 919. maddesine göre tapu siciline şerh verilmekle bu hak, o gayrımenkulü sonradan iktisâbeden hak sahiplerine karşı da kullanılabilir.

SATINALMAK *(Os.* Mubâyaa etmek, *Fr.* Acheter, *Al.* Ankaufen, *İng.* To buy, To purchase) Değerini vererek almak... *Bk.* Satınalma.

SATINALMAK İÇİN SATMAK *(Os.* Mubâyaa etmek için füruht, *Fr.* Vendre pour acheter) Kullanma değeri almak için değiştirmek... *Satmak için satın almak* deyimi karşılığında kullanılır. Küçük mal üretiminin amacı buydu. Formülü şudur: Mal-para-mal. Bu türlü satışta kâr amacı ve artık-değer yoktur. *Bk.* Küçük mal üretimi, Satmak için satın almak.

SATINALMA TASARI *(Os.* Mubâyaa plânı, *Fr.* Plan d'achats, *Al.* Einkaufsplanung, *İng.* Purchasing budget) Bir işletmenin ya da kurumun bir yıl içinde satın almak durumunda bulunduğu şeyleri ve satınalma zamanlarını önceden saptayan plân... İngilizce deyimde görüldüğü gibi *satınalma bütçesi* de deniyor. *Bk.* Satınalma.

SATIŞ *(Os.* Bey, Füruht; *Fr.* Vente, *Al.* Verkauf, *İng.* Sale, *Lâ.* Emptio venditio) Bir malı ya da bir hizmeti belli bir para karşılığında bir başkasına devir ve temlik etme... Borçlar Kanunu'nun 182. maddesinde tanımlanmıştır. Taşınır mallarda (menkullerde) biçime bağlı değildir, taşınmaz mallarda (gayrımenkullerde) Borçlar Kanunu'nun 213. maddesine göre resmî biçimde yapılması (eşdeyişle, tapuya tescil edilmesi) gerekir, yoksa geçerli olmaz. Açık satış, veresiye satış, taksitle satış, götürü satış, sif satış, fob satış, zorunlu satış, gerialma koşuluyla yapılan satış vb. gibi çeşitli biçimleri vardır.

SATIŞA ÇIKARMA *(Os.* Satışa arzetme, *Fr.* Mise en vente, *Al.* Zum Verkauf ausbieten, *İng.* Offer for sale) Herhangi bir şeyin satılık olduğunu bildirme ya da onu bir satış yerine koyma... Örneğin bu anlamda "Ahmet evini satışa çıkardı" denir. *Bk.* Satış.

SATIŞ DEFTERİ *(Os.* Satış defteri, *Fr.* Livre de vente, *Al.* Verkaufsbuch, *İng.* Sales book) Satılan şeylerin yazıldığı defter... *Bk.* Satış.

SATIŞ DEĞERİ *(Os.* Satiş kıymeti, Beyyie; *Fr.* Valeur de vente, *Al.* Verkaufswert, *İng.* Sale value) Herhangi bir şeye satımı için biçilen değer... *Bk.* Satış fiyatı.

SATIŞ FİYATI *(Os.* Satış fiyatı, Semen; *Fr.* Prix de vente, *Al.* Verkaufspreis, *İng.* Selling price) Satılan şeyin karşılığında alınan para... Satış fiyatının saptanması konusunda Borçlar Kanunu'nun 209. ve Ticâret Kanunu'nun 700, 701, 703 ve 705. maddelerinde hükümler vardır.

SATIŞ GÖREVLİSİ *(Os.* Satış memuru, *Fr.* Commis a la vente, *Al.* Ladenverkaeufer, *İng.* Sale clerk) Bir satımevinde toptan ya da perâkende mal satmaya yetkili olan kişi... Ticâret Kanunu'nun 100. maddesine göre, satış memurları sadece ticârethane içinde yapmış oldukları satışların bedelini tahsil ve gerektiğinde makbuz vermeye yetkilidirler. *Bk.* Satımcı görevlisi.

SATIŞ HARCAMALARI *(Os.* Satış masrafları, *Fr.* Frais de vente, Frais commerciaux; *Al.* Verkaufsspesen, Vertriebskosten; *İng.* Selling expenses) Bir işletmenin ya da firmanın mallarını pazarlamak ve satmak için yaptığı harcamalar... Reklâm harcamaları, ambalaj giderleri, gönderilen nümune masrafları, kredili satışlarda taksitlerin tahsili için harcanan paralar, satış memurlarının ücretleri vb. bu deyimin kapsamı içindedir. Ekonomi dilinde buna *dönem mâliyetleri* de deniyor. *Bk.* Satış, Mâliyet.

SATIŞ HESÂBI *(Os.* Satış hesâbı, *Fr.* Compte de vente, *Al.* Verkaufsrechnung, *İng.* Account sales) Bir satışta yapılan harcamalar ve elde edilen gelirler için tutulan hesap... *Bk.* Satış.

SATIŞI KOLAY *(Os.* Satışı kolay, Kaabili füruht; *Fr.* Vendable, De bonne vente, De

vente facile; *Al.* Licht Verkaeuflich, *İng.* Saleable, Marketable) Kolaylıkla satılabilir nitelikte... *Bk.* Satış kolaylığı.

SATIŞ İÇİN ÜRETİM *Bk.* Küçük mal üretimi.

SATIŞ KESTİRİMİ *(Os.* Satış tahmini, *Fr.* Prévision de vente, *Al.* Verkaufsschaetzung, Absatzprognose; *İng.* Sales forecasting) Malların satılıp satılmayacağını, nasıl ve ne kadara satılabileceğini önceden kestirme... *Bk.* Geleceği kestirme.

SATIŞ KOLAYLIĞI *(Os.* Kaabiliyeti füruht, *Fr.* Facilité de vente, *Al.* Verkaeuflichkeit, *İng.* Saleableness) Kolaylıkla satılabilir nitelikte olma... *Bk.* Satışı kolay.

SATIŞ KOŞULLARI *(Os.* Satış şartları, *Fr.* Conditions de vente, *Al.* Verkaufsbedingungen, *İng.* Terms of sale) Satış için saptanan şartlar... *Bk.* Satış.

SATIŞLIK *(Os.* Dükkân, *Fr.* Boutique, *Al.* Laden, *İng.* Shop, Stall) Perâkende satış yapan esnâfın ya da küçük zanaat sahiplerinin satış yaptıkları ya da işledikleri yer... Örneğin şeker satılan yere şekerci dükkânı dendiği gibi, musluk tamir edilen yere de muslukçu dükkânı denir. *Bk.* Satımevi.

SATIŞLIKÇI *(Os.* Dükkânci, Dükkân sahibi; *Fr.* Boutiquier, Propriétaire d'un boutique; *Al.* Kraemer, Ladeninhaber; *İng.* Shop keeper) Bir dükkâna sâhibolan ya da bir dükkânda iş gören kişi... *Bk.* Satışlık.

SATIŞLIK FİYATI *(Os.* Dükkân fiyatı, *Fr.* Prix marqué, Prix fort; *Al.* Ladenpreis, *İng.* Full price) Dükkânda satılanın fiyatı... Örneğin bu anlamda "bugün pazara gittim, dükkân fiyatından daha ucuza aldım" denir. *Bk.* Satışlık.

SATIŞLIK KİRÂSI *(Os.* Dükkân kirâsı, *Fr.* Loyer, *Al.* Ladenmiete, *İng.* Rent) Bir dükkânı kirâlamak için ödenen para... *Bk.* Kirâ, Satışlık.

SATIŞ MASRAFLARI *Bk.* Satış harcamaları.

SATIŞ MEMURU *Bk.* Satış görevlisi.

SATIŞ SÖZVERİSİ *(Os.* Satış vaadi, *Fr.* Option du double, *Al.* Nochgeschaeft, *İng.* Call of more) Bir şirketin hisse senetlerini alanların o şirkete bağlı başka şirketler de kurulduğu takdirde onların da hisse senetlerini alabilmeleri hakkı... *Dilerse almak hakkı*'ni dilegetirir, bir alım ya da satımın vâdeli bir işlemle birleşmesidir. Örneğin borsada taraflardan biri ödediği prim karşılığı olarak günü geldiğinde teslim ya da tesellüm edeceği şeyin miktârını tek taraflı olarak arttırmak hakkını elde eder. Bu işleme *seçmeli işlem (Os.* Muhayyer muâmele, *Fr.* Marché avec faculté) de deniyor. Bu işlemde bir şirketin hisse senetlerini ya da tahvillerini alan, o şirketin ilerde çıkaracağı hisse senetleri ve tahvillerden de aynı miktârda almak hakkını kazanır. Bu işlem özellikle holding şirketleri hisse senetlerinde önemlidir. Çünkü holdingler kendilerine bağlı şirketler arasında kâr kaydırmaları yaparlar, bir şirketin fazla kârını bir başka şirkete aktarırlar. Hisse senedi sahibinin bundan zarar etmemesi için bu işleme başvurulur. Bu işlemde holdinge bağlı bir şirketin hisse senetlerini almış olan, holdinge bağlı öbür şirketlerin hisse senetleri üstünde de hak sahibi olur. Bu işlemin dışında *satış vaadi* gayrımenkuller için noterlerce yapılır, gerçek bir satış değildir, satıcı bu vaadine rağmen gayrımenkulü satmadığı takdirde belli bir tazminat ödemeyi yükümlenir.

SATIŞ VERGİLERİ *(Os.* Satış vergileri, *Fr.* Taxe sur la dépense, *Al.* Umatzsteuer, *İng.* Sales tax) Satışlardan alman vergiler... İmalâtçı, toptancı ve perâkendeci satış vergileri olmak üzere başlıca üç türlüdür. Muamele vergisi, istihsal vergisi, işletme vergisi gibi vergiler de değişik adlar altında birer satış vergisidir. Satış vergileri son çözümlemede malları satın alanların ödedikleri vergilerdir. Çünkü imalâtçı, toptancı ve perâkendeci ödediği satış vergilerini malın fiyatına ekler. Bu işlem o kadar açıktır ki anamalcı ekonomiciler, üretimde kullanılmak üzere satın alınan malların vergilendirilmemesi gerektiğini savunurlar. Kaldı ki üretim malarından alınan satış vergileri de mâliyete eklenecek ve tüketicilere yansıtılacaktır. Ekonomicileri rahatsız eden, üreticilerin bu malların satın almak yerine bizzat üretmeye kalkışmaları ve bu yüzden de başka üreticilerin bundan zarar görmeleri olasılığıdır. Bundan başka malların kolaylıkla satılabilmesi için mâliyetlerin fazla kabarmamaları gerekir. *Bk.* Vergi.

SATMAK *(Os.* Füruht etmek, *Fr.* Vendre, *Al.* Verkaufen, *İng.* To sell) Para alma karşılığında bir şey vermek... *Bk.* Satış.

SATMAK İÇİN SATINALMAK *(Os.* Füruht için mübâyaa, *Fr.* Acheler pour vendre) Kâr amacıyla ve artık-değer elde etmek için satmak... *Satın almak için satmak* deyimi karşılığında kullanılır. Anamalcı üretimin ama-

cı budur. Formülü şöyledir: Para-mal-para. Bu türlü satışı anamal sahipleri gerçekleştirir. Amaçları, kendi ihtiyaçları için herhangi bir kullanma değeri almak değil, para-anamallarına artık-değer katmaktır. Bu artık-değerin eklendiği her değer *anamal*dır. *Bk.* Anamal, Anamalcılık, Satın almak için satmak.

SAVAŞ *(Os.* Harp, Muhârebe; *Fr.* Guerre, *Al.* Krieg, *İng.* War) Ekonomik nedenle ülkeler arasmda yapılan silahlı kavga... Bütün savaşların nedeni ekonomiktir. Anamalcılıktan önce savaşlar başka bir ülkeyi yağmalayıp geçinmek için yapılırdı. Osmanlı devletinin savaşları bunun en belli örneğidir. Kimi savaşlar da başka ülke ya da ülkelerin ekonomik sömürüsünden kurtulmak için yapılır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği Türklerin *bağımsızlık savaşı* da bunun hem en belli, hem de bütün dünyada ilk örneğidir. Anamalcılığın ilk evresinde savaşlar başka bir ülkenin sömürgesini kendi ülkesine sömürge yapmak için yapılırdı. Anamalcılığın emperyalizm aşamasında büyük emperyalist ülkelerin *dünyayı paylaşmaları* ve *yeniden paylaşmaları* için yapılmaktadır. Kimi anamalcı ülkelerin çıkardıkları bölgesel savaşlar da kendi üretimlerine pazar sağlamak içindir, anamalcılığın emperyalist aşaması aşırı kapitalizasyonu değerlendirmek için silahlanma sanâyiine dönüşmek zorundadır *(Bk.* Silahlanma), bu yüzden de silah üretimine pazar açmak için savaş çıkarır ve sürdürür. Savaş sanâyiiyle yaratılan *ikame piyasası,* ağır sanâyi mamullerinin devlet tarafından satın alınması için yaratılmış yeni bir satın alma gücüdür. Silahlanma ekonomisi ve *savaş,* aşırı kapitalize edilmiş büyük tekellerin anamallarını değerlendirmek için zorunludur. Anamalcılık, yapısı gereği, tek sözle *savaş* demektir. Önce serbest rekabet piyasasında anamalcılar arası savaş, sonra dışarda yoksul ülkeleri sömürgeleştirme savaşı, daha sonra dünyanın paylaşılması savaşı ve ondan sonra da dünyanın yeniden paylaşılması savaşı ve bu arada yoksul ülkelerin bütün bunlardan kurtulmak için bağımsızlık savaşları ve devler kavgasının arasında ezilmemek için bunlardan birinin uydusu olarak katıldıkları zorunlu savaşlar... *Bk.* Dünyanın paylaşılması, Savaş ekonomisi.

SAVAŞ EKONOMİSİ *(Os.* Harp iktisâdı, *Fr.* Économie de guerre) Savaş sanâyiine yönelen ve bu sanâyiin dışındaki tüketimi sınırlayan ekonomi... Amaç ve araç olarak iki yanlıdır. Amaç olan savaş ekonomisinde esâsen savaş bu amacı gerçekleştirmek için çıkarılmıştır *(Bk.* Silahlanma, Savaş). Bu halde savaş sanâyii dışındaki tüketim kısıtlanmaz. Araç olan savaş ekonomisinde anamalcı ekonomi savaş süresiyle sınırlı olarak bir çeşit toplumcu ekonomiye geçer *(Bk.* Plânlama). Bu halde savaş sanâyii dışındaki tüketim kısıtlanır. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyasının *tereyağı yerine tank* sloganı bu gereği dilegetirir. Savaş ekonomisinin belli bir anlamda kurucusu İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes'tir. Keynes'e göre "anamalcı ekonominin durgunluğu, yerini sürekli bir savaş ekonomisine bırakmalıdır". Açık bir deyişle, Keynes, anamalcı ekonominin durgun kalmaması için sürekli olarak savaş çıkarılmasını önerir *(Bk.* Soğuk savaş). Anamalcı ekonominin aşırı kapitalizasyonunda savaş çok kârlı ve verimli bir ekonomik kaynaktır. "Savaş ekonomisi, kapitalist üretim sisteminin kendi çöküş evresinde bulduğu temel ikame piyasalarını temsil eder". *Bk.* Savaş, Soğuk savaş.

SAVAŞIM *(Os.* Mücâdele, *Fr.* Conflit, Lutte; *Al.* Konflikt, Kampf; *İng.* Conflict, Struggle) Belli bir amacı elde etmek için uğraşma... Bu uğraşma, kavga ederek olabildiği gibi kavgasız da olabilir. Savaşım, savaş değildir, ama savaşa da dönüşebilir. *Bk.* Savaşım gümrüğü.

SAVAŞIM GÜMRÜĞÜ *(Os.* Mücâdele gümrüğü, *Fr.* Guerre des tarifs, *Al.* Tarifkrieg, *İng.* Tariff war) Gümrük tarifeleriyle yapılan savaş... Yabancı ülkeler gümrük tarifelerindeki artışlara misilleme olarak yapılan gümrük artışlarını dilegetirir. *Bk.* Gümrük.

SAVAŞ KAZANCI *(Os.* Ganîmet, *Fr.* Butin, *Al.* Beute, *İng.* Booty, *Lâ.* Praeda) Savaş sırasmda düşman eşyasını mal edinme... Devletler hukukunda tartışmalı bir konudur. 1907 tarihli Lâhey Anlaşması'nda şahıslara ait malların zapt ve müsâdere edilemeyeceği yazılıysa da İkinci Dünya Savaşı'nda buna uyulmamıştır. *Bk.* Savaş.

SAVAŞ KAZANÇLARI VERGİSİ *(Os.* Harp kazançları vergisi, *Fr.* Impôt sur les bénéfices de guerre, *Al.* Kriegsgewinnsteuer, *İng.* Tax on war profits) Savaşın yarattığı fırsatlardan yararlanarak zenginleşenlerden alınan olağanüstü vergi... Birinci Dünya Savaşı'nda bizde de uygulanmıştı. *Bk.* Vergi.

SAVAŞ ÖDENCESİ *(Os.* Harp tazminâtı, *Fr.* Réparation des dommages de guerre, *Al.* Kriegsentschaedigung, *İng.* War indemnity)

Yenen ülkenin yenilen ülkeden aldığı tazminât... Bu tazminât, savaş için yapılan masraflar gerekçesine dayanır. *Bk.* Savaş, Ödence.

SAVAŞ SAKATI *(Os.* Harp mâlûlü, *Fr.* Invalide de guerre, *Al.* Kriegsverletzter, Kriegsbeschaedigter; *İng.* War woundet, War casualty) Savaş sırasında sakat kalan askerlerin durumu... Savaş sakatlarına ek tahsisat, ikramiye vb. gibi birçok haklar tanınır.

SAVAŞ SİGORTASI *(Os.* Harp sigortası, *Fr.* Assurance contre les risques de guerre, *Al.* Kriegsversicherung, *İng.* War insurance) Savaştan doğacak zararlara karşı yapılan sigorta... Kimi ülkelerde uygulanmıştır, bizde yoktur. *Bk.* Sigorta.

SAVAŞ YASALARI *(Os.* Kavânîni harbiye, *Fr.* Loi de la guerre, *Al.* Kriegsrecht, *İng.* Martial law, *Lâ.* Belli lex) Ülkelerarası anlaşmalarla saptanan ve savaşanların uymak zorunda bulundukları kuralları içeren yasalar... Bu deyim, aynı zamanda, bir ülkede savaş sırasında çıkarılan olağanüstü yasaları da dilegetirir.

SAVUNMA VERGİSİ *(Os.* Müdâfaa vergisi, *Fr.* Taxe de la défense nationale, *Al.* Wehrsteuer, *İng.* Tax for the benefit of national defence) Ülkenin savunması harcamalarına katkıda bulunmak için kimi tüketim mallarından alınan vergi... Ülkemizde de alınır. *Bk.* Vergi.

SAVURGANLIK *(Os.* İsrâf, *Fr.* Prodigalité, *Al.* Verschwendung, *İng.* Prodigality, *Lâ.* Prodigus) Gereksiz yere para harcama... Saçıp savurmayı dilegetirir. Hukuk açısından bir kimsenin hem ailesine hem de topluma zarar vereceği gerekçesiyle Borçlar Kanunu'nun 235. ve Medenî Kanun'un 356, 359 ve 419. maddeleriyle *hacir* nedeni sayılmıştır.

SÂY *Bk.* Emek, İş.

SAYDAM PAZAR *(Os.* Şeffâf piyasa, *Fr.* Marché transparent, *Al.* Transparenzmarkt, *İng.* Perfect knowledge) Alıcılar ve satıcılarca kolaylıkla anlaşılabilecek nitelikte piyasa... Böyle bir pazarda hangi malın nerede ve kaça bulunabileceği kolaylıkla bilinir. *Bk.* Pazar.

SAYGINLIĞIN GERİVERİLMESİ *(Os.* İâdei itibâr, *Fr.* Réhabilitation, *Al.* Rehabilitierung, Wiedereinsetzung, Rehabilitation des Gemeinschuldners; *İng.* Rehabilitation, Re-establishment) İflâsla yitirilen birtakım hakların yeniden elde edilmesi... Hukuk açısından birtakım sonuçlar doğurur, örneğin saygınlığı geriverilmeyen bir kişi milletvekili seçilemez. İflâs edenlerin *iâdei itibâr* edebilmeleri için yapmaları gerekli işlemler Cazâ Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 416-420. ve İcrâ İflâs Kanunu'nun 312-316. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Saygınlık; İflâs.

SAYGINLIK *(Os.* İtibâr, *Fr.* Estime, Considération; *Al.* Ansehen, *İng.* Esteem) Saygı görme durumu... Kredisi olmayı da dilegetirir, ayrıca sözü geçen (forslu) bir adam için de *itibârlı bir adam* denir. *Bk.* Kredi.

SAYI *(Os.* Adet, Rakkam; *Fr.* Nombre, *Al.* Zahl, *İng.* Number) Bir nicelikte belli bir birimden kaç tane bulunduğunu anlatan deyim... Nesne ve süreçlerin nicel belirlenimini gösterir.

SAYIBİLİM *(Os.* İhsâiyât, *Fr.* Statistique, *Al.* Statistik, *İng.* Statistics) Olay ya da olguları yöntemli bir saymayla kümelere ayırarak bunlardan sonuç çıkarma bilimi... Rastlantısal nedenlere bağlı olay ve olguları inceler. Tüm bilimler, istatistikten yararlanırlar. Özellikle olasılıklar hesabı bilimi (hesâbı ihtimâlî) tümüyle istatistiğe dayanır. İstatistik, olay ve olguların sayıca tekrarından onların nedenlerini bulmaya çalışır. Örneğin gelir dağılımı istatistiği ulusal gelirden büyük payın küçük bir azınlığa düştüğünü meydana koyar. Sıfat olarak kullanıldığında *sayılama* deyimiyle dilegetirilir. Fiyat istatistikleri, hayat pahalılığı istatistikleri vb. ekonomik olguları sergiler. Örneğin Prusyalı istatistikçi Engel, gelir arttıkça beslenme harcamalarının göreli payının azaldığını, işçi aileleri bütçeleri için yaptığı istatistiklerden keşfetmişti. Buna *Engel yasası* denir. Bu yasanın doğruluğuna örnek olarak olağanüstü bir ekonomik gelişme gösteren Yugoslavya'da saptanan sayılar verilebilir: Beslenme harcamaları 1956 yılında gelire oranla yüzde 50 iken 1959 yılında artan gelire oranla yüzde 43'e düşmüştür. Buna karşı tüketim malları harcamaları gelire oranla 1956 yılında yüzde 4 iken 1959 yılında yüzde 10'u aşmıştır *(Bk. Les Nouvelles Yougoslaves,* mayıs 1960).

SAYILAMA GİZLERİ *(Os.* İstatistik sırları, *Fr.* Secrets de statistique, *Al.* Statistisches Geheimnis, *İng.* Statistical secrets) Açıklanmaması gereken istatistik bilgileri... *Bk.* Sayıbilim.

SAYILAMA İNSANI *(Os.* İstatistikî adam, *Lâ.* Homo statisticus) Geçinme endeksleri vb. gibi istatistiklerde belli bir ülke halkını ku-

ramsal olarak temsil eden tip... Fransız ekonomicisi Jean Romeuf tarafından önerilmiş ve kullanılmıştır, matematiksel bir insan tipidir. *Bk.* Sayıbilim, Ekonomik insan.

SAYILAMSAL DENGE *(Os.* İstatistikî muvâzene, *Fr.* Pondération statistique) İstatistik hesaplarında bütünle parçalar arasında kurulması gereken denge... Fransız ekonomicisi André Piatier, *Statistique et Observation Économique* adlı yapıtında şöyle der: "Hayat pahalılığı endeksinde ekmekle hardala aynı önem verilirse sayılamsal denge bozulur". Bir bakıma istatistiksel denge için genel bir kural yoktur, bu denge araştırmanın amacına göre sağlanmalıdır. Siyasal kasıtlı istatistikler özellikle bu dengeyi görmezlikten gelir, örneğin hayatın pahalılanmadığını göstermek için hayat pahalılığı istatistiğine kuş yemi bile konabilir. *Bk.* Sayıbilim.

SAYIM *(Os.* Tâdât, Tahrîr; *Fr.* Recensement, *Al.* Zaehlung, *İng.* Survey, Census) Sayma ve toplama yoluyla yapılan istitastiksel işlem... En belli örneği nüfus sayımlarıdır, bir ülkenin insanları sayılır ve ülke nüfusunun artıp artmadığı böylelikle saptanır. Basit *sayma (Fr.* Dénombrement) ve *hesaplama* (Fr. Comptage) işlemlerinden farklı olarak soruşturma yöntemiyle yapılır; böylelikle de yaş, cinsiyet, meslek, okuryazarlık, öğrenim derecesi vb. gibi ayrıntılar üstünde de bilgiler edinilir. Nüfus sayımlarının dışında makine sayımları, fabrika sayımları, tarım sayımları vb. gibi özel alanlarda da birçok sayımlar yapılarak istatistiksel bilgiler edinilir. Sayım sonuçları, bir ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını dolaysız olarak meydana koymak bakımından çok değerlidir. *Bk.* Sayıbilim.

SAYISAL YARAR *(Os.* Kardinal fayda, *Fr.* Utilité cardinale) Nicelikçe ölçülebilen fayda... Neo-klâsik ekonomi deyimidir. *Kardinal fayda* deyimiyle de dilegetirilir. Marjinalcilerin çoğu, (örneğin Walras, Jevons, Marshall, Edgeworth) *yararın* miktarca ölçülebileceğini savunmuşlardır. Örneğin İngiliz ekonomicisi Marshall, *Principles of Economics* adlı yapıtında, aranımın azalıp çoğalmasının, azalan marjinal yararla ilgili olduğunu ve bundan ötürü bir maldaki yararın o malın fiyatıyla ölçülebileceğini ilerisürmüştür. *Bk.* Sırasal yarar.

SAYIŞMALIK *(Os.* Alelhesâp, Akont; *Fr.* Acompte, *Al.* Akontozahlung, *İng.* Down payment, On account) Borca sayılmak üzere ödenen para... Gerçekleşmiş bir kâr payından ya da bir borçtan bir bölümünün önceden ödenmesini dilegitirir, örneğin bu anlamda "şirketten alelhesap bin lira aldım" denir. Osmanlıcada *kismî tediyât* (bölümsel ödeme) da denirdi. *Bk.* Sayışmalıkla ödeme.

SAYIŞMALIKLA ÖDEME *(Os.* Alelhesâp te'diyât, *Fr.* Payement acompte, *Al.* Anzahlung, *İng.* Payment on account) Sonradan hesaplaşmak üzere borcun bir bölümünü önceden ödeme... *Bk.* Sayışmalık.

SAYIŞTAY *(Os.* Divânı muhâsebât, *Fr.* Cour des comptes, *Al.* Rechnungsprüfungsamt, Rechnungshof; *İng.* Audit court, Audit office) Devletin tüm gelir ve giderleriyle mallarını denetleyen kurul... Büyük Millet Meclisine bağlıdır ve onun adına iş görür, bütçeyi uygulayanların ve devlet mallarını kullananların hesap ve işlemlerini inceler ve gerektiğinde de yargılar. Sayıştay daireleri bir hesap mahkemesidir ve genel kurul en yüksek itiraz merciidir. Sayıştay başkan ve üyeleri Büyük Millet Meclisi'nce seçilir.

SAY'İN DEĞER KURAMI *(Os.* Say'in kıymet nazariyesi, *Fr.* Théorie de la valeur de Say, *Al.* Saysche Wertlehre, *İng.* Say's theory of value) Değerin emekten doğmadığını tanıtlamaya çalışan bilimdışı değer kuramı... Fransız ekonomicisi Jean-Baptiste Say (1767-1832)'e göre değer, emekten değil, *yarar* (fayda)'dan doğar. Bir mal ne kadar yararlıysa o kadar değerlidir. İtalyan ekonomicisi Ferdinando Galiani ve Fransız düşünürü Condillac'ın öznel düşüncelerinden yararlanan Say, değer konusunda bilimdışı varsayımlar ileri sürer ve kapitalistlerin düşünce ve kararlarını bile bu *değer üreten yarar* kavramına katar. *Bk.* Değer, Değer kuramları, Emek, Gerekli emek, Emekgücü, Kentsoylu siyasal ekonomisi.

SAY KANUNU *Bk.* Kaynaklar kuramı.

SAYMACA *(Os.* İtibârî, *Fr.* Nominal, Fiduciaire; *Al., İng.* Nominal) Gerçekte öyle olmadığı halde öyle sayılan... *Bk.* Saymaca para.

SAYMACA AKTİF *Bk.* Saymaca varlık.

SAYMACA ARAYIĞIMLIK *(Os.* İtibârî antrepo, *Fr.* Entrepôt fictif, *Al.* Lagerung unter Zollverschluss, *İng.* Private warehouse) Kimi zorunluklardan ötürü gümrük ardiyesi gibi kullanılan ve gümrük antreposu sayılan yerler... Örneğin bozulacak bir mal bir buzhanede (frigorifik tesiste) saklanır, gümrük idâresi de bunu kabul eder. *Bk.* Gümrük.

SAYMACACILIK *(Os.* İtibârîyye, *Fr.* Nominalisme, *Al.* Nominalismus, *İng.* Nominalism)

Knapp'ın para kuramına verilen ad... Alman ekonomicisi George Friedrich Knapp (1842 -1926)'a göre para, değerini devlet tarafından konulan fiyatından alır. Altın, gümüş ya da kâğıt olmasının hiçbir heberi yoktur ve bunlar paranın satınalma gücünde hiçbir rol oynamaz. *Bk.* Para, Saymaca değer.

SAYMACA DEĞER *(Os.* İtibârî kıymet, *Fr.* Valeur nominale, *Al.* Nennwert, Nominalwert; *İng.* Nominal value, Face value) Değerli kâğıtların üstünde yazılı olan değer... Paraların, tahvillerin, hisse senetlerinin, çeklerin, poliçelerin vb. üstlerinde yazılı olan fiyatı dilegetirir ve *gerçek değer* deyimi karşılığında kullanılır. Değerli kâğıtların (menkul kıymetlerin) ihraç fiyatları, borsa râyiçleri, muhasebe değerleri vb. saymaca değerlerinin altında ya da üstünde olabilir.

SAYMACA FİYAT *(Os.* İtibârî fiyat, *Fr.* Prix nominal, *Al.* Nominalpreis, *İng.* Nominal price) Piyasa fiyatı... Bu deyim, *piyasa fiyatı* anlamında kullanıldığı gibi, *saymaca değer* (itibârî kıymet), eşdeyişle değerli kâğıtların üstünde yazılı olan fiyat anlamında da kullanılmaktadır. Birinci anlamda, fiyat, değerin para diliyle ifâdesi olduğuna göre bir malın gerçek fiyatı onun üretilmesi için gerekli sosyal ortalama emek süresiyle belirlenen değerine eşittir ve bundan ötürü de *saymaca fiyat* deyimi bu gerçek fiyatın piyasa koşullarına göre üstünde ya da altında bulunan piyasa fiyatını dilegetirir. Gerçek değeri ve eşdeyişle gerçek fiyatı on kuruş olan bir mal arz ve talep koşullarına göre pazarda on beş kuruşa satılabileceği gibi beş kuruşa da satılabilir, bu satış fiyatı saymacadır (nominaldir) ve gerçek fiyata uymaz. İkinci anlamdaysa deyim, bunun tam tersini dilegetiriyor. Örneğin tahviller, vâdeleri geldiğinde, piyasadaki satış fiyatları üzerinden değil, üstlerinde yazılı olan saymaca fiyattan itfâ edilirler. *Bk.* Saymaca değer.

SAYMACA GELİR *(Os.* İtibârî vâridât, *Fr.* Revenu nominal, *Al.* Nominaleinkommen, Geldeinkommen; *İng.* Monetary income, Nominal income) Parayla dilegetirilen gelir... Satınalma gücü dikkate alınmaksızın parayla saptanan geliri dilegetirir, *parasal gelir* (Nakdî vâridât) de denir ve *gerçek gelir* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir kimsenin yıllık kazancı bin liraysa bu bin lira onun saymaca geliridir, gerçek geliriyse bu bin lirayla ne ve ne kadar şey satın alabildiğinin saptanmasıyla ortaya çıkar. Yıllık kazancı bin lira olan adamın yıllık kazancı iki bin liraya çıkarsa, ama bu iki bin lirayla eskiden bin lirayla alabildiklerini alamıyorsa saymaca geliri artmıştır, ama gerçek geliri azalmış demektir. *Bk.* Gelir.

SAYMACA ORTAK *(Os.* İtibârî şerîk, *Fr.* Associé nominal, *Al.* Nominalmitteilhaber, *İng.* Nominal partner) Bir ortaklıkta sadece adı kullanılan ve ortaklığın işlerine karışmayan ortak... Bu ad, tecimsel alanda ünlü ve saygın bir ad olabilir ve saymaca ortak sadece adının kullanılmasından ötürü ortaklık payı alır. *Bk.* Ortak.

SAYMACA PARA *(Os.* İtibârî nakit, *Fr.* Monnaie fiduciaire) Güvene dayanan para... *Gerçek para* deyimi karşılığında kullanılır. Değerli mâden karşılığı bulunmaksızın tedavüle çıkarılmış banknotlar itimada dayandıklarından ötürü *fidüsyer para*dırlar. Bu itimat, onların gerektiğinde değerli mâdenlerle karşılanacağı itimadıdır. Poliçeler, ödeme mektupları vb. bu niteliktedir. Bunlara *özel fidüsyer para* denir, çünkü özel kişiler tarafından verilmişlerdir ve bunları veren kişilere karşı gösterilen güvene dayanırlar. Her tüccar kendi senetlerinin gerçek parayla değiştirilebilirliğinden sorumludur. Bunlar ödenmezse tüccâr iflâs eder ve bu senetleri ellerinde bulunduranlar bu senetler karşılığında verdikleri parayı kaybederler. *Özel fidüsyer para,* bir kredi biçimidir, geçerliği bunu verenlerin ödeme gücüne bağlıdır. *Fidüsyer para;* temsilî para, kâğıt para ve kaydî para olmak üzere üç grupta toplanır. *Bk.* Para.

SAYMACA ÜCRET *(Os.* İtibârî ücret, *Fr.* Salaire nominale, *Al.* Nominallohn, *İng.* Nominal wage) Parayla dilegetirilen ücret... Satınalma gücü dikkate alınmaksızın parayla saptanan ücreti dilegetirir ve *gerçek ücret* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin A ülkesinde on lira saymaca ücret alan bir işçi on ekmek ve B ülkesinde beş lira saymaca ücret alan bir işçi on beş ekmek satın alabiliyorsa B ülkesindeki işçi A ülkesindeki işçiden saymaca (nominal) olarak daha az ücret aldığı halde gerçek (reel) olarak daha fazla ücret almaktadır. *Bk.* Saymaca gelir, Ücret.

SAYMACA VARLIK *(Os.* İtibârî aktif, *Fr.* Actif fictif, *Al.* Unechte Aktiva, *İng.* Fictious assets) Firma bilânçosunda yer almakla birlikte gerçek bir değer taşımayan varlık... *Bk.* Varlık.

SAYMAN *(Os.* Muhâsip, Muhâsebeci; *Fr.* Teneur de livres, Comptable; *Al.* Buchhalter, Rechnungsführer; *İng.* Bookkeeper, Accoun-

tant) Hesap işlerini gören uzman.... *Bk.* Saymanlık, Hesap.

SAYMANLIK *(Os.* Muhâsebe, Muhâsebecilik, Muhâsiplik; *Fr.* Comptabilité, *Al.* Buchhaltung, Buchführung; *İng.* Accounting, Book -keeping) Saymanın görevi ve hesap işlerinin görüldüğü yer... Parayla iş gören bir birimin hesaplarını *tutma işlemini* dilegetirir. Bir bilim dalı olarak hesap tutma işlemlerinin yöntemlerini saptar ve açıklar. Ayrıca hesap tutma işlemlerinin yürütüldüğü yeri de adlandırır. Hesap tutma işi, parasal olayların kâğıda geçirilerek saptanması işidir. Bundan ötürü saymanlığın başlıca görevi, kayıtların çok düzenli bir biçimde tutulmasıdır. Kayıtlarda toplanan bilgilerin sınıflandırılması, raporlar ve tablolar biçimine sokularak kolay anlaşılabilecek bir biçimde sunulması da saymanlığın temel görevlerindendir. Saymanlık, hesabını tuttuğu birimin (bu birim kişi, şirket, kurum, kuruluş, işletme vb. olabilir) geçmişine ve geleceğine ait tüm parasal ve malsal sorumluluğunu taşır ve birimin çalışmasını yönlendirir. Mâliyetlerden vergilere kadar tüm parasal ve malsal işlemler *muhâsebe dâiresi (Fr.* Bueau de comptabilité)'nde görülür. Bu bakımdan saymanlık birçok uzmanlık dallarına da ayrılır: *Genel saymanlık* (Umûmî Muhâsebe), *malsal saymanlık* (Mâlî muhâsebe), *mâliyet saymanlığı* (Mâliyet muhâsebesi), *işletme saymanlığı* (İşletme muhâsebesi)), *yönetim saymanlığı* (İdâre muhâsebesi) vb. böylesine uzmanlaşmış saymanlık dallarıdır. Osmanlıca *muhâsebe* deyimi, aynı zamanda *hesap görme (Fr.* Réglement des comptes) anlamını da dilegetirir. *Bk.* Hesap, Sayıştay, Sayman, Mâliye, Para, Saymanlık defterleri, Saymanlık denetimi, Saymanlık ilkeleri.

SAYMANLIK DEFTERLERİ *(Os.* Muhâsebe defterleri, *Fr.* Livres de comptabilité, *Al.* Rechnungsbücher, *İng.* Account books) Saymanın tutmak zorunda bulunduğu bütün ticârî defterler... *Bk.* Sayman, Saymanlık, Tecimsel defterler.

SAYMANLIK DENETİMİ *(Os.* Muhâsebe murâkabesi, *Fr.* Vérification des comptes, *Al.* Rechnungsprüfung, *İng.* Accounting control) Saymanlık işlemlerinin ve kayıtlarının kontrolü... Bu denetim, üst makamlarca yapılabileceği gibi, saymanlığın içinden de yapılabilir. Ekonomik faaliyetin niceliksel kaydını sağlayan bir teknik olarak saymanlık özel olabileceği gibi ulusal ya da kamusal da olur. Denetimin biçimi ve yöntemi, saymanlığın özel ya da kamusal olmasına göre değişir. Kamusal saymanlığı en yüksek hesap mahkemesi olarak Sayıştay denetler. Bu deyim, iki yerde ayrı ayrı tutulan muhâsebe kayıtlarının karşılıklı olarak birbirlerini denetlemeleri anlamında da kullanılmaktadır. *Bk.* Sayıştay, Saymanlık.

SAYMANLIK DİZGESİ *(Os.* Muhâsebe sistemi, *Fr.* Système comptable, *Al.* Buchhaltungsverfahren, *İng.* Systems of account, Accounting systems) Ekonomik faaliyetin sayısal kaydı tekniği... Saymanlık işlemlerinde çeşitli teknikler kullanılır. *Bk.* Saymanlık.

SAYMANLIK İLKELERİ *(Os.* Muhâsebe mebdeleri, *Fr.* Principes de la comptabilité, *Al.* Buchhaltungsgrundsaetze, *İng.* Accounting principles) Ekonomik faaliyetin sayısal kaydında uygulanan kurallar... Bu kurallar kesin ve değişmez nitelikte değildir, ekonomik birimin özelliğine ve koşullarına göre değişir. Genellikle paranın ölçü olarak kullanılması, eşdeyişle ekonomik faaliyetlerin para diliyle kaydedilmesi bu kuralların başında gelir. *Bk.* Saymanlık.

SÂYÜ AMEL *Bk.* Emek, İş.

SAY YASASI *Bk.* Kaynaklar kuramı.

SCHMOLLER KURAMI *Bk.* Tarihçi okul.

SCHUMPETER KURAMI *(Os.* Schumpeter nazariyesi, *Fr.* Théorie de Schumpeter) Emperyalizmin anamalcılığın zorunlu bir aşaması olmayıp anamalcılığa yapılan gereksiz baskılar yüzünden meydana çıktığı ve düzeltilip yeniden anamalcılığa dönülebileceği savı... Önce Viyana'da ve sonra Amerika'da Harvard üniversitesinde profesörlük yapmış bulunan Avusturyalı Joseph Alois Schumpeter (1883 -1950), anamalcılıkla Marksçılık arasında bocalayan, bununla beraber anamalcılığa bağlı kalarak, birçok akıldışı kuramlar ilerisüren *(Bk.* İcatlar kuramı) ilginç bir ekonomicidir. *The Theory of Economic Development* ve *History of Economic Analysis* gibi anamalcı ekonominin klâsikleri arasında sayılan yapıtlar vermiş olan Schumpeter için Amerikalı Prof. Samuelson şöyle der: "Kapitalizmin kendinde bulunan kanser hastalığından öleceğini düşüren Marx'tan farklı olarak Schumpeter, kapitalizmin psikosomatik nedenlerden ötürü intihar edeceğini düşünmüştür". Ne var ki Schumpeter, anamalcılığın değil, emperyalizmin intihar edeceğini ve anamalcılığın ondan kurtularak yaşamakta devam edeceğini savunmuştur. Schumpeter'e göre emperyalizm anormal bir olgudur ve himaye politikası yü-

zünden rekabetin bozulup tekellerin meydana çıkmasıyla oluşmuştur. İdeal anamalcılıkla -ki bu anamalcılık Schumpeter'e göre tam rekabet anamalcılığıdır- bağdaşamayacağı ve yapı olarak onunla çelişik bulunduğu için "kesin olarak solacak ve ölecektir". *Bk.* Emperyalizm.

SEÇENEKLİ BORÇ *(Os.* Mütevâlî borç, *Fr.* Obligation alternative, *Al.* Alternativobligation, *İng.* Alternative obligation, *Lâ.* Obligatio disjunctiva) İçlerinden sadece biri ödenmek üzere birden çok ödeme konusu bulunan borç... Borçlar Kanunu'nun 71. maddesine göre kural olarak ödeme konusunu seçme hakkı borçlunundur, ama bu hak alacaklıya ya da üçüncü bir kişiye de verilebilir. *Bk.* Borç, Seçme hakkı.

SEÇME HAKKI *(Os.* Hakkı hıyâr, *Fr.* Bénéfice d'option, *Al.* Ersetzungsbefugnis, *İng.* To have an option on a thing) Çeşitli yollardan birini serbestçe yeğleme hakkı... Hukuk dilinde "bir sözleşmeyle saptanan ödemenin (edânın) yerine bir başkasını koyabilmek (ikaame edebilmek) yetkisi" olarak tanımlanır.

SEÇMELER TEOREMİ *(Os.* Tercihler dâvâyı nazârîsi, *Fr.* Théoréme des préférences) Tüketicinin birçok mallar arasında bir mal seçme nedenlerini çözümleyen teorem... Amerikalı ekonomici Paul A. Samuelson'undur ve *Foundations of Economic Analysis* (1947) adlı yapıtında ilerisürülmüştür. Samuelson'a göre tüketicinin bu malı neden ötekine tercih ettiğini bilemeyiz, çünkü bunu çok zaman tüketcinin kendisi de bilemez. Öyleyse tüketici tercihlerini piyasayı gözlemleyerek çözümleyebiliriz, yani tüketici tercihini yaptıktan sonra bu tercihin nedenlerini araştırır ve bundan sonuçlar çıkarırız. Samuelson buna *açıklanan tercihler,* yani piyasada gerçekleşmiş ve kendini belli etmiş tercihler demektedir. *Bk.* Samuelson kuramı.

SEÇME YETKİSİ *(Os.* Muhayyerlik, Hakkı hıyâr; *Fr., İng.* Option, *Al.* Option, Wahlrecht, Terminhandel) Yeğleme hakkı... Aynı anlamdaki *Lâ. optare* sözcüğünden türemiştir. Genellikle belli bir süre içinde almak ya da satmak konusunda kesin karara varma hakkını dilegetirir. *Opsiyon süresi* (Müddeti ihtiyâr) içinde gerek alıcı ve gerek satıcı, alıp satmak ya da vazgeçmek hakkını ellerinde tutarlar. Kabul ya da retlerini bu sürenin sonuna kadar bildirmek zorundadırlar. Belli bir sürede seçme yetkisine karşılık ayrıca bir bedel ödenir, tarafların anlaşmasına göre bedelsiz de olabilir. Belli bir süre içinde bir malı başka isteklilere yeğlenerek (tercihan) satın alma hakkı da bu deyimle dilegetirilir, ne var ki bu durumda seçme yetkisini elinde tutan kişi o mala başka isteklilerin verdiği parayı vermek zorundadır. Bu yetki, genellikle borsa işlemlerinde kullanılır. *Bk.* Seçme hakkı.

SEKSİYON *Bk.* Kesim.

SEKTÖR *Bk.* Kesim.

SENDİKA *(Os.* Sendika, Amele teşekkülü; *Fr.* Syndicat, *Al.* Syndikat, Gewerkschaft; *İng.* Syndicate, Trade-union) Emekçilerle anamalcıların birbirlerine karşı kendi çıkarlarını korumak için kurdukları örgüt... Gerçek sendikalar, ortaçağ *lonca*'larının anamalcı üretim düzeni koşullarına dönüşerek kurulan işçi sendikalarıdır, işveren sendikaları bunlara karşı bir güç meydana getirmek için sonradan ortaya çıkmıştır. İlk sendika XVIII. yüzyılda İngiltere'de *(İng.* Trade-union) kurulmuştur. Fransa'da 1884 yılında ve Türkiye'de 1947 yılında işçilere sendika kurma hakkı tanıyan yasalar yapılmıştır. İşçi haklarını savunma amacı güden davranışlara *sendikal faaliyetler* denir. Yöneticileri işverenlerin emrinde bulunan sahte sendikalara da *sarı sendika* adı verilmiştir. Ayrıca anamalcı tekellerin bir biçimi de *sendika* adıyla anılır, bu biçim tekelde mal satışı ya da hammadde satın alınışı ortak bir ticâret acentesi aracılığıyla yapılır, bunlara *satın alma sendikaları* ya da *satış sendikaları* denir. İşçi sendikaları genellikle ücretler ve iş saatleri sorunları üstünde savaşırlar. Amaçlarını gerçekleştirebilmek için işçi sendikalarının *grev* (topluca işi bırakma) ve işveren sendikalarının *lokavt* (topluca işten çıkarma) hakları vardır. Kimi ülkelerde *sendika* deyimiyle anlamdaş olarak ve kimi ülkelerde de farklı bir anlamda *işçi derneği (Os.* Amele cemiyeti, *Fr.* Association ouvriére, *Al.* Arbeitergenossenschaft, *İng.* Trade-union) deyimi de kullanılmaktadır. *Bk.* Emekçi, Emekçi sınıfı, Gerekli emek, Anamalcılık.

SENDİKACILIK *(Os.* Sendikalizm, *Fr.* Syndicalisme, *Al.* Syndikalismus, *İng.* Syndicalism, Trade-unionism) Genel olarak sendikalaşma hareketi, özel olarak emekçi hareketi içine sızmış yarı başsızcı bir küçük burjuva akımı... *Sendikacılık* deyimi, genel anlamında sendikalaşma hareketlerini dilegetirir. Başta işçi sendikaları olmak üzere işveren sendikaları, memur sendikaları, yazar sendikaları vb.

gibi pek çok alandaki sendikalaşmaları kapsar. Bunun dışında *ihtilâlci sendikalizm* adıyla anılan bilimdışı ve yarı anarşist bir küçük burjuva hareketi de bu deyimle nitelenmektedir. Marksçılıkla savaşan bu hareket, bizzat Karl Marx'ın da kendileriyle savaştığı Bakunin ve Proudhon anarşizminden kaynaklanır. Dilimizde *başsızcılık* deyimiyle özleştirilen anarşizm *(Os.* Mezhebi fevzâ, İhtilâliyye; *Fr.* Anarchisme, *Al.* Anarchismus, *İng.* Anarchism) başta devlet olmak üzere bütün kurumları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir küçük burjuva saçmasapanlığıdır ve bilimsel temelden yoksundur. *Başsızcı sendikacılık (Fr.* Anarcho-syndicalisme) adıyla da anılan bu hareket XIX. yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır.

SENDİKA TEMSİLCİSİ *(Os.* Amele teşekkülü mümessili, *Fr.* Délégué syndical) Toplu sözleşmelerde ve benzeri görüşmelerde sendika adına konuşan yetkili kişi ya da kişiler.

SENDİKAYA ÜYE OLMA ZORUNLUĞU *(Os.* Sendikaya âzâ olma mecbûrîyeti, *İng.* Union shop) Amerika'da işçilere uygulanan sendika yükümlülüğü yasası... Bunun bir başka biçimi de *closed shop*'tur. Her iki biçimde de işçi, iş bulabilmek için, belli bir sendikaya üye olmak zorundadır. *Bk.* Sendika, Sarı sendika.

SENET *(Os.* Senet, *Fr.* Lettre de change, Traite, Effet, Titre, Acte, Piéce, Instrument; *Al.* Urkunde, Wechsel, Schriftstück; *İng.* Deed, Bill of exchange, Instrument, Record, Document, Exchange; *Lâ.* Titulus) Bir borcu ya da hukuksal bir işlemi saptamak için düzenlenen belge... Tapu senedinde olduğu gibi resmî bir makam tarafından onaylanmış, borç senedinde olduğu gibi borçlu tarafından imzalanmış olabilir. Resmî, özel, onaylı, değerli, tecimsel vb. olmak üzere çeşitli biçimleri vardır. *Kambiyo mektubu (Fr.* Lettre de change), *poliçe (Fr.* Traite), *ticârî senet (Fr.* Effet commercial) gibi adlar da alır. Kısa ya da uzun vâdeli, sağlam ya da çürük, iç pazar ya da dış pazar için verilmiş vb. olabilir. Halk arasında en çok kullanılanı, borçlunun alacaklısına borç miktarını ve ödeyeceği tarihi yazıp imzalayarak verdiği senettir. Hukuk açısından sahteliği kanıtlanıncaya kadar yasal kanıt olarak geçerlidir. Borçlar Kanunu'nun 14. ve 15. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Senet hukuku.

SENET ÇEKİLİŞİ *(Os.* Senet keşîdesi, *Fr.* Souscription d'un effet de commerce, *Al.* Ziehung eines Wechsels, *İng.* Drawing) Bir poliçe ya da çekin düzenlenip imza edilerek tedâvüle çıkarılması.

SENET EŞLEMİ *(Os.* Senedin ikinci nüshası, *Fr.* Duplicata de la lettre de change, *Al.* Wechselduplikat, *İng.* Duplicata of a bill) Senedin elyazısıyla ya da kopya kâğıdıyla çıkarılmış kopyası... Eski dilimizde buna *sûret* denirdi. *Bk.* Senet.

SENETE YAZILAN YÜKÜMLENME *(Os.* Senede mukayyet kefâlet, *Fr.* Aval, *Al.* Wechselbürgschaft, Aval; *İng.* Surety) Bir senede kefil olunduğu yolunda yazılan yazı... *Bk.* Senet, Kefil, Kefâlet.

SENET HUKUKU *(Os.* Senet hukuku, *Fr.* Législation sur les lettres de change, *Al.* Wechselrecht, *İng.* Law of exchange) Senetle ilgili hukuksal kuralların tümü... Ülkemizde Borçlar Kanunu, Medenî Kanun ve Ticâret Kanunu senetle ilgili hukuksal kuralları kapsar.

SENET KARŞILIĞINDA KREDİ *(Os.* Senet mukaabilinde kredi, *Fr.* Crédit papier, *Al.* Wechselkredit, *İng.* Paper credit) Bankaların senetleri rehin tutarak verdikleri kredi.

SENETLER CÜZDANI *(Os.* Senedât cüzdanı, *Fr.* Portefeuille des effets, *Al.* Wechselmappe, Wechselbestand, Wertpapier; *İng.* Bill case) Bir ticâret evinin belli bir anda elinde bulunan alacak senetlerinin tümü... Bankalarda da iskontolu senetlerin tümüne *iskonto belgitliği* (İskonto cüzdanı) denir. Bu deyimler ticâret ve bankacılık dillerinde kısaca *belgitlik* (Cüzdan, Portföy) deyimiyle de dilegetiriliyor.

SENET PULU *(Os.* Senet pulu, *Fr.* Timbre a traite, *Al.* Wechselstempel, *İng.* Bill stamp) Senetlere, içlerinde yazılı miktar oranında, yapıştırılması yasayla zorunlu kılınan pul.

SENET SÜRESİ (*Os.* Senedin vâdesi, *Fr.* Échéance d'un effet, *İng.* Term of bill) Alacaklının alacağını tahsil etmek için borçlusuna tanıdığı ve borçludan aldığı senede yazdırdığı süre... *Bk.* Süre.

SENET TAŞIYICISI *(Os.* Senet hâmili, *Fr.* Porteur d'un effet, *Al.* Wechselinhaber, *İng.* Bill holder) Bir senedi belli bir anda elinde bulunduran... *Bk.* Taşıyana yazılı.

SENET YÜKÜMLÜSÜ *(Os.* Senede kefil, *Fr.* Avaliste, Donneur d'aval; *Fr.* Wechselbürge, *İng.* Avaliste) Bir senedin borçlusu tarafın-

dan ödenmediği takdirde bizzat ödeyeceğini senedin altına yazarak imzalayan kefil... *Bk.* Senete yazılan yükümlenme.

SENİOR KURAMI *Bk.* Perhiz kuramı.

SENYÖR *(Os.* Kurûnu vustâ mâlikâne sâhibi, *Fr.* Seigneur) Feodal toprak sâhibi... Özellikle Marksçı edebiyatta Türkçe yazımıyla kullanılan *senyör* deyimi, dilimize *derebeyi* ya da *zeâmet sâhibi* deyimleriyle çevriliyorsa da bunlardan çok farklı bir yapıdadır. Senyör toprağın, üretim araçlarının ve toprak kölelerinin (serflerin) sâhibidir. Osmanlı üretim düzeni hiçbir zaman Batı feodal düzeni karakteri taşımamıştır. Osmanlı düzeninde toprak devletindir; toprak beylerine sadece işletme ve yararlanma hakları bırakılmıştır. Bundan başka Osmanlı köylüsü de hiçbir zaman toprak kölesi (serf) niteliğinde olmamıştır. *Bk.* Feodalite, Toprak kölesi, Derebeylik, Osmanlı ekonomisi.

SEPET *(Os.* Sepet, *Fr.* Panier, *Al.* Warenbündel, *İng.* Bundle) Orta halli bir ev kadınının alabileceği besin miktarı... Fiyat karşılaştırmalarında kullanılan bir deyimdir ve genellikle bir haftalık besin satınalma gücünü dilegetirir. *File* de denir. Bir sepetlik besin maddesinde geçen yıl ne ödeniyordu, bu yıl ne ödeniyor ya da bu ülkede ne ödeniyor, başka ülkede ne ödenmektedir? Sepetsel karşılaştırma (mukayese) 1979-80 dönemi siyasal edebiyatımızda da kullanılmıştır.

SERBEST ARACI *(Os.* Serbest mutavassıt, *Fr.* Courtier libre, *Al.* Freier Makler, *İng.* Outside broker) Ticâret işlerinde hiçbir yere bağlı olmaksızın çalışan aracı... *Bağlı aracı (Os.* Kayıtlı mutavassıt, *Fr.* Courtier inseret) deyimi karşılığında kullanılır. Yeminli ve devletsel olanları, ayrıca bankalara bağlı bulunanları da vardır. Kurtiyeler, alıcılarla satıcılar arasında aracılık ederler, örneğin bir yük gemisine taşınacak yük bulurlar.

SERBEST DEĞİŞTİRME *(Os.* Serbest mübâdele, *Fr.* Libre échange, *Al.* Freihandel, *İng.* Free trade) Gümrüklerle engellenmeyen ticâret... Ticâreti kısıtlayıcı her türlü devlet müdahalesinin kaldırılması isteğini dilegetirir. *Bk.* Liberalizm.

SERBEST DEĞİŞTİRME İLKESİ *(Os.* Serbest mübâdele mebdei, *Fr.* Principe de libre échange, *Al.* Freihandelspolitik, *İng.* Free trade principle) Devletlerin hiçbir baskısı ve elatması olmaksızın, gerek ulusal sınırlar içinde ve gerekse uluslararası alanda, alışverişin serbestçe yapılmasını isteyen düşünce akımı... XVIII. yüzyılda merkantilizme bir tepki olarak ilkin ekonomici Isaac Gervaise tarafından ilerisürülmüş, Fransız fizyokratlarının ünlü "bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar" sloganıyla Avrupa'ya yayılmış ve İngiliz liberallerinin temel ilkesi olmuştur. *Bk.* Liberalizm, Serbest dış tecim kuramı.

SERBEST DEĞİŞTİRME YANDAŞI *(Os.* Serbest mübâdele taraftarı, *Fr.* Libre-échangiste, *Al.* Freihaendler, *İng.* Free trader) Bağımsız değiştirme ilkesini savunan... *Erkinci* (liberal) deyimiyle de anlamdaştır, nitekim İtalyanlar bu anlamda sadece *liberista* deyimini de kullanırlar. *Bk.* Liberalizm.

SERBEST DIŞ TECİM *(Os.* Serbest ticâreti hârîciye, *Fr.* Commerce extérieur libre, *Al.* Freiaussenhandels, *İng.* Free external trade) Her türlü müdahaleden ve gümrük engellerinden arınmış, tüccârların kârlarına en uygun biçimde ve diledikleri gibi yapabilecekleri dış ticâret... *Bk.* Serbest dış tecim kuramı.

SERBEST DIŞ TECİM KURAMI *(Os.* Serbest ticâreti hârîciye nazâriyesi, *Fr.* Théorie de commerce extérieur libre) Ülkeler arasında ticâretin serbest olması gerektiğini ilerisüren kuram... İlkin Fransız fizyokratlarınca ilerisürülmüştür. Fizyokratlar, İngiliz liberallerinden farklı olarak, bu kuramı bir tarım ürünleri ihracı sorunu olarak ele almışlar ve tarım kesimindeki üreticilerin geniş pazarlara kavuşarak daha çok kâr etmelerini sağlamak istemişlerdir. *Bırakınız yapsınlar (Fr.* Laisser faire) diyorlardı, çünkü *doğal düzen*in gereği budur, genel dengeyi doğal düzen kurar. Daha sonra İngiliz liberalizminin kurucusu Adam Smith, kuramı başka bir yanından işlemiştir. Smith'e göre akıllı bir aile babası dışarda ucuz bulduğunu evinde pahalıya üretmeye kalkmaz, ülkeler de bir ailè babası gibi akıllı olmalıdırlar. En ucuza üretenin saltık üstünlüğü vardır, öyleyse ucuza ürettiğinde uzmanlaşmalıdır. Çeşitli uzmanlıkların birbirlerine serbestçe mal satabilmeleri her birinin yararını sağlayacaktır. Her ülke en ucuz ürettiğini serbestçe satmalı, pahalı ürettiğini de ucuz üretenden serbestçe satın almalıdır. Daha sonra David Ricardo, Smith'in saltık üstünlüğünü, göreli üstünlüğe dönüştürmüş ve ticâretin bu yüzden serbest olması gerektiğini ilerisürmüştür. Bir başka liberal, John Stuart Mill, daha da ileri giderek serbest dış ticârette en yoksul olan ülkenin en çok kazanacağını ilerisürmüştür. Ona göre varlıklı ülkeler daha büyük satın alma gücüne ve

bundan ötürü de daha büyük isteklere sahip olduklarından yoksul ülkelerden daha çok mal alacaklardır. Bununla beraber Mill, yeni gelişen ülkelerde yeni bir sanâyiin yerleşmesi için koruyucu gümrüklerin geçici olarak konabileceğini de kabul etmektedir. Fransız liberali Say'a göre de ithalâtla ihracat birbirlerini otomatik olarak dengeleyeceklerinden dış ticâret serbest olmalıdır. Daha sonra Manchester'liler serbest dış ticâretin ülkelerarası dayanışmayı artıracağını ve savaşı imkânsız kılacağını savunmuşlardır. Serbest dış ticâret kuramını asıl geliştirenler ve liberallerden çok daha bağnazlıkla savunanlar neo-klâsikler olmuştur. Onlara göre serbest dış ticâret her ülkede mal fiyatlarını eşitleyeceği gibi faktör fyatlarını da eşitleyecektir. Ne var ki dayandıkları varsayımlar gerçeklere bütünüyle ters düşmektedir. Onlara göre dünya, eşitlenmiş mal ve faktör fiyatlarıyla, âhenkli ekonomik bir bütündür; bu bütünlükte ne sömürme ne de sömürülme olayı gerçekleşir. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı, Kaynaklar kuramı.

SERBEST GEÇERDEĞER *(Os.* Serbest kur, *Fr.* Cours libre) Fiyatı arz ve talep yasasıyla belirlenen yabancı paraların ulusal paraca değeri... Hükümetler tarafından serbestçe oluşmasına izin verilen kur sistemini dilegetirir ve *sâbit kur* deyimi karşılığında kullanılır. Serbest kur sisteminde yabancı paralar (dövizler) piyasada herhangi bir mal gibi serbestçe alınıp satılır ve fiyatlar da herhangi bir malın fiyatı gibi arz ve talep (sunu ve istem) yasasıyla belirlenir. *Bk.* Geçerdeğer.

SERBEST GİRİŞİM *(Os.* Hür teşebbüs, Serbest teşebbüs; *Fr.* Libre entreprise, *Al.* Freiunternehmen, *İng.* Free enterprise) Serbest rekabet koşullarına göre hiçbir müdâhaleyle engellenmeksizin gerçekleştirilen para kazanma işi... Serbest teşebbüs, bir müteşebbisin rekabet ve piyasa koşullarından başka hiçbir müdâhaleye uğramaksızın bir üretim ya da ticâret işine girişmesini dilegetirir. XIX. yüzyıl İngiliz liberallerinin, Fransız fizyokratlarından etkilenerek, ilerisürdükleri bir ideolojidir. Bu anlayışa göre, birbirlerine sıkıca bağlı kavramlar olarak, üretim ve bunun ticâreti alanında *teşebbüs, rekabet, piyasa, ticâret* ve *dış ticâret* tamamen serbest olmalı ve sürüm-aranım yasası dışında hiçbir etki ya da müdâhaleyle zedelenmemelidir. Ancak bu haldedir ki, bir doğal düzen olan ekonomik düzen otomatik olarak ve en uygun biçimde işler. Gerçekte bütün bu serbestlikler gelişme farklarına dayanan anamalcılığın temel koşuludur ve ancak güçlülerin -sınıf, firma ya da ülke- yararınadır ve güçsüzlerin sömürülmesini gerçekleştirir. Ekonomici J. Robinson "diğer ülkelerin serbest ticârete yönelmesinden İngiltere'nin kaybedecek pek az, ama kazanacak pek çok şeyi vardı" der. *Serbest teşebbüs sistemi* deyimi, *anamalcılık, liberal sistem, piyasa iktisadî sistemi* ve *özel teşebbüs sistemi* deyimleriyle anlamdaştır. *Bk.* Anamalcılık, Anamalın organik bileşimi.

SERBEST KARTELLER *(Os.* Serbest kartel-ler, *Fr.* Cartels conventionnels, *Al.* Freiwillige Kartelle) İlgililerin kendi isteklerine göre kurdukları karteller... Buna karşı devletin zorlamasıyla kurulan karteller de vardır. *Bk.* Kartel.

SERBEST LİMAN *(Os.* Serbest liman, *Fr.* Port libre, *Al.* Freihafen, *İng.* Free port) Gümrük resmi ödemeden girilip çıkılabilen liman.

SERBEST MAL *(Os.* Serbest mal, *Fr.* Marchandise libre, *İng.* Free goods) İnsan emeği geçmemiş doğa ürünleri... İnsan emeğiyle meydana getirilen *ekonomik mal* deyimi karşılığında kullanılır. Hava, güneş ışığı, göller ve akarsular serbest mal sayılır. *Bk.* Mal.

SERBEST PARA *(Os.* Serbest para, *Fr.* Frappe libre, *Al.* Freie Münzpraegung, Freie Auspraegung; *İng.* Free coinage) Halkın altın ve gümüşü darphaneye getirip serbestçe bastırdıkları para... *Bk.* Altın para dizgesi.

SERBEST PAZAR *(Os.* Serbest piyasa, *Fr.* Marché libre, *İng.* Free market) Alışverişin tam rekabet koşulları içinde serbestçe yapıldığı pazar... *Bk.* Pazar.

SERBEST TECİM *(Os.* Serbest ticâret, *Fr.* Commerce libre, *İng.* Free trade) Devlet müdâhalesi olmaksızın yapılan ticâret... Anamalcı ekonominin temel yasası olan *serbestliğin* ticâret alanında da gerçekleşmesini dilegetirir. Bu da, bütün anamalcı serbestlikler gibi, *devlet müdâhalesini reddetme* anlamını kapsar. *Serbest ticâret* deyimi, özel olarak iç ticâret serbestliğini dilegetirmekle beraber, genel olarak *serbest dış ticâret* deyimiyle anlamdaştır. XIX. yüzyıl İngiliz liberallerinin ilerisürdükleri *serbestlik* görüşüne göre serbestlik, eşanlamda özgürlük, gelişmenin temel koşuludur. Serbest dış ticâret yandaşlarına göre bütün ülkeler için kârlı olan uluslararası işbölümü, bütün ülkelerin potansiyel ve reel gelirlerinin yükselmesi ve refaha ulaşmaları ancak

ve ancak ticâretin serbestliğiyle mümkündür. Bu görüşün ne kadar yanlış olduğunu, gerikalmış ülkelerin durumları bir yana, bizzat anamalcı serbestliğin anamalcı tekelciliğe dönüşmesi de göstermiştir. *Bk.* Tekelci anamalcılık.

SERBEST TECİM BÖLGESİ *(Os.* Serbest ticâret mıntıkası, *Fr.* Zone de commerce libre, *İng.* Free trade zone) Anlaşma dışı ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası izlemeksizin aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırmak için anlaşan ülkelerin meydana getirdikleri bölge... Anlaşma dışı ülkelere de ortak bir gümrük tarifesi uygulayan *gümrük birliği* karşılığında kullanılır. Her iki deyim arasındaki ayrım, anlaşma dışı ülkelere karşı izlenecek gümrük politikasından doğar. *Serbest ticâret bölgesi*ni meydana getiren ülkeler, anlaşma dışı ülkelere karşı ayrı ayrı kendi gümrük politikalarını sürdürürler. Örneğin bir zamanlar *Ortak Pazar* dışında kalan ve bu pazarın geleceğinden kuşkulanan Avrupa'nın yedi ülkesi (İngiltere, İsviçre, İsveç, Norveç, Danimarka, Portekiz, Avusturya) aralarında böyle bir *serbest ticâret bölgesi* kurmuşlardı.

SERBEST UĞRAŞI *(Os.* Serbest meslek, *Fr.* Profession libre, *İng.* Free art) Devletsel ya da tecimsel hiçbir kuruma bağlı olmaksızın yapılan meslek... Memur olmayan hekim, avukat, mühendis vb. gibi meslek sahiplerine *serbest meslek erbâbı* denir.

SERBEST YABANCI PARA *(Os.* Serbest döviz, *Fr.* Devise convertible, Libre devise; *Al.* Freie Devisen, Konvertible Devisen; *İng.* Free currency, Free exchange rate) Uluslararası ödeme aracı niteliğindeki yabancı para... Dönüştürülebilir (konvertibl) niteliktedir, bu yüzden bağımsız yabancı paraya *sâbit kurlu konvertibilite (Fr.* Convertibilité a taux stable, *Al.* Konstante Wechselkursen, *İng.* Convertibility with stabilized exchange rate) de denir. Merkez bankaları bunları yedek olarak elde bulundurur ve tavan fiyatından yükseğe çıkma ya da taban fiyatından aşağı düşme eğilimleri belirdiğinde piyasaya sürerek düzenleyici bir rol oynarlar.

SERBEST YARIŞMA *(Os.* Serbest rekabet, *Fr.* Libre concurrence, *Al.* Freier Wettbewerb, *İng.* Free competition) Devlet müdâhalesi ve tekel etkisi bulunmayan bir pazarda gerçekleşen rekabet... Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmadığı varsayımsal bir durumu dilegetiren *tam rekabet* deyimiyle anlamdaştır, *saf rekabet* de denir. Kimi ekonomicilere göre böylesine bir rekabet hiçbir yerde ve hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. *Bk.* Liberalizm, Rekabet.

SERGEN *(Os.* Vitrin, *Fr.* Vitrine, Devanture; *Al.* Schaufenster, *İng.* Showcase, Show window, Shop window) Mal satan yerlerin sokağa bakan yerinde malları göstermek için düzenlenen camlı bölme... *Bk.* Sergileme.

SERGİ *(Os.* Meşher, *Fr.* Exposition, *Al.* Ausstellung, *İng.* Exhibition show, Exposition, Exhibit) Her türlü ürün ve yapımları tanıtmak ya da satmak için bunların topluca gösterildikleri yer.

SERGİCİ *(Os.* Sergici, *Fr.* Exposant, *Al.* Aussteller, *İng.* Exhibitor) Satılık mal sergisi yapan kişi... *Bk.* Sergi.

SERGİLEME *(Os.* Teşhir, *Fr.* Étalage, *Al.* Auslage, *İng.* Show) Bir şeyi tanıtmak ya da satmak için belli bir yere koyup gösterme... *Bk.* Sergi.

SERVET *(Os.* Servet, *Fr., İng.* Fortune, *Al.* Vermögen, Habe) Zenginliği meydana getiren ekonomik değerler toplamı... Arapçadır; Fransızcada bu anlamda *fortune,* anlamdaşları olan *zenginlik* anlamında *richesse* ve *mal* anlamında *biens* deyimleriyle dilegetirilir. Türkçemizde bu üç anlam için sırasıyla *varlık, zenginlik* ve *mal* deyimleri kullanılır. Eskiden *ekonomi* anlamında *iktisat*'a *ilmi servet* denirdi. Diyalektik anlayışa göre servet, artık-değerlerden meydana gelir. Anamalcı ekonomi öncesinde üretimin amacı servet değil, insandı. Anamalcı üretimde bu amaç değişmiş ve servet olmuştur. "Servet, bireyin dışında kalan ve iğreti olarak onun yanında yer alan maddesel bir niteliktir". Antik çağda Aristoteles *servet* amacını güden eylemleri *ekonomik* olandan ayırmış ve bunları *krematistik* saymıştır. Bununla beraber fizyokratlardan bu yana bütün ekonomi öğretileri *servetin kaynağını* aramışlardır. Örneğin merkantilistler servetin kaynağını değiştirme olayında bulmuşlar, bu yüzden ticâreti ve tüccârı ulusal zenginliğin gerçekleşmesinde en verimli etken saymışlardır. Fizyokratlarsa bunun tarımsal üretimle gerçekleştiğini ilerisürmüşlerdir. Liberalizmin babası sayılan Adam Smith'in ünlü yapıtı da *Ulusların Zenginliği* adını taşır. Demek ki *ekonomi,* Aristoteles ve Marx'a rağmen, hemen bütün metafizik dünya görüşü kampında, Osmanlıların diliyle *ilmi servet* sayılmıştır. Bu anlayışın en gelişmiş biçimi de anamalcı ekonomide gerçekleşmiştir. *Bk.* Ekonomi, Anamalcılık.

SESLENME *(Os.* Hitâp, *Fr., Al.* Appel, *İng.* Appeal) Bir kimseye söz yöneltme... Sözün birine yöneltildiğini kendisine anlatmak için kullanılan sözcüğü ya da söz takımını da dilegetirir. Tecimsel anlamdaki seslenmeye *çağrım (Os.* Dâvet, Apel; *Fr.* Appel, *Al.* Einforderung, *İng.* Call) denir ki şirketlerde ortak ya da paydaşların taahhüt ettikleri sermâyeyi tamamlamaya çağrılmalarını dilegetirir. Bir anonim şirket, sermâyesinin en az dörtte biri ödenmek koşuluyla kurulabilir. Geri kalan sermâye belli sürelerde ve belli oranlarda parça parça da alınabilir. İşte bu parçaların istenmesine tecimsel dilde birinci apel, ikinci apel vb. denir.

SEVİNMELİK *(Os.* Bahşiş, *Fr.* Pourboire, *Al.* Trinkgeld, *İng.* Tip, Beer money) Hizmet gören bir kişiye fazladan verilen para... Hizmet göreni mükâfatlandırma, hoşnut etme amacını taşır. Garson ve benzerlerine verilen yüzdeler bahşiş değil, bir çeşit ücret niteliğindedir. Bu yüzdelerden daha fazla bir para verilirse o bahşiş olur.

SIKI ÇALIŞMA *(Os.* Kampanya, *Fr.* Campagne) Hızlı çalışma dönemi... Örneğin bir fabrikanın sıkı bir üretim dönemine girmesi bu deyimle dilegetirilir, *savaşım* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda *propaganda kampanyası (Fr.* Campagne de propagande) denir.

SIKI PARA POLİTİKASI *Bk.* Friedman kuramı.

SIKIYÖNETİM *(Os.* İdârei örfîye, *Fr.* État de siége, *Al.* Ausnahmezustand, *İng.* State of siege, Martial law; *Lâ.* Obsidio) Olağanüstü durumlarda ülkenin güvenliğini sağlamak için askersel gücün yardımıyla sağlanan yönetim... Anayasalara göre bu yönetim ancak savaş durumunda ve savaşı gerektirecek durumlarda ya da bir başkaldırma (isyân) hareketinde ve genel olarak ülkenin tehlikeye düştüğünü gösteren belirtiler görüldüğünde gerçekleştirilir. Bu yönetim sürecinde özgürlükler kısıtlanır.

SINÂÎ *(Os.* Sınâî, *Fr.* Industriel, *Al.* Industriell, *İng.* Industrial) Sanâyiyle ilgili... Sanâyie değgin olanı dilegetirir. *Bk.* Sanâyi.

SINÂÎ HAKLAR *(Os.* Sınâî haklar, *Fr.* Droits industriels, *Al.* Gewerbliche Schutsrechte, *İng.* Patent rights) Sanâyi ile ilgili tüm haklar... İhtirâ beratları, fabrika ve ticâret markaları, ticâret ünvânları, sanâyi keşif ve icâtlarından yararlanma, yasadışı rekabetten korunma vb. gibi haklar böyledir.

SINÂÎ KÂR *(Os.* Smâî kâr, *Fr.* Profit industriele, *Al.* Gewerbliche Profit, *İng.* Industrial profit) Sanâyi anamalının elde ettiği artık-değer... *Tecimsel kazanç* (Ticârî kâr) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Artık-değer.

SINÂÎ KREDİ *(Os.* Sınâî kredi, *Fr.* Crédit industriel, *Al.* Industriekredit, *İng.* Industrial credit) Sanâyi kuruluşları ve girişimler için verilen kredi... Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'nun 16. maddesinde tanımlanmıştır.

SINÂÎ MERKANTİLİZM *(Os.* Sınâî merkantilizm, *Fr.* Mercantilisme industriel, *Al.* Gewerbemerkantilismus, *İng.* Industrial mercantilism) Sömürgeler elde ederek ucuz hammadde ithal edip mâmûl madde ihracı siyasası... *Kolbertizm* ve *Fransız merkantilizmi* deyimleriyle anlamdaştır. Sadece Fransa'da değil, birçok Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır. *Bk.* Merkantilizm.

SINÂÎ MÜLKİYET *(Os.* Sınâî mülkiyet, *Fr.* Propriété industrielle, *Al.* Gewerbliches Eigentum, *İng.* Industrial property) Smâî haklar üstündeki hukuksal mülkiyet... Bu mülkiyet, uluslararası anlaşmalarla korunmuştur. *Bk.* Smâî haklar.

SINIF *(Os.* Sınıf, *Fr.* Classe, *Al.* Klasse, *İng.* Class) Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim düzeninde üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından çıkar ortaklığıyla birleşmiş insan kümesi... Sınıf, tarihsel bir olgudur ve üretim araçları üstünde özel mülkiyetin elde edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte *sınıflı toplum,* üç sosyo-ekonomik yapı içinde gerçekleşmiştir: Köleci, feodal ve anamalcı. İlk sınıflar *köle sahipleri sınıfı*'yla *köle sınıfı*'dır. Köleci toplumda oluşan bu sınıflar feodal toplumda *toprak sahipleri sınıfı*'yla *toprak köleleri sınıfı*'na dönüşmüştür. Feodal toplumun bağrında oluşan *anamalcı sınıfı*'yla *emekçi sınıfı* da anamalcı üretim düzenini oluşturmuştur. *Sınıf* niteliği taşımayan birleşik insan kümelerine de (örneğin memurlar, aydınlar, serbest meslek sahipleri, esnaf vb.) *küme (Os.* Zümre, *Fr.* Groupe) denir. Bunlar her çeşit sınıftan olabilirler ve aralarında sadece mesleksel olarak (eşdeyişle üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından değil) çıkar birliği vardır, temel çıkarları bağlı bulundukları sınıfın çıkarlarıdır, bundan ötürü de aralarında sadece mesleksel bir birlik vardır, sınıfsal bir birlik yoktur. Sınıflı toplumların tarihi, bu sınıfların sürekli olarak çekişmelerinin tarihidir. Çekişme, sadece sınıfsal karşıtlıktan doğmaz, sınıfsal ilericilikten ve gericilikten de doğar. Örneğin bir öncekine

göre ilerici olan toprak sahipleri sınıfı köle sahipleri sınıfıyla, anamalcı sınıfı hem köleci sınıfıyla (örneğin Amerika'nın kuzey-güney savaşları) hem de toprak sahipleri sınıfıyla (örneğin anamalcı toprak reformu) çekişir.

SINIFLANDIRMA *(Os.* Tasnif, *Fr., İng.* Classification, *Al.* Klassifikation) Ortak özellikler taşıyanları bölümleme ve sıraya koyma... Sınıflandırma, ekonomik istatistiklerde belli bir amaca göre yapılır. *Bk.* Sayıbilim.

SINIR
1. *(Os.* Hudût, *Fr.* Frontiére, *Al.* Grenze, *İng.* Frontier, Border; *Lâ.* Finis) Komşu iki ülkenin topraklarını birbirinden ayıran çizgi... Medenî hukukta, tapu sicilinde bağımsız olarak kayıtlı bulunan taşınmazların (gayrımenkullerin) birbirlerine bitiştiği yeri dilegetirir. Medenî Kanun'un 645 ve 646. maddelerine göre taşınmazların sahipleri sınırlarını saptamakta karşılıklı yardım göreviyle yükümlüdürler.
2. *(Os.* Had, *Fr.* Limite, *Al.* Limitum, *İng.* Limit, *Lâ.* Limes) Banka ve borsa işlemlerinde tanınan değer tavanı... Örneğin bir tüccârın bir bankadan alabileceği en çok kredi, o tüccârın kredi limitidir. Bu anlamda *sınır*, üstüne çıkılamayacak olan *tavan*'ı dilegetirir. Bunun gibi, altına inilemeyecek olan *taban*' lar da vardır (örneğin, asgârî ücret) ki *sınır* deyimiyle de dilegetirilir.

SINIRLAMALAR *(Os.* Tahditler, *Fr.* Limitations) Tüketicinin kendisine gerekeni en uygun biçimde elde etmesi için tüketim mallarında ve miktarlarında yapması gereken sınırlamalar... Metafizik ekonomi anlayışının önemseyerek uğraştığı konulardan biri de tüketicinin en az mâliyetle ihtiyaçlarını en uygun (optimal) olarak nasıl gidereceği sorunudur. Örneğin tüketicinin günlük beslenmesi için belli bir kaloriye ihtiyacı vardır. Diyelim ki elinde beş lirası var. Bu beş lirasıyla çeşitli besin maddeleri alabilir. Örneğin iki kilo üzüm ya da on ekmek ya da yarım kilo peynir alabileceğini varsayalım. Yapılan hesaplara göre en az mâliyetle yeterli kaloriyi sağlayabilmesi için tüketicinin, alabileceği birçok mallarda ve o malların miktarlarında *tahditler* (sınırlamalar) yapması ve örneğin bir ekmek, yarım kilo üzüm ve 250 gram peynir alması gerekecektir.

SINIRLI ARTIRMA *(Os.* Mahdût müzâyede, *Fr.* Enchéres entre les intéressés, *Al.* Nicht öffentliche Versteigerung, *İng.* Private sale by auction) Belli kimselerin katılabileceği artırma... Örneğin Medenî Kanun'un 591. maddesine göre terekeye dahil olup taksim edilmeyen malların müzâyedesine sadece mirâsçıların katılabileceğine karar verilebilir, bu durumda yabancılar bu artırmaya katılamazlar. *Bk.* Artırma.

SINIRLI SORUMLULUK *(Os.* Mahdût mes'uliyet, *Fr.* Responsabilité limitée, *Al.* Beschraenkte Haftphlicht, *İng.* Limited liability) Belli bir pay miktarıyla sınırlı olan sorumluluk... Örneğin limited şirketlerin ortaklarının sorumlulukları, yatırdıkları sermâye miktarıyla sınırlıdır. Sınırlı sorumluluk, ortaklarının alacaklılara karşı sorumluluğunu kendi paylarıyla sınırlar. *Bk.* Sınırlı sorumlu ortak, Sınırsız sorumlu ortak.

SINIRLI SORUMLU ORTAK *(Os.* Komanditer, *Fr.* Commanditaire, *Al.* Kommanditist, Kommanditaer; *İng.* Silent partner, Partner with limited liability) Sorumluluğu koyduğu sermâye miktarıyla sınırlı olan ortak... Özellikle komandit şirketlerin, sorumlulukları koydukları sermâyeyle sınırlanmış olan ortaklarını dilegetirir. Komanditer ortak, gerçek bir kişi olabileceği gibi, bir tüzel kişi de olabilir. Bu türlü ortaklar idâre ve temsil hakkına sahip değildirler, kârdan paylarını alırlar ama zarara sermâyeleri oranında katılırlar. Daha açık bir deyişle, örneğin beş yüz liralık hissesi bulunan komanditer ortak, şirket çok kâr ederse çok büyük bir kâr payı alır, ama şirket zarar ederse sadece beş yüz lirasını yitirir ve daha fazla bir para vermekle yükümlü olmaz. *Bk.* Sınırsız sorumlu ortak.

SINIRSIZ SİGORTA *(Os.* Hudûtsuz sigorta, *Fr.* Assurance illimitée, *Al.* Unbegrenzte Versicherung, *İng.* Unlimited insurance) Ödenecek paranın önceden saptanmadığı sigorta... İsviçre ve İtalya gibi ülkemizde de yasaklanmış olan bu sigorta biçimi özellikle Anglo-sakson ülkelerinde uygulanmaktadır. Anglo-sakson ülkelerinde genellikle sorumluluk (mes'uliyet) sigortaları sınırsız sigorta poliçeleri verilmekle yapılır, sigorta bedeli önceden saptanmaz. *Bk.* Sigorta.

SINIRSIZ SORUMLU ORTAK *(Os.* Komandite, *Fr.* Commandité, *Al.* Persönlich haftender Gesellschafter, Komplementaer; *İng.* Responsible partner with unlimited liability) Şirket alacaklılarına karşı sorumluluğu sınırlanmamış olan ortak... Komandit şirketlerin yönetim ve temsil yetkisi taşıyan ortakları şirket alacaklılarına karşı sınırsız olarak sorumludur, alacaklılar gerektiğinde bunlara başvurabilirler ve iflâslarını isteyebilirler. Her

komandit şirketin ticâret ünvânında en az bir komandite ortağın ad ve soyadının bulunması zorunludur. Tüzel kişiler komandite ortak olamazlar, bunların gerçek kişiler olması şarttır. *Bk.* Sınırlı sorumlu ortak.

SIRA *(Os.* Derece, *Fr.* Degré, Grade, Rang; *Al.* Grad, Rang; *İng.* Degree, Rank, Order; *Lâ.* Gradus, Locus, Ordo) Alacaklıların alacaklarını alma sırası... Medenî Kanun'un 785, 786, 787. maddeleriyle İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 206. ve Ticâret Kanunu'nun 1295 ve 1309. maddelerinde bu anlamda kullanılmıştır. Üstüne ipotek konulmuş gayrimenkullerin satışında alacaklıların ipotek sırasını dilegetirir. Ayrıca Medenî Kanun'un 17. maddesine göre hısımlıktaki yakınlık ölçüsünü dilegetirmek için de kullanılmıştır. Memurluk hükümlerinde de memur ve hizmetlilerin maaş ve ücret sıralarını dilegetirir.

SIRA HAKKI *(Os.* Mertebe hakkı, *Fr.* Droit de priorité, *Al.* Reihenfolge, *İng.* Order of priority) Öncelik hakkı... *Öncelik hakkı* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Sıra.

SIRAL YARAR *(Os.* Ordinal fayda, *Fr.* Utilité ordinale, *Al.* Ordinalnutzen, *İng.* Ordinal utility) Niteliğiyle ve kıyaslamayla ölçülebilen yarar... *Nicelikçe ölçülebilen yarar'ı* dilegetiren *sayısal yarar* (Kardinal fayda) deyimi karşılığında kullanılıyor. Her iki deyim de marjinalci ekonominin ürünüdür. *Değere* kaynak olarak *fayda* alınınca bu *faydayı ölçmek* gerekiyordu. Daha açık bir deyişle, değeri nesnel alandan öznel alana kaçırmak yetmemişti; bilim yapabilmek için bu öznelliği bile nesnel olarak ölçmek gerekirdi. Gerçekte *ölçmek* demek, nicelikçe ölçmek demektir; hiçbir değer niteliğiyle ölçülemez. Örneğin beş elmanın üç elmadan daha çok olduğu söylenebilir, ama çok güzelin daha az güzelden kaç defa daha güzel olduğu söylenemez. Bu yüzden *sayısal faydayı* ilerisüren marjinalciler, çıkmaz bir hesap peşinde olmakla beraber, *sırasal faydayı* ilerisüren marjinalcilerden, hiç değilse varsayımlarında, daha bilimseldirler. *Sırasal fayda* deyimi, E. Y. Edgeworth tarafından ilerisürülmüştür ve *malların tüketicilerce tercih edilme sıralarını* dilegetirir. Bu sıralar, diyagramlarda *kayıtsızlık eğrileri* denilen çizgilerle gösterilir. Bu anlayış, tüketiciyi tüm akıl ölçüleriyle davranan bir varlık sayar ve *rasyonel tüketici* deyimiyle niteler. Burada da öznellikten nesnelliğe zorunlu bir çıkış vardır, sayısız tüketiciler arasında nesnel bir ölçü (akıl) gerekmiştir; yoksa bir aptal hiç de ekonomik olmayan bir nedenle şu malı ötekine tercih edebilir. Tüketicilerin hepsini hem *akıllı*, hem de üstelik *aynı akılda* saymak gerekir ki ortak ve nesnel bir ölçü bulunabilsin. *Sırasal fayda* anlayışına göre bu akıllı tüketicinin tercihleri, geliriyle piyasa fiyatları tarafından belirlenmektedir. Yani akıllı tüketici, cebindeki parasına ve piyasadaki malların fiyatlarına bakarak, çok akıllıca davranmak şartıyla, şu malı bütün öteki mallara tercih edecektir. Demek ki bu mal, bu gelir ve bu fiyatlarla, bu akıllı tüketici için en faydalı olan maldır. Malların değer sıraları, akıllı tüketicilerin bu tercih sıralarına göre sıralanmaktadır. Bütün bu varsayımlar, akıllı ekonomicilerce bilimsel sayılmaktadır. *Bk.* Marjinalcilik, Sayısal yarar.

SIVI MALLAR *(Os.* Mâyi emtia, *Fr.* Matiéres liquides, *İng.* Wet goods) Sıvı nitelikli mallar... Gaz, zeytinyağı, sirke ve benzerleri böyledir. *Bk.* Mal.

SİF *Bk.* Cif.

SİF SATIŞ *(Os.* Sif satış, *Fr.* Vente caf, *Al.* Cifkauf, *İng.* Sale cif) Satılan şeyin parasını, gemi navlununu ve sigorta ücretini kapsayan bir bedelle limanda teslim koşuluyla yapılan satış... *Bk.* Cif, Satış.

SİGORTA *(Os.* Sigorta, *Fr.* Assurance, *Al.* Versicherung, *İng.* Insurance) Herhangi bir şeyde olabilecek bir zararın parayla karşılanacağının önceden garanti edilmesi... Yangından cam kırılmasına, su baskınından hırsızlığa, gemi batmasından trafik kazâsına, hastalıktan ölüme kadar çeşitli zarar olasılıkları (ihtimâlleri) sigorta konusu olabilir. *Sigorta,* gelecekteki bir zararı garantilemek için şimdiden zarar etmeyi göze almak demektir, eşdeyişle bir *rizikoya katlanmadır.* Ne var ki bu katlanma, muhtemel büyük zararı garantilemek için kesin küçük zararı (sigorta primi) göze almakla gerçekleşir. *Kumar* da aynı katlanışı ters açıdan gerçekleştirir, muhtemel büyük kazancı elde edebilmek için muhtemel küçük zararı göze aldırır. Her ikisi de aynı yapıda olmakla beraber *sigorta* kesinliğin ihtimale, *kumar* ihtimalin kesinliğe tercih edilişidir. Sigortaya yatırılan anamal, üretici olmayan bir anamaldır ve anamalın dolaşımında (sermâyenin tedâvülü) onun korunması için gerekli bir masraftır. Kimi anamalcılar sigortaya yatırdıkları anamaldan kâr sağlayabilirler, oysa sigorta masrafları anamalcı sınıfın tümü için zarardır. Daha açık bir deyişle, sigorta, kimi anamalcıların zararlarını kapatarak bu zararları bütün anamalcı sınıfa dağıtmış

olur. Marjinalci ekonomi anlayışı sigorta kurumunu da *fayda* ölçüsüyle açıklar. Bu düşünceye göre deniz kenarında geçirmek istediğiniz tatilinizi yağmura karşı sigorta ettirebilirsiniz, çünkü bunda kaybedilmesi muhtemel (sigorta edilebilir) bir fayda vardır; ama yılbaşında kar yağmayacağı hakkındaki kanunların teminatı altında bir bahse girişemezsiniz, çünkü bunda kaybedilmesi muhtemel bir fayda yoktur. Kumar ve bahisten doğan alacakları kanunlar bu yüzden himaye etmez. Aynı nedenden ötürü kar yağmaması ihtimali bir kayak işletmesince sigorta ettirilebilir, çünkü kar yağmaması halinde kayak işletmesince kaybedilecek bir fayda sözkonusudur. *Sigorta* deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Yangın sigortası (İng.* Fire insurance), *hastalık sigortası (İng.* Disease insurance), *genel sigorta (İng.* General insurance), *binâ sigortası (İng.* Houseowner's comprehensive insurance), *makine sigortası (İng.* Machinery insurance), *deniz sigortası (İng.* Marine insurance), *analık sigortası (İng.* Maternity insurance), *sanâyi sigortası (İng.* Prudential insurance, Industrial insurance), *nakliye sigortası (İng.* Transportation insurance, Transit insurance), *çocuk sigortası (İng.* Children insurance), *zorunlu sigorta (İng.* Compulsory insurance), *kişisel sigorta (İng.* Insurance of person), *yaşam sigortası (İng.* Life insurance), *ömür boyu sigorta (İng.* Whole life insurance), *işsizlik sigortası (İng.* Unemployment insurance), *hırsızlık sigortası (İng.* Theft insurance), *ölüm sigortası (İng.* Insurance against death), *sakatlık sigortası (İng.* Insurance against disability), *doğal âfetler sigortası (İng.* Insurance against power of nature), *mal sigortası (İng.* Insurance of goods), *gelir sigortası (İng.* Insurance of interest), *hayvan sigortası (İng.* Insurance of livestock), *savaş sigortası (İng.* Insurance against war risk), *kâr kaybetme sigortası (İng.* Insurance of net profit and standing charges), *kirâ zararı sigortası (İng.* Insurance of rent), *ev eşyâsı sigortası (İng.* Insurance on household goods), *hava sigortası (İng.* Insurance respecting aerial transportation), *kazâ sigortası (İng.* Accident insurance), *yaşam boyu gelir sigortası (İng.* Annuity insurance), *toplu sigorta (İng.* Collective insurance), *hekim tazminât sigortası (İng.* Doctor's indemnity insurance), *deprem sigortası (İng.* Earthquake insurance), *işçi kazâ sigortası (İng.* Employer's liability insurance), *yabancı parayla sigorta (İng.* Foreign currency insurance), *yük sigortası (İng.* Freight insurance), *tarım sigortası (İng.* Growing crops insurance), *doluya karşı sigorta (İng.* Hail insurance), *sağlık sigortası (İng.* Health insurance), *hastalık giderleri sigortası (İng.* Hospital benefits insurance), *gemi sigortası (İng.* Hull insurance), *zarar sigortası (İng.* Indemnity insurance), *kara sigortası (İng.* Land insurance), *sorumluluk sigortası (İng.* Liability insurance), *bagaj sigortası (İng.* Luggage insurance), *götürü sigorta (İng.* Lump-sum insurance), *otomobil sigortası (İng.* Motor-car full comprehensive insurance), *ipotek sigortası (İng.* Mortgage insurance), *karma sigorta (İng.* Mixed insurance), *kazanç sigortası (İng.* Profits insurance), *bölümsel sigorta (İng.* Partial insurance), *özel sigorta (İng.* Private insurance), *ortaklık sigortası (İng.* Partners insurance), *tren yolculuğu sigortası (İng.* Railway passenger's insurance), *soygun sigortası (İng.* Robbery insurance), *yağmur sigortası (İng.* Rainweather insurance), *nehir sigortası (İng.* River insurance), *toplumsal sigorta (İng.* Social insurance), *devlet sigortası (İng.* State insurance), *fırtına sigortası (İng.* Windstorm insurance).

SİGORTA BELGESİ *(Os.* Sigorta şahâdetnâmesi, *Fr.* Certificat d'assurance, *Al.* Versicherungszertifikat, *İng.* Certificate of insurance, Insurance certificate) Sigorta poliçesinde değişiklik yapılması gerektiğinde poliçeye ek olarak düzenlenen belge... Kimi ülkelerde *sigorta ödeği eki* (Zeyilnâme) niteliğindedir. Ne var ki Ticâret Kanunu'nun 734. maddesine göre bu *ekbelge*'ler sigortanın özel şartlarını içermedikçe ve öteki şartlar hakkında sigorta poliçesine atfen düzenlenmedikçe sigorta poliçesi yerine geçmez.

SİGORTACI *(Os.* Sigortacı, *Fr.* Assureur, *Al.* Versicherer, *İng.* Insurer) Sigorta eden... Sigorta tazminâtını ödemeyi üstleneni dilegetirir, sigorta sözleşmesinin taraflarından biridir, ya bir kamu kuruluşu ya da anonim bir şirkettir.

SİGORTA DEĞERİ

1. *(Os.* Sigorta bedeli, *Fr.* Somme assuré, *Al.* Versicherungssumme, *İng.* Insurance money) Zararın gerçekleşmesi durumunda sigortacının ödemesi gereken para... Sigorta sözleşmesinde yazılıdır, genellikle paradır, ama mal olarak (aynen) yerine getirilmesi gereken bir borç da olabilir. Sigortacının ödemesi gereken, sigortalının fiilen uğradığı zarar miktarıdır. Mal sigortalarında bu bedel, malın zararın gerçekleşmesi sırasındaki değeridir.

2. *(Os.* Sigorta kıymeti, *Fr.* Valeur assurée, *Al.* Versicherungswert, *İng.* Insurable value) Sigorta ettirilen şeyin değeri... Bu değer, si-

gorta ettirilen şeyin sigortalı için temsil ettiği yararı dilegetirir.

SİGORTA DÜŞERLİĞİ *(Os.* Sigorta primi, *Fr.* Prime d'assurance, *Al.* Versicherungspraemie, *İng.* Insurance premium) Sigortalının sigorta tazminatı karşılığında sigorta şirketine ödediği prim.

SİGORTA HESAP BELGESİ *(Os.* Sigorta hesap fişi, *Fr.* Fiche de compte d'assuré, *İng.* Account paper of insured people) İşlerinden ayrılan sigortalı işçilere işveren tarafından düzenlenip verilen sigorta bordrosu.

SİGORTA HESAP ÇİZELGESİ *(Os.* Sigorta kartı, *Fr.* Carte de compte d'assurance, *İng.* Insurance account card) Sigortalı işçilere verilen ve sigortalı olduklarını saptayan kart... Bu kart, aynı zamanda, sigortalının ödediği primleri de kapsayabilir.

SİGORTA İŞGÖREVİ *(Os.* Sigorta acentesi, *Fr.* Agent d'assurance, *Al.* Versicherungsagent, *İng.* Insurance agent, Insurance broker) Sigorta olmak isteyenlerle sigorta şirketi arasındaki aracı... Bu aracı bir şirket ya da kişi olabilir, yetkisi sigorta şirketiyle yaptığı sözleşmede yazılıdır. Hukuk açısından sigortacının vekili sayılır, sigorta poliçesini imza edebilir.

SİGORTA KARŞILIĞI ÖNDELİK *(Os.* Sigorta mukaabilinde avans, *Fr.* Avance sur police d'assurance, *İng.* Advance on insurance policy) Hayat sigortası poliçesi teminat gösterilerek alınan borç para.

SİGORTA KOLU *(Os.* Sigorta şûbesi, *Fr.* Branche d'assurance, *İng.* Insurance branch) Çeşitli sigorta konularında işlem yapmak üzere ayrılan sigorta şûbeleri... Örneğin hastalık sigortası, kazâ sigortası, gebelik sigortası vb. ayrı birer sigorta kolu ya da dalıdır.

SİGORTA KÜTÜĞÜ SAYISI *(Os.* Sigorta sicil numarası, *Fr.* Numéro de régistration d'assurance, *İng.* Insurance registration number) Sigortalı işçilere Sosyal Sigortalar Kurumu'nca verilen sicil numarası.

SİGORTALAMAK *(Os.* Sigorta etmek, *Fr.* Assurer, *Al.* Versichern, *İng.* To insure) Herhangi bir şeyde olabilecek bir zararın parayla karşılanacağını önceden garanti etmek... Örneğin bu anlamda *deniz kazâsına karşı sigorta etmek (Fr.* Assurer contre les risques de mer, *Al.* Gegen seegefahr versichern, *İng.* To insure against sea-risk)'ten sözedilir.

SİGORTALI *(Os.* Sigortalı, Sigorta edilen, *Fr.* Assuré, *Al.* Versicherter, *İng.* Insured, Assured) Sigorta edilen... Sigorta konusu olan zararın gerçekleşmesi durumunda sigorta şirketinin kendisine tazminât ödemeyi taahhüt ettiği kişiyi dilegetirir.

SİGORTALI BELGESİ *(Os.* Sigorta kartı, *Fr.* Carte d'assurance, *İng.* Insurance card) Sosyal Sigortalar Kurumu'nca sigortalı işçilere verilen resimli kimlik kartı.

SİGORTA ORTAKLIĞI *(Os.* Sigorta şirketi, *Fr.* Compagnie d'assurance, *Al.* Versicherungsgesellschaft, *İng.* Insurance company) Sigorta işlemleri yapan şirket.

SİGORTA ÖDEĞİ *(Os.* Sigorta poliçesi, *Fr.* Police d'assurance, *Al.* Versicherungspolice, *İng.* Insurance policy) Sigorta senedi... Kısaca *ödek* (poliçe) de denir, *poliçe* deyimi bir anlamda *sigorta poliçesi* demektir ve belli bir parayı belli bir sürenin sonunda kendi adına ya da bir başkasının buyruğuna ödemesi için alacaklının borçluya yazdığı bildiriyi dilegetirir. *Bk.* Ödek.

SİGORTA ÖNERİSİ *(Os.* Sigorta teklifnâmesi, *Fr.* Proposition d'assurance, *Al.* Versicherungsantrag, *İng.* Insurance proposition) Sigorta yaptırmak isteyen kişiye sigortacı tarafından sunulan basılı kâğıt... Sigorta yaptırmak isteyen bu kâğıdı doldurup imzaladıktan sonra sigortacıya verir, bu öneri hukuk açısından sigortacıya karşı bir *icâp* niteliğindedir, eşdeyişle yürürlüğe girebilmesi sigortacının *kabul*'üne bağlıdır ve *kabul* yapılmadıkça sigortacıyı bağlamaz. Daha açık bir deyişle, bu öneriyi sigorta yaptırmak isteyene vermekle sigortacı hiçbir taahhüde girmiş olmaz.

SİGORTASIZ *(Os.* Sigortasız, *Fr.* Non assuré, *Al.* Unversichert, *İng.* Uninsured) Sigorta yaptırmamış ya da sigortası yapılmamış... Örneğin bu anlamda "ev yandı, hem de sigortasızdı" denir.

SİGORTA SÖZLEŞMESİ *(Os.* Sigorta mukavelesi, *Fr.* Contrat d'assurance, *Al.* Versicherungsvertrag, *İng.* Insurance contract) Sigorta anlaşmasını saptayan belge... Ticâret Kanunu'nun 966. ve onu izleyen maddelerine göre *sigorta poliçesi* de denir. *Bk.* Sigorta ödeği.

SİGORTA SÖZLEŞMESİNİ YAPAN *(Os.* Sigorta ettiren, *Fr.* Preneur d'assurance, *Al.* Versicherungsnehmer, *İng.* Insurance taker, Ta-

ker of insurance policy) Sigorta şirketi adına sigorta sözleşmesini yapan ve imza eden kişi... Ticâret Kanunu'nda *sigorta akdini yapan* deyimi kullanılmıştır. *Bk.* Sigortalı.

SİGORTA UZMANI *(Os.* Sigorta mütehassısı, Aktüer; *Fr.* Actuaire, *Al.* Versicherungsstatistiker, *İng.* Actuary) Sigorta kurumunun istatistiklere dayanan hesaplarını hazırlayan uzman.

SİGORTA YARARI *(Os.* Sigorta menfaati, *Fr.* Intérêt assuré, *Al.* Versicherungsinteresse, *İng.* Insurable interest) Sigorta yaptıranın zararın gerçekleşmesi durumunda umduğu yarar... Ticâret Kanunu'nun 934, 989, 1002, 1319. maddelerine göre bir sigorta anlaşmasında kesinlikle (mutlaka) bulunması gerekli bir öğedir (unsurdur).

SİGORTA YEDEĞİ *(Os.* Sigorta ihtiyat akçesi, *Fr.* Réserve d'assurance, *İng.* Insurance reserve) Sigortacının zarar ödemelerini karşılamak için bulundurduğu yedek para.

SİGORTA ZARARI *(Os.* Sigorta zarar ve ziânı, *Fr.* Sinistre) Sigortalanmış malların uğradığı zarar ve ziyan... *Bk.* Sigorta.

SİKKE Mâden para... Arapçadır, Türkçemizde *akçe* deyimiyle dilegetirilir. Eskiden çeşitli *sikke*lere çoğul olarak *meskûkât* denirdi. Osmanlı para sisteminde birim, lira değil, *akçe*ydi. Akçe, ak sikkedir, bir sikkenin ayarını öbür sikkelere göre ölçer. Osmanlı mâliyesinde akçeye *muhasebe sikkesi* denirdi, bütün sikkeler arasında ortak bir ölçü sayılırdı. *Bk.* Para.

SİLÂHLANMA *(Os.* Teslih, *Fr.* Armement, Réarmement; *Al.* Bewaffnen, *İng.* Arm) Anamalcı üretimde aşırı kapitalizasyondan doğan anamalı değerlendirme aracı... Anamalcı üretimin emperyalist aşamasında biriken aşırı kârlar bir anamal bolluğu yaratırlar. Bu aşırı kapitalizasyona yeni yatırım alanları ve yeni pazarlar bulmak gerekir. O zaman *mal ekonomisi*nin yerine *silâhlanma ekonomisi*ni ve *mal pazarları*nın yerine *savaş pazarları*nı ikame etmek zorunludur. Büyük emperyalist ülkeler, sürekli bir savaş tehdidi altında bulunduklarını ilerisürerek, kendilerine bağlı geribıraktırılmış ülkelerde de kendi silah ekonomilerine pazar açarlar. *Savaş ekonomisi*yle *silâhlanma ekonomisi,* hem birbirlerinin zorunlu koşulu ve hem de birbirlerine karşıttırlar. Çünkü son haddine vardırılmış bir savaş ekonomisi mutlaka bir daraltılmış tekrar üretim sürecini gerektirdiği halde sürekli bir silâhlanma ekonomisi bunu gerektirmez. Bu bakımdan, birbirleriyle bağımlı olan bu iki ekonomiyi aynı zamanda birbirlerinden ayırmak da gerekir. Aşırı kârların sonucu olan anamal bolluğu (aşırı kapitalizasyon), anamalcılığın, *hayat seviyesini yükselterek kârı savunan* refah ekonomisini *hayat seviyesini düşürerek kârı savunan* faşist ekonomiye dönüştürür. Hayat seviyesini düşürerek kârı savunma, *silâhlanma ekonomisi*nde Nazilerin ünlü sloganıyla "tereyağı yerine top" yaparak, işçi ücretlerini dondurup tüketimi kısıtlayarak ve halkı mecbûrî tasarrufa zorlayarak gerçekleşir. Bu, emperyalist aşamanın gelişiminde zorunlu bir sonuçtur. *Bk.* Yeniden üretim, Emperyalizm, Savaş ekonomisi, Savaş, Soğuk savaş.

SİLME *(Os.* Terkîn, *Fr.* Radiation, *Al.* Streichung, Löschung; *İng.* Cancelling, Cancellation) Resmî sicil, defter ve benzerlerindeki yazılarla edinilen hukuksal hükümlerin ortadan kaldırılması... Medenî Kanun'un 798, 833, 923 ve 933. maddelerine göre yapılır. Herhangi bir hükmü ya da değeri *silmek (Fr.* Annuler) yoluyla yazıdan çıkarmayı dilegetirir.

SİLO *(Os., Fr., Al., İng.* Silo) Tahıl ambarı... *Sarpın* da denir.

SİMSAR *(Os.* Simsar, *Fr.* Courtier, Agent de change; *Al.* Makler, Effektenmakler; *İng.* Broker, Jobber, Stock broker) Ticâret işlerinde aracılık eden kişi... *Komisyoncu* deyimiyle anlamdaştır. Dilimizde özellikle ev alımsatımı ve kirâlanması işlerinde aracılık edenleri dilegetirir. Borsa işlerinde aracılık edenlere de Türkçeleştirilmiş bir deyimle *kurtiye* denir. Bu anlamda *tellâl* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır.

SİMSAR BORÇLANIMI *(Os.* Emtea kefâleti, *Fr.* Ducroire, *Al.* Delkredere, *İng.* Delcredere) Bir malı satana karşı satışı yapan aracının satış parasının ödeneceğine kefil olması ve bundan ötürü komisyondan ayrı olarak aldığı ücret... Ticâret Kanunu'nun 867. maddesinde tanımlanmıştır.

SİMSAR PARASI *(Os.* Simsârîye, Tellâliye; *Fr.* Courtage, Commission sur le chiffre d'affaires; *Al.* Umsatzprovision; Maklergebühr; *İng.* Brokerage, Turnover commission) Aracılı alımsatımlarda aracının aldığı yüzdelik... *Yüzdelik* (komisyon) deyimiyle anlamdaştır.

SİNGER KURAMI *(Os.* Singer nazariyesi, *Fr.* Théorie de Singer) Azgelişmiş ülkelerdeki

yabancı sermâye yatırımlarının gelişmiş ülkelere yararlarını saptayan kuram... Ekonomici H. Singer, azgelişmiş ülkeler ekonomisiyle uğraşmış ve bu ekonominin geliştirilmesi için birçok kuramlar ilerisürmüştür. Bu kuramların en ilginci, azgelişmiş ülkelerdeki yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerin yararına olduğunu saptayan kuramdır. Singer'e göre azgelişmiş ülkelerin zararına olan bu yatırımlar "sanâyileşmiş ülkelerin kendi yerli yatırımları niteliğindedir" (Singer, *The Distribution of Gaine Between Investing and Borrowing Countries).* Yabancı yatırımlar, azgelişmiş ülkelere zarar verirken bu yatırımı yapan gelişmiş ülkeye yarar sağlar. Çünkü yabancı yatırımlar azgelişmiş ülkeleri hammadde üretiminde uzmanlaştırır ve yerli sanâyiin gerçekleşmesini engeller. Bundan başka azgelişmiş ülkelerin hammadde üretiminde gerçekleştirilen değerler de yatırımı yapan gelişmiş ülke sanâyiinin tamamlayıcısıdır, yani ancak gelişmiş ülkelerde değerlenir ve gerçekleşir (Singer'in metafizik açıdan ilerisürdüğü bu tez, diyalektik açıdan matematiksel bir tanıtlamaya kavuşmuştur. *Bk.* Anamalın organik bileşimi). Azgelişmiş ülkeler, serbest dış ticâretle değil, ancak koruma yoluyla sanâyileşebilirler. Gelişmek için de sanâyileşmeleri ve ulusal gelirlerinin en az yüzde 10-15'ini ulusal sanâyilerine yatırmaları şarttır. *Bk.* Sanâyileşme, Yabancı anamal.

SİNİR HARBİ *Bk.* Soğuk savaş.

SİNSİ ENFLÂSYON *(Os.* Sinsi enflâsyon, *Fr.* Inflation larvée, *Al.* Unsichtbare inflation, *İng.* Hidden inflation) Fiyatların yavaş yavaş yükseldiği ve pek göze batmadığı enflâsyon biçimi... *Bk.* Enflâsyon.

SİSMONDİCİLİK *(Os.* Sismondizm, *Fr.* Sismondisme, *Al.* Sismondismus, *İng.* Sismondism) İsviçreli ekonomici Sismondi'nin küçük burjuva toplumculuğu... Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi (1773-1842), Ricardo'ya benzer (nazire) olarak yazdığı *Nouveaux Principes d'Economie Politique* (1819) adlı yapıtında liberalizmi ve anamalcılığı suçlamış ve sosyal adalet ilkesine dayanan bir çeşit ütopyacı toplumculuğu önermiştir. Daha önce liberaldi ve 1803 yılında yayımladığı *Richesse Commerciale* adlı yapıtında liberalizmi savunmuştu. Sismondi'nin önemi, liberal sistemde otomatik dengenin bulunmadığını ilerisüren ilk ekonomici oluşudur. Bundan başka anamalcı toplumun burjuva ve proleter olmak üzere çelişik çıkarlı iki sınıftan kurulu olduğunu da saptamıştır. Hastalığı görüyor, ama çaresini bulamıyordu. Üretimin gittikçe artması ve buna karşı tüketimin azalması dolayısıyla anamalcı üretimde ekonomik bunalımların kaçınılmaz olduğunu söylediği halde -ki Say, mahreçler kuramını onun bu düşüncesine karşı ilerisürmüştür- bunun çaresi olarak büyük anamalcı mülkiyetin parçalanarak küçük burjuva mülkiyetinin meydana getirilmesini önermişti. *Bk.* Toplumculuk.

SİYASAL İŞBIRAKIMI *(Os.* Siyâsî grev, *Fr.* Gréve politique) Siyasal amaçla yapılan grev... Anamalcı edebiyatta ekonomik amaçla yapılan grev karşıtı olarak kullanılmaktadır. *Bk.* İşbırakımı.

SİYASAL OLMAYAN TOPLUMCULUK *(Os.* Gayrı siyâsî sosyalizm, *Fr.* Socialisme non-politique) Owencilik, Fouriercilik vb. gibi bilimsel olmayan toplumculuk tasarımları... Bu tasarımlar bu deyimle de adlandırılmıştır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk.

SMİTH KURAMI *(Os.* Smith nazariyesi, *Fr.* Théorie de Smith) Liberalizm... Ekonomik düşüncenin üç büyük düşünüründen biri olan İngiliz ekonomicisi İskoçyalı Adam Smith (1723-1790), liberalizmin kurucusudur. Anamalcı ekonominin dayandığı gerçek ilkeleri saptayan bu büyük ekonomi bilgini, fizyokratların tek değer yaratıcısı olarak kabul ettikleri *tarımsal emek* kuramına karşı çıkmış ve değerin bütün üretim alanlarındaki *üretici emek*ten doğduğunu ilerisürmüştür. Metafizik düşünce sisteminin zorunlu yanılgılarını taşıyan Smith, bu yanılgılara rağmen, diyalektik ekonominin, Ricardo'yla birlikte, başlıca kaynaklarından biridir. *Bk.* Liberalizm, Ricardo kuramı.

SMİTHİES KURAMI *(Os.* Smithies nazariyesi, *Fr.* Théorie de Smithies) Gelirle tüketimin aynı oranda arttığını ilerisüren kuram... Ekonomici A. Smithies, Amerikan ekonomisi ve toplumundaki incelemeleri sonucu olarak ilerisürdüğü bu kuramda, gelir yükseldikçe azalan ortalama tüketim eğiliminin, köyden kente göçlerin ve yaşama süreleri gittikçe artan tüketici ihtiyaçların yarattıkları fazla tüketimle telâfi edildiğini savunmuştur. Ona göre şehir nüfusu ve yaşama süresi, gelirle aynı hızda artmaktadır. *Bk.* Gelir, Tüketim.

SOĞUK SAVAŞ *(Os.* Sinir harbi, *Fr.* Guerre froide) Silâhlanma ekonomisinin sürdürülmesi için yaratılması gereken sinir savaşı... Bu savaşın kuramcısı İngiliz ekonomicisi Keyneş'tir. Keynes, tam istihdamı gerçekleştirmek için, özel teşebbüsün yararına olarak kamu harca-

malarının arttırılmasını önermiştir. *Soğuk savaş* ya da *sinir harbi* deyimleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kullanılmaktadır. *Bk.* Savaş ekonomisi, Silâhlanma, Savaş, Keynesçilik.

SOĞUMA SÜRESİ *(Os.* Müddeti intizâr, *Fr.* Période de refroidissement, *Al.* Abkühlungszeit, *İng.* Cooling off period) Greve başlamadan önce beklenmesi gereken ve sinirleri yatıştıracağı düşünülen yasal süre... *Bk.* İşbırakımı.

SOLCULUK *(Os.* Terakkiperverlik, *Fr.* Gauchisme) Çeşitli anlayış ve ölçülerde devrimcilik tutumu... Temel anlamında, mevcut ekonomik düzenin değişmesini ve ileriye doğru dönüştürülmesini isteyen tutumu dilegetirir. Mevcut ekonomik düzenin olduğu gibi kalmasını isteyen tutumu dilegetiren *sağcılık* deyimi karşılığında kullanılır. Her iki deyim de 1789 Fransız Devrimi'nin ürünüdür. Devrimden sonra kurulan Mecliste egemenliği ele geçiren devrimci burjuva sınıfı temsilcileri solda, tutucu (muhâfazakâr) toprak sahipleri sınıfı temsilcileri sağda oturmuşlardı. *Bk.* Sağcılık.

SOMBART KURAMI *(Os.* Sombart nazariyesi, *Fr.* Théorie de Sombart) Ekonominin tarihsel bir süreç olduğunu ve ekonomik yasaların tarihsel olup evrensel olamayacağını ilerisüren kuram... Önceleri koyu Marksçı olan Alman ekonomicisi W. Sombart (1863-1941), bu kuramını tarihsel özdekçilik öğretisine dayamaktadır. Alman tarihçi okulunun izleyicilerindendir. 1939'lara doğru Hitlerci ve nasyonal sosyalist olmuş, insanlar arasındaki eşitsizliğin doğal olduğunu ilerisürerek Alman ırkının da ırklar arasındaki üstünlüğünü savunmuştur. Savaşın çok iyi bir şey olduğunu söyleyecek kadar faşizme bağlıydı.

SOMUT EMEK *(Os.* Müşahhas sây, *Fr.* Travail concret, *Al.* Konkrete Arbeit, *İng.* Concrete labour) Bireysel emek... *Toplumsal emek* anlamındaki *soyut emek* deyimi karşılığında kullanılır. Her *somut emek* bir *kullanma değeri*ne tekabül eder. Örneğin kunduracı Hasan'la fırıncı Hüseyin'in emekleri kullanma değeri yaratmak bakımından birbirinden farklıdır, birinin emeğiyle yapılan ayağa geçirilir ve öbürünün emeğiyle yaptığı yenir. Oysa bütün bu çeşitli emeklerin somut karakterleri bir yana bırakılarak her türlü emeğin enerji harcamak ve değiştirme değeri yaratmak bakımından ortak bir niteliği olan toplumsal geçerli bir *emek* düşüncesine varılır. İşte bu, *soyut emek (Al.* Abstrakte Arbeit)'tir. Bu, toplumdaki bütün emeklerin birbirleriyle aynı olan yanıdır. Demek ki bir malın üretimine harcanan emek, özelliği bakımından somut ve genelliği bakımından soyuttur. Daha açık bir deyişle, her emek, diyalektik iki yanlılıkla, hem somut ve hem soyuttur. Emeğin kullanma değerine tekabül eden yanı somut, değiştirme değerine tekabül eden yanı soyuttur. Birincisi Hasan ya da Hüseyin'in emeği, ikincisi doğrudan doğruya *insan emeği*dir. Somut emekler, anamalcı üretimde, *mal* denilen değiştirme nesnesinde soyut insan emeği olarak billurlaşır. *Bk.* Emek.

SON İÇERİ - İLK DIŞARI *(Os., Fr., Al., İng.* Lifo) Hammaddelerin zamanla değişen fiyatları karşısında kullanılmış bir hammaddenin, alındığı zamanki fiyatı yerine, şimdiki fiyatıyla mâliyet hesabına geçirilmesi... Envanter hesaplarında kullanılan bir yöntemin adıdır. İngilizce *last-in-first-out* (kısaltması, lifo) deyimiyle dilegetirilir. Bunun tersi olan envanter yöntemine de İngilizce *first-in-last-out* (kısaltması *filo)* denir.

SONSUZCA ARTAN GEREKSİNMELER KURAMI Giderilen her ihtiyaca karşı yeni bir ihtiyacın doğacağı ve ihtiyaçların sonsuz olarak artacağı savı... Ekonomici Alfred Marshall ve Von Mises taraflarından ilerisürülmüştür *(Bk.* Marshall, *Principles of Economics,* s. 86-90; Mises, *Le Socialisme,* s. 189). Demek isterler ki: Suç, bozuk düzende değil. İhtiyaçlar sonsüzca artacak ve hiçbir zaman tümüyle giderilemeyecek. Maltüsçülüğün bir başka açıdan yinelenmesi olan bu kuram da bilimdışıdır. İhtiyaçların sonsuzca artacağı doğrudur, ama onların sonsuzca giderileceği de doğrudur. Çünkü bilim, bir ihtiyacın ancak karşılığıyla birlikte doğduğunu tanıtlamış bulunmaktadır. *Bk.* Gereksinme.

SORELCİLİK *(Os.* Sorelizm, *Fr.* Sorelisme, *Al.* Sorelismus, *İng.* Sorelism) Sorelci sendikacılık... Fransız ekonomicisi ve sosyoloğu Georges Sorel (1847-1922), Bergson felsefesine dayanan metafizik yapılı bir sendikacılık ilerisürmüştür. Bu sendikacılık anlayışına *Sorelci sendikacılık* denir. Düşüncesinin özellikleri şiddet, saf irade ve genel grevdir. *Réflexion sur la Violence* adlı yapıtında şiddeti över ve genel grevle işçilerin haklarını elde etmelerini öğütler. *Genel grev*in ötesinde hiçbir düşünce gerekmez. İşçiler ne grevin amacını, ne de yeni bir topluma nasıl geçileceğini bilmemelidirler. Yeni toplum hayali, tıpkı din gibi, sezgisel olmalıdır. Ayrıntılar üstünde tartışmak çeşitli yanlış anlaşılmalar doğuracağı

gibi grev gücünü azaltır. Nasıl insanlar dinsel ötedünya üstüne hiçbir bilgileri olmadığı halde bu dinsel sezgilerinin hayaliyle daha da güçlenerek yüzyıllardan beri din savaşları vermişlerse, öylece, yeni toplum hayaliyle daha güçlü olarak genel greve gitmelidirler. Toplumculuk bilgisinin öğretemediği toplumculuk gerçeğini toplumculuk sezgisi öğretir. Bilimsel temelden yoksun bulunan bu kuram sonunda İtalya'da Mussolini faşizmini doğurmuştur. Şu farkla ki, işçilere öğütlediği şiddet, İtalyan faşizminde işçilere karşı kullanılmıştır. *Bk.* Sendikacılık.

SORUMLULUK *(Os.* Mes'uliyet, *Fr.* Responsabilité, *Al.* Haftung, Verantwartlichkeit; *İng.* Responsability, Liability; *Lâ.* Praestare, Ius vocare) Kendisinden hesap sorulabilecek olanın yükümlülüğü... Uyulması gereken kurallara aykırı davranışların hesabını verme durumunu dilegetirir. *Bk.* Sorumlu sayman.

SORUMLULUK SİGORTASI *(Os.* Mes'uliyet sigortası, *Fr.* Assurance de la responsabilité civile, *Al.* Haftpflichtversicherung, *İng.* Liability insurance) Üçüncü şahısların zararlarını karşılamak üzere yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 1003. maddesine göre örneğin bir otomobil sahibi, otomobilinin üçüncü şahıslara yapacağı zararları karşılamak üzere kendi sorumluluğunu sigorta ettirir. *Bk.* Sorumluluk, Sigorta.

SORUMLU SAYMAN *(Os.* Muhâsibi mes'ul, *Fr.* Comptable responsable) Devlet parası ve mallarının kullanımından ötürü Sayıştay'a karşı sorumlu olan sayman... Muhâsebei Umûmîye Kanunu'nun 9. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Sayman, Saymanlık.

SORUŞTURMA *(Os.* İstimzâç, *Fr.* Enquête, *Al.* Befragung, *İng.* Survey) Belli bir konu üstünde bilgi toplama... Ekonomi alanında çeşitli anketler yapılır ve üretime yön vermek için bunlardan sonuçlar çıkarılır. Bütün birimler üstünde bilgi toplanabildiği durumlara *tam soruşturma (Os.* Küllî istimzâç, *Fr.* Enquête exhaustive), örnekleme yoluyla yapıldığı durumlara *örneklemeli soruşturma (Os.* Sondaj usuliyle istimzâç, *Fr.* Enquête par sondage) denir.

SOSYAL HÂSILA *Bk.* Ulusal gelir.

SOSYALİZM *Bk.* Toplumculuk.

SOSYAL SİGORTA *Bk.* Toplumsal sigorta.

SOVHOZ *(Os.* Sovhoz, *Fr.* Sovkhose, *Al.* Sowchose, *İng.* Sovkhoz) Sosyalist Rusya'da devlet mülkiyetinde olan tarım işletmesi... 1917 devriminden sonra Sovyet Rusya'da kooperatif mülkiyetini gerçekleştiren *kolhoz*'ların yanında devlet mülkiyetinde olan *sovhoz*'lar da kuruldu. Bunlar tarımsal endüstriyi gerçekleştiren *tarım fabrikaları*'ydı. *Bk.* Sovnarhoz.

SOVNARHOZ *(Os.* Sovnarhoz, *Fr.* Sovnarkhoz, *Al.* Sownarchose, *İng.* Sovnarkhozy) Sovyet Rusya'da gerçekleştirilen ekonomik halk kurulu... 1937 yılında yerinden yönetimi gerçekleştirmek için kurulmuştur. Rusya, 105 ekonomik bölgeye ayrılmış ve her bölgenin ekonomik yönetimi bir *sovnarhoz*'a bırakılmıştır.

SOYDAN KALMA MÜLK *(Os.* Mâlikâne, *Fr.* Propriété héréditaire) Mirâs yoluyla kuşaklardan kuşaklara geçen büyük çiftlikli ev... Feodal düzenin ürünü olan büyük bir mülkiyet biçimidir. *Soydan kalma büyük mülk (Fr.* Grande propriété héréditaire) ya da *derebeyi mülkü (Fr.* Propriété seigneuriale) de denir. *Bk.* Feodalite.

SOYGUNCULUK *(Os.* Şakaavet, *Fr.* Brigandage, *Al.* Raub, *İng.* Robbery, *Lâ.* Rapina, Latrocinium) Ev, çiftlik, ağıl, köy, değirmen vb. gibi yerleri basarak ya da yakarak ve adam öldürerek soygun yapma suçu... Bu suçu işleyenlere *eşkiyâ, şakî (Fr.* Brigand) denir, *soyguncu* demektir. Kentlerde de yapılabilir, ama özellikle ülkemizde kırsal kesime özgü bir suçtur.

SOYUT ALACAK *(Os.* Mücerred alacak, *Fr.* Créance abstraite, *Al.* Abstrakte Forderung, *İng.* Abstract claim, *Lâ.* Cautio iadiscreta) Hukuksal nedeni sözleşmede gösterilmeyen alacak... Borçlar Kanunu'nun 17 ve 66. maddelerine göre sebebi bildirilmemiş olan borç sözleşmeleri de geçerlidir. *Bk.* Borç, Alacak.

SOYUT EMEK *(Os.* Mücerred sây, *Fr.* Travail abstrait, *Al.* Abstrakte Arbeit, *İng.* Abstract labour) Toplumsal emek... *Bk.* Somut emek.

SÖMÜRGE *(Os.* Müstemleke, *Fr.* Colonie, *Al.* Kolonie, *İng.* Colony) Bağımsızlığını yitirmiş ve başka bir ülkenin malı olmuş ülke... Değer kaynakları sömürülen ülke anlamındadır. Başka bir ülkenin malı olmak demek, o ülkenin yararına üretim yapmak ve kendi üretiminden yararlanma hakkını yitirmek demektir. *Bk.* Sömürü, Sömürgecilik, Yarı sömürge, Yenisömürgecilik.

SÖMÜRGECİLİK *(Os.* Müstemlekecilik, *Fr.* Colonialisme, Systéme colonial; *Al.* Kolonisié-

rung, Koloniale Ausbeutung; *İng.* Colonialism, Colonial policy) Sömürge edinme... Sömürgeciliğin tarihi pek eskidir, oysa çağdaş anlamda sömürgecilik anamalcı üretimle başlamıştır. İlkçağların köleci devletleri, güçsüz ülkelere o ülkelerin zenginliklerini yağmalamak ve köleler toplamak için akın ederlerdi. Bu bir *talan*dı ama *sömürü* değildi. Çağdaş anlamda sömürü, *üreticilerin ürettikleri değer fazlasına sahip çıkmak* demektir. Bu, bir talan değil, anamalcı mübâdelenin niteliğinden doğma zorunlu bir olgudur. Bu anlamda dünyanın ilk sömürgeci ülkesi İngiltere ve onun ilk sömürgelerinden biri de Amerika'dır. 1870'lere kadar sömürgecilik nispeten küçük çapta devam etmiş, anamalcılık tekelci anamalcılığa ve dolayısıyla emperyalizme dönüşünce dünyanın paylaşılması başlayarak büyük sömürge imparatorlukları kurulmuştur. Önceleri asker sokarak ve bayrak dikerek gerikalmış ülkelerde siyasal ve ekonomik bağımlılığı sağlayan sömürgecilik, giderek sadece ekonomik bağımsızlığı yok eden yeni sömürgeciliğe dönüşmüştür. Ne var ki, daha XVII. yüzyılda Fransız ekonomicisi Antoine de Montchrétien'in söylediği gibi, ekonomik bağımlılık zorunlu olarak siyasal bağımlılığı gerektirir. Yüzeyde bir siyasal bağımsızlığın hiçbir anlamı yoktur. Sömürgecilik, geri ve yoksul ülkelere uygarlık ve özgürlük götürmek bahaneleriyle girmiş, oysa onlara sadece açlık ve yoksulluk sağlamıştır. Birleşmiş Milletler Kurulu'nun resmî bir yayını, Afrika ülkelerinde çalışan yerli işçilerle Avrupalı işçilerin kişi başına düşen ulusal gelir payları hakkında şu rakamları vermektedir *(Bk.* U. N. *National Income and its Distribution in Underdeveloped Countries,* s. 19): Kenya'da çalışan yerlilere adam başına 6 dolar, Avrupalılara 209 dolar; Kuzey Rodezya'da çalışan yerlilere 5 dolar, Avrupalılara 292 dolar; Güney Rodezya'da çalışan yerlilere 9 dolar, Avrupalılara 306 dolar... Sömürgeciliğin Afrika'ya götürdüğü özgürlük ve uygarlığın niteliği, bizzat sömürgeciler tarafından yayımlanan şu rakamlarla yeterince açıklanmaktadır. Eski sömürge Çin'e götürdükleri özgürlükse Şanghay lokantalarının kapılarına asılan: "Buraya köpeklerle Çinliler giremez!" levhalarında yeterince ilân edilmiştir. Profesör Frederick H. Harbison, *Labour and Economic Developement* adlı yapıtında şöyle yazmaktadır (s. 253, 284): "Fransız Batı Afrika'sında Fransız valisi, 1953 yılına kadar, yerli işçilerin ücretini en az geçim seviyesinden yüzde 10 daha düşük olarak tespit etmiştir. İngiliz Batı Hindistan'ındaysa, çalışmak işsiz kalmaktan daha iyidir denildiği için, ücretler en az geçim seviyesinin olabildiği kadar altına indirilmiştir". Sömürgelerde faaliyet gösteren petrol tröstü Royal Dutch, altmışıncı yıldönümü vesilesiyle 1950 yılında yayımladığı kitapta, 1890 yılında 1000 florine satın alınmış bir tek hisse senedinin yılda otuz bin florinlik gelir getirdiğini iftiharla yazmaktadır. Bin liralık bir yabancı sermayenin her yıl otuz bin lira kâr getirmesi, sermayeyle birlikte gerikalmış ülkelere götürüldüğü söylenen özgürlük ve uygarlık karşılığında sağlanmış olacaktır. Aşağıdaki rakamlar, sömürgeciliğin anamal ihracı yoluyla yenisömürgeciliğe nasıl dönüştüğünü ve hangi ülkelerin hangi yollarla bu sömürü biçimine katıldıklarını göstermektedir: 1862 yılında İngiltere gerikalmış ülkelere 3,6 milyar frank sermaye yatırarak tek başına yenisömürgecilik sahnesine girmektedir. 1870 yılında İngiltere'nin yatırımı 20 milyar franga yükseliyor ve Fransa 10 milyar frankla ikinci ülke olarak sahneye giriyor. 1885'te İngiltere'nin sermaye ihracı 30 milyar franga ve Fransa'nın 15 milyor franga yükselmiştir. Almanya 6,5 milyar frank ve Belçika 4 milyar frankla üçüncü ülkeler olarak sahneye girmişlerdir. 1902 yılında İngiltere'nin yatırımı 62, Fransa'nın 30, Almanya'nın 12,5, Belçika'nın 5 milyar franga yükselirken Amerika 3 milyar frankla dördüncü ülke olarak kervana katılmaktadır. 1914 yılında İngiltere'nin yatırımı 87, Fransa'nın 40, Almanya'nın 30, Amerika'nın 15, Belçika'nın 7 milyar franga yükselirken Hollanda 10, İsviçre 7 ve Japonya 1 milyar frankla kervana beşinci ülkeler olarak katılıyorlar. (Gerçekte tablo tamamlanmış, sekiz emperyalist ülke dünyayı paylaşmaya başlamıştır). 1930 yılında İngiltere'nin yatırımı 90, Amerika'nın 75, Hollanda'nın 18, İsviçre'nin 9, Japonya'nın 4,5 milyar franga yükselirken Fransa'nın 20 (çünkü, 1918'de savaştan galip çıkmakla beraber bir hayli örselenmiştir), Almanya'nın 5,6 (çünkü, 1918'de savaştan yenik çıkmıştır, ama ölüsü bile sermaye ihraç etmeye devam etmektedir), Belçika'nın 4 milyar franga düşmüştür. 1938 yılı, dünyanın yeniden paylaşılması hazırlıklarının hızlandığı yıldır (1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlayacaktır). Bu yüzden 1938 yılında İngiltere'nin yatırımı 85, Fransa'nın 15, Amerika'nın 48, İsviçre'nin 6 milyar franga ve Almanya'nın yatırımı sıfıra düşerken (çünkü ilerde daha çok dışarıya yatırabilmek için şimdilik içeriye, topa tüfeğe yatırılmaktadır), Hollanda'nın 22, Belçika'nın 7, Japonya'nın 9 milyar franga yükselmiştir (1938 gürültüsünden en çok Japonya'nın yararlandığı an-

laşılmaktadır, yatırımı tam bir misline yükselmiştir). Dünyanın paylaşılması için çıkarılan her iki dünya savaşında da Almanya'nın durumu yenik, Fransa'nın durumuysa savaştan galip çıkmakla beraber yenikten de beterdir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya da aynı duruma düşürülmüştür. İstatistikler Almanya'nın çok çabuk toparlanma niteliğini bildiriyorlar. Nitekim günümüzde, listenin başını çeken Amerika'yı pek az bir farkla izlemektedir. Birçok ekonomiciler onun, kısa bir süre sonra, listenin başına geçeceğini tahmin etmektedirler. Rakamlar, Japonya'nın da kendini toparladığını ve her iki dünya savaşında da büyük kavgacıların dışında kalan İsviçre, Belçika ve Hollanda'nın istikrarlı gelişmelerini sürdürdüklerini göstermektedir. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel'in değerli yapıtından aldığımız bu rakamlara göre anamal ihracı yoluyla gerçekleştirilen emperyalist sömürü büyük ölçüde hızlanmıştır. Mandel şöyle demektedir: "Bütün insanların potansiyel olarak yararlanabileceği muazzam servetlere sefalet, israf ya da insansal ve teknik kaynakların noksan istihdamı arasındaki zıtlık, dünya ölçüsünde, hiçbir zaman bugünkü kadar açıkça görülmemiştir. Eğer insanlar, doğa üstünde parlak zaferler elde etmelerini sağlayan aynı bilimsel yöntemlerle kendi toplumlarını yeniden kurmayı beceremezlerse üretken güçler, son bir kez, hem de bu sefer kesinlikle, kolektif bir tahrip gücü, nükleer savaş gücü haline gelecektir". *Bk.* Sömürge, Yenisömürgecilik, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Azgelişmişlik, Anamalın organik bileşimi, Savaş, Silâhlanma, Dünyanın paylaşılması, Dünya işbölümü.

SÖMÜRGELEŞTİRME *(Os.* Müstemlekeleştirme, *Fr.* Colonisation) Bir ülkeyi sömürge ya da yarı sömürge durumuna getirme... *Bk.* Sömürge, Sömürgecilik.

SÖMÜRÜ *(Os.* İstismâr, *Fr.* Exploitation, *Al.* Ausbeutung, *İng.* Exploitation) Bir bölüm insanların başka bir bölüm insanları çalıştırarak onların emeğine el koyması... Toplumcu ekonomi anlayışına göre köleci, feodal ve anamalcı düzenlerin tarihi, bir sömürü tarihidir. Çünkü toplumların üretimini üretim araçlarından yoksun bırakılmış olanlar gerçekleştirir. Bunları ürettikleri artık-değerse üretim araçlarına sahip çıkanların cebine girer. Bu, üretim araçlarının onu kullanacak olan emekten ayrıldığı bir üretim düzeninde zorunlu bir sonuçtur. İnsan, âlet yapmak ve yaptığı âleti kullanmakla insanlaşmış, hayvan türünden koparak gelişmeye başlamıştır. İnsan, bir âlete -yani, üretim aracına- sahip olmadan üretemez. Bir insanın başka bir insana egemen olabilmesi ve onu köleleştirebilmesi sadece onu üretim aracından yoksun bırakmasıyla mümkündür. Kendisini bir başkası için kesin olarak gerekli kılamayan insan, onu hiçbir zaman köleleştiremez. Bu kesin gerekliliğin de, tek yolu, köleleştireceğini üretim aracından yoksun bırakarak o üretim aracına sahip çıkmaktır. Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau, *Eşitlik Üstüne Söylev* adlı ünlü yapıtında şöyle der: "Bir toprağın çevresine kazıklar çakıp burası benimdir, demeye cesaret eden ve etrafında buna inanacak kadar budalalar bulan ilk insan bugünkü uygarlığımızın atasıdır. Kazıkları çekip atarak öteki insanlara, bu adamı dinlemeyiniz, meyvelerin herkesin olduğunu ve toprağın hiç kimsenin olmadığını unutursanız mahvolursunuz, diyebilecek bir adam, insanlığı ne kadar suçlardan, savaşlardan, yoksulluk ve acılardan korumuş olurdu". *Bk.* Sömürge, Sömürgecilik, Gerekli emek, Artık-değer, Anamalın organik bileşimi, Değer, Anamalcılık, Toplumculuk.

SÖMÜRÜ İŞBİRLİKÇİSİ *(Os.* Komprador, *Fr., İng.* Comprador, *Al.* Komprador) Sömürücü yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan yerli... İspanyolcadır, *satın alan* anlamına gelir. Eskiden yabancı gemiler için mal satın alan yerlileri adlandırırmış. Günümüzde geribıraktırılmış ülkelerin çıkar karşılığında kendi ülkesini emperyalist ülkelere sömürten yerlisini adlandırır.

SÖMÜRÜ İŞBİRLİKÇİSİ KENTSOYLU SINIFI *(Os.* Komprador burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie comprador) Sömürücü yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan ve sanâyileşmesine engel olan burjuva kesimi... *Sanâyi burjuvazisi* deyimi karşılığında kullanılır. Bu tip burjuvazi elindeki parayı sanâyi işinde kullanmaz, ya doğrudan doğruya ya da *montaj sanâyii* perdesi altında dış ticârete yatırır. Emperyalist bankalarla işbirliği yapar, köylülüğün bağımlı tutulmasına ve yerli sanâyiin engellenmesine yardım eder. Gerikalmışlıktan kurtulmanın tek yolu olan sanâyileşmenin, tek engeli *komprador burjuvazi*dir. Tefeci-tüccâr olarak rizikosuz, kolay ve rahat kazanç gerikalmış ülkelerdeki kimi burjuvaları bu yola sürükler.

SÖMÜRÜ KURAMLARI *(Os.* İstismâr nazariyeleri, *Fr.* Théories de l'exploitation capitaliste, *Al.* Ausbeutungstheorien, *İng.* Capitalist laws of exploitation) Anamalcı üretimin

insanın insan tarafından sömürülmesine dayandığını ilerisüren kuramlar... Kimi ekonomiciler; başta Marksçılık olmak üzere Oppenheimer, J. Robinson, H. Peter, W. Lexis, O. Conrad vb. gibi ekonomicilerin kuramlarını bu ad altında toplarlar. *Bk.* Sömürü.

SÖZLEŞEN *(Os.* Âkit, *Fr.* Contractant, Stipulant; *Al.* Kontrahent, Vertragspartei, Vertragsgegner; *İng.* Contracting party, Party to contract; *Lâ.* Stipulator, Promissor, Paciscens, Contrahens) Bir sözleşmede taraf olan kişi... Sözleşmenin türüne göre satan, alan, kirâcı, kirâlayan, vekil, müvekkil vb. olabilir. *Bk.* Sözleşme, Sözleşenler.

SÖZLEŞENLER *(Os.* Âkit taraflar, *Fr.* Les parties contractantes, *Al.* Die Vertrageschiessenden Parteien, *İng.* The contracting parties) Sözleşmeyi yapan taraflar... *Bk.* Sözleşme, Sözleşen.

SÖZLEŞME *(Os.* Akid, Mukaavele; *Fr.* Contrat, Convention, Pacte, Accord, Entente; *Al.* Vertrag, Kontrakt, Abkommen, Übereinkunft, Vereinbarung, Abmachung; *İng.* Contract, Convention, Agreement, Stipulation, Covenant; *Lâ.* Contractus, Pactum, Pactio, Conventio, Pactum conventum). Tarafların uyuşan bildirimleriyle birbirlerine karşılıklı yükümlülükler yükleyen anlaşma... Borçlar Kanunu'nun 1. maddesinde tanımlanmıştır. Osmanlıcada çoğunlukla anlamdaş olarak kullanılan *akit* ve *mukaavele* deyimleri kimi yerde ayrı anlamlar verir. Örneğin Medenî Kanun'un 170. maddesine göre yapılan evlenme mukaavelesi evlenme akdi demek değildir, bunun gibi Borçlar Kanunu'nun 316. maddesine göre yapılan genel mukaavele de genel akit anlamına gelmez. Sözleşmeler, kirâ sözleşmelerinde olduğu gibi sürekli olabilirler. Tekyanlı, ikiyanlı ve çokyanlı olarak da yapılabilirler. Kimi sözleşmelere *anlaşma,* kimilerine *antlaşma* ve kimilerine de özellikle dilimizde kirâ anlaşmalarına yakıştırıldığı gibi *konturat* da denir.

SÖZLEŞME BELGİTİ *(Os.* Mukaavelenâme, *Fr.* Instrument du traité, *Al.* Vertragsurleunde, *İng.* Deed, Indenture; *Lâ.* Instrumentum) Sözleşmeyi oluşturan ya da saptayan yazı... *Sözleşme* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR *(Os.* Akitten münbais borçlar, *Fr.* Obligations contractuelles, *Al.* Schuldverhaeltnisse aus Vertraegen, *İng.* Contractual obligations, Obligations arising from contracts, *Lâ.* Obligationes ex contractu) İki ya da daha çok taraflara sözleşmeyle yükletilen borçlar... Borçlar Kanunu'nun 1-40. maddelerinde yazılı olan satış, kirâ, hizmet vb. gibi akitlerden doğan borçlar böyledir. *Bk.* Sözleşme, Borç.

SÖZLEŞMENİN ASLI *(Os.* Mukaavelenin asıl nushası, *Fr.* Minute, *Al.* Entwurf, *İng.* Rough draft) Çoğaltma ürünü ya da kopya olmayan sözleşme... Sözleşmenin kopyası ya da ikinci nüshası deyimleri karşılığında kullanılır. *Bk.* Sözleşme belgiti.

SÖZLEŞMENİN KALDIRILDIĞINI BİLDİRME *(Os.* Akdin feshini ihbâr, *Fr.* Dénonciation, Congé, Déclaration de résiliation d'un contrat; *Al.* Kündigung, *İng.* Notice termination, Declaration of resiliation a contract; *Lâ.* Renuntiatio) Taraflardan birinin haklı bir nedene dayanarak sözleşmeyi bozması üzerine durumu karşı tarafa bildirme zorunluğu... Genellikle hizmet, iş, kirâ gibi akitlerin fesihlerinde zorunludur. *Bk.* Sözleşme, Sözleşmenin kaldırılması.

SÖZLEŞMENİN KALDIRILMASI *(Os.* Akdin feshi, *Fr.* Rupture de contrat, *Al.* Kontraktbruch, *İng.* Breach of contract) Sözleşmeden cayma... *Bk.* Sözleşmenin kaldırıldığını bildirme.

SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ *(Os.* Akit serbestisi, *Fr.* Liberté contractuelle, *Al.* Vertragesfreiheit, *İng.* Freedom of contract, *Lâ.* Libertas contrahendi) Yasaların yasaklamadığı konularda tarafların sözleşme konusunu serbestçe saptayabilmeleri... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME SÖZVERİSİ *(Os.* Akit vaadi, *Fr.* Promese de contracter, Avant-contrat; *Al.* Vorvertrag, Vertragsversprechen; *İng.* Preliminary contract, *Lâ.* Pactum de contrahendo) İlerde başka bir sözleşme yapmak için yapılan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 22. maddesine göre ilerde yapılacak sözleşmeye *esâs mukaavele* denir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME SUÇU *(Os.* Akit kusûru, *Fr.* Culpa in contrahendo, *Al.* Verschulden beim Vertragsschluss, *İng.* Mistake in the conclusion of a contract, *Lâ.* Culpa in contrahendo) Sözleşmenin oluşturulması sırasında taraflardan birinin iyiniyet kurallarına aykırı olarak ve kasden öteki tarafın kararını etkileyecek bilgileri vermemesi ve onu böylelikle yanlış bir yola sürüklemesi suçu... Bu suç, tazminatı gerektirir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMA *(Os.* Mukaavele akdi, *Fr.* Conclusion d'un contrat, *Al.* Kontraktab-

schluss, *İng.* Conclusion of a contract) İki ya da daha çok taraflarca birbirlerine karşılıklı yükümlülükler yükleyen bir anlaşmaya varma... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMAK *(Os.* Mukaavele akdetmek, *Fr.* Conclure un contrat, *Al.* Einen Vertrag abschliessen, *İng.* To conclude a contract) Taraflara karşılıklı yükümlülükler yükleyen bir anlaşma yapmak... *Bk.* Sözleşme yapma, Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMA ZORUNLUĞU *(Os.* Akit yapma mecburiyeti, *Fr.* Obligation de contracter, *Al.* Kontrahierungszwang, *İng.* Obligation to contract, *Lâ.* Obligatio contrahendo) Yazılı bir anlaşma yapma zorunluğu... Yasal bir hükümden ya da yönetimsel (idârî) bir tasarruftan doğar. Örneğin yabancı bir şirkete imtiyâz vermek için bir imtiyâz mukaavelesi yapma zorunluğu vardır. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE BAĞLI FÂİZ *(Os.* Mukaaveleye müstenit fâiz, *Fr.* Intérêt conventionnel, *Al.* Vereinbarter Zins, *İng.* Interest precribed by contract, Agreed interest; *Lâ.* Usurae conventionales) Sözleşmeyle serbestçe saptanabilen fâiz... Borçlar Kanunu'nun 72., Medenî Kanun'un 767. ve Ticâret Kanunu'nun 654. maddelerine göre *aşırı* (fâhiş) olmamak koşuluyla fâiz, sözleşmeyle serbestçe saptanabilir. Borçlar Kanunu'nun 307. ve Ticâret Kanunu'nun 752. maddelerine göre âdî işlemlerde fâiz saptanmamışsa fâiz ödenmesi gerekmez, tecimsel (ticârî) işlemlerdeyse fâiz şart edilmemişse bile fâiz verilmek gerekir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE DAYANAN *(Os.* Mukaaveleye müstenit, *Fr.* Contractuel, *Al.* Kontraktlich, *İng.* By contract) Yazılı bir anlaşmadan kaynaklanan... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE DAYANAN PARA CEZÂSI *(Os.* Mukaaveleye müstenit cezâyı nakdî, *Fr.* Amende contractuelle, *Al.* Konventionalstrafe, *İng.* Penalty) Sözleşme yerine getirilmediği ya da sözleşmeye aykırı davranıldığı durumlarda alınacak, aynı sözleşmeyle saptanan para cezâsı... Örneğin bir mal verme taahhüdünde malın teslim günü saptanır, gecikilecek her gün için de belli bir para cezâsı konur. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YERİ YASASI *(Os.* Akdin in'ikaadı kanunu, *Fr.* Lex loci actus, *Al.* Recht des Vertragsabschlussortes, *İng.* Lex loci actus, *Lâ.* Lex loci actus, Lex loci contractus, Locus regit actum) Genellikle her hukuksal işlemin yapıldığı ülkenin yasası... Ticâret Kanunu'nun 602. 606 ve 636. maddelerine göre poliçelere, emre yazılı senetlere ve çeklere ait taahhütlerin biçimlerini bu taahhütlerin yapıldıkları (akdolundukları) ülkenin yasaları saptar. Devletler hukukunun temel kuralı da budur. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYİ SAVMA *(Os.* Akdin def'i, *Fr.* Exception de contrat non exécuté, *Al.* Einrede des nichterfülten Vertrages, *İng.* Plea of non-execution of contract, *Lâ.* Exceptio non adimpleti contractus) Karşılıklı yükümlülükleri içeren bir sözleşmede taraflardan birinin karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmediğini ilerisürerek def'ide bulunması.

SÖZLÜ *(Os.* Şifâhî, *Fr.* Verbal, Oral; *Al.* Mündlich, *İng.* Verbal, Oral) Sözle dilegetirilmiş olan... Yazıya geçirilmemiş olanı dilegetirir. *Bk.* Sözlü anlaşma.

SÖZLÜ ANLAŞMA *(Os.* Şifâhî mukaavele, *İng.* Gentleman's agreement) Karşılıklı güvene dayanan ve yazıya geçirilmeyen anlaşma... Özel olarak, bir malı belli fiyatlardan aşağı satmamak, kimi bölgelerde satmamak, pazarları bölüşmek vb. gibi rekabeti önleyici ve aşırı fiyatlarla mal satmayı kolaylaştırıcı önlemler için anamalcılar arasında yapılan anlaşmaları dilegetirir. Örneğin 1901 yılında Britanya sabun fabrikatörleri aralarında böyle bir anlaşma yapmışlardı *(Bk.* Ch. Wilson, *Unilever* I, s. 65). *Bk.* Tekelci anamalcılık, Anamalın yoğunlaşması.

SÖZSÜZ ALIŞVERİŞ *(Os.* Sözsüz trampa, *Fr.* Commerce muet) İlk değiştirme biçimi... İlk insanların yaptıkları, düşmanlıktan ileri gelen bir mübadele biçimidir. Düşman gruplardan biri, fazla ürünlerini ıssız bir yere getirip bırakır ve öteki grup kendi ürünlerini aynı yere koyup onların bıraktıklarını alıncaya kadar ortadan kaybolur. Bu sözsüz değiştirme, günümüzde de Alaska'da, Yeni Gine'de, Yeni Hebrid'lerde ve Kuzey Rodezya'da uygulanmaktadır. Güçlü gruplar, güçsüz grupları bu yüzden öldürmemeyi yeğlemektedirler. M. Mead, *Sex and Temperament* adlı yapıtında (s. 170), Yeni Gine'deki güçlü kabilelerin, çömleksiz kalmamak için çömlek yapan güçsüz grupları öldürmekten sakındıklarını söylediklerini yazar. *Bk.* Değiştirme.

SÖZVERİ *(Os.* Vaat, *Fr.* Promesse, *Al.* Versprechen, Schuldversprechen; *İng.* Promise) Birinin yararına bir iş yapmak için verilen söz...

Sözverilen şeyi de dilegetirir. Hukuk açısından önemli sorumlulukları ve tazmini gerektirir. Örneğin satış vaadi noterce yapılan bir senede dayanıyorsa geçerlidir, yerine getirilmemesi tazminât ödemeyi şart kılar. Hukuksal sözveriler genellikle yazılı olmalıdır, örneğin bağışlamanın yazılı olması şart olmadığı halde bağışlama vaadi ancak yazılı olursa geçerlidir. İlân suretiyle yapılan vaitler hukuk açısından açık bir taahhüt niteliğindedir ve yerine getirilmesi gerekir. Buna karşı evlenme vaadi, sözvereni bağlamaz, daha açık bir deyişle, sözveren, evlenmek zorunda değildir, evlenme memuru da bu vaade dayanarak nikâh kıyamaz. Kimi vaatlerden de cayılabilir, ne var ki iş yapılmadan cayılan vaatlerde cayan vadettiği bedeli aşmamak üzere karşı tarafın iyiniyetle yaptığı harcamaları ödemekle yükümlenir. Borçlar Kanunu'nun 8, 22, 163, 213 ve 238. maddeleriyle Medenî Kanun'un 97. ve onu izleyen maddeleri sözverme konusuyla ilgilidir. *Bk.* Sözleşme sözverisi.

SÖZVERİLEN NİTELİKLER *(Os.* Vaadedilen vasıflar, *Fr.* Qualités promises, *Al.* Zugesicherte Eigenschaften) Satılan bir malda bulunduğu ilân edilen vasıflar... Borçlar Kanunu'nun 194-207. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 716-721. maddelerine göre satıcı, satılan şeyin vaadedilen nitelikleri taşımamasından ötürü alıcıya karşı sorumludur.

SPİETHOFF KURAMI *(Os.* Spiethoff nazariyesi, *Fr.* Théorie de Spiethoff) Konjonktür dalgalarının altı evrede gerçekleştiğini ilerisüren kuram... Alman tarihçi okulundan ekonomici A. Spiethoff (1873-1957), konjonktürel dalgalanmaları, iniş - ilk yükselme - ikinci yükselme - boom - anamal darlığı - bunalım olmak üzere altı evreye ayırır. *Bk.* Konjonktür.

SRAFFA KURAMI *(Os.* Sraffa nazariyesi, *Fr.* Théorie de Sraffa) Anamalcı ekonomide tam rekabet şartlarının bulunmadığını ilerisüren kuram... Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü İtalyan asıllı P. Sraffa (1898-), Adam Smith'ten beri geçerli olan ve neo-klâsiklerle doruğuna yükselen *tam rekabet şartları varsayımının* bir hayalden ibaret bulunduğunu, bunun anamalcı ekonomide hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğunu ilerisürmüştür. Sraffa'ya göre anamalcı ekonomide sadece *eksik rekabet şartları* varolmuştur. Uzun dönemde üretimi gittikçe artan firma, bir çeşit monopolleşir ve fiyatları etkiler. Bu konuda J. Robinson, Chamberlin vb. gibi birçok ekonomiciler Sraffa'yı izlemişlerdir. Sraffa'ya göre tüketici, aynı malı üreten çeşitli firmalara karşı hiç de *kayıtsız* değildir, bunlardan birini *tercih* etmek için dostluk, alışkanlık, malına güven, yer yakınlığı, veresiye alma imkânı, markanın ünü ya da geleneksel adı vb. gibi çeşitli nedenleri vardır. Bu durumda aynı malın piyasası, bir dizi farklı piyasalara ayrılmış demektir. Bütün bu nedenleri yenmek isteyen firma birçok pazarlama masrafları yapmak zorundadır. Bütün bunlar anamalcı ekonomide eksik rekabetin geçerli olduğunu tanıtlar. *Bk.* Rekabet.

STACKELBERG KURAMI *(Os.* Stackelberg nazariyesi, *Fr.* Théorie de Stackelberg) Oligopol piyasasında dengesizliğin dengeden daha geçerli olduğunu ilerisüren kuram... Alman ekonomicisi ve ünlü Nazilerden H. von Stackelberg (1905-1946), 1934 yılında yayımladığı *Marktform und Gleichgewicht* adlı yapıtında, eksik rekabet koşullarının gerçekleştireceği düzensizliğe devletin müdahale etmesi gerektiğini, bu alanda da Hitler rejiminin çok yararlı bir otorite sağladığını savunmuştur. *Bk.* Düopol, Oligopol.

STAKHANOVCULUK *(Os.* Stakhanovizm, *Fr.* Stakhanovisme, *Al.* Stakhanovismus, *İng.* Stakhanovism) Önceden saptanan üretim ölçüsünü aşma... Normal üretim ölçülerini aşarak çalışan Stakhanov adındaki işçinin adından yapılmış bir deyimdir. Önceden saptanan çalışma ölçülerini aşan işçileri armağanlandıran ve aşamayanları da cezâlandıran çalıştırma sistemi bu adla anılır.

STAND BY Beklenmedik durumlarda hemen kullanılmak üzere hazır bulundurulan yedek... 1970'lerin Türkiye'sinde İngilizce olarak çok sık kullanılan bu deyim, gerçekte radyo ve televizyonlardaki yedek yayın programlarını dilegetirir. İngilizcede *to stand by* deyimi, *alesta durmak* (hazır bulunmak) anlamındadır. 1970'lerde devlet adamlarımız yabancı ülkelerden böylesine alesta paralar beklemekteydiler. *Bk.* Kullanılabilir kredi.

STERLİNG BÖLGESİ *(Os.* Sterling mıntıkası, *Fr.* Zône sterling, *Al.* Laender des Sterlingblockers, *İng.* Sterling area, Sterling bloc) Paralarını İngiliz sterlingine bağlayan ülkeler topluluğu... Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dünyanın en güçlü parası ve uluslararası ödeme aracı sterlingti. Birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra Amerikan doları onun yerini aldı. Bununla beraber bugün de birçok ülkeler (örneğin, Irlanda, İzlanda, Avustralya, Hindistan, Güney Afrika vb.) sterlinge bağlıdırlar.

STİGLER KURAMI *(Os.* Stigler nazariyesi, *Fr.* Théorie de Stigler) Aranım belirsizliğinin tam rekabet koşulları piyasasında önemli bir etken olduğunu ilerisüren kuram... Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü G. Stigler, eksik rekabet şartlarını temel alan kuramlara karşı *(Bk.* Sraffa kuramı) tam rekabet şartlarını savunan ekonomicilerin ilerigelenlerindendir. Aynı düşünceyi savunan M. Friedman, F. Knight, J. Viner, L. Mints, H. Simons *Chicago Okulu* adı altında toplanırlar. *Bk.* Rekabet, Liberalizm, Friedman kuramı.

STOCKHOLM OKULU *(Os.* Stockholm mektebi, *Fr.* École de Stockholm) Stockholm Üniversitesi ekonomicileri... İsveçli ekonomiciler Eric Lindhal, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Erik Lundberg *Stockholm Okulu* adı altında toplanırlar. Hemen tümü ekonomici Knut Wicksell'in etkisi altındadırlar. Wicksell ve okulunun Keynes'e kaynaklık ettiği ilerisürülür. Keynes, kimi yazarlara göre, bu okulun temellerini hazırlayıp yarıda bıraktıkları birçok kuramları bütünleyerek üne kavuşmuştur. *Stockholm Okulu* ekonomicileri, özellikle müteşebbislerin tasarruf ve yatırım konularında nasıl karar verdiklerini en doğru biçimde saptamışlardır. Keynes bu kararları fâiz oranına bağlayarak bir sürüm kuramına varmıştır. *Bk.* Wicksell kuramı, Keynesçilik.

STOLPER-SAMUELSON KURAMI *(Os.* Stolper-Samuelson nazariyesi, *Fr.* Théorie de Stolper-Samuelson) Güçlü ülkelerin, serbest ticâret halinde güçsüz ülkeler fiyatlarının eşitlediği düşük fiyatlara karşı korunmaları gerektiğini ilerisüren kuram... *Bk.* Samuelson kuramı.

STRACHEY KURAMI *(Os.* Strachey nazariyesi, *Fr.* Théorie de Strachey) Anamalcılığın artık emperyalizme ihtiyacı kalmadığını ilerisüren kuram... Gençliğinde Marksçı olduğu halde sonradan kendine özgü oportünist bir sosyalizm anlayışı güden İngiliz işçi partisinin ünlü düşünürü John Strachey (1904-1965), Lenin'in emperyalizm kuramına karşı çıkarak bu kuramın ancak 1917'lerde geçerli olabileceğini, anamalcılığın halkın yoksulluğu yüzünden dış pazarlar aradığını ve emperyalizme yöneldiğini, oysa bu durumun artık düzelmiş olduğunu, ücretli sınıfların yaşama seviyeleri arttığından iç pazarların anamalcılığa yeteceğini ilerisürmüştür. Strachey, Schumpeter'e benzer bir görüşle, anamalcı ekonomide emperyalizmin geçici bir evre olduğunu savunur *(Bk.* Schumpeter kuramı). Ne var ki, *The End of Empire* (1959) adlı yapıtında, bu geçiciliğin sadece emperyalizme özgü bulunduğunu ve anamalcılığın gittikçe güçlenerek yaşamakta devam edeceğini anlatır. *Bk.* Emperyalizm.

SULAR *(Os.* Sular, *Fr.* Eaux, *Al.* Wasser, *İng.* Water, *Lâ.* Aquae) İki molekül hidrojen ve bir molekül oksijenden oluşan saydam ve sıvı özdekler... İçme, kullanma, sulama, paylaşma, taşarak zarar verme, yol olma, bataklık meydana getirme vb. gibi birçok konularda yasalarla hüküm altına alınmıştır. Suların kendi kendine akması, *akarsular (Fr.* Écoulement des eaux, *Al.* Natürlicher Wasserablauf, *İng.* Water-course, *Lâ.* Aquae iter) olayında komşulardan hiçbiri bir başkasının zararına olarak kendi toprağından geçen bu akıntıya engel olamaz. Medenî Kanun'un 666. maddesine göre bir gayrımenkulün aşağısında bulunan başka bir gayrımenkule akan ve ona gereken suyu, yukardaki gayrımenkul sahibi kendisine gerekenden çok kendi mülkünde tutamaz.

SUNU

1. *(Os.* Arz, *Fr.* Offre, *Al.* Angebot, Offerte; *İng.* Supply, Offer) Bir malı pazara çıkarma... Ekonomi dilinde bir malın belli fiyattan satılabilecek miktarını dilegetirir. *Sürüm* de denir, *istem* (Aranım, Talep) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* İstem, Sunu ve istem yasası.

2. *(Os.* İcâp, *Fr.* Policitation, *Al.* Antrag, *İng.* Offer, *Lâ.* Pollicitatio) Başka biriyle anlaşmak için yapılan bildirim... Hukuksal anlamda kabule bağlı bir irade beyanıdır. *Bk.* Sunu ve onama.

SUNU ESNEKLİĞİ *(Os.* Arz elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de l'offre, *Al.* Angebotselastizitaet, *İng.* Elasticity of supply) Fiyat değişmelerine karşı satıcıların gösterdikleri tepki... Genel sürüm yasasına göre fiyatın yükselmesi üretimi artırır, düşmeyi azaltır. Fiyata karşı sürümdeki bu tepki *sürüm elâstikliğini* dilegetirir. Ne var ki sürümdeki bu elâstiklik, aranımdaki elâstiklik gibi hemen gerçekleşemez. Üretim zamana bağlı bir iş olduğundan fiyatlara göre hemen kısılamaz ya da hemen artırılamaz. Bu yüzdendir ki kısa dönemde fiyat yükselişleri ya da düşüşleri, sürümü hemen hiç etkilemez. Hele tarım gibi yılda bir yapılan üretimlerde sürüm elâstikliği belli bir sürede hiç yoktur, fiyat yükselişi ya da düşüşü gelecek yılın üretimini ve dolayısıyla sürümünü etkileyebilir.

SUNU-İSTEM AKIŞKANLIĞI *(Os.* Arz ve talep seyyâliyeti, *Fr.* Fluidité de l'offre et demande) Arz ve talebin birbirlerine serbestçe ve kolaylıkla uyabilmeleri... Bir piyasada sürüm ve aranımın akışkan olması, tam rekabetin gerçekleşmesi için başlıca koşuldur. Tam rekabetin gerçekleşebilmesi için ikinci bir koşul da, sürüm ve aranımın atomlaşması, yani her sürüm ve aranım karşılaşmasının çok sayıdaki sürüm ve aranım içinde bir atom küçüklüğünde kalmasıdır. *Sürüm-aranım atomlaşması* deyiminden gerek sürümün ve gerek aranımın fiyatları etkileyecek bir durumda bulunmamaları anlaşılır. Daha açık bir deyişle, tam rekabet şartlarının bir piyasada gerçekleşebilmesi için sürüm ve aranım hem akışkan -hiçbir etkiyle zedelenmeksizin dilediği gibi hareket serbestliğine sahip- hem de atomlaşmış -bizzat kendisi de piyasayı etkileyemeyecek bir durumda- olmalıdır. Ancak böyle bir piyasadadır ki belli bir zamanda belli bir malın tek fiyatı vardır. *Bk.* Sunu ve istem yasası.

SUNULAN FİYAT *(Os.* Arzedilen fiyat, *Fr.* Au prix offert, *Al.* Zum angebotenen Preise, *İng.* At the offered price) Bir malın pazar fiyatı... *Bk.* Fiyat.

SUNU VE İSTEM *(Os.* Arz ve talep, *Fr.* Offre et demande, *Al.* Angebot und Nachfrage, *İng.* Offers and demands) Bir malı pazara çıkarmak ve o malı almak için gösterilen istek... Satmak ve satın almak eğilimlerini dilegetirir. *Bk.* İstem, Sunu, Sunu ve istem yasası.

SUNU VE İSTEM YASASI *(Os.* Arz ve talep kanunu, *Fr.* Loi de l'offre et de la demande, *Al.* Angebot und Nachfrage Gesetz, *İng.* Law of supply and demand) Arz ve talep değişiklikleriyle fiyat değişiklikleri arasındaki bağımlılık ilişkisini saptayan yasa... Bu yasaya göre satış fiyatı arz ve talep eğrilerinin kesiştiği noktada belirir, eşdeyişle *fiatlar sunu ve isteme göre oluşur (Fr.* Les prix dépendent de l'offre et de la demande, *Al.* Die preise richten sich nach Angebot und Nachfrage, *İng.* The prices depend from the offers and demands) ya da *fiyatları saptayan sunu ve istemdir (Fr.* C'est l'offre et la demande qui fixent les prix). Bu yasa, sürümün aranımdan çok olduğu hallerde fiyatın düşeceğini ve aranımın sürümden çok olduğu hallerde de fiyatın yükseleceğini dilegetirir. Çünkü bir piyasada aynı malı arayan on alıcıya karşı o maldan yüz tane varsa satıcılar kendi mallarını sürmek için aralarında rekabete girişerek fiyatı düşürürler, buna karşı piyasada on tane bulunan bir malı yüz alıcı aramaktaysa alıcılar ihtiyaçları olan malı alabilmek için kendi aralarında rekabete girişerek fiyatı yükseltirler. Böyle durumlarda satıcılar ve alıcılar *böyle davranmak zorunda*dırlar. Daha doğrusu, tam rekabet piyasasında, bu yasa, alıcıların ve satıcıların bilinçli davranışlarıyla değil, *kendiliğinden* işler. Liberallerin dedikleri gibi, sanki bir gizli hesap makinesi sürüm ve aranım oranlarının hesabını yaparak gereken fiyatı hemen meydana koymaktadır. Belli bir anda piyasadaki sürüm, ürettikleri ya da üretebilecekleri mal miktarlarına bağlı olarak satıcıların eğilimlerini; piyasadaki aranım da, zevklerine ve satmalma güçlerine bağlı olarak alıcıların eğilimlerini gösterir. Alıcılar şu kadar malı şu fiyattan almayı, satıcılar şu kadar malı şu fiyattan satmayı kabul etmektedirler; demek ki aranan ve sürülen mal miktarları fiyatlara bağlıdır. Sürüm ve aranımın eşit olduğu durumda -örneğin bir maldan yüz tane aranıyor ve piyasada da o maldan ancak yüz tane varsa- beliren fiyata *denge fiyatı* denir. Çünkü satıcılar mallarının tümünü satacak, alıcılar da ihtiyaçlarının tümünü karşılayacaklardır; soru ve soruya karşı alman karşılık dengededir. *Sürüm -aranım yasası,* rekabet piyasasında bu dengeyi sağlamak için işler. İstek çok ve karşılık azsa fiyatlar yükselecek ve bu halde yüksek fiyatları gören üretim de artarak karşılığı isteğe uyduracaktır; bunun tersi olarak istek az ve karşılık çoksa fiyatlar düşecek ve bu halde düşük fiyatları gören üretim durarak gene karşılığı isteğe uyduracaktır. Bir yandan karşılık isteğe uyarken öbür yandan istek de karşılığa uymaktadır; fiyatların yükselmesi üretimi ve dolayısıyla sürümü çoğaltırken aranımı azaltır, buna karşı fiyatların düşmesi üretimi ve dolayısıyla sürümü azaltırken aranımı çoğaltır. Sürüm ve aranım arasındaki eşitsizlik malın fiyatını, malın değerinin üstüne yükseltir ya da altına düşürür. Değişen, malın değeri değil, malın fiyatıdır *(Bk.* Fiyat, Değer). Ama malın değeri de sürüm ve aranım arasındaki eşitsizliğin doğurduğu koşullara bağlıdır. Aranım sürümden çoksa en elverişsiz koşullarda üretim yapan ve bundan ötürü de üretim fiyatları yüksek olan güçsüz firmalar da üretime katılırlar. O zaman malların toplumsal değerini bu güçsüz firmaların ürettikleri değer belirler. Buna karşı sürüm aranımdan çoksa güçsüz ve hattâ orta derecedeki firmalar rekabete dayanamayıp üretim sürecinden çekilebilirler ki bu da bir değer değişikliği yaratır. Bu olgu, sürüm ve

aranımın malın değerine dolaylı bir etkisidir. Ne var ki bu değer dalgalanmaları, fiyat dalgalanmaları sürecinde fiyatlarla değerlerin farklılığını ortadan kaldırmaz. Bundan başka değer dalgalanmaları ancak sürümün aranımdan çok ya da az olduğu uzun bir dönemde meydana gelebilir, kısa dönemde sürüm ve aranım eşitsizliği değeri etkilemez. Sürüm ve aranım, görüldüğü gibi, fiyatlarla diyalektik bir bağımlılık ve karşılıklı etki ilişkisi içindedir. Liberal ekonomiciler fiyatı belirleyen tek etkenin *sürüm ve aranım* olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu, yanlıştır. Çünkü, sürüm ve aranım, fiyatı, ancak malın üretim süresiyle belirlenen gerçek değiştirme değerinin çevresinde etkileyebilir. Son çözümlemede, yani malın değerinin üstüne çıkan ve altına inen fiyatların birbirini yok edeceği uzun bir dönemde, malın fiyatını belirleyen etkenin sadece o malın yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek süresi olduğu açık seçik görülür. Çünkü, yukarda da görüldüğü gibi, sürüm-aranım yasasının geçerli olduğu tam rekabet piyasasında yükselişleri alçalışlar ve alçalışları yükselişler izler. Fiyatların düşmesiyle sonuçlanmayan bir fiyat yükselişi ve fiyatların yükselmesiyle sonuçlanmayan bir fiyat düşüşü olanaksızdır. Yükseliş ve alçalış oranlarının, birbirlerini izleyerek, uzun bir dönemde birbirlerini yok edeceği matematik bir gerçektir. *Bk.* Liberalizm, Fiyat, Rekabet, Değer.

SUNU VE ONAMA *(Os.* İcâp ve kabul, *Fr.* Policitation et acceptation, *Al.* Antrag und annahme, *İng.* Offer and acceptance) Başka biriyle anlaşmak için yapılan bildirim ve bu bildirimi kabul etme... Borçlar Kanunu'nun 3. ve onu izleyen maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 669. maddesinde hükme bağlanmıştır. *Bk.* Sunu.

SUYOLU *(Os.* Kanal, *Fr.* Canal, *Al.* Kanal, *İng.* Channel, *Lâ.* Fretum) İnsanlar tarafından açılmış ve su verilmiş seyrüsefere elverişli yol... Akdeniz'le Kızıldeniz'i birleştiren Süveyş Kanalı, Atlas Okyanusu'yla Pasifik Okyanusu'nu birleştiren Panama Kanalı vb. uluslarası nitelikte önemli kanallardır, gerek savaş ve gerek ticâret gemilerinin bunlardan geçmesi özel anlaşmalara bağlıdır. *Bk.* Sular.

SÜRDÜRÜM *(Os.* Abonman, *Fr., Al.* Abonnement, *İng.* Subscription) Peşin parayla belli bir süre için alıcı olma... Örneğin bu anlamda bir gazete abonmanından sözedilir, "sürdürüm ayın birinden başlar" *(Fr.* L'abonnement court des le premier du moi, *Al.* Das Abonnement geht vom I. des Monats an, *İng.* The subscription dates from the I st of the month) denir. *Bk.* Sürdürümcü.

SÜRDÜRÜMCÜ *(Os.* Abone, *Fr.* Abonné, *Al.* Abonnent, *İng.* Subscriber) Peşin parayla belli bir süre için alıcı olan... *Bk.* Sürdürüm.

SÜRDÜRÜM KARTI *(Os.* Abone kartı, *Fr.* Carte d'abonnement, *İng.* Season ticket) Abone olanlara abone eden tarafından verilen belge... *Bk.* Sürdürüm.

SÜRDÜRÜMLETMEK *(Os.* Abone olmak, *Fr.* S'abonner, *Al.* Abonnieren, *İng.* To subscribe) Peşin para vererek belli bir süre için belli bir şeye alıcı olmak... *Bk.* Sürdürüm.

SÜRDÜRÜM ÖDEĞİ *(Os.* Abonman poliçesi, *Fr.* Police d'abonnement, *İng.* Floating policy) Abonman karşılığında verilen poliçe... *Bk.* Sürdürüm, Ödek.

SÜRE

1. *(Os.* Müddet, *Fr.* Durée, *Al.* Zeit-dauer, *İng.* Space of time, Duration) Zamanın belli bir bölümü... *Sınırlanmış zaman* ya da *zaman parçası* olarak tanımlanır. Örneğin bu anlamda "Ankara'da dört gün kaldınız, bu süre içinde ne yaptınız?" denir.

2. *(Os.* Mühlet, Mehil, Ecel; *Fr.* Délai, Terme, Répit; *Al.* Frist, Termin, Bedenkzeit; *İng.* Term, Delay, Respite; *Lâ.* Terminus, Dies) Bir işlemin yapılması ya da bir gereğin yerine getirilmesi için ilgililerce saptanmış zaman... Hukuksal açıdan aynı anlamda olmak üzere Medenî Kanun'la Borçlar Kanunu'nda *ecel, vâde, müddet* deyimleri de kullanılmıştır. Örneğin hukuk dilinde *itirâz müddeti, cevâp müddeti* vb. denir, bütün bunlar *mehil* anlamındadır. Yargıç tarafından yönteme ait olarak verilen süreye *kazâî mehil* denir, aksine karar verilmiş olmadıkça bu süreyi geçiren taraf ikinci bir mehil isteyebilir, ikinci mehil kesindir. Yasanın saptadığı ya da yargıcın kesin olarak verdiği mehile de *kat'î mehil* denir, bu mehil içinde gereken işlem yapılmazsa o hak düşer (sükut eder). Borçlar Kanunu'nun 262 ve 285. maddelerine göre süresi belli olmayan kirâlarda ve iş sözleşmelerinde anlaşmanın feshi için tarafların uymak zorunda bulundukları süreye de *feshin ihbârı mehli* denir. *Bk.* Süreaşımı.

3. *(Os.* Vâde, *Fr.* Échéance, Terme; *Al.* Verfall, Termin, Ziel, Faelligkeit; *İng.* Term, Maturity) Bir borcun ödenmesi için önceden saptanmış zaman... Özellikle banka ve borsa dillerinde kullanılır, hukuk dilinde *mühlet* deyimiyle anlamdaştır. Bankacılık dilinde bel-

li bir zamandan önce geri alınmamak koşuluyla yatırılan paraya *vâdeli*, her zaman geri alınabilecek paraya *vâdesiz* denir. *Bk.* Süreli işlemler, Süreli yatırgalar.

SÜREAŞIMI *(Os.* Mürûru zamân, *Fr.* Prescription, *Al.* Verjaehrung, *İng.* Prescription, *Lâ.* Praescriptio) Bir hak kazanma ya da bir yükümlülükten kurtulma için yasanın saptadığı belli bir zamanın geçmesi... Bu belli sürenin geçmesi üzerine bir hak kazanma durumuna *iktisâbî mürûru zamân*, bir yükümlülükten kurtulma durumuna *iskaatî mürûru zamân* denir. *Mürûru zamân*'la *sukutu hak müddeti*'ni birbirine karıştırmamalıdır, çünkü mürûru zamâna uğramış bir borcun ödenmesi durumunda yapılan ödeme geçerlidir. Borçlar Kanunu'nun 125. maddesine göre özel hukukta kural olarak süreaşımı on yıldır, 126. maddeye göreyse kimi alacaklar beş yıllık süreaşımına bağlanmıştır. Ticâret Kanunu'nun 417, 597, 606 ve 818. maddelerine göre kimi alacaklar üç yıl; 438, 491, 509 ve 1012. maddelerine göre kimi alacaklar iki yıl; 110, 886 ve 889. maddelerine göre kimi alacaklar bir yıl; 634. maddesine göre de kimi alacaklar altı ay geçmesiyle süreaşımına uğrarlar. Medenî Kanun'un 119, 129, 130. maddelerine göre kimi haklar altı aylık; 436, 437, 501, 513, 579. maddelerine göre de kimi haklar bir yıllık mürûru zamâna bağlanmıştır. Aynî haklarda iki türlü süreaşımı vardır: *Âdî süreaşımı* ve *olağanüstü süreaşımı*. Örneğin Medenî Kanun'un 638. maddesine göre haklı bir neden olmadığı halde tapu sicilinde üstüne kaydedilmiş bulunan bir gayrımenkulü aralıksız (fâsılasız) ve kavgasız (nizâsız) olarak iyiniyetle on yıl elinde bulundurmuş olan kimsenin o gayrımenkul üstündeki hakkına itiraz olunamaz (Âdî mürûru zamân), Medenî Kanun'un 639. maddesine göre tapu sicilinde kayıtlı olmayan ya da kayıtlı olup da sahibinin kim olduğu anlaşılamayan bir gayrımenkulü aralıksız ve kavgasız mâlik sıfatıyla yirmi yıl elinde bulundurmuş olan kimse o gayrımenkulün kendi mülkü olmak üzere tapu siciline tescili isteğinde bulunabilir (Fevk'alâde mürûru zamân). Cezâ hukukunda süreaşımı re' sen nazara alınması gereken bir kamu düzeni kuralıdır, süreaşımının sonuçlarından vazgeçmek hakkı tanınmamıştır. Cezâ Kanunu'nun 102. maddesine göre belli bir sürenin geçmesiyle kamu dâvâsı düşer (Bu süre, işlenen suçun şiddetine göre kanunda saptanmıştır ve değişir), 112. maddesine göre de belli bir sürenin geçmesiyle cezâ infâz edilemez (Bu süre de cezânın derecesine göre değişik olarak kanunda saptanmıştır). Bununla beraber Cezâ Kanunu'nun 102 ve 118. maddelerine göre süreaşımına uğramayan dâvâlar ve mahkûmiyetler de vardır. *Bk.* Süreaşımına bağlı olmayan hak.

SÜREAŞIMINA BAĞLI OLMAYAN HAK *(Os.* Mürûru zamâna tâbî olmayan hak, *Fr.* Droit imprescriptible, *Al.* Unverjaehrbares Recht, *İng.* Imprescriptible right, Indefeasible right) Belli bir sürenin geçmesiyle ortadan kalkmayan hak... Örneğin Medenî Kanun'un 779. maddesine göre gayrımenkul rehnine bağlanmış bir alacak süreaşımına uğramaz, Borçlar Kanunu'nun 138. maddesine göre de menkul rehnine bağlanmış bir alacak süreaşımına uğrarsa da alacaklının rehnedilen şey üzerinden hakkını alabilmesini engellemez. Bunun gibi nafaka isteme hakkı, isim üzerindeki haklar vb. süreaşımına uğramazlar. *Bk.* Süreaşımı.

SÜREAŞIMINA UĞRAMIŞ *(Os.* Mürûru zamâna uğramış, *Fr.* Prescrit, *Al.* Verjaehrt, *İng.* Barred by the statute of limitation) Bir hak kazanmak ya da bir yükümlülükten kurtulmak için yasanın saptadığı süreyi geçirmiş... Örneğin bu anlamda "bu alacak süreaşımına uğramış" denir. *Bk.* Süreaşımı.

SÜREAŞIMI SÜRESİ *(Os.* Mürûru zamân müddeti, *Fr.* Délai de prescription, *Al.* Verjaehrungsfrist, *İng.* Term of prescription, Term of limitation) Süreaşımına uğramak için yasalarda saptanmış olan süre... *Bk.* Süreaşımı.

SÜREĞEN ENFLÂSYON *(Os.* Müzmin enflâsyon, *Fr.* Inflation chronique, *Al.* Chronische Inflation, *İng.* Chronical inflation) Paranın satınalma gücünün sürekli olarak ve yavaş yavaş düşmesi... Özellikle geribıraktırılmış ülkelere özgü bir enflâsyon biçimidir. Fiyatlar sürekli olarak yükselir, düşme şöyle dursun, hiçbir zaman daha önceki çizgilerine dönmez. Ancak halkı ürkütmemek için kimi fiyatlar devlet eliyle belli çizgilerde tutulur, kimi fiyatlar da düşürülür. Ne var ki bu belli çizgide tutulan ya da düşürülen fiyatların gerçek fiyatlara olan farkı devlet kasasından, eşdeyişle halkın kesesinden ödenir. Daha açık bir deyişle tüccâr malının tam bedelini dolaylı olarak gene halktan almış olur. *Bk.* Enflâsyon.

SÜREĞEN İŞSİZLİK *(Os.* Müzmin işsizlik, *Fr.* Chômage chronique, *Al.* Strukturelle Arbeitslosigkeit, *İng.* Chronical unemployment) Sürekli işsizlik... Geribıraktırılmış ülkelere öz-

gü bir işsizlik biçimidir. Köylerden kentlere ve yabancı ülkelere işçi akımları bu tür işsizliğin en açık belirtisidir. *Bk.* İşsizlik.

SÜREKLİ ALIM SÖZLEŞMESİ *(Os.* Mütevâlî teslim mukavelesi, *Fr.* Contrat de livraison a exécution successive, *Al.* Sukzessivlieferungsvertrag, *İng.* Contract for successive performance) Tek bir sözleşmeye dayanarak belli bir bedel karşılığında belli miktar ve zamanlarda mal teslimine özgü alımsatım sözleşmesi... *Bk.* Sözleşme.

SÜREKLİ BORÇ ALMA *(Os.* Dâimî istikrâz, *Fr.* Emprunt perpétuel, *Al.* Anleihe ohne Tilgungsfrist) Sürüp giden borçlanma... Geribıraktırılmış ülkelerin gelişmiş ülkelere soyulma biçimlerinden biridir. *Bk.* Sürekli borç ilişkileri.

SÜREKLİ BORÇ İLİŞKİLERİ *(Os.* Dâimî borç münâsebetleri, *Fr.* Contrat a durée, Contrat successive; *Al.* Dauerschuldverhaeltnisse, *İng.* Durable obligations, Permanent obligations) Feshedilinceye kadar sürüpgiden borç alma ve borç verme sözleşmeleri... Örneğin elektrik, su, havagazı sözleşmeleri böyledir. *Bk.* Sürekli borç alma, Sürekli ilişkiler.

SÜREKLİ DÖKÜM *(Os.* Dâimî envanter, *Fr.* Inventaire permanent, *Al.* Permanente Inventur, *İng.* Perpetual inventory) Nicelik ve değer değişiklikleri sürekli olarak kaydedilen envanter... *Bk.* Döküm.

SÜREKLİ İLİŞKİLER *(Os.* Dâimî münâsebetler, *Fr.* Relations suivies, *Al.* Fortgesetzte Verbindungen, *İng.* Continued relations) Kesintisiz sürüpgiden ilişkiler... *Bk.* Sürekli borç alma, Sürekli borç ilişkileri, Sürekli alım sözleşmesi.

SÜREKLİLİK
1. *(Os.* Temâdî, *Fr.* Continuité, *Al.* Kontinuitaet, *İng.* Continuity) Sürekli olanın niteliği.
2. *(Os.* Dâimîlik, *Fr., İng.* Perpetualisme, *Al.* Perpetualismus) Klâsik ekonomicilerin ekonomi yasalarını zamandan bağımsız olarak sürekli saymalarına Alman ekonomicisi Knies'in verdiği ad.

SÜREKLİ MAL *(Os.* Dâimî mal, *Fr.* Marchandise successive) Kullanımı uzun süren mal... Örneğin buzdolabı, koltuk, yatak vb. böyledir. Buna karşı bir kezde kullanılan örneğin ekmek *süreksiz mal* deyimiyle nitelenir. *Bk.* Mal.

SÜREKLİ ÜRETİM *(Os.* Dâimî istihsâl, *Fr.* Production successive) Kesintisiz sürüpgiden üretim... Anamalcı üretimin niteliğidir. Anamalcı üretim sürekli olmak zorundadır. Anamalın dolaşım devresi ne kadar kısalırsa kâr o oranda artar, eşdeyişle mal ne kadar çabuk satılırsa o oranda para artmış olarak geri gelir ve yeni bir üretime geçilir. Bir yıl içindeki üretim devrelerinin sayısını arttırmak, yıl içindeki toplam artık-değeri arttırmak demektir. *Bk.* Üretim, Gerekli emek, Anamalcılık.

SÜREKSİZ MAL *Bk.* Sürekli mal.

SÜRELGE YILI *(Os.* Takvim senesi, *Fr.* Année civile, *Al.* Kalenderjahr, *İng.* Calendar year) Ocak ayının birinci gününden başlayıp aralık ayının sonuncu gününe kadar süren yıl.

SÜRELİ ALIŞVERİŞ *(Os.* Vâdeli bey ve iştirâ, *Fr.* Marché a terme, Marché differentiel; *Al.* Zeitgeschaeft, Termingeschaeft, Differenzgeschaeft; *İng.* Time bargain) Satanın ve satın alanın bedeli ve satın alınan şeyi belli bir süre sonra vermeyi taahhüt ettikleri satış anlaşması... Satış akdinin özel bir biçimidir. *Bk.* Süre, Satış, Süreli işlemler.

SÜRELİ İŞLEMLER *(Os.* Vâdeli muâmeleler, *Fr.* Affaires a terme, Opérations a crédit, Marchés a livrer; *Al.* Lieferungsgeschaefte; *İng.* Transaction on credit, Contracts for future delivery) Belli bir süre sonra yerine getirilmeleri gereken işlemler... *Süreli alışveriş* deyimiyle anlamdaştır. Özellikle borsada bu gibi vâdeli işlemler yapılır. Primli ya da serbest işlem, çift ikrâmiyeli işlem, muhayyer işlem, repor işlemi vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. Bu gibi işlemler hukuk açısından geçerlidir, ancak Borçlar Kanunu'nun 504. maddesine göre tarafların maksadı sadece fiyat farkından yararlanmaksa vâdeli satış kumar ve bahis niteliğinde olur ve sözleşmeyi gerekli kılmaz. *Bk.* Borsa, Süreli alışveriş, Süre.

SÜRELİ SATINALMAK *(Os.* Vâdeli iştirâ, *Fr.* Acheter a terme, Acheter a crédit; *Al.* Auf Zeit kaufen, *İng.* To buy for account, To buy on credit) Parasını belli bir süre sonra ödemek ya da satın aldığı şeyi belli bir süre sonra teslim almak koşuluyla satın almak... *Bk.* Süreli alışveriş, Süreli işlemler, Bölek.

SÜRELİ SATIŞ *(Os.* Vâdeli füruht, *Fr.* Vente a terme, *Al.* Zeitverkauf, *İng.* Forward sale) Parasını belli bir süre sonra almak ya da sattığı malı belli bir süre sonra teslim etmek

koşuluyla satış... *Bk.* Süreli alışveriş, Süreli işlemler, Bölek.

SÜRELİ SATMAK *(Os.* Vâdeli füruht etmek, *Fr.* Vendre a terme, *Al.* Auf Zeit verkaufen, *İng.* To sell for account, To sell on credit) Parasını belli bir süre sonra almak ya da sattığı malı belli bir süre sonra teslim etmek koşuluyla satmak... *Bk.* Süreli satınalmak, Süreli alışveriş, Bölek.

SÜRELİ YATIRGALAR *(Os.* Vâdeli mevdûât, *Fr.* Dépôts a terme, *Al.* Fristgebundene Depositen, *İng.* Time deposits) Bankaya belli bir süre sonunda çekilebilmek kaydıyla ve daha yüksek bir fâiz karşılığında yatırılan paralar... Ülkemizdeki uygulamada bu vâde en az üç ay ve en çok dört yıldır. Bankaların borç verdiği paraların vâdesi çok daha kısa olabilir. Vâdeli mevdûât vâdesiz mevdûâta göre çok yüksek bir fâiz alır. Fâiz oranlarının sık sık değiştirildiği ülkemizde şu anda altı ay vâdeli mevdûâta yüzde elli fâiz verilmektedir. *Bk.* Banka, Süre.

SÜRERDURUM *(Os.* Statüko, *Fr., Al., İng.* Status quo) Belli bir durumdan önce geçerli olan hak ve borçların bu durumun sona ermesinden sonra da oldukları gibi uygulanacaklarını dilegetiren Lâtince deyim... Genellikle *savaştan önceki durum (Lâ.* Statu quo ante bellum)'un savaştan sonra da süreceğini dilegetirir.

SÜRESİ UZATILMIŞ BELGİT *(Os.* Vâdesi temdit edilmiş senet, *Fr.* Effet renouvelable, *Al.* Prolongationswechsel, *İng.* Prolonged bill) Ödeme süresi yenilenmiş senet... *Bk.* Süre.

SÜRE TANIMAK *(Os.* Mühlet vermek, *Fr.* Accorder un délai, *Al.* Einen Aufschub gevaehren, *İng.* To grant a delay) Bir işlemin yapılması ya da bir gereğin yerine getirilmesi için belli bir zaman bırakmak... *Bk.* Süre.

SÜREYİ AŞMA *(Os.* Sürastarya, *Fr.* Surestarie, *Al.* Überliegezeit, *İng.* Demurrage, Over-lay days) Deniz taşımacılığında gemiyi kirâlayanın malın yükletilmesi ve boşaltılması için yükleme ya da boşaltma süresinden fazla beklediği zaman... Ticâret Kanunu'nun 1108 ve 1135. maddelerine göre, sözleşmede sürastaryadan sözedilmekle beraber bunun devam süresi saptanmamışsa bu süre on dört gündür. Gemi zamanında yükletilmez ya da boşaltılmazsa kirâlayana ayrıca bir tazminât verilmesi gerekir. *Bk.* Bekleme süresi, Süreyi aşma ödencesi.

SÜREYİ AŞMA ÖDENCESİ *(Os.* Sürastarya tazminâtı, *Fr.* Indemnité de surastaries, Droit de staries; *Al.* Liegegeld, *İng.* Demurrage) Malın yüklenmesi ya da boşaltılmasında gerekenden fazla bekletilen zaman için kirâlayana verilmesi gereken tazminât... *Bk.* Süreyi aşma.

SÜREYİ UZATMA *(Os.* Müddeti temdît, *Fr., İng.* Prolongation, *Al.* Fristverlaengerung) Bir işi yapmak ya da bir gereği yerine getirmek için önceden saptanmış olan zamanı uzatma... *Bk.* Süre.

SÜRPRODÜKSİYON *Bk.* Aşırı üretim.

SÜRTÜŞMEDEN DOĞAN İŞSİZLİK *(Os.* Friksiyonel işsizlik, *Fr.* Chômage frictionnel, *Al.* Friktionale Arbeitslosigkeit, *İng.* Frictional unemployment) İşçilerin daha iyi bir işe geçmek için sık sık yer değiştirmelerinden ve iyi iş aramalarından doğan işsizlik... *Bk.* İşsizlik.

SÜRÜM *(Os.* Revâç, *Fr.* Écoulement, *Al.* Absatz, *İng.* Sale) Bir malın satılabilir olması... Bir paranın geçerliğini de dilegetirir. *Sürüm* deyimi dilimizde *sunu (Os.* Arz) anlamında da kullanılır. *Bk.* Sunu.

SÜRÜM-ARANIM YASASI *Bk.* Sunu ve istem yasası.

SÜS GİDERLERİ *(Os.* Tezyîn masrafları, *Fr.* Impenses voluptuaires, *Lâ.* İmpensae voluptuariae) Zevk gereksinmelerini sağlamak için yapılan harcamalar... Hukuk açısından Medenî Kanun'un 725, 907, 908. ve Borçlar Kanunu'nun 8, 64, 193, 205, 292, 293, 301, 394, 405, 407. ve Ticâret Kanunu'nun 869, 931. maddelerinde bu türlü harcamalar için hükümler vardır. Bu hükümlere göre bir şeyi gerivermek zorunda bulunan kimse o şeye harcadığı süsleme masraflarını geri isteyemez, ama o şeye zarar vermemek kaydıyla yaptığı süslemeleri söküp almaya hakkı vardır. *Bk.* Süsleme.

SÜSLEME *(Os.* Tezyîn, *Fr.* Orner, Parer; *Al.* Verzieren, Schmücken; *İng.* Adorn, Embellish) Bir şeyin daha güzel görünmesi için birtakım katmalarda bulunma... *Bk.* Süs giderleri.

SWEEZY KURAMI *(Os.* Sweezy nazariyesi, *Fr.* Théorie de Sweezy) Anamalcılığın işleyiş mekanizmasını tekelcilik evresinde inceleyen ve saptayan kuram... Marx ve Engels, anamalcılığın işleyiş mekanizmasını çözümlemişler ve meydana koymuşlar, tekelci ana-

malcılığın ilk belirtilerine de işaret etmişlerdi. Lenin, daha sonra, Marksçı kuramı geliştirerek anamalcılığın emperyalizm aşamasını çözümledi. Ne var ki bunu yeterli bulmayan P. Sweezy ve Paul Baran, birlikte yazdıkları *Monopoly Capital* (New York 1966) adlı yapıtlarında anamalcılığın tekelcilik evresindeki işleyişini incelemişler ve anamalcılığın bu yeni mekanizmasını açıklamaya çalışmışlardır. Bu iki ekonomicinin bu tutumları *Neo-Marksizm* adıyla nitelenmiştir. Tekelci evresinde, anamalcılığın itici gücü olan rekabet yoktur. Müteşebbisler yerlerini dev anonim şirketlere bırakmışlardır. İngiltere'nin emperyalizmi bile Amerika'nın *neo-emperyalizmine* dönüşmüştür. Bunlar, birbirlerinden çok farklı yapılardır. Sweezy ve Baran'a göre anamalcılığın bu yeni yapısı, Marx'ın *rekabet* ve *artık-değer* kavramlarına dayanan çözümlemesiyle açıklanamaz. Marksçı diyalektiği geliştirerek rekabetin yerini *tekel*'lerin aldığı bu yeni yapıda *artık-değer* kavramı da *ekonomik artık* kavramına dönüşmüştür. Çünkü, anamalcılığın tekelcilik evresinde çok önemli olan devlet gelirleri, malı paraya dönüştürmenin mâliyeti, verimsiz işçilerin ücretleri vb. gibi kategoriler Marx'ın artık-değer kavramının kapsamına alınmamıştır. Baran'la Sweezy'ye göre *ekonomik artık, bir toplumun ürettiğiyle bu üretimin mâliyeti arasındaki farktır (Bk.* Artık-değer). Bu artığa sahip olanların bunun ne kadarını tükettiklerini, ne kadarını yatırıma ayırdıklarını ve ne kadarını hangi biçimlerde israf ettiklerini bilmek tekelci mekanizmayı anlamak için çok önemlidir. Üstyapı, ekonomik artığın bu kullanılış biçimleriyle belirlenir *(Bk.* Üstyapı, Altyapı). Anamalcılığın yıpratıcı çelişkisi tekelcilikte de vardır, ama emeğin toplumsallaşmasına karşı üretim araçları mülkiyetinin bireyselleşmesi olgusundan farklıdır; tekelci çelişki, sürekli olarak büyüyen bir artık yaratıldığı halde bu artığı emecek tüketim ve yatırım alanları yaratılamamasındadır. Tekelci üretim sistemi, emebileceğinden fazla bir artığı yaratmayacak kadar düşük bir çizgide çalışmazsa, bunalıma düşmek zorunda kalacaktır. Demek ki, tekelci anamalcılık yaşayabilmek için yarattığı artığı harcayabilecek yollar aramak zorunda kalmış ve zorunlu olarak silâhlanmaya ve savaş ekonomisine dönüşmüştür *(Bk.* Savaş ekonomisi, Silâhlanma). Aksi halde, emilemeyen artık yaratılamayacağına göre, tekelci anamalcılık öldürücü bir durgunluğa düşerdi. Bu durgunluktan kurtulmak, zorunlu olarak militarizme ve emperyalizme bağlıdır. Şu halde, anamalcı tekelcilik *sömürmek zorundadır.* Devlet, bu evrede, bütün varlığıyla ekonomik sürece katılmıştır. Bu arada *serbest teşebbüs* kavramı da anamalcılıktaki anlamını yitirmiştir. Çünkü ekonomik tekeller, toplumun bütününü denetimleri altında tutmakta ve kendi çıkarlarına uygun biçimde yönetmektedirler. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Emperyalizm.

Ş

ŞER-Î VERGİLER Osmanlı imparatorluğunda din kurallarına dayanarak alınan vergiler... *Cizye, öşür, haraç* ve *zekât* olmak üzere başlıca dört türlüdür. Bunlardan *zekât* müslüman olmanın temel şartlarından biridir.

ŞİKAGO OKULU *Bk.* Friedman kuramı, Stigler kuramı.

ŞİRKET *(Os.* Şirket, *Fr.* Société, Association, Compagnie; *Al.* Gesellschaft, Körperschaft, Teilhaberschaft; *İng.* Society, Company, Partnership, Corporation, Co-partner; *Lâ.* Societas) İki ya da daha çok kişinin emek ve mallarıyla ekonomik bir amaca ulaşmak için sözleşmeyle birleşerek oluşturdukları topluluk... Türkçemizde *ortaklık* deyimiyle dilegetirilir. Tek kişilik ekonomik teşebbüsler zamanla *şirket* halinde birleşmelere dönüşmüştür. Bunların en üstün biçimi, tekelci anamalcılığın dev tekel şirketleridir. Şirketler, ilk evrelerinde, *şahıs şirketleri* olarak belirmiş ve daha sonra *anamal şirketleri* kurulmuştur. Şirketler genellikle kollektif, komandit, anonim, limitet, kooperatif olmak üzere sınıflandırılır. Bunlardan her birinin yasalarla saptanan ayrı statüleri vardır ve ayrı yükümlülükler taşırlar. *Şirketlerin şirketi* denebilecek olan kartel, tröst, holding vb. gibi tekeller; şirketlerin anlaşmaları ya da birleşmeleriyle kurulmuştur. *Bk.* Anonim şirket, Kolektif şirket, Komandit şirket, Kooperatif, Limitet şirket, Tekelci anamalcılık.

ŞİRKET ANAMALI *(Os.* Şirket sermâyesi, *Fr.* Capital social, *Al.* Gesellschaftskapital, *İng.* Partnership capital, Social stock) Ortaklar tarafından ortaklığa konulan ya da ödenmesi taahhüt edilen para ve mal... Bunların toplamı, şirketin ana sermâyesidir. Şirket sermâyesi, şirketin daha sonraki faaliyet dönemlerinde yeni ortaklar tarafından yatırılan tüm paraları da kapsar. Aynı zamanda, şirketin faaliyeti sonucu olarak yaratılan artık-değerin birikimi de şirket sermâyesidir. Açık bir deyişle anamal (sermâye), birikmiş emekten başka bir şey değildir. *Bk.* Anamal.

ŞİRKET MERKEZİ *(Os.* Şirket merkezi, *Fr.* Siége social, *Al.* Gesellschaftssitz, *İng.* Registered office) Bir şirketin yönetildiği yer... Şirketin yöneticileri burada görev yaparlar, genel kurulu burada toplanır. Medenî Kanun'un 49. maddesine göre şirketin merkezi, onun yasal konutudur (kanunî ikaametgâhıdır). Bu yer, şirketin asıl faaliyette bulunduğu ve ticâret yaptığı yerden ayrı bir yer olabilir.

ŞİRKET SÖZLEŞMESİ *(Os.* Şirket mukaavelesi, *Fr.* Contrat de société, *Al.* Gesellschaftsvertrag, *İng.* Deed of partnership) Şirket kurmak için ortaklar arasında yapılan *sözleşme*... Anonim şirketlerde bu sözleşmeye *şirket ana statüsü* denir. Yalın ortaklıklarda (âdî şirketlerde) bu sözleşme hiçbir biçime bağlı değildir. Ticâret şirketlerinde yasaların buyurduğu biçimde yapılması ve kimi yerde hükümet ya da mahkemenin tetkik ve tasdiki gerekir. *Bk.* Sözleşme.

ŞİŞİRME ANAMAL *(Os.* Mübâlâğalı sermâye, *Fr.* Capital soufflé, *Al.* Vorgetaeuschtes Kapital, *İng.* Watered capital) Bir şirketin kuruluşunda gerçek olandan daha fazla gösterilmiş anamal... Bunun çeşitli yolları vardır. Örneğin sermâyeye katılan bir milyon liralık bir binâ beş milyon lira olarak kaydedilir. Sermâyenin şişirilmesi anamalcılara birçok kârlar sağlar.

T

TAAHHÜT *Bk.* Angajman.

TABAN FİYATI *(Os.* Asgarî fiyat, *Fr.* Prix de soutien, *Al.* Mindestpreise, *İng.* Support price) Herhangi bir mal ya da hizmet için devletçe saptanan en düşük satış fiyatı... Üreticiyi korumak için saptanır, mal ya da hizmet taban fiyatının altında satılamaz. Daha üstünde satılması yasaklanan fiyata da *tavan fiyatı* denir. Her ikisi de bir çeşit narhtır. *Bk.* Tavan fiyatı.

TAHMİN *Bk.* Geleceği kestirme.

TAHSİSÂT *Bk.* Ödenek.

TAHVİL *(Os.* Tahvil, *Fr.* Obligation, Titre de rente; *Al.* Obligation, Schuldverschreibung; *İng.* Obligation, Bond, Debenture) Devletçe ya da şirketler tarafından ödünç para almak için çıkarılan belli süreli ve fâizli borç senedi... Fâiz verme koşuluyla ödünç para karşılığında çıkarılan bu değerli kâğıtlara *tahvil* adı verilmesinin nedeni her an *paraya çevrilebilme* niteliğini taşımalarındandır. Bunlar her an paraya *tahvil edilebilirler,* ama enflâsyon durumlarında ya da tahvili çıkaran şirketin iflâsı halinde tahvil sahipleri zarar ederler. Örneğin, son bunalımda birçok Amerikan şirketleri bir dolara karşı ancak iki sent verebilmişlerdir. Bununla beraber *devlet tahvilleri,* devlet var olduğu sürece, emin bir gelir kaynağı sayılmışlardır. Bankacılıkta *yatırım* deyimi, bankanın elinde bulunan tahvilleri de kapsar. Tahvillerden başka, içerden ve dışardan para toplamanın yollarından biri de *hisse senedi* (Aksiyon) çıkarmaktır. Devletlerin ikili anlaşmalarla yaptıklarını anonim şirketler hisse senedi çıkararak yaparlar, eşdeyişle mülklerine yabancıları da ortak ederler. Tahvil, doğrudan borç alma işlemidir ve karşılığında fâiz verilir. Hisse senedi ise paydaş kılma işlemidir ve karşılığında kârdan pay verilir. Uygulamada verilen fâizle küçük hisse sâhiplerine dağıtılan kâr payı arasında hemen hiçbir fark yoktur. Bu yüzden kimi ekonomicilerce tahvil, işletmenin zararına katılmadığından, hisse senedinden daha elverişli sayılır. Ne var ki sürekli enflâsyon durumunda bulunan geribırakılmış ülkelerde tahvilin değeri sürekli olarak düştüğü halde hisse senedinin değeri yükselir. Verilen fâiz ya da kâr payı aşağı yukarı aynı olmakla beraber bu açıdan bakılınca da hisse senedi tahvilden daha elverişli görünür. Anamalcı düzende şirketler, halk yığınlarının küçük biriktirmelerini bu yollardan da sömürerek gittikçe güçlenirler ve anamallarını arttırırlar. Bu sömürüye, egemen şirketlerin temsilcileri olan bankalar da katılır. *Bk.* Hisse senedi.

TAHVİL SAHİBİ *(Os.* İkrâz senedi sahibi, Tahvil sahibi; *Fr.* Porteur de l'obligation, *Al.* Obligationsinhaber, *İng.* Bondholder) Bir tahvili elinde bulunduran... Tahviller genellikle taşıyana (hâmiline) aittir, kim elinde bulunduruyorsa sahibi odur. Yabancı deyimler bundan ötürü *borç belgiti taşıyıcısı* anlamındadırlar.

TAKAS *Bk.* Değiştokuş.

TAKSİT *Bk.* Bölek.

TALEP *Bk.* İstem.

TALON *(Os.* Talon, *Fr.* Feuille de coupons, *Al.* Couponbogen, *İng.* Sheet of coupons) Fâiz ve temettü kuponu almak için hâmiline yazılı aracı senet.

TAM AKTARIM *(Os.* Tam ciro, *Fr.* Endossement nominatif, Endossement régulier; *Al.* Vollindossmant, *İng.* Endorsement in full, Special endorsement) Kendisine ciro edilen kimsenin adının ve başkaca niteliklerinin açıkça yazılarak imzalanan ciro... Sadece imza konularak yapılan *açık ciro* deyimi karşılığında kullanılır.

TAMAMLAYICI ANT (*Os.* Mütemmim yemin, *Fr.* Serment supplétoire, *Al.* Ergaenzungseid) Ticâret defterlerinin doğruluğu üstüne defter sahibine yargıç tarafından ettirilen yemin... Ticâret Kanunu'nun 86. maddesine göre yaptırılır.

TAMAMLAYICI MALLAR *(Os.* Mütemmim emtia, *Fr.* Biens complémentaires, *Al.* Komplemantaergüter, *İng.* Complementary goods) Kullanılması, başka bir malın kullanılması için gerekli bulunan mal... Örneğin tütün içmek için satın alınan pipo ya da ağızlık böyledir; tek başına kullanılamaz ve ancak tütün malının tamamlayıcısı olarak değer bulur. Alman ekonomicisi Herman Heinrich Gossen tarafından ileriye sürülmüştür. Ne var ki Gossen bu deyimi, kendi *doyan istekler yasasının* açıklayamadığı tüketim malları için zorunlu olarak ilerisürmüş ve istekleri doyurmayan bütün öteki malları *tamamlayıcı mallar* adıyla nitelemiştir. *Bk.* Doyan istekler yasası.

TAM ÇALIŞTIRMA *(Os.* Tam istihdâm, *Fr.* Plein emploi, *Al.* Vollbeschaeftigung, *İng.* Full employment) Bütün üretim güçlerinin noksansız olarak işe koşulması... *Noksan istihdâm* deyimi karşılığında kullanılır. Beveridge ve özelikle Keynes gibi ekonomiciler bu konunun üstünde önemle durmuşlar ve tam istihdâmı gerçekleştirecek öneriler ilerisürmüşlerdir. Keynes, Ricardo'nun *mukayeseli mâliyetler kuramına* karşı çıkarak, tam istihdâmı gerçekleştirebilmek için İngiltere'nin korunması ve gümrük resimleriyle ithalâtını kısması gerektiğini önermiştir. Çünkü bu takdirde yerli mal üretimi artacak ve tam istihdâm gerçekleşecektir. Ne var ki bu durum, bir ülkede ithalâtın kısılmasıyla istihdâmın yükselmesine karşı o ülkeye mal satan ülkelerde ihracatın azalmasıyla istihdâmın da azalmasını gerektirir. Kaldı ki tam istihdâm kuramsal bir varsayımdır. İşçi talebinin işçi arzına denk geldiği durum bir yana, işçi talebinin işçi arzından çok fazla olduğu durumlarda bile mevsim işsizliği ve teknolojik işsizlik gibi nedenlerle işsizlik daima varkalmıştır ve anamalcı üretim düzeninde (bu düzenin yapısı gereği), daima varkalacaktır. *Bk.* İşsizlik, Keynesçilik, Tam çalıştırma okulu.

TAM ÇALIŞTIRMA OKULU *(Os.* Tam istihdâm mektebi, *Fr.* École de plein-emploi) Keynesçilik... İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes ve izleyicileri *tam istihdâm okulu* adı altında toplanırlar. Bu okulda şu Anglosakson ekonomicileri toplanmışlardır: J. Robinson (1903-), Paul A. Samuelson (1915-), A. Hansen (1887-), F. Domar (1914-), R. Harrod (1900-), J. Duesenberry ve A. Lerner. Bu okula *toplumbilimci ekonomi okulu* da denir. Bu ekonomi anlayışının temel niteliği siyasal oluşudur ve devletin ekonomiye el atmasını önerir. *Bk.* Keynesçilik.

TAM REKABET *Os.* Tam rekabet, *Fr.* Concurrence parfaite, *Al.* Vollstaendige Konkurrenz, *İng.* Perfect competition) Tarafların fiyatlar üstünde en küçük bir etkileri bulunmadığı piyasa durumu... *Eksik rekabet* ve *aksak rekabet* deyimleri karşılığında kullanılır. *Tam rekabet,* klâsik liberallerin, özellikle Smith ve Ricardo'nun ilerisürdükleri bir varsayımdır. *Tam rekabet piyasası;* üretici, tüketici ve faktör sahiplerinin sonsuz sayıda olduğu ve alım satım işine serbestçe girip çıkabildikleri bir piyasadır. Böyle bir piyasada fiyat, sadece sürüm ve aranım yasasıyla gerçekleşir ve üretici, tüketici ve faktör sahipleri teker teker, kendiliğinden gerçekleşen bu fiyatı etkileyemezler, onların iradelerinden bağımsız olarak beliren fiyatlara boyun eğmek zorundadırlar. *Tam rekabet,* modern bir deyimdir, klâsikler aynı anlamda *serbest rekabet* deyimini kullanmışlardır. *Bırakınız yapsınlar*cı liberal anlayışa göre böyle bir piyasa kendi kendini dengeler. Tam rekabette denge durumu, sürüm ve aranımın eşit olduğu, yani birbirlerini tıpatıp karşıladıkları durumdur. Bu dengenin gerçekleşebilmesi için tüketici, üretici ve faktör sahiplerinin maksimum bir durumda; yani alım satım ve sunuşlarından en yüksek bir çizgide bulundukları da ayrıca varsayılmaktadır. Liberallere göre bu piyasa tüketici, üretici ve faktör sahiplerinin tümü için *en iyiyi* ve *en yararlıyı* gerçekleştiren bir piyasadır. Oysa 1930'larda, birini kötüleştirmeden ötekini iyileştirmenin mümkün bulunmadığı, yani birinin kazancının ancak ötekinin kaybıyla mümkün bulunduğu ve bundan ötürü de *tam rekabet şartları* varsayımının gerçeklere dayanmadığı ilerisürülmüştür *(Bk.* Oyun kuramı). Bununla beraber marjinalcilerin hemen tümü, Walras ve Avusturya okulu bütünüyle, Marshall ve Wicksell gibi ekonomiciler kısmen, tam rekabet koşulları varsayımını sürdürmüşler ve kuramlarını bu varsayım üstünde temellendirmişlerdir. *Bk.* Eksik rekabet, Rekabet.

TAM YETKİ *(Os.* Tam selâhiyet, *Fr.* Blanc -seign, *Al.* Blankovollmach, *İng.* Blank letter of attorney) Bir kâğıdın altına sadece imza atarak dilediği gibi doldurmasını kâğıdın verildiği kişiye bırakmak.

TANIK *(Os.* Şâhit, *Fr.* Témoin, *Al.* Zeuge, *İng.* Witness, *Lâ.* Testis) Bilgi veren üçüncü kişi... Herhangi bir dâvâda tarafların dışında bilgisine başvurulan kişiyi dilegetirir. Yasalar gereğince tanıklar çağrıldıkları mahkemeye gelmek ve duruşmada hazır bulunmak, bilgilerini doğru olarak söylemek ve yemin etmek zorundadırlar. Bunun dışında, örneğin Medenî Kanun'un 108. maddesine göre evlenme töreninde, 479. maddesine göre vasiyet senedi düzenlenirken ve Noter Kanunu'nun 33. maddesine göre noterlerce re'sen senet düzenlenirken tanık bulundurmak zorunludur.

TANITIM *(Os.* Reklâm, *Fr.* Réclame, *Al.* Reklame, *İng.* Advertissement) Bir malın sürümünü sağlamak için yapılan propaganda... *Bk.* Tanıtımcılık.

TANITIMCILIK *(Os.* Reklâmcılık, *Fr.* Publicité, *Al.* Informative Reklame, *İng.* Adver-

tising) Reklâm yapma işi... *İlâncılık* da bu deyimin kapsamındadır. Daniel Bell şöyle yazmaktadır: "Amerikan vatandaşı sabah karanlığından gece yarısına kadar sıkıyönetim altında yaşamaktadır. Bu sıkıyönetim, reklâmcılığın sıkıyönetimidir. Günlük yaşamında gördüğü, işittiği, dokunduğu, tadına baktığı her şey ona bir şey satabilmek çabasına dayanır. *Reklâmcılık*, onun benliğine işleyebilmek için bütün marifetini kullanmakta, kızdırmakta, şaşırtmakta, sinirlendirmekte, fakat en sonunda onun direncini kırarak mutlaka ona bir şey satmaktadır" *(The Erosion of Work, "The New Leader"*, 13, 9. 1954).

TANITMALIK *(Os.* Târifnâme, Prospektüs; *Fr., İng.* Prospectus, *Al.* Prospekt) Herhangi bir şeyin tanıtılması için yapılan yazılı ilân.

TAPU BELGİTİ *(Os.* Tapu senedi, *Fr.* Titre de propriété foncière, *Al.* Grundbuchauszug, *İng.* Deed of real estate, Extract from land register) Tapu dâirelerince gayrımenkul sahiplerine mülkiyetin kanıtı olmak üzere verilen senet... Tapu Kanunu'na göre mâlikin adını, sanını, gayrımenkulün kadastro durumunu, sınırlarını, cinsini, miktarını ve değerini saptar. *Bk.* Tapu kütüğü.

TAPU KÜTÜĞÜ *(Os.* Tapu sicili, *Fr.* Registre foncier, *Al.* Grundbuch, *İng.* Land register, Official title register) Gayrımenkuller üstündeki aynî hakları göstermek üzere devletçe tutulan resmî sicil... Medenî Kanun'un 633, 910, 937. maddeleriyle Tapu Kanunu'na ve Tapu Sicili Nizâmnâmesi'ne göre tutulur. *Bk.* Tapu belgiti.

TARIM *(Os.* Ziraat, *Fr.* Agriculture, *Al.* Landwirtschaft, Ackerbau; *İng.* Agriculture) Toprakta üretme... Kırsal bölgelerde ekip biçme yoluyla gerçekleştirilen üretimi dilegetirir. *Tarım*, insanların yaşayabilmek için gerçekleştirdikleri ilk üretim biçimidir, bu anlamda *sanâyi* deyimi karşılığıdır. Antikçağda zanaat ve ticâret küçümsenir, tarım övülürdü. Çiftçilik, özgür insanlara özgü bir iş ve bir asker yetiştirme okulu sayılırdı. Eski Yunanlılar zanaatkârları vatandaşlığa almıyorlardı. Romalılar da bir Romalının küçük bir tüccâr ya da zanaatçı hayatı yaşamasına izin vermezlerdi. Ortaçağ feodalizmi bu değer yargılarını tam tersine çevirmiştir. XII. ve XIII. yüzyıllarda haçlı seferleriyle gelişen ticâret haçlı seferlerinin nedeni dinsel değil, tümüyle ekonomiktir- tarımı da büyük ölçüde geliştirmiştir. Açılan yeni pazarlara yeni ürünler yetiştirmek gerekiyordu, bu yüzden papazlar bile manastırlarda tarımsal üretime koyulmuşlardı. İlk tarım biçimi, toprağı sivri uçlu bir sopayla kazmaktı ki cilâlı taş devrinde gerçekleşmiştir, bu yüzden bu büyük ekonomik devrime *neolitik devrim* denir. Çünkü artık, beslenmek için değil, ilerde tüketilmek için üretiliyordu ve bu bir *ürün fazlası* meydana getirmekti. İnsan böylelikle, bütün zamanını beslenmek için gerekenleri toplamaya harcamaktan kurtulmuş, gelişme olanağına kavuşmuştu. Bu devrimden önce insan, hayvandan biraz daha akıllıca, ama tıpkı hayvan gibi, ağaçlardan meyve toplayıp öteki hayvanları avlayarak yiyeceğini *pasif* bir biçimde elde ediyordu. Bu devrimden sonraysa *aktif* bir üretime girilmiş olmaktadır. Tarım tekniği de gittikçe gelişmiş ve bu alanda ikinci büyük devrim olan *sulamalı tarım*a geçilmiştir. Tarihçi Heichelheim şöyle der: "Çağdaş anamalcılığa kadar bütün uygarlıkların temelinde tarım yatar". Sulamalı tarım, toprağın verimini görülmemiş bir oranda arttırmış ve ürün fazlasını büyük çapta çoğaltarak uygarlıkların gerçekleşmesini sağlamıştır. *Tarım*, önce, hayvancılığa karşı insansal bir işbölümü yaratmıştır ve değiştirme ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Hayvan ürünleriyle tarım ürünlerinin değiştirilmesi, değiştirme olayının gelişmesinde ilk büyük devrimdir. Sonra, şehirle köyün birbirinden ayrılmasının nedeni olarak, insanlar arasında gerçek bir işbölümünü doğurmuştur. Böylelikle kafa ve kol işleri de birbirinden ayrılmış olmaktadır. Ne var ki tarım, böylelikle ve aynı zamanda, kendi yarattığı değiştirme hareketinin gittikçe dışına itilmeye başlamıştır. Bununla koşutlu olarak da tarım gelirlerinin tarım dışı kesime, ister vergi ister tarım kredisi fâizi biçiminde olsun, aktarılması çabaları hızlanmıştır. Kimi ülkelerde izlenen, tarım ürünlerinin fiyatlarını yüksek tutma politikası da, bizzat üretici olan köylülere değil, büyük toprakların sahibi olan toprak ağalarına yaramaktadır. Kendi geçimine yetecek üretim yapan köylüler bundan hiç yararlanmadıkları gibi, geçimleri için toprak ürünü satın alma durumunda bulunan köylüler de üstelik toprak ağalarının bu fazla kazançlarını kendi ceplerinden ödemektedirler. Ekonomicilerin çoğu, çağdaş ekonomide, tarımın sonunun geldiği kanısındadırlar. Tarihsel süreçte tarımın geliştirici etkisi saygı ve sevgiyle anılmakla beraber, günümüzde, toprak ağaları ve köylüleriyle birlikte tarımsal kesimin anamalın gelişmesini kösteklediği bir gerçektir (bunun çeşitli nedenleri vardır. *Bk.* Toprak reformu). Bu yüzden "kaynaklar tarımdan çekilmeye zorlanmalıdır". Amerika-

lı ekonomici Samuelson şöyle der: "Acaba bunlar zalim ve gaddar düşünceler mi? Bir vatandaş olarak evet. Ama bir ekonomici olarak, bu işin başkaca bir çözüm yolu yoktur" *(Bk. İktisat,* 3. baskı, s. 461). *Bk.* Toprak, Toprak reformu, Sanâyi.

TARIM BANKASI *(Os.* Ziraat bankası, *Fr.* Banque agricole, Banque d'agriculture; *Al.* Agrarbank, Landwirtschaftsbank; *İng.* The agricultural bank) Tarımsal krediler veren banka... Ülkemizde ilk kez 1863 tarihinde Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetten sonra 3202 sayılı kanunla *T. C. Ziraat Bankası* adını alan bu banka, 3460 sayılı kanunla iktisâdî devlet teşekkülleri arasına sokulmuştur. *Bk.* Banka.

TARIM İŞÇİLERİ *(Os.* Ziraat amelesi, *Fr.* Ouvrier agricole, *Al.* Landarbeiter, *İng.* Agricultural labourer) Tarım kesiminde çalışan emekçiler... Tarım kesiminde kol güçleriyle çalışan topraksız köylüleri dilegetirir. *Yarıcı* ve *ortakçı*lardan farklı olarak malca ya da paraca ödenen bir ücret karşılığında çalışırlar. Sosyo-ekonomik açıdan *köylü* ve *çiftçi* niteliğinde değil, *emekçi* niteliğindedirler. Çalışma süreleri çoğunlukla tarım mevsimiyle sınırlıdır. Pazarlık güçleri yoktur, daha köylerindeyken aracılar eliyle ve yok pahasına kirâlanarak gruplar halinde mevsimlik işyerlerine götürülürler. Ülkemizde köylü nüfusunun yüzde 20'sinin tarım işçisi olduğu hesaplanmıştır *(Bk.* Dr. Korkut Boratav, *Gelir* Dağılımı). *Bk.* Tarımsal anamalcılık, Emekçi.

TARIM KOOPERATİFLERİ *(Os.* Ziraat kooperatifleri, *Fr.* Coopératives agricoles) Tarımsal amaçlarla tarımcıları bir araya toplayan kooperatifler... Bu alanda dört türlü kooperatif biçimi vardır: Tarımsal üretimi koruyup sürdürme kooperatifleri, tarımsal araç ve gereç sağlama kooperatifleri, tarımsal satış kooperatifleri, ortaklaşa işletme kooperatifleri.

TARIM REFORMU *Bk.* Toprak reformu.

TARIMSAL ANAMALCILIK *(Os.* Zirâî sermâyecilik, Zirâat sermâyedarlığı; *Fr.* Capitalisme agricole) Tarım kesiminde gerçekleştirilen anamalcılık... Toplumcu ekonomi deyimidir. Toplumcu yazarlara göre tarım kesiminde anamalcılığın gerçekleştirilmesi için toprağa bir anamal yatırılması ve bu anamalın değişken bölümüyle işçi çalıştırılması ve artık -değer üretilmesi gerekir. Tarımsal anamalcılık toprak sahipliğinden, kimi yerde her ikisi de aynı kişide birleşmiş bulunsa da, farklı bir yapıdır. Toprak sahibinin elde ettiği *rant,* tarım anamalcısının elde ettiği *artık-değer*'dir. Tarım anamalcısı toprak sahibinden rant karşılığında toprağım kirâlar ve işletir. Toprağın anamalcı biçimde işletilmesinden elde edilen artık-değerin bir bölümü *saltık rant* olarak toprak sahibinin cebine girer ve anamalcı üretime katılmaz. Bu durum anamalcıların zararına çeşitli sonuçlar doğurur. Sanâyi kesiminde artık-değerin tümünü elde eden anamalcı tarımsal kesimde bu artık-değerin bir bölümünü toprak sahibine ayırmakla anamalcı üretimde elde edilen ortalama kârdan dolaylı olarak zarar eder. Tarımsal kesimde toprağın özel mülkiyet konusu olması anamalcılık için birçok bakımlardan büyük bir engeldir *(Bk.* Saltık rant, Toprak reformu). Tarihsel süreçte anamalcılığın, kalıntısı toprak sahipliği biçiminde devam eden feodal düzenle çatışmasının temel nedeni budur. Bu neden ancak büyük toprak sahipliğine son veren toprak reformlarıyla ya da toprak sahibini tarım anamalcılığına dönüştüren tarım reformlarıyla yok edilebilir. Anamalcılığın gelişebilmesi için tarımsal kesimde toprak rantının ortadan kaldırılması önkoşuldur. Büyük anamalcı ülkelerde anamalcı gelişmeye olanak sağlayan bu reformlar başarılmıştır. Anamalcı yazarlara göre de tarımsal anamalcılık, toprak rantına pay ayırmaktan kurtulmuş bir anamalcılık olmalıdır. Tarım kesiminde elde edilen artık -değerin tümü ortalama kârı gerçekleştiren sürece katılmalıdır. Bu katılma, tarım kesiminin birçok özellikleri yüzünden ortalama kâr oranını bir hayli yükseltir ve anamalcılığı geliştirir. *Bk.* Tarım, Rant, Saltık rant, Anamalcılık, Toprak reformu, Artık-değer, Tarım işçileri, Tarımsal emek.

TARIMSAL ARTIK-ÜRÜN *(Os.* Zirâî mahsul fazlası, *Fr.* Surproduit agricole) Tarım kesiminde elde edilen ürün fazlası... Değiştirme olayı (mübâdele), tarihsel süreçte, tarımsal artık-ürünün elde edilmesiyle başlamıştır. Ürünü değiştirebilmek için, üreticinin ihtiyacına yetecek ürün miktarından fazlasını elde etmesi gerekiyordu. Tarımsal artık-ürün elde edilemeseydi, hiçbir bilimsel ve kültürel faaliyet gerçekleşemeyeceği gibi, sanâyi de oluşamazdı. İnsanlar bütün zamanlarını kendi yiyeceklerini sağlamaya çalışmakla geçirirlerdi. Bu yüzden ekonomi edebiyatında "tarımsal artık-ürün uygarlığın temelidir" denir. *Bk.* Artık-ürün.

TARIMSAL BÖLÜŞÜM *(Os.* Zirâî tevzii vâridât, *Fr.* Distribution des revenus agricoles)

Tarımdan elde edilen artık-ürün ve artık-değerin kimler tarafından paylaşıldığı ve pay oranı... *Toplumcu ekonomi* anlayışına göre tarımsal kesimde elde edilen artık-ürünü ve artık-değeri tarımda bizzat çalışanlar yaratır. Bunlar küçük çiftçilerle tarım işçileridir. Tarım işçileri sadece kendilerini üretirler ve tarımsal gelirden hiçbir şey almazlar. Tarımsal bölüşümde hiçbir tarımsal emek harcamadıkları halde en büyük payı alan toprak sahipleridir. Bağımsız küçük çiftçilerle köy zanaatkârları artık-üründen pek küçük bir pay alabilirler. Tarımdan elde edilen artık-değerin bir bölümü tarım anamalcısına gider. Artık-ürün ve artık-değerin bir bölümünü vergi biçiminde devlet alır ve bürokratlara paylaştırır. Tarımsal gelirin bir bölümünü de fâiz adı altında tefeciler alır. *Bk.* Bölüşüm, Bölüşüm kuramı, Gerekli emek.

TARIMSAL EMEK *(Os.* Zirâî sây, *Fr.* Travail agricole) Tarımı gerçekleştirmek için harcanan emek... *Tarımsal emek* de üretimde harcanan bütün emekler gibi değer yaratır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak, anamalcı tipte işletildiği takdirde, tarımsal emekten artık-değer ürer. Tarımsal anamalcılık, toprağın ve topraktan elde edilen ürünlerin mal haline geldiği bir toplumda belirir ve ortalama kâr getirecek anamalın tarım alanına yatırılmasından doğar. Tarımsal emeğin ürettiği artık-değerin, sanâyide kullanılan emeğin ürettiği artık-değerden farkı; tarımsal emeğin ortalama kârla toprak rantını kapsayan iki yanlı bir artık-değer üretmesidir. *Bk.* Emek, Tarımsal anamalcılık, Rant, Saltık rant, Artık-değer, Tarım işçileri.

TARIMSAL İŞLETME *(Os.* Zirâî müessese, *Fr.* Entreprise agricole, Exploitation agricole; *Al.* Agrarunternehmen, Landwirtschaftlicher Betrieb; *İng.* Agricultural enterprise, *Lâ.* Rusticum, Praedium) Tarımsal üretim ve satış işletmesi... Hukuk açısından ekonomik bir birlik durumunda işletilmesi gereken kalıtsal (mirâsen intikal eden) tarımsal malları dilegetirir. Medenî Kanun'un 325, 597, 744. maddelerine göre bunların işletilmesi işletebilecek nitelikte oldukları anlaşılan isteklilere, bunlar arasında da oğullara (erkek mirâsçılara) bırakılır.

TARIMSAL KREDİ *(Os.* Zirâî kredi, *Fr.* Crédit agricole, *Al.* Agrarkredit, *İng.* Agricultural credit) Bankaların tarım kesimine verdikleri kredi... Bu kredi büyük çiftçilerle çiftlik sahiplerine verilir. Köylülere verilen kredi ancak devlet bankalarınca sağlanır, özel bankalar köylüye kredi vermez. *Bk.* Kredi, Tarımsal kredi kooperatifleri.

TARIMSAL KREDİ KOOPERATİFLERİ *(Os.* Zirâî kredi kooperatifleri, *Fr.* Coopératives de crédit agricole, *Al.* Laendliche Kreditgenossenschaft, *İng.* Agricultural cooperative credit society) Tarım üreticilerine bankalardan kredi sağlayan kooperatifler... Bankalar köylüye kredi vermek istemezler, çünkü tâkibi ve tahsili güçtür, bu yüzden çiftçilerin kredi ihtiyaçları bu kooperatifler aracılığıyla sağlanır. Kooperatif, krediyi bankadan toptan alır ve üyelerine dağıtır, böylelikle de bankayı tek tek köylülerle uğraşmaktan kurtarır. *Bk.* Tarımsal kredi.

TÂRİFE *(Os.* Târife, *Fr., Al.* Tarif, *İng.* Tariff) Fiyat ya da zaman gösteren çizelge... *Bildirmelik* deyimiyle özleştirilmiştir. Arapçadır, *anlatmak* anlamına gelen Arapça *tarif* sözcüğünden türemiştir ki onun da aslı *bilgi* anlamındaki *irfan* sözcüğüdür, târife *bilgi veren bir çizelge*'dir. Örneğin hangi maldan ne kadar gümrük alınacağını gösteren çizelgeye *gümrük tarifesi* denir. Lokanta, muhallebici vb. gibi yiyecek malları satan dükkânlar da sattıkları yiyeceklerin fiyatlarını bildiren tarifeler asmaya belediyelerce mecbur tutulabilirler. Tarifeler genellikle saptanmış fiyat ya da zamanı gösterirler. Fiyat açısından zorunluk niteliğini taşır, örneğin taşıt tarifeleri zorunludur, bir vapura ya da bir uçağa binmek için tarifede yazılı olan fiyatı zorunlu olarak ödemek gerekir. Târifeler rekaabet alanının dışında yer alırlar, bundan ötürü de bir tekel durumunu içerirler. Aynı iş ya da hizmet için değişik tarifeler de uygulanabilir. *Duvara asılan bildirmelik (Fr.* Horaire, *Al.* Fahrplan, *İng.* Time table) ve *cepte taşınan bildirmelik (Fr.* Indicateur, *Al.* Kursbuch, *İng.* Steamers) olmak üzere özellikle vapur, tren, uçak gibi taşıtların zamanını gösteren çeşitli biçimleri vardır.

TARİHÇİ OKUL *(Os.* Tarihçi mektep, *Fr.* École historique, *Al.* Historische Schule, *İng.* Historical school) Ekonomik süreci tarih incelemeleriyle açıklayan okul... *Alman tarihçi okulu* adıyla anılır. Kurucusu Alman ekonomicisi W. Rosher'dir *(Bk.* Rosher kuramı). Ekonomik kurama hiçbir yenilik getirmedikleri halde ekonomik olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. *Bk.* Alman tarihçi okulu.

TARİHSEL MÂLİYET *(Os.* Tarihî mâliyet, *İng.* Historical cost) Herhangi bir malın sa-

tın alındığı tarihteki mâliyeti... Herhangi bir malın satın alındığı tarihteki malolma değeri anamalcı ekonomi edebiyatında bu deyimle dilegetirilir. Örneğin 1980 yılında on milyon lira eden bir binânın tarihsel mâliyeti satın alındığı 1970 yılındaki satın alma fiyatı olan bir milyon liradır. *Bk.* Mâliyet.

TARİHSEL ÖZDEKÇİLİK *(Os.* Tarihî maddecilik, *Fr.* Matérialisme historique, *Al.* Historischer Materialismus, *İng.* Historical materialism) Toplumsal ve ekonomik gelişmenin yasalarını saptayan kuram... Alman düşünürleri Karl Marx'la Friedrich Engels'in birlikte oluşturdukları bu kurama göre, insanlar arasında kurulan bütün ilişkilerin temeli özdekseldir. İnsanlar önce yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek; yemek, içmek, barınmak vb. demektir. Demek ki yaşamlarının toplumsal üretimi içinde insanlar, birbirleriyle, iradelerinin dışında zorunlu ilişkiler kurarlar. Bu ilişkiler, üretim tarzlarının zorunlu ilişkileridir. Bu ilişkilerin bütünü, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İnsanların varlıklarını belirleyen şey bilinçleri değildir, tersine, insanların toplumsal varlıklarıdır ki bilinçlerini belirler *(Bk.* Altyapı). Bu ilişkiler nasıl ebedî olmayıp tarihsel ve gelip geçiciyseler, onların soyut dilegetirilişleri olan düşünceler ve kategoriler de tarihsel ve gelip geçicidirler *(Bk.* Üstyapı). Yeni üretim güçleri (yani, başta insan olmak üzere üretimde kullandığı toprak, her türlü âlet ve bilgiler) kazanan insanlar, tarih boyunca, üretim tarzlarını ve bundan ötürü de üretim ilişkilerini değiştirmişlerdir. İnsanlık tarihi, üretim güçlerinde ve ona bağlı olarak üretim tarzlarında ve bundan ötürü de üretim ilişkilerinde meydana gelen bu gelişimsel dönüşmelerle oluşmuştur. Üretim gücünün artması ve değişmesi nasıl üretim tarzlarını ve ilişkilerini değiştirmişse, öylece, bunlardan meydana gelen düşünce ve kategorileri de değiştirmiştir. Çağdaş anamalcı üretim biçimi ve bundan doğan üretim ilişkileri, böylesine tarihsel bir gelişme ve dönüşme sonunda, ilkel komünal üretim biçiminin köleci üretim biçimine, köleci üretim biçiminin feodal üretim biçimine, feodal üretim biçiminin de anamalcı üretim biçimine dönüşmesiyle meydana gelmiştir. O da, ötekiler gibi, bütün üstyapılarıyla birlikte, ebedî olmayıp tarihseldir ve gelip geçicidir. Bütün bu tarihsel dönemlerde göreli süreklilik, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirlerine uygun düşmeleriyle sağlanır. Bu göreli süreklilik, zamanla, üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasında başlayan uyuşturulamaz çelişmenin aşılmasıyla bozulur. O zaman toplum yeni bir üretim tarzına dönüşür ve bu yeni tarza uygun düşecek yeni üretim ilişkileri kurar. Anamalcılık da nasıl böylesine bir dönüşmeyle, tarihsel ve zorunlu bir gelişmenin sonucu olarak gerçekleşmişse, öylece, tarihsel ve zorunlu bir gelişmenin sonucu olan toplumculuğa dönüşecektir. Çünkü anamalcılığın temel çelişkisi, emeğin gittikçe toplumsallaşmasına karşı üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin gittikçe bireyselleşmesidir. Demek ki bu çelişmenin aşılması, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin de, tıpkı emek gibi, toplumsallaşmasıyla gerçekleşecektir. Bu aşamada, insanlık tarihine hükmetmiş olan dış güçlerin tümü insanların egemenliği altına girecektir. Ancak bu aşamadan sonradır ki insanlar, kendi tarihlerini kendileri yaratacaklardır. Bu aşama, *insanlık-öncesi çağı*'nı *insanlık çağı*'na dönüştürecektir. *Bk.* Toplumculuk, Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Ekonomik yasalar, Ekonomik öğretiler.

TASARI KREDİSİ *(Os.* Proje kredisi, *Fr.* Crédit de projet) Bir ülkenin başka bir ülkeye önceden gördüğü ve onaylandığı bir projeyi gerçekleştirmek için verdiği ödünç... *Program kredisi* deyimi karşılığında kullanılır. Bu ödünç biçiminde ödünç veren ülkenin çıkarları sözkonusudur. Bu çıkarlar, ekonomik ya da siyasal, ya da hem ekonomik hem siyasal olabilir. Çoğunlukla bir yabancı ülke, bu biçim krediyle, satamadığı malları satmak ya da mallarını pahalıya sürmek amacını güder. Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi uluslararası ödünç kurumları sadece *proje kredisi* vermektedirler. Ama bunların verdikleri krediyle herhangi bir ülkeden satın alma yapılabilir, yani bir ülkenin verdiği kredi gibi kayıtlı değildir. Bu kuruluşların verdikleri kredinin amacı daha çok siyasaldır. *Bk.* Kredi, İzlence kredisi.

TASARRUF *(Os.* Tasarruf, *Fr.* Épargne, *Al.* Sparen, *İng.* Savings) Gelirin tüketilmeyen bölümü... *Tutum* (Arttırma ve biriktirme) deyimiyle özleştirilen bu Arapça deyim, aynı zamanda *kullanma* anlamını da dilegetirir. Bu anlamdaki *tasarruf hakkı*, ilkece, *mülkiyet hakkı*ndan doğar. Bir kimse, ancak *mülkü*nü, yani maliki olduğu, mülkiyeti altında bulundurduğu şeyi *tasarruf* edebilir. Ne var ki Osmanlılarda mülk, *devlet* demektir. Bu yüzden de *tasarruf hakkı* bir çeşit *intifa hakkı* anlamına kayarak *mülkiyetine sahip olmadan kullanma* anlamını dilegetirmiştir. Osmanlı eko-

nomisinde toprak, devletin mülküydü, *reâyâ* (sözcük olarak *sürüler* demektir, *halk* anlamında kullanılır)'ya da bu anlamda bir tasarruf hakkı tanınmıştı. Türk hukukunda ve dolayısıyla Türk dilinde *mülkiyet* kavramı yoktur, bu kavram İslâm hukukuyla gelmiştir. Türk hukukunda *elinde bulundurmak* vardır. Halk da, Osmanlı ekonomisinde, devletin mülkü olan toprağı elinde bulunduruyor, onu kullanarak bu anlamda ona *tasarruf* ediyordu. *Biriktirme* ya da *tutum* anlamındaki *tasarruf*, gelirin tümünü harcamayıp bir bölümünü saklayıp toplamayı dilegetirir. Anamalcılık kuramcılarına göre anamal, biriktirmeyle oluşur. Biriktirilen para, üretim mallarına yatırılır. Ne var ki biriktirmek için gelirin ihtiyaçtan daha çok olması gerekir, insanların büyük çoğunluğuysa böylesine bir fazla geliri elde edememektedir. Biriktirme, isteyerek ya da zorla olur. Zorla biriktirme, örneğin kârının tümünü ortaklarına dağıtmayıp bir bölümünü anamalına ekleyen şirketlerde görülür. *Bk.* İlk birikim, Tasarruf eğilimi, Tasarruf işlevi.

TASARRUF EĞİLİMİ *(Os.* Tasarruf meyli, *Fr.* Propension à épargner, *Al.* Sparneigung, *İng.* Propensity to save) Biriktirmeye yönelme... İstatistiklere göre *tasarruf eğilimi,* belli bir gelir seviyesinden sonra başlamaktadır. Metafizik düşünce yapılı ekonomiciler, yoksulların biriktirme olanağından da yoksun olduklarını düşünmeksizin, zenginlerin yoksullardan daha çok tasarruf ettiğini yoksulları suçlayarak anlatırlar. Yoksullar, tersine, borçlanarak gelirlerinden daha çok harcamaktadırlar. Buna, *olumsuz biriktirme* anlamında *menfi tasarruf* denir. 1960 yılında Amerika'da yapılan bir istatistik, vergiler çıktıktan sonra kullanılabilir gelir olarak yılda eline 3000 dolar geçenin 3170 dolar harcadığını ve 170 dolar menfi tasarrufta bulunduğunu, 4000 dolar geçenin 4110 dolar harcadığını ve 110 dolar menfi tasarrufta bulunduğunu, 5000 dolar geçenin 5000 dolar harcadığını ve ne menfi ne de müspet tasarrufta bulunduğunu (başabaş noktası), 6000 dolar geçenin 5850 dolar harcayarak 150 dolar müspet tasarrufta (olumlu biriktirme) bulunduğunu, 7000 dolar geçenin 6600 dolar harcayarak 400 dolar tasarruf ettiğini, 8000 dolar geçenin 7240 dolar harcayarak 760 dolar tasarruf ettiğini, 9000 dolar geçenin 7830 dolar harcayarak 1170 dolar tasarruf ettiğini, 10.000 dolar geçenin 8360 dolar harcayarak 1640 dolar tasarruf ettiğini, 11.000 dolar geçenin 8850 dolar harcayarak 2150 dolar tasarruf ettiğini saptamıştır. Gelir çoğaldıkça *tasarruf oranı* da artmaktadır. Ne var ki buna, tasarruftan çok, harcayacak yer bulamama da denebilir. Yukardaki listede harcanan paralar, ailelerin *istihlâk eğilimi* (tüketim eğilimi)'ni göstermektedir. *Tasarruf eğilimi,* gelirle tasarruf arasındaki ilişkiyi; *istihlâk eğilimi,* gelirle tüketim arasındaki ilişkiyi gösterir. Artan her dolar gelirden tasarrufa ayrılan bölüme *ilâve tasarruf* (ek biriktirme) ve tüketime ayrılan bölüme de *ilâve istihlâk* (ek tüketim) denir. Yukardaki listede 5000 dolardan 6000 dolara yükselen gelirde artan her dolar yüzde 85 ilâve istihlâke, yüzde 15 ilâve tasarrufa gitmektedir. Çünkü 5000 dolarlık gelir 1000 dolar artarak 6000 dolara yükselmekle 5000 dolarlık tüketim 850 dolar artarak 5850 dolara, 0 dolarlık tasarrufsa 150 dolara yükselmiştir. Demek ki artan her doların yüzde 85'i tüketime, yüzde 15'i tasarrufa gitmektedir. *İlâve* (ek) deyimi, ekonomi dilinde *marjinal* deyimiyle dilegetirilir. Örneğin *marjinal mâliyet,* bir maldan ek olarak bir birim daha üretmek için gereken *ek mâliyet*tir. Bunun için ek tüketim eğilimine *marjinal istihlâk eğilimi* ve ek tasarruf eğilimine *marjinal tasarruf eğilimi* denir. *Başabaş noktası* tasarrufun ne olumlu ne de olumsuz olduğu noktayı, yani hiç yapılmadığı noktayı gösterir. Başabaş noktasının altında olumsuz tasarruf, üstünde de olumlu tasarruf vardır. Bir ülkenin toplam ulusal geliri yükselirken toplam tüketim ve toplam tasarruf eğilimlerinin nasıl değiştiği istatistik bilgilere dayanan grafiklerle gösterilir. Savaş yıllarında tüketim malları çoğunlukla karneye bağlandığından -örneğin her kişiye karne karşılığı bir ekmek, bir yumurta vb. verildiğinden- tasarruf oranı çoğalmaktadır, buna *zorunlu tasarruf* denir ki tasarruf ve tüketim hesaplarında kuraldışıdır. Çünkü asıl tasarruf, harcamak olanağı bulunduğu halde harcamamaktır. Savaş ekonomisinin kuraldışılığını titizlikle gözönüne alan metafizik düşünce yapılı ekonomiciler, yoksulların kuraldışılığını görmezlikten gelirler. *Tasarruf* olayının *yatırım* olayı ile çok sıkı ilişkisi vardır. *Bk.* Yatırım, Tasarruf-yatırım eşitliği.

TASARRUF İŞLEVİ *(Os.* Tasarruf fonksiyonu, Tasarruf uf'ulesi; *Fr.* Fonction d'épargne, *Al.* Sparfunktion, *İng.* Savings function) Biriktirmenin, öteki değişen niceliklere bağlı olarak, değişen niceliği... Tasarrufun niceliği, gelirin, tüketimin, yatırımın niceliklerine sıkıca bağlıdır ve onlarla birlikte değişir. *Tasarruf,* gelirin, tüketim harcamalarına giden bölümünden artakalan bölümüdür. Ekonomiciler, ana-

mal birikiminin asıl kaynağının *tasarruf* olduğunu ilerisürerler *(Bk.* İlk birikim). Bu anlamda tasarrufun niceliği, yatırımın niceliğine eşittir. Ne var ki tasarrufun tümü yatırıma gitmez, fâiz karşılığında kredi olarak verilebilir ve küpte saklanabilir (iddihar, *Bk.* Hazineleştirme). Başka bir deyişle de *tüketim*, şimdiki mal ve hizmetlerin satın alınması; *tasarruf*, gelecekteki mal ve hizmetlerin satın alınmasıdır. *Bk.* Tasarruf-yatırım eşitliği.

TASARRUF-YATIRIM EŞİTLİĞİ *(Os.* Tasarruf-mevdûât müsâvâtı, *Fr.* Égalité de la formation brute de capital à l'épargne, *Al.* Investitionsgleichung, *İng.* Savings-investment equality) Klâsiklerin tasarrufun yatırıma eşit olduğu görüşü... Klâsik ekonomicilerden, özellikle Smith ve Ricardo'ya göre tasarrufun niceliği, yatırımın niceliğine eşittir. Çünkü onlara göre ekonomik insan (iktisadî adam, homo economicus) rasyoneldir, yani yapılması en uygunu yapacak kadar akıllı davranışları olan bir insandır. Ricardo şöyle der: "Hiç kimse yoktur ki en verimli biçimde kullanmayacağı bir tasarrufta bulunsun". Tasarrufun tümünün yatırıma gittiği düşüncesine göre tasarruf, kâr haddiyle yakından ilgilidir. Kâr haddi düşünce tasarruf azalır. Bu, aynı zamanda, kâr haddi artınca tüketimin azalacağını ve kâr haddi düşünce tüketimin artacağını gösterir. Bu anlayış, tasarrufu gelişmenin kaynağı sayan bir anlayıştır. Ne var ki tasarruf ve yatırım, anamalcı çağdaş ekonomide, *başka kişiler* tarafından ve *başka nedenler*le yapılmaktadır. Tasarruf, bireyler ve ailelerce, yatırımlarsa teşebbüsler ve şirketlerce yapılır. Yatırımın nedeni ekonomik yatırım imkânıdır, yani kârlı bir üretim alanının bulunmasıdır. Tasarrufun nedenleriyse pek çoktur; bir cimri sadece zevk duyduğu için, bir baba çocuklarına para bırakmak için, bir kuşkucu kendisini emniyette hissedebilmek için, bir gösterişçi lüks bir araba almak için, bir bayan kürk mantoya sahip olabilmek için tasarruf eder (tüketimini kısar). Bütün bunların *yatırım* olayıyla hiçbir ilgisi yoktur. *Bk.* Tasarruf eğilimi, Tasarruf.

TAŞ *(Os.* Hacer, *Fr.* Pierre, *Al.* Stein, *İng.* Stone) İnsanın ilk âleti... Taş, insanlık tarihinin en önemli maddesidir. İnsanlaşma âlet yapmakla başlamış, ilk âlet de *taş* olmuştur. İnsanlar ilkin taşı buldukları gibi (yumruk taşı) kullanmışlar, beslenmek için başka hayvanları taşla vurmuşlardır. Daha sonra ilk âlet olarak *taş bıçak* yapılmıştır. Birçok dinsel törenlerde kurbanların hâlâ taş bıçakla kesilmesi, insanların bu ilk âletlerine duyduğu saygının büyüklüğünü ve sürekliliğini gösterir. Demek ki insanların, insan olarak kendilerini üretmeleri, taşı kullanabilmeleriyle başlamıştır, bu yüzden de ilk ekonomik madde *taş*tır. *Bk.* Ekonomi.

TAŞERON *Bk.* İkinci üstenci.

TAŞIMA *(Os.* Nakliye, *Fr.* Transport, Transporter) Malları bir yerden başka bir yere götürme... *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMA ARAÇLARI *(Os.* Nakil vâsıtaları, *Fr.* Moyens de transport, *Al.* Fahrzeuge, Transportmittel, Beförderungsmittel; *İng.* Means of transport, Means of conveyance) Malları ve insanları bir yerden başka bir yere götüren araçlar... Kara, deniz, hava yollarında taşıma işi gören her türlü araç bu deyimin kapsamındadır. *Bk.* Taşıma, Taşımacılık.

TAŞIMA BELGİTİ *(Os.* Nakliye senedi, *Fr.* Lettre de voiture, Reçu du voiturier; *Al.* Frachtbrief, Ladenschein; *İng.* Letter of carriage, Carrier's receipt, Way bill) Bir nüshası eşyâyı gönderen ve ikinci nüshası nakliyeci tarafından imzâlanan ve yasaya uygun biçimde düzenlenen senet... Ticâret Kanunu'nun 890. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. Emre ya da hâmiline yazılı olabilir, böyle olduğu hallerde nakliyecinin imzâ etmiş olduğu nüshanın cirosu eşyânın mülkiyetini de nakleder, buna *irsâliye mektubu* da denir. *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMACI *(Os.* Nakliyeci, *Fr.* Expéditeur, Voiturier; *Al.* Frachtführer, *İng.* Carrier) Taşıma işi yapan... *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMACILIK *(Os.* Naklîyât, Nakliyecilik; *Fr.* Transports, *Al.* Transport, Beförderung, Frachtgeschaeft; *İng.* Carriage, Transports, Forwarding) Malları ve insanları her türlü araçlarla bir yerden bir başka yere taşıma işi... Kara, deniz ve hava olmak üzere üç türde yapılır. Hukuk açısından taşımacılık, bir sözleşmeye dayanarak yapılan taşımacılıktır. *Bk.* Taşımacılık işletmesi.

TAŞIMACILIK İŞLETMESİ *(Os.* Naklîyât işletmesi, *Fr.* Maison de transport, Maison d'expédition, Maison de roulage; *Al.* Transportgeschaeft, Speditionsgeschaeft; *İng.* Forwarding agency, Transportation agency, Shipping agency) Taşımacılık işi yapan kuruluş... *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMACILIK ORTAKLIĞI *(Os.* Naklîyât şirketi, *Fr.* Société de transport, Compagnie

de transport; *Al.* Transportgesellschaft, *İng.* Forwarding company, Transportation company, Carrying company) Taşımacılık işi yapan şirket... *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMACILIK SİGORTASI *(Os.* Naklîyât sigortası, *Fr.* Assurance de transport, *Al.* Transportversicherung, *İng.* Insurance against risk of carriage) Malların taşınması sırasında meydana gelebilecek zararları karşılamak için yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 983-988. maddelerinde bu konuda hükümler vardır. Taşıma araçları ve genel olarak her türlü taşıma gereçleri (malzemesi) için yapılan sigorta da bu sigortanın kapsamı içindedir.

TAŞIMACILIK TECİMİ *(Os.* Naklîyât ticâreti, *Fr.* Commerce de transport, Commerce d'expédition; *Al.* Transportgeschaeft, *İng.* Carrying trade, Forwarding business) Taşımacılık işiyle yapılan ticâret... *Bk.* Taşımacılık, Tecim.

TAŞIMA GİDERLERİ *(Os.* Nakliye masrafları, *Fr.* Frais de transport, *Al.* Transportkosten, *İng.* Carriage freight) Malları bir yerden başka bir yere taşımak için yapılan masraflar... *Bk.* Taşıma, Gider.

TAŞIMA GİDERLERİ PAYI *(Os.* Nakliye masrafları hissesi, *Fr.* Part des frais de transport, *Al.* Frachtanteil, *İng.* Part of carriage note) Malları bir yerden başka bir yere taşımak için yapılan masraflarda alıcı ve satıcıya düşen pay... *Bk.* Taşıma, Taşıma giderleri.

TAŞIMA SATIMCASI *(Os.* Nakliye faturası, *Fr.* Note de transport, Note des frais; *Al.* Frachtrechnung, *İng.* Freight bill, Charge note) Taşıma ücreti karşılığında taşımacının verdiği fatura... *Bk.* Taşıma.

TAŞIMA ÜCRETİ ÖDENMİŞ *(Os.* Nakliye ücreti te'diye edilmiş, *Fr.* Franc de port, Port payé; *Al.* Portofrei, *İng.* Post-free, Postage paid) Bir malın taşınması için gereken ücret verilmiş... Bu anlam ticâret dilinde kısaca *(Fr.* Franco, *İng.* Free, Franked) deyimleriyle de dilegetirilir. *Bk.* Taşıma giderleri, Taşıma satımcası.

TAŞIMA VERGİSİ *(Os.* Naklîyât vergisi, Nakliye resmi; *Fr.* Impôt sur le transport, *Al.* Transportsteuer, Beförderungssteuer, Verkehrssteuer; *İng.* Tax on transport) Yolcu ve yük bilet paralarından alınan vergi... Bu vergi de tüketiciler tarafından ödenir, taşıma işletmeleri bu vergiyi bilet paralarıyla birlikte tahsil edip hazineye yatırırlar. *Bk.* Vergi.

TAŞIMA YÜZDELİKÇİSİ *(Os.* Nakliye komisyoncusu, *Fr.* Commissionnaire de transport, Courtier de transports; *Al.* Spediteur, Frachtmakler; *İng.* Forwarding agent, Freight broker) Taşımacıya mal taşıtmak isteyen ve mal taşıtmak isteyene taşımacı bulan ve bu hizmeti karşılığında belli bir komisyon alan aracı.

TAŞINIR *(Os.* Menkul, *Fr.* Mobilier, *Al.* Beweglich, *İng.* Movables) Bir yerden başka bir yere götürülebilir nitelikte olan... *Taşınmaz* (Gayrımenkul) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Taşınmaz.

TAŞINIR DÂVÂSI *(Os.* Menkul dâvâsı, *Fr.* Action mobiliére, *Al.* Mobiliarklage, *İng.* Action concerning goods and chattels) Konusu menkul bir mal üstündeki mülkiyet ya da aynî bir hak olan dâvâ... Medenî Kanun'un 686, 887-904. maddelerine göre açılır. Ayrıca Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 8. ve 20. maddelerinde de bu konuda hükümler vardır. *Bk.* Taşınır mallar, Malsal haklar.

TAŞINIR DEĞERLER *(Os.* Menkul kıymetler, *Fr.* Valeurs mobiliéres, *Al.* Bewegliche Güter, Börsenpapiere, Wertpapiere; *İng.* Stocks and shares) Sahip ya da hâmiline bir mal üstünde bir hak ya da tüzel kişilerden bir alacak sağlayan senetler... Bu deyim genellikle devlet tahvilleri, hazîne bonoları, şirket hisse senetleri, şirketler ya da kamu kuruluşlarınca çıkarılmış tahvilleri dilegetirir. Ticâret Kanunu'nun 299 ve 441. maddelerine göre bu değerli kâğıtların borsada kote edilmiş ya da edilmemiş olmaları niteliklerini değiştirmez.

TAŞINIR İYELİĞİ *(Os.* Menkul mülkiyeti, *Fr.* Propriété mobiliére, *Al.* Fahrnisseigentum, *İng.* Movable property, *Lâ.* Res moventes, Res quae moveri possunt) Menkul mallar üstündeki mülkiyet hakkı... Medenî Kanun'un 686. maddesinde tanımlanmıştır. Adı geçen yasa "temlîke sâlih bulunan tabiî kuvvetler üstündeki mülkiyet hakkı"nı da bu deyimin kapsamına almaktadır. *Bk.* Taşınır mallar.

TAŞINIR KREDİSİ *(Os.* Menkul kredisi, *Fr.* Crédit mobilier, *Al.* Lombardkredit, *İng.* Loan on movables) Krediyi verene borç ödenince ye kadar menkul bir mal bırakarak alınan kredi... Ticâret malları, tahvil, hisse senedi ve benzeri değerli kâğıtlar, altın, gümüş vb. gibi menkuller karşılığında verilir.

TAŞINIR MALLAR *(Os.* Menkul mallar, Emvâli menkule; *Fr.* Biens mobiliers, Biens meubles; *Al.* Bewegliche Habe, Mobilien; *İng.*

Movable goods, *Lâ.* Res mobiles) Değerini ve niteliğini yitirmeksizin bir yerden başka bir yere götürülebilen mallar... Örneğin kolumuzdaki saatten, üstünde oturduğumuz koltuktan değerli senetlere kadar bütün taşınırlar bu deyimin kapsamındadır. *Bk.* Taşınmaz mallar.

TAŞINIR TUTUSU *(Os.* Menkul rehni, *Fr.* Gage mobiliére, *Al.* Fahrnispfandrecht, Pfandrecht an beweglichen Sachen; *İng.* Pledge, *Lâ.* Pignus) Bir borcun ödeneceğine güvence sağlamak için menkul bir mal üstüne konan rehin... Borç ödenmediği durumda rehin edilen menkul satılıp borç tahsil edilir. Medenî Kanun'un 853, 854, 864, 868, 876, 884. maddelerine göre menkul rehni altı biçimde olur: Teslimi meşrut biçimde rehin (hayvan rehninden başka bütün menkul rehinleri bu biçimdedir, eşdeyişle rehin edilen menkul mal borç ödeninceye kadar alacaklıya verilir ve onda bırakılır), hapis hakkı, hayvan rehni, alacak gibi haklar üstüne konan rehin, borç verme kurumlarınca yapılan rehin, rehinli tahviller. Gemiler üstünde yapılan rehin, icrâ hukuku bakımından gayrımenkul rehni niteliğindedir. *Bk.* Taşınır mallar, Taşınır değerler.

TAŞINMA *(Os.* Nakli mekân, *Fr.* Changement de domicile, Déménagement; *Al.* Umzug, *İng.* Change of residence, Removal) Bir yerden başka bir yere göçmek... Genellikle bir evden başka bir eve geçmeyi dilegetirir.

TAŞINMAZ *(Os.* Gayrımenkul, *Fr.* Immobilier, Immeubles; *Al.* Immobilien, *İng.* Immovable) Bir yerden başka bir yere götürülmez nitelikte olan... *Taşınır* (Menkul) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Taşınır.

TAŞINMAZA SALDIRI *(Os.* Gayrımenkule tecâvüz, *Fr.* Atteinte a la propriété immobiliére, *Al.* Eigentumsstörung, *İng.* Infringement of real property rights, Trespass to land) Bir kimsenin bir gayrımenkul üstündeki mülkiyet ya da kullanma hakkına yapılan tecâvüz... Medenî Kanun'un 644 ve 702. maddeleriyle Borçlar Kanunu'nun 41 ve 58. maddelerine göre bu saldırıdan doğacak sorumlulukta kusur aranmaz, nedensellik bağı yeterlidir. Gayrımenkule yapılan tecâvüzler, mahkemeye başvurup bir karar alınıncaya kadar, vali ve kaymakamlarca da önlenebilir. Gayrımenkule tecâvüz Cezâ Kanunu'nun 513 ve 521. maddeleriyle ayrıca suç sayılmıştır. *Bk.* Taşınmaz mallar.

TAŞINMAZDA DEĞER ARTIŞI VERGİSİ *(Os.* Gayrımenkulde kıymet tezâyüdü vergisi, *Fr.* Impôt sur les plus-values immobiliéres, *Al.* Wertzuwachssteuer; *İng.* Increment value duty, Betterment tax) Toprak, arsa ve binâların başkasına devri sırasında iktisâp tarihine göre artan değeri üzerinden alınan vergi... Ülkemizde 1970 yılı Finansman Kanunu'yla kabul edilmiştir. Vergiyi verecek olan, gayrımenkulü satan ya da parasız olarak devreden (örneğin hibe eden) kişidir. Mirâs yoluyla intikaller vergi dışı tutulmuştur. Ne var ki gayrımenkullerde değer artışı özellikle gerikalmış ülkelerde enflâsyon ve devalüasyondan ilerigeldiğinden bu vergi mükelleflere ağır gelir.

TAŞINMAZ DÂVÂSI *(Os.* Gayrımenkul dâvâsı, *Fr.* Action immobiliére, *Al.* Immobiliarklage, *İng.* Action concerning immovables, Land action) Konusu gayrımenkul bir mal üstündeki mülkiyet ya da aynî bir hak olan dâvâ... *Bk.* Taşınmaz mallar.

TAŞINMAZ DEĞERLER *(Os.* Gayrımenkul kıymetler, *Fr.* Valeurs immobiliéres, *Al.* Unbewegliche Güter, *İng.* Real estate) Gayrımenkul mallar... *Bk.* Taşınmaz mallar.

TAŞINMAZLAŞTIRMA *(Os.* Gayrımenkulleştirme, *Fr.* Immobilisation) Gayrımenkullere bağlı bulunan menkullerin hukuk açısından gayrımenkuller gibi işlem görmesi... Fransız hukukunda vardır. Türk Medenî Kanunu'nun 621 ve 622. maddelerinde de buna benzer hükümler yer almıştır. *Bk.* Taşınmaz, Taşınır.

TAŞINMAZ MALLAR *(Os.* Gayrımenkul mallar, Emvâli gayrımenkule; *Fr.* Biens immeubles, Biens immobiléres; *Al.* Unbewegliche Habe, Immobilien, Liegenschaften; *İng.* Immovable goods, *Lâ.* Res immobiles) Değerini ve niteliğini yitirmeksizin bir yerden başka bir yere götürülemeyen mallar... *Taşınmaz değerler* deyimiyle de anlamdaştır. Tarla, ev, apartman, arsa gibi yerini değiştiremeyen malları dilegetirir. Ağaçlar, dükkânlar ve benzerleri bağlı oldukları topraktan ötürü gayrımenkul sayılırlar. Gemiler menkul oldukları halde İcrâ Hukuku açısından gayrımenkul sayılmışlardır. *Bk.* Taşınır mallar, Taşınmaz değerler.

TAŞINMAZ MAL VERENEĞİ *(Os.* Gayrımenkul kredisi, Emlâk kredisi; *Fr.* Crédit immobilier, *Al.* Immobilarkredit, *İng.* Loan on real property, Real property credit, Real estate credit) Gayrımenkullerin rehin edilmesi karşılığında verilen kredi... *Bk.* Taşınmaz tutusu, Taşınmaz tutusu karşılığı borç verme.

TAŞINMAZ TUTUSU *(Os.* Gayrımenkul rehni, *Fr.* Gage foncier, Gage immobiliére; *Al.*

Grundpfand, *İng.* Pledge on land, Mortgage; *Lâ.* Hypotheca pignus) Bir borcun ödeneceğine güvence sağlamak için bir gayrımenkul üstüne konan rehin... Gayrımenkul rehni Medenî Kanun'un 765-852. maddelerinde yer almıştır. Bu rehnin geçerli olabilmesi için tapu siciline tescili gerekir. *Bk.* Taşınmaz tutusu karşılığı borç verme.

TAŞINMAZ TUTUSU KARŞILIĞI BORÇ VERME *(Os.* Gayrımenkul rehni mukaabilinde ikrâz, *Fr.* Prêter sur gage foncier, *Al.* Auf ein Pfand leihen, *İng.* To lend upon pawn) İpotekli kredi... Borç verenin bir gayrımenkulü, verdiği parayı geri alıncaya kadar, rehin olarak elinde tutmasını dilegetirir. Tarihsel süreçte borçlu, rehin olarak elinde tuttuğu gayrımenkulün gelirlerinden de yararlanma hakkına sahipti. Ortaçağın başlangıcında manastırlar gayrımenkul rehni karşılığında borç para verirlerdi. XII. yüzyıldaysa ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı ilk banka, uluslararası nitelikte olarak Templier tarikatı tarafından gerçekleştirildi. Papa Alexandre III. manastırların bu işlemlerini yasaklayınca onların yerini Templier tarikatı almıştı. Rehin edilen gayrımenkulün gelirlerinden yararlanma bir çeşit fâiz hiylesiydi. Bir zaman sonra bu işlemin yerini *rant satışı* aldı. *Gayrımenkul rehni* deyimi İngilizcede *mortgage* (ipotek) teriminin kullanılmasına yol açmıştır. *Bk.* Rehin.

TAŞINMAZ VERENEĞİ KURUMLARI *(Os.* Gayrımenkul kredisi müesseseleri, *Fr.* Établissements de crédit foncier, *Al.* Bodenkreditanstalten, Bodenkreditinstitute; *İng.* Land credit institutions, Land mortgage institutes, Loans on real property) Gayrımenkul rehni karşılığında borç veren kurumlar... Medenî Kanun'un 765, 766, 884 ve 886 maddelerinde sayılmıştır. Emniyet Sandığı bu gibi kurumların tipik örneğidir. Bankalar Kanunu ilke olarak bankaların ipotek karşılığı kredi vermelerini yasaklamıştır. Ama kendi kanunlarına göre gayrımenkul ipoteği karşılığında kredi vermek için kurulan Emlâk Kredi Bankası, Vakıflar Bankası gibi bankalar bu yasağın dışındadır.

TAŞINMAZ YÜKÜMLÜLÜĞÜ *(Os.* Gayrımenkul mükellefiyeti, *Fr.* Charge foncière, *Al.* Grunddienstbarkeit, Grundlast; *İng.* Land charges, Charge on land; *Lâ.* Onus reale) Bir gayrımenkul sâhibinin bu mülkiyetinden ötürü başka bir kimseye bir şey yapmak ya da vermek yükümlülüğü... Örneğin bir binânın yıkılmayacak bir sağlamlıkta tutulması ya da bir çitin korunması böylesine bir yükümlülüktür. Medenî Kanun'un 754. ve onu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

TAŞIYAN *(Os.* Hâmil, *Fr.* Porteur, *Al.* Traeger, Inhaber; *İng.* Bearer, Holder) Herhangi bir şeyi elinde bulunduran... Genelikle emre yazılı senetleri ellerinde bulunduranları dilegetirir. Emre yazılı senetlerde taşıyanın kim olduğu da yazılıdır. Ama doğrudan doğruya *taşıyana yazılı* (hâmiline muharrer) senetlerde taşıyanın kim olduğu bildirilmez, senedi kim getirirse parayı o tahsil eder. Taşıyan senedi başkasına da ciro edebilir. Bu durumda senedin son taşıyanı vâdesi geldiğinde parayı tahsil etme hakkına sahiptir. Bu konuda Ticâret Kanunu'nun 529 ve 569. maddelerinde hükümler vardır. Hukuk açısından *taşıyan*'a *zilyet* de denir. *Bk.* Taşıyana yazılı.

TAŞIYANA YAZILI *(Os.* Hâmiline muharrer, *Fr.* Au porteur, *Al.* Auf den Inhaben lautend, *İng.* To holder, To bearer) Taşıyana ödenmesi yazılmış olan... *Bk.* Taşıyan, Taşıyana yazılı belgitler.

TAŞIYANA YAZILI BELGİTLER *(Os.* Hâmiline muharrer senetler, *Fr.* Titres au porteur, Effets au porteur; *Al.* Inhaberpapiere, Inhaberwechsel; *İng.* Bearer securities, Bill payable to bearer, Obligations to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa onu hak sâhibi kılan senetler... Ticâret Kanunu'nun 399, 611, 612, 894, 966, 991. maddelerine göre düzenlenir. Belli bir kişinin adına ya da emrine yazılmış olmayan tahvil, hisse senedi, poliçe vb. gibi taşıyana yazılmış olan tüm değerli kâğıtları dilegetirir. *Bk.* Taşıyan.

TAŞIYANA YAZILI DEĞERLİ BELGELER *(Os.* Hâmiline muharrer kıymetli evrâk, *Fr.* Valeurs au porteur, *Al.* Inhaberpapiere, *İng.* Securities to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa onu hak sâhibi kılan değerli kâğıtlar... *Taşıyana yazılı belgitler* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Taşıyana yazılı belgitler.

TAŞIYANA YAZILI ÖDEK *(Os.* Hâmiline muharrer poliçe, *Fr.* Police au porteur, *Al.* Versicherungspolize auf den Inhaber, *İng.* Draft to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa ona ödenmesi için düzenlenen poliçe... Genellikle sigorta poliçelerinin elden ele kolaylıkla geçebilmelerini sağlamak için uygulanır. Taşıyana yazılı sigorta poliçeleri bir kimseye verilmekle devrolunurlar. *Bk.* Ödek, Taşıyan.

TAŞIYANA YAZILI PAY BELGİTİ *(Os.* Hâmiline muharrer hisse senedi, *Fr.* Action

au porteur, *Al.* Inhaberaktie, *İng.* Share to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa ona ödenmesi için düzenlenen hisse senedi... Alınan temettüleri vergiden kaçırmak için düzenlenir, bu gibi hisse senetlerinin temettüleri genellikle uydurma ad ve adreslerle alınır. Taşıyana yazılı pay belgiti düzenlenmesinin yüzeysel nedeni, kolaylıkla devrini olanaklı kılmaktır. *Bk.* Taşıyan.

TAVAN FİYATI *(Os.* Âzamî fiyat, *Fr.* Prix plafond, *Al.* Preisober grenze, *İng.* Ceiling price) Herhangi bir mal ya da hizmet için devletçe saptanan en yüksek satış fiyatı... Bu fiyattan daha yükseğine satış yapılması yasaklanır, genellikle alıcıların (tüketicilerin) korunması için uygulanır. *Narh* da denir. *Bk.* Narh, Taban fiyatı.

TAYLORCULUK *(Os.* Taylorizm, *Fr.* Taylorisme, *Al.* Taylorismus, *İng.* Taylorism) Emeği en çok yoğunlaştıracak biçimde işçiyi çalıştırma yöntemi... Amerikalı mühendis Taylor (1856-1915) tarafından önerilmiştir. Yöntemin temeli, emeğin harcanması sırasında işçiye zaman kaybettiren bütün öğeleri ortadan kaldırmak ve çok hızlı çalışmayı gerçekleştiren teknik bir işbölümü sağlamaktır. Frederic W. Taylor, örneğin, bir işçinin bir küreği tutma biçimine kadar en ince ayrıntıları saptamış ve fabrikalarda kullanılan çeşitli kürekleri en çabuk kullanılabilecek iki tip küreğe indirmiştir. Taylor, işçileri hareketlerine göre bir işbölümüne bağlamış ve bir hareketin belli bir sürede en çok ne kadar tekrarlanabileceğini saptamıştır. Her işçi sadece bir hareketi yapmakla görevlendirilince işin hızı ve emeğin verimi artmaktadır. Örneğin bir işçi sadece vidayı belli bir yere koymakta, ikinci işçi vidayı sadece bir kez bükmekte, üçüncü işçi de sadece onun üstüne bir kez çekiçle vurmaktadır. Vida büken bütün bir işgününde sadece vida bükecek, çekiç vuran da sadece çekiç sallayacaktır. Taylorizm, sanâyi işçisini, Adam Smith'in gösterdiğinden de daha çok önemsizleştirmiş ve otomatlaştırmıştır *(Bk.* Liberalizm); bundan başka işçiler arasında çeşitli bunalımların ve ruh hastalıklarının nedeni olmuştur. G. Friedmann, *Ou Va le Travail Humain* adlı yapıtında Taylor sistemini uygulayan Berliet otomobil fabrikasını şöyle anlatır (s. 64): "Geniş ve aydınlık salonlarına rağmen Berliet fabrikası niçin bir zindana benzer? Çünkü burada Taylorculuk uygulanır. Memurlar ellerinde birer kronometreyle işçiler arasında dolaşarak gereken hızı göstermeyen işçileri saptarlar. İşçinin taban ücreti bu hıza göre saptanmıştır. İkide bir helâların kapılarını açıp içerde işçi olup olmadığını kontrol eden görevliler de başkadır". Çünkü Taylor sisteminde ayakyolunda geçirilecek zaman bile önceden saptanmıştır. Ama öbür yandan, günde 12 ton demir boşaltan bir işçi, Taylor yöntemiyle 45 ton demir boşaltmaya başlamıştır. *Bk.* Emeğin yoğunlaşması, Göreli artık-değer.

TECİM *(Os.* Ticâret, *Fr.* Commerce, *Al.* Handel, *İng.* Commerce, Trade) Ucuza alıp pahalıya satarak aradaki farktan para kazanma işi... Ticâret, çeşitli ürünlerin birbirleriyle değiştirilmesi zorunluğundan doğmuştur. İlkin bizzat üreticiler arasında yapılan bu değiştirme, zamanla bir aracıyı gerektirdi. Doğanın farklılaştırdığı çeşitli üretim bölgelerinin birbirlerine uzaklığı özellikle bu aracıyı zorunlu kılıyordu. İnsanlar arasında doğan bu yeni işbölümüne *ticâret,* bu işi gerçekleştirene de *tüccâr* dendi. Bundan ötürü ticâret, *genelleşmiş değiştirme* olarak tanımlanır. Böylesine genelleşmiş bir değiştirme olayında eşdeğerlilik ilişkileri, iki ürün ya da iki ürün kategorisi için geçerli olmaktan çıkıp, sonsuz sayıda farklılaşmış ürünler için geçerli olmuştur. Altın ve gümüşün genel eşdeğer, yani para olarak kullanılmaya başlaması da bu zorunluluğun sonucudur. Ticâret, ilkin Doğu Akdeniz'de, Giritliler ve Fenikeliler arasında gelişmiştir. Daha sonra Yunanlılar bunları izlemişlerdir ve ticâret tanrısı *Merkür* doğmuştur. Ticâretteki ilerleme şehirlerin meydana gelmesini sağlamıştır, çünkü şehir her şeyden önce bir pazardır. Bu da insanlar arasında yeni bir işbölümünün gerçekleşmesini gerektirmiş ve şehir emeğiyle köy emeği birbirinden ayrılmıştır. Demek ki ticâret, eşit olmayan ekonomik bir gelişmenin sonucudur. İncelemeci Kees, *Kulturgeschichte des Alten Orients* adlı yapıtında (c. I, s. 103), ticâretin, bütün ilkel toplumlarda daha ileri bir toplumdan gelmiş *yabancı tüccâr* biçiminde göründüğünü anlatır. Ticâret, üreticiden tüketiciye kadar uzanan taşıma, depolama, tezgâhlama ve ambalaj işlemlerini kapsar. Bu işlemler üretkendir ve mala bir ek değer katmaktadır. Ne var ki, *tüccâr kârı* daima bu değer farkının çok üstünde olmuştur. Bundan başka ticâretin gelişmesi, ticâret işini, ek değer yaratan bu işlemlerden de ayırmış ve bütünüyle üretken olmayan bir faaliyete dönüştürmüştür. Günümüzde, malları ne taşıyan, ne depolayan, ne tezgâhlayan ve ne de ambalajlayan tüccârdır. İthalâtçı ve ihracatçı tüccâr, alıp sattığı malı ne görür ne de ona elini

sürer. Ek değer yaratan ara işlemleri başkaları yaparlar. *Ticâret* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Perâkende ticâret (İng.* Retail trade), *toptan ticâret (İng.* Wholesale trade), *kara ticâreti (İng.* Land trade), *deniz ticâreti (İng.* Floating trade), *iç ticâret (İng.* Domestic trade), *dış ticâret (İng.* Foreign trade), *ticârethâne (İng.* Commerce house), *dünyâ ticâreti (İng.* Commerce of the world), *ticâret odası (İng.* Chamber of commerce), *ticâret antlaşması (İng.* Treaty of commerce), *ticâret anlaşması (İng.* Trade agreement), *ticâret senedi (İng.* Trade bill), *ticâret alanı (İng.* Trade circle), *ticâret kredisi (İng.* Trade credit), *ticâret dengesi (İng.* Balance of trade), *ticâret teâmülü (İng.* Trade customs), *ticârî iskonto (İng.* Trade discount), *ticâret sicili (İng.* Trade register), *ticâret unvânı (İng.* Trade name), *ticârî marka (İng.* Trade mark), *ticârî borç (İng.* Trade liability), *ticârî yatırım (İng.* Trade investment), *ticâret açığı (İng.* Trade-gap, Trade deficit), *ticâret gazetesi (İng.* Trade journal), *ticâret yıllığı (İng.* Trade directory), *ticârî fiyat (İng.* Trade price), *ticâret ortaklığı (İng.* Trading partnership), *yasal ticâret (İng.* Lawful trade), *ticârî giderler (İng.* Trading expenses), *ticâret yolu (İng.* Trade route), *ticâret kenti (İng.* Commercial city, Trading town), *tüccâr ulus (İng.* Trading nation), *ticâret bölgesi (İng.* Trading zone), *ticâret şirketi (İng.* Trading company), *ticâret merkezi (İng.* Trading centre), *ticârî hesap (İng.* Trading account). *Bk.* Tecim kârı.

TECİM ANAMALCILIĞI *(Os.* Ticârî sermâyedarlık, *Fr.* Capitalisme commercial, *Al.* Handelskapitalismus, *İng.* Commercial capitalism) Anamalcılık ekonomisinin ilk biçimi... Anamalcılık ekonomisinin ilk biçimleri *ticâret anamalcılığı* ve *tefeci anamalcılığı*dır. Çünkü her iki anamalcılık da, bu işlere yatırılan bir anamala dayanır. Bu deyim, ayrıca, *merkantilizm*in anlamdaşı olarak da kullanılır. *Bk.* Tecim anamalı, Merkantilizm.

TECİM ANAMALI *(Os.* Ticârî sermâye, *Fr.* Capital commercial, *Al.* Handelskapital, *İng.* Commercial capital) Ticâret işi için gerekli anamal... Ticâret, bir anamal yatırımını gerektirir. Bu anamal ilkin veresiye alıp peşin satmaktan, sonra da ucuza alıp pahalıya satmaktan doğar. *Ticâret anamalı,* toplumsal artık-değerin bir bölümüdür. Tarihsel süreçte mal dolaşımı, para dolaşımına dönüşmüş ve artık-değer, para dolaşımının amacı olmuştur. İbni Haldun şöyle der: "Hayatını kazanma aracı olan ticâret, ucuza mal alıp pahalı satmak ve böylece başlangıç anamalını artırarak kazanç sağlamaktır" *(Prolégoménes,* c. II, s. 325). Ernest Mandel de şöyle demektedir: "Gerçekte ticâret, ekonomik bakımdan daha azgelişmiş, belki de genel mübadele evresine bile erişmemiş olan ve bundan dolayı da çok ucuza satan halklardan yok pahasına mal satın almaktan ibarettir. Sonra, bu mal, aynı ürünlerin son derece nadir olduğu ve çok arandığı, üretimleri için gerekli emek süresinin, yani gerçek değerinin bilinmediği, kıtlık ve su baskını gibi felâketler yüzünden bunlara büyük bir ihtiyaç duyulduğu yerlere gidilerek yüksek fiyatla satıldı" *(Ekonomi El-kitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 77). Andreades de *Genschichte der Griechischen Staatswirtschaft* adlı yapıtında (c. I, s. 27): "Tüccârların sağladığı kâr ucuz mal alımına dayandığı için, artık-değer ve dolayısıyla ticâret anamalının başlangıcında yağmacılık ya da korsanlık vardır" der. Ticâretin ve ticâret anamalının gelişmesi, üretimin değiştirme değerlerine yönelmesini gerçekleştirmiş ve üretimin genişleyip evrenselleşmesini sağlamıştır. Para denilen genel eşdeğeri dünya parası haline getiren de ticâret anamalının gelişmesidir. Aslında ticâret anamalı, fizyokratların da gözlemleyip ilerisürdükleri gibi kısırdır, değer yaratıcı değildir, sadece üretim alanında yaratılmış olan değerlerin bir elden başka bir ele geçmesinden ibarettir. Bu durumda toplumsal zenginlik artmaz, sadece transfer edilir. Bu bakımdan ticâret anamalı, tefeci anamalından farksızdır. Ticâret anamalı, sanâyi anamalının dolaşımına hizmet eder. Çünkü mal dolaşımının devir süresini *(Bk.* Anamalın devri) mümkün olduğu kadar kısaltmak sanâyi anamalcısının yararınadır, yatırdığı para ne kadar çabuk geri gelirse o kadar çabuk yeni bir yatırım ve üretim gerçekleşecek ve kâr oranı artacaktır. Bunun içindir ki çağdaş sanâyi anamalcısı, artık-değerin bir bölümünü ticâret anamalına bırakır. Hem de ticâret anamalı, sanâyi anamalı kadar kâr sağlayabilmelidir ki bu alanda kalsın ve sanâyi alanına kayarak ayrıca sanâyi kâr oranında azalma doğuracak yeni rekabetleri gerçekleştirmesin. Bundan ötürüdür ki ticâret anamalı, artık-değerin genel dağılımına katılmaktadır. Ama bu, onun bir artık-değer yarattığı anlamına gelmez. O, hiçbir artık-değer yaratmaksızın artık-değer dağılımından payını almaktadır. Ticâret anamalı; toptancı anamalı, yarı-toptancı anamalı ve perakendeci anamalı olarak çeşitlenip bu paylaşmaya katılır. *Bk.* Tecim, Tecim anamalcılığı, Anamal, Tefecilik, Tecim kârı, Tefeci anamalı.

TECİM ANDLAŞMASI *(Os.* Ticâret müâhedesi, *Fr.* Traité de commerce, *Al.* Handelsvertrag, Handelsabkommen; *İng.* Commercial convention) Andlaşan devletler vatandaşlarının ticâret işlemlerinin ve ülkeler arasındaki mal alımsatımının düzenlenmesi için yapılan andlaşma... İki ya da daha çok ülkeler arasında olabilir. Andlaşmanın içeriğine göre bağımsızlığın ya da bağımlılığın bir görünümüdür. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarında yapılan ticâret andlaşmaları, emperyalist egemenliğin gerekleriydi. *Bk.* Tecim.

TECİM ARACISI *(Os.* Ticâret tellâlı, *Fr.* Courtier de commerce, *Al.* Handelsmakler, *İng.* Mercantile broker) Alımsatım işlerinde aracılık eden.

TECİM BANKASI

1. *(Os.* Ticâret bankası, *Fr.* Banque de commerce, *Al.* Handelsbank, *İng.* Commercial bank) Tüccârlara kredi veren banka... *Bk.* Banka.

2. *(Os.* Tüccâr bankası, *İng.* Merchant bankers, Accepting houses) Özellikle XIX. yüzyılda İngiltere'de ticâret senetlerini kabul eden kuruluş... Bu kuruluşlar ticâret senetlerini imza ederek iskonta edilmesini ve paraya çevrilmesini kolaylaştırırlar. Gerçek anlamıyla bir banka niteliğinde olmayan bu kuruluşların senetlere saygınlık (itibâr) kazandırmak için yaptıkları imza işlemine de *kabul kredisi* denir. *Bk.* Kredi.

TECİM BİLİMİ *(Os.* İlmi ticâret, *Fr.* Science du commerce, *Al.* Handelswissenschaft, *İng.* Commercial science) Ticâret işlemlerinin yasalarını araştıran ve kurallarını koymaya çalışan bilim dalı... *Bk.* Tecim.

TECİM BİRLİKLERİ *(Os.* Ticâret ittihâdı, *İng.* Trade associations) Tekellere karşı gerçekleştirilen meslek kümeleri... XX. yüzyılın başlarından itibaren ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra genel kartelleşmeler *ticâret birlikleri* yoluyla gerçekleşmiştir. Bu birlikler, tekeleşmemiş sektörlerin kâr oranlarını koruyabilmek için bir organizasyona muhtaç olmalarından doğmuştur. Tekellere karşı kuruldukları halde bir tekel biçimidirler. Bunlara katılan işletmeler bağımsızlıklarını korurlar, satışta ya da satın almada birlikte ve birbirlerine bağlı hareket etmek için kısa ya da uzun vâdeli bir anlaşma yapmışlardır. *Bk.* Kartel.

TECİM BORSALARI *(Os.* Ticâret borsaları, *Fr.* Bourses de commerce, *Al.* Handelsbörsen, *İng.* Exchange) Belli malların alımsatımlarını yapan borsalar... Bunlar besin ürünleri, hayvanlar, çeşitli hammaddeler, orman ürünleri gibi malların alımsatımını yaparlar. Ülkemizde 10 mayıs 1943 tarihli ve 4355 sayılı kanunla kurulmuşlardır. Başlıca görevleri ticâret mallarının alımsatımlarını yapmak ve tescil etmek, mal tiplerinin niteliklerini saptamak, alıcı ve satıcıların mal teslimi ve tesellümüyle ödeme koşullarını düzenlemek, fiyat haberleşmesini sağlamaktır. *Bk.* Borsa.

TECİM BÜLTENİ *(Os.* Ticâret bülteni, *Fr.* Bulletin de commerce, Rapport commercial; *Al.* Handelsbericht, *İng.* Trade report) Ticâret haberleri ve bilgileri veren rapor... *Bk.* Tecim.

TECİMCİ ADINA DAVRANAN *(Os.* Ticârî mümessil, *Fr.* Représentant de commerce, Fondé de procuration; *Al.* Prokurist, *İng.* Agent with power of procuration) İşletmenin vekili sıfatıyla alımsatım işlerini yürütmeye yetkili kılınmış kişi... Borçlar Kanunu'nun 449. ve onu izleyen maddelerine göre yetki verilir.

TECİMCİLİK *(Os.* Komersiyalizm, *Fr.* Commercialisme) Ticâret temeline dayanan ekonomi siyasası... *Merkantilizm* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Merkantilizm.

TECİM ÇEVRESİ *(Os.* Ticâret âlemi, Ticâret muhiti; *Fr.* Monde du commerce, *Al.* Handelswelt; *İng.* Commercial world, Mercantile world, Mercantile community) Tüccârların oluşturdukları iş çevresi... Yabancı terimlerde görüldüğü gibi *ticâret dünyası* da denir. *Bk.* Tecim.

TECİM DALI *(Os.* Ticâret şûbesi, *Fr.* Branche de commerce, *Al.* Handelszweig, *İng.* Branche of trade) Ticâret konusu olan işlerden her biri... Örneğin kumaş ticâreti, sabun ticâreti, kitap ticâreti vb. ticâretin birer dalıdır. *Bk.* Tecim.

TECİM DENGELEMİ *(Os.* Ticâret bilânçosu, *Fr.* Balance du commerce, Balance commerciale; *Al.* Handelsbilanz, *İng.* Trade balance) Alımsatımlarda alacak ve borçları saptayan çizelge... *Bk.* Bilânço.

TECİM DENGESİ *(Os.* Ticâret muvâzenesi, *Fr.* Équilibre commercial) Bir ülkenin ihraç ettiği değerlerle ithal ettiği değerlerin eşitliği... Bu denge, belli bir süre içinde, genellikle bir yılda alınan ve satılan mallarla hizmetleri kapsar.

TECİMEVİ *(Os.* Ticârethâne, *Fr.* Établissement commercial, Firme, Maison de commerce; *Al.* Handelshaus, Firma, Betrieb, Unternehmen, Geschaeftshaus; *İng.* Commerce house, Firm, Business house) İçinde ticâret işiyle uğraşılan yer... *Bk.* Firma, Tecim.

TECİMEVİ AKÇALAMASI *(Os.* Ticârethâne finansmanı, *Fr.* Financement de l'entreprise, *Al.* Betriebsfinanzierung, *İng.* Financing of the firm, Business finance) Firmanın para sağlaması yollarını ve sağlanan paranın iyi kullanılması yöntemlerini inceleyen ticâret bilimi dalı... *Bk.* Tecim bilimi.

TECİMEVİ BELLİĞİ *(Os.* Ticârethâne damgası, *Fr.* Timbre a firme, *Al.* Firmenstempel, *İng.* Business stamp) Bir firmanın ayırıcı işâreti olan damga.

TECİMEVİ DEĞERİ *(Os.* Ticârethâne kıymeti, *Fr.* Valeur de firme, *İng.* Firm value) Bir ticârethânenin adından ve ününden doğan değer... Örneğin ülkemizde Hacıbekir adı lokum ve akîde şekeri ticâretinde ayrı bir değer taşır. *Bk.* Tecimevi.

TECİMEVİ DENGESİ *(Os.* Ticârethâne muvâzenesi, *Fr.* Équilibre de la firme, *Al.* Betriebsgleichgewicht, *İng.* Equilibrium of the firm) Bir ticâret evinin bütün mâliyet masraflarıyla bütün gelirlerinin eşitliği durumu... Anamalcı ekonomide bu durumda olan bir işletme dengede sayılır. Özellikle marjinalcilere göre bir işletmenin üretimini sınırsız olarak arttırması olanaksızdır. *Bk.* Azalan verim yasası, Denge.

TECİMEVİ LEVHASI *(Os.* Ticârethâne levhası, *Fr.* Enseigne, *Al.* Ladens child, Aushaengeschild, *İng.* Firm plat) Bir tecimevinin uğraştığı ticâret konusunu ve unvânını içeren ve kapısına asılan levha... *Bk.* Tecimevi.

TECİMEVİNE KATILMAK *(Os.* Ticârethâneye iştirâk etmek, *Fr.* Entrer dans une maison de commerce, *Al.* In eine Firma eintreten, *İng.* To enter a business house) Bir ticâretevine ortak olmak... *Bk.* Tecimevi, Ortak.

TECİMEVİNE SON VERME *(Os.* Ticârethâne faaliyetine nihayet verme, *Fr.* Cessation d'un commerce, *Al.* Aufgabe eines Geschaeftes, *İng.* Liquidation of a business) Bir ticâretevinin faaliyetini tâtil etme... Ticâret işini bırakmayı dilegetirir. *Bk.* Tecimevi.

TECİMEVİNİ YÖNETMEK *(Os.* Ticârethâneyi idâre etmek, *Fr.* Diriger une maison de commerce, *Al.* Ein Geschaeft führen, *İng.* To conduct a business, To manage a business) Bir ticâretevinde ticâret işlerini yürütmek... *Bk.* Tecimevi, Tecim.

TECİM FİLOSU *(Os.* Ticâret filosu, *Fr.* Flotte commerciale, Marine marchande; *Al.* Handelsflotte, *İng.* Commercial navy, Merchant fleet, Merchant marine) Ticâret gemilerinden oluşan filo... *Bk.* Tecim gemisi.

TECİM GAZETESİ *(Os.* Ticâret gazetesi, *Fr.* Journal commercial, Moniteur du commerce; *Al.* Handelszeitung, *İng.* Trade journal) Ticâret haberleri vermek için yayımlanan gazete.

TECİM GEMİSİ *(Os.* Sefînei ticâret, *Fr.* Navire du commerce, Bâtiment de commerce, Bâtiment de marchand; *Al.* Handelsschiff, *İng.* Ship trader) Ticâret eşyâsı taşıyan gemi... *Bk.* Tecim filosu.

TECİM HUKUKU *(Os.* Ticâret hukuku, *Fr.* Droit commercial, *Al.* Handelsrecht, *İng.* Commercial law) Ticâret işlemlerini, kurumlarını ve tüccârların tutumlarını düzenleyen hukuk kurallarının tümü.

TECİM İLİŞKİLERİ *(Os.* Münâsebât-ı ticârîye, *Fr.* Rapports de commerce) İnsanlar arasında alımsatımdan doğan bağlantı... Bu ilişkiler, İ.Ö. 3 bin yılına doğru Akdeniz'in doğu kıyılarında kurulmuştur. *Bk.* Tecim.

TECİM İŞLERİ GÖREVLİSİ *(Os.* Ticâret ajanı, *Fr.* Agent de commerce) Bir ticâretevi ya da firması adına ticâret işleri gören kişi... Bu anlamda *işgörevlisi* de denir.

TECİM KÂRI *(Os.* Ticâret kârı, *Fr.* Profit commercial) Sanâyi anamalcısının ticâret anamalcısına bıraktığı artık-değerin bir bölümü... Üreticilerin emeklerinden doğan artık-değer, ticâret alanında *ticâret kârı* adını alır. Sanâyi anamalcısı, kâr oranını yükseltmek için, eline geçirdiği artık-değerin bir bölümünü ticâret anamalcısına bırakmak zorundadır. Çünkü sanâyi anamalcısı ürettiği malı bizzat satmaya kalktığı takdirde hem vakit kaybedecek, hem anamalının dolanım süresini uzatacak, hem de satışta uzmanlaşmış olan tüccâr kadar çok satış yapamayacaktır. Bütün bunlar, onun, anamalından elde edebileceği en çok kârı düşürür. Demek ki anamalcı, artık-değerin bir bölümünü tüccâra bırakmakla, kârından fedakârlık etmiş değil, tersine, kârını artırmıştır. Sanâyici kârının bu artışı, dolaylı olarak bir başka açıdan da gerçekleşir: Anamalın bu bölümünün ticâret anamalı-

na ayrılması, sanâyi anamalcısının yararınadır; çünkü ticâret anamalcısı sanâyidekine eşit bir kâr elde edemezse anamalını sanâyi alanına sokacak ve sanâyi anamalcısı için yeni bir rekabet gerçekleştirerek sanâyi anamalının kâr oranını düşürecektir. Bütün bunlar, tüccâr denilen aracının, bir malı, mâliyet fiyatından yüksek, ama gerçek değerinden aşağı bir fiyatla satın aldıktan sonra pazarda gerçek değerine sattığı halde nasıl bir *ticâret kârı* gerçekleştirdiğini gösterir. Çünkü bir malın gerçek değeri, mâliyet fiyatının üstüne bir artık-değer eklenmek suretiyle paraca dilegetirilen, o malın yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli zaman süresidir. Bu süre, pazarda, para diline çevrilerek bir fiyatla dilegetirilmiştir. Sanâyi anamalcısıyla ticâret anamalcısının paylaştığı, bu sürenin ödenmemiş bölümüne tekabül eden artık-değerdir. O malın gerçek değerinin tümünü gerçekleştirdiği halde bu değerin para diliyle tutarından küçük bir parça *ücret* adı altında emekçiye, büyük bir parça *kâr* adı altında anamalcıya ve aynı büyüklükte bir üçüncü parça da *ticâret kârı* adı altında tüccâra verilmektedir. Bir malın gerçek değeri para diline çevrilerek böylece bölüşülmüştür. Mal, pazarda, gerçek değerine satılır. *(Bk.* Değer, Artık-değer). Böyle olduğu halde hem anamalcı hem de tüccâr, onun kapsadığı artık-değeri paylaşmak suretiyle, bu paylaşmadan ötürü hiçbiri zarar etmeden ayrı ayrı kâr etmektedirler. Bu artık-değerin sanâyi anamalcısı, toptancı tüccâr, yarı-toptancı tüccâr ve perakendeci tüccâr arasında nasıl paylaşıldığını ve hepsinin de bu paylaşmadan hiçbir zarar etmeksizin nasıl ayrı ayrı kâr ettiklerini, Ernest Mandel'in yapıtından yararlanarak şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Diyelim ki bir ülkede toplam üretimin değeri 900 milyar liradır. Bunun 800 milyarının hammaddelere, makinelere, binâlara ve ücretlere gittiğini, 100 milyarının da artık-değer olduğunu varsayalım. Şimdi paylaşılacak olan bu 100 milyar liralık artık-değerdir. Diyelim ki aynı ülkede ticârete de 200 milyar lira yatırılmıştır; bunun 100 milyarının toptan ticârete, 40 milyarının yarı-toptan ticârete, 60 milyarının da perâkende ticârete ayrıldığını varsayalım. Bu durumda toplam anamal, 800 milyar lira sanâyici anamalı ve 200 milyar lira ticâret anamalı olmak üzere, 1000 milyar liradır. Demek ki ortalama kâr oranı *(Bk.* Ortalama kâr) 100/1000, yani yüzde 10 olacaktır. Toplam olarak 1000 milyar liralık bir anamal, 100 milyar liralık bir artık-değer paylaşacaktır; ortalama kâr, toplam anamalla artık-değer arasındaki orandır. Bu paylaşma, şöylece gerçekleşmektedir: Sanâyici, örneğimizde, 800 milyar liralık anamal yatırmıştır. Bu anamalla elde ettiği malı yüzde 10 kârla, yani 880 milyar liraya toptancıya satacaktır. Toptancı, bu malı alıp satmak için 100 milyar liralık bir anamala sahiptir, demek ki 100 milyarlık anamalının yüzde 10'u oranında bir kâr elde edebileceğinden, 880 milyara aldığı malı yarı-toptancıya 890 milyara satacaktır. Yarı-toptancı da, aynı hesapla 890 milyara aldığı bu malı perâkendeci tüccâra yüzde 10 kârıyla (40 milyarlık bir anamal yatırdığından) 894 milyara satacaktır. Tüketiciyle karşı karşıya kalan perâkendeci, 894 milyar liraya aldığı bu malı tüketiciye yüzde 10 kârıyla (60 milyarlık bir anamal yatırdığından) 900 milyar liraya -yani, gerçek değerine- satacaktır. Görüldüğü gibi 900 milyar liralık bir değer, dönüp dolaşıp gene 900 milyar liraya satılmıştır. Ama bu arada sanâyici 80 milyar, toptancı 10 milyar, yarı-toptancı 4 milyar, perâkendeci 6 milyar olmak üzere toplam olarak 100 milyar lira, yani 100 milyar liralık artık-değerin bütününü paylaşarak, kâr etmişlerdir. Hiçbiri zarar etmemiştir, çünkü kârları yatırdıkları anamalla aynı orandadır. Bunlardan biri ya da birkaçı ortadan çekilseydi, ortalama kâr oranı büyüyebilirdi, yani toplam ticâret anamalının ortadan çekildiğini varsayarsak ortada kalan 800 milyarlık sanâyi anamalının 100 milyarlık artık-değere oranı artar ve yüzde 12,5 olurdu. Ama bu takdirde de, malın dolanım süresi ticâret anamalı tarafından azaltılmamış olsaydı, 100 milyarlık artık-değer elde edilemeyecekti ve elde edilecek artık-değer 100 milyarın altında olacaktı, yani kâr gene yüzde 12,5'a çıkmayacaktı. Daha başka bir deyişle, anamalcı, ticâret anamalının yardımıyla çabucak geri dönen anamalını sürekli üretimi için kullanamayacak ya da aynı sürekli üretimi sağlamak için daha büyük bir anamal yatırmak zorunda kalacaktı. Çünkü anamalcı, bu üretimini, ticâret anamalının sanâyi anamalı yerini alarak, sanâyi anamalının devir süresini çok kısaltmak suretiyle sanâyi anamalını çok kısa bir sürede tekrar eline geçirmekle gerçekleştirebilmektedir. Bu durum, yukardaki örnekte de görüldüğü gibi, onun kârını azaltmakta değil, tersine, arttırmaktadır. Örneğimizde sanâyi anamalcısının yüzde 10 kârından başka 200 milyar liralık -fâiz getiren- bir anamal tasarrufu da vardır. Eğer 200 milyar liralık ticâret anamalı, üretim-satış sürecine katılmamış olsaydı, sanâyici aynı yüzde 10 kârı elde edebilmek için 800 mil-

yar yerine 1000 milyar liralık bir anamal yatırmak zorunda kalacaktı. *Bk.* Kâr, Tecim.

TECİM KENTİ *(Os.* Ticâret şehri, *Fr.* Ville commerciale, *Al.* Handelsstadt, *İng.* Commercial town, Trading city) Ticâret işlerinin yoğun olduğu şehir... *Bk.* Tecim.

TECİM KÜTÜĞÜ *(Os.* Ticâret sicili, Sicilli ticâret; *Fr.* Registre du commerce, *Al.* Handelsregister, *İng.* Trade register) Tüccârlarla ticâret şirketlerinin yazılması için ticâret mahkemelerinin kasa dâiresinde bulunan resmî kütük... Ticâret Kanunu'nun 26. ve onu izleyen maddelerine göre tutulur. *Bk.* Kütük.

TECİMLE UĞRAŞMAK *(Os.* Ticâretle iştigal etmek, *Fr.* Faire le commerce, Exercer le commerce; *Al.* Handel treiben, *İng.* To trade) Ticâret işi yapmak... *Bk.* Tecim.

TECİM MEKTUBU *(Os.* Ticâret mektubu, *Fr.* Lettre de commerce, Lettre d'affaires; *Al.* Geschaeftsbrief, *İng.* Business letter) Alışveriş için yazılan mektup... Kimi yabancı terimlerde de görüldüğü gibi, *iş mektubu* da denir. *Bk.* Tecim.

TECİM MERKANTİLİZMİ *(Os.* Ticârî merkantilizm, *Fr.* Mercantilisme commerciale) İngiliz merkantilizmi... Fransız merkantilizmine de *işleyim merkantilizmi* (Sınâî merkantilizm) denir. *Bk.* Merkantilizm.

TECİM MERKEZİ *(Os.* Ticâret merkezi, *Fr.* Centre commercial, *Al.* Handelsmittelpunkt, *İng.* Commercial centre) Ticâret işlerinin yoğun olarak toplandığı yer... Kent, sokak, cadde, mahalle olabilir. *Bk.* Tecim kenti.

TECİM ODASI *(Os.* Ticâret odası, *Fr.* Chambre de commerce, *Al.* Handelskammer, *İng.* Chamber of commerce) Tüccârlar arasında dayanışma sağlamak ve tecimsel bilgi alışverisi yapmak için kurulan tüccâr dernekleri... Ülkemizde 14 ocak 1943 tarihli ve 4355 sayılı kanunla kurulmuştur. Daha sonra adı *Ticâret ve Sanâyi Odaları* olmuş, daha sonra da ayrıca *Sanâyi Odası*'nın kurulduğu bölgelerde birbirinden ayrılmıştır. *Bk.* Tecim ve işleyim odaları.

TECİM OKULU *(Os.* Ticâret mektebi, *Fr.* École de commerce, *Al.* Handelsschule, *İng.* Commercial school) Ticâret ve ekonomiyle ilgili bilgiler okutan okul... *Bk.* Tecim bilimi.

TECİM ORANI *(Os.* Ticâret haddi, *Fr.* Terme de l'échange, *Al.* Austauschverhaeltnis, *İng.* Term of trade) Bir ülkenin dış ticâretinde gerçek kaybıyla gerçek kazancının birbirlerine göre oranı... *Ticâret haddi,* ihracat fiyat endeksinin ithalât fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilir. Diyelim ki bir ülke, bir yılda bin liralık ihracat ve bin liralık ithalât yapmıştır. Bu, onun ticâretinin dengede olduğunu göstermez. Eğer ihracat fiyatları yüzde beş artarken ithalât fiyatları yüze on artmışsa bu ülkenin *ticâret haddi* aleyhe gerçekleşmiş demektir. Çünkü ihracat fiyatları, ithalât fiyatlarına göre gerçek değerini yitirmiştir. Daha açık bir deyişle, bu ülkenin ihracat fiyatlarıyla ithalât fiyatlarının farklı yükselişlerinden ötürü yüzde 5 oranında açığı vardır. *Ticâret haddi,* bir ülkenin ihracat ve ithalâtı arasındaki gerçek kayıp ya da kazancını gösterir.

TECİM ORTAKLIKLARI *(Os.* Ticâret şirketleri, *Fr.* Sociétés commerciales, *Al.* Handelsgesellschaften, *İng.* Commercial partnerships, Trading company, *Lâ.* Societas negotiationis) Komandit, kolektif, limited, anonim ve kooperatif şirketler... Ticâret Kanunu'nun 121. maddesinde sayılmıştır. Bunların dışında kalan şirketler *âdî şirketler*'dir ki Borçlar Kanunu'nun 520. maddesindeki hükümlere bağlıdırlar, tüzel kişilikleri de yoktur. *Bk.* Şirket.

TECİM ÖZGÜRLÜĞÜ *(Os.* Ticâret hürriyeti, *Fr.* Liberté du commerce, *Al.* Handelsfreiheit, *İng.* Liberty of trade) Bir ülke vatandaşlarının diledikleri gibi ticâret yapabilmeleri serbestliği... Anamalcı ülkelerin anayasalarında yer almıştır. *Bk.* Tecim.

TECİM SANI *(Os.* Ticâret unvânı, *Fr.* Raison de commerce, Dénomination; *Al.* Firma, Handelsfirma, Geschaeftsfirma; *İng.* Trade name, Firm name, Style of a firm) Her tüccârin ticâret işlerinde kullanmak zorunda bulunduğu ad... Tek başına çalışan tüccârların ticâret unvânı kendi ad ve soyadlarıdır. Ticâret Kanunu'nun 41. ve onu izleyen maddeleriyle 500. maddesine göre ticâret unvânı ticâret sicilline yazılır, başkaları bu unvânı kullanamaz ve tescil ettiremez. Komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerde ticâret unvânı, şirketin ticâret konusunu bildiren bir deyimle birlikte bu şirket türü adlarının ek olarak kullanılmasıyla (örneğin *Dericilik anonim şirketi)* oluşur. *Bk.* Tecim kütüğü.

TECİMSEL *(Os.* Ticârî, *Fr., İng.* Commercial, *Al.* Handels) Ticâretle ilgili... Ticârete değgin olanı dilegetirir. *Bk.* Tecim.

TECİMSEL ALIŞVERİŞ *(Os.* Ticârî ahzu itâ, *Fr.* Trafic commercial, *Al.* Handelsverkehr, *İng.* Traffic) Ticâret yapmak için alıp satma... *Bk.* Tecim.

TECİMSEL BELGELER *(Os.* Ticârî evrâk, *Fr.* Papiers d'affaires, *Al.* Geschaeftspapiere, *İng.* Commercial papers, Business papers) Ticâret işleri için düzenlenen evrâk.

TECİMSEL BELGİTLER *(Os.* Senedâtı ticârîye, *Fr.* Effets de commerce, *Al.* Handelspapiere, Wechselpapiere; *İng.* Negotiable instruments, Commercial papers) Poliçe, emre yazılı senet ve çek... Ticâret Kanunu'nun 527. ve onu izleyen maddelerine göre poliçe, emre yazılı senet ve çek *ticârî senetler* olarak nitelendirilmiştir. Yasalarda bunlara *kambiyo senetleri* de denir. Borçlunun imzâsını taşıyan bu değerli belgelerin (kıymetli evrâkın) ibrâzında belli bir paranın kayıtsız ve şartsız olarak derhal ödenmesi gerekir. Ticâret senetlerinin bir başkasına devredilmesi ya da rehin edilmesi için ciro yeterli değildir, senedin de devredilen ya da rehin edilen kimseye verilmesi şarttır. Ticâret senetlerinde hukuk açısından senet ve içerdiği hak birbiriyle kaynaşmıştır, senedin içerdiği hak senetten ayrı olarak ilerisürülemez.

TECİMSEL BELLİK *(Os.* Ticârî marka, *Fr.* Marque déposée de fabrique; *Al.* Handelsmarke, *İng.* Trade mark) Bir malın üstüne yazılan ya da konan ticâretevi işâreti.

TECİMSEL BİLGİ *(Os.* Ticârî mâlûmât, *Fr.* Connaissance des affaires, *Al.* Geschaeftskenntnis, *İng.* Business knowledge) Ticâret işlerine özgü bilgi... *Bk.* Tecim bilimi.

TECİMSEL BUNALIM *(Os.* Ticârî buhrân, *Fr.* Crise commerciale, *Al.* Geschaeftskrisis, *İng.* Commercial crisis) Alışverişte durgunluk ve para darlığı... *Bk.* Bunalım.

TECİMSEL DEFTERLER *(Os.* Defâtiri ticârîye, *Fr.* Livres de commerce, *Al.* Handelsbücher, *İng.* Books of account, Commercial books) Bir tüccârın yasa gereği tutmak zorunda olduğu defterler... Ticâret Kanunu'nun 66. ve onu izleyen maddelerine göre bir yevmiye defteri, bir mevcûdât ve muvâzene defteri ve bir de muhâberât kopya defteri tutmak zorunluğu vardır. Bu yasal defterler, herhangi bir anlaşmazlık durumunda, tüccârların lehinde ve aleyhinde ispat aracı olarak kullanılır.

TECİMSEL DEĞER (*Os.* Ticârî kıymet, *Fr.* Valeur marchande, *Al.* Handelswert, *İng.* Commercial value) Değiştirme değeri... *Bk.* Değiştirme değeri.

TECİMSEL DENEY *(Os.* Ticârî tecrübe, *Fr.* Expérience des affaires, *Al.* Geschaeftserfahrung, *İng.* Business experience) Ticâret alanında uzun süre çalışmakla elde edilen bilgiler... *Bk.* Tecimsel bilgi.

TECİMSEL DENİZ ULAŞIMI *(Os.* Ticârî deniz seyrüseferi, *Fr.* Navigation commerciale, *Al.* Handelsschiffahrt, *İng.* Commercial navigation, Merchant shiping) Deniz yoluyla yapılan ticâret... *Bk.* Tecim.

TECİMSEL DURUM *(Os.* Vaz'iyeti ticârîye, *Fr.* Situation commerciale, *Al.* Geschaeftslage, *İng.* State of business) Ticâretin belli bir anda içinde bulunduğu koşullar.

TECİMSEL GELENEKLER *(Os.* Âdâtı ticârîye, Ticârî teâmül; *Fr.* Usages commerciaux, *Al.* Handelssitten, Geschaeftsbrauch; *İng.* Business custom, Trading custom) Ticâret alanında yerleşmiş olan hukukdışı kurallar... *Bk.* Tecim.

TECİMSEL İŞLEMLER *(Os.* Muâmelâtı ticârîye, *Fr.* Actes de commerce, Transactions commerciales; *Al.* Handelsgeschaefte, *İng.* Commercial transactions) Ticâret Kanunu'nun tecimsel saydığı işlemler... Bu işlemler Ticâret Kanunu'nun 15-25. maddelerinde gösterilmiştir. Bu işlemler ya nitelikleri açısından ya da yapanların niyet ve sıfatları bakımından tecimsel sayılırlar. *Bk.* Tecimsel işler.

TECİMSEL İŞLER *(Os.* Umûru ticârîye, Mesâili ticârîye, Mevaddı ticârîye; *Fr.* Matiéres commerciales, *Al.* Handelssachen, *İng.* Mercantile matters, Commercial affairs) Ticâret işiyle ilgili hukuksal olayların tümü... Yasalardaki kullanımı *tecimsel işlemler* deyiminden çok daha geniştir. *Bk.* Tecimsel işlemler.

TECİMSEL İŞLERDE ÇALIŞANLAR *(Os.* Umûru ticârîye müstahdemîni, *Fr.* Travailleurs commerciaux) Malların satışını sağlamak, hesabını tutmak vb. gibi ticâret işlerinde çalışan emekçiler... Emekçi, değer üreten insandır. Ticârî işlerde çalışanlar, tüccâr memurları da emekçi (emek harcayarak hayatlarını kazanan) kişiler olmakla birlikte hiçbir değer yaratmazlar. Bunlar, üretici olmayan emekçilerdir. Bir tezgâhtarın malı satmak için harcadığı emek, o malın gerçek değerine hiçbir yeni değer eklemez. Bunlara ödenen ücret, üretici emekçilerin yarattıkları artık-değerden ayrılır. *Bk.* Artık-değer.

TECİMSEL MAL ÇEŞİTİ *(Os.* Ticârî mal çeşidi, *Fr.* Article de commerce, *Al.* Handelsartikel, *İng.* Trade article) Malların kimi özelliklerle birbirinden ayrılan öbeklerinden her biri.

TECİMSEL ÖDENTİLER *(Os.* Âidâtı ticârîye, *Fr.* Redevances commerciales, *Al.* Handelsbeitrag, *İng.* Trade royalties) Belli sürelerde para ya da mal olarak verilmesi gereken tecimsel yüküm... *Bk.* Âidât.

TECİMSEL SATIŞ *(Os.* Ticârî satış, *Fr.* Vente commerciale, *Al.* Handelskauf, *İng.* Sale of goods) Ticâret konusu olan malların satışı... Ticâret Kanunu'nun 15 ve 685. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Satış.

TECİMSEL SÖZLEŞMELER *(Os.* Mukaavelâtı ticârîye, Ticârî akitler; *Fr.* Contrats commerciaux, Traités de commerce; *Al.* Handelsrechtliche Vertraege, Handelsvertrag; *İng.* Commercial contracts, Treaty of commerce) Ticâret hukuku kapsamında bulunan sözleşmeler... *Bk.* Sözleşme, Tecim.

TECİMSEL TUTU *(Os.* Ticârî rehin, *Fr.* Gage commercial, *Al.* Handelspfand, *İng.* Commercial pledge) Bir ticâret işleminden doğan borçların garanti edilmesi için yapılan rehin... Ticâret Kanunu'nun 757. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. *Bk.* Rehin.

TECİMSEL VERENEK *(Os.* Ticârî kredi, *Fr.* Crédit commercial, *Al.* Handelskredit, *İng.* Trade credit) Bankalarca tüccârlara açılan kredi... Kredi krumunun ilk biçimi budur. Genellikle tüccârların mal alabilmeleri için açılır ve mal satıldıkça kapatılır. Ticâret Kanunu'nun 747. ve Bankalar Kanunu'nun 24. maddelerine göre verilir. *Bk.* Kredi.

TECİMSEL YARIŞMA *(Os.* Ticârî rekabet, *Fr.* Concurrence commerciale) Anamalcılığın tekelcilik aşamasını başlatan yarışma... Anamalcılık, temelde, bir yarışma (rekabet) düzenidir. Her anamalcı, rakiplerinden kurtulmaya ya da onlarla anlaşıp fiyatları saptamaya çalışır. Büyük dev şirketlerse binlerce küçük girişimden daha kolay anlaşabilirler. Anlaşma eğilimi, rakiplere karşı savaşımın gerektirdiği harcamaları azaltmak isteğinden doğar. Yarışma, bu harcamaları sürekli olarak arttırır ve küçük girişimlerin dayanamayacağı boyutlara ulaştırır. Üretimin yoğunlaşması, kaçınılmaz olarak tekellerin kurulmasını gerektirir. Tekeller, üretimin büyük bölümünü ellerinde toplayan büyük anamalcıların aralarında anlaşmaya varmalarından doğarlar. Tekel, büyük parasal gücüyle, fiyatları dilediği gibi saptama ve bunun sonucu olarak da büyük kârlar sağlama olanağını yaratır. Kartel-ler, tröstler, konsorsiyumlar, holdingler tekelci birleşmenin temel biçimleridir. Ne var ki tecimsel yarışma, tekellerle tekelleşmemiş sayısız girişimler arasında devam ettiği gibi tekeller arasında da devam eder. Tekeller, yarışmanın üstünde, ama yarışmayla birlikte bulunurlar. *Bk.* Rekabet, Tekelci anamalcılık, Emperyalizm, Tecim, Liberalizm.

TECİMSEL YASAK *(Os.* Ticârî memnûiyet, *Fr.* Prohibition de commerce, *Al.* Handelsperre, *İng.* Prohibition of trade) Yapılmaması gereken tecimsel iş... *Bk.* Tecim.

TECİMSEL YASALAR *(Os.* Kavânîni ticârîye, *Fr.* Lois du commerce, Législation commerciale; *Al.* Handelsgesetzgebung, *İng.* Commercial laws, Commercial legislation) Ticâret işlerini düzenleyen yasalar... Ülkemizde Türk Ticâret Kanunu bu yasaların başında gelir. *Bk.* Tecim.

TECİMSEL YAZIŞMALAR *(Os.* Muhâberâtı ticârîye, *Fr.* Correspondance commerciale, *Al.* Handelskorrespondenz, *İng.* Commercial correspondence) Ticâret işleri için yazılan karşılıklı mektuplar... *Bk.* Tecim mektubu.

TECİMSEL YETKİDEŞ *(Os.* Ticârî vekil, *Fr.* Mandataire commercial, Représentant; *Al.* Handlungsbevollmaechtigter, Vertreter; *İng.* Mercantil power of agency, Representative) Ticârî mümessil ya da müstahdem sıfatını taşımaksızın bir ticâret kuruluşu sâhibinin nâm ve hesâbına ticâret işleri yapmakla yetkilendirilen kişi... Borçlar Kanunu'nun 453. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Tecimci adına davranan, Tecimsel yetkideşlik.

TECİMSEL YETKİDEŞLİK *(Os.* Ticârî vekâlet, *Fr.* Mandat commercial, *Al.* Handelsauftrag, Agentur; *İng.* Mercantile agency) Ticârî mümessil ya da müstahdem sıfatını taşımaksızın bir ticâret kuruluşu sâhibinin nâm ve hesâbına ticâret işleri yapmak... Ticâret Kanunu'nun 822. ve onu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Tecimsel yetkideş.

TECİM VE İŞLEYİM ODALARI *(Os.* Ticâret ve sanâyi odaları, *Fr.* Chambres de commerce et d'industrie, *Al.* Handels und Industriekammern, *İng.* Chambers of commerce and industry) Tüccârlar ve sanâyiciler arasında dayanışmayı sağlamak, ortak sorunlarla uğraşmak, yabancı tüccâr ve sanâyicilerle irtibat kurmak, ortak çıkarları korumak için ya-

sayla kurulan kurumlar... Bir arada olabildiği gibi *Ticâret Odası* ve *Sanâyi Odası* gibi ayrı ayrı da olabilir. Tüzelkişiliği vardır. Örneğin hediyelik eşyâ almak isteyen yabancı bir firma, bu isteğini o ülkenin ya da kentin Ticâret Odası'na yazar, Ticâret Odası da bunu kendisine kayıtlı olan hediyelik eşyâ tüccârlarına bildirir. Uluslararası ticâret ve sanâyi sergilerini hükümetlere iletir, bunların hükümet ve yasalara karşı çıkarlarını savunur. Ticâret birliğinin sözleşmeye başkaldıran ya da uymayan üyesini cezâlandırır. Tüccârların ve sanâyicilerin güç birliğini sağlar.

TECİM YAŞAMI *(Os.* Ticâret hayâtı, *Fr.* La carriére commerciale, *Al.* Die Kaufmaennische Laufbahn, Geschaeftslaufbahn; *İng.* Commercial career, The business career) Ticâret işleri... *Bk.* Tecim.

TECİM YILLIĞI *(Os.* Ticâret yıllığı, *Fr.* Annuaire du commerce, *Al.* Handelsadressbuch, *İng.* Trade directory) Yılda bir yayımlanan ticâret gazetesi... *Bk.* Tecim gazetesi.

TECİM YOLU *(Os.* Turûku ticârîye, *Fr.* Route commerciale, *Al.* Handelsweg, *İng.* Trading route) Ticâret malları taşınan yol... *Bk.* Tecim.

TEDÂVÜL *Bk.* Dolaşım.

TEDİRGİNLİK YARATAN HABERLER *(Os.* Huzursuzluk ihdâs eden haberler, *Fr.* Bruits alarmants, *Al.* Beunruhigende Gerüchte, *İng.* Alarming reports) Kaygılandıran haberler... Örneğin bu anlamda "devalüasyon haberi piyasada tedirginlik yarattı" denir.

TEDİYE *Bk.* Ödeme.

TEFECİ *(Os.* Murâbahacı, *Fr.* Usurier, *Al.* Wucherer, *İng.* Usurer, Loan shark) Çok yüksek fâizle borç para veren kişi... Yasal fâiz sınırının üstünde fâiz alanı dilegetirir. Chicago okulunun baş temsilcisi Amerikalı ekonomici Prof. Milton Friedman (1912-) öğretisini uygulayan günümüz anamalcılığında fâizler serbest bırakıldığından bu deyimin anlamı kalmamıştır. *Bk.* Tefecilik, Fâiz, Kredi.

TEFECİ ANAMALI *(Os.* Murâbahacı sermâyesi, *Fr.* Capital de l'usure) Yüksek fâizlerle birikerek anamala dönüşen tefeci parası... *Tüccâr anamalı* ve *sanâyi anamalı* gibi deyimler karşılığında kullanılır. İlk anamal biçimi budur. İlkçağlarda kullanım değerleri üretimine dayanan doğal bir tarım ekonomisinde gerçekleşmiştir. Önce bir mal verip yerine iki mal almak biçiminde yapılan malca ödünç vermeler giderek paraca ödünç vermelere dönüşmüştür. İlk çağların tarım uygarlıklarında zenginliğin tek kaynağı tefeci anamalıdır. *Bk.* Tefecilik.

TEFECİLİK *(Os.* Murâbahacılık, *Fr.* Usure, *Al.* Wucher, *İng.* Usury) Aşırı fâiz karşılığı ödünç verme işi... Tarım kredisine muhtaç bulunan küçük üretici köylünün aşırı sömürülmesini sağlayan kurumlardan biridir. Genellikle zengin çiftçilerin ve kasabalı tüccârların gerçekleştirdikleri *tefecilik,* tarihsel süreçte de, zenginliğin ilk kaynağı sayılmıştır. Çağımızda, yüksek fâiz gelirleriyle kendi kendine biriken tefeci anamalına, bankalardan normal fâizle alınan ve köylüye yüksek fâizle devredilen banka kredileri de katılmıştır. Piyasa için üretim yapan küçük üretici köylüler, üretim biçimleri gereği, tefecilerin ağına düşmek zorundadırlar, bu yüzden küçük topraklar tasfiye edilmekte ve büyük topraklar daha da büyümektedir. Tefeci zenginliği, ulusal bir zenginlik değildir; çünkü değerlerin bir elden başka bir ele transferinden ibarettir ve ulusal değere hiçbir şey katmaz. Tefeciler, ülkeyi değil köylüyü sömürmek suretiyle sadece kendilerini zenginleştirirler. Hintlilerin eski destanları *Mahabarata*'da şöyle yazılıdır: "Ey krallar kralı tefecilik, sen dünyanın bütün zenginliklerine sahip olabilirsin". *Bk.* Fâiz, Tefeci anamalı, Sömürü.

TEFECİLİK YASASI *(Os.* Murâbahacılık kanunu, *Fr.* Loi sur l'usure, *Al.* Wuchergesetz, *İng.* Usury law) Tefeci piyasasını düzenleyen yasa... Ülkemizde de 22 mart 1303 tarihli bir Murâbaha Nizamnâmesi vardı, yüzde dokuzdan fazla fâiz alınmasını yasaklıyordu. Daha sonra, bir Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yapıldı. Tefecilikle özellikle feodal çağda (toprak sahiplerinin egemen oldukları çağda) savaşılmıştır. Günümüz tekelci anamalcılığında bu savaşımın anlamı kalmamıştır, çünkü genellikle fâiz oranları serbest bırakılmaktadır. Tefeci piyasasına İkinci Beş Yıllık Plân'da bir de yeni ad bulunmuş ve *örgütlenmemiş kredi piyasası* deyimiyle nitelendirilmiştir. *Bk.* Tefeci, Tefecilik.

TEFECİ ÜREMİ *(Os.* Murâbahacı fâizi, *Fr.* Intérêt usuraire, *Al.* Wucherzins, *İng.* Usurious interest) Tefecilerin aldıkları aşırı fâiz... *Bk.* Tefeci, Tefecilik, Fâiz.

TEK BAŞLI İŞ ANLAŞMAZLIĞI *(Os.* Münferid iş ihtilâfı, *Fr.* Conflit individuel du travail, *Al.* Einzelarbeitsstreitigkeit, *İng.* Individual labour dispute) Tek işçinin işverenle anlaşmazlığı.

TEK DENİZ YÜKÜ BELGESİ *(Os.* Tek konşimento, *Fr.* Connaissement direct, *Al.* Durchfracht, Durchkonnossement; *İng.* Through bill of lading) Malları taşıyacak olan bütün araçlar için düzenlenen konşimento... Deniz taşımacılığına bağlı olan kara taşımacılığını da kapsar. *Bk.* Deniz yükü belgesi.

TEKEL *(Os.* İnhisar, *Fr.* Monopole, *Al.* Monopol, *İng.* Monopoly) Bir malın yapımının tek firmanın elinde bulunduğu durum... Aslı Yunancadır ve *tek* anlamındaki *mono* sözcüğüyle *satıcı* anlamındaki *pol* sözcüğünden yapılmıştır. Herhangi bir üretim alanını tek elde tutmak, onun satışını tek elden yönetmek ve fiyatına egemen olmak demektir. Bundan ötürü *tekel* durumu, *tam rekabet* durumunun karşıtıdır *(Bk.* Tam rekabet). Tekel durumunda *rakip* olmadığı için *rekabet* de yoktur. *Tekel,* satış konusunda olduğu gibi alış konusunda da olur ve çoğunlukla bu iki durum bir arada gerçekleşir. Örneğin şeker üretimi ve dolayısıyla satışı tekeldeyse bunun hammaddesi olan pancar alımı da tekelde demektir. *Tekel,* bir kaynaktan çıkan ve eşi bulunmayan bir mâdensuyu gibi *doğal,* bir kasabada sadece bir dükkânın bulunuşu gibi *zorunlu,* örneğin ülkemizde sigara konusunda olduğu gibi devletin bir yasayla kendi üstüne aldığı mallarda *yasal,* firmaların birbirleriyle anlaşarak meydana getirdiği durumlarda *sözleşmeli* olabilir. Eskiden bunlara *tabiî, fiilî, kanunî* ve *ahdî* inhisar denirdi. Bu durumlarda fiyat, mâliyet masraflarına *en çok kâr* eklenerek gerçekleşir. Tekel fiyatına *optimal fiyat* denir *(Bk.* Fiyat). Bu fiyat, bir açıdan, aranım elâstikliğiyle sınırlanır. Tüketiciler çok pahalı olan o malı almayabilirler. Demek ki firma, tekel fiyatını, aranımı da gözönünde tutarak en çoğa çıkarabilir. Bundan başka tekel, değişik satın alma güçlerini ve değişik zevkleri de değerlendirir, örneğin ülkemizde olduğu gibi her keseye ve her zevke göre ayrı sigaralar çıkarır. Buna *diferansiyel monopol (Os.* Tefâzulî inhisar) denir. Bu durumda tekelci, daha yüksek zevkler ve daha paralı keseler için optimal fiyatın üstüne çıkarak kârını da artırabilir. Bu, aynı zamanda, tekelcinin erdemi gibi göründüğünden kamuoyu karşısında tekelciyi haklı kılmak gibi bir yarar da taşır; oysa düşük fiyatlı mallar düşük kaliteli ve sağlığa zararlı mallardır. Tekelci, kalite bakımından normal olanı yüksek fiyatla sürdüğünden ucuz fiyatlı mallarının kalitesini ucuz fiyatın da altına düşürerek ayrıca kârını çoğaltır. Ekonomi bilimi bakımından önemli olan *sözleşmeli tekel*lerdir ki anamalcılığın çağdaş aşamasını gerçekleştirmişlerdir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, İki yanlı tekel, Monopol, Düopol, Oligopol.

TEKELCİ ANAMALCILIK *(Os.* İnhisarcı sermâyecilik, *Fr.* Capitalisme monopoliste) Anamalcılığın merkezleşme eğiliminden doğan tekelleşme aşaması... *Monopol kapitalizmi* adıyla da anılır. *Emperyalizm* deyimiyle anlamdaş olarak kullanılırsa da gerçekte *tekelci anamalcılık* emperyalizmin teorik bir değerlendirmesini ve belli bir evresini dilegetirir. *Tekeller öncesi anamalcılık* gittikçe artan üretimine hem hammadde hem de pazar bulmak ihtiyacı yüzünden ülke sınırlarını gittikçe genişleterek emperyalist olmak zorundaydı. Rekabetle gelişen anamalcılığın bunun tam tersi olan tekelciliğe dönüşmesi, çeşitli zıtlıkların uyuşturulamaz biçimde çatışarak aşılmasıyla gerçekleşmiştir. Çeşitli yapısal değişmelerin birikip dönüşmesiyle oluşan tekelci anamalcılık, zorunlu olarak emperyalisttir. Anamal, yapısı gereği yoğunlaşma ve merkezleşme eğilimindedir *(Bk.* Anamalın yoğunlaşması, Anamalın merkezleşmesi). Anamalın bu yoğunlaşma ve merkezleşme eğilimi, zorunlu olarak tekelleşmeye yönelir. Bu temel yasanın ekseninde ve bu temel yasanın yan etkileriyle anamalcı üretimde pek çok yapısal değişmeler oluşmuştur. Hafif sanâyiden ağır sanâyie geçilmiş, ağır sanâyi büyük anamalları gerektirmiştir. Anamalcılığın geliştirici gücü olan rekabet, küçük anamalları ezmeye ve ortadan kaldırmaya başlamış ve büyük anamallara katılmalarını gerektirmiştir. Rekabet, her olguda görüldüğü gibi, diyalektik yasa gereği önce geliştirip sonra köstekleyemiştir. Küçük anamallarla büyük anamallar arasındaki bu çelişki küçük anamalları büyük anamallara katarak ve büyük anamalları ülkeler sınırları dışına taşırarak aşılmıştır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bütün bu gelişmeler zorunludur ve anamalcılığın yapısı gereğidir. Ülke içi küçük anamallarla büyük anamalların çelişmesi aşılmakla ülkelerarası küçük anamallar ve büyük anamallar çelişmesi başlamıştır. Bu yüzden, gerikalmış ülkelerin emeğine el atmak zorunlu olmuştur *(Bk.* Azgelişmişlik, Anamalın organik bileşimi). Bir yandan da hisse senetli küçük şirketler gelişmiş ve toplumun bütün tasarruflarını tekelci anamala dönüştürecek nitelikte dev anonim şirketler meydana gelmiştir. Tek tek küçük müteşebbisleri yok ederek büyük anonim şirketlere dönüştüren rekabet, bundan sonra, bu dev şirketler arasında ve dünyanın paylaşılmasında rol almıştır *(Bk.* Dünyanın paylaşıl-

ması). Tekelci anamalcılığın bu gelişmesine uygun olarak emperyalizm de yeni emperyalizme dönüşmüş ve gerikalmış ülkelere asker çıkarıp bayrak dikmenin yerini anamal ihracı yoluyla ekonomik sömürü almıştır *(Bk.* Anamal ihracı, Finans anamalı) Buna uygun olarak eski anamalcı tipi de büyük bir dönüşüme uğramış ve anamalcı-banker-devlet birleşimi yeni bir niteliğe bürünmüştür *(Bk.* Finans oligarşisi). Bunlarla koşutlu olarak anamalcılığın itici ve geliştirici gücü kâr da, aşırı kâra dönüşmüştür *(Bk.* Aşırı kâr). Bundan başka tekel, fiyatları dilediği gibi saptamak gücüne sahiptir. Örneğin Amerika'da petrol tasfiyehanelerinin yüzde seksenini kontrolu altında tutan Standard Oil, benzinin galonunu 14,75 sentten 29,13 sente yükseltmiştir. 1909 yılında kurulan Imperial Window Class tröstü yüzünden pencere camı fiyatında bir yılda yüzde 70 bir yükselme olmuştur *(Bk.* Henri Denis, *Valeur et Capitalisme).* Tekeller, kâr oranını arttırmak için üretimi kısıtlayarak fiyatları yükseltmek gücünü de ellerinde taşırlar. Fiyatları farklılaştırarak kârı arttırmak da çoğunlukla uyguladıkları başka bir yöntemdir *(Bk.* Tekel). Rockfeller'in ortağı H. J. Rogers, Standard Oil Trust'ün kuruluşu nedeniyle 1874 yılında *New York Tribune* gazetesine verdiği demeçte şöyle demektedir: "Petrolcüler üretimi kısıtlamaya razı olurlarsa piyasa herkesin kâr edebileceği biçimde düzenlenir. Bugün petrolün galonu 15 senttir. Âdil bir kâr sağlamak için bir galon petrolün 25 sente satılması gerekmektedir" *(Bk.* Ira Tarbell, *The History of the Standard Oil Company,* I, s. 150). 1945 yılında *Journal of the Statistical Society* çok ilginç bir inceleme yayımlamıştı. Bu incelemeye göre (s. 161), İngiltere'de üç büyük tröst, çeşitli sanâyi dallarında üretilen değerin tümünü ellerine geçirmektedirler: Nikel ve alaşımları yüzde 100, patlayıcı maddeler yüzde 100, çinko yüzde 100, litofon yüzde 100, plâk ve gramofon yüzde 99, ağaç vidası yüzde 98, kibrit yüzde 97, bilyalı rulmanlar yüzde 97, kondanse süt yüzde 97, dikiş makinesi yüzde 95, toz kakao yüzde 93, dikenli tel yüzde 92 vb... Bu incelemede ayrıca 118 maddenin de sadece iki tröst tarafından üretildiği kaydedilmektedir. Bunlara *mâlî grup imparatorlukları* adı verilmiştir. Ekonomici Ernest Mandel tekelci anamalcılığın, dünya piramidinin en tepesinde bulunan 200 aile tarafından yönetildiğini yazmaktadır *(Ekonomi Elkitabı,* Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 118). Ekonomici E. A. G. Robinson, *Monopoly* adlı yapıtında (s. 93-95) anamalcı tekelcilikte 13 anlaşma biçimi ayırt etmiştir. *Bk.* Emperyalizm, Kartel, Tröst, Holding.

TEKELCİ DEVLET ANAMALCILIĞI *(Os.* İnhisarcı devlet sermâyeciliği, *Fr.* Capitalisme monopoliste d'État) Tekelci anamalcılığın devletle birleşmiş biçimi... *Tekelci anamalcılığın en gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşen son evresi* olarak tanımlanır. Büyük emperyalist ülkelerde devlet doğrudan doğruya dev tekellerce yönetilir. 1933 büyük bunalımı tekelci devlet anamalcılığının oluşmasında başlıca etkendir. Bilimsel ekonomi dilinde *aşama (Fr.* Stade) ve *evre (Fr.* Phase) deyimleri arasındaki ayrım çok önemlidir. Emperyalizm, kapitalizmin bir aşamasıdır. Basit tekelci kapitalizmle tekelci devlet kapitalizmi de emperyalizm aşamasının evreleridir. Demek ki çağdaş anamalcılığın en gelişmiş biçimi tekelci devlet anamalcılığıdır. Tekelci devlet anamalcılığında dev tekeller, dolaylı yönetimi bir yana bırakarak, devleti doğrudan doğruya (bizzat kendileri) yönetirler. Devlet başkanı ve bakanlar onlardır, devlet örgütü tümüyle ve açıkça onların çıkarları için işler. *Bk.* Anamalcılık, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık.

TEKELCİLİK *(Os.* İnhisarcılık, *Fr.* Monopolisme, *Al.* Monopolismus, *İng.* Monopolism) Tekelci tutum... Anamalcı üretim düzenindeki tekeleşmeleri dilegetirir. *Tekel biçimleri (Os.* İnhisar şekilleri, *Fr.* Formes des monopoles, *Al.* Formen des monopols, *İng.* Forms of monopolies) çok çeşitlidir: Kartel, tröst, konsorsiyum, holding, konzern ve Avrupa kömür ve çelik ortaklığı gibi uluslararası dev örgütler bu biçimlerin başlıcalarıdır. *Bk.* Tekel, Tekelci anamalcılık, Kartel, Tröst, Holding.

TEKELCİ KENTSOYLU SINIFI *(Os.* İnhisarcı burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie monopoliste) Tekelci anamalcılık dönemi burjuvazisinin hisse senetleri geliriyle geçinen bölümü... Tekelci burjuvazinin bu düzende gördüğü tek iş, yılda yarım saat hisse senetlerinin kuponlarını kesmekten ibarettir. *Bk.* Kesilge, Tekelci anamalcılık, Kentsoylu sınıfı.

TEKEL FİYATI *(Os.* İnhisar fiyatı, *Fr.* Prix de monopole) Tekelcinin dilediği gibi saptadığı yüksek fiyat... Tekel fiyatı, tekellere en büyük kârı sağlayan fiyattır. *Bk.* Tekelci, Tekelci anamalcılık.

TEKELLERİN SINIFLANDIRILMASI *(Os.* İnhisarların tasnifi, *Fr.* Classification des monopoles, *Al.* Formen des Monopols, *İng.* Classification of monopolies) Tekellerin çeşitli açı-

lardan türlere ayrılması... Tekeller çeşitli açılardan sınflandırılmaktadır. *Bk.* Tekel, Tekelcilik.

TEKELLEŞTİRME *(Os.* İnhisarlaştırma, *Fr.* Monopoliser) Tekel durumuna getirme... *Bk.* Tekel.

TEKEL NESNELERİ *(Os.* İnhisar maddeleri, Mevaddı inhisârîye; *Fr.* Produits de monopole, *Al.* Monopolprodukte, *İng.* Monopoly products) Yapılmaları, çıkarılmaları, satılmaları devlet tekelinde bulunan maddeler... Sigara, alkollü içkiler, tuz, afyon, barut vb. böyledir. *Bk.* Tekel.

TEKEL-ÖNCESİ KAPİTALİZM *Bk.* Anamalcılık.

TEKEL SATIŞI *(Os.* İnhisar satışı, *Fr.* Vente exclusive, *Al.* Alleinverkauf, *İng.* Exclusive sale) Tekel maddeleri satışı... *Bk.* Tekel, Tekel nesneleri.

TEKELSEL *(Os.* İnhisârî, *Fr.* Monopolistique, *Al.* Monopolistischer, *İng.* Monopolistic) Tekelle ilgili... *Bk.* Tekel, Tekelsel yarışma.

TEKELSEL YARIŞMA *(Os.* İnhisârî rekaabet, Monopollü rekaabet; *Fr.* Concurrence monopolistique, Compétition monopolistique; *Al.* Monopolistischer bettbewerb, *İng.* Monopolistic competition) Tekelci anamalcılığın rekabet biçimi... Anamalcılığın emperyalizm aşamasında rekabet üç yeni biçimde ortaya çıkar: Tekeller arasında, tekellerle tekelleşmemiş girişimler arasında, tekellerin içinde bulunan dallar arasında. Her üç rekabet biçimi de, tekel-öncesi anamalcılığın temel rekabet biçimi olan serbest rekabeti içererek aşmak ve rekabeti yoketmek amacına yönelik birer rekabet biçimidir. Nitekim tekellerle tekelleşmemiş girişimler arasınraki rekabet, tekelleşmemiş girişimlerin büyük tekellerce yutulmasıyla sonuçlanır. Anamalcı ekonomi edebiyatında *monopollü rekabet* deyimi, birbirine benzeyen, ama birbirinin aynı olmayan malların rekabeti, eşdeyişle bir farklılık rekabeti anlamında kullanılmaktadır. Bu rekaette özellikle reklâm ve farklı ambalaj büyük rol oynar. *Bk.* Tekel, Rekabet.

TEK KİŞİ ORTAKLIĞI *(Os.* Tek şahıs şirketi, *Fr.* Société a membre unique, *Al.* Einmanngesellschaft, *İng.* One man company) Bir şirket ortaklarından birinin öteki ortakların hisselerini satın almasıyla meydana gelen şirket biçimi... Bu fiilî durum kimi ülkelerde yasalarca tanınmıştır. *Bk.* Şirket.

TEK MÂDEN PARA DİZGESİ *(Os.* Tek mâden sistemi, Monometalizm; *Fr.* Monométallisme, *Al.* Monometallismus, *İng.* Monometallism) Para ölçüsü olarak tek mâden kullanımı... Bu mâden genellikle altın ya da gümüş olmuştur. Örneğin Osmanlı devletinin kuruluş döneminde para ölçüsü gümüştü. İngiltere 1774 tarihinde para ölçüsü olarak altını temel almıştı. *Bk.* Çift mâden dizgesi.

TEKNİK *(Os.* Fen, Usûlü fennîye, Mârifeti amelîye; *Fr.* Technique, *Al.* Technik, *İng.* Technics) Toplumsal faaliyet yöntemlerinin tümü... *Uygulayım* deyimiyle özleştirilmiştir, *yapabilme gücü* anlamındaki Yunanca *tekhne* deyiminden türetilmiştir. Sıfat olarak *uygulayımsal (Os.* Fennî, Tatbikî; *Fr.* Technique, *Al.* Technisch, *İng.* Technical) deyimi kullanılır. *Kuramsal bilimin pratiğe uygulanması* olarak tanımlanır. Örneğin cisimlerin ısıyla genişlediği teorik bir bilgidir, bu teorik bilgiyi buhar makinesine uygulamak tekniktir. Bu anlamda *teknik,* teorik bilimden pratik alanda yararlanmayı dilegetirir. Anamalcılık kâr ve rekabet yasaları gereği tekniği geliştirir, teknik de anamalcılığı geliştirir. Toplumcu yazarlarla onlara katılan bir bölüm anamalcı yazarlara göre teknik, anamalcı üretimde, insanlığın yararına değil, anamalcılığın yararına gelişir *(Bk.* Makine). Teknik, anamalcılık öncesi *kullanma değerleri üretimi*nde insan emeğinin verimliliğini artırarak insan emeğinden tasarruf sağlar. Anamalcı *değiştirme değerleri üretimi*ndeyse bir bölüm emekçileri daha çok çalıştırarak emekçilerin öbür bölümünün işten çıkarılmalarını sağlar. Böylece *yedek sanâyi ordusu* doğar. Tekniğin gelişmesi anamalın organik bileşimini yükseltir, yani değişmeyen anamalı artırır; bundan ötürü de teknik bakımdan gelişmemiş bir fabrika ya da ülkenin ürettiği değerin bir bölümü teknik bakımdan gelişmiş fabrika ya da ülkenin cebine girer *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Teknik gelişme emeğin verimliliğini çoğaltarak artık-değer oranını artırır *(Bk.* Göreli artık-değer). Ayrıca yedek sanâyi ordusunun doğması dolayısıyla emeğin pazarlık gücünü düşürür ve ücret hadlerini azaltır *(Bk.* Ücret). Avusturyalı ekonomici Schumpeter, ekonomik bunalımların nedenini teknik gelişmeye bağlar. Abramovitz, Kendrick gibi ekonomiciler de teknik gelişmeyi ekonomik büyümenin bağımsız bir etkeni sayarlar. *Bk.* Makine, Yedek sanâyi ordusu, Teknolojik işsizlik.

TEKNİKBİLİM *(Os.* Fennîyât, İlmi amelî; *Fr., Al.* Technologie, *İng.* Technology) Çeşitli tek-

nikleri inceleyen ve yeni teknikler araştıran bilim... Bir anlamda da çeşitli amaçlarla oluşturulan makinelerin, dizgelerin (sistemlerin) ve yöntemlerin tümünü dilegetirir. *Bk.* Teknik.

TEKNİK İLERLEME *(Os.* Tekâmülü fennîye, *Fr.* Progrés technique) Belli bir üretimi daha az emek harcayarak yapma... Teknik ilerleme, bilimsel ilerlemenin pratiğe uygulanışının sonucudur. İnsanlar en az çalışmayla en yüksek verim elde edebilmek için sürekli olarak üretim araçlarını geliştirmişler, sürekli olarak daha yenilerini yaratmışlardır. Tekniğin gerçek gelişmesi, üretimin otomatikleştirilmesiyle, eşdeyişle *otomatlar tekniği (Fr.* Automation)'yle gerçekleşir. Bu teknik, sadece üretimin değil, üretim sürecinin düzenlenmesinin ve denetlenmesinin de sibernetik aygıtlarla yapılmasını sağlar. İnsan, ancak o zaman, üretim sürecinin içinde değil, yanında yer alacaktır ki, insanın asıl yeri de budur. İnsanın gerçek faaliyeti, fiziksel gücüyle üretme faaliyeti değil, düşünsel gücüyle yaratma faaliyetidir. İnsan, ancak o zaman, tüm özgürlüğüyle gerçek faaliyetinin sınırsız olanaklarına açılabilir. *Bk.* Teknik.

TEKNİK İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Fennî taksimi âmâl, *Fr.* Division du travail technique) Makineli üretimde işi en küçük parçalarına bölerek her işi sürekli olarak bir işçiye yaptırma suretiyle meydana gelen işbölümü... Bu türlü işbölümünü Adam Smith ve J. B. Say açıklamışlardır. Uygulamasını da Amerikalı Taylor yapmıştır. *Bk.* İşbölümü, Liberalizm, Taylorculuk.

TEKNİSYEN *(Os.* Zanaatkâr, *Fr.* Technicien, *Al.* Techniker, *İng.* Technician) Tekniğin bir dalında uzmanlaşmış kişi... Dilimizde, çoğunlukla, diplomasız pratisyenleri dilegetirmek için kullanılır. Sözcüğün asıl anlamında böyle bir ayrım yoktur, bir elektrik mühendisi de bir elektrik tamircisi gibi teknisyendir. *Bk.* Teknik, Teknokrasi.

TEKNOKRASİ *(Os.* Erbâbı fen iktidârı, *Fr.* Technocratie, *Al.* Technokratie, *İng.* Technocracy) Toplumun teknisyenlerle yönetilmesi gerektiğini ilerisüren görüş... *Uygulayımcı-erki* deyimiyle özleştirilmiştir. 1923'lerde Amerika'da T. Veblen, H. Scott, G. Loeb yb. taraflarından savunulmuştur. Tarihsel süreçte geleceğin toplumunu politikacıların değil, teknisyenlerin yöneteceğini Saint-Simon ilerisürmüştü. Bununla beraber terim, Amerika'da meydana gelmiş ve yayılmıştır. Bu *yönetici teknikçi*lere *teknokrat* denir. Tekelci anamalcılığın gelişmesi anamal sahiplerini işin bizzat başında bulunmaktan ayırmış ve hisse senetli şirketleri İngilizcede *yönetici* (müdür, direktör) anlamlarına gelen *manager*'lerin yönetimine bırakmıştır. Özellikle James Burnham tarafından ilerisürülen bu sav *(Bk.* Burnham, *The Managerial Revolution)* anamalcı üretimde anamalcı sınıfının yerine bir başka sınıfın, menajerlerin geçtiği iddiasına dayanır. Oysa menajerler, bir başka sınıf değil, bizzat anamalcı sınıfın yöneticiliğe ayrılan bölümüdür. Daha açık bir deyişle, tekelci anamalcılıkta anamalcı sınıfı *rantiye*lerle *menajer*lere ayrılmıştır, her ikisi de aynı soydur. Bu konuda göz önünde tutulması gereken asıl sorun, hangi sınıfta doğmuş olurlarsa olsunlar, menajerlerin toplumsal davranış ve nitelikleri bakımından burjuvalardan farklı olup olmadıklarıdır. Kaldı ki Vance Packard, menajerlerin 3/4'ünün bizzat burjuva çocukları olduğunu yazar *(Bk. Les Obsédés du Standing,* s. 253). Geri kalan 1/4'ünün yüksek aylıklar, bedava hisse senetleri, kazançlı spekülasyonlarla ve ayrıca rantiye kızlarıyla evlenerek büyük servet (anamal) sahipleri haline dönüştükleri açıktır.

TEKNOKRAT *(Os.* Erbâbı fen, *Fr.* Technocrate, *Al.* Technokrat, *İng.* Technocrat) Teknokrasiyi benimsemiş olan ve teknisyen yönetici durumunda bulunan... *Bk.* Teknokrasi, Teknisyen.

TEKNOLOJİ *Bk.* Teknikbilim.

TEKNOLOJİK İŞSİZLİK *(Os.* Sınâî işsizlik, *Fr.* Chômage technologique, *Al.* Technologische Arbeitslosigkeit, *İng.* Technological unemployment) Teknik gelişmenin ve dolayısıyla makinelerin insan gücünün büyük bölümünü tasarruf etmesinden doğan işsizlik... Ünlü liberal ekonomici David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür. Ricardo: "İşçi sınıfının, makineleşmenin kendi çıkarlarına aykırı olduğu yolundaki kanısı yanlış değil, tersine, ekonomi politiğin ilkelerine uygundur. Makineleşme geliştikçe emek aranımı kaçınılmaz olarak azalır, aşırı nüfus meydana gelir, işçi sınıfı acıya ve yoksulluğa düşer" *(Bk. Principles,* s. 392) der. *Bk.* Teknik, İşsizlik, Yedek sanâyi ordusu, Ricardo kuramı, Makine.

TEKNOLOJİK YENİLİKLER *(Os.* Fennî yenilikler, *Fr.* Nouveautés technologique) Konjonktür hareketlerinin teknik yeniliklerden doğduğu savı... *Bk.* Buluşlar kuramı, Bunalım, Konjonktür.

TEKNOLOJİ TOPLUMU *(Os.* Sınâî cemiyet, *Fr.* Société technologique) Teknolojik gelişmenin anamalcı düzenle toplumcu düzeni pek yakınlaştırdığı ve her ikisini de bir teknoloji toplumunda birleştirdiği savı... Her bakımdan bilimdışı olan bu sav, ekonomici Prof. John Kenneth Galbraith tarafından ilerisürülmüştür. Pek açıktır ki anamalcılığın bulunduğu yerde toplumculuk, toplumculuğun bulunduğu yerde anamalcılık olmaz. *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk.

TEKNOLOJİ TRANSFERİ *(Os.* İntikali fen, *Fr.* Transfert technologique) Anamal ihracıyla birlikte teknik yeniliklerin de ihraç edildiği ve azgelişmiş ülkelere göçtüğü savı... Bu sava göre örneğin yabancı anamal azgelişmiş bir ülkede fabrikasını kurar, teknik yeniliklerini de getirmiş olur. Çünkü, özellikle mantık açısından, anavatandaki yöntemleriyle çalışması gerekmektedir. Oysa pratikte bunun böyle olmadığı görülmektedir. Kaldı ki bu sav, işçi başına verimin artıp artmadığına bakılarak, kolaylıkla tahkik edilebilir. Yabancı anamal teknik yeniliklerini de getirseydi, örneğin bir yabancı yatırımın lâstik fabrikasında çalışan yerli işçinin randımanı yerli lâstik fabrikasında çalışan işçinin randımanından çok yüksek olması gerekirdi. Bunun en belli nedeni, yabancı yatırımların -montaj sanâyii dışında ciddî bir sanâyi yatırımı varsa tabiî- azgelişmiş bir ülkede teknik yeniliklerden değil, düşük ücretli işçilerden aşırı kâr sağladıklarıdır. *Bk.* Yabancı anamal, Anamalın organik bileşimi.

TEKRAR İSTİHSÂL *Bk.* Yeniden üretim.

TEKRAR TEVZÎ *Bk.* Yeniden dağıtım.

TEKTARIM *(Os.* Tek zirâat, *Fr.* Monoculture) Tek türde tarım... Örneğin bir ülkede sadece kahve ya da bir ülkenin bir bölgesinde sadece pancar ekilmesini ve yetiştirilmesini dilegetirir. Gelişmiş anamalcı ülkeler, geribıraktırılmış yoksul ülkeleri sadece tarıma zorladıkları gibi kimi yerde de tarımın sadece bir türünü üretmeye iterler. Çünkü onlar için sömürge ya da yarısömürge durumunda bulunan ülkeler hammadde üretkenleri olmak zorundadır. Emperyalist ülke kendisine bağlanmış olan yoksul ülkeyi sadece tarıma ve kimi yerde tarımın tek bir türüne itmekle onu kendisine büsbütün bağımlı kılar. *Bk.* Dünya işbölümü.

TEKTEN *(Os.* Perâkende, *Fr.* Détail, *Al.* Detail, Einzel, Klein; *İng.* Retail) Tek tek yapılan... Tüm olarak yapılanı dilegetiren *toptan* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Tekten satış.

TEKTENCİ *(Os.* Perâkendeci, *Fr.* Détaillant, *Al.* Kleinhaendler, Detaillist, Einzelverkaeufer; *İng.* Retail dealer) Perâkende satış yapan tüccâr... Malları tek tek doğrudan doğruya tüketiciye satan tüccârı dilegetirir. *Bk.* Tekten, Tekten satış.

TEKTEN FİYATI *(Os.* Perâkende fiyatı, *Fr.* Prix de détail, *Al.* Detailpreis, Einzelpreis; *İng.* Retail price) Herhangi bir malın tek olarak satış fiyatı... *Toptan fiyatı* deyimi karşılığında kullanılır. Perâkende fiyat daima toptan fiyattan daha yüksektir, çünkü fiyata perâkendeci kârı da eklenir. *Bk.* Tekten satış.

TEKTEN İŞ YAPMAK *(Os.* Perâkende iş yapmak, *Fr.* Faire le détail, *Al.* Kleingeschaeft machen, *İng.* To do retail business) Tüketiciye tek tek mal satmak... *Bk.* Tekten, Tekten satış.

TEKTEN SATINALMA *(Os.* Perâkende iştirâ, *Fr.* Acheter au détail, *Al.* Im detail kaufen, *İng.* To buy retail) Bir malı tek olarak satınalma... *Bk.* Tekten satış.

TEKTEN SATIŞ *(Os.* Perâkende satış, *Fr.* Vente en détail, *Al.* Detail Verkauf, Einzelverkauf; *İng.* Retail trade) Tüketiciye tek tek mal satma... *Bk.* Tekten, Tekten iş yapmak.

TEKTEN SATMAK *(Os.* Perâkende satmak, *Fr.* Détailler, Vendre en détail; *Al.* Einzel verkaufen, *İng* To retail, To sell retail) Tüketiciye tek tek mal satmak... *Bk.* Tekten satış, Tekten iş yapmak.

TEKTEN TECİMEVİ *(Os.* Perâkende ticârethânesi, *Fr.* Maison de détail, Magasin de détail; *Al.* Detailgeschaeft, *İng.* Retail house) Perâkende satış yapan mağaza... *Bk.* Tekten satış.

TEKÜRETİM *(Os.* Tek istihsâl, *Fr.* Monoproduction) Bir ülkenin ya da bir bölgenin tek ürün üretmesi... *Bk.* Tektarım, Dünya işbölümü.

TEK VERGİ *(Os.* Tek vergi, *Fr.* Impôt unique, *Al.* Alleinsteuer, Universalsteuer; *İng.* Single tax) Verginin sadece toprak rantından alınması savı... XVIII. yüzyılda Fransa'da fizyokratlar tarafından ilerisürülmüştür. Fizyokratlara göre tek üretken topraktı, toprağın yarattığı değer de rant olarak toprak sahibinin cebine giriyordu, öyleyse vergi sa-

dece toprak rantından alınmalıydı. Bu savdan yola çıkan birçok vergi kuramcıları daha sonra da bütün vergilerin tek vergi biçiminde alınmasını savundular. XIX. yüzyılda tek verginin Almanya'da gelirden, Fransa'da pul olarak, Amerika'da gayrimenkullerden alınması gerektiği ilerisürülmüşse de uygulanmamıştır. Tek vergi savı 1950'lerde Fransa'da yeniden ilerisürülmüş; Simonian verginin hammaddeler üstünden, Schueller enerji tüketiminden alınmasını savunmuşlardır. *Bk.* Vergi.

TEKYANLI SÖZLEŞMELER *(Os.* Tek taraflı akitler, *Fr.* Contrats unilatéraux, *Al.*. Einseitige Vertraege, *İng.* Unilateral contracts, Unilateral transactions, One-sided contracts; *Lâ.* Contractus unilaterales) Sadece bir tarafa borç yükleyen sözleşmeler... Örneğin kefâlet, hibe vâdi vb. gibi sözleşmeler böyledir, alacaklı durumunda bulunan tarafa borç yüklemez. *Bk.* Sözleşme.

TELLÂL *(Os.* Tellâl, *Fr.* Courtier de commerce, *Al.* Handelsmakler, *İng.* Broker) Satışlarda aracılık eden kişi... Belli anlamlarda *simsar* ve *komisyoncu* deyimiyle anlamdaştır. Özelliği, sadece satışlardaki aracıyı dilegetirmesidir. Dilimizde özel bir anlamı da var: Herhangi bir şeyi halka duyurmak için bağıran kişiyi dilegetirir. Eskiden başkaca duyuru araçları bulunmadığından sokaklarda, çarşılarda, meydanlarda tellâl bağırtılırdı. Hukuksal anlamda, taraflardan hiçbirine temsilci, vekil, memur, hizmetli, ya da acente gibi bir nitelikle bağlı olmaksızın ücret karşılığında sözleşmelerin yapılması konusunda aracılık edenleri dilegetirir. Ticâret işlerine özgü sözleşmelerin yapılmasında aracılık edenlere *ticâret tellâlı,* borsa işlerinde aracılık edenlere *borsa tellâlı* denir.

TEMEL ALACAKLI *(Os.* Esas dâyin, Asıl mukriz; *Fr.* Créancier principal, *Al.* Hauptglaeubiger, *İng.* Principal creditor) Borcu bizzat vermiş olan... *Bk.* Alacaklı.

TEMEL ANAMAL *(Os.* Esas sermâye, *Fr.* Capital social, Capital actions; *Al.* Grundkapital, Aktienkapital; *İng.* Capital stock, Joint stock) Şirket statüsünde rakkamla dilegetirilip belli ve birbirine eşit paylara bölünmüş olan anamal.

TEMEL BELGE *(Os.* Esas nüsha, Aslî nüsha; *Fr., İng.* Original, *Al.* Original, Urschrift) Sûretleri çıkarılan asıl yazı.

TEMEL BORÇLU *(Os.* Esas medyûn, *Fr.* Débiteur principal, *Al.* Hauptschuldner, *İng.* Principal debtor) Borcu bizzat almış olan... *Bk.* Borçlu.

TEMEL GEREKSİNMELER *(Os.* Esas ihtiyaçlar, *Fr.* Besoins essentiels) İnsanın yaşaması için gerekli olanlar... Beslenme, giyinme, korunma vb. gibi insanın yaşaması için gerekli olan temel gereksinmelerdir ve insanın yeryüzünde varlaşmasından beri değişmemişlerdir. *Bk.* Gereksinme.

TEMEL HAKLAR *(Os.* Aslî haklar, *Fr.* Droits fondamentaux, Droits principaux; *Al.* Grundrechte, Hauptrechte; *İng.* Fundamental rights, Principal rights) Bağımsız ve başlıbaşına bir varlığı olan haklar.

TEMEL İLİŞKİLER *(Os.* Alâkai esâsîye, *Fr.* Relations fondamentaux) Üretim ilişkileri... İnsanlar arasındaki ilişkilerin temeli, üretim ilişkileridir. Bütün öteki ilişkiler üretim ilişkileriyle belirlenir, toplumun anatomisi ekonomisiyle başlar. *Bk.* Üretim ilişkileri.

TEMEL İŞLEYİM *(Os.* Esas sanâyi, Ana sanâyi; *Fr.* Base industrie, Industrie de base, Industrie clef; *Al.* Schlüsselindustrie, *İng.* Basiç industry, Key industry) Birçok sanâyi dalının kendisine dayandığı sanâyi.

TEMEL MÂLİYET *(Os.* Esas mâliyet, *Fr.* Prix coûtant des matériaux, *Al.* Selbskosten, *İng.* Prime costs) Bir ürünün hammaddesiyle işçiliği mâliyeti... *Bk.* Mâliyet.

TEMEL ÖZDEKLER *(Os.* Mevâddı aslîye, *Fr.* Matériaux fondamentales, *İng.* Fundamental materiale) Bir ürünün özünü oluşturan maddeler... Örneğin makarna üretiminde un temel maddedir.

TEMEL YARAR *(Oş.* Kardinal fayda, *Fr.* Utilité cardinale, *Al.* Kardinalnutzen, *İng.* Cardinal utility) Niceliksel yarar... Ekonomik değerin ölçütünü nesnel alandan öznel alana, üretim alanından tüketim alanına, *emek* kavramından *yarar* kavramına çekmeye çalışan marjinalciler yararı ölçmek zorunda kaldılar. Bir metre kumaş eğer sağladığı yararla beş yüz lira ediyorsa bunu kaç yarar sağlıyordu? Daha açık bir deyişle, yarar, ölçülebilir miydi? İşte *kardinal yarar* kavramı onun ölçülebilirliğini dilegetirmek için ortaya atıldı. Jevons, Walras, Edgeworth, Marshall gibi marjinalciler (ki bunlara neo-klâsikler de denir) yararın ölçülebileceğini savundular. Yararın doğrudan doğruya ölçülemeyeceğini zorunlu olarak kabul ediyorlardı, ama dolaylı olarak ölçülebileceğini ilerisürüyorlardı. Örneğin Marshall,

bir malın azalan marjinal yarar eğrisiyle istem (talep) eğrisinin özdeş olduğunu, bundan ötürü de yararın dolaylı olarak fiyatlarla ölçülebileceğini söylüyordu. *Bk.* Marjinalcilik, Yarar, Değer, Gerekli emek.

TEMETTÜ *Bk.* Düşerge.

TEMİNÂT *Bk.* İnanca.

TEMİZLEME VERGİSİ *(Os.* Tanzifât vergisi, *Fr.* Taxe des ordures ménagéres, *Al.* Müllabgabe, Strassenreinigungsabgabe) Çöp toplama ve sokakları temizleme karşılığında belediyelerce alınan vergi... Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu'na göre oturulan (meskûn) evlerin yazılı değerleri üstünden belli bir oranda alınır... *Bk.* Vergi.

TEMLİK *(Os.* Temlîk, Devir ve temlîk; *Fr.* S'approprier, Gession, Transfert; *Al.* Übereignung, Zession, Abtretung, Übertragung; *İng.* Giving as property, To cause to possess, Assignment, Transfer; *Lâ.* Cessio) Bir hakkın bir kişiden bir başka kişiye geçmesini sağlayan işlem.

TEMLİK CİROSU *(Os.* Temlîkî ciro, *Fr.* Endossement translatif ou de propriété, *Al.* Eigentumsindossament) Senetten doğan tüm hakların ciro edilen kişiye geçmesini sağlayan ciro... Ticâret Kanunu'nun 539. maddesinde tanımlanmıştır.

TEMLİK EDİLEMEYEN HAKLAR *(Os.* Gayrı kaabili temlîk haklar, *Fr.* Droits incessibles, Droits inaliénables, Droits strictement personnelles; *Al.* Unabtretbare Rechte, Höchstpersönliche Rechte; *İng.* Unassignable rights) Yasaların başkasına temlik edilmesine izin vermediği haklar... Şahsa bağlı olan haklar böyledir. Örneğin bir kimse adını ya da özgürlüğünü bir başkasına temlik edemez, ederse hukuk açısından geçersizdir.

TEMLİK ETMEME KOŞULU *(Os.* Temlîk etmeme şartı, *Fr.* Défense d'aliéner, *Al.* Veraeusserungsverbot, *İng.* Restraint on alienation, *Lâ.* Pactum de non cedendo) Alacaklının, borçlunun onayını almaksızın, alacağını bir başkasına devredememe şartı... Borçlar Kanunu'nun 162. maddesine göre bu şart senette yazılı olmalıdır, aksi halde alacağı temellük eden üçüncü şahıslara karşı ileri sürülemez.

TEMLİK İŞLEMLERİ *(Os.* Temlîkî muâmeleler, *Fr.* Actes d'attributions, *Al.* Zuwendungsgeschaefte, *İng.* Conveyances) Bir kimsenin bir başkasına mülkiyet açısından çıkar sağlamasıyla sonuçlanan işlemler... Bir kimsenin ya servetini çoğaltma ya da servetinin eksilmesine engel olma yoluyla yapılır.

TEMSİL *(Os.* Temsil, *Fr.* Representation, *Al.* Vertretung, Stellvertretung; *İng.* Representation, Agency) Başkasının yerine hukuksal bir işlem yapma.

TEMSİLCİ *(Os.* Mümessil, *Fr.* Représentant, *Al.* Vertreter, Stellvertreter; *İng.* Representative, Agent) Başkasının yerine iş gören kişi... Dilimizde *temsilci* deyimi kullanılıyor. *Başkasının yerine iş gören* anlamında *yerindeş* de denebilir. Başkasının yerine iş görme, hukuksal *velâyet* ya da *vesâyet* gibi yasalardan doğabileceği gibi *vekâlet* gibi sözleşmelerden de doğabilir.

TEMSİL EDİLEN *(Os.* Temsil edilen, *Fr.* Représenté, *Al.* Der Vertretene, *İng.* Principal) Kendisinin yerine iş görmek üzere bir başkasını yetkilendiren kişi.

TEMSİL GÜCÜ *(Os.* Temsil kudreti, Kudreti temsilîye; *Fr.* Pouvoir de représentation, *Al.* Vertretungsmacht, *İng.* Authority) Başkasının yerine hukuksal bir işlem yapma yetkisi... Bu güç, yasadan doğmuş olan temsillerde yasalarla, sözleşmeden doğmuş olan temsillerde sözleşme hükümleriyle sınırlıdır. Temsilcinin yaptığı işlemlerden doğan haklar ve borçlar, temsil edilenindir.

TEMSİLÎ PARA *(Os.* Temsilî para, *Fr.* Monnaie fiduciaire) Madde olarak değer taşımayan para... Altın ve gümüşün para olarak kullanıldığı çağlara ve ülkelere özgü bir deyimdir. O çağ ve ülkelerde mâdenî para şehâdetnâmeleri, banknotlar, değersiz mâdenlerden yapılmış ufaklık paralar *temsilî para* sayılırdı, eşdeyişle, altın ve gümüş karşılıkları vardı ama bizzat kendilerinin madde olarak bir değeri yoktu. Gerçekte bu anlamda bir değersiz para olan *kâğıt para*'dan da bu yüzden ayrılıyorlardı, çünkü kâğıt paranın karşılığı olmadığı halde temsilî paraların karşılıkları vardı ve istenildiğinde derhal altın ya da gümüşe çevrilmeleri zorunluydu. *Bk.* Para.

TENKİS *(Os.* Tenkis, *Fr.* Diminution, Réduction; *Al.* Verminderung, Herabsetzung; *İng.* Diminution, Reduction, Abatement) Herhangi bir şeyi daha azına indirme... Özellikle hukuk dilinde yasalara ve töreye uygun olmayan tasarruf, yükümlülük ve borçların yasal ve ussal sınıra indirilmesini dilegetirir. Medenî Kanun'un 466. ve Borçlar Kanunu'nun 44, 161, 249 ve 409. maddeleri böylesine

azaltmaları saptamıştır. Yönetim dilinde harcamaları kısma, memur ve hizmetli kadrolarını kaldırma gibi anlamlarda kullanılır.

TENVİRÂT VERGİSİ *(Os.* Tenvirât resmi, *Fr.* Taxe d'éclairage, *Al.* Strassenbeleuchtungsabgabe) Sokakların aydınlatılmasından ötürü belediyelerce halktan alınan vergi... *Bk.* Vergi.

TERLİK *(Os.* Pantufla, *Fr.* Pantoufle) Devlet sektöründen özel sektöre geçme... *Daha rahat bir yaşama kavuşma* anlamında Fransız ekonomicileri tarafından ilerisürülmüştür. Fransızlar, devlet sektöründen özel sektöre geçenlere *pantouflard* diyorlar.

TERS ESNEKLİK *(Os.* Ters elâstikiyet, *Fr.* Désélasticité) Malların fiyatları yükselirken istemlerinin de artması durumu... Çeşitli nedenlerle olur: Kimileri bir malın pahalılaşmasını o malın azlığına ve artık bulunmayacağına yorarak stokçuluğa girişirler. Kimileri de ucuz malı küçümseyerek pahalı malı yeğlerler. *Bk.* Esneklik.

TERS TUTUM *(Os.* Ters tasarruf, *Fr.* Désépargne, *Al.* Entspannen, *İng.* Dissaving) Saklanmış paranın ortaya çıkarılarak tüketime harcanması durumu... Çeşitli nedenlerle olur: Kimileri enflâsyon ve devalüasyon durumlarında paranın erimekte olduğunu görerek saklamaktansa harcamayı yeğlerler. Kimileri de pahalılaşan fiyatlar karşısında daha çok pahalılanma olasılığına karşı stokçuluğa girişirler. *Bk.* Ters esneklik.

TERS YATIRIM *(Os.* Ters tevdiât, *Fr.* Désinvestissement, *Al.* Zurückziehung von Anlagekapital, *İng.* Disinvestment) Bir işe yatırılmış sermâyenin satış sonunda paraya çevrilerek yatırımdan çekilmesi durumu... İngiliz ekonomicisi Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Keynes, üretim araçlarının amorti edilmemesi (yıpranmaların yenilenmemesi) durumunu da bu deyimle niteler. *Bk.* Yatırım, Keynesçilik.

TESELLÜM *(Os.* Tesellüm, *Fr.* Prendre livraison, *Al.* Abnahme, *İng.* Taking-over, Receipt) Kendisine verileni alma... *Verme* (Teslim) deyimi karşılığında kullanılır.

TESELLÜM MAKBUZU *(Os.* Tesellüm makbuzu, *Fr.* Avis de reception, *Al.* Rückschein, *İng.* Acknowledgment) Teslim alındığını saptayan makbuz.

TESİSAT *Bk.* Kurumlar.

TEŞEBBÜS *Bk.* Girişim.

TEŞVİK REJİMİ *Bk.* İsteklendirme rejimi.

THOMPSON KURAMI *(Os.* Thompson nazariyesi, *Fr.* Théorie de Thompson) Anamalcı kârının artık-değerden ibaret olduğunu ilerisüren kuram... İngiliz ekonomicisi William Thompson (1783-1833), toplumcu ekonominin öncülerindendir. İngiliz ekonomicileri John Francis Bray (1809-1895) ve John Gray (1799-1850)'le birlikte Ricardo'nun *emek-değer kuramı*'ndan yola çıkarak *artık-değer* kavramını geliştirmişler ve anamalcı kârının artık-değerden ibaret bulunduğunu ilerisürmüşlerdir. *Bk.* Artık-değer, Emek, Gerekli emek.

THORNER KURAMI *(Os.* Thorner nazariyesi, *Fr.* Théorie de Thorner) Köy ekonomisini inceleyen kuram... Fransız ekonomicisi Daniel Thorner, tarihsel süreçteki bütün tarımsal ekonomileri dilegetirmek için *köylü ekonomi (Fr.* L'économie paysanne) deyimini ilerisürmüştür. Thorner bu deyimiyle *feodal ekonomi, yarı-feodal ekonomi, Asya tipi ekonomi, Doğu toplumları ekonomisi, geçimlik ekonomi* gibi birçok deyimlerle birbirinden ayrı ve farklı anlamlarda dilegetirilen tarımsal ekonomiyi nitelemektedir.

THÜNEN RANTI *(Os.* Thünen rantı, *Fr.* Rente de Thünen) Aynı verimlilikte olan toprakların bulundukları yer farkından doğan rant... Marjinalist değer kuramının öncülerinden sayılan Alman ekonomicisi J. H. von Thünen (1783-1850), Ricardo'ya karşı, toprakların verim farkından doğan toprak rantının yanında toprakların bulundukları yer farkından doğan bir toprak rantının da bulunduğunu ilerisürmüştür. Thünen'e göre toprak, pazara ne kadar yakınsa o kadar değerlenir. Çünkü pazara yakın topraklarda çabuk bozulabilen daha değerli maddeler ekilir, bunların hemen pazara götürülüp bozulmadan satılmaları mümkündür. Pazara uzak topraklardaysa bu gibi maddeler üretilmez, daha değersiz, ama daha dayanıklı maddeler üretilir. İşte bu *mevki* farkından da pazara yakın toprakları değerlendiren bir rant doğar ki bu *mevki rantıdır*. Thünen, mevki ölçütüne, malların bozulmadan ötürü değer yitirme savından başka nakliye masrafları savını da katmıştır. Uzak topraktan getirilen mal nakliye masraflarının çokluğu nedeniyle daha pahalıya mal olur, ama yakın topraktan getirilen aynı malla aynı fiyata satılır, bu da toprak sahiplerinin mevki farkından ötürü farklı kazanç elde etmelerini gerçekleştirir. Thünen'e göre üretim, pazar ya da tüketim mevkiinden uzaklaşmanın marjinal mâliyeti tarafından be-

lirlenmektedir. Thünen'in bu savı *Der Isolierte Staat* (1850) adlı ünlü yapıtında açıklanmıştır. Bu yapıtında, merkezi tüketim mevkii olmak üzere, gittikçe genişleyen daireler halinde, üretimin bölgesel yerleşmesini gösteren bir model vermektedir. En yakın daire sebze, meyve, süt vb. gibi kolay bozulabilen üretimi gerçekleştirmektedir. İkinci daire yakıt ve yapı malzemesi sağlamak için ormanlara ayrılmıştır. Üçüncü daire tahıl üretimine, dördüncü daire hayvancılığa, beşinci ve sonuncu daire de avcılığa tahsis edilmiştir. Thünen'in bu modeli, üretimin bölgesel dağılımını öneren bütün kuramların ilkidir ve hepsini etkilemiştir. *Bk.* Rant, Dünya işbölümü.

TIMAR *Bk.* Timar.

TİCÂRET *Bk.* Tecim.

TİCÂRET BAKANI *(Os.* Ticâret vekili, *Fr.* Ministre du commerce, *Al.* Handelsminister, *İng.* Minister of commerce) Devletin ticâret işlerini yürütmekle görevli hükümet üyesi... *Bk.* Tecim, Ticâret bakanlığı.

TİCÂRET BAKANLIĞI *(Os.* Ticâret vekâleti, *Fr.* Ministère de commerce, *Al.* Handelsministerium, *İng.* Ministry of commerce) İç ve dış ticâret işlerini yürütmek ve düzenlemekle görevli bakanlık... Ülkemizde görev ve yetkileri 3614, 3837 ve 4442 numaralı yasalarla düzenlenmiştir. *Bk.* Tecim.

TİCÂRET KANUNU *(Os.* Ticâret kanunu, *Fr.* Loi commerciale, *Al.* Handelsgesetz, *İng.* Commercial law) Tüccârların ve ticâret kurumlarının işlemlerini düzenleyen yasa... Ülkemizde de bu adla anılır. *Bk.* Tecim hukuku.

TİCÂRET MAHKEMELERİ *(Os.* Ticâret mahkemeleri, *Fr.* Tribunaux de commerce, *Al.* Handelsgerichte, *İng.* Commercial courts, Tribunal of commerce) Ticâret işlemlerinden doğan anlaşmazlıkları çözümlemek ve bu nedenle açılan dâvâları sonuçlandırmak için kurulan mahkemeler... Bir yargıçla iki üyeden kurulur. *Bk.* Tecim.

TİCÂRET YARGICI *(Os.* Ticâret hâkimi, *Fr.* Juge de commerce, Juge au tribunal de commerce; *Al.* Handelsrichter, *İng.* Judge in commercial court) Ticâret mahkemelerinde görev yapan hâkim... *Bk.* Ticâret mahkemeleri.

TİCÂRET YARGILAMA YÖNTEMİ *(Os.* Ticâret usûlü muhâkemesi, Usûlü muhâkemâtı ticârîye; *Fr.* Juridiction commerciale, *Al.* Handelsgerichtbarkeit, *İng.* Commercial Jurisdiction) Ticâret dâvâlarının görülmesi yöntem ve kurallarını düzenleyen yasa... *Bk.* Tecim hukuku, Ticâret mahkemeleri.

TİKEL ARDILLIK *(Os.* Cüz'î halefiyet, *Fr.* Succession singuliére, *Al.* Einzelrechtsnachfolge, *İng.* Singular subrogation, *Lâ.* Successio singularis) Tek mal üstündeki ardıllık... *Ardıllık (Os.* Halefiyet, *Fr.* Subrogation, *Al.* Surrogation, Rechtsnachfolge, Sukzession; *İng.* Subrogation, Transfer of rights; *Lâ.* Subrogatio, Successio) başkasının yerine geçmeyi dilegetirir. Örneğin kefil, ödediği para oranında alacaklının haklarına *ardıl (Os.* Halef) olur. Hukuk açısından birçok çeşitleri vardır.

TİMAR Osmanlı ekonomisinde hizmet karşılığı verilen geliri saptanmış toprak... Osmanlı devleti, kimi memur ve askerlerine, vergi toplayıp maaş vermek yerine, verginin kendisini bırakıyor ve böylece vergi toplama masraflarından da kurtulmuş oluyordu. Osmanlı düzeninde bütün toprakların mülkiyeti devletindir, toprağı işleyen köylülerden (reâyâ) *öşür* (ondalık) adı altında bir vergi alınır, eşdeyişle topraktan çıkan ürünün onda birini de devlet alır. İşte devletin kimi memur ve askerlerine bıraktığı bu ondalıktır. Geliri bırakılan topraklar bu açıdan üçe ayrılır: Geliri üç bin akçeden yirmi bin akçeye kadar olan topraklara *timar*, yirmi bin akçeden yüz bin akçeye kadar olanlara *zeâmet* ve yüz bin akçeden fazla olanlara da *has* denir. Selim I. Çaldıran'da Şah İsmail Safevî'yi yendikten sonra sınır üstündeki Kürt beyliklerini de imparatorluğa katmıştı, bunların oturdukları topraklar da *yurtluk* ve *ocaklık* adları altında kendilerine bırakılmıştı. Bu yurtluk ve ocaklıkların ötekilerden farkı mirâs yoluyla babadan oğula kalmasıdır. Üç türlü timar vardı: Bulundukları yerin sancak beyinin komutası altında savaşa katılacakların timarlarına *eşkinci timarı*, kalelerde bulunup bu kaleleri korumakla yükümlü olanların timarlarına *müstahfız timarı*, saray hizmetlileriyle kimi câmilerin imam ve hatiplerine verilen timarlara *hizmet timarı* deniyordu. Timar, zeâmet ve has kurumlarının ortaya çıkış nedeni, savaşa her an hazır bulunan asker şeflerini (sipâhîleri) beslemek ve barındırmaktı. Bunlar timar, zeâmet ve has topraklarında oturur, hem oranın dirlik ve düzenliğini sağlar, hem de savaş için asker hazırlarlardı. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

TON *(Os.* Ton, *Fr., Al.* Tonne, *İng.* Ton) Bin kilogramlık ağırlık birimi... *Bk.* Tonaj.

TONAJ *(Os.* Tonaj, *Fr., İng.* Tonnage, *Al.* Tonnengehalt) Bir taşıtın alabildiği ton miktârı... *Bk.* Ton.

TONAJ BELGESİ *(Os.* Tonaj vesîkası, *Fr.* Certificat de tonnage, *Al.* Massbrief, *İng.* Bill of tonnage) Bir taşıtın alabileceği ton miktârını gösteren belge... *Bk.* Tonaj.

TONTİN *(Os.* Tontin, *Fr.* Tontine, *Al.* Tontinenversicherung, *İng.* Tontine policy of insurance) Belli bir süre sonra sağ kalanlara verilmek üzere birçok kişinin ortaya para koyarak aralarında yaptıkları özel sigorta... Bu buluşu yapan İtalyan Lorenzo Tontini'nin adından alınmıştır. Çeşitli yaşlardan kişiler bir araya gelip belli bir süre sonra sağ kalana ya da sağ kalanlara verilmek üzere ortaya para koyarak aralarında bir sözleşme yaparlar. O belli süreyi aşan kişi ya da kişiler bu anlaşmayla zengin olur. Ne var ki Türk Ticâret Kanunu'nun 1001. maddesine göre bu türlü bir sözleşme yapmak yasaktır. Gerekçesi de şu: Bu türlü bir sözleşme yapanlar birbirlerinin ölümünü gözlediklerinden ahlâka aykırı sayılmaktadır. *Bk.* Sigorta.

TOPARLAK HESAP *(Os.* Toparlak hesap, *Fr.* Somme ronde, Somme globale; *Al.* In Rund den Zahlen, Pauschalsumme; *İng.* Lumpsum, In roune) Eksik ve artıksız hesap... *Yuvarlak hesap* da denir. Örneğin doksan dokuz lira doksan dokuz kuruşa ya da yüz lira bir kuruşa *yuvarlak hesap yüz lira* denir.

TOPLAM *(Os.* Yekûn, *Fr.* Somme, Total; *Al.* Summe, *İng.* Sum, Total) İki ya da daha çok birimin birbirine katılmasıyla ortaya çıkan sayı.

TOPLAMA *(Os.* Cem, *Fr.* Addition, *Al.* Addition, Zusammenrechnung; *İng.* Addition, Summing up) Birtakım sayıların toplamını bulma işlemi.

TOPLAM AKTARIMI *(Os.* Nakli yekûn, *Fr.* Report, *Al.* Übertrag, Vortrag; *İng.* Carried forward, Total brought forward) Bir bölümün sonunda toplanan toplam sayıyı öbür bölümün başına yazmak... *Bk.* Toplam.

TOPLAM KESİNTİLİ ÜRÜN *(Os.* Sâfî hâsıla yekûnu, *Fr.* Produit total net) Değişken anamalla artık-değerin toplamı... Marx'a göre toplam sâfî hâsıla, emekçi ücretleriyle artık -değerin toplamından ibarettir. *Bk.* Toplam ürün, Değişken anamal, Artık-değer.

TOPLAM SUNU *(Os.* Mecmû arz, *Fr.* L'offre totale) Bir pazardaki bireysel mal arzlarının toplamı... Bir pazardaki bireysel mal istemlerinin toplamını dilegetiren *toplam istem (Os.* Mecmû talep, *Fr.* Demande totale) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Sunu, İstem.

TOPLAM ÜRÜN *(Os.* Mecmû hâsıla, *Fr.* Produit total, *Al.* Gesamtprodukt, *İng.* Total product) Belli bir süre içinde tüm üretim etmenlerinin kullanılmasıyla elde edilen ürün miktârı... *Bk.* Ürün, Toplam kesintili ürün.

TOPLANTI

1. *(Os.* İçtimâ, *Fr.* Réunion, Assemblée; *Al.* Versammlung, *İng.* Meeting) Toplanmak... Herhangi bir konuda görüşmek üzere ilgililerin bir araya gelmesini dilegetirir.

2. *(Os.* Müzâkere, *Fr.* Conférence, *Al.* Konferenz, *İng.* Conference) Uluslararası bir sorunun çözümlenmesi için ilgili ülke temsilcilerinin yaptıkları buluşma... Diplomatik ya da teknik olabilir.

TOPLAYICILIK *(Os.* Usûlü mukattıfa, *Fr.* Cueillette, *Al.* Sammeln, *İng.* Gathering) İnsanların ilk besin sağlama yöntemi... İlk insanlar ağaçlardan, topraklardan ve sulardan çeşitli doğal ürünler toplayarak beslenirlerdi. *Toplayıcılık,* avcılıktan farklıdır. Biri aktif, öbürü pasif bir işlemdir. Avcılık zorla almak, toplayıcılıksa bulduğuyla yetinmektir. Âlet olarak sadece *el* yetiyordu. Önceleri toplamakta kullanılan bu el sonraları *âlet* yaptı, avlanmaya başladı ve tarıma geçerek bizzat doğayı üretti. *Bk.* Tarım, Üretim, Altyapı.

TOPLU İŞ ANLAŞMAZLIĞI *(Os.* Müçtemi iş ihtilâfı, *Fr.* Conflit collectif du travail, *Al.* Gesamtarbeitsstreitigkeit, *İng.* Collective labour dispute) Emekçilerin tümü ya da on kişiden az olmamak üzere beşte biriyle işveren arasında çıkan anlaşmazlık... *Bk.* İş anlaşmazlıkları, Tek başlı iş anlaşmazlığı.

TOPLUM *(Os.* Cemiyet, *Fr.* Société, *Al.* Gesellschaft, *İng.* Society) Belli bir üretim biçimiyle belirlenen örgütlü insan topluluğu... *Toplum* deyimiyle dilegetirilen insan topluluğu, belli bir ekonomik altyapıyla belirlenmiş belli üstyapı kurumlarına sahip olan sosyo ekonomik bir biçimlenmedir. İdealist anlayışta *birey olarak insan* karşılığında kullanılırsa da diyalektik anlayış onu bireyle bağımlı kılar. Birey olarak insan, ancak toplumsal ilişkileriyle varlaşır. Bireysiz toplum olamayacağı gibi toplumsuz da birey olamaz. İdealist felsefede toplumdan soyutlanan ve toplu-

mun karşısına konulan (onunla zıtlaştırılan) *birey (Os.* Fert, *Fr.* Individu, *Al.* Individuum, *İng.* Individual), diyalektik felsefede toplumsal ilişkilerinin bütünüdür. İdealist anlayış bireyle toplumu uzlaşmaz olarak görür ve uzlaştırma yolları önerir. Oysa birey, toplumla uzlaşmaz değil, tam tersine, toplumsuz var olamaz. Bireyin öznel yanı nesnel (toplumsal) yanından ayrılamaz. Uzlaşmayan çıkarlar bireyle toplum arasında değil, toplumun bir bölümüyle öbür bölümü arasındadır: "Toplum, sadece bir bireyler yığını değildir, bu bireylerin birbirleri karşısındaki yerini gösteren ilişkilerin toplamıdır. O, toplum içinde ve toplum dolayısıyla bir köledir. Toplum, insanı insan olarak ortaya koyduğu gibi, kendisi de onun tarafından ortaya konur". Amerikalı ekonomici Th. Cooper de *Lectures on the Elements of Political Economy* (1826) adlı yapıtında şöyle der: "Toplum denen bütüne, sözcüklerden nesne yapanların zihninden başka hiçbir yerde bulunmayan nitelikler giydirilmiştir. Ekonomi politikte bu kadar çok güçlüklere ve yanlışlara yol açan şey budur". *Bk.* Robenson, Toplumculuk.

TOPLUMCU HIRİSTİYANLIK *(Os.* İştirakçi nasrânîlik, *Fr.* Christianisme socialiste) Katolik inançlarını toplumculuk açısından yorumlayan Hıristiyanlık... Ütopyacı ve bilimdışı toplumculuğun dinsel bir biçimidir. Ekonomik bunalımların tedirgin ettiği toplumu, dinsel öğütleriyle gerçek toplumculuğa yönelik gelişmeden alıkoyma amacını güder. Bu çabaya son yüzyılda Katolikliğin en büyük otoritesi olan papalar da katılmaktadırlar. Yayımladıkları çeşitli genelgelerle eşitsizliklerin giderilmesini, emekçilere daha yüksek bir yaşama seviyesi sağlanmasını, yoksullara şefkat gösterilmesini ve yardım edilmesini, hattâ üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin hafifletilmesini önermektedirler. Toplumculuğun bilimsel yanını ya hiç bilmezler, ya da görmezlikten gelirler. Çoğunlukla toplumculuğu, yoksullara şefkat ve merhamet düzeni sanırlar; amaçları, toplumculuk değil, Hıristiyanlığın yayılmasıdır. Hıristiyanca bir toplumculuğu önerenler arasında Philippe Buchez, Mainz piskoposu Von Ketteler, Frantz Hitze, kardinal Manning gibi din adamları ve Le Play, Le Tour du Pin, Albert de Mun gibi düşünürler vardır. Örneğin Le Play, liberalizmi yererek insanlığın ıslaha muhtaç bulunduğunu, bunu da ancak kilise otoritesinin gerçekleştirebileceğini ilerisürer. Le Tour du Pin, korporasyonlar kurularak üretime çekidüzen verilmesini önerir. Albert de Mun, sınıf kavgasının yerine patron-işçi işbirliğinin geçirilmesini öğütler.

TOPLUMCU KÖKTENCİLİK *(Os.* İştirâkçi cezrîyye, *Fr.* Radicalisme socialiste) Anamal merkezleşmesinin toplumsal adaletsizlik yarattığım ve bunun kökten reformlarla düzeltilmesi gerektiğini ilerisüren kuram... Kuramın başlıca temsilcisi Fransız ekonomicisi A. Aftalion'dur. Fransız ekonomicisi Bourguin'in de katıldığı bu düşünceye göre mülkiyet hakkı, mülkiyet görevini de gerektirir. Anamalın merkezleşmesinin önlenmesi ve özellikle anonim ortaklıkların kötüye kullanılmaması lâzımdır. Bunun için de köklü reformlar ve bu arada israfı önleyici ağır vergiler konularak toplumsal adalet gerçekleştirilmelidir. Aftalion, *Monnaie, Prix de Changes* (1927) adlı yapıtıyla ünlüdür. Aftalion'un bu kuramının, Hitler'in *nasyonal sosyalizmi* gibi, adından başka toplumculukla en küçük bir ilgisi yoktur. *Bk.* Toplumculuk.

TOPLUMCULUK *(Os.* Sosyalizm, *Fr.* Socialism, *Al.* Sozialismus, *İng.* Socialism) Anamalcı üretim düzeninin aşılmasıyla gerçekleşen üretim ve toplum düzeni... Tarihsel özdekçilik öğretisine göre toplumculuk, emeğin gittikçe toplumsallaşmasına karşı üretim araçları mülkiyetinin gittikçe bireyselleşmesi çelişmesini taşıyan anamalcılık düzeni aşılarak gerçekleşir. Bu aşma, anamalcı üretim düzeninin olumsuz yanını yok ederken olumlu yanını muhafaza eder ve daha üstün bir aşamaya dönüştürür. İnsanlık, köstekleyici çelişmenin ortadan kalkmasıyla, yeni bir hız ve güçle gelişmeye başlar. Bu çelişmenin aşılması, genel olarak mülkiyetin ortadan kalkmasını değil, sadece mülkiyetin anamalcı üretime özgü biçiminin, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin ortadan kalkmasını gerektirir. Çünkü insan âletsiz çalışamaz. Çalışma âletleri özel mülkiyet konusu olunca, çalışmanın verimi de bu âletleri ellerinde bulunduranların özel mülkiyeti konusu olur. Çalışma âletleri topluma mal edilmekle çalışmanın verimi de topluma mal edilir. Tarihsel süreçte köleci üretim düzeni sadece köle sahiplerini, feodal üretim düzeni sadece toprak sahiplerini, anamalcı üretim düzeni sadece üretim araçları sahiplerini geliştirmiştir. Kaldı ki bu gelişmeler de olumsuz gelişmelerdir, çünkü bir insanın bireysel gelişmesi ancak bütün insanlığın toplumsal gelişmesiyle mümkündür. Toplumcu üretim düzeni, fiyat mekanizmasıyla değil, plân mekanizmasıyla işler. Anamalcının kâr etmesi için değil, insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için üretilir. Üretim, bütünüyle, anamal-

cının geleceğine değil, insanlığın geleceğine yönelir. Bilim ve kültür çok büyük bir hızla gelişir. Nedenleri ortadan kalkacağı için savaşlar, israflar ve her türlü kötülükler de ortadan kalkar. *Bk.* Tarihsel özdekçilik, Anamalcılık.

TOPLUMCU MÜLKİYET *(Os.* Sosyalist mülkiyet, *Fr.* Propriété socialiste) Üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin kaldırılmasıyla gerçekleşen tüketim araçları mülkiyeti... Toplumcu ekonomi anlayışına göre toplumculuk, üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti kamuya mal etmekle tüketim araçları üstündeki mülkiyeti gerçekleştirir. Üretim araçları; başta insan ve çalışması olmak üzere bu çalışmanın gereği olan âletler, makineler, fabrikalar vb.'dir. Üretim araçları özel mülkiyetteyse bu araçların ürettiği tüketim araçları da o özel mülkiyete ait olur. Bu bakımdan, mülkiyeti yok eden toplumculuk değil, anamalcılıktır. Asıl özel mülkiyet, pek küçük bir azınlığın üretim araçlarına sahip olmakla tüketim araçlarına da sahip olduğu anamalcılığın aşılmasıyla gerçekleşir. Böylelikle bütün insanlar gittikçe daha çok tüketim araçlarına sahip olmak olanağına kavuşurlar. Bu olanak, bütün toplumun el ve işbirliğiyle çalışarak gerçekleştirecekleri çok hızlı gelişmeyle elde edilir. *Bk.* Toplumculuk, Mülkiyet.

TOPLUMCU PLÂNLAMA *(Os.* Sosyalist plânlama, *Fr.* Planification socialiste) Toplumun ihtiyaçlarını gidermek ve bütünsel gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan plânlama... Toplumcu anlayışa göre anamalcının kârını ve gelişmesini sağlamak amacıyla yapılan *anamalcı plânlama* deyimi karşılığında kullanılır. Plânlama, önceliği gerektiren üretimi gerçekleştirmek için ekonomik faaliyetlerin güçbirliğine ve dengeli çalışmaya sokulmasıdır. Bu, teknik bir koordinasyondur. Toplumcu plânlamanın amacı topluma mal ve hizmet bolluğu sağlamaktır. Mal ve hizmet bolluğu deyimi eğitim, sağlık, spor, kültür ve eğlence olanaklarını da kapsar. Gerçekte plânsız bir ekonomi olan ve kâr etmek amacıyla gerçekleştirilen anamalcı üretim, dengesiz bir gelişmeyle gerekmeyenleri de gerektiğinden çok üretmekle insan gücünü boşuna harcamakta ve toplumsal geliri israf etmektedir. Anamalcı üretimde fiyatları düşürmemek için çok üretilen birçok malların denize döküldüğü ve yakıldığı sık sık görülmüştür. Toplumcu plânlama, sürüm ve aranımı disipline alır ve dengeye sokar. Üretim, toplam üretimde hiçbir azalma olmaksızın, belli malların üretimlerinde değişiklikler yapmak suretiyle düzeltilir. Toplam üretimin azalmaması, toplam tüketimin azalmaması demektir. Ne var ki toplumun ilâç ve ekmek ihtiyacı giderilmeden güzellik kremi ve lüks otomobil üretimine girişilmez. Ama bu ilâç ve ekmek ihtiyacı giderildikten sonra o güzellik kremlerinin ve lüks otomobillerin çok daha güzelleştiricileri ve lüksleri de yapılabilir. Toplumcu plânlamanın temeli, öncelikle gerçekleştirilecek amaçlara erişebilmek için mevcut kaynakların gereken büyüme oranını sağlayacak biçimde dağılımını düzenlemektir. *Bk.* Toplumculuk, Plânlama.

TOPLUMCU PROTESTANLIK *(Os.* Sosyalist Protestanlık, *Fr.* Protestanisme socialiste) Protestanlık inançlarını toplumculuk açısından yorumlayan Hıristiyanlık... Ilımlı reformlar ve yatıştırıcı tedbirlerle toplumsal gerginliğin azaltılması çabalarına, kimi Katolikler gibi, kimi Protestanlar da katılmıştır. Örneğin İngiltere'de XIX. yüzyılın ortalarına doğru Protestanlar *Hıristiyan Sosyalizm* adlı bir gazete çıkardılar; amaçları, Hıristiyanlığı toplumculaştırmak değil, toplumculuğu ve işçileri Hıristiyanlaştırmaktı. Bir de *Emekçi Birliklerini Teşvik Derneği* kurdular; işçilerin tüketim kooperatifleri kurmasını öneriyorlar, bir yandan da üretim araçları üstündeki mülkiyetin sözünü etmeksizin toprak mülkiyetinin düzeltilmesini istiyorlardı. Gerçekte bu istekler, işçi istekleriymiş gibi ilerisürülen burjuva isteklerinden başka bir şey değildi. XX. yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Manchester piskoposu W. Temple'in öncülüğüyle kiliseler-arası bir sosyalizasyon konferansı toplandı, bu konferansta üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin devamına karar verilmekle beraber bankalara hücum edildi ve sanâyiin yeniden düzenlenmesi istendi, bankaların ve çok büyüyerek ezici bir güç haline girmiş bulunan işletmelerin devletleştirilmesi önerildi. XIX. yüzyıl Almanya'sında Protestan papazı Rudolf Todt, Hıristiyanlık temeli üstünde kurulmuş bir devlet sosyalizmini öneriyordu. Todt'un öncülük ettiği bu hareket sonraları ikiye ayrıldı, bir kolundan Toplumcu Hıristiyan Partisi meydana geldi ve öbür kolu Protestan papazları Naumann ve Göhre'nin önderliğinde Sosyal Demokrat Partisi'ne katılmaya çalıştı. XX. yüzyılda Protestan papazları *Dinci Sosyalist Birliği*'ni kurdular. Fransız Protestanları arasında da buna benzer pek çok toplumcu hareketler gelişmişti. Örneğin, 1887 yılında Charles Gide'in önderliği altında *Protestan Sosyal İnceleme ve Eylem Bir-*

liği, 1908 yılında P. Passy'nin önderliğinde *Sosyalist Hıristiyanlar Birliği*, Protestanlığın pratikte gerçekleşmesini isteyen *Sosyal Hizmet Okulu* hareketi gibi birtakım Protestan dernekleri din temeli üstünde oportünist bir toplumculuk önermişlerdi. *Bk.* Toplumcu Hıristiyanlık, Kilise toplumculuğu, Ütopyacı toplumculuk.

TOPLUMCU REKABET *(Os.* Sosyalist rekabet, *Fr.* Concurrence socialiste, Émulation socialiste) Olağanüstü başarıları değerlendirerek çalışmanın teşvik edilmesi ve yarıştırılması... Toplumcu anlayışa göre daha fazla para kazanmak amacını güden *anamalcı rekabet* deyimi karşılığında kullanılır. *Toplumcu rekabet*, çalışma niteliğinin geliştirilmesi ve emeğin üretkenliğinin arttırılması amacını güder. Anamalcı üretimin kıran kırana rekabet anlayışıyla hiçbir ilgisi yoktur. Anamalcı rekabet başkalarının zararı üstüne kuruludur, toplumcu rekabetse toplumun yararında temellenir. Maddî ve mânevî teşvik unsurlarını taşır. *Bk.* Rekabet, Toplumculuk.

TOPLUMCU SANÂYİLEŞME *(Os.* Sosyalist sanâyileşme, *Fr.* Industrialisation socialiste) Topyekûn makineleşme... Çiftçiliği de içine alan bütün üretim alanlarının makineleşmesi, toplumculuğun amacıdır. Böylelikle insana gördürülen ağır işler, makinelere gördürülecektir. İnsanların bu gibi işlerden mümkün olduğu kadar hızla kurtularak zamanlarını insansal ve kültürel faaliyetlere harcamaları gerekir. Toplumcu anlayışa göre asıl insansal faaliyet, bütün ağır işleri makinelere gördürerek, o makinelerin daha iyi işlemesini ve doğanın daha verimli kılınmasını sağlayacak olan yaratıcı faaliyettir. İnsan, doğa tarafından yönetilen değil, tersine, doğayı yöneten bir varlıktır. Asıl insanlık bu amaca eriştikten sonra başlayacaktır. O zaman, bugünkü uygarlığımıza *insanlık öncesi* denecektir. Çalışma, insan için, katlanmak zorunda bulunduğu bir yük değil, mutlu yaşamanın vazgeçilmez bir koşulu olacaktır. İnsan, çalışmak zorunda bulunduğu için değil, çalışmamazlık edemeyeceği için çalışacaktır. Hem de bu çalışma, doğaya gördürebileceği işlerde değil, insansal ve bilinçsel yaratıcı faaliyetlerde gerçekleşecektir. Anamalcı üretimde insanların bir bölümünün özel mülkiyeti altında bulunan ve ancak bu oranla sınırlı olarak gelişebilen makineler, bütün insanlığın hizmetine girecek, hızla ve sınırsızca gelişecektir. *Bk.* Toplumculuk.

TOPLUMCU TİCÂRET *(Os.* Sosyalist ticâret, *Fr.* Commerce socialiste) Devlet eliyle yapılan dağıtım... Ticâret, anamalcı üretimde bir dağıtım aracıdır. Toplumcu üretimde dağıtım, devlet eliyle yapılır. Toplumcu ekonomicilere göre anamalcı üretimden toplumcu üretime dönüşme evresinde ticâret ilişkileri hemen yok olmaz. Dış ticâret hemen devletleştirilir, iç ticâret sınırlı olarak daha bir süre devam eder. Çünkü her üretim biçiminin kendine özgü bir dağıtım biçimi vardır. Toplumcu devlet kendi ürettiklerini kendi dağıtım merkezlerinde dağıtır, bireysel üretime bıraktıklarını da pazarda dağıttırır. Piyasa ilişkileri, üretimin bütünüyle toplumsallaşacağı zamana kadar zorunludur. Bilimsel zorunluk taşıyan bir süre için sadece toptancı ve yarı-toptancı gibi aracıları ortadan kaldırmak, fiyatları devlet eliyle saptamak mümkündür. Nasıl anamalcı üretimde feodal ilişkiler daha bir süre devam etmişse, öylece toplumcu üretimde de anamalcı ilişkiler daha bir süre devam edecektir. *Bk.* Toplumculuk.

TOPLUMCU ÜCRET *(Os.* Sosyalist ücret, *Fr.* Salaire socialiste) Bireyin topluma verdiğiyle bağlı kalmaksızın toplumun bireye sağladığı olanakların tümü... *Ücret*, bir insanın emekgücü karşılığının paraca dilegetirilişidir. Toplumcu ekonomicilere göre toplumcu ücret kavramı, anamalcı ekonomideki ücret kavramından çok daha geniş bir anlam kapsar. *Toplumcu ekonominin geçiş döneminde* de ücret vardır, emekgücünün niceliğine ve niteliğine göre verilir. Ama bu ücret, anamalcı üretimdeki gibi bireysel bir ücret değil, paraca dilegetirilenin çok daha fazlasını kapsayan sosyal bir ücrettir. Bedava eğitim, bedava sağlık hizmetleri, bedava kitap, bedava tiyatro ve sinema, bedava konser vb. gibi toplumun bütününce finanse edilen birçok parasız olanaklar *toplumcu ücret* kavramının kapsamı içindedir. *Bk.* Toplumculuk, Ücret.

TOPLUM KALKINMASI *(Os.* Cemiyet kalkınması, *Fr.* Développement de communauté, *İng.* Community development) Gerikalmış toplumların kalkınması için önerilen, kırsal toplulukların yol, okul, su gibi kimi ortak gereksinimlerini ve bir ölçüde de küçük tarımsal ve işleyimsel girişimlerini ortak çabayla kendilerinin yürütmeleri, devletin de bunlara bilgi ve uygulayımsal araçlar sağlaması yolu... Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Özer Ozankaya tarafından önerilmiş ve tanımlanmıştır. *Bk.* Kalkınma, Toplum, Azgelişmişlik, İmece.

TOPLUMSAL ANAMAL *(Os.* İçtimâî sermâye, *Fr.* Capital social, *Al.* Gesellschaftskapital, *İng.* Partnership capital) Bir toplumun bütün anamallarının toplamı... *Sosyal sermâye* deyimiyle de dilegetirilir. Toplumcu yazarlara göre diyalektik ekonomi çözümlemeleri, *anamalcıyı* değil *anamalcılığı* ve bundan ötürü de *bireysel anamalı* değil, *toplumsal anamalı* ele alır. Bir toplumdaki çeşitli anamallar elbette aynı organik bileşimde değildirler, ama bir toplumdaki bütün değişmeyen anamalların toplamını bütün değişken anamalların toplamına bölersek *toplumsal anamalın* ortalama organik bileşimini elde ederiz. *Bk.* Ortalama, Anamalın organik bileşimi, Anamal.

TOPLUMSAL BİRİKTİRME *(Os.* İçtimâî tasarruf, *Fr.* Épargne sociale) Toplumca üretilen malların tüketilmeyen bölümü... Ekonomi yapıtlarında *millî tasarruf* deyimi de kullanılmaktadır. Bu biriktirme, bireysel biriktirmeden farklıdır. Bireysel biriktirmeler çoğunlukla ya küpte saklama, ya tüketim mallarına harcama, ya da mülk satın alma için yapılır ve ulusal gelire hiçbir yeni değer eklemez. Toplumsal biriktirmeyse toplumsal yatırıma eşittir ve ulusal gelire yeni değer katar. Bir toplum, ne kadar tasarruf yapabilirse ancak o kadar yatırım yapabilir. *Bk.* Tasarruf eğilimi, Yatırım.

TOPLUMSAL DEĞER *(Os.* İçtimâî kıymet, *Fr.* Valeur sociale, *Al.* Gesellschaftlicher Wert, *İng.* Social value) Üretim için toplumsal olarak gerekli emek miktarı... Değiştirme değerini dilegetirir ve kullanma değerini dilegetiren *bireysel değer* deyimi karşılığında kullanılır. Ekonomik değer, bireysel değil, toplumsal bir değerdir ve değiştirme (Mübâdele) olayının belli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. *Bk.* Değer, Bireysel değer.

TOPLUMSAL DÜZEN *(Os.* İçtimâî nizâm, *Fr.* Ordre social, *Al.* Gesellschaftsordnung, *İng.* Social order) Bir toplumda üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin oluşturdukları düzen... Üretim ilişkileri üretim güçlerine uygunsa ve onları geliştiriyorsa bu düzen uyumlu bir düzen, üretim ilişkileri üretim güçlerine uygun değilse ve onlarla çelişiyorsa bu düzen uyumsuz bir düzendir. *Bk.* Ekonomik gelişme yasası.

TOPLUMSAL-EKONOMİK OLUŞUM *(Os.* İçtimâî ve iktisâdî teşekkül, *Fr.* Formation socio-économique, *Al.* Ökonomische Gesellschaftsformation, *İng.* Socio-economic formation) Toplumun üretim ilişkileriyle belirlenen yapısı... Tarihsel özdekçi öğretinin en önemli kavramlarından biridir. Tarihsel süreçte bu oluşumlar ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, anamalcı toplum ve toplumcu toplum olmak üzere birbirlerinden dönüşerek sıralanmışlardır.

TOPLUMSAL EKONOMİ KURAMI *(Os.* İçtimâî iktisat nazariyesi, *Fr.* Théorie d'économie sociale) Anamalcı ekonomideki düzensizliğin toplumun yararına devletçe giderilmesini öneren kuram... Marjinalci Friedrich von Wieser (1851-1926) tarafından ilerisürülmüştür. Bilimdışı ve ütopyacı bir karakter taşıyan bu kurama *sosyal ekonomi politik* de denir. Tekelleşmiş anamalcılığın meydana getirdiği toplumsal tedirginliği gören ve bunu eleştirmekten kaçınamayan metafizik yapılı ekonomiciler, XX. yüzyılın başlarında toplumsal bir eğilim göstermek zorunda kalmışlardı. Hukuk ve ahlâk kurallarıyla gerçekleştirilebilecek bir toplumculuk anlayışı güdüyorlardı, yani ekonomik yasaların yerine hukuk ve ahlâk yasalarının konulabileceği gibi büyük ve bilimdışı bir yanılgı içindeydiler. *Bk.* Kürsü toplumculuğu, Ütopyacı toplumculuk.

TOPLUMSAL EKONOMİ POLİTİK *Bk.* Toplumsal ekonomi kuramı.

TOPLUMSAL EMEK *(Os.* İçtimâî sây, *Fr.* Travail social, *Al.* Gesellschaftsliche Arbeit, *İng.* Social labour) Toplum için ve toplumca harcanan emek... "İnsanlar, ne türlü olursa olsun, birbirleri için çalışmaya başladıkları andan beri emekleri de toplumsal bir biçim almıştır". Her bireysel emeğin toplumsal bir yanı vardır. Örneğin bir kunduracı, kendi ihtiyacını karşılamak için değil başkaları kullansınlar diye kundura yapıyorsa emeği de başkaları için harcanmış demektir, yani toplumsaldır. Değiştirmek için üretilen mallarda billurlaşan, bireysel emek değil, toplumsal emektir. Çünkü mal üretimi bizzat toplumsal bir olgudur, toplum dışında gerçekleşemez. Bir dağ başında tek başına yaşadığını varsaydığımız kunduracı sadece kullanma değeri üretir, değiştirme değeri üretemez. Bu kunduracı değiştirme değerini ancak toplum içinde ve toplum için üretebilir ve onun toplumsal üretime harcadığı emek de bu yüzden toplumsal emektir. *Bk.* Emek.

TOPLUMSAL GELİŞME *(Os.* İçtimâî inkişâf, *Fr.* Développement social) Ekonomik hareketin niteliksel yanı... Diyalektik ekonomi terminolojisinde *toplumsal gelişme* terimi, ekonomik hareketin niceliksel yanını dilegetiren

ekonomik büyüme terimine karşı kullanılır. Diyalektik ekonomi anlayışında ekonomik hareketin niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki yanı vardır. Örneğin buğday üretimi artar (niceliksel büyüme), ama bu üretimin artması toplumu ilerletir (niteliksel gelişme). Diyalektik hareket hiçbir zaman tek yanlı olamaz, niceliksel çoğalmalar daima niteliksel değişmeleri gerektirir. *Bk.* Diyalektik ekonomi, Ekonomik büyüme.

TOPLUMSAL GEREKLİ EMEK *(Os.* İçtimâî lüzumlu sây, *Fr.* Travail nécessaire social, *Al.* Gesellschaftlich notwendige Arbeit, *İng.* Socially necessary labour) Belli bir toplumda bir malın üretimi için ortalama koşullar altında harcanması zorunlu emek... *Toplumsal zorunlu emek* de denir. Bu emek, normal koşullarda, ortalama bir ustalık ve yoğunlukla yapılan bir iş için harcanması zorunlu olan emektir. Malın değeri, malın üretimi için *toplumsal gerekli emek miktarı*yla ölçülür ve bu miktar *toplumsal gerekli emek süresi*nde harcanan emek miktarıdır. "Toplumsal olarak gerekli emek zamanı, herhangi bir kullanma değerini toplumun belli bir anındaki normal üretim koşulları altında toplumun sahip bulunduğu ortalama hüner derecesiyle ve çalışma yoğunluğuyla elde edebilmek için harcanması gerekli çalışma zamanıdır". Bu yüzdendir ki eski bir fabrikada sekiz saatte üretilen bir malla yeni bir fabrikada beş saatte üretilen aynı mal, pazarda aynı değeri taşır. *Bk.* Gerekli emek, Ortalama emek, Toplumsal emek, Değer.

TOPLUMSAL KAT *(Os.* İçtimâî tabaka, *Fr.* Couche sociale) Meslek, yaş, siyasa, din vb. gibi etmenlerle belirlenen ve sınıf niteliği taşımayan toplumsal küme... *Türk Dil Kurumu*'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *Fr. strate sociale* (*İng.* Social stratum) deyimi karşılığı olarak *toplumsal katman* deyimi önerilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: "Bir toplumsal sınıfı oluşturan başlıca ekonomik kümeler". *Bk.* Sınıf.

TOPLUMSAL KULLANMA DEĞERİ *(Os.* İçtimâî istimâl kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage sociale) Başkaları için üretilen kullanma değeri... Üreticinin kendisi için ürettiği kullanma değerini dilegetiren *bireysel kullanma değeri (Os.* Ferdî istimâl kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage individuelle) deyimi karşılığında kullanılır. Değiştirmek için üretilen bir malın kullanma değeri, *toplumsal kullanma değeri*'dir. Kullanma değeri, bir *malın kullanma değeri*'dir; çünkü anamalcı üretim düzeninde üretilen *mal*'lara özgüdür, bundan ötürü de toplumsaldır. *Bk.* Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.

TOPLUMSALLAŞTIRMA *(Os.* İçtimâîleştirme, *Fr.* Socialisation, *Al.* Sozialisieren, *İng.* Socialization) Toplumsal etme süreci... Batı dillerindeki karşılıkları, *toplumsal olma* sürecini dilegetiren *toplumsallaşma* anlamında da kullanılır. *Sosyalleştirme* ve *sosyalize etme* deyimleriyle de dilegetiriliyor. Toplumbilimde topluma uyma, ekonomide topluma maletme anlamlarını dilegetirir. Bir başka anlamda da, örneğin sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesinde olduğu gibi, halkı parasız olarak sağaltma demektir. Toplumbilim ve ruhbilim açılarından örneğin her çocuk konuşmasını öğrenir, ama kime "sen" ve kime "siz" deneceğini ayırdetmek konuşmanın toplumsallaşmasıdır. Bu açıdan toplumsallaşma, içinde yaşanılan toplumun dilediği biçimde davranmayı öğrenmektir, kişinin toplumuyla bütünleşmesi sürecidir. Ekonomi açısından anamalcı düzende üretim, toplumun tüm emekçilerinin işbirliğiyle gerçekleştiğinden toplumsallaşmıştır, "girişimler dev bir girişim halini alıyorsa ve bu dev girişim elde edilen pek çok haber ve bilgiyi hesaba katarak yüz milyonlarca insana gerekli temel hammaddelerin yola çıkarılmasını sistemli bir biçimde düzenliyorsa, bu hammaddeyi üretilmesi için en elverişli yere sistemli bir biçimde taşıyorsa, bu hammaddelerin işlenmesinin ardarda bütün evreleri ve bu arada bir seri ürünün yapımı tek bir merkezin buyruğuyla oluyorsa, bu ürünler yüz milyonlarca tüketiciye tek bir plâna göre dağıtılıyorsa üretimin *toplumsallaşma*'sıyla karşı karşıya olduğumuz kesinlikle ortadadır". *Bk.* Toplum, Kamulaştırma, Devletleştirme.

TOPLUMSAL OLARAK ZORUNLU EMEK SÜRESİ *(Os.* İçtimâî olarak lüzumlu mesâî müddeti, *Fr.* Temps de travail socialement nécessaire) Bir mal birimi üretmek için toplumsal olarak gerekli süre... Her üreticiye özgü edimsel emek süresini dilegetiren *edimsel emek süresi (Os.* Fiilî mesâî müddeti, *Fr.* Temps de travail effectif) deyimi karşılığında kullanılır. Diyelim bir çift kundurayı kunduracı Hasan altı saatte, kunduracı Hüseyin beş saatte, eski aygıtlarla çalışan bir kundura fabrikası iki saatte, yeni bir fabrika yarım saatte üretiyor. Bu saatler her birine özgü edimsel emek süreleridir. Ama aynı nitelikte varsaydığımız bütün bu kunduralar pazarda aynı fiyata satılır. Daha somut örneklemek

için şöyle diyelim: Belli bir pazarda bir çift kunduraya bir kilo kahve veriliyor. Bütün bu kunduralar, ister altı saatte ister yarım saatte üretilmiş olsun, bir kilo kahveyle değiştirilecektir, demek ki eşit değer taşımaktadır. Bu örnekten pek açık olarak şu sonuç çıkar: Demek ki toplumsal olarak gerekli bir emek süresi var. Bu süre, ortalama üretim koşullarında, ortalama bir emek yoğunluğu ve ortalama bir teknik için zorunlu olan süredir, eşdeyişle *toplumsal ortalama*'dır. Bireysel emek süresi, pazar fiyatları aracılığıyla kendiliğinden, bu toplumsal olarak zorunlu emek süresine indirgenir. *Bk.* Ortalama, Toplumsal ortalama, Ortalama emek, Emek, Değer.

TOPLUMSAL ORTALAMA *(Os.* İçtimâî vasâtî, *Fr.* Moyenne sociale) Ortalama... *Sosyal ortalama* da denir. *Ortalama* deyimi, ekonomik açıdan toplumsallığı da içerir. Bir nesnenin değerini belirleyen, bu nesnenin üretimi için harcanan fiilî emek süresi değil, belli bir çağda ve *belli bir toplumdaki ortalama* üretim koşulları içinde üretim yapmak için gerekli emek süresidir. Ortalama, belli bir toplumun ortalamasıdır. *Bk.* Ortalama.

TOPLUMSAL ORTALAMA EMEK *(Os.* İçtimâî vasâtî sây, *Fr.* Travail social moyen, *Al.* Gesellschaftliche Durchschnittsarbeit, *İng.* Social average labour) Ortalama emek... *Ortalama* deyimi, ekonomik açıdan toplumsallığı da içerir. *Bk.* Ortalama emek, Toplumsal ortalama, Toplumsal emek, Emek, Toplumsal olarak zorunlu emek süresi.

TOPLUMSAL SİGORTA *(Os.* İçtimâî sigorta, *Fr.* Assurance sociale, *Al.* Sozialversicherung, *İng.* Social insurance) İşçilerin sağlık, kaza, ihtiyarlık vb. gibi durumlarda gelirsiz kalmamaları için kurulan işçi sigortaları... Bu sigortalara işçiler ve işverenler belli oranlarda prim öderler.

TOPLUMSAL TOPLAM EMEK *(Os.* İçtimâî sây yekûnu, *Fr.* Travail total social, *Al.* Gesellschaftliche Gesamtarbeit, *İng.* Total social labour). Bir toplumdaki tüm bireysel emeklerin toplamı... *Bk.* Toplumsal emek, Emek.

TOPLUMSAL ÜRETİCİ GÜÇLER *(Os.* İçtimâî müstahsil kuvvetler, *Fr.* Forces productives sociales) Üretim sürecinde doğayı etkileyen ve dönüşüme uğratan güçler... Bu güçlerin başında insan gücü gelir. İnsanın edindiği bilgi ve becerilerle her türlü üretim araç ve gereçleri bu deyimin kapsamı içindedir. *Bk.* Üretim güçleri.

TOPLUMSAL ÜRETİM *(Os.* İçtimâî istihsal, *Fr.* Production sociale) Toplumsal emeğin gerçekleştirdiği üretim... Diyalektik ekonomi terimidir. Bireysel emeğin gerçekleştirdiği *bireysel üretim* deyimi karşılığında kullanılır. Üretim, yapısı gereği, daima toplumsaldır. İnsanlar, ilk günlerinden beri emeklerini birleştirerek üretmişlerdir. Hiçbir insan doğayla tek başına savaşamaz. Bu yüzden, bireysel emekler toplumsal emeğin küçük bir bölümüdür. Emeğin toplumsallaşması bireysel ürünleri toplumsal ürünlere dönüştürmüştür. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toplumsal üretim, üretim araçları mülkiyetinin gittikçe özelleşmesine karşı temel bir çelişki olarak, en yoğun ve belirgin biçimine anamalcı üretim düzeninde erişmiştir. Artık hiçbir işçi şu malı ben yaptım diyemez, hattâ çok zaman bireysel emeğinin o malın neresinde bulunduğunu bile bilemez. Pazarda dolaşan ve değiştirme konusu olan mallar, bir işçinin değil, bütün işçilerin ürünüdür. Anamalcı üretim düzeninde toplumsal üretim, üretim araçları mülkiyetinin bireyselliğinden ötürü bireysel amaçlara göre düzenlenir ve zorunlu olarak plânsızdır. Bu da, anamallı üretimde, ikinci bir çelişme daha yaratır. Tek tek işyerlerinin plânlı örgütlenişine karşı toplumdaki plânsız üretim anarşisi, uzlaşmaz bir karşıtlıktır. Bu uzlaşmaz çelişmeler, toplumcu yazarlara göre emeğin ve üretimin toplumsallaşmasına karşı üretim araçlarını da topluma mal ederek ve tek tek işyerlerinin plânlı örgütlenişine karşı toplumsal üretimi de plânlayarak aşılır. *Bk.* Üretim biçimi, Toplumsal emek, Toplumculuk, Anamalcılık.

TOPLUMSAL ÜRÜN *(Os.* İçtimâî mahsûl, *Fr.* Produit social) Toplumsal emeğin gerçekleştirdiği ürün... Diyalektik ekonomi terimidir, *sosyal ürün* deyimi de kullanılmaktadır. *Bireysel ürün* deyiminin karşıtıdır. Toplumculuk terminolojisinde, daha çok, kullanma değerleri üretimi için kullanılır. *Bk.* Mal, Ürün, Toplumsal ürün fazlası.

TOPLUMSAL ÜRÜN FAZLASI *(Os.* İçtimâî mahsûl fazlası, *Fr.* Surproduit social) Toplumsal ürünün toplumun tüketiminden artan bölümü... Diyalektik ekonomi terimidir. İnsanlar, tüketimlerine yeten miktardan fazlasını üretebildikleri zaman gelişmeye başlamışlardır. Ne var ki bu gelişme, aynı zamanda, toplumun sınıflara ayrılmasını da gerektirmiştir. Çünkü artık ortada el konulabilecek (ya da toplumcu edebiyatta denildiği gibi gaspedilecek) bir *fazla* vardır. Malinovski, *Freedom*

and Civilisation adlı yapıtında (s. 301) şöyle der: "İlkel koşullarda köle yoktur. İki elin ancak bir kişiyi doyurabilecek kadar ürettiği, daha *fazlasını* üretemediği çağlarda kölelik ekonomik temellerden yoksundu. Kölelik, ancak birikmiş emek ürünleri bir yerde saklanabildiği zaman doğar". Bunun gibi, köylünün *ürün fazlasını* elinden alan feodal derebeylik de bereketli topraklar üstünde, yani *toplumsal ürün fazlasının* sağlanabildiği topraklar üstünde doğmuştur. Rekoltenin düşük olduğu, bu fazla ürünün sağlanamadığı dağlık bölgelerde derebeylik gerçekleşmemiştir *(Bk.* Weulersee, *Le Pays des Alouites,* s. 357). Aynı anlamda *ekonomik fazla (Os.* İktisâdî fazla, *Fr.* Excédent économique) ve *üretim fazlası (Os.* İstihsâl fazlası, *Fr.* Excédent de la production) deyimleri de kullanılır. Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ilerici diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar gelişti ve yeni senyörler için lüks eşya yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamını ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesine imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi El kitabı,* Istanbul 1970. çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler -örneğin tuz ya da mâdenler- elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalınmıştı. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir *ekonomik fazla* haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scotts,* s. 48). Bk. Üretim.

TOPLUMSAL VERGİLER *(Os.* İçtimâî vergiler, *Fr.* Charges sociales) İşçilerin belli toplumsal gereksinmelerini karşılamak için işverenlerin çeşitli kurumlara yatırmakla yükümlü oldukları paralar... Bu vergiler, bir *ek ücret* niteliğindedir ve ücretin saptanmasında işverenlerce hesaba katılır. Ülkemizde bu vergiler, örneğin sigorta primi deyiminde olduğu gibi, *prim* deyimiyle de dilegetirilir. *Bk.* Ücret.

TOPLU SİGORTA *(Os.* Grup sigortası, *Fr.* Assurance de groupe, *Al.* Gruppenversicherung, *İng.* Group insurance) İşverenin tüm işçileri için yaptırdığı kazâ sigortası... Ticâret Kanunu'nun 1002. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. Bu tür sigortada işçilerin adları yazılı değildir, tazminat işçinin kendisine ya da ölümü halinde mirâsçısına verilir.

TOPLU SÖZLEŞME *(Os.* Mukavelei müştereke, *Fr.* Convention collective, *Al.* Kollektivarbeitsvertrag, *İng.* Collective labour contract) Bir işyerinde çalışanların tümü için işverenle işçi sendikası arasında yapılan sözleşme... Eskiden işçiler işverenlerle tek başlarına sözleşme yaparlardı, bu sözleşme çoğunlukla da yazıya geçmez ve sözde kalırdı. 1963 yılından beri ülkemizde de *toplu sözleşmeler* yapılması yasalaştı. Yasaya göre bu sözleşmenin süresi, bir yıldan az ve üç yıldan fazla olamaz. Sözleşme hükümleri sendika dışı işçilere de uygulanır. Böylece, ücretler ve çalışma koşulları, işçiler için, tek tek değil, topluca saptanmış olur. *Bk.* Ücret.

TOPRAĞIN AZALAN VERİMLİLİĞİ YASASI *(Os.* Arâzînin tenkisi hâsıla kanunu, *Fr.* Loi des rendements décroissants, *Al.* Gesetz des abnehmenden Ertrages, *İng.* Law of diminishing returns) Ayrımsal toprak gelirinin kökenini sözde açıklayan bilimdışı varsayım... Ayrımsal toprak geliri (diferansiyel rant)'nin kökenini sözde açıklayan bu varsayım başta Turgot olmak üzere Edward West, David Ricardo, Jean-Baptiste Say, John Stuart Mill ve Paul Leroy-Baeulieu gibi birçok ekonomicilerce ilerisürülmüştür. Bu bilimdışı varsayıma göre verim, emekgücünün artması oranında artmamakta, belli bir noktadan sonra emekgücünün arttırılması hiçbir gelir sağlamamaktadır. Ekonomicilere göre bunun nedeni, emekgücünün artmasına karşı toprağın durağan kalmasıdır. Bu durum, toprak ürünleri fiyatlarını ve bundan ötürü de toprağın ayrımsal gelirini yükseltir. Papaz Malthus de benzer varsayımını bu kurama dayamış ve nüfus artışının her zaman tarım ürünleri artışından fazla olacağını ve bu yüzden insanların aç kalacaklarını ilerisürmüştür. Bu açlık tehlikesine bir önlem olmak üzere de savaşları, salgın hastalıkları vb. övmüş ve li-

berallerin *bırakınız yapsınlar* ilkesini, *bırakınız ölsünler*'e dönüştürmüştür. Bu bilimdışı varsayımların toprak geliri kuramıyla hiçbir ilişkisi bulunmadığı tanıtlanmıştır. Toprağın azalan verimliliği yasası, anamalcıları ve toprak sahiplerini, toprağın düzensiz işletilmesinden doğan pahalılığın ve yoksulluğun sorumluluğundan kurtarmak için ilerisürülmüştür. Gerçekte, toprak sahiplerinin diferansiyel rantı ceplerine indirip üretimi arttırmak için kullanmamaları tarımdaki gelişmeyi yavaşlatmakta ve hattâ durdurmaktadır. Bu konuda saltık rantın kötü etkisi, diferansiyel ranttan daha da büyüktür. *Bk.* Rant, Toprak.

TOPRAK *(Os.* Arz, Arâzi, Zemîn, Türâb, Ber; *Fr.* Terre, Terrain, Sol; *Al.* Erde, Boden; *İng.* Earth, Soil) Doğal üretim gücü... *Doğa* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır. Klâsikler onu üç değer yaratıcısından biri saymışlardı. Klâsiklere göre değer yaratan üç güç vardı: Doğa gücü (toprak), insan gücü (emek), para gücü (anamal). Oysa toprak hiçbir değer yaratmadığı gibi bizzat kendisinin de hiçbir değeri yoktur *(Bk.* Değer). Değeri yaratan sadece insan emeğidir *(Bk.* Emek). Toprak, bütün öteki nesneler gibi, insan emeğinin doğal bir nesnesidir. İnsanın ilk üretim aracı, eşdeyişle insansal emeğin ilk uygulama alanı topraktır. Bu yüzdendir ki ilk ele geçirilen ve mülkiyet konusu olan da topraktır. Toprak, insan için, tıpkı insanın maddî vücudu gibi, doğal bir önkoşuldur. Bilinçli insan, önce kendi doğal vücuduna, sonra da doğal toprağa sahip olmuştur. Bu doğal üretim aracının ayırt edici niteliği yeniden üretilemeyişidir. Toprak, belli ve sınırlıdır. Bunun içindir ki onu ele geçirenler, ondan bir gelir elde ederler *(Bk.* Rant, Saltık rant). Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau şöyle der: "Bir toprak parçasının çevresine kazıklar çakıp burası benimdir diyen ve buna inanacak kadar budalalar bulan ilk insan, bugünkü uygarlığın atasıdır". *Bk.* Emek, Anamal, Değer, Tarım, Toprak fiyatı, Rant, Toprak reformu, Toprak mülkiyeti, Toprak köleliği.

TOPRAK FİYATI *(Os.* Arâzi fiyatı, *Fr.* Prix foncier) Toprak rantının geçerli fâiz oranına göre resülmale çevrilmesiyle dilegetirilen para... Doğal bir nesne olan toprağın bizzat hiçbir değeri yoktur, ona değer katan onun üstünde işleyen insan emeğidir. İşlenmemiş toprağın değeri olmadığı halde fiyatı vardır *(Bk.* Değer, Fiyat). Çünkü rant getirir. Örneğin yüz lira rant getiren bir toprak yüzde beş fâiz oranına göre iki bin liralık bir fiyat kazanır. Çünkü iki bin lira borç olarak verilseydi yüzde beş fâizle yılda yüz lira getirirdi. Bu örnekte görüldüğü gibi, *toprağın fiyatı* gerçekte, toprağın değerini değil, paranın fâizini temsil eder. Bu yüzdendir ki fâiz oranı düşünce toprağın fiyatı yükselir. Fâiz oranının yüzde dördę düştüğünü varsayarsak aynı toprak iki bin beş yüz liralık bir fiyata yükselir. Çünkü yüz liralık rant ya da fâiz elde etmek için, bu halde, bankaya iki bin beş yüz lira yatırmak gerekecektir. Gene bu yüzdendir ki toprağın rantı arttığı takdirde toprağın fiyatı da yükselir. *Bk.* Rant, Toprak.

TOPRAK KİRASI *(Os.* Arâzi icârı, *Fr.* Rente foncière) Toprağı belli bir süre işlemek ve ondan yararlanmak hakkına karşılık ürün miktarıyla bağlı olmaksızın toprak sahibine ödenen para... Buna *toprak rantı* da denir, toprak üstünde bir kiracılık ilişkisini dilegetirir. Toprak kiracılığı; ortakçılık, yarıcılık vb. gibi ürünün paylaşılmasıyla ilgili toprak ilişkilerinden farklıdır. Ürünle ilgili toprak ilişkileri senyörlük, derebeylik, toprak ağalığı gibi feodal ya da yarı-feodal bir düzeni gerektirir; çünkü bu türlü toprak ilişkisi bizzat toprağın başında bulunmayı ve köyde yaşamayı zorunlu kılar. Toprak kirası ilişkisiyse tümüyle anamalcı bir ilişkidir, bu ilişki içinde toprak sahibi toprağının nerede olduğunu bile bilmeyebilir ve toprağı kiralayan çoğunlukla anamalcı bir işletmedir. Toprak kirası ya da rantı bizzat toprağın kendisinden doğmaz. Kullanılabilir nitelikte olmayan topraklar kiralanmaz. Demek ki toprağın bir gelir getirebilmesi, onun kullanılabilir olma, yani insan emeğinin uygulama aracı olma niteliğinden doğar. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bir kira, yani gelir getirebilmesi için toprağın sadece bu niteliğe sahip olması da yetmez. Ayrıca onun ele geçirilmiş ve bir bölüm insanların ondan yoksun bırakılmış olması da gerekir. O da, tıpkı sanâyide olduğu gibi, bir bölüm insanlarca ele geçirilmiş ve insanların öbür bölümüne bırakılmamış bir üretim aracıdır. Demek ki *toprak kirası,* tıpkı sanâyi kârı gibi, bir *artık-değer*dir ve eşdeyişle *ödenmemiş emek*tir. *Rant,* yani *çalışmadan elde edilen havadan gelir* adını da bu yüzden almıştır. David Ricardo ve John Stuart Mill gibi klâsikler onun bu niteliğini görmüşler ve toprak mülkiyetiyle bu yüzden mücadele etmişlerdir. Toprak kirasının nereden doğduğu önce Ricardo tarafından açıklanmış, sonra bu açıklama usta diyalektikçilerce düzeltilmiş ve geliştirilmiştir. Bu açıklamalara göre toprak kirası ya da rantı, ya topraklar arasındaki

farktan *diferansiyel* olarak ya da kullanılabilir toprakların tümüyle ele geçirilmiş ve tekel altına alınmış olmasından *saltık* olarak doğar. *Bk.* Rant, Saltık rant, Toprağın fiyatı, Toprak, Diferansiyel rant.

TOPRAK KÖLELİĞİ *(Os.* İstirkak, Memlûkiyet; *Fr.* Servage) Toprak kölesinin niteliği... Toprak köleliği düzeni, tarihsel süreçte feodal üretim düzenidir. *Bk.* Toprak kölesi.

TOPRAK KÖLESİ *(Os.* Memlûk, *Fr.* Serf) Toprakla birlikte alınıp satılan köylü... Toprak köleliği, toprağa bağlılığı dilegetirir. Bu, öylesine bir bağlılıktır ki toprakla birlikte mülkleşmeyi gerektirir. Tarihsel sürecin kimi evrelerinde öldürme hakkını bile kapsamış olan bu mülkleştirme, ortaçağın feodal üretim biçimine özgüdür. *Toprak kölesini*, antikçağın köleci üretim biçimine özgü bir mülkleştirme olan *köle*yle karıştırmamalıdır, aralarında çok önemli farklar vardır. Tarihsel süreçte, üretim araçlarını ellerine geçirdiklerinden ötürü öbür insanların emeklerini sömüren en tipik sınıflar nasıl *köleci* ve *toprak beyi* olarak birbirlerinden dönüşme yoluyla oluşmuşlarsa, üretim araçlarından yoksun bırakıldıklarından ötürü öbür insanlara sömürülen en tipik sınıflar olan *köle* ve *toprak kölesi* de öylece birbirlerinden dönüşerek oluşmuşlardır. Köleci üretim düzeninde köle emeği, üretim araçlarını geliştirmişti. Bu gelişmiş ve değerlenmiş üretim araçları, hiçbir kişisel çıkarları bulunmadığından ötürü onlara karşı hiçbir kişisel ilgi duymayan kölelerin ellerine bırakılamaz olmuştu. Kölelerin bu araçları kırıp ziyan etmemeleri için onlarla bu araçlar arasında bir çıkar ilişkisi kurmak gerekiyordu. Toprak kölesi böylelikle doğdu. Antik üretim biçiminin tümüyle efendisi için çalışan kölesi, üretim aracı olan toprağın ya da üretim süresinin belli bir bölümünde kendisi için çalışan toprak kölesine dönüştürüldü. Çünkü köle emeği verimini yitirmeye başlamıştı ve verimi yeniden arttırmak için başka çıkar bir yol yoktu. Ekonomik gelişmenin sonucu olarak, değer yaratmadıkları halde başkalarının yarattığı değeri ele geçiren iki tipe karşılık bütün değeri kendileri yarattıkları halde bu değeri başkalarına kaptıran bu iki tip arasında şu önemli farklar vardır: *Köle,* bütünüyle efendisi için çalışmış gibi görünür; oysa emeğinin bir bölümü kendisinin yaşamasına harcanmaktadır, yani ödenmiş emeği ödenmemiş emeğinin altında gizlenmiştir. *Toprak kölesi,* toprağın bir bölümünde ya da çalışma süresinin bir parçasında kendisi için, öbür bölüm ve parçasında da toprak beyi için çalışır; durumu açık seçiktir ve gizlenmiş hiçbir yanı yoktur, yani ödenmiş emeğiyle ödenmemiş emeği birbirinden açıkça ayrılmıştır. Toplumcu kurama göre, açıkça görüldüğü gibi, her iki aşamada da *ödenmiş emek* aynı niceliktedir ve adı ne olursa olsun çalışarak değer yaratan insanın yaşaması için zorunlu bulunan ürün ya da para miktarıdır, buna karşı *ödenmemiş emek* de aynı niceliktedir ve adı ne olursa olsun başkalarının yarattığı emeğe el koyan insanın cebine giren ürün ya da para miktarıdır. Bütün bir tarihsel ekonomik gelişme sürecinde bu miktarlar hiç değişmemiştir. Bundan ötürüdür ki, karşılıklı olarak gelişen bu çifte ikiliğin aralarında, bir bakıma çok büyük farklar olduğu halde bir bakıma da hiçbir fark yoktur. *Bk.* Köle.

TOPRAK MÜLKİYETİ *(Os.* Arâzi mülkiyeti, *Fr.* Propriété fonciére) Toprağa özel olarak sahip olma... Toprak mülkiyeti, mülkiyetin ilk biçimidir ve sahip olma olgusu ilkin toprağa sahip olmakla başlamıştır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak, önceleri toplumundu ve *komünal mülkiyet* altındaydı. Gerek göçebe ve gerek yerleşmiş halklarda toprak, ortakça kullanılıyordu. Zamanla toprağa ve bu toprağın tamamlayıcı organik eki olan insana sahip olundu. Çünkü toprak mülkiyeti, o toprağın organik ürünleri üstündeki mülkiyeti de zorunlu kılar. Bir üretim aracı olarak toprak, insanlığın ilk evrelerinde bir mülkiyet konusu olamazdı. Çünkü insanlar ellerindeki güçsüz ve ilkel âletlerle toprak üstünde ancak ortak bir çalışmayla üretim yapabiliyorlardı, ortak çalışmaysa zorunlu olarak ortak mülkiyeti gerektiriyordu. Toprak dışındaki üretim araçları olan tarım âletlerinin zamanla gelişmesi, toprağın da verimini artırdı. Verimin bu artışı insanların tek tek çalışmasına yeterli bir duruma gelmeye başlamıştı. Ortak çalışma özel çalışmaya dönüşünce toprağın ortak mülkiyeti de özel mülkiyete dönüştü. Bu, tarihsel süreçte, gelişmenin zorunlu bir koşuluydu ve insanlığın gelişmesi için gerçekleşmesi gerekiyordu. Ne var ki üretim araçlarının özel mülkiyet altına alınması, insanların bir bölümünün onlardan yoksun bırakılmasını da gerekli ve zorunlu kılıyordu. İnsanlık, böylelikle, *zorunlu* olarak sınıflara bölünmüştür. *Toprak mülkiyeti* konusunda anamalcı ekonomiciler, toplumcu ekonomicilerden çok daha ileri gitmişlerdir. Örneğin Jean-Baptiste Say'e göre "toprak mülkiyetinin kökeni soygunculuktur" (Say, *Traité d'Economie Politique,* Paris 1817, 3. baskı, c. I, s. 136 dip-

notu), Adam Smith'e göre "toprak malikleri, ekmedikleri yeri biçmeye bayılırlar" (Smith, *The Wealth of Nation,* Germain Garnier'nin Fransızca çevirisi, Paris 1802, s. 44), "toprak malikleri, gelirleri kendi emeklerine dayanmayan bir sınıftır" (İbid, s. 230), "toprak rantı bir tekel fiyatıdır, toprak malikinin alabileceği şeyle değil, çiftçinin verebileceği şeyle orantılıdır" (İbid, s. 131). Ricardo, John Stuart Mill, Mac Culloch, Destutt de Tracy, Michel Chevalier, Paul Louis Courier, Ganilh, Saint -Simon vb. gibi pek çok ekonomicilere göre de toprak sahibi bir düşmandır ve insanlığın gelişmesi anamal sahibinin toprak sahibine kesin zaferinin sonucudur. Diyalektiğe göre toprak mülkiyeti, gelişmemiş bir anamaldır ve ancak gelişmiş biçimi olan anamalda katıksız anlatımını bulmaktadır. *Bk.* Mülkiyet.

TOPRAK RANTI *Bk.* Toprak kirası.

TOPRAK REFORMU *(Os.* Islâhâtı arâzi, *Fr.* Réforme agraire, *Al.* Bodenreform, *İng.* Land reform) Tarımsal üretim ilişkilerinde gerekli değişiklik... *Toprak reformu* deyiminin dilegetirdiği tarımsal yapı değişikliği anamalcı ve toplumcu ekonomi anlayışlarında ayrı anlamlar taşır. Bu bakımdan ekonomi edebiyatında *burjuva toprak reformu* deyiminin karşısında *toplumcu toprak reformu* deyimi yer almaktadır. Anamalcı ekonomi anlayışına göre büyük toprak mülkiyeti ve toprak rantı anamalcı gelişmenin en büyük engelleyicisidir. Bu engelleme üç alanda gerçekleşir: 1. Tarımsal üretimden elde edilen artık-değer parçalanmakta ve önemli bölümü toprağı ele geçirmiş olmaktan başka hiçbir özellikleri bulunmayan ve anamalcı risklere katılmayan toprak sahiplerinin cebine girmektedir. 2. Tarım kesiminde gerçekleşen artık-değerin tümü, toprak rantına ayrılması nedeniyle, anamalcı üretimin ortalama kâr oranına katılmamakta, bunun katılmasıyla yükselecek olan kârdan zarar edilmektedir. 3. Tarım ürünlerinin fiyatlarını verimsiz toprakların ürünleri belirlediğinden tahıl fiyatları yükselmekte ve işçi ücretlerinin artmasını gerektirmektedir (Her üç engelin ayrıntılı açıklaması için *Bk.* Rant). Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak reformu, tarım kesiminde artık-değerin üreticilere iadesi için yapılmalıdır; anamalcı toprak reformu bu amacı sağlamaz, köylüyü toprak sahiplerinin egemenliğinden alıp anamal sahiplerinin egemenliğine verir ve artık-değer toprak sahiplerinin cebi yerine anamal sahiplerinin cebine girer. Son yıllarda *toprak reformu*ndan daha geniş bir terim olarak *tarım reformu (İng.* Agrarian reform) deyimi önerilmiştir. Bu deyim tarımda makineleşme, elektrik gücünün kullanılması, sulama tesisleri, büyük çapta gübreleme ve ilâçlama, teknik eğitim vb. gibi tarımsal üretimi geliştirici gerekleri kapsamaktadır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre tarım reformu, tarımsal anamalcılığı yaratmak amacını taşır; çünkü tarım reformunun kapsadığı gerekler küçük çiftçi kredileriyle sağlanamaz, büyük anamalcı yatırımları gerektirir. Kimi ülkelerde tarım reformu yapılarak toprak ağaları toprak anamalcısına dönüştürülmüştür. Toplumcu ekonomi anlayışına göre tarım reformu ancak toplumcu bir anlayışla ve devlet tarafından yapılabilir. Bu durum Birleşmiş Milletler Kurumu'nun bir raporunda da açıkça belirtilmiştir *(Bk. Progrès de la Réforme Agraire,* 3. rapor, Birleşmiş Milletler Kurumu, New York 1963, önsöz). *Toprak reformu,* anamalcı üretim biçimine dönüşmüş bulunan feodal üretim biçiminin devam edegelen kalıntılarını temizlemek ve ekonomik gelişmeye olanak sağlamak bakımımdan zorunludur. Bundan ötürüdür ki liberal ekonominin ustaları, özellikle Smith ve Ricardo, toprak mülkiyetine ve toprak rantına karşı çıkmışlar ve onunla savaşmışlardır. Ne var ki gerekli yan tedbirler alınmaksızın toprağı küçük parçalara bölmek ve dağıtmak toprağın verimini arttırmaz, büsbütün azaltır. Köylüyü feodal üretim ilişkilerinden kurtarmak yetmez, onu toprak üretiminde hem kendisi hem de yurt ekonomisi bakımından verimli kılmak gerekir. İlk toprak reformu, tarihsel süreçte, Napolyon II. Fransa'sında denenmiş ve eksik kapsamlı bir toprak reformunun ne türlü zararlara yol açtığı bütün açıklığıyla görülmüştür. *Bk.* Toprak mülkiyeti, Rant, Napolyoncu mülkiyet biçimi, Tarım, Tarımsal anamalcılık.

TOPRAK SAHİPLERİ *(Os.* Arâzi mâlikleri, *Fr.* Propiétaire foncier, Les grandes propriétaires) Toprağı özel mülk edinenler... Feodal üretim düzeninin egemen sınıfıdır. Fransızcada bunlara *seigneur* (senyör) ve toprakla toprak köleleri üstündeki haklarına *seigneurie,* bu haklarla kurdukları düzene *seigneuriage* da denir. Bu düzenin ezilen ve sömürülen sınıfı, toprak köleleri (eşdeyişle, toprağa ve toprak sahibine bağlı köylü) sınıfıdır. Feodal düzende toprak sahipleri sınıfı, köylü sınıfını olduğu gibi, zanaatkârları da sömürüyordu. Egemenliğini yitirmiş olmakla beraber bu sınıf, bir kalıntı orta sınıf olarak çağdaş anamalcı düzende de varlığını sürdürmektedir. Bugün, en gelişmiş anamalcı ülkelerde bile tarımsal kesimin sanâyi kesimine göre gerikal-

mışlığının nedeni, tarımda üretilen artık-değerin bir bölümüne *toprak rantı* adı altında bu asalak sınıf tarafından el konulmasıdır. Bu asalak sınıf, feodal düzenin çöküş evresinde, zanaatkârların büyük bir bölümünü üretim araçlarından yoksun ettiği gibi köylülerin büyük bir bölümünü de topraklarından sürüp çıkarmaya başlamıştı. Çünkü yün, tarım ürünlerinden daha çok kazanç sağlıyordu. Tarlaların bu yüzden otlağa dönüştürülmesi gerekiyordu. Üretim araçlarını yitiren zanaatçılarla topraklarından çıkarılan köylüler böylelikle *ücretli işçiler* durumuna dönüştürüldüler. Çalıştıracak ücretli emeği bulan anamalcı sınıfı böylelikle güçlendi ve feodal düzen anamalcı düzene tarihsel bir zorunluk olarak böylelikle dönüştü. *Bk.* Rant, Toprak mülkiyeti, Toprak, Toprak kirası, İlk birikim, Fâiz, Sınıf.

TOPRAK SUNUSU *(Os.* Toprak arzı, *Fr.* L'offre terrain) Toprağın piyasaya çıkarılması... *Toprak aranımı (Os.* Toprak talebi) deyimi karşılığında kullanılır. Toprak özel mülkiyeti, toprağı, alınıp satılabilen ve piyasa konusu olan bir mal niteliğine dönüştürmüştür. Ne var ki toprağın, öteki mallardan çok farklı olan, bir özelliği vardır: Miktarı sabittir. Bundan ötürü de, fiyat yükselişini sağlayan aranımı ne kadar çoğalırsa çoğalsın sürümü değişmez. *Toprak* deyimi, diyalektik ekonomi edebiyatında toprak, su, hava vb. kapsayan bütün doğa güçlerini dilegetirir. Marshall gibi kimi neo-klâsikler de bu tanıma katılmaktadırlar. *Bk.* Toprak.

TOPRAK VERGİSİ *(Os.* Arâzi vergisi, *Fr.* Impôt foncier, Impôt sur la propriété foncière; *Al.* Grundsteuer, Bodensteuer; *İng.* Land tax, Tax on land; *Lâ.* Tributum soli) Tarla, üstünde binâ olmayan arsa ve benzerleri gibi topraklardan alınan vergi... *Bk.* Emlâk vergisi, Vergi.

TOPRAK VURGUNU *(Os.* Arâzi ihtikârı, *Fr.* Spéculation foncière, *Al.* Bodenspekulation, *İng.* Land speculation) Toprağı ucuza alıp pahalıya satmakla gerçekleşen vurgun... Altın ve binâ vurgunuyla birlikte yürür. Özellikle, çeşitli nedenlerden ötürü değerleneceği kestirilen arsalar üstünde yapılır. *Bk.* Vurgunculuk.

TOPTANCI *(Os.* Toptancı, *Fr.* Grossiste, Commerçant en gros; *Al.* Grosshaendler, *İng.* Wholesaler, Wholesale dealer) Malları toplu olarak alıp satan... Üreticiyle tektenci (perâkendeci) arasında aracılık eden bir tüccâr tipidir ve anamalcının anamalını bir an önce geri çekmek gereksinmesinden doğmuştur. *Bk.* Tecim anamalı, Tecim kârı, Tecim.

TOPTAN FİYAT *(Os.* Toptan fiyat, *Fr.* Prix de gros, *Al.* Grosspreis, *İng.* Wholesale price) Toptan satılan malın fiyatı... Henüz perâkendeci kârı eklenmediğinden satış fiyatından daha ucuz bir fiyattır. *Bk.* Toptancı, Tecim kârı.

TOPTAN SATIŞ *(Os.* Toptan satış, *Fr.* Vente en gros, *Al.* Grossverkauf, *İng.* Wholesale) Malı toplu olarak satma... *Bk.* Toptancı.

TOPTAN TECİM *(Os.* Toptan ticâret, *Fr.* Commerce en gros, *Al.* Grosshandel, *İng.* Wholesale trade) Malı toplu satarak yapılan ticâret... *Bk.* Toptancı, Tecim.

TOPTAN TECİMEVİ *(Os.* Toptancı ticârethânesi, *Fr.* Maison de gros, *Al* Grosshandlung, *İng.* Wholesale house) Malın toptan satıldığı ticâret yeri... *Bk.* Toptancı.

TRAMPA *Bk.* Değiştokuş.

TRANSFER *(Os.* Devir, *Fr.* Transfert, *Al.* Übertragung, Transfer; *İng.* Transfer) Bir yerden başka bir yere geçirme... Ekonomi ve ticâret dilinde çeşitli anlamlarda kullanılır. Ama bütün kullanımlarında *el değiştirme* anlamını taşır. Transfer işlemi kâr ve gelir getirebilir ama hiçbir zaman yeni bir değer yaratmaz. Örneğin Ahmet'in evi Mehmet'e satılır, eşdeyişle aktarılır (transfer edilir), ne var ki toplumdaki ev sayısı artmış olmaz. Aktarmalardan doğan bu gibi gelirlere *transfer gelirler* ya da *transfer ödemeler* denir. Sigorta, tazminat, maaş, ücret vb. gibi ödemeler böylesine transfer ödemelerdir, eşdeyişle bir elden alınıp başka bir ele yapılan ödemelerdir. Transfer gelirleri ya da ödemeleri yeni bir değer yaratmadıkları için ulusal gelir hesabına sokulmazlar. *Bk.* Değer, Ulusal gelir.

TRANSFER HARCAMALARI *(Os.* Naklen sarfiyât, Transfer ödemeleri; *Fr.* Dépenses de transfert, *Al.* Transferausgaben, *İng.* Transfer expenditures) Bir elden öbür ele geçirmek yoluyla yapılan ödemeler... Ödemelerin bir türüdür. Örneğin devlet vergi olarak bir eliyle aldığını maaş olarak öbür eliyle harcar. Böylelikle sadece gelire yer değiştirtmiş olur.

TRANSİT *Bk.* Düzgeçiş.

TRİKOTAJ *Bk.* Örmecilik.

TRİPTİK *(Os.* Triptik, *Fr., Al., İng.* Triptique) Turist otomobillerine kolaylık olmak üzere verilen gümrük belgesi... Turist otomo-

billeri bu rejimi kabul eden ülkelerden hiçbir gümrük resmi ödemeden geçer.

TRÖST *(Os.* Tröst, *Fr., İng.* Trust, *Al.* Treuhandgesellschaft) Şirketlerin şirketi... Tekelci anamalcılığın en tipik birleşme biçimlerinden biridir. İlkin Amerikalı T. Doot tarafından uygulanmış ve kullanılmıştır. Ünlü işadamı Rockefeller'in avukatı olan Doot, çağının ekonomik gelişmesine uygun bir buluşla, çeşitli petrol şirketlerinin hisse senetlerini ellerinde bulunduranları bir şirkette toplamayı düşünmüş ve böylelikle ilk şirketler şirketini kurmuştur. Doot'un bu buluşuyla hemen bütün Amerikan petrol şirketleri bir *tröst*'ün yönetimi altına girmişlerdir. Bu birleşmeden ürken şirketlerin zoruyla Amerikan hükümeti böylesine bir kuruluşun yasalara aykırı olduğunu ilerisürerek (1890) yasaklamaya kalkışmışsa da anamalcılığın bu zorunlu aşamasına engel olamamıştır *(Bk.* Ida Tarbel, *The History of the Standard Oil Company,* c. I, s. 150 -153). Hisse senedi toplama *(İng.* Voting trust) ve hisse senedi satın alma *(İng.* Investment trust) temeline dayanan tröstler gittikçe gelişmiş ve en tipik biçimine *holding (İng.* Holding trust)'lerde erişmiştir. *Tröst* deyimi, daha sonra, tekelci anamalcılığın en gerçek biçimi olan *işletmelerin kaynaşması (İng.* Fusion) anlamında kullanılmıştır. Bu son aşamada artık işletmelerin ne hukuksal, ne de malsel bağımsızlıkları kalmıştır. Her bakımdan birbirleriyle bağımlı olarak tek yönetim altındadırlar. Bu tek yönetim, onlara, pazarlara diledikleri gibi egemen olma gücünü vermektedir. Sigara tröstü gibi tek bir sanâyi kolundaki işletmelerin kaynaşmasından doğan tröstlere *yatay tröstler,* hammadde işletmelerini de kapsayan tröstlere *düşey tröstler* denir. Aynı malın üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasına *birtürden tröstler (Fr.* Homogène), sabun ve sabun için gerekli hammaddelerden başka kâğıt, makine vb. gibi mal imalâtını da kapsayan Unilever tröstü örneğinde görüldüğü üzere ayrı mallar üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasından meydana gelen tröstlere *ayrı türden tröstler (Fr.* Hétérogène), çeşitli hammaddeleri üreten işletmelerin kaynaşmasından doğan tröstlere *iraksak tröstler (Fr.* Divergent) ve aynı malın ham ve yarımamul maddelerini üreten işletmelerin kaynaşmasından meydana gelen tröstlere *yakınsak tröstler (Fr.* Convergent) denir. Diyalektik ekonominin kurucuları bu tröstleşmeyi görmüşler ve açıklamışlardır. Engels, *Socialisme Utopique et Socialisme Scientifique* adlı yapıtında *Bireysel Kapitalizmin Ortadan Kalkmasına Doğru* başlığı altında şöyle der: "Tröstlerde rekabet özgürlüğü tam kendi karşıtına, tekele döner ve kapitalist toplumun belirli hiçbir plâna dayanmayan üretimi, kapıyı çalan sosyalist toplumun belirli bir plâna dayanan üretimine teslim olur. Bu elbette, gene kapitalistlerin yararına ve çıkarına olduğu ölçüde gerçekleşir. Ancak bu durumda sömürü öylesine apaçıktır ki buna hiçbir ulus katlanamaz". *Bk.* Tekelci anamalcılık, Holding, Emperyalizm.

TRŞ. Tam rekabet şartları deyiminin kısaltılmışı... Eksik rekabet şartları deyiminin kısaltılmışı olan ERŞ kısaltması karşılığında kullanılır. *Bk.* Rekabet.

TRUCK DİZGESİ *(Os.* Truck sistemi, *İng.* Truck system) Ücretin mal olarak verilmesi... Anamalcılıkta ücret düşürülmesinin çeşitli sistemlerinden biri olan bu sisteme İngilizce *truck system* denir. Ücret yerine verilen malların miktarı ve kalitesi, verilmesi gereken ücretten çok düşük olarak, anamalcı tarafından saptanmaktadır. Özellikle anamalcılığın ilk evrelerinde uygulanan bu sistem, işçi sendikalarının karşı koymalarıyla hemen her yerde kaldırılmıştır. *Bk.* Ücret.

TUNÇ YASASI *(Os.* Tunç kanunu, *Fr.* Loi d'airain, *Al.* Ehernes Lohngesetz, *İng.* Iron law of wages) Ücreti geçim seviyesinde donduran Lasalle'nin savı... Alman ütopyacı toplumcusu Ferdinand Lasalle (1825-1864) tarafından ilerisürülmüş ve bilimsel toplumculuğun kurucusu Karl Marx tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Aslında papaz Malthus'ün bilimdışı nüfus yasasından başka bir şey olmayan *tunç yasası,* ücret artışının pahalılık ve pahalılığın da ücret artışı yaratacağını ilerisüren temelsiz bir ekonomi düşüncesine dayanır *(Bk.* Cehennem çemberi kuramı). Lasalle'e, gerçekte Malthus'a göre ücretin artması nüfusu çoğaltır ve çoğalan nüfus da ücreti eski seviyesine indirir; yani ücret, esasen artabilen bir niteliğe sahip değildir. Demek ki işçilerin ücretleri nüfusun mutlak sayısından çıkan bir haddi aşamaz. Öyleyse ücret, yapısı gereği, en az geçim seviyesine eşittir ve bundan yüksek olamaz. Lasalle, ilerisürdüğü bu sözde yasanın bilimdışı temelini Malthus'tan aldığı gibi adını da Goethe'nin *değişmez yasalar* anlamında kullandığı *tunç yasaları* deyiminden almıştır. Marx şöyle der: "Tunç sözcüğü, Ortodoks inançlıların birbirlerini tanımalarına yarayan bir simgedir. Eğer ben ücret sistemini ortadan kaldırıyorsam onun yasalarını da ortadan kaldırıyorum demektir,

bu yasalar ister tunçtan olsun ister süngerden". *Bk.* Ücret.

TURGOT KURAMI *(Os.* Turgot nazariyesi, *Fr.* Théorie de Turgot) Fâizin toprak gelirine eşit olduğu savı... Fizyokratların ileri gelen ekonomicilerinden ve XVI. Louis'nin Maliye Bakanı R. J. Turgot (1727-1781), *Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses* (1766) adlı yapıtında fâizin, toprak gelirinden vazgeçme karşılığında alınan haklı bir kazanç olduğu tezini savunur. Turgot'ya göre elinde parası olan kişi, bu parayı borç olarak vereceğine toprak satın alabilirdi. Öyleyse fâiz, toprak gelirine eşit olmalıdır ki borç verilebilsin. *Bk.* Fâiz.

TURİZM *Bk.* Gezim.

TURİSTİK *Bk.* Gezimsel.

TUTANAK *(Os.* Zabıtnâme, *Fr.* Procés verbal, *Al.* Niederschrift, Protokoll; *İng.* Official report, Records, Protocol) Toplantılarda söylenenlerin yazıldığı ve ilgililerin imzaladığı belge... Şirket, dernek, meclis, mahkeme gibi yerlerde konuşulanları, verilen kararları ya da görgüye dayanan olayları saptamak için tutulur.

TÜKETİCİ *(Os.* Müstehlik, *Fr.* Consommateur, *Al.* Verbraucher, Konsument; *İng.* Consumer) Malı satın alıp kullanan... Malı üreten anlamındaki *üretici* (müstahsil) deyimi karşılığında kullanılır ve malı tüketeni dilegetirir. *Bk.* Tüketim.

TÜKETİCİ DENGESİ *(Os.* Müstehlik muvâzenesi, *Fr.* Répartition equilibrée des dépenses de consommation, *Al.* Konsumentengleichgewicht, *İng.* Consumer's equilibrium) Tüketicinin gelirini çeşitli gereksinmeleri arasında en uygun biçimde paylaştırmakla sağlayacağı denge... Vilfredo Pareto tarafından ilerisürülmüştür.

TÜKETİCİ KÂRI *Bk.* Dupuit kârı, Tüketici rantı.

TÜKETİCİ RANTI *(Os.* Müstehlik vâridâtı, *Fr.* Rente du consommateur, *Al.* Konsumentenrente, *İng.* Consumer's surplus) Tüketicinin ödeyebileceği ya da ödemeyi göze aldığı yüksek fiyatla ödediği düşük fiyat arasındaki fark... *Tüketici artığı* ya da *tüketici kârı* da denir. Fransız ekonomicisi J. Dupuit (1804-1866) tarafından ilerisürülmüş ve Fransızca *utilité relative* deyimiyle dilegetirilmiştir. Deyimin Türkçesi *göreli yarar*dır. Aynı zamanda bir mühendis olan Dupuit, bu kavramı, yollar ve köprüler gibi kamu hizmetlerinden halkın elde ettiği yararı açıklamak ve bunların finansmanına bir temel bulmak amacıyla *Annales des Ponts et des Chausées* (1844)'de ilerisürmüştür. Bu kavramı geliştiren ekonomici Marshall, onu *tüketici artığı* olarak nitelemiştir. *Bk.* Dupuit kârı, Üretici rantı.

TÜKETİM *(Os.* İstihlâk, *Fr.* Consommation, *Al.* Konsum, Verbrauch; *İng.* Consumption) Gereksinmeleri karşılayan kullanma değerlerinin kullanılıp yokedilmeleri süreci... Malların üretilmesini dilegetiren *üretim* deyimi karşılığında kullanılır. Türkçemizde aynı anlamda *yoğaltım* deyimi de kullanılmaktadır. *Tüketim* bir gelir konusudur ve bu bakımdan *bölüşüm*le çok sıkı ilgisi olan bir kavramdır *(Bk.* Bölüşüm). Anamalcı üretim düzeninde geliri olmayan tüketemez. Demek ki tüketim gelirle birlikte artar. İngiliz ekonomicisi Keynes'in savma göre tüketim, gelirle birlikte artmakta ve fakat aynı oranda artmamaktadır. Keynes, "gelirimiz ne kadar büyükse, gelirimizle tüketimimiz arasındaki fark da o kadar büyüktür" der. Bu sav, yaşama gereklerinin üstünde bulunan gelirler için doğrudur. Yoksa yarı aç yarı tok yaşayan bir insanın geliri artarsa, artan gelirinin tümü tüketilir. Belli bir çizgiden sonra gelirle tüketim arasındaki oran açılmaya başlar, elde edilen gelirden daha azı tüketilir. Belli çizginin çok üstünde bulunan gelirlerde, harcayacak yer bulunmadığı için, tüketim artışı büsbütün durabilir. Gelirin artışıyla tüketimin artışı, emeğin üretkenliğinin artışına bağlıdır. Emeğin üretkenliği artmakla gelir ve dolayısıyla da tüketim artar. Diyalektiğe göre nasıl üretiliyorsa öyle tüketilir, yani tüketim maddelerinin dağıtımını üretim maddelerinin dağıtımı belirler. Üretim maddeleri kimlerin elinde ve ne oranda bulunuyorsa tüketim maddeleri de onların eline ve o oranda geçer. *Bk.* Üretim.

TÜKETİM EĞİLİMİ *(Os.* İstihlâk meyli, *Fr.* Propension a consommer, *Al.* Konsumneigung, *İng.* Propensity to save) Gelirle tüketim arasındaki oran... *Bk.* Tasarruf eğilimi.

TÜKETİM FONU *(Os.* İstihlâk fonu, *Fr.* Fonds de consommation, *Al.* Konsumfonds, *İng.* Consumption funds) Brüt gelirden tüketime ayrılan bölüm... Üreticilerin tüketimlerine ayrılan *üretici tüketim fonu*yla memur aylıkları vb. gibi üretici olmayan tüketime ayrılan *üretici olmayan tüketim fonu* olmak üzere iki bölümdür. *Bk.* Tüketim.

TÜKETİM İŞLEVİ *(Os.* İstihlâk uf'ûlesi, *Fr.* Fonction de consommation, *Al.* Konsumfunktion, *İng.* Consumption function) Tüketim değişikliğinin gelir değişikliğine bağlılığı... İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüş ve Pigou, Smithies, Dusenberry, Kuznets gibi ekonomicilerce geliştirilmiştir. Keynes'e göre tüketim, gerçek gelirin tutarlı bir fonksiyonudur. Bu, genel olarak böyledir ve tüketimin öbür etkenlerinin değişmediği varsayımına dayanır. Keynes, bundan, gelir arttıkça genel olarak tasarruf oranının da arttığı sonucunu çıkarmaktadır. *Bk.* Tasarruf eğilimi, Tüketim.

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ *(Os.* İstihlâk kooperatifleri, *Fr.* Coopératives de consommation, *Al.* Konsumvereine, *İng.* Consumer's cooperative) Üyelerinin tüketim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan kooperatifler... *Üretim kooperatifleri* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Kooperatif.

TÜKETİM KREDİSİ *(Os.* İstihlâk kredisi, *Fr.* Crédit a la consommation, *Al.* Konsumkredit, *İng.* Consumer's credit) Tüketmek için verilen borç... Üretmek için verilen borç anlamındaki *üretim kredisi* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Kredi.

TÜKETİM MALI *(Os.* İstihlâk emtiası, *Fr.* Marchandise de consommation, *Al.* Konsumware, *İng.* Consumption goods) Tüketmek için yapılan mallar... Üretmek için yapılan malları dilegetiren *üretim malı* deyimi karşılığında kullanılır. Tüketim malı doğrudan doğruya, üretim malıysa dolaylı olarak insan ihtiyaçlarını giderir. Üretim malı da sonuç olarak tüketim için yapılır, ama ihtiyaçlara doğrudan karşılık vermez. Ekmek, ev, palto, piyano vb. gibi mallar tüketim mallarıdır. *Bk.* Mal.

TÜKETİM VERGİSİ *(Os.* İstihlâk vergisi, *Fr.* Impôt de consommation, *Al.* Konsumsteuer, *İng.* Consume duty, Excise tax) Tüketim mallarından alınan dolaylı vergi... Çay, şeker, kahve, gaz, tuz, elektrik, havagazı vb. gibi hemen bütün tüketim mallarından alınır. Dolaysız vergilerden farklı olarak halk bu malları tükettikçe ve tükettiği oranda vergi öder. Gerçekte gider vergileri, işletme vergisi, katma değer vergisi, muamele vergisi, satış vergisi vb. gibi birçok vergiler tüketim vergileridir. Ad farkları, vergi alma biçimi farklarından doğar ve vergi sayısını çoğaltma gerekçesine dayanır. *Bk.* Vergi.

TÜMÜNE ORTAK İYELİK *(Os.* İştirâk hâlinde mülkiyet, *Fr.* Propriété commune, *Al.* Gesamthandeleigtentum, *İng.* Collective property, Joint tenancy; *Lâ.* Condominium plurium in solidum) Her biri malın tümüne sahip olan birden çok kişinin belli bir mal üstündeki mülkiyeti... Medenî Kanun'un 629. ve onu izleyen maddelerine göre iştirâk devam ettiği sürece bölme (taksim) ve belli bir payı kullanma (şâyi cüzüde tasarruf) olanaksızdır. Bu türlü mülkiyet, Medenî Kanun'un 623-628. maddelerinde yazılı *ortak iyelik (Os.* Müşterek mülkiyet, *Fr.* Copropriété, *Al.* Miteigentum, *İng.* Co-ownership, *Lâ.* Communio pro partibus indivisis)'le karıştırılmamalıdır. Ortak mülkiyette sahiplerden her biri, bölünmemiş malın belli bir payının sahibidir ve bu payını dilediği gibi satabilir, rehin edebilir. Buna hukuk dilinde *şâyî mülkiyet* de denir ki payların ayrılması *izâlei şüyû* dâvâsının açılmasıyla olanaklıdır. *Bk.* Mülkiyet, Ortaklığı giderme, Ortaklık durumu.

TÜREV İSTEM *(Os.* Müştak talep, *Fr.* Demande derivée, *Al.* Abgeleitete Nachtfrage, *İng.* Derived demand) Başka bir isteme bağlı olan istem... Örneğin gaz istemi, gaz sobası ya da gaz lâmbası istemine bağlıdır. Bunun gibi, hammadde istemi de o hammaddenin üreteceği mal isteminden türer. *Bk.* İstem.

TÜREV GELİRLER *(Os.* Müştak vâridât, *Fr.* Revenus dérivés) Temel bir gelirden alınan payla sağlanan gelirler... *Müştak gelirler* deyimiyle dilegetirilir ve *temel gelirler* deyimi karşılığında kullanılır. *Temel gelirler,* üretici emeğin sağladığı değerden alınan payla elde edilmiş olan gelirlerdir. Buna karşı *türev gelirler,* temel gelirlerden alınan payla elde edilen gelirlerdir. Demek ki değerin paylaşılmasıyla elde edilen ücret, kâr, fâiz ve rantın dışındaki bütün gelirler *türev gelirler*dir. Anamalcının kazancı üretilmiş bir değerden aldığı paydır, temel bir gelirdir. Ama hizmetçisinin anamalcıdan aldığı aylık türev gelirdir. *Bk.* Gelir.

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ *Bk.* Kemalizm.

TÜRK PARASININ DEĞERİNİ KORUMA YASALARI *(Os.* Türk parasının kıymetini vikaye mevzuâtı, *Fr.* Législation pour la protection de la monnaie turque) Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerini korumak için çıkarılan yasalar... Bu yasaların temeli, 1447 sayılı Menkûl Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'dur. Asıl kanun 25

şubat 1930 tarihinde 1567 sayılı kanunla ortaya konmuştur. Pek çok değişikliklere uğramıştır.

TÜRÜYLE SAPTANAN BORÇLAR *(Os.* Nev'iyle tâyin edilen düyûn, *Fr.* Dettes déterminées par leur genre, *Al.* Gattungsschulden, *İng.* Contract of fungible things) Konusu tür olan borçlar... Örneğin bir kilo kahve, yüz liralık şeker borçları böyledir, bu borçların ödenmesi ancak alacaklıya bir kilo kahve ya da yüz liralık şeker vermekle yapılabilir. Borçlar Kanunu'nun 70. ve Ticâret Kanunu'nun 660. maddelerinde yazılıdır. Bu türlü borçlar için yapılan sözleşmenin geçerli olabilmesi, miktarın da belirtilmiş olması koşuluna bağlıdır. Nitelik açısından, yasa orta niteliği yeterli görmüştür.

TÜZEL KİŞİLER *(Os.* Hükmî şahıslar, *Fr.* Personnes morales, Personnes juridiques; *Al.* Juristische Personen, *İng.* Artificial persons, Corporate body; *Lâ.* Persona ficta, Universitas) Yasayla kişilik kazanan kurumlar... Şirket, dernek, tesis vb. olabilir. Devlet kurumu da bir tüzelkişidir. Statüleri Medenî Kanun'un 8. ve onu izleyen maddeleriyle 45. ve onu izleyen maddelerinde düzenlenmiştir. *Gerçek kişiler* (Hakikî şahıslar) deyimi karşılığında kullanılır. Tüzelkişiler, belli durumlarda gerçek kişiler gibi davranırlar.

U

UCUZ *(Os.* Ucuz, *Fr.* Bon marché, *Al.* Billig, *İng.* Cheap) Benzerlerine göre az parayla alınan... *Pahalı* deyimi karşıtıdır.

UCUZ FİYAT *(Os.* Ucuz fiyat, *Fr.* Prix raisonnable, *Al.* Billiger Preis, *İng.* Fair price, Reasonable price) Benzerlerinden daha az olan fiyat... *Bk.* Fiyat, Ucuz.

UCUZLUK *(Os.* Ucuzluk, *Fr.* Modicité des prix, *Al.* Billigkeit, *İng.* Cheapness) Her şeyin ucuz olmasından meydana gelen piyasa durumu... *Bk.* Ucuz fiyat.

UCUZ PARA *(Os.* Ucuz para, *İng.* Cheap money, Easy money) Uzun vâdeli ve az fâizli kredi... *Pahalı para (İng.* Cost money) karşılığında kullanılır. Piyasada satın alma gücünün artması istenirse Merkez Bankası iskonto oranını azaltır ve böylelikle az fâizli ve uzun vâdeli *ucuz para* sağlanır. *Pahalı para* deyimi bunun karşıtıdır, yüksek fâizli kısa vâdeli parayı dilegetirir.

UFAK PARA *(Os.* Ufak para, *Fr.* Petite monnaie, *Al.* Kleingeld, *İng.* Small money, Token money) Temsil ettiği değerle mâden değeri arasında büyük fark olan değersiz mâdenlerden yapılmış para... Türkçemizde aynı anlamda *ufaklık* ve *bozuk para* deyimleri de kullanılır. Para olarak tedâvül gücünü, tıpkı kâğıt para gibi devletten ve yasalardan alır. Ödemeleri kolaylaştırmak için çıkarılırsa da devlete büyük bir gelir sağlar. *Bk.* Para.

UĞRAŞI *(Os.* Meslek, *Fr., İng.* Profession, *Al.* Beruf) Bir kimsenin geçimini sağlamak için tuttuğu iş... Bu anlamın dışında *öğreti* (Doktrin) anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "Ricardo'nun mesleği liberalizmdir" denir.

UĞRAŞI HASTALIKLARI *(Os.* Meslek hastalıkları, *Fr.* Maladies professionnelles, *Al.* Berufskrankheiten, *İng.* Occupational diseases) Görülen işten doğan hastahk... Örneğin ayakta durarak çalışan bir kimsenin varis hastalığı, otururak çalışan birinin leğen kemiklerinin kireçlenmesi vb. meslek hastalıklarıdır. Özellikle işçilerin işkazâları ve meslek hastalıkları bir sigorta konusudur, bu konuda özel bir kanun vardır. *Bk.* Uğraşı.

UĞRAŞI YASAĞI *(Os.* Meslekten men, *Fr.* Interdiction d'exercise d'une profession, *Al.* Berufs und Gewerbeverbot, *İng.* Prohibition of practice of a profession) Türk Cezâ Kanunu'na göre cezâ olarak konulan belli bir işi yapma yasağı... Süresi üç günden iki yıla kadardır.

U KESİMİ *(Os.* U kısmı, *Fr.* Secteur U, *Al.* Sektor U, *İng.* Sector U) Gelişmemiş ülkelerde kalkınma harcamalarıyla büsbütün zenginleşen yerli ve yabancı anamalcılar... Hintli ekonomici Krishna Murti tarafından ortaya atılmıştır. Azgelişmiş ülkelerde devletçe yapılan kalkınma harcamalarının yerli ve yabancı anamalcıları nasıl zengin ettiğini gören Hintli ekonomiciler *U kesimi* ya da *U sektörü* adını verdikleri bu grupların zenginleşme nedenlerini incelemişlerdir. Bu nedenlerin başında devletin, kalkınma yatırımlarıyla gerçekleşecek kuruluşları bizzat yapacak yerde anamalcı müteahhitlere yaptırması gelmektedir. Böylelikle kârları ve dolayısıyla israfları artan anamalcılara giden kalkınma yatırımları, kalkınma işlerini bir kısırdöngüye sokmakta ve kalkınma yatırımlarını verimsiz kılarak yeni yatırımları engellemektedir. *Bk.* Azgelişmişlik, Kalkınma.

ULAŞTIRMA *(Os.* Münâkalât, *Fr.* Transports, *Al.* Verkehr, *İng.* Transport) Malların bir yerden bir yere ulaşmasını sağlayan iş ve araçların tümü... *Taşıma* deyimi de kullanılır. Anamalın devri konusunda ulaştırma ya da taşıma harcamaları *(Os.* Nakliye, nakil masrafları) önemlidir. Çünkü ambalâj vb. gibi tedavül harcamaları mala hiçbir değer katmadıkları halde ulaştırma harcamaları mala değer katar. Çünkü mal, örneğin ambalâjsız da tüketilebilir, ama tüketicinin eline varmadan tüketilemez. Bundan ötürü ulaştırma sanâyiinde yatırılan değer, malın üretim değerine zorunlu olarak katılır. *Bk.* Değer.

ULUSAL BÜTÇE *(Os.* Millî bütce, *Fr.* Budget national, *Al.* Nationalbudget, *İng.* National budget) Ulusal ekonomiyi tümüyle kapsayan bütçe... Devlet bütçesinden farklı olarak kamu kesimiyle özel kesimin tüm gelir ve giderlerini de kapsar, ulusal ekonomiyi bütünüyle içerir.

ULUSAL EKONOMİ *(Os.* Millî iktisat, *Fr.* Économie nationale, *Al.* Nationalökonomie, *İng.* National economy) Bir ulusun kendine özgü ekonomi siyasası... Her ulus, kendi ekonomik olanaklarına göre, bir ulusal ekonomi siyasası izler. Ekonomici Friedrich List de bir *ulusal ekonomi öğretisi (Os.* Millî iktisat nazariyesi, *Fr.* Doctrine de l'économie nationale,

Al. Nationale System der politischen Ökonomie) ilerisürmüştür. Klâsiklerin serbest ticâret savma bir tepki olarak ilerisürülen bu öğretiye göre (1840) ekonomi açısından kimi ülkeler tanrıca üstün, kimi ülkeler de tanrıca aşağı tutulmuşlardır (List, böylelikle, ekonomiyi Tanrı'ya bağlıyor). Demek ki, ülkelerin tümüne aynı ekonomi siyasası uygulanamaz. Örneğin List'in kafasına göre Tanrı tarafından geribıraktırılmış ülkeler gümrük duvarlarının gerisine çekilip kendilerini himayecilik siyasasıyla korumazlarsa sanâyileşmiş ülkeler karşısında tutunamazlar. *Blc.* Ulusçu yenimerkantilizm.

ULUSAL GELİR *(Os.* Millî hâsıla, *Fr.* Revenu national, *Al.* Volkseinkommen, *İng.* National income) Bir ulusun bir yıl içinde ürettiği toplam değer... Bir ulusun gelişmesi, ulusal gelirinin artmasıyla gerçekleşir. Bundan ötürü *ulusal gelir*in doğru hesaplanması çok önemlidir. Ulusal gelir hesaplarının doğru olması, bir yıl içinde üretilen yeni değerlerin doğru saptanmasına bağlıdır. Tarihsel gelişmesi içinde *ulusal gelir,* çeşitli *değer yaratan üretim* anlayışlarına göre çeşitli biçimlerde hesaplanmıştır. Örneğin fizyokratlara göre değer yaratan üretim sadece tarımsal üretimdir ve ulusal gelir de tarımsal üretimin yarattığı değer toplamıdır. Liberaller buna sanâyi üretimini de katmışlar ve ulusal geliri sadece tarım ve sanâyi üretiminin yarattığı değerler toplamı saymışlardır. Çağdaş anamalcı ekonomiciler bu iki alana *karşılığında ücret ödenen bütün hizmetleri* de katmaktadırlar. Bu hesaba göre ücret karşılığında çalışan bir hizmetçi ulusal geliri arttırmakta, efendisiyle evlenen ve bundan ötürü artık ücret almayan hizmetçiyse ulusal geliri azaltmaktadır. Bu anamalcı anlayışa göre örneğin hizmetçi sayısının artması ulusal geliri çoğaltır ya da ulusal geliri azaltmamak için hizmetçiler asla efendileriyle evlenmemelidirler. Diyalektik ekonomi anlayışının saptadığı ulusal gelir ölçüsü çok açıktır: *Ulusal gelir, üretici emeğin yarattığı toplam değerdir.* Bu ölçü, üretici emekle üretici olmayan emeğin ayırt edilmesini gerektirir. Üretici emek, bizzat üretimde bulunan ve üretimle ilgili hizmetler yapan emektir. Bunun dışında kalan bütün emekler, üretici olmayan emeklerdir. Örneğin bir satıcı malın satılmasını sağlamak için bir emek harcar, ama bu emek o mala hiçbir yeni değer eklemez. Buna karşı bir hammaddeyi üretim yerine taşıyan hamalın emeği üreticidir, çünkü onun emeği olmaksızın üretim yapılamaz. Örneğin bir avukat anamalcı toplumda bir hizmet görür ve bu hizmeti görürken bir emek harcar ve bu emeğinin karşılığında da bir ücret alır, ne var ki onun hizmeti topluma yeni bir değer katmaz. Üretici olmayan emek ve hizmetlerin ulusal gelir hesaplarına katılması, anamalcı ulusal geliri gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Oysa ulusal gelir hesaplarının amacı, toplumun yararlanabileceği *yeni değeri* saptamaktır. Bu *yeni değer,* belli bir sürede üretilen değerin, eski değerlerin sürdürülmesi için gerekli bölümü ayrıldıktan sonra kalacak olan net bölümüdür. Demek ki önce üretici emeğin ürettiği toplam değeri kesin olarak saptamak, sonra da bu değerden -örneğin makinelerin amortismanı gibi- eski değerlerin korunması ve sürdürülmesi için gerekli bölümü çıkarmak gerekir. Hesaplanmasındaki amacı gerçekleştirecek olan *ulusal gelir* budur. Diyalektik ölçü bu hesabı kolaylıkla sağlar. Yeni bir değer meydana getirmek demek, üretmek demektir. Demek ki yaratılan değerin kaynağı kesin olarak *üretim*dir. Üretime katılmayan emek ve hizmetler hiçbir değer yaratmazlar, sadece mevcut değeri elden ele dolaştırırlar. Bir doktorun, bir avukatın, bir eczanenin, bir odun deposunun, bir aşçı dükkânının, bir sigorta acentesinin vb. gördükleri hizmetler karşılığında aldıkları para, yeni yaratılmış bir para değil, sadece elden ele dolaşmakta olan bir paradır. Bir tüccârın milyonlar kazanması topluma kırk paralık yeni değer eklemez, toplumda esâsen mevcut olan para (değer)'nın büyükçe bir bölümünün kendi elinde toplandığını belirtir. Bu gibi hesaplara dayanarak elde edilen ulusal gelir, gerçekdışıdır. Hiçbir ülke hizmetçi, bar şarkıcısı, kumarhane krupiyesi sayılarının artmasıyla kalkınamaz. Oysa bütün bu üretici olmayan hizmetlerin aldıkları ücretler ulusal gelir hesabına katılmakta, böylelikle ulusal gelir ve dolayısıyla kalkınma hızı oranı yükseltilmektedir. Metafizik anlayışın *gelir yöntemi* ve *harcama yöntemi* adlarını verdikleri yöntemlerle yaptıkları bu gibi hesaplar, gerçek ulusal geliri ve kalkınma hızı oranını şişirilmiş rakamların ardında gizlemektedir. Diyalektik anlayışın hesap yöntemi, *üretim yöntemi*dir ve ulusal geliri üretim sırasında ölçer. Bu yöntem, *son ürün*ün değerini hesaba alır ve işlenmemiş ürünlerin değerini hesaba katmaz; böylelikle sütün değerini hem süt olarak, hem de peynir içinde iki kez hesaplamak yanılgısından da arınmış olur. Bu gerçeklik, üretilen bir hammaddenin değerine, son ürün haline gelinceye kadar geçirdiği bütün değişikliklerde katılan ek değerleri ayrı ayrı hesaplamakla da elde edilebilir. Örneğin süt,

insan emeğiyle bir inekten sağılmakla bir değer kazanmış olmaktadır. Son ürün olarak pazara çıkarılır, süt olarak piyasaya arz edilirse bu değere satılır. Onun bu değeri ulusal gelir hesabına alınır. Ama üretilen sütün bir bölümünden peynir yapılmaktadır. Bu halde ya peynir içindeki sütün değeri hesaba katılmaksızın peynirin değeri ulusal gelir hesabına katılır ki bu da dolaylı yoldan aynı sonuca varmak demektir. Daha açık bir deyişle, bu ikinci yöntemde tüm süt üretiminin gerçekleştirdiği değerle tüm peynir üretiminin sadece sütün peynir yapılan bir bölümüne kattığı ek değer ayrı ayrı ulusal gelir hesabına alınır ve böylece sütün değeri iki kez hesaplanmamış olur. Bunu aşağıdaki örnekte daha da açıklayabiliriz: Diyelim ki bir toplumda 100 liralık süt ve 50 liralık peynir üretilmektedir. 100 liralık sütün 75 liralık bölümünün süt olarak (son ürün) ve 25 liralık bölümünün de peynir içinde (son ürün) satıldığını varsayalım. Bu durumda üretim yöntemimizi iki biçimde kullanabiliriz: Ya son ürünleri ulusal gelir hesabımıza alırız ve 75 liralık süt + 50 liralık peynir = 125 lira ulusal gelir sonucunu elde ederiz. Ya da tüm süt üretiminin yarattığı değerle tüm peynir üretiminin süt üretimine kattığı ek değeri ulusal gelir hesabımıza alırız ve 100 liralık süt + 25 liralık peynir ek değeri = 125 lira ulusal gelir sonucunu elde ederiz. Görüldüğü gibi her iki hesap da aynı sonucu verir ve ulusal gelir hesabında bizi iki kez hesaplama yanılgısından korur. Bunun gibi, hizmet gelirlerinin hangilerinin üretimden doğduğunu ve hangilerinin transfer sonucu olduğunu saptamak da bizi bu gelirleri iki kez (hattâ metafizik yöntemde yapıldığı gibi iki, üç, dört vb. kez) hesaplamaktan kurtarır. Bir toplumda 100 liralık değer yaratılmış olsun. Bu toplumun ulusal geliri budur. Ama bu 100 liranın 25 lirası üreticilere ücret olarak verilir, 75 lirası da anamal sahiplerinin cebine girer. Şimdi bu 100 lira gerek üreticiler ve gerek anamalcılar tarafından doktora, bakkala, mühendise, avukata ve daha pek çok hizmet erbabına verilir ve elden ele dolaşır. Metafizik yöntem bütün bu hizmet erbabının gelirlerini ayrı ayrı hesaplayarak ulusal gelir hesabına almakta ve yüz liralık ulusal geliri böylelikle örneğin bin liraya yükseltmektedir. İşte *metafizik ulusal gelir*le *diyalektik ulusal gelir* arasındaki çok önemli ayrım buradadır. *Bk.* Değer.

ULUSAL İŞYERİ *(Os.* Millî atölye, *Fr.* Atelier national) İşyerleri... Ütopyacı toplumcu Fransız Louis Blanc (1813-1882) tarafından önerilmiştir. Blanc bu atelyelerde hem işsizliği önlemeyi, hem de emeğin verimini değerlendirmeyi düşlüyordu.

ULUSAL KENTSOYLU SINIFI *(Os.* Millî burjuvazî, *Fr.* Bourgeoisie nationale) Yabancılarla işbirliği yapmayıp kendi ülkesinin bağımsızlığını koruyan burjuvazi... Yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan *komprador burjuvazi* deyimi karşılığında kullanılır.

ULUSALLAŞTIRMA *(Os.* Millîleştirme, *Fr.* Nationalisation, *Al.* Nationalisierung, Verstaatlichung; *İng.* Nationalization) Her türlü yabancı girişimin yerli girişime dönüştürülmesi... Ulusal kamu sektörüne dönüştürülebildiği gibi ulusal özel sektöre de dönüştürülebilir. Yerli özel sektör girişimlerinin kamu sektörüne dönüştürülmesine *devletleştirme (Fr.* Étatisation), özel mülkiyetin kamu mülkiyetine dönüştürülmesine *kamulaştırma (Fr.* Expropriation) denir. İngilizcede *ulusallaştırma* deyimi *devletleştirme* anlamında da kullanılıyor; Fransızcadaysa tüzel kişiliklerden devredilenlere *ulusallaştırma* ve özel kişiliklerden devredilenlere *devletleştirme* deyimleri kullanılıyor. Oysa bu üç deyim arasında, yukarda da görüldüğü gibi, önemli anlam ayrılığı vardır. Kimi düzenlerde de devletin ya da kamu sektörünün, girişimlerin yüzde elli bir anamalına sahip kılınması *ulusallaştırma* ve *devletleştirme* sayılmaktadır, eşdeyişle, girişimlerin tümüyle devletleştirilmesi ya da ulusallaştırılması gerekmemektedir. Özel sektörün yeterince kâr getirmez bularak devletin ya da kamunun işletmesine bıraktığı girişimler de bu deyimlerle dilegetirilmektedir.

ULUSAL SAYMANLIK *(Os.* Millî muhâsebe, *Fr.* Comptabilité nationale, *Al.* Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung, *İng.* National accounting) Ulusal ekonominin muhâsebesi... Bir ulusun belli bir dönemdeki ekonomik durumunu ölçme ve değerlendirme işlemidir. *Bk.* Ulusal ekonomi, Ulusal bütçe, Saymanlık.

ULUSÇU YENİMERKANTİLİZM *(Os.* Milliyetçi neo-merkantilizm, *Fr.* Néo-mercantilisme nationale) Ekonomik ulusçuluk... *Romantik neo-merkantilizm* deyimi karşılığında kullanılır. Liberal ekonomi anlayışına tepkidir. Başlıca temsilcisi Alman ekonomicisi Frederic List (1789-1846)'tir. List, *Das Nationale System der Politischen Ökonomie* (1841) adlı yapıtında gelişmekte olan Alman sanâyii için zorunlu bir korunma politikası önermektedir. Gelişmiş bir sanâyi nasıl serbest ticâreti ulusal

bakımdan kârlı buluyorsa, gelişmekte olan bir sanâyi de korunmayı öylece ulusal bakımdan kârlı bulmaktadır. List, kuramsal açıdan liberal bir temele dayanmakla beraber, liberalleri birçok bakımlardan eleştirir. Önce onları bireycilikle suçlar, oysa ekonomik birim ulustur. Sonra onları uluslar arasında sürekli bir barış düşlemekle suçlar, oysa böylesine bir barış asla gerçekleşemez. Daha sonra liberallerin uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma kuramlarını eleştirir, ulusal ekonominin korunması için yabancı mallara karşı çıkar. Ona göre yabancı mallara açık olan bir ulusal ekonomi hiçbir zaman gelişemez. Bireyler, bugünün çıkarını yarının yararına feda edemezler. Bu, ancak devlet gücüyle yaptırılabilir. Ekonomik düzen, ancak ulus içinde ve devlet eliyle kurulabilir. *Bk.* Ulusal ekonomi.

ULUSLARARASI ANAMAL *(Os.* Beynelmilel sermâye, *Fr.* Capital international) Dünya ülkelerindeki toplam anamal... Anamal son çözümlemede, bir bütündür ve bundan ötürü de ülkeler çapında değil, uluslararası çapta yoğunlaşmaktadır. Bu demektir ki ulusal anamallar, gittikçe uluslararası bir nitelik kazanmakta ve ulusal sınırları aşarak uluslararası bir güce erişmektedir. Daha şimdiden dev kuruluşlar, ulusal bir anamalın değil, uluslararası anamalın ürünü olmaya başlamışlardır. *Bk.* Anamal, Tekelci anamalcılık, Uluslararası çalışma örgütü, Uluslararası tekel.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA BÜROSU *(Os.* Beynelmilel mesâî dâiresi, *Fr.* Bureau international du travail, *Al.* Internationales Arbeitsamt, *İng.* International labour office) Uluslararası çalışma örgütünün genel yazmanlığı... Örgütü bu büro yürütür. *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ *(Os.* Beynelmilel mesâî teşkilâtı, *Fr.* Organisation internationale du travail, *Al.* Internationale Arbeitsorganisation, *İng.* International labour organization) Dünya ülkelerinde çalışma koşullarını düzenlemek ve çalışma konularında hükümetlere teknik yardımda bulunmak için kurulan örgüt... O.I.T. kısaltmasıyla anılır (İngilizce kısaltması I.L.O.). İlkin Milletler Cemiyeti'ne bağlıydı, şimdi bağımsızdır. 1919 yılında Versay antlaşmalarıyla kurulmuştur. Uluslararası tekelci anamalcılığın yönetim merkezidir. *Bk.* Uluslararası anamal.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA SÖZLEŞMELERİ *(Os.* Beynelmilel mesâî mukaveleleri, *Fr.* Conventions internationales du travail, *Al.* Internationale Arbeitskonventionen, *İng.* International labour conventions) Her ülkedeki emekçileri daha verimli çalıştırabilmek için uluslararası çalışma örgütünce hazırlanan ve üye devletlerin tasdikiyle uluslararası çapta geçerlik kazanan normlar... Uluslararası tekelci anamalcılığın yönetim merkezi sayılabilecek güçte olan bu örgüt, tekelci anamalcılığı güçlendirerek sürdürebilmek için gerekli tüm önlemleri alır ve üye ülkelere öğütler. *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü, Tekelci anamalcılık.

ULUSLARARASI EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BANKASI *(Os.* Beynelmilel iktisâdî tevhidi mesâî bankası, *Fr.* Banque internationale de cooperation économique, *İng.* International bank for economic cooperation, *Al.* Internationale Bank für wirtschaftliche Zusammenarbeit) Sosyalist blok ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini sağlamak için kurulan banka... 1964 yılında üçyüz milyon rublelik bir anamalla kurulmuştur. Merkezi Moskova'dadır.

ULUSLARARASI GELENEK *(Os.* Beynelmilel teâmül, *Fr.* Coutume internationale, *Al.* Internationaler Brauch, *İng.* International custom) Devletler arasındaki ilişkilerde hukuksal boşlukları dolduran ve az çok sürekli olarak uygulanan kurallar... *Bk.* Uluslararası hukuk.

ULUSLARARASI GENEL HUKUK *(Os.* Devletler umumî hukuku, *Fr.* Droit international public, *Al.* Völkerrecht, *İng.* International law, *Lâ.* Jus gentium) Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde uymaları gereken hukuksal kuralların tümü... *Bk.* Uluslararası hukuk, Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI HAZIR PARA *(Os.* Beynelmilel likidite, *Fr.* Liquidités internationales, *Al.* Internationale Liquiditaet, *İng.* International liquidity) Üye ülkelerin Uluslararası Para Fonu'nda bulunan ihtiyat paraları... *Bk.* Uluslararası Para Fonu.

ULUSLARARASI HUKUK *(Os.* Beynelmilel hukuk, *Fr.* Droit internationale, *Al.* Internationales Recht, *İng.* International law) Devletler genel ve özel hukuklarını kapsayan ve devletlerle uyrukları arasındaki ilişkileri düzenleyen devletlerarası hukuk... *Bk.* Uluslararası genel hukuk, Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI IRMAKLAR *(Os.* Beynelmilel nehirler, *Fr.* Fleuves internationaux, *Al.* Internationale Ströme, *İng.* International ri-

vers) İki ya da daha çok devletin toprağından geçen nehirler... Ren, Tuna vb. gibi nehirler böyledir. Bu nehirlerde genel kural olarak seyrüsefer serbestliği kabul edilmektedir.

ULUSLARARASI İŞ HUKUKU *(Os.* Beynelmilel iş hukuku, *Fr.* Droit internationale de travail, *Al.* Internationales Arbeitsrecht, *İng.* International labour law) Ülkelerin iş yasaları arasında uyum sağlayabilmek için uluslararası çalışma örgütünce oluşturulan hukuk... *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü, Uluslararası çalışma sözleşmeleri, Uluslararası anamal.

ULUSLARARASI İŞVERENLER ÖRGÜTÜ *(Os.* Beynelmilel patronlar teşkilâtı, *Fr.* Organisation internationale des employeurs, *Al.* Internationaler Arbeitgeberverband, *İng.* International organization of employers) Uluslararası anamalcılığın dayanışması için kurulan örgüt... 1920 yılında kurulmuştur, merkezi Brüksel'dedir. *Bk.* Uluslararası Çahşma Örgütü.

ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ *(Os.* Beynelmilel kalkınma birliği, *Fr.* Association international pour le developpement) Azgelişmiş ülkelerin kalkınma projelerinin finansmanına düşük fâizle borç vermek için kurulan birlik... A.I.D. kısaltmasıyla anılır (İngilizce kısaltması I.A.D.). Dünya Bankası tarafından ve kendi üyesi bulunan ülkeler için kurulmuştur. Merkezi Washington'dadır. *Bk.* Uluslararası Onarım ve Kalkınma Bankası.

ULUSLARARASI MAHKEMELER *(Os.* Beynelmilel mahkemeler, *Fr.* Tribunaux internationaux, *Al.* Internationale Gerichte, *İng.* International courts) Devletler ve uyrukları arasında çıkan anlaşmazlıkları çözümlemek için kurulan mahkemeler... Örneğin Lâhey Adâlet Divânı böyleydi. Ne var ki bu mahkemelere gitme zorunluğu bulunmadığı gibi bu mahkemelerin kararlarına uyma zorunluğu da yoktur. Bu konu, uluslar arasında çözümlenememiş bir konudur.

ULUSLARARASI ONARIM VE KALKINMA BANKASI *(Os.* Beynelmilel imâr ve kalkınma bankası, *Fr.* Banque internationale de reconstruction et de développement, *Al.* Internationale Bank für Wiederafbau und wirtschaftliche Entwicklung, *İng.* International bank for reconstruction and development) Yabancı sermâye yatırımlarını teşvik etmek ve savaş sonrası imâr ve kalkınma hareketlerine kredi sağlamak için kurulan dünya bankası... Fransızca kısaltması B.İ.R.D., İngilizce ve Almanca kısaltması İ.B.R.D.'dir. Kısaca *Dünya Bankası (Al.* Weltbank, *İng.* World Bank) da denir. 1945 yılında kurulmuştur, merkezi Amerika'da Washington kentindedir. Bu bankadan borç alabilmek için Uluslararası Para Fonu'na üye olmak gerekir. Üye ülkelerin hükümetlerine ve özel teşebbüslerine borç para verir. Dünya kapitalizminin en büyük ve en güçlü para kuruluşudur. Güçsüz devletlerin ekonomi siyasalarını dilediği gibi yönlendirir. Uluslararası kapitalizmin yönetim merkezidir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Uluslararası Para Fonu.

ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI *(Os.* Beynelmilel te'diyât bankası, *Fr.* Banque des réglements internationaux, *Al.* Bank für Internationalen Zahlungsausgleich, *İng.* Bank of international settlements) Merkez bankaları arasında işbirliği sağlamak için kurulan banka... 1930 yılında kurulmuştur, merkezi Bâle kentindedir. B.R.İ. kısaltmasıyla anılır. Merkez bankaları arasındaki transferler bu bankanın aracılığıyla yapılır.

ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK *(Os.* Devletler husûsî hukuku, *Fr.* Droit international privé, *Al.* Internationales Privatrecht, *İng.* Private international law) Çeşitli ülke uyrukları arasında çıkan anlaşmazlıklarda uygulanan uluslararası hukuk... *Bk.* Uluslararası genel hukuk.

ULUSLARARASI ÖZGÜRLÜK AKADEMİSİ *(Os.* Beynelmilel hürriyet akademisi, *Fr.* Académie internationale de la liberté, *Al.* Internationale Friedensakademie, *İng.* International freedom academy) Uluslararası pazar ekonomisini düzenlemek ve anamalcılığın özgürce gelişmesini sağlamak için kurulan örgüt... 1961 yılında kurulmuştur, merkezi Lozan kentindedir. *INFRA* kısaltmasıyla nitelenir.

ULUSLARARASI PARA *(Os.* Beynelmilel para, *Fr.* Monnaie internationale) Uluslararası geçerlikte para... Her ulusun parası kendi sınırları içinde geçerlidir. Uluslararası nitelik taşıyan bir para yapılması düşünülmüşse de başarılamamıştır. Ne var ki zaman zaman İngiliz sterlini, Amerikan doları ve Alman markı bu rolü oynamış ve uluslararası geçerlik niteliğini taşımıştır. *Uluslararası para*'ya *rezerv para* da denir. *Bk.* Para.

ULUSLARARASI PARA FONU *(Os.* Beynelmilel para fonu, *Fr.* Fonds monétaire international, *Al.* Internationaler Waehrungsfonds,

İng. International monetary fund) Ülkeler arasındaki serbest ticâreti teşvik etmek ve döviz kısıtlamalarına engel olmak, uluslararası kambiyoyu düzenlemek için kurulan örgüt... F.M.I. kısaltmasıyla anılır (İngilizce kısaltması I.M.F.). Kısaca *Fund* da denir. Dünya Bankası'yla birlikte ve aym zamanda kurulmuştur. Örgüte üye olmayan ülkeler Dünya Bankası'ndan borç alamazlar. Merkezi, Amerika'da Washington kentindedir, eşdeyişle *Dünya Bankası*'yla aynı kenttedir. Ülkemiz ekonomisi de 1980 yılından beri basında *IMF reçeteleri* deyimiyle ünlenen bu örgütün kararlarıyla yönetilmektedir. Ülkemize gerikalmış ülkelere özgü Friedman'cılığı uygulayan IMF, Türk parasını Amerikan dolarına bağlayarak sürekli devalüasyonu öngörmüş ve Türk lirasının değerini inanılamayacak ölçüde düşürmüştür, bir yandan da maaş ve ücretlerin gerçek değerini inanılamayacak ölçüde düşürterek ucuz mal satımı yoluyla dışsatım (ihrâcât) kapılarını açmıştır. İlk dört yıl Friedman'ın sıkı para siyasasını uygulayan IMF, enflâsyonun büsbütün yükseldiğini ve dayanılmaz boyutlara vardığını görünce, 1985 yılında siyasa değiştirmiş, 200 milyon dolar borç verebilmek için, bütçedeki kamu harcamalarının aylık denetimini şartkoşmuştur. Şu satırları yazdığımız sırada bildirildiğine göre sıkı para siyasasından ödün verilerek 1985 yılı emisyon hacminin 1 trilyon sınırını aşmasına göz yumulacak, buna karşı *bütçe performansı* adı verilen kamu gelir ve giderlerinin aylık denetimine yönelinecektir. Daha açık bir deyişle, bütçedeki kamu gelir ve giderleri her ay denetlenerek o ayın açığı, ya gelirde bir büyüme ya da giderde kısıntı sağlanarak ertesi ay mutlaka giderilecektir. Buysa açıkça sıkı para siyasasının ülkemizde başarısızlığa uğradığını ve bunun yerine mâliye siyasasına dönülmesi gerektiğini dilegetirir. Ne var ki bu koşullar içinde mâliye siyasasının da başarılı olması olanaksızdır. *Bk.* Friedman kuramı, Uluslararası Onarım ve Kalkınma Bankası.

ULUSLARARASI TECİM *(Os.* Beynelmilel ticâret, *Fr.* Commerce international) Ülkeler arasmda yapılan alışveriş... Ülkelerin ortalama üretkenlikleri arasında büyük farklar vardır, bu yüzden gerikalmış ülkelerde mal değeri o malı gönderen ülkedeki değerinden yüksek olur. Oysa gelişmiş bir ülkenin gönderdiği malın değeri, gerikalmış bir ülkede yapılan aynı malın değerinden daha aşağıdadır. Ekonomici Ernest Mandel şöyle demektedir: "Demek ki, mallarını gerikalmış ülkelere ihraç eden ve buralardan hammaddelerle yiyecek maddeleri satın alan ileri sanâyi ülkeleri, kendi malını değeri üstünde sattığı halde gerikalmış ülkenin malını değerinin altında satın alır. Yani, ekonomik bakımdan ileri bir ülkeyle ekonomik bakımdan gelişmemiş bir ülke arasında *dünya piyasasındaki fiyatlara eşit bir mübadele görünüşü altında* yapılan ticâret, gerikalmış ülkeden ileri ülkeye bir değer transferini sağlar. Bu durum, çağdaş anamalcılığın başlangıcında, Britanya sermâyesinin meşhur *üçlü ticâret* -Batı Afrika'ya pamuklu mal satmak, oradan aldığı köleleri aynı gemilerle Antillere satmak ve Antillerden aldığı ve aynı gemilere yüklediği şeker ve romu İngiltere'de satmak- sayesinde gerçekleştirdiği çok büyük kârların nedenini açıklar". *Bk.* Anamalın organik bileşimi.

ULUSLARARASI TECİM HUKUKU *(Os.* Beynelmilel ticâret hukuku, *Fr.* Droit commercial international, *Al.* Internationales Handelsrecht, *İng.* International commercial law) Devletler hususî hukukunda ayrı bir bölüm oluşturması zorunlu görülen deniz ticâreti kuralları... Bu dal, özellikle çeşitli ülkeler yasalarının birbirine benzer hükümler koymasıyla geliştirilmektedir. *Bk.* Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI TECİM ODASI *(Os.* Beynelmilel ticâret odası, *Fr.* Chambre de commerce internationale, *Al.* Internationale Handelskammer, *İng.* International chamber of commerce) Çeşitli ülkeler tüccârlarının ortak çıkarlarını sağlamak için kurulan örgüt... 1920 yılında kurulmuştur, merkezi Paris kentindedir.

ULUSLARARASI TEKEL *(Os.* Beynelmilel inhisar, *Fr.* Monopole international) Uluslararası anamalla kurulan büyük tekelci birleşmeler... Bunlara *süper monopoller* de denir. Bunlar, bir ülke anamalının değil, birçok ülke anamallarının, eşdeyişle *uluslararası anamalın* ürünüdür. Örneğin iki büyük elektrik tröstü, *Allgemeine Elektrizitaet Gesellschaft* (A.E.G.) ile *General Electric Company* (G.E.C.) dünyanın bütün elektrik araç ve gereçleri üretimini paylaşmaktadırlar; yeryüzünde bunlara bağlı olmayan hiçbir elektrik şirketi yoktur. Bu iki dev tröst, 1907 yılında, aralarındaki rekabeti kaldırmak için anlaştılar. Bunların önce ulusal olan egemenlikleri de uluslararası egemenliğe dönüşmüştür. Örneğin *General Electric* tröstü başlangıçta Amerikan anamalıyla kurulmuştur. Bugün *Osram* (Almanya)'ın yüzde 29, *Philips* (Hollanda)'in yüzde 17, *Compagnie des Lampes* (Fransa)'ın

yüzde 44, *Tungsram* (Macaristan)'ın yüzde 10, *Associated Electrical Industries* (İngiltere)'nin yüzde 47, *Tokyo Electric Company* (Japonya)'nin yüzde 40 hissesine sahiptir. Bu uluslararası dev tekeller, kurulma amaçlarına göre, *satın alma kartelleri, satış kartelleri* ve *entegre karteller* olarak üç grupta toplanmaktadırlar. Uluslararası satın alma kartellerinin amacı, hammadde fiyatlarını ezici baskılarıyla düşürmektir, örneğin kakao fiyatlarını 12,15'ten 5,52'ye düşüren Unilever tröstünün bu baskısı Batı Afrika bunalımının hızlanmasına başlıca neden sayılmaktadır. Uluslararası satış kartellerinin amacıysa, tersine, mamul mallar fiyatlarını yükseltmektir, örneğin 1922 yılında kurulan uluslararası kauçuk karteli kauçuk fiyatlarını birdenbire 17,34 sentten 72,46 sente yükseltmiştir. Uluslararası entegre kartellerin amacı üretimi sınırlandırmaktır, örneğin uluslararası petrol karteli birçok ülkelerde petrol kuyularını üretim dışı bırakmaktadır. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Dünyanın paylaşılması, Uluslararası anamal.

UYARI *(Os.* Protesto, *Fr.* Protêt, *Al., İng.* Protest) Ekonomik ve hukuksal bir anlaşmazlığı saptamak için noter aracılığıyla gönderilen ihtar... Bir hakkın düşmesini önlemek ya da bir hakkı elde etmek için çekilir. Protesto işlemine *protesto çekmek* denir. Çekilen protestoda bir süre (mehil) bildirilir ve istek bu süre içinde yerine getirilmediği takdirde dâvâ yoluna gidilir.

UYDU FİRMA *(Os.* Tâbî firma, *Fr.* Attitude de satellite, *Al.* Satelliten Verhalten, *İng.* Recognition of interdependence) Başka firmalara bağımlı olarak davranmak zorunda bulunan güçsüz firma... Güçlü firmayı dilegetiren *önder firma* deyimi karşılığında kullanılır.

UYGARLAŞTIRMA *(Os.* Medenîleştirme, *Fr.* Civiliser) Sömürgeci ülkelerin gerçek amaçlarını gizlemek için ilerisürdükleri deyim... Zenci liderlerinden Stokely Carmichael, *Black Power* adlı yapıtında şöyle der: "Misyonerler Afrika'ya bizim iyiliğimiz için değil, toprağımızı iyi buldukları için geldiler. Gerçekten de gözlerimizi göğe çevirip yerde ne bulduklarsa ceplerine attılar". *Bk.* Sömürgeleştirme.

UZATMA *(Os.* Temdit, Repor; *Fr., Al.* Report, *İng.* Report, Carrying ower, Continuation) Vâdesi gelen bir işlemi ilerdeki bir tarihe erteleme... Genellikle borsa işlemlerinde ve kısa vâdeli kredilerde yapılır. Erteleme işlemini yaptıran para sâhibi üçüncü bir kişidir ve bu işlemden kesin bir kazanç elde eder. Vâdeyi uzattıranın yaptığıysa bir spekülâsyondur, ikinci vâdenin sonunda da umduğu fiyat yükselişini bulamazsa belki de daha çok kaybedecektir, ama umduğu fiyat yükselişini bulursa uzatmayı sağlayan para sâhibine taahhüt ettiği parayı verdiği halde kendisi de kazanmış olacaktır. Şöyle bir örnekle açıklayalım: Bir kimse parası bir ay sonra ödenmek üzere yüz bin liralık hisse senedi aldı diyelim. Bu hisse senetlerinin bir ay sonra yüz elli bin liraya yükseleceğini ummuş olsun. Daha açık bir deyişle spekülâtörümüz hiç para harcamadan (belki de cebinde hiç parası olmadan) havadan elli bin lira kazanmak istemektedir. Oysa bir ay sonra hisse senetleri umduğu gibi yükselmemiş, tersine, doksan bin liraya düşmüş olsun. Ödeme günü gelmiştir, spekülâtörümüzdeyse borcunu ödeyecek para yoktur. İşte bu durumda *repor* yapar. Bir para sâhibine başvurarak yüzde on fâizle ve bir aylık vâdeyle yüz bin lira borç alır, böylelikle bir ay daha bekleme şansını kazanır. Bu ikinci bir aylık vâde içinde elindeki hisse senetleri yüz on bin liranın üstüne çıkarsa kazanacak, çıkmazsa kaybedecektir. Bu, uzatmalı bir borsa kumarıdır. *Bk.* Borsa.

UZATMA İŞLEMİ *(Os.* Repor muâmelesi, *Fr.* Opération de report, *Al.* Reportgeschaeft) Vâdesi gelmiş bir borcu erteletme... *Bk.* Uzatma.

UZMANLAŞMA *(Os.* İhtisâs yapma, *Fr.* Spécialisation, *Al.* Spezialisieren, *İng.* Specialisation) Doğal yeteneğin bilgi ve uygulamalarla geliştirilerek üstün bir düzeye yükseltilmesi... Ekonomi alanına ilkin Adam Smith tarafından sokulmuş olan bu terim, bir ülkenin herhangi bir mal üretiminde öteki ülkelerden daha üstün ve yetenekli olduğunu dilegetirir. Adam Smith'e göre *uzmanlaşma,* bireysel işbölümünde olduğu gibi ülkelerarası işbölümünde de verimi arttırır. Öyleyse her ülke ayrı bir üretim alanında uzmanlaşmalı ve uzmanı olduğu malı satarak uzmanı olmadığı malları başka ülkelerden satın almalıdır. Dünyanın serbest ticâreti böylelikle bütün ülkelerin yararını sağlar. Smith'i izleyen David Ricardo, mukayeseli üstünlük kuramını bu temele dayamıştır. Günümüz liberallerince de çürütülmüş bulunan bu kuramlar, özellikle gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkeleri hammadde üretimine itmeleri ve sanâyileşmelerine engel olmaları amacıyla kullanılmıştır.

UZMANLIK *(Os.* İhtisâs, *Fr.* Spécialité, *Al.* Spezialfach, *İng.* Speciality) Uzmanın niteliği... *Bk.* Uzmanlasma.

UZUN DÖNEM *(Os.* Uzun devre, *Fr.* Long terme, *Al.* Langfrist, *İng.* Long term) Sürümün aranım değişmelerine uydurulabileceği uzunlukta üretim dönemi... *Kısa dönem* deyimi karşılığında kullanılır. Uzun dönemde firma her türlü mâliyetini değiştirebilir ve piyasaya uyar. Uzun dönemde yeni firmalar da kârlı üretim alanına katılırlar. Anamalcı ekonomide *dönem* ayrımı A. Marshall tarafından ilerisürülmüştür. A. Marshall'a göre üç türlü dönem vardır: *Çok kısa dönem* ya da *piyasa dönemi, kısa dönem, uzun dönem...* Örneğin herhangi bir mala aranımın arttığını varsayalım. Çok kısa ya da piyasa döneminde satıcı bu aranım artışını karşılayamaz, elindeki stokla piyasaya girmiştir ve sadece o stoku satmaktan başka hiçbir şey yapamayacaktır, yeni mal sağlayıp piyasaya getirmek için zaman yoktur. Demek ki çok kısa süreli olan bu piyasa döneminde pazar satıcısı bile stokunda bir değişiklik yapamayacağı gibi o malı üreten firma üretiminde hiçbir değişiklik yapamaz. Kısa dönemde firma tesisatını aranım artışına uyduracak kadar büyütemez, ama üretimini mevcut tesisatıyla bir dereceye kadar artırabilir. Ne var ki bu dönemde de mevcut firma tesisatını genişletip aranıma uyamayacağı gibi bu aranım artışını gören yeni firmalar da üretime katılamazlar. Uzun dönemdeyse hem firma tesisatını genişletebilir, hem de yeni firmalar o kârlı üretim alanına katılabilirler. Bir başka deyişle ve firma açısından çok kısa dönem firmanın piyasada olup bitenlerden haberi olmadığı bir dönem, kısa dönem sabit faktörlerle iş görmek zorunda bulunduğu bir dönem, uzun dönemse sabit faktörlerini de dilediği gibi değiştirebileceği bir dönemdir. Uzun dönemde sürüm, aranım değişmelerine uydurulur. *Bk.* Kısa dönem.

UZUN KONJONKTÜR DALGASI *(Os., Fr., Al., İng.* Trend) Uzun süreli konjonktür dalgası... İngilizcedir ve *uzanmak (Os.* İmtidat) anlamındadır. Bu gibi uzun süreli konjonktür dalgalanmalarına *trend* denildiği gibi *seküler dalgalanmalar* da denir. Bu dalgaların 30-50 yıl sürdüğü genellikle kabul edilmektedir. Kimi çeviricilerimiz *trend* deyimini *uzun süreli eğilim (Os.* Meyil) deyimiyle de çevirmektedirler. *Bk.* Konjonktür.

Ü

ÜCRET *(Os.* Ücret, *Fr.* Salaire, *Al.* Lohn, *İng.* Wage) Emekgücünün satın alınması karşılığında verilen para... *Emekgücü fiyatı*'nı dilegetirir. *Ücret* karşılığında emek değil, emekgücü satın alınır. Emekgücünün değeri de, başkaca herhangi bir mal gibi, üretimi için gerekli emek miktarıyla belirlenmiştir. Bundan ötürüdür ki ücret, bu gücün yeniden kazanılması için beslenme, giyim, konut vb.'na yapılması gerekli harcamaların toplamıdır. Daha açık bir deyişle, ücretli, geçinebilmelidir ki ertesi günü yeniden çalışacak gücü elde etsin ve çalışabilsin. Tarihsel olarak ücretin evriminde Jacques Lacour-Gayet, hemen hiçbir değişiklik olmadığına dikkati çekmektedir: "Günümüzde verilen ücretle İ.Ö. 2000 yılında verilen ücret aynıdır. Günümüzde bir orakçının eline geçen ücretle alabileceği buğday miktarı, İ.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'daki tarım işçilerine verilen buğday miktarına eşittir" *(Le Roi Bilalama,* s. 4). Bu eşitlik, emekgücüyle geçinene verilen ücretin, *asgarî geçim seviyesi* denilen yaşamak için gerekli ve zorunlu *en az para*nın çevresinde dönüp dolaştığını dilegetirir. Diyalektik ekonomicilere göre Çinli bir işçi emekgücünü yeniden kazanabilmek için en az bir tabak pirince ihtiyaç gösterirken İsviçreli bir işçi en az üç tabak pirince ihtiyaç gösterebilir; onları eşitleyen, en azın miktarı değil, emekgüçlerini yeniden kazanabilmeleri için her çağda ve her ülkede gerekenin en azıyla yetinmek zorunda bulunmalarıdır. Bundan ötürüdür ki hiçbir *ücretli (Fr.* Salarié) emekgücünü satarak geçinme zorunluğundan kurtulamaz ve kendisine piyango çıkması ya da yakışıklılığından ötürü patronun kızının kendisine gönül vermesi gibi olağanüstü durumlar dışında refaha kavuşamaz. Araştırmacı G. Espinas bu olanaksızlığı şöyle anlatır: "Ücretlilerin durumlarını düzeltebilmeleri imkânsızdır. Çünkü bağımsızlığa kavuşabilmek ancak daha çok para kazanmakla mümkündür. Patronun işçisine ödediği ücret, onun sadece hayatta kalabilmesini ve kendisine para ödeyen adamın hizmetinde devam etmesini sağlayacak bir miktarla sınırlanmıştır. Demek ki, eski efendisinin egemenliğinden kurtularak onunla rekabet etmesine imkân yoktur" *(Les Origines du Capitalisme,* c. I, s. 165). Bu gerçeği anamalcı liberaller de görmüşler ve *ücretle kâr ters orantılıdır,* yani ücret ne kadar azalırsa kâr o kadar artar (Ricardo) demişlerdir. Üc-

retliyi *proleter* kılan, anamalcılığın bu temel ve zorunlu yasasıdır *(Bk.* Emekçi). Emekgücü sürümü ve aranımındaki değişiklikler, eşdeyişle sürüm-aranım yasası, öteki malların değerini belirlemediği gibi, emekgücü malının değeri olan ücreti de belirlemez. Sürüm ve aranım, bir malın ancak piyasa fiyatının geçici dalgalanmalarını gösterir; bir malın fiyatının o malın gerçek değerinin altına neden düştüğünü ya da gerçek değerinin üstüne neden çıktığını açıklar, ama o malın gerçek değerinin ne olduğunu açıklamaz *(Bk.* Değer). Büyük ekonomici David Ricardo, *The Principles of Political Economy* adlı yapıtında *ücretler mal fiyatlarını belirler* saçmasını da çürütmüştür *(Bk.* Cehennem çemberi kuramı). Bütün malların değerini olduğu gibi emekgücü malının değeri olan ücreti de belirleyen, onun yeniden üretimi için gerekli emek miktarıdır. Bundan ötürüdür ki ücret, emekgücünün muhafazası ve yeniden kullanılabilmesi için gerekli mal ve hizmetlerin değerine eşittir. Kısacası ücret, emekgücünün değeridir. Oysa anamalcı ekonomide bu, emeğin değeriymiş gibi gösterilir. Ücret emeğin değeri ya da fiyatı olsaydı anamalcı üretimde artık-değer eşdeyişle kâr gerçekleşmezdi *(Bk.* Gerekli emek, Emekgücü). Ücret, anamalcı üretimin temelidir. Bu yüzden klâsik liberallerin Smith ve Ricardo gibi büyük ustalarından başlayarak çeşitli anlayışlara bağlı ekonomicilerce en önemli inceleme konularından biri olmuştur. Liberal ekonomiciler ücretin genellikle âdil ve yeterli olması gerektiği üstünde durmaktadırlar. Bunların karşısında yer alan toplumcu ekonomicilerse anamalcı üretimi geliştiren her yeniliğin ücret oranını düşürdüğünü ilerisürerler. Toplumcu ekonomi anlayışının savına göre emeğin verimliliğini artıran yeni makineler, keşifler, icatlar ücret oranını gittikçe düşürmektedir. Yani en az geçime yetecek para, örneğin 1880 yılında 5 lirayken 1952 yılında 50 liraya yükselmiş olabilir, ama sanâyideki sâfî hâsılaya göre ücretlerin payı gittikçe düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin resmî istatistikleri bunu açıkça göstermektedir: 1880 yılında elde edilen 100 liralık değerde ücretin payı 48 lirayken (ya da başka bir deyişle, 100 liralık bir değer üretimine 48 lira verilirken) 1890 yılında aynı değere karşı ücret 45 liraya, 1899 yılında 40 liraya, 1909 yılında 39 liraya, 1939 yılında 36 liraya, 1952 yılında 35 liraya düşmüştür *(Bk. U. S. Department of Commerce, Historical Statistics of the U.S.A.* 1789-1939; Statistical Abstract *U.S.A.* 1958). Bu istatistikte açıkça görüldüğü gibi, ücretin para diliyle

yükselmiş bulunması, gerçekte işgücü fiyatının düşmesine asla engel değildir. Örneğin bir işçinin eskiden bir saatte harcadığı emekgücünü yarım saatte harcamasını gerektiren yeni bir üretim yöntemi uygulayarak emeğin veriminin artırıldığını düşünelim. Bu halde işgücünün yeniden üretilmesi için gerekli tüketim maddeleri ihtiyacı da iki katına çıkacak ve işçiye bu yüzden iki kat ücret verilmesi gerekecektir. Oysa ücret iki kat değil, diyelim yüzde 50 artırılmıştır. Demek ki ücret artmış olmakla beraber emekgücünün fiyatı düşmüştür, bu işçinin eskiden 10 lira ücret aldığını varsayarsak şimdi 20 lira alması gerekirken 15 lira almaktadır. Bu demektir ki yüksek ücretler, gerçekte, daha büyük kârlar sağlayan düşürülmüş ücretlerdir. İstatistikler gelişmiş sanâyilerde artık-değer oranının 1880'lerde yüzde 100'ken 1960'larda yüzde 200'ü aştığını göstermektedir *(Bk.* Artık-değer). Ücret, klâsik ekonomide, çeşitli açılara göre çeşitli biçimlerde sınıflandırılmış ve malsal ücret, parasal ücret, nominal ücret, işle ölçülen ücret, zamana göre ücret, parça başına ücret, götürü ücret, primli ücret, kâra katılma biçiminde ücret vb. birbirlerinden ayırdedilmiştir. Ne var ki bütün bu biçimlerde ücretin niteliği aynıdır. *Bk.* Kâr, Gerekli emek, Ücret kuramları, Emekgücü, Emekçi, Emek, Artık-değer.

ÜCRET ENFLÂSYONU *(Os.* Ücret enflâsyonu, *Fr.* Inflation de salaire) Artan ücretlerin mâliyetleri artırarak fiyatların yükselmesini doğuracağı savı... Metafizik ekonominin yanlış ve bilimdışı savlarından biridir. Gerçekte ücretlerin artması mâliyeti artırmaz, ücretleri ödemek için karşılıksız para basıp piyasaya değersiz para çıkarılması fiyatları artırır ki bunun da ücretin yapısıyla hiçbir ilgisi yoktur. *Bk.* Cehennem çemberi kuramı, Enflâsyon, Ücret, Artık-değer.

ÜCRET ESNEKLİĞİ *(Os.* Ücret elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité des salaires, *Al.* Lohnflexibilitaet, *İng.* Wage flexibility) Ücretlerin ekonomik koşullara göre alçalıp yükselmesi... *Bk.* Ücret.

ÜCRET FARKLILIĞI *(Os.* Ücret tefriki, *Fr.* Discrimantion des salaires, *Al.* Lohndifferenzierung, *İng.* Wage discrimination) Cinsiyet, yaş, yetenek açılarından farklı işçilere farklı ücretler verilmesi... *Bk.* Ücret.

ÜCRET FONU *(Os.* Ücret fonu, *Fr.* Fonds des salaires, *Al.* Lohnfonds, *İng.* Wage funds) Ücretlere ayrılan anamal... Papaz Malthus'un ünü oranında bilimdışı nüfus kuramından yola çıkan ve onun ücreti nüfusa bağlayan görüşünü geliştiren klâsik ekonomiciler, özellikle John Stuart Mill, *ücret fonu* kavramından *ücret fonu kuramı*'nı çıkarmışlardır. Bu kurama göre, ücret, ücretlerin ödenmesine ayrılan anamalın işçi nüfusuna bölünmesiyle elde edilen sayıdan başka bir şey değildir. Diyelim bir ülkede 5000 liralık bir anamal vardır, bu anamalın 1000 lirası ücretlere ayrılmıştır. Eğer bu ülkede 100 işçi varsa her birine 10 lira, 200 işçi varsa her birine 5 lira ücret düşer. Ücret, bundan kırk para fazla olamaz. Öyleyse ücretin artabilmesi için işçilerin bir an önce ölmeleri ve sayılarının azalması gerekir. Toplumun refahını insan ölümlerine bağlayan bu görüş, diyalektik olmayan ekonomi anlayışının tipik örneklerinden biridir. Bu sav, işçi piyasasında sürüm-aranım yasasını uygulamakla bilimsel olmak iddiasını taşımaktadır. Bu kuramda işçi aranımını ücret fonu, işçi sürümünü de işçi sayısı temsil eder. Mill'e göre ücret fonunu artırmak mümkün değildir, işçiler de Malthus'ün dilediğince ölüp gitmediklerine göre ücret seviyesinin gittikçe azalması kaçınılmazdır. *Bk.* Ücret, Gerekli emek.

ÜCRET İNDİRİMİ *(Os.* Tenzili ücret, *Fr.* Baisse des salaires, *Al.* Lohnermaessigung, *İng.* Wage reduction) Ücretlerin düşürülmesi... Liberal Ricardo'nun anlayışına göre ücreti mümkün olduğu kadar düşürmek anamalcı ekonominin temel ve kaçınılmaz zorunluğudur. Çünkü ücretle kâr ters orantılıdır. Birçok anamalcı ekonomiciler işsizliği gidermek için ücretlerin düşürülmesini önermişlerdir. Pigou, Cannan gibi ekonomicilerin önderlik ettikleri bu görüş, ücret fonu kuramı anlayışına dayanır. John Maynard Keynes gibi ünlü anamalcı kuramcılar da bu anlayışa değer vermekte, ancak ücret indiriminin fiyatları da düşüreceğini ve bundan ötürü gerçek bir ücret indiriminin sağlanamayacağını ileri sürerek işsizliğin önlenmesinde bu öneriyi yetersiz bulmaktadırlar. *Bk.* Ücret, Ücret fonu.

ÜCRET KURAMLARI *(Os.* Ücret nazariyeleri, *Fr.* Théories des salaires, *Al.* Lohntheorien, *İng.* Wage theories) Ücretin yapısını ve belirlenme koşullarını inceleyen kuramlar... Ücretin yapısı ve nasıl belirlendiği klâsik ekonomide liberal okuldan beri araştırma konusu olmuş ve birçok ekonomicilerce incelenmiştir. Liberaller bu konuda genellikle sürüm-aranım yasasına ve Malthus'ün nüfus yasasına dayanmışlardır. Bu kuramlar, bütün güçsüzlüklerine rağmen, ücretlinin mal niteliğini

açık seçik ortaya koymaktadırlar. Eşdeyişle bu kuramlarda ücretlinin ücreti, tıpkı bir malın fiyatı gibi ele alınmaktadır. Nasıl bir malın fiyatı onun yeniden üretimi için gerekli paraysa, bir ücretlinin ücreti de onun yeniden üretimi için gerekli paradır. Örneğin Ricardo, "doğal ücret, işçilerin, sayıca artmaksızın ve azalmaksızın, yaşama ve üremelerine imkân veren bir fiyattır" der (*The Principles of Political Economy*, c. I, s. 93, Cambridge University Press, 1951). Bu anlayış, diyalektik ekonomide gün ışığına çıkarılmış ve ücret gerçek anlamında tanımlanmıştır. Metafizik yapılı ücret kuramlarının başlıcaları ilgili başlıklarda açıklanmış bulunmaktadır. *Bk.* Ücret, Doğal ücret kuramı, Ücret fonu, Tunç yasası, Gerekli emek.

ÜCRETLİ *(Os.* Ecir, *Fr.* Salarié) Ücret karşılığında emekgücünü satan ya da kiralayan insan... Başlıca ücretliler emekçilerdir. Ne var ki tüm ücretliler emekçilerle özdeşleştirilemez. Subay, bilim adamı, memur, öğretmen, yazar, müzikçi vb. gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmış bulunan birçok aydınlar da belli bir ücret karşılığında çalışırlar. *Bk.* Ücret.

ÜCRETLİ EMEK *(Os.* Ücretli mesâi, *Fr.* Travail salarié) Ücret karşılığında satılan çalışma... Diyalektik ekonomi terimidir. Diyalektik anlayışa göre *ücretli emek*, anamalın varlık koşuludur. Ücretli emek var olmadan anamal var olamaz. Ücretli emeğin var olması için de emeğin her şeyden önce özgür olması gerekir. Nasıl kölenin bulunmadığı yerde efendi de bulunamazsa ücretli emekçilerin bulunmadığı yerde de anamal ve anamalcılık bulunamaz. *Bk.* Özgür emek, Anamal, Anamalcılık, Mülkiyet.

ÜCRETLİLİK *(Os.* Ecirlik, *Fr.* Salariat) Ücretlinin niteliği... Ücret verenin niteliğini dilegetiren *patronluk (Fr.* Patronat) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Ücretli.

ÜÇ ETMEN KURAMI *(Os.* Üç âmil nazariyesi, *Fr.* Théorie des trois facteurs) Değeri emek, anamal ve toprak olmak üzere üç etmenin meydana getirdiğini ilerisüren kuram... Fransız ekonomicisi J. B. Say (1767-1832) tarafından ilerisürülmüştür: *Üç faktör nazariyesi* adıyla da anılır. *Bk.* Emek, Anamal, Toprak.

ÜÇLER *(Os.* Üçler, *Fr.* Les Trois, *Al.* Die Dreier, *İng.* The Three) Ortak Pazar'a sonradan giren Danimarka, İrlanda ve İngiltere'ye verilen ad... Daha sonra buna Norveç'i de katarak *dörtler (Fr.* Les Quatres, *Al.* Die Vierer, *İng.* Group of Four) denilmiştir. Belli bir gelişme süresinden sonra alınması kararlaştırılan Türkiye'yle Yunanistan'a da *ikiler (Fr.* Les Deux, *Al.* Die Zweier, *İng.* The Two) deniyor. Ortak Pazar'ı kuran Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a *altılar (Fr.* Les Six, *Al.* Die Sechser, *İng.* The Six) adı verilmektedir. *Bk.* Ortak Pazar.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA *(Os.* Üçüncü dünya, *Fr.* Tiers-monde, *İng.* Third world) Gerikalmış ülkelerin tümü... Batı ve Doğu bloklarının dışında kalan bütün gerikalmış ülkeler bu adla adlandırılmıştır. Amerika'nın liderliği altında bulunan Batı blokuyla Rusya'nın liderliği altında bulunan Doğu blokunun dışında kalan bu üçüncü dünya blokunun büyük çoğunluğu Afrika'nın geribıraktırılmış ülkeleridir. *Üçüncü dünya* deyimi ilk kez Bandung Konferansı'nda kullanılmıştır. Deyimin bu gerçek anlamında, ideolojik ayrım gözetilmediği halde, bu topluluğa katılmak için Amerika ve Rusya bloklarına bağlı olmamak koşulu vardır. Bu anlamda. geribıraktırılmış ülkelerin bir bölümü *üçüncü dünya* teriminin kapsamı dışında kalmıştır. 1955 yılında (18-24 Nisan) Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan konferansa 29 Afrika ve Asya ülkesi katılmış ve büyük sanâyi ülkelerinin ve onların kurdukları blokların baskısından kurtulmak için aralarında ekonomik iş ve güçbirliği yapılması kararına varılmıştı. Üçüncü dünya ülkelerine *yansız ülkeler* (tarafsızlar) ya da *bağlantısızlar* da deniyor. Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Dr. Özer Ozankaya, *üçüncü dünya* deyimini şöyle tanımlamıştır: "Sömürgeci devletlere ve genel olarak günümüz dünyasındaki büyük güçlere karşı uluslararası düzeyde aralarında bir ölçüde dayanışma gerçekleştirilmiş bulunan Asya, Afrika, Güney Amerika'nın gerikalmış devletlerinin tümü". *Bk.* Azgelişmişlik.

ÜÇÜNCÜ KESİM *(Os.* Üçüncü kısım, *Fr.* Secteur tertiaire) Tarım ve sanâyi sektörlerinin dışında kalan tüm ticâret ve hizmetler sektörü... Bu deyim bankacılık, sigortacılık, ulaştırma, sağlık hizmetleri, eğlence sanâyii ve hizmetleri, turizm, borsacılık vb. gibi birinci ve ikinci sektörlerin dışında kalan tüm ticâret ve hizmetleri kapsar.

ÜÇÜNCÜ PAZAR *(Os.* Üçüncü piyasa, *Fr.* Troiséme marché, *İng.* Third market) Resmî borsa dışındaki borsa... Özellikle Amerikan borsalarında işlem masraflarının büyük oluşu 1961 yılında resmî borsaların dışında hisse

senedi, tahvil, bono vb. alımsatımını doğurmuştur. *Bk.* Borsa.

ÜÇÜNCÜ SANÂYİ DEVRİMİ *(Os.* Üçüncü sanâyi inkılâbı, *Fr.* Troisiéme révolution industrielle) Nükleer enerjiye ve elektronik makinelere dayanan sanâyi devrimi... Buhar makinesine dayanan *birinci sanâyi devrimi,* elektrik ve akaryakıtla çalışan makinelere dayanan *ikinci sanâyi devrimi* deyimleri karşılığında kullanılır. Sanâyiin bu üçüncü devrimi 1940 yılından beri gelişmektedir. *Bk.* Sanâyi devrimi.

ÜÇÜNCÜ TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ *(Os.* Üçüncü içtimâî taksimi âmâl, *Fr.* Troisiéme division du travail sociale) Üretime katılmayan tüccâr sınıfının doğmasıyla meydana gelen işbölümü... Tarım ve çobanlık ayrımına dayanan *birinci toplumsal işbölümü,* zanaatçılığın belirmesi ve bunlardan ayrılmasıyla gerçekleşen *ikinci toplumsal işbölümü* deyimleri karşılığında kullanılır. *Bk.* İşbölümü.

ÜLKEDIŞI *(Os.* Hâricez memleket, *İng.* Off shore) Anavatanın dışında girişilen ekonomik işlemler ve harcanan paralar... İlkin Marshall Plânı'nda yer almış bir deyimdir, İngilizce deyimin sözcük anlamı *kıyıların ötesinde* demektir. Örneğin Amerikan parasıyla Amerika dışında NATO için yapılan siparişlere *Off -shore sipârişler* adı verilmektedir.

ÜLKÜCÜ TOPLUMCULUK *(Os.* Mefkûreci sosyalizm, *Fr.* Socialisme idéaliste) Bilimdışı toplumculuk ülküleri... *Düşçü* ya da *ütopyacı toplumculuk (Os.* Hayalci sosyalizm, *Fr.* Socialisme utopiste) bu adla da anılır. Özel olarak Saint-Simonculuğu dilegetirir. Genel anlamda Fourier, Robert Owen, Louis Blanc, Proudhon vb. gibi bilimsel olmayan toplumculuk anlayışları bu adla anılır. Çünkü bütün bu düşünürler toplumculuğu, bilimsel olarak değil, bir ülkü olarak düşünmüşler ve düşçü tasarımlarla çözümlemeye çalışmışlardır. Buradaki *ülkücü* deyimi, *bilimsel olmayan (Os.* Gayrı ilmî, *Fr.* Non-scientifique) anlamındadır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Saint-Simonculuk, Proudhonculuk.

ÜLKÜSEL PARA *(Os.* Mefkûrevî para, *Fr.* Monnaie idéale, *Al.* Ideales Geld, *İng.* Ideal money) Değeri sâbit fiyatlarla dilegetirilen hesap parası... James Steuart *kaydî para*'yı, John Stuart Mill altına çevrilemeyen ödeme araçlarını bu deyimle dilegetirmişlerdir. *Bk.* Para.

ÜLTRA-EMPERYALİZM *(Os.* Ültra-emperyalizm, *Fr.* Ultra-impérialisme) Emperyalizm çelişkilerine son vereceği ilerisürülen dünya tekeli... Alman iyileştirmecisi Karl Kautsky tarafından ilerisürülmüştür. *Süper-emperyalizm* de denir. Kautsky'ye göre bütün dünya emperyalizmleri birleşerek tek bir dünya tekeli meydana getirecekler ve böylelikle emperyalizmin bütün çelişkilerine son vereceklerdir. Artık tekeller arası rekabet de son bulacağından savaşların hiçbir değeri kalmayacaktır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bu sav tümüyle bilimdışıdır. Kaldı ki bilimsel olarak Kautsky'nin bu düşünün gerçekleşmesi olanaksızdır, çünkü anamalcılığın temel gelişme yasası *eşit olmayan gelişme yasası*dır. Emperyalizmin büyük kârı, çeşitli emperyalist ülkelerin aynı hızla gelişmemelerindendir. Bu yüzden emperyalist ülkeler arasındaki rekabet ve mücadele gittikçe hızlanmaktadır. *Bk.* Emperyalizm, Anamalın organik bileşimi.

ÜRETİCİ *(Os.* Müstahsil, *Fr.* Producteur, *Al.* Produzent, *İng.* Producer) Değer üreten... Diyalektik ekonomi dilinde *emekçi*'yi, anamalcı ekonomideyse anamalcıyla birlikte girişimciyi (müteşebbisi) ve görevleri ne olursa olsun üretimde çalışan tüm ücretlileri dilegetirir. Diyalektik ekonomi dilinde bu ücretlilerin bir bölümüyle memurlar, deyimin kesinlikle kapsamı dışındadır. *Üretici* deyimi, diyalektik ekonomide şöyle tanımlanmıştır: Üretici olabilmek için *kollektif emekçinin bir organı olmak ve üretimde gerekli bir işlevi yerine getirmek* gerekir. Bundan ötürüdür ki, örneğin bir iplik fabrikasında bizzat iplik dokumadıkları halde hammadde taşıyan hamal, malı bir yerden öbür yere ulaştıran fabrika kamyonu şoförü vb. da *üretici,* eşdeyişle emekçidir. Buna karşı fabrikanın hesaplarını tutan muhâsebeci üretici değildir, çünkü kollektif emekçinin bir organı olmadığı gibi üretim için gerekli bir işlevi de yerine getirmemektedir (Muhâsebe hesapları, üretimle değil, anamalcıyla ilgilidir). *Bk.* Emekçi, İşçi, Üretici emek, Artık-değer, Üretim, Değer.

ÜRETİCİ ANAMAL *(Os.* Müstahsil sermâye, *Fr.* Capital productif) Para durumundan çıkıp üretim araçları ve emekgücüne dönüşen anamal... Artık-değer üretimi için kullanılan anamal, *üretici anamal*'dır. Artık-değer üretiminde kullanılmayan anamal, örneğin ticâret anamalı, *üretici olmayan anamal (Os.* Gayrı müstahsil sermâye, *Fr.* Capital non-productif)' dır. *Bk.* Anamal, Tecim anamalı.

ÜRETİCİ EMEK *(Os.* Müstahsil sây, *Fr.* Travail productif) Değer yaratan emek... *Değer yaratmayan emek*'i dilegetiren *üretici olmayan*

emek (Os. Gayrı müstahsil sây, *Fr.* Travail non-productif) deyimi karşılığında kullanılır. Bu ayrımı ilkin liberal ekonomici Adam Smith yapmıştır. Adam Smith'e göre *üretici emek,* maddî ürünler üreten emektir ve ekonomik bir değer yaratmaktadır *(Bk.* Değer). Buna karşı *üretici olmayan emek* ya da *verimsiz emek,* maddî olmayan hizmetler üreten bir emektir ve ekonomik bir değer yaratmamaktadır. Şöyle ki: *"Verimli emek,* harcanırken, harcandığı nesnenin değerine değer katan emektir. Verimsiz emeğinse böyle bir etkisi yoktur" *(Bk. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations,* London 1930, 5. baskı, c. I, s. 313). Bu tanıma göre emek, bir nesne üstünde harcanacak, yani maddî bir ürün yaratacak ve harcanırken de o ürüne maddî değer ekleyecektir. Emek, ancak bu halde *verimli* ya da *üretici* olabilir. "Üretici olmak için işe bizzat karışmak gerekli değildir, kolektif emekçinin bir organı olmak ve üretimde gerekli bir fonksiyonu yerine getirmek yeter". Smith'in ilerisürdüğü bu tanıma göre bir duvarcı ustası verimli emekçidir, ama bir doktor verimsiz emekçidir. Bu görüşü, *Cours d'Economie Politique* (1815) adlı yapıtında Adam Smith'e karşı eleştiren Rus ekonomicisi Heinrich Storch (1766-1835), bir doktorun da sağlık ürettiğini ve böylelikle maddî ürünlerin üretilmesine katkıda bulunduğunu, üretici sayılması gerektiğini ilerisürmüştür. Storch'un bu savı şöyle eleştirilmiştir: "Evet, bir doktor sağlık, ama aynı zamanda da hastalık üretir. Tıpkı hastalığın doktorları, ahlâksızlığın ahlâkçıları ürettiği gibi... Ama bütün bunlar maddî olmayan ürünler ürettikleri halde maddî ürünler, yani üretici emekçilerin ürettikleri ürünleri tüketirler" *(Theorien über der Mehrwert,* s. 376-384). *Bk.* Emek, Üretici, Üretim.

ÜRETİCİ GÜÇLER *Bk.* Üretim güçleri.

ÜRETİCİ İŞ *Bk.* Üretici emek.

ÜRETİCİ OLMAYAN ANAMAL *Bk.* Üretici anamal.

ÜRETİCİ OLMAYAN EMEK *Bk.* Üretici emek.

ÜRETİCİ RANTI *(Os.* Müstahsil irâdı, *Fr.* Rente du producteur, *Al.* Herstellergewinn, *İng.* Producer's surplus) Üreticinin malını satmaya hazır olduğu fiyattan daha üstün bir fiyata satması durumunda elde ettiği, satmaya hazır olduğu fiyatla sattığı fiyat arasındaki farktan doğan ek gelir... Farklı mâliyetlerde üretip aynı fiyata satanlarda, az mâliyetle çok mâliyet arasındaki farktan doğan geliri de dilegetirir. *Bk.* Tüketici rantı, Rant.

ÜRETİM *(Os.* İstihsal, *Fr., İng.* Production, *Al.* Produktion) İnsanın var olabilmesi için doğayı değiştirmesi ve doğayı değiştirirken kendini de değiştirmesi süreci... Üretim, insanın yaşayabilmesi için gerekli her türlü araç ve besinleri kendi işgücünü tüketerek doğadan elde etmesini dilegetirir. Bundan ötürü insanın varlık koşuludur. Bundan başka, insan yaşamının belirlenmesinde de temel etmendir. İnsanlar doğayla ilişki kurabilmek için zorunlu olarak birbirleriyle de ilişkiler kurarlar. Üretmek için doğayı değişikliğe uğratırken kendilerini ve dolayısıyla birbirlerini de değişikliğe uğratırlar. Toplumsal yapı bu değişikliklerle biçimlenir. İnsanlar üretim faaliyetleriyle belirlenen düşünceler edinirler; töreler, kurallar, dinler ve ideolojiler yaratırlar. Sonra, üretimle belirlenmiş olan bütün bu üstyapı kurumlarıyla gene doğayı, kendilerini ve birbirlerini değiştirirler. İnsanlık tarihi böylesine girift ve karşılıklı etkilerle belirlenen bir süreçte oluşur. Tarihsel süreçte hayvanlıktan insanlığa geçiş *üretim*le başlamıştır. Doğanın bütün varlıkları arasında üretebilen tek varlık, insandır. Demek ki *üretim,* her şeyden önce, insanca bir iştir. İnsanın varlık koşulu ve bundan ötürü temel niteliği de *üretici (Os.* Müstahsil, *Fr.* Producteur) olmaktır. İnsanlık tarihi, üretebilmek için gerekli iki koşulun, üretebilecek insanla üretilebilecek doğanın karşılaşmasıyla başlamıştır. Bu iki doğal varlığın, aralarında ilişki kurup birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebilmeleri ve geliştirebilmeleri için gerekli olan *üretim aracı*nın insan eliyle yaratılması *üretim*i gerçekleştirmiştir. Böylelikle doğa, var olduğundan beri ilk kez değişmeye ve değişirken kendisini değiştiren insanı da değiştirmeye başlamıştır. Doğa, insan ve âleti olmak üzere bu *üretim güçleri*nin karşılıklı etkileşmeleriyle gerçekleşen gelişimsel değişme, evrende yepyeni bir doğa, bir *insansal doğa* (kültür) yaratmış bulunmaktadır. Üretim hiçbir zaman bireysel olarak gerçekleştirilememiş ve daima toplumsal bir karakter taşımıştır, bundan ötürü de insanlar arasında kurulan ilişkiler zorunlu *üretim ilişkileri*dir. Bu ilk ve zorunlu ilişkiler zamanla dinsel, ahlâksal, siyasal, hukuksal vb. ilişkileri doğurmuştur. Demek ki tarih, temelde, insanların nasıl ürettiklerinin, eşdeyişle *üretim biçimleri*nin tarihidir. Bu tarihsel gelişmenin belli bir aşamasından insanların bir bölümü üretim araçlarını ellerine geçirerek insanların öbür bölümünü üretimden

yoksun bırakmışlardır. Nê var ki üretim araçlarına sahip olanlar, üretim araçlarından yoksun bıraktıklarını üretime girişmekten yoksun bırakırken kendilerini de üretim işinden kurtarmış oluyorlardı. Üretici ve bundan ötürü de tüketici olan insan, böylelikle, sadece *üretici* olanlarla sadece *tüketici (Os.* Müstehlik, *Fr.* Consommateur) olanlardan kurulu yeni bir toplum meydana getirmiştir. Köleci üretim düzeniyle oluşan bu sınıflı toplumda, kuşkusuz, üretici olanlar da ölmeyecek kadar ve üretim için gerekli emekgüçlerini koruyabilecek ölçüde tüketirler. Ama onları boğazı tokluğuna çalıştıran tüketiciler asla üretmezler. Üretim araçlarıyla üretim ilişkileri insanların *üretim tarzı*'nı belirler. Üretim tarzının sürekliliğinde üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uygunluğu şarttır. Oysa, üretim güçleri sürekli olarak gelişirken üretim ilişkileri eskir ve aralarındaki uygunluk bozulur. Bu uygunluğun yeniden meydana gelebilmesi için üretim tarzının değişmesi zorunludur. Bu zorunluk, toplumun da, doğa gibi, kendine özgü nesnel bir yasayla geliştiğini dilegetirir. Tarihsel özdekçiliğin meydana koyduğu *üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygunluğu yasası*, toplumsal gelişmenin temel yasasıdır. Ne var ki toplumun bu nesnel yasasına, doğanın nesnel yasalarına olduğu gibi, egemen olmak için onun bilincine varmak ve böylelikle onu insansal amaçlara koşmak şarttır. Üretim süreci, insanın doğayı değiştirmesi ve onu kendi gereksinimlerine uydurması çabasında toplumla doğa arasında bir etkileşim sürecidir. Bu süreç, toplumsaldır. Nasıl dil toplumdan ayrı olarak düşünülemezse, toplumdan ayrılmış bir bireysel üretim de öylece düşünülemez *(Bk.* Robenson). Üretim, toplumun varlık koşuludur. İnsan, doğanın kendisine verdikleriyle yetinemez. Nasıl soluduğu havayı bile kimi yerde ısıtıp kimi yerde soğutması gerekiyorsa öylece doğayı sürekli olarak değiştirip doğa yasalarını bilinçli olarak kendi amaçları doğrultusunda kullanmakla doğada bulunmayan şeyleri de üretir. Üretim, tüm insan yaşamının belirleyicisidir. Son çözümlemede, toplumda, tinselleri de içinde olan tüm öteki güçleri belirleyen tek güç üretimdir, nasıl üretiliyorsa öyle bölüşülür, öyle tüketilir ve öyle yaşanır. Üretimin sürekli olarak gelişmesi de nesnel bir zorunluktur. Bu zorunluk, insanların sayılarının ve bununla orantılı olarak gereksinimlerinin artmasından doğar. Üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin gelişmesi (bu gelişmedeki uygunluğun *üretim tarzı*'nı belirlemesi) de üretimin sürekli gelişmesi sonucudur. Üretim sürecinin tarihsel olarak ilk biçimi, üreticilerin sadece kendi gereksinimlerini karşılamak için gerçekleştirdikleri *doğal üretim (Os.* Tabiî istihsal, *Fr.* Production naturelle)' dir. Üretimin gelişmesi, giderek, bu doğal üretimi başkaları için üretme olgusuna dönüştürmüştür. İnsanlar doğayı üretirken, toplumsal ilişkilerini de üretirler. Küçük köylüler ve zanaatçıların kendi el emekleriyle pazar için yaptıkları üretim *yalın üretim (Os.* Basit istihsal, *Fr.* Production simple), üretim araçları sahiplerinin emekgüçlerini satın alarak üretim birimlerinde emekçi yığınlarına yaptırdıkları üretim *karmaşık üretim (Os.* Mûdil istihsal, *Fr.* Production complexe)'dir. Yalın üretim ikili bir ira taşır; Küçük köylülerle zanaatçıların kişisel emeklerine dayanmakla emekçilere, küçük köylülerle zanaatçıların kendi üretim araçlarına dayanmakla anamalcılara yaklaşır. Küçük köylülerle zanaatçıların bir yandan emekçilerle, öbür yandan da anmalcılarla çıkar birlikleri bundan ötürüdür. Doğal üretimin gelişmesiyle oluşan satış için üretim bir *yeniden üretim (Os.* Tekrar istihsal, *Fr.* Reproduction) sürecidir ki tüm ayrıntılarıyla açıklanmıştır, buna *mal üretimi (Os.* Metâ istihsali, *Fr.* Production marchande) de denir *(Bk.* Yeniden üretim). İnsanlar, insan olabilmek için, önce yaşayacak durumda olmalıdırlar. Yaşayacak durumda olabilmek için de yemek, içmek, ısınmak, barınmak; teksözle *üretmek* gerekmektedir. Demek ki üretim, insanın, ilk ve temel varlık koşuludur. İnsanlar doğanın verdikleriyle yetindikleri sürece *(Bk.* Toplayıcılık) bir hayvan yaşamı sürdürüyorlardı, üretime geçmekle insanlaştılar. *Bk.* Tüketim, Üretim araçları, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim güçleri, Üretim fiyatı, Yeniden üretim.

ÜRETİM ÂLETLERİ *(Os.* İstihsal âletleri, *Fr.* Instruments de production) Emek araçlarının emek nesnelerini doğrudan doğruya dönüşüme uğratan bölümü... *İş âletleri* ya da *emek âletleri (Os.* Mesâî âletleri, *Fr.* Instruments de travail) de denir. İnsanın üretebilmesi için *emek nesneleri (Os.* Mesâî maddeleri, *Fr.* Objets de travail) ve *emek araçları (Os.* Mesâî vâsıtaları, *Fr.* Moyens de travail) gerekir. Örneğin buğday üreteceğiz diyelim. Buğdayı üretmek için toprağımız ve tohumumuz (emek nesnesi), ayrıca bir de sabanımız (emek aracı) olmalı. Yoksa üretemeyiz. *Emek araçları* deyimi, âletler ve makineler gibi emek nesnelerini doğrudan doğruya (eşdeyişle, araçsız olarak) dönüşüme uğratan *üretim âletleri*'ni kapsadığı gibi binâlar, yollar, kanallar, taşıtlar vb. gibi emek nesnelerini dolaylı ola-

rak dönüşüme uğratan araçları da kapsar. Bundan ötürü *üretim âletleri* deyimi, emek araçlarının özgül bir bölümünü, emek nesnelerini dolaysız olarak etkileyen bölümünü dilegetirir. Üretim âletleri, avadanlıklar (duvarcının malası, dülgerin testeresi vb. gibi bir işi yapmada ya da onarmada kullanılan aygıtlar)' la makinelerden ibârettir. Bunlar, insanın emeğiyle emek nesnesi arasında dolaysız olarak iş görürler. Toplumun evrimiyle birlikte üretim âletleri de evrimleşir, sayıları ve türleri artar, nitelikçe zenginleşir. İlk insanların taş âletlerinden günümüzün gelişmiş makinelerine gelinceye kadar çok uzun bir tarihsel evrim süreci izlenmiştir. Üretim âletleri ilkin bireysel bir nitelik taşıyorlardı (eşdeyişle, bireylerce kullanılıyorlardı), bu uzun evrim süreci sonunda ve özellikle de anamalcı üretim düzeninde toplumsallaşmışlardır (eşdeyişle, birçok emekçilerin ortak emeğiyle kullanılabilmektedirler). Buna karşı, ilkin toplumun ortak malıydılar, bu evrim süreci sonunda bireysel mülkiyet altına girmişlerdir. *Emek araçları*'nın ve emek araçlarının bir bölümü olduğu *üretim araçları*'nın ve son çözümlemede üretim araçlarının da bir bölümü olduğu *üretim güçleri*'nin belli bir bölümü bulunan *üretim âletleri* (Daha açık bir deyişle; üretim âletleri emek araçlarının, emek araçları üretim güçlerinin bir bölümüdür), üretim güçlerinin en hızlı ve kesintisiz evrimleşen devrimci öğesidir. Bundan ötürüdür ki herhangi bir sosyo-ekonomik düzeni sürekli kılan *üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uygunluğu yasası* gereğince bu uygunluğu bozan ve üretim ilişkilerinin yavaş evrimini geride bırakarak yeni bir sosyo-ekonomik düzen dönüşümüne yolaçan en devrimci öğe (üretim güçlerinin en devrimci öğesi), *üretim âletleri*'dir. Bundan ötürüdür ki üretim âletlerinin evrimi, toplumsal gelişmenin temel itici gücüdür. Üretim âletlerinin evrimiyle toplumun evrimi, karşılıklı bir etkileşim içindedirler; toplumun evrimi üretim âletlerini geliştirirken üretim âletlerinin gelişmesi de toplumu geliştirir. *Bk.* Üretim, Üretim araçları, Üretim güçleri.

ÜRETİM ANARŞİSİ *(Os.* İstihsal hercümercî, *Fr.* Anarchie de la production) Tüketimle üretimin bir plânla uyuşturulamamasından doğan üretimsel kargaşa... *Plânlı üretim* deyimi karşılığında kullanılır. Üretim başsızlığı ya da kargaşası (anarşisi) deyimi, *üretim bunalımı* ya da ekonomik anlamda *bunalım* deyimleriyle anlamdaştır. Belli ölçülerde, pazar için üretim yapan toplumların tümünde gerçekleşmiştir. *Bk.* Bunalım, Plânlama.

ÜRETİM ARACI *(Os.* İstihsal vâsıtası, *Fr.* Moyen de production) Üretim yapabilmek için gerekli araç... İnsanlar üretim aracını doğada hazır buldular. Toprağın kendisi bizzat bir üretim aracıydı. Sonra, taş ve sopa gibi doğada buldukları hazır üretim araçlarını kullandılar. Bu buluşlar insan toplumunu geliştirdi, ne var ki toplum gelişince bu doğal araçlar yetmedi. O zaman araç üretmeye başladılar. "Üretim aracı, daha şimdiden emek ürünü olduğuna göre, eşdeyişle mülkiyete temel olan öğe emek tarafından yaratıldığına göre komün, ilkel biçimiyle kalamazdı. Bu mülkiyet biçiminin dayandığı komün, daha şimdiden üretilmiş ikincil bir şey olarak, yoktan varedilmiş bir şey olarak, emekçinin kendisi tarafından yaratılmış bir şey olarak görünmektedir". *Bk.* Üretim araçları, Mülkiyet, Üretim.

ÜRETİM ARAÇLARI *(Os.* İstiksal vâsıtaları, *Fr.* Moyens de production, *Al.* Produktionsmittel, *İng.* Means of produktion) İnsanın üretime geçebilmesi için gerekli bulunan araçların tümü... İnsan emeğinin üretime girişebilmek için muhtaç bulunduğu *emek nesneleri (Al.* Arbeitsgegenstand)'yle *emek araçları (Al.* Arbeitsmittel)'nı kapsar. İnsanın üretime başlayabilmek için her şeyden önce emeğiyle etkileyip değiştirebileceği nesnelere ihtiyaç vardır. Bu nesnelerin başında insan eli değmemiş ilkel biçimiyle doğa gelir. Doğanın ayırt edici özelliği insandan bağımsız oluşudur. İnsan doğayı üretmemiş, tersine, onun bağrından çıkmakla kendi varlığının önkoşulu olarak hazır bulmuştur. Doğa, bir üretim nesnesi olarak bizzat hazır bulunduğu gibi taş, sopa vb. gibi ilk emek araçlarını da bağrında hazır bulundurmaktadır. Ne var ki bütün bu nesne ve araçlar bir dereceye kadar yeterlidir. Üretim, bu ilkel yapısıyla belli bir aşamaya eriştikten sonra özel olarak hazırlanmış emek ya da üretim nesneleriyle özel olarak hazırlanmış emek ya da üretim araçlarını gerektirir. Bu gelişme aşamasından sonra gerekli emek nesneleri ve emek araçları insan tarafından üretilmiştir, eşdeyişle bu nesne ve araçlar da artık insansal üretimin ürünü olmuşlardır. Artık insan daha gelişmiş bir üretime girişebilmek için mâden, pamuk, iplik vb. gibi emek nesneleriyle balta, kürek, saban vb. gibi emek araçlarını bizzat üretmeye başlamıştır. İnsan, kendisi tarafından üretilen ilk *iş âleti (Fr.* Instrument du travail)'ne böylelikle sahip olmuştur. Bundan ötürü insan "âlet yapan hayvan" olarak tanımlanır. İnsanın doğaya karşı, elleri ve dişleriyle yaptığı amansız

ilkel mücadelenin sonucu olan bu nitelik, insanı insan eden bir niteliktir. Gittikçe gelişmekte olan üretim, nesnelerle âletlerden başka araçları da gerektirmiş; binâlar, yollar, kanallar, köprüler, taşıtlar vb. yapılmıştır. İşte, insanın derece derece gelişen üretimi için gerekli bütün bu araçların tümü, *üretim araçları* deyimiyle dilegetirilir. Görüldüğü gibi, insan doğayı *teknik dönüşüm* (üretim)'e uğratmak için başta doğanın kendisi olmak üzere, *dayanıklı ve dayanıksız,* birçok *araçlar* kullanmıştır. *Üretim araçları* deyimi, bu genel anlamının dışında özel olarak da sadece dayanıklı, eşdeyişle bir kullanışta tükenmeyen araçları dilegetirir. Demek ki çok önemli terimler olarak, emek nesnelerini doğrudan doğruya etkileyerek dönüşüme uğratan *üretim âletleri*'yle *(Bk.* Üretim âletleri) emek nesnelerini dolaylı olarak dönüşüme uğratan binâlar, yollar, taşıtlar gibi üretimsel etkenler *emek araçları*'nı *(Bk.* Emek araçları) oluşturur; emek araçlarıyla *emek nesneleri (Bk.* Emek nesneleri) *üretim araçları*'nı oluşturur; üretim araçlarıyla onları kullanacak olan insan ve bilgisi *üretim güçleri*'ni *(Bk.* Üretim güçleri) oluşturur; üretim güçleriyle *üretim ilişkileri (Bk.* Üretim ilişkileri), *üretim tarzı*'nı *(Bk.* Üretim tarzı) oluşturur; üretim tarzı da *toplumsal-ekonomik oluşum*'u *(Bk.* Toplumsal-ekonomik oluşum) gerçekleştirir. Bu terimlerin her biri, kendinden önceki tüm terimleri kapsar ve içerir. *Üretim araçları* deyiminin karşısında *tüketim araçları (Os.* İstihlâk vâsıtaları, *Fr.* Moyens de consommation) deyimi yer alır. Ama bu iki deyimi birbirinden ayıran işlevsel bir ölçüttür: Kasaplık öküz tüketim aracıdır ama sabana koşulan öküz üretim aracıdır, evi aydınlatan elektrik üretim aracıdır ama makineyi çalıştıran elektrik tüketim aracıdır. *Bk.* Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim tarzı, Üretim.

ÜRETİM ARAÇLARI ÜRETİMİ *(Os.* İstihsal vâsıtaları istihsali, *Fr.* Production des moyens de production) İnsanın üretim yapabilmesi için gerekli araçların üretilmesi... *Tüketim araçları üretimi (Os.* İstihlâk vâsıtaları istihsali, *Fr.* Production des moyens de consommation) deyimiyle birlikte diyalektik ekonominin en önemli terimlerindendir. Toplumsal üretimi bu iki kesime ayırmadıkça yeniden üretim yasalarının açıklanması olanaksızdır. Üretim araçları üretimine *birinci kesim,* tüketim araçları üretimine *ikinci kesim* denir. *Bk.* Birinci kesim, İkinci kesim, Yeniden üretim, Bunalım, Üretim araçları.

ÜRETİM ARTIĞI *(Os.* İstihsal fazlası, *Fr.* Surproduit) Toplumsal ürünün, üreticilerin tüketiminden artan bölümü... *Artık-ürün (Al.* Mehrprodukt) de denir. *Bk.* Ürün.

ÜRETİM BİÇİMİ *(Os.* İstihsal şekli, *Fr.* Forme de production, *Al.* Produktionsformen, *İng.* Form of production) Üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin tarihsel olarak oluşturdukları ve geliştirdikleri üretim düzeni... Bu deyim, belli bir anlamda *üretim yöntemi (Os.* İstihsal tarzı, *Al.* Produktionsweise) belli bir anlamda *toplumsal-ekonomik oluşum (Os.* İçtimâî ve iktisâdî taazzuv, *Al.* Ökonomische Gesellschaftsformation) belli bir anlamda da *yaşama yöntemi (Os.* Hayat tarzı, *Al.* Lebensweise) deyimleriyle anlamdaş olarak da kullanılmıştır. Üretim biçimi, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirinden ayrılmaz birliğini dilegetirir. Üretim biçimi, toplumun özdeksel temelidir. Toplum, bütün üstyapılarıyla, üretim biçimi temeli üstünde ve o üretim biçimine uygun olarak oluşur. Daha açık bir deyişle toplumun hukuku, dini, kültürü, ahlâkı, ideolojisi vb. üretim biçimiyle belirlenir *(Bk.* Altyapı, Üstyapı). Bundan ötürüdür ki toplumlar, tarihsel süreçte, üretim biçimlerinin değişmesiyle yeni toplumsal-ekonomik oluşumlara dönüşmüşlerdir *(Bk.* Toplumsal-ekonomik oluşum). Bir toplumun üretim biçimi, o toplumun *neyle* (hangi üretim güçleriyle) ve *nasıl* (ne türlü üretim ilişkileriyle) ürettiğini meydana koyar. Örneğin ilkel komünal toplumda insanlar, ortaklaşa kullandıkları yalın üretim araçlarıyla ve ortaklaşa bölüşmeye dayanan üretim ilişkileriyle üretiyorlardı. Yavaş yavaş emeğin üretkenliğinin artmasıyla toplum ailelere bölündü ve üretim araçları da ailelerin özel mülkiyetine girdi. Üreticiler, kendilerine yetenden çok üretmeye başladıklarından bu fazla üretime, eşdeyişle artık-ürüne *(Bk.* Üretim artığı) sahip çıkma olgusu da belirdi. Kimi aileler bu yüzden güçlendiler ve toplum yaşamında etkin olmaya başladılar. Hem üretim araçlarının ve hem de fazla ürünün özel mülkiyeti kimi ailelerin, toplumun öteki üyelerinin zararına, zenginleşmelerine yol açtı. Bu zenginlik, köleleri de mülk edinme düzeyine ulaşınca ilkel komünal toplum, köleci topluma dönüştü. Tarihsel süreçte ilk sınıflı toplum böylelikle meydana çıktı ve kölelerle köle sahipleri düşman sınıflara ayrıldılar. Köleci toplum, üretim güçlerinin gelişimine uygun olarak kölelerle köle sahipleri arasında yeni üretim ilişkileri oluşturdu. Köleci toplumda başlıca üretim gücü köle, toprak ve ilkel sabandı. İnsanlar arasındaki üre-

tim ilişkileri de bu üretim güçlerine uygun olarak köle-efendi ilişkileriydi. Köleci toplumun bütün üst kurumları bu köleci üretim biçimiyle belirlenmişti. Hukuk, köle-efendi ilişkilerini düzenliyor; din, köleleri efendilerine bağlamaya çalışıyordu. Üretim güçleriyle üretim ilişkileri birbirlerine uygun bulundukça köleci toplumun gelişmesi sürüp gitmekteydi. Ne var ki bu gelişme, üretim araçlarını üretim ilişkilerine uygun düşmeyen bir aşamaya ulaştırmıştı. Üretim biçiminin iki öğesinden üretim güçleri *geliştirici öğe,* üretim ilişkileri *tutucu öğe*dir. Her diyalektik çelişkide görüldüğü gibi geliştirici öğe, sonunda, tutucu öğeyi aşar ve onun olumlu yanını da beraberine alarak daha üstün bir düzeye dönüşür. Gelişmesinin belli bir aşamasında üretim güçleri, bir zamanlar kendisine uygun düşen üretim ilişkilerini aşmış ve ilkel sabanın gelişmesiyle meydana gelen daha pahalı bir saban mevcut üretim ilişkilerine uygun düşmemişti. Köleler, hiçbir çıkarları olmadığından ötürü hiçbir ilgi duymadıkları bu pahalı sabanları kırıyorlar, onlardan gereken verimi sağlayamıyorlardı. Köleci üretim biçiminde üretim güçlerinin gelişmesine destek olan üretim ilişkileri, bu aşamada onlara köstek olmaya başlamışlardı. Demek ki köleci üretim biçiminin başka bir üretim biçimine dönüşmesi ve yeni üretim güçlerine uygun düşecek yeni üretim ilişkileri kurması gerekiyordu. Antagonizmanın bu anında dönüşme kaçınılmazdı. Nitekim köleci üretim biçimi de böylelikle feodal üretim biçimine dönüşmüş, üretimden kölelere de bir pay ayrılarak onların pahalı üretim araçlarını benimsemeleri sağlanmıştı. Gelişmiş üretim araçları, köle-efendi üretim ilişkilerinin yerine toprak kölesi-toprak beyi ilişkilerini gerektirmişti. Yeni üretim ilişkileri gelişmiş üretim güçlerine uygun düşünce feodal toplum da gelişmeye başladı. Emeğin üretkenliğinin artmasıyla birlikte daha çok ürüne olan gereksinme de artıyordu. Toplum, her yanıyla gelişiyordu. Kendi atölyelerinde çalışan zanaatkârlar, gittikçe artan isteği karşılayamaz olmuşlardı. Bu durum, zanaatkâr atölyelerinin yerini manüfaktürün almasıyla sonuçlandı. Üretim güçleri hızla gelişiyor, buna karşı feodal üretim ilişkileri köhneyip geride kalıyorlardı. Manüfaktür, çok sayıda işçiyi bir çatı altında toplamakla yeni bir işbölümü yaratmakta ve emeğin üretkenliğini büyük ölçüde artırmaktaydı. Manüfaktürün ortaya çıkışı, feodal toplumun bağrında anamalcı üretimin ve bu üretime özgü bulunan uzlaşmaz sınıfların filizlenmeye başladığını bildiriyordu. Manüfaktür, giderek, yeni üretim ilişkilerini gerektirmeye başlamıştı. Manüfaktürleri işleten para sahipleri, emekgüçlerini satabilecek özgürlükte emekçiler istiyorlardı. Oysa feodal üretim ilişkileri, kentlere akıp emekçileşmeye hazır köylüleri (toprak kölelerini, serfleri) toprağa bağlıyorlardı. Manüfaktürün geniş pazarlara, hattâ giderek uluslararası pazarlara gereksinimi vardı. Oysa feodal üretim ilişkileri, üretim birimlerini feodal şatoların çevresine özgü kılmakla böylesine pazarların oluşumuna engeldi. Köhneyen ve geride kalıp üretim güçlerinin hızla ilerleyişine ayak uyduramayan feodal üretim ilişkilerinin yerlerini, hızla gelişen üretim güçlerine uygun düşecek olan yeni anamalcı üretim ilişkilerine bırakmaları kaçınılmaz olmuştu. Anamalcı üretim biçimi de böylece gerçekleşti. Anamalcı üretim ilişkileri, üretim güçlerinin daha hızlı gelişebilmeleri için yeni bir uyarıcı oluşturmuştu: *Artık-değer* (Anamalcı dilde: Kâr). Artık-değer, üretimi gitgide toplumsallaştırırken (artık büyük emekçi yığınlarıyla yapılan üretim sözkonusuydu) üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti gitgide bireyselleştiriyordu. Her *üretim biçimi,* kendisine uygun düşen bir *mülkiyet biçimi*'ni gerektiriyordu. *Bk.* Tarihsel özdekçilik, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim tarzı, Mülkiyet, Üretim, Toplumsal-ekonomik oluşum.

ÜRETİM BÖLGESİ *(Os.* İstihsal mıntıkası, *Fr.* Région de production) Bir ülkenin belli üretimler yapılan belli yerlerinden her biri... Doğal olduğu gibi yapay da olabilir. Örneğin pamuk üretiminin pamuk yetişen bölgede yapılması doğaldır, buna karşı savaş silâhları üretimin ülkenin en iyi korunabilecek bir bölgesinde yapılması yapaydır. Çevreyi kirleten ve sağlığa zararlı olan endüstrilerin de belli bölgelerde toplanması gereklidir.

ÜRETİM BUNALIMI *(Os.* İstihsal buhrânı, *Fr.* Crise de production) Tüketimden çok üretmekten doğan bunalım... Bundan ötürü *çok üretim bunalımı (Os.* Fazla istihsal buhrânı, *Fr.* Crise de surproduction) da denir. Üretim bunalımının bilimsel nedeni çözümlenmiş ve açıklanmıştır. Üretim bunalımlarının nedenlerini açıklama amacını güden metafizik kuramlar tümüyle bilimdışıdır. Bu bilimdışı kuramların arasında açıkça saçma ve gülünç olanları da vardır ki çağdaş ekonominin en ünlü bilginlerince ilerisürülmüştür. Örneğin Avusturyalı ekonomici Joseph Schumpeter'e göre ekonomici Hansen de bu düşüncededir: ekonomik bunalımları icatlar doğurur. Teknik bir yenilik önce ekonominin gelişmesini

sağlarsa da bir süre sonra bu yenilik nedeniyle artan üretim, tüketim hacmiyle gerekli dengesini yitirir, ekonomik bunalım başlar. Eşit saçmalık ve gülünçlükteki bir başka kurama göre de bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgaları üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonucunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ilerisüren profesör Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucularındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri kuramı, birçok metafizik yapılı ekonomiciler -özellikle Beveridge- tarafından savunulmuştur. Oysa bunalımlar, anamalcı üretimin zorunlu hastalığıdır. Devresel olmasının nedeni de, değişmeyen anamalın devresel olarak yenilenmesi zorunluğudur. Anamalcı birikim yasasına göre üretim, tüketimden daha hızlı artmak zorundadır. Anamalcılık öncesi bunalımlar büsbütün başka nedenlerle olurdu. Savaşlar, salgın hastalıklar, su baskınları, depremler vb. gibi doğal ve toplumsal çöküntüler yüzünden tüm üretim azalırdı. Bundan ötürü de anamalcılık öncesi bunalım, kullanma değerlerinin noksan üretiminden doğan bir bunalımdı. Anamalcılık bunalımlarıysa, bunun tam tersine, değiştirme değerlerinin aşırı üretiminden doğan bir bunalımdır. Tüketime yetecek olandan daha çok üretilen mallar piyasada satılamaz, eşdeyişle değiştirme değerini gerçekleştiremez ve zorunlu iflâslar anamalcılık düzenini altüst eder. Anamalcılığın bu çelişkisi daha açık bir deyişle, üretimin büyük ölçüde gelişmesiyle tüketimin daha sınırlı gelişmesi arasındaki çelişkidir. Birinci seksiyonla (üretim malları üretimi), ikinci seksiyon (tüketim malları üretimi) arasındaki dengenin bozulması bunalımın tek ve açık nedenidir. Bu, anamalın organik bileşiminin artmasından ve kâr oranının düşmesinden ötürü üretimde gerçekleşen bir anarşidir. Belçikalı ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Anamalın devresel hareketi ortalama kâr oranının eğilimli düşüşünü sağlayan mekanizmadan başka bir şey değildir, sistemin bu düşüşe karşı gösterdiği bir tepkidir. Bu tepki bunalımlar sırasında anamalın değerini yitirmesinde belirir. Bunalımlar, mal üretiminde harcanan emek niceliğinin toplumsal bakımdan gerekli emek niceliğine, tek tek her mal değerinin toplumsal bakımdan belirlenmiş değere ve bu malların içerdiği artık -değerin de ortalama kâra periyodik olarak uymasını sağlar. Anamalcı üretim bilinçli olarak plânlanmış ve örgütlenmiş bir üretim olmadığından, bu ayarlamalar önceden değil, sonradan yapılır. Bundan ötürü de şiddetli sarsıntılara yol açar" (Mandel, *Traité d'Économie*, bölüm XI). Bunalım, devresel olarak şu evrelerden geçer. Bu evreler, ortalama kâr oranının evreleridir: 1. Ekonomik canlanma *(Fr.* Animation), 2. Refah *(Fr.* Prospérité), 3. Aşırı üretim *(Fr.* Surproduction), 4. Bunalım ve çöküntü *(Fr.* Crise et dépression). Refah evresi *boom* ve aşırı üretim evresi *krach* deyimleriyle de nitelenir. Anamalcı üretim düzeninde sürekli olarak üretim artışını körükleyen, anamalcı üretimin temel yasası gereğince, her an daha çok kâr elde etme zorunluğudur. Bundan başka, üretim araçları üretiminin her an daha çok genişlemesi de her türlü genişletilmiş üretimin ekonomik yasasıdır, üretim araçları üretimini her an arttırmadan hiçbir genişletilmiş üretim yapılamaz. Toplumsal anamalın yalın yeniden-üretimiyle genişletilmiş yeniden-üretimin çözümü, birinci ve ikinci sektörler arasında olduğu gibi her sektörün içindeki çeşitli dallar arasında gerçekleşmesi gereken canlılığın ancak üretim bunalımlarıyla sağlanabildiğini gösterir. Anamalcı yeniden-üretime özgü uyuşturulamaz karşıtlıklar yüzünden aşırı üretim bunalımları kaçınılmazdır ve önlenemez. *Bk.* Bunalım, Yeniden-üretim, Plânlama.

ÜRETİM DÜZENİ *Os.* İstihsal nizâmı, *Fr.* Ordre de production) Tarihsel süreçte oluşmuş üretme yöntemlerinden her biri... Friedrich Engels, "toplumsal nitelik kazanmış olan üretici güçlerle bireysel olarak kalmış bulunan üretim biçimleri arasındaki çatışma (üretim düzeniyle mülkiyet düzeni arasındaki çatışma) nedendir?" diye sorar ve bu soruyu şöyle yanıtlar: "Ortaçağda, emekçilerin kendi üretim araçlarındaki özel mülkiyetine dayanan küçük üretim; toprakta, özgür ya da serf olan küçük çiftçilerin tarımı; şehirlerde, loncalarda örgütlenmiş el zanaatçılığı genellikle yürürlükteydi. İş araçları (toprak, tarımsal araç ve gereçler, işlikler, avadanlıklar) tek tek kişilerin, tek işçinin kullanmasına adapte olmuş iş araçlarıydı ve bu yüzden de zorunlu olarak küçük, önemsiz ve sınırlıydı. Ama işte bu yüzden, genellikle, hepsi de üreticinin kendisinindi. Bu dağınık, sınırlı üretim araçlarını bir araya toplamak, genişletmek ve onları o günün güçlü üretim kaldıraçlarına (manivelâlarına) dönüştürmek, kesinlikle, kapitalist üretimin ve onu gerekli kılan burjuvazinin tarihsel rolüydü. Ama burjuvazi, bu cüce üre-

tim araçlarını, onları aynı zamanda bireysel üretim araçları olmaktan çıkarıp insanların ancak ortaklaşa (elbirliğiyle) işletebileceği toplumsal üretim araçları haline getirmeden, büyük üretici güçlere dönüştüremezdi. Çıkrığın, eltezgâhının, demirci çekicinin yerine iplik makinesi, mekanik tezgâh, buharlı çekiç kondu. Bireysel işliğin (atelyenin) yerini yüzlerce, binlerce işçinin işbirliğini gerektiren fabrika aldı. Üretim araçları gibi üretimin kendisi de bir bireysel işlemler serisinden bir toplumsal işlemler serisine, ürünler bireysel ürünlerden toplumsal ürünlere dönüştü. Artık fabrikalardan çıkan iplik, kumaş, mâdenî eşyâ tamamlanmadan önce ardarda ellerinden geçtiği birçok işçinin ortak ürünüydü. Bu işçilerin hiçbiri; bunu ben yaptım, bu benim ürünümdür, diyemezdi. Ama belirli bir toplumda, yavaş yavaş ve önceden düşünülmüş bir plâna dayanmadan emekleyen kendiliğinden işbölümü üretiminin temel biçimiyse, orada, ürünlerin karşılıklı değişimi, alımsatımı, tek tek üreticilerin çeşitli ihtiyaçlarını giderebilecek duruma getiren metâlar biçimini alır. Ortaçağdaki durum buydu. Örneğin köylü tarımsal ürününü zanaatçıya satıyor ve ondan elişi ürünler satın alıyordu. Bu tek tek (bireysel) üreticiler toplumuna yeni bir üretim tarzı girdi. Toplumun bütününde başat olan, kendiliğinden ve hiçbir plâna dayanmadan gelişmiş olan eski işbölümünün ortasında, artık belli bir plâna dayanan ve fabrika içinde örgütlenmiş yeni bir işbölümü belirdi. Bireysel üretimin yanıbaşında toplumsal üretim ortaya çıktı. Her ikisinin de ürünleri aynı pazarda ve bu yüzden, hiç değilse yaklaşık olarak eşit fiyatlarla satıldı. Ama belirli bir plâna dayanan örgüt, kendiliğinden olmuş işbölümünden daha güçlüydü. Bireylerin ortaklaşmasından (kollektifleşmesinden) doğan toplumsal güçle çalışan fabrikalar, mallarını tek başlarına çalışan küçük üreticilerden çok daha ucuza üretiyorlardı. Bireysel üretim, bütün alanlarda yenildi. Toplumsallaştırılmış üretim, eski üretim yöntemlerinin hepsini baştan aşağı değiştirdi. Ama onun devrimci karakteri, aynı zamanda, öylesine az anlaşılıyordu ki, tersine, metâ üretimini arttırmanın ve geliştirmenin bir aracı olarak tanıtılıyordu. Toplumsal üretim ortaya çıktığı zaman metâ üretimi ve değişimi için belirli araçları, ticâret sermâyesini, zanaatçılığı, ücretli işi hazır olarak buldu ve bol bol kullandı. Böylece, toplumsallaştırılmış üretim kendini yeni bir metâ üretimi biçimi olarak tanıtmakla birlikte, onun yarattığı şartlardan eski mal edinme biçimlerinin tam geçerlikte kalması ve onun ürünlerine de uygulanması doğal bir şeydi. Metâ üretimi evriminin ortaçağ aşamasında emeğin ürününün kimin olacağı sorunu ortaya çıkamazdı. Genellikle tek kişi olan üretici, ürününü, gene kendi elişi olan hammaddeden, kendi araçlarıyla, kendisinin ya da ailesinin el emeğiyle üretiyordu. Onun için, yeni ürünü mal edinmesine hiçbir ihtiyaç yoktu. Ürün, doğal olarak, bütünüyle onundu. Ürün üzerindeki mülkiyeti, bundan ötürü, onun kendi emeğine dayanıyordu. Başkasının yardımına başvurulan yerde bile bu, genellikle az önemliydi ve genellikle ücretten başka bir şeyle ödeniyordu. Loncalı çıraklar ve kalfalar, doyurulmak ve barındırılmaktan çok, kendi başlarına buyruk ustalar (zanaatçılar) olabilmeleri için öğrenmek amacıyla çalışıyorlardı. Bu sırada üretim araçları ve üreticiler, büyük atelyelerde ve yapımevlerinde (manüfaktürlerde) toplanıyor, gerçekten toplumsallaştırılmış üretim araçlarına ve toplumsallaştırılmış üreticilere dönüşüyorlardı. Ama toplumsallaştırılmış üreticilerle üretim araçları ve onların ürünleri, bu değişiklikten sonra hâlâ daha önceki gibi, yani bireylerin üretim araçları ve ürünleri gibi işlem görüyordu. O zamana kadar iş araçlarının sahibi ürünü mal edinmişti, çünkü ürün onun ürünüydü ve başkalarının yardımı istisnâydı. Şimdiyse iş araçlarının sahibi, ürün artık onun ürünü olmayıp başkalarının ürünü olduğu halde, ürünü kendisine maletmekteydi. Böylelikle, artık toplumsal olarak üretilen ürünleri, üretim araçlarını gerçekten kullananlar ve metâları gerçekten üretenler değil, kapitalistler mal ediniyordu. Üretim araçları ve ürünün kendisi, aslında, toplumsallaşmıştı; ama bireylerin özel ürününü ve bundan dolayı herkesin kendi ürününe sahip olmasını ve pazara götürmesini önşart koşan eski mal edinme biçimine bağlı kalınıyordu. Üretim tarzı, ikincinin dayandığı şartı ortadan kaldırmakla birlikte, mal edinmenin bu biçimine bağlı kalıyordu. Yeni üretim tarzına kapitalist karakterini veren bu çelişki, bugünkü toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkların hepsinin çekirdeğini içermektedir. Yeni üretim tarzının bütün önemli üretim alanlarındaki ve bütün imâlâtçı ülkelerdeki üstünlüğü arttığı oranda, bireysel üretim önemsiz bir hâle geldi ve toplumsallaştırılmış üretimle anamalcı mal edinmenin bağdaşmazlığı o oranda gün ışığına çıktı". *Bk.* Mülkiyet, Üretim, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri.

ÜRETİM ETMENLERİ *(Os.* İstihsal âmilleri, *Fr.* Facteurs de production, *Al.* Produk-

tionsfaktoren *İng.* Production factors) Üretimi meydana getiren güçler... Üretimi meydana getiren tek güç, üretici güç *emek*'tir. Ne var ki emekçinin emeğiyle birlikte *anamal* ve *toprak* da üretim etmeni sayılmıştır. Daha sonra bunlara bir dördüncü etmen, *girişim* (Teşebbüs) etmeni de eklendi. Bunun, girişimin anamaldan ayrılmasıyla bir zorunluk olduğunu ilerisürerler. Daha açık bir deyişle eskiden girişimci olabilmek için aynı zamanda anamal sahibi (Anamalcı) olmak gerekirdi, çağdaş anamalcı düzendeyse anamal sahibi olmadan girişimci olunabilir. Kimi yazarlar da *emek* etmenini yalnız bırakmayı göze alamadıklarından, *emek* etmeninin yanına *doğa* etmenini katarak bu ikisine *temel etmenler* derler ve anamalla girişimi safdışı bırakırlar, ama hemen bu temel etmenlerle yapılacak üretimin düşük verimli olacağını da eklerler. Demek istedikleri şudur: Emekle doğa temel etmenlerdir, ama üretimin verimli olabilmesi için anamalla girişim etmenlerinin de işe karışması gerekir. Bu sav, bir bakıma ve anamalcılık açısından yanlış da sayılamaz. Çünkü anamalcı üretim düzeninde emek, üretim araçlarından yoksun bırakıldığından, tek başına değer yaratamaz. "Emek, her türlü servetin kaynağı değildir. Doğa da, emek kadar, gerçek servet olduğu kuşkusuz bulunan kullanma değerlerinin kaynağıdır. Kaldı ki emeğin bizzat kendisi de doğal gücün, insanın emekgücünün dilegelişinden başka bir şey değildir. Ancak insan, tüm emek araçları ve nesnelerinin ilk kaynağı olan doğaya karşı onun sahibi gibi davrandığı ölçüdedir ki, doğaya karşı kendi mülkiyetindeki bir eşyâ gibi davrandığı ölçüdedir ki insanın emeği kullanma değerlerinin ve dolayısıyla servetin kaynağı olur". *Bk.* Emek, Anamal, Toprak, Girişimci, Girişim, Üretim.

ÜRETİM ETMENLERİ DEVİNGENLİĞİ *(Os.* İstihsal âmilleri harekâtı, *Fr.* Mobilité des facteurs de production, *Al.* Faktormobilitaet, *İng.* Factor mobility) Üretim etmenlerinin akıcılığı... Anamalcı ekonomide üretim etmenlerinin nerede daha çok fiyat bulurlarsa oraya yönelecekleri (akacakları) kabul edilir. Ne var ki bu akıcılık, üretim etmenleri arasında farklıdır. Örneğin anamal kurduğu tesisleri bir anda bozup daha kârlı bir alana kısa dönemde geçemez. Emek etmeni, anamal etmenine göre daha akıcıdır. Ama en akıcı toprak faktörüdür, daha çok kazanç sağlıyorsa buğday yerine örneğin arpa ekilebilir. *Bk.* Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ PAYLARI *(Os.* İstihsal âmilleri hisseleri, *Fr.* Rémunération des facteurs de production, *Al.* Faktor anteil, *İng.* Factor shares) Emeğe ücret, toprağa rant, anamala fâiz ve girişime kâr adıyla dağıtılan artık-değer... *Bk.* Ücret, Rant, Kâr, Fâiz, Artık-değer, Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ PAZARI *(Os.* İstihsal âmilleri piyasası, *Fr.* Marché des facteurs de production, *Al.* Faktormarkt, *İng.* Factor market) Emek, anamal, toprak ve girişimin fiyatlarının saptandığı piyasa... *Mal piyasası* deyimi karşılığında kullanılır. Mallar gibi etmenler de bir piyasada değerlenir, eşdeyişle fiyat bulur. *Bk.* Pazar, Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ TAHSİSİ *(Os.* İstihsal âmilleri tahsisi, *Fr.* Allocation des facteurs de production, *Al.* Faktorzuteilung, *İng.* Allocation of factors) Marjinal kârlılığa göre üretime hangi faktörlerin ne ölçüde katılması gerektiği... Marjinalci ekonomi deyimidir. Örneğin en fazla kâr elde etmek için şu kadar anamala kaç işçi tahsisi gerekir? Ya da başka bir deyişle bir emek birimi ya da bir sermâye birimi bir üretim dalından başka bir üretim dalına kaydırılırsa kâr artar mı, ya da azalır mı? Üretim etmenleri tahsisi sorunu, bu soruları karşılamaya çalışır. *Bk.* Üretim etmenleri, Marjinalcilik.

ÜRETİM FAKTÖRLERİ *Bk.* Üretim etmenleri.

ÜRETİM FİYATI *(Os.* İstihsal fiyatı, *Fr.* Prix de production) Üretim harcamalarına ortalama kârın eklenmesiyle meydana çıkan fiyat... Üretim için gerekli harcamaların toplamını dilegetiren *mâliyet fiyatı (Kazançsız eder* deyimiyle özleştirilmişse de kullanılmamaktadır)'yla *satış fiyatı* (Ki buna *pazar fiyatı* ya da *piyasa fiyatı* da denir)'ndan titizlikle ayırdedilmelidir. Çünkü *ortalama kâr,* bir işletmedeki üreticilerin değil, tüm üreticilerin ortaya koyduğu bir değer (bir artık-değer)'dir. Üretim fiyatı, mâliyet fiyatına bu ortalama kârın eklenmesiyle gerçekleşir. Anamalcı düzende mal fiyatları, *üretim fiyatı*'yla belirlenir. Bir malın üretim fiyatı, öteki malın üretim fiyatından daha yüksek ya da daha düşük olabilir. Ama son çözümlemede üretim fiyatlarının toplamı, tüm malların değerlerinin toplamına eşittir. *Bk.* Mâliyet fiyatı, Pazar fiyatı, Ortalama kâr, Kâr, Fiyat, Artık-değer.

ÜRETİM FONKSİYONU *Bk.* Üretim işlevi.

ÜRETİM GÜÇLERİ *(Os.* İstihsal kuvvetleri, *Fr.* Forces de production, Forces productives;

Al. Produktionskraften, *İng.* Forces of production, Production forces, Productive forces) Üretim araçlarıyla onları kullanacak olan insan ve bilgisi... *Üretici güçler (Os.* Müstahsil kuvvetler, *Fr.* Forces productives) ya da *toplumsal üretici güçler (Os.* İçtimâî müstahsil kuvvetler, *Fr.* Forces productives sociales) de denir. Bununla beraber *üretici güçler* deyimini sadece *insan*'a özgü kılan tanımlar da vardır (Örneğin *Bk. Materyalist Felsefe Sözlüğü,* Aziz Çalışlar çevirisi, Sosyal Yayınlar 1972, s. 484. Şöyle tanımlanıyor: *Üretim usullerine, üretim tecrübesine ve iş itiyatlarına sahip bulunanlar. Üretici güçler, insanların, maddî zenginlik üretmek için kullanılan objeler ile tabiat kuvvetleri karşısında aldıkları tavrı ifâde eder).* Jean Baby, *Principes Fondamentaux d'Économie Politique* adlı yapıtında şöyle der: "Üretim güçleri ya da toplumun üretici güçleri deyiminden ne anlamalıyız? İlkin maddî servetlerin üretimine yarayan üretim araçları; âletler, avadanlıklar, makineler, hammaddeler, fabrikalar, binâlar vb. sonra da bu üretim güçlerini kullanan insanlar. Üretim güçlerine bir de üretimi yapanların bilinci demek olan ansal öğeyi eklemek gerekir. Gerçekten de üretim yapabilmek için teknik bilgilere, üretim deneyine ve iş alışkanlıklarına gerek vardır. Bu ansal öğe de toplumun üretici güçlerindendir. Demek oluyor ki üretim güçleri; üretim araçlarını, insanları ve üretim deneyini kapsar" *(Bk.* İbid, Giriş, *B. üretim tarzı* bölümü). "Üretim güçleri, üretimin, üretim tarzının bir yüzüdür. Üretimin, üretim tarzının bir yüzüdür. Üretimin, üretim tarzının öteki yüzü, insanların üretim süreci içinde birbirleriyle olan ilişkileri, insanlar arasındaki *üretim ilişkileri*'dir". En önemli ya da temel üretim gücü, kuşkusuz, insanlardır. Çünkü onlar olmayınca, üretim araçları hiçbir işe yaramazlar. Ama insan, belli bir üretim aracına bağlı değildir. Taştan, sopadan saban ve traktöre kadar çeşitli üretim araçlarını birbirinin yerine koyarak üretimi gerçekleştirmiştir. Üretim toplumsal bir olgu olduğuna göre *(Bk.* Üretim) ana üretim gücü olan insanlar arasındaki ilişkiler de, eşdeyişle üretim ilişkileri de büyük çapta değer kazanır. "Maddî servetleri üretmek için işledikleri doğayla savaşımlarında insanlar, *bir başlarına (Fr.* Isolés) ve *birbirlerinden ayrılmış (Fr.* Détachés) bireyler değillerdir, ortaklaşa kümeler halinde birleşerek üretebilirler. Bundan ötürü üretim, hangi koşullar içinde olursa olsun, daima toplumsal bir üretimdir". Bir toplumun üretim güçlerinin ne ölçüde gelişmiş olduğu, en açık biçimde, işbölümünün ulaştığı gelişme düzeyinden anlaşılır. Her yeni üretim gücü, örneğin yeni toprakların üretime açılması gibi sadece nicelik bakımından bir artışı sözkonusu olmamak koşuluyla, işbölümünü biraz daha geliştirir... Bu işbölümü ve işbirliği biçiminin bizzat kendisi de bir üretim gücüdür. Dahası, insanların kullanabildikleri üretim güçlerinin toplamı, toplumun ırasını (karakterini) belirler. Demek ki insanlık tarihi, her zaman, üretim ve değişimin (mübâdelenin) tarihiyle bir arada incelenmeli ve açıklanmalıdır. Sürekli olarak sayıları ve bununla orantılı gereksinimleri artan insanların yapabilecekleri tek şey, sürekli olarak üretimi geliştirmektir. Üretimin gelişmesi nesnel bir zorunluk, bir toplum yasasıdır. İnsanlar, üretimlerini geliştirmeden yaşayamazlar. Üretimsel gelişme sürecindeyse ilk gelişen *üretim güçleri,* bunların içinde de en hızlı gelişen *üretim araçları*'dır. Daha az çalışmayla daha çok verim elde edebilmek için insanlar sürekli olarak üretim araçlarını geliştirirler, sürekli olarak daha yetkinlerini meydana koyarlar. *Üretim ilişkileri*'yse bu hızlı gelişmeye hiçbir zaman ayak uyduramaz, köhner, kokuşur ve dev adımlarıyla ilerleyen üretim güçlerinin ayaklarına takılarak onları köstekleme ye başlar. İşte dönüşüm bu yüzden zorunlu olur ve ilerlemiş üretim güçleri köhnemiş üretim ilişkilerini yıkıp devirerek kendilerine uygun yeni üretim ilişkileri oluştururlar. Tarihsel süreçteki tüm toplumların başına gelen budur. *Bk.* Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim araçları, Üretim, Ekonomik gelişme yasası.

ÜRETİM GÜÇLERİYLE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN UYGUNLUĞU YASASI *Bk.* Ekonomik gelişme yasası, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim araçları.

ÜRETİM İLİŞKİLERİ *(Os.* İstihsal münâsebetleri, *Fr.* Relations de production, Rapports de production; *Al.* Produktionsverhaeltnisse, *İng.* Relations of production) Üretim sürecinde insanlar arasında kurulan ilişkilerin tümü... *Ekonomik ilişkiler (Os.* İktisâdî münâsebetler, *Fr.* Rapports économiques) de denir. "Üretim, ilişkilerin varlığını şartkoşar. Bu ilişkilerin biçimini belirleyen de gene üretimdir". Üretim ilişkileri, insan bilincinden ve isteklerinden bağımsız, nesnel ilişkilerdir. Bir toplumun üretim biçimi, birbirinden ayrılmaz ama birbiriyle çelişkiye de düşebilen, üretim ilişkileriyle üretim güçlerinden oluşur, "üretim biçiminin bir yüzü üretim güçleriyse, öbür

yüzü de üretim ilişkileridir". Bu temel üretimsel ilişkiler, tüm öteki ilişkileri de belirleyerek kendilerine uydururlar. "İnsanlar, yapmakta oldukları toplumsal üretimde, belli ve kaçınılmaz ilişkilere girerler. Bu üretim ilişkileri, özdeksel üretim güçlerinin belli bir aşamasına uygun düşer. Üretim ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. Hukuksal ve siyasal tüm üstyapı kuruluşları bu temelin üstünde yükselir. Özdeksel yaşamın üretiliş biçimi toplumsal, siyasal ve tinsel yaşam süreçlerinin genel niteliğini belirler. İnsanların yaşamlarını belirleyen bilinçleri değil, tersine, bilinçlerini belirleyen yaşamlarıdır. Üretim ilişkileri, hukuksal dilde *mülkiyet ilişkileri* adını alır. Gelişmesinin belli bir aşamasında toplumun üretm güçleri, o zamana kadar içinde işledikleri üretim ilişkileriyle (ya da hukuksal dille söylersek, mülkiyet ilişkileriyle) çatışmaya başlar. O zaman üretim ya da mülkiyet ilişkileri, üretim güçlerinin geliştirici destekleyicisi olmaktan çıkıp engelleyici köstekleyicisi olur. Bu halde, toplumsal dönüşüm kaçınılmazdır. Ekonomik temelin değişmesiyle üstyapı kurumları da değişmeye başlar". Mülkiyet ilişkilerinden başka bir şey olmayan üretim ilişkileri, toplumun; üstünde hukuksal, siyasal, dinsel, ideolojik vb. üstyapısının oluştuğu, ekonomik altyapıyı oluşturur. "İnsanlar, üretim sürecinde, sadece doğayla ilişki kurmazlar, birbirleriyle de ilişkiler kurarlar. Üretim, ancak, belli bir biçimde birlikte çalışmak ve etkinliklerini karşılıklı olarak değiştirmek yoluyla yapılır. Doğayla olan ilişki, eşdeyişle üretim, bu toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşir. İnsanların toplumsal ilişkileri, doğal olarak, üretim araçlarının niteliğine bağlıdır. Nasıl yeni bir silâhın keşfiyle bir ordunun örgütlenişi değişirse yeni bir üretim aracının ortaya çıkışıyla da öylece toplumun örgütlenişi, eşdeyişle üretim ilişkileri değişir. İnsanların üretim yaparken giriştikleri toplumsal üretim ilişkileri; özdeksel üretim araçlarının, üretim güçlerinin değişmesine uygun olarak değişir ve gelişir. Bu demektir ki, toplum değişir ve gelişir. İlkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum ve anamalcı toplum böylesine birer üretim ilişkileri bütünleridir ve her biri insanlık tarihinin ayrı bir gelişme aşamasını dilegetirir. Anamal (sermâye) da bir toplumsal üretim ilişkisidir. Anamalı oluşturan çalışma araçları, hammaddeler belli toplumsal koşullar altında ve belli toplumsal ilişkiler altında ve belli topumsal ilişkiler içinde kullanılmaktadır". Üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygun düşmesi gerektiği, yoksa toplumsal dönüşmenin kaçınılmaz olacağı yolundaki toplumsal ve nesnel yasa, tüm insanlık tarihinin içyüzünü ve gelişme nedenini açıklamıştır. Bu yasaya göre, herhangi bir üretim biçiminde bulunan bir toplumun gelişebilmesi için üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirlerine uygun düşmeleri zorunludur. Zamanla bu uygunluk bozulur ve üretim ilişkileri mevcut durumlarını muhafazaya çalışırken üretim güçleri gittikçe gelişerek onlarla çelişmeye başlar. Üretim güçleri gelişerek değişmekle üretim ilişkilerini de zorunlu olarak değiştirirler. Üretim ilişkilerinin üretim güçleriyle çelişkili bağlantısında, devrimci öğe üretim güçleridir. Önce onlar değişir. Üretim ilişkileri, onların değişimine ayak uydurmak zorundadır. Çünkü üretim güçleriyle üretim ilişkileri, her zaman, çözülmez bir birlik içinde varolmuş ve gelişmişlerdir. Çelişkilerinin aşılması ve bu birliğin yeniden kurulması gerekir. Bu birlik olmazsa, toplum da olmaz, "toplumun anatomisi, ekonomisiyle başlar". "Üretimin toplumsal biçimi ne olursa olsun üretim ilişkileriyle üretim güçleri her zaman için bu biçimin öğeleri (unsurları) olarak yerlerini korurlar. Ne var ki birbirlerinden ayrıldıkları durumlarda, bu öğelerden herhangi biri, tek başına, ancak potansiyel olarak böyledir. Üretimin sürdürülebilmesi için bu öğelerin birleşmeleri gerekir. Bu birliğin sağlandığı her özel biçim, toplum yapısındaki değişik ekonomik çağları birbirinden ayırdeder". Tarihsel süreçte, beş temel *üretim ilişkisi tipi* gerçekleşmiştir: İlkel komünal üretim ilişkisi, köleci üretim ilişkisi, feodal üretim ilişkisi, anamalcı üretim ilişkisi, toplumcu üretim ilişkisi. *Bk.* Üretim güçleri, Üretim biçimi, Üretim araçları, Ekonomik gelişme yasası.

ÜRETİMİN BÜYÜME ORANI *(Os.* İstihsalin tevessü nisbeti, *Fr.* Taux de croissance de production) Bir ülke üretiminin artma oranı... Örneğin 100 ton buğday üretilen bir ülkede buğday üretimi 103 tona çıkarılmışsa üretimin büyüme oranı yüzde 3'tür. Plâncılar, ülkenin durumuna göre bu büyüme oranının ne kadar olması gerektiğini önceden saptarlar. Ne var ki bunun hesabı bir hayli güç ve karışıktır. Çünkü üretkenliği sadece üretime göre hesaplamak doğru sonuçlar vermez. Üretimin büyümesi, bir ülkenin nüfus artışıyla işsiz sayısının artışına yakından bağlıdır. Örneğin bir ülkenin nüfusu, üretiminden daha çok artıyorsa üretim artmıyor, tersine, azalıyor demektir. Şöyle bir örnek bu durumu daha iyi açıklar: Bir ülkede üretimin yüzde 3 oranında büyüdüğünü, nüfusun da yüzde 1

oranında arttığını, nüfusun yüzde 20'sinin işsiz bulunduğunu ve bu işsizliğin giderilmesi için de 10 yıllık bir zaman gerektiğini varsayalım. Bu ülkenin üretiminin büyüme oranı en az 3×1×20 : 10=6 olmalıdır. *Bk.* Kalkınma.

ÜRETİM İŞLEVİ *(Os.* İstihsal uf'ûlesi, *Fr.* Fonction de production, *Al.* Produktionsfunktion, *İng.* Production function) Üretim etmenlerinin katılma oranlarıyla üretimin niceliği arasındaki işlev... Klâsik anlayışa göre üretimin dört etmeni vardır: Emek, anamal, toprak ve girişim. Bir üretimin niceliğini (miktârını) ya da oylumunu (hacmini) bu etmenlerin katılma oranları belirler. Demek isterler ki: Şu kadar emek, şu kadar anamal ve şu kadar hammaddeyle şu kadar mal üretilir. *Bk.* Üretim etmenleri.

ÜRETİM KARTELLERİ *(Os.* İstihsal kartelleri, *Fr.* Cartels de production) Üretimi sınırlamak amacıyla meydana getirilen karteller... Bir kartel biçimidir. Üretim ve dolayısıyla sürüm, aranıma güçlükle karşılık veren bir çizgide tutulursa satış fiyatı ve dolayısıyla kâr yükselir. Bu tür karteller üretimi sınırladıkları gibi piyasayı da paylaşırlar ve böylelikle her pazarda belli bir mal niceliği bulundururlar. Bu yüzden bu kartellere *pazar kartelleri* adı da verilir. *Bk.* Kartel.

ÜRETİM KATSAYISI *(Os.* İstihsal emsâli, *Fr.* Coefficient de production) Bir birim ürünü yapan etmenin niceliği... Örneğin bir şişe fabrikasında on işçinin günde 30 şişe yaptığını varsayalım. Bir işçinin *üretim katsayısı* 3'tür. *Katsayı (Os.* Emsâl, *Fr.* Coefficient) deyimi, matematikte, cebir formüllerinde bir harfin önüne konan sayıyı dilegetirir. Böylelikle o harfin temsil ettiği terimin kaç katının alınacağını bildirir. Ekonomide, özellikle kredilerin yatırılan paraya niceliksel etkilerini dilegetirmek için *çoğaltan* ya da *çarpan (Os.* Madrubu fih, *Fr.* Multiplicateur) deyimi yeğlenmektedir. Örneğin, gelirle yatırım arasında Keynes'in bulduğu belli orana *Keynes çarpanı* denir. Çarpan, bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır. Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu katsayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpanla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpanı saptamak için, marjinal tüketim eğiliminin bilinmesini şartkoşar. Örneğin marjinal tüketim eğilimi 2/3 ise -yani bireyler kazandıkları her 300 liranın 100 lirasını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa- bu katsayı, eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu halde 500 liralık bir yatırım 500×3=1500 liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpanına *çoğaltan* da denir. *Bk.* Keynesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.

ÜRETİM KOOPERATİFLERİ *(Os.* İstihsal kooperatifleri, *Fr.* Sociétés coopératives de production, *Al.* Produktionsgenossenschaften, *İng.* Cooperative society for production) Üyelerinin üretimlerini değerlendirmek için kurulan kooperatifler... Üreticileri aracılardan kurtarmak ve doğrudan doğruya tüketicilerle ilişkiye sokmak için kurulurlar. *Bk.* Kooperatif.

ÜRETİM KREDİSİ *(Os.* İstihsal kredisi, *Fr.* Crédit a la production) Üretime harcanmak için verilen borç... Tüketime harcanmak için verilen borca da *tüketim kredisi (Os.* İstihlâk kredisi, *Fr.* Crédit a la consommation) denir. Tüketim kredisi düpedüz tefeciliktir ve en belli örnekleri de taksitli mal satışlarıdır. *Bk.* Kredi, Tefecilik.

ÜRETİM MALI *(Os.* İstihsal metâı, *Fr.* Marchandise de production) Başka malları üretmek için üretilen mal... Tüketmek için üretilen mala da *tüketim malı (Os.* İstihlâk metâı, *Fr.* Manrchandise de consommation) denir. Her ikisi de göreli deyimlerdir. Bir mal kullanılma biçimine göre üretim ya da tüketim malı olabilir. Örneğin aydınlatma aracı olarak kullanılan elektrik tüketim malı, bir makineyi işletmek için kullanılan elektrik üretim malıdır. *Bk.* Mal, Üretim, Tüketim.

ÜRETİM MÂLİYETİ *(Os.* İstihsal mâliyeti, *Fr.* Coûts des produits, *Al.* Produktkosten, *İng.* Product costs) Mal üretmek için harcanan paraların toplamı... Buna *mâliyet fiyatı* da denir. "Ücret, sürüm (arz) ve aranım (talep) arasındaki ilişkiye göre, emekgücü alıcıları, yani kapitalistlerle emekgücü satıcıları, yani emekçiler arasındaki rekabetin aldığı biçime göre yükselip düşecektir. Ücretteki dalgalanmalar, malların fiyatlarındaki dalgalanmalara uygun düşer. Ama bu dalgalanmaların çerçevesi içinde emeğin fiyatı üretim mâliyetiyle, o malın üretimi için harcanan emekgücünün üretimi için gerekli emek zamanıyla belirlenir. O halde emekgücü malın üretim mâliyeti nedir? Bu mâliyet, emekçiyi emekçi olarak muhafaza etmek ve emekçiyi emekçi durumuna getirmek için gerekli parasal harcamalardır. Bundan ötürü herhangi bir işin gerektirdiği eğitim süresi ne kadar kısa olursa emekçinin üretim mâliyeti de o kadar az, emeğin fiyatı (eşdeyişle, ücret) da o kadar düşük olur. Çıraklık döneminin hemen

hiç gerekli olmadığı, emekçinin kaba özdeksel varlığının yeterli olduğu sanâyi dallarında, emekçinin üretimi için gerekli harcamalar hemen hemen sadece kendisini yaşatmak ve çalışabilir durumda tutmak için zorunlu yiyecek ve içecek harcamlarından ibârettir. Bunun içindir ki emeğin fiyatı, zorunlu geçim araçlarının fiyatıyla belirlenir". *Bk.* Mâliyet, Mâliyet fiyatı.

ÜRETİM SÜRECİ *(Os.* İstihsal vetîresi, *Fr.* Processus de production, *Al.* Produktionsprozess, *İng.* Proces of production) Üretimin gerçekleşmesi için gereken evrelerin tümü... Üretim bir anda gerçekleşmez; çeşitli evrelerde adım adım oluşan bir süreçtir. Bir başka açıdan da üretim, bizzat bir süreçtir, çünkü kesintisizdir, insanın yaşayabilmesi için sürüp gitmesi gereklidir. *Üretim süreci* insanla doğa arasında sürekli bir ilişkidir, bir açıdan da toplumsal bir süreç olmakla insanla insan arasında sürekli bir ilişkidir. *Bk.* Üretim.

ÜRETİM TARZI *(Os.* İstihsal tarzı, *Fr.* Mode de production, *Al.* Produktionsweise, *İng.* Mode of production) Toplumun tarihsel olarak oluşturduğu ve geliştirdiği üretme ve dolayısıyla yaşama yöntemlerinden her biri... *Üretim biçimi* deyimiyle anlamdaş olarak kullanılıyorsa da her iki terim arasında, küçük de olsa, bir anlam ayrılığı vardır *(Bk.* Üretim biçimi). "İnsanların yaşama araçlarını *üretim biçim*'leri, daha önce hazır buldukları ve yeniden üretmek zorunda kaldıkları *yaşama koşulları*'na bağlıdır. *Üretim tarzı*'nı sadece bireylerin fizik varlığının yeniden üretilmesi olarak görmemek gerekir. Bu *üretim tarzı*, daha çok, bu bireylerin etkinliklerinin belli bir *yöntem*'idir, yaşamlarını dilegetirişlerinin belli bir *yöntem*'idir, belli bir *yaşama yöntemi*'dir. İnsanların yaşamlarını dilegetirme biçemleri (üslûpları) onların ne olduklarını kesinlikle gösterir Demek ki insanların şöyle ya da böyle olmaları, üretim yöntemlerinin şöyle ya da böyle olmasına tıpatıp uyar, ürettikleri şeye uyduğu gibi bu şeyi üretiş *biçimleri*'ne de uyar. Öyleyse insanların ne oldukları, onların üretimlerinin özdeksel koşullarına bağlıdır". *Bk.* Üretim biçimi.

ÜRETİM TEKNİĞİ *(Os.* İstihsal fenni, *Fr.* Technique de production) Kullanma değeri üretebilmek için gerekli yöntemler... Üretimi gerçekleştirmek için belli yöntemlerin kullanılması gerekir. Her kullanma değeri için ayrı bir teknik vardır; kundura başka bir teknikle yapılır, kumaş daha başka bir teknikle dokunur. Bundan ötürü, *teknik* deyiminden çok, *teknikler* deyimi kullanılır. Üretim teknikleri, üretim güçlerinin önemli bir bölümüdür. İnsan, tekniklerini geliştirmekle üretimini de geliştirmiştir. Demek ki, üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uyması zorunluğu yasasının işleyişinde, üretim tekniklerinin önemli bir rolü vardır. Bu yüzden teknik, insanlığın doğaya egemenliğinin ölçütüdür. İnsan, emekgücüyle, üretim araçlarını belli bir tekniğe göre kullanır. Demek ki teknik, insanın üretim gücünün üç bölümünden biridir. *Bk.* Teknik, Makine.

ÜRETİM VERGİLERİ *(Os.* İstihsal vergileri, *Fr.* Impôts de production) Üretimden devletçe alınan vergiler... Tüketimden alınan vergilere de *tüketim vergileri (Os.* İstihlâk vergileri, *Fr.* Impôts de consommation) denir. Anamalcı üretim düzeninde üretim vergileri genellikle gelir vergileri, satış vergileri, muamele vergileri, gider vergileri biçimindedir. *Bk.* Vergi.

ÜRETİM YASASI *(Os.* İstihsal kanunu, *Fr.* Loi de production) Üretim ilişkilerinin, üretim güçlerine uygunluğu yasası... *Bk.* Ekonomik gelişme yasası, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim araçları.

ÜRETKEN *(Os.* Semeredâr, Münbit, Mahsuldâr, Mütemetti; *Fr.* Productif) Verimli... *Üretici* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılmaktadır. Oysa bu iki deyim arasında anlam ayrılığı vardır.

ÜRETKENLİK *(Os.* Müsmiriyet, Mahsuldarlık; *Fr.* Productivité) Verimlilik... *Emeğin üretkenliği (Os.* Müsmiriyeti sây, *Fr.* Productivité du travail, *Al.* Arbeitsproduktivitaet, *İng.* Productivity of labour), emeğin yararlılık düzeyini dilegetirir. "Emeğin üretkenliği; emekçilerin becerilerinin ortalaması, bilimsel gelişme düzeyi ve uygulanabilirliği, üretimin toplumsal düzenleniş biçimi, üretim araçlarının oylumları ve yetkinlikleriyle doğal ilişkiler tarafından belirlenir". Her yeni sosyo-ekonomik oluşum emeğin üretkenliğini arttırarak kendinden önceki sosyo-ekonomik oluşumları ortadan kaldırır. Toplumsal emekten yapılan her azalma emeğin üretkenliğini arttırır. Buna karşı emeğin üretkenliği arttıkça malın değeri düşer. Çünkü bir mal birikimini üretmek için daha az emek harcanır, daha az emek süresi yeter. Demek ki emeğin üretkenliğinin artmasıyla ya aynı çalışma süresinde daha çok değer, ya da daha az çalışma süresinde aynı değer üretilir. *Bk.* Artık-değer.

ÜRETKEN SINIFLAR *(Os.* Sunufu müsmire, *Fr.* Classes productives) Değer yaratan sınıflar... Değer yaratmayan sınıfları dilegetiren *üretken olmayan sınıflar (Os.* Sunufu gayrı müsmire, *Fr.* Classes non-productives) deyimi karşılığında kullanılır. Deyim, üretim alanında emek harcayan çeşitli sınıfları kapsar. Çiftçi sınıfı ve işçi sınıfı, *üretken sınıf* adı altında toplanır. Zanaatkârlar ve üretim alanında çalışan kafa işçileri de, sınıf niteliği taşımamakla birlikte, bu deyimin kapsamı içindedir. *Bk.* Sınıf.

ÜRÜN *(Os.* Mahsûl, *Fr.* Produit, *Al.* Produkt, *İng.* Product) Üretimle elde edilen kullanma değeri... Üretimle elde edilen değiştirme değerini dilegetiren *mal* deyimi karşılığında kullanılır. Eşdeyişle üreticilerin bizzat tüketmek için ürettiklerine *ürün,* satmak için ürettiklerine *mal* denir. Bir ürünün mal olabilmesi için belli tarihsel koşullar gereklidir. Diyalektik ekonomi dilinde *mal* ve *metâ* deyimleri arasında da bir ayrım yapılır; kullanma değeri elde etmek için üretilene *mal,* para elde etmek için üretilene *metâ* denir. Anamalcı üretim öncesinde, tüccâr sınıfının doğmasıyla başlayan tecimsel alışverişler dışında, pazar için üretilen mallar da gene bir kullanma değeri elde etme amacını taşıyorlardı. Köylü yumurta, yağ, tahıl gibi mallarını pazara götürüp satıyordu, ama dileği değiştirme değeri (eşdeyişle, para) elde etmek değil; kazandığı parayla satın alacağız gaz, tuz, kumaş gibi kullanma değerleri elde etmekti. Köylüsü böyle olduğu gibi feodal senyörü de böyleydi. Senyörler topraklarının mallarını satarak elde ettikleri parayla incik boncuk, süslü giysiler vb. gibi kullanma değerleri satın alıyorlardı. Amaçları, para kazanmak değil, yaşamaktı, "bir zamanlar üretimin amacı yaşamaktı, ama sonra yaşamanın amacı üretim oldu". İşte bu evrede, eşdeyişle anamalcı üretim düzeni evresinde mallar *metâ*'laştı ve *mal-para-mal* dolaşımından çıkıp *para-mal-para* dolaşımına girdi. Bu anlamda, anamalcı üretim düzeni sürecinde yaşayan pek çok köylülerin de pazarda sattıkları *metâ (Fr.* Marchandise, *Al.* Ware) değil, *mal (Fr.* Bien, *Al.* Vermögen)'dır. Çünkü sattıkları şeyler karşısında aldıkları parayla kullanım değerleri satın alarak alışveriş sürecinden çıkarlar (Satın almak için satmak). Oysa anamalcıların sattıkları *mal* değil, *metâ*'dır. Çünkü sattıklarının karşılığında kazandıkları parayla gene üretip para kazanırlar ve o parayla da üretip daha çok para kazanırlar (Satmak için satın almak), böylelikle de alışveriş sürecinden hiç çıkmazlar ve daima bu sürecin içinde kalırlar. Ürün, insan emeğinin gerçekleştirdiği bir üretimin sonucudur. Yabanî ağaçlarda kendiliğinden oluşan meyveler ekonomi dilinde ürün değildirler. Şu da unutulmamalıdır ki, ürünün kullanma değeri üreticisinin, mal ve metâın kullanma değeri başkalarınındır. "Satın alınan süt nasıl inekten ayrılıyorsa, satın alınan emekgücü de öylece emekçiden ayrılır". Toplumcu üretim düzeninde mal ya da metâ yoktur, ürün vardır. Çünkü toplumca ve toplum için üretilir. Bundan ötürü de sosyalist düzende ulusal gelirin bölümleri, *kendisi için ürün (Fr.* Produit pour soi) ve *toplum için ürün (Fr.* Produit pour la société) deyimleriyle dilegetirilir. Bu kavramlar, *zorunlu ürün (Fr.* Produit nécessaire) ve *artık-ürün (Fr.* Surproduit) kavramlarına uygun düşer. Kendisi için ürün, üreticilerin ve ailelerinin gereksinimlerine ayrılır. Toplum için ürünse kamu hizmetlerini karşılamak ve üretim güçlerini geliştirmek için kullanılır. Her iki bölüm de toplumun gereksinimlerini karşılar. Yiyecek, içecek, giyecek vb. gibi hastane, okul, müze vb. da toplumsal gereksinimlerdir. Yeniden üretim süreci içinde *zorunlu ürün* ve *artık -ürün* kavramları, toplumun sürekli artan özdeksel ve tinsel gereksinimlerini karşılamak amacını güden bir *genişletilmiş yeniden üretim*'i gerçekleştirir. *Bk.* Mal, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Yeniden üretim, Üretim.

ÜRÜN DEVŞİRİMİ *(Os.* Hasat, *Fr.* Récolte) Derlenen ürünün tümü... Örneğin *buğday rekoltesi* deyimi, toplam buğday ürününü dilegetirir.

ÜRÜN FAZLASI *(Os.* Fazlai mahsûl, *Fr.* Surproduit, *Al.* Mehrprodukt) Tüketime yetenden çok üretilen ürün... *Artık-ürün, üretim artığı* ve *ekonomik fazla* deyimleriyle de dilegetirilir. Anamalcı düzende bunalımlara neden olan *coküretim (Os.* Fazlai istihsal, *Fr.* Surproduction) deyimiyle karıştırılmamalıdır. Toplumcu ekonomi dilinde *toplumsal ürünün üreticilerin gereksinimlerini aşan bölümü* olarak tanımlanır. Toplumsal işbölümünün gerçekleşmesi ve toplumun sınıflara bölünmesi *ekonomik fazla* nedeniyledir. Bu anlayışa göre sürekli bir ürün fazlası sağladığı zaman toplumun bir bölümü öteki bölümünün sırtından geçinmeye başlar. "İlkel koşullarda köle yoktur. İki elin anccak bir kişiyi doyurabilecek kadar üretim yaptığı ve daha çoğunu sağlayamadığı bir devirde kölelik ekonomik temellerden yoksundur. Kölelik, birikmiş emek ürün-

leri saklanmaya başlanmakla doğar" (Malinovski, *Freedom and Civilisation*, s. 301). Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ilerici diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar gelişti ve yeni senyörler için lüks eşyâ yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamını ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesine imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Istanbul 1970, çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler -örneğin tuz ya da mâdenler- elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalınmıştı. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir *ekonomik fazla* haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scotts*, s. 48). Tarihsel süreçte ürün fazlasının gerçekleşebilmesi için iki koşul gerekliydi: Emeğin üretkenliğinin gereken düzeye erişmesi, saklamanın öğrenilmesi. İlkel komünal düzeyde üretim araçları sınırlıydı, bu yüzden emeğin üretkenliği de sınırlıydı. İnsanlar ancak tüketebileceklerini üretebiliyorlar, buna uygun olarak da varlıklarını ancak sürdürebiliyorlardı. Ne var ki saklamasını öğrenmeden de üretim araçlarını geliştiremezlerdi. Tutulan iki balıktan birini yiyip ötekini ertesi güne saklamasını öğrenmek, insanlığın gelişiminde ilk ve en büyük adımdır. Böylelikle insanlar üretim araçlarını geliştirebilmek için gereken boş zamanı da elde etmişlerdir. Bu iki önemli koşulun gerçekleşmesinden sonradır ki insanlar *ürün fazlası* elde etmeye başladılar. Ne var ki bu artık-ürün onların bir bölümünün köleleşmelerine neden oldu, artık-ürüne sahibolanlar ondan yoksun bulunanlara egemen oldular. Toplum sınıflara bölündü. Bununla beraber, *ürün fazlası*, toplumsal gelişme için vazgeçilmez bir koşuldur. Toplumlar, üretim fazlalarını daha da fazlalaştırarak gelişirler. Bundan ötürü *ürün fazlası*, ilkel komünal toplum dışında, tüm üretim biçimlerinde geçerli bir kavramdır. Bunun karşısında, üreticilerin yaşamaları için gerekli olan *zorunlu ürün* (*Os.* Mecburî mahsûl, *Fr.* Produit nécessaire) kavramı yer alır. *Bk.* Ürün, Artık-ürün.

ÜRÜN MÂLİYETLERİ (*Os.* Mahsûl mâliyetleri, *Fr.* Coûts des produits, *Al.* Produktkosten, *İng.* Product costs) Hammadde tutarlarıyla bu hammaddeler üstünde çalışan emekçi ücretlerinin toplamı... Buna *öz mâliyetler* (*Fr.* Prix coûtant des matériaux et de la main d'oeuvre, *Al.* Selbskosten, *İng.* Prim costs) da deniyor. Bununla beraber bu deyimi *mâliyet fiyatı* anlamında kullanan yazarlar da var. Kimi ekonomiciler de bu terimi; genellikle kirâ, fâiz ve vergi giderlerini dilegetiren *dönem mâliyetleri* (*Fr.* Coûts périodiques, *Al.* Periodenkosten, *İng.* Period costs) deyiminin karşıtı saymaktadır. *Bk.* Üretim mâliyeti, Mâliyet, Mâliyet fiyatı.

ÜSTERME (*Os.* İhâle, *Fr.*, *İng.* Adjudication, *Al.* Zuschlag, *Lâ.* Adjudicatio) Arttırma ve eksiltme yoluyla yapılan alımsatımlarda en çok arttıranın ya da eksiltenin önerisini kabul ederek işi ona verme... *Bk.* Artırma ve eksiltme.

ÜST HAKKI (*Os.* Hakkı satıh, *Fr.* Droit de superficie, *Al.* Überbaurecht, *İng.* Right to build over another's property, *Lâ.* Superficies) Başkasının arsasının altında ya da üstünde kullanma hakkı.

ÜSTYAPI (*Os.* Üstbünye, *Fr.*, *İng.* Superstructure, *Al.* Überbau) Altyapıyla belirlenen her türlü bilinçsel etkinlikler... Diyalektik ekonomi dilinde *altyapı* deyimi karşılığında kullanılır. "İnsanların özdeksel yaşamları bilinçleriyle değil, bilinçleri özdeksel yaşamlarıyla belirlenir". Bundan ötürüdür ki özdeksel yaşam altyapı, bilinçsel yaşamsa üstyapıdır. İnsan bilinci de toplumsal bir üründür. İnsanlar yaşamaları için gerekli araçları ürettikleri gibi siyasal, felsefesel, dinsel, hukuksal, ahlâksal vb. düşünce ve kurumları da üretirler. Ama bütün bu üretimlerin temeli maddî üretimdir. İnsanlar önce düşünüp sonra yaşamazlar, önce yaşayıp sonra bu yaşayışlarına uygun düşünceler edinirler ve bu düşüncelere uygun yapılar kurarlar. Örneğin köleci üretim biçimi kölelik ahlâkını, köle dinini ve köleci devlet düzenini üretmiştir. Belli bir biçimde üreten insanlar zorunlu olarak belli bir toplumsal ve siyasal ilişkiler içine girerler. Düşünsel ve top-

lumsal *üstyapı*, belli kişilerin yaşama sürecinden çıkıp gelişir. İnsan düşündüğü gibi yaşayamaz, yaşadığı gibi düşünür. Çiftçi, çiftçi gibi düşündüğü için çiftçi olmuş değildir; çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünmektedir. Ama çiftçi gibi düşündüğü için de çiftçilik koşullarını etkiler ve değiştirir. İnsan yaşamı, alt ve üstyapının karşılıklı etkileriyle oluşur, gelişir ve kurumlar, insan iradesinden bağımsız ve zorunlu olarak, bu temelin üstünde yükselirler. Bundan ötürüdür ki *altyapı* değiştirilmeden *üstyapı* değiştirilemez ve *altyapı*yı olduğu gibi bırakarak doğrudan *üstyapı* değişikliklerine yönelen bütün düzeltme çabaları sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Çiftçinin düşüncesi değiştirilmekle çiftçilik koşulları değiştirilemez, ancak çiftçilik koşulları değiştirilmekle çiftçinin düşüncesi değiştirilebilir. Hukuk, ahlâk, dn, siyasa vb. gibi bütün üstyapı kurumları ekonomik altyapıya sımsıkı bağlıdır ve altyapının gerektirdiği zorunlu kurumlardır. Ancak, çiftçi olmak çiftçi gibi düşünmeyi gerektirir, ama çiftçi gibi düşünmek de çiftçiliği oluşturur, eşdeyişle altyapı üstyapıyı belirlerken üstyapı da altyapıyı belirler. Gelişme süreci, karşılıklı etkilerle (etkileşimlerle, enteraksiyon'larla) oluşur. Tarihsel süreçte her sosyo-ekonomik yapının üretimsel temeliyle belirlenen kendine özgü bir üstyapısı olmuştur. Örneğin köleci düzenin hukuku köle sahiplerinin, feodal düzenin hukuku toprak sahiplerinin haklarını korumuştur. Bununla beraber üstyapı kurumlarının altyapıya bağımlılıkları yanında özerklikleri de vardır. Bu özerklikleri altyapıyı değiştirme çabasında belirir. Altyapıyla üstyapını eytişimsel etkileşiminde temel olan altyapıdır, kültürel üstyapı ekonomik altyapı tarafından belirlenir. Çünkü insanların varlık koşulları olan, ilk ve vazgeçilmez eylemleri ekonomik eylemleridir, "insanlar önce yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler"; yaşayacak durumda olmak demek yemek, içmek, giyinmek, barınmak vb. demektir ki teksözle üretimsel eylemde, ekonomik eylemde bulunmak demektir. *Üstyapı*'nın birçok özellikleri vardır. İlkin, pek karmaşık gibi görünür: Bir yanda özdeksel yaşamın siyasal ve hukuksal kurumları (Devlet, hükümetler, meclisler, her türlü yönetim örgenleri, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.) yer alırken öbür yanda tinsel yaşamın düşünsel ve toplumsal ilişkileri (ahlâk, din, sanat, ideoloji, hukuk vb.) yer alır. Bu karmaşıklığın meydana getirdiği bütün, sanki bağımsızmış ve özerkmiş gibi görünür. Ne var ki bu görünüş tümüyle aldatıcıdır. Çünkü altyapıdaki köksel değişmenin bir süre sonra üstyapıyı altüst ettiği kolaylıkla görülür. Gerçekte üstyapı, bağımsız ve özerk olmadığı gibi, birtürden (mütecânis) de değildir. Her üstyapıda üç ayrı bölüm vardır: Göçüp gitmiş üstyapının kalıntısı olan bölüm (örneğin anamalcı düzenin üstyapısında feodal düzenin kalıntısı olan üstyapı kurumları), egemen durumda bulunan üstyapı bölümü (örneğin anamalcı düzenin anamalcı üstyapı kurumları), filizlenmekte olan geleceğin üstyapısının öncü bölümü (örneğin anamalcı düzenin üstyapısında filizlenen toplumcu üstyapı kurumları). Bu bölümlere egemen olan, elbette, varbulunan düzenin egemen sınıfının üstyapısıdır. Bundan ötürüdür ki egemen üstyapı, altyapıyı etkileyip düzenini sürdürmeye çalışır. Ne var ki insanlar, düzensizliklerin bilincine de gene bu üstyapı düzeyinde varırlar. Bu yüzden, toplumların evrimini sanki üstyapı yönetiyormuş gibi görünür. Düşüncelerin, kavramların ve bilincin üretimi, başlangıçta, insanların özdeksel faaliyetleri ve özdeksel ilişkileriyle içiçedir. Düşünme ve insanlar arasındaki ansal (zihinsel) alışveriş bu düzeyde insanların özdeksel davranışlarının açık dışavuruşu olarak görünür. Bir halkın siyasa, hukuk, ahlâk, din, metafizik vb. dilinde dilegelişini bulan zihin üretimi de aynıdır. Kavramlarını, düşüncelerini vb. insanlar üretirler; eşdeyişle, sahibolduklarını üretim güçlerinin ve bunlara uygun düşen üretim ilişkilerinin belli bir gelişimiyle koşullanmış (şartlanmış) gerçek, faal insanlar üretirler. Bilinç, hiçbir zaman, bilinçli varoluştan başka bir şey olamaz; insanların varoluşlarıysa onların özdeksel yaşama süreçleridir. Eğer insanlar ve koşulları, ideolojide *camera obscura* (Görüntüyü başaşağı yansıtan bir ortaçağ aygıtı)' da olduğu gibi başaşağı görünüyorsa bu, insanların tarihsel yaşama süreçlerinin bir sonucudur; nasıl ki nesnelerin göz retinasında ters dönmeleri de insanların fiziksel yaşam süreçlerinin bir sonucudur. Bu ideolojiler, insanların özdeksel yaşama süreçlerinden yansıyan soyutlamalardır. Demek ki ahlâk, din, metafizik vb.'larıyla bunlara uygun düşen bilinç biçimleri sözde bağımsız görünüşlerini artık koruyamazlar. Çünkü bunların ne tarihleri ve ne de gelişmeleri vardır, insanlar özdeksel üretimlerini ve özdeksel ilişkilerini geliştirmekle düşüncelerini ve düşüncelerinin çeşitli ürünlerini de geliştirirler. Yaşam bilinçle belirlenmez, tersine, bilinç yaşamla belirlenir. *Bk.* Altyapı.

ÜTOPYACI TOPLUMCULUK *(Os.* Hayâlî iştirâkîyyûn mezhebi, İştirâkîyyei hayâlîyye; *Fr.*

Socialisme utopique, Socialisme utopiste; *Al.* Utopischer Sozialismus, *İng.* Utopist socialism) Bilimsel olmayan toplumculuk öğretileri... Özellikle Fourier, Saint-Simon, Robert Owen gibi düşünürlerin toplumculuk anlayışları bu adla anılır. Ne var ki ekonominin temel kavramları diyalektik bir çözümlemeyle bilimsel bir gerçekliğe kavuşturulmadıkça toplumculuk önerileri hayâlcilik plânında kalmak zorundaydı. Toplumsal düzensizliğe çare arayan ve altyapıyı bilimsel olarak çözümleyemeyen düşünürler, idealist düşünce yapıları içinde zorunlu olarak üstyapı düzeltmeleri düşlemekteydiler. Ama bu düşçü araştırmalar, ekonomik düzensizliğin sağlam bir eleştirisini yapmışlar ve zaman zaman bilimsel gerçeklere parlak sezişlerle yaklaşmışlardır. Nasıl kimya bilimi ütopyacı bir simya, astronomi bilimi ütopyacı bir astroloji evresi geçirmek zorunda kalmışsa bilimsel toplumculuk da öylece ütopyacı bir toplumculuk evresi geçirmek zorunda kalmıştır. *Ütopyacı toplumculuk* deyimi küçümseyişi bir anlam taşımaz, sadece toplumcu düşüncenin evriminde zorunlu bir evreyi adlandırır. Ne var ki ütopyacı toplumculuk bilimsel toplumculuğun üç büyük kaynağından biri olduğu halde, bilimsel toplumculuk ütopyacı toplumculukla da savaşmak ve onu çürütmek zorundaydı. Bu zorunluk, evrensel diyalektik yasaların zorunluğudur. Her gelişen, kendisini geliştireni yok etmekle gerçekleşebilir. Ütopyacı toplumculuğa yönelen bilimsel eleştiriler, onun büyük önemine duyulan saygıyı zerrece eksiltmeksizin, sadece bu zorunluğu dilegetirirler. *Bk.* Toplumculuk, İngiliz ütopyacı toplumculuğu.

V

VÂDE *Bk.* Süre.

VAKIFLAR *(Os.* Evkaf, *Fr.* Fondations, *Al.* Stiftungen, *İng.* Foundations) Bir mülkü sonsuz olarak kamu yararına tahsis etme... İslâmsal hukukta yer almış ve Osmanlı ekonomisinde önemli bir yer tutmuş olan hukuksal bir kurumdur. Cumhuriyet döneminde 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu yayımlanmış, İslâmsal kurallar çağdaş koşullara uydurulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Batı'daki örneklerine benzer sanatsal ve bilimsel vakıflar da kurulmuştur. Batı'da Carnegie, Ford, Nobel, Rockefeller vakıfları ve ülkemizde Koç, Sabancı, Eczacıbaşı vakıfları bu tür vakıflara örnektir.

VÂRİDAT *Bk.* Gelir.

VARLIK *(Os.* Mevcûdât, *Fr.* Actif, *Al.* Aktiva, *İng.* Assets) Ekonomik bir birimin parası ve parayla değerlendirilebilir tüm mal ve hakları... Bu hukuksal bütünlüğe yükletilmiş olan tüm borçları dilegetiren *borçlar (Os.* Düyûnât, *Fr.* Passif, *Al.* Passiva, *İng.* Liabilities) deyimi karşılığında kullanılır. İşletmenin bilânçosunda aktifler sol tarafa, pasifler sağ tarafa yazılır. Aktifler genellikle üç gruba ayrılır: Birinci grup, işletmenin kasasında ya da bankasında bulunan paraları, mal stokları, kısa vâdeli alacakları, hâzine bonoları vb. gibi döner değerlerdir. İkinci grup, uzun vâdeli alacakları, başka işletmelere iştirâkleri vb. gibi bağlı değerlerdir. Üçüncü grup, binâları, arsaları, makine ve tesisleri gibi sâbit değerlerdir. *Aktif*'e, bir işletme ptarimuvanının (mâmelekinin) *olumlu bölümü* (pozitif bölümü) ve *pasif*'e *olumsuz bölümü* (negatif bölümü) de denir. Bir işletmenin *pasif*'i de genellikle iki gruba ayrılır: Birinci grup işletmenin kendisine (örneğin hissedârlarına) olan borçları, ikinci grup üçüncü kişilere (örneğin alacaklılarına) olan borçlarıdır. *Aktif* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Aktif ve pasif (Os.* Mevcûdât ve düyûnât, *Fr.* Actif et passif, *İng.* Assets and liabilities), *aktif değerler (Fr.* Compte d'actif, *İng.* Assets account), *özdeksel değerler (Os.* Maddî kıymetler, *İng.* Tangible assets), *taşınmaz değerler (Os.* Gayrımenkul kıymetler, *İng.* Real assets), *alacak-verecek hesâbı (Os.* Assets and liability statement), *taşınır değerler (Os.* Menkul kıymetler, *İng.* Personal assets), *özdeksel olmayan değerler (Os.* Gayrı maddî kıymetler, *İng.* Intangible assets), *donmuş alacaklar (İng.* Frozen assets), *aktifte azalma (İng.* Assets decrease), *aktifte çoğalma (İng.* Assets increase), *eldeki değerler (Os.* Mevcud kıymetler, *İng.* Assets in hand), *geçer değerler (Os.* Cârî kıymetler, *İng.* Current assets), *hemen paraya çevrilebilen değerler (İng.* Assets ready convertible into cash).. *Bk.* Pasif, Varlık değeri, Varlık hesapları.

VARLIK DEĞERİ *(Os.* Mevcûdât kıymeti, *Fr.* Valeurs d'actif, *Al.* Vermögenswert, *İng.* Assets value) Bir işletme varlığının parasal tutarı... Muhâsebe terimidir, *net aktif* de denir. Bunların çoğu (örneğin binâlar, arsalar, makineler, mal stokları) muhâsebe defterine mâliyet bedelleriyle yazılır, amortisman payları da mâliyet bedellerinden düşülür. Örneğin her yıl 10.000 liralık yıprandığı kabul edilen 100.000 liralık bir makine eğer üç yıldır kullanımda bulunuyorsa dördüncü yılın muhâsebe hesaplarında varlık değeri 70.000 lira olarak gösterilir. *Bk.* Varlık, Varlık hesapları.

VARLIK HAKLARI *(Os.* Mâmelek hakları, *Fr.* Droits de patrimoine, Droits patrimoniaux; *Al.* Vermögensrecht) Bir gerçek ya da tüzelkişinin tüm para ve mallarıyla ilgili haklar... Başta mülkiyet hakkı olmak üzere bütün aynî haklar, ihtirâ ve telif hakları gibi maddî olmayan haklar, alacak hakları vb. bu deyimin kapsamındadır. Bir gerçek ya da tüzelkişinin sâhip ya da mükellef olduğu para ve parayla ölçülebilen bütün mal, hak, alacak ve borçlarının hukuksal bütünlüğüne de *varlık (Os.* Mâmelek, *Fr.* Patrimoine, *Al.* Vermögen, *İng.* Property, Estate; *Lâ.* Universum ius) denir. *Bk.* Varlık.

VARLIK HESAPLARI *(Os.* Mâmelek hesâbâtı, *Fr.* Comptes d'actif, *Al.* Aktivkonten, *İng.* Asset accounts) Bir işletmenin tüm varlığını saptayan hesaplar... Muhâsebe terimidir, *aktif hesapları* ve *T hesapları* da denir. Bu hesaplar, işletmenin büyük defterinde (defter-i kebîr) tutulur. Bu hesaplar büyük defterde kasadaki para, bankadaki para, binâlar, arsalar, makineler, hisse senetleri ve tahviller, alacaklar, hammaddeler, imâl edilmiş mal stokları, taşıt araçları vb. olmak üzere ayrı ayrı gösterilir. *Bk.* Varlık.

VARLIK VERGİSİ *(Os.* Mâmelek vergisi, *Fr.* Impôt de patrimoine) İkinci Dünya Savaşı'nda ilk kez Türkiye'de uygulanan bir vergi... Aşırı kazançları vergilendirmek gerekçesiyle yapılmıştır. Bir çeşit servet vergisidir.

Ne var ki matrahı ve oranı yasada saptanmayıp idâre makamlarının takdirine bırakıldığı gibi vergiyi ödeyemeyenler Anadolu'da (Aşkale'de) bedensel olarak çalışma yükümlülüğüne bağlı kılınmışlardır. Çok eleştirilmiş ve kötü izler bırakmış bir vergidir. Devlet, bir kez uygulanmak üzere koyduğu bu vegiden umduğu geliri de sağlayamamıştır. *Bk.* Vergi.

VARMA KURAMI *(Os.* Vusûl nazariyesi, *Fr.* Théorie de la réception, *Al.* Zugangstheorie) Kabul anlamındaki bir irâde bildiriminin ilgiliye ulaştığı andan itibaren sözleşme hükümlerinin yürürlüğe gireceğini ilerisüren hukuksal kuram... Medenî Kanun'umuzdaki hükümler genellikle bu kurama uygundur. *Bk.* Sözleşme.

VARSAYILAN *(Os.* Mevhûme, *Fr., İng.* Fiction, *Al.* Fiktion) Gerçek olmadığı halde gerçek sayılan durum... Bir hukuk tekniğidir. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 201. maddesine göre müşterinin, olanaklı bulunduğu halde, satın aldığı malı muâyene etmemesi onu kabul ettiği anlamına gelir. Bu, bir varsaymadır.

VÂSITALI VERGİLER *Bk.* Dolaylı vergiler.

VÂSITASIZ VERGİLER *Bk.* Dolaysız vergiler.

VASİYET *(Os.* Vasiyet, *Fr., İng.* Testament, *Al.* Verfügung, *Lâ.* Testamentum) Bir kimsenin para ve mallarını ölümünden sonra geçerli olmak üzere kullanımı... Vasiyet, yasada belli biçime göre bir vasiyetnâmeyle yapılır. Ölmeden önce geri dönülebilecek niteliktedir. Medenî Kanun'un 449, 478, 479, 485, 486. maddeleri bu konuyla ilgilidir.

VASSALLİK *(Os.* Vassallik, *Fr.* Vassalité, *Al.* Vassallenschaft, *İng.* Vassalage) Toprak sâhiplerinin kendilerinden daha büyük ve daha güçlü toprak sâhiplerine bağlılığı... Ortaçağa özgü bir feodal üretim düzeni kurumudur. Feodal dizge, IX. ve X. yüzyıllarda değişime uğramış, askersel *gedik (Fr.* Bénéfice)'ler babadan oğula geçen bir çeşit *timar (Fr.* Franc-alleu)'a dönüşmüştü. Bütün toprak sâhipleri, kendilerinden daha güçlü bir toprak sâhibine bağlanmak ve onun *vassal (Os.* Tâbi, *Fr.* Vassal)'ı olmak zorundaydılar. Vassal, senyöründen bir *yurtluk (Os.* Mâlikâne, *Fr.* Fief) alıyor ve silâhlı adamlarıyla birlikte döğüşme gücünü onun hizmetine veriyordu. Her senyörün birçok vassalı vardı, ama o senyör de kendisinden daha güçlü bir senyörün vassalıydı. Vassallık, başlangıçta özel sözleşmelerle yapılıyordu. IX. yüzyılın ikinci yarısında kral fermânıyla zorunlu bir duruma geldi. Böylelikle, toprak sâhipleri arasında, en üstteki krala bağlı olarak bir aşama düzeni (hiyerarşi) kurulmuş oluyordu. Gerçekte bu, çok iyi örgütlenmiş bir sömürü düzeniydi. Bu sömürü düzeninin en üstünde kral, onun altında ona bağlı senyörler, onların altında vassallar ve vassalların vassalları, en altta da şövalye adıyla anılan ve sözde kahramanlıklarıyla geçinen meteliksiz soylular bulunuyordu. Tümünün altında da ezilen halk ve köylüler vardı. Sömürülen zanaatçı halk ve toprak kölesi köylüler, bu koca asalaklar düzenini beslemek için gece-gündüz demeden çalışıp duruyordu. Ne var ki Tanrı da bu asalakları korumaktaydı, Katolik kilisesi bu sömürü düzenine kanat germişti. *Bk.* Feodalite.

VAZGEÇİLEBİLİR AKREDİTİF *(Os.* Kabili rücû te'diye emri, *Fr.* Crédit révocable, *Al.* Widerrufliches Akkreditiv, *İng.* Revocable credit) Geçersiz kılınabilen akreditif... Akreditifler, geçersiz kılınacağı zamana kadar geçerli olmak koşuluyla da çekilebilir. Bu durumda akreditifi veren, onu her an iptâl edebilir. *Bk.* Akreditif, Kredi, Vazgeçilmesi olanaksız akreditif.

VAZGEÇİLEMEYEN HAKLAR *(Os.* Ferâgati câiz olmayan haklar, *Fr.* Droits inaliénables, *Al.* Unversichtbare Rechte, *İng.* Inalienable rights, Undefeasible rights; *Lâ.* Iura quae alienari non possunt) Başkasına verilmesi olanaksız bulunan ya da üstlerine rehin, irtifak vb. konulamayan haklar... Şahsa bağlı olan haklar böyledir, örneğin bir kimse adını ve soyadını başkasına veremez. *Bk.* Vazgeçme.

VAZGEÇİLEN ALACAKLAR *(Os.* Ferâgat edilen alacaklar, *Fr.* Créances abandonnées, *İng.* Abandoned debts) İstenmesinden vazgeçilen alacaklar... Anlaşma yoluyla ya da iflâs sözleşmesiyle olabilir.

VAZGEÇİLMESİ OLANAKSIZ AKREDİTİF *(Os.* Gayrı kabili rücû te'diye emri, *Fr.* Crédit irrévocable, *Al.* Unwiderrufliches Akkreditiv, *İng.* Irrevocable credit) Akkreditifi veren tarafından kesinlikle ödeneceği taahhüt edilen akreditif... *Bk.* Vazgeçilebilir akreditif.

VAZGEÇME *(Os.* Ferâgat, *Fr.* Renonciation, Abdication, Demission; *Al.* Rücktritt vom Amt, Verzicht, Erlass; *İng.* Release, Waiver, Renuntiation, Abandonment, Surrender; *Lâ.* Renuntiatio, Repudiatio, Recusatio) Hakkı olan bir şeyi istememek... Kişinin malları üs-

tündeki haklarından vazgeçmesi böyledir. Borçlar Kanunu'nun 34, 343, 344. maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

VEBLEN KURAMI *(Os.* Veblen nazariyesi, *Fr.* Théorie de Veblen) Anamalcılığın tekelcilik aşamasında azgelişmiş ülkeler sömürüsünün zorunlu bulunduğunu ilerisüren kuram... *Kurumcu ekonomi* adıyla anılan ekonomi anlayışının kurucusu Amerikalı ekonomici Thornstein Veblen (1857-1929)'e göre anamalcı ekonomide, klâsik ekonomicilerin düşledikleri doğal bir düzen değil, tersine, en küçük ekonomik kurumdan ülkeler arasına kadar her yerde öldüresiye bir çıkar boğuşması vardır. Veblen, özellikle *Imperial Germany and the Industrial Revolution* (New York, 1915) adlı yapıtında anamalcı toplumun çelişkilerini incelemiş, üretimi sınırlama amacını güden tekelcilikle makineli üretimin nasıl çatıştığını göstererek tek çıkar yol olan azgelişmiş ülkeler sömürüsünün zorunlu bulunduğunu ilerisürmüştür. Veblen, metafizik düşünce sistemine bağlı ekonomi anlayışının en tipik örneklerinden biridir. Örneğin sınıf kavgasının kaçınılmazlığını ilerisürmüş, ama bunun nedeni olarak insanların birbirlerini anlamadıklarını göstermiştir. İnsanların birbirlerini anlamamalarının nedeni de, Veblen'e göre, hâlâ eski kurumlar içinde düşünmekte olmalarıdır. Ekonomik kurumlar sürekli olarak yenileşmelidir, bu kurumların gerektirdiği yeni düşünceler insanları birleştirecektir. *The Theory of the Leisure Class* adlı yapıtında da bu birleşmeyi aydınların ve teknisyenlerin sağlayacaklarını ilerisürmektedir. Ekonomik süreç, ticâret teşebbüslerinin çıkar peşinde koşmalarıyla değil, aydınların ve teknisyenlerin denetimiyle düzenlenmelidir. Veblen, temelde pragmacı felsefeye dayanan *ütopyacı anamalcılığın* örnek temsilcilerindendir. *The Place of Science in Modern Civilivation* (New York 1919) ve *The Theory of Business Enterprise* (New York 1904) adlı yapıtları, özellikle tekeller alanında, bu gibi çelişik ve bilimdışı eleştirilerle doludur.

VERGİ *(Os.* Resim, Teklif; *Fr.* Impôt, Taxe; *Al.* Steuer, Taxe; *İng.* Impost, Tax, Duty) Devlet örgütünü yürütmek için hükümetin halktan aldığı para... Eskiden *resim* ve *teklif* deyimleri kullanılırdı (çoğulları *rüsum, tekâlif).* Hizmet karşılığında alınan özel vergilere de *harç* denir. Verginin amacı, devlete gelir sağlamaktır. Adam Smith, vergi alımında dört temel ilke önesürmüştür: 1. Vergi, gelire oranla alınmalıdır, 2. Her kişinin ödemek zorunda bulunduğu vergi belli olmalıdır, 3. Her vergi, verene en uygun gelen zaman ve biçimde alınmalıdır, 4. Verenin cebinden çıkanla devletin kasasına giren arasında pek az fark bulunmalıdır... Her verginin bir *mevzu* (vergi alınacak konu)'u, bir *mükellef* (vergi vermekle yükümlü olan)'i bir *matrah* (verginin hesaplanmasında temel olan miktar)'ı vardır. Klâsik anlayışa göre vergi önünde bütün vatandaşlar eşittirler. Buna *verginin genelliği ilkesi (Os.* Umûmiyet kaidesi, *Fr.* Universalité de l'impôt) denir. 1793 Fransız Anayasası bu ilkeyi "hiçbir vatandaş devlet masraflarına katılmak şerefinden yoksun bırakılamaz" deyimiyle dilegetirmiştir. Bununla beraber birçok vatandaşlar bu şereften yoksun bırakılmışlardır, buna da mâliye dilinde *vergi muâfiyeti* ve *vergi istisnaları* denir. Birçok kaynaklardan alınan çeşitli vergiler genellikle iki grupta toplanır: Doğrudan doğruya gelirlerden alman vergilere *vasıtasız vergiler (Fr.* Impôts directs), hizmetlerden ve tüketimden alınan vergilere de *vasıtalı vergiler (Fr.* Impôts indirects) denir. Örneğin vergi herhangi bir gelirinden ötürü Bay Hasan'ın adına tarh edilmişse vasıtasız, Bay Hasan'ın satın aldığı bir paket çay üstüne tarh edilmişse vasıtalıdır. İkinci durumda vergiyi veren gene Bay Hasan'dır, ama bunu ancak çay satın aldığı için vermektedir, çay satın almazsa vermeyecektir; bundan ötürü vasıtalı vergi Bay Hasan'dan değil de çaydan alınıyormuş gibi görünür. Mâliye bilimi açısından vasıtalı ve vasıtasız vergileri ayıran ölçüt, arada bir *aracı mükellef* bulunup bulunmamasıdır. Örneğin gelir vergisinde bir aracı mükellef yoktur, doğrudan doğruya gelir sahibi mükelleftir; buna karşı gümrük vergisinde aracı mükellef tüccârdır, devlete gümrük vergisini o yatırır, ama vergiyi asıl ödeyen malı satın alan tüketicidir, tüketici bu vergiyi bir başkasının aracılığıyla ödemektedir. Matrahın miktarı ne olursa olsun oranı her zaman aynı kalan vergiye *mütenasip vergi (Fr.* Impôt proportionnel), matrahın miktarı çoğaldıkça oranı da artan vergiye *müterakki vergi (Fr.* Impôt progréssif) denir. Örneğin birinci tür vergide her 100 liradan 5 lira vergi alınır ve böylelikle 10.000 liradan 500 lira vergi alınmış olur; ikinci tür vergideyse örneğin 1000 liraya kadar yüzde 5, 1000 liradan 5000 liraya kadar yüzde 7, 5000 liradan 10.000 liraya kadar yüzde 10 vergi alınır ve böylelikle 10.000 liradan 730 lira vergi alınmış olur. Müterakki vergi çeşitli biçimlerde alınır: Yukardaki örneğimizde gösterildiği gibi, gelirin tümünü bölümlere ayırmak ve her yüksek bölüme daha yüksek

bir vergi oranı koymak yoluyla alınabildiği gibi gelirleri miktarlarına göre sınıflara ayırmak ve her yüksek sınıftan daha yüksek oranda bir vergi almak yoluyla da alınabilir. Bu ikinci durumda örneğin 500 liraya kadar geliri olanlardan yüzde 5, 1000 liraya kadar geliri olanlardan yüzde 7, 1000 liradan fazla geliri olanlardan yüzde 10 vergi alınır; ama bu halde 500 lira geliri olan 25 lira vergi verirken 501 lira geliri olan 35,07 lira vergi verir. Müterakki verginin bir başka biçimi de verginin en yüksek haddini önceden saptayarak gelir küçüldükçe vergi oranını indirmektir, buna *mütedenni vergi (Fr.* Impôt dégressif) denir. Örneğin 1000 liradan fazlasından yüzde 10, 1000-800 lira arasından yüzde 5, 800-400 lira arasından yüzde 2, 400 liranın altından yüzde 0 vergi alınır. Gelir, binâ, arazi, hayvanlar, mâdenler, muameleler vb. olmak üzere her şey bir vergi konusu olabilir. Başbakan Gladstone, Faraday laboratuvarlarını gezerken "elektrik ne işe yarar?" diye sormuş, Faraday da "devletin vergi almasına yarar efendim" karşılığını vermiş. Vergi kuramının önem verilen ilkelerinden biri de *vergi adaleti*, yani çok kazanandan çok ve az kazanandan az vergi almaktır. Ne var ki anamalcı düzende gelir vergilerinin gerçek müterakkiliği ile kâğıt üzerindeki müterakkiliği arasında büyük farklar vardır. Bu konuda çok değerli bir inceleme yapmış olan Dr. Korkut Boratav, örneğin ülkemizde en zenginlerle en yoksulların hemen hemen aynı oranda vergi ödediklerini saptamıştır *(Bk. Gelir Dağılımı,* Istanbul 1969, s. 168). Ernest Mandel de, Fransa'da müteşebbislerle serbest meslek sahiplerinin ödedikleri 271,5 milyar frank vergiye karşılık emekçilerin 450,5 milyar frank vergi ödediklerini yazmaktadır. Her iki hesapda vasıtasız vergilere göre yapılmıştır. Oysa vergi gelirinin büyük çoğunluğunu vasıtalı vergiler meydana getirir, buysa vergi alınmasında daha büyük eşitsizlikleri ortaya koyar. Çünkü vasıtalı vergiler, bir paket çayı ya da sigarayı alan ister milyoner ister dilenci olsun, herkesten aynı miktarda alınır.

VERGİ ANAMALLAŞTIRMASI *(Os.* Vergi kapitalizasyonu, *Fr.* Capitalisation de l'impôt, *Al.* Kapitalisierung von Steuern, *İng.* Capitalization of taxes) Bir anamalı satın alanın satın aldığı fiyata o anamal için ödenen vergileri de katması olayı... Anamalcıların zarar etmemek için kendi aralarında kabul ettikleri ve yürürlüğe koydukları bir ilkedir. Bu ilke, anamalın verimini düşüren bölümsel (eşdeyişle, anamalın tümünün verimini düşürmemiş) vergilerde sözkonusudur. *Bk.* Anamal, Vergi.

VERGİ AYRALLIKLARI *(Os.* Vergi istisnâları, *Fr.* Exemption, *Al.* Steuerausnahme, *İng.* Exclusion) Belli konu ya da mallardan vergi alınmaması ya da belli bir oranın altından vergi alınmaması... *Bk.* Vergi, Vergi bağışıklığı.

VERGİ BAĞIŞIKLIĞI *(Os.* Vergi muâfiyeti, *Fr.* Exemption d'impôt, *Al.* Steuerfreiheit, Steuerbefreiung; *İng.* Exemption from tax) Belli kişilerden vergi alınmaması... Örneğin işportada limon satanlardan vergi alınmaz, geliri otuz bin lirayı aşmayan çiftçilerden gelir vergisi alınmaz, hayır kurumlarından vergi alınmaz vb. Gelir bağışıklığının gelir ayrallığından farkı, ayrallık verginin konusu (mevzuu)'yla ilgili olduğu halde bağışıklığın kişilerle (mükelleflerle) ilgili olmasındadır. Bağışıklık da, ayrallık gibi, geçici ya da sürekli, tam ya da bölümsel olabilir. Örneğin kimi vergilerde belli bir süre sonunda bağışıklık ve ayrallık ortadan kalkar, kimi vergilerse bağışıklık ya da ayrallık bakımından böyle bir süreyle sınırlanmamıştır, süreklidir. Bunun gibi, kimi vergi mükelleflerinden kazançları ne olursa olsun hiç vergi alınmaz, kimi vergi mükelleflerindense gelirleri ancak belli bir oranı aşmadığı hallerde vergi alınmaz. Bağışıklık ve ayrallık, yasalarla saptanır. *Bk.* Vergi, Vergi ayrallıkları.

VERGİ BİLDİRİMİ *(Os.* Vergi beyânı, *Fr.* Déclaration d'impôt, *Al.* Steuererklaerung, *İng.* Tax return) Vergi tarhına temel olan değeri, mâliye dâiresine mükellefin bizzat bildirmesi... Özellikle gelir, gümrük, muâmele, verâset ve intikâl vergilerinde uygulanan bir yöntemdir. *Bk.* Vergi, Vergi koyma.

VERGİ DİZGESİ *(Os.* Vergi sistemi, *Fr.* Fiscalité) Devletin, gelirler üzerinden pay almasını gerçekleştiren dizge... Kuramsal bir deyimdir. Ekonomi açısından ekonomik bir dizgeyi, hukuk açısından vergi yasaları dizgesini dilegetirir. Deyim, verginin değişik adları olan *resim* ve *harç (Fr.* Droit, *Al.* Gebühr, *İng.* Fee)'ları da kapsar. *Ar. resim (Fr.* Droit, *Al.* Abgabe, *İng.* Duty) sözcük anlamında' *vergi* demektir, ama kimi vergiler (örneğin damga resmi gibi) resim adı altında alınır. Harçlarsa bir hizmet karşılığında alınmakla (örneğin mahkeme harçları) bir dereceye kadar vergiden ayrılabilir. Gerçekte *resim*ler, hizmet karşılığı olmaksızın alındıklarında *vergi*'dirler.

VERGİ İLKELERİ *(Os.* Vergi mebdeleri, *Fr.* Principes d'imposition, *Al.* Grundsaetze der Besteuerung, *İng.* Taxation principles) Liberal ekonomici Adam Smith'in ilerisürdüğü dört ilke... *Bk.* Vergi.

VERGİ KOYMA *(Os.* Vergi tarhı, *Fr.* Evaluation de l'impôt, *Al.* Veranlagung, *İng.* Assessment) Alınacak verginin saptanması... Alınacak vergiyi saptamak için önce vergilendirilecek değerin (matrah) saptanması gerekir. Bu değer saptandıktan sonra vergi yasasındaki oranlara göre hesaplanıp alınacak vergi belirlenir. Örneğin matrah bin liraysa ve alınacak vergi yüzde on oranındaysa yüz lira vergi konur (tarhedilir). Vergi koyma işleminde üç yöntem vardır: Vergi bildirimi (beyânnâme) yöntemi, götürü yöntem, belirti (karîne) yöntemi. Bildirim yönteminde verginin matrahını ve alınacak vergiyi bizzat mükellef bildirir. Götürü yöntemde belli bir mükellef kümesine aynı vergi uygulanır. Belirti yönteminde kimi belirtiler (örneğin bir işyerinin vergilendirilmesinde o yerin aylık kirâsı, çalışan işçi ve memur sayısı vb.) ölçüt olarak kabul edilir. Bu üç yöntemin dışında vergi, mâliye dâirelerince takdir yöntemiyle de saptanabilir. Bu yöntemlerden en yaygın olanı bildirim yöntemidir. *Bk.* Vergi, Vergilendirilen değer.

VERGİ KREDİSİ *(Os.* Vergi kredisi, *Fr.* Crédit d'impôt) Vergi borcunun ertelenmesi ya da bölümlere ayrılarak belli aralıklarda alınması... Örneğin yerdepremi ya da su baskınından ötürü çiftçilerin vergi borçlarının ertelenmesi bir vergi kredisidir. *Bk.* Kredi, Vergi.

VERGİ KURAMLARI *(Os.* Vergi nazariyeleri, *Fr.* Théories d'impôt) Vergilendirme olgusuna gerekçe bulmak için ilerisürülen kuramlar... Vergilendirme olgusuna gerekçe bulmak için ilerisürülmüş kuramlar pek çoktur. Ancak bunların içinde, birçok ekonomicilerin ürünü oldukları halde Adam Smith tarafından dizgeleştirilen iki kuram pek ünlüdür. Bu kuramlardan birincisi *güç kuramı (Os.* İktidâr nazariyesi, *Fr.* Théorie de la capacité contributive, *Al.* Leistungsfaehigkeitsprinzip, *İng.* Ability-to-pay approach)'dır. Adam Smith'in ünlü vergi ilkelerinde de dilegetirilen bu kurama göre bireyler, devlet harcamalarının finansmanına güçleri (gelir düzeyleri) oranında katılmalıdırlar. Adam Smith demek ister ki: Bireylerin özverileri (fedakârlıkları) eşit olmalıdır, bu eşitlik de ancak güçleri oranında vergi ödemeleriyle sağlanabilir. Daha açık bir deyişle bireyler, gelir düzeylerine göre farklı vergi ödemekle eşitleşeceklerdir. A. C. Pigou, buna *marjinal özveri* diyor. Onun da demek istediği şu: Özveri, ancak böylelikledir ki *en az özveri* (Asgarî fedkârlık) olacaktır. Bu kuram, vergiyi bireyler için bir görev, devlet için de doğal bir *hak* sayar. Devlet nasıl işlerini yürütebilmek için vergi almak zorundaysa, bireyler de öylece (bu işlerden yararlanıp yararlanmadıklarına bakılmaksızın) vergi vermek zorundadırlar. Mâdemki devlet işleri genel yararı sağlayıcı işlerdir, bu işlerden hiç yararlanmayan da vergi vermek zorunda olmalıdır. Ünlü vergi kuramlarının ikincisi *yararlanma kuramı (Os.* İstifâde nazariyesi, *Fr.* Théorie de la rédemption, *Al.* Steuerausgleichsprinzip, *İng.* Benefit principle)'dır. Bu kurama göre bireyler, devlet hizmetlerinden yararlandıkları için ve yararlandıkları ölçüde vergi vermelidirler. Ne var ki yararlanma oranının saptanması pek kolay değildir, hattâ kimi durumlarda olanaksızdır. Birçok bireyler, birçok hizmetlerden yaşamları süresince hiç yararlanmazlar. Örneğin okula gitmemiş ve çocuğu da bulunmayan bir kişi, eğitim hizmetlerinden yararlanmamıştır. Bundan başka, çok vergi ödeyenin örneğin sağlık hizmetlerinden (az vergi ödeyene göre) daha çok yararlandırılması olanaksızdır. Bu gibi sakıncalarından ötürü bu kuram E. Lindahl, H. Bowen vb. gibi ekonomicilerce *seçmeli değiştirme kuramı (Os.* İhtiyârî mübâdele nazariyesi, *Fr.* Théorie de l'échange volontaire)'ına dönüştürülmüştür. Bu yeni kurama göre de kişi, nasıl pazarda fiyatını ödeyerek mal alıyorsa, öylece fiyatını (eşdeyişle, vergisini) ödeyerek hizmet almalıdır. Çeşitli hizmetler içinden dilediği hizmeti seçmekte de özgür olmalıdır. Örneğin canınız balık istedi, gider balıkçıdan fiyatını ödeyerek alırsınız; canınız polis hizmeti istedi, gider hükümetten fiyatını ödeyerek (ama tıpkı balık alırken olduğu gibi, yararlandığınız ölçüde ödeyerek) alırsınız. Kimi hizmetlerin belki de hiç istenilmeyeceği, kimilerinin de mâliyetlerini kurtaracak ölçüde istenilmeyeceği ilerisürülerek bu kuram da eleştirilmiştir. *Bk.* Vergi.

VERGİLENDİRİLEN DEĞER *(Os.* Vergi matrahı, *Fr.* Assiette de l'impôt, *Al.* Bemessungsgrundlage, *İng.* Basis of assesment) Vergi koymaya temel olan değer... Örneğin binâ vergisinde matrah, vergilendirilecek binânın değeridir; gelir vergisinin matrahı, yıllık kesintili (sâfî, net) gelirdir; kurumlar vergisinin matrahı, yıllık kesintili kârdır. *Bk.* Vergi, Vergi koyma.

VERGİNİN GERİVERİLMESİ *(Os.* Vergi iâdesi, *Fr.* Ristourne de droit, *Al.* Rückzol, *İng.* Drawback) Yerli yapımın dışsatımında bu yapım için daha önce alınmış olan tüm vergilerin sanâyici ve tüccârlara geriverilmesi yöntemi... Bu malları satın alan ülkelerin yerli mallarıyla rekabet edebilmelerini sağlama gerekçesine dayanır. Bu dizgede örneğin bir kumaşın yapımında fabrikayı aydınlatan elektrikten alınmış olan vergiye kadar tüm üretim, tüketim, muamele, gümrük vb. gibi vergiler imâlâtçı tüccâra geriverilir. Bundan ötürü hayâlî dışsatımlar uydurup havadan para alan firmalar da saptanmıştır. *Bk.* Vergi, Anamalcılık.

VERGİNİN KAPİTALİZASYONU *Bk.* Vergi anamallaştırması.

VERGİNİN YANSIMASI *(Os.* Verginin aksettirilmesi, *Fr.* Incidence de l'impôt, *Al.* Steuer überwaelzung, *İng.* Tax incidence) Ödenen verginin ödeyen tarafından başkalarına yükletilmesi... Ücretlilerin (emekçi, memur, subay, öğretmen, bilim adamı vb.) ücretlerinden ödenirken kesilen vergiler dışında hemen tüm vergiler tüketiciye yansıtılır. Örneğin dışalımcı tüccâr ödediği gümrük vergisini hemen fiyata ekler ve tüketiciye yükler. *Bk.* Vergi, Verginin geriverilmesi.

VERGİ ORANI *(Os.* Vergi nispeti, *Fr.* Taux de l'impôt, *Al.* Steuersatz, *İng.* Tax rates) Vergi matrahına uygulanarak alınacak verginin niceliğini saptayan sayı... Örneğin şu kazançtan yüzde beş vergi alınacaksa, vergi oranı yüzde beştir. Beş yüz liralık bir kazançta alınacak vergiyi saptamak için yapılması gereken, bu oranı vergi matrahı olan beş yüz liraya uygulamak ve bundan yirmi beş lira vergi alınacağını bulmaktır. Vergi oranları üç biçimdir: Matrah ne olursa olsun vergi oranı değişmezse *düz oranlı* (Sâbit vergi), matrahın büyümesiyle vergi oranı da büyürse *artan oranlı* (Müterakki vergi), matrah büyüdükçe vergi oranı küçülürse *azalan oranlı* (Mütedenni vergi) vergi adını alır. Örneğin ülkemizde uygulanan kurumlar vergisi düz oranlı, gelir vergisi artan oranlıdır. Azalan oranlı vergiyse genellikle *araçlı vergi* (Vâsıtalı vergi)' lerde uygulanmaktadır. *Bk.* Vergi.

VERGİ TÖRESİ *(Os.* Vergi ahlâkı, *Fr.* Morale fiscale, *Al.* Steuermoral, *İng.* Fiscal ethics) Kişinin vergi ödemekle yükümlü olduğunu kendi vicdanında duyması... *Bk.* Vergi.

VERGİ TÜZESİ *(Os.* Vergi adâleti, *Fr.* Justice fiscale, *Al.* Steuergerechtigkeit, *İng.* Tax equity) Vergi yükünün toplum üyelerine eşit ve haktanır bir biçimde dağıtılması... *Bk.* Vergi.

VERGİ YÜKÜMÜ *(Os.* Vergi mükellefiyeti, *Fr.* Charge fiscale, *Al.* Steuerlast, *İng.* Tax burden) Yasalarla saptanan vergi ödeme zorunluğu... Alınmış olan vergiyle alınabilecek olan verginin oranını dilegetirir. Bu yüküm, toplum üyelerine *araçlı* (vâsıtalı) ve *araçsız* (vâsıtasız) olarak, iki yoldan yüklenir. Genellikle vergi yükümü, bir vergi yükümlüsünün ödediği tüm vergilerin toplamıyla, elde ettiği tüm gelirlerin toplamının oranlanmasıyla bulunur. Tüm gelirlerinin toplamı beş bin lira olan bir kişinin, tüm ödediği vergilerin toplamı beş yüz liraysa, vergi yükümü yüzde ondur. Bu hesaplama, toplum çapında da yapılır. *Bk.* Vergi.

VERİLEN FİYAT *(Os.* Efektif fiyat, *Fr.* Prix effectif, *Al.* Kaufpreis, *İng.* Buying price) Bir mal satın alanın ödediği fiyat... *Gücül fiyat* (Virtüel fiyat) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Efektif, Gücül fiyat.

VERİM *(Os.* Semere, *Fr.* Rendement, *Al.* Rendite, *İng.* Yield) Harcanan bir güçten elde edilen sonuç... Beklenen bir sonucu verene *verimli (Os.* Semereli, *Fr.* Productif), beklenen sonucu vermeyene *verimsiz (Os.* Semesiz, *Fr.* Improductif) denir. Verimli bir tarla için *münbit,* verimli bir bahçe için *mahsuldar,* verimli bir ticâret işi için *temettülü* deyimleri de kullanılmıştır. Enerjinin sakınımı ilkesine göre *verim,* harcanan güçten daima azdır. Fizik dilinde buna "verilen enerjiyle alınan verim arasındaki oran daima 1'den küçüktür" denir. Bu halde *yüksek verimli* deyimi, verimin 1'e yaklaşma oranını dilegetirir. *Bk.* Azalan verim yasası.

VERİMLİLİK *(Os.* Müsmiriyet, *Fr.* Productivité, *Al.* Produktivitaet, *İng.* Productivity) Bir üretimin miktarıyla o üretimi gerçekleştirmek için kullanılan etmenler arasındaki oran... *Bk.* Verim, Verimlilik kuramı.

VERİMLİLİK KURAMI *(Os.* Müsmiriyet nazariyesi, *Fr.* Théorie de productivité) Ücret ve gelir kuramları... Metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomiciler çeşitli *prodüktivite kuramları* geliştirmişlerdir. Bunların içinde en ünlüleri Francis Walker ve Paul Leroy Beaulieu'nün geliştirdiği *prodüktivite ücret kuramı,* H. von Thünen'le John Bates Clark'ın geliştirdiği *prodüktivite gelir kuramı*'dır. Paul Leroy ve Francis Walker'e göre ücret, emeğin verimliliğiyle doğru orantılıdır. Bundan ötürü

ancak verim arttığı takdirde ücretin yükseltilmesini istemek haklı olur, verim artmadan ücret yükseltilmesi istenmemelidir. *Prodüktivite* terimini *gelir sağlama* anlamında kullanan Colin Clark de ticâret, nakliyat, kamu hizmetleri, sigortalar, bankalar, serbest meslekler vb.'dan meydana gelen *üçüncü sektör* (birincisi tarım, ikincisi de sanâyi sektörüdür)'ün öteki sektörlerden daha üretken olduğunu, bu sektördeki faal nüfus arttıkça ulusal gelirin de yükseleceğini, bu sektördeki gelişmenin insanlığın ilerlemesi demek olduğunu ilerisürmüştür. Çünkü bu sektördekiler öteki sektördekilerden daha çok kazanmaktadırlar. *(Bk.* Ulusal gelir). Bu sav, örneğin mühendislerden daha çok kazanan balerinlerden kurulu bir toplumun mühendislerden kurulu bir topluma göre daha zengin olacağı gibi saçma bir sonuca varır.

VESÎKA *(Os.* Vesîka, *Fr.* Certificat, *Al.* Zeugnis, *İng.* Testimonial) Bir hakkı saptayan yazı... *Belge* deyimiyle özleştirilmiştir. *Belge* deyimi, aynı zamanda, işlem görmüş kâğıtlar *(Os.* Evrâk, *Fr.* Document, *Al.* Urkunde, Dokument, *İng.* Document)'ı da dilegetirir. *Evrâk* deyimi sözcük anlamında *kâğıt yaprakları* (varakalar) demektir ki dilimizde özellikle devlet dâirelerinde işleme konulmuş yazıları adlandırır. *Bk.* Vesîka yöntemi.

VESÎKALI ÖDEK *(Os.* Vesîkalı poliçe, *Fr.* Traité documentaire, *Al.* Dokumententratte, *İng.* Documental draft, Draft with documents attached, Documentary bill) İlgili mallardan yararlanana bir mülkiyet ya da rehin hakkı sağlayan belgeleri kapsayan poliçe.

VESÎKALI VERENEK *(Os.* Vesîkalı kredi, *Fr.* Crédit documentaire, *Al.* Rembourskredit, Dokumenten Akkreditiv; *İng.* Documentary credit) Yola çıkarılmış malların belgeleri karşılığında verilen kredi... Buna *dışalım vereneği (İs.* İthalât kredisi) de denir. Bankalar ithalâtçılara genellikle konşimento ve sigorta poliçelerini rehin tutarak kredi açarlar.

VESÎKA YÖNTEMİ *(Os.* Vesîka usulü, *Fr.* Rationnement, *Al.* Rationierung, *İng.* Rationing) Azalan bir malı dağıtma yöntemi... Genellikle savaş sırasında uygulanır, *karne yöntemi* de denir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkemizde ekmek karneye bağlanmış ve tüketimi sınırlanmıştı, çünkü ürettiğimiz buğday tüketime yetmediği gibi dışalım da yapılamıyordu. Ne var ki bu yöntem karaborsa ve çeşitli yolsuzluklar yaratır.

VİRTÜEL FİYAT *Bk.* Gücül fiyat.

VİYANA OKULU *(Os.* Viyana mektebi, *Fr.* École de Vienne, *Al.* Wiener Schule, *İng.* Austrian school) Avusturyalı marjinalciler... İngilizce terimde görüldüğü gibi *Avusturya okulu* da denir. Ekonomi alanında marjinalciliği geliştiren Viyana okulu, marjinalciliğin kurucularından Karl Menger (bu anlayış ondan bağımsız olarak İngiltere'de William Stanley Jevons ve Lausanne'da Léon Walras taraflarından da ilerisürülmüştür) tarafından 1870 yılında kurulmuştur. Friedrich von Wiese, Eugen von Böhm-Bawerk, Ludwig von Mises, Emil Sax, Robert Meyer vb. taraflarından izlenen bu okula ayrıca *psikolojik okul* da denir. *Bk.* Marjinalcilik.

VURGUN *(Os.* Alavere, *Fr.* Spéculation, *Al.* Spekulation, *İng.* Speculation) Ekonomik darlıklardan yararlanarak aşırı kazanç sağlama düzeni... Bunu yapana da *spekülâtör* denir. Spekülâtörler fiyat farklarından yararlanırlar, ucuza kapatıp pahlıya satarlar. Örneğin birbirine uzak piyasalarda aynı malın fiyatları farklı olabilir, eğer bu fark nakliye masraflarından daha yüksekse spekülâtörler ucuz yerden aldıklarını pahalı yere götürürler. Samuelson, Chicago ticâret borsasında yüze yakın spekülâtörün bütün servetlerini bir gün içinde, fiyat değişmelerinden, sağladıklarını yazmaktadır. Spekülâsyon, sürüm-aranım yasasının ustaca yorumlanışıdır. *Bk.* Vurguncu, Vurgunculuk.

VURGUNCU *(Os.* Alavereci, *Fr.* Spéculateur, *Al.* Spekulant, *İng.* Speculator) Spekülâsyon yapan... *Bk.* Vurgun.

VURGUNCULUK *(Os.* İhtikâr, *Fr.* Accaparement, *Al.* Horten, *İng.* Profiteering) Bir malı değerinin üstünde satarak çok kazanç sağlamak amacıyla yapılan hileli işlem... Özellikle *narh* konulmuş mallar üstünde yapılır. İhtikâr yapan satıcıya *muhtekir* denir. Çoğunlukla malı depolarda saklayarak piyasada yapay (sun'i) darlık yaratmak yoluyla yapılır. Karaborsa, bir ihtikâr alanıdır.

W

WAGNER YASASI *(Os.* Wagner kanunu, *Fr.* Loi de Wagner) Devlet harcamalarının sürekli olarak artması gerektiğini saptayan yasa... Alman ekonomicisi Adolf Wagner (1835-1917) tarafından ilerisürülmüştür. Wagner'e göre devlet giderleri sürekli olarak artar, çünkü artmak zorundadır. Toplumsal ve ekonomik gelişme, devleti buna zorlar. Toplumsal gelişmede gittikçe artan ihtiyaçların gittikçe daha büyük bölümü kamu ekonomisince karşılanmak zorundadır. Devlet giderlerinin artışı bu yüzdendir, buysa toplumcu bir ekonomiye yönelme zorunluğunu dilegetirir.

WALRAS KURAMI *(Os.* Walras nazariyesi, *Fr.* Théorie de Walras) Matematiksel genel denge... Marjinalciliğin üç kurucusundan biri olan Leon Walras (1834-1901)'a göre serbest rekabet koşulları içinde kâr yoktur, kârın normal haddi her zaman sıfıra eşittir. Çünkü anamalcı, önce üretim mallarının satıldığı piyasada para alarak mal satmaktadır. İkinci piyasada kendisine geri dönen para, birinci piyasada kendisinin harcadığı paraya eşittir. Çünkü ikinci piyasanın alıcıları birinci piyasanın satıcılarıdır ve her birey ancak geliri kadar harcayabilir. Say'in mahreçler yasasına göre sürümler ancak kendi aranımlarını yaratırlar, bundan ötürü de sürümden çok aranım ve aranımdan çok sürüm olamaz. Piyasalar ve mallar arasındaki bu matematiksel genel denge, tam rekabet koşullarından ötürüdür. Üretim tekniği değişmedikçe kâr gerçekleşmez, üretim tekniği değişince de kârın başladığını gören öteki anamalcılar hemen o alana üşüşürler ve rekabete başlayarak kârı sıfıra indirirler. Bir malın fiyatını bireylerin zevkleri belirler, bu zevkler değişmedikçe fiyatlar da değişmez. Mal, anamal ve emek piyasaları birbirlerine sımsıkı bağlıdırlar ve dağıtılan gelirler her üç piyasa arasında sürekli olarak dolanıp matematiksel genel dengeyi sağlar. Bu piyasalardan birindeki fiyat değişikliği hemen öbürlerinde de yansır ve genel denge böylelikle sürekli olarak korunur. Walras kuramı, metafizik hayalciliğin gerçeklerden koparak nerelere kadar varabileceğini göstermek bakımından pek ilginçtir. *Bk.* Marjinalcilik.

WEBB KURAMI *(Os.* Webb nazariyesi, *Fr.* Théorie de Webb) Fabian sosyalizmi... İngiliz düşünürleri karıkoca Sidney Webb (1859-1947) ve Beatrice Webb (1858-1943)'lerin ortaklaşa yazdıkları on dört yapıtta ilerisürülmüştür. Fabian sosyalizminin ve İngiliz işçi partisinin (Labour party) temelleri Webb'lerin kuramlarıyla atılmıştır. Bilimsel sosyalizme aykırı ve bilimdışı varsayımlar ilerisürmekle beraber İngiliz işçi hareketine birçok yararlar sağlamışlardır. *Bk.* Fabiancılık.

WHEATLEY KURAMI *(Os.* Wheatley nazariyesi, *Fr.* Théorie de Wheatley) Otomatik denge kuramının neden işlemediğini açıklayan kuram... İngiliz ekonomicisi John Wheatley tarafından ilerisürülmüştür. *Bk.* Otomatik denge.

WİCKSELL KURAMI *(Os.* Wicksell nazariyesi, *Fr.* Théorie de Wicksell) Fâizin, para sürümüyle aranımı arasındaki orandan doğduğunu ilerisüren kuram... İsveçli ekonomici John Gustav Knut Wicksell (1851-1926)'e göre fâiz, parâ sürümüyle aranımı arasındaki orandan doğar ki bu *doğal fâiz oranı*'dır. Buna karşı *piyasa fâiz oranı* banka politikasıyla gerçekleşir. Banka politikası, paranın genel aranım ve sürümünü değil, sadece bankalarca ödünç verilecek paranın sürüm ve aranımını gözönünde tutar. Bundan ötürü düşük görünen piyasa fâiz oranları bile doğal fâiz oranından yüksektir. Wicksell, bunalımları da para sorununa bağlamaktadır. Genel bir ekonomi kuramının kurulmasında İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes'e öncülük ettiği ilerisürülür. *Bk.* Keynesçilik, Stockholm okulu.

WIESER KURAMI *Bk.* Toplumsal ekonomi kuramı.

Y

YABANCI ANAMAL *(Os.* Ecnebî sermâye, *Fr.* Capitaux étrangers, *Al.* Auslandskapital, *İng.* Foreign capital) Bir ülkeye sokulan yabancı ülke anamalı... Bir ülkenin kendi anamalını dilegetiren *yerli anamal* deyimi karşılığında kullanılır. Aynı anlamda *dış anamal* da denir. *Yabancı anamal,* her türlü anamal gibi, kâr etme amacıyla gelir. Diyalektik anlayışa göre gelişmiş bir ülkeden gerikalmış bir ülkeye akan anamal, bu kârı, düşük işçi ücretlerinden ve aynı nedenden ötürü düşük hammadde fiyatlarından sağlar. Bundan ötürü de geldiği gerikalmış ülkeye ileri bir teknoloji değil, zorunlu olarak, işgücünden yararlanmak için gerikalmış bir teknoloji getirir. Yabancı anamal, dolaylı olarak yerli anamala da bir miktar kâr sağladığından gerikalmış ülkelerin anamalcıları tarafından istenir. Kârlar yabancı anamalın kendi ülkesine transfer edildiğinden yabancı anamal getirdiği paranın pek çok katını hızla geri götürür. 1958 tarihli *L'Annuaire Statistique des Nations Unies*'ye göre yabancı anamal ihraç eden birçok ülkelerin yabancı anamaldan sağladıkları gelir, kendi ülkelerine yaptıkları yatırımlara harcadıkları paradan fazladır. Yabancı anamal ihracından örneğin Amerika yılda 2,5 milyar dolar, İngiltere 265 milyon dolar, İsviçre 100 milyon dolar, Hollanda 65 milyon dolar, Belçika 35 milyon dolar, İsveç 18 milyon dolar kâr elde etmiştir. Aynı istatistiğe göre bir yılda Venezüella 550 milyon dolar, Kanada 330 milyon dolar, Avustralya 220 milyon dolar, Güney Afrika 190 milyon dolar, Irak 135 milyon dolar, Brezilya 130 milyon dolar, Meksika 110 milyon dolar, Orta Afrika Federasyonu 100 milyon dolar, İran 190 milyon dolar yabancı anamal haracı ödemiş, yani bu miktarlarda dışarıya yabancı anamal kârı transfer etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemizin yabancı anamala yönelmesinin nedenlerini, bu konuda bir inceleme yayımlamış olan Prof. Kenan Bulutoğlu şöyle anlatmaktadır: "Türkiye'de hükümetin yabancı sermâye konusuna dört elle sarılması 1953 tarihinde başlar. Bu bir tesadüf değildir. 1950-53 arasında Türkiye'nin ticâreti serbestleştirme yolunu denemesi ve bu uğurda bütün döviz varlıklarını tüketmesi, geniş ölçüde borçlu düşmesi ve buna rağmen ihracatın gelişememesi, ekonomideki canlanmanın sadece bir ithalât artışının ve iyi mahsul yıllarının yarattığı bir ticâret canlanması seviyesinde kalması ve ithalâtın da imkânların tükenmesi sebebiyle tıkanmaya başlaması hükümeti kalkınma harcamalarının gerektirdiği döviz ihtiyaçlarını karşılamak için başka yolları denemeye sevk etmiştir. Menderes hükümeti Amerika'dan uzmanlar getirerek Türkiye'ye yabancı sermâyenin girmesini teşvik etmek üzere bir *Yabancı Sermâye Kanunu* ve bir de yabancı şirketlerin petrol alanında yatırım yapmalarını sağlamak için *Petrol Kanunu* hazırlatıp yürürlüğe koymuştur" *(Türkiye'de Yabancı Sermâye,* Istanbul 1970, s. 124). Prof. Gülten Kazgan da bu konuda yayımladığı bir incelemesinde: "Yabancı sermâyeye bağlı ekonomik gelişme olur mu?" sorusunu sorduktan sonra: "Bir toplumun yabancı sermâye ile ne ekonomik gelişmesini sağlaması, ne de ödeme dengesini gerçekleştirmesi sözkonusu olamaz. Bu sonucun nedeni de, yabancı sermâyenin kâr transferleri ve anamal, yedek parça vb. için büyüttüğü döviz giderleridir. Gereksiz, geniş halk kitlelerinin temel hiçbir ihtiyacını karşılamayan mallar veya hizmetler için toplumun en önemli kaynakları tüketilir. Fakat toplum sonunda, gelişmeden kaldığını fark eder" demektedir *(Ortak Pazar ve Türkiye,* Istanbul 1970, s. 272). Prof. Sadun Aren de kısaca şöyle demektedir: "Yabancı sermâye bir sömürü vasıtasıdır" *(Ekonomi Elkitabı,* Istanbul 1968, s. 58). Ekonomici H. Singer, azgelişmiş ülkeler ekonomisiyle uğraşmış ve bu ekonominin geliştirilmesi için birçok kuramlar ileri sürmüştür. Bu kuramların en ilginci, azgelişmiş ülkelerdeki yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerin yararına olduğunu saptayan kuramdır. Singer'e göre azgelişmiş ülkelerin zararına olan bu yatırımlar "sanâyileşmiş ülkelerin kendi yerli yatırımları niteliğindedir" (Singer, *The Distribution of Gaine Between Investing and Borrowing Countries).* Yabancı yatırımlar, azgelişmiş ülkelere zarar verirken bu yatırımı yapan gelişmiş ülkeye yarar sağlar. Çünkü yabancı yatırımlar azgelişmiş ülkeleri hammadde üretiminde uzmanlaştırır ve yerli sanâyiin gerçekleşmesini engeller. Bundan başka azgelişmiş ülkelerin hammadde üretiminde gerçekleştirilen değerler de yatırımı yapan gelişmiş ülke sanâyiinin tamamlayıcısıdır, yani ancak gelişmiş ülkede değerlenir ve gerçekleşir (Singer'in metafizik açıdan ileri sürdüğü bu tez, diyalektik açıdan matematiksel bir tanıtlamaya kavuşmuştur. *Bk.* Anamalın organik bileşimi). Gerikalmış ülkeler, serbest dış ticâretle değil, ancak koruma yoluyla sanâyileşebilirler. Gelişmek için de sanâyileşmeleri ve ulusal gelirlerinin en az yüzde 10-15'ini ulusal sanâyilerine yatır-

maları şarttır. Yabancı anamalı korumak için hazırlanan uluslararası sözleşmeye *yabancı anamal garantisi* denir. Eskiden ybancı anamalı kendi ülkesinin savaş gücü korurdu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası nitelikte bir sözleşme hazırlanmış ve yabancı anamal garanti altına alınmıştır. *Abs-Showcross Sözleşmesi* adıyla anılan bu sözleşme yabancı anamalı garantileyecek her türlü önlemi öngörmekte ve anlaşmazlık durumunda *Lahey Adâlet Divânı'nın* yetkisini önceden kabul etmektedir. Ülkemizde, yabancı anamal gelmesini sağlamak için, bir *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu* çıkarılmıştır. İlkin 1950 yılında 5583 sayılı *Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun* kabul edilmişti. Bu yasayla yabancı anamalın elde ettiği kârı kendi ülkesine götürmesi hükümetçe garanti ediliyordu. 1951 yılında yabancı anamala daha geniş olanaklar tanıyan ve daha güvenli garantiler sağlayan 5821 sayılı *Yabancı Sermâye Yatırımlarını Teşvik Kanunu* kabul edildi. Bu da yeterli görülmeyerek 1954 yılında 6224 sayılı *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu* ve aynı yıl 6326 sayılı *Petrol Kanunu* yapıldı. Bir de *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Komitesi* kuruldu. Bu komite, 6224 sayılı Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu'na göre kurulmuştur. Merkez Bankası genel müdürünün başkanlığında Mâliye Bakanlığının Hazine, İç Ticâret, Sanâyi İşleri genel müdürlerinden, Sanâyi Bakanlığı Etüt ve Plân Dâiresi başkanıyla Türkiye Odalar Birliği genel sekreterinden kuruludur. *Bk.* Anamal, Anamalcılık, Emperyalizm.

YABANCI EMEK *(Os.* Ecnebî sây, *Fr.* Travail étranger) Emekçiden ayrılarak bağımsızlaşan ve ona egemen olan emek... *Yabancılaşmış emek* de denir. *Yabancı emek (Al.* Fremdenarbeit) kavramı *yabancılaşma* kavramının özgül bir biçimini dilegetirir. Marx, gençlik yazılarında ve özellikle de 1844 *Elyazmaları'nda* kullandığı bu kavramı, klâsik ekonomicilerin emeği *yansız (Fr.* Neutre) sayan anlayışlarına karşı ilerisürmüştür. Marx'a göre anamalcı üretim düzeninde emek *yansız* değil, *yabancı'dır.* Çünkü üreticinin olması gereken ürün, ona tümüyle karşıt durumda bulunan bir yabancının, tüketicinin (anamalcının) olmaktadır. Emek, emekçisine yabancılaşmıştır; emekçisini zengin edecek yerde, ona tümüyle yabancı bulunan anamalcıyı zengin etmektedir. Emekçi için, bizzat kendi emeğinin olumsuz sonuçlarını ortaya koyar. Yabancılaşmış emeği genel olarak *emek* kavramından ayırır ve emeğin ancak belli tarihsel koşulların oluşumuyla yabancılaşmış emek olabileceğini gösterir. Yabancı emek, toplumsal yaşamda dört biçimde belirir: 1. Emeğe ve bunun sonucu olarak emekçilere, üretim sürecine yabancı bir güç olan anamal gücü egemen olur. 2. Emek, birbirlerine yabancı olan kafa emeğiyle kol emeğine bölünür. 3. Emek, birbirlerine yabancı olan uzmanlık dallarına ayrılır ve bizzat kendi niteliğine yabancılaşır. 4. Emek, ücretli emek biçiminde kendisine yabancılaşır ve emekçisine egemen olur. Yabancı emek, özel mülkiyetle tam bir çelişki içindedir; onun ürünü olduğu halde onu doğurmaktadır. *Yabancılaşmış emek* kavramı, temeli olan *yabancılaşma* kavramı gibi, Marx'ın bilimsel çözümlemelerine yetmemiş ve olgunluk yapıtlarında kullanılmamıştır. *Bk.* Emek.

YABANCILARA ÖZGÜ ÇEVRİLEBİLİRLİK *(Os.* Ecnebîlere mahsus tahvil sistemi, *İng.* Non-resident convertibility) Yabancılara ülke parasını dövize çevirebilme serbestliği tanıyan sistem... Başta İngiltere (1959) olmak üzere birçok ülkelerde değişik biçimlerde uygulanmaktadır. Örneğin İngiltere'de yabancılar İngiliz parasını serbestçe dövize çevirebilirler ve ülke dışına çıkarabilirler.

YABANCI ÖZEL ANAMAL *(Os.* Ecnebî hususî sermâyesi, *Fr.* Capital special étranger) Yabancı özel sektöre ait anamal... *Yabancı kamu anamalı* ve *yerli özel anamal* deyimleri karşılığında kullanılır. Örneğin bir devlet başka bir devlete kendi kamu anamalıyla yardım eder, bu *yabancı kamu anamalıdır.* Buna karşı yabancı bir ülkenin müteşebbisleri başka bir ülkede kârlı yatırımlar yapar, bu *yabancı özel anamal'dır. Bk.* Özel anamal.

YABANCI PARA *Bk.* Döviz.

YABANCI PARA KARABORSASI *(Os.* Döviz karaborsası, *Fr.* Marché noir des changes, *Al.* Devisenschwarzmarkt, *İng.* Foreign exchange blackmarket) Resmî kurların dışında yüksek fiyatla alınıp satılan döviz pazarı... *Bk.* Döviz, Geçerdeğer, Yabancı para sınırlaması.

YABANCI PARA SINIRLAMASI *(Os.* Döviz takyidâtı, *Fr.* Restriction sur les devises, *Al.* Devisenbeschraenkungen, *İng.* Control of exchange) Yabancı ülkeler paralarının alımsatımını ve değerlerini denetim altında tutan sistem... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkelerde uygulanmıştır. Ülkemizde de bu konuda 1567 sayılı bir yasa yapılmıştır. *Bk.* Döviz.

YABANCI ŞİRKETLER *(Os.* Ecnebî şirketler, *Fr.* Sociétés étrangéres, *Al.* Auslaendische Gesellschaften, *İng.* Foreign companies, Foreign corporations) Bir ülkede iş yapan yabancı ülke şirketleri... Özellikle Osmanlı İmparatorluuğ'nda imtiyâz verilmek yoluyla Istanbul'da yerleşen şirketler bu adla anılır. Bankacılık, elektrik, tramvay, havagazı vb. gibi konularda imtiyâz alan bu şirketler Cumhuriyet hükümeti tarafından imtiyâzları feshedilerek ulusallaştırılmışlardır. *Bk.* Şirket.

YAKACAK *(Os.* Mahrûkat, *Fr., İng.* Combustibles, *Al.* Brennstoff) Yakılacak madde... Odun, kömür vb. gibi yakacakları dilegetirir. *Bk.* Akaryakıt.

YAKINLAŞMA KURAMI *(Os.* Takarrüp nazariyesi, *Fr.* Théorie de la convergence, *Al.* Konvergenztheorie, *İng.* Convergence theory) Kapitalist ve kollektivist ekonomilerin zamanla birbirlerine benzeyip bütünleşecekleri savı... Sorokin, Tinbergen, Galbraith gibi metafizikçilerce ilerisürülmüştür. Bilimdışı bir kuramdır. Konuyu biraz bilenler için pek açıktır ki sosyalizm olursa anamalcılık olmaz, anamalcılık olursa sosyalizm olmaz. Bu iki üretim düzeni kökten çelişiktir. *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk.

YAKIT SORUNU *(Os.* Mahrûkat meselesi, *Fr.* Probléme des combustibles) İnsanların gelecekte yakıtsız kalacakları yolundaki sav... Ekonomik sıkıntıları unutturmak ve gözleri başka alanlara çevirmek için ikidebir insanlığın geleceğiyle ilgili *karayıkım (Os.* Felâket)' lardan sözederler. Bunun en açık örneklerinden biri, insanların bir gün besinsiz kalacaklarını ilerisüren Malthus'çülüktür. İnsanları korkutma yoluna yönelen ideoloji son yıllarda bir de yakıtsız kalma sorunu ortaya atmıştır. Bu sava göre kömür ve petrol kaynakları tükenmek üzeredir ve insanlar yakın bir gelecekte yakıtsız kalacaklardır. Buysa, bilimdışı ve uydurma bir savdır. İnsanlar ne besinsiz ne de yakıtsız kalmışlardır ve bundan böyle de kalmayacaklardır. Tersine, ilk insanlardan bugüne, besinlerin çeşitleri çoğaldığı gibi yakıtların çesitleri de çoğalmıştır. Kaldı ki, binlerce yıl önce kömürsüz ve petrolsüz yaşanıldığı gibi, bir zaman sonra da kömür ve petrol önemini tümüyle yitirecektir. Evrim, sürekli olarak, her alanda sonsuz sayı ve çeşitlilikte yepyeni güçler ortaya koyar. Atomsal erke, daha şimdiden, kömür ve petrolün yerini almaya başlamıştır. Gerçek bilim adamları, daha şimdiden, yıldızsal yakıtların sözünü etmektedirler. Ünlü fizikçiler M. Vasilyev'le K. Stanyukoviç, *Matter and Man* (Özdek ve İnsan) adlı yapıtlarında şöyle demektedirler: "XXI. yüzyılda güç üretimi, termonükleer fabrikaların işi olacaktır". *Bk.* Maltüsçülük.

YALIN DEĞİŞTİRME *(Os.* Basit mübâdele, *Fr.* Simple échange) İlkel ve rastlantısal değiştirme... İlkel toplulukların rastlantısal değiştirmelerini dilegetirir. Bu değiştirmede karşılaşan değerler birbirlerine eşit olmayabilirdi, çünkü değiştirme olayı henüz ekonomik bir anlamda gerçekleşmemişti. Ölçme olanakları da yoktu. Rastlantı olarak ortaya çıkan bir ürün fazlası, aynı rastlantıyla elde edilmiş bir başka ürün fazlasıyla değiştiriliyordu. *Bk.* Değiştirme.

YALIN EMEK *(Os.* Basit sây, *Fr.* Travail simple, *Al.* Einfache Arbeit, *İng.* Simple labour) Her sıradan insanın gerçekleştirebileceği ortalama emek... *Bk.* Emek.

YANGIN SİGORTASI *(Os.* Harîk sigortası, *Fr.* Assurance contre l'incendie, *Al.* Feuerversicherung, *İng.* Fire insurance) Taşınır ve taşınmaz malların yanmasından doğan zararlara karşı yapılan sigorta... Bu sigorta yangın olayından doğan her türlü (kaybolma, kurtarma sırasında kırılıp dökülme, ısı ve dumanlanma, yıkılma) zararları kapsar. Ayrıca yıldırım düşmesi, patlama (infilâk) ve benzeri olayların doğurduğu zararlar da bu sigortanın kapsamı içindedir. *Bk.* Sigorta.

YANILGI *(Os.* Hatâ, *Fr.* Erreur, *Al.* Irrtum, *İng.* Mistake, *Lâ.* Error) Gerçek olmadığı halde gerçekmiş gibi kabul edilmiş olan fiil ve irâde... Hukuksal açıdan hatânın varlığı, hatâlı işlemin düzeltilmesini gerektirir. Borçlar Kanunu'nun 23. 24. ve bunu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır. Hukuk açısından *sözleşmede yanılgı (Fr.* Erreur sur le contrat, *Al.* Geschaeftsirrtum, *İng.* Essential mistake, *Lâ.* Error in negotio) (kirâ sözleşmesi yaptığını sanarak satış sözleşmesi yapmak gibi), *kişide yanılgı (Fr.* Erreur sur la personne, *Al.* Personnenirrtum, *İng.* Mistake in identity, *Lâ.* Error in persona) (Hasan'la sözleşme yaptığını sanarak Ali'yle sözleşme yapmak gibi), *konuda yanılgı* ya da *nesnede yanılgı (Fr.* Erreur sur la chose, *Al.* Identitaetsirrtum, *İng.* Mistake in detail, *Lâ.* Error in corpore) (gösterip aldığı kitapla satın almak istediği kitabın aynı olmaması gibi), *nicelikte yanılgı (Fr.* Erreur sur la quantité, *Al.* Quantitaetsirrtum, *İng.* Arithmetical mistake, *Lâ.* Error in quantitate) (iki yüz metre

aldığını sanarak elli metre almak gibi) birbirinden ayırdedilir.

YAPILABİLİRLİK *(Os.* Fizibilite, *İng.* Feasibility) Herhangi bir yatırımın sağlayacağı kazanca değer olması durumu... Yatırım projeleri, fizibilite hesaplarına dayanır. Böylelikle de bir yatırımın sağlayacağı kazanca değip değmeyeceği araştırılır.

YAPI KOOPERATİFLERİ *(Os.* İnşaât kooperatifleri, *Fr.* Coopérative de construction, *Al.* Baugenossenschaften, *İng.* Building society) Konut gereksinimini karşılamak için kurulan kooperatifler... Birçok yapıyı birden yapmanın sağlayacağı ucuzluk, kredi kolaylıkları, inşaâtçı kârının kooperatif ortaklarında kalması vb. gibi birçok yararları vardır. *Bk.* Kooperatif.

YAPIM *(Os.* İmâl, İmâlât; *Fr.* Fabrication, *Al.* Verarbeitung, Fabrikation, Anfertigung; *İng.* Working, Fabrication) Hammaddelerden mal yapma işlemi... *Bk.* Üretim.

YAPIM FİYATI *(Os.* İmâlât fiyatı, *Fr.* Prix de production, *Al.* Herstellungspreis, *İng.* Price of productions) Hammaddelerden mal yapmak için gerekli harcamaların para diliyle ederi... *Bk.* Mâliyet fiyatı.

YAPIM GİDERİ *(Os.* İmâlât masrafı, *Fr.* Coût de la production, *Al.* Herstellungskosten, *İng.* Expense of production) Hammaddelerden mal yapmak için gerekli harcamalar... *Bk.* Yapım, Gider.

YAPIM SÖZLEŞMESİ *(Os.* İstisnâ akdi, *Fr.* Contrat d'entreprise, *Al.* Werkvertrag, *İng.* Contract for work, Hire of work; *Lâ.* Locatio conductio operis) Bir tarafın öbür tarafa bir şey yapmayı taahhüt ettiği sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 355. ve bunu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır. *Bk.* Yapım, Sözleşme.

YAPISAL İŞSİZLİK *(Os.* Bünyevî işsizlik, *Fr.* Chômage structurel, *Al.* Strukturelle Arbeitslosigkeit, *İng.* Structural unemployment) Geribıraktırılmış ülkelerde doğal kaynaklardan gereği gibi yararlanılmamasından ve anamal yetersizliğinden doğan sürekli ve yaygın işsizlik... Kimi ekonomiciler hızlı ve sürekli nüfus çoğalmasını da yapısal işsizliğin nedeni sayarlar. *Bk.* İşsizlik.

YAPISAL PLÂNCILIK *(Os.* Bünyevî plâncılık, *Fr.* Planîsme structurel) Ekonomik yapıda değişiklik amacını güden plâncılık... Üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkilemek amacıyla yapılan plâncılığı dilegetiren *konjonktürel plâncılık* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Plânlama.

YAPI ŞİRKETLERİ *(Os.* İnşaât şirketleri, *Fr.* Société immobiliére d'investissement, Compagnie financiére de construction; *Al.* Baufirmen, Bausparkasse; *İng.* Building societies) Yapı yapmak için kurulan şirketler... Belli bir yapıya özgü olmayıp sürekli (permanent) olarak yapı işleriyle uğraşan şirketler XIX. yüzyılda kurulmuştur. *Bk.* Şirket.

YAPI VURGUNU *(Os.* Binâ spekülâsyonu, *Fr.* Spéculation immobiliére, *Al.* Gebaeudespekulation, *İng.* Building speculation, Real estate speculation) Ucuza alıp pahalıya satmak yoluyla yapılan binâ vurgunu... Özellikle enflâsyon durumlarında yapılır, enflâsyonlarda binâ fiyatları sürekli olarak yükselir. Fâiz oranlarının düşmesi de bu spekülâsyonun başlıca etkenlerindendir. *Bk.* Vurgun.

YAPTIRIM *(Os.* Müeyyide, *Fr., İng.* Sanction, *Al.* Sanktion, *Lâ.* Sanctio) Herhangi bir şeyin yapılmasını ya da yerine getirilmesini sağlayan zorlayıcı güç... Tazminât ve cezâ tehdidini içeren yasa hükümleri böyledir. Sözleşmeler, irâde bildirimleri vb. gibi serbest hukuksal işlemlerin yasa yaptırımlarından yararlanabilmeleri için yasaya aykırı olmamaları gerekir.

YARAR *(Os.* Fâide, *Fr.* Utilité, *Al.* Nutzen, *İng.* Utility) Kullanma değeri... Kullanma değeri olan bir şeye *yararlı (Os.* Faydalı, *Fr.* Utile), kullanma değeri olmayan bir şeye *yararsız (Os.* Faydasız, *Fr.* Inutile) denir. *Yarar,* eşanlamda kullanma değeri, ekonomik belirlenmenin dışında ele alınınca, ekonomi politiğin alanına girmez. Böyle olduğu halde mal ve hizmetlerin ihtiyaçları giderme özelliklerine klâsik ekonomide *yarar* adı verilmiştir. *Bk.* Kullanma değeri, Yararcılık.

YARARCILIK *(Os.* Faydacılık, Nef'iyye; *Fr.* Utilitarisme, *Al.* Nützlichkeitstheorie, *İng.* Utilitarism, Utilitarianism) Ekonomik değerin yarardan doğduğu savı... Metafizik düşünce alanında ekonomik değerin, herhangi bir nesnenin yararından doğduğu savunulmuştur. Bu sav, kaynağını, antikçağın ünlü düşünürü Aristoteles'in şu sözlerinde bulmaktadır: "Sahip bulunduğumuz her şeyin iki türlü kullanımı sözkonusudur. Örneğin bir çift ayakkabı giymek için de kullanılır, değiştirmek için de kullanılır. Bunların ikisi de ayakkabının kullanımlarıdır". Oysa, Aristoteles bu sözleriyle kullanma değeri olan *yararı,* kesinlikle, değiş-

tirme değeri olan asıl *değer*den ayırmış oluyordu. Liberal ekonominin kurucusu Adam Smith de *kişisel yarar*ın ekonomik yaşamı düzenlediğini ilerisürmüştür. Smith'e göre kişisel yarar genel yararı gerçekleştirir, her insan kendi kişisel yararının peşinde koşarken doğal olarak genel yararı sağlar. Bu kuramın felsefesel temelleri İngiltere'de Godwin ve Bentham tarafından atılmış, siyasal ekonomiyle birleşmesi de John Stuart Mill tarafından gerçekleştirilmiştir. Yararcılığın çağdaş biçimini marjinalciler temsil etmektedir. *Bk.* Değer, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Marjinalcilik, Yarar, Doyan istekler yasası, Değer kuramları.

YARAR-DEĞER *(Os.* Fayda-kıymet, *Fr.* Utilité-valeur) Kullanma değeri... Ekonomi alanında Aristoteles'ten beri geliştirilmiş bulunan iki değer kuramından, metafizik ve öznelci olanını dilegetirir. Bunun karşısında özdekçi ve nesnel *emek-değer kuramı* yer alır. Değerin, insana sağladığı yarardan doğduğunu ilerisüren metafizik ve öznelci değer kuramları, çağdaş ekonomide, değerin insan emeğinden doğduğu gerçeğini gizlemek için, özellikle güçlendirilmeye çalışılmaktadır. *Bk.* Emek-değer, Yarar, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.

YARARLANMA *(Os.* İntifâ, *Fr.* Usufruit, *Al.* Niessbrauch, *İng.* Usufruct, *Lâ.* Ususfructus) Herhangi bir şeyden yarar sağlama... Hukuk dilinde mülkiyeti başkasına ait olan bir maldan yarar sağlama hakkına *intifâ hakkı* denir. Medenî Kanun'un 717. ve bunu izleyen maddelerinde buna ait hükümler vardır. Bu hak, sözleşmeli (akdî) ya da yasal (kanunî) olabilir. Bu hak, hak sâhibinin yaşamıyla sınırlıdır. Yararlanma hakkını kullanan yararlandığı şeyin özünü ve kullanma maksadını değiştiremez.

YARARLANMA KURAMI *Bk.* Vergi kuramları.

YARARLANMA SENETLERİ *(Os.* İntifâ senetleri, *Fr.* Actions de jouissance, *Al.* Genussscheine, *İng.* Redeemed shares) Bedeli itfâ edilen hisse senetleri karşılığında verilen senetler... Ticâret Kanunu'nun 418. maddesine göre sadece yıllık temettü dağıtımından pay alırlar, şirketin tasfiyesi halinde şirket anamalında artakalandan pay alamazlar. *Bk.* Aksiyon.

YARARLANILMASI TÜKETİME BAĞLI MALLAR *(Os.* İstifâdesi istihlâkine müteallik emvâl, *Fr.* Biens consomptibles, *Al.* Verbrauchbare Sachen, *İng.* Consumable things, *Lâ.* Res consumptibiles) Para, içki, yakıt ve benzerleri gibi mallar... *Bk.* Yararlanılması tüketime bağlı olmayan mallar.

YARARLANILMASI TÜKETİME BAĞLI OLMAYAN MALLAR *(Os.* İstifâdesi istihlâkine müteâllik olmayan emvâl, *Fr.* Biens non consomptibles, *Al.* Nicht verbrauchbare Sachen, *İng.* Non consumable things, *Lâ.* Res quae usu consumuntur) Ev, halı, araba ve benzerleri gibi mallar... Yararlanılmaları tüketime bağlı olan ve olmayan mallar ayrımı hukuk açısından özellikle yararlanma hakkı (intifâ hakkı) bakımından önemlidir. Medenî Kanun'un 732. maddesine göre eğer bu hak yararlanılması tüketime bağlı olan mallarla ilgiliyse mâlikin intifâ sâhibinden teminât istemeye ve teminât gösterilmedikçe malları teslim etmemeye hakkı vardır. Bu hak, yararlanılması tüketime bağlı olmayan mallarla ilgiliyse mâlikin teminât isteyebilmesi ancak haklarının tehlikede olduğunu ispât edebilmesine bağlıdır. *Bk.* Yararlanılması tüketime bağlı mallar, Yararlanma.

YARARLI GİDERLER *(Os.* Fâideli masarifât, *Fr.* Impenses utils, *Al.* Nützliche Verwendungen, *İng.* Useful expenses, *Lâ.* Impensae utiles) Zorunlu olmadığı halde bir yarar sağlamak ve özellilke de bir şeyin değerini çoğaltmak için yapılan harcamalar... *Bk.* Gider.

YARATICI ÇALIŞMA *(Os.* Mesâii müsmire, *Fr.* Travail créateur) Yeni değerler meydana koyan insan etkinliği süreci... Bu değerler özdeksel ve tinsel olabilir. İmgelemi de kapsar. Doğanın verdiği gereçlerden yararlanılarak ve nesnel gerçeklik yasalarının bilgisiyle gerçekleştirilir. Teksözle, bilinçli insan etkinliğidir. Metafizik ve idealist felsefe, her alanda olduğu gibi, bu alanda da birtakım bilimdışı varsayımlar ilerisürmüştür. Örneğin Platon'a göre yaratıcı sanatsal çalışma Tanrısal bir veridir, Bergson'a göre gizemsel bir sezgidir, S. Hartmann'a göre bilinçdışının işidir, Freud'e göre içgüdünün işidir vb. Oysa bilginin (âlimin), sanatçının, bulucunun (kâşifin), örgütçünün (teşkilâtçının) vb. yaratıcı çalışmaları insan gücünün ustalığına ve bilinçli amaçlarına dayanır. Ne bilinçdışıyla, ne içgüdüyle, ne sezgiyle hiçbir ilgisi yoktur. Yaratıcı çalışma, sadece ve sadece insan emeğinin ürünüdür. Toplumsal gelişmede birikmiş bilgi ve araçların oluşturduğu uygun ortamlarda gerçekleşir. Yoğun ve sürekli çalışmanın sonucudur. İnsan, bu yoğun ve sürekli çalışmasında, ken-

dini denetleyip gözlemleyemediği bir durumda, yaratıcı veriminin ansızın ya da sezgiyle meydana geldiğini sanabilir, ama öyle değildir. *Bk.* Emek.

YARDIM *(Os.* Muâvenet, *Fr.* Aide, *Al.* Hilfe, *İng.* Aid) Birini güçlükten kurtarmak için yapılan iş... Ekonomik anlamda, geribıraktırılmış ülkeleri kalkındırmak için (ki bu işlem, anamalcı üretim düzeninin temel ve eşitsiz gelişme yasalarına tümüyle aykırıdır) gelişmiş ülkelerce verilen borç parayı dilegetirir. Bağış biçiminde yapılanları da aynı niteliktedir, Gelişmiş ülkelerin geribıraktırdıkları ülkelere yaptıkları bu yardım, genellikle *dış yardım* deyimiyle dilegetirilir. Bu yardım, azgelişmiş ülkelerin ödeme dengelerinde gittikçe büyüyen açığı kapatmak için yapılmaktadır ve yardım alandan çok yardım edenin yararınadır. Ödeme dengelerindeki açık, gerikalmış ülkelerin mal satın alma olanaklarını yok eder. Yardımın amacı bu olanağı sağlamak ve ihraç edilecek donatım mallarına pazar bulmaktır. Yardım yoluyla ticâret, normal ticâretten birçok bakımlardan daha kârlı ve daha elverişlidir. Yardım eden ülkelerin altın rezervleri ve yabancı dövizleri artarken yardım gören ülkelerin altın rezervleriyle yabancı dövizlerinin hızla azaldığı açıklanmıştır *(Bk.* GATT: International Trade in 1959). Açıklanan bu istatistiklerin belirttiğine göre dış yardımlar, çoğunlukla iç ekonomik depresyonlara engel olmak için yapılmaktadır. Bu yardımların, yardım eden ülkelere ekonomidışı yararları da vardır. Örneğin Amerikalı ekonomici Samuelson şöyle der: "Amerika'nın dost memleketlere verdiği modern silâhlar onların savunmalarını sağladığı gibi Amerikan askerlerinin hayatlarını da kurtarmaktadır" (Samuelson, *İktisat,* Istanbul 1970, çev. Demirgil, s. 779). Dünyanın en gelişmiş ülkesi olan Amerika, *Marshall Planı* adıyla ünlenen geniş çaplı yardım programıyla Avrupa pazarlarına egemen olmuştur. Bundan başka, Avrupa'nın kalkınmasına yardım bahanesiyle, Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1945) başgösteren ekonomik çöküntü de bu plân sayesinde önlenmiştir. Ortak Pazar, Avrupa'nın buna karşı aldığı bir önlemdir. Ayrıca, geribıraktırılmış ülkeler soğuk savaş tehditleriyle de yardıma itilirler. Emperyalist ülkelerin defterden sildikleri silâhlar bu ülkelere yardım borcu karşılığında satılır. Yeni silâhların satışı da bu yolla hızlandırılır. Günümüzde *dış yardım* genellikle *borç verme* demektir. *Bk.* Yenisömürgecilik.

YARDIMCI HESAPLAR *(Os.* Muâvin hesâbât, *Fr.* Comptes auxilliaires, *Al.* Hilfkonten, *İng.* Subsidiary accounts) Büyük defterdeki ana hesaptan ayrı olarak her borçlu için ayrı ayrı tutulan ayrıntılı hesaplar... *Bk.* Büyük defter.

YARDIM ÖRGÜTÜ *(Os.* Muâvenet teşkilâtı, *Fr.* Aumônerie) Belli amaçlara yönelik yardımları gerçekleştirmek için kurulan örgüt... Toplumsal, ekonomik, siyasal, dinsel vb. amaçlarla kurulabilir. *Bk.* Yardım.

YARDIM TOPLAMA *(Os.* Cem'i iânât, *Fr.* Quête publique, Souscription; *Al.* Kollekte, Sammlung öffentliche; *İng.* Public subscription, Collection by public subscripton; *Lâ.* Collatio, Collectio) Genel bir hizmetin yapılması amacıyla hükümetin, belediyelerin, hayır kurumlarının halktan para toplaması... 1336 tarihli Cem'i İânât Nizâmnâmesi'ne göre hükümetin izni olmadıkça halktan para toplamak yasaktır.

YARDIM VE İŞBİRLİĞİ FONU *(Os.* Muâvenet ve tevhidi mesâî fonu, *Fr.* Fonds d'aide et de cooperation) Bağımsız Afrika cumhuriyetlerine yardım için kurulan örgüt... Kısaltması F.A.C.'dir. 1959 yılında *Fonds d'Investissement pour le Développement Economique et Social* (kısaltması F.I.D.E.S.) örgütünün yerine kurulmuştur. *Bk.* Yardım.

YARICI *Bk.* Ortakçı, Ortakçılık.

YARICILIK SÖZLEŞMESİ *(Os.* Ortakçılık mukavelesi, *Fr.* Contrat de métayage, *Al.* Teilpacht, *İng.* Usufructuary tenancy, *Lâ.* Colonia partiaria) Tarımsal kirâ sözleşmesinin para yerine yetiştirilen üründen bir bölümünü toprak sâhibine bırakan biçimi... *Yarıcılık* deyimindeki *yarı* sözcüğü gerçeği dilegetirmez, gerçekte toprak sâhibine kirâ olarak verilen mahsul bölümü yarıdan çok fazladır. *Bk.* Ortakçılık.

YARI-FEODAL *(Os.* Yarı-feodal, *Fr.* Demie-feodal) Friedrich Engels'in Osmanlı üretim düzenini nitelemek için kullandığı deyim... Engels, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak niteler ve şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değildir. Fatihlerin toprağı yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz. Eski Türk *yarı-feodal* sisteminin en yüksek anında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna

benzer bir durumdu". *Bk.* Osmanlı ekonomisi, Feodalite, Derebeylik.

YARI-FEODAL ÜRETİM *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

YARI GÖÇEBELİK *(Os.* Yarı göçebelik, *Fr.* Transhumance, *Al.* Halbnomadismus, *İng.* Transhumance) Ekonominin sığırcılık, çiftçilik üzerine temellendiği, göç süresi ve göç yollarının daha kısa olduğu, göçebelikle yerleşik yaşam arasındaki yaşama biçimi... Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek tarafından önerilmiş ve tanımlanmıştır.

YARI SÖMÜRGE *(Os.* Yarı müstemleke, *Fr.* Demi-colonie) Geribıraktırılmış ülke... *Yarı sömürge* deyimi, emperyalist dünyada sömürgelerin bulunduğu çağda kullanılmış eski bir deyimdir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu, 1838 tarihinde İngiltere'yle yaptığı ticâret antlaşmasından sonra bir yarı sömürge olmuştu. Deyim, temelde, sömürgelerin bulunduğu çağda askersel işgal altına girmeyen, ama belli ülke ya da ülkelerce sömürülen gerikalmış ülkeleri dilegetirir. Ne var ki, sömürgeciliğin yeni sömürgeciliğe dönüştüğü yirminci yüzyılın ikinci yarısında da *yeni sömürge* deyimiyle anlamdaş olarak kullanılmaktadır. Oysa yeni sömürgeler, yarı sömürge değil, tam sömürgedirler. Eski sömürgelerden farkları, sadece sözde bağımsız dış görünümleridir. *Bk.* Sömürgecilik, Yenisömürgecilik, Sömürge, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Azgelişmişlik.

YASA *(Os.* Kanun, *Fr.* Loi, *Al.* Gesetz, *İng.* Law) Evrensel gelişmeyi belirleyen zorunlu, nedensel ve nesnel iç ilişki... Hukuk açısından *yasa* kavramı, toplumsal ilişkileri düzenlemek için devletçe konulmuş kuralları dilegetirir. Bu kuralları temellendiren devlet yapısını kuran ilkelere de *anayasa* (Teşkilât-ı Esâsîye Kanunu) denir. Yasa da, devlet ve hukuk gibi tarihsel bir olgudur. Bir zamanlar yoktu, ilkel komünal toplumda kamu düzeni, gelenek ve göreneklerle, tüm toplumun ortak çıkarlarını temsil eden yaşlıların yetkesiyle sağlanırdı. Toplumun yapısı, köleci üretim düzenine dönüşmekle devlet, hukuk ve yasa gereği duyuldu. Köle sahipleri azınlıktaydılar, büyük çoğunluğu oluşturan kölelerden korkuyorlardı. Onları çalıştırmak ve baskı altında tutabilmek için silâhlı bir örgüt kurmak ve kurallar koymak zorunluğunu duydular. Devlet, hukuk ve yasa böylelikle doğdu. Hukuk, devletçe konulmuş kamusal davranış kurallarını düzenleme aracıdır ve belli bir toplumun siyasal düzenini koruma amacını taşır. Tarihsel süreçteki ilk yasalar (örneğin Hamurabi yasası) kölelerin çalıştırılmasına ve köle mülkiyetinin korunmasına ilişkin yasalardır. Özellikle köleci üretim düzeninde ortaya çıkan özel mülkiyet kurumu da, korunabilmek için, belli kuralları, eşdeyişle yasaları gerektirmiştir. İnsanların yaptıkları bu yasalar dışında *yasa* kavramı bilimsel açıdan evrenin işleyiş kurallarını dilegetirir. İnorganik ve organik doğa, bilinç ve toplum; teksözle tüm evren bu nesnel (insan düşüncesinden ve irâdesinden bağımsız) yasaların zorunluğuyla işler ve gelişir. Yasalar bu bakımdan belli türlere ayrılır. İlkin evrenin tümünde (eşdeyişle bir taşın, bir bitkinin yaşamından toplumun yaşamına kadar tüm evrensel sferlerde) geçerli *evrensel yasalar (Os.* Cihanşümûl kanunlar, *Fr.* Lois universelles) vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında keşfedilen bu yasalar üç tânedir: Karşıtların birliği ve savaşımı yasası, olumsuzlanmanın olumsuzlanması yasası, nicelikten niteliğe geçiş yasası. Genel, tikel ve türev tüm yasalar bu üç evrensel yasanın güdümü altındadır. Toplumsal-ekonomik süreçlerin gelişmesinde örneğin köle-köle sâhibi hem bir birlik hem de bir karşıtlıktır, biri olmadan öbürü de olamaz, ama biri öbürüyle sürekli olarak savaşır, bu savaşımın sonunda da köleci toplum gelişerek feodal topluma dönüşür. Köleci toplum kendinden önceki toplumsal-ekonomik oluşum olan ilkel komünal toplumu olumsuzlayarak oluşmuştur, ne var ki kendisi de feodal toplum tarafından olumsuzlanmıştır. Köleci düzenin iç çelişkileri ilkin nicelikçe çoğalmış ve olgunluk noktasına gelince topluma nitelik değiştirterek köleci üretim biçimini feodal üretim biçimine dönüştürmüştür. Bu evrensel yasaların dışında fizikteki Ohm yasası ve toplumsal-ekonomik süreçlerdeki sınıf savaşımı yasası gibi tek ya da az sayıdaki olgularda geçerli olan *tikel yasalar (Os.* Cüz'î kanunlar, *Fr.* Lois particuliéres) vardır, örneğin sınıf savaşımı yasası tarihsel süreçte gerçekleşmiş olan beş toplumsal-ekonomik formasyonun (komünal, köleci, feodal, anamalcı, toplumcu) sadece üçünde (köleci, feodal, anamalcı) geçerlidir, öbür ikisinde (komünal, toplumcu) sınıflar bulunmadığından işlemez. Fizikteki erkenin saklanımı yasası ve toplumsal-ekonomik süreçlerdeki üretim güçlerinin üretim ilişkilerine uygunluğu yasası gibi çok sayıdaki olgularda geçerli olan yasalara da *genel yasalar (Os.* Umûmî kanunlar, *Fr.* Lois générales) denir, örneğin üretim güçlerinin üretim ilişkilerine uygunluğu yasası tarihsel süreçteki tüm sosyo

-ekonomik formasyonlarda geçerlidir. Yukarda belirttiğimiz üç evrensel yasanın dışındaki bütün yasalar *özel yasalar (Os.* Husûsî kanunlar, *Fr.* Lois spéciales)'dır, her biri kendi alanına özgüdür ve öbür alanlarda geçersizdir, örneğin fizik yasaları toplumsal-ekonomik süreçlerde geçerli olmadığı gibi, toplumsal-ekonomik yasalar da yaşambilimsel (biyolojik) süreçlerde geçersizdir. Hiçbir yasa kendi sferinden başka bir sfere indirgenemez. Metafizik ve idealist düşünce sisteminin büyük yanılgısı, örneğin sosyal Darwincilikte olduğu gibi, bunları birbirine karıştırmak olmuştur. Biyolojik Darwinciliği topluma uygulamaya kalkışmak, ya açık bir kasıtlılığın ya da bilimsel bilgiden yoksunluğun ürünüdür. Bir başka bakımdan da yasalar *temel yasalar (Os.* Esâsî kanunlar, *Fr.* Lois principales)'la *türev yasalar (Os.* Müştak kanunlar, *Fr.* Lois dérivés) olmak üzere ikiye ayrılır. Türev yasalar, bir temel yasadan türeyen ve o yasayı somutlaştıran yasalardır. Türev yasalar, temel yasanın egemen olduğu tüm tikel alanlarda işlerler ve temel yasaya bağımlı olduklarından ötürü bütün bu tikel alanları birbirine bağlayıp somutlaştırırlar. Herhangi bir alanı, o alanın temel yasasına bağımlı olan bir türev yasalar hiyerarşisi işletir. Türev yasa, somut olaylara temel yasadan daha yakındır. Örneğin anamalcı üretim biçiminin temel yasası artık-değer yasasıdır. Ama bu temel yasanın türevleri olan değer yasası, emek yasası, yeniden üretim yasası vb. anamalcı üretim biçiminin tikel olaylarını işleterek tüm anamalcı düzende geçerli temel yasa olan artık-değer yasasını bütünlerler ve somutlarlar. Yasalar, olgular arasındaki nesnel, nedensel ve zorunlu iç ilişkileri yansıtırlar. Yasalılık, bilimin temelidir. Bütün bilimlerde olduğu gibi ekonomi biliminin de yasaları bulunmasaydı, ekonomi bir bilim olamazdı. *Bk.* Ekonomik yasalar, Ekonomik gelişme yasası, Kendiliğindenlik.

YASADAN DOĞAN BORÇLAR *(Os.* Kanundan mütevellit düyûnât, *Fr.* Obligations légales, *Al.* Legalobligationen, *İng.* Legal duties, *Lâ.* Obligatio ex lege) Yasaların hükümleriyle kişilere yüklenen borçlar... Örneğin nafaka borcu böyledir. Medenî Kanun'un 315, 626, 630, 723. ve bunu izleyen maddeleriyle 858. maddesinde bu konuda hükümler yeralmıştır. *Bk.* Borç.

YASADIŞI FÂİZ *(Os.* Gayrı kanunî fâiz, *Fr.* Intérêt illégal) Yasanın saptadığı sınırı aşan fâiz... Kimi ülkelerde yasalar fâiz oranlarını saptayıp sınırlarlar. Amerikalı ekonomici Friedmann'ın öğretisini uyuglayıp fâiz oranlarını ve fiyatları serbest bırakan ülkelerde bu kavram geçersizdir. *Bk.* Fâiz.

YASADIŞI İŞBIRAKIMI *(Os.* Gayrı kanunî grev, *Fr.* Gréve illicite, *Al.* Ungesetzlicher Streik, *İng.* Illegal strike) Yasaların yasakladığı grev... *Bk.* İşbırakımı.

YASADIŞI İŞLEM *(Os.* Keyfî muâmele, *Fr.* Acte arbitraire, *Al.* Wilkürliche Handlung, *İng.* Arbitrary treatment, *Lâ.* Ex libidine) Kurallara ve genellikle de yasa hükümlerine aykırı işlem.

YASADIŞI REKABET *Bk.* Haksız rekabet.

YASAK BÖLGELER *(Os.* Memnû mıntıkalar, *Fr.* Zone interdite, *Al.* Verbotene Zone, *İng.* Prohibited zone) Genellikle askersel güvenlik açısından girilmeleri yasaklanmış yerler.

YASAL FÂİZ *(Os.* Kanûnî fâiz, *Fr.* Intérêt légal, *Al.* Gesetzlicher Zins, *İng.* Interest prescribed by law, *Lâ.* Usurae legales) Yasaların saptadığı fâiz... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 72. maddesine göre fâiz verme zorunda bulunan kişi, fâiz sözleşme ya da yasaca saptanmamışsa, yüzde beş oranında fâiz öder. *Bk.* Fâiz, Yasadışı fâiz.

YASAL İYELENDİRME *(Os.* Kanûnî temlîk, *Fr.* Cession légale, *Al.* Übergang kraft Gesetzes, *İng.* Transfer by law, *Lâ.* Cessio legis) Yasalarda açıklanmış olan durumlarda tarafların irâdeleri gerekmeksizin yapılan temlîk... Medenî Kanun'un 539., Borçlar Kanunu'nun 147, 393, 496. ve Ticâret Kanunu'nun 965, 973. maddelerine göre yapılır.

YASAL KOŞULLAR *(Os.* Kanûnî şartlar, *Fr.* Conditions légales, *Al.* Gesetzliche Erfordernisse, *İng.* Legal requirements, *Lâ.* Conditiones iuris) Hukuksal bir işlemin geçerli olabilmesi için yasaların varlıklarını gerektirdiği şartlar... Örneğin bir mülkiyetin başkasına devrinde tescilin (kütüğe yazdırmanın) şart olması böyledir.

YASAL TEMSİLCİ *(Os.* Kanûnî mümessil, *Fr.* Représentant légal, *Al.* Gesetzlicher Vertreter, *İng.* Legal representative, Statutory agent) Başkasının adına herhangi bir işi yapmak için yasaların yetkili kıldığı kişi... Örneğin Medenî Kanun'un 572. maddesine göre terekenin tasfiyesine memur edilenler yasal temsilcidirler. Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 59. maddesine göre yasal temsilciler vekâletnâmeyi gerektirmeden temsil ettikleri kimse-

lerin her türlü hukuksal işlemlerini yapabilirler, dâvâ açabilirler, para tahsil edebilirler.

YASAL YEDEK AKÇE *(Os.* Kanûnî ihtiyat akçesi, *Fr.* Fonds de reserve, *Al.* Gesetzliche Reservefonds, *İng.* Reserve funds) Özellikle anonim şirketlerde ayrılması yasaca zorunlu kılınmış olan yedek para... Yıllık kesintili (net) kârın yirmide biridir. Bunun dışında da çeşitli yedek akçe zorunlukları vardır. Yedek akçe ayrılmadıkça kâr payları dağıtılamaz. Yedek akçeler zararların kapatılmasında kullanılır. *Bk.* Yedek akçe.

YAŞAMA ARAÇLARI *(Os.* Vesâiti hayâtîye, *Fr.* Moyens de vie) İnsanların yaşamaları için gerekli özdeksel araçların tümü... Hava, ısı, besinler ve tüm üretim araçları bu deyimin kapsamına girer. İnsanlar, yaşayabilmek için, yaşama araçlarına sahibolmalıdırlar. Bu araçlara sahibolabilmek için de çalışmaları gerekir. Çalışma olmadan, yaşam düşünülemez. İnsan, doğanın kendisine hazır olarak sunduklarıyla yetinemez. Soluduğumuz havayı bile gerektiğinde ısıtırız, eşdeyişle doğanın bize sundukları üstünde bile çalışarak onları yeniden üretir ve gereksinimlerimize uygun kılarız. İnsansal yaşam, üretimle başlamıştır. "İnsanlar, önce, yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek; yemek, içmek, barınmak, giyinmek, ısınmak vb. demektir". *Bk.* Üretim araçları, Üretim.

YAŞAMA DÜZEYİ *(Os.* Hayat seviyesi, *Fr.* Niveau de vie) İnsanların tüketim oranlarıyla belirlenen düzey... Bu düzey, besin tüketiminden kitap tüketimine, elektrik tüketiminden televizyon tüketimine vb. kadar çeşitli yaşama araçları tüketimiyle belirlenir. Emeğiyle geçinenlerin yaşama düzeyi, genellikle, ücretlerin harcanan emeğin niteliğine ve niceliğine göre artmasıyla, gereksinim mallarının fiyatlarının düşürülmesiyle iyileştirilebilir.

YAŞAMA KOŞULLARI *(Os.* Hayat şartları, *Fr.* Conditions de vie) İnsanların yaşayabilmeleri için gerekli özdeksel ve tinsel gereksinimler... İnsanlar, belli yaşama koşulları içinde doğarlar. Bu koşullar önceki kuşaklarca hazırlanmıştır. Yeni kuşaklar, hazır buldukları bu yaşama koşullarına katkıda bulunurlar ve onları değiştirebilirler.

YAŞAM ALANI *(Os.* Hayat sahası, *Fr.* Espace vital, *Al.* Lebensraum, *İng.* Vital space) Sömürü alanı bulmak için Hitler Almanya'sında bahâne olarak ilerisürülen sözde bilimsel deyim... Alman profesörü Karl Haushofer'in geopolitik öğretisine *yaşama alanı kuramı* da denir, çünkü bu deyim Haushofer'in öğretisinden kaynaklanmıştır. *Bk.* Jeopolitik.

YAŞAMA ÖLÇÜNÜ *(Os.* Hayat standardı, *Fr.* Standard de vie, *İng.* Standard of living) Belli bir toplumda ulaşılmak istenen tüketim düzeyi... *Bk.* Yaşama düzeyi.

YAŞAMA SİGORTASI *(Os.* Hayat hâlinde sigorta, *Fr.* Assurance en cas de vie, *Al.* Erlebensfallversicherung, *İng.* Endowment insurance) Sigortalıya belli bir yaşa geldikten sonra hayatta olması koşuluyla gelir sağlayan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 990. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Yaşam sigortası, Sigorta.

YAŞAM SİGORTASI *(Os.* Hayat sigortası, *Fr.* Assurance sur la vie, *Al.* Lebensversicherung, *İng.* Life insurance) Yaşam ve ölümle ilgili üç sigorta biçimini kapsayan genel sigorta deyimi... Üç türlü yaşam sigortası vardır: 1. *Ölüm sigortası (Fr.* Assurance en cas de décés, *Al.* Todesfallversicherung, *İng.* Insurance in case of death) ki sigortalının ölümü durumunda önceden göstereceği bir kimseye para verilmesini sağlar. 2. *Karma yaşam sigortası (Fr.* Assurance mixte, *Al.* Gemischte Versicherung, *İng.* Mixed insurance) ki yaşama sigortasıyla ölüm sigortasını birlikte yapan sigortadır. 3. *Yaşama sigortası*'dır *(Bk.* Yaşama sigortası). Bu sigortalar ya toplu bir para almak *(Os.* Sermâye sigortası, *Fr.* Assurance de capitaux, *Al.* Summenversicherung, *İng.* Capital insurance), ya da belli sürelerde gelir şağlamak *(Os.* İrât sigortası, *Fr.* Assurance de rente, *Al.* Rentenversicherung, *İng.* Insurance of interest) biçimlerinde yapılabilir (Ticâret Kanunu'nun 1002. maddesi). *Bk.* Sigorta.

YATAY KARTEL *(Os.* Ufkî kartel, *Fr.* Cartell horizontal) Aynı türden sanâyileri tek yönetim altında toplayan kartel biçimi... *Bk.* Kartel.

YATAY MERKEZLEŞME *(Os.* Ufkî temerküz, *Fr.* Concentration horizontale, *Al.* Horizontale Konzentration, *İng.* Horizontal combination) Yatay kartel... *Yatay kartel* bu deyimle de dilegetirilir. *Dikey kartel*'e de aynı zamanda *dikey merkezleşme- (Os.* Amûdî temerküz; *Fr.* Concentration verticale, *Al.* Vertikaler Zusammenschluss, *İng.* Vertical combination, Integration) denir. Buna *düşey kartel* diyenler de var. *Bk.* Kartel, Yatay kartel, Dikey kartel.

YATIRGA *(Os.* Mevdûât, *Fr.* Dépôts, *Al.* Depositen, Bankeinlagen; *İng.* Deposits) Bankalara fâiz almak amacıyla yatırılan para... Vâdeli olabildiği gibi vâdesiz de olabilir. Bankacılık dilinde buna *mevdûât hesapları* ya da *câri hesaplar* (Hesâbı câri) denir. Bankalar, *mevdûât sahipleri*'ne verdikleri düşük fâize karşı bu yatırgaları daha yüksek fâizle işleterek para kazanırlar. *Mevdûât* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Banka mevduâtı (İng.* Cash on deposit), *vâdeli mevduât (İng.* Time deposit), *vâdesiz mevduât (İng.* Demand deposit), *mevduât ilmühaberi (İng.* Deposit receipt), *mevduât cüzdanı (İng.* Deposit slip), *mevduât sâhibi (Os.* Mûdî, *İng.* Depositor), *sigorta mevduâtı (İng.* Deposit on insurance), *para yatırmak (İng.* To deposit money), *mevduâtı alan (İng.* Depositary). *Bk.* Banka.

YATIRIM *(Os.* Tevdiât, *Fr.* Investissement, Placement; *Al.* Investition, *İng.* Investment) Kâr amacıyla bir üretime yatırılan anamal... *Yatırım,* parayı verimli kılmak, eşdeyişle anamala dönüştürmektir. Üretimi arttırmayan harcamalar yatırım niteliğinde değildir, bir kimse gelir sağlamak için bir şey satın almakla yatırım yapmış olmaz. Yatırımlar üretim kapasitesini arttırırlar. Üretime yatırılan anamalın tümüne *gayri sâfî yatırım,* bunun amortismana harcanan bölümü çıkarıldıktan sonra kalan bölümüne *sâfî yatırım* denir. Yatırım için kredi veren bankalara *yatırım bankası (Fr.* Banque d'investissement, *Al.* Investitionsbank, *İng.* Investment banking) adı verilir. Bu bankaların verdiği krediye de *yatırım kredisi (Fr.* Crédit d'investissement) denir. Bu kredi, artık-değer üretmek için verilen bir avanstır. Yatırımlardaki artışın ulusal gelir düzeyindeki etkisini belirten çarpana da *yatırım çarpanı (Fr.* Multiplacateur d'investissement, *Al.* Investitionsmultiplikator, *İng.* Investment multiplier) denir. Yatırım kararlarını etkileyen etmenlerle yatırım oylumu arasındaki ilişkiye *yatırım işlevi (Fr.* Fonction d'investissement, *Al.* Investitionsfunktion, *İng.* Investment function) adı verilmektedir. Yatırım kararlarını etkileyen en önemli etmen, bir üretim alanının öteki üretim alanlarından daha çok kâr getirmesidir. En çok kâr nerede varsa anamal oraya yatırılır. Ulusal gelirin yatırıma ayrılan bölümüne *yatırım fonu (Fr.* Fond d'investissement) denir. Ulusal gelirin yatırıma ayrılan bölümünü saptamak için brüt hâsıladan tüketime, yenilemeler ve rezervlere ayrılan bölümü çıkarmak gerekir. Bunlar çıktıktan sonra kalan miktar üretici bir dönemde *yatırım fonu*dur. Yenilemeler ve rezervler zorunlu harcamalardır. Tüketim ne kadar azaltılırsa yatırım fonu o ölçüde artırılabilir. Bir toplumun hızla gelişebilmesi yatırım fonunun büyüklüğüne bağlıdır. Birçok şirketlerin hisse senetlerini satın alarak onları yöneten tröstlere *yatırım tröstleri* de deniyor. İlkin Amerika'da kurulmuş olan bu türlü tröstlere İngilizcede *investment trust* adı verilmiştir. Bu tröstler bütünüyle anamala dayandıkları için *yatırım tröstü* adını almışlardır. Topladıkları anamalla hisse senedi çıkarırlar ve bu hisse senetleri karşılığında elde ettikleri ve büyüttükleri anamalla birçok şirketlerin hisse senetlerini toplayarak onlara egemen olurlar. *Yatırım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Yatırım kredisi (İng.* Investment credit), *yatırım bütçesi (İng.* Investment budget), *yatırım hesâbı (İng.* Investment account), *sağlam yatırım (İng.* Trustee investment), *yatırımın teşviki (İng.* Investment incentives), *para yatırımı (İng.* Investment of money), *yatırım bankaları (İng.* Investment banks), *anamal yatırımı (İng.* Investment of capital), *yatırım şirketi (İng.* Investment company), *yatırım portföyü (İng.* Investment portfolio). *Bk.* Anamal, Kâr, Artık-değer, Tasarruf, Tasarruf-yatırım eşitliği.

YATIRIM BANKASI *Bk.* Yatırım.

YATIRIM ÇARPANI *Bk.* Yatırım.

YATIRIM FONU *Bk.* Yatırım.

YATIRIM İŞLEVİ *Bk.* Yatırım.

YATIRIM KREDİSİ *Bk.* Yatırım.

YATIRIM TRÖSTLERİ *Bk.* Yatırım.

YATIRMAN *(Os.* Mûdî, *Fr.* Déposant, *Al.* Einlagerer, *İng.* Depositor, Bailor; *Lâ.* Tradens) Bankaya para yatıran kişi... Hukuk dilinde genel olarak "saklanmak üzere başkasına mal bırakan kişi" olarak tanımlanır. *Bk.* Yatırga.

YAVAŞLATMA İŞBIRAKIMI *(Os.* Yavaşlatma grevi, *Fr.* Gréve perlée, *Al.* Bummelstreik, *İng.* Slow-down strike) İşçilerin işlerini bırakmayıp çalışmayı gevşetme ve üretimi düşürme yoluyla yaptıkları direniş... *Bk.* İşbırakımı.

YAVRU SANÂYİLER *(Os.* Yavru sanâyiler, *Fr.* Industrie naissante, *Al.* Industriezweik, *İng.* Infant industries) Yeni doğan korunması gerekli sanâyiler... *Yeni doğan sanâyi* ve *çocuk sanâyi* deyimleriyle de dilegetirilir. Bun-

ların güçleninceye kadar korunmaları gerektiği yolunda birçok kuramlar ilerisürülmüştür. Özellikle A. Hamilton, F. List, Henry C. Carey ve Simon N. Patten tarafından savunulmuştur. Liberal ilkelerin sadece gelişmiş sanâyiler için yararlı olduğunu bizzat liberallerin ilerisürdükleri *yavru sanâyiler*in korunması tezi de tanıtlar. Örneğin liberal John Stuart Mill: "Koruyucu gümrük resimlerinin savunulabileceği tek durum, bir yeni sanâyiin yerleşmesi için konuldukları durumdur" der. Mill' in bu sözleri de açıkça gösterir ki anamalcı düzende gerikalmış bir ülke serbest dünya ticâretine açılamaz, kendisini üstün sanâyiler karşısında korumak zorundadır. Yoksa ilerlemek bir yana, büsbütün gerikalmışlığa itilir. *Bk.* Anamalın organik bileşimi.

YAY ESNEKLİĞİ *(Os.* Yay elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité d'arc, *Al.* Bogenelastizitaet, *İng.* Arc elasticity) Aranım eğrisinde gerçekleşen iki nokta arasındaki elâstiklik... Örneğin tanesi yetmiş beş kuruştan bir milyon kalem satılıyor diyelim. Bu kalemlerin tanesi yüz kuruşa çıktığında satış sekiz yüz bine düşerse buradaki elâstikliğin saptanmasına *yay elâstikliği* denir.

YAZDIRMA *(Os.* İstiktâp, *Fr.* Comparaison d'écritures, *Al.* Schriftvergleichung) İmzasını inkâr eden bir kimseye hâkimin inceleme amacıyla yazı yazdırıp imza attırması... Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nün 309. ve İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 68. maddelerine göre yapılır.

YAZILI BİLDİRİM *(Os.* Lâyiha, *Fr.* Mémoire, *Al.* Schriftsatz, *İng.* Written statement) Bir savı ya da savunmayı içeren yazı... Kimi işlemlerde yasalarca zorunlu kılınmıştır. Örneğin Asliye mahkemelerinde, yargıtay ve danıştayda savların ve savunmaların (iddiâların ve müdâfaaların) yazılı olarak bildirimi ve karşı tarafa tebliği zorunludur.

YAZININ SİLİNMESİ *(Os.* Terkini kayd, *Fr.* Radiation, *Al.* Löschung, *İng.* Cancellation) Resmî bir sicile kaydedilmiş olan hakların ortadan kalkmaları durumunda bu sicillerden silinmesi... *Bk.* Kütük.

YEDEK AKÇE *(Os.* İhtiyat akçesi, *Fr.* Réserves, *Al.* Rücklagen, *İng.* Reserves) Gerektiğinde kullanılmak üzere kârdan ayrılan para... Özellikle zararları karşılamak için kullanılır. Yasal da olur. Örneğin Türk Ticâret Kanunu'na göre şirketler her yıl sâfî kârlarının yirmide birini yedek akçe olarak ayırmak zorundadırlar, ancak bu zorunluk ayrılan yedek akçenin ödenmiş anamalın beşte birine ulaşmasıyla ortadan kalkar. Gizli yedek akçeler de vardır, bunlar şirketlerin bilânçolarında görülmezler. *Bk.* Kâr, Şirket.

YEDEK GÜDÜSÜ *(Os.* İhtiyat sâiki, *Fr.* Motif de précaution, *Al.* Vorsichtsmotiv, *İng.* Precautionary motive) Gelirden bir bölümünü bir yere ayırmanın nedeni... Bu neden, güvenlik ihtiyacından doğar. Kimi durumlarda yasalar da yedeğe para ayırmayı zorunlu kılarlar. *Bk.* Yedek akçe.

YEDEK SANÂYİ ORDUSU *(Os.* İhtiyat sanâyi ordusu, *Fr.* Armée de réserve industrielle, *Al.* Industrielle Reservearmee, *İng.* Industrial reserve army) Tekniğin gelişmesiyle iş alanları dışına itilen emekçiler... Aynı anlamda *nispî artık nüfus* ya da *nispî aşırı nüfus (Al.* Relative Übervölkerung, *İng.* Relative surplus population) deyimleri de kullanılmıştır. Tarihsel özdekçiliğe göre anamalcı üretim yapısı gereği sürekli olarak gelişmek zorundadır, çünkü büyük kârlar gelişme farklarından doğar. Gelişmiş olan, gelişmemiş olanın kârını da paylaşır *(Bk.* Anamalın organik bileşimi). Bu bakımdan anamalın organik bileşimi sürekli ve hızlı olarak büyür, değişmeyen anamal -yani makine ve binâlara harcanan anamal- değişken anamala -yani işçi ücretlerine harcanan anamala- oranla durmadan artar. Bu teknik ilerleme işçileri iş alanlarının dışına iterek *yedek sanâyi ordusu*nu ya da *nisbî artık nüfus*u meydana getirir. İşsiz bırakılan bu nüfus, bizzat kendi kendini de çoğaltır *(Bk.* Nüfus yasası). Çünkü, çalışmayan işçiler çalışan işçilere rekabet edeceğinden işçi ücretlerini düşürürler, çalışan işçiler işlerini korumak ve yerlerinde kalmak için ya işgününü uzatmak ya da emeklerini yoğunlaştırmak zorunda kalırlar. Bu da yeni emekgüçlerinin işten çıkarılmaları sonucunu doğurur. İşgününü uzatmak ya da emeği yoğunlaştırmak yoluyla beş işçiye yaptırabileceği bir işte hiçbir patron sekiz işçi tutmaz, işçilerden üçüne yol verir. Bundan başka anamalcılar ilerleyen teknik sayesinde kadın ve çocukları da kullanmaya başlarlar, bu da birçok işçilerin işsiz kalmalarına sebep olur. Okula gitmesi gereken çocuk ve çocuk doğurup büyütmesi gereken kadın, çalışması gereken erkek işçinin yerini alır; çünkü hiçbir patron ucuz ücretli bir çocuğa işlettirebileceği bir makine için daha büyük ücretli erkek işçi kullanmaz. Birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen bütün bu nedenlerle *yedek sanâyi ordusu* bizzat kendi kendisini de büyütmekte devam eder. *Bk.* Makine, İşsizlik.

YEMİŞ TÜKETİMİ *(Os.* Meyve istihlâki, *Fr.* Consommation de fruit) İnsanlığın vahşîlik döneminin ilk aşamasındaki besinlenme biçimi... Amerikan budunbilimcisi Lewis Henry Morgan (1818-1881) *Ancient Society* adlı yapıtında insanlık tarihini vahşîlik, barbarlık ve uygarlık olmak üzere üç döneme ayırır. İlk iki dönemin her birini de yaşama araçlarının elde ediliş biçimine göre aşağı, orta ve yukarı olmak üzere üç aşamaya böler. Vahşîlik döneminin ilk aşamasında insanlar besinlerini kabuklu ve kabuksuz yemişlerle köklerden sağlarlardı. Morgan'a göre orta aşama *balık tüketimi (Os.* Semek istihlâki, *Fr.* Consommation de poisson)'yle başlamıştır.

YENİANAMALCILIK *(Os.* Yeni kapitalizm, *Fr.* Néo-capitalisme) Kâr etmeninden arınmış ve kamusal yönetimli bir anamalcılık ütopyası... Bu deyim, birçok anamalcı yazarların anamalcılığı yenileştirme dileklerinden doğmuştur. Toplumcu anlayışa göre anamalcılığın çıkmazlarını gören bu ekonomiciler, onun yenileşebileceğini savunmaktadırlar. Onlara göre anamalcılığın yerini toplumculuk alamaz. Çünkü toplumculuk demokrasiyle bağdaşamaz. Metafizik plânda düşünen bu ekonomiciler anamalcılığın yerine sosyalizme pek benzeyen ama gene de sosyalizm olmayan bir *yeni anamalcılık* düşleyerek ütopyacı toplumculuğa karşı yeni bir *ütopyacı anamalcılık* yaratmaktadırlar. Örneğin *Yeni Sanâyici Devlet* adlı bir yapıt yayımlayan J. K. Galbraith'e göre yeni bir teknik yapı kurulacak ve anamalcılık piyasa ve kâr yasalarından kurtulacaktır. Piyasa ve kâr yasalarından kurtulan anamalcılıktan anamalcılık olarak ortada ne kalacağını açıklamayan Galbraith, gelecek anamalcılıkta kamusal bir yönetimin egemen olacağını ve bu yönetimin patron yönetimiyle hiçbir ilgisi kalmayacağını ilerisürmektedir. Kavramlara metafizik anlamlar vermekten doğan bu gibi saçmasapan düşünceler, özellikle Amerikan ekonomicileri arasında yaygındır. *Bk.* Anamalcılık.

YENİDEN BAŞLAMA *(Os.* Hamle, *Fr.* Relance, *Al.* Initialzündung, *İng.* Pump-priming) Durulmaya yüz tutmuş bir girişimi yeni önlemlerle canlandırma... *Atılım* da denir. Özellikle işletmecilik dilinde kullanılır.

YENİDEN DAĞITIM *(Os.* Tekrar tevzi, *Fr.* Redistribution) Artık-değeri rant, fâiz ve kâr olarak paylaşanların bunu birtakım hizmetler karşılığı olarak tekrar dağıtmaları... Gelir ya da değer, üretici emeğin ürünüdür. İşçilere ayrılan ücret bizzat değerdir, bir artık-değer ilk bölüşümde fâiz, kâr ve rant olarak paylaşılır. Bunun bir bölümünü de vergi yoluyla devlet alır. Artık-değeri paylaşanlar onu çeşitli hizmetler karşılığında dağıtırlar; örneğin devlet memuruna maaş verir, anamalcı hizmetçisine aylık öder, rantiye doktora para verir. Ama bunların hiçbiri mevcut değer kitlesini değiştirmez, çünkü hiçbiri yeni bir değer yaratmaz. Mevcut değer, üretimden gelen artık-değerdir; tekrar dağılımla ne artar ne de eksilir. *Bk.* Bölüşüm, Değer, Artık-değer.

YENİDEN PAYLAŞMA *(Os.* Tekrar taksim, *Fr.* Repartage) Emperyalist savaşların amacı... Emperyalist savaşların tek amacı, dünyanın yeniden paylaşılmasıdır. *Bk.* Dünyanın paylaşılması, Savaş.

YENİDEN ÜRETİM *(Os.* Tekrar istihsâl, *Fr., İng.* Reproduction, *Al.* Reproduktion) Üretimin süreklilik niteliği... Üretim her an yenilenen bir süreçtir, anamalcı üretimse kâr amacı güttüğünden özellikle böyledir. Üretimin sonunda elde edilen artık-değerin bir bölümü yeniden üretime yatırılır. Artık-değerin tümünün kişisel gereksinmeler için harcanarak üretime başlangıçtaki anamalla devam edilmesine *basit yeniden üretim (Al.* Einfache Reproduktion), artık-değerin bütünü kişisel gereksinmeler için harcanmayarak bir bölümünün yeni üretime yatırılmasına ve böylelikle üretimin genişlemesine *genişletilmiş yeniden üretim (Al.* Erweiterte Reproduktion) denir. Basit yeniden üretim olağan bir durum değildir, olağanüstü hallerde gerçekleşebilir. Anamalcılık öncesi üretim biçimlerinde bile, durgunluk devreleri dışında, toplumun gelişebilmesi için üretim daima genişletilmiştir. İlkel toplumlarda örneğin yiyecek maddelerinin biriktirilmesi bile genişletilmiş bir yeniden üretimi dilegetirir. Anamalcı üretim biçiminin ayırt edici özelliğiyse, üretimin sürekli olarak genişletilmesi, eşdeyişle toplumsal artık-ürünün üretici bir biçimde tüketilmesidir. Ne var ki genişleyen bir üretimin bunalımlara düşülmeden sürüp gidebilmesi için: 1. Üretim süreci boyunca kullanılmış üretim mallarının yenilenmesi için gerekli üretim mallarıyla işgücünün devamını sağlayacak tüketim mallarının üretilmesi, 2. Bu üretim mallarıyla tüketim mallarının değerlerini gerçekleştirebilecek satın alma gücünün yaratılması, 3. Bu satın alma gücünün de hem üretim malları hem tüketim malları bakımından sunu ve istem (arz ve talep) arasında bir denge sağlayacak biçimde dağıtılması şarttır. Eytişimsel anlayışa göre anamalcı üretimin yapısal çelişkisi bu şartları zorunlu olarak

gerçekleştirememesindedir. Anamalcı üretim bu şartları gerçekleştiremez, çünkü yapısı gereği üretimi ancak satın alma gücünü daraltarak genişletmektedir. Satın alma gücünün anamalcı dağıtımı, üretim malları üreten sektörle tüketim malları üreten sektörde, sunu ve istemi hiçbir zaman eşitleyemez. Anamalcı üretimde bunalımlara düşülmesinin nedeni budur. Anamalcı üretimde anamalın organik bileşimi hızla büyür; yani anamalın makine, binâ, hammadde vb. ayrılan bölümü (değişmeyen anamal) işçi ücretlerine ayrılan bölümüne (değişken anamal) oranla hızla artar. Anamalcı üretim çarkı, yapısı gereği, bu yasayla işler: Anamal birikimi anamalcı gelişmeyi, anamalcı gelişme anamal birikimi hızlandırır. Bunun zorunlu sonucu üretimin hızla artmasına karşı tüketimin sınırlanmasıdır. Böylesine bir dengesizlikte bunalım kaçınılmazdır. Diyalektik ekonomi, basit ve genişletilmiş yenilen üretimin işleyiş yasalarını saptamıştır. *Yeniden üretim şemaları* adı verilen şemalarda açıklanan bu yasalar kısaca şudur: *Basit yeniden üretimin gerçekleşebilmesi için üretim malları üreten sektördeki değişken anamalla artık-değer toplamının tüketim malları üreten sektördeki değişmeyen anamala eşit olması, genişletilmiş yeniden üretimin gerçekleşebilmesi için üretim malları üreten sektördeki değişken anamalla artık-değer toplamının tüketim malları üreten sektördeki değişmeyen anamaldan büyük olması gerektir.* Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu yasalar, çok önemli şu iki gerçeği gün ışığına çıkarmaktadır: 1. Genişletilmiş yeniden üretimin aşırı üretime ve dolayısıyla bunalıma düşülmeden gerçekleşebilmesi için her sektörde üretilen malların miktar, mahiyet ve değer hacimlerinin önceden saptanması ve bilinmesi şarttır, aksi halde bunalım kaçınılmazdır, buysa anamalcı üretimin yapısı gereği mümkün değildir, demek ki anamalcı üretimde bunalım kaçınılmazdır. 2. Her sektördeki malların miktar, mahiyet ve değer hacimlerinin önceden saptanması ve bilinmesi ancak toplumcu plâncılıkla ve toplumcu ekonomide mümkündür, demek ki bunalımsız bir üretim ancak toplumcu ekonomide gerçekleşebilir. *Bk.* Basit yeniden üretim, Genişletilmiş yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Bunalım, Anamalın organik bileşimi.

YENİEMPERYALİZM *(Os.* Yeni emperyalizm, *Fr.* Néo-impérialisme) Yenisömürgecilik deyiminin anlamdaşı... *Bk.* Yenisömürgecilik.

YENİKEYNESÇİLİK *(Os.* Yeni Keynesçilik, *Fr.* Néo-keynesianisme) Keynes'in çoğaltan ilkesiyle hızlandırma ilkesini birleştirmeye çalışan ekonometri okulu... *Yenikeynesyen ekonometri okulu* adıyla da anılır. Samuelson, Goodwin, Hicks, Kalecki, Harrold, Hamberg, Robinson gibi Amerikan ekonomicilerinden oluşmuştur. *Bk.* Keynesçilik, Ekonometri.

YENİ KLÂSİK OKUL *(Os.* Yeni klâsik mektep, *Fr.* École néo-classique d'économie politique, *Al.* Neoklassische Schule der Nationalökonomie, *İng.* Neo-classical school of economics) Marjinalci ekonomi anlayışında birleşen ekonomicileri toplayan okul... *Neo-klasik okul,* klâsik temele dayanan çeşitli ekonomi okullarını kapsar ve bunları marjinalcilik anlayışında birleştirir. Bu okulun öncüleri Alman ekonomicisi J. H. von Thünen (1783-1850), Alman ekonomicisi H. H Gossen (1810-1858), Fransız mühendisi ve ekonomicisi J. Dupuit (1804-1866) ve Fransız matematikçisi A. A. Cournot (1801-1877)'dur. Bu hazırlayıcıların temelleri üstünde asıl marjinalciliği birbirlerinden habersiz olarak birlikte kuranlar Avusturyalı Carl Menger (1840-1921), İngiliz William Stanley Jevons (1835-1882) ve İsviçreli Fransız Leon Walras (1834-1910)'tır. Bu kurucuları Avusturya'da Friedrich von Wieser (1851-1926), Eugen von Böhm-Bawerk (1851-1914), İngiltere'de F. Y. Edgeworth (1845-1926), P. H. Wicksteed (1884-1927), A. Marshall (1842-1924), C. A. Pigou (1877-1959), L. C. Robbins (1898-), J. R. Hicks (1904-); İsveç'te J. G. Knut Wicksell (1851-1926), Gustav Cassel (1866-1945), Bertil Ohlin (1899-); İsviçre'de Vilfredo Pareto (1848-1923); Amerika'da J. B. Clark (1847-1938), L. Fisher (1867-1947) izlemiştir. Bunları da *neo-marjinalist okul* izlemektedir. Marjinal değer ve bölüşüm ölçüsünde birleşen bütün bu çeşitli anlayışlar *neo-klasik okul* adı altında toplanır. Büyük klâsikler -özellikle Smith ve Ricardo- nesnel bir ekonomi anlayışına sahip oldukları halde neo-klâsikler tümüyle özneldirler, büyük klâsikler devrimci oldukları halde neo-klâsikler mevcut ekonomi düzeni savunucusu ve tutucudurlar. Aralarında çok derin ayrılıklar bulunduğu halde bunlara da *klâsik* denmesinin nedeni, biraz sınırlamakla birlikte liberal ekonomi anlayışını sürdürmüş olmalarıdır. Ortak amaçları değerin insan emeğinden doğduğunu yadsımaktır. Yapıtları, bu amaçlarını açıkça dilegetiren birçok sözlerle doludur. Örneğin Jevons, *The Theory of Political Economy* (1871) adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı, siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişme-

sini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (İbid, 4. baskı, s. 164-5). *Bk.* Marjinalcilik, Yenimarjinalcilik, Liberalizm.

YENİKORPORASYONCULUK *(Os.* Yeni loncacılık, *Fr.* Néo-corporatisme) Meslek kollarını örgütleyerek ekonomiyi düzenleme akımı... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra *devlet müdahaleciliğini devlet hakemliğine* dönüştürme eğiliminden doğmuştur. Kuramsal alanda Brethe de la Gressaye, Ugo Spirito, Manoilescu, Bouvier-Ajam gibi düşünürlerce ileri sürülen bu anlayışa göre ekonomik düzensizlik, özellikle işçilerle işverenler arasında, devlet müdahalesinden çok devlet hakemliğiyle giderilebilir. Eski zanaatçı loncalarını örnek alarak meslek grupları örgütlenmeli ve devlet bunlar arasında etkili bir hakem rolü oynamalıdır. Böylelikle üretim de disiplin altına alınır ve *hem rekabetten, hem de* aşırı üretimden kaçınılmış olur. Parlamentonun yerini, meslek grupları temsilcilerinden meydana gelen bir korporasyonlar kurulu alır, bütün sınıflar devlet gücüne katılırlar. Sınıflar kendi çıkarlarını eşit haklarla koruyacaklarından toplumun bütününde ekonomik bir uygunluk gerçekleşir. Kuramsal tartışmalarla geliştirilen bu bilimdışı düşünce, toplumcu anlayışa göre temelde özel teşebbüs rejimini anamalcılığın çıkmazlarından korumak amacını gütmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mussolini İtalya'sında uygulanmış ve faşist bir diktatörlükle sonuçlanmıştır. Devleti sınıflarüstü sanmak yanılgısı da başlıca özelliğidir.

YENİLİBERALİZM *(Os.* Yeni serbestîyye, *Fr.* Néo-liberalisme, *Al.* Neoliberalismus, *İng.* Neo-liberalism) 1938 yılında ortaklaşacılıkla savaşmak için ileri sürülmüş ekonomi akımı... Walter Lippmann'ın 1938 yılında Paris'te düzenlediği seminerlerde başlayan bu akım özellikle kollektivizm ve sosyalizmle savaşımı sağlamak için ileri sürülmüştür. Mülkiyetin kutsal olduğu gibi metafizik savlar ileri sürer, piyasa rekabetinin ekonomik düzeni sağlayacağına inanır. Eski bilimsel liberallerin tam tersine olarak piyasanın başıboş bırakılmamasını, sıkı hukuk ve ekonomi önlemleriyle piyasada rekabete uygun bir ortam hazırlanmasını, piyasayı kendi haline bırakmanın rekabet koşullarını ortadan kaldırdığını ileri sürer. *Bk.* Liberalizm.

YENİMALTÜSÇÜLÜK *(Os.* Yeni Malthus mezhebi, *Fr.* Néo-malthusianisme) İnsanların üremesini önlemek ve sınırlandırmak için çeşitli doğum engelleme önlemleri ileri sürenakım... Gerek Malthus ve gerek yenimaltüsçüler, bilimdışı toprağın azalan verimliliği yasasına dayanırlar. Sözde rantın kökenini açıklama savında olan bu aldatmaca, gerçekte, büyük toprak sahiplerini ve anamalcılarını geniş yığınların yoksulluğunun ve toprağın kötü işletilmesinin sorumluluğundan kurtarmak için ileri sürülmüştür. Bu aldatmacaya dayanan Malthus ve yenimaltüsçüler, toprağın veriminin gittikçe azalmakta olduğunu ileri sürerek bu gidişle insanların besin bulamayacaklarını, bundan ötürü de sayılarının azaltılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Malthus bunun için savaşları ve salgın hastalıkları överek *bırakınız ölsünler* diyordu. Yenimaltüsçülerse, ondan biraz farklı olarak, doğumları denetlemeyi önerip *bırakmayınız, çoğalmasınlar* demektedirler. Bu aldatmacayı kimi ütopyacı toplumcular bile gerçek sanmışlardır. Örneğin İngiliz yazarı Robert Wallace (1679-1771) *Various Prospect* adlı yapıtında sosyalizmin iyi bir şey olduğunu, ama dünya nüfusunun artmasını sağlayarak insanlığın felâketine neden olacağını ileri sürüyordu. Doğum kontrolünü öğütleyen yenimaltüsçülük, XIX. yüzyılda İngiltere'de Francis Place, Annie Besant, Drysdale vb. Fransa'da Robin, Amerika'da Knowlton, Wilde vb. taraflarından ortaya atıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da kimi yazarlar, gerikalmış ülkelerin yaşam düzeylerini yükseltmemek gerektiğini, çünkü bunun nüfusun artmasına yolaçacağını ve insanları açlığa sürükleyeceğini savladılar. Örneğin William Vogt, *The Road to Survival* adlı yapıtında bu savı ileri sürer, daha da ileri giderek tıpkı Malthus gibi savaşların ve salgın hastalıkların övgüsünü yapar. Doğumu önleme önlemleri kendilerini uygar sanan ülkelerce bütün gerikalmış ülkelere öğütlenmiştir. Margaret Sanger adlı Amerikalı bir kadın, bütün dünyada doğum kontrolünün çığırtkanlığını yapmıştır. İsveç devleti yenimaltüsçülerin önerdiği tüm yasaları çıkarmış bulunmaktadır. Bu bilimdışı sav günümüzde de geçerliliğini sürdürüyor. Ne var ki yenimaltüsçülük, eski maltüsçülüğün tüm yanılgılarını ve bilimdışılığını taşır. Toprakların veriminin gittikçe azalmakta olduğu tümüyle yanlıştır. Toprağa verimliliğini veren humusun bir daha elde edilemeyeceği savı bilimdışıdır. Şu anda dünya üzerinde henüz ekilmemiş 440 milyon hektar toprak vardır. Kaldı ki besin sorununu sadece toprağa bağlamak da saçmadır. Bundan başka *topraksız ekim* sorunu çağdaş bilim tarafından çözümlenmiş ve açıklanmıştır. Toprak ürünleri yakın gelecekte tümüyle

sınaî ürünler olacak ve fabrikalarda üretilecektir. *Bk.* Maltüsçülük.

YENİMARJİNALCİLİK *(Os.* Yeni marjinalizm, *Fr.* Neo-marginalisme, *Al.* Neomarginalismus, *İng.* Neo-marginalism) Marjinalciliği izleyen ve yenileyen akım... Bu akımın başlıca ekonomicileri Ludwig von Mises, Friedrich von Hayek, J. Schumpeter, Oskar Morgenstern, Von Neumann, P. A. Samuelson'dur. Bu ekonomiciler yarı marjinalci yarı Keynesçi düşünceler ilerisürmüşler ve kimi yerde de -örneğin Schumpeter- marjinalciliğe karşı çıkmışlardır. Bunların en ilginci Schumpeter'dir, metafizik düzeyde kalmakla beraber diyalektik ekonominin önemini ve geleceğini kavramıştır. Önce Viyana ve sonra Amerika'da Harvard üniversitelerinde profesörlük yapmış bulunan Avusturyalı Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), anamalcılıkla Marksçılık arasında bocalayan, bununla beraber anamalcılığa bağlı kalarak birçok akıldışı kuramlar ilerisüren ilginç bir ekonomicidir. *The Theory of Economic Development* ve *History of Economic Analysis* gibi anamalcı ekonominin klâsikleri arasında sayılan yapıtlar vermiş olan Schumpeter için Amerikalı Prof. Samuelson şöyle der: "Kapitalizmin kendinde bulunan kanser hastalığından öleceğini düşünen Marx'tan farklı olarak Schumpeter, kapitalizmin psikosomatik nedenlerden ötürü intihar edeceğini düşünmüştür". Ne var ki Schumpeter, anamalcılığın değil, emperyalizmin intihar edeceğini ve anamalcılığın ondan kurtularak yaşamakta devam edeceğini savunmuştur. Schumpeter'e göre emperyalizm anormal bir olgudur ve himaye politikası yüzünden rekabetin bozulup tekellerin meydana çıkmasıyla oluşmuştur. İdeal anamalcılıkla -ki bu anamalcılık Schumpeter'e göre tam rekabet anamalcılığıdır- bağdaşamayacağı ve yapı olarak onunla çelişik bulunduğu için "kesin olarak solacak ve ölecektir". Yenimarjinalcilerden Neumann ve Morgenstern de birlikte yayımladıkları *oyun kuramı*'yla ünlüdürler. *Bk.* Marjinalcilik.

YENİMERKANTİLİZM *(Os.* Yeni merkantilizm, *Fr.* Néo-mercantilisme) Ekonominin liberal evrensellik ve serbestlik anlayışına karşı olan ulusallık ve koruma anlayışı... XIX. yüzyılın İngiltere'sinden ve Fransa'sından geri kalan ve sanâyileşemeyen Almanya ve Amerika, kendi ülkelerini dış rekabetten koruma zorunluğunu duymuşlar ve eski merkantilist ekonomi anlayışını diriltmeye çalışmışlardır. Bu yenimerkantilist düşünceler özellikle Almanya'da gelişmiştir. Alman filozofu Fichte'nin düşünsel temelleri üstünde yükselen bu ulusçu ve korumacı ekonomi anlayışı Adam Müller ve F. V. Baader'in öncülüğünde romantik, Frederic List'in öncülüğünde de ulusçu bir tutum izlemiştir. Alman düşünürü Johann Gottlieb Fichte (1762-1814)'ye göre para, bütün gücünü devletten alır. İnsan da ancak toplum içinde bir varlıktır, öyleyse devlet insan varlığına anlam veren bir kuruluştur. Ulusal gelişme, ancak, kapalı bir ticâret devleti içinde mümkündür. Ulusal ekonomi, kendi kendine yeter, otarşik olmalıdır. Fichte, *Kapalı Ticâret Devleti (Fr.* L'Etat Commercial Fermé) adlı yapıtını 1800 yılında yayımlamıştı. Otarşik, kendi yağıyla kavrulan ekonominin en yetkinini meydana koyan bu düşüncelerden yola çıkan neo-merkantilist ekonomi akımı, azgelişmişliğin zorunlu şilâhı olmakla günümüze kadar sürüpgelmiş bulunmaktadır. Neo-merkantilistler, klâsik okulun İngiltere'nin dünya egemenliğini sağlamak için kasıtlı olarak yanlış kuramlar ilerisürdüğünü iddia ederken neo-klâsikler tarafından Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlanmışlardır. Nitekim ilerde dünya diktatörlüğü düşüne kapılan Adolf Hitler, ekonomisini bu temeller üstüne oturtacaktır. Almanya'da ulusal sanâyi kapitalizminin kurulması için gerçekleşen neo-merkantilizm Amerika'da da H. C. Carey, S. Patten, W. F. Stolper ve P. A. Samuelson gibi ekonomicilerce çeşitli nedenlerden ötürü savunulmuştur. Özellikle Carey, *The Past, the Present and the Future* (1848) adlı yapıtıyla liberalizmle korumacılığın bireşimini gerçekleştirmeye çalışarak tipik bir Amerikan ekonomi anlayışı vermektedir. XIX. yüzyıl ortalarında sanâyi bakımından geri bir durumda bulunan ve korunma ekonomisine zorunlu olarak sarılan Amerika XX. yüzyılda en ileri sanâyici kapitalist ülke durumuna geçmekle korumacılığı istihdam ve ücret seviyelerinin yüksekte tutulması için sürdürmüştür. Bu Amerikan neo-merkantilizmi özellikle S. Patten (1852-1922)'in *güçlülerin korunması kuramı*nda dilegetirilmiştir. Patten'e göre dış ticâretin serbestliği ücretleri eşitleştirir, Amerika'da ücretlerin yüksek tutulması için bir korunma politikası gütmek zorunludur. Stolper-Samuelson da, aynı açıdan, zengin ülkeler işçilerinin yoksul ülkeler işçilerine karşı korunması gerektiğini savunurlar. Bu korunma, gerikalmış ülkelerin sanâyi mallarının Amerika'ya girmesini yasaklamak ve dolayısıyla gerikalmışların sanâyileşmesini önlemekle gerçekleşir. Görüldüğü gibi, gerikalmışlığın zorunlu kurtarıcısı olmak durumunda bulu-

nan neo-merkantilizm, güçlü ülkelerin daha çok güçlenmeleri amacına da yararlı olmaktadır. Gerikalmış ülkelerin neo-merkantilist bir ekonomi politikası gütmeleri gerektiğini özellikle Romanyalı ekonomici M. Manoilescu, *The Theory of Protection* (1931) adlı yapıtıyla savunmuştur. Gerikalmış kapitalist Romanya ekonomisinin kuramcısı olan Manoilescu, bu yapıtında, özellikle *mukayeseli mâliyetler kuramını* çürütmeye çalışmıştır. Ünlü İngiliz ekonomicisi John Maynard Keynes de kendi ülkesindeki işsizliği önlemek ve tam istihdamı sağlamak için yerli malların ithal mallarına karşı korunmasını savunmuştur. XIX. yüzyıldan çağımıza kadar sürüp gelmiş bulunan neo-merkantilist ekonomi anlayışı, görüldüğü gibi, birbirlerine tam karşıt çıkarları temsil eden çok geniş kapsamlı bir ekonomi anlayışıdır. *Bk.* Merkantilizm.

YENİMÜDÂHALECİLİK *(Os.* Yeni müdâhalecilik, *Fr.* Néo-interventionnisme) Anamalcı üretimin devlet müdâhalesiyle düzenlenmesini öngören akım... Ütopyacı toplumculuk amacıyla ilerisürülen *müdâhalecilik*'ten farklı olarak ütopyacı anamalcılık amacıyla ilerisürülmüştür. Toplumcu anlayışa göre anamalcılığın çıkmazlarını, özellikle toplumcu çözümlemelerden sonra, gören ve buna çare arayan bu gibi yeni öneriler pek çoktur. *Yenimüdâhalecilik* önerisi de iki kolda gelişmiştir: B. de Jouvenel, J. l'Homme ve H. Noyelle gibi yazarlarca savunulan *güdümlü ekonomi;* özellikle Fransız plâncıları tarafından savunulan *anamalcı plâncılık*... Noyelle'in toplumcu *güdümlü ekonomi*'den ayırmak için *güdümcülük (Fr.* Dirigisme) adını verdiği anlayışa göre liberalizm de, sosyalizm de birer ütopyadır ve asla gerçekleşemez. Liberalizmin kişisel çıkar dürtüsü ekonomik düzeni sağlamadığı gibi, sosyalizmin toplumsal hizmet dürtüsü de bu düzeni sağlayamaz. En doğrusu ortalama bir rejimdir, bu da ağır basan çıkarları devlet müdâhalesiyle dizginleyerek gerçekleşebilir. Bu müdâhale, zor ve baskı yollarıyla değil; para, kredi, vergi, yatırım politikalarıyla dolaylı olarak yapılabilir. *Anamalcı plâncılık* akımıysa, anamalcılığın yapısıyla çelişik olan bu öneriye, anamalcı üretimin devletin önceden saptayacağı üretim plânına göre yürütülmesini eklemektedir. *Bk.* Plânlama.

YENİSÖMÜRGECİLİK *(Os.* Yeni müstemlekecilik, *Fr.* Néo-colonialisme, *Al.* Neukolonialpolitik, *İng.* Neo-colonialism) Eski sömürge ve yarısömürgeleri bağımsızlıklarını tanımak aldatmacasıyla büsbütün bağımlı kılan sömürgecilik... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulusal kurtuluş savaşlarıyla sarsılan emperyalizm, zorunlu olarak *dolaysız egemenlik*ten *dolaylı egemenliğe* dönüşmüştür. Yenisömürgeciliğin sömürgeleştirdiği geribıraktırılmış ülkeler, sözde siyasal bağımsızlıklarına kavuşarak *yarısömürge* adını almışlardır. Gerçekte ekonomik pozisyonları aynen devam etmektedir. Ulusal kurtuluş savaşları emperyalizmin bu yeni aşamasının tek nedeni değildir, mâlî anamal ihracı zorunluğu da bunda aynı derecede büyük bir rol oynamıştır. Daha açık bir deyişle, anamalcılığın yapısal gelişmesi böyle bir dönüşümü gerektirmiştir. Gerikalmış ülkelerin sınırlı sanâyileşmeleri, tüketim malları aranımının yanında donatım malları aranımını gerçekleştirmiş ve bu durum emperyalist ülkelerin donatım malları üretimine yönelen büyük tekellerine yeni müşteriler sağlamıştır. Bu durum, aynı zamanda gerikalmış ülkenin sömürüsü üstünde, metropol burjuvazisiyle yerli burjuvazinin işbirliğini gerektirmiştir. Anamalcı emperyalizmin son gelişme aşaması olan *yenisömürgecilik* ya da *yeniemperyalizm* (Bu iki deyim anlamdaştır), malsal anamal (mâlî sermâye, finans kapital) ihracı zorunluğundan doğmuştur. Malsal anamal, yoksul ülkelere *yabancı anamal* (ecnebî sermâye) ya da *dış yardım* adıyla girer. Sömürgeler ülkesi Afrika'nın yetiştirdiği en büyük düşünürlerden biri olan Dr. Kwame Nkrumah (Bir zamanlar Gana cumhurbaşkanlığı da yapmıştı) *Yenisömürgecilik* adlı yapıtında şöyle der: "Bugün yardım denen şey, kısa ya da uzun vâdeli borç vermekten başka bir şey değildir". Profesör Benham, *Azgelişmiş Ülkelere Ekonomik Yardım* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Yoksul ülkelere yardım ederken, kendi kârlarımızı arttırdığımızı bilmek hoşumuza gider". Kwame Nkrumah adı geçen yapıtında bu yardımın içyüzünü sergiler ve "En zengin kaynaklar + Yabancı anamal ya da yardım = En düşük yaşama düzeyi" denklemini tüm ayrıntılarıyla açıklar *(Bk.* Nkrumah, *Yenisömürgecilik*, Gerçek Yayınevi, Istanbul 1966, A. Sarıca çevirisi). Nkrumah şöyle demektedir: "Gelişmiş ülkelerin daha da gelişmelerinin yükü, yoksul ülkelerin sırtına yükletilmiştir ve bu böylece sürüp gitmektedir. Örneğin Fireston şirketi yirmi beş yıl içinde Liberya'dan 160 milyon dolar değerinde kauçuk sağlamıştır. Buna karşılık Liberya'nın eline geçen 8 milyon dolar gibi bir sadakadır. Bu Amerikan ortaklığının sâfî kârı, Liberya'nın toplam gelirinin üç katıdır. Afrika'yı bir baştan öbür başa kaplayan mâlî ve sınaî konsorsiyumlar şaşılacak bir hızla mâden ve akaryakıt ruhsatları alıyorlar;

ormanlara, toprağa sahip çıkıyorlar; mâdenleri ve ilkel maddeleri yarımâmûl duruma getiren sanâyilere hücum ediyorlar. İlginçtir ki Cezayir'de yabancı yatırım furyası ulusal kurtuluş savaşıyla aynı döneme rastlamıştır. 1951-55 arasında Fransız-Amerikan yatırımları o güne dek görülmemiş bir saldırıya geçti. Kâra zarara bakmaksızın mâlî ve sınâî kuruluşlar Cezayir ekonomisi içinde çöreklenmeye bakıyorlardı. Afrika'yı dört bir yandan saran dev endüstriler sırtlarını bankalara ve sigorta şirketlerine dayamışlardır; bunlar aynı zamanda bağımsız devletlerin paralarını ve mâliyelerini denetimlerinde tutarlar. Büyük banka ve sigorta kuruluşlarının ve yönettikleri milyarlık ortaklıkların arkasında da Dünya Bankası ve benzeri uluslararası kurumlar vardır. Bu hayret verici ittifaklar ağı Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya ve İsveç'ten çevreye doğru yayılır. Afrika'yı didik didik eden mâden ve kimya endüstrisi firmaları şunlardır: Avrupa kömür ve çelik birliğine bağlı olan Sollac, Groupement de l'Industrie Siderurgique, Union siderurgique Lorraine, Union siderurgique du Nord de la France, Krupp, Thyssen, Kuhlmann, Pierrelatte, Farbwerke, Hoechts, Bayer, Badische Anilin und Soda Fabrik, Imperial Chemical Industrise. Bunların da üstünde bankerler ittifâkını buluruz: Eurofin, Compagnie Bancaire, Finsider, Cofiner, Union Européenne Industrielle et Financiére, Consortium Européen pour le Développement des Ressources Naturelles de l'Afrique vb. Bu sonuncunun Luxemburg adresi, Uluslararası Banka'nın adresinin aynıdır" (İbid, s. 50-2). *Bk.* Sömürgecilik, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Yabancı anamal, Yardım.

YERİNE GETİRME *(Os.* İcrâ, *Fr.* Exécution forcée, *Al.* Zwangsvollstreckung, *İng.* Execution, *Lâ.* Executio) Bir alacağın zorla tahsili için mahkemelerce verilen kararın yerine getirilmesi... Sözcük olarak *bir işi yürütme* anlamındadır. Mahkeme kararlarına göre alacağın tahsili işlemini yürüten örgene *icrâ dâiresi* denir. Bu dâire, borçlulara, önce, borcun ödenmesi gerektiğini bildiren bir *icrâ emri* gönderir. Borç ödenmediği takdirde borçlunun mallarına *haciz* koyar ve bu malları satışa çıkararak borcun ödenmesini sağlar. Bu işleme de *icrâî haciz* denir. *Bk.* Yerine getirme buyruğu, Yerine getirme dâiresi.

YERİNE GETİRME BUYRUĞU *(Os.* İcrâ emri, *Fr.* Ordre d'exécution, *Al.* Vollstreckungsbefehl, *İng.* Execution warrant, Writ of execution, Enforcement order; *Lâ.* Praeceptum executivum) Mahkeme hükmünün yerine getirilmesi için icrâ dâiresince borçlulara yapılan tebligat... *Bk.* Yerine getirme.

YERİNE GETİRME DÂİRESİ *(Os.* İcrâ dâiresi, *Fr.* Office d'exécution, *Al.* Vollstreckungsamt, *İng.* Execution office) Mahkemelerin hükümlerini ve ilâmsız takipleri yerine getiren devlet dâiresi... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 1. maddesine göre, her adliye mahkemesinin sınırı içinde yeteri kadar icrâ dâiresi bulunur. *Bk.* Yerine getirme.

YERİNE GETİRMELİ HACİZ *(Os.* İcrâî haciz, İcrâen haciz; *Fr.* Saisie-exécution, *Al.* Pfaendung, Vollstreckungsfaendung, *İng.* Attachment, Seizure, Impound, Distress; *Lâ.* Pignoriscapio) Bir borcun ödenmemesi durumunda icrâ dâiresince yapılan haciz... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 32, 37 ve 78. maddelerine göre yapılır. *Bk.* Yerine getirme, Elkoyma.

YERİNE KOYMA *(Os.* İkaame, *Fr., Al., İng.* Substitution, *Lâ.* Substitutio) Bir şeyin yerine onun görevini görebilecek başka bir şey koyma... *İkame ilkesi,* gerek satış ve gerek alış bakımından ekonomide çok önemlidir. Anamalcı üretim, özellikle *ikame piyasaları* araştırır ve örneğin kârlı olmaktan çıkan kumaş üretimi yerine silâh üretimini koyar. Demiryollarının dünya ölçüsünde gelişmesinden sonra çelik sanâyii yeni pazarlar bulamaz olmuş ve savaş sanâyiine dönüşmüştür. Devletler, bu ikame piyasasını açmak için, silâhlanmak yarışına girmişlerdir. İkame piyasası, ağır sanâyi üretiminin devlet tarafından satın alınması için yapma (sun'î) olarak yaratılmış yeni bir satın alma gücüdür. Bu piyasa, anamalcılığın biriktirdiği aşırı ve çok büyük anamalların değerlendirilmesi için gereklidir. Birbirlerinin yerine konabilen mallara da *ikame malları* denir. Örneğin şekerin bulunmadığı yerde pekmez bir ikame malıdır. Birbirlerinin yerine konabilme niteliği malları fiyat bakımından da ilişkili kılar. Örneğin şekerin fiyatı yükselirse pekmezin sürümü artar. Bir üretime girişecek olan firma, mâliyet hesabında, ikame mallarını gözönünde tutmak zorundadır. Aynı ihtiyacı karşılayabilen mallar fiyat bakımından birbirleriyle sıkıca bağımlıdır.

YERİNE KOYMA ESNEKLİĞİ *Os.* İkaame elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de substitution, *Al.* Substitutionselastizitaet, *İng.* Élasticity of substitution) Bir mal yerine başka bir mal aldığı zaman tüketicinin elde edeceği kâr ya

da yarar oranı... Girişimcinin bir etmen yerine başka bir etmen ikame ettiği takdirde elde edeceği kâr ya da yarar oranını da dilegetirir. *Bk.* Yerine koyma.

YERYAZIM *(Os.* Kadastro, *Fr., İng.* Cadastre, *Al.* Kadaster, *Lâ.* Tabulae publicae censoriae) Taşınmaz malların yerini, alanını, değerini ve sınırlarını belirtip plâna alma işlemi... Ülkemizde 1341 tarihli ve 658 sayılı kanunla kurulmuştur.

YETKİDEŞ *(Os.* Vekil, *Fr.* Mandataire, *Al.* Beauftragter, *İng.* Mandatory, Agent; *Lâ.* Mandatarius, Procurator) Bir kimsenin işini görmesi için kendi yerine bıraktığı ya da yetki verdiği kişi... Yetki verene de *müvekkil (Fr.* Mandant, *Al.* Auftraggeber, *İng.* Principal, *Lâ.* Mandator) denir. *Bk.* Yetkideşlik belgesi.

YETKİDEŞLİK BELGESİ *(Os.* Vekâletnâme, *Fr.* Acte de procuration, *Al.* Vollmachtsurkunde, *İng.* Proxy) Müvekkilin vekile verdiği yetkiyi saptayan yazılı belge... *Bk.* Yetkideş.

YIĞIN *(Os.* Stok, *Fr., İng.* Stock, *Al.* Warenbestand) Gelecek bir zamanda tüketilmek için biriktirilmiş mal... Ekonomik ve dolayısıyla insansal gelişme, sürekli bir yiyecek stokunun gerçekleşmesiyle başlamıştır. Anamalcı ekonomide darlık yaratmak ve spekülâsyon yapmak için de kullanılabilen *stok,* insanların eylemlerini yiyecek aramak işinden çok daha yararlı ve geliştirici işlere çevirebilmeleri için gerekliydi. Çağdaş ekonomide *stok* deyimi, dolaşım sürecinin dışında tutulan ekonomik darlığı dilegetirir.

YIĞIŞMA *(Os.* Temerküz, *Fr.* Centralisation, *Al.* Zentralisation, *İng.* Centralization) Bir merkezde toplanma... Ekonominin çeşitli alanlarında kullanılan bir deyimdir. Örneğin çoğu kitapçıların Cağaloğlu'nda ve Sahaflar Çarşısı'nda toplanmaları bir yığışmadır. Birçok şirketlerin bir holdingte toplanmaları da bir yığışmadır. *Bk.* Anamalın merkezleşmesi.

YOKSUL *(Os.* Fakîr, Sefîl; *Fr.* Pauvre, Indigent; *Al.* Arm, Mittellos; *İng.* Poor, Pauper) Geçimini sağlayacak gelirden yoksun bulunan... *Bk.* Yoksulluk, Yoksullaşma.

YOKSULLAŞMA *(Os.* Fakîrleşme, *Fr.* Paupérisation) Geçimi sağlayan gelirin sürekli olarak azalması... Metafizik anlayış yoksulluğun nedenini tembellik, müsriflik vb. gibi kavramlara bağlar. Diyalektik anlayışa göre yoksulluğun nedeni üretim araçlarından yoksun bırakılmaktır. Tarihsel özdekçilik *yoksullaşma*'yı anamalcı üretimin gittikçe daha büyük kütleleri üretim sürecinin dışına itmesiyle açıklar. *Bk.* İlk birikim, Yedek sanâyi ordusu.

YOKSULLUK *(Os.* Fakr, Sefâlet; *Fr.* Paupérisme, Pauvreté, Misére; *Al.* Armut, Elend; *İng.* Poverty, Misery) Yoksul olanın niteliği... Yoksuluk da, varlıklılık gibi, tarihsel bir olgudur. Köleci üretim düşeniyle varlaşmıştır. Bir zamanlar yoktu, bir zaman sonra da olmayacaktır. *Bk.* Yoksul, Yoksullaşma.

YÖREL YÖNETİM *(Os.* Mahallî idâre, *Fr.* Administration locale, Administration régionale; *Al.* Kommunalverwaltung, Lokalverwaltung; *İng.* Local government) İl özel idâresiyle belediye ve köy idâreleri... 1876 Anayasası'yla kurulmuştur. Bölgeyi ilgilendiren kamu hizmetlerini görür. Seçimle oluşan meclisleri vardır. Görevleriyle orantılı gelir kaynaklarına sâhibolabilirse yararlı olabilir. Ne var ki, özellikle ülkemizde, gelir kaynakları çok sınırlıdır.

YUNAN EKONOMİSİ *(Os.* Yunan iktisâdı, *Fr.* Économie gréque) Antik üretim biçimine dayanan ekonomi... Günümüz anamalcılığının temelleri antikçağ Yunan kentlerinde atılmıştır. *İlkel komünal üretim biçimi*nin dönüşümlerinden biri olan *antik üretim biçimi,* ilkin Yunan kentlerinde ve daha sonra en saf biçimiyle Roma'da gerçekleşmişti. İlkel komünal üretim biçiminde toprak toplumundu, toprak üstünde bireylerin özel mülkiyeti yoktu. Oysa gerçek bir üretici düzenin gelişmesi için toprağın özel mülkiyet altına girmesi gerekliydi. Bu özel mülkiyet, ancak Avrupa'da Yunan topraklarında gerçekleşebilmiştir. Antik üretim biçiminde toprak iki türlü mülkiyet altındaydı. Bireyler hem kamu topraklarının ortak tasarruf sahibi, hem de kendilerine ayrılmış toprak parçalarının özel malikiydiler. Bunların dışında toprak yoktu. Kamu topraklarına Roma'da *ager publicus* deniyordu. Toprağın özel mülkiyeti bu toprağın üstünde çalışacak köleleri ve onların mülkiyetini de gerektiriyordu. Borç için kölelik, savaş tutsağı olarak kölelik bu alanda belirmiş ve kölelerin bireylerce özel olarak kullanılması olayı böylelikle başgöstermiştir. Demek ki antik üretim biçiminin toprak özel mülkiyetine imkân veren özelliği, köleci üretim biçimine geçiş şartlarını bağrında yaratmıştır. *Köleci üretim biçimi,* antik üretim biçiminin gelişmesi olarak belirmiştir. Özel mülkiyet altında bulunan toprakların üstünde özel mülkiyet altında bulunan kölelerin kullanılması, ekonomik evrimi tarihsel süreçte görül-

memiş bir hızla geliştirmiştir. Buna *Yunan mucizesi* adı verilmektedir ki evrimi, feodal üretim biçiminden geçerek, günümüz anamalcılığına varmış bulunmaktadır. Altyapının bu olağanüstü gelişmesi kültürel gelişmeyi de gerçekleştirmiş ve insan düşüncesinin ilk filizleri Yunan topraklarında yeşermeye başlamıştır. Antikçağ Yunan felsefesinin yapısal dayanağı ve imkân yaratıcı kaynağı antik üretim biçimidir. Ekonomik anlayışın ilk tohumları da, insan düşüncesinin ilk belirtileriyle birlikte, orada atılmıştır. Günümüzde uluslararası bir terim olarak kullanılan *ekonomi* sözcüğünün babası Aristoteles'tir. *Bk.* Ekonomi.

YURT İÇİ KOLONİLER *(Os.* Memleket dâhili koloniler, *İng.* Home colonies) İngiliz toplumcusu Robert Owen'in tasarladığı örnek topluluklar... *Bk.* Owencilik.

YURTTAŞLIK HAKLARI *(Os.* Hukuku medenîye, *Fr.* Droits civils, *Al.* Bürgerliche Rechte, *İng.* Civils righs) Yurttaşın kişi olarak sâhibolduğu öznel haklar... Satın almak, satmak, mallarına tasarruf etmek, evlenmek, ad sâhibi olmak vb. gibi haklar böyledir. Bu deyim *siyâsal haklar (Os.* Hukuku siyâsîye, *Fr.* Droits civiques, *Al.* Bürgerliche Ehrenrechte, *İng.* Civic rights) deyimi karşılığında kullanılır.

YÜKLEME KONŞİMENTOSU *(Os.* Tahmil konşimentosu, *Fr.* Connaissement de charge, *Al.* Abladekonnossement, *İng.* Shipped bill of loading) Mallar gemiye yükletildikten sonra verilen konşimento.

YÜKLENİCİ *(Os.* Müteahhit, *Fr.* Entrepreneur, *Al.* Unternehmer, *İng.* Contractor, *Lâ.* Conductor, Redemptor operis) Bir işin yapılmasını taahhüt eden... Borçlar Kanunu'nun 355. ve bunu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. Müteahhitlik ya da taahhüt işi özellikle devlet alımlarında önemlidir. *Bk.* Angajman.

YÜKSEK FÂİZ POLİTİKASI *Bk.* Fâiz.

YÜK SENEDİ *(Os.* Hamûle senedi, *Fr.* Lettre de voiture, *Al.* Frachtbrief, *İng.* Bill of carriage) Bir nushası gönderende ve bir nushası taşıyanda kalmak üzere mal naklinde Ticâret Kanunu'na göre düzenlenen senet... *Nakliye senedi* de denir. Ada yazılı (nâma muharrer) olmadığı takdirde taşıyıcının imzalayıp gönderene verdiği nushanın cirosu olanaklıdır ve bu ciro malın mülkiyetini ciro edilene geçirir.

YÜZDELİK *(Os.* Komisyon, *Fr., İng.* Commission, *Al.* Kommission) Bir alıcıyla bir satıcı arasında aracılık ederek alışverişi gerçekleştiren kişinin yüzde hesabıyla aldığı ücret... Bir çeşit simsarlık olan bu aracılığa *komisyonculuk*, aracılığı yapana da *komisyoncu* ya da *komisyoner* denir. Türkçede aynı anlamda Arapça *simsar* ve *tellâl* deyimleri de kullanılır. *Bk.* Yüzdelikçilik, Yüzdelikçi.

YÜZDELİKÇİ *(Os.* Komisyoncu, *Fr.* Commissionnaire, *Al.* Komissionaer, *İng.* Commission-agent) Alışveriş ve ticâret işlerinde aracılık ederek yüzdelik alan... *Bk.* Yüzdelik, Yüzdelikçilik.

YÜZDELİKÇİ İŞYERİ *(Os.* Komisyoncu yazıhanesi, *Fr.* Maison de commission, *Al.* Kommissionsgeschaeft, *İng.* Commission house) Komisyoncunun iş gördüğü büro... *Bk.* Yüzdelik, Yükdelikçilik.

YÜZDELİKÇİLİK *(Os.* Komisyonculuk, *Fr.* Commerce intermédiaire, Commerce de commission; *Al.* Zwischenhandel, *İng.* Intermediate trade, Commission business) Alımsatımlarda ve tecimsel işlemlerde aracılık etme işi... Ticâret Kanunu'nun 845. ve Borçlar Kanunu'nun 416. maddelerine göre tecimsel (ticârî) bir iştir. *Bk.* Yüzdelik.

YÜZDELİK SÖZLEŞMESİ *(Os.* Komisyon mukavelesi, *Fr.* Contrat de commission, *Al.* Kommissionsvertrag, *İng.* Commission contract) Komisyoncuyla aracılık ettiği kişi arasında yapılan sözleşme... *Bk.* Yüzdelikçilik.

Z

ZAM *Bk.* Bindirim.

ZAMANA GÖRE ÜCRET *(Os.* Zamana göre ücret, *Fr.* Salaire aux temps) Çalışma süresine göre verilen ücret... *Parça başına ücret (Fr.* Salaire aux piéces) deyimi karşılığında kullanılır. *Zaman* öğesi, ücret sisteminin temelidir. Gerçekte ücret, hangi biçimde ve hangi ad altında verilirse verilsin, hep *zaman*'a göre verilir. Örneğin parça başına on lira alan bir işçi sekiz saatte dört parça üretiyorsa demek ki sekiz saatlik bir zaman süresinde kırk lira almaktadır. Daha açık bir deyişle, sekiz saatlik bir zamanda kırk lira almakla parça başına on lira almak aynı şeydir. Ne var ki parça başına ücret, ücreti veren için birçok bakımlardan daha kârlıdır. Parça başına ücret sisteminde emeğin değil de emekgücünün bedelinin ödendiği çok daha açıktır *(Bk.* Emekgücü). İkinci olarak parça başına ücret sisteminde bir parçadaki en küçük kusur ücreti düşürür, kesintiler yapılır. Üçüncü olarak parça başına ücret, bir işçinin belli bir zamanda ne kadar üretebildiğini açıkça gösterir ve bu üretimi gerçekleştiremeyen işçilerin rahatlıkla işten çıkarılabilmelerini sağlar. Dördüncü olarak *ev emeği (Fr.* Travail en domicile) biçiminde, eşdeyişle işçiyi kendi evinde çalıştırarak yapılabilir ve işsâhibini birçok harcamalardan (binâ, ısıtma, aydınlatma vb.) kurtarır ve kârını çoğaltır. Beşinci olarak, parça başına ücret alan işçi daha çok para kazanabilmek için emeğini daha çok yoğunlaştırır ve böylelikle işgününü kendiliğinden uzatır (O işgünü ki onu biraz kısaltabilmek için sendikal savaşımlar yapılmıştır). *Bk.* Ücret, Gerekli emek.

ZAMAN ÖLÇÜSÜ *(Os.* Zaman kıstâsı, *Fr.* Chronométrage) Bir işin yapılması için gerekli zamanı ölçme araç ve yöntemleri... Anamalcı ekonomide, özellikle de Taylorculukta kullanılır. Zamanı ölçen araca da *kronometre* denir. Anamalcı ekonomide belli bir zamanda daha çok iş yaptırılmakla işgünü anamalcı yararına uzatılmış olur. *Bk.* Taylorculuk, Zamana göre ücret, Emeğin yoğunlaşması.

ZANAAT *(Os.* Sınâat, Zenâat; *Fr.* Métier, *Al.* Kunst, *İng.* Craft) Özdeksel gereksinimleri karşılamak için el uzmanlığıyla yapılan iş... İlk insanlar âletler yapmaya başlamakla uzmanlaşmışlar ve zanaatçılığın tarım ve çobanlıktan ayrı bir işkolu olmasıyla ikinci toplumsal işbölümü meydana gelmiştir. Tekniğin ve zanaatçılığın önkoşulu, besin için yapılan üretime harcanan emek süresinden bir zaman ayrılabilmesiydi. Bu zaman, ürün fazlası elde etmekle bulunmuştur. İnsanlar sürekli bir ürün fazlası yaratmakla zanaatçılığın meslek haline dönüşmesini gerçekleştirmişlerdir. Diyalektik açıdan *zanaat (Al.* Handwerk)'la birlikte *âlet mülkiyeti* de başlamıştır ki bu, toprak mülkiyetinden sonra, insanın sahip olduğu ikinci mülkiyet biçimidir. İnsanın âleti kendi mülkü sayması, toprağı kendi mülkü saymasından farklıdır. Toprak mülkiyeti bir hammadde mülkiyeti olduğu halde âlet mülkiyeti insanın bizzat ürettiği ürüne sahip olmasını dilegetirir. *Zanaatçı (Al.* Handwerker), artık bizzat ürettiği *avadanlık (Al.* Handwerkszeug)'ların malikidir. Toprak mülkiyeti nasıl gerçek bir komünün varlığını gerektirmişse âlet mülkiyeti de öylece üretimin *zanaatçı emeği* biçiminde gelişmesini gerektirmiştir. Özellikle ortaçağın feodal loncaları, zanaatçı emeğiyle gelişmeyi büyük ölçüde hızlandırmışlardır. Ortaçağın *zanaat ustası (Fr.* Maître de métier), işçi çalıştırmakla beraber bir anamalcı değildir. Çünkü çalışma koşulları, bizzat çalışmadan yaşayabilmesine olanak vermeyecek kadar sınırlıdır. Oysa Rönesans pahalı âletleri gerektiren lüks eşya zanaatlarını doğurmuş, bunlarsa zanaat ustasının mâlî olanaklarını aşan bir anamalı gerektirmiştir. İpekçilik, matbaacılık vb. gibi zanaatlar zamanla kendilerini endüstrileştirecek olan bir dönüşümü potansiyel olarak içlerinde taşımaktadırlar. Nitekim, belli bir gelişme aşamasına erişildiğinde, basit nicelik farkları önemli nitelik farkına dönüşüvermiştir. Anamalcılık, feodal düzende, köylülerin olduğu kadar, zanaatçıların da üretim araçlarından yoksun edilmesiyle gerçekleşmiştir. Ortaçağda zanaatlar, büyük ilerlemeler göstermekle yeni bir üretim düzenini gerektirmişler ve böylelikle de anamalcılığın doğumunu hazırlamışlardır. Zanaatçılar; feodal beyler ve tüccârlar için tarım araçları, tüketim eşyası, avadanlıklar, silâhlar yapmaya başlamışlardı. Zanaatların bu gelişmesi, kentlerin de gelişmesine yolaçmıştır. Büyük ekonomi, kültür ve siyasa merkezleri oluşmuştur. Demirin işlenmesi, uzun yolculuklar için yelkenliler ve gözlük, dürbün gibi basit optik araçlar yapılması; pusulanın, barutun, kâğıdın, baskı tekniğinin, saatin icâdı bu dönemdedir. Bütün bu gelişmeler, anamalcı üretimin doğmasına yardımcı olmuşlardır. *Bk.* Sanâyi.

ZANAATÇI *(Os.* Zenaatkâr, *Fr.* Artisan) Zanaat yapan nitelikli emekçi... Zanaatçı, ilkel komünal toplumun çözülme evresinde ortaya çıkmış, köleci toplumda tarımdışı ürünlerin üreticisi olmuştur. Feodal üretim düzeninde temel üreticilerden biri olmuş, anamalcı üretim düzeninde de ikinci derecede bir yere düşmekle beraber varlığını sürdürmüştür. Toplumcu üretim düzeninde ortadan kalkmıştır. Modern teknikler karşısında savaşım gücü olmadığından anamalcılığın gelişme sürecinde önemini yitirmeye başlamıştır. Kendi üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurmakla emekçiden, bizzat üretmekle de anamalcıdan ayrılır. Üretim araçlarının sahibi olmakla sınırlı sayıda emekçi kullandığı da olur. Üretimini pazarda aracısız olarak satar.

ZANAATÇILIK *(Os.* Zenaatkârlık, *Fr.* Artisanat) Zanaatın ve zanaatçının niteliği... Sınırlı bir el emeğiyle çalışan ve geçimlerini sağlayanların durumunu dilegetirir. Zanaatçılık, küçük üreticilerden meydana gelen toplumsal bir kümedir. Zanaatçılık, üreticilik ve büyük ölçüde emekçiliktir. Ürettikleri ürünler, çoğunlukla, anamalcı girişimlerin ürünleriyle pazarda karışır. Zanaatçılık ürünleri de, tıpkı anamalcılık ürünleri gibi, aynı koşullar içinde gerçekleşmiş bir değer taşır. Bu bakımdan zanaatçılığın üretimi anamalcı bir karaktere bürünür. Hizmetler üreten zanaatçılık da, özdeksel nesneler üreten zanaatçılık kadar üreticidir. Zanaatçılık kesimi üç bölüme ayrılır: Üretim zanaatçılığı, onarımcılık ve bakımcılık zanaatçılığı, hizmet zanaatçılığı... Örneğin kuyumculuk bir üretim zanaatçılığı, tamircilik bir bakımcılık zanaatçılığı, berberlik bir hizmet zanaatçılığıdır. Zanaatçılığın her üç bölümdeki üreticiliği, bir değiştirme değeri üreticiliği değil, bir kullanma değeri üreticiliğidir. *Bk.* Zanaatçı.

ZARAR *Bk.* Dokunca.

ZEÂMET Osmanlı ekonomisinde savaşçı yararlıklarından ötürü padişah tarafından ondalığı sipahilere bırakılan toprak... Arapçadır, *ziamet* biçiminde de yazılır. Osmanlı ekonomisinin en önemli terimlerindendir. *Timar*'dan miktar olarak ayrılır, nitelikçe aynıdır. *Timar* üç bin akçeyle yirmi bin akçe arasında gelir getireceği saptanmış olan toprak, *zeamet* ise yirmi beş bin akçeyle yüz bin akçe arasında gelir getireceği saptanmış olan topraktır. Zeamet sahiplerine *zaim* ya da *ashabı ziamet* denir. Tanzimattan sonra 1841 yılında kaldırılmıştır. *Bk.* Timar, Osmanlı ekonomisi.

ZORLA ALMA *(Os.* Gasp, *Fr.* Usurpation, Port illégal; *Al.* Anmassung, *İng.* Usurpation, Unauthorized assumption, Unlawful wearing, False representation; *Lâ.* Usurpatio) Başkasının olanı haksız olarak ve zor kullanarak elde etme... Örneğin Medenî Kanun'un 25. maddesine göre başkasının olan bir *adı zorla alma (Os.* İsim gaspı, *Fr.* Usurpation de nom, *Al.* Anmassung von Namen, *İng.* Unauthorized assumption of name) böyledir. Cezâ hukuku açısından suçtur.

ZORLA AYIKLAMA *(Os.* Cebrî tasfiye, *Fr.* Liquidation forcée, *Al.* Zwangsliquidation, *İng.* Compulsory liquidation) Bir ticâret kuruluşunun iflâs etmesi üzerine hesapların kesilmesi ve alacaklılara ortada kalan para ve maldan paylarına düşen miktarın verilmesi... *Bk.* İflâs.

ZORLA BORÇLANMA *(Os.* Cebrî istikrâz, *Fr.* Emprunt forcé, *Al.* Öffentliche Zwangsanleihe, *İng.* Forced public loan) Özel ve tüzel kişilerin devlet tahvil ve bonolarını almak zorunda tutulmalarıyla gerçekleşen borçlanma... Yasayla da yapılır, fiilen de olabilir. Yasayla yapılanın en belli örneği ülkemizde 1960'larda memur ve hizmetlilere verilen tasarruf bonolarıdır. Bunun gibi, ekonomik ve tecimsel kuruluşlar da amortismana ayırdıkları paranın ve dağıtmadıkları kârların belli bir bölümünü devlet tahvillerine yatırmaya yasayla yükümlü tutulmuşlardır.

ZORLAMA *(Os.* Cebir, *Fr.* Violence, Contrainte; *Al.* Zwang, Gewalt; *İng.* Compulsion, Constraint; *Lâ.* Vis compulsio) Bir kimseye isteği ve kabulü olmaksızın bir şey yaptırma ya da yaptırmama.

ZORLA OTURMA *(Os.* Fuzûlî işgal, *Fr.* Occupation illicite, *Al.* Verbotene Eigenmacht, *İng.* Unlawful interference) Bir taşınmaz malı sâhibinin izin ve rızâsı olmadan işgal etme.

ZORLA ÖDÜNÇ *(Os.* Cebrî ikrâz, *Fr.* Prêt force, *Al.* Zwangsdarlehen, *İng.* Forced loan) Açmak ya da vâdesi uzatılmak zorunda kalınan kredi... Genellikle mahkemeye düşmekten çekinme nedeniyle yapılır. Örneğin bir alacaklı vâdesi geldiğinde alacağını alamazsa vâdeyi biraz daha uzatmayı yeğleyebilir. Bunu bankalar da yaparlar, kimi zaman karşılığı kalmamış olan bir çeki ödeyerek krediye çevirirler.

ZORLA SATIŞ *(Os.* Cebrî satış, *Fr.* Vente par exécution forcée, Vente forcée aux enchères; *Al.* Zwangsverkauf, *İng.* Compulsory

sale, Forced sale; *Lâ.* Venditio sub hasta) Rehin ya da hacizli bir malın icrâ yoluyla satılması... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 106. ve bunu izleyen maddelerine göre yapılır.

ZORLA SÜRÜM *(Os.* Cebrî tedâvül, *Fr.* Cours forcé, *Al.* Zwangsumlauf, *İng.* Legal tender) Devletin geçerliğini zorunlu kıldığı kâğıt para sürümü... Bu deyim, *geçerliğini zorunlu olarak kabul etme* anlamını da verir, örneğin piyasanın para ihtiyacı kâğıt parayı bu açıdan da zorunlu kılar.

ZORLA TASARRUF *(Os.* Cebrî tasarruf, *Fr.* Épargne forcée, *Al.* Zwangssparen, *İng.* Forced saving) İstemeksizin yapılan tasarruf... Jeremy Bentham tarafından ilerisürülmüş, birçok çağdaş ekonomicilerce de geliştirilmiştir. Bentham'a göre tam istihdam durumunda para bollaşırsa zoraki tasarruf olayı meydana gelir. Gerçekte bu deyim, satın alacak para bulamamaktan ötürü tüketimin zorunlu olarak azaltılmasını dilegetirir. Bentham'ın ilerisürdüğü sav bunun tersidir ve harcayacak yer bulamamaktan ya da tüketime gerekenden çok para bulmaktan doğan zorunlu tasarrufu kasteder. Kimi ekonomiciler, şirketlerin kârlarından bir bölümünü ihtiyat payı olarak ayırmaları yasal zorunluğunu da bu deyimin kapsamına alırlar.

ZORLA YERİNEGETİRME *(Os.* Cebrî icrâ, *Fr.* Exécution forcée, *Al.* Zwangsvollstreckung, *İng.* Compulsory execution, *Lâ.* Executio rei judicati) Mahkeme kararlarının icrâ yoluyla yerine getirilmesi... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 24-41. maddelerine göre yapılır. İlâmsız takiplerde yapılan icrâ da bu deyimin kapsamına girer.

ZORUNLU GİDERLER *(Os.* Masârifi zarûriye, *Fr.* Impenses nécessaire, *Al.* Notwendige Verwendungen, *İng.* Necessary expenses, *Lâ.* Impensae necessariae) Bir şeyin korunması amacıyla yapılması gereken harcamalar... Bu hukuk anlamının dışında bu deyim, yapılması gerekli her türlü masrafları dilegetirir. Örneğin görevle başka bir yere gönderilen bir memurun taşıt, otel, lokanta masrafları zorunlu giderlerdir. Hukuk açısından, yapılan zorunlu bir masrafın daha sonra yararsız bir duruma gelmesi zorunluluk niteliğini kaldırmaz.

ZORUNLU KARTELLER *(Os.* Mecbûrî karteller, *Fr.* Cartels obligatoires, *Al.* Zwangskartelle) Yasalar gereği kurulan karteller... İlgililerin istekleriyle kurulan *anlaşmalı karteller (Fr.* Cartels conventionnels, *Al.* Freiwillige Kartelle) deyimi karşılığında kullanılır. 1932 bunalımından sonra birçok anamalcı ülkelerde işletmeler, devletin zoruyla ve çıkarılan yasalarla kartelleşmeye zorlanmışlardır. Örneğin Almanya'da bu türlü kartelleşme çok daha önceden başlamış, 1910 yılında çıkarılan bir yasa potas üreten bütün şirketleri kartelleştirmişti. Hitler yönetiminde de 1933 ve 1934 yıllarında böyle yasalar çıkarıldı ve şirketler *meslek grupları (Al.* Reichsgruppen)' nda birleşmeye zorlandı. Amerika'da da Roosevelt yönetiminde *National Industrial Recovery Act* (1933) yapıldı, İngiltere'de *Coal Mines Reorganization Act* (1936) bütün kömür şirketlerini zorla kartelleştiriyordu. Fransa, İtalya, Japonya vb. gibi anamalcı ülkelerde de yasalar ve kararnamelerle birçok üretim alanlarında *zorla kartelleşme* gerçekleştirilmiştir. Bütün bunların nedeni, tekelleşmiş sektörlerin kâr oranlarını koruyabilmektir. Toplumcu anlayışa göre anamalcı devletler, bu kâr oranlarını geniş tüketici kitlelerinin zararına korumuşlardır. *Bk.* Kartel, Tekelci anamalcılık.

ZORUNLU SİGORTA *(Os.* Mecbûrî sigorta, *Fr.* Assurance obligatoire, *Al.* Zwangsversicherung, *İng.* Obligatory insurance) Yasal olarak yapılan sigorta... Yasal sigorta yükümlülüğünü dilegetirir, *isteğe bağlı sigorta (Os.* İhtiyârî sigorta, *Fr.* Assurance volontaire, Assurance facultative; *Al.* Freiwillige Versicherung) deyimi karşılığında kullanılır. Bunlara *yasal sigorta (Os.* Kanûnî sigorta, *Al.* Gesetzliche Versicherung) da denir. Örneğin işçi sigortaları böyledir. *Bk.* Sigorta.

OSMANLICA KAVRAMLAR DİZİNİ

Abd 244
Abluka 33, 253
Abone 387
Abone kartı 387
Abone olmak 387
Abonman 387
Abonman poliçesi 387
Abonman sigortası 50
Acente 9
Âcir 234
Aciz 146
Âcizlik def'i 146
Aciz vesîkası 146
Acyocu 36
Acyoculuk 36
Acyo fâiz nazariyesi 9
Açık bono 9
Âdatı ticârîye 410
Ademi iktidâr 146
Ademi kabul 296
Ademi kabul protestosu 296
Ademi merkezîyet 50
Ademi te'dîye 308
Ademi te'dîye protestosu 308
Adet 362
Âdî akitler 293
Âdî hisse senedi 293
Âdî icâr 292
Adil 150
Âdil fiyat 154
Âdil kıymet 154
Âdil ücret 154
Âdî mallar 76
Âdî mürûru zaman 293, 388
Âdî senet 315
Âdî sosyalizm 196
Âdî şirket 10
Âfâkî kıymet 53
Âfâkî kıymet nazariyeleri 291
Ağır sanâyi 10
Ağnam vergisi 10
Ahdî târife 147
Ahîlik 107, 263
Ahlâkî menfaat mezhebi 244
Ahvâli şahsiye sicilli 235
Ahzu emvâl 270
Ahzu itâ 11
Ahzu kabız 320
Âidât 10
Âidâtı ticârîye 411
Akalli vâridât 51
Akar 10, 233
Akaret 10
Akar sular 385
Akçe 10
Akdî fâiz 113
Akdî hısımlık 163
Akdî ikametgâh 240
Akdin def'i 383
Akdin feshi 382
Akdin feshini ihbâr 382
Akdin in'ikadı kanunu 383
Akdi zülcânibeyn 174
Akid 382
Âkid 382
Akîdesiz iktisat 311
Âkid taraflar 25, 382
Akit 19, 382
Âkit 382
Akit kusûru 382
Akit serbestîsi 382
Akitten münbais borçlar 382
Akit vaadi 382
Akit yapma mecburiyeti 383
Akont 363
Akord işçilik 144
Akord sistemi 144
Akord ücret 145
Akrabâlık 163
Akreditif 11, 308
Akreditif mektubu 11, 308
Aktif hesapları 466
Aktif işsizlik 11
Aktif nüfus 187
Aktüer 376
Alâkai esâsîye 418
Alâmeti fârika 11
Âlât ve edevât 22, 268
Alavere 472
Alavereci 36, 472
Âlâyiş 144
Âlâyiş istihlâki 144
Alelhesap 22, 363
Alelhesap te'diyât 363
Alivre 11
Alman tarihçi mektebi 11
Altbünye 13, 463
Altılar 12, 448
Altın 12
Altın enflâsyonu 12
Altın fonu 12
Altın kambiyo sistemi 12
Altın külçe sistemi 12
Altın sikke 12
Altın sikke sistemi 12
Ambalaj 13
Ambalaj sanâyii 13
Ambar 241
Ambar defteri 242
Ambargo 14
Ambarlama 242
Ambarlama müddeti 242
Amele 100, 185
Amele borsası 100
Amele cemiyeti 366
Amele hicreti 187
Amelei nisâîye ücretleri 197
Amele ittihâdı 186
Amelei zirâîye 168
Amele karnesi 186
Amelelerin himâyesi 186
Ameleleşme 101
Amelelik 186
Amele loncası 186
Amele piyasası 103
Amele sınıfı 101
Amelesizlik 186

Amele taraftarlığı 101
Amele tasarrufâtı 186
Amele tekaütlüğü 186
Amele teşekkülü 366
Amele teşekkülü mümessili 367
Amele ücreti 186
Amelîye 149
Amerikancılık 14
Âmil 110
Âmir 142
Amme dâvâsı 203
Amme emvâli 205
Amme hizmeti 204
Amme hukuku 204
Amme hükmî şahısları 205
Amme hükmî şahıslarının emvâli 205
Amme idâresi 206
Amme iktidârı 204
Amme işletmesi 204
Amme kredisi 204
Amme menfaati 203
Amme mevdûâtı 206
Amme müesseseleri 205
Amme mülkiyeti 205
Amme nizâmı 204
Amme sektörü 204, 315
Amme sigortası 205
Amme teminâtı 204
Amme teşebbüsü 204, 226, 315
Amoroso-Robinson formülü 14
Amortisman 14
Amûdî 65
Amûdî temerküz 482
Ana sanâyi 418
Angajman 19
Angarya 10, 19
Anglo-Amerikan mektebi 265
Ankes 215
Anlaşmalı karteller 495
Anonim şirket 19
Antrepo vesîkası 350
Apel 371
Arâzî 430
Arâzî fiyatı 430
Arâzî ıslahâtı 421
Arâzî icârı 430
Arâzî ihtikârı 433
Arâzî mâlikleri 432
Arâzî mülkiyeti 431
Arâzînin tenkisi hâsıla kanunu 429
Arâzî vergisi 433
Ardiye 19
Ardiye ücreti 19, 242
Aristofan tarzı 166
Ârîyet 77
Armatör 19
Arz 385, 390, 430
Arzedilen fiyat 386
Arz elâstikiyeti 385
Arzûlanan ankes 182
Arz ve talep 386
Arz ve talep kanunu 386
Arz ve talep seyyâlîyeti 386
Asâleten 223
Asgarî 105
Asgarî fiyat 393
Asgarî maîşet tenzilâtı 105
Asgarî ücret 105
Asıl mukriz 418
Asîl 223
Aslî 318
Aslî haklar 418
Aslî irâd 21
Aslî nüsha 418
Aslî rant 21
Âşâr 315
Atabei iktisâdîye 81
Atatürkçülük 221
Atelye 189
Âtıl kuvvet 249
Âtıl para 249
Âtıl sermâye 248
Aval 310
Aval sigortası 310
Avâmî iktisat 196
Avâmî iktisâdı siyâsî 196
Avans 22
Avarya 57
Avusturya mektebi 22, 265
Âyini umûmî 253
Aynî 274
Aynî akitler 275
Aynî dâvâ 274
Aynî haklar 274
Aynî halefîyet 274
Aynî irâd 275
Aynî mes'ûlîyet 275
Aynî münâsebet 235, 274
Aynî rant 275
Aynî sermâye 274, 323
Aynî temettü 75
Aynî teminât 274
Aynî tevdiât 276
Aynî ücret 275
Aynî vergi 276
Aynîyât 273
Aynîyât muhâsebesi 273
Azalan marjinal fayda mebdei 22
Azalan müsmirîyet kanunu 23
Âzamî 105
Âzamî fiyat 404
Âzamî terâküm nisbeti 105
Azil 141
Azletmek 141
Az müterakkîlik 23
Az terakki etmişlik 23
Az terakkî etmiş memleketler 24

Bâdü hevâ 28
Bahrı dâhilî 169
Bahşiş 371
Bakaayâ 198
Bakaayâ hesâbı 198
Bakîye 198
Bakîye göstermek 198
Bakîyesi ahzoluan 161
Bandıra 28
Banka 25
Banka çekleri 26
Banka haddi 27
Banka iflâsı 26
Banka kârı 26
Banka memuru 26
Banka mevdûâtı 27, 483
Banka sermâyesi 26
Banker 26
Banknot 27
Baratarya 27
Basit istihsâl 451
Basit mübâdele 476
Basit sây 27, 167, 476
Basit tekrar istihsâl 27
Bâyî 357
Becâyiş 143
Bedâvâ 28, 324
Bedâva olarak 324
Bedbîn İngiliz cereyânı 246
Bedbîn İngiliz liberalleri 208, 246
Bedeli icâr 233
Bedenî sây 237
Bedesten 328
Bedevîlik 140
Beledî cürümler 29
Belediye zâbıtası 29
Bentham mektebi 29
Ber 430
Berâyâ 341
Berbat enflâsyon 21
Bernouilli nazariyesi 29
Beşerî kaynaklar 180

Beşerî münâsebetler 180
Bey 359
Beyânât 31
Beyân edilmiş kıymet 53
Beyannâme 30
Bey'i bilvefâ 135
Bey'i cüzâf 144
Bey'îye 359
Beynelmilel hakem mahkemesi 152
Beynelmilel hukuk 441
Beynelmilel hürriyet akademisi 442
Beynelmilel iktisâdî tevhidi mesâî bankası 441
Beynelmilel imâr ve kalkınma bankası 442
Beynelmilel inhisar 443
Beynelmilel iş hukuku 442
Beynelmilel kalkınma birliği 442
Beynelmilel likidite 441
Beynelmilel mahkemeler 442
Beynelmilel mesâî dâiresi 441
Beynelmilel mesâî mukaveleleri 441
Beynelmilel mesâî teşkilâtı 441
Beynelmilel nehirler 441
Beynelmilel nizâmı amme 204
Beynelmilel para 442
Beynelmilel para fonu 442
Beynelmilel patronlar teşkilâtı 442
Beynelmilel sermâye 441
Beynelmilel teâmül 441
Beynelmilel te'dîyât bankası 442
Beynelmilel ticâret 443
Beynelmilel ticâret hukuku 443
Beynelmilel ticâret odası 443
Beynelsanâyi alâkalar cedveli 355
Beyyîne külfeti 206
Bilâbedel mübâdele 324
Bilâkaydı şart kabul 243
Bilânço 30
Bilâvâsıta içtimâî sây 67
Bilâvâsıta mal 67
Bilâvâsıta mâlîyetler 70
Bilâvâsıta vergiler 70
Bilet mahalli 138
Bilkuvve 146
Billûrlaşma 32
Bilvâsıta içtimâî sây 70
Bilvâsıta mal 70
Bilvâsıta mâlîyetler 70
Bilvâsıta vergiler 70
Binâ spekülâsyonu 477
Binâ vergisi 104
Birâderler 210
Birinci elden satınalma 172
Birinci sektör 33, 172
Bizzât 223
Bizzât ihkaakı hak 223
Bizzât istihlâk 318
Bonmarşe 42
Bono 34, 105
Borsa 35
Borsa acentesi 35
Borsa muâmelecisi 36
Borsa muâmelesi 36
Borsa oyuncusu 36
Borsa simsarı 35
Borsa spekülâsyonu 36, 56
Borsa spekülâtörü 36
Borsa tâtilinde yapılan cedvel 206
Borsa tellâlı 35
Borsa ücreti 36
Boşaltma staryası 36
Bowley nazariyesi 37
Boykot 65
Boykotaj 65
Bozuk para 438
Bozulabilen mallar 37
Bronferbrenner nazariyesi 38
Buhar makinesi 38
Buhrân 39
Burjuva 225
Burjuva ekonomi politiği 225
Burjuvazi 225
Bülyonizm 256
Bünyevî işsizlik 477
Bünyevî plâncılık 477
Bütçe 40
Büyük mağaza 42
Büyük sermâye 254

Canlı sây 312
Cârî 150
Cârî kıymetler 466
Cebir 494
Cebrî icrâ 495
Cebrî ikrâz 494
Cebrî istikrâz 494
Cebrî satış 494
Cebrî tasarruf 495
Cebrî tasfiye 494
Cebrî tedâvül 495
Cedâvili hesâbîye risâlesi 27
Cedelî iktisat 65
Cefere 138
Cefere miftahı 138
Cehennemî dâire nazariyesi 43
Cem 422
Cemâat devleti 263
Cem'ânîyye 299
Cem'i iânât 479
Cemiyet 58, 422
Cemiyetçi sosyalizm 59
Cem'îyeti memlûkîye 245
Cemiyet kalkınması 425
Cemiyetler ittihâdı 59
Cezâ fâizi 124
Cezâî nakdî 321
Cezâî nakdî vesîkası 321
Cezrîyye 344
Cıvar hısımlığı 163
Cihanşümûl kanunlar 480
Ciranta 44
Ciro 45, 192
Cizye 45
Cober 36
Coğrâfî muhit 44
Coğrâfî taksimi âmâl 44
Coğrâfî temerküz 44
Colbert'in mesleki 44
Corcizm 132
Cournot muâdeleleri 44
Cüzâf 144
Cüzdan 367
Cüz'î halefîyet 421
Cüz'î kanunlar 480

Çapraz elâstikîyet 46
Çârei şer'îye 65
Çarşı 328
Çek 46
Çek karnesi 310
Çıraklık mukaveaesi 48
Çocuk istihdâmı 48, 197
Çok kısa devre 48
Çok taraflı akitler 48
Çok taraflı takas 48

Dâhilî bahır 169
Dâhilî deniz seyrüseferi 169
Dâhilî hissedarlar 170
Dâhilî iktisat 169
Dâhilî istikrâz 169

Dâhilî kambiyo 169
Dâhilî kapitülâsyonlar 169
Dâhilî mübâdele 169
Dâhilî nizamnâme 170
Dâhilî piyasa 170
Dâhilî senet 169
Dâhilî sigorta 170
Dâhilî sular 170
Dâhilî tesîr 189
Dâhilî ticâret 169
Dâimî borç münâsebetleri 389
Dâimî envanter 389
Dâimî istihsâl 389
Dâimî istikrâz 389
Dâimîlik 389
Dâimî mal 389
Dâimî münâsebetler 389
Dalgalı sermâye 18
Damga pulu 50
Damga resmi 51
Damping 51
Dara 51
Dar boğaz 51
Darphâne 321
Dâvet 371
Dâyin 11
Debdebe 144
Defâtiri mâliye 274
Defâtiri ticârîye 410
Defîne 140
Deflâsyon 52
Deflâtör 322
Deftere kayıt 52
Defteri kebîr 41, 52
Dekont 160
Deniz naklîyâtı 58
Deniz naklîyâtı simsarı 58
Deniz serveti 58
Deniz sigortası 58
Depo 241
Depo etme 242
Depolama müddeti 242
Depor 36
Depozito 313
Derebeylik 58
Derece 373
Devalüasyon 59
Devir 16, 72, 433
Devir sür'ati 72
Devir ve temlîk 419
Devlet 338
Devlet bankası 60
Devlet borcu 203
Devletçilik 60
Devlet düyûnunun reddi 60
Devlet istikrâzı 60
Devlet kapitalizmi 60
Devletler husûsi hukuku 442
Devletler ittihâdı 113
Devletler umûmî hukuku 441
Devletleştirme 61
Devlet mâliyesi 271
Devlet muâveneti 61
Devlet mülkiyeti 61, 315, 338
Devlet plânlama teşkilâtı 61
Devlet sermâyeciliği 60
Devlet sosyalizmi 61
Devlet tahvili 159
Devre 71
Devrei hesâbîye 160
Devre mâlîyetleri 71
Deyn 34
Deyn ve matlup 35
Dış ticâret 62
Dış ticâret nazariyesi 62
Diğer taraf 213
Dinamik kâr 59
Dirijizm 146
Dispeç 161
Dispeççi 162
Divânı muhâsebât 363
Doğum sicilli 235
Dörtler 72, 448
Döviz 72
Döviz karaborsası 475
Döviz takyidâtı 475
Dupuit kârı 72
Dühûl fiyatı 138
Dühûlden hurûca kadar ücret 138
Dühûlîye resmi 138
Dükkân 360
Dükkâncı 360
Dükkân fiyatı 360
Dükkân kirâsı 360
Dükkân sâhibi 360
Dünya bankası 74, 442
Dünyanın taksimi 74
Dünya piyasası 74
Dünya taksimi vezâifi 74
Düopol 74
Düopol nazariyeleri 75
Düopson 75
Düstûr 314
Düyeli muazzama 41
Düyûnât 327, 468
Düyûnu umûmîye 60, 347
Ecel 387
Ecir 448
Ecirlik 119, 246, 448
Ecnebî husûsî sermâyesi 475
Ecnebîlere mahsûs tahvil sistemi 475
Ecnebî sây 475
Ecnebî sermâye 474
Ecnebî şirketler 476
Ecri misil 30
Edâ 307
Edânın imkânsızlığı 309
Edâ yerine îfâ 309
Edâyı deyne muktedir 348
Edebî mülkiyet 76
Edgeworth nazariyesi 77
Efektif 77
Efektif fiyat 471
Efektif talep 181
Efendi 245
Ehli karîye 247
Ehlîleştirme 110
Ehli hibre 32
Ehli vukuf 32
Ekonometri 78, 311
Ekonomi 78
Ekonomik abluka 253
Ekonomik fazla 429
Ekonomi politik 78
Ekonomi sosyal 78
Eksik rekaabet şartları 434
Eksper 32
Elâstikî talep 108
Elâstikîyet 108
El işi 98
Emânet 350
Emânetçi 351
Emânet eden 351
Emâneten bırakmak 350, 351
Emâneten tevdî 350
Emânet makbuzu 27
Emânet muâmelesi 350
Emek miktârı 103
Emîn 150
Emîni adil 150
Emir 40, 142
Emlâk alma vergisi 104
Emlâk bankası 104
Emlâk kredisi 104, 402
Emlâk vergisi 104
Emniyet 150
Emniyeti suiistimâl 150
Emniyet sandığı 104
Emperyalizm 104

Emre muharrer senedât 105
Emre muharrer senet 105
Emsâl 216, 460
Emtia 270
Emtia borsaları 271
Emtia borsası 57
Emtia kefâleti 376
Emtia mübâdelesi 57
Emtia nakli 270
Emtia senetleri 270
Emtia tellâlı 270
Emvâli amme 205
Emvâli gayrı menkule 402
Emvâli menkule 401
Endeksli tahviller 143
Enflâsyon 106
Enfüsî kıymet 47, 53
Enfüsî kıymet nazariyeleri 318
En muvâfık 106
En muvâfık inkişâf nisbeti 106
En muvâfık terâküm nisbeti 106
En muvâfık tevzî 106
Envanter 71
Envanter analizi 71
Envanter tanzîmi 71
Envanter vesîkası 71
En ziyâde mazharı müsaade memleket şartı 106
Erbâbı fen 416
Erbâbı fen iktidârı 416
Esâret 246
Esas dâyin 418
Esas ihtiyaçlar 418
Esâsî kanunlar 481
Esas kıymet 53
Esas mâlîyet 418
Esas medyûn 418
Esas nüsha 418
Esas sanâyi 418
Esas sermâye 18, 418
Esbâbı mücbire 196
Eshâbı emlâk 340
Eshâm 165
Eshâma kaabili tahvil tahvilât 327
Eshâm ve tahvîlât 107, 328
Eshâm ve tahvîlât ticâreti 328
Esir 244
Esirlik 246
Esir ticâreti 245
Esnaf 107
Esnaf cemiyetleri 107, 262
Esnaf kredisi 107
Esnaf loncası 108
Esnaf müesseseleri 107
Eşel mobil 306
Eşhâsı hakîkîye 133
Eşhâsı hükmîye 437
Eşhâs zimemi 35
Eşkâl ile tasvîr 145
Eşkıyâ 379
Eşkıyâlık 124
Eşyâ sigortası 69
Eşyâyı zâtîye 235
Etvârı iktisâdîye 81
Euler dâvâyı nazarîsi 110
Evkaf 466
Evlât edinmeden münbais hısımlık 163
Evlenme sicilli 235
Evrak 472
Evrâkı müsbite 357
Evrâkı müsbite ibrâzı 357
Ev sanâyii 110

Faâl 45
Faâl hizmet 45
Faâlîyet 45, 183
Faâlîyet sahası 45
Faâlîyet tahlîli 110
Faâl nüfus 45
Faâl şerîk 45
Fabianizm 111
Fabrika 111, 266
Fâhiş 383
Fâhiş kâr 21
Fâide 477
Fâidei müştereke 31
Fâideli masârifât 478
Fâiz 65, 111
Fâizi mürekkep 31
Fakîr 491
Fakîrleşme 491
Fakr 491
Fakrı mutlak 352
Fatura 113, 358
Fatura defteri 358
Fatura tanzîmi 358
Faturaya nazaran 358
Fayda 477
Faydacılık 477
Fayda-kıymet 478
Faydalı 477
Faydalı masârifât 478
Faydasız 477
Fayolizm 113
Fazlai istihsâl 462
Fazlai kıymet 20, 53
Fazlai kıymet nisbeti 20, 55
Fazlai mahsûl 462
Fazla istihsâl 21, 462
Fazla istihsâl buhrânı 22, 454
Fazla mesâî zamânı 20
Fazla sây 20
Fazla talep 48
Fehim 229
Fehim elâstikîyeti 229
Fek 198
Felâket 476
Fellner nazariyesi 113
Felsefei inkılâbîye 244
Felsefî sendikacılık 113
Fen 415
Fenâ para 247
Fennî 415
Fennî taksimi âmâl 416
Fennîyât 415
Fennî yenilikler 416
Feodal istihsal şekli 116
Feodalite 113
Feodalizm 113
Feodal mülkiyet 115
Feodal sosyalizm 116
Ferâg 126
Ferâgat 467
Ferâgat edilen alacaklar 467
Ferâgati câiz olmayan haklar 467
Ferdî istimâl kıymeti 427
Ferdî kıymet 32
Ferdî talep 32
Ferdî vâridâtı sâfîye 227
Ferdîyetçilik 32
Ferdiyle muayyen mal 29
Fert 423
Fesâd 348
Feshetmek 198
Feshi ihbâr 198
Fesih 198
Fesih dâvâsı 198
Fevkalâde bütçe 295
Fevkalâde mühlet 295
Fevkalâde mürûru zaman 295, 388
Fevkalâde tahsisât 295
Fevkalâde vâridât 295
Fezleke 317
Fıkdânı mesâî 190
Fıkdânı mesâî nevîleri 191
Fıkıh 234
Fırsat 116
Fırsatçılık 116

Fırsat mâlîyeti 116
Fidye 251
Fihrist 143
Fiilî 77
Fiilî mesâî müddeti 138, 427
Fikir teâtîsi 57
Fikrî mülkîyet 76
Fikrî sây 237
Filips münhanîsi 334
Filo 378
Finans âlemi 274
Finansman 273
Finansman masrafları 274
Fiyat 117
Fiyat endeksleri 118
Fiyat haddi 119
Fiyat kartelleri 118
Fiyatlara göre finansman 118
Fiyat mekanizması 118
Fiyat mekanizması mûcizesi 119
Fiyat sistemi 119
Fiyat siyâseti 119
Fiyat tahavvülâtı 53
Fizibilite 477
Fizyokratlar 119
Fob satışı 120
Fon 120
Formül 314
Forsmajör 196
Fransız merkantilizmi 44, 121
Fransız sosyalizmi 121
Friedman nazariyesi 121
Friksiyonel işsizlik 390
Fuzûlî işgal 494
Fürû hısımlığı 163
Füruht 359
Füruht etmek 360
Füruht için mübâyaa 360
Fütüvvet 123

Ganîmet 361
Gantt'ın ücret târifesi 124
Garâmet 34, 75
Garâmeten tevzî 298
Garantizm 124
Gasp 494
Gayrı elâstikî talep 108
Gayrı ilmî 449
Gayrı kaabili tahvil nakit 56
Gayrı kaabili temlîk haklar 419
Gayrı kaabili rücû te'dîye emri 467
Gayrı kanunî fâiz 481
Gayrı kanunî grev 481
Gayrı kanunî rekaabet 153
Gayrı maddî kıymetler 466
Gayrı maddî mallar 315
Gayrı me'mûl vaz'iyet 28
Gayrımenkul 402
Gayrımenkul dâvâsı 402
Gayrımenkulde kıymet tezâyüdü vergisi 402
Gayrımenkule tecâvüz 402
Gayrımenkul kıymetler 402, 466
Gayrımenkul kredisi 402
Gayrımenkul kredisi müesseseleri 403
Gayrımenkulleştirme 402
Gayrımenkul mal 10
Gayrımenkul mallar 402
Gayrımenkul mükelefîyeti 403
Gayrımenkul rehni 311, 402
Gayrımenkul rehni mukaabilinde ikrâz 403
Gayrı mer'î 143
Gayrı müsâvî inkişâf 109
Gayrı müsmir sınıf 232
Gayrı müstahsil sermâye 449
Gayrı müstahsil sây 450
Gayrı mütehavvil sermâye 56
Gayrı resmî senet 315
Gayrı sâfî 228
Gayrı sâfî fâiz 228
Gayrı sâfî ferdî vâridât 228
Gayrı sâfî kâr 228
Gayrı sâfî millî fayda 228
Gayrı sâfî millî hâsıla 228
Gayrı sâfî vâridât 228
Gayrı siyâsî sosyalizm 377
Gece istihdâm memnûîyeti 124
Gece vakti 124
Geçim endeksi 126
Gedik 467
Gemi ilmühaberi 40
Gemi kirâcısı 234
Gemi rehni 129
Gemi tonajı 129
Genişletilmiş tekrar istihsal 132
Gıdâ mes'elesi 30
Giffen paradoksu 137
Gizli enflâsyon 139
Gizli fazla 139
Gizli işsizlik 11, 139
Gizli yatırım fonu 139
Gölge fiyatlar 140
Götürü fiyat 144
Götürü hizmet 144
Götürü mesâî 144
Götürü vergi 145
Grafik 145
Gregarizm 145
Gresham kanunu 145
Grev 184
Grev memnûîyetleri 184
Grev reyi 184
Grev tasnifi 184
Grup akordu 145
Grup sigortası 429
Grup ücreti 256
Gümrüğe tâbî 148
Gümrük 147
Gümrük ambarı 147
Gümrük beyannâmesi 147
Gümrük dâiresi 147
Gümrük faturası 148
Gümrük memuru 148
Gümrük himâyesi nazariyesi 148
Gümrük hudûdu 148
Gümrük ittihâdı 147
Gümrük kaçakçılığı 148
Gümrüklenmiş emtia 148
Gümrüklenmesi kaabil 148
Gümrük mıntıkası 147
Gümrük muâfiyeti 147
Gümrük muâhedesi 147
Gümrük muâmelâtını ifâ 148
Gümrük muâmelesi 148
Gümrük resmi 148
Gümrük serbestîyeti 148
Gümrük siyâseti 148
Gümrük târifesi 147

Haber 31, 151
Hacer 400
Hacir 232
Haciz 98
Haczetmek 98
Haczi câiz olmayan mallar 98
Haczin fekki 98
Had 372
Hafif nakit 151
Hafif sanâyi 10, 151
Hafî işsizlik 139

Hafî müterakkîlik 138
Hafrîyât 221
Haftalık ücret 151
Hafta tâtili 151
Hakem 151
Hakem encümeni 152
Hakem hey'eti 152
Hakem karârı 151
Hakem mahkemesi 152
Hakikat olma 133
Hakikî ankes tesiri 133
Hakikî kıymet 132
Hakikî mâlîyet 133
Hakikî masârifât 133
Hakikî şahıslar 133, 315
Hakikî talep 181
Hakikî vâridât 132
Hakikî ücret 133
Hâkim firma 77
Hâkimîyet 77
Hâkimîyet tesiri 77
Hakkı hıyâr 366
Hakkı huzûr 252
Hakkı ihtirâ 38
Hakkı mürûr 76
Hakkın sâkıt olması 152
Hakkın suiistimâli 152
Hakkı ref'îyet 199
Hakkı rüçhan 312
Hakkı satıh 463
Hakların içtimâı 152
Hakların telâhuku 153
Hak sâhibi 153
Hak sâhibi şahıslar 153
Haksız fiil 153
Haksız fiille mal iktisâbı 153
Haksız iktisap 153
Haksız rekaabet 153
Hal 154
Halef 421
Halefîyet 421
Hâli hazır kıymeti 53
Hâli şüyû 300
Halk kapitalizmi 154
Halk sigortası 155
Halt 210
Hamal 155
Hâmi devlet 242
Hâmil 403
Hâmilelik yardımı 124
Hâmiline muharrer 403
Hâmiline muharrer hisse senedi 403
Hâmiline muharrer kıymetli evrâk 403
Hâmiline muharrer poliçe 403
Hâmiline muharrer senetler 403
Hamle 485
Hammadde 188
Hammâl 155
Hammâlîye 155
Hamûle senedi 492
Hansa 155
Hansenizm 155
Hapsen tazyîk 155
Haraç 155
Harâm 65
Harç 156, 469
Harç pulu 156
Harç târifesi 156
Harekî iktisat 59
Hâricez memleket 449
Hâricî hissedarlar 63
Hâricî iktisatlar 63
Hâricî te'dîye bilânçosu 63
Hâricî te'sîr 63
Hâricî ticâret bilânçosu 64
Hâricî ticâret nazariyeleri 64
Hâricî ticâretin devletleştirilmesi 64
Hâricî ticâret takası 63
Hâricî yediler 64
Harîk sigortası 476
Harp 361
Harp iktisâdı 361
Harp kanunları 362
Harp kazançları vergisi 361
Harp mâlûlü 362
Harp sigortası 362
Harp tazminâtı 361
Harrod-Domar inkişâf nazariyesi 156
Harsî ihtiyaç 256
Harvard barometresi 156
Harvard endeksleri 332
Has 156, 421
Hasârâtı bahriye garâmesi 161
Hasat 462
Hâsılatı gayrı sâfîye 228
Hâsılatı sâfîye 227
Hasım taraf 213
Hastalık sigortası 156
Hatâ 476
Hatâlı 253
Hatâsız 253
Havâle 140
Havâleli emtia 140
Hava naklîyâtı 157
Hava oyuncusu 36
Hava oyunu 36
Havâriki Giffen 137
Hava sahası 157
Hava sigortası 157
Hawtrey nazariyesi 157
Hayalci sosyalizm 449
Hayâlî iştirâkîyyûn mezhebi 464
Hayat hâlinde sigorta 482
Hayâtîyet 43
Hayat sahası 195, 482
Hayat sevîyesi 482
Hayat sigortası 482
Hayat standardı 482
Hayat şartları 482
Hayattâr sây 43
Hayat tarzı 453
Hayır müesseseleri 193
Hayvan icârı 157
Hayvan rehni 158
Hayvan sigortası 157
Hayvan sirkati 157
Hayvan ticâreti 157
Hayvan zararları 157
Hazır elbîse 158
Hazır emtia 158
Hazîne 159, 203
Hazîne bonosu 159
Hazîneleştirme 140
Hazîne tahvilâtı 159
Hediye 159
Hediyelik eşyâ 159
Her nevî 47
Hesâben kâr 161
Hesâbetme 161
Hesâbı cârî 43, 160
Hesâbı kat'î 226
Hesâbı muvakkat 226
Hesâbı vasatî 302
Hesap 160
Hesap bakîyesi 160
Hesap cüzdanı 160
Hesap çıkarma 160
Hesap defteri 160
Hesap devresi 160
Hesap hatâsı 163
Hesap hatâsı yapmak 163
Hesap hülâsası 160, 162
Hesap istemek 161
Hesap kapama 206
Hesap kapanışı 161
Hesap kapatılması 161
Hesap kârı 161
Hesap kat'ı 161
Hesap keşîdesi 160

Hesaplaşma 206
Hesap makinesi 162
Hesap mes'ûlîyeti 162
Hesap müfettişleri 162
Hesap mütehassısı 162
Hesap parası 162
Hesap sâhibi 162
Hesap senesi 162
Hesap sormak 162
Hesaptan tenzîl 162
Hesap tanzîmi 161
Hesap tasvibi 162
Hesap tesvîyesi 162
Hesap tetkiki 161
Hesap tutmak 162
Hesap vaz'îyeti 160
Hesap verme 163
Hesap yılı 163
Hesiod tarzı 163
Hey'eti hizmetkârân 142
Hey'eti memûrîn 142
Hey'eti umûmîye 131
Hey'eti umûmîye içtimâı 251
Hıristiyan sendikacılık 163
Hırsızlık 163
Hırsızlık sigortası 163
Hısımlık 163
Hız 163
Hibe 164
Hibe vergisi 164
Hicret 139, 164
Hicrî sene 164
Hidemâtı amme 204
Hidemâtı ammeden memnûîyet 204
Hîle 165
Hîlei şer'îye 65, 112
Hîlekâr 27
Hîleli iflâs 165, 273
Himâyeci gümrük resmi 242, 274
Himâyeci gümrük târifesi 242
Himâyecilik 242
Himâye siyâseti 242
Hisse 327
Hissedar 328
Hissei musîbe 356
Hissei musîbe tefrîki 356
Hissei müfreze 356
Hissei temettü 75
Hisseli sermâye 328
Hisse senedi 165
Hisse senedi ihrâcı 327
Hisse senedi kuponu 327
Hisse senedi sermâyesi 327
Hisse senetlerinin müsmirîyet emsâli 327
Hisse senetli şirketler 328
Hitâp 371
Hizmet 141
Hizmet akdi 142
Hizmet ifâsı 141
Hizmet kusûru 142
Hizmetlerden istifâde 142
Holding 165
Hollanda merkantilizmi 166
Homer tarzı 166
Hosye 306
Hud'a 165
Hudûd 372
Hudutsuz sigorta 372
Hukukî müessese 252
Hukukî sermâye 166
Hukuku amme 204
Hukuku medenîye 492
Hukuku siyâsîye 492
Hukuku şahsîye 235
Hususî arâzî mülkîyeti 316
Hususî avarya 315
Hususî banka 315
Hususî bütçe 41
Hususî kanunlar 317, 481
Hususîleşmiş hâkimîyet 315
Hususî mal 315
Hususî mâmelek 316
Hususî mâmûl 317
Hususî musâlâha 316
Hususî mülkîyet 315
Hususî münâsebet 235
Hususî sektör 315
Hususî senet 315
Hususî serveт 236
Hususî sigorta 316
Hususî şahıs 315
Hususî şirket 316
Hususî teşebbüs 226, 315
Hususî teşebbüs sistemi 369
Hususî tröstler 316
Hususî vekâletnâme 131, 317
Huzursuzluk ihdâs eden haberler 412
Hükmî şahıslar 133, 315, 437
Hülâsa 317
Hür sây 318
Hür teşebbüs 369
Hisse senetlerinin mûsmi-
Hesap hatâsı 163
Hukuk siyâsîye 492
Hüsnühâl şehâdetnâmesi 193
Hüsnünîyet 193

Iskarta edilen emtia 168
Iskat edici müddet 152
Islah 193
Islahatçı iştirâkîyye 193
Islahatçılık 193
Islahâtı arâzî 432
Ismarlama 168
Isparça 182
Işıklı reklâm 168

İâde 75
İâdei itibâr 362
İâde poliçesi 213
İâne 326
İâre 311
İbrâz 303
İcâb 385
İcâb ve kabul 387
İcâp 385
İcâr 233
İcâr akdi 234
İcâra vermek 233
İcâr bedeli 233
İcâr şirketi 234
İcâr ve ikrâz kanunu 234
İcâr ve isticâr 233
İcât 38, 39
İcâtlar nazariyesi 39
İcâzet 194
İcbâr 146
İcrâ 490
İcrâ dâiresi 490
İcrâ emri 490
İcrâen haciz 490
İcrâî haciz 490
İç kapitülâsyonlar 169
İçtimâ 422
İçtimâî hâsıla 37
İçtimâî iktisat nazariyesi 426
İçtimâî inkişaf 426
İçtimâî istihsal 428
İçtimâî istimâl kıymeti 427
İçtimâî kıymet 426
İçtimâîleştirme 427
İçtimâî lüzumlu mesâî müddeti 427
İçtimâî lüzumlu sây 427
İçtimâî mahsûl 428

İçtimâî mahsûl fazlası 428
İçtimâî mülkîyet 315
İçtimâî müstahsil kuvvetler 428, 458
İçtimâî nizâm 426
İçtimâî sây 426
İçtimâî sây yekûnu 428
İçtimâî sermâye 26, 426
İçtimâî sigorta 428
İçtimâî tabaka 427
İçtimâî tasarruf 426
İçtimâî tekâmül 42, 80
İçtimâî ücret 32
İçtimâî vasatî 428
İçtimâî vasatî sây 428
İçtimâî ve iktisâdî teşekkül 426, 453
İçtimâî vergiler 429
İdâ 350
İdârei müstebidei şarkîye 68
İdârei örfîye 371
İdârî 209
İddihâr 140
İflâs 170
İflâs bilânçosu 170
İflâs bürosu 171
İflâs dâiresi 171
İflâs hukuku 171
İflâsın mahkemece ilânı 171
İflâs idâresi 171
İflâs ilânı 170, 171
İflâs karârı 171
İflâs masası 171
İflâs masası memuru 171
İflâs muâmelesi 171
İflâs mukavelesi 171
İfrat amortisman ihtiyâtı 22
İfrat enflâsyon 21
İfrat istihsâl 21
İfrat sermâyeleştirme 21
İfrat sermâye terâkümü 21
İfrat terâküm 21
İfşâyı esrâr ile tehdîd 139
İgtişâş 210
İhâle 463
İhbâr 31
İhbarnâme 31
İhdâs hakkı 303
İhrâcât 63
İhrâcatçı 63
İhrâcât emtiası 63
İhrâcât gümrük resmi 63
İhrâcât lisansı 63
İhrâcât listesi 63
İhrâcât memleketi 63
İhrâcât memnûîyeti 63
İhrâcât rüsûmu 149
İhrâcât ticârethânesi 63
İhrâcât ticâreti 63
İhraç bankası 321
İhraç etmek 63
İhraç inhisârı 321
İhraç lisansı 63
İhrâz 349
İhsâîyât 362
İhtikâr 472
İhtikâr borsası 208
İhtilâlîyye 367
İhtilâs sigortası 321
İhtilât 210
İhtirâ 38
İhtirâ berâtı 38
İhtirâ hakkı 38
İhtisâs 444
İhtisâs yapma 444
İhtiyâç 134
İhtiyârî hacir 232
İhtiyârî mübâdele 180
İhtiyârî mübâdele nazariyesi 470
İhtiyârî sigorta 181, 495
İhtiyat akçesi 484
İhtiyat hissesi 350
İhtiyâtî haciz 273, 350
İhtiyâtî tedbîr 241, 350
İhtiyat sâiki 484
İhtiyat sanâyi ordusu 484
İhtiyat tedbirleri 241, 350
İhzârât sarfiyâtı 158
İkaame 490
İkaame elâstikîyeti 490
İkaame prensibi 274
İkaamet beyannâmesi 305
İkaametgâh 240
İkaametgâh senedi 240
İkaamet muâhedesi 305
İkaamet tezkeresi 305
İkiler 171, 448
İkinci derecede likidite 173
İkinci elden satınalma 172
İkinci içtimâî taksimi âmâl 173
İkinci iktisat 172
İkinci kefâlet 173
İkinci poliçe 173
İkinci sektör 172
İkinci temettü 172
İki taraflı akitler 174
İki taraflı inhisâr 174
İki taraflı ticâret 173
İkrâmîye 317, 335
İkrâmîyeli eshâm ve tahvilât 317
İkrâmîyeli istikrâz 317
İkramlı fiyat 177
İkrâz 34, 35
İkrazda bulunma 35
İkraz senedi sâhibi 393
İktidar nazariyeleri 146
İktidar nazariyesi 146, 470
İktisâbî mürûru zaman 388
İktisâdı dâhilî 169
İktisâdı kebîr 254
İktisâdı mestûre 206
İktisâdı sagîr 254
İktisâdı siyâsî 96
İktisâdî 80
İktisâdî âhenk 79
İktisâdî alâka 82
İktisâdî bilân;o 81
İktisâdî buhran 80
İktisâdî buhran vergisi 174
İktisâdî bünyeler 95
İktisâdî devlet teşekkülleri 205
İktisâdî emperyalizm 79
İktisâdî faalîyet 79
İktisâdî fazla 81, 429
İktisâdî harp 93
İktisâdî hesap 82
İktisâdî icâbîyye 82
İktisâdî ihtiyaç 82
İktisâdî insan 83
İktisâdî istiklâl 79
İktisâdî istikrarsızlık 79
İktisâdî işsizlik 83
İktisâdî kanunlar 95
İktisâdî kesbi hayât 81
İktisâdî kıymet 81
İktisâdî kifâyet 96
İktisâdî maddecilik 93
İktisâdî mal 83
İktisâdî makuleler 94
İktisâdî mes'ele 93
İktisâdî mezhepler 83
İktisâdî mıntıkacılık 80
İktisâdî millîyetçilik 79, 94
İktisâdî muhabbeti insânîye mezhebi 83
İktisâdî muvâzene 79
İktisâdî müeyyideler 79, 95
İktisâdî münâsebetler 458
İktisâdî mürûru zamân 249
İktisâdî müsâvât 79
İktisâdî neşvünümâ 80

İktisâdî nizâm 79
İktisâdî saha 79
İktisâdî sahalar 80
İktisâdî sistem 79
İktisâdî sür'at 79
İktisâdî şahsîyye 234
İktisâdî şûbeler 79
İktisâdî tablo 93
İktisâdî tablolar 94
İktisâdî tahmin 93
İktisâdî tazyik 80
İktisâdî tekâmül 42, 79, 81
İktisâdî tekâmül kanunu 81
İktisâdî temel 94
İktisâdî temerküz 79
İktisâdî temevvücât 239
İktisâdî tereddî 79
İktisâdî tesis 79
İktisâdî tevessü 42, 79, 82
İktisâdî ufuk 82
İktisâdî ünite 79
İktisâdî vaz'iyet 79
İktisâdî ve içtimâî müsâvât 94
İktisâdî ve içtimâî teşekkül 94
İktisâdî vetîre 93
İktisâdîyâtı riyâzîye 67
İktisâdî ziyâde 81
İktisat 78
İktisatçı 79
İktisatçılık 79
İktisat siyâseti 96
İlân 73
İlâncılık 73
İlâve tahsisât 96
İlâve ücret 96
İlgaa 299
İlk içtimâî taksimi vezâif 175
İlmi amelî 415
İlmi emtia 271
İlmi mübâdele 215
İlmi servet 219
İlmî sosyalizm 31
İlmî taazzuv 31
İlmi ticâret 406
İlmî ve teknik inkılâp 31
İltihak 218
İltizâm 175
İltizâm usûlü 315
İmâl 477
İmâlât 477
İmâlât fiyatı 477
İmâlâthâne 189, 278
İmâlâtı umûmîye masârifâtı 131
İmâlât masrafı 477
İmece 175
İmsâk nazariyesi 332
İmtidât 445
İmtisâs 218
İmtiyaz 127, 175
İmtiyâzâtı ecnebîye 207
İmtiyazlı hisse senetleri 176
İmtiyaz sâhibi 176
İmtizâç 218
İmzâ 176
İnbisât 131
İndeks parası 292
İnfilâk 476
İnfisâh 198
İnfisâhî şart 198
İngiliz ekonomi politiği 177
İngiliz hayalci sosyalizmi 177
İngiliz komersiyalizmi 177
İngiliz merkantilizmi 177
İngiliz sendikacılığı 177
İngiliz ütopyacı sosyalizmi 177
İnhidâm 48
İnhidâmı âzam 41
İnhilâl 50
İnhisar 413
İnhisarcı burjuvazi 414
İnhisarcı devlet sermâyeciliği 414
İnhisarcılık 414
İnhisarcı sermâyecilik 413
İnhisar fiyatı 414
İnhisârı zülcânibeyn 174
İnhisârî 415
İnhisârî rekaabet 415
İnhisarların tasnifi 414
İnhisarlaştırma 415
İnhisar maddeleri 415
İnhisar satışı 415
İnhisar şekilleri 414
İnkişâf devreleri 128
İnkişâf etmemişlik 135
İnkişâf etmemiş mıntıka 135
İnkişâf kanunu 129
İnkişâf safhaları 129
İnkişâf şekli 128
İnsan mühendisleri 180
İnsan münâsebetleri 180
İnsan ticâreti 180
İnşaât kooperatifleri 477
İnşaât şirketleri 477
İntibâk 110
İntifâ 478
İntifâ hakkı 478
İntifâ senetleri 478
İntikaal 126
İntikaal devresi 126
İntikaali fen 417
İntişâr 50
İntizâr 28, 229
İntizâr müddeti 28
İpotek 341
İpotekli borç senedi 341
İptidâen terâküm 28, 174
İptidâî iktisat 174
İptidâî sermâyecilik 174
İptidâî sermâye terâkümü 16, 174
İrâde beyanları 181
İrâde fesâdı 181
İrâde izhârı 181
İrâde izhârı nazariyesi 181
İrâde muhtârîyeti 181
İrâde tezâhürleri 181
İrât 338
İrât senedi 127
İrât sigortası 128, 482
İrât vergisi 221
İrsâlîye 140
İrsâlîye mektubu 400
İrtifak 249
İrtifak hakkı 250
İsim gaspı 494
İskat 152
İskat edici müddet 152
İskatî mürûru zaman 388
İskonto 176
İskonto haddi 177
İspanyol merkantilizmi 256
İspât mükellefîyeti 206
İsrâf 362
İstatistik 362
İstatistikî adam 362
İstatistikî muvâzene 363
İstatistik sırları 362
İsteğe bağlı sigorta 495
İsticâr 233
İstif 182
İstifâde nazariyesi 180, 470
İstifâdesi istihlâkine müteallik emvâl 478
İstifâdesi istihlâkine müteallik olmayan emvâl 478
İstifçilik 182
İstif etmek 182

İstihbârât 151
İstihbârât bürosu 151
İstihdâm 45, 183, 249
İstihdâm istikrârı 46
İstihkak 152
İstihkak dâvâsı 152
İstihlâk 435
İstihlâk edilen kıymet 53
İstihlâk emtiası 436
İstihlâk fonu 435
İstihlâkı umûmîye vergisi 131
İstihlâk kooperatifleri 436
İstihlâk kredisi 436, 460
İstihlâk malları 436, 460
İstihlâk metâı 460
İstihlâk meyli 435
İstihlâk uf'ûlesi 436
İstihlâk vâsıtaları 453
İstihlâk vâsıtaları istihsâli 453
İstihlâk vergileri 131, 436, 461
İstihlâk vergisi 436
İstihsâl 450
İstihsâl âletleri 451
İstihsâl âmilleri 456
İstihsâl âmilleri harekâtı 457
İstihsâl âmilleri hisseleri 457
İstihsâl âmilleri piyasası 457
İstihsâl âmilleri tahsisi 457
İstihsâl buhranı 454
İstihsâl emsâli 460
İstihsâl fazlası 429, 453, 462
İstihsâl fenni 461
İstihsâl fiyatı 457
İstihsâl hercümerci 452
İstihsâlin tevessü nisbeti 459
İstihsâli umûmîye vergisi 131
İstihsâl kanunu 461
İstihsâl kartelleri 460
İstihsâl kooperatifleri 460
İstihsâl kredisi 460
İstihsâl kuvvetleri 457
İstihsâl mâlîyeti 460
İstihsâl metâı 460
İstihsâl mıntıkası 454
İstihsâl münâsebetleri 458
İstihsâl nizâmı 455
İstihsâl şekli 453
İstihsâl tarzı 453, 461
İstihsâl uf'ûlesi 460
İstihsâl vâsıtaları 452
İstihsâl vâsıtaları istihsâli 453
İstihsâl vâsıtası 452
İstihsâl vergileri 131, 461
İstihsâl vetîresi 461
İstiklâl harbi 251
İstikrâr 73
İstikrârsızlık 209
İstikrâz 34
İstikrâzda bulunma 35
İstikrâzı dâhilî 34, 169
İstikrâzı hâricî 34, 63
İstikrâz tâkati 35
İstiktâp 484
İstilzâzîyye 158
İstimâl 249
İstimâlden kalkma 249
İstimâl kıymeti 249
İstimâl kıymeti terâkümü 250
İstimlâk 205
İstimvâl 205, 270
İstimzâç 379
İstirkak 431
İstismâr 381
İstismâr nazariyesi 381
İstisnâ akdi 477
İstişhâd 150
İsveç okulu 182
İş adamı 183
İş adamlığı 183
İş akdi 191
İş âlemi 185
İş'âr 143
İş arzı 103
İşbâ kanunu 71
İş bankası 183
İşçi 185
İşçi cemiyetleri 314
İşçi dövizi 186
İşçi mümessili 186
İşçi sigortaları 186
İşçi temsilcisi 186
İşçi ücreti 186
İşde kesatlık 187
İşde sühûlet 187
İş emniyeti 187
İş hacmi 190
İş hıfzıssıhhası 190
İş hissesi 190
İş hukuku 187
İş ihtilâfları 183
İşine nihâyet verme 191
İş kaabiliyeti 192
İş kaanunları 192
İş kazâsı 188
İş kıstâsı 190
İş kuvveti 102
İşletme 188
İşletme iktisâdı 189
İşletmek 189
İşletmelerin kaynaşması 189
İşletme malzemesi 189
İşletme masrafları 189
İşletme vergisi 189
İş maddeleri 102
İş mahallerinin teftîşi 191
İş mahalli 192
İş masrafları 187
İş miktârı 103
İş müddeti 103
İş müddetleri 191
İş odaları 189
İş pazarları 190
İşporta 190
İşportacı 190
İşportacılık yapmak 190
İş rejimleri 190
İş sâhası 183
İş sendikası 190
İş senesi 192
İş seyâhati 187
İşsizlik 190
İşsizlik sigortası 191
İşsizlik tazmînâtı 191
İş şehâdetnâmesi 189
İş şûbesi 188
İş tavassutu 183
İşten imtinâ 192
İştirâ 11, 358
İştirâ fiyatı 358
İştirâ hakkı 359
İştirâk 215
İştirâkçi cezrîyye 423
İştirâkçi nasrânîlik 423
İştirâk eden 215
İştirâk etmek 215
İştirâk hâlinde mülkiyet 436
İştirâk hissesi 215
İştirâkîyye 192, 205, 299
İştirâkîyyei hayâlîyye 464
İştirâkîyyûn 192, 299
İştirâ kuvveti 359
İştirakli icâr 233
İştirak taahhüdü 215
İştirak taahhüdnâmesi 215
İş vetîresi 103, 191
İtâ âmiri 192
İtâ emri 192

İtalyan mektebi 192
İtfâ 14, 34
İtfâ fonu 14
İthâlât 61
İthâlât emtiası 61
İthâlât enflâsyonu 62
İthâlât hacmi 62
İthâlât kotaları 62
İthâlât kredisi 472
İthâlât memnûîyeti 62
İthâlât metâı 62
İthâlât meyli 61
İthâlât resmi 62
İthâlât rüsûmu 149
İthâlât ticâreti 61
İthâlât vergileri 62
İthâl etmek 62
İthâl lisansı 62
İthâl resmi 61, 138
İtibâr 247, 362
İtibârı amme kâğıtları 203
İtibârî 363
İtibârî aktif 364
İtibârî antrepo 363
İtibârî fiyat 364
İtibârî kıymet 53, 364
İtibârî nakit 248, 364
İtibârî sermâye 26
İtibârî şerîk 364
İtibârî ücret 364
İtibârî vâridât 364
İtibârîyye 363
İtibârî zarar 69
İtibâr sigortası 146, 310
İ'tikâli nakit 321
İtilâf 19
İtilâfı mütekaabile 212
İtilâf münhanîsi 25
İtimâda müstenid 150
İtimât 150
İtirâz 211
İttihât 218
İvaz 212
İvazlı akit 212
İvazlı iktisâp 212
İvazsız 213
İvazsız akit 213
İyi para 193
İzâfî haklar 141
İzâfî istihsâl fazlası 141
İzâfî kıymet 140
İzâfî nüfus fazlası 141
İzâlei şüyû 300
İzin 193

Jandarma devlet 195
Japon inkişâfı 195
Jeopolitik 195
Jevons nazariyesi 195
Juglar devreleri 195
Jübile 253

Kaabili füruht 359
Kaabili istifâde 249
Kaabili istimâl kredi 248
Kaabili rücû te'dîye emri 467
Kaabili tahvil nakit 56
Kaabilîyeti füruht 360
Kabotaj 129
Kabul 296, 387
Kabul edilmemiş akreditif 297
Kabul edilmiş akreditif 297
Kabul kredisi 296
Kabul müesseseleri 297
Kabzımal 196
Kaçakçı 196
Kaçakçılık 196
Kaçak emtia 148, 196
Kadastro 491
Kadın ameleler 197
Kadın amele ücretleri 197
Kadın tüccâr 197
Kâğıt para 197
Kâğıt para sistemi 198
Kaht 232
Kaime 197
Kaldor raporu 199
Kaldor'un tevessü modeli 199
Kaldor'un tevzî modeli 199
Kalfa 199
Kalfalık 199
Kalkınma 201
Kalp 201
Kalpazan 201
Kalpazanlık 202
Kalp para imâl eden 202
Kalp para imâli 202
Kambiyo 202
Kambiyo ajanı 202
Kambiyocu 202
Kambiyo istikrâr fonu 57, 202
Kambiyo kuru 202
Kambiyo masrafları 203
Kambiyo muâmelâtı 203
Kambiyo murâkabesi 202
Kambiyo paritesi 57, 203
Kambiyo piyasası 203
Kambiyo râyici 57
Kambiyo senedi 202
Kambiyo taahhüdü 203
Kambiyo ve nukud kurları 56
Kambiyo ve nukud ve menkul kıymetler borsası 56
Kameralizm 203
Kamerî sene 164
Kampanya 371
Kanal 387
Kanara 226
Kançılarya 206
Kan hısımlığı 163
Kantar resmi 206
Kanûn 480
Kanundan mütevellit düyûnât 481
Kanûnî fâiz 481
Kanûnî inhisâr 67
Kanûnî ihtiyat akçesi 482
Kanûnî ikametgâh 240
Kanûnî ipotek 341
Kanûnî mümessil 9, 241, 481
Kanûnî sigorta 495
Kanûnî şartlar 481
Kanûnî temlîk 481
Kanûnu inkişâf 129
Kapalı iktisat 206
Kapalı sistem 206
Kapalı ticâret devleti 206
Kapalı zarf usûliyle müzâyede 206
Kapan 154
Kapanış borsa cedveli 206
Kapanış kuru 206
Kaparo 206, 313
Kapitalist 19
Kapitalist cemiyet 16
Kapitalist istihsal şekli 16
Kapitalist mülkiyet 315
Kapitalist plânlama 16
Kapitülâsyon 169
Kâr 207
Kara ablukası 253
Karaborsa 208
Karaborsa kuru 343
Kâra iştirâk 219
Karabol 208
Kara liste 208
Kara naklîyâtı 209
Karantina 209
Kara para 209
Karâr 209
Karâra itirâz 209
Kararlı muvâzene 209

Kararnâme 209
Karâr nazariyesi 209
Kararsızlık 209
Kara serveti 58
Kara ticâreti 209
Kardinal fayda 363, 373, 418
Kâr getirmek 220
Kâr haddi 220
Kâr hissesi 220
Kârın taksimi 208
Kâr istihsâl eden 220
Kâr istihsâl etmek 220
Kârlı 208, 220
Kâr marjı 220
Kâr nisbeti 220
Kâr nisbetinin tenezzülü meyli kanûnu 210
Kâr sîası 220
Kâr taksimi 208, 219
Kartel 213
Kartel irâdı 213
Kâr tesbiti 75
Kâr tezyid edici 219
Kartiyerizm 214
Kâr ve zarar 220
Kâr ve zarar hesâbı 30, 220
Karye 247
Karz 34
Kasa 214
Kasa bakîyesi 215
Kasa bonosu 214
Kasa çeki 215
Kasa defteri 214
Kasa fazlası 214
Kasa hesâbı 214
Kasa iskontosu 214
Kasa kredisi 215
Kasa mevcûdu 215
Kasa noksânı 214
Kasa tazminâtı 215
Kasa vaz'îyeti 214
Kasdî zarar 27
Kasıriyet 154, 241
Kat'ı hesap 161
Katık 215
Kat'î hesap 226
Kat'î temînât 226
Kat'îyyât 226
Katlı kur 343
Kautskyzm 216
Kavânîni harbiye 362
Kavânîni husûsîye 317
Kavânîni mahsûsa 317
Kavânîni ticârîye 411
Kaydı hayât şartıyla irâd akdi 312
Kaydı ihtirâzî 47
Kaydî para 26, 217
Kayıtlı mutavassıt 368
Kayıtsızlık 217
Kayıtsızlık eğrileri 217
Kaymak fiyat 217
Kayyım 218
Kazâ 219
Kazâî 209
Kazanç vergisi 221
Kazanmak 221
Kazâ sigortası 221
Kefâlet 221
Kefâleti müteselsile 52
Kefil 221
Kemalizm 221
Kembriç mektebi 43
Kembriç muâdelesi 43
Kemmîyet nazarîyesi 291
Kendi 223
Kendi hakkını cebren vikaaye 223
Kendiliğinden ihkaakı hak 223
Kendine hizmet 225
Kendisi için mahsûl 223
Kesret 33
Keşîde 47
Keşîdeci 47
Keşif 38, 39
Keyfî muâmele 481
Keynes çarpanı 46
Keynesçilik 229
Keynes ihtilâli 230
Keynes madrûbu 231
Keynes plânı 230
Kırkambar 129, 326
Kısa devre 231
Kısa vâdeli istikraz 231
Kısa vâdeli kredi 232
Kısa vâdeli senet 232
Kısım 226
Kısmı evvel 172
Kısmı sâlis 172
Kısmı sânî 172
Kısmî buhrân 37
Kısmî muvâzene 37
Kısmî te'dîyât 363
Kıstelyevm 149
Kıtlık 34
Kıyâm 201
Kıyâs 298
Kıymet 52
Kıymet beyânı 53
Kıymet esâsına müstenit vergi 271
Kıymet fazlası hudûdu 55
Kıymet haddi 55
Kıymet hükmü 53
Kıymeti hakîkîye 132
Kıyméti hâzıra 149
Kıymeti munzama 216
Kıymeti tabiîye 66
Kıymet kanûnu 55
Kıymetli nakit 349
Kıymet nazarîyeleri 53
Kibutz 232
Kilit 232
Kilit kanûnu 233
Kilit kısımlar 232
King kanûnu 233
Kirâ 233
Kirâcı 234
Kirâlık kasalar 234
Klâsik burjuva ekonomi politiği 236
Klâsik iktisat 236
Klâsik iktisatçılar 236
Klâsik istihdâm nazarîyesi 236
Klâsik mektep 237
Klâsik muvâzene 236
Klâsik tevessü nazarîyeleri 236
Klâsik ticâreti hâricîye nazariyesi 236
Kollektif şirket 237
Kollektivizm 299
Kolon 237
Komandite 237, 372
Komanditer 237, 372
Komandit şirket 237
Komersiyalizm 406
Komiser 238
Komisyon 492
Komisyoncu 492
Komisyonculuk 492
Komisyoncu yazıhânesi 492
Komisyon mukaavelesi 492
Komprador 381
Komprador burjuvazi 381
Komünal memlûkîyet 238
Komünal mülkîyet 238
Kondratief devreleri 254
Konferans 251, 422
Kongre 251
Konjonktür 238
Konjonktür barometresi 332
Konjonktürel bütçe 239

Konjonktürel işsizlik 239
Konjonktürel plâncılık 239
Konjonktür nazarîyeleri 239
Konkordato 171
Konsolide etme 348
Konsolos 239
Konsorsiyum 240
Konsorsiyum bankaları 240
Konşimento 58
Kontenjan 356
Kontenjan usûlü 356
Konturat 339
Kontuvar 240
Konzern 240
Kooperatif 241
Kooperatif şirket 241
Korporatif devlet 263
Kota 356
Kotasyon 356
Kote edilmiş 57
Kote edilmiş kıymetler 56
Köle 244
Köleci istihsâl şekli 246
Köy 247
Köyleşme 247
Köylülük 247
Kredi 247
Kredi enflâsyonu 247
Kredi hudûdu 247
Kredi kooperatifi 248
Kredi mektubu 11
Kudret ekonomisi 96
Kudreti temsîlîye 419
Kumar 250
Kumpanya 251
Kunturat 339
Kupon 226
Kupon kesme 198
Kur 124
Kur farkı 125
Kur tahavvülâtı 125
Kurumlar vergisi 253
Kurûnu vustâ iktisâdîyâtı 298
Kurûnu vustâ mâlikâne sâhibi 368
Kuruş 10
Kusûr 253
Kusurlu 253
Kusursuz 253
Kuştüyü yatak 253
Kutu diyagramı 253
Kutuplu diyagramlar 253
Kuvvei teşebbüs 138
Kuvvetler nisbeti 146
Kuyruk nazariyesi 253
Kuznets devreleri 254
Küçük 254
Küçük avarya 315
Küçük burjuva 255
Küçük burjuva ekonomi politiği 255
Küçük burjuva müsâvatçılığı 255
Küçük ekonomi 254
Küçük istihsâl 256
Küçük kasa 254
Küçük köylü 255
Küçük masraflar 254
Küçük metâ istihsâli 255
Küçük müessese 254
Küçük mülkiyet 256
Küçük rantiye 256
Küçük sanatlar 256
Küçük sermâye 254
Küçük tâcir 256
Küçük tüccar 256
Küllî istimzâç 379
Kürsü sosyalistleri 11, 61, 257

Lâhm ve Leben 110
Lasalizm 258
Lasta 258
Lâtin Amerika ortak pazarı 258
Lâtin para ittihâdı 258
Lâyiha 484
Leben 110
Leontiev'in iktisâdî nümûne cedveli 258
Leontiev'in levhası 258
Lezzetîyye mebdei 159
Liberalizm 259
Liberal sistem 369
Lifo 378
Likidasyon 325
Likidasyon kuru 326
Likidite 326
Likidite tercîhi 158
Likidite tuzağı 159
Limited şirket 262
Lira 262
Lokavt 187
Lombart muâmelesi 262
Lonca 262
Loncacı iştirakçilik 264
Loncacılık 263
Lonca mülkiyeti 264
Louvain mektebi 265
Lozan mektebi 265
Lüks 144
Lüks vergisi 144
Mâbâdettabiî iktisat 286
Mâbeyin senedi 315
Mablizm 255
Maddei iptidâîye 188
Maddî edâ 291
Maddî kıymetler 466
Maddî mallar 315
Maddî tazminât 324
Mâden 266
Mâdenî ihtiyat 266
Mâdenî para 266
Mâdenî para sistemi 266
Madrabaz 254, 266
Madrubu fih 46, 460
Mağaza 358
Mağşûş emtia 210
Mahallî idâre 491
Mahalli ikaamet 240
Mahcûz mal 98
Mahçur 232
Mahdut devre 231
Mahdut devre arzı 231
Mahdut devre tahmini 231
Mahdut mes'ûlîyet 372
Mahdut mes'ûlîyetli şirket 262
Mahdut müzâyede 372
Mahfil 59
Mahfûz hisse 249, 351
Mahfûz mallar 351
Mahkeme karârı 209
Mahmî devlet 242
Mahreçler kanûnu 217
Mahrûkat 476
Mahrûkat mes'elesi 476
Mahsûben 161
Mahsûl 270, 462
Mahsûldâr 461
Mahsûldârlık 461
Mahsûl fazlası 20, 462
Mahsûl mâlîyetleri 463
Mahsup 161
Mahsup çeki 46
Mahsûs kanûnlar 317
Maîşet 125
Mâkable işmâl 313
Mâkable şâmil 313
Mâkable şümûl 313
Makbûl 150
Makbuz 266
Makbuz senedi 266, 350
Makina 266
Makina-avadanlık 268
Makinacılık 268
Makina istimâli 269
Makina kırıcılık 269
Makinalaşma 269

Makina tahripçiliği 269
Makina ve âlâtı edevât 268
Makro dinamik 41
Makro ekonomi 41, 254
Makro ekonomi tahlili 41
Makro statik 41
Maktûa 226
Maktû vergi 229
Maktû zarar 69
Mâkûsen mütenâsip 298
Mal 269
Mal beyânı 271
Mâlî 273
Mâlî bilânço 274
Mâlî buhran 273
Mâlî gümrükler 274
Mâlî halefîyet 274
Mâlî inhisar 275
Mâlikâne 170, 379, 467
Mâlî kanunlar 276
Mâlî kudret 273
Mâlî mes'ûlîyet 274, 275
Mâlî mevzûât 274
Mâlî muâmele 274
Mâlî muhallil 274
Mâlî muhit 273
Mâlî müşâvir 273
Mâlî müşkilât 273
Mâlî nisbet 274
Mâlî oligarşi 117
Mâlî piyasa 275
Mâlî rapor 276
Mâlî sene 274, 276
Mâlî sermâye 117
Mâlî sistem 274
Mâl şirket 275
Mâlî vaz'iyet 273
Mâlîye 271
Mâlîye açığı 9
Mâlîyeci 271
Mâlîye ilmi 271
Mâlîye siyâseti 271
Mâlîyet 271
Mâliyet fiyatı 272
Mâlîyet kıymeti 272
Mâlîyet muhâsebesi 273
Mâlîyet şartları 272
Mâlî zümre 275
Mal kaçırma 273
Mal mübâdelesi 271
Mal nümûnesi 273
Mal sandığı 214, 276
Mal sigortası 69, 276
Malthusçülük 276
Mâlûlîyet 97
Mâlûlîyet sigortası 97
Mâlûmât satışı 31
Mâmelek 276, 466
Mâmelek hakları 466
Mâmelek hesâbâtı 466
Mâmelek vergisi 466
Mâmûl 269
Manşester mektebi 278
Manda 278
Mânevî tazminât 298
Manüfaktür 278
Manzûmei mestûre 206
Mârifeti amelîye 415
Marjinalizm 278
Marka 11
Marksizm 282
Marşalcilik 283
Marşal'in tevzii vâridât nazariyesi 283
Marşal plânı 283
Marşandiz 270
Masârifâtı hakikîye 133
Masârifi müştereke 272
Masârifi zarûrîye 495
Masdârîye 149
Maslahat 183
Masraf 136
Masrafların devri 69
Masraflı 136
Masrafsız 136
Masraf vergileri 136
Matematik 283
Matlûp 11
Matrah 470
Mâyi emtia 373
Mâyi mahrûkaat 10
Mâzîde sarfedilmiş sây 126
Mebsûten mütenâsip 298
Mebzûlîyet 33
Mecbûrî karteller 495
Mecbûrî mahsûl 463
Mecbûrî râyiç 57
Mecbûrî sigorta 495
Mecelle 234
Meclisi umûmî 131
Mecmû arz 422
Mecmû hâsıla 422
Mecmû talep 422
Me'cûr 234
Me'cûre 234
Medenîleştirme 444
Medyûn 35
Medyûnun temerrüdü 35
Mefkûreci sosyalizm 449
Mefkûrevî para 449
Mehil 387
Meknî fazla 139
Mektûm ihtiyat 139
Memleket dâhili koloniler 492
Memlûk 244, 431
Memlûkîyet 246, 431
Memlûkîyet demokrasisi 245
Memlûkîyet idâresi 245
Memnû mıntıkalar 481
Memûr 142
Memûrîyet 141
Memûr sicilli 142
Memûrun şahsî kusûru 142
Menâbî 217
Menâbii düyûn 34
Menâbii tabiîye 66
Menâfii umûmîyeye hâdim cemiyetler 131
Menbâ 217
Menbâdan istihraç 218
Menbâdan vukuf 218
Menbâı vâridât 128
Menfaat 47
Menfaat grubu 113
Menfaati umûmîyeye hâdim cemiyetler 59, 131
Menfî zarar ve ziyan 296
Menger nazariyesi 284
Menkul 401
Menkul dâvâsı 401
Menkul kıymetler 269, 401 466
Menkul kıymetler vergisi 18
Menkul kredisi 401
Menkul mallar 401
Menkul mülkiyeti 401
Menkul rehni 402
Mensûcât 68, 269, 314
Menşe 243
Menşe işâretleri 243
Menşeli olmak 244
Menşe memleketi 244
Menşe şehâdetnâmesi 243
Menzil 78
Mer'a 304
Merbut istihsâl 25
Merbut kâr 25
Merbut mallar 25
Merbut talep 25
Merkantilizm 284
Merkez 285
Merkez bankaları 285
Merkez bankaları kârı 286
Merkez bankası 286
Merkez ekonomileri 47
Merkezî murâkabe 286

Merkez ticârethâne 286
Mertebe hakkı 373
Mesâha şehâdetnâmesi 130
Mesâî 182
Mesâî alâtu edevâtı 45
Mesâî âletleri 451
Mesâî arkadaşı 183
Mesâî borsası 185
Mesâîde tecrübe 186
Mesâîde tecrübeli 186
Mesâî günü 187
Mesâîi müsmire 478
Mesâî kaabilîyeti 192
Mesâî kıstâsı 190
Mesâili ticârîye 410
Mesâî maddeleri 451
Mesâî mahalli 192
Mesâî mıntıkası 185
Mesâî müddeti 45
Mesâînin faydası 104
Mesâînin kıymetlendirilmesi 187
Mesâî senesi 192
Mesâî vâsıtaları 100, 451
Mesâî vetîresi 191
Mesaj 31
Mesajeri 316
Mesel nazariyesi 321
Mesken 240
Mesken kredisi 240
Mesken zammı 240
Meskûkât 266, 376
Meslek 183, 438
Meslek grupları 495
Meslek hastalıkları 438
Meslekten men 438
Mes'ûlîyet 379
Mes'ûlîyeti müteselsile 52
Mes'ûlîyet sigortası 379
Mes'ûl muhâsip 379
Meşher 370
Metâ 270
Metâdan evvel 273
Metafizik ekonomi 65
Metâ istihsâli 451
Metâ nakit 273
Metâ-nakit-metâ 273
Mevâddı aslîye 418
Mevâddı inhisârîye 415
Mevâddı ticârîye 410
Mevcûdât 466
Mevcûdât kıymeti 466
Mevcut kıymetler 466
Mevdûât 160, 483
Mevdûât mûdilesi 26
Mevhûme 467
Mevrûd 137
Mevrd ve sâdıra tahlili 137
Mevsim işsizliği 287
Mevsim temevvücâtı 287
Mevzû 468
Meyil 445
Meyve istihlâki 485
Mezbaha 226
Mezc 218
Mezhebi fevzâ 367
Mezhebi iştirâk 205, 299
Mîât 14
Miftah 232, 233
Mikro ekonomi 41, 254
Miktar envanteri 71
Miktar nazariyesi 291
Milâdî sene 164
Millî atölye 440
Millî burjuvazi 440
Millî bütçe 438
Millî hâsıla 439
Millî iktisat 438
Millî iktisat nazarîyesi 438
Millîleştirme 440
Millî muhâsebe 440
Millîyetçi neo-merkantilizm 440
Mill nazariyesi 287
Mirâs 200
Mirâsçı 200
Mirâs hukuku 200
Mirâsın iktisâbı 200
Mirâsın kabulü 200
Mirâsın küşâdı 200
Mirâsın reddi 200
Mirâsın taksimi 200
Mirâs mukavelesi 200
Mirâs sebebiyle istihkak dâvâsı 200
Mirâs şirketi 200
Mirâsta ehlîyet 201
Mirâsta iâde 201
Mirâstan feragat mukavelesi 201
Mirâstan iskaat 201
Mirâstan mahrûmîyet 201
Misilleme 215
Mizân 40
Monetarizm 121, 324
Monometalizm 415
Monopollü rekaabet 415
Monopson 287
Montaj 288
Montaj sanâyii 288
Moratoryum 34
Mostra 144
Muaccelîyet fâizi 312
Muâdelet 108
Muâdil kıymet 108
Muâhede 19, 212
Muâmelâtı sarrâfîye mahalli 35
Muâmelâtı ticârîye 410
Muâmele 188
Muâmelei mütekaabile muâhedesi 212
Muâmele sâiki 188
Muâmele vergisi 188
Muattal 22, 190
Muattalîyet 190
Muâvenet 479
Muâveneti hâricîye 64
Muâvenet teşkilâtı 479
Muâvenet ve tevhidi mesâî fonu 479
Muâvin hesâbât 479
Muayyeni tercih 29
Mubâyaa 358
Mubâyaa etmek 359
Mubâyaa etmek için fûruhut 359
Mubâyaa fiyatı 358
Mubâyaa plânı 359
Mu'cer 234
Mu'cir 234
Mûdî 483
Mûdil istihsâl 451
Mûdil sây 166, 210
Muhâberâtı ticârîye 411
Muhâberât sırrı 151
Muhâbir banka 31
Muhâceret 139
Muhâdenet 19
Muhâfaza 350
Muhâfaza için vermek 350
Muhâfazakârlık 348, 378
Muhâfaza tedbirleri 241
Muhakkem deyn 348
Muhakkem istikrâz 332
Muhâlifi terakki sosyalizm 135
Muhammen kıymet 53, 229
Muhammîn 229
Muhârebe 361
Muhâsara 33
Muhâsebe 365
Muhâsebeci 364
Muhâsebecilik 365
Muhâsebe defterleri 365
Muhâsebe mebde'leri 365
Muhâsebe murâkabesi 365
Muhâsebe sikkesi 376
Muhâsebe sistemi 365
Muhâsibi mes'ûl 379
Muhâsip 364

Muhâsiplik 365
Muhâtap 211
Muhâtara 47
Muhayyerlik 366
Muhayyer muâmele 318, 360
Muhbir 151
Muhik 153
Muhit iktisâdiyâtı 47
Muhtar bütçe 317
Muhtârîyet 317
Muhtar sarfiyât 317
Muhtar târife 317
Muhtar tevdiât 317
Muhtekîr 472
Muhtelif kur sistemi 216
Muhtelit hayat sigortası 210
Muhtelit iktisat 210
Muîr 35
Mukabelei bilmisil 215
Mukabil edâ 212
Mukaddem tasarruf 313
Mukaseme 328
Mukavelâtı ticârîye 411
Mukavele 19, 382
Mukavele akdetmek 383
Mukavele akdi 382
Mukavelei müştereke 429
Mukavelenâme 382
Mukavelenin asıl nüshası 382
Mukaveleye müstenid 383
Mukaveleye müstenid cezâî nakdî 383
Mukaveleye müstenid fâiz 383
Mukayese 211
Mukayeseli mâlîyetler nazariyesi 211
Mukayeseli üstünlük nazariyesi 211
Mukriz 11, 35
Muktezî mesâî 133
Muktezî mesâî zamânı 134
Munzam 216
Munzam gümrük resmi 216
Munzam kıymet 216
Munzam kıymet vergisi 216
Munzam kredi 216
Munzam masraflar 216
Munzam te'dîyât 216
Munzam ücret 216
Munzam vergi 216
Murâbaha 412
Murâbahacı 412
Murâbahacı fâizi 412
Murâbahacılık 412
Murâbahacılık kanûnu 412
Murâbahacı sermâyesi 412
Mûris 200
Musâhabe 143
Mutâbakat 19
Mutavassıt 19
Mûteber 150, 348
Mûteber senet 348
Mûteber ticârethâne 349
Mûtedil enflâsyon 168
Mûtedil talep 168
Mutlak fakr 352
Mutlak ihtiyâç 351
Mutlak kıymet fazlası 351
Mutlak nizâmı amme 204
Mutlak rant 352
Mutlak tekaddüm 352
Muvâfakat 19, 296
Muvâfakatnâme 171
Muvakkat bilânço 125
Muvakkat bütçe 125
Muvakkat işsizlik 125
Muvakkat tahsisât 125
Muvakkat tâtili faalîyet 125
Muvakkat tâtili faalîyet tazminâtı 125
Muvakkat teminât 125, 226, 313
Muvâzaa 150
Muvâzene 57, 209
Muvâzene defteri 30
Muvâzenei gayrı ihtiyârî 304
Muvâzenei umûmîye 40
Muvazzaf 142
Muzâaf mâden sistemi 48
Muzâaf sigorta 48
Mübâdele 56
Mübâdele kıymeti 57
Mübâdele vâsıtası 57
Mübâlâgalı sermâye 392
Mübâyaa 358
Mücâdele 361
Müâcdele gümrüğü 361
Mücâdelei millîye 251
Mücbir sebepler 196
Müceddid Keynesçilik 486
Mücehhîz 19
Mücerret alacak 379
Mücerret sây 379
Müçtemî iş ihtilâfı 422
Müdâfaa vergisi 362
Müdâhale 97
Müdâhalecilik 98
Müddet 387
Müddeti ihtiyâr 366
Müddeti intizâr 378
Müddeti leyl 124
Müddeti temdit 390
Müessesât 252
Müessese 188, 252
Müesseseci iktisat 252
Müesseseçilik 252
Müesseseci mektep 252
Müessese encümeni 189
Müessese idâresi 189
Müessese müdîri 189
Müessese sermâyesi 189
Müessis 189, 251
Müessis hisse senedi 251
Müeyyide 477
Müfredât cedveli 35, 71
Mühlet 387
Mühlet vermek 390
Mükellef 468
Mükerrer iskonto 171
Mükerrer sigorta 172
Müktesep haklar 313
Mülâkat 143
Mülhak bütçe 40, 216
Mülk 258, 338, 379, 467
Mülkîyet 288
Mültezim 315
Mümessil 419
Mümessil işçi 186
Mümessillik 9
Münâkalât 438
Münâkasa 21, 97, 342
Münâsebâtı husûsîye 235
Münâsebâtı ticârîye 407
Münâzaa 57
Münbit 461
Münferit iş ihtilâfı 412
Münhanî 77
Mürekkep fâiz 31, 113
Mürevvici memlûkîyet mezhebi 245
Mürsel-ün-ileyh 140
Mürsil 140
Mürûr 126
Mürûrîye 149
Mürûr tezkeresi 126
Mürûr vesîkası 126
Mürûru zaman 388
Mürûru zamana tâbi olmayan hak 388
Mürûru zamana uğramış 388
Mürûru zaman müddeti 388

Müsâade 193
Müsâade vesîkası 194
Müsâbaka imtihanı 342
Müsâdere 146
Müsâvatçılar 108
Müsâvatçılık 109
Müsâvî hak 109
Müsâvî mahsûl 109
Müsâvî nihâî fayda kanûnu 109
Müsmirîyet 128, 461, 471
Müsmirîyeti sây 99, 461
Müsmirîyet nazariyesi 471
Müspet zarar ve ziyan 296
Müstağrakı düyûn 48
Müstahak 221
Müstahdem 142
Müstahdemîn 142
Müstahdemîn müessesesi 192
Müstahdîm 192
Müstahsil 449, 450
Müstahsil îrâdı 450
Müstahsil kuvvetler 458
Müstahsil sây 449
Müstahsil sermâye 449
Müstakar muvâzene 209
Müstakbel emtia 158
Müstakraz sermâye nazariyesi 311
Müste'cer 234
Müste'cir 233
Müste'cirin icârı 233
Müste'cirin müste'ciri 233
Müstehlik 435, 451
Müstehlik muvâzenesi 435
Müstehlik vâridâtı 435
Müstemleke 379
Müstemlekecilik 379
Müstemlekeleştirme 381
Müşâbeheti tamme 327
Müşâbih âyarlar 172
Müşahhas sây 378
Müşâreket 300
Müş'ir 143
Müş'ir rakkamları 143
Müştak kanunlar 481
Müştak rant 173
Müştak talep 436
Müştak vâridât 436
Müşterek borçlu 299
Müşterek fayda uf'ûlesi 301
Müşterek hak 299
Müşterek ihtiyaç 299
Müşterek menfaat 113, 299
Müşterek mülkîyet 436
Müşterek müstemlekecilik 300
Müşterek pazar 300
Müşterek sâhip 300
Müşterek sigorta 301
Mütâlebe hakkı 182
Müteahhit 492
Mütebellir sây 32
Mütedâvil kıymet 69
Mütâdavil nakit 69
Mütedâvil sermâye 55, 69, 71, 72
Mütedennî vergi 469
Mütehavvil 55
Mütehavvil merdiven 306
Mütehavvil sermâye 55
Mütekabbil 297
Mütekabilîyet esâsı 212
Mütekabil mes'ûlîyetli hissedârân şirketi 212
Mütekabil olarak taahhüt etmek 213
Mütekabil riâyet hakkı 212
Mütekabil sigorta 212
Mütekabil taahhüt 213
Mütekabil teâvün 213
Mütekait 102
Mütekait maaşı 102
Mütemettî 461
Mütemevviç borçlar 50
Mütemevviç sigorta 50
Mütemmim emtia 393
Mütemmim yemîn 393
Mütenâsip 138, 298
Mütenâsip masraflar 298
Mütenâsip vergi 468
Müterâkim sây 32
Müterâkim temettü 75
Müterakki vergi 468
Mütesâviyül kıyem 108
Müteselsil dâyinler 51
Müteselsil kefîl 51
Müteselsil medyûnlar 51
Müteselsil mes'ûlîyet 51
Müteserrî 164
Müteserria nazariyesi 164
Müteşebbis 19, 137
Müteşebbis kredisi 138
Mütevâlî borç 366
Mütevâlî teslim mukavelesi 389
Mütevellî 218
Müttehidül mânâ 108
Müzâkere 143, 422
Müzâyaka 126
Müzâyede 20, 21
Müzâyede ve münâkasa 21
Müzmin enflâsyon 388
Müzmin işsizlik 388

Nadas 12
Nafaka 126
Nafaka mükellefîyeti 126
Nâgehzuhûr vaz'îyet 28
Nâhak 153
Nakde müşâbih 29
Nakde tahvil 325
Nakde tahvil etmek 326
Nakde tahvili kabil kıymet 326
Nakdî cezâ 315
Nakdi hâlis sistemi 149
Nakdî îrât 275
Nakdî kıymet 53
Nakdi mevcût 77
Nakdin kıymetsizleşmesi 322
Nakdî rant 275
Nakdî sermâye 274, 320, 323
Nakdi sîm 149
Nakdî tasarruf sâikleri 325
Nakdî tazminât 324
Nakdî temînât 324
Nakdî ücret 276, 324
Nakdî yardım 274
Nâkıs düyûn 296
Nâkıs iktisat 96
Nakil masrafları 438
Nakil vâsıtaları 400
Nakit 10
Nakit arzı 324
Nakit buhrânı 321
Nakit fıkdânı 321
Nakit iktisâdı 322
Nakit i'tikâli 321
Nakit kıymeti 322
Nakit mevcûdu 325
Nakit piyasası 275, 323
Nakit-sermâye 320
Nakit talebi 322
Naklen sarfiyât 433
Nakli mekân 402
Naklîyât 400
Naklîyât işletmesi 400
Naklîyât sigortası 401
Naklîyât şirketi 400
Naklîyât ticâreti 401
Naklîyât vergisi 404
Naklîye 400, 438
Naklîyeci 400
Naklîyecilik 400
Naklîye faturası 401
Naklîye komisyoncusu 401

Nakli yekûn 422
Naklîye masrafları 401
Naklîye masrafları hissesi 401
Naklîye resmi 401
Naklîye senedi 400
Naklîyesi dâhil mal bedeli 43
Naklîye ücreti te'dîye edilmiş 401
Naklîye ve sigortası dâhil mal bedeli 43
Nâma muharrer 165, 403
Napolyoncu mülkiyet şekli 290
Narh 290, 404
Nasyonal sosyalizm 290
Navlun 129
Navlun mukavelesi 129
Nazarı itibâra alma 145
Nazarîyyei müteserria 164
Nazizm 290
Nedret kanûnu 290
Nef'îyye 477
Nehir naklîyâtı 168
Neolitik inkılâp 291
Neo-Marksizm 390
Nep 291
Neşvünümâ 80
Nevî 47
Nev'î vergi 317
Nev'îyle muayyen mal 29
Nev'îyle tâyin edilen düyûn 437
Nezâret 145
Nihâî 279
Nihâî doz 280
Nihâî hâsıla 281
Nihâî hâsılat 281
Nihâî hâsılat nazariyesi 281
Nihâî hesap 226
Nihâî istihlâk meyli 281
Nihâî istihsâl meyli 281
Nihâî ithâlât meyli 280
Nihâî mâlîyet 281
Nihâî şiddet 281
Nihâî tasarruf meyli 280
Nihâî tesir 281
Nihâî vâridât 281
Nikbîn liberaller 193
Nikel para 292
Nisbî artık nüfus 484
Nisbî aşırı nüfus 484
Nisbî fiyat 141
Nisbî ihtiyaç 141
Nizâmı amme 204
Noksan 9
Noksan istihdam 45, 96, 394
Noksan istihlâk 97
Noksan istihsâl 97
Noksan rekaabet 97
Noksan sermâye vaz'ı 96
Nukudu ecnebîye 72
Nurkse nazariyesi 293
Nüfus 293
Nüfus ehrâmı 294
Nüfus hüviyet cüzdanı 233
Nüfus ihsâîyâtı 293
Nüfus kanûnu 294
Nüfus kifâyetsizliği 294
Nüfus mübâdelesi 57
Nüfus tazyiki 294
Nüfus tezkeresi 233
Nümerer 293
Nümûne 270
Nümûneleme 314
Nümûnelik 144
Nümûne üzerine satış 314

Ofelimite 295
Oktruva 138, 149
Ok ve yay 295
Oligopol 295
Oligopson 296
Onlar kulübü 298
Oportünizm 116
Ordinal fayda 373
Ordino 40
Organigram 298
Orijinal 318
Ortakçılık mukavelesi 479
Ortaklık şirketi 300
Ortaklık ticâreti 300
Ortak pazar 300
Orta vâdeli kredi 303
Ortodoks iktisat 303
Osmanlı iktisâdîyâtı 303
Otofinansman 315
Otomatik iktisâdî neşvünümâ 304
Otomatik muvâzene 304
Otomatik tam istihdâm muvâzenesi 305
Oturma grevi 305
Oyun nazariyesi 306
Owenizm 305

Ölüme bağlı tasarruflar 312
Ölüme kadar bakma akdi 312
Ölüm sebebiyle tasarrufât 312
Ölüm sicilli 235
Ölüm sigortası 482
Ölü sây 312
Ölü terâküm 312
Örfî idâre 371
Örfî vergiler 313
Örf ve âdât hukuku 204
Örf ve âdet 36
Öşür 315, 421
Özel teşebbüs sistemi 369
Özel sektör 315

Panayır 319
Pantufla 420
Para 10, 319
Para arzı 324
Para avansı 323
Para benzeri 29
Parabol nazariyesi 321
Para buhrânı 321
Para cezâsı 321
Para fedâkârlığı 323
Para fıkdânı 321
Parafiskalite 326
Para ıslâhâtı 323
Para ihtilâli 322
Para ihtiyâcı 322
Para iktisâdı 322
Para istikrârı 321
Para-kredi mekanizması 323
Para mebzûlîyeti 321
Para mevcûdu 325
Para muâmelâtı 322
Para nazariyesi 323
Para nevîleri 325
Paranın nihâî faydası 323
Paranın vazifeleri 323
Para piyasası 323
Para sermâye 320
Para sıkıntısı 324
Parasızlık 324
Para siyâseti 324
Paraşüt nazariyesi 324
Para talebi 322
Para tazminâtı 324
Para tedâvülü 69, 322
Para tehâcümü 325
Para teminâtı 324
Para tevdiâtı 326
Para ticâreti 325
Para vâhidi 321
Para yapma sanatı 219
Paraya tahvil 325
Para zararı 322

Parça başına sarfı mesâî 326
Parça başına ücret 326
Parça hesâbıyla iş 326
Parça mal 326
Pareto kanûnu 326
Parite 203, 327
Parkinson kanûnu 327
Pasaport 126
Pasavan 126
Pasif 327
Patent hakkı 38
Patron 192
Patron loncası 192
Patten nazariyesi 327
Pazar 328
Pazarlama 331
Pazarlama siyâseti 331
Pazarlama vüs'ati 331
Pazarlık 331
Pazarlık etmek 331
Pazarlık kuvveti 331
Pazarlıkla ahzu itâ 331
Pazarlıksız ahzu itâ 331
Pazarlıksız füruht 331
Pearsonş taharrî enstitüsü 332
Pedercilik 25
Perâkende 417
Perâkendeci 417
Perâkende fiyatı 417
Perâkende iştirâ 417
Perâkende iş yapmak 417
Perâkende satış 417
Perâkende satmak 417
Perâkende ticârethânesi 417
Perhîz nazariyesi 332
Personel 142
Peşin 310
Peşin fiyat 310
Peşin füruht 311
Peşin muâmelât 311
Peşin muâmele 311
Peşin mübâyaa 310
Peşin nakit 311
Peşin satış 311
Peşin te'dîye 311
Peştemâlîye 157
Petty nazarîyesi 332
Pey akçesi 206, 313
Pigou tesiri 334
Pilân 334
Pilâncılık 334
Pilânlama 334
Pilânlamaçılık 334
Pilot mıntıka 334
Pirim 335
Pirimli piyasa 336
Pirimli ücret 336
Pirim sigortası 336
Pirim veyâ iskonto nazariyesi 336
Piyasa 328
Piyasa arzı 331
Piyasada durgunluk 187
Piyasada satılan hizmet 329
Piyasa devresi 329
Piyasa fâizi 332
Piyasa fiyatı 53, 330
Piyasa iktisâdı 329
Piyasa *iktisâdı sistemi* 369
Piyasa kıymeti 329
Piyasa muvâzenesi 329
Piyasa şekilleri 328
Piyasa taharriyâtı 328
Piyasa tahlili 329
Piyasa tahmini 331
Piyasa talebi 330
Piyasa ücreti 331
Piyasaya arzetme 331
Piyasa yoklaması 332
Poliçe 307
Prebisch nazariyesi 335
Prefinansman 312
Prodüktivite teorisi 17, 471
Prodüktivizm 349
Proforma 313
Proforma fatura 313
Program kredisi 194
Programlı bütçe 194
Proje kredisi 398
Propaganda kampanyası 371
Prospektüs 395
Protesto 444
Proudhonizm 337
Pul 337
Pul mecbûriyeti 337
Pul mükellefîyeti 337

Râîyye 48
Râîyyet 341
Rakabât 338
Rakabe 338
Rakkam 362
Rant 338
Rantiye devletler 340
Râyiç 125, 343
Reâyâ 341
Reeskont 171
Refâh 140
Ref karârı 199
Reftîyye 149
Rehin 341
Rehin bankası 341
Rehîne 341
Rehin hakkı 341
Rehin mukabilinde ikrâz 341
Rehin mukabilinde ikrâz müessesesi 341
Rehin sandığı 104
Rehin senedi 350
Rekaabet 342
Rekaabet fiyatı 343
Rekaabet kaabilîyeti 343
Rekabet mücâdelesi 343
Reklâm 73, 394
Reklâmcılık 73, 394
Rençber 168
Rençberlik 48
Repor 444
Repor muâmelesi 444
Re'sen tanzim edilen senet 223
Resepise 266
Resim 343, 468, 469
Resmî kur 343
Resmî mevdûât 344
Resmi munzama 216
Resmî senet 344
Resmî sicil 344
Resmî şekil 344
Resmî tasdik 344
Re'sülmâl 15, 18
Reşît 254
Retret 173
Revâç 125, 390
Revalüasyon 55
Revizyonist 445
Rey 305
Rey bakımından imtiyazlı hisse senetleri 305
Rey *tröstü* 305
Rızâ 297
Rızâya tâbî akitler 297
Ricardo nazariyeleri 344
Ricardo'nun dış ticâret nazariyesi 211
Ristorna 75
Riyâzî beynelmilel ticâret nazariyesi 283
Riyâzî ihtiyatlar 283
Riyâzî iktisat 283
Riyâzî mektep 283
Riyâzî programlama 67
Riziko 47
Robenson 344
Rodbertus sosyalizmi 345

Roma iktisâdiyâtı 345
Roma muâhedesi 345
Romantik neomerkantilizm 345
Roscher nazariyesi 346
Rosenstein-Rodan nazariyesi 346
Rostow nazariyesi 346
Rûhî kıymet 346
Rûhiyatçı mektep 346
Rûhiyatçı para nazariyesi 346
Ruhsat 194
Ruhsâtîye 194
Ruhsatnâme 194
Rûmî sene 164
Russell garîbesi 347
Ruznâme 149
Rüçhan 165
Rüçhan hakkı 312
Rüsûm 468
Rüsûmu sitte anlaşması 347

Saat 348
Saat başına ücret 348
Sâbit fiyat 331
Sâbit gelir 56
Sâbit kur 72, 343
Sâbit kurlu konvertibilite 370
Sâbit mâlîyet 73
Sâbit sermâye 18, 55, 71, 72
Sağcılık 348
Sâde iktisat 351
Sâdıra 47
Sâfî 226
Sâfî fâiz 227
Sâfî fiyat 227
Sâfî hâsıla 119, 227
Sâfî hâsıla yekûnu 422
Sâfî kâr 227
Sâfî millî hâsıla 227
Sâfî sıklet 227
Sâfî tahsisât 227
Sâfî vâridât 227
Sagîr 254
Sâhibi imtiyâz 176
Sâhibi irâd ve akaar 340
Sâhip 245
Sâhipsiz mallar 349
Sahtekârlık 349
Sahtelik iddiası 349
Sahte para 76
Saint-Simonizm 349
Salâhîyet 141
Salhâne 226
Sâlim 150
Salma 175
Samuelson nazariyesi 353
San'at kıymeti 353
Sanâyi 353
Sanâyi bankası 354
Sanâyi burjuvazisi 381
Sanâyici 354
Sanâyi inkılâbı 354
Sanâyi kapitalizmi 354
Sanâyileşme 355
Sanâyi mâmûlâtı 356
Sanâyi merkezi 354
Sanâyi mıntıkası 354
Sanâyi müessesesi 355
Sanâyi odası 412
Sanâyi sergisi 356
Sanâyi şûbesi 354
Sancak 28
Sandık 214
Sarf 155
Sarfiyât vergileri 136
Sarfiyât vergisi 155
Sarfiyât ve vâridât 136
Sarı mukavele 357
Sarı sendika 357
Sarraf 357
Sarrâfîyye 9
Satıcı 357
Satıcı piyasası 357
Satıcı rantı 357
Satılamayan mal 357
Satılanı tağşîş etmek 358
Satılık 358
Satış 359
Satışa arzetme 359
Satış defteri 359
Satış fiyatı 359
Satış hesâbı 359
Satışı kolay 359
Satış kıymeti 359
Satış masrafları 359
Satış memuru 359
Satış şartları 360
Satış tahmini 360
Satış vaadi 360
Satış vergileri 360
Sây 100
Sâyı ecir 246
Sâyin kesâfeti 104
Say'in kıymet nazariyesi 363
Sâyin mahsûlü 99
Sâyin müsmirîyeti 99, 103, 461
Sâyin nihâî müsmirîyeti 98
Sâyin tekâsüfü 99
Sâyin teksîfi 104
Sâyin yabancılaşması 99
Sây kuvveti 187
Sây müsmirîyeti 103
Sâyü amelde iştirâk 184
Sâyü kıymet nazariyesi 101
Schumpeter nazariyesi 365
Sebepsiz iktisâp 153
Sefâlet 491
Sefâleti zihnîye 19
Sefîl 491
Sefîne hamûlesi 258
Sefînei ticâret 407
Sefîne tonajı 129
Semek istihlâki 485
Semen 359
Semere 471
Semeredâr 461
Semereli 471
Semeresiz 471
Semeresiz sermâye 18
Sendika 366
Sendikalizm 366
Sendikaya âzâ olma mecbûrîyeti 367
Senedât cüzdanı 367
Senedâtı ticârîye 410
Senede kefil 367
Senede mukayyed kefâlet 367
Senedin ikinci nüshası 367
Senedin vâdesi 367
Senei hicrîye 164
Senei kamerîye 164
Senei mâlîye 164
Senei milâdîye 164
Senei rûmîye 164
Senet 34, 367
Senet hâmili 367
Senet hukuku 367
Senet keşîdesi 367
Senet mukabilinde kredi 367
Senet pulu 367
Senette mukayyet kefâlet 367
Sepet 368
Serbest döviz 370
Serbestî siyâseti 262
Serbestîyye 259
Serbest karteller 369
Serbeşt kur 73, 369
Serbest liman 369
Serbest mal 83, 369
Serbest meslek 370
Serbest mutavassıt 368

Serbest mübâdele 368
Serbest mübâdele mebdei 368
Serbest mübâdele taraftârı 368
Serbest para 369
Serbest piyasa 369
Serbest rekaabet 370
Serbest teşebbüs 369
Serbest ticâret 369
Serbest ticâreti hâricîye 368
Serbest ticâreti hâricîye nazariyesi 368
Serbest ticâret mıntıkası 370
Serbest vakit 36
Sergici 370
Seri 65
Seri imâlât 65
Serlevha 353
Sermâye 14
Sermâyeciliğe aleyhtâr mektep 19
Sermâyecilik 15
Sermâyecilik aleyhtârı 19
Sermâyeci terâkümün umûmî kanûnu 15
Sermâye hareketi 18
Sermâye ihrâcı 18
Sermâye ihtiyatları 18
Sermâye ikrâzı 18
Sermâyei mestûre 314
Sermâye kıymetleri 18
Sermâye miktârı 18
Sermâyenin devri 16
Sermâyenin müsmirîyeti nazariyesi 17
Sermâyenin nihâî müsmirîyeti 16
Sermâyenin nihâî tesiri 281
Sermâyenin tekâsüfü 17
Sermâyenin temerküzü 16
Sermâyenin uzvî terkîbi 16
Sermâye sâbitesi 18
Sermâyesi eshâma münkasem 237
Sermâyesi eshâma münkasim şirket 165
Sermâye sigortası 482
Sermâye şirketleri 18
Sermâye tahvilleri 18
Sermâye tedâvülü 69
Sermâye terâkümü 15
Sermâye tezâyüdü 18
Servet 15, 370
Servet vergisi 18
Sevk müddeti 140
Sevkülceyş 131
Seyâhat 135
Seyâhat çeki 136
Seyyâl kıymet 158, 248
Seyyâl kıymet emsâli 248
Seyyâl nukud 158
Seyyar esnaf 135
Seyyar satıcı 135
Seyyar satış memuru 135
Sıhhat varakası 349
Sıhrîyet 163
Sınâat 493
Sınâî 371
Sınâî cemiyet 417
Sınâî haklar 371
Sınâî işsizlik 416
Sınâî kapitalizm 354
Sınâî kâr 371
Sınâî kredi 371
Sınâî merkantilizm 44, 371, 409
Sınâî mülkiyet 371
Sınıf 371
Sır 138
Sıra 65
Sırdaş hesap 209
Sîa 207
Sicil 257
Sicilli ticâret 409
Sif 43
Sif satış 373
Sigorta 373
Sigorta acentesi 375
Sigorta akdini yapan 375
Sigorta bedeli 374
Sigortacı 374
Sigorta edilen 375
Sigorta etmek 375
Sigorta ettiren 375
Sigorta hesap fişi 375
Sigorta ihtiyat akçesi 376
Sigorta kartı 375
Sigorta kıymeti 374
Sigortalı 375
Sigorta menfaati 376
Sigorta mukabilinde avans 375
Sigorta mukavelesi 375
Sigorta mütehassısı 376
Sigorta poliçesi 307, 375
Sigorta primi 375
Sigortasız 375
Sigorta sicil numarası 375
Sigorta şehâdetnâmesi 374
Sigorta şirketi 375
Sigorta şûbesi 375
Sigorta teklifnâmesi 375
Sigorta zarar ve ziyânı 376
Sikke 10, 266, 376
Sikleti gayrı sâfîye 228
Sikleti sâfîye 227
Silo 376
Silsile 65
Sîm 149
Simsar 376
Simsârîye 376
Sindika 366
Sindikalizm 366
Singer nazariyesi 376
Sinir harbi 377
Sinsi enflâsyon 377
Sipâriş 168
Sipâriş defteri 168
Sipârişten nükûl 168
Sirkat 163
Sirkat sigortası 163
Sirküler 130
Sismondizm 377
Siyah para 209
Siyâseti iktisâdîye 96
Siyâsî grev 377
Siyâsî iktisat 96
Smithies nazariyesi 377
Smith nazariyesi 377
Soğuk damga 51
Sombart nazariyesi 378
Sondaj 314
Sondaj usûlüyle istimzâç 379
Sonsuzca artan ihtiyaçlar nazariyesi 378
Sorelizm 378
Sosyalist mülkiyet 424
Sosyalist plânlama 424
Sosyalist protestanlık 424
Sosyalist rekaabet 425
Sosyalist sanâyileşme 425
Sosyalist ticâret 425
Sosyalist ücret 425
Sosyalizm 423
Sosyal sigortalar kurumu 186
Sosyal ücret 32
Sovhoz 379
Sovnarhoz 379
Sözsüz trampa 383
Spiethoff nazariyesi 384
Sraffa nazariyesi 384
Stackelberg nazariyesi 384
Stakhanovizm 384
Starya 28
Statik muvâzene 73
Statik tahlil 73

Statüko 390
Sterling mıntıkası 384
Stigler nazariyesi 385
Stockholm mektebi 385
Stok 491
Stolper-Samuelson nazariyesi 385
Stopaj 218
Strachey nazariyesi 385
Sukutu hak 152, 388
Sukutu hak müddeti 152, 388
Sular 385
Sunûfu evsat 303
Sunûfu gayrı müsmire 462
Sunûfu müsmire 462
Surastarya 390
Surastarya tazminâtı 390
Sûreti maîşet 190
Sükût 181
Sünaî iktisat 172
Süpermarket 42
Sürastarya 390
Sürastarya tazminâtı 390
Sür'at 128, 164
Sweezy nazariyesi 390

Şahıs şirketleri 234
Şâhit 394
Şahsen 223
Şahsî ahvâl sicilli 235
Şahsî dâvâ 235
Şahsî edâ 235
Şahsî hak müddeîsi 235
Şahsî hâl 235
Şahsî imzâ 235
Şahsî kredi 235
Şahsî mallar 235
Şahsî menfaatler 235
Şahsî sermâye 18
Şahsî servet 236
Şahsî temînât 235, 275
Şahsî ücret 32
Şahsîyye 234
Şakaavet 379
Şakî 379
Şâkirtlik 47
Şâkirtlik mukavelesi 47
Şâkulî irtibât 75
Şâkulî kartel 64
Şâkulî temerküz 76
Şart 242
Şarta muallâk kabul 242
Şarta müstenid muâmele 242
Şart kartelleri 19
Şartları kabul etmek 243
Şartlar vaz'etmek 243
Şartlanmak 243
Şartlı bey 243
Şartlı ciro 243
Şartlı muâvenet 243
Şartlı te'dîye 243
Şartnâme 243
Şartsız kabul 243
Şartsız kredi 243
Şeffâf piyasa 362
Şehbender 239
Şehbenderlik memuru 239
Şehbender muâvini 240
Şehir iktisâdı 225
Şehirle köy 225
Şehirli 225
Şehir rantı 225
Şehremâneti 29
Şehremâneti meclisi umûmîsi 29
Şekle bağlı akitler 30
Şekli inkişâf 128
Şerîk 299
Şer'î vergiler 392
Şibih rant 339
Şifâhî 383
Sifâhî mukavele 383
Şifreli telgraf 138
Şikago okulu 122, 385
Şirket 392
Şirket ana statüsü 392
Şirketi teâvünîye 241
Şirket merkezi 392
Şirket mukavelesi 392
Şirket sermâyesi 392
Şuâbâtı iktisâdîye 79
Şûbe 237

Taahhüt 19
Taahhüt edilmiş sermâye 26
Tabaka 371
Tâbî 467
Tabiat 66
Tâbî firma 444
Tabiî fiyat 66, 292
Tabiî iktisat 66
Tabiî inhisar 67
Tabiî istihsâl 451
Tabiî kâr 292
Tabiî kıymet 53
Tabiîleştirme 311
Tabiî mâlîyet hesâbı 295
Tabiî mülkiyet 67
Tabiî nizâm 66
Tabiî taksimi vezâif 66
Tabiî ücret 67
Tabiî ücret nazariyesi 67
Tâcir 358
Tâdât 363
Tagşîş 210
Tagşîş etmek 210
Tahakkuk 356
Tahakkuk etmiş fâiz 357
Tahakkuk etmiş masârifât 356
Tahakkuk etmiş temettü 357
Tahakkuk etmiş vâridât 356
Tahakkuk etmiş vergi 357
Taharrii amelî 188
Tahditler 372
Tahkîm 348
Tahkîm etmek 348
Tahkîm kararı 151
Tahkîmnâme 152
Tahlili harekî 59
Tahlili iktisâdî 80
Tahliye 36
Tahliye müddeti 36
Tahmil konşimentosu 492
Tahmin 127, 229
Tahmînî mâlîyet 229
Tahrifçilik 145
Tahrip 51
Tahrir 363
Tahsil 320
Tahsilât 320
Tahsildar 325
Tahsile gönderilen senet 324
Tahsili emvâl kanûnu 60
Tahsil masrafları 320
Tahsil selâhiyeti 320
Tahsisât 212, 310
Tahsisât bulmak 212
Tahsisâtı gayrı sâfîye 229
Tahsisâtı mestûre 310
Tahsisâtı sâfîye 227
Tahsisi vâridât 127
Tahvil 34, 393
Tahvil sâhibi 393
Takarrüp nazariyesi 476
Takas 57
Takas çeki 46
Takaslı ticâret 63
Takdiri kıymet 97
Takdir usûlü 145
Tâkîbât 243
Tâkîbe itirâz 243
Tâkip 243
Takrîbî kıymet 53
Takrir 313

Taksim 37, 50
Taksim dâvâsı 328
Taksimi âmâl 185
Taksim nazariyesi 38
Taksit 37
Taksitli satış 37
Takvim senesi 276, 389
Talep 181, 385
Talep elâstikîyeti 182
Talep enflâsyonu 182
Talep fiyatı 181
Talep hakkı 182
Talep tahavvülâtı 182
Talep uf'ûlesi 182
Tâlî irâd 173
Tâlik edilmiş krediler 217
Tâlimât 40
Talon 393
Tam ciro 393
Tâmim 130
Tâmir 297
Tam istihdâm 45, 391
Tam istihdâm mektebi 394
Tam rekaabet 394
Tam rekaabet şartları 434
Tam selâhiyet 394
Tantana 144
Tanzifât vergisi 419
Tapu senedi 395
Tapu sicilli 395
Tarafeyn 25
Taraflar 25
Tarafsız sancak 28
Târife 397
Târifnâme 395
Tarihçi mektep 397
Tarihî maddecilik 398
Tarihî mâlîyet 397
Tasarruf 249, 325, 398
Tasarruf ehlîyeti 249
Tasarruf fonksiyonu 399
Tasarruf-mevdûât müsâvâtı 400
Tasarruf meyli 399
Tasarruf muâmeleleri 249
Tasarruf nisâbı 249, 351
Tasarruf uf'ûlesi 399
Tasdik 297
Tasdik edilmiş sermâye 26
Tasdikli çek 297
Tasdikli senet 297
Tasdikli sûret 297
Tasfîye 207, 325
Tasfîye etmek 207
Tasfîye günü 207
Tasfîyei hesap 325
Tasfîye memurları 207
Tashihçilik 145
Tasnîf 372
Taşeron 173
Tatbikî 415
Tathîr 348
Tatmin 71
Tatmin edilmiş ihtiyaçlar kanûnu 71
Tav'îyye 223
Tav'îyyet 223
Tavsiye mektubu 150
Tavzîf 142
Taylorizm 404
Tayyâre meydanı 157
Tazminât 310
Tazminât dâvâsı 310
Teâdül 108
Teâvünîyye 241
Teâvün sandığı 241
Tebdili mekân 139
Tebellür 32
Teblig 31
Tebligaat 31
Techîz 70
Techîz iştirâki 70
Te'cili düyûn 34
Tedâbiri ihtiyâtîye 350
Tedâvül 69
Tedâvülde bulunmak 69
Tedâvüldeki nakit 69
Tedâvüldeki senetler 69
Tedâvülden çekmek 69
Tedâvüle çıkarmak 69
Tedâvül kredisi 70
Tedâvül mebdei 70
Tedâvül senedi 69
Tedâvül sür'ati 69
Tedâvülü vâridât 127
Tedâvül vâsıtası 69, 322
Te'diyâtın tâtili 308
Te'diye 307
Te'diye bilânçosu 308
Te'diyede teehhür 308
Te'diye emri 11, 308
Te'diye emri mektubu 308
Te'diye günü 308
Te'diye imkânsızlığı 309
Te'diye kaabiliyeti 309
Te'diye kaabiliyetsizliği 309
Te'diye kaabiliyetsizliğini ilân 309
Te'diye mahalli 309
Te'diye muâhedeleri 308
Te'diye muvâzenesi 308
Te'diye kaabiliyetsizliği 309
Te'diye müşkilâtı 308
Te'diyenin reddi 308
Te'diyenin tâtili 308
Te'diye sühûleti 308
Te'diye şartları 308
Te'diye taahhüdü 309
Te'diye talebi 308
Te'diye tarihi 309
Te'diye vaadi 309
Te'diye vâsıtası 308
Te'diyeye gayrı muktedir 309
Te'diyeye muktedir 309
Te'diye yerine edâ 309
Te'diyeyi tâtil etmek 308, 309
Te'diye zamânı 310
Tedvîr 249
Teehür fâizi 124
Tefâhür 144
Tefâzulî rant 64
Tevkifi sefâin 14
Tefriki emvâl 270
Tefriki vezâif 142
Tefvîz 169
T hesapları 466
Tehir edilmiş te'diyât 124
Tek akord 145
Tekâlif 468
Tekâmülü fennîye 416
Tekâsüfü sây 99
Tekaüdîye 102
Tekaüt 102
Tekaüt sandığı 102
Tek istihsâl 417
Tek konşimento 413
Teklif 313, 468
Teklif edilen fiyat 313
Tek mâden sistemi 415
Teknik 415
Teknik sermâye 166
Tekrar istihsâl 451, 485
Tekrar tahkik 145
Tekrar taksim 485
Tekrar tevzi 485
Tek şahıs şirketi 415
Tek taraflı akitler 418
Tek vergi 417
Tek zirâat 417
Telâhuk 153
Te'lif hakları 10, 76
Tellâl 418
Tellâlîye 376
Temâdî 389
Temâyül kanûnu 77
Temdît 444
Temellük 349

Temerküz 50, 491
Temettü 18, 75
Temettü hissesi 220
Temettülü 471
Temettü tevzii 75, 219
Temevvücâtı iktisâdîye 80, 238
Temevvüç 50
Temevvüç etmek 50
Temevvüç ihtikârı 50
Temînât 150, 176
Temînât akçesi 176
Temînât bulmak 212
Temînâtlı akreditif 176
Temînâtlı avans 22
Temînâtlı kıymet 53
Temînât mektubu 176
Temînât müddeti 176
Temînâtsız 150, 213
Temînâtsız avans 22
Temînâtsız füruht 176
Temînâtsız kabul 213
Temînâtsız kredi 213
Temînâtsız muâmele 213
Temînât vermek 150
Temlîk 419
Temlîk etmeme şartı 419
Temlîkî ciro 419
Temlîkî muâmeleler 419
Temsil 419
Temsîl edilen 419
Temsîlî para 27, 419
Temsîl kudreti 419
Tenevvü 47
Tenezzülü kıymet 59
Tenkîs 419
Tenvirât resmi 420
Tenzîl 177
Tenzîlât 176
Tenzîlâtlı fiyat 177
Tenzîli ücret 447
Terakkiperverlik 378
Terakkişikenlik 348
Terâküm 32
Terâkümü evvelî 174
Tercihler dâvâyı nazarîsi 366
Tereddî 209
Tereke 200
Terkîn 376
Terkîni kayd 484
Terlik 420
Ters elâstikîyet 420
Ters tasarruf 420
Ters tevdîât 420
Tesâdüf 47
Tesâhüp 349
Tesânüt grevi 51
Tesânüt lokavtı 51
Tesâvii fiyat 28
Tesâvii kıymet 327
Tesbit 73, 356
Tesbit dâvâsı 356
Tescil 257
Tescil edilmiş sermâye 26
Tesellüm 420
Tesellüm konşimentosu 58
Tesellüm makbuzu 420
Teselsül 51, 52
Tesiri dâhilî 169
Tesiri vâridât 128
Tesîs 188, 251
Tesîsât 252
Tesîsât masrafları 272
Tesîs sermayesi 252
Tesîs umûmî hey'eti 252
Teslîh 376
Teslim 420
Teslimnâme 207
Tesvîye 308
Tesviyei hesap 161
Teşebbüs 137, 314
Teşebbüs etmek 138
Teşebbüs fikri 138
Teşebbüs kuvveti 138
Teşebbüs sermâyesi 137
Teşekkül 314
Teşhir 370
Teşkilât 314
Teşkilâtlı grev 314
Teşrîî 209
Teşrîki emvâl 273
Teşvik 181
Teşviki sanâyi 355
Teşvik kanunları 181
Teşvik rejimi 181
Teşvik tedbirleri 181
Tevâzün 206
Tevdiât 483
Tevellüt 68
Tevessü 42
Tevessü nisbeti 42
Tevezzüü vâridât 127
Tevhidi emvâl 271
Tevhidi mesâî 184
Tevkîfât 226
Tevkifi sefâin 14
Tevsî 42
Tevzî 37, 50
Tevzî etmek 50
Tevzîi vâridât 37
Teyidî muâmeleler 348
Tezyidi kıymet 55
Tezyîn 390
Tezyîn masrafları 390
Thompson nazariyesi 420
Thorner nazariyesi 420
Thünen rantı 420
Ticâret 404
Ticâret ajanı 407
Ticâret âlemi 406
Ticâret bankası 406
Ticâret bilânçosu 64, 406
Ticâret borsaları 406
Ticâret bülteni 406
Ticâret filosu 407
Ticâret gazetesi 407
Ticâret haddi 409
Ticâret hâkimi 421
Ticârethâne 117, 407
Ticârethâne damgası 407
Ticârethâne faaliyetine nihayet verme 407
Ticârethâne finansmanı 407
Ticârethâne idâre etmek 407
Ticârethâne kıymeti 407
Ticârethâne levhası 407
Ticârethâne muvâzenesi 407
Ticârethâneye iştirâk etmek 407
Ticâret hayâtı 412
Ticâret hukuku 407
Ticâret hürriyeti 409
Ticâreti dâhilîye rüsûmu 149
Ticâreti hâricîye 62
Ticâret ittihâdı 406
Ticâreti zülcânibeyn 173
Ticâret kanûnu 421
Ticâret kârı 407
Ticâretle iştigal etmek 409
Ticâret mahkemeleri 421
Ticâret mektebi 409
Ticâret mektubu 409
Ticâret merkezi 409
Ticâret muâhedesi 406
Ticâret muhiti 406
Ticâret muvâzenesi 406
Ticâret münâsebâtı 407
Ticâret odası 409, 412
Ticâret sefînesi 407
Ticâret sermâyesi 405
Ticâret sicilli 409
Ticâret şehri 409
Ticâret şirketleri 409
Ticâret şûbesi 406
Ticâret tellâlı 406

Ticâret usûlü muhâkemesi 421
Ticâret ünvânı 409
Ticâret vekâleti 421
Ticâret vekili 421
Ticâret ve sanâyi odaları 411
Ticâret yıllığı 412
Ticârî 409
Ticârî âdât 410
Ticârî ahzu itâ 410
Ticârî akitler 411
Ticârî buhrân 410
Ticârî defâtir 410
Ticârî deniz seyrüseferi 410
Ticârî eşyâ 235
Ticârî evrâk 410
Ticârî kanunlar 411
Ticârî kazanç 183
Ticârî kıymet 410
Ticârî kredi 411
Ticârî mal çeşidi 411
Ticârî mâlûmât 410
Ticârî marka 410
Ticârî memnûiyet 411
Ticârî merkantilizm 177, 409
Ticârî muâmelât 410
Ticârî muhâberât 411
Ticârî mümessil 183, 406
Ticârî rehin 411
Ticârî rekaabet 411
Ticârî satış 411
Ticârî senedât 410
Ticârî sermâye 405
Ticârî sermâyedarlık 405
Ticârî şirket 10, 183
Ticârî teâmül 410
Ticârî tecrübe 183, 410
Ticârî teşebbüs 183
Ticârî vaz'iyet 410
Ticârî unvân 183
Ticârî vekâlet 411
Ticârî vekil 411
Timar 421
Ton 422
Tonaj 422
Tonaj vesîkası 422
Tontin 422
Toparlak hesap 422
Toprak arzı 433
Toprak talebi 433
Toptancı 433
Toptancı ticârethânesi 433
Toptan fiyat 433
Toptan satış 433
Toptan ticâret 433
Trampa 57
Transfer 433
Transfer ödemeleri 433
Transit 76
Transit emtiası 76
Transit geçmek 76
Transit tezkeresi 76
Trend 445
Triptik 433
Tröst 434
Truck sistemi 434
Trikotaj 314
Tuhâfîye 159
Tunç kanûnu 434
Turgot nazariyesi 435
Turist 136
Turizm 136
Turizmin ekonomik tezâhürü 136
Turizmin tasnifi 136
Turûku ticârîye 412
Tüccar 358
Tüccar bankası 406
Tüccar memuru 358
Tüccar millet 358
Tüccar zümresi 358
Türâb 430
Türk parasının kıymetini vikaaye mevzûâtı 436

Ucuz 438
Ucuz fiyat 438
Ucuzluk 438
Ucuz para 438
Ufaklık 438
Ufak para 438
Ufkî kartel 482
Ufkî temerküz 482
Uf'ûle 141
U kısmı 438
Umûmî grev 130
Umûmî hey'et 131
Umûmî idâre masrafları 131
Umûmî imâlât masrafları 131
Umûmî istihlâk vergisi 131
Umûmî kanunlar 480
Umûmî karteller 130
Umûmî mağazalar 131
Umûmî masraflar 187
Umûmî meclis 131
Umûmî menfaate hâdim cemiyetler 131
Umûmî muâdil 108, 130
Umûmî mukavele 131
Umûmî muvâzene 130
Umûmî mümessil 131
Umûmî piyasa 131
Umûmî piyasa fiyatı 131
Umûmî piyasa temevvücâtı 131
Umûmî sigorta 131
Umûmî târife 147
Umûmî vekâletnâme 131
Umûmî vekil 9
Umûmî yekûn 131
Umûmîyet kaaidesi 468
Umûru ticârîye 410
Umûru ticârîye müstahdemini 410
Unvân 353
Usûlü fennîye 415
Usûlu muhâkemâtı ticârîye 421
Usûlü mukattıfa 422
Usûl ve fürû hısımlığı 163
Uzun devre 445

Ücret 446
Ücret elâstikîyeti 447
Ücret enflâsyonu 447
Ücret fonu 447
Ücreti ziyâret 143
Ücretli mesâi 448
Ücret nazariyeleri 447
Ücret tefriki 447
Ücret tenzili 447
Üç âmil nazariyesi 448
Üçler 448
Üçüncü dünya 448
Üçüncü içtimâî taksimi âmâl 449
Üçüncü kısım 448
Üçüncü piyasa 448
Üçüncü sanâyi inkılâbı 449
Üçüncü sektör 172, 448
Ültra emperyalizm 449
Ünvân 353
Üstbünye 463
Ütopya 177

Vaadedilen vasıflar 384
Vaat 383
Va'd 383
Vâde 387
Vâdeli 34
Vâdeli bey ve iştirâ 389
Vâdeli füruht 389
Vâdeli füruht etmek 390
Vâdeli iştirâ 389
Vâdeli mevdûât 390
Vâdeli muâmeleler 389

Vâdesi temdît edilmiş senet 390
Vâhit 33
Vait 383
Vakıflar 466
Vâridât 127, 136
Vâridât elâstikîyeti 128
Vâridât fazlalığı 127
Vâridâtı hakîkîye 132
Vâridâtı itibârîye 132
Vâridâtı millîye 37
Vâridâtı mestûre 314
Vâridâtın tedâvül sür'ati 127
Vâridâtı sâfîye 227
Vâridât nazariyesi 128
Vâridât vergisi 128
Vâride defteri 137
Vâris 200
Vasat fiyat 299
Vasatî 301
Vasatî devir sür'ati 302
Vasatî istihlâk meyli 303
Vasatî kâr 302
Vasatîler 302
Vasatî mâlîyet 303
Vasatî sây 302
Vasatî tasarruf meyli 302
Vasıflı sây 292
Vasıf rantı 292
Vasıfsız sây 292
Vâsıta 19
Vâsıtai maîşet 125
Vâsıtalı müterakkîlik 138
Vâsıtalı vergiler 70, 468
Vâsıtasız vergiler 70, 468
Vasî 241
Vasîyet 467
Vassal 467
Vassallik 467
Vaz'ı yed 98
Vazife 141
Vaz'iyeti mâlîye 274
Vaz'iyeti ticârîye 410
Veblen nazariyesi 468
Vecîbe 34
Vedîa 350
Vefâ hakkı 135
Vefâta kadar bakma akdi 312
Vefât sigortası 312
Vekâleten 223
Vekâletnâme 491
Vekîl 142, 491
Velâyet 242
Velâyeten 223
Velî 242
Verâset 200
Verâset ve intikal vergisi 201
Vergi 468
Vergi adâleti 471
Vergi ahlâkı 471
Vergi beyânı 469
Vergi iâdesi 471
Vergi istisnâları 469
Vergi kapitalizasyonu 469
Vergi kredisi 470
Vergi matrahı 470
Vergi mebdeleri 470
Verfi muâfîyeti 469
Vergi mükellefîyeti 471
Vergi nazariyeleri 470
Verginin aksettirilmesi 471
Vergi nisbeti 471
Vergi sistemi 469
Vergi tahakkuku 357
Vergi tarhı 470
Vergi tevkifâtı 218
Vesâiti hayâtîye 482
Vesâyet 241
Vesâyeten 223
Vesîka 472
Vesîkalı kredi 472
Vesîkalı poliçe 472
Vesîka usûlü 472
Virtüel fiyat 77, 146, 471
Virtüel talep 181
Vitrin 370
Viyana mektebi 472
Vize 126
Vizite 143
Vusûl nazariyesi 467
Vüsûk 348

Wagner kanûnu 473
Walras nazariyesi 473
Webb nazariyesi 473
Wheatley nazariyesi 473
Wicksell nazariyesi 473

Yangın sigortası 476
Yarıcı 299
Yarıcılık 299
Yarı feodal 479
Yarı göçebelik 480
Yarı mâmûl 269
Yarı müstemleke 480
Yavaşlatma grevi 483
Yavru sanâyiler 483
Yay 295
Yay elâstikîyeti 484
Yeddi adil 150
Yeddi emîn 150
Yeddi nâbedîd 143
Yeknasak 311
Yeknasaklaştırma 311
Yeknasak mal 311
Yeknasak mâlîyet 311
Yekûn 422
Yekûnen pazarlık 144
Yeminli beyân 332
Yeni emperyalizm 486
Yeni kapitalizm 485
Yeni Keynesçilik 486
Yeni klâsik mektep 486
Yeni loncacılık 487
Yeni Malthus mezhebi 487
Yeni marjinalizm 488
Yeni merkantilizm 488
Yeni müdâhalecilik 489
Yeni müstemlekecilik 489
Yeni serbestîyye 487
Yevmî 149
Yevmî cerîde 149
Yevmî ihtiyaç 150
Yevmî kur 150
Yevmî mesâî 149
Yevmî mesâî müddeti 149
Yevmî nakit 150
Yevmî satış 150
Yevmî ücret 149
Yevmî vâridât 150
Yevmîye 149
Yevmîyecilik 149
Yevmîye defteri 11, 149
Yevmîyeli 149
Yevmîyesiz müstahdem 149
Yunan iktisâdiyâtı 491
Yükleme ruhsatnâmesi 40

Zaâmet 494
Zaafîyet 146
Zâbıtai belediye 29
Zabıtnâme 435
Zâfîyet 146
Zaif 146
Zâim 58
Zam 32
Zamana göre ücret 493
Zaman kıstâsı 493
Zanaat 493
Zanaatkâr 416, 494
Zaptiye devlet 195
Zarar 68
Zarar sigortası 69
Zarar tâyini 69
Zarûrî ihtiyaç 351
Zâtî eşyâ 235
Zayıf para 146

Zeâmet 421, 494
Zeheb 12
Zemîn 430
Zenâat 493
Zenâatkâr 416, 494
Zenâatkârlık 494
Zenginler kulübü 298
Zenginlik 15
Zer 12
Zevk 28
Zeyilnâme 307, 374
Zihnî mesâî 197
Zihnî sây 197
Zilyet 403
Zimmet 34, 160, 224
Zimmetine kaydetme 34
Ziraat 395
Ziraat amelesi 396
Ziraat bankası 396
Ziraat kooperatifleri 396
Ziraat sermâyedarlığı 396
Zirâî kredi 397
Zirâî kredi kooperatifleri 397
Zirâî mahsûl fazlası 396
Zirâî müessese 397
Zirâî mütenâvibe 12
Zirâî sây 397
Zirâî sermâyedarlık 396
Zirâî tevzii vâridât 396
Ziyan 68, 69
Ziyâret 143
Ziyâret ücreti 143
Zümre 371

FRANSIZCA KAVRAMLAR DİZİNİ

Abattoir 226
Abdication 467
Abondance 33, 47
Abondance de numéraire 321
Abolissement 299
Abonné 387
Abonnement 387
Abrogation 299
Absorption d'entreprise 218
Abus de confiance 150
Abus du droit 152
Académie internationale de la liberté 442
Accaparement 472
Accélérateur 164
Accélération 164
Acceptation 296
Acceptation a découvert 213
Acceptation conditionelle 242
Acceptation de banque 26
Acceptation de la succession 200
Acceptation en blanc 213
Acceptation pure 243
Acceptation sans conditions 243
Accepter des conditions 243
Accepteur 297
Accession 297
Accident 219
Accident au travail 188
Accident industriel 188
Accident professionel 188
Accord 19, 382
Accord de groupe 256
Accord de salaires 145
Accorder un délai 390
Accord mutuel 212
Accord particulier 316
Accords de paiement 308
Accréditif 11
Accumulation 32
Accumulation de valeur d'usage 250
Accumulation du capital 15
Accumulation morte 312
Accumulation primitive du capital 16, 174
Achat 11, 358
Achat et vente 11
Achat au comptant 310
Acheter 359
Acheter a crédit 389
Acheter a terme 389
Acheter au détail 417
Acheter de premiére main 172
Acheter de seconde main 172
Acheter pour vendre 360
Acompte 161, 363
Acquisition 358
Acquisition a titre onéreux 212
Acquisition de la succession 200
Acquit 266
Acquit a caution 76
Acquit de transit 126
Acquit d'exportation 63
Acquittement 307
Acte 367
Acte a cause de mort 312
Acte arbitraire 481
Acte authentique 223
Acte authentiquement 297
Acte de procuration 491
Acte de procuration spéciale 317
Acte d'etat civil 233
Acte illicite 153
Acte privé 315
Acte public 344
Actes confirmatifs 348
Actes d'attributions 419
Actes de commerce 410
Actes de disposition 249
Actes fiduciaires 150
Actif 45, 466
Actif disponible 158
Actif et passif 466
Actif fictif 364
Action 165
Action a droit de vote privilégié 305
Action au porteur 403
Action civile 235
Action collective 299
Action de banque 26
Action de capital 328
Acton de fondation 251
Action en annulation 198
Action en constatation 356
Action en demande de pension alimentaire 126
Action en dommages-intérêts 310
Action en partage 328
Action en pétition d'hérédité 200
Action en réparation 310
Action en rescision 198
Action en résiliation 198
Action en résolution 198
Action en revendication 152
Action et obligation 107, 328
Action immobiliére 402
Action intenté par ou a plusieurs personnes simultanément 299
Action mobiliére 401
Acctionnaire 328
Action ordinaire 293
Action personnelle 235
Action publique 203
Action réelle 274
Actions de jouissance 478

Actions privilégiés 176
Activité 45
Actuaire 376
Adaptation 110
Addition 422
A découvert 213
Adhésion 297
Adjonction 210
Adjudication 20, 463
Adjudication au rabais 97
Administration de la faillite 171
Administration locale 491
Administration publique a base territoriale 206
Administration régionale 491
Aérodrome 157
Affaire 183
Affaire au comptant 311
Affaire de consignation 350
Affaire en participation 300
Affaire fructueuse 220
Affaire lucrative 208, 220
Affaires a terme 389
Affaires d'argent 322
Affaires de banque 322
Affidavit 332
Afflux d'argent 325
Affranchissement obligatoire 337
Affréteur 234
A forfait 144
Agence 9
Agence de renseignement 151
Agent 9
Agent consulaire 239
Agent d'assurance 375
Agent de change 35, 202, 376
Agent de commerce 407
Agio 9
Agiotage 36
Agioteur 36
Agrandissement 42
Agriculture 48, 395
Aide 479
Aide conditionnelle 243
Aide extérieur 64
Aisance 140
Aliénation du travail 99
Aliments 126
Alleu 11, 121
Alliance 163
Allocation de chômage 191
Allocation des facteurs de production 457
Allocations 310
Altération 210
Amende 321
Amende contractuelle 383
Américanisme 14
Amortissement 14, 34
Analogie 298
Analyse d'activité 110
Analyse des intrants et des extrants 137
Analyse du marché 329
Analyse dynamique 59
Analyse économique 80
Analyse financier 274
Analyse macroéconomique 41
Analyse statique 73
Anarchie de la production 452
Anarchisme 367
Anarcho-syndicalisme 367
Anatocisme 31
Angarie 19
Animation 455
Animation économique 39, 80
Année civile 389
Annéée commerciale 163
Année comptable 192
Année de l'hégire 164
Année d'exercise 163, 274
Année financiére 276
Annéée fiscale 276
Annonce 73
Annuaire du commerce 412
Annuité fortuit 243
Annulation 198
Annuler 376
Annuler un ordre 168
Anti-capitaliste 19
Aperçu 317
Aperçu de compte 160
Appel 371
Apport 137, 215
Apports du mari ou de la femme 235
Appréciateur 229
Apprentissage 47
Approbation 194
Appropriation 205, 349
Apptitude aux affaires 183, 192
Arc 295, 484
Arbitre 151
Argent 149, 319
Argent au jour le jour 149, 150, 215
Argent comptant 311
Argent oisif 249
Aristophanique 166
Armateur 19, 70
Armée de réserve industrielle 484
Armement 70, 376
Armement collectif 70
Arrangement 19
Arrêt 98, 146
Arrêté de compte 161
Arrhes 206
Arriére 198
Arriére caution 173
Arrimage 182
Arrimer 182
Article de commerce 411
Article d'importation 62
Artisan 494
Artisanat 107, 494
Artisans 107
Arts et métiers 256
Aspects économiques du tourisme 136
Assainissement 348
Assemblée 422
Assemblée des souscripteurs 252
Assemblée générale 131
Assentiment 296, 297
Assiette de l'impôt 470
Assistance mutuelle 213
Association 58, 392
Association coopérative 241
Association international pour le developpement 442
Association ouvriére 366
Association reconnue d'utilité publique 59
Association sans personnalité 58
Associations d'utilité publique 131
Associé 299
Associé actif 45
Associé nominal 364
Assurance 120, 373
Assurance aérienne 157
Assurance conjointe 301
Assurance contre la vieillesse 186

Assurance contre le chômage 191
Assurance contre le détournement 321
Assurance contre les accidents 221
Assurance contre les dommages 69
Assurance contre les risques de guerre 362
Assurance contre le vol 163
Assurance contre l'incendie 476
Assurance courante 50
Assurance crédit 146, 310
Assurance de biens 276
Assurance de capitaux 482
Assurance de groupe 429
Assurance de la prime 336
Assurance de la responsabilité civile 379
Assurance de lui-même 170
Assurance de transport 401
Assurance de rente 128, 482
Assurance dommage 69
Assurance du bétail 157
Assurance en cas de décés 482
Assurance en cas de vie 482
Assurance facultative 495
Assurance flottante 50
Assurance générale 131
Assurance illimitée 372
Assurance invalidité 97
Assurance maladie 156
Assurance maritime 58
Assurance mixte 210, 482
Assurance mutuelle 212
Assurance obligatoire 495
Assurance ouvriére 186
Assurance populaire 155
Assurance privée 316
Assurance publique 205
Assurance réciproque 212
Assurance sociale 428
Assurance sur la vie 482
Assurance volontaire 181, 495
Assuré 375
Assurer 375
Assurer contre les risques de mer 375
Assureur 374
Atelier 189, 192
Atelier national 440
Attacher une condition 243
Atteinte a la proprlété immobiliére 402
Attente 229
Attitude de satellite 444
Aturibuer 310
Au comptant 310
Augmentation 32
Aumônerie 479
Au pair 28
Au porteur 403
Au prix offert 386
Autarchie 96
Autarcie 96
Autarcique 206
Authenticité 348
Autoconsommation 318
Autofinancement 315
Automation 416
Autonomie 317
Autonomie de la volonté 181
Autorisation 193
Autorisé de la force 223
Autorité spécialisée 315
Aval 310, 367
Avaliste 367
Avance 22, 310
Avance de fonds 323
Avance sans garantie 22
Avance sur garantie 22
Avance sur police d'assurance 375
Avantage absolu 352
Avant-contrat 382
Avarie 57
Avarie particuliére 315
Avarie simple 315
Avertissement 31
Avis 31, 73, 151
Avis de reception 420
Avoir sous les yeux 145
Ayant cause 153
Ayant droit 153

Bail 234
Bail a cheptel 157
Bail a loyer 292
Bailleur 234
Bailleur de fonds 35
Baisse des salaires 447
Balance commerciale 64, 406
Balance des comptes 63
Balance des paiements 63, 308
Balance du commerce 406
Banque 25
Banque agricole 396
Banque correspondante 31
Banque d'affaires 183
Banque d'agriculture 396
Banque de commerce 406
Banque de hypothécaire 104
Banque d'émission 321
Banque des prêts 341
Banque des réglements internationaux 442
Banque d'état 60
Banque d'investissement 483
Banque industrielle 354
Banque internationale 74
Banque internationale de coopération économique 441
Banque internationale de reconstruction et de développement 74, 442
Banque privée 315
Banqueroute 170
Banqueroute fraudaleuse 165
Banques centrales 285
Banques de consortium 240
Banquier 26
Baraterie 27
Baréme 27
Baromètre de Harvard 156
Base 13
Base économique 94
Base industrie 418
Bâtiment de commerce 407
Bâtiment de marchand 407
Bénéfice 207, 467
Bénéfice brute 227, 228
Bénéfice de banque 26
Bénéfice d'option 366
Bénéfic excédentaire 21
Bénéfice net 227
Besoin 134
Besoin absolu 351
Besoin collectif 299
Besoin culturel 256
Besoin d'argent 322
Besoin de fonds 322
Besoin économique 82
Besoin journalier 150
Besoin monétaire 322

Besoin relatif 141, 351-352
Besoins essentiels 418
Bien 269, 462
Biens commun 205
Biens complémentaires 393
Biens conjointe 25
Biens consomptibles 478
Biens corporels 273, 315
Biens immobiliéres 402
Biens immeubles 402
Biens incorporels 315
Biens meubles 401
Biens mobliers 401
Biens non-consomptibles 478
Biens résérvés 351
Biens sans maître 349
Bilan 30
Bilan de faillite 170
Bilan économique 81
Bilan fiscal 274
Bilan provisoire 125
Bilatéralisme 173
Billet a ordre 105
Billet de banque 27
Billet en blanc 9
Bimétallisme 48
Blanc-seign 394
Blocus 33, 253
Blocus continental 253
Blocus économique 253
Bloquer 33
Bon 34
Bon de caisse 214
Bon du trésor 159
Bon marché 438
Bon monnaie 193
Bonneterie 159
Bonnetier 159
Bon volonté 193
Borderau 35
Bougette 40
Bourgeois 225
Bourgeoisie 225
Bourgeoisie comprador 381
Bourgeoisie monopoliste 414
Bourgeoisie nationale 440
Bourse 35
Bourse de valeurs 328
Bourse des fonds publics 328
Bourse de travail 185
Bourse noire 208
Bourses de commerce 406
Bourses des marchandises 271
Bourse travail 100
Boursicoteur 254
Boursier 36
Boutique 360
Boutiquier 360
Boycottage 65
Branche d'activité 188
Branche d'assurance 375
Branche de commerce 406
Branche d'industrie 354
Branches économiques 79
Brevet d'invention 38
Brigand 379
Brigandage 379
Bruits alarmants 412
Brut 228
Budget 40
Budget annexe 216
Budget autonome 316
Budget conjoncturel 239
Budget extraordinaire 295
Budget national 438
Budget-programme 194
Budget provisoire 125
Bulletin de commerce 406
Bulletin de souscription 215
Bullionisme 256
Bureau de comptabilité 364
Bureau de faillite 171
Bureau de la douane 147
Bureau de renseignment 151
Bureau international du travail 441
Butin 361

Cabotage 129
Cadastre 491
Cadeau 159
Cahier des charges 243
Caisse 214
Caisse a louer 234
Caisse de retraite 102
Caisse d'Etat 276
Caisse publique 274, 276
Calcul 161
Calcul économique 82
Calculer 161
Calme des affaires 187
Cambiste 202
Caméralisme 203
Campagnard 247
Campagne 225, 371
Campagne de propagande 371
Canal 387
Capacité 207
Capacité bénéficiaire 220
Capacité de concurrence 343
Capacité d'endettement 35
Capacité inemployée 249
Capacité oisive 249
Capacité successorale 201
Capital 14, 18
Capital actions 327, 418
Capital camouflet 314
Capital circulant 69, 71
Capital commercial 405
Capital constant 55, 72
Capital de finance 117
Capital de fondation 252
Capital de la banque 26
Capital de l'usure 412
Capital d'exploitation 189
Capital dormant 248
Capital en nature 274
Capital fixe 72
Capital improductif 18
Capital intellectuel 345
Capital international 441
Capitalisation de l'impôt 469
Capitalisation insuffisante 96
Capitalisme 15
Capitalisme agricole 396
Capitalisme commercial 405
Capitalisme d'Etat 60
Capitalisme industriel 354
Capitalisme monopoliste 413
Capitalisme monopoliste d'Etat 414
Capitalisme populaire 154
Capitalisme primitif 174
Capital juridique 166
Capital monétaire 320, 323
Capital non amorti 18
Capital non productif 449
Capital obligations 18
Capital oisif 248
Capital personnel 18
Capital physique 345
Capital productif 449
Capital social 392, 418, 426
Capital soufflé 392
Capital souscrit 26

Capital spécial étranger 475
Capital variable 55
Capitaux étrangers 474
Capitulation 207
Capituler 169
Capture 146
Caractére féodal 114
Carnet de banque 160
Carnet de chéque 310
Carnet de travail 186
Carriére commerciale 412
Carte d'abonnement 387
Carte d'assurance 375
Cartel 213
Cartel de contrat 19
Cartel horizontal 482
Cartels conventionnels 369, 495
Cartels de prix 118
Cartels de production 460
Cartels généraux 130
Cartels obligatoires 495
Cartel vertical 64
Cartierisme 214
Catallactique 215
Catégories économiques 94
Caution 176, 221
Caution définitive 226
Cautionnement 221
Caution solidaire 52
Céder 126
Cédule hypothécaire 341
Centralisation 491
Centralisation du capital 16
Centre commercial 409
Centre industriel 354
Certificat 194, 472
Certificat d'assurance 374
Certificat de bonne vie et moeurs 193
Certificat de défaut de paiement 146
Certificat d'entrepôt 350
Certificat de santé 349
Certificat de service 189
Certificat de tonnage 422
Certificat d'origine 243
Certificat du jauge 130
Certification publique 344
Cessation de payements 308
Cessation d'un commerce 407
Cesser ses payements 309
Cession 419
Cession légale 481
Chambre de commerce 409
Chambre de commerce internationale 443
Chambres des métiers 107
Chambres du travail 189
Chambres de commerce et d'industrie 411
Champs d'action 45, 183
Chancellerie 206
Change 202
Change du jour 150
Change étalon d'or 12
Change intérieur 169
Changement de domicile 402
Changeur 357
Chantage 139
Charge de la preuve 206
Charge fiscale 471
Charge fonciére 403
Charger 142
Charges financiéres 274
Charges sociales 429
Chef de la maison 192
Chéque 46
Chéque a barrement général 46
Chéque a barrement spécial 46
Chque a porter en compte 46
Chéque barré 46
Chéque de banque 26
Chéque de voyage 136
Chéque non-barré 46
Chéque ouvert 46
Chéques de banque 26
Chéque tiré par une banque sur soi-même 215
Chéque visé 297
Chéquier 310
Chiffre 138
Chiffre d'affaires 192
Chômage 190
Chômage actif 11
Chômage chronique 388
Chômage conjoncturel 239
Chômage déguisé 139
Chômage économique 83
Chômage frictionnel 390
Chômage provisoire 125
Chômage saisonnier 287
Chômage structurel 477
Chômage technologique 416
Chômeur 22, 190
Chrématistique 219
Christianisme socialiste 423
Chronométrage 493
Circulaire 130
Circulation 69
Circulation fiduciaire 198
Circulation monétaire 69, 322
Civiliser 444
Classe 371
Classes moyennes 303
Classes non-productives 462
Classes productives 462
Classe stérile 232
Classification 372
Classification des activés touristiques 136
Classification des gréves 184
Classification des monopoles 414
Clause de la nation la plus favorisée 106
Clause de reserve 47
Clearing bilatéral 63
Clef 232, 233
Clef de chiffre 138
Clôture du compte 161
Club des dix 298
Coassocié 299
Coassurance 301
Co débiteur 299
Coefficient 216, 460
Coefficient de liquidité immédiate 248
Coefficient de production 460
Coefficient de rendement des actions 327
Coin 266
Colbertisme 44, 79, 121
Collaborateur 183
Collectivisme 299
Colon 237
Colonialisme 379
Colonie 379
Colonisation 381
Colportage 190
Colporteur 190
Combustibles 476
Combustible liquide 10

Comité d'entreprise 189
Commande 168
Commandement de payer 308
Commanditaire 372
Commandité 372
Commerçant 358
Commerçante 197
Commerçant en gros 433
Commerce 358, 404
Commerce de comission 492
Commerce de consignation 350
Cemmerce de la monnaie 325
Commerce d'esclaves 245
Commerce des titres 328
Commerce des valeurs 328
Cammerce de transport 401
Commerce d'expédition 401
Commerce d'exportation 63
Commerce en gros 433
Commerce extérieur 62
Commerce extérieur libre 368
Commerce intérieur 169
Commerce intermédiaire 492
Commerce international 443
Commerce libre 369
Commerce muet 383
Commerce socialiste 425
Commerce terrestre 209
Commercial 409
Commercialisation 331
Commercialisme 406
Commercialisme anglais 177
Commis 142, 358
Commisaire 238
Commisaire de la police 238
Commisaire du gouvernement 238
Commisaires aux comptes 162
Commis a la vente 359
Commission 492
Commission arbitrale 152
Commissionaire 196, 492
Commissionaire de transport 401
Commission sur le chiffre d'affaires 376
Commis voyageur 135
Communauté de biens 273
Communauté d'intérêts 299
Communauté économique européenne 300
Communauté héréditaire 200
Communication 151
Communication verticale 75
Communisme 205
Communisme scientifique 205
Compagnie 251, 392
Compagnie d'assurance 375
Compagnie de transport 400-401
Compagnie financiére de construction 477
Compagnonnage 199, 314
Comparaison d'écritures 484
Comparation 211
Comparer 211
Compensation 57, 161
Compensation multilatérale 48
Compétance d'attribution 141
Compétition monopolistique 415
Comportement des sujets économiques 81
Composition organique du capital 16
Comprador 381
Compromis 152
Comptabilité 365
Comptabilité de marchandises 273
Comptabilité financiére 273
Comptabilité nationale 440
Comptable 364
Comptable responsable 379
Comptage 363
Compte 160
Compté 161
Compte approuvé 162
Compte arriéré 198
Compte capital 18
Compte courant 43
Compte bloqué 33
Compte d'actif 466
Compte de banque 26
Compte de caisse 214
Compte définitif 226
Compte des profits et pertes 220
Compte de vente 359
Compte en retard 198
Compte final 226
Compter 161
Comptes auxilliaires 479
Comptes d'actifs 466
Comptes financiers 273
Comptoir 240
Concentration du capital 17
Concentration du travail 99
Concentration géographique 44
Concentration horizontale 482
Concentration verticale 76, 482
Concession 175, 296
Concessionaire 176
Conclure un contrat 383
Conclusion d'un contrat 382
Concordat 171
Concours de droits 153
Concurrence 342
Concurrence commerciale 411
Concurrence déloyale 153
Concurrence illicite 153
Concurrence imparfaite 97
Concurrence monopolistique 415
Concurrence parfaite 394
Concurrence socialiste 425
Concurrent 342
Condition 242
Condition resolutoire 198
Condition de payment 308
Conditions de revient 272
Condition de vente 360
Conditions de vie 482
Conditions légales 481
Condominium 300
Confection 158
Confédération générale du travail 186

Confédération ouvriéére 186
Conférence 143, 422
Confiance 150
Confiscation 146
Conflit 361
Conflit collectif du travail 422
Conflit de normes 153
Conflit individuel du travail 412
Conflits du travail 183
Confondre 210
Confrérie 263
Confusion 210, 218
Congé 193, 198, 382
Congrés 251
Conjoncture 238
Connaissance des affaires 183, 410
Connaissance des marchandises 271
Connaissement 58
Connaissement de charge 492
Connaissement direct 413
Connaissement reçu pour être chargé 58
Conseil municipal 29
Consentement 297
Conservation 350
Considération 145, 362
Consignataire 150, 351
Consignation 350
Consignateur 351
Consigner 351
Consolidation 348
Consolidation des dettes publiques 348
Consolider 348
Consommateur 435, 451
Consommation 435
Consommation apparante 149
Consommation de fruit 485
Consommation de poisson 485
Consommation improductive 144
Consommation intermédiaire 216
Consortium 240
Constatation 356
Constatation par acte authentique 344
Consul 239
Contingent 356
Contingentement 62, 356
Continuité 389
Contractant 382
Contractuel 383
Contrainte 146, 494
Contrainte par corps 155
Contrat 382
Contrat a durée 389
Contrat a titre gratuit 213
Contrat a titre onéraux 212
Contrat collectif de travail 191
Contrat d'adhésion 191
Contrat d'affrétement 129
Contrat d'apprentissage 48
Contrat d'assurance 375
Contrat de commission 492
Contrat de livraison a exécution successive 389
Contrat de métayage 479
Contrat d'engagement 142
Contrat d'entreprise 477
Contrat d'entretien viager 312
Contrat de rente viagére 312
Contrat de service 142
Contrat de société 392
Contrat de travail 142, 191
Contrat jaune 357
Contrat multilatéral 48
Contrat plurilatéral 48
Contrat privé 316
Contrats bilatéraux 174
Contrats commerciaux 411
Contrats consensuels 297
Contrats normales 293
Contrats réels 275
Contrats solennels 30
Contrat succussive 389
Contrats unilatéraux 418
Contraventions municipales 29
Contrebande 196
Contrebandier 196
Contre-maître 199
Contre ordre 168
Contre prestation 212
Contre valeur 212
Contribution 10
Contrôle des changes 202
Contrôle du pouvoir central sur les services décentralisés 286
Convention 19, 382
Convention collective 429
Convention de travail 191
Convention douaniére 147
Conventions internationales du travail 441
Convergent 434
Conversation 143
Convertibilité a taux stable 370
Coobligé 299
Coopératif 241
Coopération 184
Coopératisme 241
Coopérative de construction 477
Coopérative de crédit 248
Coopératives agricoles 396
Coopératives de consommation 436
Coopératives de crédit agricole 397
Copie authentique 297
Copropriétaire 300
Copropriété 436
Corporation 108, 262
Corporation ouvriére 263
Corporations 107
Corporations d'artisans 107
Corporatisme 263, 264
Corps certain 29
Corps de métiers 262
Correspondance commerciale 411
Correspondant 183
Co-sociétaire 299
Cotation 356
Cote 356
Cote de clôture 206
Cotisation 10
Couche sociale 427
Coulissier 35
Coupon 226
Coupon d'action 327
Courant 150
Courant optimiste 209
Courant optimiste français 193
Courant pessimiste 209
Courant pessimiste anglais 208, 247
Courbe 77
Courbe de convention 25
Courbe de Phillips 334
Cour des comptes 363
Courier maritime 58

Courir 69
Cours 124, 343
Cours de clôture 206
Cours de compensation 326
Cours de liquidation 326
Cours de marché général 131
Cours du change 202
Cours fixe 72
Cours forcé 495
Cours libre 369
Cours officiel 343
Courtage 376
Courtier 376
Courtier de commerce 406, 418
Courtier de taransports 401
Courtier en marchandises 270
Courtier inseret 368
Courtier libre 368
Court terme 231
Coût 120, 271
Coût-assurance-frêt 43
Coût constant 73
Coût de la production 477
Coût de la vie 125
Coût d'opportunité 116
Coût et frêt 43
Coûteux 136
Coût marginal 281
Coût moyen 303
Coût normal 311
Coutre-etrare 35
Coûts des produits 460, 463
Coûts directs 70
Coûts indirects 70
Coûst périodiques 71, 463
Coutume internationale 441
Couverture 212
Créance 11
Créance abstraite 379
Créances abandonnées 467
Créancier 11
Créancier principal 418
Créanciers solidaires 51
Crédit 247
Crédit a courte terme 232, 248
Crédit a decouvert 213, 296
Crédit agricole 397
Crédit a la construction 240, 248
Crédit a la production 248, 460
Crédit a l'artisanat 107, 248
Crédit a l'exportation 248
Crédit a l'importation 248
Crédit a l'industrie 248
Crédit a long terme 248
Crédit a moyen terme 248, 303
Crédit commercial 411
Crédit confirmé 297
Crédit de caisse 215
Crédit de circulation 70
Crédit de entrepreneur 138
Crédit d'embouche 248
Crédit de programme 194
Crédit de projet 398
Crédit d'escompte 248
Crédit destiné a approvisionner les fonds de roulement 248
Crédit d'exploitation 248
Crédit d'impôt 470
Crédit d'installation 248
Crédit d'investissement 248, 483
Crédit documentaire 472
Crédit en blanc 213, 297
Crédit foncier 104, 248
Crédit immobilier 104, 248, 402
Crédit industriel 371
Crédit irrévocable 467
Crédit mobilier 248, 401
Crédit non confirmé 297
Crédit papier 367
Crédit par le fournisseur au détaillant 248
Crédit personnel 235
Crédit privé 235
Crédit provisoire 125
Crédit publique 204, 248
Créédit réalisable par acceptation 296
Crédit révocable 467
Crédit rurale 248
Crédit sans condition 243
Crédits budgétarires 310
Crédits différés 217
Crédits extraordinaires 295
Crédit supplémentaire 216
Crise 39, 40, 455
Crise commerciale 410
Crise de 1929 41
Crise de production 454
Crise de surproduction 22, 454
Crise économique 80
Crise financiére 273
Crise monétaire 321
Crise partielle 37
Cristalisation 32
Cristalisation du travail 32
Critére de travail 190
Croissance 42, 80
Croissance économique 42, 80
Croissance économique automatique 304
Cueillette 326, 422
Culpa in contrahendo 382
Culture alterne 12
Cumul d'actions 152
Cumul de droits 153
Curateur 218
Cycle 72
Cycles économiques 239

Dardanisme 51
Date de payement 309
Date d'éxécution 310
Dation en payement 309
D'avance 310
Débardeur 155
Débat 143
Débattre le prix 331
Débit 34
Débiteur 35
Débiteur principal 418
Débiteur solvable 348
Débiteurs solidaires 51
De bonne vente 359
Décentralisation 50
Déchargement 36
Déchéance 152
Décision 209
Décision arbitrale 151
Déclaration 30
Déclaration de faillite 170, 171
Déclaration de la volonté 181
Déclaration de résiliation d'un contrat 382
Déclaration des biens 271
Déclaration de séjour 305
Déclaration d'impôt 469
Déclaration en douane 147
Décollage 201
Décommander 168

Décomposition des taches 142
Décompte 160, 161
Déconfiture 146
Découverte 38
Décret 209
Décret-loi 209
Dédommagement 310
Dédouanement 148
Dédouaner 148
Déduction d'existence minimum 105
Déduire 162
Défalquer 162
Défaut 253
Défectueux 253
Défense d'aliéner 419
Défense d'impuissant 146
Déficit 9
Déficit de caisse 214
Déflateur 322
Déflation 52
Défunt 200
Degré 373
Délai 14, 387
Délai de déchargement 36
Délai de déchéance 152
Délai de forclusion 152
Délai de garantie 176
Délai d'enlévement 242
Délai de nuit 124
Délai de prescription 388
Délai d'expedition 140
Délai préfix 152
Délais extraordinaires 295
Délégué ouvrier 186
Délégué syndical 367
Délibération 143
Délit de fausse monnaie 202
Demande 181
Demande conjointe 25
Demande de la monnaie 322
Demande de payement 308
Demande de plus 48
Demande de restitution 152
Demande dérivée 436
Demande du marché 330
Demande élastique 108
Demande individuelle 32
Demande inélastique 108
Demande modérée 168
Demander compte 161, 162
Demande totale 422
Déménagement 402
Demeure du débiteur 35
Demie-colonie 480
Demie-féodale 479
Demission 467
Démocratie esclavagiste 245
Dénombrement 363
Dénomination 409
Dénonciation 31, 382
Département de travail 185
Dépense 136
Dépenses autonomes 317
Dépenses de préparation 158
Dépenses de transfert 433
Dépences et récettes 136
Dépenses réelles 133
Dépopulation 294
Déport 36
Déposant 483
Dépôt 241, 313, 350
Dépôt officiel 344
Dépôt régulier 276
Dépôts 483
Dépôts a terme 390
Dépôts de banque 26
Dépréciation monétaire 322
Dépression 40, 48, 455
Dérangement des affaires 183
Déséconomie 96
Désélasticité 420
Déséparge 420
Désinvestissement 420
Despotisme esclavagiste 245
Despotisme orientale 68
Destinataire 140
Détachement 198
Détachés 458
Détail 417
Détaillant 417
Détailler 417
Détendeur de la puissance paternelle 242
Déterminisme économique 82
Détournement 224
Détournement de biens 273
Dette 34
Dette consolidée 348
Dette d'argent 321
Dette flottante 50
Dette publique 60, 203
Dettes déterminées par leur genre 437
Deux (Les) 171, 448
Deuxiéme division de travail sociale 173
Dévaluation 59
Devanture 370
Développement de communauté 425
Développement économique 42, 81
Développement inégal 109
Développement social 42, 80, 426
De vente facile 360
Devise 72
Devise convertible 370
Devise estimatif 229
Dévolution 200
Diagramme de boîte 253
Diagrammes polaires 253
Différence d'inventaire 71
Différence du cours 125
Difficulté de payement 308
Digne 221
Diminution 419
Diriger 146
Diriger une maison de commerce 407
Dirigisme 146, 489
Discrimination des salaires 447
Dispache 161
Dispacheur 162
Dispersion 50
Disposition 249
Dispositions pour cause de mort 312
Dissolution 50, 198
Dissoudre 198
Distribuer 50
Distribution 37, 50
Distribution de dividende 219-220
Distribution de la population selon l'âge 293
Distribution des revenus 37, 127
Distribution des revenus agricoles 396
Distribution optimum 106
Distribution par contribution 298
Divergent 434
Dividende 75, 220
Dividende accrus 357

Dividende réalisé 357
Division du travail 185
Division du travail géographique 44
Division du travail mondial 74
Division du travail naturel 66
Division du travail primitif 175
Division du travail technique 416
Doctrine de l'économie nationale 438
Doctrines économiques 83
Document 357, 472
Doit 34
Doit et avoir 35
Dol 165
Dol religieux 65
Domaine des personnes juridiques de droit public 205
Domaine public 205
Domestication 110
Domicile 240
Dommage 68
Dommages-intérêts 310
Donation 164
Donner du profit 208, 220
Donner en commission 351
Donner en consignation 350
Donner en garde 350
Donneur d'aval 367
Dose marginale 280
Dossier de fonctionnaire 142
Douane 147
Douanier 148
Double assurance 48
Drapeau 28
Dressement de l'inventaire 71
Dresser une facture 161, 358
Droit 156, 343, 469
Droit commercial 407
Droit commercial international 443
Droit de douane 148
Droit de demande 312
Droit de la personnalité 235
Droit d'emption 359
Droit d'entré 62
Droit de priorité 373
Droit de privilége 312
Droit de propriété 312, 373
Droit de rachat 359
Droit de réméré 135
Droit de représailles 215
Droit de rétention 155
Droit de se faire justice a soi-même 223
Droit des successions 200
Droit de staries 390
Droit de superficie 463
Droit de timbre 51
Droit d'exiegr 182
Droit d'option privilégié 313
Droit égal 109
Droit exclusif d'exercise d'un métier dans une certaine zône 127
Droit formateur 303
Droit hypothécaire 341
Droit imprescriptible 388
Droit international 441
Droit international de travail 442
Droit international privé 442
Droit international public 441
Droitisme 348
Droit protecteur 242
Droit public 204
Droits civils 492
Droits civiques 492
Droits de douane fiscaux 274
Droits d'entré 149
Droits de patrimoine 466
Droits de transit 149
Droits d'exportation 149
Droits d'octroi 149
Droits fondamentaux 418
Droits inaliénables 419
Droits incessibles 419
Droits industriels 371
Droits patrimoniaux 466
Droit spécifique 317
Droits principaux 418
Droits réels 274
Droits relatifs 141
Droits strictement personnelles 419
Ducroire 376
Dumping 51
Dumping de conquête 51
Dumping de péréquation 51
Dumping de trésorie 51
Duopole 74
Duopsone 75
Duplicata de la lettre de change 367
Durée 387
Durée de travail 45, 103
Durée de travail par jour 149

Eaux 385
Eaux interieures 170
Echange 56
Echange des marchandises 271
Echanges bilatéraux 173
Echange volontaire 180
Echantillon 144
Echantillonage 314
Echantillons de marchandises 273
Echéance 387
Echéance d'un effet 367
Echelle mobile 306
Ecole anti-capitaliste 19
Ecole autrichienne 22
Ecole classique 237
Ecole de Cambridge 43
Ecole de commerce 409
Ecole de Bentham 29
Ecole de Lausanne 265
Ecole de Louvain 265
Ecole de Manchester 278
Ecole de plein-emploi 394
Ecole de Stockholm 385
Ecole de Vienne 472
Ecole historique 397
Ecole historique Allemande 11
Ecole institutionnelle 252
Ecole mathématique 283
Ecole néo-classique d'économie politique 486
Ecole psychologique 346
Ecole suédoise 182
Econométrie 78
Economie 78
Economie classique 236
Economie de guerre 361
Economie de l'Empire Ottoman 303
Economie de marché 329
Economie de moyen âge 298
Economie de Rome 345
Economie des entreprises 189

Economie dialectique 65
Economie dirigée 146
Economie dualiste 172
Economie dynamique 59
Economie externes 63
Economie fermée 206
Economie gréque 491
Economie institutionnelle 252
Economie mathématique 283
Economie métaphysique 65, 286
Economie mixte 210
Economie monétaire 322
Economie nationale 438
Economie naturelle 66
Economie orthodoxe 303
Economie périphérique 47
Economie politique 78, 96
Economie politique classique de bourgeois 236
Economie politique d'anglais 177
Economie politique de bourgeois 225
Economie politique de petit bourgeois 255
Economie politique vulgaire 196
Economie primitive 174
Economie pure 351
Economie sans doctrine 311
Economies internes 169
Economies linéaires 67
Economie sociale 78
Economie urbaine 225
Economie vulgaire 196
Economique 79
Economisme 79
Economiste 79
Economistes clasiques 236
Economistes italiens 192
Ecoulement 390
Ecoulement des eaux 385
Effectif 77
Effectif de main d'oeuvre 187
Effet 367
Effet a l'encaissement 324
Effet commercial 367
Effet de change 202
Effet de domination 77
Effet d'encaisses réelles 133
Effet de Pigou 334
Effet de revenu 128
Effet domicilié 240
Effet renouvelable 390
Effets au porteur 403
Effets de commerce 410
Effets en circulation 69
Effet sur l'intérieur 169, 170
Efficacité marginale 281
Efficacité marginale du capital 281
Egalitarisme 109
Egalitarisme de petit bourgeois 255
Egalitaristes 108
Egalité de la formation brute de capital a l'épargne 400
Egalité économique et sociale 94
Elasticité 108
Elasticité croisée 46
Elasticité d'arc 484
Elacticité de la demande 182
Elasticité de l'offre 385
Elasticité de revenu 128
Elasticité des prévisions 229
Elasticité des salaires 447
Elasticité des substitution 490
Elevage 48
Elévation 32
Emballage 13
Embargo 14
Embarras financier 273, 324
Embarras pécuniaire 324
Emission d'actions 327
Emmagasinage 242
Emploi 45, 141, 249
Emploi de la main d'oeuvre 190
Emploi des mineurs 48
Employé 142
Employé de la douane 148
Employer 141
Employés 142
Employeur 192
Emprunt 34
Emprunt a court terme 231
Emprunt consolidé 332
Emprunt extérieur 63
Emprunt forcé 494
Emprunt intérieur 169
Emprunt loterie 317
Emprunt perpétuel 389
Emprunt publique 60
Emulation socialiste 425
En acompte 161
En bloc 144
Encan 20
Encaisse 215
Encaisse désirée 182
Encaissement 320
Encaisse monétaire 325
Enchére 20, 21
Enchéres entre les intéressés 372
Encouragement 181
Encouragement a l'industrie 355
Endettement 35
Endogéne 169
Endossateur 44
Endossement 44
Endossement conditionnel 243
Endossement en blanc 44
Endossement en garantie en gage 44
Endossement nominatif 393
Endossement régulier 44, 393
Endossement translatif ou de propriété 419
Endosseur 44
Engagement 19
Engagement de change 203
Engagement de payer 309
Engagement mutuel 213
Engagement réciproque 213
Enquête 379
Enquête exhaustive 379
Enquête par sondage 379
Enrichissement sans cause 153
Enseigne 407
Entente 19, 382
Entente réciproque 212
En-tête 353
Entrepôt 19
Entrepôt de douanes 147
Entrepôt fictif 363
Entreprenant 137
Entreprendre 138
Entrepreneur 137, 492
Entreprise 137, 188
Entreprise agricole 397
Entreprise de droit public 204

Entreprise dominante 77
Entreprise en vedette 77
Entreprise industrielle 355
Entreprise privée 315
Entreprise publique 204
Entrer dans une maison de commerce 407
Entrevue 143
Envoyeur 140
Epargne 398
Epargne forcée 495
Epargnes ex ante 313
Epargne sociale 426
Equilibre 57
Equilibre automatique 304
Equilibre classique 236
Equilibre commercial 406
Equilibre de la firme 407
Equilibre du marché 329
Equilibre général 130
Equilibre partiel 37
Equilibre stable 209
Equilibre statique 73
Equipement 70
Equipollent 108
Equivalence 108
Equivalent 108
Equivalent générale 108, 130
Erosion monétaire 321
Erreur 476
Erreur de calcul 163
Erreur sur la chose 476
Erreur sur la personne 476
Erreur sur la quantité 476
Erreur sur le contrat 476
Esclavage 246
Esclavage communal 238
Esclavagisme 245
Esclavagiste 245
Esclave 244
Escompte 176
Escompte de banque 26
Escompte pour le comptant 214
Espace aérien 157
Espaces économiques 80
Espace vital 482
Espéces de la monnaie 325
Esprit d'entreprise 138
Estimateur 229
Estimation 127, 229
Estimation d'impôt 357
Estime 362
Etablir un compte 161
Etablissement commercial 407
Etablissement de crédit foncier 403
Etablissement de l'inventaire 71
Etablissement de prêts sur gage 341
Etablisement du compte 160
Etablissement du prix de revient 273
Etablissement principal 285
Etablissements de bien faisance 193
Etablissement secondaire 237
Etablissements publics 205
Etalage 370
Etalon de change-or 12
Etalon métallique 266
Etalon monétaire 321
Etalons paralléles 172
Etat civil 235
Etat corporatif 263
Etat de fortune 274
Etat de siége 371
Etat d'indivision 300
Etat gendarme 195
Etatisation 61, 440
Etatisation du commerce extérieur 64
Etatisme 60
Etat protecteur 242
Etat protégé 242
Etats rentiers 340
Etre arriére 135
Etre a vendre 358
Etre dans l'attente 28
Etre en circulation 69
Etre en vente 358
Etre originaire 244
Etre périmé 152
Etude de marché 329, 331
Evaluation de l'impôt 357, 470
Evaluation d'impôt 357, 470
Examen du compte 161
Excédent de caisse 214
Excédent de la production 429
Excédent des récettes 127
Excédent économique 81, 429
Exception de contrat non exécuté 383
Excés de fonds d'amortissiment 22
Excommunication 208
Exécution forcée 490, 495
Exempt de défaut 253
Exempt de douane 148
Exemption 469
Exemption de droits 148
Exemption d'impôt 469
Exercer le commerce 409
Exhérédation 201
Exode 139
Exogéne 63
Expansion 131
Expansion économique 82
Expéditeur 140, 400
Expérience des affaires 183, 410
Expert 32
Expert comptable 162
Expertise 97
Exploitation 188, 381
Exploitation agricole 397
Exploiter 189
Exportation 63
Exporter 63
Exporter du capital 18
Exporteur 63
Exposant 370
Exposition 370
Exposition industrielle 356
Expropriation 205, 440
Extrait 317
Extrait de compte 162
Extrant 47

Fabianisme 111
Fabrication 477
Fabrication en série 65
Fabrique 111
Facilité de crédit 215
Facilité de payement 308
Facilité de vente 360
Facilité en affaires 187
Façon 186
Facteur 110
Facteurs de production 110, 456
Facture 113, 358
Facture certifie 148
Facture proforma 313
Facturer 358
Facturier 358
Faible 146
Faiblaisse 146
Faillite 170
Faillite de banque 26

Faire le colportage 190
Faire le commerce 409
Faire le détail 417
Faire le relevé d'un compte 162
Faire les fonds 212
Faire l'extrait d'un compte 162
Faire une erreur de calcul 163
Faire un payement supplémentaire 216
Falcificateur 201
Falcification 165, 202
Famine 232
Fausse monnaie 76
Faute 253
Faute d'argent 324
Faute de service 142
Faute personnelle du fonctionnaire 142
Faux 201
Faux monnayage 202
Faux monnayeur 202
Fayolisme 113
Fédéralisme 113
Feinte 144
Féodalisme 114
Féodalité 113
Fermage 175, 233
Fermier 233
Feuille de coupons 393
Feuille d'expédition 140
Fiche de compte d'assuré 375
Fiction 467
Fiduciaire 363
Fief 116, 467
Filiale 237
Finance 271
Financement de l'entreprise 407
Financement par prix 118
Finances déficitaires 9
Finances publiques 271
Financier 271, 273
Fin de l'indivision 300
Firme 117, 407
Fisc 159
Fiscal 273
Fiscalité 469
Fixation 356
Fixer 356
Fléche et arc 295
Fleuves internationaux 441
Flotte commerciale 407
Fluctuation 50
Fluctuation de marché général 131
Fluctuations du change 125
Fluctuations économiques 80
Fluidité de l'offre et demande 386
Flux de revenu 127
Foire 319
Fonction 141
Fonction de consommation 436
Fonction de la demande 182
Fonction d'épargne 399
Fonction de production 460
Fonction d'investissement 483
Fonction d'utilité collective 301
Fonctionnaire 142
Fonctions d'entrepreneur 183
Fonctions de la monnaie 323
Fondateur 251
Fondation 251
Fondations 466
Fond de garantie 176
Fond de roulement 71
Fond d'investissement 483
Fondé de procuration 406
Fonds 120
Fonds d'aide et de coopération 479
Fonds de consommation 435
Fonds d'égalisation des changes 202
Fonds de reserve 482
Fonds de roulement 71, 189
Fonds des salaires 447
Fonds de stabilisation des changes 202
Fonds d'investissement caché 139
Fonds d'investissement pour le développement économique et social 479
Fonds monétaire international 442
Fonds particulier 316
Fonds publics 107, 328
Force de marchandage 331
Force majeure 196
Forces de production 457
Forces productives 457, 458
Forces productives sociales 428, 458
Forclusion 152
Formation économique et sociale 94
Formation socio-économique 94, 426
Forme de production 453
Forme de production capitaliste 16
Forme de production esclavagiste 246
Forme de production féodale 116
Forme d'organisation politique et sociale médiévale 114
Forme propriété Napoléonienne 290
Formes de la monnaie 325
Formes des monopols 414
Formes du marché 328
Formulaire 314
Formule 314
Formule d'Amaroso-Robinson 14
Formule de Cambridge 43
Formule de Cournot 44
Fortune 276, 370
Fortune de mer 58
Fortune de terre 58
Fortune privée 236
Fouilles 221
Fouriérisme 120
Fournir les fonds 212
Fournisseur 357
Frais commerciaux 359
Frais constaté 356
Frais de banque 26
Frais de change 203
Frais de recouvrement 320
Frais de transport 401
Frais de vente 359
Frais d'exploitation 189
Frais générales d'administration 131
Frais générales de fabrication 131
Frais généraux 187
Frais proportionnels 298
Frais supplémentaires 216
Franc-alleu 11, 121, 467
Franc de droit de douane 147

Franc de port 401
Franchise 148
Franco 401
Frappe libre 369
Fraude 165
Fraude douaniére 148
Frelater 358
Fréres 210
Frêt 120, 129
Fréteur 234
Frontiére 372
Frontiére douaniére 148
Fusion 218
Fusion des entreprises 189

Gage 341
Gage commercial 411
Gage foncier 402
Gage immobilière 402
Gage mobilière 402
Gage sur le bétail 158
Gagner 221
Gains de la main-d'oeuvre féminine 197
Gangstérisme 124
Garantie 150
Garantie pécuniaire 324
Garantie personnelle 235
Garantie provisoire 125
Garantie publique 204
Garantisme 124
Garant solidaire 52
Garde 350
Gardeboutique 357
Gauchisme 378
Gêne 126
Géopolitique 195
Georgisme 132
Gérant 189
Gestion de l'entreprise 189
Goulot d'étranglement 51
Goût 28
Grade 373
Grand capital 254
Grande dépression 41
Grande propriété héréditaire 379
Grandes propriétaires 432
Grandes puissances 41
Grand livre 41
Grand magasin 42
Graphique 145
Gratification 96, 317
Gratuit 28, 324
Gratuitement 324
Grégarisme 145
Gréve 184
Gréve avec occupation d'usine 305
Gréve de solidarité 51
Gréve générale 130
Gréve illicite 481
Gréve organisée 314
Gréve patronale 187
Gréve patronale de solidarité 51
Gréve perlée 483
Gréve politique 377
Grossesse 124
Grossiste 433
Grossiste qui fournit aux détaillants les fruits et les légumes 266
Groupe 371
Groupe financier 275
Guerre 361
Guerre de l'indépendance 251
Guerre de nationale 251
Guerre économique 93
Guerre froide 377
Guichet 138
Guilde 262

Habitation 240
Halle 154
Hanse 155
Hansenisme 155
Hasard 47
Hausse 32
Haussier 306
Hédonisme 158, 159
Hégémonie 177
Hérédité 200
Héritage 200
Héritier 200
Hésiodique 163
Hétérogéne 434
Heure 348
Heures de travail 191
Hinterland 164
Holding 165
Homerique 166
Homme d'affaires 183
Homo economicus 83
Homogéne 434
Homologation 297
Homo statisticus 362
Honoraires 143
Horaire 397
Horizon économique 82
Hôtel de la monnaie 321
Humanisme économique 83
Hygiéne du travail 190
Hyperinflation 21
Hypothéque 341
Hypothéque légale 341
Hypothéque maritime 129

Immatriculation 257
Immeubles 402
Immeubles destinés a location 10, 233
Immigration 139
Immobilier 402
Immobilisation 402
Impenses nécessaire 495
Impenses utils 478
Impenses voluptuaires 390
Impérialisme 104
Importation 61
Importer 63
Impossibilité d'exécution de la prestation 309
Impôt 468
Impôt a forfait 229
Impôt de consommation 436
Impôt dégréssif 468
Impôt de patrimoine 466
Impôt en nature 276
Impôt foncier 433
Impôt forfait 145
Impôt général sur la consommation 131
Impôt progressif 468
Impôt progressif sur la dépense 155
Impôt proportionnel 468
Impôts de consommation 461
Impôts de production 461
Impôts des dépenses 136
Impôts directs 70, 468
Impôts indirects 70, 468
Impôts sur les importations 62
Impôt sur la propriété fonciére 433
Impôt sur le bétail 10
Impôt sur le profit 221
Impôt sur le revenu 128, 221
Impôt sur les bénéfices de guerre 361
Impôt sur les pesages 206
Impôt sur les plus-values immobiliéres 402
Impôt sur les sociétés de capitaux 253

Impôt sur les successions et sur les mutations a titre gratuit 201
Impôt sur les transactions immobiliéres 104
Impôt sur le transport 401
Impôt unique 417
Imputation rationnelle 295
Imprévision 28
Improductif 471
Incapacité 146
Incertitude 209
Incidence de l'impôt 471
Indemnisation 127, 310
Indemnité 310
Indemnité de caisse 215
Indemnité de grossesse 124
Indemnité de logement 240
Indemnité de non-travail temporaire 125
Indemnité de retraite 102
Indemnité de surastaries 390
Indexation 143
Indicateur 397
Indication d'origine 243
Indice 143
Indice du coût de la vie 126
Indices des prix 118
Indifférence 217
Indigent 491
Indignité héritier 201
Indignité successorale 201
Individu 423
Individualisme 32
Industrialisation 355
Industrialisation socialiste 425
Industrie 353
Industrie a domicile 110
Industrie clef 233, 418
Industrie de base 418
Industrie d'emballage 13
Industriel 354, 371
Industrie légere 10, 151
Industrie lourde 10
Industrie naissante 483
Infirmité 97
Inflation 106
Inflation chronique 388
Inflation de crédit 248
Inflation de l'importation 62
Inflation de salaire 447
Inflation d'or 12
Inflation gatopante 21
Inflation larvée 139, 377
Inflation latente 139
Inflation modérée 168
Inflation par excés de la demande 182
Information 151
Infraction aux lois municipales 29
Infrastructure 13
Initiative 138
Injuste 153
Inscription 257
Inscription de faux 349
Insertion 73
Insolvabilité 146, 309
Insolvable 309
Inspection du travail 191
Instabilité 209
Installation 252
Institut d'emission 286
Institution 252
Institution juridique 252
Institutionnalisme 252
Institutions 252
Institut recherche de Pearsons 332
Instrument 367
Instrument du traité 382
Instrument du travail 452
Instruments du production 451
Instruments du travail 45, 100, 451
Intensification du travail 104
Intensité du travail 104
Intensité marginale 281
Interdiction 232
Interdiction de l'occupation des fonctions publiques 204
Interdiction des gréves 184
Interdiction de travail pendant la nuit 124
Interdiction d'exercise d'une profession 438
Interdiction volontaire 232
Interdit 232
Interessement 219
Intérêt 47, 111
Intérêt accumulé 357
Intérêt a l'exécution 296
Intérêt assuré 376
Intérêt composé 31
Intérêt conventionnel 383
Intérêt de retard 124
Intérêt légal 481
Intérêt moratoire 124
Intérêt négatif 296
Intérêt positif 296
Intérêts personnels 235
Intérêt usuraire 412
Interlocuteur 211
Intermédiaire 19
Intremédiaire pour la recherche du travail 183
Intervention 97
Interventionisme 98
Intrant 137
Inutile 477
Invalide de guerre 362
Invalidité 97
Inventaire 52, 71
Inventaire permanent 389,
Invention 39
Investissement 483
Investissement autonome 317
Investissement brut 227
Investissement financier 276
Investissement net 227
Investissements bruts 229
Investissements publics 206
Invisible 143
Isolés 458

Jeton de présence 252
Jeu de bourse 36
Jeu de hasard 250
Jobber 36
Joueur 36
Jour de liquidation 207
Jour de payement 308
Journal commercial 407
Journalier 149
Journal quotidien 149
Journée 149
Journellement 149
Jour ouvrable 187
Jours de planche 28
Jubilé 253
Juge au tribunal de commerce 421
Juge de commerce 421
Jugement 209
Jugement déclaratif de faillite 171
Jurande 314
Juridiction commerciale 421
Juste prix 78, 83, 154, 298

Juste salaire 154
Justice fiscale 471

Kautskysme 216
Kémalisme 221
Keynesianisme 229
Kibboutz 232

Labeur 186
Laissez faire 30, 119, 368
Laissez passer 30, 126
Lait 110
Lassallisme 258
Last 258
Légalisation 297
Législation commerciale 411
Législation de travail 187
Législation pour la protection de la monnaie turque 436
Législation successorale 200
Législation sur la faillite 171
Législation sur les lettres de change 367
Légitime 153
Les égalitaristes 108
Les six 12
Lettre d'affaires 409
Lettre d'avis 31
Lettre de change 307, 367
Lettre de change a courte échéance 232
Lettre de commerce 409
Lettre de crédit 308
Lettre de crédit sur garantie 176
Lettre de garantie 176
Lettre de rente 127
Lettre de voiture 400, 492
Lex loci actus 383
Libéralisme 259
Liberté contractuelle 382
Liberté du commerce 409
Libre concurrence 370
Libre devise 370
Libre échange 368
Libre-échangiste 368
Libre entreprise 369
Libre service 225
Licence 175, 194
Licenciement 191
Lieu de payement 309
Lieu de travail 192
Lifo 378
Ligne de crédit 248
Limitation 372
Limite 372
Limite de prix 119
L'industrie légére 10
L'industrie lourde 10
Liquidateurs 207
Liquidation 207, 325
Liquidation d'une propriété 325
Liquidation forcée 494
Liquider 207
Liquidité 326
Liquidité de second ordre 173
Liquidité immédiate 248
Liquidité inemployée 249
Liquidités 158
Liquidités internationales 441
Liste noire 208
Lit de plumes 259
Livre 262
Livre de balance 30
Livre de caisse 214
Livre de commandes 168
Livre de dépôt 242
Livre de magasin 242
Livre des comptes 160
Livre des entrées 137
Livre de vente 359
Livre journal 149
Livres de commerce 410
Livres de comptabilité 365
Local 59
Locataire 233
Location 233
Loge 262
Logement 240
Loi 480
Loi commerciale 421
Loi d'airain 434
Loi de cadenas 233
Loi de développement 129
Loi de développement économique 81
Loi de Gresham 145
Loi de King 233
Loi de la baisse tendancielle du taux de profit 210
Loi de la guerre 362
Loi de la valeur 55
Loi de l'offre et de la demande 386
Loi de Pareto 326
Loi de Parkinson 327
Loi de population 294
Loi de prêt-bail 234
Loi de production 294
Loi de rareté 290
Loi des besoins satisfait 71
Loi des débouchés 217
Loi des rendements décroissants 23, 429
Loi de Wagner 473
Loi d'utilité marginale 109
Loi général de l'accumulation capitaliste 15
Lois de finances 276
Lois dérivés 481
Lois de travail 192
Lois du commerce 411
Lois économiques 95
Lois formelles 317
Lois générales 480
Loisir 36
Lois particuliéres 480
Lois principales 481
Lois spéciales 317, 481
Lois universelles 480
Loi sur le recouvrement des impôts et créances publiques 60
Loi sur l'usure 412
Loi tendancielle 77
Long terme 445
Lot 327
Louage de service 142
Louer 233
Loueur 234
Loyer 233, 360
Lucratif 220
Lucrative 208
Ludisme 269
Lutte 361
Lutte de concurrence 343
Luxe 144

Mablisme 255
Machine 266
Machine a calculer 162
Machine a vapeur 38
Machine défectueuse 253
Machine-outil 268
Machinisme 268
Macrodynamique 41
Macroéconomie 41, 254
Macrostatique 41
Magasin 241, 358
Magasinage 19
Magasin de détail 417

Magasins généraux 131
Main-d'oeuvre féminine 197
Main-d'oeuvre infantile 48
Main-d'oeuvre non qualifiée 292
Main-d'oeuvre qualifiée 292
Main invisible 143
Mainlevée 198
Mainlevée de saisie 98
Mainlevée judiciaire 199
Maintient 350
Maison de commerce 407
Maison de commission 492
Maison de détail 417
Maison de gros 433
Maison de prêt 104
Maison de transport 400
Maison de roulage 400
Maison d'expédition 400
Maison d'exportation 63
Maison principal 286
Maison sérieuse 349
Maison solide 349
Maison sûre 349
Maître (Le) 245
Maître de métier 493
Maladies professionnelles 438
Malthusianisme 276
Malthusianisme démographique 277
Malthusianisme économique 277
Mandant 491
Mandat 140, 278
Mandataire 142, 491
Mandataire commercial 411
Mandat commercial 411
Mandat d'encaissement 320
Maniement 188, 249
Manifestations de la volonté 181
Manque d'argent 321
Manque de main-d'oeuvre 186
Manque de numéraire 321
Manufacture 278
Marchand 256, 358
Marchandage 331
Marchand ambulant 135
Marchander 331
Marchand incorrect 266
Marchandise 270, 462
Marchandise de consommation 436, 460
Marchandise de contrebande 196
Marchandise de production 460
Marchandise directe 67
Marchandise économique 83
Marchandise indirecte 70
Marchandise libre 369
Marchandise-monnaie -marchandise 273
Marchandise non dédouanée 148
Marchandise normale 311
Marchandise prête 158
Marchandise privée 315
Marchandises de contrebande 148
Marchandises de rebut 168
Marchandises diverses 210
Marchandises en combrantes 140
Marchandises en transit 76
Marchandises mêlées 210
Marchandises périsables 37
Marchandises soumises aux droits de douane 148
Marchandise successive 389
Marché 328
Marché a découvert 213
Marché a prime 336
Marché a terme 389
Marché avec faculté 318, 360
Marché commun 300
Marché commun de l'Amerique latine 258
Marché de gré a gré 331
Marché de la force de travail 103
Marché des affaires 190
Marché des facteurs de production 457
Marché des vendeurs 357
Marché différentiel 389
Marché du travail 103
Marché financier 275
Marché forfait 144
Marché général 131
Marché intérieur 170
Marché libre 369
Marché mondial 74
Marché monétaire 275, 323
Marché noire 208
Marché noire des échanges 475
Marchés a comptant 311
Marchés a livrer 389
Marché transparent 362
Marge 350
Marge bénéficiaire 220
Marge des prix 331
Marginalisme 278
Marine marchande 407
Marque déposée 11
Marque déposée de fabrique 410
Marshallianisme 283
Marxisme 282
Masse en faillite 171
Matérialisme économique 93
Matérialisme historique 398
Matériaux fondamentales 418
Matériel d'exploitation 189
Matiéres commerciales 410
Matiéres liquides 373
Matiéres premiéres 188
Mauvaise monnaie 247
Maximum 105
Mécanisation 269
Mécanisme de monnaie -crédit 323
Mécanisme des prix 118
Médiane 303
Mélange 210
Mélanger 210
Mêler 210
Mémoire 484
Menus frais 254
Mercantilisme 284
Mercantilisme anglais 177
Mercantilisme commerciale 409
Mercantilisme d'espagnol 256
Mercantilisme français 44, 121
Mercantilisme hollandais 166
Mercantilisme industriel 44, 371
Mer intérieure 169
Message 31
Messager 151
Messagerie 316
Mesures conservatoires 241, 350

Mesures provisoires 350
Métal 266
Métayage 299
Métayer 299
Métier 493
Métiers 256
Mettre en circulation 69
Microéconomie 254
Migration 139
Migration de travail 187
Milieu financières 273
Milieu géographique 44
Mineur 254
Minimum 105
Ministére de commerce 421
Ministre de commerce 421
Minute 382
Miracle de mécanisme des prix 119
Mise de fonds 215
Mise en vente 359
Misére 491
Mobilier 401
Mobilité des facteurs 110
Mobilité des facteurs de production 457
Mode 303
Mode de développement 128
Mode de production 461
Modéle de croissance de Kaldor 199
Modéle de Kaldor sur la répartition des revenus 199
Modéle économétrique de Leontiev 258
Modéle Ricardien de croissance 344
Modicité des prix 438
Moment 37
Monde des affaires 183, 185
Monde du commerce 406
Monde financier 274
Moniteur du commerce 407
Monnaie 319
Monnaie-capital 320
Monnaie clef 232
Monnaie convertible 56, 325
Monnaie d'argent 149
Monnaie de compte 162
Monnaie droite 273, 349
Monnaie en circulation 69
Monnaie faible 146
Monnaie fiduciaire 325, 364, 419
Monnaie idéale 449
Monnaie inconvertible 56
Monnaie internationale 442
Monnaie intrinséque 273
Monnaie légére 151
Monnaie marchandise 273, 325
Monnaie métallique 266
Monnaie nickel 292
Monnaie noire 209
Monnaie papier 325
Monnaie représentative 325
Monnale scripturale 217, 325
Monnaie stable 349
Monoculture 417
Monométallisme 415
Monométallisme argent 149
Monopole 413
Monopole bilatéral 174
Monopole d'émission 321
Monopole fiscal 275
Monopole international 443
Monopole naturel 67
Monopoliser 415
Monopolisme 414
Monopolistique 415
Monoprodiction 417
Monopsone 287
Montage 288
Montant total 131
Morale fiscale 471
Moratoire 34
Motif de précaution 325, 484
Motif des opérations 325
Motif de speculation 325
Motif de transaction 188
Motion 313
Moyen 19
Moyen d'échange 57
Moyen de production 452
Moyenne 301
Moyenne arithmétique 302
Moyennes (Les) 302
Moyenne sociale 428
Moyens de consommation 453
Moyens de production 452
Moyens de transport 400
Moyens de travail 100, 451
Moyens de vie 482
Moyens pécuniaires 308
Multiplicateur 46, 460
Multiplicateur de Keynes 231
Multiplicateur d'investissement 483
Municipalité 29

Naissance 68
Nantissement 341
Nationalisation 440
Nationalisme économique 94
National socialisme 290
Nation commerçante 358
Nature 66
Navigation commerciale 410
Navigation intérieure 169
Navire du commerce 407
Négociant 358
Négociation 143
Néo-capitalisme 485
Néo-colonialisme 489
Néo-corporatisme 487
Néo-impérialisme 486
Néo-interventionnisme 489
Néo-Keynesianisme 486
Néo-libéralisme 487
Néo-Malthusianisme 277, 487
Néo-marginalisme 488
Néo-mercantilisme 488
Néo-mercantilisme nationale 440
Néo-mercantilisme romantique 345
Net 226
Neutre 475
Niveau de vie 482
Nocturne 124
Nomadisme 140
Nombre 362
Nombres indices 143
Nominal 363
Nominalisme 363
Non-acceptation 296
Non-assuré 375
Non-couvert 213
Non-paiement 308
Non-scientifique 449
Non-travail temporaire 125
Normalisation 311
Note des frais 401
Note de transport 401
Notification 31
Nouveautés technologique 416

Nouvelle 451
Numéraire 293
Numéro de régistration d'assurance 375

Objection 211
Objets de travail 102, 451
Objets insaisissable 98
Objets personnels 235
Obligation 34, 146, 393
Obligation alternative 366
Obligation convertible 327
Obligation de contracter 383
Obligations contractuelles 382
Obligations du trésor 159
Obligations imparfaites 296
Obligations indexées 143
Obligations légales 481
Obsoloscence 249
Occasion 116
Occupation illicite 494
Octroi 138
Office de faillite 171
Office de placement 192
Office de renseignement 151
Office d'exécution 190
Offre 313, 385
Offre a court terme 231
Offre de la force de travail 103
Offre de la monnaie 324
Offre de travail 103
Offre du marché 331
Offre et demande 386
Offre terrain 433
Offre totale 422
Offrir des garanties 150
Oligarchie de la finance 117
Oligopole 295
Oligopsone 296
Opération 188
Opération a découvert sur les conditions 242
Opération au comptant 311
Opération de report 444
Opération d'inventaire 71
Opération financiére 274
Opérations a crédit 389
Opérations de change 203
Ophélimité 295
Opportunisme 116
Opportunité 116
Opposition 211
Opposition a jugement 209
Opposition de poursuite pour dettes 243
Optimal 106
Optimum 106
Option 366
Option de double 360
Or 12
Oral 383
Ordonnance de paiement 192
Ordonnateur 192
Ordre 40
Ordre de payement 308
Ordre de production 455
Ordre d'exécution 490
Ordre du jour 149
Ordre naturel 66
Ordre public 204
Ordre public absolu 204
Ordre public international 204
Ordre social 426
Organigramme 298
Organisateur 321
Organisation 314
Organisation de la planification nationale 61
Organisation internationale du travail 441
Organisation internationale des employeurs 442
Organisation scientifique 31
Organisations économiques d'état 205
Original 318, 418
Origine 243
Orner 390
Osciller 50
Ostracisme 208
Outils 22
Ouverture de compte 160
Ouverture de la succession 200
Ouvrier 100, 185
Ouvrier agricole 168, 396
Ouvrier clef 232
Ouvriérisme 101
Ouvriers sans journée 149
Owenisme 305

Pacotille 76
Pacte 382
Pacte de rémére 135
Pacte de renonciation a succession 201
Pacte successorale 200
Paiement 155
Panier 358
Pantoufle 420
Pantouflard 420
Papier-monnaie 197
Papiers a ordre 105
Papiers d'affaires 183, 410
Papiers de valeur 203
Papiers valeurs délivrés en représentation de marchandise 270
Paradoxe de Giffen 76, 137
Paradoxe de Russell 347
Parafiscalité 326
Parenté 163
Parenté adoptive 163
Parenté collatérale 163
Parenté contractuelle 163
Parenté de sang 163
Parenté en ligne directe 163
Parer 390
Par jour 149
Parité 327
Parité des changes 203
Part 327
Partage 328
Partage de la succession 200
Partage du bénéfice 208, 219
Partage du monde 74
Part dans les affaires 190
Part de fondateur 251
Part des frais de transport 401
Part du profit 208, 220
Participant 215, 328
Participation 215, 300
Participation aux bénéfices 219
Partie adverse 213
Partie civile 235
Partie de droite 348
Parties 25
Parties contractantes 25, 382
Pas de porte 157
Passavant 76, 126
Passeport 126
Passer 126
Passer en transit 76
Passif 327, 466
Passifs et créances 35
Patente 175
Paternalisme 25

Patrimoine 466
Patrimoine saisie 98
Patron 192
Patronat 448
Patrouille 208
Pâturages 304
Paupérisation 491
Paupérisation intellectuelle 19
Paupérisme 491
Paupérisme absolu 352
Pauvre 491
Pauvreté 491
Pavillon 28
Payement 307
Payement acompte 363
Payement anticipatif 311
Payement au comptant 311
Payement des droits de douane 148
Payments arriéres 124
Payer un supplément 216
Paysan 247
Paysannerie 247
Pays d'exportateur 63
Pays d'origine 244
Pays sous-dévéloppés 24
Pénurie monétaire 321
Percepteur 325
Période 71
Période de compte 160
Période de refroidissement 378
Période de transition 126
Période du marché 329
Période infracourte 48
Périodes de Juglar 195
Priodes de Kuznets 254
Permanent 477
Permis 193, 194
Permis d'importation 62
Permis de séjour 305
Permutation de poste 143
Perpendiculaire 65
Perpetualisme 389
Personnalisme 234
Personnalisme économique 234
Personnel 142
Personnellement 223
Personne privée 315
Personnes juridiques 437
Personnes juridiques de droit public 205
Personnes morales 437
Personnes physiques 133
Perte 69
Perte pécuniaire 322
Petit bourgeois 255
Petit capital 254
Petite caisse 254
Petite entreprise 254
Petite monnaie 325, 438
Petite production 256
Petite production de marchandise 255
Petite propriété 256
Petit paysan 255
Petit rentier 256
Petits commerçants 107
Phase 414
Phase de développement 129
Physiocrates 119
Piéce 367
Piéce a l'appui 357
Piéce d'or 12
Piéces justificatives 357
Pierre 400
Piramide de population 294
Place cambiste 203
Placement 483
Placement de fonds 326
Placement des travailleurs 183
Plan 334
Plan d'achats 359
Planification 334
Planification capitaliste 16
Planification socialiste 424
Planisme 334
Planisme conjoncturel 239
Planisme structurel 477
Plan Marshall 283
Plein emploi 394
Plein emploi a equilibre automatique 305
Plus-value 20
Plus-value absolue 351
Plus-value relative 140
Poids brut 228
Poids net 227
Police 307
Police au porteur 403
Police d'abonnement 387
Police d'assurance 375
Police évaluée 307
Police flottante 307
Police municipale 29
Police non évaluée 307
Police ouverte 307
Policitation 385
Policitation et acceptation 387
Politique des prix 119
Politique douaniére 148
Politique du marché 331
Politique économique 96
Politique financiére 271
Politique libérale 262
Politique monétaire 324
Pondération statistique 363
Pool d'or 12
Population 293
Population active 45
Port aéronautique 157
Portage 155
Portefaix 155
Portefeuille des effets 367
Porteur 155, 403
Porteur de l'obligation 393
Porteur d'un effet 367
Port illégal 494
Port libre 369
Port payé 401
Poser des conditions 243
Possession 349
Poste de gendarmerie 208
Poste de police 208
Poste militaire 208
Pourboire 371
Poursuite 243
Poursuite pour dettes 243
Pouvoir d'achat 359
Pouvoir de disposition 249
Pouvoir de représentation 419
Pouvoir public 204
Pratique des affaires 186
Préfére le certain 29
Préférence pour la liquidité 158
Préfinancement 312
Préjudice 68
Pré-marchandise 273
Premiére accumulation 174
Prendre livraison 420
Prendre part 215
Preneur d'assurance 375
Prérogative 175
Prescription 388
Prescription extraordinaire 295
Prescription ordinaire 293
Prescrit 388
Présent 159
Présentation 303
Présenter un solde 198
Préssion économique 80

Préssion populationnelle 294
Prestation 307
Prastation en vue du payement 309
Prestation materielle 291
Prestation personnelle 235
Prêt 34, 35
Prêt a usage 77
Prétention 182
Prêter 35, 311
Prêter sur gage foncier 403
Prêteur 35
Prêteur de fonds 35
Prêteur sur gage 341
Prêt force 494
Prêt ou avance sur gages 262
Prévision 229
Prévision a court terme 231
Prévision du marché 331
Prévision économique 93
Prime 335
Prime d'assurance 375
Principe de circulation 70
Principe de libre change 368
Principe de réciprocité 212
Principe d'hédonistique 159
Principe d'utilité décroissant marginal 22
Principes de la comptabilité 365
Principes d'imposition 470
Privilége 175
Prix 117
Prix a determiner par equivalent 30
Prix a forfait 144
Prix au comptant 310
Prix contrôle 290
Prix courant 125
Prix coûtant 272, 358
Prix coûtant des matériaux 418
Prix coûtant des matériaux et de la main-d'oeuvre 463
Prix d'achat 358
Prix de concurrence 342, 343
Prix de demande 181
Prix de détail 417
Prix de emmagasinage 242
Prix de faveur 177
Prix de gros 433
Prix de monopole 414
Prix de pénétration 138
Prix de production 457, 477
Prix de revient 272
Prix de revient réel 133
Prix de soutien 393
Prix de vente 359
Prix de loyer d'un navire 129
Prixx du marché 330
Prix effectif 471
Prix fait 145
Prix fictifs 140
Prix fixe 331
Prix fixé 290
Prixx foncier 430
Prix fort 217, 360
Prix marqué 360
Prix moven 299
Prix naturel 66
Prix net 227
Prix nominal 364
Prix normal 292
Prix offert 313
Prix plafond 404
Prix raisonnable 438
Prix relatif 141
Prix virtuel 146
Probléme des combustibles 476
Probléme des nourritures 30
Probléme économique 93
Procés de travail 103
Procédure de la faillite 171
Processus de production 461
Processus de travail 191
Processus économique 93
Procés verbal 435
Procuration générale 131
Prodigalité 362
Producteur 449, 450
Productif 461, 471
Production 450
Production complexe 451
Production conjointe 25
Production des moyens de consommation 453
Production des moyens de production 453
Production marchande 451
Production naturelle 451
Production simple 451
Production sociale 428
Production successive 389
Productivité 461, 471
Productivité du travail 99, 103, 461
Productivité marginale du capital 16
Productivité marginale du travail 98
Produire des piéces justificatives 357
Produire du profit 220
Produit 462
Produit brut 228
Produit égal 109
Produit industriel 356
Produit marginal 281
Produit national brut 228
Produit nécessaire 462, 463
Produit net 227
Produit pour la société 223, 462
Produit pour soi 223, 462
Produits de monopole 415
Produit social 37, 428
Produit total 422
Produit total net 422
Profession 438
Profession libre 370
Profit 207
Profitable 208, 220
Profit commercial 407
Profit conjointe 25
Profit de comptabilité 161
Profit de Dupuit 72
Profit dynamique 59
Profit industriel 371
Profit moyen 302
Profit net 227
Profit normal 227
Profit réalisé 357
Profits des banques centrales 286
Profits et pertes 220
Proforma 313
Programmation linéaire 67
Programme analytique de Ricardo 344
Progression indirecte 138
Progrés technique 416
Prohibition de commerce 411
Prohibition d'exportation 63
Prohibition a l'importation 62

Prolétaire 100
Prolétaiat 101
Prolétarisation 101
Prolongation 390
Promesse 383
Promesse de contracter 382
Promesse de paiement 309, 321
Promptitude 164
Promulgation 73
Propension a consommer 435
Propension a épargner 399
Propension marginale a consommer 281
Propension marginale a épargner 280
Propension marginale a importer 280
Propension moyenne a consommer 303
Propension moyenne a epargner 302
Propensité de l'importation 61
Proportionnel 298
Proposition 313
Proposition d'assurance 375
Propriétaire d'un boutique 360
Propriétaire foncier 432
Propriété 288
Propriété capitaliste 315
Propriété collective 315
Propriété communale 238
Propriété commune 436
Propriété de corporation 264
Propriété de l'etat 61, 315
Propriété féodale 115
Propriété foncière 431
Propriété foncière privée 316
Propriét héréditaire 379
Propriété industrielle 371
Propriété intellectuelle 76, 371
Propriété mobilière 401
Propriété naturelle 67
Propriété privée 315
Propriété publique 205
Propriété seigneuriale 379
Propriété socialiste 424
Prorogation de délai 309
Prospectus 395
Prospérité 40, 455
Protection des ouvriers 186
Protectionnisme 242
Protectorat 242
Protestanisme socialiste 424
Protestation 211
Protêt 444
Protêt faute d'acceptation 296
Protêt faute de paiement 308
Proudhonisme 337
Provision 212
Publication 73
Publicité 73, 394
Puissance du travail 101
Puissance paternelle 242
Puissance publique 204
Pupillarité 154

Qualification du travail 187
Qualités promises 384
Quantité disponible 249
Quantité du travail 103
Quarantaine 209
Quasi monnaie 29, 325
Quasi rente 339
Quatres (Les) 72, 448
Quête publique 479
Qui appartient a un fief 114
Quittance 266
Quittance pour solde 161
Quota 356
Quota de l'importation 62
Quotepart du profit 220
Quotidien 149

Radiation 376, 484
Radicalisme 244
Radicalisme philosophique 244
Radicalisme socialiste 423
Raison de commerce 409
Rançon 251
Rang 373
Rapport commercial 406
Rapport de droit contractuel 235
Rapport de droit réel 274
Rapport de financier 276
Rapport de forces 146
Rapport de Kaldor 199
Rapporter du bénéfice 220
Rapports de commerce 407
Rapports de production 458
Rapports économiques 458
Rapports entre héritiers 201
Ratification 194, 297
Rationnement 472
Réalisation 133, 356
Réaliser du gage 326
Réarmement 376
Réassurance 172
Recensement 363
Récépissé 266, 270
Recette brute 228
Recette extraordinaire 295
Recette journalier 150
Receveur 140, 325
Recherche commerciale 328
Recherche opérationnelle 188
Réclamation 211
Réclame 394
Réclame lumineuse 168
Récolte 462
Reconstruction 201
Recouvrement 320
Reçu 266
Rexu de voiturier 400
Reçus de marchandises 270
Reddition de comptes 163
Redevance 10, 38
Redevance radiophonique 10
Redevances commerciales 411
Redistribution 485
Redressement 201
Réduction 176, 419
Réel 274
Réescompte 171
Réévalution 55
Référence 150
Réforme 193
Réforme agraire 432
Réforme monétaire 323
Réformisme 193
Refus de payement 308
Refus de travailler 192
Régime d'encouragement 181
Régimes du travail 190
Régionalisme économique 80
Région de production 454
Région non-développé 135

Registre 257
Registre de décé 235
Registre de l'état civil 235
Registre de marriage 235
Registre de naissance 235
Registre du commerce 409
Registre foncier 395
Registre public 344
Réglement 206
Réglement d'avaries 161
Réglement de compte 161, 206
Réglement des comptes 365
Réglement d'un compte 206
Réglement d'une dette 206
Réglement intérieur 170
Réhabilitation 362
Réintégrande 199
Relance 485
Relation économique 82
Relations de production 458
Relations fondamentaux 418
Relations suivies 389
Relevé d'opinion 328
Relévement 201
Relévement de Japon 195
Remboursement 308
Remise 177
Rémunération des facteurs 110
Rémunération des facteurs de production 457
Renchérissement 32
Rendement 471
Rendement marginale 281
Rendre compte 163
Rendre un service 141
Renonciation 467
Renseignement 151
Rentabilité 128
Rente 338
Rente accesoire 173
Rente absolue 352
Rente de cartel 213
Rente de qualité 292
Rente de Thunen 420
Rente de vendeur 357
Rente différentielle 64
Rente du consommateur 435
Rente du producteur 450
Rente financiére 275
Rente fonciére 430
Rente monétaire 275
Rente principale 21
Rente urbaine 225
Rentier 340
Rentrée 320
Réparation 297, 310
Réparation des dommages de guerre 361
Réparation pour un dommage immatériel 298
Réparation pour un dommage matériel 324
Repartage 485
Repartirement de l'épargne des travailleurs a l'étranger 186
Répartition 37, 50
Répartition de dividende 219
Répartition équilibrée des dépenses de consommation 435
Répit 387
Report 422, 444
Repos dominical 151
Repos hébdomadaire 151
Représailles 215
Représentant 411, 419
Représentant de commerce 406
Représentant général 131
Représentant légal 481
Représentation 419
Représenté 419
Reproduction 451, 485
Reproduction expansive 132
Reproduction simple 27
Répudiation de la dette publique 60
Répudiation de la succession 200
Réquisition 98, 270
Rescision 198
Réserve d'assurance 376
Réserve héréditaire 351
Réserve métallique 266
Réserve monétaire 325
Réserve occulte 139
Réserves 484
Réserves mathématiques 283
Résidence 240
Résiliation 198
Résilier 198
Résolution 198, 209
Respectable 150
Respect mutuel 212
Responsabilité 378
Responsabilité de comptabilité 162
Responsabilité du gardien d'animaux 157
Responsabilité limitée 372
Responsabilité réelle 275
Responsabilité solidaire 52
Rester en arriére 135
Rester sous-développé 135
Restriction sur les devises 475
Résumé 317
Résumé d'un interrogatoire 317
Retard de payement 308
Retenue 226
Retenue a la source 218
Retenue journaliére 149
Retirer de la circulation 69
Retraite 102, 173, 213
Retraité 102
Retranchement 177
Rétroactif 313
Rétroactivité 313
Rétrograder 135
Réunion 218, 422
Revendeur 19
Revenu 127
Revenu brut 228
Revenu fixe 56
Revenu marginal 281
Revenu national 37, 439
Revenu national brut 227
Revenu national net 227
Revenu net 227
Revenu nominal 132, 364
Revenu personnel net 227
Revenu réalisé 356
Revenu réel 132
Revenu restreint 51
Revenus camouflés 314
Revenus dérivés 436
Revenus personnels brut 228
Révision 145
Révisionnisme 145
Révisionniste 145
Révocation 141
Révolution industrielle 354
Révolution monétaire 322
Révolution néolithique 291
Révolution scientifique et technique 31
Révoquer 141

Risque 47
Ristourne 75, 471
Ristourne de droit 471
Rossignol 357
Rotation 16, 132
Rotation des stocks 71
Rotation du capital 16
Route commerciale 412
Rupture de contrat 382
Ruralisation 247
Ruse 165

S'abonner 387
Sacrifice pécuniaire 323
Saint-Simonisme 349
Saisie 98, 146
Saisie conservatoire 350
Saisie exécution 490
Saisir 98
Salaire 186, 446
Salaire a prime 336
Salaire aux piéces 144, 326, 493
Salaire aux temps 493
Salaire de vie 105
Salaire d'ouvrier 186
Salaire du marché 331
Salaire d'un jour 149
Salaire fait 145
Salaire financier 275
Salaire hébdomadaire 151
Salaire individuel 32
Salaire minimum 105
Salaire monétaire 276, 324
Salaire naturel 67
Salaire nominal 364
Salaire normal 67
Salaire pour la période comprise enre l'entrée et sortie de la mine 138
Salaire réel 133
Salaire socialiste 425
Salariat 149, 448
Salariée 448
Sanction 477
Sanctions économiques 95
Sans défaut 253
Sans faute 253
Sans frais 136
Sans garantie 150
Sans provision 213
S'approprier 419
S'attendre 28
Savoir de source 218
Savoir faire 31
Science des finances publiques 271
Science du commerce 406
Science financiére 271
Second dividende 172
Secret 138
Secret des lettres 151
Secrets de statistique 362
Secteur 226
Secteur primaire 172, 226, 448
Secteur privé 315
Secteur public 204
Secteur secondaire 172, 226
Secteur tertiaire 172, 226, 448
Secteur U 438
Section 226
Section privé 226
Section public 226
Sections clef 232
Section secondaire 172
Securité 150
Securité de travail 187
Se déclarer insolvable 309
Seigneur 58, 114, 368
Seigneuriage 58, 114
Seigneurie 58
Séjour 240
Se mêler 210
Sentence arbitrale 151
Séparation des biens 270
Septs extérieur 64
Séquestration 270
Séquestre 98, 150
Serf 431
Série 65
Serment supplétoire 393
Servage 431
Service 141
Service public 204
Service vendant au marché 329
Servitude 249, 250
Seuil économique 81
Siége central 285
Siége social 285, 392
Signature 176
Signature privée 235
Signification 31
Silo 376
S'immiscer 210
Simple échange 476
Sinistre 376
Sismondisme 377
Situation commerciale 410
Situation de caisse 214
Situation financiére 273
Six (Les) 12, 448
S'obliger réciproquement 213
Socialisation 427
Socialisme 423
Socialisme associationniste 59
Socialisme corporatif 264
Socialisme de la chaire 257
Socialisme de petit bourgeois 255
Socialisme de Rodbertus 345
Socialisme d'Etat 61
Socialisme féodale 116
Socialisme français 121
Socialisme idéaliste 449
Socialisme non-politique 377
Socialisme réactionnaire 135
Socialisme réformiste 193
Socialisme scientifique 31
Socialisme utopique 465
Socialisme utopique anglais 177
Socialisme utopiste 449, 465
Socialisme vulgaire 196
Socialistes de la chaire 257
Société 392, 422
Société a membre unique 415
Société anonyme 19
Société a responsabilité limitée 262
Société capitaliste 16
Société coopérative 241
Société de capitaux 18
Société de leasing 234
Société de transport 400
Société en commandite 237
Société en nom collectif 237
Société en participation 300
Société financiére 273, 275
Société immobiliére d'investissement 477
Société mutuelle 212
Société par actions 328
Société privée 316
Société simple 10
Sociétés commerciales 409
Sociétés coopératives de production 460
Sociétés des personnes 234

Sociétés étrangéres 476
Sociétés par actions 328
Société technologique 417
Sol 430
Solde 198
Solde de caisse 215
Solvabilité 309, 348
Solvable 309, 348
Somme 422
Somme assuré 374
Somme globale 422
Somme ronde 422
Sondage 314
Sorelisme 378
Sorte 47
Soumis aux droits 148
Soumis aux droits de douane 148
Soummission dans l'adjudication 206
Source 217
Source de revenu 128
Sources 217
Sources des obligations 34
Sources humaines 180
Sources naturelles 66
Sous-consommation 97
Souscription 326, 479
Souscription d'action 215
Souscription d'un effet de commerce 367
Sous-développé 23
Sous-emploi 96
Sous-locataire 233
Sous-location 233
Sous pavillon neutre 28
Sous-population 294
Sous-production 97
Soustraction de biens 273
Sovkhose 379
Sovnarkhose 379
Spécialisation 444
Spécialité 317, 444
Spéculateur 36, 472
Spéculation 36, 472
Spéculation de bourse 36
Spéculation de fluctuation 50
Spéculation fonciére 433
Spéculation immobiliére 477
Sphére d'activité 45, 183
Spontanéisme 224
Spontanéité 223
Stabilisation 73
Stade 414
Stades de développement 128
Stagnation des affaires 183, 187
Stakhanovisme 384
Standard 311
Standard de vie 482
Standardisation 311
Staries 28
Statistique 362
Statistique de la population 293
Status quo 390
Stipulant 382
Stock 491
Stockage 182
Stock monétaire 325
Stoppage a la source 218
Stratégie 131
Strate sociale 427
Structure économique 94, 95
Subrogation 421
Subrogation réelle 274
Subsistances 125
Substitution 490
Subvention 61, 310
Successeur 200
Succession 200
Succession singuliére 421
Succursale 237
Suivant facture 358
Super dividende 172
Superstructure 463
Supplément 32
Supplémentaire 216
Suppléments de salaire 97
Suppression 177
Suraccumulation 21
Suraccumulation de capital 21
Surcapitalisation 21
Surchargé de dettes 48
Sur enchére 20
Surestarie 390
Sûreté 176
Sûretés personnelles 235
Sûretés réelles 274
Surplus potentiel 139
Surpopulation 294
Surpopulation relative 141
Surproduction 40, 141, 455, 462
Surproduction absolue 141
Surproduction relative 141
Surproduit 20, 453, 462
Surproduit agricole 396
Surproduit social 428
Surtaxe 216
Surtravail 20
Surveillance 145
Surveiller 145
Suspendre 309
Suspension de payement 308
Syndic 171
Syndicalisme 366
Syndicalisme chrétien 163
Syndicalisme philosophique 113
Syndicat 366
Syndicat de métier 107
Syndicat d'entreprises 305
Syndicat des ouvriers 186
Syndicat financier 273
Syndicat jaune 357
Syndicat patronal 192
Syndicat professionnel 190
Syndicat des métiers 107
Syndic de la faillite 171
Système ad valorem 271
Système colonial 379
Système comptable 365
Système de contingent 356
Système de cours multiple 216
Système de Gantt 124
Système de l'esclavage 245
Système de monnaie d'or 12
Système de prix 119
Système d'or métallique 12
Système de piéce d'or 12
Système fermé 206
Système quotidien 149

Tableau de Leontiev 258
Tableau de relations inter-industrielles 355
Tableau économique 93, 258
Tableaux économiques 94
Tâcheron 173
Tare 51
Tarif 397
Tarif autonome 397
Tarif conventionnel 147
Tarif des taxes 156
Tarif douanier 147
Tarif général 147
Tarif protecteur 242
Tarif protectionniste 242
Taux 37

Taux d'accumulation maximum 105
Taux d'accumulation optimum 106
Taux d'anticipation 312
Taux de change 202
Taux de croissance 42
Taux de croissance de production 459
Taux de croissance optimum 106
Taux de donation 164
Taux de la plus-value 55
Taux de l'impôt 471
Taux de plus-value 20
Taux de profit 220
Taux de renouvellement des stocks 72
Taux de valeur 55
Taux d'intérêt brut 227, 228
Taux d'intérêt net 227
Taux du marché 332
Taxateur 229
Taxation 290
Taxe 156, 468
Taxe d'éclairage 420
Taxe de la défense nationale 362
Taxe de luxe 144
Taxe des ordures ménagéres 419
Taxe douaniére 148
Taxe douaniére supplémentaire 216
Taxe de facture 189
Taxe sur le valeur ajoutée 216
Taxes sur le dépense 360
Taxes sur le chiffre d'affaires 188
Taylorisme 404
Technicien 416
Technique 415
Technique de production 461
Technocrate 416
Technocratie 416
Technologie 415
Télégramme chiffré 138
Témoin 394
Temps de surtravail 20
Temps de travail effectif 427
Temps de travail nécessaire 134
Temps de travail socialement nécessaire 427
Teneur de livres 364
Tenir un compte 162
Terme 387
Terme de l'échange 409
Terme de payement 309
Terrain 430
Terre 430
Testament 467
Test de la tenue du marché 332
Textiles 68
Théoréme des préférences 366
Théoréme d'Euler 110
Théorie classique de commerce extérieur 236
Théorie classique de l'emploi 236
Théorie d'accélération 164
Théorie de Bernouilli 29
Théorie de Bowley 37
Théorie de Bronferbrenner 38
Théorie de commerce extérieur libre 368
Théorie d'économie sociale 426
Théorie de cycle infernal 43
Théorie de douane protectionniste 148
Théorie d'Edgeworth 77
Théorie de Fellner 113
Théorie de fonds utilisable pour des prêts 311
Théorie de Friedman 121
Théorie de Hawtrey 157
Théorie de Jevons 195
Théorie de l'abstinence 332
Théorie de la capacité contributive 146, 470
Théorie de la convergence 476
Théorie de la décision 209
Théorie de l'agio de l'intérêt 9
Théorie de la réception 467
Théorie de la rédemption 470
Théorie de la valeur 53
Théorie de la valeur de Say 363
Théorie de l'échange volontaire 470
Théorie de Marshall sur la répartition des revenus 283
Théorie de Menger 284
Théorie de Mill 287
Théorie de Nurkse 293
Théorie de parabole 321
Théorie de parachute 324
Théorie de Patten 327
Théorie de Petty 332
Théorie de Prebisch 335
Théorie de prime ou bien d'escompte 336
Théorie de productivité 471
Théorie de productivité du capital 17
Théorie de productivité marginale 281
Théorie de quatres mouvements 59
Théorie de queue 253
Théorie de répartition 38
Théorie de revenu 128
Théorie de Roscher 346
Thorie de Rosenstein -Rodan 346
Théorie de Rostow 346
Théorie de salaire naturel 67
Théorie de Samuelson 353
Théorie de Schumpeter 365
Théorie des coûts comparés 211, 344
Théorie des coûts relatifs 211
Théorie des fonds utilisable pour des prêts 361
Théorie de Singer 376
Théorie des inventions 39
Théorie des jeux 306
Théorie de Smith 377
Théorie de Smithies 377
Théorie de Sombart 378
Théorie de Spiethoff 384
Théorie de Sraffa 384
Théorie des salaires 447
Théorie de Stackelberg 384
Théorie de Stigler 385
Théorie de Stolper-Samuelson 385
Théorie de Strachey 385
Théorie des trois facteurs 448

Théorie des valeurs internationales 62
Théorie de Sweezy 390
Théorie de Thompson 420
Théorie de Thorner 420
Théorie de travail et valeur 101
Théorie de Turgot 435
Théorie de Veblen 468
Théorie développement de Harrod-Domar 156
Théorie de Walras 473
Théorie de Webb 473
Théorie de Wheatley 473
Théorie de Wicksell 473
Théorie dite de la déclaration de volonté 181
Théorie mathématique de commerce international 283
Théorie monétaire 323
Théorie psychologique de la monnaie 346
Théorie quantitative 121, 291
Théorie Ricardienne de la valeur 344
Théorie Ricardienne de l'impôt 344
Théories classiques de la croissance 236
Théories de duopole 75
Théories de la valeur 53
Théories de l'exploitation capitaliste 381
Théories de pouvoir 146
Théories de Ricardo 344
Théories des échanges internationaux 64
Théories des fluctuations économiques 239
Théories de valeur objective 291
Théories de valeur subjective 318
Théories d'impôt 470
Thésaurisation 140
Thésauriseur 140
Tiers-monde 448
Timbre 337
Timbre a firme 407
Timbre a traite 367
Timbres des taxes 156
Timbres mobiles 50
Tirage 47
Tiré 211
Tirer d'une source 218
Tirer profit 220
Tireur 47
Titre 353, 367
Titre de rente 393
Titre de propriété foncière 395
Titre de travailleur 186
Titres 328
Titres a ordre 105
Titres au porteur 403
Titulaire 223
Titulaire de compte 162
Titulaire du droit 153
Tonnage 422
Tonnage du navire 129
Tonne 422
Tontine 422
Total 422
Tourisme 136
Touriste 136
Toute sorte 47
Trafic commercial 410
Trafic de chair humaine 180
Trafiqueur 254
Traite 307, 367
Traité de commerce 406
Traité de réciprocité 212
Traité de Rome 345
Traité d'établissement 305
Traité documentaire 472
Traitement 188
Traités de commerce 411
Traites des négres 245
Transactions commerciales 410
Transcription 257
Transférer 126
Transfert 419, 433
Transfert technologique 417
Transhumance 480
Transit 76
Transiter 76
Transition 126
Transmissibilité 126
Transplantation 172
Transport 400
Transport aérien 157
Transport les marchandises 270
Transporter 400
Transport fluvial 168
Transport maritime 58
Transport par terre 209
Transports 400, 438
Trappe de liquidité 159
Travaille 100, 183
Travail abstrait 379
Travail a forfait 326
Travail agricole 397
Travail a la piéce 144
Travail a la tâche 144, 326
Travail aux piéces 326
Travail complexe 210
Travail concret 378
Travail créateur 478
Travail d'esclave 246
Travail en domicile 493
Travail étranger 475
Travail intellectuel 197
Travailler aux piéces 326
Travailleur 100, 185
Travailleur aux piéces 326
Travailleurs commerciaux 410
Travail libre 318
Travail manuel 98, 237
Travail mental 237
Travail mort 312
Travail moyen 302
Travail nécessaire 133
Travail nécessaire social 427
Travail non-productif 450
Travail par jour 149
Travail passé 126
Travail payé a la tâche 144
Travail salarié 448
Travail simple 27, 476
Travail social 426
Travail social direct 67
Travail social indirect 70
Travail social moyen 428
Travail productif 449
Travail total social 428
Travail vivant 43, 312
Trend 445
Trésor 140
Trésor public 159
Tribunal arbitral 152
Tribunal d'arbitrage 152
Tribunal international d'arbitrage 152
Tribuneaux de commerce 421
Tribuneaux internationeaux 442
Tribut 155
Tricotage 314
Triptique 433
Troc 57
Trois (Les) 448

Troisiéme division du travail sociale 449
Troisiéme marché 448
Troisiéme révolution industrielle 449
Trust 434
Trusts privées 316
Tutelle 241
Tutelle administrative 286
Tuteur 241
Types de chômage 191

Ultra-impérialisme 449
Union 218
Union d'associations 59
Union des biens 271
Union douaniére 147
Union monétaire latine 258
Unité 33
Unité monétaire 321
Universalité de l'impôt 468
Usage de la force 223
Usage de faux 349
Usages commerciaux 410
Usine de montage 288
Usufruit 478
Usure 412
Usure morale 249
Usurier 412
Usurpation 494
Usurpation de nom 494
Utile 477
Utilisable 249
Utilisation 249
Utiliser les services 142
Utilitarisme 477
Utilitarisme moral 244
Utilité 477
Utilité cardinale 363, 418
Utilité collective 31
Utilité du travail 104
Utilité marginale de la monnaie 323
Utilité nationale brute 228
Utilité ordinale 373
Utilité publique 203
Utilité relative 435
Utilité-valeur 478

Valable 150
Valeur 52
Valeur actuelle 149
Valeur ajoutée 216
Valeur assurée 374
Valeur d'art 353
Valeur d'échange 57
Valeur de firme 407
Valeur de la monnaie 322
Valeur de marché 329
Valeur de revient 272
Valeur de vente 359
Valeur d'usage 249
Valeur d'usage individuelle 427
Valeur d'usage sociale 427
Valeur économique 81
Valeur équitable 154
Valeur estimative 229
Valeur individuelle 32
Valeur intrinséque 132
Valeur marchande 410
Valeur monétaire 322
Valeur naturelle 66
Valeur nominale 364
Valeur psychologique 346
Valeurs a lots 317
Valeurs au porteur 403
Valeurs d'actif 466
Valeurs immobiliéres 402
Valeurs mobiliéres 107, 328, 401
Valeur sociale 426
Valeur sûre 348
Valide 150
Variable 55
Variation 50
Variations saisonniéres 287
Varier 50
Variété 47
Vassal 467
Vassalité 467
Vendable 359
Vendeur 357
Vendre 360
Vendre a terme 390
Vendre en détail 417
Vendre pour acheter 359
Vendre sans marchandage 331
Vente 359
Vente a cheptel 157
Vente a découvert 176
Vente a forfait 144
Vente a livrer 11
Vente a tempérament 37
Vente a terme 389
Vente au comptant 311
Vente aux enchéres 20
Vente caf 373
Vente commerciale 411
Vente conditionnelle 243
Vente de bétail 157
Vente en détail 417
Vente en gros 433
Vente exclusive 415
Vente fob 120
Vente forcée aux enchéres 494
Vente journaliére 150
Vente par acomptes 37
Vente par exécution forcée 494
Vente sur échantillon 314
Verbal 383
Vérification des comptes 365
Vérification du compte 161
Versé dans les affaires 186
Viande 110
Vice-consul 240
Vice de la volonté 181
Village 247
Villageois 247
Ville commerciale 409
Ville et campagne 225
Vingt pour cent 136
Violence 494
Virtuel 146
Visa 126
Visite 143
Vitesse 128, 164
Vitesse de circulation 69
Vitesse de circulation revenu 127
Vitesse moyenne de rotation 302
Vitrine 370
Voiturier 400
Vol 163
Vol d'animaux 157
Vol de bétail 157
Vote 305
Vote de gréve 184
Voyage 135
Voyage d'affaires 183, 187
Voyageur de commande 135
Voyageur de commerce 135

Warrant 270

Zône d'aménagement 334
Zône de commerce libre 370
Zône douaniére 147
Zône interdite 481
Zône sterling 384

ALMANCA KAVRAMLAR DİZİNİ

Abberufung 141
Abbestellung 168
Abfertigungsfirst 140
Abflug 201
Abgabe 343, 469
Abgeleitete Nachfrage 436
Abkommen 19, 382
Abkünlungszeit 378
Abladung 36
Abladekonnossement 492
Ablösung 198
Ablösungsrecht 359
Abmachung 382
Abnahme 420
Abnahmesperre 65
Abonnement 387
Abonnent 387
Abonnieren 387
Abrechnung 161
Absatz 390
Absatzprognose 360
Abschaffung 299
Abschlagszahlung 22
Abschlussprüfer 162
Abschnitt 226
Abschreibung 14, 34
Absender 140
Absetzen von einer Rechnung 162
Absicht 165
Absoluter Mehrwert 351
Abstimmung 305
Abstinenztheorie 332
Abstrakte Arbeit 378, 379
Abstrakte Forderung 379
Abstreichen 177
Abtretung 419
Abwertung 59
Abzahlungskauf 37
Ackerbau 48, 395
Addition 422
Adoptivverwandschaft 163
Ad valorem system 271
Aemtertausch 143
Aequipollent 108
Aequivalent 108
Aequivalenz 108
Affidavit 332
Agent 9
Agentur 411
Agio 9
Agiotage 36
Agiotheorie des Zinses 9
Agrarbank 396
Agrarkredit 397
Agrarunternehmen 397
Akkordarbeit 326
Akkordlohn 144
Akkordpreis 144
Akkordvertrag 144
Akkreditiv 11
Akkumulation 32
Akontozahlung 363
Aktie 165
Aktienabschnitt 327
Aktienausgabe 327
Aktiengesellschaft 19
Aktienkapital 327, 418
Aktienzeichnung 215
Aktionaer 328
Aktiva 466
Aktive Bevölkerung 45
Aktive Teilhaber 45
Aktivitaetsanalyse 110
Aktivkonten 466
Akzelerationstheorie 164
Akzelerator 164
Akzept 296
Akzeptant 297
Akzeptkredit 297
Allgemeiner Zahlungsaufschub 34
Allgemeine Verbrauchsteuer 131
Allgemein Gekreuzter Scheck 46
Alleinsteuer 417
Alleinverkauf 415
Altenteilsvertrag 312
Alternativobligation 366
Altersgliederung der Bevölkerung 293
Altersversicherung 186
Amortisation 14, 34
Amtlich festgesetzter Preis 290
Amtsinhaber 223
Amtspflichtverletzung 142
Amtunterschlagung 224
Analogie 298
Analytisches Programm von Ricardo 344
Anarchismus 367
Anatozismus 31
Anerbieten 313
Anfertigung 477
Angabe eines Vermögensverzeichnisses 271
Angarie 19
Angebot 385
Angebotelastizitaet 385
Angebotener Preis 313
Angebot und Nachfrage 386
Angebot und Nachfrage Gesetz 386
Angeld 206
Angelegenkeit 183
Angemessene Vergütung 30
Angestellte 142
Anhaeufung 32
Ankauf 358
Ankaufen 359
Ankaufsrecht 359
Anlagevermögen 72
Anleihe 34
Anleihe ohne Tilgungsfrist 389
Annahme 296
Annahmeprotest 296
Annonce 73
Anmassung 494
Anmassung von Namen 494

Anordnung 209
Anordnungen 241
Ansehen 362
Anspruch 152
Anspruchskonkurrenz 153
Anspruchsmehrheit 152
Anstaendig 150
Anstalt 252
Anstandsschenkung 159
Anstellen 141
Anstellung 141
Anstellungsvertrag 142, 357
Anteil 327
Anteilmaessige Verteilung 298
Anteilseigner 328
Antizipative Guthaben 217
Antrag 313, 385
Antrag und Annahme 387
Anweisung 140
Anzahlung 363
Anzeige 31, 73
Appel 371
Arbeit 100, 182
Arbeit auf höherer Potenz 166
Arbeiter 185
Arbeiteraussperrung 187
Arbeiterdevisen 186
Arbeitergenossenschaft 366
Arbitergewerkschaft 190
Arbeitermangel 186
Arbeiterschutz 186
Arbeiterversicherung 186
Arbeitervertreter 186
Arbeitgeber 192
Arbeitsangebot 103
Arbeitsbedingungen 190
Arbeitsbewertung 187
Arbeitsbörse 100, 185
Arbeitsbuch 186
Arbeitsfeld 183
Arbeitsgeberverband 192
Arbeitsgegenstand 102, 452
Arbeitsintensitaet 104
Arbeitskammern 189
Arbeitskapital 71
Arbeitskraefte 187
Arbeitskraft 102
Arbeitslohn 186
Arbeitslos 190
Arbeitslosengeld 191
Arbeitslosenversicherung 191
Arbeitslosigkeit 190
Arbeitsmarkt 103
Arbeitsmittel 100, 452
Arbeitsplatz 192
Arbeitsproduktivitaet 461
Arbeitsprozess 103, 191
Arbeitsraum 192
Arbeitsrecht 187
Arbeitsstaette 192
Arbeitsstelle 192
Arbeitsstreitigkeiten 183
Arbeitstag 187
Arbeitsteilung 185
Arbeitsunfall 188
Arbeitsvermittlung 183
Arbeitsvermittlungsamt 192
Arbeitsvertrag 191
Arbeitsverweigerung 192
Arbeitszeit 45, 103, 191
Arbeitszeitrechnung von Einfahrt bis Ausfahrt 138
Arglistige 165
Aristophanisch 166
Arithmetisches Mittel 302
Arm 491
Armut 491
Arrest 146
Arrha 206
Art 47
Arten der Arbeitslosigkeit 191
Arten und Formen des Geldes 325
Auf Bedingungen eingeben 243
Aufbewahrung 350
Auf das Stimmrecht beschraenkter Trust 305
Auf den Inhaber lautend 403
Auf ein Pfand leihen 403
Aufenhalt 240
Aufenhaltsgenehmigungsurkunde 305
Aufhebung 198, 299
Aufhebung der Miteigentumsgemeinschaft 300
Aufhebung der Pfaendung 98
Aufhebungsbeschluss 199
Aufhebungsklage 198
Auflösen 198, 207
Auflösende Bedingung 198
Auflösung 50, 198, 207
Auflösungsklage 198
Aufgabe eines Geschaeftes 407
Aufkonto 161
Aufrechnung 57, 161
Aufrechterhaltung 350
Aufschlag 32
Aufstellung 35
Aufstellung der Rechnung 160
Auf stück Arbeiten 326
Auftrag 168
Auftraggeber 491
Aufwertung 55
Auf Zeit kaufen 389
Auf Zeit verkaufen 390
Auktion 20
Ausbesserung 297
Ausbeuten 189
Ausbeutung 381
Ausbeutungstheorien 381
Ausbringung 47
Ausdehnung 131
Auseinandersetzung 207
Aus einer Quelle beziehen 218
Aus erster Hand Kaufen 172
Ausfuhr 63
Ausfuhrverbot 63
Ausfuhrzoll 149
Ausfuhrzollschein 63
Ausführen 63
Ausgabe 136, 155
Ausgaben 310
Ausgaben und Einnahmen 136
Ausgleichung 206
Ausgleichung unter Miterben 201
Ausgrabung 221
Aushaengeschild 407
Auskunftei 151
Auskunftsbureau 151
Ausladung 36
Auslaendische Gesellschaften 476
Auslage 370
Auslandskapital 474
Ausleihen 34
Aus Mangel an Geld 324
Ausnahmezustand 371
Aus Quelle Wissen 218
Ausrüstung 70
Ausschlussfrist 152
Ausschlusswaren 168
Aussenhandel 62
Aussenhandelstheorien 64
Ausserkraftsetzung 299
Ausser kurs setzen 69

Ausserordentliche Einnahmen 295
Ausserordentliche Ersitzung 295
Ausserordentliche Fristen 295
Ausserordentliche Kredite 295
Ausserordentlicher Haushaltsplan 295
Aussteller 47, 370
Ausstellung 370
Ausstoss 47
Austausch 56
Austausschverhaeltnis 409
Auswanderung 139
Ausziehen 162
Auszug 317
Aus Zweiter Hand Kaufen 172
Autarkie 96
Authentizitaet 348
Automatisches Gleichgewicht 304
Autonom Ausgaben 317
Autonome investition 317
Autonomer Haushalt 317
Autonomer Tarif 317
Autonomie 317
Aval 310, 367
Avis 151
Avisbrief 31

Bank 25
Bankeinlagen 483
Bank für Internationalen Zahlungsausgleich 442
Bankgeld 217
Bankier 26
Bankkapital 26
Banknote 27
Bankrott 170
Bankrotterklaerung 170
Bankrotterklaerung durch das Gericht 171
Bankscheck 215
Baraterie 27
Barem 27
Baresgeld 311
Bargeschaeft 311
Barkauf 310
Barkaution 324
Barpreis 310
Barsicherheit 324
Barvarrant 215
Barverkauf 311
Barzahlung 311
Bauer 247
Baufirmen 477
Baugenossenschaften 477
Bausch 144
Bauschpreis 144
Bausparkasse 477
Beamter 142
Bearbeitung 188
Beauftragen 142
Bauftragte 142
Beauftragter 491
Bedarf 134
Bedenkzeit 387
Bedienung 141
Bedingtes Akzept 242
Bedingung 242
Bedingung an etwas knüpfen 243
Bedingungen aufstellen 243
Bedingungsloss Akzept 243
Bedraengnis 126
Bedürfnis 134
Beendigung 198
Beförderung 400
Beförderungsmittel 400
Beförderungssteuer 400
Befrachter 234
Befragung 379
Beglaubigte Abschrift 297
Beglaubigte Urkunde 297
Beglaubigung 297
Begleitschein 76
Behandlung 188
Beihilfe 310
Beiseiteschaffen 273
Beitrag 10, 326
Beitritt 297
Bekanntmachung 31, 73
Belastung 34
Beleg 357
Belege beibringen 357
Beleibung 35
Belohnung 317
Bemessungsgrundlage 470
Benachrichtigung 31, 151
Bentham Schule 29
Beratung 142
Berechmen 161
Berechtigt 153
Berechtigter 153
Bericht 151
Beruf 438
Berufsgewerkschaft 107
Berufskrankheiten 438
Berufs und Gewerbeverbot 438
Berufung 19
Berücksichtigung 145
Beschaeftigung 45
Beschaeftigung von Arbeitskraeften 190
Bescheid 31
Beschlag 14, 98
Beschlagnahme 98, 146
Beschleunigung 164
Beschluss 209
Beschraenkte Hafpflicht 372
Beschwerde 209
Besitz 349
Besitztum 276
Besondere Havarie 315
Besonder gekreuzter Scheck 46
Besprechung 143
Besserungschein 146
Bestaetigende Handlungen 348
Bestaetigter Scheck 297
Bestaetigtes Akkreditive 297
Bestandsbuch 71
Bestellbuch 168
Besuch 143
Beteilung 215
Betreibung 243
Betrieb 188, 407
Betriebsfinanzierung 407
Betriebsführer 189
Betriebsgleichgewicht 407
Betriebskapital 189
Betriebskosten 189
Betriebsmaterial 189
Betriebswirtschaft 189
Betriebswirtschaftlehre 189
Betriebsunfall 188
Betrug 165
Betrügerischer Bankrott 165
Beute 361
Beunruhigende Gerüchte 412
Bevölkerung 293
Bevölkerungsstatistik 293
Bewaffnen 376
Beweglich 401
Bewegliche Güter 401
Beegliche Habe 401
Bewegliches Kapital 71
Beweislast 206
Bewilligte Gelder 310
Bewilligung 193, 296
Bezogener 211

Bezug 11, 358
Bezugsrecht 312
Bezugsrecht auf Aktien 313
Bilanz 30
Bilateraler Clearing-Verkehr 63
Bilateraler Handel 173
Bilaterales Monopol 174
Bilateralismus 173
Billig 438
Billiger Preis 438
Billigkeit 438
Bimetallismus 48
Binnengewaesser 170
Binnehandel 169
Binnenmeer 169
Binnenschiffahrt 169
Binnenzoll 149
Blankoakzept 213
Blankogeschaeft 213
Blankokredit 213
Blankovollmach 394
Blankovorschuss 22
Blockade 253
Blutsverwandschaft 163
Boden 430
Bodenkredit 104
Bodenkreditanstalten 403
Bodenkreditinstitute 403
Bodenreform 432
Bodenspekulation 433
Bodensteuer 433
Bogenelastizitaet 484
Bordzettel 40
Borgen 311
Bote 151
Botschaft 31
Boykott 65
Börse 35
Börsenmakler 35
Börsenpapiere 401
Börsenpiel 36
Börsenpieler 36
Börsenspekulant 36
Börsenspekulation 36
Brachliegende Gelder 249
Brauchbar 249
Brennstoff 476
Briefgeheimnis 151
Briefhypothek 341
Brunnen 217
Brutto 228
Bruttoeinkommen 228
Bruttoeinnahme 228
Bruttoinvestitionen 229
Bruttogewicht 228
Bruttogewinn 228
Bruttonationalprodukt 228
Bruttosozialnutzen 228
Bruttosozialprodukt 228
Bruttovertrag 228
Bruttozins 228
Buchführung 52, 365
Buchgeld 217
Buchhalter 364
Buchhaltung 365
Buchhaltungsgrundsaetze 365
Buchhaltungsverfahren 365
Buchprüfer 162
Budget 40
Budgetkredit 310
Bullionismus 256
Bummelstreik 483
Bücherrevisoren 162
Bürge 221
Bürgerlich 225
Bürgerliche Ehrenrechte 492
Bürgerliche Rechte 492
Bürgerschaft 225
Bürgschaft 221, 225

Cambridge Gleichung 43
Cambridgeschule 43
Cedent 44
Chiffre 138
Chiffriertes Telegramm 138
Chronische Inflation 388
Cifkauf 373
Colbertismus 44
Compagnie 251
Couponbogen 393

Dardanariat 51
Darlehensbank 341
Darleihen 35
Dauerschuldverhaeltnisse 389
Debet 34
Debitor 35
Deckung 212, 350
Deckung anschaffen 212
Defizit 9
Defizitfinanzierung 9
Deflation 52
Deflator 322
Deklaration 30
Dekret 209
Delkredere 376
Demonstrativer Konsum 144
Dem Verderb ausgesetzte ware 37
Deport 36
Depositen 483
Depot 241
Depression 48
Detail 417
Detailgeschaeft 417
Detaillist 417
Detailpreis 417
Detail Verkauf 417
Deutsche Historische Schule 11
Devisen 72
Devisenbeschraenkungen 475
Devisenkontrolle 202
Devisenschwarzmarkt 475
Devisenüberwachung 202
Devisenwirtschaftung 202
Dezantralisierung 50
Diebstahl 163
Die Dreier 448
Diensbarkeit 250
Dienste benutzen 142
Dienstherr 192
Dienstvertrag 142
Dienstzeugnis 189
Die Sechser 12
Differentialrente 64
Differenzgeschaeft 243, 389
Dinglich 274
Dingliche Haftung 275
Dingliche Investierung 276
Dingliche Klage 274
Dinglicher Arrest 350
Dingliche Rechte 274
Dingliche Sicherheiten 274
Ringliches Rechtsverhaeltnis 274
Dingliche Surrogation 274
Dingliche Vertrage 275
Direkte Kosten 70
Direkte Steuern 70
Dirigismus 146
Diskont 176
Dispache 161
Dispacheur 161
Dividende 75, 220
Dividendenverteilung 220
Dividendschein 226
Dockquittung 350
Dokumente 357, 472
Dokumenten Akkreditiv 176, 472
Dokumententratte 472

Dominizilwechsel 240
Doppelversicherung 48
Doppelwaehrung 48
Dorf 247
Dreier (Die) 448
Dualistische Wirtschaft 172
Dumping 51
Duopol 74
Duopson 75
Durchdringungspreis 138
Durchfracht 413
Durchfuhr 76
Durchfuhrschein 126
Durchfuhrzoll 149
Durchgehen 76
Durchkonnossement 413
Durchschnitt 301
Durchschnittliche Konsumneigung 303
Durchschnittsarbeit 302
Durchshnittliches Kosten 303
Durchschnittliche Sparneigung 302
Dynamische Analyse 59
Dynamische Ökonomie 59

Effekten 77, 107, 328
Effektenbörse 328
Effektendepot 276
Effektenhandel 328
Effektenmakler 376
Effektiv 77
Ehernes Lohngesetz 434
Eigentum 288
Eigentumsindossament 419
Eigentumsstörung 402
Eigenwechsel 105
Einbruchdiebstahlversicherung 163
Einen Aufschub gewaehren 390
Einen Dienst leisten 141
Einen Saldo aufweisen 198
Einen Vertrag abschliessen 383
Eine Rechnung ausstellen 358
Eine Rechnung führen 162
Einfache Arbeit 27, 167, 476
Einfache Gesellschaft 10
Einfache Havarie 315
Einfache Reproduktion 485
Einforderung 371
Einfuhr 61
Einfuhrartikel 62
Einfuhrgebühren 62
Einfuhrkontingent 62
Einfuhrschein 62
Einfuhrsteuer 62
Einfuhrverbot 62
Einfuhrzoll 62, 149
Einführen 63
Eingang 320
Eingangsbuch 137
Eingebrachtes Gut 235
Ein Geschaeft führen 407
Eingliederung 218
Einheit 33
Einheitszolltarif 147
Einkassierung 320
Einkaufsplanung 359
Einkommen 127
Einkommensteuer 128
Einkommenstheorie 128
Einkommenstrom 127
Einkommensverteilung 37, 127
Einkommensverteilungsmodel von Kaldor 199
Einlage 215
Einlagerer 483
Einlösung 307
Einmanngesellschaft 415
Einmischung 97
Einnahmequelle 128
Einnehmer 325
Einrede des nichterfülten Vertrages 383
Einrede der Faelschung 349
Einsatz 137
Einsatz Ausstoss Analyse 137
Einseitige Vertrage 418
Einspruch 211
Einstellen 309
Einstweilige Verfügung 350
Eintraeglich 220
Eintragung 257
Einwand 211
Einwilligung 193, 296, 297
Einzel 417
Einzelarbeitsstreitigkeit 412
Einzelrechtsnachfolge 421
Einzelpreis 417
Einzelverkaeufer 417
Einzelverkauf 417
Einzel verkaufen 417
Einziehung 146, 320
Elastizitaet 108
Elastizitaet der Erwartung 229
Elend 491
Elterliche Gewalt 242
Embargo 14
Emissionsmonopol 321
Empfaenger 140
Empfangsschein 40, 266
Endgültige Sicherheit 226
Endogen 169
Engagement 19
Englischer Merkantilismus 177
Engpass 51
Entdeckung 38
Enteignung 205
Enterben 201
Enterbung 201
Entgelt 212
Entgeltlicher Erwerb 212
Entgeltlicher Vertrag 212
Entlassung 141, 191
Entmündigter 232
Entmündigung 232
Entmündigung auf eigenes Begehren 232
Entschaedigung 310
Entscheidung 209
Entscheidungstheorie 209
Entscheidungszone 334
Entspannen 420
Entstehungsgründe der Schuldverhaeltnisse 34
Entwurf 382
Erbausschlagung 200
Erbe 200
Erbfaehigkeit 201
Erblasser 200
Erbrecht 200
Erbschaft 200
Erbschaftsklage 200
Erbschaftsanfall 200
Erbschaftsannahme 200
Erbschaftssteuer 201
Erbteilung 200
Erbunwürdigkeit 201
Erbvertrag 200
Erbverzichtvertrag 201
Erde 430
Erfahren 151
Erfindung 38, 39
Erfindungspatent 38
Erfüllung 308
Erfüllungszeit 310

Ergaenzungseid 393
Erhaltungsmassnahme 241
Erklaerung 30
Erklaerungstheorie 181
Erklaerungsurkunde 30
Erlass 130, 177, 467
Erlaubnis 193
Erlaubnisschein 194
Erlebensfallversicherung 482
Ermaechtigung 193
Ermaessigung 176
Eröffnung des Erbgangs 200
Erpressung 139
Ersatz 106
Ersatz für Nichtvermögensshaden 298
Ersatz für Vermögensschaden 324
Erschütterung der Geschaeftsgrundlage 28
Erstzungsbefugnis 366
Ertragsteuer 221
Erwartung 229
Erweiterte Rejroduktion 485
Etatismus 60
Europaeische Wirtschaftsgemeinsschaft 300
Exogen 63
Experte 32
Export 63
Exportfinanzierung 312
Expropriation 205

Fabianismus 111
Fabrik 111
Fabrikation 477
Facharbeit 292
Fachmann 32
Faconwert 157
Faelligkeit 387
Faelsccher 201
Faelschung 202, 349
Faelschungsklage 349
Fahne 28
Fahrnisseigentum 401
Fahrnispfandrecht 402
Fahrplan 397
Fahrzeuge 400
Faktor 110
Faktor anteil 110, 457
Faktormarkt 457
Faktormobilitaet 110, 457
Faktorzuteilung 457
Faktur 113, 358
Fakturenbuch 358
Fakturieren 358
Falsches Geld 76
Falschmünzer 202
Falschmünzerei 202
Fassungsvermögen 207
Fayolismus 113
Federbett 253
Fehler 253
Fehlerfrei 253
Fehlerhaft 253
Feilschen 331
Feil sein 358
Feldbestellung 48
Fertigung 297
Festes Kapital 72
Festpreis 331
Festsetzung 356
Feststellungsklage 356
Feudalismus 113
Feuervesicherung 476
Fiduziarische Rechtsgeschaefte 150
Fiktion 467
Filiale 237
Finanz 271
Finanzexpert 274
Finanzgesellschaft 275
Finanzgesetze 276
Finanzial Bericht 276
Finanziell 273
Finanzjahr 276
Finanzkasse 276
Finanzklage 274
Finanzmann 271
Finanzmonopol 275
Finanzpolitik 271
Finanzwissenschaft 271
Finazzölle 274
Firma 116, 407, 409
Firmenstempel 407
Fiskus 159
Flagge 28
Flughaben 157
Flugplatz 157
Fluktuation 80
Flusstransport 168
Flüssiger Brenstoff 10
Fonds 120
Fondsbörse 328
Fondsgeschaeft 328
Forderung 11
Forderungsklage 235
Forderungsrecht 182
Formblatt 314
Formelles Gesetz 317
Formen des Monopols 414
Formgebundene Vertraege 30
Formular 314
Fortgesetzte Verbindungen 389
Förderung 181
Fracht 129
Frachtanteil 401
Frachtbrief 400, 492
Frachtführer 400
Frachtgeschaeft 400
Frachtmakler 401
Frachtrechnung 401
Frankaturzwang 337
Frauengut 235
Freiaussenhandels 368
Freie Auspraegung 369
Freie Devisen 370
Freie Münzpraegung 369
Freier Makler 368
Freier Wettbewerb 370
Freihaendiger Verkauf 331
Freihaendler 368
Freihafen 369
Freihandel 368
Freihanrelspolitik 368
Freiunternehmen 369
Freiwillige Kartelle 369, 495
Freiwillige Versicherung 181, 495
Freizeit 36
Fremdenarbeit 475
Fremdenverkehr 136
Friktionale Arbeitslosigkeit 390
Frist 387
Fristgebundene Depositen 390
Fristverlaengerung 390
Fromdkapital 314
Funktion 141
Funktionen des Geldes 323
Fusion 218
Führende Firma 77

Gangbar 150
Ganttsches System 124
Garantie 150
Garantiebrief 176
Garantiefond 176
Garantiefrist 176
Gattungsschulden 437
Gebaeudesspekulation 477
Gebrauchswert 249

Gebrüder 210
Geburt 68
Geburtsregister 235
Geburtsschein 233
Gebühr 469
Gebühren 156
Gebührenordnung 156
Gediegenes Haus 349
Gedraengte Zusammenfassung eines Verhörs 317
Gefaelscht 201
Gefasst sein 28
Gegenleistung 212
Gegenpartei 213
Gegen seegefahr versichern 375
Gegenseite 213
Gegenseitiges Einverstaendnis 212
Gegenseitige Unterstützung 213
Gegenseitige Verpflichtung 213
Gegenseitigkeitsgesellschaft 212
Gegenseitigkeitsgrundsatz 212
Gegenseitigkeitsvertrag 212
Geheimnis 138
Geistige Arbeit 197, 237
Geistiges Eigentum 76
Gekreuzter Scheck 46
Geld 319
Geldanlag 326
Geldbedarf 322
Geldeinkommen 364
Geldenwertung 321
Geldgeber 35
Geldgeschaefte 322
Geldhortung 140
Geldkrisis 321
Geldleiher 35
Geldmangel 321
Geldmarkt 323
Geldnachtfrage 322
Geldopfer 323
Geldschuld 321
Geldsorte 325
Geldstrafe 321
Geldumlauf 322
Geldüberfluss 321
Geldverlegenheit 324
Geldverlust 322
Geldverschreibung 321
Geldversorgung 324
Geldvorrat 325
Geldvorschluss 323
Geldwechsler 357
Geldwert 322
Geldzufluss 325
Gelegenheit 116
Gelenkte Wirtschaft 146
Gemeindepolizei 29
Gemeinnutziger Verein 59
Gemeinnutzige Vereine 131
Gemeinsame Nutzenfunktion 301
Gemeinsamer Markt 300
Gemeinschaftliche Klage 299
Gemischte Versicherung 210, 482
Gemischte Witschaft 210
Genehmigung 193, 194, 297
Generalquittung 161
Generalstreik 130
Generalversammlung 131
Generalvertreter 131
Generalvollmacht 131
Genossenschaft 241
Genossenschaftwesen 241
Genusscheine 478
Geographische Konzentration 44
Geopolitik 195
Georgismus 132
Geplante Ersparnisse 313
Gerechter Lohn 154
Gerechter Preis 154
Gerechter Wert 154
Gesamtarbeitsstreitigkeit 422
Gesamtbetrag 131
Gesamtglaeubiger 51
Gesamthandeleigentum 436
Gesamtinventar Kalkulation 273
Gesamtklage 299
Gesamtprodukt 422
Gesamtschuldner 51
Gesamtschuldnerische Haftung 52
Geschaeft 183
Geschaeftigkeit 45
Geschaeftsanteil 190
Geschaeftsbrauch 410
Geschaeftsbrief 409
Geschaeftserfahrung 410
Geschaeftsfirma 409
Geschaeftsfreund 183
Geschaeftsgewandt 186
Geschaeftshaus 407
Geschaeftsirrtum 476
Geschaeftsjahr 192
Geschaeftskenntnis 410
Geschaeftskrisis 410
Geschaeftslage 410
Geschaeftslaufbahn 412
Geschaeftsleiter 189
Geschaeftsmann 183
Geschaeftspapiere 410
Geschaeftspesen 187
Geschaeftspraxis 186
Geschaeftsreise 187
Geschaeftsreisender 135
Geschaeftsstille 187
Geschaeftsstockung 187
Geschaeftstüchtigkeit 192
Geschaeftswelt 185
Geschaeftszweing 188
Geschenk 159
Geschlossene Handelsstaat 206
Geschlossenes System 206
Gelschlossene Witschaft 206
Geschmack 28
Geschwindigkeit 164
Gesellschaft 392, 422
Gesellschafter 299
Gesellschaftliche Arbeit 426
Gesellschaftliche Durchschnittsarbeit 302, 428
Geselschaftliche Gesamtarbeit 428
Gesellschaftlich notwendige Arbeit 427
Gesellschaftlicher Wert 426
Gesellschaft mit beschraenkter Haftung 262
Gesellschaftkapital 392, 426
Geselschaftsordnung 426
Gesellschaftssitz 392
Gesellschaftsvertrag 392
Gesetz 480
Gesetz der Absatzwege 217
Gesetz des abnehmenden Ertrages 23, 429
Gesetz im formellen Sinne 317
Gesetzliche Erfordernisse 481

Gesetzliche Reservefonds 482
Gesetzlicher Vertreter 481
Gesetzlicher Zins 481
Gesetzliches Grundpfand 341
Gesetzliche Versicherung 495
Gesetz über die Einziehung von Steuern und Abgaben 60
Gestaltungsrecht 303
Gestehungskosten 272
Gesundheitspass 349
Gevaertig sein 28
Gewaehr 176
Gewalt 494
Gewaltinhaber 242
Gewerbemerkantilismus 371
Gewerbemonopolrecht 127
Gewerbliche Profit 371
Gewerbliche Schutsrechte 371
Gewerbliches Eigentum 371
Gewerkschaft 366
Gewinn 207
Gewinnanteil 220, 327
Gewinnanteilschein 226
Gewinnbeteilung 219
Gewinn bringen 220
Gewinnbringend 220
Gewinn der Zentralbanken 286
Gewinnen 221
Gewinnsteuer 221
Gewinn und Verlust 220
Gewinn und Verlustrechnung 220
Gewinn Ziehen 220
Gewusst Wie 31
Gewünschter Geldvorrat 182
Gezeichnetes Kapital 26
Gezogener 307
Giffen Paradox 137
Gilde 262
Gilden 107
Giralgeld 217
Girant 44
Giro 44
Glaeubiger 11
Glaeubigerausschuss 171
Gleichgewicht 57, 209
Gleichheit 327
Gleitende Skala 306
Gleitskolentarif 306
Gold 12
Goldbarrenwaehrung 12
Golddeckungsprinzip 70
Golddevisenwaehrung 12
Goldkernwaehrung 12
Goldmünze 12
Goldmünzewaehrung 12
Goldpool 12
Grad 373
Graphisch 145
Gratifikation 96, 317
Gratis 28, 324
Gregarismus 145
Grenze 372
Grenzerlös 281
Grenzhang zur Einfuhr 280
Grenzkosten 281
Grenzleistungsfaehigkeit 281
Grenzprodukt 281
Grenzproduktivitaet der Arbeit 98
Grenzproduktivitaet des Kapitals 16
Greshamsches Gesetz 145
Grosshandel 433
Grosshaendler 433
Grosshandlung 433
Grossmaechte 41
Grosspreis 433
Grossverkauf 433
Grundbuch 395
Grundbuchauszug 395
Grunddienstbarkeit 403
Grunderwerbsteuer 104
Grundkapital 418
Grundlast 403
Grundpfand 403
Grundrechte 418
Grundsaetze der Besteuerung 470
Grundsteuer 433
Grund und Gebaudesteuer 104
Gruppenakkord 256
Gruppenversicherung 429
Gründung 251
Gründungsaktie 251
Gründungskapital 252
Gründer 251
Gründeranteilscheine 251
Gut 348
Gutachter 32
Gutes Geld 349
Gute Wille 193
Güftig 150
Güter abfertigung 316
Gütergemeinschaft 273
Gütertrennung 270
Güterverbindung 271
Güterversicherung 276

Habe 370
Haendler 256
Haftgeld 176
Haftpflichversicherung 379
Haftung 379
Halbnomadismus 480
Handarbeit 98
Handel 404
Handeln 331
Handels 409
Handelsabkommen 406
Handelsadressbuch 412
Handelsartikel 411
Handelsauftrag 411
Handelsbank 406
Handelsbeitrag 411
Handelsbericht 406
Handelsbilanz 64, 406
Handelsbörsen 406
Handelsbücher 410
Handelsfiirma 409
Handelsflotte 407
Handelsfrau 197
Handelsfreiheit 409
Handelsgerichtbarkeit 421
Handelsgerichte 421
Handelsgeschaeft 410
Handelsgesellschaften 409
Handelsgesetz 421
Handelsgesetzgebung 411
Handelshaus 407
Handelskammer 409
Handelskapital 405
Handelskapitalismus 405
Handelskauf 411
Handelskorrespondenz 411
Handelskredit 411
Handelsmakler 406, 418
Handelsmarke 410
Handelsmerkantilismus 177
Handelsminister 421
Handelsministerium 421
Handelsmittelpunkt 409
Handelspapiere 410
Handelspfand 411
Handelsrecht 407
Handelsrechtliche Vertrage 411

Handelsregister 409
Handelsreisender 135
Handelsrichter 421
Handelssachen 410
Handelsschiff 407
Handelsschifffahrt 410
Handelsschule 409
Handelssitten 410
Handelssperre 411
Handelsstadt 409
Handels und Industriekammern 411
Handelsverkehr 410
Handelsvertrag 406, 411
Handelsvorteil 352
Handelsweg 412
Handelswelt 406
Handelswert 410
Handelswissenschaft 406
Handelszeitung 407
Handelszweig 406
Handel treiben 409
Handel treibende Nation 358
Handgeld 206
Handhabung 249
Handlungsbevollmaehtigter 411
Handlungsgehilfe 358
Handlungsreisender 135
Handwerk 256, 493
Handwerker 493
Handwerkszeug 493
Hang zum Import 61
Hansa 155
Hansenismus 155
Harvardbarometer 156
Hasard spiel 250
Hauptbuch 41
Haupteigentum 115
Hauptgeschaeft 286
Hauptglaeubiger 418
Hauptniederlassung 285
Hauptrechte 418
Hauptschuldner 418
Hauptsitz 284
Hauptsumme 18
Hausieren 190
Hausierer 190, 306
Hausindustrie 110
Hausordnung 170
Havarie 57
Havarie aufmachung 161
Hedonismus 158
Hedonistisches Prinzip 158, 159
Heiratsregister 235
Herabsetzung 176, 419
Herausgabeanspruch 152
Herrchaftswirkung 77
Herrenlose Güter 349
Herrenlose Sachen 349
Herstellergewinn 450
Herstellungskosten 477
Herstellungspreis 477
Hesiodische 163
Hilfe 326, 479
Hilfe unter Bedingungen 243
Hilfkonten 479
Hingabe an Zahlungsstadt 309
Hinterland 164
Hinterlassenschaft 200
Hinterlegung 313, 350, 351
Hirtentum 48
Historisches Materialismus 398
Historische Schule 397
Holding 165
Hollaendischer Merkantilismus 166
Homerische 166
Homo economicus 83
Honora 143
Horizontale Konzentration 482
Horten 472
Höchstpersönliche Leistung 235
Höchstpersönliche Rechte 419
Höhere Gewalt 196
Hören 151
Hyperinflation 21
Hypothek 341
Hypothekenbank 104

Ideales Geld 449
Identitaetsirrtum 476
Im detail kaufen 417
Immobiliarklage 402
Immobiliarkredit 104, 402
Immobilien 10, 233, 402
Imperialismus 104
Importquote 62
Im voraus 310
In Aufbewahrung 350
Index 143
Index der Lebenshaltungskosten 126
Index Effekten 143
Indexzahlen 143
Indifferenz 217
Indirekte Kosten 70
Indirekte Steuern 70
Individualismus 32
Individualler Wert 32
Individuum 423
Indossament 44
Indossant 44
Industrialisierung 355
Industrie 353
Industrieausstellung 356
Industriebank 354
Industrieerzeugnis 356
Industrieförderung 355
Industrielkredit 371
Industrielle 371
Industrieller Kapitalismus 354
Industrielle Reservearmee 484
Industrielle Revolution 354
Industriemittelpunkt 354
Industrieunternehmen 355
Industriezweig 354, 483
In eine Firma eintreten 407
Inflation 106
Informative Reklame 73, 394
Inhaber 403
Inhaberaktie 404
Inhaberpapiere 403
Inhaberwechsel 403
Initialzündung 485
Initiative 138
Inkasso 320
Inkassospesen 320
Inkassovollmacht 320
In kommission geben 351
In Konsignation geben 350
In Kurs setzen 69
Inlaendischer Handel 169
Inlaendischer Markt 170
Inlaendischer Wechsel 169, 170
Inlandskurs 169
Inland Waters 170
Innerer Wert 132
In Rund den Zahlen 422
Inserat 73
Institut 252
Institutionalismus 252
Institutionnelle Schule 252
Interesse 47
Interressengemeinschaft 299

Internationale Arbeitskonventionen 441
Internationale Arbeitsorganization 441
Internationale Bank für Wiederaufbau und Wirtschaftliche Entwicklung 74, 442
Internationale Bank für Wirtschaftliche Zusammenarbeit 441
Internationale Friedensakademie 442
Internationale Gerichte 442
Internationale Handelskammer 443
Internationale Liquiditaet 441
Internationaler Arbeitgeberverband 442
Internationaler Brauch 441
Internationaler Schiedsgerichtshof 152
Internationaler Waehrungsfonds 442
Internationales Arbeitsrecht 442
Internationales Arbeitsamt 441
Internationales Handelsrecht 443
Internationales Privatrecht 442
Internationales Recht 441
Internationale Ströme 441
Interne Einsparungen 169
Intervention 97
Interventionismus 98
Invalidenversicherung 97
Invaliditaet 97
Inventar 71
Inventaraufnahme 71
Inventarverzeichnis 71
Investition 483
Investitionen der öffentlichen Hand 206
Investitionsbank 483
Investitionsfunktion 483
Investitionsgleichung 400
Investitionsmultiplikator 483
Irrtum 476
Italienische Schule 192

Jahr der Hedschira 164
Jahresbilanz 274
Jeder Art 47
Jobber 36
Jubilaeum 253
Juristische Personen 437
Juristische Personen des öffentlichen Rechts 205
Juristisches Kapital 166

Kabotage 129
Kadaster 491
Kaeuflich sein 358
Kaldor Bericht 199
Kalenderjahr 389
Kalkulation 161, 273
Kameralismus 203
Kameralistik 203
Kameralwissenschaft 203
Kampf 361
Kampfzoll 215
Kanal 387
Kapital 14, 18
Kapitalakkumulation 15
Kapitalaktie 328
Kapitaleinlage 137
Kapitalgesellschaft 18
Kapitalisierung von Steuern 469
Kapitalismus 15
Kapitulation 207
Kardinalnutzen 418
Kartell 213
Kasse 214
Kassenbestand 215
Kassenbilanz 215
Kassenerleichterung 215
Kassenkonto 214
Kassenkredit 215
Kassenschein 27
Katallaktik 215
Kathedersozialisten 257
Kaufgeld 206
Kaufhaus 42
Kauf in Bausch 144
Kaufkraft 359
Kaufmaennische Laufbahn 412
Kaufmann 358
Kaufmannstand 358
Kauf nach Muster 314
Kauf oder Fob 120
Kaufpreis 358, 471
Kaufsrecht 359
Kaufsteuer 189
Kaution 176
Kautskysmus 216
Kemalismus 221
Keynesianismus 229
Kibbutz 232
Kinderarbeit 48
Kingsche Regel 233
Klagenhauftung 152
Klasse 371
Klassifikation 372
Klassifizierung des Fremdenverkehrs 136
Klassische Aussenhandelstheorie 235
Klassische Beschaeftigungstheorie 235
Klassische Ökonomie 236
Klassische Schule 237
Klassisches Gleichgewicht 236
Klassische Wachstumstheorie 236
Klein 417
Kleinekasse 254
Kleine Spesen 254
Kleingeld 438
Kleingeschaeft machen 417
Kleinhaendler 417
Kleingewerbe 256
Kleingewerbekredit 107
Kleingewerbetreibender 107
Knappheit 232
Kniff 165
Koeffizient 216
Koeffizient der Aktienrendite 327
Kollekte 479
Kollektivarbeitsvertrag 429
Kollektivgesellschaft 237
Kollektivismus 299
Kollektivvertrag 131
Koloniale Ausbetung 380
Kolonie 379
Kolonisierung 379
Kommanditaer 372
Kommanditist 372
Kommanditgesellschaft 237
Kommissar 238
Kommission 492
Kommissionaer 492
Kommissionsgeschaeft 492
Kommissionsvertrag 492
Kommunalverwaltung 491
Kommunikation 151
Kommunismus 205
Kompagnie 251
Komplemantaer 372
Komplemantaergüter 393

Komplizierte einfache Arbeit 166, 210
Komprador 381
Kompromiss 211
Konfektion 158
Konferenz 422
Konflikt 361
Konfusion 218
Kongress 251
Konjunktur 238
Konjunkturelle Arbeitslosigkeit 239
Konjunkturschwankungen 80
Konjunktur theorien 239
Konjunkturwellen 239
Konkordat 171
Konkrete Arbeit 378
Konkurrenz 342
Konkurrenzfaehigkeit 343
Konkurrenzkampf 343
Konkurrenzpreis 343
Konkurrenz von Rechten 153
Konkurs 170
Konkursamt 171
Konkursmasse 171
Konkursrecht 171
Konkursverfahren 171
Konkursverwalter 171
Konkursverwaltung 171
Konnessement 58
Konsensualvertaege 297
Konsignant 351
Konsignatar 351
Konsignation 350
Konsignation geben 350
Konsignationsgeschaeft 350
Konsignieren 351
Konsolidation 348
Konsolidieren 348
Konsolidierte Anleihe 332
Konsolidierte Schuld 348
Konsolidierung 348
Konsolidierung der Staatschulden 348
Konsortium 240
Konsertiumbanken 240
Konstante Kosten 73
Konstantes Kapital 17, 56, 72
Konstante Wechselkurse 370
Konsul 239
Konsularagent 239
Konsulatzkanzlei 206
Konsum 435
Konsument 435
Konsumentengleichgewicht 435
Konsumentenrente 435
Konsumfonds 435
Konsumfunktion 436
Konsumkredit 436
Konsumneigung 435
Konsumsteuer 436
Konsumware 436
Konsumvereine 436
Kontebuch 160
Konterbande 196
Kontinental blockade 253
Kontingent 356
Kontingentierung 356
Kontingentierungsssystem 356
Kontinuitaet 389
Kontoauszug 160
Kontoeröffnung 160
Kontoschluss 161
Kontrahent 382
Kontrahierungswang 383
Kontrakt 382
Kontraktabschluss 382
Kontraktbuch 382
Kontraktlich 383
Konvention 19
Konventionalstrafe 383
Konventionaltarif 147
Konvergenztheorie 476
Konvertible Devisen 370
Konvertible Obligationen 327
Konzern 240
Konzession 175
Konzessionsurkunde 194
Korporation 108, 262
Korporatismus 263
Korporativer Staat 263
Kosten 271
Kostenpreis 358
Kostenrechnung Kalkulation 273
Kosten-Versicherung -Fracht 43
Kosten und Fracht 43
Kostpielig 136
Körperliche Arbeit 237
Körperliche Gegenstaende 315
Körperschaft 392
Körperschaft des öffentlichen Rechts 204
Körperschaftssteuer 253
Kraemer 360
Kraftlosigkeit 146
Krankenversicherung 156
Kredit 247
Kreditbrief 308
Kreditfazilitaeten 215
Kreditinflation 248
Kreditlinie 248
Kreditversicherung 146, 310
Kreis 72
Krematistik 219
Kreuzelastizitaet 46
Krieg 361
Kriegsbeschaedigter 362
Kriegsentschaedigung 361
Kriegsgewinnsteuer 361
Kriegsrecht 362
Kriegsverletzter 362
Kriegsversicherung 362
Krise 39
Kristalizierte Arbeit 32
Kulantz 187
Kunst 493
Kupon 226
Kuppelprodukte 25
Kuppelproduktion 25
Kurator 218
Kurs 124
Kursabschlag 36
Kursbuch 397
Kursdifferenz 125
Kursfixierung 143
Kursnotierung 356
Kursparitaet 203
Kurschwankungen 125
Kurve 77
Kurzer Wechsel 232
Kurzfristige 231
Kurzfristige Anleihe 231
Kurzfristige Angebot 231
Kurzfristiger Kredit 232
Kurzfristige Wirtschafts -Prognose 231
Kurzwaren 159
Kündigung 198, 382
Küstenhandel 129
Küstenschifffahrt 129
Laden 360
Ladendiener 142
Ladenhüter 357
Ladeninhaber 360
Ladenmiete 360
Ladenpreis 360

Ladenschein 400
Ladens child 407
Ladenverkaeufer 359
Laender des Sterlingblockkes 384
Laendliche Kreditgenossenschaft 397
Lagerbuch 242
Lagergeld 19
Lagerhaus 19, 131
Lagerschein 266, 270
Lagerung 242
Lagerungsfrist 242
Lagerungspreis 242
Lagerung unter Zollverschluss 363
Landarbeiter 396
Landbauer 237
Landhandel 209
Landliche Kreditgenossenschaft 387
Landtransport 209
Landvermögen 58
Landwirtschaft 395
Landwirtschaftlicher Betrieb 397
Landwirtschaftsbank 396
Langfrist 445
Lassallismus 258
Lastschrift 34
Lateinamerikanische Wirtschaftesgemeinschaft 258
Lateinische Waehrungsunion 258
Laufen 69
Laufende Police 307
Laufender Preis 125
Laufende Versicherung 50
Lausanner Schule 265
Laut Rechnung 358
Leasing Gesellschaft 234
Lebendige Arbeit 43, 312
Lebenshaltungskosten 125
Lebensraum 482
Lebensversicherung 482
Lebensweise 453
Leerverkauf 176
Legalobligationen 481
Lehrherr 192
Lehrvertrag 48
Lehrzeit 47
Leibrentenvertrag 312
Leichtes Geld 151
Leihe 77
Leihen 34, 35
Leiher 35
Leihhaus 104
Leih und Pachtgesetz 234
Leistung 307
Leistung an Erfüllungsstardt 309
Leistung Erfüllungshalber 309
Leistungsfaehigkeit 207
Leistungsfaehigkeitsprinzip 146, 470
Leistungsinteresse 296
Leistungszeit 310
Leumundszeugnis 193
Liberalismus 259
Lichtreklame 168
Licht Verkauflich 360
Lieferant 357
Lieferpflichtsaldo 81
Lieferungsgeschaefte 389
Lieferungskauf 11
Liegegeld 390
Liegenschaften 402
Liegetage 28
Lifo 378
Limitum 372
Lineare Ökonomie 67
Lineare Programmierung 67
Liquidation 207, 325
Liquidatoren 207
Liquidieren 207
Liquidierungskurs 326
Liquiditaet 326
Liquiditaet ersten Grades 248
Liquiditaet Koeffizient 248
Liquiditaetsfalle 159
Liquiditaetspraeferenz 158
List 165
Lizenz 194
Lizenzgebühren 10, 38
Lohn 446
Lohndifferenzierung 447
Lohnen des Geschaefts 220
Lohnermaessigung 447
Lohnflexibilitaet 447
Lohnfonds 447
Lohnnebenleistungen 97
Lohntheorien 447
Lokal 59
Lokalverwaltung 491
Lombardgeschaeft 262
Lotterieanleihe 317
Louainer Schule 265
Löhne für Arbeiterinnen 197
Löschung 36, 376, 484
Löschungszeit 36
Lösegeld 251
Ludismus 269
Luftraum 157
Lufttransport 157
Luftversicherung 157
Luxus 144
Luxussteuer 144

Machttheorien 146
Maessige Nachfrage 168
Magazin 358
Makler 19, 376
Maklergebühr 376
Makro Dynamik 41
Makroökonomie 41, 254
Makroökonomische Analyse 41
Makro Statik 41
Malthusianismus 276
Manchester Schule 278
Mandat 278
Manifest 30
Mannesgut 235
Marginale Konsumneigung 281
Marginale Sparneigung 280
Marginalismus 278
Marke 337
Marketingspanne 331
Markt 328
Marktanalyse 329
Marktformen 328
Marktforschung 331
Marktgeneral 131
Marktpreis 330
Marktprognose 331
Marktprüfung 332
Marktuntersuchung 328
Marktzins 332
Marshall Plan 283
Marshall'sche Distrubitionstheorie 283
Marxismus 282
Maschine 266
Massbrief 422
Mathematische Ökonomie 283
Mathematische Reserven 283
Mathematische Schule 283
Mathematische Theorie des Aussenhandels 283

Materailazierte Arbeit 32
Matesreceipt 40
Maximum 105
Mehrarbeit 20
Mehrarbeitzeit 20
Mehreinnahme 127
Mehrfache Versicherung 301
Mehrkosten 216
Mehrprodukt 20, 453, 462
Mehrseitiger Vertrag 48
Mehrwert 20
Mehrwertsteuer 216
Mehrwertstrate 20
Meistbegünstigungsklausel 106
Mengenzoll 317
Menschenhandel 180
Merkantilizmus 284
Messe 319
Metall 266
Metallgeld 266
Metallvorrat 266
Metallwaehrung 266
Miete 129, 233, 292
Mieten 233
Mieter 233
Mietrevrtrag 234
Mietzins 233
Mikroökonomie 254
Militaerwache 208
Minderjaehrig 254
Mindestfrist 48
Mindestpreis 393
Minimallohn 105
Minimum 105
Ministerratsbeschluss 209
Mischen 210
Mischware 210
Mitarbeiter 183
Mitbesitzer 300
Mitbürge 52
Mitglied 299
Miteigentum 436
Miteigentumsgemeinschaft nach Bruchteilen 300
Mitschuldner 299
Mitteilhaber 299
Mitteilung 31, 151
Mittel 19
Mittelfristige Darlehen 303
Mittellos 491
Mittelperson 19
Mittelpreis 299
Mittelwerte 302
Mitverpflichterer 299
Mobiliarklage 401
Mobilien 401
Monometallismus 415
Monopol 413
Monopolismus 414
Monopolistischer 415
Monopolistischer bettbewerb 415
Monopolprodukte 415
Monopson 287
Montage 288
Montagewerk 288
Moratorium 34
Multilateraler Clearing -Verkehr 48
Multiplikator 46
Multiplizierte einfache Arbeit 166
Muster 144
Müllabgabe 419
Mündelstand 154
Mündlich 383
Münze 266, 319
Münzfaelschung 202
Münzgeld 266
Münzstaette 321

Nachbewilligung 216
Nachfolger 200
Nachfrage 181, 386
Nachfrageelastizitaet 182
Nachfrageelastizitaet des Einkommens 128
Nachfragefunktion 182
Nachfrageinflation 182
Nachfragepreis 181
Nachgeschaeft 48, 318
Nachlass 200
Nachlassvertrag 171
Nachporto 216
Nachtraeglich 216
Nachtrag 32
Nachtragshaushalt 216
Nachtzeit 124
Nark 290
Nationalbudget 438
Nationale System der politischen Ökonomie 439
Nationalisierung 440
Nationalökonomie 78, 438
Nationalsozialismus 290
Natur 66
Natural lohn 67
Natural monopol 67
Naturobligationen 296
Natürliche Ordnung 66
Natürliche Personen 133
Natürlicher Preis 66
Natürlicher Wasserablauf 385
Nebenklaeger 235
Negatives Interesse 296
Nennwert 364
Neoklassische Schule der Nationalökonomie 486
Neoliberalismus 487
Neomarginalismus 488
Netto 226
Nettoeinkommen 227
Nettogewicht 227
Nettogewinn 227
Nettoinvestition 227
Nettopersonaleinkommen 227
Nettopreis 227
Nettoprodukt 227
Nettozins 227
Neukolonialpolitik 489
Nichtannahme 296
Nicht öffentliche Versteigerung 372
Nicht verbrauchbare Sachen 478
Nichtzahlung 308
Nickelgeld 292
Niederlage 241
Niederlassungsabkommen 305
Niederschrift 435
Niessbrauch 478
Nochgeschaeft 318, 360
Nominal 363
Nominaleinkommen 132, 364
Nominalismus 363
Nominallohn 364
Nominalmitteilhaber 364
Nominalpreis 364
Nominalwert 364
Normalgut 311
Normalisierung 311
Normalkalkulation 295
Normalmiete 292
Normalpreis 292
Normalprofit 292
Note 27
Notebank 321
Notierung 356
Notwendige Arbeit 133
Notwendige Arbeitzeit 134
Notwendige Verwendungen 495
Numeraire 293
Nutzen 477
Nutzen bringen 220

Nutzen ziehen 220
Nützliche Verwendungen 478
Nützlichkeit der Arbeit 104
Nützlichkeitstheorie 477

Obligation 34, 393
Obligationenrehtliches 235
Obligationsinhaber 393
Offene Handelsgesellschaft 237
Offene Police 307
Offerte 385
Offizielleinlage 344
Ohne deckung 213
Ohne Kosten 136
Ohne obligo 150
Oktroi 138
Oligopol 295
Oligopson 296
Operation 188
Ophelimitaet 295
Optimal 106
Optimistische Wirtschaftsethische Auffassung 193
Optimum 106
Option 366
Optionsrecht 359
Ordentliche Ersitzung 293
Orderpapiere 105
Ordinalnutzen 373
Ordonnateur 192
Organigramm 298
Organisation 314
Organisierter Streik 314
Original 418
Ortspolizei 29
Owenismus 305

Öffentlich beurkundetes Schriftstück 223
Öffentliche Anstalten 205
Öffentliche Beglaubigung 344
Öffentliche Beurkundung 344
Öffentliche Gewalt 204
Öffentliche Güter 205
Öffentliche Klage 203
Öffentliche Ordnung 204
Öffentlicher Dienst 204
Öffentlicher Sektor der Wirtschaft 204
Öffentliche Schulden 60
Öffentliches Eigentum 206
Öffentliches Interesse 203
Öffentliches Recht 204
Öffentliches Register 344
Öffentliche Urkunde 344
Öffentliche Versicherung 205
Öffentliche Zwangsanleihe 494
Ökonometrie 78
Ökonometrisches Modell von Leontiev 258
Ökonomie 78
Ökonomische 79
Ökonomische Gesellschaftsformation 94, 453
Ökonomischer Horizont 82
Ökonomischer Humanismus 83
Ökonomischer Kalkul 82
Ökonomische Materialismus 93
Ökonomische Tabelle 93
Ökonomismus 79
Österreichchische Schule 22

Packen 13
Packtraeger 155
Packtraegerlohn 155
Pachtzins 233
Paechter 233
Papiergeld 197
Papierwaehrung 198
Parafiskalitaet 326
Pareto Gesetz 326
Pari 28
Parkinson Gesetz 327
Parteign 25
Partenreederei 70
Partizipationsgeschaeft 300
Partizipationsgesellschaft 300
Pass 126
Passierschein 126
Passiva 327, 466
Patent 38
Patron 192
Pattentheorie 327
Pauschalbesteuerung 145
Pauschalsumme 422
Pauschalsummensteuer 229
Pension 102
Pensioniert 102
Pensionierung 102
Pensionkasse 102
Periode 71
Periodenkosten 71, 463
Peripherienwirtschaft 47
Permanente Inventur 389
Perpetualismus 389
Personal 142
Personalakten 142
Personalgarantie 235
Personenirrtum 476
Personenstand 235
Personenstandsregister 235
Persönlich 223
Persönliche Effekten 235
Persönliche Gewaeher 235
Persönlicher Anspruch 235
Persönliches Grosseneinkommen 228
Persönliches Verschulden des Beamten 142
Persönliche Verhaeltnisse 235
Persönlich haftender Gesellschafter 372
Persönlichkeitsrecht 235
Pfand 341
Pfandbrief 341
Pfandhaus 341
Pfandlemer 341
Pfandrecht 341
Pfandrecht an beweglichen Sachen 402
Pfandverwertung 326
Pfaenden 98
Pfaendung 98, 490
Pfleger 218
Pflichteil 351
Pfund 262
Phillipsche Kurve 334
Physiokraten 119
Pigou Effekt 334
Plan 334
Planung 334
Polardiagramme 253
Police 307
Politische Ökonomie 78, 96
Polizeiliche Anmeldung 305
Portofrei 401
Postgeheimnis 151
Positives Interesse 296
Potenzierte einfache Arbeit 166
Praejudizierung 152
Praeklusion 152
Praemie 335
Praemiengeschaefte 336
Praemienreservefonds 283

Praesantation 303
Praeventivakkord 171
Preis 117
Preisindex 118
Preislimitum 119
Preisober grenze 404
Preissystem 119
Primaer Sektor 33
Prinzipal 192
Prioritaetsrecht 312
Privatautonomie 181
Privatbank 315
Privateigentum 315
Privater Sektor 315
Privatgesellschaft 316
Privatklage 235
Privatkredit 235
Privatmann 315
Privatunterschrift 235
Privaturkunde 315
Privatübereinkunft 316
Privatvermögen 236
Privatversicherung 316
Privatwirtschaftlicher Sektor 315
Privilegium 175
Probe bilanz 125
Produkt 462
Produkt der Arbeit 99
Produkterbörsen 271
Produktion 450
Produktionsfaktoren 110, 456-457
Produktionsformen 453
Produktionsfunktion 460
Produktionsgenossenschaften 460
Produktionskraften 458
Produktionsmittel 102, 452
Produktionsprozess 461
Produktionsverhaeltnisse 458
Produktionsweise 461
Produktivitaet 471
Produktkosten 460, 463
Produzent 449
Proforma 313
Proforma rechnung 313
Programm-budget 194
Prokurist 406
Proletariat 101
Proletarier 100
Prolongationswechsel 390
Proportional 298
Proportionale Kosten 298
Prospekt 395
Protektorat 242
Protektoratsstaat 242
Protest 211, 444
Protest mangels Annahme 296
Protest mangels Zahlung 308
Protokoll 435
Proudhonismus 337
Provisorische Haushaltsmittel 125
Prozessparteien 25
Psychologische Grenznutzdnschule 346
Psychologische Theorie des Geldes 346

Qualifizierte Arbeit 292
Quantitaetsirrtum 476
Quantitaetstheorie 291
Quarantaene 209
Quasi-Geld 29
Qualle 217
Quellen 217
Quellenbesteuerung 218
Queuetheorie 253
Quittung 266
Quote 327, 356

Radikalismus 244
Ramschen 144
Rang 373
Rate 37
Ratenkauf 37
Ratifikation 297
Rationierung 472
Raub 379
Realausgaben 133
Realeinkommen 132
Realizieren 133
Realkontrakte 275
Realkosten 133
Reallohn 133
Realsteuer 276
Rechenschaft ablagen 163
Rechenschaft fordern 161
Rechenschaft Ziehen 162
Rechnen 161
Rechnung 160, 161, 358
Rechnung ablagen 163
Rechnung aufstellen 161
Rechnungsablage 163
Rechnungsabschluss 161
Rechnungsauszug 162
Rechnungsbücher 365
Rechnungsfehler 163
Rechnungsführer 364
Rechnungsgeld 162
Rechnungshof 363
Rechnungsjahr 163
Rechnungslegung 163
Rechnungsperiode 160
Rechnungsprüfung 161, 365
Rechnungsprüfungsamt 363
Rechnungsübersicht 160
Rechnungsvortrag 198
Rechnungswaehrung 162
Recht auf Achtung 212
Recht des Vertragsabschlussortes 383
Rechtmaessig 153
Rechtsausschluss 152
Rechtsgeschaeftliche Willensaeusserungen 181
Rechtsgültig 150
Rechtsinhaber 153
Rechtsinstitut 252
Rechtsmissbrach 152
Rechtsnachfolge 421
Rechtsnachfolger 153
Rechtsnormenkollision 153
Rechtsübergang 126
Rechtsverwirkung 152
Rechtsvorschlag Einspruch 243
Rechtswridge 165
Rediskontierung 171
Reeder 19
Reederei 70
Reedereigewerbe 70
Reform 193
Reformismus 193
Regierungsbeschluss 209
Regierungskommissar 238
Register 257
Registerierung 257
Rehabilitierung 362
Rehabilitation des Gemeinschuldners 362
Reichsfinanzierung 118
Reichsgruppen 495
Reichshaltigkeit 47
Reihe 65
Reihenfolge 373
Reinerlös 227
Reinertrag 227
Reingewinn 227
Reise 135
Reiservekehr 136
Reisescheck 136
Reklame 394
Relative Preise 141
Relative Rechte 141

Relativer Mehrwert 140
Relative Übervölkerung 141, 484
Rembourskredit 472
Rentabilitaet 128
Rendite 471
Rente 338
Rntenschuld 127
Rentenversicherung 128, 428
Rentner 340
Report 444
Reportgeschaeft 444
Reproduktion 485
Requisition 98, 270
Resolutivebedingung 198
Retentionsrecht 155
Retorsionzoll 215
Revision 145
Revisionismus 145
Revisionisten 145
Ricardische Steuerregeln 344
Risiko 47
Ristorno 75
Robinson 344
Rohgewinn 228
Rohstoffe 188
Rom-Vertraege 345
Rundchreiben 130
Rückbuchung 75
Rückbungschaft 173
Rückforderungsklage 152
Rückkaufsrecht 135
Rücklagen 484
Rückschein 420
Rückstaendig 198
Rückstaendige Rechnung 198
Rückstaendige Zahlung 124
Rücktritt 198
Rücktritt von Amt 467
Rückversicherung 172
Rückwechsel 173
Rückwirkende Kraft haben 313
Rückwirkung 313
Rückzahlung 308
Rückzoll 471

Sachenrechte 274
Sach Kapital 274
Sachleistung 291
Sachliche Zustaendigkeit 141
Sachverstaendiger 32
Sachwerte 273
Saint-Simonismus 349
Saisonale Arbeitslosigkeit 287
Saisonschwankungen 287
Saldo 198
Sammeln 422
Sammlung öffentliche 479
Sanierung 348
Sanktion 477
Satelliten Verhalten 444
Sayscche Wertlehre 363
Schaden 68
Schadenersatz 310
Schadenersatzklage 310
Schadensversicherung 69
Schaetzer 229
Schaetzung 97
Schaetzungswert 229
Schalter 138
Schattenpreise 140
Schatz 140
Schatzamt 159
Schatzanweisung 159
Schaufenster 370
Scheck 46
Scheckbuch 310
Schenkung 164
Schiedsgericht 152
Schiedsgerichtshof 152
Schiedskommission 152
Schiedsrichter 151
Schiedsrichterliche Entscheidungen 151
Schiedsrichterspruch 151
Schiedsvertrag 152
Schiffsfracht 129
Schiffshypothek 129
Schiffsmakler 58
Schiffspfandrecht 129
Schiffstonnage 129
Schiffsvermessungsurkunde 130
Schiffsvermögen 58
Schiffsvertrag 129
Schirmherr 192
Schlachthaus 226
Schleichende Inflation 139
Schlusskurs 206
Schlussnotierung 206
Schlussrechnung 226
Schlüsselgeld 232
Schlüsselindustrie 233, 418
Schlüsselkraft 232
Schlüsselsektoren 232
Schmiergeld 75
Schmuggel 196
Schmuggelei 148
Schmuggelware 196
Schmuggler 196
Schmücken 390
Schnelligkeit 164
Schriftsatz 484
Schriftstück 367
Schriftvergleichung 484
Schuld 34, 253
Schuldabwehr 60
Schulderverschreibung 34
Schuldhaft 155
Schuldner 35
Schuldnerverzug 35
Schuldverhaeltnis 34
Schuldverhaeltnisse aus Vertragen 382
Schuldverschreibung 392
Schuldversprechen 383
Schutzstaat 242
Schutzzoll 242
Schutzzollsystem 242
Schutzzolltarif 242
Schwach 146
Schwaches Geld 146
Schwaeche 146
Schwaegerschaft 124, 163
Schwanken 50
Schwankung 50
Schwarze Börse 208
Schwarze List 208
Schwarzmarkt 208
Schwebende Schuld 50
Schwedische Schule 182
Sechser (Die) 12, 448
Seefrachtbrief 58
Seefrachtvertrag 129
Seesperre 253
Seetransport 58
Seetransportversicherung 58
Seeversicherung 58
Sektion 226
Sektor 226
Sektoren 172, 226
Sektor U 438
Sekundaer Sektor 172
Sekundaerliquiditaet 173
Selbstbedienung 225
Selbstfinanzierung 315
Selbsthilfe 223
Selbstkosten 418, 463
Selbstkostenpreis 272
Sequester 150
Sequestration 270
Servitut 250
Sicherer Wechsel 348

Sicherheit 150
Sicherheit bieten 150
Sicherheiten 176
Sich in etwas mischen 210
Sich verpflichten 213
Sich verrechnen 163
Sich Zahlungsfaehig erklaeren 309
Siechtum 97
Silber 149
Silbergeld 149
Silberwachrung 149
Silo 376
Sismondismus 377
Sitz einer Gesellschaft 285
Sitzstreik 305
Sitzungsgeld 252
Sklave 244
Sklavenhaltergesellschaft 245
Sklavenhandel 245
Sklaverei 246
Sofortgeschaefte 311
Solidarbürge 52
Solidaritaetsarbeiteraussperrung 51
Solidaritaetsstreik 51
Solides Haus 349
Soll 34
Soll und Haben 35
Sondergesetze 317
Sondergut 351
Sondervermögen 316
Sonntagsruhe 151
Sorelismus 378
Sowchose 379
Sownarchose 379
Sozialisieren 427
Sozialismus 423
Sozialversicherung 428
Sparen 398
Sparfunktion 399
Sparneigung 399
Speditionsgeschaeft 400
Spediteur 140
Spekulant 472
Spekulation 472
Spekulationsmotiv 325
Sperre 65
Sperren 33
Sperrgüter 140
Spezialfach 444
Spezialgesetze 317
Spezialisieren 444
Spezialisierte Autoritaet 315
Spezialitaet 317
Spezialvollmachtsurkunde 317
Speziessache 29
Spontaneitaet 223
Staatsanleihe 60
Staatsaufsucht 286
Staatsautoritaet 204
Staatsbank 60
Staatschulden 60
Staatseigentum 205
Staatskapitalismus 60
Staatskasse 276
Staatsobligationen 159
Staatsplanungsamt 61
Staatssozialismus 61
Stabiles Gleichgewicht 209
Stabile Waehrung 349
Stabilisierung 73
Stadtgemeinde 29
Stadtrat 29
Stadt und Land 225
Stadtverordnenversammlung 29
Stadtverwaltung 29
Staendisch 115
Stakhanovismus 384
Stammaktien 293
Stammen 244
Standard 311
Standardisierung 311
Standardkosten 311
Starker Preis 217
Start 201
Statische Analyse 73
Statistik 362
Statistisches Geheimnis 362
Status quo 390
Steigern 20
Stein 400
Stellvertreter 419
Stellvertretung 419
Stempelabgabe 51
Stempelgebuhr 51
Stempelmarke 50
Stempelsteuer 51
Sterberegister 235
Sterile Berufe 232
Steuer 468
Steuerausgleichsprinzip 470
Steuerausnahme 469
Steuerbefreitung 469
Steuerfreiheit 469
Steuerfreiheit des Existenzminimus 105
Steuergerechtigkeit 471
Steuerhinterziehung 196
Steuererklaerung 469
Steuerlast 471
Steuermannsqittung 40
Steuermoral 471
Steuersatz 471
Steuer überwaelzung 471
Steuerverpachtung 175
Stichproben 314
Stichtag 207
Stiftung 251
Stiftungen 466
Stille Reserven 139
Stimme 305
Stimmrechtsaktien 305
Strafverfolgung 243
Strassenbeleuhtungsabgabe 420
Strassenreinigungsabgabe 419
Strategie 131
Streichung 376
Streifwache 208
Streik 184
Streikabstimmung 184
Streikkarten 184
Streikverbot 184
Streuung 50
Strukturelle Arbeitslosigkeit 388, 477
Stückgüter 326
Stückzoll 317
Submission bei versiegeltem Angebot 206
Submissionsbedingungen 243
Substitution 490
Substitutionselastizitaet 490
Subvention 61
Subventionen 61
Sukzession 421
Sukzessivlieferungsvertrag 389
Summe 422
Summenversicherung 482
Superdividende 172
Surrogation 421
Syndikalismus 366
Syndikat 366

Tabelle von Leontiev 258-259
Tadellos 253
Taetigkeit 45
Taeschung 165

Tagebuch 149
Tagelich 149
Tageliches Geld 149
Tagelohn 149
Tagelöhner 149
Tagesbedarf 150
Tageseinnahme 150
Tagesgeld 150, 215
Tageskurs 150
Tagesordnung 149
Tagesumsatz 150
Tara 51
Tarif 397
Tarifkrieg 361
Tarnung 314
Tausch 56, 57
Tauschmittel 57
Tausch Wert 57
Taxator 229
Taxe 468
Taxierung 356, 357
Taylorismus 404
Technik 415
Techniker 416
Technisch 415
Technokrat 416
Technokratie 416
Technologie 415
Technologische Arbeitslosigkeit 416
Teil am Gewinn 220
Teilhaber 299
Teilhaberschaft 392
Teilnahme 215
Teilnehmen 215
Teilnehmer 215
Teilpacht 479
Teilung des Gewinnes 219
Teilungsklage 328
Termin 387
Termingeschaeft 389
Terminhandel 366
Terminkauf 11
Theorie der Internationalen Werte 62
Theorie der leihbaren Fonds 311
Theorie der komparativen Kosten 211, 344
Theorie der Spiele 306
Theoritische Wirtschaftwissenschaft 351
Tierhalterhaftung 157
Tilgung 14, 34
Tischler 22
Titel 353
Transfer 433
Transferausgaben 433
Transitgüter 76
Transitwaren 76
Transparenzmarkt 362
Transport 400
Transportgeschaeft 400, 401
Transport gesellschaft 401
Transportkosten 401
Transportmittel 400
Tronsportsteuer 401
Transportversicherung 401
Trassat 211
Tratte 202, 307
Trend 445
Treuhaender 150
Treuhandgesellschaft 434
Tribut 155
Trick 165
Trikotagen 314
Trinkgeld 371
Triptique 433
Trockener Wechsel 105
Umlauf 69
Umlaufende Mittel 71
Umlaufenden Wechsel 69
Umlaufendes Geld 69
Umlaufendes Kapital 71
Umlaufsgeschwindigkeit des Einkommens 128
Umlaufsgeschwindigkeit des Geldes 69
Umsatz 192
Umsatzen zu Gelde Machen 326
Umsatzprovision 376
Umsatzsteuer 188, 360
Umschlagsgeschwindigkeit 72
Umsonst 324
Umtausch 56
Umzug 402
Unabtretbare Rechte 419
Unbegrenzte Versicherung 372
Unbestaendigkeit 209
Unbestaetigtes Akkreditiv 297
Unbewegliche Güter 402
Unbewegliche Habe 402
Unechte Aktiva 364
Unentgeldlich 324
Unentgeldlicher Vertrag 213
Todesfallversicherung 312, 482
Tonne 422
Tonnengehalt 422
Tontinenversicherung 422
Totales Gleichgewicht 130
Tote Arbeit 126, 312
Totes Kapital 249
Traeger 403
Traegerlohn 155
Transaktionsmotiv 188, 325
Unfaehigkeit zur Bekleidung öffentlicher Aemter 204
Unfall 219
Unfallversicherung 221
Ungedekt 213
Ungekreuzter Scheck 46
Ungelernte Arbeiter 292
Ungenutzte Kapazitaet 249
Ungerecht 153
Ungerechtfertigte Bereicherung 153
Ungesetzlicher Streik 481
Ungesetzlicher Wettbewerb 153
Ungeteilte Erlebengemeinschaft 200
Ungeteilte Gemeinschaft 300
Union 218
Universalsteuer 417
Unkörperliche Gegenstaende 315
Unmöglichkeit der Leistung 309
Unpfaendbare Gegenstaende 98
Unsichtbare Hand 143
Unsichtbare Inflation 139, 377
Unsichtbare Posten 143
Untaetiges Kapital 249
Unterbau 13
Unterbeschaeftigung 96
Unterbrechung 226
Unterentwicklung 23
Unterentwickelte Laender 24
Unterhalt 126
Unterhaltspflicht 126
Unterkonsumption 97
Unterlagen 357
Unterlaubte Handlung 153
Untermiete 233
Untermieter 233

Unternehmen 137, 138, 188, 189, 407
Unternehmend 137
Unternehmensforschung 188
Unternehmer 137, 492
Unternehmertum 183
Unternehmungsgeist 138
Unter neutraler Flagge 28
Unter sich verteilen 328
Unterschlagung 150
Unterschlagung in Amt 224
Unterschrift 176
Unverjaehrbares Recht 388
Unversichert 375
Unverzichtbare Rechte 467
Unverzolte Ware 148
Unvolkommener Wetbewerb 97
Unvolkommene Verbindlichkeiten 296
Unwiderrufliches Akkreditiv 467
Unwirtschaftslichkeit 96
Urkunde 367, 472
Urlaub 193
Urschrift 318, 418
Ursprung 243
Ursprungsland 244
Ursprungszeichen 243
Ursprüngliche Akkumulation 174
Urteil 209
Utopischer Sozialismus 465

Überbau 463
Überbaurecht 463
Übereignung 419
Übereinkommen 19
Übereinkunft 19, 382
Überfluss 33
Übergang kraft Gesetzes 481
Übergangszeit 126
Überkapitalisierung 21
Überligezeit 390
Übermaessige Gewinne 21
Übernahme 218
Übernahmekonnossement 58
Überproduktion 21
Übertrag 422
Übertragbarkeit 126
Übertragung 419, 433
Übertretungen orspolizeilicher Vorschriften 29
Überschreibung 257
Überschrift 353
Überschuldet 48
Übersicht 317
Überwachen 145
Überwachung 145

Variables Kapital 17, 55
Vassalenschaft 467
Veraenderlich 55
Veranlagung 470
Verantwartlichkeit 379
Verarbeitung 477
Verausserungsverbot 419
Verband 171
Verbindung 210
Verborgene Arbeitslosigkeit 139
Verbotene Eigenmacht 494
Verbotene Zone 481
Verbrauch 435
Verbrauchbare Sachen 478
Verbraucher 435
Verbrauchsteuer 155
Verbundene Nachfrage 25
Verbundene Produktion 25
Verbundene Profit 25
Verbundguten 25
Verbung 73
Verein 58
Vereinbarter Zins 383
Vereinbarung 382
Vereinigung 218
Verein ohne Persönlichkeit 58
Verfaelschen 358
Verfaelschung 210
Verfall 387
Verfolgunsrecht 155
Verfrachter 234
Verfügbare Mittel 158
Verfügung 249, 467
Verfügungen von Todes Wegen 312
Verfügungsbefugnis 249
Verfügungsfreiheit 249
Verfügungsgeschaefte 249
Vergangene Arbeit 126, 312
Vergebung an das niedrigste Angebot 97
Vergegaenstaendliche Arbeit 32-33
Vergeltung 215
Vergleich 211
Vergleichen 211
Vergnügungsreisen 136
Vergrösserung 42
Verhaltensbeziehungen 81
Verhandlung 143
Verheimlichen 273
Verjaehrt 388
Verjaehrung 388
Verjaehrungsfrist 388
Verkaeufen 360
Verkaeufer 357
Verkaeufermarkt 357
Verkaeuflichkeit 360
Verkauf 359
Verkaufsbedingungen 360
Verkaufsbuch 359
Verkaufspreis 359
Verkaufsrechnung 359
Verkaufsschaetzung 360
Verkaufsspesen 359
Verkaufswert 359
Verkehr 438
Verkehrssteuer 401
Verkündung 73
Verleihen 35, 311
Verlust 69
Verlosbare Wertpapiere 317
Vermieter 234
Vermietung 233
Verminderung 419
Vermischung 210
Vermittler 19
Vermutung 127
Vermögen 269, 370, 462, 466
Vermögensrecht 466
Vermögenswert 466
Verordnung 209
Veröffentlichung 73
Verpfaendung 341
Verpflichtung 34
Verrechnet 161
Verrechnung 57, 163
Verrechnungsscheck 46
Versammlung 422
Versammlung der Aktienzeichner 252
Versatzanstalt 341
Verschlechterung 210
Verschmelzung 218
Verschulden 253
Verschulden beim Vertragsschluss 382
Verschuldung 35

Verschuldungskapazitaet 35
Verschwendung 362
Versicherer 374
Versichern 375
Versicherter 375
Versicherung 373
Versicherung auf Gegenseitigkeit 212
Versicherung der Praemie 336
Versicherungsagent 375
Versicherungsantrag 375
Versicherungsgesellschaft 375
Versicherungsinteresse 376
Versicherungsnehmer 375
Versicherungspolice 375
Versicherungspolize auf den Inhaber 403
Versicherungspraemie 375
Versicherungsstatistiker 376
Versicherungssumme 374
Versicherungsvertrag 375
Versicherungswert 374
Versicherungszertifikat 374
Versilberung 326
Versprechen 383
Verstaatlichung 61, 440
Verstaatlichung des Aussenhandels 64
Verstaendigung 19
Verstauen 182
Versteckte Progression 138
Versteigerung 21
Verteilen 50
Verteilung 50
Vertikaler Zusammenschluss 76, 482
Vertikaler Verbindungswege 75
Vertrag 19, 382
Vertragschiessenden Parteien 382
Vertragsfreiheit 382
Vertragsgegner 382
Vertragspartei 382
Vertragsparteien 25
Vertragsurleunde 382
Vertragsversprechen 382
Vertrauen 150
Vertrauensbrauch 150
Vertretene (Der) 419
Vertreter 411, 419
Vertretung 419
Vertretungsmacht 419
Vertriebskosten 359
Veruntreuungsversicherung 321
Verwahrung 350
Verwahrungsvertrag 350
Verwaltung 206, 271
Verwandschaft 163
Verwandschaft in der Steintenlinie 163
Verwandschaft in gerader Linie 163
Verwechseln 210
Verwechslung 210
Verwendbarkeit 249
Verwendung 249
Verwirkung 152
Verzicht 467
Verzieren 390
Verzollbar 148
Verzollbare Waren 148
Verzollen 148
Verzollung 148
Verzugszinsen 124
Viehdiebstahl 157
Viehkauf 157
Viehpacht 157
Viehpfaendung 158
Viehsteuer 10
Viehversicherung 157
Viehverstellung 157
Vierer (Die) 72, 448
Virtuelpreise 146
Visum 126
Vizekonsul 240
Volkseinkommen 439
Volksversicherung 155
Volkswirtschaftslehrer 78, 79
Volkswirtschaftsliche Gesamtrechtnung 440
Vollbeschaeftigung 394
Vollindossament 393
Vollmachtsurkunde 491
Vollstaendige Konkurrenz 394
Vollstreckung 243
Vollstreckungsamt 490
Vollstreckungsbefehl 490
Vollstreckungsfaendung 490
Vor Augen Haben 145
Vorausgezahlter Zins 312
Vorauszahlung 311
Vorbehaltsgut 351
Vorbehaltsklausel 47, 204
Vordruck 314
Vorfinanzierung 312
Vorgetaeuschtes Kapital 392
Vorher 310
Vorkosten 229
Vorlaeufiger 40
Vorlaeufiger Haushalt 125
Vorlaeufiger Sicherheit 125
Vormund 241
Vormundschaft 241
Vorrecht 175
Vorschlag 313
Vorschuss 22
Vorschuss gegen Sicherheit 22
Vorsichtsmotiv 325, 484
Vorsorgliche 241
Vorsorgliche Massregeln 350
Vortrag 422
Vorübergehen 126
Vorvertrag 382
Vorzeigung 303
Vorzugsaktien 176
Vorzugspreis 177
Vorzugsrecht 175, 312
Völkerrecht 441
Vulgörökonomie 196

Wache 208
Wachposten 208
Wachstum 42, 80
Wachstumsmodell von Kaldor 199
Wachstumsmodell von Ricardo 344
Wachstumsrate 42
Waehrung 321
Waehrungsausgleichsfonds 202
Wahlrecht 366
Wandelungsklage 198
Wandergewerbe 135
Ware 270, 462
Warenaustausch 271
Warenbestand 491
Warenbörsen 271
Warenbündel 368
Warenfaelschung 210
Warengeld 273
Warenhaus 42
Warenkenntnis 271
Warenmakler 270
Warenpapiere 270
Warenproben 273
Warenzeichen 11

Wartezeit 28
Wasser 385
Wechsel 202, 307, 367
Wechselagenten 202
Wechselbestand 367
Wechselbürge 367
Wechselbürgschaft 310, 367
Wechselduplikat 367
Wechseleitige Versicherung 212
Wechselgeschaefte 203
Wechselinhaber 367
Wechsel kosten 203
Wechselkredit 367
Wechselkurs 202
Wechsel makler 202
Wechsel mappe 367
Wechselpapiere 410
Wechsel pari 203
Wechselplatz 203
Wechsel recht 367
Wechselschein 202
Wechselseitige Versicherung 212
Wechselstempel 367
Wechselverbindlichkeit 203
Wechsel zum inkasso 324
Wegnahme 146
Wehrsteuer 362
Weibliche Arbeitskraefte 197
Weideland 304
Weltbank 74, 442
Weltmarkt 74
Weltwirtschaftskrise 41
Werkstaat 189
Werktag 187
Werkvertrag 477
Wert 52
Wertgesetz 55
Wertlehre von Ricardo 344
Wertpapiere 367, 401
Wertpapiere öffentlichen Glaubens 203
Wertpolice 307
Werttheorie 53
Wertzuwachs 216
Wertzuwachssteuer 402
Widerkauf 135
Widerrufliches Akkreditiv 467
Widerspruch 209, 211
Wiedereinsetzung 362
Wiedereinsetzungsanspruch 199
Wiegegeld 206
Wiener Schule 472
Wilkürliche Handlung 481
Willensaeusserungen 181
Willenserklaerung 181
Willensmangel 181
Wirkungskreis 45
Wirtschaftsanalyse 80
Wirtschaftsdoktrine 83
Wirtschaftsgebiete 80
Wirtschaftskrieg 93
Wirtschaftskrise 80
Wirtschaftsliche Funktionen des Fremderverkehrs 136
Wirtschaftslicher Druck 80
Wirtschaftslicher Nationalismus 94
Wirtschaftsliche Sanktionen 95
Wirtschaftsliche Schwelle 81
Wirtschaftspolitik 96
Wirtschaftsprognose 93
Wissenschaftlicher Sozialismus 31
Wissenschaftlich Technische Revolution 31
Wochenlohn 151
Wohlfahrtseinrichtungen 193
Wohlstand 140
Wohnsitz 240
Wohnung 240
Wohnungsgeldzuschluss 240
Wohnungskredit 240
Wucher 412
Wucherer 412
Wuchergesetz 412
Wucherzins 412
Würdig 221

Zaehlung 363
Zahl 362
Zahltag 308
Zahlung 307
Zahlungsabkommen 308
Zahlungsanweisung 40, 192, 308
Zahlungsaufforderung 308
Zahlungsaufschub 309
Zahlungsbedingungen 308
Zahlungsbefehl 308
Zahlungsbilanz 63
Zahlungseinstellung 308
Zahlungserleichterung 308
Zahlungsfaehig 309
Zahlungsfaehigkeit 146, 309
Zahlungsmittel 308
Zahlungsort 309
Zahlungsschwierigkeit 308
Zahlungstermin 309
Zahlungsverpflichtung 309-310
Zahlungsversprechen 309
Zahlungsverweigerung 308
Zahlungsverzögerung 308
Zedent 44
Zeichnungsschein 215
Zeigen 144
Zeit 348
Zeit-dauer 387
Zeitgeschaeft 389
Zeitkauf 11
Zeitverkauf 389
Zentralbanken 285
Zentrale 285
Zentralisation 491
Zentralisation des Kapitals 16
Zentralverband 59
Zession 419
Zettelbank 321
Zeuge 394
Zeugnis 194, 472
Ziehung 47
Ziehung eines Wechsels 367
Ziel 387
Zins 111
Zinsabschnitt 226
Zinseszinsen 31
Zinsschein 226
Zirkular 130
Zirkulation 69
Zoll 147
Zollabfertigung 148
Zollabgaben 147, 148
Zollamt 147
Zollbeamter 148
Zolldeklaration 147
Zollerklaerung 147
Zollerfrei 147
Zollfreiheit 148
Zollfreischein 76
Zollgebühren 148
Zolgrenze 148
Zollhausquittung 350
Zolllagerhaus 147

Zollpflichtig 148
Zollpolitik 148
Zollrechnung 148
Zolltarif 147
Zollverein 147
Zolvertrag 147
Zölle 148
Zufluss 321
Zugangstheorie 467
Zugesicherte Eigenschaften 384
Zugestaendnis 297
Zum angebotenen Preise 386
Zum Nennwert 28
Zum Verkauf ausbieten 359
Zur Rechenschaft ziehen 162
Zurückziehen 141
Zurückziehung 141
Zurückziehung von Anlagekapital 420
Zusammenarbeit 184
Zusammenkunft 143
Zusemmenrechnung 422
Zusammenschluss 218
Zuschlag 32, 463
Zuschlagstaxe 216
Zuschreiben 310
Zustimmung 193, 297
Zustellung 31
Zusteilen 50
Zusteilung 50
Zuwendungsgeschaefte 419
Zuzahlen 216
Zünfte 107
Zwang 146, 494
Zwangsdarlehen 494
Zwangshaft 155
Zwangskartelle 495
Zwangsliquidation 494
Zwangssparen 495
Zwangsumlauf 495
Zwangsvergleich 171
Zwangsverkauf 494
Zwangsversicherung 495
Zwangsvollstreckung 490, 495
Zweiggeschaeft 237
Zweigniederlassung 237
Zweier (Die) 171, 448
Zweiseitige Vertrage 174
Zwischenhaendler 19
Zwischenhandel 492
Zyklischer Budgetausgleich 239

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

Abandoned debts 467
Abandonment 467
Abatement 419
Ability 297
Ability to pay approach 146, 470
Abnormal receipts 295
Abolishment 299
Abrogation 299
Absence of business 183
Absolute acceptance 243
Absolute advantage 352
Absolute surplus value 351
Absorption merger 218
Abstinence theory 332
Abstract claim 379
Abstract labour 379
Abstract of account 161
Abundance 33, 47
Abundance of cash 321
Abuse of confidence 150
Abuse of night 152
Acceleration theory 164
Accelerator 164
Acceptance 296
Acceptance credit 297
Acceptance in blank 213
Accepting houses 297, 406
Acceptor 297
Accession 297
Accessory rent 173
Accident 219
Accident arising out of and in the course of the employment 188
Accident insurance 221, 374
Accident policy 307
Accord wages 145
Account 160, 358
Accountability 162
Account agreed upon 160
Accountant 364
Account book 160
Account books 160, 365
Account closed 160
Account in arrear 160, 197
Accounting 365
Accounting control 365
Accounting period 160
Accounting principles 365
Accounting systems 365
Account number 160
Account of invoice 160
Account of return 160
Account paper of insured people 375
Account payable 160
Account sales 359
Account stated 162
Accretion value 216
Accumulated interest 113
Accumulation 32
Accumulation of capital 15
Accured dividend 357
Accured expense 356
Accured income 356
Accured interest 357
Accured profit 357
Acknowledgement 420
Acknowledgement of receipt 266
Acquittance 266
Action 152, 198, 310, 328, 401, 402
Action concerning goods and chattels 401
Action concerning immovables 402
Action for anulment 198
Action for avoidance 198
Action for consellation 198
Action for dissolution 198
Action for dammages 310
Action for partition 328
Action for recision 198
Action of recovery of property 152
Active 45
Active circulation 69
Active duty 45
Active partner 45
Active population 45
Activity 45
Activity account 45
Activity accounting 45
Activity analysis 110
Acts of disposal 249
Acts of navigation 177
Actual total loss 69
Actual value 149
Actuary 376
Added value 53
Addition 422
Additional 216
Additional expenses 216
Additional policy 307
Additional portage 216
Addition to the premium 336
Addresed bill 240
Addresee 140
Adequate price 30
Adjudication 463
Adjudication in bankruptcy 171
Adjustment of accounts 160
Administration budget 41
Administration of bankruptcy 171
Administrator 218
Adoptive relationship 163
Adorn 390
Adulteration 210
Ad valorem system 271
Advance 22
Advance in blank 22
Advance of money 323
Advance on insurance policy 375
Advances on guaranties 22
Adverse party 213

Advertisement 73, 394
Advertising 73, 395
Advertising agency 9
Advertising illumination 168
Advice 151
Advice letter 31
Aerial transportation 157
Aerodrome 157
Aeroplane industry 354
Affair 183
Affidavit 332
Affidavit for attachement 332
Affidavit of defense 332
Affidavit of good faith 332
Affidavit of service 332
Affinity relationship by marriage 163
Age distribution of the population 293
Agency 9, 419
Agency by contract 9
Agency fee 9
Agency fund 9
Agency without authority 9
Agent 9, 419, 491
Agent bank 9
Agent on change 9
Agents of production 9
Agent with power of procuration 9, 406
Aggregative model of Leontiev 258
Agio 9
Agiotage 36
Agio theory of interest 9
Agrarian reform 432
Agreed interest 383
Agreement 19, 382
Agreement for lifelong support 312
Agreement to sell future goods 11
Agricultural bank 26, 396
Agricultural cooperative credit society 397
Agricultural credit 397
Agricultural enterprise 397
Agricultural laborer 396
Agriculture 48, 395
Aid 479
Air space 157
Alarming reports 412
All in policy 307
Allocation of factors 457
Allocation to lowest tenderer 97
Allowance for lodging 240
Alternative obligation 366
Amalgamation 218
Ameds 310
Amortization 14, 34
Amortization fund 14
Amortization reserves 14
Amortisation of a loun 14
Amount of business 183
Analogy 298
Anarchism 367
Anatocism 31
Angary 19
Annexed budget 41
Announcement 73
Annual 199
Annual account 160
Annual interest 113
Annual premium 336
Annuity agreements 312
Annuity change bond 127
Annuity insurance 374
Anterior loss 69
Anticipation rate 312
Anticipatory payment 311
Anulment 198
Appeal 209, 371
Application 215
Apportionment 50
Appraised value 53, 229
Appraisement 97
Appraisement of the average 161
Appraiser 229
Apprenticeship 47
Approximate value 53
Apron 35
Arbitral award 151
Arbitral commission 152
Arbitral tribunal 152
Arbitrary treatment 481
Arbitration agreement 152
Arbitrator 151
Arc elasticity 484
Aristophanic 166
Arithmetical mistake 476
Arm 376
Arrears interest 113
Arrest 98, 146
Arrestement 350
Arrest for debt 155
Artificial persons 437
Arts and crafts 107, 256
Ascertained goods 29
A share 328
As per invoice 358
Assembly plant 288
Assent 296, 297
Assent account 160
Assessment 470
Assessment of damages 69
Assessment of income 357
Assets 466
Assets account 466
Assets and liabilities 466
Assets and liability statement 466
Assets decrease 466
Assets increase 466
Assets in hand 466
Assets ready convertible into cash 466
Assets value 466
Assignee of the bankrupt's estate 171
Assignement 419
Assistant 183
Associate 299
Association 58
Association of shipowners 70
Association of public utility 131
Assured 375
At fixed prices 331
At par 28
Attachement 490
At the offered price 386
Auction 20, 21
Audit court 363
Audit office 363
Auditors 162
Austrian school 22, 472
Autarchy 96
Authenticadet contract 297, 344
Authentication 344
Authenticity 348
Authorised capital 26
Authority 419
Authorization 193
Automatic balance 304
Autonomous budget 317
Autonomous expenditures 317
Autonomous investment 317
Autonomous tariff 317
Autonomy 317
Available 150
Availableness 249

Aval 310, 367
Avaliste 367
Average 57, 301
Average adjuster 162
Average adjustment 161
Average cost 303
Average inventory 71
Average labour 302
Average price 299
Average propensity to save 303
Averages 302
Average statement 161
Aviation course 157
Avoidance 198

Backward area 135
Backwardation 36
Bad money drives out good 145
Bailed goods 350
Bailment 350
Bailor 483
Balance 30, 197
Balance book 30
Balance due 30
Balance for fiscal year 274
Balance monetary 325
Balance of advantage 30
Balance of an account 30
Balance of cash on hand 30
Balance of commerce 405
Balance of order 30
Balance of payments 30, 63
Balance of trade 30
Balance sheet account 30
Balance sheet audit 30
Balance sheet equation 30
Balance with banks 30
Banded warehouses 131
Bank 25
Bank acceptance 26
Bank account 26, 160
Bank bill 27
Bank book 26
Bank building 26
Bank capital 26
Bank charge 26
Bank cheques 26
Bank deposits 26, 27
Bank discount 26
Bank draft 26, 307
Banker 26
Banker's notes 27
Bank for international settlement 26
Banking business 183
Banking principle 70, 292
Bank interests 26
Bank loan 26
Bank money 26, 217
Banknote 27
Bank of international settlements 26, 442
Bank of issue 26
Bank pass book 26
Bank post remittance 26
Bank qualified indorsement 44
Bank rate 26, 27
Bank reserve 26
Bankruptcy 170
Bankruptcy office 171
Bankruptcy proceedings 171
Bankrupts estate 171
Bank's affaires 26
Bank's depositors 26
Bank share 26
Bank society 26
Bank statement 26
Bank statement balance 30
Bank stock 26
Baratary 27
Bargaining 331
Barred by the statue of limitation 388
Barren capital 18
Barter 57
Basic industry 418
Basis of assessment 470
Basis premium 336
Basis value 53
Bearer 403
Bearer securities 403
Beer money 371
Behavioural relations 81
Benefit principle 470
Bentham school 29
Betterment tax 402
Bid 20
Bilateral clearing 63
Bilateral contract 174
Bilateralism 173
Bilateral monopoly 174
Bilateral trade 173
Bill 358
Bill case 367
Bill charges 203
Bill for collection 324
Bill guarantee 310
Bill holder 367
Bill of carriage 492
Bill of circulation 69
Bill of entry 147
Bill of exchange 202, 307, 367
Bill of health 349
Bill of lading 58
Bill of tonnage 422
Bill payable to bearer 403
Bill stamp 367
Bimetallism 48
Birth 68
Black list 208
Blackmail 139
Black market 208
Blank bill 9
Blank credit 213, 297
Blanked insurance 131
Blank endorsement 44
Blank letter of attorney 394
Blank policy 307
Blockade 33, 253
Blocked account 33
Blood relationship 163
Board of bankruptcy 171
Bond 34, 393
Bonded goods 148
Bonded warehouse 147
Bondholder 393
Booking office 138
Book-keeper 364
Book-keeping 365
Book profit 161
Books of account 410
Book value 53
Boom 34, 48, 247
Booty 361
Border 372
Borderau 35
Borrowing capacity 35
Bottleneck 51
Bourgeois 225
Bourgeoisie 225
Bourse 35
Boycott 65
Branche etablishment 237
Branche of industry 354
Branche of trade 406
Breach of contract 382
Bringing into hotchpotch 201
British mercantilism 177
British political economy 177

British utopian socialism 177
Broker 376, 418
Brokerage 376
Brothers 210
Budget 40
Budget act 41
Budgetary account 41
Budgetary deficit 41
Budgetary draft 41
Budgetary equillibrium 41
Budgetary methods 41
Budgetary policy 41
Budgetary practice 41
Budgetary principles 41
Budgetary surplus 41
Budgetary system 41
Budget control 41
Budget discussion 41
Budget documents 41
Budget estimates 41
Budget period 41
Budget preparation 41
Budget time 41
Building societies 477
Building society 477
Building speculation 477
Bulky goods 140
Bull 306
Bullionism 256
Bundle 368
Burden of proof 206
Business 183
Business administration 183, 189
Business agent 183
Business bargain 183
Business capacity 183, 192
Business carrer 412
Business circle 45, 183
Business combination 183
Business concern 183
Business corporation 183
Business custom 410
Business cycles 238
Business disturbance 183
Business economics 183, 189
Business enterprise 183
Business expenses 187
Business experience 183, 410
Business finance 407
Business friend 183
Business hours 183
Business house 407
Business income 183
Business insurance 183
Business knowledge 183, 410
Business law 183
Business letters 183, 409
Businessman 183, 189
Business management 189
Business name 183
Business papers 183, 410
Business people 183
Business practice 186
Business premises 59
Business stagnation 183, 187
Business stamp 407
Business statement 183
Business travel 183, 187
Business unit 189
Business world 183, 185
Business year 183, 192
Buy 358
Buyer's monopoly 287
Buying agent 9
Buying price 358, 471
By bargaining 331
By contract 383
By the job 144

Cabotage 129
Cadaster 491
Calculation 161
Calendar year 389
Call 371
Coll money 149, 150, 215
Call of more 48, 318, 360
Cambridge equation 43
Cambridge school 43
Cameralism 203
Camouflaged capital 314
Camouflage or earnings 314
Cancellation 376, 484
Cancelling 376
Capacity 207
Capacity of succeding 201
Capacity to compete 343
Capital 14, 18
Capital account 18, 160
Capital assets 18
Capital bonds 18
Capital bonus 18
Capital budget 18
Capital coefficient 18
Capital dividend 18
Capital expenditure 18
Capital facility 18
Capital formation 18
Capital funds 137
Capital gain 18
Capital goods 18
Capital insurance 18, 482
Capitalism 15
Capitalist laws of exploitation 381
Capitalization of taxes 469
Capital leverage 18
Capital levy 18
Capital liability 18
Capital loan 18
Capital movement 18
Capital not yet redeemed 18
Capital of a sale proprietor 18
Capital outlay 18
Capital receipts 18
Capital rent 18
Capital reserve 18
Capital stock 18, 189, 252, 418
Capital stock tax 18
Capital sum 18
Capital surplus 18
Capital turnover 18
Capitulation 19, 207
Capture 146
Cardinal utility 418
Carriage 400
Carriage by land 209
Carriage freight 401
Carried forward 422
Carried interest 113
Carrier 234, 400
Carrier's policy 307
Carrier's receipt 400
Carrying company 401
Carrying on 189
Carrying over 444
Carrying trade 401
Cartel 213
Casement 250
Cash 214, 310, 311
Cast account 160, 214
Cash balance 215
Cash bargain 311
Cash book 214
Cash certification 214
Cash contracts 311
Cash deficit 214
Cash discount 214
Cash dividend 75
Cash flow 220
Cashier's check 215

Cash indemnity 215
Cash monetary 325
Cash on deposit 483
Cash on hand 215
Cash payment 311
Cash price 310
Cash purchase 310
Cash sale 311
Cash surplus 214
Cash statement 214
Cash value 53
Catallactics 215
Cattle tax 10
Cattle theft 157
Cause of loss 69
Cause of return 75
Cautionary mortgage 341
Ceiling price 404
Cellulose industry 354
Census 363
Central banks 26, 285
Central control 286
Centralization 491
Certificate 194
Certificate of birth 233
Certificate of good conduct 193
Certificate of insurance 374
Certificate of measurement 130
Certificate of origin 243
Certified cheque 297
Certified invoice 148
Certified mortgage 342
Chamber of arbitrage 152
Chamber of commerce 405, 409
Chambers of commerce and industry 411
Chambers of labour 189
Chancery 206
Change of residence 402
Channel 387
Chantage 139
Charge 34
Charge note 401
Charge on land 403
Charitable institutions 193
Chart 145
Charter 129
Chartered accountant 162
Charterer 234
Chartering agent 9
Charter party 129
Chart with circular base line 253
Chattels or moveables without owner 349
Cheap 438
Cheap money 438
Cheapness 438
Check 46
Check book 310
Check book balance 30
Check only for account 46
Chemical industry 354
Chief agent 9
Chief etablishment 285
Child labour 48
Children insurance 374
Chrematistic 219
Chronical inflation 388
Chronical unemployment 388
Chipher 138
Chipher key 138
Chipher telegramm 138
Circle of trade 183
Circular flow 47
Circular flow of income 127
Circular letter 130
Circulating asset 69
Circulating capital 18, 69, 71
Circulating medium 69
Circulating money 69
Circulation 69
Circulation of capital 69
Circulation of costs 69
Circulation of money 69, 322
Citation 31
City police 29
City toll 138
Civic rights 492
Civil action 235
Civil liability for misfeasance by public officer 142
Civil servant's register 142
Civil service 204
Civils rights 492
Civil status 235
Claim 11
Claim in rem 274
Class 371
Classical economists 236
Classical economy 236
Classical equilibrium 236
Classical foreign trade theory 236
Classical growth theories 236
Classical school 237
Classical theory of employment 236
Classification 372
Classification for unemployment 191
Classification of monopolies 414
Classification of strikes 184
Classification of touristic activities 136
Clean credit 243
Clearance at the custom house 148
Clearing 57
Clear through the customs 148
Clerk 142
Closed economy 206
Closed shop 367
Closed system 206
Closing of account 161
Closing of the account 160, 161
Closing quotation 206
Closing rate 206
Clothing industry 354
Club of ten 298
Cocket 76
Codebtor 299
Coefficient 216
Coefficient of immediate liquidity 248
Coefficient of yield per share 327-328
Coin 266, 319
Coinage offences 202
Coiner 202
Colbertism 44
Collateral relationship 164
Collation 201
Collecting 320
Collecting agent 9
Collecting power 320
Collection 320
Collection by public subscription 479
Collective insurance 374
Collective labour contract 429
Collective labour dispute 422
Collective policy 307
Collective property 436

Collectivism 299
Colonialism 379
Colonial policy 380
Colonist 237
Colony 379
Combination 218
Combustibles 476
Command 168
Commandite partnership 237
Commerce 358, 404
Commerce house 405, 407
Commerce world 405
Commercial 409
Commercial affairs 410
Commercial agent 9
Commercial bank 406
Commercial books 410
Commercial capital 405
Commercial capitalism 405
Commercial career 412
Commercial centre 409
Commercial city 405
Commercial contracts 411
Commercial convention 406
Commercial correspondence 411
Commercial courts 421
Commercial crisis 410
Commercial draft 307
Commercial exchange 57
Commercial friend 183
Commercial house 407
Commercial industry 354
Commercialism 407
Commercial jurisdiction 421
Commercial law 407, 421
Commercial laws 411
Commercial legislation 411
Commercial navigation 410
Commercial navy 407
Commercial papers 410
Commercial partnerships 409
Commercial pledge 411
Commercial science 406
Commercial school 409
Commercial transactions 410
Commercial traveller 135
Commercial town 409
Commercial value 410
Commercial world 406
Commissary 238
Commission 492
Commission agent 9, 492
Commission business 492
Commission contract 492
Commission house 492
Commitee of inspection 171
Commodities insurance 276
Commodity exchange 271
Commodity money 273
Common law 204
Common market 300
Communication 151
Communism 205
Community development 425
Community of interests 113, 299
Company 251, 392
Company with liability 18
Comparison 211
Compensation 310
Competition 342
Competitive 342
Competitive bidding 342
Competitive examination 342
Competitive price 342, 343
Competitive struggle 343
Competitive system 343
Competitive wage 342
Competitor 342
Complaint 209
Complementary goods 393
Composition 171
Compound interest 31, 113
Comprador 381
Compulsion 494
Compulsory execution 495
Compulsory insurance 374
Compulsory liquidation 494
Compulsory portion 351
Compulsory pre-payment 337
Compulsory sale 494-495
Concession 175, 296
Conclusion of a contract 383
Concrete labour 378
Condition 242
Conditional acceptance 242
Conditional indossement 243
Conditional sale 243
Conditions of contract 243
Conditions subsequent 197
Conference 143, 422
Confidence 150
Confirmatory acts 348
Confirmed credit 297
Confiscation 146
Conflict 361
Conflict of legal rules 153
Confusion 210
Congress 251
Conjuncture 238
Consensual contracts 297
Consent 193, 296, 297
Consent dividend 75
Consideration 142, 145, 212
Consignee 140, 150, 351
Consigner 351
Consignment 350
Consignment business 350
Consignor 351
Consolidation 218, 348
Consolidation of public debts 348
Consolidation of securities 348
Consols 332
Consortium 240
Consortium banks 240
Conspicuous consumption 144
Constant capital 56
Constant cost 73
Constraint 146, 494
Consul 239
Consular agent 239
Consumable things 478
Consume duty 436
Consumed value 53
Consumer 435
Consumer credit 436
Consumer's cooperative 436
Consumer's equilibrium 435
Consumer's surplus 435
Consumption 435
Consumption function 436
Consumption funds 435
Consumption goods 436
Continental blockade 253
Contingency 356
Contingent 356
Contingent annuity 243
Continuation 444
Continued relations 389

Continuity 389
Contraband goods 148, 196
Contract 382
Contract for successive performance 389
Contract for service 191
Contract for work 477
Contract impasing liability upon a third bankrupt's certificat 171
Contracting parties 25, 382
Contracting party 382
Contract made without consideration 213
Contract of affreightment 129
Contract of apprenticeship 48
Contract of engagement 142
Contract of fungible things 437
Contract of hire 292
Contract of inheritance 200
Contract of reciprocity 212
Contract of service 142, 191
Contractor 492
Contracts for future delivery 389
Contractual obligations 382
Contract work 144
Contribution 10
Control of exchange 475
Convention 19, 382
Convention respecting conditions of residence and business 305
Convergence theory 476
Conversation 143
Convertibility with stabilized exchange rate 370
Convertible bond 327
Conveyance by land 209
Conveyance of goods 270
Conveyances 419
Cooling of period 378
Cooperation 184
Cooperative 241
Cooperative society 241
Cooperative society of production 460
Cooperative system 241
Co-ownership 436
Co-partner 299, 392
Copartnership 237
Copiousness 47
Co-proprietor 300
Corporal goods 315
Corporal property 273
Corporate body 437
Corporate state 263
Corporation 58, 108, 262, 392
Corporation income tax 253
Corporation of artisans 107
Corporatism 263
Correspondant bank 31
Cost 117, 120, 271
Cost absorption 272
Cost account 272
Cost accounting 271, 273
Cost and freight 43
Cost based on normal production 271
Cost control 271
Cost curve 271
Cost distribution 271
Cost finding 271
Cost flow 271
Cost-insurance-freight 43
Cost ledger 272
Cost of a bond issue 272
Cost of goods purchased 271
Cost of goods sold 271
Cost of living 125, 272
Cost of living index 126, 271
Cost of packing 272
Cost of postage 272
Cost of production 271
Cost of proceedings 272
Cost of promotion 272
Cost of transportation 272
Cost price 272, 358
Cost ration 271
Cost records 272
Cost reduction program 271
Costs included 272
Cost standard 272
Cost unit 271
Cost value 272
Counted 161
Counterfeit 202
Counterfeit curency 202
Counterfeiter 201
Counterfeiting 349
Counter order 169
Counter security 173
Counter vailing excise duty 216
Country of origin 244
Country police 29
Coupon 226, 327
Covenant 382
Cover 350
Coworker 183
Craft 493
Craftsmanship credit 107
Craft-union 107
Credit 247
Credit balance 30, 248
Credit bank 26
Credit bill 248
Credit expansion 248
Credit facility 215
Credit in blank 248
Credit inflation 248
Credit insurance 248, 310
Credit line 248
Credit memorandum 248
Credit money 248
Credit note 248
Credit on guaranty 248
Credit on insurance policy 248
Credit on presiousness 248
Credit on real property 248
Credit sales 248
Credit slip 248
Creepong inflation 139
Crisis 39
Cross bill 173
Crossed check 46
Cross elasticity 46
Curator 218
Currency 69
Currency of money 322
Currency principle 70, 292
Currency school 70
Current 150
Current account 160
Current assets 466
Current premium 336
Current price 125
Curve 77
Custody 350
Custom house bond 76
Customs 147
Customs declaration 147
Customs duties 156
Customs duties of a fiscal nature 274
Customs duty 148

Customs entry 147
Customs frontier 148
Customs house 147
Customs house officer 148
Customs policy 148
Customs tariff 147, 156
Customs treaty 147
Customs union 147
Cutting off 198
Cycl 72
Cyclical budgeting 239
Cyclical fluctuations 80, 239
Cyclical unemployment 239

Daily 149
Daily account 160
Daily allovance 252
Daily receipts 150
Daily sale 150
Daily wage 149
Daily want 150
Daily working duration 149
Damage 68
Damage of goods 269
Damages for delay in performance 69
Damages for mental anguish 69
Damages for wrongful death 69
Damages insurance 69
Dangerous goods 269
Dardanism 51
Day 51
Day book 149
Day of payment 308
Days for discharging 36
Day work 149
Dead capital 18
Dead stock 357
Deal 300, 336
Dealer 256
Deal options market 336
Death duties 201
Debarring from inhering 201
Debat 143
Debenture 393
Debit 34
Debit account 160
Debit and credit 35
Debt 34
Debts and liabilities 35
Debtor 35
Deceased 200
Decentralisation 50
Decision 209
Decision making 209
Decision theory 209
Declaration 30
Declaration of bankruptcy 170
Declaration of intention 181
Declaration of property and assets 271
Declaration of residence 305
Declaration of resiliation a contract 382
Declaration of value 53
Declaratory action 356
Declared value 53
Decree 209
Deduction 226
Deduction of the source 218
Deed 367, 382
Deed of partnership 392
Deed of real estate 395
Deed or document drawn up by a notary or public oficial 223
Deeply involed 48
Default of debtor 35
Defaulter's assets 171
Defect 253
Defective 253
Defective intention 181
Defence of powerless 146
Deferred credit 248
Deferred credits 217
Deficit 9
Deficit account 9
Deficit balance 9
Deficit financing 9
Deficit spending 9
Deflation 52
Deflator 322
Defraudation 165
Degree 373
Delay 387
Delay of payment 308, 309
Delcredere 376
Demand 181
Demand deposit 483
Demand draft 307
Demand for money 322
Demand function 182
Demand inflation 182
Demand note 31
Demand price 181
Demand shift 182
Demonstration 144
Demure of the debtor 35
Demurrage 28, 390
Department store 42
Deport 36
Deposit 207, 313, 350
Depositary 150, 483
Deposit bank 26
Deposit book 242
Deposit interest 113
Deposition 350
Deposit of securities 276
Deposit on insurance 483
Depositor 483
Depositor's book 242
Deposit receipt 483
Deposits 483
Deposit slip 483
Depot 241
Depression 48
Derived demand 436
Desired cash balance 182
Despatch 164
Despatching term 140
Devaluation 59
Devaluation of an inheritance 200
Difference of exchange 57, 125
Differential rent 64
Diminution 419
Direct costs 70
Direct relationship 163
Direct taxes 70
Dirigism 146
Disability 232
Disablement 97
Disablement from holding public office 204
Discharge 36, 307
Disclaimer of inheritance 200
Discount 176
Discount bank 26
Discovery 38
Discussion 143
Disease insurance 374
Diseconomies 96
Disguised progressivity 138
Disguised unemployment 138
Disinheritance 201
Disinvestment 420
Dismissal 141, 191
Dispersion 50

Disposable portion estate 249
Disposition 249
Dispositions mortis causa 312
Dissaving 420
Dissolution 50, 198, 207
Distraint 98
Distress 490
Distribution 50
Distribution of dividend 75
Distribution of the average 298
Distribution of the dividend 220
Distribution of the estate 298
Dividend 75, 220, 327
Dividend account 75
Dividend book 75
Dividend coupon 75
Dividend declared 75
Dividend equalization reserve 75
Dividend in arrears 75
Dividend in kind 75
Dividend payable 75
Dividend policy 307
Dividend share 75
Dividends of shares 75
Dividend warrant 75, 226
Divide up 328
Division of an undivided property 300
Division of labour 185
Division of the profit 219
Dock warrant 271
Doctor's indemnity insurance 374
Doctrine of utterance 181
Document 367, 472
Documental draft 472
Documentary bill 472
Documentary credit 472
Documents of proof 357
Decuments of title 271
Domestic trade 405
Domicilated bill 240
Domicile 240
Domination effect 77
Donation 164, 326
Double dangerous goods 269
Double insurance 48
Double standard 48
Down payment 363
Draft 307
Draft payable 307
Draft to bearer 403
Draft with documents attached 307, 472
Drawback 471
Drawer 47, 211
Draing 47, 367
Drug 357
Dual 172
Dual economy 172
Dullness of business 187
Dumping 51
Duopoly 74
Duopsony 75
Duplicata of a bill 367
Durable obligations 389
Duration 387
Duration of discharge 36
Duration of unloading 36
Dutch mercantilism 166
Dutiable 148
Duty 156, 343, 468, 469
Duty as to maintenance 126
Duty free exempt from customs 148
Dynamic analysis 59
Dynamic economy 59

Earnest money 207
Earth 430
Earthquake insurance 374
Easy money 438
Easy payment 308
Econometrics 78
Economic 79
Economic activity 79
Economic analysis 80
Economic aspect of tourism 136
Economic blockade 253
Economic budget 79
Economic calculus 82
Economic clause 79
Economic concentration 79
Economic condition 79
Economic cost 79
Economic counsil 79
Economic crisis 80
Economic depreciation 79
Economic determinism 79
Economic development 79
Economic doctrines 83
Economic equality 79
Economic equilibrium 79
Economic expansion 79
Economic field 79
Economic fluctuations 80
Economic forecasting 93
Economic foundation 79
Economic friction 79
Economic goods 79
Economic harmonies 79
Economic horizon 82
Economic humanism 83
Economic imperialism 79
Economic independance 79
Economic instability 79
Economic integration 79
Economic man 79
Economic materialism 93
Economic mobilization 79
Economic nationalism 79, 94
Economic order 79
Economic penetration 79
Economic planning 79
Economic policy 96
Economic pressure 80
Economic progress 79
Economic recession 79
Economic recovery 79
Economic rent 79
Economic rights 79
Economics 78
Economic sanctions 79, 95
Economic spaces 80
Economic system 79
Economic tableau 93
Economic union 79
Economic unit 79
Economic warfare 79, 93
Economism 79
Economist 79
Economists of Lausanne 265
Economy 78
Economy of abundance 79
Economy of scarcity 79
Effective money 77
Effective premium 336
Elasticity 108
Elacticity of demand 182
Elasticity of expectations 229
Elasticity of substitution 490
Elacticity of supply 385
Electric industry 354
Embargo 14
Embellish 390
Embezzlement 150, 224

Emergency budget estimates 295
Emission monopoly 321
Employ 141
Employee 142
Employer 192
Employer's association 192
Employer's liability 374
Employment 45, 249
Employment agency 46
Employment contract 46
Employment enterview 46
Employment full 46
Employment guaranteed 46
Employment of labour 190
Employment part time 46
Employment service 46
Employment stabilization 46
Encashment 320
Endogenous 169
Endorsement 44
Endorsement for pledge 44
Endorsement in full 393
Endorsement supra protest 44
Endorser 44
Endowment insurance 482
Enforcement order 490
Engagement 19
Enlargement 42
Enterprise 137, 189
Enterprising spirit 138
Entrepreneur 137
Entrepreneurship 183
Equilibrium 57
Equilibrium of the firm 407
Equipment 22
Equipolent 108
Euivalency 108
Equivalent 108
Error in calculation 163
Essential mistake 476
Establishing 251
Establishment 251
Estate 200, 466
Estate being undivided 300
Esteem 362
Estimate 161
Estimated costs 229
Estimation 127
Estimator 229
Etatism 60
European economic community 300
Examination of account 161
Ex ante savings 313
Excavation 221
Exceptional receipts 295
Exceptional time limits 295
Excess profits 21
Exchange 35, 56, 72, 202, 367, 406
Exchange broker 36, 57
Exchange check 57
Exchange control 57
Exchange dealer 202
Exchange equalization fund 202
Exchange gambling 57
Exchange list 57
Exchange market 35
Exchange of commodities 57
Exchange of commodity 271
Exchange of ideas 57
Exchange of offices or posts 57, 143
Exchange of population 57
Exchange of the day 57, 150
Exchange of theories 57
Exchange operations 57
Exchange parity 203
Exchange price 57
Exchange rate 57, 202
Exchange regulations 57
Exchange stabilization fund 57
Exchange value 57
Exchequer 150
Excise tax 131, 436
Exclusion 469
Exclusive sale 415
Execution 243, 490
Execution office 490
Execution warrant 490
Executive power 204
Exemption from duty 148
Exemption from tax 469
Exemptions for dependents 105
Exheridation 201
Exhibit 370
Exhibition show 370
Exhibitor 370
Exogenous 63
Expansion 131
Expectation 229
Expenditure 136
Expenditures and receipts 136
Expenditure tax 155
Expense of production 477
Expenses of collecting 320
Expensive 136
Expert 32
Exploitation 381
Export 63
Export articles 63
Export commercial credit 63, 176
Export duties 149
Export duty 63
Exporter 63
Exporting country 63
Exporting house 63
Export license 63
Export list 63
Export markets 63
Export prohibition 63
Export season 63
Export tax 63
Export trade 63
Exposition 370
Expression of the intention aiming at an act in the law 181
Expressions of the will 181
Expropriation 205
External assets and liabilities 81
External economies 63
External loan 63
Extract 162, 317
Extract from land register 395
Extract of account 160
Extraordinary budget 295
Extraordinary prescription 295
Extraordinary receipts 295
Extra premium 336
Extremely dangerous goods 269

Fabian essays 111
Fabianism 111
Fabrication 477
Face value 53, 364
Facility in business 187
Factor 110
Factor market 457
Factor mobility 110, 457
Factor shares 110, 457

Factors of production 110
Factory 111
Factory act 111
Failure 170
Fair price 438
Fair value 154
False 201
False coin 76
False represantation 494
Falsification 202, 249
Falsifier 201
Famine 232
Farming industry 354
Fault 253
Faultfinding 253
Faultness 253
Fayolism 113
Feasibility 477
Feather bed 253
Fee 156, 469
Feet 143
Fellow villager 247
Female workers 197
Feudalism 113
Fiction 467
Fictious assets 364
Fiduciary act 150
Field of activity 183
Final account 226
Finance 271
Finance acts 276
Financial 273
Financial account 273
Financial accounting 273
Financial administration 273
Financial advisor 273
Financial analyst 274
Financial books 274
Financial budget 273
Financial circle 273
Financial condition of the business 274
Financial crisis 273
Financial customs duties 274
Financial difficulty 273, 308, 324
Financial expenses 274
Financial investment 274, 276
Financial law 274
Financial liability 274
Financial office 274, 276
Financial policy 271
Financial position 274
Financial power 274
Financial ratio 274
Financial report 273
Financial resources 274
Financial society 273, 275
Financial state 273
Financial statistics 273
Financial status 274
Financial syndicate 273
Financial system 274
Financial transaction 274
Financial world 274
Financial year 163, 274, 276
Financier 271, 273
Financing 273
Financing of export 312
Financing of the firm 407
Fine 321
Finished goods 269
Fire insurance 374, 476
Fire policy 307
Firm 407
Firm house 117
Firm name 409
Firm plat 407
Firm value 407
First exchange 57
Fiscal ethics 471
Fiscal monopoly 275
Fixation 356
Fixation of the dividend 75
Fixed assets 72
Fixed budget 41
Fixed capital 18, 72
Fixed price 290
Flag 28
Flaws of contractual agreement 181
Floating capital 18, 71
Floating debt 50
Floating policy 50, 307, 387
Floating trade 405
Fluctuation 50
Fluctuation of exchange 57, 125
Food industry 354
Forced exchange 57
Forced loan 494
Forced public loan 494
Forced sale 495
Forced saving 495
Forces of production 458
Forecast budget 41
Forecasting 331
Foreclosing 152
Foreclosure 152
Foreign capital 474
Foreign companies 476
Foreign corporations 476
Foreign currency 72
Foreign currency insurance 374
Foreign exchange 57
Foreign exchange black-market 475
Foreign exchange control 202
Foreign trade 62, 405
Forfeiture 152
Form 314
Formal contracts 30
Form of production 453
Forms of monopolies 414
Formulary 314
For rent 339
Fortune 276, 370
For want of money 324
Forwarding 400
Forwarding agency 400
Forwarding agent 9, 140, 401
Forwarding business 401
Forwarding company 401
Forwarding paper 140
Forward sale 389
Foundation 251, 466
Founder 251
Founder's share 165, 251
Founding 251
Fraudulent bankruptcy 165
Franked 401
Free 401
Free art 370
Free coinage 369
Free competition 370
Free currency 370
Free discretion 181
Freedom of contract 382
Free enterprise 369
Fre exchange rate 370
Free external trade 368
Fre from defect 253
Free from duty 147
Free goods 369
Free market 369
Free on board 120
Free port 369
Free trade 368, 369
Free trader 368
Free trade principle 368
Free trade zone 370
Freight 129

Freight bill 401
Freight broker 401
Freighter 234
Freight insurance 374
Freight policy 307
French classical economists 193
Frictional unemployment 390
Fringe benefits 97
Frontier 372
Frozen assets 466
Frustration 28
Fuel oil 10
Full employment 394
Full price 360
Fully paid up capital 18
Function 141
Functions of the money 323
Fund 120, 212
Fundamental materials 418
Fundamental rights 418
Funded debt 348
Furnishing of an inventory 52
Fusion 218, 434

Gain 207
Gambler 36
Gambling 243, 250
Game theory 306
Gangster 124
Gangsterism 124
Gantt system 124
Gathering 422
General assembly 131
General budget 41
General crossed check 46
General equilibrium 130
General expenses 187
General expenses of management 131
General insurance 374
General interest 203
General journal 149
General ledger 41
General manufacturing charges 131
General market 131
General market fluctuation 131
General market price 131
General partnership 237
General power of attorney 131
General representative 131
General strike 130
General tariff 147
General tax on consumption 131
Gentleman's agreement 383
Geographical concentration 44
Geopolitics 195
Georgism 132
German historical school 11
Giffen paradox 137
Gift 159, 164
Giving as property 419
Gold 12
Gold bullion standard 12
Gold coin 12
Gold coin system 12
Gold exchange standard 12
Gold pool 12
Goldsmith's notes 27, 357
Gold species standard 12
Good equivalent 212
Goods 269
Goods account 160, 269
Goods and chattels 269
Goods complementary 270
Goods consumers 269
Goods durable 269
Goods easily inflammable or explosive 270
Goods exchange 57
Goods in bond 269
Goods in process 269
Goods in transit 270
Goods producers 269
Goods tariff 270
Goods traffic 269
Goods train 270
Goods ware 270
Goodwill 157
Government order 209
Government property 206
Grant 164, 175
Graph 145
Gratuitous 28, 324
Gratuitous bailement 77
Gratuitous contract 213
Gratuitous loan 77
Gratuitously 324
Gratuity 317
Great depression 41
Great powers 41
Gregarism 145
Gresham's law 145
Gross 228
Gross income 228
Gross interest 228
Gross investments 229
Gross national product 228
Gross national utility 228
Gross personal incomes 228
Gross profit 228
Gross receipt 228
Gross taking 228
Gross weight 228
Ground rent 339
Group accord 256
Group insurance 429
Group of four 72, 448
Growing crops insurance 374
Growth 42, 80
Growth rate 42
Guaranted fund 176
Guarantor 221
Guaranty 150, 221
Guard 208
Guardian 218
Guardian of a minor 241
Guardianship 241
Guardianship of minor 242
Guild 107, 262, 264
Guinea 162

Haberdasher 159
Hail insurance 374
Hanseatic league 155
Hansenism 155
Harvard index chart 156
Hawker 190
Hawker's trade 135
Hawking 190
Head 353
Head office 285
Head of firm 192
Head quarter 286
Health insurance 156, 374
Hedonism 158
Hedonistic principle 159
Help 326
Heredity 200
Hesiodic 163
Hidden inflation 139, 377
Hidden reserve 139
Higher bid 20
Hinterland 164
Hire 233
Hire of cattle 157
Hire of work 477
Hirer 233

Historical cost 397
Historical materialism 398
Historical school 397
Hoarding 140, 165
Holder 403
Holder of account 162
Holder of a right 153
Holding 165
Holding trust 434
Home bill 170
Home colonies 492
Home industry 110
Home market 170
Homeric 166
Homo economicus 83
Homologation 297
Homo statisticus 362
Horizontal combination 482
Hospital benefits insurance 374
Hour 348
Hours of work 191
House 240
Household 127
Houseowner's comprehensive insurance 374
House regulations 170
Housing credit 240
Hull insurance 374
Human commerce 180
Human engineers 180
Human relations 180
Hyperinflation 21
Hypothek 341

Ideal money 449
Idle capacity 249
Idle capital 249
Idle money 249
Illegal strike 481
Illuminated sign boords 168
Immediate liquidity 248
Immovable 402
Immovable goods 402
Impair investment 276
Imperfect competition 97
Imperialism 104
Import 61
Import article 61, 62
Import duties 62, 149
Import duty 61, 62
Import excise tax 61
Import financing 61
Import house 61
Import license 61
Import list 61
Import prohibitions 62
Import quota 61, 62
Import tariff 61
Import taxes 61
Import trade 61
Impossibility of performance 309
Impost 468
Impound 490
Imprescriptible right 388
Inability 146
In advance 310
Inalienable rights 467
Inarrear 197
Incertainly 209
Income 127
Income distribution 37, 127
Income elasticity 128
Income tax 128, 221
Income theory 128
Income velocity of money 128
Incorporales goods 315
Increase 32
Increase of capital 18
Increment value duty 402
Indefeasible right 388
Indemnification 310
Indemnisation 127
Indemnity 310
Indemnity insurance 374
Indemnity of temporary unworking 125
Indenture 382
Index 143
Indexed bonds 143
Indexing 143
Index number 143
Indication of origin 243
Indifference 217
Indirect costs 70
Indirect taxes 70
Individual 423
Individualism 32
Individual labour dispute 412
Individual value 32
Indorsement 44
Indersement by procuration 44
Indorsement for collection 44
Indorsement in blank 44
Indorsement in full 44
Indorser 44
Industrial 354, 371
Industrial bank 354
Industrial capitalism 354
Industrial centre 354
Industrial credit 371
Industrial enterprise 355
Industrial exhibition 356
Industrial insurance 374
Industrialization 355
Industrial mercantilism 371
Industrial produce 356
Industrial profit 371
Industrial property 371
Industrial reserve army 484
Industrial revolution 354
Industrial undertaking 355
Industry 353
Infant 254
Infant industries 354, 483
Infant industry 354
Infirmity 97
Inflation 106
Influx money 325
Information 151
Information bureau 151
Inrastructure 13
Infringement againsts municipal statutes 29
Infrigement of real property rights 402
Inheritance 200
Initiative 138
Inland bill 169
Inland exchange 169
Inland navigation 169
Inland sea 169
Inland trade 169
Inland waters 170
Input 137, 258
Input-output analysis 67, 137
Inquiry office 151
In roune 422
Insiders stockholders 170
Insolvency 146, 308, 309
Insolvent 309
Installment 37
Installment sale 37
Institution 252
Institutional economy 252
Institutionalism 252
Institutions of public utility 205
Instrument 19, 367

Instrument payable to order 105
Insurable interest 113, 376
Insurable value 53, 374
Insurance 373
Insurance account card 375
Insurance against death 374
Insurance against disability 374
Insurance against power of nature 374
Insurance against risk of carriage 401
Insurance against theft 163
Insurance against war risk 374
Insurance agent 9, 375
Insurance branch 375
Insurance broker 375
Insurance by himself 170
Insurance card 375
Insurance certificate 374
Insurance company 375
Insurance contract 375
Insurance in case of death 312, 482
Insurance money 374
Insurance of goods 374
Insurance of household goods 374
Insurance of interest 113, 128, 374, 482
Insurance of livestock 157, 374
Insurance of net profit and standing charges 374
Insurance of person 374
Insurance of rent 374
Insurance of the disabled 97
Insurance people 155
Insurance policy 307, 375
Insurance premium 375
Insurance proposition 375
Insurance registration number 375
Insurance reserve 376
Insurance respecting 157
Insurance respecting aerial transportation 374
Insurance taker 375
Insured 375
Insurer 374
Intangible assets 466
Integration 76, 482
Intellectual property 76
Intelligence 151
Intelligence service 151
Intensified simple labour 166
Intercharge 56
Interest 47, 111
Interest being note 113
Interest bond 113
Interest coupon 113
Interest expense 113
Interest expense on bank overdrafts 113
Interest for default 113, 124
Interest group 113
Interest income on bank accounts 113
Interest of government securities 113
Interest on arriers 124
Interest on bonds payable 113
Interest on interest 31, 113
Interest prescribed by contract 113, 383
Interest prescribed by law 113, 481
Interest rate 113
Intermediary 19
Intermediate trade 492
Internal economies 169
Internal exchange 57
Internal loan 169
International arbitral tribunal 152
International bank for economic cooperation 441
International bank of reconstruction and development 74, 442
International chamber of commerce 443
International commercial law 443
International custom 441
International courts 442
International freedom academy 442
International labour conventions 441
International labour law 442
International labour office 441
International labour organization 441
International law 441
International liquidity 441
International monetary fund 443
International organization of employers 442
International public policy 204
International rivers 441-442
International trade theories 64
Intervention 97
Interventionism 98
Interview 143
In the lump 144
Intrinsic value 132
Invention 39
Inventory 71
Inventory analysis 71
Inyentory at beginning of the year 71
Inventory by quantity 71
Inventory certificate 71
Inventory control 71
Inventory difference 71
Inventory financing 71
Inventory policy 71
Inventory procedures 71
Inventory profit 71
Inventory sheet 71
Inventory turnover 71
Inventory valuation 71
Investment 483
Investment account 483
Investment banking 483
Investment banks 483
Investment budget 483
Investment company 483
Investment credit 483
Investment function 483
Investment incentives 483
Investment multiplie 483
Investment of capital 483,
Investment of money 326, 483
Investment portfolio 483
Investment trust 434
Invisible hand 143
Invisible items 143
Invoice 113, 358
Invoice book 358
Iron industry 354
Iron law of wages 434
Irrevocable credit 467
Issued capital 26
Issue monopoly 321

Issue of shares 165, 327
Issuing bank 321
Italian school of economists 434

Jewish interest 113
Jobber 36, 376
Job evaluation 187
Job-lot 168
Job work 144
Joint associations 59
Joint creditors 51
Joint debtors 51
Joint demand 25
Joint guaranties 52
Joint insurance 301
Joint liability 52
Joint owner 300
Joint production 25
Joint products 25
Joint profit 25
Joint stock 418
Joint stock company 19, 237
Joint surety 52
Joint tenancy 436
Joint transaction 300
Joint undertaking 300
Joint utility function 301
Journey 135
Journeyman 149
Jubilee 253
Judge in commercial court 421
Judgement 209
Judgemental approach 329
Juridical capital 166
Juridical disability 232
Juridical institution 252
Jurisdiction 141
Just price 154
Just wage 154

Kaldor model 199
Kaldor report 199
Kaldor income distribution model 199
Kautskysm 216
Keeping up 350
Kemalism 221
Key industry 233, 418
Key money 232
Keynesianism 229
Key sector 232
Key worker 232
Kibbutz 232
Kickback 75
Kind 47
King's law 233
Kinship 163
Kinship in the collateral line 164
Kinship in the direct line 163
Knitting 314
Know-how 31
Knowledge of goods 271
Krach 34, 48, 247

Labour 100
Labour agreement 191
Labour disputes 183
Labourer 185
Labour exchange 100, 185
Labour force 187
Labour intensity 104
Labour legislation 187
Labour market 103
Labour office 192
Labour of pass agens 126
Labour of past ages 312
Labour party 473
Labour-power 102
Labour process 103
Labour saving 219
Labour supply 103
Labour time 103
Lack of mutual assent 181
Land action 402
Land bank 26
Land charges 403
Land credit institutions 403
Land insurance 374
Land mortgage institutes 403
Land reform 432
Land register 395
Land tax 433
Land trade 209-210, 405
Lans transport 209
Land speculation 433
Larceny 163
Lassallism 258
Last 258
Latin American common market 258
Latin monetary union 258
Law 480
Lawful possessor 234
Lawful trade 405
Law governing the industry 354
Law of bankruptcy 171
Law of diminishing returns 23, 429
Law of exchange 367
Law of markets 217
Law of supply and demand 386
Law of value 55
Law on the recovery of revenues 60
Lay days 28, 36
Learding firm 77
Lease 233, 234
Leaseback 234
Leaseholder 233
Leasing 234
Leasing company 234
Leasing society 234
Leave 193
Leave of absence 193
Legal duties 481
Legalised copy 297
Legalization 297
Legal portion 351
Legal representative 481
Legal requirements 481
Legal tender 495
Legitimate 153
Leisure 36
Lend-lease act 234
Lender 35
Less developed 23
Lessor 234
Letter 234
Letter of carriage 400
Letter of credit 11, 308
Letter of guarantee 176
Letting 233
Lex loci actus 383
Liabilities 327, 466
Liability 379
Liability accounts 160
Liability company 262
Liability insurance 374, 379
Liability of the keeper for animals 157
Liability to pay 310
Liberalism 259
Liberal policy 262
Liberty of trade 409
Licence 175, 193
Lien 341
Life insurance 374, 482
Life policy 307
Life salary 105
Lifo 378

Light coin 151
Limit 372
Limited company 262
Limited liability 372
Limited to its capital 18
Linear economies 67
Linear programming 67
Line of business 45
Liquid assets 158
Liquidated damages 69
Liquidation 207, 325
Liquidation of a business 407
Liquidator 207
Liquid fuel 10
Liquidity 326
Liquidity preference 158
Liquidity trap 159
Livestock tax 10
Living labour 43, 312
Loan 34, 35
Loanable funds theory 311
Loan bank 341
Loan for use 77
Loan of interest 113
Loan of policy 307
Loan on exchange 57
Loan on movables 401
Loans on real property 402
Local government 491
Local police 29
Lockout 187
Lodgment 351
Lombard business 262
Long term 445
Loss 69
Loss and gain 69
Loss assessment 69
Loss indemnity 69
Loss in value 69
Loss leader 69
Loss of civic rights 69
Loss of claim 69
Loss of earnings 69
Loss of profit 69
Loss of rent 69, 339
Loss of the working capacity 69
Loss of the year 69
Loss on investments 69
Loss ratio 69
Loss statistics 69
Loss suffered 69
Lottery bonds 317
Lottery loan 317
Louvain school 265
Lucrative 220
Lucrative business 220
Luddism 269
Luggage insurance 374
Lump-sum 145, 422
Lump-sum insurance 374
Lump-sum tax 229
Luxury 144

Machine 266
Machinery industry 354
Machinery insurance 374
Macrodynamics 41
Macrodynamic analysis 41
Macroeconomics 41, 254
Macrostatics 41
Maintenance 126, 350
Making out of the account 160
Making up price 326
Malthusianism 276
Management 188, 249
Manager 189, 416
Managing agency 9
Manchester school 278
Mandate 140, 278
Mandatory 142, 491
Manuel labour 98
Manufacturies 278
Manufacturing industry 354
Manufacturing trade branch 188
Marginal cost 281
Marginal efficiency 281
Marginalism 278
Marginal product 281
Marginal productivity of capital 16
Marginal productivity of labour 98
Marginal propensity to consumption 281
Marginal propensity to import 280
Marginal propensity to save 280
Marginal revenue 281
Marine insurance 58, 374
Marine policy 307
Maritime bank 26
Market 328
Market analysis 329
Marketable 360
Marketing 331
Marketing margins 331
Market period 48
Market price 330
Market rate 332
Market structures 328
Market survey 328
Market testing 332
Marshallianism 283
Marshall plan 283
Marshall's theory of distribution 283
Martial law 362, 371
Marxism 282
Master 192
Materialized labour 33
Maternity insurance 374
Mate's receipt 40
Mathematical economies 283
Mathematical reserve funds 283
Mathematical school 283
Mathematical theory of international trade 283
Maturity 387
Maximum 105
Means 19
Means of conveyance 400
Means of exchange 57
Means of labour 100
Means of production 452
Means of transport 400
Measures of conservation 241, 350
Medium grades goods 270
Medium term credit 303
Meeting 422
Mental labour 237
Mercantile 358
Mercantile agency 411
Mercantile broker 406
Mercantile community 406
Mercantile employee 358
Mercantile matters 410
Mercantile power of agency 411
Mercantile trader 358
Mercantile world 406
Mercantilism 284
Merchandise account 273
Merchandise broker 270
Merchandise exchange 57
Merchant 358
Merchant bankers 406
Merchant fleet 407
Merchant marine 407
Merchant shipping 410
Merger 218
Message 31
Messenger 151

Metal 266
Metal currencies 266
Metal industry 354
Metallic money 266
Metallic reserve 266
Metallic standard 266
Microeconomics 41, 254
Middleman 19
Migration 139
Minimum 105
Minimum living allowance 105
Minimum premium 336
Minimum vital reduction 105
Minimum wage 105
Minister of commerce 421
Ministry of commerce 421
Mint 321
Miscellaneous goods 210
Misery 491
Mistake 253, 476
Mistake in calculation 163
Mistake in detail 476
Mistake in identity 476
Mistake in the conclusion of a contract 382
Mixed 210
Mixed economy 210
Mixed insurance 210, 374, 482
Mode of production 461
Moderate demand 168
Monetarism 112, 121, 262
Monetary erosion 321
Monetary income 132, 364
Monetary means of payment 325
Monetary stringency 322
Monetary value 53, 322
Money 319
Money bargains 322
Money business 322
Money-changer 357
Money crisis 321
Money debt 321
Moneyed man 271
Money lender 35
Money market 323
Money of account 162
Money order 140
Money supply 324
Money value 322
Monometallism 415
Monopolism 414
Monopolistic 415
Monopolistic competition 415
Monopoly 413
Monopoly products 415
Monopsony 287
Monthly premium 336
Moratory 34
Mortgage 403
Mortgage bank 104
Mortgage certificate 341
Mortgage insurance 374
Mortgage on ship 129
Most favoured nation clause 106
Motion 313
Motor-car full comprehensive insurance 374
Mounting 288
Movable goods 402
Movable property 401
Movables 401
Multilateral clearing 48
Multilateral contract 48
Multiple insurance 48
Multiplied simple labour 166, 210
Multiplier 46
Municipal budget 41
Municipality 29
Mutual agreement 212
Mutual assistance 213
Mutual help 213
Mutual insurance 212
Mutual liability 213
Mutual respect 212
Mutual society 212
Mutual support 213

Named policy 307
National accounting 440
National bank 26
National budget 438
National bureau of economic research 331
National debt 60
National economy 438
National income 439
National insurance 205
Nationalization 61, 440
National socialism 290
Natural monopoly 67
Natural order 66
Natural persons 133
Natural price 66
Natural wage 67
Nature 66
Near money 173
Necessary expenses 495
Necessary labour 133
Necessary labour time 134
Need 134
Negative taxes 61
Negligence of public officer 142
Negotiable instruments 410
Negotiation 143
Neo-classical school of economics 486
Neo-colonialism 489
Neo-liberalism 487
Neo-marginalism 488
Net 226
Net income 227
Net interest 113, 227
Net investment 227
Net personnel income 227
Net price 227
Net product 227
Net profit 227
Net weight 227
New deal 291, 300
New Fabian research bureau 111
New value 53
Nickel money 292
Night delay 124
Night time 124
Nominal 363
Nominal capital 26
Nominal damages 69
Nominal income 364
Nominalism 363
Nominal partner 364
Nominal price 364
Nominal value 53, 364
Nominal wage 364
Non-acceptance 296
Non-consumable things 478
Non-distrainable chattels 98
Non-payment 308
Non-resident convertibility 475
Normal contracts 293
Normalization 311
Normal price 292
Normal production cost calculation 295
Normal profit 292
Normal value 53
Note bank 321
Note circulation 197
Notice 31, 73, 151

Notice of termination of a contract 198
Notice termination 382
Notification 31
Number 362
Numeraire 293

Objection 211
Objective value 53
Obligation 34, 393
Obligations arising from contracts 382
Obligations to bearer 403
Obligation to contract 383
Obligatory insurance 495
Obligee 11
Occasion 116
Occupational diseases 438
Octroi 138
Octroi duties 149
Of all kind 47
Offer 385
Offer and acceptance 387
Offered price 313
Offer for sale 359
Offer proposal 313
Offers and demands 386
Official 142
Official deposit 344
Officially fixed price 290
Official report 435
Official title register 395
Off shore 449
Old-age pension 186
Oligopoly 295
Oligopsony 296
On account 161, 363
One man company 415
One-sided contracts 418
Open account 160
Open check 46
Open company 237
Opening of account 160
Open policy 307
Operation 188
Operational research 188
Operations in foreign exchange 203
Ophelimity 295
Opponent 213
Opporing party 213
Opportunity 116
Opportunity cost 116
Opposition 211
Optimum 106
Option 366
Option bargain 336
Options market 336
Option to call 312
Oral 383
Order 40, 373
Order book 168
Order of payment 308
Order of priority 373
Order of the day 149
Order to pay 192
Ordinal utility 373
Ordinary lease 292
Ordinary partnership 10
Ordinary share 165, 293
Organigram 298
Organization 314
Organized industry 354
Organized strike 314
Origin 243
Original 318, 418
Original capital 252
Original share 328
Outfit 70
Output 77, 258
Outside broker 368
Outsiders stockholders 63, 170
Outside weight 228
Over capitalization 21
Overdrawn account 160
Over lay days 390
Over population 294
Over production 21
Over value 53
Owenism 305
Owner's agent 9
Ownership 288

Package 13
Packing 13
Pact 19
Paid up policy 307
Paid up shares 165
Paper credit 367
Paper currency 198
Paper industry 354
Paper money 197
Parafiscality 326
Parcels 326
Parental guardian 242
Parental power 242
Pareto law 326
Parity 327
Parity price 327
Parkinson law 327
Par of exchange 57, 203
Partaker 215
Partial insurance 374
Partial loss 69
Participation 215
Participation in profits 219
Participant 215
Particular average 315
Parties 25
Partner 299
Partnership 215, 392
Partnership capital 26, 392, 426
Partners insurance 374
Partner with limited liability 372
Part of carriage note 401
Party to contract 382
Passport 126
Pastoralism 48
Pasturage 304
Patent 38
Patent rights 38, 371
Patron 192
Patten theory 327
Pattern 144
Pauper 491
Pawn 341
Pawn broker 341
Pawn house 104
Pawn office 341
Pay day 308
Paying agent 9
Payment 155, 307
Payment accords 308
Payment against documents credit 176
Payment in advance 311
Payment on account 363
Payment of the duty customs 148
Payments in arrear 124
Peasant 247
Pecuniary 321
Pecuniary debt 321
Pecuniary guaranty 324
Pecuniary loss 322
Pecuniary means 308
Pecuniary promise 321
Pecuniary sacrifice 323
Pecuniary warrant 324
Pedlar's trade 135
Penal interest 124
Penalty 321, 383
Penetration price 138
Pension allowance 102
Pensioner 102
Pension fund 102
Percentage of loss 69
Per diem 252

Perfect competition 394
Perfect knowledge 362
Performance budget 194
Performance in lieu of payment 309
Period 71
Period costs 71, 463
Period of forfeiture 152
Period of transition 126
Perishable goods 37
Peripherical economy 47
Permanent obligations 389
Permission 193
Permit 63, 76, 126, 194
Permit of residence 305
Perpetual inventory 389
Perpetualism 389
Perquisit 96
Personal action of law 235
Personal assets 466
Personal credit 235
Personal effect 235
Personal guarantee 235
Personal interest 235
Personalism 234
Personally 223
Personal performance 235
Person causing the loss 69
Person entitled 153
Personnel 142
Person placed under guardianship 232
Persons entitled 153
Petty average 315
Petty cash 254
Pharmaceutical industry 354
Philantropie fundations 193
Phillips curve 334
Philosofical radicalism 244
Physical labour 237
Physiocrats 119
Piece for the lot 144
Piece goods 326
Piece work 144, 326
Piece work wages 144
Pigou effect 334
Place of exchange 57, 203
Place of payment 309
Place of sojourn 240
Placing under guardianship or curatorship 232
Plaintiff claming damages in a penal prosecution 235
Plan 334
Planning 334
Plea of forgery 349
Plea of non-execution of contract 383
Pledge 341, 402
Pledge of cattle 158
Pledge of livestock 158
Pledge on land 403
Police station 208
Policy 307
Policy being in force 307
Policy holder 307
Policy on cargo 307
Policy owner 307
Political economy 78, 79, 96
Pool 335
Poor 491
Poor law 277
Popular capitalism 154
Population 293
Population decrease 294
Population pressure 294
Population pyramide 294
Population statistics 293
Portal-to-portal pay 138
Porter 155
Porterage 155
Portion 327
Possession 288, 349
Postage paid 401
Post-free 401
Postponement of payment 309
Pound 262
Poverty 491
Power of agency 9
Power of disposition 249
Power theories 146
Precautionary measures 241
Precautionary motive 325, 484
Preference share 176
Preferential price 177
Preferential right 312
Prefinancing 312
Pregnance 124
Pregnant indemnity 124
Prejudice 68
Preliminary balance sheet 125
Preliminary contract 382
Preliminary financing 312
Preliminary payment 311
Premium 335
Premium income 336
Premium insurance 336
Premium on bonds issued 336
Premium on capital stock 336
Premium on exportation 336
Premium pay 336
Premium receipt 336
Premium tariff 336
Preparation expenses 158
Prepayment 311
Prescription 388
Present 159
Presentation 303
Prestation 307
Prestation in liev of the promised payment 309
Previous accumulation 28, 174
Previous labour 312
Price 117
Price indexes 118
Price for the lot 144
Price limit 119
Price of productions 477
Price of warehousing 242
Price system 119
Primary sector 33, 172
Prime cost 418, 463
Principal 18, 192, 285, 419, 491
Principal agent 9
Principal creditor 418
Principal debtor 418
Principal rights 418
Principal of comparative advantage 211
Principle of comparative cost 211
Private bank 315
Private company 300, 316
Private contract 316
Private credit 235
Private estate 316
Private insurance 316, 374
Private international law 442
Private ownership 315
Private person 315
Private property 236, 315
Private sale by auction 372
Private sector 315
Private signature 235
Private warehouse 363
Privilege 175

Probability of loss 69
Proces of production 461
Prodigality 362
Produce exchange 271
Producer 449
Producer's surplus 450
Product 462
Product costs 71, 460, 463
Product exchange 57
Production 450
Production budget 41
Production factors 457, 458
Production forces 457
Production function 460
Productcive 461
Productive forces 458
Productivity 471
Productivity of labour 461
Profession 438
Profit 207
Profitable 220
Profit and loss 220
Profit and loss account 220
Profiteering 472
Profit increasing 219
Profits insurance 374
Profits of exchange 57
Pro forma 313
Pro forma invoice 313
Programme budgeting 194
Prohibited zone 481
Prohibition at night working 124
Prohibition of practice of a profession 438
Prohibition of trade 411
Proletarian 100
Proletariat 101
Prolongation 390
Prolonged bill 390
Promise 383
Promissory note 105, 309
Promotion 181
Promptness 164
Prompt payment 311
Promulgation 73
Proof of loss 69
Propensity to save 399, 435
Propensity to import 61
Property 466
Property on land 58
Property on sea 58
Property tax 104
Proportionate cost 298
Proportioned 298
Prosecution 189, 243
Prospectus 395
Protected state 242
Protecting state 242
Protectionism 242
Protection of the workers 186
Protective duty 242
Protective tariff 242
Protectorate 242
Protest 211, 444
Protest for non-acceptance 296
Protest for non-payment 308
Protest non-acceptation 296
Protocol 19, 435
Proudhonism 337
Provision 212
Provisional budget 125
Provisional remedy 350
Provisional warrant 125
Proxy 491
Prudential insurance 374
Psychological school 346
Psychological theory of money 346
Publication 73
Public administration on a territorial basis 206
Public borrowing 35
Public corporation 204
Public debt 60
Public finance 271
Public fund 107, 328
Public goods 205
Public institutions 205
Public investments 206
Public law 204
Public law corporations 205
Public ownership 205
Public policy 204
Public property 206
Public prosecution 203
Public register 344
Public sale 20
Public sector 204
Public service 204
Public subscription 479
Public welfare 203
Pump-priming 43, 485
Purchase 11, 358
Purchase price 358
Purchase tax 189
Purchasing budget 359
Purchasing power 359
Pure economy 351
Pure interest 113
Put of more 318
Qualified indorsement 44
Quarantine 209
Quantity theory 291
Quasi money 29
Quasi rent 339
Queuing theory 253
Quota 356
Quota system 356
Quotation 124, 356
Quoted on exchange 57

Radicalism 244
Railway passenger's insurance 374
Rainweather insurance 374
Raising 32
Raising of arrest 98
Rank 373
Ranson 251
Rate of exchange 57
Rate of surplus value 20
Rate of turnover 72
Ratification 194, 297
Rationing 472
Ratio of cost expenses 271
Raw materials 188
Readiness 193
Ready money 311
Ready money business 311
Ready reckoner 27
Ready to wear 158
Reaganomy 340
Real 274
Real assets 466
Real balance effect 133
Real capital 274
Real contract 275
Real cost 133
Real estate 10, 233, 402
Real estate credit 104, 402
Real estate purchase tax 104
Real estate speculation 477
Real expenditures 133
Real income 132
Realization 133
Real obligation 275
Real property credit 104, 402
Real relation 274
Real rights 274

Real subrogation 274
Real surety 274
Real wage 133
Reasonable price 438
Receipt 266, 420
Receipt full 161
Receipts from worker's income 186
Received for shipment 58
Receiver 140, 325
Receiving book 137
Recipient 140
Reciprocal insurance 212
Recognition of interdependence 444
Record 367
Records 435
Recovery 201
Recovery of property 152
Redeemed shares 478
Redemption 14, 34, 307
Redemption of securities 14
Redemption of shares 14
Rediscounting 171
Redraft 173, 213
Reduction 176, 419
Reduction of salaries 149
Re-establishment 362
Reference 150
Reform 193
Reformism 193
Refusal to pay 308
Register 257
Registered capital 26
Registered office 392
Registered shares 165
Register of births 235
Register of deaths 235
Register of marriages 235
Registration 257
Rehabilitation 362
Reimbursement 308
Reinsurance 171
Relationship 163
Relations of production 458
Relative price 141
Relative surplus population 141, 484
Relative surplus value 140
Release 198, 467
Relieving 348
Remain behind 135
Remission 177
Remission of payment 309
Remittance 212
Remitter 140
Removal 402
Remunerative 220
Remunerative business 220
Render of account 160
Rendering of account 163
Rent 233, 338, 360
Rentability 128
Rental agreement 339
Rental value 339
Rent charge 339
Rent control 339
Rent day 339
Renter 339
Rent expense 339
Rent free 339
Rentier 340
Rent income 339
Rent roll 339
Renunciation 467
Renunciation of the heritance 201
Reparation 297
Repeal 299
Report 444
Representation 419
Representative 411, 419
Reproduction 485
Repudiation of public debt 60
Repurchase 135
Request 181
Request to pay 308
Requisition 270
Rescission 198
Reservation 47
Reserve 215
Reserve funds 482
Reserves 484
Residuary 200
Respatch 164
Respectable 150
Respite 387
Respite of payment 309
Responsability 379
Responsible partner with unlimited liability 372
Restraint on alienation 419
Restrictive indorsement 44
Retail 417
Retail dealer 417
Retail house 417
Retail price 417
Retail trade 405, 417
Retaliation 215
Retaliatory duties 215
Retirement 102
Retrenchement 177
Retraoction 313
Retroactive 313
Return 75
Return account 75
Return adress 75
Return cargo 75
Return carriage 75
Return commission 75
Returned bills of exchange 75
Returned sales 75
Return journey 75
Return of capital 75
Return of premium 75
Returns 320
Return shipment 75
Return ticket 75
Revaluation 55
Revenue stamp 50
Revision 145
Revisionism 145
Revinisionist 145
Revocable credit 467
Revolving fund 71
Ricardian growth model 344
Ricardian principles of taxation 344
Ricardian theory of value 344
Ricardo's analytical programme 344
Rich Men's Club 298
Right of demand 182
Right of mortgage 341
Right of preference 312
Right of priority 312
Right of privilege 312
Right of redemption 359
Right of retention 155
Right of stoppage 155
Right to build over anathor's property 463
Right to redress 199
Right to repurchase 135
Riserising 32
Risk 47
Ristorno 75
River insurance 374
River transport 168
Robbery 379
Robbery insurance 374
Roma treaties 345
Rough draft 382
Royalties 10
Royalty 10, 38

Royalty interest 10
Rule of reciprocity 212
Rules of inheritance 200

Safe bill 348
Saint-Simonism 349
Sale 359, 390
Saleable 360
Saleableness 360
Sale according to pattern 314
Sale by auction 21
Sale cif 373
Sale clerk 359
Sale of goods 411
Sale of livestock 157
Sale of purchase fob 120
Sale of the installment plan 37
Sales account 160
Sales book 359
Sales forcasting 360
Sales tax 360
Sale value 359
Sale with power of redemption 135
Sample of goods 270, 273
Sampling 314
Sanction 477
Savings 398
Savings function 399
Savings investment equality 400
Say's identity 217
Say's theory of value 363
Say's law 217
Scalper 254
Scarcity 126
Science of finances 271
Scientific socialism 31
Sealed tender 206
Seasonal fluctuations 287
Seasonal unemployment 287
Seasonal variations 287
Season ticket 387
Seat 285
Seat of a society 285
Sea transport 58
Secondary sector 172
Second degree liquidity 173
Second of exchange 57
Secrecy of the postal service 151
Secret 138
Sector 226
Sector U 438
Securities to bearer 403
Security 150, 176
Seizure 98, 146, 490
Self financing 315
Self service 42, 225
Seller 357
Seller's market 357
Selling expenses 359
Selling price 359
Sender 140
Sentance 209
Sentinel 208
Sentry 208
Separate estate 351
Sequestration 270
Sequester 150
Series 65
Service 31, 141
Serviceable 249
Servitude 250
Settlement 206, 325
Settlement of account 161
Settling day 207
Shadow prices 140
Shaft goods 269
Share 165, 327
Share bonus 165
Share capital 327
Share carrying voting power 165
Share company 19
Share deposited as security 165
Shareholder 328
Share in the business 190
Share in the inheritance 165
Share issued for cash 165
Share issued for property 165
Share of capital 165, 215
Share of expenses 165
Share of profit 165, 220
Share owner 328
Shares accont 165
Shares carrying voting power 165, 305
Share to bearer 404
Share with multiple votes 165
Sharing of the inheritance 200
Sheet of coupons 393
Ship broker 58
Ship industry 354
Ship-owner 19, 234
Shipped bill of loading 492
Shipping agency 400
Ship's outfitting 70
Ship trader 407
Shop 360
Shop keeper 360
Shop windov 370
Shortage in cash 214
Short bill 232
Short contract 213
Short dated loan 231
Short period 231
Short period forecasting 231
Short period normal 231
Short sale 176
Short term credit 232
Show 370
Showcase 370
Show windov 370
Sight draft 307
Signature 176
Signing 176
Signing of bill of exchange 203
Silent partner 35, 372
Silo 376
Silver 149
Silver currency 149
Silver money 149
Simple contract 315
Simple labour 27, 167, 476
Single premium 336
Single tax 417
Singular subrogation 421
Sismondism 377
Sit-down strike 305
Six (The) 12, 448
Skilled labour 166, 292
Skimming price 217
Slack 146
Slaughter-house 226
Slave 244
Slave-owning system 245
Slavery 246
Slave trade 245
Sliding scale 306
Slow-down strike 483
Small charges 254
Small money 438
Smuggler 196
Smuggling 148, 196
Social average labour 428
Social capital 26
Social insurance 374, 428
Socialism 423

Socialists of the chair 257
Socialization 427
Social labour 426
Socially necessary labour 427
Social order 426
Social stock 392
Social stratum 427
Social value 426
Society 392, 422
Socio-economic formation 94, 426
Soft currency 146
Soil 430
Solvency 309
Solvent 309, 348
Solvent house 349
Sorelism 378
Sort of money 325
Sound money 349
Source 217
Source of income 128
Source of obligations 34
Sovkhozy 379
Sovnarkhozy 379
Space of time 387
Special agent 9
Special agreement 316
Special crossed check 46
Special endorsement 44, 393
Speciality 317, 444
Speciality goods 270
Specialization 444
Specialized authority 315
Special policy 307
Special power of attorney 317
Special premium 336
Specifications 243
Specific chattels 29
Specific duty 317
Specific goods 29
Speculation 472
Speculation motive 325
Speculator 306, 472
Speed 164
Spontaneity 223
Spot contracts 311
Spring 217
Stable equilibrium 209
Stable money 349
Stabilization 73
Stakhanovism 384
Stall 360
Stamp 337
Stamp duty 51
Standard 311
Standard coin 321
Standard cost 311
Standard goods 311
Standardization 311
Standard money 273
Standard of living 482
Stand by 248, 384
Standing orders 170
Stare 241
State bank 26, 60
State capitalism 60
State insurance 205, 374
State loan 60
Statement of account 162
State monopoly of foreign trade 64
State of business 410
State of siege 371
State planning organization 61
State socialism 61
Static analysis 73
Statism 60
Statistical secrets 362
Statistics 362
Statuary agent 9, 481
Status of workers 190
Status quo 390
Steamers 397
Sterile professions 232
Sterling area 384
Sterling bloc 384
Stimulation of industry 355
Stipulation 382
Stock 165, 325, 491
Stock accounting 165
Stock and shares 165
Stock book 242
Stock broker 35, 376
Stock company 165
Stock dividend 165
Stock exchange 35, 57, 328
Stock exchange business 328
Stock exchange operation 36, 56
Stock exchange rates 56
Stock exchange securities 56
Stock exchange transaction 56
Stock fund 107, 328
Stock gambling 36
Stockholder 328
Stock jobber 36
Stock jobbing 36
Stock list 242
Stock market 165
Stock option 165
Stock premium 336
Stock purchase warrant 165
Stock receipt 165
Stock rights 313
Stocks and shares 401
Stocks fund 107, 328
Stock taking 71
Stone 400
Stopping of payment 308
Storage 242
Stored-up labour 33
Storehouse 358
Storing 242
Stowage 182
Strategies 131
Strike 184
Strike ballot 184
Strike prohibitions 184
Strike vote 184
Structural unemployment 477
Struggle 361
Style of a firm 409
Subhire 233
Subhirer 233
Subjective value 53
Subject owner 153
Subrogation 421
Subscribed capital 26
Subscriber 387
Subscription 176, 215, 387
Subsidiary accounts 479
Subsidy 326
Substitution 490
Subtenancy 233
Subtenant 233
Subvention 310
Successor 200
Suit for dammages 310
Sum 422
Summary 317
Summary of proceedings 317
Summing up 422
Sundry goods 326
Super dividend 172
Superior power 196
Superstructure 463
Supplement 32
Supplementary allowance 216
Supplementary budget 216

Supplementary budget estimates 295
Supplementary policy 307
Supplier 357
Supplies 310
Supply 385
Supply in the short period 231
Supply of money 324
Support price 393
Surety 176, 221, 310, 367
Surplus labour 20
Surplus labour time 20
Surplus interest 113
Surplus product 20
Surplus receipts 127
Surplus value 20, 53
Surrender 467
Surtax 216
Survey 363, 379
Suspension of payment 308
Swap 324
Swedish school 182
Symmetallist system of gold standard with a regulatory silver currency 324-325
Sympathy lockout 51
Sympathy strike 51
Syndic 171
Syndicalism 366
Syndicate 366
Systems of account 365

Table of Leontiev 259
Take off 201
Taker of insurance policy 376
Take premises 233
Taking-over 420
Tangible assets 466
Tangible property 273
Tare 51
Target zone 334
Tariff 397
Tariff made or applied under treaty 147
Tariff schedule 27
Tariff war 361
Taste 28
Tax 468
Taxable 148
Taxable goods 148
Tax assessment 356
Taxation principles 470
Tax burden 471
Tax equity 471
Tax farming 175
Tax for the benefit of national defence 362
Tax incidence 471
Tax in kind 276
Tax on land 433
Tax on luxury expenditures 144
Tax on transport 401
Tax on turnover 188
Tax on war profits 361
Tax rates 471
Tax return 469
Taylorism 404
Technical 415
Technics 415
Technician 416
Technocracy 416
Technocrat 416
Tecknological unemployment 416
Technology 415
Temporary appropriations 125
Temporary unworking 125
Tenant 233
Term 387
Term of bill 367
Term of guaranty 176
Term of limitation 388
Term of payment 309
Term of prescription 388
Term of trade 409
Terms of payment 308
Terms of sale 360
Territorial credit 104
Tertiary industry 172
Testament 467
Testamentory contract 200
Testator 200
Testimonial 194, 472
Textile 314
Textile industry 354
Theft 163
Theft insurance 374
Theft of livestock 157
Theory of comparative advantage 211
Theory of games 306
Theory of international values 62
Theory of the cycle 239
The six 12, 448
The three 448
The two 171, 448
The year of the hegira 164
Third market 448
Third world 448
Three (The) 448
Throug bill of loading 413
Tied aid 243
Tight monetary policy 112, 122
Time allowed for discharging 36
Time allowed for removing 242
Time bargain 11, 389
Time charter 129
Time deposits 390, 483
Time draft 307
Time of performance 310
Time policy 307
Time table 397
Tip 371
Tissues 314
Title 353
Titular 223
To a condition 243
To adulterate 358
To agree to conditions 243
To ascribe 310
Tobacco industry 354
To bargain 331
To bearer 403
To beat the competition 342
To be for sale 358
To be overdue 152
To be prepared 28
To be retarded 135
To be waiting 28
To bill 358
To bring profit 220
To buy 359
To buy a first hand 172
To buy for account 389
To buy on credit 389
To buy retail 417
To buy second hand 172
To calculate 161
To call on the account 161, 162
To cause to prossess 419
To challenge competition 342
To charge 142
To cheapen 331
To clear goods at the custom house 148
To close 33
To compare 211

Ton conclude a contract 383
To conduct a business 407
To confound 210
To consign 351
To consolidate 348
To count 161
To declare one's self insolvent 309
To deduct 162
To defalcate 162
To deliver 50
To deposit money 483
To derive profit 220
To dissolve 198
To do retail business 417
To draw from a source 218
To draw out an account 162
To employ 141
To employ service 142
To enter a business house 407
To enter into a mutual engagement 213
To establish terms 243
To exploit 189
To export 63
To fear competition 342
To fluctuate 50
To give account 160, 163
To give guaranty 150
To give in consignment 351
To give on commission 351
To grant a delay 390
To have an option on a thing 366
To have before one'self 145
To hawk 190
To holder 403
To import 63
To insure 375
To insure against see-risk 375
To invoice 358
To keep account 162
Token money 438
To know from source 218
To lag 135
To lend 35, 311
To lend upon pawn 403
To let 233
To liquidate 207
To make a remittance 212
To make a statement of account 162
To make competition 342
To make conditions 243
To make on additional payment 216
To make out an account 161
To make out an invoice 358
To make profit 220
To manage a business 407
To mingle 210
To miscalculate 163
To mix 210
To mix up with 210
Ton 422
Tonnage 422
Tonnage of ship 129
Tontine policy of insurance 422
To originate 244
To participate 215
To pass 126
To pass in transit 76
To pay on account 160
To place in custody 350
To purchase 359
To put in circulation 69
To realize assets 326
To remit 212
To render account 163
To render a service 141
To rescind 199
To retail 417
Tort 153
To run 69
To runing bills 69
To seize 98
To sell 360
To sell by the bulk 144
To sell for account 390
To sell on credit 390
To sell retail 417
To show a balance 197
To stand competition 342
To stow 182
To subject 243
To subscribe 387
To suspend 309
To take an interest 215
Total 422
Total amount 131
Total brought forward 422
Total estate 171
Total loss 69
Total product 422
Total social labour 428
To trade 409
To undertake 138
Tourism 136
Tourist 136
To vouch 357
To watch over 145
To win 221
To wind up
To withdraw 141
To withdraw from circulation 69
Town and country 225
Town council 29
To work by the piece 326
To yield benefit 220
Trade 358, 404
Trade agreement 405
Trade article 411
Trade associations 130, 406
Trade balance 64, 406
Trade bill 405
Trade boards act 111
Trade circle 405
Trade credit 405, 411
Trade customs 405
Trade deficit 405
Trade directory 405, 412
Trade discount 405
Trade-gap 405
Trade investment 405
Trade journal 405, 407
Trade liability 405
Trade mark 11, 405, 410
Trade monopoly 127
Trade name 405, 409
Trade premium 336
Trade price 227
Trader 358
Trade register 405, 409
Trade report 406
Trade route 405
Trade royalties 411
Trade samples 273
Tradesman 358
Trades women 197
Trade union 190, 366
Trade-unionism 177, 366
Trading account 405
Trading centre 405
Trading city 409
Trading company 405, 409
Trading custom 410
Trading expenses 405
Trading nation 358, 405

Trading partnership 405
Trading route 412
Trading town 405
Trading year 163
Trading zone 405
Traffic 410
Transaction motive 188, 325
Transaction on credit 389
Transfer 419, 433
Transferable shares 165
Transfer by law 481
Transfer expenditures 433
Transfer of rights 421
Transhumance 480
Transit 76
Transit duties 149
Transit goods 76
Transit insurance 374
Transition 126
Transit pass 126
Transmissibility 126
Transport 438
Transportation agency 400
Transportation company 401
Transportation insurance 374
Transport industry 354
Transports 400
Travel 135
Traveller's check 136
Treasure 140
Treasury 159
Treasury bonds 159
Treatment 188
Treaty 19
Treaty of commerce 405, 411
Trespass 223
Trespass to land 402
Trend 445
Trial balance 30
Tribunal of commerce 421
Tribute 155
Tricot 314
Trip charter 129
Triptique 433
Truck 27
Truck system 434
Trust 434
Trustee 218
Trustee in bankruptcy 171
Trustee investment 483
Turnover 192
Turnover commission 376
Turnover tax 188
Tutelage 241
Two (The) 171, 448
Tutorship 241

Unassignable rights 419
Unauthorized assumption 494
Unauthorized assumption of name 494
Unclaimed dividends 75
Unconfirmed credit 297
Uncovered 213
Uncovered acceptance 213
Uncrossed check 46
Undefeasible rights 467
Underconsumption 97
Underdeveloped 23
Underdeveloped countries 24
Underemployment 46, 96
Under neutral flag 28
Underpopulation 294
Understanding 19
Undertaking 137, 189
Unemployed 190
Unemployment 186, 190
Unemployment benefit 191
Unemployment insurance 191, 374
Unfair competition 153, 342
Unfunded debt 50
Unilateral contracts 418
Unilateral transactions 418
Unincorporated association 58
Uninsured 375
Union 218
Union shop 367
Unit cost 272
Unity 33
Universal agent 9
Unjust 153
Unjustifiable enrichment 153
Unloading 36
Unlawful interference 494
Unlawful wearing 494
Unlimited insurance 372
Unlivery 36
Unpaid balance 30
Unperfect obligations 296
Unproductive capital 18
Unsaleable goods 357
Unskilled labour 27, 292
Unvalued policy 307
Unworthinesse to inherit 201
Useful 249
Useful expenses 478
Use-value 249
Usufruct 478
Usufructuary tenancy 479
Usurer 412
Usurious interest 412
Usurpation 494
Usury 412
Usury law 412
Utilitarianism 477
Utilitarism 477
Utility 477
Utility corporations 59
Utility of labour 104
Utopist socialism 465

Valid 150
Valuable consideration 212
Value 52
Value added tax 216
Valued policy 307
Value in exchange 53
Value insured 53
Value in use 249
Value judgment 53
Value of the present time 53
Value owed by the business 53
Value received 53
Value theory 53
Value variance 53
Variable 55
Variable capital 55
Variation 50
Vassalage 467
Velocity of circulation 69
Vendor 357
Verbal 383
Verification of account 161
Versed in business 187
Vertical channel building 75
Vertical combination 76, 482
Vice-consul 240
Village 247
Visa 126
Visit 143
Vis major 196
Vital space 482
Voluntary exchange 180

Voluntary insurance 181
Vote 305
Voting trust 305, 434
Voucher 266, 357
Voyage policy 307
Vulgar economics 196

Wage 446
Wage discrimination 447
Wage flexibility 447
Wage funds 447
Wage of one day 149
Wage reduction 447
Wages of female workers 197
Wage table 27
Wage theories 447
Wagon industry 354
Waiver 467
Want 134
Want of money 321, 322
War 361
War causality 362
Wardship 154
Warehouse 19, 241
Warehouse receipt 266, 271, 350
Warehousing 19, 242
Wares 270
War indemnity 361
War insurance 362
Warning 31
Warrant 176, 271, 327
War risk policy 307
War woundet 362
Waste matter 168
Watch 145
Watchmaking industry 354
Water 385
Water-course 385
Watered capital 392
Way bill 400
Weakness 146
Wealth 247
Week-end 151
Weekly premium 336
Weekly wages 151
Weighing fee 206
Welfare 140
Wel goods 373
Whole life insurance 374
Wholesale 433
Wholesale dealer 433
Wholesale house 433
Wholesale price 433
Wholesaler 433
Wholesale trade 405, 433
Wide world policy 307
Wilful fraud 165
Wilful misrepresentation 165
Winding-up 207, 325
Windstrom insurance 374
Withdrawal 141
Withholding 218
Without bargaining 331
Without cost 136
Without gurantees 150
Without provision 213
Witness 394
Woolen goods 270
Work 182
Work at price rates 144
Work book 186
Worker's insurance 186
Worker's representative 186
Worker's wages 186
Working 472
Working capital 71, 189
Working day 187
Working expenses 189
Working hours 45
Working material 189
Workman 185
Work place 192
Work's certificate 190
Workshop 189, 192
World bank 74, 442
World's market 74
Worth 52
Worthy 221
Writ 209
Writ of execution 490
Written statement 484

Yearly premium 336
Yellow-dog contract 357
Yield 471

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Abramovitz 415
Adams, B. 355
Aftalion, A. 10, 128, 347, 423
Ahmet Mithat 78
Alderer 279
Alexandre III., Papa 403
Amoroso-Robinson 14
Anderson 88
Andreades 405
Antonius, St. 154
Aren, Sâdun 301, 474
Aristophanes 145, 166
Aristoteles 52, 53, 54, 78, 83, 154, 188, 204, 244, 290, 298, 345, 370, 477, 492
Ashley 12, 90
Atatürk 221, 222, 223, 251, 278
Augustinus, St. 154
Aurelius, Marcus 345
Avcıoğlu, Doğan 58, 114, 195
Aydemir, Ş. Süreyyâ 222
Aysan, Mustafa 122

Baader, F. von 89, 345, 488
Baboeuf 121
Baby, J. 112, 267, 458
Bacon, F. 177, 179, 180
Bakunin 367
Baran, P. A. 139, 195, 391
Barbon, N. 85, 285
Barclay 177
Barrême, B. F. 27
Barone 91
Bastiat, F. 193, 196, 209, 236, 261, 278
Başar, Erdoğan 113
Baudeau, Râhip 119
Baudhuin 265
Bayezid II., Sultan 313
Bazard 349
Beard, C. 82
Beaulieu, L. 17, 429
Becher 203
Bedeaux 336
Beer, Max 282
Bell, D. 395
Bendix, R. 252
Benham 489
Bentham, J. 29, 236, 244, 261, 478, 495
Bergson 113, 268, 378, 478
Berkes, Niyâzi 58, 113, 169, 270
Berle, A. A. Jr. 296
Bernouilli 29, 250, 251
Bernstein 193, 323
Besant, A. 487
Beveridge 9, 39, 46, 195, 394
Bismark 11, 61, 257
Blanc, L. 255, 449
Blau, P. 252
Bloche, J. 13
Bodin, J. 78, 84, 89, 121, 284, 291
Boehm-Bawerk, E. von 9, 90, 91, 336, 337, 346, 472, 486
Boisguilbert 121
Boratav, Korkut 330, 396, 469
Boulainvilliers, C. B. 114
Bourguin 423
Bouvier-Ajam 487
Böhm-Bawerk *Bk.* Boehm -Bawerk
Böke, J. H. 172
Bray, J. E. 420
Brentano 12, 90, 257
Bright 278
Brocard, L. 80
Bronferbrenner 38
Bruckner 294
Buchez, Ph. 423
Bulutoğlu, Kenan 301, 474
Buridanus, J. 53, 78, 83, 298, 299
Burnham, J. 416
Burns 342

Cabet 255
Cairnes, J. E. 236
Calmers, Th. 294
Calvin, J. 78, 84
Campanella, T. 84, 115
Cannan 447
Cantillon, R. 53, 85, 231, 285
Carey, H. C. 94, 346, 484, 488
Carmichael, S. 444
Carnegie 466
Carrier 214
Carver, N. T. 346
Cassel, G. 157, 339, 352, 486
Castro, Jousé de 74
Catchings, W. 97, 239
Cato 78, 83, 345
Chamberlain 384
Charles I. 27
Charles II. 333
Chenery 335
Chevalier, M. 432
Childe, Gordon 81, 293, 429
Childe, J. 177, 294, 463
Churchill 231
Cicero 345
Clark, C. 226, 471, 472
Clark, J. B. 38, 54, 98, 280, 281, 346, 471, 486
Cobb, C. W. 38
Cobden, R. 278
Colbert, J. B. 44, 79, 84, 121, 147, 242, 284
Cole, G. D. H. 264
Collard, J. 265
Columella 345
Commons, J. R. 252

Compte, A. 349
Condillac 54, 90, 363
Conrad, O. 382
Cooper, Th. 423
Courier, P. L. 432
Cournot, A. A. 44, 75, 91, 283, 486
Cromwel 177, 333
Culloch, J. Mc. 236, 294, 432

Çalışlar, Aziz 458
Çang Kay Şek 124

Dahrendorf, R. 252
Dandieu, A. 234
Dantzig, G. 68
Darwin, Ch. 277
Davanzatti 291
Defoe, D. 344
Demirgil, Demir 23, 24, 68, 92, 109, 119, 154, 201, 238, 254, 275, 282, 286, 353, 479
Demosten 246
Denis, H. 278, 414
Deutscher, I. 111, 231, 294
Divitçioğlu, Sencer 280
Domar, E. D. 156, 305
Domar, F. 394
Dood, C. T. 165, 434
Dorfman 68
Douglas, P. H. 38, 97
Drysdale 487
Dupont 275
Dupuit, J. 72, 435, 486
Dutod 121
Duverger, M. 252

Eczâcıbaşı 466
Eddy, M. A. J. 342
Edgeworth, F. Y. 31, 62, 77, 363, 373, 418, 486
Eisler 106
Eliçin, Emin 222
Elisabeth, Kraliçe 179
Emerson 336
Enfantin 349
Engel 92, 362
Engels, F. 13, 31, 39, 58, 83, 113, 177, 205, 221, 278, 282, 304, 305, 349, 355, 390, 398, 434, 455, 479
Ergin, Feridun 230
Esin, Pars 263
Espinas, G. 446
Euler 110
Evéret 269

Fabius 111
Faraday 469
Fayol, H. 31, 113
Fellner 75, 113
Fénélon 121
Fichte, J. G. 90, 206, 269, 488
Firth, R. 41, 293
Fisher 91, 231, 292, 486
Forbonnais 121
Ford 466
Foster, W. H. 97, 239
Fourastié, J. 226
Fourier, Ch. 59, 120, 121, 124, 255, 337, 377, 449, 465
François I. 107
Freeman, A. 268
Fried 96
Friedman, G. 222, 404
Friedman, H. 29, 385
Friedman, M. 93, 112, 121, 122, 123, 251, 262, 292, 324, 385, 412, 443, 481
Frish, R. 231, 311

Galbraith, J. K. 122, 230, 234, 417, 476, 485
Galiani, F. 54, 84, 193, 291, 363
Gama, V. de 38
Ganilh 432
Gantt, H. L. 124
Garaudy, R. 294
Gayet 269, 446
Genovesi 79, 84, 192
George, H. 132
Gernet, J. 267
Gervaise, I. 368
Gide, Ch. 424
Giffen, R. 76, 137
Gladstone 469
Glötz 138
Goethe 434
Gohn, G. 90
Goodwin 478, 486
Gossen, H. H. 22, 54, 71, 90, 158, 280, 282, 393, 486
Gournay, J. C. V. 30
Göhre 424
Gras, N. S. B. 316
Gray, J. 19, 420
Green, A. W. 252
Gresham 145
Gressaye, B. de la 487
Guldthorpe, D. 252
Güran, Râsih 111, 231, 294

Haldun, İbn 83, 178, 405
Halsey 336
Hamberg 486
Hamilton, A. 484
Hammond 197
Hamurabi 245
Hansen, A. 394
Hansen, H. 155
Haraf, W. 340
Harbison, F. H. 380
Harrington 177
Harrod, R. F. 156, 305, 394
Harrold 486
Hartmann, S. 478
Haushofer, K. 195
Hawley, F. B. 47
Hawtrey, R. G. 157
Hayek, F. von 238, 323, 488
Heckscher 64
Hegel 88, 300
Heichelheim 215, 395
Heisenberg 41
Henri IV. 84, 285
Henry VIII. 178, 179
Herskovitz 41, 101
Hesiodos 163, 166
Heyvood 177
Hicks, J. R. 229, 283, 486
Hilâv, Selâhattin 185
Hildebrand, B. 12, 61, 90
Hilferding 282
Hitler, A. 96, 195, 264, 290, 378, 423, 488, 495
Hitze, F. 423
Hobsen 239
Hobson, J. A. 97
Hobson, S. G. 264
Hodgkin, T. 19
Homeros 166
Homme, J. L' 489
Hornigk 85, 203
Houssiaux, J. 130
Hume, D. 85, 304

İbn Haldun *Bk.* Haldun
İnan, Âfet 263
İnönü, İsmet 199

Jennings, R. 280
Jevons, W. S. 40, 54, 90, 102, 104, 111, 158, 195,

196, 262, 279, 280, 281, 287, 346, 363, 418, 455, 472, 486
Johannes XXIII. 343
Johnson, H. 315
Jones, R. 184
Jouvenel, B. de 489
Juglar, C. 195
Justi, J. H. 203

Kahn, R. F. 231
Kaldor, N. 155, 156, 199
Kalecki 486
Kantaroviç, L. V. 67, 68
Kanûnî Süleyman 10, 207, 357
Kautsky, K. 193, 217, 449
Kay, John 266
Kazgan, Gülten 301, 335, 474
Kâzım Karabekir 222
Kees 404
Kendrick 415
Ketteler, von 423
Keynes, J. M. 9, 30, 41, 43, 60, 79, 91, 92, 98, 106, 121, 128, 158, 159, 229, 230, 231, 236, 239, 254, 285, 294, 323, 325, 334, 335, 361, 385, 394, 420, 435, 436, 447, 486, 489
Kınalızâde Ali 78
King, G. 233
Klazomen 204
Knapp, G. F. 12, 90, 363
Knies, K. 12, 90, 389
Knight, F. 47, 385
Knowlton 487
Koç, Vehbi 466
Kolomb, K. 38
Kondratief, N. 80, 254
Konfüçyüs 114
Köklü, Aziz 91
Krupp 290
Ksenophon 237, 246
Kulisccher 27
Kuusinen 251
Kuznets, S. 229, 254, 437

Lacour-Gayet, J. 446
Lassalle, F. 61, 67, 108, 109, 258, 352, 434
Law, J. 85, 121, 285
Lee, H. K. 299
Lefebvre, H. 205
Leibniz 269
Lenin 221, 251, 391
Leon XIII. 154, 343
Leontiev, W. 94, 258, 259, 355
Lerner, A. 394
Leroy-Beaulieu, P. 429, 471
Leslie 12, 90
Lévy-Strauss 293
Lewin, K. 180
Lexis, W. 382
Lindhal, E. 182, 385
Lippmann, W. 487
Lipset, S. 252
List, F. 89, 90, 94, 148, 438, 439, 440, 441, 484, 488
Locke, J. 53, 54, 85
Lodge, O. 111
Loeb, G. 416
Louis XIV. 44, 84, 121
Louis XV. 119, 120
Louis XVI. 435
Lucretius 345
Lud, N. 269
Lundberg, E. 182, 385
Lurie, S. 118
Luther 84
Luxembourg, R. 78

Mably 86, 255
Malinovski 81, 135, 428, 463
Malthus 17, 32, 68, 84, 87, 88, 193, 196, 208, 209, 210, 230, 231, 236, 260, 261, 276, 277, 285, 294, 305, 333, 352, 429, 434, 447, 476, 487
Mandel, E. 24, 33, 39, 81, 118, 129, 139, 173, 214, 226, 246, 267, 275, 280, 295, 296, 320, 332, 335, 352, 381, 405, 408, 414, 429, 463, 469
Manesmann 290
Manning 423
Manoilescu, M. 487, 489
Mansholt 228, 229
Marshall, General 64, 479
Marshall, A. 22, 38, 43, 54, 63, 64, 71, 72, 73, 91, 133, 134, 169, 181, 231, 280, 282, 283, 292, 323, 338, 339, 346, 363, 394, 418, 433, 435, 445, 486
Marx, K. 19, 28, 31, 41, 53, 88, 94, 111, 113, 145, 205, 226, 252, 258, 259, 280, 282, 291, 294, 319, 338, 343, 352, 365, 367, 370, 390, 391, 398, 422, 434, 475
Mayer, H. 346
Mayo, E. 180
McCulloch *Bk.* Culloch
Mead, M. 383
Mehmet, Fâtih Sultan 207
Melchett 342
Mellon 275
Melon 121
Menderes 474
Menger, K. 54, 90, 91, 279, 280, 284, 346, 472, 486
Metin, A. 193
Meyer, R. 472
Mill, James 29, 218, 236, 244, 261
Mill, John Stuart 29, 53, 62, 64, 88, 89, 111, 236, 244, 261, 287, 292, 304, 316, 369, 429, 430, 432, 447, 478, 484
Mints, L. 385
Mirabeau 36, 119
Mises, L. von 134, 239, 323, 378, 472, 488
Mitchell, W. C. 252, 279, 334
Montagu, A. 134
Montchrétien 78, 84, 121, 284, 380
Montesquieu 84, 113
Moore, B. 252
More, T. 84, 115, 177, 178, 179
Moreno, J. L. 180
Morgan 275
Morgan, L. H. 485
Morgenstern, O. 29, 75, 251, 306, 488
Mounier, E. 234
Möser, J. 285
Muhammed, Peygamber 164
Mun, Albert de 423
Mun, T. 85, 177, 285
Murti, K. 438
Mûsâ, Peygamber 245
Musaddık 23
Muskoviç 79
Mussolini, B. 113, 263, 379, 487
Muvaffak Şeref 282

Müller, A. 89, 90, 345, 488
Myrdal 23, 182, 335, 385

Napoléon II. 290, 316, 432
Napoléon III. 104, 253
Nâsır Dinîbillâh 123
Naumann 424
Nemours 119
Neumann, von 29, 68, 75, 251, 306, 488
Nkrumah, K. 489
Nobel 466
Norman, C. W. 70
North, D. 84, 285
Noyelle, H. 489
Nurkse 233, 335

Oğuz, Orhan 91
Ohlin, B. 64, 311, 353, 385, 486
Okyar, Osman 91
Önursal, Âdil 267
Oppenheimer 339, 352, 382
Orage, A. R. 264
Oresmius, N. 78, 83, 291, 299
Orhan Gaazi 10
Ornu, M. 252
Ortes 84, 87, 285
Overstone 70
Owen, R. 19, 121, 177, 190, 241, 305, 377, 449, 465
Ozankaya, Özer 140, 144, 154-155, 263, 294, 425, 448, 492
Ökçün, Gündüz 222
Örnek, Sedat Veyis 480

Packard, V. 416
Papen, von 231
Papin, D. 267, 268
Pareto, V. 54, 91, 130, 192, 265, 280, 283, 295, 326, 435, 486
Parkinson 327
Passy, P. 425
Patten, S. N. 94, 327, 484, 488
Pearsons, W. M. 332
Pease, E. R. 111
Penty 264
Perroux, F. 77, 80
Pétain 263
Peter, H. 382
Petty, W. 85, 93, 101, 177, 284, 294, 332, 333, 334, 338
Philip d'Orléan 121
Phillips, A. W. 334
Piatier, A. 363
Piettre, A. 91
Pigou, A. C. 43, 54, 334, 436, 447, 470, 486
Pin, Le Tour de 423
Pius XI. 343
Place, F. 487
Platon 84, 178, 252, 478
Play, Le 423
Plinius 345
Prebisch, R. 47, 335
Prokoviç 79
Proudhon, P. J. 109, 190, 207, 255, 305, 337, 367, 449

Quesnay, Dr. F. 85, 86, 93, 94, 119

Ramses 319
Ravenstone 19
Reagan, R. 340
Renard, G. 252
Renaudet 25
Rıza Tevfik 186, 187
Ricardo, D. 19, 32, 43, 44, 53, 54, 62, 64, 66, 67, 70, 79, 87, 88, 93, 101, 177, 193, 196, 208, 209, 210, 211, 236, 237, 260, 261, 276, 280, 291, 292, 294, 304, 305, 316, 330, 332, 338, 339, 342, 344, 352, 353, 368, 377, 394, 416, 420, 429, 430, 432, 444, 446, 447
Riviére, M. 119
Robbins, L. C. 486
Robertson, D. H. 43, 51, 311
Robin 487
Robinson, E. A. G. 414, 486
Robinson, J. 43, 63, 369, 382, 394
Rockefeller 165, 275, 414, 434
Rodbertus, J. K. 339, 345, 352
Rogers, H. J. 414
Romeuf, J. 362
Rooswelt, F. D. 14, 231, 495
Roover 25
Roscher, W. 11, 12, 17, 90, 346, 397
Rosdolsky, R. 352
Rosenstein-Rodan 335, 346
Rostow, W. W. 201, 269, 346
Rousseau, J. J. 300, 338, 381
Rowan 336
Röpke, W. 145
Russell, B. 244, 347

Sabancı 466
Safeyî, Şâh İsmail 421
Saint-Simon 121, 255, 321, 349, 350, 416, 432, 449, 465
Samuelson, P. A. 22, 23, 24, 38, 64, 68, 92, 93, 109, 116, 119, 154, 155, 201, 210, 238, 254, 282, 283, 285, 286, 327, 353, 365, 366, 385, 394, 396, 479, 486, 488
Sanger, M. 487
Sarıca, A. 489
Savage 29, 123, 251
Sax, E. 472
Say, J. B. 17, 88, 193, 196, 209, 217, 218, 236, 261, 279, 292, 304, 363, 377, 416, 429, 431
Schacht, Dr. 231
Schaeffle 12, 90
Schmoller, G. 12, 61, 90, 257
Schoenberg 61
Schreiber 322
Schröder 85
Schueller 418
Schumpeter, J. A. 59, 91, 230, 323, 365, 366, 385, 488
Schwabe 92
Schwartz 269
Scott, H. 416
Sechendorff 85
Sehak efendi 78
Selçuk, İlhan 122
Selim I. 421
Selim II. 357
Seneca 345
Senior, N. W. 236, 261, 332
Sezar, J. 164
Shaw, B. 111
Sik, Otto 82

Simon, Saint *Bk.* Saint-Simon
Simonian 418
Simons, H. 385
Singer, H. 335, 376, 377, 474
Sismondi, S. de 98, 255, 337, 377
Slutsky 283
Smith, Adam 28, 29, 30, 32, 52, 53, 54, 62, 64, 66, 67, 79, 83, 86, 87, 88, 92, 93, 101, 118, 142, 143, 177, 184, 192, 196, 211, 236, 237, 259, 260, 261, 276, 285, 291, 305, 330, 342, 352, 368, 370, 377, 394, 416, 432, 444, 450, 468, 470, 478
Smithies, A. 376, 436
Sombart, W. 11, 12, 86, 257, 378
Sonenfels, J. 285
Sorel, G. 113, 130, 263, 378, 379
Sorokin, P. 476
Spartaküs 244
Spiethoff, A. 12, 384
Spirito, U. 487
Sraffa, P. 384
Stackelberg, H. von 75, 384
Stakhanov 384
Stanyukoviç, K. 476
Stark, W. 280
Starkenburg, H. 83
Stein 257
Steindal, J. 352
Steuart, J. 85
Stigler, G. 385
Stinnes, H. 241
Stocking 295, 342
Stolper, W. F. 385, 488
Storch, H. 450
Strachey, J. 335, 385
Strauss, L. 293
Stuart, J. 285
Suda, Orhan 81, 208, 267, 280, 296, 335, 405, 414, 429, 463
Sueton 267
Sully 78, 84, 121, 285
Sumer et Keller 41, 322
Summer, W. 252
Supinski 78
Süleyman *Bk.* Kanûnî Süleyman
Süssmilch, P. 285
Sweezy, P. 20, 390, 391

Şerif Hulûsi 282

Takizawa 250
Taşköprülüzâde Ahmet 78
Tarrell, I. 414, 434
Taylor 31, 404, 416
Tekinalp 222
Temple, W. 424
Tennant 267
Thissen 290
Thomas, Aquino'lu 78, 83, 101, 114, 154, 192, 298, 320
Thompson, W. 19, 420
Thorner, D. 420
Thornton 292
Thünen, J. H. von 17, 98, 281, 420, 421, 471, 486
Tinbergen, J. 82, 476
Todt, R. 424
Tontini, L. 422
Took, T. 12, 70, 90, 118, 292
Torrens, R. 70, 236
Towsend 294
Toynbee, A. 354
Tracy, D. 432
Triffin 323
Troçki 111
Trosn, L. 119
Truman 191
Tunçay, Mete 263
Turgot, R. J. 23, 54, 119, 429, 435

Ulusu, Bülent 122

Varro 78, 83, 246, 345
Vasiliev, M. 476
Vauban 121
Veblen, T. 252, 416, 468
Vespasien 267
Vespucci, A. 178
Viner, J. 385
Vogt, W. 487

Wagner, A. 12, 90, 257, 473
Walker, F. 471
Wallace, R. 294, 487
Walras, L. 54, 73, 90, 91, 130, 258, 265, 279, 280, 283, 293, 311, 319, 325, 363, 394, 418, 472, 473, 486
Ward, L. 252
Ward, W. 70
Watkins 295, 342
Watt, J. 38, 266, 267
Webb, B. 111, 473
Webb, S. 111, 473
Weber, M. 12
Wels 111
Wesley 252
West, E. 429
Weulersee 299, 429
Wheatley, J. 473
Wheeler, Hobhouse 41
Whyte, W. H. 141
Wicksell, J. G. K. 292, 332, 385, 394, 473, 486
Wicksteed, P. H. 486
Wieser, F. von 54, 90, 280, 281, 346, 426, 472, 473, 486
Wilde 487
Wilson, Ch. 342, 383
Winstanley 177
Wirth, M. 345
Wisemann, H. V. 355
Worthey 197

Yamey 315

Zeeland, van 265
Zeytinoğlu, Erol 281
Zimmermann, C. C. 163, 166

ÖZET KAYNAKLAR

Metinde gösterilen kaynaklar bu dizelgeye alınmamıştır. Bu kaynaklardan sözlüğün geliştirilmiş olan yeni baskılarında yararlanılmıştır.

AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ Akbank Yayını, 1973, iki cilt.

TÜRK HUKUK LÜGATI Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1944.

İKTİSAT VE TİCARET LÜGATI İsmet Alkan ve Cevat Yücesoy, 1948.

TECİM, MALİYE, SAYIŞMANLIK VE GÜVENCE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ TDK Yayını, 1972.

TÜRKÇE İZAHLI MÂLÎ, TİCÂRÎ-SINÂÎ, SİGORTA, MUHASEBE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ Kenan Asafkan, 1966.

İNGİLİZCE-TÜRKÇE İŞLETMECİLİK TERİMLERİ İnal Cem Aşkun ve Özalp San, 1971.

İŞ HUKUKU SÖZLÜĞÜ Meftun Baykal, 1969.

İKTİSADÎ VE TİCARÎ DEYİMLER SÖZLÜĞÜ Ayhan Öney, 1971.

İKTİSADÎ VE HUKUKÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ Pars Tuğlacı, 1965.

İZAHLI BANKA VE TİCARET SÖZLÜĞÜ Münir Yarkın, 1959.

İNGİLİZCE-TÜRKÇE İDÂRÎ İLİMLER LÜGATÇESİ Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, 1964.

DİCTİONNAİRE COMMERCİAL ET FİNANCİER J.V. Servotte, Paris, 1963.

DİCTİONNAİRE DES SCİENCES ECONOMİQUE P.U.F. Yayını.

LAROUSSE COMMERCİAL İLLUSTRÉ E.M. de Toro Clémentel, Paris.

COMMERCİAL DİCTİONARY G.R. Macdonald, London.

DİCTİONNAİRE COMMERCİAL COMPTABLE ET JURİDİQUE İLLUSTRÉ M. Pigier, Paris.

COMMERCİAL DİCTİONARY F.W. Smith, London.

TÜRK DİL KURUMU'NUN BÜTÜN SÖZLÜKLERİ.

"Çağımız düşüncesi bütün bilimleri, özellikle de ekonomi bilimlerini içerir. İnsan yaşamı üretimle başlamış, toplumsal yapı üretimle belirlenmiştir. Ekonomi bir altyapı bilimidir ve felsefeyle kökten bağımlıdır. Felsefeyse, artık, pratikle kaynaşarak, bir uzmanlık işi olmaktan çıkmış, çağdaş insanın en gerekli temel bilgisi olmuştur."

Bu sözlük, ekonomik düşüncenin temel kavramlarını açıklamak ve ekonomi dilinde Türçeleştirilmeden ya da Türkçeleriyle birlikte kullanılan başlıca terim ve deyimlerin anlamlarını; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce karşılıklarını vermek için düzenlenmiştir. Ekonomiyle ilgili hukuk terimlerinin Latinceleri de eklenmiştir.

Sözlüğe Osmanlıca kavramlar dizini, Fransızca kavramlar dizini, İngilizce kavramlar dizini, Almanca kavramlar dizini ve Kişi adları dizini eklenmiştir. Metinde açıklanan terim ve deyimler, bu dizinlerden bulunabilir.